D. AVRELII

AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI,

OPERVM TOMVS IX,

CONTINENS ILLIVS TRACTATVS:

HOC EST,

EXPOSITIONES AD POPVLVM

factas in nouum Testamentum, cum alijs
varij generis opusculis.

A THEOLOGIS aliquot LOVANIENSIBVS diligenter emendatus ex collatione MS. codicum.

Qui etiam notha, seu falsò beato Augustino inscripta, in Appendicem retulerunt.

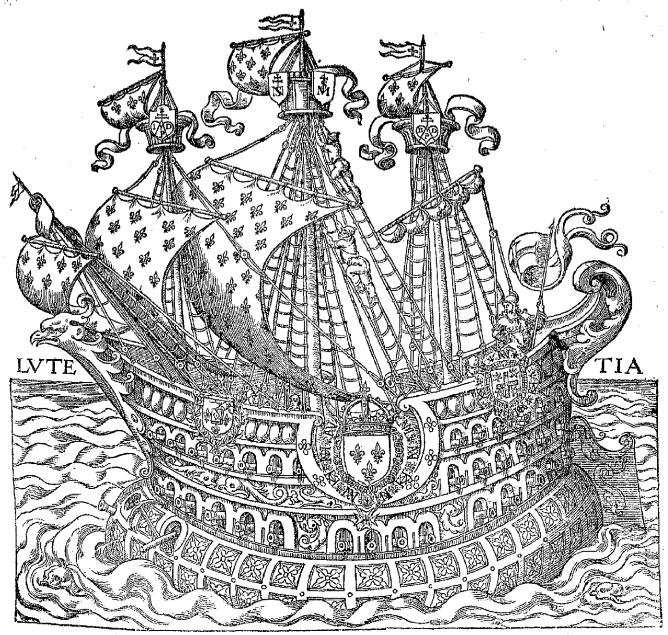

PARISIIS,

M. D. LXXXVI.

CVM PRIVILEGIO

D. AVRELII

AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERVM TOMVS IX.

CONTINENS ILLIVS TRACTATVS:

HOC EST,

EXPOSITIONES AD POPVLVM

factas in nouum Teſtamentum, cum alijs
varij generis opuſculis.

A THEOLOGIS aliquot LOVANIENSIBVS diligenter
emendatus ex collatione MS. codicum.

Qui etiam notha, ſeu falsò beato Auguſtino inſcripta,
in Appendicem retulerunt.

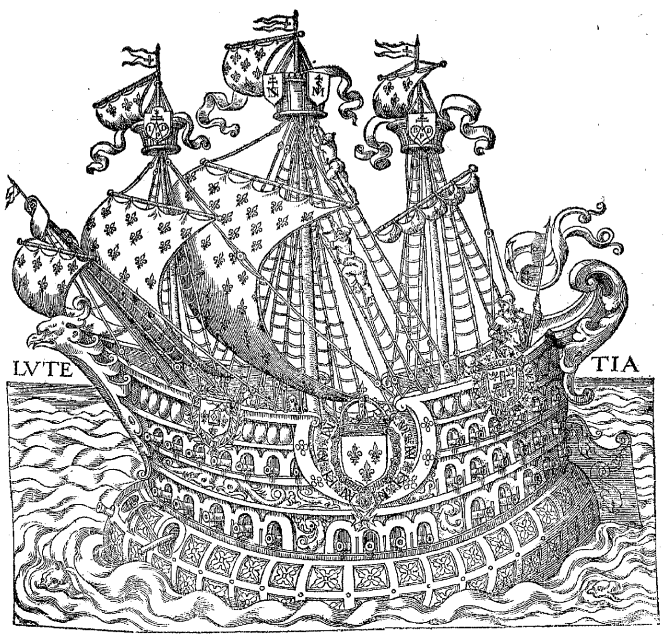

PARISIIS.

M. D. LXXXVI.

CVM PRIVILEGIO

INDEX TOMI NONI.

In Euangelium Ioannis expositio *pag. 3.*
In Epistolam Ioannis expositio *235.*
De decem chordis *268.*
De pastoribus *274.*
De ouibus *283.*
De Symbolo fidei ad catechumenos lib. IIII. *291.*
Tractatus de diuersis XIIII. qui sunt

I. *De disciplina Christiana* 310.
II. *De cantico nouo* 313.
III. *De quarta feria* 316.
IIII. *De cataclysmo* 319.
V. *De tempore Barbarico* 322.
VI. *De quatuor virtutibus charitatis* 326.
VII. *De laudibus charitatis* 326.
VIII. *De honestate mulierum* 326.
IX. *De conuenientia x. praceptorũ & x. plagarũ* 326.
X. *De utilitate ieiunij* 326.
XI. *De urbis excidio* 330.
XII. *De pugna animæ* 332.
XIII. *De utilitate pœnitentiæ* 332.
XIIII. *Psalterium, quod matri composuit* 332.

Meditationum liber *334.*

INDEX APPENDICIS.

In Apocalypsin Ioannis expositio *352.*
De diligendo Deo liber, qui & Meditationum inscribitur *367.*
Soliloquia *373.*
Manuale *385.*
Tractatus XXIIII. de diuersis *391.*

I. *De triplici habitaculo.*
II. *Scala paradisi.*
III. *De duodecim abusionum gradibus.*
IIII. *De contritione cordis.*
V. *De cognitione veræ vitæ.*
VI. *De speculo.*
VII. *De vita Christiana.*
VIII. *De assumptione Mariæ.*
IX. *De contemptu mundi.*
X. *De vanitate seculi.*
XI. *De obedientia & humilitate.*
XII. *De bono disciplinæ.*
XIII. *De visitatione infirmorum.*
XIIII. *De eadem.*
XV. *De consolatione mortuorum.*
XVI. *De eadem.*
XVII. *De sobrietate & virginitate.*
XVIII. *Speculum peccatoris.*
XIX. *De conflictu virtutum & vitiorum.*
XX. *De rectitudine catholicæ conuersationis.*
XXI. *De creatione primi hominis.*
XXII. *De arbore scientiæ boni & mali.*
XXIII. *De Antichristo.*
XXIIII. *Super Magnificat.*

PRAEFATIO INCERTI AVCTORIS.

OMNIBVS diuinæ Scripturæ paginis Euangelium excellit, quia quod Lex & Prophetæ futurũ prædixerunt, hoc completum dicit Euangelium. Inter ipsos autem Euangeliorũ scriptores, Ioannes eminet in diuinorum mysteriorum profunditate, qui à tempore Dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque verbum Dei absque admiculo scribendi, vsque ad vltima Domitiani prædicauit tempora. Sed occiso Domitiano, cùm permittẽte Nerua, de exilio rediisset Ephesum; compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna patri diuinitate Christi scripsit aduersus hæreticos, qui eo absente irruperant in eius Ecclesias, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Vnde meritò in figura quatuor animalium, aquilæ volanti comparatur: quæ volat altius cæteris auibus, & solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. Cæteri quippe Euangelistæ, qui temporalem Christi natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine, sufficienter exponunt, & de diuinitate pauca dixerunt, quasi animalia grestibilia cum Domino ambulant in terra. Hîc autem pauca de temporalibus eius gestis edisserens, sed diuinitatis potentiã sublimius cõtemplans, cum Domino ad cælum volat. Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit, cælestis hausturn sapientiæ cæteris excellẽtius de ipso Dominici pectoris fonte potauit. Legerat siquidem Euangelia trium Euangelistarum, & approbauerat fidem eorum & veritatem in quib⁹ deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ, & ea maximè quę Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore; scilicet antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc ergo quasi dimissa ab illis scribit Ioannes, quæ fecit Iesus antequam Ioannes clauderetur: sed maximè diuinitatem Christi & trinitatis mysterium commendare curauit. Tres siquidem alij Euangelistæ dicta & facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valent, copiosius prosecuti, circa actiuam vitam sunt versati: in qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum. Ioannes verò pauca Domini facta dicit: verba verò Domini quæ trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuant, diligentiùs conscribit, & sic in *contemplatiua vita, virtute commendanda, intentionem suam & prædicationem tenuitin qua contemplatiua vacatur vt Deus videatur. Iste siquidem est Ioãnes quem Ioan.13. Dominus de fluctuãga nuptiarum tempestate vocauit, & cui matrem virginem virgini commendauit.

*Contemplatiua vita virtute commendanda.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI. IN EVANGELIVM IOANNIS, EXPOSITIO.

CENSVRA.

Ex hoc opere multa citãt Beda & Eugippius. Leo Epistola 97. citat tractatum 78. Cõmentarius etiam Alcuini in Ioannem multa hinc verbatim habet, vt ipse met author testatur. Posidio inscribitur Tractatus de Euangelio Ioannis à capite vlq; ad finem, in codicibus sex. Ipse enũ Augustinus tractatus vocat. Expositionem enim fuim in Epistolam Ioannis hoc modo exordiutur: Meminit sanctitas vestra Euangelium secundum Ioannem ex ordine lectionum nos solere tractare.

Ab eo quod scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: vsque ad id quod ait, Et tenebræ eam non comprehenderunt.

TRACTATVS I.

INTVENS quod modò audiuim⁹ ex lectione Apostolica, quòd animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, & cogitans, in hac ipsa præsenti turba charitatis vestræ necesse esse, vt multi sint animales, qui adhuc secũdum carnem sapiãt, nondúmq; se possint ad spiritalem intellectũ erigere: hæsito vehemẽter, quomodo, vt Dominus dederit, possim dicere, vel pro modulo meo explicare quod lectum est ex Euangelio, *In principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Hoc enim animalis homo non percipit. Quid ergo, fratres? filebimus hinc? quare ergo legitur, si filebitur? Aut quare auditur, si non exponitur? Sed & quid exponiẽ, si nõ intelligitur? Itaq; quoniã rursũ esse nõ dubito in numero vestro quosdã, à quibus possit non solùm expositum capi, sed & antequam exponatur, intelligi, nõ fraudabo eos qui possunt capere, dum timeo superfluus esse auribus eorum qui non possunt capere. Postremò aderit misericordia Dei, fortasse vt omnibus satis fiat, & capiat quisq; quod potest: quia & qui loquitur, dicit quod potest. Nam dicere vt est, quis potest? Audeo dicere, fratres mei, forsitã nec ipse Ioannes dixit vt est: sed & ipse vt potuit, quia de Deo [vt] homo dixit. Et quidem inspiratus à Deo, sed tamen homo. Quia inspiratus, dixit aliquid: si nõ inspiratus esset, dixisset nihil. Quia verò homo inspiratus, nõ totum quod est dixit: sed quod potuit homo dixit. Erat enim iste Ioannes, fratres charissimi, de illis montibus, de quibus scriptũ est: Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles iustitiam. Mõtes, excelsæ animæ sunt: colles, paruulæ animæ sunt. Sed ideo montes excipiunt pacem, vt colles possint excipere iustitiam. Quę est iustitia quam colles excipiunt? Fides, quia iustus ex fide viuit. Non autem excipient minores animæ fidem, nisi maiores animæ quæ montes dictę sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur: vt possint paruuli trahere quod possint paruuli capere, & viuere ex fide colles, quia montes pacem suscipiunt. Ab ipsis mõtibus dictũ est ecclesiæ, Pax vobiscum. Et ipsi montes pacem annunciando ecclesię non diuiserunt se aduersus eum à quo susceperunt pacẽ, vt veraciter, non fictè nunciarent pacem. Sunt enim alij montes naufragosi, quò quisque nauim cùm impulerit, soluitur. Facilè est enim cùm videtur terra à periclitantibus, quasi conari ad terram: sed aliquando videtur terra in mõte, & saxa latent sub mõte, & cùm quisq; conatur ad montem, incidit in saxa, & non ibi inuenit portum, sed planctum. Sic fuerunt quidam montes, & magni apparuerunt inter homines: & fecerunt hæreses & schismata, & diuiserũt ecclesiam Dei. Sed isti qui diuiserunt ecclesiam Dei, non erant illi mõtes, de quibus dictum est: Suscipiant montes pacem populo tuo. Quomodo enim pacem susceperunt, qui vnitatẽ diuiserunt? Qui autem susceperunt pacem nunciãdam populo, cõtemplati sunt ipsam sapientiam: quantum humanis cordibus potuit contingi, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Si in cor hominis ascendit, quomodo ascẽdit in cor Ioãnis? An nõ erat homo Ioãnes? An fortè nec in cor Ioãnis ascendit, sed

I.Cor.1. d.14.
Ioã.1.a.1.
Abac.2. a.4.
Psal.71. a.3.
Rom.1. b.17.
Psal.71. a.1.
Ioan.20. b.19.
1.Cor.2. b.9.
Esaiæ 64 a.4.

cor Ioannis in eam ascendit? Quod enim ascēdit in cor A hominis, de imo est ad hominem: quò autem ascendit cor hominis, sursum est ab homine. Etiam sic, fratres, dici potest, quia si ascendit in cor Ioannis, si aliquo modo potest dici, intantum ascendit in cor Ioannis, inquātum ipse Ioannes non erat homo. Quid est, Non erat homo? Inquantum cœperat esse angelus: quia omnes sancti angeli, quia annunciatores Dei. Ideo carnalibus & animalibus non valentibus percipere quæ sunt Dei, quid ait Apostolus? Cùm enim dicitis, Ego sum Pauli, 1.Cor.3. a.4. Ego Apollo: nónne homines estis? Quid eos volebat fa cere, quibus exprobrabat, quia homines erant? Vultis nosse quid eos facere volebat? Audite in Psalmis: Ego Psal.81. b.6. dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Ad hoc ergo vocat nos Deus, ne simus homines. Sed tunc in melius non erimus homines, si prius nos homines esse agnoscamus, id est, vt ad illam cēlsitudinem ab humilitate surgamus: ne cùm putamus nos aliquid esse, cùm nihil simus, non solum non accipiamus quod non sumus, sed & amitta- B mus quod sumus. Ergo, fratres, de his montibus & Ioannes erat, qui dixit: In principio erat verbum, & verbū Ioā.1.a.1. erat apud Deum, & Deus erat verbum. Susceperat pacem mons iste, contemplabatur diuinitatē verbi. Qualis iste mons erat, quàm excelsus? Transcenderat omnia cacumina terrarum, transcenderat omnes campos aëris, transcēderat omnes altitudines siderum, trāscenderat omnes choros & legiones angelorū. Nisi enim trāscenderet ista omnia quę creata sunt, non peruenirет ad cum per quem facta sunt omnia. Non potestis cogitare quid transcenderit, nisi videatis quò peruenerit. Quæris de cælo & terra? facta sunt. Quæris de his quæ sunt in cælo & terra? vtiq; multo magis & ipsa facta sunt. Quæris de spiritalibus creaturis, de angelis, de archangelis, sedibus, dominationibus, virtutibus, principatibus? & ipsa facta sunt. Nam cùm enumeraret hæc omnia Psal- Psal.32. b.19. mus, concluſit sic: Ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. Si dixit, & facta sunt, per verbū facta C sunt: si autem per verbum facta sunt, non potuit Ioannis Ioā.1.a.1. cor peruenire ad id quod ait, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: nisi transcendisset omnia quæ sunt facta per verbum. Qualis ergo iste mons, quàm sanctus, quàm altus inter illos montes qui susceperunt pacē populo Dei, vt colles possent suscipere iustitiam? Videte ergo, fratres, ne fortè de ipsis montibus est Ioannes, de quibus paulo antè cantauimus, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxi- Psal.120. a.1. lium mihi. Ergo, fratres mei, si vultis intelligere, leuate oculos vestros in montem istum: id est, erigite vos ad Euangelistam, erigite vos ad eius sensum. Sed quia mōtes isti pacem suscipiunt: non potest autem esse in pace, qui spem ponit in homine; nolite sic erigere oculos in montem, vt putetis in homine spem vestram esse collocandam: & sic dicite, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi: vt statim subiungatis, Auxi- D lium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Ergo leuemus oculos in mōtes, vnde veniet auxilium nobis: & tamen non ipsi mōtes sunt, in quibus spes nostra ponenda est. Accipiunt enim montes quod nobis ministrent. Ergo vnde & montes accipiunt, ibi spes nostra ponenda est. Oculos nostros cùm leuamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ; leuamus oculos nostros ad montes, vnde veniat auxilium al.montes. nobis. Sed tamen quia ipsi homines, qui scripserūt scripturas, non de se lucebāt, fecit ille erat verum lumen, qui Ioā.1.a.9. illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum, mons erat & ille Ioannes Baptista qui dixit: Non Ioan.1. c.20. sum ego Christus, ne quisquam spem in montē ponens, caderet ab illo qui montes illustrat, & ipse confessus ait:

Quoniā de plenitudine eius omnes accepimus: ita de- Ioan.1. bes dicere, Leuaui oculos meos in montes vnde veniet Psal.120. a.1. auxilium mihi: ne auxilium quod tibi venit, montibus imputes, sed sequaris & dicas: Auxilium meū à Domino, qui fecit cælum & terram. Ergo, fratres, ad hoc ista monuerim, vt quando erexistis cor ad Scripturas, cùm sonaret Euangelium, In principio erat verbum, & ver- Ioā.1.a.1. bum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & cætera quæ lecta sunt, intelligatis vos leuasse oculos ad mōtes. Nisi enim montes ista dicerent, vnde omnino cogitaretis, non inueniretis. Ergo ex montibus venit vobis auxilium, vt hæc vel audiretis, sed nondum potestis intelligere quod audistis. Inuocate auxilium à Domino, qui fecit cælum & terram: quia montes sic potuerunt loqui, vt nō possint ipsi illuminare; quia & ipsi illuminati sunt l'audiendo. Inde qui hæc dixit, accepit Ioannes ille, fratres, qui discūbebat super pectus Domini, & de pectore Domini bibebat quod propinaret nobis. Sed propinauit verba: intellectum autem inde debes capere vnde & ipse biberat qui tibi propinauit, vt leues oculos ad mōtes, vnde auxilium veniet tibi, vt inde tāquam calicem, id est, † verbum propinatum accipere: & tamen quia auxilium tuum à Domino, qui fecit cælum & terram, inde impleres pectus, vnde impleuit ille: vnde dixisti, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terrā. † Qui potest ergo, fratres, impleat hoc quod dixit leuet quisq; cor suū quomodo illud videt idoneum, & capiat quod dicitur. Sed fortè hoc dicitis, quia ego vobis sum præsentior quàm Deus. Absit. Multo est ille præsentior: nā ego oculis vestris apparco, ille conscientiis vestris præsidet. Ad me aures, ad illum cor [leuate,] vt vtrunq; impleatis. Ecce oculos vestros & sensus istos corporis leuatis ad nos, nec ad nos: non enim nos de illis mōtibus, sed ad ipsum Euangelium, ad ipsum Euangelistam; cor autem implendum ad Dominum. Et vnusquisq; sic leuet, vt videat quid leuet, & quò leuet. Quid dixi, quid leuet, & quò leuet? Quale cor leuet, videat; quia ad Deū leuat: ne sarcina voluptatis carnalis prægrauatum, antè cadat, quàm fuerit sub leuatum. Sed videt se quisq; gestare onus carnis, det operam per continentiam, vt purget quod leuet ad Deū. Beati enim mundo corde, quo- Matth5 niam ipsi Deum videbūt. Nam ecce quid prodest, quia sonuerunt verba, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum? Et nos diximus verba, cùm loqueremur. Nunquid tale verbū erat apud Deum? Nónne ea quæ diximus sonuerunt atque transierunt? Ergo & Dei verbum sonuit & peractū est? Quomodo omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil? Quomodo [omne] per illud regitur, quod per illud creatum est, fi sonuit & transiit? Quale ergo verbum quod & dicitur, & non transit? Intendat charitas vestra, magna res est. Quotidie dicendo verba viluerūt nobis, quia sonando verba, & transeundo viluerunt, & nihil aliud videntur quàm verba. Est verbum & in ipso homine quod manet intus: nā fon' ex ore procedit. Est verbū quod verè spiritaliter dicitur illud quod intelligis de so no, nō ipse sonus. Ecce verbum dico, cùm dico, Deus. Quàm breue est quod dixi, quatuor literas, & duas syllabas. Nunquidnā hoc totū est Deus, quatuor literæ, & duæ syllabæ? An quantū hoc vile est, tātū carū est quod in eis intelligitur? Quid factū est in corde tuo, cùm audisses, Deus? Quid factū est in corde meo, cùm diceret, Deus? Magna & summa quædā subsistantia cogitata est, quæ trāscēdit omnē mutabilē creaturā, carnalem & animalem. Et si dicam tibi, Deus commutabilis est, an incōmutabilis? Respondebis statim, Absit, vt ego vel credam vel sentiam commutabilem Deum: incommutabilis [ergo] est Deus. Anima tua quamuis parua, quamuis

uis fortè adhuc carnalis, non mihi potuit respōdere nisi A incommutabilem Deum: omnis autem creatura mutabilis. Quomodo ergo potuisti scintillare in illud quod est super omnem creaturam, vt certus mihi respōderes incommutabilem Deum? Quid est ergo illud in corde tuo, quando cogitas quandam subsistantiam viuam, perpetuam, omnipotentem, infinitam, vbique præsentem, vbique totam, nusquam inclusam? Quādo ista cogitas, hoc est verbum de Deo in corde tuo. Nunquid autem hoc est sonus ille, qui quatuor literis constat, & duabus syllabis? Ergo quæcunque dicuntur & transeunt, soni sunt, literæ sunt, syllabæ sunt. Hoc verbum transit, quod sonat. Quod autem significauit sonus, & in cogitāte est, qui dixit, & intelligēte est, qui audiuit: manet hoc trāseuntibus sonis. Refert animam ad illud verbum. Si tu potes habere verbum in corde tuo, tanquam consilium natum in mente tua, vt mens tua pariat [tibi] consilium, & insit consiliū quasi proles mentis tuę, quasi filius cordis tui: prius enim cor generat consilium, vt aliquam fa- B bricam construas, aliquid amplum in terra moliaris, iā natum est consilium, & opus nondum completum est. Vides tu, quid facturus es: sed alius non miratur, nisi cùm feceris & construxeris molem, & fabricam illam ad exculptionem perfectionémque perduxeris. Attendunt homines mirabilem fabricam, & mirantur consilium fabricantis: stupent quod vident, & amant quod non vident. Quis est qui potest videre consilium? Si ergo ex magna aliqua fabrica laudatur humanum consilium: vis videre quale consilium Dei est? Dominus Iesus Christus, id est, verbum Dei. Attende fabricam istam mundi: vide quæ sint facta per verbum, & tunc cognosces quale sit verbum. Attende hæc duo mundi corpora, cælum & terram. Quis explicat verbis ornatū cæli? quis explicat fœcunditatem terræ? quis dignè collaudat temporum vices? quis dignè collaudat seminum vim? Videtis quæ taceam, ne diu commemorando parum dicam fortè, quàm potestis cogitare. † Ex fabrica C al.Fabrica ergo ista animaduertite quale verbū est per quod facta est, & non sola facta est. Omnia enim ista videntur, quia pertinent ad sensum corporis. Per illud verbum & angeli facti sunt, per illud verbum & archangeli facti sunt, potestates, sedes, dominationes, principatus, per illud verbum facta sunt omnia: hinc cogitate quale verbum est. Respondet mihi modò fortè nescio quis: Et quis hoc verbum cogitat? Noli ergo tibi quasi vile aliquid formare, cùm audis verbum, & conijcere verba quę audis quotidie: Ille talia verba dixit, talia verba locut' est, talia verba mihi narras, assiduè enim dicendo nomina verborum, quasi viluerunt verba. Et quando audis, In principio erat verbum, ne vile aliquid putares quale consueuisti cogitare, cùm verba humana foleres audire, audi quid cogites: Deus erat verbum. Exeat nunc Ioā.1.a.1. nescio quis infidelis Arrianus, & dicat, quia verbū Dei factum est. Quomodo potest fieri, vt verbum Dei factū D sit, quando Deus per verbum fecit omnia? Si & verbū Dei ipsum factum est, per quod aliud verbum factum est? Si hoc dicis, quia [hoc] est verbum verbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego vnicum filium Dei. Si autem non dicis verbum verbi, concede non factum per quod facta sunt omnia. Non enim per seipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia: crede ergo Euangelistæ. Poterat enim dicere, In principio fecit Deus ver- Gen.1.a.1. bum: quomodo dixit Moyses, In principio fecit Deus cælum & terram. & omnia sic enumerat, Dixit Deus, Fiat, & factum est. Si dixit, quis dixit? Vtique Deus. Et quid factum est? Creatura aliqua. Inter dicentem Deum & factam creaturam quid est per quod factum est, nisi verbum? qua dixit Deus, Fiat, & factum est.

August. tom. 9.

Hoc verbum incommutabile: quamuis mutabilia per verbum fiant, ipsum incommutabile est. Noli ergo credere factum, per quod facta sunt omnia: ne non reficiaris per verbum, per quod reficiuntur omnia. Iam enim factus es per verbum: sed oportet te refici per verbum. Si autem mala fuerit fides tua de verbo, non poteris refici per verbum. Et si tibi contigit fieri per verbum, vt per illud factus fis, per te deficis: si per te deficis, ille te reficiat qui te fecit: si per te deterior efficeris, ille te recreet qui te creauit. Quomodo te autem recreet per verbum, si malè aliquid sentias de verbo? Euangelista dicit, In principio erat verbum: & tu dicis, In principio factum est verbum. Ille, Omnia per ipsum facta sunt, dicit: & tu dicis, quia & ipsum verbum factum est. Poterat dicere Euangelista, In principio factum est verbum. Sed quid ait? In principio erat verbum. Si erat, non est factum: vt ista omnia per ipsum fierent, & sine ipso nihil. Si ergo erat in principio verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: si non potest cogitare quid sit, differ vt cresças. Ille cibus est, accipe lac vt nutriaris, vt sis validus ad capiendum cibum. Sanè fratres quod sequitur, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine* Ioā.1.a.3. *ipso factum est nihil:* Videte ne sic cogitetis, quia nihil aliquid est. Solent enim multi malè intelligentes, Sine ipso factum est nihil, putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est: & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cùm peccant. Et idolum non per verbum factum est. Habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per verbum factus est: nam forma hominis in idolo, non per verbum facta est. Et scriptum est, Scimus quia 1.Cor.8. nihil est idolum. Ergo ista non sunt facta per verbum; a.4. sed quæcunque naturaliter facta sunt, quæcunque [facta] sunt in creaturis, omnia omnino quæ fixa in cælo sunt, quæ fulgent desuper, quæ volitant sub cælo, & quę † mouentur in vniuersa natura rerum, omnis omnino al.monentur creatura. Dicam planius, dicam, fratres, vt intelligatis, ab angelo vsque ad vermiculum. Quid præclarius angelo in creaturis? Quid extremius vermiculo in creaturis? Per quem factus est angelus, per ipsum factus est & vermiculus: sed angelus dignus cælo, vermiculus terrā. Qui creauit, ipse disposuit. Si poneret vermiculum in cælo, reprehenderes. Si vellet angelos nasci de putrescentibus carnibus, reprehenderes: & tamen propè hoc facit Deus, & non est reprehendendus. Nam omnes homines de carne nascentes, quid sunt nisi vermes? Et de vermibus angelos facit. Si enim ipse Dominus dicit, E- Psalm.21. go autem sum vermis, & non homo: quis dubitat hoc a.7. dicere, quod scriptum est & in Iob, quanto magis ho- Iob.25.6. mo putredo, & filius hominis vermis? Primò dixit, homo putredo: & postea, filius hominis vermis: quia vermis de putredine nascitur, ideo homo putredo, & filius hominis vermis. Ecce quid fieri voluit propter te illud quod in principio erat verbum, & verbum erat apud D Deum, & Deus erat verbum. Quare hoc factum est propter te? Vt fugeres qui manducare non poteras. Omnino ergo, fratres, sic accipite: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vniuersa enim creatura per ipsum facta est, maior, minor: per ipsum facta sunt supera, infera: spiritalis, corporalis, per ipsum facta sunt. Nulla enim forma, nulla compages, nulla concordia partium, nulla qualiscunque substantia, quæ potest habere pondus, numerum & mensuram, nisi per Sap.11. illud verbū est: & ab illo verbo creatore, cui dictum est: al.ad mensuram, & ita deinceps, vbicunque habetur ad Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Nemo ergo vos fallat, quando fortè tædium patimini † à muscis. Etenim aliqui deriſi, à diabolo decepti sunt, & † à musca capti sunt. Solent enim aucupes ponere in

muscipula muscas, vt esurientes aues decipiant: sic & A
isti ad muscas à diabolo decepti sunt. Nam nescio quis
tædium patiebatur à muscis. Inuenit illum Manichæus
tædio affectum: & cùm diceret se non posse pati muscas
& odisse vehementer illas, statim ille: Quis fecit has?
Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non ausus
est dicere, Deus illas fecit. Erat autem catholicus. Ille
statim subiecit: Si Deus illas non fecit, quis illas fecit?
Planè, ait ille, ego credo quia diabolus fecit muscas.
Et ille statim: Si muscam diabolus fecit, sicut te video
confiteri, quia prudenter intelligis, apem quis fecit,
quæ paulò amplior est musca? Non ausus ille est dice-
re, quia Deus fecit apẽ, & muscã non fecit, quia res erat
proxima. Ab ape duxit ad locustam, à locusta ad lacer-
tam, à lacerta ad auem, ab aue duxit ad pecus, inde ad
bouem, inde ad elephantem, postremò ad hominem:
& persuasit homini, quia non à Deo factus est homo.
Ita ille miser cùm tædium passus est à muscis, musca fa-
ctus est, quem diabolus possideret. Beelzebub quippe B
interpretari dicitur princeps muscarum; de quibus scri-
Eccles. 10. 1. ptum est: Muscæ † morientes exterminant oleum sua-
al. meritus- uitatis. Quid igitur, fratres? Quare ista dixi? Claudite
re. aures cordis vestri aduersus dolos inimici, intelligite,
quia Deus fecit omnia, & in suis gradibus collocauit.
Quare autem patimur multa mala à creatura quam fe-
cit Deus, nisi quia offendimus Deum? Nunquid hæc
angeli patiuntur? Fortassis & nos in vita ista, illa non ti-
meremus. De pœna tua peccatum tuum accusa, non
iudicem. Nam propter superbiam instituit Deus istam
creaturam minimam & abiectissimam, vt ipsa nos tor-
queret: vt cùm superbus fuerit homo, & se iactauerit
aduersus Deum: & cùm sit mortalis, mortalem terue-
rit: & cùm homo sit, proximum hominem non agno-
uerit: cùm se erexerit, pulicibus subdatur. Quid est,
quòd te inflas humana superbia? Homo tibi dixit con-
uicium, & tumuisti, & iratus es: pulicibus resiste vt dor-
mias. Cognosce qui sis. Nam vt noueritis, fratres, pro- C
pter superbiam nostram domandam creata ista, quæ
molesta nobis essent: populum Pharaonis superbum
putauit Deus domare de vrsis, de leonibus, de serpẽtib⁹.
Exod. 8. b. Muscas & ranas illis immisit: vt rebus vilissimis superbia
6. & 14. domaretur. Omnia ergo per ipsum, fratres, omnia o-
mnino per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.
Sed quomodo per ipsum facta sunt omnia? *Quod factũ*
al. enim. *est, in illo vita est.* Potest † etiam sic dici, Quod factum
est in illo, vita est: ergo totum vita est, si sic pronunci-
auerimus. Quid enim non in illo factum est? Ipse est e-
Psal. 103. nim sapiẽtia Dei: & dicitur in Psalmo, Omnia in sapiẽ-
c. 24. tia fecisti. Si ergo Christus est sapientia Dei, & Psalmus
dicit, omnia in sapientia fecisti: omnia sicut per illum
facta, ita in illo facta sunt. Si ergo omnia in illo, fratres
charissimi, & quod in illo factum est, vita est: ergo &
terra vita est, ergo & lignum vita est. Dicimus quidem
lignum vitam, sed secundum intellectum lignum cru-
cis, vnde accepimus vitam. Ergo & lapis vita est. Inho- D
nestum est sic intelligere, ne rursum nobis subrepat ea-
dem sordidissima secta Manichæorum, & dicat: quia
habet vitam lapis, & habet animam paries, & resticula
habet animam, & lana & vestis. Solent enim delirantes
dicere, & cùm repressi fuerint & repulsi, quasi de scri-
pturis proferunt dicentes: Vt quid dictum est, Quod
factum est in ipso, vita est? Si enim omnia in ipso facta
al. inducti. sunt, omnia vita sunt. Non te † abducant: pronuncia
sic, Quod factum est: hic subdistingue, & deinde in-
fer, In illo vita est. Quid est hoc? Facta est terra, sed ip-
sa terra quæ facta est, non est vita. Est autem in ipsa sa-
pientia spiritaliter ratio quædam, qua terra facta est, hęc
vita est. [Ergo quod factum est, in illo vita est.] Quo-

modo possum, dicam charitati vestræ. Faber facit ar- A
cam. Primò in arte habet arcam: si enim in arte arcam
non haberet, non esset vnde fabricando illam profe-
ret. Sed arca sic est in arte, vt non ipsa arca fit quæ vide-
tur oculis. In arte inuisibiliter est, in opere visibiliter e-
rit. Ecce facta est in opere, nunquid destitit esse in arte?
Et illa in opere facta est, & illa manet quæ in arte est: nã
potest illa arca putrescere, & iterum ex illa quæ in arte
est, alia fabricari. Attendite ergo arcam in arte, & ar-
cam in opere. Arca in opere non est vita, arca in arte
vita est: quia viuit anima artificis, vbi sunt ista omnia,
antequam proferãtur. Sic ergo, fratres charissimi, quia
sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secũdum ar-
tem continet omnia, antequam fabricet omnia: hinc
quæ fiunt per ipsam artem, non continuò vita sunt, sed
quicquid factum est, vita in illo est. Terram vi-
des, est in arte terra. Cælum vides, est in arte cælum.
Solem & lunam vides, sunt & ista in arte. Sed foris cor-
pora sunt, in arte vita sunt. Videte si quomodo potestis,
magna enim res dicta est: & si non à me magno,
aut non per me magnum, tamen à magno. Non enim
à me paruulo dicta sunt hæc: sed ille non est paruulus
ad quem respicio, vt dicam, Capiat quisque vt potest,
inquantum potest: & qui non potest, nutriat cor vt pos-
sit. Vnde nutriat? De lacte nutriat, vt ad cibum perue-
niat. A Christo per carnem nato non recedat, donec
perueniat ad Christum ab vno patre natum, verbum
Deum apud Deum, per quod facta sunt omnia: quia
illa vita est, quæ in illo est lux hominum. Hoc enim se-
quitur, *Et vita erat lux hominum:* & ex ipsa vita homi- Ioan.1.4
nes illuminantur. Pecora non illuminantur, quia pe-
cora non habent rationales mentes, quæ possint vide-
re sapientiam. Homo autem factus ad imaginem Dei,
habet rationalem mentem, per quam possit percipere
sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt o-
mnia, ipsa vita lux est: & non quorumcunque anima- C
lium, sed lux hominum. Vnde paulo pòst dicit, Erat lu-
men verum, quod illuminat omnẽ hominẽ venientem
in hunc mundum. Ab illo lumine illuminatus est Ioan-
nes Baptista: ab illo & ipse Ioannes Euangelista. Exi- Ioan.cap.
stimabat ipse lumine plenus erat qui dixit: Non sum ego Chri-
stus, sed qui post me venit: cuius non sum ego dignus
corrigiam calceamenti soluere. Ab illo lumine illumi-
natus erat qui dixit: In principio erat verbum, & ver-
bum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ergo illa
vita lux est hominum. Sed fortè stulta corda adhuc ca-
pere istam lucem non valent, quia peccatis suis aggra-
uantur, vt eam videre non possint. Non ideo cogitent
quasi absentẽ esse lucẽ, quia eã videre non possunt: ipsi
enim propter peccata tenebræ sunt. *Et lux in tenebris lu-* Ioan.1.5.
cet, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Ergo, fratres, quo-
modo homo positus in sole cæcus, præsens est illi sol,
sed ipse soli absens est: sic omnis stultus, omnis ini-
quus, omnis impius, cæcus est corde. Præsens est [illi]
sapientia, sed cùm cæco præsens est, oculis eius absens
est: non quia ipsa illi absens est, sed quia ipse ab illa ab-
sens est. Quid ergo faciat iste? Mundet vnde possit vi-
deri Deus. Quomodo si propterea videre non posset,
quia sordidos & saucios oculos haberet, irruente pul-
uere vel pituita vel fumo, diceret illi medicus: Purga de
oculo tuo quicquid mali est, vt possis videre lucem ocu
lorũ tuorum. Puluis, pituita, fumus, peccata & iniqui-
tates sunt. Tolle inde ista omnia, & videbis sapientiam
quæ præsens est, quia Deus est ipsa sapientia. Et dictum Matth.5.
est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 8.

De eo quod scriptũ est, Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes: vsq; ad id quod ait, Plenũ gratia & veritatis.

TRA-

TRACTATVS II.

BONVM est, fratres, vt textum diuinarum Scripturarum, & maximè sancti Euangelij, nullum locum prætermittentes pertractemus, vt possumus: & pro nostra capacitate pascamur, & ministremus vobis vnde & nos pascimur. Capitulum primum præterito die Dominico tractatum esse, meminimus, id est: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus
Ioan.1.2.3. erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in illo vita est, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Hucusque tractatum esse credo. Recordamini omnes qui affuistis: & qui non affuistis, credite nobis, & his qui adesse voluerunt. Nunc ergo quia non possumus semper omnia replicare, propter eos qui hoc volunt audire quod sequitur, & oneri est illis, si repetantur priora cum defraudatione posteriorum: dignen- B
tur & qui non aderant non præterita exigere, sed cum
Ioh.1.2.6. his qui aderant & nunc audire præsentia. Sequitur: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.* Etenim ea quæ dicta sunt superiùs, fratres charissimi, de diuinitate Christi dicta sunt ineffabili, & propè ineffabiliter. Quis enim capiat: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum? Et ne vilescat tibi nomen verbi, per consuetudinem quotidianorum verborum, Et Deus erat verbũ. Hoc verbum idipsum est, vnde hesterno die multum locuti sumus: & præstiterit Dominus, vt vel tanta loquendo aliquid ad corda vestra perduxerimus. In principio erat verbum. Idipsum idipsum est, eodem modo est, sic est, semper sic est: mutari non potest, hoc est, Deus est. Quod nomen suum dixit famulo suo Moysi:
Exod.3. Ego sum qui sum: &, Misit me qui est. Quis ergo hoc
d.15. capiet, cùm videatis omnia mortalia mutabilia, cùm videatis non solùm corpora variari per qualitates, nascendo, crescendo, deficiendo, moriendo, sed etiam C
ipsas animas per affectum diuersarum voluntatum distendi atque discindi: cùm videatis homines & percipere posse sapientiam, si se illius luci & calori admouerint: & amittere posse sapientiam, si inde malo affectu recesserint? Cùm videatis ergo ista omnia esse mutabilia: quid est quod est, nisi quod transcẽdit omnia, quæ sic sunt, vt non sint? Quis ergo hoc capit? Aut quis, quomodocunque intenderit vires mentis suæ, vt attingat quomodo potest id quod est, [vt] ad id quod vtcunq; mente attigerit, possit peruenire? Sic est enim tanquam videat quisque de longè patriam, & mare interiaceat: videt quò eat, sed non habet quà eat. Sic ad illam stabilitatem nostram vbi quod est, est, quia hoc solum semper sic est vt est, volumus peruenire: interiacet mare huius seculi quà imus, & si iam videmus quò imus: nam multi nec quò eant vident. Vt ergo esset & quà iremus, venit inde ad quem ire volebamus. Et quid fecit? Instituit lignum, quo mare transearmus. Nemo enim po- D
test transire mare huius seculi, nisi cruce Christi portatus. Hanc crucem aliquando complectitur & infirmus
al. capiat. † oculus. Et qui non videt longè quò eat, non ab illa recedat, & ipsa illum perducet. Itaque, fratres mei, hoc insinuauerim cordibus vestris: si vultis piè & Christianè viuere, hærete Christo secundum id quod pro nobis factus est, vt perueniatis ad eum secundum id quod est, & secundum id quod erat. Accessit, vt pro nobis hoc fieret: quia hoc pro nobis factus est, vbi portentur infirmi, & mare [huius] seculi transeant, & perueniant ad patriam, vbi iam naui nõ opus erit, quia nullũ mare transitur. Melius est ergo, nõ videre mente id quod est, & tamen à Christi cruce non recedere: quàm videre illud

mente, & crucem Christi contemnere. Bonum est su- A
per hoc & optimũ, si fieri potest, vt & videatur quò eũdum sit, & teneatur quò portetur qui pergit. Hoc potuerunt mentes magnæ montium: qui montes dicti sunt, quos maximè illustrat lumen iustitiæ. Potuerunt & viderunt illud quod est: nam videns Ioannes dicebat: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Viderunt hoc, & vt peruenirent ad id quod videbãt de longè, à cruce Christi non recesserunt, & humilitatem Christi non contempserunt. Paruuli verò qui hoc nõ possunt intelligere, non recedentes à cruce & passione & resurrectione Christi, in ipsa naui perducuntur ad id quod non vident, in qua naui perueniunt & illi qui vident. At verò quidam philosophi huius mundi extiterunt, & inquisierunt creatorem per creaturam: quia potest inueniri per creaturam, cuidenter dicente Apostolo: Inuisibilia enim eius à con- Rom.1.
stitutione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta cõspi- c.20.
ciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, vt B
sint inexcusabiles. Et sequitur: Quia cùm cognouissent Deum. Non dixit: Quia nõ cognouerunt [Deum,] sed, Quia cùm cognouissent Deũ, nõ sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Vnde obscuratum? Sequitur & dicit apertiùs; Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Viderunt quò venien- Ibid.c.22.
dum esset: sed ingrati ei qui illis præstitit quod viderũt, sibi voluerunt tribuere quod viderunt, & facti superbi amiserunt quod videbant, & conuersi sunt inde ad idola & simulachra & culturas dæmoniorum, adorare creaturam, & contemnere creatorem. Sed iam isti elisi ista fecerunt. Vt autem eliderentur, superbierunt: cùm autem superbirent, sapientes se esse dixerunt. Hi ergo de quibus dixit: Qui cùm cognouissent Deum, [non sicut Rom.1.
Deum glorificauerunt,]viderũt hoc quod dicit Ioãnes, c.21.
quia per verbum Dei facta sunt omnia. (Nam inueniũtur ista & in libris philosophorum.) Et quia vnigenitum C
filium habet Deus, per quem [facta] sunt omnia. Illud potuerunt videre quod est, sed viderunt de longè: noluerunt tenere humilitatem Christi, in qua naui securè peruenirent ad id quod longè videre potuerunt, & sordidi eis crux Christi. Mare transeundum est, & lignum contemnis? O sapientia superba, irridens crucifixum Christum, ipse est quem longè vidisti: In principio erat Ioã.1.1.
verbum, & verbum erat apud Deum, [& Deus erat verbum.] Sed quare crucifixus est? Quia lignum tibi humilitatis eius necessarium erat. Superbia enim tumueras, & longè ab illa patria proiectus eras, & fluctibus huius seculi interrupta est via, & quà transeatur ad patriam, non est nisi ligno porteris. Ingrate, irrides eum qui ad te venit vt redeas. Ipse factus est via, & hoc per mare. Inde in mari ambulauit, vt ostenderet in mari es- March.14.
se viam. Sed tu quianam ipse ambulare in mari non po- c.25.
tes, naui portare, ligno portare: crede in crucifixum, & poteris peruenire. Propterea crucifixus est, vt humilitatẽ doceret: & quia si fic veniret vt Deus, nõ agnosceretur. Si enim sic veniret vt Deus, non veniret eis qui videre Deum non poterant. Non enim secundum id quod Deus est, aut venit, aut discedit: cùm sit vbique præsens, & nullo loco contineatur. Sed secundum quid venit? Quod apparuit homo. Quia ergo sic erat homo, vt lateret in illo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plus quàm homo. Et quis est hic? Fuit homo. Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? *Missus à Deo.* Quid vocabatur? *Cui nomen erat Ioannes.* Quare venit? *Hic venit [in testi-* Ioã.1.2.7.
monium,] vt testimonio perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Qualis iste qui testimonium perhiberet

de lumine? Magnum aliquid iste Ioannes, ingens meritum, magna gratia, magna cęlsitudo. Mirare, planè mirare, sed tanquam montem. Mons autem in tenebris est, nisi luce vestiatur. Ergo tantum mirare Ioannem, vt
Ioā.1.a.8. audias quod sequitur: *Non erat ille lumen.* Ne cùm mõtem putas lumen esse, naufragium in monte facias, non solatium inuenias. Sed quid debes mirari? Montem tãquam montem. Erige autem te ad illum qui illuminat mõtem, qui ad hoc erectus est, vt prior radios excipiat, & oculis tuis [sauciis] nunciet. Ergo non erat ille lumen. Quare igitur venit? *Sed vt testimonium perhiberet de lumine.* Vt quid hoc? *Vt omnes crederent per illum.* Et de quo
Ibid.a.9. lumine testimonium perhiberet? *Erat lux vera.* Quare additum est, Vera? Quia & homo illuminatus dicitur lux, sed vera lux illa est, quæ illuminat. Nã & oculi nostri dicuntur lumina: & tamen nisi aut nocte lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo & Ioannes erat lux, sed non vera lux:
al. per eum non illuminantur tenebræ. al. eum. Ephes. 5. b. 8. quia †nõ illuminatus tenebræ, sed illuminatione factus B ego Christus, sed ille. Si autem ex hominibus dixerimus esse, timemus populum ne lapidet nos: quia Ioā.10.d. est lux. Nisi † enim illuminaretur, tenebræ erat: sicut omnes impij, quibus iam credentibus dixit Apostolus: Fuistis aliquando tenebræ. Modò autem quia crediderant, quid? Nunc autem lux, inquit, in Domino. Nisi adderet, In Domino, non intelligeremus. Lux, inquit, in Domino: tenebræ non in Domino eratis. Fuistis enim aliquando tenebræ: ibi non addidit, In Domino. Ergo tenebræ in vobis, lux in Domino. Sic & ille nõ erat lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Vbi autem
Ioā.1.a.9. est ipsa lux? *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Si omnem hominem venientem & ipsum Ioannem. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Intelligat charitas vestra: veniebat ad mẽtes infirmas, ad corda saucia, ad aciem animæ lippientis. Ad hoc venerat. Et vnde posset anima videre quod perfectè est? Quomodo plerunque fit, vt in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus. Quia & qui saucios habẽt C oculos, idonei sunt videre parietem illuminatum & illustratum à sole, vel montẽ vel arborem, aut aliquid huiusmodi idonei sunt videre? & in † illo illustrato demõstratur illis ortus ille, cui vidẽdo adhuc minus idoneam aciem gerunt. Sic ergo illi omnes, ad quos Christus venerat, minus idonei erant eum videre. Radiauit Ioannem: & per illum confitentem se radiatum ac se illuminatum esse, non qui radiaret & illuminaret, cognitus est ille qui illuminat, cognitus est ille qui illustrat, cognitus est q; implet. Et quis est? Qui illuminat, inquit, omnem hominem venientem in mundum. Nam si illinc non recederet, non esset illuminandus. Sed ideo hîc illuminandus: quia illinc recessit, vbi homo semper poterat esse illuminatus. Quid ergo? Si venit huc, vbi erat? *In*
Ioan.1. a.10. *hoc mundo erat.* Et hîc erat, & huc venit. Hîc erat per diuinitatem: huc venit per carnem: quia cùm hîc esset per diuinitatem, ab stultis & cæcis & iniquis videri non poterat. Ipsi iniqui tenebræ sunt de quibus dictum est: Lux D lucet in tenebris, & tenebræ eã nõ cõprehenderũt. Ecce hîc est & modò, & hîc erat, & semper hîc est: & nunquã recedit, nusquã recedit. Opꝰ est, vt habeas vnde videas, quod tibi nunquã recedit. Opus est, vt tu nõ recedas, ab eo qui nusquã recedit. Opus est, vt tu nõ deseras, & non deserẽris. Noli cadere, & non tibi occidet. Si tu feceris casum, ille tibi facit occasum. Si autem tu stas, præsens est tibi. Sed non stetisti. Recordare vnde ceciderís, vnde te deiecit qui prior te cecidit. Deiecit enim te, non vi, non impulsu, sed volũtate tua. Si enim malo non consentires, stares, illuminatus maneres. Modò autem quia iam cecidisti, & factus es saucius corde, vnde videri illa lux non potest, venit ad te talis qualem pos-

A ses videre, & talem se hominem præbuit, vt ab homine quæreret testimonium. Ab homine quærit testimonium Deus, & Deus testem habet hominem. Habet Deus testem hominem, sed propter hominem. Tam infirmi sumus. Per lucernam quærimus diem: quia lucerna dictus est ipse Ioannes, Domino dicente: Ille erat lucer- Ioā.5.c.35. na ardens & lucens, & vos voluistis exultare ad horam in lumine eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Ergo ostendit quia propter homines voluit per lucernam demonstrari ad fidem credentium, vt per ipsam lucernam inimici eius confunderentur. Illi enim inimici qui illum tentabant, & dicebant: Die nobis, in qua potestate ista facis? Interrogabo vos & ego, inquit, vnum sermonem: Dicite mihi: Baptismum Ioannis vn- Matt.21. de est? De cælo, an ab hominibus? Et turbati sunt, & Luc.20. a.4. dixerunt apud semetipsos: Si dixerimus de cælo, dicturus est nobis: Quare ergo non credidistis illi? Quia ille Christo perhibuerat testimonium, & dixerat: Non sum
B ego Christus, sed ille. Si autem ex hominibus dixerimus esse, timemus populum ne lapidet nos: quia tanquam prophetam habebant Ioannem. Timentes lapidationem, sed plus timentes veritatis confessionem, respondentes mendacium veritati: & mentita est iniquitas sibi. Dixerunt enim, Nescimus. Et Dominus, Psal.56. quia ipsi contra se clauserant, negando se scire quod no- d.11. uerant: nec ipse illis aperuit, quia non pulsauerunt. Dictum est enim: Pulsate, & aperietur vobis. Non solùm Matth.7. autem illi non pulsauerunt, vt aperiretur: sed negando, b.7. ostium ipsum cõtra se astrinxerunt. Et ait eis Dominus: Nec ego dico vobis, in qua potestate ista facio. Et confusi sunt per Ioannem: impletúmque in illis est, Parauit Psal.131. lucernam Christo meo, inimicos eius induam confu- d.17. sione. In mundo erat, *& mundus per eum factus est.* Ne Ioā.1.aut. putes quia sic erat in mundo, quomodo in mundo est terra, in mundo est cælum, in mundo est sol & luna & stellæ, in mundo arbores, pecora, homines. Non sicC ste in mundo erat. Sed quomodo erat? Quomodo artifex, regens quod fecit. Non enim sic fecit, quomodo facit faber [arcam] Forinsecus est arca quam facit, & illa in alio loco posita est, cùm fabricatur: & quamuis iuxtà sit, ipse alio loco sedet qui fabricat, & extrinsecus est ad illud quod fabricat. Deus autem mundo infusus fabricat, vbique positus fabricat, & non recedit aliquò, nõ extrinsecus quasi versat molem quam fabricat. Præsentia maiestatis facit, quod facit: præsentia sua gubernat, quod fecit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quẽ mũdus factus est. Per ipsum enim mũdus factus est, & mundus eum non cognouit. Quid est, mundus factus est per ipsum? Cælum & terra, mare & omnia quæ in eis sunt, mũdus dicitur. Iterum alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur. Mundus per ipsum factus est. *Et mundus eum non cognouit.* Num enim cæli non Ibidem. cognouerunt creatorem suum, aut angeli non cognouerunt creatorem suum sidera, quem confitentur dæmonia? Omnia vndiq; testimonium perhibuerunt. Sed qui nõ cognouerunt? Qui amando mundũ dicti sunt Mundus. Amando enim habitamus corde. Amando autem hoc appellari meruerunt, quod ille vbi habitabant: quomodo dicimus, Mala est illa domus: aut, Bona est illa domus. Non illa quam dicimus malam, parietes accusamus, aut in illa quam dicimus bonam, parietes laudamus: sed malam domum, inhabitãtes malos, & bonam domum, inhabitantes bonos. Sic & mundum, qui inhabitant amando mundum, qui sunt qui diligunt mũdum. *Ipsi enim corde habitant in mundo.* Nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo: sed corde Philip.3. inhabitant cælum, sicut Apostolus dicit: Nostra autem d.20. conuersatio

conuersatio in cælis est. Ergo mundus per eũ factus est, A
Ioan.1. a.11. & mundus eum non cognouit. *In sua propria venit:*] quia omnia ista per eum facta sunt. *Et sui eum non receperunt.*] Qui sui? Homines quos fecit, Iudæi quos primitùs fecit super omnes gentes esse: quia aliæ gentes idola adorabant, & dæmonibus seruiebant. Ille autem populus natus erat de semine Abrahæ: & ipsi maximè sui: quia & per carnem quam suscipere dignatus est, cognati. In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Omnino nullus recepit? Nullus ergo saluus factus est? Nemo enim
Ibidem b.12. saluus fiet, nisi qui Christum susceperit venientem. Sed addidit, *Quotquot autem receperunt eum.*] Quid eis præstitit? Magna beneuolẽtia, magna misericordia. Vnicꝰ natus est, & noluit manere vnus. Multi homines cùm filios non habuerint, peracta ætate adoptant sibi: & voluntate faciunt, quod natura nõ potuerunt. Hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat filium vnicum, gaudet
al. ad illū. † de illo magis, quia solus omnia possessurus est: & non habebit qui cum eo diuidat hæreditatem, vt pauperior B remaneat. Nõ sic Deus: Vnicum eundem ipsum quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum, vt non esset vnus, sed fratres haberet adoptatos. Nõ enim nos nati sumus de Deo, quomodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim vegenitus nit vnigenitus soluere peccata: quibus peccatis impliquia ipse cabamur, ne adoptaret nos propter impedimẽtum eorum. Quos sibi fratres facere voluebat, ipse soluit, & fecit cohæredes. Sic enim dicit Apostolus: Si autem filius Rom.8. & hæres per Deum. Et iterum: Hæredes quidem Dei, c.17. cohæredes autem Christi. Non timuit ille habere cohæredes: quia hæreditas eius non fit angusta, si multi eam possederint. Illi ipsi certè illo [ipso] possidente sunt hæreditas ipsius, & ille vicissim fit hæreditas ipsorum. Audi quomodo ipsi fiant hæreditas ipsius: Dominus dixit Psal.2.7. ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam, [& possessionem tuam terminos terræ.] Ille quomodo fit hæreditas C corsi? Dicit in Psalmo: Dominus pars hæreditatis meæ Psal.15.5. & calicis mei. Et nos illum possideamus, & ipse nos possideat. Ille nos possideat, sicut Dominus: nos illum possideamus, sicut salutem: nos eum possideamus sicut lu- Ioan.1. b.12. cem. Quid ergo dedit his qui receperunt illum? *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius:*] vt teneant lignum, & mare transeant. Et quomodo illi nas- al. sunt. cuntur? Ifti quia filij Dei † fiũt & fratres Christi, vtique nascuntur. Nam si nõ nascuntur, filij quomodo esse possunt? Sed filij hominum nascũtur ex carne & sanguine, & ex voluntate viri, & cõplexu cõiugij. Illi autem quomodo ei nascuntur? *Qui non ex sanguinibus.*] Tanquam Ibidem b.11. al. sanguinem. maris & feminæ. † Sanguina non est Latinum. Sed quia Græcè positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur sic ponere, & quasi minus Latinè loqui secũdum Grammaticos, & tamen explicare veritatem, secũdum auditum infirmorum. Si enim diceret sanguinẽ, singulari numero, nõ explicaret quod volebat: ex sanguinib" D enim homines nascuntur maris & feminę: Dicamus ergo, nõ timeamus ferulas Grãmaticorum: dum tamẽ ad veritatẽ solidam & certiorem perueniamus. Reprehendit qui intelligit, ingratus quia intellexit. *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri.*] Carnem pro femina posuit: quia de costa cùm facta esset, Genes.2. d.22. Adam dixit: Hoc nũc os de ossibus meis, & caro de car- Ephes.5. a.28. ne mea. Et Apostolus ait: Qui diligit vxorẽ suã, seipsum diligit: nemo enim vnquam carnem suam odio habet. Ponitur ergo caro pro vxore, quomodo & aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista seruire. Nam vbi caro imperat, & spiritus seruit, peruersa domus est. Quid pcius domo, vbi femina habet imperium super virum? Recta autem domus, vbi vir imperat, femina obtemperat. Rectus ergo ipse homo, vbi spiritus imperat, caro seruit. *Hi ergo nõ* Ibidem. v *ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*] Vt autem homines nascerentur ex Deo, primò ex ipsis natus est Deus. Christus enim Deus, & Christꝰ natus ex hominibus. Nõ quæsiuit quidem nisi matrem in terra, quia iam patrem habebat in cælo: natus ex Deo p quem efficeremur, natus ex femina per quem reficeremur. Noli ergo mirari, ô homo, quia efficeris filius per gratiam, quia nasceris ex Deo secundum verbum eius. Prius ipsum verbum voluit nasci ex homine, vt tu secundus nascereris ex Deo, & diceres tibi: Non sine causa Deus nasci ex homine voluit, nisi quia aliquius mometi me existimauit, vt immortalem me faceret, & pro me mortaliter nasceretur. Ideo cùm dixisset, Ex Deo nati sunt: quasi ne miraremur & exhorteremus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur, quia homines ex Deo nati sunt: quasi securum te faciens, ait: *Et verbũ caro* Ioan. 1. *factum est, & habitauit in nobis.*] Quid ergo miraris, quia b.14. homines ex Deo nascuntur? Attẽde ipsum Deum natum ex hominibus. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quia verò verbum caro factũ est, & habitauit in nobis: ipsa natiuitate collyriũ fecit, vnde tergerẽtur oculi cordis nostri, & possimus videre maiestatem eius per eius humilitatem. Ideo factum est verbum caro, & habitauit in nobis: sanauit oculos nostros. Et quid sequitur? *Et vidimus gloriam eius.*] Gloriam eius nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur. Vnde non poteramus videre? Intendat ergo charitas vestra, & videte quod dico. Irruerat homini quasi puluis in oculum, irruerat terra, fauciauerat oculum, videre non poterat lucem. Oculus iste fauciatus inungitur. Terra fauciatus erat, & terra illuc mittitur vt sanetur. Omnia enim collyria, & medicamenta, nihil sunt nisi de terra. De puluere cæcatus es, de puluere sanaris: ergo caro te cæcauerat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus. Verbum caro factum est. Medicus iste tibi fecit collyrium. Et quoniam sic venit vt de carne vitia carnis extingueret, & de morte occideret mortem: ideo factum est in te, vt quoniam verbum caro factum est, tu possis dicere: Et vidimus gloriam eius. Qualem gloriã? Quali factus est filius hominis. Illa humilitas ipsius est, non gloria ipsius. Sed quò perducta est acies hominis, curata per carnem? *Vidimus,* inquit, Ibidem. *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre: plenum gratia & veritate.*] De gratia & veritate alio loco vberius in ipso Euãgelio, si Dominus dignatus fuerit donare, tractabimus. Hæc nunc sufficiant, & ædificamini in Christo, & cõfortamini in fide, & vigilate in bonis operibus: & à ligno nolite recedere, p quod possitis mare trãsire.

Ab eo quod scriptum est, Ioannes testimonium perhibet de ipso: vsque ad id quod ait: Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit.

TRACTATVS III.

GRATIAM & veritatẽ Dei, qua plenus sanctis apparuit vnigenitus filius Domiꝰ & Saluator noster Iesus Christus, distinguẽdam à veteri Testamẽto, quoniam res est noui Testamenti, suscepimus in nomine Domini, & vestræ charitati promisimus. Adestote ergo intẽti: vt & quãtum capio, donet Deus, & quãtum capitis, audiatis. Reliquum enim erit, vt si semen quod spargitur in cordibus vestris, nõ abstulerint aues, nec spinæ præfocauerint, nec æstus exusserit: accedẽte pluuia co- Matth.13. hortationum quotidianarum, & cogitationibus vestris b.4. bonis, quibus hoc agitur in corde, quod agitur in agro

ræstitis, vt gleba frangatur, & semen operiatur, & germinare possit: vt afferatis fructum, ad quem gaudeat & lætetur agricola. Si autem pro semine bono & pro pluuia bona, non fructũ, sed spinas attulerimus, nec semen accusabitur, nec pluuia erit in crimine, sed spinis ignis debitus præparatur. Homines sumus, quod puto non diu esse suadendũ charitati vestræ, Christiani: & si Christiani, vtique ipso nomine ad Christum pertinentes. Huius signum in fronte gestamus: de quo non erubescimus, si & in corde gestamus. Signũ eius, est humilitas eius. Per
Matth.2. a.1. stellam eum magi cognouerunt: & erat hoc signum de Domino datum, cæleste, atque præclarum. Noluit stellam esse in fronte fidelium signũ suum, sed crucem suã. Vnde humiliatus, indè glorificatus. Unde erexit humiles, quò humiliatus ipse descendit. Pertinemus ergo ad Euangelium, pertinemus ad nouum testamentum. Lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Interrogamus Apostolum, & dicit nobis: Quoniam nõ sumus sub lege, sed sub gratia. Misit ergo filium suum factũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos qui sub lege erãt, redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Ecce ad hoc venit Christus, vt eos qui sub lege erãt, redimeret: vt iam nõ simus sub lege, sed sub gratia. Quis ergo dedit legem? Ille dedit legem, qui dedit & gratiam. Sed legem per seruum misit, cum gratia ipse descendit. Et vnde facti erãt homines sub lege? Nõ implendo legem. Qui enim legem implet, nõ est sub lege, sed cum lege: qui autem sub lege est, nõ subleuatur, sed premitur lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos, reos facit lex: & ad hoc illis super caput est, vt ostẽdat peccata, nõ tollat. Lex ergo iubet, dator legis miseretur in eo quod iubet lex. Conãtes homines implere viribus suis quod à lege præceptum est, ipsa sua temeraria & præcipiti præsumptione ceciderunt, & non sunt cum lege, sed sub lege facti sunt rei. Et quoniã suis viribus implere nõ poterãt legem, facti rei sub lege, imploraue-
al. Leuita. Ioan. 1. b.17. Rom.6. c.14. Galat.4. a.4. runt liberatoris auxilium: & reatus legis fecit ægritudinem superbis. Ægritudo superborum, facta est cõfessio humilium; iam confitẽtur ægroti, quia ægrotant: veniat medicus, & sanet ægrotos. Medicus quis? Dominus noster Iesus Christus. Quis Dominus noster Iesus Christus? Ille qui visus est & ab eis à quibus crucifixus est. Ille qui apprehensus, colaphizatus, flagellatus, sputis illitus, spinis coronatus, in cruce suspẽsus, mortuus, lancea vulneratus, de cruce depositus, in sepulchro positus. Ille ipse Dominus noster Iesus Christus: ille ipse planè,
Matth.27. c.40. & ipse est totus medicus vulnerum nostrorum. Crucifixus ille cui insultatũ est, quo pendente persecutores caput agitabant, & dicebant: Si filius Dei est, descẽdat de cruce. Ipse est totus medicus noster, ipse planè. Quare ergo nõ ostẽdit insultãtibus, quia ipse erat filius Dei, vt si se permisit in crucem leuari, saltem cùm illi dicerẽt, Si filius Dei est, descẽdat de cruce, tũc descẽderet & ostẽderet eis verum se esse filium Dei, quem illi ausi sunt irridere? Noluit. Quare noluit? Nunquid quia nõ potuit?
al. vnde. Potuit planè. Quid est enim amplius, de cruce descẽdere, an de sepulchro resurgere? Sed pertulit insultantes: nam crux non ad potentię documentum, sed ad exemplum patientię suscepta est. Ibi vulnera tua curauit, tybi sua diu pertulit. Ibi te à morte sempiterna sanauit, vbi temporaliter mori dignatus est, & mortuus est. An non in illo mors mortua est? Qualis mors, quæ mortem occidit? Ipse est tamen Dominus noster Iesus Christus totus, qui videbatur, & tenebatur, & crucifigebatur. Num totum hoc ipse est? Ipse est quidem: sed nõ totum illud quod viderunt Iudæi, non hoc est totum Christus. Et
Ioan. 1. a.1. quid est? In principio erat verbum. In quo principio? Et verbũ erat apud Deum. Et quale verbum? Et Deus erat verbum. Nunquid fortè à Deo factũ est hoc verbum? Non. Hoc enim erat in principio apud Deum. Quid ergo? Alia quæ fecit Deus nõ similia sunt verbo? Nõ: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quomodo per ipsum omnia sunt facta? Quia quod factum est, in ipso vita erat, & antequam fieret, vita erat, quod factum est, non est vita: sed in arte, hoc est, in sapientia Dei, antequã fieret vita erat. Quod factũ est, transiit: quod est in sapientia, trãsire non potest. Vita ergo in illo erat, quod factum est. Et qualis vita? Quia & anima corporis vita est. Corpus nostrum habet vitã suã: quam cùm amiserit, mors est corporis. Talis ergo erat illa vita? Non. Sed vita erat lux hominũ. Nunquid lux pecorum? Nam ista lux & hominum & pecorũ est. Est quædam lux hominum, vnde distant homines à pecoribus. Videamus, & tunc intelligimus quid sit lux hominum. Nõ distas à pecore, nisi intellectu. Noli aliunde gloriari. De viribus præsumis, à bestiis vinceris: de velocitate præsumis, à muscis vinceris: de pulchritudine præsumis: quanta pulchritudo est in pennis pauonis? Vnde ergo melior es? Ex imagine Dei. Vbi imago Dei? In mẽte, in intellectu. Si ergo ideo melior pecore, quia habes mentem qua intelligas, quod nõ potest pecus intelligere; inde autem homo, quia melior pecore, lux hominum est lux mentium. Lux mentium supra mẽtes est: & excedit omnes mẽtes. Hoc erat vita illa, per quam facta sunt omnia. Vbi erat? Hic erat. An apud patrem erat, & hîc nõ erat? An quod verius est, & apud patrẽ erat, & hîc erat? Si ergo hîc erat, quare nõ videbatur? Quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehẽderunt. O homines, nolite esse tenebræ, nolite esse infideles, iniusti, iniqui, rapaces, auari, amatores seculi. Hæ sunt enim tenebræ. Lux nõ est absens, sed vos absentes estis à luce. Cæcus in sole præsentẽ habet solem, sed absens est ipse soli. Nolite ergo esse tenebręHęc est enim fortè gratia, de qua dicturus sum, vt iam non simus tenebræ, & dicat
Ephes. 5.8. nobis Apostolus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino. Quia ergo non videbatur lux hominũ, id est, lux mentiũ, opus erat vt homo diceret de luce testimonium, non quidem tenebrosis, sed iam illuminatus. Nec tamen quia illuminatus, ideo ipsa lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Nam nõ erat ille lux. Et quæ erat [illa] lux? Erat lux vera, quæ illuminat omnẽ hominem veniẽtem in hunc mundum. Et vbi erat ista? In hoc mundo erat. Et quomodo in hoc mundo erat? Nunquid sicut ista lux solis, lunæ, lucernarum, sic & ista lux in mundo est? Non. Quia mundus per eũ factus est, & mundus eum nõ cognouit: hoc est, lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ cõprehenderunt. Mundus enim tenebræ: quia dilectores mundi, mundus. Num enim creatura non agnouit creatorem suum? Testimoniũ de-
Matth.3. a.2. Marc.14. c.16. Marc 4. d.39. Matt.27. fin. dit cęlum de stella: testimoniũ dedit mare: portauit ambulantem Dominum: testimonium dederunt venti, ad eius iussum quieuerunt: testimoniũ dedit terra, illo crucifixo contremuit. Si omnia ista testimonium dederũt, quomodo mundus eum non cognouit, nisi quia mundus dilectores mundi, corde habitãtes mũdum? Et malus mundus, quia mali habitatores mũdi: sicut mala domus, nõ parietes, sed inhabitãtes. In ꝓpria venit, id est, in sua venit: & sui eum non receperunt. Quæ ergo spes est, nisi quia quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri? Si filij fiunt, nascuntur; si nascuntur, quomodo nascuntur? Non ex carne, non ex sanguinibus, non ex voluntate carnis, non ex voluntate viri: sed ex Deo nati sunt. Gaudeant ergo, quia ex Deo nati sunt: præsumant se pertinere ad Deum, accipiant documentum, quia ex Deo nati sunt. Et verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Si verbum non erubuit nasci de homine,
homine, homines erubescũt nasci de Deo? Hoc autem quia fecit, curauit: quia curauit, videmus. Hoc eũ quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis, medicamentum nobis factum est, vt † quia terra cæcabamur, de terra sanaremur. Et sanati quid videremus? Et videmus, inquit, gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à
Ioan. 1. b.15. patre: plenum gratia & veritate. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens, Hic erat quem dixi, Qui post me venit, ante me factus est. Post me venit, & præcessit me. Quid est, Ante me factus est? Præcessit me. Non factus est antequam factus essem ego, sed antepositus est mihi: hoc est ante me factus est. Quare ante te factus est, cùm post te venerit? Quia prior me erat.) Prior te, ô Ioannes? Quid magnum, si prior te? Bene: quia tu illi perhibes testimonium. Audiamus ipsum dicentẽ, Et ante Abraham ego sum. Sed & Abraham in medio genere humano ortus est: multi ante illum, multi post
Ioan.8. §.58. illum. Audi vocem patris ad filium, Ante luciferum ge-
Psal. 109. a.3. nui te. Qui ante luciferum genitus est, omnes ipse illuminat. Dictus est enim quidam lucifer qui cecidit. Erat enim angelus, & factꝰ est diabolus: & dixit de illo Scriptura, Lucifer qui mane oriebatur, cecidit. Vnde lucifer? Quia illuminatus lucebat. Vnde autem tenebrosus
Ioan.3. §.44. factus? Quia in veritate non stetit. Ergo ille ante luciferum, ante omnem illuminatum: siquidem ante omnem illuminatum esse necesse est, à quo illuminantur omnes qui illuminari possunt. Ideo hoc sequitur, *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.*] Quid accepistis? *Et gratiam pro gratia.*] Sic enim habent verba Euangelica, collata cum exemplaribus Græcis. Non ait, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia: sed sic ait: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, id est, accepimus: vt nescio quid nos voluerit intelligere de plenitudine eius accepisse: & insuper gratiam pro gratia. Accepimus enim de plenitudine eius, primò gratiã: & rursum accepimus gratiam: gratiam pro gratia. Quam gratiã primò accepimus? Fidem. In fide ambulantes, in gratia ambulamus. Vnde eũ hoc meruimus? Quibus nostris præcedẽtibus meritis? Non se quisque cõpalpet, redeat in cõscientiã suã, quærat latebras cogitationũ suarum, redeat ad seriem factorum suorum. Non attẽdat quid sit fi iam aliquid est, sed quid fuerit vt esset aliquid: inueniet non se dignum fuisse nisi supplicio. Si ergo supplicio dignus fuisti, & venit ille q nõ peccata puniret, sed peccata donaret: gratia tibi data est, nõ merces reddita. Vnde vocatur gratia? Quia gratis datur. Non enim præcedẽtibus meritis emisti quod accepisti. Hãc ergo accepit gratiam primam peccator, vt eius peccata dimitterentur. Quid meruit? Interroget iustitiam, inuenit pœnã. Interroget misericordiam, inuenit gratiã. Sed hoc promiserat Deus per prophetas. Itaque cùm venit dare quod promiserat: nõ solùm gratiam dedit, sed & veritatem. Quomodo exhibita est veritas? Quia factum est quod promissum est. Quid est ergo, gratiam pro gratia? Fide promeremur Deum: & qui
al. gratia data? digni non eramus quibus peccata dimitterentur, ex eo quia tãtum donum indigni accepimus, gratia vocatur. Quid est gratia? Gratis data. Quid est † gratia? Donata, non reddita. Si debebatur, merces reddita est, nõ gratia donata. Si autem verè debebatur, bonus fuisti: si autem
Rom.4. a.5. [non meritò tuo,] vt verum est, malus fuisti: Credidisti autem in eum qui iustificat impium. Quid est, qui iustificat impium? Ex impio facit pium. Cogita quid per legem tibi imminere debebat, & quid per gratiam consecutus fis. Cõsecutus autem istam gratiã fidei, eris iustus
Abacuc 2.4. Rom.1. b.17. ex fide. Iustus enim ex fide viuit: & promereberis Deũ viuẽdo ex fide: cùm promeruerit Deũ viuendo ex fide, accipis pręmiũ immortalitatem, & vitã æternam: & illa
gratia est. Nã pro quo merito accipis vitã æternam? Pro gratia. Si enim ipsa fides gratia est, & vita æterna quasi merces est fidei: videtur quidem. Deus vitã æternã tanquam debitã reddere. Cui debitã? Fideli, quia, ꝑmeruit illã per fidẽ. Sed quia ipsa fides gratia est: & vita æterna gratia est, ꝑ gratia. Audi Paulum Apostolum cõfitẽtem gratiã, & postea debitũ expetẽtem. Cõfessio gratię quæ
2.Tim. 1. c.13. est in Paulo? Qui prius fui blasphemus, & persecutor & iniuriosus: sed misericordiã, inquit, consecutus sum. Indignum se dixit qui cõsequeretur: cõsecutũ tamen non per merita sua, sed per misericordiã Dei. Audi illũ iam flagitãtem debitũ, qui primò indebitã susceperat gratiam. Ego enim, inquit, fã immolor: & tẽpus resolutionis
2. Tim. 4. b.6. meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: de cætero reposita est mihi corona iustitię. Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. Nam vide verba sequẽtia: Quam mihi reddet Dominus in illa die, iustus iudex. Vt antè susciperet gratiã, misericordem patrem opus habebat: vt prærnium gratię, iudicem iustum. Qui non damnauit impium, damnabit fidelem? Et tamẽ si bene cogites, ipse dedit fidẽ primò, qua cum promeruisti: nõ enim de tuo promeruisti, vt tibi aliquid deberetur. Quòd ergo prærnium immortalitatis posttea tribuit, dona sua coronat, non merita tua. Ergo fratres, omnes de plenitudine eius accepimus. De plenitudine misericordiæ eius, de abundãtia bonitatis eius accepimus. Quid? Remissionẽ peccatorũ, vt iustificaremur ex fide. Et insuper quid? Gratiam pro gratia. Id est, pro hac gratia in qua ex fide viuimus, recepturi sumus aliam. Quid tamen nisi gratiã? Nam si dixero, quia & hoc debetur, aliquid mihi affigno quasi cui debebatur. Coronat autem in nobis Deus dona misericordiæ suæ: sed si in ea gratia quam primam accepimus, perseuerãter ambulemus. *Lex enim per Moysen data est.*] quæ reos tenebat.
Ioan. 1. b.17. Rom. 5. d.20. Quid enim ait Apostolus? Lex subintrauit, vt abundaret delictum. Hoc proderat superbis vt abundaret delictum,: multum enim sibi dabant, & quasi viribus suis multum afflignabant, & non poterãt implere iustitiam, nisi adiuuaret ille qui iusserat. Superbiam illorum volẽs domare Deus, dedit legem: tanquam dicens: Ecce implete, ne puretis deesse iubentem. Non deest qui iubeat, sed deest qui impleat. Si ergo deest qui impleat, vnde non implet? Quia natus cum traduce peccati & mortis. De Adam natus, traxit secum quod ibi conceptum est. Cecidit primus homo: & omnes qui de illo nati sunt, de illo traxerunt concupiscentiam carnis. Oportebat vt nasceretur alius homo, qui nullam traxit concupiscentiam. Homo & homo. Homo ad mortem, & homo ad
1.Cor.15. c.21. vitã. Sic dicit Apostolus: Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorũ. Per quem hominem mors, & per quem hominem resurrectio mortuorum? Noli festinare, sequitur & dicit: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Qui pertinent ad Adam? Omnes
qui nati sunt de Adam. Qui ad Christum? Omnes qui nati sunt per Christum. Quare omnes in peccato? Quia nemo natus est præter Adam. Vt autem omnes nascerentur ex Adam, necessitatis fuit ex damnatione: nasci per Christum, voluntatis est & gratiæ. Nõ cogũtur homines nasci per Christũ, non quia voluerunt, nati sunt ex Adam. Omnes tamẽ qui ex Adam cum peccato, peccatores: omnes qui ꝑ Christũ iustificati, iusti, nõ in se, sed in illo. Nã in se si interroges, Adã sunt: in illo si interroges, Christi sunt. Quare? Quia ille caput Dominus noster Iesus Christus, non cum traduce peccati venit: sed tamen venit cum carne mortali. Mors peccatorum pœna erat: in Domino munus misericordiæ erat, nõ pœna peccati. Nõ enim aliquid habebat Dominus

Ioan.14. d.16. al. inuenit. al. homines.

quare iuſtè moreretur. Ipſe ait: Ecce venit princeps hu- A ius mundi, & in me nihil †inuenit. Quare ergo moreris? Sed vt ſciãt † omnes, quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Non habebat ille quare moreretur, & mortuus eſt: tu habes quare, & mori dedignaris? Dignare æquo animo pati per meritũ tuum, quod ille pati dignatus eſt, vt te à ſempiterna morte liberaret. Homo & homo. Sed ille nõ niſi homo, iſte Deus & homo. Ille homo peccati, iſte homo iuſtitiæ. Mortuus es in Adam, reſurge in Chriſtum: nam vtrunque debetur tibi. Iam credidiſti in Chriſtum, reddes tamen quod debes de Adam. Sed nõ te in æternum tenebit vinculum peccati: quia mortem tuam æternam occidit mors temporalis Domini tui. Ipſa eſt gratia, fratres mei, ipſa eſt & veritas: quia & promiſſa & exhibita. Non erat iſta in veteri teſtamento, quia lex minabatur, non opitulabatur: iubebat, non ſanabat: languorem oſtẽdebat, non auferebat: ſed illi præparabat medico vẽturo cum gratia & veritate: tanquam ad aliquem quem curare vult medi- B cus, mittat primum ſeruum ſuum, vt ligatũ illum inueniat. Sanus non erat, ſanari nolebat: & ne ſanaretur, ſanum ſe eſſe iactabat. Miſſa lex eſt, ligauit eum, inuenit ſe reum, iam clamat de ligatura. Venit Dominus, curat amaris aliquantum & acribus medicamẽtis. Dicit enim ægroto, ferto: dicit, tolera: dicit, noli diligere mundum, habeto patientiam, curet te ignis contentiæ, ferrum perſecutionũ tolerẽt vulnera tua. Expaueſcebas quamuis ligatus, liber ille & nõ ligatus bibit quod tibi dabat: prior paſſus eſt vt te cõſolaretur, tãquam dicens: Quod times pati pro te, prior patior pro te. Hæc eſt gratia, & magna gratia. Quis illam dignè collaudat? De humilitate Chriſti loquor, fratres mei. Maieſtatem Chriſti & diuinitatem Chriſti quis loquitur? In explicando & dicendo vt quoquo modo humilitatem Chriſti loqueremur, non ſufficimus, imò deficimus. Totum cogitãtibus committimus, non audientibus adimplemus. Cogitate humilitatem Chriſti. Sed quis nobis, inquis, eam expli- C cat, niſi tu dicas? Ille intus dicat. Melius illud dicit, qui intus habitat, quàm qui foris clamat. Ipſe vobis oſtẽdat gratiam humilitatis ſuæ, qui cœpit habitare in cordibus veſtris. Iam verò ſi in eius humilitate explicanda & erogãda deficimus, maieſtatem eius quis loquatur? Si verbum caro factum conturbat nos: In principio erat verbum, quis explicabit? Tenere ergo, fratres, ſoliditatem iſtam. *Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.*]Per ſeruum lex data eſt, reos fecit: per imperatorẽ indulgentia data eſt, reos liberauit. Lex per Moyſen data eſt. Non ſibi aliquid amplius ſeruus aſſignet, quàm quod per illum factum eſt. Electus ad magnum miniſterium tãquam fidelis in domo, ſed tamen ſeruus: agere ſecundum legem poteſt, ſoluere à reatu legis non poteſt. Lex ergo per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et fortè aliquis dicat: Et gratia & veritas non eſt facta per Moyſen, qui vidit Deum? Statim ſubiecit: *Deum nemo vidit vnquam.*] D Et vnde innotuit Moyſi Deus? Quia reuelauit ſeruo ſuo Dominus. Quis Dominus? Ipſe Chriſtus, qui præmiſit legem per ſeruum, vt veniret ipſe cum gratia & veritate. Deum enim nemo vidit vnquam. Et vnde illi ſeruo quantum capere poſſet apparuit? Sed *vnigenitus*, inquit, *filius qui eſt in ſinu patris, ipſe narrauit.*] Quid eſt, in ſinu patris? In ſecreto patris. Non enim Deus habet ſinum, ſicut nos habemus in veſtibus, aut cogitandus eſt ſic ſedere quomodo nos, aut fortè cinctus eſt vt ſinũ haberet: ſed quia ſinus noſter intus eſt, ſecretum patris, ſinus patris vocatur. In ſecreto patris qui patrem nouit, ipſe narrauit. Nã Deum nemo vidit vnquam. Ipſe ergo venit, & narrauit quicquid vidit. Quid vidit Moyſes? Moyſes vidit nubem, vidit angelũ, vidit ignem: omnis illa creatura eſt: typum Domini ſui gerebat, non ipſius Domini præſentiam exhibebat. Namque apertè habes in lege: Et loquebatur Moyſes cum Domino, contra in cõtra: ſicut amicus cum amico ſuo. Sequeris ipſã Scripturam, & inuenis Moyſen dicẽtem: Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtẽde mihi teipſum manifeſtè, vt videam. Et parum eſt quia dixit: reſponſum accepit: Non videbit me homo & viuet. Non poteſt videre faciem meam. Loquebatur ergo, fratres mei, cum Moyſe angelus, portans typum Domini: & illa omnia quæ ibi per angelum facta ſunt, futuram iſtam gratiam & veritatem promittebant. Qui bene ſcrutãtur legem, nouerunt: & cùm opportunum eſt, vt & nos aliquid inde dicamus, quantum Dominus reuelat, nõ tacemus charitati veſtræ. Illud autem ſciatis, quia omnia quæ corporaliter viſa ſunt, non erant illa ſubſtãtia Dei. Illa enim carneis oculis videmus. Dei ſubſtãtia vnde videtur? Euãgelium interroga: Beati mundo corde, quia ipſi Deum videbunt. Fuerunt homines qui dicerẽt vanitate ſui cordis decepti: Pater inuiſibilis eſt, filius autẽ viſibilis eſt. Vnde viſibilis? Si propter carnẽ: quia ſuſcepit carnem, manifeſtum eſt. Illi enim qui carnem Chriſti viderunt, aliqui crediderunt, aliqui crucifixerunt. Et qui crediderunt, illo crucifixo nutauerunt: & niſi ipſam poſt reſurrectionem palparẽt, fides ad eos non reuocaretur. Si ergo propter carnem viſibilis filius [eſt,] & nos cõcedimus, & eſt catholica fides: ſi autem ante carnem [viſibilis,] ſicut ipſi dicunt, id eſt, antequam incarnaretur, multum delirant, & multum errant. Facta enim ſunt illa viſibilia corporaliter per creaturam, in quibus typus oſtendebatur: non vtique ſubſtantia ipſa demonſtrabatur & manifeſtabatur. Et hoc attẽdat charitas veſtra lene documẽtum. Sapientia Dei videri oculis nõ poteſt. Fratres, ſi Chriſtus ſapientia Dei & virtus Dei, ſi Chriſtus verbum Dei: verbum hominis oculis non videtur, verbum Dei videri ſic poteſt? Expellite ergo de cordibꝰ veſtris carnales cogitationes, vt verè ſitis ſub gratia: vt ad nouũ teſtamẽtum pertineatis. Ideo vita æterna promittitur in nouo teſtamento. Legite vetus teſtamẽtum & videte, quia carnali adhuc populo ea quidem præcipiebãtur quæ nobis. Nam vnum Deum colere & nobis præcipitur. Non accipies in vanũ nomen Domini Dei tui, & nobis præcipitur: quod eſt ſecundum præceptum. Obſerua diem ſabbati, magis nobis præcipitur: quia ſpiritaliter obſeruandum præcipitur. Iudæi enim ſeruiliter obſeruãt diem ſabbati, ad luxuriã, ad ebrietatẽ. Quanto melius feminæ eorum lanam facerent, quàm illo die in † neomeniis ſaltarẽt. Abſit fratres, vt illos dicamus obſeruare ſabbatũ. Spiritaliter obſeruat ſabbatũ Chriſtianus, abſtinẽs ſe ab opere ſeruili. Quid eſt enim ab opere ſeruili? A peccato. Et vnde probamus? Dñm interroga. Omnis q̃ facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Ergo & nobis præcipitur ſpiritaliter obſeruatio ſabbati. Iã illa omnia præcepta nobis magis præcipiuntur, & obſeruãda ſunt? Nõ occides: Nõ mœchaberis: Nõ furaberis: Nõ falſum teſtimoniũ dices: Honora patrem & matrẽ. Nõ cõcupiſces rem proximi tui: Non concupiſces vxorẽ proximi tui. Nónne iſta omnia & nobis præcipiuntur? Sed quære mercedẽ, & inuenies ibi dici: Vt expellantur hoſtes à facie tua, & accipiatis terrã quam promiſit Deus patrib' veſtris. Quia nõ poterãt capere inuiſibilia, p viſibilia tenebãtur. Quare tenebãtur? Ne penitus interirent, & ad idola laberentur: Nã fecerunt hoc, fratres mei, ſicut legitur, obliti tãta miracula quæ fecit Deus coram oculis eorum. Mare diſciſſum eſt, via facta eſt in mediis fluctibus: ſequẽtes hoſtes corũ eiſdem aquis operti ſunt, per quas illi trãſierunt. Et cùm Moyſes homo Dei receſſiſſet ab oculis eorum, idolum petierunt & dixerunt: Fac nobis

Exod.33. a.2.

Ibidem.

Ioan.1. c.18.

Deut.5. c.15.

Ibidem d.20.

Iacob.2. a.5.

Matth.5. d.8.

Exod.20. a.16. Deut.5. a.17. Matth.19. a.18. Luc.18. a.20.

nobis deos qui nos præcant: quia ille homo dimiſit nos. A Tota ſpes eorũ in homine poſita erat, non in Deo. Ecce mortuus eſt homo. Nunquid mortuus eſt Deus, q̃ euerat eos de terra Ægypti? Et cùm feciſſent ſibi imaginẽ vitulĩ, adorauerunt & dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te liberauerunt de terra Ægypti. Quàm citò obliti tam † magnificã gratiam? Quibus ergo modis teneretur populus talis, niſi promiſſis carnalibus? Ea ibi iubentur in decalogo legis quæ & nobis, ſed non ea promittuntur quæ nobis. Nobis quid promittitur? Vita æterna. Hæc eſt autem vita ęterna, vt cognoſcãt te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Cognitio Dei promittitur: ipſa eſt gratia pro gratia. Fratres, modò credimus, nõ videmus. Pro iſta fide præmiũ erit, videre quod credimus. Nouerãt hoc prophetæ, fed occultũ erat antequam veniret. Nã quidam ſuſpirãs amator in Pſalmis dicit: Vnam petij à Domino, hanc requiram. Et quæris quid petat? Fortè enim terrã petit fluctem lacte & melle carnaliter, quamuis ſpiritaliter iſta quærenda ſit & pe- B tẽda: aut fortè ſubiectionem hoſtium ſuorum, aut mortem inimicorum, aut imperia & facultates huius ſeculi. Ardet enim amore, & multum ſuſpirat, & æſtuat & anhelat. Videamus quid petat: Vnã petij à Domino, hanc requirã. Quid eſt hoc quod requirit? Vt inhabitem, inquit, in domo Domini, per omnes dies vitę meę. Et putã quia habitas in domo Domini, vnde ibi erit gaudiũ tuum? Vt contempler, inquit, delectationem Domini. Fratres mei, vnde clamatis, vnde exultatis, vnde amatis, niſi quia ibi eſt ſcintilla huius charitatis? Quid deſideratis rogo vos? Videri poteſt oculis? Tãgi poteſt? Pulchritudo aliqua eſt quę oculos delectat? Nónne martyres amati ſunt vehementer? Et quando eos commemoramus, inardeſcimus amore. Quid in illis amamus fratres? Membra laniata à feris? Quid fœdius, ſi oculos carnis interroges: quid pulchrius, ſi oculos cordis interroges? Quid tibi videtur adoleſcens pulcherrimus, fur? Quomodo horrẽt oculi tui? Nunquid oculi carnis horrent? Si ipſos interroges, nihil illo corpore compoſitius, nihil † ornatius: & parilitas membrorum, & coloris delectatio illicit oculos. Et tamen cùm audis quia fur eſt, fugis hominem animo. Vides ex alia parte lenem curuum, baculo innitentem, vix ſe mouentem, rugis vndique exaratum. Quid vides quod oculos delectet? Audis q̃ iuſtus eſt: amas, amplecteris. Talia nobis præmia p̃miſſa ſunt, fratres mei. Tale aliquid amate, tali regno ſuſpirate, & talem patriam deſiderate: ſi vultis peruenire ad id, cum quo venit Dominus noſter, id eſt, ad gratiam & veritatem. Si autem corporalia præmia concupieritis à Deo, adhuc ſub lege eſtis, & ideo ipſam legem non implebitis. Quando enim videris abundare iſta tẽporalia in eis qui Deum offendunt minutant greſſus tui, & dicis tibi: Ecce ego colo Deum, quotidie ad Eccleſiam curro, genua mihi trita ſunt in orationibus, & aſſiduè ægroto: homicidia faciunt homines, rapinas faciunt, exultant & abundant, bene eſt illis. Talia ergo quære- D bas à Deo? Certè ad gratiam pertinebas. Si gratiam ideo tibi dedit Deus, quia gratis dedit, gratis ama. Noli ad præmium diligere Deũ, ipſe ſit præmium tuum. Dicat anima tua, Vnam petij à Domino, hãc requiram: vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ, vt contempler delectationem Domini. Noli timere, ne faſtidio deficias. Talis erit illa delectatio pulchritudinis, vt ſemper tibi præſens ſit & nunquam ſatieris: imò ſemper ſatieris, & nunquam ſatieris. Si enim dixero, quia non ſatiaberis, fames erit: ſi dixero, quia ſatiaberis, faſtidium timeo. Vbi nec faſtidiũ erit, nec fames: quid dicam neſcio. Sed Deus habet quod exhibeat nõ inieũtibus quomodo dicãt, & credẽtibus quod accipiãt.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes & Leuitas: vſque ad id, Et ego neſciebam eum, ſed qui me miſit baptizare in aqua, ipſe mihi dixit: Super quem videris ſpiritum deſcendentem ſicut columbam, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.

TRACTATVS IIII.

ÆPISSIME audiuit ſanctitas veſtra, & optimè noſtis, quoniam Ioannes Baptiſtæ quanto præclarior erat in natis mulierum, & quanto humilior ad cognoſcendum Dominum: tãto meruit eſſe amicus ſponſi, zelans non ſibi, non ſuum honorem quærens, ſed iudicis ſui, quem tanquam præco præibat. Itaque prophetis præcedentibus præunciare de Chriſto futura conceſſum eſt: huic autem digito oſtendere. Sicut enim ignorabatur Chriſtus ab his qui prophetis non crediderãt antequam veniret, ſic ab eis ignorabatur & præſens. Venerat enim humiliter primò & occultus, tãto occultior, quãto humilior. Populi autem ſpernẽtes † propter al. per. ſuperbiam ſuam humilitatem Dei, crucifixerunt ſaluatorem ſuum, & fecerunt damnatorẽ ſuum. Sed qui primò venit occultus, quia venit humilis, nunquid deinceps non eſt venturus manifeſtus, quia excelſus? Audiſtis modò Pſalmum: Deus manifeſtus veniet, Deus no- Pſal.49. a.1. ſter & non ſilebit. Siluit vt iudicaretur, non ſilebit cùm cœperit iudicare. Non diceretur manifeſtus veniet, niſi primò veniſſet occultus: nec diceretur, non ſilebit, niſi quia primò ſiluit. Quomodo ergo ſiluit? Interroga Eſaiam: Sicut ouis ad occiſionẽ ductus eſt, & ſicut agnus Eſa.53. coram eo qui ſe tõſet, fuit ſine voce, ſic non aperuit os b.7. ſuum. Veniet autem manifeſtus, & non ſilebit. Quomodo manifeſtus? Ignis ante eum præibit, & in circuitu e- Pſal. 49. ius tempeſtas valida. Tẽpeſtas illa tollere habet totam a.3. paleam de area, quæ modò trituratur: & ignis incendere quod tempeſtas abſtulerit. Modò autem tacet. Tacet iudicio, ſed non tacet præcepto. Si enim tacet Chriſtus, quid ſibi volunt hæc Euangelia? Quid ſibi volunt voces apoſtolicæ? Quid cantica Pſalmorum? Quid eloquia prophetarum? In his enim omnibus Chriſtus nõ tacet. Sed tacet modò vt non vindicet, non tacet vt non moneat. Veniet autem præclarus in vindicta, & apparebit omnibus, & qui in eum non credunt. Modò verò quia & præſens occultus erat, oportebat vt contemneretur: niſi enim cõtemneretur, non crucifigeretur: ſi non crucifigeretur, non funderet ſanguinem, quo pretio nos redemit. Vt autem daret pretium pro nobis, crucifixus eſt: vt crucifigeretur, contemptus eſt: vt contemneretur, humilis apparuit. Tamen quia quaſi in nocte apparuit in corpore mortali, lucernam ſibi accendit vnde videretur. Ipſa lucerna Ioãnes erat, de quo iam multa au- Ioan.5. diuiſtis: & præſens lectio Euangelij, verba Ioannis con- c.35. tinet. Primò quod præcipuum eſt, confitentis quia non ipſe erat Chriſtus. Tanta autem excellentia erat in Ioanne, vt poſſet credi Chriſtus: & in eo probata eſt humi- al. cõm. litas eius, quia dixit non ſe [Chriſtum] eſſe, † quod poſ- Ioan.1. ſet credi eſſe. Ergo *hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando mi-* c.18. *ſerunt Iudæi ab Hieroſolyma ſacerdotes & Leuitas ad eum vt interrogarent eum: Tu quis es?*] Non autem mittent, niſi mouerentur excellentia autoritatis eius, quia multus eſt baptizare. *Et confeſſus eſt, & non negauit.*] Quid confeſſus Ibidem eſt? *Et confeſſus eſt, quia nõ ſum ego Chriſtus.*] Et interroga- 20. uerunt eum: *Quid ergò? Helias es tu?*] Nouerãt enim quia præceſſurus erat Helias Chriſtum. Non enim alicui incognitum erat nomen Chriſti apud Iudæos. Iſtum non putauerunt eſſe Chriſtum: non omnino Chriſtum non eſſe venturum, cùm ſperarent venturum. Sic offenderunt in præſentem, offenderunt tanquam in humilem

lapidem. Lapis enim ille adhuc paruus erat, iam quidē præcisus de monte sine manibus: sicut dicit Daniel propheta, vidisse se lapidem præcisum de monte sine manibus. Sed quid sequitur? Et creuit, inquit, lapis ille, & factus est mons magnus: & implcuit vniuersam faciem terræ. Videat ergo charitas vestra quod dico, Christus ante Iudæos iam præcisus erat de monte. Montem regnum vult intelligi Iudæorum. Sed regnum Iudęorum non impleuerat vniuersam faciem terræ. Inde præcisus est ille lapis, quia inde natus est in præsentia Dominus. Et quare sine manibus? Quia sine opere virili virgo peperit Christum. Iā ergo erat lapis ille præcisus sine manibus, ante oculos Iudæorum: sed humilis erat. Nō immeritò: quia nondum creuerat lapis ille, & impleuerat orbem terrarum, quod ostendit in regno suo, quod est Ecclesia, † quæ impleuit totam faciem terræ. Quia ergo nondum creuerat, offenderunt in illum tanquam lapidem: & factum est in eis quod scriptum est: Qui ceciderit super lapidem, cōquassabitur, & super quos ceciderit lapis ille, cōteret eos. Primò super humilem ceciderūt, excelsus super illos venturus est. Sed vt eos vēturus excelsus cōteret, primò eos humilis quassauit. Offenderūt in eum, & quassati sunt non cōtriti, sed quassati. Veniet excelsus, & cōteret eos. Sed ignoscēdū est Iudæis, quia offenderunt in lapidem, qui nondum creuerat. Quales sunt illi qui in ipsum montem offenderunt? Iam de quibus dicā cognoscitis. Qui negāt Ecclesiā toto orbe diffusam, non in humilē lapidē, sed in ipsum montem offendunt: quod factus est ille lapis dum creseret. Cæci Iudæi non viderunt humilem lapidem. Quanta cæcitas est non videre mōtem? Ergo viderunt humilem, & non cognouerunt. Demōstrabatur illis per lucernam. Nam primò ille quo maior nemo surrexerat in natis mulierū, dixit: Non sum ego Christus. Dictúmque illi est: Nunquid tu es Helias? *Respondit, Non sum.*] Christus enim præmittit ante se Heliam, & dixit nō sum, & fecit nobis quæstionem. Timēdum est enim, ne minus intelligentes cōtraria putēt Ioānem dixisse quàm Christus dixit. Quodā in loco, cùm Dominus Iesus Christus in Euangelio quædam diceret de se, respondentes illi discipuli: Quomodo ergo dicunt scribæ, id est, periti legis, quia Helia oportet primùm venire? Et ait Dominus: Helias iam venit, & fecerunt ei quę voluerunt: & si vultis scire, ipse est Ioānes Baptista. Dominus Iesus Christus dixit, Helias iā venit, & ipse est Ioannes Baptista: Ioannes autem interrogatus sic se cōfessus est Heliā non esse, quomodo nec Christum esse. Et vtique sicut verum cōfessus est Christum se non esse, sic verum confessus est nec Heliam se esse. Quomodo ergo cōparabimus dicta prēconis cum dictis iudicis? Absit vt præco mentiatur: hoc enim loquitur quod audit à iudice. Quare ergo ille, nō sum Helias: & Dominus, ipse est Helias? Quia in eo Dominus Iesus Christus præfigurare voluit futurum aduētum suū, & hoc dicere, quia in spiritu Heliæ erat Ioannes. Et quod erat Ioannes ad primum aduentū, hoc erit Helias ad secundum aduētum. Quomodo duo aduētus iudicis, sic duo prænones. Iudex quidem ipse, prænones autem duo: nō duo iudices. Oportebat autem iudicem primò venire iudicandum. Misit ante se primum prēconem, vocauit illum Heliam: quia hoc erit in secūdo aduentu Helias, quod in primo Ioannes. Namque intendat charitas vestra quàm verum dicam. Quādo conceptus est Ioannes, vel potius quando natus, Spiritus sanctus hoc de illo homine impleto prophetauit: Et erit, inquit, præcursor Altissimi, in spiritu & virtute Heliæ. Non ergo Helias, sed in spiritu & virtute Heliæ. Quid est, in spiritu & virtute Helię? In eodem spiritu vice Heliæ. Quare vice Heliæ? Quia quod Helias secundo, hoc

Dan. 2. c. 34.

Luc. 1. d. 34.

al. qua.

Luc. 20. c. 18.

Matth. 11. b. 11. Ioan. 1. c. 21.

Matt. 17. b. 10.

Luc. 1. b. 17.

A Ioannes primo aduētui fuit. Rectè ergo modò Ioānes propriè respondit. Nam Dominus figuratè, Helias ipse est Ioannes: iste autem, vt dixi, propriè: Non sum ego Helias. Si figurā præcursionis aduertas, Ioannes ipse est Helias: quod enim ille ad primum aduētum, hoc ille ad secundum erit. Si proprietatem personæ interroges, Ioannes Ioannes, Helias Helias. Dominus ergo ad præfigurationem rectè, ipse est Helias: Ioannes autem rectè ad proprietatem, non sum Helias. Nec Ioannes falsum, nec Dominus falsum: nec præco falsum, nec iudex falsum, sed si intelligas. Quis autē intelligit? Qui imitatus fuerit humilitatem præconis, & cognouerit celsitudinē iudicis. Nihil enim humilius ipso præcone. Fratres mei, nullum tantum meritum Ioannes habuit quàm de ista [ipsa] humilitate, quòd cùm posset fallere homines, & putari Christus & haberi pro Christo (tāta enim gratia tantàque excellentia fuit) confessus est tamen apertè & dixit: Non sum ego Christus. Nunquid tu Helias es? Iā
B si diceret, Helias sum; ergo iam in secundo aduentu adueniens Christus indicaret, non adhuc in primo iudicaretur. Tanquam dicens: Venturus est [adhuc] & Helias: Non sum, inquit, Helias: sed obseruate humilem, ante quem venit Ioannes, ne sentiatis excelsum ante quem vēturus est Helias. Nam & Dominus ita cōpleuit. Ipse est Ioannes Baptista qui venturus est. Ipsa prefiguratione venit iste, qua proprietate venturus est Helias. Tunc Helias per proprietatem Helias erit, nunc per similitudinem Ioannes Helias erat. Modò Ioānes per proprietatem Ioannes est, tunc per similitudinem Helias Ioannes erit. Ambo præcones sibi dederūt similitudines suas, & tenuerūt proprietates suas: vnus autem Dominus iudex, siue illo præcone præcedente, siue illo. *Et intenC gaucrunt eum. Quid ergo? Helias es tu? Et dixit, Non. Et dixerunt ei, Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es tu? vt responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto.* Efaias illud dixit. In Ioanne prophetia ista impleta est: Ego vox clamantis in deserto. Quid clamantis? *Dirigite viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* [Non vobis videtur prēconis esse, dicere, exite, facite viā? Nisi quòd præco exite dicit: Ioannes dicit, venite. A iudice repellit præco, ad iudicem vocat Ioannes. Imò vocat Ioannes ad humilē, ne iudex sentiatur excelsus. *Ego vox clamantis in deserto, dirigite viā Domini, sicut dixit Esaias propheta.*] Non dixit, ego sum Ioannes, ego sum Helias, ego sum Propheta. Sed quid dixit? Hoc vocor: Vox clamātis in deserto, dirigite viā † Domino, [rectas facite semitas Dei nostri.] Ego sum ipsa prophetia. *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisęis.*] Id est, ex principibus Iudęorū. *Et interrogauerunt, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu nō es Christus, neque Helias, neque Propheta?*] Quasi audacię videbatur esse baptizare, quasi in qua persona: querimus vtrū tu sis Christus, tu dicis te non esse. Quærimus ne fortè præcursor
D illius sis, quia nouimus ante Christi aduentum venturū esse Heliam: negas te esse. Quærimus ne fortè aliquis multum præueniens præco es, id est, propheta, & accepisti hanc potestatē: nec prophetā † te esse dicis. Et non erat propheta Ioānes: maior erat quàm propheta. Dominus de illo tale testimoniū dedit: Quid existis in desertum videre? Arundinē vēto agitari? Vtique non vento agitari, subaudi, quia nō hoc erat Ioānes, qui quasi à vento moueretur. Qui enim à vento mouetur, circumflatur omni spiritu seductorio. Sed quid existis videre? Hominē mollibus vestitum? Vestiebatur enim Ioannes asperis, id est, tunica facta de pilis cameli. Ecce q̄ mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Nō ergo existis videre hominē mollibus vestitū. Sed quid existis videre? Prophetam? Ita dico vobis, maior q̄ propheta hic:

quia

al. fidei.

Matth. 11. 67.

quia Prophetę longè [antè] prænunciauerunt, Ioannes
Ioan. 1. b. 26. A presentem demonstrabat. *Quid ergo tu baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque Propheta? Respondit eis Ioannes, & dixit: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrūm stetit quem vos nescitis.* Humilis enim nō videbatur, & propterea lucerna accensa est. Videte quomodo det locum, qui aliud posset putari. *Ipse est qui post me venit, qui ante me factus est.* Sicut iam diximus, id est, antepositus est mihi. *Cuius ego non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius.* Quantum se abiecit. Et ideo multum elea. 14. c. 11. uatus est: quoniam qui se humiliat, exaltabitur. Vnde debet videre sanctitas vestra, quia si Ioannes sic se humiliauit, vt diceret, Non sum ego dignus corrigiam soluere: quomodo habent humiliari, qui dicunt: Nos baptizamus, nos quod damus nostrum est, & quod nostrum est, sanctum est. Ille dicit, non ego, sed ille: illi dicunt, nos. Non est dignus Ioannes soluere corrigiam calceamenti eius. Quòd si dignum se diceret, quàm humilis esset! Et si dignum se diceret, & sic diceret: Ille ve- B nit post me qui ante me factus est, cuius tantummodo corrigiam calceamenti dignus sum soluere: multum se humiliasset. Quādo autem nec ad hoc dignum se dicit, verè plenus Spiritu [sancto] erat: qui sic seruus Dominū agnouit, & ex seruo amicus fieri meruit. *Hęc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Nemo sibi arroget & dicat, quia ipse auferat † peccata. Vnde iam intendite, cōtra quos superbos intendebat digitū Ioannes. Nondum erant nati hæretici, & iam ostendebantur: contra illos clamabat tunc à fluuio, contra quos modò clamat ex Euangelio. Venit Iesus. Et quid dicit ille? Ecce agnus Dei. Si agnus innocens, & Ioannes agnus. An non & ipse innocens? Sed quis innocens? Quantum innocens? Omnes ex illa traduce veniunt & ex illa propagine, de qua cantat gemens David: Ego in iniquitate conceptus Psal. 50. b. 7. sum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Solus C ergo ille agnus, qui non sic venit. Non enim in iniquitate conceptus est: quia non de mortalitate conceptus est. Nec eum in peccatis mater eius in vtero aluit: quem virgo concepit, virgo peperit; quia fide concepit, fide suscepit. Ergo ecce agnus Dei. Non habet iste traduem de Adam: carnem tantùm sumpsit de Adam, peccatum non assumpsit. Qui non assumpsit de nostra massa peccatum, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Nostis quia quidam homines dicunt aliquando, Nos tollimus peccata hominibus, † quia sancti sumus. Si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cùm sit ipse homo † peccator? Contra istas disputationes verba nostra non dicamus, hunc legamus: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Non sit præsumptio hominibus in homines, non transmigret Psal. 120. a. 1. Psal. 120. a. 2. passer in montes, in Domino confidat. Et si leuat oculos suos in montes, vnde veniet auxilium ei: intelligat D quia auxilium eius à Domino, qui fecit cælum & terram. Tantæ excellentiæ Ioannes, dicitur ei: Tu es Christus? Dicit, Non. Tu es Helias? Dicit, Non. Tu es propheta? Dicit, Non. Quare ergo baptizas? *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat.* Post me venit, quia posterior natus est: ante me factus est, quia prælatus est mihi. Prior me erat, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ioan. 1. c. 32. *Et ego nesciebam eum*, dixit: *Sed vt manifestaretur Israēli, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi spiritum de cælo descendentem quasi columbam, & mansit super eum, & ego nesciebam eum. Sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem & manētem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Intendat modicum charitas vestra: Ioannes quando didicit Christum? Missus est vt baptizaret in aqua. Quęsitum est quare? Vt manifestaretur Israēl, dixit. Quid profuit baptismus Ioannis? Fratres mei, si profuit aliquid, & modò maneret, & baptizarentur homines baptismate Ioannis, & sic venirent ad baptismum Christi. Sed quid ait? Vt manifestaretur Israēl: id est, ipsi populo Israēl vt manifestaretur Christus, venit baptizare in aqua. Accepit ministerium baptismatis Ioannes, in aqua pœnitentiæ, parare viam Domino, non existens Dominus. At vbi cognitus est Dominus, superfluò ei via parabatur: quia cognoscentibus se ipse factus est via. Itaque non durauit diu baptismus Ioannis. Sed † quomodo demonstratus est Do- al. quandiu ipse demonstratus est Dominus Immanuel, vt ideo. minus? Humilis, vt ideo acciperet baptisma Ioannis, in quo baptizaretur ipse Dominus. Et opus erat Domino baptizari? Et ego interrogās citò respondeo: Opus erat Domino nasci? Opus erat Domino crucifigi? Opus erat Domino mori? Opus erat Domino sepeliri? Si ergo tantam suscepit pro nobis humilitatem, baptismum non erat suscepturus? Et quid profuit quia suscepit baptismum serui? Vt tu non dedigneraris suscipere baptismum Domini. Intendat charitas vestra. Futuri erant aliqui in Ecclesia excellioris gratiæ catechumeni. Fit enim aliquando vt videas catechumenum abstinentem ab omni concubitu, valefacientem sęculo, renunciantem omnibus quæ possidebat, distribuentem pauperibus, & catechumenus est: instructus est etiam fortè doctrina salutari, supra multos fideles. Timendum est huic ne dicat apud semetipsum de baptismate sancto quo peccata dimittuntur, Quid plus accepturus sum? Ecce ego melior sum illo fideli & illo fideli: cogitans fideles aut coniugatos, aut fortè idiotas, aut habentes & possidentes res suas, quas ipse distribuit iam pauperibus, & meliorem se esse arbitrans quàm ille qui iam baptizatus est, dedignetur venire ad baptismum, dicens: Hoc sum accepturus quod habet ille & ille: & proponat sibi illos quos contemnit, & quasi fordeat illi hoc accipere quod acceperūt inferiores, quia iam videtur ipse sibi melior: & tamen omnia peccata super illum sunt, & nisi veneret ad salutarem baptismum, vbi peccata soluuntur, cum omni excellentia sua non poterit intrare in regnum cælorum. Sed vt illam excellentiam inuitaret Dominus ad baptismum suum, vt peccata illi dimitterentur, venit ipse ad baptismum serui sui. Et cùm ipse non haberet quod ei dimitteretur, nec quod in illo lauaretur, suscepit à seruo baptismum: & tanquam allocutus est filium superbientem & extollentem se, ac dedignantem fortè accipere eum idiotis, vnde ei possit salus venire; & quasi dicens: Quantum te extendis? Quantum te extollis? Quanta est excellentia tua? Quanta gratia tua? Maior potest esse quàm mea? Si ego veni ad seruum, tu dedignaris venire ad Dominum? Si ego suscepi baptismum serui, tu dedignaris à Domino baptizari? Nam vt noueritis fratres mei, quia non ex necessitate alicuius vinculi peccati Dominus veniebat ad ipsum Ioannem: sicut dicunt alij Euangelistæ, cùm ad illum veniret baptizandus Dominus, ait ipse Ioannes: Tu ad me venis? ego à te debeo baptizari. Et quid ei ipse respondit? Si- Matth. 3. ne modò, [vt] impleatur omnis iustitia. Quid est, impleatur omnis iustitia? Mori veni pro hominibus, baptizari non † debeo pro hominibus? Quid est, impleatur o- al. hodie. mnis iustitia? Impleatur omnis humilitas. Quid ergo? Nō erat suscepturus baptismum à bono seruo, qui passionem suscepit à ferais malis? Intēdite ergo. Baptizato

Domino (Si propterea baptizauit Ioannes, vt in eius baptismo Dominus ostenderet humiliterem,) nemo alius baptizaretur baptismate Ioannis. Multi autem baptizati sunt baptismo Ioannis. Baptizatus est Dominus baptismo Ioannis, & cessauit baptismus Ioānis. Deinde iam missus est in carcerem Ioannes, & deinceps nemo baptizatus inuenitur illo baptismate. Si ergo propterea venit & Ioannes baptizans, vt Domini humilitas nobis demonstraretur, vt quia ille suscepit à seruo, nos nō dedignaremur susciperе à Domino: Dominum solum Ioannes baptizaret. Sed si solum Dominum Ioannes baptizaret, non deessent qui putarēt sanctius fuisse baptisma Ioannis quàm Christi: quasi baptismate Ioānis solus Christus meruisset baptizari, baptismate autē Christi genus humanū. Intendat charitas vestra. Baptismate Christi baptizati sumus, non tantùm nos, sed & vniuersus orbis terrarum: & baptizatur vsque in finem. Quis nostrum potest ex aliqua parte comparari Christo, cuius se Ioannes dixit indignum soluere corrigiam calceamenti? Si ergo ille Christus tantæ excellentiæ homo Deus, solus baptizaretur baptismo Ioannis, quid dicturi erant homines? Qualem baptismum habuit Ioannes? Magnum baptismum habuit, ineffabile sacramentum. Vide, quia solus Christus meruit baptizari Ioannis baptismate: atque ita maior videretur baptismus seruj, quàm baptismus domini. Baptizati sunt & alij baptismate Ioannis, ne melius videretur baptisma Ioannis q̄ Christi. Baptizatus est autem & Dominus, vt domino suscipiente baptisma serui, non dedignarentur alij serui suscipere baptisma domini. Ad hoc ergo missus erat Ioannes. Sed nouerat Christum, an non nouerat? Si non nouerat, quare dicebat quando venit ad fluuium Christus, Ego à te debeo baptizari? Hoc est, scio qui sis. Si ergo iam nouerat, certè tunc cognouit quādo vidit columbam descendentem. Manifestum est quia columba non descēdit super Dominum, nisi posteaquam ascendit ab aqua baptismi. Dominus baptizatus ascendit ab aqua, aperti sunt cæli, & vidit super eum columbam. Si ergo post baptisinum descēdit columba, antequam baptizaretur Dominus, dixit illi Ioannes: Tu ad me venis, ego à te debeo baptizari. Antè illum nouerat cui dixit: Tu ad me venis, ego à te debeo baptizari. Quomodo ergo dixit: Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manētem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto? Nō parua quæstio est, fratres mei. Si vidistis quæstionem, non parum vidistis: supereſt vt ipsius solutionem Dominus det. Tamen illud dico, si vidistis quæstionem, nō est parum. Ecce positus est Ioannes ante oculos vestros, stans ad fluuiū Ioannes Baptista. Ecce venit Dominus adhuc baptizādus, nondum baptizatus. Audi vocem Ioannis: Tu ad me venis, ego à te debeo baptizari. Ecce iam cognoscit Dominū, à quo vult baptizari. Baptizatus Dominus ascendit ab aqua, aperiuntur cæli, descendit spiritus: modò illum cognoscit Ioannes. Si modò illū cognoscit, cui dixit antea, Ego à te debeo baptizari? Si autem non cum modò cognoscit, quia iam nouerat cum: quid est quod dixit, Non noueram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto? Fratres, si ista quęstio hodie soluatur, grauat vos, nō dubito, quia iam multa dicta sunt. Sciatis autem talem istā quæstionem esse, vt hæc sola perimat partem Donati. Ad hoc dixi charitati vestræ, vt intentos vos faceremus, similiter vt soleo: simul vt oretis pro nobis & vobis, vt & nobis det Dominus digna loqui, & vos digna capere mercamini. Interim hodie dignamini differre: sed hoc breuiter dico interim, donec soluatur. Interrogate pacificè, sine rixa, sine contentione, sine altercationibus, sine inimicitiis: & vobiscum quærite, & alios interrogate, & dicite: Hanc quæstionem propoſuit nobis hodie Episcopus noster, aliquādo si Dominus concesserit, soluturus eam. Sed siue soluatur siue non soluatur, putate me propoſuisse quod me mouet. Mouebat enim multū. Dicit Ioannes: Ego à te debeo baptizari, tanquā Christo cognito. Si enim non nouerat cū à quo volebat baptizari, temerè dicebat, Ego à te debeo baptizari. Nouerat ergo eum. Si nouerat eum, quid est ergo quod dicit, Non noueram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit: Super quem videris spiritū descendentem & manentem super eum sicut columbam, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto? Quid dicturi sumus? Quia non scimus quādo venerit columba? Ne fortè ibi latuerat, legantur alij Euangelistæ, qui planius illud dixerunt: & inuenimus apertissimè tunc descendisse columbam, cùm Dominus ab aqua ascendit. Super baptizatum enim [Christum] aperti sunt cæli, & vidit Spiritum sanctum descendentem. Si iam baptizatum cognouit, venienti ad baptisma quomodo dicit, Ego à te debeo baptizari? Hanc vobiscum interim ruminate, hanc vobiscum conferte, hanc vobiscum tractate. Præstet Dominus Deus noster, vt antequam à me audiatis, alicui vestrum priori eam reuelet. Tamen fratres hoc sciatis, quia per istius quæstionis solutionem, vocem pars Donati de baptismi gratia, vbi nebulas obtēdūt imperitis, & retia tendunt auibus volantibus, si frontem habeant, omnino nō habebunt: omnino eorum ora claudentur.

Ex eo quod scriptum est, Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille dixit mihi, Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto.

TRACTATVS V.

SICVT Dominus voluit, ad diem promissionis nostræ peruenimus: præstabit etiam hoc, vt ad ipsius promissionis redditionē peruenire possimus. Tunc enim ea quę dicimus, & nobis & vobis vtilia sunt, si abipso sunt. Quæ autem ab homine sunt, mēdacia sunt: sicut ipse dixit Dominus noster Iesus Christus: Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque iustitiæ, ab illo fonte est quem debemus sitire in hac eremo: vt ex eo quasi guttis quibusdā irrorati, & in hac peregrinatione interim consolati, ne deficiamus in via, venire ad eius requiem satietatēmque possimus. Si ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur: qui loquitur veritatē, de Dei loquitur. Verax Ioannes, veritas Christus. Verax Ioānes, sed omnis verax à veritate verax est. Si ergo verax Ioannes, & verax esse homo non potest, nisi à veritate: à quo erat verax, nisi ab eo qui dixit, Ego sum veritas? Non ergo posset dicere, aut veritas contra veracem, aut verax cōtra veritatem. Veracem veritas misit: & ideo verax erat, quoniam à veritate missus erat. Si veritas Ioannem misērat, Christus eū misērat. Sed quod Christ⁹ cum patre facit, pater facit: & quod pater cum Christo facit, Christ⁹ facit. Nec seorsum pater aliquid facit sine filio nec seorsū aliq̄d filj⁹ sine patre. Inseparabilis charitas, inseparabilis vnitas, inseparabilis maiestas, inseparabilis potestas, secūdū hęc verba quæ ipse posuit: Ego & pater vnū sumus. Quis ergo misit Ioānē? Si dicam⁹, pater, verum dicimus: si dicam⁹, filius, verum dicimus: manifestius autē vt dicamus, pater & filius. Quē misit autē pater & filius, vnus Deus misit: quia filj⁹ dixit, Ego & pater vnū sum⁹.

Quomodo

Quomodo ergo nesciebat eum à quo missus est? Dixit enim, Ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit. Interrogo Ioannem, Qui te misit baptizare in aqua, quid tibi dixit? Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eū, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc tibi ô Ioannes dixit, qui te misit? Manifestum quia hoc. Quis ergo te misit? Fortè pater. Verus Deus pater, & veritas Deus filius: si pater sine filio te misit, Deus sine veritate te misit. Si ideo autem verax es, quia veritatem loqueris, & ex veritate loqueris: non te misit pater sine filio, sed simul te misit pater & filius. Si ergo & filius te misit cum patre, quomodo nesciebas eum à quo missus es? Quem videras in veritate, ipse te misit vt agnosceres in carne, & dixit: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc audiuit Ioannes, vt nosset eum quem nō nouerat, an vt plenius nosset quem iam nouerat? Si enim omni ex parte non nosset, venienti ad fluuium vt baptizaretur, non diceret: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Nouerat ergo. Quando autem columba descendit? Iam baptizato Domino, & ab aqua ascendente. At si ille qui eum miserat, dixit: Super quem videris spiritum descendētem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto, & non nouerat eum, sed columba descendente cognouit eum: columba verò tunc descendit, quando Dominus ab aqua ascendit: tunc autem cognouerat Ioannes Dominum, quādo ad eum Dominus ad aquam veniebat: manifestatur nobis, quia Ioannes secundum aliquid nouerat: secundum aliquid nondum nouerat Dominum. Nisi autem hoc intellexerimus, mendax erat. Quomodo [ergo] erit verax agnoscēs, qui dicit, Tu ad me venis baptizari, & ego à te debeo baptizari? Verax est cùm hoc dicit. Et quomodo rursus verax est cùm dicit, Ego non noueram eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit, super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto? Innotuit per columbam Dominus, non ei qui se nō nouerat, sed ei qui in eo aliquid nouerat, aliquid nō nouerat. Nostrum est ergo quærere quid in eo Ioannes nondum nouerat, & per columbam didicit. Quare missus est Ioannes baptizans? Iam memini me quātum potui dixisse charitati vestræ. Si enim baptismus Ioannis necessarius erat saluti nostræ, & modò debuit excreceri. Non enim modò nō saluātur homines, aut modò plures non saluantur, aut alia tunc salus erat, & alia modò. Si muratus est Christus, mutata est & salus. Si salus in Christo est, & idem ipse Christus est, eadem nobis salus est. Sed quare missus est Ioannes baptizans? Quia oportebat baptizari Christum. Quare oportebat baptizari Christum? † Quia oportuit nasci Christum, quia oportuit crucifigi Christū. Sicut enim viam humilitatis demonstraturus aduenerat, & ipsi sum facturus ipsam humilitatis viam: in omnibus ab eo implenda erat humilitas. Authoritatem dare baptismo suo hinc dignatus est, vt cognoscerent serui quanta alacritate deberēt currere ad baptismum Domini, quando ipse non dedignatus est suscipere baptismum serui. Donatum enim erat hoc Ioanni, vt ipsius baptismus diceretur. Hoc attendat, & distinguat, & nouerit charitas vestra: Baptismus quem accepit Ioannes, baptismus Ioannis dictus est. Nullus ante illū iustorum, nullus post illum vt acciperet baptismū, q̄ baptismus illius diceretur, accepit: solus tale donum accepit. Accepit quidem, non enim à se posset aliquid. Si enim à se quis loquitur, mendacium de suo loquitur. Et vnde accepit, nisi ab ipso Domino Iesu Christo? Ab illo vt baptizare posset accepit, quem postea baptizauit. Nolite mirari. Sic enim hoc fecit Christus in Ioanne, quomodo quidā fecit in matre. De Christo enim dictū est: Omnia per ipsum facta sunt. Si omnia per ipsum, & Maria per ipsum facta est, de qua postea natus est Christus. Intēdat charitas vestra. Quomodo creauit Mariam, & creatus est per Mariam: sic dedit baptismum Ioanni, & baptizatus est à Ioanne. Ad hoc ergo accepit baptismum à Ioanne, vt accipiēs quod inferius erat, ab inferiore, ad id quod superi⁹ erat, hortaretur inferiores. Sed quare nō solus ipse baptizatus est à Ioāne, si ad hoc missus erat Ioannes, per quem baptizaretur Christus, vt pararet viā Domino, id est, ipsi Christo? Et hoc iam diximus. Sed cōmemoramus, quia necessarium est præsenti quæstioni. Si solus Dominus noster Iesus Christus baptizatus esset baptismate Ioannis, tenere quod dicimus: nō tantum valeat seculum vt deleat è cordibus vestris, quod ibi scripsit spiritus Dei, non tantum valeant spinæ curarum, vt fl̄uffocent semen quod seminatur in vobis. Quare enim cogimur eadē repetere, nisi quia de memoria cordis vestri securi nō sumus? Si ergo sol⁹ Dominus baptizatus esset baptismo Ioānis, nō deessent qui sic eū haberent, vt putarent baptismum Ioānis maiorem esse, quàm sit baptismus Christi. Dicerēt enim: Vsqueadeò illud baptisma maius est, vt solus Christus eo baptizari meruisset. Ergo vt daretur nobis à Domino exemplum humilitatis, ad percipiendā salutē baptismatis: Christus suscepit quod ei opus non erat, fed propter nos opus erat. Et rursus, ne hoc ipsum quod accepit à Ioāne Christus, prępōneretur baptismati Christi, permissi sunt & alij baptizari à Ioāne. Sed qui baptizati sunt à Ioāne, nō eis suffecit. Baptizati sunt enim baptismo Christi, quia nō baptismus Christi erat baptismus Ioānis. Qui accipiunt baptismum Christi, baptismum Ioānis nō quærunt: qui acceperunt baptismū Ioānis, baptismū Christi quæsierunt. Ergo Christo suffecit baptismus Ioannis? Quomodo nō sufficeret, quando nec ipse erat necessarius? Illi enim nullus baptismus erat necessarius, sed ad hortādos nos ad baptisma suum, suscepit baptismum serui. Et ne præponeretur baptismus serui baptismo Domini, baptizati sunt alij baptismate cōserui. Sed q̄ baptizati sunt baptismate cōserui, oportebat vt baptizarentur baptismate Domini. Qui autē baptizātur baptismate Domini, non opus habent baptismate conserui. Quoniam ergo acceperat Ioannes baptismum, qui propriè Ioannis diceretur: Dominus autē Iesus Christus baptismum suū noluit alicui dare, non vt nemo baptizaretur baptismo Domini, sed vt semper ipse Dominus baptizaret: id actū est, vt & per ministros Dñs baptizaret, id est, vt quos ministri Domini baptizaturi erant, Dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cuius potestate datur: nō qualis est ille, per cuius ministerium datur. Talis erat baptismus Ioannis, qualis Ioannes: baptismus iustus tanquam iusti, tamen hominis: sed qui acceperat à Domino istam gratiam, & tantam gratiam, vt dignus esset præire iudicem, & eum digito ostendere, & implere vocem prophetiæ illius: Vox clamantis in deserto, parate viam † Domini. Tale autem baptisma Domini, qualis Dominus: ergo baptisma Domini diuinū, quia Dominus Deus. Potuit autem [Dominus noster] Iesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui seruo suo, vt daret baptismum suum tāquam vice sua, & trāsferret à se baptizandi potestatē, & constituere et in aliquo seruo suo, & tantam vim daret baptismo translato in seruum, quantam vim haberet baptismus datus à Domino. Hoc noluit ideo, vt in illo spes esset baptizatorū, à quo se baptizatos agnoscerent.

Noluit ergo seruum ponere spem in seruo. Idcóque cla-
mabat Apostolus, cùm viderent homines volêtes pone-
re spem in seipso: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus
1.Cor.1. b.13. est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Baptizauit ergo
De cõsecr. dist.4.cap. Paulus tanquã minister, non tanquam ipsa potestas. Ba-
Aliud. ptizauit autem Dominus tãquam potestas. Intẽdite, &
potuit hanc potestatẽ seruis dare, & noluit. Si enim da-
ret hãc potestatẽ seruis, id est, vt [&] ipsorum esset quod
Domini erat, tot essent baptismi quot essent serui: vt
quomodo dictum est, baptisma Ioãnis, sic diceretur ba-
ptisma Petri, sic baptisma Pauli, sic baptisma Iacobi, ba-
ptisma Thomæ, Matthæi, Bartholomæi. Illud enim ba-
ptisma Ioannis dictum est. Sed fortè aliquis resistit &
dicit: Proba nobis quia illud baptisma Ioãnis dictũ est.
Probabo, ipsa veritate dicẽte, quando interrogauit Iu-
Matt.21. c.25. dæos, baptisma Ioannis vnde est, de cælo, an ex homi-
nibus? Ergo ne tot baptismata dicerẽtur, quot essẽt ser-
ui qui baptizarent accepta potestate à Domino: sibi te-
nuit Dominus baptizandi potestatẽ, seruis ministerium B
dedit: Dicit se seruꝰ baptizare, rectè dicit: sicut Aposto-
1.Cor.1. c.16. lus dicit, Baptizaui autem & Stephanę domum, sed tã-
quam minister. Ideo si fit & malus, & cõtingat illi habe-
re ministeriũ, & si eum homines non nouerunt, & Deus
eum nouit: permittit Deus baptizari per eum, qui sibi te-
nuit potestatem. Hoc autem Ioannes nõ nouerat in Do-
mino. Quia Dominus erat, nouerat: quia ab ipso debe-
bat baptizari, nouerat. Et confessus est, quia veritas erat
ille, & ille verax missus à veritate. Hoc nouerat. Sed q̃d
in eo non nouerat? Quia sibi retenturus erat baptisma-
tis sui potestatem, & nõ eam transmissurus, & translatu-
rus in aliquem seruum: sed sue baptizaret in ministerio
seruus bonus, siue baptizaret in ministerio seruꝰ malus,
non sciret se ille qui baptizaretur baptizari, nisi ab illo q̃
sibi tenuit baptizandi potestatem. Et vt noueritis fra-
tres, quia hoc in illo non nouerat Ioannes, & hoc didi-
cit per columbam: (Dominum enim nouerat, sed eum
baptizãdi sibi potestatẽ retenturum, & nulli seruo eam C
datum, nõdum nouerat) secundum hoc dixit, Et ego
nesciebam eum. Et vt noueritis, quia ibi hoc didicit, at-
tendite sequentia: Sed qui misit me baptizare in aqua,
ipse mihi dixit, Super quem videris spiritum descendẽ-
tem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est.
Quid ipse est? Dominus. Sed iam nouerat Dominum.
Ergo putate hucusque dixisse Ioannem: Ego nõ nouerã
eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit.
Quærimus quid dixerit: sequitur, Super quem videris
spiritũ descendentem tanquam columbam, & manen-
tem super eum: non dico sequentia. Interim attendite:
Super quem videris spiritum descendentem sicut colũ-
bam, & manẽtem super eum, ipse est. Sed quid ipse est?
al. dicere. Quid me voluit per columbam † docere qui me misit?
Quia ipse erat Dominus: Iam noueram à quo missus
eram: iam noueram cum cui dixi, Tu ad me venis baptiz-
ari, ego à te debeo baptizari. Vsquequedeò ergo nouerã
Dominum, vt ego ab eo vellem baptizari, nõ vt à me- D
Matth.3. d.15. ipse baptizaretur. Et tunc mihi dixit: Sine modò, im-
pleatur omnis iustitia. Pati veni, baptizari non venio?
Impleatur omnis iustitia, ait mihi Deus meus, implea-
tur omnis iustitia: doceam plenam humilitatem. Noui
al. superue- nientes. †superbientes in futuro populo meo: noui aliquos in
aliqua excellentiori gratia futuros homines, vt cùm vi-
derint idiotas aliquos baptizari, illi quia meliores sibi
videntur, siue cõtinentia, siue elemosynis, siue doctri-
na, dedignentur isti fortassẽ accipere, quod illi inferio-
res acceperunt. Oportet vt sanem eos, vt non dedigne-
tur venire ad baptisma Domini, quia ego veni ad ba-
ptisma serui. Iam ergo hoc nouerat Ioannes, & nouerat
*noui. Dominum. Quid ergo * docuit columba? Quid voluit

per columbam, id est, per Spiritum sanctum sic venien-
tem docere, qui miserat eum, cùm ait: Super quem vi-
deris spiritum descendentem sicut columbam, & ma-
nẽtem super eũ, ipse est? Quis ipse est? Dominus. Noui.
Sed nunquid hoc iam noueras: quia Dominus iste ba-
ptizandi habens potestatem, eam potestatem nulli ser-
uo datus est, sed sibi eam retenturus est: vt omnis qui
3.cor.13. 14. baptizatur per serui ministerium, non imputet seruo,
sed domino? Nunquid hoc iam noueras? Non hoc no-
ueram. Ideo qui mihi dixit, super quem videris spiritum
descendentem sicut columbam, & manẽtem super eũ,
ipse est qui baptizat in Spiritu sancto: non ait, ipse est
Dominus: nõ ait, ipse est Christus: nõ ait, ipse est Deus:
non ait, ipse est Iesus: nõ ait, ipse est qui natus est de vir-
gine Maria, posterior te & prior te: nõ ait hoc, iam enim
1.pet. hoc nouerat Ioannes. Sed quid non nouerat? Tantam
potestatem baptismatis ipsum Dominum habiturum &
sibi retenturum, siue præsentem in terra, siue absentem
1.pet. corpore in cælo, & præsentem maiestate sibi retẽturum
baptismatis potestatem: ne Paulus diceret, baptismus
meus: ne Petrus diceret, baptismus meus. Ideo videte &
intẽdite voces Apostolorum. Nemo Apostolorum di-
xit, baptismus meus. Quamuis vnum omnium esset Eu-
angelium, tamen inuenis dixisse, Euangelium meum:
non inuenis dixisse, baptisma meum. Hoc ergo didicit
Ioannes, fratres mei. Quod didicit Ioannes per colum-
bam, discamus & nos. Non enim columba Ioãnem do-
cuit, & Ecclesiam nõ docuit: cui Ecclesiæ dictum est, V-
na est columba mea. Columba docebat columbam, no-
Cant. b.8. Magnꝰ es tu, Dñe. al. ait. uerit columba, † quid Ioannes didicerit per columbam.
Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Hoc au-
tem quod discebat Ioannes † per columbam, quare in
al. ait. &c. columba didicit? Oportebat enim vt disceret. Nec hoc
fortè oportebat nisi vt per columbam disceret. Quid
dicam de columba, fratres mei? Aut quãdo mihi sufficit
facultas vel cordis vel linguæ, dicere quomodo volo?
Et fortè non dignè volo quomodo dicendum est: nec
sic tamen possum dicere quomodo volo. Quãto minus
quomodo dicendum est? Ego à meliore hoc audire
vellẽ, non vobis dicere. Discit Ioãnes eum quem noue-
rat: sed in eo discit in quo eum non nouerat, in quo no-
uerat nõ discit. Et quid nouerat? Dominum. Quid non
De cõsec. dist.4.cap. Baptizet. & fin. dist.eod. nouerat? Potestatem Dominici baptismi in nullum ho-
minẽ à Domino transturã: sed ministerium-planè trãsfe-
turum, potestatem à Domino in neminẽ: ministerium
& in bonos & in malos. Non exhorreat columba minis-
terium malorũ, respiciat Domini potestatem. Quid tibi
facit malus minister, vbi bonus est Dominus? Quid te
impedit malitiosus præco, vbi benignus est iudex? Io-
annes didicit per columbã hoc. Quid est quod didicit?
Ipse repetat. Ipse mihi dixit, inquit: Super quem videris
spiritum descendentem sicut columbam, & manentem
super eum: hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Nõ er-
go te decipiant ô columba, seductores, qui dicunt: Nos
baptizamus. Columba agnoscę quid docuit columba.
Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Per columbam
discitur, quia hic est: & tu eius potestate putas te bapti-
zari, cuius ministerio baptizaris? Si tu hoc putas, nondũ
es in corpore columbæ: & si nõ es in corpore columbę,
non mirandum quia simplicitatem non habes. Simpli-
citas enim maximè per columbam demõstratur. Quare
per simplicitatem columbæ didicit Ioannes, quia hic
est qui baptizat in Spiritu sancto, fratres mei, nisi quia
columbæ non erant qui ecclesiam dissipauerunt? Ac-
cipitres erant, milui erant. Non laniat columba. Et
vides illos inuidiam nobis facere, quasi de persecutio-
nibꝰ quas passi sunt. Corporales quidẽ passi quasi perse-
cutiones, cùm essent flagella Domini manifestè dantis
disciplinam

disciplinam ad tempus, ne damnet in æternum, si eam A
non cognouerint, sed̃ correxerint. Illi verè persequun-
tur Ecclesiam, qui dolis persequũtur. Illi grauiùs cor fe-
riunt, qui linguæ gladio feriunt. Illi acerbiùs sanguinem
fundunt, qui Christum, quantum in ipsis est, in homine
occidunt. Perterriti videntur quasi iudicio potestatum.
Quid tibi facit potestas si bonus es? Si autem malus es,
time potestatem: nõ enim frustra gladium portat, dicit
Apostolus. Tuum gladium noli educere, quo percutis
Christũ. Christiane, quid tu persequeris in Christiano?
Quid in te persecutus est imperator? Carnẽ persecutus
est, tu in Christiano spiritum persequeris. Non occidis
tu carnem, & tamen nec carni parcunt. Quotquot po-
tuerunt cædẽdo necauerunt, nec suis nec alienis peper-
cerunt. Notum est hoc omnibus. Inuidiosa est potestas,
quia legitima est, inuidiosè facit, † quia iure facit: sine
inuidia facit, † quia præter leges facit, attẽdat vnusquis-
que vestrum, fratres mei, quid habeat Christian'. Quod
homo est, commune cum multis: quod Christianus est, B
secernitur à multis, & plus ad illum pertinet quod Chri-
stianus, quàm quod homo. Nam quod Christianus, re-
nouatur ad imaginem Dei, à quo homo factus est ad i-
maginem Dei: quod autem homo, possèt & malus, pos-
sèt & Paganus, possèt & idololatra. Hoc tu persequeris
in Christiano quod melius habet: hoc enim illi vis au-
ferre vnde viuit. Viuit enim temporaliter secundũ spi-
ritum vitæ, quo corpus animatur: viuit autem ad ęterni-
tatẽ secundũ baptisma quod accepit à Dño. Hoc illi vis
tollere, quod accepit à Domino: hoc illi vis tollere vn-
de viuit. Latrones eos quos volũt spoliare, sic volunt, vt
ipsi plus habeant, & illi nihil habeant. Tu & tollis huic,
& apud te non erit plus: non enim plus tibi fit, quia huic
tollis. Sed verè hoc faciunt, quod hi qui tollunt animã:
& alteri tollunt, & ipsi duas animas non habent. Quid
ergo vis auferre? Vnde tibi displicet quem vis rebaptiz-
zare? Dare non potes quod iam habet, sed facis negare
quod habet. Quid acerbius faciebat Paganus, persecu- C
tor Ecclesię? exerebãtur gladij aduersus martyres, emit-
tebantur bestiæ, ignes admouebantur. Vt quid ista? Vt
diceret qui ista patiebatur, non sum Christianus. Quid
doces tu eum quem vis rebaptizare, nisi vt primò dicat,
non sum Christianus? Ad quod aliquando persecutor
proferebat flammam, ad hoc tu producis linguam. Se-
ducẽdo facis, quod ille occidendo nõ fecit. Et quid est
quod daturus es, & cui daturus es? Si tibi verũ dicat, &
non seductus à te, mentiatur: dicturus est, habeo. Inter-
rogas, Habes baptisma? Habeo, dicit. Quamdiu habeo
dicit, inquis, non sum daturus. Et noli dare: quod enim
vis dare, hærere in me non potest, quia quod accepi, au-
ferri à me non potest. Sed tamen expecta, videam quid
me vis docere. Die, inquit, primò, non habeo: sed hoc
habeo. Si dixero, nõ habeo, mẽtior. Quod enim habeo,
habeo. Non habes, inquit, Doce quia nõ habeo. Malus
tibi dedit. Si malus Christus, malus mihi dedit. Non in- D
quit, malus Christus. Sed non tibi Christus dedit. Quis
ergo mihi dedit? Respondè. Ego me à Christo scio ac-
cepisse. Dedit tibi, inquit, sed traditor nescio quis, non
Christus. Videro quis fuerit minister, videro quis fuerit
præco. De officiali non disputo, iudicẽ attendo: & fortè
quod obiicis officiali, mentiris. Sed nolo discutere, cau-
sam officialis sui cognoscat Dominus amborum. Fortè
si exigam vt probes, non probas: imò mentiris. Probatũ
est te probare nõ potuisse: sed nõ ibi pono causam meã,
ne cùm studiosè cœpero defendere homines innocen-
tes, putes me spem meam vel in hominibus innocen-
tibus posuisse. Fuerint homines quales libet, ego à Chri-
sto accepi, ego à Christo baptizatus sum. Non, inquit,
sed ille Episcopus te baptizauit, & ille episcopus illis
cõmunicat. A Christo sum baptizatus, ego noui. Vnde
nosti? Docuit me columba, quam vidit Ioãnes. O milue
male, non me dilanias à visceribus columbæ. In colum-
bæ membris numeror, quia quod columba docuit, hoc
noui. Tu mihi dicis, ille te baptizauit, aut ille te baptiza-
uit: per columbam mihi & tibi dicitur, Hic est qui bapti
zat. Cui credo, miluo an columbæ? Certè tu mihi die, vt
per illam lucernã confundaris, qua confusi sunt & prio-
res inimici, † pares tui pharisæi, qui cùm interrogarent al. patres.
Dominum, In qua potestate ista faceret: Interrogo & e-
go vos, inquit, vnum istum sermonem: Dicite mihi, Ba- Matth.21.
ptisma Ioannis vnde est? De cælo an ex hominibus? Et b.25.
illi qui præparabant iaculari dolos, irretiti sunt quæstio-
ne, cœperunt voluere apud semetipsos, & dicere: Si di-
xerimus quia de cælo est, dicturus est nobis, Quare non
credidistis ei? Ioannes enim dixerat de Domino: Ecce
agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Quid ergo
quæritis, in qua potestate ista facio? O lupi, in potestate
agni facio quæ facio. Sed vt nosse tis agnum, quare non
credidistis Ioanni, qui dixit, Ecce agnus Dei, ecce qui
tollit peccatum mundi? Scientes ergo illi quid dixisset
Ioãnes de Domino, dixerũt apud se: Si dixerimus quia
de cælo est baptismus Ioannis, dicet nobis, Quare ergo
non credidistis ei? Si dixerimus quia ex hominibus est,
lapidabimur à populo: quia [sicut] prophetã habent Io-
annem. Hinc timebant homines, hinc veritatem fateri
confundebantur. Tenebræ tenebras responderunt, sed
à luce superatæ sunt. Quid enim responderunt? Nesci-
mus. Quod sciebant, dixerunt, nescimus. Et Dominus:
Nec ego vobis dico, inquit, in qua potestate ista facio.
Et confusi sunt primi inimici. Vnde? De lucerna. Quis
erat lucerna? Ioãnes. Probamus, quia lucerna erat? Pro-
bamus. Dominus enim dicit: Ille erat lucerna ardens &
lucens. Probamus, quia & de ipso confusi sunt inimici?
Psalmum audi. Paraui, inquit, lucernam Christo meo, Psal.131.
inimicos eius induam confusione. Adhuc in huius vitæ 17.
tenebris ad lucernã fidei ambulamus: teneamus & nos
lucernã Ioannem, cõfundamus & inde inimicos Chri-
sti, imò ipse confundat inimicos suos per lucernam suã.
Interrogemus & nos quod Dominus Iudæos, interro-
gemus & dicamus, Baptisma Ioannis vnde est? De cælo
an ex hominibus? Quid dicturi sunt? Videte, si non & i-
psi tanquam inimici de lucerna cõfundantur. Quid di-
cturi sunt? Si dixerint ex hominibus, & ipsi sui eos lapi-
dabunt. Si autem dixerint, de cælo: dicamus eis, Quare
ergo non credidistis ei? Et dicunt fortassẽ, credimus ei.
Quomodo ergo dicitis quia vos baptizatis: & Ioannes
dicit, Hic est qui baptizat? Sed ministros, inquiunt, tan-
ti iudicis iustos oportet esse, per quos † baptizat. Et ego al. baptizare.
dico & omnes dicimus, quia iustos oportet esse tãti iu- De conse.
dicis ministros. Sint ministri iusti si volunt. Si autem no dist.4.cap.
luerint esse iusti qui cathedram Moysi sedent, securum Baptizet.
me fecit magister meus, de quo spiritus eius dixit: Hic al. sent.
est qui baptizat. Quomodo securum me fecit? Scribæ, dist. 5.
inquit, & Phariſæi [super] cathedram Moysi sedent: quæ Matth.23.
dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt a.2.
enim, & non faciunt. Si fuerit minister iustus, computo
illum cum Paulo, computo illum cum Petro. Cum istis
cõputo iustos ministros: quia verè iusti ministri gloriã
suam non quærunt, ministri enim sunt, pro iudicibus ha
beri nolunt, spem in se poni exhorrescunt. Ergo compu
to cum Paulo iustum ministrum. Quid enim dicit Pau-
lus? Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementũ 1.Cor.3.
dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, b.6.
sed qui incrementum dat Deus. Qui verò fuerit super-
bus minister, cum Zabulo computatur, sed non conta-
minatur donum Christi, quod per illum fluit purum:
quod per illum trãsit liquidum, venit ad fertilẽ terram.

Puta quia ipſe lapideus eſt, quia ex aqua fructum ferre non poteſt. Per lapideum canalem tranſit aqua, tranſit aqua ad areolas, in canali lapideo † nihil generans, ſed tamen † hortis plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus ſacramenti ita eſt vt lux: & ab illuminandis pura excipitur, & ſi per immundos tranſeat, non inquinatur. Sint planè miniſtri & iuſti, & gloriâ ſuam non quærant, ſed illius cuius miniſtri ſunt. Non dicant, baptiſma meum eſt, quia non eſt ipſorum. Attendât ipſum Ioânem. Ecce Ioannes plenus erat ſpiritu ſancto: & baptiſmum de cælo habebat, non ex hominibus. Sed quatenus habebat? Ipſe dixit, Parate viam Domino. Vbi autem cognitus eſt Dominus, ipſe factus eſt via: non iam opus erat baptiſmate Ioannis, quo pararetur via Domino. Tamen quid nobis ſolent dicere? Ecce poſt Ioannẽ baptizatum eſt. Antequã enim bene iſta quæſtio tractaretur in Eccleſia catholica, multi in ea errauerũt, & magni & boni: ſed quia de membris columbę erant, nõ ſe præciderunt, & factũ eſt in eis quod dixit Apoſtolus: Siquid aliter ſapitis, hoc quoq; vobis Deus reuelabit. Vnde iſti qui ſe ſeparauerunt, indociles facti ſunt. Quid ergo ſolent dicere? Ecce poſt Ioannem baptizatũ eſt, poſt hæreticos non baptizatur? Quia quidam qui habebant baptiſma Ioannis, iuſſi ſunt à Paulo baptizari: nõ enim habebãt baptiſma Chriſti. Quid ergo exaggeras meritum Ioannis, & quaſi abiicis infelicitatem hæreticorum? Et ego tibi concedo ſceleratos eſſe hæreticos. Sed hæretici baptiſma Chriſti dederunt, quod baptiſma non dedit Ioannes. Recurro ad Ioannem & dico: Hic eſt qui baptizat. Sic enim melior Ioannes quàm hæreticus, quomodo melior Ioannes quàm ebrioſus, quomodo melior Ioannes quàm homicida. Si poſt deteriorem baptizare debemus, quia poſt meliorem baptizarũt Apoſtoli: quicunque apud ipſos baptizati fuerint ab ebrioſo, nõ dico ab homicida, non dico à ſatellite alicuius ſceleratí, non dico à raptore rerum alienarum, non dico ab oppreſſore pupillorum, non à ſeparatore cõiugum: nihil horum dico, quod ſollenne eſt dico, quod quotidianũ eſt dico, † quo vocãtur omnes dico, & in iſta ciuitate, quando ab eis dicitur, alogiemur, bene ſit nobis, & tali die feſto Ianuariũ nõ debes iciunare, ea dico leuia, quotidiana: ab ebrioſo homine cùm baptizatur, qs eſt melior, Ioannes an ebrioſus? Reſponde ſi potes, quòd ebrioſus tuus melior ſit quàm Ioannes. Nunquam hoc audebis. Ergo tu quia ſobrius es, baptiza poſt ebrioſum tuum. Si enim poſt Ioannem baptizauerunt Apoſtoli, quanto magis debet poſt ebrioſum ſobrius baptizare? An dicis, in vnitate mecum eſt ebrioſus? Ergo Ioânes amicus ſponſi, non erat in vnitate cum ſpõſo? Sed tibi ipſi dico quiſquis es: tu es melior, an Ioannes? Non audebis dicere, ego ſum melior quàm Ioannes. Ergo poſt te baptizent tui, ſi te fuerint meliores. Si enim poſt Ioannem baptizatum eſt, erubeſcę quia poſt te non baptizatur. Dicturus es, Sed ego baptiſmũ Chriſti habeo & doceo. Aliquando ergo agnoſce iudicem, & noli præco ſu perbus eſſe. Baptiſma Chriſti das, ideo poſt te nõ baptizatur: poſt Ioannẽ ideo baptizatũ eſt, quia non Chriſti baptiſmũ dabat, ſed ſuum: quia ſic acceperat vt ipſius eſſet. Non ergo tu melior q̃ Ioannes: ſed baptiſma quod per te datur, melius q̃ Ioannis. Ipſum enim Chriſti eſt, iſtud autem Ioannis. Et quod dabatur à Paulo, & quod dabatur à Petro, Chriſti eſt: & † quod datum eſt à Iuda, Chriſti erat. Dedit Iudas, & nõ baptizatũ eſt poſt Iudã: dedit Ioannes, & baptizatũ eſt poſt Ioânem. Quia ſi datus eſt à Iuda, baptiſmus Chriſti erat: qui autem à Ioâne datus, Ioannis erat. Non Iudã Ioâni, ſed baptiſmũ Chriſti etiam per Iudæ manus datũ, baptiſmo Ioânis etiam per manus Ioannis dato rectè præponimus. Etenim dictum eſt de Domino antequã pateretur, quia baptizabat plures quàm Ioânes. Deinde ſubiunctum eſt: Quãuis ipſe nõ baptizaret, ſed diſcipuli eius. Ipſe, & nõ ipſe. Ipſe poteſtate, illi miniſterio. Seruitutem ad baptizandum illi admouebant, poteſtas baptizandi in Chriſto permanebat. Ergo baptizabant diſcipuli eius, & ibiad. huc erat Iudas inter diſcipulos eius. Quos ergo baptizauit Iudas, non ſunt iterum baptizati: & quos baptizauit Ioannes, iterum baptizati ſunt? Planè iterum: ſed non iterato baptiſmo. Quos enim baptizauit Ioânes, Ioânes baptizauit: quos autem baptizauit Iudas, Chriſtus baptizauit. Sic ergo quos baptizauit ebrioſus, quos baptizauit homicida, quos baptizauit adulter: ſi baptiſmus Chriſti erat, Chriſtus baptizauit. Nõ timeo adulterum, non ebrioſum, non homicidam: quia columbam attendo, per quam mihi dicitur, Hic eſt q̃ baptizat. Cęterùm, fratres mei, delirũ eſt dicere, quia melioris meriti ſuit, non dico Iudas, ſed quilibet hominũ: quàm ille de quo dictum eſt, In natis mulierum nemo ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Non ergo huic quiſquam ſeruus: ſed baptiſma Domini etiam per ſeruum malum datum, baptiſmati etiam amiciſſerui præponitur. Audi quales commemorat apoſtolus Paulus, falſos fratres inuidia prædicantes verbum Dei. Et quid de illis dicit? Et in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Chriſtum enim annunciabant, per inuidiam quidem, ſed tamen Chriſtum. Non per quid, ſed quem vide. Per inuidiam tibi prædicatur Chriſtus: vide Chriſtum, vita inuidiam. Noli imitari malum prædicatorem, ſed imitare bonum † quod tibi prædicatur. Chriſtus ergo à quibuſdam per inuidiam prędicabatur. Et quid eſt inuidere? Horrẽdum malum. Ipſo malo Zabulus deiectus eſt, ipſum deiecit multũ maligna peſtis. Et habebãt illam quidam Chriſti prędicatores quos tamen prædicare permittit Apoſtolus. Quare? Quia Chriſtum prædicabant. Qui autem inuidet, odit: & qui odit, quid de illo dicitur? Audi apoſtolum Ioânem: Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Ecce poſt Ioannem baptizatum eſt, poſt homicidã non baptizatum eſt: quia Ioânes dedit baptiſmum ſuum, homicida dedit baptiſmũ Chriſti. Quod ſacramẽtum tam ſanctum eſt, vt nec homicida miniſtrante polluatur. Non reſpuo Ioannẽ, ſed potius credo Ioanni. Quid credo Ioanni? Quod didicit per columbam. Quid didicit per columbã? Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Iam ergo fratres, tenete hoc, & cordibus veſtris infigite. Si enim hodie voluero pleniùs dicere, quare per columbam: tempus non ſufficit. Quia enim res diſcenda inſinuata eſt Ioanni per columbam, quam non nouerat in Chriſto Ioannes, quamuis iam noſſet Chriſtum, expoſui quantum arbitror ſanctitati veſtræ. Sed quare hanc ipſam rem per columbam oportuit demonſtrari, ſi breuiter dici poſſet, dicerẽ. Sed quia diu dicendum eſt, & onerare vos nolo, quomodo adiutus ſum orationibus veſtris, vt illud quod promiſi, implerem: adiuuante etiam atq; etiam pia intentione & votis bonis, & illud apparebit vobis, quare Ioannes q̃ dº didicit in Domino, quia ipſe eſt qui baptizat in Spiritu ſancto, & nulli ſeruo ſuo tranſlegatit poteſtatem baptizandi, non debuit diſcere niſi per columbam.

De eo quod dictum eſt, columbam ſuper Dominum deſcẽdiſſe: vſque ad id quod ait, Ego vidi, & teſtimonium perhibui quia hic eſt filius Dei.

TRACTATVS VI.

QUATENOR ſanctitati veſtræ, timueram ne frigus hoc frigidos vos ad conuentiẽdum faceret: ſed quia iſta celebritate & frequẽtia veſtra, ſpiritu vos feruere demonſtratis, nõ dubito quin etiam oraſtis pro me, vt debirum vobis exoluam. Promiſerã enim in nomine Chriſti

Chriſti differere hodie, cùm anguſtia temporis tunc impediret, ne id poſſemus explicare tractãdo: quare Deus per columbæ ſpeciem oſtendere voluerit Spiritum ſanctum. Hoc vt explicetur, illuxit nobis dies hodiernus, & ſentio audiendi cupiditate, & pia deuotione vos celebriùs congregatos. Expectationem veſtram Deus impleat ex ore noſtro. Amaſtis enim vt veniretis: ſed amaſtis, quid? Si nos, & hoc bene: nam volumus amari à vobis, ſed nolumus in nobis. Quia ergo in Chriſto vos amamus, in Chriſto nos redamate, & amor noſter pro inuicem gemat ad Deum: ipſe enim gemitus columbæ eſt. Si ergo gemitus colũbæ eſt, quod omnes nouimus, gemunt autem columbę in amore: audite quid dicat Apoſtolus, & nolite mirari, quia in columbę ſpecie voluit demonſtrari Spiritus ſanctus. Quid enim oremus, ſicut oportet, inquit, neſcimus: ſed ipſe ſpirit' interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilib'. Quid ergo fratres mei? Hoc dicturi ſumus, quia ſpiritus gemit, vbi perfecta & æterna beatitudo eſt ei cum patre & filio? Spiritus enim ſanctus Deus, ſicut Dei filius Deus, & pater Deus. Ter dixi Deus, ſed non dixi tres deos: magis enim Deus ter quàm dij tres, quia pater & filius & Spiritus ſanctus vnus Deus. Hoc optimè noſtis. Nõ ergo Spiritus ſanctus in ſemetipſo apud ſemetipſũ in illa trinitate, in illa beatitudine, in illa æternitate ſubſtantiæ gemit, ſed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Nec parua res eſt, quòd nos docet Spiritus ſanctus gemere: infinuat enim nobis quia peregrinamur, & docet nos in patriam ſuſpirare, & ipſo deſiderio gemim'. Cui bene eſt in hoc ſeculo, imò qui putat quòd ei bene ſit, qui lætitia rerum carnalium, & abundantia temporalium, & vana felicitate exultat, habet vocem corui: vox enim corui clamoſa eſt, nõ gemebunda. Qui autem nouit in preſſura ſe eſſe mortalitatis huius, & peregrinari ſe à Domino, nondum tenere illam perpetuam quæ nobis promiſſa eſt beatitudinem, ſed habere illam in ſpe, habiturus in re, cùm Dominus venerit in manifeſtatione præclarus, qui prius in humilitate venit occultus: qui hoc nouit, gemit. Et quamdiu propter hæc gemit, bene gemit. Spiritus illum docuit gemere, à columba didicit gemere. Multi enim gemunt in infelicitate terrena, vel quaſſati damnis, vel ægritudine corporis prægrauati, vel carceribus inclũſi, vel catenis colligati, vel fluctibus maris iactati, vel aliquibus inimicorum inſidiis circumſepti gemunt: ſed non columbæ gemitu gemunt, non amore Dei gemunt, non ſpiritu gemunt. Ideo tales cùm ab ipſis preſſuris fuerint liberati, exultant in grandibus vocibus: vbi apparet quia corui ſunt, non columbę. Ideo meritò de arca miſſus eſt coruus, & non eſt reuerſus: miſſa eſt columba, & reuerſa eſt. Illas duas aues miſit Noë. Habebat ibi coruum, habebat & columbam: vtrumque hoc genus arca illa continebat. Et ſi arca figurabat eccleſiam, videtis vtiq; quia neceſſe eſt vt in iſto diluuio ſeculi vtrumque genus contineat eccleſia, & coruum & columbam. Qui ſunt corui? Qui ſua quærunt. Qui columbæ? Qui ea quæ Chriſti ſunt quærunt. Propterea ergo cùm mitteret Spiritũ ſanctum, duobus modis eum oſtendit viſibiliter: per columbam, & per ignem. Per columbam ſuper Dominum baptizatum, per ignem ſuper diſcipulos congregatos. Cùm enim aſcendiſſet Dominus in cælum poſt reſurrectionem, peractis cum diſcipulis ſuis quadraginta diebus: impleto die Pentecoſtes, miſit eis Spiritum ſanctum, ſicut promiſerat. Spiritus ergo tunc veniens impleuit locum illum, factóque primo ſonitu de cælo tanquam ferretur flatus vehemens, ſicut in Actibus apoſtolorum legimus: Viſæ, inquit, illis ſunt linguæ diuiſæ velut ignis, qui & inſedit ſuper vnumquemque eorum: & cœperunt linguis loqui, ſicut Spiritus dabar eis pronunciare. † Audiuimus columbam ſuper Dominũ, † has linguas diuiſas ſuper diſcipulos cõgregatos: ibi ſimplicitas, hîc feruor oſtenditur. Sunt enim qui dicuntur ſimplices, & pigri ſunt: vocantur ſimplices, ſunt autem ſegnes. Non talis erat Stephanus plenus Spiritu ſancto. Simplex erat, quia nemini nocebat: feruẽs erat, quia impios arguebat. Non enim tacuit Iudæis, cuius ſunt verba illa flammantia: Dura ceruice, & non circumciſi corde & auribus, vos ſemper reſtitiſtis ſpiritui ſancto. Magnus impetus, ſed columba ſine felle ſæuiat. Nam vt noueritis quia ſine felle ſæuiebat, illi audi tis his verbis qui corui erant, ad lapides ſtatim aduerſus columbam cucurrerunt: cœpit Stephanus lapidari. Et qui paulo antè fremens & feruens ſpiritu, tanquam in inimicos impetum fecerat, & tanquam violentus inuectus erat in verbis igneis atque ita flammantibus vt audiſtis: Dura ceruice, & non circumciſi corde & auribus: vt qui ea verba audiret, puraret Stephanum, ſi ei liceret, ſtatim illos velle conſumi: venientibus in ſe lapidibus ex manibus eorum, genu † flexo ait, Domine ne ſtatuas illis hoc delictum. Inhæret vnitati columbæ. Prior enim illud fecerat magiſter, ſuper quem deſcendit columba: qui pendens in cruce ait, Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. Ergo ne ſpiritu ſanctificati dolum habeant, in columba demonſtratum eſt: ne ſimplicitas frigida remaneat, in igne demonſtratum eſt. Nec moueat, quia linguæ diuiſæ ſunt. Diſtant enim linguæ, ideo diuiſis linguis apparuit. Linguæ, inquit, diuiſę velut ignis, qui & inſedit ſuper vnumquemq; eorum. Diſtant inter ſe linguæ, ſed linguarum † diſtantiæ non ſunt ſchiſmata. In linguis diuiſis noli diffipationem timere, vnitatem cognoſce in columba. Sic ergo ſic oportebat demonſtrari Spiritum ſanctum venientem ſuper Dominum, vt intelligat vnuſquiſque ſi habeat Spiritum ſanctum, ſimplicem ſe eſſe debere ſicut columbã: habere cum fratribus veram pacem, quam ſignificant oſcula columbarum. Habent enim oſcula & corui, ſed in coruis falſa pax, in columba vera pax. Non omnis ergo qui dicit, pax vobiſcum, quaſi colũba audiẽdus eſt. Vnde ergo diſcernũtur oſcula cornorum ab oſculis columbarum? Oſculantur corui, ſed laniant: à laniatu innocens eſt natura columbarum. Vbi ergo laniatus, non eſt vera in oſculis pax. Illi habent veram pacem, qui eccleſiam non laniauerunt: nam corui de morte paſcuntur, hoc columba non habet. De frugibus terræ viuit, innocens eius victus eſt: quod verè, fratres, mirandum eſt in columba. Sunt paſſeres breuiſſimi, qui vel muſcas occidunt, nihil horum columba: non enim de morte paſcitur. Qui laniauerunt eccleſiam, de mortibus paſcũtur. Potens eſt Deus, togemus vt reuiuiſcant qui deuorantur ab eis & non ſentiunt. Multi agnoſcunt, quia reuiuiſcunt, nam ad eorum aduentum quotidie gratulamur in nomine Chriſti. Vos tãtùm ſic eſtote ſimplices, vt ſitis [prudentes? &] feruentes: & feruor veſter in linguis ſit. Nolite tacere: ardentibus linguis loquentes, accendite frigidos. Quid enim fratres mei? Quis non videat quod illi non videnſ? Nec mirum, quia inde reuerti nolunt, ſicut coruus qui de arca emiſſus eſt. Quis enim non videat quod illi non videnſ? Et illi ſpiritui ſanctò ingrati ſunt. Ecce columba deſcendit ſuper Dominum, & ſuper Dominum baptizatum: & apparuit ibi ſancta illa & vera trinitas, quæ nobis vnus Deus eſt. Aſcendit enim Dominus ab aqua, ſicut in Euangelio legimus: Et ecce aperti ſunt ei cæli, & vidit ſpiritum deſcẽdentem velut columbam, & manſit ſuper eum. Et ſtatim vox confecuta eſt: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Apparet manifeſtiſſima trinitas: pater in voce, filius in homine, ſpiritus in columba. In trini-

al. ubi ſegnerat. al. hortus.

Philip. 3. c. 15.

Act. 19. 2. 4.

al. quod.

al. ſi datum eſſet. 3. quæſt. cap. Dedit.

Rom. 8. c. 26.

Philip. 2. c. 21.

Act. 2. 3.

al. Marcellinus. al. hinc.

Deut. 32. Act. 7. f. 52.

Luc. 23. c. 34.

al. diſtantia.

2. Cor. 5. 2. 6.

Gal. 3. b. 6.

2. quæſt. cap. Non omnis qui.

Matth. 3. d. 16.

Marc. 1. b. 11.

tacc ista quò missi sunt Apostoli, videamus quod videmus, & quod mirum est, quia illi non vident: non enim verè non vident, sed ad id quod facies eorum scrit, oculos claudunt: quò missi sunt discipuli, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ab illo de quo dictum est, Hic est qui baptizat. Dictum est enim ministris ab eo qui sibi tenuit hanc potestatem. Hoc enim in illo vidit Ioānes, & cognouit quod non nouerat: non quia eum non nouerat filium Dei, aut eum non nouerat Dominum, aut non nouerat Christū, aut verò & hoc non nouerat quia ipse baptizaturus esset in aqua & Spiritu sancto. Nam & hoc nouerat. Sed quia ita vt sibi teneret ipsam potestatem, & in nullum ministrorum eam transferret, hoc est quod didicit in columba. Per hanc enim potestatem quam Christus solus sibi tenuit, & in neminem ministrorum transfudit, quamuis per ministros suos baptizare dignatus sit, per hanc stat vnitas ecclesiæ, quę significatur in columba, de qua dictum est: Vna est columba mea, vna est matri suæ. Si enim, vt iam dixi, fratres mei, transferretur potestas à Domino ad ministrum, tot baptismata essent, quot ministri essent: & iam non staret vnitas baptismi. Intendite fratres. Antequam veniret Dominus noster Iesus Christus ad baptismum (nam post baptismum descendit columba in qua cognouit Ioannes quiddam proprium, cùm ei dictum esset: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto) nouerat, quia ipse baptizat in Spiritu sancto, sed quia tali proprietate vt potestas ab eo non transiret in alterum, quamuis eo donante, hoc ibi didicit. Et vnde probamus, quia iam & hoc nouerat Ioannes, quia baptizaturus erat Dominus in Spiritu sancto: vt hoc intelligatur didicisse in columba, quòd ita esset baptizaturus Dominus in Spiritu sancto, vt in neminé alium hominem potestas illa trāsiret? Vnde probamus? Columba iam baptizato Domino descendit. Antè autem quàm veniret Dominus vt baptizaretur à Ioanne in Iordane, diximus quia nouerat eum, illis vocibus vbi ait: Tu ad me venis baptizari? ego à te debeo baptizari. Sed ecce Dominum nouerat, nouerat filium Dei. Vnde probamus quòd iam nouerat quia ipse baptizaret in Spiritu sancto? Antequā veniret ad fluuium, cùm multi ad Ioannem † currerent baptizari, ait illis: Ego quidem baptizo vos in aqua: qui autem post me venit, maior me est, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Iam & hoc nouerat. Quid ergo per columbam didicit, ne mēdax postea inueniatur, (quod auertat à nobis Deus opinari) nisi quandam proprietatem in Christo talem futuram, vt quamuis multi ministri baptizaturi essent, siue iusti, siue iniusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descēdit columba: de quo dictum est, Hic est qui baptizat in Spiritu sancto? Petrus baptizet, hic est qui baptizat: Paulus baptizet, hic est qui baptizat: Iudas baptizet, hic est qui baptizat. Nā sī pro diuersitate meritorum baptisma sanctum est, quia diuersa sunt merita, diuersa erunt baptismata: & tanto quisque aliquod melius putatur accipere, quanto à meliore videtur accepisse. Ipsi sancti, (intelligite fratres) boni pertinentes ad columbam, pertinentes ad sortem ciuitatis illius Hierusalem, ipsi boni in ecclesia, de quibus dicit Apostolus: Nouit Dominus qui sunt eius: diuersarum gratiarum sunt, non omnes paria merita habent. Sunt alij aliis sanctiores, sunt alij aliis meliores. Quare ergo si vnus ab illo, verbi gratia, iusto sancto baptizetur, alius ab alio inferioris meriti apud Deum, inferioris gradus, inferioris continentiæ, inferioris vitæ: vnum tamen & par & æquale est quod acceperunt, nisi quia hic est qui baptizat? Quomodo ergo cùm baptizat bonus & melior, non ideo iste bonum accepit, & ille melius: sed quamuis bonus & melior fuerint ministri, vnum & æquale est quod acceperunt, non est melius in illo, & inferius in isto: sic & cùm baptizat malus ex aliqua vel ignorantia ecclesiæ, vel tolerantia, (aut enim ignorantur mali, aut tolerantur vt palea, quousque in vltimo ventiletur area) illud quod datum est, vnum est, nec impar propter impares ministros, sed par & æquale, propter, Hic est qui baptizat. Ergo dilectissimi videamus quod videre illi nolunt, non quòd nō videant, sed quòd se videre doleant: quasi clausum sit cōtra illos quò missi sunt discipuli, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt baptizarent tanquam ministri. Quò missi sunt? Ite, dixit, baptizate gentes. Audistis fratres, quomodo venit illa hæreditas, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Audistis quomodo de Sion prodiit lex, & verbum Domini de Hierusalem: ibi enim audierunt discipuli, Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Intenti facti sumus cùm audiremus, Ite, baptizate gentes. In cuius nomine? In nomine patris & filij & spiritus sancti. Iste vnus Deus, quia non in nominibus patris & filij & spiritus sancti: sed, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Vbi vnum nomen audis, vnus est Deus: sicut de semine Abrahæ dictum est, & exponit Paulus apostolus, In semine tuo benedicentur omnes gentes: non dixit, in seminibus, tanquam in multis, sed tāquam in vno, & semine tuo quod est Christus. Sicut ergo quia ibi non dicit in seminibus, docere te vo lui Apostolus, quia vnus est Christus: sic & hic cùm dictum est in nomine, nō in nominibus, quomodo ibi in semine, non in seminibus, probatur vnus Deus pater & filius & spiritus sanctus. Sed ecce, inquiunt discipuli ad Dominū: Audiuimus in quo nomine baptizemus, ministros nos fecisti, & dixisti nobis: Ite, baptizate in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Quò ibimus? Quò? Non audistis? Ad hæreditatē meam. Interrogatis, quò ibimus? Ad id quod emi sanguine meo. Quò ergo? Ad gentes, inquit. Putaui quia dixit, Ite, baptizate Afros in nomine patris & filij & Spirit' sancti. Deo gratias. Soluit Dominus quæstionē, docuit columba. Deo gratias. Ad gentes Apostoli missi sunt. Si ad gentes, ad omnes linguas. Hoc significauit Spiritus sanctus diuisus in linguis, vnitus in columba. Hac linguæ diuiditur, hac colūba copulat. Linguæ gentium cōcordarunt, & vna lingua Africæ discordauit? Quid cuidētius, fratres mei? In columba vnitas, in linguis gentiū societas. Aliquando enim & linguæ per superbiā discordauerūt, & tunc sunt factæ linguæ ex vna multæ. Post diluuiū enim quidam superbi homines, velut aduersus Deū se munire conantes, quasi aliquid esset excelsum Deo, aut aliquid turū, superbia crexerunt turrim, quasi ne diluuio, si postea fieret, delerentur. Audierant enim & recensuerant, quia omnis iniquitas erat deleta diluuio. Ab iniquitate temperare nolebant, altitudinem turris cōtra diluuium requirebant: ædificauerunt turrim excelsam. Vidit Deus superbiā ipsorum, & hūc errorem illis immittit? instit, vt non se cognoscerēt loquētes, & factę sunt? diuersæ linguę per superbiam. Si superbia fecit diuersitates linguarum, humilitas Christi congregauit diuersitates linguarum. Iam quod illa turris dissociauerat, ecclesia colligit. De vna lingua factæ sunt multæ: noli mirari, superbia hoc fecit. De multis linguis fit vna: noli mirari, charitas hoc fecit. Quia etsi soni diuersi linguarū sunt, in corde vnus Deus inuocatur, vna pax custoditur. Vnde debuit ergo, charissimi, demonstrari? spiritus sanctus, vnitatem quandam designans, nisi per columbam: vt pacatæ ecclesiæ

clesiæ diceretur: Vna est colūba mea? Vnde debuit humilitas, nisi per auem simplicem & gementem, non per auem superbam & exaltantem se sicut coruus? Et fortè dicent: Quia ergo columba, & vna columba, præter vnam columbam baptismus esse nō potest. Ergo si apud te est columba, vel tu es columba, quando ad te venio, tu da mihi quod non habeo. Scitis hoc ipsorum esse. Modò vobis apparebit, non esse de voce columbæ, sed de clamore corui. Nam paululum attendat charitas vestra, & timete insidias: imò cauete, & excipite verba cōtradicentium respuenda, non transglutienda & visceribus danda. Facite inde quod fecit Dominus, quando illi obtulerunt amarum potum. Gustauit & respuit: sic & vos, audite & abiicite. Quid enim dicunt? Videamus. Ecce, inquit, tu es columba. O catholica, tibi dictū est, Vna est columba mea, vna est matri suæ. Tibi certè dictū est. Expecta, noli me interrogare. Si mihi dictum est, proba primum: si mihi dictum est, citò volo audire. Inquit, Tibi dictum est. Respondeo voce catholicæ: mihi. Hoc autē fratres, quod ore meo solius sonuit: sonuit, vt arbitror, & de cordib⁹ vestris, & omnes pariter diximus, Ecclesiæ catholicæ dictū est, Vna est colūba mea, vna est matri suæ. Præter ipsam [ergo] columbam, inquit, baptismus non est. Ego præter ipsam columbam sum baptizatus, ergo non habeo baptismum. Si baptismum non habeo, quare mihi nō das quando ad te venio? Et ego interrogo. Interim sequestremus, cui dictū est: Vna est columba mea, vna est matri suę. Adhuc quærimus. Aut mihi dictum est, aut tibi dictum est. Sequestremus cui dictum sit. Hoc ergo quæro, si columba est simplex, innocens, sine felle, pacata in osculis, non sęua in vnguibus: quæro vtrum ad huius columbæ membra pertineāt auari, raptores, subdoli, ebriosi, flagitiosi. Mēbra sunt columbę huius? Absit, inquit. Et reuera fratres, quis hoc dixerit? Vt nihil aliud dicam, raptores solos fi dicam, membra accipitris possunt esse, nō membra columbæ. Milui rapiunt, accipitres rapiunt, corui rapiunt: columbæ non rapiunt, non dilaniant. Ergo raptores nō sunt membra columbæ. Nō apud vos fuit vel vnus raptor? Quare manet baptismus quē dedit accipiter, & nō colūba? Quare nō baptizatis apud vosmetipsos post raptores & adulteros & ebriosos, post auaros apud vosmetipsos? An isti omnes mēbra columbæ sunt? Sic deshonestatis columbam vestram, vt ei membra vulturina faciatis. Quid ergo fratres, quid dicimus? Mali & boni sunt in Ecclesia catholica: ibi autem soli mali sunt. Sed fortè inimico animo hoc dico. Et hoc postea requiratur. Et ibi certè dicunt, quia sunt boni & mali. Nam si dixerint solos bonos se habere: credant illis sui, & subscribo. Non sunt apud nos, dicant, nisi sancti, iusti, casti, sobrij: non adulteri, non fœneratores, non fraudatores, non periuri, non vinolenti, dicant. Non enim attendo linguas ipsorum, sed tango corda ipsorum. Cùm autem noti sint & vobis & suis, sicut & vos & vobis in catholica & illis noti estis: nec nos eos reprehendamus, nec illi se palpent. Nos fatemur in ecclesia[catholica] & bonos & malos esse, sed tanquam grana & paleam. Aliquando qui baptizatur à grano, palea est: & qui baptizatur à palea, granum est. Alioquin si qui baptizatur à grano, valet: & qui baptizatur à palea, non valet: falsum est: Hic est qui baptizat. Si autem verū est, hic est qui baptizat, & quod ab illo datur, valet, & quomodo columba baptizat. Non enim malus ille columba est, aut ad membra colūbæ pertinet: nec potest dici id in catholica, nec apud illos, si illi dicunt, columbam esse ecclesiam suam. Quid ergo intelligimus fratres mei? Quoniam manifestum & omnibus notum est, & si nolint conuincuntur: quia & ibi quando dant mali, non post illos baptizatur: & hīc quando dant mali, non post illos baptizatur. Columba non baptizat post eorum: eorum quare vult baptizare post columbā? Intendat charitas vestra. Et quare designatum est nescio quid per columbam, vt baptizato Domino veniret columba, id est, Spiritus sanctus in specie columbæ, & maneret super eum, cùm in aduētu columbę hoc cognosceret Ioannes, propriam quandam potestatem in Domino ad baptizandum, quia per hanc propriam potestatem, sicut dixi, pax ecclesiæ firmata est. Et potest fieri vt habeat aliquis baptismū præter columbam: vt prosit ei baptismus præter columbā, non potest. Intendat charitas vestra, & intelligat quod dico: nam & ista circumuentione fæpe seducunt fratres nostros, qui pigri & frigidi sunt. Simus simpliciores & feruentiores. Ecce, inquiunt, ego accepi, an nō accepi? Respondeo, accepisti. Si ergo accepi, non est quod mihi des: securus sum, etiam testimonio tuo. Et ego enim me dico accepisse, & tu me fateris accepisse: vtriusque lingua securum me facit. Quid ergo mihi promittis? Quare me vis catholicum facere, quando non mihi aliquid daturus es amplius, & me iā accepisse fateris quod te habere dicis? Ego autem quando dico veni ad me, dico quia non habes tu, qui fateris quia habeo. Quare dicis, veni ad me? Docet nos columba. Respōdet enim de capite Domini, & dicit: Baptismum habes, charitatē autem qua gemo, non habes. Quid est hoc, inquit, Baptismum habeo, charitatem non habeo? Sacramentum habeo, & charitatem non? Noli clamare: ostende mihi quomodo habeat charitatem, qui diuidit vnitatem. Ego, inquit, habeo baptismum. Habes, sed baptismus ille sine charitate nihil tibi prodest: quia sine charitate tu nihil es. Nam baptismus ille, etiam in illo qui nihil est, non est nihil. Baptisma quippe illud aliquid est, & magnum aliquid est: propter illum de quo dictum est, Hic est qui baptizat. Sed ne putares illud quod magnum est, tibi aliquid prodesse posse si non fueris in vnitate, super baptizatum columba descendit, tanquam discēs: Si baptismum habes, esto in columba, ne nō tibi prosit quod habes. Veni ergo ad columbam, dicimus, non vt incipias habere quod non habebas, sed vt prodesse tibi incipiat quod habebas. Foris enim habebas baptismū ad perniciem: intus si habueris, incipit prodesse ad salutem. Non enim tantum tibi non proderat baptisma, & non etiam oberat. Et sancta possunt obesse. In bonis enim sancta ad salutē insunt: in malis ad iudicium. Certè enim fratres nouimus quid accipiamus, & vtique tantum est quod accipimus, & nemo dicit, non est sanctū. Et quid ait Apostolus? Qui autem manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Non ait quia illa res mala est: sed quia ille malus malè accipiendo, ad iudicium accipit bonum quod accepit. Num enim mala erat buccella, quæ tradita est Iudæ à Domino? Absit. Medicus non daret venenum: salutem medicus dedit, sed indignè accipiendo ad perniciem accepit, [quia nō pacatus accepit. Sic ergo & qui baptizatur, Habeo, inquit, mihi. Fatcor, habes. Obserua quod habes, eo ipso quod habes damnaberis. Quare? Quia rem columbæ præter columbam habes. Si rem columbæ in columba habeas, securus habes. Puta te esse militarem, si characterem imperatoris tui intus habeas, securus militas: si extra habeas, tunc non solùm tibi ad militiam nō prodest character ille, sed etiam pro desertore punieris. Veni ergo, veni, & noli dicere, iam habeo, iam sufficit mihi. Veni, columba te vocat, gemendo te vocat. Fratres mei vobis dico, gemendo vocate, non rixādo: vocate orando, vocate inuitando, [vocate iciunando:] in charitate, intelligant quia doletis illos. Non dubito fratres mei, quia si videāt dolorē vestrum, confun-

dentur & reuiniſcẽt. Veni ergo, veni, noli timere. Time ſi non venis: imò non time, ſed plange. Veni, gaudebis ſi veneris. Gemes quidem in tribulationibus peregrinationis, ſed gaudebis in ſpe. Veni vbi eſt columba, cui dictum eſt, Vna eſt columba mea, vna eſt matri ſuæ. Columbam vnam vides ſuper caput Chriſti: linguas vides in toto orbe terrarum. Idem ſpiritus per columbam, idem & per linguas. Si per columbam idem ſpiritus, & per linguas idem ſpiritus, ſpiritus ſanctus per totum orbem terrarum datus eſt: à quo te præciditi, vt clames cum coruo, nõ vt gemas cum columba. Veni ergo. Sed ſolicitus es fortè & dicis, Foris baptizatus ſum, timeo ne inde ſim reus, quia foris accepi. Iam cœpiſti cognoſcere quid gemendum ſit. Verum dicis, quia reus es: nõ quia acceptiſti, ſed quia foris acceptiſti. Tene ergo quod acceptiſti, emẽda quod foris acceptiſti. Acceptiſti rem columbæ, præter columbam. Duo ſunt quæ audis: accepiſti, & præter columbã acceptiſti. Quod acceptiſti, approbo: quia foris acceptiſti, improbo. Tene ergo quod accepiſti: non mutatur, ſed agnoſcitur. Character eſt regis mei, non ero ſacrilegus: corrigo deſertorem, non immuto characterem. Noli de baptiſmate gloriari, quia dico ipſum eſt. Ecce dico ipſum eſt, tota catholica dicit: ipſum eſt. Aduertit columba, & agnoſcit & gemit, quia ipſum foris habes. Videt ibi quod agnoſcat, videt ibi & quod corrigat. Ipſum eſt, veni. Gloriaris quia ipſum eſt, & nõ vis venire. Quid ergo mali, qui nõ pertinent ad columbam? Ait tibi columba, Et mali inter quos gemo, & qui non pertinent ad membra mea, & neceſſe eſt vt inter illos gemam: nónne habent quod te habere gloriaris? Nónne multi ebrioſi habent baptiſmum? Nónne multi auarí? Nónne multi idololatræ, & quod eſt peius furtim? Nónne Pagani ad idola cunt, vel ibant publicè? Nunc occultè Chriſtiani ſortilegos quærunt, mathematicos conſulunt. Et ſi habent baptiſmum, ſed columba gemit inter coruos. Quid ergo gaudes quia habes? Hoc habes quod habet & malus. Habeto humilitatem, charitatem, pacem: habeto bonum quod nondum habes, vt profit tibi bonum quod habes. Nam quod habes, habuit & Simon Magus. Actus apoſtolorum teſtes ſunt, ille liber canonicus omni anno in eccleſia recitandus. Anniuerſaria ſollennitate poſt paſſionem Domini noſtis illum librum recitari, vbi ſcriptum eſt, quomodo cõuerſus ſit Apoſtolus, & ex perſecutore prædicator factus. Vbi etiam die Pentecoſtes miſſus eſt Spiritus ſanctus, in linguis diuiſis velut ignis. Ibi legimus multos credidiſſe in Samaria per prædicationẽ Philippi. Intelligitur autem ſiue vnus ex Apoſtolis, ſiue ex Diaconis: quia ſeptẽ ibi Diaconos legimus ordinatos, inter quos eſt etiam nomen Philippi. Per Philippi ergo prædicationẽ crediderunt Samaritæ: Samaria cœpit abundare fidelibus. Ibi erat iſte Simon Magus, qui per magicas factiones ſuas dementauerat populũ, vt cum virtutẽ Dei putarẽt. Cõmotus tamen ſignis quę à Philippo fiebant, etiam ipſe credidit: ſed quomodo ipſe crediderit, poſteriora ſequẽtia demõſtrauerunt. Baptizatus eſt autem & Simon. Audierũt hoc Apoſtoli, qui erãt in Hieruſalem, & miſſi ſunt ad illos Petrus & Ioãnes, & inuenerũt multos baptizatos. Et quia nullus ipſorum adhuc acceperat ſpiritum ſanctũ, ſicut tunc deſcendebat ad oſtendẽdam ſignificationẽ gẽtium creditaturarum, vt linguis loquerẽtur in quos deſcendebat ſpiritus ſanctus: impoſuerũt illis manus orãtes pro eis, & acceperũt ſpiritum ſanctũ. Simon ille, qui nõ erat in eccleſia columba, ſed coruus, quia ea quæ ſua ſunt quærebat, non quæ Ieſu Chriſti, vnde in Chriſtianis potentiã magis amauerat quàm iuſtitiã, vidit per impoſitionẽ manuũ Apoſtolorum dari ſpiritum ſanctum, non quia ipſi dabant, ſed quia ipſis o-

Cant. 6. b. 8.

Act. 9. d. 20.

Act. 2. a. 3.

Act. 8. b. 12.

Act. 6. b. 5.

Act. 8. b. 10.

Ibid. c. 15.

Philip. 2. c. 21.

A rantibus datus eſt: & ait Apoſtolis, Quid vultis à me accipere pecuniæ, vt & per impoſitionem manuũ mearũ detur ſpiritus ſanctus? Et ait illi Petrus: Pecunia tua tecũ ſit in perditionem, quoniã donum Dei putaſti pecunia cõparandum. Cui dicit, Pecunia tua tecum ſit in perditionem? Vtique baptizato. Iam baptiſma habebat, ſed columbæ viſceribus non herebat. Audi quia non hærebat. Verba ipſa Petri apoſtoli aduerte, ſequitur enim: Non eſt tibi pars neque ſors in hac fide. In felle enim amaritudinis video te eſſe. Columba fel non habet. Simon habebat, ideo ſeparatus erat à colũbæ viſceribus. Baptiſma illi quid proderat? Noli ergo de baptiſmate gloriari, quaſi ex ipſo ſalus tibi ſufficiat. Noli iraſci, depone fel, veni ad columbam. Hic tibi proderit, quod foris nõ ſolùm non proderat, ſed etiam oberat. Neque dicas, non venio, quia foris ſum baptizatus. Ecce incipe habere charitatem, incipe habere fructum, inueniatur in te fructus, mittat te columba intrò. Inuenimus hoc in

B Scriptura. Imputribilibus lignis arca fuerat fabricata, Imputribilia ligna ſancti ſunt, fideles pertinentes ad Chriſtum. Quomodo enim in templo lapides viui de quibus ædificatur templum, homines fideles dicti ſunt: ſic ligna imputribilia homines perſeuerantes in fide. In ipſa ergo arca ligna imputribilia erant. Arca enim eccleſia eſt, ibi baptizat columba. Arca enim illa in aqua ferebatur: ligna imputribilia intus baptizata ſunt. Inuenimus quædam ligna foris baptizata, omnes arbores quæ erant in mundo. Ipſa tamen aqua erat, non erat altera: omnis de cælo venerat, & de abyſſis fontium. Ipſa erat aqua in qua baptizata ſunt ligna imputribilia, quæ erant in arca: in qua baptizata ſunt ligna foris. Miſſa eſt columba, & primum nõ inuenit requiem pedibus ſuis. Rediit in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire quàm rebaptizari. Coruus autem ille emiſſus eſt antequã ſiccaretur aqua: rebaptizatus redire noluit, mortuus eſt in his aquis. Auertat Deus corui illius *mortem. Nam quare non eſt reuerſus, niſi quia aquis interceptus eſt? At verò columba nõ inueniens requiem pedibus ſuis, cùm ei vndiq; clamaret aqua, veni, veni, hic tingere: quomodo clamant iſti hæretici, veni, veni, hic habes: non inueniens illa requiem pedibus ſuis, reuerſa eſt ad arcam. Emiſit illam Noë iterum, ſicut vos mittit arca, vt loquamini illis. Et quid fecit poſtea columba? Quia erãt ligna foris baptizata, reportauit ad arcam tamum de oliua. Ramus ille & folia & fructum habebat. Non ſint in te ſola verba, non ſint in te ſola folia: ſit fructus, & redis ad arcam, non per teipſum, columba te reuocat. Gemite foris, vt illos intrò reuocetis. Etenim fructus iſte oliuæ, ſi diſcutiatur, inuenies quid erat. Oliuæ fructus, charitatẽ ſignificat. Vnde hoc probam? Quomodo enim oleum à nullo humore premitur, ſed diruptis omnibus exilit & ſupereminet: ſic & charitas non poteſt premi in ima: neceſſe eſt, vt ad ſuperna † emineat. Propterea de illa dicit Apoſtolus: Adhuc ſupereminentiorẽ viam vobis demonſtro. Quia diximus de oleo, quia ſupereminet, ne fortè non de caritate dixerit Apoſtolus, ſupereminentiorem viam vobis demõſtro, audiamus quid ſequitur: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum tanquam æramentum ſonans, aut cymbalum tinniẽs. I nunc Donate, & clama, diſertus ſum: I nunc, & clama, doctus ſum. Quantum diſertus? Quantum doctus? Nũquid linguis angelorum† loquturus es? Et tamen ſi linguis angelorũ loquereris, charitatẽ non habens, audirẽs ſonãtia & cymbala tinnientia. Soliditatem aliquam quæro, fructum in foliis inueniam. Non ſint ſola verba, habeãt oliuam, redeant ad arcam. Sed, inquies, habeo ſacramentum. Verum dicis. Sacramẽtum diuinum eſt.

habes

Act. 8. c. 13.

Gen. 6. c. 14.

Matth. 22. b. 12.

1. Cor. 13. b. 3.

al. inuent.

1. Cor. 12. d. 31.

1. Cor. 13. a. 1.

al. loquitur.

al. diuit.

habes baptiſma, & ego confiteor. Sed quid dicit idem Apoſtolus? Si ſciero omnia ſacramẽta, & habuero prophetiam & omnem fidem, ita vt montes transferam: ne fortè & hoc diceres: Credidi, ſufficit mihi. Sed quid dicit Iacobus? Et dæmones credunt, & cõtremiſcunt. Magna eſt fides, ſed nihil prodeſt ſi nõ habeat charitatem. Confitebantur & dæmones Chriſtum. Ergo credendo, ſed non diligẽdo dicebãt: Quid nobis & tibi [fili Dei?] Fidem habebant, charitatem non habebant: ideo dæmones erant. Noli de fide gloriari, adhuc dæmonibus comparandus es. Noli dicere Chriſtiano: mihi & tibi quid eſt? Vnitas enim Chriſti tibi loquitur. Vnei, cognoſce pacem, redi ad viſcera columbæ. Foris baptizatus es: habeto fructũ, & † redi ad arcam. Et tu: Quid nos quæritis ſi mali ſumus? Vt boni ſitis. Ideo vos quærimus, quia mali eſtis: nam ſi mali nõ eſſetis, inueniſſemus vos, non vos quæreremus. Qui bonus eſt, iam inuentus eſt: qui malus eſt, adhuc quæritur. Ideo vos quærimus, redite ad arcam. Sed iam habeo baptiſmũ. Si omnia ſacramẽta ſciero, & habuero prophetiam & omnem fidem, ita vt montes trãſferam, charitatem autem nõ habeam, nihil ſum. Fructum ibi videam, oliuã ibi videam: & reuocaris ad arcam. † Sed quid ais? Ecce nos multa mala patimur. Hæc ſi pro Chriſto pateremini, non pro honoribus veſtris. Audite quid ſequitur. Iactant ſe enim aliquando, quia eleemoſynas multas faciunt, dant pauperibus, quia patiuntur moleſtias: ſed pro Donato, nõ pro Chriſto. Vide quomodo patiaris: nã ſi pro Donato pateris, pro ſuperbo pateris. Nõ es in columba, ſi pro Donato pateris. Non erat ille amicus ſponſi: nam ſi amicus eſſet ſponſi, gloriam ſponſi quæreret, non ſuam. Vide amicum ſponſi dicentem: Hic eſt qui baptizat. Ille non erat amicus ſponſi, pro quo pateris. Non habes veſtem nuptialem: & ſi ad cõuiuium veniſti, foras habes mitti. Imò quia foras miſſus es, ideo miſer es: redi aliquando & noli gloriari. Audi quid dicat Apoſtol*: Si diſtribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, [nihil ſum.] Ecce quod non habes. Si tradidero, inquit, corpus meũ vt ardeam, & vtique pro nomine Chriſti. Sed quia ſunt multi qui iactanter illud faciunt, non cum charitate: ideo ſi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Charitate fecerũt martyres illi, qui in tempore perſecutionis paſſi ſunt. Charitate fecerunt. Iſti autem de tumore & de ſuperbia faciunt: nam cùm perfecutor deſit, ſeipſos præcipitant. Veni ergo, vt habeas charitatẽ. Sed nos habemus martyres. Quos martyres? Non ſunt columbæ, ideo volare conati ſunt, & de petra ceciderunt. Omnia ergo, fratres mei, videtis, quia clamant aduerſus illos omnes paginæ diuinæ, omnis prophetia, totum Euangelium, omnes apoſtolicæ literæ, omnis gemitus columbæ, & nondum euigilant, nondum expergiſcuntur. Sed ſi columba ſumus, gemamus, toleremus, ſperemus: aderit miſericordia Dei, vt efferueat ignis Spiritus ſancti in ſimplicitate veſtra, & venient. Non eſt deſperãdum, orate, prædicate, diligite, prorſus potens eſt Dominus: iam cœperunt cognoſcere frontem ſuam. Multi cognouerunt, multi erubuerunt: aderit Chriſtus, vt cognoſcant & cæteri. Et certè fratres mei, vel palea ſola ibi remaneat, omnia grana colligantur: quicquid ibi fructificauit, redeat ad arcam per columbam. Modò deficientes vbique, quid nobis proponunt, non inuenientes quid dicant? Villas noſtras tulerunt, fundos noſtros tulerunt, proferunt teſtamenta hominum. Ecce vbi Gaius eis donauit fundũ eccleſiæ, cui præerat Fauſtinus. Cuius epiſcopus erat Fauſtinus? Eccleſiæ. Quid eſt Eccleſiæ? Eccleſiæ, † dixi, cui præerat Fauſtinus. Sed non eccleſiæ præerat Fauſtinus, ſed parti præerat. Columba autẽ eccleſia eſt. Quid clamas? Nõ † deuorabimus villas, columba illas habeat. Quæratur quæ ſit columba, & ipſa habeat: nam noſtis fratres mei, quia villæ iſtæ non ſunt Auguſtini. Et ſi vos non noſtis, & putatis me gaudere in poſſeſſione villarũ, Deus nouit, ipſe ſcit, quid ego de illis villis ſentiam, vel quid ibi ſufferam. Nouit gemitus meos, ſi mihi aliquid de columba impertiri dignatus eſt. Ecce ſunt villę. Quo iure defendis villas? Diuino an humano? Reſpondeant, Diuinum ius in Scripturis habemus, humanum ius in legibus regum. Vnde quiſque poſſidet quod poſſidet? Nónne iure humano? Nã iure diuino, Domini eſt terra & plenitudo eius. Pauperes & diuites Deus de vno limo fecit, & pauperes & diuites vna terra ſupportat. Iure tamen humano dicit: Hæc villa mea eſt, hæc domus mea, hic ſeruus meus eſt. Iure ergo humano, iure imperatorum. Quare? Quia ipſa iura humana per imperatores & reges ſeculi Deus diſtribuit generi humano. Vultis legamus leges imperatorum, & ſecundum ipſas agamus de villis? Si iure humano vultis poſſidere, recitemus leges imperatorum: videamus ſi aliquid voluerint ab hæreticis poſſideri. Sed quid mihi eſt imperator? Secundum ius ipſius poſſides terram. Aut tolle iura imperatorum, & quis audet dicere, mea eſt illa villa, aut meus eſt ille ſeruus, aut domus hæc mea eſt? Si autem vt teneantur iſta ab hominibus, iura acceperunt regum, vultis recitemus leges, vt gaudeatis, quia vel vnum hortũ habetis, & non imputetis niſi mãſuetudini columbæ, quia vel ibi vobis permittitur permanere? Legũtur enim leges manifeſtæ, vbi præceperunt Imperatores, eos qui præter eccleſiæ catholicæ communionem vſurpant ſibi nomen Chriſtianum, nec volunt in pace colere pacis autorem, nihil nomine eccleſiæ audeant poſſidere. Sed quid nobis & imperatori? Sed iam dixi, de iure humano agitur. Et tamẽ Apoſtolus voluit ſeruiri regibus, voluit honorari reges, & dixit: Regem reueremini. Noli dicere, Quid mihi & regi? Quid tibi ergo & poſſeſſioni? Per iura regum poſſidentur poſſeſſiones. Dixiſti, Quid mihi & regi? Noli dicere poſſeſſiones tuas: quia ad ipſa iura humana renunciaſti quibus poſſidentur poſſeſſiones. Sed de diuino iure ago, ait. Ergo Euangelium recitemus. Videamus quouſque eccleſia catholica Chriſti eſt, ſuper quem venit columba, quæ docuit: Hic eſt qui baptizat. Quomodo ergo iure diuino poſſideat, qui dicit: Ego baptizo, cùm dicat columba: Hic eſt qui baptizat: cùm dicat Scriptura, Vna eſt columba mea, vna eſt matri ſuæ? Quare laniaſtis colũbã? Imò laniaſtis viſcera veſtra: nã † vobis laniatis, colũba integra perſeuerat. Ergo fratres mei, ſi vbique nõ habẽt quod dicãt, ego dico [vobis] quod faciãt. Veniãt ad catholicã, & nobiſcũ habebunt nõ ſolùm terrã, ſed etiã illũ qui fecit cælũ & terrã.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Et ego vidi & teſtimonium perhibui, quia hic eſt filius Dei: vſque ad id quod ſcriptum eſt, Amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis.

TRACTATVS VII.

CONGAVDEMVS frequentiæ veſtræ, quia vltrà quàm ſperare potuimus, alacriter conueniſtis. Hoc eſt [ergo] quod nos lætificat & conſolatur in omnibus laboribus, & periculis vitæ huius: amor veſter in Deum, & pium ſtudium, & certa ſpes, & feruor ſpiritus. Audiſtis cùm Pſalmus legeretur, quia inops & pauper clamat ad Deũ in hoc ſeculo. Vox enim eſt, vt ſæpiſ* audiſtis, & meminiſſe debetis, nõ vnius hominis, & tamẽ vni* hominis. Nõ vnius, quia fideles multi: multa grana inter paleas gementia, diffuſa toto orbe terrarum: vnius autem, quia membra Chriſti omnes, ac per hoc vnum

al. deuoraturum.

Iacob. 2. d. 19.

Marc. 1. c. 24.

al. reddi.

al. Sed hinquit:

Ioan. 3. d. 29.

Pſal. 33. a. 1.

Ioan. 1. Cauſ. 6. b. 8.

al. vox.

Pſal. 73. d. 21.

corpus. Iſte ergo vnus populus inops & pauper,nõ no-
uit gaudere de ſeculo : & dolor eius intus eſt, & gaudiũ
eius intus eſt:vbi non videt niſi ille qui exaudit gemen-
tem,& coronat ſperantem.Lætitia ſeculi,vanitas.Cum
magna expectatione ſperatur vt veniat, & nõ poteſt te-
neri cùm venerit. Iſte enim dies qui lætus eſt perditis
hodie in iſta ciuitate, cras vtique nõ erit : nec iidem ipſi
cras hoc erunt quod hodie ſunt. Et tranſeunt omnia,&
euolãt omnia,& ſicut fumus vaneſcunt.Et væ qui amãt
talia. Omnis enim anima ſequitur quod amat. Omnis
caro fœnũ,& omnis honor carnis quaſi flos fœni. Fœ-
num aruit, flos decidit : verbum autem Domini manet
in æternum.Ecce quod ames,ſi vis manere in ęternum.
Sed dicere habebas : Vnde poſſum apprehendere ver-
bum Dei ? Verbum caro factum eſt, & habitauit in no-
bis.Quapropter fratres chariſſimi, ad inopiam noſtram
& paupertatem noſtram pertineat, & quod illos dole-
mus qui ſibi abundare videtur:gaudium enim ipſorum
quaſi phreneticorũ eſt. Quomodo autem phreneticus
gaudet in inſania,plerunque & ridet,& plãgit illum qui
ſanus eſt:ſic & nos fratres chariſſimi,ſi receperimus me-
dicinam de cælo venientem , quia & nos omnes phre-
netici eramus , tanquam ſalui facti, † qui ea quæ diligē-
bamus nõ diligimus, gemamus ad Deum de iis qui ad-
huc inſaniunt. Potens eſt enim vt & ipſos ſaluos faciat:
& opus eſt vt reſpiciant ſe, & diſpliceant ſibi. Spectare
volunt,& ſpectare ſe non nouerunt. Nam ſi aliquãtum
oculos ad ſe conuertant , vident confuſionem ſuam.
Quod donec fiat, alia ſint ſtudia noſtra,alia ſint auoca-
mẽta animæ noſtræ.Plus valet dolor noſter,quàm gau-
dium illorum. Quãtum pertinet ad numerum fratrum,
difficile eſt vt quiſquam illa celebritate raptus fuerit ex
viris. Quantum autem ad ſororum numerum, cõtriſtat
nos:& hoc magis dolẽdum eſt,quia non ipſæ potius ad
Eccleſiam currunt, quas debuit ſi nõ timor, certè vere-
cũdia de publico reuocare.Viderithoc qui videt,& ad-
erit miſericordia eius,vt † ſaluet omnes.Nos autem qui
cõuenimus,paſcamur epulis Dei, & ſit gaudium noſtrũ
ſermo ipſius. Inuitauit enim nos ad Euangelium ſuum:
& ipſe cibus noſter eſt, quo nihil dulcius, ſed ſi quis ha-
beat palatum ſanum in corde.Bene autem arbitror me-
miniſſe charitatem veſtram hoc Euangelium lectioni-
bus congruis ex ordine recitari : & puto vobis non ex-
cidiſſe quæ iam tractata ſunt,maximè recentiora de Io-
anne & de columba. De Ioanne ſcilicet , quid nouum
didicerit in Domino per columbam , qui iam nouerat
Dominum. Et hoc inuentum eſt inſpirãte Spiritu Dei,
quod iam quidem Ioannes nouerat † in Domino , ſed
quòd ipſe Dominus ita eſſet baptizaturus,vt baptizan-
di poteſtatem à ſe in neminem tranſfunderet,hoc didi-
cit per columbam,quia dictum ei erat : Super quem vi-
deris ſpiritum deſcendentem velut columbam , & ma-
nentem ſuper eum,hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto.
Quid eſt,hic eſt?Non eſt alius,etſi per alium. Quare au-
tem per columbam ? Multa dicta ſunt, nec poſſum, nec
opus eſt omnia retexere, præcipuè tamen propter pacẽ,
quia & ligna quæ baptizata ſunt foris, quia fructũ in eis
inuenit columba, ad arcam attulit:ſicut meminiſtis co-
lumbam emiſſam à Noë de arca , quæ diluuio natabat,
& baptiſmo abluebatur,nõ mergebatur. Cùm ergo ef-
ſet emiſſa, attulit ramum oliuæ:ſed non ſola folia habe-
bat, habebat & fructum. Itaque hoc optandum eſt fra-
tribus noſtris qui foris baptizantur, vt habeãt fructum:
non illos ſinet columba foris , niſi ad arcam reduxerit.
Fructus autẽ eſt totus charitas:ſine qua nihil eſt homo,
quicquid aliud habuerit.Et hoc vberrimè ab Apoſtolo
dictum commemorauimus & recenſuimus. Ait enim:
Si linguis hominum loquar & angelorum , charitatem
autem non habeam , factus ſum velut æramentum ſo-
nans,aut cymbalum tinniẽs. Et ſi habuero omnem ſci-
entiam,& ſciam omnia ſacramenta,& habeam omnem
prophetiam , & habuero omnem fidem : fidem autem
quomodo dixit omnem ? vt montes transferam,chari-
tatem autem non habeam , nihil ſum. Et ſi diſtribuero
omnia mea pauperibus , & ſi tradidero corpus meũ ita
vt ardeam , charitatem autem non habeam , nihil mihi
prodeſt. Nullo modo autem poſſunt dicere ſe habere
charitatem,qui diuiduntvnitatem. Hæc dicta ſunt, ſe-
quentia videamus. *Perhibuit Ioannes teſtimonium,*] quia
vidit. Quale teſtimonium perhibuit ? *Quia ipſe eſt filius
Dei.*] Oportebat ergo vt ille baptizaret qui eſt filius Dei
vnicus,non adoptatus. Adoptati filij,miniſtri ſunt vni-
ci.Vnicus habet poteſtatem,adoptati miniſterium. Li-
cet baptizet miniſter non pertinẽs ad numerum † filio-
rum,quia malè viuit & malè agit, quid nos conſolatur?
Hic eſt qui baptizat. *Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex
diſcipulis eius duo. Et reſpiciens Ieſum ambulantem, dicit: Ec-
ce agnus Dei.*] Vtique ſingulariter iſte agnus , nam & diſ-
cipuli dicti ſunt agni : Ecce ego mitto vos ſicut agnos
in medio luporum. Dicti ſunt & ipſi lumẽ:Vos eſtis lu-
men mũdi.Sed aliter ille de quo dictum eſt:Erat lumen
verum quod illuminat omnem hominem veniẽtem in
hunc mundum.Sic & agnus ſingulariter,ſolus ſine ma-
cula,ſine peccato : non culius maculæ abſterſæ ſint , ſed
cuius macula nulla fuerit. Quid enim quia dicebat Io-
annes de Domino : Ecce agnus Dei? Ipſe Ioannes non
erat agnus? Non erat vir ſanctus? Non erat amicus ſpõ-
ſi?Ergo ſingulariter ille,hic eſt agnus Dei:quia ſingula-
riter huius agni ſanguine ſolo homines redimi potue-
runt. Fratres mei , ſi agnoſcimus pretium noſtrum quia
ſanguis eſt agni,qui ſunt illi qui hodie celebrant feſtini-
tatem ſanguinis,neſcio cuius mulieris? Et quàm ingrati
ſunt? Raptum eſt aurum,dicunt,de aure mulieris,& cu-
currit ſanguis, & poſitum eſt aurum in trutina vel itate-
ra,& præponderauit multum de ſanguine. Si põdus ad
inclinãdum aurum habuit ſanguis mulieris, quale pon-
dus habet ad inclinãdum mũdum ſanguis agni,per quẽ
factus eſt mũdus? Et quidem ille ſpiritus neſcio quis, vt
premeret põdus,placatus eſt ſanguine. Immundi ſpiri-
tus nouerant venturum Ieſum Chriſtum , audierant ab
angelis, audierant ex prophetis, & ſperabant eum ven-
turum. Nam ſi non ſperabant,vnde clamauerunt:Quid
nobis & tibi eſt ? Veniſti ante tempus perdere nos? ſci-
mus quis ſis, ſanctus Dei. Venturum ſciebant, ſed tẽpus
ignorabant. Sed quid auditis in Pſalmo de Hieruſa-
lem ? Quoniam beneplacitum habuerunt ſerui tui [in]
lapides eius, & pulueris eius miſerebunrur. Tu exurgẽs,
inquit, miſereberis Sion, quoniam venit tempus vt mi-
ſereatis eius. Quando venit tẽpus vt miſereretur Deus?
Venit agnus. Qualis agnus eſt? Quem lupi timent. Qua-
lis agnus eſt? qui leonẽ occiſus occidit. Dictus eſt enim
leo circumiens & rugiens, quærens quem de-
uoret:ſanguine agni victꝰ eſt leo. Ecce ſpectacula Chri-
ſtianorum. Et quid eſt amplius? Illi oculis carnis vident
vanitatem, nos cordis oculis veritatem. Ne putetis fra-
tres , quòd ſine ſpectaculis nos dimiſit Dominus Deus
noſter. Nam ſi nulla ſunt ſpectacula, cur hodie cõueni-
ſtis? Ecce quod diximus,vidiſtis & exclamaſtis:non ex-
clamaretis niſi vidiſſetis. Et magnũ eſt hoc ſpectare per
totum orbem terrarum,victum leonem ſanguine agni,
educta de dentibus leonum membra Chriſti , & ad-
iuncta corpori Chriſti. Ergo neſcio quid ſimile imita-
tus eſt quidam ſpiritus , vt ſanguine ſimulacrum ſuum
emi vellet,quia nouerat pretioſo ſanguine quandocun-
que redimendum eſſe genus humanum. Fingunt enim
ſpiritus mali vmbras quaſdam honoris ſibimetipſis , vt
ſic decipiant eos qui ſequuntur Chriſtum. Vſqueadeò
fratres mei,vt illi ipſi qui ſeducũt per ligaturas,per præ-
cantationes,per machinamenta inimici, miſceant præ-
cãtationibus ſuis nomen Chriſti:quia iam non poſſunt
ſeducere Chriſtianos,vt dent venenum, addunt mellis
aliquantum,vt per id quod dulce eſt, lateat quod ama-
rum eſt, & bibatur ad perniciem:vſqueadeò vt ego no-
uerim aliquo tempore illius † pileati Sacerdotem ſole-
re dicere:& ipſe † pileatus Chriſtianus eſt. Vt quid hoc
fratres , niſi quia aliter non poſſunt ſeduci Chriſtiani?
Ne quæratis ergo alibi Chriſtũ , quàm vbi ſe vobis vo-
luit prædicari Chriſtus. Et quomodo vobis voluit præ-
dicari , ſic illum tenete , ſic in cordibus veſtris ſcribite.
Murus eſt aduerſus omnes impetus , & aduerſus omnes
inſidias inimici. Nolite timere , nec tentat ille, niſi per-
miſſus fuerit:conſtat illũ nihil facere,niſi permiſſus fue-
rit aut miſſus.Mittitur tãquam angelus malus à poteſta-
te dominãte:permittitur , quando aliquid petit:& hoc,
fratres,non fit,niſi vt probentur iuſti,puniantur iniuſti.
Quid ergo times ? Ambula in Domino Deo tuo,certus
eſto.Quod te non vult pati,non pateris:quod te permi-
ſerit pati,flagellum corrigentis eſt,non pœna damnan-
tis:ad hæreditatem ſempiternam erudimur,& flagellari
dedignamur? Fratres mei, ſi recuſaret quiſquã puer co-
laphis aut flagellis cędi à patre ſuo,quomodo diceretur
ſuperbus,deſperatus,ingratus paternæ diſciplinæ?Et vt
quid erudit pater homo filium hominem? Vt poſſit non
perdere temporalia quæ illi acquiſiuit,quæ illi collegit,
quæ non vult eum perdere, quæ ipſe qui relinquit, non
potuit in ſempiternũ tenere. Nõ docet filium cum quo
poſſideat,ſed qui poſt cum poſſideat.Fratres mei,ſi filiũ
docet pater ſucceſſorem , & quem docet & ipſum ſimi-
liter per illa omnia tranſiturum,quà & ille qui monebat
tráſiturus eſt:quomodo vultis eruditat nos pater noſter,
cui non ſucceſſuri,ſed ad quem acceſſuri ſumus,& cum
quo in æternum manſuri in hæreditate , quæ non mar-
ceſcit,nec moritur,nec grandinem nouit?Et ipſe hære-
ditas & ipſe pater eſt.Hunc poſſidebimus, & eruditi nõ
debemus ? Sufferamus ergo eruditionem patris. Non
quando nobis dolet caput,curramus ad † præcãtatores,
ad fortilegos & remedia vanitatis. Fratres mei,non vos
plangam?Quotidie inuenio iſta.Et quid faciam ? Non-
dum perſuadeo Chriſtianis in Chriſto ſpem eſſe ponẽ-
dam?Ecce ſi cui factum eſt remedium, moriatur.Quàm
multi enim cum remediis mortui ſunt , & quàm multi
ſine remediis vixerũt!Qua fróte exiit anima ad Deum?
Perdidit ſignum Chriſti,accepit ſignũ diaboli. An for-
tè dicat,non perdidi ſignum Chriſti? Ergo ſignũ Chri-
ſti cum ſigno diaboli habuiſti. Non vult Chriſtus com-
munionem,ſed ſolus vult poſſidere quod emit.Tanti e-
mit vt ſolus poſſideat : tu facis ei confortem diabolum,
cui te per peccatum vendideras.Væ duplici corde : qui
in corde ſuo partem faciunt Deo , partem faciunt dia-
bolo. Iratus Deus , quia ſit ibi pars diabolo : diſcedit &
totum diabolus poſſidebit.Non fruſtra itaque Apoſto-
lus dicit: Neque detis locũ diabolo. Cognoſcamus ergo
agnum,fratres, cognoſcamus petitionem noſtrũ. [Sta-
bat Ioannes,& ex diſcipulis eius duo.] Ecce duo de di-
ſcipulis Ioannis , quia talis erat Ioannes amicus ſponſi,
non quærebat gloriã ſuã , ſed teſtimonium perhibebat
veritati : nunquid voluit apud ſe remanere diſcipulos
ſuos, vt non ſequerentur Dominum?Magis ipſe oſtẽdit
diſcipulis ſuis quem ſequerentur:habebant enim illum
tanquam agnum.Et ille : Quid me attenditis? Ego non
ſum agnus. Ecce agnus Dei. * Et quid nobis prodeſt a-
gnus Dei?Ecce,ait,qui tollit peccatũ mũdi. Secuti ſunt
illum hoc audito duo qui erant cum Ioanne.Videamus
ſequentia : Ecce agnus Dei. Hoc Ioannes. *Et audierunt*

eum duo diſcipuli loquentem,& ſecuti ſunt Ieſum. Converſus autem Ieſus,& videns eos ſequentes ſe, dicit eis : Quid quæritis? Qui dixerũt: Rabbi,quod dicitur interpretatum magiſter, vbi habitas?] Non ſic illum ſequebãtur quaſi iam vt in-
hærerent illi:nam manifeſtum eſt quãdo illi inhæſerũt,
quia de naui eos vocauit. In his enim duobus erat An-
dreas, ſicut modò audiſtis : Andreas autem frater Petri
erat.Et nouimus in Euangelio quòd Petrum & Andre-
am Dominus de naui vocauit,dicens : Venite poſt me, Matth. 4.
& faciam vos piſcatores hominum.Et ex illo iam inhę- c.19.
ſerunt illi,vt non recederẽt. Modò ergo quòd illum ſe-
quuntur iſti duo,non quaſi non neceſſuri ſequuntur,ſed
videre voluerũt vbi habitaret, & facere quod ſcriptum
eſt : Limen oſtiorum eius exterat pes tuus, † ſurge ad il- Eccl.6.
lum venire aſſiduè & † erudire præceptis eius. Oſtendit d.3.6.
eis ille vbi maneret:venerunt & fuerũt cum illo. Quàm al. ſurgere.
beatum diem duxerũt,quàm beatam noctem ! Quis eſt al. erudiuit.
qui nobis dicat quæ audierint illi à Domino ? Ædifice-
mus & noſmetipſi in corde noſtro,& faciamus domum
quò veniat ille & doceat nos. Colloquatur nobis. Quid
quæritis? *Qui dixerunt ei : Rabbi,quod interpretatum dici-* Ioan.1.f.
tur magiſter ; Vbi habitas ? Dicit eis,Venite & videte. Et ve- 39.
*nerunt & viderunt vbi maneret, & apud eum manſerunt die
illo. Hora autem erat quaſi decima.*] Nihil ne arbitramur
pertinuiſſe ad Euangeliſtam , dicere nobis quota hora
erat ? Poteſt fieri vt nihil ibi nos animaduertere , nihil
quærere voluerit? Decima erat hora. Numerus iſte legẽ
ſignificat,quia in decem præceptis data eſt lex. Venerat
autem tempus,vt impleretur lex per dilectionem , quia
à Iudæis nõ poterat impleri per timorem. Vnde Domi-
nus dicit:Non veni ſoluere legem,ſed implere. Meritò Matth. 5.
ergo decima hora eum ſecuti ſunt ad teſtimoniũ amici b.17.
ſponſi duo iſti:& decima hora audiuit,Rabbi, quod in-
terpretatur magiſter. Si decima hora Rabbi Dominus
audiuit,& decimus numerus ad legem pertinet : magi-
ſter legis non eſt niſi dator legis. Nemo dicat quia alius
dedit legem,& alius docet legem. Ipſe illam docet qui
illam dedit:ipſe eſt magiſter legis ſuæ,& docet illam.Et
miſericordia eſt in lingua ipſius , ideo miſericorditer
docet legem,ſicut dictum eſt de ſapiẽtia:Legem autem
& miſericordiam in lingua portat. Noli timere, ne im-
plere legem non poſſis,ſuſtinet miſericordiam. Si mul-
tum eſt ad tẽ legem implere , vtere pacto illo & chiro-
grapho , vtere precibus quas tibi conſtituit & compo-
ſuit iuriſperitus cæleſtis. Qui enim habẽt cauſam & vo-
lunt ſupplicare imperatori,quærunt aliquem ſcholaſti-
cum iuriſperitum , à quo ſibi preces componantur : ne
fortè ſi aliter petierint quàm oportet, nõ ſolum nõ im- Pſal.101.
petrẽt quod petunt,ſed & pœnam pro beneficio † con- c.13. al. mereantur.
ſequantur. Cùm ergo quæreret ſupplicare Apoſtoli,& Luc.11.
non inuenirẽt quomodo adirent imperatorem Deum a.1.
dixerunt Chriſto,Domine,doce nos orare. Hoc eſt,in-
riſperite noſter , aſſeſſor Dei , imò confeſſor, compone
nobis preces. Et docuit Dominus de libro iuris cęleſtis,
docuit quomodo oraret:& in ipſo quod docuit, poſuit
quandam conditionem : Dimitte nobis debita noſtra,
ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si non ſe-
cundum legem petieris,reus eris. Contremiſcis imper-
atorem factus reus : offer ſacrificium humilitatis, offer
ſacrificium miſericordię, dic in precibus,Dimitte mihi,
quoniã & ego dimitto. Sed ſi dicis, fac. Quid enim fa-
cturus es , quò iturus es , ſi mentitus fueris in precibus?
Nõ quomodo dicitur in foro, carebis beneficio reſcri-
pti,ſed nec reſcripti impetrabis. Iuris enim forenſis eſt,
vt qui in precibus mẽtitus fuerit,nõ illi proſit quod im-
petrauit. Sed hoc inter homines , quia poteſt falli ho-
mo. Potuit falli imperator,quando preces miſiſti : dixi-
ſti enim quod voluiſti,& cui dixiſti,neſcit an verum ſit.

Eſa. 40. b.6.

al. quia.

al. ſanet.

al. Dominum.

Genef. 8. b.8.

1. Cor. 13. a.1.

al. ſtatuit. al. pileatus.

Ioan.1.c. 32.

al. ſanctus.

ibidem c. 35.

Matth. 10. b.16. Matth.9. b.14.

al. præcantatores.

Marc.1. c.24.

Eccleſ.1. c.14.

1. Petr. 5.

Epiſt.4. f.17.

* De quo & ſuperius dixerat: Ecce agnus Dei. Ioan.1.c. 37.

Dimisit te aduersario tuo comminendum, vt si ante iudicem conuictus fueris de mendacio, quia non potuit ille nisi præstare, nesciens an fueris mentitus: ibi carebis ipso beneficio rescripti, quò perduxisti rescriptum. Deus autem † quia nouit vtrum mentiaris, an verum dicas, non facit vt in iudicio tibi non profit: sed nec impetrare te permittit, quia ausus es mentiri veritati. Quid ergo facturus es? dic mihi. Implere legem ex omni parte, ita vt in nullo offendas, difficile est. Reatus ergo certus est, remedio vti non vis? Ecce fratres mei, quale remedium posuit Deus cõtra ægritudines animę. Quid ergo? Cùm caput tibi dolet, laudamus si Euangelium ad caput tibi posueris, & non ad ligaturam cucurreris. Ad hoc enim perducta est infirmitas hominum, & ita plangendi sunt homines qui currunt ad ligaturas, vt gaudeamus quando videmus hominem in lectulo suo cõstitutum, iactari febribus & doloribus, nec alicubi ipsem posuisse, nisi vt sibi Euangelium ad caput poneret, non quia ad hoc factum est, sed quia prælatum est Euangelium ligaturis. Si ergo ad caput ponitur vt quiescat dolor capitis, ad cor non ponitur vt sanetur à peccatis? Fiat ergo. Quid fiat? Ponatur ad cor, sanetur cor. Bonum est, bonum est vt de salute corporis non satagas, nisi vt à Deo illam petas. Si scit tibi prodesse, dabit illam: si non tibi dederit, non proderat habere illam. Quàm multi ęgrotant in lecto innocentes, & si sani fuerint, procedunt ad scelera committenda? Quàm multis obest sanitas? Latro qui procedit ad faucem occidere hominem, quanto melius illi erat vt ægrotaret? Qui nocte surgit ad fodiendum parietem alienum, quanto illi melius si febribus iactaretur? Innocentius ægrotaret, sceleratè sanus est. Nouit ergo Deus quid nobis expediat. Id agamus tantum, vt cor nostrum sanum sit à peccatis. Et quãdo fortè flagellamur in corpore, ipsum deprecemur. Rogauit eum Paulus Apostolus, vt auferret ab eo stimulum carnis, & noluit auferre. Nunquid perturbatus est, & nunquid contristatus dixit se desertum? Magis se dixit non desertum, quia non ablatum est quod volebat auferri, vt illa infirmitas sanaretur. Hoc enim inuenit in voce medici: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Vnde ergo scis quòd non vult te sanare † Deus, adhuc tibi expedit flagellari? Vnde scis quàm pure est quod secat medicus, agens ferrum per putria? Nónne nouit modum quid faciat, quousque faciat? Nunquid vlulatus eius qui secatur, retrahit manus medici artificiosè secantis? Ille clamat ille secat. Crudelis qui non audit clamãtem: an potius misericors, qui vulnus persequitur vt sanet ægrotum? Hæc, fratres mei, ideo dixi, ne quis quærat aliquid præter auxilium Dei. Quãdo fortè in aliqua correptione Domini sumus, videte ne pereatis, videte ne ab agno recedatis, & à leone deuoremini. Diximus ergo quare hora decima: sequẽtia videamus. *Erat Andreas frater Simonis Petri vnus de duobus qui audierant ab Ioanne, & secuti fuerant eum. Inuenit hic Simonem fratrem suũ, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.*] Messias Hebraicè, Christus Græcè est, Latinè vnctus. Ab vnctione enim dicitur Christus. Christina vnctio est Græcè, ergo Christus vnctus. Ille singulariter vnctus, præcipuè vnctus, vnde omnes Christiani vnguntur. Ille præcipuè, quomodo in Psalmo dicit, audi: Propterea vnxit te Deus Deus tu⁹ oleo exultationis, prę participibus tuis. Participes enim eius omnes sancti: sed ille singulariter sanctus sanctorũ, singulariter Christus, singulariter vnctus. *Et duxit eum ad Iesum. Intuitus autem Iesus, dixit: Tu es Simon filius † Ioannis: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.*] Non magnũ, quia Dominus dixit cuius filius esset iste. Quid magnum Domino? Omnia nomina sanctorum suorum sciebat, quos ante cõstitutionem mundi prædestinauit: & miraris, quia dixit vni homini, tu es filius illius, & tu vocaberis illud? Magnum, quia mutauit ei nomẽ, & fecit de Simone Petrum? Petrus autem à petra, petra verò ecclesia. Ergo in Petri nomine figurata est ecclesia. Et quis securus, nisi qui ædificat super petram? Et quid ait ipse Dominus? Qui audit verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, ædificanti super petram. Non cecidit tentationibus. Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domũ illã, & non cecidit: fundata enim erat super petram. Qui audit verba mea & non facit eas iam vnusquisque nostrum timeat & caueat: similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suã super arenam. Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domũ illam, [& cecidit:] & facta est ruina eius magna. Quid prodest quia intrat ecclesiã, qui vult super arenã ædificare? Audiendo enim & non faciendo, ædificat quidẽ, sed super arenã. Si enim nihil audit, nihil ædificat: si audit, ædificat. Sed quærimus, vbi. Si enim audit & facit, super petrã: si audit & non facit, super arenã. Duo sunt genera ædificantium, aut super petrã, aut super arenã. Quid ergo illi qui nõ audiunt? Securi sunt? Securos eos dicit, quia nihil ædificant? Nudi sunt sub pluuia, ante ventos, ante flumina. Cùm venerint ista, antè illos tollũt, quàm domos deiiciãt. Ergo vna est securitas, & ędificare, & super petrã ædificare. Si audire vis & non facere, ædificas: fed ruinã ædificas. Cùm autem venerit tentatio, deiicit domum, & cum ipsa ruina tua te tollit. Si autem nõ audis, nudus es illis tentationibus, tuipse traheris. Audi ergo, & fac. Vnum est remedium. Quanti fortè hodie audiẽdo & non faciendo rapti sunt fluuio celebritatis huius? Audiendo enim & non faciendo, venit fluuius ipsa celebritas anniuersaria, impletus est torrens, trãsiturus est & siccaturus: sed væ illi quem tulerit. Illud † verò nouerit charitas vestra, quia nisi quis & audiat & faciat, non ædificat super petram: & non pertinet ad nomen tã magnum, quod sic cõmendauit Dominus. Intentum enim te fecit. Nã si hoc antè Petrus vocaretur, nõ ita videres mysterii petræ: & putares [casu] cum sic vocari, nõ prouidentia Dei. Ideo voluit eum aliud prius vocari, vt ex ipsa commutatione nominis, sacramẽti viuacitas commẽdaretur. *Et in crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Dicit ei: Sequere me. Erat autem de ciuitate Andreæ & Petri. Et inuenit Philippus Nathanaelem.*] Iam vocatus à Domino. *Et dixit ei: Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph.*] Eius filius dicebatur, cui desponsata erat mater eius. Nam quòd ea intacta conceptus & natus sit, bene nouerunt omnes Christiani ex Euangelio. Hoc Philippus dixit Nathanaëli, addidit & locum: *A Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse.*] Quid intelligitur fratres? Non quomodo aliqui pronunciant: nam & sic solet pronunciari: A Nazareth potest aliquid boni esse? Sequitur enim vox Philippi & dicit: *Veni & vide.*] Ambas autem pronũciationes potest ista vox sequi, siue sic pronuncies tanquam confirmans, à Nazareth potest aliquid boni esse: & ille, Veni & vide: siue † sic dubitãs, totum interrogãs, à Nazareth potest aliquid boni esse? Veni & vide. Cùm ergo siue illo modo, siue isto pronũcietur, non repugnãt verba sequentia: nostrum est quærere quid potius intelligamus in his verbis. Qualis fuit Nathanaël iste, in sequẽtibus probamus. Audire qualis fuerit, Dominus ipse perhibet testimonium. Magnus Dominus cognitus testimonio Ioannis: beatus Nathanaël cognitus testimonio veritatis. Quia Dominus & si testimonio Ioannis non commendaretur, ipse sibi perhibebat testimonium, quia sufficit sibi ad testimonium suum veritas. Sed quia veritatem non poterant capere homines, per lucernam quærebant veritatem: & ideo Ioannes per quem Dominus ostenderetur, missus est. Audi Dominũ Nathanaëli testimonium perhibentem. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni & vide. *Et vidit Iesus Nathanaelem venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israëlita in quo dolus non est.* Magnum testimonium. Hoc nec Andreæ dictum, nec Petro dictum, nec Philippo, quod dictum est de Nathanaële: Ecce verè Israëlita, in quo dolus nõ est. Quid ergo facimus, fratres? Deberet iste primus esse in apostolis. Et non solùm primus non inuenitur in apostolis, sed nec medius nec vltimus inter duodecim Nathanaël, cui tantum testimonium perhibuit filius Dei, dicens: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Quæritur causa: quantum Dominus intimat, probabiliter inuenimus. Intelligere enim debem⁹ ipsum Nathanaëlem eruditum & peritum legis fuisse: propterea noluit illum Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde cõfunderet mũdum. Audi Apostolum dicẽtem † ita: Videte, inquit, vocationem vestram fratres, quia nõ multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt tãquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt, euacuentur. Si doctus eligeretur, fortasse ideo se diceret electũ, quia doctrina eius meruit eligi. Dominus noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, nõ quæsiuit per oratorem piscatorem: sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed † prius Petrus piscator, per quem postea crederet non solùm orator, sed & imperator. Nullus nobilis primò electus est, nullus doctus: quia infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. Erat autem iste magnus & sine dolo, hoc solo nõ electus, ne cuiquam videretur Dominus doctos elegisse. Et ex ipsa doctrina legis veniebat, quòd cùm audisset à Nazareth: scrutatus enim erat scripturas, & sciebat quia inde erat expectandus saluator, quod non facilè alij scribæ & pharisæi nouerant. Iste ergo doctissimus legis, cùm audisset Philippum dicentem: Inuenimus Iesum, quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, à Nazareth filium Ioseph: ille qui optimè scripturas nouerat, audito nomine Nazareth, erectus est in spem, & dixit: A Nazareth potest aliquid boni esse. Iam cætera de ipso videramus. Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Quid est, in quo dolus non est? Forte non habebat peccatum? Fortè non erat æger? Fortè illi medicus non erat necessarius? Absit. Nemo sic natus est, vt illo medico non egeret. Quid sibi ergo vult, in quo dolus nõ est? Aliquanto intentiùs quęramus, apparebit modò in nomine Domini. Dolum dicit Dominus: & omnis qui verba Latina intelligit, scit quia dol⁹ est, cùm aliud agitur & aliud fingitur. Intẽdat charitas vestra. Non dolus dolor est: propterea dico, quia multi fratres imperitiores Latinitatis loquuntur sic, vt dicant, dolus illum torquet, pro eo quod est dolor. Dolus fraus est, simulatio est. Quãdo aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur: dolus est, & tanquam duo corda habet. Vnum quasi sinum cordis habet, vbi videt veritatem: & alterum sinum, vbi cõcipit mendaciũ. Et vt noueritis hũc esse dolum, dictum est in Psalmis: Labia dolosa. Quid est, labia dolosa? Sequitur: In corde & corde locuti sunt mala. Quid est, in corde & corde; nisi, duplici corde? Si ergo dolus in isto non erat, fanabilem illum medicus iudicauit, non sanũ. Aliud est enim sanus, aliud fanabilis, aliud insanabilis. Qui ægrotat cum spe, fanabilis dicitur: qui ægrotat cùm desperatione, insanabilis: qui autem iam sanus est, non eget medico. Medicus ergo qui venerat sanare, vidit istum sanabilem, quia dolus in illo non erat. Quomodo dolus in illo non erat? Si peccator est, fatetur se peccatorem. Si enim peccator est, & iustũ se dicit: dolus est in ore ipsius. Ergo in Nathanaële cõfessionem peccati laudauit, non iudicauit non esse peccatorem. Propterea cùm Pharisæi qui sibi videbãtur iusti, reprehenderent Dominũ quia misceretur ægrotis medicus, & diceret: Ecce cum quibus mãducat, cum publicanis & peccatoribus: Respondit medicus phrenetici, Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: nõ veni vocare iustos, sed peccatores. Hoc erat dicere: Quia vos iustos dicitis, cùm sitis peccatores, sanos vos † iudicatis, cùm lãgueatis: medicinã repellitis, non sanitatẽ tenetis. Vnde ille pharisæus qui vocauerat Dominum ad prãdium, sanus sibi videbatur: ęgrota autem illa mulier irrupit in domũ, quò nõ erat inuitata, & desiderio salutis facta impudẽs, accessit, nõ ad caput Domini, nõ ad manus, sed ad pedes: lauit eos lachrymis, tersit capillis, osculata est eos, & vnxit vnguento, pacem fecit cum vestigiis Domini peccatrix. Reprehendit ille tanquam sanus medicũ, ille pharisæus qui illic discũbebat; & ait apud se: Hic si esset propheta, sciret quæ mulier † eius pedes tetigisset. Ideo autẽ suspicatus erat eũ ignorasse, quia non illã repulit, quasi ne immundis manibus tangeretur. Nouerat autẽ ille, permisit se tangi, vt tactus ipse sanaret. Dominus videns cor pharisæi, proposuit similitudinem: Duo debitores erant cuidam fœneratori, vnus ei debebat quinquaginta denarios, alter quingentos. Cùm non haberent vnde redderẽt, donauit ambobus. Quis eum plus dilexit? Et ille, Credo Domine, cui plus donauit. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni: Vides istam mulierem? Intraui in domum tuam, aquam † pedibus meis non dedisti: illa autem lachrymis lauit pedes meos, [& capillis suis tersit.] Osculum mihi non dedisti, illa autem non dessitit pedes meos osculari. Oleum mihi non dedisti, illa autem vnxit pedes meos vnguento. Propterea dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem modicum dimittitur, modicum diligit. Hoc est dicere: Plus ægrotas, sed sanum te putas. Modicum putas tibi dimitti, cùm plus debitor sis. Beneista, quia dolus in illa non erat, meruit medicinam. Quid est, dolus in illa nõ erat? Confitebatur peccata. Hoc & laudat in Nathanaële, quòd dolus in illo non erat: quia multi pharisæi qui abundabant peccatis, iustos se dicebant, & dolum afferebant, per quem sanari non poterant. Vidit ergo iam istum in quo dolus non erat, & ait: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. *Dicit ei Nathanaël, Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit: Priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te:* id est, sub arbore fici. *Respondit ei Nathanaël & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israël.* Aliquid magnum potuit Nathanaël iste intelligere, in eo quod dictum est: cùm esses sub fici arbore, vidi te, priusquam te Philippus vocaret. Nã talem vocem protulit, Tu es filius Dei, tu es rex Israël: qualem tanto pòst Petrus, quando ei Dominus ait: Beatus es Simon Bariona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui est in cælo. Et ibi nominauit petram, & laudauit firmamentum ecclesiæ in ista fide. Hic iam dicit: Tu es filius Dei, tu es rex Israël. Vnde? Quia dictum est ei: Antequam te Philippus vocaret, cùm esses sub arbore fici, vidi te. Quærendum est, an aliquid significet ista arbor fici. Audite enim fratres mei. Inuenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, & fructum non habuit. In origine humani generis Adam & Eua cùm peccassent, de foliis ficulneis succinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulnea intelliguntur peccata,

Erat autem Nathanaël sub arbore fici, tãquam sub vmbra mortis. Vidit eum Dominus, de quo dictum est:
Esa.9.a.2. Qui sedebant sub vmbra mortis, lumen ortum est eis. Quid ergo dictum est Nathanaëli? Dicis mihi ô Nathanaël, vnde me nosti? Modò iam loqueris mecum, quia vocauit te Philippus. Iam quem vocauit per Apostolũ, ad ecclesiam suam vidit pertinere. O tu ecclesia, ô tu Israël, in quo dolus nõ est: si es populus Israël in quo dolus non est, modò iam cognouisti Christum per Apostolos, quomodo Nathanaël cognouit Christum per Philippum. Sed misericordia sua antè te vidit, quàm tu eum cognoscseres, cùm sub peccato iaceres. Nunquid enim nos prius quæsiuimus Christum, & non ille nos quęsiuit? Nunquid nos venimus ægroti ad medicum, &
Luc. 15. a.3. non medicus ad ægrotos? Nónne ouis illa perierat, & relictis nonagintanouem pastor quæsiuit illam & inuenit, quam lætus in humeris reportauit? Nónne perierat drachma illa, & accendit mulier lucernam, & quæsiuit in tota domo sua donec inuenit? Et cùm inuenisset,
al congratulamini. † collætamini mihi, ait vicinis [suis,] quoniam inuenit drachmam quam perdideram. Sic & nos sicut ouis perieramus, & sicut drachma perieramus; & pastor noster inuenit ouẽ, sed quæsiuit ouẽ. Mulier inuenit drachmã, sed quæsiuit drachmam. Quæ est mulier? Caro Christi.
Psal.131. d.17. Quæ est lucerna? Parauí lucernam Christo meo. Ergo quæsiti sumus vt inueniremur, inuenti loquimur. Non superbiamus, quia antequam inueniremur, perieramus, si non quæreremur. Non ergo nobis dicant quos amamus, & volumus lucrari paci ecclesiæ catholicæ, Quid nos vultis? Quid nos quæritis, si peccatores sumus? Ideo vos quærimus ne pereatis: quærimus, quia quęsiti sumus: inuenire vos volumus, quia inuenti sumus. Itaque Nathanaël cùm dixisset, Vnde me nosti? Ait illi Dominus: Priusquam te vocaret Philippus, cùm esses sub † ficu, vidi te. O tu † Israëlita sine dolo, quisquis es, ô populę viuẽs ex fide: antequam te per apostolos meos vocarem, ait, cùm esses sub vmbra mortis, & tu me nõ vide-
al. arbore fici. al. Ysrael. C
Ioan. 1.g. 50. res, ego te vidi. *Dominus deinde dicit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub arbore fici, credis, maius his videbis.*] Quid est hoc, maius his videbis? *Et dicit eis: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & angelos ascendẽtes & descendentes super filium hominis.*] Fratres, nescio quid maius dixi, quàm est, cùm esses sub arbore fici, vidi te. Plus enim est quòd nos Dominus vocatos iustificauit, quàm quòd vidit iacentes sub vmbra mortis. Quid enim nobis proderat si ibi remansissemus, vbi nos vidit? Nunquid non iaceremus? Quid est hoc maius? Quãdo vidimus angelos ascendentes & descendentes super filium hominis? Iam aliquando de his ascendentibus & descẽdentibus angelis dixeram. Sed ne obliti fueritis, breuiter dico tanquam commemorãs: pluribus enim dicerem si non cõmemorarem, sed modò insinuarem. Scalas vidit Iacob per somnium, & in ipsis scalis vidit angelos ascendentes & descendentes: & lapidem quem sibi posuerat ad caput, vnxit. Audistis quia Messias Christus est, audi-
Gen.28. c.12. D stis quia vnctus Christus est. Non enim sic posuit lapidem vnctũ, vt veniret & adoraret: alioquin idololatra esset, nõ significatio Christi. Facta est ergo significatio, quousque oportuit fieri significationem, & significatus est Christ⁹. Lapis vnctus, sed nõ in idolo. Lapis vnctus. Lapis quare? Ecce pono in Sion lapidem electum, pretiosum, & qui crediderit in illũ, non confundetur. Quare vnctus? Quia Christus à chrismate. Quid autem vidit tunc in scalis? Ascendentes & descendẽtes angelos. Sic est & ecclesia, fratres. Angeli Dei, boni prædicatores, prędicãtes Christum: hoc est, super filiũ hominis ascendunt & descendunt. Quomodo ascendũt, & quomodo descẽdunt? Ex vno habemus exemplum. Audi apostolum Paulum: quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris veritatis prædicatoribus credamus. Vide Paulum ascẽdẽtem. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim raptum fuisse vsque in tertium cælũ, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit: & † audiuit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Ascendentem audistis, descendẽtem audite. Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, nõ escam. Ecce descendit qui ascenderat. Quære quò ascẽderat? Vsque ad tertium cælum. Quære quò descenderit? Vsque ad lac paruulis dandum. Audi quia descendit. Factus sum parvulus, inquit, in medio vestrũm, tanquã si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos. Et si norunt Latina verba dicere, decurrant illa, & quasi ant quodammodo linguam suam, vt possint de lingua diserta fieri blandimenta puerilia: quia si sic dicãt, nõ audit infans, sed nec proficit infans.
al. audiuit. 1.Cor.3. a.1. 1.Thess.2. a.7.
B Et di sertus aliquis pater, si sit tantus orator vt lingua illius fora concrepent, & tribunalia concutiantur: si habeat paruulum filium, cùm ad domum redierit, seponit forensem eloquentiam quò ascẽderat, & lingua puerili descendit ad paruulum. Audi vno loco ipsum Apostolum ascendentem & descendentem, in vna sententia. Siue enim, inquit, mẽte excessimus, Deo: siue tẽperantes sumus, vobis. Quid est, mẽte excessimus Deo? Vtilla videamus quę non licet homini loqui. Quid est, temperantes sumus vobis? Nunquid iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum & hũc crucifixum? Si ipse Dominus ascendit & descendit: manifestum est, quia & prædicatores ipsius † ascendunt imitatione, descendunt prædicatione. Et si aliquanto vos diutiùs tenuimus, consilij fuit vt importunæ horæ transirent. Arbitramur iam illos peregisse vanitatem suã. Nos autem fratres, quoniam pasti sumus epulis salutaribus, quæ recreant agamus, vt diem Dominicum sollenniter impleC mus in gaudiis spiritalibus, & comparemus gaudia veritatis cum gaudiis vanitatis. Et si horremus, doleamus: si dolemus, oremus: si oramus, exaudiamur: si exaudiamur, & illos lucramur.
1.Cor.13. a.12. 2.Cor.5. a.13. al. assumptionis. al. assumere. al. assumunt & praedicationem.

Ab eo loco vbi ait, Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: vsque ad id quod ait, Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea.

TRACTATVS VIII.

IRACVLVM quidem Domini nostri Iesu Christi, quòd de aqua vinum fecit, nõ est mirandum eis qui nouerunt quia Deus fecit. Ipse enim fecit † vinũ in illo die in nupD tiis in sex illis hydriis, quas impleri aqua præcepit: qui omni anno hoc facit in vitib⁹. Sicut enim quod miserunt ministri in hydrias, in vinum cõuersum est opere Domini: sic & quod nubes fundunt, in vinum conuertitur ciusdem opere Domini. Illud autem non miramur, quia omni anno fit: assiduitate amisit admirationem. Nam & cõsiderationẽ maiorem inuenit, quàm id quod factum est in hydriis aquæ. Quis est enim qui consideret opera Dei, quibus regitur & administratur totus hic mundus, & nõ obstupescit obruitúrque miraculis? Si consideret vim vnius grani, cuiuslibet seminis, magna quædam res est, horror est considerãti. Sed quia homines in aliud intenti perdiderunt considerationem operum Dei, in qua darent laudem quotidie creatori: tãquam seruauit sibi Deus inusitata quędã quæ faceret, vt tanquam dormientes homines, ad se colendum mirabilius excitaret. Mortuus resurrexit, mirati sũt homines: tot quotidie nascũtur, & nemo miratur. Si consideremus prudẽtiùs, maioris miraculi est esse qui nõ erat, q̃ reuiuiscere qui erat. Idem tamen Deus pater Domini nostri Iesu Christi per verbum suum facit omnia hęc, & regit qui creauit. Priora miracula fecit per verbum suũ
al. Domin. † Deus apud se: posteriora miracula fecit per ipsum verbum suum incarnatum, & propter nos hominem factũ. Sicut miramur quæ facta sunt per hominem Iesum, miremur quæ facta sunt per Deum Iesum. Per Deum Iesum facta sunt cælum & terra, mare, & omnis ornatus cæli, opulentia terrę, fœcunditas maris: omnia hęc, quæ
al. adiacent. oculis † subiacent, per Iesum Deum facta sunt. Et videmus hæc, & si est in nobis spiritus illius, fic nobis placẽt vt artifex laudetur: non vt ad opera conuersi ab artifice auertamur, & faciem quodammodo ponẽtes ad ea quę fecit, dorsum ponamus ad † artificem qui fecit. Et hæc quidem videmus & adiacent oculis. Quid illa quæ non videmus, sicut sunt angeli, virtutes, potestates, dominationes, omnisque habitator fabricæ huius supercęlestis, non adiacens oculis nostris? Quanquam sæpe & angeli quando oportuit, demonstrauerunt se hominibus.
al. sunt.
Nónne Deus & per verbum suum, id est, vnigenitum B filium suum Dominum nostrum Iesum Christum fecit hæc omnia? Quid ipsa anima humana, quæ non videtur, & per opera quæ exhibet in carne, magnam præbet admirationem bene considerantibus: à quo facta est nisi à Deo? & per quem facta est, nisi per filium Dei? Nondum dico de anima hominis. Cuiusuis pecoris anima quomodo regit molem suam: sensus omnes exerit, oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad percipiẽdum odorem, oris iudicium ad sapores discernendos, membra denique ipsa ad peragenda officia sua. Nunquid hæc corpus & non anima, id est, habitatrix corporis agit? Nec tamen videtur oculis, & ex his quæ agit admirationem mouet. Accedat iam consideratio tua etiam ad animam humanam, cui tribuit Deus intellectum cognoscendi creatorem suum, dignoscendi & distinguendi inter bonum & malum, hoc est inter iustum & iniustum. Quanta agit per corpus? Attendite vniuersum orbem terrarum ordinatum in ipsa humana C republica: quibus administrationibus, quibus ordinib⁹ potestatum, cõditionibus ciuitatum, legibus, moribus, artibus. Hoc totum per animam geritur, & hæc vis animæ non videtur. Cùm subtrahitur corpori, cadauer iacet: cùm autem adest corpori, primò condit quodammodo putores. Corruptibilis est omnis caro, in putredines defluit, nisi quodam condimẽto animæ teneatur. Sed hoc commune illi est cum pecoris anima. Illa magis mirãda quæ dixi, quæ ad mentem & intellectũ pertinent: vbi etiã ad imaginem creatoris sui renouatur, ad cuius imaginem factus est homo. Quid erit hæc vis animæ, cùm & corpus hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem? Si tanta potest per carnem corruptibilẽ, quid [non] poterit per corpus spiritale post resurrectionem mortuorum? Hæc tamen anima, vt dixi, admirabilis naturæ atque substantiæ, inuisibilis res est & intelligibilis: & hæc tamen per Iesum
Ioan. 1. a.3. D Deum facta est, quia ipse est verbum Dei. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cùm ergo tanta videamus facta per Deum Iesum, quid miramur aquã in vinum cõuersam per hominem Iesum? Neque enim sic factus est homo, vt perderet quod Deus erat. Accessit illi homo, non amissus est Deus. Ipse ergo fecit hoc, qui illa omnia. Non itaque miremur quia Deus fecit: sed amemus quia inter nos fecit, & propter nostram reparationẽ fecit. Aliquid enim & in ipsis factis innuit nobis. Puto quia non sine causa venit ad nuptias. Excepto miraculo, aliquid in ipso facto mysterij & sacramẽti latet. Pulsem⁹ vt aperiat, & de vino inuisibili inebriet nos: quia & nos aqua eramus, & vinũ nos fecit, sapiẽtes nos fecit. Sapimus enim fidẽ ipsius, qui prius insipiẽtes eramus. Et fortè ad ipsum sapientiam pertinet, cum honore Dei, & cum laude maiestatis eius, & cum charitate potentissimæ misericordiæ eius, intelligere quid sit gestum in hoc miraculo. Dominus inuitatus ad nuptias venit. Quid mirum si in illam domum ad nuptias venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit? Si enim non venit ad nuptias, non hic habet spõsam. Et quid est, quod
2.Cor.11. a.1. ait Apostolus: Aptaui vos vni viro, virginem castam exhibere Christo? Quid est quod timet, ne virginitas spõsæ Christi per astutiam diaboli corrũpatur? Timeo, inquit, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua: sic & vestræ mentes corrumpãtur à simplicitate & castitate quę est in Christo. Habet ergo hic sponsam quam redemit sanguine suo, & cui pignus dedit spiritũ sanctum. Eruit eam de mancipatu diaboli: mortuus est propter delicta eius, resurrexit propter iustificationem eius. Quis offerat tanta sponsæ suæ? Offerant homines quælibet ornamenta terrarum, aurum, argentum, lapides pretiosos, equos, mancipia, fundos, prędia: nunquid aliquis offeret sanguinem suum? Si enim sanguinem suum sponsæ dederit, nõ erit qui ducat vxorem. Dominus autem secutus moriens, dedit sanguinem suum pro ea quam resurgens haberet, quam sibi iam cõiunxerat in vtero virginis. Verbum enim sponsus, & sponsa caro humana: & vtrumque vnus filius Dei, & idẽ filius hominis, vbi factus est caput Ecclesiæ, ille vterus virginis Mariæ thalamus eius, inde processit tãquam spõsus de thalamo suo, sicut scriptura prædixit: Et ipse tanquam spõsus proce- Psal.18.6. dens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currendam viã. De thalamo processit velut sponsus, & inuitatus venit ad nuptias. Certi sacramenti gratia, videtur matrem de qua sponsus processit, non agnoscere, & dicere illis: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea. Quid est hoc? Idcóne venit ad nuptias, vt doceret ma- Ioan.2. a.4. tres cõtemni? Vtique ad cuius nuptias venerat, ideo docebat vxorem vt filios procrearet: & ab eis quos vt procrearet optabat, vtique honorari cupiebat. Ille ergo venerat ad nuptias, vt exhonorareret matrem: cùm & propter filios habẽdos, quibus reddere honorem parẽtibus imperat Deus, ipse nuptiæ celebrentur, & ducãtur vxores? Proculdubio, fratres, latet ibi aliquid. Nam tãta res est, vt quidam quos cauendos præmonuit Apostolus, sicut suprà commemorauimus, dicens, Timeo ne sicut 2.Cor.11. a.3. serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestræ mentes corrũpantur à simplicitate & castitate, quæ est in Christo, derogantes Euangelio, & dicentes, quòd Iesus non sit patus de Maria virgine, hinc argumẽtum sumere conarentur erroris sui, vt dicerent: Quomodo erat mater eius, cui dixit, Quid mihi & tibi est mulier? Respondendum ergo est eis, & differẽdum quare hoc dixerit Dominus: ne sibi aliquid aduersus sanam fidem insaniẽtes inueniße videantur, vnde sponsæ virginis castitas corrumpatur, id est, vnde fides Ecclesiæ violetur. Renera enim, fratres, corrumpitur fides eorum qui præponunt mendacium veritati. Nam isti qui videntur sic honorare Christum, vt negẽt eum carnem habuisse, nihil aliud eum quàm mendacem prædicant. Qui ergo mendacium ædificant in hominibus, quid ab eis expellunt, nisi veritatem? Immittunt zabulum, excludunt Christum. Immittunt adulterum, excludunt spõsum: paranymphi scilicet, vel potius lenones serpentis. Ad hoc enim loquuntur vt serpẽs possideat, Christus excludatur. Quomodo possidet serpens? Quando possidet mendacium. Quando possidet falsitas, serpens possidet: quãdo possidet veritas, Christus possidet. Ipse enim dixit: Ego sum Ioan.14. a.6. veritas. De illo autem dixit: Et in veritate nõ stetit, quia Ioan.8.d. 44. veritas nõ est in eo. Sic est autẽ veritas Christus, vt totũ verum accipias in Christo. Verũ verbum, Deus æqua-

Ab eo loco vbi ait, Dicit mater eius ministris, Quodcunque vobis dixerit facite: vsque ad id quod ait, Implete hydrias aqua: & impleuerunt eas vsque ad summum.

TRACTATVS IX.

ESSIT Dominus Deus noſter, vt dõnet nobis reddere quod promiſimus. Heſterno enim die, ſi meminit ſanctitas veſtra, cùm temporis excluderemur anguſtia, ne ſermonem inchoatũ impleremus, in hodiernũ [diem] diſtulimus: vt ea quæ in hoc facto Euangelicę lectionis myſticè in ſacramẽtis poſita eſſent, ipſo adiuuante aperirentur. Non itaque opus eſt nobis immorari diutiùs in commendãdo Dei miraculo: ipſe eſt enim Deus, qui per vniuerſam creaturã quotidiana miracula facit, quæ hominibus nõ facilitate, ſed aſſiduitate viluerunt. Rara autem quæ facta ſunt ab eodem Domino, id eſt, à verbo propter nos incarnato, maiorẽ ſtuporem hominibus attulerunt: non quia maiora erant, quàm ſunt ea quæ quotidie in creatura facit, ſed quia
* &. B iſta [quæ] quotidie fiunt, * tanquam naturali curſu peraguntur: illa verò efficaciam potentiæ, tãquam præſentis exhibuiſſe videtur oculis hominum. Diximus ſicut meminiſtis, reſurrexit vnus mortuus, obſtupuerunt hominꝫ: cùm quotidie naſci qui nõ erãt, nemo miretur. Sic aquam in vinum cõuerſam quis non miretur, cùm hoc annis omnibus Deus in vitibus faciat? ſed quia omnia quæ facit Dominus Ieſus, non ſolùm valent ad excitanda corda noſtra miraculis, ſed etiã ad ædificanda in doctrina fidei: ſcrutari nos oportet, quid ſibi velint illa omnia, id eſt, quid ſignificẽt. Horũ enim omnium ſignificationes, ſicut recordamini, in [diem] hodiernũ diſtulimus. Quòd Dominus inuitatus venit ad nuptias, etiã
excepta myſtica ſignificatione, confirmare voluit quòd
1.Tim.4. a.3. ipſe fecit [nuptias.] Futuri enim erant, de quibus dixit Apoſtolus, prohibentes nubere, & dicentes quòd malũ eſſent nuptiæ, & quòd diabolus eas feciſſet: cùm idem Dominus dicat in Euãgelio interrogatus, vtrum liceat C homini dimittere vxorem ſuam ex qualibet cauſa, non licere excepta cauſa fornicationis. In qua reſpõſione, ſi
March.19. a.6. meminiſtis, hoc ait: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et qui bene eruditi ſunt in fide catholica, nouerunt quòd Deus fecerit nuptias, & ſicut coniunctio à Deo, ita diuortium à diabolo ſit. Sed propterea in cauſa fornicationis licet vxorẽ dimittere, quia ipſa eſſe vxor prior noluit, quæ fidem coniugalem marito non ſeruauit. Nec illæ quæ virginitatem Deo vouent, quanquam ampliorem gradum honoris & ſanctitatis in Eccleſia tenent, ſine nuptiis ſunt: nam & ipſæ pertinent ad nuptias cum tota Eccleſia, in quibus nuptiis ſponſus eſt Chriſtus. Ac per hoc ergo Dominus inuitatus venit ad nuptias, vt coniugalis caſtitas firmaretur, & oſtenderetur ſacramẽtum nuptiarum: quia & illarum nuptiarum ſponſus perſonam Domini figurabat, cui dictum eſt:
Seruaſti vinum bonum vſque adhuc. Bonum enim vi-
num Chriſtus ſeruauit vſque adhuc: id eſt, Euangelium D ſuum. Iam enim incipiamus ipſa ſacramentorum operta detegere, quantum ille donat in cuius nomine vobis promiſimus. Erat prophetia antiquis temporibus, & à prophetiæ diſpenſatione nulla tempora ceſſauerũt. Sed illa prophetia quando in illa Chriſtus non intelligebatur, aqua erat. In aqua enim vinum quodãmodo latet.
2.Cor.3. d.15. Dicit & Apoſtolus quid intelligamus in iſta aqua, Vſque in hodiernum, inquit, diem quandiu legitur Moyſes, idipſum velamen ſuper cor eorum poſitũ eſt: quod
al. non. † nunc reuelatur, quia in Chriſto euacuatur. Et cùm tranſieris, inquit, ad Dominum: auferetur velamen. Velamen dicit adopertionem prophetiæ, vt non intelligeretur. Tollitur velamen, cùm tranſieris ad Domi-
num. Sic tollitur inſipientia cùm tranſieris ad Dominum, & quod aqua erat, vinum tibi fit. Lege libros omnes propheticos, non intellecto Chriſto, quid tam inſipidum & fatuum inuenies? Intellige ibi Chriſtum, non ſolùm ſapit quod legis, ſed etiam inebriat: mutans
mentem à corpore, vt præterita obliuiſcens, in ea quæ
Pſal.5.c. 13. antè ſunt extendaris. Ergo prophetia ab antiquis temporibus ex quo prorſus currit ordo naſcentium in genere humano, de Chriſto non tacuit: ſed occultum ibi erat, adhuc enim erat aqua. Vnde probamus quòd omnibus temporibus ſuperioribus vſque ad ætatem qua Dominus venit, prophetia de illo non defuit: Ipſo Domino dicente: Cùm enim reſurrexiſſet à mortuis, inuenit diſcipulos ſuos dubitantes de ipſo quem fecuti erãt. Viderunt enim eum mortuum, & non ſperauerunt eum reſurrecturum, & tota ſpes eorum concidit. Vndeille
Luc.24. latro laudatus, ipſo die meruit eſſe in paradiſo: quia in cruce † confixus tunc confeſſus eſt Chriſtum, quando
al. ſum. de illo diſcipuli dubitauerunt. Ergo inuenit eos nutantes, & quo dammodo arguentes ſeipſos, quòd in illo redemptionem ſperauerant. Dolebant tamen eum ſine culpa occiſum, quia nouerant innocentem. Et hoc ipſi poſt reſurrectionem dixerunt, cùm quoſdam eorum triſtes inueniſſet in via: Tu ſolus peregrinaris in Hieru-
Luc.24. c.18. ſalem, & nõ cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Ille autem dixit eis: Quæ? Illi verò dixerunt, De Ieſu
Ioan.2. a.6. Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in factis & dictis in cõſpectu Dei & vniuerſi populi: quomodo hunc tradiderunt ſacerdotes & principes noſtri in damnationem mortis, & cruci eum fixerunt. Nos autem ſperabamus, quia ipſe † erat qui redempturus eſſet Iſrãel.
al.fuit. Et nunc † tertius dies agitur hodie, ex quo hæc facta
al. tertius dies ego hodie. ſunt. Hæc atque alia cùm dixiſſet vnus ex duobus, quos inuenit in via euntes ad propinquum caſtellum: reſpondit ipſe & ait, O inſenſati & tardi corde ad credendum, ſuper omnia quæ locuti ſunt prophetæ! Nõne
al. intelligatur. hæc omnia oportebat pati Chriſtum, & introire in claritatem ſuam? Et fuit incipiens à Moyſe & omnibus prophetis, interpretans illis in omnibus Scripturis, quæ de ipſo erant. Item alio loco, cùm palpari ſe manibus
Luc.24. d.39. diſcipulorum voluit, vt crederẽt quia in corpore reſurrexerat: Hi ſunt, inquit, ſermones quos locutus ſum ad vos, cùm adhuc eſſem vobiſcum, quia oporteret impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis &
8.45. pſalmis de me. Tunc adaperuit illis ſenſum, vt intelligerent Scripturas: & dixit illis, Quia ſic ſcriptum eſt, [& ſic oportebat] pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipiens ab Hieruſalem. His ex Euangelio, quæ certè manifeſta ſunt, intellectis: patebunt illa omnia myſteria, quæ in iſto miraculo Domini latent. Videte quid ait: Quia oportebat impleri in Chriſto quę de illo ſcripta ſunt. Vbi
1.Ioan.2. c.15. Rom.8. b.9. ſcripta ſunt? In lege, inquit, & prophetis & pſalmis. Nihil ſcripturarum veterum prætermiſit. Illa erat aqua. Et ideo dicti ſunt illi à Domino inſenſati, quia eis adhuc aqua ſapiebat, non vinum. Quomodo autem fecit de aqua vinum? Cùm aperuit eis ſenſum, & expoſuit eis Scripturas, incipiens à Moyſe & per omnes prophetas. Vnde iam inebriati dicebant: Nõne cor noſtrum ar-
Luc.24. c.32. dens erat in nobis [de Ieſu, dũ loqueretur nobis] in via,
al.dum. † & aperiret nobis Scripturas? Intellexerũt enim Chriſtũ in his libris, in quibus eum nõ nouerãt. Mutauit ergo aquã in vinũ Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & ſapit quod non ſapiebat, & inebriat quod nõ inebriabat. Si enim iuſſiſſet inde aquam effundi, & ſic ipſe mitteret vinum ex occultis creaturæ ſinibus, vnde fecit & panẽ
Matt.14. c.19. quando ſaturauit tot milia: non enim quinque panes habẽbant quinque millium hominum ſaturitatem, aut A habebant duodecim cophinos plenos, ſed omnipotentia Domini quaſi fons panis erat: ſic poſſet & effuſa aqua vinum infundere. Quod ſi feciſſet, videretur Scripturas veteres improbaſſe. Cùm autem ipſam aquam conuertit in vinum, oſtendit nobis quòd & Scriptura vetus ab ipſo eſt: nam iuſſu ipſius impletæ ſunt hydriæ. A Domino quidem & illa ſcriptura, ſed nihil ſapit ſi non ibi Chriſtus intelligatur. Intendite autem quod ipſe ait, quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me. Nouimus autem legem ex quibus temporibus narret:
Geneſ.1. a.1. id eſt, ab exordio mundi. In principio fecit Deus cælum & terram: inde vſque ad hoc tempus quod nunc agimus, ſexta ætas eſt, vt ſæpe auditſis & noſtis. nam prima ætas computatur ab Adam vſque ad Noë: ſecunda
Matth.1. a.2. à Noë vſque ad Abraham: & ſicut Matthæus Euangeliſta per ordinem ſequitur & diſtinguit. tertia ab Abrahã vſque ad Dauid: quarta à Dauid vſque ad trãſmigrationem Babylonis: quinta à tranſmigratione in Babylonẽ B vſque ad Ioãnem Baptiſtam: ſexta inde vſque ad finem ſeculi. Propterea & ſexta die fecit Deus hominem ad imaginem ſuam: quia ſexta iſta ætate manifeſtatur per Euangelium reformatio mentis noſtræ, ſecundum imaginem eius, qui creauit nos. Et conuertitur aqua in vinum, vt iam manifeſtatũ Chriſtum in lege & prophetis ſapiamus. Ideo, *Erant ibi ſex hydriæ, quas iuſſit impleri*
Ioan.2. a.6. *aqua.* Sex ergo illæ hydriæ, ſex ætates ſignificant, quibus non defuit prophetia. illa ergo tempora ſex, quaſi articulis diſtributa atque diſtincta, quaſi vaſa eſſent inania, niſi à Chriſto implerẽtur. Quid dixi tempora quæ inaniter currerent, niſi in eis Dominus Ieſus prædicaretur? Impletæ ſunt prophetiæ, plenæ ſunt hydriæ: ſed vt aqua in vinum conuertatur, in illa tota prophetia Chriſtus
al. intelligitur. † intelligitur. Quid eſt autem, *Capiebant metretas binas vel ternas?* Myſterium nobis maximè iſta locutio commendat. Metretas enim dicit menſuras quaſdam, tanquam ſi diceret vnas, amphoras, vel ſi quid huiuſmodi. Nomen menſuræ eſt metreta, & à menſura accepit C nomen iſta menſura. Μέτρον enim menſuram dicunt Græci: inde appellatæ metretæ. Capiebant ergo metretas binas vel ternas. Quid dicimus fratres? Si ternas tantùm diceret, non curreret animus noſter niſi ad myſterium trinitatis. Sed fortè nec ſic debemus inde citò iam ſenſum noſtrum auertere, quia dixit binas vel ternas: quia nominato patre & filio, conſequenter & Spiritus ſanctus intelligendus eſt. Spiritus enim ſanctus nõ eſt patris tantummodo, aut filij tantummodo ſpiritus, ſed patris & filij ſpiritus. Scriptum eſt enim: Si quis dilexerit mundum, non eſt ſpiritus patris in illo. Item ſcriptum eſt: Quiſquis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Idem autem ſpiritus & patris & filij. Nominato itaque patre & filio, intelligitur & Spiritus ſanctus: quia ſpiritus eſt & patris & filij. Cùm autem nominatur pater & filius, tanquam duæ metretæ nominantur: cùm autem ibi intelligitur Spiritus ſanctus, tres D metretæ. Ideo non dictum eſt, capientes metretas, aliàs binas, aliàs ternas: ſed ipſæ ſex hydriæ capiebant metretas binas vel ternas. Tanquam diceret: Et quando dico binas, etiam ſpiritum patris & filij cum his intelligi volo: & quando dico ternas, ipſam trinitatem manifeſtiùs enuncio. Quiſquis itaque nominat patrem & filium, oportet ibi intelligi tanquam charitatem inuicem patris & filij, quod eſt Spiritus ſanctus. Fortaſſis enim diſcuſſæ ſcripturæ: quod non ſic dico, vt hodie docere poſſim, aut quaſi aliud inueniri non poſſit: ſed tamen fortaſſe ſcrutatæ ſcripturæ indicant, quòd Spiritus ſanctus charitas eſt. Et ne puteris vilem eſſe charitatem. Quomodo autem vilis eſt, quãdo omnia quæ dicuntur non vi-

lia, chara dicuntur? Si ergo quæ non ſunt vilia, chara ſunt: quid eſt charius ipſa charitate? Sic autem commẽdatur charitas ab Apoſtolo vt dicat: Supereminen-
1.Cor.12. d.31. 1.Cor.13. a.1. tiorem viam vobis demonſtro. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum [vt] æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi ſciero omnia ſacramenta & omnem ſcientiam, & habuero prophetiam & omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nõ habuero, nihil mihi prodeſt. Quanta eſt ergo charitas, quæ ſi deſit, fruſtra habentur cæteræ: ſi aſſit, [rectè] habentur omnia? Tamen charitatem laudans Apoſtolus Paulus copioſiſſimè atque vberrimè, minus de illa dixit quàm quod ait breuiter Apoſtolus Ioannes, cuius eſt hoc Euangelium. Neque enim dubitauit dicere: Deus
1.Ioan.4. c.16. Rom.5. a.5. charitas eſt. Scriptum eſt etiam, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Quis ergo nominet patrem & filium, & non ibi intelligat charitatem patris & filij? Quam cùm habere cœperit, Spiritum ſanctum habebit: quam ſi nõ habuerit, ſine Spiritu ſancto erit. Et quomodo corpus tuum ſine ſpiritu, quod eſt anima tua, ſi fuerit, mortuum eſt: ſic anima tua ſine Spiritu ſancto, id eſt, ſine charitate ſi fuerit, mortua deputabitur. Ergo metretas binas capiebant hydriæ, quia in omnium temporum prophetia pater & filius prædicatur: ſed ibi eſt & Spiritus ſanctus, ideóque adiunctum eſt, vel ternas. Ego & pater,
Ioan.10. E.30. inquit, vnum ſumus. Sed abſit vt deſit Spiritus ſanctus, vbi audimus, Ego & pater vnum ſumus. Tamen quia patrem & filium nominauit, † capiebant hydriæ binas
al. capiuntur. metretas: ſed audi, vel ternas. Ite, baptizate gentes in
Matt.28. d.19. nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Itaque in eo quod dicuntur binæ, non exprimitur, ſed intelligitur: in eo verò quòd dicuntur, vel ternæ, etiam exprimitur trinitas. Sed eſt & alius intellectus non prætermittẽdus, & ipſum dicam: eligat quiſque quod placet, nos quod ſuggeritur non ſubtrahimus. Menſa enim Domini eſt, & non oportet miniſtrum fraudare cõuiuas, præſertim ſic eſurientes, vt apparet auiditas veſtra. Prophetia quæ ab antiquis temporibus diſpenſatur, ad ſalutem omnium gentium pertinet. Ad ſolum quidem populum If-
Exod.3. c.10. Ibidem 20.a. raël miſſus eſt Moyſes, & ei ſoli populo per eum lex data eſt, & ipſi prophetę ex illo populo fuerunt, & ipſa diſtributio temporum ſecundum eundem populum diſtincta eſt: vnde & hydriæ dicuntur ſecundum purificationem Iudæorum. Sed tamen quòd illa prophetia etiam cæteris gentibus annunciabatur, manifeſtum eſt: quãdoquidem Chriſtus in eo occultus erat, in quo benedicuntur omnes gentes, ſicut promiſſum eſt Abrahæ
Gen.22. d.18. dicente Domino: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Nondum autem intelligebatur, quia nondum aqua conuerſa erat in vinum. Ergo omnibus gentibus diſpenſabatur prophetia. Quod vt emineat iocundius, de ſingulis ætatibus, tanquam de ſingulis hydriis, pro tempore quædam commemoremus. In ipſo exordio, Adam & Eua parentes omniũ gentium erant, non tantummodo Iudæorũ: & quicquid figurabatur in Adam de Chriſto, ad omnes vtique gentes pertinebat, quibus ſalus erat in Chriſto. Quid ergo potiſſimum dicam de aqua primæ hydriæ, niſi quod Apoſtolus ait de Adam & Eua? Nemo enim me dicet prauè intelleciſſe, quando intellectum non meum, ſed Apoſtoli profero. Illud ergo vnum quantum myſterium de Chriſto continet, quod commemorat Apoſtolus dicens: Et erunt duo in
Ephes.5. d.31. carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. Et ne quis iſtã magnitudinem ſacramẽti in ſingulis quibuſque ho-

minibus vxores habẽtibus intelligeret: Ego autem, inquit, dico in Christo & in Ecclesia. Quod est hoc sacramentum magnum, erunt duo in carne vna? Cùm de Adam & Eua Scriptura Geneseos loqueretur, vnde ventum est ad hæc verba: Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna: Si ergo Christus adhæsit Ecclesiæ, vt essent duo in carne vna, quomodo † reliquit patrem? quomodo matrem reliquit? Patrem, quia cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Hoc est enim, reliquit patrem, non quia deseruit & recessit à patre, sed quia nõ ea in forma appartit hominibus, in qua æqualis est patri. Quomodo reliquit matrem? Relinquendo synagogam Iudæorum, de qua secundum carnem natus est: & inhærendo Ecclesiæ, quam ex omnibus gentibus congregauit. Ergo prima hydria habebat prophetiam de Christo. Sed quando ista quæ loquor non prædicabantur in populis, adhuc aqua erat, in vinum mutata nondum erat. Et quia illuminauit nõs per Apostolum Dominus, vt ostenderet nobis quid ibi quæreremus in ipsa vna sententia, Erunt duo in carne vna, sacramentum magnum in Christo & in Ecclesia: iam licet nobis vbique Christum quærere, & de omnibus hydriis vinum potare. Dormit Adam vt fiat Eua, moritur Christus vt fiat Ecclesia. Dormienti Adæ fit Eua de latere: mortuo Christo lancea percutitur latus, vt profluant sacramenta quibus formetur Ecclesia. Cui non appareat quia in illis tũc factis futura figurata sunt, quandoquidem dicit Apostolus ipsum Adam formam futuri esse? Qui est, inquit, forma futuri. Præfigurabantur omnia mysticè. Neque enim verè nõ poterat Deus vigilanti costam educere, fœminámque formare? An fortè ne doleret latus quando costa detracta est, propter hoc oportebat vt ille dormiret? Quis est qui sic dormiat, vt ei ossa non euigilanti euellantur? An quia Deus euellebat, propterea homo nõn sentiebat? Poterat ergo & vigilanti sine dolore euellere, qui poterat dormienti: sed proculdubiò hydria prima implebatur, prophetia illius temporis de futuro isto tẽpore dispensabatur. Christus etiam figuratus est in Noë, & in illa arca orbis terrarum. Quare enim in arca incluſa sunt omnia animalia, nisi vt significarentur omnes gentes? Non enim decerat Deo rursus creare [omne] genus animalium. Quando enim omnia non erant, nõne dixit producat terra, & produxit terra? Vnde ergo tunc fecit, inde reficeret: verbo fecit, verbo reficeret: nisi quia mysterium commendabat, & secundam hydriam propheticæ dispensationis implebat, vt per lignum liberaretur figura orbis terrarum, quia in ligno figenda erat vita orbis terrarum. Iam in tertia hydria, ipsi Abrahæ quod iam commemorauí dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et quis non videat cuius habeat figuram vnicus eius, qui sibi ad sacrificium quò ipse immolandus ducebatur, ligna portabat? Portauit enim Dominus ciuecm suam, sicut Euãgelium loquitur. Hoc de tertia hydria cõmemorasse sufficerit. De Dauid autem quid dicam, quòd ad omnes gẽtes pertinebat prophetia eius: quando modò audiuimus Psalmum, & difficile est vt dicatur Psalmus, † in quo hoc nõ sonet? Sed certè, vt dixi, modò cantauimus: Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditaberis in omnibus gẽtibus. Et ideo Donatista tanquam proiecti de nuptiis: sicut ille homo qui non habebat vestem nuptialem, iniuitatus est & venit, sed proiectus est de numero vocatorum, quia non habebat vestem ad sponsi gloriam: qui enim suam gloriam quærit, non Christi, non habet vestem nuptialem: nõn enim volunt consonare voci illius qui

Gen. 2. d. 24.

al. *relinquit*, & ita in sequentibus. Phil. 2. a. 6.

Genes. 2. d. 21. Ioan. 19. f. 34.

Rom. 5. c. 14.

Genes. 7. b. 7.

Genes. 22. d. 18.

al. *vbi:*

Psal. 81. b. 8.

Matth. 22. b. 13.

amicus erat sponsi, & ait: Hic est qui baptizat. Nec immeritò illi qui non habebat vestem nuptialem, hoc per increpationem obiectum est quod non erat: Amice, quid huc venisti? Et sicut ille obmutuit, sic & isti. Quid enim prodest strepitus oris, muto corde? Nouerunt quippe intus apud semetipsos non se habere quod dicant. Intus obmutuerunt, foris perstrepunt. Audiunt velint nolint, etiam apud se cantari: Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditaberis in omnibus gentibus. Et non communicando omnibus gentibus, quid aliud quàm se exhæredates esse cognoscunt? Quod ergo dicebam fratres, quia ad omnes gentes pertinet prophetia: volo enim alium sensum ostendere in eo quod dictum est, Capientes metretas binas vel ternas: ad omnes, inquam, gentes pertinet prophetia: modò commemorauimus demõstratum in Adam, qui est forma futuri. Quis autem nesciat quòd de illo exortæ sunt omnes gentes: & in eius vocabulo quatuor literis., quatuor orbis terrarum partes per Græcas appellationes demonstrantur? Si enim Græcè dicantur, oriens, occidens, aquilo, meridies, sicut cas plerisque locis sancta Scriptura commemorat, in capitibus verborum inuenis Adam: dicuntur enim Græcè quatuor memórатæ mundi partes, ἀνατολὴ, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία. Ista quatuor nomina si tanquam versus quatuor subinuicem scribas, in eorum capitibus Adam legitur. Hoc in Noë propter arcam figuratum est, in qua erant omnia animalia: quæ significabant omnes gentes. Hoc in Abraham: cui apertius dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc in Dauid: de cuius Psalmis, vt alia omittam, modò cantauimus: Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Cui enim Deo dicitur, surge, nisi ei qui dormiuit? Surge Deus, iudica terram. Tanquam diceretur: Dormisti, iudicatus à terra: surge, vt indices terram. Et quò pertinet illa prophetia: Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus? Iam verò in quinta ætate, tanquã in quinta hydria, Daniel vidit lapidem præcisum de monte sine mãnibus, & confregisse omnia regna terrarum, & creuisse illum lapidem, & factum esse montem magnum, ita vt impleret vniuersam faciem terræ. Quid apertius, fratres mei? Lapis de monte præciditur: ipse est lapis quem reprobauerunt ædificantes, & factus est in caput anguli. De quo monte præciditur, nisi de regno Iudæorum, vnde Dominus noster Iesus Christus secundum carnem natus est? Et præciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de virgine exortus est. Mons ille vnde præcisus est, non impleuerat vniuersam faciem terræ: non enim tenuerat regnum Iudæorum omnes gentes. At verò regnum Christi, [omnes gentes &] vniuersum orbem terrarum ceminus occupare. Iam ad sextam ætatem pertinet Ioannes Baptista, quo nemo exurrexit maior † de natis mulierum: de quo dictum est, Maior quàm propheta. Quomodo & ipse ostendit, quia omnibus gentibus missus est Christus? Quando Iudæi venerunt ad cum vt baptizarentur, & ne superbirent de nomine Abrahæ: Generatio, inquit, viperarum, quis ostendit vobis fugere à vẽtura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Id est, humiles estote: superbis enim locuebatur. Vnde autem erant superbi? De genere carnis, non de fructu imitationis patris Abraham. Quid cis ait? Nolite dicere, patrem habemus Abraham: potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Lapides dicens omnes gentes, nõ propter firmitatem, sicut lapis dictus est, quem reprobauerunt ædificantes: sed propter stoliditatem & duritiam stultitiæ, quia eis quos adorabãt similes facti erant, adorabãt enim insensata

Ioan. 3. f. 31.

Matth. 22. b. 12.

Matth. 5. f. 45.

Matth. 3. b. 9.

Rom. 5. c. 14.

Col. 3. b. 11.

Ephes. 2. c. al. *Christus.*

Gen. 5. d. Luc. 13. d. 21. Matth. 13. c.

Psal. 81. 3.

Dan. 2. c. 44.

al. *sic.*

Matth. 11. b. 11.

Matth. 3. b. 7.

Matth. 23. b. 33.

Matth. 5. a. 5.

al. *futurum.*

al. *ait?*

Psal. 90. d. 13.

1. Pet. 5. c. 8.

simulachra, pariter insensati. Vnde [insensati? Quoniam] in Psalmo dicitur: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui † cõfidunt in eis. Ideo cùm cœperint homines Deum adorare, quid audiunt? Vt sitis filij patris vestri qui in cælis est: qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quapropter si ei sit homo similis quem adorat: quid est, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ? Nosipsos interrogemus, & videmus quia factum est: nos enim de gentibus venimus. De gentibus autem nõ veniremus, nisi Deus de lapidib' suscitasset filios Abrahæ. Facti sumus filij Abrahæ imitando fidem, non nascendo per carnem. Sicut enim illi degenerando exhæredati: sic nos imitando adoptati. Ergo fratres, ad omnes gentes pertinebat etiam ista sextæ hydriæ prophetia: & ideo de omnibus dictum est, Capientes metretas binas vel ternas. Sed quomodo ostendimus omnes gentes pertinere ad binas vel ternas metretas? Æstimantis enim fuit quodammodo, vt ipsas diceret binas quas dixerat ternas, ad commendandum scilicet sacramentum. Quomodo sunt binæ metretæ? Circumcisio & præputium. Hos duos populos Scriptura commemorat, & nullum prætermittit hominum genus, quando dicit, circumcisio & præputium. In duobus istis nominibus habes omnes gentes, & binæ metretæ sunt. His duobus parietibus de diuerso venientibus ad pacem in seipso faciendam, lapis angularis factus est † Iesus. Ostendamus & ternas metretas in eisdem ipsis omnibus gentibus. Tres erant filij Noë, per quos reparatum est genus humanum. Vnde Dominus ait: Simile est regnum cælorum fermento, quod accepit mulier & abscondit in farinæ mensuris tribus, quoadusque fermentaretur totum. Quæ est ista mulier, nisi caro Domini? Quod est fermentum, nisi Euangelium? Quæ sunt tres mensuræ, nisi omnes gẽtes, propter tres filios Noë? Ergo sex hydriæ capientes binas vel ternas metretas, sex sunt ætates temporum, capientes prophetiam pertinentem ad omnes gentes: siue in duobus generibus hominum, id est, Iudæis & Græcis, sicut sæpe Apostolus commemorat; siue in tribus, propter Noë tres filios significatas. Figurata est enim prophetia pertingens vsque ad omnes gentes. Nam in eo quod pertingit, dicta est metreta, sicut dicit Apostolus: Accepimus mensuram pertingendi vsque ad vos. Gentibus enim euangelizans † sic ait, mensuram pertingendi ad vos.

2. Cor. 10. c. 13.

al. *hoc.*

Ab eo loco vbi ait, Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius: vsque ad id quod ait, Ille autem dicebat de templo corporis sui.

TRACTATVS X.

IN Psalmo audistis gemitum pauperis, cuius membra per totam terram tribulationes patiũtur vsque in finem seculi. † Satagite fratres mei, esse in his membris, & de his membris: nam tribulatio tota transitura est. Væ gaudentibus, [quia] veritas dicit: Beati lugentes, quoniam ipsi cõsolabuntur. Deus homo factus est. Quid † factarus est homo, propter quem Deus factus est homo? Hæc spes consoletur nos in omni tribulatione & tentatione huius vitæ. Non enim cessat inimicus persequi, & si non apertè sæuit, insidiis agit. Quid enim † agit? Et super iram dolosè agebant. Inde dictus est leo & draco. Sed quid dicitur Christo? Et conculcabis leonem & draconem. Leo propter apertã iram, draco propter occultas insidias. Draco eiecit Adam de paradiso, idem ipse leo persecutus est Ecclesiam, dicente Petro: Quia aduersarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quærens quem deuorẽt. Non tibi sæuitiam suam perdidisse diabolus videatur: quando blanditur, tunc

magis cauẽdus est. Sed inter has omnes insidias & eius tentationes, quid faciemus, nisi quod ibi audiuimus, Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Est qui exaudit, ne dubiteris orare: qui autem exaudit, intus manet. Non in montem aliquem oculos dirigatis, non faciem in stellas, aut solem aut lunam leuetis. Non tunc exaudiri vos arbitremini, quando super mare oratis: imò deteſtamini tales orationes. Munda tantum cubiculum cordis. Vbi fueris, vbicunque oraueris, intus est qui exaudit, intus in secreto, quem sinum vocat cùm ait: Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Qui te exaudit, non est præter te. Non longè vadas, nec te extollas, vt quasi attingas illum manibus. Magis si te extuleris, cades: si te humiliaueris, ipse appropinquabit. Hic Dominus Deus noster verbum Dei, verbum caro factum est, filius patris, filius Dei, filius hominis: excelsus vt nos faceret, humilis vt nos reficeret, ambulans inter homines, patiens humana, abscondens diuina. *Descendit*, vt dicit Euangelista, *in Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi † mansit non multis diebus.* Ecce habet matrem, habet fratres, habet & discipulos. Inde fratres, vnde matrem. Fratres enim Scriptura nostra, non eos solos appellare consueuit qui nascuntur ex eodem viro & fœminâ, aut ex eodem vtero, aut ex eodem patre, quamuis diuersis matribus, aut certè ex eodem gradu velut compatrueles aut consobrinos: non solùm hos fratres nouit dicere Scriptura nostra. Quomodo loquitur, sic intelligenda est. Habet linguam suam: quicunque hanc linguam nescit, turbatur & dicit, Vnde fratres Domino? Num enim Maria iterum peperit? Absit. Inde cœpit dignitas virginum. Illa femina mater esse potuit, mulier esse non potuit. Dicta est autem mulier secundum fœminem sexum, non secundum corruptionem integritatis: & hoc ex lingua ipsius Scripturæ. Nam & Eua statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro suo, nostis quia mulier appellata est: & formauit eam in mulierem. Vnde ergo fratres? Cognati Mariæ fratres Domini, de quolibet gradu cognati. Vnde probamus? Ex ipsa Scriptura. Frater Abrahæ dictus est Lot, [qui] filius erat fratris ipsius. Lege, & inuenies quia Abraham patruus erat Lot, & dicti sunt fratres. Vnde, nisi quia cognati? Item Iacob Laban Syrum habebat auunculum: frater enim erat Laban matris Iacob, id est, Rebeccæ vxoris Isaac. Lege Scripturam, & inuenies quia fratres dicuntur auunculus & sororis filius. Qua regula cognita, inuenies omnes consanguineos Mariæ fratres esse Christi. Sed illi discipuli magis erant fratres, quia & illi cognati fratres non essent, si discipuli non esseat: & sine causa fratres, si magistrum non agnoscerent fratrem. Nam quodam loco cùm ei † nunciassent matrem & fratres eius foris stantes, ille autem discipulis suis loquebatur, ait: Quæ mihi mater, vel qui fratres? Et extendens manum super discipulos suos dixit: Hi sunt fratres mei. Et, Quicunque fecerit voluntatem patris mei [qui in cælis est,] ille mihi mater & frater & soror est. Ergo & Maria, quia fecit voluntatem patris. Hoc in ea magnificauit Dominus, quia fecit voluntatem patris: non quia caro genuit carnem. Intendat charitas vestra. Propterea cùm Dominus † in turba admirabilis videretur, faciens signa & prodigia, & ostendens quid lateret in carne, admiratæ quædam animæ dixerunt: Felix venter qui te portauit. Et ille: Imò felices qui audiunt verbum Dei, & custodiunt [illud.] Hoc est dicere: Et mater mea quam appellastis felicem, inde felix, quia verbum Dei † custodiuit. Non quia in illa verbum caro

Psal. 33. b. 8. al. *sperant.*

Matth. 6. b. 6.

Psal. 34. b. 13.

Ibidem.

Ioan. 1. b. 14.

Ioan. 2. b. 12.

al. *manse-runt.*

Genes. 2. d. 22.

Genes. 13. b. 8.

Genes. 11. d. 31.

Genes. 28. a. 2. Genes. 14. c. 14. & 29. b. 15.

al. *nunciati essent ma-tri.* Matth. 12. d. 48.

al. *inter turbas.*

Luc. 11. d. 27.

al. *custodit.*

factum est, & habitauit in nobis: sed quia custodit ipsum verbum Dei per quod facta est, & quod in illa caro factum est. Homines non gaudeant prole temporali, exultent si spiritu iunguntur Deo. Hæc diximus propter id quod ait Euangelista, quia cum matre sua & fratribus suis & discipulis habitauit in Capharnaum paucis diebus. Deinde quid sequitur? *Et prope erat Pascha Iudæorum, & ascendit Hierosolymam.* Aliam rem [nobis Euangelista] narrat, sicut se habebat recordatio annunciantis. *Et inuenit in templo vendentes boues & oues & columbas, & numularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de resticulis, omnes eiecit de templo: boues quoque & oues, & numulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis.* Quid audiuimus fratres? Ecce templum illud figura adhuc erat, & eiecit inde Dominus omnes qui sua quærebant, qui ad nundinas venerant. Et quæ ibi vendebant illi? Quæ opus habebant homines in sacrificiis illius temporis. Nouit enim charitas vestra, quòd sacrificia illi populo pro eius carnalitate & corde adhuc lapideo talia data sunt, quibus teneretur ne in idola defueret: & immolabant ibi sacrificia, boues, oues, & columbas. Nostis, quia legistis. Non ergo magnum peccatum si hoc vendebant in templo, quod emebatur vt offerretur in templo: & tamen eiecit inde illos. Quid si ibi ebriosos inueniret, quid faceret Dominus, si vendentes ea quæ licita sunt, & contra iustitiam non sunt (quæ enim honestè emuntur, non illicitè venduntur) expulit tamen, & non est passus domum orationis fieri domũ negotiationis? Si negotiationis domus nõ debet fieri domus Dei, potationis debet fieri? Nos autem quãdo ista dicimus, strident dentibus suis aduersus nos: & consolatur nos Psalmus quem audistis, Striderunt † in me dentibus suis. Nouimus & nos audire vnde curemur, etsi ingeminantur flagella Christo, quia flagellatur sermo ipsius. Congregata sunt, inquit, in me flagella, & † nesciebant. Flagellatus est flagellis Iudæorum, flagellatur blasphemiis falsorum Christianorum: multiplicant flagella Domino Deo suo, & nesciunt. Faciamus nos, quantum ipse adiuuat: ego autem cùm mihi molesti essent, inducebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Dicimus tamen fratres, non enim & ipse pepercit illis. Qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellauit. Signum quoddam nobis ostendit, quòd fecit flagellum de resticulis: & inde indisciplinatos negotiationem † in Dei templo facientes, flagellauit. Etenim vnusquisque in peccatis suis restem sibi texit. Propheta dicit: Væ his qui trahunt peccata sua sicut restem longam. Et quis facit restem longam? Qui peccato addit peccatum. Quomodo adduntur peccata peccatis? Cùm peccata quæ facta sunt cooperiuntur aliis peccatis. Furtum fecit, ne inueniatur † qui fecit, quærit mathematicum. Sufficeret furtum feciſſe. Quare vis adiungere peccatum peccato? Ecce duo peccata. Cùm ad mathematicum prohiberis accedere, blasphemas episcopum: ecce tria peccata. Cùm audis, mitte illum foras de Ecclesia: dicis, duco me ad partem Donati. Ecce addis quartum. Crescit restis: time restem. Bonum est tibi vt hîc inde cùm flagellaris, corrigaris: ne in fine dicatur, Ligate illi pedes & manus, & proiicite eum in tenebras exteriores. Criniculis enim peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Illud Dominus dicit, illud alia scriptura dicit, sed vtrunque Dominus dicit. De peccatis suis ligantur homines, & mittuntur in tenebras exteriores. Qui sunt tamen qui vendunt boues? In figura quæramus mysterium facti. Qui sunt qui † oues vendunt & columbas? Ipsi sunt qui sua quærunt in Ecclesia, non quæ Iesu Christi. Venale habent totum † qui nolunt redimi. Emi nolunt, & vendere volunt. Bonum est eis vt redimantur sanguine Christi, vt perueniant ad pacem Christi. Quid enim prodest acquirere in hoc seculo quodlibet temporale & transitorium: siue sit pecunia, siue sit voluptas ventris & gutturis, siue sit honor in laude humana? Nónne omnia fumus & ventus? Nónne omnia transeunt & decurrunt? Et væ his qui inhæserint transeuntibus, quia simul transeunt. Nónne omnia [vt] fluuius præceps currens in mare? Et væ ei qui ceciderit, quia in mare trahetur. Ergo tenere debemus omnes affectus à talibus concupiscentiis. Fratres mei, qui talia quærunt, vendunt. Nam & Simon ille ideo volebat emere spiritum sanctum, quia vendere volebat spiritum sanctum: & putabat apostolos mercatores esse, quales Dominus de tẽplo flagello eiecit. Talis enim ipse erat, & quod venderet emere volebat. De illis erat qui columbas vendunt. Etenim in columba apparuit spiritus sanctus. Qui ergo vendunt columbas, fratres? Qui dicunt, nos damus spiritum sanctum. Quare enim hoc dicunt, & quo pretio vendunt? Pretio honoris sui. Accipiunt pretium cathedras temporales, vt videantur ipsi vendere columbas. Caueant à flagello de resticulis. Columba non est venalis: Gratis datur, quia gratia vocatur. Ideo fratres mei, quomodo videtis eos qui vendunt, propolarios: quisque quod vendit laudat. Quot propolita fecerunt? Alterum propositum habet Carthagine Primianus, alterum habet Maximianus, alterum habet in Mauritania Rogatus, alterum habent in Numidia illi & illi, quos iam nec nominare sufficimus. Circumit ergo aliquis emere columbam, vnusquisque ad propositum suum laudat quod vendit. Auertatur illius cor ab omni vendente, veniat vbi gratis accipitur. Nec sic erubescunt, fratres: quia per ipsas dissensiones suas amaras & malitiosas cùm sibi tribuunt quod non sunt, cùm extolluntur putantes se aliquid esse cùm nihil sint, tot partes de se fecerunt. Sed quid in eis impletum est quod nolunt corrigi, nisi quod audistis in Psalmo? Diuisi sunt, nec compuncti sunt. Qui ergo boues vendunt? Boues intelliguntur qui nobis Scripturas sanctas dispensauerunt. Boues erant Apostoli, boues erant Prophetæ. Vnde dicit Apostolus: Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bobus pertinet ad Deum? An propter nos dicit? Propter nos enim dicit: quia debet in spe qui arat arare, & triturans in spe participandi. Ergo illi boues reliquerunt nobis memoriam scripturarum. Non enim de suo dispensauerunt, quia gloriam Domini quæsierunt. Quid enim audistis in ipso Psalmo? Et dicant, semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius. Seruus Dei, populus Dei, Ecclesia Dei. Qui volunt pacem Ecclesiæ ipsius, magnificent Dominum, non seruum, & dicant, semper magnificetur Dominus. Qui dicant? Qui volunt pacem serui eius. Ipsius populi, ipsius serui vox est illa euidens, quam in lamentationibus audistis in Psalmo, & mouebamini cùm audiretis, quia inde estis. Quod cantabatur ab vno, de omnibus cordibus resonabat. Felices qui se in illis vocibus tanquam in speculo cognoscebant. Qui ergo volunt pacem serui eius: pacem populi eius, pacem vnius illius quam dicit vnicam, & quam vult crui à leone, † & de manu canis vnicam meam? Qui dicunt, semper magnificetur Dominus. Ergo illi boues Dominum magnificauerũt, non se. Videte bouem magnificãtem Dominum suum, quia agnouit bos possessorem suum. Attendite bouem timentem ne deseratur possessor bouis, & in bone præsumatur: quomodo expauescit eos qui volũt in illo ponere spem. Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine

Ioan.2. c.13.

Psal.54. c.16. al. *super.*

Psal.54. c.19. al. *negotiantur.*

Ibidem b.13.

al. *de.*

Esa.5.d. 18.

al. *quia.*

Matth.22. b.13. Prouer 5. d.22.

al. *boues.* Phil.2.c. 21.

al. *quia.*

Psal.54. c.16.

1.Cor.5. b.9.

Psal.54. d.27.

al. *exponitur.*

Matth.25. c.25.

Ioan.2. c.28.

in nomine Pauli baptizati estis? Quod dedi, non ego dedi: gratis accepistis, columba de cælo defecẽdit. Ego, inquit, plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incremẽtum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Et dicant, semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius. Isti autem de Scripturis ipsis fallunt populos, vt accipiant ab ipsis honores & laudes, & non conuertantur hominesad veritatem. Quia verò ipsis Scripturis fallunt populos, à quibus quærunt honores: vendunt boues, vendunt & oues, id est, ipsas plebes. Et cui vẽdunt, nisi diabolo? Namque, fratres mei, si Christi vnica Ecclesia est, & vna est: quicquid inde præciditur, quis tollit nisi leo ille rugiens, & circumiens, quærens quem deuoret? Væ his qui præciduntur: nam illa integra permanebit. Nouit enim Dominus qui sunt eius. Tamen quantum in ipsis est, vendunt boues & oues, vendunt & columbas: obseruent flagellum peccatorum suorum. Certè quando aliquid tale patiuntur propter istas iniquitates suas, agnoscant quia Dominus fecit flagellum de resticulis, & ad hoc admonet eos vt mutent se, & non sint negotiatores: nam si se nõ mutauerint, audient in fine, Ligate illis manus & pedes, & proiicite in tenebras exteriores. Tunc dictum est, Zelus domus tuæ comedit me. *Recordati sunt discipuli quia † zelus domus Dei eiecit illos de templo† Domini.* Fratres, vnusquisque Christianus in membris Christi zelo domus Dei comedatur. Quis comeditur zelo domus Dei? Qui omnia quæ fortè ibi videt peruersa fatagit emendare, cupit corrigere, non quiescit. Si emendare non potest, tolerat, gemit. Non excutitur de area granum, sustinet palearn, vt intret in horreum, cùm palea fuerit separata. Tu ante horreum, si granum es, noli excuti de area: ne prius ab auibus colligaris; quàm in horreum congregeris. Aues enim cæli aëreæ potestates expectant aliquid rapere de area, & non rapiunt nisi quod inde fuerit excussum. Ergo zelus domus Dei comedat te. Vnumquemque Christianum zelus domus Dei comedat, in qua domo Dei membrum est. Non enim magis est domus tua, quàm domus vbi habes salutem sempiternam. Domum tuam intras propter requiem temporalem: domum Dei intras propter requiem sempiternam. Si ergo in domo tua ne quid peruersum fiat fatagis: in domo Dei vbi salus proposita est, & requies sine fine, debes pati quãtum in te est, si quid fortè peruersum videris? Verbi gratia: Vides fratrem currere ad theatrum: prohibe, monc, cõtristare, si zelus domus Dei comedit te. Vides alios currere & inebriari velle, & hoc velle in locis sanctis, quod nusquam decet: prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, quibus potes blandire, noli tamen quiescere. Si amicus est, admoneatur leniter: vxor est, seuerissimè refrenetur: ancilla est, etiã verberibus compescatur. Fac quicquid potes, pro persona quam portas: & perficis, zelus domus tuæ comedit me. Si autem fueris frigidus, marcidus, ad te solum † spectans, & quasi tibi sufficiens, & dicens in corde tuo: Quid mihi est curare aliena peccata? Sufficit mihi anima mea, ipsam integram seruem Deo. Eia, non tibi venit in mentem seruus ille qui abscondit talentum, & noluit erogare? Nunquid enim accusatus est, quia perdidit, & non quia sine lucro seruauit? Sic ergo audite fratres mei, vt non quiescatis. Ego vobis consilium daturus sum. Det ille qui intus est: quia & si per me dederit, ille dat. Nostis quid agatis vnusquisque in domo sua cum amico suo, cum inquilino, cum cliẽte suo, cum maiore, cum minore. Quomodo dat Deus aditum, quomodo aperit ianuã verbo suo: nolite quiescere lucrari Christo, quia lucrati estis à Christo. *Dixerunt illi Iudæi, Quod signũ ostendis nobis, quia hæc facis? Et Dominus, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu dicis, tribus diebus excitabo illud?* Caro erat, carnalia sapiebant: ille verò loquebatur spiritaliter. Quis autem possit intelligere de quo tẽplo dicebat? Sed nõ multum quærimus: per Euangelistam nobis aperuit, de quo tẽplo diceret: Soluite templũ hoc, & trib⁹ diebus excitabo illud. [Quadraginta sex annis ædificatũ est templum, & triduo suscitabis illud?] *Dicebat autem*, ait Euangelista, *de templo corporis sui.* Et manifestum est, occisum Dominum post triduum resurrexisse. Hoc modò omnibus nobis notũ est. Et si Iudæis clausum est, quia foris stant: nobis tamen apertum est, quia nouimus in quem credimus. Ipsius tẽpli solutionem & reædificationem, anniuersaria sollennitate celebraturi sumus. Ad quam vos exhortamur, vt præparetis vos si q estis catechumeni, vt accipiatis gratiam. Iam nunc tẽpus est, iã nunc parturiatur quod tunc nascatur. Ergo illud nouimus. Sed fortè hoc exigitur à nobis, vtrum habeat aliquod sacramẽtum quadraginta sex annis ædificatum templũ. Sunt quidem multa quæ hinc dici possunt, sed quod breuiter dici potest & facilè intelligi, hoc interim dicimus fratres. Diximus enim iã, nisi fallor, hesterno die, Adam vnum hominem fuisse, & ipsum esse totum genus humanum. Nã ita diximus, si meministis. Quasi fract⁹ est, & sparsus colligitur, & quasi conflatur in † vnam societatem atque cõcordiam spiritalem. Et gemit vnus pauper modò ipse Adam, sed in Christo innouatur: quia sine peccato venit Adã, vt peccatum Adam solueret in carne sua, & vt redintegraret sibi Adam imaginem Dei. Adam ergo caro Christi. De Adam ergo templum quod destruxerũt Iudæi, & suscitauit Dominus triduo: resuscitauit enim carnem suam. Videte, quia Deus erat æqualis patri. Fratres mei, dicit Apostolus, Qui cum excitauit à mortuis. De quo dicit? De patre. Factus, inquit, obediens vsque ad mortem, mortem autẽ crucis. Propter quod & Deus illum † exciatauit à mortuis, & dedit ei nomen quod est super omne nomẽ. Resuscitatus & exaltatus est Dominus. Resuscitauit eum [à mortuis.] Quis? Pater, cui dixit in Psalmis, Excita me, & reddã illis. Ergo pater eum resuscitauit. Non se ipse? Quid autẽ facit pater sine verbo? Quid facit pater sine vnico [filio] suo? Nam audi quia & ipse Deus erat: Soluite tẽplũ hoc, & tribus diebus excitabo illud. Nunquid dixit, Soluite tẽplum quod triduo pater [meus] resuscitet? Sed quomodo cùm pater suscitat, & filius suscitat: sic cùm filius suscitat, & pater suscitat: quia filius dixit, Ego & pater vnũ sumus. Quid ergo sibi vult numerus quadragenarius senarius? Interim ipse Adam quia per totũ orbem terrarũ est, audistis iã hesterno die in quatuor literis Græcis, quatuor verborum Græcorũ. Si enim ista verba quatuor scribas sub inuicẽ, id est, nomina quatuor partiũ mundi, Orientis, Occidẽtis, Aquilonis & Meridiani, quod est totus orbis: vnde dicit Dominus à quatuor vẽtis collecturum se electos suos cùm venerit ad iudicium. Si enim facias ista quatuor nomina Græca, ἀνατολὴ, quod est Oriẽs: δύσις, quod est Occidens: ἄρκτος, quod est Septentrio: μεσημβρία, quod est Meridies: Anatole, dysis, arctos, mesembria: capita verborum Adam habẽt. Quomodo ergo ibi inuenimus & quadragenariũ senariũ numerum? Quia caro Christi de Adam erat. Ad literas numeros cõputant Græci. Quod nos facimus a literã, ipsi lingua sua ponũt α alpha, & vocatur α alpha vnũ. Vbi autem in numeris scribũt ϐ beta, quod est b ipsorũ, vocatur in numeris duo. Vbi scribũt γ gamma, vocatur in numeris ipsorum tria. Vbi scribũt δ delta, vocatur in numeris ipsorum quatuor: & sic per omnes literas numeros habent. μ, quod nos dicimus, &

Ibidem c.20.

Ioan.10. f.30.

Mare 13. c.27.

al. *omnium, societate atque concordiam spiritali.*

al. *exaltauit.*

Philip.2. a.8.

illi dicunt μ my, quadraginta significat. Dicunt enim μ my τεσσαρακοντα. Iam videte, istæ literæ quem numerũ habeant: & ibi inuenietis quadraginta sex annis ædificatum templum. Habet enim Adam α alpha, quod est vnũ. Habet δ delta, quod sunt quatuor, habes quinque. Habet iterum α alpha, quod est vnum, habes sex. Habet & μ my, quod est quadraginta, habes quadraginta sex. Hæc fratres mei, etiam ab antecrioribus maioribus nostris dicta sunt, & inuẽtus est iste numerus in literis quadragenarius senarius. Et quia Dominus noster Iesus Christus de Adam corpus accepit, nõ de Adam peccatum traxit: tẽplum corporeum inde sumpsit, nõ iniquitatem quæ de templo pellẽda est. Ipsam autem carnem quam traxit de Adam, Maria enim de Adam & Dominica caro de Maria, Iudæi crucifixerunt: & ille resuscitaturus erat ipsam carnem in triduo, quam illi in cruce erãt occisuri. Illi soluerunt tẽplum quadraginta sex annis ædificatum, & ille in triduo resuscitauit illud. Benedicimus Dominum Deum nostrum, qui ad lętitiam spiritalem congregauit nos. Simus in humilitate cordis semper, & gaudium nostrũ penes ipsum sit. Non de prosperitate aliqua huius seculi instemur, sed nouerimus felicitatem nostram non esse nisi cùm ista trãsierint. Modò gaudium nostrum fratres mei in spe sit: nemo gaudeat quasi in re præsenti, ne hęreat in via. Totum gaudium de spe futura sit, totum desiderium vitæ æternæ sit. Omnia suspiria Christo anhelent. Ille vnus pulcherrimus, qui & fœdos dilexit vt pulchros faceret, desideretur. Ad illum vnum curratur, illi ingemiscatur: & dicant, semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius.

Psal. 34. d. 24. *Ab eo quod scriptum est, Cùm autem esset in Hierusalem Iesus in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius: vsque ad id quod ait, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.*

TRACTATVS XI.

PROPTVNE nobis Dominus procurauit hodierna die lectionis huius ordinem: nã quia ex ordine Euãgelium secundũ Ioannẽ confideramus atque tractare suscepimus, credo quòd aduerterit charitas vestra. Opportunè ergo occurrit, vt hodie audiretis ex Euangelio, quia nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, nõ videbit regnum Dei. Tempus est enim vt vos exhortemur, qui adhuc estis catechumeni: qui sic credidistis in Christum, vt adhuc vestra peccata portetis. Nullus autem regnum cælorũ videbit oneratus peccatis, quia nisi [sui] dimissa fuerint, non regnabit cum Christo. Dimitti autem non possunt, nisi ei qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto. Sed † modò verba quemadmodũ sc habeant aduertamus, vt hîc inueniant qui pigri sunt, quanta solicitudine sibi festinandum sit ad onus deponendum. Quia si ferrent aliquam sarcinam grauem, aut † lapidis aut ligni, aut alicuius etiam lucri, si frumentum portarent, si vinum, si pecuniam, currerent vt deponerent onera. Portant sarcinam peccatorum, & pigri sunt currere. Currendum est, vt deponatur hæc sarcina, quæ premit & mergit. Ecce audistis quia: *Cùm esset Dominus Iesus Christus Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa [eius] quæ faciebat.* Multi crediderunt in nomine eius. Et quid sequitur? *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.* Quid sibi hoc vult, Illi credebãt in nomine eius, & ipse Iesus non credebat semetipsum eis? An fortè non crediderant ei, & fingebant se credidisse, & properebat Iesus non credebat semetipsum eis? Sed non diceret Euãgelista, multi crediderunt in nomine eius, nisi verum illis testimonium perhiberet. Magna ergo res, & mira res. Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus: præsertim quia filius Dei est, vtique volens passus est, & si nollet, nunquam pateretur: qui si nollet, nec nascereturSi autem hoc solum vellet, vt nasceretur tantum, & non moreretur: & quicquid vellet faceret: quia omnipotentis patris filius omnipotẽs est. Ex ipsis rebus probemus, quia cùm voluissent eum tenere, discessit ab eis. Lucæ 4. 29. Loquitur Euangelium: Et cùm voluissent eum de vertice montis præcipitare, discessit ab eis illæsus. Et quando venerunt ad eum comprehendendum, iam venditũ à Iuda † proditore, cùm ille putaret in potestate se habere, tradere magistrum suum & Dominũ suum: & ibi ostendit Dominus voluntate se pati, non necessitate. Nam cùm eum comprehendere Iudæi voluissent, dixit illis, † Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Et ille, Ego sum. Hac voce audita, redierunt retrò, & ceciderunt. In eo quòd eos respondẽs deiecit, ostendit potestatem: vt in eo quòd ab eis comprehendius est, ostẽderet voluntatem. Ergo quòd passus est, misericordiæ fuit. Traditus est enim propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Audi verba ipsius. Potestatem habeo ponẽdi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono illam à meipso, vt iterum sumam eam. Cùm ergo haberet tantam potestatem, cùm eam dictis prædicaret, factis ostenderet: quid sibi vult quòd non se credebat eis Iesus, quasi aliquid nolenti nocituris, aut aliquid nolenti facturis, præsertim quia iam crediderant in nobis? Et de ipsis dicit Euangelista, Crediderũt in nomine eius: de quibus dicit, Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis. Quare? *Quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei nõ erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine.* Plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quàm ipsum opus quid esset in semetipso. Creator hominis nouerat quid esset in homine, quod ipse creatus homo non nouerat. Nónne hoc probamus de Petro, quia non nouerat quid in ipso esset quando dixit, Tecum ero vsque ad mortem? Audi quia Dominus nouerat quid esset in homine. Tu mecum vsque ad mortem? Amen amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Homo erat, quod sciebat quid esset in se, sed creator hominis nouerat quid esset in homine. Crediderunt tamen in nomine eius multi, & ipse Iesus non se credebat eis. Quid dicimus fratres? Fortè consequentia indicabunt nobis, quid sibi vult mysterium verborum istorum: Quia crediderant in eum homines, manifestum est, verum est: nemo dubitat, Euangelium loquitur, verax Euangelista testatur. Item quia ipse Iesus non credebat semetipsum illis, & hoc manifestum est, & hoc nullus Christianus dubitat: quia & hoc Euangelium loquitur, & idem verax Euangelista testatur. Quare ergo crediderunt illi in nomine eius, & Iesus non credebat semetipsum illis? Sequentia videamus.

CAPVT III. ERAT *autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad eum nocte, & dixit ei, Rabbi.* Iam hoc nostis, quia rabbi magister dicitur. *Scimus quia à Deo venisti magister. Nemo enim potest hęc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Ergo iste Nicodemus ex his erat, qui crediderant in nomine eius, videntes signa & prodigia quæ faciebat. Superiùs enim hoc dixit: Cùm autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius. Quare crediderunt [in nomine eius?] Sequitur & dicit videntes signa eius quæ faciebat. Et de Nicodemo quid dicit? Erat princeps Iudæorum, nomine Nicodemus. Hic venit ad eum nocte, & ait illi: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. Et iste ergo crediderat in nomine ei⁹.

Et ipse

Et ipse vnde crediderat? Sequitur: Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Si ergo Nicodemus de illis multis erat, qui crediderant in nomine eius, iam in isto Nicodemo attẽdamus quare Iesus non se credebat eis. *Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis † renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei.* Ipsis ergo se credit Iesus, qui nati fuerint denuò. Ecce illi crediderãt in eum, & Iesus non se credebat eis. Tales sunt omnes catechumeni: ipsi iam credunt in nomine Christi, sed Iesus non se credit eis. Intendat & intelligat charitas vestra. Si dixerimus catechumeno, credis in Christum? Respondet, credo, & signat se cruce Christi: portat in fronte, & nõ erubescit de cruce Domini sui. Ecce credit in nomine eius. Interrogemus eum: Manducas carnem filij hominis, & bibis sanguinẽ filij hominis? Nescit quid dicimus, quia Iesus nõ se credidit ei. Cùm ergo ex eo numero Nicodemus esset, venit ad Dominum, sed nocte venit: & hoc fortè ad rem pertinet. Ad Dominum venit, & nocte venit: ad lucẽ venit, & in tenebris venit. Renati autem ex aqua & spiritu, quid audiunt ab Apostolo? Fuistis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino: sicut filij lucis ambulate. Et iterũ, Nos autẽ qui dici sumus, sobrij simus. Qui ergo renati sunt, noctis fuerũt, & dici sunt: tenebræ fuerunt, & lumen sunt. Iam credit se illis Iesus, & nõ nocte venit ad Iesum sicut Nicodemus, nõ in tenebris quærunt diem. Tales enim iam etiam profitentur. Accessit ad illos Iesus, facit in illis salutem: quia ipse dixit: Nisi quis mãducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Et quòd signum crucis habent in fronte catechumeni, iam de domo magna sunt, fed fiant ex seruis filij. Non enim nihil sunt, quia iã ad domum magnam pertinent. Quando autem manna manducauit populus Israël? Cùm transisset mare rubrũ. Mare autem rubrum quid significet, audi Apostolum: Nolo autẽ vos ignorare fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerũt, & omnes mare trãsierunt. Vt quid per mare transierunt? quasi [cansam] quæreres ab illo, secutus ait, Et omnes per Moysen baptizati sunt, in nube & in mari. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quãtum valebit? Si quod gestum est in figura, traiectum populum ad manna perduxit: quid exhibebit Christus in veritate baptismi sui, traiecto per eum populo suo? Per baptismum suum traiicit credentes, occisis omnibus peccatis, tanquam hostibus consequentibus: sicut in illo mari omnes Ægyptij perierunt. Quò traiicit fratres mei? Quò traiicit per baptismũ Iesus, cuius figuram tũc gerebat Moyses, qui per mare traiiciebat? Quò † traiiciebat? Ad manna. Quod est manna? Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cælo descendi. Manna accipiũt fideles, iam traiecti per mare rubrũ. Quare mare rubrũ? Iam mare, quare rubrum? Significabat mare illud rubrũ baptismum Christi. Vnde rubet baptismus Christi, nisi Christi sanguine consecratus? Quò ergo perducit credentes & baptizatos? Ad manna. Ecce dico mãna. Notum est quid acceperint Iudæi, populus iste Israël, notũ est quid illis pluisset Deus de cælo: & nesciunt catechumeni quid accipiant Christiani. Erubescant ergo, quia nesciunt: transeant per mare rubrum, manducent manna: vt quomodo crediderunt in nomine Iesu, sic se ipsis credat Iesus. Ideo intendite fratres mei, quid respõdeat ipse qui nocte venit ad Iesum. Quamuis ad Iesum venerit, tamẽ quia nocte venit, adhuc de tenebris carnis suæ loquitur. Non intelligit quod audit à Domino, non intelligit quod audit à luce, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Iam ei Dominus dixit: Nisi quis renatus fuerit denuò, non videbit regnum Dei. *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm sit senex?* Spiritus ei loquitur, & ille carnem sapit. Carnẽ suã sapit, quia carnem Christi nondũ sapit. Cùm enim dixisset Dominus Iesus, Nisi quis mandducauerit car nẽ meã, & biberit sanguinẽ meum, nõ habebit in se vitam: scãdalizati sunt quidam qui eum sequebãtur, & dixerũt apud semetipsos, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Putabant enim hoc dicere Iesum, quòd eũ possent concisum sicut agnum coquere & manducare. Abhorrentes à verbis eius, recesserunt, & amplius eum nõ sunt secuti. Sic Euãgelista loquitur. Et Dominus ipse remãsit cum duodecim. Et illi ad eum: Domine, ecce illi dimiserunt te. Et ille: Nũquid & vos vultis † abire? Ostendere volẽs, quia ipse illis erat necessarius, non illi erant Christo necessarij. Ne quis terreat Christum, quãdo dicitur vt sit Christianus: quasi bcatior erit Christus, si tu fueris Christianus. Bonũ est tibi, vt sis Christianus: nam si nõ fueris, malum Christo non erit. Audi vocem Psalmi: Dixi Domino Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum nõ eges. Ideo Deus meus es tu, quoniam bonorũ meorũ non eges. Si fueris sine Deo, minor eris: si fueris cum Deo, maior Deus non erit. Non ex te ille maior, sed tu sine illo minor. Cresce ergo in illo, noli te subtrahere, vt quasi ille deficiat. Reficieris, si accesseris: deficies, si recesseris. Integer manet te accedẽte, integer manet te cadente. Cùm ergo dixisset discipulis: Nunquid & vos vultis † abire? Respondit Petrus, petra illa voce omnium, Domine, ad quẽ ibimus? Verba vitæ æternę habes. Bene sapuit in ore ipsius caro Domini. Dominus autẽ exposuit eis, & dixit: Spiritus est qui viuificat, [caro autẽ nõ prodest quicquã.] Cùm dixisset: Nisi quis mandducauerit carnem meã, & biberit sanguinem meũ, nõ habebit in se vitã: ne carnaliter intelligerent, Spiritus est, inquit, qui viuificat, caro autẽ nihil prodest. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus † & vita sunt. Hũc spiritum & hanc vitam non sapiebat iste Nicodemus, qui nocte venerat ad Iesum. Ait ei Iesus, Nisi quis † renatus fuerit denuò, non videbit regnum Dei. Et ille carnẽ suam sapiens, in cuius ore nondum sapiebat caro Christi. Quomodo, inquit, potest homo, cùm sit senex, iterũ nasci? *Nunquid potest in † uterum matris suæ iterum introire & nasci?* Non nouerat iste nisi vnam natiuitatem ex Adam & Eua: ex Deo & Ecclesia nõdum nouerat. Nõ nouerat nisi eos parentes qui generant ad mortem, nõdum nouerat eos parentes qui generant ad vitam. Non nouerat nisi eos parentes qui generant successuros, nõdum nouerat eos qui semper viuentes generant permãsuros. Cùm ergo sint duæ natiuitates, ille vnam intelligebat. Vna est de terra, alia de cælo: vna est de carne, alia est de spiritu: vna est de mortalitate, alia de æternitate: vna est de masculo & femina, alia de Deo & Ecclesia. Sed ipse duæ singulę sunt, nec illa potest repeti, nec illa. Rectè intellexit Nicodemus natiuitatem carnis. Sic & tu intellige natiuitatẽ spiritus, quomodo intellexit Nicodemus natiuitatẽ carnis. Quid Nicodem⁹ intellexit? Nunquid potest homo denuò in vẽtrem matris suæ intrare & nasci? Sic quicunque tibi dixerit, vt spiritaliter iterum nascaris: respondẽ quod dixit Nicodemus: Nũquid potest homo iterum in ventrem matris suæ intrare & nasci? Iam natus sum de Adam, non me potest iterum generare Adam. Iam natus sum de Christo, non me potest iterum generare Christus. Quomodo vterus nõ potest repeti, sic nec baptismus. Qui nascitur de Ecclesia catholica, tãquam de † Sara nascitur, de libera nascitur. Qui nascitur de hęresi, tanquã de ancilla nascitur, sed ex semine Abraham. Aduertat charitas vestra quàm magnum Sacramentum. Testatur Deus & dicit: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non erant alij patriarchæ? Non erat ante istos sanctus Noë,

qui solus in toto genere humano cum tota domo sua A meruit de diluuio liberari, in quo & in filiis eius figurata
est Ecclesia? Ligno *portante cuadunt diluuium. Deinde postea magni quos nouimus, quos sancta Scriptura commendat, Moyses fidelis in tota domo eius: & illi tres nominantur, quasi eum soli promeruerint, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Hoc mihi nomen est in æternum. Sacramentum grande. Potes est Dominus & ora nostra aperire & corda vestra, vt dicere possimus sicut reuelare dignatus est, & capere possitis sicut expedit vobis. Tres ergo isti patriarchæ, Abraham, Isaac, & Iacob. Iam nostis filij Iacob quia duodecim fuerunt, & inde populus Israël: quia ipse Iacob Israël, & populus Israël tribus duodecim, pertinētes ad duodecim filios Israël. Abraham, Isaac, & Iacob, [tres patres,] & populus [vnus.] Tres patres tāquam in principio populi: tres patres in quibus figurabatur populus: & populus ipse prior, præsens populus. In populo enim Iudæorum figuratus est populus Christianorum. B Ibi figura, hîc veritas: ibi vmbra, hîc corpus, dicente Apostolo: Hæc autem in figura cōtingebant illis. Vox est Apostoli: Scripta sunt, inquit, propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Recurrat nūc animus vester ad Abrahā, Isaac, & Iacob. In istis tribus inuenimus parere liberas, parere & ancillas. Inuenimus ibi partus liberarum, inuenimus ibi & partus ancillarum. Ancilla nihil boni significat. Eiice ancillā, inquit, & filium eius: nō enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Apostolus hoc cōmemorat: & in illis duobus filiis Abrahæ, dicit Apostolus fuisse figuram duorum Testamentorum, veteris & noui. Ad vetus testamētum pertinēt dilectores res tēporalium, dilectores seculi: ad nouum Testamentum dilectores vitæ æternę. Ideo illa Hierusalem in terra, vmbra erat cælestis Hierusalem matris omnium nostrūm, quæ est in cælo: & hæc Apostoli verba sunt. Et de ista ciuitate vnde peregrinamur, multa nostis, multa iam audistis. Inuenimus autem rem miram in istis partubus, C id est, in istis fœtibus, in istis generationibus liberarum & ancillarum, quatuor scilicet genera hominū: in quibus [scilicet] quatuor generibus, cōpletur figura futuri populi Christiani, vt non sit mirum quod in illis tribus dictum est: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. In omnibus enim Christianis, fratres intēdite, aut per malos nascuntur boni, aut per bonos nascuntur mali, aut per bonos boni, aut per malos mali. Amplius istis quatuor generibus non potestis inuenire. Quæ iterum repetā, aduertite, retinete, excutite corda vestra, nolite pigri esse: capite ne capiamini, quomodo quatuor genera sunt omniū Christianorū. Aut per bonos nascuntur boni, aut per malos nascuntur mali: aut per bonos mali, aut per malos boni. Puto quia planum est, per bonos bonis: & qui baptizant, boni sunt, & qui baptizantur, rectè credunt, & in membris Christi rectè numerātur. Per malos mali: si & qui baptizāt, mali sunt, & qui baptizātur, duplici corde accenduntad Deum, & D non tenent eos mores quos audiunt in Ecclesia, vt ibi non sint palea, sed frumentum. Quàm enim multi sunt, nouit charitas vestra. Per malos boni: aliquando baptizat adulter, & q. baptizatur in stificatur. Per bonos mali: aliquando qui baptizant, sancti sunt, qui baptizantur, tenere viam Dei nolūt. Puto ergo fratres notum esse in Ecclesia & quotidianis exemplis manifestari ea quę dicimus: sed in prioribus nostris patribus ea cōsideremus, quia habuerūt & illi ista quatuor genera. Per bonos boni: Ananias Paulū baptizauit. Quid p malos mali? Dicit Apostolus quosdam prædicatores Euangelij, quos dicit nō castè annunciare solere Euāgelium, quos tolerat in societate Christiana, & dicit: Quid enim? Dum omni modo sue† per occasionem sue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo. Nunquid maleuolus erat, & de alieno malo gaudebat? Sed quia & per malos verum prædicabatur, & per malorum ora Christus prædicabatur. Si quos isti sui similes baptizabant, mali malos baptizabant: si quos isti baptizabāt tales quales admonet Dominus cùm dicit: Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: mali bonos baptizabant. Boni malos baptizabant, quomodo à Philippo sancto Simō magus baptizatus est. Nota sunt ista quatuor genera, fratres mei. Ecce iterum ea repeto, tenete ista, numerate illa, aduertite illa, cauete quæ mala sunt, tenete quæ bona sunt. Per bonos boni nascuntur, cùm per sanctos sancti baptizantur: per malos mali, cùm & qui baptizāt & qui baptizantur, iniquè & impiè viuunt. Per malos boni, cùm mali sunt qui baptizant, & boni qui baptizātur: per bonos mali, cùm boni sunt qui baptizāt, & mali qui baptizātur. Quomodo inuenimus ista in tribus istis nominib⁹, Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob? Ancillas accipimus in malis, liberas accipimus in bonis. Pariunt liberæ bonos, Sara peperit Isaac. Pariunt ancillæ malos, Agar peperit Hismaël. Habemus in vno Abraham & illud genus cùm per bonos boni, & illud genus cùm per malos mali. Per bonos mali vbi figurati sunt? Libera erat Rebecca vxor Isaac. Legite, peperit geminos: vnus erat bonus, alter malus. Habes apertè Scripturā dicentem Dei voce, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Istos duos genuit Rebecca, Iacob & Esau: vnus inde eligitur, alius† reprobatur. Vnus succedit in hæreditatē, alter exhæredatur. Nō facit populum suum Deus de Esau, sed facit de Iacob. Semen vnū, diuersi qui cōcepti sunt. V terus vnus, diuersi qui nati sunt. Nunquid nō libera peperit Iacob, quę libera peperit Esau? Luctātur in vtero matris suę, & dictum est Rebeccæ, cùm ibi luctarentur: Duo populi sunt in vtero tuo. Duo homines, duo populi: bonus populus, malus populus: sed tamen in vno ventre† luctabātur. Quanti mali sunt in Ecclesia, & vnus vterus portat, donec in fine discernantur: & boni aduersus malos clamant, & mali aduersus bonos reclamant, & in vnius visceribus vtriq; luctantur. Nunquid semper simul erunt? In fine exitur ad lucem, declaratur natiuitas quæ hîc in sacramento figuratur: & tunc apparebit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Iam ergo inuenimus fratres, & de bonis bonos, de liberta Isaac: & de malis malos, de ancilla Hismaël: de bonis malos, Esau de Rebecca. De malis bonos vbi inuenimus? Restat Iacob vt in trib⁹ patriarchis quatuor generū istorū perfectio cōcludatur. Habuit vxores Iacob [liberas,] habuit & ancillas. Pariūt liberæ, pariunt & ancillæ, & fiūt duodecim filij Israël. Si numeres omnes de quibus nati sunt, non omnes de liberis, non omnes de ancillis: sed tamen omnes ex vno semine. Quid ergo fratres meę? Nunquid qui nati sunt de ancillis, nō simul possederunt terrā promissionis cum fratribus suis? Inuenimus ibi bonos filios Iacob natos de ancillis, & bonos filios Iacob natos de liberis. Nihil illis obfuit natiuitas de veteris ancillarū, quādo in patre cognoscunt semen suum, & consequēter regnum cum fratribus tenuerūt. Quomodo ergo in filiis Iacob nō obfuit illis q nati sunt de ancillis, quo minus tenerent regnū, & terrā promissionis cum fratribus ex æquo acciperent, nō illis obfuerunt natales ancillarū, sed prænaluit semen paternum: sic quicunque per malos baptizantur, tanquam de ancillis videntur nati, sed tamen quia ex semine verbi Dei, quod figuratur in Iacob, non contristentur, simul hæreditatem cum fratribus possidebunt. Securus ergo sit, qui de semine bono nascitur, tantùm non imitetur ancillam. Si de ancilla nascitur, ancillam malam superbientem

*ruinæ.

Num. 12. b. 7. Hebr. 3. a. 2. Exod. 3. b. 6.

Exod. 3. b. 6.

Act. 9. c. 18.

Philip. 1. c. 18.

al. ecce ut, sic etiam, etiamsi.

Gal. 4. d. 29.

Exod. 3. b. 6. Genes. 21. a. 2. Genes. 16. b. 4.

Genes. 25. b. 24.

Matth. 1. a. 2. Rom. 9. c. 24. al. imperfectum.

Gen. 25. a. 23.

al. Matthæum Lucæ 19. Genes. 15. a. 7. b. 18. 15.

Genes. 28. c. 22. Genes. 29. d. 32. Genes. 30. a. 7. b. 20. 15.

bientem non imitetur. Vnde enim filij Iacob de ancillis nati, possederunt terram promissionis cum fratribus: Ismaël autem de ancilla natus, expulsus est de hæreditate? Vnde, nisi quia ille superbus erat, illi humiles? Erexit ille cervicem, & voluit seducere fratrem suum, ludēs cum illo. Magnum ibi sacramentum. Ludebant simul Ismaël & Isaac: vidit illos Sara ludentes, & ait Abrahæ, Eiice ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et cùm contristatus esset Abrahā, confirmauit ei Dominus dictū vxoris eius. Iam hîc manifestum est sacramentum, quia nescio quid futurum parturiebat illa res gesta. Ludentes vidit, & dicit: Eiice ancillam & filium eius. Quid est hoc, fratres? Quid enim fecerat Ismaël puero Isaac, quia ludebat cum illo? Sed illa lusio, illusio erat. Illa lusio deceptionem significabat. Nam magnum sacramentum attendat charitas vestra. Persecutionem illam vocat Apostolus: ipsam lusionem, ipsum lusum persecutionem vocat: ait enim: Sed sicut tunc ille qui secundum carnem B natus erat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc: id est, qui secundum carnem nati sunt, persequuntur eos qui secundum spiritum nati sunt. Qui sunt secundum carnem nati? Dilectores mundi, amatores seculi. Qui sunt secundum spiritum nati? Amatores regni cælorum, dilectores Christi: desiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum. Ludunt, & dicit Apostolus persecutionem. Nam postea quam dixit hæc verba Apostolus: Et sicut tunc ille qui secundum carnem natus erat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc: secutus est, & offendit de qua persecutione diceret. Sed quid dicit Scriptura? Eiice ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quærimus vbi hoc dicat Scriptura, vt videamus vtrum aliqua persecutio præcesserit Ismaëlis in Isaac: & inuenimus hoc dictum esse à Sara, quando vidit pueros ludentes simul. Quam lusionem dicit Scriptura vidisse Saram, hāc persecutionem C dicit Apostolus. Plus ergo vos persequuntur qui vos illudendo seducunt: Veni, veni, baptizare hîc, hîc habes verum baptismum. Noli ludere, vnus est verus, ille lusus est. Seduceris, & ista persecutio grauis tibi erit. Melius tibi erat, si Ismaëlem tu lucrareris ad regnum: sed non vult Ismaël, quia ludere vult. Tene tu hæreditatem patris, & audi, Eiice ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Isti etiam audent dicere, quia persecutionem solent pati à catholicis regibus, aut à catholicis principibus. Quam persecutionem tolerant? Afflictionem corporis. Si tamen aliquando passi sunt, aut quomodo passi sunt, ipsi sciāt, & conueniant conscientias suas,* tamen afflictionem corporis passi sunt: Persecutio quam faciunt grauior est. Caue quando vult ludere Ismaël cum Isaac, quando tibi blanditur, quando offert alterum baptismum: responde, habeo iam baptismum. Si enim verus est iste baptismus, quisquis vult alterum dare, illudere vult. D Caue animæ persecutorem. Nam si à principibus catholicis aliquid passa est pars Donati aliquando, secundum corpus passa est, non secundum illusionem spiritus. Audite & videte in ipsis veteribus factis, omnia futurarum rerum figna & indicia. Inuenitur Sara afflixisse Agar ancillam. Sara libera est. Posteaquam superbire cœpit ancilla, questa est Abrahæ Sara & dixit, Eiice ancillam, erexit aduersum me cervicem suam. Et quasi ab Abraham fieret, de Abraham questa est mulier. Abraham verò qui non in ancilla libidine abutendi tenebatur, sed officio generandi, quoniam Sara ei dederat vnde prolem susciperet: ait ei, Ecce ancilla tua, vtere ea sicut vis. Et afflixit eam graniter Sara, & fugit à facie eius. Ecce libera affligit ancillam, & non illam vocat persecutionem Apostolus. Ludit seruus cum domino, & persecutionem vocat. Afflictio ista non vocatur persecutio, & lusio illa vocatur persecutio. Quid vobis videtur fratres? Nónne intelligitis quid significatum sit? Sic ergo quando vult Deus concitare potestates aduersus hæreticos, aduersus schismaticos, aduersus dissipatores Ecclesiæ, aduersus exsufflatores Christi, aduersus blasphematores baptismi, non mirentur: quia Deus concitat, vt à Sara verberetur Agar. Cognoscat se Agar, & ponat cervicem: quia cùm humiliata discederet à domina sua, occurrit ei angelus & dixit, Quid Genes. 16. c. 9. est Agar ancilla Saræ? cùm conquesta esset de domina, quid audiuit ab angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur, vt reuertatur. Atque vtinam reuertatur, quia proles eius sicut filij Iacob, cum fratribus hæreditatem tenebit. Mirantur autem, quia commouentur potestates Christianæ aduersus detestandos dissipatores Ecclesiæ. Non ergo mouerentur? Et quomodo redderent rationem de imperio suo Deo? Intendat charitas vestra quid dicam, quia pertinet hoc ad reges seculi Christianos, vt temporibus suis pacatam velint matrem suam Ecclesiam, vnde spiritaliter nati sunt. Legimus Danielis visiones & gesta propherica. Tres Daniel 3. pueri in igne laudauerunt Dominum: miratus est Na- b. 91. buchodonosor rex laudantes Deum pueros, & circa eos ignem † non nocentem: Et cùm admiratus esset, al. innocentem. quid ait Nabuchodonosor rex, non vel Iudæus vel circumcisus, ille qui statuam suam erexerat, & ad eam adorandam omnes coëgerat: tamen laudibus trium puerorum commotus, vbi vidit maiestatem Dei præsentis in igne, quid ait? Et ego proponam decretum omnibus tribubus & linguis in omni terra. Quale decretum? Quicunq; dixerint blasphemiam in Deum Sidrac, Misac, & Abdenago, in interitū erunt, & domus eorum in perditionem. Ecce quomodo fecit rex alienigena, ne blasphemetur Deus Israël, † qui potuit tres pueros al. quia, de igne liberare: & nolunt vt fœuiant reges Christiani, quia Christus exsufflatur, à quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus à gehēnarum igne liberatur? Nam tres illi pueri, fratres mei, liberati sunt ab igne temporali. Nunquid non ipse est Deus Machabæ- 2. Macab. orum, qui & trium puerorum? Illos ab igne liberauit: il- 7. a. 11. li in tormentis igneis corpore defecerunt, sed in legitimis mandatis animo permanserunt. Illi apertè liberati sunt, illi occultè coronati sunt. Plus est liberari de flamma gehennarum, quàm de fornace potestatis humanæ. Si ergo Nabuchodonosor rex laudauit & prædicauit, & gloriam dedit Deo, quia liberauit de igne tres pueros, & tantam gloriam dedit, vt decretum mitteret per regnum suum, Quicunque dixerint blasphemiam in Daniel. 3. Deum Sidrac, Misac, & Abdenago, in interitum erunt, b. 96. & domus eorum in perditionē: quomodo isti reges nō mouentur, qui nō tres pueros attēdunt liberatos de flāma, sed seipsos liberatos de gehēna, quādo vidēt Christum, à quo liberati sunt, exsufflari in Christianis, quādo audiunt dici Christiano, dic te non esse Christianū? Talia facere volunt, & saltem talia pati nolūt. Nam videte qualia faciunt & qualia patiuntur. Occidunt animas, affligunturne corpore. Sempiternas mortes faciunt, & tē porales se perpeti cōquerūtur. Et tamē quas patiuntur? Proferunt nobis nescio quos in persecutione suos martyres. Ecce Marcus[1] de petra præcipitatus est: ecce Do- Marcellus. natus Bagaiensis in puteū missus est. Quando potestates Donatus. Romanæ talia supplicia decreuerunt, vt præcipitarētur homines? Quid autem respondēt nostri? Quid sit gestū nescio. Tamē quid tradūt nostri? Quia ipsi se præcipitauerūt, & potestates infamauerunt. Recordemur cōsue-

tudinem potestatum Romanarum, & videamus cui cre A
dendum sit. Dicunt nostri illos se præcipitasse. Si non
sunt ipsi discipuli ipsorũ qui se modò de saxis nullo per-
sequente præcipitant, non credamus. Quid mirum, si
fecerunt illi quod solent? Nam potestates Romanæ nũ-
quam talibus suppliciis vsæ sunt. Num enim non potu-
erunt occidere apertè? Sed illi qui se mortuos coli vo-
luerunt, famosiorem mortem non inuenerunt. Postre-
mò quicquid illud est, non noui. Et si passa es, ô pars
Donati, corporalẽ afflictionem ab Ecclesia catholica, à
Sara passa es Agar, redi ad dominam tuam. Locus qui-
dem necessarius aliquãto diutius nos tenuit, vt textum
totum Euangelicæ lectionis exponere minimè valere-
mus. Sufficiat interim caritati vestræ fratres, ne hæc quę
dicta sunt, dicendo alia excludãtur de cordibus vestris.
al. dixit. Hæc tenete, talia † discite, flammantes illuc procedite,
frigidos accendite.

Ab eo quod scriptum est, Quod natum est de carne, caro est, B
& quod natum est de spiritu, spiritus est: vsque ad id
Io.3.a.6. *quod ait, Qui autem facit veritatẽ, venit ad lucem, vt*
manifestentur eius opera, quia in Deo sunt facta.

TRACTATVS XII.

EX eo quod hesterno die intẽtam fecimus
charitatem vestram, intelligimus vos ala-
criùs & numerosiùs conuenisse: sed inte-
rim lectioni Euangelicæ ex ordine sermo-
nem debitum reddamus, si placet. Deinde
audiet charitas vestra de pace Ecclesiæ, vel quid egeri-
al. ergo. mus, vel quid adhuc agendum speremus. Nunc autem
al. reforata- tota intentio cordis ad Euangelium † feratur, nemo a-
tur. liund cogitet. Si enim qui totus adest, vix capit: qui se
per cogitationes diuersas diuidit, nónne & quod cepe-
rat fundit? Meminit autem charitas vestra Dominico
præterito quãtum Dominus adiuuare dignatus est, dif-
seruisse nos de spiritali regeneratione: quam lectionem C
vobis iterum legi fecimus, vt quæ tunc non dicta sunt,
in Christi nomine adiuuantibus orationibus vestris im-
pleamus. Regeneratio spiritalis vna est, sicut generatio
carnalis vna est. Et quod Nicodemus Domino ait, ve-
rum dixit, quia non potest homo cùm sit senex, redire
rursum in vterum matris suæ & nasci. Ille quidem dixit,
quia homo cùm sit senex, hoc non potest, quasi, & si in-
fans esset, posset. Omnino enim non potest, siue recens
ab vtero, siue annosa iam ætate, redire rursum in materna
viscera & nasci. Sed sicut ad natiuitatem carnalem
valent muliebria viscera ad semel pariendum: sic ad na-
tiuitatem spiritalẽ valẽt viscera Ecclesiæ, vt semel quis-
que baptizetur. Propterea nequis fortè dicat: sed iste in
hæresi natus est, & iste in schismate natus est, amputata
sunt omnia, si meministis, quæ vobis disputata sunt de
tribus patribus nostris, quorum Deus dici voluit: non
quia soli erant, sed quia in [his] solis impleta est integri-
al. tenuus. tas significandi populi futuri. Inuenimus † enim natum D
de ancilla exhæredatum: natum de libera hæredem.
Rursum inuenimus natum de libera exhæredatum,
Genes. 21. a.10. tum de ancilla hæredem. Natus de ancilla exhæredatus
Gen. 25.5. Ismaël, natus de libera hæres Isaac. Natus de libera ex-
Genes. 27. d.29. hæredatus Esau, nati de ancillis hæredes filij Iacob. In
Gen. 49. a.*. illis itaque tribus patribus, omnis futuri populi figura
Exod. 3. b. 6. perfecta est: nec immeritò Deus inquit, Ego sum Deus
Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, hoc mihi no-
men, inquit, in æternũ. Magis meminerimus, quid pro-
Gen. 22. d. 18. missum sit ipsi Abrahæ: hoc enim promissum est Isaac,
hoc promissum est & Iacob. Quid inuenimus? In semi-
ne tuo benedicentur omnes gẽtes. Credidit tunc vnus
quod nondum videbat: videnthomines & excæcan-
tur. Completum est in gentibus, quod promissum est vi-
ni: & separantur à communione gentium, qui & quod
impletum est videre nolunt. Sed quid illis prodest quia
videre nolunt? Vident vẽlint nolint, aperta veritas &
clausos oculos ferit. Responsum est Nicodemo, qui ex
eis erat qui crediderant in Iesum, & ipse Iesus nõ se cre-
debat eis: quibusdam enim non se credebat, cùm iam
Io.2.d.23. in illum credidissent. Sic habes scriptum: Multi ere
diderunt in nomine eius, videntes signa quæ faciebat.
Ipse autem Iesus non credebat semetipsum illis. Non e-
nim opus habebat, vt quisquam ei testimonium perhi-
beret de homine, ipse enim sciebat quid esset in homi-
ne. Ecce iã illi credebãt in Iesum, & ipse Iesus nõ se cre-
debat eis. Quare? Quia nondum erant renati ex aqua &
spiritu. † Inde hortati sumus, & hortamur fratres nostros al. Vnde.
catechumenos. Si enim interroges eos, iam crediderũt
in Iesum: sed quia nondum carnem eius & sanguinem
accipiunt, nondum se illis credit Iesus. Quid faciant vt
se illis credat Iesus? Renascantur ex aqua & spiritu, pro-
al. quod. ferat Ecclesiaſ quos parturit. Concepti sunt, edantur in
lucem. Habent vbera quibus nutriantur, non timeãt ne
nati suffocentur, ab vberibus maternis non recedant.
Nullus potest homo redire in matris viscera, & ite-
rum renasci. Sed de ancilla nescio quis natus est. Nun- al. nasci.
quid tunc qui nati sunt de ancillis, redierunt in vterum
liberarum, vt denuò nascerentur? Semen Abraham & Gen. 16. 21.
in Ismaël: & vt posset Abraham facere filium de ancil-
la, vxor author fuit. Natus est ex semine viri, & nõ * vte *ex.
ro, sed solo placito vxoris. Nunquid quia de ancilla, id-
eo exhæredatus? Si propterea exhæredatus quia de an-
cilla natus est, nulli ancillarum filij admitterẽtur ad hæ-
reditatem. Filij Iacob admissi sunt ad hæreditatem, Is-
maël autem, non quia ex ancilla natus, exhæredatus, sed
quia superbus matri, superbus in filium matris, mater e-
nim eius magis Sara q̃. Agar. Illius vterus accõmoda-
tus, illius volũtas acceßit. Nõ faceret Abrahã quod Sa-
ra nollet, magis ergo ille filius Saræ. Sed quia superb' in
fratrẽ & superbus ludẽdo, qa deludendo quid ait Sara? Genes. 21.
Eiice ancillã & filium eius: nõ enim hæres erit filius an- a.10.
cillæ cum filio meo Isaac. Non ergo illũ viscera ancillæ
eiecerunt foras, sed ceruix seruilis. Et si liber superbus
fit, seruus est: & quod peius est, malæ dominæ, ipsius fu-
perbiæ. Itaque fratres mei, respõdete homini, non pos-
se rursus nasci hominem: respondete securi, non posse
rursus nasci hominem. Quicquid iterum fit, illusio est: al. mitte-
quicquid iterum fit, lusus est. Ismaël ludit, foras † mitti- tur.
tur. Animaduertit enim eos Sara ludẽtes, ait Scriptura:
& dixit Abrahæ, Eiice ancillam & filiũ eius. Displicuit
Saræ lusus puerorum, aliquid nouum vidit pueros lude-
re. Nónne optant hoc quæ filios habent, videre ludẽtes
filios suos? Vidit illa & improbauit. Nescio quid vidit in
lusu. Illusionem vidit in illo lusu, animaduertit seruì su-
perbiam, displicuit illi, eiecit foras. Nati de ancillis im-
probi mittũtur foras, & natus de libera mittitur foras E-
sau. Nemo ergo præsumat quia de bonis nascitur, nemo
præsumat quia per sanctos baptizatur. Qui per sanctos
baptizatur, adhuc cauceat ne nõ fit Iacob, sed Esau. Hoc
ergo fratres dixerim. Melius est ab hominibus sua quæ-
rentibus & mundum diligentibus, quod significat no-
men ancillæ, baptizari, & spiritaliter hæreditatem quæ-
rere Christi, vt sit tanquam filius Iacob de ancilla, quàm
baptizari per sanctos & superbire, vt sit Esau foras mit-
tendus, quamuis natus ex libera. Hæc fratres tenete.
Nõ vos palpamus, nulla spes vestra in nobis sit. Nec vo-
bis blandimur nec nobis: vnusquisque suã farcinã por-
tat. Nostrum est dicere, ne malè iudicemur: vestrum est
audire, & corde audire, ne exigatur quod damus: Imò
quando exigitur, lucrum inueniatur, nõ detrimentum.
Dicit

Dicit Dominus Nicodemo. & exponit ei: *Amen amen di-* A
Io.3.a.5. *co tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest*
intrare in regnum Dei. Tu, inquit, carnalem generatio-
nem intelligis, cùm dicis: Nunquid potest homo redire
in viscera matris suę? ex aqua & spiritu oportet vt nasca-
mur propter regnum Dei. Si propter hæreditatem pa-
tris hominis temporalẽ nascitur, nascatur ex visceribus
matris carnalis: si propter hæreditatem patris Dei sem-
piternam, nascatur ex visceribus Ecclesiæ. Generat per
vxorem filium pater moriturus successurum, generat
Deus de Ecclesia filios non successuros, sed secum mã-
a.6. suros. Et sequitur: *Quod natum est de carne, caro est: &*
quod natum est de spiritu, spiritus est. Spiritaliter ergo na-
scimur, & in spiritu nascimur verbo & sacramento. Ad-
al. nascivit. est spiritus, vt nascamur. Spiritus inuisibiliter adest vn-
de nascaris, quia & tu inuisibiliter nasceris. Sequitur e-
Io.3.a.7. nim & dicit: *Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci*
denuò. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis
vnde veniat aut quò vadat. Nemo videt spiritum. Et quo- B
modo audimus vocem spiritus? Sonat Psalmus, vox est
spiritus: sonat Euangelium, vox est spiritus: sonat sermo
diuinus, vox est spiritus. Vocem eius audis, & nescis vn-
de veniat, & quo vadat. Sed si nascaris & tu de spiritu,
hoc eris, vt ille qui non est adhuc natus de spiritu, non
sciat de te vnde venias, & quò eas. Hoc enim fecit' ait:
a.8. *Sic est & omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicode-*
mus, & dixit ei. Quomodo possunt hæc fieri? Et reuera car- *nem.
naliter *intelligebat. In illo fiebat quod dixerat Domi-
nus: Vocem spiritus audiebat, & nesciebat vnde vene-
Ibid.b.10. rat, & quò ibat. *Respondit Iesus, & dixit: Tu es magister in*
Israël, & hæc ignoras? O fratres, quid putamus Dominũ
huic magistro Iudæorum quasi insultare voluisse? No-
uerat Dominus quid agebat, volebat illum nasci ex spi-
ritu. Nemo ex spiritu nascitur, nisi humilis fuerit: quia
ipsa humilitas facit nos nasci de spiritu, quoniam propè
est Dominus obtritis corde. Ille magisterio inflat' erat,
& alicuius momenti sibi esse videbatur, quia doctor e- C
rat Iudæorum. Deponit ei superbiam, vt possit nasci de
spiritu: insultat tanquam indocto, nõ quia superior vult
videri Dominus. Quid magnum, Deus ad hominem,
veritas ad mendacium? Maior Christus quàm Nicode-
mus dici debet, dici potest: cogitãdum est. Si diceretur
maior Christus quàm angeli, ridendum erat: incompa-
rabiliter enim maior omni creatura, per quem facta est
omnis creatura. Sed exagitat superbiam hominis, Tu
es magister in Israël, & hæc ignoras? Tanquam diceret:
Ecce nihil nostri princeps superbus, nascere ex spiritu. Si
enim natus fueris ex spiritu, vias Dei tenebis, vt Christi
humilitatem sequaris. Si enim altus est super omnes an-
Ph.2.a.6. gelos, quia cùm in forma Dei esset, non rapinam arbi-
tratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinaniuit
formam serui accipiens, in similitudinem hominum fa-
ctus, & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum
factus obediens vsque ad mortem: & ne mortis genus
tibi aliquod placeat, mortem autem crucis. Pendebat, D
& insultabatur ei. De cruce descendere poterat: sed dif-
ferebat, vt de sepulchro resurgeret. Pertulit superbos
seruos Dominus, medicus ægrotos. Si hoc ille, quid illi
quos oportet nasci ex spiritu: si hoc ille verus magister
in cælo, non hominum tantùm, sed & angelorum? Si
enim docti sunt angeli, verbo Dei docti sunt. Si verbo
Io.1.a.1. Dei docti sunt, quærite vnde docti sunt: & inuenietis,
In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum,
& Deus erat verbum. Tollitur homini ceruix, fed aspe-
ra & dura, vt fit lenis ceruix ad portãdum iugum Chri-
Matth. 11. d.30. sti, de quo dicitur, Iugum meum lene est, & farcina mea
Io.3.b.11. leuis. Et sequitur: *Si terrena dixi vobis, & non creditis,*
quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? Quæ terrena di-

xit, fratres? Nisi quis natus fuerit denuò, terrenum est? Spiritus vbi vult spirat, & vocẽ eius audis, & nescis vn-
de veniat, aut quò eat, terrenum est? Si enim de isto vẽ-
to diceret, sicut nonnulli intellexerunt, cùm quęreretur
ab eis quid terrenum dixerit Dominus, dum ait: Si ter-
rena dixi vobis & non creditis, quomodo si cælestia di-
xero, credetis? Cùm ergo quæreretur à quibusdam,
quid terrenum dixerit Dominus, angustias passi dixe-
runt: quòd ait, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius au-
dis, & nescis vnde veniat aut quò eat, de isto vento di-
xit. Quid enim nominauit terrenum? Loquebatur de
generatione spiritali: secutus ait, Sic & omnis qui natus
est ex spiritu. Deinde fratres, quis nostrũm non videat,
verbi gratia, austrum eũtem de meridie ad aquilonem:
aut alium ventum venientem ab oriente ad occidentẽ?
Quomodo ergo nescim' vnde veniat & quò eat? Quid
ergo dixit terrenum, quod non credebãt homines? An Io.2.d.19.
illud quod de templo suscitãdo dixerat? Corpus enim
suum de terra acceperat, & ipsam terrã de terreno cor-
pore susceptam parabat suscitare. Non ei creditum est
terram suscitaturo. Si terrestria, inquit, dixi vobis & nõ
creditis, quomodo si cælestia dixero, credetis? Hoc est,
si non creditis quia templum possum resuscitare deie-
ctum à vobis, quomodo credetis quia per spiritũ pos-
sint homines regenerari? Et sequitur: *Et nemo ascendit* Io.3.b.1.
in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in
cælo. Ecce hic erat, & in cælo erat. Hîc erat carne, in cæ-
lo erat diuinitate, imò vbique diuinitate. Natus de ma-
tre, non recedens à patre. Duæ natiuitates Christi intel-
liguntur, vna diuina, altera humana: vna per quam ef-
ficeremur, altera per quam reficeremur. Ambæ mirabi-
les: illa sine matre, ista sine patre. Sed quia de Adam
corpus acceperat, quia Maria de Adam, ipsum quoque
corpus suscitaturus erat: terrenum quiddam dixerat,
Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo il-
lud. Cæleste autem quiddam dixit: Nisi quis renatus Io.2.d.19.
fuerit ex aqua & spiritu, non videbit regnum Dei. Ea C
fratres, Deus voluit esse filius hominis, & homines vo-
luit esse filios Dei. Ipse descendit propter nos, nos ascẽ-
damus propter ipsum. Solus enim descendit & ascen-
dit, † qui hoc ait: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de- al. quia.
scendit de cælo. Non ergo ascensuri sunt in cælum quos
fecit filios Dei? Ascẽsuri sunt planè. Hæc nobis promis-
sio est: Erunt æquales angelis Dei. Quomodo ergo ne-
mo ascendit nisi qui descendit? Quia vnus descendit, & Matth.22.
vnus ascẽdit. Quid de cæteris intelligendum, nisi quia c.30.
membra eius erunt, vt vnus ascendat? Propterea sequitur:
Nemo ascẽdit in cælum nisi qui de cælo descẽdit, filius
hominis qui est in cælo. Miraris quia hîc erat & in cælo?
Tales fecit discipulos suos. Paulum audi apostolum di-
centẽ: Nostra enim cõuersatio in cælis est. Si homo Pau- Philip. 3.
lus apostol' ambulabat * carne in terra, & cõuersabatur d.20.
in cælo, Deus cæli & terræ nõ poterat esse & in cælo & *in.
in terra? Si ergo nemo nisi ille descẽdit & ascendit, quæ
spes est cæteris? Ea spes est cæteris, quia ille propterea
descẽdit [& ascendit,] vt in illo & cum illo † vnũ essent, al. vnus.
qui per illum ascẽsuri essent. Non dicit, & feminibus, ait
Apostolus, quasi in multis: sed tanquam in vno, & † se- Galat. 3.
mini tuo, † qui est Christus. Et fidelibus ait, Vos autem c.16.
Christi. Si autẽ Christi, ergo semẽ Abrahæ estis. Quod al. semine.
dixit vnum, hoc dixit omnes nos esse. Ideo in psalmis al. quod.
aliquando plures cantant, vt ostendatur quia de pluri-
bus fit vnus: aliquando vnus cantat, vt ostendatur quid
fiat de pluribus. Propterea vnus sanabatur in illa pisci- Io.5.a.4.
na: & quisquis alius descendebat, non sanabatur. Ergo
iste vnus commendat vnitatem Ecclesiæ. Væ illis qui
oderũt vnitatẽ, & partes sibi faciunt in hominibus. Au-
diãt illum qui volebat eos facere vnum in vno ad vnũ.

1.Cor.3. b.6. Audiant illum dicentem: Nolite vos facere multos. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Sed neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Illi dicebãt: Ego sum Paulꝰ, ego Apollo, ego Cephæ. Et ille: Diuisus est Christus? In vno estote, vnum estote, vnus estote. Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descẽdit. Ecce volumus esse tui, dicebant Paulo. Et ille, Nolo sitis Pauli, sed eius estote cuius est vobiscũ Paulus. Descẽdit enim & mortuus est, & ipsa morte liberauit nos à morte. Morte occisus, mortem occidit. Et nostis fratres, quia mors ista per diaboli inuidiã intrauit in mundum. Deus mortem non fecit, scriptura loquitur, nec lætatur, inquit, in perditione viuorum: creauit enim vt essent omnia. Sed quid ibi ait? Sap. 2. d.24. Inuidia autẽ diaboli mors intrauit in orbẽ terrarum. Ad al.addidit. mortem à diabolo propinatã non veniret homo vitã adactus: non enim cogendi potentiam diabolus habebat, sed persuadendi versutiam. Non cõsentires, nihil inuexerat diabolꝰ: cõsensio tua ô homo te perduxit ad mortem. A mortali mortales nati, & ex immortalibus mortales facti. Ab Adam omnes homines mortales. Iesus autẽ filius Dei, verbum Dei, per quod facta sunt omnia, vnicus æqualis patri, mortalis factus est, quia verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Ergo mortẽ suscepit, & mortẽ suspendit in cruce: & de ipsa morte liberantur mortales. Quod in figura factum est apud antiquos, cõ- Ioan.3.b. 8d. al.deserto. memorat illud Dominus: *Et sicut*, inquit, *Moyses exaltauit serpentem in* † *eremo, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Magnum sacramentum, & qui legerunt, nouerunt. Deinde audiant vel qui non legerunt, vel qui fortè lectum vel auditum obliti sunt. Prosternebatur in eremo populus Israël morsibus serpentum, fiebat magna strages: multarum mortium: plaga enim Dei erat cortipientis, & flagellantis, vt erudiret. Demonstratum est ibi magnum sacramentum rei futuræ, ipse Dominus testatur in hac lectione, vt nemo possit aliud interpretari quàm quod ipsa veritas de se indicat. Dictum est enim ad Moysen à Domino, vt faceret æneum serpentem, & exaltaret [illum] in ligno in eremo: & admoneret populũ Israël, vt si quis morsus esset à serpente, illum serpentẽ in ligno exaltatũ attenderet. Factũ est: mordebãtur homines, intuebantur, & sanabantur. Quid sunt serpentes mordentes? Peccata de mortalitate carnis. Quis est serpẽs exaltatus? Mors Domini in cruce. Quia enim à serpẽte mors, per serpẽtis effigiẽ figurata est mors. Morsus serpẽtis lethalis, mors Domini vitalis. Attẽditur serpẽs, vt nihil valeat serpẽs. Quid est hoc? Attẽditur mors, vt nihil valeat mors. Sed cuius mors? Mors vitæ: si dici potest mors vitæ, imò quia dici potest, mirabiliter dicitur. Sed nunquid nõ erit dicẽdum, quod fuit faciendũ? Ego dubitẽ dicere, quod Dominus ꝓ me dignatus est facere? Nónne vita Christus? Et tamẽ in cruce Christus. Nónne vita Christus? Et tamen mortuus Christus. Sed in morte Christi mors mortua est, quia vita mortua occidit mortẽ, plenitudo vitæ deglutiuit mortẽ: absorpta est mors in Christi corpore. Sic & nos dicemus in resurrectione, quando iam triumphantes cãtabimus: Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Interim modò fratres, vt à peccato fanemur, Christũ crucifixũ intueamur: quia sicut Moyses, inquit, exaltauit serpentẽ in eremo, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternã. Quomodo qui intuebantur illum serpentẽ, nõ peribãt morsibus serpentum: sic qui intuentur fide mortẽ Christi, sanantur à morsibus peccatorum. Sed illi sanabantur à morte ad vitam temporalem: hic autem ait, vt habeãt vitam æternam. Hoc enim interest inter figuratam imaginem & rem ipsam. Figura præstabat vitam temporalem: res ipsa cuius illa figura erat, præstat vitam æternã. *Non enim misit Deus filium suum in mundũ vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici obseruare non vult. Venit saluator in mundum. Quare saluator dictus est mundi, nisi vt saluet mundum, non vt iudicet mundum? Saluari non vis ab ipso, ex te iudicaberis. Et quid dicam, iudicaberis? Vide quid ait: *Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit.* quid dicturũ † speras, nisi iudicatur? *Iam*, inquit, *iudicatus est.* Nondum apparuit iudicium, † & iam factũ est iudicium. Nouit enim Dominus qui sunt eius. Nouit qui permaneant ad coronam, qui permaneãt ad flãmam. Nouit in area sua triticum, nouit & paleam: nouit congregetem, nouit & zizania. Iam iudicatus est qui nõ credit. Quare iudicatus? *Quia non* † *credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: Erant enim mala opera eorum.* Fratres mei, quorum opera bona inuenit Dominus? Nullorum. Omnia opera mala inuenit: Quomodo ergo quidam fecerũt veritatem, & venerunt ad lucem? Et hoc enim sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem: vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* Quomodo quidam opus bonum fecerunt, vt venirent ad lucem, id est, ad Christum? Et quomodo quidam dilexerũt tenebras? Si enim omnes peccatores inuenit, & omnes à peccato sanat, & serpẽs ille in quo figurata est mors Domini, eos sanat qui morsi fuerãt, & propter morsum serpentis erectus est serpẽs, id est, mors Domini, propter mortales homines, quos inuenit iniustos: quomodo intelligitur, Hoc est iudicium, quia lux venit in mũdum, & dilexerũt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim mala opera eorũ? Quid est hoc? Quorum enim erant bona opera? Nónne venisti vt iustifices impios? Sed dilexerunt, inquit, tenebras magis quàm lucẽ. Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, multi confessi sunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, iam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua: si & tu accusas, coniungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, vt Deus saluet quod fecit. Oportet vt oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cùm autem cœperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium operum bonorum, confessio est operum malorum. Facis veritatem, & venis ad lucem. Quid est, facis veritatem? Non te palpas, nõ tibi blandiris, nonꝙ tibi adularis, nõ dicis iustus sum, cùm sis iniquus, & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem vt manifestentur opera tua, quia in Deo sunt facta: quia & hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, & eius veritas tibi ostẽderet. Sed qui & admonitus diligit peccata sua, odit admonentẽ lucem & fugit eam, vt nõ arguãtur opera eius mala quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua. Non sibi parcit, non sibi ignoscit vt Deus ignoscat: quia quod vult vt Deus ignoscat, ipse agnoscit, & venit ad lucem: cui gratias agit, quòd illi quid in se odisset ostenderit. Dicit Deo: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Et qua fronte dicit, nisi iterũ dicat: Quoniam facinus meum ego † cognosco, & peccatum meum † coram me est semper? Sic ante te, quod nõ vis esse ante Deum. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquer illud tibi Deus ante oculos tuos: & tũc retorquet, quando iam pœnitentiæ fructus nullus erit. Currite, ne tenebræ vos comprehendant. Fratres mei, euigilate

euigilate ad salutem vestram, euigilate dum tempus est, A nullus retardetur à templo Dei, nullus retardetur ab opere Domini: nullus auocetur ab oratione cõtinua, nullus à solita deuotione fraudetur. Euigilate ergo cùm dies est, lucet dies, Christus est dies. Paratus est ignoscere, sed agnoscentibus: punire autem defendentes se, & iustos se iactantes, & putantes se esse aliquid, cùm nihil sint. In dilectione autem eius & in misericordia eius qui ambulat, etiam liberatus ab illis lethalibus & grandibus peccatis, qualia sunt facinora, homicidia, furta, adulteria, propter illa quę minuta videtur esse peccata linguæ, aut cogitationum, aut immoderationis in rebus cõcessis, facit veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis: quoniam minuta plura peccata sine negligantur, occidunt. Minutæ sunt guttæ quæ flumina implent, minuta sunt grana arenę: sed si multa arena imponatur, premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando & non exhauriẽdo, mergit nauim. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere, vt non obruant peccata: gemẽdo, iciunando, tribuendo, ignoscẽdo? Iter autem huius seculi molestum est, plenum est tentationibus: in rebus prosperis ne extollat, in rebus aduersis ne frangat. Qui tibi dedit felicitatem huius seculi, ad consolationem tuam dedit, non ad corruptionem. Rursus qui te flagellat in isto seculo, ad emendationem, non ad damnationem facit. Ferto patrem erudientem, ne sentias iudicem punientem. Hæc quotidie dicimus vobis, & sæpe dicenda sunt, quia bona & salutaria sunt.

Ab eo quod scriptum est, Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic demorabatur cum eis: vsque ad id, Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi est qui stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.

Ioan.3. c.22.

TRACTATVS XIII.

ORDO lectionis Euangelicæ secundum Ioannem, sicut potestis meminisse, qui curã geritis profectus vestri, ita sequitur, vt hæc quę modò lecta est, hodie nobis tractanda proponatur. Ab ipso principio vsq; ad hodiernam lectionem, quæ suprà dicta sunt, meministis iã esse tractata. Etsi fortè inde multa estis obliti, certè vel officium nostrum manet in vestra memoria. Quæ hinc audieritis de baptismo Ioannis, etsi non tenetis omnia, audisse vos tamen credo quod teneatis: quæ dicta sunt etiam, quare spiritus sanctus in columbæ specie apparuerit: & quomodo illa nodosissima quæstio soluta sit, quia nescio quid quod non nouerat, didicit Ioannes in Domino per columbam, cùm iam cum nosset, quando venienti vt baptizaretur, ait: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? quando ei Dominus respondit, Sine modò, vt impleatur omnis iustitia. Nunc ergo ad eundem Ioannem cogit nos ordo lectionis reuerti. Ipse est ille qui prophetatus est per Esaiam: Vox clamantis in deserto, parate viã Domino, rectas facite semitas eius. Tale testimonium reddidit Domino suo, & quia ille dignatus est, amico suo: dominũsq; ipsius & amicus ipsius perhibuit & ipse testimoniũ Ioanni. Dixit enim de Ioanne: In natis mulierũ nemo surrexit maior Ioãne Baptista. Sed quia illi se præposuit, in hoc ꝙ plus erat Ioãne, Deus erat. Qui autẽ minor est, inquit, in regno cælorum, maior est illo. Minor natiuitate, maior potestate, maior diuinitate, maiestate, claritate: tanquam in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Sic autem perhibuerat in superioribus lectionibus Ioannes Domino testimonium, vt filium Dei quidem diceret, Deum nõ diceret, nec tamen negaret. Tacuerat Deum, nõ negauerat Deum, sed non omnino tacuit Deum. Fortassis enim inuenimus hoc in hodierna lectione. Dixerat filiũ Dei: sed dicti sunt & homines filij Dei. Dixerat tantæ excellentiæ illum fuisse, vt non esset ipse dignus corrigiam calceamenti eius soluere. Iã magnitudo ista multum dat intelligi: cuius non erat dignus corrigiã calceamenti soluere, ille quo nemo surrexerat maior in natis mulierum. Plus enim erat omnibus hominibus & angelis: nam angelũ inuenimus prohibuisse, ne homo illi ad pedes caderet. Cùm enim quędam in Apocalypsi angelus ostenderet Ioanni, qui scripsit hoc Euangelium, conterritus magnitudine visionis Ioãnes cecidit ad pedes angeli. Et ille: Surge, * ne feceris hoc, † Deum adora: nam [&] ego conseruus tuus sum & fratrum tuorũ. Cadere ergo sibi ad pedes hominem angelus prohibuit. Nónne manifestum est quia super omnes angelos est, cui talis homo, quo maior nemo surrexit in natis mulierũ, dicit indignũ se esse soluere corrigiam calceamenti [eius]? Tamen aliquid euidẽtius dicat Ioannes, quia Deus est Dominus noster Iesus Christus. Inueniamus hoc in præsenti lectione, quia fortè & de illo cantauimus: Regnauit Deus super omnem terrã: contra quod surdi sunt, qui putant eum in Africa sola regnare. Nõ enim nõ dictum est de Christo, cùm dictũ est: Regnauit Deus super omnẽ terrã. Quis est enim ali⁹ rex noster, nisi Dominus noster Iesus Christus? Ipse est rex noster. Et quid audistis in ipso psalmo, recenti versũ modò cantato? Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite. Quem dixit Deum, ipsum dixit regem nostrũ: Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite intelligenter. Ne in vna parte velis intelligere cui psallis, quoniam rex omnis terræ Deus. Et quomodo est omnis terræ rex, qui visus est in vna parte terrarũ, in Hierosolyma, in Iudæa, ambulãs inter homines, natꝰ, fugens, crescens, manducans, bibens, vigilãs, dormiẽs, fatigatus ad puteum sedens, comprehensus, flagellatus, sputis illitus, spinis coronatus, ligno suspensus, lancea percussus, mortuus, sepultus? Quòmodo ergo rex omnis terræ? Quod videbatur in loco, caro erat: oculis carneis caro apparebat, in carne mortali maiestas immortalis occultabatur. Et quibꝰ oculis maiestas immortalis penetrata compage carnis poterat intueri? Est alius [mentis] oculus, est interior oculus. Non enim nullos oculos habebat & Tobias, quando ęcus oculis corporeis filio dabat præcepta vitæ. Ille patri manum tenebat, vt pedibus ambularet ille filio consilium dabat, vt viam iustitiæ teneret. Et hac oculos videbat, & hac oculos intelligo. Et meliores oculi dantis vitæ consilium, quàm oculi tenentis manum. Tales oculos quærebat & Iesus, quando ait Philippo: Tãto tempore vobiscũ sum, & non cognouistis me? Tales oculos quærebat cùm ait: Philippe qui videt me, videt & patrem. Isti oculi in intelligentia sunt, isti oculi in mente sunt. Ideo cùm dixisset psalmus, Quoniã res omnis terræ Deus: subiecit statim, psallite intelligenter. Quod enim dico, psallite Deo nostro, psallite: Deum dico regem nostrum. Sed regem nostrum inter homines vidistis tanquam hominem, vidistis passum, crucifixum, mortuum. Latebat aliquid in illa carne, quod oculis carneis videre non potuistis. Quid illic latebat: Psallite intelligenter. Nolite oculis quærere quod mente conspicitur. Psallite lingua, quia inter vos caro. Sed quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, reddite sonum carni, reddite Deo mẽtis obtutum. Psallite intelligenter, & videtis quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Dicat & Ioannes testimonium. *Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat.* Baptizatus baptizabat. Nõ eo baptismo baptizabat

1.Cor.1. b.12.

al.multorũ mortuorũ.

1.Cor.15. 8.55.

Ioan.1. c.18.

al.quasi. al.dicit. al.sed.

Psal.50. b.12.

al.quasi. al.dicit. al.sanat.

Ioan.11. 33.

Psal.46. a.7.

Tob.4. a.2.

al.inde. Matth.3 c.14.

Ioan.14. a.9.

Psal.46.a.8.

Esaiæ 40. a.1. al.eremo.

Matth.11. b.11.

Ioan.1. a.1.

Ioan.3. c.22.

quo baptizatus est. Dat baptismum Dominus baptizatus à seruo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est baptismum suum, præbendo humilitatis exemplum, quia ipse non respuit baptismum serui. Et in baptismo serui via præparabatur Domino, & baptizatus Dominus viam † se fecit veniẽtibus. Ipsum audiamus: Ego sum via, veritas & vita. Si veritatem quæris, viam tene: nam ipsa est via quę est veritas. Ipsa est quò is, ipsa est quà is: non per aliud is ad illud, non per aliud venis ad Christum. Per Christum ad Christum venis. Quomodo per Christi ad Christum? Per Christum hominem ad Christum Deum. Per verbum carnem factum, ad verbum quod in principio erat Deus apud Deum. Ab eo quod manducauit homo, ad illud quod quotidie manducant angeli. Sic enim scriptum est: Panem angelorum mãducauit homo. Panem cæli dedit eis: panem angelorum manducauit homo. Quis est panis angelorum? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Quomodo panem angelorum manducauit homo? Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Sed quia diximus manducare angelos, fratres, ne putetis morsibus fieri. Nam si hoc intellexeritis, quasi dilaniatur Deus quem mãducant angeli. Quis dilaniat iustitiã? Sed rursum mihi aliquis dicit: Et quis est qui mãducat iustitiã? Vnde ergo beati qui esuriunt & sitiũt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur? Cibus quem manducas per carnẽ vt reficiaris tu, ille deficit: vt reparet te, consumitur. Manduca iustitiam, & tu reficeris, & illa integra perseuerat: quomodo videlicet istam lucẽ corpoream reficiũtur isti oculi nostri, & res est corporea quæ videtur oculis corporeis. Multi enim cùm fuerint diuti*in [iinis] tenebris, infirmatur acies ipsorum, quasi ieiunio lucis. Fraudati oculi cibo suo, (luce quippe pascuntur) defatigãtur ieiunio & debilitantur, ita vt ipsam lucem qua reficiuntur videre non possint: & si diutiùs ab fuerit, extinguũtur, & tãquam moritur in eis ipsa acies lucis. Quid ergo? Quia tot oculi quotidie ista luce pascuntur, minor non ſfit, & illi reficiuntur, & ipsa integra permanet. Si hoc potuit Deus de luce corporea corporeis oculis exhibere: non exhibet mundis cordibus lucem illam infatigabilem, integram, perseuerantem, nulla ex patte deficientem? Quam lucem? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. *Videamus si lux est. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. In terra aliud est fons, aliud lumen. Sitiens quæris fontem, & vt peruenias ad fontẽ, quæris lucem: & si dies non est, accendis lucernã, vt ad fontem peruenias. Fons ille, ipsa est lux. Sitientibus fons est, cæco lux est. Aperiantur oculi vt videant lucẽ, aperiantur fauces cordis vt bibant fontem. Quod bibis, hoc vides, hoc audis. Totum tibi sit Deus: quia horum quæ diligis, totum tibi est. Si visibilia attendis, nec panis est Deus, nec aqua est Deus, nec lux ista est Deus, nec vestis est Deus, nec domus est Deus: omnia enim hæc visibilia sunt, & singula sunt. Quod est panis, non hoc est aqua: & quod est vestis, nõ hoc est domus: & quod sunt ista, non hoc est Deus: visibilia enim sunt. Deus tibi totũ est. Si esurieris, panis tibi est: si sitieris, aqua tibi est: si in tenebris es, lumen tibi est, quia incorruptibilis manet: si nudus es, immortalitatis vestis tibi est, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc inducrit immortalitatem. Omnia [enim] possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo. Nihil latius hac inopia. Quæris congruum nomen, non inuenis: quæris quo quo modo dicere, omnia inuenis. Quid simile, agnus & leo? De Christo vtrunq; dictum est: Ecce agnus Dei. Quomodo leo? Vicit leo de tribu Iuda. Audiamus Ioannem: Baptizabat Iesus. Diximus quia baptizabat Iesus. Quomodo Iesus? Quomodo Dominus, quomodo Dei filius, quomodo verbum, Sed verbum caro factum est. *Erat autem & Ioannes baptizans in Ænon iuxta Salim.* Locus quidam Ænon intelligitur, quia lacus erat. *Quia aquæ multæ erant ibi, & veniebãt, & baptizabãtur. Nondum enim missus erat in carcerem Ioannes.* Si meministis, ecce iterum dico, dixi quare baptizabat Ioannes: quia oportebat vt Dominus baptizaretur. Et quare oportebat vt Dominus baptizaretur? Quia multi contempturi erãt baptismum, eo quiam maiore gratia prædixerãt, quã videret alios fideles. Verbi gratia, iam cõtinenter viuens catechumenus, cõtemneret cõiugatum, & diceret se meliorẽ [esse] quàm ille sit fidelis. Ille catechumenus † posset dicere in corde suo: Quid mihi opus est baptismum accipere, vt hoc habeam quod & iste, quo iam melior sum? Ne ergo ceruix ista præcipitaret quosdã de meritis iustitiæ suæ plurimum elatos: baptizari voluit Dominus à seruo, tanquam alloquens filios capitales. Quid vos extollitis? Quid erigitis? Quia habetis, ille prudẽtiam, ille doctrinam, ille castitatẽ, ille fortitudinem patiẽtiæ? Nunquid tantum habere potestis, quantum ego qui dedi? Et tamẽ ego baptizatus sum à seruo, vos dedignamini à Domino. Hoc est, vt impleatur omnis iustitia. Sed dicit aliquis: Sufficiebat ergo vt baptizaret Dominum Ioãnes. Quid opus erat vt alij baptizarentur à Ioanne? Et hoc diximus, quia si solus Dominus baptizaretur à Ioanne, non deesset ista cogitatio hominibus, quòd meliorem habebat baptismũ Ioannes quàm Dominus. Dicerent enim: Vsquaeò magnus erat baptismus quẽ habebat Ioãnes, vt solus Christus illo fuerit dignus baptizari. Ergo vt ostẽderetur melior baptismus quem daturus erat Dominus, & ille tanquã serui intelligeretur, ille tanquã domini: baptizatus est Dominus, vt præberet humilitatis exemplum. Nõ solus autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Ioãnis melior baptismo Domini videretur. Ad hoc autem viam præbuit Dominus noster Iesus Christus, ſicut audistis fratres, neqs arrogans [eo] quòd habeat abundantiam alicuius gratiæ, dedignetur baptizari baptismo Domini. Quantumcumque enim catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat: nõ illi dimittitur, nisi cùm venerit ad baptismũ. Quomodo non caruit populus Israël populo Ægyptiorum, nisi cùm veniſſet ad mare rubrũ: sic † pressuris peccatorum nemo caret, nisi cùm ad fontem baptismi peruenerit. *Facta est ergo quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.* Baptizabat Ioannes, baptizabat Christus. Moti sunt discipuli Ioannis, concurrebatur ad Christum, veniebatur † ad Ioannem. Qui enim veniebant ad Ioannem, mittebat illos ad † Christum baptizari: non mittebantur ad Ioannem, qui à Christo baptizabantur. Turbati sunt discipuli Ioannis, & cœperunt quæstionem tractare cum Iudæis, quomodo solet fieri. Intelligas dixisse Iudæos, maiorem esse Christum, & ad eius baptismum debere concurri. Illi nondum intelligentes, defendebant baptismum Ioannis. Ventum est ad ipsum Ioannem, vt solueret quæstionem. Intelligat charitas vestra: Et hîc vtilitas ipsa humilitatis agnoscitur, & ostenditur vtrum in ipsa quæstione cùm errarent homines, gloriari apud se voluerit Ioannes. Fortasse enim † dixisset: Verum dicitis, rectè contenditis, baptismus meus est melior. Nã vt noueritis quòd baptismus meus est melior, ipsum Christum ego baptizaui. Poterat hoc dicere Ioannes baptizato Christo: Quantum se ſi vellet † extẽdere, habebat vbi se extẽderet: sed melius nouerat apud quem se humiliaret. Quem se nouerat neſcẽdo antecedere, illi voluit confitendo cedere. Salutẽ suã intelligebat in Christo esse. Iã dixerat superiùs: Nos omnes de plenitudine eius accepimus: & hoc confiteri Deum est. Quomodo enim omnes homines de plenitudine eius † accepimus, nisi ille sit Deus? Nam si ille homo & non Deus, de plenitudine Dei accipit etiã ipse qui non Deus est. Si autem omnes homines de plenitudine eius accipiunt, ille est fons, [&] illi bibentes. Qui bibunt fontem, & sitire possunt & bibere: fons nunquã sitit, fons seipso non eget. Fonte egent homines: aridis visceribus, aridis faucibus currunt ad fontem vt reficiãtur. Fons fluit vt reficiat, ita & Dominus Iesus. Videamus ergo quid responderit Ioannes. *Venerunt ad Ioannem & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui [tu] testimonium perhibuisti: ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad illum.* hoc est, Quid dicis? Non sunt prohibendi, vt ad te potius veniant? *Respondit & dixit: Non potest homo quicquam accipere, nisi ei datum fuerit de cælo.* De quo putatis hoc dixisse Ioannem? De seipso. Quid homo accepi, ait, de cælo. Intendat charitas vestra. Nõ potest homo quicquã accipere, nisi fuerit ei datum de cælo. *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, ego non sum Christus.* Tanquam dicens, Quid vos fallitis? Vosipsi mihi quomodo proposuistis quæstionem? Quid mihi dixistis: Rabbi, qui erat tecum trãs Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti. Nostis ergo quale testimonium illi perhibui. † Quomodo dicturus sum non esse illum, quem dixi esse? Ergo quia aliquid accepi de cælo vt aliquid essem, inanem me vultis esse, vt loquar contra veritatem? Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit illi datum de cælo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, Ego non sum Christus. Non es tu Christus? Sed quid si maior es illo, quia tu illum baptizasti? *Missus sum ego.* Præco sum, ille iudex est. Et audi testimoniũ multo vehementius, multo expressius. Videte quid nobiscum agatur, videte quid amare debeamus, videte quia aliquem hominẽ amare pro Christo, adulterium est. Quare hoc dico? Attẽdamus vocem Ioannis. Poterat in illo errari, poterat ipse putari qui non erat. Respuit à se falsum honorem, vt teneat solidam veritatem. Videte quid dicat Christum, quid se. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Casti estote, sponsum amate: Quid autem tu es qui nobis dicis, qui habet sponsam, sponsus est? *Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Aderit Dominus Deus noster pro motu cordis mei, multo enim gemitu plenum est, dicere quod doleo. Sed obsecro vos per ipsum Christum, vt quod dicere non potuero, vos cogitetis: noui enim dolorem meum exprimi satis dignè nõ posse. Multos enim adulteros video, qui sponsam tanto pretio emptam, amatam fœdam vt pulchra fieret, illo emptore, illo liberatore, illo decoratore, possidere volunt: & id agunt verbis suis, vt pro sponso amentur. De illo dictum est, hic est qui baptizat. Quis huc & exit & dicit, ego baptizo? Quis huc exit & dicit, ego quod dedero hoc est tanctum? Quis huc procedit qui dicit, bonum est tibi vt nascaris ex me? Amicum sponsi audiamus, non adulteros sponsi: audiamus zelantem, sed non sibi. Fratres, regredimini corde ad vestras domos, carnalia loquor, terrena loquor. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Multi habetis coniuges, multi habere vultis, multi etsi non vultis, habuistis: multi qui omnino coniuges habere non vultis, de coniugibus patrum vestrorum nati estis. Nullum cor est quod non iste tangat affectus, nullus in rebus humanis tam † deuius à genere humano est, qui quod dico non sentiat. Ponite aliquem peregrè profectum, commendasse amico suo sponsam suam. Vide quęso te, chatus meus es, ne fortè me absẽte pro me aliquis ametur. Qualis ergo ille qui custodiens sponsam vel vxorem amici sui, dat quidẽ operam vt nullus alius ametur: sed ſi se amari pro amico voluerit, & vti voluerit commendata sibi, quàm detestandus vniuerso humano generi apparet? Videat illam aliquãto petulãtius per feneſtram attendere aut iocari cum aliquo, prohibet tanquam zelet. Video zelantem, sed videam cui: vtrum amico absenti, an sibi præsenti. Putate hoc Dominum nostrum Iesum Christum fecisse. Commendauit amico suo spõsam suam, peregrè profectus est accipere regnum [suũ,] sicut dicit ipse in Euangelio, & tamen præsens est maiestate. Fallatur amicus qui trans mare profectus est, & ſi fallitur, væ illi qui fallit. Quid cùm fallere Deum † conatur intuentem omnium corda, & omnium secreta rimantem? Exiſtit aliquis hæreticus, & dicit: Ego do, ego sanctifico, ego iustifico: nolo eas ad illam sectam. Bene quidem zelat, sed vide cui. Nõ eas ad idola, bene zelat: non ad fortilegos, bene zelat. Videamus cui zelat. Ego quod do sanctum est, quia ego do. Ego quem baptizo baptizatus est, quẽ non baptizo nõ est baptizatus. Audi amicum sponsi, discc zelare amico tuo. Audi vocem illius: Hic est qui baptizat. Quare tibi vis arrogare quod tuum nõ est? Vsquaeò absens est qui hic reliquit spõsam suam? Nescis quia ille qui à mortuis resurrexit, ad dexteram patris sedet? Si contempserunt eum Iudæi in ligno pendentem, tu contemnis in cælo sedentem? Noluerit charitas vestra magnũ dolorem mẽ pati de hac re. Sed, vt dixi, dimitto cætera cogitationibus vestris. Non enim dico ſi loquar tota die, ſi plangam tota die, nõ sufficio. Non dico, ſi habeam, ſicut dicit propheta, fontem lachrymarum: sed ſi conuertar [in lachrymas, & lachrymæ fiam,] in linguas, & linguæ fiam, parum est. Redeamus, videamus quid dicit iste: qui habet sponsam, sponsus est: Non est mea sponsa. Et non gaudes in nuptiis? Imò gaudeo, ait. Amicus autem sponsi qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Nõ, inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem spõſi gaudeo. Ego sum in audiendo, ille in dicendo: ego sum illuminandus, ille lumen: ego † sum in aure, ille in verbo. Ergo amicus sponsi [qui] ſtat & audit eum. Quare ſtat? Quia non cadit. Quare non cadit? Quia humilis est. Vide ſtantem in solido. Non sum dignus corrigiam calceamenti eius soluere. Bene te humilias, meritò non cadis. Meritò ſtas, meritò audis eum, & gaudio gaudes propter vocem sponsi. Sic & Apostolus amicus sponsi, zelat & ipse, non sibi, sed sponso. Audi vocem zelantis. Zelo Dei vos zelo, dixit, non meo, non mihi, sed zelo Dei. Vnde? Quomodo? Quam zelas? Cui zelas? Despõsaui enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Quid ergo times? Quare zelas? Timeo, inquit, ne ſicut serpẽs seduxit Euã astutia sua, ſic & vestri sensus corrumpantur à castitate quæ est in Christo [Iesu.] Omnis Ecclesia virgo appellata est. Diuersa esse membra Ecclesiæ, diuersis donis pollere videtis atque gaudere. Alij coniugati, aliæ coniugatæ, alij viduati vxoribus non vltrà quærunt, aliæ viduatæ maritis vltrà non quærunt: alij integritatem ab ineunte ætate conseruant, aliæ virginitatem suam Deo vouerunt. † Diuisa sunt munera, sed omnes isti vna virgo est. Vbi est ista virginitas? Non enim in corpore. In corpore paucarum feminarum est. Etsi dici virginitas in viris potest, paucorum virorum sanctitas, integritas etiam corporis est in Ecclesia: & honorabilius membrum est. Alia autem membra non in corpore, sed omnia in mente seruant virginitatem. Quę est virginitas mentis? Integra fides, solida spes, syncera charitas. Hanc virginitatẽ timebat ille, qui zelabat spon ſo, à serpente corrumpi. Sicut enim membrum corporis violatur in quodam loco, ſic seductio linguæ violat virginitatẽ cordis. In mente nõ corrumpatur, quæ non

omnes

vult sine causa tenere corporis virginitatem. Quid ergo dicam, fratres [mei?] Et hæretici habent virgines, & multæ sunt virgines hæreticorum. Videamus si spôsum amant, vt virginitas ista custodiatur. Cui custoditur? Christo, inquit. Videamus si Christo, & non Donato. Videamus cui seruetur ista virginitas: citò probare poteritis. Ecce ostendo sponsum, quia ipse se ostêdit. Perhibet illi testimonium Ioannes: Hic est qui baptizat. O tu virgo, si sponso huic seruas virginitatê tuâ, quare curris ad eum qui dicit, Ego baptizo: cùm amicus spôsi tui dicat, Hic est qui baptizat? Deinde sponsus tuus totum orbem tenet, quare tu in parte corrûperis? Quis est spôsus? Quoniam rex omnis terræ Deus. Ipse sponsus tuus totum tenet, quia totum emit. Vide quâti emerit, vt intelligas quid emerit. Quod pretium dedit? Sanguinem dedit. Vbi dedit? Vbi fudit sanguinem suum? In passione. Nónne sponso tuo cantas, aut cantare te fingis, quâdo emptus est totus orbis: Foderunt manus meas & pedes [meos,] dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò B consideraverunt, & côspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem? Sponsa es, agnosce vestem sponsi tui. Super quam vestê missa est sors? Interroga Euangelium. Vide cui desponsata sis, vide à quo arrhas accipias. Interroga Euangelium: vide quid tibi dicat in passione Domini, Erat ibi tunica. Videamus qualis: Desuper texta. Desuper texta tunica quid significat, nisi charitatem? Desuper texta tunica quid significat nisi vnitatem? Hâc tunicâ attêde, quam nec persecutores Christi diuiserût. Ait enim, Dixerunt inter se: Non diuidamus eam, sed sortem super eam mittamus. Ecce † enim audistis psalmum: Vestem persecutores non côciderunt. Christiani Ecclesiam diuidunt. Sed quid dicam fratres? Apertè videamus quid emerit. Ibi enim emit, † vbi pretium dedit. Pro quanto dedit? Si pro Africa dedit, simus Donatistæ, & non appellemur Donatistæ, sed Christiani, quia Christus solam Africam emit: quanquam & hîc nô soli Donatistæ. Sed C nô tacuit in commercio suo quid emerit. Fecit tabulas, Deo gratias, non nos fefellit: opus est vt audiat illa spôsa, & intelligat ibi cui vouerit virginitatem. Ibi enim in ipso Psalmo, vbi dictum est: Foderunt manus meas & pedes [meos,] dinumerauerût omnia ossa mea: vbi passio Domini apertissimè declaratur. Qui psalmus omni anno legitur nouissima hebdomada intento vniuerso populo, imminente passione Christi: & apud nos, & apud illos Psalmus iste legitur. Intendite fratres quid ibi emit: recitentur tabulæ commerciales, quid ibi emit, audite: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominû vniuersi fines terræ. Et adorabunt in côspectu eius vniuersæ patriæ gentium: quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ecce quid emit. Ecce quoniam rex omnis terræ Deus est sponsus tuus. Quid ergo ad pannos vis deduci? Talem diuitem agnosce. Totum emit, & tu dicis, partê hîc habes. O si placeres spôso, ô si non corrupta loquereris, & corrupta quod peius D est, corde, non corpore. Amas hominem pro Christo, amas dicentem, Ego baptizo: amicum sponsi nô audis dicentem, Hic est qui baptizat. Non audis dicentê, Qui habet sponsam, sponsus est. Ego non habeo sponsam, dixit. Sed quid sum? Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Euidenter ergo fratres mei, nihil prodest istis seruare virginitatem, habere continêtiam, eleemosynas dare omnia illa quæ laudantur in Ecclesia, nihil illis prosunt, quia conscindût vnitatem, id est, tunicam illam charitatis. Quid faciunt? Diserti sunt multi inter illos, magnæ linguæ, flumina linguarum. Nunquid angelicè loquuntur? Audiant amicum sponsi zelantem sponso, non sibi: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatê autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Sed quid dicunt? Habemus baptismum. Habes, sed nô tuum. Aliud est habere, aliud dominari. Baptismum habes, quia accepisti vt baptizatus sis. accepisti tanquam illuminatus: si tamen à te non tenebratus. Et quando das, minister das, non possessor: præco clamas, nô iudex. Per præconem loquitur iudex, & in actis tamen non scribitur, præco dixit: sed, iudex dixit. Proinde vide † si tuum est quod das, potestate. Si autem accepisti, confitere cum amico sponsi: Non potest homo accipere quicquam, nisi datû fuerit ei de cælo. Confitere cum amico sponsi: Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat & audit eum. Sed ô si stares & audires eum, & non caderes, vt audires te. Audiendo enim cum stares, & audires: nam loqueris, & tibi caput inflas. Ego, inquit, ecclesia, si sponsa sum, si arrhas accepi, si pretio sanguinis illius redempta sum, audio vocem sponsi: & vocem amici sponsi tunc audio, si sponso meo det gloriam, non sibi. Dicat amicus, Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Ecce habes sacramenta, & ego concedo. Habes formam, sed sarmentum es de vite præsium. Tu formam ostendis, ego radicem quæro. De forma fructus non exit, nisi vbi est radix. Vbi autem est radix, nisi in charitate? Et audi formam sarmentorum. Paulus loquatur: Si sciam, inquit, omnia sacramenta, & habeam omnem prophetiam & omnem fidem: & quantam fidem? ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Nemo ergo vobis fabulas vendat. Et Pontius fecit miraculum, & Donatus orauit, & respondit ei Deus de cælo. Primò, aut falluntur aut fallunt. Postremò fac illum montes transferre. Charitatem autem, inquit, non habeam, nihil sum. Videamus vtrum habueritcharitatem. Crederem, si non diuisisset vnitatem. Nâ & contra istos, vt sic loquar, mirabiliarios cautum me fecit Deus meus, dicens: In nouissimis temporibus exurgêt pseudoprophetæ, facientes signa & † portenta, vt in errorem inducant si fieri potest etiam electos. Ecce prædixi vobis. Ergo cautos nos fecit spôsus, quia & miraculis decipi non debemus. Aliquando enim & desertor terret prouincialem: sed vtrum in castris sit, & aliquid illi prosit character ille in quo signatus est, hoc attendit qui terreri & seduci non vult. Teneamus ergo vnitatem, fratres mei: præter vnitatem & qui facit miracula nihil est. In vnitate enim erat populus Israël, & nô faciebat miracula: præter vnitatem erant magi Pharaonis, & faciebant similia Moysi. Populus Israël, vt dixi, non faciebat [miracula.] Qui erant salui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus apostolus resuscitauit mortuum. Simon Magus fecit multa. Erât ibi † multi Christiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon. Sed vnde gaudebant? Quia nomina eorum erant scripta in cælo. Nam & redeuntibus discipulis, Dominus noster Iesus Christus propter fidem gentium hoc ait. Dixerût enim gloriantes ipsi discipuli: Ecce Domine in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt. Bene quidem confessi sunt, detulerunt honorem nomini Christi. Et tamê quid ait eis? Nolite in hoc gloriari, quia dæmonia vobis subiecta sunt, sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Petrus dæmonia exclusit, nescio quæ anicula vidua, nescio quis homo qualiscûq; laicus habens charitatem, tenens integritatem fidei, non facit hoc. Petrus in corpore oculus est, ille in corpore digitus, in eo tamen corpore est, in quo & Petrus: & si minus valet digitus quàm oculus, non est tamen præcisus à corpore.

pore. Melius est esse digitû & esse in corpore quàm esse A oculum & euelli de corpore. Proinde fratres mei, nemo vos fallat, nemo vos seducat: amate pacem Christi, qui pro vobis crucifixus est cùm Deus esset. Paulus dicit: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Et quisquam nostrûm dicit quia aliquid est? Si dixerimus quòd aliquid sumus, & nô illi gloriam dederimus, adulteri sumus: nos amari volumus, non sponsum. Vos Christum diligite, & nos in illo: in quo & vos à nobis diligimini. Inuicem se diligant membra, sed omnia sub capite viuât. Dolore quidem, fratres mei, multa coactus sum dicere, & † pauca dixi: lectionem [tamen] finire non potui, aderit Dominus vt opportunè finiatur. Nolui enim amplius onerare corda vestra, quæ volo vacare gemitibus & orationibus pro his qui adhuc surdi sunt, & non intelligunt.

Ab eo quod scriptum est: Hoc ergo gaudium meum impletum est, illum oportet crescere, me autem minui: vsque ad id quod ait, Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

TRACTATVS XIIII.

LECTIO ista de sancto Euangelio excellêtiam diuinitatis Domini nostri Iesu Christi, & humilitatê hominis qui meruit dici amicus sponsi, nos docet: vt distinguamus quid intersit inter hominem hominem, & hominem Deum. Quia homo Deus Dominus noster Iesus Christus, Deus ante omnia sæcula, & homo in nostro sæculo: Deus de patre, homo de virgine, vnus tamê atque idem Dominus & saluator Iesus Christus, filius Dei Deus & homo. Ioannes verò excellêtis gratiæ missus ante ipsum, illuminatus ab illo qui lumen est. De Ioanne enim dictum est: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Potest quidem dici lumen, & bene dicitur & ipse lumê: sed illuminatum, non illuminans. Aliud est enim lumen quod illuminat, & aliud C lumen quod illuminatur: nam & oculi nostri lumina dicuntur, & tamen in tenebris patent & non vident. Lumen autem illuminans à seipso lumen est, & sibi lumen est, & non indiget alio lumine vt lucere possit, sed ipso indigent cætera vt luceant. Confessus est ergo Ioannes sicut audistis, quia cùm discipulos multos faceret Iesus, & perferretur ad eum † veluti vt instigaretur, quasi inuido enim narrauerunt: Ecce ille facit plures discipulos quàm tu: * confessus est quid esset, & inde meruit adipsum pertinere, quia non est ausus se dicere quod est ille. Hoc ergo dixit Ioannes: Non potest homo accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de cælo. Ergo Christus dat, homo accipit. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim: Ego non sum Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet spôsum, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Non sibi gaudium fecit de se. Qui enim vult gaudere de se, tristis erit, qui autê de Deo D vult gaudere, semper gaudebit, quia Deus sempiternus est. Vis habere gaudium sempiternum? † Adhære illi qui sempiternus est. Talem se dixit Ioannes. Propter você sponsi gaudet amicus sponsi, ait, non propter vocem sui: & stat & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: de illo enim quodam qui cecidit, dictum est, Et in veritate non stetit. De diabolo dictum est. Ergo stare debet amicus sponsi & audire. Quid est stare? Permanere in gratia eius quem accepit: & audit vocem ad quam gaudeat. Sic erat Ioannes. Nouerat vnde gaudebat, non sibi arrogabat quod ipse non erat: sciebat illuminatum se, non illuminatorem. Erat enim lumen verum, ait Euangelista, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Si ergo omnem hominem, & ipsum Ioannem, quia & ipse de hominibus. Etenim quamuis nemo exurrexit maior Ioanne in natis mulierum, vnus tamen & ipse ex his qui nati sunt ex mulieribus. Nunquid comparandus est ei, qui quia voluit natus est? Et ideo nouo partu, quia nouus nat⁹. Ambæ enim generationes Domini inuisitatæ sunt, & diuina & humana. Diuina non habet matrem, humana nô habet patrem. Ergo vnus de cæteris Ioannes, sed tamen maioris gratiæ, ita vt in natis mulierum nemo † exurrexerit maior illo, tantam testificationê tribuit Domino nostro Iesu Christo: vt illum dicat sponsum, se amicum sponsi, nô dignû tamen soluere corrigiam calceamenti ipsius. Hinc audiuit iam multa charitas vestra, quod sequitur videamus: aliquantum enim spissum est ad intelligendum. Sed quoniâ dicit ipse Ioânes, quia nô potest homo accipere quicquam, nisi datû illi fuerit de cælo, quicquid non intellexerimus, rogemus eum qui dat de cælo: quia B homines sumus, & non possumus accipere quicquam, nisi ille dederit qui homo non est. Hoc ergo sequitur, & dicit Ioânes: *Hoc ergo gaudium meum impletum est.* Quod est gaudium ipsius? Vt gaudeat ad vocem sponsi. Impletum est in me, habeo gratiam meam, plus mihi non assumo, ne & quod accepi amittam. Quod est hoc gaudium? Gaudio gaudet propter você spôsi. Intelligat ergo homo non se gaudere debere de sapiêtia sua, sed de sapientia quam accepit à Deo. Nihil plus quærat, & non amittit quod inuenit: multi enim ideo facti sunt insipientes, quia dixerunt se esse sapientes. Arguit illos Apostolus, & dicit de ipsis: Quia quod notum est Dei, ait, manifestû est illis: Deus enim illis manifestauit. De quibusdam ingratis, impiis, audite quid dicat: Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint ipsi inexcusabiles. Quare inexcusabiles? Quia cognoscentes Deum, non dixit, quia non cognouerunt, [sed quia] cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Si enim Deum cognouerant, simul cognouerant quia nô eos fecerat sapiêtes nisi Deus. Non ergo sibi tribuerent quod à se non habebant, sed ei à quo acceperant: non autem agêdo gratias insipientes facti sunt. Ergo Deus quod dederat gratis, tulit ingratis. Noluit esse hoc Ioannes, gratus esse voluit. Cô fessus est accepisse se, & gaudere se dixit propter vocem sponsi, & ait: Hoc ergo gaudium meum impletum est. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Quid est hoc? Illum oportet exaltari, me autê humiliari. Quomodo crescit Iesus? Quomodo crescit Deus? Perfectus non crescit. Deus autem nec crescit, nec minuitur. Si enim crescit, perfectus non est: si minuitur, Deus non est. Iesus autem Deus quomodo crescit? Si ad ætatem, quia dignatus est esse homo & fuit puer: & cùm sit verbum Dei, infans in præsepi iacuit, & cùm ipse matrem suam condiderit, lac infantiæ de matre suxit. Quia creuit ergo Iesus ætate carnis, ideo fortè dictum est, Illum oportet crescere, me autem minui. Sed quare & hoc? Ioânes & Iesus, quantum ad carnem pertinet, coæui erant. Sex menses inter se habebant, & pariter creuerant: & si diuinus ante mortem Dominus noster Iesus Christus vellet hîc esse, & ipsum Ioannem hîc secum esse, quomodo pariter creuerant, ita pariter senescere poterant. Quare ergo illum oportet crescere, me autê minui? Primò, quia iam & dominus triginta annorum erat, nunquid iuuenis si iam triginta annorum sit, adhuc crescit? Iam ab ipsa ætate vergere incipiunt homines, & declinare ad

grauiorem ætatem, & inde ad senectutem. Sed & si pue A
ri essent ambo, non diceret, Illum oportet crescere, me
autem minui: sed diceret simul nos oportet crescere.
Nunc autem triginta annorum ille, triginta & ille: sex
mẽses qui intererant, nullam distinguũt ætatem. Magis
illud inuenit lectio quàm aspectio. Quid ergo est, Illum
oportet crescere, me autẽ minui? Magnũ hoc sacramẽ-
tum, intelligat charitas vestra. Antequam veniret Do-
minus Iesus, homines gloriabantur de se. Venit ille ho-
mo, vt minueretur hominis gloria, & augeretur gloria
Dei. Etenim venit ille sine peccato, & inuenit omnes
cum peccato. Si sic venit ille vt dimitteret peccata, De'
largiatur, homo confiteatur. Etenim cõfessio hominis,
humilitas hominis: miseratio Dei, altitudo Dei. Si er-
go venit ille dimittere homini peccata [sua,] agnoscat
homo humilitatem suam, & Deus faciet misericordiam
suam. Illum oportet crescere, me autem minui. Hoc est,
illum oportet dare, me autem accipere: illum glorifica-
ri, me autem confiteri. Intelligat homo gradum suum, B
& confiteatur Deo, & audiat Apostolum dicentem ho-
1.Cor.4. mini superbienti & elato, & extollere se volenti, Quid
b.7. enim habes quod nõ accepisti? Si autem accepisti, quid
gloriaris quasi non acceperis? Intelligat ergo homo
quia accepit, qui volebat suum dicere quod nõ est eius,
& minuatur: bonum est enim illi vt Deus in illo glorifi-
cetur. Ipse in se minuatur, vt in Deo augeatur. Hæc te-
stimonia & hãc veritatem, etiam passionibus suis signi-
ficauerunt Christus & Ioannes. Nam Ioannes capite
minutus, Christus in cruce exaltatus, vt & ibi appareret
quid est, Illum oportet crescere, me autem minui. De-
inde natus est Christus cùm iam inciperent crescere
dies, natus est Ioannes quando cœperunt minui dies.
Attestata est ipsa creatura & ipsæ passiones, verbis Ioã-
nis dicentis, Illum oportet crescere, me autem minui.
Crescat ergo in nobis gloria Dei, & minuatur gloria no
stra, vt in Deo crescat & nostra. Hoc enim dicit Apo-
1.Cor.1. stolus, hoc dicit Scriptura sanctа: Qui gloriatur, in Do- C
d.31. mino glorietur. In te vis gloriari & crescere, sed malo
Hier.9. tuo malè crescis. Qui enim malè crescit, iustè minuitur.
i.23. Crescat ergo Deus qui semper perfectus est, crescat in
te. Quanto enim magis intelligis Deum, & quanto ma-
gis capis, videtur in te crescere Deus: † ipse autem non
al.Iuse. crescit, sed semper perfectus est. Intelligebas heri mo-
dicum, intelligis hodie amplius, intelliges cras multo
amplius: lumen ipsum Dei crescit in te, ita velut Deus
crescit, qui semper perfectus manet. Quemadmodum
si curarentur alicuius oculi ex pristina cæcitate, & inci-
peret videre paululum lucis, & alia die plus videret, &
tertia die amplius, videretur illi lux crescere, lux tamen
perfecta est, siue ipse videat, siue non videat: sic est & in-
terior homo. Proficit quidem in Deo, & Deus in illo vi-
detur crescere: ipse tamen minuitur, vt à gloria sua decidat,
& in gloriam Dei surgat. Et distinctè iam & mani-
Io.3. d.31. festè apparet quod modò audiuimus. *Qui de sursum ve-*
nit, supra omnes est. Vide quid dicat de Christo. Quid de D
se? *Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur.* Quid de
sursum venit, supra omnes est, Christus est: qui autẽ est
de terra, de terra est, & de terra loquitur, Ioannes est.
Et hoc est totum. Ioannes de terra est, & de terra loqui-
tur? Totum testimonium quod perhibet de Christo, de
terra loquitur? Non voces Domini audiuntur à Ioan-
*de. ne, vbi testimonium perhibet * Christo? Quomodo er-
go de terra loquitur? Sed de homine dicebat. Quantum
ad ipsum hominem pertinet, de terra est, & de terra lo-
quitur. Si autem aliqua loquitur diuina, illuminatus est
à Deo. Nam si non esset illuminatus, terra terrã loque-
retur. Ergo seorsum est gratia Dei, seorsum est natura
hominis. Modo naturam hominis interroga: nascitur,
crescit, vsitata ista hominum discit. Quid nouit nisi ter-
ram de terra? Humana loquitur, humana nouit, huma-
na sapit. Carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspi-
catur. Ecce est totus homo. Veniat gratia Dei, illumi-
net tenebras illius sicut dicit: Tu † illuminas lucernam Psalm.17.
meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. c.29. Alban.
Assumat mentem humanam, conuertatur ad lucem ſti- subin.
am: incipit iam dicere quod Apostolus dicit: Non ego, 1.Cor.15.
sed gratia Dei mecum. Et, Viuo autem iam non ego, Galat.
viuit verò in me Christus. Hoc est, illũ oportet cresce- 2.d.20.
re, me autem minui. Ergo Ioannes quantum ad Ioan-
nem pertinet, de terra est, & de terra loquitur. Si quid
diuinum audisti à Ioanne, illuminantis est, non recipié-
tis. *Qui de cælo venit, supra omnes est, & quod vidit &* Io.3.d.31.
audiuit, hoc testificatur, & testimonium eius nemo accipit. De
cælo venit, supra omnes est Dominus noster Iesus Chri-
stus: de quo superius dictum est: Nemo ascendit in cæ-
lum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in
cælo. Est autem super omnes, & quod vidit & audiuit à
patre,] hoc loquitur. Habet enim & patrem ipse filius
Dei: habet & patrem, & audit à patre. Et quod audit à
patre quid est? Quis hoc explicat? Quando lingua mea,
quando cor meum sufficere potest, vel cor ad intelligẽ-
dum, vel lingua ad proferendum, quid est quod filius
audiuit à patre? Fortè filius verbum patris audiuit. Im-
mò filius verbum patris est. Videtis quemadmodũ hîc
fatigetur omnis conatus humanus. Videtis quemad-
modum hîc deficiat omnis coniectura pectoris nostri,
& omnis intentio mentis caligantis. Audio dicentem Io.1.c.1.
Scripturam, quia ipse filius hoc loquitur, quod audiuit
à patre: & rursum audio dicẽtem Scripturam, quia ipse
filius verbum patris est: In principio erat verbum & ver Io.1.a.1.
bum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Nos loqui-
mur verba volantia & transeuntia: mox vt sonuerit [ex]
ore tuo verbum tuum, transit, peragit strepitum suum &
transit in silentium. Nunquid potes sequi sonum tuum,
& tenere vt ſtet? Cogitatio tamen tua manet, & de ipsa
cogitatione manẽte dicis multa verba transeũtia. Quid
dicim⁹, fratres mei? Deus cùm loquerctur, adhibuit vo-
cem, adhibuit sonos, adhibuit syllabas? Si adhibuit ista,
qua lingua locutus est? Hebræa, an Græca, an Latina?
Ibi necessariæ linguæ, vbi distinctio gentium. Ibi autem
nemo potest dicere, illa lingua, vel illa lingua locutus es-
se Deum. Cor tuum attende. Quando concipis verbum
quod dicas. Dicam enim si potuero quod in nobis at-
tendamus, non vnde illud comprehendamus. Quando
ergo concipis verbum quod proferas, rem vis dicere,
& ipsa rei conceptio in corde tuo iam verbum est. Nõ-
dum processit, sed iam natum est in corde, & manet vt
procedat. Attendis autem ad quem procedat, & cum
quo loquaris. Si Latinus est, vocem Latinam quæris. Si
Græcus est, verba Græca meditaris. Si Punicus est, attẽ-
dis si nosti linguam Punicam. Pro diuersitate ergo au-
ditorum diuersas linguas adhibes, vt proferas verbum
conceptum. Illud autem quod corde conceperas, nul-
la lingua tenebatur. Cùm ergo Deus loquens, linguam
non quæreret, & genus † locutionis non assumeret, quo- d.docto-
modo auditus est à filio, cùm ipsum filium sit locutus rum.
Deus? Quomodo enim tu verbum quod loqueris, in
corde habes, & apud te est, & ipsa cõceptio spiritalis est:
nam sicut anima tua spiritus est, ita & verbum quod cõ-
cepisti, spiritus est: nondum enim accepit sonum vel per
syllabas diuidatur, sed manet in conceptione cordis &
in speculo mentis: sic Deus edidit verbum, hoc est, ge-
nuit filium. Et tu quidem ex tempore gignis verbum e-
tiam in corde, Deus sine tempore genuit filium per quẽ
creauit omnia tempora. Cùm ergo verbũ Dei filius sit,
filius autem locutus est nobis, non verbum suum, sed
verbum

verbum patris: se nobis loqui voluit, qui verbum patris A
loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit, & oportuit,
dixit Ioãnes: quomodo potuim⁹, nos exposuimus. Cui
ad cor nondum peruenit dignus de tanta re intellectus,
habet quò se conuertat, habet quo pulset, habet à quo
1.Io. quærat, habet à quo petat, habet à quo accipiat. Qui de
cælo venit, supra omnes est, & quod vidit & audiuit, hoc
testatur, & testimonium eius nemo † accipit. Si nemo,
vt quid venit? Quorundam ergo nemo. Est quidam po-
pulus præparatus ad iram Dei, damnãdus cum diabolo:
horum nemo accipit testimonium Christi. Nam si o-
1.d.33. mnino nemo, nullus homo: quid est quod sequitur, *Qui*
autem accipit testimonium eius, signauit quia Deus verax est?
Certè ergo non nemo, si tu ipse dicis: Qui accepit testi-
monium eius, signauit quia Deus verax est. Responde-
ret ergo fortasse Ioannes interrogatus & diceret: Noui
quid dixerim, nemo. Est enim quidam populus natus
ad iram Dei, & ad hoc prægnitus. Qui sint enim cre-
dituri, & qui nõ sint crediturl, nouit Deus. Qui sint per- B
seueraturi in eo quod credidерũt, & qui sint lapsuri, no-
uit Deus: & numerati sunt Deo omnes futuri in vitam
æternam, & nouit iam illum populum distinctum. Et si
ipse nouit, & prophetis dedit nosse per spiritum suum,
dedit & Ioanni. Attendebat ergo Ioannes, non oculo
suo: nam quãtum ad ipsum pertinet, terra est, & de terra
loquitur: sed in ea gratia spiritus, quam accepit à Deo,
vidit quendam populum impium infidelem. Attendẽs
illum in infidelitate sua, ait: Testimonium eius qui venit
de cælo, nemo accipit. Quorum nemo? Eorum qui ad
Ioan.15. finistrã futuri sunt: eorum quibus dicetur, Ite in ignem
c.41. æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Qui
ergo accipiunt? Illi qui ad dexteram futuri sunt: illi qui-
bus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite re-
gnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Attẽ-
dit ergo in spiritu diuisionem, in genere autẽ humano
commixtionem: & quod nondum locis separatum est,
separauit intellectu. Separauit cordis aspectu, & vidit C
duos populos, fidelium & infidelium. Attendit infide-
les, & ait, Qui de cælo venit, supra omnes est, & quod
3.Ioan. vidit & audiuit, hoc † testatur, & testimoniũ eius nemo
d.12. accipit. Deinde † transtulit se à sinistra, & aspexit ad dex
teram: & secutus ait, Qui accepit testimoniũ eius, signa-
uit quia Deus verax est. Quid est, signauit quia Deus ve-
rax est, nisi homo mendax est, & Deus verax est? Quia
nemo hominum potest dicere quod veritatis est, nisi il-
c.e.m. luminetur ab eo qui mentiri nõ potest. Deus † ergo ve-
d.29. rax, Christus † autem Deus. Vis probare? Accipe testi-
monium eius, & inuenis. Qui enim accipit testimoniũ
eius, signauit quia Deus verax est. Quis? Ipse qui de cæ-
lo venit & supra omnes est, Deus verax est. Sed si nõdũ
illa intelligis Deum, nõdum accepisti testimoniũ eius.
Accipe & signas: præfumenter intelligis, definienter a-
Io.3.d.34. gnoscis, quia Deus verax est. *Quẽ enim misit Deus, verba* D
Dei loquitur. Ipse est Deus verax, & misit illũ Deus. Deus
misit Deum, lunge ambos, vnus Deus: Deus verax mis-
sus à Deo. De singulis interroga, Deus: & de ambobus
interroga, Deus. Non singuli dij, & ambo dij: sed sin-
gulus quisque Deus, & ambo Deus. Tanta enim ibi est
charitas Spiritus sancti, tanta pax vnitatis vt de singulis
cùm interrogatur, Deus tibi respondeatur: de trinitate
cùm interrogatur, Deus tibi respondeatur. Si enim spi-
ritus hominis quando inhæret Deo vnus spiritus est, a-
1.Cor.6. pertè Apostolo dicente, Qui adhæret Domino, vnus
d.17. spiritus est: quanto magis filius æqualis adhærens patri
simul cum illo vnus Deus est? Audite alterum testimo-
nium. Nostis quàm multi crediderunt, quando omnia
quæ habebant, ad pedes apostolorũ vendita posuerunt,
vt distribueretur vnicuique sicut opus erat. Et de illa cõ

Auguſt. tom. 9.

gregatione sanctorum quid dicit Scriptura? Erat illis a- Act.4.
nima vna & cor vnum in † Deum. Si charitas de tot a- f.32.
nimabus fecit animam vnam, & de tot cordibus fecit al Domino.
cor vnum: quanta est charitas inter patrẽ & filium? Ma-
ior vtique potest esse quàm inter illos homines quibus
erat cor vnum. Si ergo multorum fratrum cor vnum
propter charitatem, & multorum fratrum anima vna
propter charitatem: Deus pater & Deus filius dicturus
es, quia duo sunt? Si duo dij sunt, non est ibi summa cha
ritas. Si enim hîc tanta charitas est, vt animam tuam &
animam amici tui vnam animam faciat, quomodo ibi
non est vnus Deus pater & filius? Absit vt hoc sentiat fi-
des non ficta. Prorsus quantum excellat charitas illa,
hinc intelligite. Multæ animæ sunt multorum hominũ,
& si se diligunt, vna anima est. Sed possunt dici & multę
animæ, [Possunt, sed] in hominibus: quia non est tanta
coniunctio. Ibi autem, vnum Deũ licet dicas: duos aut
tres deos non licet [vt] dicas. Hinc tibi commendatur
supereminentia & summitas charitatis tanta, vt maior
esse nõ possit. Quem enim misit Deus, verba Dei loqui-
tur. Hoc vtiq; de Christo dicebat, vt se ab illo distingue-
ret. Quid enim? Ipsum Ioannem nónne Deus misit? An
non ipse dixit, missus sum ante eum: & qui me misit ba- Io.1.c.33.
ptizare in aqua? Et de illo dictum est: Ecce mitto ange- Mãt.3.a.1.
lum meum, qui præparabit viam tuam ante te. Nónne
& ipse verba Dei loquitur, de quo etiam dictũ est, quòd
sit amplius quàm propheta? Si ergo & ipsum Deus mi-
sit, & verba Dei loquitur: quomodo ad distinctionem
de Christo eũ dixisse accipimus: Quẽ enim misit Deus,
verba Dei loquitur? Sed vide quid adiungat: *Non enim* Io.3.d.34.
ad mensuram dat Deus spiritum. Quid est hoc, Non enim
ad mensuram dat Deus spiritum? Inuenimus quia ad Ephes.4.
mensuram dat Deus spiritum. Audi Apostolum dicen- a.7.
tem: Secundum mensuram donationis Christi. Homi- 1.Cor.12.
nibus ad mensuram dat, vnico filio non dat ad mensu- a.8.
ram. Quomodo hominibus ad mensuram? Alij quidem
datur per spiritum sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ C
secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu,
alij prophetia, alij † discretio spirituum, alij genera lin- al.diuersita-
guarum, alij donatio curationum. Nunquid omnes a- tio.al.iudi-
postoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes catie.
doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes
dona habent sanitatum? Nũquid omnes linguis loquũ-
tur? Nunquid omnes interpretantur? Aliud habet iste,
aliud ille: & quod habet ille, non habet iste. Mẽsura est,
diuisio quædam donorum est. Ergo hominibus ad mẽ-
suram datur, & concordia ibi vnum corpus facit. Quo-
modo aliud accipit manus vt operetur, aliud oculus vt
videat, aliud auris vt audiat, aliud pes vt ambulet, anima
tamen vna est quæ agit omnia, in manu vt operetur, in
pede vt ambulet, in aure vt audiat, in oculo vt videat:
sic sunt etiam diuersa dona fidelium, tanquam membris
ad mensuram vnicuiq; propriam distributa. Sed Chri- al.accipit.
stus qui dat, non ad mensuram † accepit. Audi enim ad-
huc quid sequitur, quia de filio dixerat: Non enim ad D
mensuram dat Deus spiritum. *Pater diligit filium, & o-* Io.3. d.35.
mnia dedit in manu eius. Adiecit, omnia dedit in manu
eius: vt nosses & hîc qua distinctione dictum sit, pater
diligit filium. Quare enim? Pater non diligit Ioannem?
Et tamen non omnia dedit in manu eius. Pater non di-
ligit Paulum? Et tamen non omnia dedit in manu eius.
Pater diligit filium, sed quomodo pater filium, nõ quo-
modo dominus seruum: quomodo vnicum, non quo-
modo adoptatũ. Itaq; omnia dedit in manu eius. Quid
est, omnia? Vt tantus sit filius, quãtus est pater. Ad æqua Phil.2.a.6.
litatem enim sibi genuit eum, cui rapina nõ esset in for-
ma Dei esse æqualem Deo. Pater diligit filiũ, & omnia
dedit in manu eius. Ergo cùm ad nos pater dignatus

est mittere filiũ,non putemus aliquid minus nobis mi-
sum quam est pater. Pater mittẽs filium, se alterum mi-
sit. Nunquæ putãtes adhuc discipuli, quia pater aliquid
maius est quàm filius, videntes carnem & non intelli-
Io.14.a.8. gentes diuinitatem, dixerunt ei: Domine ostẽde nobis
patrem, & sufficit nobis. Tanquam[si]dicerent: Iam no-
uimus te, & benedicimus te, quia nouimus te. Gratias
enim tibi agimus, quia ostendisti te nobis, sed patrem
nondum nouimus. Propterea cor nostrum ardet, & fat-
agit concupiscentia quadam sanctа videndi patris tui
qui te misit. Ipsum nobis ostende, & nihil amplius à te
desiderabimus: sufficit enim nobis cùm ille fuerit de-
monstratus, quo maior esse nemo potest. Bona concu-
piscentia, bonum desiderium: sed paruus intellectus.
Attendens enim ipse Dominus Iesus, paruos magna
quærentes, & se ipsum magnum inter paruos, & paruũ
inter paruos, ait Philippo qui hoc dixerat, vni ex disci-
pulis: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognoui-
stis me Philippe? Posset hic Philippus respondere: co-
gnouimus te. Sed nunquid diximus tibi, ostende nobis
te? Te cognouimus, sed patrem quærimus. Subiecit sta-
tim: Qui me† vidit, vidit & patrem. Si ergo æqualis patri
missus est, non eum æstimemus ex infirmitate carnis,
sed cogitemus maiestatem indutam carne, non oppres-
sam carne. Manens enim Deus apud patrem, apud ho-
al.ad. mines factus est homo, vt tu per illum qui † apud te fa-
ctus est homo, fieres talis qualis capit Deus: non enim
homo poterat capere Deum. Videre poterat homo ho-
minẽ, capere Deum nõ poterat. Vnde nõ poterat cape-
re Deum? Quia oculum cordis vnde caperet, nõ habe-
bat. Erat ergo aliquid intus sauciũ, & aliquid foris sanũ.
Corporis oculos habebat sanos, cordis oculos habebat
saucios. Factus est ille homo ad corporis oculũ: vt cre-
dens in cum qui videri corporaliter potuit, curreres ad
eum ipsum videndum quem spiritaliter videre non po-
teras. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognoui-
stis me Philippe? Qui me vidit, vidit & patrem. Quare
illi non illum videbant? Ecce videbant illum, & patrem
non videbant. Videbant carnem, sed maiestas latebat.
Quod videbant discipuli qui amauerunt, viderunt & Iu
dæi qui crucifixerunt. Inuis ergo erat totus ille, & sic in-
tus in carne, vt apud patrem maneret: non enim dese-
ruit patrem quãdo venit ad carnem. Carnalis cogitatio
non capit quod dico. Differat intellectum, & incipiat à
Io.3.d.36. fide. Audiat quod sequitur: *Qui credit in filium, habet vi-
tam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vi-
tam, sed ira Dei manet super eum.* Non dixit, ira Dei venit
ad eum, sed ira Dei manet super eum. Omnes qui nasci
tur mortales, habent secum iram Dei. Quam iram Dei?
Quam accepit primus[homo] Adam. Si enim peccauit
Genes. 2. primus homo, & audiuit, Morte morieris, factus est
c.17. mortalis ille, & cœpimus nasci mortales: cùm ira Dei
nati sumus. Venit inde filius non habens peccatum, &
indutus est carne, indutus est mortalitate. Si ille nobis-
cũ cõmunicauit iram Dei, nos pigri sumus cum illo D
cõmunicare gratiã Dei? Qui ergo non vult credere in fi
lium, ira Dei manet super eum. Quæ ira? De qua dicit
Eph.2.a.3. Apostolus, Fuimus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri.
Omnes ergo filij iræ, q̃a de maledicto mortis veniẽtes.
Crede in Christum factum propter te mortalem, vt illũ
capias immortalem: quando enim ceperis eius immor-
talitatẽ, nec tu eris mortalis. Viuebat, moriebaris: mor-
tuus est, vt viuas. Attulit gratiam Dei, abstulit iram Dei.
Deus bibit mortem, ne mors biberet hominem.

*Ab eo loco vbi ait, Vt ergo cognouit Iesus, quia audierũt Pha-
risæi, q̃a Iesus plures discipulos facit: vsq; ad id quod ait, Et
mulieri dicebãt, quia nõ iã propter tuã loquelã credimus: ipsi
enim & audiuimꝰ & scimus q̃a hic est verè saluator mũdi.*

TRACTATVS XV.

A

SNON rude est auribus charitatis vestræ Eu- C.1.1.
angelistam Ioãnem velut aquilam volare
altiùs, caligináque terræ transcendere,
& lucem veritatis firmioribus oculis intu-
eri. Multa enim iam ex Euangelio eius per
ministerium nostrum Domino adiuuante tractata sunt:
ex ordine autem sequitur hæc lectio, quæ hodie recita-
ta est. Ea quæ dicturus sum Domino donante multi sic
audituri estis, vt magis recognoscatis quàm discatis.
Non ideo tamen pigra debet esse intentio, quia non est
cognitio, sed recognitio. Hoc lectum est, & hãc lectio-
nem tractandam gestamus in manibus, quòd Dominus
Iesus ad puteũ Iacob loquebatur cum Samaritana mu-
liere. Dicta enim ibi sunt magna mysteria, & magnarũ
similitudines rerum: pascentes animam esurientem, re-
ficientes languentem. *Dominus autem hæc cùm audisset,* Io.13.
cognouisse Pharisæos quòd plures discipulos faceret quàm Ioã-
B *nes, & plures baptizaret: quanquam Iesus non baptizaret,*
*sed discipuli eius: reliquit Iudæam terram, & abijt iterum in
Galilæam.* Hinc diutiùs disputandum non est, ne immo-
rantes in manifestis, angustias temporis patiamur ad
obscura scrutanda & aperiẽda. Vtique Dominus fi sci-
ret Pharisæos ita de se cognouisse, quòd plures discipu-
los faceret, & quòd plures baptizaret, vt hoc eis ad salu-
tem valeret sequendi eum, vt & ipsi essent discipuli, & i-
psi vellent ab eo baptizari: magis nõ relinqueret Iudæ-
am terram, sed propter illos maneret ibi. Quia verò co-
gnouit eorum scientiam, simul cognouit & inuidentiã,
quia non hoc propterea didicerunt vt sequerentur, sed
vt persequerentur: abiit inde. Poterat quidẽ ille & præ-
sens ab his non teneri, si nollet; nõ occidi, si nollet, quia
poterat & nõ nasci, si nollet. Sed quia in omni re quam
gessit, vt homo hominibus in se creditu ris prębebat ex-
emplum: quia vnusquisque seruus Dei non peccat si ce-
cesserit in alium locum, videns furorem fortè persequẽ-
tium se, aut quærentium in malum animam suam: vide-
retur autem † sibi seruus Dei peccare si faceret, nisi in Alij.
faciendo Dominus præcessisset, fecit hoc ille magister
bonus vt doceret, non quòd timeret. Fortassis etiam
hoc moueat, cur dictũ sit, Baptizabat Iesus plures quàm
Ioannes: & posteaquam dictum est, baptizabat, subie-
ctũm est, Quanquã Iesus non baptizabat, sed discipuli
eius. Quid ergo? falsum dictum erat, & correctum est,
cùm additum est, Quanquam Iesus non baptizabat, sed
discipuli eius? An vtrunque verum est, quia & Iesus ba-
ptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse
mundabat: non baptizabat, quia non ipse tingebat. Præ-
bebãt discipuli ministerium corporis, præbebat ille au-
ditorium maiestatis. Quando enim cessarent à baptizan-
do, † quando non cessãt à mundando? De quo dictum Ioan.3.
est ab eodem Ioanne, per Ioannis Baptistæ personam
dicentis: Hic est qui baptizat. Ergo Iesus adhuc bapti-
zat: & quousque baptizandi sumus, Iesus baptizat. Se-
curus homo accedat ad inferiorem ministrum: habet
enim superiorem magistrum. Sed fortè ait aliquis, ba-
ptizat quidem Christus in spiritu, non in corpore. Qua-
si verò alterius dono quàm illius, quisquam etiã sacra-
mento corporalis & visibilis baptismatis imbuatur. Vis
nosse quia ipse baptizat, non solùm spiritu, sed etiam a-
qua? Audi Apostolum: Sicut Christus, inquit, dilexit ec Ephes.
clesiam, & seipsum tradidit pro ea, mundans eam laua- 5.a.
cro aquæ in verbo, vt exhiberet ipse sibi gloriosam
ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut ali-
quid huiusmodi. Mundans eam. Vnde? Lauacro aquæ
in verbo. Quid est baptismus Christi? Lauacrum aquæ
in verbo. Tolle aquam, nõ est baptismus: tolle verbum,
non est baptismus. Iam ergo his præiactis, per quę venit
ad collocu-

ad collocutionem cum illa muliere: videamus quæ re- A
stant plena mysteriis, & gratiida sacramentis. *Oportebat*
Io.4.a.5. *autem,* inquit, *eum transire per Samariam. Venit ergo in ciui-
tatem Samariæ quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit
Iacob filio suo Ioseph. Erat autem ibi fons Iacob.* Puteus erat.
Sed omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Vbi e-
nim aqua de terra manat, & vsui præbetur hauriẽtibus,
fons dicitur. Sed si in promptu & superficie sit, fons tã-
tum dicitur: si autẽ in alto & profundo sit, ita puteus vo-
3.6. catur, vt fontis nomen nõ amittat. *Iesus ergo fatigatus ex
itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat quasi sexta.* Iam
incipiunt mysteria. Non enim frustra fatigatur Iesus: nõ
enim frustra fatigatur virtus Dei: non enim frustra fati-
gatur, per quem fatigati recreantur: nõ enim frustra fa-
tigatur, quo deserente fatigamur, quo præsente firma-
mur. Fatigatur tamen Iesus: & fatigatur ab itinere, & se-
det, [&]iuxta puteum [sedet:] & hora sexta fatigatus se-
det. Omnia ista innuunt aliquid, indicare volũt aliquid:
intentos nos faciunt, vt pulsemus hortantur. Ipse ergo B
aperiat & nobis & vobis, qui dignatus est ita hortari vt
Matt.7. b.7. al. *fortem.* diceret, Pulsate, & aperietur vobis. Tibi fatigatus est ab
itinere Iesus. Inuenimus† virtutem Iesum, & inuenimus
infirmum Iesum. Fortem & infirmum. Fortem, quia in
principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &
Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.
Io.1.a.1. Vis videre quàm iste filius Dei fortis sit? † Omnia per i-
psum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: & sine la-
bore facta sunt. Quid ergo illo fortius, per quem sine la-
bore facta sunt omnia? Infirmum vis nosse? Verbum ca-
ro factum est, & habitauit in nobis. Fortitudo Christi
te creauit, infirmitas Christi te recreauit. Fortitudo
Christi fecit, vt quod nõ erat esset: infirmitas Christi fe-
cit, vt quod erat non periret. Condidit nos fortitudine
sua, quæsiuit nos infirmitate sua. Nutrit ergo ipse infir-
mus infirmos, tanquam gallina pullos suos, huic enim
Matth. 23. se similem fecit. Quotiens volui, inquit ad Hierusalem, C
d.37. congregare filios tuos sub alas, tanquam gallina pullos
suos, & noluisti? Videtis autem fratres, quemadmodum
gallina infirmetur cum pullis suis: nulla [enim] alia
auis quòd sit mater agnoscitur. Videmus nidificare pas-
seres quoslibet ante oculos nostros, hirũdines, ciconias,
columbas quotidie videmus nidificare: quos nisi quã-
do in nidis videmus, parentes esse nõ agnoscimus. Gal-
lina verò sic infirmatur in pullis suis, vt etiam si ipsi pulli
al. agno- non sequantur, filios non videas, matrem tamen intel-
scit. ligas. Ita fit alis demissis, plumis hispida, voce rauca, o-
mnibus membris demissa & abiecta: vt quemadmodũ
al. dimissi pl. dixi, † & si etiam filios non videas, matrem tamen intel-
al. fatiga- ligas. Sic ergo infirmus Iesus, † fatigatus ab itinere. Iter
tur. ipsius est caro pro nobis assumpta. Quomodo enim iter
habet qui vbique est qui nusquam deest? Quò it, aut vn-
de it, nisi quia non ad nos veniret, nisi formam visibilis
carnis assumeret? Quia ergo venire ad nos eo modo di-
gnatus est, vt in forma serui assumpta carne appareret:
D ipsa carnis assumptio est iter ipsius. Ideo fatigatus ab
itinere, quid est aliud quàm fatigatus in carne? Infir-
mus in carne Iesus, sed noli tu infirmari. In illius infir-
1.Cor.1. d.25. Rom.5. c.14. mitate tu fortis esto: quia quod infirmum est Dei, for-
tius est hominibus. Sub hac rerum imagine Adam qui
erat forma futuri, præbuit nobis magnum indicium sa-
Ephes. 5.a. Genes.1. d.22. cramenti, imò Deus in illo præbuit. Nam & dormiens
meruit accipere vxorẽ, & de costa eius facta est ei vxor:
quoniam de Christo in cruce dormiẽte futura erat ec-
clesia de latere eius, de latere scilicet dormientis: quia
Ioan.19. b.34. & de latere in cruce pendentis, lancea percusso, sacra-
menta ecclesiæ profluxerunt. Sed quare hoc dicere vo-
lui fratres? Quia infirmitas Christi nos facit fortes. Ma-
gna ibi imago præcessit. Potuit Deus carnem detrahere

homini vnde faceret feminam, & magis videtur quasi A
conguere potuisse. Fiebat enim sexus infirmior: & ma-
gis de carne infirmitas fieri debuit quàm de osse: ossa e-
nim in carne firmiora sunt. Non detraxit carnem vnde
faceret mulierem, sed detraxit os: & detracto osse for-
mata est mulier, & in locũ ossis caro adimpleta est. Po-
terat pro osse os reddere, poterat ad faciendam mulie-
rem non costam, sed carnem detrahere. Quid igitur fi-
gnificauit? Facta est mulier in costa tanquam fortis: fa-
ctus est Adam in carne tanquam infirmus. Christus est
& ecclesia, illius infirmitas nostra est fortitudo. Quare
ergo hora sexta? Quia ætate seculi sexta. Cõputa in Eu-
angelio tanquam vnam horã, vnam ætatem ab Adam
vsque ad Noë: secundã à Noë vsque ad Abraham: ter-
tiam ab Abraham vsque ad Dauid: quartam à Dauid
vsque ad trãsmigrationem Babyloniæ: quintam à trãs-
migratione Babyloniæ vsque ad baptismum Ioannis.
Inde sexta agitur. Quid miraris? Venit Iesus, & humili-
ando se venit ad puteum. Fatigatus venit, quia infirmã
carnem portauit. Hora sexta, quia ætate seculi sexta. Ad
puteum, quia ad profunditatem huius habitationis nos-
træ. Vnde dicitur in psalmis, De profundis clamaui ad Psal.129.
te Domine. Sedit, vt dixi, quia † humilis venit. *Et venit* a.1. al. *humilia-
mulier.* Forma ecclesiæ, non iam iustificatæ, sed iam iu- *tus est.*
Io.4.a.7. stificandæ, nam hoc agit sermo. Venit ignara, inuenit
cum, & agitur cum illa. † Videamus. Quid videamus? al. *Videa-
Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Samaritani ad Iu- *mus quid.
dæorum gẽtem non pertinebant, alienigenę enim fue- Videamus
runt, quamuis vicinas terras incolerent. Longum est o- quare. Ve-
riginem Samaritanorum retexere, ne nos multa teneãt, nit.*
& necessaria non loquamur. Sufficit ergo vt Samarita-
nos inter alienigenas deputemus. Et ne hoc audacius
me arbitremini dixisse quàm verius: audite ipsum Do-
minum Iesum, quid dixerit de illo Samaritano, vno de
decem leprosis quos mũdauerat, qui solus rediit vt gra-
tias ageret. Nónne decem mundati sunt? & nouem vbi Luc.17.
sunt? Non erat alius qui daret gloriam Deo, nisi alieni- d.17.
gena iste. Pertinet ad imaginem rei, quòd ab alienige-
nis venit ista mulier, quæ typum gerebat ecclesiæ: ven-
tura enim erat ecclesia de gentibus, alienigena à genere
Iudæorum. Audiamus ergo in illa nos, & in illo agno-
scamus nos, & in illa gratias Deo agamus pro nobis. Illa
enim figura erat, non veritas: quia & ipsa præmisit fi-
guram, & facta est veritas. Nã crediditin eum, qui de il-
la figuram nobis prętendebat. Venit ergo haurire aquã.
Simpliciter venerat haurire aquam, sicut solent vel viri
vel feminæ. *Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim e-* Io.4.a.7.
*ius abierant in ciuitatẽ, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier
illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me po-
scis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim coũtuntur Iu-
dæi Samaritanis.* Videtis alienigenam, omnino vasculis
eorum Iudæi non vtebantur. Et quia ferebat secum mu
lier vasculum, vnde aquam hauriret: eo mirata est, quia
Iudæus petebat ab ea bibere, quod non solebant facere
Iudæi. Ille autem qui bibere quærebat, fidem ipsius mu
lieris fitiebat. Denique audi quis petebat bibere. *Respõ-* b.10.
*dit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit
tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi
aquam viuam.* Petit bibere, & promittit bibere. Eget
quasi accepturus, & affluit tanquam satiaturus. Si scires,
inquit, donum Dei. Donũ Dei est spiritus sanctus. Sed
adhuc mulieri rectè loquitur, & paulatim intrat in cor.
Fortassis iam docet. Quid enim ista hortatione suauius
& benignius? Si scires donum Dei, & scires quis est
qui dicit tibi, da mihi bibere, tu * peteres, & daret tibi *fortasse.
aquam viuam. Hucusque suspendit. Viua aqua dicitur
vulgo illa quæ de fonte exit. Illa † enim quæ colligitur al. autem.
de pluuia in lacunas aut cisternas, aqua viua nõ dicitur.

Et si de fonte manauerit, & in loco aliquo collecta ste- A
al. interrupta. terit, nec ad se illud vnde manabat admiserit, sed † in-
terrupto meatu, tanquam à fontis tramite separata fue-
rit: non dicitur aqua viua. Sed illa aqua viua dicitur,
quæ manans excipitur. Talis aqua erat in illo fonte.
Quid ergo promittebat quod petebat? Tamen mulier
b.11. suspensa ait, *Domine, neque in quo haurias habes, & pu-*
teus altus est. Videte quomodo intellexerit aquam viuã,
aquam scilicet, quæ erat in illo fonte. Tu mihi vis dare
aquam viuam, & ego fero vnde hauriã, & tu non fers.
Aqua viua hic est, quomodo mihi daturus es? Aliud in-
telligens & carnaliter sapiens quodammodo pulsat, vt
aperiat magister quod clausum est. Pulsabat ignorãtia,
non studio: adhuc miseranda, nondum instruenda. Di-
cit aliquid euidẽtius Dominus de illa aqua viua. Dixe-
b.11. rat enim mulier, *Nunquid tu maior es patre nostro Iacob,*
qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius & pe-
cora eius? De hac aqua viua dare mihi non potes, quo-
niam hauritorium non habes: fortè alium fontem pro- B
mittis. Patre nostro melior potes esse, qui hunc puteum
fodit, & ipse cum suis vsus est eo? Dominus ergo dicat,
b.13. quid dixerit aquam viuam. *Respondit Iesus & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum. Qui au-*
tem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum:
sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vi-
tam æternam. Apertius locutus est Dominus, fiet in eo
fons aquæ salientis in vitam æternam. Qui biberit de a-
al. in æternum. qua ista, non sitiet † iterum. Quid euidentius, quia non
aquam visibilem, sed inuisibilem promittebat? Quid e-
uidentius, quia non carnaliter, sed spiritaliter loquebatur?
Adhuc tamen illa mulier carnem sapit. Delectata
est non sitire, & putabat hoc secũdum carnem promis-
sum sibi esse à Domino. Quod quidem fiet, sed in resur-
rectione mortuorum. Iam hoc volebat illa. Dederat e-
7.Reg.19. b.8. nim Deus aliquando seruo suo Heliæ, vt per quadragin
ta dies nec esuiret nec sitiret. Qui hoc potuit dare per
quadraginta dies, non potuit dare semper? Suspirabat C
tamen illa, nolens indigere, nolẽs laborare, assiduè ve-
nire ad illum fontem, onerari pondere, quo indigentia
supplereture. Et finito quod hauserat, rursus redire co-
gebatur: & quotidianus ei fuit iste labor, quia indigen-
tia illa reficiebatur, non extinguebatur. Delectata ergo
tali munere, rogat vt ei aquam vinam daret. Verumta-
men non prætereamus, quoniam Dominus spiritale a-
liquid promittit. Quid est, qui biberit de aqua hac, sitiet
iterum? Et verum est secundum hanc aquam: & verum
est secundum quod significat illa aqua. Etenim aqua in
puteo, voluptas seculi est in profunditate tenebrosa.
Hinc eam hauriunt homines hydria cupiditatum. Cu-
piditatem quippe proni submittunt, vt ad voluptatem
haustam de profundo perueniant: & fruuntur voluptа-
te, præcedente & præmissa cupiditate. Nam qui nõ pre-
miserit cupiditatem, peruenire non potest ad voluptа-
tem. Pone ergo hydriam, cupiditatem: & aquã de profu-
ndo, voluptatem. Cùm peruenerit quisque ad volu-
ptatem seculi huius, cibus est, potus est, lauacrum est,
spectaculum est, concubitus est. Nunquid non iterum
sitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, iterum inquit, sitiet.
Si autem acceperit à me aquam, non sitiet in æternum.
al. Satiabi- tur. Psal.64. a.5. Psalm.35. c.10. †Satiabimur, inquit, in bonis domus tuæ. De qua ergo
aqua daturus est, nisi de illa de qua dictum est, Apud te
est fons viræ? Nam quomodo sitient qui inebriabuntur
ab vbertate domus tuæ? Promittebat ergo saginam
quandam & satietatem spiritus sancti, & illa nõ dum in-
Io.4.c.15. telligebat. Et non intelligens, quid respondebat? *Dicit*
ad eum mulier, Domine, da mihi hanc aquam vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Ad laborem indigentia
cogebat, & laborem infirmitas recusabat. Vtinam audi-

ret. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, Matth.11. & ego vos reficiã. Hoc enim ei dicebat Iesus vt nõ labo- 28.
raret, sed illa nondum intelligebat. Denique volens vt
intelligeret, *Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum, & veni*
huc. Quid est, voca virum tuum? Per virum suum ei vo-
lebat aquam illam dare? An quia non intelligebat, per
virũ suũ cã volebat docere? Fortè quomodo ait Apo- I.Cor.14.
stolus de mulieribus: Si quid autem volunt discere, do- 35.
mi viros suos interrogent. Sed ibi dicitur, domi viros
suos interrogent, vbi non est Iesus qui doceat. Deniq;
dicitur mulieribus quas prohibebat Apostolus loqui in
Ecclesia. Cùm verò ipse Dominus aderat, & præsens
præsenti loquebatur, quid opus erat vt per virum eius
ei loqueretur? Nunquid per virũ suum loquebatur Ma- Luc.10.
riæ sedenti ad pedes suos, & excipienti verbum suum: 39.
quãdo Martha circa multũ ministerium etiã de sororis
suæ felicitate occupatissima murmurabat? Ergo fratres
mei, audiamus & intelligamus quod ait Dominus, vo-
ca virum tuum, mulieri. Fortè enim & animę nostræ di-
cit, voca virũ tuum. Quæramus & de viro animæ. Cur
iam non ipse Iesus vir animæ verus est? Absit ista festus,
quoniam quod dicturi sumus, vix capitur nisi ab inten-
tis. Assit ergo intellectus vt capiatur, & ipse intellectus
erit fortasse vir animæ. Videns ergo Iesus quia mulier
nõ intelligebat, & volens eam intelligere: Voca, inquit, Io.4.16.
virum tuum. Ideo enim nescis quod dico, quia intelle-
ctus tuus nõ adest. Loquor ego secundum spiritum, tu
audis secundũ carnem. Quę loquor, nec ad voluptatem
aurium pertinent, nec ad oculos, nec ad olfactũ, nec ad
gustum, nec ad tactum. Mente sola capiuntur, intellectu
solo hauriuntur. Ille intellectus non tibi adest, quomo-
do capis quod dico? Voca virũ tuum, præsenta intelle-
ctũ tuum. Quid [tibi] est enim animam habere? Non est
magnũ, nam & pecus habet. Vnde tu melior? Quia in-
tellectum habes, quod pecus non habet. Quid est ergo,
Voca virum tuum? Non me capis, nõ me intelligis. De
dono Dei tibi loquor, tu autẽ carnem cogitas. Secundũ
carnẽ sitire nõ vis, ego spiritum alloquor: absens est in-
tellectus tuus, voca virum tuũ. Noli esse sicut equus & Psal.31.
mulus, quibus non est intellectus. Ergo fratres mei, ani- a.9.
mam habere, & intellectum non habere, hoc est, nõ ad-
hibere, nec secundum eum viuere, bestialis est vita. Est
enim in nobis quiddam bestiale quo in carne viuimus,
sed intellectu regendum est. Motus enim animæ secun-
dum carnem se mouẽtis, & in delicias carnales immo-
deratè diffluere cupientis, regit desuper intellectus. Qui
debet dici vir? Qui regit, an qui regitur? Procul dubiò
cùm ordinata vita est, intellectus animã regit, ad ipsum
animam pertinens. Nõ enim aliquid aliud est quàm a-
nima, sed aliquid animæ est intellectus: quomodo nõ a-
liquid aliud quàm caro est oculus, sed aliquid carnis est
oculus. Cùm autẽ aliquid carnis sit oculus, solus tamen
luce perfruitur. Cætera tamen mẽbra carnalia luce per-
fundi possunt, lucem sentire nõ possunt, solus ea oculus
& perfunditur & perfruitur. Sic in anima nostra quid- D
dam est quod intellectus vocatur. Hoc ipsum animæ
quod intellectus & mens dicitur, illuminatur luce supe-
riore. Iam superior illa lux qua mens humana illumina-
tur, Deus est: erat enim verum lumẽ, quod illuminat o-
mnẽ hominẽ venientem in hunc mundũ. Talis lux Chri- al. illu-
stus erat, talis lux cum muliere loquebatur: & sin illa intel- minatio.
lectus nõ aderat, qui illa luce illuminaretur, nec tantùm
per sunderetur, verumetiã fruereture. Ergo Domin⁹ tan-
quã diceret, illustrare volo, & nõ adest quem: Voca, in-
quit, virũ tuum. Adhibe intellectũ per quem doceatis,
quo regaris. Ergo constitue animam excepto intellectu
tanquam feminam: intellectum autem habere, tãquam
virum. Sed iste vir non bene regit feminam suam, nisi cùm

cùm à superiore regitur: caput enim mulieris vir, caput A
autem viri Christus. Loquebatur caput viri cum femi-
na, & non erat vir. Et quamdiu diceret Dominus, Ad-
hibe caput tuum, vt ille suscipiat caput suum. Ergo voca
virum tuum, & veni huc: id est, adesto, præsens esto. Vel-
ut enim absens es, dum non intelligis præsentis vocem
veritatis. Præsens esto, sed noli sola: cum viro tuo ade-
sto. Et adhuc illa nondum aduocato illo viro, nõ intel-
Io.4.c. 17. ligit, adhuc carnem sapit, absens est enim vir. *Non habeo,*
inquit, *virum.* Et Dominus sequitur, & mysteria loqui-
tur. Intelligas reuera istam mulierem non habuisse tunc
virum: sed vtrebatur nescio quo nõ legitimo viro, adul-
tero magis quàm viro. *Et Dominus ei: Bene dixisti, quia nõ*
Luc.19. *habeo virũ.* Vnde ergo tu dixisti, voca virũ tuũ? Et audi,
quia bene nouit Dominus eam nõ habere virum. Dicit
ei, &c. Ne fortè putaret mulier ideo dixisse Dominum,
Bene dixisti, quia nõ habeo virum: quòd hoc à muliere
didicerit, non q̃ ipse istud diuinitate cognouerit, audi
aliquid quod non dixisti: *Quinque enim viros habuisti, &* B
Io.4. c.18. *iste quem habes, non est vir tuus. Hoc verè dixisti.* Iterum co-
git de istis quinque viris subtilius aliquid perscrutari.
Multi quippe intellexerunt, non quidem absurdè, nec
vsquequaque improbabiliter, quinque viros mulieris
huius, quinque libros Moysi. Vtebãtur enim eis Samа-
ritani, & sub eadem lege erãt: nam inde illis & circum-
ciso inerat. Sed quoniam angustat nos quod sequitur,
Et nunc quem habes, non est vir tuus: videtur mihi fa-
cilius nos posse accipere quinque viros priores animæ,
quinque sensus corporis esse. Quando enim quisq; na-
scitur, antequam vti possit mente atque ratione, non re-
gitur nisi sensib⁹ carnis. Anima in puero parvulo quod
auditur, quod videtur, quod oler, quod sapit, quod ta-
ctu sentitur, hoc appetit aut fugit. Appetit quicquid
mulcet, fugit quicquid offendit. Hos enim quinque
sensus mulcet voluptas, offendit dolor. Secundum hos
quinque sensus tanquam quinque viros, prius viuit ani-
ma: quia istis regitur. Quare autem viri dicti sunt? Quia C
legitimi. A Deo quippe facti, & à Deo donati animæ.
Infirma est adhuc quæ istis quinque sensibus regitur, &
sub istis quinque viris agit. Ãt vbi venerit ad annos ex-
erendę rationis, si eã susceperit optima disciplina & do-
ctrina sapientiæ: quinque illis viris ad regendum non
succedit, nisi vir verus & legitimus & illis melior, & qui
melius regat, & qui ad æternitatem regat, ad æternitatẽ
excolat, ad æternitatem instruat. Nam isti quinque sen-
sus non ad ęternitatem nos regunt, sed ad ista tempora-
lia vel appetenda vel fugienda. Vbi verò intellectus sa-
pientia imbutus regere cœperit animã, scit iam non so-
lùm fugere foueam, & ambulare in æquali quod oculi
ostendunt animæ infirmæ: nec tantùm canoras voces
suauiter audire, dissonásque repellere: vel blãdis odori-
bus delectari, putorẽsque refpuere: aut dulcedine capi,
& amaritudine offendi: aut lenibus mulceri, & asperis
lædi. Ista enim omnia infirmæ animæ sunt necessaria.
Quid ergo regiminis adhibetur per illum intellectum? D
Nõ alba & nigra discreturus est, sed iusta & iniusta, bo-
na & mala, vtilia & inutilia, castitatem & impudicitiã,
hãc vt amet, istam vt vitet: charitatem & odium, in hac
vt sit, in illo vt non sit. Hic vir quinque illis viris in ista
mulierẽ nõ succesferat. Vbi enim nõ succedit ille, error
dominatur. Nã cùm cœperit anima capax esse rationis,
aut à sapiente mente regitur, aut ab errore: sed error nõ
regit, sed perdit. Post istos ergo quinque sensus mulier
illa adhuc errabat, & error cã vẽtilabat. Error autẽ iste
nõ erat legitimus vir, sed adulter: ideo ei Dominus ait,
Bene dixisti, quia non habeo virum. Quinque enim vi-
ros habuisti: quinque te sensus carnis primò rexerunt.
Venisti ad ætatem vtẽdæ rationis, nec ad sapientiã per-

uenisti, sed in errorẽ incidisti. Ergo post illos quinque
viros, iste quem habes, nõ est tuus vir. Et quid erat si vir
non erat, nisi adulter? Voca itaque, non adulterũ, sed vi-
rum tuum: vt intellectu me capias, nõ errore de me a-
liquid falsum † sapias. Adhuc enim errabat mulier, quæ al. sentias.
aquam illam cogitabat: cùm iam Dominus de Spiritu
sancto loqueretur. Quare errabat, nisi quia adulterum,
nõ virum habebat? Tolle ergo hinc istum adulterũ qui
te corrũpit, & vade voca virũ tuum. Voca, & veni, vt in-
telligas me. *Dicit ei mulier, Domine! vt video propheta es tu.* Ioan. 4.
Cœpit venire vir, nondum plenè venit. Prophetã Do- c.19.
minum putabat. Erat quidem & propheta, nã de seipso al. video
ait: Nõ est propheta sine honore, nisi in patria sua. Item quia proph. Luc. 4.
de illo dictum est ad Moysen: Prophetam eis suscitabo d.24.
de fratribus eorũ, similem tui. Similem scilicet ad for- Deut. 18.
mã carnis, nõ ad eminẽtiã maiestatis. Ergo inuenimus c.15.
Dominum Iesum dictum prophetam. Proinde iam nõ
multũ errat mulier. Video, inquit, quia propheta es tu.
Incipit vocare virum, adulterum excludere: video quia
propheta es tu, & incipit quærere quod illam solet mo-
uere. Contẽtio quippe fuerat inter Samaritanos & Iu-
dæos, quia Iudæi in templo à Salomone ædificato ado-
rabant Deum: Samaritani longè inde positi, non in eo
adorabant. Ideo Iudæi meliores se esse iactabãt, quia in
templo adorabant Deum. Non enim coũtuntur Iudæi
Samaritanis, quia dicebant eis: Quomodo vos iactatis,
& ideo vos meliores nobis esse perhibetis, quia templũ
habetis quod nos nõ habemus? Nunquid patres nostri
qui Deo placuerunt, in illo templo adorauerunt? Nónne in mõte isto adorauerunt, vbi nos sumus? Melius er-
go nos, inquiunt, in hoc mõte Deum rogamus, vbi pa-
tres nostri † adorauerunt. Contendebãt vtrique ignari, al. rogauerunt.
quia virũ non habẽtes: illi pro tẽplo, illi pro mõte inflа-
bantur aduersus inuicem. Dominus tamen modò quid
docet mulierem, tanquã cuius vir cœperit præsens esse?
Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu. *Pa-* Ioan. 4.
tres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hie- c.20.
rosolymis [est locus, vbi] adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier
crede mihi. Veniet enim ecclesia, sicut dictũ est in Canti-
cis cãticorum, veniet & pertrãsiet ab initio fidei. Veniet
vt pertrãseat, & pertrãsire nõ potest nisi ab initio fidei.
Meritò iam præsente viro audit, mulier crede mihi. Iam
enim est in te qui credat, quia præsens est vir tuus. Cœ-
pisti adesse intellectu, quãdo me prophetam appellasti.
Mulier crede mihi, quia nisi crediderit is, non intellige- Esa.7.b.9.
tis. Ergo mulier crede mihi, quia *veniet hora, quando ne-* Ioan. 4.
que in mõte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos c.21.
adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus
ex Iudæis est. Sed veniet hora. Quando? *Et nunc est.* Quæ er-
go hora? *Quando veri adoratores adorabunt patrem in spi-*
ritu & veritate. Non in monte isto, nõ in templo, sed in
spiritu & veritate. *Nam & pater tales quærit, qui adorẽt eũ.*
Quare pater tales quærit qui adorent eum, non in mon-
te, nõ in tẽplo, sed in spiritu & veritate? *Spiritus est Deus.* D
Si corpus esset Deus, oportebat eum adorari in monte,
quia corporeus est mons. Oportebat eum adorari in tẽ-
plo, quia corporeum est templum. Spiritus est Deus: *Et* Ibidem c.
eos qui adorãt eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Au- 24.
diuimus & manifestum est: foras † eramus, intrò missi al. ieramus.
sumus. O si inuenirem, dicebas, mõtem aliquem altum
& solitariũ: credo enim quia in alto est Deus, magis me
exaudiet ex alto. Quia in monte es, propinquũ te Deo
putas, & citò te exaudiri, quasi de proximo clamаn-
tem? In excelsis habitat, sed humilia respicit. Propè est Psal.137.
Dominus. Quibus? Fortè altis? His qui obtriuerunt cor. 6.
Mira res est: & in altis habitat, & humilibus propin-
quat. Humilia respicit, excelsa autem à longè cogno-
scit. Superbos longè videt, eo illis minus propinquat,

ora soluẽtem, paralyticorum membra stringentem, su-
per mare ambulantem, ventis imperantem & fluctibus,
mortuos suscitantem, tanta signa facientem viderunt,
& vix inde pauci crediderũt. Populo Dei loquor. Tam
multi credidimus, quæ signa vidimus? Illud ergo quod
factum est tunc, hoc quod nunc agitur portẽdebat. Iu-
dæi fuerũt, vel sunt similes Galilæis, nos similes illis Sa-
maritanis. Euangelium audiuimus, Euangelio consen-
simus, per Euangelium in Christum credidimus, nulla
signa vidimus, nulla exigimus. Quamuis enim vnus ex
duodecim electis & sanctis, tamen Israëlita fuit, de
gente scilicet Domini, Thomas ille qui in loca vulne-
rum digitos cupiebat mittere: sic eum arguit Dominus
quomodo istum regulum. Huic dixit, Nisi signa & pro-
Ioan.20. digia videritis, non creditis: illi autem dixit, Quia vidi-
g.29. sti, credidisti. Ad Galilæos venerat post Samaritanos,
qui sermoni eius crediderant, apud quos nulla miracu-
la fecerat, quos firmos in fide securus citò dimiserat,
quia diuinitatis præsentia non dimiserat. Ergo quando
dicebat Dominus Thomæ, veni mitte manum tuam, &
noli esse incredulus, sed fidelis: & cùm ille exclamaret
tactis vulnerũ locis, & diceret, Dominc meus & Deus
meus: increpatur & dicitur ei, Quia vidisti credidisti.
Quare? nisi quia propheta in patria sua honorem non
habet? Quia verò apud alienigenas propheta iste hono-
al. videat & credunt. rem habet, quid sequitur? Beati qui non † viderunt &
crediderũt. Prædicti sumus nos: & quod Dominus an-
tè laudauit, & in nobis implere dignatus est. Viderunt
qui crucifixerunt: palpauerunt, & sic pauci crediderũt.
Nos non vidimus, non cõtrectauimus: audiuimus, cre-
didimus. Fiat in nobis, perficiatur in nobis beatitudo
quam promisit: & hic quia patriæ ipsius prælati sumus:
& in futuro seculo, quia pro ramis fractis inserti sumus.
Hos enim ramos se fracturum esse monstrabat, & hunc
oleastrum inserturum, quãdo commotus Centurionis
Matth.8. fide, qui ei dixit, Non sum dignus vt sub tectum meum
a.8. intres, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.
Nam & ego homo sum sub potestate cõstitutus, habẽs
sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alij, veni,
& venit: & seruo meo, fac hoc, & facit: Cõuersus ad eos
qui se sequebãtur, dixit: Amen dico vobis, non inueni
tantam fidem in Israël. Quare non inuenit tãtam fidem
in Israël? Quia propheta in patria sua honorem non ha-
bet. Nunquid non & illi Cẽturioni poterat dicere Domi-
nus, quod dixerat huic Regulo, Vade, puer tuus viuit?
Videte distinctionẽ. Regulus iste Dominum ad domũ
suam descendere cupiebat, ille Centurio indignum se
esse dicebat. Illi dicebatur, Ego veniam & curabo eum:
huic dictum est, Vade, filius tuus viuit. Illi præsentiam
suam promittebat, hunc verbo sanabat. Iste tamen præ-
sentiam eius extorquebat, ille se præsentia eius indignũ
esse dicebat. Hic cessum est elationi, illic concessum est
humilitati. Tãquam huic diceret, Vade, filius tuus viuit,
noli mihi tædium facere. Nisi signa & prodigia videri-
tis, non creditis. Præsentiam meã vis in domo tua, pos-
sum & verbo iubere. Noli tu de signis credere. Cẽturio
alienigena credidit me verbo posse facere, & antequã
facerem credidit: vos nisi signa & prodigia videritis, nõ
creditis. Ergo si ita est, frangantur superbi rami, humbli
inseratur oleaster: maneat tamen radix, illis præcisis, istis
receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Etenim patria
Christi populus Israël, quia ex eis venit secundum car-
nem. Sed huius arboris radix, Abrahã, Isaac, & Iacob,
Luc.16. patriarchæ sancti. Et vbi sunt isti? In requie apud Deũ,
c.23. in honore magno: vt in Abrahæ sinũ adiutus ille pauper
post corporis exitũ leuaretur, & in Abrahæ sinu de lõ-
ginquo à superbo diuite videretur. Ergo radix manet,
Rom.11. c.17. radix laudatur. Sed rami superbi & præcidi & aresce

A meruerũt: oleaster autẽ humilis illorũ præcisione inue-
nit locũ. Audi ergo quẽadmodũ præcidãtur rami natu-
rales, quẽadmodũ inseratur oleaster ex ipso Cẽturione,
quẽ propter cõparationẽ huius Reguli cõmemorandũ
putaui. Amẽ, inquit, dico vobis, nõ inueni tantã fidẽ in Matth.8. c.10.
Israël. Propterea dico vobis, quia multi ab oriente &
occidẽte venient. Quàm latè terrã occupauerat oleaster.
Amara silua mũdus hic fuit. Sed propter humilitatẽ, nõ
sum dignus vt intres sub tectũ meũ: multi ab oriente &
occidente venient. Et puta quia veniẽt. Quid de illis fiet? Ibidem h.
Si enim venient, iã præcisi sunt de silua. Vbi inserendi 11.
sunt ne aresc̃ant? Et recũbẽt, inquit, cũ Abrahã & Isaac
& Iacob. In quo cõiuuio? ne forte nõ inuites ad semper
viuendũ, sed ad multũ bibendũ? Recũbent cũ Abrahã
& Isaac & Iacob. Vbi? In regno, inquit, cælorũ. Et quid
erit de illis qui venerũt de stirpe Abrahæ? Quid fiet de
ramis quibus arbor plena erat? Quid, nisi quia præcidẽ-
tur, vt isti inserãtur? Doce quia præcidẽtur. [Andi:] Filij
B autem, [inquit,] regni ibunt in tenebras exteriores. Ha-
beat ergo apud nos honorẽ propheta, quia non habuit
honorẽ in patria sua. Non habuit honorem in patria, in
qua cõditus est: habeat honorẽ in patria quã condidit.
In illa enim conditus est cõditor omniũ, cõditus in illa
est secundũ formã serui. Nã ipsam ciuitatẽ in qua cõdi-
tus est, ipsam Sion, ipsam Iudæorũ gentẽ, ipsam Hieru-
salẽ, ipse condidit cùm esset apud patrem verbum Dei: Ioan.cap.
omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est
nihil. De illo ergo homine de quo & hodie audiuimus,
vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, 1.Tim.
etiam Psalmus prælocutus est, dicẽs: Mater Sion † dicet Psal.86.
homo. Quidã homo mediator Dei & hominũ homo, in. dicit. &
mater Sion dicet. Quare mater Sion dicet? Quia inde ita in se-
accepit carnem, inde virgo Maria, de cuius vtero serui quentibus.
forma susceptа est, in qua dignatus est apparere humil-
limus. Mater Sion dicet homo, & homo iste qui dicit
mater Sion, factus est in ea, homo factus est in ea. Nam
C Deus erat ante eam, & homo factus est in ea. Qui homo
factus est in ea, ipse fundauit eam altissimus, non humil-
limus. Homo factus est in ea humillimus, quia verbum Ioan.1.
caro factum est, & habitauit in nobis. Ipse fundauit eam b.14.
altissimus, quia in principio erat verbum, & verbum e-
rat apud Deum, & Deus erat verbum: omnia per ipsum
facta sunt. Quia verò cõdidit istam patriam, hic habeat
honorem. Repulit eum patria in qua generatus est: suscipiat eum patria, quam regenerauit.

Ab eo quod scriptum est, Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam: vsque ad id quod ait, Quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

TRACTATVS XVII.

CAPVT V.

IRVM non esse debet à Deo factum mi-
raculum: mirum enim esset si homo feci-
set. Magis gaudere quàm mirari debemus,
D quia Dominus noster & saluator Iesus
Christus homo factus est, quàm quòd di-
uina inter homines Deus fecit. Plus est enim ad saluté
nostram quod factus est propter homines, quàm quod
fecit inter homines: & plus est quòd vitia sanauit ani-
marum, quàm quòd sanauit lãguores corporum mori-
turorum. Sed quia ipsa anima nec eum nouerat à quo
sanãda erat, & oculos habebat in carne vnde facta cor-
poralia videret, nondum habebat sanos in corde, vnde
Deũ latẽtem cognosceret: fecit quod videri poterat, vt
sanaretur vnde videri nõ poterat. Ingressus est locũ vbi
iacebat magna multitudo languentium, cęcorum, claudorum, aridorum: & cùm esset medicus & animarũ & corporum,

corporum, & qui venisset sanare omnes animas credi-
turorum: de illis languentibus vnum elegit quem sana-
ret, vt vnitatem significaret. Si mediocri corde, & quasi
humano captu & ingenio consideremus facientem, &
quod ad potestatem pertinet, nõ magnum aliquid per-
a.primum. fecit: & quod ad benignitatem, † parum fecit. Tot iace-
bant, & vnus curatus est, cùm posset vno verbo omnes
erigere. Quid ergo intelligendum est, nisi quia potestas
alteritas. illa, & † benignitas illa magis agebat, quid animæ in fa-
ctis eius pro salute sempiterna intelligerent, quàm quid
pro temporali salute corpora mererentur? Corporum
enim salus quæ vera expectatur à Domino, erit in fine
in resurrectione mortuorum. Tunc quod viuet, non
morietur: tunc quod sanabitur, non ægrotabit: tunc
quod satiabitur, non esuriet neque sitiet: tunc quod re-
nouabitur, non veterascet. Nunc verò in illis factis Do-
mini & saluatoris nostri Iesu Christi, & cæcorum aperti
oculi, morte clausi sunt: & paralyticorum membra con-
stricta, morte dissoluta sunt: & quicquid sanatum est B
temporaliter in membris mortalibus, in fine defecit: a-
nima verò quæ credidit, ad vitam æternam transitum
fecit. Animæ ergo creaturæ cuius peccata dimittere
venerat, ad cuius languores sanandos se humiliauerat,
de hoc languido sanato magnum signum dedit. Cuius
rei & cuius signi profundum sacramentum, quantum
Dominus donare dignatur, attentis vobis & orandò
adiuuantibus infirmitatem nostram, loquar vt potero.
Quicquid autem non possim, supplebit in vobis ipse,
quo adiuuante facio quod possum. De hac piscina quæ
quinque porticibus cingebatur, in quibus iacebat ma-
gna multitudo languentium, assiduè nos tractasse me-
mini: & rem dicturus sum, quam mecum plures reco-
gnoscant potius quàm cognoscant. Verùm nihil est ab
re, etiam nota repetere, vt & qui non nouerant instru-
antur: & qui nouerant confirmentur. Proinde tãquam
nota breuiter perstringenda sunt, non otiosè inculcan-
da. Piscina illa & aqua illa populum mihi videtur signi- C
Apoc.17. ficasse Iudæorum. Significari enim populos nomine a-
c.15. quarum, apertè nobis indicat Apocalypsis Ioannis: vbi
ei cùm ostenderẽtur aquæ mulæ, & interrogasset quid
essent, responsum accepit, populos esse. Aqua ergo illa,
id est, populus ille, quinque libris Moysi, tãquam quin-
que porticibus claudebatur. Sed illi libri prodebant
languidos, non sanabant: lex enim peccatores conuin-
al. infol. cebat, non † soluebat. Ideo litera sine gratia reos facie-
sabat. bat, quos confitentes gratia liberabat. Nam hoc dicit
Galat.3. Apostolus: Si enim data esset lex quæ posset viuificare,
c.21. omnino ex lege esset iustitia. Quare ergo data est lex?
Sequitur & dicit: Sed conclusit Scriptura omnia sub
peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur cre-
dentibus. Quid euidentius? Nónne verba hæc exposue-
runt nobis, & quinque porticus, & languentium multi-
tudinẽ? Quinque porticus lex est. Quare quinque por-
ticus non sanabãt lãguentes? Quia si data esset lex quæ
posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Quare er- D
al. continebant. go † continebant, quos non † sanabant? Quia conclusit
al. sanabat. Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu
Christi daretur credẽtibus. Quid ergo fiebat vt in aqua
illa turbata sanarentur, qui in porticibus sanari non po-
terant? Subitò enim videbatur aqua turbata, & à quo
turbabatur, nõ videbatur. Credas hoc angelica virtute
fieri solere, nõ tamen sine significatẽ aliquo sacramen-
to. Post aquam turbatam mittebat se vnus qui poterat,
& sanabatur solus: post illum quisquis se mitteret, fru-
stra faceret. Quid sibi ergo hoc vult, nisi quia venit vn⁹
Christus ad populum Iudæorũ: & faciendo magna, do-
cendo vtilia, turbauit peccatores, turbauit aquam præ-
sentia sua, & excitauit ad passionem suam? Sed latẽs tur-

A bauit. Si enim cognouissent, nunquam Dominum glo-
riæ crucifixissent. Descẽdere ergo in aquam turbatam, 1.Cor.2.
hoc est, humiliter credere in Domini passionem: ibi sa- b.8.
nabatur vnus, significans vnitatem. Postea quisquis ve-
niret, non sanabatur: quia quisquis præter vnitatem fue-
rit, sanari non poterit. Videamus ergo quid voluerit si-
gnificare in illo vno, quem etiam ipse seruans vnitatis
mysterium, sicut prælocutus sum, de tot languentibus
vnum sanare dignatus est. Inuenit in annis eius nume-
rum quendam languoris: *Triginta & octo annos habebat* Ioan.5.
in infirmitate. Hic numerus quomodo magis ad langue- a.5.
rem pertineat, quàm ad sanitatem, paulo diligẽtius ex-
ponendum est. Intentos vos volo: aderit Dominus, vt
cõgruè loquar, & sufficienter audiatis. Quadragenarius
numerus sacratus nobis in quadã perfectione cõmen-
datur. Notum esse arbitror charitati vestræ. Testantur
sæpissimè diuinæ Scripturæ: ieiunij hoc numero con-
secratum esse bene nostis. Nam & Moyses quadraginta Exod. 24.
diebus ieiunauit, & Helias totidem: & ipse Dominus d.18.& 34.d.28.
noster & saluator Iesus Christus hunc ieiunij numerum 3.Reg.19.
impleuit. Per Moysen significatur lex, per Heliam signi- b.8. Matth.4.
ficantur † prophetæ, per Dominum significatur Euãge- a.2. al. *propheticæ*.
lium. Ideo in illo montes tres apparuerunt, vbi se dilci- Matth.17.
pulis ostendit in claritate vultus & vestis suæ. Apparuit a.1.
enim medius inter Moysen & Heliam, tanquam Euan- De conf. 1
gelium testimonij haberet à lege & prophetis. Sine er- dist. 5. cap.
go in lege, sine in † prophetis, sine in Euãgelio, quadra- ieiunia. al. *propheticæ*.
genarius numerus nobis in ieiunio commẽdatur. Ie-
iunium autem magnum & generale est, abstinere ab ini-
quitatibus & illicitis voluptatibus seculi, quod est per-
fectum ieiunium: vt abnegãtes impietatem & seculares
cupiditates, temperanter & iustè & piè viuamus in hoc
seculo. Huic ieiunio quam mercedẽ addit Apostolus? Ad Tit.2.
Sequitur & dicit: Expectantes illã beatam spem, & ma- d.13.
nifestationem gloriæ † beati Dei, & saluatoris nostri Ie- al. *magni*.
su Christi. In hoc ergo seculo quasi quadragesimã abs-
tinẽtiæ celebramus: cùm bene viuimus, cùm ab iniqui- C
tatibus & ab illicitis voluptatibus abstinemus. Sed quia
hæc abstinẽtia sine mercede non erit, expectamus bea-
tam illam spem, & reuelationem gloriæ magni Dei, &
saluatoris nostri Iesu Christi. In illa spe, cùm fuerit de
spe facta res, accepturi sumus mercedem denariũ. Ipsa Matth.
enim merces redditur operariis in vinea laborantibus 20.b.9.
secundum Euangelium, quod vos credo reminisci: ne-
que enim omnia commemoranda sunt tanquam rudi-
bus & imperitis. Denarius ergo qui accepit nomẽ à nu-
mero decem, redditur, & coniunctus quadragenario sit
quinquagenarius: vnde cum labore celebrami⁹ quadra-
gesimam ante pascha, cum lætitia verò tanquam acce-
pta mercede quinquagesimam post pascha. Nam huic
tãquam salutari labori boni operis, qui pertinet ad qua-
dragenarium numerũ: additur quietis & felicitatis de-
narius, vt quinquagenarius fiat. Significauit hoc & ipse Act. 1.a.3.
Dominus Iesus multo apertius, quando post resurre- Act.2.a.1.
D ctionem quadraginta diebus conuersatus est in terra
cum discipulis suis, quadragesimo autẽ die cùm ascen-
disset in cælum, peractis decem diebus misit mercedem
spiritus sancti. Significata sunt ista, & quibusdam signi-
ficationibus res ipsæ præuenerẽ runt. Significationibus
pascimur, vt ad res ipsas perdurãtes peruenire possimus.
Operarij enim sumus, & adhuc in vinea laboramus: fi-
nito die, finito opere, merces restituetur. Sed quis ope-
rarius perdurat ad percipiẽdã mercedẽ, nisi qui pascitur
cùm laborat? Nõ enim & tu operario tuo mercedẽ so-
lã daturus es. Nõ etiã afferes illi vnde vires reparet * in- &.
labore? Pascis vtique cui mercedem daturus es. Proin-
de & nos Dominus in istis Scripturarum significationi-
bus laborantes pascit: nam si ista intelligẽdorum sacra-

mentorum lætitia subtrahatur à nobis, deficimus in labore,& non erit qui perueniat ad mercedem. Quomodo ergo quadragenario numero perficitur opus? Fortasse ideo, quia lex in decem præceptis data est, & per totum mundum prædicanda erat lex: qui totus mundus quatuor partibus commendatur, oriente & occidente, meridie & aquilone, vnde denarius per quatuor multiplicatus,ad quadragenarium peruenit. Vel quia per Euangeliũ quod quatuor libros habet, impletur lex: quia
Matth.5. b.17. in Euangelio dictum est, Non veni soluere legem, sed adimplere. Siue ergo illa, siue ista sit causa, siue alia aliqua probabilior quæ nos latet, doctiores non latet: certum est tamen quadragenario numero significari quandam perfectionẽ in operibus bonis, quæ maximè opera bona exercentur in abstinẽtia quadã ab illicitis † cupiditatibus seculi,† hoc est,generali iciunio. Audi & Apostolum dicentem: Plenitudo legis charitas. Charitas
al. voluptatibus. al. hoc est generaliter. Rom.13. e.10. Rom.5. a.5. vnde? Per gratiã Dei, per Spiritum sanctum. Non enim habemus illã ex nobis, quasi facientes illam nobis. Dei B donum est,& magnum donum: quoniam charitas Dei, inquit, diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Charitas ergo implet legem, & verissimè dictum est, Plenitudo legis charitas. Quæramus hanc charitatem, quę admodum cõmendatur à Domino. Memẽtote quid, ppoſuerim. Numerũ trigintaocto annorũ in illo languido volo exponere: quare numerus ille trigesimus & octauus languoris sit potius quàm sanitatis. Ergo, vt dicebam, charitas implet legẽ. Ad plenitudinem legis in omnibus operibus pertinet quadragenarius numerus: in charitate autem duo præcepta nobis commẽdantur. Intuemini obsecro & figite memoMarc.4. a.1. Luc.8.a.5. tiæ quod dico, ne fitis cõtemptores verbi, ne fiat anima vestra via, vbi grana iactata non germinent: & venient, inquit, volatilia cæli, & colligent ea. Percipite & reconDiite in cordibus vestris. Charitatis præcepta duo sunt à Matth.22. d.37. Domino cõmendata, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte C tua: &, diliges proximũ tuum sicut teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Meritò & illa vidua omnes facultates suas, duo minuta misit in dona Dei: meritò & pro illo languido à latronibus sauciato, ſtabularius duos numos accepit vnde sanaretur: meritò apud Samaritanos biduum fecit Iesus, vt eos charitate firmaret. Binario ergo isto numero cùm aliquid boni significatur, maximè bipertita charitas cõmendatur. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, & lex non impletur nisi in gemino præcepto
al. ad. charitatis: quid miraris quia languebat, qui † à quadraginta duo minus habebat? Videamus proinde iam quo sacramẽto iste lãguidus curetur à Domino. Venit enim
Esa.10.f. 23.& 28. f.12. Rom.9. f.28. ipse Dominus, charitatis doctor, charitate plenus, breuians, sicut de illo prædictũ est, verbum super terram: & ostendit in duobus præceptis charitatis pendere legem & prophetas. Inde ergo pependit Moyses quadragenario suo, inde Helias cum suo: hũc numerum attulit Dominus in testimonio suo. Curatur iste languidus à præIoan.5. a.6. al. sanitatem. 2.Tim.2. b.5. sente Domino, sed prius quid ei dicit? *Vis sanus fieri?* Respondit ille hominem se non habere, à quo in piscinam mittatur. Verè necessarius erat illi homo ad † salutẽ: sed homo ille qui & Deus est. Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus. Venit ergo homo qui erat necessarius. Quare sanitas differtur? *Surge*, inquit, *tolle grabatum tuum, & ambula.* Tria
Ioan.5. b.8. dixit, Surge, tolle grabatũ tuum, & ambula. Sed surge, non operis imperium fuit, sed operatio sanitatis. Sano autem duo imperauit, tolle grabatum tuum, & ambula. Rogo vos, cur nõ sufficeret, ambula? Aut certè cur non sufficeret, surge? Neque enim ille cùm sanus surrexisset, in loco remãsisset. Nónne ad hoc surrexisset vt abiisset? Mouet ergo me etiã quòd duo præcepit, qui illum iacẽtem duobus minus inuenit: tãquam enim duo quædam iubẽdo, quod minus erat impleuit. Quomodo ergo inueniam? in his duobus Domini iussis, duo illa præcepta significata esse charitatis? Tolle, inquit, grabatum tuum & ambula. Quæ sunt illa duo præcepta, fratres, recolite mecum. Notissima enim esse debẽt, nec modò tantùm venire in mẽtem cùm cõmemorãtur à nobis, sed deleri nunquam debent de cordibus vestris. Semper omnino cogitare, diligendum esse Deum & proximum. Deum Deut.6. & Matth.22. d.37. ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: & proximum tãquam teipsum. Hæc semper cogitãda, hæc meditãda, hæc retinenda, hæc agenda, hæc implenda sunt. Dei dilectio prior est ordine præcipiendi, proximi autẽ dilectio prior est ordine faciendi. Neque enim qui tibi præciperet dilectionem istã in duobus præceptis, prius tibi cõmendaret proximum, & postea Deum: sed prius Ioan.5. b.10. Deum, postea proximum. Tu autem quia Deum nondum vides, diligendo proximum promereris quem videas: diligendo proximum purgas oculum ad videndũ Deum, cuidẽter Ioanne dicẽte: Si fratrem quem vides 1.Ioan.4. d.20. nõ diligis, Deũ quem nõ vides quomodo diligere poteris? Ecce dicitur tibi, dilige Deũ. Si dicas mihi, ostende mihi quem diligam: quid respondebo, nisi quod ait ipse Ioannes? Deum nemo vidit vnquam. Et ne te alieIoan.1. b.18. nũ omnino à Deo vidẽdo esse arbitreris: Deus, inquit, charitas est: Et qui manet in charitate, in Deo manet [& 1.Ioan.4. c.16. Deus in eo.] Dilige ergo proximũ: & intuere in te vnde diligis proximũ, ibi videbis vt poteris Deum. Incipe ergo diligere proximũ. Frãge esurienti panem tuum, & Esa.58. b.7. egenum sine tecto induc in domũ tuam. Si videris nudum, vesti, & domesticos seminis tui ne despexeris. Faciens autem ista quid consequeris? Tunc crũpet velut matutina lux tua. Lux tua Deus tuus est, tibi matutina, quia post noctem seculi tibi venit: nam ille nec oritur nec occidit, quia semper manet. Erit tibi matutinus redeũti, qui tibi occasum fecerat pereunti. Ergo tolle grabatũ tuum, mihi videtur dixisse, dilige proximũ tuum. Sed clausum est adhuc, & expositione indiget quãtum arbitror, quare in tollendo grabato dilectio proximi commẽdatur: nisi fortè hoc nos offendit, quia per grabatum rem quãdam stolidam & insensatam, proximus commendatur. Non irascatur proximus, si commẽdatur nobis per rem quæ sine anima & sine sensu est. Ipse Ephes.4. c.15. Dominus & saluator noster Iesus Christus lapis angularis dictus est, vt duos cõderet in se. Dictus est & petra vnde aqua profluxit: Petra autẽ erat Christus. Quid er- 1.Cor.10. a.4. go mirum si petra Christus, lignum proximus? Non tamen qualecũque lignum, quomodo nec illa qualiscunque petra, sed vnde aqua profluxerat sitientibus. Nec Ephes.5. c.15. qualiscũque lapis, sed angularis, qui in semetipso copulauit duos parietes è diuerso venientes. Sic nec qualecũque lignum proximi acceperis, sed grabatum. Quid ergo in grabato, obsecro te? Quid, nisi quia ille languidus grabato portabatur? Sanatus autem grabatum portat. Quid dictũ est ab Apostolo? Inuicem onera vestra Gal.6.a.2. portate, & sic adimplebitis legẽ Christi. Lex ergo Christi charitas est, nec charitas impletur nisi inuicem onera nostra portemus. Sufferentes, inquit, inuicem in dile- Ephes.4. a.2. ctione: studentes seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Cùm esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximũ tuum. Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legẽ Christi. Sic adimplebis ô homo quod tibi deerat. Tolle ergo grabatũ tuum, sed cùm tuleris, noli remanere, ambula. Diligendo Deuter.6. a.5. Matth.22. d.37. proximum, & curã habendo de proximo tuo, iter agis. Quò iter agis, nisi ad Dominũ Deũ tuũ: ad eum quem

diligere

diligere debemus ex toto corde, ex tota anima, ex tota A mente? Ad Dominum enim nondum peruenimus, sed proximum nobiscum habemus. Porta ergo eum cum quo ambulas: vt ad eum peruenias, cum quo manere desideras. Tolle ergo grabatum tuum, & ambula. Recit hoc ille, & scandalizati sunt Iudæi. Videbãt enim hominem die sabbati portantem grabatum suum, nec calumniabãtur Domino quòd sanum eum fecerat sabbato, al. offuscabant. vt eis † respõderi posset, quia si cuiusquam corũ iumentum in puteum cecidisset, vtique die sabbati erueret illud, & † saluaret iumentũ suum. Non itaque iam illi ob- al. silent. iiciebant quòd die sabbati sanus factus esset homo, sed quòd portaret grabatum suum. Si sanitas nõ erat differenda, nunquid & opus fuerat imperãdum? *Non licet tibi*, inquiunt, *facere quod facis, tollere grabatum tuum.* Et ille autẽm sanitatis suæ obiiciebat calumniatoribus: *Qui*, inquit, *me fecit sanum, ipse mihi dixit, Tolle grabatum tuum & ambula.* Non acciperem iussionem, à quo acceperam sanitatem? Et illi: *Quis est ille homo qui tibi dixit, Tolle grabatũ tuum & ambula?* *Sed qui sanus erat factus nesciebat quis esset.* à quo hoc audierat. *Iesus autem*, cùm hoc fecisset & iussisset, *Declinauerat ab eo in turba.* Videte quemadmodum & hoc impleatur. Portamus proximũ, & ambulamus ad Deum: sed eum ad quem ambulamus, nondum videmus. Ideo & ille nondũ nouerat Iesum. Sacramentum hoc cõmendatum est, quia in eum credimus quem nondum videmus: & vt nõ videatur, declinat in turba. al. videri. Difficile est in turba † videre Christum. Solitudo quædam necessaria est menti nostræ, quadam solitudine intẽtionis videtur Deus. Turba ſtrepitum habet, visio ista secretum desiderat. Tolle grabatum tuum, porta portatus proximũ tuum, & ambula vt peruenias. Noli Iesum quærere in turba, non est tanquam vnus de turba. Præuenit omnem turbam. Prior ascendit de mari pisces ille magnus, & in cælis sedet interpellãs pro nobis: Tanquã sacerdos magnus, vnus intrauit in interiora veli, turba foris ſtat. Ambula tu, qui portas proximum tuum, si didiciſti portare, qui solebas portari. Denique modò nõdũ nosti Iesum, nondum vides Iesum. Quid postea sequitur? Quoniam non destitit ille tollẽdo grabatum suum & ambulãdo. Vidit eum postea Iesus in templo. In turba nõ eum vidit, in templo vidit. Dominus quidem Iesus & in turba eum videbat & in templo: ille autem languidus Iesum in turba non cognoscit, in templo cognoscit. Peruenit ergo ille ad Dominum: vidit eum in tẽplo, vidit eum in loco sacrato, in loco sancto. Et quid ab eo audit? *Ecce iam sanus factus es, noli peccare, ne quid tibi deterius contingat.* † Tũc ille, postea quam vidit Iesum, al. Nunc. & cognouit Iesum autorem sanitatis suæ, non fuit piger in euangelizãdo quem viderat: *Abiit & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui eum sanum fecerat.* Ille annunciabat, & illi insaniebãt. Ille salutem suam prædicabat, illi salutem suam non quærebant. *Persequebantur Iudæi Dominum Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.* Quid ergo Domin⁹ modò respondit Iudæis, audiamus. De sanis factis hominibus sabbato, dixi quid soleat respondere, quia iumenta sua non contemnebant sabbato vel liberando vel alendo. De portato grabato quid respondit? Manifestum opus corporale factum erat ante oculos Iudæorum, non sanitas corporis, sed operatio corporis: quæ non videbatur ita necessaria quemadmodum sanitas. Apertè ergo Dominus dicat sacramẽtum sabbati, & signum obseruandi vnius diei ad tempus datum esse Iudæis: impletionem verò ipsam sacramenti in illo veniſſe. *Pater meus*, inquit, *vsque modò operatur, & ego operor.* Misit in eos magnũ tumultum, aduentu Domini turbatur aqua: sed qui turbat, latet. Et tamen sanandus est turbata aqua æger vnus magnus, passo Domino totus mundus. Vi-

deamus ergo responsionem veritatis. Pater meus, inquit, vsque modò operatur, & ego operor. Falsum ergo dixit Scriptura, quia Deus requieuit ab omnibus ope- Genes.2. a.2. ribus suis in die septimo? Et contra hãc Scripturam per Moysen miniſtratam, loquitur Dominus Iesus, cùm ipse dicat Iudæis, Si crederetis Moysi, crederetis & mi- Ioan.5. f.46. hi: de me enim ille scripsit. Videte ergo ne aliquid volut it significare Moyses, quòd Deus requieuit die septimo: non enim defecerat Deus operando creaturam suam, & indigebat requie sicut homo. Quomodo defecerat qui verbo fecerat? Tamen & illud verum est, quia requieuit Deus ab omnibus operibus suis in die septimo: & hoc verum est quod ait Iesus, Pater meus vsque modò operatur, [& ego operor.] Sed quis explicet verbis, homo hominib⁹, infirmus infirmis, indoctus discere cupientibus, & fortè si quid sapit, promere & explicare non valens hominibus, difficilè fortè capientibus, etiam si explicari possit quod capitur? Quis, inquam, B fratres mei, explicet verbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quiescat? Obsecro vos, vt hoc vobis proficientibus differatis: visio enim ista templum Dei quęrit, sanctum locum quærit. Portate proximum, & ambulate: ibi eum videbitis, vbi verba hominum nõ quæratis. Hoc fortè potius dicere valemus: quia & in eo quòd Deus in die septimo requieuit, ipsum Dominum saluatorem nostrum Iesum Christum, qui hæc loquebatur & dicebat, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor, magno sacramento significauit. Quia & Dominus Iesus vtique Deus, ipse est enim verbũ Dei, Ioan.1. a.1. al. ver. † & audistis quia in principio erat verbum, & non qualecunque verbum, sed Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt: fortè significatus est requieturus in die septimo ab omnibus operibus suis. Legite enim Euangelium, & videte quanta operatus sit Iesus. Operatus est salutem nostram in cruce, vt implerentur in eo omnia prædicta prophetarum. Coronatus est spinis, suspensus C est in ligno, dixit sitio, accepit acetum in spõgia, vt impleretur quod dictum est: Et in siti mea potauerunt me Psal.68. c.22. aceto. At vbi impleta sunt omnia opera eius, sexta sabbati inclinato capite,† tradidit spiritum, & in sepulchro al. reddidit. sabbato requieuit ab omnibus operibus suis. Ergo tanquã diceret Iudæis: Quid expectatis vt non operer sabbato? Sabbati dies vobis ad significationem meã præceptus est. Opera Dei attenditis, ego ibi eram cùm fierent, & per me facta sunt omnia. Ego noui, pater meus Gen.1.a.3. vsque modò operatur. Operatus est pater lucem: sed dixit, vt fieret lux. Si dixit, verbo operatus est. Verbũ eius ego eram, ego sum: per me factus est mundus in istis operibus, per me regitur mundus in istis operibus. Pater meus & tunc operatus est cùm fecit mundum, & vsque nunc operatur cùm regit mundum: ergo & per me fecit cùm fecit, & per me regit cùm regit. Dixit hæc, sed quibus? Surdis, cæcis, claudis, languidis, medicum non agnoscentibus, & tanquam in phrenesi mẽte perdita occidere volentibus. Proinde quid secutus Euangelista dixit? *Hinc ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum.* Nõ quomodocunque. Sed quid? *Æqualem se faciens Deo.* Nam omnes dicimus Deo, Pater noster qui es in cælis. Legimus & Iudæos dixisse, Cùm tu sis pater Matth.6. b.9. noster. Ergo non hinc irascebantur, quia patrem suum dicebat Deum, sed quòd lõgè alio modo quàm hominem. Ecce intelligunt Iudæi quod nõ intelligunt Arriani. Arriani quippe inæqualem patri filium dicunt, & inde hæresis pulsat Ecclesiã. Ecce ipsi cæci, ipsi interfectores Christi, intellexerũt tamen verba Christi. Non cum intellexerunt esse Christum, nec cum intellexerunt filium Dei: sed tamen intellexerũt in illis verbis, quia talis

commendaretur filius Dei, qui æqualis esset Deo. Quis erat nescíebant: talem tamen prædicari agnoscebant, † quia patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Non erat ergo æqualis Deo? Non ipse se faciebat æqualem, sed ille illū genuerat æqualem. Si seipsum faceret æqualem Deo, caderet per rapinam. Qui enim se voluit æqualem facere Deo cùm nō esset, cecidit, & ex angelo factus est diabolus: & hanc superbiam homini propinauit, vnde ipse deiectus est. Nā hoc dixit homini, cui stanti lapsus inuidit: Gustate, & eritis sicut dij: id est, vsurpatione rapite quod facti non estis, quia & ego rapiendo deiectus sum. Nō hoc prodebat, sed hoc suadebat. Christus autem æqualis patri natus erat, non factus: natus de substantia patris. Vnde illum sic cōmendat Apostolus: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse † se æqualem Deo. Quid est, non rapinam arbitratus est [se æqualem Deo ?] Non vsurpauit æqualitatem Dei, sed erat in illa in qua natus erat. Et nos ad æqualem † Deum quomodo perueniremus? semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Non ergo se exinaniuit amittens quod erat, sed accipiens quod non erat. Hanc formam serui contemnentes Iudæi, Dominum Christum æqualem patri intelligere non poterant, quamuis eum hoc de se dicere minimè dubitabant: & ideo sæuiebant, & adhuc tamen eos ille perferebat, & sanitatem sæuientium requirebat.

Ah eo loco vbi ait, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: vsque ad id vbi ait, Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.

al. qui.

Phil.2. a.6.

al. æqualis.

Ioan.5. c.19.

Ioan. 13. c.15.

TRACTATVS XVIII.

IOANNES Euangelista inter consortes & compartícipes suos alios Euāgelistas, hoc præcipuum & proprium donum accepit à Domino, super cuius pectus in conuiuio discumbebat: vt per hoc significaret, quia secreta altiora de intimo eius corde potabat, vt ea diceret de filio Dei quæ paruulorum mentes fortassis intentas excitare possint, implere autē nondum capaces non possint. Grandiusculis autem quibusque mētibus & ad ætatem quandam interius virilem peruenientibus, dat aliquid verbis his, quo & exerceantur, & pascātur. Audistis cùm legeretur, & vnde sermo iste venerit meministis. Hesterno enim die lectum est, quòd propterea volebant Iesum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat sabbatum, sed etiā patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quod Iudæis displicebat, hoc ipsi patri placebat. Hoc sine dubio placet etiam eis, qui honorificant filium, sicut honorificant patrem: quia si eis non placeat, displicebunt. Non enim Deus erit maior, quia placet tibi: sed tu minor si displicet tibi. Aduersus hanc autem eorum calumniam, venientem vel de ignorantia, vel de malitia, loquitur Dominus non omnino quod capiant, sed vnde agitentur & conturbentur, & fortasse, vel conturbati medicum quærant. Dicebat autem quæ scriberentur, vt etiam à nobis postea legerentur. Viderimus ergo quid in Iudæorum cordibus factum sit, cùm hæc audirent: quid in nobis fiat cùm hæc audimus, amplius cogitemus. Neque enim natæ sunt hæreses, & quędam dogmata peruersitatis illaqueantia animas, & in profundum præcipitantia, nisi dum Scripturæ bonæ intelliguntur non bene: & quod in eis non bene intelligitur, etiam temere & audacter asseritur. Itaque charissimi, valde cautè hæc audire debemus, ad quæ capienda paruuli sumus, & corde pio & cum tremore, sicut scriptum est, hanc tenentes regulam sanitatis, vt quod secundum fidem qua imbuti sumus, intelligere valuerimus, tanquam de cibo gaudeamus:

A quod autem secundum sanam fidei regulam intelligere † nō potuerimus, dubitationem auferamus, intelligentiam differamus: hoc est, vt etiam si quid nescimus, bonum tamen & verum esse minimè dubitemus. Et ego fratres, qui fuscepi loqui vobis, cogitandus sum à vobis qui fuscéperim, & quæ fuscéperim. Suscepi enim tractāda diuina homo, spiritalia carnalis, æterna mortalis. Etiam à me charissimi, longè sit vana præsumptio, si volo sanus in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamētum veritatis. Pro modulo meo capio quod vobis appono. Vbi aperitur, pascor vobíscum: vbi clauditur, pulso vobiscum. Commoti sunt ergo Iudæi, & indignati sunt. Meritò quidem, quòd audebat homo æqualem se facere Deo: sed ideo immeritò, quia in homine non intelligebant Deum. Carnem videbant, Deum nesciebant: habitaculum cernebant, habitatorem ignorabāt. Caro illa templum erat, Deus inhabitabat intus. Non ergo Iesus carnem æquabat patri, non formam serui Domino comparabat: non quod factum est propter nos, sed quod erat quando fecit nos. B Quis namque sit Christus, catholicis loquor, nostis, quia bene credidistis: non verbum tantum, nec caro tantum: sed verbum caro factum est, vt habitaret in nobis. † Recensete de verbo quod † nostis: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hīc æqualitas cum patre. Sed verbum caro factum est, & habitauit in nobis: hac carne † minor est pater. Ita pater & æqualis & maior: æqualis verbo, maior carne: æqualis ei per quem fecit nos, maior eo qui factꝰ est propter nos. Ad hanc regulam sanam catholicam, quam præcipuè nosse debetis, quam tenere qui nostis, à qua prorsus fides vestra labi non debet, quę nullis hominum argumentis extorquenda est cordi vestro, dirigamus ea quæ intelligimus: & quæ fortè non intelligimus, dirigenda ad hanc regulā quandoque differamus, cùm idonei fuerimus. Nouimus ergo æqualem patri filium Dei, quia nouimus in principio Deum verbum. C Quid ergo Iudæi volebant eum interficere? Quia non solùm soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo: videntes carnem, non videntes verbum. Loquatur ergo & cōtra eos verbum per carnem, & interior habitator sonet per habitaculū suum: vt qui potest nouerit quis intus habitet. Quid ergo eis dicit? *Respondit itaque Iesus, & dixit eis.* commotis quòd æqualem se faceret Deo. *Amen amen dico vobis, nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Ad hæc quid responderint Iudæi, scriptū non est: & fortasse tacuerunt: Quidam tamen qui Christianos se haberi volunt, non tacent, & quodammodo ex his verbis concipiunt quædam decenda cōtra nos: quæ contemnenda nō sunt: & propter ipsos & propter nos. Arriani quippe hæretici dicentes, non per carnem, sed ante carnem, filium ipsum qui suscepit carnem, minorem esse quàm pater est, & non esse eiusdem substantię, D cuius pater est: capiunt ex his verbis ansam calumniæ, & respondent nobis. Videtis quia Dominus Iesus cùm animaduerteret Iudęos ex hoc moueri quòd patri Deo æqualem se faceret, talia verba subiunxit, vt se æqualem non esse mōstraret. † Mouebātur enim Iudæi, aiunt, aduersus Christum, quia æqualem se faciebat Deo, & volens † eos corrigere ab hoc motu Christus, & † eis demōstrare filiū non esse æqualem patri, id est, æqualem Deo, ait, quasi dicēs: Quid irascimini? Quid indignamini? Non sum æqualis, quia non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Qui enim nō potest, inquiunt, facere à se quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: vtique minor est, non æqualis. In hac regula cordis sui distorta & praua, hæreticus audiat

Ioan.14. c.14.

Gene.3. a.5.

al. Deo.

al. non.

al. mai. ut pater.

Ioan. 5. c.19.

Ioan. 5. c.19.

al. Nicolaitarum Iudæi.

al. eos.

diat nos nondum obiurgātes, sed adhuc quasi quæren- A & quæramus quemadmodū dictū sit: Nō potest filius à se facere quicquā, nisi quod viderit patrē faciētē. Quæramus, si digni sumus qui apprehēdamus. Fateor enim, magna res est, ardua omnino, videre facientē patrē per filiū, nō singula opera facientē patrē & filiū, sed quodlibet opus patrem per filiū, vt nulla opera fiant vel à patre sine filio, vel à filio sine patre: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Quibus in fundamēto fidei firmissimè constitutis, iam quale est videre, quia nō potest filius à se facere quicquā, nisi quod viderit patrem facientē? Quæris vt opinor, nosse filium faciētem: quære prius nosse filium vidētem. Certè enim quid ait? Nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Intēde quod dixit, nisi quod viderit patrē facientem. Præcedit visio, & sequitur effectio: videt enim vt faciat. Tu quid quæris iam nosse quomodo faciat, dum nondum scias quomodo videat? Quid curris ad id quod posterius est, relicto quod prius est? Vidētem se dixit & facientem, non facientē & videntem: quia nō potest à se facere quicquā, nisi quod viderit patrē faciētem. Vis vt explicem tibi quomodo faciat? Tu mihi explica quomodo videat. Si hoc tu explicare non potes, nec ego illud: si hoc tu percipere nondum es idoneus, nec ego illud. Vterque ergo nostrum quęrat, vterque pulset, vt vterq; accipere mereatur. Quid quasi doctus calumniaris indocto? Ego ad faciendū, tu ad videdum, ambo indocti à magistro quæramus, nō in schola eius pueriliter litigemus. Tamē simul iā didicimus, quia omnia per ipsum facta sunt. Ergo manifestū est, quia nō alia opera facit pater, quæ videat filius, vt & ipse faciat similia: sed eadem opera facit pater per filiū, quia omnia per verbū facta sunt. Iā quomodo faciat Deus quis nouit? Non dico quomodo fecerit mundū, sed quomodo fecerit oculū tuum, cui carnaliter inhærens, visibilia inuisibilibus cōparas. Talia enim de Deo cogitas, qualia his oculis videre cōsuesti. Aut enim istis oculis videri posset Deus, nō diceret: Beati mundo corde, quia ipsi Deū C videbūt. Ergo habes oculū corporis ad videndū fabrū, sed nondum habes oculum cordis ad videndum Deū: ideo quod soles videre in fabro, trāsferre vis in Deum. Pone in terra terrena, sursū cor. Quid ergo fratres charissimi? Explicaturi sumus nos quod interrogauimus, quomodo videat verbum, quomodo pater videatur à verbo, quid sit videre verbi? Nō sum tā audax, tā temerarius, vt hoc me explicare pollicear vobis. Vtcunque susp̄icor modulum vestrū, nouī tamē meū. Si ergo placet, nō diutius immoremur, percurramus lectionem, & videam⁹ verbis Domini turbari corda carnalia: ad hoc turbari, ne in eo quod tenent remaneāt. Extorqueatur tāquam pueris ludicrum nescio quid, quo se malè auocant: vt possint inseri vtiliora grandioribus, vt possint proficere qui nondum inhiamus, nondū susp̄iramus, margaritas quibusc̄unque proiecturi sumus, aut margaritas qualescunque nosipsi inuenturi sumus. Mouerim ergo charissimi desiderium in corde vestro. Mores perducūt ad intelligentiam: genus vitæ perducit ad genus vitæ. Alia vita terrena, alia vita cælestis: alia vita pecorū, alia vita hominum, alia vita angelorum. Vita pecorum, terrenis voluptatibus æstuat, sola terrena conquirit, in hæc prona atque proiecta est. Vita angelorum sola cælestis: vita hominum media est inter angelorum & pecorum. Si viuit homo secundum carnem, pecoribus comparatur: si viuit secundum spiritum, angelis sociatur. Quando secundum spiritum viuis, quære etiam in ipsa angelica vita, vtrum paruus an grādis sis. Si enim adhuc paruus es, dicunt tibi angeli, crescе. Nos panem manduca-

al. Deus.

al. adiunge illud.

al. facientē & patrē & filiū.

Matth. 5. a.8.

mus,tu lacte nutrire, lacte fidei, vt peruenias ad cibum † spei. Si autem adhuc inhiatur fordidis voluptatibus, si adhuc fraudes cogitantur, si mendacia non vitantur, si mendacia periuriis cumulátur: tam immundum cor audet dicere, Explica mihi quomodo videt verbum, etiá si possim, etiam si ego iam videam? Porrò autem si fortè ego non sum in his moribus, & tamen ab ista visione longè sum, quátum ille qui nondũ isto superno desiderio rapitur, terrenis desideriis prægrauatus? Multum interest inter auersantem & desiderátem: & iterum multũ interest inter desiderantẽ & fruentem. Viuis vt pecora, auersaris: angeli perfruuntur. Tu autẽ si non viuis vt pecora, iam non auersaris. Desideras aliquid, & non capis: inchoasti ipso desiderio vitã angelorum. Crescat in te, & perficiatur in te: & capias hoc nõ à me, sed ab illo qui & me fecit & te. Tamen non vtcunque nos dimisit & Dominus qui voluit intelligi. Quia in eo quod dixit, Nõ potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: nõ alia opera patet facit quæ videat B filius, & alia filius cùm viderit patrem facientem, sed eadem opera ipsa & pater & filius. Secutus enim ait, *Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit.* Nõ cùm ille fecerit, alia filius similiter facit: sed quæcunque ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Si hęc facit filius quæ fecerit pater, per filium facit pater. Si per filiũ facit quæ facit pater, nõ alia pater, alia filius facit: sed eadem opera sunt patris & filij. Et quomodo eadem facit & filius? & eadem & similiter. Ne forte eadem, sed dissimiliter: eadem, inquit, & similiter. Et quomodo posset [eadem] non similiter? Accipite ex ẽplum, quod puto ad vos nõ sit grãde. Cùm scribimus literas, facit eas primò cor nostrum, & deinde manus nostra. Certè vnde omnes acclamastis, nisi quia cognouistis? Certum est quod dixi, & manifestũ omnibus nobis. Literæ fiunt primò à corde nostro, deinde à corpore nostro. Manus seruit imperanti cordi, easdem literas facit & cor & manus. Nunquid aliàs cor, alias manus? Eadem quidẽ facit manus, C sed non similiter. Cor enim nostrum facit eas intelligibiliter, manus autem visibiliter. Ecce quomodo fiũt eadem & dissimiliter. Vnde parum fuit Domino dicere, quęcunque pater fecerit, hæc & filius facit: nisi adderet, & similiter. Quid si enim hoc modo intelligeres, quomodo quæcunque cor facit, hæc & manus facit, sed nõ similiter? Hic verò addidit, hæc & filius similiter facit. Si & hæc facit, & similiter facit, expergiscere, stringatur Iudæus, eredat Christianus, conuincatur hæreticus, æ- c.10. qualis est patri filius. *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Ecce est illud, demonstrat. Demonstrat quasi cui? Vtique quasi videti. Redimus ad id quod explicare nõ possumus, quomodo verbũ videat. Ecce homo factus est per verbũ: sed homo habet oculos, habet aures, habet manus, diuersa mẽbra in corpore. Per oculos potest videre, per aures potest audire, per manus operari: diuersa membra, diuersa mẽbrorum officia. Non potest illud membrum quod potest alterum: D tamen propter corporis vnitatem, oculus & sibi & auri videt, & auris sibi & oculo audit. Nunquid tale aliquid in verbo arbitrãdum est esse, quoniã omnia per ipsum? Psal. 93. b.8. Et dixit scriptura in Psalmo: Intelligite qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, nõ audiet, aut qui finxit oculum, non cõsiderat? Si ergo finxit oculum verbũ, quia omnia per verbum, si plantauit aurem verbum, quia omnia per verbum: non possumus dicere, non audit verbum, nõ videt verbum, ne obiurget nos psalmus & dicat: Stulti, aliquãdo sapite. Itaque si audit verbum & videt verbum, audit filius & videt filius. Nunquid tamen & in ipso diuersis locis quæsituri sumus oculos & aures? Aliunde audit, aliunde

al. *spectat.*

videt: & auris eius nõ potest quod oculus: & oculus nõ potest quod potest auris. An totus ille visus est, & totus auditus? Fortè ita: imò nõ fortè, sed verè ita: dum tamẽ & ipsum eius videre, & ipsum eius audire, lõgè alio modo quàm nostrũ sit. Et videre & audire simul in verbo est, nec aliud est ibi audire, & aliud videre: sed audiẽ visus, & visus auditus. Et nos qui aliter audimus, aliter videmus, hoc vnde nouimus? Redimus fortè ad nos, sinó Psal. 118. sumus præuaricatores, quibus dictũ est, Redite pręuaricatores ad cor. Redite ad cor. Quid itis à vobis, & peritis à vobis? Quid itis solitudinis vias? Erratis vagando. Redite. Quò? Ad Dominũ citò. Primò redi ad cor tuũ, exul à te vagaris foris. Teipsũ non nosti, & queris à quo factus es? Redi, redi ad cor, tolle te à corpore. Corpus tuũ habitatio tua est. Cor tuũ sentit etiã per corpus tuũ: sed corpus tuũ nõ quod cor tuũ. Dimitte corpus tuum, redi ad cor tuũ. In corpore tuo inueniebas alibi oculos, alibi aures. In corde tuo nunq̃d hoc inuenis? An in corde tuo nõ habes aures? De quibus ergo Dominus dicebat, Qui habet aures audiendi audiat? An in corde non habes oculos? vnde dicit Apostol⁹, Illuminatos oculos Ephes. cordis vestri? Redi ad cor. Vide ibi q̃d sentias fortè de Deo, quia ibi est imago Dei. In interiore homine habitat Christus, in interiore homine renouaris ad imaginẽ Dei, in imagine suia cognosce autorẽ eius. Vide quemadmodũ omnes corporis sensus cordi intro nũciẽt q̃d senserint foris. Vide q̃ multos ministros habeat vn⁹ interior imperator, & quid apud se etiã sine his ministris agat. Renunciãt oculi cordi alba & nigra, renunciãt aures eidẽ cordi canora & dissona. Renunciãt nares eidẽ cordi odora & putẽtia. Renunciat gustus eidẽ cordi amara & dulcia. Renũciat tactus eidẽ cordi lenia & aspera. Renũciat & sibi ipsum cor iusta & iniusta. Cor tuũ & videt & audit, & cætera sensibilia diiudicat: & quò non aspirãt corporis sensus, iusta & iniusta, mala & bona discernit. Oste de mihi oculos, aures, nares cordis tui. Diuersa sunt quæ ad cor tuum referũtur, & diuersa ibi mẽbra non inueniũtur. In carne tua alibi audis, alibi vides: in corde tuo ibi audis, vbi vides. Si hoc imago, quanto potẽtius ille cui? est imago? Ergo & audit filius & videt filius, & ipsa visio & auditio filius: & hoc est illi audire quod esse, & hoc est illi videre quod esse. Tibi non hoc est videre quod esse, quia & si perdas visum, potes esse: & si perdas auditũ, potes esse. Putamúsne pulsauimus? Erectum est aliquid in nobis quo vel tenuiter suspicemur: vnde lumen veniat nobis? Puto fratres, quia cùm loquimur ista, & cùm meditamur, exercemus nos. Et cùm exercemus nos in ipsis, & rursus quasi reflectimur pondere nostro ad ista consueta, tales sumus quales lippientes, cùm producuntur ad videndum lumẽ, si fortè antea visum omnino non habebãt, & incipiunt eundẽ visum per diligẽtiã medicorũ vtcunque reparare. Et cùm probare vult medicus quãtum salutis eis acceſſerit, tentat eis ostendere quod videre desiderabãt, & non potérant cùm cæci esse nt: & redeunte iam vtcunque acie oculorum, producuntur ad lumen. Et cùm viderint, fulgore ipso reuerberantur quo dammodo, & respondent medico demonstrãti: Iam iam vidi, sed videre non possum. Quid ergo facit medicus? Reuocat ad solita & addit collyrium, vt ad illud quod visum est, & videri non potest, desiderium nutriat, & ex ipso desiderio curetur plenius: & si qua mordacia reparandę sanitati adhibentur, fortiter ferat, vt amore illius lucis accensus dicat sibi: Quando erit vt illud finmis oculis videam, quod fauciis infirmísque non potui? Viget medicum, & rogat vt curet. Ergo fratres, si fortè tale aliquid factũ est in cordibus vestris, si vtcunque erexistis cor vestrum ad videdum verbum, & ipsius luce reuerberati ad solita † recidistis:

al. *nondum fecit.*

al. *recidistis:*

distis: rogate medicum vt adhibeat collyria mordacia, A præcepta iustitiæ. Est quod videas, sed non est vnde videas. Non mihi antea credebas, quia est quod videas: duce quadam ratione adductus es, propinquasti, intendisti, palpitasti, refugisti. Scis certè esse quod videas, sed idoneum non te esse qui videas. Ergo curare. Quæ sunt collyria? Noli mentiri, noli periurare, noli adulterari, noli furari, noli fraudare. Sed consuesti, & cum aliquo dolore à cõsuetudine reuocaris: hoc est quod mordet, sed sanat. Nã dico tibi liberiùs, ex timore & meo & tuo. Si curari destiteris, & esse idoneus ad perfruendum hac luce neglexeris, valetudine oculorum tuorũ, tenebras amabis: & amando tenebras, in tenebris remanebis: & remanendo in tenebris, etiã in tenebras exteriores pro- Matt. 22. 13. icieris: ibi erit fletus & stridor dentium. Si nihil in te faciebat amor lucis, faciat timor doloris. Sufficienter me locutum arbitror, & lectionem tamen Euangelicã non finiui. Si dicam reliqua, onerabo vos, & timeo ne etiam quod hausturn est effundatur. Sufficiant ergo ista charitati vestræ. Debitores sumus, nõ nũc, sed semper quamdiu viuimus, quia propter vos viuimus: verumtamen vitam nostram istam infirmã, laboriosam, periculosam, in hoc mundo consolamini bene viuendo. Nolite nos cõtristare & atterere malis moribus vestris. Cùm enim offendimur mala vita vestra, si refugiamus à nobis, & seperamus nos à vobis, & ad vos non accedamus: nónne conquerimini & dicitis: & si languebamus curaretis, & si infirmabamur visitaretis? Ecce curamus, ecce visitamus: sed non nobis fiat quomodo audistis ab Apostolo, Timeo ne sine causa laborauerim in vobis. Gal. 4. 11.

Ab eo quod scriptum est, Non potest à se filius facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: vsque ad id quod ait, Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

TRACTATVS XIX.

SERMONE pristino quãtum nostrum mouit affectum, & intelligendi paupertatem, C locuti sumus, ex occasione verborũ euangelicorum, vbi scriptum est, Nõ potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrẽ faciẽtem: Quid sit videre filij, hoc est, videre verbi, quia filius verbũ, & quia per verbũ facta sunt omnia: quomodo possit intelligi quod videat filius primò patrem faciẽtem, tũc demum & ipse faciat quæ facta conspexerit, cùm pater nihil nisi per filium fecerit. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Non tamen explicatum aliquid diximus, quia nec explicatum aliquid intelleximus. Aliquando enim sermo deficit, vbi etiã intellectus proficit. Quãto magis sermo patitur defectionem, quãdo intellectus nõ habet perfectionem? Nunc itaque quãtum Dominus donat, breuiter percurramus lectionem, & vel hodie exeplamus debitum pensum. Si quid fortè remãserit vel temporis vel virium, retractabimus si potuerimus, quãtum & à nobis & apud vos fieri potest. Quid sit videre verbi, demon- D strari verbo nõ potest. Omnia quippe dicta sũt hîc, quæ si intelligãtur secundum humanũ sensum carnaliter, nihil aliud nobis facit anima plena phãtasmatis, nisi quasdã imagines velut duorum hominũ patris & filij: vnius ostendentis, alterius videntis, vnius loquentis, alterius audientis, quæ omnia idola cordis sunt. Quæ si iã deiecta sunt de templis suis, quãto magis deiicienda sunt de pectoribus Christianis? *Non potest*, inquit, *filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Verum est hoc, tenete hoc: dum tamẽ non amittatis quod in ipsius Euãgelij exordio tenuistis, quia in principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum: & præcipuè quia omnia per ipsum facta sunt. Quod nũc enim audistis, coniungite illi auditui, vt vtrunque concordet in cordibus vestris. Sic itaque nõ potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem faciẽtẽ, vt tamen pater ea quæ facit nõ faciat nisi per filium, quia filius est eius verbum. Et in principio erat verbum, & verbũ erat Ioan. 1. a. 1. apud Deum, & Deus erat verbum: & omnia per ipsum facta sunt. *Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit.* Non alia, sed hæc: nec dissimiliter, sed similiter. *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* c.10. Ad hoc quod suprà dixit, Nisi quod viderit patrem facientem, videtur pertinere & quòd omnia demõstrat ei quæ ipse facit. Sed si pater demonstrat quæ facit, nec filius potest facere nisi pater demõstrauerit, patérque demonstrare non potest nisi fecerit: consequẽs erit vt nõ per filium faciat omnia pater. Porrò si fixũ atque incõcussum tenemus, quia per filium omnia pater facit, antequam faciat, demonstrat filio. Nã si pater cùm fecerit demõstrat filio, vt filius demõstrata faciat, quæ demonstrata iam facta sunt: aliquid procul dubio pater sine filio facit. Sed non facit pater aliquid sine filio, quia filius Dei verbum Dei est, & omnia per ipsum facta sunt. Remanet igitur fortasse, vt quæ pater facturus est, demonstret facienda, vt per filium sint facta. Nam si filius ea facit, quæ pater facta demonstrat: ea quæ pater facta demonstrat, non vtique per filium fecit. Mostrari enim nõ possent filio nisi facta: facere filius non posset, nisi monstrata. Ergo sine filio facta? Sed verum est, omnia per ipsum facta sunt: ergo antequã facta, mõstrata sunt. Sed hoc diximus differendum esse, quò redeundum sit percursa lectione, si, vt diximus, aliquid vel rẽporis vel virium nobis remãserit, ad ea quæ dictulimus retractãda. Amplius audite & difficilius. *Et maiora his*, inquit, *demõstrabit ei opera, vt vos miremini.* Maiora his. Quibus maiora? Facilè occurrit iis † quæ modò audistis, curationibus al. *quæ.* lãguorum corporaliũ. De isto enim qui triginta & octo annos habebat in infirmitate, & Christi verbo sanatus est, nata est huius occasio tota sermonis. Et propter hoc Dominus dicere potuit, maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sunt enim opera maiora quàm ista, & demõstrabit ea pater filio. Non demonstrauit ei tãquam de præterito, sed demonstrabit de futuro: hoc est, demonstraturus est. Rursus difficilis oritur quæstio. Est enim aliquid apud patrem quod filio nondum demõstratum sit? Est aliquid apud patrem quod adhuc latebat filiũ, quãdo ista filius loquebatur? Si enim demõstrabit, hoc est, demonstraturus est, nondum demõstrauit: & filio tunc demonstraturus est, quando & istis. Sequitur enim, vt vos miremini. Et hoc difficile est videre, quomodo tanquam temporaliter filio coæterno aliquid demonstret æternus pater, omnia scienti quæ sunt apud patrem. Quæ sunt tamen illa maiora? Hoc enim fortè facile est intelligere. *Sicut enim pater*, inquit, *suscitat* d.21. *mortuos & viuificat: sic & filius quos vult viuificat.* Maiora ergo sunt opera mortuos suscitare, quàm languidos fanare. Sed [sicut] suscitat pater mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Alios ergo pater, alios filius? Sed omnia per ipsum. Ipsos itaque filius quos & pater: quia non alia, nec aliter, sed hæc & filius similiter facit. Ita planè intelligendum est, & ita tenendum: sed memento te quia filius quos vult viuificat. Tenete hic ergo non solum potestatem filij, verùm etiã voluntatem. Et filius quos vult viuificat, & pater quos vult viuificat, & ipsos filius quos & pater: ac per hoc eadem patris & filij potestas est & voluntas. Quid est ergo quod sequitur? *Neque enim pater iudicat quẽquam, sed iudicium omne dedit* d.22. *filio, vt omnes honorificẽt filiũ, sicut honorificãt patrẽ.* Quod d.23. ita subiunxit tanquam rationem reddẽs [superioris sententiæ. Multum mouet, intenti estote. Filius quos vult

viuificat,pater quos vult viuificat.Filius ſuſcitat mortuos,ſicut pater ſuſcitat mortuos:neq; enim pater iudicat quenquã.Si in iudicio ſuſcitãdi ſunt mortui,quomodo pater ſuſcitat mortuos, ſi non iudicat quenquã ? Omne quippe iudicium dedit filio. In illo autẽ iudicio ſuſcitãtur mortui: & reſurgunt alij ad vitã,alij ad pœnã. Quod totum ſi filius facit,pater autẽ ideo non facit,quia pater nõ iudicat quenquã,ſed omne iudiciũ dedit filio : contrarium videbitur ei quod dictũ eſt , Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Simul ergo ſuſcitant. Si ſimul ſuſcitãt,ſimul viuificant. Sĩmul ergo iudicãt. Quomodo itaq; verũ eſt : Neq; enim pater iudicat quenquã , ſed omne iudicium dedit filio? Moueãt interim propoſitæ queſtiones, præſtabit Dominus vt ſolutæ delectẽt. Ita eſt fratres: Omnis queſtio niſi intẽtum fecerit propoſita,non delectabit expoſita. Sequatur ergo ipſe Domin', ne fortè in iis quæ ſubnectit, aperiat ſe aliquãtum. Subtexit enim nubilo lucẽ ſuã : & difficile eſt aquilæ more volare ſuper omnem nebulam B qua tegit omnis terra , & videre in verbis Domini ſynceriſſimã lucẽ. Ne fortè ergo calore radiorum ſuorum diſcutiat caliginẽ noſtrã,& aliquãtulũ ſe in conſequentibus aperire dignetur, dilatis iſtis ſequentia videamus. *Qui nõ honorificat filiũ,non honorificat patrẽ qui miſit illum.* Hoc verum eſt & planum eſt. Omne quippe iudiciũ dedit filio, ſicut ſuprà dixit, vt omnes honorificẽt filiũ, ſicut honorificãt patrem. Quid ſi inueniuntur qui patrem honorificãt,& non honorificãt filium ? Non poteſt,inquit,fieri. Qui non honorificat filium, non honorificat patrẽ qui miſit illũ. Non poteſt ergo dicere aliquis: Ego patrem honorificabã,quia filum nõ noueram. Si nondum filium honorificabas , nec patrem honorificabas. Quid eſt enim honorificare patrẽ, niſi quòd habeat filium? Aliud eſt enim cùm tibi commendatur Deus,quia Deus eſt : & aliud eſt cùm tibi commẽdatur Deus,quia pater eſt. Cùm tibi quia Deus eſt commẽdatur, creator tibi commendatur, omnipotens tibi commẽdatur, ſpi- C ritus quidã ſummus,æternus,inuiſibilis,incommutabilis tibi commẽdatur. Cùm verò tibi quia pater eſt commendatur , nihil tibi aliud quàm & filius commẽdatur: quia pater dici non poteſt, ſi filium non habet: ſicut nec filius , ſi patrẽ non habet. Sed ne fortè patrẽ quidẽ honorifices tanquã maiorẽ, filium verò tanquã minorẽ, vt dicas mihi,honorifico patrẽ: ſcio enim quòd habeat filium,& non erro in patris nomine , non enim patrẽ intelligo ſine filio: honorifico tamẽ & filium tãquam minorẽ: corrigit te ipſe filius,& reuocat te dicẽs: vt omnes honorificẽt filium, non inferius , ſed ſicut honorificant patrẽ. Qui ergo nõ honorificat filiũ, nõ honorificat patrẽ q. miſit illum. Ego, inquis, maiorẽ honorẽ volo dare patri, minorẽ filio. Tibi tollis honorẽ patri, vbi minorem das filio. Quid enim aliud tibi videtur ita ſentienti, niſi quia pater æqualẽ ſibi filium generare aut noluit, aut nõ potuit? Si noluit, inuidit: ſi non potuit, defecit. Nõ ergo vides, quia ita ſentiẽdo vbi maiorẽ honorẽ vis dare pa- D trì, ibi es cõtumelioſus in patrẽ ? Proinde ſic honorifica filium, quomodo honorificas patrem, ſi vis honorificare & patrẽ & filium. *Amen amen dico vobis,quia qui verbũ meũ audit,& credit ei qui miſit me,habet vitã æternam: & in iudiciũ nõ venit, ſed trãſiit à morte in vitã.* Non nũc trãſit, ſed iã trãſiit à morte in vitã. Et hoc attendite, qui verbũ meum audit: & non dixit,credit mihi : ſed,credit ei qui me miſit. Verbum ergo filij audiat, vt patri credat. Quare verbũ audit tuum, & credit alteri? Nónne cùm verbũ alicuius audimus, eidem verbum proferenti credimus, loquenti nobis fidem accommodamus? Quid ergo voluit dicere,qui verbum meum audit,& credit ei qui miſit me: niſi quia verbum eius eſt in me? Et quid eſt, audit verbum meum, niſi audit me? Credit autem ei qui miſit me, quia cùm illi credit, verbo eius credit. Cùm autem verbo eius credit , mihi credit : quia verbum patris ego ſum. Pax ergo in ſcripturis , & omnia diſpoſita, nequaquam rixãtia. Tu abiice litẽ cordis tui, intellige concordiam ſcripturarum. Nunquid contraria ſibi diceret veritas, Qui audit, inquit, verbũ meum, & credit ei qui miſit me, habet vitã æternam ; & in iudicium nõ venit, ſed trãſiit à morte in vitã? Meminiſtis quod ſuperius poſuerамus : quia ſicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Incipit iam aperire ſe, & loqui de reſurrectione mortuorum, & ecce iam reſurgunt mortui. Qui enim verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternã, & in iudicium nõ veniet. Proba quia reſurrexit. Sed tranſiit, inquit, à morte in vitã. Qui trãſiit à morte ad vitã, nullo dubitãte vtique reſurrexit. Non enim trãſiret de morte ad vitã, niſi primò eſſet in morte, & non eſſet in vita : cùm autem trãſierit, erit in vita, nõ erit in morte. Mortuus ergo erat, & reuixit: perierat, & inuentus eſt. Fit proinde iam quædã reſurrectio, & trãſeunt homines à morte quadã ad quandam vitam: à morte infidelitatis, ad vitam fidei: à morte falſitatis, ad vitam veritatis : à morte iniquitatis, ad vitã iuſtitiæ. Eſt ergo & iſta quædã reſurrectio mortuorum. Aperiat illam pleniùs, & diluceſcat nobis vt cœpit. *Amẽ amen dico vobis, quia venit hora & nunc eſt.* Nos expectabamus in fine reſurrectionem mortuorum, nã ita † credidimus. Imò nõ expectabamus, ſed planè expectare debemus: neq; enim falſum credimus in fine mortuos reſurrecturos. Cùm ergo vellet Dominus noſter Ieſus inſinuare nobis quãdam reſurrectionem mortuorum ante reſurrectionem mortuorum non ſicut Lazari , vel ſilij illius viduæ, vel filiæ archiſynagogi , qui reſurrexerũt moriturі : nam & ipſorum mortuorum quædam reſurrectio facta eſt ante reſurrectionem mortuorũ : ſed ſicut hìc dicit : Habet, inquit, vitam æternam, & in iudicium non venit , ſed tranſiit à morte ad vitam. Ad quam vitam? Ad vitam æternam. Non ergo ſicut corpus Lazari. Trãſiit enim & ille à morte ſepulchri ad vitam hominum, ſed nõ æternam, iterum moriturus: reſurrecturi autem in fine ſeculi mortui, in vitam æternam tranſibunt. Cùm ergo vellet Dominus noſter Ieſus Chriſtus magiſter cæleſtis , verbum patris & veritas demonſtrare nobis quandam reſurrectionem mortuorum in æternam vitam , ante reſurrectionem mortuorum in æternam vitam: Venit hora, inquit. Tu proculdubio imbutus fide reſurrectionis carnis , expectabas horam illam finis ſeculi, diem iudicij : quam ne in iſto loco expectares , addidit , Et nunc eſt. Quod ergo dicit, Venit hora, non dicit de illa hora nouiſſima, vbi in iuſſu & voce archangeli, & in tuba Dei Dominus ipſe deſcẽdet de cælo , & mortui in Chriſto reſurgent † primi : deinde nos viuentes qui reliqui ſumus , ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam * Chriſto in aëra , & ita ſemper cum † Domino erimus. [Et] veniet illa hora, ſed non eſt nũc. Hora verò iſta quæ ſit, aduertite. Venit hora & nũc eſt. Quid in ea ſit? Quid niſi reſurrectio mortuorũ ? Et qualis reſurrectio? Vt qui reſurgunt, in æternum viuãt. Hoc erit & in nouiſſima hora. Quid igitur? Quomodo intelligimus duas iſtas reſurrectiones ? Nunquid fortè qui nunc reſurgunt, tunc non reſurgent , vt aliorum ſiat tũc reſurrectio, aliorum nunc ? Non eſt ita. Nam iſta reſurrectione, ſi rectè † credimus, reſurreximus: & noſtri qui iam reſurreximus, alteram in fine reſurrectionem expectamus. Sed & nunc in æternam vitam reſurreximus, ſi in fide ipſa perſeueranter manemus: & tunc in æternam vitam reſurgemus, quando angelis coæquabimur. Ipſe ergo diſtinguat, ipſe aperiat quod loqui auſi ſum": quomodo

modo fiat reſurrectio ante reſurrectionem, nõ aliorum A & aliorum, ſed eorundem: nec talis qualis Lazari, ſed in vitam æternam. Aperiet planè. Audite diluceſcentem magiſtrum , & illabentem cordibus noſtris ſolem noſtrum: non quem deſiderant oculi carnis, ſed cui æſtuãt aperiri oculi cordis. Ipſum ergo audiamus : Amen amẽ dico vobis, quia venit hora & nunc eſt, quando mortui: videte exprimi reſurrectionem : *Quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent.* Quare addidit, qui audierint viuent? Poſſent enim audire niſi viuerẽt? Sufficeret ergo: Venit hora & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei. Iam nos intelligeremus viuentes eos, quando niſi viuerent, audire non poſſent. Non, inquit, quia viuunt audiunt: ſed audiẽdo reuiuiſcunt. Audient , & qui audierint viuent. Quid eſt ergo , audient, niſi obaudient ? Quantum enim pertinet ad auris auditum, non omnes qui audiẽt viuent: multi enim audiunt & non credunt. Audiendo & non credendo non obaudiunt, non obaudiendo non viuunt. Itaque hìc, qui audient, nihil eſt aliud quàm qui obaudient. Qui ergo obaudierint, viuent: certi ſint, ſecuri ſint, viuent. Prædicatur Chriſtus verbum Dei, filius Dei , per quẽ facta ſunt omnia , certè diſpẽſationis gratia aſſumpta carne natus ex virgine, infans in carne , iuuenis in carne, patiens in carne, moriens in carne, reſurgens in carne, aſcendẽs in carne, promittens reſurrectionem carni, promittens reſurrectionem menti: mẽti ante carnem, carni poſt mentem. Qui audit & obaudit, viuet. Qui autem audit & nõ obaudit, id eſt, qui audit & cõtemnit , audit & non credit, non viuet. Quare non viuet ? Quia non audit. Quid eſt, non audit? Non obaudit. Ergo qui audierint, viuẽt. Attende nunc quod dixeramus differẽdum , vt nunc ſi fieri potuerit aperiatur. Subiecit continuò de hac ipſa reſurrectione: *Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo.* Quid eſt, habet vitam pater in ſemetipſo ? Non alibi habet vitam , ſed in ſemetipſo: viuere quippe ſuum in illo eſt, & nõ aliunde. C Non alienum eſt, non quaſi mutuatur vitam , nec quaſi particeps fit vita, eius vitæ quæ nõ eſt quod ipſe: ſed habet vitam in ſemetipſo, vt ipſa vita ſibi ſit ipſe. Si potero adhuc modicum quid inde dicere exemplis propoſitis ad intelligentiam veſtram informandam, Domino adiuuãte potero, & pietate intẽtionis veſtræ. Viuit Deus, viuit & anima: ſed vita Dei immutabilis eſt, vita animæ mutabilis eſt. Deus nec proficit nec deficit , ſed eſt ipſe ſemper in ſe, eſt ita vt eſt, non aliter nunc, aliter poſtea, aliter antea : animæ verò vita , valde aliter atque aliter. Viuebat ſtulta, viuit ſapiens : viuebat iniqua, viuit iuſta. Nunc meminit, nunc obliuiſcitur: nunc diſcit, nunc diſcere nõ poteſt. Nunc perdit quod didicerat, nunc percipit quod amiſerat. Mutabilis vita animæ. Et cùm viuit anima in iniquitate, mors eius eſt. Cùm autem fit iuſta, fit particeps alterius vitæ, quæ nõ eſt quod ipſa: erigendo ſe quippe ad Deum & inhærendo Deo, ex illo iuſtificatur. Dictum eſt enim: Credenti in eum qui iuſtificat D impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam. Deficiendo ab illo fit iniqua, proficiendo ad illum fit iuſta. Nónne videtur tibi quaſi aliquid frigidum igni admotum ferueſcere , remotum ab igne torpeſcere ? Nónne videtur tibi quiddam tenebroſum, admotũ luci clarẽſcere , remotum à luce nigreſcere? Tale quiddam eſt anima, non tale aliquid Deus. Poteſt & homo dicere, habere ſe lucem nunc in oculis ſuis. Dicant ergo quaſi quadã voce propria oculi tui ſi poſſunt: Habemus lucem in nobis ipſis. Contrà dicitur, non propriè dicitis, habere vos lucem in vobiſipſis : habetis lucem , ſed in cælo. Habetis lucem ſi forte nox eſt , ſed in luna , in lucernis non in vobiſipſis : nam clauſa amittitis, quod aperti percipitis.

Non in vobiſipſis habetis lucem, ſole occidente tenete lucem ſi poteſtis. Nox eſt, & lumine nocturno perfruimini : ſubducta lucerna tenete lucem. Cùm verò † ſubducta lucerna in tenebris remanetis , non lucem in vobiſipſis habetis. Hoc eſt ergo habere lucẽ in ſemetipſo, non indigere luce ex altero. Ecce vbi, ſi quis intelligat, oſtendit filium æqualem patri, vbi ait: Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo: vt hoc ſolum interſit inter patrem & filiũ, quia pater habet vitam in ſemetipſo, quam nemo ei dedit: filius autem habet vitam in ſemetipſo, quam pater dedit. Sed etiam hìc oritur aliquod nubilum diſcutiendum. Non deficiamus, intenti ſimus: paſcua mentis ſunt, non faſtidiamus vt vinamus. Ecce, inquis, fateris ipſe quòd vitã filio pater dedit , vt habeat eam quidem in ſemetipſo, ſicut habet pater vitam in ſemetipſo. Non † indiget ille, nõ indiget & iſte, vt ſit ille vita, ſit & iſte, & vtrunque coniunctum vna vita, non duæ: quia vnus Deus, nõ duo dij, & hoc ipſum ſit eſſe vitam. Quomodo ergo dedit filio vitã pater? Nõ ſic quaſi antè fuerit filius ſine vita, atque vt viueret à patre acceperit vitam: nã ſi hoc eſſet, non haberet vitam in ſemetipſo. Ecce de anima loquebar. Eſt anima : Etſi non ſit ſapiens, etſi non ſit iuſta, anima eſt: etſi nõ ſit pia, anima eſt. Aliud illi ergo eſt eſſe animã, aliud verò eſſe ſapientem , eſſe iuſtam, eſſe piam. Eſt ergo aliquid quod nondum eſt ſapiẽs , nondum iuſta, nondum pia, non tamen nihil eſt , non tamen nulla vita eſt: nam ex operibus quibuſdam ſuis oſtẽdit ſe † viuam, etſi non ſe oſtendit ſapientem, piam, iuſtam. Niſi enim viueret, corpus nõ moueret pedibus greſſum, manibus opus, oculis intuitum, auribus auditum, non aperiret os ad vocem, linguã ad diſtinctionem vocum non moueret. His† vtique operibus viuere ſe oſtendit, & eſſe aliquid quod ſit corpore melius. Sed nunquid his operibus, ſapientem, piam, iuſtam ſe oſtendit ? Nónne ambulant, operãtur, vident, audiunt, loquuntur & ſtulti, & impij, & iniuſti ? Cùm verò ſe erigit ad aliquid quod ipſa nõ eſt, & quod ſupra ipſam eſt, & à quo ipſa eſt, percipit ſapientiam , iuſtitiam, pietatem : ſine dubio cùm eſſet, mortua erat, nec vitã habebat qua ipſa viueret, ſed qua corpus viuificaret. Aliud eſt enim in anima vnde corpus viuificatur , aliud vnde ipſa viuificatur. Melius quippe eſt quàm corpus , ſed melius quàm ipſa eſt Deꝰ. Eſt ergo ipſa etiam ſi ſit inſipiens, iniuſta , & impia, vita corporis. Quia verò vita eius eſt Deus, quomodo cùm ipſa eſt in corpore, præſtat illi vigorem, decorem, mobilitatem , officia membrorum : ſic cùm vita eius Deus in ipſa eſt, præſtat illi ſapientiam, pietatem, iuſtitiã, charitatem. Aliud eſt ergo quod præſtatur corpori de anima: aliud quod præſtatur animæ de Deo. Viuificat & viuificatur : mortua viuificat, ſed ipſa non viuificatur. Veniente itaque verbo & infuſo audiẽtibus, factiſque illis non ſolùm audientibus , ſed etiã obedientibus reſurgit anima à morte ſua ad vitã ſuam : hoc eſt ab iniquitate, ab inſipientia , ab impietate ad Deum ſuum , qui eſt illi ſapientia, iuſtitia, claritas.† Reſurgat ad illum, illuminetur ab illo. Accedite, inquit, ad cum. Et quid nobis erit? Et illuminamini. Si ergo accedẽdo illuminamini, & recedendo tenebramini: non erat in vobis lumen veſtrũ, ſed in Deo veſtro. Accedite vt reſurgatis: ſi receſſeritis, moriemini. Si ergo accedendo viuitis, recedendo morimini , non erat in vobis vita veſtra. Ipſa eſt enim vita veſtra, quæ eſt lux veſtra. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Non ergo ſicut anima aliquid aliud eſt antequã illuminetur , & fit melius cùm illuminatur participatione melioris: ita & verbum Dei, filius Dei , aliquid aliud erat antequam acciperet vitam, vt participando habeat vitã, ſed vitam ha-

bet in semetipso,ac per hoc ipse est ipsa vita. Quod ergo A
ait,dedit filio vitam habere in semetipso,breuiter dixerim,genuit filium. Neque enim erat sine vita,& accepit vitam: sed nascendo vita est. Pater vita est non nascendo:filius vita est nascẽdo. Pater de nullo patre, filius de Deo patre. Pater quod est à nullo est:quod autem pater est,propter filium est. Filius verò & quod filius est, propter patrẽ est:& quod est,à patre est. Hoc ergo dixit,vitã dedit filio,vt haberet eã in semetipso. Tãquã diceret: Pater qui est vita in semetipso,genuit filiũ qui esset vita in semetipso. Pro eo enim quod est genuit,voluit intelligi dedit: tanquã si cuiquã diceremus, dedit tibi Deus esse. Cui dedit? Si alicui iã existenti dedit esse,nõ ei dedit esse: quia erat antequã ei daretur qui posset accipere. Cùm ergo audis,dedit tibi esse,non eras qui accipere,& existẽdo accepisti vt esses. Dedit structor domui huic vt esset. Sed quid ei dedit? Vt domus esset. Cui dedit? Huic domui. Quid ei dedit? Vt domus esset. Quomodo potuit dare domui vt domus esset?Etenim si do- B
al. daret. mus erat, cui † daretur,vt domus esset, quando iam domus erat? Quid est ergo, dedit ei vt domus esset ? Fecit vt domus esset. Quid ergo filio dedit ? Dedit ei vt filius esset, genuit vt vita esset: hoc est,dedit habere ei vitã in semetipso,vt esset vita non egens vita, ne participando intelligatur habere vitam. Si enim participãdo haberet vitã [nõ in semetipso,] posset & amittẽdo esse sine vita, hoc in filio ne accipias,ne cogites,ne credas.Manet ergo pater vita, manet & filius vita. Pater vita in semetipso,non à filio:filius vita in semetipso, sed à patre.A patre genitus vt esset vita in semetipso:pater verò non genitus vita in semetipso,nec minorem filium genuit, qui crescendo fieret æqualis. Non enim ad sui perfectiõẽ adiutus est tempore, per quem perfectũ creata sunt tẽpora.Ante omnia tẽpora patri coæternus est:non enim vnquam pater sine filio. Æternus autem pater est, ergo coætern⁹ & filius.Quid tu anima?Mortua eras,amiseras vitam,audi patrem per filium.Surge,recipe vitam:vt in C
co recipias vitam quam nõ habes in te, qui habet vitam in semetipso. Viuificat ergo te pater & filius , & agitur prima resurrectio , quando resurgis ad participandam vitam quod tu non es , & participando efficeris viuens. Resurge à morte tua ad vitam tuam, qui est Deus tuus , & transi à morte in vitã æternam. Habet enim vitam æternam pater in semetipso:& nisi filium talem generaret qui haberet vitã in semetipso , non sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vellet viuificaret. Quid ergo de illa resurrectione corporis ? Nam & isti qui audiunt & viuunt , vnde nisi audiendo viuunt?
Ioan.5. d.29. Amicus enim sponsi stat & audit eum , & gaudio gaudet propter vocem sponsi, nõ propter vocem suam : hoc est, participãdo, non existẽdo audiunt & viuunt:& omnes qui audiunt viuunt , quia omnes qui obediunt viuunt. Dic aliquid Domine etiã de resurrectione earnis : fuerunt enim qui eam negarẽt,& dicerent quia ista sola est resurrectio,quæ fit per fidem. Cuius resurrectionis mo- D
dò Dominus fecit commemorationem , & inflãmauit nos,quia quidã mortui audiũt vocem filij Dei,& viuũt. Non eorum qui audierint alij morientur,alij viuẽt : sed omnes qui audierint viuẽt, quia omnes qui obedierint viuẽt.Ecce videmus resurrectionem mentis,nõ ergo ammittamus† fidem de resurrectione carnis.Et nisi tu Domine Iesu dixeris eã, † quam opponemus cõtradictoribus?Omnes enim sectæ quæ se † aliqua religione hominibus inferere præsumperunt,nõ negauerunt istã mentium resurrectionem:ne diceretur eis,si nõ resurgit anima,quare mihi loqueris? Quid in me facere vis? Si non facis ex deteriore melioté,quare [mihi]loqueris? Si nõ facis ex iniquo iustum,quare [mihi] loqueris? Si autem

al. de fide resurrectionem carnis. al. quem. al. aliquam religionem.

facis ex iniquo iustũ,& ex impio piũ, & ex stulto sapiẽtẽ : fateris resurgere animã meã , si tibi obtẽperauero,si tibi credidero. Volẽtes ergo sibi credi omnes qui instituerũt alicuius etiã falsę religionis sectam, negare istam mẽtiũ resurrectionẽ nõ potuerũt , omnes de illa cõsenserũt,Sed multi carnis resurrectionẽ negauerũt,dixerũt in fide iã factã esse resurrectionẽ. Talibus resistit Apo- 1.Tim.6. stolus dicẽs : Ex quibus est Hymenæus & Philetus,qui c.17.
c.18. circa veritatẽ aberrauerunt:dicentes resurrectiõẽ iam factã esse: & fidẽ quorundã subuertũt. Iam factã esse resurrectionẽ dicebãt, sed eo modo vt alia nõ speraretur: & reprehendebãt homines qui sperabãt resurrectionẽ carnis,velut iam resurrectio quę promissa erat,credẽdo impleretur in mẽte. Reprehẽdit eos Apostol⁹. Cur eos reprehẽdit?Nónne hoc † docebãt quod modò Dominus loquebatur, Venit hora & nunc est , quãdo mortui audiẽt vocẽ filij Dei,& qui audierint viuẽt? Sed de vita mentium loquor adhuc,ait tibi Iesus:Nondum loquor de vita corporum , sed loquor de vita vitæ corporum, id est,de vita animarũ, in quibus est vita corporum : nã scio esse corpora in monumẽtis iacẽtia , scio & corpora vestra in monumẽtis futura. Nondũ de illa resurrectione loquor. De ista loquor,in ista resurgite , ne ad pœnã in illa resurgatis. Sed vt nouerítis , quia de illa loquor, quid addo ? *Sicut enim habet pater vitã in semetipso, sic de-* c.26.
dit & filio habere vitam in semetipso. Hæc vita quòd pater est,quòd filius est,ad quid pertinet? Ad animam, an ad corpus? Non enim vitã illã sapientiæ sentit corpus , sed mẽs rationalis.Nã nec omnis anima potest sentire sapientiam.Habet enim & pecus animã, sed pecoris anima nõ potest sentire sapientiã. Ergo anima humana potest sentire istã vitã quam habet pater in semetipso,& dedit filio vitã habere in semetipso:quia illud est verum lumẽ quod illuminat non omnem animam , sed omnem hominẽ venientẽ in hunc mundũ.Cùm ergo ipsi mẽti loquor,audiat,id est, obediat, & viuat. Noli itaq; Domine tacere de resurrectione carnis, ne non eã credãt homines:& remaneamus nos argumẽtatores,nõ prędicatores. Ergo sicut habet pater vitã in semetipso:sic dedit & filio habere vitã in semetipso. Intelligãt qui audiunt, credant vt intelligãt,obedient vt viuãt. Audiant adhuc aliud,ne hîc finitã esse resurrectionẽ putẽt. *Et dedit ei po-* c.27.
testatẽ & iudiciũ facere. Quis dedit? Pater. Cui dedit? Filio. Cui enim dedit habere vitã in semetipso,potestatẽ dedit ei & iudiciũ facere. *Quia filius hominis est.* Ille enim Christus,& filius Dei,& filius hominis est. In principio erat verbũ,& verbũ erat apud Deũ,& Deus erat verbũ, Ioan.1. a.1.
hoc erat in principio apud Deũ. Ecce quomodo dedit ei vitã habere in semetipso. Sed quia verbũ caro factũ est,& habitauit in nobis,ex virgine Maria homo factus: filius hominis est. Proinde quia filius hominis est, quid accepit? Potestatẽ & iudiciũ facere. Quod iudicium? In 1. ferm. dñice. ſi. cap. 6. cõ.
fine seculi: & ibi erit resurrectio mortuorum,sed corporum. Animas ergo suscitat Deus, per eundem Christũ filiũ Dei: corpora suscitat Deus, per eundem Christũ filiũ hominis. Dedit ei potestatẽ. Hãc potestatem nõ haberet nisi acciperet, & esset homo sine potestate:sed ipse est filius hominis,qui & filius Dei. Hęrẽdo enim ad vnitatẽ personæ filius hominis filio Dei , facta est vna persona, eadẽmque filius Dei , quæ & filius hominis. Quid autem propter quid habeat,dignoscendum est.Filius hominis habet animã, habet corpus:filius Dei quod est verbum Dei,habet hominẽ,tanquã anima corpus. Sicut anima habẽs corpus,nõ facit duas personas, sed vnũ hominẽ: sic verbũ habẽs hominẽ , nõ facit duas pſonas,sed vnũ Christũ.Quid est homo?Anima rationalis habens corpus.Quid est Christus?Verbũ Dei habens hominẽ. Videon de quib⁹ reb⁹ loquar,& quis loquar, & q̃b⁹ loquar.

Nunc

Nunc audite resurrectionẽ corporum non me,sed Do- A
minum locutur : propter eos qui resurrexerũt surgendo à morte,inhærendo vitæ. Cui vitæ? Quæ non nouit mortem.Quare non nouit mortem? Quia nescit mutabilitatem. Quare nescit mutabilitatem? Quia vita est in semetipso.Et potestatem dedit ei & iudiciũ facere,quia filius hominis est.Quod iudicium,quale iudicium? *Nolite mirari hoc.* quia dixi dedit ei potestatem & iudicium facere. *Quia venit hora.* Non addidit,& nunc est. Ergo horam quandam vult insinuare in fine seculi. Hora nũc est vt resurgãt mortui, hora erit in fine seculi vt resurgãt
al. insper- mortui. Sed † resurgunt nunc in mente, tunc in carne. Resurgunt nunc in mente, per verbum Dei filium Dei: resurgent tunc in carne,per verbum Dei carnem factũ, filiũ hominis.Neque enim ad iudicium viuorũ & mortuorum pater ipse vẽturus est , nec tamen recedit à filio pater.Quomodo ergo non ipse venturus est? Quia non
Ioan.19. f.37. ipse videbitur in iudicio. Videbũt in quem pupugerũt. Forma illa erit iudex,quę sterit sub iudice.Illa iudicabit B
al. iudicã. quæ iudicata est:iudicata est enim iniquè, iudicabit iustè.Veniet ergo forma serui, & ipsa apparebit. Et enim forma Dei quomodo apparebit iustis & iniquis ? Nam si iudicium non fieret nisi inter solos iustos , appareret tãquam iustis forma Dei. Quia verò iudicium futurum est iustorum & iniquorum , nec licet vt iniqui videant Deum:beati enim mundicordes, quia ipsi Deum vide-
Matth.5. 8. bunt:talis apparebit iudex,qualis videri possit, & ab eis quos coronaturus est , & ab eis quos damnaturus. Forma ergo serui videbitur,occulta erit forma Dei.Occultus erit in seruo filius Dei , & apparebit filius hominis: quia potestatem dedit ei & iudicium facere , quia filius hominis est. Et quia ipse solus apparebit in forma serui, pater autem non apparebit,quia non est indutus forma serui:ideo superius ait,Pater nõ iudicat quenquam , sed omne iudicium dedit filio. Bene ergo dilatũ est, vt ipse esset expositor qui propositor. Superius enim occultũ
al. lum. erat:nunc † autem,vt arbitror,manifestum est,quia de- C
dit ei potestatem & iudicium facere, quia pater non iudicat quẽquam, sed omne iudicium dedit filio:quia iudicium per illam formã futurũ est,quam non habet pater. Et quale iudiciũ ? Nolite mirari hoc,quia venit hora,non ea quæ nunc est,vt resurgant animæ:sed quæ futura est,vt resurgãt corpora.Expressius hoc dicat,vt calumniam hæreticus negator resurrectionis corporis nõ inueniat,quanquam iam intellectus eluceſcat. Cùm superius dictum esset,venit hora:addidit,& nunc est.Modò autem,venit hora : non addidit,& nunc est. Tamen omnes ansas , omnes clauiculas calumniarum , omnes nodos laqueorum aperta veritate dirumpat. *Nolite mirari hoc,quia venit hora: In qua omnes qui in monumẽtis sũt.* Quid cuidẽtius? Quid expressius? Corpora sunt in monumentis:animę non sunt in monumentis,nec iusti⁹ũ, nec iniquorum. Iusti anima in sinu Abrahæ fuit , iniqui anima apud inferos torquebatur:in monumẽto,nec illa,nec illa. Superius quando ait,Venit hora,& nunc est, D
obsecro intendite. Nostis fratres,quia ad panem vẽtris cum labore peruenitur,quanto magis ad panem mẽtis? Cum labore ſtatis & auditis, sed nos cum maiore ſtam⁹ & loquimur.Si laboramus propter vos, collaborare nõ debetis propter eosdem vos ? Superius ergo cùm diceret , venit hora , & addereet , & nunc est , quid subiecit? Quando mortui audient vocem filij Dei , & qui audierint viuẽt. Non dixit,omnes mortui audient,& qui audierint viuẽt : mortuos enim iniquos volebat intelligi.
Rom.10. c.16. Et nunquid omnes iniqui obediunt Euãgelio ? Apertè dicit Apostolus : Sed non omnes obediunt Euangelio. Tamen qui audiunt, viuent : quia omnes qui obediunt Euãgelio,trãseunt ad vitã æternã per fidem:non tamen omnes obediũt. Et hoc nũc est. At verò in fine,omnes qui sunt in monumentis,hoc est iusti & iniusti. *Audient* c.29.
vocẽ eius,& procedent. Quomodo noluit dicere,& viuẽt? Omnes enim,pcedent,sed nõ omnes viuẽt. In eo quippe quod suprà dixit,Et qui audierint viuẽt : in ipsa obeditione vitã æternã intelligi voluit & beatã , quam non omnes habebunt qui de monumẽtis procedẽt. Iam ergo & commemoratione monumẽtorum & expressione processionis de monumẽtis apertè intelligimus corporum resurrectionem. Audient omnes vocem eius,& procedẽt.Et vbi iudiciũ,si omnes audient,& omnes ꝓcedent? Quasi totum cõfusum est,nihil video discretũ. Certè accepisti potestatẽ iudicandi,quia filius hominis es.Ecce aderis in iudicio, resurgent corpora:de ipso iudicio dic aliquid , hoc est de discretione malorũ & bonorum.Et hoc audi:*Qui bene fecerunt,in resurrectionẽ vi-* t.Cor.15. d.24.
tæ:qui malè egerunt,in resurrectionem iudicij. Superius cùm de resurrectione mẽtiũ & animarũ loqueretur , nũquid fecit discretionẽ? Sed omnes q audiẽt,viuẽt:quia obediendo viuẽt.At verò resurgẽdo & procedẽdo de monumentis,nõ omnes ad vitã æternã ibunt,sed qui bene fecerũt:qui autẽ malè,ad iudicium.Hîc enim iudicium pro pœna posuit.Et erit diremptio,& non qualis modò est:nam & modò separamur nõ locis,sed moribus,affectib⁹,desideriis,fide,ſpe,charitate. Simul enim cum iniquis viuimus,sed nõ vna vita est omniũ:in occulto dirimimur, in occulto ſeparamur:quomodo grana in area, non quomodo grana in horreo. Et ſeparantur grana in area,& miſcentur. Separãtur, cùm à palea expoliantur: miſcẽtur,quia nondum ventilãtur. Tunc aperta erit ſeparatio,ſicut morũ,ſic & vitæ:ſicut ſapientię, ita & corporũ.Ibunt qui bene fecerunt,viuere cum angelis Dei: qui malè egerũt , torqueri cum diabolo & angelis eius, & trãſiet forma serui. Ad hoc enim ſe præſentauerat vt faceret iudicium:poſt iudicium perget hinc,ducet ſecũ
f.Cor.15. d.24. corpus cui caput eſt.& offeret regnũ[Deo.]Tunc planè
al. lum. videbit forma illa Dei,quæ nõ potuit videri ab iniquis, C
quorum viſioni forma serui exhibẽda erat. Dicit & alibi ſic : Ibunt iſti in ambuſtionẽ æternã , de quibuſdã ſi-
Matth.25. d.46. miſtris:iuſti autem in vitã æternã:de qua alio loco dicit,
Ioan.17. a.3. Hæc eſt autẽ vita æterna,vt cognoſcãt te vnũ verũ Deum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Tunc ibi apparebit, qui cùm in forma Dei eſſet,nõ rapinã arbitratus eſt eſſe
Philip.2. a.6. ſe æqualem Deo:tunc ſe oſtẽdet, quomodo ſe dilectoribus ſuis oſtẽſurum promiſit. Qui enim diligit me, ait,
Ioan.14. c.21. mãdata mea cuſtodit:& qui diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligã eum,& oſtẽdã meipſum illi. Quibus loquebatur,præſens eis erat:ſed formam ſerui videbãt, formã autẽ Dei nõ videbãt. Per iumẽtum ad ſtabulũm ducebãtur curãdi,ſed ſanati videbunt:quia oſtendã,inquit,meipſum illis.Quomodo oſtenditur æqualis patri,
Ioan.5. c.30. cùm dicit Philippo , Qui me videt, videt & patrẽ meũ.
al.ſol.ſicut. *Nõ poſſum ego à meipſo facere quicquam.† Sicut audio iudico, & iudicii meũ iuſtũ eſt.* [Et]quia dicturi illi eramus,[Si]tu iudicabis & pater non iudicabit,quia omne iudiciũ dedit filio,non ergo ſecundum patrem iudicabis, adiecit: Nõ poſſum ego à meipſo facere quicquã , ſed ſicut audio iudico,& iudicium meum iuſtum eſt. *Quia nõ quæro voluntatem meã, ſed voluntatem eius qui miſit me.* Certè[filius]quos vult viuificat. Nõ quærit voluntatem ſuã, ſed voluntatem eius qui miſit illum:nõ meã,[non]propriũ: non meã,nõ filij hominis:nõ meã quæ reſiſtat Deo. Faciunt enim homines voluntatem ſuã, non Dei:quando faciunt quod volunt,non quod iubet Deus. Quãdo autem ita faciunt quod volunt, vt tamen ſequãtur voluntatem Dei,non faciunt voluntatem ſuã,quamuis quod volunt faciant. Volẽs fac quod iuberis,atque ita & hoc facies quod vis,& non voluntatem tuam facies,ſed vo-

luntatem iubentis. Quid ergo? Sicut audio, ita iudico. Audit filius, & demõstrat ei pater, & videt filius patrem facientem. Et ista distuleramus paulo enucleatiùs pro viribus pertractare, si tempus nobis peracta lectione & vires remansissent. Si dicam me posse loqui adhuc, fortè vos audire iam non potestis. Item fortè auiditate audiendi dicitis, possumus. Melius est ergo vt ego infirmitatem meam fatear, qui iam fatigatus loqui nõ possum: quàm vt vobis iam bene satiatis, adhuc infundam quod non bene digeratis. Proinde huius promissionis quam ad hodiernum tempus, si superesset, distuleram, tenete me adiuuante Domino in crastinum debitorem.

De eo quod scriptum est, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quecunque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter.

TRACTATVS XX.

Ioan.15. c.25.

VERBA Domini nostri Iesu Christi, maximè quæ Ioannes cõmemorat Euãgelista, qui non sine causa super pectus Domini discumbebat, nisi vt secreta altioris sapientiæ eius ebiberet, & quod amãdo biberat, euangelizando ructaret: ita secreta sunt & profunda intelligentiæ, vt omnes turbent, qui peruersio sunt corde; & omnes exerceant, qui recto sunt corde. Proinde animaduertat charitas vestra ad hæc pauca quæ lecta sunt. Videamus si quo modo possumus, donante & adiuuante ipso, qui verba sua nobis voluit recitari, quę tũc audita atque conscripta sunt, vt modò legerentur: quid sibi velit quod eum audistis modò dicere,

Ioan.5. c.19.

Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quecunque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Vnde autem natus sit sermo iste, commemorandi estis propter superiora lectionis, vbi curauerat Dominus quendã inter illos, qui in quinque porticibus piscinæ illius Salomonis iacebant, cui dixerat, Tolle grabatũ tuum, & vade in domum tuam. Hoc autem fecerat sabbatis: vnde perturbati Iudæi calumniabãtur, quasi cuersorem & præuaricatorem legis. Tunc eis dixerat: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Illi † enim carnaliter accipiẽtes sabbati obseruationẽ, putabãt Deum post laboré fabricati mundi vsque ad hunc diem quasi dormire, & propterea sanctificasse illum diem, ex quo cœpit velut à laboribus requiescere. Est autem sacramentum sabbati antiquis patribus nostris præceptum, quod nos Christiani spiritaliter obseruamus: vt ab omni seruili opere, id est ab omni peccato (quia Domin' dixit, Omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati) abstineamus nos, & habeamus quietem in corde nostro, vt est tranquillitatem spiritalem. Et quamuis in hoc seculo id conemur: ad eam tamen requiem perfectam nõ peruenimus, nisi cùm de hac vita exierimus. Sed ideo dictum est Deum requieuisse, quia iam creaturam nullam condebat postquam perfecta sunt omnia. Quietem verò propterea appellauit scriptura, vt nos admoneret post bona opera quietur os: sic enim scriptum habemus in Genesi: Et fecit Deus omnia bona valde, & requieuit De' die septimo: vt tu homo cùm attendis ipsum Deum post bona opera requieuisse, non tibi speres requiem, nisi cùm bona fueris operatus. Et quemadmodum Deus post eaquam fecit hominem ad imaginem & similitudinem suã sexto die, & in illo perfecit omnia opera sua bona valde, requieuit septimo die: sic & tibi requiem nõ speres, nisi cùm redieris ad similitudinẽ [Dei] in qua factus es, quã peccando perdidisti. Non enim Deus laborasse dicendus est, qui iussit & facta sunt. Quis est qui post tantam operis facilitatem quasi post laborem velit requiescere? Si iussit, & aliquis ei restiterit, si iussit & non est factũ, & vt fierent laborauit: meritò dicatur post laborem † requiem quæsiuisse. Cùm verò & in ipso libro Geneseos legamus, Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux; dixit Deus, fiat firmamentũ, & factũ est firmamẽtũ, & cætera in verbo eius continuò facta: cui rei attestatur & psalmus dicens, Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit & creata sunt: quomodo post mundũ factũ requiẽ quasi vt cessaret requirebat, qui in iubendo nũquã laborauerat? Ergo illa mystica sunt, & propterea ita posita, vt nobis requiẽ speremus post hanc vitam, sed si bona opera fecerimus. Ideo Dominus retundens impudentiã & errorẽ Iudæorũ, & ostendens eos non rectè sapere de Deo: ait illis scandalizatis, quòd sabbato operabatur hominũ sanitatẽ: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Nolite ergo putare quia sabbato ita requieuit pater meus, vt ex illo nõ operetur: sed sicut ipse nunc operatur, operor & ego. Sed sicut pater sine labore, sic & filius sine labore. Dixit Deus, & facta sunt: dixit Christus languenti, Tolle grabatũ tuũ, & vade in domũ tuã, & factũ est. Catholica autẽ fides habet, quòd patris & filij opera † inseparabilia sunt. Hoc est quod volo, si possũ, loqui charitati vestræ: sed secundũ illa verba Domini, Qui potest capere capiat. Qui autẽ capere nõ potest, non mihi ascribat, sed tarditati suę: & cõuertat se ad illum qui cor aperit, vt infundat quod donat. Postremò & si quisquam propterea non intellexerit, quia non à me sic dictum est vt dici debuit, ignoscat humanæ fragilitati, & supplicet diuinæ bonitati: habemus enim intus magistrum Christum. Quicquid per aurem vestram, & os meum capere non potueritis: in corde vestro ad eum conuertimini, qui & me docet quod loquor, & vobis quemadmodum dignatur distribuit. Qui nouit quid det & cui det, aderit petenti, aperiet pulsanti: etsi fortè non dederit, nemo se dicat desertum. Fortè enim aliquid dare differt, sed neminẽ esurientem relinquit. Si enim non dat ad horam, exercet quærentem, non cõtemnit petentem. Videte ergo & attendite quid velim dicere, & si fortè non possim. Catholica fides hoc habet fumata spiritu Dei in sanctis eius, contra omnem hæreticam pratitatem: quia patris & filij opera inseparabilia sunt. Quid est quod dixi? Quomodo ipse pater & filius inseparabiles sunt, sic & opera patris & filij inseparabilia sunt. Quomodo pater & filius inseparabiles sunt? Quia ipse dixit: Ego & pater vnũ sumus. Quia pater & filius non sunt duo dij, sed vnus Deus, verbũ & cuius est verbum, vnus & vnicus, Deus vnus pater & filius charitate complexi, vnúsque charitatis spirititus eorum est, vt fiat trinitas pater & filius & spiritus sanctus. Non ergo tantum patris & filij, sed & spiritus sancti, sicut æqualitas & inseparabilitas personarum, ita etiam opera inseparabilia sunt. Adhuc planius dicam, quid sit, opera inseparabilia sunt. Nõ dicit catholica fides, quia fecit Deus pater aliquid, & fecit filius aliquid aliud: sed quod fecit pater, hoc & filius fecit, hoc & spiritus sanctus fecit. Per verbum enim facta sunt omnia: quando dixit & facta sunt, per verbum facta sunt, per Christum facta sunt: In principio enim erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: omnia per ipsum facta sunt. Si omnia per verbum facta sunt: dixit Deus, fiat lux, & facta est lux: in verbo fecit, per verbum fecit. Ecce ergo nunc audiuimus Euangelium, cùm responderet stomachantibus Iudæis, quia non solùm solucbat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo: sic enim scriptum est in superiori capitulo. Cùm ergo tali eorum erranti indignationi Dei filius & veritas responderet, ait: *Amen amen dico*

Ioan.5.19. *dico vobis; non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Tanquam diceret: Quid scandalizati estis, quia patrem meũ dixi Deum, & quia æqualem me facio Deo? Ita sum æqualis, vt ille me genuerit: ita sum æqualis, vt nõ ille à me, sed ego ab illo sim. Hoc enim intelligitur in his verbis: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrẽ facientem. Hoc est, quicquid filius habet vt faciat, à patre habet vt faciat. Quare habet à patre vt faciat? Quia à patre habet vt filius sit. Quare à patre habet vt filius sit? Quia à patre habet vt possit, quia à patre habet vt sit. Filio enim hoc est esse quod posse: homini non ita est. Ex comparatione humanæ infirmitatis, longè infra iacentis, vtcunque corda sustollite: ne fortè aliquis nostrum attingat secretũ, & quasi coruscatione magnæ lucis horrescens, fapiat aliquid, ne insipiens remancat: non tamen se totum fapere putet, ne superbiat, & quod sapuit amittat. Homo aliud est quod est, aliud quod potest. Aliquando enim & est homo, & non potest quod vult. Aliquãdo autem sic est homo, vt possit quod vult. Itaque aliud est esse ipsius, aliud posse ipsi'. Si enim hoc esset esse ipsius, quod est posse ipsius, cùm vellet posset. Deus autem cui non est alia substantia vt sit, & alia potestas vt possit, sed cõsubstãtiale illi est quicquid eius est, & quicquid est, quia Deus est: nõ alio modo est, & alio modo potest, sed esse & posse simul habet, quia velle & facere simul habet. Quia ergo potentia filij de patre est, ideo & substantia filij de patre est: & quia substantia filij de patre est, ideo potentia filij de patre est. Non alia potentia est in filio, & alia substantia: sed ipsa est potẽtia quæ substãtia: substantia vt sit, potentia vt possit. Ergo quia filius de patre est, ideo dixit: Filius non potest à se facere quicquam. Quia non est filius à se, ideo non potest à se. Videtur enim quasi minorem se fecisse cùm dixit: nõ potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem faciẽtem. Hic erigit ceruicem hæretica vanitas, eorum scilicet qui dicũt filium minorem esse quàm pater est, minoris potestatis, minoris statis, possibilitatis, non intelligentes mysterium verborum Christi. Attendat † autem charitas vestra, & videte quemadmodum in earnali suo intellectu modò turbentur in ipsis verbis Christi. Hoc autem paulo antè prælocutus sum, quia omnia peruersa corda perturbat, sicut pia corda exercet verbum Dei, maximè quod per Ioannem Euangelistã dicitur. Alta enim per illum dicuntur, non qualiacunque, non quæ facilè intelligantur. Ecce iam hæreticus si fortè audit verba ista, erigit se & dicit nobis: Ecce minor est filius quàm pater. Ecce † audi verba filij, qui dicit: Nõ potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem faciẽtem. Expecta, quemadmodum scriptum est: Esto mansuetus ad audiendũ verbum, vt intelligas. Puta enim me conturbatum esse his verbis, qui dico æqualem potestãtẽ maiestatẽmque esse patris & filij, cùm audiui, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Turbatis his verbis quæro abs te, qui iam tibi videris intellexisse. Nouimus in Euangelio, filium ambulasse super mare. Vbi patrẽ vidit ambulasse super mare? Hic iam ille turbatur. Pone ergo quod intellexeras, & simul quæramus. Quid ergo facimus? Verba Domini audiuimus: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Ambulauit ipse super mare, pater † nunquam ambulauit super mare. Certè non facit filius quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Redi ergo mecum ad id quod dicebam, ne fortè sic intelligendum sit, vt de quæstione ambo exeamus. Nam ego secũdum fidem catholicam video, quomodo exeam sine offensione, sine scandalo: tu autem circumclusus, quæris quã exeas. Quã intraueras vide. Fortè non intellexisti & hoc quod dixi, quã intraueras vide: ipsum audi dicentẽ: Ego sum ianua. Non sine causa ergo quæris quà exeas, & non inuenis: nisi quia non per ianuam intrasti, sed per maceriam ecciditi. Ergo quemadmodum potes, à ruina tua colligere te, & intra per ianuam: vt sine offensione intres, & sine errore exeas. Per Christum veni, nec ex corde tuo afferas quod dicas: sed quod ille ostendit, hoc loquere. Ecce fides catholica quemadmodum exit de ista propositione: Ambulauit filius super mare, pedes carnis fuctibus imposuit. Caro ambulabat, diuinitas gubernabat. Quando ergo caro ambulabat & diuinitas gubernabat, pater absens erat? Si absens erat, quomodo ipse filius dicit, Pater autem in me manens, ipse facit opera sua? Si ergo pater in filio manens, ipse facit opera sua: ambulatio illa carnis supra mare, à patre fiebat, per filiũ fiebat. Ergo illa ambulatio opus est patris & filij inseparabile. Vtrumque ibi operantem video: nec pater filium deseruit, nec filius à patre discessit. † Itaque quicquid facit filius, non facit sine patre: quia quicquid facit pater, non facit sine filio. Exitum est hinc. Videte quia rectè nos dicimus, inseparabilia esse opera patris & filij & spiritus sancti. Nam quomodo tu intelligis, ecce fecit Deus lucem, & vidit filius patrem facientem lucem, secundum carnalem intellectum tuum: quia ideo vis minorem intelligere, quia dixit: Nõ potest filiꝰ à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem faciẽtem. Fecit Deus pater lucem, quam lucem aliã fecit filius? Fecit Deus pater firmamentũ, cęlũ inter aquas & aquas, vidit eum filius secundũ intelligentiam tuã tardã & grossam. Quia vidit filius patrem facientem firmamẽtum, & dixit, nõ potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: da mihi alterũ firmamentũ. An tu amissiti fundamentum? Superædificati autem supra fundamentum Apostolorum & prophetarum, ipso summo lapide angulari existente Christo Iesu, pacantur in Christo: nec cõtendunt & errant in hæresi. Intelligimus ergo lucem factam à deo patre, sed per filium: [firmamẽtum factum à Deo patre, sed per filium.] Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Excute intelligentiam tuã: nec intelligentiã vocandã, sed planè stultitiã. Deus pater fecit mundũ. Quem fecit filius alterum mũdum? Da mihi mundũ filij. Ite in quo sumus, cuius est? Dic nobis, à quo factus est? Si dixeris à filio, nõ à patre, erraſti à patre: si dixeris à patre, non à filio, respondet tibi Euangelium: Et mundus per eum factus est, & mundus eum nõ cognouit. Agnosce ergo eũ per quẽ factus est mũdus, & noli esse inter illos qui eum nõ receperũt, qui eum qui fecit mundum non cognouerunt. Inseparabilia sunt ergo opera patris & filij. Sed hoc est, nõ potest filius à se quicquam facere: quod esset si diceret, nõ est filius à se. Etenim si filius est, natus est: si natus, ab illo est de quo natus est. Sed tamen æqualẽ filij genuit. Nõ enim defuit aliquid generãti, aut tempus quę fuit vt generaret, qui genuit cœternum: aut matrem quæ fuit vt generaret, qui de se protulit verbum: aut pater generãs ætate præcesserat filium, vt minorem filium generaret. Et fortè dicit aliquis: quia post multa secula in fenectute sua Deus suscepit filium. Sicut pater sine fenectute, sic & filius sine incremento. Nec ille senuit, nec ille crevit: sed æqualis æqualem genuit, æternus æternum. Quomodo, inquit aliquis, æternus æternum? Quomodo flamma temporalis generat lucem temporalem. Coæua est autem flamma generans luci quam generat, nec præcedit tempore flamma generans lucem generatam: sed ex quo incipit flamma, ex illo incipit lux. Da mihi flammã sine luce, & do tibi Deum patrẽ sine filio. Hoc est ergo, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit

patrem facientem: quia videre filij, hoc est natum esse de patre. Non alia visio eius & alia substantia eius: nec alia potentia eius, alia substantia eius. Totum quod est, de patre est: totum quod potest, de patre est: quoniam quod potest & est, hoc vnum est, & de patre totum est. Sequitur & ipse in verbis suis, & malè intelligentes cõturbat, vt ad rectum intellectum reuocet errantes. Cùm dixisset, nõ potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: ne fortè carnalis subrepereret intellectus, & aucrteret mentem, & faceret sibi homo quasi duos fabros, vnum magistrum, alterum discipulũ quasi attendentem ad magistrum: verbi gratia, facientẽ arcam, vt quomodo ille fecit arcam, faciat & iste alterã arcam secundum visionem quam inspexit in magistro operante. Sed ne tale aliquid sibi duplicaret in illa simplici diuinitate intellectus carnalis, secutus ait: *Quæcunque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter.* Non facit pater alia, & alia filius similia, sed eadem similiter. Non enim ait, quæcunque facit pater, facit & filius alia similia: sed, quæcunque, inquit, pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Quæ ille, hæc & ipse. Mũdum pater, mundum filius, mundum spiritus sanctus. Si tres dij, tres mundi. Si vnus Deus pater & filius & spiritus sanctus, vnus mundus factus est à patre, per filium in spiritu sancto. Hęc ergo facit filius, quę facit & pater, & nõ dissimiliter facit. Et hæc facit, & similiter facit. Iam dixerat, hæc facit: quare addidit, similiter facit? Ne alius prauus intellectus vel error in animo nasceretur. Vides enim hominis opus, animus est in homine & corpus. Animus imperat corpori, sed multum interest inter corpus & animum. Corpus visibile est, animus inuisibilis. Inter potentiam virtutémque animi, & cuiusuis licet cælestis corporis multum interest. Imperat tamen animus corpori suo, & facit corpus: & quod videtur animꝰ facere, hoc facit & corpus. Videtur ergo corpus hoc idem facere quod animus, sed non similiter. Quomodo hoc idem facit, sed non similiter? Facit animus verbum apud se, jubet linguæ, & profert verbum quod fecit animus. Fecit animus, fecit & lingua: fecit dominus corporis, fecit & seruus. Sed vt faceret seruus, à domino accepit vt faceret, & iubente domino fecit. Hoc idem ab vtroq; factum est: sed nunquid similiter? Quomodo nõ similiter, ait aliquis? Ecce verbũ quod fecit animus meus, manet in me: quod fecit lingua mea, percusso aëre transiit, & non est. Cùm dixeris verbum in animo tuo, & soluerit per linguam tuam, redi ad animum tuum, & vide quia ibi est verbum quod fecisti. Nunquid sicut mansit in animo tuo, mansit in lingua tua? Quod sonuit per linguam tuam, fecit lingua sonans, fecit animus cogitans. Sed quod sonuit lingua, transiit? quod cogitauit animus, permanet. Hoc ergo fecit corpus, quod fecit animus, sed non similiter. Fecit enim animus quod teneat animus: fecit autem lingua quod sonat, & per aërẽ aurem verberat. Nunquid sequeris syllabas, & facis vt maneant. Non ergo sic pater & filius: sed hęc eadem facit, & similiter facit. Si fecit Deus cælum quod manet: hoc idem fecit filius cælum quod manet. Si fecit Deus pater hominem qui moritur, eũdem filius hominem fecit qui moritur. Quæcunq; fecit pater stantia, hæc fecit & filius stantia, quia similiter fecit. Et quæcunque fecit pater temporalia, hæc eadẽ fecit filius temporalia: quia non solùm ipsa fecit, sed & similiter fecit. Pater enim fecit per filium, quia per verbũ fecit pater omnia. Quære in patre & filio separationem, nõ inuenis: sed si assurrexisti, tunc non inuenis. Si aliquid supra mentem tuam tetigisti, tunc nõ inuenies: nam si in his versaris quę sibi errans animus facit, cum imaginibus tuis loqueris, non cum verbo Dei. Fallunt te imagines tuæ. Transcende corpus, & sape animum: transcende & animum, & sape Deum. Non tangis Deum, nisi & animũ transieris: quãto minus tangis, si in carne manseris? Illi ergo qui sapiũt carnẽ, quàm longè sunt à sapiendo quod Deus est: quia non ibi essent, etiã si animum saperent. Recedit homo multum à Deo quando sapit carnaliter, & multũ interest inter carnẽ & animum: plus tamẽ interest inter animum & Deum. Tu si in animo es, in medio es. Si infrà attẽdis, corpus est: si suprà attendis, Deus est. Attollete à corpore, transi etiã te. Vide enim quid dixit Psalmus, & admoneris quemadmodum sapiẽdus sit Deus. Factæ sunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cùm dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Tanquam pagani dicant: Ecce dij nostri, Deus vester vbi est? Ostẽdunt enim illi quod videtur: nos colimus quod non videtur. Et cui ostendamus? Homini qui non habet vnde videat? Nam vtique si ipsi deos suos vident oculis: habemus & nos alios oculos, vnde videamus Deum nostrum. Ipsi oculi mundandi sunt à Deo nostro, vt videamus Deum nostrum. Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Ergo cùm se cõturbatum dixisset, cùm dicitur illi quotidie, vbi est Deus tuus: hæc memoratus sum, inquit, quia dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Et quasi volens comprehendere Deũ suum, hæc memoratus sum, inquit, & effudi super me animam meam. Vt ergo attingerem Deum meum, de quo mihi dicebatur, vbi est Deus tuus, nõ effudi animã meam super carnẽ meam: sed super me. Transcendi me, vt illum tangerem. Ille enim est super me, qui fecit me: nemo eũ attingit, nisi qui transierit se. Cogita corpus, mortale est, terrenum est, fragile est, corruptibile est: abiice. Sed fortè caro temporalis est. Alia corpora cogita, cælestia corpora cogita: maiora, meliora, splẽdida sunt. Attẽde, & ipsa voluuntur ab oriente ad occidentem, non stant: videntur oculis, nõ solùm ab homine, sed etiam à pecore. Transi & ipsa. Et quomodo, inquies, transeo cælestia corpora, cùm ambulo in terra? Non carne transis, sed mente. Abiice & ipsa. Quamuis luceant, corpora sunt: quãuis de cælo fulgeãt, corpora sũt. Veni, quoniã fortè nõ te putas habere quò eas, cùm consideras ista omnia. Et vltra cælestia corpora quò iturus sum, inquis, & quid mente transiturus sum? Considerasti ista omnia? Considerauì, inquis. Vnde consideraſti? Ipse consideratorapparebat. Ipse enim cõsiderator istorum omnium, discriminator, distinctor & quodammodo appensor in libra sapiẽtiæ, animus est. Sine dubio melior est animus quò ista omnia cogitasti, quàm ista omnia quæ cogitasti. Animus ergo iste spiritus est, non corpus. Transi & ipsum. Compara & ipsum animũ primò, vt videas quò transeas. Compara illum carni. Abſit, ne digneris comparare. Compara illum fulgori solis, lunæ, stellarum: maior fulgor est animi. Primò celeritatem animi ipsius vide. Vide si non vehementior scintilla est animi cogitantis, quàm splendor solis lucentis. Solem orientem tu vides animo, motus ipsius, quàm tardus est ad animum tuum? Citò tu potuisti cogitare quod facturus est sol. Ab oriente ad occidentem venturus est, iam ex alia parte eras oritur. Vbi hoc fecit cogitatio tua, adhuc ille tardus est, & tu omnia peragrasti. Magna ergo res est animꝰ. Sed quomodo dico, *trãsi & ipsũ*: quia & ipse animꝰ mutabilis est, quãuis melior sit omni corpore. Modò nouit, modò nõ nouit: modò obliuiscitur, modò recordatur: modò vult, modò non vult: modò peccat, modò iustus est. Trãsi ergo omnẽ mutabilitatẽ: nõ solũ omne quod videtur, sed & omne quod mutatur. Trãsisti enim carnem quæ videtur, trãsisti cælum, solẽ, lunã, & stellas quæ videtur: transi & omne quod mutatur. Iã enim istis transactis veneras ad animum tuum, sed & ibi inuenisti mutabilitatem mutabilitatem animi tui. Nunquid mutabilis est Deus? Transi ergo & animum tuum. Effunde super te animam tuam, vt contingas Deum, de quo tibi dicitur, Vbi est Deus tuus? Ne putes te aliquid facturum quod homo non possit. Hoc fecit ipse Ioannęs Euangelista. Transcedit carnem, transcendit terram quam calcabat, transcẽdit maria quæ videbat, transcendit aërem vbi alites volitant, transcendit solem, transcendit lunam, transcendit stellas, transcendit omnes spiritus qui non videntur, transcendit mentem suam ipsa ratione animi sui. Transcendens ista omnia, super se effundens animam suam, quò peruenit? Quid vidit? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Si ergo separationem nõ vides in luce, quid separationem quæris in opere? Vide Deum, vide verbum eius: inhære verbo dicenti, quia ipse dicens non syllabis dicit, sed splendore sapientiæ fulgere, hoc est dicere. Quid dictũ est de sapiẽtia ipsius? Candor est lucis æternæ. Attende cãdorem solis. In cælo est, & expandit candorem per terras omnes, per maria omnia: & vtique corporalis lux est. Si separas cãdorem solis à sole, separa verbum à patre. De sole loquor. Lucernæ vna flammula tenuis, quæ vno flatu possit extingui, spargit lucem suam super cuncta quæ subiacent. Vides lucem sparsam à flammula generatam, emissionẽ vides, separationem non vides. Intelligite ergo fratres charissimi, patrem & filium & Spiritum sanctum inseparabiliter sibi cohærere. Trinitatem hanc vnum Deum, & omnia opera vnius Dei, hæc esse patris, hæc esse filij, hæc esse Spiritus sancti. Cætera quæ sequũtur, quæ pertinent ad sermonem ipsius Domini nostri Iesu Christi in Euangelio, quoniam & crastino die sermo debetur vobis, adestote vt audiatis.

Ab eo quod scriptum est, Pater enim diligit filiũ, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora horũ demonstrabit ei opera, vt vos miremini: vsque ad enim locum vbi ait, Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui non honorificat filiũ, nõ honorificat patrẽ qui misit illum.

TRACTATVS XXI.

HESTERNO die quantum Dominus donare dignatus est, qua potuimus facultate tractauimus, & qua potuimus capacitate intelleximus, quomodo inseparabilia sunt opera patris & filij: nec alia facit pater, alia filius, sed omnia pater facit per filium, tanquam per verbum suum, de quo scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sequentia verba hodie videamus, & ab eodem Domino eius misericordiã & deprecemur, & speremus: vt primum si dignum ipse iudicat, intelligamus quod verum est. Si autem hoc nõ potuerimus, nõ eamus in illud quod falsum est. Melius est enim nescire, quàm errare: sed scire est melius quàm nescire. Itaque ante omnia conari debemus vt sciamus: Si potuerimus, Deo gratias: si autem non potuerimus, interim peruenire ad veritatem, non eamus ad falsitatem. Quid enim sumus, & quid tractemus, considerare debemus. Homines sumus carnem portantes, in hac vita ambulantes: & si iam de semine verbi Dei renati, tamen ita in Christo innouati, vt nondum penitus ab Adam expoliati. Quod enim nostrum mortale & corruptibile aggrauat animam, ex Adam esse apparet, & manifestum est: quod autem nostrum spiritale subleuat animam, de Dei dono & misericordia eius, qui vnicum suum misit communicare nobiscum mortem nostram, & ducere nos ad immortalitatem suam. Hunc habemus magistrum vt non peccemus: & defensorem si peccauerimus, & confessi atque cõuersi fuerimus: & interpellatorem pro nobis, si quid boni à Domino desideraueramus: & datorem cum patre, quia Deus vnus est pater & filius. Sed loquebatur ista homo hominibus, Deus occultus, homo manifestus, vt manifestos homines faceret deos: & filius Dei, factus filius hominis, vt hominũ filios faceret filios Dei. Qua hoc arte sapiẽtiæ suæ faciat, in eius verbis agnoscimus. Loquitur enim parua lis parvus, sed ipse ita parvus vt & magnus: nos autẽ parui, sed in illo magni: Loquitur enim tanquã foues & nutriens lactentes, & amãdo crescentes. Dixerat, Nõ potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientẽ. Intelleximus autẽ quia nõ seorsum aliquid pater facit, q; cùm viderit aliquid filiꝰ, faciat & ipse aliquid tale inspecto opere patris sui, sed id quod dixerat, Non potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrẽ facientem: quia de patre est totus filius, & tota substantia & potẽtia eius ex illo est qui genuit eum. Modò autẽ cùm dixisset, & se hæc facere similiter quę facit pater: vt nõ intelligamus alia facere patrem, alia filium, sed simili potẽtia facere filium eadẽ ipsa quæ pater facit, cùm pater facit per filium: secutus ait quod hodie lectum audiimus: *Pater enim diligit filiũ, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Rursus mortalis cogitatio perturbatur. Demõstrat pater filio quæ ipse facit. Ergo, ait aliquis, seorsum pater facit vt possit filius videre quod facit. Rursus occurrunt humanæ cogitationi tãquam artifices duo, velut si faber doceat filium suum artem suã, & demõstret ei quicquid facit: vt possit etiã ipse facere, [quod videritpatrẽ facientem.] Omnia, inquit, demonstrat ei quæ ipse facit. Cùm ergo pater facit, filius nõ facit, vt possit videre filius quod pater facit? Certè omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Hinc videamus quẽadmodum pater demõstrat filio quod facit, cùm pater nihil faciat, nisi quod per filium facit. Quid fecit pater? Mundum. Itáne factum mundũ demõstrauit filio, vt & ipse tale aliquid faceret? Detur ergo mundus nobis quẽ fecit filiꝰ. Sed & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Et mundus per eum factus est. Si factus per eũ est mundus, omnia per ipsum facta sunt, & nihil facit pater quod non per filiũ faciat: vbi demõstrat filio pater quod facit, nisi in ipso filio per quẽ facit? Quis enim locus vbi demõstretur opus patris filio, quasi extra faciat & extra fedeat, & filius attẽdat manũ patris quẽadmodum faciat? Vbi est illa inseparabilis Trinitas? Vbi est verbũ de quo dictũ est, quòd ipse est virtus & sapiẽtia Dei? Vbi quod de ipsa sapientia Scriptura dicit, Cãdor est enim lucis æternæ? Vbi quod de illa iterum dicitur, Attingit à fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter? Si quid facit pater, per filiũ facit. Si per sapientiam suam, & virtutem suã facit: nõ extrà illi ostendit quod videat, sed in ipso illi ostẽdit quod facit. Quid videt pater, vel potius quid videt filius in patre vt faciat & ipse? Possum fortè dicere, sed da qui possit capere: aut fortè possũ cogitare nec dicere, aut fortè nec cogitare. Excedit enim nos illa diuinitas tãquã Deus hominꝰ, tanquã immortalis mortales, tanquã æternus tẽporales. Inspiret & donet de fonte illo vitæ, nunc aliquid irrorare dignetur & stillare in sitim nostrã, ne in hac eremo aresçamus. Dicamꝰ ei Domine, cui didicimus dicere pater. Audemus enim hoc, quia ipse voluit vt audemus: si tamen sic viuamus, vt non nobis dicat, Si dñs sum, vbi est honor meus? Dicamꝰ ergo illi, Pater noster. Cui dicimus, pater noster? Patri Christi. Qui ergo patri Christi dicit, pater noster: quid dicit Christo, nisi frater noster? Nõ tamen sicut Christi pater, & ita noster pater: nunquã enim Christus ita nos coniunxit, vt nullam distinctionẽ faceret inter nos & se. Ille enim filius æqualis patri, ille æternus cum patre, patriq; coæternus, nos autem facti per filium, adoptati per vnicum. Proinde nũquam auditũ est de ore Domini nostri Iesu Christi cùm

ad discipulos loqueretur, dixisse illum de Deo summo patre suo, pater noster: sed aut pater meus dixit, aut pater vester. Pater noster nō dixit, vsquequeò vt quodam loco poneret hæc duo: Vado ad Deum meum, inquit, & Deū vestrū. Quare nō dixit Deū nostrum? Et patrem meum dixit, & patrem vestrum, non dixit nostrum. Sic iungit vt distinguat, sic distinguit vt nō seiungat. Vnum nos vult esse in se, vnum autem patrem & se. Quantumcunque ergo intelligamus & quantumcunque videamus: etiam cùm angelis æquati fuerimus, non videbimus sicut videt filius. Nos enim & quando non videmus, sumus aliquid. Quid aliud sumus quando non videmus, nisi non videntes? Sumus tamen vel non videntes, & vt videamus, conuertimus nos ad † Deum quem videamus, & fit in nobis visio quæ non erat, quādo nos tamen eramus. Est enim homo non videns, & idem ipse cùm viderit, dicitur homo videns. Non ergo hoc est illi videre, quod esse hominem: nam si hoc illi esset videre quod esse hominem, nunquam esset homo nisi videns. Cùm verò est homo non videns, & quærit videre quod non videt: est qui quærat, & est qui se conuertat vt videat. & cùm se bene conuerterit & viderit, fit homo videns, qui prius erat homo non videns. Videre ergo accedit illi, & recedit ab illo. Accedit illi cùm se conuerterit, recedit ab illo cùm se auerterit. Nūquid ita filius? Absit. Nunquā fuit filius nō videns, & postea factus est videns: sed videre patrem, hoc illi est esse filium. Nos enim auertendo ad peccatum amittimus illuminationē, & conuertēdo nos ad Deum, percipimus illuminationem. Aliud est enim lumen quo illuminamur, aliud nos qui illuminamur. Lumen autē ipsum quo illuminamur, nec auertitur à se, nec perdit † lucē, quia lux est. Sic ergo demōstrat pater rem quam facit filio, vt in patre videat omnia filius, & in patre sit omnia filius. Videndo enim natus est, & nascendo videt. Sed nō aliquādo non erat natus, & postea natus est, sicut nō aliquādo non vidit, & postea vidit: sed in eo quod est illi videre, in eo est illi esse, in eo est illi natū esse, in eo est illi permanere, in eo est illi nō mutari, in eo est illi, sine initio & sine fine persistere. Nō ergo carnaliter accipiamus, quia sedet pater & facit opus & demōstrat filio: & videt filiꝰ opus quod pater facit, & facit illud in alio loco, aut de alia materia. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Verbum patris est filius, nihil dixit Deus quod non dixit in filio. Dicēdo enim in filio quod facturus erat [pater] per filium, ipsum filium genuit per quem faceret omnia. *Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini.* Rursus hic turbat. Et quis est qui dignè perscrutetur hoc tantum secretum? Sed iam † quomodo nobis loqui dignatus est, ipse † aperiat: neq; enim vellet dicere quod nollet intelligi. Quia dicere dignatus est, fine dubio excitauit audientiam. Nunquid quem excitauit vt audiret, ex citatum deserit? Diximus vt potuimus, nō temporaliter scire filium, nec aliud esse filij scientiam, aliud ipsum filium: & aliud esse filij visionem, & aliud ipsum filium: sed ipsam visionem filium, & ipsam scientiam vel sapientiam patris esse filium, eámque sapientiā & eam visionem æternam esse ab æterno, & ei à quo est coæternam, nec ibi per tempus aliquid variari: nec aliquid nasci quod non erat: nec aliquid perire quod erat. Diximus hæc vt potuimus. Quid ergo hīc modò facit tempus, vt diceret, maiora his demonstrabit ei opera? Id est demōstraturus est, hoc est demōstrabit. Aliud est demonstrauit, aliud est demonstrabit. Demōstrauit, de præterito dicimus: demonstrabit, de futuro dicimus. Quid ergo hīc agimus fratres? Ecce quem dixeramus patri coæternum, nihil in illo variari per tempus, nihil moueri per spatia vel momētorum, vel locorū, manere semper cum patre, videntem patrē & videndo existentem rursus nobis tempora nominans, demonstrabit ei, inquit, his maiora. Ergo demonstraturus est adhuc aliquid filio, quod non nouit filius? Quid ergo facimus? Quomodo hoc intelligimus? Ecce Dominus noster Iesus Christus sursum erat, deorsum est. Quando sursum erat? Quando dixit, quæcunque facit pater, hæc eadem & filius facit similiter. Vnde modò deorsū? Maiora his demonstrabit ei opera. O Domine Iesu Christe, saluator noster, verbum Dei per quod facta sunt omnia, quid tibi pater demonstraturus est quod adhuc nescis? Quid te latet patris? Quid te latet in patre, quem non latet pater? Quæ opera tibi maiora demōstraturus est? Aut quibus operibus maiora sunt quæ demōstraturus est? Cùm enim dixit, maiora his, debemus prius intelligere quibꝰ maiora. Recordemur vnde sermo iste processit. Quādo curatus est ille qui triginta & octo annos habebat in infirmitate, & iussit eum saluū tollere grabatū suum, & ire in domum suam. Hinc enim Iudæi commoti cum quibus loquebatur, loquebatur verbis & tacebat intellectu, quodammodo innuebat intelligentibus, cælabat irascētibus. Hinc ergo cùm essent commoti Iudæi, quia hoc sabbato Dominus faceret, dederūt occasionem sermoni huic. Non ergo sic audiamus hæc tanquam obliti quæ suprà dicta sunt, sed respiciamus illum lāguidum triginta & octo annorum subitò factum sanum, admirantibus Iudæis & irascentibus. Quærebant * tenebras magis de sabbato, quàm lumen de miraculo. His ergo indignantibus loquens ait hoc: maiora his demonstrabit ei opera. His maiora. Quibus? Quòd vidistis hominem factum sanum, cuius languor durauerat vsque ad triginta & octo annos: his maiora pater demōstraturus est filio. Quæ sunt maiora? Sequitur & dicit: *Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.* Planè maiora sunt ista. Valde enim plus est vt resurgat mortuus, quàm vt conualescat ægrotus. Maiora sunt ista. Sed quando ea pater demonstraturus est filio? Nescit enim ea filius? Et ille qui loquebatur, non nouerat mortuos suscitare? Adhuc habebat discere resuscitare mortuos, per quē facta sunt omnia? Qui fecit vt viueremus, qui non eramus, adhuc habebat discere vt resuscitaremur? Quid est quod vult dicere? Descendit enim ad nos, & qui paulo antè loquebatur vt Deus, cœpit loqui vt homo. Ipse est tamen homo qui Deus, quia Deus factus est homo: sed factus quod non erat, non amittēs quod erat. Ergo accessit homo Deo, vt esset homo qui erat Deus: non vt iam homo esset, & nō esset Deus. Audiamus ergo eum & [vt] fratrem, †qui audiebamus condiscipulum. Conditorem, quia verbum in principio: fratrem, quia natum ex virgine Maria. Conditorem ante Abraham, ante Adam, ante terram, ante cælum, ante omnia corporalia & spiritalia: fratrem autem ex femine Abrahæ, ex tribu Iuda, ex virgine Israëlitica. Si ergo nos tumus hunc qui nobis loquitur, & Deum & hominem, intelligamus verba Dei & hominis: aliquando enim talia nobis dicit quæ pertineant ad maiestatem, aliquando quę pertineant ad humilitatem. Ipse enim excelsus, qui humiles facit excelsos. Quid ergo ait? Demonstrabit mihi pater his maiora, vt vos miremini. Ergo nobis est demonstraturus, non illi. Cùm ergo nobis sit demōstraturus pater: propterea dixit, vt vos miremini. Expositum enim quod voluit dicere, demonstrabit mihi pater. Quare nō dixit, demonstrabit vobis pater, sed demonstrabit filio? Quia & nos membra sumus filij: & nos mēbra tāquā quod discimus, ipse discit quodāmodo in mēbris suis. Quomodo discit in nobis? Quomodo patitur in nobis? Vnde scimus quia patitur in nobis? Vnde probamus? Ex illa voce de cælo, Saule Saule quid me persequeris?

Ioan.10. d.17.

al.eum.

al.lucem.

al.quoniā.

al.aperit.

Io.1.d.3.

Io.5.c.20.

A

B

C

D

Act.9.d.4. c.22.b.7.

Matth.15. d.14.

Ioan.11. d.43.

Ephes.4. c.14.

Ibid.c.15.

1.Cor.11. d.17.

Act.9.d.4. & 22.b.7.

queris? Nónne ipse est qui iudex in fine seculi residebit, & iustos ad dexteram ponens, iniquos autem ad finistram, dicturus est, Venite benedicti patris mei, percipite regnum? Esuriui enim & dedistis mihi manducare? Cùmque illi respondérint, Domine, quādo te vidimus esurientem? dicturus est eis: Cùm vni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis. Qui ergo dixit, Cùm vni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis: & nunc interrogetur à nobis, & dicamus illi, Domine quando † esuris dicens, cùm tu doceas omnia? Statim enim nobis in fide nostra respōdet: Cùm vnus ex minimis meis dicit, ego dico. Ergo gratulemur & agamus gratias, non solum nos Christianos factos esse, sed Christum. Intelligitis fratres gratiam Dei super nos. Capitis, admiramini, gaudete, Christus facti sumus. Si enim caput ille, nos membra, totus homo, ille & nos. Hoc est quod apostolus dicit Paulus: Vt vltrà iam non simus paruuli, iactati & circundati omni vento doctrinæ. Superius autem dixerat: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in agnitionem filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Plenitudo ergo Christi, caput & membra. Quid est caput & membra? Christus & Ecclesia. Arrogaremus enim nobis hoc superbè, nisi ipse dignaretur hoc promittere qui per Apostolum eundē dicit, Vos autem estis corpus Christi & membra. Cùm ergo ostendit pater membris Christi, Christo ostendit. Fit quoddam miraculum magnum, sed tamen verum. Ostenditur Christo quod nouerat Christus, & ostenditur Christo per Christum. Res mira & magna, sed Scriptura sic loquitur. Contradicturi sumus diuinis eloquiis, & non potius intellecturi, & ex ipsius dono ei qui donauit gratias acturi? Quid est quod dixi, demōstratur Christo per Christum? Demonstratur membris per caput. Ecce vide illud in te. Pone te clausis oculis velle aliquid tollere. Nescit manus quò eat, & vtiq; manus tua mēbrum tuum est, non enim à corpore tuo separata est. Aperi oculos, videt etiam manus quò eat, demonstrante capite mēbrum secutum est. Si ergo in te potuit inueniri tale aliquid vt corpus tuū ostēderet corpori tuo: & per corpus tuū demōstrat aliquid corpori tuo: noli mirari quia dictum est, demōstratur Christo per Christum. Demōstrat enim caput vt mēbra videant, & docet caput vt mēbra discāt: vnus tamen homo caput & mēbra. Noluit se separare, sed dignatus est agglutinari. Longè à nobis erat, & multum longè. Quid tam longè, quàm conditū & cōditor? Quid tam longè, q̄ Deus & homo? Quid tam longè, q̄ iustitia & iniquitas? Quid tam lōgè, q̄ æternitas & mortalitas? Ecce quàm longè erat verbū in principio, Deus apud Deū, per quē facta sunt omnia. Quomodo ergo factus est prope, vt esset quod nos, & nos in illo? Verbū caro factum est, & habitauit in nobis. Hoc ergo est nobis demonstraturus: hoc demonstrauit discipulis suis, qui eū in carne viderunt. Quid est hoc? *Sicut pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filius quos vult viuificat.* Aliósne pater, Aliósne filius? Certè omnia per ipsum facta sunt. Quid dicimus fratres mei? Lazarū suscitauit Christus. Quē mortuū suscitauit pater, vt videret Christus quēadmodum Lazarū suscitaret? An quādo resuscitauit Lazarum Christus, non eum resuscitauit pater? Et sine patre fecit filius solus? Legite ipsam lectionem, & videte quia patrē ibi inuocat vt † resurgat Lazarus. Sicut homo, inuocat patrē; sicut Deus, facit cum patre. Ergo & Lazarus q̄ resurrexit, & à patre & à filio suscitatus est: in dono & gratia Spiritus sancti: & illud mirabile opus Trinitas fecit. Nō ergo sic intelligamus, sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, vt alios à patre resuscitari & viuificari, alios à filio existimemus, sed eosdem quos pater suscitat & viuificat, ipsos & filius suscitat & viuificat, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Et vt ostēderet habere se quāuis à patre, †tamen apud patrē potestatē, ideo ait: Sic & filius quos vult viuificat, vt ostēderet ibi voluntatē suā. & nequis diceret, suscitat pater mortuos per filiū, sed ille tanquā potēs, iste tanquam ex aliena potestate, tanquā minister facit aliquid, sicut angel⁹ potestatē significauit vbi ait, Sic & filius quos vult viuificat. Nō enim vult pater aliud quàm filius, sed ficut illis vna substantia, sic vna voluntas est. Et qui sunt isti mortui quos viuificat pater & filiꝰ? An ipsi sunt de quibꝰ diximus, Lazarus, vel filiꝰ illius viduæ, vel filia archisynagogi? Nouimus enim istos à Christo Domino suscitatos. Aliud aliquid nobis vult insinuare, resurrectionē scilicet mortuorū, quam omnes expectamus: non illam quam quidā habuerunt vt crederent cæteri. Resurrexit enim Lazarus moriturus, resurgemus nos semper [cum Christo] victuri. Talē resurrectionē pater facit, an filius? Imò verò pater in filio. Ergo filius, & pater in filio. Vnde probamus, quia de ista dicit resurrectione? Cùm dixisset, sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, [sic & filius quos vult viuificat,] ne intelligeremus mortuorum resurrectionem quam facit ad miraculum, non ad vitā æternam; secutus ait: *Neq; enim pater iudicat quē-quam, sed omne iudicii dedit filio.* Quid hoc est? De mortuorum resurrectione dicebat, quia sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Vnde continuò tanquā ratione subiecit de iudicio dicens: Neq; enim pater iudicat quenquā, sed omne iudicium dedit filio. Paulo antè putabamus aliquid facere patrē, quod nō facit filius: quādo dicebat, pater diligit filium, & omnia demōstrat ei quæ ipse facit. Tanquā pater faciebat, & filius videbat. Sic eat subrepens menti nostræ intellectus carnalis, quasi pater faceret quod filius non faceret: filius autem videret patrē demonstrantē, quod fieret à patre. Ergo velut pater faciebat, quod filius non faciebat. Modò iā videmus aliquid facere filiū, quod nō facit pater. Quomodo nos versāt, & mentē nostrā pertractat, huc atq; illuc ducit, vno catnis loco remanere nō finit, vt versando exerceat, excrendo mundet, mūdando capaces reddat, capaces factos impleat. Quid de nobis faciunt verba hæc? Quid loquebatur? Quid loquitur? Paulo antè dicebat, quia demonstrat filio pater quicquid facit: videbā quasi patrem facientē, filium expectātem. Modò rursus video filium facientē, patrē vacantē. Non enim pater, inquit, iudicat quenquā, sed omne iudicii dedit filio. Quando ergo filius iudicaturus est, pater vacabit & non iudicabit? Quid est hoc? Quid intelligā? Domine quid dicis? Verbū Deꝰ es, homo sum. Dicis quia pater nō iudicat quenquā, sed omne iudicii dedit filio? Lego alio loco te dicentē: Ego non iudico quenquā, est qui quærat & iudicet. De quo dicis, est qui quærat & iudicet, nisi de patre? Ille quærit iniurias tuas, ille iudicat † de iniuriis tuis. Quomodo hic pater nō iudicat quemquā: sed omne iudicii dedit filio? Interrogem⁹ & Petrū, audiamus eū loquentem in Epistola sua: Christus, p nobis passus est, inquit, relinquēs nobis exēplum, vt sequamur vestigia eius, q̄ peccatū nō fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: q̄ cùm malediceretur, nō remaledicebat, cùm iniuriam acciperet, nō minabatur, sed commendabat illi qui iustè iudicat. Quomodo verū est quia pater nō iudicat quemquā, sed omne iudicium dedit filio? Turbamur hīc, turbati desudem⁹, desudātes purgemur. Con emur vt cunque, donante ipso, penetrare alta secreta verborū istorū. Temere fortassè facimus, quia discutere & scrutati volum⁹ verba Dei. Et quare dicta sunt, nisi vt sciātur? Quare sonuerunt, nisi vt audiantur? Quare audita sunt, nisi vt intelligantur? Confortet

al.datum tamen potestatem.

Ioan.11. c.43. Lucæ 7. c.14. Lucæ 8. c.54.

d.22.

Io.8.b.5.

Ibid.c.50.

al.iniurias tuas.

1.Petr.2. d.21.

A

B

C

D

ergo nos, & donet nobis aliquid quantum ipſe dignatur: & ſi nondum penetramus ad fontem, deſtruo bibamus. Ecce ipſe Ioannes nobis tanquam riuulus emanauit, perduxit ad nos de alto verbum, humiliauit, & quodámodo ſtrauit: vt non horreamus altum, ſed accedamus ad humilem. Omnino eſt quidá intellectus verus, fortis, ſi quo modo eum tenere poſſumus, quia pater nõ iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Hoc enim dictum eſt, quia hominibus in iudicio non apparebit niſi filius. Pater occultus erit, filius manifeſtus. In quo crit filius manifeſtus? In forma qua aſcendit. Nam in forma Dei cum patre occultus eſt, in forma ſerui hominibus manifeſtus. Non ergo pater iudicat quemquá, ſed omne iudicium dedit filio, ſed manifeſtum. In quo manifeſto iudicio filius iudicabit, quia ipſe iudicandis apparebit. Euidentius nobis oſtendit Scriptura, quia ipſe apparebit. Quadrageſimo die poſt reſurrectionem ſuã aſcendit in cælum, videntibus diſcipulis ſuis, & vox illis angelica, Viri, inquit, Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? Iſte qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum. Quomodo eum videbant ire? In carne, quam tetigerũt, quam palpauerunt, cuius etiam cicatrices tangẽdo probauerunt, in illo corpore in quo cum eis intrauit & exiit per quadraginta dies, manifeſtans ſe eis in veritate: non in aliqua falſitate, non † phantaſmate, non vmbra, non † ſpiritu, ſed quemadmodum ipſe dixit non fallẽs, Palpate & videte: quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Eſt quidem illud iam corpus dignum cæleſti habitatione, non ſubiacens morti, non mutabile per ætates. Non enim ſicut ad illam ætatem ab infantia creuerat, ſic ab ætate quæ iuuentus erat, vergit in ſenectutem: manet ſicut aſcendit, venturus ad eos quibus antequam veniat, verbum ſuum voluit prædicari. Sic enim veniet in forma humana. Hanc videbunt & impij. Videbunt [&] ad dextram poſiti, videbũt & ad ſiniſtram ſeparati: ſicut ſcriptum eſt, Videbunt in quem pupugerunt. Si videbunt in quem pupugerunt, corpus ipſum videbunt, quod lancea percuſſerunt. Lãcea non percutitur verbum. Hoc ergo impij videre poterunt, quod & vulnerare potuerunt. Latentem Deum in corpore non videbunt: poſt iudiciũ videbitur ab his qui ad dexterã erũt. Hoc eſt ergo quod ait, Pater nõ iudicat quemquã, ſed omne iudiciũ dedit filio: quia manifeſtus ad iudiciũ veniet filius in humano corpore apparẽs, hominibus dicens dextris, Venite benedicti patris mei, percipite regnũ: dicẽs ſiniſtris, Ite in ignẽ æternũ, qui præparat° eſt diabolo & angelis eius. Ecce videbit forma hominis à piis & impiis, à iuſtis & ab iniuſtis, à fidelibus & ab infidelibus, à gaudẽtibus & à plãgẽtibus, à confeſſis & confuſis. Ecce videbitur. Cùm vita fuerit illa forma in iudicio, & fuerit peractum iudicium, vbi dictum eſt patrem non iudicare quemquam, ſed omne iudicium dediſſe filio: ob hoc, quia filius apparebit in iudicio in forma quam ex nobis ſuſcepit, quid poſtea futurum eſt? Quando videbitur forma Dei, quam ſtituunt omnes fideles? Quando videbitur illud quod erat in principio verbum, Deus apud Deũ, per quod facta ſunt omnia? Quando videbitur illa forma Dei, de qua dicit Apoſtolus, Cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo? Magna enim illa forma vbi *æqualitas patris & filij cognoſcitur: ineffabilis, incõprehenſibilis, maximè paruulis. Quando videbitur? Ecce ad dextram ſunt iuſti, ad ſiniſtram ſunt iniuſti. Omnes pariter homines vident filium hominis, vident qui punctus eſt, vident qui crucifixus eſt, vident humiliatũ, vidẽt natum ex virgine, vidẽt agnum de tribu Iuda, [vidẽt] verbum Deum apud Deum. Quando videbunt, ipſe erit & tunc, ſed forma ſerui apparebit. Forma ſerui ſeruis demonſtrabitur: forma Dei filiis ſeruabitur. Fiant ergo ſerui filij, qui ſunt ad dextram: eant in æternam hæreditatem olim promiſſam, quam non videntes martyres crediderunt, pro cuius promiſſione ſanguinẽ ſuum ſine dubitatione fuderunt. Eant illuc & videant ibi. Quando illuc ibunt? dicat ipſe Dominus: Sic ibunt illi in ambuſtionem æternam, iuſti autem in vitam æternam. Ecce vitam æternam nominauit. Nunquid hoc nobis dixit, quia ibi videbimus & cognoſcemus patrẽ & filium? Quid ſi viuemus in æternum, ſed illum patrem & filium nõ videbimus? Audi alio loco vbi vitam æternam nominauit, & expreſſit quid ſit vita æterna. Noli timere, non te fallo: non ſine cauſa promiſi dilectoribus meis dicens: Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Et qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & oſtẽdam meipſum illi. Reſpondeamus Domino & dicamus: Quid Domine Deus noſter magnum, quid magnum nobis teipſum? Nũc enim non te videmus cùm loqueris? Reſpõdet Demõſtrabo meipſum in forma Dei, videtis modò in forma ſerui. Non te fraudabo, ô homo fidelis, crede quia videbis. Amas, & non vides: amor ipſe † te perducet vt videas. Ama, perſeuera in amando. Non fraudabo, inquit, amorem tuum, qui mundaui cor tuum. Vt quid enim mundaui cor tuum, niſi vt Deus à te poſſit videri? Beati enim mundo corde, quia ipſi Deum videbunt. Sed hoc, inquit ſeruus tanquam cum Domino diſputans, non expreſſiſti cùm dixiſti, Ibunt iuſti in vitam æternam. Non dixiſti, ibunt, vt videant me in forma Dei, videant patrem cui æqualis ſum. Alibi attende quid dixit, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Et modò ergo poſt commemoratum iudicium, quod omne dedit filio pater non iudicans quemquam, quid futurum eſt? Quid ſequitur? *Vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem.* Iudæis honorificatur pater, cõtemnitur filius. Filius enim videbatur vt ſeruus, pater honorificabatur vt Deus. Apparebit & filius æqualis patrí, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Modò ergo hoc habemus in fide. Nec dicat Iudæus, patrẽ honorifico, quid mihi eſt cum filio? Reſpõdeat illi: *Qui non honorificat filium, nõ honorificat patrem.* Mẽtiris omnino, filium blaſphernas, & patri facis iniuriam. Pater enim filium miſit, tu contemnis quem miſit. Quomodo honorificas mittẽtem, qui blaſphemas miſſum? Ecce, inquit aliquis, miſſus eſt filius: & maior eſt pater, quia miſit. Recede à carne. Vetus homo ſuggerit vetuſtati, tu in nouo agnoſce nouitatẽ. Nouus tibi, *ſenſo culo antiquus, perpetuus, æternus, reuocet ab hoc intellectu. Minor eſt filius, quia miſſus dictus eſt filius. Miſſionẽ audio, nõ ſeparationẽ. Sed hoc, inquit, videmus in rebus humanis: quia maior eſt qui mittit, † ille qui mittitur. Sed res humanæ fallũt hominem, res diuinæ purgant. Noli attẽdere ad res humanas, vbi maior videtur qui mittit, & minor qui mittitur; quanquam & ipſæ res humanæ dicãt contra te teſtimoniũ. Velut verbi gratia, ſi quis vxorem vellet petere, & per ſe non poſſet, amicum maiorem mittit qui ei petat. Et ſunt multa in quibus ipſe maior eligitur, qui mittatur à minore. Quid ergo calumniam vis facere, quia ille miſit, ille miſſus eſt? Sol radium mittit, & non ſeparat: luna ſplendorem mittit, & non ſeparat: lucerna lumen fundit, & non ſeparat:

Video

Video ibi † miſſionem & nullam video ſeparationem. Nam ſi de rebus humanis quæris exempla, ô hæretica vanitas, quanquam, ſicut paulo antè dixi, & ipſæ res humanæ in quibuſdam exemplis coarguunt & conuincũt te: tamen attende quàm ſit aliud in rebus humanis, vnde vis ducere exempla ad res diuinas. Homo qui mittit, manet ipſe, & pergit ille qui mittitur. Nunquid pergit homo cùm eo quem mittit? Pater autem qui miſit filium, non receſſit à filio. Ipſum Dominũ audi dicẽtem: Ecce veniet hora, & vnuſquiſque diſcedet ad ſua, & me ſolum relinquetis: ſed non ſolus ſum, quia pater mecum eſt. Quomodo eum miſit cum quo venit? Quomodo eũ miſit à quo non receſſit? Alio loco dixit, Pater autem in me manens facit opera ſua. Ecce in illo eſt, ecce operatur. Non receſſit à miſſo mittens, quia miſſus & mittens vnum ſunt.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non † venit, ſed tranſit à morte in vitam: vſque ad eum locum vbi ait, Sicut audio iudico, & iudicium meum iuſtum eſt, † quòd non quæro voluntatem meam, ſed [voluntatem] eius qui me miſit.

TRACTATVS XXII.

NVDIVSTERTIANI & heſterni diei ſermones redditos vobis ſequitur hodierna euangelica lectio, quam ex ordine pertractemus, non pro eius dignitate, ſed pro viribus noſtris: quia & vos non pro inundãtis fontis largitate, ſed pro veſtro modulo capitis. Et nos non tantum dicimus in aures veſtras, quantum ipſe fons manat, ſed quantum capere poſſumus, quod in veſtros ſenſus traiiciamus: abundantius operante ipſo in cordibus veſtris, quàm nobis in auribus veſtris. Res enim magna tractatur, & non à magnis, imò multũ paruiſſimi tamen & fiduciam dat nobis, qui magnus propter nos factus eſt paruus. Si enim ab illo non exhortaremur, nec inuitaremur ad cum intelligendum, † ſi deſchereret nos tanquam contemptibiles, quia capere non poſſumus diuinitatem ipſius, ſi non caperet † in ſe mortalitatem noſtram, & perueniret ad nos vt loqueretur nobis Euãgelium, † niſi quod in nobis abiectum & minimum eſt, † voluiſſet communicare nobiſcum, putaremus eum noluiſſe nobis dare magnum ſuum, qui ſuſcepit parvum noſtrum. Hæc dixi, ne quis vel nos reprehẽdat iſta tractantes, quaſi multum audaces: vel de ſe deſperet quòd poſſit capere dono Dei, quod illi dignatus eſt loqui filius Dei. Ergo loqui nobis dignatus eſt, debemus credere, quia voluit vt † intelligatur. Sed ſi non poſſumus, † præſtet intellectum rogatus, qui verbũ præſtitit non rogatus. Ecce quæ verborum iſta ſecreta ſint, attendite. *Amen amen dico vobis, [quia] qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam.* Ad vitam certè æternam omnes tendimus. Et ait: [Amen amen dico vobis,] qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam. Nunquid ergo audire nos voluit verbũ ſuum, & intelligere noluit? Quãdoquidem ſi in audiendo & credendo vita æterna eſt, multo magis in intelligendo. Sed gradus pietatis eſt fides, fidei fructus intellectus, vt perueniamus ad vitam æternam, vbi non nobis legatur Euangelium: ſed ille qui nobis modò Euãgelium diſpenſauit, remotis omnibus lectionis paginis, & voce lectoris & tractatoris, appareat omnibus ſuis purgato corde aſſiſtentibus, & in corpore immortali iam nunquam morituris: mundans eos, & illuminans viuẽtes & vidẽtes quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Nũc ergo qui ſumus attendamus, & quem audiamus cogitemus. Deus eſt Chriſtus: & cum hominibus loquitur: capi ſe vult, faciat capaces: videri ſe vult, aperiat oculos. Non tamen ſine cauſa loquitur nobis, niſi quia verũ eſt quod promittit nobis. Verba mea, inquit, qui audit, & credit ei qui me miſit, habet vitam æternam. † *Vt in iudicium non veniat, ſed tranſeat à morte ad vitam.* Vbi & quando venimus de morte ad vitam, vt nõ in iudiciũ veniamus? In hac vita tranſitur à morte ad vitam. In hac vita quæ nondum eſt vita, hinc tranſitur à morte ad vitam. Qui eſt ille tranſitus? Qui audit verba mea, dixit, & credit ei qui miſit me. Seruans iſta credis & tranſis. Et eſt qui ſtando tranſit? Planè eſt: ſtat enim corpore, tranſit mente. Vbi erat, vnde tranſiret? Et quò tranſit? Trãſit à morte ad vitam. Vide vnum hominem ſtantem, in quo agatur totum hoc quod dicitur. Stat audit, fortè nõ credebat, audiendo credit. Paulo antè non credebat, modò credit: quaſi de regione infidelitatis ad regionem fidei tranſitum † fecit, motu cordis, non motu corporis, motu in melius: quia iterum qui deſerunt fidem, mouentur in deterius. Ecce in hac vita, quę, ſicut dixi, nondum eſt vita, trãſitur à morte ad vitam, vt in iudicium nõ veniatur. Quare autem dixi, quia nondum eſt vita? Si vita eſſet iſta, non diceret Dominus cuidam: Si vis venire ad vitam, ſerua mandata. Non enim ait illi, ſi vis venire ad vitam æternam, non addidit æternam, ſed tãtùm dixit, vitã. Ergo iſta nec vita nominanda eſt, quia nõ eſt vera vita. Quæ eſt vera vita, niſi quæ eſt æterna vita? Audi Apoſtolum dicentem ad Timotheum, Præcipe diuitibus huius ſeculi, non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo: qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum. Bene faciant, diuites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, communicẽt. Vt quid hoc? Audi quod ſequitur: Theſaurizẽt ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Si debent ſibi theſaurizare fundamentum bonũ in futurum, vt apprehẽdant veram vitam: profectò iſta in qua erant, falſa vita eſt. Nam vt quod velis apprehendere veram, ſi iam tenes veram? Si autem apprehẽdenda eſt vera, migrandum eſt à falſa. Et quà migrandum? Quò? Audi, crede: & trãſitum facis de morte ad vitam, & in iudicium non venis. Quid eſt hoc, & in iudicium non venis? Et quis melior erit Paulo apoſtolo, qui ait, Oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Chriſti, vt illic recipiat vnuſquiſque quæ per corpus geſſit, ſiue bonum ſiue malum? Paulus dicit, Oportet nos exhiberi [omnes] ante tribunal Chriſti: & tu tibi audes promittere, quia in iudicium non venies? Abſit, inquis, vt ego mihi hoc promittere audeam, ſed credo promittenti. Saluator loquitur, veritas pollicetur: ipſe dixit mihi, Qui audit verba mea, & credit ei qui me miſit, habet vitam æternam, & tranſitum facit de morte in vitam, & in iudicium non veniet. Ego ergo audiui verba Domini mei, credidi. Iam infidelis cùm eſſem, factus ſum fidelis. Sicut ipſe monuit; tranſij à morte ad vitam, ad iudiciũ nõ venio, non præſumptione mea, ſed ipſius promiſſione. Paulus autem contra Chriſtum loquitur, ſeruus contra Dominum, diſcipulus contra magiſtrum, homo contra Deum: vt cùm Dominus dicat, quia qui audit & credit, tranſit à morte ad vitã, & in iudicium non venit, dicat Apoſtolus, Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Chriſti? Aut ſi ad iudicium nõ venit, qui ad tribunal exhibetur: neſcio quomodo intelligã. Reuelat ergo Dominus Deus noſter, & per Scripturas ſuas admonet nos, ſi quot modis intelligatur, quando dicitur iudiciũ. Hortor ergo vt attendatis. Aliquãdo iudiciũ pœna dicitur: aliquãdo iudicium diſcriminatio dicitur. Secundũ illũ modũ quo dicitur iudiciũ diſcriminatio, oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Chriſti, vt illic recipiat homo quæ per corpus geſſit, ſiue bonum ſiue malum: ipſa

est enim discriminatio, vt bonis bona, malis mala distribuantur. Nam si iudicium semper in malo acciperetur, non diceret Psalmus: Iudica me Deus. Audit fortè aliquis dicentē, Iudica me Deus, & miratur. Solet enim homo dicere, ignoscat mihi Deus, parce mihi Deus. Quis est qui dicat, Iudica me Deus? Et aliquādo in Psalmo versus ipse in diapsalmate ponitur, qui præbeatur à lectore, & respondeatur à populo. Non fortè alicui cor percutitur, & timet cantare Deo & dicere, Iudica me Deus? Et tamen cārat populus credēs, nec putat se malè optare quod didicit à diuina lectione: & si parum intelligit, credit aliquid boni esse quod cantat. Et tamen & ipse Psalmus non dimisit hominem sine intellectu. Secutus enim, verbis posterioribus ostendit quale iudiciū diceret: quia non est damnationis, sed discretionis. Ait enim, Iudica me Deus. Quid est iudica me Deus? Et discerne causam meam à gente non sancta. Ergo secundū hoc iudicium discretionis, oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Secundum iudicium autem damnationis, qui audit verba mea, inquit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudiciū nō veniet, sed transitum facit à morte ad vitam. Quid est, in iudicium nō veniet? In damnationem nō veniet. Probemus de Scripturis, quia dictum est iudicium vbi pœna intelligitur: quanquam & in hac ipsa lectione paulo pōst audietis ipsum verbū iudicij nō positum nisi pro damnatione & pœna. Tamē Apostolus dicit quodā loco, scribēs ad eos qui corpus qđ fideles norūt, malè tractabāt: & propter quod malè tractabant, corripiebātur flagello Domini. Ait enim illis: Propterea multi in vobis infirmi & ægroti dormiunt sufficienter. Multi enim propterea etiam moriebātur. Et secutus est. Si enim nosipsos iudicarem⁹, à Domino nō iudicaremur. Hoc est, si nosipsos corriperemus, à Domino non corriperemur. Cùm iudicamur autē, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Sunt ergo secundum pœnā qui iudicātur hīc, vt parcatur illis ibi: sunt quibus parcatur hīc, vt abundantius torqueātur ibi. Sunt autem quibus distribuuntur ipsę pœnę sine flagello pœnę, si flagello Domini correcti nō fuerint: vt cùm hīc cōtemperint patrem verberantem, ibi sentiāt iudicē punientē. Ergo est iudicium quo missurus est Deus, id est, filius Dei, in finē zabulū & angelos eius, & omnes infideles & impios cum eo. Ad hoc iudicium nō† venit, qui modò credens trāsitum facit à morte ad vitā. Etenim ne putares credendo te nō moriturum secundum carnē, & accipiendo carna liter diceres tibi: Dominus meus mihi dixit: Qui audit verba mea, & credit ei qui misit me, transiet à morte ad vitam. Ergo & ego credidi, nō sum moriturus. Scias te mortē quam debes supplicio Adam, perfoluturum: accepit enim ille in quo tunc omnes fuimus, morte moriēris, nec † potes euadere sententiā diuinā. Sed cùm perfolueris mortē veteris hominis, suscipieris in vitam æternam noui hominis, & trāsitum facies à morte ad vitam. Modò interim fac transitum vitę. Quæ est vita tua? Fides. Iustus ex fide viuit. Infideles quid? Mortui sunt. Inter tales mortuos erat ille corpore, de quo dicit Dominus: Dimitte mortuos vt sepeliant mortuos suos. Ergo & in hac vita sunt mortui: sunt viui, & † quasi omnes viuunt. Qui sunt mortui? Qui non crediderūt. Qui sunt viui? Qui crediderūt. Quid dicit mortuis ab Apostolo? Surge qui dormis. Sed somnum, inquit, dixit, nō mortem. Audi sequentia: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Et quasi diceret, quò ibo? Et illuminabit te Christus. Iā cùm te credentem illuminauerit Christus, trāsitum facis à morte ad vitam: mane in eo quo trāfisti, & non venies ad iudicium. Exponit illud iam ipse & sequitur. *Amen amen dico vobis.* Ne fortè quia dixit, transit à morte ad vitam, intelligamus hoc in futura resurrectione, ostendere volens quomodo transit qui credit: & hoc est transire de morte ad vitā, transire ab infidelitate ad fidem, ab iniustitia ad iustitiam, à superbia ad humilitatem, ab odio ad charitatem. Nunc autem: amē amen dico vobis, quia † veniet hora, & nūc est. Quid sui dentius? Iam certè aperuit quod dicebat, quia modò sit quo nos Christus hortatur. † *Veniet hora.* Quæ hora? *& nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent.* Iā de his mortuis locuti sumus. Quid putamus fratres mei, In ista turba quæ me audit, nulline sunt mortui? Qui enim credunt & secundum veram fidem agunt, viuunt, & mortui non sunt: qui autē vel non credunt, vel sicut dęmones credūt, tremētes & malè viuētes filiū Dei cōfitentes, & charitatē non habentes, mortui potius deputandi sunt. Et tamen agitur adhuc hora ista. Nō enim hora de qua locutus est Dominus, vna erit hora de duodecim horis vnius diei: ex quo locutus est vsq; ad hoc tēpus, & vsq; ad finem seculi, ipsa vna hora agitur, de qua dicit in Epistola sua Ioannes: Filioli, nouissima hora est. Ergo nūc est. Qui viuit, viuat: qui mortuus erat, viuat. Audiat vocē filij Dei q mortu⁹ iacebat: surgat, & viuat. Clamauit Dominus ad sepulchrum Lazari, & quatriduanus mortu⁹ resurrexit. Qui putebat, in auras processit: sepult⁹ erat, lapis superpositus erat. Vox saluatoris irrupit duritiam lapidis: & cor tuum ita durū est, vt nondū illa vox diuina te rumpat. Surge in corde tuo, procede de sepulchro tuo. Etenim mortuus in corde tuo tanquā in sepulchro iacebas, & tanquā saxo malæ cōsuetudinis grauabaris. Surge, & procede: crede & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, processit. Quare processisse dicimus confitentē? Quia antequā confiteretur, occultus erat: cùm autē cōfitetur, procedit de tenebris ad lucē. Et cùm confessus fuerit, quid dicitur ministris? Quod dictū est ad funus Lazari, Soluite illum, & finite abire. Quomodo? Dictum est ministris apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cælo. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Vnde viuent? De vita. De qua vita? De Christo. Vnde probamus quia de vita Christo? Ego sum, inquit, via, veritas & vita. Am bulare vis, ego sum via. Falli non vis, ego sum veritas. Mori nō vis, ego sum vita. Hoc dicit tibi Saluator tuus. Non est quò eas, nisi ad me: non est quà eas, nisi per me. Nūc ergo ista hora agitur, hoc & agitur planè, & omnino non cessatur. Surgunt homines qui mortui erant, transeunt ad vitā, ad vocem filij Dei viuunt, de illo perseuerantes in fide ipsius. habet enim filius vitam, vnde viuant credentes habet. Et quomodo habet? Sicut habet pater. Audi ipsum dicentem, *Sicut enim pater habet vitā in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Fratres, vt potero dicā. Hæc sunt enim illa verba quæ parum intellectum perturbant. Quare addidit, in semetipso? Sufficeret enim vt diceret, Sicut enim pater habet vitā, sic dedit & filio habere vitam. Addidit in semetipso: habet enim in semetipso pater vitā, habet & filius in semetipso. Aliquid intelligere nos voluit, in eo quod ait, in semetipso. Et hīc secretum in verbo hoc clausum est: pulsetur, vt aperiatur. O Domine, quid est quod dixisti? In semetipso, quare addidisti? Etenim Paulus apostolus quē viuere fecisti, nō habebat vitā? Habebat, inquit, quantum homines mortui vt reuiuiscāt, & ad verbum tuum credendo transeant. Cùm trāsierint, non in te habebunt vitā? Habebunt: nam & ego paulò antè dixi, qui audit verba mea, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam. Ergo illi qui in te credunt, habent vitā, & non dixisti, in semetipsis. Cùm autem de patre loquereris, [dixisti,] Sicut pater habet vitā in semetipso: ru-

tursus cùm de te loquereris, dixisti, Sic & filio dedit habere vitam in semetipso. Sicut habet, sic dedit habere. Vbi habet? In semetipso. Vbi dedit habere? In semetipso. Paulus vbi habet? Non in semetipso, sed in Christo. Tu fidelis vbi habes? Non in semetipso, sed in Christo. Videamus si hoc dicit Apostolus, Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Vita nostra tanquam nostra, id est, de voluntate propria nostra, non erit nisi mala, peccatrix, iniqua: vita verò bona de Deo in nobis est, non à nobis.* Christus autem in semetipso habet vitam sicut pater, quia verbum Dei. Non modò malè viuit, & modò bene viuit: homo autem, modò malè, modò bene. Qui malè viuebat, in vita sua erat: qui bene viuit, ad vitam Christi transiit. Particeps factus vitæ, nō eras quod accepisti, & eras qui accipere: filius autē Dei non quasi primò fuit sine vita, & accepit vitam. Si enim sic illam acciperet, non eam haberet in semetipso. Quid est enim, in semetipso? Vt ipsa vita ipse esset. Adhuc† aliquid planius fortassē dicam. Lucernam quisque accendit, exempli gratia, lucerna illa quantum pertinet ad flammulam quæ ibi lucet, ignis ille habet lucem in semetipso: oculi autem tui qui lucerna absente iacebant & nihil videbant, iā & ipsi habent lucem, sed non in semetipsis. Proinde si se à lucerna auerterint, tenebrātur: si se conuerterint, illuminantur. At verò ille ignis quandiu est, lucet. Si voluerit illi lucē tollere, simul & ipsum extinguis: nam sine luce non potest remanere. Sed lux Christus inextinguibilis & cœternus patri, semper cādens, semper lucens, semper feruens: nam si non ferueret, nunquid diceretur in Psalmo, Nec est qui se abscondat à calore eius? Tu autem in peccato tuo frigidus eras, connertaris vt feruescas: si recesseris, frigescis. In peccato tuo, tenebrosus eras, cōuertaris vt illumineris: si auerteris te, obscuraberis. Proinde † qui in tenebris eras, cùm illuminaris, non eris lumen, quamuis sis in lumine: ait enim Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Cùm dixisset, nunc autem lux: addidit, in Domino. In te ergo tenebræ, lux in Domino. Lux quare? Qui participatione lucis illius lux es. Si autem à luce qua illuminaris, recesseris, ad tenebras tuas redis. Non sic Christus, nō sic verbum Dei. Sed quomodo? Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso, vt non participatione viuat, sed incommutabiliter viuat: & omnino ipse vita sit. Sic dedit & filio habere vitam. Sicut habet, sic dedit. Quid interest? Quia ille dedit, iste accepit. Nunquid iam erat quando accepit? Nunquid intelligimus Christum aliquando fuisse sine luce, cùm ipse sit fapientia patris, de qua dictum est, Candor est lucis æternę? Ergo quod dicitur, dedit filio, tale est ac si diceretur, genuit filium: generando enim dedit. Quomodo enim dedit vt esset, sic dedit vt vita esset, & sic dedit, vt in semetipso vita esset. Et quid est, in semetipso vita esset? Non alīude vita indigeret, sed ipse esset plenitudo vitæ, vnde credentes alij viuerent dum viuerent. Dedit ergo illi habere vitam in semetipso, † dedit ei tanquam verbo suo, tanquam ei qui in principio erat verbum, & ver bum erat apud Deum. Deinde quia homo factus, quid illi dedit? *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est.* Secundum quod filius est Dei, sicut habet pater vitam in semetipso, sic & dedit filio vitam habere in semetipso: secūdum autem quod filius hominis est, potestatem dedit ei iudicium faciēdi. Hoc est quod hesterno die exposui charitati vestræ, quia in iudicio homo videbitur, Deus autem non videbitur: sed post iudicium videbitur. Deus ab his qui vicerint in iudicio. Ab impiis autem non videbitur Deus. Quia ergo homo videbitur in iudicio forma illa qua sic veniet sicut ascen-

dit ideo suprà dixerat, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Hoc etiam in isto loco repetit, cùm dicit, Et potestatem dedit ei iudicium faciendi, quoniam filius hominis est. Tanquam diceres tu, Potestatem dedit ei iudicium faciendi. Quare? Quādo non habuit istam potestatem † iudicij? Quando in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, quādo omnia per ipsum facta sunt: nunquid non habebat potestatem iudicium faciendi? Sed secundum hoc dico, potestatem dedit ei iudiciū faciendi, quia filius hominis est. Secundum hoc accepit potestatem iudicandi, quia filius hominis est: nam secundum quòd Dei filius est, semper habuit hanc potestatem. Accepit [qui resuscitatus est, accepit qui natus est, accepit] qui crucifixus est. Qui fuit in morte, est in vita: verbum Dei nunquam in morte, semper in vita. Iam ergo de resurrectione fortè aliquis nostrum dicebat, Ecce resurreximus. Qui audit Christum, qui credit, & transit de morte ad vitam, & in iudicium non veniet. † Veniet hora, & nunc est, vt qui audit vocem filij Dei, viuat. Mortuus erat, audiuit, ecce resurget. Quid est quod dicitur postea resurrectio futura [carnis, & resurrectio corporum mortuorum?] Parce tibi, noli præcipitare sententiam, ne pergas post illam. Est quidem ista resurrectio quæ sit nunc. Mortui erāt infideles, mortui erant iniqui: viuunt iusti, transeunt à morte infidelitatis ad vitā fidei: Sed noli inde credere nullā futuram postea resurrectionem corporis, [crede futuram & resurrectionem corporis.] Audi enim quid sequatur post commēdatam resurrectionē istam quæ fit per fidem, ne quis putaret istam solam esse, & incideret in illam desperationem & errorem hominum, qui peruertebant aliorum sensus, dicentes resurrectionem iam factam esse, de quibus dicit Apostolus, Et fidem quorūdam pervertunt. Credo enim quia talia verba illis dicebant. Ecce Dominus vbi ait: Et qui credit in me, † transit à morte ad vitā: iā facta est resurrectio in † omnibus fidelibus q fuerāt infideles. Quomodo altera dicitur resurrectio? Gratias Deo nostro, fulcit nutantes, dirigit hæsitantes, confirmat dubitantes. Audi quid sequitur, quia non habes vnde tibi facias caliginem mortis. Si credidisti, totum crede. Quid totum, inquis, crede? Audi quid dicit: *Nolite mirari hoc.* quia dedit potestatem filio faciendi iudicij. In fine dico, air. Quomodo in fine? Nolite mirari hoc: *Quia veniet hora.* Hīc non vixit, & nunc est. In illa resurrectione fidei quid dixit? Veniet hora & nunc est. In ista resurrectione quam commendat futuram corporum mortuorum, veniet hora, dixit. Non dixit, nunc est: quia in fine seculi ventura est. Et vnde, inquis, mihi probas, quia de ipsa resurrectione dixit? Si patienter audias, tu ipse tibi modò probabis. Sequamur ergo: Nolite mirari hoc, quia † venit hora: *In qua omnes qui in monumentis sunt [audient vocem filij Dei, & procedent.]* Quid cuidentius ista resurrectione? Iam dudum non dixerat, qui in monumentis sunt: sed mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Non dixit, alij viuent, alij damnabuntur: quia omnes qui credunt viuent. De monumentis autem quid dicit? Omnes qui sunt in monumentis, audient vocem eius, & procedent, non dixit, audient & viuent. Si enim malè vixerant & iacebant in monumentis, ad mortem resurgent, non ad vitam. Ergo videamus qui procedent. Licet paulo antè mortui audiendo & credendo viuebant, non ibi facta est discretio. Non dictum est, audient mortui vocem filij Dei, & cùm audierint, alij viuent, alij damnabuntur: sed omnes qui audierint, viuent. Quia qui credunt viuent, qui habent charitatem viuent, & nemo morietur. De monumētis autem audient vocem: *Et procedent* [Quò?]

Qui bene fecerunt, ad resurrectionem vitæ: qui malè fecerunt, ad resurrectionem iudicij. Hoc est iudicium: pœna illa de qua paulo antè dixerat, Qui credit in me, trãsiet à morte ad vitã, & in iudiciũ nõ veniet. *Non possum ego à me facere quicquã. Sicut audio iudico, & iudiciũ meũ iustum est.* Si sicut audis iudicas, à quo audis? Si à patre, certè pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudiciũ dedit filio. Quando tu quodammodo præco patris, † vt quod audis dicas? Quod audio hoc dico, quia quod est pater, hoc sum. Dicere enim meum esse est: quia verbum patris sum. Hoc enim tibi dicit Christ⁹. Inde de tuo. Quid est, sicut audio ita iudico, nisi sicut sum? Quomodo enim audit Christus? Fratres, quæramus rogo vos. Audit Christus à patre? Quomodo illi dicit pater? Vtique si di cit illi, verba ad illum facit: omnis enim qui aliquid alicui dicit, verbo dicit. Quomodo pater filio dicit, quando, filius verbum patris est? Quicquid nobis pater dicit, verbo suo dicit, verbum patris filius est. Ipsi verbo quo alio verbo dicit? Vnus est Deus, vnum verbum habet, in vno verbo omnia continet. Quid est ergo, Sicut audio, ita iudico? Sicut de patre sum, ita iudico. Ergo iudicium meũ iustũ est. Nam si nihil facis ex te, ô Domine Iesu, quomodo sentiũt carnales, si nihil facis ex te, quomodo paulò antè dixisti, sic & filius quos vult viuificat? Modò dicis, ex me facio nihil. Sed quid commendat filius, nisi quia de patre est? Quid est de patre? Non est de se. Si de se filius esset, non esset filius. De patre est. Pater vt sit nõ est de filio, filius vt sit de patre est. Æqualis patri sed tamen iste de illo, non ille de isto. *Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Filius vnicus dicit: Non quæro voluntatem meam, & homines volunt facere voluntatem suam? Ille tantum se humiliat qui æqualis est patri: & tantum se extollit qui in imo iacet, & nisi ci manus porrigatur, non surgit? Faciamus ergo voluntatem patris, voluntatem † filij, voluntatem Spiritus sancti: quia trinitatis huius vna voluntas, vna potestas, vna maiestas est. Ideo tamen dicit filius: Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me: quia Christus non est de se, sed de patre suo est. Quod autem habuit vt homo appareret, de creatura assumpsit quam ipse formauit.

Ab eo loco vbi dictum est, Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum: vsque ad id quod ait, Et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

TRACTATVS XXIII.

QVOD AM loco in Euangelio Dominus ait, prudentem auditorem verbi sui similem esse debere homini qui volens ædificare, fodit altius donec perueniat ad fundamẽtum stabilitatis petræ, & ibi securus constituat quod fabricat aduersus impetum fluminis: vt cùm venerit, repercutiatur potius firmitate ædificij, quàm impulsu suo ruinam faciat illi domni. Putemus Scripturam Dei tanquam agrum esse, vbi volumus aliquid ædificare. Non simus pigri, nec superficie contenti: fodiamus altius, donec perueniamus ad petram. Petra autem erat Christus. Hodierna lectio de testimonio Domini nobis locuta est, quia non habet necessarium ab hominibus testimonium, sed habeat maius quàm sunt homines: atque id testimonium dixit quid sit. *Opera*, inquit, *quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* Deinde adiunxit: *Et testimonium perhibet de me qui misit me pater.* Ipsa quoque opera quæ facit, à patre se accepisse dicit. Testimonium ergo perhibent opera, testimonium perhibet pater. Nullúmne testimonium perhibuit Ioannes? Perhibuit planè, sed tanquam lucerna, nõ ad satiandos amicos, sed confundendos inimicos: iam enim antea prædictum erat à persona patris, Parauit lucernam Christo meo. Inimicos eius induã confusione, super ipsum autem † efflorebit sanctificatio mea. Esto tanquam in nocte positus, attendisti in lucernam: & miratus es lucernam, & exultasti ad lumen lucernæ. Sed illa lucerna dicit esse solem in quo exultare debeas: & quamuis ardeat in nocte, diem te iubet expectare. Non ergo quia illius hominis testimonio non erat opus. Nam vt quid mitteretur, si non erat opus? Sed ne in lucerna remaneat homo, & lumen lucernæ sufficere sibi arbitretur: ideo Dominus nec lucernam illam superfluam dicit fuisse, nec tamen te dicit in lucerna debere remanere. Dicit aliud testimonium Scriptura Dei. Ibi vtique Deus perhibuit testimoniũ filio suo, & in illa Scriptura Iudęi ipsę posuerant, in lege scilicet Dei, ministrata sibi per Moysen famulum Dei. *Scrutamini*, inquit, *Scripturam, in qua vos putatis vitam æternam habere, ipsa testimonium perhibet de me: & non vultis venire ad me vt vitam habeatis.* Quid vos putatis habere in Scriptura vitam æternam? Ipsam interrogate, cui perhibet testimoniũ, & intelligite quæ sit vita æterna. Et quia propter Moysen volebant repudiare Christum, tanquam aduersarium institutis, præceptísque Moysi, rursus eosdem ipse conuincit tanquam de alia lucerna. Omnes enim homines lucernæ, quia & accendi possunt & extingui. Et lucernæ quidem cùm sapiunt, lucent, & spiritu feruent: nam & si ardebant & extinctæ sunt, etiam putent. Permanserunt enim serui Dei lucernæ bonæ, ex oleo misericordiæ illius, non ex viribus suis. Gratia quippe Dei gratuita, illa oleum lucernarum est. Plus enim illis omnibus laborauit, ait quidam lucerna. Et ne viribus suis ardere videretur, adiunxit: non ego autem, sed gratia Dei mecum. Omnis ergo prophetia ante Domini aduentum, lucerna est. De qua dicit Petrus apostolus, Habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes quãdmodũ lucernæ lucẽti in obscuro loco: donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordib⁹ vestris. Lucernæ itaque prophetæ, & omnis prophetia vna magna lucerna. Quid Apostoli? Non lucernæ etiam ipsi? Planè lucernæ. Solus enim ille non lucerna. Non enim accenditur & extinguitur: quia sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso. Lucernę ergo & Apostoli: & gratias agunt, quia & faccensę lumine veritatis, & feruẽt spiritu charitatis, & suppetit illis oleum gratiæ Dei. Si non essent lucernę, non diceret illis Dominus: Vos estis lumen mundi. Nam postea quam dixit, Vos estis lumen mundi: ostendit ne tale lumen se putarent, quale dictum est: Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: tunc autem hoc de Domino dictum est, cùm à Ioanne distingueretur. De Ioanne † quidem [Baptista] dictum erat, Nõ erat ille lumen, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Et ne diceres, quomodo lumen non erat, de quo Christus dicit, quia lucerna erat? In comparatione alterius luminis non erat lumen. Erat enim verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ergo cùm & discipulis diceret, Vos estis lumen mũdi, ne sibi aliquid tribuerunt putarent, quod de solo Christo intelligendum esset, & ita lucernæ vento superbiæ extingueretur; cùm dixisset, Vos estis lumen mundi: continuò subiunxit, Nõ potest ciuitas abscondi supra montem constituta. Neque accẽdunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrũ, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sed quid si Apostolus nõ dixit lucernam, sed accensores lucernæ quam ponerent super candelabrum? Audi quia ipsos dixit lucernam. Sic luceat, inquit, lumen vestrum coram hominibus, vt videntes bona opera vestra glorificent nõ vos, sed patrem vestrum qui in cælis est. Ergo & Moyses perhibuit testimonium Christo, & Ioannes perhibuit testimonium Christo, & cæteri prophetæ & apostoli perhibuerunt testimonium Christo. His omnibus testimoniis præponit testimonium operũ suorum, quia & per illos non nisi Deus perhibuit testimonium filio suo. Sed perhibet alio modo Deus testimonium filio suo. Per ipsum filium suum indicat Deus filiũ, indicat se per filium ad hunc si potuerit homo peruenire, nec lucernis indigebit, & verè fodiendo altius ædificiũ perducet ad petrã. Facilis est ergo, fratres, hodierna lectio: sed propter hesternũ debitum, (scio enim quid distulerim, non abstulerim, & Dominus dignatus est donare etiam hodie loqui ad vos) recordamini quid reposcere debeatis, si fortè aliquo modo seruata pietate & salubri humilitate, extendamus nos non aduersus Deum, sed ad Deum: & leuemus ad eum animam nostram effundentes eam super nos, sicut ille in Psalmo, cui dicebatur, Vbi est Deus tuus? Hæc, inquit, meditatus sum, & effudi super me animam meam. Leuemus ergo animam [nostram] ad Deum, non contra Deum: quia & hoc dictum est, Ad te Domine leuaui animam meam. Et leuemus adiuuante ipso, quia grauis est. Vnde autẽ grauis est? Quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ne fortè ergo posſimus sensum nostrum à multis colligere ad vnum, & euulsum à multis leuare ad vnum: quod quidem non poterimus, vt dixi, nisi adiuuet ille qui ad se vult leuari animas nostras, & cõtingamus ex aliqua parte, quomodo verbũ † Deus vnicus patri, coæternus & coæqualis patri, non faciat nisi quod viderit patrem facientem, cùm tamen pater ipse non faciat aliquid nisi per filium videntem. Videtur mihi quoniam Dominus Iesus in hoc loco magnũ quiddam insinuare volens intentis, & infundere capacibus, incapaces autem excitare ad studium, vt nõdum intelligentes bene viuẽdo capaces fiant: insinuauit nobis animam humanam & mentem rationalem quæ ineſt homini, non ineſt pecori, non vegetari, non beatificari, nõ illuminari, nisi ab ipsa substantia Dei: eámque animam facere aliquid per corpus, & de corpore, atque habere subiectũ corpus, & per corporalia mulceri posse sensus corporis vel offẽdi, & propter hoc, id est, propter cõsortium quoddam animæ & corporis in hac vita atque complexu, delectari animam lenitis, † vel contristari offensis corporis sensibus: beatitudinem tamen eius qua fit beata ipsa anima, non fieri nisi participatione illius vitæ semper viuæ, incommutabilis æternæque substãtiæ, † quæ Deus est: vt quomodo anima quæ inferior Deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corp⁹, facit viuere; sic eandem animam non facit beatè viuere, nisi quod ipsa anima est superius. Superior enim anima quàm corpus, & superior quàm anima Deus: † Anima vt præſtet aliquid inferiori, præſtat illi à superiore. Seruiat Domino suo, ne conculcetur à seruo suo. Hæc est fratres mei, religio Christiana, quæ prædicatur per totum mundũ horrẽtibus inimicis, & vbi vincuntur murmurantibus, vbi prævalent sæuientibus. Hæc est religio Christiana, vt colatur vnus Deus, non multi dij: quia nõ facit animam beatã nisi vnus Deus. Participatione Dei fit beata. Non participatione sanctæ animæ fit beata infirma anima, nec participatione angeli, fit beata sancta anima: sed si quærit beata esse infirma anima, quærat vnde beata fit sancta anima. Nõ enim beatus effiecris ex angelo tu, sed vnde angelus, inde & tu. His præmiſſis atque firmiſſimè conſtitutis, animam rationalem non beatificari nisi à Deo, corpus non vegetari, nisi per animam *, atque esse quãdam medietatem inter Deum & corpus, animam: intendite & recolite mecũ, non hodiernam, de qua sufficienter locuti sumus, sed hesternã lectionem, quam ecce iam triduo versamus atq; tractamus, & pro viribus fodimus, donec ad petram perueniamus. Verum Christus, [&] verbum Dei Christus. Apud Deum verbum Christus, & † Dei verbum Christus, & Deus & verbum vnus Deus. Illuc perge animæ contemptis cæteris, vel etiam trãſcenſis, illuc perge. Nihil potẽtius iſta creatura quæ mens dicitur rationalis, nihil hac creatura ſublimius. Quicquid ſupra iſtam eſt, iam creator eſt. Dicebam autem quia verbum Christus, & verbum Dei Christus, & Deus verbũ Christus. Sed non tantum verbum Christus, quia verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Ergo & verbum & caro Christus. Cùm enim in forma Dei eſſet, non rapina arbitratus eſt eſſe † ſe æqualem Deo. Et quid nos in imo, qui non poteramus infirmi & humi repentes attingere Deum? Nũquid relinquendi eramus? Abſit. Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens: non ergo formam Dei amittens. Factus eſt ergo homo qui erat Deus, accipiendo quod non erat, non amittendo quod erat. Ita factus eſt homo Deus. Ibi habes aliquid propter infirmitatem tuam, ibi habes † aliquid propter perfectionem tuam. Erigat te Chriſtus per id quod homo eſt, ducat te per id quod Deus & homo eſt, perducat te ad id quod Deus eſt. Et tota prædicatio diſpenſatióque per Chriſtũ hæc eſt, fratres, & alia non eſt: vt reſurgant animę, reſurgant & corpora. Vtrumque quippe mortuũ erat, corp⁹ ex infirmitate, anima ex iniquitate. Quia vtrunque mortuum erat, reſurgat vtrunque. Quid vtrunque? Anima & corpus. Per quid ergo anima niſi per Deum Chriſtũ? Per quid corpus, niſi per hominem [eundem] Chriſtum? Erat enim & in Chriſto anima humana, tota anima: non irrationale tãtum animæ, ſed etiã rationale quod mens dicitur. Fuerunt enim quidã hæretici, & pulſi ſunt ab eccleſia, qui putarent nõ habere mentẽ rationalẽ corpus Chriſti, ſed quaſi animã beluinam: excepta quippe rationali mente, vita beluina eſt. Sed quia expulſi ſunt, & veritate expulſi ſunt: accipe totũ Chriſtum, verbum, mentẽ rationalem, & carnem. Hoc totũ Chriſtus eſt. Reſurgat anima tua ab iniquitate per id quod Deus eſt, reſurgat corpus tuum à corruptione per id quod homo eſt. Proinde chariſſimi, audite magnã lectionis huius, quantũ mihi videtur, profunditatem: & videte quẽadmodum loquatur hîc Chriſtus, nihil aliud quàm quare venerit Chriſtus, vt reſurgãt animæ ab iniquitate, reſurgant corpora à corruptione. Iam dixi animæ per quid reſurgãt, per ipſam ſubſtantiã Dei: corpora per quid reſurgant, per diſpẽſationem humanã Domini noſtri Ieſu Chriſti. *Amen amen dico vobis, non poteſt à ſe filius facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius ſimiliter facit.* Cælum, † terra, mare, quæ in cælo, quæ in terra, quę in mari, viſibilia, inuiſibilia, animalia in terris, fruteta in agris, natantia in aquis, in aëre volantia, in cælo lucẽtia. Præter hæc omnia, angelos, virtutes, ſedes, dominationes, principatus, poteſtates. Omnia per ipſũ facta ſunt. Nunquid fecit omnia hæc Deus [pater,] & † Deus monſtrauit ea facta filio, vt & ipſe faceret alterum mundum his omnibus plenum? Nõ vtique. Sed quid? Quæcunque eim ille fecerit, hæc & nõ alia, ſed hęc & filius, nec diſſimiliter, ſed ſimiliter facit. *Pater enim diligit filiũ, & omnia demõſtrat ei quæ ipſe facit.* Demõſtrat pater filio vt animę ſuſcitẽtur, quia per patrẽ & filiũ animę ſuſcitãtur: nec poſſunt viuere animæ, niſi earum vita ſit Deus. Si ergo nõ poſſunt viuere animæ, niſi earũ vita ſit Deus, ſicut ipſæ ſunt vita corporum: quod demonſtrat pater filio, id eſt, quod facit, per filium facit. Non enim faciẽ-

do demonſtrat pater filio, ſed demonſtrando facit per filium. Videt enim filius patrem demonſtrantem antequam aliquid fiat, & ex demonſtratione patris & viſione filij fit à patre per filium. Sic animæ ſuſcitantur, ſi potuerint videre iſtam vnitatis coniunctionem, patrem demonſtrantem, filium videntem, & per patris demõſtrationem & filij viſionem fieri creaturam: atq; id fieri per patris demonſtrationem & filij viſionem, quod nec pater ſit nec filius, ſed infra patrem & filium, quicquid fit à patre per filium. Quis hoc videt? Ecce iterum ad carnales ſenſus, ecce rurſus humiliamus nos, & deſcendimus ad vos, ſi tamen aliquid aliquãdo aſcenderamus à vobis. Vis demõſtrare aliquid filio tuo, vt faciat quod facis: facturus es tu, & ſic demonſtraturus. Quod igitur al.et. facturus es † quod demõſtres filio, non vtique facis per filium: ſed tu ſolus facis quod ipſe factũ videat, & aliud tale ſimiliter faciat. Non eſt hoc ibi. Quid pergis ad ſimilitudinem tuam, & deles in te ſimilitudinem Dei? Ibi omnino non eſt hoc. Inueni aliquid quomodo demõ- B
Pſal.131. a.11. ſtres filio tuo, quod facis antequam facis: vt cùm demonſtraueris, per filium facias hoc quod facis. Iam fortè quaſi occurrit tibi. Ecce, inquis, cogito facere domum, & volo vt per filium meũ fabricetur: antequam eam ipſe fabricem, oſtendo filio meo quod facere volo, & facit ipſe, atque ego per ipſum, cui oſtendi voluntatem meam. Receſſiſti quidem à priſtina ſimilitudine, ſed adhuc iaces in magna diſſimilitudine. Ecce enim antequam facias domum, indicas filio tuo, & demonſtras quid facere velis: vt te demonſtrante antequam facias, faciat ipſe quod demõſtraueris, & tu per ipſum. Sed verba dicturus es filio tuo, inter te & ipſum verba curſura ſunt: & inter demonſtrantem, & videntem, vel loquentem & audientem ſonus articulatus volat, qui non eſt quod tu, non eſt quod ipſe. Sonus quippe ille tui exit de ore tuo, & verberato aëre tangit auré filij tui, & impleto ſenſu audiendi perducit ad cor cogitationem tuam: ſonus ergo ille non eſt ipſe tu, non eſt C
ipſe filius tuus. Signum datum eſt ab animo tuo animo filij tui, quod ſignum non eſt nec animus tuus, nec animus filij tui, ſed aliud aliquid. Itáne putamus patrem [Deum] locutũ eſſe cum filio? Fuerunt verba inter Deũ & verbum? quomodo iſtud eſt? An quicquam vellet al.verbo. pater dicere filio? Si vellet † verba dicere, ipſe filius eſt verbum patris. Nũquid per verbum loqueretur ad verbum? An quia filius magnum verbum, minora verba curſura erant inter patrem & filium? Sonus aliquis & quaſi creatura quædam temporalis atque volatica, exitura erat ex ore patris, & percuſſura aurem filij? Nunquid habet Deus corpus, vt quaſi ex eius labiis hoc procedat: & habet aures corporis verbum, in quas ſonus veniat? Remoue omnia corporalia, ſimplicitatem
al.ſimplex viſio. vide, † ſi ſimplex es. Quomodo autem eris ſimplex? Si te nõ mundo implicaueris, ſed ex mundo explicaueris. Explicando enim te ſimplex eris. Et vide ſi potes quod D
dico, aut ſi nõ potes, crede qđ nõ vides. Dicis filio tuo, verbo dicis: verbũ quod ſonat, nec tu es, nec filius tuus. Habeo, inquis, aliud quò oſtẽdam. Ita enim eſt, inquis, eruditus filius meus, vt nec loquẽte me audiat, ſed nutu oſtendo ei quod faciat. Ecce nutu oſtende quod vis, certè animus tuus vult oſtendere quod in ſe habet. Vnde facis nutum? De corpore, ſcilicet, labiis, vultu, ſupercíliis, oculis, manibus. Hæc omnia non ſunt quod animus tuus: etiam iſta media ſunt. Intellectum eſt aliquid per hæc ſigna, quæ non ſunt quod animus tuus, nec quod animus filij tui. Sed hoc totũ quod corpore agis, infra animum tuum eſt, & infra animum filij tui: nec poteſt cognoſcere animum tuum filius tuus, niſi dederis ei ſigna de corpore. Quid igitur facio? Non eſt hoc A
ibi, ſimplicitas ibi eſt. Pater oſtendit filio quod facit, & oſtendendo filium gignit. Video quid dixerim: ſed quia video & quibus dixerim, fiat in vobis intellectus iſte quandoque. Nunc ſi non poteſtis comprehendere quid ſit Deus, vel hoc comprehẽdite quid nõ ſit Deus: multum profeceritis, ſi nõ aliud quàm eſt, de Deo ſenſeritis. Nondum potes peruenire ad quid ſit, peruenì ad quid non ſit. Non eſt Deus corpus, non terra, non cælum, non luna, non ſol, non ſtellæ, non corporalia iſta. Si enim non cęleſtia, quãto minus terrena? Tolle omne corpus. Adhuc audi aliud. Non eſt Deus mutabilis ſpiritus. Nam fateor, & fatendum eſt, quia Euangelium lo- Ioan.4. quitur: Deus ſpiritus eſt. Sed tranſi omnem mutabilem c.24. ſpiritum, tranſi ſpiritum qui modò ſcit, modò neſcit, modò meminit, modò obliuiſcitur: vult quod nolebat, non vult quod volebat: ſiue patiatur iam iſtas mutabilitates, ſiue pati poſſit. Tranſi hæc omnia. Non inuenis in Deo aliquid mutabilitatis, non aliquid quod aliter nunc eſt, aliter paulo antè fuerit. Nam vbi inuenis aliter & aliter, facta eſt ibi quædam mors: mors enim eſt, nõ eſſe quod fuit. Immortalis dicitur anima: eſt quidẽ, quia viuit ſemper anima, & eſt in illa quædam vita permanens, ſed mutabilis vita. Secundum mutabilitatem vitæ huius & mortalis dici poteſt, quia ſi viuebat ſapiẽter, & deſipit, mortua eſt in deterius: ſi viuebat inſipienter, & ſapit, mortua eſt in melius. Nam eſſe mortem in deterius, eſſe mortem in melius ſcriptura nos docet. Vtique in deterius mortui erant, de quibus dicitur: Sine Matth.8. mortui ſepeliant mortuos ſuos: &, Surge qui dormis, & Epheſ.5. exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Et de hac c.14. lectione quãdo mortui audient, & qui audierint viuẽt: In deterius mortui erant, ideo reuiuiſcunt. Reuiuiſcendo moriuntur in melius, quia & reuiuiſcendo non erũt quod erant: non eſſe autem quod erant, mors eſt. Sed al.et. fortè ſi in melius eſt, non appellatur mors. Appellauit illam mortem Apoſtolus: Si autem mortui eſtis cum Coloſſ. Chriſto ab elementis huius mundi, quid adhuc velut c.2.20. viuentes de hoc mundo decernitis? Et iterum, Mortui Col.3.3. enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Mori nos vult vt viuamus, quia viximus vt moreremur. Quicquid ergo & à meliore in deteri⁹, & à deteriore in melius moritur, nõ eſt hoc Deus: quia neque in melius ire poteſt ſumma bonitas, neq; in deterius vera æternitas. Vera † autem æternitas eſt, vbi tempotis nihil al.natu. eſt. Erat autem modò hoc, & modò illud, iam tempus admiſſum eſt, æternum non eſt. Nam vt noueritis, quia non ſic Deus quomodo anima: certè immortalis eſt anima. Quid eſt ergo quod ait Apoſtolus de Deo, Qui 1.Tim.6. ſolus habet immortalitatem: niſi quia hoc apertè dixit, c.16. ſolus habet incommutabilitatem, quia ſolus habet veram æternitatem? Ergo ibi nulla mutabilitas. Agnoſce in te aliquid quod volo dicere intus, intus in te: non in te quaſi in corpore tuo, nam & ibi poteſt dici in te. In te eſt enim ſanitas, in te quelibet ætas, ſed ſecundum corpus: in te eſt manus, pes tuus. Sed aliud eſt in te intus, aliud in te tãquam in veſte tua. Sed relinque foris & veſtem tuam & carnem tuam, deſcende in te, adi ſecretarium tuum, mentem tuam, & ibi vide quod volo dicere, ſi potueris. Si enim tu ipſe à te longè es, Deo propinquare vnde potes? Dicebam ad Deo, & intellectarum al.dixi. te arbitrabaris. De anima † tua, de te dico: intellige, ibi te probabo. Non enim valde longè pergo in exempla, quãdo de mente tua volo aliquam ſimilitudinem dare ad Deum tuum: quia vtique non in corpore, ſed in ipſa mente factus eſt homo ad imaginem Dei. In ſimilitudine ſua Deum quæramus, in imagine ſua creatorem agnoſcamus. Ibi intus, ſi potuerimus, inueniamus hoc quod dicimus: quomodo demonſtret pater filio, & filius

lius videat quod demonſtrat pater, antequam fiat ali- A
quid à patre per filium. Sed cùm dixero & intellexeris, nec ſic pures iam illud aliquid tale eſſe, vt ſerues ibi pietatem, quam volo à te ſeruari, & præcipuè monco: id eſt, vt ſi non vales comprehẽdere Deus quid ſit, parum non tibi putes eſſe ſcire quid non ſit. Ecce in mente tua video aliqua duo, memoriam tuam & cogitationem tuam: id eſt, quaſi aciem quandam & obtutum animæ tuæ. Vides aliquid, & per oculos percipis, & commendas memoriæ: & ibi eſt intus quod memoriæ commendaſti, in abdito recõditum quaſi in horreo, quaſi in theſauro, quaſi in ſecretario quodam & penetrali interiore. Cogitas aliunde, intentio tua alibi eſt. Illud quod vidiſti in memoria tua eſt, & non videtur à te, quia cogitatio tua in aliud intenditur. Modò probo, ſcientibus loquor. Carthaginem nómino, omnes modò intus quicunque eam noſtis, vidiſtis Carthaginem. Nunquid tot ſunt Carthagines quot animæ veſtræ? Omnes vidiſtis per nomen hoc: per quatuor has ſyllabas notas vobis, B
al.ſuſtin. crumpentes ex ore meo, tactæ ſunt aures veſtræ, † factus eſt ſenſus animæ per corpus, & ab alia intentione reflexus eſt animus ad id quod ibi erat, & vidit Carthaginẽ. Nunquid tunc eſt ibi Carthago facta? Iam ibi erat, ſed latebat. Quare latebat? Quia animus tuus in aliud attendebat. Cùm verò reflexa eſt cogitatio tua ad id quod erat in memoria, inde formata eſt, & viſio quædam animi facta eſt. Antea non erat viſio, ſed erat memoria: reflexa cogitatione ad memoriam, facta eſt viſio. Demõſtrauit ergo memoria tua cogitationi tuæ Carthaginẽ, & quod in illa erat antequam intenderes, conuerſæ ad ſe intentioni cogitationis oſtendit. Ecce facta eſt à memoria demonſtratio, facta eſt in cogitatione viſio: & nulla verba in medio cucurrerunt, nullum ex corpore ſignum datum eſt, nec innuiſti, nec ſcripſiſti, nec ſonuiſti, & tamen cogitatio vidit quod memoria demonſtrauit. Eiuſdem autem ſubſtantiæ eſt, & quę demonſtrauit, & cui demonſtrauit. Sed Carthaginem vt haberet me- C
moria tua, per oculos hauſta eſt imago hęc: vidiſti enim quod in memoria reconderes. Sic arborem quam meminiſti vidiſti, ſic montem, ſic fluuium, ſic amici faciem, ſic inimici, ſic patris, matris, fratris, ſororis, filij, vicini: ſic literarum in codice cõſcriptarum, ſic ipſius codicis, ſic huius baſilicæ. Omnia iſta vidiſti, & viſa quia iam erant, memoriæ commendaſti: & tanquam poſuiſti illic quæ videres cogitando cùm velles, etiam cùm ab iſtis al.origi- corporis oculis † abſuiſſent. Vidiſti enim Carthaginem nes. cùm eſſes Carthagini, accepit ſpeciem per oculos animæ tuæ: hęc ſpecies recondita eſt in memoria tua, & ſeruaſti aliquid intus homo apud Carthaginem conſtitutus, quod poſſes apud te videre etiam cùm ibi nõ eſſes. Hæc omnia foriſecus accepiſti. Pater quæ demõſtrat filio, non accepit extrinſecus: intus totum agitur, quia nihil creaturarum eſſet extrinſecus, niſi hoc pater feciſſet per filium. Creatura omnis à Deo facta eſt, antequã D
fieret non erat. Non ergo facta viſa eſt & retẽta memoriter, vt eam pater filio tanquam memoria cogitationi monſtraret: ſed faciendam pater monſtrauit, faciẽdam filius vidit, & eam pater demonſtrando fecit, quia per filium videntem fecit. Et ideo mouere non debet, quia dictum eſt, niſi quod viderit patrem facientem: non dictum eſt, demõſtrantem. Per hoc enim ſignificatũ eſt, id eſſe patri facere quod eſt monſtrare: vt ex hoc intelligatur per filium videntem omnia facere. Nec illa demõſtratio, nec illa viſio tẽporalis eſt. Quia enim per filium fiunt omnia tempora, non vtique aliquo tempore poſſent ei demonſtrari facienda. Sic autem demonſtratio patris, filij viſionem gignit, quemadmodum pater filiũ gignit. Demonſtratio quippe generat viſionem, non viſio demonſtrationem. Quòd ſi purius & perfectius intueri valeremus, fortaſſe inueniremus, nec aliud eſſe patrem, aliud eius demonſtrationem: nec aliud filium, aliud eius viſionem. Sed ſi vix hoc cepimus, vix explicare potuimus, quomodo memoria quod cepit extrinſecus, oſtendat cogitationi: quanto minus capere aut explicare poterimus, quomodo pater Deus demonſtrat filio quod non habet aliunde, vel quod non eſt aliud quàm ipſe? Paruuli ſumus: loquor vobis quid non ſit Deus, non oſtendo quid ſit. Ergo vt capiamus quid ſit, quid faciemus? Nunquid à me, nunquid per me poteritis? Dicam hoc paruulis, & vobis & mihi. Eſt Pſal.54. per quem poſſimus. Modò cantauimus, modò audiui- d.23. mus: Iacta in Domino curam tuam, & ipſe te enutriet. Ideo enim non potes, ô homo, quia paruulus es. Si paruulus es, nutriendus es. Nutritus, grandis eris: & quod paruulus non poteras, grandis videbis. Sed vt nutriaris, iacta in Domino curã tuam, & ipſe te enutriet. Modò ergo percurramus breuiter quæ reſtant, & videre hìc quæ commendaui, quomodo Dominus inſinuet: *Pater diligit filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit.* Io.5.d.20. Ipſe ſuſcitat animas, ſed per filium: vt fruantur animæ ſuſcitatæ ſubſtantia Dei, hoc eſt patris & filij. *Et maiora his demonſtrabit ei opera.* Quibus maiora? Sanitatibus corporum. Iam & antea tractauimus, nec immorari debemus. Maior eſt enim reſurrectio corporis in æternum, quàm hæc quæ ad tempus facta eſt in illo languido ſanitas corporis. *Et maiora his demonſtrabit ei opera, vt vos miremini.* Demonſtrabit quaſi temporaliter. Ergo quaſi homini facto in tempore, quia verbum Deus nõ eſt factus, per quem omnia facta ſunt tẽpora: ſed homo factus † eſt in tempore. Apparet quo conſule, quo die al.Chriſtus conceptum de ſpiritu ſancto, virgo Maria peperit Chri- in tem. ſtum. Ergo homo factus eſt in tempore, per quem Deũ facta ſunt tempora: ideo tanquam in tempore demonſtrabit ei opera maiora, id eſt, reſurrectionem corpo- C
rum, vt vos miremini factam per filium reſurrectionem corporum. Deinde redit ad illam ſuperiorem animarum. *Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat. ſic* Io.5.d.21. *& filius quos vult viuificat.* ſed ſecũdum ſpiritũ. Viuificat pater, viuificat filius: quos vult pater, quos vult filius, ſed ipſos pater quos filius: quia omnia per ipſum facta ſunt. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. De reſurrectione animarum dictum eſt hoc. Quid de reſurrectione corporum? Re- Ibid.d.22. dit & dicit, *Neque enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio.* Reſurrectio animarum, fit per ſubſtantiam patris & filij æternam & incommutabilem: reſurrectio verò corporum fit per diſpenſationem humanitatis filij temporalem, non patri coæternam. Ideo cùm commemoraret iudicium vbi fieret reſurrectio corporum: Non enim pater, inquit, iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. De reſurrectione autem animarum, ſicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic D
& filius quos vult viuificat. Illud ergo ſimul pater & filius: hoc autem de reſurrectione corporum, non iudicat pater quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. *Vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem.* Hoc redditum eſt reſurrectioni animarum, vt omnes honorificent filium. Quomodo? ſicut honorificant patrem. Animarum enim reſurrectionem ſic operatur filius, quomodo pater. * Ergo in animarum reſurrectio- *Sic nimiſ- ne omnes honorificent filium, ſicut honorificant pa- cap.filius, quemodo patr.* trem. Quid de honorificatione propter reſurrectionem † corporis. *Qui non honorificat filium, non honorificat pa-* al.corpo. *trem qui miſit illum.* Non dixit, ſicut: ſed honorificat & honorificat. Honoratur enim homo Chriſtus, ſed non ſicut pater Deus. Quare? Quia ſecundum hoc dixit:

Ioan.14. d.19. Ioa.1.a.1. Pater maior me est. Quãdo autem honorificatur filius, sicut honorificatur pater? Cùm in principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & omnia per ipsum facta sunt. Et ideo in hac honorificatione secunda quid ait? Qui non honorificat filium, nec honorificat patrem qui misit illum. Non est missus filius, nisi quia factus est homo. *Amen amen dico vobis.* Iterum redit ad resurrectionem animarum, vt assiduè dicentem capiamus, quia velut volantem sermonem sequi non poteramus. Ecce immoratur nobiscum sermo Dei, ecce quasi habitat cum infirmitatibus nostris: redit rursum ad commendationem resurrectionis animarum. Amen amen dico vobis, Ioa.5.d.24. *Qui qui verbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet vitam eternam.* sed tanquam ex patre: Quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me: ex patre habet vitam æternam, credendo in eum qui misit illum. *Et in iudicium non veniet, sed transiit à morte ad vitam.* sed ex patre viuificatur cui credit. Quid tu? Non viuificas? Vide quia & filius quos vult viuificat. *Amen amen dico vobis, quia venit hora quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent.* Hîc non dixit, credent ei qui misit me, & ideo viuent: sed audiendo vocem filij Dei, qui audierint, hoc est obaudierint filio Dei, viuent. Ergo & ex patre viuent, cùm credent patri: & ex filio viuent, cùm audierint vocem filij Dei. Quare & ex patre viuent & ex filio viuent? *Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso.* Impleuit de resurrectione animarum, restat euidentius dicere de resurrectione corporum. *Et potestatem dedit ei iudicium facere.* non solùm animas per fidem & sapientiam suscitare, sed & iudicium facere. Quare autem hęc? *Quia filius hominis est.* Facit ergo aliquid pater per filium hominis, quod non facit ex substantia sua qui æqualis est filius: sicut ipsum nasci, sicut ipsum crucifigi, sicut ipsum mori, sicut ipsum resurgere, non enim aliquid horum patri contigit. Sic & resuscitationem corporum: nam resuscitationem animarum ex substantia sua pater †facit per substantiam filij, qua illi æqualis est: animæ quippe fiunt participes illius incommutabilis lucis, non corpora: resuscitationem autem corporum pater [facit] per filium hominis. Et potestatem enim dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est: secundum illud quod suprà dixit: Neque enim pater iudicat quenquam. Et vt ostendat quia de resurrectione corporum hoc dixit: *Nolite mirari hoc, quia veniet hora.* nunc non est, sed veniet hora, *In qua omnes qui in monumentis sunt.* iam hoc & hesterno die satiatissimè audistis. *Audiet vocem eius, & procedent.* Et vbi? In iudicium. *Qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui malè egerunt, in resurrectionem iudicij.* Et tu hoc facis solus, [ô Domine:] quia omne iudicium filio pater dedit, & non iudicat quenquam? Ego, inquit, facio. Sed quomodo facis? *Non possum à me facere quicquam: sed sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est.* Cùm ageretur de resurrectione animarum, non dicebat audio, sed video. † Audio enim, tanquam præcipientis patris imperium. Iam ergo sicut homo, sicut quo maior est pater: iam ex forma serui, non ex forma Dei, sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est. Vnde est iudicium iustũ hominis? Fratres mei attendite. *Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.*

a) ex substantia sua filius.

al. audit.

Ab eo quod scriptum est, Post hoc abijt Iesus trãs mare Galilææ quod est Tiberiadis: vsque ad id quod ait, Illi ergo homines cùm vidissent quod fecerat signum, dicebant: quia hic est verè propheta qui venit in mundum.

TRACTATVS XXIIII.

CAP. VI.

IRACVLA quæ fecit Dominus noster Iesus Christus, sunt quidem diuina opera, & ad intelligendum Deum, de visibilibus admonẽt humanam mentem. Quia enim ille non est talis substantia quæ videri oculis possit, & miracula eius quibus totum mundum regit, vniuersamq; creaturam administrat, affiduitate viluerunt, ita vt penè nemo dignetur attendere opera Dei mira & stupenda in quolibet seminis grano: secundum ipsam suam misericordiam seruauit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore præter vsitatum cursum ordinémque naturæ, vt non maiora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant. Maius enim miraculum est gubernatio totius mundi, quàm saturatio quinque milium hominum de quinque panibus, & tamen † hæc nemo miratur. Illud mirantur homines non quia maius est, sed quia rarum est. Quis enim & nunc pascit vniuersum mundum, nisi ille qui de paucis granis segetes creat? Fecit ergo quomodo Deus. Vnde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicauit quinque panes: potestas enim erat in manibus Christi. Panes autem illi quinque, quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata. Hoc ergo admotum est sensibus quo erigeretur mens, & exhibitum oculis vbi exerceretur intellectus, vt inuisibilem Deũ per visibilia opera miraremur, & erecti ad fidem, & purgati per fidem, etiam ipsum † inuisibiliter videre cuperemus, quem de rebus visibilibus † inuisibiliter nosceremus. Nec tamen sufficit hæc intueri in miraculis Christi. Interrogemus ipsa miracula, quid nobis loquantur de Christo, habent enim si intelligantur, linguam suam. Nam quia ipse Christus verbum Dei est, etiam factum verbi verbum nobis est. Hoc ergo miraculum, sicut audiuimus, quàm magnum est, quæramus etiam quàm profundum sit. Non tãtùm cius superficie delectemur, sed etiam altitudinem perscrutemur: habet enim aliquid intus, hoc quod miramur foris. Vidimus, spectauimus magnum quiddam, præclarum quiddam, & omnino diuinum, quod fieri nisi à Deo non possit. Laudauimus de facto factorem. Sed quemadmodum si literas pulchras alicubi inspiceremus, non nobis sufficeret laudare scriptoris articulum, quoniam eas pariles, æquales decorásque fecit, nisi etiam legeremus quid nobis per illas indicauerit: ita factum hoc qui tantum inspicit, delectatur pulchritudine facti vt admiretur artificem: qui autem intelligit, quasi legit. Aliter enim videtur pictura, aliter videntur literæ. Picturam cùm videris, hoc est totum vidisse laudasse: literas cùm videris, non hoc est totum, quoniam commoneris & legere. Etenim dicis, cùm videris literas, si fortè non eas nosti legere, Quid putamus esse quod hîc scriptum est? Interrogas quid sit, cùm iam videas aliquid. Aliud tibi demonstraturus est, à quo quæris agnoscere quod vidisti. Alios ille oculos habet, alios tu. Nónne similiter apices videris? Sed non similiter signa cognoscitis. Tu ergo vides & laudas: ille videt & laudat, legit & intelligit. Quia ergo vidimus, quia laudauimus, legamus & intelligamus. Dominus in monte. Multo magis intelligamus, quia Dominus in monte verbum est in alto. Proinde non quasi humiliter iacet, quod in monte factum est: nec transeunter prætereundum est, sed fusp iciendum. Turbas vidit, esurientes agnouit, misericorditer pauit: non solùm pro bonitate, verumetiam pro potestate. Quid enim sola prodesset bonitas, vbi non

non erat panis, vnde turba esuriens pasceretur? Nisi bonitati adesset potestas, ieiuna illa turba & esuriens remaneret. Denique & discipuli qui erant cum Domino in fame, & ipsi turbas volebãt pascere, vt non rema nerent inanes, sed vnde pascerent non habebant. Interrogauit Dominus vnde emerentur panes ad turbas pascendas. Et ait scriptura: *Hoc autem dicebat tentans eũ:* discipulum scilicet Philippum, quem interrogauerat. *Ipse enim sciebat quid esset facturus.* Cui ergo bono tentabat, nisi quia ignorantiam discipuli demonstrabat? Et fortè in demonstratione ignorantię discipuli aliquid significauit. Apparebit ergo cùm ipsum sacramentum de quinque panibus cœperit nobis loqui, & quid significet indicare. Ibi enim videbimus, quare Dominus in hoc facto ignorantiam discipuli voluit interrogando quod sciebat, ostendere. Nam interrogamus aliquãdo quod nescimus, audire volentes vt discamus: aliquando interrogamus quod scimus, scire volẽtes vtrũ & ille sciat quem interrogamus. Vtrunque hoc nouerat Dominus. Et quod interrogabat sciebat, & quid esset facturus ipse nouerat, & hoc nescire Philippum sciebat similiter. Quare itaque interrogabat, nisi quia illius ignorantiam demonstrabat? Et hoc quare feceit, vt discipuli intelligemus. *Andreas ait: Est hic puer quidam* Ioa.6.9. *qui habet quinque panes, & duos pisces, sed hæc quid sunt* Ioa.6.13. *ad tantos?* Cùm dixisset Philippus interrogatus, ducentorum denariorum panes non sufficere, quibus tanta illa turba reficeretur, erat ibi quidam puer portãs quinque panes hordeaccos & duos pisces. *Et ait Iesus: Facite* Ioa.6.10. *homines discumbere. Erat autem ibi fœnum multum, & discubuerũt fermè quinque milia hominum. Accepit autem Dominus Iesus panes, gratias egit, insit* [*distribuit:*] *fracti sunt panes, positi ante discumbentes.* Non iam quinque panes, sed quod adiecerat, qui creauerat quod auctum erat. *Et de piscibus quantum sufficiebat.* Parum est turbam illam fuisse satiatam, etiam fragmenta reseduerunt: & ipsa colligi iussa sunt, ne perirent. *Et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum.* Breuiter vt cutramus, quinque panes intelliguntur quinque libri Moysi, meritò non tritici, sed hordeacei, quia ad vetus Testamentum pertinent. Nostis autem hordeum ita creatum, vt ad medullam eius vix perueniatur: vestitur enim eadem medulla tegmine palcæ, & ipsa palea tenax & inhærens, vt cum labore exuatur. Talis est litera veteris Testamenti, vestita tegminibus carnalium sacramentorum: sed si ad eius medullam perueniatur, pascit & satiat. Ferebat ergo puer quidam quinque panes & duos pisces. Si quæramus quis fuerit puer iste, fortè populus Israël erat. Sẽsu pueili portabat, nec mãducabat. Illa enim quæ portabat, clausa onerabant, aperta pascebant. Duo autem pisces, videntur nobis significare duas illas in veteri Testamẽto sublimes personas, quæ vngebantur ad populũ sanctificandum & regendum, sacerdotis & regis. Et ipse venit in mysterio aliquando, qui per illas significabatur: venit aliquando qui per medullam hordei ostendebatur, per paleam verò hordei occultabatur. Venit ipse vnus vtranque personam in se portans, sacerdotis & regis. Sacerdotis per victimam, quam seipsum obtulit pro nobis Deo. Regis, quia regimur ab eo: & aperiuntur quæ clausa portabantur. Gratias illi, impleuit per se quod per vetus testamentum promittebatur. Et frangi iussit panes: frangendo multiplicati sunt. Nihil verius. Quinque enim libri Moysi, quàm multos libros cùm exponuntur, tanquam frangendo, id est, disserendo, fecerunt? Sed quia in illo hordeo ignorãtia primi populi tegebatur, de quo primo populo dictum est: Quamdiu legitur Moyses, velamen supra corda eorum positũ est: Nondum enim ablatum erat velamen, quia nondũ

1 Cor. 3. d.15.

Augusti. tom. 9.

venerat Christus: nondum velum templi fuerat illo in cruce pendente conscissum. Quia ergo ignorãtia populi erat in lege, propterea illa Domini tentatio ignorantiam discipuli demonstrabat. Nihil igitur vacat, omnia innuunt, sed intellectorem requirunt: nam & iste numerus pasti populi, populum significabat sub lege constitutum. Cur enim quinque milia erant, nisi quia sub lege erant, quæ lex quinque libris Moysi explicatur? Vnde & quinque illis porticibus languidi prodebãtur, non sanabantur. Ille autem ibi curauit languidum, qui & hîc turbas de quinque panibus pauit. Nam & super fœnum discumbebant. Carnaliter ergo sapiebant, & in carnalibus quiescebant. Omnis enim caro fœnum. Quæ sunt autem illa fragmenta, nisi quæ populus non potuit manducare? † Intelligantur ergo quædam secretiora intelligentiæ, quæ multitudo non poterit capere. Quid ergo restat, nisi vt secretiora intelligentiæ, quæ non poterit capere multitudo, illis credantur qui idonei sunt & alios docere sicut erant apostoli? Vnde duodecim cophini impleti sunt. Factum est hoc & mirabiliter, quia magnum factum est: & vtiliter, quia spirituale factum est. Qui tunc viderunt, admirati sunt: nos autem non miramur cùm audimus. Factum est enim vt illi viderent, scriptum est autem vt nos auditemus. Quod in illis oculi valuerũt, hoc in nobis fides. Cernimus quippe animo, quod oculis non potuimus: & prælati sumus illis, quoniam de nobis dictum est: Beati qui non vidẽt & credunt. Addo autem, quia fortè & intelleximus, quod illa turba non intellexit. Et verè nos pasti sumus, qui ad medullam hordei peruenire potuimus. Denique homines illi qui viderunt hoc, quid putauerunt? *Illi,* inquit, *homines cùm vidissent quod fecerat signum, dicebãt, quia hic est verè propheta.* Adhuc fortè ideo Christum prophetam putabant, quia super fœnum discumbebãt. Erat autem ille Dominus prophetarum, impletor prophetarum, sanctificator prophetarum, sed & propheta: nam & Moysi dictum est, suscitabo eis prophetam similem tui. Similem secundum carnem, non secundum maiestatem. Et de ipso Christo illam Domini promissionem habere intellectum, apertè in Actibus apostolorum exponitur & legitur. Et ipse Dominus de se ait: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Propheta Dominus, & verbum Dei Dominus, & nullus propheta sine verbo Dei prophetat. Cum prophetis verbum Dei, & propheta verbum Dei. Meruerunt priora tempora prophetas afflatos, & impletos verbo Dei: meruimus nos prophetam ipsum verbum Dei. Sic autẽ propheta Christus, Dominus prophetarum: sicut angelus Christus Dominus angelorum. Nam & ipse dictus est magni consilij angelus. Veruntamen alibi quid dicit propheta? Quia non legatus neque angelus, sed ipse veniens saluos faciet eos: id est, ad saluos eos faciendos non mittet legatum, non mittet angelum, sed veniet ipse. Quis venit? Ipse angelus. Certè non per angelum, nisi quia iste fic angelus, vt etiam Dominus angelorum. Etenim angeli Latinè nuncij sunt. Si Christus nihil annunciaret, angelus non diceretur: si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur. Exhortatus est nos ad fidem, & ad capessendam vitam æternam. Aliquid præfens annunciauit, aliquid futurum prædixit. Ex eo quod præfens nunciauit, angelus erat: ex eo quod futurum prædixit, propheta erat. Ex eo quod verbum Dei caro factum est, & angelorum & prophetarum Dominus erat.

Act. 7. Deut.18. c.18. Ioan.4. f.44. Es.9.c.9.

Ab eo quod scriptum est, Iesus ergo cùm cognouisset, quòd venissent vt raperent eum: vsque ad id quod ait, Et omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitã æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

TRACTATVS XXV.

HESTERNAM ex Euangelio lectionem, ista est hodierna quæ sequitur, vnde hodiernus sermo debetur. Facto illo miraculo, vbi quinque milia hominum de quinque panibus pauit Iesus, cùm admiratæ essent turbæ, & eum magnum prophetam dicerent qui venit in mundum: sequitur hoc: *Iesus ergo cùm † vidisset quia venturi vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Datur ergo intelligi, quòd Dominus cùm sederet in monte cum discipulis suis, & videret turbas ad se venientes, descenderat de mõte, & circa inferiora loca turbas pauerat. Nam quomodo fieri potest, vt rursus illuc fugeret, nisi ante de monte descenderet? Significat ergo aliquid, quòd Dominus de alto descendit ad pascendas turbas. Pauit & ascendit. Quare autem ascendit, cùm cognouisset quia cum vellẽt rapere & regẽ facere? Quid enim? Non erat rex, qui timebat fieri rex? Erat omnino. Nec talis rex q ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnũ daret. Nunquid fortè & hîc aliquid significat nobis Iesus, cuius verba facta sunt? Ergo in hoc quòd voluerũt cum rapere & regem facere, & propter hoc fugit in mõtem ipse solus: hoc in illo factum tacet, nihil loquitur, nihil significat? An fortè hoc erat rapere eum, præuenire velle tempus regni eius? Etenim venerat modò, non iam regnare quomodo regnaturus est in eo quod dicimus, † Veniat regnum tuum. Semper quidem ille cum patre regnat secundum quod est filius Dei, verbum Dei, verbum per quod facta sunt omnia. Prædixerunt autẽ prophetæ regnum eius, etiam secundum id quod homo factus est Christus, & fecit fideles suos Christianos. Erit † enim regnum Christianorum quod modò colligitur, quod modò cõparatur, quod modò emitur sanguine Christi. Erit aliquãdo manifestum regnum eius, quãdo aperta erit claritas sanctorũ post iudicium ab eo factum: quod iudicũ suprà ipse dixit, quod filius hominis factурus sit. De quo etiã Apostolus dixit: Cùm tradiderit regnum Deo & patri. Vnde etiã ipse ait: Venite benedicti patris mei, percipite regnũ quod vobis paratum est ab initio mundi. Discipuli autẽ & turbæ credẽres in eũ, putauerũt illũ sic venisse vt iam regnaret. Hoc est velle rapere & regẽ facere, præuenire velle tempus eius, quod ipse apud se occultabat: vt opportunè prodere t, & opportunè in fine seculi declararet. Nã vt nouerítis, quia regẽ eum volebãt facere, id est, anteuenire, & iam habere manifestũ Christi regnum, quem primò oportebat iudicari, & deinde iudicare: vbi crucifixus est, & illi q in eũ sperabant, ipsẽ resurrectionis eius perdiderant, resurgẽs à mortuis inuenit inde duos cum desperatione sibi sermocinãtes, & cum gemitu quę gesta fuerãt colloquẽtes. Et apparens eis velut incognitus, cùm oculi eorũ tenerẽtur ne ab eis agnoscerẽtur, sermonem tractãtibus miscuit. At illi narrãtes ei vnde sermocinarẽtur, dixerũt q̃ille magnus propheta in factis & dictis occisus esset à principibus sacerdotũ. Et nos, inquiunt, sperabamus, quia ipse esset † redẽpturus Israël. Rectè spe rabatis, verum sperabatis: in illo est redẽptio Israël. Sed quid festinatis? Rapere vultis. Illud etiã indicat nobis, hũc sensũ, quia cùm eũ quærerẽt discipuli de fine, dixerunt ei: Si hoc in tẽpore † præsentabis, & quãdo [erit] regnũ Israël? Iã enim esse cupiebãt, iã volebãt, hoc est rapere velle, & regẽ facere. Sed ait discipulis, quia adhuc ascẽsurus erat: Nõ, inquit, est vestrũ scire tẽpora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutẽ ex alto, Spiritũ sanctũ superuenientem in vos, & eritis mihi testes in Hierusalẽ, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad fines terræ. Vultis vt iam exhibeã regnũ? Prius colligam quod exhibeam. Altitudinẽ amatis, & altitudinem adipiscemini, sed per humilitatem me sequimini. Sic de illo etiã prædictum est: Et congregatio populorum circumdabat te, & propter hanc in altũ regredere: id est, vt circumdet te cõgregatio populorum, vt multos colligas, regredere in altum. Sic fecit, pauit & ascẽdit. Quare autem dictum est, fugit? Neque enim verè si nollet tenceretur, si nollet raperetur: qui si nollet, nec agnosceretur. Nam vt nouerítis hoc mysticè factũ, non ex necessitate, sed ex significante dispositione, modò in consequenti videbitis: quia eisdem turbis quæ eũ quærebant apparuit, & cum eis loquens multa eis dixit, multa de pane cælesti disputauit. Nónne cum ipsis de pane disputans erat, à quibus ne tenceretur aufugerat? Non ergo & tunc poterat agere vt non ab eis comprehenderetur, quemadmodum postea quãdo cum eis loquebatur? Aliquid ergo significauit fugiẽdo. Quid est ergo, fugit? Non potuit intelligi altitudo eius. Quicquid enim non intellexeris, fugit me, dicis. *Ergo fugit iterum in montem ipse solus.* Primogenitus à mortuis ascẽdens super omnes cælos, & interpellans pro nobis. Intercea illo sursum posito solo sacerdote magno, qui intrauit in interiora veli, foris populo constituto: hunc enim sacerdos ille in lege veteri significabat, qui hoc semel in anno faciebat: illo ergo sursum posito, discipuli in nauicula quid patiebantur? Nam illo in altis cõstituto, nauicula illa ecclesiam † significabat. Si non hoc primò in ecclesia intelligimus, quod illa nauicula patiebatur: non erant illa significantia, sed simpliciter trãseuntia. Si autẽ videmus exprimi in ecclesia veritatem illarũ significationum, manifestum est, quia facta Christi genera sunt locutionum. *Vt autem sero factũ est*, inquit, *descenderunt discipuli eius ad mare. Et cùm ascendissent nauiculam, venerunt trans mare in Capharnaum.* Citò dixit finitum quod postea factum est. Venerunt trans mare in Capharnaum. Et redit vt exponat quẽadmodum venerunt, quia per stagnũ nauigãtes trãsierunt. Et dum † venissent ad eum locũ quò eos venisse iam dixit, recapitulãdo exponit quid acciderit. *Tenebræ iã factæ erãt, & non venerat ad eos Iesus.* Meritò tenebræ, quia lux nõ venerat. Tenebræ iã factæ erãt, & nõ venerat ad eos Iesus. Quãtum accedit finis mundi, crescunt errores, crebrescunt terrores, crescit iniquitas, crescit infidelitas. Lux deniq; quę charitas apud Ioannẽ ipsum Euangelistã satis apertèq; demõstratur, ita vt diceret: Qui odit fratrẽ suum, in tenebris est: creberrimè extinguitur. Crescũt istæ tenebræ odiorũ fraternorũ, quotidie crescũt: & nõdum venit Iesus. Vnde apparet quia crescunt? Quoniã abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorũ. Crescunt tenebræ, & nondũ venit Iesus. Crescẽtibus tenebris, refrigescente charitate, abundãte iniquitate, ipsi sunt fluctus nauem turbantes. Tempestates & venti, clamores sunt maledicorum. Inde charitas refrigescit, inde fluctus augentur, & turbatur nauis. *Vento magno flante mare exurgebat.* Tenebræ crescebant, intelligentia minuebatur, iniquitas augebatur. *Cùm remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque aut triginta.* Interea ambulabãt, promouebant, nec venti illi & tempestates & fluctus & tenebræ id agebant, vt vel nauis non promoueretur, vel soluta mergeretur: sed inter illa omnia mala ibat. Etenim quia abundauit iniquitas, & refrigescit charitas multorũ, crescunt fluctus, augentur tenebræ, sæuit ventus: sed tamen nauis ambulat. Qui enim perseuerauerit vsq; ad finem, hic saluus erit. Nec ipse stadiorũ numerus contemnendus est. Neque enim verè posset nihil significare qđ dictũ est: Cùm remigassent stadia vigintiquinq; aut triginta, tũc ad eos venit Iesus. Sufficeret † aut vigintiquinq; aut triginta, maximè quia æstimantis erat, non affirmantis.

Nunquid

Nunquid periclitaretur veritas in æstimante, si diceret stadia fermè triginta, aut stadia fermè vigintiquinque? Sed ex vigintiquinque fecit triginta. Quæramus numerum vicesimumquintum. Vnde constant, vnde fiunt? De quinario. Quinarius ille numerus ad legem pertinet. Ipsi sunt quinque libri Moysi, ipsæ sunt quinque porticus illę languidos continentes, ipsi quinque panes quinque millia hominum pascentes. Ergo legem significat numerus † vicesimusquintus: quoniã quinque per quinque, id est, quinquies quini, faciũt vigintiquinque, quadratum quinarium. Sed huic legi antequam Euangelium veniret, deerat perfectio. Perfectio autem in senario numero comprehenditur. Propterea sex diebus Deus mundum perfecit, & quinque ipsa per sex multiplicantur, vt lex per Euangelium adimpleatur, vt fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui implent legẽ, venit Iesus. Et venit. Quomodo? Calcans fluctus, omnes tumores mundi sub pedibus habẽs, omnes celsitudines seculi premens. Hoc agitur quãtum additur tempori, & quantum accedit ætas seculi. Augentur in isto mundo tribulationes, augẽtur mala, augẽtur cõtritiones, exaggerantur hęc omnia. Iesus transit, calcans fluctus. Et tamen tãtæ sunt tribulationes, vt etiã ipsi qui crediderunt in Iesum, & qui conantur perseuerare in finem, expauescant ne deficiant. Christo fluctus calcãte seculi, ambitiones & altitudines deprimẽte, expauescit Christian⁹. Nónne hæc illi prædicta sunt? Meritò & Iesu in fluctib⁹ ambulante: *Timuerunt.* Quomodo Christiani quamuis habentes spem in futuro seculo, quãdo viderint deprimi altitudinem seculi huius, plerunque conturbãtur de contritione rerum humanarum. Aperiunt Euãgelium, aperiunt scripturas diuinas: & inueniunt ibi ista omnia prædicta, quia hoc Dominus facit. Deprimit celsitudines seculi, vt ab humilibus glorificetur. De quorum altitudine prædictum est: Ciuitates firmissimas destrues: & Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates destruxisti. Quid ergo timetis Christiani? Christus loquitur: *Ego sum, nolite timere.* Quid [hæc] expauescitis? Quid timetis? Ego ista prædixi, ego facio, necesse est vt fiant. Ego sum, nolite timere. *Voluerunt ergo eum accipere in naui*, agnoscentes & gaudentes securi facti. *Et statim fuit nauis ad terram [ad] quam ibant.* Factus est finis † ad terrã: de humido ad solidum, de turbato ad firmum, de itinere ad finem. *Altera die turba quæ stabat trans mare*; vnde illi venerant: *Vidit quia nauicula non erat ibi nisi vna, & quia non intrasset cum discipulis suis ad nauim, sed soli discipuli eius abissent: alię verò superuenerunt naues à Tiberiade, iuxta locum vbi manducauerunt panem, gratias agentes Domino. Cùm ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Iesum.* Infinuatum tamen est illis tam magnum miraculum: viderunt enim quòd discipuli soli ascendissent in nauim, & quia [alia] nauis non ibi erat. Venerunt autem inde & naues iuxta locum illum vbi mãducauerũt † panes, in quibus eum turbæ secutæ sunt. Cum discipulis ergo nõ ascenderat, alia nauis illic non erat. Vnde subitò trans mare factus est Iesus, nisi quia super mare ambulauit, vt miraculum mõstraret? *Et cùm inuenissent eum*: turbæ. Ecce præsentat se turbis, à quibus se rapi timuerat, & in montẽ fugerat. Omnino cõfirmat & infinuat nobis in mysterio dicta esse illa omnia: & facta in magno sacramento, vt aliquid significarent. Ecce est ille qui in montem fugerat turbas. Nónne cum ipsis turbis loquitur? Modò teneant, modò regem faciant. Et cùm inuenissent cum *Trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* Ille post miracula sacramentum & sermonem infert, vt si fieri potest, qui pasti sunt, pascantur, & quorum satiauit panibus ventres, satiet & sermonibus mentes, sed si capiunt. Et si nõ capiunt, † fumatur quod non capiunt: ne fragmẽta pereant. Loquatur ergo & audiamus. *Respondit Iesus & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me, nõ quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis.* Propter carnem me quæritis, non propter spiritum. Quàm multi non quærunt Iesum, nisi vt illis faciat bene secundum tempus. Alius negotium † habet, quærit intercessionem clerico-rum: alius premitur à potentiore, fugit ad Ecclesiã: alius pro se vult intercedi apud eum apud quem parum valet. Ille sic, ille sic, impletur quotidie talib⁹ Ecclesia. Vix quæritur Iesus propter Iesum. Quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis. *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Quæritis me propter aliud, quærite me propter me. Seipsum † charissimi, Dominus infinuat istum cibum, quod in sequentibus illucescit. *Quem filius hominis dabit vobis.* Expectabas credo iterum panes manducare, iterum discumbere, iterum saginari. Sed dixerat cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: quomodo dictum fuerat mulieri illi Samaritanæ: Si scires quis est qui petit à te bibere, tu forsitan postulasses ab eo, & daret tibi aquam viuam: cùm illa diceret, Vnde tibi, quando quidem non habes hauritoriũm, & puteus altus est? Samaritanæ respondit: Si scires qui à te petit bibere, tu petisses ab eo, & daret tibi aquam [viuã,] vnde qui biberit, amplius non sitiet: nam de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Et gaudet ille, & volubit accipere, quasi non passura sitim corporis, quæ labore hauriendi fatigabatur: & sic inter huiusmodi sermocinationes peruenit ad potum spiritualem: omnino ista modo & hîc. Hunc ergo cibum [operamini,] non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. *Hunc enim pater signauit Deus.* Ifium filium hominis nolite sic accipere, quasi alios filios † hominũ, [de] quibus dictum est: Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Iste filius hominis sequestratus quadam gratia spiritus, & secũdum carnem filius hominis, exceptus à numero hominum, filius hominis est. Iste & filius hominis & filius Dei est, iste homo etiam Deus est. Alio loco interrogãs discipulos ait: Quem dicunt esse homines filium hominis? Et illi: Alij Ioãnem, alij Heliam, alij Hieremiam, aut vnum ex prophetis. Et ille: Vos verò quem me dicitis esse? Respõdit Petrus: Tu es Christus filius Dei viui. Ille dixit se filium hominis, & Petrus eum dixit filiũ Dei viui. Optimè ille cõmemorabat quod misericorditer exhibueratille cõmemorabat quòd in claritate permanebat. Verbũ Dei cõmendat humilitatem suam, homo agnoscit claritatẽ Domini sui. Et reuera fratres puto quia iustũ est. Humiliauit se propter nos, glorificemus illum nos. Nõ enim filius hominis propter se est, sed propter nos. Ergo filius hominis erat illo modo, cùm verbum caro factum est, & habituit in nobis: ideo enim hunc Deus pater signauit. Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere? Hoc est enim figurare, imponere aliquid quod non cõfundatur cum cæteris: Signare, est signũ rei imponere. Cuicunque rei ponis signũ, ideo ponis signum, ne confusa cum aliis, à te non possit agnosci. Pater ergo eum signauit. Quid est, signauit? Proprių quiddam illi dedit, ne cæteris comparetur hominibus. Ideo de illo dictum est: Vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Ergo signare quid est? Exceptũ habere: hoc est, præ participibus tuis. Itaque nolite, inquit, me cõtemnere, quia filius sum hominis: & quærite à me cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam. Sic enim filius hominis sum, vt non sim vnus ex vobis: sic sum filius hominis, vt pater Deus me signa-

Isti à pane de cælo longè erant, nec cum esurire noue- A rant. Fauces cordis languidas habebant, auribus apertis surdi erant, videbant & cæci stabant. Panis quippe iste interioris hominis quærit esuriem: vnde alio loco dicit, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Iustitiam verò nobis esse Christum Paulus Apostolus dicit. Ac per hoc qui esurit hunc panem, esuriat iustitiam, sed iustitiam quæ de cælo descendit, iustitiam quam dat Deus, non quam sibi facit homo. Si enim nullam sibi homo faceret iustitiam, non ceret Apostolus de Iudæis: Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti. Inde erant isti qui panem de cælo descendentem non intelligebant, quia sua iustitia saturati, iustitiam Dei non esuriebant. Quid est hoc, iustitia Dei & iustitia hominis? Iustitia Dei hîc dicitur, non qua iustus est Deus, sed quam dat homini Deus, vt iustus sit homo per Deum. Quæ autem erat illorum iustitia? † Quam de suis viribus præsumebant, & quasi impletores legis B seipsos ex sua virtute dicebant. Nemo autem implet legem, nisi adiuuerit gratia, id est, panis qui de cælo descendit. Legis enim plenitudo, compendio, vt ait Apostolus, charitas est. Charitas non numi, sed Dei: charitas non terræ, non cæli, sed eius qui fecit cælum & terram. Vnde ista charitas hominis? Ipsum audiamus: Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Daturus ergo Dominus Spiritum sanctum, dixit se panem qui de cælo descendit, hortanis vt credamus in eum. Credere enim in eum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit in eum, manducat: inuisibiliter saginatur, quia inuisibiliter renascitur. Infans intus est, nouus iptus est: vbi nouella tur, ibi satiatur. Quid ergo talibus murmurãtibus respõdit Iesus? *Nolite murmurare ad inuicem.* Tanquam dicẽs: Scio quare non esuriatis, & istum panem non intelligatis neque quæratis. *Nolite murmurare ad inuicem. Nemo* C *potest venire ad me, nisi pater qui misit me,* † *traxerit eum.* Magna gratiæ commendatio. Nemo venit nisi tractus. Quem trahat & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe & intellige. † Non traheris, ora vt traharis. Quid hîc dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inuiti credimus: ergo violentia adhibetur, nō violatus excitatur. Intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramentum nolens: credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: sed non corpore creditur. Apostolum audi dicentem: Corde creditur ad iustitiam. Et quid sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista confessio. Aliquando audis confitentem, & nescis credẽtem. Sed nec debes vocare confitentem, quem iudicas non credentem: hoc est enim confiteri, dicere quod habes in corde. Si autem aliud in corde habes, aliud dicis: loqueris, non confiteris. Cùm ergo in Christum corde creda- D tur, quod nemo vtique facit inuitus: qui autem trahitur, tanquam inuitus cogi videtur, quomodo istam soluimus quæstionem: Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum? Si trahitur, ait aliquis, inuitus venit: si inuitus venit, nec credit; si non credit, nec venit. Non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo: nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus. Ideo illa mulier quæ fimbriam tetigit, magis tetigit quàm turba quæ pressit. Ideo Dominus dixit: Quis me tetigit? Et mirantes discipuli, dixerunt: Turba te cõprimit, & dicis, quis me tetigit? Et ille repetiuit: Tetigit me aliquis: Illa tangit, turba premit. Quid est tetigit, nisi credidit? Vnde & mulieri illi post resurrectionem dixit volenti se mittere ad pedes eius: Noli me tangere, non- Ioan. c. 17. dum enim ascendi ad patrem. Quod vides, hoc solum me esse putas. Noli me tangere, quid est? Hoc me solum esse putas quod tibi appareo. Noli sic credere, hoc est noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem [meum:] tibi nondum ascendi, nam inde nunquam recessi. In terra non tangebat stantem, & quomodo tangeret ad patrem ascendentem? Sic tamen sic se tangi voluit. Sic tangitur ab eis à quibus bene tangitur: ascendens ad patrem, manens cum patre, æqualis patri: Inde & hîc si aduertis: Nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Noli te cogitare inuitum trahi: trahitur animus & amore. Nec timere debemus ne ab hominibus qui verba perpendunt, & à rebus maximè diuinis intelligendis longè remoti sunt, in hoc scripturarum sanctarum Euangelio verbo forsitan reprehendamur, & dicatur nobis, Quomodo voluntate credo si trahor? Ego dico: Parum est voluntate [ire,] etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cælestis. Porrò si poëtæ dicere licuit, Trahit sua quemque voluptas; non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio: quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totũ Christus est? An verò habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur à voluptatibus suis? Si animus non habet voluptates suas, vnde dicitur: Filij autem hominum, sub tegmine alarum tuarum sperabũt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis † tuæ potabis eos: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen? Da amantem, & sentit quod dico. Da desiderantem, da † esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, & fontem æternæ patriæ suspirantem: da talem, & scit quid dicam. Si autem † frigido loquor, nescit quid loquor. Tales erant isti qui inuicem murmurabãt. Pater, inquit, quem traxerit, venit ad me. Quid est autem, pater quem traxerit, cùm ipse Christus trahat? Quare voluit dicere, pater quem traxerit? Si trahendi fuimus, ab illo trahamur cui dicit quædam quæ diligit: * Post odorem vnguentorum tuorum† curremus. Sed quid intelligi voluit, aduertamus fratres, & quantum possumus capiamus. Trahit pater ad filium eos qui propterea credunt in filium, quia eum cogitant patrẽ habere Deum. Deus enim pater æqualem sibi genuit filium: & qui cogitat, atque in fide sua sentit & ruminat æqualem esse patri eum in quẽ credidit, ipsum trahit pater ad filium. Arrius credidit creaturam, non eum traxit pater, quia non considerat patrem, qui filium non credit æqualem. Quid dicis ó Arri? Quid dicis hæretice? Quid loqueris? Quid est Christus? Nõ, inquit, Deus verus, sed quem fecit Deus verus. Nõ te traxit pater; nõ enim intellexisti patrẽ, cuius filiũ negas. Aliud cogitas, nõ est ipse filiꝰ: nec à patre traheris, nec ad filiũ traheris. Aliud est enim filius, aliud quod tu dicis. Photinus dicit: Homo solum est Christꝰ, nõ est & Deus. Qui sic credit, nõ pater eũ traxit. Quem traxit pater? [Illum qui dicit:] Tu es* Christus filius Dei viui. Nõ sicut propheta, nõ sicut Ioannes, non sicut aliquis magnus iustus: sed sicut vnicus, sicut æqualis: Tu es Christus filius Dei viui, [ait.] Vide quia tractus est, & à patre tractus est. Beatus es Simõ bar-Iona, quia nõ tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Ista reuelatio, ipsa est attractio. Ramum viridẽ ostendis oui, & trahis illam. Nuces puero demonstrantur, & trahitur. Et † quia quò currit trahitur, amando trahitur. Sine læsione corporis trahitur, cordis vinculo trahitur. Si

Matth. 5. n. 6.

1. Cor. 1.

Rom. 10. n. 3.

al. Quia.

Rom. 5. n. 5.

De consecrat. dist. 2. cap. Credere. 4. sentent. dist. 9. c. 1.

al. attraxerit.

al. Nouiti. 2. sentent. dist. 2. cap. Non est tamen.

Rom. 10. c. 10.

Luc. 8. f. 45.

tur. Si ergo ista quę inter delicias & voluptates terrenas A reuelantur amantibus, trahunt, quoniam verum est, Trahit sua quemque voluptas: non solum Christus à patre? Quid enim fortius desiderat anima quàm veritatem? Quo auidas fauces habere debet, vnde optare vt sanum fit intus palatum vera iudicandi: nisi vt mãducet & bibat sapientiam, iustitiam, veritatem, æternitatem? Vbi autem hoc? Ibi melius, verius ibi, † planius ibi: nam hîc facilius possumus esurire, & hoc si bonam spem habemus, quàm saturari: Beati enim, inquit, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, sed hîc: quoniam saturabuntur, sed ibi. Ideo cùm dixisset, Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum, quid subiecit? *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Reddo illi quod amat, reddo quod sperat. Videbit quod adhuc non videndo credidit: manducabit quod esuriit, saturabitur eo quod sitiuit. Vbi? In resurrectione mortuorum, quia ego resuscitabo eum in nouissimo die. *Scriptum est enim in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.* Quare hoc dixi, ó Iu- B dæi? Pater vos nõ docuit: quomodo potestis me agnoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erũt, non ab hominibus audient. Et si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligũt, intus datur, intus corusćat, intus reuelatur. Quid faciunt homines foris cum annunciantes? Quid facio modò ego cùm loquor? Strepitum verborum ingero auribus vestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico, quid loquor? Exterior, cultor arboris: interior, est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinsecus operatur: hoc facimus nos. Sed neque qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: hoc est, erunt omnes docibiles Dei. Qui omnes? *Omnis qui* † *audiuit à patre & didicit, venit ad me.* Videte quomodo trahit pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo. Ecce quomodo trahit. Erunt omnes docibiles Dei: trahere Dei est. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me: trahere Dei est. Quid igitur fratres? Si omnis qui audiuit à patre & didicit, i- C pse venit ad Christum, Christus nihil hîc docuit? Quid quòd patrem magistrum homines non viderunt, filium viderũt? Filius dicebat, sed pater docebat. Ego cùm homo sim, quem doceo? Quem, fratres, nisi eum, qui audit verbum meum? Si ego cùm homo sim, illum doceo qui audit verbũ meum; illum docet & pater, qui audit verbum eius. Si illum docet pater qui audit verbum eius: quære quid sit Christus, & inuenies verbũ eius. In principio erat verbum. Non in principio fecit Deus verbũ, quomodo in principio fecit Deus cælum & terram: ecce quia nõ est creatura. Discę trahi ad filium à patre, doceat te pater, audi verbum eius. Quod verbum eius, inquis, audio? In principio erat verbum. Non factum est, sed erat: & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Quomodo homines in carne constituti audiãt tale verbum? Quia verbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Exponit hoc & ipse, & ostẽdit nobis quid dixerit: Qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Cõtinuò D [enim] subiecit quid cogitare possimus: *Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic* † *videt patrem.* Quid est quod ait? Ego vidi patrem, vos nõ vidistis patrem: & tamen nõ venitis ad me, nisi trahamini à patre. Quid est autem vobis trahi à patre, nisi discere à patre? Quid est discere à patre, nisi audire à patre? Quid est audire à patre, nisi audire verbum patris, id est me? Ne fortè ergo cùm dico vobis, Omnis qui audiuit à patre & didicit, dicatis apud vos, sed nũquam vidimus patrem, quomodo ergo discere potuimus à patre? A meipso audire: Nõ quia patrem vidit quisquam, sed qui est à Deo, hic vidit patrem. Ego noui patrẽ, ab illo sum: fet quomodo verbum ab illo, cuius est verbum, nõ quod sonat & transit, sed quod manet cum dicẽte, & trahit audientẽ. Admoneat quod sequitur: *Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Reuelare se voluit quid esset: nã cõpẽdio dicere potuit, qui credit in me, habet me. Ipse enim Christus verus Deus est & vita æterna. Qui ergo credit in me, inquit, it in me: & qui it in me, habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam æternã. Vita æterna mortem assumpsit, vita æterna mori voluit: sed de tuo, nõ de suo. Accepit à te, vbi moreretur pro te: ab hominibus enim carnem assumpsit, sed non more hominum. Nam patrem habens in cælo, matrem elegit in terra: & illic natus sine matre, & hîc sine patre. Assumpsit ergo vita mortem, vt vita occideret mortem. Nam qui in me credit, inquit, habet vitam æternam: nõ quod patet, sed quod latet. Vita enim æterna, verbum in principio erat apud Deum, & Deus erat verbũ: & vita erat lux hominum. Ipse vita æterna, dedit & carni susceptæ vitã æternam. Morti † voluit, sed die tertio resurrexit. In- al. venit. ter verbũ suscipiens, & carnem resurgentem, mors media consumpta est. *Ego sum*, inquit, *panis vitæ.* Et vnde illi superbiebant? *Patres vestri*, inquit, *mãducauerunt in deserto mãna, & mortui sunt.* Quid est vnde superbitis? Mãducauerunt manna, & mortui sunt. Quare mandcauerũt, & mortui sunt? Quia quod videbãt, credebãt: quod non videbant, non intelligebãt. Ideo patres vestri, quia similes estis illorum. Nã quantum pertinet, fratres mei, ad mortem istam visibilem & corporalem, nũquid nos non morimur qui mãducamus panem de cælo descendentem? Sic sunt mortui & illi, quemadmodum & nos sumus morituri: quãtum attinet, vt dixi, ad mortem huius corporis visibilem atque carnalem. Quãtum autem pertinet ad illam mortem, de qua terret Dominus, qua mortui sunt patres istorum: mãducauit manna & Moyses, mandcauit manna & Aaron, mandcauit manna & Phinees, mandcauerunt ibi multi qui Domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritaliter intellexerunt, spiritaliter esurierũt, spiritaliter gustauerunt, vt spiritaliter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Quàm multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur. Vnde dicit Apostolus: Iudicium sibi mãducat & bibit, † Nónne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? Et tamen accepit. Et cùm accepit, in eum inimicus intrauit: non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Videte ergo fratres, panem cælestem spiritaliter manducate, innocentiã ad altare apportate. Peccata & si sunt quotidiana, vel non sint mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite † quod dicatis: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Dimittis, dimittetur tibi: securus accede, panis est, non venenum. Sed vide si dimittis: nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris, quem non fallis. Mentiri Deo potes, Deum fallere non potes. Nouit ille quid † agas. Intus te videt, intus te examinat, intus in spi- al. agat. cit, intus iudicat: intus aut damnat aut coronat. Patres ergo istorum, id est, mali patres malorũ, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorũ. Nam de nulla re magis Dominum offendisse ille populus dictus est, quàm contra Deũ murmurãdo. Ideo & Dominus eos volens ostendere taliũ filios, hinc ad eos cœpit: Quid murmuratis [in] inuicem murmuratores, filij murmuratorũ? Patres vestri mãna mãducauerunt, & mortui sunt: nõ quia malum erat mãna, sed quia malè mãducauerũt. *Hic est panis qui de cælo descendit.* Hũc panẽ significauit mãna, hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerũt: in signis diuersa sunt, sed in re quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi: Nolo enim vos,

Ioan. 6. c. 67.

1. Cor. 11. n. 29. al. Non enim, cor. ab quein corrog. De consecrat. dist. 2. cap. Et fauda & ea sicut Iudas. al. quid. Matth. 6. n. 12. De consecrat. 2. cap. Panem de altari.

1. Cor. 10. a. 1. inquit, ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes per Moyſen baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eãdem eſcam ſpiritalem manducauerunt. Spiritalem vtique eandem. Nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: ſpiritalem verò, quam nos. Sed patres noſtri, non patres illorum: quibus nos ſimiles ſumus, non quibus illi ſimiles fuerunt. Et adiungit: Et omnes eandem potum ſpiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili, quod tamen hoc idem ſignificaret virtute ſpiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant, inquit, de ſpirituali ſequente petra: petra autem erat Chriſtus. Inde panis, inde potus. Petra Chriſtus in ſigno, verus Chriſtus in verbo & in carne. Et quomodo biberunt? Percuſſa eſt petra de virga bis. Gemina percuſſio, duo ligna crucis ſignificat. *Hic eſt ergo panis qui de cælo deſcendit: Vt ſi quis manducauerit ex ipſo, non moriatur.* ſed quod pertinet ad virtutem ſacramenti, non quod pertinet ad viſibile ſacramentum. Qui manducat intus, non foris: qui manducat in corde, non qui premit dente. *Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcẽdi.* Ideo viuus, quia de cælo deſcendi. De cælo deſcẽdit & manna: ſed manna vmbra erat, iſte veritas eſt. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Hoc quando caperet caro, quod dixit panem, carnem? Vocatur caro, quod non capit caro. Et ideo magis nõ capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad ſe multum eſſe dixerunt: hoc non poſſe fieri putauerunt, Caro mea eſt, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles corpus Chriſti, ſi corpus Chriſti nõ negligant eſſe. Fiant corpus Chriſti, ſi volunt viuere de ſpiritu Chriſti. De ſpiritu Chriſti non viuit, niſi corpus Chriſti. Intelligite fratres mei quid dixerim. Homo es, & ſpiritum habes, & corpus habes. Spiritum dico quæ anima vocatur, qua † conſtas quòd homo es: conſtas enim ex anima & corpore. Habes † enim ſpiritum inuiſibilem, corpus viſibile. Dic mihi quid ex quo viuat. Spiritus tuus viuit ex corpore tuo, an corpus tuum ex ſpiritu tuo? Reſpondet omnis qui viuit. Qui autem hoc non poteſt reſpondere, neſcio ſi viuit. Quid reſpondet omnis qui viuit? Corpus vtique meum viuit de ſpiritu meo. Vis ergo & tu viuere de ſpiritu Chriſti? In corpore eſto Chriſti. Nunquid enim corpus meum viuit de ſpiritu tuo? Meum viuit de ſpiritu meo, & tuum de tuo. Non poteſt viuere corpus Chriſti niſi de ſpiritu Chriſti. Inde eſt quod exponens nobis Apoſtolus Paulus hunc panem, Vnus panis, inquit, vnum corpus multi ſumus. O ſacramẽtum pictatis, ô ſignum vnitatis, ô vinculum charitatis! Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat. Accedat, credat, incorporetur vt viuificetur. Non abhorreat à compage membrorum, non ſit putre membrum quod reſecari mereatur, nõ ſit diſtortum de quo erubeſcatur. Sit pulchrum, ſit aptum, ſit ſanum: hæreat corpori, viuat Deo & de Deo. Nunc laboret in terra, vt poſtea regnet in cælo. *Litigabãt ergo Iudæi ad inuicem dicentes, Quomodo poteſt hic carnem ſuam nobis dare ad manducandum?* Litigabant vtique ad inuicẽ: quoniam panem concordiæ non intelligebant, nec ſumere volebant: nam qui manducant talem panem, non litigant ad inuicem, quoniam vnus panis, vnũ corpus multi ſumus. Et per hunc facit Deus vnius modi habitare in domo. Quòd autem ad inuicem litigantes quærunt quomodo poſſit Dominus carnem ſuam dare ad manducandum: non ſtatim audiunt, ſed adhuc eis dicitur, *Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quomodo quidem edatur, & quis nam modus ſit manducãdi iſtum panem, ignoratis: verumtamen niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hæc non vtique cadaueribus, ſed viuentibus loquebatur. Vnde ne iſtam vitam intelligentes, de hac re litigarent, ſecutus adiunxit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Hãc ergo non habet, qui iſtum panem non manducat, nec iſtum ſanguinem bibit: nam temporalem vitam ſine illo habere homines poſſunt, æternã verò omnino non poſſunt. Qui ergo non manducat eius carnem, nec bibit eius ſanguinem, nõ habet in ſe vitam: & qui manducat eius carnem, & bibit eius ſanguinem, habet vitam. Ad vtrunque reſpondet quod dixit, æternam. Non ita eſt in hac eſca, quam ſuſtentandæ huius temporalis vitæ cauſa ſumimus. Nam qui cam non ſumpſerit, non viuet: nec tamen qui eam ſumpſerit, viuet. Fieri enim poteſt, vt ſenio vel morbo vel aliquo caſu, plurimi & qui eam ſumpſerint moriantur: in hoc verò cibo & potu, id eſt corpore, & ſanguine Domini, non ita eſt. Nam & qui eam non ſumit, non habet vitam: & qui eam ſumit, habet vitam, & hanc vtique æternam. Hunc itaque cibum & potum ſocietatem vult intelligi corporis & mẽbrorum ſuorum: quod eſt ſancta Eccleſia in prædeſtinatis & vocatis, & iuſtificatis, & glorificatis ſanctis, & fidelibus eius. Quorum primum iam factum eſt, id eſt, prædeſtinatio: ſecundum & tertiũ factũ eſt, & fit & fiet, id eſt, vocatio & iuſtificatio: quartum verò nunc in ſpe eſt, in re autem futurum eſt, id eſt, glorificatio. Huius rei ſacramentum, id eſt, vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica menſa præparatur, & de menſa Dominica ſumitur: quibuſdam ad vitam, quibuſdam ad exitium. Res verò ipſa cuius ſacramentũ eſt, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Ne autem putarent ſic in iſto cibo & potu promitti vitam æternam, vt qui eam ſumerent, iam nec corpore morerẽtur: huic cogitationi dignatus eſt occurrere. Nam cùm dixiſſet, qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitã æternã: continuò ſubiecit, *Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.* Vt habeat interim ſecundum ſpiritum vitam æternã in requie, quæ ſanctorum ſpiritus ſuſcipit. Quod autem ad corpus attinet, nec caro eius vita æterna fraudatur, ſed in reſurrectione mortuorum nouiſſimo die, *Caro enim mea,* inquit, *verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Cùm enim cibo & potu id appetant homines, vt neque eſuriant, neque ſitiant: hoc veraciter non præſtat niſi iſte cibus & potus, qui eos, à quibus ſumitur, immortales & incorruptibiles facit, id eſt ſocietas ipſa ſanctorum, vbi pax erit & vnitas plena atque perfecta. Propterea quippe, ſicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines Dei, Dominus noſter Ieſus Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis grãnis cõficitur: aliud in vnum ex multis acinis confluit. Denique iam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid ſit mãducare corpus eius, & ſanguinem bibere. *Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hoc eſt ergo mãducare illam eſcam, & illum bibere potum: in Chriſto manere, & illum manẽtem in ſe habere. Ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec mandicat [ſpiritaliter] carnem eius, nec bibit eius ſanguinem, [licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti:] † ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſibi † manducat & bibit, [quia immundus præſumpſit ad Chriſti accedere ſacramenta, quæ † alloquis non dignè ſumit, niſi qui mundus eſt: de quibus dicitur,

1. Cor. 10. b. 11.

De conſecr. diſt. 2. cap. Inquis.

al. conſtat.

al. integre.

1. Cor. 10. De conſecr. diſt. 2. cap. Hoc eſt Sacramẽtum.

* aliter in Deo, de Deo.

Ioan. 6. 53.

Litigabãt Iudæi.

Ioan. 6. 54.

Ioan. 6. 55.

Ioan. 6. 56.

Decreto. ead. 2. cap. Quæ ſit cauſa.

al. dicit] tantũ. al. manducat & bibit. al. alibi

Matth. 5. 8. Ioan. 6. 57. dicitur, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.] *Sicut,* inquit, *miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Non ait, ſicut mãduco patrem, & ego viuo propter patrem: & qui mãducat me, & ipſe viuet propter me. Non enim filius participatione patris fit melior, qui eſt natus æqualis: ſicut participatione filij per vnitatem corporis eius & ſanguinis, quod illa manducatio potatióque ſignificat; nos † efficimur meliores. Viuimus ergo nos propter ipſum, manducantes eum, id eſt, ipſum accipientes æternam vitam, quam non habebamus ex nobis: viuit autem ipſe propter patrem, miſſus ab eo, quia ſemetipſum exinaniuit factus obediẽs vſque ad mortem crucis. Si enim ſecundum id accipimus, viuo propter patrem, quod alibi ait, Pater maior me eſt: ſicut & nos viuimus propter ipſum, qui maior eſt nobis: hoc ex eo quod miſſus eſt, factum eſt. Miſſio quippe eius exinanitio ſuimetipſius eſt, & formæ ſeruilis acceptio: quod rectè intelligitur, ſeruata etiam filij cum patre æqualitate naturę. Maior enim eſt pater homine filio, ſed æqualem habet Deũ filium: cùm idem ipſe ſit & Deus & homo, Dei filius & hominis filius, vn⁹ Chriſtus Ieſus. In quam ſententiam ſi rectè accipiuntur hæc verba, ita dixit: Sicut me miſit viuẽs pater, & ego viuo propter patrem. Et qui mãducat me, & ipſe viuet propter me: ac ſi diceret, Vt ego viuam propter patrem, id eſt, ad illum tanquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me miſit. Vt autem † quiſquam viuat propter me, participatio facit qua mẽdicat me. Ego itaque humiliatus viuo propter patrem, ille erectus viuit propter me. Si autem ita dictum eſt, viuo propter patrem, quia ipſe de illo, non ille de ipſo eſt: ſine detrimento æqualitatis dictum eſt. Nec tamen dicendo, & qui manducat me, & ipſe viuet propter me, eandem ſuam & noſtram æqualitatem ſignificauit: ſed gratiam mediatoris oſtendit. *Hic eſt panis, qui de cælo deſcendit.* vt illum manducando viuamus, quia æternam vitam ex nobis habere non poſſumus. *Non ſicut,* inquit, *manducauerunt patres veſtri manna, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Quòd ergo illi mortui ſunt, ita vult intelligi vt non viuant in æternum: nam temporaliter & hi profectò moriuntur, qui Chriſtum mandicant. Sed viuunt in æternum, quia Chriſtus eſt vita æterna.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Hæc dixit in ſynagoga docens ſabbato in Capharnaum: vſque ad id quod ait, Ille enim traditurus erat eum, cùm eſſet vnus de duodecim.

TRACTATVS XXVII.

VERBA Domini ex Euangelio, quæ ſermonem priſtinum conſequuntur audiuimus. Hinc ſermo debetur auribus & mentibus veſtris, & † hodierno diei nõ importunus eſt. Eſt enim de corpore Domini, quod dicebat ſe dare ad manducãdum propter æternã vitam. Expoſuit autem modũ attributionis huius & doni ſui, quomodo daret carnem ſuam manducare dicens: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in illo.* Signũ quia manducauit & bibit, hoc eſt: ſi manet & manetur, ſi habitat & inhabitatur, ſi hæret vt non deſeratur. Hoc ergo nos docuit & admonuit myſticis verbis, vt ſimus in eius corpore ſub ipſo capite in membris eius: edentes carnem eius, non relinquẽtes vnitatem eius. Sed qui aderant plures non intelligendo ſcandalizati ſunt: non enim cogitabant hæc audiendo, niſi carnem, quod ipſi erant. Apoſtolus autem dicit, & verum dicit: Sapere ſecundum carnem, mors eſt. Carnem ſuam dat nobis Dominus mandicare, & ſapere ſecundum carnem mors eſt. Cùm de carne ſua dicat, quia ibi eſt vita æterna: ergo nec carnem debemus ſapere ſecundum carnem, ſicut in his verbis. *Multi itaque audientes.* Non ex inimicis, ſed *Ex diſcipulis eius dixerunt: Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire?* Si diſcipuli durum habuerunt iſtum ſermonem, quid inimici? Et tamen ſic oportebat vt diceretur, quod non ab omnibus intelligeretur. Secretum Dei intẽtos deber facere, nõ aduerſos: iſti autem citò defecerunt, talia loquẽte Domino Ieſu. Non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam cooperientem: ſed prout voluerũt ita intellexerunt, & more hominum, quia poterat Ieſus, aut hoc diſponebat Ieſus, carnem qua indutum erat verbum, veluti conciſam diſtribuere credentibus in ſe. Durus eſt, inquiunt, hic ſermo. *Quis poteſt eum audire?* *Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurabant de eo diſcipuli eius.* ſic enim apud ſe iſta dixerunt, vt ab illo non audirentur: ſed ille qui eos nouerat in ſcipſis, audiens apud ſemetipſum, *Reſpondit & ait: Hoc vos ſcãdalizat.* quia dixi, carnem meã do vobis manducare, & ſanguinem meum bibere, hoc vos nempe ſcandalizat. *Si ergo videritis filium hominis aſcendẽtem vbi erat prius.* Quid eſt hoc? Hine ſoluit quod illos mouerat? Hinc aperuit vnde fuerant ſcandalizati? Hinc planè, ſi intelligerent. Illi enim putabãt eum erogaturum corpus ſuum, ille autem dixit ſe aſcenſurum in cælum, vtique integrum. Cùm videritis filium hominis aſcendentem, vbi erat prius; certè vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis erogat corpus [ſuum:] certè vel tunc intelligetis, quia gratia eius non conſumitur morſibus. Et ait, *Spiritus eſt qui viuificat, caro nõ prodeſt quicquam.* Hoc antequam exponamus, vt Dominus donat, illud nõ negligẽter prætereundum eſt, quod ait, Si ergo videritis filium hominis aſcendentem, vbi erat prius. Filius enim hominis Chriſtus, ex virgine Maria. Ergo filius hominis hic cœpit eſſe in terra, vbi carnẽ aſſumpſit ex terra. Vnde propheticè dictum erat, Veritas de terra orta eſt. Quid ſibi ergo vult quod ait, Cùm videritis filium hominis aſcẽdentem vbi erat prius? Nulla enim eſſet queſtio ſi ita dixiſſet, Si videritis filium Dei aſcendentẽ, vbi erat prius. Cùm verò filium hominis dixit aſcendentem, vbi erat prius, nunquid filius hominis in cælo erat prius, quãdo in terra eſſe cœpit? Hîc quidẽ dixit, vbi erat prius, quaſi tunc non ibi eſſet quando hæc loquebatur. Alio autem loco ait, Nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit, filius hominis qui eſt in cælo: non dixit erat, ſed filius, inquit, hominis qui eſt in cælo. In terra loquebatur, & in cælo ſe eſſe dicebat. Et non ita dixit, Nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit, filius Dei qui eſt in cælo. Quò pertinet niſi vt intelligamus, quod etiam priſtino ſermone commendaui charitati veſtræ, vnam perſonam eſſe Chriſtum Deum & hominem, nõ duas: ne fides noſtra non ſit trinitas, ſed quaternitas? Chriſtus ergo vnus eſt. Verbum, anima & caro vnus Chriſtus. Filius Dei & filius hominis vnus Chriſtus. Filius Dei ſemper, filius hominis ex tempore; tamen vnus Chriſtus ſecũdũ vnitatem perſonæ. In cælo erat, quãdo in terra loquebatur. Sic erat filius hominis in cælo, quẽadmodum filius Dei erat in terra: filius Dei in terra in ſuſcepta carne, filius hominis in cælo in vnitate perſonæ. Quid eſt ergo quod adiungit, Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam? Dicamus ei: patitur enim nos non cõtradicẽtes, ſed noſſe cupientes. O Domine, magiſter bone, quomodo caro nõ prodeſt quicquam, cùm tu dixeris, Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, nõ habebit in ſe vitam? An vita non prodeſt quicquã? Et propter quid ſumus quod ſumus, niſi vt habeamus vitã æternam, quam tua carne promittis? Quid eſt ergo, non prodeſt quicquam caro? Non prodeſt quicquam, ſed quomodo illi

Præteritum hic textus. Hoc dixit in ſynagoga docens in Capharnaum.

Ioan. 6. 58.

Ioan. 6. 59.

Ioan. 6. 60.

Ioan. 6. 61.

Ioan. 6. 62.

Pſal. 84. d. 12.

Ioan. 3. b. 13.

intellexerunt: carnem quippe sic intellexerũt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Proinde sic dictum est, caro non prodest quicquam: quomodo dictum est, scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est, scientia inflat? Sola, sine charitate. Ideo adiũxit, Charitas verò ædificat. Adde ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia: non per se, sed per charitatem. Sic etiã nunc, caro nõ prodest quicquam: sed sola caro. Accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam: & prodest plurimum. Nã si caro nihil prodesset: verbum caro non fieret, vt inhabitaret in nobis. Si per carnẽ nobis multum profuit Christus, quomodo caro nihil prodest? Sed per carnẽ spiritus aliquid ꝓ salute nostra egit. Caro vas fuit: quod habebat attende, nõ quod erat. Apostoli missi sunt, nunquid caro ipsorũ nihil nobis profuit? Si caro Apostolorũ nobis profuit, caro domini poterat nihil prodesse? Vnde enim ad nos sonus verbi, nisi per vocẽ carnis? Vnde stylus? Vnde cõscriptio? Ista omnia opera carnis sunt, sed agitãte spiritu tãquam organum suum. Spiritus ergo est qui viuificat, caro autem nõ prodest quicquã. Sicut illi intellexerunt carnem, nõ sic ego do ad mãducãdum carnem meam. Proinde, *Verba*, inquit, *quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* Diximus enim fratres, hoc Dominum cõmendasse in maducatione carnis suæ, & potatione sanguinis sui: vt in illo maneamus, & ipse in nobis. Manemus autem in illo, cùm sumus mẽbra eius; manet autem ipse in nobis, cùm sumus tẽplũ eius. Vt autẽ simus mẽbra eius, vnitas nos compaginat. Vt cõpaginet vnitas, quæ facit nisi charitas? Et charitas Dei vnde? Apostolum interroga. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum, qui datus est nobis. Ergo spiritus est qui viuificat: spiritus enim facit viua mẽbra. Nec viua mẽbra spiritus facit, nisi quæ in corpore quod vegetat ipse spiritus, inuenerit. Nã spiritus qui est in te, ô homo, quo constas vt homo sis, nunquid viuificat mẽbrum quod separatũ inuenerit à carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non viuificat nisi membra quæ sunt in carne tua: vnum si tollas, iam non viuificatur ex anima tua, quia vnitati corporis tui non copulatur. Hæc dicuntur vt amemus vnitatem, & timeamus separationem. Nihil enim sic debet formidare Christianus, quàm separari à corpore Christi. Si enim separatur à corpore Christi, nõ est membrum eius: si non est membrum eius, non vegetatur spiritu eius. Quisquis autem, inquit Apostolus, spiritum Christi nõ habet, hic non est eius. Spiritus ergo est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Quid est, spiritus & vita sunt? Spiritaliter intelligẽda sunt. Intellexisti spiritaliter? Spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter? Etiam sic illa spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. *Sed sunt quidam*, inquit, *in vobis qui non credunt.* Non dixit, sunt quidam in vobis qui non intelligunt: sed causam dixit, quare non intelligant. Sunt enim quidam in vobis qui non credunt: & ideo non intelligunt, quia nõ credunt.

1.Cor.8. a.1.

Rom.8. a.5.

11.q.1. cap.Nihil.

Rom.8. b.9.

Esa.7.b.9. Propheta enim dixit, Nisi crediderit is, non intelliget is. Per fidem copulamur, per intellectũ viuificamur. Prius hæreamus per fidem, vt fit quod viuificetur per intellectum. Nam qui non hæret, resistit: qui resistit, non credit. Nam qui resistit, quomodo viuificatur? Aduersarius est radio lucis quo penetrandus est: non auertit aciem, sed claudit mentem. Sunt ergo quidam qui non credunt. Credant & aperiant, aperiant & illuminabuntur.

Ioan.6. b.64. *Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & qui traditurus esset eum.* Ibi enim erat & Iudas. Nam quidam scandalizati sunt: ille autem manſit ad infidiandum, non ad intelligendum. Et quia ideo manserat, non de illo tacuit Dominus. Non illum expressit, sed nec fluit: vt omnes timerent, quamuis vnus periret. Sed postea quam dixit & distinxit credentes à non credentibus, expressit causam quare non credant. *Propterea dixi vobis*, inquit, *quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.* Ergo & credere datur nobis, non enim nihil est credere. Si autem † magnum aliquid est, gaudet de quia credidisti, sed noli extolli. Quid enim habes quod non accepisti? *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulauerunt.* Abierunt retro: sed post satanam, non post Christum. Nam aliquãdo Dominus Christus Petrum appellauit satanam, magis quia volebat præcedere Dominum suum, & consilium dare ne moreretur ille, qui venerat vt moreretur, ne nos in æternum moreremur: & ait illi, Redi post me satanas, non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis sunt. Non illum repulit retro ire post satanam, [& appellauit satanam:] sed fecit post se ire, vt non esset satanas ambulando post Dominum. Isti autem sic redierunt retro, quomodo de quibusdam feminis dicit Apostolus: Quædam conuersæ sunt retro post satanam. Vlterius cum illo non ambulauerunt. Ecce præcisi à corpore vitam perdiderunt, quia fortè in corpore nec fuerunt. Inter non credentes & ipsi deputandi sunt, quamuis discipuli dicerentur. Abierunt retro, non pauci, sed multi. Hoc fortè factum est ad consolationem, quoniam aliquando contingit vt dicat homo verum, & quod dicit, non capiatur, atque illi qui audiunt, scandalizentur & discedant. Pœnitet autem hominem dixisse quod verum est. Dicit enim apud se homo, non debui sic dicere, non hoc dicere debui. Ecce Domino contigit. Dixit, & perdidit multos, remansit ad paucos. Sed non turbabatur ipse, quia ab initio nouerat & qui credentes essent, & qui non credentes: nos si nobis contingat, perturbamur. Solatium in Domino inueniamus, & tamen cautè verba dicamus. Atque ille ad paucos qui remanserant. *Dixit ergo Iesus duodecim.* Id est illis duodecim qui remanserunt. *Nunquid & vos*, inquit, *vultis ire?* Non discessit nec Iudas. Sed quare manebat, Domino iam apparebat, nobis postea manifestatum est. Respondit Petrus pro omnibus, vnus pro multis, vnitas pro vniuersis. *Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quem ibimus?* Repellis nos à te, da nobis alterum te. Ad quem ibimus? Sì à te recedimus, ad quem ibimus? *Verba vitæ æternæ habes.* Videte quemadmodum Petrus dante Deo, recreante spiritu sancto, intellexit. Vnde, nisi quia credidit? *Verba vitæ æternæ habes.* Vitam enim æternam habes in ministratione corporis & sanguinis tui. *Et nos credidimus & cognouimus.* Non cognouimus & credidimus, sed credidimus & cognouimus. Credidimus enim vt cognoscere mus: nam si prius cognoscere, & deinde credere vellemus, nec cognoscere nec credere valeremus. Quid credidimus & quid cognouimus? *Quia tu es Christus filius Dei [viui.]* Id est, quia ipsa vita æterna tu es, & nõ das in carne & sanguine tuo nisi quod es. *Ait ergo Dominus Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis † Zabulus est?* Ego vndecim elegi dicerer. An eligitur & zabulus, & in electis est zabulus? Electi in laude solent dici: An electus est & iste, de quo nolente & nesciente magnum aliquid boni fieret? Hoc est proprium Dei, contrarium iniquis. Sicut enim iniqui malè vtuntur bonis operibus Dei, sic contrà Deus bene vtitur malis operibus hominum iniquorum. Quàm bonum est membra corporis ita esse, quemadmodum disponi non possunt nisi ab artifice Deo. Petulantia tamen quàm malè vtitur oculis? Fallacia quàm malè vtitur lingua? Falsus testis nõne linguam suam, & animam suam prius truA cidat, & alterũ lædere se perempto conatur? Malè vtitur lingua, nec ideo malũ est lingua. Opus Dei est lingua, sed bono opere Dei malè vtitur illa nequitia: quomodo vtuntur pedibus qui currunt ad scelera, quomodo vtuntur manibus homicidæ. Et illis adiacẽtibus forinsecus bonis creaturis Dei quàm malè vtũtur? Mali auro iudicia corrũpunt, innocentes opprimũt. Luce ista mali malè vtuntur: malè viuendo enim etiam ipsam lucem ꝗuam vident, ad ministeriũ scelerum suorum vsurpãt. Iens enim vt faciat aliquid mali malus, lucere sibi vult ne offendat: qui iam intus offendit & cecidit. Quod timet in corpore, iam incurrit in corde. Omnibus ergo bonis Dei, ne per singula currere lõgum sit, malè vtitur malus: cõtrà, malis hominũ malorũ bene vtitur bonus. Et quid tam bonum quàm vnus Deus? Quãdoquidem ipse Dominus dixit: Nemo bonus nisi vnus Deus. Quãto ergo ille melior, tanto melius vtitur & malis nostris. Quid Iuda peius? Inter omnes adhærẽtes magistro inB ter duodecim, loculi illi cõmissi sunt, & dispẽsatio pauperũ diſtributa. Ingratus tãto beneficio, honori tanto, accipit pecuniam, perdidit iustitiam. Tradidit vitam mortuus, quem vt discipulus secutus, vt inimicus persecutus est. Totũ hoc malum Iudæ, sed malo eius bene vsus est Dominus. Tradi se pertulit, vt redimeret nos. Ecce malum Iudæ in bonum conuersum est. Satanas quãtos martyres persecutus est? Si satanas persequẽdo cessaret, hodie tam gloriosam coronam sancti Laurentij nõ celebraremus. Si ergo ipsius † zabuli malis operibus bene vtitur Deus: † quod facit malus, malè vtendo sibi nocet, nõ bonitati Dei cõtradicit. Artifex illo vtitur, & magnus artifex: si illo vti nõ † posset, nec eum esse permitteret. Ergo vnus ex vobis zabulus est, ait: cùm ego vos duodecim elegerim. Potest & sic intelligi quod ait, Duodecim elegi, quia sacratus est numerus. Non enim quia periit inde vnus, ideo illius numeri honor dẽptus est: nam in locũ pereũtis, alius subrogatus est. MãC sit numerus cõsecratus, numerus duodenarius: quia per vniuersum mundũ, hoc est per quatuor cardines mũdi, trinitatem fuerant annũciaturi. Ideo & quaterni. Se ergo exterminauit Iudas, nõ duodenarium numerũ violauit: ipse defecit præceptorem, nam Deus illi apposuit successorem. Hoc totũ quod Dominus de carne & de sanguine suo locutus est, & quòd in eius distributionis gratia vitam nobis promisit æternam, & quòd hinc voluit intelligi manducatores & potatores carnis & sanguinis sui, vt in illo maneant, & ipse in illis, & q non intellexerunt qui non crediderunt, & quòd spiritalia carnaliter sapiendo scãdalizati sunt, & quòd eis scãdalizatis & pereũtibus cõsolatio Domini affuit discipulis qui remãserant, ad quos probandos interrogauit, Nũquid & vos vultis ire? vt responsio permãsionis eorum innotesceret nobis: nam [&] ille nouerat † qui manebãt. Hoc ergo totum ad hoc nobis valeat dilectissimi, vt carnem Christi & sanguinem Christi nõ edamus tantùm in sa-D cramento, quod & multi mali: sed vsque ad spiritus participationem manducemus & bibamus, vt in Domini corpore tanquam membra maneamus, vt eius spiritu vegetemur, & non scandalizemur, etiam si multi modò nobiscum manducãt & bibunt temporaliter sacramenta, qui habebunt in fine ęterna tormenta. Modò enim corpus Christi mixtum est tanquã area, sed nouit Dominus qui sunt eius. Si tu nosti quid trituras, quia ibi est latens massa, nec cõsumit trituratio quod purgatura est vẽtilatio: certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore Domini, & manemus in illo, vt & ipse maneat in nobis, in hoc seculo necesse habemus vsq; in finem inter malos viuere. Non inter illos dico malos qui blasphemãt Christum: rarò enim iam inueniuntur qui lingua blasphemãt, sed multi qui vita. Necesse est ergo Ioan.15. vt inter illos vsque in finẽ viuamus. Sed quid est quod a.5. ait, Qui manet in me, & ego in illo? Quid nisi quod martyres audiebant, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit? Quomodo mãsit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festũ diem celebramus? Mãsit vsque ad tẽtationem, mãsit vsque ad tyrãnicam interrogationem, mansit vsq; ad acerrimã cõminationem, mãsit vsque ad peremptionem. Parum est, vsq; ad immanem excruciationẽ mãsit. Non enim occisus est cirò, sed cruciatus est in igne. Diu viuere permissus est, imò non diu viuere ꝑmissus est, sed tardè mori cõpulsus est. In illa ergo † lõga al. lenta. morte, in illis tormẽtis, † quæ bene mãducauerat & bene biberat, tanquã illa esca saginatus & illo calice ebri⁹, al. quia. tormenta non sensit. Ibi enim erat qui dixit, Spiritus est qui viuificat. Caro enim ardebat, sed spiritus animam vegetabat. Non ceſſit, & in regnum succeſſit. Dixerat autem illi Xystus martyr sanctus, cuius diem quinto ab hĩc retro die celebrauimus: noli mœrere fili. Episcopus enim erat ille, iste diacon⁹. Noli mœrere, inquit, sequeris me post triduum. Triduum autem dixit medium inter diem passionis sancti Xysti, & diem † hodiernæ pas- al. hodiernum. sionis sancti Laurentij. Triduum est medium. O consolatio! non ait: noli mœrere fili, desinet persecutio, & securus eris: sed noli mœrere, quò ego præcedo, tu sequẽris, nec consecutio tua differtur. Triduum medium erit, & mecum eris. Accepit oraculum, vicit † zabulum, per- al. diabolũ. uenit ad triumphum.

De eo quod ait, Et post hæc ambulabat Iesus in Galilæam: vsque ad id, Nemo tamen palàm loquebatur de eo propter metum Iudæorum.

TRACTATVS XXVIII.

CAPVT VII.

IN isto Euãgelij capitulo, fratres, Dominus noster Iesus Christus secundum hominẽ se plurimũ commendauit fidei nostræ. Et enim semper hoc agit dictis & factis suis, vt Deus credatur & homo. Deus qui nos fecit, homo qui nos quæsiuit: Deus cũ patre semper, homo nobiscũ ex tẽpore. Nõ enim quæreret † quẽ fecerat, nisi fieret ipse quod fecerat. Verùm hoc mementote, & de cordibus vestris nolite dimittere: sic esse Christũ hominem factum, vt non destiterit Deus esse. Manens Deus accepit hominem, qui fecit hominem. Quando ergo latuit vt homo, nõ potentiam perdidisse putandus est, sed exẽplũ infirmitati præbuisse. Ille enim quando voluit detentus est, quando voluit occisus est. Sed quoniam futura erant membra eius, id est, fideles eius, qui nõ haberent illã potestatẽ quam habebat ipse Deus noster: quòd latebat, quòd se tãquam ne occideretur occultabat, hoc indicabat factura esse mẽbra sua, in quibus vtique mẽbris suis ipse erat. Non enim Christus in capite & nõ in corpore, sed Christus totus in capite & in corpore. Quod ergo membra eius, ipse: quod autem ipse, non continuò membra eius. Nam si non ipsi essent mẽbra eius, non diceret Saulo, Quid me persequeris? Non enim Paulus ipsum, sed membra eius, id Act.9.a.4. est, fideles eius in terra persequebatur. Noluit tamen dicere sanctos meos, seruos meos: postremò honorabilius, fratres meos: sed, me: hoc est membra mea, quibus ego sum caput. His prædictis puto nos in hoc capitulo quod modò lectum est, non esse laboraturos: sæpe enim significatum est in capite, quod futurum erat in corpore. *Posthæc*, inquit, *ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebat eum Iudæi interficere.* Hoc est quod dixi, infirmitati nostræ præbebat exemplum. Non ipse perdiderat potestatem, sed nostram cõsolabatur fragilitatem. Futurum enim erat,

1.q.a. al. adhuc magnum. Gratia. gratia. Gen.c.4. b.7.

Matt.c.16. c.23.

1.Tim.5. b.15.

al. diabolũ, & infra. al. qui se ne malet esse diabolus. al. negat.

Act.1.d. 26.

al. quia.

2.Tim.2. c.19.

al. diabolũ. Iesu Christũ.

al. quod.

vt dixi, vt aliquis fidelis eius absconderet se, nec à persecutoribus inueniretur. Et nec illi p crimine obiiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur. Sic enim dictum est, Nolebat ambulare in Iudæam, quia quærebant eum Iudæi occidere: quasi non posset Christus & ambulare inter Iudæos, & nõ occidi à Iudæis. Hãc enim potẽtiam quãdo voluit demonstrauit: nam cùm eum iam passurum tenere vellent, ait illis, Quem quæritis? Responderunt, Iesum. Et ille, Ego sum: non se occultãs, sed manifestans. Ad eam tamen manifestationem illi non subsiterunt, sed † recedentes retrò ceciderunt. Et tamen quia pati venerat, surrexerunt, tenuerunt, ad iudicem adduxerũt & occiderũt. Sed quid fecerunt? Quod ait quædam scriptura, Terra tradita est in manus impij: caro data est in potestatem Iudæis. Et hoc propterea, vt quasi sacculus conscinderetur, vnde nostrum pretium manaret. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.* Quid sit scenopegia, scripturas qui legerunt, nouerunt. Faciebant die festo tabernaculà ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitauerãt cùm ex Ægypto educti peregrinarẽtur in eremo. Ista erat dies festus, magna sollennitas. Celebrabãt hoc Iudæi, velut reminiscentes beneficia Domini, qui occisuri erant Dominũ. Hoc ergo die festo, quia plures erãt dies festi: sic enim appellabatur apud Iudæos dies fest', vt non esset dies vnus, sed plures. *Locuti sunt fratres eius ad Dominum † nostrum.* Fratres eius sic accipite sicut nostis: non enim nouum est quod auditis. Consanguinei virginis Mariæ, fratres Domini dicebantur. Erat enim consuetudinis scripturarum, appellare fratres quoslibet consanguineos & cognationis propinquos, [&] extra vsum nostrum, non quo more nos loquimur: Nam quis dicat fratres auunculum & filium sororis? Scriptura tamen etiã huiusmodi cognationes fratres appellat. Nam Abraham & Lot fratres sunt dicti, cùm esset Abraham patruus Lot: & Laban & Iacob fratres sunt dicti, cùm esset Laban auunculus Iacob. Cùm ergo auditis fratres Domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, nõ iterum parientis vllam propaginem. Sicut enim in sepulchro vbi positum est corpus Domini, nec antea nec postea mortuus iacuit: sic vterus Mariæ nec antea nec postea quicquam mortale concepit. Diximus fratres, qui fuerint: audiamus quid dixerint. *Transi hinc & vade in Iudeam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ tu facis.* Opera Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti enim fratres, id est consanguinei, Christum consanguineum habere potuerũt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Dictum est in Euangelio: non enim hoc nos audemus opinari, modò audistis. Addũt & monent. *Nemo enim in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta temetipsum mundo.* Et continuò, *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant. Nam & quòd eum videtur monere fratres, gloriæ ipsius cõsulum. Facis mirabilia, innotesce: id est, appare omnibus vt laudari possis ab omnibus. Loquebatur caro carni: sed caro sine Deo, carni [cum] Deo. Loquebatur enim prudentia carnis verbo quod caro factũ est, & habitauit in nobis. Quid ad hæc Dominus? *Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum venit, tempus autem vestrum semper est paratũ.* Quid est hoc? Nondum venerat tẽpus Christi? Quare ergo Christus venerat, si tẽpus ei nondum venerat? Nónne audimus Apostolum dicentem, Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum? Si ergo in plenitudine temporis missus est; quando debuit missus est, quando oportuit venit: quid ergo est, tempus meum nondum venit? Intelligite fratres quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere videbantur. Dabant ei consilium consequendæ gloriæ, veluti seculariter & terreno affectu monẽtes, ne esset ignobilis & latitaret. Quòd ergo ait Dominus, Tempus meum nondum venit, illis respõdit qui ei consilium de gloria dabãt. Tempus gloriæ meæ nondum venit. Videte quàm profundum sit. De gloria illi admonebãt, sed ille voluit altitudinem humilitate præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatem viam sternere. Nam & illi discipuli vtique gloriã requirebãt, qui volebant sedere vnus ad dexteram eius, & alter ad sinistram. Attendebant quò, & non videbant quà: Dominus eos vt ordinatè venirent ad patriam, reuocauit ad viam. Excelsa est enim patria, humilis via. Patria est vita Christi, via est mors Christi. Patria est mansio Christi, via est passio Christi. Qui recusat viam, quid quærit patriam? Denique & illis hoc respõdit, quærentibus altitudinem: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ecce quà venitur ad celsitudinem quam desideratis. Calicem quippe commemorabat humilitatis atque passionis. Ergo & hîc, tempus meum nondum venit. Tẽpus autem vestrum, id est, mundi gloria, semper est paratum. Hoc est tẽpus de quo in prophetia loquitur Christus, id est, corpus Christi: Cùm accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo. Modò enim non est tẽpus iudicãdi, sed iniquos tolerandi. Ferat igitur modò corpus Christi, & toleret iniquitatem malè viuentium. Habeat tamẽ iustitiam modò, antequam habeat iudicium: per iustitiam enim peruenit ad iudicium. Tolerantibus quippe mẽbris iniquitatem seculi huius, quid Scriptura sancta dicit in Psalmo? Non repellet Dominus plebem suam. Laborat quidem plebs eius inter indignos, inter iniquos, inter blasphemantes, inter murmurãtes, detrahentes, insectantes, & si licet perimentes. Laborat quidem, sed nõ repellet Dominus plebem suam, & hæreditatem suam nõ derelinquet: quoadusque iustitia cõuertatur in iudicium. Quoadusque iustitia quæ modò est in sanctis eius, conuertatur in iudicium, cùm implebitur quod eis dictũ est, Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Habebat iustitiã Apostolus, sed nondum illud iudicium de quo dicit, Nescitis quoniã angelos iudicaturi sumus? Sit ergo modò tẽpus iustè viuendi, postea erit tempus cos qui malè vixerũt, iudicãdi. Quoadusque iustitia, inquit, cõuertatur in iudicium. Hoc erit tẽpus iudicij, de quo Dominus modò dixit, tẽpus meum nondum venit. Erit enim tempus gloriæ, vt qui venit in humilitate, veniat in altitudine. Qui venit iudicãdus, veniet iudicaturus: q̃ venit occidi à mortuis, veniet iudicare de viuis & mortuis. Deus, inquit Psalmus, manifestus veniet, Deus noster & nõ silebit. Quid est, manifestus veniet? Quia venit occultus. Tũc nõ silebit: nam quãdo venit occultus, sicut ouis ad immolãdum ductus est, & sicut agnus coram tõdente se nõ aperuit os suũ. Veniet & nõ silebit. Tacui, inquit, nũquid semper tacebo? Modò autẽ quid necessariũ est eis, qui habent iustitiã? Quod in illo ipso Psalmo † sequitur, Quoadusque iustitia cõuertatur in iudiciũ. Et qui habẽt eam? Omnes recti corde. Quæritis fortassẽ qui sint recti corde? Illos inuenim' in scriptura rectos corde, qui mala seculi tolerãt, & nõ accusant Deũ. Videte fratres, rara auis est ista quam loquor. Nescio quo enim modo quãdo cuenit homini aliquid mali, Deũ currit accusare, qui deberet se. Quãdo boni aliquid agis, te laudas: quando mali aliquid pateris, Deum accusas. Hoc est cor tortũ, nõ rectum. Ab ista distortione & prauitate si corrigaris, cõuertetur in cõtrariũ quod faciebas. Antea enim quid faciebas? Laudabas te in bonis Dei, accusabas Deum in malis tuis: conuerso corde & directo, laudabis Deum in bonis suis, accusabis te in malis tuis. Isti sũt recti corde.

Denique

Denique ille nondum recto corde, cui displicebat felicitas malorum & labor bonorum, ait correctus, Quàm bonus Deus Israël rectis corde! Mei autem, *quãdo nõ eram recto corde, penè commoti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei. Quare? Quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Vidi, inquit, malos felices, & displicuit mihi Deus: hoc enim volebam, vt non permitteret Deus malos esse felices. Intelligat homo, tunquam hoc permittit Deus. Sed ideo malus felix putatur, quia quid sit felicitas ignoratur. Simus ergo recti corde: tẽpus gloriæ nostræ nondum venit. Dicatur amatoribus huius seculi, quales erant fratres Domini: tempus vestrum semper ẽst paratũ, tempus nostrum nondum venit. Audeamus enim hoc dicere & nos. Et quoniã corpus Domini nostri Iesu Christi sumus, quoniam mẽbra eius sumus, quoniã caput nostrũ gratanter agnoscimus: dicamus prorsus, quoniã propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quãdo nobis insultãt amatores huius seculi, dicamus eis, tempus vestrum semper adest paratũ: tẽpus nostrũ nondum venit. Nobis enim dixit Apostolus: Mortui enim estis, & vita vestra absc̃dita est cum Christo in Deo. Quãdo veniet tempus nostrum? Cùm Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Quid deinde addit? *Non potest mundus odisse vos.* Quid est hoc, nisi non non potest mundus odisse amatores suos, testes falsos suos? Bona enim dicitis quæ mala sunt, & mala quæ bona sunt. *Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc.* Quid est hunc? Vbi gloriam humanam quæritis. Quid est hunc? Vbi extẽdere vultis carnalia gaudia, non æterna cogitare. *Ego non ascendo ad diem festum hunc, quia meũ tẽpus nondum impletum est.* In die festo hoc gloriam vos humanã requiritis: meum verò tẽpus, id est gloriæ meę, nondum venit. Ipse erit dies festus meus, nõ diebus istis percurrens & trãsiens, sed permanens in æternum: ipsa erit festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine † labe, serenitas sine nube. *Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tũc & ipse ascendit ad diem festum: non manifestè, sed tanquam in occulto.* Ideo non ad diem festum hunc, quia non gloriari temporaliter, sed aliquid docere salubriter, corrigere homines, de die festo æterno admonere, amorem ab hoc seculo auertere, & in Deum conuertere cupiebat. Quid est autem quòd quasi latenter ascendit ad diem festũ? Non vacat & hoc Domini. Videtur mihi fratres etiã hinc quòd quasi latenter ascendit, aliquid significare voluisse: nam consequentia docebunt, sic eum ascẽdisse mediato die festo, id est, mediatis illis diebus, vt etiam palàm doceret. Sed quasi latẽter dixit, ne se ostẽderet hominibus. Non vacat quòd latenter ascendit Christus ad diem festũ, quia ipse latebat in illo die festo. Adhuc etiam ego quod dixi in latibulo est. Manifestetur ergo: tollatur velum, & appareat quod erat secretum. Omnia quę dicta sunt antiquo populo Israël in multiplici Scriptura sanctæ legis quæ agerent, siue in sacrificiis, siue in sacerdotiis, siue in diebus festis, & omnino in quibusliber rebus q̃bus Deum colebãt: quęcunque illis dicta & prẽcepta sunt, vmbræ fuerunt futurorum. Quorum futurorum? Quæ implentur in Christo. Vnde dicit Apostolus, Quotquot enim promissiones Dei, in illo etiã id est, in illo impletæ sunt. Deinde dicit alio loco: Omnia in figura contingebãt illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Dixit & alibi, Finis enim legis Christus est. Item alio loco, Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, † quæ sunt vmbra futurorũ. Si ergo omnia illa vmbra fuerunt futurorum, & scenopegia vmbra erat futurorum. Hic ergo dies festus, quęramus cuius futuri vmbra erat. Exposui quid erat scenopegia. Celebratio erat tabernaculorũ, propterea quia populus de Ægypto liberatus tendens per desertum ad terram promissionis, in tabernaculis habitauit. Quid sit anima aduertamus, & nos crimus, nos, inquam, qui membra Christi sumus, si sumus: illo autem dignãte sumus, non nobis promerentibus. Attẽdamus ergo nos fratres: educti sumus de Ægypto, vbi † zabulo tãquam Pharaoni seruiebamus, vbi lutea opera in terrenis defideriis agebam°, & in eis multum laborabamus. Etenim nobis Christus quasi lateres facientibus clamauit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Hinc educti per baptismum tãquam per mare rubrum, ideo rubrum, quia Christi sanguine cõsecratum, mortuis omnibus inimicis nostris qui nos infectabantur, id est, deletis omnibus peccatis nostris, traiecti sumus. Modò ergo antequam ad patriam promissionis, id est, æternum regnum veniamus, in deserto in tabernaculis sumus. Qui ista agnoscũt, in tabernaculis sunt: futurum enim erat, vt quidam hoc agnoscerẽt. Ille enim est in tabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum. Ille se intelligit peregrinantem, qui se videt patriæ suspirantem. Cùm autem corpus Christi est in tabernaculis, Christus est in tabernaculis. Sed tũc non euidenter, sed latenter. Adhuc enim vmbra lucem obscurabat: veniente luce, vmbra remota est. Christus erat in occulto, in scenopegia Christus erat, sed latens Christus. Modo iam cùm † manifesta sunt ista, agnoscimus nos iter agere in eremo: si enim agnoscam°, in eremo sumus. Quid est in eremo? In deserto. Quare in deserto? Quia in isto mũdo, vbi sititur in via inaquosa. Sed sitiamus vt saturemur. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et sitis nostra de petra impletur in eremo: petra enim erat Christus, & virga percussa est. Vt autem manaret, bis percussa est: quia duo ligna sunt crucis. Omnia ergo hæc quæ fiebãt in figura, manifestantur in nobis. Et non vacat quod de Domino dictum est, ascendit ad diem festum, non manifestè, sed tanquã in occulto. † Figura enim erat ipsum in occulto, quia in ipso die festo Christus latebat: quia ipse dies festus, Christi membra peregrinatura significabat. *Iudei ergo quærebant eum in die festo.* antequam ascenderet. Priores enim fratres ascenderunt, & non tũc ascendit ille, quando illi putabant & volebant: vt etiam hoc impleretur quod ait, Non ad hunc, id est, ad quem vos vultis, primum & secundum diem. Ascendit autem postea, vt Euangelium loquitur, mediato die festo: id est, cùm iam illius diei festi tot dies prætẽssent quot remanssissent. Ipsam enim festiuitatem, quantum intelligendum est, diebus pluribus celebrabant. *Dicebant ergo, Vbi est ille? Et murmur multum de eo erat in turba.* Vnde murmur? De contentione. Quæ fuit contentio? *Quidam enim dicebant quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbas.* De omnibus ferè suis eius hoc dicitur modò. Quicunque enim eminuerit in aliqua gratia spirituali, profectò alij dicũt bonus est, alij non, sed seducit turbas. Vnde hoc? Quia vita nostra absc̃ondita est cum Christo in Deo. Ideo licet dicere hominib° per hyemem, mortua est ista arbor, verbi gratia, arbor fici, arbor pyri, & huiusmodi pomorum, similis est aridæ: & quandiu hyems est, non apparet. Æstas probat, iudicium probat. Æstas nostra, reuelatio Christi est. Deus manifestus veniet, Deus noster & non silebit, ignis ante eum præibit. Iste ignis inflammabit inimicos eius. Aridas arbores ignis comprehendet. Tunc enim aridæ apparebunt, quando eis dicetur, Esuriui, & non dedistis mihi manducare. In alia verò parte, hoc est in dextera, apparebit fœcũditas fructuum, dignitásque foliorũ: viriditas æternitas erit.

Matth. 25. d. 41. Illis ergo tanquam aridis dicetur, Ite in ignem æternũ. Ecce enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Dicãt ergo de te si proficis in Christo, dicant homines, seducit turbas. De ipso toto corpore Christi hoc dicitur. Cogita corpus Christi adhuc in mundo, cogita corpus Christi adhuc in area, vide quemadmodum blasphemetur à palea. Simul quidem triturantur, sed paleæ conteruntur, frumentũ purgatur. Quod dictum est ergo de Domino, valet ad consolationem, de quocunque hoc dictum fuerit Christiano. Ioan. 7. b. 13. *Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.* Sed qui non loquebantur de illo propter metum Iudæorum? Vtique qui dicebant, bonus est: non qui dicebant, seducit turbas. Qui dicebant, seducit turbas, sonitus eorum † audiebatur tanquam aridorum foliorum. Seducit turbas, clarius sonabant: bonus est, pressius susurrabãt. Modò autem fratres quamuis nondum venerit illa gloria Christi quæ nos æternos factura est, modò tamen ita crescit Ecclesia eius, ita eam dignatus est per cuncta diffundere, vt iam susurretur, seducit turbas: & clarius personet, bonus est.

al. *apparebant.*

De eo vbi ait, Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat: vsque ad id quod ait, Qui misit illum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.

TRACTATVS XXIX.

QVOD sequitur de Euãgelio & hodie lectũ est, cõsequenter & nos videamus: & quod Dominus donauerit, hinc dicamus. Heri enim die hucusque lectum erat, quia licet nõ vidissent Dominum Iesum in templo Iudæi per diem festum, loquebantur tamen de illo. Et alij dicebant, bonus est: alij autem non, sed seducit turbas. Dictum enim hoc est ad eorum solatium, qui postea prædicantes verbum Dei, futuri erãt vt seductores & veraces. Si enim seducere decipere est, nec Christus seductor, nec Apostoli eius, nec quisquam seductor debet esse Christianus: si autem seducere aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est vnde & quò. Si à malo ad bonum, bonus seductor est: si à bono ad malum, malus seductor est. In hanc ergo partem qua seducuntur homines de malo ad bonum, vtinam omnes seductores & vocemur & simus. *Ascendit ergo postea Dominus ad diem festum, mediãte die festo, & docebat: & mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas scit cùm non didicerit?* Ille qui latebat, docebat: & palàm loquebatur, & non tenebatur. Illud enim vt lateret erat causa exempli, hoc potestatis. Sed cùm doceret, mirabantur Iudæi. Omnes quidem quantum arbitror mirabantur, sed non omnes conuertebantur. Et vnde admiratio? Quia multi nouerant vbi natus, quemadmodum fuerit educatus. Nunquam eum viderant literas discentem, audiebant autem de lege disputantem, legis testimonia proferentem, quæ nemo posset proferre nisi legisset, nemo † legeret nisi literas didicisset: & ideo mirabantur. Eorum autem admiratio, magistro facta est insinuãdæ † altiùs veritatis occasio. Ex eorum quippe admiratione & verbis, dixit Dominus profundũ aliquid, & diligentiùs inspici & discuti dignum. Propter quod intentam facio charitatem vestram, nõ solùm ad audiendum pro vobis, sed etiã ad orãdum pro nobis. Quid ergo Dominus respõdit eis, admirãtibus quomodo sciret literas quas non didicerat? *Mea*, inquit, *doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* Hæc est profunditas prima: videtur enim paucis verbis quasi cõtraria locutus. Non enim ait, ista doctrina nõ est mea: sed, mea doctrina nõ est mea. Si nõ tua, quomodo tua? Si tua, quomodo non tua? Tu enim dicis vtrũque, & mea doctrina & nõ mea.

al. *legere.*

al. *alterius.*

Ioan. 7. b. 16.

Nã si dixisset, ista doctrina non est mea, nulla esset quæstio. Nunc verò fratres, primitùs intendite quæstionem, & sic ordine expectate solutionem. Nam qui non videt quæstionem quę proponitur, quomodo intelligit quod exponitur? Hoc est ergo in quæstione, quod ait, Mea, non mea. Hoc videtur esse contrarium, quomodo mea, quomodo non mea. Si ergo intuemur diligẽter quod ipse in exordio dicit sanctus Euangelista, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: inde pendet huius solutio quæstionis. Quæ est doctrina patris, nisi verbum patris? Ipse ergo Christus doctrina patris, si verbum patris. Sed quia verbum non potest esse nullius, sed alicuius: & suam doctrinam dixit seipsum, & nõ suam, quia patris est verbum. Quid enim tam tuum quàm tu? Et quid tam non tuum quàm tu, si alicuius † est quod es? Verbum ergo & Deus est, & doctrinæ stabilis verbum est, non sonabilis per syllabas & volatilis, sed manentis cum patre, ad † quem conuertamur manentem, sonis transeuntibus admoniti. Non enim nos ita admonet quod transit, vt ad transitoria nos vocet; admonemur vt diligamus Deum. Totum hoc quod dixi, syllabæ fuerunt, percussum aërem verberauerunt, vt ad sensum vestrarum aurium peruenirent: sonando trãsierunt, non tamen illud quod nos admouit trãsire debet, quia ille quem vos diligere admonui, non trãsit. Et cum transeuntibus syllabis admoniti, conuersi ad eum fueritis, nec vos transibitis, sed cum manente manebitis. Hoc est ergo in doctrina magnum, altum & æternum quod manet: quò vocantur omnia quæ temporaliter transeunt, quando bene significant, nec mendaciter proferuntur. Omnia quippe signa quæ proferimus soris, aliquid significant quod non est sonus. Non enim duæ breues syllabæ Deus est, & duas breues syllabas colimus, & duas breues syllabas adoramus, & ad duas breues syllabas peruenire desideramus: quæ penè antè desinunt sonare quàm cœperunt, nec in eis secũdę locus est nisi prima transierit. Manet ergo aliquid magnum quod dicitur Deus, quamuis non mancat sonus cùm dicitur Deus. Sic intendite doctrinam Christi, & peruenietis ad verbum Dei. Cùm autem peruenieritis ad verbum Dei, intendite, Deus erat verbum: & videbitis verum dictum esse, mea doctrina. Intendite etiam cuius est verbum, & videbitis rectè dictum esse, non est mea. Breuiter ergo dico charitati vestræ, hoc videtur mihi dixisse Dominus Iesus Christus, Mea doctrina nõ est mea: ac si diceret, Ego non sum à meipso. Quamuis enim filium patri dicamus & credamus æqualem, nec vllam in eis esse naturæ vel substantiæ distantiam, nec inter generantem atque generatum aliquod interfuisse temporis interuallum, tamen hoc seruato & custodito ista dicimus, quòd ille pater est, ille filius. Pater autem non est, si non habeat filium, & filius nõ est, si nõ habeat patrem: sed tamẽ filius Deus de patre, pater autẽ Deus, sed nõ de filio. Pater filij, non Deus de filio: ille autẽ filius patris, & Deꝰ de patre. Dominus enim Christus dicitur lumen ex lumine. Lumen ergo quod nõ ex lumine, & lumen æquale quod ex lumine: simul vnũ lumen, nõ duo lumina. Si intelleximus, Deo gratias: si quis autem parũ intellexit, fecit homo quousque potuit, cętera videat vnde speret. Forinsecus vt operarij possumꝰ plãtare & rigare, sed Dei est incrementũ dare. Mea, inquit, doctrina nõ est mea, sed eius qui misit me. Audiat cõsiliũ, qui dicit, nondum intellexi. Magna quippe res & profunda cùm fuisset dicta, vidit vtiq; ipse Dominus Christus hoc tã profundũ nõ omnes intellecturos, & in cõsequẽti dedit cõsiliũ. Intelligere vis? Crede. Deus enim p Prophetam dixit, Nisi crediderit is, non intelliget is. Ad hoc pertinet quod etiã hic Dominus secutus adiunxit: *Si quis*

Ioan. 7. c. 17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.* Quid est hoc, Si quis voluerit voluntatem eius facere? Sed ego dixeram, si quis crediderit: & hoc consilium dederam, si non intellexisti, inquam, crede. Intellectus enim merces est fidei. Ergo noli quærere intelligere vt credas, sed crede vt intelligas: quoniam nisi credideritis, non intelligetis. Cùm ergo ad possibilitatem intelligendi consilium dederim obedientiam credendi, & dixerim Dominum Iesum Christum hoc ipsum adiunxisse in consequenti sententia, inuenimus eum dixisse: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognosce de doctrina. Quid est, cognoscet? Hoc est intelliget. Quid est autem, si quis voluerit voluntatem eius facere? Hoc est credere. Sed quia cognoscet, hoc est intelliget, omnes intelligunt. Quia verò quod ait, Si quis voluerit voluntatem eius facere, hoc pertinet ad credere, vt diligẽtius intelligatur, opus est nobis ipso Domino nostro expositore: vt indicet nobis vtrum reuera ad credere pertineat facere voluntatem patris eius. Quis nesciat hoc esse facere voluntatem Dei operari opus eius: id est, quòd illi placet? Ipse autem Dominus apertè alio loco dicit: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit. Vt credatis in eum, non vt credatis ei. Sed fi creditis in eum, creditis ei. Non autem cõtinuò qui credit ei, credit in eum: nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum. Rursus etiam de Apostolis ipsius possumus dicere, Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum: credimus Petro, sed non credimus in Petrum. Credenti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit Deus: & non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Quæ fides, nisi quam definiuit alio loco Apostolus plenissimè dicens: Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quę per dilectionem operatur? Non qualiscunque fides, sed fides quæ per dilectionem operatur. Hæc in te sit, & intelliges de doctrina Dei. Quid enim intelliges? Quia doctrina ista non est mea, sed eius qui misit me. Id est, intelliges quia Christus Dei filius, qui est doctrina patris, non est ex seipso, sed filius est patris. Sabellianam hæresim sententia ista dissoluit. Sabelliani enim dicere ausi sunt, ipsum esse filium qui est & pater: duo esse nomina, sed vnam rem. Si duo essent nomina & res vna, nõ diceretur, mea doctrina non est mea. Vtique si tua doctrina non est tua, ô Domine, cuius est, nisi alius sit cuius sit? Quod dixisti, Sabelliani non intelligunt: non enim trinitatem videbãt, sed sui cordis errorem secuti sunt. Nos cultores trinitatis & vnitatis, patris & filij & Spiritus sancti, & vniꝰ Dei, intelligamus de doctrina Christi, quomodo nõ est eius. Et ideo dixit se non à seipso loqui: quoniam Christus patris est filius, & pater Christi est pater, & filius de Deo patre Deus est: pater autem Deus, nõ de filio Deo Deus est. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.* Hoc erat ille qui vocatur Antichristus, extollens se, sicut Apostolus ait, supra omne quod dicitur Deus, & quod colitur. Ipsum quippe annuncians Dominus gloriam suam quæsiturũ, non gloriam patris, ait ad Iudæos, Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, hũc suscipietis. Significauit eos Antichristum suscepturos, qui gloriam nominis sui quæsiturus est: insatius, non solidus, & ideo non stabilis, sed vtique ruinosus. Dominus autẽ noster Iesus Christus magnum exẽplum nobis prębuit humilitatis: nempe æqualis est patri, nempe in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: nempe ipse dixit, & verissimè dixit, [Tanto tempore vobiscum sum, & nõ cognouistis me? Philippe,] qui videt me, videt & patrem: nempe ipse dixit, & verissimè dixit, Ego & pater vnum sumus. Si ergo ille cum patre vnũ, æqualis patri, Deus de Deo, Deus apud Deum, cœternus, immortalis, pariter incommutabilis, pariter sine tempore, pariter creator & dispositor temporum: tamen quia venit in tempore, & formam serui accepit, & habitu est inuentus vt homo, quærit gloriam patris, non suam: quid tu homo facere debes, qui quãdo aliquid boni facis, gloriã tuam quæris; quando autem aliquid malifacis, Deo calumniam meditaris? Intende tibi, creatura es, agnosce creatorem. Seruus es, ne contemnas Dominum: adoptatus es, sed non meritis tuis. Quære eius gloriam, à quo habes hanc gratiam, homo adoptatus: cuius gloriam quæsiuit qui est ab illo vnicus natus. *Qui autem quærit gloriam eius qui misit illum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.* In Antichristo autem iniustitia est, & verax non est: quia gloriam suam quæsiturus est, non eius à quo missus est: non enim est missus, sed venire permissus. Omnes ergo pertinentes ad corpus Christi, ne inducamur in laqueos Antichristi, nõ quæramus gloriam nostram. Sed si ille quæsiuit gloriam eius qui eum misit, quãto magis nos eius qui nos fecit?

Ioan. 6. d. 29.

Rom. 4. ex. 5. Aug. lib. 11. qu. Aliud cit.

Gal. 5. b. 6.

Ioan. 7. c. 28.

2. Thess. 2. b. 4.

Ioan. 5. b. 43.

2. Cor. 6. b. 5.

Ioan. 17. c. 18.

Ab eo quod ait, Nõne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere: vsque ad id quod ait, Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

TRACTATVS XXX.

EVANGELII sancti lectionem, de qua pridem charitati vestrę locuti sumus, ista quę modò lecta est, hodierna cõsequitur. Dominum loquentem audiebant & discipuli & Iudæi: veritatem loquẽtem audiebãt, & veraces & mẽdaces: charitatem loquẽtem audiebãt & amici & inimici: bonum loquentem audiebãt & boni & mali. Illi audiebant, sed ille discernebat: & quibus sermo prodesset, & profuturus esset, videbat & præuidebat. In illis enim qui tunc erant videbat, in nobis qui futuri eramus præuidebat. Nos itaque sic audiamus Euangelium, quasi præsentem Dominum, nec dicamus, O illi felices qui cum videre potuerunt! quia multi in eis qui viderunt & occiderũt, multi autem in nobis qui non viderunt, & crediderunt. Quod enim pretiosum sonabat de ore Domini: & propter nos scriptum est, & nobis seruatum, & propter nos recitatum, & recitabitur etiã propter posteros nostros, & donec seculum finiatur. Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim [Domini] in quo resurrexit, vno loco esse potest: veritas eius vbique diffusa est. Dominũ ergo audiamus, & quod ipse donauerit de verbis eius, & nos dicamus. *Nõne Moyses*, inquit, *dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere?* Ideo enim quæritis me interficere, quia nemo ex vobis facit legem: nam si legem faceretis, in ipsis literis Christum agnosceretis, & præsentem nõ occideretis. *Respondit ei turba.* Respondit quasi turba non pertinẽtia ad ordinem, sed ad perturbationem. Denique turba turbata videte quid respondit: *Dæmonium habes: Quis te quærit occidere?* Quasi non peius furiet dicere, dęmoniũ habes, quàm eum occidere. Ei quippe dictũ est quòd dæmonium haberet, qui dæmones expellebat. Quid posset aliud dicere turba turbulẽta? Quid posset aliud olere cœnum commotum? Turba turbata est. Vnde? A veritate. Turbam lippitudinis turbauit claritas lucis. Oculi enim non habentes sanitatem, nõ possunt ferre luminis claritatem. Dominus autem non planè turbatus, sed in sua veritate tranquillus; non reddidit malum pro malo, nec

Ioan. 14. c. 8.

Ioan. 10. c. 30.

Philip. 2. a. 6.

Ioan. 7. c. 19.

1. Pet. 3. b. 9.

maledictum pro maledicto. Quibus si diceret, demonium habetis vos, verum vtique diceret. Non enim talia illi veritati dicerent, nisi eos falsitas diaboli irritaret. Quid ergo respondit? Audiamus trãquillè, & tranquillum bibamus. *Vnum opus feci, & omnes miramini.* Tanquam dicẽs, Quid si omnia opera mea videretis? Ipsius enim opera erant quæ in mundo videbant, & ipsum qui fecit omnia non videbãt. Fecit vnã rem, & turbati sunt, quia saluum fecit hominem sabbato. Quasi verò si quisquam ægrotus sabbato sinceraret, alius illum sanum feciſſet quàm ille qui eos scandalizauit, quia vnum hominem saluum fecit sabbato. Quis enim alius alios saluos fecit quàm ipsa salus: qui illã salutem quam dedit huic homini, dat & iumentis? Salus enim corporalis erat. Salus carnis & reparat & moritur: & cùm reparatur, mors differtur, non aufertur. Tamen fratres, etiam ipsa salus à Domino est, per quemlibet detur: quocunque curante & miniſtrãte impertiatur, ab illo datur à quo est omnis salus, cui dicitur in Psalmo, Homines & iumenta saluos facies Domine: sicut multiplicaſti misericordiam tuam Deus. Quia enim Dᵉ es, multiplicata misericordia tua peruenit etiã ad salutem carnis humanę, peruenit etiam ad salutem mutorum animalium. Sed qui das salutem carnis hominibus iumentísque communem, nunquid nulla salus est quam seruas hominib'? Est certè alia quæ non solùm communis non est hominibus & iumentis, sed nec ipsis hominibus communis est bonis & malis. Denique cùm ibi de ista salute dixiſſet quam communiter accipiunt pecora & homines: propter illã salutem quam sperare debẽt homines, sed boni homines, secutus adiunxit, Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Hæc est salus quæ ad bonos pertinet, quos appellauit filios hominum: cùm suprà dixiſſet, Homines & iumenta saluos facies Domine. Quid enim? Illi homines non erant filij hominum, vt cùm dixiſſet homines, sequeretur & diceret, filij autem hominũ: quasi aliud eſſent homines, & aliud filij hominum? Non tamen arbitror sine aliqua significatione distinctionis hoc dixiſſe spiritum sanctum. Homines ad primum Adam, filij hominũ ad Christũ. Fortè enim homines pertinẽt ad primum hominem: filij autem hominum pertinẽt ad filium hominis. Vnum opus feci, & omnes miramini. Et continuò subiungit, *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem.* Bene factum est vt acciperetis circumcisionem à Moyse: *Non quia ex Moyse est, sed ex patribus.* Abraham quippe primus accepit circumcisionem à Domino. *Et in sabbato circumciditis.* Conuicit vos Moyses. In lege accepistis vt circumcidatis octauo die: accepistis in lege vt vacetis septimo die. Si octauus dies illius q natus est occurrerit ad diem septimum sabbati, quid facietis? Vacabitis vt seruetis sabbatum, an circumcidetis vt impleatis sacramentum diei octaui? Sed noui, inquit, quid faciatis. Circumciditis hominẽ. Quare? Quia circumcisio pertinet ad aliquod signaculum salutis, & non debẽt homines sabbato vacare à salute. Ergo nec mihi irascamini, quia saluum feci totum hominem sabbato. *Si circumcisionem*, inquit, *accipit homo in sabbato, vt nõ soluatur lex Moysi.* aliquid enim per Moysen in illa cõstitutione circumcisionis salubriter inſtitutum est: mihi operanti salutem in sabbato quare indignamini? Fortè enim illa circumcisio ipsum Dominum significabat, cui ifti curanti & sananti indignabantur: iussa est enim adhiberi octauo die circumcisio. Et quid est circumcisio, nisi carnis expoliatio? Significat ergo ista circumcisio expoliationem à corde cupiditatum carnalium. Non ergo sine causa data est, & in eo mẽbro iussa fieri: quoniã per illud membrum procreatur creatura mortalium. Et per vnum hominem mors, sicut per vnum hominẽ resurrectio mortuorum: & per vnũ hominem peccatũ intrauit in mundum, & per peccatum mors. Ideo quisque cum præputio nascitur, quia omnis homo cum vitio ꝓpaginis nascitur: & non mundat Deus siue à vitio cum quo nascimur: siue à vitiis quæ malè viuẽdo addimus, nisi per cultellum petrinum, Dominũ Christum. Petra enim erat Christus. Cultellis enim petrinis circumcidebãt, & petræ nomine Christum figurabant, & præsentem non agnoscebant, sed insuper eum occidere cupiebãt. Quare autẽ octauo die, nisi quia post septimum sabbati Dominus die Dominico resurrexit? Ergo resurrectio Christi, quæ facta est tertio quidem die passionis, sed octauo die in diebus hebdomadis, ipsa nos circumcidit. Audi circumcisos vera petra, Apostolo admonẽte, Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Circumcisis loquitur. Resurrexit Christus, abstulit vobis desideria carnalia, abstulit concupiscẽtias malas, abstulit superfluũ cum quo nati eratis, & multo peius quod malè viuendo addideratis. Circumcisi per petrã quare adhuc sapitis terram? Et ad extremum quia legem dedit Moyses, & circumciditis hominem sabbato, intelligite hoc significari opus bonum, quòd ego feci totum hominem saluum sabbato: quia & curatus est vt sanus esset in corpore, & credidit vt sanus esset in anima. *Nolite iudicare per personaliter sed rectum iudicium iudicate.* Quid est hoc? Modò quia per legem Moysi circumciditis sabbato, non irascimini Moysi: & quia ego die sabbati saluum feci hominem, irascimini mihi. Personaliter iudicatis, veritatem attendite. Ego non me præfero Moysi, ait Dominus, qui erat & ipsius Moysi Dominus. Sic attendite nos duos, tanquam ambos homines: iudicate inter nos, sed verũ iudicium iudicate. Nolite me honorato illum damnare, sed illo intellecto me honorate. Hoc enim eis alio loco dixit: Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi: de me enim ille scripsit. Sed hoc loco noluit hoc dicere, tãquam se & Moysẽ ante illos cõstitutis. Propter legem Moysi circumciditis, quãdo etiã sabbatum occurrerit, & ego sanitatum faciendarũ beneficentiã non vultis vt exhibeam per sabbatum? Quia Dominus circumcisionis & Dominꝰ sabbati salutis est author, & seruilia opę ra prohibiti estis facere sabbato: si verè intelligatis seruilia opera, non peccatis. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Nunquid seruile opus est, hominem sanare † sabbato? Manducatis & bibitis, vt aliquid dicam ex admonitione Domini nostri Iesu Christi, & ex verbis eius. Vtique quare manducatis & bibitis in sabbato, nisi quia pertinet ad salutem quod facitis? Per hoc ostẽditis opera salutis non esse vllo modo die sabbati omittẽda. Ergo nolite ꝑsonaliter iudicare, sed rectũ iudicũ iudicate. Attendite me quomodo hominem, attendite Moysen quomodo hominem. Si secundũ veritatem iudicetis, neque Moysen, neque me cõdemnabitis: & veritate cognita me cognoscetis, qa ego sum veritas. Hoc vitiũ fratres, quod Dominus notauit hoc loco, euadere in hoc seculo magni laboris est: nõ personaliter iudicare, sed rectum iudicium retinere. Admonuit quidẽ Dominus Iudæos, sed monuit & nos. Illos cõuicit, nos instruxit: illos redarguit, nos exacuit. Non putemus hoc nobis nõ ideo dictũ, quia tũc ibi non fuimus. Scriptum est, legitur, cùm recitaretur audiuimus: sed tãquã Iudęis dictum audiuimus. Non nos ponamus post nos, & quasi intueamur † iniquos reprehẽdere, & ipsi nos faciam⁹ quod in nobis veritas ipsa reprehendat. Iudæi quidem personaliter iudicabãt, sed ideo non pertinent ad nouũ Testamentũ, ideo non habẽt in Christo regnũ cælorũ, ideo

Ioan. 7. c. 21.

Psal. 35. a. 7.

B

C

D

ideo non iunguntur sanctorum societati angelorũ. Terrena quærebant à Domino. Terra enim promissionis, victoria ab inimicis, fœcunditas pariendi, multiplicatio filiorum, abundantia fructuum, quæ illis omnia à Deo quidem vero & bono, tamen vt carnalibus promissa sunt, omnia hæc fecerat illis vetus Testamentum. Quid est vetus Testamentum? Quasi hæreditas pertinens ad hominem veterem. Nos innouati sumus, homo nouus facti sumus, quia & ille homo nouus venit. Quid tam nouum quàm nasci de virgine? Quia ergo nõ erat quod in illo innouaret præceptum, quia nullum habebat peccatum: nouus partus est datus. In illo partus nouus, in nobis homo nouus. Quid est homo nouus? A vetustate innouatus. Ad quam rem innouatus? Ad desideranda cælestia, ad concupiscenda sempiterna, ad patriam quæ sursum est, quæ hostem nõ timet, desiderãdam, vbi non perdimus amicum, non timemus inimicũ: vbi viuimus cum bono affectu, sine vllo defectu: vbi nemo nascitur, quia nemo moritur: vbi nemo iam proficit, & nemo deficit: vbi non esuritur & non sitit ur, sed satietas est immortalitas, & cibus veritas. Hæc habentes promissa, ad nouũ Testamentũ pertinẽtes, & nouæ hæreditatis facti hæredes, & ipsius Domini cohæredes, aliã spem valde habemus: nõ personaliter iudicemus, sed rectũ iudiciũ teneamus. Quis est qui nõ iudicat personaliter? Qui diligit æqualiter. Dilectio æqualis facit nõ acceptari ꝑsonas. Nõ cùm homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus, tũc timẽdũ est ne personas accipiamus: sed quãdo inter duos iudicamus, & aliquãdo inter necessarios. Fit nõnunquam iudiciũ inter patrem & filiũ: queritur pater de malo filio, aut queritur filius de duro patre. Seruamus honorificentiã * quæ debetur patri [& filio, quæ deficit] à filio. Nõ æquamus filiũ patri in honore, sed præponimus † si bonã causam habet: filiũ æquamus patri in veritate, & sic † tribuimus honorem debitum, vt non perdat æqualitas meritũ. Ita verbis Domini proficimus, & vt proficiamus gratia illius adiuuamur.

Ab eo quod ait, Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, Nõne hic est quem quærebant Iudæi interficere, & ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt: vsque ad id, quod ait, Quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non poteſtis venire.

TRACTATVS XXXI.

MINIT charitas vestra pristinis sermonibus & lectum esse in Euangelio, & à nobis vt potuimus disputatũ, quòd Dominus Iesus ideo velut occultè ascendit ad diem festum, nõ quia timebat ne tenerentur, cuius potestas erat ne † tenerentur: sed vt significaret etiam in ipso die festo qui celebrabatur à Iudæis, se occultari, & suum esse mysterium. Hodierna ergo lectione apparuit potestas, quæ putabatur timiditas: loquebatur enim palàm in die festo, ita vt mirarentur turbæ, & dicerent quod audiuimus, cùm lectio legeretur: *Nõne hic est quem quærebant interficere? Et ecce palam loquitur, & nihil illi dicunt. Nunquid verè cognouerũt principes quia hic est Christus?* Qui nouerant qua fœuitia quærebatur, nirabantur qua potentia non tenebatur. Deinde non plenè intelligentis illius potentiã, putauerunt principum esse scientiã, quòd ipsi cognouerãt eundem esse Christum: ideo pepercerunt ei, quem tantopere occidẽdum quæsierunt. Deinde illiipsi apud seipsos, qui dixerant, Nunquid cognouerunt principes quia hic est Christus? fecerunt sibi quæstionem qua eis videretur non ipse esse Christus: adiungentes enim dixerunt: *Sed istum nouimus vnde sit. Christus autem cùm venerit, nemo scit vnde sit.* Hęc opinio apud Iudæos vnde nata fuerit, quòd Christus cùm venerit nemo scit vnde sit: (non enim inaniter na-

ta est) si consideremus Scripturas, inuenimus fratres, quomodo sanctæ Scripturæ dixerunt de Christo, quoniam Nazaræus vocabitur. Ergo prædixerunt vnde sit, Rursus si locum natiuitatis eius quæramus, tanquam inde sit vbi natus est: nec hoc latebat Iudæos, ꝑpter Scripturas quæ ista prædixerant. Nam cùm eum visa stella Magi quærerent adorare, venerunt ad Herodem, & dixerunt quid quærerent & quid vellent. Ille autem conuocatis eis qui legem sciebant, quęsiuit ab eis vbi Christus nasceretur. Illi dixerunt, In Bethleem Iudę: & testimonium etiã propheticum protulerũt. Si ergo prophetæ prædixerant & locum vnde erat origo carnis eius, & locum vbi eum peperit mater eius: vnde nata est ista opinio apud Iudæos quam modò audiuimus, Christus cùm venerit, nemo scit vnde sit, nisi quia vtrunque prædicauerant & prænunciauerant Scripturæ? Secundum hominem prædixerant Scripturæ vnde esset: secundum Deum latebat impios, & quærebat pios. Ad hoc enim & ísti dixerũt, Christus cùm venerit, nemo scit vnde sit: quia hãc illis opinionem generauerat, quod per Esaiam dictum est, Generationẽ autẽ eius quis enarrabit? Denique & ipse Dominus ad vtrũque respõdit, & quia nouerãt eum vnde esset, & quia non nouerãt: vt attestaretur prophetiæ sanctæ quæ de illo antè prædicta est, & secundum humanitatem infirmitatis, & secũdum diuinitatem maiestatis. Audite ergo verbum Domini fratres, videte quemadmodũ cõfirmauit eis & quòd dixerunt, Istum nouimus vnde sit: & quòd dixerũt, Christus cùm venerit, nemo scit vnde sit. *Clamabat ergo docens in templo Iesus: Et me scitis, & vnde sim scitis, & à meipso non veni, sed est verus qui me misit, quem vos nescitis.* Hoc est dicere, & me scitis, & me nescitis: hoc est dicere, & vnde sim scitis, & vnde sim nescitis. Vnde sim scitis, Iesus à Nazareth, cuius etiã parentes nostis. Solus enim in hac causa latebat virginis partus, cui tamẽ testis erat maritus: ipse enim hoc poterat fideliter indicare, qui potuit maritaliter & celare. Hoc ergo excepto virginis partu, totũ nouerant in Iesu quod ad hominem pertinet. Facies ipsius nota erat, patria ipsius nota erat, genus ipsius notũ erat, vbi natus est, sciebatur. Rectè ergo dixit, & me nostis, & vnde sim scitis, secundum carnem & effigiem hominis quam gerebat: secundum autem diuinitatem [&] à meipso non veni, sed est verus qui me misit, quem vos nescitis: sed vt eum sciatis, credite in eum quem misit, & scietis. Deũ enim nemo vidit vnquã, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse narrauit: & Patrem non cognoscit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Denique cùm dixiſſet, Sed est verus qui misit me, quem vos nescitis: vt ostenderet eis vnde posset scire quod nesciebãt, subiecit, *Ego scio eum.* Ergo à me quæritе, vt sciatis eum. Quare autem scio eum? *Quia ab ipso sum, & ipse me misit.* Magnificè vtrunque monstrauit. Ab ipso, inquit, sum, quia filius de patre: & quicquid est filius, de illo est, cuius est filius. Ideo Dominũ Iesum dicimus Deum de Deo, patrem non dicimus Deũ de Deo, sed tantum Deum: & dicimus Dominum Iesum lumen de lumine, patrem non dicimus lumen de lumine, sed tãtùm lumen. Ad hoc ergo pertinet, quod dixit: Ab ipso sum. Quod autem videtis me in carne, ipse me misit. Vbi audis ipse me misit, noli intelligere naturę diffimilitudinẽ, sed generãtis autoritatem. *Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.* Hoc est, quia nolebat. Quid est enim, nondum venerat hora eius? Non enim Dominus sub fato natus est. Hoc nec de te credendum est, † quanto minus de illo per quem factus es? Si tua hora voluntas est illius, illius hora quæ est nisi voluntas suа? Non ergo horam dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi: tem-

pus enim expectabat quo moreretur, quia & tempus expectare voluit quo nasceretur. De hoc tẽpore Apostolus loquẽs, ait: Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Ideo multi dicunt, Quare non antè venit Christus? Quibus respondendum est, quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante ille per quem facta sunt tempora: sciebat enim quando venire deberet. Primò per multam seriem temporum & annorum † prædicendus fuit: non enim aliquid parvum venturum fuit. Diu fuerat † prædicendus, semper tenendus. Quanto maior iudex veniebat, tanto præconum longior series præcedebat. Denique vbi venit plenitudo tẽporis, venit & ille qui nos liberaret à tempore: liberati enim à tempore, venturi sumus ad ęternitatẽ illam, vbi non est tempus. Nec dicitur ibi, quãdo veniet hora: dies est enim sempiternus, qui nec præceditur hesterno, nec excluditur crastino. In hoc autẽ seculo voluuntur dies, & alij transeunt, & alij veniunt, nullus manet. Et momenta quibus loquimur, inuicẽ se expellunt, nec stat prima syllaba, vt sonare possit secunda. Ex quo loquimur aliquantum senuimus, & sine vlla dubitatione senior sum modò quàm manè: ita nihil stat, nihil fixum manet in tẽpore. Amare itaque debemus per quẽ facta sunt tempora, vt liberemur à tempore, & figamur in æternitate, vbi iam nulla est mutabilitas temporum. Magna igitur misericordia Domini nostri Iesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quem facta sunt tempora: factum esse inter omnia, per quem facta sunt omnia, factum esse quod fecit. Factus est enim quod fecerat: factus est homo qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat. Secundum hanc dispensationem iam venerat hora natiuitatis, & natus erat: sed nondum venerat hora passionis, ideo nondũ † passurus erat. Denique vt noueritis nõ necessitatem, sed potestatem morientis: propter nonnullos hoc loquor, qui cùm audierint, nondum venit hora eius, ædificantur ad credenda fata, & fiunt corda eorum fatua. Vt ergo noueritis potestatem morientis, ipsam passionem recolite, crucifixum intuemini. Dixit in ligno pendẽs: Sitio. Illi hoc audito, in arundine per spongiam obtulerunt ei acetum in cruce: accepit & ait, Perfectum est. Et inclinato capite, reddidit spiritum. Videtis potestatem morientis, quia hoc expectabat [volens,] donec omnia complerentur quæ de illo prædicta fuerant ante mortem futura. Dixerat enim Propheta: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto: expectabat vt hæc omnia complerentur. Posteaquam completa sunt, dixit: Perfectum est: & absscessit potestate, quia non venerat necessitate. Ideo quidã plus mirati sunt istã potestatem morientis, quàm potẽtiam miracula facientis. Ventum est enim ad crucẽ, vt corpora deponerentur de ligno, quoniam sabbatum illucescebat: & inuenti sunt latrones viuentes. Supplicium quippe crucis ideo durius erat, quia diutius cruciabat, & omnes crucifixi lõga morte necabantur. Illi autem, ne remanerent in ligno, cruribus fractis coacti sunt mori, vt possent inde deponi. Dominus autem inuentus est mortuus, & admirati sunt omnes. Et qui cum viuum contempserunt, mortuũ sic mirati sunt, vt dicerent quidam: Verè filius Dei est hic. Vnde est & illud fratres, vbi air quærentibus [se,] Ego sum: & illi retro † redeuntes omnes ceciderunt. Erat ergo in illo potestas summa. Nec hora cogebatur mori: sed horam expectabat qua opportunè fieret voluntas, non qua inuiti impleretur necessitas. *De turba autem multi crediderunt in eum.* Humiles & pauperes saluos faciebat Dominus. Principes infaniebant: & ideo medicum non solùm nõ agnoscebãt, sed etiã occidere cupiebant. Erat quædam turba quę suã ægritudinem citò vidit, & illius medicinã A sine dilatione cognouit. Videte quid sibi dixerit turba ipsa commota miraculis. *Nunquid Christus cùm venerit, plura signa facturus est?* Vtique si duo non erunt, hic est crediderunt ergo in eum dicentes ista. Principes verò illi audita multitudinis fide, & eo murmure quo Christus glorificabatur: *Misernnt ministros, vt apprehenderent eum.* † Quem apprehenderent? Adhuc nolentem. Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, missi sunt vt audirent docentem. Quid docentem? *Dicit ergo Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Quod modò vultis facere, facturi estis, sed non modò: quia modò nolo. Quare adhuc modò nolo? Quia adhuc modicum tẽpus vobiscum sum: *Et tunc vado ad eum qui me misit.* Implere debeo dispẽsationem meam, & sic peruenire ad passionem meam. *Quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire.* Hic iam resurrectionem suam prędixit: noluerunt enim agnoscere præsentem, & postea quæsierunt, cùm viderent in eum multitudinẽ iam credentem. Magna enim signa facta sunt, etiã cùm Dominus resurrexit, & ascendit in cælum. Tunc per discipulos facta sunt magna, sed ille per illos, qui & p seipsum: ipse quippe illis dixerat: Sine me nihil potestis facere, Quando claudus ille qui sedebat ad portam, ad vocem Petri surrexit, & suis pedibus ambulauit, ita vt homines mirarentur: sic eos allocutus est Petrus, quia non in sua potestate ista fecit, sed in virtute illius, quem ipsi occiderunt. Multi compuncti dixerunt: Quid faciemus? Viderunt enim se ingẽti crimine impietatis afflictos quãdo illum occiderunt, quem venerari & adorare debuerunt: & hoc putabãt esse inexpiabile. Magnum enim facinus erat, cuius cõsideratio illos faceret desperare: sed non debebant desperare, pro quibus in cruce pendens Dominus est dignatus orare. Dixerat enim: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Videbat quosdam suos, inter multos alienos: illis iam perebat veniã, à quibus adhuc accipiebat iniuriam. Non enim attendebat quòd ab ipsis moriebatur, sed quia, p ipsis moriebatur. Multum est quod illis concessum est, & ab ipsis & proipsis, vt nemo de sui peccati dimissione desperet, quãdo illi veniam meruerunt qui Christum occiderunt. Mortuus est Christus pro nobis, sed nũquid à nobis? Atverò illi viderũt Christum suo scelere morientem: & crediderũt in Christum suis sceleribus ingẽscentem. Quousque biberent sanguinem quem fuderãt, de sua salute desperauerunt. Ergo hoc dixit: Quæretis me & non inuenietis, & vbi sum ego, vos nõ potestis venire: qa quęsituri illũ erãt post resurrectionem cõpuncti. Nec dixit, vbi ero: sed vbi sum. Sẽper enim ibi erat Christus, quòd fuerat rediturus: sic enim venit vt non recederet. Vnde alio loco ait: Nemo ascendit in cælum nisi qui descẽdit de cælo, filius hominis qui est in cælo: nõ dixit, qui fuit in cælo. In terra loquebatur, & in cælo se esse dicebat. Sic venit, vt inde non abscederet: sic rediit, vt nos non derelinqueret. Quid miramini? Deus hoc facit. Homo enim secundum corpus in loco est, & de loco migrat, & cùm ad alium locum venerit, in eo loco vnde venit nõ † est: Deus autem implet omnia, & vbique totus est, nõ secundum spatia tenetur locis. Erat tamen Christus secundum visibilem carnẽ in terra, secũdum inuisibilem maiestatẽ in cælo & in terra: ideo air, Vbi ego sum, vos nõ potestis venire. Nec dixit, nõ poteritis, sed, nõ potestis: tales enim tunc erãt qui nõ possent. Nã vt sciatis nõ hoc ad desperationem dictũ, & discipulis suis dixit tale aliquid: Quò ego vado, vos nõ potestis venire: cùm pro illis orãs dixerit: Pater, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecũ. Denique hoc Petro expostit, & air illi: Quò ego vado nõ potes me seq modò, sequeris autẽ postea. *Dixerũt ergo Iudæi*; nõ ad ipsum, sed *ad semetipsos: Quò hic iturus est*

rus est quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem A *gentium iturus est, & docturus gentes?* Non enim sciebant quod dixerunt, sed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat Dominus ad gentes, non præsentia corporis sui, sed tamen pedibus suis. Qui erant pedes eius? Quos pedes conculcare volebat persequendo Saulus, quando ei caput clamabat, Saule Saule, quid me persequeris. *Quò est hic sermo, quem dixit, Quæretis me & non inuenietis, & vbi ego sum, vos non potestis venire?* Vnde hoc dixit Dominus, nesciebat, & tamen aliquid quod futurum erat, nescientes prænunciauerunt. Dixit enim hoc Dominus, quia locũ, si tamen dicendus est locus, id est, sinum patris vnde nunquam † discessit vnigenitus filius, nõ illi nouerãt, nec cogitare idonei erãt vbi erat Christus, vnde nõ recessit Christus, quò rediturus erat Christus, vbi manebat Christus. Vnde hoc cordi humano cogitare, † aut linguę explicare? Hoc ergo illi nullo modo intellexerũt, & tamen ex hac occasione falutem nostram prędixerũt: quòd Dominus iturus esset ad dispersionem gentium, & impleturus quod legebant & non intelligebant: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in obauditu auris obediuit mihi. Illi non audierunt in quorum oculis fuit, illi audierunt in quorum auribus sonuit. Illius enim Ecclesię venturæ de gentibus typum gerebat mulier quę fluxum sanguinis patiebatur: tangebat & non videbatur, nesciebatur & sanabatur. Figura quippe erat, quòd Dominus interrogauit: Quis me tetigit? Quasi ignorans ignoratam sanauit. Sic fecit & gẽtibus. Non eum didicimus in carne, & meruimus carnẽ eius mãducare, & in carne eius mẽbra esse. Quare? Quia misit ad nos. Quos? Præcones suos, discipulos suos, seruos suos, redemptos suos quos creauit, sed quos & redemit fratres suos. Totum parum dixi, membra sua, scipsum: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. Tamen secundum speciem corporis quam Iudæi viderunt & contempserunt, nõ apud nos fuit Christus: quia & hoc de illo dictum erat, sicut Apostolus di- C cit, Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatẽ Dei, ad cõfirmandas promissiones patrum. Ad illos debuit venire, à quorum patribus & quorum patribus est promissus: ideo & ipse sic air: Non sum missus nisi ad oues quæ perierũt domus Israël. Sed quid dicit Apostolus in sequenti? Gentes autem super misericordia glorificare Deum. Quid & ipse Dominus? Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili. Qui dixerat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël: quomodo habet alias oues ad quas nõ est missus, nisi quia significauit præsentiam corporalem nõ se missum exhibere nisi solis Iudęis, qui viderũt & occiderũt? Et multi tamen inde & antea & postea crediderũt. Messis prima de cruce ventilata est, vt esset semen vnde alia messis consurgeret. Nunc verò cùm fama Euangelij, & bono eius odore excitati, credunt fideles eius p omnes gẽtes, erit expectatio gentiũ, quãdo † veniet qui iam venit, quando ab omnibus † videbitur, qui tũc à quibusdã visus nõ est, à quibusdã visus est: quando veniet iudicaturus qui venit iudicandus, quãdo veniet discreturus, q venit vt nõ discerneretur. Nõ enim ab impiis Christus est discretus, fed cum impiis iudicatus, de illo enim dictũ est: Inter iniquos reputat⁹ est. Latro euasit. Christus damnatus est. Accepit indulgentiã crimino sius, damnatus est qui omniũ crimina cõfitentium relaxauit: tamen & ipsa crux si attẽdas, tribunal fuit. In medio enim iudice cõstituto, vnus latro qui credidit liberatus: alter qui insultauit, damnatus est. Iã significabat quod factur⁹ est de viuis & mortuis, alios positurus ad dexterã, alios ad sinistrã. Similis ille latro futuris ad † sinistrã, similis alter futuris ad † dexterã. Iudicabatur, & iudiciũ minabatur.

Ab eo loco vbi ait, In nouissimo autem die festi vitatis stabat Iesus & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: vsque ad id quod ait, Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.

TRACTATVS XXXII.

INTER dissensiones & dubitationes Iudęorum de Domino Iesu Christo, inter cętera quæ dixit, quibus alij confunderentur, alij docerentur: *Nouissimo illius festiuitatis die*, (tunc enim ista agebantur,) quæ appellatur scenopegia, id est, tabernaculorum constructio, de qua festiuitate iam antè memini cùm de vestra fuisse dissertum: vocat Dominus Iesus Christus, & hoc nõ vtcunque loquendo, sed clamando, vt qui stit veniat ad eum. Si stimus, veniamus, & nõ pedibus, sed affectibus, nec migrando, sed amando veniamus: quanquam secũdum interiorem hominem & qui amat migrat. Et aliud est migrare corpore, aliud corde. Migrat corpore, qui B motu corporis mutat locum: migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas: nõ ibi es, vbi eras. Clamat ergo nobis Dominus: *Si sitit e- Io. 7. 39. nim & clamabat: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuæ.* Quid hoc esset, quando Euãgelista expositt, immorari non debemus. Vnde enim dixerit Dominus: Si quis sitit, veniat ad me & bibat, & qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: consequenter exposuit Euangelista, dicens: *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim fuerat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.* Est ergo sitis interior & venter interior, quia est homo interior. Et ille quidem interior inuisibilis, exterior autem visibilis: sed melior interior quàm exterior. Et quod nõ videtur, hoc plus amatur: cõstat enim plus amari hominem interiorem quàm exteriorem. Vnde hoc cõstat? Vnusquisque in seipso probet. Quamuis enim qui malè C viuunt, animos suos corpori addicãt, viuere tamen volunt, quod non est nisi animi: magisque seipsos indicãt qui regunt, quàm illa quę † reguntur. Regunt enim animi, reguntur corpora. Gaudet quisque voluptate, & capit de corpore voluptatem. Sed separa animum, nihil restat in corpore quod gaudeat: & si de corpore gaudet, animus gaudet. Si gaudet de domo sua, de se non debet gaudere? Et si habet animus vnde delectetur extrinsecus, sine deliciis manet intrinsecus? Omnino contristat plus amare hominem animam suam quàm corpus sus: sed & in alio homine plus amat homo animã quàm corpus. Quid enim amatur in amico, vbi est amor syncerior & castior? Quid amatur in amico, animus an corpus? Si fides amatur, animus amatur: si beneuolentia amatur, beneuolentiæ fedes animus est. Si hoc amas in altero, quia & ipse amat te, animum amas, quia non caro sed animus amat. Ideo enim amas, quia te amat: quęre vnde te amet, & vides quid amas. Plus ergo amatur, D & nõ videtur. Aliquid etiam volo dicere, vbi magis apparebat dilectioni vestræ quantũ ametur animus, & quẽadmodum corpori præponatur. Illi ipsi lasciui amatores, qui pulchritudine corporum delectantur, & forma membrorũ accẽduntur, tũc amãt amplius quãdo amãtur. Nã si amet & sentiat quia odio habetur, magis irascitur quàm diligit. Quare magis irascitur quam diligit? Quia non ei redditur quod impendit. Si ergo ipsi corporum amatores redamari se volunt, & hoc magis eos delectat si amẽtur, quales sunt amatores animorum? Et si magni sunt amatores animorũ, quales sunt amatores Dei, qui pulchros animos facit? Sicut enim anim⁹ facit decus in corpore, sic De⁹ in animo. Nõ enim facit corpori vnde ametur nisi animus, qui cùm migrauerit, ca-

dauer horrescis : & quantumcunque pulchra illa membra dilexeris, sepelire festinas. Decus ergo corporis, animus : decus animi, Deus. Clamat ergo Deus vt veniamus & bibamus, si intus sitiamus: & dicit, quia cùm biberimus, flumina aquæ viuę fluent de vētre nostro. Vēter interioris hominis, conscientia cordis est. Bibito ergo isto liquore, † reuiuiscit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit: etiā ipsa fons erit. † Quid est fons, & quid est fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia, qua vult cōsulere proximo. Si enim puret, quia quod bibit soli ipsi debet sufficere : non fluit aqua viua de vētre eius. Si autem proximo festinat cōsulere: rideo nō † siccat, quia manat. Videmus nunc quid sit quod bibunt, qui credunt in Domino : quia vtique Christiani sumus, & si credimus, bibimus. Et vnusquisq; in scipso debet agnoscere si bibit, & si viuit ex eo quod bibit: non enim nos deserit fons, si non deseramus fontem. Expositor Euangelista, vt dixi, vnde Dominus clamasset, ad qualem potum inuitasset, & quid bibentibus propinasset, dicens: Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum: nondū enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Quem dicit spiritum, nisi sanctum spiritum? Nam vnusquisque homo habet in se proprium spiritum, de quo loquebar cùm animum commendarem : animus enim cuiusque, proprius est spiritus eius, de quo dicit Apostolus : Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Deinde adiunxit : Sic & quæ Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei. Nostra nemo scit nisi spiritus noster. Nō enim noui quid cogitas, aut tu quid cogito: ipsa enim sunt propria nostra, quę interius cogitamus, & cogitationū vniuscuiusq; hominis ipsius spiritus testis est. Sic & quę Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei. Nos cum spiritu nostro, Deus cum suo : ita tamen vt Deus cum suo spiritu sciat etiam quid agatur in nobis, nos autem sine eius spiritu scire non possumus quid agatur in Deo. Deus autem scit in nobis, & quod ipsi nescimus in nobis. Nam infirmitatem suam Petrus nesciebat, quando à Domino quòd ter esset negaturus audiebat: & æger se nesciebat, medicus ægrum sciebat. Sūt ergo quædam quæ Deus nouit in nobis, nescientibus nobis: tamen quantum ad homines pertinet, nemo sic se nouit quomodo ipse homo. Alius nescit quid in illo agatur, sed spiritus eius nouit. Accepto autē spiritu Dei, discimus & quid agatur in Deo : non totum, quia non accepimus totum. De pignore multa nouimus : pignus enim accepimus, & hui⁹ pignoris plenitudo posthęc dabitur. Interim in hac peregrinatione pignus nos † consolatur, quia qui nos dignatus est oppignerare, multum paratus est dare. Si talis est arrha, quid est cui⁹ est arrha? Sed quid est quod ait, Nō erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus? In euidēti est intellectus. Nō enim non erat spiritus Dei, qui erat apud Deum : sed nondum erat in eis qui crediderant in Iesum. Ira enim disposuit Dominus Iesus, non eis dare spiritum ipsum de quo loquimur, nisi post resurrectionem suam, & hoc non sine causa. Et forte si quæramus, annuet vt inueniamus: & si pulsemus, aperiet vt intremus. Pietas pulsat, nō manus : quanquam pulsat & manus, si ab operibus misericordiæ non cesset manus. Quæ igitur causa est, cur Dominus Iesus Christus statuerit nō nisi cùm esset glorificatus, dare spiritum sanctum? Quod antequam dicamus vt possumus, prius quærendum est ne quem fortè moueat quomodo nondum erat spiritus in hominibus sanctis, cùm de ipso Domino recens nato legatur in Euangelio, quòd eum in spiritu sancto agnouerit Simeon: agnouerit etiam Anna vidua prophetissa, agnouerit Ioannes ipse qui eum baptizauit. Impletus spiritu sancto Zacharias multa dixit : spiritum sanctum ipsa Maria vt Dominum conciperet, accepit. Multa ergo indicia præcedentia spiritus sancti habemus, antequam Dominus glorificaretur resurrectione carnis suæ. Nō enim alium spiritum etiam prophetæ habuerunt, qui Christum vēturum prænunciauerunt. Sed modus quidam † futurus erat donationis huius, qui omnino antea non apparuerat: de ipso hīc dicitur. Nusquā enim legimus antea cōgregatos homines accepto spiritu sancto, linguis omnium gentium locutos fuisse. Post resurrectionem autem suam, primum quādo apparuit discipulis suis, dixit illis, Accipite spiritum sanctum: de hoc ergo dictum est, Nō erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et insufflauit in faciem eorum, † quo flatu primum hominem viuificauit, & de limo erexit : quo flatu animam membris dedit, significans eum [se] esse, qui insufflauit in faciem eorum vt à luto exurgerent, & luteis operibus renunciarent. Tunc primum post resurrectionem suam Dominus, quam dicit Euangelista glorificationem, dedit discipulis suis spiritum sanctum. Deinde commoratus cum eis quadraginta diebus, vt liber Actuum Apostolorum demonstrat, ipsis videntibus, & videndo deducentibus ascendit in cælum. Ibi peractis decem diebus, die pētecostes misit desuper spiritū sanctum. Quo, sicut dixi, qui fuerant in vno loco congregati, accepto impleti, omnium gentium linguis locuti sunt. Quid ergo fratres, quia modò qui baptizatur in Christo, & credit in Christum, non loquitur omnium gētium linguis, non est credendus accepisse spiritum sanctum? Ablit vt ista perfidia tentetur cor nostrum. Certi sumus omnem hominem accipere *: sed quantum vas fidei attulerit ad fontem, tantum implet. Cùm ergo & modò accipiatur, dixerit aliquis, Quare nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia iam ipsa Ecclesia linguis omnium gentium loquitur. Antea in vna gente erat Ecclesia, vbi omnium linguis loquebatur. Loquēdo linguis omnium, significabat futurum, vt crescendo per gentes, loqueretur linguis omnium. In hac Ecclesia qui nō est, nec modò accipit spiritum sanctum. Præcisus enim & diuisus est ab vnitate membrorum, quę vnitas linguis omnium loquitur. Renunciet sibi, non habet. Nam si habet, det signum quod tunc dabatur. Quid est, det signum quod tunc dabatur? Loquatur omnibus linguis. Respondet mihi: Quid enim? Tu loqueris omnib⁹ linguis? Loquor planè, quia omnis lingua mea est, id est, eius corporis, cuius membrum sum. Diffusa Ecclesia per gētes loquitur omnibus linguis. Ecclesia est corpus Christi, in hoc corpore membrum es. Cùm igitur membrum sis eius corporis quod loquitur omnibus linguis, crede te loqui omnibus linguis. Vnitas enim membrorū charitate concordat: & ipsa vnitas loquitur, quomodo tunc vnus homo loquebatur. Accipimus ergo & nos Spiritum sanctum si amamus Ecclesiam, si charitate compaginatur, si chatholico nomine & fide gaudemus. Credamus fratres, quantum quisque amat Ecclesiam Christi, tantum habet Spiritū sanctū: datus est enim spiritus, sicut Apostolus dicit ad manifestationē. Quam manifestationē? Sicut ipse idem dicit: Quia alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientię secundum eundem spiritū, alij fides in eodem spiritu, alij donatio curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum in eodē spiritu. Multa enim dantur ad manifestationem, sed tu forsitan eorum omnium quæ dixi nihil habes. Si amas, non nihil habes: si enim amas vnitatem, etiam tibi habet quisquis in illa habet aliquid. Tolle inuidiam, & tuum est quod habeo : tollam inuidiam, & meum est quod habes. Liuor separat, sanitas iungit. Oculus solus videt in corpore, sed nunquid soli sibi oculus videt? Et manui videt, & pedi

al. *sitiamus*.

al. *Quia est fons, vel quis est fl.*

al. *fecundat.*

1. Cor. 2. c. 11.

Matth. 26. 8. 75.

al. *consolatur.*

Luc. 2. d. 25.

Ibid. c. 3. 6. Luc. 1. d. 41.

Ioan. 20. c. 22.

Gen. 2. 7. *aliqui.*

Act. 1. 4.

Num. 5. 25.

spiritus sanctus.

Rom. 6. 6. 9.

1. Cor. 12. 4. 7.

Ibid. 8. 11.

pedi videt, & cæteris membris videt : nō enim si aliquis ictus in pedem veniat, auertit se oculus inde vt nō præcaueat. Rursus sola manus operatur in corpore. Sed nūquid sibi soli operatur? Et oculo operatur, nam si ictus aliquis veniens non eat in manū, sed tantùm in faciem, nunquid dicit manus, non me moueo, quia non tendit ad me? Sic pes ambulando omnibus membris militat: membra cætera tacent, & lingua omnibus loquitur. Habemus ergo Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam: amamus autē, si in eius compage & charitate cōsistimus. Nam ipse Apostolus cùm dixisset diuersa dona dari diuersis hominibus, tanquam officia quorumque membrorum : Adhuc, inquit, supereminentiorem viam vobis demonstro: & cœpit loqui de charitate. Præposuit eam linguis hominum & angelorum, præposuit miraculis fidei, præposuit scientiæ & prophetiæ, præposuit etiam illi magno operi misericordię, quo sua quę possidet distribuit quisque pauperibus : & ad extremum præposuit eam etiam corporis passioni. His omnibus tam magnis rebus præposuit charitatem. Ipsum habeto, & cuncta habebis: quia sine illa nihil⁹ proderit, quicquid habere potueris. Quia verò ad Spiritum sanctū pertinet charitas de qua loquimur, (quæstio enim modò in Euangelio de Spiritu Sancto retractatur:) audi Apostolū dicētē, Charitas Dei diffusa est in cordib⁹ nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quare ergo Dominus spiritū, cuius maxima beneficia sunt in nobis, quia charitas Dei per ipsum diffusa est in cordibus nostris, post resurrectionē suā dare voluit? Quid significauit? Vt in resurrectione nostra charitas nostra flagret, & ab amore seculi separetur, vt tota currat in Deum. Hic enim nascimur & morimur, hoc nō amemus: charitate migremus, charitate sursum habitemus, charitate illa qua diligimus Deū. Nihil aliud in hac vita nostræ peregrinationis meditemur, nisi quia & hīc nō semper erimus, & ibi nobis locū bene viuēdo præparabimus, vnde nunquā migremus. Dominus enim noster Iesus, posteaquā resurrexit, iam nō moritur, mors illi vltrà, sicut Apostolus dicit, nō dominabitur. Ecce quod amemus si viuimus, si in ipsum credimus qui resurrexit. Et dabit nobis nō quod hic amāt homines, qui Deū non amāt, aut tanto plus amant, quāto illum minus amāt: tanto autem hoc minus amāt, quāto illum plus amant. Sed videamus quid nobis promisit. Nō diuitias terrenas & temporales, nō honores & potestates in seculo isto: videtis enim omnia hęc dari & hominibus malis, ne magnipendantur à bonis. Non ipsam postremò corporis sanitatem, non quia ipse illam non dat, sed quia vt videtis & pecoribus dat. Nō vitam longam. Quid est enim longum quod aliquādo finitur? Non pro magno nobis credētibus promisit longæuitatem, aut decrepitā senectutem : quam omnes optāt antequam veniat, omnes de illa cùm venerit murmurant. Nō pulchritudinem corporis, quam vel corporis morbus, vel ipsa senectus quæ optatur exterminat. Vult esse pulcher, & vult esse senex : ista duo desideria sibi inuicē concordare non possunt. Si senex eris, pulcher nō eris. Quando senectus venerit, pulchritudo fugiet: & in vno habitare non possunt vigor pulchritudinis, & gemitus senectutis. Omnia ergo ista non nobis promisit, qui dixit, Qui credit in me, veniat & bibat: &, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vitam æternam promisit, vbi nihil timeamus, vbi non conturbemur, vnde non migremus, vbi non moriamur : vbi nec decessor plāgatur, nec succedor speretur. Quia ergo tale est quod nobis promisit amantibus, & Spiritus sancti charitate feruentibus : ideo ipsum spiritum noluit dare, nisi cùm esset glorificatus, vt in suo corpore ostenderet vitam, quam modò non habemus, sed in resurrectione speramus.

Ab eo loco vbi ait, Ex illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius : vsque ad id quod ait, Nec ego te condemnabo. Vade & amplius noli peccare.

TRACTATVS XXXIII.

EMINIT charitas vestra, sermone pristino ex occasione lectionis Euāgelicæ locutos nos esse vobis de Spiritu sancto. Ad hunc potādūm cùm Dominus inuitasset credētes in se, loquēs inter eos qui illum tenere cogitabāt, & interficere cupiebant, nec valebant, quia ille nolebat. Cùm ergo hæc locutus esset, nata est de illo in turba dissensio, aliis putantibus quòd ipse esset Christus, aliis dicentibus, quia de Galilæa nō exurget Christus. Qui verò missi fuerant, vt eum tenerent, redierunt immunes à crimine, & pleni admiratione: nam & testimonium perhibuerunt diuinæ doctrinę eius, cùm dicerent à quibus missi fuerant, *Quare non adduxisti eum? Responderunt enim nunquam se audisse hominem sic locutum.* Non enim quisquam sic loquitur homo. Ille autem sic locutus est, quia Deus erat & homo. Tamē Pharisei testimonium eorum repellentes, dixerunt eis: *Nunquid & vos seducti estis?* Videmus enim delectatos vos esse sermonibus illius. *Nunquid aliquis de principibus credidit in eū, aut ex Pharisęis? Sed turba hæc quæ nō nouit legem, maledicti sunt.* Qui nō nouerāt legē, ipsi credebant in eū qui miserat legē : & eum qui miserat legē, cōtemnebant illi qui docebant legem, vt impleretur quod dixerat ipse Dominus: Ego veni vt non videntes videāt, & videntes cæci fiant. Cæci enim facti sunt Pharisei doctores, illuminati sunt populi nescientes legem, & in authorem legis credentes. *Nicodemus tamen vnus ex Pharisęis, qui ad Dominum nocte venerat.* & ipse non quidem incredulus, sed timidus : nam ideo * nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & sciri † nolebat : respondit Iudæis, *Nūquid lex nostra iudicat hominē, nisi audierit ab ipso prius & cognouerit quid faciat?* Volebant enim illi peruersè ante esse damnatores quàm cognitores. Sciebat enim Nicodemus, vel potius credebat, quia si ritummodo eum vellent patiēter audire, fortè similes fierēt illis qui missi sunt tenere, & maluerūt credere. *Illi resposderunt.* ex præiudicio cordis sui, quod & illis : *Nunquid & tu Galilæus es?* Id est, quasi à Galilæo seductus. Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth ciuitate erant parentes eius. Secundum Mariam dixi parentes, nō secundum virile semen: nō enim quęsiuit in terra nisi matrem, qui iam habebat desuper patrē. Nam vtraq; eius natiuitas mirabilis fuit : diuina sine matre, humana sine patre. Quid ergo illi quasi legis doctores ad Nicodemū dixerunt? *Scrutare scripturas, & vide quia propheta à Galilæa nō surgit.* Sed Dominus prophetarum inde surrexit.

CAPVT VIII.

REVERSI *sunt*, inquit Euangelista, *vnusquisq; in domum suam. Inde Iesus perrexit in montem.* in mōtem autem Oliueti: in montem fructuosum, in montem vinguenti, in montem chrismatis. Vbi enim decebat docere Christum nisi in mōte Oliueti? Christi enim nomen à chrismate dictū est. Χεῖσμα autē Græcè, Latinè vnctio nūcupatur. Ideo autem nos vnxit, quia luctatores cōtra diabolū fecit. *Et diluculo iterū venit in templū, & omnis populus venit ad eū, et sedēs docebat eos.* & nō tenebatur, quia nondū pati dignabatur. Nūc iá attēdite, vbi ab inimicis tentata sit Domini mansuetudo. *Adducūt autē illi Scribæ & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mādauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hæc autem dicebant tentantes eum, vt possēnt accusare eum.* Vnde accusare? Nunquid ipsum in aliquo facinore deprehenderāt, aut illa mulier ad eum aliquo modo pertinuisse dicebatur?

Quid est ergo tentantes eum, vt possent accusare eum? A
al. intelligimus. al. præmanuisse. †Intelligamus, fratres, admirabilem mansuetudinem in Domino † fuisse. Animaduerterunt eum nimium esse mitem, nimium esse mansuetum: de illo quippe fuerat antè prædictum, Accingere gladio tuo circa femur tuũ, potentissimè. Specie tua & pulchritudine tua intende, prosperè procede, & regna: Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Ergo attulit veritatẽ vt doctor, mansuetudinem vt liberator, iustitiã vt cognitor. Propter hæc eum esse regnaturũ in Spiritu sancto propheta prædixerat. Cùm loqueretur, veritas agnoscebatur: cùm aduersus inimicos non moueretur, mansuetudo laudabatur. Cùm ergo de duob⁹ iftis, id est, de veritate & mãsuetudine eius inimici liuore & inuidia torquerentur: in tertio, id est iustitia, scandalum posuerunt. Quare? Quia lex iusserat adulteros lapidari: & vtique lex quod iniustum erat iubere nõ poterat. Si quis aliud diceret quàm lex iusserat, iniustus deprehenderetur. Dixerunt ergo apud semetipsos, Verax putatur, mansuetus videtur: de B
Pſal. 44. a. 4. iustitia illi quærenda calumnia est. Offeramus ei mulierẽ in adulterio deprehensam, dicamus quid de illa in lege præceptum sit. Si eam iusserit lapidari, mãsuetudinem nõ habebit: si eam dimitti censuerit, iustitiã nõ tenebit. Vt autem mãsuetudinem, inquiunt, nõ perdat, in qua iam populis amabilis factus est, sine dubio eam dimitti debere dicturus est. Hinc nos inuenim⁹ accusandi occasionem, & eum reum facimus tanquam legis præuaricatorem: dicentes ei, Hostis es legis, contra Moysen respondes, imò contrà eum qui per Moysen legem dedit. Reus es mortis, cum illa & tu ipse lapidãdus. Posset his verbis atque his sententiis inflammari inuidia, feruere accusatio, flagitari damnatio. Sed cui hoc? Peruersitas rectitudini, falsitas veritati, corruptũ cor cordi recto, stultitia sapientię. Quando illi laqueos præpararẽt, in quos non prius ipsi caput inijcerent? Ecce Dominus in respondendo, & iustitiam seruaturus est, & à mansuetudine nõ recessurus. Non est captus cui † tendebatur, sed C
al. tendebat, & pro. potius capti sunt qui tendebant: quia in eũ qui eos posset de laqueis eruere, non credebant. Quid ergo respõdit Dominus Iesus? Quid respondit veritas? Quid respõdit sapientia? Quid respondit ipsa cui calumnia parabatur iustitia? Non dixit non lapidetur, ne contra legem
Lucæ 19. b. 10. dicere videretur. Absit autẽ vt diceret, lapidetur: venit enim non perdere quod inuenerat, sed quærere quod pericrat. Quid ergo respondit? videte quàm plenum sit iustitia, plenum mansuetudine & veritate. *Qui sine peccato est vestrum*, inquit, *prior in illam lapidem mittat*. O responsio sapientię! Quomodo eos intromisit in se? Foris enim calumniabantur, seipsos intrinsecus non perscrutabantur. Adulteram videbãt, se non perspiciebãt. Præuaricatores legis legẽ impleri cupiebant, & hoc calumniando: non verè, tãquam adulteram [à] castitate damnando. Audistis Iudæi, audistis Pharisæi, audistis legis doctores legis custodem, sed nõ dum intellexistis legislatorem. Quid vobis aliud significat cùm digito scribit D
Exod. 31. d. 18. in terra? Digito enim Dei lex scripta est, sed propter duros in lapide scripta est. Nũc iam Dominus in terra scribebat, quia fructum quærebat. Audistis ergo impleatur lex, lapidetur adultera. Sed nunquid in illa punièda, lex implenda est à punientibus? Considereat se vnusquisq; vestrum, intret in semetipsum, ascẽdat tribunal mẽtis suæ, constituat se ante conscientiam suam, cogat se confiteri. Scit enim qui sit: quia nemo scit hominum quæ sunt
2. Cor. 2. c. 11. hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Vnusquisque in se intẽdens, peccatorem se inuenit. Ita planè. Ergo aut istam dimittite, aut simul cum illa pœnam legis excipite. Si diceret non lapidetur adultera, iniustus cõuinceretur: si diceret lapidetur, mansuetus non videretur. Dicat quod dicere debet, & mãsuetus & iustus: Qui Ioã. 8. a. 7
sine peccato est vestrum, prior in illam lapidem mittat. Hæc vox iustitiæ est. Puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus: impleatur lex, sed non à præuaricatoribus legis. Hæc vox omnino iustitiæ est, qua iustitia illi tanquã trabali telo percussi, sese inspiciẽtes & reos inuenientes, *Vnus post vnum omnes recesserunt*. Relicti sunt duo, misera & misericordia. Dominus autem cùm eos illo telo iustitiæ percussisset, nec dignatus est cadentes attendere: sed aucrso ab eis obtutu, *Rursũ digito scribebat in terra*. Relicta autem sola illa muliere, omnibus quæ abeuntibus, *Lenauit oculos suos ad mulierem*. Audiuimus vocem iustitiæ, audiamus & mansuetudinis. Plus enim credo territa erat illa cùm audisset à Domino dictum, qui sine peccato est vestrum, prior in illam mittat lapidem. Illi ergo attendentes se, & accessu ipso confessi de se: reliquerant mulierem cum grandi peccato, ei qui erat sine peccato. Et quia illa hoc audierat, Qui sine peccato est, prior in illam lapidem mittat: ab illo se sperabat puniẽdam, in quo peccatum inueniri non poterat. Ille autem qui aduersarios eius repulerat lingua iustitiæ, lenans in eam oculos mansuetudinis, *Interrogauit eam: Nemo te* Ioã. 8. a. 10. *condemnauit? Respondit illa, Domine, nemo. Et ille, Nec ego te condemnabo*. à quo te fortè damnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti. Nec ego te condemnabo. Quid est Domine? Faues ergo peccatis? Non planè ita. Attende quod sequitur: *Vade, deinceps iã noli peccare.* Ergo & Dominus damnauit, sed peccatũ, non hominẽ. Nã si peccatorum fautor esset, diceret, nec ego te cõdemnabo, vade & viue vt vis: de mea liberatione esto secura, ego quãtumcunq; peccaueris, te ab omni pœna et iam gehennę & inferni † tortoribus liberabo. Non hoc al. tormentibus. dixit. Intendant ergo qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatẽ: etenim dulcis & rectus Dominus. Amas quòd dulcis est, time quòd rectus est. Tãquam mansuetus dixit, tacui: sed tanquam iustus, nunquid semper tacebo? Misericors & miserator Dominus. Ita planè. Adhuc adde, lõganimis, adhuc adde, & multum misericors: sed time quòd est in nouissimo & verax. Quos enim modò sustinet peccantes, iudicaturus est cõtemnentes. An diuitias longanimitatis & mãsuetudinis eius contemnis, ignorans quia patientia Dei ad pœnitentiã te adducit? Tu autem secundũ duritiã cordis tui & cor impenitẽs, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Mansuetus Dominus, longanimis Dominus, misericors Dominus: sed & iustus Dominus, & verax Dominus. Largitur tibi spatium correctionis, sed tu plus amas dilationẽ quàm emẽdationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto: & hodiernum diem in malitia peregisti, vel cras mutare. Semper expectas, & de misericordia Dei tibi plurimum policeris: quasi ille qui tibi per patientiã promisit indulgentiam, promiserit tibi etiam prolixiorem vitã. Vnde scis quid pariat crastinus dies? Rectè dicis in corde tuo, quando me correxero, Deus mihi omnia peccata dimittet. Negare nõ possumus, quòd correctis atque cõuersis indulgentiã Deus promisit. Nam in quo propheta mihi legis, quia promisit correcto indulgentiam: non mihi legis, quia promisit tibi Deus longam vitam. Ex vtroque igitur homines pericli tantur, & sperando & desperando: contrariis tebus, contrariis affectionibus. Sperando qui decipitur? Qui dicit, Bonus est Deus, misericors est Deus: faciam quod mihi placet, quod libet, laxem habenas cupiditatibus meis, impleã desideria animæ meæ. Quare hoc? Quia misericors est Deus, bonus est Deus, mãsuetus est Deus. Speisti pericli tantur. Desperatione autem, qui cùm inciderint in grauia peccata, putantes sibi non posse iam

se iam ignosci pœnitentibus, & statuentes se ad damna- A
tionem sine dubio destinatos, dicunt apud semetipsos: Iam damnandi sumus. Quare non quod volumus facimus? animo gladiatorum ferro destinatorum. Ideo mœsti sunt desperatione: iam enim quod timeant non habẽt, & vehemẽter timendi sunt. Istos desperatio necat, spes illos: Inter spem & desperationem fluctuat animus. Metuendum est ne te occidat spes, & cùm multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, & cùm putas iam tibi non ignosci quæ grauia commisisti, non agas pœnitentiam, & incurras in iudicem sapientiam, quæ dicit: Et ego vestræ perditioni superridebo. Quid ergo agit Do- Prouer. 1. c. 26. Ecclesi. 8. 2.
minus cum periclitantibus vtroq; morbo? Illis qui spe periclitantur, hoc dicit: Ne tardes conuerti ad Dominum, neq; differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictę disperdet te. Illis qui de- Ecclesi. 8. 2. 17.
sperationę periclitãtur, quid dicit? In quacunq; die inquus cõuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar. B
Propter illos ergo qui desperatione periclitãtur, proposuit indulgentiæ portũ: proper illos qui spe periclitantur & dilationibus illudũtur, fecit diem mortis incertũ. Quãdo veniat vltimus dies, nescis. Ingratus es, quia hodiernũ habes in quo corrigaris? Sic ergo ad istã mulierẽ: Ioã. 8. a. 11. Nec ego te condemnabo: sed facta secura de præterito, caue futura. Nec ego te condemnabo. Delcui quod cõmisisti, obserua quod præcepi, vt inuenias qđ promisi.

De eo quod dictum est, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

TRACTATVS XXXIIII.

al. iuuenti. VOD modò audiuimus & intenti accepimus, cùm sanctum Euangelium legeretur, non dubito quòd omnes etiam intelligere conati sumus: & quisq; nostrum de re tam magna quę lecta est, pro suo modulo cepit quod potuit, & posito pane verbi, nemo est qui se queratur nihil gustasse. Sed iterum non dubito, quia difficilè quisquam est qui totum intellexerit. Tamen etiam si est qui omuia verba Domini nostri Iesu Christi modò ex Euangelio recitata satis intelligat; toleret ministeriũ nostrum, quousque si possumus illo adiuuante tractando faciamus, vt vel omnes vel multi intelligant, quod Ioã. 8. a. 12. se pauci intellexisse lætantur. Quod ait Dominus, *Ego sum lux mundi*: clarum puto esse eis qui habent oculos, vnde huius lucis participes fiãt. Qui autem non habent oculos nisi in sola carne, mirãtur quod dictum est à Domino Iesu Christo: Ego sum lux mundi: & fortè nõ desit qui dicat apud semetipsum: Nũquid fortè Dominus Christus est sol iste, qui ortu & occasu peragit diẽ? Non enim defuerunt hæretici qui ista senserunt. Manichæi solem istum oculis carneis visibilem, expositum & publicum non tantùm hominibus, sed etiam pecoribus ad videndum Christum Dominum esse putauerunt. Sed catholicæ Ecclesiæ recta fides improbat tale commentum, & diabolicam doctrinam esse cognoscit. Nec so- D
lùm agnoscit credendo, sed in quibus potest conuincit etiam disputando. Improbemus itaque huiusmodi errorem, quem sancta ab initio anathematizauit Ecclesia. Non arbitremur Dominum Iesum Christum hunc esse solem quem videmus oriri ab oriente, occidere in occidẽte: cuius cursui nox succedit, cuius radij nube obumbrantur, qui certa de loco in locum motione commigrat. Non est hoc Dominus Christus. Non est Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Est ergo lux, quæ fecit hanc lucem. Hãc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus: vt ad ipsam duce ipsa aliquando veniamus, & in illa ita veniamus,

nis. Nube tegitur, non vt obscuretur, sed vt temperetur. Loquês ergo per nubem carnis lumen indeficiens, [lumen scilicet æ,] lumen sapientiæ, ait hominibus: Ego sum lumen mundi. *Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris: sed habebit lumen vitæ.* Quomodo te abstulit ab oculis carnis, & reuocauit ad oculos cordis? Non enim sufficit dicere, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen: addidit enim, vitæ: sicut ibi dictum est, quoniam apud te est fons vitæ. Videte itaq; fratres mei, quomodo verba Domini cum illius psalmi veritate cõcordent: & ibi lumen positum est cum fonte vitæ, & à Domino dictum est lumen vitæ. In istis autem vsibus corporalibus aliud est lumen, aliud fons. Fõtem fauces quærunt, lumen oculi. Quando sitimus, quærimus fontem: quando in tenebris sumus, quærimus lumen: & si fortè nocte sitiamus, lumen accêdimus vt ad fontem veniamus. Nõ est sic apud Deum. Quod lumen est, hoc est fons. Qui tibi lucet vt videas, ipse tibi manat vt bibas. Videtis ergo fratres mei, videris si int' videtis, quale hoc lumen est de quo Dominus dicit: Qui me sequitur, nõ ambulabit in tenebris. Sequere istum solem, videamus si non ambulabis in tenebris. Ecce oriendo exit ad te ille, cursu suo ad occidentem pergit. Tibi fortè ad orientem profectio est: nisi tu in contrariam partem pergas, non quà ille tendit, sequendo eum profectò errabis, & pro oriente occidêtem tenebis. Tu eum in terra si sequaris, errabis: nauta si eum in mari sequatur, errabit. Postremò videtur tibi sequendum esse solẽ, & tẽdis etiam ipse ad occidentẽ, quò & ille tẽdit. Videamus cùm occiderit, si nõ ambulabis in tenebris. Vide quemadmodũ & si nolueris eum deferere tu, ipse te deferet, seruitutis suæ necessitate peragens diem. Dominus autẽ noster Iesus Christus interim & cùm per carnis nubem non omnibus apparebat, per sapientię potestatẽ omnia tenebat. Deus tuus vbiq; totus est: si nõ ab illo facias casum, nunquam à te ipse facit occasum. Qui ergo me, inquit, sequitur, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitę. Quod promisit, futuri temporis verbo posuit. Nõ enim ait, habet: sed habebit, inquit, lumen vitæ. Nõ ait tamen, qui sequetur me, sed qui sequitur me. In eo quod facere debemus, præsens tẽpus posuit: quod autẽ promisit faciẽtibus, futuri temporis verbo significauit. Qui sequitur, habebit. Modò sequitur, pòst habebit: modò sequitur per fidẽ, pòst habebit per speciẽ. Quamdiu enim sum' in corpore, ait Apostolus, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quando per speciem? Cùm habuerimus lumen vitæ, cùm ad illam visionem venerimus, quando nox ista transierit. De illo quippe die qui exorturus est, dictum est: Manè astabo tibi & contemplabor. Quid est, manè? Transacta nocte seculi huius, trãsactis terroribus tentationum, superato illo leone qui nocte rugiens circumit, quem deuoret quærens. Manè astabo tibi & cõtemplabor. Nunc verò quid putamus fratres huic tempori cõgruere, nisi quod rursus in psalmo dicitur? Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Per singulas noctes, inquit, flebo: desiderio lucis ardeo. Videt Dominus desiderium meum, quoniam dicit illi alter psalmus: Ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Desideras autem, videri potes: quærẽs enim aurum manifestus eris hominibus. Desideras frumẽtũ, interrogas qui habeat: sed cui cupiẽs peruenire ad id quod desideras, findicas te desiderasse. Deum quis videt, nisi Deus? A quo enim petis Deum sicut panem, sicut aquã, sicut aurum, sicut argentũ, sicut frumentũ? A quo petis Deum nisi à Deo? Ipse petitur à seipso, qui promittit seipsum. Extendat anima cupiditatẽ suã: & sinu capaciore quęrat comprehendere, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Desiderari potest, concipisci potest, suspirari in illud potest: dignè cogitari, & verbis explicari non potest. Ergo fratres mei, quoniam Dominus breuiter ait, Ego sum lumen mundi, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ; quib' verbis aliud est quod iussit, aliud quod promisit: faciamus quod iussit, ne impudenti fronte deliberemus quod promisit: ne dicat nobis in iudicio suo, Fecisti enim quod iussi, vt expetas quod promisi? Quid ergo iussisti Domine Deus noster? Dicit tibi, Vt sequereris me. Consilium vitæ petisti. Cuius vitę, nisi de qua dictum est, Apud te est fons vitæ? Audiuit quidam: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Tristis abscessit, non est secutus. Quęsiuit magistrum bonũ, interpellauit doctorem, & contempsit docentem. Tristis abscessit, ligatus cupiditatibus suis: tristis abscessit, habens grãdem farcinã auaritiæ super humeros suos. Laborabat, æstuabat: & qui ab illo farcinam deponere voluit, non est sequendus putatus, sed deserẽdus. Postea verò quàm Dominus per Euangelium clamauit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam: Tollite iugum meũ super vos & discite à me quia mitis sum & humilis corde: quàm multi fecerunt audito Euangelio, quod ex ore ipsius auditum diues ille non fecit? Ergo modo faciamus, sequamur Dominũ, soluam' cõpedes, quib' impedimur sequi. Et quis idoneus soluere tales nodos, nisi ille adiuuet cui dictum est, Dirupisti vincula mea? De quo alius psalmus dicit: Dñs soluit cõpeditos, Dominus erigit elisos. Et quid sequuntur soluti & erecti, nisi lumen à quo auditũr, Ego sum lumen mundi, Qui me sequitur, non ambulabit in tenebris? quia Dominus illuminat cæcos. Illuminamur ergo [modò] fratres, habentes collyrium fidei. Præcessit eius saliua cum terra, vnde inungeretur qui cæcus est natus. Et nos de Adam cæci nati sumus, & illo illuminante opus habemus. Miscuit saliuam cum terra: Verbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Miscuit saliuam cum terra, ideo prædictum est, Veritas de terra orta est. Ipse autem dixit: Ego sum via, veritas & vita. Veritate perstuemur, cùm viderimus facie ad faciem: quia & hoc promittitur nobis. Nam quis auderet sperare, quod Deus nõ dignatus esset vel polliceri vel dare? Videbimus facie ad faciem. Apostolus dicit: Nunc scio ex parte, nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Et Ioãnes Apostolus in Epistola sua: Dilectissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eũ sicuti est. Hæc est magna promissio: si amas sequere. Amo, inquis. Sed qua sequor? Si dixisset tibi Dominus Deus tuus, Ego sum veritas & vita: desiderãs veritatem, concupiscens vitam, viam qua ad hęc peruenire posses profectò quæreres, & diceres tibi: Magna res veritas, magna res vita, si esset quomodo illuc perueniret anima mea. Quæris quà? Audi eum dicẽtem primò: Ego sum via. Antequam diceret tibi, quò, præmisit quà: Ego sum, inquit, via. Quò via? Et veritas & vita. Primò dixit quà venias, postea dixit quò venias. Ego sum via, ego sum veritas, ego sum vita. Manẽs apud patrem, veritas & vita: induens se carne, factus est via. Non tibi dicitur, labora quærẽdo viam, vt peruenias ad veritatẽ & vitam, nõ hoc tibi dicitur. Piger surge, via ipsa ad te venit, & te de somno dormientẽ excitauit, fi tamẽ excitauit: surge & ambula. Fortè conaris ambulare, & nõ potes, quia dolẽt pedes. Vnde dolẽt pedes? An iubente auaritia per aspera cucurrerunt? Sed Dei verbũ sanauit & claudos. Ecce, inquis, sanos habeo pedes, sed ipsam viã non videO. Illuminauit & cæcos. Hoc totum per fidem, quamdiu peregrinamur à Domino manẽtes in corpore. Cùm autẽ perambulauerimus viam, & ad ipsam patriã peruenerimus, quid erit nobis lætius? Quid erit nobis beatius? Quia nihil pacatius: nihil enim aduersus homines rebellabit. Nunc verò fratres, difficilè sine rixa sumus. Ad concordiam quidem vocati sumus, iubemur pacem habere inter nos: ad hoc conãdum est, omnibúsque nitendum viribus, vt aliquando perueniamus ad perfectissimam pacem. Modò autem litigamus plerunque cum eis, quibus consulere volumus. Ille errat, tu vis ducere ad tuam vitam, resistit tibi litigans. Resistit paganus, disputas contra errores idolorum & dęmoniorum: resistit hæreticus, disputas contra alias doctrinas dęmoniorum. Malus catholicus non vult bene viuere: corripis etiam interiorem fratrem tuum. Tecũ manet in domo, & perditas vias quærit. Æstuas quomodo illũ corrigas, vt de illo bonã rationẽ Domino amborum reddas. Quantæ vndique rixarum necessitates? Plerunque homo tædio affectus, dicit apud semetipsum, Quid mihi est pati cõtradictores, pati eos qui reddunt mala pro bonis? Ego volo consulere, illi volunt perire: consumo vitam meam litigando. Pacem non habeo: inimicos insuper facio, quos amicos habere deberem, si benevolẽtiam consulentis attenderent. Quid mihi est ista perpetì? Redeã ad me, mecum ero, Deum meum inuocabo. Redi ad teipsum, ibi inuenis rixam: si cœpisti Deum sequi, ibi inuenis rixam. Quam rixam, inquis, inuenio? Carο concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Ecce tu ipse es, ecce tu solus es, ecce tecũ es, ecce alium nullum hominẽ pateris: sed vides aliam legem in membris tuis, repugnantẽ legi mẽtis tuæ, & captiuantẽ te in lege peccati quę est in mẽbris tuis. Exclama ergo, & à rixa interiore clama ad Deũ, vt tibi pacificet te: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum. Quia qui me, inquit, sequitur, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Finita tota rixa, immortalitas cõsequetur, quia nouissima inimica destruetur mors. Et qualis pax erit? Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ: quò vt veniamus, quia tunc erit in re, nunc sequamur in spe cum qui dixit: Ego sum lux mundi, qui me sequitur, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Ab eo quod dictum est, Dixerunt ergo Pharisei: Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: usque ad id quod dictum est, Verum est testimonium meum, quia scio vnde veni & quò vado.

TRACTATVS XXXV.

EVERBIS Domini nostri Iesu Christi, vbi ait, *Ego sum lux mundi, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ*, hesterno die qui affuistis, diu disputatum esse meministis. Et si adhuc velimus de illo lumine disputare, diu loqui possumus: nã non possumus explicare cõpendio. Itaq; fratres mei, sequamur Christum lumen mundi, ne ambulemus in tenebris. Tenebræ metuendę sunt, morum, non oculorum: & si oculorum, non exteriorum, sed interiorum: vnde discernitur nõ albũ & nigrũ, sed iustum & iniustum. Cùm hęc ergo dixisset Dominus noster Iesus Christus, *Respõderunt Iudæi: Tu de teipso testimoniũ dicis, testimonium tuum non est verum.* Antequam veniret Dominus noster Iesus Christus, multas ante se lucernas propheticas accẽdit & misit. De his etiam erat Ioãnes Baptista, cui tam magnum ipsum lumen, quod est Dominus Christus, perhibuit testimonium, quale nulli hominum: ait enim, In natis mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Hic tamen quo nemo erat maior in natis mulierum, dicit de Domino Iesu Christo: Ego quidẽ baptizo vos in aqua, qui autem * venit fortior me est, cuius nõ sum dignus calceamentũ soluere. Videte quẽadmodum se lucerna diei submittat. Lucernã verò ipsum Ioãnem fuisse Dominus ipse testatur: Ille erat, inquit, lucerna ardẽs & lucens, & vos voluistis ad horam exultare in lumine eius. Quando autem dixerunt Iudæi Domino, Dic nobis, in qua potestate ista facis: sciens Dominus quia Ioannem Baptistam pro magno habebãt, & quod ipse quem pro magno habebant, eis de Domino testimonium perhibuisset, respondit eis: Interrogabo & ego vos vnum sermonem. Dicite mihi, Baptismus Ioannis vnde est? De cælo an ex hominib'? Turbati illi intra semetipsos cogitabant, quia si dicerent ab hominibus, lapidari possent à turba, quæ Ioãnem prophetam esse credebat. Si dicerent de cælo: respondereret eis, Ille quem confitemini de cælo habuisse prophetiã, mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis in qua ego ista faciam potestate. Viderunt ergo, quodlibet horum respondissent, in laqueum se casuros: & dixerunt, Nescimus. Et Dominus eis: Nec ego dico vobis, in qua potestate ista facio. Non vobis dico quod scio, quia non vultis fateri quod fitis. iustissimè vtiq; repulsi, confusi abscesserunt. Et impletum est quod in psalmo per prophetã dicit Deus pater, Paraui lucernam Christo meo: id est, ipsum Ioannẽ: Inimicos eius induam confusione. Habebat ergo Dominus Iesus Christus testimonium prophetarum ante se promissorum, præconum iudicẽ precedẽtium. Habebat testimonium à Ioãne, sed ipsum maius testimonium erat, quod sibi perhibebat. Illi autem infirmis oculis lucernas quęrebant, quia diem ferre non poterant: nam Ioannes idẽ ipse Apostolus, cuius Euãgelium in manibus habemus, in ipsius Euangelij sui capite ait de Ioanne, Erat homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes: Hic venit vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per eum. Nõ erat ille lumen, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mũdum. Si omnẽ, ergo & Ioannẽ. Vnde dicit & ipse Ioannes: Nos omnes de plenitudine eius accepimus. Discernite ergo ista, vt proficiat mens vestra in fide Christi: ne semper infantes sitis verba quærentes, & à cibo solido refilientes. Debetis apud matrem sanctã Ecclesiam Christi nutriri & ablactari, & ad escas solidiores accedere mẽte, nõ ventre. Hoc ergo discernite, aliud esse lumẽ quod illuminatur, aliud quod illuminat. Nam & oculi nostri lumina dicũtur: & vnusquisque ita iurat, tangens oculos suos, per lumina sua, sic viuant lumina mea. Vsitata iuratio est. Quæ lumina si lumina sunt, desit lumen in cubiculo tuo clauso, pateant & luceãt tibi, non vtique possunt. Quomodo ergo ista in facie quę habemus & lumina nuncupamus, & quando sana sunt & quando patent, indigent extrinsecus adiutorio luminis: quo ablato, aut non illato, sana sunt, aperta sunt, nec tamen vident: sic mẽs nostra quę est oculus animæ, nisi veritatis lumine radietur, & ab illo qui illuminat, nec illuminatur, mirabiliter illustretur, nec ad sapientiam, nec ad iustitiam poterit peruenire. Ipsa est enim via nostra iustè viuere. Quomodo autem non offendit in via, cui non lucet lumen? Ac per hoc in tali via videre opus est, in tali via videre magni est. Nam Tobias in facie oculos clausos habebat, & filius patri manum dabat, pater filio viam præcipiendo monstrabat. Respõderunt ergo Iudęi: Tu te testimonium dicis: testimonium tuum non est verum. Videamus quid audiant: audiamus & nos, sed non sicut illi. Illi cõtemnentes, nos credentes: illi occidere Christum volentes, non per Christum viuere cupientes. Interim ista

1.Cor.5. 6.6. — Psal.5.4.5. — 1.Petri5. — Psal.6.a.7. — Psal.37. b.10. — al. *cur cupiens.* al. *indices te. Desideras Deum, quis.* — Psal.83. — Matth.19. etc. Marc.10. — Psal.142. d.17. — Rom.7. d.24. — Ioan.8.a.7. — Ioan.1.a.6. — Ibid.b.16. — 1.Cor.15. b.51. — 1.Ioan.3. a.2. — Ioan.14.d.6. — Matth.11. b.21.

distantia distinguat aures mentésque nostras, & audiamus quid Iudæis respondérit Dominus. *Respondit Iesus & dixit eis: Et si ego de me testimonium perhibeo, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quò vado.* Lumen & alia demóstrat & seipsum. Accendis lucernam, verbi gratia, vt quæras tunicam, & præstat tibi ardens lucerna vt inuenias tunicam. Nunquid accendis lucernam vt videas ardentem lucernam? Lucerna quippe ardens idonea est & alia quę tenebris operiebantur nudare, & seipsam tuis oculis demonstrare. Sic & Dominus Christus & inter fideles suos, & inimicos Iudæos, tanquam inter lucem & tenebras distinguebat: tanquā inter illos quos radio fidei perfundebat, & illos quorū clausos oculos circumfundebat. Nam etiam sol iste & videntis faciem illustrat & cæci: ambo pariter stantes, & faciem ad solem habentes illustrantur in carne, sed non ambo illuminantur in acie. Videt ille, ille non videt. Ambobus sol præsens est, sed præsenti soli vnus est absens: sic & sapientia Dei, verbum Dei, Dominus Iesus Christus vbique præsens est, quia vbique est veritas, vbique est sapientia. Intelligit quis in oriente iustitiam: intelligit alius in occidente iustitiam. Nunquid alia est iustitia quam ille intelligit, alia quam iste? Separati sunt corpore, & in vno habent acies mentiū suarum. Quam video iustitiam hic cōstitutus, si iustitia est: ipsam videt iustus nescio quo mansionibus à me carne seiunctus, & in illius iustitiæ luce coniunctus. Ergo testimonium sibi perhibet lux: aperit sanos oculos, & sibi ipsa testis est vt cognoscatur lux. Sed quid agimus de infidelibus? Nunquid illis non est præsens? Est præsens & illis: sed quibus eam videant, oculos non habent cordis. Audi de illis ex Euangelio ipso prolatam sententiam. Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehendent. Ergo ait Dominus, & verum ait: Et si ego de me testimonium perhibeo, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quò vado. Patrem volebat intelligi. Pater gloriam dabat filius: æqualis glorificat eum à quo est missus: quantum debet homo glorificare eum à quo est creatus? Scio enim vnde veni, & quò vado. Iste qui in præsentia vobis loquitur, habet quod non deseruit, sed tamen venit: non enim veniendo inde discessit, aut redeundo nos reliquit. Quid miramini? Deus est. Non potest hoc fieri ab homine, non potest hoc fieri ab ipso sole. Quando pergit ad occidentem, deserit orientem, & donec oriturus redeat ad oriētem, non est in oriente: Dominus autem noster Iesus Christus & venit, & ibi est, & rediit, & hīc est. Audi ipsum Euangelistā alio loco dicentem, & si potes, cape: si non potes, crede. Deum, inquit, nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Nō dixit, fuit in sinu patris, quasi veniēdo deseruerit sinum patris. Hic loquebatur, & ibi se esse dicebat: qui & hinc discessurus, quid dixit? Ecce ego vobiscum sum [omnibus diebus] vsque ad consummationem seculi. Ergo verum est testimoniū luminis, siue se offendat siue alia: quia sine lumine nō potes videre lumen, & sine lumine non potes videre quodlibet aliud quod non est lumen. Si idoneum est lumen ad demōstranda ea quæ nō sunt lumina, nunquid in se deficit? Nunquid se non aperit, sine quo alia parere non possunt? Locutus est prophetа verum. Sed vnde haberet, nisi de fonte veritatis hauriret? Locutus est Ioannes verum: sed vnde locutus est, ipsum interroga. Nos omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus. Ergo idoneus est Dominus noster Iesus Christus, qui sibi perhibeat testimonium. Sed planè fratres mei, in nocte huius seculi audiamus & prophetiam intentè: modò enim ad fragilitatem nostram, nocturnásque cordis nostri intimas tenebras humilis voluit venire Dominus noster. Homo venit contemnendus & honorādus, venit negādus & confitendus: cōtemnendus & negandus à Iudæis, honorandus & confitendus à nobis: * iudicandus iniustè, iudicaturus iustè. Talis ergo venit, vt oporteret ei lucernā testimonium perhibere. † Nunquid opus erat, vt Ioānes tanquam lucerna perhiberet testimonium dici, si dies ipse ab infirmitate nostra posset videri? Sed non poteramus. Infirmus factus est infirmis, per infirmitatē sanauit infirmitatem: per mortalem carnem, carnis abstulit mortem: de corpore suo collyrium fecit luminibus nostris. Quia ergo Dominus venit, & in nocte seculi adhuc sumus, oportet vt & prophetias audiamus: nam de prophetia cō uincimus contradicentes Paganos. Quis est Christus? dicit Paganus. Cui respondemus: Quem prænunciauerunt prophetæ. Et ille: Qui prophetæ? Recitamus Esaiā, Danielem, Hieremiā, alios sanctos prophetas: dicimus quàm longè ante illum venerint, quanto tempore aduentum eius præcesserint. Hoc ergo respōdemus. Præuenerunt eum prophetæ, prædixerunt eum esse venturum. Respondet aliquis eorum, Qui prophetæ? Nos recitamus, qui nobis quotidie recitantur. Et ille, Qui sunt hi prophetæ? Nos respōdemus: Qui & prædixerunt ea, quæ fieri videmus. Et ille: Vos, inquit, vobis ista finxistis, vidistis ea fieri, & quasi ventura prædicta essent, in libris quibus voluistis cōscripsistis. Hic cōtra inimicos Paganos occurrit nobis aliorum testimoniū inimicorū. Proferimus codices à Iudæis, & respondemus: Nempe & vos & illi, fidei nostræ estis inimici. Ideo sparsi sunt per gentes, vt alios ex aliis conuincamus † inimicis. Codex Esaiæ proferatur à Iudæis, videamus si nō ibi legat: Sicut ouis ad immolādum ductus est, & sicut agnus coram tondente fuit sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudiciū eius sublatum est. Liuore eius sanati sumus. Omnes vt oues erruimus, & ipse tradit * est pro peccatis nostris. Ecce lucerna vna. Alia proferatur, plus aperiatur, etiam inde prædicta passio Christi recite tur. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. Ipsi verò cōsideraverunt & cōspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortē. Apud te laus mea, in Ecclesia magna † confitebuntur tibi. Cōmemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: quia Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Erubescat vnus inimicus, quia codicem mihi ministrat alius inimicus. Sed ecce de codicibus prolatis, ab vno inimico alterū vici, & ipse qui mihi codicē protulit, nō relinquatur: ab illo proferatur, vnde & ipse vincatur. Lego alium prophetā, & inuenio Dominum loquētem ad Iudæos: Nō est mihi volūtas in vobis, dicit Dñs, nec accipiam † sacrificium de manibus vestris: quoniā ab ortu solis vsq; ad occasum, sacrificium mūdum offertur nomini meo. Non venis Iudæe ad sacrificium mundum. Conuinco te immundum. Ecce & lucernæ perhibent testimonium dici propter infirmitatem nostram, quia dici claritatem tolerare & videre nō possumus. Nam & nosipsi Christiani in comparatione quidem infidelium lux iā sumus: vnde dicit Apostolus, Fuistis enim aliquādo tenebræ, nunc autem lux in Domino, sicut filij lucis ambulate. Et alibi dixit: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. Tamē quia in cōparatione illius lucis ad quā vēturi sumus, adhuc nox est etiam dies in quo sumus, audi Petrū Apostolum. Delatā dicit Domino Christo vocē de magnifica potestate, Tu es filiꝰ meus dilectus, in quo bene sensi. Hanc vocem, inquit, nos de cælo audiuimus delatam, cùm

cùm essemus cum illo in monte sancto. Sed quia nos non ibi fuimus, & istam vocem de cælo tunc non audiuimus: ait ad nos ipse Petrus, Et habemus certiorē propheticum sermonem. Non audistis vocem de cælo delatam, sed certiorem habetis propheticum sermonem. Pręuidens enim Dominus Iesus Christus impios quosdam futuros, qui miraculis eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuendo, prophetas antè præmisit. Nunquid enim fi magus erat, & magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus, magus erat antequam natus? Prophetas audi, ô homo mortue, & vermescēdo calumniose. Prophetas audi, lege: audi q̄ ante Dominū venerūt. Habemus, inquit apostolus Petrus, certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attēdentes, sicut lucernæ in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Quando ergo Dominus noster Iesus Christus venerit, &, sicut dicit etiā apostolus Paulus, illuminauerit occulta tenebrarū, & manifestauerit cogitationes cordis, vt laus sit vnicuique à Deo, tunc præsente tali die lucernæ non erunt necessariæ. Non legetur nobis propheta, non aperietur codex apostoli, nō † requiretur testimonium Ioannis, non ipso indigebimus Euangelio: ergo omnes scripturæ tollentur de medio, quæ nobis in huius seculi nocte tanquam lucernæ accendebātur, ne in tenebris remaneremus. Istis omnibus sublatis, ne quasi nobis luceant indigētibus, & ipsis hominibus Dei per quos hæc ministrata sunt nobis cum lumen illud verbum clarúmque videtibus, remotis ergo his adiumentis quid videbimus? Vnde pascetur mēs nostra? Vnde obtutus ille lętabitur? Vnde erit illud gaudium, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Quid videbimus? Obsecro vos, amate mecum, currite credendo mecum: patriam superna desideremus, supernę patriæ suspiremus, peregrinos nos esse hic sentiamus. Quid tunc videbimus? Dicat nunc Euangelium: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Vnde tibi ros inspersus est, ad fontem venies: vnde radius per obliqua, & per anfractuosa tibi ad cor tenebrosum missus est, Inudus ipsam lucem videbis, cui videndæ fer ēdæq; mundaris. Dilectissimi, quod & hesterno commemorauimus, Ioannes ipse dicit: Filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sentio vestros affectus attolli mecū in superna: sed corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Depositurus sum & ego codicem istum, discessuri estis & vos quisque ad sua. Bene nobis fuit in luce cōmuni, bene gauisi sumus, bene exultauimus: sed cùm ab inuicem recedimus, ab illo non recedamus.

Ab eo quod dictum est, Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam: vsque ad id quod dictum est, Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater.

TRACTATVS XXXVI.

IN quatuor Euangeliis, vel potius quatuor libris vnius Euangelij sanctus Ioānes apostolus, non immeritò secundum intelligētiam spiritalem aquilæ comparatus, altiùs multóque sublimiùs aliis tribus erexit prędicationem suam: & in eius erectione etiam corda nostra erigi voluit. Nam cæteri tres Euangelistæ, tanquam cum homine Domino, in terrā ambulant, de diuinitate eius pauca dixerūt: istum autem quasi pigneritin terra ambulare, sicut ipso exordio sui sermonis intonuit, erexit se, non solùm super terram, & super omnē ambitum aēris & cæli, sed super omnem etiā exercitum angelorum, omnémque constitutionem inuisibilium potestatū, & peruenit ad eum per quem facta sunt omnia, dicēdo: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbū. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Huic tantæ sublimitati principij etiam cætera congrua prædicauit, & de domini diuinitate quomodo nullus alius est locutus, hoc ructabat quod biberat. Nō enim sine causa de illo in isto ipso Euangelio narratur, quia & in conuiuio super pectus Domini discumbebat. De illo ergo pectore in secreto bibebat: sed quod in secreto bibit, in manifesto eructauit, vt perueniat ad omnes gentes nō solùm incarnatio filij Dei, passio, & resurrectio, sed etiam quod erat ante incarnationem vnicus patri, verbum patris, coæternus generanti, æqualis ei à quo missus est, sed in ipsa missione minor factꝰ, quo maior esset pater. Quicquid ergo humiliter positum audistis de Domino Iesu Christo, susceptæ carnis dispensatiōnē cogitate, qualis factus est propter nos, non qualis erat vt faceret nos: quicquid autē sublime & supra omnes creaturas excelsum atq; diuinum, & patri æquale atque cœternum de illo audieritis in Euangelio [poni] vel legeritis, scitote vos hoc legere quod ad formā Dei pertinet, non quod ad formam serui. Quia si ista regulā tenueritis qui capere potestis, non autem omnes capere potestis, sed omnes credere debetis: si ergo hanc regulā tenueritis, aduersus calumnias tenebrarum hæreticarū, tanquam in lumine ambulātes securi pugnabitis. Non enim defuerunt, qui sola Euangelica testimonia legendo sectarētur, quæ de humilitate Christi posita sunt, qui aduersus ea testimonia quæ diuinitatē eius locuta sunt, surdi fuerunt: ideo surdi, vt malè verbosi. Item quidam illa sola attendentes, quæ de Domini sublimitate dicta sunt, etiam ipsi misericordiam eius, qua homo factus est propter nos, & si legerunt nō crediderunt, & ab hominibus inducta, atq; falsa esse putauerunt, contendentes Deum tantummodo fuisse Dominum nostrum Christum, nō etiam hominem. Alij sic, alij sic, vtriq; in errore. Catholica autem fides ex vtroq; verum tenens quod tenet, & prædicans quod credit, & Deum Christum intellexit, & hominem credidit: vtrunque enim scriptum est, & vtrunq; verum est. Si Deum tātùm dixeris Christum, medicinā negas qua sanatus es: si hominem tantùm dixeris Christum, potentiam negas qua creatus es. Vtrunque igitur tene anima fidelis & cor catholicum: vtrunque tene, vtrunque crede, vtrunque fideliter cōfitere. Et Deus Christus est, & homo Christus. Quis Deus Christus? Æqualis patri, vnum cum patre. Qualis homo Christus? De virgine natus, trahens de homine mortalitatem, non trahens iniquitatem. Isti ergo Iudæi videbant hominem, nec intelligebant nec credebant Deum: Atq; inter cætera audistis iām quemadmodum ei dixerunt: Tu de teipso testimonium dicis, testimoniū tuum non est verum. Audistis etiam quid ille respondérit, cùm hesterno die lectum esset, & pro nostris viribus disputatum. Hodie verba eius hæc lecta sunt: *Vos secundum carnem iudicatis.* Ideo, inquit, mihi dicitis, Tu de te testimonium dicis, testimonium tuum nō est verum, quia secundum carnem iudicatis, quia Deum nō intelligitis & hominem videtis, & hominem persequendo Deum latentem offenditis. Ergo secundum carnem iudicatis. Ideo vobis arrogans videor, quia ego de me testimonium perhibeo. Omnis enim homo quando de se vult perhibere testimonium laudabile, arrogans & superbus videtur. Ideo scriptum est, Non te laudet os tuū, sed laudet te os proximi tui: sed hoc homini dictum est. Infirmi enim sumꝰ, & apud infirmos loquimur. Verum dicere & mētiri possumus: & si verum dicere debemus,

& mentiri tamen possumus cùm volumus. Lux mentiri non potest. Absit vt in lucis diuinæ splendore tenebræ mendacij reperiantur. Loquebatur ille tãquam lux, loquebatur tanquam veritas, sed lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehẽdebant: ideo secundum carnem iudicabant. Vos, inquit, secundum carnem iudicatis, *Ego non iudico quenquam.* Nõ ergo iudicat quẽquam Dominus Iesus Christus? Nónne ipse est quem confitemur resurrexisse tertia die, ascendisse in cælum, ibi sedere ad dexteram patris, inde esse venturum ad iudicãdos viuos & mortuos? Nónne ipsa est fides nostra, de qua dicit Apostolus, Corde creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutem? Ergo quando ista confitemur, contra Dominum loquimur? Nos dicimus venturum iudicem viuorũ & mortuorum: ipse autem dicit, Ego nõ iudico quenquam. Quæstio ista duobus modis solui potest, vt aut hoc intelligamus, non iudico quenquam, id est modò: sicut dicit alio loco, Ego non veni vt iudicem mũdum, sed vt saluum faciam mũdum: non iudicium suum negando, sed differendo. Aut certè quia dixerat, Vos secundum carnem iudicatis, ita subiunxit, Ego non iudico quenquam: vt subaudias, secundũ carnem. Nullus ergo nobis cõtra fidem quam tenemus & annunciamus de iudice Christo, scrupulus dubitationis in corde remaneat. Venit Christus, sed primò saluare, postea iudicare: eos iudicãdo in pœnam qui saluari noluerunt, eos perducendo ad vitam, qui credendo saluti non resp̃uerunt. Prima ergo dispensatio Domini nostri Iesu Christi medicinalis est, non iudicialis: nam si primò veniret iudicaturus, neminem inuenisset cui præmia iustitiæ redderet. Quia ergo vidit omnes peccatores, & omnino neminem, esse immunem à morte peccati: prius erat eius misericordia præroganda, & pòst † exerendum iudicium: quia de illo cãtauerat Psalmus, Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Nõ enim iudicium ait & misericordiam, nam si primò esset iudicium, nulla esset misericordia: sed primò misericordia, postea iudicium. Quæ est primò misericordia? Creator hominis, homo esse dignatus est: factus est quod fecerat, ne periret † quem fecerat. Quid huic misericordiæ addi potest? Et tamen addidit. Parum fuit ei hominem fieri, sed voluit etiam ab hominibus reprobari: parum fuit reprobari, & exhonorari: parũ erat exhonotari, & occidi: sed & hoc parũ est, morte crucis. Nam & cùm eius obedientiam vsque ad mortem factam commenderet Apostolus, parum illi fuit dicere, factus obediens vsque ad mortem: non enim qualemcunque mortem, sed addidit, mortem autem crucis. Illa morte peius nihil fuit inter omnia genera mortium. Denique vbi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur, à cruce nominatus: pendentes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibúsque cõfixi, producta morte necabãtur. Non enim crucifigi hoc erat occidi: sed diu viuebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Mori voluit pro nobis. Parum dicimus, crucifigi dignatus est, vsq; ad mortẽ crucis obediẽs factus. Elegit extremum & pessimũ genus mortis, qui omnẽ fuerat ablaturus mortẽ. De morte pessima occidit omnẽ mortẽ: pessima enim erat nõ intelligentibus Iudæis, nam à Domino electa erat. Ipsam enim crucem suam signum habiturus erat, ipsam crucem de diabolo superato tanquam trophæum in frontibus fidelium posituras, vt diceret Apostolus, Mihi autẽ absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mũdo. Nihil erat tũc in carne intolerabilius, nihil est nunc in frõte gloriosius. Quid seruat fideli suo, qui talem honorẽ dedit supplicio suo? Denique modò in pœnis reorum nõ est apud Romanos: vbi enim Domini crux honorata est, putatum est quòd & reus honoraretur, si crucifigeretur. Qui ergo ideo venit, neminem iudicauit: & malos passus est. Pertulit iniustũ iudicium, vt ageret iustum. Sed in eo quod pertulit iniustum, misericordię fuit. Denique ita humilis factus vt veniret ad crucem, distulit quidẽ potẽtiam, sed publicauit misericordiam. Vnde distulit potẽtiam? Quia de cruce noluit descẽdere qui potuit de sepulchro resurgere. Vnde publicauit misericordiam? Quia pendens in cruce dixit, Pater ignoscе illis, quia nesciunt quid faciũt. Siue ergo propter hoc, quia non venerat iudicare mundũ, sed saluare mundum, dixit: Ego non iudico quenquam: siue quemadmodum cõmemoraui, quoniam dixerat, Vos secundum carnẽ iudicatis, addidit: Ego nõ iudico quẽquam: vt intelligamus Christum nõ secundum carnem iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est. Nã vt agnoscatis iam & iudicẽ Christum, audite quod sequitur: *Et si iudico ego, iudicium meum verum est.* Ecce habes & iudicem, sed agnoscе saluatorem, ne sentias iudicem. Quare autem dixit iudicium suum verum esse? *Quia solus*, inquit, *non sum, sed ego & qui misit me pater.* Dixi vobis fratres, quia Ioannes iste Euangelista sanctus multum altè volat: vix est eum mẽte comprehendere. Mysteriũ autem altius volãtis opus est vt cõmemorem charitati vestræ. Et apud Ezechielem prophetã, & in Apocalypsi ipsius Ioãnis, cuius est hoc Euangeliũ, cõmemoratur animal quadruplex, habens quatuor personas: hominis, vituli, leonis, aquilæ. Qui antè nos scripturarum sanctarum mysteria tractauerunt, plerique in hoc animali, vel potius in his animalibus quatuor Euangelistas intellexerũt. Leonẽ pro rege positum, quoniã videtur leo rex esse quodãmodo bestiarum, propter potentiam & terribilem fortitudinẽ. Hæc persona tributa est Matthæo, quia in generationibus Domini regiam seriẽ prosecutus est, quemadmodum esset Dominus per stirpem regiam de semine Dauid regis. Lucas autem quoniã cœpit à sacerdotio Zachariæ sacerdotis, faciens mentionẽ patris Ioãnis baptistæ, vitulo deputatus est: quia magna victima vitulus erat in † sacrificiis sacerdorum. Marco homo Christus meritò assignatus est, quia neque de regia potestate aliquid dixit, neque de† sacerdotali cœpit, sed tantum ab homine Christo exorsus est. Hi omnes propè de terrenis, id est de iis quæ in terra geffit Dominus noster Iesus Christus, non recesserunt: de diuinitate eius perpauca locuti sunt, tanquam in terra cum illo ambulantes. Restat aquila: ipse est Ioannes, sublimiũ prædicator, & lucis internæ atque æternæ fixis oculis contemplator. Dicuntur enim & pulli aquilarum à parentibus sic probari, patris scilicet vngue suspendi, & radiis solis opponi. Qui firmè cõtemplatus fuerit, filius agnoscitur: si acie palpitauerit, tanquã adulterinus ab vngue dimittitur. Tã ergo videte quàm sublimia loqui debuit, qui est aquilæ comparatus: & tamen etiam nos † humi repentes, infirmi & vix vllius momenti inter homines, audemus tractare ista, & ista exponere, & putamus nos aut capere posse cùm cogitamus, aut capi dũ dicimus. Quare ista dixi? Fortè enim post hæc verba quisquam mihi iustè dicat, Pone ergo codicẽ. Quod excedit mẽsuram tuam, quid sumis in manum tuam? Quid ei committis linguam tuam? Ad hoc respõdeo, Multi hæretici abundant, & ad hoc eos Deus abundare permisit, ne semper lacte nutriamur, & in bruta infantia remaneamus. Quia enim non intellexerunt quomodo commẽdarentur diuinitas Christi, fapuerũt sicut voluerunt. Nõ autem rectè sapiendo, fidelibus catholicis quæstiones molestissimas intulerunt: cœperunt exagitari & fluctuare corda fidelium. Iam tunc necessitas facta est spiritalibus

tibus vitis, qui aliquid secundum diuinitatem Domini nostri Iesu Christi, non solùm legerant in Euangelio, sed etiam intellexerant, vt contra arma diaboli Christi arma proferrent: & de Christi diuinitate aduersus falsos fallacésque doctores, quantis possent viribus, apertissima cõfictatione pugnarẽt, ne cùm ipsi tacerẽt, alij perirent. Quicunque enim senserunt Dominum nostrum Iesum Christum, aut diuersæ substantiæ esse quàm pater est, aut tantùm esse Christum solum, vt ipse sit pater, ipse sit filius, ipse sit Spiritus sanctus: quicunque etiam sentire voluerunt hominem fuisse solum, non Deum factum hominem, aut ita Deum vt in sua diuinitate mutabilem, aut ita Deum vt non & hominem; à fide naufragauerunt, & de portu Ecclesiæ proiecti sunt, ne inquietudine sua naues secum positas frangerẽt. Quæ res coẽgit, vt etiam nos minimi, & quantum ad nos pertinet prorsus indigni, quãtum autem ad illius misericordiam in aliquo dispensatorum eius numero constituti, non vobis taceamus, quòd aut intelligatis, mecúmque gaudeatis; aut si intelligere nondum valetis, credendo securi in portu maneatis. Dicam ergo: capiat qui potest, credat qui non potest. Tamen dicã quod ait Dominus: Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam aut modò, aut secũdum carnem. Sed & si ego iudico, iudiciũ meum verum est. Quare iudicium † meum verum est? Quia solus non sum, inquit, sed ego & qui misit me pater. Quid ergo Domine Iesu? Si solus esses, falsum esset iudicium tuũ: & ideo verum iudicas, quia solus non es, sed tu & qui te misit pater? Quid respõsurus sum? Ipse respondeat, Verum est, inquit, iudiciũ meum. Quare? Quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Si tecũ est, quomodo te misit? Et te misit, & tecũ est? Itáne & missus nõ recessistis? Itáne & ad nos venisti, & ibi mansisti? Quomodo istud creditur? Quomodo capitur? Ad hæc duo respondeo, Quomodo capitur, rectè dicis: quomodo creditur, non rectè dicis. Imo ideo bene creditur, quia nõ citò capitur: nam si citò caperetur, non opus erat vt crederetur, quia videretur. Ideo credis, quia nõ capis, sed credendo fis idoneus vt capias. Nam si non credis, nunquam capies, quia minus idoneus remanebis. Fides ergo mundet te, vt intellectus impleat te. Verum est, inquit, iudiciũ meum, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Ergo Domine Deus noster Iesu Christe, missio tua incarnatio tua est. Sic video, sic intelligo: posteremò sic credo, ne arrogantiæ fit dicere, sic intelligo. Prorsus & hic est Dominus noster Iesus Christus, imò hic erat secundum carnem, modò hîc est secundum diuinitatẽ: & cum patre erat, & à patre nõ recesserat. Quòd ergo dicitur missus venisse ad nos, incarnatio ipsius cõmendatur, quia pater nõ est incarnatus. Nam Sabelliani dicti sunt quidam hæretici, qui vocantur & Patripassiani, qui dicũt ipsum patrẽ passum fuisse. Noli tu catholice: si enim fueris Patripassianus, non eris sanus. Ergo intellige missionem filij nominatam incarnationem filij: patrem autem incarnatũ esse nõ credas, sed & à filio incarnato patrẽ recessisse nõ credas. Ille carnẽ portabat, ille cum filio erat. Si in cælo pater, in terra filius: quomodo pater cum filio erat? Quia & pater & filius vbique erant: non enim in cælo sic est Deus, vt non sit in terra. Audi illum qui volebat fugere iudicium Dei, & non inueniebat? quò. Quò ibo, inquit à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es. De terra erat quæstio: audi quod sequitur, si descendero ad infernum, ades. Si ergo & in inferno dicitur quod affit, quid rerum remanet vbi non sit? Vox enim Dei est apud Prophetã, Cælum & terrã ego impleo. Vbique ergo est, qui nullo clauditur loco: noli ab illo auerti, & tecum est. Si vis ad eum peruenire, noli

duorum vel trium testiū ſtabit omne verbum : niſi quia hoc modo per myſterium trinitas commendata eſt, in qua eſt perpetua ſtabilitas veritatis ? Vis habere bonam cauſam? Habeto duos vel tres teſtes, patrem & filium & Spiritum ſanctum. Deniq; quando Suſanna caſta fœmina fideliſque coniunx duobus falſis teſtibus vrgebatur, trinitas illi in conſcientia atq; in occulto ſuffragabatur: illa trinitas de occulto vnum teſtem Danielem excitauit, & duos cōuicit. Ergo quia in lege veſtra ſcriptū eſt, duorum hominum teſtimoniū verum eſſe, accipite noſtrum teſtimonium, ne ſentiatis iudicium. Ego enim, inquit, non iudico quenquam, ſed teſtimonium perhibeo de me: differo iudicium, non differo teſtimonium. Eligamus nobis fratres, contra linguas hominū, contra infirmas ſuſpiciones generis humani Deum iudicē, Deū teſtem: nō enim dedignatur teſtis eſſe qui iudex eſt, aut promouetur cùm ſit iudex, quoniam qui teſtis eſt, ipſe iudex erit. Quare ipſe teſtis? Quia non quærit alium vnde cognoſcat qui ſis. Quare ipſe iudex? Quia ipſe habet poteſtatem mortificandi & viuificandi, damnādi & abſoluendi, in gehennam præcipitandi, & in cælos leuandi, diabolo coniungēdi & cum angelis coronādi. Cùm ergo ipſe habeat hanc poteſtatem, iudex eſt. Quia verò vt te cognoſcat non quærit alium teſtem: qui tunc iudicabit te, modò videt te: non eſt vnde illum fallas, cùm cœperit iudicare. Non enim adhibes tibi aliquos falſos teſtes, qui iudicem illum poſſint circumuenire, quando te cœperit iudicare. Deus hoc tibi dicit: Quando contemnebas, ego videbam; & quando non credebas, ſententiam meam non fruſtrabam. Differebam, non auferebam: noluiſti audire quod præcepi, ſenties quod prædixi. Si autem audias quæ præcepi, nō mala ſenties quæ prædixi, ſed bona percipies quæ promiſi. Ne aliquem fanè moueat quod ait, Verum eſt iudicium meum, quia ſolus non ſum, ſed ego & qui miſit me pater : cùm alibi dixerit, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Iam in eiſdem verbis Euāgelij diſputauimus, & nunc admonemus, non hoc ideo dictum, quia pater non erit cum filio iudicante, ſed quoniam bonis & malis in iudicio ſolus filius apparebit, in ea forma in qua paſſus eſt, & reſurrexit, & aſcendit in cælum. Diſcipulis quippe tunc conſpicientibus aſcendentem, vox angelica ſonuit, Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntē in cælum: id eſt, in forma hominis in qua iudicatus eſt indicabit, vt etiam illud Prophæticum impleatur, † Viderunt in quem pupugerunt. Cùm verò cuntibus iuſtis in vitam æternam, videbimus eum ſicuti eſt: non erit illud iudicium vniuorum & mortuorum, ſed præmium tātummodo viuorum. Item ne moueat quod ait, In lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimoniū verum eſt, & ideo quiſquam exiſtimet non fuiſſe illam legem Dei, quia non dictum eſt in lege Dei: ſciat ita dictum eſſe in lege veſtra, tanquā diceret, in lege quæ vobis eſt data, à quo niſi à Deo? Sicut dicimus: Panem noſtrum quotidianū, & tamen dicimus, Da nobis hodie.

Ah eo quod dictum eſt, Dicebant ergo , Vbi eſt pater tuus? vſque ad id quod dictum eſt , Et nemo apprehēdit eum, quia nondum venerat hora eius.

TRACTATVS XXXVII.

QVOD in ſancto Euangelio breuiter dicitur, non breuiter oportet exponi : vt quod auditur, intelligatur. Verba enim Domini pauca, ſed magna ſunt : non numero æſtimāda, ſed pōdere: nec ideo contemnēda, quia pauca, ſed ideo quærēda, quia magna. Qui affuiſtis heſterno die, audiſtis : vt potuimus diſputauimus ex eo quod ait Dominus, Vos ſecundum carnem iudicatis, ego nō iudico quenquam. Sed & ſi iudico ego, iudicium meum verum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego & qui miſit me pater. In lege veſtra ſcriptum eſt, quòd duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me pater. Ex his verbis heſterno, vt dixi, die redditus eſt ſermo auribus & mentibus veſtris. Hæc cùm Dominus diſſiſſet, illi qui audierāt, vos ſecundum carnem iudicatis, manifeſtauerunt quòd audierunt. Reſponderunt enim Domino loquenti de Deo patre ſuo, & dixerunt, *Vbi eſt pater tuus?* Patrem Chriſti carnaliter acceperunt, quia verba Chriſti ſecundum carnem indicauerunt. Erat autem qui loquebatur in aperto caro, in occulto verbum: homo manifeſtus, Deus occultus. Videbant indumētum, & cōtemnebant indutum: contemnebant, quia neſciebant: neſciebant, quia non videbant: non videbant, quia cæci erant: cæci erant, quia nō credebant. Videamus ergo & ad hęc Dominus quid reſpōderit. Vbi eſt, inquiunt, pater tuus? Audiuimus te dicere, Solus non ſum, ſed ego & qui me miſit pater : nos ſolum te videmus, patrem tuum tecum non videmus. Quomodo te dicis ſolum nō eſſe, ſed cum patre tuo eſſe? Aut oſtende nobis tecum eſſe patrem tuum. Et Dominus, Nunquid me videtis, vt patrem oſtēdam vobis? Hoc enim ſequitur, hoc ſuis verbis ipſe reſpondit, quorum verborum expoſitionem nos antè præmiſimus. Videre enim quid dixerit, *Neque me ſcitis, neque patrem meum. Si me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis.* Dicitis ergo, vbi eſt pater tuus? quaſi iam me ſciatis: quaſi totum hoc ſim quod videtis. Ergo quia me nō noſtis, ideo vobis patrem meum non oſtendo. Me quippe hominem putatis, ideo patrem meum hominem quæritis, quia ſecundum carnem iudicatis. Quia verò ſecundum quod videtis aliud ſum, & aliud ſecundum quod non videtis: patrem autem meum loquor occultus occultum, ptius eſt vt me noueritis, tunc & patrē meum ſcietis. Si enim me ſciretis, & patrem meum forſitan ſciretis. Ille qui omnia ſcit, quando dicit forſitan, non dubitat, ſed increpat. Attēde enim quomodo increpatiùs dicatur ipſum, forſitan, quod videtur eſſe verbum dubitationis. Sed dubitationis verbum eſt quando dicitur ab homine, ideo dubitante quia neſciente : cùm verò dicitur à Deo verbum dubitationis, cùm Deum nihil vtique lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur diuinitas. Homines enim de his rebus quas certas habent, aliquando increpatiuè dubitant, id eſt, verbum dubitationis ponunt, cùm *corde non dubitent: velut ſi indigneris ſeruo tuo & dicas, Cōtemnis me, conſidera, forſitan dominus tuus ſum. Hinc & Apoſtolus ad quoſdam cōtemptores ſuos loquens ait, Puto autem [quòd] & ego ſpiritum Dei habeo. Qui dicit, puto, dubitare videtur: ſed ille increpabat, non dubitabat. Et ipſe Dominus Chriſtus alio loco increpans infidelitatem futuram generis humani, Cùm venerit, inquit, filius hominis, putas inueniet fidem † in terra? Iam quantum exiſtimo, intellexiſtis quomodo ſit poſitum, forſitan : ne quis verborum appenſor & ſyllabarum examinator veluti Latinè loqui ſciens reprehendat verbū quod dixit Dei verbum, & reprehendendo Dei verbum, non eloquens, ſed mutus remaneat. Quis enim loquitur ſic, quomodo loquitur verbum quod erat in principio apud Deum? Noli verba iſta conſiderare, & ex his verbis aſſuetis illud verbū metiri velle quod Deus eſt. Audis enim verbum & contemnis: audi Deum & time. In principio erat verbum. Tu renocas ad vſum ſermocinationis tuæ, & dicis apud te, Quid eſt verbum? Quid magnū eſt verbum? Sonat & tranſit: verberato aēre autē percutit, poſtea non erit. Audi adhuc, Verbum erat apud Deum: manebat, non ſonando tranſibat. Adhuc fortè contemnis: Deus erat verbum. Apud teipſum, ô homo, cùm eſt in corde tuo verbum, aliud eſt quàm ſonus : ſed verbum quod eſt apud te vt tranſeat ad me, ſonum quaſi vehiculum quærit. Aſſumit ergo ſonum, imponit ſe quodāmodo in vehiculum, trāſcurrit aērem, venit ad me, nec recedit à te. Sonus autem vt veniret ad me, receſſit à te, nec perſtitit apud me. Verbum ergo quod erat in corde tuo, nunquid ſono prętereunte pręteriit? Quod cogitabas dixiſti. † Sed vt ad me perueniret quod apud te latebat, ſyllabas ſonuiſti, ſonus ſyllabarum perduxit ad aurem meā cogitationē tuam: per aurē meā deſcendit in cor meū cogitatio tua, ſonus medius trāſiuolauit. Verbū verò illud quod aſſumpſit ſonum, antequē ſonares, erat apud te: quia ſonuiſti, eſt apud me, & non receſſit à te. Hoc attende, quiſquis es examinator ſonorum. Verbū Dei contemnis, qui verbum hominis non comprehendis. Scit ergo omnia per quem facta ſunt omnia, & tamen dubitando increpat: ſi me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis. Increpat infideles*. Nā talem ſentiam dixit diſcipulis [ſuis :] ſed ibi non eſt verbum dubitationis, quia non fuit cauſa increpandę infidelitatis. Nam quod modò dixit Iudęis, ſi me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis: dixit & diſcipulis [ſuis] quando eū Philippus interrogauit, imò poſtulauit & ait, Domine oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis. Quaſi † diceret: Et ipſi te iam nouimus, apparuiſti nobis, vidimus te, dignatus es eligere nos, ſecuti ſumus te: mirabilia tua vidimus, verba ſalutis audiuimus, præcepta ſuſcepimus, promiſſa ſperamus. Multum nobis conferre præſentia tua ipſe dignatus es: ſed tamen cùm te nouerimus, quia patrem nondum nouimus, inflāmamur deſiderio illius videndi quem nondum nouimus. Ac per hoc quia te nouimus, ſed non nobis ſufficit, donec & patrem nouerimus: oſtēde nobis patrem, & ſufficit nobis. Et Dominus veſcirent non ſe noſſe quod ſe putabant iam noſſe: Tanto, inquit, tempore vobiſcum ſum, & me neſcitis? Philippe, qui me † vidit, vidit & patrem. Nunquid habet iſta ſententia verbum dubitationis? Nunquid dixit, qui me vidit, forſitan vidit & patrem? Quare? Quia fidelis audiebat, non fidei perfecutor: ideo non erat Dominus increpator, ſed doctor. Qui me vidit, vidit & patrē [meum :] & hīc : ſi me ſciretis, & patrem meum ſciretis. Tollamus verbum quo notata eſt infidelitas audientiū, & ipſa ſententia eſt. Iam heſterno die commēdauimus charitati veſtræ, & diximus ſententias Ioannis Euangeliſtæ, quibus nobis narrat quod à Domino didicit, nec diſcutiendas fuiſſe ſi fieri poſſet, niſi hæreticorum commenta compellerent. Breuiter ergo heſterno die inſinuauimus charitati veſtræ eſſe hæreticos qui vocantur Patripaſſiani, vel à ſuo authore Sabelliani: hi dicunt ipſum eſſe patrem qui eſt filius, nomina diuerſa, vnam verò eſſe perſonā. Cùm vult, pater eſt, inquiūt, cùm vult, filius: tamen vnus eſt. † Iterum ſunt alij hæretici qui vocantur Arriani. Confitentur quidem vnicum patris filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, illum patrē D filij, iſtum filium patris : eum qui pater non eſſe filium, eum qui filius eſt non eſſe patrem. Confitemur generationem, ſed negant æqualitatem. Nos, id eſt, catholica fides veniens de doctrina Apoſtolorum, plātata in nobis, per ſeriē ſucceſſionis accepta, ſana ad poſteros trāſmittenda, inter vtroſque, id eſt, inter vtrunq; errorem, tenuit veritatem. In errore Sabellianorū vnus eſt ſolus, ipſe eſt pater qui filius. In errore Arianorum, alius eſt quidem pater, alius filius, ſed ipſe filius non ſolùm alius, ſed etiam aliud eſt. Tu in medio † quid? Excluſiſti Sabellianum, exclude & Arrianum. Pater, pater eſt: filius, filius eſt: alius, nō aliud: quia ego & pater, inquit, vnum ſumus: ſicut etiam heſterno die quātum potui commēdaui. Cùm audit, ſumus, abſcedat confuſus Sabellianus: cùm audit, vnū, abſcedat confuſus Arrianus. Gubernet catholicus inter vtrunq; fides ſuæ nauigium, quoniam cauendum eſt in vtroque naufragium. Dic ergo quod dicit Euangelium, Ego & pater vnum ſumus. Non ergo diuerſum, quia vnum: non vnus, quia ſumus. Paulo antè dixit, Iudicium meum verum eſt, quia ſolus nō ſum, ſed ego & qui miſit me pater: tanquam diceret, ideo iudicium meū eſt verum, quia filius Dei ſum, quia verum loquor, quia ipſa veritas ego ſum. Iſti carnaliter intelligentes, dixerūt, Vbi eſt pater tuus? Modò audi Arriane: Neque me ſcitis, neque patrem meum: quia ſi me ſciretis, & patrē meum ſciretis. Quid eſt, ſi me ſciretis & patrem meū ſciretis: niſi ego & pater vnū ſumus? Quando vides aliquem alicui ſimilem, intendat charitas veſtra, quotidiana locutio eſt, non ſit vobis arduum, quod eſſe aduertitis vſitatum : quando ergo vides aliquem alicui ſimilem, & noſti tu cui ſimilis ſit, admirans dicis, Quomodo iſte homo ſimilis eſt illi homini? Hoc non dicerēs, niſi duo eſſent. Hic ille qui eum ignorat, cui tu iſtum ſimilē dicis, Itāne, inquit, ſimilis eſt? Et tu ad eum, Quid enim? Tu illum non noſti? At ille, Non noui, inquit. Iam tu, vt illum quem neſcit, ei notū facias ex præſente quē cernit, reſpōdes & dicis, Hunc vidiſti, illum vidiſti. Nō vtiq; quia hoc dixiſti, vnum eſſe aſſeueraſti, & duos negaſti: ted propter ſimilitudinem tale dediſti reſponſum, Iſtum noſti & illum noſti: valde enim ſimilis eſt, & nihil diſtat omnino. Hinc & Dominus, Si me, inquit, ſciretis, & patrē meum ſciretis, non quia pater eſt filius, ſed quia patri ſimilis [eſt] filius. Erubeſcat Arrianus. Gratias Domino, quia & ipſe Arrianus receſſit ab errore Sabellianо, & non eſt Patripaſſianus: nō dicit ipſum patrem indutum carne veniſſe ad homines, ipſum eſſe paſſum, ipſum reſurrexiſſe, & quodāmodo ad ſe aſcendiſſe: hoc non dicit. Agnoſcit mecum patrem, patrem eſſe : & filium, filium eſſe. Sed ô frater, euaſiſti illud naufragium, quare tendis in alterum? [Si] pater pater eſt, filius filius eſt, quare dicis diſſimilem? Quare diuerſum? Quare aliā ſubſtantiam? Si diſſimilis eſſet, † nunquid diceret diſcipulis ſuis, Qui me vidit, vidit & patrem ?† nunquid diceret Iudęis, ſi me ſcietis, & patrem meum ſcietis? Vnde hoc verum eſſet, niſi & illud verum, Ego & pater vnum ſumus? *Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio, docens in templo.* magna fiducia, ſine timore. Non enim paterētur quod nollet, qui nec naſceretur niſi nollet. Denique quid ſequitur? *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius.* Hoc item nonnulli cùm audiunt, ſub fato fuiſſe Dominum Chriſtum credunt, & dicunt, Ecce Chriſtus habebat fatū. O ſi cor tuū nō eſſet fatuū, nō crederes fatū! Si fatum, ſicut nōnulli intellexerunt, à fando dictum eſt, id eſt, à loquēdo: verbum Dei quomodo habet fatum, quando in ipſo verbo omnia ſunt quæ condita ſunt? Non enim aliquid Deus conſtituit, quod antè neſciuit : in verbo ipſius erat quod factū eſt. Mundus factus eſt: & factus eſt, & ibi erat. Quomodo & factus eſt, & ibi erat? Quia domus quam ædificat ſtructor, prius in arte erat: & ibi melius erat, ſine vetuſtate, ſine ruina. Tamen vt oſtendat artem, fabricat domum, & proceſſit quodāmodo domus ex domo : & ſi domus ruat, ars manet. Ita apud Dei verbum erant omnia quæ condita ſunt, quia omnia in ſapientia fecit Deus, & cūcta nota fecit: non enim quia fecit didicit, ſed quia nouerat fecit. Nobis quia facta ſunt, nota ſunt: illi niſi nota eſſent, facta non eſſent. Præceſſit ergo verbum. Et quid ante verbum Dei? Nihil omnino. Nam ſi eſſet aliquid antè, non dictum eſſet, In principio erat verbum: ſed, in principio factum eſt verbum. Denique de mundo quid ait Moyſes? In principio fecit Deus cælum & terram.

Fecit quod non erat. Si ergo fecit quod non erat, ante quid erat? In principio erat verbum. Et vnde cælum & terra? Omnia per ipsum facta sunt. Tu ergo ponis Christum sub fato? Vbi sunt fata? In cælo, inquis, in ordine & conuersionibus siderum. Quomodo ergo fatum habet, per quem factum est cælum & sidera, cùm tua voluntas, si rectè sapias, transcēdat & sidera? An quia nosti Christi carnem fuisse sub cælo, ideo putas & potestatē Christi subditam cælo? Audi stulte, nondum venerat hora eius, non quà cogeretur mori, sed quà dignaretur occidi: nouerat enim ipse quādo deberet mori. Intēdit omnia quę prędicta sunt de illo, & expectabat finiri omnia quę prædicta sunt ante eius passionem futura: vt cùm impleta essent, tunc veniret & passio dispositionis ordine, nō fatali necessitate. Denique audite vt probetis, inter cætera quæ de illo prophetata sunt, scriptū est etiam [hoc,] Psal.68. c.22. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quomodo facta sunt, in Euangelio nouimus. al. disposit. Prius dederunt fel: accepit, gustauit & † despuit. Postea in cruce pendens, vt omnia prædicta complerentur, ait, Ioan.19. c.29. Sitio. Acceperunt spongiam aceto plenam, in arundine ligauerunt, & admouerunt pendenti: accepit ille & ait, Perfectum est. Quid est, perfectum est? Impleta sunt omnia quæ ante passionem meam fuerant prophetata. Ergo adhuc quid hīc facio? Deniq; posteaquam dixit, perfectum est, inclinato capite tradidit spiritum. Nunquid illi latrones iuxtà confixi, quando voluerunt, expirauerunt? Tenebantur vinculis carnis, quia non erant creatores carnis: clauis confixi diu cruciabātur, quia infirmitati non dominabantur. Dominus autem quando voluit, carnem in vtero virginali accepit, quādo voluit ad homines processit, quamdiu voluit inter homines vixit, quādo voluit à carne discessit. Hoc est potestatis, non necessitatis. Hanc ergo horam ille expectabat, non fatalem, sed opportunam & voluntariā: vt prius omnia complerentur, quæ ante passionem ipsius completi oportebat. Nam quomodo sub fati necessitate positus e- C rat, qui alio loco dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumēdi eam. Ioan.10. c.18. Nemo tollit eam à me, sed ego ipse pono eam à me, & iterum sumo eam? Ostendit hanc potestatem, quando Io.18.a.4. eam Iudæi quærebant. Quem queritis, inquit? Et illi, Iesum. Et ille, Ego sum. Qua voce audita, redierunt retrò & ceciderunt. Dicit aliquis, Si hæc in illo potestas erat, Matth.27. c.40. quare cùm Iudæi insultarent pendenti & dicerent, Si filius Dei est, descendat de cruce: nō descendit, vt eis suā potestatem descendendo monstraret? Quia patientiam decebat, ideo potētiam differebat. Si enim quasi commotus ad eorum verba descenderet, victus conuiciorū dolore putaretur. Prorsus non descendit, fixus permanſit, quādo vellet, absessurus. † Nā quid ei magnum fuit al. Virgilius. de cruce descendere, qui potuit de sepulchro resurgere? Intelligamus ergo nos quibus hoc ministratum est, potentiam Domini nostri Iesu Christi occultam tunc, manifestam futurā in iudicio: de quo dictum est, Deus ma- D nifestus veniet, Deus noster & nō silebit. Quid est, ma- Psal.49. a.3. nifestus veniet? Quia venit occultus, veniet manifestus Deus noster, hoc est Christus, & non silebit. Quid est, non silebit? Quia primò siluit. Vbi siluit? Quādo iudicatus est, vt etiam hoc impleretur, quod & Propheta prædixerat: Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut Esaiæ 53. c.7. agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Si ergo pati noluit, non patereturur: si nō pateretur, sanguis ille non funderetur: si sanguis ille non funderetur, mundus nō redimeretur. Agamus itaque gratias & potestati diuinitatis, & miserationi infirmitatis eius: & al. occultatus. Psal.b.19. de occulta potentia quam Iudæi non nouerāt, vnde illis modò dictum est, Neque me nostis, neque patrem meum: & de carne suscepta quam Iudęi nouerāt, & cuius patriam sciebāt, vnde illis alio loco dixit, Et me nostis, & vnde sim nostis. Vtrunq; nouerimus in Christo, & vnde æqualis est patri, & vnde illo maior est pater. Illud verbum est, illud caro: illud Deus est, illud homo: sed vnus est Christus Deus & homo. Ioan. 7.

Ab eo quod dictum est, Dixit ergo eis Iesus, Ego vado & †quæretis me: vsque ad id quod dictum est, Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis. al. quæritis.

TRACTATVS XXXVIII.

LECTIO sancti Euangelij quę præcessit hodiernam, ita cōclusa erat, quia locutus est docens in gazophylacio Iesus quę voluit, & quæ audistis: & nemo apprehēdit eum, quia nondum venerat hora eius. Hinc disputatum est Dominico die, quod ipse donare dignatus est. Intimauimus charitati vestrę quare dictum sit, Nondum venerat hora eius: ne positum Christum sub aliqua necessitate fatali vlla impietas auderet improbè B suspicari: Nondum enim venerat hora, qua ex ordine suo secundum ea quæ prædicta sunt de illo, non mori cogeretur inuitus, sed occideretur paratus. Modò autē de ipsa passione sua, quæ posita erat nō in eius necessitate, sed potestate. *Locutus est Iudæis dicens, Ego vado.* Christo enim Domino mors profectio fuit, illō vnde venerat, & vnde non discesserat. *Ego*, inquit, *vado, & †quæritis* al. quæretis. *me.* nō desiderio, sed odio: nā illum posteaquā abscessit ab oculis hominū, inquisierūt, & qui oderāt, & qui amabāt. Illi persequēdo, illi habere cupiendo. In Psalmis air ipse Dominus per Prophetam, Periit fuga à me, & non Psal.141. est qui requirat animam meam. Et iterum ait alio loco in Psalmo: Confundantur & reuereantur requirentes Psal.39. animam meā. Culpauit qui non requirerent, damnauit † requirentes. Bonum est enim quærere animam Chri- al. quærerent. sti, sed quomodo eam quæsierūt discipuli: & malum est Malum est enim non quærere animā Christi, sed quomodo eam Iudæi quæ- quærere. sierunt. Illi enim vt haberent, isti vt perderēt. Denique C isti quia sic quęrebant more malo, corde peruerso, quid secutus adiunxit? † Quæretis me, & ne putetis quia bene al. Quæritis me † quæretis, *In peccato vestro moriemini.* Hoc est Chri- al. quæritis. stum malè quærere, in peccato suo mori: hoc est illum odisse, per quē possit solum saluus esse. Cùm enim homines quorum spes in Deo est, non debeant mala reddere [nec] pro malis, reddebāt isti mala pro bonis. Prænunciauit ergo illis Dominus, dixitque sententiam præscius, quòd in suo peccato morerentur. Deinde adiunxit, *Quò ego vado, vos non potestis venire.* Hoc & discipulis suis alio loco dixit: nec tamē eis dixit, in peccato vestro moriemini. Quid autem dixit? Quod & istis: quò e- Ioan.13. 14. go vado, vos non potestis venire. Non absistebat spem, sed prędixit dilationem. Quando enim hoc discipulis Dominus loquebatur, tunc non poterant venire quò ille ibat, sed postea venturi erant: isti autem nunquam, quibus prescius dixit, In peccato vestro moriemini. His auditis verbis, quomodo solent carnea cogitantes, & secundum carnem iudicantes, & totū carnaliter audiētes atque sapientes, dixerunt, *Nunquid interficiet semetipsum, quia dixit, quò ego vado, vos non potestis venire?* Stulta verba, & omnino insipientiæ plena. Quid enim? Non poterant illò venire quò ille perrexisset, si interficeret semetipsum? Nunquid ipsi nō erant morituri? Quid est ergo, nunquid interficiet semetipsum, quia dixit, quò ego vado, vos non potestis venire? Si de morte hominis diceret, quis homo non moritur? Ergo quò ego vado dixit, non cùm itur ad mortem, sed quò ibat ipse post mortem. Illi itaque non intelligentes, ista respōderunt. Et Dominus ad eos qui terram sapiebant, quid ait? *Et* Ioan.8.23. *dicebat eis, Vos de deorsum estis.* Ideo terram sapitis, quia sicut serpentes terram māducatis. Quid est terram mā- A ducatis? Terrenis pascimini, terrenis delectamini, terrenis inhiatis, sursum cor non habetis. *Vos deorsum estis: Ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.* Quomodo enim erat de mundo, per quem factus est mundus? Omnes de mundo post mundum, quia prius mundus, & sic homo de mūdo. Prius autem Christus, deinde mundus: quoniam ante mundū Chri- Ioan.1.c. stus, ante Christum nihil. Quia in principio erat verbū, omnia per ipsum facta sunt. Sic ergo erat ille de supernis. De quibus supernis? de aēre? Absit. ibi & aues volant. De cælo quod videmus? Et hoc absit, ibi & stellæ & sol & luna circumeunt. De angelis? Neq; hoc intelligatis: per illum & angeli facti sunt, per quem omnia facta sunt. De quibus ergo supernis Christus? Ab ipso patre. Nihil illo Deo superius, qui verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, vnigenitum, sine tempore, per quē conderet tempora. Sic ergo accipe Christum de supernis, vt excedas cogitatione tua omne quod factum est: B vniuersam omnino creaturam, omne corpus, omnem conditum spiritum, omnem rem quoquo modo mutabilem. Totum excede, sicut excessit Ioannes, vt contingeret, In principio erat verbum, & verbum erat apud Ioan.1.a. Deum, & Deus erat verbum. *Ego ergo*, inquit, *de supernis sum. Vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.* Expositi nobis, fratres, q̄d intelligi voluerit, vos de hoc mūdo estis. Ideo quippe dixit, Vos de hoc mundo estis: quia peccatores erant, quia iniqui erant, quia infideles erant, quia terrena sapiebant. Nam quid vobis videtur de sanctis Apostolis? Quantum intererat inter Iudæos & Apostolos? Quantum inter tenebras & lucem, quantum inter fidem & infidelitatem, quantum inter pietatem & impietatem, quantum inter spem & desperationem, quantum inter charitatem & cupiditatem. Multum ergo intererat. Quid ergo quia tantum intererat, Apostoli de mundo non erant? Si cogites quomodo nati sint, & vn- C de venerint, quia omnes ex Adam venerāt, de hoc mūdo erant. Sed quid eis ait ipse Dominus? Ego vos de Ioan.15. c.19. mundo elegi. Qui ergo de mundo erant, facti sunt non de mundo, & pertinere cœperunt ad eum per quem factus est mundus. Isti autem remāserunt esse de mundo, quibus dictum est, moriemini in peccatis vestris. Nemo ergo dicat fratres, de hoc mundo non sum: quisquis es homo, de hoc mundo es. Sed venit ad te qui fecit mundum, & liberauit te de hoc mundo. Si delectat te mundus, semper vis esse immundus: si autem iam non te delectat hic mundus, iam tu es mundus. Verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te qui mundat, & eris mundus. Si autem fueris mundus, non remanebis in mundo: nec audies quod audierūt Iudæi, moriemini in peccatis vestris. Omnes enim cum peccato nati sumus, omnes viuendo ad id quod nati eramus, addidimus: magisque de mundo facti sumus, quàm tunc quādo de parētibus nostris D nati sumus. Et vbi essemus, si ille non veniret, qui non habebat [omnino] peccatū, vt folueret omne peccatū? In quē Iudæi quia nō credebāt, merito audierunt, moriemini in peccatis vestris: quia non habere peccatum nullo modo potuistis, qui cum peccato nati estis. Sed al. moderatis. tamen si in me, inquit, † credideritis, cum peccato quidem nati eſtis, sed in peccato vestro morturi non estis. Tota ergo infelicitas Iudæorum ipsa erat, non peccatū habere, sed in peccatis mori. Hoc est quod debet fugere omnis Christianus. Propter hoc ad baptismum curritur; propter hoc qui ægritudine vel aliunde periclitātur, sibi desiderant subueniri; propter hoc etiam sugens parunlus à matre piis manibus ad Ecclesiam fertur, ne

sine baptismo exeat, & in peccato quo natus est moriatur. Infelicissima conditio, misera sors istorum, qui de ore veridico audierunt, in peccatis vestris moriemini. Vnde tamen hoc eis contingat, exponit. *Si enim nō cre-* Io.8.c.24. *dideritis [quia ego sum,] moriemini in peccatis vestris.* Credo fratres, in illa multitudine quæ Dominum audiebat, & eos fuisse qui crediturі erāt. Quasi autem in omnes processerat seuerissima illa sententia, in peccato vestro moriemini: ac per hoc & illis q̄ crediturі erāt, spes erat ablata. Illi sæuiebant, illi timebant: imò non timebant, sed iam desperabant. Reuocauit eos in spem: adiuxit enim, si non crediderit is quia ego sum, moriemini in peccatis vestris. Ergo si crediderit is quia ego sum, nō moriemini in peccatis vestris. Reddita est spes desperātibus, excitatio facta est dormiētibus. Cordibus euigilauerunt, inde plurimi crediderunt, sicut Euangelij ipsius consequentia † testatur. Erant enim illic membra Christi, quæ al. testatus. nōdū adhæserāt corpori Christi: & in illo populo à quo crucifixus est, à quo in ligno suspensus est, à quo pendēs irrisus est, à quo lācea vulneratus est, à quo felle & aceto potatus est, erant membra Christi pro quibus dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quid au- Luc.23. tem conuerso non ignoscitur, si fusus Christi sanguis i- c.34. al. ignoscitur? Quis homicida desperet, si in spem redditus est à quo etiam Christus occisus est? Crediderunt inde multi: donatus est eis sanguis Christi, vt magis eū biberent quo liberarētur, quām rei de illo effuso tenerētur. Quis desperet, si in cruce latro saluatus est? Ante paulum homicida, post paululum accusatus, conuictus, damnatus, suspensus, liberatus. Noli mirari. Vbi conuictus, ibi damnatus, sed ibi liberatus, vbi mutatus. In hoc ergo populo cui Dominus loquebatur, erant qui in peccato suo fuerant morituri: erant etiā qui in ipsum qui loquebatur, fuerant crediturі, & ab omni peccato liberandi. Tamen hoc attende quod ait Dominus Christus: Si nō crediderit is q̄a ego sum, moriemini in peccatis vestris. Quid est, si nō crediderit is q̄a ego sum? Ego sum. Quid? C Nihil addidit. Et quia nihil addidit, multū est quod cōmendauit. Expectabatur enim vt diceret quid esset, nec tamen dixit. Quid expectabatur vt diceret? Fortè, nisi crediderit is quia ego sum Christ*, nisi crediderit is quia ego sum Dei filius, nisi crediderit is quia ego sum verbū patris, nisi crediderit is quia ego sum conditor mundi, nisi crediderit is quia ego sum hominis formator & reformator, creator & recreator, factor & refactor: nisi hoc crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris. Multum est [quod ait] ipse, ego sum: quia sic di- al. ipsum ego sum. xerat Dominus Moysi, Ego sum qui sum. Quis dignè e- Exod.3. loquatur, quid fit, sum? Mittebat Deus per angelum suū, c.14. seruum suum Moysen ad liberandū ex Ægypto populū suum. Legistis quod audistis & nostis, commemoro tamen: mittebat trementem, excusantem, sed obedientē. Cùm ergo excusaret, ait Deo, quem loqui in angelo intelligebat: Si dixerit mihi populus, & quis est Deus qui misit te, quid dicam eis? Et Dominus ad eum, Ego sum qui sum. Et repetiuit, Dices filiis Israël: qui est, misit me ad vos. Non ait & ibi, ego sum Deus: aut ego sum mundi fabricator: aut, ego sum omnium rerum creator: aut, ego sum ipsius populi liberandi propagator: sed hoc tātum, ego sum qui sum: & dices filiis Israël, qui est, non addidit, qui est Deus vester, qui est Deus patrū vestrorum, sed tantum hoc dixit, qui est misit me ad vos. Fortè multū erat & ad ipsum Moysen, si ficut multum est & ad nos, & multo magis ad nos, intelligere quid dictum sit, ego sum qui sum: & qui est, misit me ad vos. Et si fortè caperet Moyses, illi ad quos mittebatur quādo caperent? Distulit ergo Dominus quod capere homo non posset, & addidit quod capere posset: adiunxit enim & Ibid. c.15.

ait,Ego sum Deus Abraham,& Deus Isaac,& Deus Iacob.Hoc potes capere:Nã ego sum qui sum,quæ mens potest capere? Quid ergo nos? Audebimus ne aliquid dicere ex hoc quod dictũ est,ego sum qui sum?Vel potius ex hoc quod Dominum dicere audistis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris? Itáne iis viribus meis tãtillis & penè nullis,audebo disputare,quid sit quod ait Dominus Christus, nisi credideritis quia ego sum? Audebo ipsum Dominum interrogare?audite me interrogantem potius quàm disputãtem,magis quærentem quàm præsumentem,potius discentem quàm docentem,& certè in me vel per me etiam vos interrogate. Præsto est etiã ipse Dominus qui vbiq; est, audiat interrogandi affectum , & intelligendi præstet effectum.Nam ego quibus verbis & si fortè aliquid capio,perducere possum quod capio ad corda vestra? Quisnam sufficit sonus? Quæ suppetit eloquentia? Quæ vires intelligendi?Quę facultas proferẽdi? Dicam ergo Domino nostro Iesu Christo,dicam & audiat me. B Credo præsentẽ,omnino non dubito ; ipse enim dixit:

Matth.28. d.20. Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. O Domine Deus noster , quid est quod aisti , nisi crediderit is quia ego sum?Quid enim non est eorũ quæ fecisti?Nunquid cælum non est? Nunquid terra nõ est? Nunquid nõ sunt ea quæ in terra & in cælo sunt? Nunquid homo ipse cui loqueris non est? Nunquid angelus quem mittis non est? Si omnia sunt hæc quę per te facta sunt, quid est quod tibi propriũ quiddã tenuisti ipsũ esse, quod aliis nõ dedisti, vt tu solus esses?Nã quomodo audio, ego sum qui sum:quasi alia non sint? Et quomodo audio, nisi crediderit is quia ego sum ? Illi enim non erant qui audiebant?Et si peccatores erant, homines erant.Quid ergo facio ? Quid sit ipsum esse, dicat cordi, intus dicat,intus loquatur,homo interior audiat, mens capiat vere esse:est enim semper eodem modo esse.Res enim quælibet (omnino quasi cœpi disputare, & desisti quærere, fortè quod audiui volo loqui , auditui meo C det exultationem & vestro cùm loquor) res enim quælibet prorsus qualicunque excellẽtia si mutabilis est, nõ verè est:non enim est ibi verum esse,vbi est & non esse, quicquid enim mutari potest, mutatum non est quod erat.Si nõ est quod erat,mors quædam ibi facta est:peremptũ est aliquid ibi qđ erat, & non est.Nigredo mortua est in capite albescẽtis senis,pulchritudo mortua est in corpore fessi & incurui senis , mortuæ sunt vires in corpore languẽtis, mortua est statio in corpore ambulãtis, mortua est ambulatio in corpore stantis, mortua est ambulatio & statio in corpore iacẽtis, mortua est locutio in lingua tacẽtis.Quicquid mutatur & est quod non erat,videt ibi quandam vitam in eo quod est,& mortẽ in eo quod fuit.Deniq; de mortuo cùm dicitur , vbi est homo illerespondetur,fuit. O veritas quæ verè es ! Nã in omnibus actionibus & motibus nostris , & in omni prorsus agitatione creaturæ duo tempora inuenio,præteritum & futurum. Præsens quæro, nihil stat.Quod dixi,iam non est; quod dicturus sum,nondum est. Quod feci,iam non est:quod facturus sum, nõdum est. Quod vixi,iam non est ; quod victurus sum,nondum est.Præteritum & futurum inuenio in omni motu rerum:in veritate quæ manet, præteritum & futurum non inuenio, sed solum præsens, & hoc incorruptibiliter,quod in creatura nõ est.Discute rerum mutationes, inuenies fuit & erit:cogita Deũ,inuenies est,vbi fuit & erit esse nõ possit. Vt ergo & tu sis, trãsce tẽpus. Sed quis trãscendet viribus suis? Leuet † illuc ille qui patri dixit,Volo vt al.eam ille. Ioan.17. d.24. vbi ego sum,& ipsi sint mecum.Hoc itaque promittens ne moriamur in peccatis nostris , nihil aliud Dominus Iesus Christus mihi videtur his verbis dixisse,nisi crediderit is quia ego sum : prorsus nihil aliud mihi videtur his verbis dixisse quàm hoc,nisi crediderit is quia Deus ego sum,moriemini in peccatis vestris.Bene, Deo gratias,quia dixit,nisi crediderit is:non dixit,nisi ceperit is. Quis enim hoc capiat? Aut verè quia ausus sum dicere, & † nisi estis intelligere , aliquid de tanta ineffabilitate al.qui. cepistis?Si ergo non capis,fides te liberat. Ideo & Dominus non ait,nisi ceperitis quia ego sum:sed quod poterant dixit, nisi crediderit is quia ego sum , moriemini in peccatis vestris.Et illi semper terrena sapiẽtes & semper secundum carnem audientes & respondentes,quid ei dixerunt? *Tu quis es?* Non enim cùm dixisti, nisi crediderit is,quia ego sum,addidisti † quid esses.Quis es,vt al.qui. credamus? *Et ille principium.* Ecce quod est esse. Principiũ mutari non potest:principiũ in se manet,& innouat omnia. Principium est, cui dictũ est ,Tu autẽ idem ipse Psal.101. es,& anni tui non deficient. Principium ait , *Qui & lo- d.11. quor vobis.* Principium me credite,ne moriamini in peccatis vestris.Tanquam enim in eo quod dixerũt,tu quis es,nihil aliud dixerint,quàm quid te esse credimus:Respondit,principiũ.Id est,principiũ me credite. In Græco namq; eloquio discernitur, quod non potest in Latino.Apud Græcos enim feminini generis est principium , sicut apud nos lex generis feminini est , quæ apud illos est masculini:sicut sapientia & apud nos & apud illos generis feminini est.Cõsuetudo locutionis ideo per diuersas linguas variat genera vocabulorũ,quia in ipsis rebus nõ inuenis sexũ. Nõ enim sapientia verè femina est,cùm Christus sit Dei sapiẽtia,& Christus appelletur 1.Cor.1. genere masculino,sapientia feminino.Cũ ergo diceret d.24. Iudæi,Tu quis es?Ille q̃ sciebat esse ibi quosdã creditoros,& ideo dixisse,tu quis es, vt scirent quid illũ credere deberent:respondit, principiũ:non tãquam diceret, principium sum : sed tanquam diceret , principium me credite.Quod in sermone Græco,vt dixi,euidenter apparet : vbi feminini generis est principium.Velut si vel- C let dicere se esse veritatem:& dicentibus tu quis es,respõderet veritatem, cùm videatur ad id quod dictũ est tu qs es,respondere debuisse,veritas:id est,veritas sum. Sed altius respondit,cùm videret eos ita dixisse,tu quis es?ac si diceret:quoniam abs te audiuimus, nisi crediderit is quia ego sum,quid te esse credemus?Ad hoc respondit, principium : tanquam diceret, principium me credite. Et addidit,Qui & loquor vobis:id est,quia humilis propter vos factus ad ista verba descendi. Nam si principium sicuti est, ita maneret apud patrem, vt non acciperet formam serui,& homo *loqueretur hominibus:quomodo ei crederent:cùm infirma corda intelligibile verbũ sine voce sensibili audire non possent?Ergo, inquit, credite me esse principium:quia vt credatis, non solùm sum, sed & loquor vobis. Sed de hac re iam multum est loqui vobis:placeat itaq; charitati vestrę,vt quod restat, illo adiuuante seruemus, crastino rediduri. *Ab eo quod dictum est, Multa habeo de vobis loqui & iudicare, sed qui misit me verax est : vsque ad id quod dictum est, Et non cognouerunt quia patrem eis dicebat Deum.* D

TRACTATVS XXXIX.

VERBA Domini nostri Iesu Christi quę habuit cum Iudæis , ita moderans loquelam suam,vt cæci non viderent,& fideles oculos aperirent,quæ hodie de sancto Euangelio recitata sunt, ista sunt : *Dicebant ergo* Ioan.8. *Iudæi, tu quis es?* Quia dixerat suprà Dominus , nisi crediderit is, quia ego sum , moriemini in peccatis vestris. Ad hoc ergo illi,Tu quis es ? Veluti quærentes nosse in quem deberent credere,ne in suo peccato morerentur. *Respondit.* dicentibus,tu quis es? *Et ait, Principiũ, qui & loquor vobis.* Si se dixit Dominus esse principium,quæri potest

potest vtrum & pater principium sit.Si enim filius principium est qui habet patrem , quãto facilius intelligendus est Deus pater esse principium , qui habet quidem filium cui pater sit,sed non habet de quo sit?Filius enim patris est filius,& pater vtique filij pater est:sed Deus de Deo filius dicitur,lumen de lumine filius dicitur. Pater dicitur lumen, sed non de lumine : pater dicitur Deus, sed non de Deo. Si ergo Deus de Deo,lumen de lumine principium est , quãto facilius intelligitur principiũ, lumen de quo lumẽ,& Deus de quo Deus? Videtur itaque absurdum chariſſimi , vt filium dicamus principiũ, & patrem principium non dicamus. Sed quid agemus? Nunquid duo erũt principia? Cauẽdum est hoc dicere. Quid ergo?Si & pater principium, & filius principium, quomodo non duo principia? Quomodo dicimus patrem Deum & filium Deum , nec tamen dicimus duos Deos.Nefas est enim dicere duos deos,nefas est dicere tres deos:& tamen qui pater est,non est filius : qui filius est,non est pater:Spiritus autẽ sanctus patris & filij Spi- B ritus, nec pater est nec filius. Quamuis ergo,sicut aures catholicæ sunt eruditæ in gremio matris Ecclesiæ , nec ille qui est pater sit filius,nec ille q̃ est filius sit pater,nec Spiritus sanctus patris & filij , sit vel filius vel pater, tres Deos tamen esse non dicimus : quamuis de singulis si quæratur,necesse est de quocũque interrogati fuerim", Deum esse fateamur. Et absurda ista videtur hominib" solita trahẽtibus ad insolita,visibilia ad inuisibilia,creaturam comparantibus creatori. Interrogant enim nos aliquando infideles & dicunt, Patrẽ quem dicitis, Deum dicitis?Respondemus Deum. Filium quem dicitis, Deum dicitis?Respondemus Deum.Spiritum sanctum quem dicitis,Deum dicitis?Respõdemus Deum.Ergo, inquiunt , pater & filius & spiritus sanctus tres sunt dij? Respondemus,non. Turbantur, [quia] non illuminantur:cor clausum habent,quia clauim fidei non habent. Nos ergo fratres,fide præcedente,quæ sanat oculũ cordis nostri,quod intelligimus, sine obscuritate capiam": C quod non intelligimus , sine dubitatione credamus. A fundamento fidei non recedamus,vt ad culmen perfectionis veniamus. Deus est pater, Deus est filius, Deus est spiritus sanctus:& tamen pater non est qui filius:nec filius est qui pater : nec spiritus sanctus patris & filij spiritus, aut pater est aut filius. Trinitas vnus Deus. Trinitas vna ætternitas,vna potestas,vna maiestas:tres [personæ,] sed non dij. Non mihi calumniator respondeat, Quid ergo tres? Si enim tres ait,oportet dicat, q̃d tres. Respondeo. Pater & filius & spiritus sanctus. Ecce , inquit,tres dixisti:sed quid tres exprime. Inò tu numera: nam ego compleo tres, cùm dico pater & filius & spiritus sanctus.Id enim quod pater ad se est,Deus est:quod ad filiũ est,pater est:quod filius ad seipsum est,Deus est: quod ad patrem est , filius est. Ista quæ dico potestis de similitudinibus agnoscere quotidianis. Homo & alter homo , si ille sit pater, ille filius, q̃ homo est,ad seipsum est:quòd pater est,ad filium est:& filius quòd homo est, D ad seipsum est:quòd autem filius est,ad patrem est. Pater enim nomẽ est dictũ ad aliquid , & filius ad aliquid: sed ifti duo homines sunt. At verò pater De" ad aliquid est pater,id est ad filium : & filius Deus ad aliquid est filius,id est ad patrem : sed non quomodo illi duo homines sunt,sic isti duo dij. Quare hoc non ita est ibi? Quia illud aliud , hoc autem aliud est : quia illa diuinitas est. Est ibi aliquid ineffabile,quod verbis explicari nõ possit:vt & numerus sit, & numerus non sit. Videte enim si nõ quasi apparet numerus, pater & filius & spiritus sanctus trinitas.Si tres,quid tres?Deficit numerus.Ita De" nec recedit à numero , nec capitur numero. Quia tres sunt,tanquam est numerus : si quæris quid tres, non est numerus. Vnde dictũ est : Magnus Dominus noster & Psal.146. magna virtus eius,& sapientiæ eius nõ est numerus.Vbi a.5. cogitare cœperis , incipis numerare : vbi numeraueris, quid numeraueris non potes respõdere.Pater,pater est: filius,filius est:spiritus sanctus,spiritus sanctus est. Quid sunt isti tres, pater & filius & spiritus sanctus ? Non tres dij?Non.Non tres omnipotẽtes? Non.Non tres mundi creatores ?Non.Ergo omnipotens pater? Omnipotens planè.Ergo & filius nõ omnipotens?Planè & filius omnipotens.Ergo & spiritus sanctus non omnipotens? Et ipse omnipotens.Tres ergo omnipotẽtes ? Non,sed vnus omnipotens. Hoc solo numerum insinuant quod ad inuicem sunt,non quod ad se sunt. Quia enim Deus pater ad se est Deus simul cum filio & spiritu sancto, nõ sunt tres dij:quia ad se est omnipotẽs simul cum filio & spiritu sancto, nõ sunt tres omnipotẽtes. Quia verò nõ ad se est pater, sed ad filiũ, nec filius ad se est, sed ad patrem,nec spiritus [sanctus] ad se,in eo quod dicitur spiritus patris & filij : non est quid dicam tres , nisi patrem & filium & spiritum sanctum vnũ Deum , vnum omnipotentem.Ergo vnum principium.Accipite aliquid de Scripturis sanctis,vnde hoc quod dicitur vtcunque capiatis. Posteaquam Dominus noster Iesus Christus resurrexit,& cùm voluit ascendit in cælum, decem diebus illic impletis misit inde Spiritum sanctum:quo impleti Act.2.2.2. qui aderant in conclaui † vnà , omnium gẽtium linguis al. uno. cœperũt loqui. Miraculo exterriti Domini interfectores,compuncti doluerunt,dolentes mutati sunt:mutati crediderunt:accesserunt corpori Domini,id est,numero fidelium,tria milia hominum.Item alio facto quodã Act.4.4. miraculo,accesserunt alia quinque milia,facta est plebs vna nõ parua.In qua omnes accepto spiritu sancto quo amor spiritalis accensus est,charitate ipsa & feruore spiritus in vnum redacti,cœperũt in ipsa societatis vnitate vẽdere omnia quæ habebãt, & pretia ponere ad pedes Apostolorum:vt distribueretur vnicuique, † prout cui- al. sicut op. que opus erat. Et hoc de illis Scriptura dicit,quòd erat Ibidem f.32. eis anima vna & cor vnũ in Deum. Attendite ergo fratres,& † hîc agnoscite mysterium trinitatis : quo modo al. hinc. dicamus & pater est,& filius est, & spiritus sanct" est, & tamen vnus Deus est. Ecce illi tot milia erant, & cor vnum erat : ecce tot milia erant , & vna anima erat. Sed vbi ? In Deo. Quanto magis ipse Deus?Nunquid ergo in verbo quando dico duos homines duas animas , aut tres homines tres animas , aut multos homines multas animas?Rectè vtique dico. Accedãt ad Deum,[&]vna anima est omnium.Si accedentes ad Deum,multæ animæ per charitatem vna anima est,& multa corda vnum cor:quid agit ipse fons charitatis in patre & filio? Nónne ibi magis trinitas vnus est Deus ? Inde enim nobis charitas venit,de ipso spiritu sancto,sicut dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spi- Rom.5. ritum sanctum qui datus est nobis. Si ergo charitas Dei a.5. diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis , multas animas facit vnam animam , & multa corda facit vnum cor:quãto magis pater & filius & spiritus sanctus , Deus vnus,lumen vnum, vnúmque principium ? Audiamus ergo principium quod loquitur nobis. *Multa* , inquit , *habeo loqui de vobis & iudicare.* Ioan.8. Meministis quod ait,Ego non iudico quemquam:ecce c.26. Supr.ibidem b.16. modò dicit , Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Sed aliud est,non iudico ; aliud, habeo iudicare. Non iudico, dixit ad præsens:venerat enim vt saluaret mundum,non vt iudicaret mundum.Quod autẽ dicit,Multa habeo de vobis loqui & iudicare:iudicium futurũ dicit.Ideo enim ascẽdit, vt veniat iudicare viuos & mortuos:nemo iustius iudicabit,quàm qui iniustè iudicatus est.Multa, inquit,habeo de vobis loqui & iudicare. *Sed*

qui me misit, verax est. Videte quemadmodum patri det gloriã æqualis filius. Exemplum enim nobis præbet, & tãquam in cordibus nostris loquitur: O homo fidelis, si Euangeliũ meum audis, dicit tibi Dominus Deus tuus, Vbi ego in principio verbum Deus apud Deum, æqualis patri, coæternus gignenti, do gloriam ei cuius sum filius: quomodo tu superbꝰ es aduersus eum cuius seruus es? Multa habeo, inquit, de vobis loqui & iudicare, sed qui me misit, verax est. Tanquam diceret, ideo verum iudico, quia filius veracis veritas sum. Pater verax, filius veritas, quid putamus esse amplius? Cogitemus si possumus. Quid est amplius, verax an veritas? De quibꝰ quæramus. Pius homo,* sed plus est ipsa pietas: pius enim à pietate, non pietas à pio. Potest enim esse pietas, etsi ille qui pius erat factus est impius. Ipse perdidit pietatẽ, pietati nihil abstulit. Quid itẽ pulcher & pulchritudo? Plus est pulchritudo quàm pulcher: pulchritudo enim facit pulchrum, non pulcher facit pulchritudinem. Castus & castitas? Castitas planè plꝰ est quàm castus. Si enim castitas non esset, vnde esset iste castus, non haberet: si autẽ noluerit esse castus, castitas integra perseuerat. Si ergo plus pietas quàm pius, plus pulchritudo quàm pulcher, plus castitas quàm castus, nunquid dicturi sumus plus veritas quàm verax? Si hoc dixerimus, filium incipiemus dicere patre maiorẽ. Ait enim apertissimè ipse Dominus: Ego sum via & veritas & vita. Ergo si filius veritas: pater quid, nisi quod ait ipsa veritas, qui me misit, verax est? Filius veritas, pater verax. Quid plꝰ sit quæro, sed æqualitatem inuenio. Verax enim pater non ab ea veritate verax est cuius partem cepit, sed quam totã genuit. Video planius esse dicendũ. Et certè ne vos diu teneam, hodie hucusque tractetur: cùm finiero quod volo dicere, adiuuante Deo sermo claudatur. Hoc ideo dixi, vt intentos vos faceremus. Omnis anima quoniam res est mutabilis, & quamuis magna creatura, tamẽ creatura: quamuis corpore melior, tamẽ facta, omnis ergo anima quoniã mutabilis est, hoc est modò credit, modò non credit, modò vult, modò non vult, modò adultera est, modò casta, modò bona, modò mala: mutabilis est. Deus autem hoc quod est, est: ideo proprium nomẽ sibi tenuit, Ego sum qui sum. Ad hoc pertinet, & tu quis es? Principium. Deus igitur in commutabilis est, anima mutabilis. Quando capit anima ex Deo vnde sit bona, participando fit bona, quomodo tuus oculus participãdo videt. Nam lumine subtracto non videt, cuius participeps factus videt. Quia ergo anima participãdo fit bona, si mutata cœperit esse mala, bonitas manet cuiꝰ erat particeps bona. Bonitatis enim cuiusdã particeps facta est cùm bona esset: qua mutata in peius, integra bonitas permanet. Si recedat anima & mala fiat, non minuitur bonitas: si reuertatur & bona fiat, non crescit bonitas. Factus est oculus tuus particeps lucis huius, & vides. Clausus est, hãc lucem nõ minuisti: apertus est, hãc lucẽ nõ auxisti. Hac data similitudine fratres intelligite, quia si pia est anima, est pietas apud Deũ, cuius sit particeps anima: si est casta anima, est castitas apud Deũ, cuius est particeps anima: si bona est anima, est bonitas apud Deum cuiꝰ est particeps anima: si est verax anima, est veritas apud Deũ, cuiꝰ est particeps anima. Cuius particeps si nõ fuerit anima, omnis homo mẽdax: si omnis homo mẽdax, nullus homo de suo verax. Pater autẽ verax, de suo est verax: quia genuit veritatem. Aliud est, verax est homo iste, quia iam percepit veritatem: aliud, est verax Deus, quia genuit veritatem. Ecce quomodo verax est Deus, non participãdo, sed generãdo veritatem. Video vos intellexisse & gaudeo: sufficiat vobis hodie, cætera quãdo Domino placuerit, sicut donauerit exponemus.

* *an pietas.*

Ioann. 14. a. 6.

Exod. 3. d. 14. Ioann. 8. c. 25.

Psal. 115. a. 11.

Ab eo loco vbi dictum est, Dixit ergo eis Iesus, Cùm exaltaueritis filium hominis: vsque ad id quod dictum est, Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

TRACTATVS XL.

DE sancto Euangelio secundum Ioannem, quod gestare nos videtis in manibus, iam multa audiuit charitas vestra, quæ Deo donãte sicut potuimus disputauimus, cõmẽdãtes vobis maximè istum Euãgelistã de Domini diuinitate, secundũ quam æqualis est patri & filius vnicus Dei, loqui elegisse, & propterea aquilæ cõparatum: nulla quippe auis volare altiùs perhibetur. Proinde quæ ex ordine subsequũtur, sicut ea Dominus tractare donauerit, intẽtissimè audite. Locuti sumus vobis de præcedẽti lectione insinuãtes, quomodo intelligatur pater verax, filius veritas. Cùm autẽ dixisset Dominus Iesus, verax est qui me misit: *Non intellexerunt Iudæi quod de patre illis diceret. Et ait illis.* quod modò cùm legeretur audistis, *Cùm exaltaueritis filium hominis, tũc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil: sed sicut docuit me pater, hæc loquor.* Quid est hoc? Nihil enim aliud videtur dixisse, nisi eos post passionem suã cognituros quis esset. Proculdubiò ergo videbat ibi aliquos quos ipse nouerat, quos ipse cum cæteris sanctis suis ante cõstitutionem mũdi præscidẽdo elegerat, post passionem suam esse credituros. Ipsi sunt illi quos assiduè cõmendamus, & ad imitationẽ cum magna exhortatione proponimꝰ. Misso enim desuper Spiritu sancto post Domini passionem, & resurrectionẽ, & ascẽsionem, cùm miracula fierent in eius nomine, quem tãquam mortuũ persequentes Iudæi oõtemptserãt: cõpuncti sunt corde. Et qui seuientes occiderunt, mutati crediderũt, & quem sanguinẽ sæuiendo fuderunt, credẽdo biberunt: illa tria milia, & illa quinque milia Iudæorum, quos ibi videbat quando dicebat, Cùm exaltaueritis filium hominis, tũc cognoscetis quia ego sum. Tãquam dicens: Differo cognitionem vestram, vt impleam passionem meã. Ordine verso cognoscetis qui sum. Non quia omnes tunc erãt credituri ex iis qui audiebãt, id est, post passionẽ Domini: nam paulo pòst dicit, Hæc eo loquẽte, multi crediderũt in eum, & nondum exaltatus erat filius hominis. Exaltationem quippe dicit passionis, nõ glorificationis: crucis, non cæli: quia & ibi exaltatus est, quãdo pepẽdit in ligno. Sed illa exaltatio humiliatio fuit. Tunc enim factus est obediens vsque ad mortem, [mortem autẽ] crucis. Hoc oportebat impleri per eorũ manus qui postea fuerãt credituri: quibus dixit, Cùm exaltaueritis filium hominis, tũc cognoscetis quia ego sum. Quare hoc, nisi vt nemo desperaret in quocũque scelere malè sibi conscius, quando † videat eis donari homicidium qui occiderant Christũ? Hos ergo in illa turba agnoscẽs Dominus, dixit: Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Iam nostis quid sit sum, nec assiduè repetendũ est, ne pariat res tanta fastidium. Recolite illud, Ego sum qui sum, &, Qui est misit me: & agnoscetis quid dictum sit, tunc † scietis quia ego sum: sed & pater est, & spiritus sanctus est. Ad ipsum esse pertinet tota trinitas. Sed quia Dominus sicut filius loquebatur, ne fortè in eo quod dixit, tunc cognoscetis quia ego sum, subintraret error Sabellianorum, hoc est Patripassianorum, quem vobis errorem commendaui non tenendũ, sed cauendum, eorum scilicet qui dixerunt, Ipse est pater, ipse est filius: duo sunt nomina, sed res vna. Propter istum ergo cauendum errorem cùm dixisset Dominus, tũc cognoscetis quia ego sum: ne ipse intelligeretur pater, cõtinuò subiunxit, *Et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor.* Iam gaudere cœperat Sabellianus, erroris sui occasione comperta: statim vt se tãquam in obscuro

Ioann. 8. c. 28.

in obscuro extulit, sequentis sententiæ luce cõfusus est. Putaueras eum esse patrẽ, quia dixit, ego sum: audi quia filius est: Et à meipso facio nihil. Quid est, à meipso facio nihil? A meipso non sum. Filius enim de patre est Deus: pater autem non est de filio Deus. Filius est Deus de Deo, pater autem Deus, sed non de Deo. Filius est lumen de lumine, pater autem lumen, sed non de lumine. Filius est, sed est de quo est: patẽ autem est, sed non est de quo est. Quod ergo addidit, sicut docuit me pater, hæc loquor nemini vestrum obrepat cogitatio carnalis, fratres mei: non enim potest humana infirmitas cogitare, nisi quod consuetum facere vel audire. Nolite ergo vobis quasi duos homines ante oculos ponere, vnum patrem, alterum filium, & loquẽtem patrem ad filium, sicut facis tu quando verba aliqua dicis filio tuo, monens eum & instruens eum quomodo loquatur, vt quæcunque audiuit à te, commendet memoriæ: † cùm cõmendauerit memoriæ, proferat & lingua, distinguat per sonos, inferat auribus alienis quod percepit in suis. Nolite ita cogitare, ne in corde vestro idola fabricetis, humanam formam, humanorum limamẽta membrorum, figuram carnis humanæ, sensus istos conspicuos, staturam mortũsque corporis, linguæ officiũ, distinctiones sonorum. Nolite in illa trinitate cogitare nisi quod pertinet ad formã serui, quam accepit vnigenitus filius, cùm verbum caro factum est vt habitaret in nobis: ibi non te prohibeo humana infirmitas cogitare quod nosti, imò etiã cõpello. Si fides in te vera est, talem Christum cogita: est ex Maria virgine, non de Deo patre talem cogita. Infans fuit, creuit vt homo, ambulauit vt homo, esuriuit, sitiuit vt homo, dormiuit vt homo, postremò passus vt homo, suspensus in ligno, occisus, sepultus vt homo, in eadem forma resurrexit, in eadem forma ante oculos discipulorum ascendit in cælum, in eadem forma vt venturus est ad iudicium. Angelorũ enim vox est in Euãgelio expressa: Sic, veniet quomodo eum vidistis euntem in cælum. Quando ergo de forma serui cogitas in Christo, humanam effigiem cogita, si est in te fides: quãdo autem cogitas. In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ: pereat de corde tuo omnis humana figuratio. Pellatur de cogitationibus tuis quicquid fine corporeo terminatur: quicquid loci spatio cõtinetur, vel quantalibet mole diffunditur, de corde tuo figmentum tale dispereat. Cogita, si potes, pulchritudinem sapientiæ, occurrat tibi pulchritudo iustitiæ. Forma est? Statura est? Color est? Nihil horum est, & tamen est: nam si non esset, nec amaretur, nec meritò laudaretur, nec amata nec laudata corde moribũsque teneretur. Nunc verò sunt homines sapientes, vnde fierent nisi esset sapientia? Porrò autem, ô homo, si sapientiam tuam videre carnis oculis non potes, nec tali imaginatione cogitare quali corporalia cogitãtur, sapientiæ Dei audes ingerere humani corporis formam? Quid ergo dicimus fratres? Quomodo locutus est pater filio, quoniã filius ait, sicut docuit me pater, hæc loquor? Locutus est illi: Quãdo docuit pater filium, verba fecit, quomodo tu, quando doces filiũ tuũ, verba facis? Quomodo facit verba verbo? Quæ verba multa fierẽt vnico verbo? Verbum enim patris aures habuit ad os patris? Carnalia sunt ista, pereãt de cordibus vestris. Hoc enim dico, ecce si intellexistis quod ego dixi: ego certè locutus sum, & mea verba sonuerũt, sonisque aures pepulerũt, & per sensum auditus vestri ad cor sententiã perduxerũt, si intellexistis. Facite aliquem audisse Latinæ linguæ hominem: tantummodo audisse, nec tamen intellexisse quod dixi. Quantum ad strepitum pertinet emissum ex ore meo, sic eius ille particeps factus est qui non intellexit, quomodo & vos. Eum sonũ audiuit, eædem syllabæ aures eius percusserunt, sed in corde ipsius nihil genuerunt. Quare? Quia non intellexit. Vos autem si intellexistis, vnde intellexistis? De quo audiuerunt? Ego ad aurem sonui, nunquid ego in † cor lumen accẽdi? Proculdubiò si verum est quod dixi, & hoc verum non solùm audistis, verumetiã intellexistis: duæ res ibi factæ sunt, discernite illas, auditus & intellectus. Auditus per me factus est, intellectus per quem? Ego ad aurẽ dixi vt audiretis, ad cor vestrum quis dixit vt intelligeretis? Sine dubio aliquis & ad cor vestrum aliquid dixit: vt non solùm strepitus iste verborũ percuteret aurem vestrã, sed etiã in cor vestrũ aliquid descẽderet veritatis. Dixit aliquis & ad cor vestrum, sed nõ eum videtis: si intellexistis fratres, dictum est & cordi vestro. Munus Dei est intelligẽtia. Quis hoc dixit in corde vestro si intellexistis? Cui dicit Psalmus: Da mihi intellectũ vt discam mãdata tua. Verbi gratia, episcopus locutus est. Quid locutus est? aliquis ait. Respondes quid locutus sit & addis, verum dixit. Tũc alius qui nõ intellexit, Quid dixit, inquit? Aut quid est quod laudas? Ambo me audierunt, ambobus ego dixi: sed vni ipsorũ Deus dixit. Si parua magnis cõparare cõceditur, quoniã nos ad eum quid sumus? tamen nescio quid incorporaliter & spiritaliter facit in nobis Deꝰ, quod nec sonus est q̃ aurẽ percutiat, nec color qui oculis discernatur, nec odor est q̃ naribus capiatur, nec sapor q̃ faucibus iudicetur, nec durũ nec molle quod tãgendo sentiatur: tamẽ aliquid est quod sentire facile est, explicare impossibile est. Si ergo Deꝰ, vt dicere cœperam, loquitur in cordibꝰ nostris sine sono, quomodo loquitur filio suo? Sic ergo fratres, sic cogitate, quãtum potestis, vt dixi, licet parua magnis modo aliquo cõparare: sic cogitate. Incorporaliter pater locutus est filio quia incorporaliter pater genuit filiũ. Nec eũ sic docuit quasi indoctũ genuerit, sed hoc est eũ docuisse, quod est scientem genuisse: & hoc est, docuit me pater, quod est sciẽtẽ me genuit pater. Si enim, quod pauci intelligũt, simplex est natura veritatis: hoc est filio esse quod nosse. Ab illo ergo habet vt nouerit, à quo habet vt sit, nõ vt prius ab illo esset, & ab illo postea nosset. Sed quemadmodum illi gignẽdo dedit vt esset, sic gignẽdo dedit vt nosset: quia simplici, vt dictũ est, naturæ veritatis esse & nosse nõ est aliud atq; aliud, sed hoc ipsum. Dixit ergo ista Iudęis, & addidit: *Et qui me misit mecum est.* Iã hoc & antè dixerat, sed rem magnã assiduè cõmemorat: misit me, & mecũ est. Si ergo tecũ est ô Domine, nõ vnꝰ ab alio missus est, sed ambo venistis. Et tamen cùm ambo simul sint, vnus missus est, alter misit: quoniã missio incarnatio est, & ipsa incarnatio filij tãtùm est, nõ & patris. Misit itaq; pater filiũ, sed non recessit à filio. Nõ enim quò misit filiũ, nõ ibi erat pater. Donari mihi non qui potest omnia? Vbi non est qui dixit, Cælum & terrã ego impleo? Sed forte pater vbique, & filius non vbique est. Euangelistam audi: In hoc mundo erat, & mundus per eum factus est. Ergo, inquit, qui misit me, cuius autoritate tãquam paterna incarnatus sum, mecum est: non me reliquit. Quare nõ me reliquit? *Non me reliquit*, inquit, *solum, quia ego quæ placita sunt ei facio semper.* Ipsa est æqualitas semper, nõ ex quodam initio & deinceps, sed sine initio, sine fine. Dei enim generatio nõ habet initiũ tẽporis, quia p genitum facta sunt tẽpora. *Hæc illo loquẽte, multi crediderunt in eum.* Vtinã & me loquente multi qui aliud sapiebant intelligant, & credant in eum: quidã enim fortasse sunt in ista multitudine Arriani. Nõ audeo suspicari esse Sabellianos qui ipsum patrem dicũt esse qui filius est: hæresis quippe ista nimis antiqua est, & paulatim euiscerata. Arrianorũ autem adhuc videtur habere † aliquam motionem quasi cadaueris putrescentis, aut certè, vt multum, quasi hominis animam agentis: oportet inde

Ioann. 1. b. 10.

Ioann. 8. d. 30.

al. spod.

Psal. 1. a. 6. Ioan. 1. b. 24.

Act. 2. 17. Act. 3. 13. Act. 4. 4.

Act. 2. b. 11.

al. vigile.

Ioan. 1. a. 2.

Ioan. 8. c. 28.

Exod. 3. d. 14.

al. egor sum.

Ioann. 8. c. 26.

al. vidit.

Psal. 118. 1od. 73.

al. cor de.

Hier. 13. c. 24.

al. aliquos. motionem.

reliquos liberari, sicut in de multi liberati sunt. Et quidē ista ciuitas eos non habebat: sed postea quam multi peregrini aduenerunt, nonnulli & ipsi venerunt. Ecce hæc Domino loquēte, multi Iudæi crediderunt in eum: ecce & me loquente Arriani credant non in me, sed mecum. * *Dicebat ergo Dominus ad eos qui crediderant in eum Iudæos: Si vos manseritis in verbo meo.* Ideo māseritis, quia initiati estis, quia & ibi esse cœpistis. Si manseritis, hoc est in fide quę in vobis esse credentibus cœpit, quò peruenietis? Vide quale initium, quò perducit. Amasti fundamentum, culmen attende, & ex ista humilitate aliam celsitudinem quære. Fides enim humilitatē habet. Cognitio & immortalitas & ęternitas non habet humilitatem, sed celsitudinem: erectionem, nullā defectionem, æternam stabilitatem, nullam ab inimico expugnationem, nullum deficiēdi timorem. Magnum est quod incipit à fide, sed contemnitur. Fundamentum solet etiā in ædificio ab imperitis contemni. Fossa fit grādis, lapides quoquomodo passim mittūtur, nulla ibi expolitio, nulla pulchritudo apparet, quomodo nec in arboris radice apparet aliqua pulchritudo: totum tamē quicquid te delectat in arbore, de radice surrexit. † Si vides radicem, & nō delectaris, vides arborem & miratis. Stulte, quod miraris inde surrexit quo non delectaris. Parum aliquid videtur fides credentiū, non habes stateră vnde appēdas. Audi ergo quò perueniat, & vide quāta sit: sicut & ipse Dominus in alio loco dicit: Si habueritis fidē sicut granum sinapis. Quid humilius? quid vehemētius? Quid minutius? quid feruentius? Ergo & vos, ait, si māseritis in verbo meo in quo credidistis, quò perducemini? *Verè discipuli mei eritis.* Et quid nobis prodest? *Et cognoscetis veritatem.* Quid promittit credentibus, fratres? Et cognoscetis veritatem. Quid enim? Non illā cognouerant, quādo Dominus loquebatur? Si non cognouerant, quomodo crediderunt? Non quia cognouerunt crediderunt, sed vt cognoscerēt crediderunt: credimus enim vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quod enim cogniturī sumus, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre: sicut ipse quodam loco ait. Ideo Dominus prius ad faciendā fidē ambulauit in terra. Homo erat, humilis factus † est, ab hominibus videbatur, nec ab omnibus cognoscebatur, à multis reprobabatur, à turba occidebatur, à paucis dolebatur: sed tamen & ab eis à quibus dolebatur, nondum sicut erat cognoscebatur. Totum hoc quasi initiū est liniamentorum fidei & structuræ futuræ. Quod Dominus ipse attendens quodam loco ait: Qui diligit me, mandata mea custodit. Et qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi: quem qui audiebant, vtique iam videbant, eis tamen si diligebāt, videndum se promittebat. Sic & hic cognoscetis veritatem. Quid enim? Quod dixisti, non est veritas? Veritas est, sed adhuc creditur, nondum videtur. Si manseatur in eo quod creditur, peruenitur ad id quod videatur. Inde Ioānes ipse sanctus Euāgelista in Epistola sua, Dilectissimi, inquit, filij Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Iā sumus, & aliquid erimus. Quid plus erimus quàm sumus? Audi. Nōdum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus. Vnde? Quoniam videbimus eum sicuti est. Magna promissio, sed meres est fidei. Quæris mercedē, opus præcedat. Si credis, mercedem exige fidei. Si autē non credis, fidei mercedem qua fronte quæris? Si ergo māseritis in verbo meo, verè discipuli mei eritis, vt cōtemplemini ipsam veritatem sicuti est: non per verba sonantia, sed per lucem splendentem, cùm † signauerit nos, quod A legitur in Psalmo: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Moneta Dei sumus, num' à thesauro abet- rauimus. Errore detritum est quod in nobis fuerat impressum: venit q reformet, quia ipse formauerat. Quærit & ipse numū suum, sicut Cæsar numū suum: ideo ait, Reddite Cæsari quæ Cęsaris sunt, & Deo quę Dei sunt. Cæsari numos, Deo vosipsos. Tūc ergo exprimetur veritas in nobis. Quid dicam charitati vestrę? O si cor esset qualitercunque susp̄iras in illā ineffabilem gloriam! ō si peregrinationem nostrā in gemitu sentiremus, & seculum nō amaremus, & ad eum qui nos vocauit, pia mēte perpetuò pulsaremus! Desiderium, sinus cordis est: capiemus, si desideriū quātum possumus extēdamus. Hoc nobiscum agit scriptura diuina, hoc congregatio populorum, hoc celebratio sacramētorū, hoc baptismus sanctus, hoc cātica laudis Dei, hoc ipsa nostra disputatio: vt hoc desiderium non solum seminetur & germinet, verumetiam in modum tātæ capacitatis augeatur, vt idoneū sit sūmere quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit. Sed amate mecū. Nō amat multum numum, qui amat Deum. Et ego palpaui infirmitatem, non ausus sum dicere, non amat numum, sed nō multum amat numum: quasi amādus sit numus, sed non multum. Ō si Deum dignè amemus, numos omnino non amabimus! Erit tibi numus instrumētum peregrinationis, non irritamētum cupiditatis: quo vtaris ad necessitatem, non quo fruaris ad delectationem. Deum ama, si aliquid in te egit quod audis & laudas. Vtere mundo, nō te capiat mundus. † Quod intrasti, iter agis, exiturus venisti, non remansurus. Iter agis, stabulum est hęc vita. Vtere numo, * quomodo viator in stabulo vtitur mensa, calice, vrceo, lectulo, dimissurus, non permāsurus. Si tales fueritis, erigite cor † si poteſtis, & audite me: si tales fuetitis, ad eius promissa venietis. Nō enim multum est ad vos, quia magna est manus eius qui vos vocauit. Vocauit, inuocetur. Dicatur illi: Vocasti nos, inuocamus te: ecce audiuimus vocantem, audi inuocantes. Perduc quò promisisti, perfice quod inchoasti: noli deserere munera tua, noli deserere agrū tuum, germina tua intrent in horreum [tuum.] Abundant † tempestates in mundo, sed maior est qui fecit mundum: abundant tentationes, sed non deficit qui in illo spem ponit in quo defectus nullus est. Ad hoc hortatus sum ista fratres, quia libertas de qua loquitur Dominus noster Iesus Christus, non huius temporis est. Videte quid adiunxit: *Verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, Et veritas liberabit vos.* Quid est, liberabit vos? Liberos vos faciet. Denique Iudæi carnales, & secundum carnem iudicantes, non hi qui crediderant, sed in illā turba qui non crediderant, iniuriam sibi factam putauerunt, quia dixit eis: Veritas liberabit vos. Indignati sunt seruos se esse significatos. Et verè serui erant: & exponit illis quæ sit seruitus, & quæ sit futura libertas, quam ipse promittit. Sed de hac libertate & de illa seruitute, nimis longum est vt hodie disputemus.

Ab eo quod ait, Dicebat autem Iesus ad eos qui crediderant: vsque ad id quod dictum est, Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis.

TRACTATVS XLI.

QVOD lectionem pristinam sequitur & de sancto Euāgelio hodie nobis recitatū est, tūc distuli dicere, quoniā multa iam dixeram, & de libertate in quam nos † vocauit gratia Saluatoris, non prætereunter neque negligēter fuerat differendū: hinc hodie Domino adiuuante statuimus loqui vobis. Quibus enim loquebatur Dominus Iesus Christus, Iudæi erant, ex magna quidem parte inimici, sed etiam amici ex quadam parte iam

te iam facti, & futuri: nā quosdam ibi videbat, sicuti iam diximus, qui post eius passionem fuerant crediturī. Hos intuens dixerat: Cùm exaltauerit is filium hominis, tūc cognoscetis quia ego sum. Erant ibi etiam qui hæc loquente illo cōtinuò crediderunt, ipsis locutus est quod audiūtibus hodie. *Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderant ei Iudæos: Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei eritis.* Manēdo eritis. Quia enim nunc credētes estis, manēdo videtes eritis. Ideo sequitur: *Et cognoscetis veritatem.* Veritas incommutabilis est. Veritas panis est, mentes reficit, nec deficit: mutat vescentem, non ipsa in † vescente mutatur. Ipsa est veritas verbū Dei, Deus apud Deum vnigenitus filius. Hæc veritas carne indura est propter nos, vt de Maria virgine nasceretur, & impleretur prophetia: Veritas de terra orta est. Hæc ergo veritas cùm Iudæis loqueretur, latebat in carne: latebat autem non vt negaretur, sed vt differretur: differretur, vt in carne pateretur: in carne autem pateretur, vt caro peccati redimeretur. Stans itaque conspicuus secundum infirmitatem carnis Dominus noster Iesus Christus, & secundum maiestatem diuinitatis occultus, dixit ad eos qui ei cùm hæc loqueretur crediderant: Si māseritis in verbo meo, verè discipuli mei eritis. Qui enim persueauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et cognoscetis veritatem, quæ modò vos latet, & loquitur vobis: *Et veritas liberabit vos.* Hoc verbum Dominus à libertate posuit, liberabit vos. Nihil est enim aliud propriè liberat, nisi liberū facit. Quomodo saluat nihil est aliud quàm saluum facit: quomodo sanat nihil est aliud quàm sanū facit: ditat, nihil est aliud quàm ditem, id est, diuitem facit: sic liberat, nihil est aliud quàm liberum facit. Hoc in verbo Greco planius est. Nam in Latina consuetudine plerunque dicimus hominē liberari, quod ad libertatem non pertinet, sed tantum ad salutem: sicut quisquam dicitur liberari ab infirmitate, vsitatè dicitur, non tamen propriè. Sic autem posuit Dominus hoc verbū, vt diceret: Et veritas liberabit vos, vt in Græca lingua nemo dubitet eum de libertate dixisse. Denique & Iudæi sic intellexerunt, & respōderunt ei. Non illi qui iā crediderant, sed illi qui in turba erant nondum credentes: *Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam, quomodo tu dicis, liberi eritis?* Non autem dixerat Dominus, liberi eritis: sed, veritas liberabit vos. In quo tamen verbo illi, quia, sicut dixi, pater in Græco, non intellexerunt nisi libertatem, & extulerūt se quòd semen essent Abrahæ, & dixerunt: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquā. Quomodo tu dicis, liberi eritis? O pellis inflata! Non est ista magnitudo, sed tumor. Et hoc ipsum secundum huius temporis libertatem quomodo verum dixistis, nemini seruiuimus vnquam? Ioseph non est venundatus? Prophetæ sancti in captiuitatem non sunt ducti? Deinde nónne ipse ille est populus qui in Ægypto lateres faciebat, & regibus duris non saltem in auro & argento, sed in luto seruiebat? Si nemini seruistis vnquam, ô ingrati, quid est quod asseruistis vobis imputat Deus, quòd vos de domo seruitutis liberauit? An fortè patres vestri seruierūt, vos autem qui loquimini, nemini vnquam seruiuistis? Quomodo ergo soluebatis iam tributa Romanis? Vnde & ipsi veritati laqueum quasi captionis proposuistis, vt diceretis, Licet reddere tributum Cæsari? Vt si dixisset, licet, teneretis eum quasi malè optassset libertati seminis Abrahæ: si autem diceret, nō licet, calumniaremini apud reges terræ, quòd prohiberet regibus tributa persolui. Meritò prolato numo victi estis, & captioni vestræ vosipsi estis respondere compulsi. Ibi enim vobis dictū est, Reddite Cæsari quæ Cęsaris sunt, & Deo quę Dei sunt: cùm vosipsi respondissetis, quòd numus haberet imaginem Cæsaris. Quia sicut quærit Cæsar in numo imaginem suā, sic Deus quærit in homine suā. Hæc ergo respōdit Iudæis. Mouet enim me, fratres, hominum vana superbia: qui etiā de ipsa quam carnaliter intelligebant, sua libertate mētiti sunt dicētes, Nemini seruiuim⁹ vnquam. Dominus autē quid respōderit, hoc potius & intētius audiamus, ne & nosipsi serui inueniamur. *Respōdit enim eis Iesus, Amen amē dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Seruus est, sed vtinam hominis & nō peccati. Quis nō sub his verbis cōtremiscat? Præstet nobis Dominus noster Iesus Christus, id est, & mihi & vobis, vt pro sententia loquar de hac libertate appetenda, & de illa seruitute vitanda. Amen amen dico vobis, veritas dicit. Et quale est Domini nostri dicere, Amen amen dico vobis? Multum cōmendat quod ita pronunciat: quodammodo si dici fas est, iuratio eius est, amen amen dico vobis. Amē quippe interpretatur verum: & tamē nō est interpretatū, cùm potuisset dici, verum dico vobis. Nec Græc⁹ hoc interpres ausus est facere, nec Latinus: nā hoc verbum quod est amen, nec Græcū est nec Latinum, sed Hebręum. Sic māsit, non est interpretatum, vt honorem haberet velamēto secreti: nō vt esset negatum, sed ne vilesceret nudatum. Nec semel tamen, sed bis à Domino dictum est, amen amē dico vobis. Iam quātum hoc cōmendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Quid est ergo cōmendatum? Verum verum dico vobis, veritas dicit: quę vtique etsi nō diceret, verum dico, mēriti omnino nō posset. Tamen commēdat, [tamen] inculcat: dormiētes quodāmodo excitat, intētos facit, cōtemni nō vult. Quid dicit? Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. O miserabilis seruitus! Plerunque homines cùm dominos malos patiuntur, venales se putant: non quærētes Dominū nō habere, sed saltē mutare. Seruus peccati quid faciat? Quē interpellet? * Apud quē se venalē petat? Deinde seruus hominis aliquādo sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit. Seruus peccati quò fugit? Secum se trahit quocunque fugerit. Nō fugit seipsum mala cōscientia, nō est quò eat, sequitē se, imò nō recedit à se: peccatū enim quod facit int' est. Fecit peccatū, vt aliquam corporalē caperet voluptatē. Voluptas trāsiit, peccatum manet: prætereāt quod delectabat, remānet quod pungat. Mala seruitus. Aliquando fugiunt homines ad Ecclesiā, & plerunque eos patimur † tāquam indisciplinatos: † volētes carere dominis, qui nolunt carere peccatis. Aliquādo autem etiā illicito iugo & improbo subiecti fugiunt ad Ecclesiam, quia retinentur ingenui ad seruitutē, & interpellatur Episcopus: & nisi curet operam impēdere, ne ingenuitas opprimatur, immisericors deputatur. Ad Christū omnes fugiamus, contra peccatum Deum liberatorem interpellemus: venales nos petam⁹, vt eius sanguine redimamur. Dicit enim Dominus: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Sine pretio, sed vestro: quia meo. Hoc Dominus dicit: ipse enim pretiū dedit, non argentum, sed sanguinem suum. Nā nos & serui & egeni remāseramus. Liberat ergo ab hac seruitute solus Dominus: qui illā non habuit, ipse de illa liberat, solus enim in hac carne venit sine peccato. Nā quos victos in manibus matrum paruulos ferri, nondum ambulāt, & iā sunt compediti: traxerunt enim de Adam quod soluatur à Christo. Pertinet etiam ad ipsos cùm baptizantur ista gratia quam Dominus pollicetur: quia de peccato solus liberare potest, qui venit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato. Audistis enim cùm Apostolus legeretur: Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortāte per nos. Obsecramus, p Christo, id est, tāquam vos Christus obsecret. Quid? Recōciliari

* *in eo.* Ibidem d.31.

al. *Sed.*

Matth.17. c.20.

Eſa.64. d.4. 1.Cor.2. c.9.

al. *erat.*

Ioan.14. c.21.

1.Ioan.3. a.2.

al. *fatiauerit.*

Pſal.4. d.7.

Matth.22. c.11.

Ioan.8. d.31.

Ioan.8. d.32.

al. *seruire.*

Ioan.8. d.34.

al. *qui.*

* *Ioan. 16.*

al. *pot.*

al. *crat.*

al. *cōtulerāt.*

* *Apud quē?* al. *interpellet?*

De iis qui fugiunt ad Ecclesiā.

al. *quasi quasi.*

al. *volentes carere dominis.*

Eſa.52. c.3.

Ioan.8. d.36.

1.Cor.7. d.20.

Deo. Si exhortatur & obſecrat Apoſtolus vt reconciliemur Deo, inimici eramus Deo. Nemo enim reconciliatur niſi ex inimicitiis: inimicos autẽ nos non natura, ſed peccata fecerunt. Vnde inimici illius, inde ſerui peccati. Non habet Deus liberos inimicos, neceſſe eſt ſerui ſint: & ſerui remanebunt, niſi ab illo liberẽtur, cui peccando inimici eſſe voluerunt. Obſecramus ergo, inquit, pro Chriſto, reconciliari Deo. Quomodo autẽ reconciliamur, niſi ſoluatur quod inter nos & ipſum ſeparat? Ait enim † propheta: Nõ grauauit aurem ne audiat, ſed peccata veſtra ſeparant inter vos & Deũ. Quia ergo non recõciliamur niſi ablato quod in medio eſt, & poſito quod in medio ſit. Eſt enim mediũ ſeparãs, ſed contrà eſt mediator reconciliãs. Mediũ ſeparãs eſt peccatũ, mediator reconciliãs eſt Dominus Ieſus Chriſtus: vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Vt ergo tollatur maceria ſeparans quod eſt peccatũ, venit ille mediator, & factus eſt ſacrificium ſacerdos ipſe. Et quia ſacrificiũ factus eſt pro peccato, offerẽs ſeipſum in holocauſtum in cruce paſſionis ſuæ: ſequitur Apoſtolus & dicit, cùm dixiſſet, obſecramus, p Chriſto reconciliari Deo, quaſi diceremus, quomodo poterimus reconciliari? Eum, inquit, id eſt, ipſum Chriſtum qui non nouerat peccatum, peccatũ pro nobis fecit: vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. Eum ipſum, inquit, Chriſtum Deum, qui non nouerat peccatũ. Venit enim in carne, hoc eſt in ſimilitudine carnis peccati, non tamen in carne peccati, non habens vllum omnino peccatum: & ideo factus eſt verum ſacrificiũ pro peccato, quia nullum habebat ipſe peccatum. Sed fortè de ſenſu meo dixi, quia peccatũ ſacrificium eſt pro peccato. Qui legerunt agnoſcãt, qui non legerunt, non ſint pigri: non ſint, inquam, pigri ad legendum, vt veraces ſint ad iudicãdum. Cùm de ſacrificiis enim præciperet Deus offerendis pro peccato, in quibus ſacrificiis non erat expiatio peccatorum, ſed vmbra futurorũ, eadem ipſa ſacrificia, eaſdem ipſas hoſtias, eaſdem ipſas victimas, eadem ipſa animalia quæ admouebantur mactanda pro peccatis, in quorum ſanguine ſanguis ille figuratur, peccata lex appellat: vſqueadeò vt in quibuſdam locis ſcriptum ſit ita, vt ſacerdotes immolaturi ponerent manus ſuas ſuper caput peccati, id eſt, ſuper caput victimæ immolandæ pro peccato. Tale ergo peccatum, id eſt, ſacrificiũ, p peccato, factus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui non nouerat peccatum. Meritò liberat ab hac ſeruitute peccati, ille qui dicit in Pſalmis: Factus ſum tãquam homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Solus enim liber, quia non habebat peccatum. Ipſe † enim dicit in Euangelio: Ecce venit princeps huius mundi, diabolum ſignificans venturum in Iudæis perſecutoribus: ecce, inquit, venit, & in me nihil inueniet. Nõ quomodo in eis quos occidit etiam iuſtos, inuenit qualecũque peccatum, in me nihil inueniet. Et tãquam ei diceretur, ſi nihil in te inueniet, quare te occidet? Subiecit & ait: Sed vt ſciant omnes quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Non, inquit, mortem mei peccati neceſſitate perſoluo, ſed in eo quòd morior, volũtatem patris mei facio: plúſque ibi facio quàm patior, quia ſi nollem, nec paſſus eſſem. Habes illum alio loco dicentem, Poteſtatem habeo ponendi animã meam, & poteſtatem habeo iterũ ſumendi eam. Ecce verè in mortuis liber. Cùm ergo omnis qui facit peccatũ, ſeruus ſit peccati, quæ ſit ſpes nobis libertatis audite. *Seruus autem*, inquit, *non manet in domo in æternum*. Eccleſia eſt domus, ſeruus peccator eſt. Intrãt multi in Eccleſiam peccatores. Nõ ergo dixit, ſeruus nõ eſt in domo: ſed, non manet in domo in æternum. Si ergo nullus ibi ſeruus erit, quis ibi erit? Cùm enim rex iuſtus ſederit in throno, ſic-

A ut ſcriptura loquitur, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis gloriabitur mundũ ſe eſſe à peccato? Multum nos terruit ô fratres mei dicẽdo, ſeruus non manet in domo in æternum. Adiungit autem & dicit, *Filius autem manet in æternum*. Ergo ſolus in domo ſua erit Chriſtus? nullus illi populus cohærebit? Cui hæret caput, ſi nõ erit corpus? An fortè totum hoc filius, caput & corpus? Non enim ſine cauſa & terruit, & ſpem dedit. Terruit, ne peccatum amaremus: ſpem dedit, ne de peccati ſolutione diffideremus. *Omnis*, inquit, *qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati*. Seruus autem non manet in domo in æternũ. Quæ ergo nobis ſpes eſt, qui non ſumus ſine peccato? Audi ſpem tuam: Filius manet in æternum. *Si ergo vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis*. Hæc ſpes noſtra eſt fratres, vt à libero liberemur, & liberãdo ſeruos nos faciat: ſerui enim eramus cupiditatis, liberati ſerui efficimur charitatis. Hoc & Apoſtolus dicit: Vos autem fratres in libertatem vocati eſtis, tantum ne libertatem in occaſionem carnis detis, ſed per charitatem ſeruite inuicem. Non ergo dicat Chriſtianus, Liber ſum, in libertatem vocatus ſum: ſeruus eram, ſed redemptus ſum, & ipſa redemptione liber effectus ſum: faciam quod volo, nemo me prohibeat à voluntate mea ſi liber ſum. Sed ſi iſta volũtate peccatum facis, ſeruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad liberè peccandum, ſed vtere ad nõ peccandum: erit enim voluntas tua libera, ſi fueris pia. Eris liber, ſi fueris ſeruus: liber peccati, ſeruus iuſtitiæ: dicente Apoſtolo, Cùm ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Nũc autem liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructũ veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam. Hoc conemur, id agamus. Prima libertas eſt carere criminibus. Intendite fratres mei, intendite: ne fortè poſſim perducere vobis ad ſenſum & qualis modò ſit, & qualis futura ſit iſta libertas. Quemlibet valde iuſtum diſcutias in hac vita: quamuis iam ſit dignus iuſti vocabulo, non eſt tamen ſine peccato. Audi ipſum ſanctũ Ioannem, cuius & hoc Euangelium eſt, in Epiſtola ſua dicẽtem: Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, noſmetipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Solus hoc dicere potuit in mortuis liber, de ſolo dici potuit qui non nouerat peccatum: etenim expertus eſt omnia ſecundum ſimilitudinem ſine peccato. Solus dicere potuit: Ecce veniet princeps mundi, & in me nihil inueniet. Quemcunque alium licet iuſtũ diſcuſſeris, non omnimodo eſt ſine peccato. Nec qualis erat Iob, cui Dominus tale teſtimonium perhibebat vt diabolus inuideret, & poſtularet tentandum, tentans ſuperaretur vt ille probaretur. Ideo autem ille probatus eſt, non quia latebat Deum coronandus, ſed vt innoteſceret hominibus imitandus. Etiam ipſe Iob quid dicit? Quis enim mundus? Nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã. Sed planè multi iuſti dicti ſunt ſine querela, quod intelligitur ſine crimine: nulla enim querela iuſta eſt de his in rebus humanis, qui non habent crimen. Crimen autem eſt peccatum graue, accuſatione & damnatione digniſſimum. Non ergo Deus quædam peccata damnat, quædam iuſtificat & laudat: nulla laudat, [ſed] odit omnia. Quomodo odit medicus ægritudinem ægroti, & id agit curando vt ægritudo pellatur, æger leuetur: ſic Deus gratia ſua hoc in nobis agit, vt peccatum conſumatur, homo liberetur. Sed quando conſumitur, inquies? Si minuitur, quare non conſumitur? Minuitur autem in vita proficientium, quod in vita cõſumitur perfectorum. Prima eſt ergo libertas, carere criminibus. Ideo & Apoſtol⁹ Paulus quãdo elegit ordinãdos vel presbyteros vel diaconos, & quicunq; ordinãdus eſt ad prepoſituræ Eccleſiæ, nõ ait, Si qs ſine peccato eſt: hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobarec, nullus

nullus ordinaretur: ſed ait, Si quis ſine crimine eſt, ſicut A eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, ſacrilegium, & cætera huiuſmodi. Cùm cœperit ea non habere homo, debet autem nõ habere omnis Chriſtianus homo, incipit caput erigere ad libertatem: ſed iſta inchoata eſt, nõ perfecta libertas. Quare, inquit aliquis, non eſt perfecta libertas? Quia video aliam legem in mẽbris meis, repugnantẽ legi mentis meæ: non enim quod volo † hoc ago, ſed quod odi illud facio. Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte ſeruitus: nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas, quia nondum [plena] æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatẽ, ex parte accepimus libertatem. Quicquid peccatum eſt à nobis, antea deletum eſt in baptiſmo. Nunquid quia deleta eſt tota iniquitas, nulla remãſit infirmitas? Si non remãſſet, ſine peccato hîc viueremus. Quis autem audeat hoc dicere niſi ſuperbus, niſi miſericordia liberatoris indignus, niſi qui ſeipſum vult decipere, & in quo veritas non eſt? Ergo ex eo quod remanſit aliquid infirmitatis, audeo dicere, ex qua parte ſeruimus Deo, liberi ſumus: ex qua parte ſeruimus legi peccati, adhuc ſerui ſumus. Vnde dicit Apoſtolus quod dicere cœperamus: Condelector legi Dei ſecũdum interiorem hominem. Ecce vnde liberi, vnde condelectamur legi Dei. Libertas enim delectat. Nam quamdiu timore facis quod iuſtum eſt, non [Deus]te delectat. Quamdiu adhuc ſeruus facis, non te delectat: delectet te, & liber es. Noli timere pœnam, ſed ama iuſtitiam: nondum potes amare iuſtitiam, time vel pœnam, vt peruenias ad amandam iuſtitiam. Ergo iam ille ex parte ſuperiore liberum ſe eſſe ſentiebat, vnde dicebat: Condelector legi Dei ſecundũ interiorem hominẽ. Delectat me lex, delectat me quod iubet lex, delectat me ipſa iuſtitia. Video autem aliam legem in membris meis, hęc eſt quæ remãſit infirmitas: repugnãtem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Ex hac parte ſentit captiuitatem, vbi non eſt impletа iuſtitia: nam vbi condelectatur legi Dei, nõ captiuus, ſed legis amicus eſt, & ideo liber, quoniam amicus. Quid ergo ex eo quod reſtat? Quid, niſi reſpiciamus ad illum qui dixit: Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis? Denique & ipſe qui loquebatur, ad illum reſpexit: Infelix ego homo, quis me liberabit, inquit, de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Ergo ſi vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Denique ita concluſit: Igitur ipſe ego mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Ipſe ego, inquit. Non enim duo ſumus inter nos contrarij de diuerſis principiis venientes: ſed ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati, quamdiu languor obluctatur ſaluti. Sed ſi carne ſeruis legi peccati, fac quod ait ipſe Apoſtolus: Non ergo regnet peccatũ in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius, neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato. Non ait, non ſit: ſed, non regnet. Quamdiu [viuis] peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis: ſaltem illi regnũ auferatur, non fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare iræ linguam ad maledicendum: noli dare iræ manum aut pedem ad feriẽdum. Nõ ſurgeret ira iſta irrationabilis, niſi peccatũ eſſet in mẽbris. Sed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet, diſcet etiam non ſurgere, cùm arma cœperit non inuenire. Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, alioquin toti captiui eritis, & nõ erit dicere, mente ſeruio legi Dei. Mens enim ſi teneat arma, membra non mouentur in miniſterium furentis peccati. Teneat arcem imperator interior, quia ſub ma-

al. per prophetam. Eſa. 59. a. 1. 2.
1. Tim. 2. b. 5.
2. Cor. 5. d. 11.
Rom. 8. a. 3.
Pſal. 87. a. 6.
al. etiam. Ioan. 14. d. 30.
Ioan. 10. c. 17.
Pſal. 87. a. 6. Ioan. 8. d. 35.
Prou. 20. b. 9.

1. Ioan. 2. c. 10. 1. 3. c. 6. 7.
Rom. 7. d. 24.
al. 8. 9. 10. 11. Gala. 5.
Ioan. 8. d. 34.
Gala. 5.
Rom. 6. a. 22.
1. Ioan. 1. d. 8.
Ioan. 14. d. 30.
Rom. 7. d. 24.
Iob. 14. b. 4.
Rom. 6. b. 12.
Pſalm. in cap. de paſſion.

fiore imperatore iuuandus aſſiſtit: frenet iram, coërceat concupiſcentiã. Ineſt tamen quod frenetur, ineſt quod coërceatur, ineſt quod teneatur. Quid autem volebat ille iuſtus mente ſeruiens legi Dei, niſi vt omnino non eſſet quod frenaretur? Et hoc debet conari omnis qui tendit ad perfectionem, vt & ipſa concupiſcentia cui non dantur ad obediendum membra, quotidie in proficiente minuatur. Velle, inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Nunquid dixit, non mihi adiacet facere bonum? Si hoc dixiſſet, ſpes nulla eſſet. Non ait, non mihi adiacet facere: ſed, non mihi adiacet perficere. Quæ eſt enim perfectio boni, niſi † conſummatio & finis mali? Quæ eſt autem conſummatio mali, niſi quod lex dicit, Non concupiſces? Omnino non concupiſcere perfectio boni eſt, quia cõſummatio mali eſt. Hoc dicebat ille, perficere bonum non mihi adiacet, quia non poterat facere vt non concupiſceret: faciebat tantum vt concupiſcentiam refrenaret, vt concupiſcentiæ non conſentiret, & concupiſcentiæ membra ad ſatellitium non præberet. Perficere ergo, inquit, bonum non mihi adiacet: nõ poſſum implere quod dictum eſt, non concupiſces. Quid † ergo opus eſt? Vt impleas. Poſt concupiſcentias tuas non eas. Hoc age interim quamdiu ſunt illicitæ concupiſcentiæ in carne tua. Poſt concupiſcentias tuas non eas. Mane in ſeruitute Dei, in libertate Chriſti, mente ſerui legi Dei tui. Noli te † donare concupiſcentiis tuis. Sequẽdo eas, vires eis addis: dando eis vires quomodo vineis, quando contra te inimicos nutris viribus tuis? Quæ igitur libertas plena atque perfecta? In Domino Ieſu qui dixit: Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Quando plena & perfecta libertas erit? Quando nullæ inimicitiæ, quando nouiſſima inimica deſtruetur mors. Oportet † enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: [cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem,] tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in † victoriam. Vbi eſt mors contentio tua? Quid eſt, vbi eſt mors contentio tua? Caro concupiſcebat aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, ſed quando peccati caro vigebat. Vbi eſt mors contentio tua? Iam vitemus, iam non moriemur, in illo qui pro nobis mortuus eſt & reſurrexit: vt qui viuunt, inquit, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit. Precemur medicum ſaucij, portemur in ſtabulum curandi. Ille eſt enim qui promittit ſanitatem, qui miſeratus eſt in via ſemiuiuum à latronibus derelictum: infudit oleum & vinum, curauit vulnera, leuauit in iumentum, perduxit in ſtabulum, ſtabulario commendauit. Cui ſtabulario? Fortè illi qui dixit, Pro Chriſto legatione fungimur. Dedit etiam duos numos, qui impenderentur ſaucio curando: fortè ipſa ſunt duo præcepta, in quibus tota lex pẽdet & prophetæ. Ergo fratres, † Eccleſia & hoc tempore, in qua ſaucius ſanatur, ſtabulum eſt viatoris: ſed ipſi eccleſiæ ſurſum eſt hæreditas poſſeſſoris.

al. conſummatio, & finis. 1. Cor. 13. d. 10. Exod. 20. b. 17.
al. regnet. Gala. 5. al. 16. 17. 18. d. 30.
al. dare.
1. Cor. 15. g. 51. al. ergo.
al. victoria. Oſee 13. d. 14. Galat. 5. c. 17.
1. Cor. 15. g. 55.
2. Cor. 5. c. 15.
Luc. 10. f. 34.
2. Cor. 5. d. 20.
Matth. 22. al. & Eccleſia hac.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Scio quia filij Abraham eſtis, ſed quæritis me interficere: vſque ad id quod ſcriptum eſt, Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.

TRACTATVS XLII.

DOMINVS noſter etiã in forma ſerui non ſeruus, ſed in forma etiã ſerui domin⁹, fuit quippe illa carnis forma ſeruilis, ſed quãuis eſſet ſimilitudo carnis peccati, nõ erat caro peccati, libertatem promiſit credentibus in ſe: Iudæi verò tanquam de ſua libertate ſuperbientes, dedignati ſunt fieri liberi, cùm eſſent ſerui peccati. Ideo autẽ ſe liberos eſſe dixerunt, quia ſemen erãt Abrahæ. Quid ergo eis reſpondetur ad hæc Dominus,

Rom. 6. a. 3.

hodierna lectio cùm recitaretur, audiuim'. *Scio*, inquit, *quia filij Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.* Agnosco vos, inquit, filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere. Agnosco carnis originem, nõ cordis fidem. Filij Abrahæ estis, sed secundum carnem. Ideo, inquit, quæritis me occidere, sermo enim meus nõ capit in vobis. Si sermo meus caperetur, caperet: si caperemini, intra retia fidei tãquam pisces cõcluderemini. Quid est ergo, non capit in vobis? Non capit cor vestrum, quia nõ recipitur à corde vestro. Sic enim est sermo Dei, & sic esse debet fidelibus, tãquã pisci hamus. Tũc capit quãdo capitur, nec fit iniuria illis qui capiuntur: ad salutem quippe, nõ ad perniciem capiuntur.

Matth.4. c.19. Vnde Dominus discipulis suis ait: Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. Non ergo isti erãt tales: & tamen filij Abrahæ erant, filij hominis Dei homines iniqui. Trahebãt enim carnis genus, sed degeneres facti erãt, non imitãdo fidem illius cuius filij erant. Audistis certè Dominum dicentem: Scio quia filij Abrahę estis: **B** audite quid dicat postea: *Ego quod vidi apud patrem meũ, loquor, & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.* Iam dixerat, scio quia filij Abrahæ estis. Quid autem faciũt? Quod eis dixit: Quæritis me occidere. Hoc apud Abraham nunquam viderunt. Dominus autem patrem Deũ intelligi vult cùm dixit, Quæ vidi apud patrem meum loquor: veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas sum. Si enim Dominus veritatem loquitur quam vidit apud patrẽ, se vidit, se loquitur, quia ipse est veritas patris, quam vidit apud patrẽ: ipse est enim verbum, quod verbum erat apud Deum. Isti ergo malum quod faciũt, quod Dominus obiurgat & corripit, vbi viderũt? Apud patrem suum. Cùm audierimus in consequẽtibus apertius dictum, quis sit eorum pater, tũc intelligemus qualia viderint apud talem patrem: adhuc enim non nominat patrem ipsorum. Paulò superius Abraham commemorauit, sed carnis origine, non vitæ similitudine. Dicturus est alterum patrem illorum, qui nec genuit eos, **C** nec creauit vt homines essent: sed tamen filij erant eius in quãtum mali erãt, non in quãtum homines erant. In quo imitati, non quod creati. *Respõderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham est.* Quasi [dicerent:] Quid tu dicturus es cõtra Abrahã? Aut si aliquid potes, aude reprehendere Abrahã. Non quia Dominus non audebat reprehendere Abraham, sed talis erat Abraham qui non reprehenderetur à Domino, sed potius laudaretur: tamẽ isti videbãtur eum prouocare, vt aliquid mali diceret de Abraham, & esset occasio faciendi quod cogitabãt. Pater noster Abrahã est: Audiamus quomodo eis respõderit Dominus, cum illorum damnatione laudãs Abraham. *Dicit eis Iesus: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abraham non fecit.* Ecce ille laudatus, isti damnati. Abraham non erat homicida. Non dico, inquit, ego Dominus sum Abrahæ: quod si † diceret, verum diceret. Nam dixit alio **D** loco, Ante Abraham ego sum: tũc eum illi lapidare voluerunt. Non dixit hoc. Interim quod videtis, quod aspicitis, quod me solum putatis, homo sum. Hominem dicentem vobis quod audiuit à Deo, quare vultis occidere, nisi quia non estis filij Abrahæ? Et tamen superius ait: Scio quia filij Abrahæ estis. Nõ negat eorum originem, sed facta condemnat: caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. Nos autem charissimi, nunquid de genere venimus Abrahę, aut vllo modo Abraham pater noster fuit secundum carnem? Originem de carne eius caro Iudæorum ducit, non caro Christianorum: nos de aliis gentibus venimus, & tamen imitando Abrahæ [fidem,] filij facti sumus. Audi Apostolum: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nõ dicit, inquit, & se- Galat. 3. c.16. minibus, quasi in multis: sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Si autem vos Christi, ergo semẽ Ibidem c. 29. Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. Nos ergo facti sumus semen Abrahæ gratia Dei. Nõ de carne Abrahæ fecit illi cohæredes Deus. Illos exhęredauit, istos adoptauit: & de arbore illa oliuæ, cuius radix est in Roman. 11. c.17. patriarchis, ramos naturales superbos amputauit, humilem oleastrum inseruit. Ideo cùm venirent ad Ioannem baptizãdi Iudæi, erupit in illos & ait illis: Genera- Matth.3. tio viperarum. Maximè quippe de altitudine originis gloriabãtur, ille autem generationem eos dixit viperarum: non saltem hominum, sed viperarum. Hominum formã videbat, sed venenum agnoscebat. Venerant tamen † mũdãdi, quia vtique baptizãdi: & ait illis, Gene- al. mũdi. ratio viperarum, quis vobis ostẽdit fugere à vẽtura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitẽtiæ. Et nolite dicere intra vosipsos, patrem habemus Abraham: potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Si fructus dignos pœnitẽtiæ non feceritis, nolite vobis de illa stirpe blandiri: potens est Deus & vos damnare, & Abrahã filiis non fraudare. Habet enim vnde excitet filios Abrahę. Fiẽt filij qui fidem fuerint imitati: potẽs est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Nos sumus. In parentibus nostris lapides eramus, quando pro Deo lapides colebamus, de talibus lapidibus familiam Deus fecit Abrahę. Quid se ergo extollit inanis & vana iactatio? Filij Abrahæ gloriari iam desinant: audierunt quod audire debuerunt, Si filij Abrahæ estis, factis probate, non verbis. Quæritis me occidere hominem interim, non dico filium Dei, non dico Deũ, non dico verbum, quia nõ moritur verbum: hoc dico quod videtis, quia & quod videtis potestis occidere, & quem nõ videtis offendere. Hoc ergo Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Et adhuc non dicit, quis est iste pater eorum. Modò illi quid respõderunt. Cœperunt enim vtcunque cognoscere, nõ de carnis generatione Dominũ loqui, sed de vitę institutione. Et quia consuetudo Scripturarũ est, quas legebãt, fornicationem spiritaliter appellare, cùm diis multis & falsis anima tãquam prostituta subiicitur, ad hoc respõderunt † dixerũtq; al. Dixerũt ei quidam. ei, *Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus Deum.* Iam viluit Abrahã. Repulsi enim sunt, quo- Ioann.8. c.41. modo repelli debuerunt ore veridico: quia talis erat Abraham, cuius facta non imitabãtur, & de illius genere gloriabantur. Et mutauerunt respõsionẽ, credo dicentes apud semetipsos: Quotiescunque nominauerimus Abraham, dicturus est nobis, Quare non imitamini eũ, de cuius genere gloriamini? Nos sanctum, iustũ, innocentem tãtum virum imitari non possumus: Deum dicamus patrem nostrum, videamus quid nobis dicturus est. Prorsus falsitas inuenit quod diceret, † & non inue- al. et. niret veritas quid respõderet? Audiamus quid dicant, audiamus quid audiant: Vnum, inquiunt, patrem habemus Deum. *Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me: ego enim ex Deo processi, & veni. Neque enim à meipso veni, sed ille me misit.* Dicitis Deum patrẽ, agnoscite me vel fratrem. Verumtamen crexit intelligentibus cor, & illud tetigit quod solet dicere: Non à meipso veni, [sed] ille me misit, à Deo processi & veni. Mementote quid soleamus dicere, Ab illo venit, & à quo venit, cum illo venit: Christi ergo missio, est incarnatio. Quod verò de Deo processit verbũ, æterna processio est: non habet tempus, per quem factum est tempus. Nemo dicat in corde suo, antequam esset verbum, quomodo erat Deus? Nunquam dicas, antequam esset verbum Dei. Nunquam Deus sine verbo fuit, quia verbum est manens, non transiens: Deus, non sonus

per

per quem factum est cælum & terra, non quod præterit **A** cum iis quę facta sunt super terram. Ergo ab illo processit vt Deus, vt æqualis, vt filius vnicus, vt verbum patris: & venit ad nos, quia verbum caro factum est, vt habitaret in nobis. Aduentus eus, humanitas eius: mãsio eius, Ierem. 14. diuinitas eius: diuinitas eius quò imus, humanitas eius quà imus. Nisi nobis fieret quà iremus, nunquam ad illum manentem perueniremus. *Quare*, inquit, *loquelam meã non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meũ.* Ideo non poterant cognoscere, quia non poterãt audire. Sed vnde audire non poterant, nisi quia corrigi credendo nolebant? Et hoc vnde? *Vos à patre diabolo estis.* Quamdiu patrem cõmeretur? Quamdiu patres matris, modò Abraham, modò Deum? Audite à filio Dei, cuius stirps filij. A patre diabolo estis. Hic iam cauẽda est hæresis Manichæorum, quæ dicit esse quandam naturã mali, & quãdam gentem tenebrarum cum principibus suis, quæ ausa est pugnare cõtra Deum. Illum verò Deũ ne debellaret gens aduersa regnum eius, misisse contra **B** eam tanquam viscera sua principes de luce sua, eámque gentem fuisse debellatam, vnde diabolus originem ducit. Hinc dicunt ducere originem carnem nostram, & secundum hoc putant dictum à Domino: Vos à patre diabolo estis: quòd essent ili velut natura mali, ducẽtes originem de gente contraria tenebrarum. Sic errant, sic excæcãtur, sic seipsos faciunt gentem tenebrarum, credendo quod falsum est contra eum à quo creati sunt: bona est enim omnis natura, sed vitiata hominis est natura per voluntatem malam. Quod fecit Deus, non potest esse malum, si ipse homo nõ fit sibi malus: sed planè creator, creator est, creatura, creatura est, æquari creatura non potest creatori. Discernite eum qui fecit, ab eo quod fecit. Æquari non potest fabro scamnum, æquari non potest columna structori: & tamen faber si scamnũ fecit, lignum ipse non creauit. Dominus autem Deus noster quia omnipotens est, & verbo fecit quod fecit: omnia quæ fecit non habuit vnde faceret, & tamen fe- **C** cit. Facta sunt enim quia voluit, facta sunt quia dixit, sed facta factori comparari nõ possunt. Quæris quod compares, filium vnicum agnosce. Vnde ergo Iudęi filij diaboli? mitando, non nascendo. Audite Scripturæ sanctę consuetudinem. Propheta dicit ad ipsos Iudæos: Pater Ezech. 16. tuus Amorrhęus, & mater tua Cethæa. Amorrhæi gens 45. erat quædam vnde originem Iudæi non ducebant: Cethæi & ipsi gentem suam habebant, omnino alienam à Genes. † genere Iudæorum. Sed quia erant impij Amorrhæi & Cethæi, Iudæi autem imitati sunt impietates illorum: inuenerunt sibi parentes, non de quibus nascerẽtur, sed quorum mores sectãdo pariter damnarentur. Quæritis autem fortasse, vnde ipse diabolus? Inde vtique vnde & cęteri angeli. Sed cæteri angeli in sua obedientia perstiterunt: ille inobediẽdo & superbiendo lapsus est angelus, & factus est diabolus. Sed modò audite quid dicat Ioan.8. Dominus: *Vos*, inquit, *à patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.* Ecce vnde filij eius: quia talia desi- **D** derãtis, non quia [de illo] nati estis. Quæ sunt illius desideria? *Ille homicida erat ab initio.* Ecce quid est, desideria patris vestri facere vultis. Quæritis me occidere, hominem qui veritatem vobis dico. Et ille inuidit homini, & Genes. 3. occidit hominẽ. Diabolus enim cùm inuideret hominiet. ni, serpẽte indutus locutus est mulieri, & de muliere venenauit & virum. Mortui sunt diaboli audiendo, quem non audiẽrunt, si Dominum audire voluissent: positus enim homo inter eum qui creauit, & eum qui lapsus est, obtemperare debuit creatori, non deceptori. Ergo ille homicida erat ab initio. Videte genus homicidij, fratres. Homicida dicitur diabolus, non gladio armatus, nõ ferro accinctus: ad hominem venit, verbum malum

seminauit, & occidit. Noli ergo putare te non esse ho- De pœn. dãt. l. cap. micidam, quando fratri tuo mala persuades: si fratri tuo Noũ. mala persuades, occidis. Et vt scias quia occidis, audi Psalmum, Filij hominum, dentes eorum arma & sagit- Psal. 56. tæ, & lingua eorum machæra acuta. Vos ergo desideria b. 5. patris vestri vultis facere. Ideo sæuitis in carnem, quia non potestis in mentem. Ille homicida erat ab initio, vtique in primo homine. Ex illo ille homicida, ex quo potuit fieri homicidium: ex illo potuit fieri homicidiũ, ex quo factus est homo. Nõ enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. Homicida ergo ille ab initio. Et vnde homicida? *Et in veritate non stetit.* Ergo in veritate fuit, sed non stãdo cecidit. Et quare in veritate non stetit? *Quia veritas non est in eo*, Non quomodo in Christo sic est veritas, vt Christus ipse sit veritas. Si ergo iste in veritate stetisset, in Christo stetisset: sed in veritate non stetit, quia veritas non est in eo. *Cùm loquitur mẽdacium, ex propriis loquitur, quia mendax est & pater eius.* Quid est hoc? Audistis verba Euangelij, intenti accepistis: ecce repeto vt agnoscatis quid exigatis. De diabolo Dominus ea dicebat, quæ de diabolo diei à Domino debuerunt. Ille homicida erat ab initio, verum est: nã primum hominem occidit: & in veritate non stetit, quia de veritate lapsus est. Cùm loquitur mendacium, vtique ipse diabolus, de propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. In his verbis quidam patrem diabolum habere putauerunt, & quæ fierunt quia essẽt diaboli pater. Hic verò detestabilis error Manichæorum inuenit adhuc † quo deciperet imperitos: fol ẽt enim dicere, Puta dia- al. quã. bolus angelus fuit, & lapsus est. Ab illo cœpit peccatũ, sicut dicitis, Pater eius quis erat? Nos cõtrà, Quis enim nostrũm aliquando dixit diabolum habere patrem? Et illi contrà: Dominus dicit, Euãgelium loquitur, de diabolo dicens, ait, Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia veritas non est in eo. Cùm loquitur mendacium, de propriis loquitur, quia mendax est & pater eius. Audi, intellige: non te longè mitto, in ipsis verbis intellige, diabolum Dominus dixit patrem mendacij. Quid est hoc? Audi quid sit, replica modò ipsa verba & intellige: non omnis enim qui mentitur, pater mendacij sui est. Si enim ab alio mendacium accepisti, & dixisti, tu quidem mentitus es proferendo mendacii: sed pater mẽdacij ipsius nõ es, quia ab altero accepisti mẽdacium. Diabolus autem à seipso mendax fuit: mendacium suum ipse genuit, [quod] à nemine audiuit. Quomodo Deus pater genuit filium veritatem: sic diabolus lapsus genuit quasi filium mẽdacium. His auditis, replica nunc & recole verba Domini: mens catholica quid audieris aduerte, quid dicat attende. Ille, Quis? Diabolus homicida erat ab initio. Agnoscimus, occidit Adã. Et in veritate non stetit. Agnoscimus quia de veritate lapsus est. Quia veritas in eo non est. Verum est, [quia] recedendo à veritate, nõ habet veritatem. Cùm loquitur mendacium, de propriis loquitur, non aliunde accipit vnde loquatur. Cùm loquitur mendacium, de propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius. Et mẽdax est, & pater mẽdacij. Nam tu fortè mẽdax es, quia mendacium loqueris, sed non es pater eius. Si enim quod dicis à diabolo accepisti, & diabolo credidisti, mendax es, pater mendacij non es. Ille verò quia nõ aliunde accepit mendacium, quo mẽdacio tanquam veneno serpens hominem occideret, pater est mẽdacij, sicut Deus pater est veritatis. Recedite à patre mendacij, currite ad patrem veritatis: amplectimini veritatem, vt accipiatis libertatem. Illi † autem Iudæi apud patrem suum vide- al. ergo. runt quod loquebantur. Quid, nisi mendacium? Dominus autem apud patrem suum vidit quod loqueretur. Quid, nisi seipsum? Quid, nisi verbum patris? Quid, nisi

veritatem patris æternam, & patri coæternam? ille ergo homicida erat ab initio, & in veritate nō stetit, quia veritas non est in eo. Cùm loquitur mendacium, de propriis loquitur, quia mendax est. Et non solùm mendax est, sed & pater eius: id est, ipsius mendacij quod loquitur, pater est, quia ipse genuit mendacium suum. *Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguit me de peccato*, quomodo ego arguo & vos & patrem vestrum? *Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?* nisi quia filij diaboli estis? *Qui est ex Deo, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Iterum nolite attendere naturam, sed vitium. Sic sunt isti ex Deo, & nō sunt ex Deo. Natura ex Deo, vitio non ex Deo. Obsecro vos attenditeiu Euangelio habetis vnde sanemini contra errores venenosos & nefarios hæreticorum, quoniam & de his verbis solent Manichęi dicere: Ecce, quia duæ naturæ sunt, vna bona, & altera mala. Dominus dicit. Quid dicit Dominus? Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Dicit hæc Dominus. Quid ergo, inquit, tu ad ista dicis? Audi quę dicam. Et ex Deo sunt, & ex Deo non sunt. Natura ex Deo sunt, vitio non sunt ex Deo: natura enim bona quæ ex Deo est peccauit voluntate, credendo quod diabolus persuasit, & vitiata est. Ideo medicum quærit, quia sana non est. Ecce quod dico, † si impossibile tibi videtur vt ex Deo sint, & ex Deo non sint, audi quia non est impossibile. Sic sunt ex Deo, & nō sunt ex Deo: quomodo & filij Abrahæ sunt, & non sunt filij Abrahæ. Hic habetis, non est quod dicatis. Ipsum Dominū audi: ipse illis dixit: Scio quia filij Abrahæ estis. Nunquid Dominus mentiretur? Absit. Ergo verum est quod Dominus dixit: verum est. Verum est ergo quòd illi Abrahæ filij erant, verum est. Audi ipsum negantem. Qui dixit, filij Abrahæ estis, ipse illos negauit filios Abrahæ. Si filij Abrahę estis, facta Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me occidere, hominem qui veritatem vobis dico, quam audiui à Deo, hoc Abraham nō fecit. Vos facitis opera patris vestri, id est diaboli. Quomodo ergo & filij Abrahæ erant, & filij Abrahę non erāt? Vtrunque in illis ostendit. Et filij Abrahæ erant, propter originem carnis: & non erant filij Abrahæ propter vitiū diabolicæ persuasionis. Sic & Dominum & Deum nostrum attendite: & ex illo erant, & ex illo non erāt. Quomodo ex illo erāt? Quia ipse creauit hominem de quo nati erant. Quomodo ex illo erāt? Quia ipse est conditor naturæ, ipse est creator carnis & animæ. Quomodo ergo ex illo non erant? Quia vitiosi à seipsis facti erant. Ex illo non erant, quia imitādo diabolum, filij diaboli facti erāt. Venit ergo Dominus Deꝰ ad hominem peccatorē: duo nomina audisti, & hominem, & peccatorem. Quòd homo est, ex Deo est: quòd peccator est, non est ex Deo. A natura vitiū fecernatur. Agnoscatur natura, vnde creator laudetur: agnoscatur vitiū, propter quod medicus inuocetur. Quòd ergo ait Dominus, Qui est ex Deo, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis: non naturarum merita discreuit, aut præter suam animā & carnem, aliquam naturam in hominibus quæ peccato vitiata non esset, inuenit: sed quoniam præscierat qui fuerant credituri, ipsos dixit ex Deo, quoniam regenerationis adoptione renascerentur ex Deo. Ad hos pertinet: Qui est ex Deo, verba Dei audit. Quod verò sequitur, Propterea vos non auditis, quia ex Deo nō estis: eis dictum est, qui non solùm peccato vitiosi erant, (nam hoc malum cōmune erat omnibus) sed etiā præcogniti quòd non fuerant credituri, ea fide qua sola possent à peccatorum obligatione liberari. Quapropter præsciebat illos quibꝰ talia dicebat, in eo permansuros, quòd ex diabolo erāt, id est, in suis peccatis atque impietate morituros, in qua

Ioan.8. f.46.

al. sed imp.

A ci similes erāt: nec venturos ad regenerationem in qua essent filij Dei, hoc est ex Deo nati, à quo erant homines creati. Secundum hanc prædestinationem locutus est Dominus: non quòd aliquem † hominum inuenerit, qui vel secūdum regenerationem iam esset ex Deo, vel secundum naturam iam non esset ex Deo.

al. inuenturum.

Ab eo quod scriptum est, Responderunt igitur Iudæi & dixerunt ei: vsque ad id quod scriptum est: Tulerunt ergo lapides Iudæi vt iacerent in eum; Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

TRACTATVS XLIII.

IN ista lectione sancti Euāgelij, quæ hodie recitata est, à potentia discimus patientiā. Quid enim sumus ferui ad Dominū, peccatores ad iustum, creatura ad creatorem? Tamē quomodo si quid mali sumꝰ, à nobis sumus: ita quicquid boni sumus, ab illo & per illum sumus. Et nihil sic quærit homo quomodo potentiam. Habet Dominum Christum magnam potentiam: sed prius eius imitetur patientiā, vt perueniat ad potētiam. Quis nostrum patiēter audiret si alicui diceretur, dæmonium habes? Quod dictū est ei qui non solùm homines saluabat, sed etiā dæmonibꝰ imperabat. Hoc enim cùm dixissent Iudæi, *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes?* Horum duorū sibi obiectorū vnum negauit, alterū non negauit. *Respondit enim & ait: Ego dæmonium non habeo.* Nō dixit, Samaritanus nō sum: & vtique duo fuerāt obiecta. Quamuis maledictū maledicto nō reddiderit, quamuis cōuicium nō cōuicio refutauerit: pertinuit tamen ad eum negare vnā rem, alterā non negare. Nō frustra fratres: Samaritanus enim interpretatur custos. Nouerat se ille nostrū esse custodem. Non enim dormit neq; dormitat qui custodit Israēl: &, Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanū vigilabunt qui custodiunt [eam.] Est ergo ille custos noster, qui creator noster. † Num enim pertinuit ad eum vt redimeremur, & nō pertineret [ad eum] vt seruaremur? Deniq; vt plenius noueritis mysterium quare se Samaritanū negare nō debuit, parabolam illā notissimā attēdite, vbi homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones: qui eum grauiter vulnerātes, semiuiū in via reliquerunt. Transiit [quidam] sacerdos, neglexit eum: transiit Leuites, & ipse prætériit: transiit quidā Samaritanus, ipse est custos noster, ipse accessit ad fauciū, ipse impēdit misericordiam, eique se præstitit proximū, quem nō deputauit alienum. Ad hoc ergo solum quòd dæmonium non haberet, non autem se Samaritanum non esse, respondit. Deinde post tale cōuicium, hoc solum dixit de gloria sua, *Sed honorifico*, inquit, *patrem meū, & vos inhonorastis me.* Hoc est, ego me non honorifico, ne vobis arrogās videar, habeo quem honorificem. Sed si vos me agnosceretis, sicut ego honorifico patrem, sic & vos honorificaretis me. Ego facio quod debeo, vos non facitis quod debetis. *Ego autem*, inquit, *nō quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet.* Quem vult intelligi, nisi patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio: & hic dicit, Non quæro gloriam meam, est qui querat & iudicet? Si ergo iudicat pater, quomodo non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio? Hāc quæstionem vt soluamus attēdite: simili locutione solui potest. Scriptum habes, Deus neminem tentat: & iterum scriptum habes, Tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligitis eum. Nempe quæstio est, videtis. Quomodo enim Deus neminem tentat, & quomodo tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligitis eum? Item scriptum est, Timor non est in charitate, sed pfecta charitas foras mittit timorem: & alio loco scriptū est, Timor Domini

B

C

D

Iacob. 1.

Ioan. 5. cap. Ioan. 5. cap. ii. fcnæ.

Iacob. 4. Deut. 32.

Psal. 10. 1. Psal. 118. 120.

castus

castus permānens in seculum seculi. Et ipsa quæstio est. Quomodo enim perfecta charitas foras mittit timorē, si timor Domini castus permanet in seculum seculi? Intelligimus ergo duas esse tentationes, vnam quæ decipit, alteram quæ probat: secundum eam quæ decipit, Deus neminem tentat: secundum eam quę probat, tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligitis eum. Sed iterum & hic alia nascitur quæstio, quomodo tentat vt sciat, quem latere nihil poterāt antequam tenter. Non ergo Deus nescit, sed dictum est vt sciat, quod est vt scire vos faciat. Locutiones tales & in sermonibꝰ nostris sunt, & in autoribus eloquētiæ reperiuntur. De sermone nostro aliquid dicam. Fossa cæca dicitur, nō quia ipsa oculos perdidit, sed quia latendo non videntes* facit. Aliquid & de illis autoribus dicam. Tristes lupinos ait quidam, hoc est amaros: nō quia ipsi sunt tristes, sed quia gustati cōtristant, hoc est tristes faciunt. Sunt ergo & in Scripturis locutiones eiusmodi. Qui in talibꝰ quæstionibus cognoscendis laborant, in soluendis talibus quæstionibus non laborant. Ergo tentat vos Dominus Deus vester vt sciat. Quid est, vt sciat? Vt scire vos faciat, si diligitis eum. Iob latebat se, sed Deum nō latebat: admisit tentatorem, & fecit eum sui cognitorem. Quid de duobus timoribus? Est timor seruilis, & est timor castus: est timor ne patiaris pœnā, est alius timor ne amittas iustitiam. Timor ille ne patiaris pœnam, seruilis est. Quid magnum est timere pœnam? Hoc & nequissimus seruus, hoc & crudelissimus latro. Non est magnum timere pœnam, sed magnum est amare iustitiam. Qui ergo amat iustitiam, nihil timet? Timet planè: non ne incidat pœnam, sed ne amittat iustitiam. Fratres mei, credite & conijcite ex eo quod amatis. Amat aliquis vestrum pecuniam. Putas inuenio aliquem qui non amet? Ex hoc tamē ipso quod amat, intelligat quod dico. Timet damnum. Quare timet damnum? Quia pecuniam diligit. Quantum amat pecuniam, tantum timet ne perdat pecuniam. Ergo inuenitur aliquis amator iustitiæ, qui plus in corde damnum pertimescat, qui plus timeat expoliari iustitia, quàm tu pecunia. Ipse est timor Domini castus, ipse permanet in seculum seculi: non eum tollit charitas, nec foras mittit, sed magis complectitur & comitem tenet, simul & possidet. Venimus enim ad Dominum, vt videamus facie ad faciem. Ibi timor castus nos seruat, timor enim ille non perturbat, sed cōfirmat. Timet mulier adultera ne vir eius veniat, timet & casta ne vir eius abscedat. Ergo sicut secundum aliam tentationē Deus neminem tentat: secundum aliam verò tētat vos Dominus Deus vester: Et secundum alium timorem timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: secundum verò alium timorē, timor Domini castus permanet in seculum seculi: Sic & hoc loco secundum alterū iudicium pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: secundū verò alterum iudicium, ego, inquit, nō quæro gloriā meā, est qui quærat & iudicet. Et de ipso verbo quæstio ista soluatur. Habes in Euangelio commemoratum pœnale iudicium, Qui non credit, iam iudicatus est: & alio loco, Veniet hora quando ij qui sunt in monumentis audient vocem eius, & procedent qui † bene fecerunt in resurrectionem vitæ, qui malè egerunt in resurrectionē iudicij. Videte quemadmodū iudiciū pro damnatione & pœna posuit. Et tamen si semper iudiciū pro damnatione acciperetur, nū quid audiremus in Psalmo, Iudica me Deus? Ibi iudicium secundū afflictionem, hic iudicium secundum discretionem positū est. Quomodo secundum discretionem? Quomodo exponit ipse qui ait, Iudica me Deꝰ. Lege enim & vide quid sequitur. Quid est, Iudica me Deus? Et discerne causam meam, inquit, de gente non sancta. Quòd ergo dictum est, Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente nō sancta: secundum hoc ait modò Dominus Christus, Ego non quæro gloriā meam, est qui quærat & iudicet. Quomodo est qui querat & iudicet? Est pater meus qui gloriam meam à vestra gloria discernat & separet. Vos enim secundum hoc seculum gloriamini. Ego non secundum hoc seculum glorior, qui patri dico, Pater, glorifica me ea gloria quam habui apud te, antequam mundus esset. Quid est, ea gloria? Ab humana inflatione discreta. Secundum hoc iudicat pater. Quid est, iudicat? Discernit. Quid discernit? Gloriam filij sui à gloria hominū, quia ideo dictum est, Vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Nō enim quia homo factus est, iam comparādus est nobis. Nos homines cum peccato, ille sine peccato: nos homines trahentes de Adam & mortem & delictum: ille de virgine carnem mortalem, nullam iniquitatem. Denique nos nec quia volumus nati sumus, nec quamdiu volumus viuimus, nec quomodo volumus, morimur: ille antequam nasceretur elegit de qua nasceretur, natus fecit vt à magis adoraretur, creuit infans, & miraculis se Deum ostendebat, & infirmitate hominem præferebat. Postremò elegit & genus mortis, hoc est, vt in cruce pēderet, & ipsam crucem in frontibus fidelium figeret: vt dicat Christianus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. In ipsa cruce quando voluit, corpus dimisit & abscessit: in ipso sepulchro quamdiu voluit, iacuit: quando voluit, tanquam de lecto surrexit. Ergo fratres secundum ipsam formam ferui, (nam illud quis dignè loquitur, In principio erat verbū, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum?) secundū ipsam, inquam, formam ferui multum interest inter gloriam Christi, & gloriam hominum cæterorum. De ipsa gloria dicebat, quando quòd dæmonium haberet audiebat: Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Tu autem de te Domine quid dicis? *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Vos, inquit, dicitis, dæmonium habes, ego vos ad vitam voco: seruate sermonem meum, & non morieminī. Illi audiebant, mortem non videbit in æternum qui sermonem meum seruauerit: & irascebantur, quia iam mortui erant illa morte quæ vitanda erat. *Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & Prophetæ, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum.* Videte locutionem scripturarum: Mortem non videbit, id est gustabit; mortem videbit, mortem gustabit. Quis videt? Quis gustat? Quos oculos habet homo, vt videat quando moritur? Quando veniendo mors ipsos oculos claudit ne aliquid videant: quomodo dicitur non videbit mortē? Item quo palato, quibus faucibus mors gustatur, vt quid sapiat dignoscatur? Quando totum sensum tollit, quid in palato remanebit? Sed videbit, dictum est, & gustabit, pro eo quod est experietur. Hæc Dominus, parū est fi dicam morituris, loquebatur morituris: quia & Domini exitus mortis, sicut loquitur Psalmus. Cùm ergo & morituris loqueretur, & morituris loqueretur, quid sibi vult quod ait, Qui sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum: nisi quia videbat Dominus aliam mortem, de qua nos liberare venerat? Mortem secundam, mortem æternam, mortem gehennarum, mortem damnationis cum diabolo & angelis eius? Ipsa est vera mors: nam ista migratio est. Quid est ista mors? Relictio corporis, depositio farcinæ grauis: sed si alia farcina non portetur, qua homo in † gehennam præcipitetur. De ipsa ergo morte Dominus dixit, mortem non videbit in æternum, qui

* *vulnerati. Vulg. Georgius.*

Psal. 44. 8.

Galat. 6. 14.

Ioan. 8. f.51.

Psal. 67. 21.

al. gehennæ.

sermonem meum seruauerit. Non expauescamus istam mortem, sed illam timeamus. Quod est autem grauius, multi perueršè timendo istam, inciderunt in illam. Dictum est aliquibus, adorate idola, quod si non feceritis, interficiemini: aut quemadmodū ille Nabuchodonosor [rex] dixit: Si non feceritis, mittemini in caminum ignis ardentis. Multi timuerunt & adoraverunt, nolētes mori mortui sunt: timēdo mortē quæ nō euaditur, inciderunt in mortē quam euadere [omnino] feliciter potuissent, si istam quæ non euaditur infeliciter non timerēt. Natus est homo, moriturus es. Quà ibis, vt non moriaris? Quid facies vt non moriatis? Vt Dominus tuus necessitate moriturū consolaretur, voluntate mori dignatus est. Quando vides Christum mortuum, dedignaris mori? Ergo moriturus es: quà euadas hoc, non habes. Hodie sit, cras sit, futurum est, debitum est reddendum. Quid ergo agit homo timens, fugiens, occultans se ne inueniatur ab inimico? Nunquid agit vt non moriatur? Sed vt paulo seriùs moriatur. Non accipit debiti secutatem, sed postulat dilationem. Quantumlibet diu differatur, veniet quod differtur. Illam mortem timeamus quam timuerunt tres viri, quando dixerunt regi, Potēs est Deus etiā de ista flamma liberare nos: sed & si non. Ibi fuit timor illius mortis quam modò Dominus cōminatur quādo dixerunt: Sed & si nolueritapertè liberare, potest in occulto coronare. Vnde & ipse Dominus facturus martyres, & caput martyrum futurus ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habēt quid faciant. Quomodo non habēt quid faciant? Quid si cùm occiderint, corpus bestiis lacerandum & diripiendum alitibus proiiciant? Videtur adhuc sæuitia habere quod faciat. Sed cui facit? Qui migrauit. Inest corp', sed nullus est sensus. Habitatio iacet, habitator abscessit. Ergo postea non habent quod faciant, non sentienti enim nihil faciunt. Sed eum timete qui habet potestatē & corpus & animam occidere in † gehenna ignis. Ecce de quà morte loquebatur cùm diceret, qui sermonem meum seruauerit, mortem nō videbit in æternum. Seruemus ergo fratres sermonem ipsius in fide: peruenturi ad speciem, cùm acceperimus plenissimam libertatē. Isti autem indignātes mortui, & morti sempiternæ prædestinati, respondebant conuiciosè & dicebant: *Modò cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & prophetæ.* sed ista morte quam Dominus vult intelligi, nec Abrahā mortuus est, nec prophetæ. Illi enim mortui sunt & viuunt, isti viuebant & mortui erāt. Nam respondens quodam loco Sadducæis mouentibus quæstionem de resurrectione, hoc ait ipse Dominus: De resurrectione autem mortuorum non legistis, quomodo ait Dominus de rubo ad Moysen, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Si ergo illi viuunt, laboremus sic viuere, vt cum illis viuere possimus cùm mortui fuerimus. *Quem teipsum facis*, inquiunt, vt dicas, mortem non videbit in æternum qui sermonem meum seruauerit, cùm scias & Abraham mortuum & prophetas? *Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me.* Hoc ait propter illud quod dixerunt, Quem teipsum facis? Refert enim gloriam suam ad patrem, de quo est quod Deus est. Aliquando Arriani & de isto verbo calumniantur fidei nostræ, & dicūt: Ecce maior est pater, quia vtique glorificat filium. Hæretice, non legisti & ipsum filium dicentem, quòd glorificet patrem suum? Si & ille filium glorificat, & filius patrem glorificat: pone peruicaciam, agnosce æqualitatem, corrige peruersitatem. Est ergo, inquit, pater meus qui glorificat me. *Quem vos dicitis, quia Deus noster est, & non cognouistis eum.* Videte fratres mei, quemadmodum ostendat ipsum Deum patrem esse Christi, qui annunciatus est & Iudæis. Propterea dico, quia rursus quidam hæretici dicūt Deum annunciatum in veteri testamento, non esse patrem Christi: sed nescio quem principem malorum angelorū. Manichei sunt qui ista dicunt, Marcionitæ sunt qui ista dicunt. Sunt & alij fortassis hæretici quos cōmemorare vel non opus est, vel à me omnes recoli in præsentia non possunt: non defuerunt tamen qui hoc dicerent. Itaque attendite vt habeatis [quid dicatis] & contra ipsos. Eum dicit patrem suum Dominus Iesus Christus, quem illi dicebant Deum suum, & non cognouerunt. Si enim ipsum cognouissent, eius filium recepissent. *Ego autem*, inquit, *noui eum.* Secundum carnem iudicantibus potuit & † hinc arrogans videri, quia dixit, ego noui eum. Sed videte quid sequatur: *Si dixero quia non noui eum, ero similis vobis mendax.* Ergo arrogātia non ita caueatur, vt veritas relinquatur. *Sed scio eum, & sermonem eius seruo.* Sermonem patris tanquam filius loquebatur: & ipse erat verbum patris, quod hominibus loquebatur. *Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Magnū testimonium perhibet Abrahæ, semen Abrahæ, creator Abrahę: Abraham exultauit, inquit, vt videret diem meum. Nō timuit, sed exultauit vt videret. Erat enim in illo charitas, quæ foras mittit timorē. Non ait, exultauit quia vidit: sed exultauit vt videret. Credens vtique exultauit sperando, vt videret intelligendo. Et vidit. Et quid potuit plus dicere, vel quid debuit plus dicere Dominus Iesus Christus? Et vidit, inquit, & gauisus est. Quis explicat hoc gaudium, fratres mei? Si gauisi sunt illi quibus Dominus oculos carnis aperuit, quale gaudium fuit † videntibus cordis [oculis] lucem ineffabilem, verbū manens, splendorem piis mentibus refulgentem, sapientiam indeficientem, apud patrem manētem Deum, & aliquādo in carne venturam, nec de patris gremio recessurum? Totum hoc vidit Abrahana. Nam quod ait diem meum, incertum potest esse vnde dixerit: vtrum diem Domini temporalem quo erat vēturus in carne, an diē Domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego nō dubito patrē Abraham totū scisse. Et vbi inueniam? An sufficerenobis debet testimoniū Domini nostri Iesu Christi? Putemus nos inuenire non posse, quia fortè difficile est, quomodo manifestū sit quòd Abraham exultauit vt videret diem Christi, & vidit & gauisus est. Et si nos non inuenimus, nunquid mētiri veritas potest? Credamus veritati, & de Abrahę meritis minimè dubitemus. Tamen audite vnum locum, qui mihi interim occurrit. Pater Abraham quādo misit seruum suum, vt peteret vxorem filio suo Isaac, hoc eum sacramēto obstrinxit, vt fideliter quod iubebatur impleret, & sciret etiā ipse quid faceret. Magna enim res agebatur, quādo Abrahæ semini coniugium quærebatur. Sed vt hoc cognosceret seruus quod nouerat Abrahā, quia nepotes non carnaliter desiderabat, nec de genere suo aliquid carnale sapiebat: ait seruo suo quem mittebat: Pone manum sub femore meo, & iura [mihi] per Deum cæli. Quid vult Deus cęli ad semur Abrahę? Iam intelligitis sacramentum: per femur, genus. Ergo † quid fuit illa iuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ vēturum in carne Deū cęli? Stulti reprehēdunt Abraham, quia dixit, Mitte manum sub femore meo. Qui reprehendunt carnem Christi, reprehendūt factum Abrahæ. Nos autem fratres, si agnoscimus carnem Ghristi venerandam: illud femur non contemnamus, sed in prophetia dictū accipiamus. Etenim propheta erat Abraham. Cuius prophetæ? Seminis sui & Domini sui. Semen suum significauit dicendo. Mitte manum sub femore meo, Dominum suum significaturadditò, & iura [mihi] per Deum cæli. *Irati Iudei responderunt;*

respōderunt: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Et Dominus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Appēde verba, & cognosce mysterium. Antequam Abraham fieret. Intellige, fieret, ad humanam factūrā, sum verò ad diuinam pertinere substantiam. Fieret, quia creatura † erat Abraham. Non dixit, antequam Abraham esset ego † eram, sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me nō fieret, ego sum. Neque hoc dixit, antequam Abrahā fieret, ego factus sum. In principio enim fecit Deus cælum & terram: nam in principio erat verbum. Antequam fieret Abraham, ego sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturā. Qui loquebatur, semen Abrahę factus erat: & vt Abraham fieret, ante Abraham ipse erat. Hinc iam velut Abrahæ apertissimo conuitio commoti sunt acriùs. Blasphemasse quippe illis visus est Dominus Christus, quoniam dixit: Antequam Abraham fieret, ego sum. *Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum.* Tanta duritia quò currereat, nisi ad similes? *Iesus autem*, tanquam homo, tanquam iu forma serui, tanquam humilis, tanquam passurus, tanquam moriturus, tāquam nos suo sanguine redempturus: non tanquam ille qui est, non tāquam in principio verbum, & verbum apud Deum. Nam cùm illi lapides tollerent vt mitterent in eum, quid magnum erat vt eos cōtinuò dehiscens terra sorberet, & pro lapidibus inferos inueniret? Non erat magnum Deo: sed magis erat cōmendanda patientia, quàm † exerenda potentia. *Abscondit se ergo ab eis.* ne lapidaretur. Tāquam homo à lapidibus fugit, sed væ illis à quorum lapideis cordibus Deus fugit.

Ab eo quod scriptum est, Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate: vsque ad id quod scriptum est, Nunc verò dicitis quia videmus, peccatum vestrum manet.

TRACTATVS XLIIII.

CAPVT IX.

DE homine quem Dominus Iesus illuminauit, qui cæcus natus fuit, prolixa lectio recitata est: quam si vniuersam pertractare conemur, pro sui dignitate sicut valemus singula considerātes, nō sufficit dies. Proinde peto & admoneo charitatem vestram, vt in iis quæ aperta sunt, sermonem nostrum non requiratis: nā nimis longum erit in singulis immorari. Breuiter ergo cæci huius illuminati commendo mysterium. Ea quippe quæ fecit Dominus noster Iesus Christus, stupenda atque miranda, & opera & verba sunt. Opera, quia facta sunt: verba, quia signa sunt. Si ergo quid significet hoc quod factum est cogitemus, genus humanū est iste cæcus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine p peccatum, de quo omnes originem duximus, non solùm mortis, sed etiam iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas, & illuminatio fides, quem fidelem quando venit Christus inuenit? Quandoquidem Apostolus natus in gente propheta rum dicit: Fuimus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri. Si filij iræ, filij vindictæ, filij pœnæ, filij gehennę: quomodo natura, nisi quia peccāte primo homine, vitium pro natura inolcuit? Si vitiū pro natura inoleuit, secundum mentem omnis homo cęcus natus est. Si enim videt, nō opus habet ductore: si opus habet ductore & illuminatore, cæcus est ergo à natiuitate. Venit Dominus. Quid fecit? Magnum mysterium commendauit. † *Exspuit in terram, de saliua sua lutum fecit.* quia verbum caro factū est. *Et inunxit oculos cæci.* Inunctus erat, & nondum videbat. *Misit illum ad piscinam quæ vocatur Siloe.* Pertinuit autem ad Euangelistam cōmendare nobis nomen huius piscinæ, & ait: *Quod interpretatur missus.* Iam quis sit missus agnoscitis: nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. Lauit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur missus, baptizatus est in Christo. Si ergo quādo eum in se-

ipso quodammodo baptizauit, tunc illuminauit: quādo infusit, fortassis catechumenum fecit. Potest quidem aliter atque aliter † tanti sacramenti exponi profunditas & pertractari, sed hoc sufficiat charitati vestræ: audistis grāde mysterium. Interroga hominem, Christianus es? Respondet tibi: Non sum, Si Paganus es aut Iudæus? Si autem dixerit, non sum: adhuc quæris ab eo, Catechumenus, † an fidelis? Si respōderit [tibi] catechumenus, inunctus est, nondum lotus. Sed vnde inunctus? Quære, & respondet. Quære ab illo in quem credat: eo ipso quo catechumenus est, dicit, in Christum. Ecce modò loquor & fidelibus & catechumenis. † Quid dixi de sputo & luto? Quia verbum caro factum est. Hoc catechumeni audiunt: sed non eis sufficit ad quod inunctī sunt. Festinent ad lauacrum, si lumen inquirunt. Iam ergo propter quasdā in hac ipsa lectione quæstiones, verba Domini & ipsius vniuersæ lectionis percurramus potius quàm tractemus. *Exiens [Iesus] vidit hominem cæcum.* non vt cunque cæcum, sed, *A natiuitate. Et interrogauerūt eum discipuli eius, Rabbi.* Scitis Rabbi quia magister est. Magistrum appellabant, quia discere desiderabant: quæstionem quippe Domino proposuerunt tāquam magistro, *Quis peccauit, hic, an parētes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius, vt cæcus nasceretur.* Quid est quod dixit? Si nullō homo sine peccato, nunquid parētes huius cæci sine peccato erāt? Nunquid ipse vel sine originali peccato natus erat, vel viuēdo nihil addiderat? An quia oculos clausos habebat, concupiscentię minimè † vigilabat? Quanta mala committunt cæci? A quo malo abstinet mens mala etiam clausis oculis? Non poterat videre, sed nouerat cogitare, & fortè concupiscere aliquid quod cæcus non posset implere, sed in corde iudicari à cordis perscrutatore. Si ergo & parentes eius habuerunt peccatum, & iste habuit peccatū, quare Dominus dixit, Neque hic peccauit, neque parētes eius: nisi ad rem de qua interrogatus est, vt cæcus nasceretur? Habebant enim peccatum parentes eius, sed non ipso peccato factum est, vt cæcus nasceretur. Si ergo non peccato factum est parētum vt cæcus nasceretur, quare cæcus natus est? Audi magistrū docentem. Quærit credentem, vt faciat intelligentem. Ipse causam dicit, quare ille cæcus sit natus: *Neque hic peccauit*, inquit, *neque parētes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo.* Deinde quid sequitur? *Me oportet operari opera eius qui misit me.* Ecce est [iste] ille missus, in quo faciem lauit cæcus. Et videte quid dixerit, Me oportet operari opera eius qui misit me. *Donec dies est.* Mementote quomodo vniuersam gloriam illi dat de quo est: quia ille habet filium qui de illo sit, ipse nō habet de quo sit. Sed quare dixisti Domine, donec dies est? Audi quare. *Venit nox quādo nemo potest operari.* Nec tu Domine? Itáne tantum valebit nox illa vt nec tu possis in ea operari, cuius opus nox est? Puto enim Domine Iesu, imò non puto, sed credo atque confirmo te ibi fuisse, quādo dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. Si enim vbi fecit, per te fecit: & ideo dictum est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Diuisit Deus inter lucem & tenebras: lucem vocauit diem, & tenebras nocte m. Quæ est illa nox, quæ cùm venerit, nemo poterit operari? Audi quid sit dies, & tūc intelliges quæ sit nox. Vnde sumus audituri quisnam sit dies iste? Ipse dicat, *Quamdiu in * mūdo sum, lux sum mūdi.* Ecce ipse est dies. † Lauet oculos cæcus in die, vt videat diem. Quamdiu inquit, in mundo sum, lux sum mundi. Ergo nescio quæ nox erit, quando ibi Christus non erit, ideo nemo poterit operari. Restat inquirere fratres mei, patienter accipite inquirentem me: vobiscum quæro, vobiscum inueniam à quo quæro. Cōstat, expressum ac † definitum

est, diem commemoraſſe Dominum hoc loco ſcipſum: id eſt lumen mundi. Quamdiu, inquit, ſum in hoc mundo, lux ſum mũdi. Ergo ipſe operatur. Quamdiu eſt autem in hoc mundo? Putamus eum, fratres, fuiſſe hîc tunc, & modò non hîc eſſe? Si ergo hoc putamus, iam ergo poſt aſcenſum Domini facta eſt nox iſta metuenda, vbi nemo poſſit operari. Si poſt aſcenſum Domini facta eſt nox iſta, vnde Apoſtoli tãta operati ſunt? Nunquid iſta nox erat, quando Spiritus ſanctus veniens, & omnes qui in vno loco erant adimplens, dedit eis loqui qui omnium gẽtium linguis? Nunquid nox erat quando claudus ille ad verbum Petri ſaluus effectus eſt, imò ad verbum Domini habitantis in Petro? Nunquid nox erat quando tranſeuntibus diſcipulis ægri cum lectulis ponebantur, vt vel vmbra tranſeuntium tangerentur? Dominus autem cùm hîc eſſet, neminem trãſiens vmbra ſua ſaluum fecit: ſed ipſe diſcipulis dixerat, Maiora horum facietis. Dixerat quidem Dominus, maiora horum facietis: ſed non ſe extollat caro & ſanguis, audiat dicentem, Sine me nihil poteſtis facere. Quid igitur? Quid dicemus de nocte iſta? Quando erit, quando nemo poterit operari? Nox iſta impiorum erit: nox iſta eorum erit quibus in fine dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Sed nox dicta eſt, non flamma, non ignis. Audi quia & nox eſt. De quodam ſeruo † dicit, Ligate illi manus & pedes, & proiicite eum in tenebras exteriores. Operetur ergo homo dum viuit, ne illa nocte præueniatur, vbi nemo poſſit operari. Modò eſt vt operetur fides per dilectionem: & ſi modò operamur, hic eſt dies, hic eſt Chriſtus. Audi promittentem, & ne arbitreris abſentem. Ipſe dixit, Ecce ego vobiſcum ſum. Quamdiu? Non ſit in nobis ſolicitudo † qui viuimus: ſi fieri poſſet, de hac etiam voce poſteros qui futuri ſunt ſecuriſſimos faceremus. Ecce, inquit, ego vobiſcum ſum [omnibus diebus] vſque in conſummationem ſeculi. Dies iſte qui circumitu ſolis huius impletur, paucas horas habet: dies præſentiæ Chriſti vſque in conſummationem ſeculi extenditur. Poſt reſurrectionem verò viuorum & mortuorum, cùm poſitis ad dexteram dixerit, Venite benedicti patris mei, percipite regnum: poſitis autem ad ſiniſtram dixerit, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: ibi erit nox vbi nemo poteſt operari, ſed recipere quod operatus eſt. Aliud eſt tempus operationis, aliud receptionis: reddet enim Dominus vnicuique ſecundum opera ſua. Dum viuis, fac, ſi factura es: erit enim tunc nox valida, quæ inuoluat impios. Sed & modò omnis infidelis quando moritur, illa nocte ſuſcipitur, non eſt vt illic aliquid operetur. In illa nocte diues ardebat, & ſtillam aquæ de digito pauperis requirebat. Dolebat, angebatur, fatebatur, nec ei ſubueniebatur, & conatus eſt benefacere. Ait enim Abrahæ, Pater Abraham, mitte Lazarum ad fratres meos, vt dicat illis [quid hîc agatur,] ne & ipſi veniant in hũc locum tormentorum. O infelix, quando viuebas, tunc erat tempus operandi: modò iam in nocte es, in qua nemo poſſit operari. *Hæc cùm dixiſſet, expuit in terram: & fecit lutum ex ſputo, & liniuit lutum ſuper oculos eius, & dixit ei, Vade & laua in natatoria Siloë, quod interpretatur miſſus. Abiit ergo & lauit, & venit videns.* Hęc quia manifeſta ſunt, tranſeamus. *Itaque vicini & qui † viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant, Nonne hic eſt qui ſedebat & mendicabat? Alij dicebant, quia hic eſt: alij nequaquam, ſed ſimilis eſt † ei.* Aperti oculi vultum mutauerant. *Ille dicebat, quia ego ſum.* Vox grata, ne damnaretur ingrata. *Dicebant ergo ei, Quomodo aperti ſunt oculi tui? Reſpondit, Ille homo qui dicitur Ieſus, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad † natatoria Siloë, & lauit, & abij, & laui, & vidi.* Ecce annunciator factus eſt gratiæ: Ecce euangelizat, confitetur † videns. Cęcus ille confitebatur, & cor impiorum † frangebatur: quia non habebant in corde, quod iam ille habebat in facie. *Dixerunt ei, Vbi eſt ille, qui tibi aperuit oculos? Ait, Neſcio.* In his verbis animus ipſius adhuc inuncto ſimilis erat, nondum videnti. Sic ponamus fratres, tanquam illam vnctionem in animo habuerit. Prędicat, & neſcit quem prædicat. *Adducunt eum ad Phariſæos qui cæcus fuerat. Erat autem ſabbatum quando lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Phariſei, quomodo vidiſſet. Ille autem dixit eis, Lutum poſuit mihi ſuper oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Phariſæis quidam.* Non omnes, ſed quidam: iam enim inungebantur quidam. Quid ergo dicebant, nec videntes, nec inuncti? *Non eſt hic homo à Deo, qui ſabbatum non cuſtodit.* Ipſe potius cuſtodiebat, qui ſine peccato erat. Sabbatum enim † ſpiritale hoc eſt, nõ habere peccatum. Denique fratres, hoc admonet Deus, quando commendat ſabbatum, omne opus ſeruile non facietis [in eo.] Hæc ſunt verba Dei commendantis ſabbatum, Omne opus ſeruile non facietis [in eo.] Iam ſuperiores lectiones interrogate, quid ſit opus ſeruile: & Dominum audite, Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Sed iſti nec videtes, vt dixi, nec inuncti, ſabbatum carnaliter obſeruabant, ſpiritaliter violabant. *Alij dicebant, Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere?* Ecce ſunt inuncti. *Et ſchiſma erat † inter eos.* Dies ille diuiſerat inter lucem & tenebras. *Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid dicis de eo qui aperuit oculos tuos?* Quid de illo ſentis? Quid exiſtimas? Quid iudicas? Quærebant quemadmodum homini calumniarentur, vt de ſynagoga pelleretur, ſed à Chriſto inueniretur. Sed ille conſtanter quod ſenticbat expreſſit. *Ait enim, quia propheta eſt.* Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei filium confitetur, nec mentitur tamen. Ipſe enim Dominus de ſcipſo ait, Non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua. *Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuiſſet & vidiſſet, donec vocauerunt parentes eius qui viderat.* id eſt, qui cæcus fuerat & viderat. *Et interrogauerunt eos, dicentes, Hic eſt filius veſter, quem vos dicitis quia cæcus natus eſt? Quomodo † autem nunc videt? Reſponderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus quia hic eſt filius noſter, & quia cæcus natus eſt: quomodo autem nunc videat neſcimus, [aut quis eius aperuit oculos, nos neſcimus.] Et dixerunt, Ipſum interrogate, ætatem habet, ipſe de ſe loquatur.* Filius quidem noſter eſt, ſed iuſtè cogeremur loqui pro infante, † ſi ipſe pro ſe loqui non poſſet. Olim loquitur, modò videt. Cæcum à natiuitate nouimus, loquentem olim ſcimus, videntem modò videmus: ipſum interrogate vt inſtruamini. Quid nobis calumniamini? *Hæc dixerunt parentes eius, quia timebant Iudæos. Iam enim conſpiraverant Iudæi, vt ſi quis eum confiteretur Chriſtum, extra ſynagogam fieret.* Iam non erat malum fieri extra ſynagogam. Illi expellebant, ſed Chriſtus excipiebat. Propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipſum interrogate. *Vocauerunt ergo rurſum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da gloriam Deo.* Quid eſt, da gloriam Deo? Nega quod acceꝑiſti. Hoc planè non eſt gloriam Deo dare, ſed Deum potius blaſphemare. Da, inquiunt, gloriam Deo. *Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt. Dixit ergo ille, Si peccator eſt, neſcio: vnum ſcio, quia cæcus cùm eſſem, modo video. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos?* Et ille iam ſtomachans aduerſus duritiam Iudæorum, & ex cæco videns, non femens cæcos, *Reſpondit eis: Dixi iam vobis, & audiſtis. Quid iterum vultis audire? Nunquid & vos vultis diſcipuli eius fieri?* Quid eſt, nunquid & vos, niſi quia ego iam ſum? Nunquid & vos vultis? Iam video, ſed non inuideo. *Maledixerunt*

Act. 2. a. 2.

Act. 3. a. 6.

Act. 5. c. 15.

Ioan. 14. b. 12.

Ioan. 15. a. b.

Matth. 25. d. 41.

Matth. 22. b. 13. al. dicitur.

Matth. 28. d. 20. al. quamdiu.

Matth. 25. d. 34.

Matth. 16.

Luc. 16. f. 24.

Ioan. 9. a. 7.

al. ſiloëam.

al. eius.

al. natatoriam.

Maledixerunt ei, & dixerunt, Tu diſcipulus eius ſis. Tale A dent, ęci fiant. Quid eſt, qui videt, cęci fiant? Qui ſe putant videre, & medicum non quærunt, in ſua cæcitate permanent. Ergo iſtam diſcretionem vocauit iudicii, cùm ait, In iudicium veni in hunc mũdum, quo diſcernit cauſam credentium & confitẽtium à ſuperbis, ſe videre putantibus, & ideo grauius excæcatis; tanquam dixerit ei peccator confitens & medicum quærens, Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam de gente non ſancta, illorum ſcilicet qui dicunt, videmus, & eorum peccatum manet. Non autem illud iudicium iam intulit mundo, quo de viuis & mortuis in fine ſeculi iudicabit. Secundum hoc enim dixerat, Ego nõ iudico quenquam: quoniam prius venit, non vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.

Ab eo quod ſcriptum eſt, Amen amen dico vobis, qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro: vſque ad id quod ait, Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant.

TRACTATVS XLV.

IN illuminato illo qui cæcus natus eſt, ſermo ad Iudæos Domini exortus eſt. Huic itaque lectioni hodiernâ eſſe contextam, ſcire debuit & cõmoneri charitas veſtra. Cùm enim Dominus dixiſſet, In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant: quod eo tempore, quando lectũ eſt, vt potuimus expoſuimus: quidam ex phariſæis dixerunt, Nunquid & nos cæci ſumus? Quibus reſpondit, Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum. Nũc autem dicitis, quia videmus, peccatum veſtrum manet. His verbis ſubiunxit ea, quæ hodie cùm recitarentur, audiuimus.

CAPVT X. Ioan. 10. a. 1.

AMEN *amen dico vobis, qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde: ille fur eſt & latro.* Dixerunt enim ſe cæcos non eſſe, videre autem tunc poſſent, ſi oues Chriſti eſſent. Vnde ſibi vſurpabant lumen qui furebãt contra diem? Propter illorum ergo vanam & ſuperbam & inſanabilem arrogantiam Dominus Ieſus iſta contexuit: in quibus ſalubriter nos, ſi aduertamus, admonuit. Multi enim ſunt, qui ſecundum quandam vitæ huius conſuetudinem dicuntur boni homines, boni viri, bonæ feminę, innocentes, & quaſi obſeruantes ea quæ in lege præcepta ſunt, deferentes honorem parentibus ſuis, non mœchantes, non homicidium perpetrantes, non furtum facientes, non falſum teſtimonium aduerſus quenquam perhibentes, & cætera, quæ lege mandata ſunt, velut obſeruantes Chriſtiani non ſunt: & plerunque ſe iactant quomodo iſti, Nunquid & nos cæci ſumus? Quia verò iſta omnia quæ faciunt, & neſciunt ad quem finem referant, inaniter faciunt, Dominus de grege ſuo, & de oſtio † quo intratur ad ouile, ſimilitudinem propoſuit in hodierna lectione. Dicant ergo Pagani, Bene viuimus. Si per oſtium non intrant, quid prodeſt eis vnde gloriantur? Ad hoc enim debet vnicuique prodeſſe bene viuere, vt detur illi ſemper viuere: nam cui non datur ſemper viuere, quid prodeſt bene viuere? Quia nec bene viuere dicendi ſunt, qui finem bene viuendi vel cæcitate neſciunt, vel inflatione contemnunt. Non eſt autem cuiquam ſpes vera & certa ſemper viuendi, niſi agnoſcat vitam ſuam quod eſt Chriſtus: & per ianuam intret in ouile. Quærunt ergo plerunque tales homines etiam perſuadere hominibus vt bene viuant, & Chriſtiani non ſint. Per aliam partem volunt aſcendere, rapere & occidere, non vt [bonus] paſtor conſeruare atque ſaluare. Fuerunt ergo quidam philoſophi, de virtutibus & vitiis ſubtilia multa tractantes, diuidentes, definientes, † ratiocinationes acutiſſimas cõcludentes, libros implentes, ſuam

Ioan. 9. c. 33.

al. prædicabat. Ioan. 5. g. 46.

Pſal. 42. a. 1.

al. manebit.

Ioan. 8. b. 16.

Ioan. 18. c. 15.

Ioan. 2. d. 25.

Matth. 11. Mar. 6. Luc. 4. Ioan. 4. f. 44.

al. erg.

Ioan. 8. g. 56.

al. qui.

al. gra.

al. ratiocinantes, de. acutiſſimè concludentes.

sapientiam buccis crepantibus ventilantes: qui etiam dicere auderent hominibus, nos sequimini, sectam nostram tenete, si vultis † beatè viuere. Sed non intrabant per ostium: perdere volebant, mactare & occidere. Quid de istis dicam? Ecce ipsi Pharisæi legebant, & in eo quod legebant, Christum sonabant, venturum sperabant, & præsentem non agnoscebant: iactabant se etiam ipsi inter videntes, hoc est inter sapientes, & negabant Christum, & non intrabant per ostium. Ergo & ipsi, si quos fortè seducerent, mactandos & occidendos, non liberandos seducerent. Et hos dimittamus: videamus illos si fortè ipsi intrant per ostium, qui ipsius Christi nomine gloriantur. Innumerabiles enim sunt, qui se videntes non solùm iactant, sed à Christo illuminatos videri volunt: sunt autem hæretici. Fortè ipsi per ianuam intrauerunt? Absit. Sabellius dicit, Qui filius est, ipse est pater: sed si filius, non est pater. Non intrat per ostium, qui filium dicit patrem. Arrius dicit, Aliud est pater, aliud est filius. Rectè diceret, si diceret, alius, non, aliud. Quando enim dicit aliud, ei cõtradicit à quo audit, Ego & pater vnum sumus. Nec ipse ergo per ostium intrat: prædicat enim Christum qualem sibi fingit, non qualem veritas dicit. Nomen † habes, rem non habes. Alicuius rei nomen est Christus: tene ipsam rem, si vis prodesse tibi nomen. Alius nescio vnde, sicut Photinus, Christus homo est, inquit, Deus non est. Nec ipse intrat per ostium, quia Christus & homo & Deus est. Et quid opus est multa percurrere, & multa vana hæresum enumerare? Hoc tenete, ouile Christi esse catholicam ecclesiam. Quicunque vult intrare ad ouile, per ostium intret, Christum verum prædicet. Non solùm Christum verum prædicet, sed Christi gloriam quærat, non suam: nam multi quærendo gloriam suam, oues Christi sparserunt potius quàm congregauerunt. Humilis est enim ianua Christus Dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humilier se, vt sano capite possit intrare. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per macheriam vult ascendere: qui autem per macheriam ascendit, ideo exaltatur vt cadat. Tectè tamen adhuc loquitur Dominus Iesus, nondum intelligitur: nominat ostium, nominat ouile, nominat oues. Commendat hæc omnia, sed nondum exponit. Legamus ergo, quia venturus est ad ea verba, in quibus nobis aliqua quæ dixit dignetur exponere: ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa quæ non expoluit, intelligere. Pascit enim manifestis, exercet obscuris. *Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde.* Væ misero, quia cæsurus est. Sit ergo humilis, per ostium intret: plano pede veniat, & non offendet. *Ille*, inquit, *fur est & latro*: [qui] oues suas vult dicere oues alienas. Ad hoc suas: id est, furto ablatas, non vt salues, sed vt occidat. Ergo fur est, quia quod alienũ est, suum dicit: latro, quia & quod est furatus, occidit. *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium: huic ostiarius aperit.* De ostiario isto tunc quæramus, quãdo ab ipso Domino audierimus quod sit ostium, & qui sit pastor. *Et oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim.* Habet enim nomina † eorum scripta in libro vitæ. Propria oues vocat nominatim. Hinc dicit Apostolus, Nouit Dominus qui sunt eius. *Et † educit eas. Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.* Tecta sunt [verba] hæc, plena quæstionibus, grauida Sacramentis. Sequamur ergo & audiamus magistrum ex his obscuris aliquid aperientem: & per id quod aperit, nos fortè intrare facientem. *Hoc prouerbium dixit illis Iesus, illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis.* Fortè nec nos. Quid ergo interest inter illos & nos, ante quam ista verba agnoscamus & nos? Quia nos pulsamus vt aperiatur nobis: illi autem Christum negando nolebant intrare seruandi, sed foris remanere perdẽdi. Quòd ergo nos audimus hæc piè, quòd antequam illa intelligamus, credimus vera esse atque diuina: magna ab istis diuersitate distamus. Cùm enim duo audiunt verba Euangelij, vnus impius, alter pius, & talia sunt vt fortè ambo non intelligant, vnus dicit, nihil dixit: alius dicit, verum dixit, & bonum est quod dixit: sed nos nõ intelligimus. Iste quia credit iam pulsat, & dignus est cui aperiatur, si pulsare persistat: ille verò adhuc audiat, Nisi crediderit is, non intelligetis. Quare ista commendo? Quia etiam cùm verba hæc obscura sicut possum exposuero, aut quia valde sunt abdita, vel ego eorum non apprehendero intelligentiam, vel explicãdi quod intelligo non habuero facultatẽ, vel tam fuerit quisque tardus, vt etiam exponentem non sequatur: non de se desperet. Maneat in fide, ambulet in via, audiat Apostolum dicentem, Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit: veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. Incipiamus ergo audire exponentẽ, quem audiuimus proponentem. *Dixit ergo iterum eis Iesus, Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium.* Ecce ipsum ostium quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium. Agnouimus, intremus: vt nos intrasse gaudeamus. *Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones.* Quid est hoc Domine, Omnes quotquot venerunt? Quid enim? Tu non venisti? Sed intellige: Omnes quotquot venerunt dixi, vtique præter me. Recolamus ergo. Ante aduentum ipsius venerunt prophetæ. Nunquid fures & latrones fuerunt? Absit. Non præter illum venerunt, quia cum illo venerunt: Venturus præcones mittebat, sed eorum corda quos miserat, possidebat. Vultis nosse quia cum illo † venerunt, qui est ipse semper? Carnem quippe accepit ex tempore. Quid est ergo, semper? In principio erat verbum. Cum illo ergo venerũt, qui cum verbo Dei venerunt. Ego sum, inquit, via, & veritas & vita. Si ipse est veritas, cum illo venerũt qui veraces fuerunt. Quotquot ergo præter illum, fures [sunt] & latrones: id est, ad furandum & occidendũ. *Sed non audierunt eos oues.* Maior hæc quæstio est, non audierunt eos oues. Ante aduẽtum Domini nostri Iesu Christi, quo humilis venit in carne, præcesserunt iustissimi in eum credẽtes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit. Tempora variata sunt, non fides: quia & ipsa verba pro tẽpore variantur, cùm variè declinantur. Alium sonum habet, venturus est: alium sonum habet, venit. Mutatus est sonus, venturus est, & venit: eadem tamen fides vtrosque coniungit, & eos qui venturum esse, & eos qui eum venisse crediderũt. Diuersis quidem temporibus, sed vtrosque per vnum fidei ostium, hoc est per Christum, videmus ingressos. Nos credimus Dominum Iesum Christũ natum ex virgine, venisse in carne, passum esse, resurrexisse, in cælum ascendisse: totum hoc sicut verba audistis præteriti tẽporis, impletum esse iam credimus. In eius sunt fidei societate nobiscũ & illi patres, qui crediderunt de virgine nasciturum, passurum, resurrecturum, in cælum ascẽsurum: illos enim ostẽdit Apostolus vbi ait, Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Propheta dixit, Credidi propter quod locutus sum. Apostolus dicit, Et nos credimus, ꝓpter quod & loquimur. Vt scias quèd quòd vna sit fides, audi dicẽtem, Habẽtes eundem spiritũ fidei, & nos credim⁹. Sic & alio loco, Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, qa patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari, & omnes eandem

al. *bene.*

Ioan. 10. f. 30.

al. *habet, rem non habes.*

al. *venerunt. Quæ ſit ipſe ſemper.*

Ioan. 14. a. 6.

Sed non audierunt eos oues.

Ibidem a. 1.

Ioa. 8. d. 28. *venim.*

al. *ergo.*

Ezech. 34. b. 6.

1. Cor. 4. c. 13.

Pſal. 115. a. 10.

2. Cor. 10. a. 1.

eandem escã spiritalem manducauerunt, & omnes eũdem potum spiritalem biberunt. Mare rubrum, significat baptismum: Moyses ductor per mare rubrum, significat Christum: populus transiẽs, significat fideles: mors Ægyptiorum, significat abolitionem peccatorum. In signis diuersis eadem fides, sic in signis diuersis, quomodo in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora, & vtique nihil aliud sunt verba quàm signa. Significando enim verba sunt: tolle significationẽ verbo, strepitus inanis est. Significata sunt ergo omnia. Nunquid non eadẽ credebant, per quos hæc signa miniſtrabantur, per quos eadem quæ credimus, prophetata prænunciabantur? Vtique credebant: sed illi ventura esse, nos autẽ venisse. Ideo & sic ait, Eũdem potum spiritalem biberunt. Spiritalem eundem, nam corporalem nõ eundẽ. Quid enim illi bibebant? Bibebant enim de spirituali sequẽte petra: petra autem erat Christus. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus, nobis Christ⁹ quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra, nos quid bibamus norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationẽ, eundem potum spiritalẽ biberũt. Quotquot ergo illo tempore crediderunt vel Abrahæ, vel Isaac, vel Iacob, vel Moysi, vel aliis patriarchis, aliisque prophetis Christũ prænunciantibus, oues erãt, & Christum audierunt: non alienã vocem, sed ipsius audierũt. Iudex fuerat in præcone. Quia & quando iudex loquitur per præconẽ, exceptor nõ facit: præco non dixit, sed iudex dixit. Alij sunt ergo quos non audierunt oues, in quibus non erat vox Christi, errantes, falsa dicentes, inania garriẽtes, vana fingẽtes, miseros seducẽtes. Quid est ergo quod dixi? Maior hæc est quæstio. Quid habet obscurum & ad intelligẽdum difficile? Audite obsecro. Ecce Dominus ipse Iesus Christus venit, prædicauit: vtique multo magis vox pastoris erat, expressa ipso ore pastoris. Si enim per Prophetas vox pastoris erat, quãto magis vocẽ pastoris proferebat lingua ipsa pastoris? Non omnes audierunt. Sed quid putamus? Qui audierunt, oues erãt? Ecce audiuit Iudas, & lupus erat: sequebatur, sed pelle ouina tectus, pastori insidiabatur. Aliqui verò eorũ qui Christum crucifixerunt, nõ audiebant: & oues erant: ipsos enim videbat in turba, quãdo dicebat, Cùm exaltaueritis filiũ hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Quomodo * ista soluitur quæstio? Audiunt nõ oues, & non audiunt oues: sequuntur vocem pastoris quidam lupi, & ei quædã contradicunt oues, postremò pastorẽ occidũt oues. Soluitur quæstio: respondet enim aliquis & dicit, Sed quando non audiebant, oues nondum erant, tunc lupi erant: vox audita cos mutauit, & ex lupis oues fecit. Quando † autem factæ sunt oues, audierunt, & pastorem inuenerunt, pastorémque secutæ sunt: pastoris promissa sperauerunt, quia iussa fecerunt. Soluta est vtcunque ista quæstio, & cuiquam fortè sufficiat. Me autem adhuc mouet, & quid me moueat commonico vobiscum: vt quodãmodo quærens vobiscum, reuelãte illo vobiscum merear inuenire. Quid ergo me moueat, accipite. Per Ezechielem prophetam Dominꝰ obiurgat pastores, & dicit inter cætera de ouibus: Errãtem [ouem] non reuocastis. Et errantem dicit, & ouem appellat. Si quãdo errabat ouis erat, cuius vocem vt erraret audiebat? Proculdubiò enim nõ erraret, si vocem pastoris audiret. Sed ideo errauit, quia vocem audiuit alieni: vocem furis & latronis audiuit. Certè latronum voces non audiunt oues. Qui venerunt, inquit: & intelligimus præter me: id est, qui venerunt præter me, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oues. Domine, si non audierunt eos oues, quomodo errant oues: si oues non audiũt nisi rectũ audiunt veritas es: quisquis veritatem audit, nõ vtiq; errat. Illi autem errãt, & oues appellãtur: nam si in errore ipso oues non appellarentur, non diceretur per Ezechielẽ, Errantẽ ouem nõ reuocastis. Quomodo & errat & ouis est? Vocem alieni audiuit? Certè non audierunt eos oues. Deinde modò multi colliguntur ad ouile Christi, & ex hæreticis fiunt catholici: à furibus tolluntur, pastori reddũtur. Et aliquando murmurant, tædium patiuntur ad reuocantẽ, & nõ intelligunt iugulantẽ: veruntamen etiam cùm renitentes venerint quæ oues sunt, agnoscunt vocẽ pastoris, & se venisse lætantur, & errasse erubescunt. Quãdo ergo in illo errore, tanquã in veritate gloriabãtur, & vtique non audiebãt, vocem pastoris, & alienũ ideo sequebantur: oues erant, an non erant? Si oues erant, quomodo alienos oues nõ audiunt? Si oues non erant, quare obiurgantur illi quibus dicitur, Errantem ouem non reuocastis? In ipsis etiã iam factis catholicis Christianis, bonæ spei fidelibus, aliquando mala contingunt: deuiantur in errorem, & post errorem reuocantur. Quando seducti sunt in errorem, & rebaptizati sunt, aut post ouilis Dominici societatem rursus in errorem pristinum reuoluti sunt, oues erant an non erant? Vtique catholici erant. Si catholici, fideles erant, oues erant. Si oues erant, quomodo vocem alieni audire potuerunt, cùm Dominus dicat, non audierunt eos oues? Audistis fratres altitudinem quæstionis. Dico ergo, Nouit Dominus qui sunt eius: Nouit præscitos, nouit prædestinatos: de illo quippe dicitur, Quos autem præscíuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, ipsos & vocauit: & quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Adde adhuc, Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo etiam non cum illo omnia nobis donauit? sed quibus nobis? Præscitis, prædestinatis, iustificatis, glorificatis: de quibus sequitur, Quis accusabit aduersus electos Dei? Nouit ergo Dominus, qui sunt eius, ipsę sunt oues. Aliquando se ipsæ nesciunt, sed pastor nouit eas, secũdum istam prædestinationem, secũdum istam Dei præscientiam, secundum electionem suam, ante constitutionem mũdi: nam & hoc dicit Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante constitutionẽ mundi. Secundum istam ergo præscientiam Dei & prædestinationẽ, quàm multæ oues foris, quàm multi lupi intus: & quàm multæ oues intus, & quàm multi lupi foris. Quid est quod dixi, quàm multæ oues foris? Quàm multi modò luxuriãtur, casti futuri: quàm multi blasphemãt Christum, creditúri in Christum: quàm multi se inebriant, futuri sobrij: & multi rapiũt res alienas, donaturi suas. Versãtamen modò vocem alienam audiunt, alienos sequũtur. Itẽ quàm multi int⁹ laudãt, blasphematuri: casti sunt, fornicaturi: sobrij sunt, se vino postea sepulturi: stant, casuri: nõ sunt oues. De prædestinatis enim loquimur. De his loquimur quos nouit Dominus, qui sunt eius, & tamen ipsi quamdiu rectè sapiunt, Christi vocẽ audiunt. Ecce audiunt ipsi, non audiunt illi: & tamen secundum prædestinationem non oues isti, oues illi. Adhuc manet quæstio, quæ mihi interim nũc videtur ita posse dissolui. Est aliqua vox, est, inquam, vox aliqua pastoris, in qua oues non audiunt alienos, in qua nõ oues nõ audiunt Christum. Quę est ista vox? Qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus: nam & ille hoc ei prædicat, vt perseueret apud ipsum vsq; in finem, sed non apud eum perseuerãdo non audit hanc vocẽ. Venit ad Christũ, audit alia & alia verba, illa & illa, omnia vera, sana omnia: inter quæ

2. Tim. 2. d. 19. Rom. 8. f. 30.

Ibid. f. 32.

Matth. 10. c. 22.

Ephes. 1. a. 4.

1. Tim. 2. d. 19.

omnia est & illa vox, qui persueuauerit vsque in finem, hic saluus erit. Istam qui audierit, ouis est. Sed audiebat illam nescio quis, & desipuit, refriguit, audiuit alienam. Si prædestinatus est, ad tempus erruit: in æternum non † periit. Redit vt audiat quod neglexit, faciat quod audiuit. Si enim de his est qui prædestinati sunt, & erroré ipsius Deus præsciuit, & conuersionem futuram: si aberrauit, redit vt audiat illam vocem pastoris, & sequatur dicétem, Qui persueuauerit vsque in finem, hic saluus erit. Bona vox fratres, vera, pastoralis: ipsa est vox salutis in tabernaculis iustorum. Nam facilè est audire Christum, facilè est laudare Euangelium, facilè acclamare disputatori: persueuare vsque in finem, hoc est otium vocem pastoris audiétium. Tentatio accidit, persueuera vsque in finem: [quia tentatio nō perseuerat vsq; in finem.] Vsque in quem finem perseuerabis? Quousq; finias viam. Quamdiu enim non audis Christum, aduersarius tuus est in ista via, hoc est in ista mortali vita. Sed quid dicit? Concorda cum aduersario tuo citò, dum es cum eo in via. Audisti, credidisti, concordasti. Si aduersabaris, concorda. Si tibi præstitum est cōcordare, noli vlterius litigare. Quādo enim finiatur via nescis, sed tamen scit ille. Si ouis es, & si perseuerauueris vsque in finem, saluus eris: ac per hoc istam vocē non contemnūt sui, nō audiunt alieni. Vt potui, vt ipse donauit, profundam multum quæstionem aui exposui vobis, aut tractaui vobiscum. Si qui minus intellexerunt, maneat pietas, & reuelabitur veritas: qui autem intellexerunt, non se extollant quasi celeriores super tardiores, ne extollēdo se exorbitent, & facilius perueniant tardiores. Omnes autem perducat cui dicimus, Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. Per hoc ergo quod exposuit Dominus, quia ipse est ostiū: intremus ad ea quæ proposuit, nec exposuit. Et pastor quidem quis nam sit, quamuis non dixerit in ista lectione quæ hodie recitata est: tamen in ea quæ sequitur apertissimè dicit: Ego sum pastor bonus. Quod etsi non diceret, quem alium præter ipsum intelligere deberemus in eis verbis, vbi ait, *Qui intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues eum sequuntur, quia sciunt vocem eius?* Quis enim alius oues proprias vocat nominatim, & educit eas hinc ad vitam æternam, nisi qui nouit nomina prædestinatorum? Vnde ait discipulis suis, Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo: hinc enim vocat eas nominatim. Et quis alius eas emittit: nisi qui earum peccata dimittit, vt eum sequi duris liberatæ vinculis possint? Et quis eas præcessit quò eum sequantur, nisi qui surgēs à mortuis iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur: & cùm hīc conspicuus esset in carne ait, Pater quos dedisti mihi, volovt vbi ego sum, & ipsi sint mecū? Vnde illud est quod ait, *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.* In hoc euidenter ostendit, nō solùm pastorem, sed etiam oues intrare per ostium. Sed quid est, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet? Ingredi quippe in Ecclesiam per ostium Christum, valde bonū est: exire autem de Ecclesia, sicut ait iste ipse Ioannes Euangelista in Epistola sua, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: non est vtique bonum. Talis ergo egressus nō posset à bono pastore laudari: vt diceret, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Est ergo aliquis non solùm ingressus, verunetiam egressus bonus per ostium bonum, quod est Christus. Sed quis est iste laudabilis & beatus egressus? Possem quidem dicere ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus: egredi autem, quādo exterius aliquid operamur. Et quoniam, sicut dicit Apostolus, per fidem habitat Christus in cordibus nostris, ingredi per Christum esse secundum ipsam fidem cogitare: egredi autē per Christū, secundū ipsam fidem etiam foris, id est, coram hominibus operari. Vnde & in Psalmo legitur, Exiet homo ad opus suum. Et ipse Dominus dicit, Luceant opera vestra corā hominibus. Sed plus me delectat quòd ipsa veritas tanquam pastor bonus, & ideo bonus doctor, quodāmodo nos admonuit, quemadmodum intelligere debeamus quod ait, Ingredietur & egredietur & pascua inueniet, cùm secutus adiunxit, *Fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat: ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant.* Videtur enim mihi dixisse, vt vitam habeant ingrediētes, & abundantiùs habeant egredientes. Non autem potest quisque per ostium, id est, per Christum egredi ad vitam æternam, quæ erit in specie: nisi per ipsum ostium, hoc est per eundem Christum in ecclesiam eius † quæ est ouile eius, intrauerit ad vitam temporalem, quæ est in fide. Ideo ait, Ego veni vt vitam habeant, hoc est fidem, quæ per dilectionem operatur, per quam fidem in ouile ingrediuntur vt viuant, quia iustus ex fide viuit: & abundantiùs habeant, qui perseuerando vsque in finem, per illud ostium, id est, per fidem Christi egrediuntur, quoniam veri fideles moriuntur: & abundantiùs habebunt vitam, veniendo quò pastor ille præcessit, vbi nunquam deinde moriantur. Quamuis ergo & hīc in ipso ouili non desunt pascua, quoniam ad vtrunque possumus intelligere quod dictum est, & pascua inueniet, id est, & ad ingressum & ad egressum: tamen tunc † vera pascua inuenient vbi saturentur, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, qualia pascua inuenit cui dictum est, Hodie mecū eris in paradiso. Quomodo autē ipse sit ostium, ipse pastor, vt per ipsum quodammodo etiam ipse ingredi & egredi intelligatur, & quisnam sit ostiarius, longum est hodie quærere, & differendo sicut ipse donauerit expliçare.

Ab eo quod dictum est, Ego sum pastor bonus, bonus pastor animā suam ponit pro ouibus suis: vsque ad id quod ait, Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

TRACTATVS XLVI.

LOQVENS Dominus Iesus ouibus suis, & præsentibus & futuris quæ tunc aderant, quia erant ibi iam oues eius, erántque quę futuræ erant eius oues: Item præsentibus & futuris & illis & nobis, & quotquot etiam post nos fuerint oues eius, quis ad eas missus esset, ostendit. Omnes ergo audiunt vocem pastoris sui dicētis, *Ego sum pastor bonus.* Non adderet bonus, nisi essent pastores mali. Sed pastores mali, ipsi sunt fures & latrones: aut certè vt multum mercenarij. Omnes enim hīc personas quas posuit, requirere, distinguere, nosse debemus: aperuit enim iam duas res Dominus, quas quodammodo clausas proposuerat. Iam scimus quia ostium ipse est, scimus quia pastor ipse est: fures & latrones qui sint, in hesterna lectione patefactum est. Hodie autem audiuimus mercenarium, audiuimus & lupum: heri nominatus est & ostiarius. In bonis ergo ostium est & ostiarius, pastor & ouis: in malis fures & latrones, † mercenarij & lupus. Ostium Dominum Christum accipimus, pastorem ipsum. Ostiarium quem? Hæc enim duo ipse exposuit, ostiarium nobis reliquit quærēdum. Et quid ait de ostiario? Huic, inquit, ostiarius aperit. Cui aperit? Pastori. Quid aperit pastori? Ostium. Et quis est ipsum ostium? Ipse pastor. Nunquid si Dominus Christus non exposuisset, non ipse dixisset, Ego sum pastor, & ego sum ostiū: auderet quisquā nostrūm dicere, quòd ipse Christus sit & pastor & ostiū? Si enim A *animam suam dat pro ouibus. Mercenarius, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues.* Non hic bonā personā mercenarius gerit, & tamē in aliquo vtilis est: nec mercenarius diceretur, nisi acciperet à cōducente mercedem. Quis est ergo iste mercenarius, & culpabilis & necessarius? Hic verò fratres luceat nobis ipse Dominus, vt & mercenarios intelligamus, & mercenarij non simus. Quis est ergo [iste] mercenarius? Sūt quidam † ecclesiæ præpositi, de quibus Paulus apostolus dicit, Sua quærentes, non quę Iesu Christi. Quid est, sua quærentes? Nō Christum gratis diligentes, nō Deū propter Deum quærentes, temporalia commoda sectātes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetētes. Hæc quando amantur à præposito, & propter hęc seruitur Deo: quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non computet. De talibus enim & Dominus dicit, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Audi de Timotheo sancto quid dicat apostolus Paulus, Spero autem in Domino Iesu, Timotheum citò [me] mittere vobis, vt & ego bono animo sim, cùm cognouero quæ circa vos sunt: neminem enim habeo [tam] vnanimem, qui germanè de vobis solicitus sit. Omnes enim sua quærunt, non quæ Iesu Christi. Inter mercenarios pastor ingemuit: quæsuit aliquem qui sinceriter diligeret gregem Christi, & circa sc in eis qui cum illo eo tempore fuerant, non inuenit. Non enim in ecclesia Christi tunc præter Paulum apostolum & Timotheum nemo erat, qui germanè de grege solicitus esset: sed contigerat, vt eo tempore quo Timotheum misit, circa se alium de filiis nō haberet, sed soli mercenarij cum illo essent, sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Et tamen ipse germanè de grege solitus, maluit filiū mittere, & inter mercenarios remanere. Inuenimus & mercenarios, nō eos discutit nisi Dominus. Qui cor inspicit, ipse discutit, tamen aliquando intelliguntur à nobis: non enim frustra dixit ipse Dominus etiam de lupis, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Multos interrogant tentationes, & tūc apparent cogitationes: multi latent. Habet ouile Domini præpositos, & filios & mercenarios. Præpositi autem qui filij sunt, pastores sunt. Si pastores sunt, quomodo vnus pastor: nisi quia sunt illi omnes vnius mēbra pastoris, cuius sunt oues propriæ? Nā & ipsi mēbra sunt ipsius vnius ouis, qui sicut ouis ad immolādum ductus est. Audite autem, quia & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in ecclesia commoda terrena sectātes, Christum tamen prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisęi [super] cathedram Moysi sedent: quæ dicunt facite, quę autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem pastoris audite? Sedendo enim [super] cathedram Moysi legem Dei docent, ergo per illos Deus docet. Sua verò illi si velint docere, nolite audire, nolite facere: certè enim tales sua quærunt, non quæ Iesu Christi. Nullus tamen mercenarius ausus est dicere populo Christi, tua quære, non quę Iesu Christi. Quod enim malè facit, non prædicat de cathedra Christi: inde lædit vnde malè facit, nō vnde bona dicit. Botrum carpe, spinam caue. Bene, quia intellexistis, sed propter tardiores dicam hoc idem planius. Quomodo dixi, botrum carpe, spinam caue: cùm Dominus dicat, Nunquid colligunt de spinis vuam, aut de tribulis † ficus? Verum est omnino, & tamē etiam verum ego dixi, botrum carpe, spinam caue: quia botrus aliquando de radice vitis exortus, pēdet in sepe, crescit palmes, infertur spinis, & portat fructum spina non suum. Nō enim

spinam vitis attulit,sed spinis palmes incubuit. Noli interrogare nisi radices. Quare radicem spinæ,extra inuenis à vite:quære originem vuæ,vitis hãc protulit ex tadice. Cathedra ergo Moysi vitis erat:phariſæorum mores spinæ erãt. Doctrina vera per malos,palmes in sepe. Botrum inter spinas cautè lege,ne dum quæris fructum, laceres manum:& cùm audis bona dicentem,ne imite-
Matth.23. a.3. al.affigite. ris mala facientem,Quæ dicunt facite,†legite vuas:quę autem faciunt, facere nolite, cauete spinas. Etiam per mercenarios vocẽ pastoris audite, sed nolite esse mercenarij,cùm sitis membra pastoris. Ipse autem Paulus
Philip.1. c.20. apostolus [sanctus] qui dixit,Neminem habeo qui germanè de vobis ſolicitus ſit,omnes enim ſua quærũt, nõ quæ Iesu Christi: alio loco inter mercenarios filiósque
Philip.1. b.15. distinguens,videte quid dixerit,Quidam per inuidiam & contentionem,quidam verò & per bonam voluntatem Christum prædicant:quidam ex charitate,ſcientes quia in defenſione Euangelij poſitus ſum. Quidam verò & per contumaciam Chriſtum annunciant, non ca-
B ſtè: exiſtimãtes tribulationẽ ſuſcitari vinculis meis. Iſti mercenarij erant,Paulo apoſtolo inuidebãt. Quare inuidebant, niſi quia temporalia requirebant? Sed quid adiungat,attendite: Quid enim,dum omni modo, ſiue occaſione,ſiue veritate Chriſtus annũcietur? Et in hoc gaudeo[ſed & gaudebo.]Veritas eſt Chriſtus. Veritas à mercenariis occaſione annuncietur:veritas à filiis veritate annuncietur. Filij æternam hæreditatem patris patientèr expectant: mercenarij temporalem mercedem conducentis feſtinanter exoptant. Mihi humana gloria,cui mercenarios inuidere video, minuatur:& tamẽ per linguas & mercenariorum & filiorum diuina Chriſti gloria diffametur,cùm ſiue occaſione,ſiue veritate Chriſtus annuncietur. Videmus qui ſit etiã mercenarius. Quis eſt lupus,niſi diabolus? Et quid dictum eſt de mercenario?Cùm viderit lupũ venientẽ,fugit: quia non ſunt eius oues propriæ , nec ei cura eſt de ouibus. Nũquid talis erat apoſtolus Paulus? Abſit.Nũquid talis
C Petrus ? Abſit. Nunquid tales cæteri apoſtoli , excepto Iuda filio perditionis? Abſit.Paſtores ergo illi? Planè paſtores.Et vnde vnus paſtor?Iam dixi,paſtores,quia mẽbra paſtoris.Illo capite gaudebant, ſub illo capite concordabãt, vno ſpiritu in vnius corporis compage viuebant:ac per hoc omnes ad vnum paſtorem pertinebãt. Si ergo paſtores,non mercenarij,quare fugiebant quãdo perſecutionem patiebãtur?Expone nobis,ô Domi-
2. Cor.11. 8.33. ne,Vidi in Epiſtola fugientẽ Paulum:per murũ in ſporta ſubmiſſus eſt,vt manus perſequẽtis euaderet.Non ergo illi cura fuit de ouibus,quas lupo veniẽte deſerebat? Fuit planè , ſed eas paſtori in cælo ſedenti orationibus
Philip.1. d.24. cõmendabat: ſe autem vtilitati earum fugiendo ſeruabat, ſicut quodã loco ait , Manere in carne neceſſarium [duxi]propter vos.Ab ipſo namq; paſtore omnes audiMatth.10. c.13. erant, Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate , fugite in aliã.Hanc nobis quæſtionem Dominus dignetur exponere. Domine tu dixiſti eis quos fideles paſtores eſſe vD tis,quos tua mẽbra eſſe formabas, Si vos perſecuti fuerint,fugite. Iniuriam ergo illis facis quãdo reprehendis mercenarios, qui vident lupum venientẽ,& fugiunt.Rogamus vt indices nobis,quid habeat altitudo quæſtionis : pulſemus, aderit qui aperiatſe oſtiarius
Philip.2. c.23. 1.Tim.3. c.20. oſtij,quod eſt ipſe. Quis eſt mercenarius ? Qui videt lupum venientẽ & fugit,qui ſua quærit,nõ quæ Iesu Chriſti. Peccantẽ nõ liberè audet arguere. Ecce neſcio quis peccauit,grauiter peccauit,increpandus eſt,excommunicandus eſt:ſed excõmunicatus,inimicus erit,infidiabitur, nocebit cùm potuerit. Iam ille qui ſua quærit,nõ quę Iesu Chriſti,ne perdat quod ſectatur,humanę amicitiæ cõmoditatem , & inimicitiarum humanarum incurrat moleſtiã,tacet,non corripit. Ecce lupus oui guttur apprehendit. Diabolus fideli adulterium perſuaſit, tu taces,non increpas:ô mercenarie, lupum venientem vidiſti & fugiſti. Reſpondet fortè & dicit,Ecce hîc ſum, non fugi. Fugiſti,quia tacuiſti:tacuiſti, quia timuiſti. Fuga animi,timor eſt. Corpore ſtetiſti,ſpiritu fugiſti:quod
Cateſti. 25. ille non faciebat qui dicebat, Et ſi corpore abſens ſum, ſpiritu vobiſcũ ſum. Quomodo enim ſpiritu fugiebat, qui etiam corpore abſens,fornicatores literis arguebat? Affectiones noſtræ motus animorum ſunt. Lætitia,animi diffuſio:triſtitia , animi contractio : cupiditas,animi progreſſio:timor,animi fuga eſt. Diffunderis enim animo,cùm delectaris: cõtraheris animo, cùm moleſtaris: progrederis animo,cùm appetis:fugis animo,cùm metuis.Ecce vnde ille mercenarius viſo lupo dicitur fugere.Quare? *Quia non eſt ei cura de ouibus.* [Quare nõ eſt ei cura de ouibus?] *Quia mercenarius eſt.* Quid eſt , mercenarius eſt? Temporalem mercedem quærit,& in domo
B 4.Reg.4. in æternũ non manebit. Sunt hîc adhuc quærenda, & diſcutienda vobiſcum,ſed onerare vos non eſt conſilij, Dominica enim cibaria cõſeruis miniſtram^n: in paſcuis Dominicis oues paſcim^r, & ſimul paſcimur.Sicut nõ eſt negãdum quod neceſſariũ eſt, ſic non eſt cor infirmum pabuli multitudine prægrauãdũ. Non ſit ergo moleſtũ charitati veſtræ,quia omnia quæ hîc adhuc diſcutienda arbitror,hodie non diſcutio:ſed iterum vobis in nomine Domini diebus teddendi ſermonis eadem lectio recitabitur,& diligentius,illo adiuuante,tractabitur.

Ab eo quod dictum eſt , Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ:vſque ad id quod ait, Nunquid demonium poteſt cæcorum oculos aperire?

TRACTATVS XLVII.

VI ſermonem Dei noſtri non ſolùm libẽter,ſed etiam diligẽter auditis, promiſſionis noſtræ proculdubiò meminiſtis. Ipſa quippe lectio Euãgelica & hodie lecta eſt, quæ lecta fuerat proximo Dominico die:
C propterea quoniam in quibuſdã neceſſitatibus immorati,non potuimus omnia diſcutere, quæ veſtris ſenſib^ debebamus.Proinde quæ iam dicta atque tractata ſunt, hodie non quærimus:ne adhuc eadem repetendo,adilla quæ nondum dicta ſunt,peruenire minimè permittamur. Noſtis iã in nomine Domini qui ſit bonus paſtor, & quemadmodum paſtores boni membra ſint eius , & ideo paſtor ſit vnus. Noſtis qui ſit mercenarius ferendus,quis lupus, & fures & latrones cauendi:quæ ſint oues,quod ſit oſtium quo & oues ingrediuntur & paſtor, quomodo ſit intelligẽdus oſtiarius. Noſtis etiam quoniam quiſquis non per oſtium intrauerit,fur eſt & latro: nec venit niſi vt furetur, & occidat, & perdat. Hæcomnia dicta ſufficienter quãtũ exiſtimo pertractata ſunt. Hodie debemus dicere quantum adiuuat Dominus, (quoniam ipſe Iesus Chriſtus ſaluator noſter & paſtorẽ ſe eſſe dixit,& oſtium & paſtorem bonum dixit intrare
D per oſtium) quomodo ipſe per ſeipſum intret. Si enim nemo paſtor bonus eſt , niſi qui per oſtium intrat , & ipſe eſt præcipuè paſtor bonus , & ipſe eſt oſtium : intelligere non poſſum, niſi & ipſum per ſeipſum ad oues ſuas intrare,& vocem ſuam illis dare vt ſequantur eum, eásque intrantes & exeuntes paſcua inuenire , quod eſt vita æterna. Citò ergo dico , ego quærens intrare ad vos, id eſt, ad cor veſtrum , Chriſtum prædico : ſi aliud prædicem:per aliam partem conabor aſcendere. Chriſtus itaque mihi ianua eſt ad vos:per Chriſtum intro,nõ ad parietes veſtros,ſed ad corda veſtra. Per Chriſtũ intro, Chriſtum in me libenter audiſtis. Quare Chriſtum in me libenter audiſtis? Quia oues Chriſti eſtis, ſanguine Chriſti comparati eſtis. Agnoſcitis pretiũ veſtrum;

quod
quod non à me datur,ſed per me prædicatur. Ille quip- A alia dicuntur,quæ nõ ſunt quod verbum, & ipſum verpe emit,qui pretioſum ſanguinẽ fudit:pretioſus ſanguis eſt illius ſine peccato. Fecit tamẽ ipſe etiam ſuorum ſanguinem pretioſum, pro quib^ dedit ſanguinis pretium: nam ſi ſuorum ſanguinem non faceret pretioſum , non
1.Ioh.15. 2.15. diceretur, Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.Itaque etiam quod ait, Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ouibus, non ipſe vnus fecit : & tamen ſi illi qui fecerunt membra eius ſunt, idem ipſe vnus hoc fecit.Ipſe enim potuit facere ſine illis,ipſi ſine illo vnde
1.Ioh.3.5. potuerunt ; cùm ipſe dixerit , Sine me nihil poteſtis facere? Hinc autem oſtẽdimus quod & alij fecerint,quia
1.Cor.1. 1.Tim.1. ipſe apoſtolus Ioannes, qui hoc quod audiſtis Euangelium prædicauit,in Epiſtola ſua dixit,Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Debemus dixit. Debitores nos ſe cit,qui primus exhibuit. Ideo quodam loco ſcriptũ eſt,
Psal.35. 11. Si ſederis cœnare ad menſam potentis, ſapienter intellige quæ apponuntur tibi:& mitte manum tuam,ſciens B aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Qui verò dicebant, quia talia te oporter præparare. Menſa potentis quæ ſit, noſtis, vbi eſt corpus & ſanguis Chriſti : qui accedit ad talem mẽſam,præparet talia.Et quid eſt,præparet talia? Quomodo ipſe pro nobis animã ſuam poſuit, ſic & nos
al.ex. debemus [ad ædificandam plebem ,†ad afferendam fidem] animas pro fratrib^ ponere. Ideo Petro quem facere volebat paſtorem bonum non in ipſo Petro,ſed in
Ioan.21. c.17. corpore ſuo ait:Petre,amas me ? paſce oues meas. Hoc ſemel,hoc iterum,hoc tertiò vſq; ad eius triſtitiam. Et cùm tantum interrogaſſet Dominus,quantum interrogandum eſſe iudicauit,vt ter cõfiteretur qui ter negauerat,& ei ſuas oues paſcendas tertiò cõmendaſſet:ait illi, Cùm iunior eſſes , cingebas te, & ambulabas vbi vole-
Matth. bas:cùm autem ſenueris,extendes manus tuas,& alius te cinget,& ducet quò tu non vis. Et expoſuit Euangeliſta quid Dominus dixerit:Hoc autem,inquit,dixit,ſignificãs qua morte clarificaturus eſſet Deũ. Ad hoc ergo pertinet,Paſce oues meas:vt ponas animam tuã pro C
Ioan.10. c.15. ouibus meis. Iam illud quod ait , *Sicut nouit me pater, & ego agnoſco patrem.* Quis neſcit? Ipſe enim agnoſcit patrẽ per ſe,nos per illũ. Quia ipſe per ſe cognoſcit,nouimus:
Ioan.17.8. quia & nos per illum, etiam hoc nouimus : quia & hoc per illum nouimus. Ipſe enim dixit , Deum nemo vidit vnquam,niſi vnigenitus filius,qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit.Ergo & nos per ipſum,quib^ enarrauit. Item
Matth.11. d.27. alibi ait:Nemo nouit filium,niſi pater : neq; patrẽ quiſquã nouit,niſi filius,& cui voluerit filius reuelare, Sicut ergo ipſe per ſe nouit patrem, nos autem per illum notiimus patrem ; ſic intrat in ouile per ſemetipſum,& nos per ipſum. Oſtium dicebamus per Chriſtũ nos habere ad vos.Quare?Quia Chriſtum prædicamus.Nos Chriſtum prædicamus,& ideo per oſtium intramus.Chriſtus autẽ Chriſtum prædicat,quia ſeipſum prædicat,& ideo paſtor per ſeipſum intrat.Lumen cùm alia mõſtrat quæ videtur in lumine , nunquid aliquo alio indiget vt mõſtretur? Lumen ergo & alia demõſtrat & ſeipſum. Quæ- D
al.Christ? 2.Cor.13. 2.3. Ioan.10. c.16. cunque intelligimus , intellectu intelligimus : & ipſum intellectum vnde niſi intellectu intelligimus? Nunquid ſic oculo carnis & alia vides & ipſum ? Quamuis enim videant homines oculis ſuis, non tamen vident oculos ſuos. Oculus carnis alia videt, ſe non poteſt : intellectus autẽ & alia intelligit , & ſeipſum. Quomodo intellectus videt ſe,ſic & Chriſt^ prædicat ſe. Si prædicat ſe,& prædicando intrat ad te, per ſe intrat ad te. Et ad patrẽ ipſe
Ephes.2. d.20. eſt oſtium: quia non eſt quà veniatur ad patrem, niſi per ipſum. Vnus enim Deus & vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Iesus. Verbo multa dicuntur. Hæc ipſa quæ dixi, vtiq; verbo dixi : ſi velim dicere & ipſum verbum, vnde dico niſi verbo? Ac per hoc per verbũ &

angularis est, quia non est ab structore compositus: nec pastor est, quia custos ouium quadrupedum nō est: nec leo est, quia fera non est: nec agnus est, quia pecus non est. Omnia ergo ista per similitudinem. Quid ergo propriè? In principio erat verbum, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbum. Quid de homine qui apparuit? Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Audi & cætera. *Propterea me pater diligit*, inquit: *quia ego pono animam meā, vt iterū sumā eam.* Quid ait? Propterea me pater diligit, quia morior vt resurgam. Cum magno enim pōdere dictum est ego, quia ego pono, inquit, animam meam. Ego pono. Quid est, ego pono? Ego illam pono. Non glorientur Iudæi: sæuire potuerūt, potestatem habere non potuerunt. Sæuiāt quantū possunt. Si ego noluero animam meā ponere, quid fæuiendo facturi sunt? Vna respōsione prostrati sunt. Quando eis dictum est, quem quæritis? Dixerūt, Iesum. Et ait eis, Ego sum. Redierunt retro, & ceciderunt [in terram.] Qui ceciderūt ad vnam vocem Christi morituri, quid facient sub voce iudicaturi? Ego, ego inquam, pono animam meam, vt iterum sumam eam. Non glorientur Iudæi quasi qui præualuerint, ipse posuit animam suam. Ego dormiui, dicit. Nostis Psalmum: Ego dormiui & somnū cepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Modò Psalmus ipse lectꝰ est, modò audiuimus: Ego dormiui & somnum cepi, & exurrexi, quoniā Dominus suscipiet me. Quid est, ego dormiui? Quia volui, dormiui. Quid est, dormiui? Mortuus sum. Nónne dormiuit, qui quando volui de sepulchro tāquam de lecto surrexit? Sed amat dare gloriam patri, vt nos ędificet gloriam dare creatori. Nam quòd addidit, exurrexi, quoniā Dominus suscipiet me: putatis hîc quasi virtutem eius defecisse, vt per potestatem suam mori potuerit, & per potestatem suam resurgere non potuerit? Sic enim videntur sonare verba non intentiùs intellecta. Ego dormiui, id est, quia volui dormiui. Et exurrexi. Quare? Quia Dominus suscipiet me. Quid enim? Tu à teipso resurgere non valeres? Si non valeres, non diceres, *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Audi alio loco in Euangelio, quia non solum pater suscitauit filium, sed etiam filius seipsum. Soluite, inquit, templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Et Euangelista, Hoc autem, inquit, dicebat de templo corporis sui. Hoc enim suscitabatur quod moriebatur: nam verbum non est mortuum, anima illa non est mortua. Si nec tua moritur, Domini morereturꝰ Vnde scio, inquis, si mea non moritur? A te non occidatur, & nō moritur. Quomodo, inquis, ego possum occidere animam meam? Vt alia peccata interim taceam, Os quod mentitur, occidit animam. Quomodo, inquis, securus sum, quia non moritur? Ipsum Dominum audi, dātem seruo securitatem. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciāt. Sed planè quid ait? Eum timete qui habet potestatem & corpus & animam occidere in gehenna. Ecce quia moritur, ecce quia non moritur. Quid est mori ipsius? Quid est mori carni tuæ? Mori carni tuę, est amittere vitam suam: mori animæ tuæ, est amittere vitam suam. Vita carnis tuæ, anima tua: vita animæ tuæ, Deus tuus. Quomodo moritur caro amissa anima, quæ vita est eius: sic moritur anima amisso Deo, qui vita est eius. Certè ergo immortalis est anima. Planè immortalis, quia viuit & mortua. Quod enim de vidua deliciosa dixit Apostolus, etiam de anima, si Deum suum amiserit, † dici potest: Viuens mortua est. Quomodo ergo ponit animā suam Dominus? Fratres, quæramus hoc paulo attentiùs. Non nos artat hora quæ instat, die Dominico vacat nobis, hoc lucrentur qui ad verbum Dei etiam die hodierna conueniunt. Pono, inquit, animam meam. Quis ponit? Quam ponit? [Christus.] Quid est Christus? Verbum & homo. Nec sic homo vt sola caro: sed quia homo constat ex carne & anima: totus *homo in Christo. Non enim patrem deteriorem suscepisset, & patrem meliorem deseruisset: pars quippe hominis melior est anima quàm corpus. Quia ergo totus homo in Christo, quid est Christus? Verbum, inquam, & homo. Quid est verbum & homo? Verbum, anima & caro. Tenete hoc, quia non defuerunt hæretici & in ista sententia, pulsi quidē iam olim à veritate catholica: sed tamen vt fures & latrones non intrantes per ostium, insidiari ouili nō desinunt. Apollinaristæ hæretici dicti sunt, qui ausi sunt dogmatizare ꝙ Christus nō sit nisi verbum & caro: animā humanā non eum assumpsisse contendunt. Nam & aliqui eorum fuisse in Christo animam, negare nō potuerunt. Videre absurditatem & insaniam non ferendam. Animam irrationalem eum habere voluerunt, rationalem negauerunt: dederunt ei animam pecoris, subtraxerunt [animā] hominis. Sed illi absturlerūt Christo rationem, non tenēdo rationem. Absit hoc à nobis, in fide catholica nutritis atque fundatis. Ex hac ergo occasione admonuerim charitatem vestram, vt quomodo superioribus lectionibus satis vos instruximus, aduersus Sabellianos & Arrianos. Sabellianos qui dicūt, ipse est pater qui filius: Arrianos qui dicunt, aliud est pater, aliud est filius, quasi non sint eiusdem subſtantiæ pater & filius. Instruximus etiam quantum meministis, & quantum meminisse debetis contra hæreticos Photinianos, qui solum hominem Christum [sine Deo] esse dixerūt contra Manichæos, qui solum sine homine Deum. Ex hac occasione de anima instruamus vos & cōtra Apollinaristas: qui dicunt Dominum nostrum Iesum Christum non habuisse animam humanam, id est, animam rationalem, animam intelligentem, animam, inquam, qua distamus à pecore, quòd homines sumus. Quomodo ergo hîc dixit Dominus, Potestatem habeo ponendi animam meam? Quis ponit animam, & iterum sumit eam? Christus ex eo quòd verbum est, ponit animam, & sumit eam iterū? An ex eo quòd anima humana est, ipsa se ponit, & iterum ipsa se sumit? An ex eo quod caro est, caro animam ponit, & iterum sumit? Tria proposui, omnia pertractemus, & hoc eligamus quod conueniat regulę veritatis. Si enim dixerimus quia verbum Dei posuit animam suam, & iterum sumpsit eam; metuendum est ne subintret praua cogitatio, & dicatur nobis, Ergo aliquando anima illa separata est à verbo, & aliquando verbum illud, ex quo susceperit animam illam, fuit sine anima. Video enim fuisse sine anima humana verbum, † secundum quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ex quo enim verbum caro factum est, vt habitaret in nobis, & susceptꝰ est à verbo homo, id est totus homo, anima & caro: quid fecit passio, quid fecit mors, nisi corpus ab anima separauit? Animam verò à verbo non separauit. Si enim mortuus est Dominus, immo quia mortuus est Dominus, mortuus est enim pro nobis in cruce: fine dubio caro ipsius expirauit animam. Ad hōc pus exiguum anima deseruit carnem, sed redeunte anima resurrecturam: à verbo autem animā separatam esse non dico. Latronis animæ dixit, Hodie mecum eris in paradiso. † Fidelem latronis animam non deserebat, & deserebat suā? Absit. Sed illius vt Dominus custodiuit, suam verò inseparabiliter habuit. Si autem dixerimus, quia ipsa se anima posuit, & iterū ipsa se sumpsit, absurdissimus sensus est: nō em quæ à verbo nō erat separata, à seipso poterat separari. Dicamus ergo & quod verum est, & quod facilè intelligi potest. Ecce homo quilibet nō constās ex verbo & anima & carne, sed ex anima & carne:

Io. 1. b. 14.

Io. 18. b. 6.

Psal. 3. a. 6.

Ioan. 10. c. 17.

Io. 2. d. 19.

Sapien. 1. c. 11.

Matth. 10. Luce 12.

al. vestipi. 1. Tim. 5. a. 6.

carne: de isto homine interrogemus, quomodo ponat animam suam quicunque homo? An fortè nullus homo ponit animam suam? Potes mihi dicere: nullus homo habet potestatem ponere animam suam, & iterum sumere eam. Ponere autem animam suam nisi posset homo, non diceret Ioannes apostolus, Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Ergo & nobis licet (si & nos impleamur virtute ipsius, quia sine illo nihil facere possumus) ponere pro fratribus animas nostras. Quando martyr quilibet sanctus posuit pro fratribus animam suā, quis posuit, & quam posuit? Hoc si intellexerimus, ibi videbimus quemadmodum à Christo dictū sit, potestatem habeo ponendi animam meam. O homo paratus es pro Christo mori? Paratus, inquit. Dicam hoc aliis verbis. Paratus es pro Christo animam tuam ponere? Et ad ista verba sic mihi respondet, Paratus sum: quod modò mihi respondet cùm dicerem, paratus es mori. Hoc ergo est ponere animam, quod est mori. Sed pro quo? Ibi est certamen. Omnes enim homines quādo moriuntur, ponunt animam: sed non omnes pro Christo ponūt. Et nemo habet potestatē sumere quod posuerit. Christus autem & pro nobis posuit, & quādo voluit, posuit: & quando voluit, sumpsit. Ponere ergo animam, mori est. Sic & apostolus Petrus Domino dixit, Animam meam pro te ponam: id est, pro te moriar. Carni hoc tribue. Caro ponit animam suam, & cum iterum sumit eam: non tamen sua potestate caro, sed potestate inhabitantis carnem. Caro ergo ponit animā suam expirando. Vide ipsum Dominum in cruce, Sitio dixit. Illi qui aderant tinxerunt spongiam in aceto, alligauerunt arundini, & appoſuerunt ori eius: quod cùm accepisset, ait, Perfectum est. Quid est, perfectum est? Impleta sunt omnia quæ ante mortem futura de me fuerant prophetata. Et quia potestatem habebat quando vellet ponendi animam suam: posteaquam dixit, Perfectum est, quid ait Euangelista? Et inclinato capite tradidit spiritum. Hoc est ponere animam. Modò hîc attendat charitas vestra. Inclinato capite tradidit spiritum. Quis tradidit? Quem tradidit? Spiritum tradidit, caro illum tradidit. Quid est, caro illum tradidit? Caro illum emisit, caro illum expirauit. Ideo enim dicitur expirare, extra spiritum fieri. Quomodo est exulare, extra solum fieri, exorbitare, extra orbitam fieri: sic expirare, extra spiritum fieri, qui spiritus anima est. Cùm ergo exit anima à carne, & remanet caro sine anima, tunc homo ponere animam dicitur. Quando Christus animam posuit? Quando verbum voluit. Principatus enim in verbo erat. Ibi potestas erat quando poneret caro animam, & quando sumeret. Si ergo caro animam posuit, quomodo Christus animam posuit? † Num enim caro Christus? Ita planè, & caro Christus, & anima Christus, & verbum Christus: nec tamen tria hæc tres Christi, sed vnus Christus. Hominem interroga, & de teipso fac gradum ad ea quæ supra te sunt, & si nondum intelligenda, saltem erede enda. Quomodo est enim vnus homo anima & corpus, sic vnus Christus verbū & homo. Videte quid dixerim, & intelligite. Anima & corpus duæ res sunt, sed vnus homo: verbum & homo duæ res sunt, sed vnus Christus. Ergo de homine quære. Vbi est Paulus apostolus modò? Si quis respondeat, In requie cum Christo: verum dicit. Item si quis respondeat, Romæ in sepulchro; & ipse verum dicit. Illud mihi de anima, hoc de eius carne respondit. Nec tamen ideo duos dicimus apostolos Paulos, vnum qui requiescit in Christo, alium qui positus est in sepulchro: quamuis apostolum Paulum dicamus viuere in Christo, eundémque apostolum Paulū dicamus mortuū iacere in sepulchro. Moritur aliquis, dicimus, bonus homo, fidelis homo, in pace est cum Domino. Et continuò: Eamus ad exequias ipsius, & sepeliamus illum. Eum sepulturus es quē iam dixeras in pace esse cum Deo: cùm aliud sit anima quæ immortaliter viget, aliud corpus quod corruptibiliter iacet. Sed ex quo consortium carnis & animæ hominis nomen accepit, iam & singulum atq; separatum, vtrumlibet eorum nomen hominis tenuit. Nemo ergo titubet quando audit Dominum dixisse: Pono animam meam, & iterum sumo eam. Ponit eam caro, sed ex potestate verbi: sumit eam caro, sed ex potestate verbi. Et ipse Dominus Christus dictus est sola caro. Quomodo, inquit, probas? Audeo dicere, & sola caro Christi dictus est Christus. Credimus certè non in solum Deum patrem, sed & in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum: modò totum dixi, in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum. Totum ibi intellige: & verbum, & animam, & carnem. Sed vtiq; cōfiteris etiam illud quod habet eadem fides, in eum Christum te credere qui crucifixus est & sepultus. Ergo etiā sepultum Christum esse non negas, & tamen sola caro sepulta est. Si enim erat ibi anima, non erat mortuus. Si autem vera mors erat, vt eius vera sit resurrectio, sine anima fuerat in sepulchro: & tamen sepultus est Christus. Ergo Christus erat etiam sine anima caro, quia nō est sepulta nisi caro. Disce hoc etiam in apostolicis verbis. Hoc sentite, inquit, in vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Quis, nisi Christus Iesus, quantum attinet ad id quod est verbum, Deus apud Deum? Vide autem quod sequitur: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in † similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et hoc quis, nisi idem ipse Christus Iesus? Sed hîc iam omnia sunt, & verbum in forma Dei, quæ accepit formam serui: & anima & caro in forma serui, quæ accepta est à forma Dei. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Iam in morte sola caro est à Iudæis occisa. Si enim discipulis dixit, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autē non possunt occidere: nunquid in ipso potuerunt plus quàm corpus occidere? Et tamē carne occisa Christus occisus est. Ita cùm caro animam posuit, Christus animam posuit: & cùm caro vt resurgeret animam sumpsit, Christus animam sumpsit. Nec tamen potestate carnis hoc factum est: sed eius qui & animam & carnem, vbi hæc adimplerentur, assumpsit. *Hoc*, inquit, *mandatum accepi à patre meo.* Verbum non à verbo accepit mandatum, sed in verbo vnigenito patris est omne mandatum. Cùm autem dicitur filius à patre accipere quod substantialiter habet, quomodo dictum est, Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso, cùm filius ipse sit vita: non potestas minuitur, sed generatio eius ostenditur. Quoniam pater non quasi ei filio qui imperfectus est natus, aliquid addidit: sed ei quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. Ita illi dedit suam æqualitatem, quem non genuit inæqualem. Sed hæc loquente Domino, quoniam lux lucebat in tenebris, & tenebræ eam non comprehendebant: *Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet & insanit. Quid eum auditis?* Istæ fuerūt densissimæ tenebræ. *Alij dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* Iam istorum oculi cœperant aperiri.

Ab eo quod ait, Facta sunt encænia in Hierosolymis: vsque ad id quod ait, Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant, & multi crediderunt in eum.

Philip. 2. a. 6.

al. similitudine.

Matth. 10. c. 28.

Io. 5. c. 5. §.

Ioan. 7. c. 40.

TRACTATVS XLVIII.

QVOD iam cõmendaui dilectioni vestræ, stabiliter meminisse debetis, sanctũ Ioannem Euangelistam nolle nos semper lacte nutriri, sed solido cibo vesci. Quisquis autem ad sumẽdum solidum cibũ verbi Dei adhuc minus idoneus est, lacte fidei nutriatur, & verbũ quod intelligere non potest, credere non cunctetur: fides enim meritum est, intellectus præmium. In ipso labore intentionis desudat acies mentis nostræ, vt ponat sordiculas nebulæ humanæ, & serenetur ad verbũ Dei. Non ergo recusetur labor si adest amor: nostis enim quoniã qui amat, non laborat. Omnis enim labor non amãtibus grauis est. si tantos labores cum auaris portat cupiditas, nobiscum nõ portat charitas? Euãgelium intendite. *Facta sunt autem encænia in Hierosolymis.* Encœnia festiuitas erat dedicationis tẽpli. Græcè enim χαινὸν dicitur nouum. Quando ergo quis nouum aliquid fuerit dedicatum, encœnia †vocãtur. Iam & vsus habet hoc verbũ. Si quis noua tunica induatur, encæniare dicitur. Illũ †enim diem quo tẽplum dedicatum est, Iudæi sollenniter celebrabãt: ipse dies festus agebatur, cùm ea quæ lecta sunt, locutus est Dominus: *Hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eũ Iudæi, & dixerunt ei: Quousque animã nostrã tollis? Si tu es Christus, dic nobis palàm.* Non veritatẽ desiderabant, sed calumniã præparabant. Hyems erat & *frigidi erant: ad illum enim diuinum ignẽ accedere pigri erãt, si accedere est credere. Qui credit, accedit: q negat, recedit. Non mouetur anima pedibus, sed affectibus. Frigueranr [à] diligẽdi charitate, & ardebant nocendi cupiditate. Lõgè aberant, & ibi erant: non accedebãt credẽdo, & præmebant persequendo. Quærebant audire à Domino, ego sum Christus: & fortassẽ de Christo secundũ hominem sapiebãt. Prædicauerunt enim prophetæ Christũ: sed diuinitatẽ Christi & in prophetis & in ipso Euangelio nec hæretici intelligunt. Quãto minus Iudæi, quam diu velamen est super cor eorum? Deniq; quodam loco sciens Dominus Iesus eos de Christo secundum hominem sapere, nõ secundum Deum, secundũ id quod homo erat, nõ secundum id quod Deus etiã assũmpto homine permanebat; ait illis: Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Respõderunt secundum opinationem suã, Dauid. Sic enim legerant, & hoc solum tenebant: quia diuinitatẽ eius legebant, sed nõ intelligebãt, Dominus autem vt eos suspẽderet ad quærendam eius diuinitatem, cuius contemnebant infirmitatem; respõdit eis: Quomodo ergo Dauid in spiritu dicit eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo Dauid in spiritu dicit eum Dominũ, quomodo filius eius est? Non negauit, sed interrogauit: ne quis hoc cùm audierit, putet q Domin' Iesus, negauerit se filiũ esse Dauid. Filiũ Dauid Dominus †Iesus si se negaret, cæcos sic eum inuocantes non illuminaret. Trãsibat enim aliquando, & duo cæci sedentes iuxta viam clamauerunt: Miserere nostri fili Dauid. Qua voce audita, misertus est, stetit, fanauit, lumen † dedit, quia nomen agnouit. Dicit & apostolus Paulus: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Et ad Timotheum: Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euangelium meum. Quia de semine Dauid originem Maria virgo ducebat: inde Dominus de semine Dauid [erat.] Hoc pro magno Iudæi à Christo quærebãt, vt si diceret ego sum Christus, secundum quod illi solùm sapiebat de semine Dauid, calumniarẽtur quòd sibi arrogaret regiam potestatem. Plus est quod eis respondit. Illi de filio Dauid volebant calumniari, ille filium Dei se esse respondit. Et quomodo? Audite. *Responditeis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Iam suprà didicistis quę sint oues: est oue ues. Oues credẽdo sunt, oues pastorẽ sequendo sunt, oues redemptorem non contemnendo sunt, oues per ostium intrando sunt, oues exeundo & pascua inueniendo sunt, oues vita æterna perfruendo sunt. Quomodo ergo istis dixit, non estis ex ouibus meis? Quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos, non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos. *Oues meæ vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.* Ecce sunt pascua. Si recolitis, superiùs dixerat, & ingredietur & egredietur, & pascua inuenier. Ingressi sumus credendo, egredimur moriendo. Sed quomodo per ostium fidei ingressi sumus, sic fideles de corpore exeamus: sic enim per ostud ostium egredimur vt pascua inuenire possimus. Bona pascua, vita æterna dicitur: ibi nulla herba arescit, totum viret, totum viget. Solet quædam herba dici semper † viua: ibi solum viuere inuenitur. Vitam æternam, inquit, dabo eis, ouibus meis. Vos calumnias propterea quæritis, quia de vita præsenti cogitatis. *Et non peribunt in æternum*, subaudis, tanquam eis dixerit, vos peribitis in æternum, quia non estis ex ouibus meis. *Non rapiet eas quisquam de manu mea.* Intẽtiùs accipite. *Pater meus quod dedit mihi, maius est omnibus.* Quid potest lupus? Quid potest fur & latro? Non perdunt nisi ad interitum prædestinatos. De illis autem ouibus, de quibus dicit Apostolus, Nouit Dominus qui sunt eius: &, Quos præscit, ipsos & prædestinauit: quos autẽ prædestinauit, ipsos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit: de ouibus istis nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus est de numero earum, qui pro eis nouit quod dedit: & hoc est quod ait, Non rapiet eas quisquam de manu mea. Et item ad patrem: Pater meus quod dedit mihi, maius est omnibus. Quid dedit filio pater mius omnib'? Vt ipse illi esset vnigenitus filius. Quid est* quod dedit? Iam erat cui daret, an gignendo dedit? Nam si erat cui daret vt filius esset, aliquando erat, & filius non erat. Absit vt aliquando Dominus Christus fuerit, & filius non fuerit. De nobis hoc dici potest: aliquando filij hominũ eramus, filij Dei non eramus. Nos enim filios Dei gratia fecit, illũ natura, quia ita natus est. Et non est vt dicas, non erat antequã natus erat: nunquam enim non natus erat, qui patri coæternus erat. Qui sapit capiat, qui non † capit credat, nutriatur, & capiet. Verbum Dei semper cum patre, & semper verbum: & quia verbum, ideo filius. Semper ergo filius, & semper æqualis. Non enim crescendo, sed nascẽdo æqualis est: qui semper natus est de patre filius, de Deo Deus, de æterno coæternus. Pater autem non de filio Deus, filius de patre Deus, ideo pater filio gignendo dedit vt Deus esset, gignendo dedit vt sibi coæternus esset, gignendo dedit vt æqualis esset. Hoc est quod maius est omnibus. Quomodo vita filij, & habẽs vitã filius? Quod habet hoc est: tu aliud es, aliud habes. Verbi gratia, habes sapientiã. Nũquid tu es ipsa sapientia? Denique quia non es tu ipse quod habes, si amiseris quod habes, reddis vt non habeas: & aliquando resumis, aliquãdo amittis. Quomodo oculus noster non in seipso haber inseparabiliter lucem, aperitur & capit, clauditur & amittit. Non sic est Deus Dei filius, nõ est verbum patris: nõ sic est verbum quod non sonando transit, sed nascendo manet. Sic habet sapientiam, vt ipse sit sapientia, faciãtque sapientes: sic habet vitam, vt sit ipse vita, faciãtque viuentes. Hoc

est quod maius est omnibus. Attendit Ioannes ipse Euangelista cælum & terram: volens dicere de filio Dei, attendit & trãscendit. Cogitauit supra cælũ milia exercitus angelorum, cogitauit & transcendit vniuersa: sicut aquila nubes, sic sua mente creaturam. Transcendit magna omnia, peruenit ad illud quod maius est omnibus: & dixit: In principio erat verbum. Sed quia ille cuius est verbum non est dẽ verbo, verbum autem de illo est cuius est verbum: ideo ait, Quod dedit mihi: id est, vt sim verbum eius, vt sim vnigenitus filius eius, vt sim splendor lucis eius, maius est omnibus. Ideo nemo rapit, inquit, oues meas de manu mea. *Nemo potest rapere de manu patris mei.* De manu mea & de manu patris mei. Quid est hoc, nemo rapit de manu mea, & nemo rapit de manu patris mei? Vtrum vna manus est patris & filij, an forte ipse filius manus est patris sui? Si manum intelligamus potestatem, vna est patris & filij potestas, quia vna est diuinitas. Si autem manum intelligamus, sicut dictum est per prophetam: Et brachium Domini cui revelatum est: manus patris ipse est filius. Quod non ita dictum est, tanquam Deus habeat humanam formam, & quasi corporis membra: sed quòd per ipsum facta sunt omnia. Nam solent & homines dicere manus suas esse alios homines, per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis, man' hominis dicitur quod fit per manum: sicut dicitur quisque agnoscere manũ suam, cùm id quod scripsit agnoscit. Cùm ergo multis modis etiam hominis dicatur manus, qui propriè manũ habet in sui corporis membris: quanto magis non vno modo intelligendum est cùm legitur manus Dei, cui forma corporis nulla est? Ac per hoc melius hoc loco manum patris & filij intelligimus, potestatem patris & filij: ne fortè cùm hîc manum patris ipsum filium dictũ acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam ipsius filij quærere filium, quem similiter credat Christi manũ. Ergo nemo rapit de manu patris mei: hoc est, nemo rapit mihi. Sed ne fortè adhuc titubes, audi quid sequitur: *Ego & pater vnum sumus.* Hucusque Iudæi tolerare potuerunt. Audierunt: Ego & pater vnum sumus, & non pertulerunt: & more suo duri, ad lapides cucurrerunt. *Tulerunt lapides, vt lapidarent eum.* Dominus quia non patiebatur quod nolebat pati, & nõ est passus nisi quod volebat pati, adhuc eos lapidare cupientes alloquitur. *Sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent illum. Respondit eis Iesus & dixit: Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quòd eorum opus me lapidatis? Et illi responderunt: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: * quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Ad illud hoc respondere unt quod dixerat, Ego & pater vnũ sumus. Ecce Iudæi intellexerunt, quod non intelligunt Arriani. Ideo enim irati sunt, quoniã senserunt non posse dici, ego & pater vnum sumus, nisi vbi æqualitas est patris & filij. Dominus autẽ videte quid respondent tardis. Vidit eos non ferre splẽdorem veritatis, & eum temperauit in verbis. *Nonne scriptũ est in lege vestra*, id est, vobis data: *Quia ego dixi dij estis?* Deus dicit per Prophetã in Psalmo hominibus: Ego dixi dij estis. Et legem appellauit Dominus generaliter omnes illas scripturas, quamuis alibi speciaIiter dicat legem, à prophetis eam distinguẽs, sicuti est: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: &, In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Aliquando autem in tria distribuit eadem scripturas, vbi ait: Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me. Nunc verò psalmos etiam legis nomine nuncupauit, vbi scriptum est, Ego dixi dij estis. *Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum?* Si ser-

mo Dei factus est ad homines vt dicerentur dij, ipsum verbum Dei quod est apud Deum, quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei fiunt homines dij, si participando fiunt dij, vnde participant non est Deus? Si calefacti quodammodo igne salutari dij efficiuntur, vnde calefiunt non est Deus? Si lumina illuminata dij sunt, lumen quod illuminat non est Deus? Accedis ad lumen & illuminaris, & inter filios Dei numeraris: si recedis à lumine, obscuraris, & in tenebris computaris. Illud tamen lumen non accedit ad se, quia non recedit à se. Si ergo vos deos facit sermo Dei, quomodo nõ est Deus verbum Dei? Pater ergo sanctificauit filium suum, & misit in mundum. Forte aliquis dicat: Si pater eum sanctificauit, ergo aliquando non erat sanctus? Sic sanctificauit quomodo genuit. Vt enim sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Nam si quod sanctificatur, antè non erat sanctum, quomodo dicimus Deo patri, Sanctificetur nomen tuum? *Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis & credatis, quia in me est pater & ego in illo.* Non sic dicit filius, in me est pater & ego in illo, quomodo possunt homines dicere. Si enim bene cogitemus, in Deo sumus: & si bene viuamus, Deus in nobis est. Fideles participantes eius gratiam, illuminati ab ipso in illo sumus, & ipse in nobis: sed non sic vnigenitus filius. Ille in patre, & pater in illo, tanquam æqualis in eo cui est æqualis. Denique nos aliquando possumus dicere, in Deo sumus, & Deus in nobis. Ego & Deus vnum sumus, nunquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus te continet: Deus est in te, quia templum Dei factus es. Sed nunquid quia in Deo es, & Deus est in te, potes dicere, Qui me videt, Deum videt: quomodo vnigenitus dixit, Qui me videt, videt & patrem: &, Ego & pater vnum sumus? Agnosce proprium Domini, & munus serui. Proprium Domini, est æqualitas patris: munus serui, est participatio saluatoris. *Quærebant ergo eum † apprehendere.* Vtinam apprehenderent, sed credẽdo & intelligendo, non sæuiendo & occidendo. Nam modò fratres mei, quando talia loquor, infirmus fortia, paruus magna, fragilis solida: & vos tanquam ex eadem massa vnde sum & ego, & ego ipse qui vobis loquor, simul omnes apprehendere volumus Christum. Quid est apprehendere? Intellexisti, apprehendisti: sed non sic Iudæi. Tu apprehendisti vt habeas, illi apprehendere volebant, vt non haberent. Et quia sic volebant apprehendere, quod eis fecit? *Exijt de manibus eorũ.* Non eum apprehẽderunt, quia manus fidei non habuerunt. Verbum caro factum est: sed non erat verbo magnum, eiicere carnem suam de manibus carnis. Mente verbum apprehendere, hoc est Christum rectè apprehendere. *Et abijt iterum trans Iordanem in eum locum vbi erat Ioannes baptizans primùm, & mansit ibi. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.* Meministis vobis dictum de Ioanne, quia lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. Quid ergo isti apud se dixerunt? Ioannes signum fecit nullum, Nullum, inquiunt, miraculum ostendit Ioannes: non dæmonia fugauit, non expulit febrem, non cæcos illuminauit, non mortuos suscitauit, non tot milia hominum de quinque vel septem panibus pauit: non supra mare ambulauit, non ventis & fluctibus imperauit. Nihil horum fecit Ioannes: & totum quicquid dicebat, huic testimonium perhibebat. Per lucernam veniamus ad diem. Ioannes nullum signum fecit. *Omnia autẽ quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant.* Ecce qui apprehenderunt, non quomodo Iudæi. Iudæi volebant apprehẽdere discedẽtem, apprehenderunt isti permanen-

tem. Denique quid sequitur? *Et multi crediderūt in eum. Ab eo quod ait, Erat autem quidam languens Lazarus: usq; ad id quod ait, Abyt in regionē iuxta desertum, in ciuitatē quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.*

TRACTATVS XLIX.

INTER omnia miracula quæ fecit Dominus noster Iesus Christus, Lazari resurrectio præcipuè prædicatur. Sed si attēdam⁹ quis fecerit, delectari debemus potius q̄ mirari. Ille suscitauit hominē qui fecit hominē: ipse enim est vnicus patris, per quem, sicut nostis, facta sunt omnia. Si ergo per illū facta sunt omnia, quid mirū est si resurrexit vnus per illum, cùm tot quotidie nascantur per illum? Plus est homines creare quàm resuscitare. Dignatus est tamē & creare & resuscitare: creare omnes, resuscitare quosdā. Nam cùm multa fecisset Dominus Iesus, non omnia scripta sunt: sicut idem ipse sanctus Ioannes Euangelista testatur, multa Dominum Christū & dixisse & fecisse quæ scripta non sunt. Electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentiū sufficere videbātur. Audisti enim quia Dominus Iesus mortuum suscitauit: sufficit tibi vt scias, quia si vellet, omnes mortuos suscitaret. Et hoc quidē sibi ad finem seculi reseruauit. Nā quem audistis magno miraculo quatriduanum mortuū suscitasse de sepulchro: veniet hora, sicut ipse ait, quando omnes qui sunt in monumentis, audiēt vocē eius: & procedēt qui bene fecerunt ad resurrectionē vitæ, qui malè egerunt ad resurrectionem iudicij. Tres tamen à Domino resuscitatos mortuos in Euangelio legimus, & fortè nō frustra. Domini quippe facta nō sunt tantūmodo facta, sed signa. Si ergo signa sunt, præter id quòd mira sunt, aliquid profectò significant: quorum factorum significationem inuenire, aliquanto est operosius, quàm ea legere vel audire. Admirantes audiebamus, tāquam magni miraculi spectaculo ante nostros oculos cōstituto, cùm Euangelium legeretur quemadmodum reuixerit Lazarus. Si attēdamus mirabiliora opera Christi, omnis qui credit, resurgit: si attēdamus omnes, & intelligamus detestabiliores mortes, omnis qui peccat moritur. Sed morem carnis omnis homo timet, mortē animæ pauci. Pro, motte carnis quæ sine dubio quandoque ventura est, † curant omnes ne veniat, inde est quòd laborant. Laborat ne moriatur homo moriturus, & non laborat ne peccet homo in æternum victurus: & cùm laborat ne moriatur, sine causa laborat. Id enim agit vt multum mors differatur, non vt euadatur: si autem peccare nolit, non laborabit, & viuet in æternum. O si possemus excitare homines [mortuos,] & cum ipsis pariter excitari: vt tales essemus amatores vitæ permanentis, quales sunt homines amatores vitæ fugientis! Quid nō facit homo sub mortis periculo cōstitutus? Gladio impendente ceruicibus, prodiderunt homines quicquid sibi vnde viuerēt, referuabāt. Quis nō cōtinuò prodidit ne percuteretur? Et post proditionem fortassē percussus est. Quis non vt viueret, continuò perdere voluit vnde viueret, eligēs viram mendicantē quàm celerem mortem? Cui dictum est, nauiga ne moriaris, & distulit? Cui dictum est, labora ne moriaris, & piger fuit? Leuia Deus iubet, vt in æternum viuamus: & obedire negligimus. Non tibi Deus dicit, Perde quicquid habes, vt vitas exiguo tempore in labore solicitus: sed da pauperi vnde habes, vt viuas semper sine labore securus. accusant nos amatores vitæ temporalis, quam nec cùm volunt, nec quamdiu volunt habenti & nos inuicem non accusamus, tam pigri, tam tepidi ad capessendam vitā æternam, quam si voluerimus habebimus, cùm habuerimus, non amittemus. Hanc autem mortem quam timemus, etiam si noluerimus habebimus. Si ergo Dominus magna sua gratia, & magna sua misericordia animas suscitat ne † moriantur in æternum: bene intelligimus tres illos mortuos quos in corporibus suscitauit; aliquid significare, & figurare de resurrectionib⁹ animarum quæ fiunt per fidem. Resuscitauit filiā Archisynagogi adhuc in domo iacentem: resuscitauit iuuenem filium viduæ, extra portas ciuitatis elatum: resuscitauit Lazarum sepultum quatriduanum. Intueatur quisque animam suā si peccat, moritur. Peccatum, mors est animæ. Sed aliquando in cogitatione peccatur. Delectauit quod malum est: consensisti, peccasti. Consensio illa occidit te: sed intus est mors, quia cogitatum malum nōdum processit in factum. Talem animam resuscitare se significās Dominus, resuscitauit illam puellam quæ nondum erat foras elata, sed in domo mortua iacebat. Quasi peccatū latebat. Si autem non solùm malæ delectationi consensisti, sed etiam ipsum malum feci sti: quasi mortuum extra portā extulisti. Iam foris es, & mortuus elatus es: tamen & ipsum Dominus resuscitauit, & reddidit viduæ matri suæ. Si peccasti, pœniteat te: & resuscitat te Dominus, & reddet ecclesiæ matri tuę. Tertius mortuus est Lazarus. Est genus mortis immane, mala consuetudo appellatur: aliud est enim peccare, aliud peccandi consuetudinem facere. Qui peccat & continuò corrigitur, citò reuiuiscit: quia nondum est implicatus consuetudine, non est sepultus. Qui autem peccare consuerit, sepultus est, & bene de illo dicitur, fœtet: incipit enim habere pessimam famam, tanquam odorem terrerrimum. Tales sunt omnes assueti sceleribus, perditis moribus. Dicis ei, noli facere. Quādo te audit quem terra sic premit, & tabe corrumpitur, & mole cōsuetudinis prægauatur? Nec ad ipsum tamen resuscitandum minor fuit virtus Christi. Nouimus, vidimus. Quotidie videmus homines pessima consuetudine permutata viuere melius, quàm viuunt qui reprehēdebant. Detestabaris hominem. Ecce ipsa soror Lazari (si tamen ipsa est quæ pedes Domini vnxit vnguento, & terſit capillis suis quos lauerat lachrymis) melius suscitata est quàm frater eius: de magna malæ consuetudinis mole est liberata, erat enim famosa peccatrix. Et de illa dictum est; Dimittuntur ei peccata multa, quoniā dilexit multum. Videmus multos, nouimus multos: nemo desperet, nemo de se præsumat. Et desperare malum est, & de se præsumere: sic noli desperare, vt eligas de quo debeas præsumere. Ergo & Lazarum Dominus suscitauit. Audistis qualē, id est, quid significet Lazari resurrectio. Legamus itaque iam, & quoniam multa in hac lectione manifesta sunt, expositionem in singulis non quæramus, vt necessaria pertractemus. *Erat autem quidā languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ [sororum eius.]* In superiore lectione meministis, quòd Dominus exiit de manibus eorum qui lapidare illum voluerant, & discessit trās Iordanē vbi Ioānes baptizabat. Ibi ergo Domino constituto, infirmabatur in Bethania Lazarus, quod castellum erat proximum Hierosolymis. *Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes.* Iam intelligimus quò miserunt, vbi erat † Iesus: quoniam absens erat, trans Iordanem scilicet. Miserunt ad Dominum, nunciantes quòd ægrotaret frater earum: vt si dignaretur venire, & eum ab ægritudine liberaret. Ille distulit sanare, vt posset resuscitare. Quid ergo renunciauerūt sorores eius? *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Non dixerunt, veni amanti enim tantūmodo nunciandum fuit. Nō ausæ sunt dicere, veni & sana: non ausæ sunt dicere, ibi iube, & hīc fiet. Cur enim non & istæ, si fides illius Centurionis indelaudatur? Ait enim: Nō sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Nihil horum istæ, sed tantūmodo: Domine, ecce quem amas infirmatur. Sufficit vt noueris, non enim amas & deseris. Dicit aliquis: Quomodo per Lazarum peccator significabatur, & à Domino sic amabatur? Audiat eum dicentem: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Si enim peccatores Deus non amaret, de cælo ad terras non descenderet. *Audiens autem Iesus, dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei.* Talis glorificatio ipsius non ipsum auxit, sed nobis profuit. Hoc est ergo quod ait, non est ad mortē, quia & ipsa mors nō erat ad mortem, sed potius ad miraculum: quo facto crederēt homines in Christū, & vitarent veram mortem. Sanè videte, quemadmodū tanquam ex obliquo Dominus Deum se dixit, propter quōdam qui negant filium Deum esse: nam sunt hæretici qui hoc † dicunt, quòd filius Dei non sit Deus. Ecce audiant: Infirmitas hæc, inquit, non est ad mortem, sed pro gloria Dei. Qua gloria? Cuius Dei? Audi quid sequitur. Vt glorificetur filij Dei. Infirmitas ergo hæc, inquit, nō est ad mortē, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam. Per quam? per illam infirmitatē. *Diligebat autē Iesus Martham, & sororē eius Mariam, et Lazarum.* Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti: sed diligebat eos & languētium saluator, imò etiam mortuorum suscitator, & tristium consolator. *Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.* Nunciauerunt ergo illi, mansit illic ille: tamdiu tempus ductum est, quousq; quatriduū cōpleretur. Non frustra, nisi quia fortè, imò quia certè & ipse numerus dierū intimat aliquod sacramentū. *Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudeā iterum.* Vbi penè fuerat lapidatus, qui propterea inde discessisse videbatur, ne lapidaretur. Discessit enim vt homo, sed in redeūdo quasi oblitus infirmitatē, ostendit potestatē. Eamus, inquit, in Iudeam. † Denique hoc dicto, videte quēadmodum discipuli territi fuerint. *Dicunt ei discipuli: Rabbi nūc quærebant te Iudæi lapidare, & iterū vadis illuc? Respondit Iesus: Nōne duodecim sunt horæ diei?* Quid sibi vult ista responsio? Illi dixerunt, modò te lapidare volebant Iudæi, & iterū illuc vadis vt te lapidēt? Et Domin⁹, Nōne duodecim horæ sunt dicit? *Si quis ambulauerit in die, nō offendit, quia lucē huius mundi videt: si autē ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* De die quidē locutus est, sed in nostra intelligētia quasi adhuc nox est. Inuocemus diē vt expellat noctē, & cor lumine illustret. Quid enim Dominus dicere voluit? Quantū mihi videtur, quātū fubluceat altitudo profunditatis q̄ sententię, redarguere voluit illorum dubitationem & infidelitatē. Voluerunt enim consilium dare Domino ne moreretur q̄ venerat mori ne ipsi morerētur. Sic etiam quodam alio loco Petrus sanctus diligens Dominum, sed adhuc non plenè intelligens cur venisset, timuit ne moreretur, & vitæ displicuit, id est, ipsi Domino: nam cùm indicaret discipulis † quòd esset Hierosolymis passurus à Iudæis, respondit Petrus inter cæteros, & ait: Absit à te Domine: propitius tibi esto, non fiet istud. Et continuò Dominus, Redi post me satanas, non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominū. Et paulo antè cōfitens filium Dei laudē meruerat: audierat enim, Beatus es Simon bar Iona, quia non tibi re-

uelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Cui dixerat, beatus es; illi dicit, redi retro [me] satanas: quia beatus à se non erat. Sed vndè? Quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Ecce vnde beatus, non de tuo, sed de meo. Non quia pater ego, sed quia omnia quæ habet pater, mea sunt. Si beatus de ipsius Domini, satanas de cuius? Ibi dicit, ratione quippe reddidit beatitudinis, † cùm diceret: Non caro & sanguis tibi reuelauit hoc, sed pater meus qui in cælis est. Hæc est causa beatitudinis tuæ. Quod verò dixi, Redi post me satanas, audi etiam huius rei causam: nō enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominis. Nemo ergo se palpet, de suo satanas est, de Dei beatus est. Quid est enim de suo, nisi de peccato suo? Tolle peccatum, quod est tuum: iustitia, inquit, de meo est. Quid enim habes quod non accepisti? Cùm ergo vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, serui Domino, ægroti medico: corripuit eos & ait, Nónne duodecim horæ sunt dicit? Si quis ambulauerit in die, nō offendit. Me sequimini, si nō vultis offendere: nolite mihi consilium dare, quos à me consilium oportet accipere. Quò ergo pertinet, nónne duodecim horæ sunt dicit? Quia vt diem se esse ostēderet, duodecim discipulos elegit. Si ego sum, inquit, dies, & vos horæ, nunquid horæ dici consiliū dant? Horæ diem sequuntur, nō dies horas. Si ergo illi horæ, quid ibi Iudas? Et ipse inter duodecim horas? Si hora erat, lucebat. Si lucebat, quomodo dicē ad mortē tradebat? Sed Dominus in hoc verbo non ipsum Iudā, sed successorē ipsius prænuibebat. Iuda enim cadente successit Matthias, & duodenarius numerus māsit. Non ergo frustra duodecim discipulos elegit Dominus, nisi quia ipse spiritalis est dies. Sequantur ergo horæ diē, prædicent horæ diē, horæ illustrētur à die, horæ illuminentur à die: & per horarū prædicationem credat mūdus in diē. Hoc ergo ait de cōpendio: Me sequimini, si nō vultis offendere. *Et post hoc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitē eum.* Verum Dixit. Sororibus mortuus erat, Domino dormiebat. Hominibus mortuus erat, qui eum suscitare nō poterant: nā Dominus tāta eum facilitate excitabat de sepulchro, quanta tu non excitas dormientē de lecto. Ergo secundum potentiā suam dixit dormientē, quia & alij mortui dicti sunt in scripturis sæpe dormientes: sicut Apostolus dicit, De dormientibus autē nolo vos ignorare fratres, vt non cōtristemini, sicut & cæteri qui ipsē nō habent. Ideo & ipse dormientes appellauit, quia resurrecturos prænunciauit. Dormit ergo omnis mortuus, & bonus & malus. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt & exurgunt, quid quisq; videat in somnis: alij sentiunt lęta somnia, alij torquentia, ita vt cuigilans dormire timeat, ne ad ipsa iterum redeat: sic vnusquisque hominū cum causa sua dormit, cum causa sua surgit. Et interest quali custodia quisq; recipiatur, ad iudicē postea producendus: nā & receptiones in custodia pro meritis causarum adhibentur. Alios iubētur custodire lictores, * humanum & mite officium atq; ciuile. Alij traduntur optionibus: alij mittuntur in carcerem. Et in ipso carcere non omnes, sed pro meritis grauiorum causarū in ima carceris contruduntur. Sicut ergo diuersæ custodię agentiū in officio: sic diuersę custodiæ mortuorū, & diuersa merita resurgentiū. Receptus est pauper, receptus est dives: sed ille in sinu Abrahæ, ille vbi sitiret, & guttam non inuenret. Habent ergo omnes animæ, vt ex hac occasione instruā charitatē vestram, habent omnes animæ cùm de seculo exierint diuersas receptiones suas. Habent gaudiū bonę, malę tormenta. Sed cùm facta fuerit resurrectio, & bonorū gaudium amplius erit, & malorū tormenta grauiora: quan-

do cum corpore torquebũtur. Recepti sunt in pace sanctí patriarchæ, prophetæ, apostoli, martyres, boni fideles, omnes tamẽ adhuc in fine accepturi sunt quod promisit Deus: promissa enim est resurrectio etiam carnis, mortis cõsumptio, vita ęterna cum angelis. Hoc omnes simul accepturi sumus: nã requié quę cõtinuò post mortem datur, si ea dignatus est, tũc accipit quisq; cùm moritur. Priores acceperunt patriarchæ: videte ex quo requiescunt. Posteriores prophetę, recẽtius apostoli, multo recentiores sancti martyres: quotidie boni fideles. Et alij in ista requie † tandiu sunt, alij non tamdiu, alij paucioribus annis, alij *recenti tempore. Cùm verò ab hoc somno euigilabunt, simul omnes quod promissum est accepturi sunt. Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. *Dixerunt ergo discipuli.* Quomodo intellexerunt, sic respõderunt, *Domine, si dormit, saluus erit.* Solet enim esse somnus ægrotantium, salutis indicium. *Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerũt quòd de dormitione somni diceret. Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè.* Subobscurè enim dixerat dormit: ait ergo manifestè, *Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quia non eram ibi.* Et scio quia mortuus est, & non ibi eram: æger enim, nõ mortuus, fuerat nunciatus. Sed quid lateret eum qui creauerat, & ad cuius manus anima moriẽtis exierat? Hoc est quod ait, Gaudeo propter vos, vt credatis, quia non ibi eram: vt iam incipẽrẽt admirari, quia Dominus potuit dicere mortuum, quod nec viderat nec audierat. Vbi sanè meminisse debemus, quòd adhuc etiã ipsorum discipulorum qui in eum iam crediderant, miraculis ędificabatur fides: non vt ea quæ non erat, esse inciperet, sed vt ea quæ iam esse cœperat, creseceret, quamuis tali verbo vsus sit, quasi tunc credere inciperent. Non enim ait, gaudeo propter vos vt fides vestra augeatur siue firmetur: sed ait, vt credatis: quod intelligendum est, vt amplius robustiúsq; credatis. *Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus ad cõdiscipulos, Eamus & nos, & moriamur cum illo. Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumẽto habentem.* De quatuor diebus multa quidem dici possunt, sicut se habent obscura scripturarum, quę pro diuersitate intelligentiũ, multos sensus pariũt. Dicamus & nos, quid nobis videatur significare mortuus quatriduanus. Quomodo enim in illo cęco intelligimus quodammodo humanum genus, sic fortè & in isto mortuo multos intellecturi sumus: diuersis enim modis vna res significari potest. Homo quando nascitur, iam cum morte nascitur: quia de Adam peccatum trahit. Vnde dicit Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Ecce habes vnum *peccatum. diem mortis,* quod homo trahit de mortis propagine. Deinde crescit, incipit accedere ad rationales annos, vt legem sapiat naturalem, quam omnes habent in corde fixam: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Nunquid hoc de paginis discitur, & non in natura ipsa quodammodo legitur? Furtum vis pati? Vtique nõ vis. Ecce lex in corde tuo, quod non vis pati, facere noli: & hanc legem transgrediuntur homines. Ecce alter dies mortis. Data est lex etiam diuinitùs per famulum Dei Moysen. Dictum est illic, Non occides, non mœchaberis, nõ falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, nõ concupisces rem proximi tui, non concupisces vxorem proximi tui. Ecce lex scripta est, & ipsa cõtemnitur. Ecce tertius dies mortis. Quid restat? Venit & Euangelíù, prædicatur regnũ cælorũ, diffamatur vbique Christus, minatur gehẽna, vita promittitur ætẽrna, & ipsa contemnitur. Transgrediuntur homines Euangelium: Ecce quartus dies mortis. Meritò iam †fœtet. Nunquid & talibus est neganda misericordia? Absit. Etiam ad tales Dominus excitandos non dedignatur accedere. *Multi autem ex Iudęis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Dominus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.* Non dixit, sed & modò rogo te, vt resuscites fratrem meum. Vnde enim sciebat, si fratrem ei resurgere vtile fuerit? Hoc tãtùm dixit, scio quia potes, si vis facis. Vtrum enim facias, iudicij tui est, nõ præsumptionis meæ. Sed & nunc scio, quia quęcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. *Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus.* Hoc ambiguum fuit. Non enim ait, modò resuscito fratrem tuum: sed, resurget frater tuus. *Dicit ei Martha, Scio quia resurget in resurrectione, in nouissima die.* De illa resurrectione secura sum, de hac incerta sum. *Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio [& vita.]* Dicis, resurget frater meus in nouissima die. Verum † dicis: sed per quę tunc resurget, potest & modò, quia ego sum, inquit, resurrectio & vita. Audite fratres, audite quid dicat. Certè tota expectatio erat circumstantium, vt reuiuisceret Lazarus vnus mortuus quatriduanus: audiamus & resurgam'. Quàm multi sunt in hoc populo, quos premit cõsuetudinis moles. Fortè audiũt me quidã, quibus dicitur, Nolite inebriari vino in quo est luxuria: dicũt, nõ possumus. Fortè audiunt me aliqui immũdi, lasciuiis & flagitiis inquinati, quibus dicitur, Nolite hoc facere ne pereatis: & respondent, non possumus tolli à consuetudine nostra. O Domine, istos resuscita! Ego sum, inquit, resurrectio & vita. Ideo resurrectio, quia vita. *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum.* Quid est hoc? Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit sicut Lazarus mortuus est, viuet: quia non est Deus mortuorum, sed viuorum. De olim mortuis patribus, hoc est Abraham & Isaac & Iacob tale responsum Iudæis dedit, Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob: non est Deus mortuorum, sed viuorum, omnes enim illi viuunt. Crede ergo, & si mortuus fueris, viues: si autem non credis, & cùm viuis, mortuus es. Probemus & hoc, quia si non credis & viuis, mortuus es. Cuidam Dominus differenti sequi eũ & dicenti, Eam proprius sepelire patrem meum: Sine, inquit, mortuos sepelire mortuos suos, tu veni, sequere me. Erat ibi mortuus sepeliendus, erant ibi & mortui mortuum sepulturi: ille mortuus in carne, illi in anima. Vnde mors in anima? Quia non est fides. Vnde mors in corpore? Quia non est ibi anima. Ergo animæ tuæ † anima fides est. Qui credit in me, inquit, etiam si mortuus fuerit in carne, viuet in anima: donec resurgat & caro nunquam postea moritura. Hoc est, qui credit in me, licet moriatur, viuet. Et omnis qui viuit in carne & credit in me, etsi moriatur ad tempus propter mortẽ carnis: non morietur in ætẽrnũ propter vitam spiritus, & immortalitatẽ resurrectionis. Hoc est quod ait; *Et omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, vtique Domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei, qui in mundum venisti.* Quando hoc credidi, credidi quia tu es resurrectio, credidi quia tu es vita, credidi quia qui credit in te, etsi moriatur, viuet: & qui viuit & credit in te, non morietur in æternum. *Et cùm hæc dixisset, abijt & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicẽs, Magister adest, & vocat te.* Aduertẽdum est, quemadmodum suppressam vocẽ silentium nuncupauit. Nam quomodo siluit, quæ dixit, Magister adest, & vocat te? Aduertendum etiam quemadmodum Euangelista non dixerit, vbi vel quando vel quomodo Mariã Dominus vocauerit, vt hoc in verbis Marthæ

Marthæ potius intelligeretur, narrationis breuitate seruata. *Illa vt audiuit, surgit citò, & venit ad eũ. Nondũ enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. Iudæi igitur qui erãt cum illa in domo & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit & exijt, secuti sunt eam dicentes, quia vadit ad monumentũ, vt ploret ibi.* Quare pertinuit hoc ad Euangelistam narrare? Vt videamus quæ occasio fecerit, vt plures ibi essent quando Lazarus resuscitatus est. Putantes enim Iudæi propterea illam festinare, vt doloris sui solatium lachrymis quæreret, secuti sunt eam: vt tam grande miraculum quatriduani mortui resurgentis, testes plurimos inueniret. *Maria autem cùm veniſſet vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius, & dixit ei, Domine, si fuisses hic, frater meus non esset mortuus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui cum illa erant plorantes, fremuit spiritu & turbauit semetipsum, & dixit, Vbi posuistis eũ?* Nescio quod nobis insinuauit fremendo spiritu, & turbãdo seipsum. Quis enim eum posset nisi se ipse turbare? Itaque fratres mei primò hîc attendite potestatem, & sic inquirite significationem. Turbaris tu nolẽs, turbatus est Christus, quia voluit. Esuriuit Iesus, verum est, sed quia voluit: dormiuit Iesus, verum est, sed quia voluit: contristatus est Iesus, verum est, sed quia voluit: mortuus est Iesus, verum est, sed quia voluit. In illius potestate erat, sic vel sic affici, vel non affici. Verbum enim animã suscepit & carnem, totius hominis sibi coaptãs in personæ vnitate naturã. Nam & anima Apostoli verbo illustrata est, anima Petri verbo illustrata est, anima Pauli & aliorũ apostolorum ac sanctorũ prophetarũ verbo illustratæ sunt animæ: sed de nulla dictũ est, Verbum caro factum est: de nulla dictum est, Ego & pater vnum sumus. Anima & caro Christi cum verbo Dei vna persona est, vnus Christus est. Ac per hoc vbi summa potestas est, secundum volũtatis nutum † tractatur infirmitas: hoc est, turbauit semetipsum. Dixi potestatẽ, attẽdite significationem. Magnus reus est, quẽ mortis quatriduum & illa significat sepultura. Quid est ergo quòd turbat semetipsũ Christus, nisi vt significet tibi, quomodo turbari tu debeas, cùm tanta mole peccati grauaris & premeris? Attendisti enim te, vidisti te reum, computasti tibi. Illud feci, & pepercit mihi Deus: illud cõmisi, & dissuit me: Euangeliũ audiui, & contẽpsi: baptizatus sum, & iterum ad eadẽ reuolutus sum. Quid facio? Quò eo? Vnde euado? Quando ista dicis, iã fremit Christus: quia fides fremit. In voce frementis apparet spes resurgentis. † Si ipsa fides est intus, ibi est Christus fremens: si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud ait Apostol', Habitare Christũ per fidẽ in cordibus vestris? Ergo fides tua de Christo, Christ' est in corde tuo. Hinc est illud quòd dormiebat in naui. Et cùm periclitarẽtur discipuli, iam imminente naufragio accesserunt ad eum, & excitauerunt eũ: surrexit Christus, imperauit ventis & fluctibus, & facta est tranquillitas magna. Sic & tu. Intrant venti cor tuum, vtiq; vbi nauigas, vbi hanc vitã tãquam procellosum & periculosum pelagus transis, intrant venti, mouent fluctus, turbant nauim. Qui sunt venti? Audisti conuicium, irascẽris: cõuicium ventus est, iracundia fluctus est. Periclitaris, disponis respondere, disponis maledictũ maledicto reddere, iam nauis propinquat naufragio. Excita Christũ dormiẽtem. Ideo enim fluctuas, & mala pro malis reddere præparas, quia Christus dormit in naui. In corde enim tuo, somnus Christi, obliuio est fidei. Nam si excites Christum, id est recolas fidem, quid tibi dicit tanquam vigilans Christus in corde tuo? Ego audiui, dæmonium habes: & pro eis oraui. Audit Dominus, & patitur: audit seruus, & indignatur: Sed vindicari vis. Quid enim? Ego iã sum vindicatus? Cùm

dixi contemnis,sepultus iaces:quando cõfiteris,procedis.Quid est enim procedere,nisi ab occultis velut exeundo manifestaris?Sed vt confitearis,Deus facit magna voce clamando,id est,magna gratia vocãdo.Ideo cùm processisset mortuus adhuc ligatus, confitens & adhuc reus:vt solueretur peccata eius, ministris hoc dixit Dominus, *Soluite illum, & sinite abire.* Quid est soluite, & finite abire? Quę soluentis in terra,soluta erunt & in cęlo. *Multi ergo ex Iudæis qui venerãt ad Mariam & viderant quæ fecit Iesus,crediderunt in eum:quidã autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerũt eis quæ fecit Iesus.* Nõ omnes ex Iudęis qui conuenerant ad Mariam,crediderunt,sed tamen multi. Quidã verò ex eis,siue ex Iudæis qui conuenerant,siue ex eis qui crediderant,abierunt ad Pharisæos,& dixerunt eis quæ fecit Iesus:siue annunciãdo vt & ipsi crederent,siue potius prodendo vt seuirent: Sed quomodolibet & à quibusliber,ad Pharisęos ista perlata sunt. *Collegerunt pontifices & Pharisæi concilium , & dicebant, Quid† facimus?* Nec tamen dicebãt,† credamus. Plus enim perditi homines cogitabant quomodo nocerent vt perderent, quàm quomodo sibi consulerẽt ne perirent: & tamen timebãt, & quasi consulebant. *Dicebant enim, Quid† facimus? Quia hic homo multa signa facit: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.* Temporalia perdere timuerunt, & vitã æternã non cogitauerunt, ac sic vtrunq; amiserunt. Nã & Romani post Domini passionem & glorificationẽ,tulerunt eis & locum & gentẽ expugnando & trãsferendo: & illud eos sequitur quod alibi dictum est,Filij autẽ regni huius ibunt in tenebras exteriores.Hoc autem timuerunt, ne si omnes in Christum crederent,nemo remaneret qui aduersus Romanos ciuitatem Dei templúmq; defenderet:quoniã contra ipsum templum,& cõtra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. *Vnus autem ex ipsis Caiphas, cùm esset pontifex anni illius,dixit eis,Vos nescitis quicquam, nec cogitatis quia expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo,& non tota gens pereat. Hoc autẽ à semetipso nõ dixit, sed cùm esset pontifex anni illius,prophetauit.* Hic docemur etiã * homines malos prophetiæ † spiritu futura prædicere:quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento,quia põtifex fuit,id est,summus sacerdos. Potest autem mouere quomodo dicatur põtifex anni illius, cùm Deus vnum cõstituerit summum sacerdotem,cui mortuo vnus succederet. Sed intelligendum est,per ambitiones & contentiones inter Iudæos postea cõstitutum vt plures essent,& per annos singulos vicibus ministrarent. Nã & de Zacharia hoc dicitur, Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur [Zacharias] in ordine vicis suæ ante Deum , secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incensum poneret , ingressus in templum Domini.Hinc apparet plures eos fuisse,& vices suas habuisse:nam incensum nõ licebat ponere nisi summo sacerdoti. Et fortè etiam vnũ annum plures administrabant,quibus alio anno alij succedebant,ex quibus forte exibat quis vt incensum poneret. Quid est ergo quod prophetauit Caiphas? *Quia Iesus moriturus erat pro gẽte:& non tãtum pro gente,sed vt filios Dei qui erãt dispersi,cõgregaret in vnum.* Hoc Euãgelista addidit:nam Caiphas de sola gente Iudęorum prophetauit,in qua erant oues, de quibus ait ipse Dominus , Non sum missus nisi ad oues quæ pericrunt domus Israël.Sed nouerat Euangelista esse alias oues,quæ non erãt de hoc ouili,quas oportebat adduci,vt esset vnum ouile & vnus pastor. Hæc autem secundum prędestinationem dicta sunt,nam neque oues eius,nec filij Dei adhuc erant,qui nõdum crediderant. *Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerẽt eum. Iesus ergo iam non palam ambulabat apud Iudæos,sed abijt in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.* Non quia potentia eius defecerat, in qua vtique si vellet , & palàm * Iudæis cõuersaretur,& nihil ei faceret: sed in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis demonstrabat, [in] quo appareret nõ esse peccatum, si fideles eius qui sunt membra eius,oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius deuitarẽt, quàm se† offerendo magis accenderent.

Ab eo quod ait,Proximũ erat Pascha Iudæorum:vsque ad id quod ait, Multi propter illũ abibãt & credebãt in Iesum.

TRACTATVS L.

HESTERNAM lectionem sancti Euangelij, de qua locuti sumus quod Dominus dedit,hodiernam sequitur, de qua locuturi sumus quod Dominus dabit. Quædam in scripturis tam manifesta sunt,vt potius auditorem quàm expositorem desiderent : in eis nos immorari non oportet, vt necessariis in quibus immorandum est,tempus sufficiat. *Proximum ergo erat Pascha Iudæorum.*Illum diem festum Iudæi cruentum habere Domini sanguine voluerũt.Illo die festo occisus est agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecrauit.Consilium erat inter Iudæos de occidendo Iesu.Ille qui de cælo venerat pati , propinquare voluit loco passionis,quia imminebat hora passionis. *Ascenderunt ergo multi Hierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipsos.* Hoc faciebant Iudæi secundum præceptum Domini,per sanctum Moysen in lege mãdatum, vt die festo quo Pascha erat,omnes vndique conuenirent, & illius diei celebratione sanctificarenturised illa celebratio vmbra erat futuri.Quid est,vmbra futuri? Prophetia Christi venturi, prophetia pro nobis illo die passuri: vt transiret vmbra , & lux veniret, vt transiret significatio, & veritas teneretur.Habebãt ergo Iudæi Pascha in vmbra, nos in luce. Quid enim opus erat vt eis Dominus præciperet per ipsum festum diem ouem occidere, nisi quia ille erat de quo prophetatum est,Sicut ouis ad immolandum ductus est?Sanguine occisi pecoris Iudæorum postes signati sunt:sanguine Christi frontes nostræ signantur. Et illa signatio quia erat significatio,dicta est à domibus signatis exterminatorem prohibere. Signũ Christi à nobis repellit exterminatorem,si cor nostrum recipiat saluatorem. Quare hoc dixi? Quia multi postes habent signatos, & intus non manet habitator. Facilè habent in fronte signum Christi , & corde non recipiũt verbum Christi. Ideo dixi fratres,quod repeto,signum Christi à nobis repellit exterminatorem,si cor nostrum habeat Christum habitatorem. Hæc dixi,ne quis fortè cogitaret , quid sibi vellent ista festa Iudæorum. Venit ergo Iesus tanquam ad victimam, vt verum Pascha nos haberemus,cùm eius passionem tanquam ouis immolationem celebraremus. *Quærebant ergo Iesum.* sed malè. Beati enim qui quærunt Iesum,sed bene. Illi quærebant Iesum,vt nec ipsi haberent eum , nec nos:sed ab ipsis ab scedentem suscepimus nos. Reprehẽdunt qui quærunt, laudantur qui quærunt:animus enim quærentis aut laudem inuenit , aut damnationem.Habes enim & in Psalmis, Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam:isti sunt, qui malè quærebant. Alio autem loco dicit, Periit fuga à me,& non est qui requirat animam meam. Culpantur qui quærebant, culpantur qui non quærebant. Ergo quæramus Christum vt habeamus,quæramus vt teneamus , sed non vt occidamus:nam & illi [non] ideo quærebant vt tenerent , sed vt citò non haberent. *Quærebant ergo, & loquebantur inter se, Quid putatis quia non venit ad diem festum? Dederãt autem pontifices & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet,vt apprehenderẽt eum.* Nos indicemus modò Iudæis, vbi sit Christus. Vtinam velint audire & apprehendere, quicunque sunt ex semine illorum qui dederant mandatum,vt indicaretur eis vbi esset Christus. Veniant ad Ecclesiam,audiãt vbi sit Christus, & apprehendant eum. A nobis audiant , ex Euangelio audiant. Occisus est à parentibus eorum, sepultus est , resurrexit à discipulis agnitus , ante oculos eorum ascendit in cælũ, ibi sedet ad dexterã patris : qui iudicatus est,vẽturus est iudex:audiant & teneãt. Respondent,†Quem tenebo? Absentẽ? Quomodo in cęlum manũ mittã,vt ibi sedentem teneam? Fidem mitte , & tenuisti. Parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde : quoniam Christus absens etiã præsens est.Nisi præsẽs esset,à nobis ipsis teneri non posset. Sed quoniã verũ est quod ait,Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sęculi:& abiit, & hîc est,& rediit,& nos non deseruit:corpus enim suũ intulit cælo,maiestatem non abstulit mundo.

IESVS *ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam,vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei ibi cœnã , & Martha ministrabat. Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus.* Ne putarent homines phantasma esse factum,quia mortuus resurrexit , vnus erat ex recũbentibus:viuebat,loquebatur,epulabatur,veritas ostẽdebatur,infidelitas Iudæorũ cõfundebatur.Discumbebat ergo† Iesus cum Lazaro & cæteris,ministrabat Martha vna ex sororibus Lazari. *Maria verò, altera soror Lazari accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius , & domus impleta est ex odore vnguenti.* Factum audiuimus, mysterium requiramus. Quæcunq; anima fidelis vis esse, cum Maria vnge pedes Domini pretioso vnguẽto.Vnguentum illud iustitia fuit,ideo libra fuit:erat autem vnguentum nardi pistici pretiosi. Quod ait pistici,locũ aliquem credere debemus, vnde hoc erat vnguentum pretiosum: nec tamen hoc vacat, & sacramento optimè consonat. Πίστις Græcè,fides dicitur. Quærebas operari iustitiam: Iustus ex fide viuit.Vnge pedes Iesu bene viuẽdo , Dominica sectare vestigia. Capillis terge. Si habes superflua,da pauperibꝰ,& Domini pedes tersisti:capilli enim superflua corporis videntur. Habes quod agas de superfluis tuis:tibi superflua sunt, sed Domini pedibus necessaria [sunt.] Fortè in terra Domini pedes indigent. de quibꝰ enim nisi de membris suis in fine dicturus est, Cùm vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis? Superflua vestra impenditis , sed pedibus meis obsecuti estis. Domus autem impleta est odore, mundus impletus est fama bona:nam odor bonus, fama bona est. Qui malè viuunt & Christiani vocantur, iniuriam Christo faciũt: de qualibus dictũ est,quòd per eos nomẽ Domini blasphematur. Si per tales nomen Dei blasphematur, per bonos nomen Domini laudatur. Audi Apostolum, Christi bonus odor sumus, inquit, in omni loco. Dicitur & in canticis cãticorum, Vnguentũ effusum nomen tuum. Ad Apostolum reuoca intentionem.Christi, inquit, bonus odor sumus in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Aliis sumus odor vitæ in vitam,aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus? Occasionem nobis præbet præsens lectio sancti Euangelij de odore isto ita loqui,vt & à nobis sufficienter dicatur,& à vobis diligẽter audiatur , Apostolo ipso ita dicẽte,Et ad hæc quis idoneus? Ergo vt inde nos conemur* loqui,nũquid idonei sumus,aut vos audire hæc idonei estis?Nos quidẽ idonei non sumus:sed idoneus est ille,qui per nos dignetur dicere quod vobis prosit audire. Ecce Apostolus bonus odor est, sicut dicit ipse: sed ipse bonus odor aliis est odor vitæ in vitam,aliis autem odor mortis in mortem,tamen bonus odor. Nunquid enim ait, aliis sumus bonus odor ad vitã,aliis malus odor ad mortem? Bonum odorem se dixit,non malum,& eundem bonũm odorem aliis ad vitam dixit, aliis ad mortem. Felices qui bono odore viuũt. Quid autem infelicius illis qui bono odore moriuntur? Et quis est,ait aliquis,quem bonus odor occidit? Hoc est quod ait Apostolus.Et ad hęc quis idoneus?Quomodo ea facit Deus miris modis,vt bono odore & boni viuant , & mali moriantur,quomodo fit,quãtum Dominus inspirare dignatur,ostẽdam. Nam fortasse ibi latet altior intellectus,qui à me non potest penetrari:tamen quousq; penetrare potui , vobis nõ debet denegari. Paulũ apostolum bene agentem,bene viuentem, iustitiam verbo prædicantem,opere demonstrantem , doctorem mirabilem,fidelẽ dispensatorem , fama vsquequaque diffeminabat:quidam diligebant,quidam inuidebant. Nam ipse quodam loco ait de quibusdam,quòd nõ castè,sed per inuidiã Christũ annunciarent:existimantes,inquit, tribulationẽ suscitare vinculis meis. Sed quid ait? Siue occasione,siue veritate Christus annuncietur. Annunciant qui me amant,annunciant qui mihi inuident. Illi bono odore viuũt,& illi bono odore moriũtur : tamen vtrisq; prædicãtibus nomen Christi annuncietur, odore optimo mundus impleatur. Amasti bene agentem, vixisti bono odore:inuidisti bene agẽti,mortuus es bono odore. Nunquid quia mori voluisti , ideo odorem illum malum esse feciſti? Noli inuidere, & non te occidet bonus odor. Denique audi & hîc ex vnguento isto, quomodo aliis erat odor bonus in vitam,aliis odor bonus in mortem. Posteaquam hoc fecit religiosa Maria ad Domini obsequium,continuò *Vnus ex discipulis eius, Iudas Iscariotes , qui eum erat traditurus , dixit , Quare hoc vnguentum non vœnijt trecentis denarijs,& datum est egenis?* Væ tibi miser , bonus odor occidit te. Quare enim hoc dixerit, Euãgelista sanctus aperuit. Putaremus autem & nos,si mens ipsius nobis per Euangelium non proderetur,pauperũ cura hoc illum dicere potuisse. Non ita est. Sed quid? Audi testem veracẽ. *Dixit autem hoc,nõ quia de egenis pertinebat ad illũ , sed quia fur erat & loculos habẽs, & ea quæ mittebãtur portabat.* Portabat, an exportabat? Sed ministerio portabat,furto exportabat. Ecce audite quia Iudas iste non tunc peruersus factus est,quãdo à Iudæis corruptus Dominum tradidit. Plerique enim incuriosi Euangelij , existimãt tunc periisse Iudam, quãdo accepit à Iudæis pecuniam vt Dominum traderet. Non tũc periit. Iam fur erat , & Dominum perditus sequebatur: quia non corde , sed corpore Dominum sequebatur. Duodenarium numerum Apostolorum implebat,apostolicã beatitudinem nõ habebat, ad imaginem fuerat duodecimus.Quod decedente,& † Matthia succedẽte, & suppleta est apostolica veritas , & numeri permansit integritas.Quid ergo voluit Domin* noster Iesus Christus,fratres mei,admonere Ecclesiam suam, quando vnum perditũ inter duodecim habere voluit : nisi vt malos toleremus ,† ne corpus Christi diuidamus? Ecce inter sanctos est Iudas,ecce fur est Iudas:& ne cõtemnas, fur* sacrilegus,non qualiscunq; fur.Fur loculorum,sed Dominicorũ : loculorũ, sed sacrorũ. Si crimina discernuntur in foro,qualiscunq; furti & peculatus,peculatus enim dicitur furtum de republica , & non sic iudicatur furtum rei priuatæ quomodo publicæ:quãto vehemẽtius iudicãdus est fur sacrilegus , qui ausus fuerit nõ vndecũque tollere,sed de Ecclesia furatur,Iudæ perdito comparatur. Talis erat iste Iudas,& tamẽ cum sanctis discipulis vndecim intrabat & exibat.Ad ipsam Dominicam cœnam pariter acceſſit : cõuersari cum eis potuit , eos inquinare non potuit. De vno pane & Petrus & Iudas accepit , & tamen

2.Cor.6. c.13. quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam, Iudas ad mortē: quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus. Sicut ergo odor bonus, ita & cibus

2.Cor.11. 8.19. bonus: bonos viuificat, malos mortificat. Qui enim mā ducauerit indigne, iudicium cibi manducat & bibit: indicium sibi, non tibi. Si iudiciū sibi, non tibi, tolera malum bonus: vt venias ad præmia bonorum, ne mittaris

11.q.1.c. Exemplū. in pœnam malorum. Exemplum Domini accipite conuersatis in terra. Quare habuit loculos cui angeli ministrauerunt, nisi quia Ecclesia ipsius loculos suos habitura erat? Quare furem admisit, nisi vt eius Ecclesia fures patienter toleret? Sed ille qui cōsueuerat de loculis pecuniam tollere, non dubitauit accepta pecunia ipsum Dominū vendere. Videamus quid ad ista Dominus respondeat. Videte fratres, nō illi ait, propter furta tua discis ista furē nouerat, †& prodere nolebat: sed potius tolerabat, & ad perferendos malos in Ecclesia nobis exēplum patientiæ demonstrabat. *Dixit ergo ci Iesus, Sine illam, vt in diem sepultura meæ seruet illud.* Morituri se de-

Ioan.12. b.7. nūciauit. Sed quid est quod sequitur? *Pauperes enim semper † habebitis vobiscum, me autē non semper habebitis.* In-

al.habetis. al.quia est. telligimus † quidem, pauperes semper habebitis: quod dixit, verum est. Quando Ecclesia sine pauperibus? Me autem non semper habebitis, quid sibi vult? Quomodo intelligendum est, me autem nō semper habebitis? Nolire expauescere, Iudę dictum est. Quare ergo non dixit,

al.habes, sed habebat. †habebis, sed habebitis? Quia non vnus est Iudas. Vnus malus corpus malorū significat, quomodo Petrus corpus bonorum, imò corpus Ecclesiæ, sed in bonis. Namī in Petro non esset Ecclesiæ sacramentum, nō ci dice-

Matth.16. c.19. 24.q.1.c. Quodcā que. rer Dominus, Tibi dabo claues regni cælorum: quæcūque solueris in terra, soluta erunt & in cælo: & quæcunque ligaueris in terra, ligata erūt & in cælo. Si hoc Petro tantūm dictum est, non facit hoc Ecclesia: si autē & in Ecclesia fit, vt quæ in terra ligantur, in cælo ligentur: & quæ soluuntur in terra, soluantur in cælo: quia cūm excōmunicat Ecclesia, in cælo ligatur excommunicatus: cūm reconciliatur ab Ecclesia, in cęlo soluitur reconciliatus. Si hoc ergo in Ecclesia fit, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam sanctam significauit. Si in Petri persona significati sunt in Ecclesia boni, in Iudę persona significati sunt in Ecclesia mali: ipsis dictum est, Me autē non semper habebitis. Quid est enim, non semper? Et quid est semper? Si bonus es, si ad corp' pertines, quod significat Petrus: habes Christum & in præsenti & in futuro. In præsenti per fidem, in præsenti per signū, in præsenti per baptismatis sacramentum, in præsenti per altaris cibum & potum. Habes Christū in præsenti, sed habebis semper: quia cūm hinc exieris, ad illum venies qui dixit latroni, Hodie mecū eris in paradiso. Si autē malè

Luc.23. f.43. versaris, videris habere in præsenti Christū, quia intras Ecclesiam, signas te signo Christi, baptizaris baptismo Christi, misces te mēbris Christi, accedis ad altare Christi. In præsenti habes Christum, sed malè viuendo non

al.habetis. semper habebis. Potest & sic intelligi. Pauperes semper †habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Accipiant & hoc boni, sed non sint soliciti: loquebatur enim de præsentia corporis sui. Nam secundum maiestatē suam, secundum prouidentiam, secundum ineffa-

Matth.28. d.20. bilem & inuisibilem gratiā impletur quod ab eo dictū est, Ecce ego vobiscum sum vsq; in consummationem seculi. Secundum carnē verò quam verbum assumpsit, secūdum id quòd de virgine natus est, secundū id quòd à Iudæis prehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiā quadraginta die-

Act.1. a.3. bus cum discipulis suis, & eis deducentibus vidēdo nō A
sequendo, ascēdit in cælum, & nō est hic. † Ibi est enim, sedet ad dexterā patris: & hic est, non enim recessit præsentia maiestatis. Aliter. Secūdum præsentiam maiestatis semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, me autem nō semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia, secundum præsentiā carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Ergo † si ita dictum est, me autem non semper habebitis, quæstio sicut arbitror iam nulla est, quæ duobus modis soluta est. Cætera quæ pauca remanēt, audiam'.

al.sic. Ioan.11. b.3. *Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: et venerit, non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quē suscitauit Iesus à mortuis.* Curiositas eos adduxit, non charitas: venerunt & viderunt. Audite mirabile consilium vanitatis. Viso Lazaro resuscitato, quia tantum miraculum Domini tanta erat euidētia diffamatū, tanta manifestatione declaratū, vt non possent vel occultare quod factum est, vel negare: quid inuenerunt videre. *Cogitauerunt autem principes sacerdotū vt & Lazarū interficerent: quia multi propter illū abibāt ex Iudæis, et credebāt in Iesum.* O stulta cogitatio, & cæca ęmulatia! Dominus Christus qui suscitare potuit mortuū, non posset occisum? Quando Lazaro inferebatis necem, nūquid auferebatis Domino potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus: ecce Dominus vtrunque fecit, & Lazarū mortuum, & seipsum suscitauit occisum.

De eo quod ait, In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerūt obuiam ei, & clamabant, Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israël: vsque ad id quod ait, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit illū pater meus.

TRACTATVS LI.

C OSTEAQVAM Dominus quatriduanum mortuum suscitauit, stupentibus Iudęis, & aliis eorum videndo credentibus, aliis inuidendo pereūtibus, propter odorem bonum, qui est aliis ad vitam, aliis ad mortē: posteaquam discubuit in domo cum recumbente Lazaro, qui fuerat mortuus suscitatus, post vnguentum effusum super pedes eius, vnde domus odore completa est, posteaquam vanam ęuitiam, & stultissimum & dementissimum scelus Iudæi etiam de occidendo Lazaro corde perdito conceperunt, de quibus omnibus vt potuimus, quod Dominus dedit superioribus sermonibus locuti sumus: nunc intēdat charitas vestra, ante Domini passionem quantus fructus apparuerit prædicationis eius, & quantus grex ouium ex his quæ perierant domus Israël, vocem pastoris audierit. Sic enim loquitur Euāgelium, quod modò cùm recitaretur, audistis: *In crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israël.* Ramipal marum laudes sunt, significantes victoriam †: quia erat Dominus moriendo superaturus, & trophæo crucis † de diabolo mortis principe triumphaturus. Vox autem obsecrantis est, osanna, sicut nonnulli dicunt qui Hebræam linguam nouerunt, magis affectum indicēs, quàm rem aliquam significans: sicut sunt in lingua Latina quas interiectiones vocant, velut cùm dolentes dicimus, heu: vel cùm delectamur, vah dicimus: vēl cùm miramur, dicimus, ô rem magnam: tunc enim ô, nihil significat, nisi mirantis affectum. Quod ideo credendum est ita esse, quia neque Græcus, neq; Latinus hoc interpretari potuit: sicut illud, Qui dixerit fratri suo racha. A

Matth.5. d.25. Nam & hæc interiectio esse perhibetur, affectum indignantis ostendens. Benedictus autem qui venit in nomine Domini, rex Israël, sic potius accipiendum est, vt in nomine Domini, in nomine Dei patris intelligatur: quamuis possit intelligi etiam † in nomine suo, quia & ipse Dominus est. Vnde & alibi scriptum est, Pluit Do-

al.de. Psal.95. c.14. Ioan.5. g.46. Philip.2. c.8. minus à Domino. Sed verba eius melius nostrum diriguntintellectū, qui ait: Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis. Humilitatis enim magister est Christus, qui humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis. Non itaque amittit diuinitatem, quando nos docet humilitatem: in illa est patri æqualis, in hac nobis similis. Per quod patri est æqualis, nos vt essemus creauit: p quod nobis est similis, ne perires redemit. Has ei laudes turba dicebat: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israël. Quam crucem mētis inuidentia principum Iudæorum perpeti potuerat, quādo regem suum Christū tāta multitudo clamabat? Sed quid fuit Domino regem esse Israēl? Quid magnū fuit regi seculorū, regem fieri hominum? Nō enim rex Israēl Christus ad exigēdū tributū, vel exercitum ferro armādum, hostēsque vtcūque belladōs: sed rex Israēl, quòd mētes regat, quòd in ęternum cōsulat, quòd in regnum cælorū credētes, sperantes, amantēsque perducat. Dei ergo filius æqualis patri, verbū per quod facta sunt omnia, quòd rex esse voluit Israēl, dignatio est, non promotio: miserationis indiciū

Augustin. est, nō potestatis † argumētum. Qui enim appellatus est in terra rex Iudæorum, in cælis est Dominus angelorū.

Ioan.12. b.14. *Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum.* Hic breuiter dictum est, nam quemadmodū sit factū, apud alios Euangelistas plenissimè legitur. Adhibetur autem huic facto

Matth.21. d.7. Marc.11. b.7. Luc.19. b.9. Zach.9. b.4. Hs.62. c.11. apprietiō testimoniū, vt appareret quòd maligni principes Iudæorum eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebāt. Inuenit ergo Iesus asellum, & sedit super eum: *Sicut scriptum est, Noli timere filia Sion, Ecce rex tuus venit sedens super pullū asinæ.* In illo ergo populo erat filia Sion, ipsa est Hierusalem quę Sion: in illo, inquam, populo reprobo & cæco, erat tamen filia Sion cui diceretur, Noli timere, Ecce rex tuus venit sedēs super pullum asinæ. Hæc filia Sion cui diuinitùs ista dicuntur, in illis erat ouibus quæ vocē pastoris audiebant: in illa erat multitudine, quæ Dominum venientem tāta deuotione laudabat, tāto agmine deducebat. Ei dictum est, noli timere. Illū agnoscę qui à te laudatur, & noli trepidare cùm pātitur: quia ille sanguis funditur, per quem tuū

al.redimatur. delictum deleatur, & vita † reddatur. Sed pullum asinæ in quo nemo sederat (hoc enim apud alios Euāgelistas inuenitur,) intelligimus populum gētium, qui legē Domini nō acceperat. Asinam verò (quia vtrūque iumentum Domino adductum est) plebem eius quę veniebat ex populo Israël, non indomitam planè, sed quæ præsepe Domini agnouit. *Hæc non cognouerūt discipuli eius primùm, sed quando glorificatus est Iesus.* Id est, quando virtutem suæ resurrectionis ostendit. *Tunc recordati sunt quia hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei:* Id est, non alia fecerunt ei, quàm illa quæ erant scripta de eo. Recolentes quippe secūdum Scripturam, quæ ante passionem Domini * completa sunt, ibi & hoc inuenerūt quòd secundum eloquia prophetarum in pullo asinæ sederet. *Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierūt eum fecisse hoc signū. Pharisæi ergo dixerūt ad semetipsos, Videtis quia nihil proficimus? Ecce mūdus totus post eum abiit.* Turba turbauit turbam. Quid autē inuides cæca turba, quia post eū va-

dit mūdus per quē factus est mūdus? *Erāt autem gentiles quidam ex iis qui ascenderāt vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabāt eum dicētes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu.* Audiamus quid Dominus ad ista respōderit. Ecce volunt eum Iudæi occidere, gentiles videre: sed etiā illi ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israël. Ecce illi ex circumcisione, illi ex præputio: velut [duo] parietes de diuerso venientes, & in vnam fidem Christi pacis osculo cōcurrentes. Audiamus ergo vocem lapidis angularis. *Iesus autem,* inquit, *respondit eis dicēs: Venit hora vt glorificetur filius hominis.* Hic quisquam forsitā putat ideo se dixisse glorificatum, quia gentiles eum volebāt videre. Non ita est. Sed videbat ipsos gētiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus crediturос: quia, sicut dicit Apostol's, Cæcitas ex parte in Israël facta est, donec ple- Rom.11. c.25.
nitudo gētium intraret. Ex occasione igitur istorū gentilium, qui cum videre cupiebāt, annunciat futurā plenitudinem gētium: & promittit iam iámque adesse horam glorificationis suæ, qua facta in cælis, gētes fuerant crediturę. Vnde prędictū est, Exaltare super cælos Deus, Psal. 107. & super omnē terrā gloria tua. Hæc est gētium plenitu- a.6.
do, de qua dicit Apostolus, Cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gētium intraret. Sed altitudinem glorificationis oportuit vt præcederet humilitas passionis, ideo secutus adiūxit, *Amen amen dico vobis, nisi* Ioan. 12.
granū frumēti cadēs in terrā mortuū fuerit, ipsum solum ma- d.24.
net: Si autem mortuum fuerit, multum fructū affert. Se autē dicebat. Ipsum erat granum mortificandū & multiplicandum. Mortificādum * infidelitate Iudæorum, multiplicandum * fide populorum. Iam verò exhortans ad * in.
passionis suæ sectāda vestigia: *Qui amat,* inquit, *animam suam, perdet eam.* Quod duobus modis intelligi potest: Qui amat, perdet; id est, si amas, † perde. Si cupis vitā te- al. perdes.
nere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo, Qui amat animam suam, perdet eam. Noli amare ne perdas: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autē quod posterius dixi, magis habere videtur euāgelicus sensus: sequitur enim, *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam † custodiet eam.* al.custodit.
Ergo quod suprà dictum est, qui amat, subintelligitur in hoc mūdo, ipse vtique perdet: qui autem odit, vtique in hoc mūdo, in vitā æternā ipse † custodiet [eam.] Magna al.custodit.
& mira sentētia, quemadmodum sit hominis in † vitam al. animā.
suā amor vt pereat, odium ne pereat. Si malè amaueris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderūt custodiēdo ne perdāt amādo. Sed vide ne tibi subrepat vt teipsum velis interimere, fic intelligēdo quòd debes odisse in hoc mūdo animā tuam. Hinc enim quidam maligni atque perversi, & in † scipsis crudeliores & al. semet-
sceleratiores homicidæ: flāmis se donāt, aquis præfocāt, ipsos.
præcipitio colliduāt, & pereūt. Hoc Christus nō docuit, D
immo etiā diabolo præcipitiū suggerēti respōdit: Redi Matth. 4-
retrò satanas, scriptū est, Non tentabis Dominū Deum b.7.
tuum. Petro autē dixit significās qua morte glorificaturus erat Deū: Cūm esses iunior, cingebas te, & † ambu- Ioan. 21.
labas quò volebas: cùm autem senueris, alter te cinget, d.19.
& feret quò tu nō vis. Vbi satis expressit, nō à seipso, sed al.ibat.
ab alio debere occidi, q vestigia sequitur Christi. Cùm ergo causæ articulus venerit, vt hæc cōditio pponatur, aut faciendū esse cōtra Dei præceptū, aut ex hac vita emigrādum, quorū duorum homo cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore, ibi eligat Deo dilectō emori, quàm offenso viuere. Ibi oderit in hoc mundo animam suam, vt in vitam æternam custodiat Ioan. 12.
eā. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quid est, me sequa- d.24.

tur, nisi me imitetur? Christus enim pro nobis passus est, A
1.Pet.2.d. 21. ait Apostolus Petrus, relinquens nobis exẽplum, vt sequamur vestigia eius. Ecce quod dictum est, si quis mihi ministrat, me sequatur. Quo fructu? Qua mercede? Quo præmio? *Et vbi sum*, inquit, *ego, illic & minister meus*
al. ey. *erit*. Gratis ametur, vt vt operis quo ministratur illi, pretium sit esse cum illo. Vbi enim bene erit sine illo, aut quando esse malè poterit cum illo? Audi euidentius. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus*. Quo honore, nisi vt sit cum filio eius? Quod enim superius ait, Vbi ego sum, illic & minister meus erit: hoc intelligitur expositisse cùm dicit, honorificabit eũ pater meus. Nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit vbi est vnicus, non æqualis factus diuinitati, sed consociatus æternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tãta proponitur, hoc potius debemus inquirere. Si enim hoc putauerimus esse Christo ministrare, ea quæ sunt corpori necessaria præparare, aut cœnanti cibum coquere vel apponere, B
vel poculum dare potúmque miscere: fecerunt hoc illi qui potuerunt eum in corpore habere præsentem, sicut
Ioan. 12. a.6. Martha & Maria, quando & Lazarus vnus erat ex recumbentibus. Sed eo modo Christo etiam Iudas perditus ministrauit, nã & loculos ipse habebat: & quamuis ex eis quæ mittebantur sceleratissimè furaretur, per illum tamen etiam necessaria parabantur. Hinc est illud
Ioan. 13. c.27. quod cùm ei diceret Dominus, Quod facis fac celeriter: arbitrati sunt quidam, quòd eum iusserit propter diem festũ necessaria præparare, vel indigentibus aliquid dare. Nullo modo igitur de huiuscemodi ministris diceret Dominus, Vbi sum ego, illic & minister meꝰ erit: &, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus: quoniam Iudam talia ministrantem, reprobatum potius quàm honoratum videmus. Vt quid ergo alibi quærimus, quid sit ministrare Christo, & non potius in iſtis ipsis verbis agnoscimus? Cùm enim dixit, si quis mihi ministrat, me sequatur: hoc intelligi voluit, ac si di- C
ceret, si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Mi-
Phil.2. c.21. nistrant ergo Iesu Christo, qui nõ sua quærunt, sed quæ Iesu Christi. Hoc est enim, me sequatur, vias ambulet
1.Ioan.2. a.6. meas, non suas: Sicut alibi scriptum est, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ambulauit ille, & ipse ambulare. Debet etiam si porrigit esurienti panem, de mi-
Matth. 6. a.3. sericordia facere, non de iactantia: non aliud ibi quærere quàm opus bonum, nescitẽte sinistra quid faciat dextera, id est, vt alienetur intẽtio cupiditatis ab opere charitatis. Qui sic ministrat, Christo ministrat: rectéque illi
al. dicitur. † dicetur, Cùm vni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Nec tãtùm ea quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia bona opera propter Christum faciẽs,
Rom.10. a.4. (tunc erunt enim bona, quoniam finis legis Christus ad iustitiam omni credenti) minister est Christi vsque ad illud opus magnæ charitatis, quod est animã suam pro fratribus ponere: hoc est enim & pro Christo ponere. Quia & hoc propter suã membra dicturus est, Cùm pro D
istis fecisti, pro me fecisti. De tali quippe opere etiam se
Matth.20. d.28. ministrum facere & appellare dignatus est, vbi ait, Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & animã suam ponere, p multis. Hinc est ergo vnusquisque minister Christi, vnde est minister & Christus. Sic ministrantem Christo honorificabit pater eius, honore illo magno, vt sit cum filio eius, nec vnquam deficiat felicitas eius. Cùm ergo auditis, fratres, Dominum dicentem, Vbi ego sum, illic & minister meus erit: nolite tantummodo bonos episcopos & clericos cogitare. Etiam vos pro modo vestro ministrate Christo, bene viuẽdo, eleemosynas faciendo, nomen doctrinámque eius quibus potueritis prædicãdo: vt vnusquisque etiã paterfamiliãs hoc nomine agnoscat paternum affectum suę familiæ se debere. Pro Christo & pro vita æterna, suos omnes admoneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat beneuolẽtiã, exerceat disciplinã: ita in domo sua ecclesiasticũ & quodãmodo episcopale implebit officiũ, ministrãs Christo vt in æternũ sit cum ipso. Nã & illã maximã passionis ministrationem multi ex vestro numero ministrarunt: multi non episcopi neque clerici, iuuenes & virgines, seniores cum iunioribus, multi coniugati & cõiugatæ, multi patres matrẽsque familiãs Christo ministrantes, etiã animas suas in eius martyrio posuerunt, & honorificãte patre coronas glotiosissimas receperũt.

Ab eo quod ait, Nunc anima mea turbata est, & quid dicam: vsque ad id quod ait, Hæc locutus est Iesus, & abiit & abscondit se ab eis.

TRACTATVS LII.

POSTQVAM Dominꝰ Iesus Christus verbis lectionis hesternę ministros suos vt seipsum sequerentur hortatus est, cùm ita prædixisset passionem suam, quòd nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autẽ mortuum fuerit, multum fructum affert: vbi excitauit eos, qui eum ad regnum cælorum sequi vellent, vt animam suam odissent in hoc mundo, si eam in vitam æternam custodire cogitarent: ad nostram rursus infirmitatem suum temperauit affectum, & ait, vnde lectio cœpit hodierna, *Nunc anima mea turbata est*. Vnde turbata est, Domine, anima tua? Nempe panlo antè dixisti, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Ergo ne anima tua [quia] in hoc mundo amatur, ideo turbatur veniente hora qua ex hoc mundo egrediatur? Quis hoc de anima Domini audeat affirmare? Sed nos in se transtulit, nos in se susceptt caput nostrum, membrorum suorum susceptit affectum, & ideo ab aliquo non est turbatum: sed sicut de illo dictum est, cùm Lazarum suscitaret, turbauit semetipsum. Oportebat enim Ioan.11. c.33. vt vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, sicut nos excitauit ad summa, ita nobiscum pateretur & † infima. Audio superiùs dicentem, Venit hora al.infirm. vt glorificetur filius hominis. Si mortificatũ fuerit granum, multum fructum affert. Audio, qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Nec permittor tantummodo mirari, sed iubeor imitari. Deinde sequẽtibus verbis, Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi sum ego, ibi & minister meus erit: mundum contemnere accendor, & in conspectu meo nihil est vitæ huius totus, quantumlibet fuerit prolixus, vapor: præ amore æternorum temporalia mihi cuncta vilescunt: & rursus ipsum Dominum meum, qui me illis verbis ab infirmitate mea rapuit ad firmitatem suam, audio dicentem, Nunc anima mea turbata est. Quid est Ioan.ib. c.27. hoc? Quomodo sequi iubes animam meam, si turbari video animam tuam? Quomodo sufferam, quod graue tanta firmitas sentit? Quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Sed videor mihi audire in cogitatione mea respondentem mihi Dominum [meum,] & quodammodo dicentem, Magis sequeris, quia sic me interpono vt sufferas. Audisti ad te vocem fortitudinis meæ, audi in me vocẽ infirmitatis tuæ. Vires suggero vt curras, nec reprimo quod acceleras: sed transfero in me quod trepidas, & substerno quà trãseas. O Domine mediator, Deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuam: nam quòd tu tãtus tuæ charitatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo qui suæ infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant consolaris. Denique homo qui sequi vult, audiat quà sequatur. Accessit fortè hora terribilis, proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis: turbatur anima infirma, propter quam sponte turbata est anima inuicta. Præpone tuæ voluntati volũtatem Dei. Attende enim quid deinde subiungat creator tuus & magister tuus qui te fecit, & vt te doceret factus est & ipse quod fecit: homo enim factus est qui hominẽ fecit, sed Deus incõmutabilis mansit, & hominẽ in melius commutauit. Audi ergo quid deinde subiũgat, cùm dixisset, Ibidem c.28. Nũc anima mea turbata est. *Et quid dicam*, inquit? *Pater saluifica me ex hac hora, sed propterea veni in hanc horam. Pater clarifica nomen tuum*. Docuit te quid cogites, docuit
al. quem. quid dicas, quem inuocẽs, in quo speres, cuius volũtatem certam atque diuinam tuæ volũtati humanæ infirmæque præponas. Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo proficere: nam & tẽtari dignatus est à diabolo, à quo vtique si nollet non tentaretur, quemadmodum si nollet non pateretur. Et ea respõdit diabolo, quæ tu in tentationibus debeas respondere. Et ille quidem tentatus est, sed nõ periclitatus: vt doceret te in tentatione periclitantem tentatori respondere, & post tẽtatorem nõ ire, sed de periculo tentationis exire. Sicut autem hîc dixit, Nunc anima mea turbata est, ita
Matth.16. d.23. etiã vbi dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortẽ; &, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste; ostendit hominis suscepti infirmitatem: vt doceat sic contristatum & cõturbatum quod sequitur dicere, Verumtamen nõ quod ego volo, sed quod tu vis pater. Sic enim homo ab humanis in diuina dirigitur, cùm voluntati humanæ voluntas diuina præponitur. Quid est autem, Clarifica tuum nomẽ: nisi, in sua passione & resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi vt pater clarificet filium, qui clarificat suum nomen etiã in similibus passionibus seruorũ suorum? Vnde scriptum est de Petro, quod ideo de illo dixerit [Dominus,] Alter te cinget, & feret quò tu nõ vis:
Ioan.21. d.18. qa significare voluit, qua morte glorificatur ꝰ erat Deũ. Ergo & in illo Deus clarificauit nomẽ suum, quia sic etiam in membris suis clarificat Christũ. *Venit ergo vox de* C
cælo, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Et clarificauit antequam faceremꝰ mundum, & iterum clarificabo cùm resurget à mortuis, & ascendet in cælum. Et aliter intelligi potest, Et clarificaui, cùm de virgine natus est, cùm virtutes operatus est, cùm cælo indice per ftellam à magis adoratus est, cùm à sanctis spiritu sancto plenis agnitus est, cùm descendente spiritu in specie columbæ declaratus, cùm voce de cælo sonante monstratus, cùm in monte transfiguratus, cùm miracula multa fecit, cùm multos sanauit atque mundauit, cùm de paucissimis panibus tãtam multitudinem pauit, cùm vẽtis & fluctibus imperauit, cùm mortuos suscitauit. Et iterum clarificabo, cùm resurget à mortuis, cùm mors ei vltrà non dominabitur, cùm exaltabitur super cælos Deus, & super
Ioan. 12. c.29. omnem terram gloria eius. *Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum factum esse: alij dicebãt, Angelus ei locutus est. Respõdit Iesus & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos*. Hîc ostendit illa voce non sibi indi- D
catum quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem illa vox nõ propter eum, sed propter alios diuinitate facta est: sic anima eius, non propter eũ, sed propter alios voluntate turbata est. Attende cætera.
Ibidem c.31. *Nunc*, inquit, *iudicium est mundi*. Quid ergo expectandũ est in fine seculi? Sed in fine quod expectatur iudicium, erit iudicãdorum viuorũ & mortuorum, iudicium erit præmiorum pœnarúmque æternarũ. Quale ergo nunc iudicium est? Iam in superioribus lectionibus quantum potui, commonui charitatem vestrã, dici etiam iudiciũ nõ damnationis, sed discretionis: vnde scriptum est, Iu-
Phil.4.1. a.1. dica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Multa autem sunt iudicia Dei: vnde dicitur in

Psalmo, Iudicia tua abyssus multa. Dicit etiam Apos- A
Phil.25. a.7. Rom.11. d.33. tolus; O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientię Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius! Ex quibus iudiciis etiam hoc est quod hîc ait Dominus, Nũc iudicium est mundi: seruato illo iudicio in fine, vbi nouissimè viui & mortui iudicandi sunt. Possidebat ergo diabolus genus humanum, & reos suppliciorum tenebat chirographo peccatorum: dominabatur in cordibus infidelium, ad creaturàm colendam deserto creatore deceptos captiuósque pertrahebat. Per Christi autem fidem quę mortem eius & resurrectione firmata est, per eius sanguinem, qui in remissionem fusus est peccatorum, millia credentium à dominatu liberãtur diabolij, Christi corpori copulãtur, & sub tãto capite vno eius spiritu fidelia mẽbra vegetantur. Hoc vocabat iudicium, hãc discretionem, hãc à suis redemptis diaboli expulsionem. Denique attẽdę quid dicat. Quasi quæreremus quid esset quod ait, Nunc iudicium est mundi, secutus exposuit. ait enim,
Ioan. 12. c.31. *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras*. Audiuimus quale dixerit esse iudiciũ. Non ergo illud quod in fine venturum est, vbi viui & mortui iudicãdi sunt, aliis ad dexteram, aliis ad sinistram separatis, sed iudiciũ quo princeps huius mundi eiicietur foras. Quomodo ergo intus erat? Et quò eum eiiciendum dixit foras? Nũquid nam in mundo erat, & extra mundũ missus est foras? Si enim de illo iudicio diceret quod in fine vẽturum est, posset aliquis opinari ignem æternũ, quò mittẽdus est diabolus? & angeli eius, & omnes qui sunt ex parte eius: non al. cum angelis suis, ex omnibus hoc qui sunt. natura, sed vitio; non quia creauit aut genuit, sed quia perfuasit & tenuit. Posset ergo aliquis opinari illũ ignẽ æternum extra mundum esse, & hoc esse dictum, eiicietur foras. Quia verò ait, Nũc iudicium est mundi, & exponẽs quid dixerit, Nunc, inquit, princeps huius mundi eiicietur foras: hoc intelligendum est quod nunc fit, non quod tanto pòst futurum est in nouissimo die. Pręuidebat ergo Dominus quod sciebat, post passionem & C
glorificationem suam per vniuersum mundum multos populos creditoros, in quorũ cordibus diabolus intus erat: cui quando ex fide renunciant, eiicitur foras. Sed dicit aliquis, Nunquid de cordibus patriarchaꝝ & prophetarum, veterúmque iustorum non eiectus est foras? Eiectus est planè. Quomodo ergo dictum est, nunc eiicietur foras? Quomodo putamus, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nũc in multis magnísque populis iam mox futurum esse prædictum est? † Sic & illud quod dictum est, Spiritus autem nondum Ioan. 7. c.39. al. Sicut. erat datus, quia Iesus nõdum fuerat glorificatus: potest similem habere quæstionem, & similem solutionem. Non enim sine Spiritu sancto futura pronunciauerunt prophetæ, aut non etiam Dominum infantem in Spiritu sancto Simeon senex & Anna vidua cognouerũt: & Luc. 2. d. 27. & a. 36. Zacharias & Elisabeth, qui de illo nõdum nato, sed iam cõcepto, tãta per Spiritum sanctum † prædixerunt. Sed Luc. 1. c.59. al. prædixerant? spiritus nondum erat datus, id est, illa abundãtia gratiæ spiritalis, qua congregati linguis omnium loquerentur, ac sic in linguis omnium gẽtium futura præuinciaretur Ecclesia: qua gratia spiritali populi congregarẽtur, qua longè latéque peccata dimitterentur, & millia milium Deo reconciliarẽtur. Quid ergo, ait quispiam, quia diabolus de credentium cordibus eiicitur foras, iam fidelium neminem tentat? Imò verò tentare nõ cessat. Sed aliud est intrinsecꝰ regnare, aliud forinsecus oppugnare: nam & munitissimam ciuitatem aliquãdo hostis oppugnat, nec expugnat. Et si aliqua tela eius missa pertinuerint, admonet Apostolus vnde non lędant, cõmemorat loricam & scutum fidei. Et si aliquãdo vulneratur, ad- 1.Thess.5. b.8. est qui sanat. Quia sicut pugnãtibus dictũ est, Hæc scri- 1.Ioan.2. a.1. bo vobis, vt non peccetis: ita qui vulnerantur, quod se-

quitur audiunt, Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustũ, & ipse est propitiatio peccatorũ nostrorum. Quid enim oramus cùm dicimus, Dimitte nobis debita nostra, nisi vt vulnera nostra sanẽtur? Et quid aliud petimus cùm dicimus, Ne nos inferas in tentationem: nisi vt ille qui insidiatur, vel certat extrinsecus, nulla intrũpat ex parte, nulla nos fraude, nulla nos possit virtute superare? Quãtaslibet tamen aduersum nos erigat machinas, quando non tenet locũ cordis vbi fides habitat, cieci* est foras. Sed nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilabit qui custodit [eam.] Nolite ergo de vobismetipsis præsumere, si non vultis foras ciectum diabolum intrò iterum reuocare. Absit autem vt diabolum mundi principem ita dictum existimemus, vt cum cælo & terræ dominari posse credamus. Sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt: sicut appellatur domus in his à quibus habitatur, secũdum quod dicimus, bona domus est, vel mala domus est, non quãdo reprehendimus siue laudamus ædificium parietũ atque tectorũ, sed quãdo mores vel bonorum hominũ vel malorum. Sic ergo dictum est, Princeps huius mundi: id est, princeps malorum* omnium qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt: vnde dicit Apostolus; Deo erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Hi sunt ex quorum coribus princeps huius mũdi eiicitur foras. Cùm ergo dixisset, Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras: *Et ego*, inquit, *si exaltatus fuero à terra, omnia traham post me.* Quæ omnia, nisi ex quibus ille eiicitur foras? Non autem dixit omnes, sed omnia: non enim omnium est fides. Nõ itaque hoc ad vniuersitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatem, id est, spiritum & animã & corpus: † & illud quo intelligimus, & illud quo viuimus, & illud quo visibiles & cõtractabiles sumus. Qui enim dixit, Capillus capitis vestri nõ peribit, omnia trahit post se. Aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere: ex quibus omnibus ait nihil esse periturũ, cùm suprà de suis ouibus loqueretur. Aut certè omnia hominum genera, siue in linguis omnibus, siue in ætatibus omnibus, siue in gradibus honorũ omnibus, siue in diuersitatibus ingeniorum omnibus, siue in artium licitarũ & vtilium professionibus omnibus: & quicquid aliud dici potest secundum innumerabiles differentias, quibus inter se præter sola peccata homines distant ab excelsissimis vsque ad humillimos, à rege vsque ad mendicum: omnia, inquit, traham post me, vt † sim caput corũ, & illi mẽbra mea. Sed si exaltatus, inquit, fuero à terra, hoc est cùm exaltatus fuero: non enim dubitat futurum esse, quod venit implere. Hoc refertur ad illud quod superius ait, Si autẽ mortuum fuerit granũ, multum fructũ affert. Nam exaltationem suam quid aliud dixit quàm in cruce passionem? Quod & ipse Euangelista non tacuit: subiunxit etenim & ait: Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. *Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: Et quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis?* Memoriter tenuerunt quod Dominus dicebat assiduè se esse filium hominis. Nam hoc loco non ait, si exaltatus fuerit à terra filius hominis: sed superiùs dixerat, quod hesterno die lectum atque tractatum est, quando nunciati sunt Gentiles illi, qui cum videre cupiebant: venit hora vt glorificetur filius hominis. Hoc itaque isti animo retinentes, & quod nunc ait, Cùm exaltatus fuero à terra, mortem crucis intelligentes, quæsierunt ab illo & dixerunt, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis; oportet exaltari filiũ hominis? Quis est iste filius hominis? Si enim Christus est, inquiũt, manet in æternum. Si manet in æternum, quomodo exaltabitur à terra? Id est, quomodo crucis passione morietur? Hoc enim eum dixisse intelligebant, quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorũ obscuritatem aperuit infusa sapiẽtia, sed stimulata conscientia. *Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est.* Hinc est quod intelligitis, quia Christus manet in æternũ. *Ergo ambulate dum lucem habetis, vt non tenebræ vos comprehendant.* Ambulate, accedite, totum intelligite, & morituram Christum, & victurum in æternum, & sanguinem fusurum quo redimat, & ascensurum in sublimia, quò perducat. Tenebræ autem vos comprehendent: si eo modo crediderit is Christi æternitatẽ, vt negetis in eo mortis humilitatẽ. *Et qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat.* Sic potest offendere in lapidem offensionis, & petram scandali, quod fuit Dominus cæcis Iudæis: sicut credentibus lapis quem reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli. Hinc dedignati sunt credere in Christum, quia eorum impietas contempsit mortuum, risit occisum: & ipsa erat mors grani multiplicandi, & exaltatio trahentis post se omnia. *Dum lucem*, inquit, *habetis, credite in lucem, vt filij lucis fitis.* Cùm aliquid veri auditum habetis, credite in veritatem, vt renascamini in veritate. *Hæc locutus est Iesus, & abiit & abscondit se ab eis.* Non ab eis qui credere & diligere cœperant, non ab eis qui cum ramis palmarum & laudibus obuiam venerant: sed ab eis qui videbant & inuidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcitate offendebant. Cùm autem absconditi se Iesus ab eis, qui eum occidere cupiebant, quod sæpe propter obliuionem commonendi estis; nostræ infirmitati consuluit, non suæ potestati derogauit.

Ab eo quod scriptum est, Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vsque ad id quod ait, Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.

TRACTATVS LIII.

PRÆNVNCIATA Dominus Christus passione sua, & morte fructuosa in exaltatione crucis, vbi dixit se omnia tractum esse post se, cùm intellexissent Iudæi quod de sua morte diuisset, & proposuisset ei quæstionem, quomodo diceret se esse moriturũ, cùm ex lege audierint quòd Christus manet in æternum: horatus est eos, vt dum adhuc modicum lumen in eis esset, quo Christum æternum esse didicissent, ambularent vt totum discerent, ne comprehenderentur à tenebris. Et cùm hæc esset locutus, abscondit se ab eis. Hæc in superioribus Dominicis lectionib⁹ verbisque didicistis. Deinde intulit Euãgelista vnde hodiernum capitulum recitatum est, & ait: *Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum; vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?* Vbi satis ostendit brachium Domini ipsum filium Dei nuncupatum, nõ quòd Deus pater figura determinetur carnis humanæ, eique filius tanquam membrum corporis hæreat: sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictũ est. Sicut enim tuum brachium, per quod operaris: sic Dei brachium dictum est eius verbum, quia per verbum, mundum operatus est. Cur enim homo vt aliquid operetur, brachium extẽdit, nisi quia non cõtinuò fit quod dixerit? Si autem tanta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis sui quod diceret fieret, brachium eius verbum eius esset: quia verbum* est cogitabile † vel sonabile. Sed Dominus Iesus vnigenitus Dei patris filius, sicut non est paterni corporis membrum, ita nõ est cogitabile vel sonabile ac transitorium verbum: quia cùm omnia

omnia per ipsum facta sunt, Dei verbum erat. Cùm ergo audimus brachium Dei patris esse Dei filiũ, non nobis obstrepat consuetudo carnalis: sed quãtum illo donante possumus, virtutem Dei & sapiẽtiam cogitemus, per † quam facta sunt omnia. Tale quippe brachiũ nec porrectum extẽditur, nec collectum contrahitur. Non est enim ipse qui pater, sed vnum sunt ipse & pater, & equalis patri vbique totus est sicut pater: ne aliqua pateat occasio detestabili errori eorum, qui dicunt solum esse patrem, sed pro diuersitate causarum ipsum dici filium, ipsum dici spiritum sanctum. Et in his verbis † audent dicere, Ecce videtis, quia solus est pater, si brachiũ eius est filius. Non enim duæ, sed vna persona est homo & brachium eius: non intelligentes neque aduertentes, quomodo verba de rebus aliis ad res alias transferãtur, propter alliquam similitudinem etiam in locutionibus quotidianis de visibilibus & notissimis rebus. Quanto magis vt nobis ineffabilia qualitercunque dicãtur, quæ dici sicuti sunt, omnino non possunt? Nam & homo alterum hominẽ per quem solet agere quicquid agit, brachium suum appellat. Et si ei auferatur, dolẽs dicit, brachium [meum] perdidi: & ei qui abstulerit, dicit, brachium meum mihi abstulisti. Intelligãt ergo quomodo dictus sit filius patris brachium, per quod pater operatus est omnia: ne hoc non intelligendo, & in sui erroris tenebris permanendo, similes sint Iudæis ipsis, de quibus dictum est, Et brachium Domini cui reuelatum est? Hîc occurrit altera quæstio, de qua quidem vt competenter aliquid disputetur, & omnes eius latebrosissimi sinus perscrutentur, & excutiantur vt dignum est: nec mearum virium esse arbitror, nec angustiarum temporis, nec vestræ capacitatis. Tamen quia trãsire ad alia vestra expectatione non finimur, nisi aliquid inde dicamus, accipite quod potuerimus: & vbi vestrę expectationi non sufficerimus, ab illo incrementum poscite qui nos plantare posuit & rigare: quia, sicut dicit Apostolus, Neque q plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementũ dat Deus. Quidam ergo inter se mussitãt, & vbi possunt aliquando proclamãt, & turbulenta disceptatione contendunt, dicentes, Quid fecerunt Iudæi, vel quæ culpa eorum fuit, si necesse erat vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur quem dixit, Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Quibus respondemus, Deum præscium futurorum, per prophetã prædixisse infidelitatem Iudæorum: prædixisse tamen, non fecisse. Non enim propterea quenquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominũ peccata iam nouit: ipsorum enim præsciuit peccata, non sua, non cuiusquam alterius: sed ipsorũ. Quapropter si ea quæ ille præsciuit ipsorum, non sunt ipsorum: nõ verè ille præsciuit. Sed quia illius præscientia falli non potest: sine dubio non alius, sed ipsi peccant, quos Deus peccaturos esse præsciuit. Fecerunt ergo peccatũ Iudæi, quod eos non compulit facere, cui peccatũ nõ placet, sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur: & hoc facturi præuiderentur ab eo qui nouit quid fit quisque facturus, & quid ei sit pro eius opere redditurus. Sed quæ sequuntur Euangelij verba plus vrgent, & profundiorẽ faciunt quæstionem: adiungit enim & dicit, *Propterea nõ poterãt credere, quia iterum dicit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur, & sanem illos.* Dicitur enim nobis, Si non potuerunt credere, quod peccatũ est hominis non facientis, quod non potest facere? Si autem nõ credendo peccauerunt, potuerunt ergo credere, & non fecerunt. Si ergo potuerũt, quomodo dicit Euangelij, propterea nõ poterãt credere, quia iterum dicit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt quod est grauius, ad Deum referatur causa qua non crediderunt: quãdoquidem ipse excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum? Non enim saltem hoc de diabolo dicitur, sed de Deo, quod ipsa, pphetica Scriptura testatur. Nã si arbitremur hoc dictum de diabolo, quòd excæcauit oculos eorum, & cor indurauit: laborandum est quomodo illorũ culpam, quia non crediderunt, posſimus ostendere, de quibus dicitur, non potẽrat credere. Deinde quid respõdebimus de alio prophetæ ipsius testimonio, quod posuit Paulus Apostolus dicẽs, Quod quærebat Israël, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, cæteri verò excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hodiernum diem? Audistis fratres mei propositam quæstionẽ, nempe quàm profunda sit cernitis: sed respondemus vt posſumus. Non poterant credere, quia hoc Esaias prophetа prædixit: hoc autem prophetа prædixit, quia De⁹ hoc futurum esse præsciuit. Quare autem non poterant, si à me quęratur, cirò respondeo, quia nolebant: malam quippe eorum voluntatem præuidit Deus, & per prophetam prænunciauit ille cui absconditi futura non posſunt. Sed aliam causam, inquis, dicit propheta, non voluntatis eorum. Quam causam dicit prophetа? Quia dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt nõ audiant, & excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum. Etiã hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuuãdo: quòd occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Hoc omnino pietas religiosorum incõcussum debet inuiolatúmque seruare, sicut Apostolus dicit cùm eandem ipsam tractaret difficillimam quæstionem. Quid ergo dicemus, inquit? Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit. Si ergo absit vt sit iniquitas apud Deum: siue quãdo adiuuat, misericorditer facit, siue quando non adiuuat, iustè facit: quia omnia non temeritate, sed iudicio facit. Porrò si iudicia sanctorum iusta sunt, quanto magis sanctificantis & iustificantis Dei? Iusta ergo sunt, sed occulta. Ideo cùm quæstiones huiusmodi in medium venerint, quare alius sic, alius autem sic, quare ille Deo deserente excæcetur, ille Deo adiuuante illuminetur: non nobis iudicium de iudicio tanti iudicis vsurpemus, sed contremiscẽtes exclamemus cum Apostolo, O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Vnde dictum est in Psalmo, Iudicia tua, † abyssus multa. Nõ ergo me fratres ad hãc penetrãdam altitudinem, ad hãc abyssum discutiendã, ad inscrutabilia perscrutanda, expectatio vestræ charitatis impingat. Agnosco modulum meum, sentire mihi videor etiam modulum vestrum. Altius est hoc incremẽtis meis, & fortius viribus meis, puto quia & vestris. Simul ergo audiamus admonentem Scripturam atque dicentem, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne perscrutatus fueris. Non quia ista negata sunt nobis, cùm Deus magister dicat, Nihil est occultum quod non reuelabitur: sed si in quod peruenimus, in eo ambulemus, sicut dicit Apostolus: non solùm quod nescimus, & scire debemus: sed etiam si quid aliter sapimus, id quoque nobis Deus reuelabit. Peruenimus autem in viã fidei, hãc perseuerantissimè teneamus: ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapiẽtiæ & scientiæ absconditi. Non enim ipse Dominus Iesus Christus suis illis magnis & præcipuè electis discipulis inuidebat, quando [eis] dicebat, Multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis illa portare modò. Ambulãdi est, proficiendum est, crescendũ est, vt sint corda nostra capacia

Matth. 6. b. 12.

Psal. 124. 2. 1.

al. hominum.

al. toti. 2. Cor. 5. d. 19.

al. ad.

Luc. 21. d. 18.

al. sit caput eorum, & illa membra eius.

Ioan. 12. g. 34.

Ioan. 8. b.

al. sic.

Ioan. 12. g. 40. Esa. 6. c. 9. 10.

Rom. 11. b. 7.

Esa. 6. c. 10.

Psal. 17. c. 12.

Ioan. 12. f. 36.

Esa. 53. a. 1.

Rom. 9. c. 14.

1. Cor. 3. b. 7.

Rom. 11. d. 33.

Psal. 35. a. 7. al. sicut multa abyssus.

Eccles. 3. c. 22.

Matth. 10. c. 26.

Psal. 5. c. 15.

Coloss. 2. a. 2.

Ioan. 16. b. 12.

earum rerum quas capere modò non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Si quis autem istam quæstionem liquidius & melius nouit se posse & cõfidit exponere, absit vt non sim paratior discere quàm docere. Tantum ne audeat quisquam liberum arbitrium sic defendere, vt nobis orationem qua dicimus, Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre: rursus ne quisquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatũ. Sed audiamus Dominũ, & præcipientem, & opitulantem: & iubentem quid facere debeamus, & adiuuãtem vt implere possimus. Nam & quosdã nimia suæ voluntatis fiducia extulit in superbiam: & quosdam nimia suę voluntatis diffidentia deiecit in negligentiã. Illi dicunt, Vt quid rogamus Deum ne vincamur tẽtatione, quòd in nostra est potestate? Isti dicunt, Vt quid conamur bene viuere, quod in Dei est potestate? O Domine, ô pater qui es in cælis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo! Audiamus Dominum dicentem, Rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: ne sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, vt diuino non egeat adiutorio. Audiamus & Euangelistam dicentem, Dedit eis potestatem filios Dei fieri: ne omnino existimemus in nostra potestate nõ esse quod credimus, verumtamen in vtroque illius beneficia cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est potestas: & orandum, ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides quæ per dilectionem operatur, sicut eius mẽsuram Dominus cuique partitus est: vt qui gloriatur, nõ in seipso, sed in Domino glorietur. Non itaque mirum est quia non poterãt credere, quorum voluntas sic superba erat, vt ignorantes Dei iustitiam, suam vellent cõstituere: sicut dicit de illis Apostolus, Iustitiæ Dei non sunt subiecti. Quia enim non ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt: ipso suo tumore cæcati, offenderunt in lapidem offensionis. Sic autem dictum est non poterãt, vbi intelligendum est quòd nolebant: quemadmodum dictũ est de Domino Deo nostro, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. De omnipotente dictum est, nõ potest. Sicut ergo quòd Dominus negare seipsum non potest, laus est voluntatis diuinæ: ita quòd illi non potẽrãt credere, culpa est voluntatis humanæ. Ecce dico & ego, quòd qui tam superbè sapiunt, vt suæ voluntatis viribus tantum existiment esse tribuẽdum, vt negent sibi esse necessarium diuinum adiutoriũ ad bene viuendũ, non possunt credere in Christum: non enim aliquid prosunt syllabæ nominis Christi, & sacramẽta Christi, vbi resistitur fidei Christi. Fides autem Christi, est credere in eum qui iustificat impium: credere in mediatorem, sine quo interposito nõ reconciliamur Deo; credere in saluatorẽ, qui venit quod perierat quærere atque saluare: credere in eũ qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Quia ergo ignorans Dei iustitiam qua iustificatur impius, suã vult cõstituere qua connitatur superbus, in hunc non potest credere. Hinc & illi non poterãt credere, non quia murari in melius homines non possunt; sed quamdiu talia sapiunt, non possunt credere. Hinc excæcantur & indurantur, quia negando diuinum adiutorium, non adiuuãtur. Hoc de Iudæis qui excæcati & indurati sunt, Deus præscíuit, atque in eius spiritu propheta prædixit. Quod verò addidit, *Et conuertantur & sanem eos*: Vtrum subaudiendum sit, non, id est, non cõuertantur, connexa desuper sentẽtia,* vbi dictum est, vt non videant oculis & intelligant corde, quia & hîc vtique dictum est, vt non intelligant: & ipsa enim conuersio de illius gratia est cui dicitur, Deus virtutum conuerte nos: An fortè & hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, vt quoniam superbæ & peruersæ voluntatis erant, & suam iustitiam constituere volebant, ad hoc desererentur, vt excæcarentur, ad hoc excæcarentur, vt offenderent in lapidem offensionis, & impleretur facies eorum ignominia: atque ita humiliati quærerent nomen Domini, & non suam qua inflatur superbus, sed iustitiam Dei qua iustificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compũcti, in Christum posteà crediderunt: pro quibus & ipse orauerat dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. De qua eorum ignorantia & Apostolus dicit, Testimonium illis perhibeo quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: tunc enim & hoc subiunxit atque ait, Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. *Hæc dixit Esaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.* Quid viderit Esaias, & hoc quomodo ad Dominum Christum pertineat, in libro eius legendum & intelligendum est. Vidit enim nõ sicuti est, sed modo quodam significatiuo, sicut prophetæ visio fuerat informanda. Nam vidit & Moyses, & tamen ei quem videbat dicebat, Si inueni gratiã ante te, ostende mihi te metipsum manifestè, vt videam te, quia non videbat sicuti est. Quando autem nobis hoc futurum sit, idem iste sanctus Ioannes Euangelista in Epistola sua dicit, Dilectissimi, filij Dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Poterat dicere, quoniam videbimus eum, & non addere, sicuti est. Sed quia sciebat à quibusdã patribus & prophetis visum, sed nõ sicuti est: ideo cùm dixisset, videbimus eum, addidit, sicuti est. Nemo enim vos fallat fratres eorum qui dicunt inuisibilem patrem, & visibilem filium. Hi enim hoc asserunt qui putant eum esse creaturã: nec intelligunt secundum † quod dictum est, Ego & pater vnum sumus. Prorsus in forma Dei in qua æqualis est patri, etiam filius inuisibilis est. Vt autem ab hominibus videretur, formam serui accepit: & in † similitudinem hominum factus, visibilis factus est. Ostendit ergo se etiam antequam susciperet carnem oculis hominum, sicut voluit in subiecta sibi creatura, non sicuti est. Mundemus corda per fidem, vt illi ineffabili, & vt ita dicam, inuisibili visioni præparemur: Beati enim mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. *Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de synagoga non eicerentur: dilexerũt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.* Videte quemadmodum notauerit Euãgelista & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit: qui in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent, † quam superauerat Apostolus dicens, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo. Ad hoc enim & ipse Dominus crucem suam, vbi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eorum qui in illum crederent frontibus fixit, vbi est quodammodo sedes verecundiæ: vt de nomine eius fides non erubescat, & magis Dei gloriam quàm hominum diligat.

Ab eo quod ait Iesus, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: vsque ad id quod ait, Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

TRACTATVS LIIII.

LOQVENTE Domino nostro Iesu Christo apud Iudæos, & tãta miracula signa faciẽte, quidã crediderunt prædestinati in vitã æternã, quos etiã vocauit ones suas: quidã verò nõ crediderunt, nec poterant credere, eò quòd occulto, nec tamẽ iniusto iudicio Dei fuerant excæcati & indurati, deserente illo qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Eorum autem qui crediderunt, alij vsqueadeò confitebãtur, vt palmarum ramis acceptis venienti occurrerent, in eadem laudis cõfessione lætantes: alij verò ex principibus non audebant cõfiteri, vt de Synagoga non eiicerẽtur: quos notauit Euangelista dicens, quòd dilexerunt gloriã hominum magis quàm gloriam Dei. Eorum etiam qui non crediderunt, alij erãt posteà crediturí, quos prævidebat vbi ait, Cùm exaltaueritis filium hominis, tũc agnoscetis quia ego sum: & aliqui verò in eadem infidelitate mãsuri, quorum imitatrix est etiam ista gẽs Iudæorũ, quæ postmodum debellata, ad testimonium prophetiæ quæ de Christo scripta est, in toto penè orbe dispersa est. His ita se habentibus, & sua iam propinquante passione, *Iesus clamauit & dixit*: vnde lectio cœpit hodierna: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me.* Iam dixerat quodã loco, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Vbi intelleximus eum doctrinam suam dixisse verbũ patris quod est ipse, & hoc significasse dicendo, Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui me misit, quòd à seipso ipse non esset, sed haberet à quo esset. Deus enim de Deo, filius patris: pater autẽ non Deus de Deo, sed Deus pater filij. Nunc autem quod ait, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, quomodo intelligẽdum est? Vtique sic, nisi quia homo apparebat hominibus, cùm lateret Deus? Et ne putarent hoc eum esse tantummodo quod videbãt, talem ac tantum se volens credi, qualis & quãtus est pater: Qui credit in me, inquit, non credit in me, id est, in hoc quod videt, sed in eum qui misit me, id est, in patrẽ. Sed qui credit in patrem, necesse est eum credat esse patrem: qui autẽ credit eum patrem, necesse est vt credat eum habere filium. Ac per hoc qui credit in patrem, necesse est vt credat in filium. Sed ne quisquam hoc credat de vnigenito filio, quod de iis qui dicti sunt filij Dei secundum gratiam, non naturam, sicut ait Euangelista, Dedit eis potestatem filios Dei fieri: vnde & illud est quod ipse Dominus cõmemorauit in lege dictum, Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: propterea dixit, qui credit in me, non credit in me: ne totum quod de Christo creditur, secundum hominem crederetur. Ille ergo, inquit, credit in me, qui non credit in me secundum id quod me videt, sed in eum qui me misit: vt cùm credit in patrẽ, credat eum habere filium sibi æqualem, & tũc verè credat in me. Nam si putauerit eum nõ habere nisi filios secundum gratiam, qui sunt eius vtique creatura, non verbum, sed factã per verbum, nec habere filium æqualem sibi atque coæternum, semper natũ, pariter incommutabilem, ex nullo dissimilem atque imparem, non credit in patrem qui eum misit, quia non est † hic pater qui eum misit. Et ideo cùm dixisset, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: ne putaretur sic voluisse patrem intelligi tanquam patrem multorum filiorum per gratiam regeneratorum, non vnici filij æqualis sibi: continuò subiecit, *Et qui videt me, videt eum qui misit me.* Nunquid ait, qui videt me, non videt me, sed eum qui misit me: sicut dixerat, qui credit in me, non credit in me, sed in eũ qui misit me? Illud namque dixit, ne sicut videbatur, crederetur tantummodo filius hominis: hoc autẽ dixit, vt patri crederetur æqualis. Qui credit in me, inquit, non credit in hoc quod videt me, sed credit in eum qui misit me. Aut cùm credit in patrem qui sibi æqualem genuit me; non quomodo me videt, sed fic credat in me, quomodo in eũ qui misit me: vsqueadeò enim nihil distat inter eum & me, vt qui me videt videat, eum qui me misit. Apostolos suos certè ipse Dominus Christus misit, quòd eorum etiam nomen indicat: nam sicut Græcè angeli, Latinè nuncij vocãtur, ita Græcè Apostoli, Latinè missi appellãtur. Nunquam tamen aliquis Apostolorum dicere auderet, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: omnino enim non diceret, qui credit in me. Credimus enim Apostolo, sed non credimus in Apostolum: non enim Apostolus iustificat impium. Credenti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustiam. Posset dicere Apostolus, Qui recipit me, recipit eum qui me misit; vel qui audit me, audit eum qui me misit: hoc enim eis ipse Dominus ait, Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit me, recipit eum qui me misit. Quia Dominus honoratur in seruo, & pater in filio: sed pater tanquam in filio, dominus tãquam in seruo. Filius autem vnigenitus rectè dicere potuit, Credite in Deũ, & in me credite: & quod nunc ait, Qui credit in me, nõ credit in me, sed in eum qui misit me. Non à se abstulit fidem credẽtis, sed noluit in forma serui remanere credentem: quoniã cùm quisque credit in patrem qui eum misit, profectò credit in filium, sine quo patrem nõ esse cognoscit, & ita credit vt credat æqualem: quomodo non sequitur, Et qui videt me, videt eum qui me misit. Attende & cætera. *Ego lux in mũdum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Dixit quodam loco discipulis suis, Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscõdi supermontem constituta: neque accẽdunt lucernã, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrẽ vestrum qui in cælis est: non tamen eis dixit, vos lux venistis in mundum, vt omnis qui credit in vos, in tenebris nõ maneat. Nusquã hoc legi posse confirmo. Lumina ergo fiunt omnes sancti, sed credẽdo ab eo illuminãtur, à quo fi quis recesserit tenebrabitur. Lumen autem illud quo illuminãtur, à se recedere nõ potest, quia incõmutabile omnino est. Credimus ergo lumini illuminato, sicut prophetæ, sicut Apostolos: sed ideo illi credimus, vt non in ipsum credamus † quod illuminatur, sed cum illo credamus in illud lumen à quo illuminatur, vt & nos illuminemur, nõ ab illo, sed cum illo à quo ille. Cùm autẽ dicit, Vt omnis q credit in me, in tenebris nõ maneat; satis manifestat omnes se in tenebris inuenisse: sed ne in eis tenebris maneãt in quibꝰ inuẽti sunt, debẽt credere in lucẽ quæ venit in hũc mũdum, quia per illam factus est mundus. *Et si quis audierit, verba mea, & non custodierit, ego nõ iudico eum.* Memẽtote quæ vos audisse in superioribus lectionibus nouí, & q obliti fortè estis, recolite, & qui non affuistis, sed adestis, audite quomodo dicit filius, Ego nõ iudico eũ: cùm dicat alio loco, Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: nisi quia intelligendũ est, modò nõ iudico eum. Quare non iudicat modò? Attende quid sequitur. *Nõ enim veni*, inquit, *vt iudicem mundum, sed vt saluifcem mũdum*: id est, vt saluum faciam mundũ. Nunc ergo est tempus misericordiæ, posttea erit iudicij: quia misericordiã, inquit, & iudicium cantabo tibi Domine. Sed de ipso etiã futuro nouissimo iudicio videte quid dicat: *Qui spernit me & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.* Nõ ait, qui spernit me, & nõ accipit verba mea, ego nõ iudico eum in nouissimo die. Hoc enim si dixisset, nõ video quomodo posset nõ esse contrariũ illi sententiæ vbi ait, Pater nõ iudicat quẽquam, sed omne iudiciũ dedit filio. Cùm verò dixit, Qui spernit me, & nõ accipit verba mea, habet qui iudicet eum: expectantibus autem quisnam ille esset, secutus adiunxit, Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die: satis manifestauit semetipsum iudicaturum in nouissi-

mo dic. Seipſum quippe locutus eſt, ſeipſum annunciauit, ſeipſum ianuam poſuit, qua ipſe ad oues paſtor intraret. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt & contempſerunt. Qui enim ſine lege peccauerunt, ait Apoſtolus, ſine lege & peribunt: & qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. *Quia ego, inquit, ex meipſo non ſum locutus.* Ideo ſe dicit non locutum ex ſeipſo, quia nõ eſt ex ſeipſo. Iam hoc ſæpe diximus: iam hoc tanquam notiſſimum non docere, ſed admonere debemus. *Sed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.* Nõ laboraremus, ſi cum eis nos loqui ſciremus, cum quibus ſuperiora locuti ſumus, & cum eiſpſis non omnibus, ſed quæ audierunt memoria retinentibus: nunc verò quia fortaſſe aliqui aſſunt, qui non audierũt, eiſque ſunt ſimiles qui obliti ſunt quod audierunt, propter illos perferant moras noſtras qui audita meminerunt. Quomodo dat mãdatum pater vnico filio? Quo verbo loquitur verbo, cùm ſit ipſe filius vnigenitum verbum? Nunquid per angelum, cùm per ipſum creati ſint angeli? Nunquid per nubem, quæ quando ſonuit ad filium, non propter ipſum ſonuit, quod alibi dicit etiã ipſe, ſed propter alios quos oportebat ita audire? Nunquid per ſonum labiis emiſſum, qui non habet corpus? † An aliquo locorum interuallo filius à patre ſeparatur, vt ſit inter illos aër medius, quo percuſſo vox fiat & ad aurem veniat? Abſit vt talia de illa incorporea & ineffabili ſubſtãtia ſuſpiceamur. Filius vnicus, eſt verbum patris, & ſapientia patris, in illo ſunt omnia mandata patris. Neque enim patris mandatum filius aliquando neſciebat, vt eum neceſſe eſſet ex tempore habere quod antea nõ habebat. Ita enim à patre quod habet accepit, vt naſcendo acceperit, dederitque illi gignendo. Nam & vita eſt, & accepit vitam vtique naſcendo, non prius ſine vita exiſtendo: quia & pater habet vitam, & quod habet eſt, nec accepit tamen, quia non ex aliquo eſt. Filius autem accepit vitam, dante patre à quo eſt: & ipſe quod habet, eſt. Habet enim vitam, & vita eſt. Ipſum audi loquentem, Sicut habet, inquit, pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Vitam dedit, quia gignendo vitam, quid dedit niſi eſſe vitam? Et quia æterna eſt ipſa natiuitas, nunquam non fuit filius qui eſt vita, nunquam fuit filius ſine vita: & ſicut eſt natiuitas æterna, ſic eſt qui natus eſt vita æterna. Ita & mandatum non quod filius non habebat, pater dedit: ſed, ſicut dixi, in ſapiẽtia patris, quod eſt verbum patris, omnia mandata ſunt patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non eſt à ſeipſo cui dicitur datum: & hoc eſt dare filio, ſine quo nunquam filius fuit, quod eſt, gignere filium qui nunquam non fuit. Sequitur autem, *Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt.* Si ergo vita æterna eſt ipſe filius, & vita æterna eſt mandatum patris: quid aliud dictum eſt, quàm ego ſum mandatum patris? Proinde & id quod adiungit & dicit, *Quæ ego loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor.* non accipiamus, dixit, mihi, quaſi † per verba locutus ſit vnico verbo: aut egeat Dei verbis Dei verbum. Dixit ergo pater filio, ſicut dedit vitã filio: non quod neſciebat vel nõ habebat, ſed quod ipſe filius erat. Quid eſt autem, ſicut dixit mihi [pater] ſic loquor, niſi verbum loquor? ita ille dixit vt verax, ita iſte loquitur vt veritas. Verax autẽ genuit veritatem. Quid ergo iam diceret veritati? Nõ enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur. Dixit ergo veritati, quia genuit veritatem. Porrò ipſa veritas ſic loquitur, vt ci dictum eſt: ſed intelligentibus, quos docet vt nata eſt. Vt autem crederent homines quod intelligere non dum valent, ex ore carnis verba ſonuerunt & abierunt: tranſuolãtes ſoni ſtrepuerunt, peræctis mortalis temporum ſuorum. Sed res ipſæ quarum ſignã ſunt ſoni, traiectæ quodammodo in eorum memoriam qui audierũt, etiam ad nos per literas quæ viſibilia ſigna ſunt, peruenerunt. Non ſic loquitur veritas. Intelligentibus mentibus intus loquitur, ſine ſono inſtruit, intelligibili luce perfundit. Qui ergo poteſt in ea † audire natiuitatis eius æternitatem, ipſe illam ſic audit loquentem, ſicut ei dixit pater quod loqueretur. Excitauit nos ad magnum deſiderium interioris dulcedinis ſuæ: ſed † credendo capimus, ambulando creſcimus, proficiendo ambulamus vt peruenire poſſimus.

Ab eo quod ait, Ante diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius: vſque ad id quod ait, Et cæpit lauare pedes diſcipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

TRACTATVS LV.

COENA Domini ſecundum Ioannem, adiuuante ipſo, debitis eſt explicanda tractatibus, & vt nobis poſſe donauerit, explananda. *Ante diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Paſcha, fratres, non, ſicut quidã exiſtimãt, Græcum nomen eſt, ſed Hebræum: opportuniſſimè tamen occurrit in hoc nomine quædam cõgruentia vtrarumque linguarum. Quia enim pati Græcè πάσχειν dicitur, ideo paſcha paſſio putata eſt, velut hoc nomen à paſſione ſit appellatum: in ſua verò lingua, hoc eſt in Hebræa, paſcha tranſitus dicitur: propterea [quia] tunc primum paſcha celebrauit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare tranſierunt. Nunc ergo ſignabilla prophetica in veritate completa eſt, cùm ſicut ouis ad immolandum ducitur Chriſtus, cuius ſanguine illitis poſtibus noſtris, id eſt, cuius ſigno crucis ſignatis frontibus noſtris, à perditione huius ſeculi tanquam à captiuitate vel interemptione Ægyptia liberamur: & agim⁹ ſaluberrimum tranſitum, cùm à diabolo tranſimus ad Chriſtum, & ab iſto inſtabili ſeculo ad eius fundatiſſimum regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem tranſimus, ne cum mundo tranſeunte tranſeamus. De hac nobis collata gratia Deum laudãs Apoſtolus dicit, Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. Hoc itaque nomen, id eſt, Paſcha, quod Latinè, vt dixi, tranſitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Euangeliſta: Ante diem, inquit, feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Ecce paſcha, ecce tranſitus. Vnde & quò? De hoc ſcilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite data eſt, quòd eſſent illo tranſeunte ſine dubio ſecutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? Nónne & ipſi tranſeunt, quia non permanent? Tranſeunt planè & ipſi. Sed aliud eſt tranſire de mundo, aliud eſt tranſire cum mundo: aliud ad patrem, aliud ad hoſtem. Nam & Ægyptij tranſierunt, non enim perſequendo manſerũt; non tamen trãſierunt per mare ad regnum, ſed in † mari ad interitum. *Sciẽs ergo Ieſus quia venit hora eius, vt tranſiret ex hoc mundo ad patrem: Cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Vtique vt & ipſi de hoc mũdo vbi erant, aſſuum caput, quod hinc tranſiſſet, eius dilectionẽ tranſirent. Quid eſt enim, in finem, niſi in Chriſtum? Finis enim legis Chriſtus, ait Apoſtolus, ad iuſtitiam omni credenti. Finis perficiens, non interficiens: finis quouſque eamus, non vbi pereamus. Sic omnino intelligẽdum eſt, Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Ipſe eſt finis noſter, in † illum eſt tranſitus noſter. A † Nam video poſſe iſta verba Euãgelica quodã humano modo etiam ſic accipi, tanquam vſque ad mortem Chriſtus dilexerit ſuos, vt hoc videatur eſſe, in finẽ dilexit eos. Humana eſt hæc ſententia, non diuina: neque enim nos hucuſque ille dilexit, qui ſemper & ſine fine nos diligit. Abſit vt dilectionem morte finierit, qui non eſt morte finitus. Etiam poſt mortem quinque fratres ſuos dilexit diues ille ſuperbus atque impius, & vſque ad mortem nos dilexiſſe putandus eſt Chriſtus? Abſit chariſſimi. Nequaquã ille nos diligendo vſque ad mortem veniret, ſi dilectionem noſtram morte finiret. Niſi fortè ita ſit intelligẽdum, in finem dilexit eos, vſque ad mortem dilexit eos: quia tantum dilexit eos, vt moreretur † pro eis. Hoc enim teſtatus eſt dicens, Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animã ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Ita ſanè non prohibemur intelligi, in finem dilexit, id eſt, vſque ad mortem illum dilectio ipſa perduxit. *Et cœna, inquit, facta, cùm diabolus iam miſſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis † Iſcariotes: ſciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit, ſurgit à cœna, & ponit veſtimẽta ſua. Et cùm accepiſſet linteum, præcinxit ſe. Deinde mittit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes diſcipulorũ, & extergere linteo quo erat præcinctus.* Non ita debemus intelligere cœnam factam veluti iam † conſummatam atque tranſactam: adhuc enim cœnabatur, cùm Dominus ſurrexit & pedes lauit diſcipulis ſuis. Nam poſtea recubuit, & buccellam ſuo traditori poſtea dedit, vtique cœna nondum finita, hoc eſt dum adhuc panis eſſet in menſa. Cœna ergo facta, dictum eſt, iam parata, & ad conuiuantium menſam vſũmque perducta. Quod autem ait, *Cùm diabolus iam miſſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iſcariotes.* Si quæris quid miſſum ſit in cor Iudæ, hoc vtique, vt traderet eum. Miſſio iſta, ſpiritalis ſuggeſtio eſt. Non fit per aurem, ſed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, ſed ſpiritaliter: neque enim ſpiritale quod dicitur, ſemper in laude accipiẽdum eſt. Nouit Apoſtolus quædam ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus, aduerſus quæ nobis colluctationem eſſe teſtatur: nõ autem eſſent etiam maligna ſpiritalia, ſi non eſſent etiam maligni ſpiritus. A ſpiritu enim ſpiritalia nominantur. Sed quomodo iſta fiant vt diabolicæ ſuggeſtiones immittãtur, & humanis cogitationibus miſceantur, vt eas tanquam ſuas depoſtet homo, vnde ſcit homo? Nec dubitãdum eſt etiã bonas ſuggeſtiones à bono ſpiritu ita latẽter ac ſpiritaliter fieri: ſed intereſt quibus nam earum mẽs humana conſentiat, diuino auxilio vel deſerta per meritũ, vel adiuta per gratiam. Factum ergo iam fuerat in corde Iudæ per immiſſionẽ diabolicã, vt traderet diſcipulus magiſtrũ, ſed quem non didicerat Deũ. Iam talis venerat ad conuiuium, explorator paſtoris, inſidiator Saluatoris, vẽditor redemptoris: iam talis venerat, & videbatur, & tolerabatur, & ſe ignorari arbitrabatur: quia in eo quem volebat fallere, fallebatur. At ille iſto in ipſo corde int⁹ inſpecto, neſciente ſcienter vtebatur. *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus.* Ergo & ipſum traditorem. Nam ſi eum in manibus non haberet, non vtique illo vteretur vt vellet. Proinde iã traditor traditus erat ei quem tradere cupiebat, atque ita malum tradẽdo faciebat, vt de illo tradito bonum fieret quod neſciebat. Sciebat enim Dominus quid faceret pro amicis, qui patienter vtebatur inimicis: ac ſic omnia dederat pater in manus eius, & in † vſum mala, & in effectum bona. *Sciens etiam quia à Deo exiit, & ad Deum vadit.* nec Deũ cùm inde exiret, nec nos deſerens cùm rediret. Hæc ergo ſciens, *Surgit à cœna, & ponit veſtimenta ſua: & cùm accepiſſet linteum, præcinxit ſe. Deinde mittit aquam in peluim, & cœpit lauare pe-*

des diſcipulorũ, & † extergere linteo quo erat præcinctus. Debemus, chariſſimi, ſenſum Euangeliſtę diligenter attendere. Locuturus quippe de tanta Domini humilitate, prius celſitudinem eius voluit cõmendare. Ad hoc pertinet quod ait, ſciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit. Cùm illi ergo omnia pater dediſſet in manus, ille diſcipulorum nõ manus, ſed pedes lauit: & cùm ſe ſciret à Deo exiſſe, & ad Deum pergere, non Dei Domini, ſed hominis ſerui impleuit officium. Ad hoc autem pertinet quod etiã de traditore ipſius, quia iam talis venerat, qui nec ab illo ignorabatur, † proloqui voluit: vt hoc quoque ad maximum cumulum humilitatis accederet, quòd etiam illi non dedignatus eſt pedes lauare, cuius manus iam præuidebat in ſcelere. Quid autem mirum ſi ſqrrexit à cœna, & poſuit veſtimẽta ſua, qui cùm in forma Dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit? Et quid mirum ſi præcinxit ſe linteo, qui formam ſerui accipiens habitu inuentus eſt vt homo? Quid mirum ſi miſit aquam in peluim vnde lauaret pedes diſcipulorum, qui in terrã ſanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? Quid mirum, ſi linteo quo erat præcinctus, pedes quos lauerat, terſit, qui carne qua erat indutus, Euangeliſtarum veſtigia cõfirmauit? Et linteo quidem vt ſe præcingeret, poſuit veſtimẽta quæ habebat: vt autem formam ſerui acciperet quando ſemetipſum exinaniuit, nõ quod habebat depoſuit, ſed quod nõ habebat accepit. Crucifigendus ſanè ſuis expoliatus eſt veſtimentis, & mortuus inuolutus eſt linteis: & tota illa eius paſſio, noſtra purgatio eſt. Paſſurus igitur exitia, præmiſit obſequia: non ſolùm eis pro quibus erat ſubiturus mortem, ſed etiam illi qui eum fuerat traditurus ad mortem. Tanta eſt quippe humanę humilitatis vtilitas, vt eam ſuo commendaret exemplo etiam diuina ſublimitas: quia homo ſuperbus in æternum periret, niſi illum Deus humilis inueniret. Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Pericrat autem ſuperbiam deceptoris ſecutus, ergo humilitatem redemptoris ſequatur inuentus.

Ab eo quod ait, Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus, Domine, tu lauas mihi pedes? vſque ad id quod ait, Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.

TRACTATVS LVI.

VM lauaret pedes diſcipulorum Dominus, *Venit ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes?* Quis enim non expaueſceret lauari ſibi pedes à Dei filio? Quamuis itaque magnæ fuiſſet audaciæ contradicere ſeruum domino, hominem Deo: tamen hoc Petrus facere maluit, quàm perpeti vt ſibi pedes lauarentur à Domino & Deo. Nec putare debemus hoc Petrum inter cæteros formidaſſe atque recuſaſſe, cùm id alij ante ipſum libenter vel æquanimiter ſibi fieri permiſiſſent. Facilius quippe ſic accipiuntur iſta verba Euangelij, quia cùm dictum eſſet, Cœpit lauare pedes diſcipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus: deinde ſubiũctum eſt, venit ergo ad Simonem Petrum, quaſi aliquibus iam lauiſſet, & poſt eos veniſſet ad primum. Quis enim neſciat primum Apoſtolorum eſſe beatiſſimum Petrum? Sed non ita intelligendum eſt quòd poſt aliquos ad illum venerit: ſed quòd ab illo cœperit. Quando ergo pedes diſcipulorum lauare cœpit, venit ad eum à quo cœpit, id eſt, ad Petrum: & tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expauiſſet, expauit atque ait; Domine, tu mihi lauas pedes? [Tu, mihi.] Quid eſt, tu? Quid eſt mihi? Cogitãda ſunt potius quãm dicenda: ne fortè quod ex his verbis aliquatenus dignũ concipit anima, non explicet lingua. *Sed reſpondit Ieſus*

Ioan. 13. 7. al. ille. *& dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.* Nec tamen † illius Dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat: fed vſque ad ſuos pedes humilem Chriſtum adhuc non vult videre, non poteſt ſuſtinere. *Non lauabis mihi*, inquit, *pedes in æternum.* Quid eſt, in æternum? Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam finam: hoc quippe in æternum non fit, quod nunquam fit. Tum ſaluator egrum reluctantem de ipſius ſalutis periculo exterrens: *Si non lauero te*, inquit, *non habebis partem mecum.* Ita dictum eſt, ſi non lauero te, cùm de ſolis pedibus ageretur: quomodo dici aſſolet, calcas me, quando ſola planta calcatur. Ar ille amore & timore perturbatus, & plus expaueſcens Chriſtum ſibi negari, quàm vſque ad ſuos pedes humiliari: *Domine*, ait, *non tantum pedes meos, ſed & manus & caput.* Quandoquidem ſic miniaris, lauanda tibi membra mea, non ſolùm ima nō ſubtraho, verumetiam prima ſubſterno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem. *Dicit ei Ieſus, Qui lotus eſt, non habet opus niſi pedes lauare, ſed eſt mundus totus.* Hîc moueatur fortaſſis quis, & dicat, Immo ſi mundus eſt totus, quid ei opus eſt vel pedes lauare? Dominus autem nouerat quod dicebat, etiam ſi noſtra infirmitas eius fecreta non penetrat. Verumtamen quantum nos erudire, & ex lege ſua docere dignatur, pro captu meo, pro modulo meo, aliquid etiam ego de huius quæſtionis profunditate illo adiuuante reſpondeam: ac primum ipſam locutionem non ſibi eſſe cõtrariam facillimè oſtendam. Quis enim non ita rectiſſimè loqui poſſit, mundus eſt totus præter pedes? Elegantiùs autem loquitur ſi dicit, mundus eſt totus niſi pedes, † quod tantundem valet. Hoc ergo ait Dominus, Nõ habet opus niſi pedes lauare, ſed eſt mũdus totus. Totus vtiq; præter pedes, vel niſi pedes quos habet op° lauare. Sed quid eſt hoc? Quid ſibi vult? Quid hîc neceſſarium eſt vt quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quòd opus habeat pedes lauare etiam ille q̃ lotus eſt. Quid fratres mei, quid putatis, niſi quia homo in ſancto quidem baptiſmo totus abluitur, non præter pedes, ſed totus omnino? Verumtamen cùm in reb° humanis poſtea viuitur, vtique terra calcatur. Ipſi igitur humani affectus, ſine quibus in hac mortalitate non viuitur, quaſi pedes ſunt, vbi ex humanis rebus afficimur: & ſic afficimur, vt ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos decipiamus, & veritas in nobis non ſit. Rom.8. 34. Quotidie igitur pedes lauat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere vt pedes lauemus, id eſt, vias ſpiritalium greſſuum dirigamus, in ipſa oratione Dominica cõfiremur cùm dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si enim confiteamur, ſicut ſcriptum eſt, peccata noſtra, profectò ille qui lauit pedes diſcipulorum ſuorum, fidelis eſt & iuſtus qui dimittat nobis peccata [noſtra,] & mundet nos ab omni iniquitate: id eſt, vſque ad pedes quibus conuerſamur in terra. Proinde Eccleſia quam mundat Chriſtus lauacro aquæ in verbo, non ſolùm in illis eſt ſine macula & ruga, qui poſt lauacrum regenerationis continuò ex huius vitæ cõtagione tollunturnec calcãt terram vt opus habeant pedes lauare, verumetiam in iis quibus iſtam miſericordiam præbens Dominus, fecit eos de ſeculo iſto lotis etiam pedibus emigrare. In his autem qui hîc demorantur, etiam ſi † munda ſit, quoniam iuſtè viuunt: opus tamen habent pedes lauare, quoniam ſine peccato vtique non ſunt. Cantic. 5. 3. Propter hoc dicit in Cantico canticorum, Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? † Dicitur enim hoc cùm cogitur ad Chriſtum venire, & terrã calcare cùm venit. Alia quæſtio rurſus exoritur. Nónne Chriſt° ſurſum eſt? Nónne aſcendit in cælum, & ſedet ad dexterã patris? Nónne Apoſtolus [ad] nos clamat & dicit, Si ergo reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſuper terram? Quomodo ergo vt ad Chriſtum eamus, terram calcare compellimur: cùm potius nobis ſurſum cor habendum ſit ad Dominum, vt cùm illo eſſe poſſimus? Videtis fratres hodierni temporis anguſtias iſtam coarctare quæſtionem. Quod & ſi vos fortè minus videtis, ego vtcunque video quantæ diſputationis indigeat. Vnde peto vt eam potius ſuſpendi, quàm vel negligẽtius vel anguſtius pertractari, non fraudata, ſed dilata expectatione patiamini. Aderit eſi Dñs qui nos debitores facit, vt faciat etiam redditores.

Ibidem a. 9. Ibidem b. 10. al. quæ tantum lauet. 1. Ioan. 1. d. 8. Rom. 8. 34. Matth. 6. b. 12. 1. Ioan. 1. d. 9. Epheſ. 5. f. 27. al. mundi ſint. Cantic. 5. 3. al. Dicit.

De eadem lectione.

TRACTATVS LVII.

NON immemor mei debiti, iam reddendi tẽpus agnoſco. Donet vnde reddam, qui donauit vt debeam. Donauit enim dilectionem, de qua dictum eſt; Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis; donet etiã ſermonem, quem video me debere dilectis. Expectationem veſtram ad hoc nẽpe diſtuleram, vt explicarem ſicut poſſem, quemadmodum etiam per terrã veniatur ad Chriſtũ: cùm potius iubeamur quæ ſurſum ſunt quærere, nõ quæ ſuper terram. Surſum enim Chriſtus eſt ſedens ad dexterã patris: ſed profectò & hic eſt, propter quod & Saulo in terra fæuienti dicit, [Saule Saule,] quid me perſequeris? Vt autem hoc quærẽdum ſuſciperemus, id tractabatur quòd pedes Dominus diſcipulis lauit, cùm iam ipſi diſcipuli loti eſſent, nec opus haberent niſi pedes lauare. Vbi viſum eſt intelligẽdum, quòd baptiſmo quidem homo totus abluitur: ſed dum iſto poſtea viuit in ſeculo, humanis affectibus terrã velut pedibus calcans, ipſa ſcilicet cõuerſatione vitæ huius contrahit vnde dicat, Dimitte nobis debita noſtra. Ac ſic etiam inde mũdatur ab eo qui pedes lauit diſcipulis ſuis, nec deſinit interpellare pro nobis. † Hinc occurrit ex Cantico canticorum Eccleſiæ verba dicentis: Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? cùm veller ire & aperire ei qui venerat ad eam & pulſauerat, ſibique aperiri popoſcerat ille ſpecioſus forma præ filiis hominum. Hinc quæſtio nata eſt quam coarctare noluimus anguſtiis temporis, ideóque diſtulimus, quonam modo Eccleſia timeat inquinare pedes, dum pergit ad Chriſtum, quos baptiſmate lauerat Chriſti: ſic enim ait, Ego dormio, & cor meum vigilat. Vox fratruelis mei pulſat ad ianuam. Deinde dicit etiam ipſe; Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea: quia caput meum repletum eſt rore, & crines meiſ guttis noctis. Et reſpondet illa, Exui me tunica mea, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? O admirabile ſacramentum! ô grande myſterium! Ergóne timet inquinare pedes, veniendo ad eum qui lauit ſuorum diſcipulorum pedes? Timet certè, quia per terram venit ad eum qui etiam in terra eſt, quia ſuos hîc conſtitutos non deſerit. [An non ipſe ait, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad cõſummationem ſeculi?] An non ipſe ait, Videbitis cælos apertos, & angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ad filium hominis? Si aſcẽdunt ad eũ propterea quia ſurſum eſt, quomodo ad eum deſcendunt, ſi non etiam hîc eſt? Dicit ergo Eccleſia, Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? In eis hoc dicit qui poſſunt omni fece mundati dicere, Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto, permanere autẽ in carne magis neceſſariũ propter vos. In eis hoc dicit qui prædicãt Chriſtum & aperiunt illi oſtium, vt habiteт per fidem in cordibus hominum. In his hoc dicit cùm deliberãt, vtrum miniſterium tale ſuſcipiant, cui ſe minus idoneos exiſtimant, vt ſine culpa impleant ne fortè aliis prædicantes, ipſi reprobi fiãt. Tutiùs enim veritas auditur quàm prædicatur: quoniã cùm auditur, humilitas cuſtoditur: cùm autem prædicatur, vix nõ ſurrepit cuiuis hominũ quantulacunque iactantia, in qua vtique inquinantur pedes. Ergo vt Apoſtolus Iacob° dixit: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Dicit & alius homo Dei, Auditui meo dabis gaudium & lętitiã, & exultabunt oſſa humiliatã: Hoc eſt quod dixi, Cùm veritas auditur, humilitas cuſtoditur. Dicit & alius, Amicus autem ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem ſpõſi. Fruamur auditu, ſine ſtrepitu nobis loquẽte intrinſecus veritate. Quanquam etiam cùm foriſecus inſonat per legẽtem, per annunciantem, per prædicãtem, per diſputãtem, per præcipiẽtem, per conſolantem, per exhortantem, per ipſum etiam cantãtem atque pſallẽtem: ipſi qui hæc agũt, inquinare pedes ſuos timeant, cùm placere hominibus ſurrepente amore humanæ laudis affectant. Cæterum qui eos audit libenter & piè, non habet locum iactãdi ſe in laboribus alienis: & nõ inflatis oſſibus, ſed humiliatis gaudio gaudet propter vocem Dominicæ veritatis. Proinde in eis qui libenter & humiliter audire nouerunt, & vitam quietam in ſtudiis dulcibus & ſalubribus agũt, ſancta delicietur Eccleſia & dicat: Ego dormio, & cor meũ vigilat. Quid eſt, Ego dormio & cor meum vigilat; niſi, ita quieſco vt audiam? Otium meum non impenditur nutrienḍ deſidiæ, ſed percipiendæ ſapientię. Ego dormio, & cor meũ vigilat, vaco & video, quoniã tu es Dominus, quia ſapientiã † ſcribo in tẽpore otij: & qui minoratur actu, ipſe percipiet eam. Ego dormio, & cor meũ vigilat: ego requieſco à negotioſis actibus, & animus meus diuinis ſe intẽdit † affectibus. Sed in iis qui iſto modo ſuauiter & humiliter requieſcunt, dum otioſè oblectatur Eccleſia: ecce pulſat ille qui ait, Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prędicare ſuper tecta. Vox ergo eius pulſat ad ianuam, & dicit: Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meũ repletum eſt rore, & crines mei † guttis noctis. Velut ſi diceret, Tu vacas, & contra me oſtium clauſum eſt: tu ſtudes otio paucorũ, & abundãte iniquitate refrigeſcit charitas multorum. Nox quippe iniquitas eſt. Ros verò eius & guttæ, hi ſunt qui refrigeſcũt & cadunt, & faciunt refrigeſcere caput Chriſti: hoc eſt, vt non amętur Deus. Caput enim Chriſti Deus. Sed portantur in crinibus, id eſt, in ſacramentis viſibilibus tolerãtur: nequaquam interiora ſenſus attingunt. Pulſat ergo vt excutiat quietem ſanctis otioſis, & clamat: Aperi mihi de ſanguine meo ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de ſpiritu meo colũba mea, de ſermone meo quem plenius ex otio didiciſti perfecta mea, aperi mihi, prædicame. Ad eos quippe qui clauſerunt cõtra me, quomodo intrabo ſine aperiente? Quomodo enim audient ſine prædicante? Hinc fit vt etiam hi qui amãt otium ſtudiorum bonorum, & nolunt perpeti laborioſarum moleſtias actionũ, eo quòd minus idoneos ad hæc miniſtrãda, & ſine reprehẽſione agẽda ſe ſentiunt: mallẽt, ſi fieri poſſet, ſanctos Apoſtolos & prædicatores veritatis antiquos excitari aduerſus abundantiam iniquitatis, qua feruor friguit charitatis. Sed in eis qui iam de corpore exierunt, & carnis indumento expoliati ſunt, neque enim ab ea ſeparati ſunt, reſpõdet Eccleſia: Exui me tunica mea, quomodo induam eã? Recipietur quidem illa tunica, & in eis qui iã exuti ſunt, rurſus veſtietur carne Eccleſia: non tamen nunc quãdo † feruefaciendi ſunt frigidi, ſed tunc quãdo reſurrecturi ſunt mortui. Paſſa ergo difficultatem propter inopiam prædicatorum, & recolẽs illa ſua membra ſana ſermonibus, ſancta moribus, ſed iam exuta corporibus, ingemit & dicit Eccleſia, Exui me tunica mea, quomodo induam eam? Mẽbra illa mea quæ Chriſto aperire euangelizando excellentiſſimè potuerunt, quomodo ad corpora quibus exuta ſunt, redire nunc poſſunt? Deinde reſpiciens ad eos qui prædicare, & populos acquirere ac regere, ac ſic Chriſto afferre vtcunque poſſunt, ſed in his difficultatibus actionũ peccare metuunt: Laui, inquit, pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quiſquis enim in verbo nõ offendit, hic perfectus eſt vir. Et quis eſt perfectus? Quis eſt qui non offendit in tanta abundãtia iniquitatis, tanto frigore charitatis? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Quandoquidẽ lego & audio: Nolite multi magiſtri fieri fratres, quoniam maius iudicium ſumitis. In multis enim offendimus omnes. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Sed ecce ſurgo & aperio. Chriſte laua eos: Dimitte nobis debita noſtra: quoniã nõ eſt extincta charitas noſtra, quia & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quando te audimus, exultant recum in cæleſtibus oſſa humiliata. Sed quando te prædicamus, terram calcamus vt tibi aperiamus: & ideo ſi reprehendimur, perturbamur: ſi laudamur, inflamur. Laua pedes noſtros antè mundatos, ſed cùm ad aperiendum tibi per terrã pergimus inquinatos. Hęc vobis hodie ſatis fint, dilectiſſimi. Si quid ſecus q̃ oportuit dicẽtes fortaſſis offendimus, vel laudib° veſtris immoderatius q̃ oportuit eleuati ſumus: impetrate mundationem pedibus noſtris, Deo placentibus orationibus veſtris.

1. Cor. 8. 2. 17. Iacob. 1. a. 19. Pſal. 50. b. 10. Ioan. 3. d. 29. Cantic. 5. a. 2. Pſal. 44. a. 3. Matth. 6. f. 12. Ioan. 13. b. 14. Cantic. 5. a. 2. al. meditatione quitis. Cantic. 5. 3. Pſalm. 118. d. 25. al. frustrandi. Rom. 10. c. 14. Cantic. 5. 4. Matth. 28. Ioan. 1. Cantic. 5. 3. Philip. 1. d. 23. Iacobi 3. a. 1. Matth. 6. b. 12. Pſal. 50. b. 10. Rom. 3. c. Cantic. 2. 11. Ioan. 13. b. 13. Prou. 27. a. 2. al. quia. al. extrinſec.

Auguſt. tom. 9.

Ab eo quod dicit, Et vos mundi eſtis, ſed non omnes: vſque ad id quod ait, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

TRACTATVS LVIII.

IAM illa verba Euangelij, vbi Dominus lauans pedes diſcipulis ſuis, ait: Qui lotus eſt ſemel, non habet neceſſitatem niſi pedes lauare, ſed eſt mũdus totus, dilectioni veſtræ vt Dominus donare dignatus eſt, expoſuimus: nunc quod ſequitur videamus. *Et vos*, inquit, *mundi eſtis, ſed non omnes.* Hoc quid ſit ne quæreremus, ipſe Euangeliſta patefecit, adiungens: *Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum, propterea dixit, non eſtis mundi omnes.* Quid hoc apertius? Proinde ad ſequentia tranſeamus. *Poſtquam ergo lauit pedes eorum, & accepit veſtimenta ſua, cùm recubuiſſet iterũ, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis?* Nunc eſt vt beato Petro reddatur illa promiſſio: † dilatũ enim fuerat, quando expaueſcenti & dicenti, non lauabis mihi pedes in æternum, reſponſum eſt ei, quod ego facio, tu neſcis modò, ſcies autẽ poſtea. Ecce eſt ipſum poſtea: iam tempus eſt vt dicatur, quod paulò antè dilatum eſt. Memor itaque Dominus ſe promiſiſſe iam dudum ſciẽtiam factí ſui tam inopinati, tam mirabilis, tam expaueſcendi, & niſi ipſe vehementer terruiſſet, nullo modo ſinendi, vt magiſter non tantùm ipſorum, ſed angelorum, & Dominus non tantùm ipſorum, ſed rerum omnium, lauaret pedes diſcipulorum & ſeruorum ſuorum. Huius ergo tanti facti quoniam promiſerat ſcientiam dicens, Scies autem poſtea, quid ſit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos*, inquit, *vocatis me magiſter & Domine, & bene dicitis: ſum etenim.* Bene dicitis, quia verum dicitis: ſum quippe quod dicitis. Homini præceptum eſt, Non te laudet os tuum, ſed laudet te os proximi tui. Periculoſum eſt enim ſibi placere, cui cauendum eſt ſuperbire. Ille autem † qui ſuper omnia eſt, quãtumcunque ſe laudet, non ſe extollit † exceſſus: nec poteſt rectè dici arrogans Deus. Nobis namque expedit eum noſſe, non illi: nec eum quiſque cognoſcit, ſi non ſe indicet ipſe qui nouit. Si ergo non ſe laudãdo quaſi arro-

gantiam vitare voluerit, nobis sapiẽtiam denegabit. Et A magistrum quidem quòd se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet: quoniam id profiteur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus vsque adeò sine arrogantia profitentur, vt professores vocentur. Quòd verò dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cùm sint illi etiam secundum seculum ingenui: quis ferat in homine? Sed Deus loquitur. Nulla est hîc elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subiacere illi vtile est celsitudini, nobis seruire vtile est veritati. Quòd se dominum dicit, non illi vitium est, sed nobis beneficiũ. Cuiusdam seculatis autoris verba laudantur, quia dixit: Cic. Act. 1. in Verrẽ. In Orator. Cùm omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij & eloquentiæ multo molestissima: & tamen idem ipse cùm de sua eloquentia loqueretur, dicerem, inquit, perfectã, si ita iudicarem, nec in veritate crimen arrogantiæ pertimescerem. Si igitur ille homo eloquentissimus in veritate arrogantiam non timeret, quomodo arrogãtiam al. quia. ipsa veritas timet? Dicat se Dominum † qui Dominus al. quia. est, dicat [se] verum † qui veritas est: ne non discam ego quod vtile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non vtique vnigenitus Dei filius, sed vnigenici Dei filij seruus & Apostolus, non veritas, sed particeps veri- 2. Cor. 12. b. 6. al. dicam. tatis, ait liberè & constanter: Et si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim † dico. Neque enim in ipso, sed in ipsa veritate quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur; quoniam & ipse præcepit, vt 1. Cor. 1. d. 31. qui gloriatur, in Domino glorietur. Itáne non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapiẽtiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit, In Domino laudabitur anima Psal. 33. a. 3. mea: & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in qua laudatur anima serui? Vos, inquit, vocatis me magistrũ & Domine, & bene dicitis: sum etenim. Ideo bene dicitis, quia sum: nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiam si me laudaretis. Quomodo ergo negaret veritas, quod dicunt discipuli veritatis? Quomodo quod dicũt qui didicerunt, negaret ipsa vnde didicerunt? Quomodo fons negat, quod bibẽs præ- dicat? Quomodo lux occultat, quod videns indicat? *Si ergo*, inquit, *ego laui pedes vestros dominus & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, & vos ita facietis.* Hoc est beate Petre quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quãdo vt fineres terruit [te] magister tuus & dominus tuus, laũs pedes tuos. Didicimus fratres, humilitatem ab excelso: faciamus inuicẽ humiles, quod humiliter fecit excelsus. Magna est hæc commendatio humilitatis, & faciunt sibi hoc inuicem fratres, etiam opere ipso visibili, cùm se inuicẽ hospitio recipiunt: est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis, vsque ad factum † quod cernatur expressa. Vnde Apostolus cùm viduam bene meritam commendaret: Si hospitio, inquit, recepit, si sanctorum pedes lauit. Et apud sanctos vbicunque hæc cõsuetudo non est, quod manu nõ faciunt, corde faciunt, si in illorũ numero sunt quibus dicitur in hymno beatorum trium virorũ, Benedicite sancti & humiles corde Domino. Multo autem est melius, & sine cõtrouersia verius, vt etiam manibus fiat: nec dedigneturquod fecit Christus, facere Christianus. Cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam [in] corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Sed excepto isto morali intellectu, ita nos huius Dominici facti altitudinem commẽdasse meminimus, quòd lauando pedes iam lotorum atque mundorum discipulorũ, significauerit Dominus propter humanos quibus in terra versamur affectus, vt quantumlibet profecerimus in apprehensione institiæ, sciamus nos sine peccato non esse: quod subinde abluit interpellãdo pro nobis, cùm oramus patrẽ qui in cælis est, vt debita nostra dimittat nobis, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectũ poterit pertinere hoc quod ipse postea docuit, vbi sui facti exposuit rationem, dicens: Si ego laui vestros pedes dominus & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Exẽplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego vobis feci, ita & vos faciatis? Nunquid dicere possumus quòd etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Imò verò id etiã nos esse admonitos in huius Dominici operis altitudine nouerimus, vt confessi inuicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut & Christus interpellat pro nobis. Audiamus Apostolum Iacobum, hoc ipsum euidentissimè præcipientem & dicentem: Confitemini inuicem delicta vestra & orate pro vobis: quia & ad hoc Dominus nobis dedit exemplũ. Si enim ille qui vllum peccatum [nec habet] nec habuit nec habebit, orat pro peccatis nostris, quãto magis nos inuicẽ pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere nobis debemus inuicem, qui sine peccato hic viuere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramẽti Dominus significare cùm dicit, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis: nisi quod apertissimè dicit Apostolus, Donãtes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos? Inuicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrum est donante ipso ministeriũ charitatis & humilitatis adhibere: illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorũ cõtaminatione mundare per Christum, & in Christo, vt quod aliis etiã dimittim⁹, hoc est in terra soluimus, soluatur [& in cælo.

Ab eo quod dicit, Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illum: vsque ad id quod dicit, Qui autem me accipit, accipit eum qui misit me.

TRACTATVS LIX.

AVDIVIMVS † sanctum Euangelium, loquente Domino atque dicẽte: *Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea.* Hoc ideo dixit, quia lauerat discipulorum pedes magister humilitatis, & verbo & exẽplo: sed posterũus ea quæ sunt operosiùs differenda ipso adiuuante differere, si non in eis quę manifesta sunt immoremur. Cùm ergo hęc Dominus præmisisset, adiunxit, *Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim. Sed vt impleatur scriptura, qui manducat panem meum, leuabit super me calcaneum suum.* Hoc quod est aliud, nisi conculcabit me? Notum est de quo loquatur, Iudas ille traditor eius attingitur. Ergo ipsum non elegerat, vnde ab eis quos elegit, isto sermone secernit. Quod ergo dico, inquit, beati eritis si feceritis ea, non de omnibus vobis dico. Est inter vos qui non erit beatus, neque faciet ea. Ego scio quos elegerim. Quos, nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda mõstrauit, qui efficere beatos potest? Non est † igitur traditor Iudas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, Nónne ego vos duodecim elegi, [& vnus ex vobis diabolus est?] An & ipse ad aliquid est electus, ad quod vtique erat necessarius: non autem ad beatitudinem, de qua modò ait, Beati eritis si feceritis ea? Hoc non de omnibus dicit: scit enim quos ad societatẽ beatitudinis huius elegerit. Non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, vt super eum leuaret calcaneum. Illi manducabant panem Dominum, ille panem Dominicontra Dominum: illi vitam, ille pœna. Qui enim manducat indignè, ait Apostolus, iudicium sibi manducat. *A modo*, inquit, *dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis quia ego sum.* Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, vbi dictum est: qui mãducat meum panem, leuabit super me calcaneum. Deinde sequitur & dicit: *Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.* Tantúmne distare intelligi voluit inter eum quem mittit & seipsum, quãtum inter seipsum & patrem Deum? Hoc si isto modo acceperimus: nescio quos gradus, quod absit, Arrianorum more faciemus. Illi quippe cùm audiunt hæc Euangelica verba seu legunt, statim ad illos gradus sui dogmatis currunt, quibus non ascendunt ad vitam, sed præcipitantur in mortem. Continuò quippe dicunt, Quantum Apostolus filij distat à filio, quamuis dixerit, qui accipit si quem misero, me accipit: tantum & filius distat à patre, quamuis dixerit, qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Sed si hoc dicis, oblitus es hæretice gradus tuos. Si enim tanto interuallo propter hæc Domini verba filium à patre, quantum Apostolum distinguis à filio, vbi posturus es spiritum sanctum? Excidit ne tibi, eum vos ponere solere post filium? Erit ergo ipse inter Apostolum & filium: & multo amplius distabit filius ab Apostolo quàm pater à filio. An fortè vt inter filium & Apostolum, atque inter patrem & filium maneat paribus interuallis ista distinctio, æqualis erit Spiritus sanctus filio? Sed nec hoc vultis. Vbi ergo eum posituri estis, si quanta filium patri, tãta Apostolum filio discretione supponitis? Colibete itaque vestræ præsumptionis audaciam: & in his verbis nolite quærere quantam filij & Apostoli, tantam patris filiique distantiam. Ipsum filium audite potius dicentem, Ego & pater vnum sumus. Vbi veritas vobis inter genitorem & vnigenitum nullam distantiæ suspicionem reliquit, vbi gradus vestros Christus elisit, vbi scalas vestras petra confregit. Sed hæreticorum calumnia refutata, quónam modo nos accepturi sumus hęc Dominica verba, qui accipit si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit? Si enim voluerimus intelligere ideo dictum, qui me accipit, accipit eum qui me misit, quòd vnius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula qua dictum est, qui accipit si quem misero, me accipit, vt vnius naturæ sit filius & Apostolus. Posset quidẽ non inconuenienter & hoc intelligi, quoniam geminæ est ille gigas substantiæ, qui exultauit ad currẽdam viam: verbum enim caro factum est, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse posset videri, qui accipit si quem misero, me accipit secundum hominem: qui autem me secundum Deum accipit, accipit eum qui me misit. Sed cùm ista dicebat, non ab illo naturæ vnitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur autoritas. Sic itaque eum qui missus est vnusquisque accipiat, vt in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, inuenies discipuli præceptorem: si autem attendas patrem in filio, inuenies vnigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine vllo accipis errore mittentem. Ea quæ sequuntur in Euãgelio, nõ sunt tẽporis breuitate coarctanda. Et ideo sermo iste, charissimi, velut ouiũ sanctarũ cibus, si sufficit, faluberiter capiatur: si exiguus est, † desiderabili⁹ ruminetur.

Deo quod dicit, Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.

TRACTATVS LX.

NON parua, fratres, ex Euangelio beati Ioannis nobis proponitur quæstio, vbi ait, *Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est & dixit, Amen amẽ dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.* † Hinc ne turbatus est Iesus, non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, vnus ex vobis tradet me? Nunquid nam illi hoc tũc primùm venit in mẽtem, vel tunc primùm ei subitò reuelatum est, cúmque repẽtina tãti mali † nouitas turbauit? Nónne hinc paulo antè loquebatur dicẽs, Qui mãducat meũ panem, leuabit super me calcaneum? Nónne etiã iam superius dixerat, & vos mundi estis; sed non omnes? Vbi Euãgelista subiũxit: sciebat enim quisnam esset qui traderet eum, quem iam & antè significauerat dicens, Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Quid est ergo quòd nunc turbatus est spiritu, cùm protestatus est & dixit, Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me? An quia eum iam fuerat expressurus, vt nõ lateret in cæteris, sed discerneretur à cæteris, ideo turbatus est spiritu? † An quia ipse traditor iam fuerat exiturus, vt Iudæos, quibus Dominus ab eo traderetur, ad dnceret: turbauit eum imminẽs passio, & periculum proximũ, & traditoris impendens manus, cuius fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est quòd Iesus turbatus est spiritu: quale etiam illud quod ait, nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salua me ex hora hac, sed propterea veni in horã hãc. Sicut ergo tũc eius anima turbata est hora propinquante passionis: ita etiã nunc exituro Iuda atq; vẽturo, & propinquante tãto scelere traditoris, turbatus est spiritu. † Turbatus est ergo potestatem habẽs ponendi animam suam, & potestatem habẽs iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas. An potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita verò nihil indignum credant serui de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, [prius] turbatus est idẽ ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. Qui trãsfiguravit corpus humilitatis nostræ cõforme corpori glorię suæ: trãsfiguravit etiã in se affectum infirmitatis nostræ, cõpatiens nobis affectu animę suæ. Proinde quãdo turbatur magnus, fortis, certus, intuẽtus, non ei timeamus quasi deficiat: nõ perit, sed nos quærit. Nos, inquã, nos omnino sic quærit. Nosipsos in illius perturbatione videamus, vt quando turbamur, non desperatione pereamus. Quando turbatur qui non turbaretur nisi volens, eum cõsolatur qui turbatur & nolens. Pereãt argumenta philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationes animorum. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: Et Dominus nouit cogitationes hominũ, quoniã vanæ sunt. Turbetur planè animus Christianus, nõ miseria, sed misericordia: timeat ne pereãt homines Christo, cõtristetur cùm perit aliquis Christo. Concupiscat † acquirere homines Christo, lætetur cùm acquiruntur homines Christo. Timeat & sibi ne pereat Christo, cõtristetur peregrinati se à Christo. Concupiscat regnare cum Christo, lætetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. Istæ sunt certè quatuor quas perturbationes vocãt, timor & tristitia, amor & lætitia. Habeant eas iustis de causis animi Christiani, nec philosophorum Stoicorum, vel quorumcunque similium consentiatur error: qui profectò quemadmodum vanitatẽ existimãt veritatẽ, sic stuporem deputãt sanitatẽ, ignorantes sic hominis animum, quemadmodum corporis membrum desperatiùs ęgrotare, quãdo & doloris auferit sensum. Sed dicit aliquis: Nunquid animus Christiani debet etiam morte impendente turbari? Vbi est

Philip. 1. d.23. enim quod ait Apostolus, Concupiscentiam se habere A dissolui & esse cum Christo: si illud quod concupiscit, potest cum turbare cùm venerit? Facile est quidem istis ad hæc respondere, qui & ipsam lætitiā perturbationem vocant. Quid si enim propterea morte imminente turbatur, quia morte imminēte lętatur? Sed hoc, inquiunt, gaudium, non lætitia nominanda est. Quid est hoc, nisi casdem res sentire, & rerum nomina velle mutare? Verùm nos sacris literis accōmodemus auditum, & secundum ipsas potius istam quæstionem Domino adiuuāte soluamus. Nec quoniam scriptum est, cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, dicamus eum lætitia fuisse turbatum: ne verbis suis nos ipse cōuincat vbi dicit, Tristis Matth. 26. d.38. est anima mea vsque ad mortem. Tale aliquid etiam hîc intelligendum est, quando suo traditore iam tunc solo exituro, & cum suis sociis continuò redituro, Iesus turbatus est spiritu. Firmissimi quidē sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur. Sed nūquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixe- B rit? Quid est ergo q̄ ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine cōsolatus est: vt si qui suorum ad- al. turbantur in spiritu, ipsum. huc morte immineute † turbantur, in spiritu ipsum intueantur, ne hoc ipso se putātes reprobos, peiore desperationis morte sorbeantur? Quātum itaque bonum de participatione diuinitatis eius expectare & sperare debemus, cuius nos & perturbatio trāquillat, & infirmitas firmat? Siue ergo isto loco ipsum Iudam percunte miserādo turbatus est, siue sua morte propinquante turbatus est, non est tamen vllo modo dubitandū, non eum animi infirmitate, sed potestate turbatum: ne nobis desperatio salutis oriatur, quādo non potestate, sed infirmitate turbamur. Carnis quippe ille gerebat infirmitatem, quę infirmitas resurrectione cōsumpta est. Sed qui non solùm homo, verumetiam Deus erat: ineffabili diffātia vniuersum genus humanum animi fortitudine superabat. Nō ergo aliquo est cogēte turbatus, sed turbauit se- C metipsum, quod de illo cuidēter expressum est, quādo Ioan. 11. c.43. Lazarū suscitauit: nam ibi scriptum est, quòd turbauerit Ibidem c.33. semetipsum, vt hoc intelligatur & vbi non scriptū legitur, & tamen cum legitur fuisse turbatum. Affectū quippe humanū quādo oportuisse iudicauit, in seipso potestate cōmouit, qui hominem totum potestate suscepit.

De eo quod ait, Aspiciebat ergo ad inuicem discipuli hæsitantes de quo diceret: vsque ad id, Et cùm intinxisset panem,
al. buccella. *dedit Iudæ Simonis Iscariotę, & post † panem [intinctum] introiuit in illum satanas.*

TRACTATVS LXI.

HOc Euangelij capitulum, fratres, ita nobis exponēdum hac lectione propositum est: vt iam etiam de traditore Domini per panem tinctum eique porrectū satis cuidenter expresso aliquid dicere debeamus. Et de illo quidē, quòd cum iam demōstraturus Iesus turbatus est spiritu, prēterito sermone differuit: sed fortassis D quod ibi non dixi, etiā hoc nobis Dominus significare sua perturbatione dignatus est, quòd scilicet falsos fratres, & Dominici agri illa zizania ita necesse est vsque Matth. 13. d.30. ad messis tempus inter frumenta tolerari, vt quando ex eis aliqua separari etiā ante messem vrgēs causa cōpellit, fieri [hoc] sine Ecclesiæ perturbatione non possit. Hāc perturbationem sanctorum suorum per schismaticos & hæreticos fiuturam, quodammodo prænuncians Dominus præfigurauit in seipso: cùm exituro Iuda homine malo, & commixtionem frumēti, in qua diu fuerat toleratus, separatione apertissima relicturo, turbatus est non carne, sed spiritu. Spiritales enim in huiusmodi scandalis nō perueīsitate, sed charitate turbātur: ne forte in separatione aliquorum zizaniorum, simul aliquod eradicetur & triticum. Turbatus itaque est Iesus spiritu, & protestatus est, & dixit: *Amen amē dico vobis, quia vnus* Ioan. 13. c.21. *ex vobis tradet me.* Vnus ex vobis, numero, non merito: specie, non virtute: cōmixtione corporali, non vinculo spirituali: carnis adiunctione, non cordis socius vnitate. Proinde non qui ex vobis est, sed qui ex vobis exiturus est. Nā quomodo erit verum quod protestatus est Dominus & dixit, vnus ex vobis, si verum est quod ait idē ipse in Epistola sua, cuius est hoc Euangelium, Ex nobis 1. Ioan. 2. c.19. exierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum? Non erat igitur ex illis Iudas, māsisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo, vnus ex vobis tradet me: nisi, vnus ex vobis † exi- al. futurus. turus est qui me tradet? Quia & ille qui ait, Si fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum: iam dixerat, ex nobis exierūt: ac per hoc vtrunque verum est, & ex nobis & non ex nobis. Secundum aliud ex nobis, secundum aliud nō ex nobis: secundum cōmunionem sacramentorum ex nobis, secūdum suorum propriętatem criminum non ex nobis. *Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.* Sic quippe in eis erat erga magistrum suum pia charitas, vt tamen eos humana alterum de altero stimularet infirmitas. Nota quidem sibi erat cuiusque conscientia, verumtamen quia proximi erat ignota, ita sibi vnusquisque erat certus, vt incerti essent & in cæteris singuli, & in singulis cęteri. *Erat ergo recum-* Ioan. 13. c.25. *bens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* Quid dixerit in sinu, paulo post ait, vbi dicit, supra pectº Iesu: ipse est Ioannes cuius est hoc Euangelium, sicut postea manifestat. Erat enim eorum hæc cōsuetudo qui sacras literas nobis ministrauerunt, vt quādo ab aliquo eorum diuina narrabatur historia, cùm ad seipsum veniret, tanquam de alio loqueretur: & sic se insereret ordini narrationis suæ, tanquam rerum gestarum scriptor, non tanquam suiipsius prædicator. Nam & hoc sanctus Matthæus fecit, qui cùm in textu narrationis suæ venisset ad seipsum, vidit, inquit, in telonio sedentem quendam publicanum nomine Matthæum, & ait illi, Sequere me. Non ait, vidit me, & dixit mihi. Hoc fecit & beatus Moyses, ita de seipso tanquam de alio cuncta narrauit, & ait, Dixit Dominus ad Moysen. Inusitatius Apostolus Paulus, non in historia, vbi rerum gestarum suscipitur explicanda narratio, sed in Epistola hoc fecit. Nā 2. Cor. 12. a.2. vtique de seipso ait, Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit: raptum huiusmodi vsque in tertium cælum. Quocirca quòd etiā hîc beatus Euangelista non ait, Eram recumbens in sinu Iesu: sed ait, erat recumbēs vnus ex discipulis: nostrorum autorum consuetudinem agnoscamus potius quàm miremur. Quid enim deperit veritati, quādo & res ipsa dicitur, & modo quodam dicendi iactātia deuitatur? Hoc quippe narrabat, quod ad cius laudem maximā pertinebat. Quid est autem, quem diligebat Iesus? Quasi alios non diligeret de quibus idē ipse Ioannes superiùs ait, In finē dilexit eos. Et ipse Do- Ioan. 13. b.1. minus, Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat [quis] pro amicis suis. Et quis enumeret omnia diuinarum testimonia paginarum, quib° Dominus Iesus, non illius neque eorum quæ tunc erāt tantùm, sed etiam pòst futurorum membrorum suorū, & totius Ecclesiæ suę dilector ostenditur? Sed profectò latet hîc aliquid, & pertinet ad sinum in quo recumbebat qui ista dicebat. Per sinum quippe quid significatur aliud quàm secretum? Sed alius est opportunior locus, vbi nobis Dominus aliquid donet de hoc secreto quātum sufficiat dicere. *Innuit ergo Simon Petrus, & dicit ei,* Ioan. 13. c.24. Notanda locutio est, dici aliquid non sonando, sed tantummodo

tummodo innuendo. Innuit, inquit, & dicit: vtique in- A nuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut Isp. 6. 1. scriptura loquitur, diximt apud semetipsos: quanto magis innuendo, vbi iam foras qualibuscunque signis promitur quod fuerat corde cōceptum? Quid ergo dixit innuendo? Quid nisi quod sequitur? *Quis est de quo dicit?* Hæc verba Petrus innuit: quia non sono vocis, sed motu corporis dixit. *Itaque cùm recubuisset ille supra pectº Iesu.* Hic est vtique pectoris sinus, sapientiæ secretum. *Dicit ei, Domine quis est? Respondit Iesus, Ille est cui ego tin-* al. tremefactus, & ita desiceps. *ctum panem porrexero. Et cùm tinxisset panem, dedit Iudæ Simonis † Iscariotæ. Et post panem, tunc introiuit in illum satanas.* Expressus est traditor, nudatæ sunt latebræ tenebrarum. Bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, quia malè bonum malus accepit. Verùm de isto pane tincto qui porrectus est fidēo, & de his quæ sequuntur, multa dicenda sunt: quibus necessarium est plus temporis, quàm nunc habemus iam in istius fine sermonis.

De eo quod ait, Dicit ei Iesus, Quod facis, fac citius: vsque ad B *id quod ait, Cùm ergo exisset, dicit Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis.*

TRACTATVS LXII.

SIcio charissimi, moueri posse nonnullos, siue pios vt requirāt, siue impios vt reprehendant: quòd posteaquam panem tinctum traditori suo Dominus dedit, intrauerit in illum satanas. Sic enim scriptum est, Et cùm tinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ: & post panem tunc introiuit in illum satanas. Dicunt enim, Itāne huc meruit panis Christi porrectus de mensa Christi, vt post illum intraret in eius discipulum satanas? Quibus respondemus, hinc nos potius doceri, quàm sit cauendum malè accipere bonum. Multum quippe interest, non quid accipiat, sed quis accipiat: nec quale sit quod datur, sed qualis sit ipse cui datur. Nam Rom. 7. b.13. & bona obsunt, & mala prosunt, sicut fuerint quibus dantur. Peccatum, inquit Apostolus, vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Ecce per bonum factum est malum, dum malè accipitur bonū. 1. Cor. 12. b.7. Itémque ipse ait, In magnitudine reuelationum mearū ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meę, angelus satanæ qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nā virtus in infirmitate perficitur. Ecce per malum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cùm videas econtrario datum Paulo angelum diaboli, per quem perficeretur in Christo? Ita & malo bonum obfuit, & malum bono 1. Cor. 11. b.27. profuit. Recordamini vnde sit scriptum, Quicunque manducauerit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Et de his erat sermo cùm hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut alium cibum quemlibet indiscretè negligentérque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non di- D iudicat, hoc est, non discernit à cæteris cibis Dominicū corpus; quomodo [non] damnatur qui ad eius mensam fingens amicū, accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligentia cōiuantis, qua pœna percutitur venditor inuitantis? Quid erat autem panis traditori datus, nisi demōstratio cui gratiæ fuisset ingratus? Intrauit autem satanas post hūc panem in Domini traditorem, vt sibi iam traditum plenius possideret, in quem prius intrauerat vt deciperet. Neque enim nō in illo erat quando perrexit ad Iudæos, & de pretio tradendi † Dominū pactus est, cùm hoc apertissimè Lucas Euāgelista testetur, & dicat, Intrauit autem satanas in Iudam, qui † cognominabatur Iscariotes, vnum de duodecim, & abiit, al. Dominū. Luc. 22. a.3. al. cognominatur Scariot.

De eo quod dicit, Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuò clarificabit eum.

TRACTATVS LXIII.

INTENDAMVS mẽtis obtutu, & adiuuante Domino, Deũ requiramus. Diuini cantici vox est, Quærite Deum, & viuet anima vestra. Quæramus inueniendũ, quæramus inuentum. Vt inueniendus quæratur, occultus est: vt inuentus quęratur, immensus est. Vnde alibi dicitur, Querite faciẽ eius semper. Satiat enim quærentem in quantum capit: & inuenientem capaciorem facit, vt rursus quærat implere, vbi plus capere cœperit. Non ergo ita dictum est, Quærite faciem eius semper, quemadmodum de quibusdam, Semper discẽtes, & ad ficientiam veritatis nunquam peruenientes: sed potius sicut ille ait, Cùm consummauerit homo, tunc incipit: donec ad illam vitam veniamus, vbi sic impleamur, vt capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus, vt iam nõ proficiamus. Tunc enim ostẽdetur nobis, quod sufficit nobis. Hic autem semper quæramus, & fructus inuẽtionis non sit finis inquisitionis. Neque enim propterea non semper, quia hic tantum: sed ideo hic semper dicimus esse quærendum, ne aliquãdo hic putemus ab inquisitione cessandum. Nam & de quibus dictum est, Semper discentes, & ad veritatis scientiã nunquam peruenientes: hic sunt vtique semper discẽtes. Cùm verò de hac vita exierint, iam non erunt discentes, sed erroris sui mercedem recipiẽtes. Sic enim dictũ est, Semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes: tanquam diceretur, Sẽper ambulantes, & nunquam ad viam peruenientes. Nos autem semper ambulemus in via, donec eò veniamus, quò ducit via: nusquã in ea remancamus, donec perducat vbi maneamus: atque ita & quærendo tẽdimus, & inueniendo ad aliquid peruenimus, & ad id quod restat quærẽdo & inueniendo trãsimus: quousque ibi fiat finis quærendi, vbi perfectionis non supereſt intentio proficiendi. Hæc prælocutio, dilectissimi, intentam fecerit charitatem vestram ad ipsum Domini sermonem, quẽ ad discipulos habuit ante passionem: profundus est enim, & vtique vbi multũ laboraturus est disputator, nõ remissus debet esse auditor. Quid ergo ait Dominus posteaquam Iudas exiit, vt citius faceret quod erat facturus, hoc est, Dominũ tradituros? Quid ait dies, cùm exisset nox? Quid ait redẽptor, cùm exisset venditor? *Nunc*, inquit, *clarificatus est filius hominis.* Quare nunc? Nunquid quia exiit q̃ tradat, quia imminẽt qui teneãt & occidãt? Itáne nunc clarificatus est, quia propè est vt humilietur amplius: tcui iam impẽdet vt alligetur, vt iudicetur, vt cõdemnetur, vt irrideatur, vt crucifigatur, vt interimatur? Hæccine est clarificatio, an potius humiliatio? Nónne quãdo miracula faciebat, ait tamen de illo iste ipse Ioannes, Spiritus nõ erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus? Tũc ergo nondum erat glorificatus, cùm mortuos suscitaret, & nũc est glorificatus cùm mortuis ꝓpinquaret? Nondum erat glorificatus faciens diuina, & glorificatus est passurus humanã? Mirum, si hoc Deus † ille magister significabat & docebat his verbis. Altius est perscrutandum altissimi dictum, qui se aliquãtum manifestat vt inueniamus: & iterũ occultat vt inquiramus, & de inuentis ad inuenienda tanquam passibus innitamur. Video hîc aliquid quod præfiguret magnum aliquid. Exiit Iudas, & clarificatus est Iesus: exiit filiꝰ perditionis, & clarificatus est filius hominis. Ille quippe exierat, propter quem dictũ erat eis, Et vos mũdi estis, sed non omnes. Exeunte itaque immundo, omnes mundi remãserunt, & cum suo mundatore mãserunt. Tale aliquid erit cùm victus à Christo trãserit hic mundus, & nemo in popu-

Psal. 63. d. 53.

Psal. 104. a. 4.

2. Tim. 3. b. 7.

Eccles. 18. a. 6.

2. Tim. 3. b. 7.

Ioan. 13. d. 31.

al. quia.

Ioan. 7. E 39.

al. illorum.

Io Christi remanebit immundus: cùm zizaniis à tritico separatis, iusti fulgebũt sicut sol in regno patris sui. Hoc futurum prævidens Dominus, & nunc significatum esse contestans, discedente Iuda tãquam zizaniis separatis, remanentibus tanquam tritico Apostolis sanctis. Nunc, inquit, clarificatus est filius hominis. Tanquam diceret, † Ecce in illa clarificatione mea quid erit, vbi malorum nullus erit, vbi bonorum nullus perit? Sicut enim non est dictum, nũc significata est clarificatio filij hominis, sed dictum est, nũc clarificatus est filius hominis: quemadmodum non est dictum, petra significabat Christum, sed petra erat Christus. Nec dictum est, bonum semen significabat filios regni, aut zizania significabant filios maligni: sed dictum est, Bonum semen hi sunt filij regni, zizania autẽ filij maligni. Sicut ergo soler loqui Scriptura, res significantes tanquam illas quæ significantur appellans, ita locutus est Dominus dicẽs, Nunc clarificatus est filius hominis: posteaquam separata inde nequissimo, & secum remantibus sanctis significata est glorificatio eius, quandò separatis iniquis manebit in æternitate cum sanctis. Cùm autẽ dixisset, nũc clarificatus est filius hominis: adiunxit, *Et Deus clarificatus est in eo.* Ipsa est enim clarificatio filij hominis, † vt Deus clarificetur in eo. Si enim non ipse in seipso, sed Deus in illo clarificatur, tunc illum Deus in se clarificat. Denique tanquam ista exponens, adiungit & dicit: *Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.* Hoc est, si Deus clarificatus est in eo, quia non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem eius qui misit illũ: & Deus clarificabit eum in semetipso, vt natura humana in qua est filius hominis, quæ à verbo æterno susceptа est, etiam immortali ætemitate donetur. *Et continuò*, inquit, *clarificabit eum.* resurrectionem scilicet suam, non sicut nostram in fine seculi, sed continuò futuram hac attestatione prædicens. Ipsa est enim clarificatio de qua Euangelista iam dixerat, quod paulo antè commemoraui, quia propterea nondum spiritus datus erat illo nouo modo in eis, quibus fuerat eo modo post resurrectionẽ credentibus dandus, quia Iesus nondum fuerat clarificatus: id est, nondum fuerat mortalitas immortalitate vestita, [& in æternã virtutem † temporalis infirmitas commutata.] Potest & de ista clarificatione dictum videri, nunc clarificatus est filius hominis: vt quod ait nunc, non ad imminentem passionem, sed ad vicinam resurrectionem pertinere credatur, tanquam fuerit factum quod erat tam proximè iam futurũ. Hodie dilectioni vestræ ista sufficerint: cùm donauerit Dominus, de consequentibus [postea] disseremus.

De eo quod dicit, Filioli, adhuc modicum vobiscum sum, quæretis me, &, sicut dixi Iudæis, quò ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo.

TRACTATVS LXIIII.

AVERTENDA est, charissimi, Dominicorum verborum ordinata connexio. Cùm enim superiùs dixisset, posteaquam Iudas egressus est, & ab illa sanctorum etiam corporali cõuersatione seiunctus est; nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo: quod siue futurum regnum significans dixit, quando mali separabuntur à bonis, siue quòd eius resurrectio tunc futura esset, id est, differenda non esset, sicut in finem seculi nostra differtur: ac deinde addidisset, Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eũ in semetipso, & continuò clarificauit eum, quòd sine vlla ambiguitate de sua resurrectione continuò futura testatus est, adiecit atque ait, *Filioli adhuc modicum vobiscum sum.* Ne putarent ergo quòd sic eum clarificaturus esset Deus, vt non eis coniungeretur vltetiùs ea cõuersatione qua in terra est: adhuc modicũ, inquit, vobiscum sum. Tanquam diceret, continuò quidem resurrectione clarificabor, nõ tamen continuò ascensurus in cælum, sed adhuc modicum vobiscum sum. Sicut enim scriptum est in Actibus apostolorum, fecit cum eis post resurrectionem quadraginta dies intrans & exiens, manducãs & bibẽs: nõ quidẽ habens esuriendi ac sitiendi egestatem, sed vsque ad ista carnis infinuãs veritatem, quæ cibandi ac potandi iam non habebat necessitatem, sed potestatem. Hos ergo quadraginta dies significauit dicendo, adhuc modicum vobiscum sum, an aliquid aliud? Potest enim & sic intelligi, adhuc modicum vobiscum sum, adhuc, sicut vos, in hac infirmitate carnis etiam ipse sum, donec scilicet moreretur atque resurgeret: quia posteaquam resurrexit, cum illis quidẽ fuit diebus, vt dictum est, quadraginta exhibitione corporalis præsentiæ, sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ. Est & alia diuina præsentia sensibus imitatis humanæ. Est & alia diuina præsentia sensibus imitatis humanæ. Est & alia diuina præsentia sensibus im

cùm in carne mortali adhuc manetur, cor sursum ponitur. De † qua morte dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Hinc fortassè dictum est, Valida est sicut mors dilectio. hac enim dilectione fit, vt in isto adhuc corruptibili corpore constituti moriamur huic seculo, & vita nostra absconditur cum Christo in Deo: imò ipsa dilectio est mors nostra seculo, & vita cum Deo. Si enim mors est quando de corpore anima exit, quomodo nō est mors quado de mundo amor noster exit? Valida est ergo sicut mors dilectio. Quid ea validius, qua vincitur mundus? Nolite itaque fratres mei putare in hoc quod ait Dominus, Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis, illud maius prætermissum esse mādatum, quo præcipitur vt diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: tanquam enim hoc prætermisso videtur dictum vt diligatis inuicem, velut hoc ad illud alterum non pertineat, quo dictum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum in his enim duobus præceptis, inquit, tota lex pendet, & prophetæ. Sed bene intelligentibus vtrunque inuenitur in singulis. Nam & qui diligit Deum, non eum potest contemnere præcipientem vt diligat proximum: & qui sanctè ac spiritaliter diligit proximū, quid in eo diligit nisi Deum? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit Dominus, sicut dilexi vos. Quid enim nisi Deum dilexit in nobis? Non quòd † habebamus, sed vt haberemus: vt perducat nos sicut paulo antè dixi, vbi sit Deus omnia in omnibus. Sic etiam medicus rectè dicitur ægros diligere. Et quid in eis nisi salutem diligit, quam cupit vtique reuocare, non morbum, quem venit expellere? Sic ergo & nos inuicem diligamus: vt quantum possumus, inuicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis † attrahamus. Hanc dilectionem nobis donat ipse qui ait, *Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.* Ad hoc ergo nos dilexit, vt & nos diligamus inuicem: hoc nobis conferens diligendo nos, vt mutua dilectione constringamur inter nos, & tam dulci vinculo connexis membris corpus tanti capitis simus. *In hoc cognoscēt, inquit, omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Tanquam diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solùm naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus pecoribúsque communis est, verumetiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui, vt ardeant: sed quoniam charitatem non habent, vt cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest. Non ergo in illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non discipuli mei: sed in hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. O sponsa Christi pulchra inter mulieres! ó dealbata ascendens, & incumbens super fratruēlem tuum! quoniam cuius lumine illustraris vt candeas, eius adiutorio fulciris ne cadas: ò quàm bene cantatur tibi in illo Cantico canticorū velut epithalamio tuo, quia charitas in deliciis tuis. Ipsa non comperdit cum impiis animam tuam: ipsa discernit causam tuam, & sicut mors valida est, & in deliciis tuis est. Quàm mirandi generis mors est, cui parum fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper in deliciis? Sed hic iam iste sermo claudatur, ab alio exordio tractāda sunt quæ sequuntur.

De eo quod sequitur, Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? usque ad id quod ait, Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

TRACTATVS LXVI.

CVM Dominus Iesus sanctā dilectionem, qua se inuicē diligerēt, discipulis cōmenderet, *Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis?* Sic vtique hoc dixit magistro discipulus, & domino seruus, tāquam sequi paratus: propterea quippe Dominus qui cius animum vidit, quare hoc interrogauerit, sic ei respondit: *Quò ego vado, non potes me modo sequi.* Tanquā diceret, Propter quod interrogas non potes modò. Non ait, non potes: sed, nō potes modò, dilationem intulit, non spem tulit: & candem spem quam nō tulit, sed potius dedit, sequēti voce firmauit, addendo atq; dicēdo, *Sequeris autē postea.* Quid festinas Petre? Nōdū te suo spiritu solidauit petra. Noli extolli præsumendo, nō potes modò: noli deiici desperando, sequeris postea. Sed adhuc ille quid dicit? *Quare te non possum sequi modo? Animā meam pro te ponam.* Quid in animo eius esset cupiditatis, videbat: quid virium, nō videbat. Voluntatem suā iactabat infirmus, sed infirmitatem valetudinem medicus. Iste promittebat, ille prænoscebat. Qui nesciebat, audebat, qui præsciebat, docebat. Quantum sibi assumpserat Petrus intuēdo quid vellet, ignorando quid posset? Quantum sibi assumperat, vt cùm veniret Dominus animā suam ponere pro amicis suis, ac per hoc & pro ipso ille hoc Domino offerre cōfideret: & nōdum pro se posita anima Christi, animā suam polliceretur se positurum esse pro Christo? *Resp. Redit ergo Iesus, Animam tuam pro me pones?* Itáne? facies pro me, quod nondum ego pro te? Animam tuam pro me pones? Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi † quid sis: *Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.* Ecce quomodo tibi cirò apparebis, qui magna loqueris, & te paruulum nescis. Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Qui † te iam putas mori posse pro me, prius viue pro te: nam timēdo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim vita est confiteri Christum, tanta mors est negare Christū. An apostolus Petrus, sicut eum quidam fatiore peruerso excusare niturtur, Christum nō negauit: quia interrogatus ab ancilla hominem [se] nescire respondit, sicut alij Euangelistæ contestantur expressiùs? Quasi verò qui hominem Christum negat, nō Christum † neget: & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Ergo qui ita confitetur Christum Deum, vt hominē neget: nō pro illo mortuus est Christus, quia secundum hominem mortuus est Christus. Qui negat hominem Christum, non reconciliatur per mediatorem Deo: vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominū homo Christus Iesus. Qui negat hominem Christū, non iustificatur: quia sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiā vnius hominis iusti cōstituentur multi. Qui negat hominē Christum: nō resurget in resurrectionem vitæ: quia per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorū. Sicut enim in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes † viuificabūtur. Per quid autem caput est Ecclesiæ, nisi per hominem, quod verbum caro factum est? Id est, Dei patris vnigenitus Deus homo factus est. Quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrum? Sed quid multis immorer, cùm ipse Dominus abstulerit omnes humanę argumētationis ambages? Nō enim ait, Nō cantabit gallus donec hominē neges: aut sicut loqui familiariore cum hominibus dignatione cōsueuit, non cātabit gallus donec filiū hominis ter neges: sed ait, donec me ter neges. Quid est, me, nisi quod erat? Et quid nisi Christus erat?

Quicquid

Quicquid ergo eius negauit, ipsum negauit, Christum negauit, Dominum Deum suū negauit: quia & ille condiscipulus eius Thomas, quando exclamauit, Dominus meus & Deus meus, non verbum, sed carnem tetigit, nō incorpoream Dei naturam, sed hominis corpus curiosis manibus contrectauit. Hominem itaque tetigit, & tamen Deum cognouit. Si ergo quod iste tetigit, hoc Petrus negauit: quod iste exclamauit, hoc Petrus offendit. Non cantabit gallus, donec ter me neges. Dicas licet, nescio hominem: dicas licet, [homo] nescio quid dicis: dicas licet, nō sum ex discipulis eius, me negabis. Si quod dubitare nefas est, Christus hoc dixit, verúmq; prædixit, proculdubiò Petrus Christum negauit. Non accusemus Christum, cùm defendimus Petrum. Peccatum agnoscat infirmitas, nam mendaciū non habet veritas. Agnouit † planè peccatum suum infirmitas Petri, prorsus agnouit: & quantum mali Christum negando cōmiserit, plorando monstrauit. Ipse suos redarguit defensores, & vnde eos conuincat, † producit lachrymas testes. Neque nos cùm ista dicimus, primum Apostolorum accusare delectat: sed hunc intuēdo admoneri nos oportet, ne homo quisquam de humanis viribus fidat. Nam quid aliud pertinuit ad doctorem saluatorémque nostrum, nisi vt nobis nequaquam de se quēquam præsumere debere, in ipso primo Apostolorum demonstraret exemplo? In anima itaque Petri contigit, quod offerebat in corpore. Non tamen pro Domino, vt temerè præsumebat, præcessit, sed aliter quàm putabat. Namq; ante mortē & resurrectionē Domini & mortuus est negādo, & reuixit plorādo. Sed mortuus est, quia superbè ipse præsumpsit: reuixit autē, quia benignè ille respexit.

De eo quod dicit, Non turbetur cor vestrum, credítis in Deum, & in me credite: vsque ad id quod ait, Quò ego vado scitis, & viam scitis.

TRACTATVS LXVII.

CAPVT XIIII.

REGENDA est nobis, fratres, ad Deum maior intentio, vt verba sancti Euangelij, quæ modò in nostris auribus sonuerunt, etiam mente capere vtcunque possimus. *Ait enim Dominus Iesus: Non turbetur cor vestrum, † Credite in Deum, & in me credite.* Ne mortem tanquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, etiam se Deum esse contestans. Credite, inquit, in Deum, & in me credite. Consequēs est enim, vt hin Deum creditis, & in me credere debeatis: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Credite in Deum, & in eum credite cui natura est, non rapina esse æqualem Deo: semetipsum enim exinaniuit, nō tamen formam Dei amittens, sed formam serui accipiens. Mortem metuitis huic formæ serui, non turbetur cor vestrum, fuscitabit illam formam Dei. Sed quid est quod sequitur, *In domo patris mei mansiones multæ sunt,* nisi quia & sibi metuebant? Vnde audire debuerunt, nō turbetur cor vestrum. Quis enim eorum non metueret, cùm Petro dictum esset fidentiori atque promptiori, nō cantabit gallus donec ter me neges? Tanquam ergo essent ab illo petituri, meritò turbabātur: sed cùm audiūt, In domo patris mei mansiones multæ sunt: *Si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum:* à perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam post periculā tentationum se apud Deum cum Christo esse mansuros. Quia etsi alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio iustior, alius alio sanctior, in domo patris mei mansiones multę sunt. Nullus eorum alienabitur ab illa domo, vbi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus, quē paterfamiliās eis qui operati sunt in vinea, iubet dari omnibus, non in eo discernens qui minus & qui amplius laborarunt: quo vtique denario vita significatur æterna, vbi amplius alio nemo viuit, quoniam † viuendi non est diuersa in æternitate mensura. Sed multæ māsiones, diuersas meritorum in vna vita æterna significāt dignitates. Alia est enim gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum: stella enim ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Tanquam stellæ sancti diuersas mansiones, † diuersas claritates, tanquam in cælo fortiūtur in regno, sed propter vnum denarium nullus separatur à regno: atque ita Deus erit omnia in omnibus, vt quoniam Deus charitas est, per charitatem fiat, vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisq; etiam ipse habet, cùm amat in altero quod ipse non habet. Nō erit itaq; aliqua inuidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus vnitas charitatis. Proinde respuendi sunt à corde Christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cælorū erit aliquid, vbi maneant beati innocentes, qui sine baptismo ex hac vita emigrarunt: quia sine illo in regnum cælorum intrare non † potuerunt. Hæc fides non est fides: quoniam non est vera & catholica fides. Itáne tandem stulti homines, & carnalibus cogitationibus excęcati, cùm reprobandi essetis, si mansionem nō dico Petri & Pauli vel cuiuslibet Apostolorum, sed cuiuscunq; paruuli baptizati à regno cælorum separaretis: non vos putatis esse reprobandos, qui domum Dei patris inde separatis? Non enim ait Dominus, in vniuerso mundo, aut in vniuersa creatura, aut in vita vel beatitudine sempiterna mansiones multæ sunt: sed, in domo, inquit, patris mei mansiones multæ sunt. Nónne ista est domus vbi ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam æternā in cælis? Nónne ita est domus de qua cantamus Dominō, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorū laudabunt te? Ergo ne vos non domum cuiusque baptizati fratris, sed domum ipsius Dei patris, cui omnes fratres dicimus, Pater noster qui es in cælis, à regno separare curabimus, aut eam sic diuidere audebitis: vt aliquæ mansiones eius sint in regno cælorum, aliquæ autem extra regnum cælorum? Absit, absit, vt qui volunt habitare in regno cælorum, in hac stultitia velint habitare vobiscū: absit, inquam, vt cùm omnis domus regnantium filiorū non sit alibi nisi in regno, ipsius regiæ domus pars aliqua non sit in regno. *Et si abiero, inquit, & præparauero vobis locum: iterum veniō & accipiā vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viā scitis.* O Domine Iesu, quomodo vadis parare locum, si iam multæ mansiones sunt in domo patris tui, vbi tecum habitabunt tui? Aut si accipis eos ad teipsum, quomodo iterum venis qui nō recedis? Ista charissimi si breuiter explicare conemur, quantum videtur hodierno satis esse sermoni, coarctata vtique non clarebunt, & erit ipsa breuitas altera obscuritas: proinde hoc debitum differamus, quod opportunius vobis patrefamiliās nostro largiente reddamus.

De eadem lectione.

TRACTATVS LXVIII.

DEBERI vobis, fratres charissimi, iámque esse reddēdum, quod distuleramus, agnoscimus, quomodo intelligi possint non esse inter se ista duo cōtraria, quòd cùm dixisset Dominus, *In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.* vbi satis oftendit ideo se hoc illis dixisse, quia iam ibi sunt mansiones multæ, & nō est opus aliquam præparare: tursus dicit, *Et si abiero & præparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum & vos sitis.* Quomodo vadit, & parat locum,

si iam multæ mansiones sunt? Si quo minus, dixissem, vado parare. Aut si adhuc parandus est, cur non meritò dixisset, vado parare? An istæ mansiones & sunt, & parandæ sunt? Si quo minus enim essent, dixisset, vado parare. Et tamen quia ita sunt vt parandæ sint, non eas vadit parare sicut sunt: sed si abierit & parauerit sicut futuræ sunt, iterum veniens accipiet suos ad seipsum, vt vbi est ipse, sint etiam ipsi. Quomodo ergo mãsiones in domo patris non aliæ, sed ipsæ, & sine dubio iam sunt sicut parandæ non sunt, & nondum sunt sicut parandæ sunt?

De pœnit. dist. 4. c. In domo. Quomodo putamus, nisi quomodo etiã Propheta prædicat Deum, quia fecit quæ futura sunt? Non enim ait, qui facturus est quæ futura sunt: sed, qui fecit quæ futura sunt. Ergo & fecit ea, & facturus est ea. Nã neq; facta sunt, si ipse non fecit: neque futura sunt, si ipse non fecerit. Fecit ergo ea prædestinando, facturus est operando. Sicut discipulos quando elegerit, satis indicat Euangelium, tunc vtiq; quando eos vocauit: & tamen ait Apostolus, Elegit nos ante mundi constitutionẽ, prædestinando vtiq;, non vocando. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Elegit prædestinando ante mundi cõstitutionẽ, elegit vocãdo ante mundi consummationẽ. Sic & mansiones præparauit & præparat, nec alias, sed quas præparauit, has præparat, qui fecit quæ futura sunt. Quas præparauit prædestinando, præparat operando. Iã ergo sunt in prædestinatione: si quo minus, dixisset, ibo & præparabo, id est, prædestinabo. Sed quia nondum sunt in operatione, & si abiero, inquit, & præparauero vobis locũ, iterum † veniam & accipiã vos ad meipsum. Parat autẽ quodãmodo mansiones, mãsionibus parando mãsores. Quippe cùm dixerit, in domo patris mei mansiones multæ sunt, quid putabimus esse domũ Dei, nisi templum Dei? Quid autem sit, interrogetur Apostolus: & respondeat, Templũ enim Dei sanctũ est, quod estis vos. Hoc est etiam regnum Dei, quod filius traditurus est patri: vnde dicit † idem Apostolus, Initiũ Christus, deinde qui sunt Christi in præsentia eius. Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & patri: id est, quos redemit sanguine suo, tradiderit contẽplando etiam patri suo. Hoc est regnũ cælorũ, de quo dicitur, Simile est regnum cælorũ homini seminãti bonum semẽ in agro suo. Bonum autem semen, hi sunt filij regni: qui etsi nũc habent permixta zizania, mittet in fine rex ipse angelos suos, & colligẽt de regno eius omnia scandala. Tunc iusti fulgebunt sicut sol, in regno patris sui. Regnũ fulgebit in regno, cùm † regnum venerit in regnũ: quod nunc oramus, & dicimus, Veniat regnum tuum. Nunc ergo iam regnũ vocatur, sed adhuc conuocatur: si enim regnum non vocaretur, colligent de regno eius omnia scandala, non diceretur. Sed nõdum regnat hoc regnũ. Proinde sic iam est regnum, vt cùm de illo collecta fuerint omnia scãdala, tunc perueniat ad regnum: vt non solùm regni nomen, sed etiam regnandi habeat potestatem. Huic quippe regno ad dexteram stanti, in fine dicetur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum: id est, qui regnũ eratis & non regnabatis, venite, regnate: vt quod in spe fueratis, etiam in re esse possitis. Hæc ergo domus Dei, hoc templũ Dei, hoc regnum Dei, regnũq; cælorũ adhuc ædificatur, [adhuc fabricatur,] adhuc paratur, adhuc congregatur. In illo erunt mansiones, sicut eas adhuc parat Dominus: in illo iam sunt sicut prædestinauit iam Dominus. Sed quid est quòd vt præpararet abiit, cùm profecto nosipsos præpararet, quod non faciet si reliquerit? Agnosco Domine vt possum: nimirum illud significas, quia vt parentur istæ mansiones, viuere debet iustus ex fide. Qui enim à Domino peregrinatur, opus habet ex fide viuere, quia per hãc ad speciem contemplandam paratur. Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt: & fides mundat corda eorum. Illud in Euãgelio, hoc in Apostolorum actibus legitur. Fides autẽ qua eorum qui Deũ viũri sunt, quãdiu peregrinantur, corda mundantur, quod non videt credit: nã si vides, non est fides. Credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium. Eat ergo Dominus & paret locum; eat ne videatur, lateat vt credatur. Tũc enim locus paratur, si ex fide viuatur. Creditus desideretur, vt desideratus habeatur: desiderium dilectionis, præparatio est mansionis. Ita Domine para quod paras, nos enim tibi paras, & te nobis paras: quoniam locum paras, & tibi in nobis, & in te nobis. Tu enim dixisti, Manete in me, & ego in vobis. Quantũ quisq; fuerit particeps tui, alius minus, alius amplius, hæc erit diuersitas præmiorũ pro diuersitate meritorũ: hæc erit multitudo mansionum pro disparilitate mansorum: sed tamen omnium in æternitate viuentũ, & sine fine beatorũ. Quid est quòd vadis? Quid est quòd venis? Si te ibi bene intelligo, nec vnde vadis, nec vnde venis, recedis: vadis latẽdo, venis apparendo. Sed nisi maneas regẽdo, vt proficiamus bene viuendo: quomodo parabitur locus, vbi possimus manere perfruẽdo? Hæc de verbis quæ recitata sunt Euangelicis, satis dicta sint, quousque ait Dominus: Iterum venio, & † accipiam vos ad meipsum. Quid autẽ sit quod sequitur, vt vbi ego sum, & vos sitis. *Et quò ego vado scitis, & viam scitis.* post interrogationẽ quæ sequitur à discipulis facta, tãquam per eos & nos interrogemus: meliùs audiemus: opportuniùsq; tractabimus.

De eo quod dicit ei Thomas, Domine, nescimus quo vadis: vsque ad id quod ait, Nemo venit ad patrem nisi per me.

TRACTATVS LXIX.

VNC est, dilectissimi, vt quãtum valemus, intelligamus de verbis Domini posterioribus priora, & consequentibus præcedentia in eo quod audistis apostolo Thomæ interrogãti esse responsum. Dixerat enim superiùs Dominꝰ cùm de mãsionibus loqueretur, quas & esse dixit in domo patris sui, & ire se vt præpararet eas, vbi intelleximus & esse iam mansiones ipsas in prædestinatione, & præparari eas, cùm eorum qui ibi mansuri sunt per fidem corda mundãtur, quoniam ipsa Dei domus ipsi sunt. Et quid est aliud manere in domo Dei, quàm esse in populo Dei, cùm idẽ populus est in Deo, & Deus in eo? Hoc vt præpararet, Dominus abiit: vt credendo in eum qui non videtur, ea quæ in specie futura est, nunc per fidem mãsio præparetur. Propter hoc ergo dixerat: Et si abiero & præparauero vobis locum, iterum venio & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viam scitis. Ad hæc: *Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis. Et quomodo possumus viam scire?* Vtrunque illos Dominus dixerat scire, vtrunq; dicit iste nescire: & locũ quò itur, & viam quà itur. Sed nescit ille mẽtiri: ergo isti sciebãt, & scire se nesciebant. Conuincat eos iam scire, quod se putabant ad hucusq; nescire. *Dicit ei Iesus: Ego sum via, et veritas, & vita.* Quid est, fratres? Ecce audiuimus discipulũ interrogantẽ, audiuimus & magistrum docentẽ: & nondum capimus etiam post vocẽ sonantem sententiã latitantem. Sed quid nõ possumus capere? Nũquid poterant ei dicere Apostoli eius cum quibus loquebatur, nescimus re? Proinde si eum sciebant, & via ipse est, viã sciebant: si eum sciebãt, & veritas ipse est, veritatẽ sciebant: si eum sciebãt, & vita ipsa est, vitam sciebant. Ecce scire conuicti sunt, quod se scire nesciebãt. Quid igitur & nos in isto sermone nõ cepim⁹? Quid putatis, fratres mei, nisi quia dixit, & quò vado scitis, & viã scitis? Et ecce cognouimus quòd sciebant viã, quia sciebant ipsum qui est via: sed via est qua itur. Nunquid via est & quò itur? vtrum que autem illos dixerat scire, & quò vadit, & viam: opus ergo erat, vt diceret, ego sum via, vt ostẽderet eos qui eum scirent, viam scire quam putauerant se nescire. Quid autem opus erat vt diceret, ego sum via & veritas & vita: cùm via cognita qua iret, restaret nosse quò iret: nisi quia ibat ad veritatem, ibat ad vitam? Ibat ergo ad ipsum, per ipsum. Et nos quò imus, nisi ad ipsum? Et quà imus, nisi per ipsum? Ipse igitur ad ipsum per ipsum, nos ad ipsum per ipsum, imò verò & ad patrem & ipse & nos: nam & de ipso alibi dicit, Ad patrẽ vado. Et hoc loco propter nos: *Nemo*, inquit, *venit ad patrẽ, nisi per me.* Ac per hoc & ipse per ipsum, & ad ipsum & ad patrem, & nos per ipsum & ad ipsum & ad patrem. Quis hęc capit, nisi qui spiritaliter sapit? Et quãtum est quod hic capit, etiam qui spiritaliter sapit? Fratres, quid à me ista vobis vultis exponi? Cogitate quàm excelsa sint. Videtis quid sim, video quid sitis: in omnibus nobis corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum † multa cogitãtem. Putamúsne possumus dicere, Ad te leuaui animam meam, qui habitas in cælo? Sed sub tanto pondere vbi ingemiscimus grauati, quomodo leuabo animam meã, nisi mecum leuet qui possuit pro me suam? Dicam ergo quod possum, capiat vestrum qui potest. Quo donante dico, eo donante capit qui capit: & eo donante credit qui nondum capit. Nisi enim crediderit is, inquit Propheta, nõ intelligetis. Dic mihi Domine meus, quid dicam seruis tuis conseruis meis? Thomas apostolus vt te interrogaret, habuit te ante se: nec tamẽ intelligeret te, nisi haberet in se. Ego interrogo te, quia te scio esse super me. Interrogo autem inquantum possum super me effundere animam meam, vbi non sonantem & tamen docentem audiam te. Dic mihi obsecro: Quomodo vadis ad te? Nunquidnam vt venires ad nos, reliqueras te: maximè quia nõ à teipso venisti, sed patet te misisse? Scio quidem quòd te exinanisti, sed quia formam serui accepisti, non quia formam Dei vel ad quam redires dimisisti, vel quam reciperes amisisti: & tamen venisti, & non solùm vsque ad carnales oculos, verumetiam vsque ad manus hominum peruenisti. Quomodo, nisi in carne? Per hanc venisti manens vbi eras, per hanc redisti non relinquens quò veneras. Si ergo per hanc venisti & redisti: per hanc proculdubio non solùm nobis es qua veniremus ad te, verumetiam tibi qua venires & redires via fuisti. Cùm verò ad vitam, quod es ipse, isti, eandem profectò carnem tuam de morte ad vitã duxisti. Aliud quippe Dei verbum est, aliud homo: sed verbum caro factum est, id est homo. Non itaque alia verbi, alia est hominis persona, quoniã vtrunq; est Christus vna persona, ac per hoc quemadmodum caro cùm mortua est, Christus mortuus est, & cùm caro sepulta est, Christus sepultus est: (sic enim corde credimus ad iustitiam, sic ore confessionem facimus ad salutem) ita cùm caro à morte venit ad vitam, Christus venit ad vitam. Et quia verbũ Dei Christus est, Christus est vita. Ita miro quodam & ineffabili modo, qui nũquam dimisit vel amisit seipsum, venit ad seipsum. Venerat autem, vt dictũ est, per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: Deus enim verax, omnis autem homo mendax. Cùm itaque ab hominibus abstulit, atque illuc vbi nemo mẽtitur, carnem suam leuauit: idem ipse, quia verbum caro factum est, per semetipsum, id est, per carnem, ad veritatem, quod est ipse remeauit. Quam quidem veritatem, quamuis inter mendaces & in morte seruauit: aliquando enim Christus fuit mortuus, sed nũquam fuit falsus. Accipite quamuis diuersum & lõgè impar exemplum, tamen vtcunque ad intelligendum Deum, ex his quæ propiùs subiecta sunt Deo. Ecce ego ipse, quantum attinet ad animũ meum, cùm hoc sim quod estis & vos, si taceo, apud meipsũ sũ: si autẽ loquor vobis quod intelligatis, quodãmodo ad vos procedo, nec me relinquo, sed & ad vos accedo & nõ recedo vnde procedo. Cùm autẽ tacueto, quodãmodo ad me redeo: & quodãmodo vobiscũ maneo, si tenueritis quod audistis in sermone quem dico. Si hoc potest imago quam fecit Deus, quid potest nõ à Deo facta, sed ex Deo nata imago Dei Deus: cui⁹ illud † per quod ad nos egressus est, & in quo à nobis regressus est, corpus non sicut meus elapsus est fonsus, sed manet ibi vbi iã non moritur, & mors ei vltrà nõ dominabitur? Multa de his Euãgelicis verbis adhuc dici fortasse poterant & debebant: sed non sunt corda vestra spiritalibus cibis quamlibet suauibus oneranda, maximè quia spiritus promptus est, caro autẽ infirma.

De eo quod ait, Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis: vsque ad id quod ait, Non credis quia ego in patre, & pater in me est?

TRACTATVS LXX.

VERBA sancti Euangelij, fratres, ita rectè intelliguntur, si cum superioribus reperiũtur habere concordiam: conuenire enim debent præcedentia consequẽtibus, quãdo veritas loquitur. Superiùs dixerat Dominus: Et si abiero & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis: deinde addiderat, Et quò ego vado scitis, & viã scitis: nihilque aliud ostendit esse quod dixit, nisi quia ipsum sciebant. Quid ergo esset ire ad seipsum per seipsum, quod etiam discipulis præstat vt eãt ad ipsum per ipsum, vt potuimus pristino sermone iã diximus. Quod itaque ait, Vt vbi ego sum, & vos sitis: vbi erãt futuri nisi in ipso? Ac per hoc est etiam ipse in seipso, & ideo ibi illi vbi & ipse, id est, in ipso. Ipse est igitur vita æterna in qua futuri sumus, cùm acceperit nos ad se: & ipsa vita æterna quod ipse est in ipso est, vt vbi est ipse, & nos simus: hoc est, in ipso. Sicut enim habet pater vitam in semetipso, & vtique non aliud est vita quam habet, nisi quod est ipse qui hanc habet: sic dedit filio habere vitam in semetipso, cùm ipse sit eadem vita quam habet in semetipso. Nũquid autem nos vita quod est ipse, hoc erimus: cùm in illa vita, hoc est in ipso esse cœperimus? Non vtique, quia ipse existendo vita habet vitam, & ipse est quod habet, & quod vita est in ipso, ipse est in seipso: nos autem non ipsa vita, sed ipsius vitæ participes sumus, atque ita ibi erimus, vt in nobis ipsis non quod ipse est esse possimus, sed nosipsi non vita, ipsum habeamus vitam qui seipsum habet vitam, eo quòd ipse sit vita. Denique ipse & in seipso est immutabiliter, & in patre inseparabiliter, nos verò cùm in nobisipsis esse voluissemus, ad nosipsos turbati sumus. Vnde illa vox est: Ad meipsum turbata est anima mea: atque in detecius commutati, neque id quod fuimus, manere potuimus. Cùm autem per ipsum venimus ad patrem, sicut ait: Nemo venit ad patrem nisi per me: manẽtes in illo, nec à patre nos quisquam poterit separare, nec ab illo. Connectens itaque consequentia præcedentibus: *Si cognouistis me*, inquit, *& patrẽ meum vtique cognouistis.* Hoc est quod ait, Nemo venit ad patrẽ nisi per me. Deinde subiungit, *Et amodo cognoscetis eũ, & vidistis eũ.* Sed Philippus vnus ex Apostolis, quid audierit non intelligẽs, *Domine*, inquit, *ostẽde nobis patrẽ, & sufficit nobis.* Cui Dominus, *Tanto*, inquit, *tempore vobiscum sum, & non cognouistis me Philippe? Qui videt me, videt & patrem.* Ecce increpat quòd tanto tempore cum ipsis erat, & non cognoscebatur. Nónne ipse dixerat, & quò ego vado scitis, & viam scitis: & se nescire dicentes, eos † hoc scire

qui

Act. 15. 9.

Ephes. 1. v. 4. Rom. 8. f 30.

al. venio.

al. Quæ. 1. Cor. 3. d. 17.

al. iterum. 1. Cor. 15. c. 23.

Matth. 13. c. 38.

al. regno venire regnum. Matt. 6. b. 10.

Matth. 25. d. 34.

2. Cor. 5. a. 6. Matth. 5. a. 8.

Ioan. 16. b. 20.

Ioan. 14. d. 4.

Ioan. 14. b. 1.

Rom. 10. c. 10.

Rom. 8. a. 4. Philip. 1. c. 21.

al. quo ad mi.

Rom. 6. b. 9.

Matth. 26. d. 41.

Ioan. 14. a. 9.

Ibid. a. 9.

al. hoc.

conuicerat,addendo atque dicendo:Ego sum via,veri- A
tas & vita? Quomodo nunc dicit,Tãto tempore vobis-
cum sum,& non cognouistis me , cùm profectò & quò
iret,& viam scirent ,non ob aliud nisi quod ipsum vtiq;
scirent:Sed facilè ista soluitur quæstio,si dicamus quòd
eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebant , atque in
his qui nesciebant & Philippus erat,vt quod ait, & quò
vado scitis, & viam scitis , illis dixisse intelligatur qui
sciebant, non Philippo cui dictum est , Tanto tempore
vobiscum sum,& non cognouistis me Philippe? His ergo
qui filium iam nouerãt , etiam illud de patre dictum
est,& amodò cognoscetis eum & vidistis eum : dictum
est enim propter omnimòdam similitudinem , quæ illi
cum patre est,vt ideo amodò dicerentur nosse patrem,
quia nouerant similem filium. Ergo iam sciebãt filium,
etsi non omnes,certè quidam eorum quibus dicitur:Et
quò vado scitis,& viam scitis:ipse est enim via. Sed pa-
trem nesciebant,ideo audiunt:Si cognouistis me,& pa-
al.cognouisse-tis. trem meum † cognouistis. Per me vtique & illum. Alius B
enim ego sum,alius ille. Sed ne putarent dissimilem : &
amodò,inquit,cognoscetis eum,& vidistis eum. Vide-
rũt enim eius simillimum filium, sed admonendi fuerãt
talem esse etiam patrem,quem nondum videbant,qua-
lis est filius quẽ videbant. Et ad hoc valet quod postea
Philippo dicitur, *Qui videt me,videt & patrem.* Nõ quòd
ipse esset pater & filius, quod in Sabellianis, qui voca-
tur etiã Patripassiani,catholica fides damnat : sed quòd
tam similes sint pater & filius,vt qui vnum nouerit,am-
bos nouerit. Solemus enim de simillimis duobus ita lo-
qui eis qui vnum illorum vident, & qualis sit alius volũt
nosse:vt dicamus, Vidistis istum,illum vidistis. Sic ergo
dictum est,qui me videt,videt & patrem:non vtique vt
ipse sit pater qui filius , sed quòd à patris similitudine in
nullo prorsus discrepet filius. Nam nisi duo essent pater
& filius,non dictum esset,Si cognouistis me, & patrem
al.cognosce-tis. meum † cognouistis. Vtiq; enim,quia ñemo, inquit,ve-
nit ad patrẽ nisi per me:si cognouistis me, & patrẽ meũ C
cognouistis , quoniam ego per quem venitur ad patrẽ,
perducam vos ad eum , vt ipsum etiã cognoscatis. Sed
quoniã illi sum omnino simillimus,amodò cognoscetis
eum cùm cognoscitis me:& vidistis eum , si oculis cor-
dis vidistis me. Quid ergo est quod dicis Philippe,ostẽ-
de nobis patrem,& sufficit nobis? Tanto, inquit,tẽpore
vobiscũ sum,& nõ cognouistis me,Philippe? Qui videt
me, videt & patrẽ. Quòd si ad te multum est hoc vide-
re,saltẽ quod non vides hoc crede. *Quomodo enim dicis,*
inquit,*ostende nobis patrem?* Si me vidisti qui omnimodo
similis sum, vidisti illum cui similis sum. Quòd si videre
non potes , non saltem credis quia ego in patre & pater
in me est? Poterat hîc dicere Philippus : Video quidem
te, & credo [te] simillimum esse patri ; sed nunquid ar-
guendus & obiurgandus est,qui cùm similem videt, et-
iam illum cui similis est vult videre? Similem quidẽ no-
ui,sed adhuc alterum sine altero noui:non mihi sufficit,
nisi & illum cui est iste similis nouerim. Ostende itaque
nobis patrem,& sufficit nobis. Sed ideo magister disci-
pulum arguebat,quoniam cor postulantis videbat. Tã-
quã enim melior esset pater q̃ filius , ita Philippus patrẽ
nosse cupiebat:& ideo nec filiũ sciebat, quo melius esse
aliquid credebat. Ad hũc sensum corrigendum dictum
est, Qui videt me, videt & patrem. Quomodo tu dicis,
ostende nobis patrem? Video quomodo tu dicas. Non
alterum quæris videre similem,sed illum putas esse me-
liorem. Ioan.14. a.10. *Non credis,quia ego in patre & pater in me est?* Cur
in similibus distantiã cupis cernere? Cur inseparabiles
separatim desideras nosse? Deinde nõ ad solũ Philippũ,
sed ad eos pluraliter loquitur,quæ non sunt in angustias
coarctanda , vt adiuuante ipso diligentiùs exponantur.

De eo quod dicit, Verbũ quæ ego loquor vobis , à meipso non loquor : vsque ad id quod ait , si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam.

TRACTATVS LXXI.

VDITE auribus , accipite mentibus dile-
ctissimi,loquentibus quidẽ nobis, sed ipso
docente qui nõ recedit à nobis. Dominus
dicit , quod modò cùm legeretur auditis,
Verba quæ ego loquor vobis, à meipso nũ loquor: Ibidem.
pater autem in me manens , ipse facit opera. Ergo & verba
opera sunt? Planè ita est. Nam profectò qui proximum
loquendo ędificat,bonum opus operatur. Sed quid est,
à meipso non loquor, nisi à meipso nõ sum qui loquor?
Ei quippe tribuit quod facit , de quo est ipse qui fa-
cit:pater enim Deus non est de aliquo, filius autẽ Deus
est quidem patri æqualis , sed de patre Deo. Ideo ille
Deus,sed non de Deo:& lumen,sed non de lumine:iste
verò Deus de Deo, lumen de lumine. Nam in his dua-
bus sententiis,vna qua dictum est,nõ à meipso loquor ;
alia qua dictum est,pater autem in me manens ipse facit
opera:insinuatis tenentes , diuersi nobis aduersantur hæ-
retici : qui non ex vna parte, sed in contraria conantes,
à via veritatis exorbitant. Arriani quippe dicunt , ecce
inæqualis est patri filius , à seipso non loquitur : dicunt
Sabelliani cõtrà,id est, Patripassiani,ecce qui pater est,
ipse & filius. Quid enim est,pater in me manens,ipse fa-
cit opera:nisi in me maneo ego qui facio? Contraria di-
citis:sed non eo modo sicut est falsum cõtrarium vero,
sed sicut sunt inter se duo falsa contraria. Errando in di-
uersa istis, in medio est via quam reliquistis. Inter vos-
pros lõgiore interuallo separati estis, q̃ ab ipsa via cuius
desertores estis. Vos hinc,vos autẽ illinc:huc venite,al-
teri ad alteros transire nolite:sed hinc atq; illinc ad nos
veniendo , inuicem vos inuenite. Sabelliani agnoscite
quẽ prætermittitis:Arriani, æquate quẽ subditis , & in
via vera nobiscũ ambulabitis : est enim quod inuicẽ ex
vobis alteri ex alteris admoneri vtrique debeatis. Audi
Sabelliane:Vsqueadeò nõ ipse pater, sed alter est filius,
vt eum Arianus inæqualẽ asserat patri. Audi Arriane:
Vsqueadeò filius æqualis est patri,vt Sabellianus eundẽ
esse dicat & patrem. Tu adde quẽ tollis,tu adimple quẽ
minuis,& nobiscũ ambo † consistitis : quia nec tu tollis, Manusc.
nec tu minuis eũ qui & alter est à patre, vt cõuincas Sa- tollis.
bellianum,& equalis[est]patri,vt conuincas Arrianum.
Vtrisq; enim clamat : Ego & pater vnum sumus. Quod Ioan.10.
ait,vnum, audiant Arriani: quod ait,sumus,audiant Sa- 30.
belliani : & nec illi æqualem , nec illi alterum negando
sint vani. Si ergo quoniam dixit,verba quæ ego loquor
vobis, à meipso non loquor,propterea putatur ſvsque- al.ſed
adeò imparis potestatis, vt nõ quod ipse vult faciat:au- tamquã
diatur quod dixit,Sicut pater suscitat mortuos & viui- Ioã.5.21.
ficat,sic & filius quos vult viuificat. Item si quoniam di-
xit, Pater in me manens ipse facit opera, propterea pu-
tarur non alius esse pater,alius ipse:audiatur quod dixit,
D Quæcunque pater facit,hæc & filius similiter facit,† vt al.&
intelligatur nõ bis vnus,sed duo vnum. Verùm quia sic
æqualis [est]alter alteri,vt tamen alter [sit] ex altero,id-
eo non loquitur à semetipso,quia non est à seipso:& id-
eo pater in illo manens facit opera ipse , quia per quẽ &
cum quo facit , non est nisi ab ipso. Denique adiungit
& dicit : *Non creditis quia ego in patre , & pater in me est?* Ioan.14.
Alioquin propter opera ipsa credite. Antea solus Philip- a.11.
pus arguebatur , nunc autem non ibi eum solum fuisse
qui esset arguendus ostenditur : Propter opera, inquit,
ipsa credite, quia ego in patre & pater in me est : neque
enim si separati essemus, inseparabiliter operari vlla ra-
tione possemus. Sed quid est quod sequitur, *Amen a-*
men dico vobis , qui credit in me , opera quæ ego facio , & ipse
faciet,

faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Et A
quæcunque petieritis in nomine meo, hæc faciam, vt glorifice-
tur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo,† hoc faciã?
Ergo & illa maiora opera seipsum facturum esse promi- 1.Ioã.
sit. Non se extollat seruus supra dominum, nec discipu- Ioan.13.
lus supra magistrum. Maiora quàm ipse fecit,dicit[eos] b.16.
esse facturos,sed in eis vel per eos se faciente , non ipsis al.ſcit.
tanquam ex seipsis,ei quippe cantatur [in psalmo :] Di- Psalm.17.
ligam te Domine virtus mea. Sed quæ sunt tandem ista a.2.
maiora? An fortè quòd ægros ipsis transeuntibus,etiam
Act.5.15. eorum vmbra sanabat? Maius est enim vt sanet vmbra
quàm fimbria. Illud per se [fecit,] hoc per ipsos , sed ta-
men vtrunque ipse. Veruntamen quando ista dicebat,
verborum suorum opera commendabat:sic enim dixe-
rat,Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso nõ loquor:
Pater autem in me manens,ipse facit opera. Quæ opera
tunc dicebat,nisi verba quæ loquebatur? Audiebant &
credebant illi , & eorumdem verborum fructus erat fi-
des illorum. Veruntamen cuangelizantibus discipulis, B
non tam pauci quàm illi erãt,sed gentes etiam credide-
runt. Hæc sunt sine dubitatione maiora. Nec tamen ait,
Maiora horum facietis,vt solos apostolos ea putaremus
esse facturos:sed qui credit in me,inquit,opera quæ ego
facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Itáne qui-
cunque credit in Christum,facit quæ Christus, vel ma-
iora quàm Christus? Non prætereũter ista tractãda sunt,
nec debent festinatione præcipitari , sed ea cogit con-
cludendus iam sermo iste differri.

De eadem lectione.

TRACTATVS LXXII.

VID sibi velit,& quomodo accipiendum
sit quod Dominus ait , *Qui credit in me, o-*
pera quæ ego facio & ipse faciet. non est facile
cõprehendere : & cùm hoc ad intelligen-
dum difficillimum sit,adiecit aliud difficili-
lius , *Et maiora horum faciet.* Quid est hoc? Qui faceret
opera quę Christus fecit,non inueniebamus:qui etiam C
Ibidem. Matth.9. c.10. & c. 14.d.16. maiora faciet, inuenturi sumus ? Sed dixeramus sermo-
ne pristino, quia maius fuit vmbræ sue trãsitu quod di-
scipuli fecerunt, quàm fimbriæ sue tactu, quod ipse Do-
minus fecit † sanari languentes. Et quia plures Aposto-
al.sanare. lis , quàm ipso per os proprium prædicante Domino
Ioan.13. crediderunt, vt hæc viderentur opera intelligenda esse
b.16. maiora : non quo maior esset magistro discipulus , vel
domino seruus, vel adoptat⁹ vnigenito, vel homo Deo:
sed quod per illos ipse dignaretur eadem maiora face-
Io.15.a.5. re, qui dicit illis alio loco:Sine me nihil potestis facere.
Ipse quippe, vt alia omittam , quæ sunt innumerabilia,
sine ipsis fecit eos, sine ipsis fecit hunc mundum: & quia
homo etiam ipse fieri dignatus est , sine ipsis fecit & fei-
psum. Quid autem illi sine ipso nisi peccatum? Denique
& hîc id quod de hac re poterat nos mouere , mox abs-
tulit : cùm enim dixisset, Qui credit in me, opera quæ
ego facio & ipse faciet , & maiora horum faciet: contì-
nuo secutus adiunxit, *Quia ego ad patrem vado , & quæ-* D
cunque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Qui dixerat
faciet , pòst ait faciam. Tanquam diceret : Non vobis
impossibile hoc videatur : non enim poterit esse maior
me qui credit in me,sed ego facturus sum & tunc maio-
ra q̃ nunc. Maiora per eum qui credit in me, q̃ præter e-
um per me:ego tamen ipse præter eum, ego ipse per eũ.
Sed quando præter eum, non faciet ipse : quãdo autem
per eũ,quamuis non per semetipsum, faciet & ipse. Por-
rò autem maiora facere per eum quàm præter eum, nõ
Psal.25. a.12. est defectio , sed dignatio. Quid enim retribuant servi
Domino,pro omnibus quæ retribuit eis? Quandoquidem inter cætera bona etiam hoc eis donare dignatus
est,vt maiora faceret per illos quàm præter illos. Nón-

ne ab ore illius dies ille tristis abscessit,† qui vitæ æter- al.quando.
næ consiliũ quæsiuit ? Audiuit,abiecit. Et tamen postea Matth.19.
quod ab illo auditũ non fecit vnus, fecerunt multi, cùm c.22.
loqueretur per discipulos magister bonus:cõtemptibi-
lis ei qué diuitẽ per seipsum monuit , amabilis eis quos
ex diuitibus pauperes , per [discipulos,] pauperes fecit.
Ecce maiora fecit prædicatus à credentibus , quàm lo-
cutus audientibus. Verùm hoc adhuc mouet,quòd hęc
maiora per apostolos fecit. Non autem ipsos tantùm fi-
gnificans ait:Opera quę ego facio & vos facietis, & ma-
iora horum facietis:sed omnes ad suam familiam perti-
nẽtes intelligi volẽs, Qui credit in me, inquit, opera quę
ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Si ergo
qui credit faciet,nõ credit vtiq; qui nõ facit: sicuti est,
Qui diligit me , mandata mea custodit , vnde profectò
qui nõ custodit,nõ diligit. Item alio loco, Qui audit, in-
quit, verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro pru- Matth.7.
denti, qui † ædificauit domum suam supra petram. Qui d.24.
audit & non facit, similis erit viro stulto qui ædificauit al.ædificat.
ergo non est similis huic viro prudẽti, proculdubio aut B
verba hæc audit & nõ facit, aut omnino nec audit. Qui
credit, inquit, in me, licet moriatur, viuet : qui ergo non Ioan 11.
viuet, non vtique credit. Tale etiam hoc est, qui credit c.25.
in me, faciet:non vtique credit qui non facit. Quid est
hoc, fratres? Nunquid inter credentes in Christum non
est computandus , qui non fecerit opera maiora quàm
Christus? Durum est,absurdum est, ferri non potest:nõ
toleratur nisi intelligatur. Apostolum igitur audiamus:
Credenti, inquit, in eum qui iustificat impium, deputa-
tur fides eius ad iustitiam. In hoc opere † facimus opera Rom.4.
Christi, quia & ipsum credere in † Christo, op⁹ est Chri- a.5.
sti. Hoc operatur in nobis, non vtique sine nobis. Audi al.faciamus.
ergo iam, & intellige : Qui credit in me, opera quæ ego al.Christi.
facio & ipse faciet:prius ego facio, deinde & ipse faciet,
quia facio vt faciat. Quæ opera nisi vt ex impio iustus
fiat? Et maiora horũ facient. Quorũ obsecro? Nũquid nã
omnium operum Christi maiora facit , qui cum timore Philip.2.
& tremore suã ipsius salutẽ operatur? Quod vtiq; in illo, b.12.
sed non sine illo Christus operatur. Prorsus maius hoc
esse dixerim, quàm est cælũ & terra, & quęcunq; cernũ-
tur in cælo & in terra. Et cælum enim & terra transibit: Matth.24.
prædestinatorũ autẽ, id est,eorum quos præscit,salus & c.35.
iustificatio permanebit. In illis tantùm opera Dei, in his
autem etiã est imago Dei. Sed & in cęlis, sedes, domina-
tiones, principatus, potestates, archangeli, angeli opera
sunt Christi. Nunquid etiam his operibus maiora facit,
qui operãtẽ in se Christo, cooperatur salutem æternam
ac iustificationẽ suam ? Non hîc audeo præcipitare sen-
tentiam:intelligat qui potest,iudicet qui potest , vtrum
maius sit iustos creare quàm impios iustificare. Certè e-
nim si æqualis est vtrumque potentiæ , hoc maioris est 1.Tim.3.
misericordiæ:hoc est enim magnum pietatis sacramen- d.16.
tum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in
spiritu, apparuit angelis, prædicatum est in gẽtibus, cre-
ditum est in mundo , assumptũ est in gloria. Sed omnia
opera Christi intelligere vbi ait , Maiora horum faciet,
nulla nos necessitas cogit : horum enim forsitan dixit,
quæ in illa hora faciebat. Tunc † eorum verba fidei facie- al.autem.
bat, & de his operibus fuerat prælocutus dicens : Verba
quæ ego loquor vobis , à meipso non loquor : pater in
me manens,ipse facit opera. Tunc igitur verba eius erãt
opera eius. Et vtique minus est verba iustitiæ prædicare
quod fecit pręter nos:quàm impios iustificare,quod ita
facit in nobis,vt faciamus & nos. Restat inquirere quo-
modo accipiendum sit , *Quodcunque petieritis in nomine*
meo, hoc faciam. Propter multa enim quæ petunt fideles Ioan.14.
eius nec accipiunt,nõ parua hinc exoritur quæstio : sed b.13.
quoniam sermo iste iam claudendus est, ei considerandæ atque tractandæ tribuatur saltem parua dilatio.

De eo quod dicit, Quia ego ad patrem vado, & quodcunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam.

TRACTATVS LXXIII.

al. *erantibus.*

MAGNAM ſpem Dominus ſuis promiſit † ſperantibus, dicens: *Quia ego ad patrem vado: & quodcũque petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Sic ergo perrexit ad patrem, vt non relinqueret indigentes, ſed exaudiret petentes. Sed quid eſt, quodcunque petieritis, cùm videamus plerunque fideles eius petere, & non accipere? An fortè propterea quia † malè petunt? Nam hoc exprobrauit apoſtolus Iacobus dicens: Petitis & nõ accipitis, eo quòd malè petatis, vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis. Malè ergo vſus* eo quod vult accipere, Deo potius miſerante non accipit. Proinde ſi hoc ab illo petitur vnde homo lędatur exauditus, magis metuendum eſt, ne quod poſſet non dare propitius, det iratus. An nõ videmus Iſrăelitas malo ſuo impetraſſe, quod culpabili concupiſcẽtia petierunt? Concupierant enim carnibus veſci, quib' pluebatur mãna de cælo. Faſtidiebãt quippe quod habebant, & quod non habebant, impudenter petebant: quaſi non melius peterent, non vt cibus qui deerat indecẽti deſiderio præſtaretur, ſed vt ille qui aderat ſanato faſtidio ſumeretur. Quando enim nos delectant mala, & non delectant bona, rogare debemus potius Deum vt delectent bona, quàm vt cõcedantur mala. Non quia malũ eſt carne veſci, cùm de hac re loquẽs Apoſtolus dicat: Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil abiiciẽdum quod cum gratiarum actione accipitur: ſed quia ſicut † idem ipſe ait, Malum eſt homini qui per offenſionem manducat. Et ſi [per] hominis offenſionem, quanto magis Dei? Cuius in Iſrăelitis nõ parua erat offenſio, repudiare quod dabat ſapiẽtia, & petere id † quo inhiabat concupiſcentia, quamuis illi nec peterent, ſed quia deerat murmurarent. Sed vt ſciremus non Dei creaturam eſſe culpabilem, ſed inobedientiam contumacẽ & inordinatam cupiditatem: non propter porcum, ſed propter pomum mortẽ primus homo inuenit, & Eſau primatus ſuos non propter gallinam, ſed propter lenticulã perdidit. Quomodo ergo intelligẽdum eſt, quodcunque petieritis, hoc faciam; ſi Deus aliqua petentibus fidelibus etiam conſulendo non facit? An fortè ſolis Apoſtolis [hoc] dictum debemus ăccipere? Abſit. Vnde enim ad hoc venit vt diceret, ſuperiùs dixerat, Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, & maiora horum faciet: de qua re iam priſtino ſermone tractauimus. Et ne quiſquam hoc ſibi tribueret, vt etiam illa opera maiora ſeipſum facere oſtẽderet, adiecit atque ait: Quia ego ad patrem vado, & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Nũquid in eum ſoli Apoſtoli crediderunt? Ad eos itaque loquebatur dicendo, Qui credit in me: in quibus eo donãte etiam nos ſumus, qui vtique nõ quodcunque petimus accipimus. Ipſos quoque beatiſſimos ſi cogitemus Apoſtolos, inuenimus eũ qui plus omnibus laborauit, non autem ipſe, ſed gratia Dei cum ipſo, ter Dominum rogaſſe vt ab eo diſcederet angelus ſatanæ: nec tamen quod rogauerat accepiſſe. Quid dicemus chariſſimi? Putabimus ne hoc promiſſum vbi ait, Quodcunq; petieritis hoc faciam, nec Apoſtolis fuiſſe ab illo completum? Et cui tandẽ quod promittit implebit, ſi Apoſtolos ſuos in ſua promiſſione fraudauit? Euigila igitur homo fidelis, & vigilanter audi quod illic poſitum eſt, in nomine meo: ipſum enim quodcunque, non ait petieritis vtcunque, ſed in nomine meo. Qui promiſit ergo tam magnum beneficium, quid vocatur? Vtique Chriſtus Ieſus. Chriſtus ſignificat regem, Ieſus ſignificat Saluatorem. Non itaque nos ſaluos faciet, quicunque rex, ſed rex ſaluator: ac per hoc quodcunq; petimus aduerſus vtilitatem ſalutis, non petimus in nomine Saluatoris. Et tamen ipſe Saluator eſt, nõ ſolum quando facit quod petimus, verumetiã quãdo non facit: quoniam quod videt peti contra ſalutem, non faciendo potius ſe exhibet Saluatorẽ. Nouit enim medicus quid pro ſua, quid contra ſuam ſalutem poſcat ægrotus; & ideo contraria poſcentis non facit voluntatem, vt faciat ſanitatem. Quaproter quando volumus vt faciat quodcunque petimus, non vtcunque, ſed in nomine eius, *hoc eſt in nomine Saluatoris petamus. Nõ ergo contra noſtram ſalutem petamus. Quod ſi fecerit, non vt Saluator facit, quod eſt nomen eius fidelibus eius. Eſt quippe impius & damnator, qui dignatur fidelibus eſſe Saluator. Qui ergo credit in eum, quodcunque petierit in eo nomine, quod eſt illis qui credunt in eum, hoc facit: quoniam hoc ſicut Saluator facit. Si autẽ qui in eum credit, aliquid per ignorantiam contra ſuam ſalutem petit, non in nomine Saluatoris petit: quia Saluator † ei non erit, ſi quod eius ſalutem impedit, fecerit. Vnde tunc expedit potius, vt nõ faciẽdo propter quod inuocatur, faciat quod vocatur. Proptereа non ſolùm Saluator, ſed etiam magiſter bonus, vt faciat quodcunque petierimus, in ipſa oratione quam nobis dedit, docuit quid petamus: vt etiam ſic intelligamus non petere nos in nomine magiſtri, quod petimus præter regulam ipſius magiſterij. Sanè quærdam quamuis in nomine eius petamus, id eſt ſecundum Saluatorem & ſecundum magiſtrum petamus: non tunc quando petimus facit, ſed tamen facit. Neq; enim quia & illud petimus vt veniat regnum Dei, propterea non facit quod petimus, quia non ſtatim cum illo in ætternitate regnamus: differtur enim quod petimus, nõ negatur. Veruntamen orãtes tanquam ſeminãtes non deficiamus, tempore enim proprio metemus. Et ſimul petamus quando bene petimus, vt nõ faciat quod nõ bene petimus: quia & ad hoc pertinet quod in eadem oratione Dominica dicimus, Ne nos inferas in tentationem. Neque enim parua eſt tentatio, ſi contra tuam ſit cauſam tua poſtulatio. Non autem negligenter audiendum eſt, quod Dominus, ne quiſquam eum putaret quod ſe promiſit facere petentibus, ſine patre eſſe facturum: cùm dixiſſet, quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam, continuò ſubiecit, *Vt glorificetur pater in filio: ſi quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Nullo modo igitur ſine patre hoc filius facit, quando quidem vt in illo pater glorificetur, propterea facit. Facit ergo pater in filio, vt filius glorificetur in patre: & facit filius in patre, vt pater glorificetur in filio, quoniam vnum ſunt pater & filius.

al. *Lamela. Iacobi 4. a. 3.*

Num. 11. g. 12.

1. Tim. 4. b. 4.

al. *idem. Rom. 14. d. 20.*

al. *quod.*

Geneſ. 3. a. 6. Geneſ. 25. g. 34.

Matth. 6. b. 13.

1. Cor. 15. b. 10.

De eo quod dicit, Si diligitis me, mandata mea ſeruate, uſque ad id quod ait: Vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit.

TRACTAMVS LXXIIII.

DIVIMVS fratres, cùm Euangelium legeretur, Dominũ dicentem: *Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in ætternum, ſpiritum veritatis quem mundus non poteſt accipere: quia non † videt eum, nec ſcit eum: Vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Multa ſunt, quæ in iſtis paucis verbis Domini requirantur. Sed multum eſt ad nos, vel omnia quæ hîc quærenda ſunt quærere, vel omnia quæ hîc quærimus inuenire. Veruntamen quantum nobis Dominus donare dignatur, pro noſtra & veſtra capacitate, quid dicere debeamus, & quid audire debeatis, attẽdentes, per nos chariſſimi quod poſſumus ſumite, & ab illo quod non poſſumus poſcite. Spiritum paracletum Chriſt' promiſit Apoſtolis, quo autẽ modo promiſerit, aduertamus.

Rom. 5. b. 5.

Pſalmus.

1. Cor. 11. c. 5.

Tit. 3. d. 6. *Si veniet dicitur filio.*

Ioan. 20. f. 23.

1. Corinth. dil. 17. c. *Vt autem certius.*

aduertamus. Si diligitis me, inquit, mandata mea ſeruate. Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in ætternum, ſpiritum veritatis. Hic eſt vtique in trinitate ſpiritus ſanctus, quem patri & filio conſubſtantialem & coæternum fides catholica cõfitetur: ipſe eſt de quo dicit Apoſtolus, Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Quomodo ergo Dominus dicit, Si diligitis me, mãdata mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis: cùm hoc dicat de ſpiritu ſancto, quem niſi habeamus, nec diligere Deum poſſumus, nec eius mandata ſeruare? Quomodo diligimus vt eum accipiamus, quem niſi habeamus, diligere non valemus? Aut quomodo mandata ſeruabimus, vt eum accipiamus, quem niſi habeamus, mandata ſeruare non poſſumus? An fortè præcedit in nobis charitas, qua diligimus Chriſtum, vt diligendo Chriſtum eiũſque mandata faciendo, mereamur accipere ſpiritum ſanctum: vt charitas non Chriſti, quæ iam præeſſerat, ſed Dei patris diffundatur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis? Peruerſa eſt iſta ſententia. Qui enim ſe filium diligere credit, & patrem nõ diligit: profectò nec filium diligit, ſed quod ſibi ipſe confinxit. Denique Apoſtolica vox eſt, Nemo dicit Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et quis Dominum Ieſum, niſi qui eum diligit, dicit, ſi eo modo dicit quo Apoſtolus intelligi voluit? Multi enim voce dicunt, corde autem & factis negant: ſicut de talibus ait, Confitentur enim ſe nosſe Deum, factis autem negant. Si negatur factis, proculdubio etiam † dicitur factis. Nemo itaque dicit Dominus Ieſus, animo, verbo, facto, corde, ore, opere: nemo dicit Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et nemo ſic dicit, niſi qui diligit. Iam itaque Apoſtoli dicebant, Dominus Ieſus. Et ſi eo modo dicebant, vt non fictè dicerent, ore confirentes, corde & factis non negantes: prorſus ſi veraciter hoc dicebant, proculdubio diligebant. Quomodo igitur diligebant, niſi in Spiritu ſancto? Et tamen eis prius imperatur vt diligant eum, & eius mandata conſeruent, vt accipiant Spiritum ſanctum: quem niſi haberent, profectò diligere & mãdata ſeruare non poſſent. Reſtat ergo vt intelligamus ſpiritum ſanctum habere qui diligit, & habendo mereri vt plus habeat, & plus habẽdo plus diligat. Iam itaque habebant ſpiritum diſcipuli, quem Dominus promittebat, ſine quo eum Dominum non dicebant: nec tamen eum adhuc habebant, ſicut eum Dominus promittebat. Et habebant ergo, & non habebant, qui quantum habendus fuerat, nondum habebant. Habebant itaq; minus, dãdus erat eis amplius. Habebant occultè, accepturi fuerant manifeſtè: quia & hoc ad maius donum facti ſpiritus pertinebat, vt eis innoteſceret quod habebant. De quo munere loquens Apoſtolus ait: Nos autem non ſpiritum huius mundi acceepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ Deo donata ſunt nobis. Nam & ipſam manifeſtam impertitionem Spiritus ſancti non ſemel, ſed bis ſumero Dominus egit. Mox enim vt reſurrexit à mortuis inſufflans ait: Accipite Spiritum ſanctum. Nunquid igitur quia tunc dedit, ideo nõ miſit etiam poſtea quem promiſit? Aut non idem ipſe eſt Spiritus ſanctus, qui & tunc eſt inſufflatus ab ipſo, & poſtea ab ipſo miſſus è cælo? Quapropter cur ipſa quæ facta eſt euidenter donatio eius, bis facta fuerit, alia quæſtio eſt: fortaſſis enim propter duo præcepta dilectionis, hoc eſt proximi & Dei, vt commendaretur ad Spiritum ſanctum pertinere dilectio, hæc eius gemina eſt in manifeſtatione facta donatio. Et ſi alia cauſa quærenda eſt, non nunc eius inquiſitione in longiorem quàm oportet modum ſermo

1. Cor. 2. c. 12.

Rom. 12. a. 3.

1. Cor. 12. a. 4. Ioan. 17. b. 16.

1. Ioan. 2. d. 3.

al. *ſalutaris. mus.* Rom. 8. a. 5.

De eo quod dicit, Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos: uſque ad id quod ait, Et qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.

TRACTATVS LXXV.

POST promissionẽ Spiritus sancti, ne quisquam putaret quòd ita cum Dominus daturus fuerit velut pro seipso, vt non & ipse cum eis esset futurus, adiecit atque ait: *Nõ relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Orphani, pupilli sunt. Illud enim Græcum eiusdem rei nomen est, hoc Latinum: nam & in Psalmo vbi legimus, Pupillo tu eris adiutor, Græcus habet orphano. Quanuis ergo nos filius Dei suo patri adoptauerit filios, & eũdem patrem nos voluerit habere per gratiam, qui eius pater est per naturam: tamen etiam ipse circa nos paternum affectum quodãmodo demonstrat cùm dicit: Nõ relinquam vos orphanos, veniã ad vos. Hinc est quòd etiam sponsi filios nos appellat, vbi ait: Veniet hora vt auferatur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt filij sponsi. Quis autem sponsus, nisi Dominus Christus? Deinde sequitur & dicit: *Adhuc modicum, & mundus me iam nõ videt.* Quid enim? Tunc eum videbant mundus, quãdoquidem mundi nomine vult intelligi eos de quibus superiùs locutus est, dicens de spiritu sancto quẽ mundus accipere nõ potest, quia non videt eum neq; cognoscit eum? Videbat eum planè mundus carneis oculis in carne conspicuum, non autem videbat quòd in carne verbum latebat. Videbat hominem, nõ videbat Deum: videbat indumentum, nõ videbat indutum. Sed quoniã post resurrectionem etiam ipsam carnem suã, quam nõ solùm videndam, verumetiam contrectãdam demonstrauit suis, noluit demonstrare nõ suis: hinc fortasse intelligendum est esse dictum, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videbitis me, quia ego viuo, & vos viuetis.* Quid est, quia ego viuo, & vos viuetis? Cur de præsenti se dixit viuere, illos autem de futuro esse victuros: nisi quia vitam etiam carnis vtique resurgẽtis, qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus secuturam? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, præsentis posuit temporis verbum propter significandam celeritatem: illorum autem quoniam seculi differtur in finem, nõ ait viuitis, sed viuetis. Duas ergo resurrectiones, suam scilicet mox futurã, & nostrã in seculi fine ventu̇ram, duobus verbis præsentis temporis & futuri, elegãter breuitérq; promisit. Quia ego, inquit, viuo, & vos viuetis: quia ille viuit, ideo & nos viuemus. Per hominẽ quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: quoniam nemo ad mortem nisi per illum, nemo ad vitam nisi per Christum. Quia † nobis viximus, mortui sumus: quia viuit ipse, viuemus nos. Mortui sumus illi, quãdo viximꝰ nobis: quia verò mortuus ille pro nobis, & sibi viuit & nobis. Quia enim viuit ille, & nos viuemus: nam sicut per nos mortem habere potuimus, nõ sic & vitã per nos habere possumus. *In illo die*, inquit, *vos cognoscetis quia ego sum in patre, & vos in me, & ego in vobis.* In quo die, nisi de quo ait, & vos viuetis? Tunc enim erit, vt possimus videre quod credimus. Nam & nũc est in nobis, & nos in illo: sed hoc nũc credimus, tunc etiam cognoscemus, quamuis & nunc credendo nouerimus, sed tunc contemplando noscemus. Quamdiu enim sumus in corpore quale nunc est, id est, † corruptibili, quod aggrauat animam, peregrinamur à Domino: per fidẽ enim ambulamus, non per speciem. Tunc ergo per speciem quoniam videbimus eum sicuti est. Nam si etiam nunc Christus in nobis nõ esset, non diceret Apostolus: Si autẽ Christus in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatũ, spiritus autẽ vita est propter iustitiam. Quia verò & nos etiam nũc in illo sumus, satis ostẽdit vbi dicit: Ego sum vitis, vos palmites. In illo ergo die, quãdo viuemus ea vita qua mors absorbebitur, cognoscemus quia ipse in patre, & nos in ipso, & ipse in nobis: quia tunc perficietur hoc ipsum, quod [&] nũc inchoatum est iam per ipsum, vt sit in nobis & nos in ipso. *Qui habet*, inquit, *mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me.* Qui habet in memoria, & seruat in vita: qui habet in sermonibus, & seruat in moribus: qui habet audiendo, & seruat faciendo: aut qui habet faciendo, & seruat perseuerando: Ipse est, inquit, qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Et qui diligit me*, inquit, *diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Quid est diligam, tãquam tunc dilecturus sit, & nunc non diligat? Absit. Quomodo enim nos pater sine filio, aut filius sine patre diligeret? Quomodo cùm inseparabiliter operentur, separabiliter diligunt? Sed ad hoc dixit, diligam eum, ad quod sequitur, & manifestabo ei meipsum. Diligã & manifestabo, id est, ad hoc diligam, vt manifestem. Nunc enim ad hoc dilexit, vt credamus, & mãdatum fidei tencamus: tunc ad hoc diliget, vt videamus, & ipsa visione mercedem fidei capiamus. Quia & nos nũc diligimus credendo † quod non videmus: tunc autẽ diligemus videndo quod † credimus.

Ioan.14. b.18.

Psal.9. d.14.

Matth.9. b.15.

Ioan.14. c.19.

1.Cor.15. c.21.

al.post.

2.Cor.5. a.6. al.corruptibili.

Sapient.9. c.15.

1.Io.3.a.2.

Rom.8. b.10.

Io.15.a.5.

De eo quod sequitur, Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine quid factum est, quia nobis manifestaturus es teipsum & nõ mundo: vsque ad id quod ait, Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me patris.

TRACTATVS LXXVI.

INTERROGANTIBVS discipulis & eis magistro respondente Iesu, etiam nos tãquam cum illis discimus, quando sanctum Euangeliũ vel legimus vel audimus. Quia ergo dixerat Dominus: Adhuc modicum & mundus me iam non videt, vos autem videbitis me: interrogauit eum de hoc ipso Iudas, non ille traditor eius qui Iscariotes cognominat* est, sed cuius & Epistola inter Scripturas canonicas legitur. *Domine, quid factum est quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mundo?* Simus cum ipsis tanquã interrogãtes discipuli, cõmunẽq; magistrũ audiamus & nos. Iudas enim sanctus, non immundus, nec insectator Dñi, sed sectator, causam quęsiit quare se nõ mundo, sed suis manifestaturus esset Iesus: quare adhuc modicum & mundus non videret eũ, ipsi autem viderent eum. *Respondit Iesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Ecce exposita est causa, quare se suis manifestaturus est, non alienis, quos mundi nomine appellat: & ipsa est causa quòd hi diligant, illi non diligant. Ipsa causa est de qua sacer insonat Psalmus: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Qui enim† diligũt, quia diligunt, eliguntur: qui verò non diligunt, si linguis hominum loquantur & angelorum, fiunt* æramentum sonans & cymbalum tinniens. Et si habuerint prophetiã, & scierint omnia sacramenta, & omnem scientiam, & habuerint omnem fidem vt montes transferant, nihil sunt. Et si distribuerint omnem substantiã suam, & tradiderint corpus suum vt ardeant, nihil eis prodest. Dilectio sanctos discernit à mundo, quæ facit vnanimes habitare in domo. In qua domo facit pater & filius mansionem: qui donant & ipsam dilectionem, quibus donent in fine etiã [ipsam] suam manifestationem. De qua discipulus magistrũ interrogauit: vt non solùm illi qui tunc audiebant per os eius, sed etiam nos per Euangelium eius hoc nosse possemus: quæsierat enim de Christi manifestatione, & audiuit de dilectione atque mansione. Est ergo quædã Dei manifestatio interior, quam prorsus

Ioan.1.a.11.

Psal.9. d.7.

Ioan.1. c.18.

Ioan.14. c.22.

Ioan.14. c.10.

al.ipse.

Psal.9. d.9. Psal.16. d.12. Psal.9. d.13.

Psal.9. d.17.

Io.1.a.1. al.utique.

prorsus impij non nouerunt, quibus Dei patris & Spiritus sancti manifestatio nulla est: filij verò potuit esse, sed in carne, quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest qualiscunque sit, sed ad modicum tẽpus, & hoc ad iudicium, nõ ad gaudium, ad supplicium, non ad præmium. Nunc est ergo vt intelligamus quantum aperice ille dignatur, quomodo dictum sit, Adhuc modicum & mundus me iam non videt, vos autem videbitis me. Verum est quidem, quòd post paululum etiam corpus suum in quo poterant eum & impij videre, oculis eorum fuerat subtracturus: quandoquidẽ post resurrectionem nemo illorum vidit eum. Sed quoniam dictum est testantibus angelis, Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, nec aliud credimus quàm eum in eodem corpore ad iudicium viuorum & mortuorum esse venturum: proculdubio tunc eum videbit mũdus, quo nomine significati sunt à regno eius alieni. Ac per hoc longè melius intelligitur iam illud tempus significare voluisse, in eo quod ait, Adhuc modicum & mundus me iam non videt, quando in fine seculi auferetur ab oculis damnatorum: vt illi eum de cætero videant, apud quos diligentes eum facit pater atq; ipse mãsionem. Modicum autem dixit, quia & id quod prolixum videtur hominibus, breuissimum est ante oculos Dei: de hoc quippe modico iste ipse Ioannes Euangelista, Filioli, inquit, nouissima hora est. Ne quis porrò existimet patrem tantummodo & filium sine Spiritu sancto apud dilectores suos facere mansionem, recolat quod superiùs de spiritu sancto dictum est: Quem mũdus non potest accipere, quia nõ videt eum, nec scit eũ: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Ecce facit in sanctis cum patre & filio sanctus etiam spiritus mansionem: intus vtique tãquam Deus in templo suo. Deus trinitas pater & filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos. Veniunt subueniẽdo, venimus obediẽdo: venisti illuminando, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus capiẽdo: vt sit nobis eorum non extraria visio, sed interna, & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna. Sic mundo non se filius manifestat: mundus enim dictus est hoc loco, de quibus continuò subiunxit [atque ait:] *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Hi sunt qui patrem & Spiritum sanctum nunquam vident. Filium autem non vt beatificentur, sed vt iudicẽtur, ad modicum vidẽt: nec ipsum in forma Dei, vbi est cum patre & spiritu sancto pariter inuisibilis, sed in forma hominis, vbi esse voluit mundo patiendo contemptibilis, iudicando terribilis. Quod verò adiunxit, *Et sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me patris*: non miremur, non paucamus: non est minor patre, sed non est nisi à patre. Non est impar † ipso, sed non est à seipso. Neque enim mentitus est dicẽdo: Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Ecce fuos dixit esse sermones. Nunquid sibi ipse est contrarius, vbi rursus dixit, Et sermo quem audistis non est meus? Et fortasse propter aliquam distinctionem, vbi suos dixit, pluraliter [dixit,] hoc est sermones: vbi autẽ sermonẽ, hoc est verbum, non suum dixit esse, sed patris, spiritum intelligi voluit. In principio enim erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Non † itaque suum, sed patris est verbũ: quomodo nec sua imago, sed patris, nec suus filius idem ipse, sed patris. Rectè igitur tribuit autori quicquid facit æqualis, à quo habet hoc ipsum quòd illi est indifferenter æqualis.

De eo quod sequitur, Hæc locutus sum vobis apud vos manens: vsque ad id quod ait, Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.

TRACTATVS LXXVII.

IN præcedenti lectione sancti Euangelij, quam sequitur ista quæ modò recitata est, Dominus Iesus dixerat se & patrẽ ad dilectores suos esse venturos, & apud eos mãsionem esse facturos. Iam verò & superiùs dixerat de spiritu sancto, Vos autẽ cognoscetis eũ, quia apud vos manebit, & in vobis erit: vnde intellexim⁹ in sanctis tãquam in templo suo simul manere trinitatem Deum. Nunc autem dicit: *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Illa itaque mansio alia est quam promisit futuram, hæc verò alia quam præsentẽ esse testatur. Illa spiritalis est, atque intrinsecus mẽtibus redditur: hæc corporalis foris secus, oculis atque auribus exhibetur. Illa in æternum beatificat liberatos, hæc in tempore visitat liberandos. Secundum illam Dominus à suis dilectoribus non recedit, secundum hanc it & † redit. Hæc, inquit, locutus sum vobis, apud vos manens: vtique præsentia corporali, qua cum illis visibilis loquebatur. *Paracletus autem*, inquit, *Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & commemorabit vos omnia quæcunque dixero vobis.* Nunquid nam dicit filius, & docet Spiritus sanctus, vt dicẽte filio verba capiam⁹, docente autem Spiritu sancto eadem verba intelligamus? Quasi dicat filius sine Spiritu sancto, aut Spiritus sanctus docet sine filio: aut verò non & filius docet, & Spiritus sanctus dicat, & cùm Deus aliquid dicit & docet, trinitas ipsa dicat & docet? Sed quoniam trinitas est, oportebat eius singulas insinuare personas: seásque nos distinctè audire, inseparabiliter intelligere. Audi patrẽ dicentem vbi legis, Dominus dixit ad me, filius meus es tu: audi & docẽtem vbi legis, Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Filium verò dicẽtem modò audisti: de se quippe ait, Quæcunque dixero vobis. Quem si & docentem vis nosse, magistrum recole. Vnus est, inquit, magister vester, Christus. Spiritũ porrò sanctum quem modò audisti docentem vbi dictum est, Ipse vos docebit omnia, audi etiam dicentem, vbi legis in actibus Apostolorũ, beato Petro dixisse Spiritũ sanctum, Vade cum illis, quia ego misi eos. Omnis igitur & dicit & docet trinitas: sed nisi etiam sigillatim cõmendaretur, eam nullo modo humana capere † vtcunque posset infirmitas. Cùm ergo omnino sit inseparabilis, nunquam trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter discereturnam & cùm dicimus patrem & filium & Spiritum sanctum, non eos vtique dicimus simul, cùm ipsi non possint esse † nisi simul. Quod verò addidit, cõmemorabit vos, intelligere debemus etiam, quòd iubemur nõ obliuiſci saluberrimos monitus ad gratiã pertinere quam nos commemorat spiritus. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hoc est quod legimus apud Prophetam, Pacem super pacem: pacem nobis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in fine vẽturus. Pacem nobis relinquit in hoc seculo, pacem suã nobis dabit in futuro seculo. Pacem nobis relinquit, in qua manẽtes hostem vincimus: pacem suam nobis dabit quãdo fine hoste regnabimus. Pacem relinquit nobis, vt etiam hîc inuicem diligamus: pacem suam nobis dabit, vbi nunquã dissentire possimus. Pacem relinquit nobis, ne de occultis nostris inuicem iudicemus, cùm in hoc sumus mũdo: pacem suam dabit nobis, cùm manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo. In illo tamen atque ab illo nobis est pax, sine quam nobis relinquit iturus ad patrem, sine quam nobis dabit nos perducturus ad patrem. Quid autem nobis relinquit ascendens à nobis, nisi seipsum, dum non recedit à nobis? Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnũ. Pax ergo ipse nobis est: & cùm credimus quia

Ioan.14. c.25.

Act.1.b.11

al.credit.

Ioan.14. c.26.

al.eósque.

Psal.2.b.7. Io.6.c.45.

Matt.23. b.10.

al.utique.

Act.10. c.10.

al.non.

1.Cor.4. a.5.

Ephes.2. c.14.

1.Io.3.a.2. al.videlicet. Sapient.9. c.15. 2.Cor.5. a.7. est, & cùm † videmus eum sicut est. Si enim quamdiu sumus in corpore corruptibili quod aggrauat animam, cùm per fidem ambulamus non per speciem, non desecit peregrinantes à se: quanto magis cùm ad ipsam speciem venerimus, nos implebit ex se? Sed quid est quòd vbi ait, Pacem relinquo vobis, non addidit meam: vbi verò ait, pacem do vobis, ibi dixit meam? Vtrum * subaudiendum est meam, & vbi dictum non est, † quia [dictum est,] potest referri ad vtrunque etiam quod semel dictum est? An fortè & hîc aliquid latet quod petédum est & quærendum, & ad quod pulsantibus aperiendum? Quid si enim pacem suam eam voluit intelligi qualem habet ipse? Pax verò ista quam nobis † relinquit in hoc seculo, nostra est potius dicenda quàm ipsius. Illi quippe nihil repugnat in seipso, qui nullum habet omnino peccatum: nos autem talem pacem nunc habemus, in qua adhuc dicamus, Dimitte nobis debita nostra. Est ergo nobis pax aliqua, quoniam condelectamur legi Dei secundum interiorem hominem: sed nõ est plena, quia videmus aliam legem in membris nostris, repugnãtem legi mentis nostræ. Itémque inter nosipsos est nobis pax: quia inuicem nobis creditmus quòd inuicem diligamus. Sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis nostri inuicem non videmus: & quædam de nobis quæ non sunt in nobis, vel in melius inuicem vel in deterius opinamur. Itaque ista etiam si ab illo nobis relicta est, pax nostra est: nisi enim ab illo, nõ haberemus & talem, sed ipse non habet talem. Si tenuerimus vsque in finem qualem accepimus, qualem habet habebimus: vbi nihil nobis repugnet ex nobis, & nihil nos inuicem lateat in cordibus nostris. Nec ignoro ista Domini verba etiam sic accipi posse, vt eiusdem [Domini] sententiæ repetitio videatur. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: vt quod dixerat, pacem, hoc repetierit dicens, pacem meam: & quod dixerat, relinquo vobis, hoc repetierit dicens, do vobis. Vt volet quisque accipiat: me tamen delectat credo & vos fratres mei dilecti, sic tenere istam pacem, vbi aduersarium concorditer † vincamus, vt desideremus pacem, vbi aduersariũ non habebimus. Quod verò Dominus adiunxit atque ait, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*: quid est aliud, nisi non quomodo homines dant qui diligunt mundum, ita do vobis? Qui propterea dant sibi pacem, vt sine molestia litium atque bellorum, non Deo, sed amico suo mundo perfruantur: & quando iustis dant pacem vt non eos persequantur, pax non potest esse vera, vbi non est vera concordia, quia disuncta sunt corda. Quomodo enim cõsors dicitur, qui sortem iungit: ita ille concors dicendus est, qui corda iungit. Nos ergo charissimi, quibus Christus pacem relinquit, & pacem suam nobis dat, non sicut mundus, sed sicut ille per quem factus est mundus: vt cõcordes simus, iungamus inuicem corda, & cor vnum sursum habeamus, ne corrumpatur in terra.

al.vincimus.

De eo quod dicit, Non turbetur cor vestrum neque formidet. Audistis quia dixi vobis, vado & venio ad vos: si diligeretis me, gauderetis vtique: quia vado ad patrem, quia pater maior me est.

TRACTATVS LXXVIII.

Ioan.14. d.17. CEPIMVS fratres verba Domini dicẽtis ad discipulos suos: *Non turbetur cor vestrũ, neq; formidet. Audistis quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia ego vado ad patrẽ, quia pater maior me est.* Hinc ergo turbari & formidare poterat cor illorum quòd ibat ab eis, quamuis venturus ad eos: ne forsitan gregem lupus hoc interuallo inuaderet, pastoris absentia. Sed à quibus homo abscedebat, Deus non † recedebat: & idem ipse Christus homo & Deus: Ergo & ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus erat: ibat per id quod vno loco erat, manebat per id quod vbique erat. Cur itaque turbaretur & formidaret cor, quando ita deserebat oculos, vt non desereret cor? Quamuis Deus etiam qui nullo cõtinetur loco, discedat ab eorum cordibus, qui eum relinquũt moribus, non pedibus, & veniat ad eos qui conuertuntur ad eum non facie, sed fide, & accedunt ad eum mente, non carne. Vt autem intelligerent secundum id quod homo erat eum discisse, vado & venio ad vos: adiecit atque ait, *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia ego vado ad patrem, quia pater maior me est.* Per quod ergo filiꝰ nõ est æqualis patri, per hoc iturus erat ad patrẽ: à quo & venturus est viuos iudicaturus & mortuos. Per illud autẽ in quo æqualis est gignenti vnigenitus, nunquam recedit à patre: sed cum illo est vbique totus pari diuinitate, quam nullus cõtinet locus. Cùm enim in forma Dei esset, sicut Apostolus loquitur, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Quomodo enim rapina posset esse natura, quæ non erat vsurpata, sed nata? Semetipsum autem exinaniuit, formam serui accipiens: non ergo amittens: illam, sed accipiens istam. Eo modo se exinaniens, quo hîc minor apparebat quàm apud patrẽ manebat: forma quippe serui accessit, non forma Dei recessit. Hęc est assumpta, non illa consumpta. Propter hanc dicit, Pater maior me est: propter illam verò, Ego & pater vnum sumus. Hoc attendat Arrianus, & hac attentione fit sanus: ne contẽtione sit vanus, aut quod est peius, insanus. Hęc ego. est enim forma serui, in qua Dei filius minor est, nõ patre solo, sed etiam Spiritu sancto. Neque id tantum, sed etiam seipso: quia idem ipse in forma Dei maior est seipso. Neque enim homo Christus non dicitur filius Dei, quod etiam sola caro eius in sepulchro meruit appellari. Nam quid aliud confitemur, cùm dicimus credere nos in vnigenitũ Dei filium, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid eius nisi caro sepulta est sine anima? Ac per hoc cùm credimus in Dei filium qui sepultus est, profectò filium Dei dicimus & carnem quę sola sepulta est. Ipse ergo Christus filius Dei, æqualis patri in forma Dei, quia seipsum exinaniuit, non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens, maior est & semetipso: quia maior est forma Dei quæ amissa non est, quàm serui quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel quid indignum, si secundum hanc formam serui loquens, ait Dei filius, Pater maior me est: & secundum Dei formam loquẽs, ait idem ipse Dei filius, Ego & pater vnum sumus? Vnum sunt enim secundum id quod Deus erat verbum: maior est pater, secundum id quod verbum caro factum est. Dicam etiam quod Arriani & Eunomiani negare non possunt; secundum hanc formam serui puer Christus etiam parentibus suis minor erat: quãdo paruulus maioribus, sicut scriptum est, subditus erat. Quid igitur hæretice? Cùm Christus Deus sit & homo, loquitur vt homo: & calumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare diuinam? Infidelis ingrate, ideóne tu minus eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus sit propter te? Æqualis enim patri filius per quem factus est homo, vt minor esset patre, factus est homo: quod nisi fieret, quid esset homo? Dicat planè Dominus & magister noster, Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrẽ: quia pater maior me est. Cum discipulis audiamus verba doctoris, non cum alienis sequamur astutiam deceptoris. Agnoscamus geminam substantiam Christi, diuinam scilicet qua æqualis est patri, humanã qua maior est pater. Vtrunque autem simul, non duo, sed vnus est Christus: ne sit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim vnus est homo anima rationalis & caro, sic vnus est Christus Deus & homo: ac per hoc Christꝰ est Deus, anima rationalis & caro. Christus in his omnibus, Christus in singulis cõfitemur. Quis est ergo per quẽ factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma serui. † Idem de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo iacuit in sepulchro? Christus Iesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus. Verùm hæc omnia non-duo vel tres, sed vnus est Christus. Ideo ergo dixit, Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem: quoniam naturæ humanę gratulandum est, eo quòd sic assumpta est à verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dexteram patris. Hoc enim modo scituri dixit ad patrem: nam profectò ad illũ ibat qui cum illo erat. Sed hoc erat ire ad eũ & recedere à nobis, mutare atque immortale facere quod mortale susceperit ex nobis, & leuare in cęlũ per quod fuit in terra pro nobis. Quis non hinc gaudeat, † qui sic diligit Christum, vt & suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum?

al.deficiẽte. al.quidam.

al.fuerit. † fuerunt. al.Sic & hîc quæritur.

Phil.2. a.6.

al.quia non sic diligunt Christum.

De eo quod dicit, Et nunc dixi vobis priusquã fiat, vt cùm factũ fuerit, credatis: vsque ad id quod ait, Et sicut mãdatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

TRACTATVS LXXIX.

DOMINVS & saluator noster Iesus Christus dixerat discipulis suis: Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrẽ, quia pater maior me est. Quod ex forma serui eum dixisse, nõ ex forma Dei in qua æqualis est patri, nouit fides quæ religiosis est mentibus fixa, non calumniosis & demẽtibus ficta. Deinde subiũxit: *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis.* Quid est hoc, cùm magis homo credere debeat antequã fiat id quod credẽdum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam quid magnum est, si id creditur quod videtur: secundum illam eiusdem Domini sententiam, quãdo discipulum arguit dicens, Quia vidisti [me,] credidisti; beati qui non vident & credunt? Et nescio vtrum credere dicendus est quisque quod videt: nam ipsa fides in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita: Est autem fides sperãtium substantia, conuictio rerum quæ non videntur. Quapropter si fides est rerum quæ creduntur, eadémq; fides earum rerum est quæ non videntur: quid sibi vult quod dominus ait, Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis? Nónne potius dicẽdum fuit, Et nũc dixi vobis priusquam fiat, vt credatis, quod cùm factum fuerit videatis? Nam & ille cui dictum est, Quia vidisti, credidisti, nõ hoc credidit quod vidit; sed aliud vidit, aliud credidit. Vidit enim hominem, credidit Deum. Cernebat quippe atque tãgebat carnem viuentem, quam videbat morientẽ: & credebat Deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibꝰ corporis apparebat. Sed etsi dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit vnusquisq; oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est quę in nobis ædificatur fides: sed ex rebus quæ videtur, agitur in nobis, vt ea credãtur quæ nõ videtur. Quocirca, dilectissimi, vnde nunc mihi sermo est quod Dominus ait, Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis: illud vtique dicit, cùm factum fuerit, quod eum visuri erant post mortem viuentem, & ad patrem ascẽdentem. Quo viso illud fuerant crediturí, quòd ipse esset Christus filius Dei viui: qui potuit hoc facere cùm prædixisset, & prædicere antequam faceret. Crediturí autem hoc non fide noua, sed aucta: aut certè cùm mortuꝰ esset defecta, cùm resurrexisset refecta. Neque enim eum Dei filium non & antè credebant: sed cùm in illo factum esset quod antè prędixit, fides illa quę tunc quãdo illis loquebatur fuit parua, & cùm moreretur penè iam nulla, & reuixit & creuit. Deinde quid dicit? *Iam nõ multa loquar vobiscum: venit enim princeps mundi huius.* Quis, nisi diabolus? *Et in me non habet quicquam.* nullũ scilicet omnino peccatum. Sic enim ostendit non creaturarũ, sed peccatorum principem diabolũ, quos nunc nomine mundi huius appellat. Et quotiescunque mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi istius amatores; de quibus alibi scriptum est, Quicunque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituetur. Absit ergo vt sic intelligatur diabolus princeps mundi, tanquam gerat vniuersi mundi, id est, cæli & terræ, atq; omnium quæ in eis sunt principatum: de quali mundo dictum est, cùm de Christo verbo sermo esset, Et mundus per eum factus est. Vniuersus itaque mundus à summis † cælis vsque ad infimam terram creatori est subditus, non desertori; redemptori, non interemptori: liberatori, non captiuatori; doctori, non deceptori. Quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, euidentiùs aperuit Paulus apostolus, qui cùm dixisset, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines: subiecit atq; ait, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harum. Sequenti enim verbo expositum est quid dixisset, mundi, cùm subiecit, tenebrarum harum: ne quisquam mundi nomine intelligeret vniuersam creaturam, cuius nullo modo sunt rectores angeli desertores. Tenebrarum, inquit, harum, id est, mundi istius amatorum: ex quibus tamen electi sunt, non per suum meritum, sed per Dei gratiam, quibus dicit: Fuistis [enim] aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino. Omnes enim fuerunt sub rectoribus tenebrarum harum, id est, hominum impiorum, tanquam tenebræ sub tenebris: sed gratia Deo, qui eruit nos, sicut dicit idem Apostolus, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. In quo princeps huius mundi, hoc est tenebrarum harum, non habebat quicquam: quia neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tanquã ei diceretur, cur ergo moreris si non habes peccatum, cui debeatur mortis supplicium? continuò subiecit: *Sed vt cognoscat mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: surgite, eamus hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. Eamus autem dixit: quò, nisi ad illum locum vnde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis? Sed habebat vt moreretur mandatum patris, tanquam ille de quo prædictum erat: Quæ non rapui, tunc exoluebam: mortẽ sine debito soluturus, & nos à morte debita redempturus. Rapuerat autem Adam peccatum, quando manum in arborem præsumptione deceptus extendit: vt incõmunicabile nomen inconcessæ diuinitatis inuaderet, quam filio Dei natura contulerat, non rapina.

Ioan.14. d.17. Ioan.10. a.30. Ioan.14. d.28. Ioan.10. a.30. Hebr.11. a.1. Ioan.14. d.31. al.moriris. Phil.2. a.6. Ioan.14. d.30.

De eo quod dicit, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est: vsque ad id quod ait, Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

TRACTATVS LXXX.

CAPVT XV.

1 STE locus Euangelicus, fratres, vbi se dicit Dominus vitem, & discipulos suos palmites: secundum hoc dicit quod est caput Ecclesiæ, nósque membra eius, mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. 1.Tim.2.b.5.

Vnius quippe naturæ sunt vitis & palmites. Propter quod cùm esset Deus, cuius naturæ non sumus: factus est homo, vt in illo esset vitis humana natura, cuius & nos homines palmites esse possumus. Quid ergo est, *Ego sum vitis vera?* Nunquid vt adderet vera, hoc ad eam vitem retulit, vnde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur vitis, per similitudinem, non per proprietatem: quemadmodum dicitur ouis, agnus, leo, petra, lapis angularis, & cætera huiusmodi. Quæ magis ipsa sunt vera, ex quibus † ducuntur istæ similitudines, non proprietates. Sed cùm dicit, Ego sum vitis vera, ab illa se vtique discernit cui dicitur, Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis † aliena? Nam quo pacto est vitis vera, quę expectata est vt faceret vuam, fecit autem spinas? Ego sum, inquit, vitis vera, *Et pater meus agricola est. Omnem palmitem in me nõ ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui ferit fructum, purgabit eum, vt † fructus plus afferat.* Nunquid vnum sunt agricola & vitis? Secundũ hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, pater maior me est: secundum autem id quod ait, Ego & pater vnum sumus, & ipse agricola est. Nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium, sed talis vt det etiam intrinsecus incrementum: nam neque qui plãtat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. † Sed vtiq; Deus est Christus, quia Deus erat verbũ, vnde ipse & pater vnũ sunt: & si verbũ caro factũ est quod nõ erat, manet quod erat. Deniq; cùm de patre tãquã de agricola dixisset, q̃ in fructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget vt plus afferant fructus: continuò etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens, *Iam vos*, inquit, *mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis.* Ecce & ipse mundator est palmitum, quod est agricolæ, non vitis officium, qui etiam palmites operarios suos † fecit: nam etsi non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adiumentum, sed non de suo, quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Audi etiam ipsos confitentes. Quid autem est Apollo? Quid autem Paulus? Ministri *per quos credidistis, & vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: & hoc ergo sicut vnicuique Dominus dedit, non itaq; de suo. Iam verò quod sequitur, sed Deus incrementum dedit: non per illos, sed per seipsum factt. Excedit hoc humanam humilitatem, excedit angelicam sublimitatem: nec omnino pertinet, nisi ad agricolam trinitatem. Iam vos mundi estis, mundi scilicet atque mundandi. Neque enim nisi mundi essent, fructũ ferre potuissent: & tamẽ omnem qui fert fructum, purgat agricola, vt fructus plus afferat. Fert fructum, quia mundus est: atque vt plus afferat, purgatur adhuc. Quis enim est in hac vita sic mundus, vt non sit magis magisque mundandus? Vbi si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est: si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Mundet itaque mundos; hoc est fructuosos: vt tanto sint fructuosiores, quanto fuerint mũdiores. Iam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis. Quare non ait, mũdi estis propter baptismum quo loti estis, sed ait, propter verbum quod locutus sum vobis: nisi quia & in aqua verbum mundat? Detrahe verbũ, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum etiam ipsum, tanquam visibile verbum. Nam & hoc vtique dixerat, quando pedes discipulis lauit: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo: non quia dicitur, sed quia creditur? Nã & in ipso verbo, aliud est sonus trãsiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, ait Apostolus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vnde in Actibus Apostolorum legitur: Fide mundãs corda eorum. Et in Epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, baptisma saluos facit: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio*. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: † quo sine dubio vt mundare possit, cõsecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum patre agricola, dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adiungat: Vt eam sanctificaret, inquit, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur, in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei, vt per † ipsam credentem, [offerentem,] benedicentem, tingentem etiam tantillum mundet infantem: quamuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait: Iam vos mundi estis, propter verbũ quod locutus sum vobis.

De eo quod dicit, Manete in me, & ego in vobis: vsque ad id quod ait, Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque voluerit is petetis, & fiet vobis.

TRACTATVS LXXXI.

ITEM se dixit esse Iesus, & discipulos suos palmites, & agricolam patrem: vndeiam pridem sicut potuimus disputatum est. In hac autem lectione cùm adhuc de seipso qui est vitis, & de suis palmitibus, hoc est discipulis loqueretur: *Manete*, inquit, *in me, & ego in vobis.* Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in illis. Vtrunque tamen prodest non ipsi, sed illis. Ita quippe in vite sunt palmites, vt viti nõ cõferant, sed inde accipiãt vnde viuant: ita verò vitis est in palmitibus, vt vitale alimẽtum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc & manẽtem in se habere Christum, & manere in Christo: discipulis prodest vtrunque, non Christo. Nam præciso palmite, potest de viua radice alius pullulare: qui autẽ præcisus est, sine radice non potest viuere. Denique adiungit & dicit, *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.* Magna gratiæ commendatio, fratres mei: corda instruit humilium, ora obstruit superborum. Ecce cui sit audent respondeãt, qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ecce cui respondeant sibi placentes, & ad bona opera facienda Deum sibi necessarium non putantes. Nónne huic resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, qui respondent & loquuntur iniquitatem, dicentes: A Deo habemus quòd homines sumus, à nobisipsis autẽ quòd iusti sumus? Quid dicitis, † quid vosipsos decipitis, non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrij, ex alto elationis per inania præsumptionis, in profunda submersionis? Nempe vox vestra est, quòd homo ex semetipso facit iustitiam, hoc est altum elationis vestræ. Sed veritas contradicit & dicit, Palmes nõ potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite. Ite nunc per abrupta, & non habentes vbi figamini, vetosa loquacitate iactamini. Hęc sunt inania præsumptionis vestræ. Sed quid vos sequatur videte, & si est in vobis vllus sensus, horrete. Qui enim à semetipso se fructũ existimat ferre, in vite non est: qui in vite non est, in Christo non est: qui in Christo non est, Christianus non est. Hæc sunt profunda submersionis vestræ. Etiam atque etiam considerate, quid adhuc veritas adiungat & dicat: *Ego sum*, inquit, *vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre, cùm dixisset, hic fert fructum multum, non ait, quia sine me † parum potestis facere: sed, nihil potestis facere. Siue ergo parum siue multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest; quia etsi parum attulerit palmes, † eum purgat agricola vt plus afferat. Tamen nisi in vite manserit, & vix erit de radice, quantũlibet fructum à semetipso non potest ferre. Quamuis autem Christus vitis non esset, nisi homo esset: tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi etiam Deus esset. Verùm quia ita fine ista gratia non potest viui, vt & mors in potestate sit liberi arbitrij. *Si quis in me*, inquit, *non manserit, mittetur foras sicut palmes: & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* Ligna itaque vitis tanto sunt contemptibiliora si in vite non mãserint, quanto gloriosiora si manserint: denique ficut de his etiam per Ezechielem prophetam Dominus dicit, præcisa nullis agricolarum vsibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti congruit: aut vitis, aut ignis. Si in vite non est, in igne erit: vt ergo in igne non sit, in vite sit. *Si manseritis in me*, inquit, *& verba mea in vobis manserint, quodcunque voluerit is petetis, & fiet vobis.* Manendo quippe in Christo, quid velle possunt nisi quod cõuenit Christo? Quid velle possunt manendo in saluatore, nisi quod non est alienum à salute? Aliud quippe volumus quia sumus in Christo, & aliud volumus quia sumus adhuc in hoc seculo. De mansione namque huius seculi nobis aliquando subrepit, vt hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit vt fiat nobis si manemus in Christo, qui non facit † quando petimus, nisi quod expedit nobis. Manentes ergo in eo cùm verba eius in nobis manent, quodcunque voluerimus petimus, & fiet nobis. Quia si petimus & non fiet, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent verba eius quæ manent in nobis: sed quod habet infirmitas & cupiditas carnis quę nõ est in eo, & in qua non manẽt verba eius. Nam vtique ad verba eius pertinet oratio illa quam docuit: vbi dicimus; Pater noster qui es in cælis. Ab huius orationis verbis & sensibus non recedamus petitionibus nostris, & quicquid petierimus, fiet nobis. Tunc enim dicenda sunt verba eius in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promisit: quando autem verba eius manent in memoria, nec inueniuntur in vita, non computatur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. Ad Lanc differentiam valet quod scriptum est, Et memoria retinentibus mãdata eius vt faciant ea: multi enim memoria retinent † & contemnunt, vel etiam derident & oppugnant ea. In his verba Christi non manent, quia tangunt quodammodo, non cohærent: & ideo illis non crũt in beneficiũ, sed in testimonium. Et quia sic insunt eis vt non maneant in eis, ad hoc tenentur ab eis, vt iudicentur ex eis.

De eo quod dicit, In hoc † glorificatus est pater meus, vt fructum plurimum afferatis: vsque ad id quod ait, Sicut & ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione.

TRACTATVS LXXXII.

MAGIS magisque Saluator gratiam qua saluamur dilectionis loquendo commendãs, *In hoc*, inquit, † *glorificatus est pater meus, vt fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.* Siue glorificatus siue clarificatus dicatur, ex vno Græco verbo vtrunque translatum est, quod est † δοξάζειν. Δόξα enim quæ Græcè dicitur, Latinè gloria est. Quod ideo cõmemorãdum existimaui, quia dicit Apostolus: Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum. Hæc est ad Deum gloria qua glorificatur non homo, sed Deus: si non ex operibus, sed ex fide iustificatur, vt ex Deo illi sit quod etiã bene operatur, quoniã palmes, sicut iam ſu perius dixi, non potest ferre fructũ à semetipso. Si enim in hoc † glorificatus est Deus pater vt fructum plurimũ afferamus, & efficiamur Christi discipuli: non hoc gloriæ nostræ tribuamus, tãquam hoc ex nobisipsis habeamus. Eius est enim hæc gratia, & ideo in hoc nõ nostra, sed eius est gloria. Vnde & alibi cùm dixisset, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videãt opera vestra bona: me à semetipsis putarent esse bona opera sua, mox addidit, Et glorificent patrem vestrum qui in cælis est. In hoc enim glorificatur pater vt fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli. A quo efficimur, nisi ab illo cuius misericordia præuenit nos? Ipsis enim figmentum sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis. *Sicut dilexit me pater*, inquit, *& ego dilexi vos: manete in dilectione mea.* Ecce vnde sunt nobis opera bona. Nam vnde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Vnde autem diligeremus, nisi prius diligeremur? Apertissimè hoc in Epistola sua idẽ iste Euangelista dixit, Nos diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Quod autem ait, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos: non æqualitatem naturæ ostendit nostræ & suæ, ſicut est patris & ipsius, sed gratiã qua mediator Dei & hominum est homo Christus Iesus. Mediator quippe monstratur cùm dicit, me pater, & ego vos. Nam pater vtique diligit & nos, sed in ipso: quia in hoc glorificatur pater, vt fructum afferamus in vite, hoc est in filio, & efficiamur eius discipuli. Manete, inquit, in dilectione mea. Quomodo manebimus? Audi quid sequitur: *Si præcepta mea*, inquit, *seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* Dilectio facit præcepta ſeruare, an præcepta seruata faciunt dilectionem? Sed quis ambigat, quòd dilectio præcedit? Vnde enim præcepta seruet non habet, qui non diligit. Quod ergo ait, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: ostẽdit non vnde dilectio generetur, sed vnde monstretur. Tanquam diceret, Nolite vos putare manere in dilectione mea, si non seruatis præcepta mea: si enim seruaueritis, manebitis. Hoc est, hinc apparebit quòd in dilectione mea manebitis, si præcepta mea † seruaueritis. Nemo se fallat dicendo quòd eum diligat, si eius præcepta non seruat. Nam in tantum eum diligimus, in quantum eius præcepta seruamus: in quantum autem minus seruamus, minus diligimus. Quamuis quod ait, Manete in dilectione mea, nõ apparet quam dixerit dilectionem, vtrum qua eum diligimus, an qua ipse diligit nos: sed ex verbo superiore dignoscitur. Dixerat quippe, & ego dilexi vos: cui verbo continuò subiunxit, manete in dilectione mea, illa ergo qua dilexit † eos. Quid est ergo, manete in dilectione mea, nisi manete in gratia mea? Et quid est, si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: nisi, ex hoc scietis, quòd in dilectione mea qua vos diligo, manebitis, si præcepta mea seruabitis? Non ergo vt nos diligat, prius eius præcepta seruamus: sed nisi nos diligat, præcepta eius seruare nõ possumus.

Hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet. Sed A quid illud est quod adiungit, *Sicut & ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione?* Vtique etiam hîc hanc dilectionem patris intelligi voluit, qua eum diligit pater. Ita quippe dixerat, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos: atque his verbis illa subiunxit, manete in dilectione mea, illa proculdubio qua dilexi vos. Ergo quod ait etiã de patre, manco in eius dilectione, illa scilicet accipienda est, qua dilexit eum pater. Sed nunquid & hîc gratia intelligenda est, qua pater diligit filium, sicut gratia est qua nos diligit filius: cùm simus nos filij gratia, non natura; vnigenitus autem natura, non gratia? Ad hoc etiam in ipso filio ad hominem referendum est? Ita sanè. Nam dicendo, sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos: gratiam mediatoris ostendit. Mediator autem Dei & hominum: non in quantum Deus, sed in quãtum homo est Christus Iesus. Et profectò secundum id quod homo est, de illo legitur: Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & homines. Secundum hoc igitur rectè possumus dicere, quòd cùm ad naturam Dei non pertineat natura humana, ad personam tamen vnigeniti filij Dei per gratiam pertinet humana natura: & tantam gratiam vt nulla sit maior, nulla prorsus æqualis. Neque enim illam susceptionem hominis vlla merita præcesserunt, sed ab illa susceptione merita eius cuncta cœperunt. Manet ergo filius in dilectione qua eum dilexit pater, & ideo † seruat præcepta eius. Quid est enim & ille homo, nisi quòd Deus susceptor est eius? Deus enim erat verbum, vnigenitus, gignenti coæternus: sed vt mediator daretur nobis, per ineffabilem gratiam verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

1. Tim. 2. b. 5.

Luc. 2. g. 52.

al. seruauit.

Io. 1. 4. 1.

De eo quod dicit, Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur: Hoc est præceptum meũ, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

TRACTATVS LXXXIII.

AVDISTIS charissimi Dominum dicentẽ discipulis suis: *Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.* Quid est gaudium Christi in nobis, nisi quòd dignatur gaudere de nobis? Et quid est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi eius habere consortium? Propter quod beato Petro dixerat, Si non lauero te, non habebis patrem mecum. Gaudium ergo eius in nobis, gratia est quam præstitit nobis: & ipse est gaudium nostrum. Sed de hac ille etiã ex æternitate gaudebat, quãdo nos elegit ante cõstitutionem mundi. Nec rectè possumus dicere quòd gaudium eius plenum non erat: nõ enim Deus imperfectè aliquãdo gaudebat. Sed illud eius gaudium in nobis nõ erat: quia nec nos in quibus esse posset, iam eramus, nec quãdo esse cœpimus, cum illo esse cœpimus. In ipso autem semper erat qui nos suos futuros certissima suę præscientiæ veritate gaudebat. Proinde gaudiũ iam ipse perfectum de nobis habebat, quãdo nos præsciẽdo & prædestinando gaudebat: neq; enim † vllus in illo eius gaudio metus esse poterat, ne fortè non fieret quod se facturum esse præsciebat. Sed neque cùm id facere cœpit, quod se facturum esse præsciuit, gaudium eius, quo beatus est, creuit: alioqui beatior factus est, quia nos fecit. Absit hoc fratres. Dei beatitudo quia nec minor fuerat sine nobis, non fit maior ex nobis. Gaudium igitur eius de salute nostra, quod in illo semper fuit cùm præsciuit & prædestinauit nos, cœpit esse in nobis quãdo vocauit nos: & hoc gaudium meritò nostrum dicimus, quo & nos beati futuri sumus: sed hoc gaudiũ nostrũ crescit & proficit, & ad suã perfectionem perseuerando pertẽdit. Ergo inchoatur in fide renascẽtium, implebitur in præ-

Io. 13. a. 8.

Ephes. 1. a. 4.

al. dehinc in illo gaudium esse poterat.

mio resurgentium. Ecce vnde dictum existimo, hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. In vobis sit meum, impleatur vestrum. Semper enim erat meum plenum, & antequã vocaremini, cùm vocandi à me præsciremini, sed † sit & in vobis, cùm hoc efficimini quod præsciui de vobis. Impleatur autẽ vestrum: quia beati eritis quod nõdum estis, sicut creati estis qui non fuistis. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Siue dicatur præceptum, siue mandatum, ex vno verbo Græco vtrunque interpretatur, quod est ἐντολή. Iam verò istam sententiam & antea dixerat, de qua me vobis vt potui disputasse meminisse debetis. Ibi enim sic ait: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. Huius itaque mandati repetitio, commendatio est: nisi quod ibi, mãdatum, inquit, nouum do vobis: hîc autem, hoc est, inquit, mandatum meum. Ibi, tanquam non fuerit antè tale mandatum: hîc, tanquam non sit aliud eius mandatum. Sed ibi dictum est nouum, ne in vetustate nostra perseueremus: hîc dictum est meum, ne cõtemnendum putemus. Quod autem hîc ita dixit, hoc est mãdatum meum, velut non sit aliud, quid putamus fratres meiꝰ Nunquid nã solum eius de ista dilectione mandatum est, qua diligimus inuicem? Nõne est & aliud maius, vt diligamus Deum? Aut verò de sola Deus nobis dilectione mandauit, vt alia non requiramus? Tria † certè commendat Apostolus dicens, Manent autem fides, spes, charitas, tria hęc: maior autem horum charitas. Et si in charitate, hoc est in dilectione concluduntur duo illa præcepta; maior tamen dicta est esse, non sola. De fide igitur nobis quàm multa mandata sunt, quàm multa de spe, quis potest cuncta colligere, quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod ait idem Apostolus, Plenitudo legis charitas. Vbi ergo charitas est, quid est quod possit desse? Vbi autem non est, quid est quod possit prodesse? Dæmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui non credit. Fruſtra quidem, sed tamen potest sperare veniam qui non diligit: nemo autem potest desperare qui diligit. Itaque vbi dilectio est, ibi necessariò fides & spes: & vbi dilectio proximi, ibi necessariò etiam dilectio Dei. Qui enim nõ diligit eum, quomodo diligit proximum tanquam seipsum, quandoquidẽ non diligit & seipsum? Est quippe impius & iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non planè diligit, sed odit animam suam. Hoc ergo præceptum Domini teneamus, vt nos inuicem diligamus: & quicquid aliud præcepit, † faciemᵘ: quoniam quicquid est aliud hîc habemus. Differtur quippe ista dilectio ab illa dilectione qua se inuicem diligunt homines sicut homines: nam vt differneretur, adiũctum est, sicut dilexi vos. Vt quid enim diligit nos Christusꝰ, nisi vt regnare possimusᵉ cum Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus, vt dilectionem nostram discernamus à cæteris, qui nõ ad hoc se inuicem diligunt, quia nec diligunt. Qui autem se propter habendum Deum diligit, ipsi se diligunt: ergo vt se diligant, Deum diligunt. Nõ est hæc dilectio in omnibus hominibus: pauci se propterea diligunt, vt sit Deus omnia in omnibus.

Supra ca. 13. d. 34.

Ioan. 13. d. 34.

1. Cor. 13. d. 13.

al. sensus.

De eo quod dicit, Maiorem hanc dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

TRACTATVS LXXXIIII.

PENITVDINEM dilectionis qua nos inuicem diligere debeamus, fratres charissimi, definiuit Dominus dicens: *Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, [quàm] vt animam suã ponat quis p amicis suis.* Quia ergo superiùs dixerat, Hoc est mãdatum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: quibus verbis addidit quod nunc audistis,

distis, maiorem hac dilectionem nemo habet, [quàm] A vt animam suam ponat quis pro amicis suis: fit ex hoc consequens, quod idem iste Euãgelista Ioannes in epistola sua dicit; Vt quemadmodum Christus pro nobis animã suam posuit, sic & nos † debeamus pro fratribus animas ponere: diligentes vtique inuicem sicut ipse dilexit nos, qui pro nobis animam suam posuit. Nimirum hoc est quod legitur in Prouerbiis Salomonis, Si sederis cœnare ad mensam potentis considerans intellige quæ apponuntur tibi: & sic mitte manum tuam, sciens quia te talia oportet præparare. Nam quæ mensa est potentis, nisi vnde sumitur corpus & sanguis eius, qui animam suam posuit pro nobis? Et quid est ad eam sedere, nisi humiliter accedere? Et quid est cõsiderare & intelligere quæ apponuntur tibi, nisi dignè tantam gratiam cogitare? Et quid est sic mittere manum, vt scias quia talia te oportet præparare: nisi quod iam dixi, quia sicut pro nobis Christus animam [suam] posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere? † Sic enim ait etiã B Apostolus Petrus: Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt † sequamur vestigia eius. Hoc est talia præparare. Hoc beati martyres ardenti dilectione fecerũt: quorum si non inaniter memorias celebramus, atque in conuiuio quo & ipsi saturati sunt, ad mensam Domini accedimus, oportet, vt quemadmodum ipsi, & nos talia præparemus. Ideo quippe ad ipsam mensam non sic eos cõmemoramus, quemadmodum alios qui in pace requieſcunt, vt etiam pro eis oremus, sed magis vt [orent] ipsi pro nobis, vt eorũ vestigiis adhæreamus: quia impleuerunt ipsi charitatem, qua Dominus dixit nõ posse esse maiorem. Talia enim suis fratribus exhibuerunt, qualia de Domini mẽsa pariter acceperunt. Neque hoc ita dictum † est, quasi propterea Domino Christo pares esse possimus: si pro illo vsque ad sanguinem martyrium duxerimus. Ille potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam: nos autem nec quãtum volumus, viuimus, & motimur C etiam si nolumus. Ille mortiens mox in se occidit mortem, nos * eius morte liberamur à morte. Illius caro nõ vidit corruptionem: nostra post corruptionem, in fine seculi per illum inducitur incorruptionem. Ille nobis nõ indiguit vt nos saluos faceret, nos fine illo nihil possumus facere. Ille se nobis palmitibus præbuit vitem, nos habere præter illum non possumus vitam. Postremò etsi fratres pro fratribus† moriamur, tamen in fraternorum peccatorum remissionem nullius sanguis martyris funditur, quod fecit ille pro nobis: neque in hoc quid imitaremur, sed quid gratularemur contulit nobis. Quatenus ergo martyres pro fratribus sanguinem suum fuderunt, hactenus talia exhibuerunt, qualia de mensa Dominica perceperunt. * In cæteris † autẽ quæ dixi, quamuis nec omnia dicere potui, martyr Christi longè impar est Christo. Quòd si quisquam se, non dico potentiæ Christi, sed innocentiæ comparabit, non dicam & alienum se putando sanare, sed suum saltem nullum habere D peccatum: etiam sic auidior est quàm ratio saluꝰis exposcit, multum est ad illũ, non capit tantum. Et bene quod ista prouerbiorum sententia commonetur, quæ continuò subiungit atque dicit, Quòd si auidior es, noli concupiscere cibos eius: satius est enim vt nihil inde sumas, quàm vt tibi plus quàm oportet assumas. Hæc enim, inquit, vitam habent fallacem, hoc est hypocrisin. Dicendo enim se sine peccato esse: iustum non potest exhibere, sed fingere. Ideo dictum est, hæc enim habent vitam fallacem. Vnus est solus, qui & carnem hominis habuit, & peccatum potuit non habere. Meritò quod sequitur, nobis præcipitur, ac tali verbo atque prouerbio humana infirmitas conuenitur: cíque dicitur, Noli extendere, cùm sis pauper, cõtra diuitem. Dives est enim qui nec hæreditario nec proprio vnquam debito obnoxius: & ipse iustus est, & alios iustificat Christus. Noli cõtra cum te extendere, in tantum pauper vt remissionis peccatorum appareas quotidianus in oratione mendicus. Tuo autem consilio, inquit, abstine te. Vnde, nisi à præsumptione fallaci? Ille quippe quia non tantùm est homo, sed etiam Deus, ideo † nusquam reus. Si enim direxeris oculum tuum ad illum, nusquam parebit. Oculum tuum, oculum videlicet humanum quo cernis humana, si direxeris ad illum, nusquam parebit: quia videri non potest, quemadmodum videre tu potes. † parauit enim sibi pennas sicut aquilæ, & fvadit in domum præpositi sui: vnde ad nos vtique venit, nec tales qualis venit inuenit. Diligamus ergo inuicem, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Maiorem quippe hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Eũmque sic imitemur pia obedientia, vt ci nos comparare nulla præsumamus audacia.

al. fortasse. cæteris. al. dicere.

1. Petr. 2. d. 21. al. sequamur.

Ioan. Matthæus non ait.

al. sit.

1. Cor. 13. d. 13.

Ioan. 10. c. 17.

Ad. 2.

al. auctoritatur.

al. fatisse.

* Imitari quis nostrum potuit, nemo autem posterorum meum. al. eorum.

al. nunquam.

Galat. 2. d. 20.

De eo quod dicit, Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius.

TRACTATVS LXXXV.

CVM Dominus Iesus commendasset charitatem, quam exhibuit nobis moriendo pro nobis, atque dixisset, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis: *Vos*, inquit, *amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Magna dignatio. Cùm seruus bonus esse non possit, nisi præcepta domini sui fecerit: hinc amicos suos voluit intelligi, vnde serui boni possunt probari. Sed, vt dixi, ista dignatio est: vt dominus quos nouit seruos suos, dignetur dicere amicos suos. Nam vt sciatis ad seruorum officium pertinere præcepta domini sui facere, alio loco seruos vtique obiurgat dicens, Quid autem vocatis me Luc. 6. g. 46. Domine Domine, & non facitis quæ dico? Cùm ergo dicitis, inquit, Domine, iussa faciendo quid dicatis ostendite. Nõne seruo obedienti ipse dicturus est, Euge serue bone [& fidelis,] quia in paucis fuisti fidelis, Matth. 25. supra multa te constituam, intra in gaudium Domini b. 21. tui? Potest igitur esse & seruus & amicus, qui seruus est bonus. Sed quod sequitur attendamus. *Iam non dico vos seruos; quia seruus nescit quid faciat dominus eius.* Quomodo ergo intellecturi sumus, & seruum & amicum esse seruum bonum; cùm dicat, Iam nõ dico vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius? Ita nomen constituit amici, vt auferat serui: non vt in vno vtrunque maneat, sed vt alterum altero decedente succedat. Quid est hoc? Itáne cùm præcepta Domini fecerimus, serui non erimus? Itáne tunc serui non erimus, quando boni serui fuerimus? Et quis contradicere poterit veritati quæ ait, Iam non dico vos seruos? Et cur hoc dixerit, docet: Quia seruus, inquit, nescit quid faciat dominus eius. Nunquid nam seruo bono & probato dominus eius non etiam secreta sua committit? Quid est ergo quod ait, Seruus nescit quid faciat dominus eius? Verùm esto, nescit quid faciat. Nunquid nescit etiam quid præcipiat? Nam & si hoc nescit, quomodo seruit? Aut quomodo seruus est, qui non seruit? Et tamen Dominus loquitur, Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dico vos seruos. O rem mirabilem! Cùm seruire non possimus, nisi præcepta Domini fecerimus, quomodo præcepta faciendo serui non erimus? Si seruus non ero præcepta faciendo, & nisi præcepta fecero, seruire nõ potero: ergo seruiendo seruus nõ ero. Intelligamus fratres, intelligamus, &

hoc in nobis Dominus faciat vt intelligamus, faciat etiam vt intellecta faciamus. Hoc autem si scimus, profectò scimus quod facit Dominus: quia nosipsos tales nõ facit nisi Dominus, & per hoc ad eius amicitiam pertinemus. Sicut enim duo sunt timores, qui faciunt duo genera timentium: sic duæ sunt seruitutes, quæ faciunt duo genera seruientium. Est timor quem perfecta charitas foras mittit, & est alius timor castus permanens in seculum seculi. Illum timorem qui non est in charitate, attendebat Apostolus cùm dicebat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Illum autem timorem castum attendebat cùm dicebat, Noli altum sapere, sed time. In illo timore quem foras charitas mittit, est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda: vtrunque enim iunxit Apostolus, hoc est seruitutem & timorem, dicendo: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ad hanc seruitutem seruum pertinentẽ intuebatur & Dominus dicens, Iam non dico vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Non vtique ille seruus pertinens ad timorem castum, cui dicitur, Euge serue bone, intra in gaudium Domini tui: sed ille seruus pertinẽs ad timorem, foras à charitate mittendum, de quo alibi dicit, Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, non serui, sed filij simus: vt miro quodam & ineffabili, sed tamen vero modo, serui non serui esse possimus. Serui scilicet timore casto, ad quem pertinet seruus intrans in gaudium domini sui: non serui autem timore foras mittendo, ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternum. Vt autem tales serui non serui simus, dominum facere scimus. Hoc autem seruus ille nescit, qui nescit quid faciat dominus eius. Et cùm aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, nõ dominus eius: & in se non in Domino gloriatur, cùm se ipse decipiens, quia sic gloriatur quasi non acceperit. Nos autem charissimi, vt amici Domini esse possimus, quid noster Dominus faciat sciamus: non solum enim homines, verumetiam iustos ipse facit nos, & nõ ipsi nos. Et vt hoc sciamus, quis nisi ipse facit? Nõ enim spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Ab ipso quicquid boni est, donatur. Ergo quia & hoc bonum est, ab ipso vtique donatur, vt sciatur, à quo bonum omne donetur: vt omnino de omnibus bonis qui gloriatur, in Domino glorietur. Quod verò sequitur,

Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis, ita est profundum, vt nullo modo sit isto sermone coarctandum, sed in alium differendum.

De eo quod dicit, Vos autem dixi amicos: vsque ad id quod ait, Et fructus vester maneat: vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis.

TRACTATVS LXXXVI.

QVERITO quæritur quomodo accipiẽdum sit quod ait Dominus, *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.* Quis † enim audeat affirmare vel credere, vllum hominum scire omnia quæcũque à patre audiuit vnigenitus filius: quando ne hoc quidem quisquam capit, quomodo à patre audiat vllum verbum, cùm ipse sit patris vnicum verbũ? Quid quod aliquato pòst, in hoc ipso tamen sermone, quem post cœnam ante passionẽ ad discipulos habuit, Multa, inquit, habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò? Quo igitur pacto intellecturi sumus omnia eũ nota feciſſe discipulis, quęcunque audiuit à patre: cùm propterea quædã multa nõ dicat, quia scit eos modò portare non posse? Sed nimirum quod facturus est, feciſſe se dicit, qui ea quæ futura sunt fecit. Sicut enim dicit per Prophetam, Foderunt manus meas & pedes meos, nec ait, fossuri sunt, velut præterita dicens, & ea tamen futura prædicens: ita & hoc loco ait, omnia se nota feciſſe discipulis, quæ se nouit nota esse facturum, in illa plenitudine scientiæ de qua dicit Apostolus, Cùm autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est euacuabitur. Ibi quippe dicit, nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: & nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nam & ipse Apostolus saluos nos dicit esse sanctos per lauacrum regenerationis: qui tamen alio loco, Spe, inquit, salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Vnde etiam eius coapostolus Petrus, In quem modò, inquit, non videntes creditis: quem cùm videritis, exultabitis gaudio inenarrabili & honorato, percipientes mercedem fidei, salutem animarum vestrarum. Si ergo nunc tempus est fidei, salus autem animarum merces est fidei: quis dubitet in fide quæ per dilectionem operatur, peragendum diem, atque in fine diei recipiendam esse mercedem, non solùm redemptionem corporis nostri, de qua dicit apostolus Paulus, verumetiam salutem animarum nostrarum, de qua dicit Apostolus Petrus? Vtriusque enim rei felicitas isto tẽpore atque in hac mortalitate in spe potius habetur, quàm in re tenetur. Verùm hoc interest, quòd exterior noster homo, id est, corpus adhuc corrumpitur: interior autem, id est, anima iam renouatur de die in diem. Itaque sicut immortalitatem carnis & salutem animarum futuram expectamus, quamuis iam pignore accepto, salui facti esse dicamur: ita omnium notitiam quæcunque vnigenitus audiuit à patre, futuram speramus esse debemus, quamuis hoc iam se feciſſe dixerit Christus, *Non vos me elegistis*, inquit, *sed ego vos elegi*. Hæc est illa ineffabilis gratia. Quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, & ideo non diligebamus? Nam qui eum non eligit, quomodo diligit? Nunquid iam in nobis erat quod in Psalmo canitur, Elegi abiectus esse in domo Domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum? Nõ vtique. Quid ergo eramus, nisi iniqui & perditi? Neque enim iam credideramus in eum, vt eligeret nos: nam si iam credentes elegit, ſ electos elegit. Cur ergo diceret, non vos me elegistis, nisi quia misericordia eius præuenit nos? Hic certè vacat vana illorum ratiocinatio, qui præscientiam Dei defendunt contra gratiã Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit nos Deus futuros bonos, non seipsum nos facturum bonos. Nõ hoc dicit, qui dicit, Non vos me elegistis. Quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse nos præsciuerat: simul etiam præsciisset quòd eum nos fuissemus prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni, nisi fortè dicẽdus est bonus qui non eligit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non enim electi sunt quia boni fuerunt, qui boni non essent nisi electi essent: alioquin gratia iã non est gratia, si præcesſisse contendimus merita. Hæc quippe electio gratia est, de qua dicit Apostolus: Sic ergo & in hoc tempore reliquię per electionem gratię [Dei saluæ] factę sunt. Vnde subiungit, Si autẽ gratia, iam nõ ex operibus, alioquin gratia iam nõ est gratia. Audi ingrate, ingrate audi: non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nõ est vt dicas, ideo electus sum, quia iam credebam: si enim credebas in eum, iã elegeras eũ. Sed audi, nõ vos me elegistis. Non est vt dicas, antequam crederem, iam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidẽ, cùm dicat Apostolus, Omne quod non est ex

est ex fide, peccatum est? Quid ergo dicturi sumus audiendo, non vos me elegistis: nisi quia mali eramus & electi sumus, vt boni per gratiam nos eligentis essemus? Non est enim gratia, si præceſſerant merita. Est autem gratia. Hæc igitur non inuenit, sed effecit merita. Et videte charissimi, quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos. Ego, inquit, elegi vos: *Et posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* Nónne iste est fructus de quo iam dixerat, sine me nihil potestis facere? Elegit ergo & posuit vt eamus & fructum afferamus: nullum itaque fructum vnde nos eligeret habebamus. Vt eatis, inquit, & fructum afferatis. Imus vt afferamus, & ipse est via qua imus, in qua nos posuit vt eamus. Proinde in omnibus misericordia eius præuenit nos. Et fructus, inquit, vester maneat: *Vt quodcunque petieritis patrẽ in nomine meo, det vobis.* Manet ergo dilectio, ipsa est enim fructus noster. Quæ dilectio nunc est in desiderio, nondum in saturitate: & ipso desiderio quodcunque petieritmus in nomine vnigeniti filij, dat nobis pater. Quod autem accipere saluandis non expedit nobis, non exiſtimemus nos petere in nomine saluatoris: sed hoc petimus in nomine saluatoris, quod pertinet ad rationem salutis.

De eo quod dicit, Hæc mando vobis vt diligatis inuicem: vsque ad id quod ait, Sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

TRACTATVS LXXXVII.

IN lectione Euangelica quæ hanc antecedit, dixerat Dominꝰ, nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructũ afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcũque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. De quibus verbis iam nos quod Dominus dedit, disseruisse meministis. Hic autem dicit, sequenti scilicet lectione, quam modò cùm recitaretur, audistis: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Ac per hoc intelligere debemus hũc esse fructum nostrum de quo ait: Ego vos elegi vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et quod adiunxit, vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis: tunc vtique dabit nobis, si diligamus inuicem, cùm & hoc ipsum ipse dederit nobis, qui nos elegit non habẽtes fructum, quia nõ eum nos elegeramus, & posuit nos vt fructum afferamus, hoc est, inuicem diligamus. Quem fructum sine illo afferre non possumus, sicut palmites facere sine vite nihil possunt. Charitas ergo est fructus noster, † quem definit Apostolus, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Hac diligimus inuicem, hac diligimus Deum: neque enim vera dilectione diligeremus inuicem, nisi diligentes Deum. Diligit enim vnusquisque proximum suum tãquam seipsum, si diligit Deum: nam si non diligit Deũ, non diligit seipsum. In his enim duobus præceptis charitatis, tota lex pendet & prophetæ. Hic est fructus noster. De fructu itaque nobis mandãs, Hæc mando, inquit, vobis, vt diligatis inuicem: Vnde & Apostolus Paulus, cùm cõtra opera carnis commendare fructũ spiritus vellet, à capite hoc posuit: Fructus, inquit, spiritus charitas est. Ac deinde cætera tanquam ex isto capite exorta & religata cõtexuit: quæ sunt, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Quis autem bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? Quis pacem veram nisi cum illo potest habere quem veraciter diligit? Quis est longanimis in bono [opere] perseueranter manendo, nisi feruear diligẽdo? Quis est benignus, nisi diligat cui opitulatur? Quis bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur? Quis vtiliter mãsuetus, cui non dilectio moderatur? Quis ab eo cõtinet vnde turpatur, nisi diligat vnde honestatur? Meritò itaque magister bonus dilectionem sic sæpe commendat, tanquam sola præcipienda sit: sine qua non possint prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cęteris bonis, quibus homo efficitur bonus. Pro hac autem dilectione patiẽter debemus etiam mundi odia sustinere: necesse est enim vt nos oderit, quos cernit nolle quod diligit. Sed plurimum nos de seipso Dominus cõsolatur, qui cùm dixisset, Hæc mando vobis vt diligatis inuicem: adiecit atque ait, *Si mundus vos odit, scitote quoniam me priorem vobis odio habuit.* Cur ergo se mẽbrum supra verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite. *Si de mundo*, inquit, *esses is, mundus quod suum erat diligeret.* Vniuersæ vtique hoc dicit Ecclesiæ, quam plerũque etiam ipsam mundi nomine appellat: sicut est illud, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Item quæ illud, Nõ venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et in Epistola sua Ioannes ait; Aduocatum habemus ad patrẽ Iesum Christum iustum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum: non tantùm nostrorum, sed etiam totius mundi. Totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiã. Mundus igitur odit mũdum, inimicus reconciliatum, damnatus saluatũ, iniquinatus mundatum. Sed iste mundus quem Deus in Christo reconciliat sibi, & qui per Christum saluatur, & cui per Christum peccatũ omne donatur: de mundo electus est inimico, damnato, contaminato. Ex † eadem quippe massa quæ tota in Adam periit, fiũt vasa misericordiæ, in quibus est mundus pertinens ad recõciliationem: quem mundus odit, ex eadem massa, pertinens ad vasa iræ, quę perfecta sunt ad perditionem. Denique cùm dixisset, si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret: continuò subiecit, *Quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Ergo & ipsi inde erant, vnde vt non essent, electi sunt inde: non meritis suis, quorum nulla bona præceſſerant opera; non natura, quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice vitiata, sed gratuita, hoc est vera gratia. Qui enim de mundo mundum elegit, fecit quod † eligeret, non inuenit: quia reliquæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, inquit, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Si autem quæratur quomodo se diligat mundus perditionis, qui odit mũdum redemptionis: diligit se vtique falsa dilectione, non vera. Proinde falsò se diligit, & verè odit. Qui enim diligit iniquitatẽ, odit animam suam. Sed diligere se dicitur, quoniã iniquitatem qua iniquus est diligit: & rursus odisse se dicitur, quoniam quod ei nocet, hoc diligit. Odit ergo in se naturã, diligit vitium: odit quod factus est per Dei bonitatem, diligit quod in eo factum est per liberam voluntatem. Vnde nos quoque illum diligere & prohibemur, si rectè intelligimus, & iubemur. Prohibemur scilicet, vbi nobis dicitur, Nolite diligere mundum: iubemur autẽ, vbi nobis dicitur, Diligite inimicos vestros. Ipsi sunt [enim] mundus qui nos odit. Ergo & prohibemur diligere in illo quod ipse diligit in seipso, & iubemur diligere in illo quod ipse odit in seipso: Dei scilicet opificium, & diuersas bonitatis suæ consolationes. Vitiũ quippe in illo diligere prohibemur, iubemúrque diligere naturam, cùm ipse in se diligat vitium, oderitque naturam: vt nos eum & diligamus & oderimus rectè, cùm seipse diligat oderitque peruersè.

De eo quod dictum est, Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis: vsque ad id quod ait, Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

TRACTATVS LXXXVIII.

EXHORTANS Dominus seruos suos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis maius & melius quàm de seipso † proponit exemplum, quoniam, sicut dicit Apostolus Petrus, Christus pro nobis passus est relinquens nobis exẽplum, vt sequamur vestigia eius. Quod vtique si facimus, ipso adiuuãte facimus qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Denique quibus iã dixerat, Si odit vos mundus, scitote quia me priorem vobis odio habuit: & nunc in eo quod audistis cùm legeretur Euangelium, *Mementote*, inquit, *sermonis mei, quem ego dixi vobis, non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.* Dicẽdo autem, non est seruus maior domino suo: nónne euidẽter ostẽdit quemadmodũ intelligere debeamus quod superiùs dixerat, Iam non dico vos seruos? Ecce enim eos seruos dicit. Nam quid est aliud, Non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequẽtur? Manifestum est igitur illũ seruum, qui non manet in domo in æternum, illum pertinentem ad timorem, quem foras charitas mittit, esse intelligẽdum, vbi dictum est, Iam non dico vos seruos: hîc autẽ vbi dicitur, Non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequẽtur: illum significari seruum pertinentem ad timorem castum, qui permanet in seculum seculi. Hic enim seruus est auditurus, Euge serue bone, intra in gaudium domini tui. *Sed hæc*, inquit, *omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.* Quæ omnia faciẽt, nisi quæ dixit? Odio habebunt scilicet, & persequentur, sermonémque contemnent. Quoniam si sermonem non seruarent eorũ, nec tamen odissent eos, neque persequerentur, vel etiamsi odissent, nec tamen persequerẽtur: non omnia facerẽt. Hæc autem omnia facient vobis propter nomen meũ, quid est aliud dicere, quàm me in vobis odio habebũt, me in vobis persequentur, & sermonem vestrum, quia meus est, ideo non seruabunt? Hæc enim omnia facient vobis propter nomen meum: non vestrum, sed meum. Tanto igitur miseriores, qui propter hoc nomen ista faciunt, quãto beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur: sicut ipse alio loco dicit, Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam. Hoc est enim propter me, vel propter nomen meum: quia, sicut Apostolus docet, Factus est nobis sapiẽtia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Faciũt quippe ista mali malis, sed non propter iustitiam: & ideo miseri vtrique, & qui faciunt, & qui patiuntur. Faciunt & boni malis: vbi etsi faciunt isti propter iustitiam, nõ tamen illi propter iustitiam patiuntur. Sed dicit aliquis, Si mali quando persequuntur bonos propter nomẽ Christi, propter iustitiam boni patiũtur, profectò propter iustitiam hæc eis mali faciunt: quod si ita est, ergo & quãdo boni malos propter iustitiam persequuntur, propter iustitiã etiã mali patiuntur. Si enim possunt mali persecutionem facere bonis propter nomen Christi, cur nõ possunt mali persecutionem pati à bonis propter nomen Christi? Et quid est, [propter nomen Christi,] nisi propter iustitiã? Nam si nõ propter quod boni faciunt, propter hoc mali patiuntur, quia faciunt boni propter iustitiam, patiuntur mali propter iniustitiã: nec mali ergo propter hoc possunt facere propter quod boni patiuntur, quia faciunt mali propter iniustitiam, patiuntur boni propter iustitiam. Quomodo ergo erit verum, hæc omnia facient vobis propter nomen meum: cùm illi non propter nomen Christi faciant, id est, non propter iustitiam, sed propter iniquitatem suam? Hæc quæstio ita soluitur, si eo modo intelligamus dictum, hæc omnia facient vobis propter nomẽ meum: vt totum referatur ad iustos. Tanquam dictum sit, hæc omnia patiemini ab eis propter nomen meum: vt hoc sit, facient vobis, quod est, patiemini ab eis. Si autem propter nomen meum sic accipitur tanquam diceret, propter nomen meum quod in vobis oderunt: ita potest accipi, & propter iustitiam quam in vobis oderunt. Ac per hoc boni cùm persecutionem faciunt malis, possunt rectè dici & propter iustitiam facere, quam diligendo persequuntur malos: & propter iniquitatem quam oderunt in ipsis malis. Ita ergo & ipsi mali possunt dici pati, & propter iniquitatẽ quæ in illis punitur, & propter iustitiam quæ in eorum pœna exercetur. Item quærî potest, si etiam mali faciũt persecutionem malis, sicut impij reges & iudices, cùm essent persecutores piorum, vtique & homicidas, & adulteros, & quoscunque maleficos, quos contra leges publicas fecisse cognoscerent, puniebãt: quomodo intelligendum est quod ait Dominus, Si de mundo essetis, mũdus quod suum erat diligeret? Neque enim quos punit diligit mundus, à quo videmus supradicta scelerum genera plerunque puniri: nisi quia mundus est in eis, à quibus talia scelera puniuntur, & mundus est in eis à quibus talia scelera diliguntur. Mundus itaque ille qui intelligitur in malis atque impiis, & odit quod suũ est, ex ea parte hominum qua sceleratis nocet: & diligit quod suum est, ex ea parte hominum qua eisdem ipsis † sceleratis fauet. Ergo hæc omnia faciẽt vobis propter nomen meum, vel ita dictum est, propter quod vos patimini, vel ita propter quod & ipsi faciunt: quia & hoc in vobis dum persequuntur, oderunt. Et addidit, *Quia nesciunt eum qui misit me.* Hoc secundum eam scientiam dictum intelligendum est, de qua & alibi scriptum est: Scire autem te, sensus est cõsummatus. Hac quippe scientia qui sciunt patrem à quo missus est Christus, nullo modo persequuntur eos quos colligit Christus: quia & ipsi cum eis colliguntur à Christo.

De eo quod dicit, Si non venissem & locutus eis fuissem: usque ad id quod ait, Qui me odit, & patrem meum odit.

TRACTATVS LXXXIX.

VPERIVS dixerat Dominus ad discipulos suos, Si me persecuti sunt, & vos persequentur; si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt: sed hæc omnia faciẽt vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. De quibus autem hoc dixerit si quæramus, inuenimus eum ad hæc verba venisse ab eo quod dixerat, Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: nunc verò quod addidit, *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent*, Iudæos ostendit expressius. De his enim & illa dicebat, nam hoc indicat verborũ ipsa cõtextio. De his ergo dicit, Si nõ venissem & locutus eis fuissem, peccatũ nõ haberẽt: de quibus dicebat, Si me persecuti sunt, & vos persequẽtur; si sermonẽ meũ seruauerũt, & vestrum seruabunt: Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciũt eum qui misit me. His enim verbis & ista subiungit, Si nõ venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Iudæi ergo persecuti sunt Christum, quod euidentissimè indicat Euangelium: Iudæis locutus est Christus, nõ aliis gẽtibus. In eis ergo voluit intelligi mũdum, qui odit Christũ & discipulos eius: immo verò non in eis solis, sed hos quoque ad cundẽ mundũ pertinere mõstrauit. Quid est ergo, si nõ venissem, & locutus eis fuissem, peccatum nõ haberẽt? Nunquid sine peccato erãt Iudæi, antequam Christus ad eos in carne veniret? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed magnum quoddã peccatũ, non omne peccatum, quasi sub generali nomine vult intelligi. Hoc est enim peccatũ quo tenẽtur cuncta peccata, quod vnusquisque si nõ habeat, dimittũtur ei cuncta peccata: hoc est autem, quia nõ crediderũt in Christũ, qui præterea venit vt credatur in eum. Hoc peccatũ, si non veniſſet, non vtique haberẽt. Aduentus quippe eius quantũ credentibus salutaris, tãtum non credẽtibus exitiabilis factus est: tãquam & ipse caput & princeps apostolorum, quod de se ipsi dixerunt, exiterit quibusdam quidem odor vitæ in vitã, quibusdam verò odor mortis in mortem. Sed quod adiunxit atque ait, *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo*: potest mouere quærentes, vtrum hi ad quos nõ venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo. Si enim nõ habẽt, cur dictum est, propterea ĩstos non habere, quia venit & locutus est eis? Si autem habẽt, vtrum ad hoc habeant vt à pœnis alienẽtur, an vt mitius puniantur? Ad hæc inquisita pro meo captu, Domino donãte, respondeo, habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato, quo in Christũ nõ crediderũt: ad quos nõ venit, & quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis venit, & quibus per discipulos est locutus, quod & nũc facit: nam p Ecclesiã suã venit ad gẽtes, & per Ecclesiã [suam] loquitur gẽtib'. Ad hoc enim pertinet quod ait, Qui vos recipit, me recipit; & qui vos spernit, me spernit. An vultis, inquit Apostolus Paulus, experimẽtum accipere eius qui in me loquitur Christus? Restat inquirere, vtrum hi qui priusquàm Christus veniret in Ecclesia ad gẽtes, & priusquam Euãgelium eius audirẽt, vitæ huius fine præuẽti sunt seu præueniuntur, possunt habere hãc excusationem? Possunt planè, sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicunque enim sine lege peccauerũt, sine lege & peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quæ quidem Apostoli verba, quoniam id quod ait, peribunt, terribilius sonat q̃ quod ait, iudicabuntur: non solùm nihil adiuuare hãc excusationem videtur ostẽdere, verumetiã plus grauare. Qui enim se quia non audierunt, excusãbunt, sine lege peribunt. Sed vtrum hi qui cùm audirent, contemperunt, vel etiã resti terunt, nec tãtum cõtradicẽdo, sed & eos à quibus audierũt odiis persequẽdo, in eis deputãdi sunt de quibus aliquid leuius videtur sonuisse quod dictum est, per legem iudicabũtur: meritò quæritur. Sed si aliud est perire sine lege, aliud iudicari per legem, & illud est gratuius, hoc autẽ leuius: pro culdubiò nõ sunt isti in hac pœna leuiore ponẽdi, quia neque in lege peccauerunt, sed omnino legem Christi accipere noluerunt, & eam quantum ad ipsos attinet, omnino nullã esse voluerunt. Illi autẽ peccãt in lege qui sunt in lege, id est, qui eã suscipiunt, eámque sanctã, & mandatum sanctum & iustũ & bonũ fatẽtur: sed in firmitatẽ non implẽt, quod ab ea rectissimè præcipi dubitare non possunt. Hi sunt qui aliquo modo forsitan possunt ab eorum qui sine lege sunt perditione discerni: si tamẽ quod Apostolus ait, per legem iudicabuntur, sic accipiendum est tãquam dixerit, nõ peribunt, quod mirum si ita est. Neque enim de infidelibus & fidelib' erat sermo vt hoc diceret, sed de gẽtib' & Iudæis: qui certè vtrique nisi in eo Saluatore saluentur, qui venit quærere quod perierat, ad perditionẽ sine dubio pertinebũt. Quãuis dici possit, alios grauius, alios leuius perituros: id est, alios grauiores, alios leuiores pœnas in sua perditione passuros. Ille enim perire Deo dicitur, quisquis ab illa beatitudine quam dat sanctis suis, per supplicium separatur. Tanta est autem supplicorum, quãta est diuersitas peccatorũ; quæ quomodo se habeat, altius iudicat sapientia diuina, quàm cognitura scrutatur aut effatur humana. Isti certè ad quos venit, & quib' locutus est Christus, nõ habẽt de magno infidelitatis peccato illã excusationem, qua possint dicere, nõ vidimus, nõ audiuimus, siue non acceptaretur ista excusatio ab illo cuius insc rutabilia sunt iudicia, siue acceptaretur, & si non, vt ab omni damnatione liberentur, certè vt aliquanto † leniùs damnarẽtur. *Qui me, odit*, inquit, *& patrem meum odit.* Hic nobis fortasse dicatur, Quis potest odisse quẽ nescit? Et vtique antequam diceret, Si non veniſſem & locutus eis fuissem, peccatũ nõ haberẽt: dixerat discipulis suis, Hæc faciẽt vobis, quia nesciũt eũ q̃ misit me. Quomodo ergo nesciunt & oderũt? Si ergo † nõ quod est ipse, sed nescio q̃d aliud de illo opinãtur: nõ vtiq; ipsũ, sed illud inueniũt odisse quod fingũt, aut errãdo potius suspicãtur. Et tamẽ nisi posset homines odisse qd' nesciũt, nõ veritas vtrunq; dixisset, q̃ eius patrẽ & nesciunt & oderũt. Sed quomodo id fieri possit, si adiuuãte Domino p nos demonstrari potest: quia hæc disputatio est iam claudẽda, nunc non potest.

De eo quod dicit, Qui me odit, & patrem meum odit.

TRACTATVS XC.

AVDISTIS Dominum dicentem, *Qui me odit, & patrẽ meum odit.* qui superiùs dixerat, hæc facient vobis, quia nesciunt eum qui misit me. Non itaque dissimulãda nauis scitur quæstio, quomodo possint odisse quem nesciunt. Si enim Deũ non quod ipse est, sed nescio quid aliud eum suspicãtur aut credunt, & hoc oderunt, vtique nõ ipsum oderunt, sed quod sua mẽdaci suspicione, vel vana credulitate cõcipiunt. Si autem quod est, hoc de illo sentiunt, quomodo eum nescire dicũtur? Et de hominibus quidem fieri potest, vt eos sæpe quos nunquã, idimus, diligamus: ac per hoc nec illud econtrariò impossibile est, vt eos quos nunquam vidimus, oderimus. Fama quippe de aliquo sermocinãte seu bene seu malè, fit non immeritò vt amemus vel oderimus ignotum. Sed si fama sit verax, quomodo est de quo vera didicimus dicẽdus ignotus? An quia eius faciem nõ vidimus? Quam cùm & ipse nõ videat, nulli tamen potest notior esse quàm sibi. Non igitur in eius facie corporali nobis intimatur cuiusque notitia. Sed tũc nobis ad cognitionem patet, quãdo eius mores & vita nõ latẽt: alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, qui videre facien suam non potest. Sed vtique tanto certius quàm notus est aliis ipse se nouit, quãto certius interiore conspectu potest videre quod sapit, videre quod cupit, videre quod viuit: quæ cùm aperiũtur & nobis, tũc verè fit cognitus nobis. Hæc itaque quoniã plerunque ad nos de absentibus vel vitã mortuis, siue fama, siue literis perferuntur: hinc fit vt sæpe quos nunquam facie corporis vidimus, nõ tamẽ quos omnino nescimus, vel oderimus homines vel amemus. Sed plerunque in eis nostra credulitas fallitur: quia nõnunquã & historia, & multo magis fama mẽtitur. Pertinet autẽ ad nos ne pernicios a opinione fallamur, vt quia nõ possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certámque † sententiam. Hoc est, vt si ille vel ille homo vtrum sit impudicus pudicúsve nescimus, oderimus tamen impudicitiã, & pudicitiã diligamus: & si illũ vel illũ iniustũ esse iustúmve nesciamus, amemus tamẽ iustitiam, & iniustitiam deresteмur, non quas nobis ipsi errando confingimus, sed quas fideliter hanc appetendam, illámque vitandam in Dei veritate conspicimus: vt cùm de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod deuitandũ est deuitamus, ignoscatur nobis quod de occultis hominũ aliquando, immò assiduè non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tẽtationem pertinere arbitror, sine qua duci ista nõ potest vita, ita vt Apo-

1.Cor.10. c.13. stolus diceret, Tentatio vos non apprehẽdat nisi humana. Quid enim tam humanum quàm non posse inspicere cor humanum: & ideo non eius latebras perscrutari, sed plerunque aliud quàm id quod ibi agitur suspicari? Quanquam & in his rerum tenebris humanarum, hoc est, cogitationum alienarũ, etsi suspiciones † intelligere non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, definitas firmásque sententias continere debemus: nec ante tempus quicquam iudicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutúmque probatio: profectò si erraẽ in hominibus, venialis est humana tẽtatio. Per has autẽ humanorũ cordium tenebras, res multum mirãda & multum doleda cõtingit: vt eum nõ nunquam quem iniustum putamus, & tamen iustus est, & iustitiam in eo nesciẽtes diligimus, deuitemus, auersemur, à nostro ꝓhibeamus accessu, cõmunem cum illo vitã victũque habere nolimus, eúmque etiã si disciplinæ imponendæ necessitas cogit, siue ne aliis noceat, siue vt fiat ipse correctior, asperitate salubri persequamur: & hominẽ bonum tãquam malum affligamus, quem nescientes amamus. Hoc fit si quis, verbi gratia, cùm sit pudicus, à nobis creditur impudicus. Sine dubio enim si pudicũ diligo, hoc est ipse quod diligo: ergo etiam ipsum diligo & nescio. Et si impudicum odi, non ergo ipsum odi, quia non est quod odi: & tamen dilecto meo cum quo semper in charitate pudicitiæ habitat anima mea, facio ignarus iniuriam, non errans in discretione virtutum atque vitiorum, sed in cordium tenebris humanorũ. Proinde sicut fieri potest vt homo bonus hominem bonũ oderit nesciens, vel potius diligat nesciens: ipsum enim diligit cùm bonum diligit, quia id quod est ille, hoc iste diligit, oderit autem nesciens non ipsum, sed quod putat esse ipsum: ita fieri potest vt etiã homo iniustus oderit hominem iustum, & dum æstimat se sui similem iniustum diligere, nesciens diligat iustum: & tamen dum eum credit iniustum, † diligit non ipsum, sed quod putat esse ipsum. Quemadmodum autem hominem, sic & Deum. Denique si interrogarentur Iudæi, vtrum diligerent Deũ: quid se aliud quàm diligere responderent, nec ex animo mentientes, sed errando potius opinãtes? Quomodo enim diligerent patrem veritatis, qui haberent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari, & hoc habet veritas vt talia facta damnentur: tantùm igitur oderunt veritatem, quãtum oderunt suas pœnas quas talibus irrogat veritas. Nesciunt autẽ illam esse veritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat. Oderũt ergo quam nesciunt: & cùm illam oderunt, profectò & eum de quo nata est nisi odisse non possunt. Ac per hoc quia veritatem qua iudicãte damnãtur, de patre Deo natam nesciunt: vtique etiã ipsum & nesciunt & oderũt. O miseros homines, qui cùm esse volunt mali, nolunt esse veritatem qua damnantur mali. Nolunt enim eam esse quod est, cùm † seipsos debeant † nolle esse quod sunt: vt ipsa manẽte mutentur, ne ipsa iudicante damnentur.

al. vitiare.

1.Cor.4. a.5.

al. diligat.

al. ipſi. al. nullo modo eſſe.

De eo quod dicit, Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem & viderunt, & oderunt & me & patrem meum, ſed vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus eſt, Quia odio habuerũt me gratis.

TRACTATVS XCI.

Ioan.15. d.23. IXERAT Dominus, Qui me odit, & patrem meũ odit. Vtique enim qui odit veritatem, neceſſe eſt oderit & à quo veritas nata eſt: vnde iam quantum datum eſt, locuti ſumus. Deinde addidit vnde nobis nunc loquendum eſt: *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Peccatum illud ſcilicet magnum, de quo & ſuperiùs ait, Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent. Hoc eſt peccatum quo in eum loquentem & operãtem non crediderunt. Neque enim nullum habebant peccatum, antequam loqueretur eis & operaretur in eis; ſed hoc peccatum quo in eum non crediderunt, ideo ſic cõmemoratur, quia ipſo peccato tenentur & cætera. Hoc enim ſi non haberent, & in eum crederẽt, dimitterentur & cætera. Sed quid eſt hoc quòd cùm dixiſſet, Si opera non feciſſem in eis, mox addidit, *Quæ nemo alius fecit?* Nulla quippe in operibus Chriſti videntur eſſe maiora quàm ſuſcitatio mortuorum: quod ſcimus etiam antiquos feciſſe prophetas. † Fecit hoc etiã Helias, fecit Heliſeus: & cùm in hac carne viueret, & cùm in ſuo monumẽto ſepultus iaceret. Nam quidam portantes mortuum, cùm irruentibus hoſtibus eò refugiſſent, eúmque ibi poſuiſſent, continuò reſurrexit: Fecit tamen aliqua Chriſtus, quæ nemo alius fecit: quòd [a] quinque milia hominum de quinque, & [b] quatuor milia de ſeptẽ panibus pauit; quòd ſuper [c] aquas ambulauit, & [d] Petro vt hoc faceret præſtitit, quòd [e] aquam mutauit in vinum; quòd aperuit [f] oculos cæci nati, & alia multa quæ cõmemorare longum eſt. Sed reſpondetur nobis, & alios feciſſe quæ ipſe nõ fecit, & quæ nemo alius fecit. Quis enim niſi [g] Moyſes Ægyptios plagis tot tãtiſque percuſſit; diuiſo [h] mari populum duxit, [i] manna de cælo eſurientibus impertauit, aquam de [k] petra ſitientibus fudit? Quis niſi Ieſus [l] Naue populo trãſituro Iordanis fluenta diuiſit, & currentem ſolem [m] emiſſa ad Deum oratione frenauit & fixit? Quis præter [n] Samſon propter ſuam ſitim maxilla mortui aſini exundante ſatiatus eſt? Quis præter [o] Heliã curru igneo in alta ſubuectus eſt? Quis præter [p] Heliſeũ, quod paulo antè commemorati, ſepulto ſuo cadauere, cadauer alterius reddidit vitæ? Quis præter [q] Danielem inter ora incluſorum ſecum leonum eſurientium vixit innocuus? Quis præter [r] tres viros, Ananiam, Azariam, Miſaëlem, in flammis ardentibus & non vrentibus deambulauit illæſus? Prætereo cętera, quoniã hæc ſatis eſſe arbitror, quibus demonſtretur & alios ſanctos quædam opera miranda feciſſe, quæ nemo alius fecit. Sed qui tam multa vitia & malas valetudines vexationeſq; mortaliũ tanta poteſtate ſanaret, nullus omnino legitur antiquorũ. Vt enim † taceamus quos iubendo ſicut occurrebãt, ſaluos ſingulos fecit: Marcus euangeliſta quodam loco ait, Veſpere autẽ facto cùm occidiſſet ſol, aferebantad eum [omnes] malè habẽtes, & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas ad ianuam congregata, & curauit multos qui vexabãtur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat. Id autem cùm commemoraſſet Matthæus, etiam teſtimonium propheticũ addidit dicens: Vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentẽ, Ipſe infirmitates noſtras accepit, & æ-gritudines portauit. Item alio loco dicit Marc⁹, Et quocunque loco introibat in vicos, vel in villas, aut in ciuitates, in plateis ponebãt infirmos, & deprecabãtur eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent: & quotquot tangebãt eum, ſalui fiebãt. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendũ eſt quod ait, in eis, non inter eos vel coram eis: ſed prorſus in eis, quia ſanauit eos. Hæc quippe intelligi voluit quæ nõ ſolùm facerent admirationem, verumetiã manifeſtam cõferrent ſalutem, pro quibus beneficiis vtique amorem, nõ odium retribuere debuerunt. Omnia quidem cæterorũ miracula ſuperat, quòd eſt natus ex virgine, matriſque integritatem ſolus potuit nec cõceptus violare nec natus: ſed hoc nec coram eis factum eſt, nec in eis. Ad cognoſcẽdam quippe huius miraculi veritatem, nõ cõmuni cum eis aſpectu, ſed diſcreto ab eis diſcipulatu apoſtoli peruenerũt. Iam verò illud q̃ die tertia in carne in qua occiſus fuerat, de ſepulchro ſe reddidit viuum, & nunquam deinde moritur cum illa aſcẽdit in cælum: ſuperat etiã cuncta quæ fecit. Sed neque hoc factũ eſt in Iudæis, neque corã eis: & nondum hoc fecerat quãdo dicebat, Si opera nõ feciſſem in eis quæ nemo alius fecit. Nimirum ergo ſunt illa, quæ in eorũ valetudinibus tanta miracula ſalutis oſtendit, quãta in illis ãtea nemo donauit: hæc enim viderunt, & hoc eis exprobrãs adiungit & dicit, *Nunc autẽ & viderũt, & oderunt & me & patrem meum. Sed vt adimpleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis.* Eorũ legem dicit, nõ ab ipſis inuẽtam, ſed ipſis datam: ſicut dicimus, Panem noſtrũ quotidianum, quem tamen à Deo petimus, addẽdo, da nobis. Gratis autem odit, qui nullũ ex odio cõmodum quærit, vel incõmodum fugit. Sic oderunt Dominũ impij, ſic diligũt iuſti, hoc eſt gratis: vt alia ꝓter illum nõ expetãt bona, quoniã ipſe erit in omnibus omnia. Quiſquis verò alti⁹ attenderit Chriſtum dicẽtem, Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, ſed hæc & ſi pater aut Spiritus ſanctus fecit, nemo alius fecit, quia totius trinitatis vna ſubſtantia eſt: inueniet ipſum feciſſe, ſi quãdo quiſpiam Dei homo tale aliquid fecit. Poteſt quippe in ſeipſo cuncta per ſeipſum: nemo autem poteſt aliquid ſine ipſo. Chriſtus namque cum patre & Spiritu ſancto, non ſunt tres dij, ſed vnus Deus: de quo ſcriptum eſt, Beneditus Dominus Deus Iſraël, qui facit mirabilia ſolus. Nemo ergo alius fecit quæcunque opera in eis fecit: quoniam quiſquis alius homo aliquid eorum fecit, ipſo faciente fecit. Hæc autem ipſe, nõ illis facientibus fecit.

Ioan.15. d.26. Gal.5. a.6.

De eo quod dicit, Cùm autem venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me, & vos teſtimonium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis.

TRACTATVS XCII.

DOMINVS ſermone, quem locutus eſt diſcipulis ſuis poſt cœnã proximus paſſioni, tanquam iturus & relicturus eos præſentia corporali, cum omnibus autem ſuis vſque in conſummationem ſeculi futurus præſentia ſpiritali, exhortatus eſt eos ad perferendas perſecutiones impiorum, quos mũdi nomine nuncupauit: ex quo tamen mundo etiam ipſos diſcipulos ſe elegiſſe dixit, vt ſerient ſe Dei gratia eſſe quod ſunt, ſuis autem vitiis fuiſſe quod fuerunt. Deinde perſecutores & ſuos & ipſorum Iudæos euidẽter expreſſit, vt omnino appareret etiã ipſos mundi damnabilis appellatione cõcluſos, qui † perſequitur ſanctos. Cúmque de illis diceret, quòd ignorarent eum, à quo miſſus eſt, & tamen odiſſent & filium & patrem, hoc eſt, & cum qui miſſus eſt, & eum à quo miſſus eſt, de quibus omnibus in aliis ſermonibus iam diſſeruimus: ad hoc peruenit vbi ait, vt adimpleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis. Deinde tãquam cõſequẽter adiunxit, vnde modò diſputare ſuſcepimus. *Cùm autem venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre ſpiritũ veritatis qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et vos teſtimonium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis.* Quid hoc pertinet ad illud quod dixerat, nũc autem & viderũt & oderũt & me & patrẽ meum. Sed vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis? An quia paracletus quãdo venit ſpiritus veritatis, eos qui viderunt & oderunt, teſtimonio manifeſtiore cõuicit? Imò verò etiã aliquos ex illis qui viderunt, & adhuc oderant, ad fidem quæ per dilectionem operatur, ſui manifeſtatione conuertit. Hoc vt ita intelligamus, ita factum eſſe recolimus. Venit enim die Pentecoſtes Spiritus ſanctus in cœtum viginti homines congregatos, in quibus & Apoſtoli omnes erant, qui illo adimpleti cùm linguis omnium gentiũ loquerẽtur: plures ex his qui † oderant, tanto miraculo ſtupefacti, (quãdoquidem viderũt loquẽte Petro tam magnũ atq; diuinũ teſtimoniũ perhiberi de Chriſto, vt ille qui occiſus ab eis inter mortuos deputabatur, reſurrexiſſe & viuere probaretur) cõpuncti corde cõuerſi ſunt, & tanti ſanguinis tam impiè atque immaniter fuſi, indulgentiã perceperũt, ipſo redempti ſanguine quẽ fuderũt. Chriſti enim ſanguis ſic in remiſſionẽ peccatorũ omniũ fuſus eſt, vt ipſum etiã peccatũ poſſet delere quo fuſus eſt. Hoc ergo intuẽs Dominus dicebat, Odio habuerũt me gratis. Cùm autem venerit paracletus, ille teſtimonium perhibebit de me. Tãquam diceret, odio me habuerũt, & occiderũt videtes: ſed tale de me paracletus teſtimonium perhibebit, vt eos faciat in me credere nõ videntes. *Et vos*, inquit, *teſtimoniũ perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis.* Perhibebit Spiritus ſanctus, ꝓhibebitis & vos. Quia enim ab initio mecum eſtis, poteſtis prædicare quod noſtis: quod vt modò non faciatis, illius ſpiritus plenitudo nondum adeſt vobis. Ille ergo teſtimonium perhibebit de me, & vos teſtimonium perhibebitis: dabit enim vobis fiduciam teſtimonium perhibendi charitas [Dei] diffuſa in cordibus veſtris, per Spiritum ſanctũ qui dabitur vobis. Quæ vtique Petro adhuc defuit, quãdo mulieris ancillæ interrogatione perterritus, non potuit verum teſtimonium perhibere; ſed contra ſuam *pollicitationem timore magno compulſus eſt ter negare. Timor autem iſte nõ eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. Denique ante paſſionẽ Domini, ſeruilis timor eius interrogatus eſt à femina ſeruitutis, poſt reſurrectionem verò Domini liberalis eius amor ab ipſo principe libertatis: & ideo ibi turbabatur, hîc tranquillabatur; ibi quem dilexerat, negabat; hîc quem negauerat, diligebat. Sed adhuc etiam tunc amor ipſe infirmus fuerat & anguſtus, donec eũ roboraret & dilataret Spiritus ſanctus. Qui poſteaquam illi eſt abundãtia gratię largioris infuſus, ſic ad perhibendũ de Chriſto teſtimonium quondam eius frigidũ pectus accẽdit, atque illa prius trepida quæ veritatem ſuppreſſerãt, ora reſerauit: vt cùm omnes in quos venerat Spiritus ſanctus, linguis omniũ gentiũ loquerentur, Iudęorum circumſtantibus turbis, ſolus ad teſtimonium de Chriſto perhibendum præ cęteris promptius emicaret, eiúſque interfectores de illius reſurrectione confunderet. Si quem delectat tam ſuauiter ſanctum tale ſpectaculum intueri, Actus apoſtolorũ legat: ibi beatum Petrum quem negantem doluerat, ſtupeat prædicantem. Ibi linguam illam videat ad fiduciam à diffidentia, & ad libertatem à ſeruitute tranſlatam, tot linguas inimicorum conuertere ad Chriſti confeſſionem: quarum non valendo vnam ferre, verſa fuerat in negationem. Quid plura? Tantus in illo fulgor gratiæ, tanta Spiritus ſancti plenitudo apparebat, tãta de ore prædicãtis pretioſiſſimę veritatis põdera procedebãt: vt ingentis multitudinis aduerſarios interfectores Chriſti Iudæos faceret ꝓ illo paratos mori, à quibus cum illo formidabat occidi. Hoc fecit Spiritus ſanctus tunc miſſus, antè promiſſus. Iſta Dominus magna atq; mirãda ſua beneficia præuidebat, quãdo dicebat, Et viderũt & oderũt & me & patrẽ meũ, vt adimpleatur ſermo, qui in lege eorũ ſcriptus eſt, quia odio habuerũt me gratis: cùm autẽ venerit paracletus quẽ ego mittã vobis à patre ſpiritũ veritatis, q̃ à patre, pcedit, ille teſtimoniũ perhibebit de me, & vos teſtimoniũ perhibebitis. Ille quippe teſtimonium perhibens & teſtes fortiſſimos faciẽs: abſtulit Christi amicis timorem, & inimicorũ odium cõuertit in amorem.

Ioan.15. d.23.

Ibidem d.24.

Matth.6. b.11.

Pſal.14. c.15.

Pſal.71. d.18.

al. ꝓſequentur.

Act.2. a.12.

al. oderant.

Ioan.15. d.27.

Rom.5. a.5. Matt.26. d.75.

*ſalutem

1.Ioan.4. d.18.

De eo quod dicit, Hæc locutus sum vobis vt non scãdalizemini: vsque ad id quod ait, Sed hæc locutus sum vobis, vt cùm venerit hora, eorũ reminiscamini, quia ego dixi vobis.

TRACTATVS XCIII.

CAPVT XVI.

IN his quæ præcedunt hoc Euangelij capitulum, Dominus discipulos suos ad inimicorum odia perferenda confirmãs, suo quoque præparauit exemplo, vt eum imitando fierẽt fortiores: addens & promittens eis, quòd venturus esset Spiritus sanctus, qui de illo testimonium perhiberet, & adiicies quòd & ipsi fierent testes eius, hoc vtiq; in cis operante Spiritu sancto. Sic enim ait, Ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis: vtique quia ille perhibebit, etiã vos perhibebitis. Ille in cordibus vestris, vos in vocibus vestris. Ille inspirando, vos sonando: vt possit impleri, In omnem terrã exiuit sonus eorum. Parũ quippe fuerat eos adhortari exemplo suo, nisi impleret spiritu suo. Deniq; apostol' Petrus cùm iã verba eius audisset, vbi dixerat, Nõ est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur, & hoc in illo iam viderat impleri, in quo patientiam domini sui, si exemplum sufficeret, debuit imitari: succubuit & negauit, non vtique ferens quod illum ferre cernebat. Cùm verò accepit donum Spiritus sancti, quem negauerat prædicauit: & quem cõfiteri timuerat, non timuit profiteri. Prius enim exẽplo quidem fuerat edoctus, vt quod fieri conueniebat nosset: sed nondũ fuerat virtute fultus, vt quod nouerat faceret. Instructus erat vt staret, sed nõ erat firmatus ne caderet. Quod posteaquam per Spiritum sanctum factum est, annunciauit vsque ad mortem, quem negauerat timens mortem. Ideo Dominus in hoc consequenti capitulo, de quo nunc nobis loquendum est, *Hæc*, inquit, *locutus sum vobis, vt non scandalizemini.* Canitur quippe in Psalmo, Pax multa diligẽtibus legem tuã [Domine,] & non est illis scãdalum. Meritò itaque promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit, hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini: cùm enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis, fit pax multa diligẽtibus legem Dei, vt non sit illis scandalum. Deinde quid passuri essent, iam exprimẽs ait, *Extra synagogas facient vos.* Quid autẽ mali erat Apostolis expelli de synagogis Iudaicis, quasi non inde fuerant se separaturi, etiã si eos nullus expelleret? Sed nimirum hoc voluit denunciare, quia Iudæi Christum non fuerant recepturi, à quo isti non fuerant recessuri: & ideo futurum erat vt foras mitterentur cum illo, ab eis qui esse nollẽt in illo, hi qui esse non possent sine illo. Nam profectò quia nõ erat vllus alius populus Dei quàm illud semen Abrahæ, si agnoscerent & reciperent Christũ, tanquam rami naturales in olea permanerent: nec aliæ fierẽt Ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Iudæorum: eædem quippe essent, si in eodem esse voluissent. Quod quia noluerunt, quid restabat nisi vt remanentes extra Christum, extra synagogas facerẽt eos qui non relinquerẽt Christum? Accepto quippe Spiritu sancto testes eius effecti, non vtique tales essent, de quibus dicitur, Multi principes Iudæorum crediderunt in eum: sed propter metum Iudæorum, ne pellerentur de synagogis, non audebant confiteri eum: dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm Dei. Crediderũt ergo in eum, sed nõ sic quomodo eos volebat credere, qui dicebat, Quomodo potestis credere, gloriã ab inuicem exspectãtes, & gloriam quæ à solo Deo est non quærẽtes? Discipulis ergo sic in eum credẽtibus, vt impleti Spiritu sancto, hoc est dono gratiæ Dei, non sint de numero eorũ qui ignorãtes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non

A sunt subiecti: nec de illorum, de quibus dictum est, Dilexerunt gloriam hominum magis quàm Dei, illa congruit prophetia quæ de ipsis inuenitur impleta, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in tua iustitia exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es. Meritò eis dicitur, Extra synagogas facient vos: illi scilicet, qui zelum Dei habẽt, sed non secũdum scientiã. Propter quod ignorantes Dei iustitiam, & suam volẽtes constituere, & eos expellunt qui non in sua, sed in Dei iustitia exaltabuntur: nec expulsi ab hominibus, erubescunt, quoniam gloria virtutis eorũ ipse est. Denique cùm hoc eis dixisset, adiecit, *Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non cognouerunt patrem neque me.* Hoc est, nõ cognouerũt Deũ nec eius filium, cui se in vobis occidẽdis præstare arbitrãtur obsequiũ. Quæ verba Dominus ita subiecit, tanquam ex hoc cõsolaretur suos, qui de synagogis Iudaicis pellerẽtur. Prænunciãs enim quæ mala essent, p eius testimonio perpessuri: extra synagogas, inquit, facient vos. Nec ait, & venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Quid ergo ait? Sed venit hora: quemadmodum diceret, si aliquid boni post ista mala prædiceret, Quid sibi ergo vult, extra synagogas facient vos, Sed venit hora? Tanquam hoc dicturus fuisset, Separabũt illi quidem vos, sed ego vos colligam: aut, separabunt quidem illi vos, sed venit hora lætitiæ vestræ. Quid ergo ibi facit hoc verbum quod ait, sed venit hora, quasi consolationem eis promitteret post tribulationem: cùm magis dicere debuisse videatur indicatiuo modo, & venit hora? Sed nõ ait, & venit, cùm tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationẽ vẽturam illis esse prædiceret. An fortè sic eos illa de synagogis separatio fuerat turbatura, vt mori mallent, quàm in hac vita sine Iudæorũ congregationibus immorari? Absit vt sic turbarentur, qui Dei, non hominũ gloriã requirebãt. Quid ergo sit, extra synagogas facient vos, sed venit hora: cùm potius dicere debuisse videatur, & venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo? Neque enim falsrem dictum est, sed venit hora vt interficiant vos, quasi vt eis mors pro cõsolatione illius separationis † accideret: sed, venit hora, inquit, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Prorsus non mihi videtur aliud significare voluisse, nisi vt intelligerẽt atque gauderẽt tã multos se Christo acquisituros, cùm de Iudæorum congregationibus pellerentur, vt eos non † sufficerẽt pellere, sed non finerẽt vivere: omnes ad nomen Christi sua prædicatione cõuerterent, & ab obseruatione Iudaismi, tãquam diuinæ veritatis, auerterent. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat extra synagogas faciẽt vos. Nã testes, id est, martyres Christi, etiãsi occisi sunt à gentibus: non tamen illi arbitrati sunt Deo, sed diis

D suis falsis obsequium [se] præstare, cùm hæc facerẽt. Iudæorum autẽ omnis qui occidit prædicatores Christi, Deo sese putauit præstare obsequium: credẽs quòd desereret Deũ Israël, quicunque conuerterẽtur ad Christum. Vt enim & ipsum Christũ occiderent, ista ratione cõmoti sunt, nam eorũ de hac re etiã verba conscripta sunt: Videtis quia totus mundus post eũ abiit. Si dimittimus eũ viuere, veniẽt Romani, & tollẽt nobis & locũ & gẽtẽ. Et quod Caiphas dixit, Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & nõ tota gens pereat. Et in hoc ergo sermone suo discipulos suos erexit exẽplo, quibus dixerat, si me pſecuti sunt, & vos persequẽtur: vt quemadmodum illum occidẽdo, Deo se præstitisse obsequium putauerunt, sic etiã illos. Iste itaque sensus est in his verbis,

Psal. 18. a. 5.

Ioan. 13. d. 16.

Rom. 5. a. 5.

Ioan. 16. a. 2.

Psal. 118. Sin. 165.

Rom. 11. c. 17.

Ioan. 12. g. 42.

Ioan. 5. g. 44.

Rom. 10. a. 3.

Psal. 13. a. 7.

Rom. 2. a. 24.

Rom. 10. a. 2.

Act. 2. a. 2.

Rom. 8. a. 26.

Ioan. 16. a. 2.

Psal. 43. f. 9.

Ioan. 16. a. 2.

Mat. 14. a. 2. Marc. 13. a. 1. Luc. 19. g. 41. & cap. 21. b. 6.

al. ſcio.

al. ſcio.

Ioan. cap. 10. a. 6. & cap. 11. b. 6.

verbis, Extra synagogas facient vos, sed nolite solitudinem A non dixit, quia cum ipsis erat? Consolator ergo ille vel formidare: separati quippe à congregatione eorũ, tam multos in nomine meo congregabitis, vt illi metuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta deserantur, interficiant vos, sic fundentes sanguinem vestrum, vt Deo se præstare arbitrentur obsequium. Ecce est illud quod de his dixit Apostolus, Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: obsequium se putant præstare Deo, interficiendo famulos Dei. O error horrendus! Itáne vt placeas Deo, percutis placentem Deo: & templum Dei viuum te faciente prosternitur, ne Dei rẽplum lapideum deseratur? O execrabilis cæcitas! Sed ex parte [in] Israël facta est, vt plenitudo gentium intraret: ex parte, inquam, facta est, non ex toto. Non enim omnes, sed aliqui ex ramis fracti sunt, vt inserertur oleaster. Nã Spiritu sancto implente discipulos Christi, cùm linguis omnium gentiũ loquerentur, cùm per eos diuina miracula frequentarentur, & diuina eloquia spargerentur, etiam occisus ita dilectus est Christus: vt eius discipuli expulsi à congregationibus Iudæorum, ex ipsis quoque Iudæis ingentem multitudinem congregarent, & nullam solitudinẽm formidarent. Hinc ergo accensi cæteri reprobi & cæci, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, & obsequium se præstare Deo credentes, occidebant eos. Sed pro illis occisus colligebat eos, qui de his futuris antequam occideretur, instruxerat eos: ne ignaros atque imparatos animos mala inopinata & improuisa, quamuis citò transitura turbarent, sed præcognita & patienter accepta, ad bona sempiterna perducerent. Hinc enim fuisse causam vt hæc eis prænunciaret, etiam ipse demõstrauit adiungens, *Sed hæc locutus sum vobis, vt cùm venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis.* Hora eorum hora tenebrosa, hora nocturna. Sed in die mandauit Dominus misericordiam suam, & in nocte declarauit, quãdo nox Iudæorum separatum à se diem Christianorum nulla cõfusione fuscauit: & quando carnem occidere potuit, fidem tenebrare nõ potuit.

De eo quod dicit, Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram: vsque ad id quod ait, De iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est.

TRACTATVS XCIIII.

CVM Dominus Iesus prædixisset discipulis suis persecutiones quas passuri fuerãt post eius abscessum, subiũxit atque ait, *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram: nunc autem vado ad eum qui me misit.*

Vbi primùm videndum est, vtrum eis futuras non prædixerit antè passiones, sed alij tres Euangelistæ satis eum prædixisse ista demonstrant, antequam ventum esset ad cœnã: qua peracta secundum Ioannem ista locutus est, vbi ait, Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. An fortè hinc ista soluitur quæstio, quia & illi eum narrant passioni proximum fuisse cùm hæc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat, quia D iam discessurus, iámque ad patrem perrecturus hæc dixit: & ideo etiam secundum illos Euangelistas verum est quod hic dictum est, hæc autem vobis ab initio non dixi. Sed quid agimus de fide Euãgelij secundum Matthæum, qui hæc eis à Domino non solùm cùm iam Pascha esset cum discipulis cœnaturus imminente passione: verùm & ab initio denunciata esse commemorat, vbi primùm nominatim duodecim exprimuntur Apostoli, & ad opera diuina mittuntur? Quid sibi ergo vult quod hic ait, Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram: nisi quia ea quæ hîc dicit de Spiritu sancto, quòd sit venturus ad eos & testimonium perhibiturus, quando mala illa passuri sunt, hæc ab initio eis

Ioan. 16. b. 24.

Ioan. 14. a. 2.

al. ſcio.

al. Deinde.

Ioan. 16. a. 2.

Rom. 8. a. 26.

Ioan. 16. a. 2.

Ioan. 14. a. 2.

Psal. 43. f. 9.

C

D

Ioan. 16. a. 2.

Ioan. 14. a. 2.

Mat. 14. a. 2. Marc. 13. a. 1. Luc. 19. g. 41. & cap. 21. b. 6.

al. ſcio.

al. Deinde.

Ioan. cap. 10. a. 6. & cap. 11. b. 6.

1. Cor. 13. b. 7. Rom. 5. a. 5.

al. ſi carnaliter ſcieritis.

Ioan. 13. d. 36.

Act. 1. b. 9.

al. illo vere denunciante.

al. ſcio.

Mat. 3. a. 16.

ad vos: nisi non potestis capere spiritum, quamdiu secundum carnem persistitis nosse Christum? Vnde ille qui iam acceperat spiritum, Etsi nouerамus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc iam nō nouimus. 2.Cor.5. c.16.

Etiam ipsam quippe carnem Christi non secundum carnem nouit, qui verbum carnem factum spiritaliter nouit. Hoc nimirum significare voluit magister bonus dicendo, si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Christo autem discedente corporaliter, non solùm Spiritus sanctus, sed & pater & filius illis affuit spiritaliter. Nam si ab eis sic abscessit Christus, vt pro illo non cum illo in eis esset Spiritus sanctus: vbi est eius promissio dicentis, Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationem seculi: &, Veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud eum faciemus; cùm & Spiritum sanctū ita se promiserit esse missurum, vt cum eis esset in æternum? Ac per hoc cùm ex carnalibus vel animalibus essent spirituales futuri, profectò & patrem & filium & Spiritum sanctum capaciùs fuerant habituri. In nullo autem credendus est esse pater sine filio & Spiritu sancto, aut pater & filius sine Spiritu sancto, aut filij sine patre & Spiritu sancto, aut sine patre & filio spiritus sanctus, aut pater & Spiritus sanctus sine filio: sed vbi eorum quilibet vnus, ibi trinitas Deus vnus. Oportebat autem ita insinuari trinitatem, vt quamuis nulla esset diuersitas substantiarum, singulatim tamen commendaretur distinctio personarum: vbi eis qui rectè intelligūt, nunquam videri potest separatio naturarum. Quod autem sequitur; *Et cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me: de iustitia verò, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est*: tanquam solum sit peccatum non credere in Christum, & tanquam ipsa sit iustitia non videre Christum, & tanquā ipsum sit iudiciū, quòd princeps huius mundi, hoc est diabolus iudicatus est: valde latebrosum est, nec isto sermone coartādū, ne fiat obscurius breuitate, sed alio potius quantū Dominus adiuuerit explicandū. Matt.28. d.20. Ioan.14. c.23.

De eadem lectione.

TRACTATVS XCV.

Ioan.16. b.8.

PROMITTENS Dominus missurū se Spiritum sanctum: *Cùm venerit*, inquit, *ille arguet mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio.* Quid est hoc? Nunquid nam Dominus Christus non arguit mundum de peccato, cùm ait, Si nō venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent; nunc autem excusationem nō habent de peccato suo? Sed nequis fortè dicat hoc ad Iudęos propriè pertinere, non ad mundum: nónne alio loco, inquit, Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret? Nunquid non arguit de iustitia, vbi ait, Pater iuste, mundus te non cognouit? Nunquid non arguit de iudicio, vbi se ait sinistris esse dicturum, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Et multa alia reperiuntur in sancto Euāgelio, vbi de his Christus arguit mundum. Quid est ergo quod tāquam ppriè tribuit hoc Spiritui sancto? An fortè quia Christus in Iudæorum gente tantum locutus est, mundum non videtur arguisse, vt ille intelligatur argui qui audit arguentem? Spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusis, non vnam gentem intelligitur arguisse, sed mundum: nam hoc illis ait ascensurus in cælum, Non est vestrum scire tempora vel momenta, quę pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem Spiritus sancti † superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & in Samaria, & vsque in fines terræ. Hoc est arguere mundum. Sed quis audeat dicere, quòd per discipulos Christi arguit mundum Spiritus sanctus, & non arguat ipse Christus: cùm clamet Apostolus, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit Spiritus sanctus, arguit vtique & Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo impediri possent, ne arguere mundum qui persecutionibus fremebat, auderent: propterea dixit, ille arguet mundum. Tanquam diceret, Ille diffundet in cordibus vestris charitatem: sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sepe autem diximus inseparabilia opera esse trinitatis: sed singillatim commendandas fuisse personas, vt non solùm sine separatione, verumetiam sine cōfusione & vnitas intelligatur & trinitas. Exponit deinde quid dixerit de peccato, & de iustitia, & de iudicio. *De peccato quidem*, inquit, *quia non crediderūt in me.* Hoc enim peccatū quasi solum fit, præ cęteris posuit: quia hoc manēte cætera detinentur, & hoc discedente cætera remittuntur. *De iustitia verò*, inquit, *quia ad patrem vado, & iam non videbitis me.* Hīc primò videndum est, si rectè quisque arguitur de peccato, † vtrum rectè arguatur & de iustitia. Nunquid enim sic arguendus est peccator propterea quia peccator est: arguendum putabit quisquam & iustum, propterea quia iustus est? Absit. Nam & si aliquando iustus arguitur, ideo rectè arguitur, quia, sicut scriptum est, Non est iustus in terra, qui faciet bonum, & non peccabit. Quocirca etiam cùm iustus arguitur, de peccato arguitur, non de iustitia. Quoniam & in illo quod legimus diuinitus dictum, Noli effici iustus multum: non est notata iustitia sapientis, sed superbia præsumentis. Qui ergo sit multum iustus, ipso nimio fit iniustus. Multum enim se facit iustum, qui dicit se non habere peccatum, aut qui se putat non gratia Dei, sed sua voluntate sufficiente effici iustum: nec rectè viuēdo iustus est, sed potius inflatus, putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguendus est de iustitia, nisi de iustitia credentium? Arguitur itaque de peccato, quia in Christum non credit, & arguitur de iustitia eorum qui credunt: ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Hoc & ipsa expositio satis indicat. Volens enim aperire quid dixerit, de iustitia verò, inquit, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: Non ait, & iam non videbunt me; de quibus dixerat, quia nō credunt in me. Sed peccatum quid vocaret exponēs, de illis locutus est dicēs, quia non credunt in me. Exponens autem quam diceret iustitiam, de qua [dixit] mundus arguitur: ad ipsos quibus loquebatur, se conuertit atque ait, Quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Quapropter mundus de peccato quidem suo, de iustitia verò arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ: omnia enim quæ arguuntur, ait Apostolus, à lumine manifestantur. Quantum enim malum sit eorum qui nō credunt, non solùm per seipsum, verùm etiam ex bono posset eorum apparere qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse consueuit, quomodo credimus quod nō videmus? Ideo credentium iustitiam sic oportuit definiri, quia ad patrem vado, & iam nō videbitis me: beati enim qui nō vidēt & credunt. Nā & qui viderunt Christū, non in eo † laudata est fides eorū, qui credebāt quod videbant, id est filium hominis: sed quia credebant, quod non videbāt, id est filium Dei. Cùm verò & ipsa forma serui subtracta eorum esset aspectibus, tum verò ex omni parte impletum est, Iustus ex fide viuit: est enim fides, sicut in Epistola quæ ad Hebręos est, definitur, spērantium substantia, conuictio rerū quæ non videntur. Sed quid est, iam non videbitis me? Non enim ait, ad patrem vado, & non

Ioan.15. d.22.

Ioan.17. d.25. Matth.25. d.41.

Act.1.b.7. al. *superueniētis in nos.*

2.Cor.13. d.3. 1.Ioan.4. d.18.

Rom.5. c.5.

1.Cor.13. c.12.

Ioan.8. d.46.

Augus. b.

2.Cor.5. c.16.

Eccles. c.11. 1.Reg. 15. Psal. 50. c.17.

al. Idem.

Ioan.14. d.30.

Epist.Ioā. ad Parth. tract.

Ioan.12. c.31.

1.Pet.2. c.4.

Ioan.12. b.43.

al. Idem de.

Rom.1. b.17. Abacuc. 2.de. Hebræ. 11. a.1.

& non videbitis me, vt temporis interuallum quo non videbitur, significasse intelligeretur, siue breue, siue longum, tamen vtique terminatum: sed dicendo, iam non videbitis me, velut nunquā de cætero visuros eos Christum veritas prænunciauit. Hæccine iustitia est nunquā Christū videre, & in eum tamen credere: cùm propterea laudetur fides ex qua iustus viuit, quoniā credit quē modò non videt Christum, se aliquando esse visurum? Postremò secundum hāc iustitiam, nunquid dicturi sumus Paulum Apostolum non fuisse iustum, cōfitentem se Christum vidisse post ascensionem eius in cælum, de quo vtique iam tempore dixerat, iam nō videbitis me? Nunquid secundum hāc iustitiam iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cùm lapidaretur, ait: Ecce video cælum apertum, & filium hominis stantem ad dexteram Dei? Quid ergo est, Ad patrem vado, & iam non videbitis me: nisi quomodo sum, cùm vobiscum sum? Tunc enim adhuc erat mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat atque sitire, fatigari atque dormire. Hunc ergo Christum, id est, talem Christum, cùm transisset de hoc mundo ad patrem, non erant iam visuri: & ipsa est iustitia fidei, de qua dicit Apostolus, Etsi nouerамus Christū secundum carnem, sed nunc iam nō nouimus. Erit itaque, inquit, vestra iustitia qua mundus arguetur, quia vado ad patrem, & iam non videbitis me: quoniam in eum quem non videbitis credetis in me. Et quando me videbitis, quod tunc ero, non videbitis me quod sum vobiscum modò. Non videbitis [me] humilem, sed excelsum: non videbitis mortalem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum, sed † iudicaturum: & de hac fide vestra, id est, iustitia vestra, arguet Spiritus sanctus incredulum mundum. *Arguet etiā de iudicio, quia princeps huius mundi iudicatus est.* Quis est iste, nisi de quo ait alio loco, Ecce venit princeps mundi, & in me nihil inueniet: id est, nihil iuris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum? Per hoc enim est diabolus princeps mundi. Non enim cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt, est diabolus princeps, qua significatione intelligitur mūdus, vbi dictum est, Et mundus per eum factus est: sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi continuò subiungit atque ait, Et mundus eum nō cognouit, hoc est homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus: inter quos gemit fidelis mūdus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit, Non venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Mundus eo iudicante damnatur, mundus eo subueniente saluatur: quoniam sicut arbor foliis & pomis, sicut area paleis & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps ergo mūdi huius, hoc est princeps tenebrarum harum, hoc est infidelium: de quibus eruitur mundus, quibus dicitur, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: princeps mundi huius de quo alibi dicit, Nūc princeps mundi huius missus est foras, vtique iudicatus est: quoniam iudicio ignis æterni irreuocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque iudicio quo princeps iudicatus est mundi, arguitur āSpiritu sancto mundus: quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbum atque impium imitatur. Si enim Deus, sicut dicit Apostolus Petrus, peccantibus angelis nō pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari: quomodo non à Spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quādo in Spiritu sancto hæc loquitur Apostolus? Credāt itaque homines in Christum: ne arguātur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinētur. Transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur.

Augustin. tom. 9.

Caueant futurum iudicium: ne cum mundi principe iudicentur, quem iudicatum imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Ab eo quod scriptum est, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

TRACTATVS XCVI.

Ioan.16. b.12.

IN isto sancti Euangelij capitulo, vbi Dominus ait discipulis suis, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*: prius quærendum illud occurrit, quomodo superiùs dixerit, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: & hic dicat, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modò. Verùm illud quomodo dixerit, quod nondum fecerat tāquam fecerit, sicut ea quæ futura sunt, Deū feciſſe Prophęta testatur dicens, Qui fecit quæ futura funtiā cūm ipsa verba tractaremus, vt potuimus, exposuimus. Nūc ergo quæ ista sint quæ Apostoli tunc portare non poterant, vultis forsitan scire. Sed quis nostrūm audeat eorū se dicere iam capacem, quæ illi capere non valebāt? Ac per hoc nec à me expectanda sunt vt dicantur, quæ fortè non caperē, si mihi ab alio dicerētur: nec vos ea portare possetis, etiamsi ego tantus essem, vt à me ista quæ vobis altiora sunt audiretis. Et fieri quidē potest vt sint in vobis aliqui ad ea capiēda iam idonei, quæ alij capere nondum valent: & si non omnia de quibus magister ille Deus dicebat, Adhuc multa habeo vobis dicere, tamen eorum fortasse nōnulla. Sed quænam sint ista quæ ipse non dixit, remerarium est velle præsūmere & dicere: nam & morī pro Christo nondum erāt idonei tunc Apostoli quibus dicebat, Nō potestis me sequi modò. Vnde primus eorum Petrus, qui hoc iam se posse præsumpserat, aliud expertus est quàm putabat: & tamen postea & viri & mulieres, pueri & puellę, iuuenes & virgines, seniores cum iunioribus innumerabiles martyrio coronati sunt, & posse inuēte sunt oues, quod tunc quando ista Dominus loquebatur, nondum poterant portare pastores. Nunquid ergo debuit illis ouibus dici in illo tentationis articulo, quo certare vsque ad mortē pro veritate oportebat, & pro Christi nomine vel doctrina sanguinem fundere: nunquid, inquam, debuit eis dici, Quis vestrūm audeat idoneum martyrio se putare: cui Petrus idoneus nondum fuerat, quando cum eo ad os ipse Dominus instruebat? Sic itaque dixerit aliquis, nō debere dici populis Christianis audire cupientibus, quæ sint de quibus Dominus tūc dicebat, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Si Apostoli nondum poterant, multo minus vos potestis: quia fortè sic multi possūt audire, quod tunc nondum poterat Petrus, sicut multi possunt martyrio coronari, quod tunc nondum poterat Petrus: præsertim iam misso Spiritu sancto, qui tunc nondum erat missus, de quo continuò subiungit atque ait, *Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnē veritatē.* Sic vtique dimonstrans illos ideo quæ habebat dicere, portare non posse: quia nō dum ad eos venerat Spiritus sanctus. Ecce concedamus vt ita fit, multos ea modò portare posse iam misso Spiritu sancto, quæ tūc eo nondum misso nō poterant portare discipuli. Nunquid ideo scimus quæ sint quæ dicere noluit, quæ tunc sciremus si ab eo dicta legeremus vel audiſſemus? Aliud est enim scire, vtrum à nobis vel à vobis portari possint: aliud autem scire quæ sint, siue portari possint, siue non possint. Quæ cùm ipse tacuerit, quis nostrum dicat, ista vel illa sunt? Aut si dicere audeat, vnde probat? Quis enim est tam vanus aut temerarius, qui cùm dixerit etiā vera quibus voluerit,

Ioan.16. b.13.

quæ voluerit, sine vllo testimonio diuino affirmet ea esse quæ tunc Dominus dicere noluit? Quis hoc nostrum faciat, & non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec prophetica nec apostolica excellit autoritas? Nam profectò si eorum aliquid legissemus in libris canonica autoritate firmatis, qui post ascensionẽ Domini scripti sunt, parum fuerat hoc legisse: nisi illic id etiam legeretur hoc ex eis esse quæ tunc Dominus noluit discipulis dicere, quia non poterãt illa portare. Tanquam si, verbi gratia, ego dicerem, illud quod legimus in huius Euangelij capite, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, & alia quæ sequũtur, quoniam post ea scripta sunt, nec ea Dominum Iesum dixisse narratũ est cùm hic esset in carne, sed hæc vnus ex Apostolis ei' ipsũ ac spiritu eius sibi reuelante conscripsit: ex his esse quæ noluit tunc Dominus dicere, quia ea discipuli portare non poterãt, quis me audiat tam temerè ista dicentem? Si autem vbi hoc legimus, ibi hoc etiã legeremus, quis non tanto Apostolo crederet? Sed id quoque mihi videtur absurdissimè dici, ea tunc non potuisse portare discipulos, quæ de inuisibilibus & altissimis rebus inuenimus in apostolicis literis, quæ postmodũ scripta sunt: nec ea Dominum quãdo cum illis visibiliter erat, dixisse narratur. Cur enim ea tunc ferre nõ potérat, quæ nũc in eorum libris quis non legat, quis nõ ferat, etiã si non intelligat? Nõnulla quidem homines infideles in Scripturis sanctis & nõ intelligunt cùm legunt vel audiunt, & lecta vel audita ferre non possunt: sicut Pagani, quòd per eum qui crucifixus est, factus est mũdus: sicut Iudei, quòd illius Dei sit, qui eo modo quo ipsi celebrant sabbatum soluit: sicut Sabelliani, quia trinitas est pater & filius & Spiritus sanctus: sicut Arriani, quia æqualis est patri filius, & patri ac filio Spiritus sanctus: sicut Photiniani, quia non homo tantùm similis nobis, sed etiam Deus Deo patri æqualis est Christus: sicut Manichæi, quod Christus Iesus per quem † liberati sumus, nasci in carne & de carne dignatus est: Et cæteri omnes peruersarum ac diuersarum sectarum homines, vtique ferre non possunt, quicquid in Scripturis sanctis & in fide catholica reperitur, quod contra eorũ proferatur errores: sicut nos ferre nõ possumus sacrilegas eorum vanitates & insanias mendaces. Quid est enim ferre nõ posse, nisi æquo animo non habere? Sed omnia quæ post ascensionem Domini canonica veritate atque autoritate conscripta sunt, quis fidelis vel etiam catechumenus antequam Spiritum sanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit atque audit, etiamsi nondum sicut oportet intelligit? Quomodo ergo aliquid eorũ quę post ascensionem Domini scripta sunt, non possent ferre discipuli, etiam nondum sibi misso Spiritu sancto, cùm omnia nunc ferãt catechumeni nondum accepto Spiritu sancto? † Quia & si non eis fidelium sacramẽta produntur, non ideo sit quòd ea ferre nõ possunt: sed vt ab eis tanto ardentius concupiscantur, quanto eis honorabilius occultantur. Quapropter charissimi, non à nobis expectetis audire quæ tunc noluit Dominus discipulis dicere, quia nondum poterãt illa portare. sed potius in charitate proficite, quæ diffunditur in cordibus vestris per Spiritũ sanctum, qui datus est † vobis: vt spiritu feruẽtes & spiritalia diligentes, spiritalem lucem spiritalémque vocem, quam carnales [& animales] homines ferre non possunt, non aliquo signo corporalibus oculis apparente, nec aliquo sono corporalibus auribus instrepẽte, sed interiore conspectu & auditu nosse possitis. Non enim diligitur quod penitus ignoratur. Sed cùm diligitur quod ex quantulacunque parte cognoscitur: ipsa efficitur dilectione, vt melius & plenius cognoscatur. Si ergo in charitate proficiatis, quam diffundit in cordibus Spiritus sanctus, docebit vos omnẽ veritatem: vel, sicut alij codices habẽt, deducet vos in omni veritate. Vnde dictum est, Deducme Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. Sic fiet vt nõ à doctoribus exterioribus illa discatis, quæ noluit Dominus tunc dicere, sed sitis omnes docibiles Deo: vt ea ipsa quæ per lectiones atq; sermones extrinsecus adhibitos didicistis & credidistis de natura Dei non † corporea, nec loco aliquo inclusa, nec per † finita spatia locorum quasi mole distenta, sed vbique tota & perfecta & infinita, sine nitoribus colorum, sine figuris lineamentorum, sine notis literarum, sine serie syllabarũ, ipsa mente conspicere [ac percipere] valeatis. Ecce dixi aliquid quod fortè inde sit, & tamen accepistis: & nõ solum ferre potuistis, verumetiam libenter audistis. Sed ille magister interior, qui cùm adhuc discipulis exterius loqueretur, ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò, si vellet nobis id quod de incorporea Dei natura dixi, intrinsecus ita dicere, sicut sanctis angelis dicit, qui semper vident faciem patris: nondum ea portare possemus. Proinde quod ait, *Docebit vos omnem veritatem*; vel, deducet vos in omni veritate: non arbitror in hac vita in cuiusquam mente posse compleri. Quis enim viuens in hoc corpore quod corrumpitur & aggrauat animam, possit omnem cognoscere veritatem: cùm dicat Apostolus, Ex parte scimus? Sed quia per Spiritum sanctum fit, vnde nunc pignus accepimus, vt ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus, Tunc autem facie ad faciem: &, Nunc scio ex parte, tũc autem cognoscam sicut & cognitus sum: † non quod in hac vita, sed totum quòd vsque ad illam perfectionem futurum est, nobis Dominus promisit per charitatem spiritus dicẽs, Docebit vos omnem veritatem, vel, deducet vos in omni veritate. Quæ cùm ita sint dilectissimi, moneo vos in charitate Christi, vt seductores cauentis impuros, & obscenæ turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus, Quæ autem occultè fiunt ab istis, turpe est & dicere: ne cùm horrendas immunditias docere cœperint, † quas humanæ aures qualescunque sint, portare non possunt, dicant ipsa esse quę Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: & per Spiritum sanctum asserant fieri, vt possint illa immunda & nefanda portari. Alia sunt mala, quæ portare non potest qualiscunque pudor humanus: & alia sunt bona, quæ portare non potest parvus sensus humanus. Ista sunt in corporibus impudicis, illa remota sunt à corporibus vniuersis. Hoc impura carne committitur, illud pura mente vix cernitur. Renouamini ergo spiritu mentis vestræ, & intelligite quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum est: vt in charitate radicati & fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, altitudo & profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Isto enim modo vos docebit Spiritus sanctus omnem veritatem, cùm magis magisque diffundet in cordibus vestris charitatem.

De eadem lectione.

TRACTATVS XCVII.

SPIRITVS sanctus quem promisit Dominus se discipulis suis esse missurũ, qui eos doceret omnem veritatẽ, quam tũc quando cum eis loquebatur, portare non poterãt de quo Spiritu sancto, sicut dicit Apostolus, nunc pignus accepimus: quo verbo intelligeremus eius plenitudinem nobis in vita alia reseruari: ipse ergo Spiritus sanctus & nunc docet fideles, quãta quisque potest capere spiritalia, & eorum pectora desiderio maiore succẽdit, si quisque in ea charitate proficiat, qua & diligat cognita, & cognoscenda desideret: ita vt ea quoque ipsa quę nũc quomodocũque cognoscit, nondum se scire sciat, sicut scienda sunt in ea vita, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit. Quo sciendi modo, si nunc ea vellet interior magister dicere, id est, nostræ menti aperire atque mõstrare: humana infirmitas portare non posset. Vnde me vestra dilectio meminit iam locutum, cùm sancti Euangelij verba tractaremus, vbi Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modò.* Non vt in his Domini verbis nescio quæ secreta nimis abdita suspicerẽtur, quæ cùm dici à docente possint, portari à discente non possint: sed ea ipsa quæ in doctrina religionis in quorumlibet hominum notitia legimus & scribimus, audimus & dicimus, si vellet eo modo nobis Christus dicere, sicut ea dicit angelis sanctis in seipso vnigenito patris verbo, patríque cœterno: quinam portare homines possent, etiã si iam essent spiritales, quales adhuc Apostoli non fuerunt, quãdo ista eis Dominus loquebatur, qualésque postea veniente sancto spiritu facti sunt? Nam vtique quicquid de creatura sciri potest, minus est ipso creatore, qui summus & verus & immutabilis est Deus. Et quis eum tacet? Vbi non à legentibus, disputantibus, quærentibus, respondentibus, laudantibus, cantantibus, quoquo modo sermocinantibus, postremò ab ipsis etiam blasphemantibus nominatur? Et cùm eum nemo taceat: quis est qui eum sicut intelligẽdus est capiat, cùm de oribus & auribus hominum non recedat? Quis est cuius acies ad eum mentis accedat? Quis est qui eum trinitatẽ esse sciſſet, nisi ipse sic innotescere voluisset? Et quis hominum iam istam sileat trinitatem? Et tamẽ quis hominum sicut angeli sapiat trinitatem? Ea ipsa ergo quæ de Dei æternitate, veritate, sanctitate, in promptu & palàm sine cessatione dicũtur, ab aliis bene, ab aliis malè intelliguntur: imò ab aliis intelliguntur, ab aliis non intelliguntur. Qui enim malè intelligit, nõ intelligit. Ab eis ipsis autem à quibus bene intelliguntur, ab aliis minus, ab aliis amplius mentis viuacitate cernũtur, & à nullo hominum sicut ab angelis capiuntur. In ipsa ergo mẽte, hoc est, in interiore homine quodammodo crescitur: nõ solùm vt ad cibum à lacte trãseatur, verumetiam vt amplius atque amplius cibus ipse sumatur. Nõ autem crescitur spatiosa mole, sed intelligentia luminosa: quia & ipse cibus intelligibilis lux est. Vt ergo crescatis, eúmque capiatis, & quãto magis crescitis, tanto magis magísque capiatis: non ab eo doctore, qui vestris auribus sonat, hoc est, foris ecus operando plantat & rigat, sed ab eo qui dat incrementũ, petere ac sperare debetis. Proinde sicut præterito sermone commonui, cauete, maximè qui paruuli estis, & adhuc alimẽtis lacteis indigetis, ne hominibus sub hac occasione deceptis ac deceptorib', quia Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modò: aurem curiosam præbeatis ad incognita scienda, cùm mẽtes inualidas habeatis ad vera & falsa diiudicanda: maximè, ppter obsceenissimas turpitudines, quas docuit satanas animas instabiles atq; carnales, ad hoc Deo finẽte, vt eius vbique sint tremenda iudicia, & in cõparatione impuræ nequitiæ dulcescat putissima disciplina: atque vt illi det honorem, timorem autem vel pudorem sibi, qui in illa mala vel illo regẽte nõ cecidit, vel illo inde leuãte surrexit. Cauete timẽdo & orando, ne irruatis in illud ænigma Salomonis, vbi mulier insipiens & audax, inops panis effecta, cõuocat prætereuntes dicẽs: Panes occultos libẽter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinẽ. Hæc enim mulier vanitas est impiorũ, cùm sint insipientissimi, aliquid se scire opinãtium, sicut de ista muliere dictum est, inops panis † efficitur. Quæ cùm sit inops panis, promittit panes: id est, cùm sit ignara veritatis, promittit scientiam veritatis. Occultos tamen panes promittit, quos dicit libẽter attingi, & aquæ furtiuæ dulcedinem: vt ea scilicet libẽtiùs & dulciùs audiantur & agãtur, quæ palàm in Ecclesia dici credíque prohibẽtur. Ipsa quippe occultatione cõdidit quodammodo nefarij doctores sua venena curiosis: vt ideo se exiſtimẽt aliquid discere magnũ, quia meruit haberi secretum, & suauiùs hauriãt insipientiã, quam putant scientiam, cuius prohibitam quodammodo furãtur audientiam. Hinc & nefarios ritus suos hominibus sacrilega curiositate deceptis vel decipiendis magicarum artium doctrina cõmendat. Hinc illæ illicitæ diuinationes inspectis pecudum visceribus † occiſorum, aut vocibus & volatibus auium, aut signis multiformibus dæmonũ, insusurrantur auribus hominum † perituroram per colloquia perditorum. Propter hęc illicita atque punièda fecreta, mulier illa non solùm insipiens, verùm audax etiã nuncupatur. Sed hęc nõ solùm à re ipsa, verùm & à nomine nostræ religionis aliena sunt. Quid quòd mulier hæc insipiẽs & audax, sub Christiano vocabulo tot sceleſtas hęreſes condidit, tot nefandas fabulas finxit? Vtinam tales quales in theatris siue cantantur, siue saltãtur, siue mimica scurrilitate ridentur: & non quasdam tales, quales aduersus Deũm fingere potuisse sic illam doleamus insipientiam, vt miremur audaciam. Omnes autem insipientissimi hæretici, qui se Christianos vocari volunt, audacias figmentorum suorum, quas maximè exhorret sensus humanus, [hac] occasione Euãgelicę sententiæ colorare conãtur, vbi Dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palàm docere atque prædicare, quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit immundus. Hos Apostolus in Spiritu sancto prænidens ait, Erit enim tempus quo sanam doctrinam non sustinebunt: sed secundum desideria sua magistros sibi coacerualunt prurientes auribus. Et à veritate quidem auditum suum † auertent, ad fabulas autẽ conuertentur. Illa enim secreti furtiuę cõmemoratio qua dicitur, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuę dulcedinem: pruritum facit audientibus in auribus spiritaliter fornicantibus, sicut pruritu quodam libidinis etiam in carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaque Apostolum talia præuidentem, & ea vitanda salubriter admonentem: Profanas, inquit, verborum nouitates euita: multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit. Et non ait verborũ nouitates, sed addit, profanas: sunt enim & doctrinæ religionis congruentes verborum nouitates, sicut ipsum nomen Christianorum quando dici cœperit, scriptum est. In Antiochia enim primùm post ascensionem Dominí appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in Actibus apostolorũ: & xenodochia & monasteria postea fuit appellata nouis nominibus, res tamẽ ipsæ & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmãtur, qua etiam contra improbos defenduntur. Aduersus impietatem quoque Arrianorum hæreticorum nouum nomen patris Homousion cõdiderunt: sed nõ rem nouam tali nomine signauerunt: hoc enim vocatur Homousion, quod est, Ego & pater vnum sumus, vnius videlicet eiusdẽmque subsſtãtiæ. Nã si omnis nouitas profana esset, nec à Domino diceretur, Mãdatum nouũ do vobis: nec testamẽtum appellaretur nouũ, nec cãtaretur in vniuersa terra cãticum nouũ. Sed profanæ sunt verborũ nouitates, vbi dicit mulier insipiẽs & audax, Panes oc-

cultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem. A
Ab hac pollicitatione falsæ scientię prohibet etiam illo
2. Tim. 6. b.15. loco Apostolus vbi dicit, O Timothee, depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates, & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Nihil enim sic amant isti quàm scientiam promittere: & fidem rerum verarum quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam detidere. Dicet aliquis, Nihilne spiritales viri habẽt in doctrina, quod carnalibus taceant, & spiritalibus eloquantur? Si respondero non habent, continuò mihi dicetur ex Epistola ad Corinthios Apostoli Pauli, Non potui vobis loqui quasi spiritalib⁹, sed quasi carnalibus. Quasi
1. Cor. 3. a.1. paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Et illud; Sapientiam loquimur inter perfectos: & illud, Spiritalibus spiritalia
1. Cor. 2. b.6. Ibidem c.13. comparantes. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi. Hoc totum quale sit, ne rursus propter hæc verba Apostoli profanis vocum nouitatibus secreta quærantur, & ea quæ debet castorum spiritus corpúsque vitare, dicatur carnalis sustinere non posse: sermone alio si Dominus donauerit, disputandum est, vt iam istum aliquando claudamus.

De eadem lectione.

TRACTATVS XCVIII.

Ioan. 16. b.12. EX verbis Domini nostri vbi dicit, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, exortam difficilem quæstionem recolo diffuliſſe,† vt inde otiosius tractaretur, quia illum modus cõpetẽs compellebat finire sermonem. Nunc ergo quoniam tempus est promissa reddẽdi: pertractetur vt Dominus ipse donauerit, qui cordi nostro vt proponeretur ingessit. Hæc est autem quæstio, vttum spirtales homines habeant aliquid in doctrina, quod carnalibus taceant, & spiritalibus dicant. Quia si diximus, non habent: respondebitur nobis, Quid est ergo quod dicebat Apostolus scribens ad Corinthios, Non potui vobis loqui quasi spiri-
1. Cor. 3. a.1. talibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Si autem dixerimus, habent: timendum & cauẽdum est, ne sub hac occasione in occultis nefaria doceantur, & spiritalium nomine velut ea quę carnales capere non possunt, non solùm excusatione dealbanda, verumetiam prædicatione laudãda videantur. Primùm ergo scire debet charitas vestra, quòd ipse Christus est crucifixus: quo velut lacte paruulos aluisse se dicit Apostolus. Ipsa verò caro eius, in qua facta est vera mors ei⁹ & vulnera vera cõfixi, sanguísque percussi, non co modo à carnalibus quo ab spiritalibus cogitatur: & illis est lac, istis cibus, quia & si non audiunt amplius, intelligũt amplius. Non enim æqualiter mente percipitur, etiam quod in fide pariter ab vtrisque recipitur. Ita fit vt prædicatus ab Apostolis Christus crucifixus, & Iudæis esset
1. Cor. 1. d.23. scandalum, & gentibus stultitia, & ipsis vocatis Iudæis & Græcis Dei virtus & Dei sapiẽtia: sed carnalibus paruulis id tãtùm credẽdo tenentibus, spiritalibus autẽ capacioribus id etiã intelligẽdo cernẽtibus. Illis ergo tanquam lacteus potus, istis tãquam solidus cibus, nõ quia hoc illi aliter in populis, isti aliter in cubiculis cognouerunt: sed quod eodem modo vtrique cùm palàm diceretur audiebant, pro suo modo quique capiebant. Cùm enim Christus propterea sit crucifixus, vt in remissionẽ peccatorũ sanguinem funderet, qua eius vnigeniti passione diuina gratia commendatur, vt nemo in homine
1. Cor. 1. b.23. glorietur: quomodo intelligebãt Christum crucifixum qui adhuc dicebant, Ego sum Pauli? Nunquid quomodo ipse Paulus qui dicebat, Mihi autem absit gloriari, Galat. 6. d.14. nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi? De ipso itaque Christo crucifixo, & ipse cibum pro sua capacitate sumebat, & illos lacte pro eorum infirmitate nutriebat. Denique illa quæ scripsit ad Corinthios, aliter vtique 1. Cor. 3. d.2. ab ipsis paruulis, aliter à capacioribus posse intelligi sciens, ait: Si quis est inter vos propheta aut spiritalis, agnoscat quæ scribo vobis, quia Domini est mandatum. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Solidam profectò 1. Cor. 11. d.37. voluit esse scientiam spiritalium, vbi non † sola fides ac- ad fin. cõmodaretur, sed certa cognitio teneretur: ac per hoc illi ea ipsa credebant, quæ spiritales insuper agnoscebãt. Ignorabitur autem, ait, qui ignorat: quia nondum ei reuelatum est, vt quod credit sciat. Quod cùm fit in hominis mente, ipse dicitur cognosci à Deo, quia Deus illum cognoscẽtem facit, sicut alibi ait, Nunc autem cognoscentes Deum, imò cogniti à Deo. Neque enim
B tũc cognouerat eos Deus, * præcognitos & electos ante mundi constitutionem: sed tunc eos seipsum cognoscere fecerat. Hoc igitur primitùs cognito, quòd ea ipsa quæ simul audiũt spiritales atque carnales, pro suo quique modulo capiunt, illi vt paruuli, isti vt maiores, illi vt lactis alimentum, isti vt cibi solidamentum: nulla videtur esse necessitas, vt aliqua secreta doctrinæ taceantur, & absc5dantur fidelibus paruulis, seorsum dicẽda maioribus, hoc est intelligẽtioribus: & hoc ideo faciẽdum putetur, quia dixit Apostolus, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum enim quod non iudicauit se scire in eis nisi Iesum Christum, 1. Cor. 2. a.2. & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: quia id sicut spiritales capere non valebant. Quicunque autem spiritales inter eos erant, idem quod illi tanquam carnales audiebant, spiritali ipsi intellectu capiebant: vt sic intelligatur quod ait,
C Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: ac si diceret; non potuistis quasi spiritales, sed quasi carnales capere quod loquebar. Animalis enim homo, id est, qui secundum hominem sapit, animalis dictus ab anima, carnalis à carne, quia ex anima & carne constat totus homo: non percipit quæ sunt spiritus Dei, id est, quid gratiæ credentibus crux cõferat Christi: & putat hoc illa cruce actũ esse tantummodo, vt nobis vsque ad mortem pro veritate certantibus imitandum præberetur exemplum. Nam si scirent huiusmodi homines, qui nolũt esse nisi homines, quemadmodum Christus crucifixus factus sit nobis sapientia à Deo, & 1. Cor. 1. d.30. iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodũ Hier. in scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur: pro- Ezec. 6. fas. culdubiò non gloriarẽtur in homine, nec carnaliter di- 1. Cor. cerent, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego b.12. verò Cephæ: sed spiritaliter, ego sum Christi. Verùm illud adhuc quæstionem facit, quod in Epistola ad He- Hebr. braeos legitur, Cùm iam deberetis tẽpore ipso esse do- 5. ctores, iterum doctrina indigetis, quę sint elementa ser- D monum Dei: & facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. Omnis enim qui lactet, inexpertus est † verborum iustitiæ: infans est enim. Perfectorum est autem solidus cibus, eorum qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonum à malo. Hîc enim videmus tanquam definitum esse quem perfectorum dicit solidum cibum: & hoc esse illud quod ad Corinthios 1. Cor. 3. scripsit, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quos b.6. autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit atque ait, Qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonum à malo. Hoc verò qui inualida & inexercitata mẽte non possunt, profectò nisi fidei quodam lacte teneantur, vt & inuisibilia quæ non vident, & intel-

& intelligibilia quæ nondum intelligunt, credant, fa- A
cilè ad vanas & sacrilegas fabulas promissione scientiæ ducuntur: vt & bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum non nisi aliquod esse corpus existimẽt, & malum nisi substantiam putare non possint, cùm sit potius ab immutabili substãtia mutabilium substantiarum quidam defectus, quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis & summa substãtia, qui est Deꝰ. Quod profectò quisquis nõ solùm credit, verumetiam exercitatis interioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit: non est iam metuendum ne seducatur ab eis qui malum putãdo esse substantiã quam nõ fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deum, sicut Manichæi, vel si quæ aliæ pestes ita desipiunt. Sed mẽte adhuc paruulis, quos dicit Apostolus carnales lacte nutriendos, omnis de hac re sermo, quo agitur vt non solùm credatur, verumetiam intelligatur, sciatúrque quod dicitur: percipere talia nõ valẽtibus onerosus est, facilisúque illos premit quàm pascit. Ex quo fit vt spiritales ista carnalibus non omnimodò taceãt, propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicãda est: nec tamen sic differant, vt vosẽtes ea perducere ad intelligentiã non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonẽ, quàm in sermone percipi veritatem. Proptereà dicit scribens
Coloss. 2. a.5. ad Colossenses, Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum, gaudẽs & videns ordinationem vestram, & id
1. Tim. 3. c.15. quod deest fidei vestræ in Christo. Et ad Thessalonicẽses, Nocte ac die, inquit, abundantius orãtes, vt videamus faciem vestram, & suppleamus quę desunt fidei vestræ. Intelligẽdi sunt vtique ita primùm catechizati, vt lacte alerentur, nõ solido cibo: cuius lactis ad Hebræos cõmemoratur vbertas eis, quos volebat cibi soliditate
Heb. 6. a.1. iam pascere. Propter quod ait, Ideóque remittẽtes initij Christi verbum, in cõsummationem respiciamus: nõ iterum iacientes fundamẽtum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deũ, lauacri doctrinæ & impositio-
al. manuum. nis † manuum, resurrectionis etiã mortuorũ, & iudicij C
æterni. Hæc est lactis vbertas, sine quo nõ viuunt, qui iã quidem ratione vtuntur vt possint credere: sed bonum à malo, nõ credendo tãtùm, verumetiam intelligendo quod pertinet ad solidum cibum, separare nõ possunt. Quod autẽ in lactis cõmemoratione posuit & doctrinam, ipsa est quæ per symbolum traditur & orationem Dominicam. Sed huic lacti absit vt sit contrarius cibus rerum spiritalium firma intelligẽtia capiendus: qui Colossensibus & Thessalonicensibus defuit, & supplendus fuit. Quãdo enim suppletur quod defuit, non improbatur quod fuit. Nam & in ipsis quę summus alimẽtis, vsqueadeò nõ est lacti contrarius solidus cibus, vt ipse lacẽtscat, quò possit esse aptus infantib⁹, ad quos per matris vel nutricis peruenit carnem: sicut fecit etiã mater ipsa sapientia, quę cùm sit in excelsis angelorum solidus cibus, dignata est quodãmodo lactescere paruulis, cùm
Ioan. 1. b.14. verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Sed ipse homo Christus, qui vera carne, vera cruce, vera morte, D
vera resurrectione syncerum lac dicitur paruulorũ: cùm bene ab spiritalibus capitur, inuenitur dominus angelorum. Proinde nec sic paruuli sunt lactandi, vt semper nõ intelligant Deum Christũ: nec sic ablactãdi, vt deserant hominem Christũ. Quod alio modo idipsum ita dici potest: Nec sic lactãdi sunt, vt creatorem nunquam intelligãt Christum; nec sic ablactãdi, vt mediatorẽ vnquam deserãt Christũ. In hoc quippe non cõuenit huic rei similitudo materni lactis & solidi cibi, sed port⁹ fundamẽti: quia & puer quando ablactatur, vt ab alimentis infantiæ iam recedat, inter solidos cibos non repetit vbera quę fugebat: Christus autẽ crucifixus, & lac fugentibus, & cibus est proficientibus. Fundamẽti verò ideo

2.Cor.12. de dixerat raptum se fuisse in tertium cœlum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Vt cum que illorum tolerabilis esset audacia, si se audisse dixisset, quæ adhuc nõ licet homini loqui: isti qui sunt qui hæc audeant impudenter & infeliciter loqui? Sed iam istum sermonem hoc fine concludam: per quem vos esse cupio sapientes quidem in bono, † integros autẽ à malo.

al. simplices. *De eo quod dixit, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur.*

TRACTATVS XCIX.

VID est quod Dominꝰ ait de Spiritu sancto, cùm cum venturum esse promitteret, & docturum discipulos eius omnem veritatem, vel eos deducturum in omni veritate: *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur?* Simile est [enim] hoc ei quod de semetipso dixit, Non possum à meipso facere quicquã, sicut audio iudico. Sed illud cùm exponeremus, secundum hominem posse accipi diximus: vt obedientiam suam qua factus est obediens vsque ad mortem crucis, prænunciasse filius videretur & in iudicio futuram, quo viuos & mortuos iudicabit, quia hoc per id facturus est quod filius hominis est. Propter quod dixit, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: quia in iudicio non forma Dei qua æqualis est patri, nec ab impijs videri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiã modico minus ab angelis: quamuis iam in claritate, non in pristina sit humilitate venturus, conspicuus tamen futurus & bonis & malis. Hinc ait & illud, Et potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est. In quibꝰ verbis eius manifestatur nõ eam formã præsentandã esse iudicio, in qua cùm esset, nõ rapinã arbitratus est esse æqualis Deo: sed illã quam cùm semetipsum exinaniret, accepit. Semetipsũ enim exinaniuit formã serui accipiens: in qua videtur etiã ad faciendum iudicium obedientiam suam cõmendasse, cùm dixit, Non possum facere à meipso quicquam, sicut audio iudico. Adã namque per cuius vnius hominis inobedientiam peccatores cõstituti sunt multi, nõ sicut audiuit, iudicauit: quia quod audiuit præuaricauit: & à semetipso fecit malum quod fecit: quia nõ Dei voluntatem, sed suam fecit. Iste autem per cuius vnius hominis obedientiã iusti cõstituuntur multi, non solùm obediens fuit vsque ad mortem crucis, in qua est viuus iudicatus à mortuis: sed obedientem se futurum promittens in ipso quoque iudicio, † quo est de viuis iudicaturus & mortuis. Non possum, inquit, à meipso facere quicquam, sicut audio iudico. Sed nunquid de Spiritu sancto quod dictũ est, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, secundum hominem vel secũdum assumptionem cuiusquam creaturæ dictũ esse audebimus opinari? Solus quippe in trinitate filius formam serui accepit, quę forma illi ad vnitatem personæ coaptata est, id est, vt filius Dei & filius hominis vnꝰ D sit Iesus Christus: ne non trinitas, sed quaternitas prædicetur à nobis, quod absit à nobis. Propter quam personam profectò vnam ex duabus substantiis diuina humanáque constãtem, aliquãdo secũdum id quod Deus est loquitur, vt est illud quod ait, Ego & pater vnum sumus: aliquãdo secundum id quod homo est, sicuti est illud, Quoniam pater maior me est: secundum quod accepimus esse ab eo dictum & hoc vnde nunc disputo, Non possum à meipso facere quicquam, sicut audio iudico. In persona verò Spiritus sancti quomodo id accipiamus quod ait, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur: cùm in ea non sit alia diuinitatis, alia humanitatis, vel alterius creaturæ cuiuscunque substantia, magna exoritur difficultas. Illud enim quòd sicut columba Spiritus sanctus apparuit specie corporali, visio fuit ad horam facta atque transacta: sicut etiam quãdo super discipulos venit, visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis, qui & insedit super vnumquemque eorum. Qui ergo dicit columbam ad vnitatẽ personæ spiritui sancto fuisse cõiunctam, vt ex illa & Deo, quia Spiritus sanctus Deus est, vna Spiritus sancti persona constaret: [&] hoc etiam de illo igne compellitur dicere, vt intelligat nihil horum debere se dicere. Ista enim quę de substantia Dei quoquo modo vt opus erat significanda, corporeis hominum sensibus se intulerunt atque trãsierunt: ad horam diuinitùs facta sunt de creatura seruiẽte, nõ de ipsa dominãte natura, quæ in semanẽs quod vult mouet, & quod vult immutabilis mutat. Sicut etiã vox illa de nube aures vtique attigit corporales, cùmque sensum corporis qui vocatur auditus, nec tamen vllo modo credẽdum est verbum Dei, quod est vnigenitus filius, quoniam verbum dicitur, syllabis soniſque finiri: quia nec omnes simul sonare possunt cùm sermo fit, sed tanquã nascentes morientibus ordine suo soni quicunque succedũt, vt totum quod loquimur nouissima syllaba cõpleatur. Absit vt sic loquatur pater ad filium, hoc est, Deus ad verbum suum Deum. Sed hoc eorum est capere, quantum ab homine capi potest: ad quos nõ lac pertinet, sed solidus cibus. Cùm igitur Spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factꝰ, nulla susceptione angeli sit angelus factus, nulla susceptione cuiusquã creaturæ creatura sit factus: quomodo de illo intelligendum est quod Dominus ait, Nõ enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur? Ardua quæstio, nimis ardua. Ipse adsit spiritus, vt saltem sicut eam cogitare possumus, sic eloqui possimus: ac sic ad intelligentiã vestrã pro mei moduli facultate perueniat. Prius itaque nosse debetis & intelligere potestis, credere autẽ qui intelligere nondum potestis, in ea substantia quæ Deus est, nõ quasi per corporis molem sensus locis ꝓpriis distributos: sicut in carne mortali quorum que animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi gustus, alibi olfactus, per totum autẽ tactus. Absit hoc credere in illa incorporea immutabilique natura. Audire ergo ibi & videre, idipsum est. Dicit & olfactus in Deo: Spheſ. 5.2. vnde dicit Apostolus, Sicut & Christus dilexit † nos, & tradidit semetipsum pro † nobis oblationem & hostiã Galat. 2.20. Deo in odorem suauitatis. Et gustus intelligi potest, secũdum quem Deus & odit amaricãtes, & nec frigidos Apoc. 3.16. nec calidos, sed tepidos euomit ex ore suo: & Iesus Ioan. 4. Christus dicit, Meus cibus est vt faciam voluntatem eius Cibus. qui me misit. Est etiã tactus ille diuinus, vnde dicit ſpõsa de ſpõſo, Sinistra eus sub capite meo, & dextera eius cõplectetur me. Non sunt hæc in Deo per diuersa corporis loca. Cùm enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre, & audire, & olfacere, & gustare, & tãgere: sine vlla eius mutatione subſtãtiæ, sine vlla mole quæ in alia parte maior, in alia minor, etiã in scinꝰ puerili pectore cogitatur, quãdo Deus sic cogitatur. Nec mireris quòd ineffabilis Dei scientia, qua nouit omnia, per varios humanæ locutionis modos, omniũ istorũ corporaliũ sensuũ nominibus nuncupatur: cùm & ipsa mẽs nostra, hoc est homo interior, cui vniformiter scienti per hos quinque veluti nuncios corporis diuersa nunciantur, quãdo immutabilem veritatem intelligit, eligit, diligit, & lumen videt de quo dicitur, Erat lumẽ verum: & verbum audit de quo dicitur, In principio erat verbũ: & odorẽ capit de quo dicitur, Post odorem vnguentorũ tuorũ † currimus: & fontẽ bibit, de quo dicitur, Apud te est fons vitæ: & tactu fruitur, de quo dicitur, Mihi autem adhærere Deo bonũ est: nec aliud atque aliud, sed vna intelligentia

gentia tot sensum nominibus nuncupatur. Cùm ergo A & pater solius filij est pater: spiritus autẽ sanctus non est de spiritu sancto dicitur, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur: multo magis ibi simplex natura, vbi verissimè simplex est, vel intelligenda est vel credẽda, quæ longè † latèque naturam nostræ mentis excedit. Mutabilis quippe est mens nostra, quæ percipit discendo quod nesciebat, & amittit dediscendo quod sciebat: & veri similitudine fallitur, vt pro vero approbet falsum, & obscuritate sua quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perueniat ad verum. Et ideo non est ista substantia verissimè simplex, cui nõ hoc est esse quod nosse: potest enim esse nec nosse. At illa diuina nõ potest, quia id quod habet est. Ac per hoc non sic habet scientiã, vt aliud illi sit sciẽtia qua scit, aliud essentia qua est: sed vtrunque vnum est. Nec vtrunque dicẽdum est, quòd simpliciter vnũ est. Sicut habet pater vitã in semetipso, nec aliud est ipse quàm vita quæ in ipso est: & dedit filio habere vitam in semetipso, hoc est, genuit filium qui & ipse vita esset. Sic itaq; debemus accipere quod de Spiritu sancto dictũ est, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audiet loquetur: vt intelligamus nõ eum esse à semetipso. Pater quippe solus de alio nõ est. Nã & filius de patre natus est, & Spiritus sanctus de patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparilitas in summa illa trinitate cogitationi occurrat humanæ: nam & filius ei de quo natus est, & Spiritus sanctus ei de quo procedit, æqualis est. Quid autem illic interſit inter procedere & nasci, & longum est quęrendo differere, & temerariũ cùm differueris definire: quia hoc & menti vtcunque cõprehendere, & si quid fortè mens inde comprehenderit, linguæ difficillimum est explicare, quãtuslibet præsit doctor, quantuslibet adsit auditor. Nõ ergo loquetur à semetipso, quia non est à semetipso, sed quęcunque audiet loquetur. Ab illo audiet à quo procedit. Audire illi scire est: scire verò esse, sicut superiùs disputatum est. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo à quo C procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud quàm scientia. Nec moueat, quòd verbum futuri temporis positum est. Nõ enim dictum est, quæcunque audiuit, aut quæcunque audit, sed quæcunque audiet, loquetur: illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna sciẽtia. In eo autẽ quod sempiternum est, sine initio & sine fine, cuiuslibet temporis verbũ ponatur, siue præteriti, siue præsentis, siue futuri, non mẽdaciter ponitur. Quamuis enim natura illa immutabilis & ineffabilis non recipiat fuit & erit, sed tantùm, est: ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest, & ideo illi tantùm conuenerat dicere, Ego sum qui sum: † &, Dices filiis Israël, qui est misit me ad vos: tamen propter mutabilitatem temporum in quibus versatur nostra mortalitas & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit & erit & est. Fuit in præteritis seculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquã D defuit: erit, quia nunquam deerit: est, quia semper est. Neque enim velut qui iam non sit, cum præteritis occidit, aut cum præsentibus velut qui non mancat labitur, aut cum futuris velut qui non fuerat orietur. Proinde cùm secundum volumina temporum locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit aut potest aut poterit tempora, vera de illo dicũtur cuiuslibet tẽporis verba. Sẽper itaq; audit Spiritus sanctus, quia semper scit. Ergo & sciuit, & scit, & sciet. Ac per hoc & audiuit, & audit, & audiet: quia ſcientia diximus, hoc est illi audire quod scire, & scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audiuit, audit, & audiet à quo est: ab illo est à quo procedit. Hîc aliquis forsitan quærat, vtrum & à filio procedat Spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius,

Ioan. 16. b.13. Supra ma-ſtæuũ 4.0. Ioan. 5. c.19.

Philip. 2. b.8.

Ioan. 5. d.22.

Philip. 2. a.7.

Ioan. 5. c.19 Rom. 5. d.19.

al. quod.

Ioan. 5. c.19.

Ioan. 10. f.30. Ioan. 14. d.28.

Ioan. 3. c.9. Cant. 1. d.4. Matth. 3. d.16. Ioan. 7. f.38. Apoc. 5. c.8.

al. Hoc dicit. Exod. 3. d.14.

Ioan. 16. c.13. Matth. 10. c.20. Gal. 4. a.6. Ephes. 4. a.4. al. omnes. Rom. 8. c.11. Ioan. 10. f.33. Luc. 8. f.46. Luc. 1. d.34. Luc. 24. f.49. Act. 1. b.8. Ioan. 7. b.16. al. hominis.

al.natiuos. al.hæc luce. ex matre procedit: sed cùm in † matre procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre: & cùm in † hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroque procedit: quamuis hoc filio pater dederit, vt quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat. Neque enim possumus dicere quòd non sit vita Spiritus sanctus: cùm vita sit pater, vita sit filius. Ac per hoc sicut pater cùm habeat vitã in semetipso, dedit & filio habere vitam in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de ipso. Sequuntur autem verba Domini dicentis: *Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Sed quia † ista iam prolixa sunt, in alium sunt differenda sermonem.

al.iste iam prolixus est

De eo quod suprà posuit.

TRACTATVS C.

CVM promitteret Dominus vẽturum Spiritum sanctum, docebit vos, inquit, omnẽ veritatem: vel quod in nonnullis codicibus legitur, deducet vos in omni veritate. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur. De quibus Euangelicis verbis iam quod donauit Dominus disputauimus: nũc ea quæ sequuntur attendite. *Et quæ ventura sunt,* inquit, *annunciabit vobis.* Neque hic est, quoniam planum est, immorandum: nihil enim habet quæstionis, cuius à nobis expositio flagitetur. Sed quod adiungit, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis,* non negligenter est transeundum. Quòd enim ait, Ille me clarificabit, potest intelligi, quia diffundendo in cordibus credentium charitatem, spiritalẽsque faciendo, † declarauit eis quomodo filius patri esset æqualis: quem secũdum carnem prius tantummodo nouerant, & hominem sicut homines cogitabant. Vel certè quia per † ipsam charitatem fiducia repleti, & timore depulso annunciauerunt hominibus Christum: ac sic fama eius diffusa est [in] toto orbe terrarum. Vt sic dixerit, ille me clarificabit, tanquam diceret, ille vobis auferet timorem, & dabit amorem: quo me ardentiùs prædicantes, glorię meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi fuerant † in spiritu sancto, hoc eundem spiritum dixit esse facturũ: quale est etiam illud, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Verbum quippe Græcũ quod est δόξασ, alius clarificabit, alius glorificabit, Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt: quoniam ipsa quæ Græcè dicitur δόξα, vnde dictum est verbum δοξάσ, & claritas interpretatur & gloria. Gloria namque sit quisque clarus, & claritate gloriosus: ac per hoc quod vtroque verbo significatur, idipsum est. Sicut autem definierunt antiqui Latinæ linguæ clarissimi autores, Gloria est frequẽs de aliquo fama cum laude. Quæ cùm est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnũ aliquid cõtuliſſe, sed mũdo. Bonum enim laudare, non laudato, sed laudantibus prodest. Est autem etiam falsa gloria, quando laudantes errore falluntur, siue in rebus, siue in hominibus, siue in vtrisque. Nam in rebus falluntur, quãdo putant id † bonum esse quod malum est: in hominibus autem, quãdo putant eum bonum esse qui malus est. In vtrisque verò, quando & id quod est vitium, virtus putatur, & ipse qui propter hoc laudatur, non habet quod putatur: siue fit bonus, siue fit malus. Donare quippe res suas histrionibus, vitiũ est immane, nõ virtus. Et scitis de talib⁹ quàm

al.declarabit.

al. ipsum omnes charitate accepisse.

al.de.

Matth.10. c.20.

al.vtrumne esse quod falsum est.

A fit frequens fama cum laude: quia, sicut scriptũ est, Laudatur peccator in desideriis animę suę, & qui iniqua gerit, † benedicitur. Hi laudatores nõ falluntur in hominibus, sed in rebus: malum est enim, quod bonũ esse creduñt. Illi autẽ qui hoc † malo largitionis vitioſi sunt, tales vtiq; sunt, quales eos hi qui laudant non suspicantur esse, sed cernunt. Porrò si se quisquam iustum fingat & nõ sit, sed totum quicquid coram hominibus laudabiliter agere videtur, non agat propter Deum, hoc est propter veram iustitiam, sed solam quærat & diligat ab hominibus † gloriã: illi autem apud quos frequẽs est eius fama cum laude, non eum putent nisi propter Deum laudabiliter viuere, non falluntur in re, sed falluntur in homine. Quod enim bonum esse creduñt, est bonum: sed quẽ bonũ esse credunt, non est bonus. Quod si putetur, verbi gratia, bonum artium peritia magicarũ, & dum quisque patriam liberaſſe eiſdem quas omnino nescit artibus creditur, frequentem cum laude famam, qua gloria

B definita est, apud homines impios consequatur: errant in vtroq; qui laudant, & in re scilicet, quia id quod malum est bonum putant: & in homine, quia non est quod putant. Quapropter falsa est in his tribus [generibus] gloria. Cùm autẽ de aliquo per Deum & propter Deũ iusto, hoc est, veraciter iusto, causa ipsius iustitię frequẽs est fama cum laude: vera quidem gloria est, non tamen ea credendum est beatificari iustum, sed laudãtibus gratulandum est, quia rectè iudicant, & diligunt iustum. Quanto magis ergo Dominus Christus, non sibi, sed eis profuit gloria sua, quibus profuit morte sua? Sed non est vera eius apud hæreticos gloria, apud quos tamen frequentem famam videtur habere cum laude. Non est hæc vera gloria, quia in vtroque falluntur: nam & bonũ putant esse quod bonum non est, & Christum putãt esse quod Christus non est. Vnigenitum enim filiũ æqualem non esse gignenti, non est bonum, vnigenitum Dei filium hominem tantùm⁹esse, nõ Deum, nõ est bonum:

C veritatis carnem non esse veram carnem, non est bonũ. Horum trium quæ dixi, primum sentiunt Ariani, secũdum Photiniani, tertium Manichæi. Sed quia & eorum nihil est bonum, & Christus nihil est eorum, in vtroque falluntur: nec dant veram gloriam Christo, quamuis apud eos esse videatur cum laude frequẽs fama de Christo. Et omnes prorsus hæretici, quos commemorare nimis longum est, qui de Christo non rectè sentiunt, ideo errant, quia & de bonis rebus ac mãlis non verum sentiunt. Pagani etiam quoniam sunt Christi plurimi laudatores, & ipsi in vtroque falluntur: qui nõ secundum veritatem Dei, sed potius secundum suam suspicionem dicunt eum fuisse hominem magnũ. Christianos quippe velut imperitos vituperant, Christum autem velut magum laudant, ac sic produnt quod amant. Christum verò non amant: quoniam quod non erat Christus, hoc amant. Ideo ergo in vtroque falluntur, quia & magum esse malum est: & magus non fuit Christus, quia bonus

D est. Quapropter quoniam de his nihil hoc loco dicendum est, qui Christum vituperant atque blaſphemant: quia de gloria eius loquimur, qua est glorificat⁹in mundo: non eum glorificauit Spiritus sanctus vera gloria, nisi in Ecclesia [sancta] catholica: alibi enim, id est, vel apud hæreticos, vel apud quosdam paganos, vera eius in terris gloria non potest esse, & vbi videtur esse frequẽs de illo fama cum laude. Vera ergo eius gloria in Ecclesia catholica sic à Propheta cantatur: Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua. Quia itaque post eius exaltationem venturus erat Spiritus sanctus, & eum glorificaturus: hoc facer psalmus, hoc ipse vnigenitus promisit futurum, quod videm⁹ impletum. Quod autem ait, *De meo accipiet, & annunciabit vobis,* catholicis

Psal.56.

al.laudatores, al.malè in gratuitos, vel vsurpatores.

tholicis audite auribus, catholicis percipite mentibus. A Non enim propterea sicut quidam hæretici putauerunt, minor est filio Spiritus sanctus: † quasi filius accipiat à patre, & Spiritus sanctus à filio quibusdã gradibus naturarum. Absit hoc credere, absit hoc dicere, absit à Christianis cordibus cogitare. Denique continuò soluit ipse quæstionem, & cur hoc dixerit, explanauit. *Omnia,* inquit, *quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quid vultis amplius? Ergo de patre accipit Spirit⁹ sanctus, vnde accipit filius: quia in hac trinitate de patre nat⁹ est filius, de patre procedit Spiritus sanctus. Qui autem de nullo natus sit, de nullo procedat, pater solus est. Quomodo autem dixerit vnigenitus filius, omnia quæ habet pater, mea sunt, (quia vtique nõ sic quemadmodum dictum est illi filio non vnigenito, sed ex duobus maiori, Tu mecũ es semper, & omnia mea tua sunt.) eo loco si Dominus voluerit, diligenti consideratione tractabitur, vbi dicit vnigenitus patri, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt: vt B hic iste sermo claudatur, quoniam quæ sequuntur, aliud poscunt, quo differantur, exordium.

Ioan.16. b.15.

Ioan.15. g.15.

De eo quod dicit, Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrẽ: vsq; ad id, Et in illo die me non interrogabitis quicquam.

TRACTATVS CI.

HÆC Domini verba vbi ait, *Modicũ & iam nõ videbitis me, & iterum modicũ & videbitis me, quia vado ad patrẽ,* ita obscura erant discipulis, antequã id quod dicit impletũ esset: vt quærẽtes inter se quid esset quod diceret, omnino se faterentur nescire. Sequitur enim Euangelium, *Dixerũt ergo ex discipulis eius ad inuicem, Quid est hoc quod dicit nobis, Modicũ & nõ videbitis me, & iterum modicũ & videbitis me, & quia vado ad patrẽ? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit, modicũ? Nescimus quid loquitur.*

Ioan.16. b.18.

Hoc enim est quod eos mouebat: quia dixit, modicũ & nõ videbitis me, & iterum modicũ & videbitis me. Nã C in præcedentibus quia nõ dixerat, modicũ, sed dixerat, ad patrem vado, & iam non videbitis me: tanquã apertè illis visus est locutus, nec inter se de hoc aliquid quæsierunt. Nunc ergo quod illis tũc obscurum fuit, & mox manifestatum est, iam nobis vtiq; manifestum est post paululum enim passus est, & non viderunt eum, rursus post paululũ resurrexit, & videruñt eum. Illud autẽ quod ait, Iam non videbitis me, quia isto verbo, id est iam, intelligi voluit, quòd eum vlteriùs non viderent: ibi expo

Suprà tract.95. suimus quomodo accipiendum sit, vbi dixit, de iustitia arguet mundum Spiritus sanctus, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me, quia scilicet mortalem Christum vlteriùs non viderent. *Cognouit autẽ Iesus, sicut sequens* Euangelista dicit, *quia volebant eum* interrogare; *& dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi modicum & non videbitis me, & iterum modicũ & videbitis me? Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autẽ gaudebit. Vos autem cõtristabimini, sed tristitia ve-*

al.in gaudium cedit. *stra † vertetur in gaudium.* Et hoc sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte Domini, & cõfestim de resurrectione lætati: mũdus autẽ, quo nomine significati sunt inimici, à quibus Christus † occisus est, tunc vtique lætati sunt occiso Christo, quando sunt discipuli contristati. Mundi quippe nomine, malitia potest mundi huius intelligi: id est, hominum mundi huius † amicorum. Vnde Iacob⁹ apostolus in Epistola sua dicit, Quicunque voluerit amicus esse huius sęculi, inimicus Dei constituitur: quibus inimicitiis Dei factum est, vt nec eius vnigenito parceretur. Deinde subiungit & dicit,

al.creaturæ.

al.amatorum.

Iacobi 4. b.4.

Ioan.16. c.21. al.parturit. *Mulier cùm † parit, tristitiã habet, quia venit hora eius: cùm autẽ pepererit puerũ, iã non meminit pressuræ propter gaudiũ, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiã habetis. Iterum autẽ † venio ad vos, & gaudebit cor* al.videbo vos. *vestrũ, & gaudium vestrũ nemo tollet à vobis.* Nec ista similitudo ad intelligendum videtur esse difficilis: quoniam comparatio eius in promptu est, eodem ipso exponẽte cur dicta sit. Parturitio quippe tristitiæ, partus autẽ gaudio comparatur, quod tunc maius esse consueuit, quando nõ puella, sed puer nascitur. Quod verò ait, gaudiũ vestrum nemo tollet à vobis, quia gaudium eorum est ipse Iesus: significatum est quod ait Apostolus, Christus resurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Hucusque in isto Euangelij capitulo, vnde hodie disputamus, velut facili intellectu omnia cucurrerunt: actior necessaria est in his quæ sequuntur intẽtio. Quid est enim quod ait, *Et in illo die me nõ rogabitis quicquam?* Hoc verbum quod est rogare, nõ solum Ioan.16. d.23. petere, verumetiã interrogare significat: & Græcum Euangelium vnde hoc trãslatum est, tale habet verbum quod vtrunque possit intelligi, vt hæc ambiguitas nec inde soluatur: quanquam etsi solueretur, non ideo nulla quæstio remaneret. Dominum etenim Christum postquam resurrexit, & interrogatũ legimus & rogatũ. Nã interrogatus est à discipulis ascensurus in cælum, quando præsentaretur, & quando regnum esset Israël: cùm verò iam esset in cælo, rogatus est à sancto Stephano, vt Act.7. spiritum eius acciperet. Et quis audeat vel cogitare vel 8.59. dicere, in cælo sedentem Christum rogandum non esse, & in terra manentem rogatum fuisse? Rogandum nõ esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Immo charissimi rogemus eum, vt nodum quæstionis huius ipse dissoluat, lucendo in cordibus nostris ad videnda quæ dicit. Puto enim quod ait, Iterum autem videbo vos, & Ioan.16. c.22. gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis, nõ ad illud tempus esse referendum quo resurrexit, eíſq; carnem suam cernendam tangendãmque Ioan.20. g.27. monſtrauit: sed potius ad illud vnde iam dixerat, Qui Ioan.14. c.21. diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo me ipsum illi. Iam quippe resurrexerat, iã se illis in carne monſtrauerat, iam sedebat ad dexteram patris: quando dicebat idem ipse apostolus Ioannes cuius est hoc Euangelium, in Epistola sua, Dilectiſſimi, 1.Io.3.a.2. nunc filij Dei sumus, & nondum † manifestum est quid al.manifestatum. erimus: scimus quia cùm † manifestum fuerit, similes ei al.manifestatum. erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ista visio nõ al.æternæ. vitæ huius est, sed futuræ: non temporalis, sed † æternæ. Ioan.17. Hæc est autem vita æterna, dicente ipsa vita, vt cognoſcãt te, inquit, vnum verũ Deum, & quem miſisti Iesum 1.Cor.15. Christum. De hac visione & cogitatione dicit Apostolus, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc scio ex parte, tunc autem cognoſcam sicut & cognitus sum. Hunc totius laboris sui fructum Ecclesia parturit gemendo, tunc paritura lætãdo: nunc parturit desiderando, tunc paritura cernendo: nunc parturit orando, tunc paritura laudando. Et ideo masculum: quoniã ad istum † fructum contemplationis al.contemplationis finem. cuncta officia referuntur actionis. Solus est enim liber: quoniam propter se appetitur, & non refertur ad aliud. Huic seruit actio. Ad hũc enim refertur quicquid bene agitur, quia propter hũc agitur: ipse autẽ non propter aliud, sed propter semetipsũ tenetur & habetur. Ibi † enim al.ergo. finis qui ſufficit nobis, æternꝰ igitur erit: neq; enim nobis ſufficit finis, nisi cuius nullꝰ est finis. Hoc inſpiratum erat Philippo quando dicebat, [Domine] ostende nobis patrẽ, & ſufficit nobis. In qua ostenſione se promisit Ioan.14. a.8. & ſilꝰ dicẽs, Nõ credis quia ego in patre, & pater in me est? De hoc itaque quod ſufficit nobis, rectiſſimè audimus, Gaudiũ vestrum nemo tollet à vobis. De hoc etiã quæ ſuperiùs dicta sunt, melius exiſtimo intelligi, Mo-

dicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Modicum est enim hoc totum spatium
al.quod. 1.Ioan.2. c.18. quo præsens perurget seculum: vnde dicit idem ipse Euãgelista in Epistola sua, Nouissima hora est. Ideo nãque addidit, quia vado ad patrem: quod ad priorẽ sententiam referendum est, vbi ait, modicum & iam non videbitis me: non ad posteriorem vbi ait, & iterum modicum & videbitis me. Eundo quippe ad patrem, factura erat vt eum non viderent. Ac per hoc non ideo dictum est, quia fuerat moriturus, & donec resurgeret, ab eorum conspectibus recessurus: sed quod esset iturus ad
Act.1. a.3.b.9. patrem, quod fecit posteaquam resurrexit, & cum eis per quadraginta dies conuersatus ascendit in cælum. Illis ergo ait, Modicum & iam non videbitis me, qui eum corporaliter tunc videbant, quia iturus erat ad patrem: & eum deinceps mortalem visuri non erant, qualẽ cùm ista loqueretur videbant. Quod verò addidit, & iterum
Matth.28. modicum & videbitis me, vniuersæ promisit Ecclesiæ: sicut vniuersæ promisit, Ecce ego vobiscum sum vsque
B in consummationem seculi. Non tardat Dominus promissum, modicum, & videbimus eum, vbi iam nihil rogemus, nihil interrogemus: quia nihil
al.interrogandum. remanebit, nihil quærendũ latebit. Hoc modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur: cùm finitũ fuerit, tunc sentiemus quàm modicum fuerit. Non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus: de quo dictum est, mundus autem gaudebit: nec tamen in huius desiderij parturitione sine gaudio tristes simus, sed
Rom.12. c.12. sicut ait Apostolus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, quia & ipsa parturiens cui comparati sumus, plus
al.dolore. gaudet de mox futura prole, quàm tristis est de præsenti † labore. Sed huius sermonis iste sit finis: habent enim quæstionem molestissimam quæ sequuntur, nec breuitate coarctanda sunt, vt possint commodiùs, si Dominus voluerit, explicari.

De eo quod dicit, Amen amen dico vobis, Si quid petieritis patrẽ in nomine meo, dabit vobis: vsque ad id quod ait, Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.

C

TRACTATVS CII.

OMINI verba nunc ista tractanda sunt: *Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Iam dictum
Supra tractatu 73. per totum & 81. est in superioribꝰ huius Dominici sermonis partibus, propter eos qui nonnulla petunt à patre in Christi nomine, nec accipiunt: non peti in nomine saluatoris quicquid petitur contra rationem salutis. Non enim sonum literarum ac syllabarum, sed quod sonus ipse significat, & quod eo sono rectè ac veraciter intelligitur: hoc accipiendus est dicere cùm dicit, in nomine meo. Vnde qui hoc sentit de Christo quod non est de vnico Dei filio sentiendum, non petit in eius nomine, etiamsi nõ taceat [in eo] literis ac syllabis Christũ: quoniã in eius nomine petit, quem cogitat cùm petit. Qui verò quod est de illo sentiendum sentit, ipse in eius nomine petit: & accipit quod petit, si non contra suam salutẽ sempiternã petit. Accipit autẽ quãdo debet accipere: quædam enim non negantur, sed vt cõgruo dentur tẽpore differũtur. Ita sanè intelligẽdum est quod ait, dabit vobis: vt ea beneficia significata sciãtur his verbis, quæ ad eos qui petunt propriè pertinent: exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autẽ pro omnibꝰ exaudiũtur vel amicis vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis: quia non vtcunque dictum est, dabit,
Ioan.16. d.24. sed dabit vobis. *Vsq; modò*, inquit, *nõ petistis quicquam in nomine meo. Petite & accipietis, vt gaudiũ vestrũ sit plenum.* Hoc q̃ dicit gaudiũ plenũ, profectò nõ carnale, sed spiritale gaudiũ est: & quãdo tantum erit, vt aliquid ei iam non sit addendum, proculdubio tunc erit plenũ. Quicquid ergo petitur quod pertineat ad hoc gaudium cõsequendum, hoc est in nomine Christi petendum: si diuinam intelligimus gratiam, si verè beatam poscimus vitã. Quicquid autẽ aliud petitur, nihil petitur: non quia nulla omnino res est, sed quia in tantæ rei comparatione quicquid aliud concupiscitur, nihil est. Neque enim prorsus nulla res est homõ, de quo ait Apostolus: Qui se
Gal.6.a.3. putat aliquid esse cùm nihil sit. In comparatione quippe spiritalis hominis, qui scit gratia Dei se esse quod est, quisquis vana præsumit, nihil est. Etiam sic ergo rectè intelligi potest, Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis: vt hoc quod ait, si quid, nõ quodlibet intelligatur, sed aliquid quod non in beatæ vitæ cõparatione sit nihil. Et quod sequitur, vsque modò nõ petistis quicquam in nomine meo, duobus modis intelligi potest. Vel quia non in nomine meo petistis, quod nomen non sicut cognoscẽdum est
B cognouistis: vel non petistis quicquam, quoniam in cõparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Vt igitur in eius nomine non nihil, sed gaudium plenum petant, quoniam si aliquid aliud petunt, idem aliquid nihil est: exhortatur dicens, Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Id est, hoc in nomine meo petite, vt gaudium vestrum sit plenum, & accipietis: isto enim bono in petendo perseuerantes, sanctos suos nequaquam misericordia diuina fraudabit. *Hæc*, inquit, *in prouerbijs locutus sum vobis. Venit hora, cùm iam non in prouerbijs loquar vobis: sed palàm de patre meo annunciabo vobis.* Possem dicere hãc de qua loquitur horam, futurum oportere seculum intelligi, vbi videbimus palàm quod beatus Paulus dicit, facie ad faciem: vt quod ait, hæc in prouerbiis locutus sum vobis, hoc sit quod ab eodẽ Apostolo dictũ est, Videmus nũc
1.Cor.13. c.12. per speculum in ænigmate. Annunciabo autem vobis, quia per filiũ pater videbitur: iuxta illud quod alibi ait,
C Neq; patrem quis cognoscit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sed istum sensum videtur impedire quod sequitur, *Illo die in nomine meo petetis.* In futuro enim seculo cùm peruenerim̃ ad regnũ, vbi similes ei erimus,
1.Ioan.3. a.2. quoniam videbim̃ eum sicuti est: quid petituri sumus, a.2. quando satiabitur in bonis desiderijs nostrũ? Vnde & in alio psalmo legitur; Satiabor cùm manifestabitur gloPsalm.16. d.15. ria tua. Petitio namq; alicuius est indigẽtiæ, quę ibi nulla erit, vbi hæc satietas erit. Relinquitur itaque quãtum sapere valeo, vt intelligatur Iesus discipulos suos de carnalibꝰ vel animalibus se spiritales promisisse facturum, quamuis nondum tales quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus: sed qualis erat qui dicebat, Sapientiam loquimur inter perfectos: &, Nõ potui vo1.Cor.3. b.1. bis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: Et, Nõ spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, nõ in sapientiæ humanæ doctis verbis, sed doD ctis spiritus, spiritalibus spiritalia comparantes: animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Nõ itaq; percipiẽs quæ sunt spiritus Dei homo animalis, sic audit quæcunq; audit de Dei natura, vt aliud q̃ corpus cogitare nõ possit, quãlibet amplissimũ vel immensum, quamlibet lucidum ac speciosum, corpus tamen: ideo prouerbia illi sunt quæcunque dicta sapiẽtiæ de incorporea immutabilique substantia, non quòd ea tanquam prouerbia deputat, sed quia sic cogitat, quomodo qui prouerbia solent audire neq; intelligere. Cùm verò spiritalis cœperit omnia diiudicare, ipse autem a nemine
1.Cor.2. d.15. diiudicari, etiam si in hac vita adhuc velut per speculum
1.Cor.13. c.12. ex parte perspicit: tamen non vllo corporis sensu, non vlla imaginaria cogitatione * capit aut fingit qualium-
*quæ. cunque

cunque similitudines corporum, sed mentis certissima intelligentia Deum [intelligit] non corpus esse sed spiritum: ita palàm de patre annunciante filio, vt ciuisdem substantiæ conspiciatur & ipse qui annunciat: tunc in eius nomine petunt qui petunt, quia in sono eius nominis non aliud quàm res ipsa est, quæ hoc nomine vocatur intelligunt, nec animi vanitate vel infirmitate confingunt, tanquam in alio loco patrem, in alio filium antepatrem stantem, & pro nobis rogantẽ, spatia sua quęque amborum occupantibus molibus, & verbum ad eum cuius est verbum, facere verba pro nobis, interuallo interposito inter os loquentis & auriculas audiẽtis, & alia talia quæ sibi animales, iidémque carnales in cordibus fabricant. Quicquid enim tale spiritalibus de Deo cogitantibus ex corporum consuetudine occurrit, negando atque respuendo tanquam importunas muscas, ab interioribus oculis abigunt: & synceritati eius lucis acquiescunt, qua teste ac iudice has ipsas imagines corporum suis internis aspectibus irruentes, falsas omnino esse conuincunt. Hi possunt vtcunque cogitare Dominum nostrum Iesum Christum inquantum homo est, pro nobis interpellare patrem: inquantum autem Deus est, & nos exaudire cum patre. Quod eum significasse arbitror vbi ait, *Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis.* Ad hoc quippe intuendum quomodo non rogat patrem filius, sed simul exaudiunt rogantes pater &
Ioan.16. d.27. filius, non nisi spiritalis oculus mentis ascendit. *Ipse enim pater*, inquit, *amat vos, quia vos me amastis.* Ideo amat ille, quia nos amamus? an potius, quia ille amat, ideo nos amamus? Ex Epistola sua Euangelista idem ipse respon1.Ioan.4. b.10. deat: Nos diligimus, inquit, quia prior ipse dilexit nos. Hinc ergo factũ est vt diligeremus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est diligere Deum: [quoniam] ipse vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Displicentes amati sumus, vt esset in nobis vnde placeremus: nõ enim amaremus filiũ, nisi amaremus & patrẽ. Amat nos pater, quia nos amam⁹ filiũ, cùm à patre & filio accepe- C rimus, vt & patrẽ amemus & filiũ: diffundit enim charitatẽ in cordibus nostris amborũ spiritus, per quẽ spiritũ
Ro.5.a.5. & patrem amamus & filium, & quem spiritum cum patre amamus & filio. Amorem itaque nostrũ pium quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est: ideo quippe amauit ipse quod fecit. Sed in nobis non faceret quod amaret, nisi antequam id faceret, nos amaIoan.16. d.28. ret. *Et credidistis*, inquit, *quia à Deo exiui. Exiui à patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad patrem.* Planè credidimus. Neque enim propterea debet incredibile videri, quia sic ad mundum veniens exiit à patre, vt non desereret patrem: & sic vadit ad patrẽ relicto mundo, vt non deserat mundum. Exiit enim à patre, quia de patre est: & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit quod de virgine assumpsit. Reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit præsentiæ gubernatione.

De eo quod dicit, Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis: vsque ad id quod ait, Sed confidite, ego vici mundum.

D

TRACTATVS CIII.

VALES erant discipuli Christi quando cum eis ante passionẽ loquebatur magna cum paruis, sed sicut oportebat vt magna dicerentur & paruis, quia nõdum accepto Spiritu sancto, quemadmodum eũ post eius resurrectionem vel ipso insufflãte, vel desuper [veniente] acceperunt, humana magis quàm diuina sapiebant, multis indiciis per totum Euangelium declaratur: vnde & hoc est quod in ista lectione dixerunt. Ait enim Euangelista, *Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palàm* Ioan.16. d.29. *loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus quia nosti omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget: in hoc credimus quia à Deo existi.* Ipse Dominus paulò antè dixerat: Supra tractatu 102. Hæc in prouerbiis locutus sum vobis; venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis. Quomodo ergo isti dicunt, Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbiũ nullum dicis? Nunquid hora iam venerat, qua non iam in prouerbiis se promiserat locuturum? Prorsus quòd nõdum illa hora venisset, continuatio verborũ eius ostendit, quæ ita sese habet: Hęc, inquit, in prouerbiis locutus sum vobis. Venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palàm de patre meo annunciabo vobis: illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis, quia ego rogabo patrẽ de vobis. Ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia ego à Deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundũ: iterũ relinquo mundũ, & vado ad patrẽ. Cùm per hæc omnia verba adhuc illam promittat horam, qua non iam in prouerbiis loB quetur, sed palàm de patre annunciabit eis: in qua hora dicit eos in suo nomine petituros, nec se patrem de illis rogaturum, eo quòd ipse pater amat eos, quia & ipsi amauerunt Christum, & crediderunt quòd à patre exierit & venerit in mundum, iterum relicturus mundum & iturus ad patrem. Cùm ergo adhuc promittatur hora illa in qua fine prouerbiis locuturus est: cur isti dicũt, Ecce nũc palàm loquetis, & prouerbium nullum dicis, nisi quia illa quæ scit ipse non intelligentibus esse prouerbia, illi vsque adeò non intelligunt, vt nec saltem nõ se intelligere intelligant? Paruuli enim erant: & nõdum spiritaliter diiudicabant, quæ de rebus non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant. Denique de ipsa eorum ætate adhuc secundum interiorem hominẽ parua & infirma eos admonens, *Respondit eis Iesus, modo* Supra tractatu 102. *creditis. Ecce venit hora, & iã venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis. Et non sum solus, quia pater mecum est.* Paulo antè dixerat, relinquo mundum, & vado ad patrem: nunc dicit, pater mecum est. Quis vadit ad eum qui cum illo est? Sed hoc intelligenti est verbum, non intelligenti prouerbium, sic tamen quomodo à paruulis nõ intelligitur, vtcunque fugitur: & eis etiam si non præbet, quia nondum eum capiunt, solidum cibum, saltem lacteum non denegat alimentũ. Ex hoc alimento est, quòd sciebant eum nosse omnia, nec opus ei esse vt eum quis interroget: quod quidem cur dixerint, quæri potest. Videtur enim potius fuisse dicendum, non opus est tibi, vt quenquam interroges: non, vt quis te interroget. Dixerũt quippe, scimus quia nosti omnia, & vtique qui nouit omnia, magis à nescientibus interrogari solet, vt interrogantes audiant quod volunt, ab eo qui nouit omnia: nõ ipse interrogare tanquam volens aliquid scire, qui nouit omnia. Quid sibi ergo vult quòd ei quẽ sciebãt nosse omnia, cùm dicere debuisse videantur, non opus est tibi vt quenquã interroges: dicendum potius putauerunt, non opus est tibi D vt quis te interroget? Quid quod vtunque legimus factum, & interrogasse scilicet Dominum, & interrogatum fuisse? Sed hoc citò soluitur: quia hoc non ei, sed illis potius opus erat quos interrogabat, vel à quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, vt ab eis aliquid disceret, sed eos potius vt doceret. Et qui interrogabant eum, volentes ab eo aliquid discere, illis profectò id opus erat, vt scirent aliquа ab illo qui nouerat omnia. Nimirum ergo propterea [ei] opus non erat vt eum quis interrogaret: quoniam nos quando interrogamur ab eis qui volunt aliquid à nobis scire, ex ipsis interrogationibus eorum cognoscimus quid velint discere. Opus est ergo nobis

ab eis interrogari,quos docere aliquid volumus, vt inquisitiones eorum quibus respondendū est nouerimus. Illi autem ne id quidem opus erat, qui omnia nouerat. Nec opus habebat quod ab eo quisque scire vellet, per eius interrogationem cognoscere: quia priusquam interrogaretur,† interrogatoris nouerat voluntatem. Sed ideo se patiebatur interrogari, vt vel eis qui tūc aderāt, vel qui hęc sue dicta fuerant audituri, siue scripta lecturi, quales essent, à quibus interrogabatur, oſtēderet: eóque modo nosse mus, vel quibus non circumueniretur fraudibus, vel quib' apud eum proficeretur accessibus. Præludere autem cogitationes hominum, & ideo non opus habere vt eum quis interrogaret, magnū Deo non erat, sed magnum patuulis erat qui ei dicebant, In hoc credimus quia à Deo exiſti. Multo autem maius erat, ad quod intelligendū eos volebat extēdi & crescere, quod cùm illi dixissent, verúmque dixissent, à Deo exiſti, ait ille, pater mecum est: ne sic à patre filium cogitaret esse, vla tribulatione regnemus. Meritò ad eā clausit verba, quæ parum intelligentibus discipulis erant prouerbia: intellecturis ea quando eis dediſſet promiſſum Spiritum sanctū, de quo superiùs ait, Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paracletus autē Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Hæc nimirum futura† fuerat illa hora, qua se promiſerat non iam in prouerbiis locuturum, sed palàm de patre annunciaturum. Eadem quippe ipsius verba, reuelāte Spiritu sancto, intelligētibus iam nō erāt futura prouerbia. Neque enim loquente in eorū cordibus Spiritu sancto, taciturus erat vnigenitus filius, qui dixit in caho ra palàm se illis annunciaturum esse de patre: quod eis vtiq; iam intelligentibus nō esset prouerbium. Sed hoc quoq; ipsum, quomodo simul loquantur in suorum spiritaliū cordibus, & Dei filius, & Spiritus sanctus, immo ipsa trinitas quæ inseparabilitер operatur: intelligentibus est verbū, non intelligētibus autē prouerbiū. Cùm ergo dixisset propter quid omnia sit locutus, vt in illo scilicet pacē haberent, in mundo habentes pressuram, exhortatúsq; fuisset vt cōfiderent, quia ipse vicit mundum: eo qui erat ad illos sermone finito, deinde ad patrem verba dixerit, & orare iam cœpit. Sic enim Euangelista sequitur dicens, *Hæc locutus est Iesus, & subleuatis oculis in cælū dixit, Pater, venit hora, clarifica filiū tuū.* Poterat Dominus noster vnigenitus & coæternus patri, in forma serui & ex forma serui, si hoc opus esset, orare silentio: sed ita se patri† exhibere voluit precatorem, vt meminisset nostrū se esse doctorē. Proinde eam quam fecit orationē pro nobis, notam fecit & nobis, quoniā tāti magistri nō solùm ad ipsos sermocinatio, sed etiam [ipsius] pro ipsis ad patrem oratio, discipulorum est ædificatio. Et si illorū qui hæc dicta aderāt audituri, profectò & nostra qui futeramus cōscripta lectuti. Quapropter hoc quod ait, Pater, venit hora, clarifica filium tuū, ostendit omne tempus, & quid * quando faceret vel fieri sineret, ab illo esse dispositum qui tempori subditus non est: quoniā quæ futura erāt per singula tempora, in Dei sapientia causas efficientes habent, in qua nulla sunt tempora. Nō ergo credatur hæc hora fato vrgēte venisse, sed Deo potius ordināte. Nec fiderea necessitas Christi cōnexuit passionem: absit enim vt fidera mori cogerent fiderum cōditionem. Non itaq; Christum tempus vt moreretur impegit, sed tempus Christus quo moreretur elegit: qui etiam tempus quo de virgine natus est eum patre constituit, de quo sine tempore natus est. Secundum quam veram sanámq; doctrinam, etiam Paulus apostolus. Cùm autem venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus filiū suum *. Et Deus per Prophetam,

al. interrogarent.

Ioan.16. d.33.

Luce 24. c.21.

*sed.

1.Cor.15. E.57. al.dedit.

CAPVT XVII.

TRACTATVS CIIII.

ANTE ista quæ nunc sumus adiuuante Domino tractaturi, dixerat Iesus, Hęc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis: quæ non recentiora paulò superius ab eo dicta, sed omnia debemus accipere, siue quæcūque illis locut' est ex quo eos cœpit habere discípulos, siue certè ex quo post cœnam exorsus est hunc admirabilem prolixúmque sermonem. Talem quippe commemorauit causam, cur eis sit locutus, vt ad eū finē rectissimè referantur, vel omnia quæ locutus est eis, vel ea maximè quæ dixit iam pro eis moriturus, tāquam vltima nouissima, posteaquam de cōiuuio sancto ille qui eū fuerat traditurus, egressus est. Hanc† ergo commendauit causam sermonis sui, vt in illo pacem haberent, propter quod totum agitur quòd Christiani sumus. Hæc enim pax finem temporis non† habebit, sed omnis piæ sacramentis eius imbuimur, propter hanc mirabilibus eius operibus & sermonibus erudimur, propter hāc spiritus eius pignus accepimus: propter hanc credimus in eum & speramus, & eius amore quantum donat accendimur. Hac pace in preſſuris omnibus consolamur, hac à preſſuris omnibus liberamur: propter hanc omnem tribulationem fortiter sustinemus, vt in hac feliciter sine

al.enim.

Ioan.16. d.33. Supra tr. 107.

Ioan.16. d.33.

al.sequi tur.

al.fuerat.

Ioan.16. d.33.

Ioan.17. a.1.

al.addat.

Ioan.17. a.1.

al.consummatum.

Gal.4. a.4. *post tempus.

TRACTATVS CV.

GLORIFICATVM à patre filium secundū formā serui, quam pater suscitauit à mortuis, & ad suam dexteram collocauit; res ipsa indicat, & null' ambigit Christianus. Sed quoniam non tantum dixit, *Pater, clarifica filium tuum*; sed addidit etiam, *Vt filius tuus clarificet te:* meritò quæritur quomodo patrem clarificauerit filius, cùm sempiterna claritas patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in sua perfectione diuina. Sed in seipsa claritas patris nec minui nec augeri potest: apud homines autem proculdubiò minor erat, quando in Iudæa tantummodo Deus notus erat,

Tempore,

Ioan.17. d.1. 2.Cor.6. a.2. al.Dicet.

Rom.8. fq1.

Phil.2.b.8.

al.glorificauit.

al.humana.

Ioan.17. a.1.

Ioan.17. a.1.

Ioan.17. a.1.

1.Petri 2. d.21.

Tempore, ait, acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiui te. Et rursus Apostolus: Ecce nūc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. † Dicit ergo, Pater, venit hora: qui cum patre disposuit omnes horas. Tanquā dicēs, pater, quam propter homines & apud homines ad me clarificandum simul constituimus, venit hora: clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te. Clarificatum à patre filium nonnulli accipiunt, in hoc quòd ei non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Sed si passione clarificatus dicitur, quāto magis resurrectione? Nā in passione magis eius humilitas quàm claritas commēdatur, Apostolo teste, q dicit, Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Deinde sequitur, & de eius clarificatione iam dicit: Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit ei nomine quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cęlestium, terrestrium, & infernorū, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Hæc est † glorificatio Domini nostri Iesu Christi, quæ ab eius resurrectione sumpsit exordium. Humilitas ergo eius incipit in sermone Apostoli, ab eo loco vbi ait, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens: & peruenit vsque ad mortem crucis. Claritas verò eius incipit ab eo loco vbi ait, Propter quod & Deus exaltauit eum: & peruenit † quod in gloria est Dei patris. Nam & ipsum nomen, si inspiciantur codices Græci, ex qua lingua Epistolæ apostolicæ translatæ sunt in Latinam, quod hic legitur gloria, ibi legitur δόξα. Vnde verbū deriuatū est in Græco vt diceretur δόξαζον, quod interpres Latinus ait clarifica, cùm possit etiā glorifica dicere, quod tantundē valet. Et ideo possetetiā in Apostoli Epistola, vbi est gloria, claritas poni: quod si fieret, tantundem valeret. Vt autem nō recedatur à verborum sonis, quemadmodum à claritate clarificatio, sic à gloria glorificatio deriuatur. Vt ergo mediator Dei & hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur vel glorificaretur, prius humiliatus est passione: non enim à mortuis resurrexisset, si mortuus non fuisset. Humilitas claritatis est meritū, claritas humilitatis est præmium: sed hoc factum est in forma serui. In forma verò Dei semper fuit, semper erit claritas: imò non fuit quasi iam non sit, nec erit quasi nōdum sit, sed sine initio, sine fine semper est claritas. Quod ergo ait, pater, venit hora, clarifica filium tuum: sic intelligendum est, tanquam dixerit, venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis. Sed quid sibi vult quod sequitur, *Vt filius tuus clarificet te?* Nunquid etiam Deus pater pertulit humilitatē carnis siue passionis, ex qua illū clarificari oporteret? Quomodo igitur eū clarificatus erat filius, cuius claritas sempiterna, nec ex forma † serui potuit videri minor, nec in diuina [persona] potuit esse amplior? Sed istam quæstionem in hunc sermonem nolo coartare, aut hinc eum facere longiorem.

De eo quod dicit, Sicut dedisti ei potestatē omnis carnis: vt quid, ad id, Claritate quam habui prius quā mūdus fieret apud te.

CAPVT XVII.

PATER, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscāt te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terrā, opus cōsummaui quod dedisti mihi vt faciā. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui priusquā mundus fieret apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerunt vere quia à te exiui, & credidérunt quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Cùm essem cum eis ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo autem tuus veritas est. Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis.

Pſal.75. a.3. Pſal.49. a.3.

Ioan.1.

Ioan.17. a.3.

Ioan.17. a.3.

al.sanctum.

al.aut.

Ioan.17. a.3.

Ioan.17. a.3.

Ioan.17. a.3

sus est pro nobis relinquens nobis exemplum, vt sequa A
mur vestigia eius) nisi quia consummasse se dicit, quod
se consummaturū esse certissimè nouit? Sicut longè an-
tè in prophetia præteriti temporis vsus est verbis, quan-
do post annos plurimos futurum erat quod dicebat: Fo
derunt, inquit, manus meas & pedes meos, dinumera-
uerunt omnia ossa mea: non ait, fodient & dinumera-
bunt. Et in hoc ipso Euangelio, Omnia, inquit, quæ au-
diui à patre meo, nota feci vobis: quibus ait postea, Ad-
huc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa por
tare modò. Qui enim certis & immutabilibus causis o-
mnia futura prædestinauit, † quod facturus est fecit: nā
& per Prophetam dictum de illo est, qui fecit quæ futu-
ra sunt. Secundum hoc etiam quod sequitur dicit,
Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mūdus esset apud te. Nam [&] suprà dixe-
rat, Pater, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus
clarificet te. In quo verborum ordine ostēderat prius à
patre clarificandū filium, vt patrem clarificaret & filius. B
Modò autē dixit, Ego te clarificaui super terram, opus
consummaui quod dedisti mihi vt faciam, & nunc cla-
rifica me: tanquam prior ipse patrē clarificauerit, à quo
deinde vt clarificetur expoſcit. Ergo intelligendum est
vtroque verbo superius vsum, secundum id quod futu-
rum erat, eóq; ordine quo futurum erat, clarifica filium
vt te clarificet filius: modò verò vsum fuisse verbo præ-
teriti temporis de re futura, vbi ait, Ego te clarificaui su-
per terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt fa-
ciam. Deinde dicendo, & nunc clarifica me tu pater a-
pud temetipsum, quasi posterius esset clarificādus à pa-
tre, quem prius ipse clarificauerat: quid ostendit, nisi su-
perius vbi ait, Ego te clarificaui super terram, ita locutū
se fuisse, tanquam fecisset quod facturus esset: hīc autem
popoſcisse vt pater faceret, per quod illud filius facturus
esset, id est, vt pater clarificaret filium, per quam filij cla-
rificationem etiā filius clarificaturus esset patrem? De-
nique si de re quæ futura erat, ponamus etiā futuri tēpo- C
ris verbum, vbi pro tempore futuro posuit ipse præte-
ritum, nulla sententiæ remanebit obscuritas: veluti si di-
xisset, Ego te clarificabo super terram, opus cōsumma-
bo quod dedisti mihi vt faciam, & nunc clarifica me tu
pater apud temetipsum. Nempe ita planum est sicut il-
lud vbi ait, Clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet
te: & ipsa est omnino sententia, nisi quia & hīc dictus est
ciusdem clarificationis modus, ibi autem tacitus, tan-
quam illud isto exponeretur eis quos poterat permoue-
re, quomodo pater filium, & maximè quomodo patrē
clarificaret & filius. Dicendo enim clarificari à se patrē
super terram, se autem à patre apud eundem patrem:
modum profectò vtriusque clarificationis ostēdit. Ipse
quippe patrem clarificauit super terram, cum gentibus
prædicando: pater verò ipsum apud semetipsum, ad suā
dexteram collocando. Sed ideo postea de clarificando
patre vbi ait, Ego te clarificaui, verbum præteriti tempo
ris ponere maluit, vt monstraret in prædestinatione iam D
factum, & pro iam facto habēdum, quod certissimè fu-
erat futurum: id est, vt à patre apud patrem glorificatus,
patrem super terram glorificaret & filius. Sed hāc præ-
destinationē in sua clarificatione manifestius aperuit,
qua eum clarificauit pater: in eo quod adiunxit, *Clari-
tate quam habui, priusquā mundus esset, apud te.* Ordo ver-
borum est, quam habui apud te priusquam mundus es-
set. Ad hoc valet quod ait: & nunc clarifica me, hoc est,
sicut tunc, ita & nunc: sicut tunc prædestinatione, ita &
nunc perfectione. Fac in mundo quod apud te iam fue-
rat ante mūdum, fac in suo tempore quod ante omnia
tempora statuisti. Hoc quidam sic intelligendum puta-
runt, tanquam natura humana quę suscepta est à verbo,
cōuerteretur in verbum, & homo mutaretur in Deum:
imò si diligentius quod opinati sunt cogitemus, homo
periret in Deo. Non enim quisquam ex ista mutatione
hominis vel duplicari Dei verbum dicturus est, vel au-
geri: vt aut duo sint quod vnū fuit, aut amplius sit quod
minus fuit. Porrò si natura humana in verbum mutata
atque conuersa, verbum Dei quantum erat & quod e-
rat hoc erit, vbi est homo si non perit? Sed ad hanc o-
pinionem, quam veritati prorsus non video conuenire,
nihil nos vrget: si filio dicente, & nunc clarifica me tu
pater apud temetipsum claritate quam habui priusquā
mundus esset apud te, intelligamus prædestinationem
claritatis humanæ quæ in illo est natura, ex mortali im-
mortalis apud patrem futuræ: & hoc iam prædestinan-
do factum fuisse antequam mundus esset, quod in mū-
do etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit A-
postolus, sicut elegit nos in ipso ante mundi cōstitutio- Ephes.
nem: cur abhorrere putatur à vero, si tunc pater caput 1.4.
nostrum glorificauit, quando nos in ipso vt membra e-
ius essem⁹ elegit? Sic enim nōs electi, quomodo ipse cla
rificatus, quia priusquam mūdus esset, nec nos eramus,
nec ipse mediator Dei & hominum homo Christus Ie-
sus. Sed ille qui per ipsum in quantum verbum eius est,
etiam quæ futura sunt fecit, & vocat ea quæ non sunt, Rom.
tanquam sint: profectò secūdum id quod mediator Dei 4.17.
& hominum homo est, ante mundi constitutionem pro
nobis Deus pater glorificauit ipsum, si tunc elegit etiam
nos in ipso. Quid enim dicit Apostolus? Scimus autem Rom.
quoniam diligentibus Deum omnia cooperātur in bo- 8.28.
num, his qui secundum propositum vocati sunt.* Quos *Vocati.
enim præscīuit, & prædestinauit conformes fieri imagi-
nis filij eius: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.
Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Nisi fortè ip-
sum prædestinatum dicere formidabimus: quia de no-
bis tantum vt efficiamur conformes imaginis eius, hoc
dixisse videtur Apostolus. Quasi verò quisquam regulā
fidei fideliter intuens, filium Dei negaturus est prædē-
stinatum: qui eum negare hominem non potest. Rectè
quippe dicitur non prædestinatus secundum id quod
est verbum Dei, Deus apud Deum. Vt quid enim præ-
destinaretur, cùm iā esset quod erat, sine initio, sine ter-
mino sempiternus? Illud autem prædestinandum erat,
quod nondum erat; vt sic suo tempore fieret, quemad-
modum ante omnia tempora prædestinatum erat vt fi-
eret. Quisquis igitur Dei filium prædestinatum negat,
hunc eundem filium hominis negat. Sed propter con-
tentiosos etiam hinc audiamus Apostolum in suarum
exordio literarum. Nam & in prima Epistolarum eius,
quæ est ad Romanos, & ipsius Epistolæ principium est,
vbi legitur: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apo-
stolus, segregatus in Euangeliū Dei, quod antè promi-
serat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, Rom.
qui factus est ei ex semine Dauid secūdum carnem, qui 1.1.
prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritū
sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Secundū
hāc ergo prædestinationem etiam clarificatus est ante-
quam mūdus esset: vt esset claritas eius ex resurrectione
mortuorū apud patrē, ad cuius dexterā sedet. Cùm er-
go videret illius prædestinatæ suæ clarificationis veni-
sse iam tempus, vt & nunc fieret in redditione, quod fu-
erat in prædestinatione iam factum, orauit dicens: Et
nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate
quam habui priusquam mundus esset apud te. Tāquam
diceret claritatem quam habui apud te, id est, illam cla-
ritatē quam habui apud te in prædestinatione tua: [iam]
tēpus est vt apud te habeam etiam viuēs in dextera tua.
Sed quoniam nos diu tenuit huius discussio quæstionis,
alio quæ sequuntur sermone tractanda sunt.

De

*De eo quod dicit, Manifestaui nomen tuum hominibus: ves-
que ad id, Et crediderunt quia tu me misisti.*

TRACTATVS CVI.

In his verbis Domini, sicut ipse donauerit, sermone isto disputaturi sumus, quæ ita se habent: *Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* Quod si de his tātùm dicit discipulis cum quibus cœnauit, & ad quos antequā orare incīperet, tā multa locutus est, nō pertinet hoc ad illā clarificationē, siue vt alij interpretati sunt, glorificationē, de qua superiùs loquebatur, qua filius clarificat vel glorificat patrem. Quanta est enim vel qualis gloria, duodecim vel vndecim † potius innotuisse mortalibus? Si autē quod ait, manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo, omnes intelligi voluit, etiā qui in eum fuerant crediturі, ad eius magnā quæ futura erat ex omnibus gētibus Ecclesiam pertinentes, de qua in Psalmo canitur, in Eccle sia magna confitebor tibi: est planè ista clarificatio qua filius clarificat patrem, cùm eius nomen notum facit omnibus gentibus, & tam multis generationibus hominum. Et tale est hoc quod ait, Manifestaui nomen tuum hominib⁹ quos dedisti mihi de mūdo, quale illud quod paulo antè dixerat, Ego te clarificaui super terrā: pro tēpore futuro & illic & hīc præteritū ponēs, sicut qui sciret prædestinatum esse vt id fieret, & ideo fecisse dicens se, quod erat sine vlla dubitatione facturus. Sed de illis qui iam erant discipuli eius, nō de omnibus qui in illum fuerāt crediturі eum dixisse quod dixit, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo: ea quæ sequuntur, credibilius esse demōstrant. Cùm enim hoc dixisset, adiunxit: *Tui erāt, & mihi eos dedisti, & sermonē tuū seruauerūt. Nunc cognouerūt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt, quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperūt & cognouerūt verè quia à te exiui, & crediderūt quia tu me misisti.* Quanquā & hæc omnia de futuris omnibus fidelibus dici potuerūt specie perfecta, cùm adhuc essent futura: sed vt de his solis quos tunc habebat discipulis hæc loqui intelligatur, illud magis vrget quod paulo pòst ait, *Cùm essē cum eis, ego seruabā eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi custodini, et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt Scriptura adimpleatur.* Iudam significans qui tradidit eū. Ex isto quippe duodenario numero apostolorum solus periit. Deinde subiungit: *Nunc autem ad te venio.* Vnde manifestum est eum de corporali sua dixisse præsentia, cùm essem cum eis, ego seruabam eos, veluti iam cum eis ea præsentia non esset. Eo modo enim significare voluit ascēsionem suam mox futuram, de qua dixit: Nunc autem ad te venio: iturus vtique ad dexteram patris. Vnde vēturus est ad viuos & mortuos iudicandos præsentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanámque doctrinam: nam præsentia spiritali cum eis erat vtique futurus post ascensionem suam, & cum tota Ecclesia sua in hoc mundo, vsque in consummationem seculi. Non itaq; rectè intelliguntur de quibus dixerit, cùm essem cum eis, ego seruabam illos: nisi hi quos in se credentes seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturus fuerat absentia corporali, vt eos cum patre seruaret præsentia spiritali. Pòst verò adiungit & cæteros suos, vbi dicit: Non pro his autē rogo tantùm, sed & pro his qui crediturі sunt per verbum corū in me. Vbi manifestius ostēdit, quòd nō de omnibus ad eū pertinentibus superiùs loqueretur, ab eo loco vbi ait, Manifestaui nomen tuū hominibus quos dedisti mihi: sed de his tantùm qui eum cùm illa diceret, audiebant. Ab ipso itaque orationis suæ exordio vbi subleuatis oculis in cælum, dixit, Pater, venit hora, clarifica filiū tuum, vt filius tuus clarificet te, vsq; ad illud quod paulo

Ioan. 17. 1.5.

1. Clarificatur. Empanc. ſ.

Ephes. 1.4.

Psalm. 21. 26.

Supra tract. 104.

pòst ait, Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum: claritate quam habui priusquam mundus esset apud te: omnes suos volebat intelligi, quibus notum faciendo patrem, clarificat eum. Cùm enim dixisset, vt filius tuus clarificet te, mox quemadmodum id fieret, demonstrauit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autē vita æterna, vt cognoscāt te solum verum Deum, & quē misisti Iesum Christum. Non enim potest cognitione hominum clarificari pater, nisi & ille cognoscatur per quem glorificatur: id est, per quem populis innotescit. Hęc est glorificatio patris, quæ non circa solos illos Apostolos facta est, sed circa omnes homines fit, quibus in suis membris caput est Christus. Neq; enim de solis Apostolis potest intelligi, Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitā æternam: sed vtique de omnibus quibus in eum credētibus vita æterna datur. Iam nunc ergo videamus quid de illis à quibus tunc audiebatur, discipulis suis dicat. Manifestaui, inquit, nomen tuū hominibus quos dedisti mihi. Non ergo nouerāt Dei nomen, cùm essent Iudæi? Et vbi est quod legitur, Notus in Iudæa Deus, in Israēl magnum nomen eius? Ego manifestaui nomen tuum hominibus istis quos dedisti mihi de mūdo, qui me audiūt hæc dicentem. Nō illud nomen tuū quo vocaris Deus, sed illud quo vocaris pater meus: quod nomen manifestari sine ipsius filij manifestatione non posset. Nā quòd Deus dicitur vniuersæ creaturæ, etiam omnibus gentibus antequam in Christum crederent, non omni modo esse potuit hoc nomen ignotum. Hæc est enim vis veræ diuinitatis: vt creaturæ rationali iam ratione vtenti, nō omnino ac penitus possit absconditi. Exceptis enim paucis in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mūdi huius fatetur authorem. In hoc ergo quòd fecit hunc mūdum cælo terrāq; conspicuum, & antequam imbuerentur in fide Christi, notus omnibus gentibus Deus. In hoc autem quòd nō est iniuriis suis cum diis falsis colēdus, not⁹ in Iudæa Deus. In hoc verò quòd pater est huius Christi per quem tollit peccata mundi: hoc nomen eius prius occultum † omnibus, nūc manifestauit eis quos dedit ei pater ipse de mundo. Sed quomodo manifestauit, si nondum venit hora de qua superiùs dixerat, quòd veniret hora, cùm iā non in prouerbiis, inquit, loquar vobis, sed palàm de patre meo annunciabo vobis? An verò annūciatio manifesta putabitur in prouerbiis? Cur ergo dictū est, palàm annūciabo vobis, nisi quia in prouerbiis non est palàm? Quod autē nō in prouerbiis occultatur, sed verbis manifestatur, proculdubiò palā dicitur. Quomodo ergo manifestauit, quod nōdum palàm dixit? Proinde sic intelligendū est, pro tēpore futuro præteritū positum, quemadmodū illud, Omnia quę audiui à patre meo, nota feci vobis: quod nōdum fecerat, sed loquebatur quasi fecisset, quod immobiliter esse præfixum sciebat, vt faceret. Quid est autem, *Quos dedisti mihi de mundo?* Dictum est enim de illis, quòd nō essent de mundo: sed hoc illis regeneratio præstitit, non generatio. Quid est etiam quod sequitur, *Tui erant, & mihi eos dedisti?* An aliquando erant patris, quando non erant vnigeniti filij eius: & habuit aliquando pater aliquid sine filio? Absit. Veruntamen habuit aliquid aliquando Deus filius, quod nondū habuit idem ipse homo filius: quia nondum erat homo factus ex matre, quando tamen habebat vniuersa cum patre. Quapropter quod dixit, tui erant, non inde se seperauit Deus filius, sine quo nihil vnquā pater habuit: sed soler ei tribuere omne quod potest, à quo est ipse qui potest. A quo enim habet vt sit, ab illo habet vt possit: & simul vtrunque semper habuit, quia † nunquā fuit,

Ioan. 19.

1. Nō omnes hominibus fuit. & nunquā non potuit.

& non potuit. Quocirca quicquid potuit pater, semper A cum illo filius potuit: quoniam ille qui nũquam † fuit & non potuit, nunquam fine patre fuit, nunquam fine illo pater fuit. Ac per hoc ſicut pater æternus omnipotens, ita filius coæternus omnipotens: & ſi omnipotens, vtique omnitenens. Id enim potius verbum è verbo interpretamur, ſi propriè volumus dicere, quod à Græcis dicitur παντοκράτωρ: quod noſtri non ſic interpretarentur, vt omnipotẽs dicerent, cùm ſit παντοκράτωρ omnitenẽs, niſi tantundem valere ſentirent. Quid ergo vnquam habere potuit æternus omnitenens, quod non ſimul habuerit coæternus omnitenẽs? Quod itaque ait, Et mihi eos dediſti, hominem ſe accepiſſe hanc poteſtatem vt eos haberet, oſtendit: quoniam qui ſemper omnipotẽs fuit, non ſemper homo fuit. Quamobrem cùm patri potius tribuiſſe videatur, vt ab eo illos acceperit, quoniam ex ipſo eſt quicquid eſt de quo eſt: etiã ipſe ſibi eos dedit, hoc eſt cum patre Deus Chriſtus, homini Chriſto quod cum patre nõ eſt, homines dedit. Deniq; qui hoc B loco dicit, Tui erant, & mihi eos dediſtiſti: ſuperiùs eiſdem diſcipulis dixerat: Ego vos de mundo elegi. Conteratur hîc cogitatio carnalis, atque diſpereat. De mundo ſibi à patre dicit filius datos homines: quibus alio lo co dicit, ego vos elegi de mundo. Quos Deus filius de mundo elegit cum patre, idem ipſe homo filius de mũdo eos accepit à patre: non enim pater illos filio dediſſet, niſi elegiſſet. Ac per hoc filius ſicut non inde ſeparauit patrem, quando dixit, ego vos de mundo elegi, quoniam ſimul eos elegit & pater: ſic non inde ſeparauit & ſe, quando dixit, tui erant, quia & ipſius filij pariter erãt. Nunc autem homo idem ipſe filius accepit eos qui non erant ipſius, quia & formam ſerui accepit Deus idẽ quæ non erat ipſius. Sequitur ac dicit, *Et ſeruauerunt tuum ſeruauerunt. Nunc cognouerũt quia omnia quæ dediſti mihi, abs te ſunt.* Id eſt, cognouerunt quia abs te ſum. Simul enim pater dedit omnia, cùm genuit q̃ haberet omnia. *Quia verba*, inquit, *quæ dediſti mihi, dedi eis, & ipſi acceperunt.* C Id eſt, intellexerunt atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur. *Et cognouerũt*, inquit, *verè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me miſiſti.* Et hîc ſubaudiendũ eſt, verè. Quod enim dixit, cognouerunt verè, expenere voluit adiũgendo, & crediderũt. Hoc itaque crediderunt verè, quod cognouerunt verè: id enim eſt à te exiui, quod eſt tu me miſiſti. Cùm ergo dixiſſet, cognouerunt verè, ne quiſquam putaret iſtam cognitionem † tanquam per ſpeciem factam, non per fidem: exponẽdo addidit, & crediderũt, vt ſubaudiamus verè, & intelligamus hoc dictum eſſe, cognouerunt verè, quod eſt crediderunt verè: nõ eo modo quem ſignificauit paulo antè, cùm dixit, Modò creditis. Venit hora & iam venit, vt diſpergamini vnuſquiſque in proprĩa, & me ſolum relinquatis. Sed crediderunt verè, id eſt quomodo credendum eſt, inconcuſsè, firmè, ſtabiliter, fortiter: non † iam in propria redituri, & Chriſtum relicturi. Adhuc ergo diſcipuli non erant tales, quales eos dicit verbis præteriti temporis, quaſi iam eſſent: præmunciãs quales futuri eſſent, accepto ſcilicet Spiritu ſancto, qui eos ſicut promiſsũ eſt, docueret omnia. Quẽ priuſquã acciperent quomodo ſeruauerũt eius ſermonem, quomodo de illis quaſi fecerint, dixit: quando primus eorum ter eum negauit, cùm ex ore eius audiſſet quid futurum eſſet homini qui cum coram hominibus negauiſſet? Dedit ergo eis verba ſicut dixit, quę dedit ei pater: ſed quãdo illa non foris in auribus, ſed intus in cordibus ſpiritaliter acceperunt, tunc verè acceperunt, quia tunc verè cognouerunt: verè autem cognouerunt, quia verè crediderunt. Ipſi autem filio quomodo pater ea verba dederit, quibus verbis homo poterit explicare? Facilior

al. *non fuit, & nunquã non potuit.*

Supra tractatu 87. Ioan. 15. c. 19.

al. *Iam per.*

Supra tractatu 123.

al. *Negauit.*

Matth. 26. 8. 75.

ſanè quæſtio videtur, ſi ſecundum id quod filius eſt hominis, accepiſſe à patre illa verba credatur. Quanquam natus ex virgine quando & quomodo ea didicerit, quis enarrabit: quando etiam ipſam quę de virgine facta eſt, generationem eius quis enarrabit? Si verò ſecundum id quod eſt de patre genitus patrique coæternus, accepiſſe à patre iſta verba cogitatur, nihil ibi temporis cogitetur, quaſi prius fuerit † qui ea non habuerit, atque vt habuerit, quæ non habebat, acceperit: quoniam quicquid Deus pater Deo filio dedit, gignendo dedit. Ita enim dedit filio pater, ſine quibus filius eſſe non poſſet, ſicut ei dedit vt eſſet. Nam quomodo aliter verbo verba daret aliqua, in quo ineffabiliter dixit omnia? Sed iam quę ſequuntur, alio ſunt expectanda ſermone.

De eo quod dicit, Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo: eſque ad id, Et hæc loquor in mundo, vt habeant gaudiũ meum impletum in ſemetipſis.

TRACTATVS CVII.

CVM de his quos iam diſcipulos habebat Dominus loqueretur ad patrem, inter alia etiam dixit hoc: *Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi.* Mũ- Ioan. 17. 9.
dum vult modò intelligi, qui viuunt ſecũdum concupiſcentiam mundi: & non ſunt in ea ſorte gratiæ, vt ab illo eligantur ex mundo. Non itaque pro mundo, ſed pro his quos ei pater dedit, rogare ſe dicit: per hoc enim quòd eos illi pater iam dedit, factum eſt vt non pertineant ad eum mundum pro quo nõ rogat. Deinde ſubiungit, *Quia tua ſunt.* Neque enim quia pater eos filio dedit, amiſit ipſe † quos dedit: cùm adhuc ſi- al. *ipſi.*
bi jlius ſequatur & dicat, *Et mea omnia tua ſunt, & tua mea.* Vbi ſatis apparet quomodo vnigeniti filij ſint omnia quæ ſunt patris. Per hoc vtique quòd etiam ipſe Deus eſt, & de patre patri natus eſt equalis: non quomodo dictum eſt vni ex duobus filiis, maiori ſcilicet, Tu ſemper Luc. 15. 31.
mecum es, & omnia mea tua ſunt. Illud enim dictũ eſt Matth.
de his omnibus creaturis, quæ infra creaturam ſanctam rationalem ſunt, quæ vtique ſubduntur Eccleſiæ: in qua vniuerſa Eccleſia & illi duo intelliguntur filij maior & Matthæus c. 20.
minor, cum omnibus angelis ſanctis, quibus crimus æquales in regno Chriſti & Dei. Hoc autem ita dictum eſt, Et mea omnia tua ſunt, & tua mea, vt hîc ſic etiam ipſa creatura rationalis, quæ non niſi Deo ſubditur, vt ei quæ infra illam ſunt cuncta ſubdantur. Hæc ergo cùm ſit Dei patris, non ſimul eſſet & filij, niſi patri eſſet equalis: de ipſa quippe agebat, cùm diceret, Non pro mũdo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt, & mea omnia tua ſunt, & tua mea. Nec fas eſt vt ſancti de quibus hæc locutus eſt, cuiuſquam ſint, niſi eius à quo creati & ſanctificati ſunt: ac per hoc & omnia quæ ipſorum ſunt, neceſſe eſt vt eius ſint cuius & ipſi ſunt. Ergo cùm & patris & filij ſint: æquales eos eſſe † demonſtrat, quo- al. *ipſos.*
rum æqualiter ſunt. Illud autem quod ait, cùm de Spiritu ſancto loqueretur, Omnia quę habet pater, mea ſunt, Spiritus ſanctus.
propterea dixi, quia de meo accipiet & annũciabit vobis: de his dixit quæ ad ipſam patris pertinent diuinitatem, in quibus illi eſt æqualis, omnia quæ habet habendo. Neque enim Spiritus ſanctus de creatura quæ patri eſt ſubdita & filio, fuerat accepturus quod ait, de meo accipiet: ſed vtique de patre de quo procedit ſpiritus, de quo eſt natus & filius. *Et clarificatus ſum*, inquit, *in eis.* Nunc ſuam clarificationem tãquam facta ſit dicit, cùm adhuc eſſet futura: ſuperiùs autem à patre poſcebat vt Supra tractatu 103.
fieret. Sed vtrum ipſa ſit clarificatio, de qua dixerat, & nunc clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui priuſquam mundus eſſet apud te: vtiq; requirendũ eſt. Si enim apud te, quomodo in eis? An cùm hoc ipſum innoteſcit eis, ac per ipſos omnibus qui credunt

dunt eis teſtibus ſuis? Poſſumus planè intelligere ſic di- A
xiſſe Dominũ de Apoſtolis, quòd clarificatus ſit in eis: dicendo enim eſſe iam factum, oſtendit iam fuiſſe prædeſtinatum, & certum haberi voluit quod eſſet futurũ. *Et iam*, inquit, *non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt.* Si horam prorſum illam qua loquebatur attendas, vtique adhuc in mundo erant, & ipſe ſcilicet, & illi de quibus hoc dicebat: non enim ſecundum prouectum cordis & vitæ id accipere poſſumus vel debemus, vt illi propterea adhuc eſſe dicantur in mundo, quòd mũdana adhuc ſapiant, ille autem iam non eſſe in mundo, ſapiendo diuina. Poſitum eſt hîc enim verbum vnum, quod nos ita intelligere omnino non ſinat, quia non ait, & non ſum in mundo: ſed, iam non ſum in mundo: per hoc oſtendens fuiſſe ſe in mundo, iam nõ eſſe. Nunquid ergo fas eſt vt eum credamus aliquãdo mundana ſapuiſſe, & ab hoc errore liberatum, iam illa non ſapere? Quis tam impio ſenſu ſe induerit? Reſtat igitur vt ſecundum id quod ipſe etiam in mundo prius erat, in mundo ſe dixerit iam B
non eſſe: profectò præſentia corporali à mundo ſcilicet abſentiam ſuam iam cirò futuram, illorum autem tardius, per hoc oſtendens, quòd ſe iam non hîc eſſe, illos autem hîc eſſe dixit, cùm & ipſe hîc & illi adhuc eſſent. Sic enim locutus eſt homo congruens hominibus, vt mos loquendi ſeſe habet humanus. An nõ quotidie dicimus, iam non eſt hîc, de aliquo quantocyus abituro? Et maximè hoc de morituris ſolet dici: quanquam & ipſe Dominus tanquã prævidens, quid lecturos mouere poſſet, adiecit: *Et ego ad te venio*: ſic exponens quodammodo cur dixerit, iam non ſum in mundo. Commẽdat ergo eos patri, quos corporali abſentia relicturus eſt, dicens, *Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi.* Ioan. 17. 11.
Nempe ſicut homo Deũ rogat pro diſcipulis ſuis quos Infrà tractatu 109.
accepit à Deo. Sed attende quod ſequitur: *Vt ſint*, inquit, *vnum ſicut & nos.* Non ait, vt nobiſcum ſint vnum, aut ſimus vnum ipſi & nos, ſicut vnum ſumus nos, ſed ait, vt ſint vnum ſicut & nos. Ipſi vtiq; in natura ſua ſint C
vnũ, ſicut & nos in noſtra vnũ ſumus. Quod proculdubiò verum nõ diceret, niſi ſecundum hoc diceret, quòd Ioan. 10. 30.
eiuſdem naturæ Deus eſt cuius & pater, ſecũdum quod alibi dixit, ego & pater vnũ ſumus: nõ ſecundũ id quod Ioan. 14. 28.
etiam homo eſt: nam ſecundũ hoc, pater maior me eſt, dixit. Sed quoniam vna eadẽmque perſona eſt Deus & homo, intelligimus hominẽ in eo quod rogat: intelligimus autẽ Deũ in eo quòd vnum ſunt & ipſe & ille quę rogat. Sed eſt adhuc in conſequentibus locis de hac re Supra tractatu 106.
diligentius diſputandum: hîc autem ſequitur, *Cùm eſſem cum eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo.* Me, inquit, veniente ad te, ſerua eos in nomine tuo: in quo eos quãdo cum eis eram, & ipſe ſeruabam. In nomine patris ſeruabat di ſcipulos ſuos filius homo, cum eis humana præſentia conſtitutus: ſed etiã pater in nomine filij ſeruabat, quos in nomine filij petentes exaudiebat. His quippe idẽ filij Ioan. 15. 16.
dixerat, Amen amen dico vobis, ſi quid petieritis patrẽ D
in nomine meo, dabit vobis. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere, velut viciſſim nos ſeruent pater & filius, amborum in nobis cuſtodiendis alternante cuſtodia, quaſi ſuccedat alius quando diſceſſerit alius: ſimul enim nos cuſtodiunt pater & filius & Spiritus ſanctus, qui eſt vnus verus & beatus Deus. Sed ſcriptura nos nõ leuat, niſi deſcendat ad nos: ſicut verbum caro factum deſcendit vt leuaret, non cecidit vt iaceret. Si deſcendentem cognouimus, cum leuante ſurgamus: & intelligamus, cùm ita loquitur, perſonas eum diſtinguere, non ſeparare naturas. Quando ergo ſeruabat diſcipulos ſuos filius præſentia corporali, non expectabat pater ad cuſtodiendũ ſuccedere filio diſcedenti, ſed eos ambo ſeruabant potentia ſpirituali: & quãdo ab eis abſtulit filius

præſentiam corporalem, tenuit cum patre cuſtodiã ſpiritualem. Quia & cuſtodiendos quãdo filius homo accepit, cuſtodiæ paternæ nõ eos abſtulit: & cùm pater filio cuſtodiẽdos dedit, non dedit ſine ipſo cui dedit, ſed dedit homini filio, non ſine Deo eodem ipſo vtique filio. Sequitur ergo filius & dicit, *Quos dediſti mihi, cuſtodiui: & nemo ex his perijt niſi filius perditionis, vt Scriptura impleatur.* Filius perditionis dictus eſt traditor Chriſti perditioni prædeſtinatus, ſecundum Scripturam quæ de illo in Pſalmo centeſimooctauo maximè prophetatur. *Nunc autem*, inquit, *ad te venio*; & *hæc loquor in mũdo, vt habeant gaudium meum impletũ in ſemetipſis.* Ecce in mundo ſe loqui dicit, qui paulo antè dixerat, iam non ſum in mundo: quod cur dixerit, ibi expoſuimus, imò ipſum id expoſuiſſe docuimus. Ergo & quia nõdum abierat, hîc adhuc erat: & quia mox fuerat abiturus, hîc quodãmodo iam non erat. † Quod ſi autẽ hoc gaudium al. *Quid.*
de quo ait, vt habeant gaudium meum impletum in ſemetipſis: iã ſuperiùs expreſſum eſt, vbi ait, vt ſint vnum ſicut & nos. Hoc gaudium ſuum, id eſt, à ſe in † eos col- al. *eis.*
latum, in eis dicit implendum: propter quod locutum ſe dixit in mundo. Hæc eſt pax illa & beatitudo in futuro ſeculo: propter quam conſequendam temperãter & iuſtè & piè viuendum eſt in hoc ſeculo.

De eo quod dicit, Ego dedi eis ſermonẽ tuũ, & mũdus eos odio habuit: vſque ad id, Vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate.

TRACTATVS CVIII.

LOQVENS adhuc Dominus ad patrem & orans pro diſcipulis ſuis, dicit: *Ego dedi eis ſermonẽ tuũ, & mũdus eos odio habuit.* Non- Ioan. 17. 14.
dum id experti fuerãt paſſionibus ſuis quę illos poſtea ſunt ſecutæ: ſed morte ſuo dicit iſta, verbis præteriti temporis futura prænuncians. Deinde cauſam ſubiiciẽs cur eos oderit mundus, *Quia non ſunt*, inquit, *de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo.* Hoc eis regeneratione collatum eſt. Nam generatione de mundo erant, propter quod iam eis dixerat, Ego vos Ioan. 15.
de mundo elegi. Donatum eſt ergo eis, vt ſicut ipſe, nec 19.
ipſi eſſent de mundo: eos ipſo liberante de mundo. Ipſe autem de mundo nunquam fuit: quia etiam ſecundum formam ſerui de Spiritu ſancto ipſe natus eſt, de quo illi renati. Nam ſi propterea illi iam non de mundo, quia renati ſunt de Spiritu ſancto: propterea ille nũquam de mundo, quia natus eſt de Spiritu ſancto. *Non rogo*, inquit, *vt tollas eos de mũdo, ſed vt ſerues eos ex malo.* Adhuc enim neceſſarium habebant, quamuis iam nõ eſſent de mundo, eſſe tamen in mundo. Repetit eandem ſententiam. *De mundo*, inquit, *non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo. Sanctifica eos in veritate.* Sic enim ſeruantur ex malo, quod ſuperius orauit vt fieret. Quæri autẽ poteſt quomodo de mundo iam non erãt, ſi ſanctificati in veritate nondum erant? Aut ſi iam erãt, cur poſcat, vt ſint? An quia & ſanctificati in eadem proficiunt ſanctitate, fiũntque ſanctiores? Neque hoc ſine adiutorio gratiæ Dei, ſed illo eorum ſanctificante † profectum, qui ſan- al. *prouectum.*
ctificauit inceptum? Vnde & Apoſtolus dicit, Qui in Phil. 1. a. 6.
vobis opus bonum cœpit, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Sanctificãtur itaq; in veritate hæredes teſtamẽti nouĩ, cuius veritatis vmbræ fuerunt ſanctificationes veteris teſtamenti: & cùm ſanctificantur in veritate, vtique ſanctificantur in Chriſto, qui veraciter dixit, Ego Ioan. 14.
ſum via, veritas & vita. Itẽ quando ait, Veritas liberabit 6.
vos, paulo pòſt exponens quid dixerit, Si vos, inquit, ſi- Ioan. 8.
lius liberauerit, tunc verè liberi eritis: vt oſtenderet hoc 36.
ſe prius dixiſſe veritatem, quod poſtmodum filiũ. Quid ergo aliud & hoc loco dixit, Sanctifica eos in veritate, niſi ſanctifica eos in mẽ? Denique ſequitur, & hoc aper- Ioan. 17.
tius inſinuare non deſinit. *Sermo*, inquit, *tuus veritas eſt.* c. 17.

Quid aliud dixit, quàm ego veritas sum? Græcum quippe Euangelium λόγος habet, quod etiam ibi legitur, vbi dictum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Et vtiq; verbum ipsum nouimus vnigenitum Dei filium, quod caro factum est, & habitauit in nobis. Vnde & hîc poni potuit, & in quibusdam codicibus positum est, Verbum tuum veritas est: sicut in quibusdam codicibus etiam ibi scriptum est, In principio erat sermo: in Græco autem sine vlla varietate, & ibi & hîc λόγος est. Sanctificat itaq; pater in veritate, id est, in verbo suo, in vnigenito suo suos hæredes ciúsque cohæredes. Sed nunc adhuc de Apostolis loquitur, nam secutus adiungit, *Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Quos misit nisi Apostolos suos? Nam & ipsum nomẽ Apostolorum, quoniam Græcum est, nihil nisi missos significat in Latino. Misit ergo Deus filium suum non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati: & misit filius eos eos, quos natos in carne peccati sanctificauit à labe peccati. Sed quoniam per hoc quòd mediator Dei & hominum homo Christus Iesus factus est caput Ecclesiæ, illi membra sunt eius: ideo ait quod sequitur, *Et pro eis ego sanctifico meipsum.* Quid est enim, & pro eis ego sãctifico meipsũ, nisi eos in meipso sanctifico, cùm & ipsi sint ego? Quoniam de quibus hoc ait, vt dixi, membra sunt eius, & vnus est Christus caput & corpus: docẽte Apostolo atq; dicente de semine Abrahæ, Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Cùm dixisset superiùs, non dicit, † in seminibus tanquam in multis: sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Si ergo semen Abrahæ, hoc est Christus: quid aliud dictum est quibus dictũ est, ergo semen Abrahæ estis, nisi, ergo† Christi estis? Inde est quod alio loco idẽ ipse Apostolus ait, Nunc gaudeo in passionibꝰ pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Non dixit, pressurarũ mearum, sed Christi, quia membrum erat Christi: & in persecutionibus suis, quales Christum in sono toto corpore pati oportebat, etiã ipse pressuras eius pro sua portione adimplebat. Quod vt etiam hoc loco certum sit, attende sequẽtia. Cùm enim dixisset, & pro eis ego sanctifico meipsum, vt intelligeremus hoc eũ dixisse, quòd eos sanctificaret † in se, mox addidit, *Vt sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quod quid est aliud quàm in me, secundum id quod veritas est verbum illud in principio Deus? In quo & ipse filius hominis sanctificatus est ab initio creationis suæ, quando verbum factum est caro: quia vna persona facta est verbum & homo. Tunc ergo sanctificauit se in se, hoc est, hominẽ se in verbo se: quia vnus est Christus verbum & homo, sanctificans hominem in verbo. Propter sua verò membra, & pro eis, inquit, ego id est, quod profit etiam ipsis, quia & ipsi sunt ego: sicut mihi profuit in me, quia homo sum sine ipsis, & ego sanctifico meipsum, hoc est, ipsos in me tanquam meipsum sanctifico ego, quoniam in me etiam ipsi sunt ego. Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quid est & ipsi, nisi quemadmodum ego, in veritate, quod ipse sum ego? Deinde iam non solùm de Apostolis, sed etiam de suis cæteris membris incipit dicere: quod donante ipso, alio sermone tractandum est.

Ioan.1.1.

Rom.8.3.

1.Tim.2.

Gal.3. c.29.

al. & semi.

al. Christus

Coloss.1. d.24.

al. ipse.

De eo quod dicit, Non pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis qui crediturí sunt per verbum eorum in me.

TRACTATVS CIX.

DOMINVS Iesus iam suã propinquãte passione, cùm oraret pro discipulis suis, quos & Apostolos nominauit, cum quibus cœnauerat vltimam cœnam, de qua traditor cius per buccellam manifestatus exierat, & cum quibus post eius egressum antequã pro eis oraret, multa iam fuerat locutus: adiunxit & cæteros, qui in cum fuerant crediturí, & ait ad patrẽ, *Non pro his autem rogo tantùm*, id est pro discipulis, qui cum illo tunc erãt, *Sed et pro eis*, inquit, *qui crediturí sunt per verbũ eorũ in me.* Vbi omnes suos intelligi voluit, non solùm qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erãt. Quotquot enim postea crediderunt in cum, per verbum Apostolorum sine dubio crediderunt, & donec veniat, crediturí sunt: ipsis enim dixerat, & vos testimonium perhibetis, quia ab initio mecum estis. Et per hos Euangelium ministratum est, & antequam scriberetur: & vtique quisquis in Christũ credit, Euangelio credit. Non itaq; hi tantùm intelligendi sunt, quos ait in se credituros per verbũ eorum, qui ipsos cùm in carne viuerent, Apostolos audierunt: sed * post obitũ eorum, & nos longè pòst nati, per verbum eorũ credidimus in Christum. Quoniã ipsi qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audierunt, cæteris prædicauerunt: atq; ita verbum eorum vt etiã nos crederemus, ad nos vsq; peruenit vbicunq; est eius Ecclesia, & peruenturum est ad posteros, quicunq; vbicunq; postea in eum crediturí sunt. Potest itaque videri Iesus in hac oratione non orasse pro quibusdam suis, nisi diligẽter scrutemur in eadem oratione verba eius. Si enim pro eis prius orauit, sicut iam ostendimus, qui cum illo tunc erant, postea verò etiam pro eis, qui per verbũ eorum in illum fuerant crediturí: potest dici nõ orasse pro illis, qui neque tunc erant cum illo quãdo ista dicebat, neq; per verbum eorũ postea, sed in cum siue per ipsos, siue quomodolibet, tamen antè crediderant. Nunquid enim cum illo tunc erat Nathanaël? Nunquid Ioseph ille ab Arimathia, qui corpus eius à Pilato petiit, quem iam discipulum eius fuisse iste ipse Ioannes euangelista testatur? Nũquid Maria mater eius, & aliæ fœminæ, quas eius discipulas in Euangelio iam tunc fuisse didicimus? Nunquid cum illo tunc erant de quibus sæpe dicit idẽ Ioannes euangelista, multi crediderunt in cum? Nam vnde erat multitudo illa eorum, qui cum ramis partim præcedebant, partim sequebantur insidentem iumẽto, dicentes, Benedictus qui venit in nomine Domini: & cum eis pueri, de quibus ipse ait fuisse prædictum, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Vnde quingenti fratres, quibus simul post resurrectionem nõ apparuisset, nisi in eum antè credidissent? Vnde illi centum & nouem, qui cum istis vndecim centum & viginti erant: quando simul congregati post eius ascẽsum expectauerũt, & acceperũt promissum Spiritum sanctum? Vnde erant isti omnes, nisi ex illis de quibus dictum est, multi crediderũt in eum? Non ergo pro eis tunc Saluator orauit, quoniã pro eis orauit qui cum illo tunc erãt, & pro aliis qui per verbum eorum in eum non iam crediderant, sed fuerant crediturí. Isti autem nec cum illo tunc erant, & in eum iam antè crediderant. Omitto dicere de Simeone sene, qui in infantulũ credidit: de Anna prophetissa, de Zacharia & Elizabeth, qui eum prophetauerunt antequã de virgine nasceretur: de filio eorum Ioanne præcursore eius, amico sponsi, qui eum & in sancto spiritu agnouit, & absentem prædicauit, & aliis agnoscendum cùm præsens esset ostendit. Hos omitto, quoniam respondeti potest orandum pro talibus mortuis non fuisse, qui cum magnis suis meritis hinc abierant, & recepti quiescebant: hoc enim & de antiquis iustis similiter respõdetur. Quis enim eorum à damnatione totius massæ perditionis, quæ per vnum hominem facta est, saluus esse potuisset, nisi in vnum mediatorem Dei & hominum in carne venturum reuelante Spiritu [sancto] credidisset? Sed nunquid ei pro Apostolis orãdum fuit: & pro tam multis, qui in hac vita adhuc erãt, nec cum illo tunc erant, & iam antè crediderant, orandum non fuit? Quis hoc dixerit? Intelligendum est igitur, quòd nondum in eum fic crediderant quomodo in se [ipse] credi volebat: quando quidem ipse Petrus, cui confitenti & dicenti, Tu es Christus filius Dei viui, tam magnũ testimonium perhibuerat, magis eum mori nolebat, quàm mortuum resurrecturum esse credebat, vnde mox ab eo appellatus est satanas. Fideliores itaque reperiuntur, qui defuncti iam fuerant, & resurrecturum Christũ reuelante spiritu non vtique dubitabant: quàm illi qui cùm credidissent ipsum redemptorum Israël, visa eius morte spem totam quam de illo habuerant perdiderunt. Nihil itaq; melius credimus, quàm post [eius] resurrectionem impertito Spiritu sancto † edoctis & cõfirmatis Apostolis, cisque in Ecclesia primitus doctoribus constitutis, per eorum verbum sic alios credidisse quemadmodum in Christum credi oportebat: id est, vt fidem resurrectionis eius tenerent. Ac per hoc & illos omnes qui iam in eum credidisse videbantur, ad eorum numerum pertinuisse pro quibus orauit, dicens: Nõ pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis qui crediturí sunt per verbum eorũ in me. Sed restat nobis ad istam quæstionem adhuc soluendam beatus apostolus Paulus, & latro ille crudelis in scelere, fidelis in cruce. Paul⁹ quippe apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum se dicit factum Apostolum: & de ipso suo Euangelio loquens ait: Neque enim ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Quomodo igitur erat in eis de quib⁹ dictum est, crediturí sunt per verbum eorum in me? Latro verò ille tunc credidit, quando in ipsis doctoribus fides quæ fuerat qualiscunq; defecit. Nec ipse itaq; per eorum verbum credidit in Christum Iesum: & tamen sic credidit, vt quem viderat crucifixum, confiteretur nõ solum resurrecturum, verum etiam regnaturum dicẽdo, Memẽto mei cùm veneris in regnum tuum. Proinde relinquitur, vt si Dominus Iesus hac oratione pro suis omnibus quicunq; in hac vita, quæ tentatio est super terram, vel tunc erant, vel futuri erant, oraſſe credendus est: sic intelligamus quod dictum est, per verbũ eorum, vt ipsum verbum [eorum, verbum] fidei quod prædicauerunt in mundo, hîc significatum esse credamus. Dictum autem esse verbum eorum, quoniã ab ipsis est primitus ac præcipuè prædicatum: iam enim ab ipsis prædicabatur in terra, quando per reuelationem Iesu Christi ipsum verbum eorũ Paulus accepit. Vnde & contulit cum eis Euangelium ne fortè in vacuum cucurrisset aut curreret, & dexteras ei dederunt: quia & in illo quamuis non per eos illi datum, tamen verbum suum, quod iam prædicabant, & in quo fundati fuerant, inuenerũt. De quo verbo resurrectionis Christi idem dicit Apostolus, Siue ergo, siue illi, sic prædicamus, & sic credidistis. Et iterum: Hoc est, inquit, verbum fidei quod prædicamus: quia si confessus fueris in ore tuo quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus illũ suscitauit à mortuis, saluus eris. Et in actibus Apostolorũ legitur, quòd in Christo Deus definierit fidem omnibus, suscitans eũ à mortuis. Hoc verbum fidei, quia principaliter ac primitus per Apostolos, qui ei conhæserant prædicatũ est; ideo verbum eorum dictum est. Neque enim propterea non est verbum Dei, quia dictum est verbum eorum: cùm dicat idem Apostolus Thessalonicẽses excepisse à se, non vt verbum hominum, sed sicut est, inquit, verè verbum Dei. Ideo ergo Dei, quia Deus id donauit: eorum verò verbum dictum est, quia hoc prædicandũ illis Deus primitùs ac præcipuè commendauit. Ac per hoc etiam ille latro in sua fide verbũ eorum habebat: quod eorum propterea dictum erat, quoniã prædicãdum ad eorum officium primitus ac præcipuè pertinebat. Deni-

que cùm murmur factum esset de ministerio mensarum à viduis Græcorũ, antequã Paulus crediderit in Christum: responderunt Apostoli, qui Domino antè cohærãt, Nõ est bonum nos relinquere verbum Dei, & mi nistrare mẽsis. Tunc ordinandos diaconos prouiderũt, ne ipsi à prædicandi verbi auocarẽtur officio: vnde meritò dictũ est verbũ eorum, quod est verbum fidei, per quod omnes in Christum vndecunq; id audierint crediderũt, vel audituri & crediturí sunt. Ergo illa oratione pro omnibus quos redemit, siue tunc in carne viuentes, siue postea futuros, redemptor noster orauit: cùm rogãs pro Apostolis q cum illo tunc erãt, adiunxit etiã illos q per eorũ verbũ in eum fuerãt crediturí. Quid autem adiũctis illis deinde dicat, alia est disputatione tractandũ.

Act.6.

a.2.

Ioan.17. c.21.

Supr. tractatu 107.

De eo quod dicit, Vt omnes vnũ sint, sicut & tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi, ad id, Et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.

TRACTATVS CX.

CVM Dominus Iesus oraſſet pro discipulis suis, quos tunc secum habebat, atq; adiunxisset suos alios, dicens, Nõ pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis, qui crediturí sunt per verbum eorum in me: velut quæreremus, quid vel quare pro illis rogaret, cõtinuò subintulit, dicens, *Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.* Et superius cùm adhuc pro solis discipulis, quos secum habebat, oraret, Pater sancte, inquit, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Hoc ergo nunc etiam & pro nobis rogauit, quod tũc pro illis: vt omnes, hoc est, & nos & illi, vnum simus. Vbi diligenter aduertendum est, non dixisse Dominum vt omnes vnum simus, sed vt omnes vnũ sint, sicut tu pater in me & ego in te, subintelligitur, vnũ sumus; quod apertius dicitur postea: quia & prius dixerat de discipulis qui cum illo * erant, vt sint vnum sicut & nos. Quamobrem ita est pater in filio, & filius in patre, vt vnum sint: quia vnius substantiæ sunt. Nos verò esse quidem in eis possumus, vnũ tamen cum eis esse non possumus: quia vnius substantiæ nos & ipsi non sumus, in quantum filius cum patre Deus est. Nam inquantũ homo est, eiusdem substantiæ est cuius & nos sumus. Sed nunc illud potius voluit commẽdare, quod alio loco ait, Ego & pater vnum sumus: vbi eandem patris & suam significauit esse naturam. Ac per hoc & cùm in nobis sunt pater & filius, vel etiam Spiritus sanctus, non debemus eos putare naturæ vnius esse nobiscũ. Sic itaque sunt in nobis, vel nos in illis, & illi vnum sint in natura sua, nos vnum in nostra. Sunt quippe ipsi in nobis, tanquam Deus in templo suo: sumus autem nos in † illo, tanquam creatura in creatore suo. Deinde cùm dixisset, vt & ipsi in nobis vnum sint, adiunxit, *Vt mundus credat quia tu me misisti.* Quid est hoc? Nunquid nam tũc crediturus est mundus, quãdo in patre & filio vnum omnes erimus? Nõnne ista est pax illa perpetua, & potius fidei meritos quàm fides? Vnũ enim erimus, non vt credamus, sed quia credidimus. Sed etsi in hac vita propter ipsam communem fidem, omnes qui vnum crediturus sumus, iuxta illud Apostoli, Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu: etiam sic non vt credamus, sed quia credidimus, vnũ sumus. Quid est ergo, omnes vnũ sint, vt mundus credat? Ipsi quippe omnes mundus est credens. Neq; enim alij sunt, qui vnum erũt, & alius est mundus propterea crediturus, quia illi vnum erunt: cùm proculdubiò de his dicat, vt omnes vnum sint, de quibus dixerat, non pro his tantùm rogo, sed & pro eis qui crediturí sunt per verbum eorum in me: continuò subiungẽs, vt omnes vnum sint. Isti autem omnes quid est, nisi mundus, non hostilis vtique, sed fidelis! Nam ecce qui dixerat, Non pro mundo rogo, pro mũdo ro-

Gal.3.d.28

gat vt credat: quoniam est mũdus de quo scriptum est, A
1.Cor.11. 8.12. Ne cum hoc mundo damnemur. Pro isto mundo non rogat: neque enim quò sit prædestinatus, ignorat. Et est
Io.3.b.17. mundus de quo scriptum est, Non enim venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per
2.Cor.5. d.19. ipsum: vnde & Apostolus, Deus, inquit, erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Pro isto mũdo rogat, dicẽs, Vt mundus credat quia tu me misisti. Per hanc enim fidem mundus reconciliatur Deo, cùm credit in Christũ qui est missus à Deo. Quomodo ergo intellecturi sum°, quod ait, Vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus quia tu me misisti: nisi quia non in eo causam posuit vt credat raundus, quia illi vnum sunt, tanquam ideo credat quòd eos esse vnum videt, cùm ipse mundus sint omnes, qui credendo vnum fiunt? Sed orãdo dixit, vt mundus credat, sicut orando dixit, vt omnes vnum sint. Orando dixit, vt & ipsi in nobis vnum sint. Hoc est enim omnes vnum sint, quod est mundus credat: quoniam credendo vnum fiunt: Perfectè vnum: qui cùm B
natura essent vnum, dissentiendo ab vno non erant vnum. Denique si verbum quod ait, rogo, tertio subaudiamus, vel potius quo † plenius fiat, vbique ponamus: erit hui° expositio sententiæ manifestior. Rogo vt omnes
al.plenius. vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: rogo vt & ipsi in nobis vnum sint: rogo vt mundus credat quia tu me misisti. Ideo quippe addidit quod dixit in nobis, vt quod vnũ efficimur fidelissima charitate, gratiæ Dei nouerimus tribuendum esse, nõ nobis: sicut Apostolus
Ephes.5. b.8. cùm dixisset, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux, inquit, & ne sibi hoc tribuerent, adiecit, in Domino. Deinde Saluator noster *rogãdo patrem, se hominẽ
*gni. demonstrabat: nunc demõstrans & seipsum, quoniam
Ioan.17. d.22. cum patre Deus est, facere quod rogat: *Et ego*, inquit, *claritatẽ quam dedisti mihi, dedi illis.* Quam claritatem, nisi immortalitatem: quam natura humana in illo fuerat acceptura? Nã nec ipse adhuc acceperat eam, sed more suo propter immobilitatem prædestinationis, præter- C
iti temporis verbis futura significat: quòd nunc clarificandus, hoc est suscitãdus à patre, & ipse sit nos ad eam claritatem suscitaturus in fine. Simile est hoc ei quod a-
Io.5.d.21. libi dicit, Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Et quos, nisi cosdẽ quos pater? Quæcunque enim pater facit, non alia, sed hæc & filius, nec aliter, sed similiter facit. Ae per hoc suscitauit & seipsum etiam ipse. Nam † vnde est, Soluite templum hoc
al.inde est, &c.sine interrogatione. inquit, & in triduo resuscitabo illud? Proinde immortalitatis claritatem, quam sibi à patre datam dicit: etiam
Io.2.d.19. ipse sibi dedisse intelligendus est, etsi non dicit. Ideo quippe sæpius solum, patrem facere dicit quod & ipse facit cum patre: vt quicquid est, ei tribuat de quo est. Sed & aliquãdo etiam tacito patre, se dicit facere quod [ipse] facit cum patre: vt intelligamus ita filiũ non esse à patris opere separandum, quãdo se tacito patrẽ dicit aliquid operari, quemadmodum nec pater ab opere filij separatur, quãdo ipso tacito filius operari dicitur, quod D
nihilominus pariter operantur. Cùm ergo tacet filius in opere patris operationem suã, humilitatem cõmendat vt sit nobis salubrior: cùm verò vicissim in opere suo tacet operationem patris, patilitatem suam cõmendat, ne credatur inferior. Isto igitur modo & hoc loco nec se facit alienum à patris opere, quamuis dixerit claritatem quam dedisti mihi, quia & ipse dedit eam sibi: nec patrẽ facit alienũ ab opere suo, quamuis dixerit, dedi eis, quia & pater illam dedit eis. Inseparabilia namq; sunt opera, nõ solùm patris & filij, verumetiam Spiritus sancti. Sicut autem ex eo quòd patrem pro suis omnibus rogauit, hoc fieri voluit vt omnes vnum sint: ita ex hoc etiã suo beneficio quod ait, claritatem quam dedisti mihi, dedi cis, id fieri nihilominus voluit: nã continuò subiunxit, *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Deinde addidit, *Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum.* Vbi se mediatorem inter Deum & homines breuiter intimauit. Neque enim hoc ita dictum est tanquam pater non sit in nobis, aut nos in patre non simus, cùm & alio loco dixerit, Veniemus ad eum & mansionem apud eum fa- Ioan.14. c.23.
ciemus: & hîc paulo antè non dixerit, ego in eis & tu in me, quod dixit modò, aut ipsi in me & ego in te, sed tu in me & ego in te, & ipsi in nobis. Quomodo ergo nunc ait, ego in eis & tu in me, ita dictum est ex persona mediatoris: sicut illud quod Apostolus ait, Vos Christi, Chri- Ephes.ii. 1.d. 1.Cor.3. d.23.
stus verò Dei. Quod verò addidit, vt sint cõsummati in vnum; ostendit eò † perduci reconciliationem, quæ fit per mediatorem, vt perfecta beatitudine, cui iam nihil al.fecunda cor.
possit adiici, perfruamur. Vnde id quod sequitur, *Vt cognoscat mundus quia tu me misisti,* non sic accipiendũ puto, tanquam itcrum dixerit, vt credat mundus: aliquando enim & cognoscere pro eo quod est credere ponitur, vt est quod ait aliquanto superius, Et cognouerunt Supra in cap. 16. inf.
verè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti. Hoc dixit posterius, crediderunt, quod prius dixerat cognouerunt. Sed hîc quandoquidem de consummatione loquitur: talis est intelligẽda cognitio, qualis erit per speciem, non qualis nunc est per fidem. Nã videtur ordo esse seruatus in eo quod paulo antè dixit, vt credat mundus: hîc autẽ, vt cognoscat mũdus. Ibi enim quamuis dixerit, vt omnes vnum sint, & in nobis vnum sint, non ait tamen, sint cõsummati in vnum, atque ita subnexuit, vt credat mundus quia tu me misisti: hîc verò, vt sint, inquit, cõsummati in vnum: ac deinde nõ addidit, vt credat mundus, sed vt cognoscat mundus quia tu me misisti. Quamdiu enim credimus quod non videmus: nõdum sumus ita cõsummati, quemadmodum erimus cùm meruerim° videre quod credimus. Rectissimè igitur ibi, vt credat mundus, hîc vt cognoscat mundus: tamen & ibi & hîc, quia tu me misisti, vt nouerimus quãtum pertinet ad patris & filij inseparabilem charitatem, hoc nos modò credere † quod tendimus credendo co- al.quia
gnoscere. Si autẽ diceret, vt cognoscant quia tu me misisti: tantundẽ valeret quantum hoc quod ait, vt cognoscat mundus. Ipsi sunt enim mundus, nõ permanẽs inimicus, qualis est mũdus damnationi prædestinatus, sed ex inimico amicus affectus, propter quem Deus erat in 2.Cor.5. d.19.
Christo mundum recõcilians sibi. Ideo dixit, ego in eis & tu in me: tanquam diceret, ego in eis ad quos misisti me, & tu in me, mundum reconcilians tibi per me. Propterea sequitur etiam illud quod ait, *Et dilexisti eos sicut me dilexisti.* In filio quippe nos pater diligit, quia in- Ephes.i. d.4.
ipso nos elegit ante constitutionem mũdi: qui enim diligit vnigenitum, profectò diligit & mẽbra eius quę adoptauit [in eum &] per eum. Nec ideo pares sumus vnigenito filio per quẽ creati & †recõciliati sumus: quia di- aliquoti
ctum est, dilexisti eos sicut & me. Neq; enim semper æqualitatem significat, qui dixit, sicut illud, ita & illud, sed aliquando tantùm, quia est illud, est & illud, aut quia est illud, vt sit & illud. Quis enim dixerit eo prorsus modo in mundum à Christo Apostolos missos, quomodo est ipse missus à patre? Vt enim alias taceã differentias quas cõmemorare longũ est, missi sunt certè illi cùm iam homines essent: missus est autem ipse vt homo esset, & tamen superius ait, Sicut me misisti in mundũ, & ego misi Supra cap. 17. d.18.
eos in mundum. Tanquam diceret, quia missti me, missi eos. Ita & hoc loco, dilexisti eos, inquit, sicut me dilexisti: quod nihil aliud est, quàm dilexisti eos, quia & me dilexisti. Non enim membra filij non diligeret qui diligit filium: aut alia causa est diligendi membra eius, nisi quia diligit eum. Sed diligit filium secũdum diuinitatẽ, quia

quia genuit illum æqualem sibi: diligit eum etiam secũ- A
dum id quod homo est, quia ipsum vnigenitum verbũ caro factum est, & propter verbum est ei chara verbi caro. Nos autẽ diligit, quoniã fumus eius mẽbra quẽ diligit: & hoc vt essemus, propter hoc nos dilexit antequã essemus. Quapropter incõprehensibilis est dilectio qua diligit Deus neq; mutabilis. Non enim ex quo ei recõciliati sumus per sanguinem filij eius, nos cœpit diligere: sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum
Ephes.i. 1.d. eius vnigenito etiam nos filij eius essemus, priusquã omnino aliquid essemus. Quòd ergo reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, non sic audiatur, non sic accipiatur quasi ideo nos recõciliauerit ei filius, vt iam inciperet amare quos oderat, sicut recõciliatur inimicus inimico, vt deinde sint amici, & inuicem diligãt qui oderant inuicẽ: sed iam nos diligenti reconciliati sumus ei, cum quo propter peccatũ inimicitias habebam°. Quod
al.affidauerat. Ro.5.b.8. vtrum verum dicam, † attestetur Apostolus: Commendat, inquit, dilectionem suam Deus in nobis: quoniam B
cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam cùm inimicitias aduersum eum exercentes operaremur iniquitatem: & tamen ei verissimè dictum est, Odisti Domine omnes qui operãtur iniquitatẽ. Proinde
Psal.5.a.7. miro & diuino modo & quãdo nos oderat, diligebat: oderat enim nos, quales ipse nõ fecerat. Et quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, noluerat simul in vnoquoque nostrũ, & odisse quod fecerat mus, & amare quod fecerat: & hoc quidem in omnibus
Sap.11. d.25. intelligi potest de illo cui veraciter dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Non enim quodcunq; odisset, esse voluisset, aut omnino esset quod omnipotens esse noluisset: nisi & in eo quod odit, esset etiam quod amaret. Meritò quippe odit, & velut à regula suæ artis alienum improbat vitium: amat tamen suum etiam in vitiosis vel
al.fanatismo. † fanationis beneficium, vel † damnationis iudicium. Ita
al.damnationem. Deus, & nihil odit eorum quæ fecit: naturarum enim, C
non vitiorum conditor, mala quæ odit, ipse non fecit: & de malis eisdem vel sanando ea per misericordiam, vel ordinando per iudicium, bona sunt ipsa quę fecit. Cùm igitur eorum quæ fecit nihil odcrit, quis dignè possit eloqui, quantum diligat membra vnigeniti sui: & quãto amplius ipsum vnigenitum in quo condita sunt omnia visibilia & inuisibilia, quę in suis generibus ordinata or dinatissimè diligit? Mẽbra quippe vnigeniti, ad angelorum sanctorum æqualitatem gratiæ suæ largitate perducit: vnigenitus autem cùm sit Dominus omniũ, proculdubiò est Dominus angelorũ, natura qua Deus est, nõ angelis, sed patri potius æqualis. Gratia verò qua homo est, quomodo non excedit excellentiam cuiusliber angeli, cùm sit vna persona carnis & verbi? Quanquam non desint qui etiam nos angelis præferãt: quia pro nobis, inquiunt, non pro angelis mortuus est Christus. Id quod est aliud, quàm de impietate velle gloriari? Ete- D
Ro.5.b.8. nim Christus, sicut ait Apostolus, iuxta tempus pro impijs mortuus est. Hîc ergo non meritum nostrũ, sed Dei misericordia cõmendatur. Nam quale est ideo se velle laudari, quia vitio suo tã detestabiliter ęgrotauit, vt non posset aliter quàm medici morte sanari? Nõ est hæc nostrorum gloria meritorũ, sed medicina morborum. An
al.præferimus. ideo nos † præferimur angelis, quia cùm & angeli peccauerint, nihil eis tale vnde sanarentur impensum est? Quasi aliquid eis vel † parum fuerit impensum, & nobis amplius. Quod † etsi factum esset, adhuc quæri posset, vtrum ideo fuisset factum quòd ſteterarnus excellẽtius, an quòd desperatius iacebamus. Cùm verò nouerimus bonorum omnium creatorem reparandis angelis malis nihil gratię contulisse: cur non potius intelligi-

quid sit quod dignatus est promittere videamus. Quos dedisti mihi, inquit, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Quantum attinet ad creaturam in qua factus est ex semine Dauid secundum carnem, nec ipse adhuc erat vbi futurus erat: sed eo modo dicere potuit, vbi ego sum, quo intelligeremus quòd citò fuerat ascensurus in cælum, vt iam ibi esse se diceret vbi fuerat mox futurus. Potuit & illo modo quo antè iam dixerat loquens ad Nicodemum: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui in cælo est. Nã & ibi non dixit, erit: sed est propter vnitatem personæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus. In cælo ergo nos futuros esse, præmisit: illo enim forma serui leuata est quam sumpsit ex virgine, & ad patris dexterã collocata. Propter spem tãti huius boni & Apostolus ait, Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, cùm essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus salui facti. Et simul excitauit & simul sedere fecit in cælestib⁹ in Christo Iesu. Hoc ergo potest intelligi dixisse Dominus, vt vbi ego sum & illi sint mecũ. Et ipse quidẽ de se dixit ꝙ ibi iã esset: de nobis autẽ velle se dixit, vt essem⁹ ibi cum illo, nõ ꝙ iã essemus ostẽdit. Apostolus autẽ quod Dominus velle se dixit vt fieret, tanquã factum fuerit est locutus. Non enim ait, excitaturus est nos, & in cælestibus sedere facturus, sed excitauit, & sedere in cælestibus fecit: quia non inaniter sed fideliter iam deputat factum, quod futurum esse non dubitat. Quod verò attinet ad formam Dei in qua æqualis est patri, si secundũ eam velimus intelligere quod dictũ est, volo vt, vbi ego sum, & illi sint mecũ: abscedat ab animo omnis imaginum corporaliũ cogitatio. Quicquid menti occurrerit longum, latũ, crassum, qualiber luce corporea coloratũ, per quælibet locorum ſpatia vel finita vel infinita diffusum: ab his omnibus quantum potest aciẽ suæ contemplationis vel intentionis auertat. Et non inquiratur æqualis patri filius vbi sit, quoniã nemo inuenit vbi non sit. Sed qui vult quærere, quærat potius vt cum illo sit: nõ vbiq; sicut ille, sed vbicunq; esse potuerit. Qui enim homini pœnaliter pendenti, & salubriter cõfitenti ait, Hodie mecũ eris in paradiso, secundũ id quod homo erat, anima eius ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro: fecundũ autẽ id quod Deus erat, vtiq; & in paradiso erat. Et ideo latronis anima à priſtinis facinoribus absoluta, & illius munere iam beata, quamuis vbiq; sit, ille, esse non poterat, tamen etiam ipso die cum illo in paradiso esse poterat, vnde ille qui vbiq; semper est, non recesserat. Propterea nimirum non ei satis fuit dicere, volo vt vbi ego sum & illi sint: sed addidit, mecũ: esse enim cum illo, magnũ bonum est. Nã & miseri esse possunt vbi est ille, quoniam quicunq; vbicunq; fuerint, est & ille: sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non poterunt nisi ex illo. An non Deo veraciter dictum est, Si ascendero in cælum, tu ibi es, & si descendero in infernum, adես? Aut verò Christus nõ est Dei ſapiẽtia, quæ attingit vbique propter suam munditiam? sed lux lucet in tenebris, nec eam tenebræ cõprehendunt. Ac per hoc, vt de rebus visibili quamuis lõgè dissimili qualecũq; sumamus exemplum, sicut cæcus etiamsi ibi sit, vbi lux est, nõ est tamen ipse cum luce, sed absens est à præsente: ita infidelis atq; impius, aut etiã si fidelis & pius, nondum tamen ad intuendum lumen sapientiæ idoneus, etiam si esse nusquam possit vbi non sit & Christus, non est tamen ipse cum Christo duntaxat per speciẽ. Nã hominem piẽ fidelem, nõ est dubitandum cum Christo esse per fidem: propter quod dicit, Qui non est mecum, aduersum me est. Sed cum patri Deo dicebat, Quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecũ: de specie illa omnino dicebat, in qua videbimus eum sicuti est. Nemo fere nisi minus sensum nubilosa cõtradictione perturbet, cõsequẽtia perhibeant testimonium præcedẽtibus verbis. Nẽpe cùm dixisset, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum: continuò secutus adiunxit, *Vt videãt claritatẽ meã quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionẽ mũdi.* Vt videãt, dixit: nõ vt credant. Fidei merces est ista, non fides. Si enim fides in Epistola ad Hebræos rectè definita est, cõuictio rerum, quæ non videntur: cur non merces fidei definiatur, visio rerum quæ creditę sperabãtur? Cùm videremus enim claritatẽ quam dedit pater filio, etiam si eam dici hoc loco intelligamus, nõ quam pater æquali filio gignens eum dedit, sed quam facto † hominis filio dedit [ei] post mortẽ crucis: quando ergo videbimus illã filij claritatem, profectò tũc fiet iudicium viuorum atq; mortuorum, tunc tolletur impius vt nõ videat claritatem Dei. Quam, nisi illã qua Deus est? Beati enim mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt: nec mundicordes sunt impij, propterea nõ videbunt. Tunc ibunt ipsi in supplicium æternum: sic enim tolletur impius ne videat claritatem Dei, iusti autem ibũt in vitam æternã. Et quæ est vita æterna? Vt cognoscant, inquit, te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Non vtiq; sicut eum cognouerunt, qui licet non mũdicordes, tamen in forma serui clarificata iudicantẽ videre potuerunt: sed sicut cognoscẽdus est à mundis corde solus verus Deus, cum patre & Spiritu sancto filius, quia ipsa trinitas est solus verus Deus. Si ergo secundum id quod filius Dei Deus est patri æqualis atq; coæternus, accipiamus hoc dictum, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum: in patre cum Christo erimus: sed ille sicut ille, nos sicut nos, vbicunq; corpore fuerimus. Si enim loca dicenda sunt, & quibus non corpora continentur, & locus est cuiq; rei vbi est: locus Christi ęternus vbi semper est, ipse pater est. Et locus patris filius est, quia ego, inquit, in patre, & pater in me est. Et in hac oratione; Sicut tu pater, inquit, in me, & ego in te. Et locꝰ nosteripsi cæ. sunt, quia sequitur, vt & ipsi in nobis vnum sint: & nos locus Dei sumus, quoniam tempsti eius sumus, sicut orat pro nobis qui mortuus est pro nobis, viuitq; pro nobis, vt in ipsis vnum simus, quia factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion, quæ nos sumus. Sed quis idoneus loca ista, vel quæ sunt in locis istis sine spatiosis capacitatibus, & sine corporeis molibus cogitare? Non parum tamẽ proficitur si saltẽ quicquid tale oculo cordis occurrit, negatur, respuitur, improbatur: & lux quædam in qua ista neganda, respuenda, improbãda cernitur, sicut potuerit cogitatur, & q̃ sit certa cognoscitur & amatur, vt inde surgatur, atq; ad interiora tẽdatur. Quæ cùm penetrare mens inualida, & minus q̃ illa sunt, pura, nequiuerit, non sine amoris gemitu & desiderij lachrymis inde pellatur: & patienter ferat quamdiu fide † mũ- detur, atq; vt illic habitare valeat, sanctis moribus præparetur. Quomodo ergo non erimus cum Christo vbi est, quando in patre cum illo erimus in quo est? Neque hinc Apostolus nobis, quamuis nõdum rem tenẽtibus, sed tamen spem gerentibus, tacuit. Ait enim, Si resurrexistis cum Christo, quę sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quę sursum sunt sapite, nõ quæ super terrã. Mortui enim estis, inquit, & vita vestra absc̃ondita est cum Christo in Deo. Ecce interim fide ac spe vita nostra vbi Christus est, cum illo est: quia cum Christo in Deo est. Ecce velut iã factũ est quod orauit vt fieret, dicẽs; volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum: sed nũc per fidem. Quando autẽ fiet per speciem? Cùm Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Tunc apparebimus quod tũc erimus: quia tunc apparebit non inaniter nos id credidisse ac sperasse antequam essemus facti: cui filius cùm dixisset, vt videãt claritatem meam quam dedisti mihi, continuò subiunxit, *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi, & tunc prædestinauit quod in fine faceremus † est mundi. *Pater*, inquit, *iuste, & mundus te non cognouit.* Quia iustus es, ideo te non cognouit. Mundus quippe ille damnationi prędestinatus meritò non cognouit: mundus verò quem per Christum reconciliauit sibi, non merito, sed gratia cognouit. Quid est enim eum cognoscere, nisi vita æterna: quam mundo damnato vtique nõ dedit, nisi reconciliato dedit? Propterea † itaque mundus [te] non cognouit quia iustus es: & meritis eius vt non cognoscerent tribuisti. Et propterea mundus reconciliatus cognouit quia misericors es: & vt cognoscerent non ei merito, sed gratia subuenisti. Denique sequitur, *Ego autem te cognoui.* Ipse fons gratię est Deus natura, homo autem de Spiritu sancto & virgine ineffabili gratia: denique propter ipsum, quia gratia Dei per Iesum Christum est Dominum nostrum. *Et hi cognouerunt*, inquit, *quia tu me misisti.* Ipse est mundus reconciliatus. Sed quia tu me misisti, ideo cognouerunt: ergo gratia cognouerunt. *Et notum feci eis*, inquit, *nomen tuum, & notum faciam.* Notũ feci per fidem, notum faciam per speciem: notum feci cum fine peregrinantibus, notum faciam sine fine regnantibus. *Vt dilectio, inquit, quam dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.* Non est vsitata locutio, dilectio quam dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis: vsitatè quippe diceretur, dilectio qua dilexisti me. De Græco quidem ista translata est, sed sunt similes & Latinæ: sicut dicimus, fidelem seruitutem seruiuit, strenuam militiam militauit, cùm dici debuisse videatur, fideli seruitute seruiuit, strenua militia militauit. Qualis autem ista locutio est, dilectio quam dilexisti me: tali & Apostolus vsus est, Bonum certamen certaui. Non ait, bono certamine, quod vsitatius & tanquam rectius diceretur. Quomodo autem dilectio † quam dilexit pater filium, est & in nobis: nisi quia mẽbra eius sumus, & in illo diligimur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput & corpus? Ideo subiunxit, & ego in ipsis: tanquam diceret, quoniam ego sum & in ipsis. Aliter enim est in nobis tanquam in templo suo, aliter autem quia & nos ipse sumus: cùm secundum id quod vt caput nostrum est, homo factus est, corpus eius sumus. Finita est saluatoris ORATIO, incipit PASSIO. Ergo & iste sermo finiatur, vt de passione quod ipse donauerit, aliis sermonibus disputetur.

De eo quod dicit, Hæc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus: vsque ad id: Et ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.

TRACTATVS CXII.

CAPVT XVIII.

TERMINATO magno prolixóque sermone, quem post cœnam Dominus, fundendo pro nobis proximus sanguini, ad discipulos habuit qui cum illo tũc erãt, adiuncta oratione quam dixit ad patrem, deinceps eius passionem Ioannes Euangelista sic orsus est: *Hæc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trãs torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.* Hoc quod narrat ingressum Dominum cum discipulis suis in hortum, non continuò factum est, cùm eius illa finita esset oratio, de cuius verbis ait; Hæc cùm dixisset Iesus: sed alia quædam sunt interposita quæ ab isto prætermissa apud alios Euangelistas leguntur, sicut apud hunc inueniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Quomodo autem inter se omnes conueniant,

† ne veritati quæ per alium promitur, ab alio repugnetur: quisquis nosse desiderat, non in his sermonibus, sed in aliis laboriosis literis quærat, nec ſtãdo & audiendo, sed potius sedendo & legendo, vel legenti aurem mentẽ atque intentissimam præbẽdo, illa condiscat. Credat tamen antequam sciat, siue id etiã scire in hac vita possit, siue per aliqua impedimenta non possit: nihil ab aliquo Euangelista esse conscriptum quantum ad hos attinet quos in autoritatem canonicam recepit Ecclesia, quod vel ipsius vel alterius nõ minus veraci narrationi possit esse cõtrarium. Nunc itaque huius beati Ioannis narrationem, † quam suscepimus tractãdam, sine aliorũ comparatione videamus, in eis quę manifesta sunt non immorãtes: vt hoc vbi opus est, causa poscẽte faciamus. Non ergo fic accipiamus quod ait; Hęc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius: tãquam continuò post illa verba in illum hortum fuerit ingressus: sed ad hoc valeat quod dictum est, hæc cùm dixisset Iesus, vt non eũ antè opinemur ingressum, quàm illa verba finiret. *Sciebat*, inquit, *& Iudas qui tradebat eum, locum.* Ordo verborũ est, sciebat locum qui tradebat eum. *Quia frequẽter*, inquit, *Iesus cõuenerat illuc cum discipulis suis.* Ibi ergo lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamiliãs cõsilio toleratus, didicit vbi ad tempus cxiguum dispergeret gregem, insidiis appetẽdo pastorem. *Iudas ergo*, inquit, *cùm accepisset cohortem, & à principibus & Phariſæis ministros, venit illuc cum lateribus & facibus & armis.* Cohors non Iudæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tãquam ad tenendum reum, seruato ordine legitimæ potestatis, vt nullus tenentibus auderet obsistere: quanquã & manus tãta fuerit congregata, & sic armata veniebat, vt vel terreret vel etiam repugnaret, si quisquam Christũ defendere auderet. Ita quippe eius abscondebatur potestas, & obtẽdebatur infirmitas, vt hæc inimicis necessaria videretur aduersus eum, in quem nihil valuisset nisi quod ipse voluisset: bene vtens bonus malis, & faciens bona de malis, ad faciendos bonos ex malis, & discernendos bonos à malis. *Iesus itaque*, sicut Euãgelista secutus adiungit, *sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit & dicit eis, † Quid quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas qui † tradidit eum cum ipsis. Vt ergo dixit eis ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram.* Vbi nũc militum cohors, & ministri principum ac phariſæorũ? Vbi terror & munimen armorum? Nempe vna vox dicentis, ego sum, tantam turbam odiis ferocem armisque terribilem, fine me telo vllo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne: & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris. Ego sum, dicit, & impios deiicit. Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nũc vbique p Euangelium, ego sum, dicit Christus: & à Iudæis expectatur Antichristus, vt retro redeant, & in terrã cadant, quoniam deserentes cælestia, terrena desiderant. Certè ad cõprehendendum Iesum persecutores cum traditore venerunt, quem quærebant inuenerunt. Audierunt, ego sum. Quare non comprehẽderunt, sed abierunt retrò & ceciderunt, nisi quia hoc voluit, qui potuit quicquid voluit? Verùm si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerant, sed nec ipse faceret propter quod venerat. Eum quippe illi occidẽdum quærebãt fœuidè, sed quærebat nos & ipse moriẽdo. Proinde quia tenere volẽtib⁹, nec valẽtibus, ostẽdit potestatem suam: iam teneãt eum, vt faciat de nescientibus voluntatẽ suam. *Iterum ergo eos in-*

al. Quæ. *terrogauit.* † *Quid quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Na-* A *trus, & alius discipulus.* Quisnam iste sit discipulus, non
zarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me
quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quē dixit, Quia
Ioan.17. b.12. al. *inbet.* *quos dedisti mihi, nō perdidi ex eis quenquam.* Si me, inquit, quæritis, finite hos abire. Inimicos † videt, & hoc faciūt quod iubet: sinunt eos abire, quos nō vult perire. Nunquid autem non erant posteā morituri? Cur ergo si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum sic in eum credebant, quomodo credunt quicunque nō pereunt? *Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit*
seruum principis sacerdotum: & abscidit eius auriculam dex-
teram: Erat autem nomen serui Malchus. Solus hic Euāgelista etiā nomen huius serui expressit: sicut Lucas solus, quòd eius auriculam Dominus tetigerit & sanauerit eum. Malchus autē interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro Domino amputata & à Domino sanata significat: nisi auditum amputata vetustate renouatū, vt sit in nouitate spiritus, & non in veru̇state literæ? Quod cui prę̄stitum fuerit à Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo? Quod autem seruus † dictus est, & hoc ad illam pertinet vetustatem, quæ in seruitutem generat, quod est Agar. Sed cùm accessit sanitas, figurata est & libertas. Factum tamen Petri Dominus improbauit, & progredi vltrà prohibuit dicens, *Mitte gladium in va-*
ginam. Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? In suo quippe facto ille discipulus magistrum defendere voluit, non quod significādum est cogitauit. Et ille igitur ad patientiam commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conscribēdum. Quod autem à patre sibi dicit datum calicem passionis: profectò illud est quod ait Apostolus, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Verùm autor calicis huius, est etiam ipse qui bibit. Vnde idem Apostolus item dicit, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiā Deo in odorem suauitatis. *Cohors autem & tribunus &*
ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligauerunt C
eum. Comprehenderunt ad quem non accesserunt: quoniam dies ille, illi verò tenebræ permanserunt, nec audierunt, Accedite ad eum & illuminamini. Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde cōprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, tunc ab illo longiùs recesserunt: & ligauerunt eum à quo solui potius velle debuerunt. Et erant * fortassis in eis, qui tūc imposuerunt Christo vincula suā: atque ab eo postea liberati dixerunt, Dirupisti vincula mea. Hæc hodie satis fint, tractabuntur Deo volēte sermone alio quæ sequuntur.

De eo quod dicit, Et adduxerunt eum ad Annam primùm:
vsque ad id, Iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus
cantauit.

TRACTATVS CXIII.

POSTEAQVAM persecutores tradente Iuda comprehēsum Dominum ligauerunt, qui dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis, & cui pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: vt intelligatur Iudas, non laudabilis vtilitate traditionis huius, sed sceleris voluntate damnabilis: *Adduxerunt eum*, sicut Ioannes euangelista narrat, *ad Annam primùm.* Nec tacet causam, cur ita factum sit. *Erat enim*, inquit, *socer Caiphæ,*
qui erat pontifex anni illius. Erat autem, inquit, *Caiphas, qui*
consilium dedit Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro
populo. Meritò & Matthæus cùm id breuius narrare voluisset, eum ad Caipham ductum fuisse commemorat, quia & ad Annam prius ideo ductus est, quòd socer eius fuerit: vbi intelligēdum est, hoc eundem Caipham fieri voluisse. *Sequebatur autem*, inquit, *Iesum Simon Pe-*

Ioan.14. c.13. & 19.16. &c. *pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus au-*
tem stabat ad ostium foris. Exiit ergo alius discipulus qui erat
notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dicit
ergo Petro ancilla ostiaria, Nunquid & tu ex discipulis es ho-
minis istius? Dicit ille, Non sum. Ecce columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit. Vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum † præsumentis? Vbi sunt verba illa, quando ait, Quare non possum te sequi modò? Animam meam pro te ponam. Hóccine est sequi magistrum, se negare discipulum? Sīccine pro Domino anima ponitur, vt hoc ne fiat, vox † ancillulæ formidetur? Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sanè in ista quæ iam cœpta est negatione apostoli Petri, debemus aduertere non solùm ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum: sed ab illo etiam qui cùm sit, negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, discipulum meum te negabis: sed, me negabis. Negauit ergo ipsum, cùm se negauit eius esse discipulum. Quid autem aliud isto modo q̄ se negauit esse Christianum? Quamuis enim discipuli Christi nondum appellarentur hoc nomine, post Ascensionem quippe eius in Antiochia primùm cœperūt appellari discipuli Christiani: iam tamen erat res ipsa illo postea vocabulo nuncupāda, iam erāt discipuli q̄ postea appellati sunt Christiani: & hoc commune nomen, sicut communem fidem etiam ad posteros transmiserunt. Qui ergo se Christi negauit esse discipulum, ipsam rem negauit, cuius nomen est vocari Christianum. Quàm multi postea, non dico senes & anus, in quib* huius vitæ satietas facilius potuit mortem pro Christi cōfessione contemnere, nec solùm iuuentus vtriusque sexus, de qua ætate cōuenienter videtur exigi fortitudo, sed etiā pueri puellæque potuerūt: & innumerabilis societas sanctorum martyrum in regnum cælorum fortiter & violēter intrauit, quod tunc iste non potuit, qui claues regni eius accepit. Ecce vnde dictū est; Sinite hos abire: quādo se pro nobis tradidit, qui suo sanguine nos redemit; vt impleretur sermo quē dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Vtique enim Petrus si negato Christo hinc iret, quid aliud quàm periret? *Stabant autem serui & ministri*
ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Non hiems erat, sed tamen frigus erat: † quod solet etiam æquinoctio verno aliquando contingere. *Erat autem cum eis &*
Petrus stans, & calefaciens se. Vtitur ergo interrogauit Iesum
de discipulis eius, & de doctrina eius. Respondit ei Iesus, Ego
palàm locutus sum mundo. Ego semper docui in † synagoga & al. *sæpe*
in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus *pæp.*
sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt
quid locutus sim ipsis. Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Non prætereunda nascitur quæstio, quomodo dixerit Dominus Iesus, ego palàm locutus sum mundo: & maximè illud quod ait, in occulto locut* sum nihil. Nónne in hoc ipso recentiore sermone quem post cœnam discipulis est locutus, ait illis, Hæc in prouerbiis locutus sum vobis: venit hora cùm iam nō in prouerbiis loquar vobis, sed palàm de patre meo annūciabo vobis? Si ergo ipsis coniunctioribus discipulis suis non loquebatur palàm, sed horā promittebat quādo palàm erat locutur*, quomodo palàm locutus est mundo? Deinde illis ipsis suis, sicut aliorū quoque Euāgelistarum testatur autoritas, in eorum cōparatione qui discipuli eius non erant, multo vtiq; manifestius loquebatur, quando cum solis erat remotus

motus à turbis: tunc enim eis & parabolas aperiebat, A
quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, in occulto locutus sum nihil? Sed intelligendum est ita eum dixisse, palàm locutus sum mundo: ac si dixisset, multi me audierunt. Ipsum autem palàm modo quodam erat palàm, modo autē quodam nō erat palàm. Palàm quippe erat, quia multi audiebāt: & rursum non erat palàm, quia nō intelligebāt. Et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto vtique loquebatur. Quis namque Deut.17. b.6. Matt.18. b.16. in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur, cùm scriptum sit, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbū: præsertim si hoc loquitur paucis, quòd per eos velit innotescere multis: sicut ipse Dominus ait Matth.10. c.27. illis quos adhuc paucos habebat, Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate † super tecta? Ergo & hoc ipsum quod ab ipso dici videbatur occultè, quodammodo non dicebatur in occulto: quia nō ita dicebatur, vt ab eis quibus dictum fuerat, taceretur, sed ita potius vt vsquequaque prædi- B
caretur. Sic ergo dici potest aliquid & palàm simul & non palàm, vel in occulto simul & non in occulto: quomodo dictum est, vt videntes videant, & non videant. Quomodo enim videant, nisi quia palàm, nō in occulto? Et quomodo idem ipsi rursus non videant, nisi quia non palàm, sed in occulto? Ea tamen ipsa quæ audierāt & non intellexerant, talia erant, vt non possent iustè ac veraciter criminari: & quotiescunque interrogādo tentarunt, vt inuenirēt vnde accusarent eum, sic eis respondit, vt omnes eorū retunderētur doli, & calumniæ frustrarentur. Ideo dicebat, quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. *Hæc autem cùm dixisset, vnus assistēs mi-*
nistrorum, dedit alapam Iesu dicens, Sic respondes pontifici?
Respondit et Iesus: Si malè locutus sum, testimonium perhibe
de malo: si autem bene, quid me cædis? Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? Eius est enim de quo prophetica vox præcesserat, Intende, [&] prosperè proce- C
de, & regna, propter veritatem & mānsuetudinem & iustitiam. Si cogitemus quis acceperit alapam, nónne vellemus eum qui percussit, aut cælesti igne consumi, aut terra dehiscente forberi; aut correptum dæmonio voluptari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna, vel etiam grauiore puniri? Quid enim horum per potentiam iubere non potuisset per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset qua vincitur mundus? † Fortè hīc dicit aliquis, cur non fecit quod ipse præcepit? Percutienti enim non sic respondere, sed maxillam debuit alteram præbere. Quid quod & veraciter, mansuetè iustèque respondit, & non solùm alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparauit in ligno? Et hinc potius demonstrauit, quod demonstrandum fuit: sua scilicet magna illa præcepta patientiæ non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda. Fieri enim potest, vt alteram maxillam visibiliter præbeat homo, & iratus. Quāto ergo melius D
& respondet vera placatus, & ad perferenda grauiora tranquillo animo † fit paratus? Beatus est enim qui in omnibus quæ iniustè pro iustitia patitur, potest veraciter dicere: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Hinc sit quippe quod sequitur, cātabo & † psalmum dicam Domino: quod Paulus & Barnabas etiā in vinculis duriſſimis facere potuerunt. Sed ad narrationis Euāgelicæ sequētia redeamus. *Et misit eum Annas ligatum ad*
Caipham pontificem. Ad illum enim, sicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniā ipse erat illius anni prīceps sacerdotum. Alternis quippe intelligendi sunt agere sole- re * ambo pontifices, id est principes sacerdotum, qui erāt illo tempore Annas & Caiphas, quos Lucas Euangelista cōmemorat: narrās quo tempore cœperit † Do- al. Dominus à præcursore Ioannes prædicare regnum cælorum, & congregare discipulos. Sic enim dicit: Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha factū est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto, & cætera. Proinde isti ambo pontifices vicissim suos annos agebant: & erat tunc annus Caiphæ quādo passus est Christus. Ideo secundum Matthæum cùm comprehensus esset, ad eum ductus est: sed prius ad Annam secūdum Ioannem venerunt cum illo, nō quia collega, sed quia socer eius erat. Et credendum est secundum voluntatem Caiphæ id esse factum, vel etiam domos eorum ita fuisse positas, vt non deberet Annas à trāseuntibus præteriri. Sed cùm dixisset Euāgelista quòd eum ligatum miserit Annas ad Caipham, reuersus est ad locū narrationis, vbi reliquerat Petrum, vt explicaret quod in domo Annæ de trina eius negatione cōtigerat. *Erat autem*, in- Ioan.18. c.18.17. quit, *Simon Petrus stans & calefaciens se.* Hoc recapitulat quod antè iam dixerat: deinde quæ secuta sunt iungit. *Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non sum.* Iam semel negauerat: ecce iterum. Deinde vt tertia negatio compleatur, *Dicit vnus ex*
seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam,
Nónne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Pe-
trus, & statim gallus cantauit. Ecce medici completa est prædictio, ægroti conuicta præsumptio. Non enim factum est quod iste dixerat, Animam meam pro te ponam: sed factum est quod ille prædixerat, Ter me negabis. Ioan.13. d.38. Sed trina Petri negatione cōpleta, iam & iste sermo compleatur: vt deinceps quæ de Domino apud Pontiū Pilatū præsidē gesta sunt, ab alio cōsideremus exordio.

Ab eo quod dicit, Adducunt ergo Iesum ad Caipham in prę-
torium. Erat autem mane: vsque ad id quod ait, Vt sermo
Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset
moriturus.

TRACTATVS CXIIII.

QVÆ cum Dominum vel de Domino nostro Iesu Christo apud Pontium Pilatum præsidem gesta sint, quantum Ioannes euangelista indicat, deinde videamus. Redit enim ad locum narrationis suę vbi eā reliquerat, vt explicaret Petri negationem. Iā quippe dixerat, Et misit eum Annas ligatum ad Caiphā pōtificem: Ioan.18. d.24. atque inde regressus [Euāgelista] vbi dimiserat Petrum calefacientē se ad ignem in atrio, posteaquam torā eius negationem, quæ ter facta est, terminauit: *Adducunt ergo*
Iesum, inquit, *ad Caipham in prætorium.* Ad Caiphā quippe ab Anna collega & socero eius dixerat missum. Sed si ad Caipham, cur in prætorium? Quod nihil aliud vult intelligi, quàm vbi præses Pilatus habitabat. Aut igitur aliqua vrgente causa de domo Annæ, quò ad audiendū Iesum ambo conuenerant, Caiphas perrexit ad prætorium præsidis, & socero suo Iesum reliquerat audiendū: aut in domo Caiphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat, vt seorsum habitantem dominum suum, seorsum iudicē ferret. *Erat autem mane, & ipsi*, id est, qui ducebant Iesum, *non introierunt in prætorium*: hoc est in eam partem domus quam Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphæ. Cur autem nō introierunt in prætoriū, exponens causam, *Vt non contaminarentur*, inquit, *sed vt*
manducarent Pascha. Dies enim † agi cœperāt azymorū: al. agere. quibus diebus cōtaminatio illis erat alienigenæ habitaculum intrare. O impia [& stulta] ęcitas! Habitaculo videlicet contaminarentur alieno, & non contaminarentur scelere proprio? Alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebāt, & fratris innocētis † sanguinē fundere al. semini-ne non timebant: vt hoc solùm interim dicam, vbi rea malorum conscientia tenebatur. Nam quod etiam Domi-

nus erat, qui eorum impietate ducebatur ad mortem, & vitæ dator * occidebatur: non eorum cõscientiæ, sed ignorantiæ deputetur. *Exiuit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, Quam accusationem offertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Interrogentur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, languidi sanati, leprosi mundati, surdi audientes, muti loquentes, cæci videntes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes: vtrum sit malefactor Iesus. Sed ista dicebãt, de quibus per prophetã iam ipse prædixerat, Retribuebãt mihi mala pro bonis. *Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquã.* Quid est quod loquitur insana crudelitas? An non interficiebãt, quem interficiẽdum offerebãt? An fortè crux non interficit? Sic desipiunt, qui non sectãtur, sed infectãtur sapientiã. Quid est autẽ, nobis non licet interficere quẽquam? Si malefactor est, cur non licet? Nónne lex eis præcepit, ne malefactoribus, præsertim qualem istum putabant, à suo Deo seductoribus parcant? Sed intelligendũ est eos dixisse, non sibi licere interficere quenquam, propter diei festi sanctitatem, quem celebrare iam cœperãt: propter quem de ingressu etiã prætorij contaminari metuebãt. Itáne obduruistis falsi Israëlitæ? Itáne omnem sensum nimia malitia perdidistis, vt ideo vos à sanguine innocẽtis impollutos esse credatis, quia eum fundendũ alteri tradidistis? Nũquid & Pilatus illum qui potestati eius à vobis ingeritur occidẽdus, suis est manib* occisurus? Si non eum voluistis occidi, si nõ insidiati estis [ei,] si nõ vobis tradẽdum pecunia cõparastis, si non cõprehẽdistis, vinxistis, adduxistis, * si non occidendum manibus obtulistis, vocibus poposcistis, nõ eum à vobis interfectum esse iactate. Si autẽ illis omnibus vestris præcedẽtibus factis, etiam crucifige crucifige clamastis: audite quod contra vos etiã Propheta clamat, Filij hominum, dẽtes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machæra iustum interfecistis: quãdo vobis interficere quẽquam non licere dixistis. Hinc est quod ad cõprehendẽdum Iesum, cùm sacerdotum nõ venissent principes, sed missent: Lucas tamen Euãgelista in eodẽ narrationis suæ loco ait; Dixit autem, inquit, Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores, Quasi ad latronem existis, & cætera. Sicut ergo principes sacerdotum non per seipsos, sed per eos quos miserãt ad comprehendẽdum Iesum, quid aliud quàm ipsi in suæ iussionis potestate venerunt? sic omnes qui crucifigẽdum † Iesum impiis vocibus clamauerunt, nõ quidem per seipsos eum, sed tamẽ ipsi per illum qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderunt. Quod verò Ioannes euangelista subiungit, *Vt sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus:* Si mortem crucis hîc velimus accipere, tanquam ideo dixerint Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam, qa interfici aliud est, aliud crucifigi: non video quomodo id possit consequenter intelligi, cùm hoc ad Pilati verba responderint, quibus eis dixerat, Accipite eum vos, & secundum legem vestrã iudicate eum. Nunquid ergo eum non poterant accipere, & ipsi eum crucifigere, si per tale genus supplicij interfectionem cuiusquam vitare cupiebant? Quis autem non videat, quàm sit absurdum eis licere quenquam crucifigere, quibus non licet quenquam interficere? Quid quod ipse Dominus eandem mortem suam, id est mortem crucis, etiã interfectionẽ vocat sicut legimus apud Marcum vbi ait, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, [& damnabunt

gnã.
Ioan. 18. c. 29.
Psal. 34. b. 12.
De pœn. dist. 1. cap. Pericu-losũ.
adijsti.
Marci 15. b. 14. Psal. 56. a. 5.
Luc. 22. f. 52.
al. Christũ.

eum morte,] & tradent eum gentibus, & illudent [ei,] & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficiẽt eum, & tertia die resurget? Nimirum ergo ista dicẽdo significauit Dominus qua esset morte moriturus: non quòd hîc mortem crucis vellet intelligi, sed quòd eum Iudæi fuissent gẽtibus tradituri, hoc est Romanis. Nã Pilatus Romanus erat, eúmque in Iudæam Romani præfidem miserãt. Vt ergo iste sermo Iesu impleretur, id est, vt eũ sibi traditum gẽtes interficerẽt, quod Iesus futurum esse prædixerat: ideo Pilatus q̃ iudex Romanus erat, cùm vellet eum reddere Iudæis, vt secũdum legem suam iudicarẽt eum, noluerũt eum accipere dicẽtes, Nobis nõ licet interficere quẽquam. Ac sic impletus est sermo Iesu, quẽ de sua morte prædixit, vt eũ à Iudæis traditũ interficerẽt gẽtes: minore scelere q̃ Iudæi, qui se isto modo ab eius interfectione velut alienos facere voluerũt, non vt eorum innocẽtia, sed vt demẽtia monstraretur.

De eo quod dicit, Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum: vsque ad id quod ait, erat autem † Barrabas latro.

al. Iud. dñs. dixerãt.

B

TRACTATVS CXV.

DIXIT Pilatus dixerit Christo, quídve Pilato ille responderit, isto sermone considerandum atque tractãdum est. Cùm enim dictum esset Iudæis, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum, atque illi respondissent, nobis non licet occidere quenquam, *Introiuit iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei, Tu es rex Iudæorum? Et respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?* Sciebat vtique Dominus, & quod ipse interrogauit, & quid ille responsurus fuit: sed tamen dici voluit, non vt ipse sciret, sed vt scriberetur, quod nos voluit vt sciremus. *Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respõdit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, milites mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis: nũc autem regnum meum non est hinc.* Hoc est quod bonus magister scire nos voluit: sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno eius opinio, siue gentium siue Iudæorum, à quibus id Pilatus audierat: quasi propterea morte fuisset plectendus, quòd illicitum affectauerit regnum, vel quoniã solent regnaturis inuidere regnantes, & videlicet cauẽdum erat, ne eius regnum siue Romanis, siue Iudæis esset aduersum. Poterat autem Dominus quod ait, Regnum meum nõ est de hoc mundo, &c. ad primam interrogationem præsidis respondere, vbi ei dixit, Tu es rex Iudæorum? sed eum vicissim interrogans, vtrum hoc à semetipso diceret, an audisset ab aliis, illo respondente ostendere voluit hoc sibi apud illum fuisse à Iudæis velut crimen obiectum: patefacions nobis cogitationes hominum quas ipse nouerat, quoniam vanæ sunt: eísque post respõsionem Pilati, † etiam Iudæis & gentibus opportunius aptiúsque respondens, Regnum meum non est de hoc mundo. Quod si interrogãti Pilato cõtinuò respondisset: non etiã Iudæis, sed solis gentibus hoc de se opinantibus respõdisse videretur. Nunc verò quoniã respõdit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi. [Quid fecisti?] abstulit à se suspicionem, qua posset putari à semetipso dixisse quòd Iesum regẽ dixerat esse Iudæorum, id se à Iudæis audisse demonstrans. Deinde dicendo, quid fecisti? satis ostendit illud ei pro crimine obiectum. Tanquam diceret: Si regem te negas, quid fecisti vt tradereris mihi? Quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur, qui se diceret regem. Si autem hoc non diceret, quærẽdum ab illo esset, quid aliud fortè fecisset, vnde tradi iudici dignus esset. Audite ergo Iudæi

C

al. Iud. dñs. dixerãt.
Ioan. 18. f. 31.
Matth. 15. c. 9.
Ioan. 18. f. 35.
Coloss. 1. b. 13.
Ioan. 18. f. 37.
al. dixit.
al. ait.
al. ait.

D

go Iudæi & gentes, audi circumcisio, audi præputium, audite omnia regna terrena: non impedio dominationem vestram in hoc mundo, regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior cùm Christus natus nunciaretur, expauit, & tot infantes vt ad eum mors peruenirent, occidit, timẽdo magis quàm irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum nõ est de hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sæuire metuendo. Dicit quidem in prophetia de Deo patre, Ego autem cõstitutus sum rex ab eo super Sion montem [sanctum eius:] sed Sion ille & mons ille nõ est de hoc mundo. † Quod est enim eius regnum nisi credentes in eum, quibus dicit, De mundo non estis, sicut & ego nõ sum de mundo? Quamuis eos esse vellet in mundo, propter quod de illis dixit ad patrem, Nõ rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos ex malo. Vnde & hîc non ait, regnum meum non est in hoc mundo: sed nõ est de hoc mundo. Et cùm hoc probaret dicẽs, si ex hoc mũdo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarẽt, vt nõ traderer Iudæis: nõ ait, [nunc autem] regnum meum nõ est hîc, sed nõ est hinc. Hîc est enim regnum eius vsque in finem seculi, habens finitur se cõmixta zizania vsque ad messem: messis enim finis est seculi, quãdo messores venient, id est angeli, & colligent de regno eius omnia scandala. Quod vtique non fieret, si regnum eius non esset hîc: sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Regno suo quippe dicit, De mundo nõ estis, sed ego vos elegi de mundo. Erant ergo de mundo, quando regnum eius non erant, sed ad mundi principem pertinebant. De mundo est ergo quicquid hominum à vero quidem Deo creatum, sed ex Adam vitiata atque damnata stirpe generatum est. Factum est autem regnum non iam de mundo, quicquid inde in Christo regenerati est. Sic enim nos Deus eruit de potestate tenebrarũ, & trãstulit in regnũ filij charitatis suæ: de quo regno dicit, Regnum meum non est de hoc mundo, vel regnum meum nõ est hinc. *Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia rex sum ego.* Non quia regem se timuit confiteri; sed tu dicis, ita libratũ est, vt neque se regem neget, (rex est enim cuius regnum non est de hoc mundo) neque regem talem se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mũdo. Talem quippe ille sentiebat qui dixerat, Ergo rex es tu, cui respõsum est, tu dicis, [quia rex sum ego.] Dictum est enim, tu dicis: ac si dictum esset, carnalis cogitas dicis. *Deinde ait, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mũdum, vt testimonium perhibeam veritati.* Nõ est producenda huius pronominis syllaba, quòd ait, in hoc natus sum, tanquam dixerit, in hac re natus sum: sed corripienda, tanquam dixerit, † ad hanc rem natus sum, vel ad hoc natus sum, sicut ait, ad hoc venit in mundum. In Græco namque Euangelio nihil est huius locutionis ambiguum. Vnde manifestum est eum temporalem natiuitatem suam hîc cõmemorasse, qua incarnatus venit in mundum: nõ illã sine initio qua Deus erat, per quem pater condidit mundum. In hoc ergo se dixit natum: id est, propter hoc natum, & ad hoc venisse in mundum, vtique nascendo de virgine, vt testimonium perhiberet veritati. Sed quia non omnium est fides, adiunxit atque ait, *Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem.* Audit vtique interioribus auribus, id est, obaudit meæ voci: quod tãtundem valeret si diceret, credit mihi. Cùm itaque Christus testimonium perhibeat veritati, profectò testimonii perhibet sibi: eius quippe vox est, Ego sum veritas. Et dixit alio quoque loco, Ego testimonium perhibeo de me. Quod verò ait, Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam, gratiam cõmenda-

Matt. 2. a. 3.
Psal. 2. b. 6.
al. Quòd. Ioan. 17. c. 16.
Ibidem c. 15.
Ioan. 14. a. 6.
Ioan. 8. b. 18.

uit qua secũdum propositum vocat. De quo proposito dicit Apostolus, Scimus quia diligẽtibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum Dei vocati sunt, propositum scilicet vocantis, non vocatorum: quod alibi apertius ita positum est: Conlabora Euangelio secundum virtutem Dei saluos nos facientis & vocantis vocatione sua sancta: non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiã. Nam si naturam cogitemus in qua creati sumus, cùm omnes veritas ereauerit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt quibus vt audiant veritatem, hoc est vt obediant veritati, & credant in veritatem, ex ipsa veritate præstatur: nullis proculdubiò præcedentibus meritis, ne gratia non sit gratia. Si enim dixissẽt, Omnis qui audit meam vocem, ex veritate est, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc ait: sed ait, Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem. Ac per hoc non ideo est ex veritate, quia eius audit vocem: sed ideo audit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Quod quid est aliud, quàm donante Christo credit in Christum? *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* Nec expectauit audire responsum: *Sed cùm hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dixit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum?* Credo cùm dixisset Pilatus, quid est veritas, in mentem illi venisse continuò consuetudinem Iudæorum, qua solebat eis dimitti vnus in Pascha: & ideo non expectauit vt responderet ei Iesus quid esset veritas, ne mora fieret cùm recoluisset morem quo posset eis per Pascha dimitti, quod cum valde voluisse manifestum est. Auelli tamen ex eius corde non potuit Iesum regem esse Iudæorum, tanquam hoc ibi sicut in titulo, ipsa veritas fixerit, de qua quid esset interrogauit. Sed hoc audito, *Clamauerunt rursum omnes dicentes, Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.* Non reprehendimus, ô Iudæi, quòd per Pascha liberatis nocentem, sed quòd occiditis innocentem: quod tamen nisi fieret, verum Pascha non fieret. Sed vmbra veritatis à Iudæis errantibus tenebatur, & mirabili dispensatione diuinæ sapientiæ per homines fallaces eiusdem vmbræ veritas implebatur: quia vt verum Pascha fieret, Christus velut ouis immolabatur. Hinc ea sequitur quæ iniuriosa Christo Pilatus & cohors eius ingessit, sed alia disputatione tractãda sũt.

Ioan. 18. f. 31.
Ioan. 18. f. 38.
Ioan. 18. f. 39.
al. perfecerunt.

De eo quod dicit, Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit: vsque ad id quod ait, susceperunt autem Iesum & eduxerunt.

TRACTATVS CXVI.

CAPVT XIX.

VM Iudæi clamassent, nõ Iesum sibi à Pilato dimitti velle pro Pascha, sed Barrabã latronem; non saluatorem, sed interfectorem; non datorem vitæ, sed ademptorem: *Tunc apprehẽdit Pilatus Iesum, & flagellauit.* Hoc Pilatus nõ ob aliud fecisse credẽdus est, nisi vt eius iniuriis Iudæi satiati sufficere sibi existimarẽt, & vsq; ad eius mortem sæuire desisterent. Ad hoc pertinet quòd idem præses cohortem suã etiã permisit facere quæ sequuntur: aut fortassis & iussit, quamuis hoc Euangelista tacuerit. Dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id iussisse non dixit: *Et milites,* inquit, *plectentes coronam de spinis imposuerũt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum, & veniebãt ad eum & dicebãt, Aue rex Iudæorũ. Et dabãt ei alapas.* Sic implebãtur quæ de se prædixerat Christus. Sic martyres informabãtur ad omnia quæ persecutori libuisset facere, perferenda. Sic pauli-

Ioan. 19. a. 1.
al. perfecerunt.

imitanda patientia. Sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnãdi, sed patiẽdi humilitate vincebat. Sic illud granum multiplicandum seminabatur horribili contumelia, vt mirabili pullularet in gloria. *Exiit iterum Pilatus foras & dicit eis, Ecce adduco eum foras: vt cognoscatis, quia in eo nullam causam invenio. Exiit ergo Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo.* Hinc apparet non ignorante Pilato hæc à militibus facta, siue iusserit ea siue permiserit, illa scilicet causa quam suprà diximus: vt hæc eius ludibria inimici libẽtissimè biberẽt, & vlterius sanguinem non sitirent. Egreditur ad eos Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio, & dicitur eis: Ecce homo. Si regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amaris conuiciis illusus est, alapis cæsus est: feruet ignominia, frigescat inuidia. Sed non frigescit, imò fervet potius & increscit. *Cùm ergo* B *vidissent eum pontifices & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Ecce altera maior inuidia. Parua quippe illa videbatur, velut affectatæ illicito ausu regiæ potestatis, & tamen neutrum sibi Iesus mẽdaciter vsurpauit, sed vtrunque verum est. Et vnigenitus Dei filius est, & rex ab eo constitutus super Sion montem sanctum eius: & vtrunque nunc † demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. *Cùm ergo audisset Pilatus hoc verbum, magis timuit: & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei.* Hoc silentium Domini nostri Iesu Christi non semel factum, collatis omnium Euangelistarũ narrationibus reperitur, & apud principes sacerdotũ, & apud Herodẽ, quò eum, sicut Lucas indicat, miserat Pilatus audiendum, & apud ipsum Pilatum: vt non frustra C de illo prophetia præcesserit: Sicut agnus corã tondente † se sine voce, sic non aperuit os suum, tunc vtique quãdo interrogantibus non respondit. Quamuis enim quibusdam † interrogationibus sæpe respõderit, tamen propter illa in quibus noluit respõdere, ad hoc data est de agno similitudo: vt in suo silentio nõ reus, sed innocens haberetur. Cùm ergo iudicaretur, vbicunque non aperuit os suum, sicut agnus non aperuit: id est, nõ sicut malẽ sibi conscius qui de peccatis conuincebatur suis, sed sicut mansuetus qui pro peccatis immolabatur alienis. *Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datũ esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Ecce respõdit, & tamẽ vbicunque nõ respõdit, nõ sicut reus sue dolosus, sed sicut agnus, hoc est sicut simplex atque innocẽs non aperuit os suũ. Proinde vbi non respõdebat, sicut ouis silebat: vbi respon- D debat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit: quia nõ est potestas nisi à Deo: Et quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum liuore tradit: quàm potestas ipsa si eum timore alterius maioris potestatis occidit. Talem quippe Pilato Deus dederat potestatem, vt etiam esset sub Cæsaris potestate. Quapropter non haberes, inquit, aduersum me potestatem vllam, id est, quantulamcunque habes: nisi hoc ipsum quicquid est, tibi esset datum desuper. Sed quoniam scio quantum sit, non enim tantum est, vt tibi omnimodo liberum sit: propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Ille quippe me tuæ potestati tradidit inuidendo, tu verò eandem potestatẽ in me exercituras es metuendo. Nec timendo quidem, præsertim innocentem homo hominem debet occidere: sed tamen id zelãdo facere multo magis malum est, quàm timendo. Et ideo non ait verax magister, qui me tradidit tibi, ipse habet peccatum, tãquam ille nõ haberet: sed ait, maius habet peccatũ, vt etiã se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia hoc maius est. *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum.* Quid est hoc quod dictum est, exinde? Quasi antea non quærebat? Lege superiora, & inuenies iamdudum eum quærere dimittere Iesum. Exinde itaque intelligendũ est propter hoc, id est, ex hac causa nõ habuerat peccatum occidendo innocentem sibi traditum, quamuis minus peccans quàm Iudæi, qui eum illi tradiderant occidẽdum. Exinde ergo, id est, ideo ne hoc peccatum faceret, non nunc quintam, sed ab initio quærebat eum dimittere. *Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Maiorem timorem se ingerere putauerunt Pilato, terrẽdo de Cæsare vt occideret Christum, quàm superius vbi dixerunt, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Eorũ legem quippe ille non timuit vt occideret: sed magis filium Dei timuit, ne occideret. Nunc verò nõ sic potuit cõtemnere Cæsarem autorem potestatis suæ, quemadmodum legẽ gentis alienæ. Adhuc tamen Euangelista sequitur & dicit: *Pilatus autẽ cùm audisset hos sermones, adduxit foras Iesum: & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabatha. Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta.* Qua hora sit Dominus crucifixus, propter Euãgelistæ alterius testimonium, qui dixit: Erat autem hora tertia, & crucifixerũt eum: quoniam magna dissepatio solet oboriri, cùm ad ipsum locum vbi crucifixus narratur ventum fuerit, vt potuerimus, si Dominus voluerit, differemus. Cùm ergo pro tribunali sedisset Pilatus, *Dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Regem vestrũ crucifigam?* Adhuc terrorem quem de Cæsare ingesserant, superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere dicendo, Regem vestrum crucifigam? quos de ignominia Christi mitigare non potuit: sed timore mox vincitur. *Responderunt enim Pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illũ vt crucifigeretur.* Apertissimè quippe cõtra Cæsarem venire videretur: si regem se nõ habere nisi Cæsarem profitentibus, alium regem vellet ingerere dimittẽdo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderant occidendum. Tradidit ergo eis illum vt crucifigeretur. Sed nunquid aliud & antè cupiebat quãdo dicebat, Accipite eum vos, & crucifigite: vel etiam superiùs, accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum? Cur autẽ illi tantopere noluerunt, dicentes, Nobis non licet interficere quenquam: & omni modo instantes, vt non ab eis, sed à præside occideretur, & ideo eum occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidẽdum? Aut si hoc non fit, cur dictum est, tũc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur? An aliquid interest? Planè interest. Non est enim dictũ, Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigerẽt eum, sed vt crucifigeretur: id est, vt iudicio ac potestate præsidis crucifigeretur. Sed ideo illis traditum dixit Euãgelista, vt eos crimini implicatos, à quo alieni esse conabantur, ostenderet: nõ enim faceret hoc Pilatus, nisi vt id quod eos cupere cernebat, impleret. Quod autem sequitur, *Susceperunt autem Iesum & eduxerunt:* potest ad milites iam referri apparitores præsidis. Nam postea euidentius dicitur, Milites ergo cùm crucifixissent eum: quamuis Euangelista etiam si totum Iudæis tribuit, meritò facit. Ipsi enim susceperunt quod auidissimè flagitauerunt, & ipsi fecerunt quicquid vt fieret extorserũt. † Sed A *Susceperunt autem, inquit, Iesum & eduxerunt: & bajulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè Golgotha, vbi crucifixerunt eum.* Ibat ergo ad locum vbi fuerat crucifigendus, portans crucem suam Iesus. Grande spectaculum. Sed si spectet impietas, grande iudibrium: si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei munimentum. Si spectet impietas, ridet regem pro vitga regni lignum sui portare supplicij: si pietas, videt regem baiulantem lignũ ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat [etiam] in frõtibus regum. In eo spernendus oculis impiorum, in quo erãt gloriatura corda sanctorum. Dicturo enim Paulo, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, ipsam crucem suam suo gestans humero commendabat: & lucernę aspiciendæ quæ sub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. Baiulans ergo sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvariæ locũ, Hebraicè Golgotha, vbi eum crucifixerunt. *Et cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem* B *Iesum.* Isti duo latrones erãt, ficut aliorum Euangelistarũ narratione didicimus, cum quibus crucifixus & inter quos † crucifixus est Christus: de quo præmissa dixerat prophetia, Et inter iniquos deputatus est. *Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem: erat autem scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè & Latinè:* rex Iudæorum. Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in Dei lege gloriantes, Græca propter gentium sapientes, Latina propter Romanos, multis ac penè omnibus iam tunc gentibus imperantes. *Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum, Respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi.* O ineffabilem vim diuinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium! Nõnne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto antè in Psalmorum literis propheratum est, Ne corrumpas tituli inscriptionem? Ecce tituli inscriptionem non corrumpit: quod scripsit, scripsit. Sed etiam pontifices qui hoc corrumpi volebant, quid dicebant? Noli scribere, inquiunt, rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Quid loquimini infani? Quid fieri contradicitis, quod mutare nullo pacto potestis? Nunquid enim propterea non erit verum, quia Iesus ait, rex sum Iudæorum? Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Sed Iudæorum tantùm rex est Christus, an & gentium? Imò & gentium. Cùm enim dixisset in prophetia, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum Dominì: ne propter montem Sion solis Iudæis eum regem quisquam diceret constitutum, cõtinuò subiecit: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Po- D stula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde & ipse iam per os proprium loquens apud Iudæos, Habeo, inquit, alias oues quæ non sunt de hoc ouili: oportet me & ipsas adducere, & vocem meam audient, & † fiet vnus grex & vnus pastor. Cur ergo magnũ volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat, rex Iudæorum, si rex est Christus & gẽtium? Quia scilicet olea ester factus est parti ceps pinguedinis oleæ, nõ olea participes facta est amaritudinis oleastri. Nã in eo quod de Christo veraciter scriptum est in titulo, rex Iudæorum: qui sunt intelligendi Iudæi, nisi semen Abrahæ, filij promissionis, qui sunt etiam filij Dei? Quoniam non qui filij carnis, ait Apostolus, hi filij Dei: sed qui filij pro-

TRACTATVS CXVII.

IVDICANTE atque damnante Pilato pro tribunali Dominum Iesum Christũ hora quasi sexta *Susceperunt & eduxerunt. Et baiulãs sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraicè autẽ Golgotha, vbi crucifixerunt eum.* Quid est ergo quod Marcus euangelista dicit: Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum: nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum? Vt intelligamus horam quintam iam fuisse transactam, & aliquid de sexta cœptum quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Ioanne hora quasi sexta: & cùm ducerentur & ligno cum duobus latronibus configeretur, & iuxta eius crucem gererentur quæ gesta narrantur, hora sexta integra compleretur, ex qua hora vsque ad nonam sole obscurato, tenebras factas trium Euangelistarum, Matthæi, Marci, & Lucæ contestatur autoritas. Sed quoniam Iudæi facinus interfecti Christi à se in Romanos, id est, in Pilatum & eius milites trãsferre conati sunt: propterea Marcus suppressa ea hora qua Christus à militibus crucifixus est, quæ agi sexta iam cœperat, tertiã potius horam recordatus expressit, qua hora intelligiuntur apud Pilatum clamare potuisse, Crucifige, crucifige: vt non illi tantùm reperiantur crucifixisse Iesum, id est, milites qui cum ligno sexta hora suspẽderunt, verumetiam Iudæi, qui vt crucifigeretur, hora tertia clamauerunt. Est & alia huius solutio quæstionis, vt nõ hîc accipiatur hora sexta diei, quia nec Ioannes ait, Erat autem hora diei quasi sexta: * sed ait, Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta. Parasceue autem Latinè præparatio est: sed isto verbo Græco libentius vtuntur Iudæi in huiusmodi obseruationibus, etiam qui magis Latinè quàm Græcè loquuntur. Erat ergo præparatio paschæ. Pascha verò nostrum, sicut dicit Apostolus, immolatus est Christus. Cuius paschæ præparationem si ab hora nocti̇s nona computemus (tunc enim videntur principes Sacerdotum pronunciasse immolationem Domini, dicẽtes; Reus est mortis: cùm adhuc in domo pontificis audiretur: vnde cõgruẽter accipitur inde cœpisse præparationem veri paschæ, cuius vmbra erat paschа Iudæorum, id est, immolationis Christi, ex quo à faccerdotib⁹ pronunciatus est immolandus) profectò ab ea nocti̇s hora quæ tunc nona fuisse cõiicitur, vsque ad horam diei tertiam qua crucifixum esse Christum Marcus euãgelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ & tres diurnæ. Vnde in hac parasceue paschæ, id est præparatione immolationis Christi, quæ ab hora nocti̇s nona cœperat, quasi sexta agebatur hora, id est, peracta quinta iam sexta currere cœperat, quando Pilatus tribunal ascendit: adhuc enim erat ipsa præparatio quæ ab hora nocti̇s nona cœperat, donec fieret quæ præparabatur Christi immolatio: quæ facta est hora tertia secundum Marcum, nõ præparationis, sed diei; eadẽmque sexta non diei, sed præparationis, sex vtique horis à nocti̇s nona vsque ad diei tertiã computatis. Harum duarum solutionum istius difficilis quæstionis, eligat quisque quam volet. Melius autem quid eligat iudicabit, qui de consensu Euangelistarum quæ operosissimè disputata sunt, legerit. Quod si & aliæ solutiones eius potuerint inueniri, cumulatiùs Euangelicæ veritatis constãtia defendetur, aduersus calumnias infidelis atque impiæ vanitatis. Nunc ad narrationem Ioannis euãgelistæ post ista breuiter tractata redeamus.

Ioan. 19. c.16.17.

Marc. 15. c.25.

Matt. 27. c.45. Marc. 15. c.33. Luc. 23. c.44. Matt. 27. c.45. Marc. 15. c.25.

Ioan. 19. c.13.

Marcian. Capell. Instit. trad. 17.

*Ita haec quasi sexta. Ioan. 19. c.31.

1. Cor. 5. c.7.

Matt. 26. c.66.

Marc. 15. c.25.

Ibidem.

Lib. 3. de Consensu Euangelist. cap. 13.

Ioan. 19. c.16.17.

Matt. 27. c.48. Marc. 15. c.27. Luc. 23. c.43. al. ipsius, Ioan. 19. d.17.

Ioan. 19. d.19.

Ioan. 19. c.13.

Pſal. 2. v.8.

Ibidem.

Ioan. 10. c.16.

al. vit.

Rom. 11. c.17.

Rom. 9. v.7.8.

missionis deputantur in semine. Et gentes erant quibus A rum verba narrationi Ioannis esse contraria. Matthæus
Galat.3. d.29. dicebat; Si autem vos Christi, ergo Abrahę semen estis, secũdum promissionem hæredes. Rex ergo Iudæorum
Rom.2. d.29. Christus: sed Iudæorum circumcisione cordis, spiritu, nõ litera. Quorum laus non ex hominibus, sed ex Deo
Galat. 4. d.26. est, pertinentium ad Hierusalem liberam matrem nostram æternam in cælis: Sarram spiritalem, ancillam & al. filius. †filium eius de domo libertatis eiicientẽ. Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, qa Domin⁹ quod dixit dixit.

De eo quod dicit, Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius: vsque ad id quod ait, Et in vestem meam miserunt sortem.

TRACTATVS CXVIII.

EA quæ gesta sunt iuxta crucem Domini, cùm iã crucifixus esset, isto quantũ † Dominus adiuuat sermone tractemus. *Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit: vt scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.* Factum est quod voluerunt Iudæi. Non ipsi, sed milites qui parebant Pilato, iudicãte ipso crucifixerunt Iesum: & tamen si voluntates, si insidias, si operam, si traditionem, postremò si extorquentes clamores eorum cogitemus, magis vtique Iudæi crucifixerunt Iesum. Sed de partitione & sortitione vestimentorum eius non est prætereunter loquendum. Quamuis enim omnes Euãgelistę quatuor huius rei meminerint, cæteri tamen breuius quàm Ioannes: & clausè illi, iste verò apertissimè. Nam Matthæus ait: Postquam crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes. Marcus: Et crucifigentes eum, diuiserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis quis quid tolleret. Lucas: Diuidentes verò vestimenta eius, miserunt sortes. Ioannes autem & quot partes de vestimẽtis eius fecerint, dixit: id est, quatuor, vt singulas tollerẽt. Vnde apparet quatuor fuisse milites, qui in eo crucifigendo præsidi paruerunt. Manifestè quippe ait: Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tunicam, subaudiendum est, acceperunt: vt iste sit sensus, acceperunt vestimenta eius, & fecerũt quatuor partes, vnicuique militi partem, acceperunt & tunicam. Et sic locutus est, vt de cæteris vestimẽtis nullam sortem missam esse videamus: sed de tunica quam simul cum cæteris acceperunt, sed nõ similiter diuiserunt. De hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.* Cur autem de illa sortem miserunt narrans, *Dixerunt ergo*, inquit, *ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit.* Apparet itaque in aliis vestibus æquales eos habuisse partes, vt sortiri necesse non fuerit. In illa verò vna non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, vt pannos eius inutiliter tollerent: quod ne facerẽt, ad vnum eam peruenire sortitione maluerunt. Huius Euangelistæ narrationi consonat etiam propheticum testimonium: quod & ipse cõtinuò subiungens, *Vt scriptura*, inquit, *impleretur dicẽs: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserũt sortem.* Non enim, ait, sortiti, sed partiti [sunt:] nec ait, sortientes partiti sunt, sed in cæteris vestimentis sortem omnino non nominans, postea dixit, & in vestem meã miserunt sortem, propter illam reliquam tunicam. De qua re dicam quod ipse donauerit, cùm prius eam quæ oboriri potest tanquam Euangelistæ inter se discrepẽt, calumniam propulsauero, demonstrans nullius cætero-

Matt.27. d.35. Marc.15. c.24. Luc.23. c.34. Matt.27. d.35. Luc.23. c.34. al. ipse. Ioan.19. d.23. Psal.21. c.19. Psal.21. c.19.

enim dicendo, Diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, ad totam diuisionem vestimentorum voluit intelligi etiã illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt: quia vtique omnes vestes diuidendo in quibus & illa fuit, de ipsa sortiti sunt. Tale est etiã quod ait Lucas, Diuidentes vestimenta eius, miserunt sortes. Diuidentes enim venerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio, vt inter eos vniuersa vestimentorum eius diuisio compleretur. Quid autem interest vtrum dicatur, diuidentes miserunt sortes, quod ait Lucas, an diuiserunt sortem mittentes, quod ait Matthæus: nisi quòd Lucas dicendo sortes, pluralem pro singulari numero posuit? quæ locutio Scripturis sanctis insolita non est: quamuis nonnulli codices sortem reperiantur habere, non sortes. Marcus itaque solus videtur aliquam intulisse quæstionem. Dicendo enim, Mittẽtes sortem super eis quis quid tolleret, tanquam super omnibus vestimẽtis, non super sola tunica sors missa fit, locutus videtur: sed etiã hîc breuitas obscuritatẽ facit. Sic enim dictũ est, mittẽtes sortem super eis: ac si diceretur, mittentes sortẽ cùm † diuiderẽt, quod & factum est. Omnium quippe vestimentorum eius diuisio completa non esset, nisi sorte claruisset, quis etiam illam tunicam tolleret: vt sic voluerunt Iudæi contentio diuidentium finiretur, vel nulla potius oriretur. Quod ergo ait, quis quid tolleret, quandoquidem hoc sorti deputatur, non ad omnia quæ diuisa sunt vestimenta referendem est: sors enim missa est, quis illam tunicam tolleret. De qua quoniam narrare prætermisit qualis fuerit, & quemadmodum æqualibus factis partibus sola remanserit, quæ ne conscinderetur, venire in sortem: propterea positum est quod ait, quis quid tolleret, id est, quis eam tolleret: tanquam si totum ita diceretur, diuiserunt vestimẽta eius, mittentes sortem super eis, quis tunicam quæ partibus æqualibus superfuerat tolleret. Quærat fortè aliquis, quid significet in tot partes vestimentorũ facta diuisio, & de tunica illa sortitio. Quadripartita vestis Domini Iesu Christi, quadripartitam figurauit ejus Ecclesiam: toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est concorditer distributam. Propter quod alibi dicit missurum se angelos suos, vt colligant electos eius à quatuor vẽtis: quod quid est, nisi à quatuor partibus mundi, Oriente, Occidente, Aquilone & Meridie? Tunica verò illa sortita, omniũ partium significat vnitatem: quæ charitatis vinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus: Supereminentem, inquit, viam vobis demõstro. Et alio loco ait, Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. Itẽque alibi, Super omnia autem hæc charitatem, quę est vinculum perfectionis. Si ergo charitas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est: meritò vestis qua significatur, desuper contexta perhibetur. Inconsutilis autem, ne aliquãdo dissuatur. & ad vnum peruenit, quia in vnũ omnes colligit. Sicut in Apostolis cùm esset etiã ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus in ternos, & omnes essent interrogati, solus Petrus respõdit, Tu es Christus filius Dei viui: & ei dicit, Tibi dabo claues regni cælorũ, tanquam ligandi & soluendi solus acceperit potestatem, cùm & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus tanquam personam gerens ipsius vnitatis acceperit. Ideo vnus p̃ omnib⁹, quia vnitas est in omnib⁹. Vnde & hîc cùm dixisset, desuper cõtexta: addidit, p̃ totũ. Quod si referamus ad id quod significat, nemo eius est expers q̃ pertinere inuenitur ad totum: à quo toto, sicut Græca indicat lingua, catholica vocatur Ecclesia. In forte autẽ quid nisi Dei gratia cõmendata

Matt.27. d.35. Marc.15. c.24. Luc.23. c.34. Ioan.19. d.23. Psal.21. c.19. Psal.21. c.19.

mẽdata est? Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cùm A sors omnibus placuit, quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit: & cùm sors mittitur, non personæ cuiusque vel meritis, sed occulto iudicio Dei ceditur. Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt: non scilicet per eos qui Christum secuti, sed qui sunt persecuti. Quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quæ certè similiter ab inimicis atque impiis Christo facta & impacta est? Et tamen ea significari rectè intelligitur quod ait Apostolus: Quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profundũ. Lata est quippe in transuerso ligno, quò extenduntur pendentis manus: & significat opera bona, in latitudine charitatis. Longa est à trãsuerso ligno vsque ad terrã, vbi dorsum, pedésque figuntur: & significat perseuerantiam in longitudine tẽporis vsque in finem. Alta est in cacumine, † quod transuersum lignum sursum versus excedit: & significat supernum finem, quò cuncta opera referuntur. Quoniam cuncta quæ latitudine ac longitudine bene B ac perseueranter fiunt, propter altitudinem diuinorum facienda sunt præmiorum. Profunda est in ea parte qua in † terram figitur. Ibi quippe & occulta est nec videri potest, sed cuncta eius apparẽtia & eminentia inde consurgunt: sicut bona nostra de profunditate gratiæ Dei, quæ cõprehẽdi ac diiudicari nõ potest, vniuersa procedũt. Sed etsi crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus: Qui autẽ Iesu Christi sunt, carnem suã crucifixerũt cum passionibus & cõcupiscentiis, quàm magnum bonum est? Nec tamẽ facit hoc nisi cõcupiscens aduersus carnem spiritus bonus, cùm illã crucem Christi fecerit inimicus, id est, Spiritⁿ malus. Postremò quid est quòd omnes nouerunt signũ Christi, nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur, siue frõtibus credentium, siue ipsi aquæ ex qua regenerantur, siue oleo quo chrismate vnguntur, siue sacrificio quo alũtur: nihil eorum ritè perficitur. Quomodo ergo p̃ id quod mali faciunt, nihil boni significatur: quãdo per crucem Christi C quam fecerũt mali, in celebratione Sacramentorũ eius bonũ nobis omne signat? Sed hęc hactẽn⁹ quæ autẽ sequũtur, aliàs, vt Deus opitulabitur, differẽdo videbim⁹.

De eo quod dicit, Et milites quidem hæc fecerunt: vsque ad id quod ait, Et inclinato capite tradidit spiritum.

TRACTATVS CXIX.

CRVCIFIXO Domino, postcaquam diuisio vestimentorum eius etiam sorte missa completa est, quæ deinde narret Ioannes euãgelista videamus. *Et milites quidem*, inquit, *hæc fecerunt. Stabãt autem iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius Maria Cleopæ, & Maria Magdalene. Cùm vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stãtem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Hæc nimirũ est illa hora, de qua Iesus aquam cõuersurus in vinũ, dixerat matri; Quid mihi & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea. Hãc ita- D mnia qui latebat. Vidit ergo quia consummata sunt omnia, quæ oportebat vt fierent antequam acciperet acetum & traderet spiritum: atque vt hoc etiam cõsummaretur quod scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerunt me aceto: Sitio, inquit. Tanquam diceret, Hoc minus fecistis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum, degenerãtes à vino patriarcharum & prophetarum: & tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi huius impleti, cor habentes velut spongiam, cauernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum autem cui circumpositurunt spongiam aceto plenam, quoniã herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatẽ congruenter accipimus: quam circumdederunt, & se circumuenisse putauerunt. Vnde

Ioan.19. c.25. Ephes.3. d.18. al. quod. Ioan.2. c.4. Supra tractatu 8. Matt.26. c.26. 1. Tim.3. a.8. al. negat. Ioan.13. c.23. Matth.19. d.27. al. audierant. al. illi dou. Act.4. f.32. 2. Cor.6. b.10. Act.4. b.34. al. tradidit. al. fecit. al. spu. 1. Tim.2. al. non a-gnoscebant hominem Deum. Psal.68. c.22.

Psal. 50. b.9. Philip. 2. a.8. est illud in Psalmo: Asperges me hyssopo, & mũdabor. Christi namque humilitate mundamur: quia nisi humiliasset semetipsum, factus obediens vsque ad mortem crucis, non vtique sanguis eius in peccatorum remissionem, hoc est, in nostram mundationem fuisset effusus. Nec mouerat quomodo spõgia ori eius potuerit admoueri, qui in cruce fuerat exaltatus à terra. Sicut enim apud alios Euangelistas legitur, quod hîc prætermisit, in arundine est factum, vt in spongia talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Per arundinem verò scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur vel Græca vel Latina, vel alia quælibet sonum significans qui lingua promitur: sic arundo dici potest littera quæ arundine scribitur. Sed sonos significantis vocis humanę vsitatissimè dicimus linguas: scripturam verò arundinem dici quo minus est vsitatum, eo magis est mystice figuratum. Faciebat ista populus impius, patiebatur ista misericors Christus. Qui faciebat, quid faceret nesciebat: qui patiebatur autem, non solum quid fieret, & cur fieret sciebat, verumetiam de malè faciẽtibus bene ipse faciebat. *Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.* Quid, nisi quod prophetia tanto antè [rẽpore] prædixerat? Dein de quia nihil remãserat, quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, tãquam ille qui potestatem habebat ponẽdi animã suam, & iterum sumẽdi eam: peractis omnibus quæ vt peragerẽtur expectabat, Inclinato capite tradidit spiritũ. Quis ita dormit quando voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quis ita vestem ponit quando voluerit, sicut se carne exuit quãdo voluit? Quis ita cùm voluerit, † abit, quomodo * cùm voluit obiit? Quanta speranda vel timenda potestas est iudicãtis, si apparuit tãta morientis?

Ioan. 10. c.17.

al. abiit. ille.

De eo quod dicit, Iudæi ergo quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato: vsque ad id quod ait, Nondum enim sciebant scripturam, quia oportet eum à mortuis resurgere.

TRACTATVS CXX.

POSTEAQVAM Dominus Iesus peractis omnibus quæ ante suam mortem peragi oportere præsciebat, quando voluit tradidit spiritum: quæ deinde secuta sunt, Euãgelista narrante videamus. *Iudæi ergo*, inquit, *quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati: rogauerũt Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.* Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebãtur vt morerentur, [&] auferrentur † de ligno: ne pendentes in crucibus magnum diem festum sui diuturni cruciatus horrore fœdarent. *Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, nõ fregerunt eius crura: sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua.* Vigilanti verbo Euangelista vsus est, vt non diceret, latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud, sed aperuit: vt illic quodammodo vitę ostium panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum: aqua illa salutare temperat poculum. Hæc & lauacrum præstat & potum. Hoc prænunciabat quod Noë in latere arcæ ostium facere iussus est, quã intrarẽt animalia, quæ non erant diluuio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de latere viri dormientis, & appellata est vita matẽrque viuorum. Magnum quippe significauit bonũ, ante magnum prævaricationis malum. * Hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx, quod de latere dormientis effluxit. O mors vnde mortui reuiuiscunt! Quid isto sanguine mundius? Quid vulnere isto salubrius? *Et qui vidit*, inquit, *testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius: & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.* Non dixit, vt & vos sciatis, sed, vt credatis: scit enim qui vidit, cuius credat testimonio qui non vidit. Magis autem ad fidem credere pertinet quàm videre. Nã quid est aliud credere, quàm fidem accommodare? *Facta sunt enim hæc*, inquit, *vt impleretur scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem confixerunt.* Duo testimonia de scripturis reddidit, singulis rebus, quas factas fuisse narrauit. Nam quia dixerat, ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt cum iam mortuum, non fregerũt eius crura: ad hoc pertinet testimonium, Os non comminuetis ex eo. Quod præceptum est eis qui celebrare pascha iussi sunt ouis immolatione, in veteri lege, quæ Dominicæ passionis vmbra præcesserat. Vnde pascha nostrum immolatus est Christus: de quo & Esaias propheta prædixerat; Sicut ouis ad immolandum ductus est. Item quia subiunxerat dicens; Sed vnus militum lancea latus eius aperuit, ad hoc pertinet alterum testimonium, Videbunt in quem confixerunt: vbi promissus est Christus, in ea qua crucifixus est carne venturus. *Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quòd esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloës quasi libras centum.* Non ita distinguendum est, vt dicamus, primùm ferens mixturam myrrhæ: sed vt quod dictum est, primùm, ad superiorem sensum pertineat. Venerat enim Nicodemus ad Iesum nocte primùm, quod idem Ioannes in prioribus Euangelij sui partibus † manifestat. Hic ergo intelligendum est ad Iesum, non tunc solùm, sed tunc primùm venisse Nicodemum, † venisse autem posteà vt fieret audiendo discipulus, quod certè modò in reuelatione corporis beatissimi Stephani ferè omnibus gentibus declaratur. *Acceperunt ergo corpus Iesu, & linxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.* Non mihi videtur Euangelista frustra dicere voluisse, sicut mos est Iudæis sepelire: ita quippe, nisi fallor, admouit in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis esse seruandum. * *Erat autem in loco vbi crucifixus est, hortus: & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxtà erat monumentum, posuerunt Iesum.* Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne adueſperaſceret: quando iam propter parasceuen, quam cœnam puram Iudæi Latinè vsitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.

Ioan. 19. c.31.

al. ex.

Erat autem illum genti conditi, vt mortuum corpus seruaretur incorruptum.

D VNA autem sabbati Maria Magdalene venit mane cùm adhuc tenebræ essent ad monumentum, & vidit lapidem sublatum à monumento. Vna sabbati est, quem iam diem Dominicum propter Domini resurrectionẽ mos Christianus appellat: quem Matthæus solus in Euangelistis primam Sabbati nominauit. *Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem † diligebat Iesus: & dicit eis, Tulerunt Dominũ de monumẽto, & nescimus vbi posuerunt eum.* Nonnulli codices etiã Græci habent, tulerunt Dominum meum, quod videri dictum potest propensiore charitatis vel familiaritatis affectu: sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habuimus, nõ inuenimus. *Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autẽ duo simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.*

Matt. 27. f.28. Marci 15. d.36.

Genes. 6. c.16.

Genes. 2. d.22.

* in habitu iacentis & dormientis.

Ioan. 20. b.5.

C Cant. 2. c.

Matt. 28. a.1. illucescebat.

Ibidem c.12.

mentũ. Aduertẽda hîc & cõmendãda est recapitulatio, quomodo reditum est ad id quod fuerat prætermissum: & tamen quasi hoc sequeretur adiunctũ est: Cùm enim iam discessset, venerunt ad monumentum: regressus est vt narraret quomodo venerunt: atque ait, Currebant autem duo simul, &c. Vbi ostendit quòd præcurrens ad monumentum prior venerit alius ille discipulus, quem seipsum significat: sed tanquam de alio [more sanctæ Scripturæ] cuncta narrat. *Et cùm se inclinasset*, inquit, *vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum: & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.* Putamúsne nihil ista significant? Nequaquam hoc putauerim. Sed ad alia festinamus, in quibus immorari quæstionis vel obscuritatis alicuius necessitate cõpellimur. Nam ista quæ per seipsa manifesta sunt, quid singula etiam significent, quærere sanctæ quidem deliciæ sunt: fed otioſorum, quod non sumus nos. *Tunc ergo introiit & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum.* Prior venit, & posterior intrauit. Neque hoc vtique vacat, sed mihi ad ista non vacat. *Et vidit*, inquit, *& credidit.* Hîc nonnulli parum attendentes, putãt hoc Ioannem credidisse, quòd Iesus resurrexerit: sed quod sequitur, hoc nõ indicat. Quid sibi enim vult, quòd statim adiunxit, *Nondum enim sciebant scripturam, quia oportet eum à mortuis resurgere?* Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quid ergo vidit, quid credidit? Vidit scilicet inane monumẽtum: & credidit quod dixerat mulier, cum de monumento esse sublatum. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportet eum à mortuis resurgere. Et ideo quando id ab ipso Domino audiebant, quamuis apertissimè diceretur: consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. Sed ea quæ sequuntur, in sermonem alium differamus.

Ioan. 20. d.14.

B

Ioan. 13. f.34.

De eo quod dicit, Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli: vsque ad id, Beati qui non viderunt & crediderunt.

TRACTATVS CXXI.

SVBLATVM esse Dominum de monumẽto, discipulis eius Petro & Ioanni nunciauerat Maria Magdalene: quò illi venientes, inuenerunt sola linteamina, quibus corpus fuerat inuolutum. Et quid aliud credere potuerunt, nisi quod [illa] dixerat, [&] quod etiam ipsa crediderat? *Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli.* Id est, vbi habitabant, & vnde ad monumentum cucurrerant. *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* Viris enim † redeũtibus infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus. Et oculi qui Dominũ quæsierant & non inuenerant, lachrymis iam vacabãt, amplius dolentes quòd fuerat de monumento ablatus, quàm quòd fuerat in ligno occisus: quoniam magistri tãti cuius eis vita subtracta fuerat, nec † memoria remanebat. Tenebat itaque ad monumentum iam dolor iste mulierem. *Cùm ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumentum.* Cur hoc fecerit nescio. Non enim nesciebat non ibi esse iam quem quærebat, quandoquidem inde sublatum, & discipulis ipsa nunciauerat: & illi ad monumentum venerãt, & non solùm intuendo, sed etiam intrando corpus Domini quæsierãt, nec inuenerãt. Quid sibi ergo vult, quòd ista cùm fleret, rursum in monumẽtum inclinata prospexit? Vtrum quod nimium dolebat, nec suis nec illorum oculis facilè putabat esse credendum? An potius diuino instinctu in animo eius effectum est vt prospiceret? Prospexit enim, *Et vidit duos angelos in albis sedentes: vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.* Quid est quòd vnus ad caput, & ad pedes alter sedebat? An quoniam qui Græcè angeli dicuntur, Latinè sunt nuncij, isto modo Christi Euangelium velut à capite vsque ad pedes, ab initio vsque in finem significabant esse nunciandum? *Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Angeli lachrymas prohibebãt. Vbi quid aliud quàm futurum quodammodo gaudium nunciabant? Ita enim dixerunt, quid ploras: ac si dicerent, noli plorare. At illa eos putãs interrogasse nescientes, causas prodidit lachrymarum. *Quia tulerunt*, inquit, *Dominum meum.* Dominum suum vocans corpus exanime Domini sui, à toto partem significans: sicut omnes confitemur Iesum Christum filium Dei vnicum Dominum nostrũ, quod vtique simul est & verbum & anima & caro: crucifixum tamen & sepultum, cùm sola eius sepulta fit caro. *Et nescio*, inquit, *vbi posuerunt eum.* Hæc erat causa maior doloris, quia nesciebat quò iret ad consolãdum dolorem. Sed hora iam venerat, qua id quod nũciatum quodammodo fuerat ab angelis flere prohibentibus, gaudium succederet fletibus. *Dein de cùm hæc dixisset, conuersa est retrorsum: & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister.* Nemo calumnietur mulieri quòd hortulanum dixerit Dominũ, & Iesum magistrũ. Ibi enim rogabat, hic agnoscebat. Ibi honorabat hominem à quo beneficium postulabat, hîc recolebat doctorem, à quo discernere humana & diuina discebat. Appellabat Dominũ cuius ancilla nõ erat, vt per eum perueniret ad Dominum cuius erat. Aliter ergo Dominũ dixit, sustulerunt Dominũ meum: aliter autem, Domine, si tu sustulisti eum. Nã & Prophetę appellauerũt dominos eos qui homines erant: sed aliter illum de quo scriptum est, Dominus nomẽ † ei. Sed ista mulier quæ iam fuerat cõuersa retrorsum vt videret Iesum, quando eum putauit esse hortulanum, & cum illo vtique loquebatur, quomodo rursus cõuersa dicitur, vt ei diceret, rabboni: nisi quia tũc cõuersa corpore quod nõ erat putauit, nunc corde cõuersa quod erat agnouit? *Dicit ei Iesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrẽ meum. Vade autem ad fratres meos & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meũ & Deum vestrũ.* Est in his verbis quod breuiter quidem, sed tamẽ attentius pertractare debemus. Iesus quippe mulierem quæ illum magistrũ agnouit & appellauit, cùm hæc ei respõderet, fidem docebat: & hortulanus ille in eius corde, tanquam in horto suo granum sinapis seminabat. Quid est ergo, noli me tangere? Et tãquam huius prohibitionis causa quærueretur, adiunxit, nondum enim ascẽdi ad patrem meum. Quid est hoc? Si stãs in terra nõ tãgitur, sedẽs in cælo quomodo ab hominibus tangeretur? Qui certè antequam ascẽderet, discipulis se tangẽdum obtulit dicẽs, sicut Lucas Euãgelista testatur: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere: vel quando dixit discipulo Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuã, & mitte in latus meum. Quis autẽ tam sit absurdus, vt dicat eum à discipulis quidem antequam ad patrem ascẽdisset, voluisse se tãgi, à mulieribus autem noluisse, nisi cùm ascẽdisset ad patrẽ? Sed nec sic qui vellet, desinere sineretur. Legũtur enim etiã feminæ post resurrectionem antequam ad patrẽ ascẽderet, tetigisse Iesum, in quibus erat etiã ipsa Maria Magdalene narrãte Matthæo, quòd occurrerit illis Iesus dicens, Auete. Illæ autẽ accesserũt, inquit, & tenuerũt pedes eius, & adorauerunt eum. Hoc à Ioãne prætermissum est, sed à Matthęo

Ioan. 20. d.17.

Psal. 67. a.5. al. eius.

C

Luc. 24. f.39.

D

Matt. 28. b.9.

verum dictum est. Restat ergo vt aliquod in his verbis A
lateat sacramẽtum: quod siue inueniamus, siue inuenire
minimè valeamus, inesse tamen nullo modo dubitare
debemus. Aut ergo sic dictum est, noli me tãgere, non-
dum enim ascẽdi ad patrem meum, vt in illa femina fi-
gurareturEcclesia de gẽtibus, quæ in Christum nõ cre-
didit, nisi cùm ascẽdisset ad patrẽ: aut sic in se credi vo-
luit Iesus, hoc est, sic se spiritaliter tãgi, quòd ipse & pa-
trem vnũ sunt. Eius quippe intimis sensibus quodammo-
do ascẽdit ad patrẽ, q̃ sic in eo profecerit vt patri agnos-
ceat æqualem: aliter nõ rectè tãgitur, id est, aliter nõ re-
ctè in eum creditur. Poterat autem sic credere Maria, vt
eum putaret imparẽ patri, quod vtique prohibetur cùm
ei dicitur, Noli me tangere: id est, noli in me sic credere
quemadmodum adhuc sapis. Noli tuum sensum hucusq;
pertendere quod pro te factus sum, ne⁊ non trãsire
valeas ad id per quod facta es. Quomodo enim nõ ca-
naliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominẽ flebat?
Nondum enim ascendi, inquit, ad patrẽ meum. Ibi B
me tãges, quãdo me credideris patri nõ imparem Deũ.
Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrẽ meum & patrem vestrum. Nõ ait, patrẽ nostrũ. Aliter ergo meũ, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. Et Deum
meum, & Deum vestrum. Neque hîc dixit, Deum no-
strum. Ergo & hîc aliter meũ, aliter vestrum: Deũ meũ
sub quo & ego homo sum, Deum vestrũ inter quos &
ipsum mediator sum. *Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi Dominũ, & hæc dixit mihi. Cùm esset ergo serò die illa vna sabbatorũ, & fores essent clausæ, vbi erãt discipuli cõgregati propter metum Iudeorũ: venit Iesus & stetit in medio, & dicit eis, Pax vobis. Et cùm hoc dixisset, ostẽdit eis manus & latus.* Claui enim manus fixerãt, lãcea latus
eius aperuerat: vbi ad dubitãtium corda sanãda, vulne-
rum sunt seruata vestigia. Moli autẽ corporis vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe non cis
apertis intrare potuit, quo nascẽte virginitas matris in-
uiolata permansit. *Gaudẽt sunt ergo discipuli, viso Domino.* C
Dixit ergo eis iterũ, Pax vobis. Iteratio confirmatio est, ipse
quippe dat per Prophetã promissam pacem super pacẽ.
Sicut misit me pater, inquit, *& ego mitto vos.* Æqualem pa-
tri filiũ nouimus, sed hîc verba mediatoris agnoscimus.
Medium quippe se ostendit dicẽdo: ille me, & ego vos.
Hoc cùm dixisset, insufflauit, & dixit eis, Accipite Spiritũ sanctum. Insufflando significauit Spiritum sanctum nõ pa-
tris solius esse spiritum, sed & suum. *Quorum remiseritis, quæ remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ecclesiæ charitas quæ per Spiritum sanctum dif-
funditur in cordibus nostris, participum suorũ peccata
dimittit: eorum autẽ qui non sunt eius participes, tenet.
Ideo posteaquam dixit, Accipite Spiritum sanctũ: hoc
cõtinuò de peccatorum remissione ac detẽtione subie-
cit: *Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quãdo venit Iesus. Dixerunt ergo ei aliĩ discipuli, Vidimus Dominum. Ille autẽ dixit eis, Nisi videro in ma-*
nibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in lo- D
cum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nõ credam. Et post dies octo iterum erãt discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitũ tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Respõdit Thomas & dixit ei, Dominus meus & Deus meus. Videbat tãgẽbatque hominẽ, & confitebatur Deum, quem non videbat neque tãgebat. Sed per hoc quod videbat atque tãgebat, illud iam remota dubitatione credebat. *Dicit ei Iesus, Quia vidisti me, credidisti.* Non ait tetigisti me, sed, vidisti me: quoniam generalis quodammodo sensus est visus. Nã & p alios quatuor sensus nominari solet: velut cùm dicimus, audi & vide quàm bene sonet, olfac & vide q̃ bene oleat, gusta & vide quàm bene sapiat, tãge & vide quàm bene caleat. Vbique sonuit, vide, cùm visus pro-
priè non negetur ad oculos pertinere. Vnde & hîc ipse
Dominus, infer, inquit, digitũ tuum huc, & vide manus
meas. Quid aliud ait, quàm tãge & vide? Nec tamẽ ocu-
los ille habebat in digito. Ergo siue intuẽdo, siue etiam
tãgendo, quia vidisti me, inquit, credidisti. Quamuis di-
ci possit nõ ausum fuisse discipulũ tãgere, cùm se offer-
ret ille tãgendũ: nõ enim scriptũ est, & tetigit Thomas.
Sed siue aspiciẽdo tãtùm, siue etiam tãgendo viderit &
crediderit: illud quod sequitur, magis gẽtium fidẽ præ-
dicat atque cõmendat, *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Præteriti temporis vsus est verbis: tãquam ille qui
quod erat futurum, in sua nouerat præde stinatione iam
factum. Sed iam sermo iste à prolixitate cohibẽdus est:
donabit Dominus, vt de his quę restãt, aliàs disputem.

De eo quod dicit, Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorũ suorum: vsque ad id quod ait, Ascendit Simon Petrus, traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus, & cùm tanti essent, nõ est scissum rete.

TRACTATVS CXXII.

POST narrationẽ rei gestæ, in qua Thomas [discipulus] oblatis sibi tãgẽdis in Christi carne vulnerum locis, vidit quod credere nolebat, & credidit: interponit hæc euangelista Ioannes, & dicit, *Multa quidẽ & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorũ suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autẽ scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credẽtes vitam habeatis in nomine eius.* Hoc capitulum velut libri huius indicat finẽ: sed narratur hîc deinde quemadmodum se manifestauerit Dominus ad mare Tiberiadis: & in captura piscium cõmendauerit Ecclesiæ sacramentum, qualis futura est vltima resurrectione mortuorum. Ad hoc itaque commendandũ valere arbitror, quòd tãquam finis interpositus est libri, quod esset etiã secuturæ narrationis quasi
prooemium, ⁊ quod ei quodãmodo faceret eminentio-
rem locum, quę narratio incipit ita: *Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tiberiadis: manifestauit autem sic. Erãt simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanaël qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei, Venimus & nos tecũ.* Quæri solet de hac piscatione discipulorum, ⁊ cur redierint Petrus & filij Zebedæi ad id quod fuerunt priusquã à Domino vocarẽtur: erãt enim piscatores quãdo eis dixit, Venite post me, & faciã vos piscatores hominum. Tunc eum quippe illi secuti sunt, vt magisterio eius relictis omnibus adhærerẽt: in tãtum vt cùm ab eo dies ille tristis abscederet, cui ipse dixerat; Vade, vẽde quę habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo, & veni sequere me: diceret ei Petrus, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Quid est ergo quòd nũc quasi apostolatu relicto fiunt quod fuerunt, & quod dimiserãt repetunt: tãquã obliti quod audierãt, Nemo ponẽs manum super aratrum, & respiciẽs retrò, aptus est regno cælorum? Quod si fecissent defunc-
to Iesu priusquam resurrexisset à mortuis: quod quidẽ
nõ poterãt, quoniã dies quo crucifixus est, totos eos tenebat ⁊ attonitos, vsque ad eius sepulturã, quæ ante venerat ⁊ affuerat, quæ ante venebat ⁊ attonitos, vsque ad eius sepulturã, quæ ante ve-
speram facta est. Sequẽs autem dies erat sabbati, quando eis morem patrium seruantibus, operari vtique non licebat. Tertio verò die Dominus resurrexit, cõsque reuocauit ad spem quam de illo nõ habere iam cœperãt: tamen si tunc fecissent, putaremus eos illa, quæ animos eorũ occupauerat, desperatione fecisse. Nũc verò post eum sibi de sepulchro redditum viuum, post oblatã suis oculis & manibus, non solùm videndam, verumetiam A
tãgendam atque palpandam rediuiuæ carnis euidẽtissi-
mam veritatem, post inspecta vulnerum loca, vsque ad
Apostoli Thomæ cõfessionem, qui se aliter crediturum
non esse prædixerat, post acceptũ eius insufflatione Spi-
ritum sanctum, post verba in suas aures eius ore prolata,
Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quorum remise-
ritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, re-
tenta sunt: subitò fiunt sicut fuerant, non hominum, sed
piscium piscatores. His ergo quos hoc mouet respon-
dendum est, nõ eos fuisse prohibitos arte sua licita scili-
cet atque cõcessa victum necessarium quærere, sui apo-
stolatus integritate seruata: si quãdo vnde viuerẽt, aliud
non haberẽt. Nisi fortè quispiam putare audebit aut di-
cere, apostolum Paulum non pertinuisse ad eorum per-
fectionem, qui relictis omnibus Christum secuti sunt,
quoniã ne quenquam eorum grauaret, quibus Euange-
lium prædicabat, suum victum suis manibus trãsigebat:
vbi magis impletum est quod ait, Plus omnibus illis la- B
boraui. Et adiunxit, Nõ autem ego, sed gratia Dei mea
cum: vt hoc quoque appareat Dei gratiæ deputãdum,
quod & animo & corpore poterat vsqueadeò plus illis
omnibus laborare, vt neque cessaret ab Euangelio præ-
dicãdo, neque tamen ex Euãgelio sicut illi, sustentaret
hãc vitã: cùm id per tot gẽtes in quibus Christi nomen
nõ fuerat ⁊ propagatum, multo latius atque fertilius fe-
minaret. Vbi ostẽdit ex Euãgelio viuendi, hoc est victũ
habẽdi non necessitatem apostolis impositã, sed pote-
statem datam. Quam potestatem cõmemorat idem Apo-
stolus dicẽs, Si nos vobis spiritalia seminauimus, ma-
gnũ est si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis ve-
stræ ⁊ participes sunt, non magis nos? Sed nõ sumus, in-
quit, vsi hac potestate. Et paulo pòst, Qui altari seruiũt,
inquit, altari compartiuntur. Sic & Dominus ordinauit
his qui Euãgelium annunciãt, de Euãgelio viuere: ego
autem ⁊ nullo horum vsus sum. Satis igitur apertum est, C
non imperatum, sed in potestate Apostolis positum, vt
aliunde non viuerent nisi ex Euãgelio: & ab eis quibus
Euãgelij prædicãdo spiritalia seminabãt, carnalia me-
terẽt, hoc est carnis huius sustẽtaculum sumerẽt, & tan-
quam milites Christi stipẽdium debitum acciperẽt, sic-
ut à prouincialibus Christi. Vnde idem ipse miles egre-
gius paulo superiùs de hac re dixerat, Quis militat suis
stipẽdiis vnquam? Quod tamen ipse faciebat, ⁊ quia plꝰ
illis omnibus laborabat. Si ergo beatus Paulus vt ea po-
testate quam profectò cum cæteris Euãgelij prædicato-
ribus habebat, nõ cum cęteris vteretur, sed suo stipẽdio
militaret, ne gẽtes à nomine Christi penitùs alienas do-
ctrina eius quasi venalis offenderet, aliter educatus, artẽ
quam nõ nouerat didicit, vt dum suis manibus trãsigi-
tur doctor, nullus grauaretur auditor: quãto magis bea-
tus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod nouerat fecit,
si ad presens illud tẽpus, aliud vnde viueret, nõ inuenit?
Sed respõdebit quispiam, Et cur non inuenit, cùm Do- D
minus promiserit discipulis, Quærite primùm regnũ ⁊ Dei
& iustitiã eius, & hæc omnia apponẽtur vobis? Prorsus
etiã sic Dominus quod promisit impleuit. Nã quis alius
pisces qui caperẽtur apposuit? Qui nõ ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam qua compellerentur ire
piscatum, nisi dispositũm volens exhibere miraculum:
vt simul & prædicatores Euangelij sui pascerẽt, & ipsum
Euangelium tanto sacramẽto quod erat de numero pi-
scium, cõmendaturus augeret. De qua re etiã nos quod
ipse apposuerit, dicere iam debemus. *Dicit ergo Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei qui cum illo erant, Venimus & nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil apprehenderunt. Mane autẽ iam facto stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Respondẽrũt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebãt illud trahere à multitudine piscium. Dicit ergo discipulus, ille quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon Petrus cùm audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete pisci-
um. Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus quos apprehendistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus, cẽtum quinqua-
ginta tribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rete.* Hoc est magnum sacramentum in magno Ioannis Euangelio: & vt vehementius commendaretur, loco vltimo scri-
ptum. Quòd ergo septem discipuli fuerunt in ista piscatione, Petrus, & Thomas, & Nathanaël, & duo filij Zebedæi, & alij duo quorũ nomina tacẽtur, isti fuo septe-
nario numero finem significant temporis. Vniuersum
quippe septem diebus voluitur tempus. Ad hoc pertinet quòd manè facto Iesus steterit in littore, quia etiã lit-
tus finis est maris, & ideo finem significat seculi. Eun-
dem finem seculi ostendit & quòd Petrus rete extraxit
in terram: hoc est in littus. Quod ipse Dominus aperuit,
vbi alio quodam loco de sagena in mare missa simili tu-
dinem dedit: & eam trahunt, inquit, ad littus. Quod lit-
tus quid esset exponens, ait: Sic erit in consummatione
seculi. Sed illa verbi est, non rei gestæ parabola. Re autẽ
gesta sicut hoc loco, qualiter in seculi fine futura sit: ita
Dominus alia piscatione significauit Ecclesiam quali-
ter nũc sit. Quòd autem illud fecit in initio prædicatio-
nis suæ, hoc verò post resurrectionem suam, hinc osten-
dit illam capturam piscium, bonos & malos significare,
quos nunc habet Ecclesia: istam verò tãummodo bo-
nos, quos habebit in æternum, completa in fine huius
seculi resurrectione mortuorum. Denique ibi Iesus nõ
sicut hîc in littore stabat, quando iussit pisces capi: sed
ascendens in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit
eum vt à terra reduceret pusillum, & in ea sedens doce-
bat turbas. Vt cessãuit autem loqui, dixit ad Simonem,
Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Et illic
quod captum est piscium in nauiculis fuit, non sicut hîc
rete extraxerũt in terram. His signis & si qua alia potue-
rint reperiri, ibi Ecclesia in hoc seculo, hîc verò in fine
seculi figurata est: ideo illud ante, hoc autem post resur-
rectionem Domini factum est, quia ibi nos Christus si-
gnificauit vocatos, hîc resuscitatos. Ibi retia non mit-
tuntur in dexteram, ne solos significent bonos, nec in
sinistram, ne solos malos: sed indifferenter, laxate, in-
quit, retia vestra in capturã, vt permixtos intelligamus
bonos & malos. Hîc autem, inquit, mittite in dexteram
nauigij rete, vt significaret eos qui stabãt ad dexteram,
solos bonos. Ibi rete propter significanda schismata rũ-
pebatur: hîc verò quoniam tũc in illa summa pace san-
ctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad Euãgelistam
dicere, & cùm tanti essent, id est, tam magni, non est
scissum rete: tanquam illud respiceret vbi scissum est, &
in illius mali comparatione commẽdaret hoc bonum.
Ibi capta est multitudo piscium tanta, vt impleta duo
nauigia mergerentur, id est, in submersionem preme-
rentur: non enim mersa sunt, sed ⁊ tantum periclitata.
Vnde enim existunt in Ecclesia, tãta quæ gemimus: nisi
cùm tantæ multitudini obsisti non potest, quæ ad sub-
mergẽdam propemodum disciplinam intrat, cum mo-
ribus suis à sanctorum itinere penitus alienis? Hic autẽ
miserunt rete in dexteram partem, & iam non valebant
illud trahere ⁊ præ multitudine piscium. Quid est, iam
non valebãt illud trahere, nisi quia illi qui pertinent ad

Ioan. 20. f. 30.

al. *ne pertingere ad illum non possis, per quem facta es.*

Ioan. 20. a. 18. 19.

Ibidem c. 22.

4. sentẽtiãrum. dist. 18. cap. Nec ideo.

Ibidem f. 24.

Ioan. 20. f. 30.

Matth. 19. d. 27.

2. Thess. 3. b. 1. Cor. 15. b. 10.

al. *propheteuntes.*

1. Cor. 9. b. 11.

al. *participant.*

al. *nullius.*

1. Cor. 15. b. 10. al. qui.

Matth. 4. d. 19. al. & insti-tiam Dei.

Ioan. 21. a. 3.

al. *attonitis*

Matth. 13. f. 48.

al. *tamen.*

al. *ã.*

resurrectionem vitæ, id est ad dexteram, & intra Christiani nominis retia defunguntur, non nisi in littore, id est in fine seculi cùm resurrexerint, apparebunt? Ideo non valuerunt sic trahere retia, vt in nauem refunderẽt quos ceperãt pisces: sicut de illis omnibus factũ est, quibus rete disruptum, & nauiculæ pressæ sunt. Habet autẽ istos dextros Ecclesia post finẽ vitæ huius in somno pacis, velut in profundo latentes: donec ad littus rete perueniat quò trahebatur, quasi à cubitis ducentis. Quòd autẽ illic duabus nauiculis propter circumcisionem & præputium: hoc isto loco ducẽtis cubitis existimo figuratum, propter vtriusque generis electos, & circũcisionis & præputij: tanquã centum & centum, quia in summa centenarij numerus ad dexteram transit. Postremò in illa piscatione numerus piscium non exprimitur: tanquam illud ibi fiat quod prædictum est per Prophetam, Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Hic verò non sunt aliqui super numerum, sed certus est numerus cẽtum quinquagintatres: cuius numeri ratio Domino adiuuãte reddenda est. Si enim numerum constituamus qui legem significet, quid erunt nisi decem? Decalogum quippe legis, id est, decem notissima illa præcepta digito Dei duabus lapideis tabulis primùm fuisse cõscripta, certissimum nobis est. Sed lex quãdo non adiuuat gratia, præuaricatores facit: & tantummodo in litera est. Propter hoc enim maximè ait Apostolus, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Accedat ergo ad literam spiritus, ne occidat litera quem nõ viuificat spiritus: sed vt operemur præcepta legis, nõ viribus nostris, sed munere saluatoris. Cùm autẽ accedit ad legem gratia, id est, ad literam spiritus: quo dammodo denario numero additur septenarius. Isto quippe numero, id est, septenario, significari Spiritũ sanctũ, aduertẽda literarum sacrarũ documẽta testãtur. Nempe enim sanctitas vel sanctificatio ad sanctum propriè pertinet spiritum: vnde cùm & pater spiritus sit, & filius spiritus sit, quoniam Deus spiritus est, & pater sanctus, & filius sanctus sit, proprio tamen nomine amborũ spiritus vocatur Spiritus sanctus. Vbi ergo primum in lege sonuit sanctificatio, nisi in die septimo? Non enim sanctificauit Deus diem primum, in quo fecit lucẽ: aut secundum, in quo firmamentum: aut tertiũ, in quo discreuit mare à terra, & terra herbam lignúmque produxit: aut quartũ, in quo sidera sunt creata: aut quintũ, in quo animalia, quæ in aquis viuunt & in aëre volitãt: aut sextum, in quo terrestris anima viua & ipse homo: sed sanctificauit diem septimum, in quo requieuit ab operibus suis. Cõuenienter igitur septenario numero significatur Spiritꝰ sanctus. Esaias etiã prophetа, Requiescet, inquit, in eo spiritus Dei. Eúmque deinceps commẽdans opere vel munere septenario: Spiritus, inquit, sapiẽtię & intellectus, spiritus cõsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & ¶ impleuit illum spiritus timoris Dei. Quid in Apocalypsi? Nonne septẽ spiritus Dei dicuntur, cùm sit vnus atque idem spiritus, diuidẽs propria vnicuique prout vult? Sed operatio septenaria vniꝰ spiritus sic appellata est ab eodem spiritu, qui scribenti affuit, vt septẽ spiritus dicerentur. Cùm itaque legis denario Spiritus sanctus per septenarium numerum accedit, fiunt decem & septem: qui numerus ab vno vsque ad seipsum cõputatis omnibus crescẽs, ad cẽtum quinquagintatres peruenit. Ad vnũ enim si adiicias duo, fiunt vtique tres, his si adiicias tres & quatuor, fiunt omnes decem: deinde si adiicias omnes numeros qui sequũtur vsque ad decem & septem, ad supradictum numerũ summa perducitur, id est, si ad decem, quòd ab vno vsque ad quatuor perueneras, addas quinque, fiunt quindecim. His addas sex, & fiunt viginti vnum: his addas septem, & fiunt viginti-

Psal. 49. b. 6.

Deuter. 9. b. 10.

2. Cor. 3. b. 6.

Ioan. 4. c. 24.

Genes. 2. a. 2.

Esa. 11. a. 2.

Ibidem.

al. *implebit.* Apoc. 3. a. 1.

1. Cor. 12. b. 11.

octo: his addas octo, & nouem & decem, & fiunt quinquagintaquinque: his addas vndecim & duodecim & tredecim, & fiunt nonagintaunum: his rursum quatuordecim & quindecim & sedecim, & fiunt cẽtumtriginta sex: huic numero adde illum qui restat de quo agitur, id est, decem & septẽ, & piscium numerus ille cõplebitur. Non ergo tãtummodo cẽtum quinquagintatres sancti ad vitam resurrecturi significãtur æternã, sed milia sanctorum ad gratiã spiritus pertinẽtium: † qua gratia cum lege Dei tãquam cum aduersario † cõcordatur, vt viuificãte spiritu litera nõ occidat, sed quod per literam iubetur, spiritu adiuuãte cõpleatur, & si quid minus fit, remittatur. Omnes ergo ad istã gratiã pertinẽtes, hoc numero figurãtur: hoc est figurate significãtur. Qui numerus ter habet etiã quinquagenarium numerũ, & insuper ipsa tria propter mysteriũ trinitatis. Quinquagenarius autẽ multiplicatis septem per septem, & vnius adiectione cõpletur: nã septies septem fiũt quadragintanouem.

B Vnus autẽ additur, vt eo significetur vnũ esse, qui per septem propter operationem septenariã demõstratur: & nouimus Spiritum sanctum post ascensionem Domini quinquagesimo die missum, quẽ discipuli iussi sunt expectare, præmissum. Nõ igitur frustra dicti sunt hi pisces, & tot & tãti, id est, & centum quinquagintatres, & magni. Sic enim scriptum est: Et traxit rete in terrã plenũ magnis piscibus, centũ quinquagintatribus. Cùm enim dixisset Dominus, Non veni soluere legem, sed implere, daturus vtique Spiritũ per quem lex posset impleri, tãquam septem additurus ad decem, paucissimis verbis interpositis ait, Qui ergo soluerit vnum de mãdatis istis minimis, & docuerit sic homines, minim' vocabitur in regno cælorũ: qui autẽ fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorũ. Iste ergo poterit pertinere ad numerũ piscium magnorum. Minimus autẽ ille qui soluit factis quod docet verbis, in tali Ecclesia potest esse, qualem significat piscium prima illa captura, habentem C bonos & malos, quia & ipsa dicitur regnum cælorum: propter quod ait, Simile est regnum cælorũ sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium cõgreganti. Vbi vult intelligi etiã bonos, & malos: quos dicit in littore, id est, in fine seculi separandos. Denique vt ostenderet istos minimos reprobos esse qui docẽt bona loquẽdo, quæ soluunt malè viuendo, nec quasi minimos in vita æterna futuros, sed omnino ibi nõ futuros: cùm dixisset, minimus vocabitur in regno cælorũ, cõtinuò subiecit, Dico enim vobis, quia nisi abũdauerit iustitia vestra plꝰ q̃ scribarum & phariseorũ, nõ intrabitis in regnum cælorum. Isti sunt certè scribæ & phariſæi, qui super cathedrã Moysi sedẽt, & de quibus ait, Quæ dicũt facite, quæ autẽ faciunt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt. Docẽt sermonibus, quod soluunt moribus. Consequẽs est ergo, vt qui minimus est in regno cælorũ, qualis nũc est Ecclesia, non intret in regnum cælorum, qualis tunc erit Ecclesia: quoniã docẽdo, quod soluit, ad eorum so- D cietatem qui faciunt quod docẽt non pertinebit. Et ideo non erit in numero piscium magnorum: quoniã qui fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorũ. Et quia hîc magnus erit, ideo ibi erit, vbi minimus ille non erit. Vsque adeò quippe ibi magni erunt, vt qui minor ibi est, maior sit eo quo hîc nemo maior est. Sed tamen qui hîc magni sunt, id est, qui in regno cælorũ, vbi sagena cõgregat bonos & malos, faciunt bona quæ docẽt: ipsi erunt in illa regni cælorum æternitate maiores, quos isti ad dexteram & resurrectionẽ vitæ pertinentes indicãt pisces. Sequitur de prædio Domini cum istis septẽ discipulis, & de his quæ post prandium locutus est, ac de ipsius Euãgelij termino, vt Deus quod donauerit disseramus: sed hoc nõ est isto sermone coarctandum.

De eo

De eo quod dicit eis Iesus, Venite, prandete: vsque ad id quod A *ait, Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.*

TRACTATVS CXXIII.

IN eo quod tertiò Dominus post resurrectionẽ manifestauit se discipulis suis, beati Ioannis Apostoli Euãgelium terminatur: in quo iam pertractauimus, vt valuissemus, partem priorem, vsque ad eum locũ vbi narratum est, captos fuisse pisces centum quinquagintatres à discipulis, quibus se demonstrauit, & cùm magni essent, retia nõ † esse rupta. Deinde quæ sequuntur considerãda sunt, & quãtum adiuuat Dominus, sicut res postulare videbitur, differẽda. Peracta quippe illa piscatione, *Dicit eis Iesus, Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es, scientes quia Dominus est.* Si ergo sciebant, quid opus erat vt interrogarent? Si autem non opus erat, quare dictum est, non audebãt: quasi opus esset, sed timore aliquo non audeꝛẽt? B Sensus ergo hîc est: Tanta erat cuidẽtia veritatis, † quia Iesus illis discipulis apparebat, vt eorum non solùm negare, sed nec dubitare quidem vllus audeꝛet: quoniam si quisquam dubitaret, vtique interrogare deberet. Sic ergo dictũ est, nemo audebat eum interrogare, tu quis es: ac si diceretur, nemo audebat dubitare quòd ipse esset. *Et venit Iesus, & accepit panem, & dedit eis, & piscem similiter.* Ecce dictum est etiam quid prandurent: de quo prandio aliquid suaue ac salubre dicemus & nos, si patiẽtia & nos. Superius narratũ est quòd isti discipuli quãdo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Vbi non est intelligendum etiã superpositum panem fuisse prunis, sed tantùm subaudiendum, viderunt. Quod verbum si repetamus eo loco vbi subaudiendum est, ita totum dici poterit: viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & viderunt panem. Vel ita potius: viderũt prunas positas, & piscem superpositum, viderunt & panem. Iubente etiam C Domino attulerunt & de piscibus quos ipsi ceperant, quod eos feciſſe quamuis à narrãte nõ esset expressum: tamen Dominum iussisse nõ tacitum est. Ait enim, Afferte de piscibus quos apprehẽdistis nunc. Et vtique iubente illo eos non feciſſe quis credat? Hinc ergo fecit prandium Dominus illis septem discipulis suis, de pisce scilicet, quem prunis superpositum viderãt, huic adiungẽs ex illis quos ceperãt, & de pane quem nihilominus eos vidisse narratum est. Piscis assus, Christus est passus. Ioan. 6. c. 42. Ipse est & panis [viuus] qui de cælo descendit: huic incorporatur Ecclesia ad participãdam beatitudinẽ sempiternam. Propter quod dictum est, Afferte de piscibus quos apprehẽdistis nunc: vt omnes qui hãc spem gerimus, per illum septenarium numerũ discipulorum, per quem potest hoc loco nostra vniuersitas intelligi figurata, tãto sacramẽto nos cõmunicare nosse̅mus, & eidẽ beatitudini sociari. Hoc Domini prandium est cum discipulis suis: ad quod Ioanes Euãgelium suum, cùm haberet de Christo alia multa quæ diceret, magna, vt existimo, & rerum magnarũ cõtemplatione cõcludit. Hic enim Ecclesia qualis in solis bonis futura est, † significatiꝰ per captũrã cẽtum quinquagintatriũ piscium: & eis qui hæc credũt, sperãt, diligunt, participatio tãtæ beatitudinis per hoc prædium demõstratur. *Hoc iam tertio*, inquit, *manifestatus est Iesus discipulis suis, cùm surrexit à mortuis.* Quod non ad ipsas demõstrationes, sed ad dies referre debemus: id est primo die cùm surrexit, & post dies octo quando discipulus Thomas vidit & credidit, & hodie quãdo hoc de piscibus fecit. Post quot autẽ dies id fecerit, dictũ non est: nã ipso primo die nõ semel visus est, sicut Euãgelistarũ omniũ testimoniã collata demõstrant. Sed sicut dictũ est, secundum dies numerãdæ sunt manifestationes eius: vt ista sit tertia. Prima quippe habenda sit, eadẽmque vna propter vnũ diem, quotiescunque se & quibuscunque die illo quo resurrexerit ostendit: secunda post dies octo, & hæc tertia, & deinde quotiens voluit vsque ad diem quadragesimum, quo ascendit in cælum, quamuis non scripta sint omnia. *Cùm ergo prandissent, dicit Simoni Petro, Simon Ioannis diligis me* Ioan. 21. c. 15. *plus his? Dicit ei, Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi, Etiã Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, amas me: & dicit ei, Domine tu omnia scis, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, cùm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit, significãs qua morte clarificaturus esset Deum.* Hunc inuenit exitum ille negator, & amator: præsumẽdo elatus, negãdo prostratus, ſtendo purgatus, cõfitendo probatus, patiẽdo coronatus: hunc inuenit exitũ, vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione, præmiserat. Faciat eius resurrectione firmatus, quod immaturè pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat vt prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur. Præposterum fuit quod audere cœperat humana temeritas, cùm istũ dispoſuisset ordinem veritas. Animã suam se posituruꝝ Ioan. 13. d. 37. pro Christo Petrus putabat, pro liberatore liberandus: cùm Christus veniſſet animam suam positurus pro suis † omnibus, in quibus erat & Petrus. Quod ecce iam fa- al. *omnibus.* ctum est. Nunc iam firmitas cordis ad suscipiendã mortem pro nomine Domini vera ipso donãte sumatur, nõ falsa nobis errãtibus præsumatur. Nunc est vt vitę huius non metuamus interitum, quia resurgẽte Domino vitæ alterius præceſſit exẽplum. Nunc est Petre vt mortẽ nõ timeas: quia viuit quẽ mortuũ dolebas, & quẽ pro nobis mori carnali amore prohibebas. Ausus es præuenire doctorẽ, formidasti eius perſecutorem: iam pretio pro te fuſo, nunc est vt sequaris † redemptorem, & sequaris al. *emptorem.* omnino vsque ad mortem crucis. Verba eius audiſti, quem iam veracem probasti: passurum te ipſe prædixit, qui te prædixerat negaturũ. Sed prius Dominus quod sciebat interrogat, nec semel, sed iterũ ac tertiò, vtrum Petrus eum diligat, nec aliud totiẽs audit à Petro quàm se diligi, nec aliud totiens commẽdat Petro, quàm suas oues pasci. Redditur negationi trinæ trina confessio, ne minus amori lingua seruiat quàm timori: & plus vocis eliciuisse videatur mors imminens, quàm vita præsens. Sit amoris officium, pascere Dominicũ gregem, si fuit timoris indiciũ negare pastorẽ. Qui hoc animo pascũt oues Christi, vt suas velint esse, nõ Christi, se cõuincuntur amare, non Christum: vel gloriãdi, vel dominandi, vel acquirẽdi cupiditate, non obediendi & subueniendi & Deo placẽdi charitate. Cõtra hos ergo vigilat totiẽs inculcata ista vox Christi: quos Apostolꝰ gemit sua Philip. 2. c. 22. quærere, nõ quæ Iesu Christi. Nã quid est aliud, [si] diligis me, pasce oues meas: quàm si diceretur, si me diligis, non te pascere cogita. Sed oues meas, sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam, dominium meum, nõ tuum, lucra mea, non tua: ne fis in eorum societate qui pertinent ad tempora periculosa, seipsos amantes, & cætera quæ huic malorum initio connectuntur? Cùm enim dixisset Apostolus, Erunt enim homines seipsos amantes: secutus adiunxit, Ama- 2. Tim. 3. a. 2. tores pecuniæ, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate,

proditores, procaces, cęcati, voluptatum amatores magis quàm Dei: habentes speciem pietatis, virtutem autẽ ei⁹ abnegãtes. † Hæc omnia mala ab eo velut fonte manant, quod primum posuit, seipsos amãtes. Meritò dicitur Petro, *diligis me, & respondet, amo te: eique refertur, pasce agnos meos, & hoc iterum, hoc tertiò. Vbi etiam demõstratur vnum atque idem esse amorem & dilectionem: nam etiam Dominus nouissimè non ait, diligis me, sed amas me. Nõ ergo nos, sed ipsum amemus: & in pascendis ouibus eius ea quæ sunt eius, non ea quę sunt nostra, quæramus. Nescio quo enim inexplicabili modo, quisquis seipsum, nõ Deum amat, nõ se amat: & quisquis Deũ, non seipsum amat, ipse se amat. Qui enim non potest viuere de se, moritur vtique amando se: non ergo se amat, qui ne viuat se amat. Cùm verò ille diligitur de quo viuitur, non se diligendo magis diligit: qui propterea nõ se diligit, vt eum diligat de quo viuit. Nõ sint ergo seipsos amãtes qui pascunt oues Christi, † nec tanquam suas, sed tanquam ipsius eas pascant: & velint ex illis sua lucra conquirere, sicut amatores pecunię: vel eis dominari, sicut elati: vel gloriari de honoribus quos ab eis sumunt, sicut superbi: vel in tãtum progredi vt etiam hæreses faciant, sicut blasphemi: nec cedant sanctis partibus, sicut parentibus non obedientes: & eis qui illos corrigere volunt quia perire nolũt, mala pro bonis reddant, sicut ingrati: interficiant animas & suas & alienas, sicut scelesti: materna Ecclesię viscera dissipent, sicut irreligiosi: non compatiantur infirmis, sicut sine affectione: famam sanctorũ maculare conentur, sicut detractores: cupiditates pessimas nõ refrenẽt, sicut incontinentes: exercceant lites, sicut immites: nesciant subuenire, sicut sine benignitate: indicent inimicis piorũ quæ occultanda cognouerint, sicut proditores: humanam verecundiam inuerecunda exagitatione perturbent, sicut procaces: non intelligant neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, sicut cæcati, lætitias carnales spiritalibus gaudiis anteponant, sicut voluptatum amatores magis quàm Dei. Hæc enim atque huiusmodi vitia, siue vni homini accidant omnia, siue his alia, illis alia dominentur: ex illa radice quodammodo pullulãt, cùm sunt homines seipsos amãtes. Quod vitium maximè cauendum est eis qui pascunt oues Christi: ne sua quærant, nõ quæ Iesu Christi, & in vsus cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis fusus est Christi. Cuius amor in eo qui pascit oues eius, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem: vt vincat etiã mortis naturalem timorem, quo mori nolumus, & quando cum Christo viuere volumus. Nam & Apostolus Paulus dicit se habere concupiscentiam dissolui & esse cum Christo: ingemiscit tamen grauatus, & non vult expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale à vita. Et huic Dominus dilectori suo, *Cùm senueris*, inquit, *extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet te quò tu nõ vis. Hoc autem ei dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Extẽdes, inquit, manus tuas: hoc est, crucifigẽris. Ad hoc autem vt venias, alius te cinget, & ducet non quò vis, sed quò nõ vis. Prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret. Non enim crucifixus, sed vtique crucifigendus quò nollet est ductus: nam crucifixus nõ quò nolebat abiit, sed potius quò volebat. Solutus quippe à corpore volebat esse cum Christo, sed fi fieri posset, præter mortis molestiam vitam cõcupiscebat æternam: ad quam molestiam nolens ductus est, sed ab ea volens eductus est. Nolens ad eam venit, sed volens eam vicit: & reliquit hunc infirmitatis affectum quo nemo vult mori, vsque adeò naturalem, vt eum beato Petro nec senectus auferre potuerit, cui dictũ est, Cùm senueris, duceris quò non vis. Propter nos consolãdos hunc etiam in se figurauit ipse Saluator, dicens, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste: qui vtiq; mori venerat, nec habebat mortis necessitatem, sed voluntatem, potestate posituras animã suam, & rursus eam potestate sumpturus. Sed molestia quantacunque sit mortis, debet eam vincere vis amoris: quo amatur ille q̃ cùm sit vita nostra, etiã mortem voluit perferre pro nobis. Nam si nulla esset mortis vel parua molestia, nõ esset tam magna martyrum gloria. Sed si pastor bonus qui posuit animam suam pro ouibus suis, ex ipsis ouib⁹ tam multos sibi martyres fecit: quãto magis debẽt vsque ad mortẽ pro veritate certare, & vsque ad sanguinem aduersus peccatũ, quibus oues ipsas pascendas, hoc est docendas regendásque cõmittit? Ac per hoc præcedente passionis cius exemplo, quis non videat magis debere imitando pastori hærere pastores: si eum multæ etiam imitatæ sunt oues, sub quo pastore vno in grege vno, & pastores ipsi sunt oues? Omnes quippe fecit suas oues, ꝑ quibus est omnibus pascendus: quia & ipse vt pro omnibus pateretur, ouis est factꝰ.

De eo quod dicit, Et cùm hoc dixisset, dicit ei, Sequere me: vsque in finem.

TRACTATVS CXXIIII.

IN parua quæstio est, cur Apostolo Petro quando se tertiò manifestauit discipulis, dixerit Dominus, Sequere me: de Apostolo autem Ioanne, Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te. Huic quæstioni quantũ Dominus ipse donauerit siue pertractandæ, siue soluendæ sermonem nouissimum huius operis impẽdimus. Cùm ergo prænunciasset Dominus Petro, qua morte clarificaturus esset Deum: dicit ei, *Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, sequentem: qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset eum, dicit Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus, Sic eum volo manere donec veniam. Quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit* [ei] *Iesus, non moritur: sed, Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te.* Ecce quousque in hoc Euangelio extenditur quæstio, quę sua profunditate nõ mediocriter mentem scrutãtis exercet. Cur enim dicitur Petro, sequere me, nec dicitur cæteris qui simul aderãt? Et profectò eum sicut magistrum discipuli sequebantur. Sed si ad passionem intelligẽdum est, nunquid solus pro Christiana veritate passus est Petrus? Nónne ibi erat in illis septem alius filius Zebedæi frater Ioannis, qui post eius ascensionem ab Herode manifestatur occisus? Verùm aliquis dixerit, quoniam Iacobus non est crucifixus, meritò dictum esse Petro, sequere me: qui non solùm mortem, sed etiam mortem crucis, sicut Christus, expertus est. Sit hoc, si nihil aliud quod sit conuenientius potuerit inueniri. Cur ergo de Ioanne dictum est, sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? & repetitum est, tu me sequere: Tanquam ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facilè aliud dictum esse credat quàm quod fratres crediderant qui tunc erant, eo quòd sciliçet non esset discipulus ille moriturus, sed donec Iesus veniret, ista maneret in vita? Sed hanc opinionem Ioannes ipse abstulit: non hoc dixisse Dominum aperta contradictione declarans. Cur enim subiungeret, non dixit Iesus non moritur, nisi ne hominũ cordibus quod falsum fuerat inhæreret? Sed cui placet, adhuc resistat & dicat verum esse quod ait Ioannes, non dixisse Dominum quòd discipulus ille nõ moritur, sed hoc tamen significatũ esse talibus verbis qualia eum dixisse narrauit: & asserat Apostolum Ioannem viuere, atque in illo sepulchro

sepulchro eius quod est apud Ephesum, dormire eum potius quàm mortuum iacere contendat. Assumat in argumẽtum, quòd illic terra sensim scatere, & quasi ebullire perhibetur: atque hoc eius anhelitu fieri, siue constanter, siue pertinaciter asseueret. Non enim possunt deesse qui credant, si nõ desunt qui etiam Moysen asserant viuere, quia scriptum est eius sepulchrum nõ inueniri: & apparuit cum Domino in monte vbi & Helias fuit, quem mortuum legimus nõ esse, sed raptum. Quasi Moysi corpus non potuerit alicubi sic absc̃di, vt prorsus homines lateret vbi esset, atque inde ad horam diuinitus excitari, quando cum Christo Helias & ipse sunt visi: sicut ad horam multa sanctorum corpora surrexerunt, quãdo passus est Christus, & post eius resurrectionem apparuerunt multis in sancta, sicut scriptum est, ciuitate. Sed tamen, vt dicere cœperam, si quidam Moysen mortuum negant, quem scriptura ipsa, † licet sepulchrum eius nusquam inueniri legimus, mortuum tamẽ esse sine vlla ambiguitate testatur: quanto magis Ioannes ex istorum occasione verborum vbi Dominus ait, sic eũ volo manere donec venio, creditur viuus dormire sub terra? Quem tradunt etiam, quod in quibusdam Scripturis quamuis apocryphis reperitur, quãdo sibi fieri iussit sepulchrum, incolumem fuisse prælentem: eóq; effosso & diligentissimè præparato, ibi se tãquam in lectulo collocasse, statímq; eum esse defunctum: Vt autẽ isti putant, qui hęc verba Domini sic intelligunt, nõ defunctum, sed defuncto similẽ cubuisse: & cùm mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientẽ, & donec Christꝰ veniat sic manere, suámq; vitã scaturigine puluerisindicare: qui puluis creditur vt ab imo ad superficiem tumuli ascẽdat, flatu quiescẽtis impelli. Huic opinioni supernacaneum existimo reluctari. Viderint enim qui locum sciunt, vtrum hoc ibi faciat vel patiatur terra quod dicitur: quia & reuera non à leuibus hominib⁹ id audiuimus. Interim cedamus opinioni quam certis documentis refellere nõ valemus, ne rursus aliud quod à nobis quęratur exurgat: cur super humatum mortuum ipsa humus quodãmodo viuere ac spirare videatur. Sed nõquid hinc tãta ista soluitur quæstio, si magno miraculo, qualia potest facere omnipotens, tamdiu viuum corpus in sopore sub terra est, donec veniat terminus seculi? Quinimò fit amplior & difficilior, cur discipulo Iesus, quem diligebat præ cæteris, in tãtum vt super pectus eius discumbere meretur, pro magno munere longum in corpore donauerit somnum: cùm beatum Petrum per ingẽtem martyrij gloriam, ab onere ipsius corporis soluerit, tique concesserit quod apostolus Paulus se cõcupisse dixit, & scripsit, * Dissolui & esse cum Christo. Si autem quod magis creditur, ideo sanctus Ioannes ait, non dixisse Dominum, non moritur, ne illis verbis quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur, corpúsque eius in sepulchro eius examine sicut aliorum mortuorũ iacet: restat vt si verè ibi fit quod sparsit fama de terra, quæ subinde ablata succrescit, aut ideo fiat vt eo modo cõmendetur pretiosa mors eius, quoniam non eam commendat martyrium, nõ enim eum pro fide Christi persecutor occidit, aut propter aliquid aliud quod nos latet. Manet tamen quæstio cur dixerit Dominus de homine moriturο, sic eũ volo manere donec veniã. Illud etiã in his duobus apostolis Petro & Ioanne quem non moueat ad quærendum, cur Ioãnem plus dilexerit Dominus, cùm ipsum Dominũ plus dilexerit Petrus? Vbicunq; enim se cõmemorat Ioannes, vt nomine suo taceito ipse possit intelligi, hoc addit quòd eum diligebat Iesus, quasi solum diligeret, vt hoc signo discerneretur à cæteris, quos vtique omnes diligebat. Quid ergo nisi amplius se dilectum, cùm hoc diceret, volebat intelligi? Quod absit vt mendaciter diceret. Quod autem maius dare potuit Iesus maioris erga eum suę dilectionis indicium quàm vt homo eum cæteris condiscipulis suis socius tantæ salutis, solus tamen discubuerit super pectus ipsius Saluatoris? Porrò quòd apostolus Petrus plꝰ aliis dilexit Christum, possunt quidem documenta multa proferri: sed vt longè in alia non eamus, in ipsius tertiæ manifestationis Domini paulo superiore lectione quæ istam præcedit, satis euidenter apparet, vbi interrogans eum, dixit, Diligis me plus his? Quod vtique sciebat, & tamen interrogabat: vt etiam nos qui legimus Euangelium, amorem Petri erga Dominum, & illo interrogante & isto respondente nosse mus. Quòd autẽ in eo quod respondit Petrus, amo te, non addidit, plus his: hoc respondit quod de seipso sciebat. Non enim quantum ab alio quolibet diligeretur scire poterat, qui cor alterius videre non poterat. Sed tamen superioribus verbis dicendo, Etiã Domine, tu scis [quia amo te,] lætis & ipse declarauit scientem Dominũ interrogasse quod interrogauit. Sciebat igitur Dominus non solum quòd diligeret, verumetiã quòd plus illis * cum diligeret Petrus. Et tamen si proponamus quærentes, quis duorũ sit melior, vtrum qui plus an qui minus diligit Christum: quis dubitabit respondere, eum qui plus diligit esse meliorẽ? Item si proponamus quis duorum sit melior, vtrum quẽ minus, aut quem plus diligit Christus: eum qui plus diligitur à Christo, meliorẽ proculdubiò respõdebimus. In illa ergo cõparatione quam prius posui, Petrus Ioannis: in hac verò altera, Ioannes anteponitur Petro. Proinde tertiã sic proponimus: Quis est duorum discipulorum melior, qui minus quàm condiscipulus eius diligit Christum, & plus quàm condiscipulus eius diligitur à Christo: an ille quem minus quàm condiscipulum eius diligit Christus, cùm plus ipse quàm suus condiscipulus diligat Christum? Hic planè cunctatur responsio, & augetur quæstio. Quantum autem ipse spatio, meliorẽ qui plus diligit Christum, feliciorẽ verò quem plus diligit Christus: facilè respondere, si iustitiã liberatoris nostri minus eum diligentis à quo plus diligitur, & eum plus à quo minus diligitur, quemadmodũ defendere, † peruiderem. Aggrediar igitur in eius manifestata misericordia, cuius est occulta iustitia, de soluẽda quæstione tam ingenti pro viribus quas ipse donauerit disputare: hucusq; enim proposita est, non expolita. Exponendæ verò eius hoc sit exordiũ, vt meminerimus in hoc corruptibili corpore quod aggrauat animã, vitam nos miseram viuere. Sed † quia iam redempti per mediatorẽ sumus, & Spiritum sanctũ pignus accepimus, beatã vitã in spe habemus, & si re ipsa nondum tenemus: spes autem quę videtur, nõ est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod nõ videmus speramus, per patientiã expectamus. In malis autem quæ quisq; patitur, non in bonis quibus fruitur, opus est patientia. Hanc itaq; vitam de qua scriptum est: Nunquid nõ tẽtatio est vita humana super terram, in qua quotidie clamamus ad Dominum, Libera nos à malo, cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis: quamuis vt in eam veniret miseriam, primùm fuerit causa peccatũ. Productior estenim pœna quàm culpa: ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna. Ac per hoc vel ad demonstrationẽ debitæ miseriæ, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessarię patientię, temporaliter hominem detinet pœna, etiam quem iam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa. Hæc est istorum dierum, quos in hac mortalitate agimus malos, quamuis in † ea diligamus videre dies bonos, † flenda quidem, sed non reprehendenda cõditio. Venit enim de ira Dei iusta, de qua Scriptura loquens, Homo, inquit, natus ex

muliere, breuis vitæ, & plenus iræ: cùm ira Dei nõ sit vt hominis, id est perturbatio concitati animi, sed trãquilla iusti supplicij constitutio. In hac ira sua Deus non cõtinens, sicut scriptum est, miserationes suas, præter alia solatia miserorum quæ generi humano præbere nõ cessat, in plenitudine temporis quo ipse sciebat hoc esse faciendum, misit filium suum vnigenitum, per quem creauit vniuersa, vt manens Deus fieret homo, & esset mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: in quem credẽtes per lauacrũ regenerationis soluto reatu omnium peccatorum, & originalis videlicet quod generatio trahit, contra quam maximè regeneratio est instituta, & cæterorum quæ malè agendo contracta sunt, liberarentur à damnatione perpetua, & viuerent in fide & spe & charitate, peregrinantes in hoc seculo, atque in eius tentationibus laboriosis, & periculosis, cõsolationibus autem Dei & corporalibus & spiritalibus ambularẽt ad conspectum eius, viã tenentes, quod eis factus est Christus. Et quia in † ipsa quo que via ambulantes non sunt sine peccatis, quæ de huius vitæ infirmitate surrepunt, dedit eleemosynarum remedia salutaria, quibus eorum adiuuaretur oratio: vbi eos dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit Ecclesia spe beata in hac vita grumosa: cuius Ecclesiæ Petrus apostolus propter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam. Quod enim ad ipsum propriè pertinet, natura vnus homo erat, gratia vnus Christianus, abundãtiore gratia vnus idémque primus Apostolus: sed quando ei dictum est, Tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis: vniuersam significabat Ecclesiam, quę in hoc seculo diuersis tentationibus velut imbribus, fluminibus, tempestatibus quatitur, & non cadit, quoniam fundata est super petram, vnde Petrus nomen accepit. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra: sicut nõ Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur. Ideo quippe ait Dominus, Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: quia dixerat Petrus, Tu es Christus filius Dei viui. Super hanc ergo, inquit, petram quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus. Fundamentum quippe aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est, quod est, Christus Iesus. Ecclesia ergo quæ fundatur in Christo, claues ab eo regni cælorum accepit in Petro, id est, professatem ligandi soluendíque peccata: quod enim est per proprietatem in Christo Ecclesia, hoc est per significationem Petrus in petra, qua significatione intelligitur Christus petra, Petrus Ecclesia. Hæc igitur Ecclesia quam significabat Petrus, quamdiu degit in malis, amando & sequẽdo Christum liberatur à malis. Magis autem sequitur in eis qui certant pro veritate vsque ad mortem. Sed vniuersitati dicitur, sequere me, pro qua vniuersitate passus est Christus: de quo dicit idem Petrus, Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Ecce propter quod ei dictum est, Sequere me. Est autem alia vita immortalis, quæ non est in malis: ibi facie ad faciẽ videbimus, quod hîc per speculum & in ænigmate videtur, quando multum in conspiciẽda veritate proficitur. Duas itaque vitas sibi diuinitùs prædicatas & cõmendatas nouit Ecclesia: quarũ est vna in fide, altera in specie: vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansionis: vna in labore, altera in requie: vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede cõtemplationis: vna declinat à malo & facit bonum, altera nullũ habet à quo declinet malum, & magnum habet quo fruatur bonum: vna cum hoste pugnat, altera sine hoste regnat: vna fortis est in aduersis, altera nihil sentit aduersi: vna carnales libidines frenat, altera spiritalibus delectationibus vacat: vna est vincendi cura solicita, altera victoriæ pace secura: vna in tẽtationib⁹ adiuuatur, altera sine vlla tẽtatione in ipso adiutore lætatur: vna subuenit indigenti, altera ibi est vbi nullũ inuenit indigentem: vna aliena peccata vt sua sibi ignoscantur ignoscit, altera nec patitur quod ignoscat, nec facit quod sibi poscat ignosci: vna flagellatur malis, ne extollatur in bonis, altera tanta plenitudine gratiæ caret omni malo, vt sine vlla tentatione superbiæ cohęret summo bono: vna bona & mala discernit, altera † quę sola bona sunt cernit. Ergo vna bona est, sed adhuc misera: altera melior & beata. Ista significata est per apostolũ Petrum, illa per Ioannẽ. Tota hîc agitur ista vsque in huius seculi finem, & illic inuenit finem: differtur illa complenda post huius seculi finem, sed in futuro seculo non habet finem. Ideo dicitur huic, Sequere me: de illo autem, Sic eum volo manere donec veniã, quid ad te, tu me sequere. Quid enim est hoc? Quantũ sapio, quantum capio, quid est hoc, nisi tu me sequere per imitationem perferendi temporalia mala: ille maneat, donec sempiterna venio redditurus bona? Quod apertius ita dici poteſt, Perfecta me sequatur actio, informata meæ passionis exemplo: inchoata verò contemplatio maneat donec venio, perficiẽda cùm venero. Sequitur enim Christum, perueniens vsque ad mortem pia plenitudo patientiæ: manet autem donec veniat Christus, tunc manifestanda plenitudo scientiæ. Hîc quippe tolerantur mala huius mundi in terra morientium, ibi videbũtur bona Domini in terra viuentium. Quod enim ait, †*Sic eum volo manere donec veniam*: non sic intelligendum est quasi dixerit, remanere vel permanere, sed expectare; quoniam quod per eum significatur, non vtiq; nunc, sed cùm venerit Christus, implebitur. Quod autem per hunc significatur, cui dictum est, *Tu me sequere*: nisi nunc agatur, non peruenietur ad illud quod expectatur. In hac autem actiua vita quãto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur à malo. At ipse nos minus diligit quales nunc sumus: & hinc ideo liberat, ne semper tales simus. Ibi verò ampliꝰ nos diligit, quoniam quod ei displiceat, & quod à nobis auferat, non habebimus: nec ob aliud nos hîc diligit, nisi vt sanet & transferat ab his quæ non diligit. Hîc ergo minus vbi non vult remaneamus: ibi amplius quò vult trãseamus, & vnde non vult pereamus. Amet ergo eum Petrus, vt ab ista mortalitate liberemur: ametur ab eo Ioannes, vt in illa immortalitate seruemur. Sed ista ratione illud ostenditur, cur amplius Ioannem quàm Petrum amauerit Christus: non cur amplius Petrus quàm Ioannes amauerit Christum. Neque enim si plus nos diligit Christus in futuro seculo, vbi cum illo sine fine viuimus, quàm in isto vnde eruimur, vt illic semper simus: propterea nos tunc eũ minus dilecturi sumus quãdo meliores erimus, cùm meliores vtique nisi amplius eum diligendo, nullo modo esse possimus. Cur ergo Ioãnes minus eũ diligebat q̃ Petrus, si eã vitã significabat, in qua est multo amplius diligendus: nisi quia propterea dictũ est, volo eum manere, id est, expectare donec venio, quoniã & ipsum amorem qui tunc multo amplior erit, nondũ habemus, sed futurum expectamus, vt cùm ipse venerit, habeamus? Nam sicut in Epistola sua idem dicit Apostolus, Nondum apparuit quod erimus: scimus quoniam cùm apparuit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Tunc ergo amplius quod videbimus, diligemus. Ipse autem Dominus illam quæ futura est vitam nostram, qualis in nobis futura sit sciens, prædestinatione

Psal. 76. b. 10.

1. Tim. 2. b. 5.

al. *ipso quoque ambulantes.*

Matth. 6. b. 12.

Matth. 16. c. 19.

1. Cor. 10. 1. Cor. 3. b. 11.

Matth. 16. c. 19.

1. Petr. 2. d. 21.

1. Cor. 13. d. 12.

stinatione plus amat: vt ad eam nos amando perducat. Quocirca quoniam vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, miseriam nostram præsentem nouimus quia sentimus: & ideo misericordiam Domini quam nobis de miseria liberandis exhiberi volumus, plus amamus, eámque quotidie maximè pro peccatorum remissione poscimus & habemus. Hoc per Petrum significatũ est plus amãtem, sed minus amatum: quia minus nos amat Christus miseros quàm beatos. Veritatis autem cõtemplationem qualis tunc futura est, minus amamus: quia nondum nouimus nec habemus. Hæc [ergo] per Ioannem significata est minus amantem, atque ideo & adipsam, & ad eius in nobis amorem, qualis ei debetur, implendum, donec veniat Dominus expectãtem: sed plus amatum, quia id quod per illum figuratum est, hoc efficit † beatum. Nemo tamen istos infigines Apostolos separet. Et in eo quod significabat Petrus, ambo erant: & in eo quod significabat Ioannes, ambo futuri erant. Significando sequebatur iste, manebat ille: credendo autem ambo mala præsentia huius miseriæ tolerabãt, ambo futura bona illius beatitudinis expectabãt. Nec ipsi soli, sed vniuersa hoc facit sancta Ecclesia sponsa Christi: iab istis tentationibus eruenda, in illa felicitate seruãda. Quas duas vitas Petrus & Ioannes figurauerunt singuli singulas: verùm & in hac temporaliter ambulauerunt ambo per fidem, & illa in æternum fruentur ambo per speciem. Omnibus igitur sanctis ad Christi corpus inseparabiliter pertinẽtibus, propter huius vitæ procellosissimæ gubernaculum, ad liganda & soluẽda peccata claues regni cælorum primus apostolorum Petrus accepit: eisdẽmque omnibus sanctis propter vitæ illius secretissimæ quietissimum sinum, super pectus Christi Ioannes euãgelista discubuit. Quoniam nec iste solus, sed vniuersa Ecclesia ligat soluitq; peccata: nec ille in principio verbum Deum apud Deum, & cætera de Christi diuinitate, & de totius diuinitatis trinitate atque vnitate sublimia, quæ in illo regno facie ad faciem contemplanda, nunc autem donec veniat, Dominus in speculo atque in ænigmate contuenda sunt, quæ prædicando ructaret, de fonte Dominici pectoris fol⁹ bibit: sed ipse Dominus ipsum Euangelium pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum toto terrarum orbe diffudit. Sunt qui senserint, & hi quidem non contemptibiles sacri eloquij tractatores, à Christo Ioannem apostolum propterea plus amatum, quod neque vxorem duxerit, & ab inefũte pueritia castissimus vixerit. Hoc quidem in Scripturis canonicis non euidenter apparet: veruntamen id quoque multum adiuuat congruentiam huiusce sententiæ, quòd illa vita per eum significata est, vbi non erunt nuptiæ. *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem*, inquit, *& alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros.* Non spatio locorum, credendum est mundum capere non posse, quæ in eo scribi quomodo possent, si scripta non ferret? Sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent: quamuis salua rerum fide, plerunque verba excedere videantur fidem. Quod non fit quando aliquid quod erat obscurum vel dubium, causa & ratione reddita exponitur: sed quando id quod apertum est vel augetur, vel extenuatur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur: quoniam sic verba rem quę indicatur excedunt, vt voluntas loquentis nec fallentis appareat, qui nouit quousque credatur, à quo vltra quàm credẽdum est vel minuitur loquendo aliquid vel augetur. Hunc loquendi modum Græco nomine, non solùm Græcarum, verumetiam Latinarum literarum magistri Hyperbolen vocant. Qui modus, sicut hoc loco, ita in nonnullis aliis diuinis literis inuenitur: vt est; Posuerunt in cælum os suum. & 3 Verticem capilli, perambulantium in delictis suis: & multa huiusce modi, quæ * Scripturis sanctis non desunt, sicut alij tropi, hoc est locutionum modi. De quibus operosius disputarem, nisi Euangelista terminante Euangelium suum, etiam ipse compellerer meũ terminare sermonẽ.

1. Ioan. 3. b. 2.

Ioan. 21. d. 24.

al. *diuinitatis.*

Matth. 16. c. 19.

Iohan. 1. a. 1.

al. *Volui manere.*

Hyperbole in diuinis literis.

Psal. 72. b. 9.

Psal. 67. c. 12. * in.

Enarrationum in Euangelium Ioannis finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
EXPOSITIO IN EPISTOLAM B. IOANNIS.

CENSVRA.

Possidius in Indiculo paulo aliter inscribit, de epistola, inquit, Ioannis ad Parthos, sermones decem.

D rit mihi epistola beati Ioannis: vt cuius Euangelium paululum intermissimus, eius Epistolam tractando ab eo non recedamus: præsertim quia in ipsa Epistola satis dulci omnibus quibus sanum est palatum cordis, vbi sapiat panis Dei, & satis memorabili in sancta Ecclesia Dei, maximè charitas commendatur. Locuturus est [enim] multa, & propè omnia de charitate. Qui haberi in se vnde audiat, necesse est gaudeat ad quod audit. Si enim illi erit lectio ista, tanquam oleum in flamma. Si est ibi quod nutriatur, nutritur & crescit & permanet. Item quibusdam sic esse debet tãquam flamma ad fomitem: vt si non ardebat, accedente sermone accendatur. In quibusdam enim nutritur quod est, in quibusdam accenditur si deest: vt omnes in vna charitate gaudeamus. Vbi autem charitas, ibi pax *: & vbi humilitas, ibi charitas. Iam ipsum audiamus: & ad eius † verbum, quæ Dominus suggerit, etiam vobis vt bene intelligatis, loquamur.

M EMINIT Sanctitas vestra Euangelium secundum Ioannem ex ordine lectionum nos solere tractare. Sed quia nunc interposita est sollennitas sanctorum dierum, quibus certas ex Euangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ vt aliæ esse non possint: ordo ille quem susceperamus, necessitate paululum intermissus est, non omissus. Cùm autem cogitarem quid secundum hilaritatem præsentium dierum per hãc hebdomadam vobiscum de Scripturis agerem, quantum Dominus donare dignatur, quod posset in istis septem vel octo diebus fieri, occur-

& humilitas.

al. *verbum.*

De eo quod Ioannes dicit, Quod erat ab initio, quod audiuimus & quod vidimus, & manus nostræ tractauerunt de verbo vitæ: vsque ad id, Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quoniam tenebræ excecauerunt oculos eius.

TRACTATVS I.

1.Io.1.a.1. 1.Ioan.1. b.14.

VOD *erat ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ tractauerunt de verbo vitæ.* Quis est qui manibus tractet verbum, nisi quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis? Hoc autem verbum quod caro factum est, vt manibus tractaretur, cœpit esse caro ex virgine Maria: sed nõ tũc cœpit verbum, quia quod erat ab initio dixit. Videte si non attestatur Epistola sua Euangelio suo: vbi modò audistis, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum. Fortè de verbo vitæ * sic quisque accipiat, quasi locutionem quandam de Christo, non ipsum corpus Christi quod manibus tractatum est. Vide quid sequatur: *Et ipsa vita manifestata est.* Christus ergo verbum vitæ. Et vnde manifestata est? Erat enim ab initio: sed nõ erat manifesta hominibus, † Manifesta autẽ erat angelis videntibus, & tanquã pane suo cibantibus. Sed quid ait Scriptura? Panem angelorũ mãducauit homo. Ergo manifestata est ipsa vita in carne: quia in manifestatione posita est, vt res quæ solo corde videri potest, videretur & oculis, vt corda sanaret. Solo enim corde videtur verbum, caro autẽ & oculis corporalib⁹ videtur. Erat vnde videremus carnẽ, sed non erat vnde videremus verbum: factũ est verbum caro, quam videre possemus, vt sanaretur in nobis vnde verbũ videremus. *Et vidimus*, inquit, *& testes sumus.* Fortè aliqui fratrum nesciunt, qui Græcè nõ norunt, quid sint testes Græcè, & vsitatum nomen est omnib⁹ & religiosum: quos enim testes Latinè dicimus, Græcè martyres sunt. Quis autem nõ audiuit martyres? Aut in cuius Christiani ore non quotidie habitat nomẽ martyrum? Atq; vtinam sic habitet & in corde, vt passiones martyrum imitemur, non eos calcibus persequamur. Ergo hoc dixit, Vidimus, & testes sumus: vidimus, & martyres sumus. Testimonium enim dicendo ex eo quod viderunt, & testimonium dicẽdo ex eo quod audierunt ab his qui viderũt: cùm displiceret ipsum testimonium hominibus aduersus quos dicebatur, passi sunt omnia quæ passi sunt martyres. Testes Dei passi sunt. Deus testes habere voluit homines, vt & homines haberent testẽ Deum. Vidimus, inquit, & testes sumus. Vbi viderũt? In manifestatione. Quid est in manifestatione? In sole, id est, in hac luce. Vnde autẽ potuit videri in sole qui fecit solem: nisi, quia in sole posuit tabernaculum suum, & ipse tãquam sponsus procedẽs de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currendum viam? Ille ante solem qui fecit solem, ille ante luciferum, ante omnia sidera, ante omnes angelos, verus creator: quia omnia per ipsũ facta sunt, & sine ipso factum est nihil, vt videretur oculis carneis, qui solem vident, ipsum tabernaculum suum in sole posuit, id est carnem suam in manifestatione huius lucis ostendit: & illius spõsi thalamus fuit vterus virginis, quia in illo vtero virginali cõiuncti sunt duo, spõsus & sponsa. Sponsus verbum, & sponsa caro: quia [sic] scriptum est, Et erunt duo in carne vna: & Dominus dicit in Euangelio, Igitur iam nõ duo, sed vna caro. Et Esaias optimè meminit vnum esse † ipsos duos, loquitur enim ex persona Christi, & dicit, Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Vnus videtur loqui, & sponsum se fecit & spõsam, quia non duo, sed vna caro. Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Illi carni adiungitur Ecclesia, & fit Christus totus, caput & corpus. *Et testes*, inquit, *sumus: &*

1.Ioan.1. b.14. *Ibid.a.1.* *at. Manifestata. Psalm.77. c.25.* Genes.2. d.11. Matth.19. a.5. al. *sponsos.* Esaiæ 61. d.10. Ioan.1.b.14. Psalm.18. a.6. al. Ioan. autem *ille sol qui.* Ioa.1.a.3.

vultus vestri non erubescent. Sed erubescis de illa, si A quando tibi te fœdũ ostenderit: displiceat tibi fœditas tua vt percipias pulchritudinẽ illius. Hoc est quod vult docere. Et fortasse præproperè illud nos dicimus: ipse hoc manifestet in cõsequentibus. Memẽto in principio sermonis nostri, quia Epistola ista charitatem commẽdat, Deus lux est, inquit, & tenebræ in eo non sunt vllę. Et quid superiùs dixerat? Vt societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Deo patre & filio eius Iesu Christo. Porrò si Deus lux est, & tenebræ in eo nõ sunt vllæ, & societatem cum illo habere debemus, & à nobis pellendæ sunt tenebræ, vt fiat in nobis lux: nam tenebræ cum luce societatem habere non possunt. Ideo vide quid sequatur: *Quòd si dixerimus quòd societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur.* Habes & apostolum Paulum dicentem, Aut quæ societas luci ad tenebras? Dicis te societatem habere cum Deo, & in tenebris ambulas? & Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Quomodo ergo est societas luci & tenebris? B Iam ergo dicat sibi homo, Quid faciam? Vnde ero lux? In peccatis & in iniquitatibus viuo. Quasi subrepit quedã desperatio & tristitia. Salus nulla est, nisi in societate Dei. Deus lux est, & tenebræ in eo nõ sunt vllæ. Peccata autem tenebræ sunt, sicut dicit Apostolus diabolum & angelos eius rectores tenebrarum harum esse. Non diceret rectores tenebrarum, nisi rectores peccatorum dominatores iniquorum. Quid ergo faciemus, fratres mei? Societas cum Deo habenda est, alia spes vitæ æternæ nulla est. Deus lux est, & tenebræ in eo sunt nullæ: iniquitates autem tenebræ sunt. Iniquitatibus premimur, ne societatem cum Deo habere possimus. Quæ ergo spes? Nónne promiserã me aliquid locuturum istis diebus quod gaudium faciat? Quod si non exhibeo, tristitia est ista, Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllę: peccata tenebræ sunt. Quid erit nobis? Audiamus ne fortè consoletur, erigat, det spem, ne deficiamus in via. Currimus enim, & ad patriam currimus: & si nos peruC naturos desperamus, ipsa desperatione deficimus. Ille autem qui nos vult peruenire, vt cõseruet in patria, pascit in via. Audiamus ergo: *Quòd si dixerimus quia societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & nõ facimus veritatem.* Non dicamus quia societatem cum illo habemus, si in tenebris ambulamus. *Quòd si in lumine ambulamus sicut & ipse est in lumine: societatem habemus cum inuicem. In lumine ambulemus, sicut & ipse est in lumine: vt possimus societatem habere cum illo.* † Quid facimus de peccatis? Audi quid sequitur: *Et sanguis Iesu Christi filij eius purgabit nos ab omni delicto.* Magnam securitatem dedit Deus. Meritò pascha celebramus, vbi fusus est sanguis Domini, quo purgamur ab omni delicto. Simus securi. Cautionem contra nos diabolus seruitutis tenebat, sed sanguine Christi deleta est. Sanguis, inquit, filij eius purgabit nos ab omni delicto. Quid est ab omni delicto? Attendite. Ecce iam in nomine Christi per sanD guinẽ crucis Domini, quẽ nunc confessi sunt isti qui ap pellantur infantes, mundata sunt omnia peccata ipsorum. Veteres intrauerũt, & noui exierunt. Quid est veteres intrauerunt, noui exierunt? Senes intrauerunt, infantes exierunt. Senectus enim veternosa, vetusta vita: infantia autem regenerationis, noua vita. Sed quid facimus? Præterita peccata donata sunt, non tantùm ipsis, sed & nobis: & post donationem & abolitionẽ omnũ peccatorum viuendo in hoc seculo inter tentationes, quædam fortè contracta sunt. Ideo quod potest homo facere. Ipse confiteatur quod est, vt ab illo curetur qui semper est quod est: ipse enim est & est, nos non eramus & sumus. Vide enim quid dicat, *Quòd si dixerimus quia peccatum non habemus: nosmetipsos seducimus, & veritas in*

1.Ioan.1. c.6. 2.Cor.6. c.14. Ephes.6. b.12. al. vultus. 1.Ioan.1. b.14. al. Audiamus. al. Quæ magnam quidem fructu. Ibidem. al. Et quid. Psalm.35. c.6. al. *ipsa vera lux est omnibus.* 1.Ioan.1. d.9. al. *iustus.* al. *iustum purget, &c.* 1.Petr.4. b.8. al. *charitas extinguit delictia.* Psal.50. b.11. 1.Ioan.1. d.10. al. *sæp.* Psal.115. a.11. CAPVT II. 1.Io.2.a.1. al.ad. Ioan.15. c.13.

nobis non est. Ergo si te confessus fueris peccatorem, est in te veritas: nam † ipsa veritas lux est. Nõdum perfectè splenduit vita tua, quia insunt peccata: sed tamen iam illuminari cœpisti, quia incipit confessio peccatorum. Vide enim quid sequatur, *Quòd si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus vt dimittat nobis delicta nostra, & purget nos ex omni iniquitate.* Non tantùm præterita, sed & si qua fortè contraximus ex hac vita: quia non potest homo quamdiu carnem portat, † non habere vel leuia peccata. Sed ista leuia quæ dicimus, noli contemnere. Si contemnis quando appendis, expauescæ quãdo numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. Multæ guttæ implent flumen: multa grana faciũt massam. Et quę spes est? Ante omnia cõfessio: ne quisquam se † dicat iustum, & ante oculos Dei qui videt quod est, erigat cervicem homo qui non erat & est. Ante omnia ergo confessio, deinde dilectio: quia de charitate quid dictum est? Charitas cooperit multitudinem peccatorũ. Iam videamus si ipsam charitatem cõmendat, propter surrepentia delicta: quia sola † delicta extinguit charitas, superbia extinguit charitatem. Humilitas ergo roborat charitatem, charitas extinguit delicta. Humilitas pertinet ad cõfitionem, qua confitemur nos peccatores esse: ipsa est humilitas, non vt dicamus illud lingua, quasi propter arrogantiam, ne displiceamus hominibus si nos iustos dixerimus. Faciunt hoc impij & insani. Scio quidem quia iustus sum, sed quid dicturus sum ante homines? Si me iustum dixero, quis ferat? Quis toleret? apud Deum nota sit iustitia mea. Ego tamen dicam me peccatorem: nõ quia sum, sed ne arrogãtia odiosus inueniar. Die hominibus quid es, die Deo quid es. Quia si non dixeris Deo quod es, damnat Deus quod in te inueniret. Non vis vt ille damnet? tu damna. Vis vt ille ignoscat? tu agnosce, vt possis Deo dicere, Auerte faciem tuã à peccatis meis. Dic illi etiam illa verba in Psalmo, Quoniam iniquitatẽ meam ego agnosco. Quòd si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis delicta nostra, & purget nos ex omni iniquitate. *Quòd si dixerimus quia non peccauimus: mendacẽ facimus eum, & verbum eius non † erit in nobis.* Si dixeris, non peccaui: illũ facis mendacem, cùm te vis facere veracem. Vnde fieri potest vt Deus mẽdax sit, & homo verax: cùm contradicat Scriptura, Omnis homo mendax, & Deus solus verax? Ergo Deus per ſeipſum verax, tu per Deum verax, nam per te mendax. Et ne fortè impunitatẽ videretur dedisse peccatis, quia dixit, Fidelis est & iustus qui mundet nos ab omni iniquitate: & dicerẽt iã sibi homines, Peccemus, securi faciamus quod volumus, purgat nos Christus, fidelis est & iustus, purgat nos ab omni iniquitate: tollit tibi malam securitatem, & inserit vtilẽ timorem. Malè vis esse securus, solicitus esto: fidelis enim est & iustus, vt dimittat nobis delicta nostra, si semper tibi displiceas, & muteris donec perficiaris. Ideo quid sequitur? *Filioli mei, hæc scribo vobis vt non peccetis.* Sed fortè surrepit de vita humana peccatũ. Quid ergo fiet? Iam desperatio erit? Audi. *Et si quis*, inquit, *peccauerit, aduocatũ habemus † apud patrẽ, Iesum Christũ iustũ: & ipse propitiator est peccatorum nostrorum.* Ille est ergo aduocatus, da operam tu ne pecces. Si de infirmitate vitæ surrepserit peccatũ, continuò vide, continuò displiceat, cõtinuò damna: & cùm damnaueris, securus ad iudicem venies. Ibi habes aduocatum: noli timere, ne perdas causam confessionis tuæ. Si enim aliquando in hac vita committit se homo difertæ linguæ & non perit, committis te verbo & peritiorus es? Clama, aduocatum habemus apud patrem. Videte ipsum Ioannem seruantem humilitatem. Certè vir iustus erat & magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secreta bibebat: [ille] ille qui bibendo de.

Ioan.15. c.21. Iob.14.1. *me.* pectore Domini diuinitatem ructauit, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. ille talis vir nõ dixit, aduocatum* habetis apud patrem: sed, si quis peccauerit, aduocatum, inquit, habemus. Non dixit, habetis, nec me habetis dixit, *nec ipsum Christum habetis, dixit: sed & Christum posuit, non se, & habemus dixit, nõ habetis. Maluit se ponere in numero peccatorum, vt haberet aduocatum Christum: quàm ponere se pro Christo aduocatum, & inueniri inter damnandos superbos. Fratres, Iesum Christum iustum, ipsum habemus aduocatum ad patrem: ipse † propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, hæresim non fecit: hoc qui tenuit, schisma non fecit. Vnde enim facta sunt schismata? Cùm dicunt homines, nos iusti sumus: cùm dicunt homines, nos sanctificamus immũdos, nos iustificamus impios, nos petimus, nos impetramus. Ioannes autem quid dixit? Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Sed dicit aliquis, Ergo sancti non petunt pro nobis? Ergo episcopi vel præpositi non petunt pro populo? Sed attẽdite Scripturas, & videte, quia & præpositi commendãt se populo.

Coloss. 4. Nam Apostolus dicit plebi, Orãtes simul & pro nobis. Orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo: oramus pro vobis fratres, sed & vos orate pro nobis. Inuicem pro se omnia membra orent, caput pro omnibus interpellet. Propterea non mirum quia sequitur & hîc, & claudit ora diuidentibus Ecclesiam Dei: quia dixit, Iesum Christum habemus iustum, & ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Propter illos qui se diuisuri e-

Matth.24. Marci 13. rant, & dicturi, Ecce hîc est Christus, ecce illic: & vellẽt ostendere eum in parte qui emit totum & possidet totum: continuò secutus est, *Non tantum nostrorum, sed & totius mũdi.* Quid est hoc fratres? Certè inuenimus eam

Psal.131. b.6. in campis saltuum, inuenimus Ecclesiã in omnibus gẽtibus. Ecce Christus propitiatio est peccatorum nostrorum: non tãtùm nostrorũ, sed & totius mundi. Ecce habes Ecclesiam per totum mundum, noli sequi falsos iu-

al. præcipitatores. stificatores, & veros † præcipitatores. In illo monte esto qui impleuit orbem terrarum: quia Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tãtùm nostrorum, sed & totius mundi quem suo sanguine comparauit. *Et in hoc*, inquit, *cognoscimus eum, si mandata eius seruauerimus.* Quæ mandata? *Qui dicit quia cognouit eum, & mandata eius non seruat: mendax est, & in hoc veritas non est.* Sed adhuc quæris, Quæ mandata? *Qui autem*, inquit, *seruauerit verbum eius, verè in hoc perfecta est dilectio Dei.* Videamus ne ipsum mandatum dilectio [Dei] vocetur. Quærebamus enim, quę mandata, & ait, Qui autem seruauerit verbum eius, verè in hoc perfecta est dilectio Dei.

Ioan.13. Attendite Euangelium, si non est hoc mãdatum, Mandatum, inquit, nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. *In hoc cognoscimus quia in ipso sumus, si in illo perfecti fuerimus.* Perfectos in dilectione vocat. Quæ est perfectio dilectionis? Et inimicos diligere, & ad hoc diligere, vt sint fratres: non enim dilectio nostra carnalis esse debet. Optare alicui salutem temporalem, bonum est: sed & si desit, anima tuta sit. Optas alicui amico tuo vitã, bene facis: gaudes de morte inimici, malè facis. Sed fortè & amico tuo vita illa quam optas inutilis est, & inimico tuo mors de qua gaudes vtilis fuit. Incertum est vtrum alicui sit vtilis vita ista, an inutilis: vita verò quæ est apud Deum, sine dubio vtilis est. Sic dilige inimicos tuos, vt fratres optes. Sic dilige inimicos, vt in societatem tuã vocentur: sic enim dilexit ille qui in cruce pen-

Luce 23. dens ait, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Neque enim dixit, Pater, viuant isti multo tempore: me

al. occidant. quidem † occidunt, sed ipsi viuãt. Sed quid ait? Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Mortem sempiternam ab eis expellebat, precc misericordissima, & potentia præstantissima. Multi ex eis crediderunt, & dimissus est eis fusus sanguis Christi. Primò fuderunt cùm fœurent, biberunt cùm crederent. In hoc cognoscimus quia in ipso sumus, si in ipso perfecti fuerimus. De ipsa perfectione diligendorum inimicorum Dominus admonens, ait, Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cęlestis Matth.5. perfectus est. *Qui ergo dicit se in ipso manere, debet sicut ipse* 1.Ioan.2. *ambulauit & ipse ambulare.* Quomodo fratres? Quid nos 2.6. monet? Qui dicit se in ipso manere, id est, in Christo, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare. Fortè hoc nos monet, vt ambulemus in mari? Absit. Hoc ergo, vt ambulemus in via iustitiæ. In qua via? Iam commemoraui. Fixus in cruce erat, & in ipsa via ambulabat ipsa est via charitatis, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid fa- Luce 23. ciunt. Si ergo didiceris orare pro inimico tuo, ambulas viam Domini. *Dilectissimi, non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habebatis ab initio.* Quod mãdatum vet' dixit? Quod habebatis, inquit, ab initio. Ideo ergo vetus, quia iam illud audistis: alioquin cõtrarius erit Domino, vbi ait, Mandatum nouum do vobis, Ioan.13. vobis vt vos inuicẽ diligatis. Sed mãdatum vetus quare? Nõ quia ad veterem hominem pertinet. Sed quare? Quod habebatis ab initio. *Mãdatum vetus est, verbũ quod audistis.* Ideo ergo vetus, quia iam audistis. Et idipsum nouum ostendit dicens: *Iterum mandatum nouum scribo vobis.* Non alterum, sed idem ipsum. Quod dixi vetus, idem est & nouum. Quare? *Quod est verũ in ipso & in vobis.* Nam quare vetus, audistis: quia iam illud noueratis. Quare autem nouum? *Quia tenebræ transierũt, & lux vera iam lucet.* Ecce vndè nouum: quia tenebræ ad veterẽ hominem, lux verò ad nouum hominẽ pertinet. Quid dixit apostolus Paulus? Exuite vos veterem hominem, Coloss.3. Ephes.4. & induite nouum. Et iterum quid dicit? Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Qui dicit se esse in lumine.* modò manifestat totum quod dixit. *Qui di-* 1.Ioan.2. *cit se esse in lumine, & fratrem suum odit, in tenebris est vsque* 9. Matth.5. *adhuc.* Eia fratres mei, quamdiu dicemus vobis, diligite inimicos? Videte quod peius est, ne adhuc fratres oderitis. Si fratres solùm amaretis, nondum effetis perfecti: si autem fratres oderitis, quid estis? Vbi estis? Respiciat vnusquisq; cor suũ: non teneat odiũ contra fratrem pro aliquo verbo duro, pro contentione terræ, ne fiat terra. Quisquis enim odit fratrem suum, non dicat quia in lumine ambulat. Quid dixi? Nõ dicat quia in Christo ambulat. Qui dicit se esse in luce, & odit fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc. Nescio quis ex Pagano factus est Christianus. Intendite: ecce tenebræ erat quãdo Paganus erat, modò iam Christian' factus est. Deo gratias. Ephes.5. Omnes gratulantur: recitatur Apostolus gratulans, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Adorabat idola, adorat Deum: adorabat † quem fe- al.que cit, adorat qui eum fecit. Mutatus est, Deo gratias, omnes gratulantur Christiani. Quare? Quia iam adorator patris & filij & Spiritus sancti, & detestator dæmoniorum & idolorum est. Adhuc † iste Ioannes solicitus al.ubique est, multis gratulantibus adhuc † suspectus est. Fratres, 2.Corinth. maternam solicitudinem libenter amplectamur. Non sine causa mater solicita est de nobis, cùm alij gaudent: matrem dico charitatem, ipsa enim habitabat in corde Ioannis, cùm ista diceret. Quare, nisi quia aliquid timet in nobis, & cùm iam nobis homines gratulantur? Quid est quod timet? Qui dicit se esse in lumine. Quid est hoc? Iam dicit se esse Christianum, & fratrem suum odit: in tenebris est vsque adhuc. Quod exponere non est: sed quod gaudere si non fiat, aut quod plangere si fiat. *Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, &* 1.Ioan.2. *scandalum in eo non est.* Obsecro per Christum, pascit b.10. nos

nos Christus, refecturi sumus corpora in nomine Christi, & aliquantum refecta sunt & resciendа sunt, mens nostra pascatur. Non quia diu dicturus sum dico, nam ecce iam finitur lectio: sed ne fortè ex tædio minus attentè audiamus quod maximè necessarium est, Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui sunt qui patiuntur scandalum aut faciunt? Qui scandalizãtur in Christo & in ecclesia. Qui in Christo scandalizantur, tanquam à sole vruntur: qui in eccle-

Psal.120. b.6. sia, tanquam à luna. Dicit autem Psalmus, Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Id est, si tenueris charitatem, nec in Christo scandalum patieris, nec in ecclesia: nec Christum relinques, nec ecclesiam. Qui

Christum relinquit. enim ecclesiã relinquit, * quomodo est in Christo, qui in membris Christi non est? Quomodo est in Christo, qui in corpore Christi non est? Illi ergo patiuntur scandalum, qui relinquũt aut Christum aut Ecclesiam. Vnde intelligimus quia inde dixit Psalmus, Per diem sol non vret te, neque luna per noctem, quia ipsam vstionẽ scãdalum vult intelligi? Primò ipsam similitudinem attende. Quomodo qui vritur dicit, non tolero, non fero, & subducit se: sic qui quædam non ferunt in Ecclesia, & subtrahunt se vel nomini Christi vel Ecclesiæ: scandalũ patiuntur. Videte enim quomodo passi sunt scandalum tanquã à sole illi carnales, quib' prædicabat carnem suã Christus & dicebat, Qui non manducauerit carnem fi-

Ioan. 6. lij hominis, & biberit eius sanguinem, non habebit in se vitam. Septuaginta fermè homines dixerunt, Durus est hic sermo: & recesserunt ab eo, & remanserunt duodecim. Omnes illos vsit sol, & recesserunt: non valentes ferre vim verbi. Remanserunt ergo duodecim. Et ne fortè putarent homines, quia ipsi præstant Christo credendo in Christum, & non ab ipso illis præstatur beneficium: cùm duodecim remansissent, ait illis Dominus, Nunquid & vos vultis ire? Vt noueritis, quia vobis necessarius ego sum, non vos mihi. Illi autem quos nõ vsferat sol, responderunt ex voce Petri, Domine, verbum C Ibidem. vitę æternę habes, quò ibimus? Quos autem vrit Ecclesia tanquam luna per noctem? Qui schismata fecerunt.

1.Cor.11. Audi ipsum verbum positũ in Apostolo: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego nõ vror? Quomodo ergo non est scandalum in eo qui diligit fratrem? Quia qui diligit fratrem, tolerat omnia propter vnitatem: quia in vnitate charitatis est fraterna dilectio. Offendit te nescio quis, siue malus, siue vt tu putas malus, siue vt tu fingis malus, & deseris tot bonos?

al. Nõ quid quales ego fuerim in ipso? Quales dilectio est fraterna? † Qualis apparuit in istis [Donatistis.] Cùm accusant Afros, deseruerunt orbem terrarum. Nunquid in orbe terrarum sancti non erant? Aut inauditi à vobis damnari potuerũt? Sed ô si diligeretis fratres, scãdalum in vobis nõ esset. Audi Psalmum quid dicat, Pax multa diligentibus legem tuam: & non est eis scandalum. Pacem multam dixit eis qui diligunt legem Dei, & ideo non eis esse scandalum. Illi ergo qui D scandalum patiuntur, † pacem perdunt. Et quos dixit non pati scandalum, aut non facere? Diligentes legem Dei. Ergo in charitate positi sunt. Sed dicit aliquis, Lege Deo dixit diligentibus, non fratres. Audi quid Dominus dicat, Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Quid est lex nisi mandatum? Quomodo autem non patiuntur scandalũ, nisi dum sufferunt inuicem? Sicut Paulus dicit, Sufferẽtes inuicẽ in dilectione: studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et quia ipsa est lex Christi, eundem audi Apostolum commendantem ipsam legem. Inuicem, inquit, onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. *Nam qui odit* 1.Ioan.2. *fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit* b.11. *quo eat.* Magna res fratres: attendite rogamus vos. *Qui*

A *odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quoniam tenebræ excæcauerunt oculos eius.* Quid tam cæcum, quàm isti qui oderũt fratres? Nam vt noueritis quia cæci sunt, in montem offenderunt. Eadem dico, ne vobis excidant. Nõne lapis iste qui præcisus est de monte sine manibus, Christus est de regno Iudæorũ sine opere

Dan.2. maritali? Nõne ille lapis confregit omnia regna terrarum, id est, omnes dominationes idolorum & dæmoniorũ? Nõne ille lapis creuit, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersum orbem terrarum? Nunquid digito ostẽdimus istum montem, quomodo ostenditur hominibus tertia luna? Verbi gratia, quando volunt homines videre lunam nouam: [dicunt,] Ecce luna, ecce vbi est: &[si] sunt ibi qui non valeant intendere aciem, & dicant, Vbi? intenditur illis digitus vt videant. Aliquando dum erubescunt ne cæci putentur, dicũt se vidisse quod non viderunt. Nunquid sic ostendimus Ecclesiam, fratres mei? Nõne aperta est? Nõne manifesta? Nõne

B † obtinuit omnes gentes? Nõne impletur quod ante al. remit. tot annos promissum est Abrahæ, in semine eius bene- Genes. 22. dici omnes gentes? Vni fideli promissum est, in milibus fidelium mundus impletus est. Ecce mons implens vniuersam faciem terræ: ecce ciuitas de qua dictum est, Non potest ciuitas absconditi super montem constituta. Matth.5. Illi autem offendunt in montem. Et cùm eis dicitur, Ascendite, non est mons, dicunt, & facilius illuc faciem impingunt, quàm illic habitaculum quærunt. Esaias hesterna die lectus est. Quisquis vestrum vigilabat, non oculis tãtùm, sed aure, nec aure corporis, sed aure cordis, aduertit, Erit in nouissimis diebus manifestus mons do- Esaiæ 2. mus Domini, paratus in cacumine montium. Quid tam manifestũ quàm mons? Sed sunt & montes ignoti, quia in vna parte terrarum positi sunt. Quis vestrum nouit Olympum montem? quomodo ibi qui habitant, Giddabam nostrum non norunt. In partibus sunt isti montes. Ille autem mons ego sum, qui impleuit vniuersam C faciem terræ: & de illo dicit, Paratus in cacumine montium. Mons est super cacumina omnium montium. Et congregabuntur, inquit, ad eum omnes gentes. Quis erat in hoc monte? Quis frangit faciem offendendo in illum? Quis ignorat ciuitatem super montem constitutã? Sed nolite mirari, quia ignoratur ab istis qui oderunt fratres: quia in † tenebris ambulant, & nesciunt quò eant, quia tenebræ excæcauerunt oculos eorum. Montem non vident: nolo mireris, oculos non habent. Vnde oculos non habẽt? Quia tenebræ excæcauerunt eos. Vnde probamus? Quia fratres oderunt, quia cùm offenduntur in Afros, separant se ab orbe terrarum: quia non tolerant pro pace Christi quos infamant, & tolerant pro parte Donati quos damnant.

De eo quod Ioannes dicit, Scribo vobis filioli, quia remittũtur vobis peccata per nomen eius: vsque ad id, Et mundus transiet & desideria eius. Qui autem fecerit voluntatẽ Dei, manet in æternũ, sicut & ipse manet in æternũ.

TRACTATVS II.

OMNIA quæ leguntur de Scripturis sanctis, ad instructionem & salutem nostram intentè oportet audire. Maximè tamen memoriæ commendanda sunt, quæ aduersus hæreticos valent plurimum: quorum insidię infirmiores quosque & negligentiores circumuenire non cessant. Mementote Dominum nostrum & salUatorem Iesum Christum, & mortuum esse pro nobis & resurrexisse: mortuum scilicet propter delicta nostra, re- Rom.4. surrexisse propter iustificationem nostram. Sicut modò audistis, quia discipulorum duorum, quos inuenit in Luce 24. via, tenebantur oculi ne eum agnoscerent: & inuenit eos desperantes de redemptione quę erat in Christo, &

existimantes iam illum passum, & mortuum fuisse sicut A
al. putasse. hominem, nec tanquam filium Dei † putantes semper
viuere, & in carne ita mortuum vt non reuiuisceret, sed
tanquam vnum ex Prophetis, sicut verba eorum paulo
antè qui intẽti eratis, audistis. Tunc aperuit illis scriptu-
ras, incipiens à Moyse per omnes Prophetas, ostendens
eis omnia quæ passus erat prædicta fuisse: ne illi magis
mouerentur, si resurrexisset Dominus, & magis ei non
crederent, si de illo ista antè dicta non essent. Firmitas
enim fidei in eo est, quia omnia quę euenerunt in Chri-
sto, prædicta sunt. Discipuli ergo eum non agnouerunt,
nisi in fractione panis. Et verè qui non sibi iudicium
1. Cor. 10. manducat & bibit, in fractione panis Christũ agnoscit.
Postea & illi vndecim putabãt se spiritum videre. Præ-
Ioan. 20. buit se palpandum, qui se præbuit crucifigendum: cru-
cifigendum inimicis, palpandum amicis. Medicus tamẽ
omnium, & illorum impietatis, & istorum incredulita-
tis. Namq; audistis cùm actus Apostolorum legerentur,
quot milia crediderunt ex interfectoribus Christi. Si B
crediderunt postea qui occiderant, non erant crediturі
qui paululum dubitabant? Et ipsis tamen, (quod maxi-
mè debetis animaduertere, & memoriæ vestræ manda-
re, quia contra insidiosos errores Deus voluit ponere
al. firma- † firmamentum in Scripturis, contra quas nullus au-
menta. det loqui, qui quoquo modo se vult videri Christianũ:)
cùm se palpandum præbuisset, non illi sufficit, nisi de
Scripturis cõfirmaret cor credentiũ: prospiciebat enim
quod. al. cæt. nos futuros. In quo * palpemus nos non habemus, † sed
quod legamus habemus. Si enim propterea illi credi-
derunt, quia tenuerũt & palpauerũt: nos quid facimus?
Iam Christus ascendit in cælum: non est venturus nisi
in fine, vt iudicet de viuis & mortuis. Vnde crediturі su
mus, nisi vnde & ipsos palpantes voluit confirmare? A-
peruit enim illis Scripturas, & ostendit eis quia oporte-
bat pati Christum, & impleri omnia quæ de illo scripta
sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis. Omnem ve-
terem Scripturam circumplexus est. Quicquid illarum C
Scripturarum est, Christum sonat: sed si aures inueniat.
Et aperuit eis sensum, vt intelligerent Scripturas. Vnde
& nobis hoc orãdum est, vt ipse sensum nostrũ aperiat.
Quid autẽ ostẽdit Dominus scriptũ de se in lege Moysi
& prophetis & Psalmis? Quid ostendit? Ipse dicat. Bre-
uiter hoc Euangelista posuit: vt nos nosſemus, quid in
tanta latitudine Scripturarum credere & intelligere de-
beamus. Certè multæ sunt paginæ, & multi libri, hoc ha
bẽt omnes quod dixit Domin⁹ breuiter discipulis suis.
Lucæ 24. Quid est hoc? Quia oportebat pati Christũ, & resurge-
re tertia die. Habes iam de sponso, quia oportebat Chri
stũ pati & resurgere. Cõmendatus est nobis spõsus. De
spõsa videam⁹ quid dicat: vt tu cùm cognoueris spõsum
& sponsam, nõ sine causa ad nuptias venias. Celebratio
al. celebra- tio Eccleſiæ. Nuptiæ cel. enim nuptiarum omnis celebratio: Ecclesię nuptiæ ce-
lebrantur. Ducturus est vxorem filius regis, & ipse filius
regis rex: & qui frequentãt, ipsi sunt sponsa. Non quo-
modo in nuptiis carnalibus alij frequentãt nuptias, & D.
al. alij nu- bunt. † alia nubit: in Ecclesia qui frequentãt, si bene frequen-
tant, spõsa fiunt. Omnis enim Ecclesia spõsa Christi est,
cuius principium & primitiæ caro Christi est: ibi iuncta
est sponsa spõso in carne. Meritò carnem ipsam cùm cõ-
mẽdaret, panẽ fregit: & meritò in fractione panis aperi
ti sunt oculi discipulorum, & agnouerunt eum. Quid er
go dixit Dominus scriptum esse de se in lege & prophe
tis & Psalmis? Quia oportebat pati Christum. Si nõ ad-
deret, & resurgere, rectè illi plangerent, quorũ oculi te-
nebãtur: sed & resurgere prædictum est. Et vt quid hoc?
Quare oportebat pati Christum & resurgere? Propter
illũ Psalmũ quẽ vobis maximè cõmendauimus, quarta
sabbati, statione prima nouissimæ hebdomadis. Quare

oportebat Christũ pati & resurgere? † Propterea: Com- al. Propter
memorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuer- quod cum.
si fines terræ: & adorabunt in conspectu eius vniuersæ Psal. 21.
patriæ gentium. Nam vt noueritis, quia oportebat pati
Christum & resurgere: & hîc quid addidit, vt post com
mendationem sponsi commendaret & spõsam? Et prę- Lucæ 24.
dicari, inquit, in nomine eius pœnitentiam & remissio-
nem peccatorum per omnes gentes, incipiẽs ab Hieru-
salem. Audistis fratres, tenete. Nemo dubitat de Eccle-
sia, quia per omnes gẽtes est: nemo dubitat, quia ab Hie
rusalem cœpit, & omnes gentes impleuit. Agnoscimus
agrum vbi vitis plantata est: cùm autem creuerit, non a-
gnoscimus quia totum occupauit. Vnde cœpit? Ab Hie
rusalem. Quò peruenit? Ad omnes gentes. Paucę remã-
serũt, omnes tenebit. Interea dum omnes tenet, aliqua
farmenta inutilia visa sunt † agricolæ præcidenda: & fo- al. agricis
cerunt hæreses & schismata. Non vos inducant præcisa,
vt præcidamini: hortamini magis quæ præcisa sunt, vt
iterum inserãtur. Manifestum est Christum passum, re-
surrexisse, ascendisse in cęlũ: manifestata est & Ecclesia,
quia prædicatur in nomine eius pœnitentia & remissio
peccatorum per omnes gentes. Vnde cœpit? Incipiens
ab Hierusalem. Audit stultus, vanus. Et quid amplius di
cturus sum quàm cæcos, qui tam magnum montem nõ
vident: qui contra lucernam in candelabro positã ocu-
los claudunt? Cùm eis dicimus, si Christiani catholici
estis, cõmunicate illis Ecclesiis vnde Euangelium toto
orbe diffunditur: illi Hierusalem cõmunicate, quando
eis dicimus, respondẽt nobis, Non communicamus illi
ciuitati, vbi occisus est rex noster, vbi occisus est Domi- al. occisus.
nus noster: quasi† oderint ciuitatem vbi occisus est Do- al. occidere.
minus noster. Occiderunt Iudæi quẽ inuenerunt in ter-
ra, exufflant isti eum qui sedet in cælo. Qui sunt peiores,
qui contemp serũt quia hominem putabãt: an qui sacra-
menta eius exufflant, quẽ iam Deum cõfitentur? Sed o-
derunt videlicet ciuitatem, in qua Dominus ipsorũ oc-
cisus est. Pij homines & misericordes multũ dolent oc-
cisum esse Christum: & occidũt in hominibus Christũ.
At ille dixit illam ciuitatem, & misertus est eius. Inde
dixit incipere prædicationem suã, Incipiens ab Hieru-
salem. Ille ibi principiũ fecit prędicationis nominis sui:
& tu exhorresis † cõmunicationem illius ciuitatis? Nõ al. horres
est mirum si præcisus odisti radicem. Quid ait ille discí- nimium.
pulis suis? Estote sedentes in ciuitate, quia ego mitto Act.
promissionem meam in vos. Ecce quam ciuitatem o-
derunt. Fortè amarent, si Iudæi interfectores Christi in
illa habitarent. Numquid esse non esse interfecto-
res Christi, id est Iudæos, expulsos esse de illa ciuitate.
Quæ habebat sæuientes in Christum, habet adorantes
Christum: propterea illam isti oderunt, quia Christiani
in illa sunt. Ibi voluit sedere discipulos suos, & ibi illis
mittere Spiritum sanctũ. Vbi inchoata est Ecclesia, nisi
vbi venit de cælo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco
sedentes cẽtum viginti? Duodenarius ille numerus de-
cuplatus erat. Sedebãt centum viginti homines: & ve- Act.
nit Spiritus sanctus, & impleuit totum locum, & factus
est sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & linguę diui-
sæ sunt velut ignis. Audistis actus Apostolorum, hodie
lecta est ipsa lectio: Cœperunt linguis loqui quomodo
Spiritus sanctus dabat eis pronunciare. Et omnes qui
aderant illic, de diuersis gentibus venientes Iudæi, a-
gnoscebant vnusquisque linguam suam: & mirabantur illos idiotas & imperitos subitò didiciſſe non vnam aut duas linguas, sed omnium omnino gẽtium. Vbi ergo iam omnes linguæ sonabant, omnes linguæ creditu-
ræ ostendebantur. Isti autem qui multũ amant Christũ, & ideo nolunt cõmunicare ciuitati quæ interfecit Chri
stum, sic honorant Christum, vt dicant illum remãsisse

ad

ad duas linguas, Latinã, & Punicã, id est, Afram. Solas A
duas linguas tenet Christus? Istæ enim duæ linguæ solę
sunt in parte Donati, plus non habent. Euigilemus fra-
tres, videamus potius donũ spiritus † sancti: & credamus
1. Joh. antedictis de illo, & videamus impleta [esse] quæ antè
Psal. 65. 2. dicta sunt in Psalmo, Non sunt loquelæ neque sermo-
nes, quorũ nõ audiantur voces eorũ. Et ne fortè & ipsæ
linguæ venerint ad vnũ locum, & non potius donum
Christi venerit ad omnes linguas: audi quid sequitur,
In omnem terrã exiit sonus eorum, & in fines orbis ter-
ræ verba eorum. Quare hoc? Quia in sole posuit taber-
naculum suum: id est, in manifesto. Tabernaculũ eius,
caro eius, tabernaculũ eius, Ecclesia eius: in sole posita
est, non est in nocte, sed in die. Sed quare illi non agno-
scunt? Redite ad lectionẽ, qua heri finis factus est, & vi-
1. Ioan. 2. dete quare non agnoscunt. *Qui odit fratrem suum, in te-*
lat. *nebris ambulat, & nescit quo eat: quoniam tenebræ excæcaue-*
runt oculos eius. Nos ergo sequentia videamus, & non fi-
nemus in tenebris. Vnde non crimus in tenebris? Si ame- B
mus fratres. Vnde probatur? Quia amamus fraternita-
1. Ioan. 4. tem, quia nõ † scindimus vnitatẽ, quia tenemus charita-
Ioan. 1. 2. tem. *Scribo vobis filioli, quia remittuntur vobis peccata per*
nomen eius. Ideo filioli, quia dimissis peccatis nascimini.
Sed per cuius nomen remittuntur peccata? Nunquid
Augustini? Ergo per nomẽ Donati. Videris quis Augu-
stinus, aut quis Donatus. Nec per nomẽ Pauli, nec per
nomen Petri. Nam diuidẽtibus sibi ecclesiam, & partes
dicunti- facere de vnitate † cupiẽtibus, patturiens paruulos ma-
bus. ter charitas, in Apostolo exponit viscera sua, cõscindit
quodãmodo verbis vbera sua, plorat filios quos videt
efferri: reuocat ad vnum nomen eos qui multa nomina
sibi facere volebant, repellit ab amore suo vt Christus
1. Cor. 1. ametur, & dicit, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus
est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid dicit? No
lo mei fitis: [sed] vt mecum sitis, mecũ estote. Omnes il-
lius simus qui pro nobis mortuus est, qui p nobis cru-
cifixus est. Vnde & hîc, dimittuntur vobis peccata per C
nomen eius, nõ per hominis alicuius. *Scribo vobis patres.*
Quare primò filij? Quia remittuntur vobis peccata per
nomen eius, & regenerami in nouã vitam. Ideo filij.
patres quare? *Quia cognouistis eum qui à principio est.* prin-
cipium enim ad paternitatẽ pertinet. Nouus Christus
Ioan. 1. in carne, sed antiquus in diuinitate. Quàm antiquus pu
2. tamus? Quot annorũ? Putamus ne maior quàm mater
sua? Maior planè quã mater: omnia enim per ipsũ facta
sunt. Si omnia, & ipsa mater. Antiquus fecit, de qua na-
sceretur nouus. Putamũsne ante matrẽ solam? Et ante
al. matris. Antiquus eius. Ioan. 8. auos? matris antiquus. Auus mattis ipsius Abraham. Et
Dominus dicit, Ante Abrahã ego sum. Ante Abraham
dicimus? Cælũ & terra antequã esset homo, facta sunt.
Ante ipsa fuit Dominus, immò & est. Optimè enim nõ
ait, ante Abraham ego fui; sed, ante Abraham ego sum.
Quod enim dicitur quia fuit, non est: & quod dicitur
quia erit, nondũ est. Ille non nouit nisi esse. Secundum
quod Deus est, esse nouit: fuisse & futurũ esse nõ nouit. D
Dies est ibi vnus, sed sempiternus. Non ponunt illũ diẽ
in medio hesternus & crastinus: hesterno enim die fini-
to, incipiens hodiernus venturo crastino finitur. Ille v-
nus dies ibi est sine tenebris, sine nocte, sine spatiis, sine
mensura, sine horis. Quod vis, illum dicas vis dies est, si
vis annus est, si vis anni sunt. Dictũ est enim de ipso, Et
Psal. 101. anni tui non deficient. Quomodo autẽ dictus est dies?
dict. Psal. 4. Quando dictũ est Domino, Ego hodie genui te. Ab æ-
b. 7. tetno patre genitus, ex æternitate genitus, in æternitate
Exod. 3. genitus: nullo initio, nullo fine, nullo spatio latitudinis,
quia est quod est, quia ipse est qui est. Hoc nomẽ suum
dixit Moysi. Dices eis, Qui est, misit me ad vos. Quid
ergo ante Abrahã? Quid ante Noẽ? Quid ante Adam?

Audi scripturam: Ante luciferum genui te. Postremò, Psal. 109.
ante cęlum & terrã. Quare? Quia omnia per ipsum facta 1. 4.
sunt, & sine ipso factũ est nihil. Ideo patres agnoscite: Ioan. 1.
patres enim fiunt agnoscendo quod est ab initio. *Scribo* 2.3.
vobis iuuenes. Filij sunt, patres sunt, iuuenes sũt. Filij, quia
nascuntur: patres, quia principium agnoscunt. Iuuenes
quare? *Quia vicistis malignum.* In filiis natiuitas, in patri-
bus antiquitas, in iuuenib⁹ fortitudo. Si malignus à iu-
uenibus vincitur, pugnat nobiscum. Pugnat, sed nõ ex-
pugnat. Quare? Quia nos fumus fortes? An quia ille est
fortis in nobis, qui inter manus persequentiũ infirmus
iuuentus est? Ille nos fortes fecit: qui persequentibus nõ
restitit. Crucifixus est enim ex infirmitate, sed viuit ex 2. Cor. 13.
virtute Dei. *Scribo vobis pueri.* Vnde pueri? *Quia cognoui-*
stis patrem. Scribo vobis patres. Commẽdat hoc, & repetit,
Quia cognouistis eum qui à principio est. Memẽtote vos pa-
tres esse. Si obliuiscimini eum qui à principio est, perdi-
distis paternitatem. *Scribo vobis iuuenes.* Etiam atque etiã
cõsiderate, quia iuuenes estis. Pugnate, vt vincatis: vin-
cite, vt coronemini: humiles estote, ne cadatis in pu-
gna. *Scribo vobis iuuenes, quia fortes estis, & verbum Dei in*
vobis manet, quia vicistis malignũ. Hęc omnia fratres, quia
cognouimus id quod à principio est, quia fortes sum⁹,
quia cognouimus patrẽ: omnia ista quasi cognitionem
commendant, charitatẽ non cõmendant? Si cognoui-
mus, amemus: nã cognitio fine charitate non saltos fa-
cit. Scientia inflat, charitas ædificat. Si confiteri vultis 1. Cor. 8.
& non amare: incipitis dæmonibus similes esse. Confi- Matth. 8.
tebantur dæmones filiũ Dei, & dicebant, Quid nobis &
tibi? Et repellebantur. Cõfitemini & amplectimini. Illi
enim timebãt de iniquitatibus suis: vos amate dimisso-
rem iniquitatũ vestrarũ. Sed quomodo poterim⁹ amare
Deum, si amamus mundum? Parat nos ergo inhabitari
charitate. Duo sunt amores, mundi & Dei. Si mundi a-
mor habitet, nõ est quà intret amor Dei: recedat amor
mundi, & habitet Dei. Melior accipiat locum. Amabas
mundum, noli amare mundũ. Cùm exhauseris cor tuũ
amore terreno, hauries amorẽ diuinum: & incipit habi-
tare iã charitas, de qua nihil mali poteſt procedere. Au-
dite ergo verba purgantis, modò quasi agrum inuenit
corda hominum. Sed quomodo inuenit? Si fyluã inue-
nit, extirpat: si agrum purgatum inuenit, plantat. Plan-
tare ibi vult arborem, charitatẽ. Et quã fyluam vult ex-
tirpare? Amorem mundi. Audi extirpationẽ fyluæ. *No-* 1. Ioan. 2.
lite diligere mundũ. Hoc enim sequitur, *Neque ea quæ sunt* 15.
in mundo. Si quis dilexerit mundũ, dilectio patris nõ est in eo.
Audistis, quia si quis dilexerit mundum, dilectio patris
nõ est in eo. Ne quis dicat in corde suo falsum esse hoc.
Fratres, Deus dicit, per Apostolum Spiritus sanctus lo-
cutus est, nihil verius, Si quis dilexerit mundũ, dilectio
patris non est in ipso. Vis habere dilectionẽ patris, vt sis
cohæres filij? Noli diligere mundum. Exclude malum
amorẽ mundi, vt implearis amore Dei. Vas es, sed ad-
huc plenus es: funde quod habes, vt accipias quod non
habes. Certè iam renati sunt ex aqua & Spiritu fratres
nostri: & nos ante aliquot annos renati sumus ex aqua
& Spiritu. Bonũ est nõbis nõ diligere mundum: ne re-
maneãt in nobis sacramẽta ad damnationẽ, * nõ firma- * nostrum,
mẽta ad salutem. Firmamẽtum salutis, est habere radi- habere
cem charitatis, * habere virtutẽ pietatis, non formam pietatem.
solam. Bona forma, sancta forma. Sed quid valet for-
ma, si non teneat radicem? Sarmentum præcisum nónne
in ignem mittitur? Habe formã, sed in radice. Quo-
modo autẽ radicamini, vt non eradiceminiṁ? Tenendo
charitatẽ, ficut dicit apostolus Paulus, In charitate ra-
dicati & fundati. Quomodo ibi radicatur charitas, in-
ter tanta fyluosa amoris mundi? Extirpare fyluas. Ma-
gnum semen positum est is: non fit in agro quod † suffo- al. efforet.

cet semen. Hęc sunt verba extirpantia quæ dixi. Nolite
Ephes.5. diligere mundum, neque ea quę in mundo sunt. Si quis
dilexerit mundum, non est charitas patris in eo: *Quia
omne quod in mũdo est, desideriũ est carnis, & desiderium oculorum, & ambitio seculi.* Tria dixit, quæ qui fecerit non est
al. transit. ex patre, sed ex mundo est. *Et mundus transibit & desideria eius. Qui autem fecerit volũtatem Dei, manet in æternum, sicut & ipse manet in æternum.* Quare non amem quod fecit Deus? Quid vis? Vtrum amare tẽporalia, & transire cum tempore: an mundum non amare, & in æternum viuere cum Deo? Rerum temporaliũ fluuius trahit: sed tanquam circa fluuium arbor nata est Dominus noster Iesus Christus. Assumpsit carnem, mortuus est, resurrexit, ascendit in cælum. Voluit se quodãmodo circa fluuium tẽporum plantare: raperis in præceps, tene lignũ. Voluit [te] amor mundi, tene Christũ. Propter te factus est temporalis, vt tu fias æternus: quia & ille sic factus est tẽporalis, vt maneret æternus. Accessit illi aliquid ex tẽpore, non decessit ex æternitate. Tu autem temporalis natus es, & per peccatũ temporalis factus es. Tu factus es temporalis per peccatum: ille factus est temporalis per misericordiam! dimittendo peccata. Quãtum
al. dimittẽdi. interest cùm duo sunt in carcere, inter reum & visitatorem eius? Homo enim aliquando venit ad amicũ suũ, & intrat visitare eũ, & ambo in carcere videtur: sed multũ distant & distincti sunt. Illum causa premit, illũ humanitas adduxit. Sic in ista mortalitate nos reatu tenebamur, ille misericordia descẽdit. Intrauit ad captiuũ redemptor, non oppressor. Dominus pro nobis sanguinẽ suum fudit, redemit nos, mutauit spem nostrã. Adhuc portamus mortalitatẽ carnis, & de futura immortalitate præsumimus: & in mari fluctuamus, sed anchorã spei in terrã fiximus. Sed non diligamus mundum, neque ea quæ in mundo sunt: quæ enim in mundo sunt, desiderium carnis est, & desiderium oculorum, & ambitio seculi. Tria sunt ista: ne quis fortè dicat, Quæ in mundo sunt, Deus fecit, id est, cælum & terram, mare, solẽ, lunam, stellas, omnia ornamẽta cęlorum. Quæ sunt ornamenta maris? Omnia repentia. Quæ terræ? Animalia, arbores, volatilia. Ista sunt in mũdo, Deus illa fecit. Quare ergo non amem quod Deus fecit? Spiritus Dei sit in te, vt videas quia hæc omnia bona sunt. Sed væ tibi si amaueris condita, & desereueris cõditorem. Pulchra tibi sunt. Sed quãto est pulchrior qui ista formauit? Intendat charitas vestra. Similitudinibus enim potestis instruire: ne subrepat vobis satanas, dicens quod solet dicere, Bene sit vobis in creatura Dei. Quæ ille fecit, nisi vt bene vobis sit? Et inebriantur & pereunt, & obliuiscuntur creatorem suum: dum non temperanter, sed cupidè vtuntur creatis, creator cõtemnitur: De talibus
Rom.1. dicit Apostolus, Coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Non te prohibet Deus amare ista, sed non diligere ad beatitudinem: sed ad hoc probare & laudare vt ames creatorẽ. Quemadmodum fratres si sponsus faceret sponsæ suæ annulum, & illa acceptũ annulum plus diligeret quàm sponsum qui illi fecit annulum: nónne in ipso dono sponsi adultera anima deprehẽderetur, quamuis hoc amaret quod dedit sponsus? Certè hoc amaret, quod dedit sponsus. Tamẽ si diceret, Sufficit mihi annulus iste, iam illius faciem nolo videre: qualis esset? Quis non detestaretur hanc amentiam? Quis non adulterinum animum conuinceret? Amas aurum pro viro, amas annulũ pro sponso. Si hoc est in te, vt ames annulum pro sponso tuo, & nolis videre sponsum tuum: ad hoc tibi arrhã dedit, vt nõ te oppigneraret, sed auerteret. Ad hoc vtiq; arrham dat sponsus, vt in arrha sua ipse ametur. Ergo dedit tibi Deus omnia ista, ama illum qui fecit [ista.]

P l° est quod tibi vult dare, id est, seipsum, qui ista fecit. A
Si autem amauerit hæc, quamuis illa Deus fecerit, & neglexeris creatorẽ, & amaueris mundum: nónne tuus amor adulterinus deputabitur? Mundus enim appellatur nõ solùm ista fabrica quã fecit Deus, cęlum & terra, mare, visibilia & inuisibilia: sed habitatores mundi mũdus vocantur, quomodo domus vocantur & parietes & inhabitantes. Et aliquãdo laudamus domũ, & vituperamus inhabitãtes. Dicimus enim, Bona dom*, quia marmorata est & pulchrè laqueata: & aliter dicimus, Bona domus, nemo ibi patitur iniuriam, nullæ rapinæ, nullæ oppressiones ibi fiunt. Modò non parietes laudamus, sed inhabitatores parietum: domus tamen vocatur, siue illa, siue illa. Omnes enim dilectores mũdi, tquia dilectione inhabitant mundum, sicut cælum inhabitant quorum sursum est cor, & ambulant carne in terra, omnes ergo dilectores mundi mundus vocantur. Ipsi non habent nisi ista tria, desiderium carnis, desiderium oculorum, & ambitionem seculi. Desiderant
B enim manducare, bibere, concumbere, vti voluptatibus istis. Nunquid non est in his modus? Aut quando dicitur, nolite ista diligere: hoc dicitur, vt non manducetis, aut non bibatis, aut filios non procreetis? Non hoc dicitur. Sed sit modus propter creatorem, vt non vos illigent ista dilectione: ne ad fruendum hoc ametis, quod ad vtendum habere debetis. Non autem probamini, nisi quando vobis proponuntur duo: hoc aut illud. Iustitiam vis, an lucra? Non habeo vnde viuam, non habeo vnde manducem, non habeo vnde bibam. Sed quid si non pores habere ista nisi per iniquitatem? Nónne melius amas quod non amittis, quàm iniquitatem committis? Lucrum auri vides, damnum fidei non vides. Hoc ergo ait Dominus: Desiderium carnis est, id est, desiderium earum rerum quæ pertinent ad carnem, sicut cibus & concubitus, & cætera huiusmodi. Et desiderium oculorum. Desiderium oculorum
C dicit omnem curiositatem. Iam quàm latè patet curiositas ipsa, in spectaculis, in theatris, in sacramentis diaboli, in magicis artibus, in maleficiis? Ipsa est curiositas. Aliquãdo tentat etiam seruos Dei, vt velint quasi miraculum facere: tentare vtrũ exaudiat illos Deus in miraculis. Curiositas est, hoc est desiderium oc- al. quę.
ulorum, non est à patre. Si dedit Deus, fac. † Obtulit e-
nim vt facias: non enim qui non fecerunt, ad regnum Dei non pertinebunt. Cùm gauderent Apostoli quia dæmonia eis subiecta erant, quid eis dixit Dominus? Nolite in hoc gaudere; sed gaudete, quoniam nomina Luca.
vestra scripta sunt in cælo. Inde voluit gaudere Apostolos, vnde gaudes & tu. Væ tibi enim, si nomen tuum non est scriptum in cælo. Nunquid væ tibi, si non fuscitaueris mortuos? Nunquid væ tibi, si non ambulaueris in mari? Nunquid væ tibi, si non excluseris dæmonia? Si accepisti hoc vnde facias, vtere humiliter, non
D superbè. Nam & de quibusdam pseudoprophetis dicit Dominus, quia factũri sunt signa & prodigia. Ergo nõ Matth.
sit ambitio seculi. Ambitio seculi superbia est. Iactare se 24.
vult in honoribus. Magnus sibi videtur homo: siue de diuitiis, siue de aliqua potentia. Tria sunt ista, & nihil inuenis vnde tentetur cupiditas humana, nisi aut desiderio carnis, aut desiderio oculorum, aut ambitione seculi. Per ista tria tentatus est Dominus à diabolo. Desi- Matth.4.
derio carnis tentatus est, quando dictum est ei, Si filius 2.5.
Dei es, dic lapidibus istis vt panes fiant: quando esuri- al. mutãtur
uit post ieiunium. Sed quomodo repulit † tentatorem, & in pa-
docuit pugnare militem? Attende quid illi ait; Non Deut.8.
in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Ten- 3. Matth.
tatus est & desiderio oculorum de miraculo, quando 4.4.
ei dixit, Mitte te deorsum: quia scriptum est, Angelis
suis

suis mandauit de te vt suscipiant te, ne quãdo offendas A
ad lapidẽ pedẽ tuum. Ille restitit tentatori: si enim faceret miraculum, nõ videretur nisi aut cessisse aut curiositate fecisse: fecit enim quando voluit tanquã Deus, sed tanquam infirmos curans. Nã si tunc faceret, quasi tantummodo miraculum voluisse facere putaretur. Sed ne hoc homines sentirent, attende quid respõdit: & quando tibi talis tentatio euenerit, dic illud & tu, Redi post Matth.4. b.10. Deut.6. c.16.
me sãtanas. Scriptum est enim, Non tentabis Dominũ Deum tuum. Id est, si hoc fecero, tentabo Deũ. Hoc dixit, quod te voluit dicere. Quando tibi suggerit inimicus, Qualis homo, qualis Christianus? Modò vel vnum miraculum feci sti, aut orationibus tuis mortui surrexerunt, aut † febricitãtes sanasti? Si verè esses alicuius† mo- al. fabricantis. al. quę.
mẽti, faceres aliquod miraculũ. Respõde & dic, Scriptum est, Non tẽtabis Dominum Deũ tuum. Nõ ergo tentabo Deum: quasi tunc pertineam ad Deum si fecero miraculũ, & non pertineam si nõ fecero. Et vbi sunt Luc.10.
verba eius, Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in B
cælo? De ambitione seculi quomodo tentatus est Dominus? Quãdo eleuauit eũ in excelsum, & dixit ei, Hæc Matth.4. b.9.
omnia * tibi dabo, si prostratus adoraueris me. De elatione regni terreni voluit tentare regem seculorum: sed Dominus qui fecit cælum & terrã, diabolum calcabat. Quid magnũ à Domino diabolũ vinci? Quid ergo respõdit diabolo, nisi quod te docuit vt respõdeas? Scri- Deut.6. c.13.
ptum est, Dominũ Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. Tenentes ista, non habebitis concupiscentiam mundi. Non habendo concupiscentiam mundi, non vos subiugabit nec desiderii carnis, nec desiderium oculorũ, nec ambitio seculi. Et facitis locum charitati venienti, vt diligatis Deum: quia si fuerit ibi dilectio mundi, non ibi erit dilectio Dei. Tenete potius dilectionem Dei, vt quomodo Deus est æternus, sic & vos maneatis in æternum: quia talis est quisque, qualis eius dilectio est. Terram diligis, terra cris. Deũ diligis: quid dicam, Deus Psal.81. b.6.
eris? Nõ audeo dicere ex me, scripturas audiamus, Ego C
dixi, dij estis, & filij altissimi omnes. Si ergo vultis esse dij & filij altissimi: nolite diligere mundum, nec ea quæ sunt in mundo. Si quis dilexerit mundum, non est charitas patris in illo. Quia omnia quæ sunt in mundo, desiderium carnis est, & desiderii oculorum, & ambitio seculi, quæ non est ex patre, sed ex mundo: id est, ab hominibus dilectoribus mundi. Et mundus transit, & desideria eius transeunt. Qui autem facit volũtatem Dei, manet in æternum: sicut & Deus manet in æternum.

De eo quod Ioannes dicit, Pueri, nouissima hora est: vsque ad id, Et non habetis necessitatem, vt aliquis vos doceat, quia vnctio ipsius docet vos de omnibus.

TRACTATVS III.

1.Ioan.2. cap.

VERI, *nouissima hora est.* In hac lectione pueros alloquitur vt festinent crescere, quia nouissima hora est. Ætas corporis nõ est in voluntate. Ita nullus secundũ carnẽ crescit quando vult: sicut nullus quando D
vult nascitur. Vbi autẽ natiuitas in voluntate est: & crementum in voluntate est. Nemo ex aqua & spiritu nascitur nisi volens. Ergo si vult, crescit: si non vult, decrescit. Quid est crescere? Proficere. Quid est decrescere? Deficere. Quisquis nouit natũ esse se, *audiat quia puer est & infans, auidè inhiet vberibus matris, & citò crescit. Est autem mater, Ecclesia: & vbera eius duo testamenta scripturarum diuinarum. Hinc sugatur lac omnium sacramentorum, temporaliter pro æterna salute nostra gestorum: vt nutritus atque roboratus perueniat ad manducandũ cibũ, quod est, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Lac nostrũ, Christus humilis est: cibus noster, idẽ

Augustin. tom. 9.

1.Cor.12. pariter vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Si ergo in glorificatione membri cætera membra congaudent, & in passione omnia membra patiuntur: concordia membrorum nō habet Antichristum. Et sunt qui intus sic sunt in corpore Domini nostri Iesu Christi, quandoquidem adhuc curatur corpus ipsius, & sanitas perfecta non erit nisi in resurrectione mortuorum: sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali. Quando euomuntur, tunc releuatur corpus: sic & mali quando exeunt, tunc Ecclesia releuatur. Et dicit quando eos euomit atque proiicit corpus, Ex me exierunt humores isti: sed non erant ex me. Quid est, non erant ex me? Non de carne mea præcisi sunt, sed pectus mihi premebāt cùm inessent. Ex nobis exierūt: sed nolite tristes esse, non erant ex nobis. Vnde probas? *Quòd si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.* Hinc ergo videat charitas vestra, quia multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta, accipiunt nobiscum baptismum, accipiunt nobiscum quod norunt al.eucharistiæ. fideles se accipere, benedictionem, † eucharistiam, & quicquid in sacramentis sanctis est. Ipsius altaris communicationem accipiunt nobiscum, & non sunt ex nobis. Tentatio probat, quia non sunt ex nobis. Quando illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras: quia grana non erāt. Omnes autem tunc volabunt, quod sæpe dicendum est, cùm area Dominica cœperit vērilari in die iudicij. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Quòd si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Nam vultis nosse, charissimi, quàm certissimè dicatur hoc, vt qui fortè exierunt, & recedunt, non sint Antichristi, non sint contrarij Christo? * Qui v Hæc sunt enim Antichristi. non sunt Antichristi, non poterit fieri vt remaneant foris: sed de voluntate sua vnusquisque aut Antichristus, aut in Christo est. Aut in membris sumus, aut in humoribus malis. Qui se in melius cōmutat, in corpore membrum est: qui autem in malitia permanet, humor malus est: & quando exierit, releuabuntur qui premebantur. Ex nobis exierunt, sed non erāt ex nobis. Quòd si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. *Sed vt manifestarentur, quòd non omnes erant ex nobis.* Ideo addidit vt manifestarentur, quia & intus cùm sunt, non ex nobis sunt: non tamen manifesti sunt, sed exeundo manifestantur. *Et vos vnctionem habetis à sancto, vt ipsi vobis manifesti sitis.* Vnctio spiritalis ipse Spiritus sanctus est, cuius sacramentum est in vnctione visibili. Hanc vnctionem Christi † qui habent, dicit omnes cognoscere al.discunt omnes qui baptizar. to. malos & bonos: nec opus esse vt doceantur, quia ipsa vnctio docet. *Scribo vobis, non quòd nesciertis veritatem; sed quia nostis eam, & quia omne mendacium non est ex veritate.* Ecce admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum. Quid est Christus? Veritas. Ipse dixit, Ego sum veritas. Omne autem mēdacium non est ex ve- Ioan.14. ritate: omnes igitur qui mentiuntur, † nō sunt ex Chri- al.nōdum. sto. Nō dixit quoddā mendaciū ex veritate, & quoddā mēdacium nō ex veritate. Sententiā attendite. Ne vos al.vos. palpetis, ne† vobis aduletis, ne vos decipiatis, ne vos illudatis: omne mendacium non est ex veritate. Videamus ergo quomodo Antichristi mentiuntur, quia non est vnum genus mendacij. *Quis est mendax, nisi is qui negat quòd Iesus non sit Christus?* Aliam significationem habet Iesus, aliam habet Christus. Cùm sit vnus Iesus 1.Ioan.2. d.22. Christus saluator noster, Iesus tamen proprium nomen est illi. Quomodo Moyses proprio nomine appellatus est, quomodo Helias, quomodo Abraham, sic tanquā proprium nomen habet Dominus noster Iesus: Christus autem sacramenti nomen est. Quomodo si dicatur propheta, quomodo si dicatur sacerdos: sic Christus

A commendatur † vnus, in quo esset redemptio totius al.vt sit. populi Israēl. Iste Christus sperabatur venturus à populo Iudæorum. Et quia humilis venit, non est agnitus: quia lapis paruus erat, offenderunt in illum & fracti sunt. Sed creuit lapis, & factus est mons magnus. Et quid ait scriptura? Quicunque offenderit in lapidem Dan.2. Luc.20. istum, conquassabitur: & super quem venerit lapis iste, conteret eum. Discernenda sunt verba. Offendentem dixit conquassari: super quem autem venerit, conteri. Primò quia humilis venit, offenderunt in illum homines: quia excelsus vēturus est ad iudicium, super quem venerit, conteret eum. Sed illum non conteret venturus, quem non quassauit cùm venit. Qui in humilem non offendit, non formidabit excelsum. Breuiter audistis fratres. Qui in humilem non offendit, non formidabit excelsum. Omnibus enim malis ipsis offensionis est Christus: quicquid dicit Christus, amarum est illis. Etenim audite & videte. Omnes certè qui exeunt de B Ecclesia, & ab vnitate Ecclesiæ præciduntur, Antichristi sunt: nemo dubitat, ipse enim designauit. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permāssissent vtique nobiscum. Quicunque ergo non manent nobiscum, sed exeunt ex nobis, manifestū est quòd Antichristi sunt. Et quomodo probantur Antichristi? Ex mēdacio. Et quis est mēdax, nisi qui negat quoniam Iesus est Christus? Interrogemus hæreticos. Quem inuenis hæreticum qui negat, quia Iesus non est Christus? Videat charitas vestra magnum sacramentū. Attendite quid inspirauerit nobis Dñs Deus, & quid insinuare vobis velim. Ecce exierunt à nobis, & facti sunt Donatistæ. Interrogemus eos vtrū Iesus sit Christus: statim cōfitētur, quia Iesus Christus est. Si ergo illo- est Antichristus, qui negat Iesum esse Christū: nec nos posūt illi dicere Antichristos, nec nos illos, quia & nos cōfitemur & illi. Si ergo nec illi nos dicūt, nec nos illos: ergo nec illi à nobis exierunt, nec nos ab ipsis. Si ergo C nō à nobis exiuimus, in vnitate fumus. Si in vnitate fumus, quid faciunt in hac ciuitate duo altaria? Quid faciunt diuisæ domus, diuisa coniugia? Quid facit cōmu- al.vxorius fut. nis lectus, & diuisus Christus? Admonet nos, † vult nos fateri quod verum est. Aut ipsi à nobis exierūt, aut nos ab ipsis. Sed absit vt nos ab ipsis: habemus enim testamentum Dominicæ hæreditatis, recitamus, & ibi nos Psalm. 2. inuenimus, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Tenemus hæreditatem Christi, illi eam non tenent; non communicant orbi terrarum, non communicant vniuersitati redemptæ sanguine Domini. Habemus ipsum Dominū resurgentem à mortuis, qui se dubitantibus manibus discipulorum præbuit palpandū. Et cùm adhuc illi dubitarēt, ait illis, Oportebat Christum pati, & resurgere tertia die, Luc.24. & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. Vbi? quà? quibus? Per omnes gentes, incipiens ab Hierusalem. Securi sumus de vnitate hæreditatis. Quisquis huic hæreditati non communicat, foras exiit. Sed non contristemur: ex nobis exierūt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Si ergo ex nobis exierunt, Antichristi sunt: si Antichristi sunt, mendaces sunt: si mendaces sunt, negant Iesum esse Christum. Iterum redimus ad difficultatem quæstionis. Singulos interroga, confitentur Iesum esse Christum. Coarctat nos angustus intellectus in hac epistola: videtis certè quæstionem. Hæc quæstio & nos & ipsos turbat, si non intelligatur. Aut nos sumus Antichristi, aut illi sunt Antichristi. Illi nos Antichristos vocant, & dicunt quòd exiuimus ab eis: nos illos similiter. Sed designauit hęc epistola Antichristos. Quicunque negat quòd Iesus nō sit Chri-

Christus, ipse est Antichristus. Iam ergo queramus quis A neget: & non attendamus ad linguam, sed ad facta. Si enim omnes interrogentur, omnes vno ore confitentur Iesum esse Christum. Quiescat paululum lingua, vitam interroga. Si inuenerimus hoc, si ipsa scripta nobis dixerit, quia negatio non tantùm lingua fit, sed & factis: certè inuenimus multos Antichristos, qui ore profitentur Christum, & moribus dissentiunt à Christo. Vbi inuenimus hoc in scriptura? Paulum audi apostolum: de Tit.1.16 talibus cùm loqueretur, ait, Confitentur enim se nosse Deum, factis autem negant. Inuenimus & ipsos Antichristos: quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Non audio quid sonet, fed video quid viuat. Operaloquuntur, & verba requirimus? Quis enim malus nō Matt.12. bene vult loqui? Sed quid dicit talibus Dominus? Hy- 34. pocritæ, quomodo potestis bona loqui cùm sitis mali? Voces vestras ad aures meas affertis, ego cogitationes vestras inspicio. Voluntatem ibi malam video, & falsos Matth.7. fructus ostenditis. Noui quid vnde colligam. Non col- B ligo de tribulis ficus, non colligo de spinis vuas. Vnaquæque enim arbor à fructu cognoscitur. Magis mendax est Antichristus, qui ore profitetur Iesum esse Christum, & factis negat. Ideo mendax, quia aliud loquitur, aliud agit. Iam ergo fratres si facta interrogāda sunt, nō solùm mulcos inuenimus Antichristos foras exiisse: sed multos nōdum manifestos, quòd foras exierint. Quotquot enim habet Ecclesia periuros, fraudatores male- al.sunt ago fici, † fortilegos, inq; stitores, adulteros, ebriosos, fœneratores, mágones, & omnia quæ numerare nō possumus: contraria sunt doctrinæ Christi, contraria sunt verbo Dei. Verbum autē Dei Christus est: quicquid contrariū est verbo Dei, in Antichristo est. Antichristus enim cōtrarius est Christo. Et vultis nosse quàm apertè resistant isti Christo? Si aliquādo eueniat vt aliquid mali faciāt, & incipiāt corripi: quia Christum non audent blasphemare, ministros eius blasphemant à quibus corripiūtur. Si autem ostenderis illis, quia Christi verba dicis, non C verba tua, conātur quantū possunt vt te conuincāt verba tua dicere, non verba Christi. Si autem manifestum fuerit, quia verba Christi dicis, eunt & in Christum, incipiunt reprehendere Christum. Quomodo, inquiunt, & quare tales nos fecit? Nónne dicūt hoc quotidie homines conuicti de factis suis? Praua voluntate peruersi, attificem accusant. Clamat illis artifex de cælo, quia ipse nos fecit, qui nos refecit. Quid te feci? Ego hominem feci, non auaritiam: ego hominem feci, nō latrocinium: ego hominem feci, non adulterium. Audistis quia laudant me opera mea. Ex ore trium puerorū ipse hymnus Dan.3. erat qui ab ignibus defendebat. Laudant opera Domini Dominum: laudant cæli, terra, mare, laudant omnia quæ sunt in cælo. Laudant angeli, laudant stellæ, laudāt luminaria, laudat quicquid natat, quicquid volat, quicquid ambulat, quicquid repit: laudāt ista omnia dominum. Nunquid audistis quia laudat Dominum auaritia? Nunquid audistis, quia laudat Dominū ebriositas: quia D laudat luxuria, laudat nugacitas? Quicquid ibi non audis laudem dare Domino, non fecit Dominus. Corrige quod tu fecisti, vt saluetur quod in te Deus fecit. Si autem non vis, & amas & amplecteris peccata tua: cōtrarius es Christo. Intus sis, foris sis, Antichristus es: intus sis, foris sis, palea es. Sed quare foris non es? Quia occasionem venti non inuenisti. Iam ista manifesta sunt, fratres. Ne quis dicat, Christum non colo, sed Deum colo patrem ipsius. *Omnis qui negat filium, nec filium nec patrem habet: & qui cōfitetur filium, & filium & patrē habet.* Vos grana alloquitur: & qui palea erant, audiant, & grana fiant. Vnusquisque considerans conscientiam suam, si mundi amator est, mutetur: fiat amator Christi, ne sit

al.vt fiat. Psalm. 2.

1.Ioan.2. d.24.

Matth.25.

al. prepara tus.

1.Ioan.2. d.25. al.vitam æternam.

De pœn. distinct. 3. Vnctio. al. ex vnctione. al. ex vnctione quæ accepistis ab eo, permanet in vobis.

& illi ipſi Apoſtolo facio: dignetur audire paruulum quærentem à ſe; ipſi Ioanni dico, vnctionem habebant quibus loquebaris? Tu dixiſti, quia vnctio ipſius docet vos de omnibus. Vt quid talem epiſtolam feciſti? Quid illos tu docebas? Quid inſtruebas? Quid ędificabas? Iam hîc videte magnum ſacramẽtum, fratres. Sonus verborum noſtrorum aures percutit, magiſter intus eſt. Nolite putare quenquam hominẽ aliquid diſcere ab homine. Admonere poſſumus per ſtrepitum vocis noſtræ: ſi nõ ſit intus qui doceat, inanis fit ſtrepitus noſter. Adeò fratres vultis noſſe? nunquid nõ ſermonẽ iſtum omnes audiſtis? Quàm multi hinc indocti exituri ſunt? Quantum ad me pertinet, omnibus locutus ſum: ſed quibus vnctio illa intus non loquitur quos Spiritus ſanctus intus non docet, indocti redeunt. Magiſteria foriſecus, adiutoria quædam ſunt & admonitiones. Cathedram in cælo habet qui corda docet: de Domino dico. Propterea ait & ipſe in Euangelio, Nolite vobis dicere magiſtrum in terra: vnus eſt magiſter veſter Chriſtus. Ipſe vobis ergo intus loquatur, quando nemo hominum illic eſt: quia etſi aliquis eſt à latere tuo, nullus eſt in corde tuo. Et nõ ſit nullus in corde tuo. Chriſtus ſit in corde. Vnctio ipſius ſit in corde, ne ſit in ſolitudine coſtitiens, & non habens fontes quibus irrigetur. Interior ergo magiſter eſt qui docet, Chriſtus docet, inſpiratio ipſius docet. Vbi illius inſpiratio & illius vnctio non eſt, foriſecus inaniter perſtrepũt verba. Sic ſunt iſta verba fratres, quæ foriſecus dicimus, quomodo eſt agricola ad arborem: foriſecus operatur, adhibet aquam & diligentiam culturæ. Quæliber foriſecus †adhibeat, nunquid poma format? Nunquid nuditatem lignorum veſtit vmbra foliorum? Nunquid tale aliquid intriſecus agit? Sed quis agit hoc? Audite agricolam Apoſtolum, videte quid ſumus: & audite magiſtrum interiorem, Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed qui incrementum dat Deus. Hoc ergo vobis dicimus. Siue plantemus, ſiue rigemus loquendo, non ſumus aliquid: ſed ille qui incrementum dat Deus, id eſt, vnctio illius † qui docet vos de omnibus.

De eo quod Ioannes dicit, Et verax eſt, & non eſt mendax: ſicut docuit vos permanere in ipſa. Et nunc filioli, permanete in eo, vt cùm manifeſtatus fuerit, habeamus fiduciam in conſpectu eius, vt nõ cõfundamur ab eo in aduentu eius: vſque ad id, In hoc manifeſtatus eſt filius Dei, vt ſoluat opera diaboli.

TRACT. IIII.

EMINISTIS fratres heſternam lectionẽ ad hoc terminatam, quia non habetis neceſſitatem, vt quis doceat vos: ſed ipſa vnctio docet vos de omnibus. Hoc autẽ ſicut vos recordari certˢ ſum, ſic expoſuimus vobis, quia nos qui foriſecˢ loquimur ad aures veſtras, ita ſumus quaſi operarij, adhibentes culturã foriſecus ad arborẽ, ſed incrementũ dare nõ poſſumus, nec fructus formare. Ille autẽ qui vos creauit, & redemit & vocauit, per fidẽ & ſpiritũ ſuũ habitãs in vobis, niſi loquatur vobis intus, ſine cauſa nos perſtrepimˢ. Vnde hoc apparet? Quia cùm multi audiãt, nõ omnibus perſuadetur quod dicitur: ſed illis ſolis quibus intus loquitur Deus. Illis autem intus loquitur qui ei locum præbẽt: illi autem Deo locũ præbent, qui diabolo locum non præbẽt. Habitare enim vult diabolus corda hominum: & loqui ibi omnia quæ valent ad ſeductionem. Sed quid ait Dominus Ieſus? Princeps huius mundi miſſus eſt foras. Vnde miſſus eſt [foras?] Nunquid extra cælum & teram? Nũquid extra fabricam mundi? Non: ſed extra corda credentiũ. Foras miſſo inuaſore, habitet redemptor, quia ipſe redemit qui creauit. Et diabolus iã foriſecus oppugnat, non vincit illum qui intus poſſidet. Foriſecus autem oppugnat, immittendo varias tentationes, ſed ille non cõſentit cui Deus intus loquitur, & vnctio quam audit. *Et verax eſt*, inquit. Eadem vnctio, id eſt, ipſe ſpiritus Domini qui docet homines, mentiri non poteſt. *Et non eſt mendax. Sicut docuit vos permanere in † ipſa. Et nunc filioli, permanete in eo: vt cùm manifeſtatus fuerit, habeamus fiduciam in conſpectu eius, vt non confundamur ab eo in aduentu eius.* Videte fratres. Credimus in Ieſum quem non videmus. Annunciauerunt eum qui viderunt, qui contrectauerunt, qui verbum ex ore ipſius audierunt, & vt hæc perſuaderent generi humano, ab illo miſſi ſunt, nõ à ſeipſis ire auſi ſunt. Et quò miſſi ſunt? Auditis cùm Euangelium legeretur, Ite prædicate Euangelium vniuerſæ creaturæ quæ ſub cælo eſt. Vbique ergo diſcipuli miſſi ſunt atteſtantibus ſignis & prodigiis, vt crederetur illis: quia ea dicebant quæ viderant. Et credimus in eum quem nõ vidimus, & venturum eum expectamus. Quicunque illum fide expectant, cùm venerit gaudebunt: qui ſine fide ſunt, cùm venerit quod nunc non vident, crubeſcent. Et confuſio illa non erit vnius diei & tranſiet, quomodo ſolent confundi qui inueniuntur in aliqua culpa: & eis inſultatur ab hominibus. Confuſio illa traducet confuſos ad ſiniſtram: vt audiant, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Maneamus ergo in verbis eius, ne confundamur cùm venerit. Ipſe enim dicit in Euangelio eis qui in eum crediderãt, Si permanſeritis in verbo meo, verè diſcipuli mei eſtis, Si quaſi dicerẽt, quo fructu? Et cognoſceris, inquit, veritatẽ, & veritas liberauit vos. Modò enim ſalus noſtra in ſpe, nondum in re: nondum enim tenemus iam quod promiſſum eſt, ſed venturum ſperamus. Fidelis autem eſt qui promiſit. Non te fallit: tantùm tu noli deficere, ſed expecta promiſſorem. Non enim nouit fallere veritas. Tu noli eſſe mẽdax, vt aliud profitearis, aliud agas. Tu ſerua fidem, & ſeruat ille pollicitationem: ſi autem non tu ſeruaueris fidem, tu te fraudaſti, nõ ille qui promiſit. *Si ſcitis quia iuſtus eſt: ſcitote quia omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo eſt natus.* Iuſtitia modò noſtra ex fide. Iuſtitia perfecta non eſt niſi in angelis: & vix in angelis, ſi Deo comparẽtur. Tamen ſi qua perfecta iuſtitia animarum & ſpirituũ eſt quos Deus creauit: in angelis ſanctis, iuſtis, bonis, nullo lapſu auerſis, nulla ſuperbia cadentibus, ſed manẽtibus ſemper in contẽplatione verbi Dei, & nihil aliud dulce habentibus, niſi à quo creati ſunt, in ipſis perfecta iuſtitia eſt: in nobis autem ex fide cœpit eſſe ſecundum ſpiritum. Auditis cùm Pſalmus legeretur, Incipite Domino in confeſſione. Incipite, inquit, initium iuſtitiæ noſtræ, confeſſio peccatorum. Cœpiſti nõ defendere peccatum tuũ, iam inchoaſti iuſtitiã: perficietur autem in te quãdo nihil aliud facere delectabit, quãdo abſorbebitur mors in † victoriam, quando nulla concupiſcentia titillabit, quando nõ erit luctamen cum carne & ſanguine, quando erit corona victoriæ & triumphus de inimico. Tunc erit perfecta iuſtitia. Modò adhuc pugnamus: ſi pugnamus, in ſtadio ſumus. Ferimus & ferimur: ſed qui vincat, expectatur. Ille autem vincit: qui & quod ferit, de vitibus ſuis non præſumit, ſed de hortatore Deo. Solus diabolˢ aduerſum nos pugnat. Nos cum Deo ſimus, & diabolum vincimus: nam & ſi tu ſolus cum diabolo pugnaueris, vinceris. Exercitatus eſt hoſtis. Quot palmarum? Conſiderate quò deiecerit: Vt mortales naſceremur, primò ipſam originem noſtram de paradiſo deiecit. Quid ergo faciendum eſt, quia ipſe exercitatus eſt? Inuocetur omnipotens aduerſus exercitatum diabolum. Habitet in te qui non poteſt vinci: & ſecurus vinces eũ q̃ vincere ſolet. Sed quos, niſi in quibus non habitat Deus? Nam vt noueritis fratres, contempſit.

contempſit Adam in paradiſo poſitus præceptum Dei, & erexit ceruicem, veluti in poteſtate ſua eſſe cupiens, & nolẽs ſubdi volũtati Dei: & lapſus eſt ab illa immortalitate, ab illa beatitudine. Homo autem quidam iam exercitatus, natus mortalis, cùm ſederet in ſtercore putris vermibus, diabolũ dicit: ipſe Adam, & in Iob ipſe, quia de genere ipſius Iob. Ergo Adam victus in paradiſo, victit in ſtercore. In paradiſo cùm eſſet, audiuit perſuaſionem mulieris, quam illi immiſerat diabolus: in ſtercore autem cùm eſſet, ait Euæ, Tanquam vna ex inſipientibus mulieribus locuta es. Ibi aurem appoſuit: hîc reſponſum dedit. Cùm eſſet lætus, audiuit: cùm eſſet flagellatus, vicit. Ideo videte quid ſequitur, fratres, in epiſtola iſta: quia hoc nobis commendat, vt diabolum quidem vincamus, ſed non ex nobis. Si ſcitis quia iuſtus eſt, ait, ſcitote quia omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo eſt natus. Ex Deo, ex Chriſto. Et quia dixit, ex ipſo eſt natus, hortatur nos. Iam ergo quia nati ex illo ſumus, perfecti ſumus: Audite.

B ECCE *qualem dilectionem dedit nobis pater, vt filij Dei vocemur & ſimus.* Nam qui vocãtur & nõ ſunt, quid illis prodeſt nomen vbi res non eſt? Quàm multi vocãtur medici, qui curare nõ norunt? Quàm multi vocãtur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Chriſtiani, & in rebus non inueniuntur, quia hoc quod vocantur non ſunt: id eſt in vita, in moribus, in fide, in ſpe, in charitate. Hîc autem quid audiſtis fratres? Ecce qualem dilectionem dedit nobis pater, vt filij Dei vocemur & ſimus. *Propter hoc mundus non cognoſcit nos: quia non cognouit eum, & nos non cognoſcit mundus.* Totus mundus Chriſtianus eſt, & totus mundus impius. Per totum enim mundum impij, & per totum mundum pij: illi illos non cognoſcunt. Quomodo putamus quia non cognoſcunt? Inſultant bene viuentibus. Attẽdite & videte, quia fortè ſunt & inter vos. Vnuſquiſque veſtrũ qui iam piè viuit, qui contemnit ſecularia, qui non vult ire ad ſpectacula, qui nõ vult ſe inebriare quaſi ſollenniter, & quod eſt grauius, accedẽte patrocinio ſanctorũ dierum fieri immundus: qui iſta facere noluerit, quomodo ei inſultatur ab his qui faciunt? Nunquid inſultaretur ei ſi agnoſceretur? Quare autem non agnoſcitur? Mundus eum nõ agnoſcit. Quid eſt mũdus? Inhabitatores mundi, quomodo dicitur domus inhabitatores eius. Iã iſta ſæpe dicta ſunt, & non caſu vobiſcum hodiè † repetimus. Iam cùm auditis mundum in mala ſignificatione, non intelligatis niſi dilectores mundi: quia per dilectionem inhabitant, & per quod inhabitant, nomen habere meruerunt. Propter hoc mundus non cognouit nos, quia non cognouit eum. Ambulabat & ipſe Dominus Ieſus Chriſtus in carne: erat Deus, latebat in infirmitate. Et vnde non eſt cognitus? Quia omnia peccata arguebat in hominibus. Illi amãdo delectationes peccatorũ non agnoſcebant Deum: amando quod febris ſuadebat, iniuriam medico faciebant. Quid ergo? Nos iam nati ſumus ex ipſo. Sed quia in ſpe ſumus. *Dilectiſſimi*, inquit, D *nunc filij Dei ſumus.* Iam nunc. Quid eſt ergo quod expectamus, ſi iam filij Dei ſumus? *Et nondum*, inquit, *manifeſtatum eſt quid erimus.* Quid autem erimus aliud, quàm filij Dei? Audi quid ſequitur: *Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Intelligat charitas veſtra. Magna res: ſcimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Iam illud attendite quid vocatur, eſt. Noſtis quid vocatur, eſt. Quod vocatur, & non ſolùm vocatur, ſed verè eſt, incommutabile eſt: ſemper manet, mutari neſcit, nulla ex parte corrumpitur: nec proficit, quia perfectum eſt: nec deficit, quia æternum eſt. Et quid eſt hoc? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et quid eſt hoc? Qui cùm in forma Dei eſſet, nõ rapinã arbitratus eſt eſſe [ſe] æqualem Deo. Hoc modo Chriſtum in forma Dei, verbum Dei, vnicũ patri, æqualem patri, nõ poſſunt videre mali. Secundum id verò quod verbum caro factum eſt, poterunt & mali: quia in die iudicij videbunt & mali, quia ſic venient iudicaturus quomodo venerat iudicãdus. In ipſa forma homo, ſed Deus: Nã maledictus omnis qui ſpem ſuã ponit in homine. Homo venit vt iudicaretur, homo veniet vt iudicet. Et ſi non videbitur, quid eſt quod ſcriptum eſt, Videbunt in quem cõfixerunt? De impiis enim dictum eſt, quia videbunt & cõfundentur. Quomodo nõ videbunt impij, quãdo alios ponet ad dexteram, alios ad ſiniſtram? Ad dexterã poſitis dicet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Ad ſiniſtrã poſitis dicet, Ite in ignem æternum. Videbunt, ſed formam ſerui: formã Dei nõ videbũt. Quare? Quia impij ſunt: & ipſe Dominus dicit, Beati † mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Ergo viſuri ſumus quandam viſionem fratres, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Viſionem quandam, viſionem † præcellentem omnes pulchritudines terrenas, auri, argẽti, nemorum atque camporum, pulchritudinem maris & aëris, pulchritudinem ſolis & lunæ, pulchritudinem ſtellarum, pulchritudinem angelorum: omnia ſuperantem, quia ex ipſa pulchra ſunt omnia. Quid ergo nos erimus, quando hoc † videbimus? Quid nobis promiſſum eſt? Similes ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Quomodo potuit, lingua ſonuit, cætera corde cogitentur. Quid enim vel ipſe Ioannes dixit ad comparationem rei quæ eſt, vel à nobis dici poteſt, hominibus longè imparibus meritis ipſius? Redeamus ergo ad illã vnctionem quæ intus docet quod loqui non poſſumus: & quia modò videre nõ poteſtis, officium veſtrum in deſiderio ſit. Tota vita Chriſtiani boni, ſanctum deſiderium eſt. Quod autem deſideras, nondum vides: ſed deſiderando capax efficeris, vt cùm venerit quod videas, implearis. Sicuti enim ſi velis implere aliquem ſinum, & noſti quàm magnum eſt quod dabitur, † extẽdis ſinum vel ſacci vel veris vel alicuius rei, noſti quãtum miſſurus es: & ſi vides quia anguſtus eſt ſinus, extẽdẽdo facis capaciorem: ſic Deus differẽdo extẽdit deſiderium, deſiderando extendit animum, extendẽdo facit † capaciorẽ. Deſideremus ergo fratres, quia implendi ſumus. Videte Paulum extendentem ſinum, vt poſſit capere quod venturum eſt. Ait, Non quia iam acceperim, aut iã perfectus ſim. Fratres, ego me non arbitror apprehendiſſe. Quid ergo agis in hac vita, ſi nondum apprehendiſti? Vnum autem, quæ retrò oblitus, in ea quę antè ſunt extentus, ſecundum intentionẽ ſequor ad palmam ſupernæ vocationis. Extẽtum ſe dixit: & ſecundum intentionem ſequi ſe dixit. Minorem ſe ſentiebat ad capiẽdum quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Hæc eſt vita noſtra, vt deſiderando exerceamur. Tantum autem nos exercet ſanctum deſiderium: quantũ deſideria noſtra amputauerimus ab amore ſeculi. Iam diximus, aliquando † exinaniri quod implendum eſt. Bono implendus es, funde malum. Puta quia melle te vult implere Deus. Si aceto plenus es, vbi mel pones? Fundendũ eſt quod portabat vas. Mundandum eſt ipſum vas. Mundandũ eſt, etſi cum labore, cum tritura: vt fiat aptũ cuidam rei. Mel dicimus, aurum dicamus, vinũ dicamus: quicquid dicamus quod dici nõ poteſt, quicquid volum˚ dicere, Deus vocatur: Et quod dicim˚ Deus, quid diximus? Duæ iſtæ ſyllabæ ſunt totũ quod expectamus? Quicquid ergo dicere valuim˚, infrà eſt: extẽdamus nos in eum, vt cùm venerit, impleat. Similes enim ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt.

Et omnis qui habet ſpem hãc in ipſo. Videtis quia in ſpe nos
Rom.8. poſuit. Videtis quemadmodum cõgruit Apoſtolo Paulo coapoſtolo ſuo, Spe ſalui facti ſumus. Spes autẽ quæ videtur, nõ eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si enim quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Ipſa patiẽtia exercet deſiderium. Mane tu,
Matth.26. nam manet ille: & perſeuera in ambulando vt peruenias, quia quò tendis, non migrabit. Videte. *Et omnis qui habet ſpem hanc in ipſo, caſtificat ſemetipſum, ſicut & ipſe caſtus eſt.* Videte quemadmodum non abſtulit liberum arbitriũ, vt diceret caſtificat ſemetipſum. Quis nos caſtificat niſi Deus? Sed Deus te nolentem non caſtificat. Ergo quòd adiungis voluntatem tuam Deo, caſtificas teipſum. Caſtificas te, non de te, ſed de illo qui venit vt habitet in te. Tamen quia agis ibi aliquid voluntate, idco & tibi aliquid tributum eſt. Ideo autem tibi tributũ
Pſal.26. c.9. eſt, vt dicas ſicut in Pſalmo: Adiutor meus eſto, ne derelinquas me. Si dicis, adiutor meus eſto, aliquid agis: nam ſi nihil agis, quomodo ille adiuuat? *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit.* Nemo dicat, aliud eſt peccatum, aliud iniquitas. Nemo dicat, ego peccator homo ſum, ſed iniquus non ſum. Omnis enim qui facit peccatum, & iniquitatem facit. *Peccatum iniquitas eſt.* Quid ergo facimus de peccatis noſtris & iniquitatibus? Audi quid dicit, *Et ſcitis quia ille manifeſtatus eſt, vt peccatum auferat: & peccatum in ipſo non eſt.* In quo non eſt peccatum, ipſe venit auferre peccatum. Nam ſi eſſet, & in illo peccatum, auferẽdum eſſet illi, non ipſe auferret.
1.Ioan.3. n.6. *Omnis qui in ipſo manet, non peccat.* Inquãtum in ipſo manet, intantum non peccat. *Omnis qui peccat, nõ vidit eum, neque cognouit eum.* Non eſt mirum. Nõ eum vidimus, ſed viſuri ſumus. Non eum cognouimus, ſed cogniturí ſumus. Credimus in eum quem non cognouimus. An fortè ex fide cognouimus, ex ſpecie nondum cognouimus? [Magna eſt iſta quæſtio. Omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. Nondum cognouimus,] ſed in fide & † videmus & cognoſcimus. Si enim non-
al. videmus & cognouimus. 2.Cor.5. dum videt fides, quare dicimur illuminati? Eſt illuminatio per fidẽ, eſt illuminatio per ſpeciem. Modò cùm peregrinamur, per fidem ambulamus, nondum per ſpeciem. Ergo & iuſtitia noſtra per fidem eſt, non per ſpeciem. Erit perfecta noſtra iuſtitia, cùm videbimus per ſpeciem. Modò non relinquamus eam iuſtitiam quę eſt ex fide, quoniam iuſtus ex fide viuit, ſicut ait Apoſto-
Rom.1. lus. Omnis qui manet in ipſo, non peccat. Nam omnis qui peccat, non vidit eum, neque cognouit eum. Non credit iſte qui peccat. Si autem credit, quantum ad fidem eius pertinet, non peccat. *Filioli, nemo vos ſeducat. Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt.* Nunquid quando audiuimus, quia iuſti ſumus ſicut & ille, æquales nos debemus putare Deo? Debetis noſſe quid eſt, ſicut. Iamdudum dixit, Caſtificat ſemetipſum, ſicut ipſe caſtus eſt. Iam ergo † patet? Æquális eſt caſtitas noſtra caſtitati Dei, & iuſtitia noſtra iuſtitiæ Dei? Quis
al. patet. hoc dicat? Sed, ſicut, non ſemper ad æqualitatem dici ſolet. Quomodo, verbi gratia, viſa baſilica iſta ampla, ſi velit facere aliquis minorem, ſed tamen proportione ad menſuras eius, vt verbi gratia, ſi lata eſt ſimplum, & longa duplum, faciat & ille latam ſimplum, & longam duplum: videtur ſic feciſſe ſicut eſt iſta. Sed iſta habet, verbi gratia, centum cubitos, illa triginta: & ſic eſt, & impar eſt. Videtis quia non ſemper, ſicut, ad parilitatem & æqualitatem refertur. Verbi gratia: videte quantum ſit inter faciem hominis, & imaginem de ſpeculo. Facies in imagine, facies in corpore: imago in imitatione, corpus in veritate. Et quid dicimus? Nam ſicut hîc oculi, ita & ibi: ſicut hîc aures, ita & ibi aures ſunt. Diſpar eſt res: ſed, ſicut, ad ſimilitudinem dicitur. Habemus

A ergo & nos imaginem Dei: ſed non illam quam habet filius æqualis patri. Tamen & nos pro modo noſtro ſi non ſicut ille eſſemus: ex nulla parte ſimiles diceremur. Ergo caſtificat nos ſicut & ipſe caſtus eſt: ſed ille caſtus æternitate, nos caſti fide. Iuſti ſumus ſicut & ipſe iuſtus eſt: ſed ipſe in ipſa incommutabili perpetuitate, nos iuſti credendo in quem non videmus, vt aliquando videamus. Et cùm perfecta fuerit iuſtitia noſtra, cùm facti æquales angelis fuerimus: nec tunc illi † æquabi-
al. expedi. mur. Matth. 22. b.3. tur. Quanto ergo modo ab illo longè eſt, quando nec tunc par erit? *Qui facit peccatum, de diabolo eſt: quia ab initio diabolus peccat.* De diabolo eſt, noſtis quid dicat. Imitando diabolum. Nam neminem fecit diabolus, neminem genuit, neminem creauit. Sed quicunque fuerit imitatus diabolum, quaſi de illo natus ſit filius diaboli imitando, non propriè naſcendo. Quomodo es filius Abrahæ? Nunquid Abraham te genuit? Quomodo Iudæi filij Abrahæ non imitantes fidem Abrahæ, facti ſunt filij diaboli. De carne Abraham nati ſunt, & filiſ
B Abrahæ non ſunt imitati. Si ergo qui inde nati ſunt, exhæredati ſunt, quia non ſunt imitati: tu qui non de illo natus es, efficeris filius, & ſic eris filius imitando. Et ſi diabolum fueris imitatus, quia ille ſuperbus extitit & impius aduerſus Deum, eris filius diaboli, [diabolum] imitando; non quia ipſe creauit te, aut genuit te. *In hoc manifeſtatus eſt filius Dei.* Eia fratres, omnes peccatores ex diabolo nati ſunt, inquantum peccatores. Adam à Deo factus eſt. Sed quando conſenſit diabolo, ex diabolo natus eſt: & tales omnes genuit qualis erat. Cum ipſa concupiſcentia nati ſumus. Et antequam nos debita noſtra addamus, de illa damnatione naſcimur. Nam ſi cum nullo peccato naſcimur, quid eſt quòd cum infantibus ad baptiſmum curritur vt abſoluantur? Ergo duas natiuitates attendite fratres: Adam & Chriſti. Duo ſunt homines: ſed vnus ipſorum homo homo, alter ipſorum homo Deus. Per hominem hominem, pec-
C catores ſumus: per hominem Deum, iuſtificamur. Natiuitas illa deiecit ad mortem: iſta natiuitas erexit ad vitam. Natiuitas illa trahit ſecum peccatum: natiuitas iſta liberat à peccato. Ideo enim venit Chriſtus homo, vt ſolueret peccata hominum. *In hoc manifeſtatus eſt filius Dei, vt ſoluat opera diaboli.* Cætera commendo charitati veſtræ, ne vos grauem. Ipſa enim quæſtio eſt, in qua ſoluenda laboramus, quia peccatores nos dicimus: ſi enim quis dixerit ſe eſſe ſine peccato, mendax eſt. Et in ipſius epiſtola Ioannis inuenimus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Meminiſſe enim debetis priorum: Si dixerimus quia pecca- 1.Ioan.
tum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Et rurſus in conſequentibus audis, Qui natus eſt ex Deo, non peccat: [quia] qui facit peccatum, non vidit eum, neque cognouit eum. Omnis qui facit peccatum, de diabolo eſt. Ex Deo non eſt peccatum. Iterum terret nos. Quomodo nati ſumus ex Deo,
D & quomodo nos fatemur peccatores? An dicturi ſumus, quia de Deo nati non ſumus? Et quid faciunt iſta ſacramenta in infantibus? Quid dixit Ioannes? Qui natus eſt ex Deo, non peccat. Ipſe Ioannes iterum dixit, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Magna quæſtio & anguſta: & ad hanc ſoluendam [vtinam] intentam fecerim charitatem veſtram. In nomine Domini cras quod inde dederit, diſſeremus.

De eo quod Ioannes dicit, Omnis qui natus eſt ex Deo, non facit peccatum, quia ſemen eius in ipſo manet, & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt: uſque ad id, Filioli, non diligamus verbo tantùm & lingua, ſed opere & veritate.

TRACTATVS

TRACTATVS V.

INTENTE audite obſecro fratres, quia res non minima verſatur in medio: & non dubito q. heſterno die † intenti affuiſtis, quòd & hodie intentiùs cõueniſtis. Eſt enim nõ parua quæſtio, quomodo dicat in iſta epiſ-
al. intenti. 1.Ioan.3. b.9. 1.Ioan.1. d.8. tola, Qui natus eſt ex Deo, non peccat: & quomodo in eadem epiſtola ſuperiùs dixit; Si dixerimus, quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Quid facturus eſt quem vterque ſermo ex eadem epiſtola in medio coarctauit? Si ſe confeſſus fuerit peccatorem, timet ne dicatur illi, non ergo ex Deo natus es: quia ſcriptũ eſt, Qui natus eſt ex Deo, nõ peccat. Si autem dixerit ſe iuſtum, & nõ habere peccatum, accipiet ex alia parte plagam ex ipſa epiſtola: Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt. Poſitus ergo homo in medio, quid dicat, & quid conſitcatur, aut quid profiteatur, non inuenit. Profiteri ſe eſſe ſine peccato, periculo-
B ſum eſt: & non ſolùm periculoſum, ſed etiã mendoſum. Noſipſos, inquit, ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, ſi dixerimus, quia peccatum non habemus: ſed vtinam non haberes & diceres: verum enim diceres, nec in veritate promenda vllum iniquitatis vel veſtigium formidares. Sed ideo malè facis ſi dicis, quia mendacium dicis. Veritas, inquit, in nobis non eſt, ſi dixerimus quia peccatum non habemus. Non ait, nõ habuimus: ne for-
1.Ioan.1. al. enim peccata. tè de præterita vita dictũ videretur. Habuit † peccatũ homo iſte, ſed ex quo natus eſt ex Deo, cœpit non habere. Si ita eſſet, nulla nos anguſtaret quæſtio. Dicerem⁹ eũ, ſuimus peccatores, ſed modò iuſtificati ſumus: habuimus peccatum, ſed modò non habemus. Non hoc ait. Sed quid ait? Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Poſt aliquantum rurſus, Qui natus eſt ex Deo, inquit, nõ peccat. Nunquid Ioannes ipſe non erat natus ex Deo? Si
Ioan.13. C Ioannes non erat natus ex Deo, de quo audiſtis, quia ſupra pectus Domini recũbebat: aliquis ſibi audet promittere regenerationem factam in ſe, quam ille habere
al. diſcum-bere. non meruit, qui ſuper pectus Domini † recumbere meruit? Quem Dominus plus quàm cæteros diligebat, ipſum ſolum de ſpiritu nõ genuerat? Attẽdite nunc verba iſta. Adhuc anguſtias noſtras commendo, vt per intentionem veſtrã quę oratio eſt & pro nobis & pro vobis, dilatet Deus & det exitum: ne aliquis in verbo eius inueniat occaſionem perditionis ſuæ, quod verbum nõ eſt prædicatum & conſcriptum, niſi ad medicinam & ſalutem. Omnis, inquit, qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Ne fortè diſcernas, peccatum iniquitas eſt. Ne dicas, peccator ſum, ſed iniquus non ſum: peccatum iniquitas eſt. Et ſcitis quia in hoc ille manifeſtatus eſt, vt peccata auferat, & peccatũ in illo non eſt. Et quid prodeſt nobis quia venit ſine peccato? Omnis qui non peccat, in ipſo manet: & omnis q. peccat, non vidit eũ, neque cognouit eum. Filioli, nemo vos ſeducat. Qui fa-
D cit iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Iam iſta diximus, quia ſecundum quandam ſimilitudinem, Sicut, non ſecundum æqualitatem, dici ſolet. Qui facit peccatum, de diabolo eſt: quia ab initio diabolus peccat. Et hoc diximus, quia neminem creauit diabolus, neq; genuit: ſed imitatores eius tanquam ex illo naſcuntur. In hoc manifeſtatus eſt filius Dei, vt ſoluat opera diaboli.
1.Ioan.3. b.9. Ergo vt ſoluat peccata [venit] ille qui nõ habet peccatum. Deinde ſequitur, *Omnis qui natus eſt ex Deo, non facit peccatum, quia ſemen eius in ipſo manet: & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt.* Fortiter inſtrinxit. Forta ſſis ſecũdum quoddam peccatum dixit, nõ peccat, nõ ſecundum omne peccatum: vt quod ait, Qui natus eſt ex Deo, A non peccat, certum quoddam peccatũ intelligas, quod non poteſt admittere † homo qui ex Deo natus eſt. Et tale peccatum eſt illud, vt ſi quiſquam illud admiſerit, cõfirmet cætera: ſi quis autem hoc non admiſerit, ſoluat cætera. Quod eſt hoc peccatum? Facere contra manda- Ioan.13.
tum. Quod eſt mandatum? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Intendite. Hoc mandatum Chriſti dilectio vocatur: per hanc dilectionem peccata ſoluuntur. Hæc ſi non teneatur, & graue peccatum eſt, & radix omnium peccatorum. Intendite fratres: protulimus aliquid, in quo bene intelligẽtibus ſoluta eſt quæſtio. Sed nunquid cum celerioribus tãtùm ambulamus viam? Et qui tardius ambulant, non ſunt relinquendi. Verſemus hoc quib⁹ poſſumus verbis, vt ad omnes perueniat. Puto enim fratres, quia omnis homo ſolicit⁹ eſt pro anima ſua, qui non ſine cauſa intrat Eccleſiam, qui non temporalia quærit in Eccleſia, qui non propterea intrat vt tranſigat negotia ſecularia: ſed ideo intrat, vt aliquid ſibi æternum promiſſum teneat quò perueniat. B Neceſſe eſt ergo vt cogitet quemadmodũ ambulet in via ne remaneat, ne retrò eat, ne aberret, ne claudicando nõ perueniat. Qui ergo ſolicitus eſt, tardus ſit, velox ſit, non recedat de via. Hoc ergo dixi, [quia] qui natus eſt ex Deo, nõ peccat, fortaſſis ſecundum quoddã peccatum voluit intelligi: nam erit aliter contrarium illi lo- 1.Ioan.1.
co, Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt. Sic ergo fortè poteſt ſolui quæſtio. Eſt quoddã peccatũ quod non poteſt admittere ille qui natus eſt ex Deo: & quo non admiſſo ſoluuntur cętera, quo admiſſo confirmantur cętera. Quod eſt hoc peccatum? Facere cõtra mãdatum Chriſti, contra teſtamentum nouũ. Quod eſt mãdatum no- Ioan.13.
uum? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Qui facit cõtra charitatem & contra dilectionem fraternam, nõ audeat gloriari & dicere natum ſe eſſe ex Deo: qui autẽ in dilectione fraterna conſtitutus eſt, cer-
C ta ſunt peccata, quę non poteſt admittere, & hoc maximè ne oderit fratrem. Et quid de cæteris peccatis facit, vnde dictum eſt, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt? 1.Petr.4.
Audiat ſecuritatẽ de alio loco Scripturę: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Charitatem ergo cõmendamus: charitatem cõmendat hęc epiſtola. Poſt reſurrectionem Dominus quid aliud interrogauit Petrũ, Ioan.21.
niſi, Amas me? Et parum fuit ſemel interrogare: & iterũ nihil aliud, & tertiò nihil aliud. Cùm iam tertiò ille tædio afficeretur, quaſi nõ ſibi crederet, quomodo qui neſciret quid in illo ageretur: tamen & primò & ſecundò & tertiò hoc interrogauit. Ter negauit timor, ter confeſſus eſt amor. Ecce amat Petrus Dominũ. Quid præſtaturus Domino? Non enim & ipſe non turbatus eſt in
qui dicebat. Pſal.115. a.12. illo Pſalmo, *Quid retribuã Domino pro omnibus quę retribuit mihi?* Qui enim dicebat hæc in Pſalmo, attendebat quanta ſibi eſſent præſtita à Domino: & quærebat quid retribueret Domino, & nõ inueniebat. Quicquid enim retribuere voluerís, ab ipſo accepiſti quod reddas. Et quid inuenit quod retribuat? Quod, vt diximus fratres, ab ipſo acceperat: hoc inuenit quod retribueret. Calicem ſalutarem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Quis enim illi dederat calicem ſalutarem, niſi ille cui volebat retribuere? Accipere autem calicẽ ſalutarem, & inuocare nomen Domini, hoc eſt fatiari charitate: & ita fatiari, vt non ſolùm non oderis fratrem, ſed paratus ſis mori pro fratre. Perfecta iſta charitas eſt, vt paratus ſis mori pro fratre. Hanc ipſe Dominus in ſe exhibuit, mortuus pro omnibus: orãs pro eis à quibus cru- Luce 23.
cifigebatur, & dicens, Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. Sed ſi ſolus hoc fecit: non erat magiſter, ſi

discipulos non habebat. Secuti discipuli hoc fecerunt. A
Act.7. Lapidabatur Stephanus , & genu flexo ait, Domine,
ne statuas illis hoc delictum. Amabat à quibus occide-
batur,quia & pro ipsis moriebatur. Audi & apostolum
1.Cor.12. Paulū : Et ipse,inquit , impendar pro animabus vestris.
Inter illos enim erat pro quibus Stephanus depreca-
batur:quando eorum manibus moriebatur.Perfecta ergo
charitas hæc est. Si quis tantam habuerit charitatem,vt
paratus sit pro fratribus etiam mori : perfecta est in illo
charitas.Sed nūquid mox vt nascitur, iam prorsus per-
fecta est?Vt perficiatur, nascitur:cùm fuerit nata, nutri-
tur:cùm fuerit nutrita,roboratur : cùm fuerit roborata,
Philip.1. perficitur.Cùm ad perfectionē venerit, quid dicit?Mihi
viuere Christus est, & mori lucrū. Optabam diffolui &
esse cum Christo:multo magis optimū , manere in car-
ne necessariū propter vos. Propter eos volebat viuere,
pro quibus paratus erat mori. Et vt noueritis quia ipsa
est perfecta charitas, quam non violat, & in quam non
peccat qui natus est ex Deo:hoc Dominus dicit Petro, B
Ioan.21. Petre amas me?Et ille,Amo.Non dixit,si amas me,ob-
sequere mihi.Quādo enim erat Domin⁹ in carne mor-
tali,esuriuit, sitiuit. Eo tēpore quo esuriebat & sitiebat,
susceptus est hospitio:ministrarunt illi qui habuerūt, de
substantia sua,sicut legimus in Euangelio.Suscepit eum
Luc.19. hospitio Zacheus:saluus fact⁹ est à morbo suscepto me-
dico. Quo morbo? Auaritiæ.Erat enim ditissim⁹,& prin
ceps publicanorū. Attēdite sanatum à morbo auaritiæ.
Dimidium, inquit, bonorum meorum do pauperibus:
& si cui aliquid tuli,quadruplum reddā.Ideo seruauit al
terum dimidiū,non quo frueretur, sed vnde debita sol-
ueret. Suscepit ergo tunc medicum hospitio , quia erat
infirmitas carnis in Domino , cui hoc obsequiū præbe-
rent homines:& hoc, quia voluit præstare obsequenti-
bus:obsequentibus enim proderat,non illi. Cui enim
angeli ministrabant,quorum obsequiō requirerent?Nec
3.Reg.17. Helias seruus illius hoc necessarium habebat aliquādo,
cui panem & carnem per cornum mittebat,& tamen vt C
vidua religiosa benediceretur, mittitur seruus Dei, pa-
scitur à vidua quem Deus in secreto pascebat.Veruntā-
men quanquam de his seruis Dei sibi præstent,qui eorū
indigētiam considerāt,propter illam mercedem à Do-
Matth.10. mino in Euangelio manifestissimè positam , Qui susci-
pit iustum in nomine iusti , mercedem iusti accipiet : &
qui suscipit Prophetā in nomine Propheræ,mercedem
Prophetæ accipiet:& qui dederit calicem aquæ frigidæ
vni ex his minimis tātùm in nomine discipuli,amen di-
co vobis,non perder mercedē suam.Quamuis ergo sibi
præstent qui hęc faciunt,tamen nec hoc poterat præbe-
ri ascēsuro in cælum.Quid illi poterat retribuere,Petrus
qui amabat illū?Audi quid : Pasce oues meas.Id est,fac
pro fratrib⁹ quod pro te feci.Omnes sanguine meo re-
demi. Nolite dubitare mori pro veritatis confessione:
vt cęteri vos imitentur.Sed hęc vt diximus,fratres,per-
fecta charitas est:qui natus est ex Deo, habet illam. In-
tendat charitas vestra,videte quid dicam. Ecce accepit D
sacramentum natiuitatis homo baptizatus. Sacramen-
tum habet,& magnum sacramentum,diuinum, sanctū,
ineffabile. Considera quale:vt nouum hominem faciat
dimissione omnium peccatorū.Attendat tamen in cor,
si perfectum est ibi,quod factum est in corpore : videat
si habeat charitatem , & tunc dicat, natus sum ex Deo.
Si autem non habet, charitatem quidem impositum ha
bet,sed desertor vagatur. Habeat charitatem : aliter nō
se dicat natum ex Deo.Sed habeo,inquit,sacramētum.
1.Cor.13. Audi Apostolum:Si sciam omnia sacramenta, & habe-
am omnem fidem,ita vt montes trāsferam, charitatem
autem non habeam,nihil sum.Hoc si meministis,com-
mendauimus,cùm istam epistolam legere inciperemus,

nihil in ea nobis sic commēdari,quomodo charitatem.
Et si videtur alia & alia dicere,illuc facit reditum : & ad
ipsam charitatem omnia vult referre quæcunque dixe-
rit.Videamus si & hīc hoc facit.Attende.Omnis qui na
tus est ex Deo,non facit peccatū.Quærimus quod pec-
catum:quia si omne intellexeris,† contrarius eris illi lo- al.contra-
co,Si dixerimus quia peccatum non habemus,nosmet- rium est.
ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ergo dicat
quod peccatum:doceat nos, ne fortè ego temere dice-
rim peccatum hoc esse violationem charitatis, quia su-
prà dixit:Qui odit fratrē suum , in tenebris est, & in te- 1.Ioan.2.
nebris ambulat,& nescit quò eat,quia tenebræ excæca- b.11.
uerunt oculos eius. Sed fortè dixit aliquid in posterio-
ribus,& nominauit charitatē. Videte quia circuitus ille
verborum hunc habet finem,hūc habet exitum. *Omnis* 1.Ioan.3.
qui natus est ex Deo , nō peccat:quia semen eius in ipso manet. b.9.
Semen Dei, id est, verbum Dei : vnde dicit Apostolus,
Per Euangelium ego vos genui. *Et non potest peccare,quia* 1.Cor.4.
ex Deo natus est. † Dic adhuc,videamus in quo nō potest al.Dicat
peccare. *In hoc manifesti sunt filij Dei & filij diaboli. O-* adhuc.
mnis qui non est iustus,non est à Deo:& qui non diligit fratrē
suum. Certè iam manifestum est vnde dicat, Et quinō
diligit,inquit,fratrē suū.Dilectio ergo sola discernit in-
ter filios Dei & filios diaboli. Signent se omnes signo
crucis Christi.Respondeant omnes Amen.Cantent o-
mnes halleluia , baptizentur omnes , intrent Ecclesias,
faciant parietes basilicarum : non discernuntur filij Dei
à filiis diaboli , nisi charitate. Qui habent charitatem,
nati sunt ex Deo:qui non habent, nō sunt nati ex Deo.
Magnum † iudicium , magna discretio. Quicquid vis al.laudes.
habe:hoc solum nō habeas,nihil tibi prodest. Alia si nō
habeas,hoc habe,& implesti legem.Qui enim diligit al
terum,legem impleuit,ait Apostolus : &, Plenitudo le- Rom.13.
gis charitas. Puto istam margaritam esse illam , pro qua
homo negotiator describitur in Euangelio, qui inuenit Matth.13.
vnam margaritam:& vendidit omnia quæ habebat, &
emebat eam.Hæc est margarita pretiosa , charitas , sine
qua nihil tibi prodest quodcunque habueris:quam si so
lam habeas,sufficit tibi.Modò cum fide vides,tunc cum
specie videbis.Si enim amamus cùm nō videmus,quo-
modo amplectemur cùm viderimus? Sed vbi nos debe
mus exercere?In amore fraterno.Potes mihi dicere,nō
vidi Deum. Nunquid potes mihi dicere , non vidi ho-
minem? Dilige fratrem. Si enim fratrē quem vides di-
lexeris:simul videbis & Deum, quia vides ipsam chari-
tatem,& intus inhabitat Deus. Qui non est iustus , non
est ex Deo:& qui non diligit fratrem suum.*Quia hæc est* 1.Ioan.3.
annunciatio. Vide quomodo confirmat. *Quia hæc est an-* b.10.11.
nunciatio quam audiuimus ab initio , vt diligamus inuicem.
Manifestauit nobis inde se dicere:contra hoc mandatū
quisquis facit,in peccato illo est scelerato,in quod inci- Genes.
dunt qui nō nascuntur ex Deo. *Non sicut Cain qui ex ma-* 4.8.
ligno erat , & occidit fratrem suum. Et cuius rei gratia occi-
dit ? Quia opera eius maligna fuerūt , fratris verò eius iusta.
Ergo vbi est inuidia,amor fraternus esse non potest.In-
tendat charitas vestra. Qui inuidet,nō amat.Peccatum
diaboli est in illo : quia & diabolus inuidendo deiecit.
Cecidit enim, & inuidit stanti.Non ideo voluit deiice-
re vt ipse staret , sed ne solus caderet. Tenete in animo
ex hoc quod subiecit, inuidiam non posse esse in chari-
tate. Habes apertè cùm laudaretur ipsa charitas:non æ- 1.Cor.13.
mulatur. Non fuit charitas in Cain: & nisi esset charitas
in Abel,nō acciperet Deus sacrificium eius.Cùm enim
ambo obtulissent,ille de fructibus terræ,ille de fœtibus
ouium:quid putatis fratres,quia Deus fructus terræ ne-
glexit , & fœtus ouium dilexit? Non intendit Deus ad
† manus:sed in corde vidit. Et quem vidit cum charita- al.manus.
te offerre , ipsius sacrificium respexit : quem vidit cum

inuidia offerre,ab ipsius sacrificio oculos auertit. Opera A
ergo bona Abel, non dicit nisi charitatem : opera verò
mala Cain,non dicit nisi odium fraternum. Parum est,
quia odit fratrem suum & inuidit operibus bonis : quia
imitari noluit,necare voluit.Et hinc apparuit quia filius
erat diaboli , & ille hinc apparuit iustus Dei. Hinc ergo
discernuntur homines, fratres mei. Nemo attēdat lin- al.falle.
guas,sed † facta & cor. Si nō bene faciat,p fratrib⁹ suis, Cor suum.
ostēdit quid in se habeat.Tētationibus probātur homi-
nes. *Nolite mirari fratres , si mundus vos odit.* Nunquid sæ- 1.Ioan.3.
pe vobis dicendum est,quid est mundus ? Non cælum, a.13.
non terra,nec ista opera quæ Deus fecit : sed dilectores
mundi.Ista sæpe dicēdo quibusdam onerosus sum : sed
vsqueadeò nō frustra dico,vt aliqui interrogētur an di-
xerim,& non respondeāt. Ergo vel inculcando hæreat
aliquid in cordibus audiētium.Quid est mundus?Mun-
dus est,quādo in malo ponitur,dilectores mundi:mun-
dus quādo in laude ponitur,cælum & terra est,& quę in
his [continentur] opera Dei. Vnde dicitur,Et mundus B
per eum factus est. Item mūdus est plenitudo terræ,sic- Ioan.1.
ut dixit ipse Ioannes : Nō solùm autem nostrorū † pro- 2.Ioan.1.
pitiatio peccatorum est,sed & totius mundi.Mundi di- al.propi-
cit omnium fidelium per orbem sparsorum.Mūdus au- tiatur.
tem in malo,amatores mundi sunt.Qui amant mundū,
fratrem amare nō possunt.Si odit nos mundus : *Nos sci-*
*mus.*Quid nos scimus?*Quia transiuimus de morte ad vitā.*
Vnde scimus ? *Quia diligimus fratres.* Nemo interroget
hominem:redeat vnusquisque ad cor suum.Si ibi inue-
nerit charitatem fraternam , securus sit : quia transiit à
morte ad vitam. Iam in dextera est. Non attendat quia
modò gloria eius occulta est , cùm venerit Dominus,
tunc apparebit gloria [eius.] Viget enim , sed adhuc in
hyeme : viget radix , sed quasi aridi sunt rami. Intus est
medulla quæ viget, intus sunt folia arborum, intus fru-
ctus:sed ęstatem expectant.Ergo nos scimus quia trans-
iuimus de morte ad vitam , quia diligimus fratres. *Qui*
non diligit,manet in morte. Ne putetis fratres leue esse,o- C
disse aut diligere : audite quod sequitur : *Omnis qui odit*
fratrem suum , homicida est. Iam ergo si cōtemnebat quis-
quam odium fraternū,nunquid & homicidium in cor-
de suo cōmpturus est? Nō mouet manus ad occiden-
dum hominē : homicida iam tenetur à Domino. Viuit
ille, & iste iā interfector iudicatur. Omnis qui odit fra-
trem suum , homicida est. *Et scitis quia omnis homicida*
non habet vitā æternam in se manentem. In hoc cognoscimus
*dilectionem.*Perfectionem dilectionis dicit,perfectionē
illam quam cōmendauimus. In hoc cognoscimus dile-
ctionem. *Quia ille pro nobis animam suam posuit: & nos de-*
bemus animas pro fratribus ponere. Ecce vnde veniebat,
Ioan.21. Petre amas me, pasce oues meas. Nā vt noueritis, quia
sic ab eo pasci volebat oues suas , vt animā suā pro ou-
bus poneret:hoc illi continuò dixit,Cùm iuuenis esses,
præcingebas te, & ibas quò volebas,cùm autem fuetis
senior , alius te præcinget , & tollet te quò tu non vis. D
Hoc autē dixit,ait Euāgelista, significās qua morte cla-
rificaturus erat Deum : vt cui dixerat, pasce oues meas,
doceret cum ponere animam pro ouibus suis.Vnde in-
cipit charitas fratres? Modicum attendite quo perficia-
Ioan.15. tur. Audistis ipsum finē & modum:ipsum & Dominus
in Euangelio cōmendauit. Maiorem charitatem nemo
habet,ait,quàm vt animam suam ponat quis pro amicis
suis.Perfectionem ergo eius ostēdit in Euāgelio, & hīc
cōmēdata est eius perfectio:sed interrogatis vos, & di-
citis [nobis,] Quādo possum habere istam charitatem?
al.ſperare. Noli citò de te † desperare. Fortè nata est, sed nondum
1.Ioan.3. perfecta est:nutri eam,ne offocetur.Sed dicturus es mi-
a.17. hi,Et vnde nouit? Quo enim perficiatur audiuim⁹: vnde
incipiat audiamus.Sequitur & dicit, *Qui autem habuerit*

facultates mundi, & viderit fratrem suum esurientem, & clau-
serit viscera sua ab eo:quomodo potest dilectio Dei manere in
eo? Ecce vnde incipit charitas. Si nondum es idoneus
mori pro fratre : iam idoneus esto dare de tuis faculta-
tibus fratri.Iam percutiat visceta tua charitas,vt non de
factantia facias , sed de intimo adipe misericordiæ : vt
consideres illum in egestate positum. Si enim superflua
nō potes dare fratri tuo , animā tuam potes ponere pro
fratre?Iacet pecunia in sinu tuo,quam tibi fures possunt
auferre : & si illam non auferent fures, moriendo illam
deseres, etiam si te illa viuentem nō deserat. Quid inde
facturus es ? Esurit frater tuus, in necessitate positus est:
fortassis suspenditur,à creditore angustatur.Non habet
ipse,habes tu : frater est,simul empti estis,vnum est pre-
tium vestrum , ambo sanguine Christi redempti estis.
Vide si misereris,si habes facultates mundi.Quid ad me
pertinet,fortè dicis?Ego daturus sum pecuniam meam,
ne ille molestiam patiatur? Si hoc tibi responderit cor
tuum,dilectio patris non in te manet. Si dilectio patris
non in te manet,non es natus ex Deo.Quomodo ergo
te gloriaris esse Christianum ? Nomen habes , & facta
non habes. Si autem nomen secutum fuerit opus,dicat
te quisquam Paganum, tu factis ostende te Christianū.
Nam si factis non ostendis te Christianum , omnes te
Christianum vocent : quid tibi prodest nomen, vbi res
non inuenitur ? Qui autem habuerit facultates mundi,
& viderit fratrem suum egētem , & clauserit viscera sua
ab eo : quomodo potest dilectio Dei manere in eo ? Et
sequitur, *Filioli,non diligamus verbo tantùm & lingua , sed*
opere & veritate. Puto manifestatum esse vobis magnū
& necessarium secretum & sacramentum , fratres mei.
Quid valeat charitas,omnis scriptura commendat : sed
nescio si alicubi amplius quàm in ista epistola cōmen-
detur. Rogamus vos & obsecramus in Domino , vt &
illa quæ audistis memoria teneatis : & ad ea quæ adhuc
dicēda sunt,donec finiatur ipsa epistola,intēti veniatis,
intēti audiatis. Aperite autē cor ad semina bona.Extir-
pate spinas,ne offocet in vobis quod seminatur,sed po-
tius crescat seges, & gaudeat agricola: & horreum vobis
præparet tāquam frumētis, nō ignem, tanquam paleis.

De eo quod Ioannes dicit, Et in hoc cognoscimus quia ex veri-
tate sumus, & coram ipso persuademus cordi nostro , quia
si malè senserit cor nostrum , maior est Deus corde nostro,
& nouit omnia : vsque ad id , In hoc cognoscitur spiritus
Dei: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in car-
ne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus qui non confitetur
Iesum Christum in carne venisse, non est ex Deo: & hic est
Antichristus de quo † audistis quod futurum sit, & nunc al. audiſtis
in ipso mundo est. quod ventu-
turus ſit.

TRACTATVS VI.

I meministis,fratres,hesterno nos clauisse sermonē ad istā sententiam,quę sine du-
bio manere debuit, & debet in corde ve-
stro,quia ipsam nouissimā audistis:Filioli,
nō diligamus verbo tantùm & lingua,sed
opere & veritate. Deinde sequitur, *Et in hoc cognoscimus*
quia ex veritate sumus, & corā ipso persuademus cordi nostro:
quia si malè senserit cor nostrū, maior est Deus corde nostro,&
nouit omnia. Dixerat,Nō diligamus verbo tātùm & lin-
gua,sed opere & veritate. Quærit à nobis,in quo opere
& in qua veritate agnoscitur,q diligit Deū,vel q diligit
fratrē suū. Iā superiùs dixerat quousque charitas perfi-
ciatur,quod & Dominus in Euāgelio ait:Maiorem hac Ioan.15.
nemo habet charitatem , q̄ vt animā suam ponat [quis]
pro amicis suis. Et iste hoc dixerat, Sicut ille animā suā
pro nobis posuit , debemus & nos animā pro fratribus
ponere. Hæc est perfectio charitatis : & maior omnino
non potest inueniri. Sed quia non in omnibus perfec-

est, & desperare non debet in quo perfecta non est, si iã nata est quæ perficiatur, & vtique si nata est, nutrienda est, & quibusdam suis nutrimẽtis ad perfectionem propriam perducẽda. Quæ si viuimus in choationem charitatis vnde incipiat, & ibi continuò inuenimus. Si quis habet facultatem mundi, & videt fratrem suum egẽtem, & clauserit viscera sua aduersus eum: quomodo dilectio patris manet in eo? Ergo † hîc incipit ista charitas fratres, vt de suis superfluis tribuat egẽti, in angustiis aliquibus constituto, ex eo quod sibi abundat secundum tempus à tribulatione temporali liberet fratrem. Hinc exordium est charitatis. Hanc ita cœptam, si verbo Dei & spe futuræ vitæ nutreris, peruenies ad illã perfectionem, vt paratus sis animam tuam ponere pro fratribus tuis. Sed quia multa talia fiunt ab his qui alia quærunt, & qui fratres non amant: † reuocemus ad testimonium cõscientiam. Vnde probamus, quia talia multa fiunt ab his qui fratres non amant? Quàm multi se in hæresibus & schismatibus martyres dicunt! Videntur sibi animam ponere pro fratribus suis. Si pro fratribus animã ponerent, non se ab † vniuersali fraternitate separarent. Item quàm multi sunt, qui iactantiæ causa multa tribuunt, multa donant: & non ibi quærunt nisi laudem humanã & gloriam popularem, plenam ventis, nulla stabilitate solidatam. Quia ergo sunt tales, vbi probanda erit charitas fraterna, quia voluit illam probari, & ait admonẽs: Filioli, non diligamus verbo tantùm & lingua, sed opere & veritate? Quærimus, in quo opere, in qua veritate? Potest esse manifestius opus, quàm tribuere pauperib⁹? Multi hoc iactantia faciunt, non dilectione. Potest esse maius opus, quàm mori pro fratribus? Et hoc multi volunt putari facere iactantia nominis comparandi, non visceribus dilectionis. Restat vt ille diligat fratrem, qui ante Deum vbi solus videt, cordi suo perfuadet, & interrogat cor suum an verè propter fratrum dilectionẽ hoc faciat: & perhibet illi testimonium oculus qui penetrat cor, quo homo attẽdere non potest. Ideo Paulus Apostolus, quia paratus erat mori pro fratribus, & dicebat, Ipse impẽdar pro animab⁹ vestris: tamẽ quia Deus hoc videbat in corde ipsius, nõ homines quibus loquebatur, ait illis: Mihi autem minimum est vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Et ostendit etiam ipse quodam loco, quia solent ista fieri inani iactãtia, non firmamento charitatis: ait enim cùm de ipsius charitatis commẽdatione loqueretur, Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatẽ autem non habeam, nihil mihi prodest. Potest enim quisquam hoc facere sine charitate? Potest. Nã qui non habent charitatem, diuiserunt vnitatem. Quærite ibi, & videbitis multos multa tribuere pauperibus: videbitis alios paratos ad suscipiendam mortem, ita vt desistente persecutore, seipsos præcipitẽt. Isti sine dubio sine charitate hoc faciũt. Reuocemus ergo ad conscientiam, de qua dicit Apostolus, Nã gloria nostra hæc est, testimonium cõscientiæ nostræ. Reuocemus ad cõscientiam, de qua idem dicit, Opus autẽ suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso gloriã habebit, & nõ in altero. Opus ergo suũ probet vnusquisque nostrũ, vtrũ de vena charitatis emanet, vtrũ de radice dilectionis rami bonorũ operum pullulẽt. Opus autẽ suum probet vnusquisque, ait, & tũc in semetipso gloriã habebit, & non in altero: non quãdo illi perhibet testimonium lingua aliena, sed quãdo perhibet cõscientia propria. Hoc ergo hîc commendat. In hoc † cognouimus quia ex veritate sumus, quãdo opere & veritate, nõ verbis tantùm & lingua diligimus: & coram ipso perfuademus cordi nostro. Quid est corã ipso? Vbi ipse videt. Vnde ipse Dominus in Euangelio: Cauete, inquit, facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedẽ non habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est. Et quid est, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: nisi quia dextera pura conscientia est, sinistra mundi cupiditas? Multi per cupiditatẽ mundi multa mira faciunt: sinistra operatur, nõ dextra. Dextra debet operari, & nescíente sinistra: vt nec misceat se cupiditas seculi, quãdo aliquid boni de dilectione operamur. Et vbi hoc cognoscim⁹? Ante Deum es, interroga cor tuũ. Vide quid fecisti, & quid ibi appetisti: saluté tuam, an laudem hominum vẽtosam. Intus vide, nã homo iudicare non potest, quem videre non potest. Si persuademus cordi nostro: coram illo persuademus. Quia si malè sentiat cor nostrum, id est, accusat nos intus, quia nõ eo animo facimus quò faciẽdũ fuit: maior est Deus corde nostro, & nouit omnia. Cor tuum abscondis ab homine: à Deo absconde si potes. Quomodo absc õdes ab eo, cui dictũ est à peccatore quodam timẽte & confitente: Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Quærebat qua fugeret vt euaderet iudicium Dei, & nõ inueniebat. Vbi enim nõ est Deus? Si ascẽdero, inquit, in cælum, ibi es: si descẽdero in infernum, ades. Quò iturus es? Quò fugies? Vis audire cõsiliũ? Si vis ab illo fugere, ad ipsum fuge. Ad ipsum fuge confitẽdo, non ab ipso latẽdo: latere enim nõ potes, sed cõfiteri potes. Dic illi, Refugium meum es tu, & nutriatur in te dilectio, quę sola perducit ad vitam. Perhibeat tibi testimoniũ conscientia tua, quia ex Deo est. Si ex Deo est, noli illã velle ante homines iactare: quia nec laudes hominum te leuant in cælum, nec vituperationes inde te deponunt. Ille videat qui coronat: ille sit testis[ã] quo iudice coronaris. Maior est De⁹ corde tuo, & nouit omnia. † *Dilectissimi, si cor non malè senserit, fiduciam habemus ad Deum.* Quid est, cor non malè senserit? Verùm nobis respondẽrit, quia diligimus, & germana dilectio est in nobis: non ficta, sed sincera, salutẽ fraternam quærens, nullũ emolumentũ expectãs à fratre, nisi salutẽ ipsius. *Fiduciã habemus ad Deũ, & quicquid postulauerimus, accipiemus ab eo, qui mandata eius seruamus.* Ideo non in conspectu hominum, sed vbi ipse Deus videtur in corde. Fiduciam ergo habemus ad Deum, & quicquid postulauerimus ab eo, accipiemus. Sed quiæ Qui mandata eius seruamus. Quæ sunt mandata eius? Nunquid semper repetendum est? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Ipsam charitatem loquitur, ipsam commendat. Quisquis ergo habuerit charitatem fraternam, & coram Deo habuerit, vbi Deus videt, cõque eius interrogatum sub iusto examine, non ei aliud respondẽrit, quàm germanam ibi esse radicem charitatis, vnde boni fructus existant: habet fiduciã apud Deũ, & quicquid postulauerit ab eo, accipiet, quia mandata eius seruat. Incurrit quæstio quædam, quia non ille aut ille homo, aut tu aut ego, qui si petiero aliquid à Domino Deo nostro, & non accepero, facilè de me potest dicere vnusquisque, nõ habet charitatem: & de quolibet homine huius rẽporis facilè dici potest. Et sentiat quis quod vult homo de homine: maiorem quæstionem nõ faciunt, nisi illi viri quos sanctos constat fuisse cùm scriberent, & modò esse cum Deo. Quis habet charitatem, si eam Paulus nõ habebat, qui dicebat: Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustamini in nobis: qui dicebat, Impẽdar pro animabus vestris: & tanta gratia in illo erat, vt manifestaret eum habere charitatem? Inuenimus eum tamen petisse, & non accepisse. Quid dicimus fratres? Quæstio est. Intẽti estote ad Deũ. Magna & ista quęstio est: quomodo de peccato vbi dictũ est, q̃ natus est ex Deo, nõ peccat. Inuenimus hoc esse peccatũ violare charitatem: & hoc propriè designatum esse in hoc loco. Sic & nunc quærimus

al. *ita.*

al. *reuocemur ad testimonium conscientiæ.*

al. *vniuersa.*

1. Cor. 13.

2. Cor. 1.

Galat. 6.

al. *cognouimus quia ex veritate sumus, quãdo opere & veritate.*

Matth. 6.

Psal. 138.

1. Ioan. 3.

rimus quid dixerit. Si enim verba attendis, planũ vide- turus es exempla, obscurum est. Verbis his nihil est planiꝰ: Et quicquid postulauerimus, accipiemꝰ ab eo, qui mãdata eius seruamus: *Et quæ placent illi, in conspectu eius facimus.* Quicquid postulauerimus, ait, accipiemus ab eo. Angustauit vehementer: quia & ibi angustãret si diceret omne peccatum. Sed ideo inuenimus locũ exponẽdi, quia de certo peccato dixit, nõ de omnised de quodam peccato, quod omnis qui ex Deo natus est, nõ facit. Et inuenimus ipsum quoddam peccatũ violationẽ esse charitatis. Et habemus exemplũ de Euangelio manifestum, quãdo ait Dominus, Si non venissem, peccatum non haberent. Quid ergo? Ad innocentes Iudæos venerat qũia sic loquitur? Ergo si ipse non veniret, peccatum nõ haberent? Præsentia ergo medici fecit ægrotum, febrem nõ abstulit? Quis hoc vel demẽs dicat? Ille non venit nisi curare & sanare ægrotos. Quare ergo dixit, si non venissem, peccatũ non haberẽt: nisi quia certum qũoddã peccatum voluit intelligi? Quoddã enim peccatum nõ haberent Iudæi. Quod peccatũ? Quòd in eum nõ crediderunt, q̃ præsentem contẽpserunt. Sicut ergo ibi peccatũ dixit, & nõ est consequẽs, vt omne peccatum intelligamus, sed certũ peccatũ: sic & hîc nõ omne peccatum, ne contrarius fit illi loco vbi ait, Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est: sed certũ quoddam peccatum, id est, violationem charitatis. Hîc autẽ plus nos constrinxit. Si petierimus, dixit, si nos non accusauerit cor nostrũ, & renunciauerit in conspectu Dei, quia vera dilectio est in nobis: quicqũid postulauerimꝰ ab eo, accipiemus. Iam ergo dixi charitati vestræ, fratres, nemo attẽdat ad nos. Quid enim sumus nos? Aut quid estis vos? Quid, nisi Ecclesia Dei, quæ nota est omnibus? Et si illi placet, in illa sumus, & qui dilectione in illa manemus, ibi perseueremus, si volumus ostẽdere dilectionẽ quã habemus. Veruntamẽ de apostolo Paulo quid mali sensuri sumus? Ipse non diligebat fratres? Apud ipsum nõ erat testimonium conscientiæ eius in conspectu Dei? Non erat in Paulo radix illa charitatis, vnde omnes boni fructus procedebant? quis hoc [nisi] demens dixerit? Vbi ergo inuenimus petisse Apostolũ & non accepisse? Ait ipse, In magnitudine reuelationũ mẽ extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui vt auferret eum à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce non est exauditus, vt auferretur ab illo angelus satanæ. Sed quare? Quia non ei proderat. Ergo exauditus est ad salutẽ, qui non est exauditus ad voluntatem. Nouerit magnũ sacramentũ charitas vestra: quod ideo commẽdamus vobis, ne excidat vobis in tẽtationibus vestris. Sancti ad salutẽ per omnia exaudiuntur: semper exaudiuntur ad salutem æternam. Ipsam desiderãt, quia secundũ hãc semper exaudiũtur. Sed discernamus exauditiones Dei. Inuenimus enim quosdam non exauditos ad voluntatem, exauditos ad salutẽ: & rursus quosdam inuenimus exauditos ad voluntatem, & nõ exauditos ad salutem. Hoc discernite, hoc tenete exemplũ eius, qui non est exauditus ad voluntatem, sed exauditus ad salutem. Audi apostolum Paulum: nam ipsam exauditionem ad salutem ostendit illi Deus: Sufficit tibi, inquit, gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Rogasti, clamasti, ter clamasti: ipsum scrucl quod clamasti audiui, non auerti aures meas à te, sed noui quid faciam. Tu vis auferri medicamentum quo vreris: ego noui infirmitatem qua grauaris. Ergo iste ad salutem exauditus est, ad voluntatem non est exauditus. Quos inuenimus exauditos ad voluntatem, non exauditos ad salutem? Inuenimus, putamus aliquem nequam, aliquem impium exauditum à Deo ad voluntatem, non exauditum ad salutem? Si alicuius hominis exemplum posuero, fortè dicturus es mihi: Tu illum dicis iniquum, nam iustus erat: si iustus non esset, à Deo non exaudiretur. Talem propositurus sum, de cuius iniquitate & impietate nemo dubitet. Diabolꝰ ipse petiit Iob, & accepit. Nónne & hîc de diabolo audistis, Quia qui facit peccatum, ex diabolo est? Nõ quia ille crcauit, sed quia iste imitatur. Nónne de illo dictũ est, In veritate non stetit? Nónne ipse est antiquus ille serpens, qui per feminã venenum primo homini propinauit? Qui & ipsi Iob feminam propterea seruauit, per quam maritus non consolaretur, sed tentaretur? Ipse diabolus petiit sanctũ virum tentandũ & accepit: petiit Apostolus vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit. Sed Apostolus magis exauditus est q̃ diabolꝰ. Apostolus enim exauditus est ad salutẽ, & si nõ ad voluntatẽ. Diabolus exauditus est ad voluntatẽ, sed ad damnationẽ. Ideo enim cõcessus est iste tentandus, vt eo probato esset ille cruciandus. Sed hoc fratres nõ tãtum in veteribus libris inuenimus, sed & in Euãgelio. Petierunt dæmones à Dño cùm eos excluderet ab homine, vt ire permitterentur in porcos. Non eis posset dicere Dominus, vt nec illuc accederent? Non enim si nollet, rebellatiuri erãt contra regẽ cæli & terræ. Certi tamen mysterij gratia & certa dispensatione dimisit dæmones [ire] in porcos, vt ostẽderet diabolũ in eis dominari, qui vitam porcorum gerũt. Dæmones ergo exauditi sunt, Apostolus nõ est exauditus? An potius quod verius est dicamus, imò Apostolus exauditus est, dæmones non sunt exauditi? Illorum voluntas facta est, huius sanitas perfecta est. Secundum hoc intelligere debemus, quia Deus etsi voluntati nostræ non dat, saluti dat. Quid si enim hoc petieris quod tibi obest, & medicus nouit quia obest tibi? Non enim non te exaudiuit medicus, quãdo forte tu frigidam aquã petis: & si prodest, statim dat, si non prodest, non dat. Non exaudiuit? An potius ad sanitatẽ exaudiuit, quia volũtati contradixit? Sit ergo in vobis charitas fratres, sit in vobis: & securi estote. Et quando non vobis datur quod petiris, exaudimini: sed nescitis. Multi dati sunt in manus suas malo suo: de quibus dicit Apostolus, Tradidit eos Deus in desideria cordis eorũ. Petit aliquis magnã pecuniam: accipit malo suo. Quando illã non habebat, parũ timebat: habere illam cœpit, præda factus est potentiori. Nónne malo suo exaudit⁹ est, qui voluit habere vnde à latrone quæreretur, quẽ pauperem nemo quærebat? Discite rogare Deum, vt medico committatis, quod ipse nouit faciat. Tu morbum cõfitearis, ille medicamentũ adhibeat. Tu tantùm charitatem tene. Nã ille secare vult, vrere vult: tu si clamas & non exaudiris in sectione, in vstione & tribulatione, nouit ille quousque patre est. Tu iam vis reuocare manus, & ille vulneris finum attendit. Scit quousque perueniat: non te exaudit ad voluntatẽ, sed exaudit ad † salutẽ. Certi estote fratres mei, quia quod ait Apostolus verũ est, Quid enim omnes sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat [pro nobis] gemitibus inenarrabilibus, quia ipse interpellat pro sanctis. Quid est, ipse spiritus interpellat pro sanctis, nisi ipsa charitas quæ in te per spiritum facta est? Ideo enim dicit idem Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Charitas ipsa gemit, charitas ipsa orat, contra hanc aures claudere non nouit, qui illam desit. Securus esto, charitas roget: & ibi sunt aures Dei. Non fit quod vis, sed fit quod tibi expedit. Ergo quicquid postulauerimus, inquit, accipiemus ab eo. Iam dixi, si

1. Cor. 12.

1. Cor. 4.

Ioan. 13.

2. Cor. 12.

Ibidem.

al. *fiduciã.*

Rom. 8.

Rom. 5.

ad salutē intelligas, nulla quæstio est: si non ad salutem, quæstio est magna, quæ te calumniatorem Paulo apostolo facit. Quicquid postulauerimus, accipiemus ab eo, qui mandata eius seruamus: & quæ placēt illi, in cōspectu eius facimus. In conspectu eius, intus vbi videt.

1.Ioan.3. d.23. Et quæ illa mandata sunt? *Hoc est*, inquit, *mādatum illius, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi: & diligamus inuicem.* Videris quia hoc est mandatum: videris quia cōtra hoc mādatum qui facit, peccatū facit quo caret omnis qui natus est ex Deo. *Sicut dedit nobis mandatum vt diligamus inuicem. Et qui seruauerit mandatum eius.* Videtis quia nihil aliud nobis præcipitur, nisi vt diligamus inuicem. *Et qui seruauerit mandatum eius, in ipso manebit, & ipse in eo: & in hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis.* Nónne manifestū est, quia hoc agit Spiritus sanctus in homine, vt sit in illo dilectio & charitas? Nónne manifestū est quod ait apostolus Paulus: Rom.5. a.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritū sanctum, qui datus est nobis? De charitate enim loquebatur, & dicebat, quia in cōspectu Dei debem⁹ interrogare cor nostrū. Quòd si non malè senserit cor nostrū, id est, si confiteatur quia de dilectione fratris fit, quicquid fit in bono opere. Accessit etiam quod de mandato cùm diceret, hoc ait: Hoc est mandatū eius, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus inuicem: & qui facit mandatum eius, in ipso manet, & ipse in eo. In hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quē dedit nobis. Si enim inueneris te habere charitatem, habes spiritum Dei ad intelligēdum: valde enim necessaria res est. Primis temporibus cadebat super credentes Spiritus sanctus: & loquebātur linguis quas nō didicerant, quomodo spiritus dabat eis pronunciare. Signa erant tempori opportuna. Oportebat enim ita significari in omnibus linguis Spiritum sanctū: quia Euangelium Dei per omnes linguas cursurum erat toto orbe terrarum. Significatum est illud, & transiit. Nunquid modò quibus imponitur manus vt accipiant Spiritum sanctū, hoc expectatur vt linguis loquantur? Aut quando imposuimus manum istis infantibus, attendit vnusquisque vestrū vtrum linguis loquerentur? Et cùm videret eos linguis nō loqui, ita peruerso corde aliquis vestrum fuit vt diceret, non acceperunt isti Spiritum sanctum, nam si accepissent, linguis loquerētur quemadmodum tunc factum est? Si ergo per hæc miracula modò testimonia præsentiæ Spiritus sancti non fit: vnde cognoscit quisque accepisse se Spiritum sanctū? Interroget cor suum: si diligit fratrem, manet spiritus Dei in illo. Videat, probet seipsum corā oculis Dei: videat si est in illo dilectio pacis & vnitatis, dilectio Ecclesiæ toto terrarum orbe diffusæ. Non attendat eum solum diligere fratrem quem attendit ante se: multos enim non videmus fratres nostros, & in vnitate spiritus illis copulamur. Quid mirum quia nobiscum non sunt? In vno corpore sumus, vnū caput habemus in cælo. Fratres, oculi nostri non se vident, quasi nō se norunt. An in charitate cōpaginis corporalis nō norunt se? Nā, vt nouerītis, quia in cōiunctione charitatis se nouerūt: quādo ambo patent, non licet vt aliquid attēdat dexter, quod nō attēdat siniſter. Dirige radiū dextrū sine altero si potes. Simul coēunt, simul diriguntur. Intēctio vna est, loca diuersa sunt. Sic ergo omnis qui tecum diligit Deum, vna intentionem tecū habet. Noli attendere quia corpore in loco separatus est, aciem cordis simul fixistis in lumine veritatis. Ergo si vis nosse quia accepisti Spiritū sanctum, interroga cor tuum: ne fortè sacramentū habeas, & virtutem sacramenti non habeas. Interroga cor tuū: si est ibi dilectio fratris, securus esto. Non potest esse dilectio sine spiritu Dei, quia Paulus clamat: Charitas Dei

Ibidem. diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Dilectissimi, nolite omni spiritui credere. Quia dixerat, in hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quē dedit nobis. Vnde autē cognoscitur ipse spiritus, attēdite. *Dilectissimi, nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex Deo sunt.* Quis est qui probat spiritus? Difficilem rem nobis proposuit, fratres mei: bonū est nobis vt dicat ipse vnde discernamus. Dicturus est, ne formidetis: sed primò videte, attendite. Videte hinc exprimi illud, vnde vani hæretici calumniantur. Attendite, videte quid ait, Dilectissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. Spiritus sanctus nomine aquæ appellatus est in Euāgelio, Dño clamāte & dicente, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluēt de vētre eius. Euangelista autem exposuit vnde diceret: secutus enim ait, Hoc autē dicebat de spiritu quē accepturi erāt qui in eum erāt credituri. Quare nō multos baptizauit Dominus. Sed quid ait? Spiritus autē nondū erat datus, quia Iesus nōdum erat glorificatus. Quia ergo illi baptismum habebāt, & Spiritum sanctū nondū acceperāt, quē die Pentecostes misit Dñs de cælo: vt daretur spiritus, expectabatur glorificatio Dñi. Et antequā clarificaretur, & antequā mitteret eum, inuitabat homines, vt se præparārēt ad accipiendā aquam, de qua dixit, Qui sitit, veniat & bibat: &, qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de vētre eius. Quid est, flumina aquæ viuæ? Quid est illa aqua? Nemo me interroget: Euangeliū interroga. Hoc autē dicebat, ait, de spiritu quē accepturi erāt hi qui in eum erāt credituri. Aliud est ergo aqua sacramēti, aliud aqua quæ significat spiritum Dei. Aqua sacramenti visibilis est: aqua spiritus inuisibilis. Ista abluit corpus, & significat quod fit in anima: per illum spiritū ipsa anima mūdatur & saginatur. Ipse est spiritus Dei, quē nō possunt habere hæretici, & quicunque se ab Ecclesia præcidunt. Et quicunque nō apertè præcidunt, sed per iniquitatem præcisi sunt, & intus tanquā palea voluuntur, & grana nō sunt: nō habent istū spiritū. Iste spiritus nomine aquæ à Domino significatus est: & audiuimus ab hac epistola: Nolite omni spiritui credere. Attestatur illa verba Salomonis, Ab aqua aliena abstine te. Quid est aqua? Spiritus. Nunquid semper aqua spiritū significat? Nō semper. Quibusdā locis spiritū significat, quibusdā locis baptismū significat, quibusdā locis populos significat, quibusdā locis consilium significat. Habes quodā loco dictū: Fons vitæ consilium, possidentibus eū. Ergo per diuersa loca scripturarū nomen aquæ diuersa significat. Nunc tamen nomine aquæ Spiritum sanctū audistis: non ex interpretatione nostra, sed ex Euāgelico testimonio, vbi ait: Hoc autē dicebat de spiritu quē erant accepturi hi qui in eū erāt credituri. Si ergo aquę nomine significatur Spiritus sanctus, & dicit nobis epistola ista, Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: intelligamus inde dictū esse, Ab aqua aliena abstine te, & de fonte alieno ne biberis. Quid est, de fonte alieno ne biberis? Spiritui alieno ne credideris. Restat ergo examē, vnde probetur quia spiritus Dei est. Posuit quidē signū, & hoc fortasse difficile. Videamus tamē. Ad illā charitatē redituri sumus: ipsa est quæ nos docet, quia ipsa est vnctio. Tamē hīc quid ait? Probate spiritus si ex Deo sūt: *Quia multi pseudoprophetæ exierunt in istū mundū.* Iā ibi sunt omnes hæretici & omnes schismatici. Quomodo ergo, pbabo spiritū? Sequitur, *In hoc cognoscitur spiritus Dei.* Erigite aures cordis. Laborabam & dicebam, Quis nouit? Quis discernit? Ecce dicturus est signum. In hoc cognoscitur spiritus Dei. *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus qui nō confitetur Iesum Christum in carne venisse, non est ex Deo. Et hic est Antichristus, de quo audistis quòd venturus sit, & nunc in isto mundo est.* Quasi eriguntur aures ad discernendos spiritus: & tale quiddam audiuimus vnde nihilominus nō discernamus. Quid enim ait? Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Ergo spiritus, qui est apud hæreticos, ex Deo est: quia confitentur Iesum Christū in carne venisse? Iam hīc etigūnt se fortè aduersum nos & dicunt: Vos nō habetis spiritum ex Deo, sed nos qui confitemur Iesum Christū in carne venisse. Iste autē illos negauit spiritum Dei habere, qui non cōfitentur Iesum Christū in carne venisse. Quære ab Arrianis, confitentur Iesum Christū in carne venisse. Quære ab Eunomianis, confitentur Iesum Christum in carne venisse. Quære à Macedonianis, confitētur Iesum Christum in carne venisse. Interroga Cataphrygas, cōfitētur Iesum Christum in carne venisse. Interroga Nouatianos, confitentur Iesum Christum in carne venisse. Omnes ergo istæ hæreses spiritum Dei habent? Nō ergo pseudoprophetæ sunt? Nulla est ergo ibi deceptio, nulla seductio? Certè Antichristi sunt, qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Quid ergo facimus? Vnde discernimus? Intendite: camus simul, & corde pulsemus. Vigilat ipsa charitas, quia ipsa pulsatura est, ipsa aperturia. Modò intelligetis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Iā superiùs audistis, quia dictū est: Qui negat Iesum Christū in carne venisse, hic est Antichristus. Et ibi quæsiuimus, quis neget: quia nec nos negamus, nec illi negāt. Et inuenimus quosdam factis negare: & adhibuimus testimoniū de Apostolo, qui ait, Confitentur enim se nosse Deum, factis autē negant. Sic ergo & modò quæramus in factis, non in linguis. Quis est spiritus, qui non est ex Deo? Qui negat Iesum Christū in carne venisse. Et quis est spiritus qui est ex Deo? Qui confitetur Iesum Christum in carne venisse. Eia fratres, opera attēdamus, non ſtrepitū linguæ. Quæram⁹ quare venerit in carne Christus: & inuenimus qui eū negant in carne venisse. Nam si linguas attēdas, multas hæreses audituras es cōfitentes Christū in carne venisse: sed conuincit illos veritas. Quare venit Christ⁹ in carne? Nónne Deus erat? Nónne de illo dictū est, In principio erat verbū, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum? Nónne ipse pascebat angelos, & ipse pascit angelos? Nónne sic huc venit vt inde nō discederet? Nónne fic ascendit, vt nos nō dimitteret? Quare ergo venit in carne? Quia oportebat nobis ostendi spem resurrectionis. Deus erat, & in carne venit: Deus enim mori non poterat, caro mori poterat. Ideo ergo venit in carne, vt moreretur pro nobis. Quemadmodum autē mortuus est pro nobis? Maiorē hac charitatē nemo habet quàm vt animam suam ponat pro amicis suis. Charitas ergo illum adduxit ad carnem. Quisquis ergo non habet charitatem, negat Christum in carne venisse. Hīc nunc iam interroga omnes hæreticos, Christus venit in carne? Venit: hoc credo, hoc profiteor. Imò hoc negas. Vnde nego? Audis quia hoc dico. Imò ego cōuinco quia negas. Dicis voce, negas corde: dicis verbis, negas factis. Quomodo, inquis, nego factis? Quia ideo venit in carne Christus, vt moreretur p nobis. Ideo mortuus est pro nobis, quia charitatem multam docuit. Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat pro amicis suis. Tu non habes charitatem: quia pro honore tuo diuidis vnitatem. Ergo hinc intelligite spiritum ex Deo. Pulsate, tangite vasa fictilia, ne fortè crepeurint & malè resonent. Videte si integrè sonant, videte si ibi est charitas. Tollis te ab vnitate orbis terrarū, diuidis Ecclesiā per schismata, dilanias corp⁹ Christi. Ille venit in carne, vt

colligat: tu ideo clamas, vt spargas. Ergo ipse est spiritus Dei, qui dicit Iesum in carne venisse: qui dicit non lingua, sed factis; qui dicit non sonādo, sed amādo. Ille autem non est spiritus Dei, qui negat Iesum Christum in carne venisse: negat & ipse non lingua, sed vita, nō verbis, sed factis. Manifestū est ergo vnde agnoscamus fratres. Multi intus, quasi intus: nemo autem foris, nisi verè foris. Adeò vt nouerītis quia ad facta retulit, *Et omnis spiritus, ait, qui soluit Christum, non est ex Deo.* Soluere factis intelligitur. Quid tibi ostendit qui negat, quia dixit, soluit? Ille venit colligere, tu venis soluere. Dist in gere vis membra Christi. Quomodo non negas Christum in carne venisse, qui dissrumpis Ecclesiam quā ille congregauit? Contra Christum ergo venis, Antichristus es. Intus fis, foris fis: Antichristus es. Sed quādo intus es, lates; quando foris es, manifestaris. Soluis Iesum, & negas eum in carne venisse: nōn es ex Deo. Ideo dicit in Euangelio: Qui soluerit vnū de mandatis istis minimis, & docuerit sic, minimus vocabitur in regno cælorum. Quid est soluitur? Quid est docetur? Solutilitas, & docetur quasi verbis. Qui prædicas non furandū, furatis. Soluit ergo in facto qui furatur: & quia docet sic, minimus vocabitur in regno cælorum, id est, in Ecclesia huius temporis. De illo dictum est, Quæ dicūt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Qui autem fecerit, & fic docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Ex eo quod dixit hīc, fecerit, contra hoc ibi dixit, soluerit, id est, nō fecerit, & docuerit fic. Ille ergo soluit, qui non facit. Quid nos docet, nisi vt facta interrogemus, non verbo credamus? Obscuritas rerū multa nos cogit dicere: maximè vt illud quod Dominus reuelare dignatur, etiam ad tardiores fratres perueniat, quia omnes Christi sanguine comparati sunt. Et vereor ne ipsa Epistola istis diebus sicut promiseram non finiatur. Sed quod Domino placet, melius est seruare reliquias, quàm onerare corda nimio cibo.

De eo quod Ioannes dicit, Iam vos ex Deo estis filioli, & vicistis eum, quia maior est qui est in vobis, quàm qui in hoc mundo: vsque ad id, Ita Deus dilexit nos, debemus & nos inuicem diligere.

TRACTATVS VII.

VNDVS iste omnibus fidelibus quærentibus patriā fic est, quomodo fuit eremus populo Israēli. Errabant quidē adhuc, & patriā quærebāt: sed ducē Christo errare non poterāt. Via illis fuit visio Dei. Nam vbi per quadraginta annos circumierunt, pauciſſimis manſionibus cōficitur iter ipsum, & notū est omnibus. Tardabantur, quia exercebātur: non quia deserebātur. Quod ergo nobis promittit Deus, ineffabilis dulcedo est: & bonū, sicut Scriptura dicit, & sæpe nobis cōmorantibus audistis, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Laboribus autem temporalibus exercemur, & tētationibus vitæ præsentis erudimur. Sed si non vultis in ista eremo siti mori, bibite charitatem. Fons est quem voluit Dominus hīc ponere, ne deficiamus in via: & abundantiùs eū bibemus cùm ad patriam venerimus. Modò Euangelium lectū est. Vt de ipsis verbis, quibus lectio terminata est dicā, quid aliud nisi de charitate audistis? Quādoquidē pactū fecimus cū Dño nostro in oratione, vt si volum⁹ vt dimittat nobis peccata nostra, dimittam⁹ & nos peccata quæ in nos fuerint cōmissa. Nō autē dimittit nisi charitas. Tolle charitatē de corde: odiū tenet, ignoscere nō nouit. Sit ibi charitas: secura ignoscit, quæ nō angustatur. Epistola autē ista tota quā suscepimus tractādam vobiscū, videte si aliud aliquid cōmendat q̄ ipsam vnam charitatem. Nec timendum est, ne sæpe dicendo

in odiũ veniat. Quid enim amatur, si charitas in odium veniat? †Quia charitate sit vt cætera bene amentur, ipsa quomodo amanda est? Res ergo quæ nunquã debet de corde discedere, nec ab ore discedat. *Iam vos*, inquit, *ex Deo estis filioli, & victistis eum.* Quem, nisi Antichristũ? Superiùs enim dixerat: Omnis qui soluit Iesum [Christũ,] & negat eũ in carne venisse, non est ex Deo. Exposuimus autẽ si meministis, quia omnes negãt Iesum Christum in carne venisse, qui violant charitatẽ. Iesus enim non opus erat vt veniret, nisi propter charitatẽ. Charitas enim nobis illa commendatur, quã & ipse in Euangelio cõmendat: Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, q̃ vt animã suã ponat pro amicis suis. Quomodo poterat filius Dei animã suã ponere ꝓ nobis, nisi carne indueretur, vbi mori posset? Quisquis ergo violat charitatẽ, quodlibet dicat lingua, vita ipsius negat Christum in carne venisse: & iste est Antichristus vbicunque fuerit, quocũque intraverit. Sed quid dicit eis qui ciues sunt illius patriæ cui suspiramus? Victistis eum. Et vnde vicerunt? *Quia maior est qui est in vobis, quàm qui in hoc mundo.* Ne victoriã suis viribus tribuerẽt, & †arrogantia superbiæ vincerẽtur: quẽcunque enim diabolus superbũ fecerit, vincit. Volens eos seruare humilitatẽ, quid ait? Victistis eũ. Iam omnis homo qui audit, victistis, erigit caput, erigit ceruicẽ, laudari se vult. Noli te extollere, vide quis in te vicit. Quare† victist? Quia maior est qui est in vobis, quàm qui in hoc mundo. Esto humilis, porta Dñm tuũ: esto iumentũ sessoris tui. Bonum tibi est vt ipse regat, & ipse ducat. Nam si ipsum sessorẽ nõ habueris, ceruicẽ erigere potes, calces potes mittere: sed vę tibi sine rectore, quia libertas ista in bestias te mittit com edẽdum. *Hi de mundo sunt.* Qui? Antichristi. Iam audistis qui sint. Et si non estis, cognoscitis eos: quisquis autem hoc est, nõ cognoscit. *Hi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, & mũdus eos audit.* Qui sũt qui de mũdo loquũtur? Attendite cõtra charitatẽ. Ecce audistis Dominum dicentem: Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & pater vester cælestis peccata vestra: si autẽ non dimiseritis, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Sententia est veritatis: aut si non veritas loquitur, contradic. Si Christianus es, & in Christũ credis: ipse dixit, Ego sum veritas. Sententia ista vera est, firma est. Iam audi homines de mũdo loquẽtes. Et non te vinditaturus es, dicturus est ille, quia fecit tibi? Imò sentiat quia cũ viro[rẽ] habet. Quotidie dicũtur ista. De mũdo loquuntur qui ista dicunt: & mũdus eos audit. Nec dicunt ista nisi qui diligunt mundũ: neque audiuntur ista nisi ab his qui diligunt mundũ. Et qui diligit mundum, & negligit charitatem: audistis quia negat Iesum [Christũ] in carne venisse. Aut si fecit illud in carne ipse Dominꝰ? Si cùm expalmaretur, voluit se vindicare? Si cùm in cruce penderet, nõ dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? Si autẽ ista dixit qui poterat? habebat: tu qui minaris, quid? insinuaris in potestate aliena constituturus? Ille quia voluit mortuus est, & non minabatur: tu nescis quando morieris & minaris? *Nos ex Deo sumus.* Videamus quare. Videte si propter aliud q̃ propter charitatẽ. Nos ex Deo sumus. *Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non nos audit. Ex hoc cognoscimus spiritum veritatis & errorꝭ.* Quia qui audit nos, spiritum habet veritatis: qui non audit nos, spiritum habet errorꝭ. Videamus quid monet, & audiamus cum potius in spiritu veritatis monentẽ: nõ Antichristos, non amatores mundi, non mundũ. Si ex Deo nati sumus, dilectissimi, sequitur suprà, videte quid: Nos ex Deo [nati] sum⁹. Qui novit Deum, audit nos: qui nõ est ex Deo, non nos audit. Ex hoc cognoscitur spiritus veritatis & erroris. Iam ergo intentos nos fecit: quia qui novit Deum, ipse nos audit, qui autẽ non novit, nõ audit. Et hæc discretio est spiritus veritatis & erroris. Videamus quid moniturus est, in quo illũ audire debeamus. *Dilectissimi, diligamus inuicẽ.* Quare? Quia homo monet? *Quia dilectio ex Deo est.* Multũ commendauit dilectionem, quia dixit ex Deo est. Plus dicturus est, intentè audiamus. Modò dixit, *Dilectio ex Deo est: & omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognouit Deũ. Qui nõ diligit, non novit Deum.* Quare? *Quia Deus dilectio est.* Quid amplius dici potuit, fratres? Si nihil de laude dilectionis diceretur per omnes istas paginas huius Epistolæ, si nihil omnino per cæteras paginas Scripturarum, & hoc solùm vnum audiremus de voce spiritus Dei, quia Deus dilectio est: * iam videte, quia facere contra dilectionẽ, facere contra Deum est. Nemo dicat, in hominẽ pecco, quãdo non diligo fratrem meum. Intendite: & facile est peccatũ in hominẽ, in Deum solum non peccem. Quomodo nõ peccas in Deum, quando in dilectionẽ peccas? Deus dilectio est. Nũquid nos dicimus? Si nos diceremus, Deus dilectio est: fortè scandalizaretur aliquis ex vobis & diceret, Quid dixit? quid voluit dicere, quia Deus dilectio est? Dedit dilectionem Deus, donauit dilectionẽ Deus. Ex Deo est dilectio: Deus dilectio est. Ecce habetis fratres Scripturas Dei. Canonica est ista epistola: per omnes gentes recitatur, orbis terræ autoritate retinetur, orbẽ terrarũ ipsa ædificauit. Audis hîc ab spiritu Dei, Deus dilectio est. Iam si audes, fac contra Deum, & noli diligere fratrem tuũ. Quomodo ergo iamdudũ dilectio ex Deo est, & modò dilectio Deus est? *Est enim Deus pater & filius & Spiritus sanctus. Filius, De⁹ ex Deo: Spiritus sanctus, Deus ex Deo: & hi tres vnus Deus, nõ tres dij. Si filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, & ille diligit in quo habitat Spiritus sanctus: ergo dilectio Deus est, sed Deus, quia ex Deo. Vtrũque enim habes in Epistola: & dilectio ex Deo est, & dilectio Deus est. De solo patre Scriptura nõ nouit dicere, quia ex Deo est. Cùm autem audis ex Deo: aut filius intelligitur, aut Spiritus sanctus. Quia verò dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: intelligamus in dilectione Spiritum sanctum esse. Ipse est enim Spiritus sanctus, quem nõ possunt accipere mali: ipse est ille fons de quo dicit Scriptura. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. Omnes enim qui nõ diligunt Deũ: alieni sunt, Antichristi sunt. Et quamuis intrẽt basilicas, non possunt numerari inter filios Dei: non ad illos pertinet fons ille vitæ. Habere baptismũ & malus potest: habere prophetiã & malus potest. Inuenimus Saulem regẽ habuisse prophetiã. Persequebatur sanctũ Dauid, & impletus est spiritu prophetiæ, & prophetare cœpit. Accipere sacramentũ corporis & sanguinis Domini & malus potest: nam de talibus dictũ est, Qui manducat & bibit indignè, iudicũ sibi mãducat & bibit. Habere nomẽ Christi & malus potest, id est, Christianus vocari, & malus [esse] potest: de quibus dictũ est, Pollluunt nomen Dei sui. Ergo habere sacramenta ista: omnia & malus potest: habere autem charitatem, & malus esse non potest. Hoc est ergo proprium donum: ipse est singularis fons. Ad hunc bibendum nos hortatur spiritus Dei: ad se bibendum nos hortatur spiritus Dei. *In hoc manifestata est dilectio Dei in nobis.* Ecce, vt diligamus Deum, hortationem habemus. Quomodo possemus illum diligere, nisi prior ille diligeret? Si pigri eramus ad amandum: non simus pigri ad redamandum. Prior amauit nos: nec sic nos amamus. Iniquos amauit, sed iniquitatem soluit. Iniquos amauit, sed non ad iniquitatẽ congregauit. Ægrotos amauit, sed sanandos visitauit. Deus ergo dilectio est. In hoc manifestata est dilectio Dei in nobis: *Quia filium suum vnigenitum misit in hunc mundum, vt viuamus per ipsum.* Quomodo ipse Dominus ait: Maiorem dilectionẽ nemo potest habere, q̃ vt animam suam ponat pro amicis suis: & ibi probata est dilectio Christi in nos, quia mortuus est ꝓ nobis. Dilectio patris vnde probata est in nobis? Quia filium suum vnicũ misit mori pro nobis: sicut Paulus apostolus dicit, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eũ: quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Ecce Christum tradidit pater, tradidit Iudas. Nunquid nõ quasi simile factũ videtur? Traditor est Iudas. Ergo traditor est & Deus pater? Absit, inquis. Non dico, sed Apostolus dicit: Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eũ. Et pater illum tradidit, & ipse se tradidit. Ait idem Apostolus, Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Si pater tradidit filium, & tradidit seipsum filius, Iudas quid fecit? Facta est traditio à patre, facta est traditio à filio, facta est traditio à Iuda. Vna res facta est: Sed quæ res discernit patrem tradentẽ filium, seipsum filiũ tradentem, & Iudã discipulum tradentẽ magistrum suũ? Quia hoc fecit pater & filius in charitate: fecit autẽ hoc Iudas in proditione. Videtis quia non quid faciat homo, considerandũ est: sed quo animo & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus Deum patrẽ, in quo inuenimus Iudam: patrem benedicimus, Iudam detestamur. Quare patrẽ benedicimus, Iudã detestamur? Benedicimus charitatẽ, detestamur iniquitatem. Quãtum enim præstitum est generi humano de tradito Christo? Nunquid hoc cogitauit Iudas vt traderet? Deus cogitauit salutẽ nostram quæ redempti sumus: Iudas cogitauit pretium quo vendidit Dñm. Filius ipse cogitauit pretium quod dedit pro nobis: Iudas cogitauit pretiũ quod accepit vt venderet. Diuersa ergo intẽtio diuersa facta fecit. Cùm sit vna res, ex diuersis eam intentionibus si metiamur, vnũ amandũ, alterum damnandum; vnum glorificandum, alterũ detestandum inuenimus. Tantũ valet charitas. Videte quia sola discernit, videte quia facta hominũ sola distinguit. Hoc dixim⁹ in similibus factis. In diuersis factis, inuenimus sæuientẽ hominẽ factũ de charitate: & blandũ factũ de iniquitate. Puerũ cædit pater, & mango blãditur. Si duas res proponas, plagas & blãdimẽta: quis non eligat blandimẽta, & fugiat plagas? Si personas attẽdas, charitas cædit, blanditur iniquitas. Videte quid commendamus, quia non discernũtur facta hominum, nisi de radice charitatis. Nam multa fieri possunt quę specié habent bonam, & non procedũt de radice charitatis. Habent enim & spinæ flores. Quærẽda verò videntur aspera, videtur truculenta: sed fiunt ad disciplinã dictãte charitate. Semel ergo breuẽ præceptũ tibi præcipitur: Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione taceas: siue clames, dilectione clames: siue emendes, dilectione emendes: siue parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis, non potest de ista radice nisi bonũ existere. In hoc est dilectio. In hoc manifestata est dilectio Dei in nobis, quia Deus filium suum misit vnigenitũ in hunc mundum, vt viuamus per ipsum. *In hoc est dilectio, nõ quia nos dilexim⁹, sed quia ipse dilexit nos.* Nõ illum dileximus prius: nã ad hoc nos dilexit, vt diligamus eum. *Et misit filium suũ latorem pro peccatis nostris.* Litatorem, † sacrificatorem significauit pro peccatis nostris. Vbi inuenit hostiã? Vbi inuenit victimam, quam puram volebat offerre? Aliud non inuenit, seipsum obtulit. *Dilectissimi, si ita Deus dilexit nos, debemus & nos inuicem diligere.* Petre, inquit, amas me? Et ille dixit, Amo. Pasce oues meas. Deum nemo vidit vnquam. Res est inuisibilis, non oculo, sed corde quærendus est. Sed quemadmodum si solẽ istũ videre

vellemus, oculũ corporis purgaremus, vnde videri lux potest: volentes videre Deum, oculũ quo Deus videri potest purgemus. Vbi est iste oculus? Audi Euãgelium, Beati† mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. Sed nemo sibi pro concupiscentia oculorum cogitet Deũ. Facit enim sibi aut ingentẽ formam, aut magnitudinẽ aliquam inæstimabilem distendit per loca, velut lucem istam quam videt his oculis, auget per campos quantum potest: aut facit sibi aliquẽ quasi venerabilis formę fenem. Nihil horũ cogites. Est quod cogites, si vis videre Deũ, Deus dilectio est. Qualem faciem habet dilectio? Qualẽ formã habet? Qualẽ staturã habet? Quales pedes habet? Quales manus habet? Nemo potest dicere. Habet tamẽ pedes, nã ipsi ducunt ad Ecclesiã: habet manus, nã ipsæ pauperi porrigũt: habet oculos, nã inde intelligitur ille qui eget. Beatus, inquit, qui intelligit super egenum & pauperem. Habet aures, de quibus dicit Dñs: Qui habet aures audiendi, audiat. Nõ sunt membra distincta per loca, sed* intellectu totum simul videt qui habet charitatẽ. Habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te. Quid enim fratres mei? Quis amat quod nõ videt? Quare autẽ quãdo laudatur charitas, erigimini, acclamatis, laudatis? Quid vobis oſtẽdi? Aliquos colores protuli? Aurũ & argentũ proposui? Gẽmas de thesauris effudi? Quid tale oſtendi oculis vestris? Nunquid facies mea mutata est cùm loquor? Carnẽ gero, in ipsa forma sum in qua processi: in ipsa forma estis in qua venistis. Laudatur charitas, & clamatis. Certè nihil videtis. Sed quomodo vobis placet quãdo laudatis, sic vobis placeat vt in corde seruetis. Intẽdite enim quid dicam fratres: exhortor vos quantũ dat Dñs ad magnum thesaurum. Si vobis oſtẽderetur aliquod vasculũ anaglyphum, inauratum, operosè factũ, & illiceret oculos vestros, & duceret in se intentionẽ cordis vestri, & placeret vobis manus artificis, & pondus argẽti, & splendor metalli: nõne vnusquisque vestrũ diceret, ó si haberem vasculũ istud? Et sine causa diceretis: in potestate enim vestra non erat. Aut si quisquam vellet habere, cogitaret illud de domo aliena furari. Laudatur charitas vobis, si placet habete, possidete: nõ opus est vt furtum alicui faciatis, nõ opus est, vt emere cogitetis, gratis cõstat. Tenete eã, amplectimini eam: dulcius illa nihil est. Si cùm cõmemoratur talis est, cũ habetur qualis est? Si qui fortè vultis seruare charitatẽ fratres, ante omnia ne putetis abiectã & desidiosam: nec quadã mãsuetudine, imò non mãsuetudine, sed remissione & negligentia seruari charitatẽ. Non sic seruatur. Non putes tunc te amare seruũ tuum, quãdo eum non cædis: aut tunc te amare filium tuũ, quãdo ei nõ das disciplinã: aut tunc te amare vicinũ tuum, quãdo eum nõ corripis. Non est ista charitas, sed languor. Feruear charitas ad corrigendum, ad emendandum. Sed si sunt boni mores, delectent: si sunt mali, emendentur, corrigãtur. Noli in homine amare errorẽ, sed hominem: hominem enim Deus fecit, errorem ipse homo fecit. Ama illud quod Deus fecit, noli amare quod ipse homo fecit. Cũ illud amas, illud tollis: cùm illud diligis, illud emendas. Sed etsi sæuis aliquãdo, propter correctionis dilectionem. Propterea de colũba demõstrata est charitas, quæ venit super Dñm. Species illa colũbæ est, in qua specie venit Spiritus sanctus, quo nobis charitas infunderetur. Quare hoc? Fel colũba non habet: tamen rostro & pennis pro nido pugnat, fine amaritudine sæuit. Hoc facit & pater quãdo filium castigat: si ad disciplinam castigat, sicut dixi. Seductor vt vendat, cum amaritudine blanditur: pater vt corrigat, fine felle castigat. Tales estote ad omnes. Videte, fratres, magnum documentũ, magnam regulã. Vnusquisque habet filios, aut habere

vult: aut si omnino decreuit filios nō habere carnaliter, A vel spiritaliter cupit habere. Quis est [pater] qui nō corrigat filiū suum? Quis est cui nō det disciplinā pater? Et tamē sæuire videtur. Amor sæuit, charitas sæuit. Sæuit quodā modo sine felle, more columbino, nō coruino. Vnde venit in mentē fratres mei, dicere vobis, quia illi violatores charitatis schisma fecerūt. Quomodo oderant ipsam charitatē, sic oderūt & columbā. Sed cōuincit illos columba: procedit de cælo, aperiūtur cæli, & manet super caput Dñi. Vt quid hoc? Vt audiatur, Hic est qui baptizat. Recedite prædones: recedite inuasores possessionis Christi. In possessionib⁹ vestris, vbi dominati vultis, titulos potētis ausi estis infigere. Cognoscit ille titulos suos: vindicat sibi possessionē suā. Non delet titulos, sed intrat & possidet. Sic ad catholicā veniēti, nō deletur baptismus, ne titulus imperatoris deleatur. Sed quid fit in catholica? Agnoscitur titulus. Intrat possessor sub titulis suis, quò intrabat prædo sub titulis alienis.

Ioan. 1.

De eo quod Ioānes dicit, Deum nemo vidit vnquā. Videte dilectissimi, si diligamus inuicē, Deus in nobis manebit, & dilectio eius erit perfecta in nobis: vsq; ad id, Deus dilectio est, & qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deꝰ in eo.

TRACTATVS VIII.

DILECTIO dulce verbū est, sed dulcius factum. Semper de illa loqui nō possumus. Multa enim agim⁹, & diuersę actiones distendunt nos, vt non vacet linguæ nostræ semper de dilectione loqui: nā nihil meli⁹ ageret lingua nostra. Sed de qua semper loqui nō licet, semper eā custodire licet: sicut nūc quod cantauimus, halleluia, nūquid semper hoc facimus? Vix vnius horæ non toto spatio, sed parua particula cātamus halleluia: & † vacamus ad aliud. Est autē halleluia, sicut iā nostis, laudate Dñm. Qui Deum laudat lingua, nō semper potest: qui moribus Deū laudat, semper potest. Opera misericordiæ, affectus charitatis, sanctitas pietatis, incorruptio castitatis, modestia sobrietatis, semper hęc tenēda sunt: siue cùm in publico sumus, siue cùm in domo, siue ante homines, siue in cubiculo, siue loquentes, siue tacētes, siue aliquid agētes, siue vacātes. Semper hęc tenēda sunt: quia intus sunt omnes istæ virtutes quas nominani. Quis autē sufficit omnes nominare? Quasi exercitus est imperatoris, qui sedet int⁹ in mēte tua. Quomodo enim imperator per exercitum suum agit quod ei placet: sic Dominus Iesus Christus incipiens habitare in interiore homine nostro, id est, in mente per fidē, vtitur istis virtutibus quasi ministris suis. Et per has virtutes quę videri oculis nō possunt, & tamen quādo nominantur, laudātur: nō autem laudarentur nisi amarentur, nō amarentur nisi viderētur: & si vtique nō amarētur nisi viderentur, alio oculo vidētur, id est, interiore cordis aspectu: per has virtutes inuisibiles, mouentur mēbra visibiliter. Pedes ad ambulandū. Sed quò? Quò mouerit bona voluntas, quæ militat bona imperatori. Manus ad operandū. Sed quid? Quod iusserit charitas, quæ inspirata est intus à Spiritu sancto. Mēbra ergo videntur cùm mouētur: qui iubet intus, non videtur. Et quis intus iubeat, propè ipse solus nouit qui iubet: & ille intus cui iubetur. Namq; fratres mei audistis modò cùm Euangelium legeretur: certè si aurē ibi non tantùm corporis, sed & cordis habuistis. Quid ait? Cauete facere iustitiā vestrā coram hominibus, vt videamini ab eis. Nūquid hoc voluit dicere, vt quæcūque bona facimus, abscondamus ab oculis hominū, & timeamus videri? Si times spectatores, nō habebis imitatores. Debes ergo videri: sed non ad hoc debes facere vt videaris. Non ibi debet esse finis gaudij tui, non ibi terminus lætitiæ tuæ: vt putes te totū fructū cōsecutum esse boni operis tui, cùm visus fueris atque laudatus. Nihil est hoc. Contemne te cùm laudaris. Ille in te laudetur, qui per te operatur. Noli ergo ad laudē tuam operari quod bonum agis: sed ad laudē illius à quo habes vt bonū agas. Abs te habes malè agere, à Deo habes bene agere. Cōtrà peruersi homines videre q̄ prepositi sint. Quod faciunt bene, volūt sibi tribuere: si malè faciunt, Deum volunt accusare. Cōuerte hoc distortū nescio quid & præposterū: fac illud quodāmodo capite deorsū. Quod fusum, facias iusū: quod deorsum, facias sursum. Iusum vis facere Deum, & te susum? Præcipitaris, nō eleuaris: ille enim semper sursum est. Quid ergo? Tu bene, & Deꝰ malè? Imò hoc dic, si vis verius dicere, Ego malè, ille bene. Et quod ego bene, ab illo beneinā à me quicquid ago malè. Ista confessio firmat cor, & facit dilectionis fundamentū. Nam si opera nostra abscōdere debemus bona, ne videātur ab hominib⁹: vbi est illa sententia Domini in eo sermone quē habuit in monte? Vbi hoc dixit, ibi & illud paulo antè dixit: Luceant opera vestra [bona corā hominibus.] Et nō ibi cessauit, non ibi finē fecit: sed addidit, Et glorificēt patrē vestrū qui in cælis est. Et Apostolus quid ait? Erā autē ignotus facie Ecclesiis Iudææ quæ in Christo sunt. Tantum autē audiētes erant, quia qui nos aliquādo persequebatur, nūc euangelizat fidē, quam aliquādo vastabat, & in me magnificabant Deum. Videte quemadmodum & ipse † quia sic innotuit, finē non posuerit in laudē suā, sed in laudem Dei. † At quantum ad ipsum pertinet, vastator Ecclesię, persecutor inuidus, malignus: ipse confitetur, non nos conuiciamur. Amat Paulus dici à nobis peccata sua, vt glorificetur ille qui talē morbū sanauit. Magnitudinem enim vulneris manus medici secuit, & sanauit. Vox illa de cælo prostrauit persecutorē, & erexit prædicatorē: occidit Saulū, & viuificauit Paulū. Saul enim persecutor erat sanctī viri. Inde nomē habebat iste quādo persequebatur Christianos: postea de Saulo factꝰ est Paulus. Quid est Paulus? Modicus. Ergo quādo Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis, modicus. Ideo sic loquimur, Paulopòst videbo te, id est, post modicū. Audi quia modicus factus est. Ego enim sum † minimꝰ Apostolorum. Et, Mihi minimo omnium sanctorū, dicit alio loco. Sic erat inter Apostolos tanquā fimbria vestimenti: sed tetigit Ecclesia gentium tanquā fluxum patiens, & sanata est. Ergo fratres hoc dixerim, hoc dico, hoc si possem non tacerem: opera modò illa sint in † nobis, modò illa: q̄ tēpore, pro horis, pro diebus. Nūquid semper loqui? Nunquid semper tacere? Nunquid semper reficere corpus? Nunquid semper ieiunare? Nunquid semper panē dare egenti? Nunquid semper nudū vestire? Nunquid semper ægrotos visitare? Nunquid semper discordantes concordare? Nunquid semper mortuos sepelire? Modò illud, modò illud. Inchoatur ista & cessant: Ille autem imperator, nec inchoatur, nec cessare debet. Charitas intus nō intermittatur: officia charitatis pro tempore exhibeantur. Charitas ergo, sicut scriptum est, fraterna permaneat. Fortassis autem mouerit aliquos vestrū ex quo istam Epistolā beati Ioannis tractamus vobis, quare non commendauerit maximè nisi fraternam charitatem. Qui diligit fratrē, dicit, & præceptum nobis est datum, vt diligamus inuicē. Assiduè nominauit charitatē fraternā: Dei autem charitatē, id est qua debemus diligere Deū, non tā assiduè nominauit, sed tamen non omnino tacuit. De inimici verò dilectione prorsus tacuit, p̄pè per totā ipsam Epistolā. Cū vehementer nobis prędicet, commendēt q; charitatem, non nobis dicit vt diligamus inimicos, sed dicit nobis vt fratres diligamus. Modò verò cùm Euange-

angeliū legeretur, audiuimus: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedē habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? Quid est igitur quod pro magno nobis ad perfectionē quandam fraternam dilectionē commendat Ioannes Apostolus: Dominus autē dicit: non nobis sufficere vt fratres diligamus, sed debere nos extendere ipsam dilectionē, vt † perueniamus ad inimicos? Qui vsq; ad inimicos perueniē, nō transilit fratres. Necesse est sicut ignis, prius occupet proxima, & sic se in longinquiora distēdat. Propinquior est tibi frater, q̄ nescio quis homo. Rursus tibi magis adhęret ille quem non noueras, qui tibi tamen nō aduersatur: quā inimicus qui etiā aduersatur. Extende dilectionem in proximos, nec voces illā extensionē. Propè enim te diligis, qui eos diligis qui tibi adhærent. Extende ad ignotos, qui tibi nihil mali fecerunt. Transcende & ipsos: peruenit, vt diligas inimicos. Hoc certè Dominus iubet. Quare ista tacuit de dilectione inimici? Omnis dilectio siue quæ carnalis dicitur, quæ non dilectio, sed magis amor dici solet (dilectionis enim nomē magis solet in melioribus rebus dici, in melioribus rebus accipi) tamen omnis dilectio fratres charissimi, vtique beneuolentiam quandam habet erga eos qui diliguntur. Non enim sic debemus diligere homines, aut sic possumꝰ diligere vel amare: hoc enim etiam verbo vsus est Dominus, cùm diceret: Petre amas me? Non sic debemus amare homines, quomodo audimus gulosos dicere, amo turdos. Quæris quare? Vt occidat & consumat. Et amare se dicit, & ad hoc illos amat vt nō sint: ad hoc amat vt perimat. Et quicquid ad cibandum amamus, ad hoc amamus, vt illud consumatur, & nos reficiamur. Nūquid sic amādi sunt homines, tanquā consumendi? sed amicitia quadam beneuolentiæ, vt aliquādo p̄stemus eis quos amamus. Quid si nō sit quod p̄stemus? Sola beneuolentia sufficit amanti. Non enim optare debemus esse miseros, vt possimus exercere opera misericordiæ. Das panem esurīēti: sed melius nemo esuriret, & nulli dares. Vestis nudum: vtinam omnes vestiti essent, & non esset ista necessitas. Sepelis mortuum: vtinā veniat aliquādo illa vita, vbi nemo moriatur. Concordas litigātes: vtinam aliquādo sit pax illa æterna Hierusalem, vbi nemo discordat. Hæc enim omnia officia necessitatum sunt. Tolle miseros: cessābit opera misericordiæ. Opera misericordiæ cessabunt, nunquid ardor charitatis extinguetur? Germanius amabis felicem hominē, cui nō habes quod p̄stes: purior ille amor erit, multóque sincerior. Nam si p̄stiteris misero, fortassis extollere te cupis aduersus eum: & eū tibi vis esse subiectum, † qui auctor est tui beneficij. Ille indiguit, tu imperitus es; quasi maior videris quia tu p̄stitisti, quàm ille cui p̄stitū est. Opta æqualem: vt ambo sub vno sitis cui nihil p̄stari potest. Nam in hoc excessit modū superba anima, & quodammodo auara fuit: quia radix omnium malorum auaritia. Et item dictum est, Initiū omnis peccati superbia. Et quærimus aliquando quomodo sibi cōcordent istæ duę sententiæ: Radix omniū malorum auaritia: &, Initium omnis peccati superbia. Si initium omnis peccati superbia, radix omnium malorū superbia est. Certè si radix omnium malorū auaritia est, inuenimus & in superbia auaritiā esse: excessit enim modum homo. Quid est auarū esse? Progredi vltrà quàm sufficit. Adam per superbiam cecidit: initiū omnis peccati superbia, inquit. Nunquid auaritia? Quid auarius illo, cui Deus sufficere nō potuit? Ergo fratres legimus quēadmodum factus sit homo ad imaginē & similitudinē Dei. Et quid de illo dixit Deus? Et habeat potestatem piscium maris, & volatilium cęli, & omnium pecorū quæ repunt super terrā. Nunquid dixit, habeat potestatem hominum? Habeat potestatē, ait: dedit potestatē naturalem. Quorū habeat potestatē? Piscium: maris, volatilium cæli, & omnium repentium quæ repūt super terrā. Quare hæc est naturalis potestas hominis*? Quia homo ex eo habet potestatē, ex quo factꝰ est ad imaginē Dei. Vbi autem factus est ad imaginem Dei? In intellectu, in mēte, in interiore homine, in eo q̄ intelligit veritatem, diiudicat iustitiam & iniustitiā, nouit à quo factus est, potest intelligere creatorē suum, laudare creatorē suū. Habet hanc intelligentiā, † qui habet prudentiā. Ideo multi cùm per cupiditates malas † deterrent in se imaginem Dei, & ipsam quodammodo flammā intelligentię peruersitate morum extinguerent: clamat illis Scriptura, Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Hoc est dicere: Præposui te equo & mulo, te ad imaginem meā feci: potestatem tibi super ista dedi. Quare? Quia non habēt fere rationalē mentē: tu autem rationali mēte capis veritatem, intelligis quod supra te est: subdere ei qui supra te est, & infra te erūt illa quibus præpositus es. Quia verò per peccatū homo deseruit eū sub quo esse debuit, subditus est eis supra quæ esse debuit. Intendite quid dicam, Deus, homo, pecora. Verbi gratia, supra te Deus: infra te pecora. Agnosce eum qui supra te est, vt agnoscant te quæ infra te sunt. Ideóque cùm Daniel agnouisset supra se Deum, agnouerunt illum supra se leones. Si autem non agnoscis illū qui supra te est: superiorem contemnis, subderis inferiori, propterea superbia Ægyptiorum vnde domita est? De ranis & muscis. Poterat Deus & leones mittere, sed aliquis magnus leone terrendus est. Quanto illi erant superbiores, tāto de rebus contēptibilibus & abiectis fracta est eorum ceruix mala. Sed Danielē agnouerūt leones, quia ille subditus Deo erat. Quid martyres qui ad bestias pugnauerunt, & ferarum morsibus laniati sunt? Non erant sub Deo? Aut erant serui Dei tres viri, & nō erāt serui Dei Machabæi? Agnouit ignis seruos Dei tres viros, quos nō vsit, quorum nec vestimēta corrupit: & non agnouit Machabæos? Agnouit & Machabęos fratres, agnouit & istos. Sed opus erat quodā flagello permittente Deo, qui dixit in Scriptura: Flagellat omnem filium quem recipit. Putatis enim fratres, quia ferrum transfuerberaret viscera Domini, nisi ipse permitteret; aut hæreret in ligno, nisi ipse voluisset? Non eum agnouit creatura? * An exemplū patientiæ proposuit fidelibus suis? Ideo Deus quosdam liberauit visibiliter, quosdam nō liberauit visibiliter: omnes tamē spiritaliter liberauit, spiritaliter neminem deseruit. Visibiliter quosdam visus est deseruisse, quosdā visus est eripuisse. Ideo quosdā eripuit, ne putes illum non potuisse eripere. Testimonium dedit quia potest: vt vbi non facit, secretiorem intelligas voluntatem, ne suspiceris difficultatem. Sed quid fratres? Cùm euaserimus omnes istos mortalitatis laqueos, cùm transierint tēpora tentationis, cùm seculi huius fluuius decurrerit, & receperimus illā stolā primam, immortalitatem illam quam peccando perdidimus, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionē, id est, caro ista induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatem: iam perfectos filios Dei, vbi non est opus tētari nec flagellari, agnoscet omnis creatura. Subdita nobis erunt omnia: si nos sic subditi sumus Deo. Sic ergo debet esse Christianus, vt non gloriętur super alios homines. Dedit enim tibi Deus esse super bestias, id est, meliorem esse quàm bestias. Hoc naturale habes: semper melior eris quàm bestia. Si vis melior esse quàm alius homo, inuidebis ei quando tibi esse videbis æqualem. Debes velle omnes homines æquales tibi esse. Et si viceris aliquem per prudentiam, optare debes vt sit & ipse prudēs. Quamdiu tardius est,

vult:aut si omnino decreuit filios nõ habere carnaliter, A vel spiritaliter cupit habere. Quis est[pater]qui nõ corrigat filiũ suum? Quis est cui nõ det disciplinã pater? Et tamẽ sæuire videtur. Amor sæuit, charitas sæuit. Sæuit quodã modo sine felle,more columbino , nõ corui no. Vnde venit in mentẽ fratres mei,dicere vobis, quia illi violatores charitatis schisma fecerũt. Quomodo oderant ipsam charitatẽ, sic oderũt & columbã. Sed cõuincit illos columba : procedit de cælo , aperiũtur cæli, & manet super caput Dñi. Vt quid hoc? Vt audiatur,Hic est qui baptizat. Recedite prædones: recedite inuasores possessionis Christi. In possessionib' vestris, vbi dominari vultis,titulos potẽtis ausi estis infigere. Cognoscit ille titulos suos: vindicat sibi possessionẽ suã. Non delet titulos , sed intrat & possidet. Sic ad catholicã veniẽti, nõ deletur baptismus , ne titulus imperatoris deleatur. Sed quid sit in catholica? Agnoscitur titulus. Intrat possessor sub titulis suis, quò intrabat prædo sub titulis alienis.

De eo quod Ioãnes dicit, Deum nemo vidit vnquã. Videte dilectissimi ,si diligamus inuicẽ , Deus in nobis manebit,& dilectio eius erit perfecta in nobis: vsq; ad id, Deus dilectio est,& qui manet in dilectione, in Deo manet,& Deꝰ in eo.

TRACTATVS VIII.

DILECTIO dulce verbũ est,sed dulcius factum. Semper de illa loqui nõ possumus. Multa enim agim⁹,& diuersę actiones distendunt nos, vt non vacet linguæ nostræ semper de dilectione loqui: nã nihil meli⁹ ageret lingua nostra. Sed de qua semper loqui nõ licet, semper eã custodire licet : sicut nũc quod cantauimus, halleluia,nũquid semper hoc facimus? Vix vnius horæ non toto spatio, sed parua particula cãtamus halleluia: & † vacamus ad aliud. Est autẽ halleluia, sicut iã nostis, laudate Dñm. Qui Deum laudat lingua, nõ semper potest:qui moribus Deũ laudat,semper potest. Opera misericordiæ,affectus charitatis,sanctitas pietatis, incorruptio castitatis,modestia sobrietatis,semper hęc tenẽda sunt:fuse cùm in publico sumus , siue cùm in domo, siue ante homines,siue in cubiculo,siue loquentes, siue tacẽtes,siue aliquid agẽtes,siue vacãtes. Semper hęc tenẽda sunt:quia intus sunt omnes istæ virtutes quas nominaui. Quis autẽ sufficit omnes nominare? Quasi exercitus est imperatoris,qui sedet int' in mẽte tua. Quomodo enim imperator per exercitum suum agit quod ei placet:sic Dominus Iesus Christus incipiens habitare in interiore homine nostro,id est, in mente per fidẽ, vtitur istis virtutibus quasi ministris suis. Et per has virtutes quę videri oculis nõ possunt,& tamen quãdo nominantur,laudãtur:nõ autem laudarentur nisi amarentur,nõ amarentur nisi viderẽtur:& si vtique nõ amarẽtur nisi viderentur, alio oculo videtur, id est , interiore cordis aspectu : per has virtutes inuisibiles, mouentur mẽbra visibiliter. Pedes ad ambulandũ. Sed quò? Quò mouerit bona voluntas , quæ militat bona imperatori. Manus ad operandũ. Sed quid? Quod iusserit charitas, quæ inspirata est intus à Spiritu sancto. Mẽbra ergo videntur cùm mouẽtur:qui iubet intus , non videtur. Et quis intus iubeat,propè ipse solus nouit qui iubet: & ille intus cui iubetur. Namq; fratres mei audistis modo cùm Euangelium legeretur:certè si aurẽ ibi non tantùm corporis, sed & cordis habuistis. Quid ait? Cauete facere iustitiã vestrã coram hominibus, vt videamini ab eis. Nũquid hoc voluit dicere, vt quæcũque bona facimus,abscondamus ab oculis hominũ, & timeamus videri?Si times spectatores, nõ habebis imitatores. Debes ergo videri : sed non ad hoc debes facere vt videaris. Non ibi debet esse finis gaudij tui, non ibi terminus lætitiæ tuæ : vt putes te totũ fructũ cõsecutum esse boni operis tui,cùm visus fueris atque laudatus. Nihil est hoc. Contemne te cùm laudaris. Ille in te laudetur, qui per te operatur. Noli ergo ad laudẽ tuam operari quod bonum agis: sed ad laudẽ illius à quo habes vt bonũ agas. Abs te habes malè agere, à Deo habes bene agere. Cõtrà peruersi homines videte q̃ pręposteri sint. Quod faciunt bene, volũt sibi tribuere: si malè faciunt, Deum volunt accusare. Cõuerte hoc distortũ nescio quid & prąposterũ:fac illud quodãmodo capite deorsũ. Quod fusum , facias iusũ:quod deorsum,facias fursum. Iusum vis facere Deum, & te fusum? Præcipitaris, nõ eleuaris: ille enim semper fursum est. Quid ergo? Tu bene, & Deꝰ malè ? Imò hoc dic, si vis verius dicere , Ego malè, ille bene. Et quod ego bene,ab illo bene:mã à me quicquid ago malè. Ista confessio firmat cor , & facit dilectionis fundamentũ. Nam si opera nostra absc̃dere debemus bona,ne videãtur ab hominib':vbi est illa sentẽtia Domini in eo sermone quẽ habuit in monte? Vbi hoc dixit,ibi & illud paulo antè dixit : Luceant opera vestra [bona corã hominibus.] Et nõ ibi cessauit, non ibi finẽ fecit:sed addidit, Et glorificẽt patrẽ vestrũ qui in cælis est. Et Apostolus quid ait? Erã autẽ ignotus facie Ecclesiis Iudææ quæ in Christo sunt. Tantum autẽ audiẽtes erant,quia qui nos aliquãdo persequebatur, nũc euangelizat fidẽ,quam aliquãdo vastabat,& in me magnificabant Deum. Videte quemadmodum & ipse† quia sic innotuit, finẽ non posuerit in laudẽ suã , sed in laudem Dei. † At quantum ad ipsum pertinet,vastator Ecclesię, perfecutor inuidus,malignus : ipse confitetur, non nos conuiciamur. Amat Paulus dici à nobis peccata sua,vt glorificetur ille qui talẽ morbũ sanauit. Magnitudinem enim vulneris manus medici secuit,& sanauit. Vox illa de cælo prostrauit persecutorẽ , & erexit prædicatorẽ: occidit Saulũ,& viuificauit Paulũ. Saul enim persecutor erat sanctẽ viri. Inde nomẽ habebat iste quãdo persequebatur Christianos: postea de Saulo factꝰ est Paulus. Quid est Paulus? Modicus. Ergo quãdo Saulus, superbus,elatus : quando Paulus,humilis,modicus. Ideo sic loquimur,Paulopòst videbo te,id est, post modicũ. Audi quia modicus factus est. Ego enim sum † minimꝰ Apostolorum. Et,Mihi minimo omnium sanctorũ, dicit alio loco. Sic erat inter Apostolos tanquã fimbria vestimenti:sed tetigit Ecclesia gentium tanquã fluxum patiens, & sanata est. Ergo fratres hoc dixerim,hoc dico,hoc si possem non tacerem : opera modò illa sint in † nobis,modò illa: p tẽpore,pro horis,pro diebus. Nũquid semper loqui? Nunquid semper tacere? Nunquid semper reficere corpus ? Nunquid semper ieiunare? Nunquid semper panẽ dare egenti ? Nunquid semper nudũ vestire? Nunquid semper ægrotos visitare? Nunquid semper discordantes concordare? Nunquid semper mortuos sepelire? Modò illud, modò illud. Inchoãtur ista & cessant: Ille autem imperator, nec inchoatur, nec cessare debet. Charitas intus nõ intermittatur : officia charitatis pro tempore exhibeantur. Charitas ergo, sicut scriptum est, fraterna permaneat. Fortassis autem mouerit aliquos vestrũ ex quo istam Epistolã beati Ioannis tractamus vobis, quare non commendauerit maximè nisi fraternam charitatem. Qui diligit fratrẽ, dicit, & præceptum nobis est datum, vt diligamus inuicẽ. Assiduè nominauit charitatẽ fraternã: Dei autem charitatẽ,id est qua debemus diligere Deũ, non tã assiduè nominauit, sed tamen non omnino tacuit. De inimici verò dilectione prorsus tacuit, ppẽ per totã ipsam Epistolã. Cũ vehemẽter nobis prędicet, commendẽtq; charitatem, non nobis dicit vt diligamus inimicos, sed dicit nobis vt fratres diligamus. Modò verò cùm Euangelium legeretur, audiuimus : Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedẽ habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? Quid est igitur quod pro magno nobis ad perfectionẽ quandam fraternam dilectionẽ commendat Ioannes Apostolus : Dominus autẽ dicit: non nobis sufficere vt fratres diligamus,sed debere nos extendere ipsam dilectionẽ,vt[peruenia]mus ad inimicos? Qui vsq; ad inimicos peruenit,nõ transiit fratres. Necesse est sicut ignis,prius occupet proxima , & sic se in longinquiora distẽdat. Propinquior est tibi frater, q̃ nescio quis homo. Rursus tibi magis adhęret ille quem non noueras,qui tibi tamen nõ aduersatur : quã inimicus qui etiã aduersatur. Extende dilectionem in proximos, nec voces illã extensionẽ. Propè enim te diligis, qui eos diligis qui tibi adhærent. Extende ad ignotos, qui tibi nihil mali fecerunt. Transcende & ipsos: peruenì,vt diligas inimicos. Hoc certè Dominus iubet. Quareiste tacuit de dilectione inimici? Omnis dilectio siue quæ carnalis dicitur,quæ non dilectio,sed magis amor dici solet(dilectionis enim nomẽ magis solet in melioribus rebus dici , in melioribus rebus accipi) tamen omnis dilectio fratres charissimi, vtique beneuolentiam quandam habet erga eos qui diligũtur. Non enim sic debemus diligere homines,aut sic possumꝰ diligere vel amare: hoc enim etiam verbo vsus est Dominus , cùm diceret: Petre amas me? Non sic debemus amare homines , quomodo audimus gulosos dicere, amo turdos. Quæris quare? Vt occidat & consumat. Et amare se dicit,& ad hoc illos amat vt nõ sint: ad hoc amat vt perimat. Et quicquid ad cibandum amamus , ad hoc amamus,vt illud consumatur,& nos reficiamur. Nũquid fic amãdi sunt homines,tanquã consumendi? sed amicitia quadam beneuolentiæ,vt aliquãdo pręstemus eis quos amamus. Quid si nõ sit quod præstemus? Sola beneuolentia sufficit amanti. Non enim optare debemus esse miseros, vt possimus exercere opera misericordiæ. Das panem esuriẽti: sed melius nemo esuiret,& nulli dares. Vestis nudum: vtinam omnes vestiti essent, & non esset ista necessitas. Sepelis mortuum: vtinã veniat aliquãdo illa vita,vbi nemo moriatur. Concordas litigãtes : vtinam aliquãdo sit pax illa æterna Hierusalem,vbi nemo discordat. Hæc enim omnia officia necessitatum sunt. Tolle miseros: cessãbit opera misericordiæ. Opera misericordiæ cessabunt , nunquid ardor charitatis extinguetur? Germanius amabis felicem hominẽ, cui nõ habes quod præstes: purior ille amor erit, multòque sincerior. Nam si præsteris misero, fortassis extollere te cupis aduersus eum: & cũ tibi vis esse subiectum, † qui auctor est tui beneficij. Ille indiguit, tu imperitus es ; quasi maior videris quia tu præstitisti , quàm ille cui præstitũ est. Opta æqualem: vt ambo sub vno sitis cui nihil præstari potest. Nam in hoc excessit modũ superba anima, & quodammodo auara fuit : quia radix omnium malorum auaritia. Et item dictum est, Initiũ omnis peccati superbia. Et quærimus aliquando quomodo sibi cõcordent istæ duę sentẽtiæ: Radix omniũ malorum auaritia: &, Initium omnis peccati superbia. Si initium omnis peccati superbia, radix omnium malorũ superbia est. Certè si radix omnium malorũ auaritia est , inuenimus & in superbia auaritiã esse : excessit enim modum homo. Quid est auarũ esse? Progredi vltrà quàm sufficit. Adam per superbiam cecidit: initiũ omnis peccati superbia,inquit. Nunquid auaritia? Quid auarius illo, cui Deus sufficere nõ potuit? Ergo fratres legimus quęadmodum factus sit homo ad imaginẽ & similitudinẽ Dei. Et quid de illo dixit Deus? Et habeat potestatem piscium maris,& volatilium cęli, & omnium pecorũ quæ repunt super terrã. Nunquid dixit, habeat potestatem

hominum? Habeat potestatẽ, ait : dedit potestatẽ naturalem. Quorũ habeat potestatẽ? Piscium maris, volatilium cæli,& omnium repentium quæ repũt super terrã. Quare hæc est naturalis potestas hominis*? Quia homo ex eo habet potestatẽ, ex quo factꝰ est ad imaginẽ Dei. Vbi autem factus est ad imaginem Dei? In intellectu,in mẽte,in interiore homine , in eo q; intelligit veritatem, diiudicat iustitiam & iniustitiã, nouit à quo factus est, potest intelligere creatorẽ suum , laudare creatorẽ suũ. Habet hanc intelligentiã , † qui habet prudentiã. Ideo multi cùm per cupiditates malas † deterrent in se imaginem Dei,& ipsam quodammodo flammã intelligentię peruersitate morum extinguerent: clamat illis Scriptura, Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Hoc est dicere : Præposui te equo & mulo, te ad imaginem meã feci : potestatem tibi super ista dedi. Quare? Quia non habẽt ferę rationalẽ mentẽ: tu autem rationali mẽte capis veritatem,intelligis quod supra te est: subdere ei qui supra te est,& infra te erũt illa quibus præpositus es. Quia verò per peccatũ homo deseruit eũ sub quo esse debuit , subditus est eis supra quæ esse debuit. Intrendite quid dicam, Deus, homo, pecora. Verbi gratia,supra te Deus: infra te pecora. Agnosce eum qui supra te est,vt agnoscant te quæ infra te sunt. Ideóque cùm Daniel agnouisset supra se Deum, agnouerunt illum supra se leones. Si autem non agnoscis illũ qui supra te est : superiorem contemnis , subderis inferiori, propterea superbia Ægyptiorum vnde domita est? Deranis & muscis. Poterat Deus & leones mittere,sed aliquis magnus leone terrendus est. Quanto illi erant superbiores,tãto de rebus contẽptibilibus & abiectis fracta est eorum ceruix mala. Sed Danielẽ agnouerũt leones, quia ille subditus Deo erat. Quid martyres qui ad bestias pugnauerunt, & ferarum moribus saniati sunt? Non erant sub Deo? Aut erant serui Dei tres viri, & nõ erãt serui Dei Machabæi? Agnouit ignis seruos Dei tres viros, quos nõ vsit, quorum nec vestimẽta corrupit: & non agnouit Machabæos? Agnouit & Machabęos fratres, agnouit & istos. Sed opus erat quodã flagello permittente Deo, qui dixit in Scriptura: Flagellat omnem filium quem recipit. Putatis enim fratres, quia ferrum transueberaret viscera Domini , nisi ipse permitteret; aut hæreret in ligno, nisi ipse voluisset? Non eum agnouit creatura? * An exemplũ patientiæ proposuit fidelibus suis? Ideo Deus quosdam liberauit visibiliter, quosdam nõ liberauit visibiliter: omnes tamẽ spiritaliter liberauit, spiritaliter neminem deseruit. Visibiliter quosdam visus est deseruisse, quosdã visus est eripuisse. Ideo quosdã eripuit, ne putes illum non potuisse eripere. Testimonium dedit quia potest: vt vbi non facit, secretiorem intelligas voluntatem , ne suspiceris difficultatem. Sed quid fratres? Cùm euaserimus omnes istos mortalitatis laqueos, cùm transierint tẽpora tentationis, cùm seculi huius fluuius decurrerit, & receperimus illã stolã primam, immortalitatem illam quam peccando perdidimus , cùm corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, id est, caro ista induerit incorruptionẽ , & mortale hoc induerit immortalitatem : iam perfectos filios Dei, vbi non est opus tẽtari nec flagellari, agnoscet omnis creatura. Subdita nobis erunt omnia : si nos sic subditi fuerimus Deo. Sic ergo debet esse Christianus, vt non gloriet ur super alios homines. Dedit enim tibi Deus esse super bestias , id est , meliorem esse quàm bestias. Hoc naturale habes: semper melior eris quàm bestia. Si vis melior esse quàm alius homo, inuidebis ei quando tibi esse videbis æqualem . Debes velle omnes homines æquales tibi esse. Et si viceris aliquem per prudentiam, optare debes vt sit & ipse prudẽs. Quamdiu tardius est,

discit à te: quamdiu indoctus est, indiget te: & tu videris doctor, ille autē discens. Tu ergo superior, quia doctor es; ille inferior, quia discēs. Nisi illū optes æqualē, semper vis habere discentē. Si autē vis semper habere discētē, inuidus eris doctor. Si inuidus doctor, quomodo eris doctor? Rogo te, noli docere ipsam inuidētiam tuā. Audi Apostolū dicentem de visceribus charitatis: Vellem omnes homines esse sicut meipsum. Quomodo volebat omnes esse? Æquales. Ideo erat omnibus superior, quia charitate optabat omnes æquales. Excessit ergo modum homo. Auatior esse voluit, vt supra homines esset, qui supra pecora factus est: & ipsa est superbia. Et videte quāta opera faciat superbia. Ponite in corde, quàm similia faciat, & quasi paria charitati. Pascit esurientem charitas, pascit & superbia: charitas vt Deus laudetur, superbia vt ipsa laudetur. Vestit nudū charitas, vestit & superbia. Ieiunat charitas, ieiunat & superbia. Sepelit mortuos charitas, sepelit & superbia. Omnia opera bona quæ vult facere charitas & facit, † agit contrà superbia: & quasi ducit equos suos. Sed interior est charitas: tollit locum malè agitatæ superbiæ: nō malè agitantis, sed malè agitatæ. Væ homini cuius auriga superbia est, necesse est enim vt præceps eat. Vt autem non sit superbia quæ agitat facta bona, quis nouit? Quis videt? vbi est hoc? Opera videmus. Pascit misericordia, pascit & superbia. Hospitem suscipit misericordia, hospitē suscipit & superbia. Intercedit pro paupere misericordia, intercedit & superbia. Quid est hoc? In operibus nō discernimus. Audeo aliquid dicere, sed non ego; Paulus dixit. Moritur charitas, id est, homo habēs charitatem, cōfitetur nomē Christi, †ducit martyrium: confitetur & superbia, †ducit martyriū. Ille habet charitatem, ille nō habet charitatē. Sed audiat ab Apostolo ille qui non habet charitatem: Si distribuero omnia mea in cibos † pauperibus, & si tradidero corpus meum vt ardeā, charitatē autē nō habuero, nihil mihi prodest. Ergo Scriptura diuina intrò nos reuocat à iactatione huius faciei forinsecus: & ab ista superficie quę iactatur ante homines, reuocat nos intrò. Redi ad conscientiam tuā, ipsam interroga. Noli attendere quod floret foris: sed quæ radix est? interna. Radicata est cupiditas: species potest esse bonorū factorum, verè opera bona esse non possunt. Radicata est charitas: securus esto, nihil mali procedere potest. Blāditur † superbia, sæuit amor. †Illa vestit, ille cædit. †Illa enim vestit vt placeat hominibus: ille cædit vt corrigat disciplina. Accipitur magis plaga charitatis, q̄ eleemosyna superbiæ. Redite ergo intrò fratres: & in omnibus quæcunque facitis, intuemini testem Deum. Videte si ille videt, quo animo faciatis. Si cor vestrum nō vos accusat, quia non iactātiæ causa facitis bene, securi estote. Nolite autem timere quando facitis bene, ne videat alter. Timet ne propterea facias, vt tu lauderis: nā videat alter, vt Deus laudetur. Si enim abscondis ab oculis hominū: abscōdis ab imitatione hominū, [laudem subtrahis Deo.] Duę sunt enim eleemosynæ, duo esuriunt, vnus panem, alter iustitiam. Inter duos istos famelicos, quia dictū est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā, quoniam ipsi saturabuntur: inter duos istos famelicos, bonus operator constitutus es. Si charitas de illo [in te] operatur, ambos miseratur, ambobus vult subuenire: ille enim quærit quod manducet, ille quærit quod imitetur. Pascis istum, præbes te isti: ambobus dedisti eleemosynam. Illum fecisti gratulatorē de fame interfecta: hūc fecisti imitatorem de exemplo propositō. Misereminī ergo tanquam misericordes: quia in eo etiam q̄ diligitis inimicos, fratres diligitis. Ne putetis Ioannē nihil de dilectione inimici præcepisse: quia de fraterna charitate nō tacuit. Fratres diligitis. Quomodo, inquis, fratres diligimus? Quærto quare diligas inimicū. Quare illū diligis? Vt sanus sit in hac vita. Quid si non illi expedit? Vt diues sit. Quid si ipsis diuitiis excæcabitur? Vt vxorē ducat. Quid si amaram vitā inde patietur? Vt filios habeat. Quid si mali erunt? Incerta sunt ergo ista quæ videris optare inimico tuo, quia diligis eū: incerta sunt. Opta illi vt habeat tecum vitā æternā: opta illi vt sit frater tuus. Si ergo hoc optas, diligendo inimicū vt sit frater tuus: & cū diligis, fratrē diligis. Nō enim amas in illo quod est: sed quod vis vt sit. Dixerā aliquādo charitati vestræ, ni fallor, robur est ligni positum ante oculos. Faber optimus vidit lignū nō dolatum, de sylua præcisum: adamauit, nescio quid inde vult facere. Nō enim ad hoc amauit, vt semper sic maneat. In arte vidit quod futurum est, nō in amore quod est: & amauit quod inde faturus est, nō illud quod est. Sic & nos Deus amauit peccatores. Nam dicimus, quia Deus amauit peccatores: ait enim, Non est opus sanis medicus, sed malè habētibus. Nunquid ad hoc amauit peccatores, vt peccatores remaneamus? Quasi lignum de sylua vidit nos faber, & cogitauit ędificium quoddam quod inde faturus est: non syluam quod erat. Sic & tu respicis inimicum tuū aduersantē, sæuientē, mordentē verbis, exasperantem cōtumeliis, infectantem odiis: attēdis ibi quia homo est. Vides ista omnia quæ aduersa sunt ab homine facta: & vides in illo q̄ à Deo factus est. Quod autem homo factus est, à Deo factus est. Quòd autē te odit, ipse fecit: q̄ inuidet, ipse fecit. Et quid dicis in animo tuo? Domine propitius illi esto, dimitte illi peccata: incute illi terrorē, mutа illum. Non amas in illo quod est: sed quod vis vt sit. Ergo cùm inimicum amas, fratrem amas. Quapropter perfecta dilectio est in dilectione inimici: † quæ perfecta dilectio est in dilectione fraterna. Et nemo dicat, quia aliquid minus nos monuit Ioannes apostolus: & plus nos monuit Dominus Christus. Ioannes nos monuit vt fratres diligamus: Christus nos admonuit vt etiā inimicos diligamus. Attēde quare te monuit Christus vt diligas inimicos. Nunquid vt semper remaneāt inimici? Si ad hoc te monuit vt inimici remaneant, odisti: non diligis. Attende quomodo ipse dilexit: id est, quia nolebat vt sic remanerēt sui persecutores. Ait, Pater ignosce illis, quia nesciūt quid faciūt. Quibus voluit ignoſci, mutari illos voluit: quos voluit mutari, ex inimicis fratres facere dignatus est, & verè fic fecit. Occisus est, sepultus est, resurrexit, in cælum ascendit, spiritū sanctum misit discipulis, cœpersūt in fiducia prædicare nomē ipsius: miracula faciebant in nomine crucifixi & occisi. Viderūt illi interfectores Dñi: & qui sanguinem eius sæuiendo fuderant, credendo biberunt. Hæc dixi fratres, & longiusculè tamen: quia vehementius commendanda fuit charitati vestræ ipsa charitas, id est, cōmendanda sibi erat. Si enim charitas nulla est in vobis, nihil diximus. Si autem est in vobis, tanquā oleum † flāmæ adiecimus: & in quo non erat, fortè verbis accensa est. In alio creuit quod erat: in alio cœpit esse quod nō erat. Ad hoc ergo ista dixim⁹, ne pigri sitis diligere inimicos. Sæuit in te homo. Ille sæuit, tu deprecare: ille odit, tu miserere. Febris animę ipsius te odit: sanus erit, & gratias tibi aget. Quomodo medici diligunt ægrotos? Nunquid *ægrotos diligunt? Si ægrotos diligunt: volūt vt semper ægrotent. Ad hoc diligūt ægrotos, ne ægroti permaneant, sed vt ex ægrotis sani fiant. Et quanta plerunque patiuntur à phreneticis? Quales contumelias verborum? Plerunque & percutiuntur. Persequitur ille febrem, ignoscit homini. Et quid dicam fratres? Amat inimicum suum? Immò odit inimicum suum. Morbum enim ipsius odit, & amat hominem à quo percutitur.

Odit

Odit febrē. A quo enim percutitur? A morbo, ab ægrotatione, à febre. Illud tollit quod illi aduersatur: vt remaneat illud vnde gratuletur. Sic & tu. Si odit te inimicus tuus, & iniustè te odit: noueris quia cupiditas seculi in illo regnat, propterea te odit. Si odisti illū & tu: contrà reddis malum pro malo. Quid facis reddere malum pro malo? Vnum ægrotū fiebam, qui te oderat: iā dudū plango, si & tu odisti. Sed persequitur rem tuā: tollit tibi nescio quæ, quæ habes in terra. Ideo illū odisti, quia angustias tibi facit in terra. Noli pati angustias, migra in cælū: sursum cor ibi habebis vbi latitudo est, vt nullas angustias patiaris in spe vitæ æternæ. Attende quæ tibi tollit: nec ipsa tibi tolleret nisi ille permitteret, qui flagellat omnē filiū quem recipit. Quo dammodo ferramentū Dei est quo saneris, ipse inimicus tuus. Si nouit Deus vtile tibi esse vt expoliet te, permittit illum: si nouit tibi vtile esse vt vapules, permittit ille vt cædaris.

De illo te curat, opta vt ille sanetur. *Deū nemo vidit vnquam.* Videte dilectissimi. *Si diligamus inuicē, Deus in nobis manebit, & dilectio eius erit perfecta in nobis.* Incipe diligere, perficieris. Cœpisti diligere, cœpit in te Dē habitare: ama eū qui in te cœpit habitare, vt perfectibus inhabitando faciat te perfectū. *In hoc cognoscimus quia in ipso manemus & ipse in nobis: quia de Spiritu suo dedit nobis.* Bene, Deo gratias. Cognoscim⁹ quia habitat in nobis. Et hoc ipsum vnde cognoscimus, quia cognouimus, quia habitat in nobis? Quia hoc ipse Ioānes dixit: quia de spiritu suo dedit nobis. Vnde scimus, quia de spiritu suo dedit nobis? Hoc ipsū, quia de spiritu suo dedit tibi, vnde cognoscis? Interroga viscera tua. Si plena sūt charitate, habes spiritū Dei. Vnde cognoscimus, quia inde cognoscis habitare in te spiritum Dei? Paulū interroga apostolum: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctū qui datus est nobis. *Et nos vidimus, & testes sumus, quia pater misit filium suū Saluatorem mūdi.* Securi estote qui ægrōtatis, talis medicus venit. Desperabatis, magni erāt morbi, insanabilia erāt vulnera, desperata erat ęgritudo. Magnitudinē mali tui attendis, omnipotentiā medici non attēdis? Tu desperatus es: sed ille omnipotēs est, cuius testes isti sunt qui primò sanati, & annunciātes medicū, & ipsi tamen plus spe sanati quàm re. Nā † sicut dicit Apostolus, spe enim salui facti sumus. Cœpimus ergo sanari in fide: perficietur autē salus nostra, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatem. Hæc spes est, nondū res. Sed qui gaudet in spe, tenebit & rem: qui autē spē non habet, ad rem nō poterit pervenire. *Quicunque confessus fuerit quòd Iesus sit filius Dei: Deus in ipso manet, & ipse in Deo.* Iam nō multis dicamus: qui confessus fuerit nō verbo, sed facto, non lingua, sed vita. Nam multi confitentur verbis, sed factis negant. *Et nos cognouimus & credidimus, quia dilectionē habet Deus in nobis.* †*nobiscum.* Et iterū vnde cognouisti? *Deus dilectio est.* Iam dixit illud superius, ecce iterum dicit. Amplius tibi non potuit dilectio cōmendari, q̄ vt diceretur Deus. Fortè munus Dei contēpturus eras. Et Deū contemnis? Deus dilectio est. *Et qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo.* Vicissim se habitant, qui continet & qui continetur. Habitas in Deo: sed vt contineari. Habitat in te Deus, sed vt te contineat, ne cadas: ne fortè sic te putes domū Dei fieri, quomodo domus tua portat carnē tuā. Si subtrahas tē domus in qua es, cadis: si autē tu te subtrahas, nō cadit Deus. Integer est, cùm eum deseris: integer, cùm ad illum redieris. Tu sanaris, non illi aliquid præstabis: tu mūdaris, tu reficieris, tu corrigeris. Ille medicamentum est nō sano, regula est prauo, lux est tenebrato, habitatio est deserto. Omnia ergo tibi cōferuntur. Vide ne putes Deo aliquid cōferri quādo venis ad

cum: nec mācipium † quidē. Ergo nō habebit Deus seruos, si tu nolueris, & omnes noluerint? Deus nō indiget seruis, sed serui Deo: ideo dicit psalmus, Dixi Domino, Deus meus es tu. Ipse est verus Dominus. Et quid ait? Quoniā bonorū meorum non eges. Tu eges bono serui tui. Eget seruus bono tuo, vt pascas illum: eges & tu bono serui tui, vt adiuuet te. Non tibi potes aquam implere, non tibi potes coquere, non tibi potes ante equum currere, iumentum tuum non potes curare. Vides, quia indiges bono serui tui, obsequio illius indiges. Non es ergo verus dominus, quando indiges inferiore. Ille est verus Dñs, qui nihil à nobis quærit: & væ nobis si eum non quæramus. Nihil à nobis quærit: & quæsiuit nos, cùm eum non quæreremus. Ouis vna errauerat: inuenit eam, gaudēs in humeris suis reportauit. Et nunquid ouis erat pastori necessaria, & non oui potius pastor necessarius erat? Quāto libētius de charitate loquor, tanto minus volo finiri Epistolam istam.

Nulla est ardentior ad commendandam charitatem. Nihil vobis dulcius prædicatur, nihil salubrius bibitur: sed si bene viuendo confirmetis in vobis munus Dei. †Ne sitis ingrati tantæ gratiæ illius, qui cùm haberet vnicum, noluit illū esse vnum: sed vt fratres haberet, adoptauit illi, qui cum illo possiderent vitam æternam.

De eo quod Ioannes dicit, In hoc perfecta est dilectio in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est & nos sumus in hoc mundo: vsque ad id. Et hoc mandatū habemus ab ipso, vt qui diligit Deum, diligat & fratrē suū.

TRACTATVS IX.

EMINIT charitas vestra, ex Epistola Ioānis apostoli vltimā partem restituisse nobis tractandam, & exponendā vobis quantū Dominus donat. Huius ergo debiti nos memores sumus: exactionis autē vos memores esse debetis. Eadem quippe charitas quæ in ipsa epistola maximè & propè sola commendatur: & nos fecit fidelissimos debitores, & vos dulcissimos exactores. Ideo dixi dulcissimos exactores, quia vbi charitas non est, amarus exactor est. Vbi autem charitas est, & qui exigit dulcis est, & à quo exigitur. Et si aliquem laborem susc ipit: facit eundem laborē propè nullum & leuem ipsa charitas. Nónne videmus etiā in mutis animātibus & irrationalibus vbi nō spiritalis charitas, sed carnalis & naturalis est, exigi tamen magno affectu de vberibus matris lac à paruulis? Et quāuis fugens impetum faciat in vbera: melius est tamen matri quàm si nō fugat, nec exigat quod charitate debetur. Sæpe videmus vbera vaccarum etiam à grandiusculis vitulis capite percuti, & prōpè ipso impetu leuari matrum corpora, nec⁹ eos tamē calce repelli: sed & si desit filius qui fugat, mugitu † prouocari ad vbera. Si ergo est in nobis illa charitas spiritalis, de qua Apostolus dicit, Factus sum paruulus in medio vestrum, tanquam nutrix foueās filios suos: tunc vos diligimus quando exigitis. Pigros non amamus: quia languentibus formidamus. Intercesserunt autē vt intermitteremus textum huius Epistolę, quædam pro diebus festis sollennia lectionū: quæ non potuerunt nisi legi, & ipsa tractari. Nunc ergo ad prætermissum ordinem redeamus: & quæ restāt, intentè accipiat † charitas vestra. Nescio vtrum magnificentius nobis charitas commendari possit, quàm vt diceretur, Deus charitas est. Breuis laus, & magna laus: breuis in sermone, & magna intellectu. Quàm citò dicitur, Deus dilectio est. Et hoc breue est. Si numeres, vnū est: si appendas quantū est? Deus dilectio est. Et qui manet, inquit, in dilectione, in Deo manet & Deus in illo manet. Sit tibi domus Deus, esto dom⁹ Dei: mane in Deo, & maneat in te Deus. Mancat in te Deus vt te cōtineat,

maneas in Deo ne cadas: quia sic de ipsa charitate dicit
1. Cor. 13. 1 Ioan. 4. c. 17. Apostolus, Charitas nunquam cadit. Quomodo cadit quę continet Deus? *In hoc perfecta est dilectio in nobis, vt fiduciā habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo.* Dicit quomodo se probet vnusquisque, quantū in illo, pfecerit charitas: vel potius quantū ipse in charitate profecerit. Nā si Deus charitas est, nec proficit nec deficit Deus. Sed dicitur proficere in te charitas, quia tu in ea proficis. Interroga ergo quantū in charitate profeceris, & quid tibi respondeat cor tuū: vt noueris mensuram profectus tui. Promisit enim ostendere nobis, in quo cognoscamus eum: & ait, In hoc perfecta est in nobis dilectio. Quære, in quo? Vt fiduciā habeamus in die iudicij. Quisquis fiduciam habet in die iudicij, perfecta est in illo charitas. Quid est habere fiduciā in die iudicij? Nō timere ne veniat dies iudicij. Sūt homines qui nō credūt diē iudicij: isti fiduciā nō possunt habere in diem, quā ventura esse nō credūt. Prætermittamus istos: excitet illos Deus vt viuāt. De mortuis vt quid loquimur? Non credūt futurū diē iudicij, nec timēt, nec desiderāt quod nō credūt. Cœpit aliquis credere diē iudicij: si cœpit credere, cœpit & timere. Sed
3. Sent. dist. 34. cap. De hic. quia timet adhuc, nondū habet fiduciā in die iudicij, nondum est in illo perfecta charitas. Nūquid tamē desperandum est? In quo vides initiū, cur desperas finem?
Eccl. 1. Quod initiū videō, inquis? Ipsum timorē. Audi scripturā, Initiū sapientiæ timor Domini. Cœpit ergo timere diē iudicij: timēdo corrigit se. Vigilat aduersus hostes suos, id est, aduersus peccata sua: incipit reuiuiscere interius, & mortificare mēbra sua quæ sunt super terram,
Coloss. 3. sicut Apostolus dicit, Mortificate membra vestra quæ sunt super terrā. Spiritalia nequitiæ dicit mēbra super terrā: nā sequitur & exponit: Auaritiam, immūditiam, & cętera quæ illic exequitur. Quantū autem mortificat iste qui timere cœpit diē iudicij, mēbra sua super terrā, tantū surgunt & corroborantur mēbra cælestia. Mēbra autē cęlestia, omnia opera bona. Surgētibus cælestibus membris incipit desiderare, quod timebat. Timebat enim ne veniret Christ⁹, & inueniret impiū quē damnaret: desiderat vt veniat, quia inuenturus est pium, quem coronet. Iā cùm cœperit desiderare venientē Christū casta anima, quæ desiderat amplexus sponsi, renunciat adultero, sit virgo interius ipsa fide, spe & charitate. Habet iam fiduciā in die iudicij: non cōtra se pugnat quā-
Matth. 6. do orat & dicit, Veniat regnum tuū. Qui enim timet ne veniat regnū Dei, timet ne exaudiatur. Quomodo orat qui timet ne exaudiatur? Qui autem orat cum fiducia charitatis, optat iā vt veniat. De ipso desiderio dicebat
Psal. 6. a. 4. quidam in psalmo, Et tu Domine vsquequò? Conuertere Domine, & crue animā meam. Gemebat se differri. Sunt enim homines qui cum patientia moriuntur: sunt autem quidā perfecti qui cū patiētia viuunt. Quid dixi? Qui adhuc desiderat istam vitā quādo illi venerit dies mortis, patienter tolerat mortem. Luctatur aduersum se vt sequatur voluntatem Dei, & hoc potius agit
al. luctator. animo quod eligit Deus, non quod eligit voluntas humana: & ex desiderio vitæ præsentis fit⁹ luctā cum morte, & adhibet patientiam & fortitudinem, vt æquo
Philip. 1. animo moriatur. Iste patienter moritur. Qui autem desiderat, sicut dicit Apostolus, dissolui & esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter viuit, delectabiliter moritur. Vide Apostolum patienter viuentem, id est, cum patientia hīc non amare vitam, sed tolerare. Dissolui, inquit, & esse cum Christo multo magis optimum: manere autem in carne necessarium propter vos. Ergo fratres date operam, intus agite vobiscum, vt desideretis diem iudicij: aliter nō probatur perfecta charitas, nisi cùm cœperit ille dies desiderari.

A Ille autē eum desiderat, qui fiduciā habet in illo: ille autē fiduciā habet in illo, cuius cōscientia nō trepidat in charitate perfecta atque sincera. In hoc perfecta est dilectio eius in nobis, vt fiduciā habeamus in die iudicij. Quare habebimus fiduciā? Quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Audisti causam fiduciæ tuæ. Quia sicut ille est, inquit, & nos sumus in hoc mūdo. Nónne videtur aliquid impossibile dixisse? Nunquid enim potest esse homo sicut Deus? Iam vobis exposui, quia non semper ad æqualitatē dicitur, sicut: sed dicitur ad quādam similitudinem. Quomodo enim dicis, sicut aures habeo, ita habet & imago. Nūquid omnino sic? Sed tamen dicis, sicut. Si ergo facti sumus ad imaginem Dei, Genes. 1. quare nō sicut Deus sumus? Non ad æqualitatē, sed pro modo nostro. Vnde ergo nobis datur fiducia in die iudicij? Quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mūdo. Debemus ergo hoc referre ad ipsam charitatem; & intelligere quid dictū sit. Dominus in Euāgelio dicit, Si dili- Matth. 5.
B gitis eos qui vos diligūt, quā mercedē habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? Quid ergo vult nos? Ego autē dico vobis, Diligite inimicos vestros: & orate pro persequentibus [& calumniantibus] vos. Si ergo iubet nos diligere inimicos nostros, vnde nobis dat exemplū? De ipso Deo. Ait enim, Vt sitis filij patris vestri qui in cælis est. Quomodo illud facit De⁹? Diligit inimicos suos, qui facit solem suū oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si ergo ad hāc perfectionē nos inuitat Deus, vt diligamus inimicos nostros sicut & ipse dilexit suos, ea nobis fiducia est in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Quia sicut ille diligit inimicos suos, faciendo solē suum oriri super bonos & malos, & pluēdo super iustos & iniustos: nos quia inimicis nostris nō possumus præstare [tēporalē] solem & pluuiā, præstamus lachrymas cū pro illis oramus. Iā ergo de ipsa fiducia videte quid dicat. Vnde intelligitur perfecta, charitas? *Timor non est in charitate.*
1. Ioan. 4. dist. C Quid ergo dicimus de illo qui cœpit timere diem iudicij? Si perfecta in illo esset charitas, nō timeret. Perfecta enim charitas faceret perfectā iustitiam, & nō haberet quare timeret: imò haberet quare desideraret vt transeat iniquitas, & veniat regnū Dei. Ergo timor non est in charitate. Sed in qua charitate? Non in inchoata. In qua ergo? *Sed perfecta*, inquit, *charitas foras mittit timorē.* Eccles. Ergo incipiat timor: quia initiū sapiētiæ timor Domini. Timor quasi locū præparat charitati. Cùm autē cœperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparauit locū. Quantū enim illa crescit, ille decrescit: & quantū illa fit interior, timor pellitur foras. Maior charitas, minor timor: minor charitas, maior timor. Si autē nullus timor, non est quà intret charitas. Sicut videmus per Conrad. super dict. Sancti. fistam introduci linū, quando aliquid suitur, sta prius intrat, & nisi exeat, non succedit linū: sic timor primò occupat mentē, non autē ibi remanet timor, quia ideo intrauit, vt introduceret charitatē. Iā perfecta succurrit
D te in animo, quale gaudium nobis est, vel in hoc vel in futuro sęculo? Et in hoc sęculo quis nobis nocebit plenis charitate? Videte quomodo exultet Apostolus de ipsa charitate. Quis nos, inquit, separabit à charitate Rom. 8. Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? Et Petrus dicit, 1. Petri 4. Et quis vobis nocere poterit, si boni æmulatores fueritis? *Timor nō est in dilectione: sed perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor tormentū habet.* Torquet cor conscientia peccatorū, nondū facta est iustificatio. Est ibi quod titillet, quod pūgat. Ideo in psalmo de ipsa perfectione iustitiæ quid dicit? Conuertisti luctum meum in Psal. 29. dict. gaudium mihi: concidisti saccum meum, & cinxisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Quid

Quid est, non cōpungar? Nō sit quod stimulet cōscien- A
tiam meam. Stimulat timor, sed noli timere: intrat charitas, quę sanat quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem tollit, & quasi videtur vulnus augere. Ecce putredo quando erat in corpore, min⁹ erat vulnus, sed periculosum. Accedit ferramētum medici: minus dolebat illud vulnus, quā dolet modò cùm secatur. Plus dolet cùm curatur, quàm si non curaretur. Sed ideo plus dolet accedente medicina, vt nunquā doleat succedente salute. Occupet ergo cor tuū timor: & inducta charitate succedat cicatrix ferramento medici. Talis est medicus, vt nec cicatrices appareant: tu tātùm subde te dexteræ ipsius. Nam si fine timore es, non poteris iustificari. Sententia dicta est de scripturis. Nā qui fine timore est, nō poterit iustificari. Opus est ergo vt intret timor primò per quē veniat charitas. Timor medicamentum, charitas sanitas. *Qui autem timet, non est perfectus in dilectione.*
1. Sent. dist. 34. cap. Sili autem. Quare? Quia timor tormētum habet, quomodo sectio B
Psal. 18. b. 10. medici tormentum habet. Est autem alia sententia quæ videtur huic esse contraria, si nō habeat intellectorem: dicitur enim quodam loco in psalmo, Timor Domini castus, permanens in sęculū sęculi. Æternū quendā timorem nobis ostendit, sed castum. Quod si ille æternū nobis timorē ostendit, nunquid contradicit illi fortè ista Epistola, quæ dicit, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem? Interrogemus ambo eloquia Dei. Spiritus vnus est, etsi codices duo, etsi ora duo, etsi linguæ duæ. Hoc enim dictum est per Ioannem, illud dictum est per Dauid: sed nolite putare alium esse spiritum. Si vnus flatus inflat duas tibias, non potest vnus spiritus implere duo corda, agitare duas linguas? Sed si spiritu vno, id est vno flatu, impletæ duæ tibiæ consonāt: impletæ duæ linguæ spiritu Dei, dissonare possunt? Est ergo ibi quædā cōsonantia, est quædam concordia, sed auditorem desiderat. Ecce inspiraC
uit & impleuit duo corda, duo ora, mouit duas linguas spiritus Dei. Et audiuimus ex vna lingua, Timor nō est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorē: audiuimus ex alia, Timor Domini castus permanens in sęculū sęculi. Quid est hoc? Quasi dissonant? Nō. Excute aures, intende melodiā. Non sine causa hic addidit, castus, illic non addidit: nisi quia est timor alius qui dicitur castus, est autem alius qui non dicitur castus. Discernamus ergo istos duos timores, & intelligimus consonantiam tibiarum. Quomodo intelligimus, vel quomodo discernimus? Attendat charitas vestra. Sunt homines qui propterea timent Deum, ne mittantur in gehennam, ne fortè ardeant cum diabolo in igne ęterno.
Matt. 25. & 10. simil. Ipse est timor ille qui introducit charitatem: sed sic⁹ venit vt exeat. Si enim adhuc propter pœnas times Deū: nondum amas quem sic times. Nō bona desideras, sed mala caues. Sed ex eo quòd mala caues, corrigis te, & incipis bona desiderare. Cùm bona desiderare cœperis, erit in te timor castus. Quis timor castus? Ne amittas D
ipsa bona. Intendite. Aliud est timere Deum, ne mittat te in gehennam cū diabolo: aliud est timere Deum, ne recedat à te. Ille timor quo times ne in ignem ęternū
al. nitidum. mittaris cum diabolo, tnō est castus: nō enim venit ex amore Dei, sed ex timore pœnæ. Cū autem times Deū, ne deserat te præsentia eius: amplectēris eum, ipso frui
3. Sent. dist. 34. cap. Non potest. desideras. Nō potest melius explanari quid interfit inter duos istos timores, vnū quē foras mittit charitas, alterum castū qui permanet in sęculum sęculi: nisi ponas duas mulieres maritatas, quarū vnā ita constitutas volentem facere adulteriū, delectari nequitia, sed timere ne damnetur à marito. Timet maritū, sed quia adhuc amat nequitiā, ideo timet maritum: huic nō grata, sed o-

neros a est mariti præsentia. Et si fortè viuit nequiter, timet maritum ne veniat. Tales sunt qui timēt ne veniat dies iudicij. Fac alterā amare virū, debere illi castos amplexus, nulla sę adulterij immunditia maculare: optat al. adulteriata. præsentiam viri. Et quomodo discernuntur duo isti timores? Timet illa, timet & illa: interroga, quasi vnū tibi respondēt. [interrogetur illa,] Times virū? * Timeo. Interroga & illā si timeat virū: respōdet, Timeo. Vna vox * Respondet illa. est, sed diuersus animus. Iā ergo interrogētur, quare? Illa dicit, Timeo virū ne veniat: illa dicit, Timeo virū ne discedat. Illa dicit, Timeo ne⁹ damner: illa dicit, Timeo al. damnet. ne⁹ deserat. Pone hoc in animo Christianorū, & inue- al. discesset. nis timorē quē foras mittit charitas: & aliū timorē castum permanētē in sęculū sęculi. Loquamur ergo huic primò qui sic timet Deū, quomodo illa mulier quā delectat nequitia: timet enim virū ne damnet illā: talibus primò loquamur. O anima quę sic times Deum ne damnet te Deus, quomodo timet mulier quā delectat ne-
B quitia: timet virum ne damnetur à viro. Quomodo tibi displiceret illa mulier, displice & tu tibi. Si fortè habes vxorē, nūquid vis vt sic timeat te vxor tua, ne damnetur abs te: vt delectet illā nequitia, sed pondere timoris tui reprimatur, nō damnatione iniquitatis? Castā eā vis vt te diligat, nō vt te timeat. Exhibe te talē Deo, qualē vis habere vxorē. Et si nō dum habes, & habere vis: talē vis habere. Et quid dicimus fratres? Illa mulier quę ideo timet virū, ne damnetur à viro, fortè nō facit adulteriū, ne aliquo modo perueniat ad virū, & tollat illi lucē istā temporalē. Potest autē vir ille & falli, homo est enim, sicut & illa, quæ potest fallere. Timet illa eū, extra cuius oculos potest effectu nō times semper facię supra te viri
Psal. 33. c. 17. tui? Vultus autē Dñi super faciētes mala. Captat illa absentia viri sui, & incitatur fortè delectatione adulterij: & dicit sibi tamē, nō faciā. Abūde est quidē ille: sed difficile est, vt nō ad illū quoquo modo perueniat. Tępetat se ne perueniat ad hominē, qui potest & nescire, qui
C potest & falli, qui potest & bonā suspicari etiā malam: qui potest & castā suspicari quæ adultera est. Tu non times oculos eius quē fallere nemo potest? Tu nō times eius præsentiā, qui auerti à te non potest? Roga Deū vt intueatur te, & auertat faciē suā à peccatis tuis. Auerte
Psal. 50. b. 11. faciē tuā à peccatis meis. Sed vnde mereris vt ille faciē suā auertat à peccatis tuis, si tu nō auertas faciē tuam à peccatis tuis? Ipsa enim vox dicit in psalmo, Quoniam Ibidem. iniquitatē meā ego agnoscо, & peccatū meum corā me est semper. Tu agnosce, & ille ignoscit. Allocuti sumus eā quæ habet adhuc timorē non permanentē in sęculū sęculi: sed quem charitas excludit & foras mittit. Alloquamur & illā quæ habet iā timorē castū, permanentē in sęculū sęculi. Putamus inuenimus illā, vt alloquamur illam? Putas est in hoc populo? Putas est in ista exedra? Putas est in hac terra? Nō potest nō esse, sed latet, Hyēs est, intus est viriditas in radice. Fortè inuenimus *aures & illius. Sed vbicunque est illa anima, vtinā illā inueniré: & nō aures suas præberet mihi, sed ego meas aures illi. Illa me doceret aliquid potius quā à me disceret. Anima quædā sancta, ignea, & desideranS regnū Dei: hanc nō ego alloquor, sed Deus ipse & patiētер viuentem in hac terra ita consolatur: Iā vis venia, & ego nouī quia iā vis vt veniā. Nouī qualis es, vt fœcura expectes aduētum meum. Nouī quia molestia est tibi. Sed magis expecta, tolera: venio & citò venio. Sed amanti tardū est. Audi eā cantantē tanquā liliū de medio spinarū: audi
Psal. 100. a. 2. suspirantē & dicētem, Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me? Sed in via immaculata meritò non timet: quia perfecta charitas foras mittit timorem. Et cùm venerit ad eius amplexum, timet, sed securiter. Qui timet, cauet, & obseruabit se ab iniqui-

tate sua, ne iterũ peccet: non ne mittatur in ignem, sed ne ab illo deseratur. Et erit in illa. Quid? Timor castus permanẽs in seculũ seculi. Audiuimus duas tibias consonantes. Ille de timore dicit, & ille de timore: sed ille de timore quo timet anima ne damnetur, ille de timore quo timet anima ne deseratur. Ille est timor quẽ charitas excludit: ille est timor permanens in seculũ seculi.

7. Ioan. 4. d. 19. *Nos diligimus, quia ipse prior nos dilexit.* Nam vnde diligeremus, nisi ille prior dilexisset nos? Diligendo amici facũ sumꝰ: sed inimicos ille dilexit, vt amici efficeremur. Prior dilexit nos: & donauit nobis vt diligeremus cũ. Nondũ diligebamus eũm, diligendo pulchri efficimur. Quid facit homo deformis & distorta facie, si amet pulchram? Aut quid facit femina deformis & distorta & nigra, si amet pulchrũ? Nũquid amãdo poterit esse pulchra? Et nunquid & ille amando poterit esse formosus? Amat pulchram: & quãdo se in speculo videt, erubescit faciem suã leuare ad illã formosam suã quã amat. Quid faciet vt pulcher sit? Expectat vt veniat pulchritudo?

al. turpior fiet. Imò expectando senectus ad ditur, & turpior efficitur. Non est ergo quid agere, nõ est quomodo illi des consiliũ: nisi vt cõpescat se, & nõ audeat amare impar impar, aut si fortè amat & ducere vxorẽ optat, tũ illa castitatẽ amet, nõ carnis facié. Anima verò nostra, fratres mei, fœda est per iniquitatem: amando Deum pulchra efficitur. Qualis amor est, qui reddit pulchrã amantem? Deus autẽ semper pulcher est: nunquã deformis, nunquam commutabilis. Amauit nos prior qui semper est pulcher. Et quales amauit, nisi fœdos & deformes? Nõ ideo tamen vt fœdos dimitteret, sed vt mutaret: & ex deformibus pulchros faceret. Quomodo erimus pulchri? Amando eum qui semper est pulcher. Quantũ in te crescit amor, tãtũ crescit pulchritudo: quia ipsa charitas est animæ pulchritudo. Nos † diligimus: quia ipse prior dilexit nos. Audi Apostolum dicentem, Ostendit autẽ Deus dilectionẽ suam in nobis: quoniam cũ adhuc peccatores essemus, Christus ꝓ nobis mortuus est, iustus pro iniustis, pulcher pro fœdis. Quomodo inuenimus pulchrũ Iesum? Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Vnde? Item videte, vnde sit pulcher: Speciosus forma præ filiis hominum, quia* in principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Quia verò carnẽ suscepit, quasi fœditatem tuã suscepit, id est, mortalitatẽ tuã: vt apteret se tibi, & cõgrueret tibi, & excitaret te ad amandam intus pulchritudinem. Vnde ergo inuenimus quia fœdus & deformis Iesus, sicut inuenimus quia pulcher & speciosus forma præ filiis hominum? Vnde inuenimus quia & deformis? Esaiam interroga. Et vidimus eum, & nõ habebat speciẽ neque decorem. Illæ sunt duæ tibiæ quasi diuersẽ sonãtes: sed vnus spiritus ambas inflat. Hac dicitur, Speciosus forma præ filiis hominum: hac dicitur in Esaia, Vidimus eũ, & nõ habebat speciem neque decorem. Vno spiritu implentur ambæ tibiæ, non dissonant. Noli aures auertere, adhibe intellectũ. Interrogemus Paulum apostolũ, & exponat nobis cõsonantiam duarum tibiarũ. Sonet nobis, Speciosus forma præ filiis hominũ. Qui cùm in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualẽ Deo. Ecce speciosus forma præ filiis hominũ. Sonet nobis etiã, Vidimus eũ, & non habebat speciem neque decorẽ. Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens: in† similitudinem hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. Non habebat speciem neque decorẽ, vt tibi daret speciẽ & decorẽ. Quam speciem? Quem decorẽ? Dilectionem charitatis: vt amans curras, currẽs ames. Pulcher es iam: sed noli te attendere, ne perdas quod accepisti. Illum attẽde, à quo factus es pulcher. Ideo fis pulcher, vt ille te amet. Tu autẽ totã intentionẽ tuam in illũ dirige, ad illum curre, eius amplexus pete, ab illo time discedere: vt sit in te timor castus, permanens in seculũ seculi. Nos† diligamus, quia ipse prior dilexit nos. *Si quis dixerit, [quoniam] diligo Deũ.* Quem? Deum. Quare diligimus? Quia ipse prior dilexit nos, & donauit nobis diligere. Dilexit impios, vt faceret pios: dilexit iniustos, vt faceret iustos: dilexit ægrotos, vt faceret sanos. Ergo & nos † diligamus, quia ipse prior dilexit nos. Interroga vnũquemque, dicat tibi fi diligat Deũ. Clamat, confitetur, diligo: ipse fecit. Est aliud vnde interrogetur. Si quis dixerit, inquit, diligo Deum, & fratrẽ suum oderit, mendax est. Vnde probas quia mendax est? Audi. *Qui enim nõ diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Quid ergo? Qui diligit fratrẽ, diligit & Deum? Necesse est vt diligat Deũ, necesse est vt diligat ipsam dilectionem. Nunquid potest diligere fratrem, & non diligere dilectionẽ? Necesse est vt diligat dilectionem. Quid ergo? Quia diligit dilectionẽ, ideo diligit Deum? Vtique ideo. Diligẽdo dilectionẽ, Deum diligit. An oblitus es quod paulò antè dixisti, Deus dilectio est? Si Deꝰ dilectio, quisquis diligit dilectionẽ, Deũ diligit. Dilige ergo fratrẽ, & securus es. nõ potes dicere, diligo fratrem, sed nõ diligo Deum. Quomodo mentiris si dicas, diligo Deum, quando nõ diligis fratrem: sic falleris, si, quãdo dicis, diligo fratrẽ, putes quia non diligis Deũ. Necesse est qui diligis fratrẽ, diligas ipsam dilectionẽ, dilectio autem Deus est. Necesse est ergo vt Deũ diligat, quisquis diligit fratrẽ. Si autẽ non diligis fratrẽ quẽ vides, Deũ quẽ non vides quomodo potes diligere? Quare nõ videt Deũ? Quia nõ habet ipsam dilectionẽ. Ideo nõ videt Deũ, quia nõ habet dilectionẽ. Ideo nõ habet dilectionẽ, quia nõ diligit fratrẽ. Propterea ergo nõ videt Deũ, quia nõ habet dilectionẽ. Nam si habeat dilectionem, Deũ videt: quia Deus dilectio est. Et purgatur ille oculus magis magisque dilectione, vt videat illã incommutabilẽ substantiã: cuius præsentia semper gaudeat, qua perfruatur in æternũ coniunctus angelis. Sed currat modò, vt aliquando in patria lætetur. Non amet peregrinationem, non amet viam. Totum amarum sit, præter illũ qui vocat, quousque inhæreamus illi, & dicamus quod dictũ est in psalmo, Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Et qui sunt qui fornicantur? Qui discedũt & amãt mundum. Tu autẽ quid? Sequitur & dicit, Mihi autẽ inhærere Deo bonũ est. Totũ bonũ meũ est, Deo inhærere gratis. Nam si interroges & dicas, Quare inhæres Deo? Et dicat, vt donet mihi. Quid tibi donet? Cælũ ipse fecit, terrã ipse fecit. Quid tibi donaturus est? Iam inhæres illi. Inueni melius & donat tibi. Qui enim nõ diligit fratrẽ suũ quem videt, Deum quẽ non videt, quomodo poterit diligere? *Et hoc mandatum habemus ab ipso, vt qui diligit Deũ, diligat & fratrem suum.* Magnificè dicebas, diligo Deũ, & odis fratrem. O homicida, quomodo diligis Deum? Non audisti superiùs in ipsa Epistola, Qui odit fratrem suũ, homicida est? Sed prorsus diligo Deum, quamuis oderim fratrem meum. Prorsus non diligis Deum, si odisti fratrem. Et modò probo alio documento. Ipse dedit nobis præceptum vt diligamus inuicem. Quomodo diligis eum, cuius odisti præceptum? Quis est qui dicat, diligo imperatorem: sed odi leges eius? In hoc intelligit imperator si diligis eum, si obseruentur leges eius per prouincias. Lex imperatoris quæ est? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Dicis ergo te diligere Christum: seruа mandatum eius, & fratrem dilige. Si autem fratrem non diligis, quomodo cum diligis cuius mandatum contemnis? Fratres, ego non satior loquendo de charitate in nomine Christi. Quantum

tum habetis & vos huius rei anaritiã, tantum speramus quia crescit in vobis ipsa, & foras mittit timorẽ, vt remaneat ille timor castus permanẽs in seculũ seculi. Toleremus mundũ, toleremus tribulationes mũdi, toleremus scãdala tentationũ. Non recedamus à via: teneamus vnitatẽ Ecclesiæ, teneamꝰ Christũ, teneamus charitatẽ. Non diuellamur à mẽbris sponsæ ipsius, nõ diuellamur à fide, vt gloriemur in præsentia ipsius: & securi manebimus in eo modo per fidem, tunc per speciem, cuius tantas arrhas habemus donum Spiritus sancti.

Deo quod Ioannes dicit, Omnis qui credit quòd Iesus sit Christus, ex Deo natus est: vsque ad id, Hæc est enim dilectio Dei, vt præcepta eius seruemus.

TRACTATVS X.

CAPVT 1. MIRABILE EMINISSE vos credo qui affuistis hesterno die, ad quẽ locum in progressu huius Epistolæ peruenerit nostra tractatio: id est. Qui enim non diligit fratrẽ suũ quem videt, Deum quẽ nõ videt quomodo potest diligere? Et hoc mãdatum habemus ab ipso, vt qui diligit Deũ, diligat & fratrẽ suũ. Hucusque disputatum erat. Quæ sequuntur ergo ex ordine videamus. *Omnis qui credit quòd Iesus sit Christus, ex Deo natus est.* Quis est qui non credit quòd Iesus sit Christus? Qui nõ sic viuit quomodo præcepit Christus. Multi enim dicũt, Credo: sed fides sine operibus non saluat. Opus autem fidei ipsa dilectio est: dicẽte Paulo apostolo, Et fides quæ per dilectionem operatur. Opera quidẽ tua præterita antequam crederes, vel nulla erant: vel si bona videbantur, inania erant. Si enim nulla erant: sic eras quasi homo sine pedibus, aut vexatis pedibus ambulare non valens. Si autẽ bona videbantur: antequam crederes, currebas quidem: sed præter viam currẽdo, errabas potius quàm perueniebas. Est ergo nobis & currendũ, & in via currendum. Qui præter viam currit, inaniter currit: imò ad laborem currit. Tanto plus erat, quanto præter viam currit. Quæ est via per quã currimus? Christus dixit, Ego sum via. Quæ patria, quò currimus? Christus dixit, Ego sum veritas. Per illum curris, ad illũ curris, in ipso requiescis. Sed vt curreremus per illũ, extendit se vsque ad nos: longè enim eramus, & longè peregrinabamur. Parum est, quia longè peregrinabamur: & languidi nos mouere non poteramus. Medicus venit ad ægrotos, via porrecta est ad peregrinos. Saluemur ab ipso, ambulemus per ipsum. Hoc est credere quia Iesus Christus est, quomodo credunt Christiani, qui non solùm nomine Christiani sunt, sed factis & vita: nõ quomodo credunt dæmones. Nam & dæmones credunt & contremiscũt: sicut dicit scriptura. Quid potuerunt plus credere dæmones quàm vt dicerẽt, Scimꝰ qui sis, filius Dei? Quod dixerunt dæmones, hoc dixit & Petrus. Cùm Dominꝰ quæreret, quis esset quem illum dicerent homines, responderunt illi Discipuli, Alij dicunt te Ioannem Baptistam, alij Heliam, alij Hieremiam, aut vnum ex Prophetis. Et ille, Vos autẽ quem me esse dicitis? respondit Petrus & ait, Tu es Christus filius Dei viui. Et audiuit à Domino, Beatus es Simon Bar Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis: sed pater meus qui est in cælis. Videte quæ laudes prosequantur hanc fidẽ. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quid est, super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã? Super hanc fidẽ, super id quod dictum est, Tu es Christus filius Dei viui. Super hanc petram, inquit, fundabo Ecclesiam meam. Magna laus. Ergo dicit Petrus, Tu es Christus filius Dei viui: dicunt & dæmones, Scimus † quia sis filius Dei, & sanctus Dei. Hoc Petrus, hoc & dæmones: eadẽ verba, non idem animus. Et vnde constat, quia hoc Petrus cum dilectione dicebat? Quia fides Christiani cum dilectione est: dæmonis autem sine dilectione. Quomodo sine dilectione? Hoc dicebat Petrus, vt Christum amplecteretur: hoc dicebant dæmones, vt Christus ab eis recederet. Nam antequã dicerent, Scimus qui sis, [tu es] filius Dei, quid nobis, & tibi est: dixerunt, Quid venisti ante tẽpus perdere nos? Aliud est ergo cõfiteri Christũ, vt teneas Christũ: aliud confiteri Christum, vt repellas à te Christũ. Ergo videtis, quia quomodo hic dicit, Qui credit, propria quædã fides est: nõ quomodo cũ multis. Itaque fratres, nemo hæreticorum dicat vobis, Et nos credimus. Ideo enim de dæmonibus exemplũ proposuit, ne gaudeatis ad verba credentiũ, sed exploretis facta viuentium. Videamꝰ ergo quid est credere in Christũ: quid credere, quia Iesus ipse est Christus. Sequitur, *Omnis qui credit quod Iesus sit Christus, ex Deo natus est.* Sed quid est credere illud? *Et omnis qui diligit genitorem, diligit eum qui genitus est ab ipso.* Statim fidei coniunxit dilectionem: quia sine dilectione fides inanis est. Cũ dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis. Qui autem non credũt, peiores sunt quã dæmones, & tardiores quàm dæmones. Nescio quis nõ vult credere in Christũ: adhuc nec dæmones imitatur. Iam credit aliquis in Christum: sed odit Christum. Habet cõfessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ. Nam & illi qui puniti timebant, quid dicebant? Quid nobis & tibi fili Dei? Venisti ante tempus perdere nos? Adde huic fidei dilectionẽ, vt fiat fides qualẽ dicit apostolus Paulus, Fides quæ per dilectionẽ operatur. Inuenisti Christianũ, inuenisti ciuẽ Hierusalẽ, inuenisti ciuẽ angelorũ, inuenisti in via suspirãtẽ peregrinũ, adiũge te illi, comes tuus est, curre cũ illo, si tamẽ & tu hoc es. Omnis qui diligit qui genuit eũ, diligit eum qui genitus est ab ipso. Quis genuit? Pater. Quis est genitus? Filius. Quid ergo ait? Omnis qui diligit patrẽ, diligit filium. *In hoc cognoscimus, quia diligimus filios Dei.* Quid est hoc fratres? Paulo antè de filio Dei dicebat, nõ de filiis Dei. Ecce vnus positus est Christus, contẽplandus nobis: & dictũ est nobis, Omnis qui credit q Iesus sit Christus, est ex Deo natus. Et omnis qui diligit qui genuit eum, id est, patrẽ, diligit eum qui genitus est ex ipso, id est, filium Dominũ nostrum Iesum Christũ. Et sequitur: In hoc cognoscimus quia diligimus filios Dei: quasi dicturus esset, in hoc cognoscimus quia diligimus filium Dei. Filios Dei dixit, quia filium Dei paulo antè dicebat, quia filij Dei corpus sunt vnici filij Dei: & cùm ille caput, nos mẽbra, vnus est filiꝰ Dei. Ergo qui diligit filios Dei, filium Dei diligit: & qui diligit filiũ Dei, patrem diligit. Nec potest quisquam diligere patrẽ, nisi diligat filiũ: & qui diligit filiũ, diligit & filios Dei. Quos filios Dei? Mẽbra filij Dei. Et diligẽdo fit & ipse membrum, & fit per dilectionem in compage corporis Christi: & erit vnus Christus amans seipsum. Cùm enim seinuicem amant membra, corpus fe amat. Et si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Et quid secutus ait? Vos autem estis corpus Christi & membra. Dicebat paulo antè de dilectione fraterna: & ait, Qui non diligit fratrem quem videt, Deum quem non videt, quomodo poterit diligere? Si autem diligis fratrem, fortè fratrem diligis, & Christum non diligis? Quomodo, quando membra Christi diligis? Cùm ergo membra Christi diligis, Christum diligis: cùm Christum diligis, filium Dei diligis: cùm filium Dei diligis, & patrem diligis. Non potest ergo separari dilectio. Elige tibi quid diligas: sequuntur se cætera. Dicas, Deum solum diligo, Deum patrẽ. Mentiris. Si diligis, non solum † [Deum] diligis: sed si diligis patrem, diligis & filiũ. Ecce inquis,

diligo patrẽ,& diligo filiũ:sed hoc solùm, patrẽ Deum & filiũ Deũ & Dñm nostrũ Iesum Christũ,qui ascendit in cælos,& sedet ad dexterã patris: Illud verbũ p quod facta sunt omnia,& verbũ caro factũ est,& habitauit in nobis,hoc solum diligo. Mẽtiris. Si enim diligis caput, diligis & mẽbra:si autẽ mẽbra nõ diligis, nec caput diligis.Nõ expauescis vocẽ capitis de cælo clamantẽ pro mẽbris suis, Saule, Saule,quid me persequeris? Persecutorem suũ vocauit persecutorẽ mẽbrorum suorũ: dilectorẽ suum vocauit dilectorẽ mẽbrorum suorũ. Iã quæ sunt mẽbra eius, nostis fratres: ipsa est Ecclesia Dei. In hoc cõgnoscimus, quia diligimus filios Dei, quia Deũ diligimus.Et quomodo?Num aliud sunt filij Dei, aliud Deus?Sed qui Deũ diligit,præcepta eius diligit.Et quæ sunt præcepta Dei?Mandatũ nouũ do vobis, vt vos inuicẽ diligatis.Nemo se excuset per aliam dilectionẽ,ad aliã dilectionẽ. Omnino sic se tenet ista dilectio. Quomodo ipsa cõpaginata est in vnũ : sic omnes qui ex illa pendent,vnũ facit, & quasi cõflat illos ignis. Aurũ est, conflatur massa, & fit vnũ aliquid: sed nisi feruor charitatis accẽdat,ex multis in vnũ cõflari nõ possunt.Quia Deũ diligimus,inde cognoscimus quia diligimus filios Dei. Et vnde cognoscimus , quia diligimus filios Dei? *Quia Deũ diligimus, & præcepta eius facimus.* Suspiramus hîc ex difficultate faciẽdi præceptũ Dei. Audi quid sequatur.O homo qui laboras amãdo auaritiã, cũ labore amatur quod amas: fine labore amatur Deus. Auaritia iustura est labores, pericula, tristuras, tribulationes: & obtemperaturus es. Quo fine? Vt habeas vnde impleas arcã, perdas fecuritatẽ.Securior fortè eras antequã haberes,q̃ cùm habere cœpisti.Ecce quid tibi iussit auaritia.Implesti domũ , timẽtur latrones: acquisisti aurum, perdidisti somnũ.Ecce quid tibi iussit † auaritia: fac, & feci ti.Quid tibi iubet Deus? Dilige me. Auarum diligis: quæsturus es aurũ, & fortè nõ inuẽturus. Quisquis me quærit,cũ illo sum. Amaturus es honorẽ, & fortè nõ puenturus.Quis me amauit, & nõ ad me peruenit ? Dicit tibi Deus , Patronũ vis facere , aut amicũ potentẽ:ambis per alium inferiorẽ.Me ama, dicit tibi Deus, nõ ad me ambitur p aliquẽ : ipse amor præsentẽ me tibi facit. Quid dulcius dilectione ista,fratres?Nõ fine causa modò audistis in psalmo,fratres, Narrauerunt mihi iniusti delectationes,sed nõ sicut lex tua Domine.Quæ est lex Dei?Mãdatũ Dei.Quod est mãdatum Dei? Nouũ illud mandatũ,quod ideo nouũ dicitur,quia innouat: Mandatũ nouũ do vobis, vt vos inuicẽ diligatis. Audi quia ipsa est lex Dei.Apostol° dicit,Inuicẽ onera vestra portate,& sic adimplebitis legẽ Christi.Ipsa est cõsummatio omniũ operum nostrorũ,dilectio.Ibi est finis;ppter hoc currimus.Si † ad ipsum currimus:cùm venerimus, requiescemus.Audistis in psalmo,Omnis cõsummationis vidi finem.Dixit,†Omnis consummationis vidi finem.Quid videratistе?Putamus,ascẽderat in verticem alicuius altissimi montis & acutissimi,& prospexerat,& videratambitũ terræ & circulos orbis vniuersi: & ideo dixit, Omnis consummationis vidi finẽ? Si hoc laudabile est,oculos carnis quæramus à Dño tã acutos, vt aliquẽ excelsissimũ montẽ, qui est in terra , requiramus, de cuius cacumine videamus omnis consummationis finem.Noli ire longè:ecce dico tibi , Ascende in montem,& vide finẽ. Christus mõs est.Veni ad Christũ, vides inde finẽ omnis cõsummationis. Quis est iste finis? Paulum interroga. Finis autẽ præcepti est charitas, de corde puro & conscientia bona,& fide nõ ficta. Et alio loco, Plenitudo autem legis charitas. Quid tã finitũ & terminatum q̃ plenitudo?Etenim fratres , finem posui laudabiliter. Nolite putare consumptionem , sed consummationem.Aliter enim dicitur, Finiui panem, aliter,finiui tunicam. Finiui panem mianducando : finiui tunicam † texendo.Et ibi finis sonat,& illic finis sonat: sed tamen panis finitur vt consumatur, tunica finitur vt consummetur.Panis finitur vt non sit, tunica finitur vt perfecta sit.Ergo sic audite finem, & quando legitur Psalmus, & auditis , In finem Psalmus Dauid. Assiduè auditis hoc in psalmis , & debetis nosse quod auditis. Quid est,in finẽ? Finis enim legis Christus est, ad iustitiam omni credenti. Et quid est finis ? Christus: quia Christus Deus.Et finis præcepti charitas,& Deus charitas : quia pater & filius & Spiritus sanctus vnum sunt. Ibi tibi finis est: & alibi via est. Noli † hærere in via , & nõ peruenire ad finẽ.Ad quicquid aliud veneris, transi vsquequò peruenias ad finẽ. Quid est finis?Mihi autem adhærere Deo bonum est. Adhæsisti Deo,finisti viam: permanebis in patria.Intendite.Pecuniam aliquis quærit,non sit ibi finis : transi tanquam peregrinus. Quære vbi † transeas, non vbi remaneas. Si autẽ amas , per auaritiam implicatus es.Erit tibi auaritia catena pedum: vltra progredi nõ potes. Trãsi ergo & hoc : quære finẽ. Salutẽ corporis quæris, adhuc noli ibi remanere. Quæ est enim ista salus corporis quæ morte perimitur , quæ ægritudine debilitatur:friuola, mortalis, fluxa? Quære illam: ne impediat fortè morbida valetudo opera tua bona. Ergo non est ibi finis , quia propter aliud quæritur.Quicquid propter aliud quæritur , nõ est ibi finis: quicquid propter se & graris quæritur, ibi est finis. Quæris honores,fortè ad aliquid agendum quæris , vt peragas aliquid: vt placeas Deo. Noli ipsum honorem amare , ne ibi remaneas. Quæris laudem? Si Dei quæris , bene facis ; si tuam quæris , malè facis : remanes in via. Sed amaris & tu , laudaris & tu. Noli gratulari quando in te laudaris. Laudare in Domino,vt cantes, In Domino laudabitur anima mea. Sermonem alicuius quem bonum dicis, & laudatur sermo tuus. Non laudetur quasi tuus, non est ibi finis. Si ibi ponis finem,finiris:sed non finiris quasi perficiaris, sed finiris vt consumaris.Ergo nõ laudetur sermo tuus quasi abs te, vel quasi tuus. Sed quomodo laudetur ? Quomodo dicit Psalmus,In Dño laudabo sermonem , in Deo laudabo verbum. Ex hoc fit vt fiat in te quod sequitur, In Deo speraui,non timebo quid faciat mihi homo. Quando enim omnia tua in Deo laudantur, non timetur ne pereat laus tua , quia non deficit Deus. Ergo transi & ipsa.Videte fratres quanta transiuimus, in quibus non est finis. His vtimur quasi in via : quasi in mansionibus stabulorum reficimur & transimus. Vbi ergo finis? Dilectissimi , filij Dei sumus , & nondũ apparuit quid erimus.† Hoc dictum est in hac epistola. Adhuc ergo in via sumus : adhuc quocunque venerimus transire debemus,vsquequò perueniamus ad aliquem finem. Scimus quia cùm apparuerit , similes ei erimus , quoniam videbimus eum sicuti est. Iste finis. Ibi perpetua laudatio,ibi semper halleluia sine defectu. Ergo ipsum finem dixit in psalmo,Omnis consummationis vidi finem.Et quasi diceretur illi, Quis est finis quem vidisti? Latum mandatum[tuum]valde. Ipse est finis,latitudo mandati. Latitudo mandati charitas est:quia vbi est charitas, non sunt angustiæ. In ipsa latitudine erat Apostolus cùm diceret,Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatũ est. Non angustamini in nobis. Ideo ergo latum mandatum [tuum] valde. Quod est latum mandaturi? Mandatum nouum do vobis , vt vos inuicem diligatis.Charitas ergo non angustatur.Vis non angustari in terra? In lato habita. Quicquid enim tibi fecerit homo , non te angustat quia illud diligis quod non nocet.Homo Deum diligis,fraternitatem diligis, legẽ Dei diligis, Ecclesiam Dei diligis:sempiterna erit.

Labo-

Laboras in terra, sed peruenis ad fructum promissum. Quis tibi tollit quod diligis ? Si nemo tollit tibi quod diligis,securus dormis:imò securus vigilas,ne dormiẽdo perdas quod diligis.Nõ enim frustra dictum est, Illumina oculos meos , ne quãdo obdormiam in mortem. Qui claudunt oculos contra charitatẽ , obdormiscunt in concupiscentiis delectationũ carnaliũ.Euigila ergo. Delectationes enim sunt,manducare,bibere,luxuriari, ludere,venari:pompas istas vanas, omnia mala sequũtur. Nunquid nescimus quia delectationes sunt? Quis neget quia delectant? Sed plus† diligatur lex Dei. Clama contra tales suasores. Narrauerunt mihi iniusti delectationes,sed non sicut lex tua Domine. Ista delectatio manet.Nõ solùm manet quò venias : sed etiã reuocat fugientẽ.*Hæc est enim dilectio Dei, vt præcepta eius seruemus.*Iã audistis,In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.Quomodo noluit te diuidere per multas paginas?In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. In quibus duobus præceptis? Diliges Dominum Deũ tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota mẽte tua: & diliges proximũ tuũ sicut teipsum.In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.Ecce de quibus præceptis narrat tota ista epistola.Tenere ergo dilectionẽ,& securi estote. Quid times ne malè facias alicui ? Quis malè facit ei quem diligit? †Dilige,non potest fieri nisi bene facias.Sed fortè corripis.Amor hoc facit,nõ sæuitia. Sed fortè cædis. Ad disciplinã facis:quia amor ipsius dilectionis nõ te permittit negligere indisciplinatum. Et fit quodammodo quasi diuersus fructus & contrarius: vt aliquando odiũ blãdiatur, & charitas sæuiat.Nescio quis odit inimicũ suũ, & fingit illi amicitiã.Videt illũ facere aliquid malũ, laudat.Vult eum esse prẽcipitẽ,vult cæcũ ire per abrupta cupiditatum suarũ,vnde fortè non redeat.Laudat: quoniã laudatur peccator in desideriis animæ suæ , adhibet illi vnctionẽ adulationis suæ.Ecce odit & laudat. Alter videt amicũ suũ tale aliquid facere,reuocat.Si illum nõ audiat, profert verba etiã castigationis : obiurgat,litigat. Aliquãdo venitur ad hãc necessitatẽ vt litiget.Ecce odiũ blanditur,& charitas litigat.Noli attendere verba blãdientis, & quasi sæuitiã obiurgãtis : venã inspice,radicẽ vndeprocedat,quære. Ille blanditur vt decipiat, iste litigat vt corrigat. Ergo non opus est fratres,vt per nos distẽdatur cor vestrũ , impetrate à Deo vt diligatis inuicẽ.Omnes homines, etiã inimicos vestros diligatis:nõ quia sunt fratres,sed vt fratres sint: vt semper fraterno amore flagretis,siue in fratrẽ factũ, siue in inimicũ,vt frater fiat diligendo:vbicunque fratrẽ diligitis, amicũ diligitis.Iam tecum est , iam in vnitate etiã catholica tibi cõiunctus est. Si bene viuis, fratrem diligis factum ex inimico. Sed diligis aliquẽ qui non dum credidit Christo,aut si credit Christo vt dęmones credit,† reprehẽdis vanitatẽ ipsius.Tu† diligis?fraterno amore dilige.Nõ dũ est frater,sed ideo diligis vt sis frater.Ergo tota dilectio nostra fraterna est erga Christianos,erga omnia mẽbra eius. Disciplina charitatis , fratres mei,robur,flores, fructus, pulchritudo,amœnitas, pastus,potus,cibus,amplexꝰ,sine satietate est.Si sic nos delectat peregrinos , in patria quomodo gaudebimus? Curramus ergo fratres mei, curramꝰ & diligamꝰ Christũ.Quẽ Christũ?Iesum Christũ. Quis est iste ? Verbum Dei.Et quomodo venit ad ægrotos ? Verbũ caro factũ est,& habitauit in nobis.Completũ est ergo quod scriptura prędixit,Oportebat Christũ pati,& resurgere tertia die à mortuis. Corpus ipsius vbi iacet? Mẽbra ipsius vbi laborãt? Vbi esse debes vt sub capite sis?Et prædicati in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ per omnes gentes,†incipientes ab Hierusalem. Ibi diffundatur charitas tua. Dicit Christus & Psalmus,id est, spiritus Dei, Latũ mãdatũ tuũ valde:& nescio quis ponit in Aphrica fines charitatis. Extẽde charitatẽ p totũ orbẽ,si vis Christũ amare:quia mẽbra Christi perꝰ orbẽ iacẽt.Si amas partẽ, diuisus es:si diuisus es , in corpore nõ es:si in corpore nõ es,sub capite nõ es.Quid prodest quia credis, & blasphemas? Adoras illũ in capite, blasphemas in corpore. Amat ille corpus suũ. Si tu te præcidisti à corpore ipsius , caput nõ se præcidet à corpore suo.Sine causa me honoras, clamat tibi caput desuper: sine causa me honoras. Tãquã si velit tibi aliquis osculari caput,& calcare tibi pedes. Fortè caligis clauatis cõteret pedes tuos , volẽs tibi tenere caput & osculari. Nõnne inter verba honorãtis clamares & diceres,quid facis homo?Calcas me. Nõ dicetes , calcas caput meũ, quia caput honorabat:sed plꝰ clamaret caput ꝓ mẽbris calcatis, q̃ pro se† quia honorabatur. Nõnne clamat ipsũ caput, Nolo honorẽ tuũ , calcare me noli?Iã tu dic si potes, quære te calcauit:dic huic capiti,te osculari volui,amplecti volui.Sed nõ vides ô frustę,quia q̃ vis amplecti p quandã compagẽ vnitatis peruenit ad id quod calcas?Susũ me honoras, iusũ me calcas. Plꝰ doler quod calcas,q̃ gaudet quod honoras:quia quod honoras,dolet,p eis quos calcas. Quomodo clamat lingua ? Dolet mihi. Nõ dicit,dolet pedi meo:sed,dolet mihi,dicit. O lingua,quis te tetigit ? Quis percussit ? Quis stimulauit? Quis pupugit?Nemo,sed cõiuncta sum eis quæ calcantur. Quomodo vis nõ doleã, * quãdo nõ sum separata? Dñs ergo noster Iesus Christus ideo ascendẽs in cælum die quadragesimo,cõmẽdauit corpus suũ quà habebat iacere:quia vidit multos honoraturos se, quia ascendit in cælũ, & vidit quia honor ipsorũ inutilis est , si cõculcãt mẽbra ipsius in terra. Et ne quis erraret, & cùm adoraret caput in cælo, calcaret pedes in terra : dixit vbi essent mẽbra ipsius. Ascẽsurus enim dixit verba nouissima, post ipsa verba nõ est locutus in terra. Ascẽsurum caput in cælũ, cõmendauit mẽbra in terra; & discessit. Iã nõ inuenis loqui Christũ in terra. Inuenis illũ loqui, sed de cælo. Et de ipso cælo quære ? Quia mẽbra calcabantur in terra. Perfecutori enim Saulo dixit desuper: Saule,Saule,quid me persequeris? Ascendi in cælũ , sed adhuc in terra iaceo. Hîc ad dexteram patris sedeo: ibi adhuc esurio,sitio,& peregrinus sum. Quomodo ergo corpus cõmendauit in terra ascẽsurus? Cùm interrogarent illũ discipuli, Dñe, si hoc in tẽpore præsentaberis, & quando regnum Israẽl? Respondit iturus, Non est vestrum scire tempus quod pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientem in vos , & eritis mihi testes [in Hierusalem.] Videte quà diffundat corpus suum : videte vbi se calcari non vult. Eritis mihi testes in Hierusalem, & † per totam Iudæam, & Samariam, & vsque in totã terram. Ecce quà iaceo qui ascẽdo. Ascendo enim, quia caput sum:iacet adhuc corpus meũ. Quà iacet? Per totam terram. Caue ne percutias, caue ne violes, caue ne calces: nouissima verba Christi sunt ista,ituri in cælum. Considerate languentẽ in lecto hominẽ,in domo iacentẽ, & maceratũ ægritudine, proximũ morti , anhelantẽ, iam animam quodammodo inter dentes habentẽ: qui fortè solicitus de aliqua re chara sibi, quam multum diligit, veniat illi in mentẽ, & vocet hæredes suos & dicat, Rogo vos, facite hoc. Tenet quodammodo violenter animam , ne antè exeat quàm illa verba firmentur. Cũ illa verba nouissima dicta erunt , efflat animam : tollitur cadauer in sepulchrum. Hæredes ipsius quomodo meminerunt nouissima verba morientis? Quomodo si quis existat qui dicat eis , Nolite facere.Quid ergo illi dicant?Ergo nõ facio quod mihi pater meus efflans

animam nouissimè mãdauit, quod vltimũ sonuit, in au- A
al. Quæsiui. res meas proficiscẽte hinc patre meo? † Quęuis alia verba ipsius aliter possum habere, nouissima verba me plus tenent. Non eũ vidi amplius, nõ audiui loquentẽ. Frãtres, cogitate visceribus Christianis, si hæredibus sunt tam dulcia, tã grata, tam magni põderis verba [patris] ituri in sepulchrũ: hæredibus Christi, qualia debent esse verba nouissima, nõ rediturí in sepulchrũ, sed ascensuri in cœlũ? Namque ille qui vixit & mortuus est, rapitur ad alia loca anima ipsius: corpus ipsius ponitur in terra. An
Luc.16. c.22. fiant illa verba, an nõ fiant, non ad eũ pertinet. Iã aliud agit, aut aliud patitur. Aut in sinu Abrahæ gaudet, aut in igne æterno aquæ modicum desiderat: in sepulchro autẽ ipsius iacet cadauer sine sensu, & custodiuntur verba nouissima morientis. Quid sibi sperant illi qui verba nouissima sedẽtis in cælo non custodiũt, videntis despe-
Act. 9. a. 4. rari, an nõ contẽnatur? Illius qui dixit, Saule, Saule, quid me persequeris? qui seruat ad iudiciũ quicquid videt pati membra sua? Et quid nos fecimus, inquiunt? Nos sumus passi persecutionem, nõ fecimus.
al. ecclesiæ maioris huius ciuitatis. Vos feciſtis ô miseri primò, quia diuisistis † Ecclesiam. Maior est machæra linguæ quàm ferri. Superba fuit ancilla Saræ Agar: & afflicta est à domina sua propter superbiã. Disciplina erat illa, non pœna. Ideo cùm recef-
al. illi. fisset à domina sua, quid ei dixit angelus? Reuertere ad dominã tuam. Sic ergo carnalis anima tanquã ancilla superba, si fortè aliquas molestias passa es propter disciplinã, quid insanis? Redi ad dominã tuã, tene Dominicam pacẽ. Ecce proferũtur Euãgelia, legimus quà diffunditur Ecclesia. Disputatur contrà: & dicitur nobis, traditores. Cuius rei traditores? Christus cõmẽdat Ecclesiam suã, & nõ credis, ego tibi creditarus sum maledicenti parentibus meis? Vis vt credã tibi de traditoribus? Crede tu priùs Christo. Quid est dignum? Christus Deus est, tu homo es. Cui prius debet credi? Christus ecclesiã suã toto orbe diffudit. Ego dico, cõtemne. Euangelium loquitur, caue. Quid dicit Euangeliũ? Oportebat pati Christũ, & resurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiã, & remissionẽ peccatorũ. Vbi remissio peccatorũ, Ecclesia est. Quomodo ecclesia? Illi enim dictũ est, Tibi dabo claues regni cælorũ. Et quæ solueris in terra, soluta erunt & in cælis: & B quæ ligaueris in terra, ligata erunt & in cælis. Quà diffunditur ista remissio peccatorum? Per omnes gentes, incipientes ab Hierusalẽ. Ecce crede Christo. Sed quia intelligis si crediderís Christo, non te habere quod dicas de traditoribus: tibi vis vt credam † parentibus meis maledicenti, quàm tu credas Christo † prædicenti.
Gen.16. c.9.
Luc.24. g.46.
Matt.16. c.19.
Luc.24.
† ex. al. prædicanti.

VIDETVR DEESSE FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE DECEM CHORDIS LIBER.

CENSVRA.

Citatur à Beda aliquoties. Est etiam in Indiculo apud Possidium.

CAPVT I. De immendo diuino iudicio. al. prorogat.

DOMINVS & Deus noster misericors & miserator, longanimis, & multum misericors, & verax: quàm largiter † prærogat misericordiam in præsenti seculo, tã seuerè minatur iudiciũ in futuro seculo. Verba quę dixi scripta sunt, & diuinis authoritatibus
Psal.102. b 8. & 144.b.8. Vide tradita sup. in Ioannem. al. multum misericordiam. continentur, quia, Misericors & miserator Dominus, longanimis & multũ misericors & verax. Multum delectat omnes peccatores & amatores huius seculi, quia misericors & miserator Dominus, quia longanimis & multum misericors. Sed si amas tam † multa mitia: time ibi & vltimũ quod ait, & verax. Si enim nihil aliud diceret, nisi misericors & miserator Dominus, longanimis & multũ misericors, quasi iã conuerteres te ad securitatẽ & impunitatẽ, & ad licentiã peccatorũ, & faceres quod velles: vtereris seculo, vel quantũ tibi permitteretur, vel quantũ tibi libido iussisset. Et si quis bene te admonẽdo obiurgaret atque terreret, vt cohiberet te ab immoderato fluxu cundo post concupiscentias tuas, & deferendo Deum tuum: inter medias voces obiurgantis obsisteres, impudenti quidẽ fronte, veluti audita diuina authoritate, & legeres de libro Dominico: Quid me terres de Deo nostro? Ille misericors est, & miserator, & multũ misericors. Ne talia homines dicerent, vnum verbũ addidit in fine, quod ait, & verax: & excussit lætitiam malè præsumentium, & induxit timorem dolẽtium. Gaudeamus ad misericordiã Domini: sed timeamus ad iudiciũ Dñi. Parcit dũ tacet. Tacet, sed semper nõ tacebit. Audi dũ nõ tacet in verbo, ne non tibi vacet audire dum non tacebit in iudicio.
Isa.42. c.14.

C MODO enim licet tibi causam tuã componere. Ante vltimũ iudiciũ Dei tui compone causam tuã. Non est vnde præsumas cùm ille venerit, nec falsos testes adduces quibus ille fallatur, nec patronos fraudulentis circũuentionibus & linguosis artibus adhibebis, nec ambies aliquo modo, vt iudicẽ possis corrumpere. Quid ergo agis apud talẽ iudicẽ, quem nec fallere nec corrumpere poteris? Et tamẽ est quod agas. Tunc enim ipse erit iudex causæ tuæ, qui modò est testis vitæ tuæ. Clamauimus & laudauimus, componamus causam nostrã. Qui testis est operũ nostrorũ, ipse testis est vocum istarũ. Non sint inanes, conuertantur ad gemitũ. Tempus est cõcordandi cum aduersario tuo citò. Tã longanimis est Deus videndo iniqua & non puniendo, vt tamen citò sit futurum iudicium. More quippe humanæ vitæ prolixum est, quod Deo breue est. Sed & ipsi
CAPVT II. De ponenda causa cũ aduersario in hac breui vita.
seculo & humano generi quod longè videtur, quid consolatur? Nũquid si totius generis humani vltimus dies longè est, vniuscuiusque dies vltimus longè est? Hoc dico, ex Adam multi anni euoluti sunt, multi anni fluxerunt, & deinceps fluent: non quidem tam multi, sed tamen vsque in finem seculi transibunt anni, sicut & illi transierunt. Longum videtur quod restat, quanquam non erit tantum quantum transactum est: & tamen ex transacto præterito tempore, sperandus est finis reliqui temporis. Fuit tunc quidem dies qui dicẽretur hodiernus, ex illo vsque ad hunc hodiernum, nónne quicquid fuit futurum, præteritum factum est? tale habetur ac si non fuerit. Sic erit quicquid restat extremum. Sed sit & hoc longum, sit prolixum, quantum putaueris, quantum dixeris, quantum cogitaueris, A quantum tibi non format Scriptura, sed fingit cogitatio, quantum vis diem iudicij prolonga, nunquid vltimum diem tuum, id est, vitæ tuæ quo exiturus es de hoc corpore, productus es in longum? Sit tibi senectus certa si potest, cui autem potest? Nónne ex quo homo incipit viuere, iam potest & mori? Possibilitatem mortis initium vitæ facit. In hac terra & in genere humano ille solus mori nondum potest, qui nondum cœpit viuere. Incertus ergo dies tanquam quotidianus sperandus est. Si autem tanquam quotidianus est incertus dies, componatur cum aduersario dum est tecum in via. Via enim vocatur hæc vita, per quam omnes transeunt, & non recedit iste aduersarius.
Matth. 5. d.26.

CAPVT III. Quare scimo Deũ sit ad unũquẽque nostrũ.

QVIS autẽ est iste aduersarius? Aduersarius iste non est diabolus: nam nunquã te hortaretur Scriptura, vt cum diabolo concordares. Est ergo alius aduersarius, quem fibi homo facit aduersariũ mum ille si aduersarius esset, tecũ in via nõ esset. At hic est tecum in via, B vt concordet tecũ. Scit enim, quia nisi in via fecũ concordaueris, iã tradet te iudici, iudex autẽ ministro, minister in carcerem. Eloquia ista Euangelica sunt: recordantur nobiscum, vel qui legerũt, vel qui audierũt. Ergo quis est aduersarius? Sermo Dei. Sermo Dei aduersarius tuus est. Quare aduersarius tuus est? Quia contraria iubet † quàm tu facis. Dicit tibi, Vnus est Deus tuus, vnum Deũ cole. Tu vis dimisso vno Deo tuo tanquam legitimo viro animæ, fornicari per multa dæmonia: & quod est grauius, nõ quasi apertè deserens & repudiãs, sicut apostatę faciunt, sed tanquã manens in domo viri tui admittis adulteros, id est, tanquã Christianus nõ dimittis Ecclesiã, consulis mathematicos, aut aruspices, aut augures, aut maleficos, quasi de viri domo nõ recedens adultera anima, & manẽs in eius coniugio fornicaris. Dicitur tibi, Ne accipias in vanũ nomen Dei tui: Ne existimes creaturã esse Christum, quia pro te susceꝑit creaturam: & tu contemnis cum qui æqualis est patri, & vnus cum patre. Dicitur tibi vt spiritaliter obseruues sabbatum, nõ quomodo Iudæi obseruant sabbatũ carnali otio: vacare enim volũt ad nugas atq; luxurias suas. Melius enim faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quàm in theatro seditiosus existeret. Et melius fœminę eorũ die sabbati lanã facerent, q̃ tota die in Neomenijs suis impudicè saltarẽt. Tibi autẽ dicitur vt obserues spiritaliter sabbatũ, in spe futuræ quiẽtis, quã tibi promittit Dominus. Quisquis † autem propter illam quietem futuram agit quicquid potest, quamuis laboriosum videatur q̃ agit: tamen si ad fidẽ promissæ quietis id refert, nõ dum quidem sabbatum habet in re, sed habet in spe. Tu autem ad hoc vis requiescere vt labores, cùm ad hoc debeas laborare vt requiescas. Dicitur tibi, Honora patrem tuũ & matrem tuã: tu autem contumeliã irrogas parẽtibus, quã non vis pati à filiis tuis.
al. sæpe.
Exod.20. b.12.
Deut.5. g.16.
Dicitur tibi, Non occides: tu autẽ occidere vis inimicum tuum? Et ideo fortè non facis, quia times iudicem D hominem, non quia cogitas Deum: Ignoras, quia ille testis est cognitionum? Illo viuo quẽ vis mori, te homicidã tenet in corde. Dicitur tibi, Non mœchaberis, id est, nõ ibis ad aliquã aliam præter vxorem tuã. Tu autẽ exigis hoc ab vxore, & non vis reddere hoc vxori. Et cùm debeas in virtute præcedere vxorẽ, quoniã castitas virtus est: tu sub vno impetu libidinis cadis, & vis vxorem tuam victricem esse, tu victus iaces. Et cùm tu caput sis vxoris tuæ, præcedet te ad Deũ, cuius caput es. Vis domũ tuã capite deorsum pendere? Caput enim mulieris est vir. Vbi autem melius viuit mulier q̃ vir, capite deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debet viuere vir, & præcedere in omnibus bonis factis
Iac.2. g.11.
Ephes.5. c.23.

vxorem suam: vt illa imiterur virum, & sequatur caput suũ. Quomodo caput Ecclesiæ Christus est, & hoc iubetur Ecclesiæ vt sequatur caput suũ, & vt per vestigia ambulet capitis sui: sic vniuscuiusque domus habet caput virum, & tanquã † carnẽ fœminã. Quò caput ducit, illuc debet sequi corpus. Quare ergo vult caput ire, quò nõ vult vt corpus sequatur? Quare vult ire vir, quò non vult vt sequatur vxor? Hæc iubẽdo sermo Dei aduersarius est. Nolunt enim homines facere quod vult sermo Dei. Et quid dicã, quia aduersarius est sermo Dei, quoniam iubet? Timeo ne ego ipse aduersarius sim quibusdam, quia hæc loquor. Quid ad me pertinet? Fortẽ me faciat qui terret vt loquar, vt nõ timeã querelas hominum. Nã qui nolũt castitatem seruare vxorius suis & abũdãt, tales nolũt me ista dicere. Sed velint nolint, dicturus sum. Si enim vos non exhortor vt cũ aduersario cõcordetis, ego cũ illo in lite remanebo. Qui vobis iubet vt faciatis, ipse nobis iubet vt loquamur. Si non faciẽdo quod iubet vt faciatis, aduersarij eius estis: nõ dicẽdo quod iubet vt dicam°, aduersarij eiº remanebimº.
al. corpus.
al. quotidiana.

CAPVT IIII. Quare sermonẽ Dei recitator aduersarius iudicetur. Rom. 8. d.20.

NVNQVID in cęteris quæ suprà dixi multis immoratus sum? Hoc enim præsumimus de charitate vestra, quia vnũ Deũ colitis: hoc præsumimus de fide catholica quę in vobis est, quia filiũ Dei æqualẽ patri creditis: nec in vanum accipitis nomẽ Domini Dei vestri, vt putetis creaturã esse filiũ Dei: Quòniam omnis creatura vanitati subiecta est. Sed creditis eũ æqualẽ patri esse, Deũ de Deo, verbum apud Deum, verbũ Deum, per quod facta sunt omnia, lumẽ de lumine, coæternũ illi qui genuit, vnũ cum illo qui genuit: & hoc verbum creditis assumpsisse creaturã, de virgine Maria assumpsisse mortalitatẽ, & passum fuisse, p nobis: ea legimus & credimus vt saluemur: nec in eo immoratus sum, vt quicquid facitis, pro spe futura faciatis. Noui enim omnium Christianorum mẽtes de futuro seculo cogitare. Qui enim de futuro seculo nõ cogitat, nec propter-
C ea Christianus est, vt id quod in fine Deº promittit, accipiat: nondum Christianus est. Neque in eo immoratus sum, vbi dicit sermo Dei: Honora patrẽ tuũ & matrem tuã. Multi enim honorãt parentes, & rarò inuenimus parentes conquerẽtes de improbitate filiorũ, quãuis non desint: sed tamen q̃ rarò fit, tamẽ breuiter momendũ fuit. Neque in eo vbi dictũ est, Nõ occides, immorari volui: nõ enim credo hîc turbã esse homicidarum. Illud verò malũ latè serpens plus occupauit, & in eo vehementius irritatur aduersarius ille: qui ideo claמat, vt sit aliquandò amicus. Querelæ † quotidiẽ sunt, quanquã ipsæ feminæ nec iam audent conqueri de viris suis. Ita inuadens omnia cõsuetudo pro lege obseruatur: vt iam & mulieribus fortè persuasum sit, licere hoc viris, non licere mulieribus. Solẽt enim audire adductas esse mulieres ad forũ, quę fortè cũ seruis inuẽtæ sunt: adductũ virũ ad forũ, quia inuentus est cũ ancilla sua, nunquam audierunt, cùm sit par peccatum. In peccato pari innocentiorem facit videri virum, non diuina veritas, sed humana peruersitas. Et si fortè hodie acriorem quisquam passus fuerit vxorem suam, & liberiùs murmurantem, cui iam videbatur quia licebat viro, & audiuit in Ecclesia quia non licet viro. Si ergo passus fuerit vxorem suam liberiùs iam, vt dixi, murmurantem, & dicentem sibi, Non licet quod facis: simul audiuimus, Christiani sumus, quod à me exigis, redde mihi. Fidem tibi debeo, fidẽ mihi debes, fidem Christo ambo debemus: & si me fallis, eum non fallis cuius sumus, non fallis eum qui nos emit. Hæc atque huiusmodi audiens ille quæ non solet, dum non vult in se fieri sanus, in me fit insanus, irascitur, maledicit: fortassis etiã dicit, Quomodo factũ est vt huc ille veniret,

aut vxor mea ipſo dic in Eccleſiam procederet? Et hoc credo quòd in cogitatione ſua dicat: nã liberè erumpére in vocẽ non audet, nec ante ſolã vxoré ſuam. Fortaſſis enim ſi ſic eruperit & hoc dixerit, poteſt illa reſpondere & dicere: Quare maledicis, cui paulo antè acclamabas? Certè coniuges ſumus. Cùm lingua tua diſcordas, mecũ concorditer quomodo viuere poteris? Nos fratres pericula veſtra intuemur, nõ voluntates veſtras attendimus: nam & medicus ſi voluntatẽ ægri attẽdat, nunquã illum curat. Quod non eſt faciendũ, non fiat: quod prohibet Deus, non fiat. Qui Deo credit, ab ipſo audit quod dicimus. Certè melius erat quibuſdam nolentibus corrigi, vt vel huc non veniremus ſi iſtã dicturi eramus, vel quia iam venimus, nõ ea diceremus. Nudiuſtertiano die memini me dixiſſe ſanctitati veſtræ, quia ſi citharœdi eſſemus, aut huiuſmodi aliquid populariter exhibentes pro ſtudiis nugacitatis veſtræ, quę iã quæſumus vt relinquatis, tenuiſſetis nos vt daremus vobis diem, & quiſquis pro modulo ſuo cõferret nobis mercedem. Quare ambularemus delectati vanis canticis nulli rei profuturis, ad tempus dulcibus, in poſterũ amaris? Talibus etenim turpitudinibus cantionum animi humani illecti eneruantur & decidunt à virtute, defluentes in turpitudinem, & propter ipſas turpitudines poſtea ſentiũt dolores, & cum magna amaritudine digerunt quod cum dulcedine temporali biberunt. Melius ergo nos amara vobis cantamus ad tempus, quæ poſtea dulceſcant in vobis: nec mercedẽ aliquam exigimus, niſi vt faciatis quæ dicimus, imò non faciatis, ſi non dicimus. Si autẽ omnibus ille dicit qui neminem timet, & per quem fit in nomine ipſius, & in gloria miſericordiæ ipſius, vt & nos neminem timeamus, omnes audiuimus, omnes faciamus, omnes cum noſtro aduerſario concordemus. Putate me citharœdum eſſe, quid vobis poſſum amplius canere? Ecce pſalterium fero, decem chordas habet: hoc vos paulo antè cantaſtis antequam inciperem loqui, chorus meus vos fuiſtis.

CAPVT v. De diuiſione Decalogi, & de præceptis ad Deum pertinentibus.

NONNE vos paulo antè cantaſtis: Deus canticũ nouum cãtabo tibi, in pſalterio decẽ chordarũ pſallã tibi? Ipſas autẽ decem chordas modò percutio. Quare amara eſt vox pſalteri? Dei, Pſallã tibi in pſalterio decẽ chordarum? Non vobis hoc canto quod vos nõ faciatis. Decalogus enim legis decem præcepta habet: quæ decẽ præcepta ſunt ſic diſtributa, vt tria pertineant ad Deum, ſeptẽ pertinant ad homines. Tria ad Deũ, quæ iam dixi, Vnus eſt Deus noſter, & ei nullam ſimilitudinẽ debemus facere, & nõ fornicari poſt Deũ, qui vnus eſt, qui Deus, & Chriſtus filius Dei vnũ eſt cum patre. Ideo non debet à nobis accipi in vanum, vt putemus eũ factum, id eſt, creaturam aliquam, per quẽ facta ſunt omnia: quia ipſe eſt vnus Deus, pater & filius & Spiritus ſanctus. In Spiritu ſancto, hoc eſt, in dono Dei, requies nobis ſempiterna promittitur. Inde modò pignus accipimus. Sic enim dicit Apoſtolus; Qui dedit nobis pignus † ſpiritum. Si pignus accipimus vt incipiamus in Dño & in Deo noſtro eſſe tranquilli, vt ſimus in Deo noſtro mites, ſimus in Deo patientes: erimus etiã in illo vnde pignus accipimus, in ęternũ quieti, quod erit ſabbatum ſabbatorum, propter ipſam requiem pertinentẽ ad donum Spiritus ſancti. Tertium itaque præceptum de ſabbato, quod diximus, quod carnaliter Iudæi celebrant, nos ſpiritaliter agnoſcamus. Nam quia Spiritus ſanctus ſeptiformis dicitur, propterea ſeptimũ diẽ ſanctificauit Deus, quando fecit omnia opera ſua, ſicut in Geneſi ſcriptum legimus: non ibi habes nominatã ſanctificationem, niſi illo die vbi dicitur; Requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis. Nõ enim fatigatus erat Deꝰ vt diceretur, requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis: ſed in illo verbo tibi laboranti requiẽ promiſit: quia fecit omnia bona valde, & ſic dicitur, requieuit Deus, vt intelligas etiã te poſt bona opera requieturum, & ſine fine requieturũ. Nã omnia ſuperiora quæ dicta ſunt, id eſt, dies ſuperiores habẽt veſperã: ſeptimus iſte dies nõ habet veſperã, vbi Deus ſanctificauit requiẽ. Dicitur ibi, Factũ eſt mane: vt inciperet ſ. ipſe dies. Nõ dictũ eſt, Factum eſt veſpera, vt finiretur dies: ſed dictum eſt, Factum eſt mane, vt fieret dies ſine fine. Sic incipit ergo requies noſtra, quaſi mane: ſed non finitur, quia in æternum viuemus. Ad hanc ſpem quicquid facimus ſi facimus, ſabbatum obſeruamus. Ipſa eſt tertia chorda huius decalogi, id eſt, pſalterij, decachordi, in tribus enim chordis ad Deum pertinent præcepta.

Septimus dies non habet veſperam, ſperam. al. ipſe.

CAPVT vi. De ſegrum Decalogi chordis ad proximum ſpectantibus. Deut. 5. Matt. 22.

SI diceretur nobis, Diliges Dñm Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte tua: & de proximo noſtro nihil diceretur, nõ eſſet decachordũ, ſed trichordũ. Quia verò addidit Dñs, Et diliges proximum tuũ tanquã teipſum: & contexuit dicẽs, In his duobus mãdatis tota lex pẽdet & prophetæ: Tota lex in duobus præceptis eſt, in dilectione Dei, & dilectione proximi. Ad duo itaque præcepta, id eſt, ad dilectionẽ Dei & proximi pertinet decalogus. Ad primũ præceptũ tres chordæ pertinẽt, quia Deus eſt Trinitas. Ad alterũ verò præceptũ, id eſt, ad dilectionẽ proximi, ſeptẽ chordæ: quomodo viuatur inter homines. Nã ipſe numerus ſeptenarius tanquã ſeptẽ chordarũ incipit ab honore parentũ, Honora patrẽ tuũ & matrẽ tuã. Ad patrẽtes enim ſuos homo aperit oculos: & hæc vita ab eorum amicitia ſumit exordiũ. Quiſquis autẽ ſuis parẽtibus non defert honorẽ, quibus parere poterit? Honora patrẽ tuũ & matrem tuã, hoc eſt primũ mandatũ. Quomodo primũ, quando quartũ mandatũ eſt: niſi quia in ſeptenario numero eſt primũ? Ad dilectionem proximi primum eſt in ſecunda tabula: nã ideo duę tabulæ legis datæ ſunt. Deus enim famulo ſuo Moyſi in monte duas tabulas dedit, in quibus duabus tabulis lapideis cõſcripta erant decẽ præcepta legis, quod eſt pſalteriũ decem chordarũ. Tria in vna tabula ad Deũ pertinẽtia, ſeptem in altera tabula ad proximũ. In altera ergo tabula primũ eſt: Honora patrẽ tuũ & matrẽ tuã. Secundũ, Nõ mœchaberis. Tertium, Non occides. Quartum, Non furaberis. Quintũ, Nõ falſum teſtimonium dices. Sextum, Non concupiſces vxorem proximi tui. Septimum, Nõ concupiſces rem proximi tui. Hæc iungamus illis tribus ad dilectionem Dei pertinentibus, ſi in pſalterio decem chordarum volumus cantare canticum nouũ.

Caput vii. De hominis cum Deo concordia, & de duplici eius imagine. Exod. 20. c. 12. Ephes. 6. a. 2. Exod 31.

AVDIAT enim charitas veſtra vt dicã vel quod Deus ſuggeſſerit. Accepit legẽ populus Iudæorũ: iſta in decalogo nõ obſeruauit. Et quicunque obtẽperabant, timore obtemperabãt pœnæ, non amore iuſtitiæ: portabant pſalterium, non cantabant. Cantanti enim voluptas, timenti onus eſt. Ideo vetus homo, aut non facit, aut timore facit: non amore ſanctitatis, non delectatione caſtitatis, non temperantiæ, charitatis, ſed timore. Vetus enim homo eſt, & vetus homo, vetus canticũ cantare poteſt, non nouum. Vt autem cantet canticum nouum, fit nouus homo. Quomodo autem poſſit eſſe nouus homo, audi non me, ſed Apoſtolum dicentem? Exuite vos veterem hominẽ, & induite nouum. Et ne quis putaret, cùm dixit, Exuite vos veterẽ hominem & induite nouum: aliquid deponendũ eſſe, & aliquid accipiendum, cùm de mutando præciperet homine: ſubiecit & ait, Quapropter deponẽtes mendacium, loquimini veritatem. Hoc eſt quod ait, Exuite veterem hominẽ, & induite nouum: hoc dixit, mutate mores. Seculum diligebatis, Deum diligite. Nugatoria iniquitatis, tẽporales voluptates diligebatis, proximum diligite. Si dilectione facitis, nouum canticum cantatis. Si timore facitis, facitis tamen: portatis quidẽ pſalterium, ſed nondũ cantatis. Si autẽ nec hoc facitis, proiicitis ipſũ pſalteriũ. Melius eſt tamẽ portare, quàm proiicere: ſed turſus, melius eſt cũ voluptate cantare, ꝙ̃ cum onere portare. Nec peruenit ad canticũ nouũ, niſi iam cũ voluptate cantans. Nã qui portat cum timore, adhuc in vetuſtate eſt. Et quid eſt fratres quod dico? attendite. Non concordauit cũ aduerſario ſuo, qui cũ timore adhuc facit. Timet enim ne veniat Deus, & damnet illũ. Nam nondum delectat caſtitas, nondũ illum delectat iuſtitia, ſed iudiciũ Dei formidãs à factis temperat. Nondũ concupiſcentiã ipſam damnat quæ ſæuit in eo, nondũ illũ delectat quod bonũ eſt: nondũ ibi habet ſuauitatẽ vt cantet canticum nouum, ſed de vetuſtate pœnas timet: nondũ cõcordauit cum aduerſario.

CAPVT viii. De Deo charitate.

TALES enim homines plerunque ſupplantãtur tali cogitatione, vt dicant ſibi: ſi fieri poſſet, non nobis B minaretur Deus, non talia per Prophetas ſuos diceret quæ homines deterrerent: ſed antequã veniret, daret omnibus indulgentiã, ignoſceret omnibus, poſtea veniret, neminẽ mitteret in gehennã. Iam quia iniquus eſt, iniquũ vult eſſe Deũ. Vult te Deus facere ſimilem ſui, & tu conaris Deum facere ſimilem tui. Placeat tibi ergo Deus qualis eſt, nõ qualẽ illum eſſe vis. Peruerſus enim es, & talẽ vis eſſe Deum qualis es, nõ qualis eſt. Si autẽ placeat tibi qualis eſt, corrigeris: & diriges in eã regulã cor tuum, à qua nunc alienus diſtortus es. Placeat tibi Deus qualis eſt, ama qualis eſt: nõ te amat qualis es, ſed odit te qualis es. Ideo tui miſeretur, quia odit te qualis es, vt faciat te qualis nondũ es. Faciat te dixi qualis nõdum es. nam illud tibi nõ promittit, quia faciet te qualis eſt. Nam eris qualis eſt, ſed ad quendã modũ, id eſt, imitator Dei velut imago, ſed nõ qualis imago eſt fili⁹, nam etiam imagines in hominibus diuerſæ ſunt. Filius hominis habet imaginem patris ſui, & hoc eſt quod pater eius, quia homo eſt ſicut pater eius. In ſpeculo autẽ imago tua non hoc eſt quod tu: aliter eſt enim imago tua in filio, aliter in ſpeculo. In filio eſt imago tua ſecũdum æqualitatẽ ſubſtantiæ, in ſpeculo autẽ ꝙ̃ longè eſt à ſubſtantia, & tamen eſt quædam imago tua, quamuis non talis, qualis in filio tuo ſecundũ ſubſtantiam: ſic in creatura, non hoc eſt imago Dei quod eſt in filio, qui hoc eſt quod pater, id eſt, verbũ Dei per quod facta ſũt omnia. Recipe ergo ſimilitudinẽ Dei quã per mala facta amiſiſti. Sicut enim imago in nummo imperatoris aliter eſt, & aliter in filio: nam imago & imago eſt, ſed aliter impreſſa eſt in nummo, aliter in filio, aliter in ſolido aureo imago imperatoris. Sic & tu nũmus Dei es, ex hoc melior, quia cum intellectu & cũ quadam vita nummus Dei es, vt ſcias etiam cuius imaginẽ geras, & ad cuius imaginẽ factus ſis: nam nummus neſcit ſe habere imaginẽ imperatoris. Ergo vt dicere cœperã, odit te Deus qualis es, ſed amat te talem qualem te eſſe vult: D & ideo ille te vt muteris hortatur. Concorda cũ illo, & incipe primò bene velle, & odiſſe te qualis es: hoc ſit tibi initium cõcordiæ cum ſermone Dei, vt incipias primò tu odiſſe te qualis es. Cùm cœperis & tu odiſſe te talem qualis es, ſicut te talẽ odit Deus, incipis iã ipſum diligere Deum qualis eſt. Ægrum attendite. Æger ægrotantẽ ſe odit qualis eſt: inde incipit cõcordare cum medico, quia & medicus odit eũ qualis eſt. Nam ideo vult ſanum eſſe, quia odit eũ febrientẽ: & eſt medicus febris perſecutor, vt ſit hominis liberator. Sic auaritia, ſic libido, ſic odiũ, concupiſcentia, luxuria, ſic nugacitas ſpectaculorũ, febres ſunt animæ tuæ, debes illas odiſſe cũ medico tuo: ita concordas cum medico, nite-

A ris cum medico, & libẽter audis quod iubet medicus, libenter facis quod iubet medicus, & proficiente iã ſanitate incipiunt etiã iam delectare præcepta. Quàm onerоſus eſt cibus ęgris quãdo reficiuntur, & peiorẽ horam reputant ægri refectionis ſuæ ꝙ̃ ſuæ acceſſionis, & tamen cogũt ſe concordãtes cũ medico, & quãuis inuiti & obluctãtes vincunt ſe vt aliquid accipiãt: quanta auiditate ſani maiora recepturi ſunt, vnde ægri minora vix accipiũt. Sed vnde hoc factũ eſt? Quia oderãt febrẽ ſuã, & cum medico cõcordauerunt, & ſimul perſequebãtur febrẽ medicus & ægrotus. Cùm ergo & nos talia dicimus, non odimus niſi febres veſtras: imò in nobis ipſis ſermo Dei febres noſtras odit, cum quo concordare debetis. Nam nos quid ſumus niſi liberandi vobiſcum, ſanandi vobiſcum? Modò non me intueamini, ſed ſermonem Dei. Nolite iraſci medicamento veſtro, non inueni enim aliud quà tranſiren.

CAPVT ix. De quinta chorda I. de non mœchando, & de viris adulteris.

VENI ad quintã chordã homo, qui tango pſalteriũ decẽ chordarũ, nunquid prętermiſſurus erã quintam? Imò aſſiduè percuſſurus. In illa enim video iacere penẽ totum genus humanum, in illa video plus laborare. Ipſam percutiẽdo quid dico? Nolite mœchari poſt vxores veſtras, quia non vultis vt mœchẽtur poſt vos vxores veſtræ. Nolite ire vos quò eas ſequi nõ vultis. Sine cauſa vos excuſare conamini, quando dicitis, Nunquid eo ad vxorẽ alienã? Ad ancillã meã eo. Vis vt dicat vxor tua tibi, nũquid eo ad virũ alienum? Ad ſeruũ meum eo. Dicis, nõ eſt vxor aliena, ad quã vado. Nunquid vis dicatur tibi, nõ eſt vir alien⁹ ad quẽ vado? Abſit vt dicat hoc illa. Melius enim dolet te, ꝙ̃ imitetur te. Illa enim caſta & ſancta femina & verè Chriſtiana, quę dolet fornicantẽ virum, & nõ dolet propter carnẽ, ſed propter charitatẽ: nõ ideo vult vt nõ facias, quia & ipſa non facit, ſed quia tibi nõ expedit. Nã ſi propterea non facit, vt tu nõ facias: ſi feceris, faciet. Si autẽ Deo illud debeat, ſi Chriſto illud debeat quod tu exigis, & ideo reddit, quia iubet iſte: & ſi fornicatur vir, caſtitatẽ femina illa Deo exhibet. Chriſtus enim loquitur in cordibus bonarum feminarũ, loquitur intus vbi non audit vir, quia nec dignus eſt ſi talis eſt. Loquitur ergo ille interius & dicit, & filiã ſuam cõſolatur huiuſmodi verbis: De iniuriis viri tui torqueris, quod tibi enim fecit, dole, ſed ipſum noli imitari vt malè facias, ſed ipſe te imitetur in bono. Nã in eo quod malè facit, noli eum putare caput tuũ, ſed time me Deum tuum. Nã ſi & in eo quod malè facit caput eſt, & ſecuturũ eſt corpus caput ſuum: eunt ambo per præceps. Vt autẽ nõ ſequatur malum caput ſuũ, teneat ſe ad caput Eccleſię Chriſtũ: huic debens caſtitatem ſuam, huic deferens honorẽ ſuum. Abſens ſit vir, præſens ſit vir, non peccet illa, quia nunquã eſt abſens cui debet vt non peccet. Hæc ergo fratres mei facite, vt poſſitis concordare cum aduerſario. Nec amara ſunt quæ dico: aut ſi amara ſunt, curant. Potio iſta ſi amara eſt, accipiatur: quia in periculo ſunt viſcera, amara eſt, bibatur. Melius eſt modica amaritudo in faucibus, quàm æternum tormentum in viſceribus. Mutate ergo vos. Quicunque non faciebatis hoc bonum caſtitatis, iam facite. Nolite dicere, non poteſt fieri. Fœdum eſt fratres mei, turpe eſt, vt vir dicat, non poſſe fieri quod facit femina. Scelus eſt vt vir dicat, nõ poſſum. Quod poteſt femina, vir non poteſt? Quid enim illa, carnem non portat? Prior à ſerpente decepta eſt. Caſtæ vxores veſtræ oſtendunt vobis, fieri poſſe quod nõ vultis facere, & dicitis fieri nõ poſſe. Sed fortè dices, ideo illam faciliùs facere poſſe, quia multa illi cuſtodia eſt, legis præceptum, diligentia maritalis, terror etiam legum publicarum: eſt etiam verecundiæ & pudoris illius magnum munimentum. Multæ cuſto-

diæ faciunt feminã castam,virũ castum faciat ipsa virilitas.Nam ideo mulieri melior custodia,quia maior infirmitas.Illa erubescit viro,tu nõ erubescis Christo?Tu liberior,quia fortior:quia facilè vincis, ideo tibi commissus es. Super illam & diligẽtia viri, & terror legum, & consuetudo morum,& verecũdia maior:& Deus super te tantũ Deus.Inuenis enim facilè pares viros, quibus nõ timeas erubescere,quia faciunt id multi.Et tãta est peruersitas generis humani, vt aliquãdo metuendũ sit ne castus erubescat inter impudicos. Ideo non tessotangere istam quintã chordam, propter ipsam peruersam consuetudinẽ & labem totius, vt dixi, generis humani.Si quis inter vos faciat homicidiũ, quod auertat Deus, pellere eũ vultis de patria, & cõtinuò si fieri potest excludere.Si quis faciat furtũ,oditis illum, nec videre vultis. Si quis dicat falsum testimoniũ, abominamini,nec vobis homo videtur.Si quis cõcupiscat alienas res, raptor & iniustus deputatur. Si quis volutatur cum ancillis suis, amatur, blãdè accipitur:cõuertuntur vulnera in ioca.Si quis autẽ exsistat qui dicat se castum, non facere adulteriũ,notum autẽ sit q̃ non faciat : erubescit accedere ad illos non sui similes, ne insultent,ne irrideant, ne dicant nõ esse virum. Ad hoc delapsa est humana peruersitas,vt vir habeatur à libidine victus,& vir non habeatur victor libidinis. Triumphantes exultant, & non sunt viri:iacẽt prostrati,& viri sunt?Si spectiares,ille tibi videretur fortior qui iam iaceret sub bestia,quàm si perimeret bestiam?Sed quia dissimulatis à pugna interiore,& delectãt vos pugnæ exteriores,ideo non vultis pertinere ad cãticum nouũ:vbi dicitur, Qui docet manus meas ad prœliũ,& digitos meos ad bellũ. Est enim bellum quod secũ agit homo dimicãs contra concupiscẽtias malas, frenans auaritiam, clidẽs superbiam,suffocans ambitionẽ,trucidans libidinẽ.Has pugnas facis in occulto, & nõ vinceris in aperto.Ad hoc docentur manus vestræ ad prœlium, & digiti vestri ad bellũ. Non est hoc in spectaculis vestris. In illis spectaculis non idẽ est venator quod citharista:aliud agit venator,aliud citharista. In spectaculo Dei vnũ est. Tãge eaſdem decẽ chordas,& feras occides, vtrunque simul facis.Tangis primã chordã,qua colitur vnus Deus, cecidit bestia superstitionis. Tangis secundã, qua nõ accipis nomẽ Dñi Dei tui in vanũ, cecidit bestia erroris nefandarũ hæresium,quę id putauerũt. Tangis tertiam chordã,vbi pro spe futuræ quieris facis quicquid facis: interficitur crudelior cæteris bestiis,amor seculi huius. Propter enim amorẽ seculi huius laborãt homines in omnibus negotiis.Tu autẽ in omnibus bonis operibus tuis labora,nõ propter amorẽ seculi huius , sed propter requiẽ sempiternã quã promittit Deus. Vide quomodo vtrũque simul facis,& chordas tãgis,& bestias occidis,id est,& citharista es & venator. Nõ nos delectent talia spectacula,vbi nõ ꝓmeremur oculos editoris, sed oculos redẽptoris. Honora patrẽ tuum & matrẽ tuam: tangis quartã chordã,vt honorẽ parẽtibus deferas, cecidit bestia impietatis.Non mœchaberis : tangis quintam chordã,cecidit bestia libidinis.Non occides:tãgis sextam chordã,cecidit bestia crudelitatis.Non furtum facies:tãgis septimã chordã , cecidit bestia rapacitatis. Nõ falsum testimoniũ dices:tãgis octauã chordam,cecidit bestia falsitatis. Non concupisces vxorẽ proximi tui : tangis nonã chordã , cecidit bestia adulterinæ cogitationis.Aliud est non facere aliquid tale præter vxorẽ,aliud nõ appetere alienã vxorẽ. Ideo duo præcepta sunt, Non mœchaberis, &, Non cõcupisces vxorẽ proximi tui.Non cõcupisces rẽ proximi tui:tangis decimam chordã,cecidit bestia cupiditatis.Ita cadẽtibus omnibus bestiis, securus & innocens in Dei dilectione

Psal.57. c.4. Psal.143. a.1.

A & humana societate versaris:tangens chordas decem, quot bestias occidis. Nam multa capita sunt subistis capitibus. In singulis chordis non singulas bestias, sed greges interficis bestiarum. Sic ergo canticum nouum cum amore,non cum timore cantabis.

CAPVT X. De peccatis fornicationum.

NOLI dicere tibi, quãdo fortè aliquid luxuriãter vis agere,vxorẽ non habeo, facio quod volo, non enim post vxorẽ meã pecco. Iã nosti pretiũ tuum,iã nosti quò accedis , quid manduces,quid bibas:imò quem manduces,quẽ bibas.Abstine te à fornicationibus. Ne fortè mihi dicas,ad fornicẽ vado,ad meretricẽ pergo, ad prostitutã eo:nec illud præceptũ violo quo dictũ est, Non mœchaberis,quia vxorẽ nondũ habeo, nec post illã aliquid facio.Nec illud præceptũ violo,vbi dictum est,Nõ concupisces vxorẽ proximi tui. Qui ad publicã vado,in quod præceptũ incurro ? Nõ inuenimus chordam quam tangamus,nõ inuenimus chordã. Quo neruo ligemus fugitiuũ istum?Nõ fugiat,habet vnde ligetur,sed amet se,& non erit ligamentũ , sed ornamentũ. Non enim ligamentum,sed ornamentũ in ipsis decem chordis inuenimus. Decẽ enim præcepta ad duo referuntur, sicuti audiuimus, vt diligamus Deũ & proximum:& duo illa ad vnũ illud. Vnum est autẽ , Quod tibi fieri nõ vis, alij ne feceris. Ibi continentur decem, ibi continentur duo.Sed dicis,Furtum si faciã,id facio quod pati nolo. Si occidã,id facio quod ab altero pati nolo.Si parẽtibus meis honorẽ non deferam, quando volo vt deferatur mihi à filiis meis , id facio quod pati nolo. Si fum mœchus & aliquid tale molior,id facio quod pati nolo. Nã si quis interrogetur, dicit, Nolo vt vxor mea tale aliquid faciat.Si concupisco vxorẽ proximi mei,nolo quisquã cõcupiscat meã : id facio quod pati nolo.Si concupisco rẽ proximi mei , nolo vt auferatur mea,id facio quod pati nolo.Cùm verò ad meretricem eo,cui facio quod pati nolo ? Quod grauius est, ipsi Deo. Intelligat sanctitas vestra. Etenim quod fieri tibi non vis , alij ne feceris, ad duo præcepta pertinet. Quomodo pertinet ad duo præcepta? Si homini nõ feceris quod pati non vis ab homine , ad proximi præceptum pertinet,ad dilectionem proximi, ad septẽ chordas. Si autem quod nõ vis pati ab homine,ipsi Deo vis facere, quid est hoc ? non facis alteri quod pati nõ vis? Charior tibi factus est homo quàm Deus ? Ergo quomodo iniuriã facio,inquis, ipsi Deo ? Corrũpis teipsũ. Et vndè iniuriam facio Deo,quia corrumpo meipsum? Vndè facit tibi iniuriam qui voluerit fortè lapidare tuã tabulã pictã, in qua tabula imago tua est in domo tua inaniter posita ad vanum honorẽ tuum, nec sentiens, nec loquẽs,nec videns?Si quis illã lapidet , nõne in te esse contumeliã factã attẽdis? Cùm verò imaginẽ Dei, quod es tu , corrũpis in te per fornicationes & per diffluentias libidinis, attẽdis quia ad nullius vxorẽ accessisti,attẽdis quia post vxorẽ tuam nihil fecisti , quia vxorẽ nõ habes:& nõ attẽdis,p libidines & illicitas fornicationes cuius imaginẽ violasti? Postremò Deus qui scit quid tibi vtile sit , qui verè sic suos seruos gubernat ad vtilitatẽ illorũ,non ad suam : nõ enim indiget seruis quasi ad adiutoriũ , sed tu indiges Dñi auxilio. Ipse ergo Dñs qui scit quid tibi sit vtile, vxorem concessit,nihil amplius. Hoc iussit, hoc præcepit , ne per illicitas voluptates corruat templum eius quod esse cœpisti. Nunquid hoc ego dico ? Apostolum audite: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?Hoc dicit Christianis,hoc dicit fidelibus, Nescitis quia templum Dei estis , & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus. Videtis quomodo minatur? Non vis corrumpi domum tuã,quare corrumpis domum Dei?Certè facis ali-

Tob. 4. c.16.

Matth. 5. c.28.

CAPVT X.1. De peccatis minimis non cognoscendis, & de eorum iudici remedio, & fiducia.

Minutiora peccata.

1. Cor. 3. c.16.

A alicui quod pati non vis. Non est ergo quà euadatur. Tenetur ille qui se teneri nõ putabat. Omnia enim peccata hominum,aut ad corruptelã pertinẽt flagitiorum, aut ad facinora nocendi.Quia Deo nocere nõ potes in facinoribus,in flagitiis eum offendis,in corruptelis illũ offendis,in te illi facis iniuriã.Facis enim iniuriã gratiæ ipsius,domui ipsius. Seruũ si haberes , velles vt seruiret tibi seruus tuus : serui tui meliori Dño Deo tuo. Seruũ tuum nõ tu fecisti, & te & seruum tuum ille fecit. Vis vt tibi seruiat cũ quo factus es,& nõ vis seruire ei à quo factus es ? Ergo cùm vis vt seruiat tibi seruus tuus homo, & tu nõ vis seruire Domino Deo tuo : facis Deo quod tu pati non vis. Ergo illud vnum præceptum continet duo, illa duo continẽt decẽ, illa decẽ cõtinent omnia. Cantate ergo in psalterio decẽ chordatum canticum nouum. Vt autẽ cantetis canticum nouum, essote homines noui.Diligite iustitiam,quia habet pulchritudinem suam.Ideo nõ vultis illam videre,quia aliud amatis.Nam si aliud nõ amaretis, eã vtique videretis.Quare illam nõ videtis,quãdo illã exigitis?Illã exigis. Quare laudas fidem , quãdo illã exigis de seruo tuo? Quàm pulchra res est fides. Sed tunc pulchra est , quando de seruo exigitur.Tũc videtur, quãdo ab altero expetitur: quando de te exigitur,non videtur. Aurum vides, fidẽ nõ vides. Sicut lucet aurum ad oculos corporis, sic lucet fides ad oculos cordis.Aperis ad illam oculos cordis, quando vis vt exhibeat illã tibi seruus tuus. Si tibi illam exhibuerit,laudas seruum tuum,& prædicas eum & dicis: Præclarũ seruum habeo , magnum seruum habeo,fidelem seruum habeo.Quod laudas in seruo, non exhibes Domino:& eo scelceratius, quia vis vt melioré tu habeas seruum quàm te Deus.Iubet Deus seruo tuo, vt bonus sit erga te.Quomodo iubet vxori tuæ,vt & si tu mœchaberis,nõ mœchetur:sic iubet seruo tuo, vt & si tu non seruis Domino tuo , seruiat tibi. Sed hoc totũ ipsi Deo.Intelligat sanctitas vestra. Etenim quod fieri B tibi non vis , alij ne feceris, ad duo præcepta pertinet. Quomodo pertinet ad duo præcepta? Si homini nõ feceris quod pati non vis ab homine , ad proximi præceptum pertinet,ad dilectionem proximi, ad septẽ chordas. Si autem quod nõ vis pati ab homine,ipsi Deo vis facere, quid est hoc ? non facis alteri quod pati nõ vis? Charior tibi factus est homo quàm Deus ? Ergo quomodo iniuriã facio,inquis, ipsi Deo ? Corrũpis teipsũ. Et vndè iniuriam facio Deo,quia corrumpo meipsum? Vndè facit tibi iniuriam qui voluerit fortè lapidare tuã tabulã pictã , in qua tabula imago tua est in domo tua inaniter posita ad vanum honorẽ tuum , nec sentiens, nec loquẽs,nec videns?Si quis illã lapidet , nõne in te esse contumeliã factã attẽdis? Cùm verò imaginẽ Dei, quod es tu , corrũpis in te per fornicationes & per diffluentias libidinis, attẽdis quia ad nullius vxorẽ accessisti,attẽdis quia post vxorẽ tuam nihil fecisti , quia vxorẽ nõ habes:& nõ attẽdis,p libidines & illicitas fornicationes cuius imaginẽ violasti? Postremò Deus qui scit quid tibi vtile sit , qui verè sic suos seruos gubernat ad vtilitatẽ illorũ,non ad suam : nõ enim indiget seruis quasi ad adiutoriũ , sed tu indiges Dñi auxilio. Ipse ergo Dñs qui scit quid tibi sit vtile, vxorem concessit,nihil amplius. Hoc iussit, hoc præcepit , ne per illicitas voluptates corruat templum eius quod esse cœpisti. Nunquid hoc ego dico ? Apostolum audite: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?Hoc dicit Christianis,hoc dicit fidelibus, Nescitis quia templum Dei estis , & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus. Videtis quomodo minatur? Non vis corrumpi domum tuã,quare corrumpis domum Dei?Certè facis

C Tenetur ille qui se teneri nõ putabat. Omnia enim peccata hominum,aut ad corruptelã pertinẽt flagitiorum, aut ad facinora nocendi.Quia Deo nocere nõ potes in facinoribus,in flagitiis eum offendis,in corruptelis illũ offendis,in te illi facis iniuriã.Facis enim iniuriã gratiæ ipsius,domui ipsius. Seruũ si haberes , velles vt seruiret tibi seruus tuus : serui tui meliori Dño Deo tuo. Seruũ tuum nõ tu fecisti, & te & seruum tuum ille fecit. Vis vt tibi seruiat cũ quo factus es,& nõ vis seruire ei à quo factus es ? Ergo cùm vis vt seruiat tibi seruus tuus homo, & tu nõ vis seruire Domino Deo tuo : facis Deo quod tu pati non vis. Ergo illud vnum præceptum continet duo, illa duo continẽt decẽ, illa decẽ cõtinent omnia. Cantate ergo in psalterio decẽ chordatum canticum nouum. Vt autẽ cantetis canticum nouum, essote homines noui.Diligite iustitiam,quia habet pulchritudinem suam.Ideo nõ vultis illam videre,quia aliud amatis.Nam si aliud nõ amaretis, eã vtique videretis.Quare illam nõ videtis,quãdo illã exigitis?Illã exigis. Quare laudas fidem , quãdo illã exigis de seruo tuo? Quàm pulchra res est fides. Sed tunc pulchra est , quando de seruo exigitur.Tũc videtur, quãdo ab altero expetitur: quando de te exigitur,non videtur. Aurum vides, fidẽ nõ vides. Sicut lucet aurum ad oculos corporis, sic lucet fides ad oculos cordis.Aperis ad illam oculos cordis, quando vis vt exhibeat illã tibi seruus tuus. Si tibi illam exhibuerit,laudas seruum tuum,& prædicas eum & dicis: Præclarũ seruum habeo , magnum seruum habeo,fidelem seruum habeo.Quod laudas in seruo, non exhibes Domino:& eo scelceratius, quia vis vt melioré tu habeas seruum quàm te Deus.Iubet Deus seruo tuo, vt bonus sit erga te.Quomodo iubet vxori tuæ,vt & si tu mœchaberis,nõ mœchetur:sic iubet seruo tuo, vt & si tu non seruis Domino tuo , seruiat tibi. Sed hoc totũ ipsi Deo.Intelligat sanctitas vestra. Etenim quod fieri tibi non vis , alij ne feceris, ad duo præcepta pertinet. Quomodo pertinet ad duo præcepta? Si homini nõ feceris quod pati non vis ab homine , ad proximi præceptum pertinet,ad dilectionem proximi, ad septẽ chordas. Si autem quod nõ vis pati ab homine,ipsi Deo vis facere, quid est hoc ? non facis alteri quod pati nõ vis? Charior tibi factus est homo quàm Deus ? Ergo quomodo iniuriã facio,inquis, ipsi Deo ? Corrũpis teipsũ. Et vndè iniuriam facio Deo,quia corrumpo meipsum? Vndè facit tibi iniuriam qui voluerit fortè lapidare tuã tabulã pictã , in qua tabula imago tua est in domo tua inaniter posita ad vanum honorẽ tuum , nec sentiens, nec loquẽs,nec videns?Si quis illã lapidet , nõne in te esse contumeliã factã attẽdis? Cùm verò imaginẽ Dei, quod es tu , corrũpis in te per fornicationes & per diffluentias libidinis, attẽdis quia ad nullius vxorẽ accessisti,attẽdis quia post vxorẽ tuam nihil fecisti , quia vxorẽ nõ habes:& nõ attẽdis,p libidines & illicitas fornicationes cuius imaginẽ violasti? Postremò Deus qui scit quid tibi vtile sit , qui verè sic suos seruos gubernat ad vtilitatẽ illorũ,non ad suam : nõ enim indiget seruis quasi ad adiutoriũ , sed tu indiges Dñi auxilio. Ipse ergo Dñs qui scit quid tibi sit vtile, vxorem concessit,nihil amplius. Hoc iussit, hoc præcepit , ne per illicitas voluptates corruat templum eius quod esse cœpisti. Nunquid hoc ego dico ? Apostolum audite: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?Hoc dicit Christianis,hoc dicit fidelibus, Nescitis quia templum Dei estis , & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus. Videtis quomodo minatur? Non vis corrumpi domum tuã,quare corrumpis domum Dei?Certè facis

al. quia ea non habere nouit fortè.

Peccata quotidiana quæ.

CAPVT XII. De facilibus eleemosynis sine iactãtia,& quo modo diuitiæ gli feruandæ sint.

Matth. 5. c.22.

al. quando,

Luc.19. b.8. Cur in opere bono non attenditur ille Zachæus, qui A dimidium rerum suarum dedit pauperibus? Sed optare cogimur, vt attẽdatur falte ille pharisæus, qui omnium Luc.18. b.11. quæ possidebat decimas dabat. Noli parcere thesauris caducis, thesauris vanis. Noli sub imagine pietatis augere pecuniam. Filiis, inquis, meis seruo. Magna excusatio, filiis meis seruo. Videamus, seriat tibi pater tuus, seruas tu filiis tuis, filij tui filiis suis, & sic per omnes, & nullus facturus est præcepta Dei? Quare non illi potius impendis omnia qui te fecit ex nihilo? Qui te fecit, ipse te pascit. Ex his quę fecit, ipse pascit & filios tuos. Neq; enim melius committis filiis tuis patrimonium tuum quàm creatori tuo. Et mentiuntur quidẽ homines, malà est, inquiũt, auaritia. Palliare se volunt nomine pietatis & dealbare, vt quasi propter filios videantur seruare homines quod propter auaritiam seruant. Nam vt noueritis, quia sic plerunque contingit, dicitur de † quo- al. quoquẽ. dam, Quare non facit eleemosynam? quia seruat filiis B suis. Cõtingit vt amittat vnum. Si propter filios seruabat, mittat post illum partẽ suã. Quare illã tenet in sacculo, & illũ relinquit ab animo? Redde illi quod suum est, redde quod illi seruabas. Mortuus est, inquit. Sed præcessit ad Deum, pars ipsius debetur pauperibus. Illi debetur ad quẽ perrexit, Christo debetur, ad ipsum enim perrexit: Et ille dixit, Qui vni ex minimis istis fe- al. ipse. Matth. 25 d. 40. al. mihi. cit, mihi fecit: Et qui vni ex minimis † istis nõ fecit, mihi non fecit. Sed quid dicis? Seruo fratribus ipsius. Si viueret ille, non erat cum suis fratribus diuisurus? O fides mortua, mortuus est enim filius tuus. Quicquid dicas, mortuo debes quod viuo seruabas. Mortuus est filius meus, sed tamẽ partẽ filij mei seruo fratribus ipsius. Sic credis quia mortuus est? Si, p illo Christus mortuus nõ est, mortuus est ipse: si autẽ in te fides est, viuit filius tuus. Viuit prorsus: nõ decessit, sed præcessit. Qua fronte venturus es ad filium tuum qui præcessit, cui præcedenti non mittis partẽ suam in cælum? An non potest mitti in cælum? Potest prorsus. Audi ipsum Dominum di- C centem; Matth. 6. c.20. Thesaurizate vobis thesauros in cælo. Si ergo ille thesaurus melius est custoditus in cælo: nunquid tũc mittẽdus est filio, quãdo si missus fuerit, nõ peribit? Tenebitur hîc vbi potest perire, non mittitur illuc vbi Christus est custos? Certè ea quæ hîc tenes, & non vis mittere post filium tuum, quibus commendas? actoribus tuis cõmendas illius partem qui præcessit, & Christo non commendas ad quem præcessit? An idoneus est tibi procurator tuus, & minus idoneus est Christus? CAPVT V.121. Quis fa-ciendus sit bonus dispensator. Prou.26. b.12.

VIDETIS fratres, quia mẽdaciũ est quod dicunt homines, Filiis meis seruo; Mendaciũ est fratres mei, mendacium est auari sunt homines. Vel sic certè cogãtur cõfiteri quod nolunt, cùm erubescunt tacere quod sunt: fundãt, vomãt in cõfessione quod portant. Pectus premitur crapula iniquitatis: euomãt cã cõfessione, sed non canino more redeatur ad vomitũ. Estote Christiani. Valde parum est vocari Christianus. Quãta donatis histrionibus, quãta donatis venatoribus, quãta turpib⁹ personis? Quãta donatis eis qui vos occidũt? Per ipsas enim exhibitiones voluptatũ interficiunt animas vestras, & insanitis quis plus donet. Si insanire tis quis plꝰ seruet, nõ essetis ferẽdi. Quis plus seruet insanire, auaritiæ est: quis plus donet insanire, profusionis est. Nec auarum te Deus, nec profusum esse vult. Collocare te vult quæ habes, non proiicere. Certatis quis vincat in peius, non datis operam quis sit melior: atque vtinam non daretis quis sit peior. Et dicitis, Christiani sumus. Ad fauorem populi proiicitis res vestras, contra iussa Christi tenetis res vestras. Ecce non iubet Christus, rogat Christus, eget Christus. Efurijt, dicit Christus, & Matt.25 d.42. nõ dedistis mihi mãducare. Egere voluit propter te, vt haberes vbi seminares: terrena dedit, vt meteres vitã æternã. Nolite pigri esse & malè securi. Mores emẽdate, peccata redimite: & cũ hęc feceritis, Deo gratias agite, à quo accepistis bene viuere. Et sic ei gratias agite, vt non insultetis his qui nõdum bene viuunt: sed eosipsos moribus vestris hortemini. Hęc faciẽdo, habetis perfectam, quantum in hac vita esse potest, iustitiã: Conuersantes in bonis operibus, in orationibus, in ieiunijs, in eleemosynis propter minuta peccata, & abstinendo vos ab illis magnis peccatis, concordatis cum aduersario: & securi dicitis in oratione, Dimitte nobis debita Matth.6. b.12. nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Habetis enim quod quotidie vobis dimittatur, qui habetis quod quotidie dimittatis. Sic ambulando securi in via non timebitis latrocinia diaboli, quia Christus viã & stratam magnam seipsum fecit, per quã ducit ad patriam. Omnis ibi securitas, omnis quies: vbi & ipsa misericordiæ opera cessabũt, quia nulla ibi erit indigentia miserorum. Erit ergo illic Sabbatum Sabbatorum: vt quod hîc desideramus, ibi inueniamus. Amen.

FINIS.

De temp. 165.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
SERMO SEV TRACTATVS
DE PASTORIBVS.

CENSVRA.

Beda hinc multa citat in Epistolas ad Corinthios, Philippẽses, & Hebræos. Et semper vocat librum de Pastoribus.

CAPVT I. De pastoribus nõ oues, sed semet ipsos, pascẽtibus. Psal. 79. a.2.

PES tota nostra quia in Christo est, & quia omnis vera & salubris gloria nostra ipse est, non nunc primùm didicit charitas vestra. Estis enim in eius grege, qui intendit & pascit Israël. Sed quoniam sunt pastores, qui pastorum nomine gaudere volunt, pastoris autem officium implere nolunt, qui ad eos per Prophetam dicat, sicut lectum audiuimus, recenseamus. Audite vos cum intentione, audiamus nos D cũ tremore. *Et factũ est ad me verbũ Domini dicẽs: Fili hominis, prophetiza super pastores Israël.* Hanc lectionẽ, cùm legeretur, audiuimus: hinc cũ vestra sanctitate aliquid loqui † decreuimus. Adiuuabit ipse vt vera dicamus, si nõ nostra dicamus. Nã si nostra dicamus, pastores erimus pascẽtes nos, non oues: si autẽ illius sunt quæ dicimus, per quẽlibet ipse vos pascet. *Hæc dicit Dominꝰ Deus, Væ pastoribus Israël, qui pascunt se ipsos. Nunquid oues pascũt pastores?* Id est, non se pascunt pastores, sed oues. Hæc prima causa est, quare arguuntur pastores isti: quia seipsos pascunt, non oues. Qui sunt qui seipsos pascunt? De quibus dicit Apostolus, Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Nos enim quos in isto loco, de quo periculosa ratio redditur, Dominus secũdum Ezech.34 a.1. al. docentes. Beda citat ad Phil.4. Phil.3.c. 21.

dum dignationem suam, non secundum meritum nostrum constituit, habemus duo quædam: vnum, quòd Christiani sumus: alterũ, quòd Præpositi sumus. Illud, quòd Christiani sumus, propter nos est: quòd autem Præpositi sumus, propter vos est. In eo quòd Christiani sumus, attẽditur vtilitas nostra: in eo quòd Præpositi, non nisi vestra. Sunt autẽ multi Christiani, & non Præpositi, qui perueniunt ad Deũ, faciliore fortasse itinere, & tanto fortè expeditius ambulantes, quanto minorẽ farcinam portant. Nos autem, excepto quòd Christiani sumus, vnde rationẽ reddemus Deo de vita nostra, sumus etiam Præpositi, vnde rationem reddemus Deo de dispensatione nostra. Ad hoc igitur istam difficultatẽ proponimus, vt compatientes nobis, oretis pro nobis. Venit enim dies, quo cuncta adducuntur in iudicium. Et ille dies, si seculo longè est, vnicuique homini vitæ suæ vltimus propè est. Tamen vtrũque Deus latere voluit, & quando veniat finis seculi, & quando sit in vnoquoque homine huius vitæ finis. Vis nõ timere diẽ occultum? Quando venerit, inueniat te paratum. Cùm ergo Præpositi ad hoc sint, vt his qui subiecti sunt consulãt, non in eo quòd præsunt, omnino vtilitatem suã attendant, sed eorum quibus ministrãt. Quisquis ita Præpositus est, vt in eo, quòd Præpositus sit, gaudeat, & honorem suum quærat, & cõmoda sua sola respiciat, se pascit, nõ oues. Ad hos sermo dirigitur. Audite tanquã oues Dei, & videte quemadmodum vos securos fecerit Deus. Qualescũque sint qui vobis præsunt, id est, qualescũque nos simus: vobis Deus securitatem dedit, qui pascit Israël. Nã Deus nõ deserit oues suas: & mali pastores pœnas debitas luent, & oues promissa percipiẽt. Christianis super eos Præpositis propter nos. fol.21. d.4. 1. Pastores. CAPVT II. Ezech.34 a.2. 1.Cor.9. a.7. Iacobi. 1.Thess. b.8. 1.Cor.9. b.11. Luc.10. f.35. Philip.4. a.14.

VIDEAMVS ergo quid loquatur pastoribus seipsos pascentibus, nõ oues, sermo diuinus neminẽ palpans. *Ecce lac cõsumitis, & lanis vos tegitis, & quod crassum est interficitis, & oues meas non pascitis. quod infirmatum est, non confortastis: & quod ægrotum, non corroborastis: & quod contribulatum est, non colligastis: & quod errabat, non reuocastis: & quod periit, non inquisistis: & quod forte fuit, confecistis: & dispersæ sunt oues meæ, eo quòd non sit pastor.* Dicitur in pastores pascentes semetipsos, non oues, quid diligant, quid negligant. Quid ergo diligunt? Lac consumitis, & lanis vos tegitis. Propter quod dicit Apostolus, Quis plãtat vineã, & de fructu eius non fumit? Quis pascit gregẽ, & de lacte gregis non percipit? inuenimus ergo esse lac gregis, quicquid à plebe distribuitur Præpositis, ad eorũ sustẽtandum victũ tẽporalẽ. Inde enim loquebatur Apostolus, cùm hæc diceret quæ cõmemorauí. Et quidẽ Apostolus quanquã elegerit manib⁹ suis laborare, nec ipsũ lac quærere ab ouibus, tamen lactis potestatẽ percipiendi habere se dixit, & sic Dominum dispouisse, vt qui Euangelio annunciãt, de Euangelio viuant. Et dicit alios coapostolos suos vsos fuisse hac potestate, non vsurpata, sed data. Plus ille fecit, vt nec quod debebatur acciperet. Ipse ergo donauit & debitũ: sed alius non exegit indebitum: ille plus fecit. Fortassis enim illum significabat, qui ægrum cùm adduceret ad stabularium, dixit: Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. De his ergo qui non indigent lacte gregis, quid plura dicamus? Misericordiores sunt, vel potius ipsius misericordiæ officium largius impẽdunt. Possunt enim: & quod possunt, faciunt. Laudentur hi, neque damnentur illi. Nam & ipse Apostolus datũ non quærebat, fructuosas tamẽ oues esse cupiebat, non steriles sine lactis vbertate. Itaque cùm esset quodã tẽpore in magna indigentia victus, in confessione veritatis, missum est illi à fratribus vnde necessitati & indigẽtiæ eius ministraretur. Respondit autem illis gratias agens, & dixit: Bene fecistis cõmunicare necessitatibus meis. Ego enim didici in quibus sũ sufficiens esse. Scio & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Verũtamẽ vos bene fecistis vsibus meis mittere. Sed vt ostẽderet in eo quod illi bene fecerũt, q̃ nõ ipse quæreret, ne inter illos esset qui seipsos pascũt, non oues, nõ tã suæ gaudet subuẽtũ esse necessitati, quàm illorũ gratulabatur fœcũditati. Quid ergo ibi quęrebat? Nõ requiro, inquit, datũ, sed requiro fructũ. Nõ vt ego, inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis. Qui ergo nõ possunt facere quod Paulus, vt manibus suis se trãsigãt, accipiant de lacte ouiũ, sustentẽt suã necessitatẽ, sed non negligãt ouiũ infirmitatẽ: nõ hoc sibi quærãt, tanquã cõmodum suum, vt ex necessitate suæ penuriæ videantur annunciare Euãgeliũ, sed hominibus illuminãdis præbeant lucẽ verbi veritatis. Sũt enim tãquam lucernæ, sicut dictũ est: Sint lumbi vestri accincti, & lucernæ ardentes: & Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrũ, vt luceat omnibus qui in domo sunt: sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona opera vestra, & glorificẽt patrem vestrum qui in cælis est. Si ergo tibi lucerna accẽderetur in domo, nónne adiiceres oleũ, ne extingueretur? Porrò si lucerna, accepto oleo, nõ luceret, nõ erat planè digna quæ in cãdelabro poneretur, sed quæ cõtinuò frãgeretur. Vnde ergo viuitur, necessitatis est accipere: charitatis est prębere, nõ tanquã venale sit Euãgelium, vt istud sit pretium eius, quod sumunt qui annunciant vnde viuant. Si enim sic vẽdunt, magnã rem vili pretio vendunt. Accipiãt sustẽtationem necessitatis à populo, mercedẽ dispensationis à Domino. Non enim est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in charitate Euãgelij seruiũt: nõ expectẽt illi mercedẽ, nisi vnde & isti salutẽ. Quid ergo isti increpantur vnde arguũtur? Quia cũ luc sumerẽt, & lanis se tegerẽt, oues ne gligebãt. Sua ergo tãtũ quærebãt, nõ quæ Iesu Christi. Sed quoniã diximus quid sit, lac sumere, quæramus quid sit, lanis se tegere. Qui præbet lac, victum præbet; qui præbet lanã, honorẽ præbet. Ista sunt duo quæ à populis quærũt, qui semetipsos pascũt, nõ oues: commodũ supplẽdæ necessitatis, & fauorẽ honoris & laudis. Etenim vestimentũ propterea bene intelligitur in honore, quia nuditatẽ tegit. Est enim vnusquisque homo infirmus. Et quid est quisquis vobis præest, nisi qđ vos estis? Carnẽ portat, mortalis est, mãducat, dormit, surgit, natus est, moriturus est. Si ergo cogitetis quid sit secundũ seipsum, homo est: tu tamẽ honorando eũ velut angelũ, cõtegis quod infirmũ est. Huiusmodi indumentũ acceperat à bona Dei plebe idẽ Paulus, cùm diceret: Sicut angelũ Dei suscepistis me, testimoniũ vobis perhibeo: quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Sed cùm tãtus honor exhibitus esset, nũquid propter ipsum honorẽ sibi exhibitum, ne fortè cùm argueret, negaretur, & minꝰ ipse Apostolus laudaretur, pepercit erratibus? Nam si hæc fecisset, esset inter illos qui seipsos pascunt, nõ oues: diceret apud seipsum, Quid ad me pertinet? Quisque quod velit agat: victus meus saluus erit; & lac & lanã, satis est mihi: eat quisque quà potest. Ergo integra tibi sunt omnia, si eat quisque quà potest? Nolo te Præpositum facere, vnum te constituo de ipsa plebe. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Proinde ipse Apostolus, cùm eos commemoraret quales fuerint erga illum, ne quasi oblitus eorum honorificentiæ videretur, testimonium perhibet, quòd ficut angelum Dei suscepẽrint eum: & quòd, si fieri posset, oculos suos vellent eruere, & illi dare: & tamen accedit ad ouem languidam, ad ouem putridam, secare vulnus, non parcere putredini. Ergo, inquit, inimicus factus sum vobis verũ Sumpto lacte, oues negligere. CAPVT III. Quid sit lanis se tegere. Lauta, honor. Luc.22.f. 34 Matth. 5. b.16. 1.Cor.12. d.26. Gal. 4. b.14. Gal. 4. b.16.

prædicans? Ecce & accepit de lacte ouium, sicut paulo antè commemoratum, & indumentū ex lanis ouiū, sed tamē oues nō neglexit: Nō enim sua quærebat, sed quæ Iesu Christi. Absit ergo vt dicamus vobis: Viuite vt vultis, securi estote, Deus neminē perdit, tātummodo fidē Christianam tenete: non perdit ille quod redemit, nō perdet, p quibus sanguinē suum fudit: & si spectaculis volueritis oblectare animos vestros, ite: quid mali est? Et festa ista quæ celebrātur p vniuersas ciuitates in lætitia conuiuantiū, & publicis mēsis seipsos vt putāt iucundantium, reuera magis perdentiū, ite, celebrate: Magna est Dei misericordia, quæ totū ignoscat. Coronate vos rosis, antequā marcescāt. In domo Dei vestri quādo volueritis, conuiuamini, impleamini cibo & vino cū vestris: ad hoc enim data est ista creatura, vt ea p̄fruamini: nō enim impiis & Paganis eā dedit Deꝰ, & vobis eam nō dedit. Hęc si dixerimus, fortè congregabimus turbas ampliores: & si sint quidā qui nos sentiant hęc dicentes nō rectè sapere, paucos offendimus, sed multitudinem cōciliamus. Quod si fecerimus, non verba Dei, non verba Christi dicentes, sed nostra: erimus pastores nosmetipsos pascentes, non oues.

CAPVT XXXIIII. De maclantibus ouibus pingues.

CVM autē dixisset quæ diligāt isti pastores, dixit & quæ negligant. Vitia enim ouium latè patent, sanæ atque crassæ oues perpaucæ sunt: id est, solidæ in cibo veritatis vtētes pascuis bene de munere Dei. Sed mali illi pastores nō parcunt talibus. Parū est, quòd illas languentes & infirmas & errantes & perditas nō curant: etiam istas fortes & pingues necāt, quantū in ipsis est. Illæ viuunt de misericordia Dei: tamen quantū ad pastores malos attinet, occidūt. Quomodo, inquis, occidūt? Exemplamala Pastorū. Tit. 1. b. 7. 1. Tim. 4. c. 1. 2. Malè viuendo, malum exemplū præbendo. An fruſtrà dictū est seruo Dei, eminenti in membris summi pastoris? Circa omnes teipsum bonorum operū præbe exēplum, &, Forma esto fidelibus. Attendit enim ouis etiā fortis pleruncq; Præpositum suum malè viuētem. Si declinet oculos à regulis Dñi, & intendat in hominē, incipit dicere in corde suo: Si Præpositus meus sic viuit, ego quid sum qui nō faciam quod ille facit? Occidit ouem fortē. Si fortē, ergo occidit ouē: iā de cæteris quid faciet, qui illud quod nō ipse fortificauerat, sed forte aut robustum inuenerat, malè viuēdo interfecit? Dico charitati vestræ, iterum dico, & si viuunt oues, & si fortes sunt oues in verbo Domini, & tenēt illud quod audierunt à Dño suo, Quę dicunt, facite: quæ autē faciūt, facere nolite: tamē qui in cōspectu populi malè viuit, quantū in illo est, eum à quo attēditur occidit. Nō fibi ergo blandiatur: quia ille non est mortuus. Et ille viuit, & iste homicida est. Quomodo cùm lasciuus homo intendit in mulierē ad concupiscendū eam: ecce illa casta est, & mœchus est iste. Domini enim vera & aperta est sententia: Quisquis viderit mulierē ad concupiscēdum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Non peruenit ad illius cubiculum, & in interiore iam suo cubili volutatur. Sic omnis qui malè viuit in cōspectu eorum quibus Præpositus est, quantum in ipso est, occidit & fortes oues. Qui ergo imitatur Præpositū malum, moritur: qui non imitatur, viuit: tamen quantum ad illum pertinet, ambos occidit. *Et quod crassum est*, inquit, *interficitis, & oues meas non pascitis.*

Phil. 2. c. 21.

Sap. 2. b. 8

Matt. 23. a. 3.

Matth. 5. d. 29.

Ezech. 34 a. 3. 4.

CAPVT V.

IAM auditis quid diligāt, audite quid negligāt. *Quod infirmū est, nō confortastis: & quod malè habuit, nō corroborastis: & quod contribulatū est*, id est, confractū, *nō colligastis: & quod errabat, nō reuocastis: & quod periit, nō inquisistis, & quod forte fuit, cōfecistis*, id est, interfecistis & occidistis. Infirmū quippe animū gerit ouis, quādo tentationes sibi profuturas nō credit. Pastor negligens, quādo sic credit talis infirmus, nō illi dicit: Fili accedēs ad seruitutē Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animā tuam ad tentationē. Qui enim hoc loquitur, confortat infirmū, & ex infirmo facit firmū, vt nō ille cùm crediderit, prosperā huius sęculi speret. Si autē doctus fuerit sperare, p̄spera huius sęculi, ipsa, p̄speritate corrūpitur, superuenientibus aduersitatibus sauciatur, aut fortassis extinguitur. Nō ergo cū ædificat super petrā qui sic ædificat, sed super arenā. Petra autē Christus est. Christi autē passiones imitandæ sunt, nō à Christiano delicię conquirēdæ. Cōfortatur infirmus, cùm ei dicitur: Spera quidē tentationes huius sęculi, sed ab omnibus eruetę Dominus, si ab illo nō recesserit retrò cor tuum. Nā ad confortandū cor tuum, venit ille pati, venit ille mori, venit ille sputis liniri, venit spinis coronari, venit opprobria audire, venit postremò ligno cōfigi: omnia hęc ille pro te, tu nihil pro illo, sed pro te. Quales autē sunt qui timētes eos lædere quibus loquuntur, horū corda non p̄ labores p̄eparant ad imminentes tentationes: sed etiam promittūt felicitatē huius sęculi, quam Deus ipsi sęculo non promisit. Ille prædicit labores super labores vsque in finem, venturos ipsi sęculo: & tu vis ab istis laboribus exceptū esse Christianū? qui quia Christianus est, aliquid plus passurus est in hoc sęculo. Etenim ait Apostolus, Omnes qui piè volunt in Christo viuere, persecutionē patientur. Iam si tibi placet, ô pastor, tua quærēs, non quę Iesu Christi, ille dicat, Omnes qui volunt in Christo piè viuere, persecutionē patientur: tu dic, Si in Christo piè vixeris, abundabunt tibi omnia bona: & si filios nō habes, suscipies & enutries omnes, nemo tibi morietur. Hæccine est ædificatio tua? Attende quid facias, vbi ponas: super arenam est quod constituis, vēturus est imber, influxurus est fluuius, flaturus est ventus, & impingent in domum istam, & cadet: & fiet ruina eius magna. Lcua de arēa, & pone supra petram in Christo sit quē vis esse Christianum. Attendat ad passiones Christi indignas, attendat illū sine vllo peccato, quæ nō rapuit, exoluentē: attendat Scripturam dicentē sibi, Flagellat autē omnem filium quē recipit. Et para te flagellari, aut certè non quæras recipi. Flagellat autē omnem, inquit, filium quem recipit. Et tu fortè exceptus eris? Si exceptus à passione flagellorum, exceptus à numero filiorum. Itáne, inquies, flagellat omnē filium? Prorsus ita flagellat omnem filium, vt & vnicū. Et vnicus ille de patris substantia natus, æqualis patri in forma Dei, verbum, per quem facta sunt omnia, non habebat vnde flagellaretur: ad hoc carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui ergo flagellat vnicum sine peccato, nunquid relinquit adoptiuum cum peccato? In adoptionē vocatos nos Apostolus dicit, Adoptionem filiorum accepimus, vt essemus vniei cohæredes, essemus etiam hæreditas eius. Postula, inquit, à me, & dabo tibi gentes hæreditatem. Exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Sed ne in futuris tentationibus deficiat infirmus: nec falsa spe decipiendus est, nec terrore frangēdus. Dic ei, Præpara animam tuam ad tentationem. Sed fortè incipit labi, contremiscere, nolle accedere. Habes aliud: Fidelis Deus, qui non vos sinit tentari suprà quàm ferre potestis. Illud autem promittere, & prædicare futuras passiones, infirmum confirmare est. Timenti autem nimium, & ex hoc deterrito, cùm polliceris misericordiam Dei: non quia tentationes decrunt, sed quia non permittit tentari suprà quàm potest ferre, fractū colligare est. Sunt enim qui cùm audierint venturas tribulationes, armant se magis, & quasi potum suum sitiunt: paruam enim sibi putant fidelium medicinā, sed quærunt & martyrum gloriam. Sunt autem & alij qui auditis futuris & necessariò venientibus tentationibus, quas

Confortare infirmum.

Matth. 7. d. 25.
2. Cor. 13. a. 3.
1. Cor. 10. b. 4.

Psal. 72. b. 6.

CAPVT VI. Ezech. 34. a. 4.

Proprię sunt Christianis. ficiones.

2. Tim. 3. c. 12.

Infirmus.

Ægrotus.

Christiana firmitas.

Psal. 68. a. 5. Heb. 12. a. 6. Beda citat ad Heb. hæreos 10.

Marc. 2. a. 3. Luc. 5. d. 18.

Fœtus.

Ioan. 1. a. 3.

Gal. 4 a. 5.

Plat. c. 5.

Ecclesia. a. 2. Cōfessio. 1. Cor. 10. c. 13.

CAPVT VII. Ezech. 34. a. 4. Donatistæ.

Colligare cōfractū.

QVOD *infirmum est*, inquit, *non confortastis*. Pastoribꝰ malis dicit, pastoribus falsis, pastoribus sua quærētibus, nō quæ Iesu Christi, ex commodo lactis & lanæ gaudētibus, oues omnino nō curātibus, & quod malè habuit, non corroborātibus. Infirmum, id est, non firmum. Nā dicuntur infirmi etiā ægrotātes: sed inter infirmū & ægrotum, id est, malè habentē, hoc mihi videtur interesse. Etenim ista fratres, quæ distinguere vtēque conamur, fortè & nos possumus maiore diligentia melius distinguere, & alius peritior vel lumine cordis plenior: interim ne fraudemini, quantū attinet ad verba Scripturæ, quod sentio loquor. Infirmo ne accidat tētatio, & eum frangat, timendū est: languēs autē iam cupiditate aliqua ægrotat, & cupiditate aliqua impeditur ab intrāda via Dei, à subeundo iugo Christi. Attendite illos homines volētes bene viuere, iam statuētes bene viuere: & minus idoneos mala pati, sicut parati sunt bona facere. Pertinet autē ad Christianā firmitatem, nō solùm operari quæ bona sunt, sed & tolerare quæ mala sunt. Qui ergo videntur feruere in operibus bonis, sed imminētes passiones tolerare nolle, aut non posse, infirmi sunt. Qui verò aliqua cupiditate mala amatores mundi ab ipsis bonis operibus reuocātur, languidi & ægroti iacent: quippe in ipso languore tanquā sine vllis viribus nihil boni possunt operari. Talis in anima paralyticus ille fuit, qué cùm ad Dominū inferre non possent qui eū portabāt, tectum aperuerunt & depositerunt: id est, tanquā si in anima hoc velis facere, vt tectū aperias & deponas ad Dominum animā paralyticam, dissolutā omnibus mēbris, & vacantē ab omni opere bono, grauatā vtique peccatis suis, & languentē morbo cupiditatis suæ. Si ergo dissoluta sunt membra omnia, & est paralysis interior, vt peruenias ad medicū (fortè enim latet medicus, & intus est: id est, verus intellectus in Scripturis occultus est) exponendo quod occultum est aperi tectū, & depone paralyticū. Quod qui non faciunt, & qui facere negligunt, auditis quæ audiāt, Quod malè habuit, nō corroborastis: & quod contribulatū est, nō colligastis. Iam hinc diximus: Fractus enim erat terrore tētationis. Accidit aliquid vndè quod fractū est, colligetur: cōsolatio illa, Fidelis Deus qui non vos sinit tētari suprà quā potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere.

Mali mōtes & colles.

ET *quod errabat, nō reuocastis*. Ecce vnde inter hæreticos periclitamur. *Et quod errabat, nō reuocastis: & quod periit, non inquisistis.* Hic inter manus latronū, & dentes luporū furentium vtcūque versāmur: & pro his periculis nostris vt oretis, oramus. Et contumaces sunt oues, quia quærūtur errantes, alienas sese à nobis dicūt, errore suo & perditione sua dicūt, Quid nos vultis? Quid nos quæritis? Quasi nō ipsa causa sit quare eas velimus, & quare quæramus, quia errāt, & percunt. Si in errore, inquit, sum, si in interitu, quid me vis? quid me quæris?

Quia in errore es, reuocare vole: quia peristi, inuenire volo. Sic volo errare, sic volo perire. Sic vis errare, sic vis perire? Quāto melius ego nolo? Prorsus audeo dicere, Importunus sum. Audio enim dicentē Apostolum, 2. Tim. 4. a. Prædica verbū, insta opportunè importunè. Quibꝰ opportunè? quibus importunè? Opportunè vtique volentibus, importunè nolētibus. Prorsus importunus sum, audeo dicere. Tu vis errare, tu vis perire: ego nolo. Nō vult postremò ille qui me terret. Si voluero, vide quid dicat, vide quid increpet. *Quod errabat, non reuocastis: & quod periit, nō inquisistis.* Te magis timebo quàm ipsum? Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Nō timeo, nō enim potes euertere tribunal Christi, & constituere tribunal Donati. Reuocabo errantē, requiram perditā: velis nolis id agam. Et si me inquirentē fugient vepres sylуarū, p omnia angusta me coarctabo: omnes sępes excutiā. Quantū mihi viriū Dñs terrēs donat, omnia peragrabo: reuocabo errantē, requirā pereūtem. Si me pati nō vis, noli errare, noli perire. Parū est quod doleo te errantē atque pereuntē, timeo ne negligēs te, etiam quod forte est occidā. Vide enim quid sequitur, *Et quod forte fuit, confecistis.* Si neglexero errantē atque pereūtem, & eum qui fortis est delectabit errare atque perire. Cupio lucra exteriora, sed timeo plus damna interiora. Si indifferentē habuero errorem tuum, attēdit qui fortis est, putat nihil esse, ire in hæresim. Quando aliquod cōmodum de feudo reluxerit vnde mutetur: ſtatim mihi dicit fortis ille periturus, cùm te perditum non requiro, & hāc & hāc Deus est. Quid interest? Homines inter se litigantes hoc fecerūt, vbicunque colēdus est Deus. Si fortè illi dixerit aliquis Donatiſta, Nō tibi do filiam meā, niſi fueris de parte mea: illi opus est vt attēdat, & dicat: Si nihil mali ęſſet esse de parte corū, non cōtra illos diceret tanta pastores nostri, non pro illorū errore ſatagerent. Si ergo cęſſemus & taceamus, contraria locutus est. Vtique ſi malum esſet esse in parte Donati, loquerentur contrà, redarguerent eos, ſatagerent lucrari illos: ſi errant, reuocarent illos, ſi pereūt, quærerent illos. Non fruſtra ergo cùm iam dixiſſet superiùs, Quod craſſum est, interfecistis: hīc iterū in nouiſſimo poſuit, Et quod forte fuit confecistis. Ipſa est enim repetita ſententia, ex his quæ ſuprà dixit nata est, Quod errabat, non reuocaſtis; & quod periit, non requiſiſtis: & hoc faciendo, quod forte est interfecistis.

CAPVT VIII. Ezech. 34 a. 5.

PROINDE audi quid ſequatur de iſta negligētia malorum, imò falſorū paſtorū: *Et diſperſæ ſunt oues meæ, eo quòd non ſit paſtor, & factæ ſunt in comeſturam omnibus beſtiis agri.* Furantur lupi inſidiantes, rapiūt leones fremētes, cùm oues nō hærent paſtori. Nā præſens est paſtor, ſed malè agentibus non est paſtor: & inhærent paſtoribus, ſeipſos, non oues paſcētibus, & lethalis error conſequitur. Eunt in beſtias deprædantes ſe, & de illarum morte ſe ſatiari cupientes. Tales enim ſunt omnes, qui gaudent de erroribus alienis, beſtiæ ſunt paſtæ morſibus diſperſarum. *Et diſperſæ ſunt, & erraverunt oues meæ in omnē montē, & in omnē collē altū.* beſtiæ à montibus & collibus, tumor terrenus, & ſuperbia ſeculi. Extulit ſe ſuperbia Donati, fecit ſibi partē: ſubſequēs eū Parmenianus illius cōfirmauit errorē. Ille mōs est, ille collis est. Sic omnis cuiuſlibet author erroris terrena elatione intumeſcēs, promittit ouibus requiē, bona paſcua: & aliquādo inueniūt ibi oues paſcua de pluuia Dei, non de duritia mōtis: habēt enim & ipſi Scripturas, habent ſacramēta. Nō ſūt iſta mōtiū: ſed cùm inueniūtur in mōtib⁹, malè remanetur in mōtib⁹. Ergo enim in mōtib⁹ & in collibus, deſerūt gregē, deſerunt vnitatē, deſerunt munitas cohortes aduerſus leones & lupos. Inde ergo reuocet Deus, ipſe reuocet: modò audiętis ipſū reuocā-

tem: *Erranerunt*, inquit, *oues mee in omnem montem, & in omnem collem altum:* hoc est, in omnem tumorem terrenæ superbiæ. Sunt enim & montes boni, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et vide quia nō tibi in montibus spes est: Auxilium, inquit, meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Noli putare iniuriam facere te montibus sanctis, quādo dixeris, Auxilium meum non à mōtibus, sed à Domino qui fecit cælum & terrā. Ipsi montes hoc tibi clamant. Mōs erat qui clamabat: Audio in vobis schismata fieri, vt vnusquisque vestrum dicat, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ: ego autē Christi. Leua oculos in istū montem, audi quid dicat: & ne in ipso remaneas. Audi enim quid sequatur: Nunquid Paulus crucifixus est, p vobis? Ergo posteaquā leuaueris oculos tuos in montes, vnde veniet auxilium tibi, id est, in authores Scripturarum diuinarum attē de omnibus medullis suis, omnibus ossibus clamantem, Domine quis similis tibi? vt securus sine vlla iniuria mōtium dicas: Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Non solūm tunc tibi non succensebunt montes, sed tunc amabunt, tūc magis fauebunt: si in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Angelus multa diuina & mira ostēdens homini, ab homine adorabatur, tanquam leuante oculos in montem. At ille à se reuocans ad Dominum, Noli, inquit, facere, illū adora: nam ego conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. *In omnem montem, & in omnē collem, & in omnem faciem terræ dispersæ sunt.* Quid est, In omnē faciem terræ dispersæ sunt? Omnia terrena sectantes, ea quæ in faciem terræ lucent, ipsa amant, ipsa diligunt. Nolunt mori, vt abscondatur vita ipsorum in Christo super omnem faciē terræ, & dilectionem terrenorum. Et quia errantes oues sunt super omnem faciem terræ, non omnes hæretici per totam faciem terrę, sed tamen hæretici per totam faciem terrę. Alij hīc, alij ibi, nusquā tamen desunt: ipsi se non nouerunt. Alia secta in Africa, alia hæresis in Oriente, alia in Ægypto, alia in Mesopotamia. Verbi gratia: Diuersis locis sunt diuersæ: sed vna mater superbia omnes genuit: sicut vna mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos. Non ergo mirum, si superbia parit dissensionem, charitas vnionem: tamen ipsa Catholica mater & ipse pastor in ea vbique quærit errantes, confortat infirmos, curat lāguidos, alligat confractos, alios ab istis, alios ab illis non se inuicē scientibus. Sed tamen illa omnes nouit, quia in omnes diffusa est. Verbi gratia: Est in Africa pars Donati, Eunomiani non sunt in Africa: sed cum parte Donati est hīc Catholica. Sunt in Oriēte Eunomiani: ibi autem non est pars Donati: sed cum Eunomianis ibi est Catholica. Illa sic est tanquam vitis crescendo vbique diffusa, illi sunt tanquam sarmenta inutilia agricolæ falce præcisa, merito sterilitatis suę, vt vitis putaretur, non amputaretur. Sarmenta ergo illa vbi præcisa sunt, ibi remanserunt. Vitis autem crescens per omnia, & sarmenta sua nouit quæ in illa remanserunt, & iuxta se quæ de illa præcisa sunt. Inde tamen reuocat errantes, quia & de ramis fractis dicit Apostolus, Potens est enim Deus iterum inserere illos: siue dicas oues errantes à grege, siue dicas ligna præcisa de vite. Nec ad reuocandas oues, nec rursus ad inserenda ligna minus idoneus est Deus, quia ille summus pastor, ille verus agricola. *Et in omnem faciem terræ dispersæ sunt,* & *non fuit qui reuocaret*: sed in malis illis pastoribus nō fuit homo qui requireret.

Ezech.34 b.6. Psal.120. a.1. Boni mōtes. 1.Cor.1. b.10. Psal.82. a.2. Psal.120. a.2. Apoc.22. b.9. Rom.11. c.23.

CAPVT IX. De negligentium pastorum pœna. Ezech.34 b.7.8.

PROPTEREA *pastores audite verbū Domini: Viuo ego, dicit Dominus Deus.* Videte vnde cœpit. Tanquā iuratio est Dei, testificatio vitæ suæ. Viuo ego, dicit Dominus. Mortui sunt pastores: sed securæ sunt oues, viuit Dominus. Viuo ego Dñs Deus. Qui autē pastores mortui sūt? Sua quærentes, nō quæ Iesu Christi. Erūt ergo & inuenientur pastores, nō quæ sua sunt quærētes, sed quæ Iesu Christi? Brūt planè, & inueniētur planè: nec desunt; nec deerunt. Videamus ergo quid dicat Dominus, qui se dicit viuere: vtrū dicat ablaturum se oues à pastoribus? malis, pascētibus seipsos, non oues, & daturū se eas pastoribus bonis, pascentibus oues, non se. *Viuo ego, dicit Dominus Deus: pro eo quòd factæ sunt oues mea in comestura omnibus bestiis campi, eo quòd nō esset pastor.* Rursus pastorē dicit: & paulo antè, & nūc. Non ait ex eo quòd nō sunt pastores: ouibus enim talibus malè errātibus, malè percuntibus non est pastor, & si præsens est pastor: quia & cùm præsens est lux, nō est cæcis lux. *Et non quæsierunt pastores oues meas, & pauerunt pastores seipsos, oues autē meas non pauerunt. Propter istud, audite pastores verbum Domini.* Sed qui pastores audite? *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego super pastores, & requiram oues meas de manibus eorū.* Audite & discite oues Dei: à malis pastoribus inquirit Deus suas, & de manibus eorū inquiret mortē earū. Dicit enim alio in loco per eundē prophetā, Fili hominis, speculatorē dedit te domui Israēl, & audies ex ore meo sermonē, & prænūstrabis eis ex me. In eo cùm dixero peccatori, Morte morieris, & nō fueris locutus, vt impius cauēat à via sua, ille facinorosus in suo facinore morietur: sanguinē autem eius de manu tua requiram. Tu autē si prænunciaueris facinoroso viā eius, vt auertatur ab ea, & nō fuerit auersus à via sua, ille in facinore suo morietur, & tu animam tuā liberabis. Quid est, fratres? Videtis q̄ sit tacere periculosum? Moritur ille, & rectè moritur; in impietate sua & in peccato suo moritur: negligentia enim eius occidit eum. Nā pastorem inueniet viuentem, qui ait: Viuo ego, dicit Dominus Deus: sed cùm fuerit negligens, non admonente illo qui ad hoc est prępositus & speculator, vt admoneat, & ille iustè moritur, & iste iustè damnatur. Si autē dixeris, inquit, impio, Morte morieris: cui ego gladiū fuero comminatus, & ille neglexerit vitare imminentem gladiū, & venerit gladius, & interfecerit eum: ille in peccato suo morietur, tu autē animam tuam liberasti. Propter hoc ad nos quidē pertinet non tacere: ad vos autem, si taceamus, de Scripturis sanctis verba pastoris audire.

Phil.2. c.21.

Ezech.34 c.10.

CAPVT II. Deum non desinere defendere pecora sua ab ouibus. Ezech.34 c.10.

VIDEAMVS ergo, quia sic propositum est, vtrū auferat oues à pastoribus malis, & det eas pastoribus bonis. Video eū auferentē oues à pastoribus malis: *Hoc enim dicit Dominus, Ecce ego ipse super pastores, & inquiram oues meas de manibus eorū, & auertam ab eis, vt nō pascant oues meas: nec pascent amplius pastores semetipsos.* Cùm enim dico, Pascant oues meas, illi se pascunt, non oues meas. Auertam, vt nō pascant oues meas. Quomodo auertit, vt nō pascant oues ipsius? Quæ dicūt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Tanquā diceret, Mea dicunt, sua faciunt. Si diceret, Facite securi quod faciūt, ipsos damnabo malè viuētes, vobis autē parcā qui secuti estis Prępositos vestros: si hoc diceret, deterreret malos pastores, pascētes nō oues, sed se. Sed quoniam terret nō solùm cæcū ducentē, sed & cæcū sequentē, (neq; enim ait, Cadit in foueā ducēs, & nō cadit sequēs: sed, Cęcus cæcum ducēs, ambo in foueā cadūt) admonuit oues, & ait: Quæ dicunt, facite: quæ autē faciunt, facere nolite. Cùm enim non facitis quæ faciunt mali pastores, non vos ipsi pascūt: cùm facitis autē quæ dicunt, ego vos pasco: mea enim dicunt, & nō faciunt. Securi, inquiūt, sequimur Episcopos nostros. Dicunt hoc sæpe hæretici, quando veritate manifestissima cōuincuntur, Nónne oues sumus? Illi de nobis reddent rationem. Reddent planè malam de morte vestra. De morte ouis malignæ reddet malus pastor malam rationem. Nunquid ideo

Matth.25. b.14.

ideo viuit ouis, quia assignatur pellis ipsius? Increpatur pastor, quia neglexit ouem errantem: & propterea in fauces lupi irruit, vt deuoraretur. Quid illi, quòd quia affert pellē signatā? Paterfamiliās vitā ouis inquirit. Sed ecce malus pastor attulit pellem: reddat de pelle rationem. Fortè mentiturus est. Videbat desuper, qui postea iudicat. Cui verba illa ficta numerat, cogitationes inspicit. Reddat pastor malus rationē de pelle ouis mortuæ. Clamaui ei verba tua, & sequi noluit: dedi operam vt à grege nō aberraret, & nō obtēperauit. Planè si hoc dicat, & verum dicit: nouit autē ille vtrū verum dicat: reddit bonā rationem de oue mala. Si autē inspicit Deus quia neglexerit errantē, quia nō quæsiuit percuntem, quid prodest quòd inuenit pellē quā referret? Ipsam reuocaret, ne pellē mortuæ demōstraret. Si ergo non bonā rationē reddit; quia non quæsiuit errantem, qualem reddet qui fecit errantē? Hoc est quod dico. Si in Catholica constitutus Episcopus non bonā rationē reddit de oue, si non quæsierit errantem de grege Dei: qualem rationē redditurus est hæreticus, qui nō solùm non reuocauit ab errore, sed etiā impulit in errorē? Sed videamus, vt dixi, quomodo reuocet Deus oues à pastoribus malis. Iā commemoraui: Quæ dicunt, facite; quæ autē faciūt, facere nolite. & nō vos ipsi pascūt, sed Deus: quia velint nolint pastores vt perueniant ad lac & lanam, verba Dei dicturi sunt. Qui prædicas non furādum, furaris: dicit Apostolus ad eos qui bona dicūt, & mala faciunt. Tu audi prædicantē, ne fureris: noli imitari furantē. Si furantem imitari volueris, ipse te pascet facto suo: tibi venenum subministrat, non cibū. Si verò hoc ab illo audis, quod non dicit de suo, sed de Dei, nō potest quidē vua de spinis legi. (Nam & ipsius Domini sententia est, Nemo colligit de spinis vuam, & de tribulis ficus.) Nec ideo tamen quasi calumnieris Domino tuo, & dicas, Domine noluisti me; quia fieri non potest, de spinis legere vuā: & rursus dixisti mihi de quibusdam, Quæ dicūt, facite: quæ autē faciunt, facere nolite. Nempe mala facientes vtique spinæ sunt. Quomodo vis de spinis me colligere vuā verbi tui? Respondebitur, Non est illa vua spinarum: sed aliquando increscens sarmentum implicat se in sępem, & pendet vua inter densa spinarum, sed non surgit de radice spinarum. Tu si esurieris, & aliud non habes vnde sumas, cautè manum mitte, ne lacereris à spinis: id est, ne facta imiteris malorum: & lege vuam inter spinas pendentem, sed de vite nascentem. Ad te perueniat botri alimentum, spinis seruatur ignis tormentum.

Mat.23. a.3.

Rom.2. d.22.

Matth.7. c.16.

Montes Israel.

CAPVT XI. Ezech.34 c.10. Psalm.13.

ET *extrahā*, inquit, *oues meas de ore eorum, & de manibus eorum*: & *non erunt eis adhuc in cibum.* Hoc & in Psalmo dicitur. Nónne cognoscēt omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant populum meum vt cibū panis? *Et nō erunt eis adhuc in cibum, quoniam hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse abstulli à malis pastoribus oues.* monendo, vt dixi, ne quod faciunt, faciant: id est, ne quod faciunt mali pastores, faciant incautè negligētes oues. Et quid ait? Cui dat quod illis abstulit? Fortè bonis pastoribus. Non hoc sequitur. Et quid dicemus, fratres? Nónne sunt pastores boni? Nónne alio loco Scripturarum dicitur, Et constituam eis pastores secundū cor meum, & pascent eas cum disciplina? Quomodo ergo oues quas malis pastoribus tollit, nō dat bonis: sed tanquam omnino nusquā remansērint boni, dicit, Ego pascam? Petro dixerat, Pasce oues meas. Quid ergo facimus? Cùm Petro commendantur oues, non ibi dixit Dominus, Ego pascam oues meas, non tu: sed, Petre, amas me; pasce oues meas. An fortè quia modò non inuenitur Petrus: iam enim assumptus est in requiem Apostolorum & martyrum: nō est cui dicat seruus Dñs

Matth.25. a.3.

Matth.7. c.16.

Matth.25. b.14.

Hiere.3. d.15.

Ioan.21. d.17.

Psal.79. a.2.

Genes.37 f.28.

Psal.79.

Ezech.34 c.12.

Psal.120. a.1.

Ezech.34 d.16.

Psal.18. a.5.

securæ vos oues:nobis videtur timendum, quasi desit A pastor bonus.

CAPVT XII. ET addit sic: *Et pascam eas cum iudicio.* Vide quia sic solus pascit cum iudicio. Quis enim homo iudicat de homine? Temerariis iudiciis plena sunt omnia. De quo desperauimus,subitò cõcertitur,& fit optimus: de quo multũ præsumpsimus,subitò deficit, & fit pessim⁹. Nec timor noster certus est,nec amor noster certus est. Quid sit hodie quisque homo,vix nouit ipse homo:tamẽ vtcunque ipse quid hodie, quid autẽ cras,nec ipse. Pascit ergo ille cũ iudicio,dispertiens propria propriis: hæc istis, illa illis, debita eis quibus debetur hoc aut illud. Nouit enim quid agat: cũ iudicio pascit, quos iudicatus rẽdemit. Pascit ergo ipse cũ iudicio. In prophetia enim Hieremiæ ait;Clamauit perdix,cõgregauit quę non peperit, faciẽs diuitias suas non cũ iudicio. Cõtra istum perdicẽ facientem diuitias suas nõ cum iudicio, pascit iste pastor cum iudicio. Quare ille sine iudicio? Quia cõgregauit quę nõ peperit. Quare iste cũ iudicio? Quia fouet quod peperit. De pastore tamẽ bono loquimur. Pastores boni aut nõ sunt, aut latẽt. Si nõ sũt,quid agimus? Si latẽt,quare de eis tacetur? Perdix quidẽ ille à quibusdã maioribus & ante nos Scripturarũ tractatoribus diabolus intellectus est: congregãs quæ nõ peperit. Non enim ille creator,sed deceptor est,faciẽs diuitias suas non cũ iudicio. Nõ enim ad eũ pertinet,quis isto aut illo modo erret: omnes errãtes vult quibuslibet erroribus. Quàm diuersę sunt hæreses,q̃ diuersi errores, ille in omnibus vult errare homines. Non dicit diabolus,Donatistæ sint,& nõ Arriani:siue hic sint, siue illic, ad eũ pertinẽt congregantẽ sine iudicio. Idola,inquit, adoret, meus est: in Iudæorũ superstitione remaneat, meus est: deserta vnitate in illã vel illã hæresim pergat, meus est. Congregat ergo,sine iudicio faciens diuitias suas. Sed quid sequitur? In dimidio dierũ eius derelinquẽt eũ,& in nouissimis suis erit insipiẽs. Venit ille cõgregans vndiq; oues suas.In dimidio dierũ eius, priusquam sperabat,antequã putabat,derelinquẽt eũ,& erit insipiẽs in nouissimis suis.Quare in primis suis sapiẽs erat,& in nouissimis suis fit insipiẽs? Audite fratres: Dicitur aliquãdo in Scripturis sapiẽtia ꝓ astutia, abusione verbi,nõ proprietate. Vnde etiã dicitur, Vbi sapiẽs, vbi scriba,vbi conquisitor huius seculi?Nónne stultam fecit Deus sapientiã huius mundi? Et iste perdix,id est, draco,id est serpẽs,tanquã sapiẽs erat,quando Adã per Euã decepit:verũ dicere putatus est, bonũ consiliũ dare existimatus est,contra Deũ creditus est. Quòd verò dicitur sapiẽtia abusione verbi & in malo, consuetudo quidẽ est Scripturarũ nostrarũ:nam quemadmodũ loquuntur authores mũdi, quid ad nos?Habes & in eodẽ libro, Erat ibi serpẽs sapiẽtior omnibus bestiis. Iste sapientior omnibus bestiis, astutus & acutus ad decipiẽdum agnoscitur. Postea non ei creditur: & dicitur ei, Renunciamus tibi, sufficit ꝙ incautos primò decepisti. Ergo ita erit in nouissimis suis insipiẽs,apertę erũt fraudes eius,& ideo iã fraudes nõ erunt. In nouissimis suis erit insipiẽs:qui cõgregauit quæ nõ peperit,& fecit diuitias suas nõ cum iudicio. Pascit contra illũ redẽptor noster cũ iudicio.Exiſtat aliquis hæreticus,& si nõ frater diaboli, certè adiutor & filius : & ipsum dixerim ꝓdicẽ cõtẽtiosum animal.Hoc enim animal (vt aucupes norunt) etiã contẽdendi studio capitur. Contendunt isti cõtra veritatẽ,& cõtenderunt ex quo se diuiserunt. Modò dicũt, Cõtendere nolumus. Quia iã capti sunt, nolunt cõtendere.O capte,aliquãdo tu eras qui primis temporibus seditionis tuę traditores arguebas,innocẽtes damnabas, iudiciũ imperatoris quærebas, iudicio episcoporũ nõ cõsentiebas,victus totiẽs appellabas, apud ipsum imperatorẽ studiosissimè litigabas,cõgregabas quæ non peperisti. Vbi est nũc cerulix tua? Vbi lingua tua?Vbi fibilus tuus? Certè in nouissimis tuis factus es insipiẽs,pauisti sine iudicio. Nõ enim verũ vis,vel de errore tuo,vel de veritate iudicare. Pascit cõtra te Christus cũ iudicio, discernit oues suas ab ouib⁹ nõ suis. Quę sunt oues meę,inquit,audiũt vocẽ meã,& sequũtur me. Ioan.10. c.27.

CAPVT XIII. HIC inueniõ omnes pastores bonos in vno pastore. Nõ enim verè pastores boni desũt, sed in vno sũt. Multi sunt,qui diuisi sunt. Hîc vnus prædicatur,quia vnitas cõmendatur. Neque enim verè modò ideo tacẽtur pastores, & dicitur pastor, quia nõ inuenit Dñs cui commẽdet oues suas:tũc autẽ ideo cõmendauit, quia Petrũ inuenit. Imò verò & in ipso Petro vnitatẽ commẽdauit.Multi erãt Apostoli,& vni dicitur,Pasce oues meas.Absit vt desint modò boni pastores:absit à nobis B stores : nam de bonis ouibus siũt boni pastores. Sed omnes boni pastores in vno sunt , vnũ sunt. Illi pascunt, Christus pascit. Non enim vocẽ suã dicit amici sponsi, sed gaudio gaudẽt propter vocẽ sponsi.Idẽ ergo ipse pascit,cùm ipsi pascũt:& dicit,Ego pasco:quia in illis vox ipsius,in illis charitas ipsius.Nã & ipsum Petrũ,cui cõmendauit oues suas quasi alter alteri, vnũ secum facere volebat:vt sic ei oues commẽdaret, vt esset ille caput, ille figurã corporis portaret,id est, Ecclesiæ, & tanquã sponsus & sponsa essent duo in carnẽ vnam. Proinde vt oues cõmendaret,quid illi prius dicit,ne illi tanquã alteri cõmendaret?Petre,amas me?Et respõdit,Amo. Et iterũ, Amas me? Et respõdit,Amo.Et tertiò,Amas me? Et respondit,Amo. Confirmat trinitatẽ, vt consolidet vnitatẽ. Ipse ergo pascit vnus in his, & hi in vno,& tacetur de pastoribus;sed non tacetur. Gloriantur pastores,sed qui gloriatur,in Dño glorietur.Hoc est Christo pascere,hoc est in Christo pascere: & cum Christo pascere,præter Christũ non sibi pascere. Neq; enim verè inopia pastorũ,tanquã ista futura mala tẽpora Prophetia prædicaret, dixit, Ego pascã oues meas , non habeo cui commendẽ. Etiã cum ipse Petrus erat , & cùm adhuc ipsi Apostoli erãt in hac carne,& in hac vita , tunc ait ille vnus,in quo vno omnes vnũ, Habeo alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili:oportet me & eas adducere, vt sit vnus grex,& vnus pastor. Sint ergo omnes in pastore vno , & dicãt vocem pastoris vnam, quã audiant oues,& sequãtur pastorẽ suũ,& non illũ, aut illũ, sed vnum:& omnes in illo vnã vocẽ dicãt,diuersas voces nõ habeãt.Obsecro vos fratres,vt idipsum dicatis omnes, & nõ sint in vobis schismata.Hanc vocẽ eliquatã ab omni schismate,purgatã ab omni hæresi, audiãt oues, & sequãtur pastorẽ suũ dicentẽ, Quæ sunt oues meæ, vocem meã audiũt,& sequuntur me.Nã vis nosse hæreticę, q̃ non habeas vocem pastoris, & periculosè te sequãtur oues rectũ indumẽto ouium,& intus lupum rapacem? Audiant vocẽ tuã, videamus an Christi sit. Ecclesiã quærit infirma ouis à grege aberrãs, nesciens vbi sit grex,quærit quò se aggreget,quò intret.Ede vocem: audiamus, an Christi sit : audiamus, vtrum agni sit, an perdicis.Ouis Dei gregem suum quærit. Puta ouem de Oriente veniſſe in Africã, quærit gregẽ suum, incurrit in te, in basilicam tuã intrare vult: commoueris ignota facie,vel tu,vel minister tuus, ſtans vel sedens ad ostiũ, interrogat ouem quærentẽ gregem suum, imò gregem Dei:cum grege suo intrare vult,vbi eũ esse putat.Quæris,Paganus es,an Christianus?Respõdet, Christianus. Ouis est enim Dei. Quæris ne fortè catechumenus sit, & irruat Sacramẽtis.Respondet, Fidelis. Quæris cuius communionis sit: Respondet, Catholicus. Christianũ fidelem Ioan.10. c.12. Citat Rela.1.Cor.

fidelem Catholicum reprobas , qui sunt quos intus tenes?Ita verò proiice,reproba. A te reprobatus, à Christo probatur. Vtinã & illi qui sunt apud te, cognoscant te, & in dimidio dierũ tuorũ derelinquant te. Quidam fratres nostri hesterno die ierunt ad basilicã eorũ : & si ad malos fratres, tamẽ ad fratres. Attẽdite fratres mei, quid interſit inter fiduciã veritatis , & timorem falsitatis. Quando aliquos corum in hoc populo agnoscitis, quomodo gaudetis , quia in vobis ille est qui perierat? Suggeritur aliquãdo vobis, Audiet & discedet. Et vos, Audiat & discedat. Audiet & irridebit. Audiat & irrideat. Aliquando sapiet,aliquãdo agnoscet, aliquando relinquitur à populo suo : remanet cum corde suo,renunciat errori suo , grates agit Deo suo. Illi autẽ quid? Qui estis? Christiani sumus. Non, sed exploratores. Et illi,Catholici sumus.Conati sunt iniuriare:meliore cõsilio pœnituit eos.Atque vtinam sic pœnitcat & ibi remanere , quomodo pœnituit eos qui ingressi sunt iniuriare.Tamen quos proiecerũt? Christianos fideles,Catholicos. Quos tenuerunt,nolo dicere. Quos proiecerunt,video:quos tenuerunt,ipsi dicant.Dicũt ergo vocem suam.Videamus an Christi sit , an pastoris sit vox, quã sequuntur oues.Siue per bonũ sit vox ista, siue per malum hominẽ,vtrum pastoris sit vox,attendamus. B

CAPVT XXXIII. Quid ve ꝓphetoris vtis vocẽ audiãt oues & sequantur, & quæ sit vox vera. Ioan.10. c.27. Inc. 24. g.47. QVÆRIT infirmus Ecclesiã , quærit errans Ecclesiã. Tu quid dicis?Partis Donati est Ecclesia.Ego vocem pastoris inquiro. Lege hoc mihi de Propheta,lege mihi de Psalmo,recita de Lege,recita de Euãgelio, recita de Apostolo. Inde ego recito Ecclesiam toto orbe diffusam,& Dominum dicentem,Quæ sunt oues meæ, vocem meã audiunt,& sequuntur me. Quæ est vox pastoris?Et prędicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ per omnes gẽtes, incipiẽtibus ab Hierusalem. Ecce vox pastoris, agnoscę & sequere, si ouis es.Sed illi codices traditerunt,& illi thus idolis posuerunt,ille & ille.Quid ad me de illo & de illo?Si fecerũt, non sunt pastores:tu vocẽ pastoris edicito,quia nec de illis vocẽ pastoris annuncias. Tu accusas,non Euangelium:tu accusas,non Propheta, non Apostolus:de quo mihi vox ista loquitur,de illo credo,aliis nõ credo.Sed acta profers,acta profero. Credã tuis: crede & tu meis. Non credo tuis , noli credere meis. Auferantur chartæ humanæ, sonent voces diuinæ. Ede mihi vnam Scripturæ vocem pro parte Donati: audi innumerabiles ꝓ orbe terrarũ.Quis eas numerat? Quis eas terminat? Tamen vt pauca commemoremus ; Legem attende , primum Dei testamentum , In semine tuo benedicentur omnes gentes.Et in Psalmo,Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam , & possessionẽ tuam terminos terræ. Cõmemorabuntur & conuertentur ad Dominum omnes fines terræ : & adorabũt in conspectu eius vniuersæ patrię gentium.Quoniam ipsius est regnũ, & ipse dominabitur gentium. Cantate Domino canticum nouum , cantate Domino omnis terra. Et adorabunt eum omnes reges terræ,omnes gentes seruient illi. Quis enarrare sufficiat? Propè omnis pagina nihil aliud sonat quàm Christum,& Ecclesiam toto orbe diffusam. Exeat mihi vna vox ꝓ parte Donati. Quid magnum est quod quæro? Ecclesiam toto orbe diffusam, peritura esse dicũt. Peritura prædicta est tot testimoniis mansura?Nec vna vox ista per legẽ,per Prophetas, per cantica pastoris est. Neque enim illi verum dicere sine verbo Dei potuerunt quod est Christus.Audi vocem verbi,& ex ore verbi:miratus fidem Centurionis, Amen,inquit,dico vobis , non inueni tantam fidem in Israël. Propterea dico vobis , quia multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abrahã & Isaac & Iacob in regno cælorum. Ab Oriente multi & Occidente venient. Ecce Ecclesia Christi,ecce grex Christi: tu vide, si ouis es. Nõ enim te latet grex qui vbique est. Non habebis quid respondeas iudici tuo , quẽ non vis esse pastorem tuum:non habebis,inquam,quod respondeas iudici tuo. Nesciui,non vidi,nõ audiui.Quid est quod non scisti? Nec est qui se abscondat à calore eius. Quid est quod nõ vidisti? Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.Quid est quod non audisti?In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed rectè à vobis quæritur vox Christi , vox pastoris, quam oues audiant & sequantur.Nõ inuenitis quid dicatis, vocem pastoris nõ habetis. Audite & sequimini. Dimitte vocem lupi , sequimini vocem pastoris , aut date vocem pastoris. C

CAPVT XV. DAMVS,inquiunt.Audiamus.Damus & nos vocem pastoris. Audiamus. In Canticis, inquiunt, canticorum loquitur sponsa ad sponsum , Ecclesia ad Christum. Nouimus Cantica canticorum sancta,cantica amatoria,cantica sancti amoris,sanctæ charitatis,sanctę dulcedinis. Planè volo inde audire vocem pastoris, vocem dulcissimi sponsi. Ede,si quid habes,audiamus. Sponsa, inquiũt, dicit ad sponsum:Annuncia mihi quẽ dilexit anima mea, vbi pascis, vbi cubas? Et ille, inquiunt,respondet,In meridie. Manifesta tibi testimonia proferebam, nõ erat quemadmodũ aliter interpretareris : Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuã terminos terræ.Commemorabuntur & conuertentur ad Dominũ vniuersi fines terræ. Quid est quod mihi de Canticis canticorũ profers, quod fortè non intelligis? Etenim illa Cantica cãticorum ænigmata sunt , paucis intelligentibus nota sunt, paucis pulsantibus aperiuntur. Tene, & deuotè accipe aperta, vt merito tibi pandantur obscura. Quomodo eris penetrator obscurorũ, contẽptor manifestorũ? Ecce tamen vt possumus, fratres, hæc verba discutiamus: aderit Dominus , vt videatis ibi sanum intellectũ. Primò,quod ab omnibus & imperitis facillimè iudicatur, verba ipsa malè distinguunt. Nunc audietis, nunc probabitis.Etenim sic se habet textus ipse lectionis.Sponsa loquitur ad sponsum , Annuncia mihi quem dilexit anima mea,vbi pascis,vbi cubas. Quòd sponsa sponso dicat, quòd Ecclesia Christo dicat, nec nos dubitam⁹, nec illi. Sed omnia verba sponsæ audi. Quare verbum quod adhuc sponsę est,vis tribuere iam sponso? Omnia quæ dicit sponsa , dic: tunc respondebit sponsus. Audi cuidentius hanc distinctionem quã dicturus sum , non inuenies aliquid plus. Annuncia mihi quẽ dilexit anima mea, vbi pascis , vbi cubas in meridie. Ipsa adhuc dicit,vbi pascis,vbi cubas in meridie. Et vide quia ipsa adhuc dicit. Sequitur enim: Ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorũ. Puto omnes peritos imperitósque discernere genus masculinum & femininũ. Operta,quæro cuius generis sit: ab omni homine quæro, Masculini est, an feminini? Annuncia, inquit, mihi quẽ dilexit anima mea. Quẽ, cùm dicit, masculum alloquitur,sponsum alloquitur.Quia verò femina virum alloquitur,cõsequentia verba indicãt,Annuncia mihi, vbi pascis, vbi cubas in meridie : ne fortè fiam sicut operta.Audi tu operta,vt fiant tibi hæc aperta. Annũcia mihi quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi cubas in meridie:ne fortè fiã sicut operta super greges sodalium tuorũ. Hucusque verba sponsę.Iam incipiũt verba sponsi de manifesto,Nisi cognoueris temetipsam.Ego euidenter feminã. Temetipsam , ô pulchra inter mulieres ! Nisi cognoueris temetipsã, ô pulchra inter mulieres, exitu in vestigiis gregum , & pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorũ , nõ in tabernaculo pastoris. Vide quomodo commẽtur sponsus: vide quemadmodum

Perdix.

Citat Beda 1.Cor. 1.&5. 1.Cor.1. c.20. Esa. 33. c.18. Genes.3. a.6.

Genes.3. a.1.

Perdix contẽtiosa animis.

Donatista.

Ioan.10. c.15. 1.Cor.12.

Genes.22. d.18. Psa. c.8.

Psal. 21. d.18.

Psal. 95. a.2.

Psal. 71. c.11.

Matth. c.25.

Marth. 8. a.10.

Psal.18. a.7. Psal.97. a.3. Psal.18. a.5. Esa. 53.b. 7. Rom.10. d.18.

Cant. 1. b.7.

Psa.2.c.8

Cantica canticorũ ænigmata.

Cant. 1. b.7.

Ibid.c.8.

in periculo,quamuis ille dulcis, abstulit de medio blã-
dimẽta.Quãm blandè illa? Annuncia mihi quem dile-
xit anima mea,vbi pascis,vbi cubas in meridie.Veniet
enim medius dies,quãdo ad vmbracula cõcurrant pa-
stores:& fortè latebit me vbi tu pascis , & vbi tu cubas
in meridie:& volo mihi annuncies,ne fortè fiã sicut o-
perta:id est,sicut occulta,& nõ cognita.Ego enim ma-
nifesta sum : sed ne sicut occulta , sicut celata incidam
super greges sodaliũ tuorum. Omnes enim hæretici à
Christo exierunt, omnes qui facti sunt pastores mali,
habentes greges suos sub nomine Christi illius sodales
Sodales. fuerunt,illius conuiuium acceperũt. Sodales enim di-
cuntur,tanquã vnius conuiuij. Latina enim lingua sic
dicti sunt sodales, quasi simul edales : eo quòd simul e-
Psal.54. b.13. dant. Audi illũ in Psalmo arguentẽ sodales malos, id
est,vnius cõuiuij: Si inimicus, inquit , meus maledixis-
set mihi, sustinuissem vtiq; ; & si super me magna locu-
tus fuisset, absc̃dissem me vtiq; ab eo : tu verò vnanimis & notus meus,dux meus,qui simul mecum dulces
capiebas cibos.Ergo multi sodales ingrati mensæ Do-
minicæ exierunt foras:mali sodales fecerunt sibi mensas suas, & erexerunt sibi altaria cõtra altare, in eos ista
Meridies. timet errare.Et si putas quia meridies Africa est, quan-
quam possem obtinere magis mundi meridiẽ esse partes Ægypti,& illas exustas sole regiones, vbi pluuia nõ
apparet: quia ipse est meridies , vbi feruet medius dies:
ibi autẽ eremus plena milibus seruorũ Dei. Vnde si ad
meridiẽ locorum velimus aduertere,quare non ibi pa-
scat magis ille,& ibi requiescat, quando antè prædictũ
est, Vbera erunt deserta eremi?Sed ecce consentio , Africa sit meridies.Hîc sunt sodales mali. Ecclesia trans-
marina in aliquo suorum nauigante , in Africa solicita
ne erret,inuocat sponsum suũ,& dicit ei:Abundare audio hæreticos in Africa , abundare audio rebaptizato-
res in Africa:esse autẽ ibi tuos non minus audio. Et il-
lud audio,& hoc audio: sed qui sint tui,à te volo audi-
re.Annuncia mihi quẽ dilexit anima mea,vbi pascis,v-
bi cubas in meridie?Audio duas partes esse,vnã Dona-
ti, alteram toto orbi tuo cohærentẽ. Tu dic mihi quò
eam, ne fortè velut operta, id est, ignota, fiã super gre-
ges sodalium tuorũ, & incurram in greges hæreticorũ,
conantes ponere lapidẽ super lapidẽ qui destruatur, ne
irruam in rebaptizatores:annuncia mihi.Et ille qui cõ-
mendat vnitatẽ pastoris,qui in hac lectione dixit, Ego
pascam:pastores autem reprobat, qui multi esse volue-
runt,vnitatẽ amiserunt:seueriſſimè, non blandè respõ-
dens , sed pro magnitudine periculi : Nisi cognoueris,
inquit, temetipsam, ô pulchra inter mulieres. Pulchra
es inter mulieres:sed agnosce te. Vbi te agnoſces? In to-
to orbe terrarũ. Si enim pulchra vnitas est in te:vbi di-
uisio,fœditas est,non pulchritudo. Nisi cognoueris te-
metipsã. In me credidisti,agnosce te in me. Quomodo
credidisti? Quomodo & illi mali sodales cõsentiũt ver-
bũ carnẽ factũ, natũ ex virgine, crucifixũ,resurrexisse,
ascẽdisse in cælos.In talẽ me credidisti:talẽ & illi sonãt. D
Cognosce te & me : me in cælo , te in toto orbe terra-
rum.Vnumquẽlibet ex Ecclesia tanquã Ecclesiã Chri-
stus alloquitur.Nã quomodo Ecclesia quærit Ecclesiã?
Secundum ipsos loquor. Annũcia mihi quem dilexit
anima mea,vbi pascis,vbi cubas? Quid quærit? Eccle-
siam.Et ille tanquam ostẽdens Ecclesiam dicit: In me-
ridie,sicut illi volunt.Respondeat mihi,quomodo Ec-
clesia quærat Ecclesiam. Annuncia mihi quẽ dilexit a-
nima mea. Quæ loquitur? Ecclesia. Quid sibi vult an-
nunciari? Vbi pascis, vbi cubas, id est , vbi sit Ecclesia.
Ecclesia loquitur & interrogat, vbi sit Ecclesia : &
respondet ille , vt putant, In meridie. Si in solo meri-
die est,vt dicunt , in Africa : quomodo ipsa interrogat
A vbi ipsa sit?An verò portio Ecclesiæ transmarinæ bene
interrogat de meridie, ne hîc erret: Alloquitur vnum-
quodque membrorũ Ecclesiæ suę Christus,tanquã suã
Ecclesiam:& dicit,Nisi cognoueris temetipsam,ô pul-
chra inter mulieres exi.Exire,hæreti corum est.Aut co- Exire hæreticoũ est.
gnosce te,aut exi:quia si te non cognoueris, exitura es.
Exitura quò ? In vestigiis gregum, sequẽdo malos gre-
ges.Ne fortè putes quia oues sequeris,si exis:audi quid
sequitur,Exi tu in vestigiis gregũ,& pasce hœdos tuos, Ioan.21. 17.
iam nõ oues.Nostis fratres, vbi erũt hœdi ? Ad sinistrã
erunt omnes qui exierũt ab Ecclesia. Manẽti Petro di-
citur,Pasce oues meas:exeunti hæretico , pasce hœdos
tuos.Est,inquiunt,& aliud testimoniũ nihilominus cõ-
tra te.Dic, audiamus. Erit sic contra te,quomodo hoc
putabis,p̃ te.Si meridiẽ,inquiũt,interpretaris Ægyptũ
multis quidẽ modis interpretamur meridiẽ , & Ægy-
ptum possumus ad locũ mundi , & ipsam Africã sic in-
telligere.Audi quid intelligã per meridiẽ:intelligo fer-
uorẽ spiritaliũ,flagrantẽ igne charitatis, splendentẽ lu-
B mine veritatis.Nam dicitur in quodã Psalmo,Dexterã Psal.89.
tuã notam fac mihi, & eruditos corde in sapiẽtia. Dex- cap.11.
terã,non hœdos: & eruditos corde in sapiẽtia,ipsi sunt
meridies.Vnde dicitur à Propheta:Et tenebræ tuæ sic- Esa.58.
ut meridies erũt. Multis ergo modis possum' intelligere cap.10.
meridiẽ,sed prorsus Africã intelligo. Accipio à te a-
liquid fortè melius q̃ saperem , nisi à te cõmorarer,
Africa sit meridies. Timet Ecclesia trãsmarina incidere
in rebaptizatores,timet incidere tanquã ignota in gre-
ges sodaliũ, quærit ab sponso suo vt annũciet illi vbi
pascat,vbi cubet in meridie:quia in ipso meridie in aliis
pascit,in aliis nõ pascit:in aliis cubat , in aliis nõ cubat.
Audiat consiliũ, veniat ad Catholicã Ecclesiã , non in-
currat in greges sodaliũ,nõ pascat hœdos suos.Sed dic
aliudquod te dicebat esse dicturũ.Propheta,inquit,ait: Abac.3.
C De' ab Africo veniet.Et iã vbi Africus, vtique Africa. 2.3.
O testimoniũ! De' ab Africo veniet. Ab Africa veniet
Deus? Alterum Christũ in Africa nasci,& ire per mun-
dum hæretici annunciãt.Rogo quid est,Deus ab Afri-
co veniet?Si diceretis,Deus in Africa remansit, vtique
turpiter diceretis:nũc autẽ etiam ab Africa veniet, di-
citis,Christus.Nouimus vbi sit natus Christus , vbi sit
passus,vbi in cælum ascẽderit,vnde discipulos miserit,
vbi eos Spiritu sancto repleuerit, vbi per totum mun-
dum euãgelizare * miserit,& obtemperauerũt ei,& ad- *missit.
impleturus orbis terrarũ Euangelio , & tu dicis, Deus ab
Africa veniet? Ergo tu mihi, inquit, expone, quid est,
Deus ab Africo veniet , Dic totum , & fortassis intelli-
ges. Deus ab Africo veniet, & sanctus de monte vm-
broso. Tu mihi expone,si iam ab Africa, quomodo de
monte vmbroso?de Numidia nata est pars Donati,ipsi
missi sunt primi in dissensionem & tumultum , & scan-
dalum , quærentes ingens vulnus. Numidæ miserunt,
Secundus Tigisitanus misit. Vbi sit Tigisi, notum est.
Qui missi sunt clerici, extrà congregauerunt ab Eccle-
D sia,ad clericos Carthaginis accedere noluerunt,visita-
torem posuerunt,à Lucilla suscepti sunt. Author totius
huius mali, Numida hæreticus fuit,in Numidia , vnde
ventum est huc. Cum tãto malo *mustarium vix inue- *mustarium.
nitur,cùm in cupsonibus habitãt. Quomodo mõs vm-
brosus Numidiæ?Dic mihi,noli hucusq; recitare, Deus
ab Africo:exigo & sequẽtia,Et sanct' de mõte vmbro-
so.Sed ostẽde mihi partẽ Donati à Numidia , de mõte
vmbroso venire. Inuenis nuda omnia , pingues quidẽ
campos,sed frumentarios:non oliuetis fertiles, nõ cæ-
teris nemoribus amœnos. Vnde ergo mons vmbrosus
in Numidiæ partibus , vnde hoc scandalum venit? CAPVT XVII.
TV mihi, inquit, ergo expone quid est, Deus ab
Africo veniet, & sanctus de monte vmbroso?
Vide

Vide quàm facilè exponam.Primò illud audi quod ait A
Dñs,Oportebat Christum pati, & resurgere tertio die, Luc.24.
& prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ dicit.
peccatorũ per omnes gẽtes, incipientibus ab Hierusa-
lem. Ecce vnde veniet. Incipientibus cùm dixit , inde
vtique se in sanctis suis ad alias gẽtes venturũ esse præ-
dixit.Lege diuisionẽ terræ filiorũ Israël in omnibus tri-
bubus in libro Iesu Naue, vbi apertè dictũ est , Hiebus
ab Africo,quæ est Hierusalẽ.Lege, quære, & inuenies.
Vtinam cùm inueneris, credas : vtinam animositatem
deponas.Hiebus ab Africo,quæ est Hierusalẽ.Et Dñs,
Incipiẽtibus ab Hierusalẽ:hoc est, Deus ab Africo ve-
niet. Quomodo ergo à monte vmbroso ? Euangelium
iã lege.De mõte Olueti Christus ascendit in cælũ. Se-
quere.Et quid dilucidius?Audis, ab Africo: audiſti, &
de monte vmbroso.Legẽ recitamus,Euangeliũ recita-
mus.Audisti,Incipiẽtib' ab Hierusalẽ,audi,per omnes
gentes,in eodẽ Propheta. Sequere verba illa,quæ con-
tempsisti,vel illa quæ prætermisisti,Deus ab Africo ve- B
Abac.3.a. niet,& sanctus de monte vmbroso. Cooperiet montes
p. vmbra eius,& gloria eius plena est terra. Per omnes ergo
gẽtes , incipientibus ab Hierusalẽ. Deus ab Africo
veniet,& sanctus de mõte vmbroso & cõdensо : id est,
Esa.58. à monte Olueti vnde ascendit in cælum, vnde misit
c.10. discipulos suos, vbi etiam ascensurus ait: Nõ enim ve-
Act.1.b.7. strum est scire tẽpora,quæ pater posuit in sua potestate:
sed accipietis virtutẽ ex alto,& eritis mihi testes.Vide-
te quomodo incipit Euãgelium. Et eritis mihi testes in
Hierusalem , & in Iudæa & Samaria,& vsque in totam
terrã.Ergo veniente Christo,& nomẽ eius,& prædica-
tio Euangelij eius ab Hierusalẽ , id est, ab Africo : & à
monte vmbroso,id est,à mõte Olueti,per omnes gen-
tes diffamatũ est Euangeliũ.Queritur montes vmbra e-
C ius,id est,refrigerium eius,protectio eius:& laudis eius
plena est terra. Cantate ergo cum tota terra,canticum
nouum , non canticum vetus cum angulo terræ.

DICVNT & aliud, Cyrenæus, inquiunt, quidã Simõ angariatus est,vt tolleret crucẽ Domini. Legim'; sed quid te adiuuet,volo scire. Cyrenæus , inquit, Afer est : quare ipse angariatus est qui crucẽ tolleret. Vbi sit Cyrene,fortè nescis,Libya est, Pẽtapolis est,contigua Cyrene.
est Africæ , ad Orientẽ magis pertinet , vel in distribu-
tione prouinciarum imperatorum.Cognosce:Impera-
tor Oriẽtalis mittit iudicẽ ad Cyrenen.Breuiter respõ-
deo,Vbi est pars Donati,nõ inuenitur Cyrene : vbi est
Cyrene,non inuenitur pars Donati. Manifesta veritas
conuincit errorẽ. Det mihi Cyrenen, vbi est pars Do-
nati: det mihi partẽ Donati,vbi est Cyrene. Manifestũ
est enim, fratres, in Pentapoli Ecclesiã esse Catholicã,
partem Donati ibi non esse. Sed securi rideamus flen-
dos, & fleamus irridendos.Quid dicis?Meritum Cyre-
nensis huius magnum commemoras,quia tulit crucem
Domini, & Afrũ dicis.Orientalis est. Libya enim duo- Libya du
bus modis dicitur , vel ista quæ propriè Africa est, vel plex.
illa Orientis pars,quæ contigua est Africæ , & omnino Matt.27.
collimitanea.Sed Afer fuerit Cyrenensis.Beatũ putas, d.32.
q̃ angariatus crucẽ tulerit ? Quãto melius fortè diceret
quis in Arimathia remansisse Ecclesiam Christi, quia Ibid.g.57
Ioseph ille dines ab Arimathia, habens ante oculos re-
gnum Dei,non angariatus,non coactus venit ad crucẽ
Domini:cùm cæteri formidarent, petiit à Pilato sepe-
liendum corpus Domini,de ligno depositi, obsecutus Ioan.19.
est funeri,in sepulchro condidit, laudatus est in Euan- g.38.
gelio ? Quia verò de Arimathia fuit ipse pius tantum
exhibens obsequium corpori Domini, in Arimathia
remansit Ecclesia ? Aut si magis vos delectat angaria-
tus,id est, qui cogitur tollere crucem: rectè ergo faciũt
C Imperatores Catholici, qui vos cogunt ad vnitatem.

CAPVT XVII.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE OVIBVS SERMO, SIVE TRACTATVS.

CENSVRA.

Capite 1. meminit tractatus sui de pastoribus, qui hunc præcedit. Beda vocat librum de ouibus,in 1. caput ad Romanos, & 1. ad Galatas.

CAPVT 1. Quia sit pastor, & quæ oues.

VERBA quæ cantauimus , continent professionem nostrã, quia oues Dei sumus : nec importunè poscimus cũ lachrymis eius misericordiam,cuius oues sumus. Diximus enim , Plorem- Psal. 94. 2.
mus ante Dñm , qui fecit nos : quo- D
niam ipse est Dñs Deus noster. Ne quisquã plorans se exaudiri posse desperet , cõmemo-
rata est necessitudo quædã exaudiendi nos Deo:Quo-
niam ipse est Dominus Deus noster , qui fecit nos. Ille
Deus noster : nos populus pascuæ eius, & opus manũ
eius.Pastores homines,vel etiã patres familiãs Domini
pecorum,oues quas habẽt, nõ ipsi fecerunt : oues quas
pascunt,non ipsi creauerũt:noster autẽ Dñs Deus,quia
Deus & creator est,fecit sibi oues quas habeat,& quas
pascat:nec alter instituit, quas ipse pascit: nec quas ipse
instituit,alter pascit.Ploremus ergo ante illum. Neque
enim in bono sumus,dũ in hoc seculo sumꝰ.Cùm enim
placebimus Domino in regione viuorũ,tunc detergẽ-
tur lachrymę nostræ,& dicemus ei laudes qui nos exe-
mit de vinculis mortis , pedes nostros à lapsu , oculos Psal.
nostros à lachrymis,vt placeamus Domino in regione 114.
viuorũ:quia difficile est vt ei placeatur in regione mor- b.8.9.
tuorũ.Est autẽ & hîc vnde illi placeam', eius misericor-
diã in his deprecãdo,à peccatis nos, quantũ possumus,
absti nẽdo: in quantũ autẽ nõ possumus , cõfitendo at-
que plangẽdo. Ita in hac vita sumus sperãtes aliã vitã,
plorãtes in spe:imò plorãtes in re,gaudẽtes in spe.Pro-
fessi ergo in hoc cãtico, quia sumus oues eius , populus
D pascuę eius,oues manuum eius : audiamus quid ad nos
loquatur,tanquã ad oues suas.Pridẽ pastoribus loque-
batur superiore lectione:presenti autẽ & hodierna oui-
bus loquitur. In illis ergo eius verbis nos cum tremore
audiebamus,vos cũ securitate.Quid ergo in istis verbis
hodiernis? Nũquid vicissim nos cũ securitate,vos cum
tremore?Nõ vtiq;. Primò,quia & si pastores sumus,pa-
stor nõ solùm quod dicitur ad pastores,cũ tremore au-
dit,sed etiã quod dicitur ad oues: si enim securus audit
quod ad oues dicitur,nõ est illi cura de ouibus.Deinde
iã & tũc diximus charitati vestræ, duo quædã in nobis Supra de
esse considerãda: vnũ, q̃ Christiani sumus:alterũ quòd pastorib'
Præpositi sumus.Quòd ergo Præpositi sumus,inter pa- cap.1.
stores deputamur,si boni sumus:Quòd autẽ Christiani
sumus,& nos vobiscũ oues sumus.Siue ergo Dominus

pastoribus loquatur, siue ouibus, nos omnia cũ tremo- A re oportet audire: nec recedat solicitudo de cordibus
Psal. 94. a. 6. nostris, vt ploremus ante Dominum qui fecit nos.

CAPVT II. Ezech. 34 d. 17. AVDIAMVS itaque, fratres, vnde Dñs oues suas improbas corripiat, & quid promittat ouibus suis. *Et vos*, inquit, *oues meæ, hæc dicit Dominus Deus*. Primò, quãta felicitas est, esse gregẽ Dei, si quis etiã cogitet, fratres: etiam in istis lachrymis, & in istis tribulationibus magnum gaudium concipit. Neque enim in eius grege est quem lupi possunt flagellare, aut cuius somniũ possunt
Psal. 79. a. 2. Psal. 120. 2. 4. captare prædones. Illi enim dictũ est, Qui pascit Israël: de quo dictum est, Nõ dormiet, neque dormitabit, qui custodit Israël. Vigilat ergo super nos ille vigilantibus nobis, vigilat & dormientibus nobis. Si ergo de pastore homine securum est pecus hominis: quanta debet esse nostra securitas pascente Deo, non tantùm quia pascit nos, sed etiam quia fecit nos?

CAPVT III. VNA est nostra solicitudo, quę nobis imponitur, audire vocem pastoris: & est nunc tempus audiendi, B quia ille nondum assumpsit tempus iudicandi. Qui loquitur modò, tacet. Loquitur enim modò in præcepto, tacet in iudicio. Ideò dicit quodam in loco, Tacui, nunquid semper tacebo? Quomodo tacuit, cùm
Esa. 42. c. 14. hoc ipsum loquendo dixerit? Qui dicit, Tacui, non tacet: quia & hoc ipsum dicere, Tacui, nõ tacere est. Audio ergo te loquentẽ in tot præceptis, in tot sacramentis, in tot paginis, in tot libris. Audio denique in hoc ipso quod dicis, Tacui, nũquid semper tacebo? Quomodo ergo tacuisti? Quia nõdũ dico, Venite benedicti patris mei, percipite regnũ: & nondum dico aliis, Ite maledicti in ignẽ æternũ, qui præparatus est diabolo & angelis eius: & nondum hæc ipsa ita dico, vt iã prædicaui.
Matt. 25. d. 34. Vltimã sententiã, quã dicturus est iudex, in tabella descripturus manu sua, vltra quã sententiam nihil iam iusdicaturus est, partes nõ audiunt. Illis forãs exeuntibus scribitur: attonitæ sunt ambæ partes atq; suspensæ, cõtra quam vel pro qua sententia illius procedat. Magnũ secretum iudicis, vnde secretariũ nominatur. Magnus timor eorũ qui in causa sunt, quid ille cogitet, & quid scribat ignoratur: & homo est, & illi de quibus ille iudicat, vtique homines sunt. Ille autem Deus noster est, & nos populus pascuæ eius, & oues manuum eius.
Psal. 94. b. 7. Et cùm sit ille creator, nos creatura; ille immortalis, nos mortales; ille inuisibilis, nos visibiles; noluit nos latẽre in hac vita, quam vltimam sententiam in fine dicturus sit. Nemo antè dicit, Damno, qui vult damnare: nemo antè dicit, Ferio, qui vult ferire.

CAPVT IIII. De patientia & bonitate pastoris. MAGNA ergo lenitas, magna misericordia, magna mansuetudo: sed si nõ abutamur patiẽtia eius ad nostrã nequitiã: & illo peccata nostra portãte, nos quasi faciẽdo ei onus augeamus peccata peccatis: quasi vt ille plus portet, qui nõ laborat cùm portat peccata nostra, quibus adhuc parcit, quia adhuc sustinet, & illius ostendũt patientiã, nostrã cumulãt sarcinã. Ignoras, inquit, quia patiẽtia Dei ad pœnitẽtiã te adducit? Patiẽ- D tia Dei illa est, quã taciturnitatem vocat, de qua dicit, Tacui, nũquid semper tacebo? Ergo cùm argueret quosdam & diceret, Qui prædicas nõ furandum, furaris: qui dicis nõ adulterandum, adulteras, & c. ait, An diuitias bonitatis eius & lõganimitatis cõtemnis? Quia ille bonus est, quia longanimis, quia videt & tacet, quia videt
Rom. 2. a. 4. & sustinet, putas illũ iniquũ? Ignoras, quia patiẽtia Dei ad pœnitentiã te adducit? Et vide si semper tacebit, qui modò tacet. Tu autẽ, inquit, secundũ duritiã cordis tui & cor impœnitẽs, thesaurizas tibi irã in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundũ opera sua. Ergo tacet, nũquid semper tacebit? Itẽ dicit
Psal. 49. d. 21. post quædã enumerata peccata: Hæc fecisti, & tacui: id est, hęc fecisti, & nõ vindicaui: suspicatus es iniquitatẽ, q ero tui similis. Et reuera hoc cogitãt mali, cùm multa fecerint mala, & mali sibi accidere nihil viderint, non tantùm placẽt eis facta sua mala, sed etiã Deo placere putãt: in tantũ, vt credit impietas, vt & Deũ similẽ sibi existimet impius contẽptor. Et cùm Deus adducat eum monẽdo, docẽdo, hortãdo, corripiẽdo, ad similitudinẽ suã non solùm nõ sequitur similitudinẽ Dei, sed Deum vult ducere ad similitudinẽ suã. Hæc est iniquitas maior, dũ ipsa peccata, à quibus se nõ corrigit, Deo placere putat. Suspicatus es iniquitatẽ, q ero tibi similis? Et quid sequitur? Arguã te. Quare hoc? Tacui, nunquid fẽper tacebo? Itaque fratres, quoniã sermo iste qui de ore procedit, & me terret, & vos: omnes enim vnã spẽ bonã habemus in illo, & omnes pariter timere debemus, ne illo offenso nõ inueniamus quod speramus, sed experiamur quod contempsimus: audiamus omnes tanquam oues Dei, dum loquitur qui tacet, dum monet nos, & nondum iudicat nos qui fecit nos, dum vacat audire, dum licet * & legere.

* eligere. CAPVT V. De non euellẽdis zizaniis ante messem, & de separatis eorũ ante iudicium. Ezech. 34. d. 17.

ET *vos*, inquit, *oues meæ, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego iudico inter ouẽ & ouẽ, & hircos & arietes*. Quid hîc faciunt hirci in grege Dei? In iisdem pascuis, in iisdem fontibus, & hirci tamẽ sinistræ destinati dextris miscẽtur, & prius tolerãtur q̃ separabuntur: & hîc exercetur ouũ patiẽtia ad similitudinẽ patiẽtię Dei. Separatio enim ab illo erit, aliorũ ad sinistrã, aliorum ad dexterã. Nũc autẽ ipse tacet, tu vis loqui. Sed vnde dico, tu vis loqui? Vnde ipse tacet? A vindicta iudicij, non à verbo correptionis. Ipse nondum separat, tu vis separare? Ipse mixta tolerat qui seminauit. Si ante ventilationem frumentũ vis esse purgatũ, tuo vento pessimè ventilaberis. Matth. 3. d. 18. Licuerit dicere seruis, Vis, imus, & colligimus ea? Stomachati sunt enim vidẽdo zizania, & doluerũt segeti bonæ permixta zizania, & dixerũt, Nónne bonum semen seminasti? Vnde ergo apparuerũt zizania? Ille ra- C tionẽ reddidit vnde apparuerũt, nõ tamen permisit vt ante tẽpus euellerẽtur: quamuis & ipsi serui stomachati aduersus zizania, consiliũ tamen & præceptũ à domino expetierunt. Displicebãt illa inter segetẽ: sed videbant serui, quia si vel in ipsis zizaniis euellendis aliquid sua sponte facerẽt, ipsi zizaniis annumerarẽtur. A domino expectauerũt præceptũ, iussionẽ regis sui quæsierũt: vis, imus & colligimus ea? Et ille, Nõ. Et reddidit inde causã: Ne fortè cũ vultis colligere zizania, eradicetis simul & triticũ. Sedabat eos ab indignatione: nec reliquit in dolore. Graue enim videbatur esse zizania inter frumentũ, & verè graue erat. Sed alia est agri cõditio, alia quies horrei. Tolera, ad hoc enim natus es: tolera, quia fortè toleratus es. Si semper bonus fuisti, habeto misericordiã: si aliquãdo malus fuisti, noli perdere memoriã. Et quis est semper bonus? Facilius si te Deus diligenter discutiat, inueniet te etiã nunc malũ, q̃ tu te semper bonũ. Ergo tolerãda sunt zizania hæc inter frumentũ, hirci inter arietes, hœdi inter oues. Quid autẽ ille de frumẽto? In tẽpore, inquit, messis, dicã messoribus, Colligite primũ zizania, & alligate in fasciculos ad cõburẽdũ ea, triticũ autẽ meũ recõdite in horreo. Trãsiet ergo agri cõcretio, veniet messis discretio. Exigit nunc Dominus de nobis patientiã, quã, pponit in se dicens tibi: Ego certè si voluero modò iudicare, nũquid iniquè iudicabo? Ego si modò voluero iudicare, nunquid falli potero? Si ego qui semper rectè iudico, & qui falli non possum, differo iudicium meũ, tu ignorans quẽadmodum iudicãdus sis, audes tã præpropere iudicare? Videte fratres, quemadmodũ illis seruis volẽtibus ante tẽpus eradicare zizania, hoc opus nec in messe concessit. Ait enim, In tẽpore messis dicam messoribus: non ait, Dicam

Dicã vobis. Sed quid si ipsi serui messores erunt? Non. A Nam exponens omnia singulatim, messores, ait, angeli sunt. Homo ergo carne sęptus, carnẽ portans, aut fortè caro totus, id est, caro corpore, carnalis animo: audes vsurpare officium alienũ, quod nec in messe erit tuum?
Matth. 25 cap. Hoc de separãdis zizaniis. De hircis autem quid? Cùm venerit filius hominis, & omnes angeli cũ eo, sedebit in sede gloriæ suæ, & cõgregabũtur ante eũ omnes gẽtes, & separabit eas, sicut pastor separat oues ab hœdis. Et veniet, & separabit: veniet messis, & separabuntur. Modò ergo tẽpus separationis nõ est, sed tolerationis. Nec ideo ista dicimus, fratres, vt corripiẽdi dormiat diligẽtia, imò verò ne in illud iudiciũ incauti veniam*, & cęci negligẽtes cæcitatẽ nostrã subitò nos ad finistrã *inueniamus, disciplina exerceatur, iudiciũ nõ præcipitetur.

*veniamur

CAPVT VI. QVID ergo Dominus? Ecce ego iudico inter ouem & ouem, & hircos & arietes. Ecce ego iudico. Magna securitas, ipse iudicat, securi sint boni. Iudicẽ ipsorum nullus aduersarius corrũpit, nullus aduocatus circumuenit, nullus testis illuditˉ. Sed quantũ securi sunt boni, tantum timeãt mali. Nõ talis iudicat, cui aliquid abscõdetur. Nunquid enim Deus iudicans quæsiturus est testes, per quos discat quis sis? Vnde potest falli quis sis, qui nouerat quid esses futurus? Te interrogat, non alium de te. Dñs, inquit, interrogat iustũ & impiũ. Interrogat autẽ te, non vt discat à te, sed vt cõfundat te. Habentes verò talẽ iudicẽ, quẽ nemo cõtra nos fallit, nemo p nobis: sic agamus vt eius iudiciũ venturũ non timeamus, sed expectẽtem & desideremus. Nũquid enim frumẽta timent, ne mittãtur in horreũ? Imò optant vehementer & desiderãt. Nunquid oues timẽt, ne ponãtur ad dexterã? Imò nihil eis tã tardũ est, q̃ donec fiat. Hi verò ex animo & tota sinceritate dicunt, cùm orãt, Veniat regnum tuũ. Mali verò hominis in his verbis, & cor trepidat, & lingua titubat. Quomodo enim dicis, Veniat regnũ tuũ? Ecce veniet. Qualẽ te inueniet? Sic ergo age vt securus ores. Et si quid fortè inest in con- C sciẽtia errati atque peccati, habes in ipsa oratione medicinã. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Voluit enim Deus sic te esse debitorẽ, vt habeas debitorẽ. Peccando quippe inimicum te facis Deo: sed attẽde ne fortè tu habeas inimicum. Dimitte, & dimittetur tibi. Quod facis qui potes in peccato inueniri, hoc in te faciet qui de nullo peccato poterit iudicari. Si autẽ vt homo in peccato positus, peccatori tuo nõ parcis, nec tuã in illo conditionẽ respicis, nec de cætero lapsum tuæ fragilitatis horrescis: quid tibi facturus est qui tã securus iudicat, quomodo qui nunquã peccat? Dãda est ergo opera puræ conscitiæ: & si fortè aliquis inest scrupulus, præueniamus faciem eius in confessione. In Psalmo autem cùm nunc cantaretur, audiuimus: Præueniamus faciẽ eius in confessione. Præueniamus eum, ne ipse nos præueniat. Post confessionem nõ afferet vltionem, si & tu post confessionem nõ repetas iniquitatẽ. Præueni antequã præueniaris. Quia enim vêturus est, certum est, perdes, si non desideras quod futurum est. Nam & te nolentẽ venturus est. Nunquid cũ dilaturus es recusando, ne veniat? Sicut nouerat horã qua iudicari debuit, sic nouit & horam qua debeat iudicare. Veniet ille, tu vide qualis futurus sis. Hodie ineſt scrupulus, hodie sit confessio, hodie renũcietur scrupulo, hodie dimittatur, hodie laxetur. Non est vt dicas, Differt Deus veniã: tu noli differre medicinã tuam. Habes enim aliquid in animo quod te angat: & si angit, & solicitat. Vtique si in domo tua esset lapis offendens oculos tuos, iuberes eũ auferri de medio: maximè si aliquẽ paulò maiorem hospitem in domo tua esses recepturus. Cùm ergo Deũ inuocas, in te vocas: quomodo veniet in te, cui locũ quò recipias, non mundasti? Sed minus idoneus es auferre de corde tuo, quod tibi ipse fecisti: ipsum inuoca, vt mundet: ipsum inuita, vt intret: dũ tamen quod futurus es, modò facias, cùm loquitur monendo, & tacet iudicando. Dixit hîc hircos, dixit & arietes, & iudicat inter eos.

CAPVT VII. De defectu nis non amaro corde cõmunicandis. Ezech. 34 c. 18. ET quid eis dicit? *Nunquid non sufficit vobis, quia bona pascua pascebatis, & reliquiæ pascuæ vestræ conculcabatis pedibus vestris? & potabatis aquã, quæ subsidebat*, id est, quæ pura & tranquilla erat, *& reliquam pedibus vestris turbabatis, & oues meæ conculcationes pedum vestrorum depascebant, & conturbatã pedibus vestris aquã potabant*. Quid est hoc? Pascua Dei bona sunt, & fontes Dei puri sunt. Habemus hoc in Scripturis sãctis. Qui sunt ergò qui quod trãquillum est inde bibũt, & quod mundũ est, inde pascuntur, & conculcãt reliquias, & turbãt aquã, vt oues aliæ conculcatas herbas accipiant, & aquã conturbatã bibant? Et hoc vtiq; videtis displicere pastori, qui dicit dum fiunt ista, Ego iudico inter ouẽ & ouem: ad hoc B vtique ne fiãt. Sunt multi qui trãquillè dũcunt, perturbatè docent: & cùm habeant doctorẽ patientẽ, sæuiũt in discentẽ. Quàm nos enim trãquillè docẽat ipsa Scriptura, quis nescit? Venit ergo aliquis, & legit præcepta Dei, legit & capit, capit tranquillus de trãquillo bibẽs, & de viridi & mundo pascẽs. Venit aliquis audire ab illo aliquid, indignatur, perturbatur: tarditatẽ aliquãdo seriùs intelligẽtis accusando, turbatũ facit minus intelligere, quod potuit audire trãquillus. Nec hoc ideo dixerim, fratres, quia nõ est aliquãdo corripiẽda duritia, quam ipsa tãta veritatis tranquillitas corripit, dicẽs: O Luc. 24. d. 25. insensati & tardi corde ad credendũ! si ista fiũt ea dilectione, qua volumus curam incutere hominibus, ad incutiendã diligentiã intentionis, & ad serenandã fortè nubẽ mentis suæ, quã de curis seculi cõtraxerũt: & fortè cogitando alia inutilia, quod vtile est audire nõ possunt. Deinde etiam si in se aliquis videat tarditatẽ, non sine causa ille accusatur, vt Deũ roget, & soluat tarditatẽ, donet veritatẽ. Aut enim si negligentia nostra minus intelligimus quod audiuimus, vtique negligentia corripienda est. Aut si tarditas est, cùm fuerit accusata, erit vnde rogetur Deus. Nec doctores ergo tales reprehendẽdi sunt: sed qui hoc faciunt animo amaro, animo inuido, ipsi cõculcãt pascua, & cõturbant fontes: quicquid fortè nouerint, ita volunt nosse, vt alij non nouerint. Malignæ mentis homines, tartareo zelo pleni, litudi non in corpore, sed in corde, legerunt & intellexerunt: cũ interrogati fuerint, Multũ est ad te, ego tibi ista eredã? Et tu dignus es ista legere vel audire? Quid turbas aquam? Ambobus fons manat. Quid conculcas herbas communes? Non tu pluisti vt nascerentur.

Doctores fœui.

Doctores liuidi & amarulenti.

Communis omnibus Scriptura.

CAPVT IX. Quòd nõ sufficiat bene viuere, nisi teriam quisque cõsci' hominib' bene studeat cõuertari. 1. Cor. 8. d. 12. Non sem per sufficit bona conscientia.

EST aliud in his verbis, quod nõ absurdè potest intelligi. Sũt homines qui putãt, sibi in bene viuendo sufficere cõscientiam, & nõ valde curãt, quid de illis alter existimet: ignorãtes quia cùm homo videritˉ hominem bonæ cõscientiæ negligẽtiùs viuentem, passim se cuilibet & vbilibet coniungentẽ, habentem scientiã, q̃ nihil sit idolũ, & tamen in idolio recũbentẽ, cõscientia illius cùm sit infirma, ædificatur nõ ad ea quæ perfectatur, sed ad ea quæ suspicatur. Neque enim homo patter tuus, frater tuus, intrare potest in conscientiã tuam quam nouit Deus. Cõscientia tua corã Deo est, cõuerfatio tua corã fratre tuo. Si de te ille aliquid mali suspicans, perturbatus ædificatur ad aliquid faciendũ, quod te putat facere, dum sic viuis: quid prodest, quia venter conscientiæ tuæ hausit aquam puram, & ille de tua negligentia conuersationem bibit turbatã? Et audis tales cùm corripiuntur ne ista faciant, respondere nobis, & Gal. 1. b. 10. dicere, Apostolus dixit: Si hominibus placere vellem,

Christi seruus non essem. Et hic aquam turbas, pascua conculcas. Attēde melius, ne & tibi aquā turbet, quod ait Apostolus: Si hominibus placere vellē, Christi seruus non essem. Optimè accipio Apostolicā sententiā, libenter agnosco. Sed aliud in Apostolo nō legisti? Placere omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærēs quod mihi prodest, sed quod multis, vt salui fiant. Rursus eundē Apostolū non audisti? Sine offensione estote Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei. Tertiò eundē Apostolū non audisti? Prouidemus enim bona, nō solùm coram Deo, sed etiā corā hominibus. Ait ergo ille: Expone itaque mihi, quomodo intelligā diuersa atque cōtraria hæc dicentē Apostolū, Si hominibus placere vellē, Christi seruus nō essem: ac dicentem, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo: ac dicētē, Gloria nostra hæc est, testimoniū conscientiæ nostræ: ac dicentē, Prouidemus bona, non solùm corā Deo, sed etiā corā hominibus. Si tranquillus audias, si tibiipsi aquā tuæ mentis nō perturbes, quantū potero fortassis exponā. Sunt homines temerarij iudices, detractores, susurrones, murmuratores, quærētes suspicari quod nō vident, quærētes etiam iactare quod nec suspicātur: contra tales quid remanet, nisi testimonium cōscientię nostræ? Neque enim, fratres, etiam in illis quibus placere volumus, gloriam nostrā quærimus, aut gloriā nostrā quærere debemus, sed illorū saluté: vt si bene ambulamus, nos sequēdo non errent: imitatores nostri sint, sicut & nos Christi: si autē nos non Christi, imitatores sint Christi. Itaque enim pascit gregē suum, & cum omnibus bene pascentibus ipse solus est: quia omnes in illo sunt. Non ergo vtilitatem nostrā quærimus, quando hominibus placere volumus: sed gaudemus eis placere quod bonū est, ꝓpter ipsorum vtilitatē, non propter nostram dignitatē. Cōtra quos autē dixerit Apostolus, Si hominibus placere vellē, Christi seruus nō essem, manifestū est: & ꝓpter quos dixerit, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus placeo per omnia, manifestū est: vtrunq; dilucidum, vtrunque tranquillū, vtrunque purū, vtrunque nō perturbatum: tu tātùm pasce & bibe, noli conculcare, noli perturbare. Nam & ipsum Dominū Iesum Christū magistrū vtique audisti, Lucean opera vestra bona corā hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificēt patrē vestrū qui in cælis est: id est, qui vos fecit tales. Nos enim populus pascuæ eius, & oues manuū eius. Ille ergo laudetur, qui te fecit bonū, si bonus es, nō tu, qui per teipsum nō poteris esse nisi malus. Quid autem vis in contrariū ducere veritatē, vt quādo boni aliquid facis, te velis laudari: quando mali aliquid facis, Dominū velis vituperari? Vtiq; enim qui dixit, Luceāt opera vestra bona corā hominibus: ipse dixit in eodem sermone, Nolite facere iustitiā vestrā coram hominib⁹. Sed sicut in Apostolo ista tibi cōtraria videbātur, sic & in Euāgelio. Si autem nō perturbes aquā cordis tui, & hīc agnosces pacē Scripturarum, & habebis pacē cum eis & tu. Si autē tu cum eis habere pacē nolueris, tu in te committis litē tuā, illæ nō amittent pacē suam. Propter illos enim qui se hominibus iactādo commendāt, & ita ventilant opera sua bona, vt finē bonorum operū suorum in laude hominū ponāt, eandēmque laudē hominum quasi pro mercede computent bonorum operum suorum: de his dicitur, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Contra eos dicitur: Cauete iustitiā vestrā facere corā hominibus. Proinde sequitur, Vt videamini ab eis. Vltrà nō porrexit intentionē, hīc fecit finē: Nolite sic facere corā hominibus, quicquid boni facitis, vt videamini ab eis: vt fit ipse finis operis vestri, videri ab eis. Nolite ergo sic, vt videamini ab eis.

1. Cor. 10. 33.

2. Cor. 8. d. 21.

1. Cor. 10. 33. 2. Cor. 1. c. 12. 2. Cor. 8. d. 21.

Quando sufficiat conscientia.

1. Cor. 4. c. 16.

Matth. 5. b. 17.

Psal. 94. a. 2.

Matt. 6. a. 1.

A Hīc autē, nō ibi ponit finē, vt videamur ab hominibus, corā quibus vult esse bona facta nostra: sed ait, Luceāt opera vestra corā hominibus, vt videāt bona opera vestra. Non quieuit, neque hīc remānsit: sed duxit te hinc rursum, & tulit te à te. Caderes enim, si esses in te: & vbi tutus esses, posuit te. Videāt, inquit, bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Noli irasci, quia ille glorificatur. Apud illū esto, & in illo glorificaberis: vt non glorietur, ait Apostolus, omnis caro corā illo. Ergo sine gloria remanebimus? Nō. Ait enim ipse, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Nam & testimonium conscientiæ nostræ in nobis gloria est: quia in illo est. Nā si ita est gloria nostra, vt nobis placeamus, & efficiamur placentes nobis: valde stulto homini placet, qui sibi placet. Curemus ergo, fratres, non tantùm viuere, sed etiam coram hominibus bene conuersari: nec tantùm amemus habere bonam conscientiam, sed quantum poterit nostra infirmitas, quantum vigilantia fragilitatis humanæ, curemus nihil etiam facere quod veniat in malam suspicionem infirmo fratri: ne fortè puras herbas mandendo, & puras aquas bibendo conculcemus pascua Dei, & oues infirmæ conculcatum manducent, & turbatū bibant, & vel propter iustum qui dicit, Ego iudico inter ouem & ouem. *Pro ipsis hæc dicit Dominus Deus ad eos, Ecce ego iudico inter ouē & ouem, & inter ouem imbecillem.* Aliud aliquid dicat.

Matth. 5. b. 17.

1. Cor. 4. c. 16.

Ezech. 34. c. 20.

CAPVT X.

I AM audiuimus de his qui conculcant herbas, & qui cōturbant aquas: audiamus aliud genus mali, & magnum genus mali. Postea de hircis nullā facit mentionem: semel illos nominauit, vt sciremus eos esse. Ipse enim illos bene nouit. Postea sic loquitur, tanquam omnes sint oues. Primò quomodo ipse videt: postea verò quomodo nos videm⁹, locutus est. Hirci enim quia insunt, & quia in fine separabuntur, notum sit ouibus: modò tanquā inter ouem & ouē discerno. Nā scit prædestinatione & præscientia oues & hircos ille solus, qui prædestinare potuit, qui præscire. Modò quia omnes sub iugo Christi sunt, & omnes ad gratiā Dei accedūt, ouem te putas, hircum te fortè Deus nouit: sed tanquā ouis audi quod audis: Ecce ego iudico inter ouē fortē, & inter ouem imbecillem: quoniam lateribus & humeris vestris impellebatis, & cornibus vestris percutiebatis, & omne quod deficiebat cōprimebatis, quoadusque diſpergeretis eas foras. Quis hoc non intelligat? Quis nō exhorresçat? Si nullæ oues foris sunt, non est factum. Si autem multas oues foris errare plangimus, væ quorum humeris & lateribus & cornibus factum est. Non enim hæc facerēt, nisi fortes oues. Quæ sunt fortes? De suis viribus præsumentes. Quæ sunt fortes? De sua iustitia gloriantes. Non diuiserunt oues, non foras miserunt, nisi qui se iustos esse dixerunt: humeris audaces ad impellendum, quia non ꝑportant sarcinam Dei: latera mala, conspirantes amici, societas pertinaciæ: cornua erecta, elata superbia: impelle latera & humeris, ventila cornibus, mitte foras quod non emisti: certè ipsa tota causa est, quia tu iustus, & alij iniusti, & indignum erat vt iustus esset cū iniustis: indignum videlicet, vt frumenta essent inter zizania: indignū vt oues inter hircos pascerentur, donec pastor veniret qui in separando non errat. Itáne tu angelus eradicans zizania? Non te agnoscerem angelum eradicantem zizania, nec si iam messis veniſſet. Ante messem non tu, sed quisquis fuerit, non est verus. Qui designauit messorem, designauit & tempus. Possunt & homines se dicere angelos. Inuenimus fortasse in Scripturis & homines dictos angelos, sed tamen ego tempus messis attendo. Angeli tibi nomen potes imponere, tempus messis non potes breuiare. Itaque falsum dicis,

Matth. 3. b. 17.

1. Cor. 11. b. 7.

Psal. 50. a. 4.

ꝑ semper in. Psal. 60. a. 3.

ꝑ Donato. ꝑ Vrsinum.

dicis, qui sis: quia nondū venit quādo sis. Proinde cùm A accusasti, falsò accusasti? Nam si verè accusasses, non te separasses. Tua separatio, illorum est purgatio. Si zizania erant, quid ea voluisti ante tempus separare? cùm ipsis permixtū triticum esses, & eodē agro radicareris, eadē pluuia rigareris. Quare ergo existi? Nūquid inuenis causam? Quos accusas, nō conuincis: exeundo autē ante tēpus, & te separando, ipse conuinceris. Viuis, quia filius malus es, ipse te iussū dicis, exitum autē tuum nō abluis. Ego nō dico tibi, Tu es potius traditor. Quod si etiā dicam, facilè probo: sed ideo nolo dicere, quia tui fecerunt, non tu fecisti. Non tibi imputo facta aliena, etiā tuorum: tuum factum attēdo quòd foris es, arguo. Exitum tuū arguo. Prorsus certè omnia remouco, quæ in vos dici possunt. Omitto ebriositates vestras, fœnus, & vsuras super vsuras; omitto greges & furias circumcellionum: omitto hæc omnia, & quæcunq; alia quę enumerare non possum. Non omnes fortè apud vos ista faciunt. Ille qui ibi ista nō facit, ille qui displicent ista quæ ibi fiunt: ipse ergo accedat, ipse loquatur: nō ei obiicio crimen alienum, abluat exitum suum. Vides quia rectè illi dicitur, Filius malus ipse se iustum dicit. Dñs enim dicit, qui verū dicit: Filius malus ipse se iustū dicit. Nō ego, sed ipse. Si vult vt ego dicā iustum, veniat, bonos fructus in catholica pacè afferat, in catholica pace custodiat: quia & fructus nō est, vbi nō est tolerātia. Et fructum, inquit, afferent cum tolerantia. Vis videre quemadmodum grādinatus es? Audi ex alio loco, Væ his qui perdiderūt toleratiā. Modò aliquē putate cogitare, quia & sæpe cōtingit, vbi sit Christianus. Motus est, vt sit Christianus, attēdit in nomen Christi cōcurrere genus humanum: nulla temporali proposita commoditate vult esse Christianus, non vt maiorē amicum conciliet, nō vt ad concupitā vxorē perueniat, non vt aliquam pressuram huius seculi euadat: quanquā multi etiam sic intrantes corriguntur ingressi. Sed faciamus aliquem cogitātem de anima sua, & volentē esse Christianum: attendit vbi duas partes videt, quærit causas, quare se illi ab illis separauerunt. Respondent illi, Separauimus nos tanquam iustī à peccatoribus. Quasi verò cæco loquantur audienti quid dicāt, non videnti quid agant. Si itaque insp̄iciens morē ipsorū, & ea quæ paulò antè commemorauī, dicat illis: Rogo vos, iustos vos esse dicitis, & ideo vos rectè separasse contēditis. Quare apud vos sunt tales & tales? Et illi fortassē quia negare nō audent, quia ea dicuntur quæ oculis obiiciuntur, sunt quidē apud nos tales, sed nunquid omnes sumus tales? Optimè. Video te foris cum peccatoribus. Quare non intus? Merces enim separationis tuæ esse debuit, cum peccatore nō viuere. Si foris sic esses, vt quales te fingis fugisse non haberes, quoquo modo ferrē separationem tuam. Attendar ergo iste cupiens esse Christianus, vbi sit Christianus. Videt illos separatos quasi à peccatoribus, plenos peccatoribus. Rursus attendat ecclesiam Christi secundùm probabilem vitam morum generis humani, secundū quos mores potest ipse etiam veniens de seculo vtrumque iudicare. Videt & hic aliquos sobrios, aliquos ebriosos, aliquos patientes pauperes, aliquos rapinam rerum alienarum appetentes, & cætera talia: videt hīc, videt & ibi. Attendat iam Deū, quid dicat de ecclesia sua: inuenit Deum dicentem per omnes gentes ecclesiam suam: inuenit Deum etiam in ista similitudine zizaniorum dicentē, Ager est hic mundus. Non ager est Africa, sed hic mūdus. Per totum mundum frumentum, per totum mundum zizania: tamen ager est mundus. Seminator filius hominis, messores angeli, non principes circumcellionum. Sinite crescere vtrumque vsque ad messem: nō crescere zizania, & decrescere frumenta, sed vtrunque

1. Cor. 11. b. 7.

Luc. 8. b. 15.

Eccl. 2. c. 16.

Matt. 13. d. 27.

crescere vsque ad messem. Quam messem? Ipsum audi: Messis est finis seculi. Audit hæc planè, & rectè iudicas quid dicit? Non ero in illa cõcisione, hac ero, & bonus ero in nomine eius cuius ero: & bonus ero, non meipsũ bonum faciens, sed ab illo fieri expectãs; non meipsum bonũ & iustum dicens, sed ab illo dici desiderans. Intrat, fit catholicus: ecce ipse abluit ingressum suum, ablue & tu exitum tuum. Non potes: Filius enim malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit.

CAPVT XI. Ezech. 34 c. 21. LATERIBVS & humeris vestris impellebatis, & cornib⁹ vestris percutiebatis, & omne quod deficiebat cõprimebatis, quoadusque dispergereteis eas foras. Et saluabo oues meas. Sicut detestãda illorũ iniquitas & crudelitas, ita laudãda pastoris nostri veri Dei nostri misericordia: saluabit oues suas. Fortè, fratres mei, quãuis p minimos seruos suos, fortè p indignos hoc facit. Cùm hoc dicimus, Saluat oues suas: audiãt vocẽ pastoris sui, & sequãtur eũ. Non quęrant Ecclesiã ex ore hominũ: ex ore Dei quærãt, ex ore Christi quærãt. Ille quẽ dicit impiũ, impius est: quẽ dicit iustũ, iustus est: quẽ dicit ouẽ, ouis est: quem dicit hircũ, hirc⁹ est. Ipse est veritas, ipse loquatur, ab illo ecclesia quæratur. Dic nobis Dñe, vbi est ecclesia tua? Et Ioan. 14. a. 3. ille omnibus: Vbi ego sum, inquit, scitis. Respõdeant omnes: In cælo ad dextrã patris. Integra fides. Hanc docui, hanc seminaui: sed per mũdum seminaui. Cùm me, inquit, confitemini in cælo: venit vobis certè in mentẽ Psal. 107. a. 6. ille Psalmus, Exaltare super cælos Deus. Ecclesiã quæritis? Legite quod sequitur: Et super omnẽ terrã gloria tua. ibi fratres, vbi dictũ est, Exaltare super cælos Deus, de Christo resurgẽte & ascendente, ibi statim sequitur, Et super omnem terram gloria tua. Sponsus in cælo est, sponsa in terra est. Ille super omnes cælos. Illa super omnem terram. O hæretice, credis quod in cælo non vides: negas quod in terra vides! Dicat ergo hæc, dicat & Ezech. 34 c. 22. audiatur: saluat oues suas. *Et saluabo*, inquit, *oues meas, & iam non erunt in vastationem: & iudicabo inter ouem & ouẽ, & excitabo super eas pastorem vnum.* Nónne ipse in superiori lectione dixerat, Ego pascam? Modò excitat pastorem vnum ille qui pascit. An fortè intra tã parvum interuallum lectionis tędio affectus est pascẽdo, & excitauit pastorem, cui commendaret curam ouiũ, † vt ipse esset securus? Audiamus quem pastorẽ dicit: & ibi intelligimus quare, & ipse pastor etiã excitato isto pastore ipse pascat, & solus pascat. *Excitabo super eas pastorem vnum, & pascet eas. Seruus meus Dauid ipse pascet eas.* Ezech. 34 f. 23. Propheriam esse de Christo veuiẽte ad homines ex semine Dauid intelligitis fratres, si tempora cognoscatis. Ipse propheta Ezech. tempore captiuitatis fuit, quæ facta est ex transmigratione populi in Babyloniam. A tẽpore Dauid vsq; ad tempus huius transmigrationis, generationes sunt quatuordecim. Ecce quãto pòst dicit, Et Dauid pascet eas. Si hoc diceretur tẽpore Noẽ, aut tempore Abraham, aut tempore Moysi, aut tempore saltem ipsius Saulis, cui successit in regno Dauid: rectè intelligeremus de ipso Dauid filio Iesse dictum esse hoc, quòd ipse futurus esset pastor gregis Dei, cui regnanti populus ille commissus est. Nunc verò iam regnauerat Dauid, iam de vita ista exierat, iam patribus appositus erat, iam pro merito suo quiescebat. Quid est quod dicit, Excitabo Dauid, & faciam eum pastorem vnum: nisi quia Dauid ille est, qui venit ex semine Dauid? Quomodo ergo erigit nobis pastorẽ Deus? Quem pastorem? vnum. Et pascet eas seruus meus Dauid. Iam dudum ipsa pascebat nos: Deus pascebat nos: modò pascit eos seruus eius Dauid. Quare tanquam alter? Nam vtique cùm ille pascebat, Deus pascebat: & cùm Deus pascebat, pater & filius & Spiritus sanctus pascebat. Modò excitatur, & fit tanquã alter pastor, sed nõ alter.

A Nõ alter secundũ formam Dei: quia in forma Dei ipse & pater vnus De⁹: in forma autẽ serui tanquã alter excitatur vt pascat, quia maior est pater. Audi vnũ pascẽtem, & Christũ pascentẽ, Ego & pater vnũ sumus. Ioan. 10. f. 30. Ioan. 14. d. 9. Philip. 2. a. 6. di excitari Christũ pascentẽ, Pater maior me est. Vnus ergo pascit: quia cùm in forma Dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse se æqualem Deo. Excitatur autẽ vt pascat: quia semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs. Hoc & hîc ipsa verba testantur: Pascet eas seruus meus Dauid. Seruus, in forma serui. Seruus, quia semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis. Excitetur ergo vt pascat. Propter quod, inquit, Deus exaltauit eũ à mortuis, & donauit ei nomẽ quod est super omne nomen. Iam excitato seruo suo Dauid, iam excitata forma serui, quam posuit ad dextrã suam: donauit ei nomen quod est super omne nomen. Vide quemadmodũ pascat, quàm latè pascat: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestiũ, terrestrium, & inferiorũ. Ad quã angustã partẽ latũ possessorẽ vanitas hæretica impingis? An tantũ fidis superbis humeris & cornibus tuis, vt nõ congreges ad pastorẽ, sed & ipsum pastorẽ à grege coneris ex cludere? Pascet eas seruus meus Dauid. Audite oues pascentẽ vos Dauid. Audite vocẽ pastoris vestri Dauid: non vocẽ latronum, nõ vlulatus luporũ. Pascet eas seruus meus Dauid. Ipse pascet eas. O cõmendanda res, Ipse pascet eas! Nemò se dicat pascere præter ipsum, ipse pascet eas. Qui vult pascere, in illo pascat; quia ipse pascit eas. Deus paulo antè dicebat, Ego pascam: modò dicit, Ipse pascet eas. Respondeat filius, & dicat nobis. Vtrunque verè dictum est, Ego & pater vnũ sumus. Qui dicit, Ego pascam: nõ mentitur dicẽdo, Ipse pascet: & cùm dicit, Ipse pascet: non mentitur dicẽdo, Ego pascam. Nõ credis, inquit, quia ego in patre, & pater in me est? Philippe, qui videt me, videt & patrem. Rectè dicitur, Ego pascam: rectè dicitur, Ipse pascet. Distinctio est, non separatio, Ipse pascet eas. Nolite oues expauescere: nõ relinquet vos qui dicit, Ipse pascet eas. Deus pascit, pater & filius & Spiritus sanctus: ipse De⁹ pascit. Sed distinguẽda erat forma serui: nõ separãda & alienãda, & in aliã personã cõstituenda. Accepit in se creator creaturã, nõ mutat⁹ est creator in creaturã: assũpsit quod nõ erat, nõ amisit quod erat.

PASCET *eas seruus meus Dauid. Ipse pascet eas, & erit eis in pastorem: & ego Dominus ero illis in Deum.* Attẽdite fratres. Videte vnitatem deitatis, & personarum tamen distributionem: ne dicamus esse filium qui pater est, aut eum esse patrẽ qui filius est. Ecce dixit, ipse pascet eas: qui paulo antè dixerat, Ego pascam eas. Et erit eis, inquit, in pastorem: & ego Dominus ero illis in Deum. Exponc nobis Dñe: Nemo aquã turbet: quod purum manat de puro fonte, potem⁹. Quid enim quasi singulatim quod dixisti, erit ipse in pastorẽ, ego ero in Deũ tanquã ipse sit pastor noster, tu sis Deus noster? Quare Domine tu non es pastor noster, & ille non est Deus noster? Tranquille audi, esto mãsuetus ad audiendum verbum, vt intelligas. Fortè enim modò audit me aliqua auris diuersa sentiens, & hæretico veneno tabefacta, & irridet me dicentem, patrem & filium vnum Deum, cùm non irrideat tot milia fratrum habentium animam vnam: & dicit mihi, Ecce apertè Deus dicit, Erit eis in pastorem seruus meus Dauid, quem tuipse Christum intellexisti: nec aliter potest intelligi. Rationem enim reddidisti, hæc esse dicta, cùm iam dormisset Dauid. Christus ergo erit eis in pastorem: & ego, Dominus ait, ero illis in Deum. Ille in pastorem, ille in Deum. Tu ergo mihi expone, quid est, Ego pascam? Quis

Quis dicebat, Ego pascã? Certè Deus loquẽs dicebat, A Ego pascã. Quomodo non separauit Christũ à pascendo, cùm diceret, Ego pascã: sic non separauit Christum à deitate, cùm diceret, Ego Deus. Ecce pastor est Christus, pastor est & pater. Sic Deus est pater, Deus est & Christus. Sicut à pastore Christo nõ separas patrem, sic à Deo patre nõ separes Christũ. Habet cum filio pater pascendi miserationẽ, habet cum patre filius diuinitatis æqualitatem. Sed nisi ita diceret, putares eũ esse patrem qui est filius. Ergo & ad vnitatẽ deitatis te admonuit, & ad personarum distributionem: vt quod dicit, Ipse pascet, & ego ero illis in Deum: non se separans à filio pascente, nec filiũ separans à se dominãte, & in patre intelligas Deũ filiũ, & in filio intelligas pastorẽ patrẽ. Ego, inquit Domin⁹, ero illis in Deũ, & seruus meus Dauid princeps in medio eorũ. Quare in medio eorũ? Christus mediator Ioan. 1. b. 14. Quia verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Princeps in medio eorũ: inde & mediator Dei & hominũ, quia Deus cũ patre, quia homo cũ hominibus. Nõ mediator homo præter deitatẽ: nõ mediator Deus præter humanitatẽ. Ecce mediator. Diuinitas sine humanitate nõ est mediatrix, humanitas sine diuinitate nõ est mediatrix: sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam mediatrix est humana diuinitas, & diuina humanitas Christi.

CAPVT XXXIII. Ezech. 34 f. 25. Ioan. 14. d. 27. ET *seruus meus Dauid princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus sum.* Non nescio quis hæreticus. Ego Dominus locutus sum. Et disponã ad eos testamẽtum pacis, per ipsum vtiq; qui ait: Pacem meã do vobis, pacem meã relinquo vobis. Hoc est testamentũ patris nostri, testamentũ pacis. Quælibet hęreditas diuiduatur inter consortes, pacis hæreditas diuidi nõ potest. Pax nostra Christus est. Pax facit vtraque vnum, non duo de vno. Ipse enim pax nostra dicit, Qui fecit vtraque vnũ. Ephes. 2. c. 14. Testamentũ Dei est, hæreditas pax est. A concordibus consortibus possideatur, nõ à litigantibus diuidatur. Et disponam ad eos testamẽtum pacis. Vigilate hæretici, C audite à pastore testamentũ pacis, venite ad pacẽ: irascimini Christianis Imperatoribus, quia testamẽta vestra valere noluerũt in domib⁹ vestris: videte quàm digna sit pœna. Et quid est quòd testamentũ vestrũ non valet in domo vestra? Quid est? Quãtum est? Dolor iste admonitio est, nondum damnatio. Voluit enim Deus compari testamẽto pacis suę. Cõdoles testamento tuo, si non stet testamentũ tuũ in domo tua. Certè morituus es, & quid agatur in illa domo, postea nescituras. In illa enim die peribũt, inquit, omnes cogitationes eius: Psal. 145. a. 4. Psal. 102. a. 16. & non cognoscet amplius locum suũ. Nõ ergo leiturus quid postea agatur in domo tua, cùm mortuus fueris: doles tamẽ testamentũ tuũ nõ stare in domo tua. Christus mortuus resurrexit, de cælo respexit, vt stet testamentũ eius. Euigila ex dolore tuo, corrigere ex cruciatu tuo. Ligno malè curuo nosti calorẽ solere adhiberi: corrigat te dolor iste, nondũ est flãma ignis æterni, tanquã calor foci est admotus curuo cordi tuo: vt hinc admoneatur & corrigatur. Dole prorsus. Rectè doles, nõ stare testamentũ tuũ in domo tua. Domus Dei, cor tuũ est. Si vis valere testamentũ tuũ in domo tua, quare nõ vis valere testamẽtum Dei in domo sua? Dimittis filiis tuis parietes: & si aliter filios tuos diuisiuros noueris, q̃ tu dispositueris, doles. De vna domo visissima, de tecto ruituro, quantã curam habes, quantam solicitudinem concipis: quemadmodum ardẽtibus febribus prementi, morbo ipsi morti vrgẽti, quantũ potes, resistis anhelans verba extrema, vt impleas testamentũ. Quot iurisperitos cõsulis, quantas fraudes, vt stet testamentũ tuũ contra ipsam legem imperatoris, inquiris? De proximo tibi respondet Deus, Noli fraudes quærere, noli calumnioſas formulas aucupari. Vis stare testamentũ tuũ, stet in te meum. Doles, quia acquisitionẽ tuam tollit alius quẽ † nolebas: quid de hæreditate mea tã lata, tam pia? In semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Dixi ego seruo meo, dicit tibi Deus: & credidit cùm hæc nõ videret: tu vides, & negas. Ecce ille factum testamentum seruauit, tu apertũ discindis. Tũ enim testamentũ seruatum est, quãdo auditũ est: tunc apertũ est, quãdo impletum est. Vsque ad manus tuas seruatum est testamẽtum. Certè hæres vis esse. Nunquid sic tecum contẽdit cohæres tuus, vt dicat tibi, Tolle istam partem, ego illam: aut, Tolle tu minorem, & ego maiorem? Non dicit, Simul diuidamus: sed, Simul habeamus: hoc enim voluit qui testatus est. Aperi, lege: & clamas, Ne incenderetur, ego feci: ne incenderetur, ego seruaui. Ne incenderetur, tu seruasti? Aperi, & vide quia vnde incendereris seruasti: quamuis te seruasse absit vt credam, quem video non seruare quod iubet.

B ET *ponam ad eos testamentũ pacis, & exterminabo bestias malas à terra.* Bestias, hostes testamẽti pacis. De illis bestiis dicitur in Psalmo, Increpa feras calami. Quid est, Feras calami? Bestias aduersarias facræ Scripturæ, quia calamo scriptæ sunt. *Exterminabo bestias malas à terra, & habitabunt in eremo in spe.* Quid est, In eremo? In solitudine. Quid est, In solitudine? Intus in conscientia. Magna solitudo: quia non solùm nullus hominũ trãsit: sed nec videt. Ibi habitemus in spe, quia nondum in re. Etenim totũ quod foris est nostrũ, fluctuat tẽpestatibus & tẽtationibus seculi. Est interior eremus, ibi interrogemus fidẽ nostram: interrogemus, si est charitas intus: videamus, si nõ labia sonãt, sed & pectus cùm dicimus; Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si verũ sonat, si verum dicimus, vbi nemo hominũ videt, ibi est eremus, vbi requiescimus in spe, quia transit hæc omnis tribulatio: & quæ spes erat, fiet res, & erit totum nostrum in requie. Iam cõspicui nobis erimus, & non erit nobis tanquã absconditа cogitatio, & nõ erit eremus: cõscientiæ: quia omnes fibi noti erunt, & cogitationes suas ignotas nõ habebũt, cùm venerit Dñs, & illuminauerit absconditа tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Nunc verò vides duos homines in tribulatione, cor ipsorum videre non potes. Fortè alius conscientia mordetur, alius in conscientia, tanquam in eremo, requiescit. Et habitabunt in eremo in spe, & somnum habebunt: id est, requiem tanquã alienatis sensibus ab omni strepitu seculi, intus ibi requiescẽt in riuis. In ipsa intus eremo sunt riui quidã memoriæ manantes, liquores diuinos scaturientes, ex mente Scripturam tenẽtis & recolentis. Etenim quod legisti, quod audisti, si purum & liquidum & sanctum memoriæ mandaueris: cùm cœperis in illa interiore eremo, id est, in bona conscientia requiescere, eliquatur de interioribus mentis tuæ, & manat quodammodo recordatio verbi Dei, & cum cæteris requiescis in spe, & dicis: Verũ est, bene mihi est, ipsa est spes mea, hoc mihi promisit Deus, non mẽtitur, securus sum. Et ista securitas somnus est in riuis. *Et somnum habebũt in riuis: & dabo eis in circumitu collis mei benedictionem.* Mons licet sit, collis licet sit, in circumitu eius bene sit nobis. Collis ipse Christus est. Sic enim ipse in medio nostrũm, nos sumus in circumita eius. Iam enim dudum dixerat Dauid princeps in medio eorum. Et quia princeps, ideo collis: lenis, non arduus & difficilis ascendenti: sed si non de alto pedes ponat. *Et dabo eis in circumitu collis mei benedictionem, & deferam imbrem in tempore suo*, pluuiam verbi Dei. Est enim & imber malus, qui deiicit domum super arenam constitutam;

CAPVT XI. De diuersitate vnitatis, & trinitatis personarum distributione. Ezech. 36 f. 14. CAPVT XXXIIII. Ezech. 34 f. 25. 26. Matth. 7. al. ignorantes. Gene. 22. d. 18. al. conscientiæ. 1. Cor. 4. a. 6.

cui magnum est vt resistat domus supra petram funda-
ta: tentationes enim imber est, ruinam quærens, nó terram rigans. Non erit talis imber iste, quem se dicit deferre Dominus. Quid enim ait? *Imbres benedictionis erũt.* Suspectum te fecerat nominatus imber. Imbres erunt benedictionis, non tentationis. Imbres erunt benedictionis. Et vide quid profecit ille imber. *Et ligna quæ in campo sunt, dabunt fructum suum.* In campo, In planitie quadam, non in arduis, in facilitate quadam vitæ. Facilitatem quandã vitæ huius, nihil in se habentẽ ardui, laboriosi, difficilis, campũ dixit: qualis est vita sublimium multorum in Ecclesia Dei, habentium coniuges, filios, domos suas, velut in campo sunt ligna, arduum nihil ascendere valuerunt. Sed accipiant imbrem, dabunt & hæc ligna fructum suum. Horum lignorum fructus est, Frange esurienti panẽ tuum, & egenũ sine tecto induc in domum tuam. Talibus lignis dicebat Apostolus, Nõ quia quæro datum, sed requiro fructum. Et ligna quæ in campo sunt, dabunt fructum suum: & si non habent maiorem, habent tamen quendam suum. *Et terra dabit generationem suam,* (tota terra) *& inhabitabũt in terra sua.* Iam campi, colles, montes dabunt generationes suas. Quid potest campus? Quid potest collis? Quid potest mons? Solus agricola agnoscatur. *Et habitabunt in terra sua in spe.* Videtis quia ea promittit, quæ hoc tẽpore donat nobis. Quãdiu dicit in spe, adhuc in hoc tempore intelligo: cùm enim peruenerimus ad promissa, iam non erit spes, sed res ipsa erit.

Ezech. 34 f. 27.

Esa. 58. b. 7.

Philip. 4. d. 17.

CAPVT XV. Ezech. 34. g. 30.

ET *scient quoniam ego sum Dominus, in eo cùm confregero furcas iugi eorum.* Furcas quibus premitur collũ eorum. Dominẽ frange furcas eorũ, quibus hæretici premũt colla infirmorum. Quid enim tã angustum & furca compressius, quàm, Noli audire Christum, audi me? Remoue furcã, respirare permitte. Nescio quid dicas. Audio vocem pastoris mei, Per omnes gentes, incipiẽtibus ab Hierusalem: sine me sequi pastorem. Quid premis? Tolle furcam de collo meo, tollã iugum leue Domini mei. Hæc audit, & premit, Domine, non vult hæreticus furcam suspẽdere, tu furcam frange. Crux Domini susum leuat, furca hæretici deorsum premit. Sed confringentur, in eo cùm confregero furcas iugi eorũ. Dominationẽ enim suam volunt hominibus imponere: volẽtes eos sub se esse, non sub Deo. *In eo cùm confregero furcas iugi eorum: & eximam eos de manu eorũ, qui eos in seruitutem redigebant.* Quid est, In seruitutem redigebant? Ad peccatũ eos cogebant. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. Videte quid eis persuaserint, fratres, vt dicant. Illi de nobis reddent rationem: nos oues sumus, quò duxerint, sequimur. Ouis es? Patrorem audi, non lupum. *Et non erunt in vastationem gentibus.* In omnibus enim gẽtibus non desunt alij hîc, alij ibi: non illi ibi qui hîc: sed tamen nõ desunt furcis prementes colla fidelium, nec hîc, nec ibi. Dissentiunt inter se, cõtra vnitatem omnes consentiunt. Vnitas autẽ non dissentit à se: sed contra omnes dissentientes à se vbique pugnat, vbique laborat. Sed est requies in eremo. *Et non erunt adhuc in vastationem gentibus, & bestiæ terræ iam non comedent eos.* Audientes vocẽ pastoris, securi dentibus luporum. Bestiæ illæ calami nõ comedent eos, volentes ad sensum suũ conuertere Scripturas, ab apertis Scripturis auertẽtes aures: volẽtes se audiri, & Scripturas non audiri. *Et bestiæ terræ nõ comedent eos, & inhabitabunt in spe.* Videte quotiẽs ostendat, quia quod nunc promittit, hîc promittit: Deus de rebus loquitur, quas adhuc hîc exhibet. *Et non erit qui eos terreat.* Quomodo non erit qui eos terreat? Nõ erit prorsus. In Domino confido. Iam cùm cœperit dicere homo, In Domino laudabo sermonem, in Deo laudabo verbũ:

Luc. 14.

Ioan. 8. d. 34.

Deterquere Scripturas.

Psalm. 55. c. 11.

A in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo; non erit qui eos terreat. *Et excitabo eis plantarium pacis: testamentum pacis.* Plantarij pacis germinet quod plantat Deus, & exterminetur quod seminauit hæreticus. Quod plantauit Deus de se, de Ecclesia sua: de se in cælo, de Ecclesia in terra: de se super omnes cælos, de Ecclesia per omnes terras. Hoc plantauit Deus. Veni autẽ huc, esto in parte Donati, in sola Africa ecclesia est: nõ plantauit Deus, non agnosco plantam Dei. Eradicandum est quod loqueris, non rigandũ. *Et excitabo eis plantarium pacis: & iam nõ erunt qui exterminentur fame in terra.* Verè fratres, quia fames est: quærite & videte quantam famem patiantur: & quod peius est, circum os habent escam, sed non manducãt: prorsus quomodo ægri moriuntur sæpe fastidio, nõn quia deest quod comedant, sed quia comedere nolunt & auersantur. Nã vtique & Scripturæ † ista loquuntur: & hîc vtique & ibi sonat Psalmus, Commemorabũtur & conuertentur ad
B Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in cõspectu eius vniuersæ patrię gentium. Ecce esca posita est in vasculo. Si sanus esses, & manducares, nunquid ibi remaneres? *Et iam non erunt qui exterminentur fame in terra, & iam non portabunt maledictum † gentium.* Verè fratres, in tantum culmen in nomine Christi crecta est Ecclesia, vt iam confundantur omnes maledici, nec audeant maledicere. Hoc solùm illis remansit, quod contra nos dicant: Quare inter vos non consentitis? Gentiles pagani qui remanserunt, non habentes quod dicant contra Christi nomen, dissensionem Christianorum Christianis obiiciunt. Ergo quicunque ab hæreticis transierunt ad catholicam, non habebunt hoc opprobrium gentium, nec portabunt maledictum dissensionis: quia permanens in radice vnitatis, in plantatione charitatis, non reportabit maledictum.

Psalm. 39. a. 5. Psal. 71. Psal. 95. a. 5.

CAPVT XVI. Ezech. 34 g. 30.

ET *scient, quia ego sum Dominus Deus eorum: & ipsi populus meus domus Israel, dicit Dominus Deus.* Ecce sunt
C oues, ecce est & vinea. Quomodo cùm de vinea loqueretur Esaias, arguens quandam vineam malam, ne diceret vitis, non intellexi, exposuit in fine dicens, Vinea autem Domini Sabaoth, domus Israël est: ne diceremus, non nobis dictum est, sed vineæ nescio cui. Sic & hîc, cùm locutus esset de ouibus, ad extremum ne quis dicat, fortè sunt aliquæ oues Dei nescio vbi, quas curat Deus, & ego illas non noui: quanquam absurdus est nimis humano sensui qui ista cogitauerit, tamẽ pastor ille compatiens infirmis vsque ad tales cogitationes descendit, & quæ essent oues eius, apertissimè exposuit. *Et vos oues meæ, & oues gregis mei, homines estis.* Sed qui homines? Omnes homines? Non. Beatus enim cuius est Dominus Deus spes eius. Et, Quàm bonus Deus Israël rectis corde! Beatus vir cuius Dominus Deus est ipsius. Super omnes Deus est: tamen nescio quomodo nõ facilè quisquam audet dicere, Deus meus, nisi qui in eum
D credit, & qui eum diligit: ipse dicit, Deus meus. Tuum feci tibi, cuius es. Hoc amat, ipse prorsus dulcedine affectus tui, & secura & præfidenti dilectione die, Deus meus. Securus dicis, verum dicis: quia tuus est, & non feci sti, vt non sit alterius. Non enim sic dicis, Deus meus: quomodo, equus meus. Equus enim tuus est, non alterius equus. Deus & tuus est, & eius qui sic dixerit, Deus meus, quomodo tu dicis. Singuli dicunt, Deus meus, & Deus meus: ille omnium est, communiter omnibus se ad fruendum præbens, in omnibus integer, in singulis integer. Non enim qui dicunt, Deus meus, singuli diuiduntur inter se. Si sermo iste quem iacto lingua, & sono constante literis & syllabis, totus ad singulos peruenit, nec diuiduntur illum inter se qui audiunt: si sermo ad aures corporis corporaliter sonans, in propinquo clarius, in longinquo languidius, ab omnibus tamen audientibus totus excipitur, nõ inter se syllabatim eum diuidentibus, sed omnibus totum accipientibus: quanto magis ille Deus vbique præsens, implens omnia, non propinqua clarius, & longinqua languidius, sed pertendens à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter, æqualiter possidetur ab omnibus? Iuxta, fratres mei, certè corpora de cælo fulget, oritur, occidit, circumit, de loco in locum mutaturitamen procedunt in ea & diriguntur oculi omnium, & omnium oculi pariter eam possident, nõn eam diuidunt: nullus in ea diues limitem fixit, nec prior præoccupando vt videret, oculos pauperis aut exclusit aut angustauit. Dicat pauper, Deus meus: dicat diues, Deus meus. Minus ille habet, pl' hic habet sed argentum, nõ Deum. Vt peruenirent ad Deũ Zachæus diues, dedit dimidium patrimonij sui: vt peruenirent Petrus, retia & nauem dimisit: vt peruenirent vi-
B dua, duo minuta dedit: vt peruenirent pauperior, calicẽ aquæ frigidæ porrexit: vt peruenirent penitùs pauper & egenus, solã bonã voluntatẽ tribuit. Diuersa dederũt, sed ad vnum peruenerunt, quia non diuersa amauerũt.

Sap. 8. a. 1.

Luc. 19. a. 8. Num. 4. 2. 21. Luc. 21. a. Marc. 12. d. 42.

al. gestum.

Psalm. 118. d. 28.

Sic & vos homines oues Dei, oues gregis Dei, nolite perturbari temporalibus diuersitatibus vestris: quod alij in honore, alij sine honore, alij cum pecunia, alij præter pecuniam, alij pulchri corpore, alij minus pulchri, alij ætate fessi, alij iuuenes, alij pueri, alij viri, alij feminæ: Deus omnibus æqualiter adest. Ille apud cum plus habet loci, qui plus attulerit, non argenti, sed fidei. *Et vos, inquit, oues meæ, & oues gregis mei, homines estis: & ego Deus vester, dicit Dominus Deus.* O beatos nos tali possessione, & tali possessore! Nam & possidet nos, & possidemus illum, possidet nos, vt colat nos: possidemus illum, vt colamus illum. Sed nos tanquam Deum colimus, ille colit tanquam agrum. Ille colit nos, vt fructum afferamus, nos cum colimus, vt fructum demus. Totum ad nos recurrit, ille nostri non eget. Dabo, inquit, tibi hęreditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ. Ecce possessio eius sumus. Dominus, inquit, pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Ecce possessio nostra est. Sed tamen qua distinctione? Vos homines estis: ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus noster. Qui viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Psal. 2. c. 8. Psal. 5. a. 5.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE SYMBOLO VEL REGVLA FIDEI AD CATECHVMENOS, LIBER PRIMVS.

CENSVRA.

Possidius in Indiculo recenset de symbolo tractatus tres.

CAPVT 1. Descriptio symbolo & occasione eorum. Symbolum dictum. Sacramentum fidei.

CCIPITE filij regulam fidei, quod Symbolum dicitur. Et cùm acceperitis, in corde scribite, & quotidie dicite apud vos: antequam dormiatis, antequã procedatis, vestro Symbolo vos munite. Symbolum nemo scribit vt legi possit: sed ad recẽsendum, ne fortè deleat obliuio quod tradidit diligentia. Sit vobis codex vestra memoria. Quod audituri estis, hoc credituri: & quod credideritis, hoc etiam lingua reddituri. Ait enim Apostolus, Corde creditur ad iustiam, ore autem cõfessio fit ad salutẽ. Hoc est enim Symbolum quod recensuri estis, & reddituri. Ista verba quæ audistis, per diuinas Scripturas sparsa sunt, sed inde collecta & ad vnum redacta, ne tardorum hominum memoria laboraret: vt omnis homo possit dicere, possit tenere quod credit. Nunquid enim modò solum audistis, quia Deus omnipotens est? Sed incipitis eum habere patrem, quando nati fueritis per Ecclesiam matrem. Inde ergo iam accepistis, meditati estis & meditati tenuistis vt dicatis: *Credo in Deum patrem omnipotentem.* Deus omnipotens est: & cùm sit omnipotẽs, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest: &, quod ait Apostolus, negare seipsum non potest. Quàm multa non potest, & omnipotens est. Et ideo omnipotẽs est, quia ista non potest: nam si mori posset, nõ esset omnipotẽs: si mentiri, si falli, si falere, si iniquè agere, non esset omnipotẽs: quia si hoc in eo esset, non fuisset dignus qui esset omnipotens. Prorsus omnipotens pater noster peccare non potest. Facit quicquid vult, ipsa est omnipotentia. Facit quicquid bene vult, quicquid iustè vult: quicquid autẽ malè fit, non vult. Nemo resistit omnipotenti, vt nõ quod vult, faciat. Ipse fecit cælum & terrã, mare & omnia quæ in eis sunt, inuisibilia & visibilia. Inuisibilia, sicut sunt in cælis sedes, dominationes, principatus, potestates, archãgeli, angeli, si bene vixerimus, ciues nostri. Fecit in cęlo visibilia, solẽ, lunam, stellas. Suis animalibus terrestribus ornauit terram, impleuit aërẽ volatilibus, terrã ambulantibus & serpentibus, mare natantibus: omnia impleuit suis creaturis propriis. Fecit & hominem ad imaginem & similitudinẽ suam in mente: ibi enim est imago Dei, ideo mens ipsa non potest comprehẽdi nec à se ipsa, vbi est imago Dei. Ad hoc facti sumus, vt creaturis cæteris dominemur: sed per peccatũ in primo homine lapsi sumus, & in mortis hæreditatẽ omnes deuenimus. Facti sumus humiles mortales, impleti sumus timoribus, erroribus, hoc merito peccati, cum quo merito & reatu nascitur omnis homo. Ideo sicut vidistis hodie, sicut nostis & paruuli exsufflantur & exorcizantur: vt pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decepit hominem, vt possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur: sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur, est enim princeps peccatorum. Ac per hoc propter vnum qui lapsus est, & omnes missi in mortẽ, missus est vnus sine peccato: qui omnes in se credentes perducat ad vitam, liberans eos à peccato.

Genes. 1. d. 27.

Rom. 10. c. 10.

Symbolũ Scripturæ compendium.

Deus omnipotens.

Paruuli exorcizantur.

IDEO *credimus & in filium eius*, id est, Dei patris omnipotentis, *vnicum Dominum nostrum.* Quando vnicum audis Dei filium, agnosce Deum. Non enim filius Dei vnicus posset esse non Deus. Quod est, hoc genuit: etsi non est quem genuit. Si verus est autem filius, hoc est quod pater: si hoc non est quod pater, non est verus filius. Mortales & terrenas creaturas attendite. Quod est res quæque, hoc generat. Non generat homo bouem, non generat ouis canem, nec canis ouem. Quicquid est quod generat, id quod est

CAPVT II.

generat. Tenete ergo fortiter, firmiter, fideliter, quia hoc genuit Deus pater, q̃ est ipse omnipotẽs. Creaturæ istæ mortales per corruptionem generant. Nunquid sic Deus generat? Mortalis natus id quod est generat, immortalis quod est generat, corruptibilis corruptibilem generat, incorruptibilis incorruptibilẽ, corruptibilis corruptibiliter, incorruptibilis incorruptibiliter: vsqueadeò hoc quod est, vt vnus vnum, idco vnicum. Scitis quoniam cùm vobis pronunciarem Symbolum sic dixi, & sic credere debetis: quia credimus in Deum patrem omnipotentẽ, & in Iesum Christũ filium eius vnicum. Iámque vnicũ crede omnipotentem: nõ enim Deus pater facit quod vult, & Deꝰ filius nõ facit quod vult. Vna volũtas est patris & filij, quia vna natura: nec enim voluntas filij potest à patris volũtate aliquantulũ segregari. Deus & Deus, ambo vnus Deus: Omnipotẽs & omnipotẽs, ambo vnus omnipotẽs. Non introducimus duos deos, quomodo quidã introducũt, & dicũt, Deus pater & Deus filius: sed maior Deus pater, minor Deus filius. Ambo quid? Duo dij? Erubescis dicere, erubescе credere. Dñs Deus pater dicis, & Dñs Deus filius: & dicit ipse filius, Nemo potest duobus dominis seruire. In familia ipsius sic erimus, vt quomodo in domo magna, vbi est paterfamiliãs & habet filium: dicamus & nos, Dñs maior, Dñs minor? Auersamini talem cogitationẽ. Si vobis talia fecerit in corde, idola ponitis in anima vnà. Prorsus repellite: Prius credite, postea intelligite. Cui autẽ donat Deus, vt cùm crediderit, citò intelligat: Dei donum est, non humana fragilitas. Tamen si nondũ intelligitis, credite: Deus vnus pater, Deus Christus, filius Dei. Ambo quid? Vnus Deus. Et quomodo ambo vnus Deus dicitur? Quomodo? miraris? In Actibus Apostolorũ, Et erat, inquit, credentiũ anima vna & cor vnum. Multæ animæ erant, fides eadem vnam fecerat. Tot milia animarum erant, amauerunt se, & multæ sunt vna: amauerunt Deum in igne charitatis, & ex multitudine ad pulchritudinis vnitatem venerunt. Si tam multas animas fecit animam vnam charitas: qualis charitas est apud Deum, vbi nulla diuersitas, sed integra æqualitas? Si in terris & in hominibus potuit esse tanta charitas, vt de tot milibus animabus faceret vnam animã: vbi semper inseparabilis fuit pater à filio, filius à patre, potuerunt ambo esse nisi Deus vnus? Sed illæ animæ, & multę animæ dici potuerunt & anima vna: Deus autem vbi est ineffabilis & summa coniunctio, vnus Deus dici potest, non dij duo. Facit quod vult pater, facit quod vult filius. Nolite putare omnipotentẽ patrem & non omnipotẽtem filium: error est, delete hoc in vobis, non hæreat in memoria vestra, nõ bibatur in fide vestra, & si fortè aliquis vestrũ biberit, vomat. Omnipotẽs est pater, omnipotẽs filius. Si omnipotens non genuit omnipotẽtem, non verum filiũ genuit. Quid enim dicimus fratres, si pater maior minorẽ filium genuit? Quid enim dixi genuit? Homo enim maior generat filium minorẽ, verum est: sed quia senescit ille, crescit iste, & ad formã patris sui vel crescendo peruenit. Filius Dei non crescit, quia nec potest Deus senescere. Perfectus natus est. Perfectꝰ quidẽ natus, si nõ crescit, & minor non remansit: æqualis est. Nam vt sciatis omnipotentẽ de omnipotẽte natum, ipsum audite qui veritas est. De se quod dicit veritas, hoc est verũ. Quid ait veritas? Quid ait filius, qui est veritas? Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Omnipotẽs est filius, omnia faciendo quæ voluerit. Nam si facit aliqua pater, quæ nõ facit filius, falsum dixit filius: Quæcũque pater facit, hæc & filius facit similiter. Sed quia verum dixit filius: credite quæcunque pater facit, hæc & filius facit similiter: & credidistis in filium omnipotentẽ. Quod verbũ etsi in Symbolo non dixistis, tamen hoc est quod expressistis, quãdo in vnicum ipsum Deum credidistis. Habet aliquid pater quod non habet filius? Hoc Ariani hæretici blasphemi dicunt, nõ ego. Sed ego quid dico? Si habet aliquid pater quod non habet filius; mẽtitur filius qui dicit, Omnia quæ habet pater, mea sunt. Multa & innumerabilia sunt testimonia quibus probatur, quia filius verus † Dei patris est filius: & pater Deus verum genuit filium Deum, & pater & filius vnus est Deus.

SED iste filius vnicus Deus Dei patris omnipotentis videamus quid fecit propter nos, quid passus est propter nos. *Natus est de Spiritu sancto & Maria virgine.* Ille Deus tantus æqualis patri, natus de Spiritu sancto & virgine Maria: humilis vnde sanaret superbos. Exaltauit se homo, & cecidit: humiliauit se Deus, & erexit. Humilitas Christi quid est? Manũ Deus homini iacenti porrexit. Nos cecidimus, ille descendit: nos iacebamus, ille se inclinauit. Prendamus & surgamus, vt non in pœnã cadamus. Ergo inclinatio ipsius hæc est, *Natus est de Spiritu sancto & virgine Maria.* Et ipsa humana natiuitas, humilis & excelsa. Vnde humilis? Quia homo natus est ex hominibꝰ. Vnde excelsa? Quia de virgine. Virgo cõcepit, virgo peperit, & post partum virgo permansit. Quid deinde? *Passus sub Pontio Pilato.* † Præfidatũ agebat, & iudex erat ipse Pontius Pilatus quando passus est Christus. Iudicis nomine signata sunt tempora, quando passus est sub Pontio Pilato: quãdo passus est, crucifixus, mortuus & sepultus. Quis? quid? pro quibus? Quis? Filius Dei vnicus, Dominus noster. Quid? Crucifixus, mortuus, & sepultus. Pro quibus? Pro impiis & peccatoribus. Magna dignatio, magna gratia. Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Natus est ante omnia tempora, natus ante omnia sæcula. Natus ante. Ante quid, vbi non est ante? Prorsus nolite cogitare aliquod tempus ante natiuitatem Christi, qua natus est de patre: de ipsa natiuitate loquor, qua est filius Dei omnipotẽtis vnicus Dominus noster, de ipsa prius loquor. Nolite cogitare in hac natiuitate initium temporis, nolite cogitare vllum spatium æternitatis: quãdo erat pater & non erat filius. Ex quo pater, ex eo filius. Et quid est, ex quo, vbi nõ est initium? Ergo semper pater sine initio, semper filiꝰ sine initio. Et quomodo, inquies, natus est, si non habet initium? De æterno coæternus. Nunquã fuit pater & nõ erat filius, & tamẽ filius à patre est genitus. Vnde datur qualiscũque similitudo? In rebus terrenis sumus, in creatura visibili sumus. Det mihi similitudinem terra: non dat. Det mihi aliquam similitudinẽ vndarum elementum: non habet vnde. Det mihi similitudinẽ aliquod animal: nec hoc potest. Animal quidẽ generat, & quod generat, & quod generatur: sed prior est pater, & postea nascitur filius. Inueniamus coæuũ, & credamus coæternũ. Si potuerimus inuenire patrẽ coæuum filio suo, & filium coæuum patri suo: credamus Deum patrẽ coæuũ filio suo, & filium Deũ coæternum patri suo. In terra possumus inuenire aliquẽ coæuum, non possumus inuenire aliquem coæternum. Intẽdamus coæuũ, & credamus coæternũ. Intentos faciet fortè aliquis & dicet: Quando potest inueniri pater coæuus filio suo, aut coæuus filius patri suo? Vt generet pater, antecedit ętate: vt nascatur filius, sequitur ætate: sed hîc coæuus pater filio, vel filius patri quomodo potest esse? Occurrat vobis ignis pater, splẽdor filius: ecce inuenimus coæuos. Ex quo ignis esse cœpit, continuò splendorem gignit: nec ignis ante splendorem, nec splendor post ignem. Et si interrogemus, quis quem generat, ignis splendorem, aut splendor ignem: cõtinuò vobis occurrit sensu naturali prudentia

dentia insita mentibus vestris: omnes clamatis, ignis splendorem, nõ splendor ignem. Ecce pater incipiens, ecce filius simul, nec antecedẽs, nec sequẽs. Ecce ergo pater incipiẽs, ecce filius simul incipiẽs. Si ostendi vobis patrem incipientem, & filiũ simul incipientem; credite patrem non incipientẽ, & cum illo filiũ nec ipsum incipientẽ, illum æternũ, illum coæternũ. Si proficitis, intelligitis: date operam proficere. Nasci habetis, sed & crescere debetis: quia nemo incipit à perfecto. Dei filio licuit nasci perfectũ: quia natus est sine tempore, coæternus patri, antecedẽs omnia, nõ ætate, sed æternitate. Iste ergo natus patri coæternus, de qua generatione dixit Propheta, Generationẽ eius quis enarrabit? Natus de patre sine tẽpore, natus ex virgine est in plenitudine tẽporis. Istã natiuitatem antecesserant tẽpora: opportunitate temporis. Quãdo voluit, quãdo sciebat, tunc natus est: non enim nolens natus est. Nemo nostrũ quia vult nascitur, & nemo nostrũ quando vult moritur. Ille quãdo voluit natus est, quãdo voluit mortuus est: quomodo voluit natus est de virgine, quomodo voluit mortuus est in cruce. Quicquid voluit fecit: quia sic erat homo, vt lateret Deus: susceptor Deus, susceptus homo, vnus Christus Deus & homo. De cruce ipsius quid loquar? quid dicam? Extremũ genus mortis elegit, ne aliquod genus mortis eius Martyres formidarent. Doctrinã ostẽdit in homine, exemplum patientiæ demõstrauit in cruce: ibi opus, quia crucifixus. Exemplũ operis, crux: præmiũ operis, resurrectio. Ostẽdit nobis in cruce quid tolerare, ostẽdit in resurrectione quid sperare debeamus. Prorsus tanquã agonotheta summus dixit, fac & tolle. Fac opus, & accipe præmiũ: certa in agone, & coronaberis. Quod est opus? Obedientia. Quod est præmium? Resurrectio sine morte. Quare addidi, sine morte? Quia surrexit Lazarus, & mortuus est. Resurrexit Christus, iam nõ moritur, mors ei vltrà nõ dominabitur. Scripturа dicit, Patientiã Iob audistis, & finẽ Domini vidistis. Iob quãta pertulerit, cùm legitur exhorretur, expauescitur, contremiscitur. Et quid recepit? Dupla quàm perdiderat. Ergo ne homo propter præmia tẽporalia velit habere patientiã, & dicat, Si tolero damnũ, reddet mihi Deꝰ filios duplos: Iob omnia dupla recepit, & tot filios genuit, quot extulerat. Nõ ergo dupla sunt? Prorsus dupla sunt, quia & illi viuebãt. Ne quis dicat, Feram mala, & reddet mihi Deus quemadmodũ reddidit Iob: vt iam nõ sit patientia, sed auaritia. Nam si patientiã ille sanctus nõ haberet, nec ea quæ cõtingebãt fortiter sustineret; testimoniũ quod ei Dominus reddidit, vnde haberet? Audistis, ait Dominus, puerũ meũ Iob? Non enim est illi similis qui quæram in terris, homo sine querela, verus Dei cultor. Quale fratres, testimoniũ hic sanctus vir à Domino meruit? Et tamen cũ sua persuasione mala mulier decipere voluit, habens & hæc figurã illius serpẽtis: qui sicut in paradiso decepit hominẽ primum factũ à Deo, ita eriã nunc blasphemiã suggerẽdo putauit posse decipere placentẽ hominẽ Deo. Quãta passus est fratres? Quis potest tãta pati in re sua, in domo sua, in filiis suis, in carne sua, in ipsa quæ remanserat tentatrice vxore sua? Sed etiã ipsam quæ remãserat, olim auferret, nisi aduitricẽ sibi seruasset: quia primũ hominẽ per Euam debellauerat, Euã seruauerat. Quanta ergo passus est? Perdidit omnia quæ habebat, domus ipsius cecidit, vtinam sola: oppressit & filios. Et quia in illo patientia magnũ locũ tenuerat, quid respõderit ille, audite: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictũ. Abstulit quæ dedit, nunquid periit qui dedit? Abstulit quæ dedit. Tanquam diceret: Abstulit omnia, auferat omnia, rudum dimittat me, & seruet mihi sẽ. Quid enim mihi deerit, si Deũ habuero? Aut quid mihi alia prosunt, si Deũ non habuero? Accessum est ad carnem, percussus est vulnere à capite vsq; ad pedes, sanie diffluebat, vermibus scatebat: & se in Deo suo immobilẽ demõstrabat atque figebat. Voluit illi mulier, diaboli adiutrix, nõ mariti cõsolatrix persuadere blasphemiã: Quãdiu, inquit, ista & ista pateris? Dic aliquod verbum in Dominũ, & morere. Ergo quia humiliatus erat, exaltãdus erat. Et fecit hoc Dominus vt ostẽderet hominibus: nã ipse seruo suo in cælo maiora seruauit. Ergo humiliatũ Iob exaltauit, elatum diabolũ humiliauit: Quia hunc humiliat, & hunc exaltat. Ne quis autẽ fratres charissimi, quando aliquas ciusmodi patitur tribulationes, hîc expectet mercedem: verbi gratia, si damna aliqua patiatur, ne fortè eo animo dicat, Dominus dedit, Dñs abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomẽ Domini benedictum, vt deputet sibi Deus patientiã Deũ laudet, nõ auaritia. Si ea quæ perdidisti, dupla quæris recipere, & ideo Deũ laudas; de cupiditate laudas, non de charitate. Nõ tibi occurrat ipsius sancti viri exemplum, fallis te. Quando Iob omnia tolerabat, dupla nõ sperabat: & in prima eius cõfessione quãdo damna pertulit, & filios extulit, & in secunda cùm iam tormenta vulnerum pateretur in carne. Potest aduerti quod dico. Prioris eius confessionis hæc verba sunt, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomẽ Domini benedictũ. Proderat dicere, Dominus dedit, Dominus abstulit: potest iterum dare qui abstulit, potest plura reuocare quã tulit. Nõ hoc dixit, sed sicut Domino placuit, inquit, ita factũ est, quia ei placet, placeat mihi. Quod placuit bono Domino, nõ displiceat subdito seruo; placuit medico, non displiceat ægroto. Aliã ipsius audi cõfessionẽ: Locuta es, inquit, vxori suæ, tanquã vna ex insipientibus mulieribus. Si bona percipimus de manu Domini, mala quare non sustinebimus? Nõ addidit, quod si diceret, verũ diceret: Potes est Dominus & meã carnẽ in pristinũ reuocare, & quod nobis abstulit multiplicare: ne ista spe illa tolerasse videretur, Ista non dixit, ista non sperauit. Sed vt nos doceremur, nõ speranti Dñs præstitit, quo nos doceremur, quia Deus illi affuit: quia sic & illa illi nõ redderet, occultã coronã eius videre minimè poteramus. Et ideo quid ait Scriptura diuina, exhortando ad patientiã & spem futurorum, non mercedem præsentium? Patientiam Iob audistis, & finem Domini vidistis. Quare patientiã Iob, & finẽ ipsius Domini vidistis? Fauces aperires ad dupla: diceres, Deo gratias, Sustineam, duplum recipio ficut Iob: patientiam Iob, finem Domini. Patientiam Iob nouimus, & finem Domini nouimus. Quem finem Domini? Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? Verba sunt Domini pendentis in ligno. Quasi reliquit illum ad præsentem felicitatem, sed non eum reliquit ad æternam immortalitatẽ. Ibi est finis Domini. Tenent Iudæi, insultant Iudæi, ligant Iudæi, spinis coronant, sputis dehonestant, flagellant, opprobriis obruunt, ligno suspendunt, lancea fodiunt, postremò sepeliunt: quasi relictus est. Sed quibus? Illis insultantibus. Ideo ego habeto patientiam, vt resurgas & non moriaris: id est, nunquam moriaris, sicut Christus. Sic enim legimus, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur.

ASCENDIT *in cælum*, credite. *Sedet ad dexterã patris.* Credite. Sedere, intelligite habitare: quomodo dicimꝰ de quocũq; homine. In illa patria sedit p tres annos. Dicit illud & scriptura, sedisse quendã in ciuitate tantũ tempus. Nunquid sedit, & nunquã surrexit? Ideo hominum habitationes sedes dicuntur. Vbi habentur

sedes, nunquid semper sedetur? Non surgitur, nō ambulatur, nō iacetur? & tamē sedes vocantur. Sic ergō credite, habitare Christū in dextera Dei patris, ibi est. Nē dicat vobis cor vestrum, Quid agit? Nolite quærere, quod nō licet inuenire: ibi est, sufficit vobis. Beatus est, & à beatitudine, quæ dextera patris vocatur, ipsius beatitudinis nomen est, dextera patris. Nam si carnaliter acceperimus, quia sedet ad dexteram patris, ille erit ad sinistram. Nunquid fas est vt sic illos componamus, filium ad dexteram, patrem ad sinistrā? Ibi omnis dextera est, quia ibi nulla est miseria. *Inde venturus iudicare vivos & mortuos.* Viuos, qui superfuerint: mortuos, qui præcesserunt. Potest & sic intelligi. Viuos, iustos: mortuos, iniustos. Vtrosque enim iudicat, sua cuique retribuēs. Iustis dicturus est in iudicio, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mūdi. Ad hoc vos parate, hæc sperate, propterea viuite, propterea credite, propterea baptizamini, vt possit vobis dici, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est à constitutione mundi. Sinistris quid? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Sic iudicabuntur à Christo viui & mortui. Dicta est prima sine tempore natiuitas Christi: Dicta est alia in plenitudine temporis de virgine natiuitas Christi, dicta est passio Christi, dictum est iudicium Christi. Totum dictum est, quod dicendum erat de Christo, filio Dei vnico, Domino nostro: sed nondum perfecta est Trinitas.

Dextera patris.

Viui.

Matt. 25. d. 34.

CAPVT V. De spiritu sancto, & catholica Ecclesia.

SEQVITVR in Symbolo, *Et in Spiritum sanctum.* Ista Trinitas vnus Deus, vna natura, vna substātia, vna potentia, summa æqualitas, nulla diuisio, nulla diuersitas, perpetua charitas. Vultis nosse quod Deus est Spiritus sanctus? Baptizamini, & templum eius eritis. Apostolus dicit: Nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti, qui in vobis est quē habetis à Deo? Templum habet Deus: nam & Salomon rex & propheta iussus est ædificare templum Deo, Si ædificaret templum soli, aut lunæ, aut stellæ alicui, aut alicui angelo, nōne damnaret illum Deus? Quia ergo templum ædificauit Deo, ostendit se colere Deum. Et vnde ædificauit? De lignis & lapidibus: quia dignatus est Deus facere sibi per seruum suum domum in terra, vbi rogaretur, vbi † memoraretur. Vnde dicit beatus Stephanus: Salomon ædificauit illi domum, sed altissimus nō in manu factis tēplis inhabitat. Si ergo corpora nostra templū sunt Spiritus sancti, qualis Deus est qui ædificauit templū Spiritui sancto? Sed Deus. Si enim templum spiritus sancti sunt corpora nostra, ille Spiritui sancto ædificauit templū, qui & corpora nostra. Attēdite Apostolum dicentem, Deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans: cùm loqueretur de diuersis membris, vt non essent scissuræ in corpore. Deus creauit corpus nostrum. Herbam quis creauit? Vnde probamus, quia herbam Deus creat? Qui vestit, ipse creat. Euangelium lege, Si ergo fœnum agri, ait, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: ille ergo creat qui vestit. Et Apostolus, Stulte, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum: vt fortè triticum, aut alicuius cæterorum. Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit, & vnicuique seminum proprium corpus. Si ergo Deus corpora nostra ædificat, si Deus membra nostra ædificat, & corpora nostra sunt templum Spiritus sancti: nolite dubitare, Deum esse Spiritum sanctum. Et

t. Cor. 6. d. 25.

al. memoraretur. Act. 7.

1. Cor. 12. c. 23.

Matth. 6. d. 30.

1. Cor. 15. c. 36.

A nolite addere quasi tertium Deum, quia pater & filius & Spiritus sanctus vnus est Deus. Sic credite.

CAPVT VI.

SEQVITVR post sanctæ Trinitatis commendationem, *Sanctam Ecclesiam.* Demonstratus est Deus & templum ipsius. Templum enim Dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos. Ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia vna, Ecclesia vera, Ecclesia catholica, contra omnes hæreses pugnās. Pugnare potest, expugnari tamē non potest. Hæreses omnes de illa exierūt, tanquā sarmenta inutilia de vite præcisa: ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in charitate sua. Portæ inferorum non vincent eam.

1. Cor. 3. d. 17.

CAPVT VII.

REMISSIONEM *peccatorum.* Habetis Symbolū perfectè in vobis, quando baptizamini. Nemo dicat, Illud feci, fortè mihi nō dimittitur. Quid fecisti, quantum fecisti, dic immane aliquid quod commisisti, graue, horrendum, quod etiam cogitare horres: quicquid vis feceris, nunquid Christum occidisti? Non est isto facto aliquid peius, quia & Christo nihil est melius. Quantum nefas est occidere Christum? Iudæi tamen eum occiderunt, & multi in eum postea crediderunt, & biberunt eius sanguinem: dimissum est illis peccatū quod commiserunt. Cùm baptizati fueritis, tenete vitam bonam in præceptis Dei: vt baptismum custodiatis vsque in finem. Non vobis dico, quia sine peccato hîc viuetis: sed sunt venialia, sine quibus vita ista non est. Propter omnia peccata baptismus inuentus est: propter leuia, sine quibus esse non possumus, oratio inuenta. Quid habet oratio? Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Semel abluimur baptismate, quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa commitere, pro quibus necesse est vt à Christi corpore separemini; quod absit à vobis. Illi enim quos videtis agere pœnitentiam, scelera commiserunt, aut adulteria, aut alioqua facta immania: inde agunt pœnitentiā. Nam si leuia peccata ipsorum essent, ad hæc quotidiana oratio delenda sufficeret.

Matth. 6. b. 12.

ERGO tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in baptismate, in oratione, in humilitate† maioris pœnitentiæ: tamen Deus non dimittit peccata, nisi baptizatis. Ipsa peccata quæ primùm dimittit, non nisi baptizatis dimittit. Quando? Quando baptizantur. Peccata quæ postea orantibus dimittuntur, & pœnitētibus, quibus dimittit, baptizatis dimittit. Nam quomodo dicunt, Pater noster, qui nondum nati sunt? Catechumeni quamdiu sunt, super illos sunt omnia peccata eorum. Si catechumeni, quanto magis Pagani? quanto magis hæretici? Sed hæreticis baptismum non mutamus. Quare? Quia habent baptismum, Quomodo desertor habet characterē: ita & isti habent baptismū: habent, sed vnde damnentur, non vnde coronentur. Et tamen si desertor ipse correctus incipiat militare, nunquid audet quisquam ei characterem mutare?

CAPVT VIII. Tribus modis peccata dimittuntur.

al. maiore.

CREDIMVS *etiam resurrectionem carnis*, quæ præcessit in Christo: vt hoc etiam speret corpus, quod præcessit in capite. Caput Ecclesiæ Christus, Ecclesia corpus Christi. Caput nostrum surrexit, ascēdit in cælum: vbi caput, illic & mēbra. Quomodo carnis resurrectionem? Ne fortè putet aliquis quomodo Lazari, vt scias non fic esse, additum est, *Tu vitam æternam.* Regeneret vos Deus, conseruēt & tueatur vos Deus, in se, qui est ipsa vita æterna, perducat vos Deus, Amen.

CAPVT IX.

Ephes. 5. 23.

Libri primi finis.

DE

DE SYMBOLO AD CATECHVMENOS, LIBER ALTER.

A boli assit timor Domini castus, permanens in seculū seculi. Contra voluptatem turpissimæ delectationis, non desit fides orationis. Et quid metuit Christianus, quando admonetur sic orare, sic præsumere, sic fidere, vt dicat, Dominus mihi adiutor est, & ego despiciam inimicos meos? Plures tamen noueritis dilectissimi, capere aduersarium per voluptatem quàm per timorem. Nam quare quotidie muscipulam spectaculorum, insaniam studiorum ac turpium voluptatum proponit: nisi vt his delectationibus capiat quos amiserat, ac lætetur denuo se inuenisse quos perdiderat?

Arma spiritalia, timor castus & fides orationis. Psal. 117. a. 7.

CAPVT I.

Iacob. 1. a.

SACRAMENTORVM rationē, siue transactæ noctis, siue præsentis sancti Symboli exponendam suscepimus sanctitati vestræ, donante illo qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Diues est enim in omnibus qui inuocant illum. Ipse quippe potest adiuuare intentionē nostram, acceptabilem pro nobis faciens orationem vestram. Accipite itaque vos qui fide desideratis verbū Dei, tanquam competentem cibum: ex quo vobis Dominus operetur incrementum. Nondum quidem adhuc per sacrum baptismum renati estis, sed per crucis signum in vtero sanctæ matris Ecclesiæ iam concepti estis. Agat itaque hæc mater cōgruis alimētis, priùs pascere quos portat: vt post partum lætetur se tales suscepisse quos spiritaliter nutriat. Quid est dilectissimi, quod in vobis celebratum est? Quid est quod hac nocte circa vos actum est? quod præteritis noctibus actum nō est, vt ex locis secretis singuli producerēmini in cōspectu totius Ecclesiæ, ibique ceruice humiliata quæ malè fuerat antea exaltata, in humilitate pedū cilicio subtrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbus, dum super vos inuocatus est humilis altissimus Christus. Omnes itaque humiles eratis: humilitérq; petebatis, orando, psallendo atque decendo, Proba me Deus, & scito cor meū. Probauit, examinauit corda seruorum suorū, suo timore terigit, diabolum sua virtute fugauit, atque ab eius dominio, suam familiā liberauit. Nō aliter hic exactus est pauper, aliter diues, aliter dominus, aliter seruus: quia vnus est omnibus introitus ad vitam. Et si sic ad hanc fragilē atque caducam, quanto magis ad illā immortalem atque sempiternam? Purgata itaque familia redēptoris, posteaquam cantauit canticum salutis, accepit Symboli remedium contra antiqui serpētis venenum: vt si quando voluerit aduersarius diabolus denuo insidiati, nouerit redēptus cum Symboli sacramēto & crucis vexillo ei debere occurri: vt talibus armis indutus facilè vincat Christianus, de cuius oppressione malè antea triumphauerat nequissimus diabolus. Ex qua re nobis factus est aduersarius diabolus, nisi ex hac, quia videt liberos quos tenebat antè captiuos, quia videt sanos quos suis iaculis prostrauerat vulneratos, quia videt vestiri denuo immortalitate quos nudauerat propinando iniquitatē, quia muscipulæ eius comminutæ sunt, & nos eruti sumus, Adiutorium nostrum in nomine Domini? Si adiutorii nostrū in nomine eius est: renunciemus diabolo, pompis & angelis eius. Hoc audistis, hoc & vos professi estis, renūciare vos diabolo, pompis & angelis eius. Videte dilectissimi, quia hanc professionē vestrā in curiam profertis angelicam: nomina profitētium in libro excipiūtur vitæ, nō à quolibet homine, sed à superiore cælitus potestate. Optimi iam tyrones Dei, fortes milites Christi, dū arma sacramentorum suscipitis, pugnam aduersus diabolum indicitis: dum eius operibus renunciatis, vehemētiùs in vos eius furias prouocatis. Sed non metuat miles Christi: induemini enim ipsum Christum, vt per eum velociter superētis aduersarium vestrum diabolū. Quibus armis pugnat ille: Illecebrosis & subdolis. Duo sunt genera armorum eius valde fortia, contra quæ vigilanter ac fortiter stare debet omnis miles Christi, qui triūphare cupit & superare virtutem diaboli. Quæ sunt ista duo genera armorum? Voluptas & timor. Alios enim voluptate capit, alios timore frangit. Confirmetur & nostra acies, proferantur arma spiritalia. Contra timorem dia-

Spectaculis salutaria. Circus. al. ceteris.

Act. 3. b. 8

Psal. 138. d. 23.

Matth. 6. b. 12.

4. Reg. 2. b. 11.

Exod. 15. a. 4.

Theatrū.

Psal. 123. b. 8.

Summæ professio.

Arma diaboli.

Psal. 17.

Iouis, vestutè pro Iuppiter. Marc. 14. d. 49.

Psal. 118. Caph. 85. Scidalitæ.

Gene.25. c.26. exhibentes. Sed videte nostrorum lusus infantum. In vtero Rebeccæ duo certant infantes: procedente maiore, minoris manu emissa ex vtero, planta maioris apprehensa est. In quorũ certamine magni sacramenti figura monstrata est, vt minor supplantaret maiorem, eique postmodum primatum atque benedictionẽ auferret. In quibus paruulis quasi ludentibus & sacramentũ, vt dixi, magnum exhibentibus, & reprobi in Esau demonstrantur Iudæi, & prædestinati in Iacob apparent Christiani. Ille enim Iacob vnus paruulus sic garriens, multos in se prædestinatos etiam paruulos demonstrabat: infantes qui ex vtero matris suscipiuntur manibus fidelium, nec eos sic excutiunt, vt in aëre pendeant, sed vt renati in cælo viuant. His igitur oblectamentis mens delectetur, pascatur anima Christiana: hãc sobrietatem retinens mentis, fugiat ebrietatem diaboli. Nec amphitheatri certamina seducãt aut pertrahant Christianum: ad quod quidem tanto auidius curritur, quanto tardius exhibetur. Sed etiam ibi quid nõ periculosum ingeritur aspectibus, quid non cruẽtum? vbi, vt ait beatissimus Cyprianus, voluntas noxia ad feras homines nullo crimine damnat? Nõ ergo vos dilectissimi illud spectaculum crudele inuitet intueri, nouem vrsis duos altercãtes venatores: sed delectet videre vnũ nostrum Danielem orando superantem septem leones. Discerne spiritalis amator certamina: vide duos noxios voluntate, vide vnũ innocentem ac plenum fide. Vide illos pro præmio terreno suas animas bestiis obtulisse: vide istum in oratione clamantem: Ne tradideris bestiis animas cõfitentes tibi. In illo spectaculo cõtristatur editor, si venator euadat illæsus, qui ei plures bestias interemit: in isto nostro sine ferro pugnatur, nec Daniel lædit. nec fera occiditur; & sic vincitur, vt rex miretur atque mutetur, & populi pertimescant, & inimici dispereant. Admirabile spectaculum nostrũ, planè mirabile, in quo Deus adiuuat, rides vires impetrat, innocẽtia pugnat, sanctitas vincit: præmium consequitur tale, quod & ille qui vicerit accipiat, & qui donauerit amittat. Ista spiritalia munera concupiscite, ad hæc intuenda & cum omni securitate expectanda, alacriter ad Ecclesiam conuenite, ab omni cupiditate carnali proposítum cordis reuocate, omnem solicitudinem vestram Deo gubernãdam committite, vt aduersarius reuereatur, nihil in vobis inueniens suũ: vóique illum repudiantes, eiúsque pompis renunciãtes, posteaquam ab eius insidiis vestra fuerit eruta libertas, ne vos inueniat vacuos ille nefarius, quem nouimus etiam non suos tenere cupientem.

Psal.73.d 19. Venator.

Amphitheatri.

Cyprian.

CAPVT III. De omni potentia Dei, & de natiuitate filij æterna.

FIDELITER credite *in Deum patrem omnipotentem.* Omnipotentem Deum credimus, qui omnia faciẽs factus non est: & ideo omnipotẽs est, quia de nihilo fecit quæcunque fecit. Non enim eũ aliqua materies adiuuit, ex qua demonstraret artis suæ potentiã: sed ex nihilo, vt dixi, cuncta creauit. Hoc est enim esse omnipotentem, vt nõ solùm fabrica ipsa, sed etiam materies ab illo inueniatur esse, qui non habuit initium vt esset: & is qui sempiternus est, crearet non id quod ipse esset, sed vt ab illo essent iam accepisse. Omne enim quod est, ab illo est: ipse autem à seipso est qui non ab aliquo factus est. Fecit ergo facta nõ factus, creauit creatura non creatus: qui etiã ipsi creaturæ conuenientibus gradibus per diuersas ordinationes cõstituit potestates. Potest quippe secundũ datam potestatem quilibet angelus vel homo dici potens, sed nunquid potest dici omnipotens? Potest dici rex vel imperator, quòd multa quæ velit possit, non tamen eum qui sanum sapit, audebit dicere omnipotentem: nam si voluerit eum adulando ita laudare, despicit & illũ & seipsum fallendo decipere. Quomodo enim audebit dicere omnipotentẽ, quem videt

A multum velle viuere & vitam succedente morte finire? Si omnipotens est, non moriatur, à morte excludatur. Si autem ei mors terminum dedit, omnipotenté eum non fuisse ipsa mors demonstrauit. Non ergo quispiam audebit quamlibet creaturã siue cælestem siue terrestrẽ dicere omnipotentem: nisi solam Trinitatem, patrẽ scilicet & filium & Spiritũ sanctum. Non enim cùm dicimus nos credere in Deum patrem omnipotentem, fit ut hæretici Arriani, negamus filium omnipotentẽ, aut Spiritum sanctum negamus omnipotentem. Si filiũ negaueris omnipotentem, negabis & patrem omnipotentem. Sed maior est, inquiunt, pater, minor est filius. Hoc in hominibus, hoc in omnibus, & tu in omnibus perturbaris. Diuinam naturam considera, Deum attẽde; sempiternum cogita, nam vanè conturbaris. Si sempiternus est pater, sempiternus est vtique & filius. Si enim fuit filius, quando nõ fuit filius, fuit & pater quando non fuit pater: quòd si aliquando fuit pater, nõ pater non fuit o-
B mnipotens, minus enim habuit in eo quod postea effectus est pater. Si das initiũ filio, das initiũ & patri. Pater enim à filio appellatus est pater. Si autẽ semper fuit pater, semper fuit & filius: & si Deus est pater, Deus est & filius: non enim aliud potuit procedere de Deo quàm Deus. Quòd si Deus est pater, De⁹ est & filius: & si sempiternus est pater, sempiternus est & filius: quẽ nõ præcessit ætate nec dignitate, non eum minuit æqualitate. Apostolum audi quid de Deo filio dicat: Cùm in forma Dei esset, inquit, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Non rapuit, quia naturaliter habuit. Omnipotentia itaque patris in filio, omnipotentia filij in patre: quia neque aliquando pater sine filio, neque aliquando filius sine patre. Diuinam illam natiuitatem qua filius
C processit ex patre, qua natus est Deus de Deo, sine initio, sine tempore, sine matre, sine aliqua fragilitate, sine vlla sui diminutione, non possumus explicare: Natiuitatem autem eius, ait Propheta, quis enarrabit? Et reuera quis comprehendere vel dicere potest quomodo natus sit, qui semper est in patre, & nũquã recedit à patre? Dignè, vt dixi, nõ possumus enarrare, sed debemus corda nostra ipsi filio præparare: vt illuminando & per fidẽ gubernando perducat nos ad speciem veritatis suæ; ne remaneamus in tenebris infidelitatis nostræ, ne aliud æstimando de filio quàm quod est pater, ipse filius nõ docendo, sed increpando nos admoneat sicut Philippum dicens, Philippe qui videt me, videt & patrem. An non agnoscis, quia ego in patre & pater in me est? Sicut ergo Deus de Deo natus est, & lux de lumine, & dies ex die: ita & omnipotens ex omnipotente. In ista enim mortali nostra generatione qui est pater, aliquando non fuit pater; & qui est filius, non semper est filius: quia & ipse filius cùm accessu temporis patrem amiserit, coniugem acceperit, prolémque susceperit, non erit filius, sed ipse
D vocabitur pater, & quilibet pater antequam susciperit filium, non vocabitur pater. Accedit ergo aliquid tempore, quod præcedat tempore. Non ergo æstimemus hoc in illa diuinitatis esse substantia, in illa generatione sempiterna. Non enim illic deficiendo moritur pater vt filius crescendo perueniat ad patris dignitatem: aut sunt ibi tempora, quia per ipsum facta sunt tempora.

Trinitas.

Ioan.14.a.10.

Apoc.1.

Sap.1.b.7.

1.Cor.13.b.12.

Filius processile.

Esa.53.d.8.

Matt.25.c.31.

Ioan.14.a.9.

Ioan.5.d.22.

Deut.32.c.39.

CAPVT IIII. Ioannis 3.

IN quo autem tu hæretice audes dicere filium minorem, quem nos confitemur æqualem? In ætate? Non ibi sunt tempora. In diuinitate? Deus est pater, Deus est & filius. In opere? Omnia per filium facta sunt. Dicit quidem scriptura, quòd Deus fecerit mundum, sicut scriptum est in libro Geneseos, In principio fecit Deus cælum & terram: sed nos audientes Deum patrem, cognoscimus filium & Spiritum sanctum. Tu forsitan dicis, Deus pater fecit mundum. Sed audi quid Ioannes euan-

Genesis 1.

Ioan.1.a.1. euangelista dicat, In principio erat verbum, & verbum A erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ecce, sine filio dicit nihil esse factum: quoniam omnia per ipsum facta sunt. Sine filio factum est nihil. Quid fecit pater quod non fecit filius, de quo dicit Euangelista, quòd sine filio factum est nihil? Si autem, sicut vera fides catholica habet, in filio operante constituas patrem, & in patre operante constituas filium, quoniam filius in patre est & pater in filio, omnipotens inuenietur filius, si in ipso omnipotens est pater: si autem non est omnipotens filius, vt prædicat hæreticus Arrianus, non est in illo omnipotens pater, falsúmque erit secundum ipsos quod ipse filius ait, Ego in patre, & pater in me est. Absit autem vt falsum sit quod veritas dicit: confundatur Arrianus qui veritati contradicit. Demonstramus ex Scripturis dictum filium omnipotentem sicut & patrẽ, vt non solùm ratio vera, sed etiã diuina testimonia hæreticorum frontem percutiant impudentem. Dictus est B pater omnipotens, Propheta dicente. Hæc dicit Dominus omnipotens. Dictus est & filius omnipotens, Ioanne Apostolo in Apocalypsi dicẽte, Ab Iesu Christo Domino nostro, Qui est & qui fuit, & qui venturus est omnipotens. Dictus est Spiritus sanctus omnipotens, Salomone prophetante, Spiritus Domini replenit orbem terrarum, & is qui continet omnia, scientiam habet. An non est omnipotens qui continet omnia? Dicit enim Scriptura quod Deus iudex sit, dicente Apostolo, Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonũ, siue malum. Sed nos quando audimus Deum iudicem, Trinitas iudex. totã intelligimus Trinitatẽ. Tu autẽ hæretice, dic quis sit iste De⁹ iudex, pater an filius? Si dixeris pater est, negas filiũ iudicẽ: quẽ in Symbolo etiã tu confiteris venturũ viuos mortuósque iudicaturũ. Cõtradicis etiã Euãgelio dicẽti, Cùm filius hominis venerit in claritate suaMatt.25. congregabũtur ante eũ omnes gentes: & separabit eos C ab inuicem, sicut separat pastor oues ab hœdis. In quo loco ab Euangelista expressiùs iudex demonstratus est filius, vt etiam eiusdem iudicis sententia panderetur, dicentis: Ibunt impij in ambustionem æternã, iusti autẽ in vitam æternam. Si volés obsistere tantæ authoritati dixeris filium iudicẽ, patrem ergo negabis iudicem? Non, inquis, nego patrem iudicẽ. Quomodo nõ negas? Quia pater, inquis, potestatem dedit, filius accepit. Video quidem, hæretice, quò strabis oculis intendas, quò peruersæ mentis aciei intentionem dirigas. Recitaturus enim mihi es ex Euangelio & dicturus, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. In eo, inquis, quod pater dedit, filius accepit, maior est vtiq; qui dat, quàm qui accipit: maior est pater, minor est filius. Non ex hac sententia glorietur tua vanitas: quoniam ex ipsa te nunc diuina conuincit authoritas. Pater, inquis, non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Cognoscimus: nouit quippe sana fides quomodo hoc in- D telligat. Homo enim ille susceptus, qui etiam ipse appellatus est Dei filius, accepit potestatem, sed dante patre & filio: quoniam filius in patre est, & pater in filio. Cæterùm si tu hæretice secundum illam peruersam vestram doctrinam illi hoc volueris assignare diuinitati, qua filius æqualis est patri, quæro abs te diligentiùs, & vt mihi respondeas celeriter, insistam, quis sit ille qui in libro Deuteronomij Moysi dicebat, In die iudicij reddam illis. Non potes dicere, pater est, quoniam secundum Euangelij sententiam à te prolatam, pater non iudicat quenquam. Ergo filius est qui dicebat, In die iudicij reddam illis. Filius est? Responde, qui dubitas? Filius dixit hoc, an non? Non est quod dicas nisi filium dixisse, In die iudicij reddam illis: quoniam pater non iudicat quenquam. Sed vide sequentia huius libri, quẽadmodum te prouocet, quemadmodum conuincat. Cùm enim dixisset, In die iudicij reddam illis: post paululum secutus adiunxit, Videte, inquit, quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me. Quid agis Arriane? non est quà exceas. Dic si audes, filium solum hoc dixisse, & negabis patrem nec Deum esse, nec iudicem. Depone vel nunc conuictus animositatem, audi veritatem, intellige Deum iudicem Trinitatem. Audi quòd & Spiritus sanctus iudex sit. Ipse Dominus in Euangelio ait: Cùm venerit paracletus, ipse arguet mundum Ioan. 16. a. 8. de peccato, de iustitia, de iudicio. Quid quæris amplius? Item demonstrat scriptura diuina quòd simul habitet pater & filius & Spiritus sanctus in homine, tanquam in Ioan.14. templo suo. In Euangelio filius, Si quis me, inquit, dili- c.23. git, diligetur à patre meo: & veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud illum faciemus. Ecce pater & filius. Quid Spiritus sanctus? Apostolum audi: Ne- 1. Cor. 3. scitis, inquit, quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Item demonstratur quòd simul deserat 1. Reges 18. impios pater & filius & Spiritus sanctus. Salomon pro- Sap.1.a.3. pheta, Peruersæ, inquit, cogitationes separant à Deo. Ecce De⁹ pater deserens peruersas cogitationes. Quid Deus filius? Sequitur: Quoniam in maleuolam animã non introibit sapientia. Christus est enim Dei virtus & 1.Cor.1. Dei sapientia. Ecce filius deserit maleuolam animam, d.24. in qua sunt peruersæ cogitationes, quas deserut pater. Restat de Spiritu sancto. Audi post paululum quid sequatur: Spiritus, inquit, sanctus disciplinæ effugiet fictũ, & aufert se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Audi, sine intellectu deserere hominem Spiritum sanctum. Quando ista idem ipse Spiritus sanctus per Propheram dicebat, vos præuidebat. Ecce iam illa inseparabilis Trinitas testimoniis diuinarum Scripturarum demonstratur, quòd simul habitet, simul regnet, simul possideat, simul deserat: quam vos Arriani separando & per diuersos gradus filio & Spiritui sancto iniurias irrogando, non in vobis habitare finitis: quoniam & Deus pater aufert se à cogitationibus peruersis, quæ sunt in vobis; & in maleuolam animam non introibit sapientia: qui per vestræ animæ malitiam sicut filium à patre, ita gregem separatis à summo pastore: & Spiritus sanctus effugiet fictum, id est fictionem peruersæ vestræ doctrinæ, in qua demonstratum est, nec patrem, nec filium, neque manere Spiritum sanctum. Quoniam igitur de vnitate agitur Trinitatis, patris & filij & Spiritus sancti, quã vnitatem non audemus dicere tres deos, nec tres omnipotentes, nec tres inuisibiles, nec tres immortales, sed vnũ Deum, de quo dicit Apostolus, immortali, inuisibili, incorruptibili soli Deo honor & gloria. Non ergo nobis ipsis dilectissimi, fingamus patris & filij & Spiritus sancti diuersas dignitates, separabiles & inæquales ætates, ampliores & infirmas potestates: ne quod ipse Dominus saluator noster virtute ac maiestate sua idola eradicauit & templa, rursus in cordibus Christianorum diabolus fabricet idola. Fides itaque Catholica hæc est, Omnipotentem, immortalem, atque inuisibilem credere Deum patrẽ: Omnipotentem, immortalem atq; inuisibilem credere Deum filium, secundũ diuinam natiuitatem: visibilem autem, mortalem, minorémque angelis factum secundum susceptam humanitatem: Omnipotentem, immortalem atque inuisibilem credere Spiritum sanctum Matt.3. secundum æqualem diuinitatem: visum autem in spe- d.16. cie columbæ propter filij attestationem. Et hæc est

1.Tim.1. d.16. Idola cordium.

Trinitas simplex vnitas, inseparabilis, inenarrabilis, semper manes, semper præsens, vbique regnãs, vnus Deus, de quo propheta Dauid dicit, Tu es Deus sol' magnus.

Psal.85.c. 10. CAPVT V. De trinitate filij temporali.

CREDIMVS *in filium eius Iesum Christum, natum de Spiritu sancto ex virgine Maria.* Hãc natiuitatẽ incredule quid expauescis? Noli credere, si tantùm homo erat qui natus est; si autẽ Deus homo erat, de qua voluit natus est, quia sicut voluit natus est. Illud potius mirare, quia verbum suscepit carnẽ: nec est mutatum in carnẽ, quia manens Deus suscepit hominem. Cæterum quid miraris, quia genitrix suum genuit genitorẽ, quia creauit creatura factorem? Sic voluit nasci excelsus humilis, vt in ipsa humilitate ostẽderet maiestatem. Portabat filium mater intacta, mirabatur & ipsa in aspectu suæ prolis, quã amplexus non strinxerat maritalis. Sed incredule audi prædictum, cognosce impletum. Dauid prædicta dicit, Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.

Psal.86.b. 5.

Ipse qui fundauit eã altissimus, ipse in ea factus est homo altissimus: quia talem matrem creauit altissimus: quia sic se in eã formauit, vt procedens ex eius vtero, & filium ei reddereet, & integritatem nõ corrumperet. Quæ est gratia matris huius & virginis? Quæ est gratia huius feminæ, quæ virũ nesciens filium portat? Quæ est gratia? Audite Gabrielẽ angelum eam salutantẽ: Aue, inquit, gratia plena, Dominus tecum. Quando angelus istam virginẽ sic salutauit, tunc eam Spiritus sanctus fœcundauit: tunc illa femina virum sine viro cõcepit, tunc est repleta gratia, tũc Dominum suscepit, vt esset in ea qui fecerat eam. Neq; enim dilectissimi credendum est, quòd illo iam præsente ac protegẽte poterat illi feminæ dominari corruptio, in qua non erat ardoris libido: nouerit tamen quẽ portauit virgo, mater nouerit, stupor abscedat, fides accedat. Ecce quẽ portat nascitur: nondum loquitur, & totũ concutit mundum. Clamat cælum noui sideris, radians fulgorẽ, clamat terra turbata per Herodẽ, veniunt Magi admoniti, inquirunt Iudæi turbati, quærunt vbi esset qui vbique totus est, quæritur in mundo fabricator mũdi. Ad hoc autem quærebatur, non vt agnosceretur, sed vt occideretur: quia mundus per eũ factus est, & mũdus eũ nõ cognouit. O mũde immũde, venit qui te redimat, & turbaris: & hũc tu vis perdere, quãdo ille te disposuit liberare! O Iudæorũ terra impia, nõ cõgruis cælo! Cælũ demõstrat, vt adoretur: tu quæris, vt infans necetur. Ille tibi annunciat Deum hominẽ susceppisse pro te, & tu vis perdere eum qui venit redimere te. Expecta paululum, ad hoc quidẽ venit, vt tuã etiam pessimã impleat voluntatem: sed sustine, vt suã ipse colligat hæreditatẽ. Colligẽ collige redẽptor, non glorietur dispersor. Vindica in eos qui te paruulum persequũtur, paruuli ipsorum pro te moriantur. Si ipsi in te crudeles existũt, paruuli ipsorum pro te moriantur. Vindica, sic vindica. Insultent filij parentibus nondum loquentes, conuincant sæuiẽtes: infantes dicãt testimonium de tua innocẽtia, quia non est in te vlla malitia, & ij qui te volũt innocentẽ occidi, hoc eis proueniat vt suos paruulos ab eis facias separari. Lugeatis licet Iudæi atque plãgatis filios vestros, nõ illi moriũtur, quia à vita suscipiuntur: vobis irrogatur pœna orbitatis, cæterũ illis gloria offertur immortalitatis. Nũciastis Herodi vbi occidẽdus inueniri posset filius Dei: sed ille filios vestros occidẽs pro filio Dei, & vos orbitatis pœna nesciens punit tanquã proditores, & filios vestros Dei fecit hæredes. Sic vos irridebat ille qui habitãs in cælo, iacebat in terra, sic furias vestras, vestrique regis subsannabat, quãdo mala vestra in vos retorquebat, & de malis vestris multa ille bona faciebat. Agnouisti virgo matrem filij tui infantiã, agnosce & pueritiã. Euangelium loquitur: Perrexerũt, ait, cũ puero Iesu parentes eius in Hierusalem, vt pro eo offerrent sacrificiũ secũdum legẽ. Et factũ est rem cãtibus illis, puer Iesus remãsit in templo: & erat disputans cum senioribus & scribis, & mirabãtur omnes in sapientia quæ erat in eo, & turbabat multos. Sed cùm reuerti essent quærẽtes illum, inuenerunt illum sedentẽ in medio seniorum, interrogantem & respondentem illis. Et ait illi illa mater, Fili, quid fecisti nobis? Ecce enim soliciti & anxij quærebamus te. Tunc ille, Quid solicita eras, inquit? nescis quia oportet me in his quæ patris mei sunt, operarì? Quando talia mater à filio puero audiuit, corde expauit: nõ enim patrem nominabat ille quẽ nesciebat in terra, sed illum qui fecit cælum & terram. Agnoscat & eius adolescentiam, videat multa & magna miracula, conuersionem aquarum in vinũ. In quo primo miraculo tentauit illa fẽmina iubere se filio posse tanquam mater, domina quæ se agnoscebat ancillam. Fili, ait, deficit illis vinum, fac rursus vt aquæ conuertantur in vinum. Et ille vt distingueret inter Deum & hominem, quia secundum hominem minor erat, secundum hominem subditus erat, secundum Deum autem supra omnes erat: Quid mihi & tibi est, inquit, mulier? Nondum venit hora mea. Tanquam ei diceret, Veniet hora, quando id quod natum est de te in cruce pendens agnoscat te, & discipulo dilecto commendet te. In hoc autem miraculo quid mihi & tibi? Non enim hoc processit ex te, sed in eo qui fecit te: non competit tibi vt iubeas Deo, competit autem vt subdita sis Deo. Sed pia mater quæ non asperè tulit admonitionem filij dicentis, Quid mihi & tibi? videat in cæteris miraculis Deum operantem, quem intuebatur filium adolescentem, videat cæcorum illuminationem, leprosorum mundationem, claudorum cursus, surdorum auditus, dæmonum fugationes: & quod maius his omnibus, mortuorum resurrectionem. Sed adhuc agnoscat hæc mater, & expauescat filij sui etiam iuuentutem.

Luc.1.c. 28.

Ioan.1.b. 10.

Luc.2.f. 43.

Ioan.1.

Ioan.2.

QVID restat iuueni, nisi vt procedat velut sponsus de thalamo suo? Accipiat sponsus sponsam, quæratur, inueniatur quæ ei coniungatur. Nõ est solus homo, sed Deus est & homo: quæratur quæ ei coniungatur. Qualis est de qua natus est, talis ei inueniatur, quæ & matrem reddat fœcundã, & virginẽ seruet intactam, filius permanentis virginis, virginẽ permansurã accipiat. Ecce tempus est: Modò Iudæi suam impleant voluntatem, quando dignatur ipse dare potestatẽ. Agite Iudæi nescientes nuptias agni, date præmium pecuniæ malo nebuloni Iudæ: agite vt ille qui natus est de virgine, à Pontio Pilato sũspendatur in cruce. Ascendat sponsus noster thalami sui lignum, ascendat sponsus noster thalami sui lectum. Dormiat moriendo, aperiatur eius latus, & Ecclesia prodeat virgo: vt quomodo Eua facta est ex latere Adæ dormientis, ita & Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis. Percussum est enim eius latus, vt Euangelium loquitur: & statim manauit sanguis & aqua, quæ sunt Ecclesiæ gemina sacramenta. A qua, in qua est sponsa purificata: sanguis, ex quo inuenitur esse dotata. In isto sanguine sancti Martyres amici sponsi stolas suas lauerunt, candidas eas fecerũt, ad nuptias agni inuitati venerunt, à sponso calicem acceperunt, biberunt, cique propinauerunt: Sanguinem eius biberunt, sanguinem suum pro illo fuderunt. Quid egit vesana impietas Iudæorum, quia inuitati non solũm venire noluerunt, sed insuper sponsum occiderũt? Quid egit iniquitas Iudæ qui eum vendidit, à quo redimi debuit? Ecce nec Iudas tenuit pretium, nec Iudæi quem comparauerant Christum. Illi dico, vbi est quod accepisti? Iudæo dico, vbi est quod emisti? Illi dico quãdo vendidisti, tunc te decepisti: isti dico, quod emisti, possi-

Psal.67. 19.

Ephes.4. b.8.

Psal.15. 11.

possidere non potuisti. Exulta Christiane in commercium inimicorum tuorum, tu vicisti. Quod Iudas vendidit & Iudæus emit, tu acquisisti. Exulta, exulta sponsa Ecclesia: quia nisi ista in Christo facta esset, tu ab illo formata nõ esses. Venditus redemit te, occisus dilexit te: & quia te plurimum dilexit, mori voluit propter te. O magnũ sacramentũ huius coniugij! O quàm magnum mysteriũ huius sponsi & huius sponsæ! non explicabitur dignè humanis verbis. De sposo sponsa nascitur, & vt nascitur, statim illi cõiungitur, & tũc sponsa nubit, quando sponsus moritur: & tunc ille sponsæ coniungitur, quando à mortalibus separatur. Quando ille super cælos exaltatur, tunc ista in omni terra fœcũdatur. Quid est hoc? Quis est iste sponsus absens & præsens? Quis est iste sponsus præsens & latens, quem sponsa Ecclesia fide tantùm concipit, & sine vllo amplexu membra eius quotidie parit? Quis est iste qui sic natus est, sic creuit, sic mortuus est? Quis est iste qui infans regem terruit, puer Iudæos conuicit, iuuenis Põtium Pilatũ turbauit? Quis est iste? Vultis nosse? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Si Dñs virtutum ipse est rex gloriæ: ergo nec Iudæos timuit quãdo armati venerãt, nec iudicẽ iniustè iudicantem, nec milites irridentes, nec inimicos subsannãtes, nec coronã spineam imponentes, nec suã vestimẽta diuidentes, nec fel, nec acetum, nec crucẽ, nec lancea, nec mortem. Quando enim ista Iudæi potius quã Pilatus faciebãt, Dominus virtutum negotium nostrum agebat: quæ nõ rapuerat, tunc exoluebat. Nõ rapuit iniquitatẽ, & pro iniquis suscepit mortẽ: vt impleretur quod de eo scriptũ est, Quæ non rapuerã, tũc exoluebã. Denique vt noueritis pro nobis reddidisse quod nõ debebat, Christus enim pro impiis mortuus est, mox ↑ sæculum carnis suæ in crucis ligno soluit, & pretium nostrum exactori reddidit. Ibi statim illum latronẽ fecit confessorẽ, vt per eum impiorũ restauraret ruinã. Videte redemptum quẽ diabolus possederat homicidã: videte Dominum virtutũ & in ipsa morte miracula facientẽ. Tunc latro cõfitebatur, quãdo Petrus turbabatur: tunc iste agnouit, quãdo ille negauit. Sed nunquid quia Dominus acquisiuit latronẽ, Petrum perdidit negatorẽ? Absit, absit. Agebat mysterium qui fundebat pretium, in Petro demõstrans, non in se quẽquã iustũ debere præsumere: in latrone, nullum impium cõuertsum posse perire. Timeat bonus, ne pereat per superbiã: non desperet malus de multa malitia. Collidantur præsumentes, colligantur desperantes. Magnũ pretium pro nobis datũ esse cognoscimus, quia sanguine Christi redẽpti sumus. A gamus quomodo tali Domino nõ displiceamus. Ecce amauit seruos, & quos redemit seruos, fecit liberos. Ecce parũ est, quia donat libertatẽ: exhibet fraternitatẽ, promittit etiam hæreditatem. Habes amplius quod expectes? Suscepit veniendo mortẽ tuam, donauit resurgendo vitã suam. Habes amplius quod expectes? Ille ille qui crucifixus est pro te, die tertio à mortuis resurgẽs, super cælos exaltauit te: filium Dei fecit te. Habes amplius quod expectes? Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Fecit nos antequã essemus, donauit vitam, donauit ætatem, donauit liberam voluntatẽ, donauit substantiã, donauit ingeniũ, donauit rationẽ, donauit scientiã, donauit omnia sua vt essent tua: & his omnibus bonis malè vsi sumus, superbi effecti sumus, creatorem tanta bona largientẽ, merito præuaricationis offendimus. Periuimus, quæsiuit: captiui ducti fumus, subuenit: ad mortẽ perpetuã ducebamur, liberauit. Quid tibi minus exhibuit, qui seipsum pro te tradidit? Et dubitas quòd tibi donet vitam suam, qui tecum communicauit mortem suam? Quid retribuemus ei? Si non est quod ei retribuamus, ab ipso accipiamus quod ei offeramus. Hoc à te quærit Christus, hoc tibi dicit. Quod feci pro te, hoc & tu fac pro me: animã meã posui pro te, & tu pro fratribus tuis animã tuã pone. Noli timere mortem, quia cùm vincere non posses, ego sum mortuus vt tu vinceres: vinceres nõ per te, sed per me; quia & ego quod sum mortuus, nõ est propter me, sed propter te. Tu enim mori noueras, resurgere nõ noueras: suscepi mortem quã noueras, demõstraui resurrectionẽ quã ignorabas: credẽdo ama resurgentẽ, vt per illũ & tu resurgas. Diximus, & quãtum ille donauit, exposuimus has tres sententias, *Quòd natus sit de virgine Maria, crucifixus sub Pontio Pilato & sepultus, tertio die à mortuis resurrexit.* Si enim de singulis, vt dignum est, loqui possemus, prolixitas sermonis fastidium vobis potius quàm delectationem incuteret.

Luc.11. 53.

Psal.68. 5.

Rom.5.c. 6. Ioan.3.f. 16.

Philip.2. a.6.

Psal.7.a. 8.

Luc.11. 53.

CAPVT VII. De incarnatione Domini.

QVIA ergo diximus, quousq; ille altissimus descenderit propter nos: nũc dicam, quomodo id quod suscepit ex nobis, in cælum leuauerit, ad dexteram pãtris collocauerit, ac fidei nostræ certũ pignus dederit: vt secura sint membra de tãto capite, fidelitérque sperent ad ipsum se posse peruenire, quem iam credunt ad dexterã patris sedere. *Assumptus in cælos.* Sessionem istã dilectissimi non accipiatis humanis mẽbris positã, tanquam pater sedeat in sinistra, vt filius sedeat ad dexteram: sed ipsam dexterã intelligite potestatẽ quã accepit homo ille susceptus à Deo, vt veniat iudicaturus qui prius venerat iudicãdus. Ad hoc enim ascendit in cælum, vt fides suum impleat locũ: prædictum quippe hoc inuenitur per Dauid prophetã. Ait enim, Congregatio populorũ circumdabit te, & propter hanc in altũ regredere, Dominus iudicat populos. Hoc quippe ait, Quoniam humiliatus es in forma serui vsque ad crucis opprobrium, & hi qui te viderũt crucifixũ, aliqui crediderunt, multi dubitauerũt, resurgens à mortuis in altum regredere, super cælos dignare ascẽdere: vt cõgregatio populi fidelis cõgregetur in vnũ per fidẽ, vt fides deducat eos ad speciẽ. Ipsa est virtus omnipotẽtiæ tuæ: vt plus possis in ipsis fidelibus, quando absens ab eis in homine illo susceptõ sentiris. Cæterum præsentia tuæ maiestatis, de cordibus fideliũ tuorũ nunquã discedis. Videte autẽ dilectissimi, quid donauerit iste qui ascendit in altum, captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus: videte quid donauerit. Venit mirabiliter, creauit mirabiliter, exhibuit multa miracula, quæ superiùs commemorauimus, salus æterna multis præstitit salutem. Qui infirmitates nostras suscepit, multas variásq; infirmitates curauit. Circundatus etiã tunc fuit multitudine populorũ: quos adduxerat non fides, sed curiositas oculorũ. Denique visa miracula multi laudabant, alij detrahebant. Nã inde est illud detractionis verbũ dicentium, Quòd in Beelzebub principe dæmoniorũ ciecerit dæmonia. Cùm tanta tamen miracula faceret, contemptus est: nõ solùm dignè habitus nõ est, sed insuper occisus est. Quare tunc nõ factum est, vt præsentia eius numerus ille colligeretur, nisi quia oportebat impleri omnia quæ de eo erãt scripta? Etenim quando illa agebãtur, iam illi ab ipso præparabãtur, iã captiuitas eorum capta erat. Expectabatur vt ascẽderet saluator, & donaret dona. Quæ dona? Dona quæ acceperũt discipuli: quę accepit Petrus vt moreretur pro absente, quẽ desperãdo negauerat præsentem. Videte quid idẽ Petrus dicat in Epistola sua, quid effundat ex dono illo sancti Spiritus: Credentes, inquit, in eum quẽ non videtis, gaudete inenarrabili gaudio. Gaudeamus & nos credẽdo in eum quẽ non videmus: vt securi illum videamus, cùm ad ipsum peruenerimus. Veniet autem & ipse, sed non talis qualis antea.

Luc.11. 53.

1.Pet.1.b. 8.

CAPVT VIII.

VENTVRVS *est enim vivos & mortuos iudicare.* Veniet vt iudicet qui stetit sub iudice: veniet in ea forma in qua iudicatus est, vt videant in quẽ pupugerunt, & cognoscant Iudæi quem negauerunt: conuincat eos ille homo susceptus, & ab eis crucifixus. Fortasse dilectissimi, quoniam veritas Euangelica non tacuit cum cum cicatricibus resurrexisse, qui posset si vellet de corpore suscitato & clarificato omnẽ maculam cuiusliber cicatricis abstergere, sed sciebat quare cicatrices in corpore suo seruaret, vt vulnera dubitationis in cordibus discipulorum sanaret:) Fortasse ergo, vt dixi, sicut demonstrauit Thomæ nõ credenti nisi tangeret & videret: ita etiam inimicis suis vulnera sua demonstraturus est. Propter quod dictũ est per Prophetã, Videbunt in quẽ pupugerunt: Nõ vt eis dicat sicut Thomæ: Quia vidisti, credidisti: sed vt conuincẽs eos veritas dicat, Ecce hominẽ quem crucifixistis, ecce Deum & hominẽ in quem credere noluistis. Videtis vulnera quæ inflixistis, agnoscitis latus quod pupugistis: quoniam & per vos & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. Qui nõ estis redempti pretio mei sanguinis, non estis mei: discedite à me in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Sed illorũ mors proficiat ad nostram salutem. Si illi cõtempserunt, nos timeamus eum qui sic venturus est iudicare. Festinet vnusquisque cùm viuit, vt viuat, currat vt eius pretioso sanguine redimatur, ne cùm non fuerit inuentus in numero redemptorũ, in numero maneat perditorum. Hic dum viuitur, melior eligatur locus. Hic est tẽpus fidei. Cæterùm, in inferno, ait Propheta, quis confitebitur tibi? Qui semper vult viuere, & nõ timere mortẽ: teneat vitã, vt mors superetur à vita. Qui nõ vult timere iustũ iudicẽ indicantẽ, ipsum nũc sibi adhibeat defensorem.

Zach.12.

Ioan.20. g.27.

Zach.12. c.10.

Matt.25. d.41. Pſal.6.b. 9.

Pſal.6.a. 6.

CAPVT IX. De Spiritu sancto.

CREDIMVS *& in Spiritum sanctum.* Spiritum sanctũ Deum credimus æqualẽ patri & filio, quia simul est & in patre & in filio. Quomodo est in patre? Filium audi: Spiritus, inquit, qui procedit à patre, ipse introducet vos in omnem veritatẽ. Quomodo est & in filio? Ipse filius post resurrectionem mittens discipulos suos prædicare Euangeliũ, insufflauit in faciem ipsorũ: & ait illis, Accipite Spiritum sanctum. Quomodo est spiritus patris? Ipse Dominus in Euãgelio, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quomodo est & spiritus filij? Apostolus dicit, Si quis spiritũ Christi non habet, hic nõ est eius. Quomodo idem ipse spiritus patris & filij procedens à patre & filio, attestatur filiũ suscepisse carnẽ? Ioannes euangelista dicit, Spiritus, inquit, nondũ erat datus, quia Iesus nondũ erat clarificatus. Quando autem clarificatus est filius, ipse dicit: Aperti sunt, ait, cæli, & descendit super baptizatũ Iesum Spiritus sanctus in specie columbæ, vóxque facta est dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo bene cõplacui. Hoc tu hæretice Arriane cùm audis vel legis, filium clarificatum, Spiritum sanctum in specie columbæ de cælis esse transmissum, hac autoritate carnalis tua cogitatio & phãtasia spiritus mali, qui operatur in filiis diffidentiæ, patrẽ inducit maiorẽ, quia visus non est: filium minorem, quia visus est in homine: Spiritum sanctum filio multo inferiorem, quia in specie apparuit columbæ. Dicis enim tibi, & pernersè ratiocinaris: Quantum distat visibilis ab inuisibili, tãtum distat filius à patre: & quantum distat species hominis ab specie columbæ, tantũ distat honor filij ab honore Spiritus sancti. Hæc cogitans, illi proximus es præcipitio erroris. Neque enim defuerunt qui hoc sentirent de humana anima, quod tu vis afferere de substantia diuina. Introduxerũt enim quidã, pro meritis animas dari corporibus, & esse reuolutiones & circulos. Propheta

Ioan.14. c.11.

Matt.9.a. 2. Mar. 2.a. 5.

Mar. 7. b.17.

Matt.9.a. 2.

Ioan.8.d. 34.

Iob 7.a.1.

Pſal.17.

Dauid diuina voce dirumpens, In circuitu, inquit, impij ambulãt. Qui talia credũt vel prædicant, impij sunt. Et tanquam ei Deus diceret, Quid tu de propagine hominum sentis? secutus adiunxit: Secundum altitudinẽ tuam multiplicasti filios hominum. Sed hæc alia quæstio est, in qua nunc nõ opus est diutiùs immorari. Veruntamen quia de specie hominis & columbæ nostra tecum hæretice est disceptatio: In hoc enim filiũ amplioré esse Spiritu sancto dicis, quia pro dignitate gradus sui, sicut mulẽ distat inter naturã hominis & columbæ, tantam distantiã vis esse filij & Spiritus sancti. Possem quidẽ tibi respõdere, quia innocentiã quã habet columba, non habet homo: sed nõ dico. De illo enim homine agimus qui venit sine peccato. Sed si hoc te mouet, quia filius hominem suscepit, spiritus in columba apparuit, mouere te & hoc debet: quia & ipse homo à filio Dei susceptus à Scriptura diuina dictus est agnus. Nam & Ioannes Baptista dicit, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mũdi. Et Isaias propheta dicit, Sicut ouis ad immolandũ ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic nõ aperuit os suũ. Et Ioannes Apostolus in Apocalypsi dicit, Vidi agnum stãtem quasi occisum. Dic mihi si valueris tu exponere, quare sit dictus agnus filius Dei, exponã tibi & ego columbæ speciem Spiritus sancti. Si mihi dixeris, agnus filius Dei propter innocentiam: hoc & ego tibi de Spiritu sancto referam, ideo columba Spiritus sanctus propter innocentiam. Si Christus agnus propter innocentiã, & Spiritus sanctus columba propter innocentiam: custodi & tu innocentiam, & vide æquitatem. Vides æquitatem, si patris & filij & Spiritus sancti intelligis vnitatẽ. Sed adhuc vanas tuas machinas diuersásque comparationes de patris & filij & Spiritus sancti substantia, catholica doctrina suffodiat: vt ædificium tuum, quod super arenam, non super petram ædificas, flatu ventorum, diuinorum scilicet eloquiorum, & pluuia gratiæ descendente subuertat, subuertíque fiat ruina magna. Quãuis nos inuisibilem totã Trinitatẽ nouerimus, credamus, teneamus: die tu nobis hæretice, quis sit ille qui apparuit Moysi in flamma ignis in monte Sina, cuius posteriora vidit Moyses ipso se Domino demonstrante. Nam cùm ille quæreret faciem Dei videre, dicens, Si inueni gratiã ante te, ostẽde mihi faciem tuã: hoc ei Dominus respõdit, Ascẽde in Oreb, & sta super petrã, & transiet claritas mea ante te, & posteriora mea videbis, facies autem mea non videbitur tibi. Quis est qui ducatum præbuit filiis Israël exeuntibus de Ægypto? Deus, ait liber Exodi, præibat illos die quidem in columna nubis: nocte autẽ in colũna ignis. Quis est iste? Pater est, an filius? Si dixeris, pater est: Visus est ergo & pater in aliqua specie. Nõ autẽ audes dicere, filius est: ne rursus ipsius testimonio Moysi obruaris, Tu es Deus, & alium nõ nouimus absque te. Ergo Deo patri assignabis quòd apparuit in colũna ignis vel nubis. Si Deo patri hoc assignabis, redi modò ad illã ratiocinationem tuam: & dic mihi quæ sit melior natura, ignis, nubis, aut hominis. Et si dixeris ignis vel nubis, irrideris non solùm ab hominibus, qui certa ratione sunt præditi, non qui vestra vana seductione decepti: sed etiam ab ipsis pecoribus, quibus etsi non sit rationalis intellectus, inest tamen naturalis sensus, qui non est attributus igni vel nubibus. Si autem dixeris, hominis est melior, filius à te demonstratur patre maior: quia filius apparuit in homine, pater apparuit in igne. Hoc Arriani secundũ vos dictũ sit: secundũ rectã autem veramque doctrinã, quemadmodũ nõ est filius patre maior, quia filius apparuit in homine, pater in igne: sic nõ est Spiritus sanctus minor filio, quia in specie apparuit

Pſal.17. b.9.

Ioan.d. 29.

Iſa.53.b. 7.

Apoc.5.b. 6.

Exod.33. d.23.

Exod.33. d.21.

columbæ. Diuina illa substantia Trinitatis manens in seipsa sicuti est, vt innouaret perdita, nostramque restauraret ruinam, pro captu hominum, & pro congruẽtia cuiusliber rei se visibiliter demonstrauit: vnitatem, æqualitatemq; suam non amisit. In igne Deus, sed non est ignis: in homine filius, sed non hoc solùm quod videbatur erat, erat & quod latebat. Nam si totum quod videbatur erat, quid est quod dicebat discipulis suis: Qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligã eũ, & manifestabo meipsum illi? Quid manifestaturus erat si totũ quod videbatur erat? Ergo erat & quod latebat. Ita & spiritus in columbæ apparuit specie, sed non columba erat spiritus. Totũ hoc ô homo quod factũ est, propter te factũ est. Noli iniuriã facere illi qui te fecit, vt cõsequaris ab illo q; in isto sancto Symbolo sequitur.

CAPVT X.

REMISSIONEM *omnium peccatorum.* Noli minorem prædicare eum, qui te pẽdidit ad regnũ cælorum in remissione peccatorũ. Sine ista fide si quis ad baptismum accedit, ipse contra se ianuã indulgentiæ claudit. Nec propter aliud dilectissimi, factum est, vt & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominẽ sananduin, & Spiritus sanctus hoc effunderet donum: nisi vt nostræ animæ eruerentur à sarcinis peccatorũ. Totum quidem hominem susceperat ille curandum, sed ampliorem curam demonstrauit adhibendã esse animæ quàm corpori. Nam cùm ipse Saluator inter cætera quæ præsens faciebat, paralyticum antiqua valetudine oppressum videret: prius eius animam cẽsuit esse sanandam, tunc demum etiã eius corpori dignatus est donare salutem. Fili, inquit, confide, quoniam remissa sunt tibi peccata tua. Magna salus, non est contemnenda. Hanc appetere debet, quisquis interius & exterius saluus esse desiderat. Mundate, ait ipse Dominus, quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. Veruntamen intentio illa peruersa Iudæorum, quæ non fideliter sequebatur Christum, sed ad hoc eum frequentabãt, quia ei dolosè insidias præparabant; quando audierunt Dominum paralytico dicentem, Dimissa sunt tibi peccata tua, continuò susurratio illa cogitationis pessimæ, vbi eos audiebat qui corda inspiciebat, Quis est iste, inquiunt, qui peccata dimittit? Blasphemat: Nemo enim potest dimittere peccata, nisi solus Deus. Ille autem vt eis demonstraret se esse Deum, eorúmque nequitiã ostenderet, ac suam demonstraret potestatem: ait illis, Quid cogitatis malũ in cordibus vestris? Quid est amplius, dicere, Dimissa sunt peccata tua tibi, aut dicere, Surge & ambula? Vt autem noueritis quia habet potestatem filius hominis in terra dimittẽdi peccata: ait paralytico, Surge, tolle grabbatum tuum, & vade in domum tuã. Et statim surrexit, & tulit grabbatum suum, & abiit. O quàm melius illi esset, si post acceptã remissionem peccatorum, non de lecto ad peccandum iterũ surgeret, sed de sepulchro ad veram vitam liber securúsque surgeret. Nõ enim vacat dilectissimi quod ei dictum est, Tolle grabbatum tuum, & vade in domum tuam. Sic enim cum Dominus curari exteriùs volebat, vt iam interius non laboraret. Tolle autem grabbatum tuum, quid est, nisi porta rursus farcinam delictorum tuorum? Non erunt scapulæ tuæ liberæ, portabis quod te premat, curuus eris sub onere, caput iam liberum iterum grauabitur feruitute. Omnis enim, ait Dominus, qui facit peccatum, seruus est peccati. Si post remissionem peccatorum ille paralyticus ex hac vita migraret, plenam acciperet libertatem. Quòd autem hìc viuere postea permissus est, & si non peccauit, quod credere difficile est, multum periclitatus est: quia tota hæc vita tentatio est. Quisquis itaque dilectissimi fideliter credit, & hanc professionem fidei suæ, in qua remittuntur

Matt.9.a. 2. Mar. 2.a. 5.

Mar. 7. b.17.

Matt.9.a. 2.

Ioan.8.d. 34.

Iob 7.a.1.

Pſal.17.

CAPVT XI. De resurrectione mortuorum.

CARNIS *resurrectionem.* Resurrecturam esse omnem carnem, rationalẽ scilicet creaturã, fideliter teneamus. Hæc est summa fidei nostræ, quæ separat ab infidelibus: Neq; enim de pecudibus vel cæteris animantibus, quibus non est attributa imago creatoris, fas est nobis disputare. Ista enim omnia ad vsus nostros creata esse cognoscimus. Legat quis quid Deus dixit homini quãdo eum formauit atque benedixit, & inueniet ita scriptum in libro Geneseos, Fecit Deus hominẽ, ad imaginem suam fecit illum, masculum & feminam fecit eos: & benedixit eos dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terrã, & dominamini ei", & habete potestatem piscium maris, pecorum terræ, volatilium cæli. Ista ergo omnia propter vsus nostræ infirmitatis, vt dixi, creata sunt. Sed quemadmodum nõ resurgit nobis cum nostra corruptio, neque infirmitas: ita nec ea quæ sunt necessaria nunc nostræ infirmitati. Qualia futura sunt nostra corpora, Paulus apostolus dicit: Seminatur, inquit, in corruptione, resurget in incorruptione: seminatur in infirmitate, resurget in virtute: seminatur in contumelia, surget in gloria: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Incorruptio hæc virtus & gloria & spiritus viuificans, faciet nos, sicut ipse Dominus promittere dignatus est, æquales angelis Dei: vt viuamus cum ipsis in æterna vita, in vna immortalitate ac sempiterna patria. In qua patria vita nostra æterna ipse Christus erit, ipse enim est verus Deus & vita æterna. Hoc sequitur etiam in isto sancto Symbolo, quod post resurrectionem carnis credamus.

Genes.1. d.27.

1.Cor.15. f.43.

1.Ioan.5. d.20.

CAPVT XII. De vita æterna.

ET *vitam æternam.* Non nostri iam dominatur corruptio, mortaliter viuentibus, & cum ipsa æterna vita manentibus. Neque enim indigebimus illic vestimento, vbi erimus immortalitate vestiti: nec cibus nobis deerit, quando ipse panis viuus: qui propter nos de cælo ad terras vsque descẽdit, sui præsentia nostras animas satiabit: nec potus nobis deerit, præsente fonte vitæ. Saturabit enim nos ab vbertate domus suæ, & torrente deliciarum suarum corda nostra rigabit. Æstus illic non patiemur: illic est enim refrigerium nostrum, qui nos sub vmbra alarum suarum protegit. Frigus illic non patiemur, est enim ibi sol iustitiæ, qui suo amore calefaciens corda nostra, radiis diuinitatis suæ illuminet oculos nostros, vt videant diuinitatem æqualitatẽque patris & filij & Spiritus sancti. Nõ ibi fatigabimur, nobis cum enim erit virtus nostra, cui nũc dicimus, Diligam te Domine virtus mea. Non ibi dormiemus: nõ enim ibi sunt tenebræ quæ excludere possint permanentem diem. Nulla erit ibi negotiatio, nulla seruitus, nullum opus. Et quid illic acturi sumus? Fortasse illud quod scriptum est: Vacate & videte, quoniã ego sum Deus. Vacuitas ista cõtemplationis, erit opus nostræ actionis: vt contemplantes delectemur, & delectabiliter contẽplemur videre. Quid credere? Bona Domini. Quæ bonæ? Possumus exprimere illud quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit? Possumus explicare quomodo erit Deus omnia

Pſal.26. c.9.

Pſal.35. c.9.

Eſa.64.a. 4. 1.Cor.2. b.9.

in omnibus? Possumus explicare quomodo ipse filius cùm tradiderit regnũ Deo & patri, id est, sanctam congregationem fidelium, ita illum hominẽ susceptũ, amplius quæ clarificatum nõ dimittat, vt tamẽ claritatem quam habet cum patre antequam mũdus fieret, ipsis iam fidelibus demõstrare nõ differat? Possumus explicare quemadmodũ sponsa Ecclesia, quæ ex viris & feminis cõstat, omnis cõcurtatur in virũ perfectũ, atque ita dignitatem virilẽ accipiat, vt tamẽ sponsæ nomen non perdat? Possumus explicare sanctorum corpora resuscitata, ex qua gloria in quam gloriã trãseant? Possumus explicare quò Christum sequãtur virgines, quò eum sequi nequeant non virgines: atque illas nescio quò vbique manens secum ducat, nec tamen eas, quæ
Sap. 9.c. 15. 2. Cor. 11. non sunt virgines, deserat? Quis audet de his rebus positus in hac mortali carne quæ aggrauat animam, aliquid dicere: cùm Paulus apostolus hoc non valuit explicare, qui in ipso positus corpore vsque in tertium cælum gratia operante valuit ascendere? Non simus curiosi ad vestigandum, quod Apostoli exprimere minimè potuerunt. Certè ex me nemo [scire] quærat quod me nescire scio, nisi fortè vt nescire discat, quod sciri non posse sciendum est. Sed per fidem & patientiam & sanctam matrem Ecclesiam speremus nos accipere, quicquid magnis & pusillis dignat⁹ fuerit ille donare,

CAPVT XIII. De Ecclesiæ Catholicæ cõmunione, & vnico baptismo.

SANCTA Ecclesia, in qua omnis huius sacramenti terminatur auctoritas, mater & virgo, corpore casta, prole fœcunda, sponsa Christi superiùs declarata, piè nutrit filios quos Deo patri dignos assignare contẽdit. Filij boni amate tantam matrem, filij boni nolite deserere quotidie vos requirentem: rependite vicem, amate amantem. Tanta est, talis est, nobilis est, regia prole fœcunda est. Non eam patiamini aut filiorum malorũ, aut pessimorum feraorum iniuriis atque insidiis macerari: agite causas matris vestræ, excitate eius amplissimã dignitatem. Seruus malus non insultet dominæ: hæreticus Arrianus non insultet Ecclesiæ. Lupus est, agno- C
scite: serpens est, eius capita conquassate. Blanditur, sed fallit: multa promittit, sed decipit. Venite, inquit, defendam: si necessitas, * pascam: si nuditas, vestiam: dabo pecuniam, statuam quid per singulos dies quisque accipiat. O lupe male! ô serpẽs iniquelo ferue nequissime! dominam calcas, veram matrem impugnas, Christum exinsilias, catholicum rebaptizas: & quod est pessimum, artis tuæ alios potentia premis vt perdas, alios pecunia comparas quò occidas. Ergóne hæretice ad hæc vestis nudum, vt expolies intus Christo vestitum? Ad hoc pascis eſurientem, vt animæ auferas cibum cælestem? Ad hoc das pecuniam, vt sic tibi isti vendant Christum rebaptizandum, quemadmodum Iudas Iudæis Christum crucifigendum? Pecunia tua tecum sit in perditionem. Peiora hæretice facis quàm quis fecit Iudæus. Ecce enim Iudæus etsi præmio comparauit Christum occidendum, semel latus in cruce pendentis pupugit, sed totum eius corpus integrum reseruauit: tu verò ad hoc eum quotidie comparas pecunia, vt sedẽtis in cælo diuersa laceres membra. Vos autem dilectissimi, qui ab initio vberibus sanctæ matris Ecclesiæ nutriti, vsque ad solidum cibum estis ab ea perducti: manete in ea. Si quis eius vel disciplinam, vel quamlibet admonitionẽ asperè tulit, & iratus abscessit, agnoscat matrem, redeat ad eam libenter: & hęc suscipit quæ requirit: gaudebitque filium perditum fuisse conuersum. Sed licet multum gaudeat filium perditum fuisse conuersum, stabilitatis dignitatem non quiescit prædicare secum permanentium filiorum.

FINIS.

CHVMENOS LIBER ALIVS.

CAPVT I. De misteriorum explanatione, incipientibus accessuris.

SACRAMENTVM Symboli quod accepistis, memoriæque mãdatum pro vestra salute retinetis: noueritis hoc esse fidei Catholicæ fundamentũ, super quod ædificiũ surrexit Ecclesię constructum manibus Apostolorum & prophetarum. Ædificium enim domus Dei, lapides sunt viui: quod estis vos. Ita enim credentibus scribit Apostolus, Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis? Sed & apostolus Petrus alloquens fideles, Vos, inquit, tãquam lapides viui ædificamini in domũ spiritalem. Quisquis huic ædificio coniungi desiderat: renuntiet diabolo, pompis & angelis eius. Pompæ diaboli sunt quæque illicita desideria, quę turpant, non quæ exornant animã: vt sunt desideria carnis, desideria oculorum, ambitiones seculi. Ad concupiscẽtiam carnis pertinent illeceB bræ voluptatum. Ad concupiscentiam oculorum, nugacitas spectaculorum. Ad ambitionẽ seculi, insana superbia: vbi est fumus inflatus, vt homo positus in aliqua potestate, hominem se esse non agnoscat cùm de homine iudicat. Qui ergo vult mundum vincere, tria ista vincat quæ sunt in mundo: & per hæc illum vincit etiam qui suadendo per superbiam decipit mundum.

1. Cor. 3. 1. Pet. 2. 5. Pompæ diaboli.

POSTQVAM autẽ homo renunciando diabolo excludit pessimum inuasorẽ, introducat optimum possessorem: *credat in Deum patrem omnipotentem*, &c. Magnũ donũ gratiæ, credere & intelligere Deũ. Sed quid Propheta dicit? Nisi credideritis, nõ intelligetis. Credam⁹ ergo vt intelligamus: sed oremus, vt mereamur videre quod credimus. Peccata enim & author peccati diabolus, separauit animam à Deo. Et dũ creatura secuta est seductorẽ, suum deseruit saluatorem; facta est ruina magna: & errauit anima vt pro vero Deo coleret idola, & adoraret ipsa quæ fecit, deserẽdo illũ à quo facta est. Adorando enim lapidẽ nullam habentẽ vitam, ipsa perit, deserẽdo Deum, qui est eius vera & æterna vita. Hinc error omnis & desertio bonorũ, hinc cultus Paganorum, & peruersitas hæreticorũ. Et errauerunt animæ per diuersas voluptates & peruersas, vt alij colerẽt solem, alij lunã & stellas, alij mõtes, alij lapides & quæque virgulta, vt sibi quisque crediditi inuenisse, non adiutorẽ Deum, sed deceptorem diabolum: atque ita per diuersa, anima erraut à creatore suo, vt omne quod ci dederat Deus ad seruitiũ, hoc illa coleret vt Deũ. Nónne omnia propter hominẽ creata sunt? Legat quis scripturas sanctas, & inueniet Deũ dixisse homini, quẽ de limo terræ formauit: Crescite & multiplicamini, & replete terrã, & dominamini eius, & habete potestatem piscium maris, & auiũ cęli, & pecorũ terræ. Et paulo pòst: Ecce, inquit, dedi vobis omnia in vsum & ad escã. Eos autẽ qui scripturas sanctas legere nolũt, ipsa rerũ natura, ipsęque mundus operibus famulatus sui, incredulos sua quadã voce conuincit: & animã peruersam increpans, dicit: Quid est misera quòd erras in me, & degener facta oblita es à quo quanta creata fis, cui cælum & terra tam pulchra domus nullis meritis præcedentibus constructa est? Respondẽt & singula quæque elementa, clamantia, & ipsis suis operibus suum demonstrantia artificem. Clamat cælum: Nõ sum Deus. nam si Deus essem, nulla me nubilatio obumbrare potuisset, nec tenebræ succederent luci meæ: sed lux integra, incorrupta inuiolatáque manssisset, sicut manet lux illa vera quæ istam lucem temporalem creauit in me propter te. Clamat & sol: Quid me homo colis vt Deum, quem vides ortu occasũque concludi? Deus nec ortum habet nec occasum, sed tu illũ deserẽdo magnum incur-

Gen. 1. c. 28.

Act. 8. d. 10. 9.

incurristi casum. Sed considerãs magnum atque mirabilem esse me: ego autẽ agnosco habere super me, qui & me creauit & te. Cùm autem opera splendoris & caloris mei tibi deseruiant, quomodo me pro Deo colendum ducis, nisi quia verum Deũ colere nescis? Ita & luna & stellæ istam similem proferũt vocem: Non vides, inquiunt, ô homo, spatium nos agere nocturnum, excludi luce, nec terminos transgredi cõstitutos, quos ad solatium quietis tuæ omnipotens artifex terminauit? Non sumus Deus. Conuincimus falsitatẽ tuam seruiẽdo tibi ad pœnam tuã. Clamat mare, & omnia quæ in eo sunt, non sumus Deus. Præbeo enim vt mihi iussum est famulatum, peruium iter carinæ suscipiens, motus congruos, flatus ventorum: dirigeris gressus, vt ad portum desideratum etiam rapiẽte te auaritia, nulla interposita tarditate perducam. Animalia verò quæ gignũtur ex me, tibi in escam donata esse cognoscis. Cùm ergo per omnia agnoscã modulum meum, tu quare deseri ordinem tuum, deserẽdo omnium creatorem Deũ? Clamat terra: Ergóne homo deitatis mihi nomẽ ascribis? Ideo nõ agnoscis quid sim, quia oblitus es quid fis? Non agnoscis materiam tuam? Non agnoscis quia limum meum es, ex me quidem formatum, sed quod nõ sum ego animatum? Non agnoscis quia inter omnia animalia quæ ex me procreata sunt, tu solus sub Deo penè mundi Dominus constitutus es? Meritò non intelligis, quia cùm in honore esses, non intellexisti: comparatus es iumentis insipientibus, & similatus es illis.

Psal. 48. 13.

Esa. 7. b. 10.

NOS autem dilectissimi, quibus donatum est credere, nec solem credamus Deum vel regem cæli: nec mare, aut nescio quem regẽ eius Neptunum, quem fingit vanitas, non veritas: nec terram & Plutonem; *sed credamus in Deum patrem omnipotentem, vniuersorum creatorem*, regem cælorum. Qui enim cuncta quia voluit de nihilo fecit, ipse regit quæ fecit. Immortales isti qui à nobis superiùs commemorati sunt, ideo dij non sunt, quia & comprehendi & videri hîc oculis possunt: cæteros autem quos vani vanè colunt, Iouem, Saturnum, Martem, Iunonẽ, Mineruam, Venerem, & cætera portenta, non numina bona, sed nomina mala, homines mortales fuisse, etiam eorum literę clamant, qui talibus erroribus delectantur. Nostræ autem sacræ literæ quælem Deum prædicent, Paulum audite apostolum: Immortali, inquit, inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria. Non videtur Deus noster oculis carnis, sed videtur oculis cordis: nõ videtur ad tempus, sed videtur in æternum. Sed dicit Paganus, Ostende mihi quem colis. Respõdeo: Ego quidẽ habeo etiam modò quem tibi ostendam, sed tu non habes oculos vnde videas. Beati enim, ait Saluator noster, mũdo corde: quoniam ipsi Deum videbũt. Cor immundum & tenebris peccatorum obuolutum, Deum quærit videre? Lux lucet in tenebris, sed tenebræ eam non comprehenderũt. Nunquid quia cæcus non videt, ideo lux non lucet? Si nosses ô infidelis dicere Deo vero. Illumina oculos meos: videres nobiscum nunc per speculum in ænigmate, vt possis videre facie ad faciẽ. Si ex operibus intelligeres artificem, ex creatura coniiceres creatorem. Si expauesceres in te, quia nõ totũ capis te: agnoscerẽs Deum qui fecit te. Nõ enim vides animam tuam, cùm omnia videat anima tua per carnẽ tuã. Aut si vides animam tuam, dic mihi qualis vel quanta sit: vtrum quadra an rotunda, vtrum lenis an aspera, vtrum calida an frigida, vtrum alicuius coloris an omni colore carens. Video defecisti ostendere animam tuam qualis sit: Nõ potes. Ecce immortalis est anima tua, & viuificat mortalem carnem tuam. Immortalem dico animam tuam ad vtrumque. Si credit, immortalis est ad vitam: si non credit, immortalis est ad pœnam. Credimus ergo Deũ immortalẽ & inuisibilẽ, non illũ quẽ vos infideles Deũ fingitis, simul & adulteruntem & tonantem: sed Deum verum, totius mundi fabricatorem atque rectorem.

1. Tim. 1. d. 17. Matt. 5. a. 7. Ioan. 1. a. 1. Psalm. 22. a. 1. 1. Corint. 13. d. 12.

CAPVT III.

FILIVM *eius Iesum Christum* olim promissum per prophetas tenemus, quod iã impletum esse cognoscimus. Sed ideo etiam hoc credere iubemur, quia quando factum est, præsentes non fuimus: aderant tunc Iudæi, ex quorũ gente ipse Saluator Apostolos elegit, per quos ad nos fides ista peruenit. In ipsa autem gente in qua & ex qua nasci dignatus est, lõgè antea Esaias prophetа prædixerat: Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscũ Deus. Et alio in locò: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: virgã significans virginem Mariam, & flotem virgæ, filiũ virginis Dominum Iesum Christum. Iudæi antequam ista fierent, legebant, & non intelligebant: cœperũt impleri quæ promissa sunt, & non gaudebant, sed potius inuidebãt. Nascitur Christus ex virgine sicut flos ex virga, sine vllo cõposito semine. Nascitur infans paruus, rex magnus. Procedunt certa indicia & signa magni regis: pastoribus nunciant angeli, per stellam velut per nouã linguam clamãt cæli. Adducuntur de longinquo Magi: veniunt vt adorẽt adhuc in præsepi iacentẽ, sed iam in cælo & in terra regnantẽ. Annunciantibus Magis regem natũ, turbatur Herodes: & ne regnũ perdat vult eum occidere, in quem si crederet, & hìc securus, & in illa vita sine fine regnaret. Herodes à Iudæis vbi Christus nascatur inquirit. Quærunt simul nõ sicut Magi adorandum, sed iruẽtum necandũ. Quid times Herodes quia audis regẽ natum? Nõ venit ille vt te excludat, sed vt diabolũ vincat. Sed tu hæc non intelligens turbaris & fæuis: & vt perdas vnum quem quæris, per tot infantum mortes, magus efficeris crudelis. Non te vlla pietas plangentium mattũ, aut lugentium patrũ funera filiorũ, non mugitus & gemitus reuoeat infantũ. Necas paruulos corpore, quia te necat timor in corde: & putas si hoc quod cupis impleueris, diu te posse viuere, cùm ipsam vitam quæras occidere. Ille autẽ fons gratiæ paruus & magnus qui in præsepi iacet, thronum tuum terret: agit per te nescientẽ causas suas, & à captiuitate diaboli animas liberat. Suscepit filios inimicorũ in numerũ adoptatorum. Moriuntur paruuli pro Christo nescientes, parẽtes plangũt martyres morientes: ille nondũ loquentes idoneos suos efficit testes. Ecce quomodo regnat, qui sic regnare venerat. Ecce iam liberat liberator, & salutem præstat saluator. Sed tu Herodes nescientes hoc, turbaris & fæuis: & dũ contra paruulum fæuis, iã illi obsequium præbes, & nescis. Ille enim rex magnⁿ qui ad hoc venit, vt per te & per alios suos hinc congreget: tu illi prior ad regnũ cælorũ tot milia candidatorum infantum innumerabilẽ præmittis exercitum. Hanc turbã Apocalypsis illa beati Ioãnis apostoli demonstrabat, dicẽs: Vidi turbã multã quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu, stantes in conspectu Dei, & induti erant alba veste, & palmæ fucrunt in manibus eorũ. O magnũ donum gratiæ! Quibus eorũ meritis præstitũ est, vt sic vincerent infantes? Nec dum loquuntur, & Christũ confitẽtur. Nec dũ motibus membrorum valent suscipere pugnã, & victoriæ iam efferũt palmam. Quomodo regnas Herodes, qui sic vinceris? Paruus ille nõ te armatorũ virorum fortium superauit manu, sed innumerabili vicit turba morientiũ paruulorũ. Vis nosse quid infantibus quos trucidasti, præstiteris? Ideo accelerasti ad eorũ vitã, ne cũ suis parentibⁿ occiderent verã vitam: hoc illo per te agẽte, qui nouit bene vti etiã malis tuis. Illorũ animas liberauit à paren-

Esa. 7. c. 14. Esa. 11. a. 1. Matth. 2.

Apoc. 7. c. 9.

tum internecionis suæ socientate, & te solũ inanem reliquit in scelere. Egit & agit gratia causas suas, & per inimicos suos, & per ipsos, & in ipsos: nam & ipsi qui moriebantur, natura filij iræ erãt sicut & cæteri. Sed quid eis præstitit gratia, nisi vt erueret eos de potestate tenebrarum? Præstitit eis Christus vt pro Christo morerentur, præstitit vt suo sanguine ab originali peccato dilue rentur. Nati sunt ad mortẽ, sed continuò eos mors reddidit vitæ. Hisdem gradibus dilectissimi quibus perierat humana natura, à Iesu Christo Domino nostro reparata est. Adam superbus, humilis Christus: per feminam mors, per feminã vita, per Euã interitus, per Mariã salus. Illa corrupta secuta est seductorẽ, hæc integra peperit Saluatorẽ. Illa poculũ à serpẽte propinatũ libẽter accepit, & viro tradidit, ex quo simul mererentur occidi: hæc gratia cælesti desuper infusa vitam protulit, per quam caro mortua possit resuscitari. Quis est qui hæc operatus est, nisi virginis filius & virginum spõsus? qui attulit matri fœcunditatẽ, sed non abstulit integritatẽ. Quod contulit matri suæ, hoc donauit & sponsæ suæ. Denique sancta Ecclesia quæ illi integro integra conjuncta est, quotidie parit membra eius, & virgo est.

CAPVT V. De Christi passione. Gal. 6. d. 14.

CRVCIFIXVM *sub Pontio Pilato & sepultum.* Et hoc credimus, & ita credimus, vt inde gloriemur. Mihi enim, ait doctor gentium apostolus Paulus, absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et nos in hoc gloriemur, in hunc speremus, illi hæreamus: simul enim vetus homo noster cum illo crucifixus est cruci. Nisi enim crucifigeretur ille, mundus nõ redimeretur. Pœna illa, salus est nostra. Quod Iudæus & gentilis detestatur, Christianus inde saluatur. Sed quare Iudæus detestatur? Quia, sicut Apostolus dicit, Illorũ delicto salus est gentibus. Quod delictum Iudæi cõmiserunt? Christum tenuerunt, vinctum Pilato tradiderũt, clamauerunt, Crucifige, crucifige. Quare? quã ob causam? Quoniã suscitauit mortuum. Audit Pilatus, inuenit innocentẽ, videt populum sæuientẽ, excusat & dicit: Ego in isto causam nõ inuenio: accipite eum vos & crucifigite. Quando dicebat Pilatus, Ego in isto nõ inuenio causam, accipite eum vos: quid aliud dicebat, q̃ hoc: Ad iudicẽ quasi cum reo veniftis, sed innocentem legibus tradidistis, in quẽ nullum crimẽ probare valuistis? Nõ ero iustus si secundum desiderium vestrum innocentẽ occidero: ero ab hoc facto, à vestra seditione alienus, si eum vobis tradidero. Accipite eum, inquit, vos, & secundum legẽ vestrã iudicate. Et illi: Nos scimus, inquiũt, quia reus est mortis. Quid scit cæcus corde, non corpore? Clamat quod nescit, & vt impleat q̃ sciũt, dicit se scire quod nescit. Iterum Pilatus audit Iesum: & responsis eius in metum missus, consilium inuenit quomodo cũ dimitteret. Egressus ad Iudæos dixit: Est cõsuetudo vt dimittam vobis vnum in pascha, Vultis ergo dimittã vobis regẽ Iudæorum? Clamauerunt & dixerunt, Noli ipsum dimittere, sed Barabbã. Fuit autẽ Barabbas, vt Euãgelista narrat, insignis latro. O cæcitas Iudæorũ! ô furia phreneticorũ! Noli ipsum dimittere, sed Barabbam: quid fuit aliud dicere, quàm occidatur Christus saluator, quia suscitauit mortuum: dimittatur latro, vt iterum perpetret homicidium? Sed clamate: quidi clamatis nescientes: occidatur à vobis Christus, & redimantur Gentes. Medicus autem ille animarum qui vos videbat phrenesi laborare, somnum salutis ingerebat: & ideo etiam ipse pro nobis dormire volebat. Tanquã diceret: Medicus sum, infirmi estis: infirmitas vestra magna refugit somnũ salutis. Ecce dormio propter vos: vt me viso dormire delectet & vos, & à pœnali morte liberemini vos. Sed illis & de illis hoc dicebat, quos credituros in se postmodum nouerat; & quibus in cruce pendens patrẽ rogabat, dicẽs: Pater ignoſce illis, quia nesciunt quid faciunt. Inter eos erat ille phreneticus, prius Saulus, postea Paulus; prius supbus, postea humilis: & ipse phrenesi laborabat, somnũ salutis repudiabat. Sed quid ei fecit medicus? Prostrauit sæuientẽ, erexit credentẽ: prostrauit persecutorẽ, erexit prædicatorẽ. Prostratus ad terrã dominuit phreneticus: surrexit, & factus est medicus. Cœpit in aliis curare morbum quo ipse laborabat, & effectus discipulus cælestis archiatri, antidotum bibit confectum ex sanguine medici: prior ipse bibit, & bibendum amatoribus propinauit. Hoc antidotum ex sanguine crucifixi confectum, etiam ipsi reges terræ biberunt; & qui erant Ecclesiæ persecutores, cius facti sunt defensores.

Luc. 23. 34.

Act. 9. 4.

SEPVLTVRAM verò huius crucifixi sanctum indicat Euangeliũ: quòd susceptus sit à Ioseph, obuolutũq; linteaminibus, cũ aromatib⁹ positus sit in monumento nouo. Homo enim nouus sine vlla corruptione ex virgine procreatus, in monumẽto nouo posit⁹ est, in quo nondũ quisquã positus erat mortuus: vt sanctitas virginalis vteri in omnib⁹ ornaretur ex cõuenientia inuiolabilis sepulchri. Tertia die à mortuis resurrexit. Quãuis multi sancti multa hinc senserint atq; dixerint. Nã quidã volẽtes tres dies & tres noctes vsque in diẽ Dominicum exprimere, à nocte præcedẽte sextæ feriæ, & ipsam sextã feriã cõclusertit in vnũ diẽ, & nocte sabbati & sabbatũ, & nocte Dominici diei & ipsum diẽ resurrectionis. Alij autẽ ab ipsa sexta feria, & nocte quæ media die facta est, voluerũt tres dies & tres noctes vsq; in diẽ Dominicũ exponere, propter illã sententiã Domini in Euãgelio positã: Sicut enim Ionas fuit in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet esse filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctib⁹. Sed nos neutrã corũ vacuãtes sententiam, melius tamẽ, si placet, in his spiritalẽ requiramus intellectũ, quomodo filius hominis fuerit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: tres dies, tria tempora seculi ponẽtes, ante legem, sub lege, sub gratia: & tres noctes tres mortes, id est, tres mortuos quos suscitauit Dñs præsens in carne. Filiã archisynagogi in domo, filiũ viduæ foris in porta, & Lazarũ quatriduanũ de sepulchro. Vnde enim mors, nisi p peccatũ? Et quid sunt peccata, nisi magnæ tenebræ quæ faciunt grauẽ noctẽ? Ita ergo cõueniãt sibi, vt vnus dies sit ante legẽ, quando peccatũ latebat: & huic accedit nox illa, quòd puella mortua in domo iacebat, tanquã peccatum intra cõscientiã latebat. Secundus dies sit sub lege, quãdo dictum est homini, Nõ concupisces: & peccatũ processit ad publicum: & huic accedit nox illa, quòd filius viduæ foris portã, tanquã peccatum animæ quod intus latebat, processit ad publicum. Tertius dies sit sub gratia, quãdo iam plus peccat anima, quia scit voluntatẽ Domini sui, & facit digna plagis, & supplantat plenitudinem gratiæ, & meritо peccatorum iam putet: & huic accidit nox illa mortis Lazari in sepulchro iacentis, tanquã animę peccatis obruтę & fœtentis. In his tribus diebus & noctibus fuit Christus in corde terræ, hoc est, iacuit fides Christi in cordibus eorum qui habitant in terra. Habent ergo animæ in his diebus & noctibus & præcepta legis & voces pœnitentiæ, vt resurgere possint cum Christo. Ad diem & noctem latentis peccati, lex illa est generalis, Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris. Et vox pœnitentiæ eius est, Delicta iuuentutis & ignorantiæ meæ ne memor fueris. Ad sequentem diem manifestati peccati, lex illa est, Non concupisces. Et vox pœnitentiæ eius est, Tibi soli peccaui & malum coram te feci,

CAPVT VI.

Matth. 12. d. 40.

Matth. 27. c. 57.

Ioan. 19. c. 41.

Ezech. 37. c. 12.

Psal. 138. d. 17.

Iacob. 1. d. 15.

Psal. 50. d. 6.

Ad

Ad tertium diem & noctẽ iam sepultæ animæ confessione peccati, lex illa est, Ecce sanus factus es, iam noli peccare. Et vox pœnitentiæ eius est, Domine libera animam meam de morte: Et, Eduxisti ab inferis animã meam. Per ista tria tẽpora veluti per tres dies resurgunt animæ cum Christo, quibus dicitur per Prophetam: Resurgent mortui, & excitabũtur qui in monumẽtis sunt, & exultabunt omnes qui sunt super terram. Et quibus per Apostolum dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Etiam resurgẽtibus, hoc est, à peccatis liberatis dicit: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens: quia *Dominus Iesus resurgẽs à mortuis, assumptus est in cælos, & sedet ad dexteram Dei patris.*

Ephes. 5. c. 14. Psal. 87. a. 11. Esa. 26. d. 19. Ephes. 2. c. 6. Coloss. 3. a. 1.

CAPVT VII.

QVIS est qui sedet ad dextrã patris? Homo Christ⁹: & quando ad nos processit, à patre nõ recessit. Hoc est enim esse Deũ, vbique esse totũ. Totus ergo filius aquæ patrẽ, totus in cælo, totus in terra, totus in vtero virginis, totus in cruce, totus in inferno, tot⁹ in paradiso quò latronem introduxit. Non per diuersa tempora vel loca dicimus vbique esse totum, vt modò ibi totus sit, & alio tempore alibi totus: sed vt semper vbique sit totus. Si enim Deus hoc præstitit huic luci quæ videtur nostris aspectibus, vt simul tota vbique sit: neque enim quando hîc est, in Oriente, vel in aliis partibus terrarum nõ est, sed vbiq; tota est, & in omnibus tota est, & omniũ oculos fatiat, & ipsa integra perseuerat: si hoc potest creatura, quãto amplius ipse creator? Sed hoc quòd filius dicitur sedere ad dexterã patris, demonstratur q̃ ipse homo quẽ suscepit Christus, potestatẽ acceperit iudicãtis.

CAPVT VIII.

INDE *enim venturus est iudicare viuos & mortuos.* Aduẽtum eius liber indicat Actuum Apostolorũ. Postea enim q̃ à mortuis resurrexit, conuersatus est cum discipulis suis quadraginta diebus & quadraginta noctibus, intrans & exiens, manducans & bibens: nõ quòd haberet infirmitatem, sed vt doceret veritatem. Quadragesimo die, ipsis videntibus & quodammodo in cælum oculis deducentibus, astiterunt illis duo viri in veste alba, qui dixerunt eis: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Iste Iesus qui assumptus est in cælum à vobis, sic veniet quemadmodũ vidistis eum euntem in cælũ. Veniet ergo fratres mei, veniet: ille qui prius venit occultus, veniet in potestate manifestus. Ille qui iudicatus est, veniet iudicaturus. Ille qui stetit ante hominẽ, iudicaturus est omnẽ hominẽ. Deus manifestè veniet. Quid est, Deus manifestè veniet? Non sicut prius homo humilis, sed sicut Deus homo maiestate sublimis, & iudicabit. Quomodo iudicabit? Non enim vt iudex terrenus quæritурus est testes vt te conuincat, aut veritatem per tormenta requisiturus est vt confessum puniat: cùm sedeat iudex ipsa iustitia, & testis sibi sit ipsa mala conscientia. Ille iudex dilectissimi, nec gratia præuenitur, nec misericordia iam flectitur: nec pecunia corrumpitur, nec satisfactione mitigatur. Hîc dum tempus est, quicquid potest anima agat pro se, vbi locus est misericordiæ: nam ibi quid pro se agat non habebit, quia iustitiæ solius locus erit. Hîc agat anima pœnitentiam, vt ille possit mutare sententiam: hîc det panem, vt accipiat postmodum salutem: hîc faciat misericordiam, vt ibi inueniat indulgentiam.

Act. 1. b. 11.

Psal. 49. a. 3.

CAPVT IX.

CREDIMVS *& in Spiritum sanctum.* Spiritũ sanctum Deum dicimus, nec tamẽ dicimus patrẽ & filiũ & Spiritum sanctũ tres deos, sed vnum: quia vna est æternitas, vna maiestas, vna potestas. Pater non est filius, sed pater est filij: Filius nõ est pater, sed filius est patris: Spiritus sanctus nec pater est, nec filius, sed spiritus est patris & filij: tres personæ, sed vnus Deus. Quomodo, in-

Prob. 4. c. 16. Psalm. 44 b. 7. Exod. 20. c. 17. Psal. 50. a. 6.

August. tom. 9.

quis, tres nominas, & vnum dicis? Oste de hoc aut ratione, aut aliqua similitudine, per quã intelligi possit quidnam illud sit. Quæ ratio, aut quæ similitudo illi rei innũsibili comparari potest? Det tamẽ veniã eiusdem maiestas, quia aliquã similitudinẽ quæ occurrit ex eius creatura ponit nostra infirmitas, per quã intelligere possit vestra charitas. Nisi enim ille permitteret, quis nostrum de eius diuinitate loqui auderet? Nõ vacat quòd omnis creatura subiecta sit creatori, in nulla tamen alia specie voluit apparere Deus noster q̃ in igne. Nam & sancto Moysi in rubo in flamma apparuit, & filiis Israël ducatũ in columna ignis præbuit, & super discipulos cõgregatos donum Spiritus sancti in linguis igneis effudit. Habet enim hoc elemẽtum magnũ sacramentũ, per quod exerceat quærentis ingenium. Ecce in igne tria quædã conspicimus, lumen ignis, splendorẽ & calorem: & cùm sint tria, vnum lumẽ est, simul exurgunt, simúlque cõsistunt. Nec ignis præcedit splendorẽ, nec splendor calorem, & hæc nõ confusè vnum sunt, nec disiunctè tria: sed cùm vnum sint, tria sunt, simul operantur, & cùm inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nam cùm ad ignẽ refers vstionem, ibi operatur & splẽdor & calor: & cùm ad splendorem refers illuminationem, simul operatur & ignis & calor: cùm verò ad calorem refers calefactionem, simul operatur ignis & calor & splẽdor. Ita cùm dicitur quòd Deꝰ fecerit mũdum: intelligitur pater cum filio, & per filiũ, & cum Spiritu sancto. Et cùm dicimus filium pro nobis passum, intelligimus passionem filij operatũ fuisse & patrem & filiũ & Spiritum sanctũ. Et cùm remissio peccatorum tribuitur Spiritui sancto, intelligimus totam Trinitatẽ etiam hoc donum inseparabiliter operari. Hæc propter hæreticos Arrianos vel alios qui aliter de Deo sentiunt q̃ dignum est, dicta sunt vestræ charitati. Cæterùm illud quod est ineffabile & incomprehensibile, nec verbis angelicis explicari potest, quãto magis humanis?

Exod. 3. d. 2. Exod. 13. d. 21. Act. 2. a. 2.

CAPVT X.

REMISSIONEM *peccatorum.* Omnia prorsus delicta delet sanctum baptisma, & originalia & propria: dicta, facta, cogitata, cognita, incognita omnia dimittuntur. Innouat hominem qui fecit hominem, donat delicta qui non quærit merita: præuenit gratia etiam ipsam infantiam, vt sint liberi per Christum liberati qui in Adam à diabolo tenebantur antè captiui.

Act. 2. b. 38.

CAPVT XI.

CARNIS *resurrectionem.* Omnis spes fidei nostræ hæc est, quoniã resuscitabimur. Omnes quidem resurgemus, ait Apostolus, sed nõ omnes immutabimur. Resurgent boni, resurgẽt mali: sed boni vt sempiterna beatitudine perfruãtur, mali vt perpetuo igne puniantur. Ibi discernetur fidelis ab infideli: vt accipiat fides præmium, & perfidia supplicij obtineat locũ. Nec sibi blandiatur incredulus, qui audiunt in Psalmo, Nõ resurgunt impij in iudicio. In iudicio dictum est, id est, nõ vt iudicẽtur resurgẽt, quia per infidelitatem olim damnati sunt secundũ illam sententiã Dominicã, Qui nõ credit, iã iudicatus est. Apostolus autẽ vt tolleret de cordibus infidelium omnẽ dubitationem, seminãtis proposuit similitudinẽ, & ait: Stulte, tu quod seminas nõ viuificatur, nisi prius moriatur. Quid autẽ fiat in semine, puto neminem vestrum ignorare: quemadmodũ grana triturata, purgata, recõdita proferãtur, proiiciãtur, obruantur. Nisi enim esset messis fertilitas nota, ista crederẽtur insana. Attamen cùm obruũtur & ab oculis dimittuntur, sub terra mortua iacẽt. Iã si curiositas exigat ea videre antequam pluuia descendat: videt putrefactum atque corruptum quod demiserat integrum. At si spes messis desit, dolor cor vrit, perdidisse se credit quod reconditum habuit. Cùm autem pluuia aduenerit, quomodo delectat respice herbam virentem, calamum surgen-

1. Cor. 15. g. 51.

Psal. 1. b. 5.

Ioan. 3. c. 18.

1. Cor. 15. c. 36.

tem, ad nodos peruenientem, culmum producentem, spicas proferentẽ? Delectat ne videre quod mortuũ tacebat, sic reuixisse? Sed nõ sibi assignet terra fertilitatẽ, quoniam Dominus dat suauitatẽ. Si enim pluuia desuper non descendat, etiam terra bona nõ spicas, sed profert spinas quæ igni tradantur, non quæ horreo recondantur. Similiter & terra nostra, hoc est caro nostra, siue hũc, siue ibi, non sibi assignet merita: sed agnoscat etiam illic accepturam se gratiam pro gratia.

CAPVT XII. IN *vita æterna*. Bonum omne illud, quòd resuscitabimur, quòd à peccatis liberabimur, sempiternũ erit: & ideo bonũ sempiternũ erit, quia in æterna vita manebit. Quod sit autẽ illud bonũ quod promittit Deus sanctis suis, quis explicet verbis suis? Facilius tamen possumus dicere in illa vita æterna quid ibi nõ sit, quàm quid ibi sit. Nõ est ibi mors, nõ est ibi luctus, nõ est ibi lassitudo, nõ est infirmitas, non est fames: nulla sitis, nullus æstus, nulla corruptio, nulla indigentia, nulla mœstitia, nulla tristitia. Ecce diximus quid ibi nõ sit. Quid autem ibi sit
Esa.64.a. 4. vultis nosse? Hæc nec oculus vidit, nec auris audiuit,
1.Cor.2. c.9. nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Si in cor hominis nõ ascendit, cor hominis illuc ascendat. Mũdetur cor ab omni immũditia: vt possit portare Deum, qui est vera sempiternáque iustitia. Manet enim Deus in corde credentis & se diligentis: & manet homo in Deo, id est, in æterna vita, quod est præmium Deũ amantis. Nec amare, nec diligere quis potest, qui in Ecclesia eius non est: quoniam omnis qui præter illam est, nec cum Deo est qui vita æterna est. Ideo sacramenti huius conclusio per Ecclesiam terminatur, quia ipsa est mater fœcunda, integra & casta, vbique diffusa, quæ filios Deo spiritaliter parit, quæ paruulos lacte verborum eius spiritaliter nutrit, quæ pueros sapientiam docet, quæ adolescẽtes à luxuria atque impudicitia sua sancta castitate custodit, quæ iuuenes robore virtutis cõtra diabolum armat, quæ senes prudentiam docet, quæ seniores ætate prouectos venerabiles
Psal.148. b.12. facit. Per hanc iuuenes & virgines, seniores cum iunioribus, ætas omnis & vterque sexus laudant nomẽ Domini. Hæc errãtes filios reuocat, mortuos grauiter dolet, secũ perseuerãtes indeficiẽter pascit. Hanc dilectissimi amemus omnes, tali matri fic amãti, sic prospicienti, sic cõsulenti inseparabiliter inhæreamus; vt simul cum illa & per illã Deo patri coniungi perpetuò mereamur.

FINIS.

DE SYMBOLO AD CATECHVMENOS,

LIBER ALIVS.

CAPVT I. DVM per sacratissimum crucis signum vos suscepit in vtero sancta mater Ecclesia, quæ sicut & fratres vestros cũ summa lætitia spiritaliter pariet, noua proles futura tantæ matris, quousque per lauacrũ sanctũ regeneratos veræ luci restituat, congruis alimentis eos quos portat pascat in vtero, & ad diem partus sui lætos
al. hæc. læta perducat: quoniã nõ tenetur * hæc sententia Euæ,
Genes.3. quæ in tristitia & gemitu parit filios, nec ipsos gaudentes, sed potius flẽtes. Hæc enim soluit quod illa ligauerat, vt prolem quã per inobedientiã sui, morti donauit, hæc per obediẽtiam restituat vitæ. Omnia sacramenta quæ acta sunt & aguntur in vobis per ministerium seruorũ Dei, exorcismis, orationibus, canticis spiritalibus, insufflationibus, cilicio, inclinatione ceruicum, humilitate pedũ, pauor ipse omni securitate appetẽdus: hæc omnia, vt dixi, efcæ sunt quæ vos reficiũt in vtero, vt renatos ex baptismo hilares vos mater exhibeat Christo.

A Accepistis & Symbolũ, protectionẽ parturientis contra venena serpẽtis. In Apocalypsi Ioannis apostoli scriptũ Apoc.12. 4. est hoc, quòd staret draco in cõspectu mulieris quæ paritura erat, vt cùm peperisset, natũ eius comederet. Draconem diabolũ esse nullus vestrũ ignorat. Mulierem illam virgineũ Mariã significasse, quæ caput nostrum integra integrũ peperit, quæ etiã ipsa figurã in se sanctæ Ecclesiæ demonstrauit: vt quomodo filiũ pariẽs virgo permansit, ita & hæc omni tẽpore membra eius pariat, virginitatem non amittat. Ipsas sententias sacratissimi Symboli adiuuãte Domino exponẽdas suscepimus, vt quid singulæ contineant, vestris sensibus intimemus. Parata sunt corda vestra, quia exclusus est inimicus de cordib' vestris. Mũdata est domus, nõ remaneat inanis; ne cùm Luc.11. 25. vacuam defertor inuenerit, adducat secum alios septẽ nequiores se, & efficiantur hominis illius posteriora, vt Euangeliũ loquitur, peiora prioribus. Mox cùm exclusus fuerit pessimus inuasor, introducatur optimus possessor. Quis est inuasor? Diabolus. Quid inuasit? Homi-
Genes.3. nem quẽ non fecit, insuper & decepit. Promisit ei im-
Promitte mortalitatem, & propinauit iniquitatẽ. Huic vos renũciare professi estis: in qua professione, nõ hominibus, sed Deo & angelis eius conscribentibus, dixistis, renuncio. Renunciate nõ solùm vocibus, sed etiam moribus: non tantùm sono linguæ, sed & actu vitæ: nec tantùm labiis sonantibus, sed operibus pronunciantibus. Scitote vos cũ callido, antiquo & veternoso inimico suscepisse certamẽ: non in vobis post renunciationẽ inueniat opera sua, * non iure vos attrahat in seruitutem suam. Depre- al.ne. henderis enim & detegeris Christiane, quando aliud agis & aliud profiteris. Fidelis in nomine, aliud demonstrans in opere, non tenẽs promissionis tuæ fidẽ: modò ingrediens Ecclesiam orationes fundere, post modicũ in spectaculis cũ histrionibus impudicè clamare. Quid tibi cũ pompis diaboli, quibus renũciasti? Vt quid claudicatis ambobus * inguinibus? Si Deus est, ite post illũ: si al. inguinibus? & Regũ. mundus est, ite post illum. Si Deus eligitur, seruiatur illi secundum ipsius voluntatẽ: si mundus eligitur, vt quid fictũ cor quasi Deo accõmodatur? Quisquis contempto Deo sequeris mundum, & ipse te deserit mundus. Non vis bonus implere voluntatẽ Dei, & de te malo impletur voluntas Dei. Sequere adhuc quantum potes fugitiuum, & si potes apprehende eũ, tene eum: sed video, nõ potes, fallis te. Ille enim labiles motus fuos torrẽtis ictu percurrens, dum te videt inhærentem sibi & tenentem se: ad hoc te rapit non vt saluet, sed vt perdat te. Quid tibi cum pompis diaboli amator Christi? Noli te fallere: odit enim tales Deus, nec inter suos deputat professores, quos cernit viæ suæ desertores. Ecce ruinosus est mundus, ecce tãtis calamitatibus repleuit Dominus mundum, ecce amarus est mundus, & sic amatur. Quid faceremus si dulcis esset? O munde immunde, teneri vis periens, quid faceres si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentitis? Vultis dilectissimi non inhærere mundo? Eligite amare creatorem mundi: & renunciate pompis mundanis, quibus princeps est diabolus cum angelis suis.

CREDITE. Sic crede, vt desideres videre quod cre- CAPVT II. dis. Dicit aliquis, Ecce credo, & desidero videre quod credo: vtinã mihi ostenderetur, vt fides mea ipsa visione lætaretur. Si nũc videres, nõ crederes. Ideo credis, quia nõ vides: sed ita crede vt videas. Fides, opus est: visio Dei, merces est. Præposterè vis accipere mercedẽ, qui non laborasti in opere. Nõne omni operanti pe-
nes te, rectè à te merces non datur, nisi opus perficiatur? Quod agis cum seruo tuo, hoc pete à Domino Deo tuo. Tibi confert, quod per fidem te exercet differendo visionem suam: cõmendat donum suum, non negat, vt amplius desideres dilatum, ne vilescat citò datum. Nec tamen te deserit, qui vtiliter nũc visionẽ suã subtrahit: oculi tui eum nõ capiunt. Cæterũ ipse te omni tempore attẽdet. Adhibe oculos fidei. Nõne facié eius respicis, cùm in eius vnigenito filio credis? Nõne manus eius vides, cùm vniuersam creaturã attendis? Nõnne os eius audis, quãdo præcepta eius recitari audertis? Orationẽ
Psal.31.c. 16. quo dicit Propheta, Ecce oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum? Si autẽ & pedes eius quæris
Esa.52.b. 7. nosse, audi quos voluit esse pedes suos. Quàm pretiosi
Rom.10. c.15. pedes, inquit, eorũ qui annunciãt pacẽ, qui annunciant bona! Conscripsimus in mẽbra: sed non in his membris humanis cõtinetur Deus, quoniã non est in loco, sed vbique totus est. Diximus secundum modũ intelligẽtiæ humanæ, non secundum ineffabilẽ virtutem maiestatis diuinæ. Vis nosse qualis sit? Vide factũram, & intelliges factorẽ: perscrutare quæ fecit, & intelliges eum qui o-
1.Par.6. c.18. mnia creauit. Ecce ait Deo Propheta: Cæli cælorum nõ te capiunt. Et quem non capiunt spatia cælorũ, capiunt angustiæ cordis humani, ipso dicẽte: Inambulabo in illis & inhabitabo: Et Dominus Iesus, Qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligã eum, & manifestabo ei meipsum: & veniemus ad eũ, & mansionẽ apud eum faciemus. Ecce qualẽ te fecit omnipotẽs qui te creauit. Agnosce te prius quis sis, & cognosces qui te fecit quis sit. Rex terrenus, ideo mortalis, quia visibilis: rex cælestis immortalis, quia inuisibilis. Rex terrenus cùm nihil creauerit, omnia tamẽ in potestate accepit: & non credis regem qui omnia creauit, quòd cuncta gubernet & regat? Quomodo, inquis, cuncta gubernat & regit? Ecce tanta mala fiunt in mundo, & nõ iudicat. O homo, ideo negas eius potentiã, quia magnam ille exhibeat patientiam? Peccantem quidem impunitum non dimittit: seruat eum, aut pœnitendo corrigendum, aut vltimo iu-
Omnes mali fimus. dicio puniendũ. Crede mihi ò tu quisquis es qui de malis quereris, quoniam omnes mali sumus. Si, vt vis, Deus C stis, Credo. Hæc natiuitas Dei & hominis facta est causa hominis: vt sublimis illa maiestas procedens ex corde patris, infunderet se in vtero matris. Causa exegit pietatis, vt homo inueniretur perditus, & Deo patri per mediatorẽ restitueretur inuẽtus. Mira tamen hæc natiuitas secunda, fratres dilectissimi. Cæterum illã primã, qua de patre natus est sine aliqua matre, quis enarrabit? Si hanc nõ possumus explicare, illã quando valemus vel inchoare! Si hæc ita nos exercet vt fidei det locũ: illam quando attingimus, quã nec corda potuerunt comprehendere prophetarum? De hac tamẽ secunda mira & ineffabili dicamus aliquid quod factum est pro nobis: vt verbũ caro fieret, & habitaret in nobis. Quis enim non Ioan.1.b. 14. expauesceat cùm audit Deum natũ? Audis nascentẽ, videntem in ipso ortu miracula facientem: aluus tumescit virginis, clausturũ pudoris permanet. Impletur vterus matris sine vllo complexu patris, fentit prolẽ quæ se ignorat cõiugem: angelus ad virginẽ loquitur, à virgine cor
CAPVT III. De diffo-nate Dei. Exod.33. c.11. præparatur: Christ' fide cõcipitur. Mirabis hæc? Adhuc mirare. Parit mater & virgo, fœta & intacta: nascitur filius sine homine patre, qui fecit & ipsam matrẽ. Factor omniũ fit inter omnia: portatur manibus matris rector totius orbis. Lãbit vbera, regẽs sidera: tacet, & verbũ est. Necdum per linguam se demonstrabat quis esset, & vniuersa creatura suum natum indicat creatorem. An- Luc.2.b. 19. geli pastoribus annunciant, stella Magos inuitat: ruticitas pastorum admonitionem exigit angelorum, curiositas Magorum instructa est lingua cælorum: Magi Iudæorum regem prædicant, Iudæi abnegant. Illi quærunt adorare, illi quærunt occidere. Dicunt Ma- Matth.2. a.2. gi Herodi regi quem quærunt natum regem: dicunt Iudæi ex qua ciuitate Christus surgat regnare. Vtrique

A tur? Exercet ingeniũ quærẽtis. Videbat Moyses Deũ nõ Moyses quomodo videbat Deũ. oculis corporeis, sed oculis mentis. Et quia lux illa perpetua, quæ Deus est, plus eum q̃ cæteros illustrauerat: ideo dictũ est, Os ad os loquebatur illi: ac si diceretur, plus omnib' manifestatus est illi. In eo autẽ quod dictũ est, Nõ enim quis poterit videre faciẽ meã & viuere: ostensum est neminẽ his oculis corporeis Deũ posse videre. Quid autem cõcessum sit fidelissimo famulo Dei Moysi, ne tã magnũ eius desiderium in omnib' frustraretur, debet nosse charitas vestra. Dictũ est illi à Domino, sicut eadẽ scriptura narrat: Vade, ascẽde super petrã in Oreb, & sta ibi: Et transiet claritas mea ante te, & posteriora mea videbis: facies autẽ mea nõ videbitur tibi. Ne fortè surrepat peruersus intellectus, aut hæreticus sensus, & putet quis Deum esse corporeum: vigilet pia fides & Catholica doctrina. Mysticis enim figuris loquitur Scriptura diuina, seruans tebus tẽpora, quibus recognitis manifesta exerceat veritate: quoniã ne hoc va-
B cat à mysterio, quòd in monte Oreb super petrã iussus est ascẽdere Moyses, & stare. Ipsa est illa petra, quæ per- Exod.17. b.6. cussa produxit aquas populo sitiẽti: de qua dicit sanctus Psal.77.c. 20. Dauid, Dirupit petrã, & fluxerunt aquæ. Apostolus au- 1.Cor.10. a.1. tem exponẽs hoc ait, Patres nostri escã spiritalẽ mãducauerunt, & eundẽ potum spiritalem biberunt: Bibebãt autem de spiritali cõsequẽte eos petra: Petra autẽ erat Christus. Ipsa sunt illa posteriora Dei, Christ' Dei. Hoc vidit Moyses prophetãdo, quod Paulus exponit dicendo: Cùm venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus Gal.4.a. filium suum factum ex muliere. Mulierem hîc ponit, 4. confusetudinem seruans locutionis Hebraicæ, quæ omnes feminas mulieres appellat. Nã scriptum est, Ser- Num.31. uate mulieres quæ nondum cognouerunt virum. Et de c.18. ipsa Eua dictum est, Formauit eam in mulierem, ante- Genes.2. quam illam viro coniungeret, eam mulierẽ appellauit.

FIDES autẽ & veritas hoc prædicat, quòd Christus sit CAPVT natus ex virgine. Sic accepistis, sic vos credere dixi- III. stis, Credo. Hæc natiuitas Dei & hominis facta est causa hominis: vt sublimis illa maiestas procedens ex corde patris, infunderet se in vtero matris. Causa exegit pietatis, vt homo inueniretur perditus, & Deo patri per mediatorẽ restitueretur inuẽtus. Mira tamen hæc natiuitas secunda, fratres dilectissimi. Cæterum illã primã, qua de patre natus est sine aliqua matre, quis enarrabit? Si hanc nõ possumus explicare, illã quando valemus vel inchoare! Si hæc ita nos exercet vt fidei det locũ: illam quando attingimus, quã nec corda potuerunt comprehendere prophetarum? De hac tamẽ secunda mira & ineffabili dicamus aliquid quod factum est pro nobis: vt verbũ caro fieret, & habitaret in nobis. Quis enim non Ioan.1.b. 14. expauesceat cùm audit Deum natũ? Audis nascentẽ, videntem in ipso ortu miracula facientem: aluus tumescit virginis, clausturũ pudoris permanet. Impletur vterus matris sine vllo complexu patris, fentit prolẽ quæ se ignorat cõiugem: angelus ad virginẽ loquitur, à virgine cor
D præparatur: Christ' fide cõcipitur. Mirabis hæc? Adhuc mirare. Parit mater & virgo, fœta & intacta: nascitur filius sine homine patre, qui fecit & ipsam matrẽ. Factor omniũ fit inter omnia: portatur manibus matris rector totius orbis. Lãbit vbera, regẽs sidera: tacet, & verbũ est. Necdum per linguam se demonstrabat quis esset, & vniuersa creatura suum natum indicat creatorem. An- Luc.2.b. 19. geli pastoribus annunciant, stella Magos inuitat: ruticitas pastorum admonitionem exigit angelorum, curiositas Magorum instructa est lingua cælorum: Magi Iudæorum regem prædicant, Iudæi abnegant. Illi quærunt adorare, illi quærunt occidere. Dicunt Ma- Matth.2. a.2. gi Herodi regi quem quærunt natum regem: dicunt Iudæi ex qua ciuitate Christus surgat regnare. Vtrique

prædicant, vtrique confitentur: sed illi aliter, isti aliter. Illi vt inuentus adoretur, isti vt captus necetur. O Iudæi, ad hoc ferêtes in manibus lucernã legis, vt aliis viã demonstretis, & vobis tenebras ingeratis. Ecce magi primitiæ gentiũ Christo offerunt munera, nõ solùm aurũ, thus & myrrhã, verumetiã animas suas: & vos repudiat iniquitas propria, vt illũ qui vos venit obligatos liberare, dementes effecti estis quærastis occidere. Quid vobis profuit quòd proditistis Herodi vbi Christus nasceretur? Nónne vos læsistis q̃ Christo aliquid nocuistis? Audiens enim ille à vobis vbi Christus natus posset inueniri, vestræ gentis infantes continuò præcepit occidi. Sæuit Herodes, vt inter multos perdat vnũ: & plurimos necando se efficit reũ, nec occidit quẽ quærit hominẽ Deum. O Herodes, magna tua iniquitas, & infantes necas, & tuæ nequitiæ testes cumulas, & Christus à te non inuenitur, quia nondum venit eius hora vt patiatur. Teneris quidẽ persecutor Christi & reus mortis eius, nihil agendo in ipso. Sed dum multa agis contrà ipsum, perdidisti teipsum. Quid metuis talẽ regem, qui sic venit regnare, vt te nolit excludere? Quem quæris, rex regum est: si velles securus obtinere tuũ regnũ, ipsi supplicares vt ab illo acciperes sempiternũ. Regnet Christus quomodo venit regnare: suscipiat credẽtes, irrideat persequentes, faciat certãtes, adiuuet laborãtes, coronet vincentes, donet sanctitatẽ, amet castitatẽ, remuneret virginitatẽ. Gaudete virgines sanctæ, virgo peperit Christum: non vos contristet sterilitas, quarum fides magna est fœcunditas. Nec doleatis non vos esse matres quæ spiritaliter generatis, virgines permanetis, filios suscipitis, integritatem nõ amittitis. Accepistis ab illo nomen maternum, vt decus castitatis in vos permaneat sempiternum. Amate quod estis, seruate quod accepistis. Imitamini fideles matrem capitis vestri, sponsi vestri: non vobis denegauit pignora, qui natus est de virgine Maria. Quod tantæ matri contulit, & in sua carne seruauit: hoc etiam vobis donauit virgo mater, sancta caro Christi, ab omni contagione integra. Sed nec ipsa caro eius sterilis fuit, dum per eam prædicando spirituales filios regenerauit ad vitam, & post passionem per totum mũdum fructificauit occisa.

CAPVT V. CRVCIFIXI. Ex hoc omni libertate assumpta, fiduciam sui animæ capiat Christiana. Nõ enim erubescere debet in crucifixum se credidisse Christũ. Crux illa fidelibus non est opprobrium, sed triumphus. Crux illa, vexillum nostrum est contra aduersarium nostrum diabolum: pugnauit enim rex noster pro nobis contra aduersarium nostrũ. Aduersarius diabolus noster mortẽ minando terrebat, sed Christus æternã vitam promittebat. Aduersarius diabolus carnẽ perempturũ se esse dicebat: rex autẽ noster vt doceret quomodo suus exercitus vinceret, in se demõstrauit mortẽ corporis nõ esse timendam, dũ prior ipse pro omnibus dignatus est mori, ne eius exercitus à diabolo in anima possit occidi. Hoc agebat in illo prælio diabolus, si sibi cõsentiretur: animas perdere cupiebat, & corporibus salutẽ promittebat. Christus mori docebat ad tempus, & animam & corpus viuere in æternũ. Ille dicebat, si mihi consenseritis, dabo vitam istam temporalem: Christus dicebat, si à me non discesseritis, nec temporalẽ perditis, & æternalem accipietis. Diabolus dicebat, nolite perdere istã lucem: Christus dicebat, ego qui feci & istam, dabo meliorem. Quod ille promittit, ait Christus noster, in potestate dare non habet, & hæc lux mea est, & hæc vita à me creata est: sed illam propter quam docendam veni, multo excellentior & melior est. Transite à bono ad melius, ne diabolo consentiendo remaneatis in peius. In hoc tã magno certamine dũ diabolus captiuat, Christus liberat; diabolus decipit, Christus redimit: diabolus occidit, Christus restituit. Inter hæc omnia ipsum regẽ nostrum aduersarius diabolus existimauit carne perimendũ, tanquã capite prostrato cætera sibi membra facilius subiugaret, falsúsque in hoc quod videbat, Deum latẽre in carne minimè cogitabat: inscius tanti sacramenti quòd ille mediator esset, & ita tẽtare Deũ in homine, vt hominẽ cõiungeret Deo: occidit quasi potentẽ hominẽ defendentẽ homines, & sensit Deũ liberãtem omnes quos creauerat homines. Denique in passione ipsa videte spectaculũ tanti certaminis. Armatur Iudas vt pretio vendat magistrum, & qui erat in numero discipulorũ, fit particeps consilij Iudæorũ; dat osculũ falsum, in quo erat nequitiæ signũ: fingit pacẽ plenus malitia in corde, excitãtur Iudæi, veniũt cum facibus, lanceis & armis: quærũt multi vnũ, & veniũt filij tenebrarũ, ferẽtes in manibus lucẽ, per quã illã verã aliis demonstrarent, quã ipsi cæcati corde nõ poterãt retinere. Dñs autẽ Iesus sciẽs omnia quæ vẽtura erãt super se: non enim aliquid ignorabat qui ad hoc venerat: egressus est ad eos, & ait illis, Quẽ quæritis? At illi, Iesum Nazarenũ. Ait illis, Ego sum. Quãdo autẽ illis dixit, Ego sum, abierũt retrò, & ceciderũt in terrã. Ecce radius veræ lucis latẽs adhuc sub nube carnis, respexit tenebras, & prostrauit ad terrã. Quomodo tũc Iudæi audebũt illã respicere claritatẽ, quando istam infirmitatẽ tolerare minimè potuerũt? Sed vt impleret, propter quod venerat, exurgunt rursus tenebræ: dat eis potestatẽ, capiunt tenebræ lucẽ, nõ sequendã, sed occidẽdã: permittit se lux ab eis teneri, duci, suspendi, occidi, vt expoliatus nube carnis, fulgorẽ redderet maiestatis. Quæ tandẽ acta sunt in illo certamine? Quàm fortiores sibi esse videbãtur ministri diaboli, dũ fremerẽt dentibus, dũ irriderẽt, dũ caput agitarẽt, dũ spinea coronã imponerẽt, dũ vestimẽta eius cõscinderẽt, dũ viderẽt pendentẽ illũ quẽ viderãt miracula facientẽ, dũ fel & acetũ darẽt, dũ lancea perfoderẽt. Qualis vox veluti victoriæ eorũ fuit dicẽtium, Si filius Dei est, descẽdat de cruce. Sed hoc ille per eos clamabat, qui patientiã Christo auferre cupiebat: vt excitatus insultationibus Iudæorũ, demõstraret potentiam, sed perderet patientiã. Ille autẽ rex fortis, & singulare consiliũ, per quod nascitur & regitur omne sanũ consilium, vtranq; aciẽ respiciebat, vtranque aciẽ seruabat, & patiẽtiæ & potẽtiæ: & quod seruauit, exhibuit. Nã & patientiã seruauit, quia de cruce nõ descendit: & potentiã demõstrauit, cùm de sepulchro surrexit. Dum in cruce pepẽdit, falsa victoria Iudæorũ: dũ de sepulchro surrexit, vera cõfusio Iudæorũ, & sempiterna victoria Christianorũ. Dũ in cruce pepẽdit, mœsti, cõtristati, dispersique sunt discipuli: dũ de sepulchro surrexit, gaudentes, vna in domo sunt cõgregati. Dũ in cruce pepẽdit, diffidẽtia discipulorũm: dũ de sepulchro surrexit, congregatio gentium. Dum in cruce pepẽdit, timore negauit Petrus: dum de sepulchro surrexit, amore totus crẽdit mundus. Non solùm tunc actũ est hoc certamẽ, sed nunc agitur, pugnatur: laborãt membra Christi vrgente aduersario, resistitur illi, quoniã caput nostrũ iã sedet in cælo. Ad hoc ille pugnare voluit, vt te doceret quomodo vinceres. Sed si vires tuæ paruæ sũt, ipsũ inuoca saluatorẽ, ipsũ inuoca adiutorẽ. Cũ te perspexerit fideliter inuocãtẽ: qui p te pepẽdit in ligno, & hîc victoriam, & coronam victoriæ præparabit in cælo.

CAPVT VI. TERTIO *die resurrexit à mortuis.* Triduana mors Domini p Prophetas & prædicta est, & promissa, & impleta. Nã Osee prophetа ait, Post biduũ suscitabit nos, & die tertio veniemus, & quasi ante lucem paratum illum inueniemus, ostendens nos in illo resurgere, quoniam dignatus est carnẽ in qua moreretur à nobis accipere. Quid

Quid iã dicã de figura illa Ionæ prophetæ, quẽ ipse Dominus expressius demõstrans, ait ad Iudæos, Generatio hæc, generatio nequam est, signũ quærit, & signũ nõ dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: ita oportet esse & filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Ipsam figurã propheticam comparãdo, breuiter percurramus. Missus Ionas ad ciuitatẽ Niniue, vt eius finẽ prædiceret: missus est Christus à patre, vt finem mundi omnibus demonstraret. Fugit Ionas in Tharsis à facie Domini. Fuga Ionæ, velox trãsitus Christi: de quo dicit Propheta, Exultauit vt gigas ad currendam viam. Ascendit nauẽ Propheta fugiẽs: lignũ Christus ascendit, per mare huius seculi transiẽs. Irruit tempestas magna in mari. Perturbatio maris, perfidia Iudæorum. Data est sors, vt Propheta fugitiuus in mare mitteretur: sors data est super Christi vestimenta, vt vnitas omni mundo prædicaretur. Proiectus est è naui in mare Ionas, mors Christi in cordibus gentiũ collocata est. Susceptus est à bestia Propheta, custodiendus, non comedendus. Audi hîc ipsius vocẽ Christi per sanctum Dauid, Non derelinques animam meam apud inferos, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. In ventre bestiæ marinæ positus, orauit Ionas sanctus: in inferno Christus descendens, mortuos suscitauit. Tertio die Prophera litori inco lumis est redditus: die tertio Christus de sepulchro surgens, super cælos est exaltatus. Ad prædicationem Ionæ prophetæ per pœnitentiam saluata est ciuitas: per Christi prædicationem sancta Hierusalem redempta est ciuitas.

CAPVT VII. ASSVMPTVS *in cælum.* Qui descendit, Apostolus ait, ipse est & qui ascẽdit super omnes cælos, vt adimpleret omnia. Quis est qui descendit? Deus homo. Quis est qui ascendit? Idem ipse Deus homo. Agnoscat se omnis homo, quoniã propter hominem Deus factus est homo. Quod pro te suscepit, leuauit in cælum: terrenúmque corpus fecit cæleste. Si credis & tu quòd possis resurgere, & in cælũ ascendere: quia certus es de tanto pignore, securus eris de tanto munere. Regnat homo iam susceptus à Christo, ad dexteram patris sedẽs: & vt sui ab illo rẽgnum accipiant, vocat, inuitat, hortatur. Festinet ad eũ omnis anima, quæ auida est gloriæ, pergat ad talem regem. A quo vt accipiat potestatem, non ei pretium pecuniæ dabit: sed plenam perfectámque fidẽ cùm ad eum attulerit, etiam angelos iudicabit.

CAPVT VIII. INDE *venturus.* Quis est iste qui expectatur venturus mortuos viuósq; iudicare, nisi ille homo qui pro nobis dignatus est in cruce pendere? Homo susceptus expectatur vt veniat. Cæterùm secundùm id quod Deus est, & patri æqualis est, & sẽper iudicat, semper præsens est. Veniet autem redẽptor noster in ea forma in qua assumptus est: vt impleatur illud quod de eo ait prophe-
Zach.12. & Ioan.19. 37. ta Zacharias, Videbunt in quẽ pupugerunt. Videbũt ergo Iudæi Deum & hominẽ semper regnantem, quẽ negando desperauerunt morientem. Iudicabit eos in animis mortuos, qui vẽturus est resuscitare mortuos. Duobus modis enim hæc sentẽtia accipitur, Viui & mortui in anima: itẽ viui & mortui in corpore. In corpore secũdum priorẽ, iudicabit viuos in anima credẽtes: & mortuos in anima, fidem nullã habentes. Secundum posteriorẽ, iudicabit viuos in carne, quos præsentes inuenerit eius aduẽtus: iudicabit & mortuos in carne, quos resuscitaturus est Deus excelsus. Eligamus dilectissimi, vt viuos nos inueniat eius aduentus in anima: ne peccando simul ab illo damnetur caro & anima. Finis mundi in proximo est: & si, vt quidam putãt, in proximo non est, dies vltimus vniuscuiusque nostrum incertus est. Quid differimus si ad beatam vitam tendimus? Corri-

gamur, dum tempus est emendemur: bonas causas habeamus, vt futuram diem iudicij non timeamus.

CAPVT IX. CREDO *& in Spiritum sanctum.* Spiritus sanctus Deo, sed patre filióque non minor, sed vna maiestas, vna potestas, inseparabilis Trinitas, indiuisibilis sanctitas, simul vbique tota. Deus pater, Deus filius, Deus Spiritus sanctus: non tres dij, sed Trinitas vnus Deus. Nec tempore separatur filius à patre, quoniam æternũ verbũ patris est: nec maior est filio pater, quoniã æqualẽ genuit Deus Deum sine tempore, per quẽ fecit tempora: nec Spiritus sanctus minor est patre & filio, cùm sit charitas atque concordia patris & filij. Quomodo enim filij minor est patre, vt Arrianus hæreticus prædicat: cùm Apostolus eum dicat Dei virtutẽ, & Dei sapientiam? Si virtus & sapientia patris filius est, qui eum minorem dicit, Deo patri cõtumeliam facit: quoniã eum & minorẽ sapientiam & infirmã virtutẽ in se habere cõtendit. Aut quomodo Spiritum sanctũ minorẽ prædicat etiã filio, cùm membra Christi templũ Apostolus ponat Spiritus sancti? Vos, inquit, estis corpus Christi & mẽbra. Et alio loco, Nescitis, inquit, quia mẽbra vestra templũ in vobis est Spiritus sancti? Quomodo Deus non est, qui templũ habetuat quomodo minor est Christo, cuius membra templũ habet? Non sunt diuersi gradus, vbi est vna Trinitas & trina æternitas. Qui enim diuersos gradus componit, ipse se ab vnitate præcidit. Quomodo exultas Arriane quòd teneas veritatẽ, cùm te malus error à Catholica doctrina separans, hæreticúmque protestans, à communione totius orbis fecernens in vno angelo damnauerit? Cauete fratres doctrinas hæreticorũ, tanquã insidias luporum. Oues Christi, audite vocẽ pastoris vestri. Qui intrat per ostium in ouile, ille pastor est, ait: qui autẽ ascendit per aliam partẽ, fur est & latro. Cauete fures, cauete latrones: nõ quiescit pastor clamare, non finit etiã suos canes tacere. Non se sequestret ouis à summo pastore, ne ipsa se in deprædationem nequissimi
Ioan.10. 2.1. C offeratur lupi raptoris.

CAPVT X. REMISSIONEM *peccatorum.* Fortiter tenete, fideliter sperate, patienter expectate: reddetur vobis nouitas per baptismũ vetustate discedẽte: deonerabitur anima sarcinis peccatorũ: vt libertate nouæ vitæ indutæ, aduersus diabolum cum adiutorio diuino valeat fortiter dimicare, eúmque à quo superata est ita superet, vt in regno Dei translata, de hoste deuicto, secura regnet cum suo capite Christo.

CAPVT XI. CARNIS *resurrectionem.* Magna fides est necessaria, quoniã magnũ præmiũ promittitur. Nec attẽdaris quid nũc fit, sed quid tũc fit: quod enim nũc fit, multos mouet. Quẽ enim nõ mouet, cùm videt tantã speciem, tantã pulchritudinẽ, tãrúmque decorẽ, hominẽ formatum resolui in pulueres, ossa dispergi, terrã terræ mãdari? Non te ista Christiane deterreãt. Seminatus est homo, nõ perditus. Anima quidẽ discedente habitaculum eius soluitur: non est enim præsto illa domina quæ curã
D gerat luteæ domus, atque eius restauret ruinas. Vadit enim vt magno præmio regnũ comparet sempiternum. Quid ergo metuis, ô anima? Christo Dño dicata es: atq; ipso donãte bene viuis, & ad regnũ Dei peruenire contendis. Vt quid formidas vehiculũ mortis? Proficisceris quidẽ, & iniuriã patietur ad tempus caro tua, reuerteris cum summo rege regnãs, & talis tibi reddetur quæ nequeat corrumpi, & tecũ maneat sempiterna. Si ad hoc pergis vt melior efficiaris, nõ credis, quoniã meliori & in regno cælorũ quodãmodo administrasti, melius tibi præparabitur hospitiũ. Si hæc terrena, lutea, fragilis, tãtam tibi exhibuit pulchritudinem: restaurata & cælestis effecta qualem tibi exhibebit decorem? Si hanc tantum diligis, quæ paululũ manet & transit in tempore:

illam quantum amabis quæ decore suo nunquam carebit, quoniam in æternum vita manebit?

CAPVT XII. HOC sequitur in sancto Symbolo, quòd omnia quæ credimus & speramus, *in vita æterna* percipiamus. Vita æterna dilectissimi nunquam vilescat, sempérque dulcescat. Si amatur vita, quare non quæritur vera? Si amatur vita, talis quæratur quæ nunquá finiatur. Et si amatur, quare nó quæritur? Aut si quæritur, quia hîc non est, ad eũ locum vbi est quare nó festinatur? Quid quod etiam vltrò se nobis ipsa vita ingessit? Christus est enim Deus verus & vita æterna. Venit ad nos perditos, & redemit inuentos, venit huc ad regionẽ mortaliũ ipsa vera vita, dedit gustũ saporis sui: gustauimus, vidimus, quoniam suauis est. Præcessit nos, inuitauit vt sequamur: & ad tam magnũ illud donum cuius talẽ suscepimus gustum, sequi formidamus? Venit ad te vita, repende vicẽ, veni & tu ad illam. Suscepit vehiculũ mortis, vt tranſiẽs liberaret te: suscipe & tu mortem, vt cùm ad illum veneris, ita ab illo suscipiaris vt nunquam moriaris.

CAPVT XIII. PER sanctam Ecclesiam. Propterea huius conclusio sacramẽti per sanctã Ecclesiam terminatur: quoniã si quis absque ea inuentus fuerit, alienus erit à numero filiorum. Nec habebit Deum patrẽ, qui Ecclesiam noluerit habere matrẽ. Nihilque ei valebit quòd credidit vel fecit tanta bona sine fine summi boni. Ecclesia, mater est spiritalis. Ecclesia, sponsa Christi est: gratia eius dealbata, pretioso sanguine dotata. Totũ possidet quod à viro suo accepit in dote. Lego tabulas matrimoniales eius, recitabo. Audite hæretici quid scriptũ sit, Oportebat Christũ pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ per omnes gẽtes. Omnes gẽtes tot' mũdus est. Ecclesia totũ possidet, q̃ à viro suo accepit in dote. Quæcunq; cõgregatio cuiusliber hæresis in angulis sedet: concubina est, nó matrona. O hæresis Arriana: quid insultas, quid exufflas, quid etiã ad tẽpus multa vsurpas? Iniuria à te patitur domina ab ancilla, multas ei ingeris contumelias: licet hæc doleat, non te magna metuit spõsa Christi sancta Catholica. Cùm enim respexerit ille sponsus, eiiciens tu vt ancilla cum filiis tuis: quoniam non erunt hæredes filij ancillæ cum filiis liberæ. Cognoscatur vna sancta & vera regina Catholica, cui Christus regnum tale dedit: quòd eam per totum mundum diffusam ab omni macula & ruga mundans, totam pulchrã suo aduentu præparauit.

Luc. 24. 26.

Gen. 21. 10.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE DIVERSIS TRACTATVS ALIQVOT.

TRACTATVS I.

LIBER VEL SERMO DE DISCIPLINA CHRISTIANA VEL DE domo disciplinæ.

CAPVT I. Quid sit bene viuere.

IOCVTVS est ad nos sermo Dei, & deprõptus est ad exhortationẽ nostram: dicente scriptura, Accipite disciplinã in domo disciplinæ. Disciplina, à discendo dicta est: disciplinæ dom⁹, est Ecclesia Christi. Quid ergo hîc discitur, vel quare discitur? Qui sũt qui discũt, & à quo discũt? Discitur bene viuere. Propter hoc discitur bene viuere: vt perueniatur ad semper viuere. Discũt Christiani, docet Christus. Primò ergo quid sit bene viuere: deinde quæ sit merces bonæ vitæ: tertiò qui sint veri Christiani, quartò quis sit verus magister, pauca loquẽtibus nobis sicut Dñs donat audire dignemini. Omnes in domo disciplinæ sumus, sed multi nolũt habere disciplinã: & quod est peruersius, nec in domo disciplinæ volunt habere disciplinã. Cùm propterea debeant in domo disciplinæ accipere disciplinã, vt seruẽt illam in domibus suis: ipsi econtrà in disciplinationem hi licuit intelligere. Thesaurus ergo est magnus diuinarũ Scripturarũ, habẽs in se mirabilia præcepta & multa: tanquam multas gemmas, & pretiosa monilia, & vasa ingentia, & magni metalli. Sed quis potest scrutari thesaurum istum, & vti eo, & peruenire ad omnia quæ ibi sunt? Quando hanc similitudinem Dominus dedit in Euangelio suo, & dixit, Simile est regnum cælorum thesauro inuento in agro: ne quis se minus idoneum diceret ad perscrutandum thesaurum, continuò dedit aliam similitudinẽ: Simile est, inquiens, regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, qui inuenit vnam pretiosam margaritam, & vendidit omnia quæ habuit, & emit illam, vt si piger eras ad

CAPVT II. QVID est ergo bene viuere, quod hîc discitur? Præcepta multa sunt in Lege, quibus ipsa bona vita continetur, imperatur & discitur. Multa omnino præcepta sunt & innumerabilia. Præceptorũ ipsorum paginas vix quisquã enumerat, quanto magis ipsa? Quæ voluit tamẽ Deus propter eos qui se possent excusare, vel quia eis non vacat legere, vel quia nó norũt legere, vel quia nó possunt facilè intelligere, vt excusationẽ nemo habeat in die iudicij, voluit, sicut scriptũ est, consummare & breuiare verbum super terrã, sicut de illo Prophetæ prædixerat: Verbum enim cõsummans & breuiãs faciet Dñs super terrã. Hoc ipsum verbum cõsummatum & breuiatum, nec obscurum Deus esse voluit. Ideo breue, ne nó vacaret legere: ideo apertum, ne dicat, nó mirũ Scripturarũ, habẽs in se mirabilia præcepta & multa: tanquam multas gemmas, & pretiosa monilia, & vasa ingentia, & magni metalli. Sed quis potest scrutari thesaurum istum, & vti eo, & peruenire ad omnia quæ ibi sunt? Quando hanc similitudinem Dominus dedit in Euangelio suo, & dixit, Simile est regnum cælorum thesauro inuento in agro: ne quis se minus idoneum diceret ad perscrutandum thesaurum, continuò dedit aliam similitudinẽ: Simile est, inquiens, regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, qui inuenit vnam pretiosam margaritam, & vendidit omnia quæ habuit, & emit illam, vt si piger eras ad perscrutãdum thesaurum, non sis piger vnam margaritam sub lingua ferre, & quò vis securus ambulare.

Matt. 13. 4-5.

Matth. 6. 44.

CAPVT III. Matt. 22. d. 37. QVOD est ergo verbum consummãs & breuiãs? Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte tua: & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Ecce quod discitur in domo disciplinæ: Diligere Deũ, diligere proximum. Deũ, tanquam Deum, proximum sicut teipsum. Non enim inuenis parem Deo, vt possit tibi dici, Diligo Deum sicut diligis illũ. De proximo inuenta est tibi regula, quia inuentus es proximo tuo par tuipse. Quæris quomodo diligas proximum? Attẽde teipsum: & quomodo te diligis, sic dilige proximum. Nõ est vbi erres. Volo ego iã & tibi cõmittere proximũ tuum, vt diligas eum tanquã teipsum: Volo, sed adhuc timeo. Volo tibi dicere, Dilige proximum tuũ sicut teipsum, & timeo: adhuc enim dicuntere volo quomodo diligas teipsum. Noli ergo ægrè ferre. Non es tu ipse facilè dimittendus, cui est proximus committẽdus. Nõ transitoriè tecũ agendum est. Tu vnus homo es, proximi tui multi sunt. Nõ enim primò sic debes intelligere proximũ: † vel fratrem, vel cognatum, vel affinem. Proximus est omni homini omnis homo. Proximi sibi dicuntur pater & filius, socer & gener. Nihil tã proximũ, quàm homo & homo. Sed si putamus non esse proximos, nisi qui de iisdem parẽtibus nascuntur, Adam & Euam attendamus: & omnes fratres sumus. Et quidem fratres secundum quod hominem sumus, quanto magis secundum quod Christiani sumus? Ad id quod homo es, vnus pater fuit Adam, vna mater Eua: ad id quod Christianus es, vnus pater est Deus, vna mater Ecclesia.

Luc. 10. 29. al. vsque. Proximꝰ. Matt. 22. d. 39. CAPVT V.

CAPVT IIII. VIDETE ergo quãtos proximos habeat vnus homo. Omnes homines in quos incurrerit, quibus iũgi potuerit, proximi eius sunt. Quomodo ergo discutiẽdus est vtrũ diligat se, cui committendi sunt tot proximi, vt sic eos diligat tanquã se? Non ergo irascatur vnusquisq;, si discutio quomodo se diligat. Certè ego discutio, ipse se inueniat. Vt quid enim discutio, quia ego inuenturus sum? Ideo discutio, vt ipse se interroget, ipse sibi appareat, ipse se non lateat, ipse se sibi non abscondat, ipse sibi se ante oculos suos, nõ post dorsum ponat. Me loquente faciat hoc, me nesciente faciat hoc. Quomodo te diligis? Quisquis me audis, imò quisquis Deũ per me audis, in hac domo disciplinæ, attẽde te quomodo te diligis. Profectò enim si te interrogẽ vtrũ diligas te, respondebis quia diligis. Quis enim se odit? Hoc dicturus es, Quis enim se odit? Ergo nõ diligis iniquitatẽ, si te diligis. Nam si diligis iniquitatẽ, non ego dico, psalmum audi, Qui diligit iniquitatem, odit animã suam. Ergo si diligis iniquitatem, audi veritatẽ, veritatem nõ te palpantem, sed apertè tibi dicentẽ, Odis te. Quanto magis dicis, quia amas te, odis te. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Quid dicam de carne, quæ pars est vilior hominis? Si animam odit, quomodo carnẽ diligit? Denique qui amant iniquitatẽ, & oderunt animam suã: omnẽ turpitudinẽ exercent de carne sua. Iam ergo qui diligis iniquitatem quomodo tibi volebas committi proximum, vt diligeres eum tanquã te? Homo, quid perdis te? Si enim tu ipse sic te diligis, vt perdas te: sic profectò perditurus es & eum quem diligis sicut te. Nolo ergo quenquam diligas, vel solus peri. Aut corrige dilectionem, aut respue societatem.

Diligere se. Psal. 10. b 5. Qui per iniquitatẽ diligit proximũ. Matth. 6. 44. CAPVT V.

DICTVRVS es mihi, Diligo proximum tanquã meipsum. Audio planè, audio. Inebriari vis cũ illo, quẽ diligis tanquam teipsum. Bene nobis faciamus hodie, quantũ possumus bibamus. Vide quia sic te diligis, & illum ad te trahis, & ad quod amas vocas. Necesse est vt quẽ diligis tanquã teipsum, illuc illum trabas ad quod & tu te amas. Humanus homo, imò beluinus, amando talia qualia beluæ. Beluas enim Deus prostratas in faciẽ, fecit pastũ quærẽtes de terra: te in duos pedes erexit de terra. Tuã faciem sursum attendere voluit. Non discorder cor tuum à facie tua. Non habeas faciẽ sursum, & cor deorsum: imò verũ audi & verum fac. Sursum cor: ne mentiaris in domo disciplinæ. Quandò enim audis, respondes: sed sit verum quod respondes. Sic te dilige, & diliges proximum tuũ tanquã teipsum. Quid est enim sursum habere cor, nisi quod dictũ est pri⁹, Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte tua? Quia ergo duo præcepta sunt, si vnum diceret, non sufficeret. Sufficit & vnum, si intelligatur. Nam aliquãdo sic loquitur Scriptura, sicut Paulus apostolus: Non adulterabis, nõ homicidium facies, non cõcupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum tuũ tanquã teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, Plenitudo autẽ legis est charitas. Quid est charitas? Dilectio. Nihil videtur dixisse de dilectione Dei, sed solam proximi dilectionem dixit sufficere ad implendam legem. Quicquid est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in hoc sermone impletur. In quo? Diliges proximum tuũ tanquam teipsum. Ecce vnũ est. Certè duo præcepta sunt in quibus tota lex pendet & prophetæ. Matt. 22. d. 39. CAPVT VI.

VIDETE quomodo plus breuiatũ est, & adhuc pigri sumus. Ecce quæ duo erãt, vnum factum est. Prorsus proximum dilige, & sufficit. Sed dilige quomodo te ipsum diligis, nó quomodo te ipsum odisti. Dilige proximum tuũ tanquã teipsum: sed prius est vt diligas teipsum. Quærere habes quomodo diligas teipsum: & audire habes: Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mẽte tua, & ex tota anima tua. Homo enim quomodo à se fieri non potuit, sic nec beatus à se fieri potest. Alia res fecit eum hominẽ, quod nó est ipse homo: alia res eum factura est beatũ, quod non est ipse homo. Denique errãs vider ipse, quia per se non potest beatus esse, & amat aliud vnde sit beatus. Vnde se fieri putat beatũ, hoc amat. Quid putamus, amat, vnde putat se fieri beatum? Pecuniã, aurum, argentũ, possessiones. Breuiter dico, pecuniã. Totũ enim quicquid homines possidẽt in terra, omnia quorum Domini sunt, pecunia vocatur. Seruus sit, vas, ager, arbor, pecus: quicquid horũ est, pecunia dicitur. Et vnde est primùm vocata pecunia? Ideo pecunia, quia antiqui totum quod habebant, in pecoribus habebant. A pecore pecunia vocatur. Legimus antiquos patres fuisse diuites pastores. Ergo pecuniam diligis, ô homo: vnde putas te fieri beatum, pecunia est, & multum eam diligis. Volebas diligere proximum tanquam teipsum, diuide cum illo pecuniam tuam. Quid esses discutiebam. Inuentus es: apparuisti tibi, vidisti te, confessus es te. Non es paratus diuidere pecuniam tuã cum proximo tuo. Sed quid mihi respõdet benigna anaritia? Quid mihi respondet? Si diuisero cum illo, minus erit & mihi & illi: minuetur quod amo, nec totum habebit ille, nec totũ habebo ego. Sed quia diligo eum tanquam meipsum, opto illi vt tantum habeat: vt nec meum minuatur, & ipse mihi coæquetur.

Pecunia.

CAPVT VII. OPTAS vnde nihil perdas, atque vtinã hoc verũ diceres vel optes. Timeo enim ne inuideas. Quomodo enim socialis erit felicitas tua, quã torquet felicitas aliena. Nónne cùm cœperit ditescere vicinus tuus, & incipere quasi surgere, & ire post te: times ne sequatur te, times ne transeat te. Certè diligis proximum tuum tanquã teipsum. Sed non loquor de inuidis. Auertat enim Deus hanc pestem ab animis omniũ hominum, nedum Christianorum: vitium diabolicum, quo solus diabo-

lus reus est, & inexpiabiliter reus. Nó enim dicitur diabolo vt damnetur, adulterium commisisti, furtum fecisti, villam alienam rapuisti: sed homini stanti lapsus inuidisti. Inuidentia, diabolicum vitium est: sed habet matrem suã. Superbia vocatur mater inuidiæ. Superbia inuidos facit. Suffoca matrem, & nó erit filia. Ideo humilitatem docuit Christus. Non ergo loquor inuidis, bene optantibus loquor. Illis loquor qui optant bene amicis, vt habeant tantú quantum habent & ipsi. Optant bene egentibus, vt habeant quantum & ipsi: sed nolunt illis dare ex eo quod habent. Inde te iactas homo Christiane, quia optas bene? Melior te est mẽdicus, qui plura tibi optat, & nihil habet. Bene vis optare nihil à te accipienti: da aliquid bene optanti. Si bonum est bene optare, redde mercedem. Optat tibi bene pauper, quid trepidas? Addo aliquid, In domo disciplinæ es. Addo aliquid his quæ dixi, Da bene optãti, Christus est. Ipse à te petit qui tibi dedit. Erubesce. Ille diues pauper esse voluit, vt haberes pauperes quibus dares. Da aliquid fratri tuo, da aliquid proximo tuo, da aliquid comiti tuo. Tu diues es, ille pauper est. Vita ista via est, simul ambulatis.

Caput viii. SED fortè dicis, Ego diues, ille pauper est. Simul ambulatis, an non? Quid est quod dicis, ego diues, ille pauper; nisi ego oneratus, ille leuis? Ego diues, ille pauper. Sarcinam tuam commemoras, pœdus tuum laudas. Et quod grauius est, constrinxisti ad te sarcinã tuã: ideo nõ potes porrigere manum. Onerate, ligate: quid te iactas? quid te laudas? Solue vincula tua, minue sarcinam tuam. Da comiti, & illú adiuuas, & te releuas. Inter has voces tuas laudãtes sarcinam tuam, adhuc Christus petit & non accipit: & obtendis nomen pietatis crudelibº vocibus, & dicis, Et quid seruo filiis meis? Christum illi oppono, filios suos mihi reponit. Istáne verò magna iustitia, vt habeat vnde luxurietur filius tuus, egeat Dominus tuus? Cùm enim vni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Non legisti, non aduertisti, Cùm vni ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis? Non legisti, non timuisti? Ecce quis eget, & filios tuos numeras? Postremò numera filios tuos, adde vnum illum inter illos, Dominum tuum. Vnum habes, sit ille secundus: duos habes, sit ille tertius: tres hábes, sit ille quartus: nihil horũ vis. Ecce quomodo diligis proximũ tuũ, quẽ tibi fasci socium ad istã perditionẽ. Quid tibi dicturus sum, Diligis proximũ tuũ? Quid illi in aures insusurrabis homo auare: nisi fili aut frater aut pater, bonum est nobis, vt cùm hic viuimus, bene sit nobis? Quantum habebis, tantus eris. Frange lunam, fac fortunã. Ista susurrabis proximo tuo, quæ non didicisti in domo disciplinæ, nec audisti hìc.

Matt. 25. d. 40.

Caput ix. NOLO sic diligas proximum tuũ. O si possem facere, vt nulli iungereris! Corrumpũt enim mores bonos colloquia mala. Sed non possum facere vt nemini iungaris, cui mala ista quæ nõ vis dedisce re insusurres: & nõ solùm nolis dedoceri, sed affectes etiam docere. Nolo, imò volo, sed nõ possum te disiungere ab auribus aliorum. Alios admoneam, ad quorum aures ambis, quorũ aures penetrare moliris, ad quorum corda per aures intrare disponis. O qui accipis verbũ sanum in domo disciplinæ, sepi aures tuas spinis. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Sepi aures tuas spinis. Sepi, & spinis sepi: vt ille qui importunè intrare ausus fuerit, non sollicitus non repellatur, sed etiam compungatur. Repelle illum à te. Die, Christianus es, Christianus sum, non hoc accepimus in domo disciplinæ, non hoc didicimus in illa schola, quam gratis intrauimus: non hoc didicimus sub illo magistro, cuius cathedra in cælo est. Noli mihi ista dicere, aut noli ad me accedere. Hoc est enim, Sepi aures tuas spinis. Conuertam me ad illum. Auarus es, pecuniam amas. Beatus esse vis? Deum tuum ama. Pecunia te non facit beatum. Tu eam facis ornatã, non illa te beatum. Sed quia multũ amas pecuniã, & video quia pergis quò iusserit cupiditas: piger perge quò iubet charitas. Respice & vide quàm multum interfit inter pecuniam tuã & Deum tuũ. Pulchrior est iste sol quàm pecunia tua, & tamen iste sol non est Deus tuus. Porrò si pulchrior est lux ista q̃ pecunia, quãtũ est pulchrior qui fecit hanc lucẽ? An fortè comparare vis pecuniã tuam luci? Ecce occidit sol: ostende mihi pecuniam tuã. Nitet & nocte, subtraho lucernam. Ecce diues es. Ostende mihi diuitias tuas. Iam si lumine prius, iam si non habeas vnde quod habes videas, vbi sunt diuitiæ tuæ?

Ecclus. 22. d. 28.

Caput x. ET sic tamen horrenda profunditas auaritiæ non patet oculis, & scatet animis. Vidim⁹ & cæcos auaros. Dicatur mihi, Vnde auari sunt cæci qui nõ vidẽt? Quod habet nõ habet, & tamẽ auarus est cæcus. Quare? Quia credit se habere, auarus est: Fides eum facit diuitẽ. Credendo diues est, nõ videndo. Quanto melius fidẽ conuertit ad Deum? Non vides quod possides, & Deum tibi sic prædico. Nondũ vides, ama & videbis. Amas pecuniam ò cæce, quam nunquã videbis. Cæcus possides, cæcus moriturus es, quod possides hìc relicturus es. Nõ tenebas & quãdo viuebas: quanto magis perdis, quia nõ videbas quod habebas? De Deo quid tibi dicitur? Ecce hoc tibi dicit ipsa sapiẽtia, Ama illũ tanquã pecuniã. Indignũ est, iniuriosum est, vt sapiẽtia pecuniæ comparetur: sed amor amori cõparatur. Video enim hic vos sic amare pecuniã, vt iubẽte amore pecuniæ labores suscipiatis, ieiunia toleretis, mare transeatis, vẽtis & fluctibus vos committatis. Habeo vnde eligam quod ametis, sed non habeo quod addã ad amorem quo amatis. Sic me amate, plus nolo me amari, dicit Dñs. Improbis loquor, auaris loquor. Pecuniam diligitis, tantum me diligite. Certè melior sum incomparabiliter. Nolo à vobis ampliorem amorem. Quantum diligitis pecuniam, tãtum me amate. Erubescamus ſaltem, confiteamur & pectora tundamus, non vt super peccata nostra paumentũ soli demus. Nam qui tundit pectus & non corrigitur: solidat peccata, nõ tollit. Tundamus pectus & cædamus nos, & corrigamur à nobis, ne ille postea nos cædat, qui magister est: diximus enim iam quid hìc discatur.

Caput xi. Quæ sit merces bonæ vitæ.

QVARE iusti in scholam, & vapulasti, & à parentibus ductus, & fugitãs quæsitus, & inuctus attractus es, & adductus extentus es? Quare vapulasti? Quare tanta mala in puericia pertulisti? Vt discẽres? Quid discẽres? Literas. Quare? Vt haberetur pecunia, aut vt cõpararetur honor, & teneretur sublimitas dignitatis. Vide quia periturus es propter perituram rẽ. Perituram rem cũ tãto labore didicisti in tãtis pœnis, & amabat te qui te ad pœnas trahebat. Ipse qui te amabat, ipse te ad pœnas trahebat vt vapulares, amando faciebat vt discẽres. Quid? Literas. Bonæ sunt literæ? Bonæ. Noui, dicturus es mihi, Quare & vos Episcopi literas legistis? Quare, nunc diuinas Scripturas in ipsa literatura tractatis? Ita verò: sed non ad hoc didicimus literas. Non enim parẽtes nostri, quãdo nos in schola mittebant, hoc nobis dicebant: discite literas, vt habeatis vnde legere possitis codices Dominicos. Nec ipsi Christiani filiis suis hoc dicũt. Sed quid? Discite literas. Quare? Vt sis homo. Quid enim? Modò pecus sum? Quod dico vt sis homo, hoc est, vt sis eminẽs inter homines. Vnde & illud prouerbium, Quantũ habebis, tãtus eris. Vt habeas quantũ cæteri, aut quantum pauci, aut plusquã cæteri, aut plusquam pauci, habeas inde honorẽ, habeas inde dignitatem. Et vbi erũt ista omnia cùm mors venerit? Quomodo stimulat, quomodo metus iste interpellat? Quomodo nomẽ ipsum à me commemoratum omnium corda percussit? Quomodo timorẽ vestrum teste gemitu declarastis?

declarastis? Audiui, audiui, gemuistis, mortẽ timetis. Si timetis, quare nõ cauetis? Mortem timetis. Quid timetis? Ventura est. Timeã an non timeã, venire habet: ferò an citò, ventura est. Si timeas, nõ efficies vt nõ fit q̃ times.

Caput xii. ILLVD potius time, quod si nolis, nõ erit. Quid? Peccare time, quia si amaueris peccata, in aliam mortẽ irrues: quò posses nõ venire, si nõ amares peccata. Modò aurẽ peruersus plus amas mortẽ q̃ vitam. Absit, inquis. Quis est hominum qui plus amet mortem q̃ vitam? Fortè conuinco te, quia plus amas mortẽ quàm vitam. Ecce vnde te cõuinco. Amas tunicã tuam, bonã eam vis. Amas villam tuã, bonam eã vis. Amas filiũ tuũ, bonum eũ vis. Amas amicum tuũ, bonũ eum vis. Amas domum tuã, bonam eã vis. Quid est quod etiã bonã vis habere mortẽ? Quotidie enim rogas, vt quoniam mors aduentura est, bonã mortẽ tibi det Deus: & dicis, Deus auertat à me malã mórtẽ. Plus ergo amas mortẽ tuã quã vitã tuã. Mori malè times, & malè viuere nõ times. Cõrige malè viuere, time malè mori. Sed noli timere: non potest malè mori qui bene vixerit. Prorsus cõfirmo, audeo dicere, Credidi propter quod locutus sum: nõ potest malè mori, qui bene vixerit. Iã tu dicis tibi, Nũ multi iusti naufragio perierunt? Certè nõ potest malè mori, qui bene vixerit. Nũ multos iustos gladius peremit hostilis? Certè non potest malè mori, qui bene vixerit. Nũ multos iustos latrones occiderũt? Nũ multos iustos bestiæ laniauerunt? Certè nõ potest malè mori, qui bene vixerit. Et ego respondeo: Hæc enim tibi videtur mala mors, naufragio perire? gladio percuti? à bestiis laniari? mors mala tibi videtur? Nónne has mortes martyres subierũt, quorũ natalitia celebramus? Quod gen⁹ mortis non subierunt? Et tamen si Christiani sumus, si in domo disciplinæ nos esse meminimus, vel cùm hìc sumus, vel cùm hìc audimus, si exeuntes hinc nõ obliuiscimur, si meminimus quod hìc audimus, nónne martyres beatificamus? Quære mortes martyrum. Oculos carnis interroga: Malè mortui sunt. Oculos fidei interroga: Pretiosa in conspectu Domini, mors sanctorum eius. Quicquid ergo est quod exhorres in morte, omnino non exhorreas, si eos imitaris. Id age vt bonã vitam habeas: & quæcunque occasio fuerit vt exeas de hoc corpore, exis ad requiẽ, exis ad beatitudinem, quæ nõ habet timorem nec finẽ. Nã quasi bona mors diuitis, in purpura & byſſo: sed mala mors sitientis, & inter torméta guttã aquæ desiderantis. Quasi mala mors iacentis pauperis ante ianuam diuitis, inter linguas canum, in fame & siti miseras de mensa desiderãtis. Mala mors, auersanda mors.

Ibid. a. 15.

Luc. 16. c. 19.

*Funera. *Finẽ respice: Christianus es, fidei oculũ intende. Contigit mori inopẽ illũ, & deferri ab angelis in sinũ Abrahæ. Quid proderat diuiti sepulchrũ marmoreũ, sitienti apud inferos? Quid oberãt pauperi pãni cum fanie vlcerum eius, requiescẽti in sinu Abrahæ? Longè vidit eũ requiescentem, quẽ contemperat iacentẽ. Modò eligo mortẽ. Dic mihi, Quis bene mortuus est, quis malè? Puto quia melius ille pauper, q̃ ille diues. An vis aromatibus sepeliri, & apud inferos sitire? Respódes, Absit à me. Puto quòd hoc dices. Discs ergo bene mori, si didiceris bene viuere. Merces enim bonæ vitæ, æterna est.

Caput xiii. Qui sint veri Christiani.

QVI discunt, Christiani sunt: qui audiunt & nõ discunt, quid ad seminantẽ? Seminãtis manũ nõ terret via, nõ terrẽt lapides, nõ spinæ: iactat ille quod suum est. Qui timuerit ne cadat in terrã malã, non peruenit ad terram bonam. Et nos dicimus, spargimus semina, iactamus semina. Sunt qui contemnũt, sunt qui reprehendunt, sunt qui irridẽt. Istos si nos timuerimus, nihil habemus seminare, & in messe habemus esurire. Ergo veniat semen ad terram bonam. Scio quòd qui audit & bene audit, deficit & proficit. Deficit iniquitati, proficit veritati. Deficit seculo, proficit Deo.

Caput xiiii. Quis sit verus medicus.

QVIS est enim magister qui docet? Non qualiscunque homo, sed Apostolus. Planè apostolus, & tamen non apostolus. An vultis, inquit, experimentũ eius accipere qui in me loquitur Christus? Christus est qui docet: cathedrã in cælo habet, vt paulo antè dixi. Schola ipsius in terra est, & schola ipsius corpus ipsius est. Caput docet mẽbra sua, lingua loquitur pedibus suis. Christus est qui docet. Audiamus, timeamus, faciamus. Et ne cõtemnas & ipsum Christũ: qui propter te in [a] carne natus est, pannis mortalitatis circundatus; propter te esuriuit[b] & sitiuit,[c] propter te lassatus[d] ad puteũ sedit; propter te fatigatus in [e] naui dormiuit, propter te[f] cõtumelias indignas audiuit; propter te à facie sua[g] sputa hominum non abegit; propter te alapas in faciem accepit; propter[h] te in ligno pependit; propter te[i] animam effudit, propter te in sepulchro positus est. [k] Hæc omnia fortè contemnis in Christo? Vis nosse quis sit? Recole Euangelium quod audisti, [l] Ego & pater vnum sumus. Conuersi ad Dominum, ipsum deprecemur, p nobis, & pro omni plebe sua astante nobiscũ in atriis domus suæ: quã custodire protegeréque dignetur. Per Iesum Christum filium suum, Dominum nostrum, qui cum eo viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

a. Ioan. 1. b. Matt. 4. a. 2. c. Ioan. 19 c. 28. d. Ioan. 4. a. 6. e. Mat. 8. c. 24. f. Ioan. 8. f. 28. g. Mat. 26 g. 67. h. Luc. 23. c. 33. i. Ioan. 19 f. 30. k. Mat. 27 g. 59. 60. l. Ioan. 10 f. 30.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI, DE CANTICO NOVO, ET DE REDITV AD cælestem patriam, ac viæ periculis.

TRACTATVS XI.

Caput i. Quales nobis Christus nouitates attulerit, & quibus veritatibus successerit. Hiere. 31. Psal. 143. 9. Psal. 95. 2. Coloss. 3. 9. 2. Cor. 5. d. 17.

OMNIS qui baptismũ Christi desiderat, vitã nouam cõcupiscit. Transeat ergo à vetustate, vt perueniat ad nouitatẽ. Prius enim fuit testamẽtum vetus, canticũ vetus, homo vetus: nunc autem testamentum nouũ, canticum nouum, propter hominem nouum. Demõstremus hoc quod dicimus testimoniis sanctarum scripturarũ. Hieremias propheta, Ecce, inquit, dies veniũt, dicit Dominus, consummabo super domũ Iuda Testamentum nouum. Dauid quoque propheta: Deus canticum nouũ cantabo tibi. Et iterum, Cantate Domino canticum nouum. Apostolus autem Paulus, Expoliantes, inquit, vos veterem hominem, induite nouum. Et alibi: Vetera transierunt, ecce facta sunt [omnia] noua. Quæ vetera transierunt? Quæ facta sunt nouæ? Si adsit spiritalis auditor, non solum intelligit, verumetiam videt quæ facta sunt noua. Si autem carnalis adsit, qui totum per oculos carnis, nihil per aciem mentis intelligit, irridẽs respondet, Rogo te, dic quæ facta sunt noua? Nũquid aliud cælum respicio quàm antea, aut sidera in nouũ splendorẽ micantia? Nónne iisdem curribus sol peragit diem, eisdémque curriculis luna peragit noctẽ? Nunquid mare terminos suos finésque trãsgreſſum est, aut terræ facies immutata, alia insolita germina procreauit? † Nunquid sicut ex initio horis duodecim peragitur dies, eisdémq; crementis ætatis tẽpus, quibus detrimentis hyems peragitur? Progenies quoque ipsa mortalium aliis decedẽtibus, aliis succedentibus terminatos finiunt dies. Cùm ergo omnia sicut ex initio cõstituta sunt, ita concurrunt suos motus finésque seruãtia: quid est quod nobis prædicatur, Vetera transierunt, ecce facta sunt noua! Respondeo ô Paule, talia de nobis requirenti: & quia minus valeo ad respondendum, te obsecro responde pro me. Ecce audi Apostolum: Quid quæris carnalis auditor per oculos carnis respicere! Erige mentis aciem,

† Nónne. al.

vt quod dicitur possis intelligere, Vetera transierũt, ecce facta sunt noua. Quæ vetera transierũt, quæ facta sũt noua? Primus homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Trãsiit ætas ad hãc, homo vetus factus ex limo: venit Christus, De⁹ homo missus è cælo. Trãsiit vetustas mentium, accessit nouitas credentiũ: transiit vita carnalis, successit spiritalis. An parua est hæc nouitas ita demonstrata per hominem Deum: vt moriendo susciperet veru̇statem tuã, resurgendo ostenderet nouitatem tuam, ascẽdendo firmaret claritatẽ tuam? Vetera transierunt. Quæ vetera transierũt? Quod erat⁹ filij Adam, filij carnales. Noua accesserunt. Quæ noua? Quòd efficimini filij Dei, filij spiritales. Vetera trãsierunt, terra eratis: Ecce facta sunt noua, cæli iã penè effecti estis.

Psal.18.a.1. Cæli enim enarrant gloriã Dei. Non vobis impossibile videatur, quòd cùm sitis terrestres, efficiamini cælestes. De terra non facit cælum, qui de nihilo fecit terram & cælũ? Vetera transierunt, lapides colebatis: Noua accesserunt, Deum vero adoratis. Vetera transierunt, transiit mortalitas: Noua accesserũt, promissa est immortalitas. Vetera transierunt, perierat omnis caro per mulierẽ simul cũ viro peccante: Noua accesserũt, reparata est caro sine viro, virgine patiente. Vetera transierũt, transiit regio vetustatis: Noua accesserũt, succedit Hierusalem ciuitas cælestis nouitatis. Ad hanc ciuitatẽ nouã peruenire cupitis, qui nomina vestra conscribenda dedistis.

CAPVT 11. Quibus nauiũ instructionibus ad patriã rendere debeam⁹.

EIA fratres mei ardẽter desideremus propriam patriam: peregrinationem istam, quæ nos ab ea adhuc detinet, toleremus, nõ amemus, festinemus tamẽ. Non est quare hìc stare. Nec inuenis in seculo, quod iã possis amare. Ipse enim amor parentũ, coniugis, filiorũ, facultatum, aut magnũ quibusdã incusserunt labore, aut magnum pariunt timorem: non est quare hìc stare. Melius enim festinãdo appetimus sempiterna, quàm hìc remanendo seculi nos apprehẽdat ruina. Præparemus sitarcias, apprehẽdamus & ascendamus nauẽ fidei simul & crucẽ, nec desit anchora spes nostræ salutis, extendam⁹ funes diuersas virtutes, vela charitatis colligamus, inuocemus ventũ prosperũ verbũ Dei, exhauriamus sentinã à peccatis, per eleemosynas mundetur conscientia. Non impediatur huius nostri cursus nauigij, operemur manibus vt possumus. Manibus sũt is sentinam exhauriebat qui dicebat, Manibus meis corã eo nocte, & nõ sum deceptus. Nõ negligamus nostra peccata: minuta sunt, sed multa sunt. Fluctus vnus validus irruens obruit nauem, minatúrque naufragiũ: Humor autẽ per rimas influens & in sentinam veniẽs, nisi subinde siccetur, hoc idẽ facit. Ergo exhauriatur sentina, ne negligatur misericordia: quia eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata. A sit nostra tutela Christi gratia, celeuma nostrum dulce cantemus halleluia: vt læti ac securi ingrediamur sempiternã ac felicissimam patriam. Nõ metuat anima mare hoc magnũ, seculũ scilicet, cuius fluctus ac turbines sentimus inimicas seculi potestates. In Deo sperantes multi iam sancti hos fluctus spreuerunt, multi calcauerunt, multi super eius aquas ambulantes securi ad patriam peruenerũt. Sed exurgit ventus validus & magna tempestas, sua cuiusq; cupiditas. Titubat fides in mari, clamet in te Petrus, Domine pereo: dabit manum mergenti, nec sinit perire ille qui propter nos dignatus est super aquas ambulare. Vide apostolũ Paulum, hoc nauigium non solum demonstrantẽ, verumetiã ascendentem, & quàm plurimos inuitãtem. Quãdo dicebat: Habentes victũ & tegumentũ, his cõtenti sumus: quid aliud quàm competẽtem sitarciam imponendã esse monstrabat? Quando dicebat, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo: nauem ascendebat.

1 Cor. 15. f.47.

Matt.14. d.30.

2.Tim.6. b.8.

Galat.6. d.14.

A Quando dicebat, Induite vos sicut electi Dei, benignitate, humilitate, lõganimitate, mãsuetudine: quid aliud q̃ funes extẽdebat? Quando dicebat, Manet fides, spes, charitas, maior horũ charitas: vela colligebat. Quando dicebat, Verbũ Dei habitet in vobis abundãter: ventum prosperũ inuocabat. Quãdo dicebat, Infatigabiles itate, dum tẽpus habemus operemur bonũ ad omnes; &, Operantes propriis manibus nostris: quid aliud quã sentinã exhaurire præcipiebat? Quando dicebat, Gratia salui facti estis: tutelam exorabat. Quãdo dicebat, In psalmis & hymnis cantãtes in cordibus vestris Domino: celeuma sanctum docebat. Quãdo dicebat, Spe salui facti sumus, anchoram in cordibus credẽtium figebat. Quãdo dicebat, Hierusalem quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra: ipsam patriã demonstrabat. Quãdo dicebat, Vbi est mors contentio tua, Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominũ nostrum Iesum Christũ: non adhuc in mari periclitabatur, sed iã in propria patria lætabatur. O optime gubernator, ò pulcherrime magister & doctor, docuisti & fecisti; & ideo celeriter peruenisti, quia quæ docuisti, prior ipse fecisti!

Colos.3. b.12. 1.Cor.13. d.13. Colos.3. c.16. Gal.6.c.10. 1. Thess.5. c.11. Ephes.1. b.8. Ephes.5. d.19. Rom.8. c.24. Gal.4.d. 26. 1.Cor.15. Osee.13.

CAPVT 12. Qui via peccatorũ fugienda, & virtutum sectanda sit.

SI quis fortè vt assolet refugit nauigiũ, & insolitos fluctus maris horrescit, desiderátque iter cõficere; quo etsi tardius ad patriam valeat peruenire; demonstrabo viam, imò ipsa se demõstrat via. Ecce in Euangelio clamat Saluator: Ego sum via. Habes viã, ambula solicitus: tamen doma iumẽtum tuum, carnẽ tuam, ipsi enim infidet anima tua. Quomodo si in hac via mortali iumento insideres, quod te gestiẽdo vellet præcipitare: nõne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quod freno non posses? Caro nostra iumentum nostrum est, iter agimus in Hierusalem. Plerũq; nos rapit caro, & de via conatur excludere. Tale ergo iumẽtum cohibeamus ieiuniis. Vide eum gubernatorem eundémque viatorem apostolũ Paulum, vide illum iumentũ suum domantem. In fame, inquit, & siti, in ieiuniis sæpius castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Ita ergo & tu qui ambulare desideras, doma carnem tuam, & ambula. Ambulas enim si amas. Nõ enim ad Deum passibus, sed affectibus currimus.

Ioan.14. a.6. Psal.18.a. 5. 2.Cor.11. Ery. 1.Cor.9. d.27.

CAPVT 13. De ignorãtia humanæ mentis.

VIA ergo ista nostra ambulantes quærit. Tria sunt hominũ genera quæ odit: remanentem, retrò redeuntem, aberrantem. Ab his tribus generibus malis Domino adiuuante vindicetur & defendatur gressus noster. Iã verò cùm ambulãtes sumus, alius tardiùs ambulat, alius celeriùs: ambo tamen ambulant. Excitãdi sunt ergo remanentes, retrò redeuntes reuocandi, errantes in viam ducendi, tardi exhortandi: celeres imitãdi. Qui nõ proficit, remansit in via: qui fortè à meliore proposito declinat, ad id quod deterius reliquerat, reuersus est retrò: qui fidẽ deserit, à via errauit. Cum tardis sit nobis & cum celerioribus ratio, cũ ambulãtibus tamen. Quis est qui non proficit? Qui se putauerit esse sapientẽ, qui dixerit, sufficit mihi quod sum: qui nõ attenderit eũ qui dicit, Quæ retrò oblitus, in ea quæ ante sunt extẽtus secundum intentionẽ sequor ad palmã vocationis Dei in Christo Iesu. Currentẽ se dixit, sequentẽ se dixit; nõ remansit, nõ retrospexit: absit vt errauerit, quia viam ipse docebat, qui & tenebat & ostendebat. Celeritatẽ autem eius vt imitaremur, ait, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Arbitramur ergo vos dilectissimi in via nobiscum ambulare: si tardi sumus, præuenite nos, non inuidemus, quærimus quod sequamur. Si autem nos putatis celeriter ingredi, currite nobiscum: vnum est ad quod omnes festinamus, & qui tardiùs, & qui celeriùs ambulamus. Qui sunt & retrò redeuntes? Qui ex continentia reuertuntur in immunditiam: qui ex sancto & singulari bono proposito virginitatis diuertuntur in turpitudines voluptatis, & corrupta mente corrumpũt simul & carnem. Hos increpat apostolus Petrus dicens, Melius illis erat non cognoscere viam salutis, quàm cognoscentes retrò respicere. O malum, retrò respicere! Vxor enim Lot, quæ liberata est à Sodomitis, cõtra præceptum retrò aspexit, quod euaserat perdidit. Nec immeritò in statuam salis repentè conuersa est, nisi vt tantos suo etiã exemplo condiret. Qui sunt & aberrãtes? Omnes hæretici, qui relicta veritatis via errãdo per deserta latrocinãtur, & animas captãt in peccatis, præpediúntque ne quis ad patriam valeat peruenire: effecti lupi semitarij induti ouina pelle, cùm sint intus lupi rapaces, prædicantes Christum viam, & qui eos sequuntur ducentes ad mortem.

1.Petr.2.d 21. Genes.19

CAPVT 14. De diffidẽte præ dictionũ fide veracitate.

HIC si aliquis dicat, Quid ego faciam non inuenio. Ecce homo Christũ viam prædicat, Christi se dicit esse discipulũ, veritatem se dicit annunciare, quare non sequar talia prædicantẽ? Respõdeo: Quia aliud eius lingua habet, aliud cõscientia. Vnde noui, inquis? nunquid ego conscientias discutere possum? Christũ ab eo audio: quod audio hoc credo, hoc teneo. Non te seducat filius falsitatis, si filius es veritatis. Discè iam Christiane qui Christũ desideras & audire & videre. Si quis tibi Christum prædicat, attẽdẽ, & considera, qualẽ prædicet, vbi prædicet. Christus enim veritas est, per Scripturas sanctas prædicatur, non in angulis: non occultè, sed palàm, publicè. In sole posuit tabernaculum suũ: hoc est, in manifesto collocauit Ecclesiã suam. Iã hìc respice illũ qui tibi Christũ prædicat, dicat qualẽ Christum prædicet.

B dixit, Pater maior me est. Intellige secundum susceptũ hominẽ, & deponis errorẽ. Secundũ hoc ait, Pater maior me est, secundum quod de eo ait Prophetas; Minorasti eum paulo minus ab angelis. Tu autẽ dic, secundum quid cũ minorem asseris? Si secundum potestatẽ, Pater non iudicat quenquã, sed filius. Si secundum opera; Omnia per filium facta sunt. Si secundũ tempus hoc credis de Deo tuo, quia sicut tu maior es filio tuo, ita † ipse filio suo. Auertat hoc Deus ab auribus fidelũ. Indigna sunt ista credere de Deo. Si enim filius secundũ deitatẽ Dei verbũ est, sicut euangelista Ioannes narrat, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: fuit aliquod tempus quãdo pater fuit sine verbo, aut fuit aliquod principium ante ipsum principium, quoniã ipse filius dixit se esse principium? Interrogantibus quippe Iudæis, Tu qui es? Respondit, Principium. Ergo & illud quod in Genesi scriptũ est, In principio fecit Deus cælum & terrã, intelligitur in filio, qui est principiũ. Sic ergo semper Deus pater, semper Deus filius: quia nec ille aliquãdo non pater, nec iste aliquando non fuit filius. Non enim vt pater generaret filium, minuit seipsum: sed ita genuit de se alterum qualẽ se, vt totus maneret in se. Spiritus autẽ sanctus non præcedit vnde procedit, sed integer de integro: nec minuit eum procedendo, nec auget hærẽdo. Et hæc tria vnus Deus, de quo Prophetа dicit, Tu es Deus solus magnus. Tu autem hæretice, compone gradus, sepȧra Trinitatẽ: fac patrem maiorem, filium minorẽ, Spiritum sanctum sequentẽ. Sed & iam de filio quòd æqualis sit patri, aliquа diximus, & quod occurrit, diximus: audi & de Spiritu sancto, quẽ minorẽ vis esse patre & filio. Nempe Spiritus sanctus ipse spiritus est Dei. Audi & ipse quòd simul sit cum patre & filio: & vbiq; fit totus. Deus, inquit Ioanes apostolus, spiritus est. Et ipse filius per Prophetã ait, Spiritus Domini super me: non aut ait post me, vt sequentẽ eũ faceret, vel minorem: sed ait, super me. Vnde & angelus Gabriel ad Mariã, Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te. Dauid quoque propheta, Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascẽdero in cælũ, tu illic es: si descendero in abyssum, tu ades. Ergo si spiritus Dei & in cælo & terra & in inferno adest cũ illo qui dicit; Cælum & terrã ego impleo: ergo Trinitas vnus est Deus. Sed audi adhuc hæretice vnde coniuncaris, quòd Trinitas vnus sit Deus. In ipso principio libri Geneseos, quod diximus scriptum est, In principio fecit Deus cælum & terram. Ecce Deus pater, & principium filius secundum quod se dixit esse principium. Si autem & Spiritum sanctum quæris, Spiritus, inquit, Dei superferebatur super aquas. Cùm ergo in consequentibus legitur, Dixit Deus, Fiat lux: &, Finxit Deus de terra: &, Fecit

Ioan.14.d 28. Psal.8.a.6

Ioan.5. d. 21.

Ioan.14.a.3 al.alibi.

Ioan.1.a.1

Ioan.8. c. 25. Genes.1. a.1.

1.Cor.12. Ephes.4. d.13.

Psal.95.c. 10.

Psal. 138. b.7.

Hier.23.c 24.

Genes.1.a 1.

CAPVT 15. De errore Arianorũ, & eorum impossibilitate. Ioan.10. f.30.

CAPVT 16. De Spiritus sancti æqualitate.

ALII hæretici Ariani ipsam viam Christum, per quam itur ad patrẽ, secundum diuinitatem nolunt esse æqualem patri. Et cùm ipse dicat, Ego & pater vnũ sumus: illi dicunt, Si missus est Christus, minor est; maior est vtique qui mittit illo qui mittitur. Hæc argumẽtatio est humana, non authoritas diuina. Alia est operatio Trinitatis, quã tu hæretice non assequeris, quia carnaliter sapis. Mundũ enim cor nõ habes, nec ad Deum. Christus enim in quantũ hominem susceꝑit, missus dicitur: in quantũ Deus est, æqualis est patri. Nam quò eũ pater mitteret, vbi ipse cũ filio non esset? Aut quò filius veniẽsset, vbi nõ simul cum patre esset ille qui dicit, Ego in patre, & pater in me est: Et, Philippe, qui videt me, videt & patrẽ: & qui per Prophetã dicit, Cælũ & terram ego impleo: & de quo Salomon dicit, Attingit à fine vsquè ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter? Attingit vbique propter suam munditiam. Sed tu hæretice, ideo dicis maiorẽ esse qui mittit, minorem qui mittitur: quia temporũ spatia cogitas. Sed multum erras, illi assignare tempora per quem facta sunt tempora. Si patrẽ constiteris Deum, Deũ filiũ, æternúmque credis & patrẽ & filium: noli minorem facere filiũ in eo quòd fecit te, quia ideo minor factus est, vt redimeret te. Sed ipse, inquis,

Ioan.14.a.6. Ioan.10. f.30. Ioan.14.d 9. Ioan.12. c.45. Ioan.14. b.10. Ioan.14. d.10. Ibid.c.9. Hier.23.c 24. Sap.8.a.1.

CAPVT 17. De Spiritu sancto.

Ioan.14. d.16. Ioan.15. b.26. Ioan.16. b.13. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.14. Ioan.16. b.15. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.13. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.14. Ioan.16. b.15. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.13. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.14. Ioan.16. b.15. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.13. Ioan.14. d.26. Ioan.16. b.14. Ioan.16. b.15.

C Spiritus sanctus ipse est Deus. Ioan.4.c. 24. Esa.61.a.1 Luc.1.d. 35. Psal.138. b.7. Hier.23.c 24. Genes.1.a 1.

CAPVT 18. De Trinitate.

Psal.5.c. 18.

D Ephes.5. c.11.

CAPVT 19. De Trinitate.

1.Cor.8. c.6.

CAPVT 20. De Trinitate.

Ioan.1.a.1 Ioan.14. d.10. Ioan.14. d.9. Ioan.14. d.10. Ioan.14. d.9. Ioan.14. d.10. Ioan.14. d.9.

Deus: hoc demonstratur quòd inseparabilia sunt opera Trinitatis. Euidentius hoc in consequẽtibus demonstratur. Nam cùm venturus esset ad id vt homo formaretur, ait scriptura, Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non dixit, faciam ad imaginem & similitudinem meã, vt solus pater intelligeretur: nec dixit fiat, vt filio veluti iuberet facere, per quem facta sunt omnia: nec dictum est, fecerunt, vt singuli singula in eo conferrẽt opera sua: sed cùm diceretur, faciam⁹ hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostrã, vt Trinitas vnus Deus intelligeretur, statim subiunctũ est, Et fecit Deus hominẽ, ad imaginem suam fecit illum. Ecce per Scripturas sanctas Trinitas vnus Deus prædicatur, vt Arrianus conuictus, aliquãdo confundatur. Sed audi adhuc hæretice apostolum Paulum conuincentem te & docentem me: audi quid de Deo filio dicat: Cùm, inquit, in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Ille eũ prædicat æqualem, tu eum asseris minorẽ. Cui credendũ est, Apostolo an tibi? Tibi, quẽ totus orbis abiecit: an illi, quẽ totus mundus suscepit? Cedat igitur vel serò conuicta peruersitas tua, quia iam totum mundum possedit Euangelica & Apostolica doctrina.

Phil.2.a.6.

CAPVT VIII. De errore Pelagianorũ & eius improbitate. Hier. 27. a.5.

ALIA quoque spelunca latronum nõ bonorum, hæreticorũ, Pelagianorum, & demõstranda est & cauenda: hæc est enim eorũ peruersa doctrina. Cùm scriptura dicat, Maledictus homo qui spẽ suam ponit in homine; &, Qui gloriatur, in Dño glorietur: isti cõtrà hoc maledictum hominẽ non incurrere promittunt, si de se præsumpserit, vel in seipso gloriatus fuerit. Sed quid cõtra hos multa dicamus? Hoc promisit & pater illorũ diabolus illi primo homini: Non morte, inquit, morieris, eritis sicut dij. Deum cõtẽpsit, serpenti credidit, & quod acceperat perdidit. Si tunc ille homo non fuit cautus, nũc homo caueat vel expertus. Odit Deus præsumptores de viribus suis. Quid enim valeat liberũ arbitrium nõ adiutum, in ipso Adã demonstratum est. Ad malum sufficit sibi, ad bonum nõ, nisi adiuuetur à Deo. Primus enim ille homo accepit liberum arbitrium rectũ, & posuit Deus ante eum, sicut scriptura dicit, Ignẽ & aquam: ad quod voluerit, inquit, porrige manũ tuã. Elegit ignẽ, reliquit aquã, videre iustum iudicẽ. Quod elegit homo, liber accepit: malũ voluit, hoc illum secutum est. Videte rursum illum iustum iudicẽ misericordiã facientẽ. Cùm enim videret, quòd homo totã stirpẽ suam, malè vsus libero voluntatis arbitrio, in se tãquã in radice damnasset, ipse nõ rogatus de cælo descẽdit, & hominem superbia pereuntẽ, sua humilitate sanauit: errantes perduxit ad viã, peregrinos perduxit ad patriã. Non ergo glorietur humana natura de se, sed in eo glorietur, qui fecit se.

Genes.3.a.5.

Eccli.15.c.17.

CAPVT IX. Matt.7.c.22.

IAM verò cæteræ sectæ hæreticorũ Christi viam prædicãtium, sed lõgè à via errantiũ, vna voce ipsius veræ viæ conuincuntur atque confunduntur dicentis: Multi mihi dicẽt in illo die, Domine, Domine, nõnne in tuo nomine prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia D eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam eis, Non noui vos: Recedite à me omnes qui operati estis iniquitatem. Ideo operati estis iniquitatem, quia Ecclesiæ meæ perturbastis vnitatem.

CAPVT X. Exhortatio ad fidei constantiam. Gal.1.b.9

VOS autem fidelia germina sanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ per vniuersum mundum diffusæ, fugite omnes hæreses. Si quis aliud euãgelizauerit vobis, anathema sit. Rectos cursus facite pedibus vestris: non declinetis nec ad dexterã præfumendo, nec ad sinistram desperando. Currite velociter rectam viã, ipsa enim vos perducit ad patriam: ad patriam illã cuius ciues angeli sunt, cuius templum Deus, cuius splendor filius, cuius charitas Spiritus sanctus, ciuitas sanctæ, ciuitas beata, ciuitas vbi nullus perit amicus, quò nullus admittitur inimicus: vbi nullus moritur, quia nullus oritur: nullus infirmatur, quia incorrupta salute lætatur. Cũ illuc venerimus, nõ ibi esuriemus aut sitiemus: Visio ipsa satietas nostra erit. Nõ ibi dormiemus, quia nõ ibi laborabimus. Nulla cuiuslibet rei necessaria erit refectio, vbi nulla erit defectio. Viuemus, regnabimus, lætabimur. Si tãtum delectat cùm de ea loquimur, quid erit & videre? Videre Deum, viuere cum Deo, viuere de Deo. Vita enim erit nostra laudare Deum, & sine defectu amare. Beati enim, ait Propheta, qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te. Fratres dilectissimi, ficum nauigantibus laborauimus, & viatoribus ducatum præbuimus, si deuias fauces latronum, hoc est hæreticorum solicitè demonstrauimus, si ipsam patriã cælestem declaratam atque demonstratã iam cernitis oculis cordis vestri: reddite nobis fructum laboris nostri. Reddite fratres, reddite, exigimus à vobis. Talis est enim merces nostra, quã à vobis exigimus, vt nec nos pudeat petere, B nec vos pigeat erogare. Hoc quod exigimus, erogando cumulabitis magis quàm detrimẽtum patiamini, si non erogaueritis. Quæ est ergo nostra merces? Nõ quærim⁹ aurum vestrum, nõ argẽtum vestrum, nõ nummum vestrum, nec quicquã de rebus vestris: sed merces nostra est, vt in illo sancto fõte adiuuetis nos orationib⁹ vestris.

Phil.3.a.b.

FINIS.

DE QVARTA FERIA SIVE CVLTVRA AGRI

Dominici, Diui Augustini Sermo.

TRACTATVS III.

CAPVT I. De Cultura agri Dominici operis quinque ingenia.

ÆLESTI gratiæ & spititali pluuiæ præparandus est ager Ecclesiæ, quia imber diuinus in proximo est. Operemur dilectissimi in isto agro quod nobis creditum est. Nobis enim datum est plantare, rigare, arare, nouellare: sed Dei est incrementum dare. Apostolus Paulus doctor gẽtium in fide & veritate, per semetipsum & operando & monẽdo, hãc nos docuit Dominicam exercere culturam, dicẽs: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Et paulò pòst, Dei enim sumus cooperarij, Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Et alibi, Cooperatores mei estote fratres, & intendite eos qui sic ambulant sicut habetis formam nostrã. In ista itaque fratres Dominica agricultura, in qua nos Dominus operari præcepit, sic operemur, vt mercedẽ promissam dono gratiæ accipere mereamur. Tempus est, operemur, laboremus. Quinque illa iuga boum, quæ ille inuitatus in Euangelio dum ad cœnam venire noller, probare se velle dixit, & propterea à cœna se excusauit, quoniam sibi ea, nõ agriculturæ Dominicæ comparauit: nos ea ipsa quinque iuga in agro Dominico iungamus, terram duriſſimam sulcis spiritalibus exaremus, semen verbi Dei proiicientes, quascunque spinas malarum cupiditatum inuenerimus, euellamus, eradicemus, diuino igne succendamus: vt in tali opere laborantes, Domino Deo nostro fiducialiter dicamus, Domine paterfamiliãs, quoniam te adiuuante fecimus opus quod iussisti, redde mercedem quam promisisti. Quæ sunt illa quinque iuga bouũ? Quinque iuga boum, quinque sensus corporis sunt, visus in oculis, audirus in auribus, olfactus in naribus, gustus in faucibus, tactus in manibus. Et ista iuga sunt. Duo sunt oculi, duæ aures, geminæ nares, duæ manus, & in ipso gustu geminum quiddam inuenitur, quando sapor ipse faucibus atque palato iudicante discernitur. Ista ergo quinque iuga terrã versant, quando suis officiis deseruientes, animum carnémque parant, aut vberes fructus A guinem magistri, & emit exinde agrum siguli. Quid est hoc? Putamus dilectissimi vacare hanc actionem in illa venditione vel emptione, vel in ipsa Christi-mystica passione? Comparauit, ait scriptura, Iudas agrum siguli, & vocatus est ager ille, ager sanguinis. Clamat hæc terra quali vel quo pretio fuerit comparata, imò pretium ipsum clamat, sanguis ipse clamat, Abel ille iustus ab im pio fratre occisus clamat. Namq; dilectissimi cùm hæc similitudo passionis Christi & nequitiæ Iudæ ac Iudæorum in illis duob⁹ primis mõstraretur fratribus, Cain & Abel, posteaquam à maiore fratre minor occisus est, ab inuido innocens peremptus est, à scelerato pius interfectus est, interrogat Deus Cain, quasi nescius, quasi ignarus, & dicit, Vbi est Abel frater tuus? Quæ vox nõ est ignorantis, sed peccatum ante oculos scelerati ponentis, vt inexcusabilis sit omnis homo, qui & admonitus pœnitere non vult in malo. Vbi est Abel frater tuus? hoc fuit dicere ei: Agnosce Cain, non me potuisse latere id quod me putasti posse latere. Agnosce quid feceris, de proximo age pœnitentiam, vt possis accipere indulgentiam. Verùm ille sensu durior, in scelere pertinacior, moribus peruersis in anima percussus, respõdit Deo dicenti, Vbi est frater tuus? & dicit; Nescio. Nunquid ego custos fum fratris mei? Quid dicis Cain? cui dicis, nescio? Cum illo loqueris, qui omnia videt oculis suis. Quid est quod dicis, Nũquid ego custos fratris mei sum? Talia perpetrando repulisti à te in omnibus timorem Dei. Et Dominus illi, Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Si enim esses fratris tui custos, eius non esses interfector. Si agnoſceres fraternitatem, tantam non committeres immanitatem. Si timeres meum iudicium, in fratrem non cõmitteres parricidium. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc, ait Dominus, maledictus tu à terra. Nõ maledicta terra, sed maledictus tu à terra, quæ accepit sanguinem fratris tui de manu tua. Agnosce ita terra, quoniam sanguine rigata es innocentis, conuince vocẽ negantis, suscipe sanguinem confitentis. Interrogentur & nunc Iudas & Iudæi, imò in Iuda omnes Iudæi. Interroget Dominus Iudam, & dicat ei; Iuda, vbi est Christus frater tuus? An fortè dicturus es, ò male frater, quòd Christus tuus non fuit frater? Conuincat te prius ipse Dominus quòd tuus fuerit frater. Dic nobis Domine Iesu Christe, vtrum Iudas fuerit frater tuus. Respõder, & si fuit, fuit: non enim est quod fuit, & si fuit, fuit: ergo enim generaliter de omnibus patri meo dixi: Annunciabo nomen tuum fratribus meis. Ecce Iuda conuictus es, quòd Christus fuerit frater tuus. Vbi est frater tuus? Responde, dic, sequere, dic quod dixit & ille, Nescio. Nunquid ego sum custos fratris mei? Non enim & tu fuisti custos, qui & proditor factus es & venditor. Die, Nunquid sum custos fratris mei: vt respondeatur & tibi, Vox sãguinis fratris tui clamat ad me de terra. Quid enim dicit omnis homo terra? Primus enim homo de terra terrenus, & qualis terrenus, tales & terreni. Quid dicit omnis homo terra, quando accipit sanguinẽ Christi? Amen dicit. Quid est amen? Verum est. Quid est verum? Quia fusus est sanguis Christi. Quo faciente? discipulo Iuda tradente. amen dicendo, verum clamando dicit hoc omnis homo terra. Ecce Iuda, vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: probauim⁹, quia eius sanguine rigaris.

Genes.3. d.18.

Act.1.c. 19.

1.Cor.3. b.6.

Phil.3.d. 17.

Algorismus

Luc.22.d 15.

Rom.6.a.b.

CAPVT III. Qui cultura gratiæ Christiani per gnoscitur, simpex similitudine Iuda & Caini. Iosua.22. a.6.

MVLTVM est quod dictũ est, eius sanguine rigaris. Videamus quomodo per aliquã similitudinẽ hoc quod diximus probare possimus. non enim nostris seronibus, sed documẽtis diuinis fides accommodanda est. Ecce dilectissimi intendite. Iudas ille malus & falsus discipulus venalis & venditor, fur & traditor, emptus à Iudæis, vt cum eis mancipium esset diaboli, pretium accipiens de illo qui non habet pretium, venditor sanguinis Christi, ex ipso pretio, vt scriptura narrat, emit sibi agrum siguli: vt is qui hæreditatem integrã Christum nõ habebat in cælo, partem aliquam habere vellet in secu- lo. Quam nec ipsam possedit, quia sceleris tanti sibimet conscius, collum sibi alligauit, & prostratus in faciẽ diruptus est medius. Ager tamen ille qui ab eo comparatus est, vocatus est ager sanguinis, quoniam ex pretio comparatus est tanti sanguinis. Vẽdidit discipulus san-

Matt.27. a.7.

CAPVT IIII.

VIDE terra quomodo accipias hunc sanguinẽ: quia qui eum bene accipit, accipit benedictionẽ: qui verò eum malè accipit, iudiciũ sibi bibendo acquirit. Hoc figuratũ est & in illo agro Iudæ, de quo dictum est quòd esset ager sanguinis: secutum est enim vt diceretur, Fiat villa eius deserta. Si enim ad Iudã pertines, si facta eius

Matt.27. a.6. Act.1.d. 20.

imitaris,si sanguinẽ Christi nõ cũ timore & tremore accipis: eris villa deserta,maledicta,reproba & spinosa. Si autem sanguinẽ Christi tota cũ reuerentia percipis, cognosces per illũ tua tibi dimitti peccata, quoniã ager ille quẽ comparauit Iudas,figuli dictus est:habet potestatem figulus luti,ex eadẽ consperſione aliud quidem vas facere in honorẽ,aliud in contumeliã. O terra tanto rigata sanguine,respõde tanto sanguini , nõ sicut Cain & Iudas verba excusationis , sed sicut sancti martyres verba confessionis. Respõde sicut respõdit beatus Stephanus, qui in isto agro Dominico vt bonus colonus plurimum laborãdo genu fixit,atque de terra petrosa vulneratus, ex ea lapides in suo corpore tanquam in sinu suo collegit : & sudando in opere, terrã sancto sanguine rigando centenũ fructum ex martyrio Dño præsentauit. Respõde sicut respõdit Cyprianus, Laurẽtius,cæteriq; sancti pueri & puellæætas omnis & vterque sexus , qui percipiẽtes sanguinẽ Christi,testimonium dicebant, & non negãtes nomẽ Christi,pro sanguine quẽ biberunt, sanguinẽ suum fundere nõ dubitauerũt, simũlque cum Perpetua & Felicitate in æternum regnare meruerunt. Hoc in Apocalypsi reuelãte angelo Ioãnes vidit turbã multã,quã dinumerare nemo poterat. Hanc requirens quæ nã esset,respõnsum tale accepit : Hi sunt,dictũ est, qui lauerũt stolas suas, & cãdidas eas fecerũt in sanguine agni.Iã agnoſcis anima Christiana,quemadmodũ & tu ex illo sanguine efficiaris cãdida , vt omnis & corpore & corde pulchra ascendas de fonte Christi cõsecrata in sanguine . Quid enim manauit ex illo latere crucifixi:Sanguis & aqua:ex sanguine rubor, ex aqua splẽdor.

CAPVT V.

IN istis duobus sacramẽtis decorãtur singulæ animæ, ex quibus vna illa pulchra efficitur sponsa Ecclesia,cui dicitur in Cantico canticorũ , Quàm speciosa es soror mea, dilecta mea, quàm speciosæ sunt genæ tuæ. Et cũ ipse eam talẽ fecerit, ipsãmque pulchritudinem ei ipse donauerit , videns eam talem quasi miratus exclamat, atque circumstantes interrogans dicit, Quæ nã est hæc quæ ascendit dealbata? Et illi, Æquitas dilexit te. Ipsa est regina quæ astitit à dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate linguarũ, diuersarum gentium varietate decorata. Audiẽs hæc sponsi sui vocem dicentis, Quæ nam est hæc quæ ascẽdit dealbata:verecundè etiã ipsa respõdere cogitur,& dicit suo spõso , De me interrogas quæ nam sim quæ ascẽdi dealbata ? Ego sum quã fœdã inueniſti, pulchrámq; fecisti. Ego sum cuius preces audisti,quãdo me in Psalmo cantare fecisti,Lauabis me,& super niuẽ dealbabor. Quid ergo miraris pulchritudinẽ meã,cùm scias hãc esse opera tua ? Quid interrogas,quod ipse fecisti? Vides me dealbatã, tu lotam super niuem fecisti candidã:vt videas me ascendentẽ , te cognoui de cælo descendẽtem , te amaui in cruce pendentem.Humilitas tua facta est exaltatio mea , fœditas tua facta est pulchritudo mea. Nisi enim tu de cruce vulneratus descenderes, ego dealbata de fonte nõ ascẽderem. Verè dictum est,quia valida est ſicut mors dilectio. Quousque se sponsus hic inclinauit, qui tantũ amando fœdam vt faceret pulcbram , vsque ad mortis exitum venit? Et Domini Domini, inquit, mortis exitus. Vidimus enim eum, ait Propheta , & non habebat speciem, neque decorem. Quid miraris? A mãdo talis factus est. Hanc tamen amiſſionem decoris huius timuit Petrus, quando prænuncianti Domino passionem suam, dixit: Absit à te Domine, propitius tibi esto,ne fiat istud.Sed ille talia sapientem increpauit,& Apostolum diabolum vocauit dicens, Redi retrò satanas, non enim sapis quæ Dei sunt,sed quæ sunt hominum. Æstimauit enim Petrus totam illam diuinitatis pulchritudinem absorberi potuisse in corporis humani specie: & nesciebat agi illud magnum sacramentum, quòd propterea se illã pulchritudinem quodãmodo expoliaret,vt quam sibi coniungere dignabatur sponsam Ecclesiam , eandẽ ipsam pulchritudinem ipse vestiret. Non enim dando perdebat illud quod erogando crescebat. Ille dedit,hæc accepit;& ista quod non habuit inuenit, & ille dando quod dedit nõ amiſit. quia cum ipsa pulchritudine à mortuis resurrexit. Quid expauescis Petre , quasi pditerit Christus illam pulchrã vestẽ, quando eũ nudũ intendebas in ligno pendentem ? Noli expauescere, noli timere,noli negare: tunicam illam diuinitatis atque immortalitatis Christus non perdidit in cruce,quia sponsæ suæ eã consignauit in dote. Vidisti eum ò Petre non habentẽ speciem neque decorem , & continuò negasti illum quem omnibus relictis tuis amasti : & non solùm semel, sed ſtans in atrio Sacerdotis ab vna ancilla tertiò interrogaris, & negas. At vbi te gallo canente conuicit præsumptorem, qui prædixerat antea negatorẽ : respexit te intus in corde,& vt amarè fleres , intus quodammodo tecum tacitè loquebatur illa ipsa eius diuinitas,& dicebat tibi, Vbi es Petre:Si possides amicum,in tentatione possidẽ eum. Vbi es: in tempore tribulationis illius permane illi fidelis , vt & in hæreditate illius cohæres sis. Vbi est,Petre,Animam meã pro te ponam,& tecum sum vsque ad mortẽ?Quàm celeriter negasti quasi hominem mortuum , quẽ antea confessus fueras viui Dei filium! Hæc dũ ille tecũ in corde sermocinaretur, respexit diuinitas,& fleuit humanitas. Agnita est dulcedo, & periit amaritudo:susceptа est charitas, & deleta est iniquitas: rediit amor,& fugatus est timor. Ecce subitò quẽ negauerat,quia non habebat speciẽ neque decorem, agnoscit resurgentem speciosum forma præ filiis hominum, coniunctãmque illi videt spõsam, tunicã illam immortalitatis, quã antea Petrus timuerat peritura , indutã videt : cognoscit quòd tali sit circumamicta veste,& alloquitur illam ipsam spõsam Petrus,vt seruaret huius tunicæ dignitatem,& dicit animæ humanæ, Christus pro nobis passus est,relinquens nobis exemplum , vt sequamur vestigia eius:Sequere sponsa, sequere vestigia spõsi tui: nullus te metus reuocet à consortio dilecti tui. Ama amantem, quia prius ille amauit non amantem : require requirentem, quia prius ille quæsiuit non quærẽtem.Require & dic sponso tuo,Vbi pascis, vbi cubas in meridie ? Ne fortè fiam sicut operta super greges sodalium tuorum: quam sic dilexisti,pro qua sanguinem fudisti , cuius tabernaculum in sole posuisti. Non fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.

ECCE dum te quæro vbi pascas,vbi cubes in meridie, meridies Africa est,quæ in solis occasu est,& tamen quia ab ortu solis vsque ad occasum laudatur nomẽ tuũ, & sunt qui te prædicant non castè, quærentes quæ sua sunt,non quæ tua sunt,dum te quæro in meridie,id est, in Africa , ecce greges sodalium tuorum, scholæ pessimæ hæreticorum,fraus Manichæorum , nequitiæ Pelagianorum , superba congregatio Arrianorum,insultant velut opertæ,id est,velut incognitæ,& dicũt mihi, Quẽ quæris ? Christum quæris ? Ecce hîc est, ecce illic est. Tu autem quia me admonuisti dicens , Si autem dixerint, ecce hîc est, ecce illic est, ne abieris post eos,cùm te nouerim vbique totum esse , non partes defendere, sed vnitatem diligere , facta sum illis incognita & velut operta:& derident me,quia nesciunt te. Et quid magnum , quia ego ab eis sustineo tale opprobrium, cùm tu eorum nunc vsque contumeliosum sustineas verbũ qui te cum patre nolunt esse vnum,sed diuidendo inter patrem & filium , inter sponsum & sponsam , magnum incurrunt sacrilegium , magnum suæ animæ inferunt morbum ; quia nec te vnius vnicum sponsum,nec fidelem atque integrum habere desiderant medicum ? Tu autem anima Christiana quæ ascensura es ex sacratissimo fonte , rubore atque decore perfusa, nimis speciosa & candida, serua decorem tuum: agnosce quid fueris & quid eris, vide ne deseras mensam sponsi tui. Vt pulchra permaneas , carnem eius quotidie manducabis : vt vitam æternam habeas , sanguinem eius potabis. Vide ne deseras hãc mensam.Plurimos apparatus hæreticorũ fuge : & si plurima illic prauis disputationibus apponuntur, aut fœda sunt,aut semiesa sunt. Nõ est enim illic quicquã integrũ,vbi pater & filius & spiritusanctus nõ est vnum. Mensa sponsi tui panem habet integrũ, & calicẽ sanctum : quem panẽ & si fractum cõminutúmq; vidimus in passione,integer tamẽ mansit in illa sua cum patre indiuidua vnitate. De isto pane & de isto calice dicebat ipse Dominus,Panis quẽ ego dedero,caro mea est pro sæculi vita: Et calix quem sanctificauero,sanguis meus est, qui pro vobis fundetur in remissionem peccatorum. Superiùs enim dixerat, Nisi manducaueritis carnem filij hominis,& biberitis sanguinem eius,nõ habebitis vitam in vobis. Quod verbum audientes,nec intelligentes discipuli dixerũt,Durus est hic sermo, Quis eum potest audire ? Et multi ex hoc verbo scandalizati discesserunt. Cùm videret autẽ Iesus,ait reliquis, Nunquid & vos vultis ire ? Tunc Petrus, qui sanctæ figuram portabat Ecclesiæ,respõdit pro omnibus,Et ad quẽ ituri sumus? Verbũ vitæ habes,& dimittimus te? Videtis dilectissimi,quid sit exire,quid permanere. Qui exierunt, quia verbum Christi nõ intellexerunt,non iam discipuli,sed hæretici remanserunt : qui perstiterunt,verbũ vitæ tenuerunt. Agnoscite hæretici exitum vestrum,quia minorem prædicatis Christum nostrum. Et vos cum eo stare noluistis , quia Christum vnũ esse cum patre non intellexistis . Ideo foras existis , quia verbũ vitæ reliquistis. Non in vobis manet, qui cum patre æqualis manet. Audi ipsum, quia simul cũ patre manet. Si quis, inquit, me diligit,diligetur à patre meo , & ego diligã eum, & veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud eũ faciemus. Dic mihi obsecto hæretice Arriane,vnã animam tuam simul habitat hæc trinitas, pater & filius & Spiritussanctus? Quoniam & Spiritus sanctus habitat in vobis. Nescitis,inquit Apostolus, quia templum Dei estis,& Spiritus sanctus habitat in vobis? An diuersas mãsiones in corde tuo præparas trinitati , vt maiorẽ partẽ teneat pater maior,minorẽ filius minor,inferiorẽ Spiritus sanctus inferior ? Iam ergo nõ habes vnum cor, sed duplum, aut triplum. Non ergo illic habitat Trinitas. Quare ? Quia dictum est, Væ duplici corde. Insensate, inepte,fatue,ignis splendor & calor simul atque inseparabiliter,nec distinctè , sed æqualiter habitant vnam lucernam : & vnã trinitas Deus simul non potest inhabitare animam humanam ? Si apud te æqualitas vnitatis indiuiduæ trinitatis non fuerit digna mansio inuenta, respondebitur tibi, Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Non enim de lapidibus viuis cõstruis templum Deo:quos rebaptizando præfocas,exhonoras,reprobas,vastas,damnas, exterminas. Nec fundanitẽ Apostolorum sequeris , cùm sint ipsi columnæ Dei viui, super quas fabricauit sapientia domũ suam : vt cõstrueretur verum illud templum,in quo erat pietatis magnũ sacramentum. De quo templo dicebat Iudæis, Soluite templum hoc,& in triduo resuscitabo illud. In patribus tuis non habes lapidem angularem , quẽ secundum divinitatẽ patri æqualẽ non credis: nec tecum ex duabus pennis charitatis dilectionem Dei & proximi te habere demonstras, quia nec Deum diligis, sicut diligendus est,nec proximum sicut teipsum. Diliges enim Dominum Deum tuũ,dictum est,ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,&ex tota virtute tua. Da cor tuũ patri,animã filio,virtutẽ Spiritui sancto. Ecce tria trinitari,ex quibus vnum hominem vni trinitati sacrificium obtulisti , hæresim Arrianã vicisti, quoniã Deus Dominus tuus non tres dij,sed Dñs vnus est. Hæc est fabrica sancta,hæc est aula vera,in qua sunt oues Christi, non lupi diaboli.

CAPVT VII. Admonitio Neophyti ad amouẽdã Catholicæ Ecclesiæ, & ad orandum pro ea.

CAVETE dilectissimi fraudes hæreticorum, oues Christi timete insidias luporum : videte quia nihil subtractum est vtilitati vestræ;in quantũ ipse Dominus donauit de annunciatione verbi Dei. Quid Christus sit, & quid Ecclesia audistis,approbastis,clamastis: sed quare tanta mala patiamur,vel quibus meritis peccatorum in manus tribulantiũ nos traditi fuerimus, dũ ante pauciſſimos dies loqueremur simul & agnouimus , simul fleuimus,nunc etiam quid accepturi estis, vel quid eritis,adhuc in auribus vestris insonat ſtrepitus nostræ vocis,admonemus vos vt fratres,obsecremꝰ vt patres,hortamur vt filios. Nolite perdere tantum bonum. Amor Christi in cordibus vestris non refrigescat,amor matris huius circa vos non torpescat:quæ vos parturit,quæ curam magnam pro salute vestræ animæ gerit , quæ spem vestram dirigit, quæ quotidie redeuntes materno sinu excipit , quæ vobis spiritales cibos præparat , quæ ad æternam saturitatem perducere desiderat. Immaculatos filios Deo patri vult assignare,quos tanta cura ac solicitudine dignatur nutrire. Hãc toto corde amate,hanc amando cõseruos vestros, fratres vestros , Dei ministros puro amore diligite : atque pro nostra mercede in illo sacratissimo fonte pro nobis orate. Orate pro pace,orate pro liberatione huius terræ: orate vt misereatur qui iustè indignatur. Nouelli filij,dum in vestra sancta natiuitate pater exultat,vestris orationibus & fletibus mitigate irasscntem quẽ sensimus fortiter vindicantem. In summa autem rei,Apostolorum sanctorum verbis vtẽtes,cõmendamus vos Deo in verbo gratiæ eius: qui potens est cũstodire in vobis quod ipse donauit. Ipsi gloria cum Spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

FINIS.

DE CATACLYSMO,
D. AVGVSTINI SERMO.

TRACTATVS IIII.

CAPVT I. Debello nouiter baptizato indicto.

QVONIAM in proximo est dies redẽptionis vestræ,percipite dilectissimi ea quæ vos eruditant,atque corda vestra enutriant,erigant,corroborent ad timorem Dei: & fertior iste tanti amoris non pigrescat in cordibus vestris. Nec putet quis tantùm esse Christianum quòd his imbuitur mysteriis , quòd renascitur ex aqua & spiritu , & postmodũ dimittat se voluptatibus variis securúsque effectus quòd sacramento baptismatis munierit animam suam , non eam custodiat contra versutias inimici , imò & ipse quãtum potest custodiat & custodiendã petat , ne tempestatibus huius mũdi procellisque depereat. Baptizatus est quis,nauis est instaurata, subuncta,velificata,missa in mare,indiget gubernaculo, quousque ad portum desideratum perueniat. Mare hoc sæculũ scilicet,nõ solũ tempestatibus scopulisque periculosum est, verùm etiam bestiis cupiditatũ insidiantibus abundãs. Omni solicitudine,omni cura,omni industria excitati iam vigilẽt nautæ,frequenter etiam Christus inuocetur gubernator: vt nauem tantis periculis ereptam,ad portum securitatis ipse perducat. Baptizatus es,signatus es regio charactere, cœpisti cõsequi annonã de mensa regis tui. Noli esse desertor, nec vt miles delicatus diffluas per voluptates , & te hostis diabolus inermem diffluentémque inueniat: sed vt fortis miles quicquid potes age in hoc bello , vt virtus tua Chri-

stus nō solùm te tueatur,verumetiā alij proficiant ad salutē. Postula à rege tuo arma spiritalia. Bellum tibi, inquit, indicitur, in quo enitescas pugnādo,vt ad plenam pacem triumphando peruenias. Non contra vnum dimicabis, multi enim contra te exient aduersarij: pugnabis enim cum vitiis, &, vt beatus martyr Cyprianus ait, si depresseris auaritiam, exurget libido, quòd & si libidinem superabis, succedet ambitio, & si ambitio à te fuerit deuicta,ira,zelus,æmulatio,inuidentia,superbia, ebriositas, cum cæteris suis pestiferis sociis in vnum contra te dimicantia constituent castra.

CAPVT 11. De adiutoriis Christianorum militis

Psal.26.a. 3.

SED nō metuas, habes quod agas. Inuoca Dominum virtutū,induat te ex alto virtute, vt illā proferas vocē, Si cōsistant aduersus me castra, nō timebit cor meū: & si exurgat in me prœlium,in illo ego sperabo. In quo nimirū in Domino virtutū, qui militē suum ita spectat dimicantem,vt adiuuet laborantē? Baptizatus es, mundatus es, vnctus es oleo,restauratum est corpus tuum ad priorem statū primi illius hominis ante peccatum:noli postmodū malè securus esse. Ad agonē ꝓduceris, cōtra diabolū vitiorū principē dimicabis in arena huius mundi, vtrāq; partes, Christi scilicet & diaboli, infinita populi multitudo te expectat luctantē,& quisnā vincat vide omnē turbā nimia intentione pendentē. Non de te triūphet pars diaboli. Si vis vincere,noli de te præsumere: sed illi assigna victoriæ gloriā, qui tibi donat vt victoriæ feras palmā. Vis vincere? Caput prius contere inimici, excludēdo de corde tuo suggestiones diaboli. Vis vincere? manus tuæ fortes inueniantur in bono opere. Vis vincere? Fige pedes,nō nutēt vestigia tua frequētando spectachla & deserēdo Ecclesiā. Sed vt hāc etiā in tā magno agone&tā grādi luctamine possis implere victoriā, mittat tibi Dns auxiliū de sancto,& de Sion tueatur te.

Psal.19.a. 3.

CAPVT 12. De Baptismi mysteriis

ECCE dilectissimi,vēturi estis ad fontē aquæ.Nō dicatis in cordibus vestris, hoc est totū quod pro magno desiderabamus:Fōs iste visibilis,similitudo est æterni fontis.Renascemini ex aqua & spiritu. Aqua illa non solùm corporis sordes mūdat,sed animā à peccatis liberat. Deberis autē nosse cur virtus illius aquæ & animæ prosit & corpori.Nō enim omnis aqua mūdat: sanctificatur hæc per consecrationē verbi. Tolle verbū,& quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elemētum, & fit sacramentū: Virtus verbi per aquā mūdauit nos,quia super aquas ambulauit. Vt autem à tempestate huius sæculi liberaret vos, videte potētiam verbi Dei quēadmodum dominetur cunctæ creaturæ suæ. Quod dicturus sum nostis.In Euangelio legitur:Cùm quarta noctis vigilia veniret Dns Iesus ad discipulos suos ambulans super aquas maris,& inueniret eos piscantes quos iam fecerat hominum piscatores, perterriti discipuli putauerunt se phantasma videre. Accessit Iesus,& ait illis, Nolite timere,ego sum. Tunc vnus illorum Petrus ille præsumptor, & postea negator,pòst verò confessor & amator,Si tu es,inquit,Domine, iube me venire ad te super aquas. Et Dominus, Veni, inquit. Descendit Petrus & cœpit ambulare super mare plenus fiducia. Dum ambulat, trepidauit infirmitas, sed statim subuenit diuinitas.Cœpit mergi:& exclamauit, Domine pereo. Porrexit manum Dns, erexit mergentem, confirmauit diffidentē,& ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Videtis dilectissimi,quantum adiuuet fides,& quantū deprimat infidelitas.Si quis enim veniens ad aquas baptismi,fide plenus est,subleuatur: si quis infidelis est,mergitur.Sed porrigat manū Dominus etiā infidelibus mergentibus, & plenā fidē operetur in cordibus. Audite adhuc,aquæ sacramentum quid in vobis operabitur. Proponam figuram,vt ex ea vobis veritas elucescat. Cùm Ægyptij duris operibus populū premerent Hebræū, clamor factus est populi in auribus Dei: & deprecati sunt vt eos liberaret à dominatu gētis pessimæ. Missus est Moyses, qui eos ex Ægypti educeret seruitute. Apud Pharaonē principem Ægyptiorum fidelissimus Dei famulus allegat imperatoris sui iussionem, & quid rex omnium gētium præceperit,auribus durissimi regis insinuat.Obturat Pharao cor suū, nec scire se dicit Deum: atque eius ministros repudians, grauioribus pœnis affligit populū. Ex maiori angustia populi maior clamor exurgit.Suscipit certamē famulus Dei Moyses, congreditur cū Pharaone,nullo telo,nullo gladio,nulla visibilia industus arma, sed munitus potestate diuina:inferuntur decē plagæ in Ægypto, & vindex ira in populū contumacē surgit,vt ex minutissimis animantibus,vermiculis,ranis & locustis ceruix caderet superborū: in quibus plagis vltima, mors primogenitorum Ægyptiorum omniū facta est,vt suos iustè perderēt, qui alienos iniustè detinebāt. Dimittit populum Pharao, nō voluntate,sed nimia necessitate constrictus. Pergit populus erutus ad mare rubrum festinans, vt per aquas saluarentur qui à pessimo hoste liberabantur. Sequuntur Ægyptij, imminent populo fugienti:videt supra se Israēlitæ hostes & inimicos suos,expectant gladiū. Mors in oculis, timor & tremor in manibus singulorum, ne in fauces caderent persequentium. Exurgit Moyses famulus Dei portans virgā quam à Domino acceperat, & per quam iam multa signa fecerat: percussit mare, & diuisum est. Vbi est illa potentia, non numinum,sed dæmoniorum? Vbi est vana superstitio Paganorum? Nunquid vt mare diuideretur, ille Neptunus est inuocatus,quem regem maris esse volunt,qui regem verū Deum suum agnoscere nolunt? Virga extensa manu aquas percutit Moyses, & statim cogitur fluctus in cumulum, & vnda in semetipsa repressa curuatur: soliditatem recipit liquor, & solum maris aresc̄it in puluerem. Ingressi sunt alij saluandi, alij damnandi. Vnum elementum aquarum authore totius creatore iubēte iudicauit vtrosque, seperauit enim pios ab impijs. Illos abluit, istos obruit: illos mundauit, istos occidit. Moyses figuram habuit Domini Christi, quoniam dux fuit populi. In virga agnoscite crucē, in mari rubro agnoscite baptismum Christi sanguine purpuratum. Regem Ægyptiorum populósque eius, authorem peccatorum diabolum cum omnibus ministris eius. Sæuit diabolus, quandō nos videt per aquā baptismi à sua oppressione liberari. Exclamate ad Moysen vestrum Dominū Christum, & virga crucis percutiat mare baptismi, reuertatur aqua & operiat Ægyptios:vt quemadmodum nullus remāsit Ægyptiorum, nihil remaneat etiam vestrorum peccatorū. Totum mundet, qui totum fecit: reparet perdita, qui creauit omnia integra:extinguat Pharaonem diabolum mortis authorē, & suum populum liberet per aquam salutarem.

Matt. 14. c. 25.

Exod. 14.

AVDISTIS dilectissimi, figuræ illæ quomodo transierunt ad speciem veritatis: illud superest, vt noueritis quemadmodum celebrauerit paschа. Liberatus populus ex Ægypto, baptizatus, vt ait Apostolus, in nube & in mari rubro, acceperunt præceptū Domini per Moysen, vt in occisione agni celebrarēt paschа: ex cuius sanguine postes domus suæ vnusquisque lineret, nec timerent angelum vastatorem, qui signum sanguinis agni occisi in suæ fronte domus haberent. Os,inquit, dictum est, non comminuetis ex eo, nec relinquetis quicquam in mane, cum picridiis & azymis comedetis agnum. Fecerunt quod præceptum est filij Israēl. Demonstra & tu Israēl spiritalis, fili Abrahæ secundum fidem,non secundum carnem: demonstra & tu quomodo celebras paschа, habes agnum occisum, demonstra. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Lini sanguine eius postes domus tuæ,demonstra & dic: Ecce crux sanguinis Christi in frontibus est pudoris nostri. Dic cum Paulo, Mihi absit gloriari,nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Os nō cōminuetis ex eo, dictū est, Impletum est hoc in ipsa Domini passione, ipsius sancti agni immolatione, quando crucifixus cum duobus latronibus in medio pendebat, ipsa sum ma iustitia liberans vnum confitentē,alium puniens blasphemantē. Ita factæ sunt tres cruces,tres causæ. Vnus latronum Christo insultabat, alter sua merita confessus Christi se misericordiæ commendabat: crux Christi in medio nō fuit supplicium, sed tribunal. Mox vt peregit omnia quæ de se erāt scripta,accepto felle & aceto, propter illud quod prædictum erat, Dederunt in escam meam fel,& in siti mea potauerunt me aceto:inclinato capite tradidit spiritum. Venerunt milites, fregerunt crura latronibus in cruce pendētibus: ad Iesum autem cùm veniſſent, non fregerunt eius crura: vt impleretur,ait Euangelista,quod scriptū est,Os non comminuetis ex eo. Sed vnus ex militib⁹ latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua, quæ sunt matris Ecclesiæ gemina sacramenta. Percussit latus lancea persecutor,& fudit pretium redemptor. Hic sanguis inebriat mentem, vt amorē obliuiscatur mūdi. Hæc aqua mundat animam, vt corpus fordibus careat diaboli. Nec relinquetis ex eo quicquam vsque in mane. Hoc nūc agitur:Comeditur enim agnus per noctem huius sæculi, vt cùm mane illud venerit quod vesperum non habebit, non iam offeratur sacrificium imaginis agni, sed ipsum agnum quem quotidie immolamus,comedimus, & cuius sanguinem bibimus, inueniamus illic eum sacerdotem perfectum, quē constat hīc pro nostra salute occisū. Quæ sunt hæ picridiæ,olera amaritudinis,quæ comedit Israēl spiritalis: nisi vox illa amara ad tempus sanctorum martyrū emissa per sāctum Dauid ac dictium, Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis,in mensura;& per apostolum Paulum, In omnibus tribulationem patimur,sed non angustiamur? Demonstra & azyma sancte Paule, ex Israēlita carnali spiritalis effectus: Celebrasti enim paschа cum populo vetere,& quemadmodum nouus populus figuras in veritatem cōuerteret,tu docuisti,tu demonstrasti. Oftēde ergo azyma cōspersionē nouā. Non in fermēto,inquit, veteri,neque in fermēto malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis. O agne occise, ò Christe sancte pro nobis crucifixe,qui vt lapsa reparares in cruce pependisti,

Psal.68. a.22.

Ioan.19.f 36.

Psal.68.b 6.

1.Cor.5. b.8.

CAPVT 13. De hæreticorum deuocatione per Beatæ Christi & matris exemplo vigentium, Maximianistarum, & Arianorum.

IPSA est illa virga regni tui,crux ipsa inquā, qua virtus in infirmitate perficitur, ipsa illa virga crux ipsa, illa virga quæ floruit ex radice Iesse,ipsa illa virga quam portabat Moyses,quæ conuersa in serpentē glutiit magorum serpētes: doctrina Christi diffusa per omnes gētes,hæreticos superās demētes. In illo enim populo fratres,in quo multa signa faciebat Moyses per virgā, extenderunt magi Pharaonis,faciētes & ipsi prodigia cōtra famulū Dei Moysen. Sed ad hoc quædā mira facere permissi sunt,vt mirabilius vincerētur. Magi Pharaonis, quid aliud significabāt, nisi omnes hæreticos ministros diaboli,qui sub nomine Christi deuorare cupiūt populum Christi? Scatēt nunc hæreses in hāc terram tanquā serpētes magorum, quos deuorauit & deuorat ille serpens exaltatus in ligno. Sed quoniā nō est temporis ire per multos,singulorum capita conterantur: quomodo exurgunt,sic deuorentur. Fuit hic,vt nostis dilectissimi, viperea doctrina Donatistarum:cōtrita est, consumpta est. Mox Maximinianistarū serpentina fraus pullulauit: contrita est, consumpta est: Manichæorum venenum aspidis surrepserat: contritum est,consumptum est. Pelagianorum nouum dogma à ministris diaboli tanquā

Cant.4.d 11. Exod.12. b.7. Exod.14. f 15. Exod.11. g.46. Ioan.19.d 25.

CAPVT 14. Diuinitatis Christi testimonia. Deuteron. 32. Psal.2.a. 7. Psal.109. a.1. Ioan.1.a. 1. 1.Ioan.5. d.20. Ioan.10.f 30. Ioan.14. a.10. Philip.2. a.5. Matt.16.c 16. 2.Pet.1.c. 16. Psal.109. a.1.

A à magis Pharaonis excitatum, illi nostro serpenti certamen indixit: conteritur,consumitur. Cùm tot serpentum capita catholica doctrina contriuerit, diffipauerit, consumpserit, ecce nobis vnus anguis Arrianus olim mortuus insultat: caput erigit, veluti vium se demonstrare conatur, quem iam olim constat occisum. Redi Moyses noster, redi virga, redi serpens Christe sancte, æqualem potestatē cum patre habens: redi,contere capita draconum super aquas: confringe caput draconis magni,viuum se profitentis, sed veram vitam non habentis. Dic tu quid es, quoniam ille aliud docet quàm es. Dic, dic, audiamus vnde hæreticos conuincamus. Audite quid dicat:Ego sum via,& veritas,& vita.Nemo venit ad patrem nisi per me. Secundum humanitatem via, secundum diuinitatem veritas & vita. Tu autem hæretice Arriane, qui minorē vis esse in diuinitate vitam & veritatem: sequitur vt nō per eum venias ad patrem.Sed adhuc Domine Iesu contere caput draconis, B dic quid sis cum patre,te audiamus docentē,non hæreticum blasphemantem.Dic quid sis cum patre: Ego,inquit, & pater vnum sumus.Dic adhuc: Ego in patre, & pater in me est.Adhuc dic,Qui me videt,videt & patrē. Credis iam hæretice tantæ authoritati? An ipsius testimonium de seipso non admittis, sed alios de eo testes requiris?Ecce introducuntur aduersum te,dicāt,cōuinceris, refutaris, & legis laqueis irretiris. Dic testis Dei Paule,qui vsque ad sanguinē pro ipso testimonio accessisti, & ne fallæ doctrinæ succumberes, animam posuisti. Dic,audiat qui conuinci formidat, conuincatur qui nec conuictus mutatur.Singuli quique, ait, hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu,qui cùm in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Audis æqualem,audis formam Dei: & tu audes dicere minorem filium Dei? Veniat & alius testis, vt in duobus vel tribus cōfirmetur æquitas veritatis. Die & tu sancte Petre,quid tibi reuelauerit, non caro & sanguis, sed pater cælestis.Tu es,inquit,Christus filius Dei viui. Et in Epistola sua ad gentes secunda: Notam facimus vobis, inquit,Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præsciētiam,& magnitudinem.Audis virtutem,audis magnitudinem,audis præscientiam. In quo hæretice Christum dicis esse minorem? Sed audi adhuc quid aduersum te hic testis & de filio & de Spiritu sancto dicat. Non voluntate humana allata est,inquit,prophetia: sed Spiritu sancto acti, locuti sunt homines Dei. Fuerunt verò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erūt magistri mēdaces:qui subinducent sectas perditionis, & qui emit eos dominatorem abnegantes. Vides te validis testimoniis & demonstrari & conuinci. Negantes,inquit, dominatorē esse qui emit eos. Quē negas dominatorē, nisi filium quem dicis esse minorem? Et quis est qui vos emit, nisi qui vos suo sanguine redemit:Sed ingrediatur & tertius testis, vt tres vnum verum testimonium dicāt vni Trinitati & Trinæ diuinitati. Dic & tu sancte Ioannes,qui super pectus Saluatoris discumbebas,& videbas super cælestia mirabilia verbum Domini: dic & tu, inquam,quid noueris filium Dei. In principio,inquit,erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et in epistola sua,Scimus,inquit, quoniā filius Dei venit: & dedit nobis intellectum, vt sciamus quid verū sit, vt simus in vero filio eius: Hic est enim verus Deus & vita æterna. Tu autem minorem dicendo filium,qui est Deus verus,non habes vitam æternam. Sed ad confutandam contumaciam peruersam hæresis, ad deglutiendum te serpens magicè factus,non à veritate susceptus ipse pater testimonium dat de filio: vt nihil amplius quæras, nihil amplius credas. Per Prophetam in quit, Tecum principium in die virtutis tuæ. Principium pater, principium filius: ergo pater & filius prin-

cipium sine vllo principio. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero genuisti te: tanquam diceret, vt sancti illuminarentur, processisti ex me. Nec fuit dilectissimi alia causa cur vel ipsa nomina patris & filij & spiritus sancti seiuncta viderentur, nisi vt sancti homines instruerentur. Cæterum
Exod.3.d. 14. quod dictum est Moysi ab ipsa substantia Trinitatis, Ego sum qui sum. Et sic dices, Qui est misit me: Ergo ex vtero in splẽdoribus sanctorum generatus est filius. Sed ne hanc generationem carnaliter, vel temporaliter ac-
Psal.44.a 2. Ioan.1. a. 2. ciperes factã, audi quomodo eum genuerit. Eructauit, inquit, cor meum verbum. Ioannes testis dicit: In principio erat verbum. Deus pater dicit, Eructauit cor meũ verbum. Propheta Abacuc dicit, Ambulauit verbũ. Audis Dominum verbum, & hoc esse in principio apud Deum, & Deum esse verbum. Testimoniorum vox, & ipsius Trinitatis vnitas per totũ mũdum contra te clamat: & tu velut canis rabidus contra totum mundum latras. Sed audi adhuc vnde pleniùs convincaris, quòd
Psal.109. 2.3. Trinitas vnus Deus sit. Patris vox est per Prophetam ad filium: In splendoribus sanctorum ex vtero genui te. Patris vox est ad Esaiam prophetam de Spiritu sancto:
Ioan.14. c.10. Spiritus, inquit, à me exiet. Et filij vox est in Euangelio ostendens in se patrem esse, & se in ipso, vbi ait: Pater in me manens ipse facit opera. Filij vox est de Spiritu sancto ostendens, quia quomodo procedit ex patre, ita ex
Ioan. 20. c.22. scipso, vbi ait discipulis suis post resurrectionem, Accipite Spiritum sanctum. Et insufflauit in eis, ait Euangelista, Spiritum sanctum dans eis, ac dicens: Si cui remiseritis peccata, remittentur illi. Vnde est & illud apo-
Rom.8.b 9. stoli Pauli, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si ergo filius in patre & ex patre, & Spiritus sanctus simul est & in filio & patre: non est seiuncta Trinitas, vbi est perfecta vnitas. Discedat Arrianus confusus reus, quia Trinitas vnus est Deus.

CAPVT 1. De patre Christo, oues suas cernente, & in quo tanquam exemplo ad patientiã patientes. Ioan.10. c.16.

SED quando tibi peruersa hæresis verba mea profe-
ciunt, cùm sis aspis surda obturans aures ne audias vocem incantãtium? Noueris te tamen à virga serpentes esse comedendum, dum oues quas tenes captiuas, ad suum ouile ille pastor adduxerit, vt sit vnus grex & vnus pastor. Ille pastor noster dilectissimi, qui in virga ferrea pascit & regit, confringit & restituit: ipse pastor est, & ipse rector, ipse fabricator, ipse architectus noster. Magnum te pastorem video Domine Iesu oues pascẽtem, errantes requirentem, inuctas cum gaudio ad gregem tuis humeris reportantem: magnum te architectũ video virgam portantem: in virga pendẽtem, & de ista virga multa miracula faciẽtem. Multum expaueſco expositionem virgæ huius dilectissimi, dum loca diuinatũ scripturarum considero. Virga Maria sancta, virga ipse Christus, virga crux. Et de ista virga quàm magna & mira fecit hic architectus: & arborem fecit crucis vbi ipse angularis pependit lapis, & scalas cæli per quas hominẽ lapsum ad patrẽ leuauit. Quale miraculũ fratres huius architecti, vt de virga sua faceret scalas, & tales, quarum
Ephes.3. c.14. caput in cælũ poneret, & per eas ipse & ascẽderet, & descẽderet, & propter confirmationẽ ipse super eas incũberet. Ascende securus qui desideras cælum: non te terreat earum nec angustia, nec longitudo, nec altitudo: nihil timeas, non nutant gradus eius quos ille architectus sic confirmauit, vt in eius ligno manus suas clauis affigi voluerit. Vide has scalas huius architecti discipulum apostolum Paulum & demonstrantem, & gradus quasi numerantem & ascendentem, & quàm plurimos inuitantem: Flecto, inquit, genua mea ad patrẽ Domini nostri Iesu Christi, vt det vobis comprehẽdere cum omnibus sanctis quæ sit altitudo & latitudo, longitudo & profundum. Quatuor gradus posuit crucis. Non ergo laboriosæ sunt hæ scalæ. Quatuor gradus habent, & perducunt ad cælum. In altitudine crucis caput positi est crucifixi. Surſum cor habeat Christianus ad Dominum, quod interrogatus quotidie respondet: & ascendit vnum gradum. In latitudine crucis, manus affixæ sunt crucifixi. Perseuerent manus Christiani in operibus bonis: & secundum gradum ascendit. In longitudine crucis corpus pepẽdit crucifixi. Castiget quis corpus suum obseruationibus, ieiuniis illud suspendat, vt seruituti animæ subiiciat: & tertium gradum ascendit. In profundo crucis occultum est quod non vides, sed inde exurgit hoc totum quod vides. Adsit fides Christiana, quod non potest comprehendere, credat corde, altiora à se non quærat, spes eum nutriat: & tunc quartum gradum ascendit. Per hos gradus ascenderũt sancti omnes, continentes, coniugati fideles: euaserunt ruinas mundi, migrauerunt ad loca tutissima, vbi iam nec Barbaros timent, nec fragiles casus humanos exhorrẽt, nec corruptiones metuunt, nec ægritudines patiuntur, nec tribulationibus affliguntur, nec ipsam iam mortem timent, sed cum Deo de Deo viuunt. Hanc vitam dilectissimi amemus, peramus, desideremus: ad quam omnis qui currit, nõ graditur via pedum, sed via morum. Boni ergo mores requirantur, ipsi in omnibus inueniãtur. Vterque sexus & omnis ætas habet in hoc sanctorũ hominum imitationis exemplum. Imitentur senes mores Tobiæ, qui cum cæcus esset corpore, viam vitæ filio demonstrabat in corde. Ille eum manu ducebat in terra, & pater monendo eum perducebat ad cælum. Imitentur adolescentes Ioseph sanctum, pulchrum corpore, pulchriorem mente: quem castitas sic possederat, vt irruentes minæ dominæ mulieris impudicæ nõ possent eum violare nec mente nec corpore, cuius iam Deus possederat mentem. Imitentur virgines sanctæ sanctam Domini sui matrem Mariam. Imitentur viduæ religiosam viduam Annam: imitentur & coniugatæ castam Susannam. Virgo mater quod vouit, impleuit: Anna vidua in orationibus atque ieiuniis vsque in finem perseuerantiam tenuit: Susanna casta pro pudicitia coniugali vsque ad periculum mortis accessit. Intendite coniugatæ, quales vobis huius à Scriptura sanctæ imitatio proponatur. Nõ enim prædicat eam, quòd fuerit auro, monilibus vel veste pretiosa forinsecus compta, cùm fuerit intrinsecus pudore castitatis ornata. Omnibus vitam donauit, qui bonos mores instituit. Propterea namque ipse vir de femina est nasci dignatus, quia ab ipso vterque sexus est liberatus. Multa diximus, intentissimè audistis, epulas Dominicas libentissimè comedistis: rependite vicem ministratori vestro, vt si non verbo, saltem vestris orationibus pascar.

Psal.33.a. 9.

Ibidem. Prouerb. 20.b.9. Luc.18.b. 8. Luc.17.b. 6. Iacobi 4. c.11. 1. Cor. 6.

FINIS.

DE TEMPORE BARBARICO, DIVI AVGVSTINI SERMO.

Tract. 10.

CAPVT 1.

EDMONET Dominus Deus noster non nos debere negligere nostra peccata, quãdo talem demõstrat iram suam. Ipse quippe iustè punit nocentem, quia nullum inuenit pœnitentem. Quotiens dilectissimi intonuerunt atque intonant tubæ diuinæ, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim ad vos regnum cælorum? & clausis auribus cordis, magis operamur mala, & petimus vt veniant bona. Sed talium iudicium iustum dicit esse Apostolus. In eo enim ipso quòd talia sapiunt qui tales sunt, ex malis operibus posse se bona Matth. 4. 17. sapiunt, obdurati sunt, pœnitentiæ locum non requirunt. Meritò iustè iudicati, qui à semetipsis inueniuntur esse damnati. Licet non omnes hic noster tãgat sermo, omnes tamẽ astringit sermo diuinus, dicẽs, Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Quomodo omnes, & quomodo non omnes? Quomodo non omnes? Quia sunt multi qui gemũt & dolent ob iniquitates quæ fiũt in medio eorum, volẽtes resistere, sed timore seculariũ rerum non audentes, quas adhuc vel adipisci desiderat humana fragilitas, vel amittere formidat infirmitas. Secundum id quod dolent, non omnes; secũdum quod rẽ non timendam timent, omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: quia plus æstimatur timor hominis, q̃ timor Dei, & præferunt homines res quas acceperunt à Deo ipsi Deo. Ne eas tollat malus homo, cõtemnitur Deus, per quem factus est homo. Vellem vos quidẽ qui adhuc tales estis, & amore rerum secularium obligati peccantibus aut parcitis, aut fauetis, vellem vos quidem aliquibus exhortationibus admonere, quid cui rei præponere debeatis: nisi nos fluuius lachrymarum cõpelleret plangere eos qui peccant, & nolunt agere pœnitentiam. Si esset in nobis humanus affectus, si esset compassionis sensus: vnius hominis mortẽ flere, dolere ac plãgere deberemus. Quibus lachrymis, quo gemitu, quibꝰ planctibus exagitamur, quando aut maximam partem, aut penè totam plangimus ciuitatem? Æger est charus, & vena eius malum renunciat: omnes qui eum diligũt, ægrotãt simul animo. Si eum in ipsa vicina morte rideret videritis, quemadmodum ab eo omnem spem salutis ablatam sentiũt, eúmque adhuc viuum tanquã mortuum meritò plangunt? Inter tantas angustias, & in ipso fine rerum posita est vniuersa prouincia, & quotidie frequentantur spectacula: sanguis hominum quotidie funditur in mundo, & insanientium voces crepitant in Circo. O planctus omni tristitia acceptiorũ planctus omni mœstitia affligẽs cor: Liber flere. Plangimus enim dilectissimi & illos & nos, quia & nos digni sumus qui eum talibus meritò flagellemur. Nos enim, cũ alios accusamus, omnes declinauimus, simul inutiles facti sum̃: prorsus omnes. Nullus est excusatus, quia talis est iudex vt omnis homo ab illo inueniatur reus. Cùm enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? A duenit tempus illud quod prædixit Dominus, Putas cùm venerit filius hominis, fidem inueniet in terra? Quis habet fidem? Quis credit verbis diuinis? Audebit aliquis nostrum sibi assignare fidem, quando audit Dominum dicentem discipulis: Si haberetis fidẽ sicut granum sinapis, diceretis arbori huic, eradicare & plantare in mari, & obaudisset vobis? Quis sibi audebit assignare, quòd faciat omnia quæ præcepit Deus? Nemo, prorsus nemo. Prædicamus, & nõ facimus: auditis, & facere nõ curatis. Meritò omnes sub flagello cõterimur, & doctor & factor, & auditor & contemptor. Studemus inuicem reprehendere, & non studemus opera nostra discutere. Detrahit proximus proximo, detrahit clericus clerico, detrahit laicus laico. Video quidem seinuicẽ accusantes, sed neminem video iustè se excusantem. Vnusquisque enim, dilectissimi, propriũ onus portat. Nolite detrahere alterutrum fratres, ait apostolus Iacobus: qui enim detrahit fratri suo aut iudicat fratrem, detrahit legi & aut iudicat legem. Si autem iudicas legem, nõ es factor legis, sed iudex. Vnus est enim legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Tu autem qui es, qui iudices proximum? nec tamen voces detrahentium, silentium possunt imponere verbo Dei.

CLAMAT ille per bonos, & per malos: Agite pœnitentiã, appropinquauit ad vos regnũ Dei. Nolite esse auditores legis tantũm, sed factores: Facite dignos fructus pœnitentiæ. Ecce enim ait Euangelista: Securis ad radices arborum posita est: Omnis enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Video, inquit, omnes homines diuersas arbores, fructus etiam diuersos habẽtes: sed bonus fructus quæritur qui pascat, nõ qui pungat. Sunt enim & arbores spinosæ igni deputatæ meritò incendẽdæ, quia in eis nullus fructus est animæ. Putatis ne dilectissimi, nos omnes tales sumus, qui in istis malis pro peccatis nostris dimissi sumus? Exacuit agricola ferrum, amputat inutile lignum, absciſſum seruat incendio concremandũ. Hoc nunc agitur à vero agricola. Videtur sibi quidẽ mali adhuc stare, adhuc florere. Quisquis talis es, quisquis malus es, quisquis corrigi nõ vis, non te consoletur alritudo tua: quia maior te expectat ruina, ampliórque sustinet flamma, quia securis hæc ad te nondum venit. Ideo putas te posse semper stare? cùm videas vel audias alias arbores te ampliores cecidisse. Quòd te hic agricola differt, eius est patientiæ, ne fortè intercedat apud eum locus pœnitentiæ. Colonus enim ille in Euangelio, qui intercedebat p̃ arbore, quam Dominus eradicare volebat, quòd fructum per triennium non haberet, videte quid ait: Domine, dimitte illam & hoc anno: faciã ei fossam, adhibeam cophinum stercoris. Si fecerit fructum, bene: sin autem, veniens abscindes eã. Arbor hæc sterilis, genus hominum est nõ habens fructum pœnitentiæ. Dominus eius, conditor eius est. Intercessor huius arboris, apostolus Paulus est. Vnde probamus? Audi in quadam Epistola sua quemadmodum intercedebat pro talibus: Flecto, inquit, genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, vt det vobis virtutem. Hoc ergo eis petebat, vt acciperent quod non habebant. Faciam, inquit, ei fossam, adhibeam cophinum stercoris. Fossa locus est humilitatis: cophinus stercoris, lachrymæ sunt pœnitentis. Quem locum si quis contemperit, amplius sustinebit tormentum, quãdo illius agricolæ acutissimũ sentiet ferri ferramentum. Agite mali pœnitentiam, corrigimini mali, quia vobiscum flagellantur & boni.

CAPVT 2. De pœnitentia peragenda, antequã succidatur arbor. Matt.3.a. 2.

Luc.13.b. 8.

Ephes.3.c. 14.

CAPVT 3. Quare boni cũ malis puniantur.

DICET aliquis, Si mali meritò flagellãtur, boni quare talia cũ malis & à malis patiuntur? Quare? Quia secundum quendam modum dicũtur boni: secundum autem rectum verũmque bonum, nemo bonus nisi solus Deus. Ergo & ipsi boni, quicunque sunt boni, non tales sunt quales esse debent boni. Non enim sunt perfectum bonum, proficiunt enim de die in diem. Si proficiunt, vtique exercitationibus proficiunt. Nemo se iustificet, tanquam iam sit perfectus. Recedat de medio malè iustificator Pelagianus, confundatur hæreticus Arrianus: Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Quid ergo? Christus non est Deus? Planè Deus. De ipso quippe dicit Scriptura diuina, Hic est verus Deus, & vita æterna. Quid Spiritus sanctus, non est Deus? Planè Deus. Vnde probamus, quoniam & ipse Deus? Audi in Actibus Apostolorum Petrum Ananiæ fraudatori improperantem, Anania, inquit, cur impleuit satanas cor tuum, mentiri te apud Spiritũ sanctum? Non es mentitus hominibus, sed Deo. Ecce & Spiritus sanctus Deus. Ergo Trinitas vnus est Deus: & verum est, quia nemo bonus nisi vnus Deus. Patientes estote boni, vt sitis verè boni: Patientes estote vsque ad aduentum Domini. Tolerate mala quæ patimini à malis cum malis: quia ista tentatio, vestra est examinatio. Si aurum es, quid times paleam, quid times ignem? Simul quidem eritis in fornace, sed ignis paleas in cineres vertit, tibi sordes tollit. Si frumentum es, quid

Luc. 18. d.19.

1. Ioan. 5. d.20.

Act. 5. a. 3.

times tribulam? Non apparebis qualis antea eras in spica, nisi tribula cõterendo à te separauerit paleas. Si oleũ es, quid times pressuram preli? Nõ declarabitur species tua, nisi etiã pondus lapidis à te separauerit amurcam. Veruntamẽ interroget se vnaquæque anima: vt videat si iniustè patitur: proferatur statera iustitiæ, appendatur amor mundi cum amore Dei, vide quẽadmodum præponderet amor mundi, proferatur speculum Scripturæ diuinæ. Speculum hoc neminem palpat: qualis es, talẽ te tibi demõstrat. Intende & vide, & si est aliquid quod offendat, abi confusus, & redi correctus. An non confunderis, & in malis tuis gloriaberis? Eris enim perfectũm malum, non qualecunque bonum. Talis non vis flagellari cum mundo, aut flagellatus murmuras sub flagello? Serue male, fecisti quod Dominus iussit, qui ne vapulares, ista flagella antè tibi prædixit? Quis iussit? Matt.10. Dominus iussit, creator tuus iussit. Quid iussit? Qui a- d.37. mat, inquit, patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Ecce quid iussit. Ait, Qui amat filium aut filiam plusquam me, non est me dignus. Ecce quid iussit. Et quis est, inquit, qui odit patrẽ aut matrem aut filios? Nec illos ille odire præcipit: sed vel quantum illos, tantum se diligi iussit. Plus quidem debueras diligere creatorem, quàm creaturam; sed si non vales præferre, saltem vel æquare dignare. Verè filios tuos diligeres, si Christum filiis præferres, ipsósque filios ipsi committeres. Verè filios tuos diligeres, si in ipso illos diligeres, qui eos tibi dedit vt diligas. An ideo eos videris diligere, quia eorum voluptatibus faues? audis blasphemantes, & patienter fers Christiane quod rex Nabuchodo- Dan.3.g. nosor alienigena non potuit sustinere: dicens, Si quis 96. dixerit blasphemiam in Deum Sidrach, Misac & Abdenago, in interitum erit? Vides frequentare spectacula, & non reuocas? vides luxuriantes, & non verberas? Nec potes te talem exhibere patrem, qui paratus sis indisciplinatos filios vel exhæredare vel abiicere: cùm paratus esse debueras sicut Abraham etiam filium immolare? Omnis enim qui filiorum trucidat voluptates, sacrificium tale quale Abraham offert Deo. Sed dum ista non fiunt, & his moribus deprauatis malè nutriuntur, qui isto mundo vruntur, labefit mundus, nec immeritò ait Propheta, Defluxit terra, & omnes inhabi- Psa.24.a. tantes in ea. Nõ quiescunt vsque nunc murmurare homines, laudare tẽpora præterita, accusare tẽpora Christiana. Magna erant tẽpora patrum nostrorum, dicunt: O quàm bona tempora habuerunt patres nostri!

CAPVT III. Obiectũ dilligẽter ne vitia aut errores in nobis dilligamus. Num.25. c.8. Exo. 32. f.26. Iudic. 11. g.39. Iudicum 16.g. 20.

SED videte quid fecerint patres nostri. Phinees sacrificantem virum idolis manu propria peremit, vt placaret iram Dei. Moyses populum oberrantem, vitulúmque fusilem adorantem, ita certa emendatione coërcuit, vt vnam tribum ex duodecim ad se vocans, quæ sequi voluit Deum, præceptum eis daret, vt acceptis gladiis in manibus suis filij percuterent parentes, & parentes occiderent filios: nullus eos reuocauit affectus, nullus humanitati reseruatus est locus, quia timor & amor Dei præ omni desideriorum carnalium amore ferebatur. Iephte vt hostes diis ac dæmonibus immolantes superaret, vnicam filiam in sacrificio dedit. Samson cùm gentes dæmonicolas virtute, quam à Deo in capite acceperat, diutius bellis contereret atque fatigaret, seductũsque postea per mulierem oculos simúlque virtutem capitis perdidisset: postea- quam cognouit in opprobrium suum omnes illos conuenisse ad tẽplum idolorum suorũ, cósque magnificare deos suos, quòd eis tradiderãt acerrimum inimicum suũ, cùm crescente coma capitis eius ei creuisset & virtus, à puero qui sibi ducatum præbebat, vt sibi manum porrigeret petiit, tẽque ad illud tẽplum deduci popo- A scit. Ad quod cùm peruenisset, columnas duas, super quas totum illud ædificium ferebatur, singulis manibus singulas columnas apprehendens, ruina se simul & illos voluit opprimi, ne laudes dæmonum in contumeliam Dei sui à quoquam libẽter pateretur audiri. Daniel ne à rege homine petitionem aliquã posceret, sed à Deo Dan. 6. viuo, qui præstat omnia bona suis, leonibus ieiunãtibus Iud.c.20. in escam datus est vt periret: sed Dñs fidelẽ seruum suũ non deserens, & ipsum intactum reseruauit, & per Abacuc prophetã simul & ipsum & leones pauit. Quid dicã Dan.14. de tribus pueris, qui cùm nollent imaginẽ regiam adorare, ignes riserunt? In quibus pueris micãs gratia, ita enituit, vt ligati in fornacem mitterẽtur, deambulantésque viderẽtur, os aperientes Dominúmque laudantes, flammas ad se nõ admitterent, sed fugarẽt: vt secũ filiũ Dei habere meruissent antequã mundo in homine apparuisset, vt esset eorũ vindex flãma, Chaldæorúmq; ministros fornax deuorãs cõsumeret: producti quoque de fornace incolumes, populos in se mirabiles redderent, regémque mutarẽt, cùmque facerent Dei sui adoratorem, quẽ senserãt antè persecutorẽ. Sed hæc omnia faciebat fides, timor & amor Dei. Oderant isti non solùm omnia quæ habebãt propter Deum, verumetiã animas suas: & Deus eos hîc claros fecit, & æternæ vitæ remuneratione ditauit. Quid tale dilectissimi fecimus, imò econtrario quæ mala non fecimus? Illi nec minis nec tormentis conuenti dæmoniis sacrificauerunt. An non sacrificauit, qui imagines idolorum per noctẽ ludentes, quod Nocturnum vocant, libentissimè spectauit? Sacrificauit, prorsus sacrificauit: &, quod est peius, non tauri vel, cuiuslibet pecoris aliquã victimã, sed ipsam animã hominis pretiosam. In hoc tã nefando sacrificio non vnus vel pauci accusantur, tota hoc ciuitas fecit quæ tota consensit: nec ab hostibus, nec à barbaris, sed à seipso omnis homo in anima se intus occidit videndo, consentiendo, non prohibendo, omnes remansimus rei. Et B dum noluimus pacem ciuitatis turbari peruersam, pacem quàm desideramus non accipimus rectam. Contemnimus pacem seruare bonorum morum, & periit pax temporum nostrorum. Discite vel nunc dilectissimi, quid cui rei præponere debeatis. Nolite diligere vitia in filiis, in amicis, in seruis, in omnibus notis: præponatur singularis potestas omni potestati, honorem exhibeamus Cæsari tanquam Cæsari, timorem autẽ Deo. Præferatur creator creaturæ, diligamus Deũ, quia diligit nos: & in hoc quòd nos flagellat, diligit. Quis est enim filius cui non det disciplinam pater eius? Hebr.12. Qui sanam cõsiderationem habet, qui credit Dei ver- b.6. bis, metuit plus ignẽ æternum, quàm cuiuslibet truculenti barbari ferrum: plus metuit mortem perpetuam morte qualibet hîc pessima. Irrideãt hæc infideles, irrideant stulti, nolunt credere nec rebus expertis. Ecce conteruntur, ecce omnia pereunt, ecce cum ipsis non potest stare mundus quem amauerunt, ecce ad Deum trahuntur cuius præcepta contemp serunt: non enim bona voluntate pergit, qui blasphemando moritur. Ecce itur. Cùm illuc ventum fuerit, quid agitur? Quò itur? per quem abitur? Quis iterum huc redire cogitur? Finitum est & quod malè fecerat, & emendare finitum est. Exalta- Redite filij, redite, redite prævaricatores ad cor, facite gaudium ex conuersione vestra, corrigantur corda vestra, dilpiceant vobis opera vestra: estote fortes, tribulario mundi non vos frangat, Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis. HABETIS virorũ fortium magna exẽpla. Vicerunt martyres mũdum. Inter quos martyres mares, etiam feminæ repertæ sunt fortiores. Ante paucos dies natalitia celebrauimus martyrũ Perpetuæ & Felicitatis, & comitum. Et cùm tot ibi sint

sint viri, quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi A & pater ei illam primam stolam iubet afferri, mactat vi-
quia infirmior sexus, aut æquauit, aut superauit virorũ tulum saginatum, chorum congregat, aduocat amicos,
fortitudinẽ? Vna earum erat prægnãs, alia lactans. Feli- Ibid.f.24 facit epulum magnum. Quare? Quia hic filius meus, in-
citas parturiebat, Perpetua lactabat. Sed tãdiu hæc Per- quit, mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuẽtus est.
petua lactauit, quãdiu acciperet ab illo pastore simul & Hanc similitudinem Dominus in Euãgelio proposuit,
patre buccellam lactis: qua accepta dulcedo felicitatis quam ipse expoſuit: dicens, tale gaudium fieri in cælo
perpetuæ eam fecit contemnere filium, spernere patrẽ, super peccatore pœnitentiam agente. Nunc verò quo-
nõ inhærere mundo, perdere animam, p̃ Christo. Feli- niam tempus est exhortari omnes ad pœnitentiam, vt
citas verò, quæ sociam habebat perpetuam, & parturie- filij errantes reuertantur, cíſque conuiuium à patre fa-
bat & dolebat, obiecta bestiis gaudebat potius q̃ time- ginati vituli præparetur, etiam nos dilectissimi parati si-
bat. Quæ virtus in feminis, qualis est gratia quæ cùm se mus huic conuiuio tanquam amici ac domestici inter-
infundit, nullum indignũ iudicat sexum: Gratias gratiæ esse: maximè quia cum isto patrefamilias ad mensam
Dei, reparauit enim sexum muliebrẽ. In opprobriũ ma- eius quotidie accedentes, nõ nos iam dignatur vocare
gnum mulier remanserat: quia ab initio per mulierem seruos, sed amicos. Percurramus, si placet, ipsam pa-
peccatum, & propter hanc omnes morimur. Diabolus rabolam à Domino in Euangelio propoſitam, in qua no-
vnam Euã deiecit, sed Christus natus ex virgine, mul- bis & affectum patris demonſtrauit pium, & filij perditi
tas feminas exaltauit. Perpetua & Felicitas caput calca- indicauit reditũ, filiique maioris qui de paterna domo
uerunt serpentis, quod Eua ad cor suum intus admisit. non discesserat, commotum retulit animũ. Hoc quip-
Illam seduxit falsa promittendo, illas non valuit superare fœuiendo: illam decepit in paradiſi felicitate, has nõ pe habet textus ipſius lectionis. Veniẽs, ait, filius eius pri-
potuit adire, nec sub subſtantiarum depoſita potestate. B mogenitus de agro cùm audiret ſymphoniam, interro-
Illius inter paradiſi delicias ruinam gauiſus eſt, harũ in- gauit seruos quidnam illud esset. Eíq; dixerunt: Frater Luc.15.f.
ter pœnas fortitudinis constantiam ipſe quodammodo tuus reuersus est, & occidit illi pater tuus vitulum sagi- 27.
Gal.5.d. diabolus expauit. Meritò sic sunt exaltatæ, meritò viris natum, eo q̃ saluum illum susceperit. Et indignatus no-
18. vel coæquatæ vel prælatæ. Quãuis enim in Christo Ie- luit introire. Egreſſus est autem ad illum pater suus vt
Epist.c.4. su non sit seruus neque liber, non sit masculus neque fe- eum introduceret. Improperauítq; ille patri suo, quòd
mina, sed omnes sint vnum occurrentes in virum per- laborasset ſemper cũ illo, & nunquam illi talia exhibuiſ-
fectum, descendit tamen hoc donum ex magna gratia. set: at vbi veniſſet filius ille qui omnem subſtantiam pa-
Perpetua enim & Felicitas nomina istarum sanctarum terná malè consumpſerat, occidisset illi vitulũ saginatũ.
feminarum, merces est sanctorum omnium martyrum. Et reddit pater rationem facti ſui, conſolatúrque filium
CAPVT VI. De patientia Iobi. Iob.1.a. VICIT mundũ etiam Iob ille omnibus notiſſimus suum secum permanentem, de domo non diſcedẽtem, & dicit illi: Fili tu meus es, & mecũ es ſemper, & omnia mea tua sunt: veruntamen oportuit nos ista facere, quoniam frater tuus mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Non vacat hæc talis à Dño propoſitio. Donet itaque nobis qui iſta propoſuit, vt demonſtremus ab ipſo fuiſſe impletũ hoc, quod per quandam ſimilitudinem nos quodãmodo excitauit ad aliquid inquirendum. Affectum paternum exhibuiſſe ſuis Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtũ, nullus ambigit Chriſtianus. Illud magis requiramus, qui ſit filius iunior, qui prodigè viuens subſtantiam paternam diſſipauit, & qui ſit filius primogenitus qui indignatus quòd filio perdito redeunti vitulus ſaginatus occiſus ſit, intrare noluerit. Quis eſt iſte filius perditus, qui omnẽ subſtantiam paternam in meretricibus erogauit, niſi ille latro qui subſtantiam animæ à Deo ſibi datam per ſcelera diffluẽdo etiam in cruce pependit? Porcos pauit, quando dæmonum voluptates ſuis factis impleuit. Fortaſſe illos porcos pauit, quos petierat diabolus à Domino: dicẽs: Iube Matt.8.d. nos intrare in gregem porcorum. Fame contritus eſt, 31. quia panẽ verbi Dei non inueniebat, Siliquis cupiebat ſaturare ventrem ſuum, quando tortuoſis cogitationibus replebat animam ſuam. Sed reuertatur ad ſe, videat ſe latro in cruce pendentẽ, concurrat ad patrem, dicat pendens in cruce: Domine memento mei dum Luc.23.f. veneris in regnum tuum. Domine memento mei, non 42. ſum dignus vocari filius tuus, ſuſcipe me ſicut vnum ex ſeruis. Domine memento mei. Latro enim ſua attendens merita de ſeipſo diffidebat, ſed Dominus tãquam pius pater latroni quaſi filio quod deſperauerat offerebat. Proferat huic pater ſtolam illam primam, induat filium immortalitate, quem ſecum videt in cruce pendentem, introducat eum in domum: dicat Chriſtus latroni, A men dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Mactat vitulum ſaginatum, hominem illum ſuſceptum etiam pro latronibus crucifixum: aduocet amicos ſuos diſcipulos quibus dicebat: Si feceritis Ioan.15. quæ mando vobis, iam vos non dicam ſeruos, ſed c.15.

times tribulam? Non apparebis qualis antea eras in spica, nisi tribula cõterendo à te separauerit paleas. Si oleũ es, quid times pressuram prelij? Nõ declarabitur species tua, nisi etiã pondus lapidis à te separauerit amurcam. Veruntamẽ interroget se vnaquæque anima: vt videat si iniustè patitur: proferatur statera iustitiæ, appendatur amor mundi cum amore Dei, vide quẽadmodum præponderet amor mundi, proferatur speculum Scripturæ diuinæ. Speculum hoc neminem palpat: qualis es, talẽ te tibi demõstrat. Intende & vide, & si est aliquid quod offendat, abi confusus, & redi correctus. An non confunderis, & in malis tuis gloriaberis? Eris enim perfectũ malum, non qualecunque bonum. Talis non vis flagellari cum mundo, aut flagellatus murmuras sub flagello? Serue male, feci sti quod Dominus iussit, qui ne vapulares, ista flagella antè tibi prædixit? Quis iussit? Matt.10. d.37. Dominus iussit, creator tuus iussit. Quid iussit? Qui amat, inquit, patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Ecce quid iussit. Ait, Qui amat filium aut filiam plusquam me, non est me dignus. Ecce quid iussit. Et quis est, inquit, qui odit patrẽ aut matrem aut filios? Nec illos ille odire præcipit: sed vel quantum illos, tantum se diligi iussit. Plus quidem debueras diligere creatorem, quàm creaturam; sed si non vales præferre, saltem vel æquare dignare. Verè filios tuos diligeres, si Christum filiis præferres, ipsósque filios ipsi committeres. Verè filios tuos diligeres, si in ipso illos diligeres, qui eos tibi dedit vt diligas. An ideo eos videris diligere, quia eorum voluptatibus faues? audis blasphemantes, & patienter fers Christiane quod rex Nabuchodonosor alienigena non potuit sustinere: dicens, Si quis Dan.3.g. 96. dixerit blasphemiam in Deum Sidrach, Misac & Abdenago, in interitum erit? Vides frequentare spectacula, & non reuocas? vides luxuriantes, & non verberas? Nec potes te talem exhibere patrem, qui paratus sis indisciplinatos filios vel exhæredare vel abiicere: cùm paratus esse debueras sicut Abraham etiam filium immolare? Omnis enim qui filiorum trucidat voluptates, sacrificium tale quale Abraham offert Deo. Sed dum ista non fiunt, & his moribus deprauatis malè nutriuntur, qui isto mundo vruntur, labefit mundus, nec immeritò ait Propheta, Defluxit terra, & omnes inhabi- Psa.23.2. 4. tantes in ea. Nõ quiescunt vsque nunc murmurare homines, laudare tẽpora præterita, accusare tẽpora Christiana. Magna erant tẽpora patrum nostrorum, dicunt: O quàm bona tempora habuerunt patres nostri!

CAPVT III. Obiectũdum dilligẽter ne vitia aut errores in nobis diligamus. Num.25. c.8. Exo. 32. f.26.

SED videte quid fecerint patres nostri. Phinees sacrificantem virum idolis manu propria peremit, vt placaret iram Dei. Moyses populum oberrantem, vitulúmque fusilem adorantem, ita certa emendatione coërcuit, vt vnam tribum ex duodecim ad se vocans, quæ sequi voluit Deum, præceptum eis daret, vt acceptis gladiis in manibus suis filij percuterent parentes, & parentes occiderent filios: nullus eos reuocauit affectus, nullus humanitati reseruatus est locus, quia timor & amor Dei præ omni desiderium carnalium amore ferebatur. Iephte vt hostes diis ac dæmonibus immolantes superaret, vnicam filiam in sacrificio dedit. Samson cùm gentes dæmonicolas virtute, Iudicum 16.g. 30. quam à Deo in capite acceperat, diutius bellis contereret atque fatigaret, seductúsque postea per mulierem oculos simúlque virtutem capitis perdidisset: posteaquam cognouit in opprobrium suum omnes illos conuenisse ad tẽplum idolorum suorũ, eósque magnificare deos suos, quòd eis tradiderãt acerrimum inimicum suũ, cùm crescente coma capitis eius ei creuisset & virtus, à puero qui sibi ducatum præbebat, vt sibi manum porrigeret petiit, séque ad illud tẽplum deduci popo-

A scit. Ad quod cùm peruenisset, columnas duas, super quas totum illud ædificium ferebatur, singulis manibus singulas columnas apprehendens, ruinam se simul & illos voluit opprimi, ne laudes dæmonum in contumeliam Dei sui à quoquam libẽter pateretur audiri. Daniel ne à rege homine petitionem aliquã posceret, sed à Deo Dan. 6. viuo, qui præstat omnia bona suis, leonibus ieiunãtibus in escam datus est vt periret: sed Dñs fidelẽ seruum suũ non deserens, & ipsum intactum reseruauit, & per Abacuc prophetã simul & ipsum & leones pauit. Quid dicã Dan.14. de tribus pueris, qui cùm nollent imaginẽ regiam adorare, ignes riserunt? In quibus pueris micãs gratia, ita enituit, vt ligati in fornacem mitterẽtur, deambulantésque viderẽtur, os aperientes Dominúmque laudantes, flammas ad se nõ admitterent, sed fugarẽt: vt secũ filiũ Dei habere meruissent antequã mundo in homine apparuisset, vt esset eorũ vindex flãma, Chaldæorúmq; ministros fornax deuorãs cõsumeret: producti quoque de B fornace incolumes, populos in se mirabiles redderent, regémque mutarẽt, eúmque facerent Dei sui adoratorem, quẽ senserãt antè persecutorẽ. Sed hæc omnia faciebat fides, timor & amor Dei. Oderant isti non solùm omnia quæ habebãt propter Deum, verumetiã animas suas: & Deus eos hãc claros fecit, & æternæ vitæ remuneratione ditauit. Quid tale dilectissimi fecimus, imò econtrariò quæ mala non fecimus? Illi nec minis nec tormentis conuenti dæmoniis sacrificauerunt. An non sacrificauit, qui imagines idolorum per noctẽ ludentes, quod Nocturnum vocant, libentissimè spectauit? Sacrificauit, prorsus sacrificauit: &, quod est peius, non tauri vel, cuiuslibet pecoris aliquã victimã, sed ipsam animã hominis pretiosam. In hoc tã nefando sacrificio non vnus vel pauci accusantur, tota hoc ciuitas fecit quæ tota consensit: nec ab hostibus, nec à barbaris, sed à seipso omnis homo in anima se intus occidit videndo, consentiendo, non prohibendo, omnes remanſimus rei. Et C dum noluimus pacem ciuitatis turbari peruersam, pacem quàm desideramus non accipimus rectam. Contemnimus pacem seruare bonorum morum, & periit pax temporum nostrorum. Discite vel nunc dilectissimi, quid cui rei præponere debeatis. Nolite diligere vitia in filiis, in amicis, in seruis, in omnibus notis: præponatur singularis potestas omni potestati, honorem exhibeamus Cæsari tanquam Cæsari, timorem autẽ Deo. Præferatur creator creaturæ, diligamus Deũ, quia diligit nos: & in hoc quòd nos flagellat, diligit. Quis est enim filius cui non det disciplinam pater eius. Hebræ. 12. Qui sanam cõsiderationem habet, qui credit Dei verbis, metuit plus ignẽ æternum, quàm cuiuslibet truculenti barbari ferrum: plus metuit mortem perpetuam morte qualibet hîc pessima. Irrideãt hæc infideles, irrideant stulti, nolunt credere nec rebus expertis. Ecce conteruntur, ecce omnia pereunt, ecce cum ipsis non potest stare mundus quem amauerunt, ecce ad Deum trahuntur cuius præcepta contemp serunt: non enim bona voluntate pergit, qui blasphemando moritur. Ecce itur. Cùm illuc ventum fuerit, quid agitur? Quò itur per quem abitur? Quis iterum huc redire cogitur? Finitum est & quod malè fecerat, & emendare finitum est. Redite filij, redite, redite prævaricatores ad cor, facite gaudium ex conuersione vestra, corrigantur corda vestra, dipliceant vobis opera vestra: estote fortes, tribulatio mundi non vos frangat, Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis. HABETIS virorũ fortium magna exẽpla. Vicerunt martyres mũdum. Inter quos martyres mares, etiam fœminæ repertæ sunt fortiores. Ante paucos dies natalitia celebrauimus martyrũ Perpetuæ & Felicitatis, & comitum. Et cùm tot ibi sint

sint viri, quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi A & pater ei illam primam stolam iubet afferri, mactat vitulum saginatum, chorum congregat, aduocat amicos, facit epulum magnum. Quare? Quia hic filius meus, inquit, mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuẽtus est. Hanc similitudinem Dominus in Euãgelio proposuit, quam ipse exposuit: dicens, tale gaudium fieri in cælo super peccatore pœnitentiam agente. Nunc verò quoniam tempus est exhortari omnes ad pœnitentiam, vt filij errantes reuertantur, eísque conuiuium à patre saginati vituli præparetur, etiam nos dilectissimi parati simus huic conuiuio tanquam amici ac domestici interesse: maximè quia cum isto patrefamilias ad mensam eius quotidie accedentes, nõ nos iam dignatur vocare seruos, sed amicos. Percurramus, si placet, ipsam parabolam à Domino in Euangelio propositam, in qua nobis & affectum patris demonstrauit pium, & filij perditi indicauit reditũ, filiíque maioris qui de paterna domo non discesserat, commotum retulit animũ. Hoc quip- B pe habet textus ipsius lectionis. Veniẽs, ait, filius eius pri mogenitus de agro cùm audiret symphoniam, interrogauit seruos quidnam illud esset. Eíq; dixerunt: Frater Luc.15.f. tuus reuersus est, & occidit illi pater tuus vitulum saginatum, eo q̃ saluum illum susceperit. Et indignatus noluit introire. Egressus est autem ad illum pater suus vt eum introduceret. Improperaũsq; ille patri suo, quòd laborasset semper cũ illo, & nunquam illi talia exhibuisset: at vbi venisset filius ille qui omnem substantiam paternã malè consumpserat, occidisset illi vitulũ saginatũ. Et reddit pater rationem facti sui, consolatúrque filium suum secum permanentem, de domo non discedẽtem, & dicit illi: Fili tu meus es, & mecũ es semper, & omnia mea tua sunt: veruntamen oportuit nos ista facere, quoniam frater tuus mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Non vacat hæc talis à Dño propositio. Donet itaque nobis qui ista proposuit, vt demonstremus ab ipso fuisse impletũ hoc, quod per quandam similitudinem nos quodãmodo excitauit ad aliquid inquirendum. Affectum paternum exhibuisse suis Dominum nostrũ Iesum Christũ, nullus ambigit Christianus. Illud magis requiramus, qui sit filius iunior, qui prodigè viuens substantiam paternam dissipauit, & qui sit filius primogenitus qui indignatus quòd filio perdito redeunti vitulus saginatus occisus sit, intrare noluerit. Quis est iste filius perditus, qui omnẽ substantiam paternam in meretricibus erogauit, nisi ille Iatro qui substantiam animæ à Deo sibi datam per scelera diffluẽdo etiam in cruce pependit? Porcos pauit, quando dæmonum voluptates suis factis impleuit. Fortasse illos porcos pauit, quos petierat diabolus à Domino: dicẽs: Iube Matt.8.d. 31. nos intrare in gregem porcorum. Fame contritus est, quia panẽ verbi Dei non inueniebat, Siliquis cupiebat faturare ventrem suum, quando tortuosis cogitationibus replebat animam suam. Sed reuertatur ad se, videat se Iatro in cruce pendentẽ, concurrat ad patrem, C dicat pendens in cruce: Domine memento mei dum Luc.23.f. veneris in regnum tuum. Domine memento mei, non 42. sum dignus vocari filius tuus, fuscipe me sicut vnum ex seruis. Domine memento mei. Latro enim sua attendens merita de seipso diffidebat, sed Dominus tãquam pius pater latroni quasi filio quod desperauerat offerebat. Proferat huic pater stolam illam primam, induat filium immortalitate, quem secum videt in cruce pendentem, introducat eum in domum: dicat Christus latroni, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Mactet vitulum saginatum, hominem illum susceptum etiam pro latronibus crucifixum: aduocet amicos suos discipulos quibus dicebat: Si feceritis Ioan.15. quæ mando vobis, iam vos non dicam seruos, sed c.15.

amicos. Præparetur illud cõuiuiũ cælestę, astet ille chorus angelorum, suauiter declamans: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ volũtatis. Veniat & primogenitus filius ille, & nolit intrare. Quis est iste filius primogenitus qui noluit intrare, nisi ille primus Apostolorũ Petrus, qui ad interrogationẽ vnius ancillæ, in atrio sacerdotis ter Dominum ausus est negare? Dixisti quidẽ ò Petre, tanquam patri tuo Christo, ego tecũ laboraui: quãdo dicebas Saluatori, Tecũ sum vsq; ad mortẽ, animam meam pro te ponam. Vbi est quod promisisti? Interrogaris semel, & negas: secundò interrogaris, & negas: tertiò, & negas. Non vis ad cõuiuium intrare, ideo ausus es ter Dominum negare. Vbi est, Animam meam pro te ponam? Ter negantẽ non terruit vngula, sed vna oppressit muliercula. Certè tecũ sum vsque ad mortẽ. Vide, vide igitur Petre, quantũ de te anrea præsumpseris: ecce nunc ter negãdo, gallo teste cõuincetis. Sed egrediatur pater ad primogenitum filium nolentẽ intrare, dicat Christus Petro: Intra in gaudium Dñi tui: respiciat negantẽ, & faciat cõfessorem: cõpungat flẽtẽ, faciat amatorẽ: exhortetur eum paterna voce: Fili, inquit, tu meus es, tu es Petr⁹: & si me negasti, meus es. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã. Tu meus es, & omnia mea tua sunt. Tibi dabo claues regni cælorũ. Apud te Petre sunt claues, dignare iam ad cõuiuiũ intrare. Oportebat hæc fieri, quoniã frater tuus latro mortuus erat & reuixit, perierat & inuẽtus est. Si Petrus antequam Christus pro omnibus crucifigeretur, regni cælorũ claues accepit: qua illuc introiuit latrò ille iam nõ reus, nisi per latus quod aperuit Iudæus? Et nunc veniãt omnes quicunq; amant paradisum locũ quietis, locum securitatis, locum perpetuæ felicitatis, locum in quo non pertimescas barbarũ, in quo nullum patiaris aduersarium, nullum habebis ẽmicũ. Venite omnes, intrate omnes, est quà possitis intrare, patet latus. Ostẽdit enim ille latro, quò debeãt omnes intrare, neminem suo exemplo docuit desperari.

CONTENDITE, ait Dominus, intrare per angustã portam. Quid angustius illo foramine, quod vnus è militibus percutiendo latus crucifixi aperuit? & tamen per has angustias penè iam totus mundus intrauit. Venite & vos Iudæi, vocat vos quẽ crucifixistis filius Dei: cõtendite intrare per Angustã portã, per hãc enim introierũt patres vestri. Illi qui vt crucifigeretur clamauerunt, qui in ligno suspensum viderunt, qui irriserunt, qui caput agitauerunt, per istas tamẽ angustias introierunt. Nõ enim inaniter clamabat ille pẽdens in cruce: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Per has ergo, vt dixi angustias, per angustã portã lateris Christi ingressus est latro muratus, pœnitens Iudæus, cõuersus omnis paganus, & ab eo exiit foras malus hæreticus Arrianus. Exiit, quoniã nõ erat de numero permanentiũ. De illis enim erat, de quibus Ioannes dicit: Ex nobis exierunt, sed nõ erãt ex nobis: si enim ex nobis essent, mansissent vtiq; nobiscũ. O hæretice Arriane, agnosci latro in cruce pendentẽ, ipsi inimici Iudæi expauerunt resurgentẽ, & vos malè tractatis in cælo regnantẽ. Cauete dilectissimi Arrianam pestẽ, nõ vos separent à Christo terrena promittẽdo, propter tunicã nõ vos expolient fide. Mẽbra Christi seruate vnitatẽ atq; integritatẽ vnius tunicæ, quam nec persecutores Christi ausi sunt scindere. Nolite iniurias irrogare capiti vestro: ꝓ vobis ille mortuus est, ne vos moreremini. Quẽ Christus per baptismum viuificauit, quare eum Arrianus rebaptizãdo occidit? Erubescе, erubescе hæretice. Negauit Petr⁹ & reuersus est, & flendo deleuit quod timore negauit. Christum in suis persecutus est Paulus, sed ad eius vocẽ cecidit & surrexit. Aliter cecidit, aliter surrexit. Cecidit persecutor, erectus est prædicator. In Christianis Christum persecuti sunt reges: sed multum eis præstiterunt, quãdo membra ad caput suum velociter trãsierunt. Nemo talia damna, qualia tu, ingerit Christo: animas enim multorũ cupis interficere, ꝓ quibus Christus in carne venit occidi. Erubescе, erubescе hæretice. Quid iteras, quod semel datur? In membris suis iam intus est Christus, noli in istis ipsum velle rebaptizare: semel enim pro omnibus cum Ioanne in aquam dignatus est ipse descendere. Redemit Christus animas, custodite quod ille redemit. Integro Christo integrum assignate prædium. Nemo inuadat, nemo inuasori consentiat: characterẽ Dominicum nullus abstergat, titulos Christi nemo deponat. Reddituri estis rationem Domino regi, boni serui, data est vobis occasio bene operandi. Abundant peregrini, captiui, expoliati. Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, vt & ipsi recipiant vos in habitacula æterna.

FINIS.

DE QVATVOR VIRTVTIBVS CHARITATIS, TRACTATVS DIVI AVGVSTINI.

TRACTATVS II.

Hãc omittitur, quia extat tom. 10. sermone de tempore 46.

DE LAVDIBVS CHARITATIS, TRACTATVS.

TRACTATVS VII.

Hic omittitur, quia habetur inter sermones de tempore, numero 39. tom. 10.

DE HONESTATE MVLIERVM.

TRACT. VIII.

Hæc loco omittitur, quia habetur tom. 10. de tempore, sermone 250.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE conuenientia decem præceptorum, & decem plagarum, Liber vnus.

TRACTATVS IX.

CENSVRA.

Augustinus in Psalmum 77. de ecõtrario inter se comparandis decem plagis & decem præceptis, quoniam alibi diximus, expositionem psalmi huius in his onerari opus non est. In Indiculo à Possidio notatur de decẽ plagis & de decẽ præceptis. Hunc tractatum hoc loco omisimus, quia plenius extat tomo decimo inter fragmenta loco primo, ex Eugippio abbate. Inde enim constat tractatum qui hoc loco erat, non esse integrũ Diui Augustini tractatum, sed partem, addito per alium initio & conclusione.

DE VTILITATE IEIVNII, TRACTATVS.

TRACTATVS X.

CENSVRA.

Possidius in Indiculo librorum S. Augustini recenset tractatum de vtilitate ieiunij.

DE VTILITATE ieiunij admonemur aliquid loqui: & Deus admonet, & tẽpus nos admonet. Hæc enim obseruatio, hæc virtus animi, hæc fraudatio carnis, & lucrum mentis ab angelis nõ exhiberur Deo. Ibi enim omnis est copia & sempiterna securitas: & ideo nullus defectus, quia in Deum plenus affectus. Ibi panis angelorum: quem panem angelorum vt manducaret homo, factus est homo. Hic omnes animæ teirenam carnem portantes, de terra implent ventres: ibi spiritus rationales cælestibus corporibus præsidentes de Deo implent mentes. Et hîc cibus est, & ibi cibus: sed cibus iste cùm reficit, deficit, & sic implet alium, vt ipse minuatur: ille autem & implet, & integer permanet. Hunc cibum nobis esuriẽdum Christus indixit, dicẽs: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, quoniã ipsi saturabuntur. Pertinet ergo ad homines hãc vitã mortalẽ gerentes, esurire ac sitire iustitiã: impleri autem iustitia, ad aliam vitã pertinet. Hoc pane, hoc cibo pleni sunt angeli: homines autẽ dũ esuriunt, extendunt se: dum se extẽdunt, dilatantur: dum dilatãtur, capaces fiunt: capaces facti, suo tẽpore replebuntur. Quid ergo hîc? Nihil inde capiunt qui esuriunt & sitiunt iustitiam? Capiunt planè. Sed aliud est, cùm quærimus de refectione iter agẽtium: & aliud, cùm quærimus de perfectione beatorũ. Apostolum audi esurientẽ & sitientẽ, & vtiq; iustitiã, quãta in hac vita capi potest, quãta geri iustitia. Quis enim nostrũm se illi vel cõferre audeat, nedum præferre? Sed quid ait? Nõ quia iã acceperim, aut iam perfectus sim. Videte quis loquatur. Vas electionis, & extremum quodãmodo fimbriarũ vestimẽti Domini: sed tamen ꝙ ad fluxum sanguinis sanat tangẽtem, quia credentẽ: nouissimus enim Apostolorum & minimus, sicut ipse ait, Ego sum nouissimus Apostolorũ: &, Ego sum minimus Apostolorum. Et iterum, Nõ sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: sed gratia Dei sũ id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laborau: non ego autem, sed gratia Dei mecum. Hæc audiens tu, tanquã plenum & perfectũ tibi videris audire. Audisti quid ructet, audi & quid esuriat. Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Ait, Fratres, ego non arbitror me apprehendisse: vnum autẽ quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extẽtus, secundum intentionẽ sequor ad palmã supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Dicit se nondũ esse perfectum, ꝙ nondum acceperit, nõdum apprehẽderit: dicit se extendi, dicit se sequi ad palmam supernæ vocationis. In via est, esurit, impleri vult, satagit, peruenire desiderat, æstuat: nihil illi tam magnæ moræ est, quàm dissolui & esse cum Christo.

ERGO charissimi, quia est terrenus cibus, quo carnis infirmitas pascitur: est autẽ & cælestis cibus, quo pietas mẽtis impletur: & habet cibus iste terrenus vitã suã, habet & ille suam: huius cibi vita hominum est, illius cibi vita angelorum est. Fideles homines, discreti iã corde à turba infidelium, suspẽsi in Deum, quibus dicitur, Sursum cor, aliã spem gerentes, & scientes se peregrinatiin hoc mundo, medium quendã locum tenẽt: nec illis cõparandi sunt qui nihil aliud putãt bonum, q̃ deliciis terrenis perfrui, nec illis adhuc supernis habitatoribus cæli, quibus solæ deliciæ sunt panis ipse à quo creati sunt. Illi homines proni ad terrã, pastũ atq; lætitiã de sola carne requirẽtes, pecorib⁹ cõparãtur: lõgè ab angelis distãt & eõditione & moribus. Cõditione, quia mortales sunt: moribus, quia luxuriosi. Inter illũ populũ cæli & populum terræ, medius quodãmodo pẽdebat Apostolus. Illuc ibat, hinc se attollebat. Nec cum illis tamẽ erat adhuc: nã dicerer, iã perfectus sum. Nec cum istis erat, pigris, torpidis, marcidis, somnolẽtis, nihil aliud esse putantibus, nisi ꝙ vidẽr, & quod transit, & quòd nati sunt, & quòd morituri sunt: nã si cum eis esset, nõ diceret, Sequor ad palmã supernæ vocationis. Gubernare itaque debemus nostra ieiunia. Non est hoc, vt dixi, officiũ angelicum, nec tamẽ & illorum hominũ officiũ est qui ventri seruiunt: medietatis nostræ res est, qua viuimus secreti ab infidelibus, cõiungi angelis inhiãtes. Nõdum peruenimus, sed iã imus: nõdum ibi lætamur, sed iã hîc suspiramus. Quid ergo nobis ꝓdest abstinere aliquantũ à pastu & lætitia carnali? Caro in terrã cogit, mens sursum tẽdit: rapitur amore, sed tardatur põdere. De hac re Scriptura ita loquitur, Corpus enim qd⁹ corrũpitur, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. Si ergo caro in terrã vergens onus est animæ, & farcina prægrauans præuolantem: quantum quisq; delectatur superiore vita sua, tantum deponit de terrena farcina sua. Ecce quod agimus ieiunantes.

CAPVT I. Matth. 5. a. 6. — Matth. 26 g. 69. — Ioan. 13. d. 37. — Mat. 5. d. 26. — Phil. 3. c. 12. — Luc. 16. — 1. Cor. 15. b. 50. — Caro periculosa. — Nihil. 1. d. 25. — CAPVT II. — 1. Cor. 5. a. 6. — Caro nõ intelligunt. — Gal. 5. c. 17. — Eph. 5. g. 29. — Sap. 9. c. 15.

NON vobis ergo videatur leuis res aut superflua, no quisquã forte hoc faciẽs Ecclesiæ cõsuetudine, cogitet apud se, & dicat sibiipsi vt suggerentẽ intrinsecus audiat tentatorẽ: quid facis quia ieiunas, defraudas animam tuam, nõ ei das quod eam delectat, tibiipsi ingeris pœnam, tuus ipse tortor & cruciator existis. Deo ergo placet, quia te crucias? Ergo crudelis est qui delectatur pœnis tuis. Respõde huiusmodi tentatori: Excrucio me planè, vt ille parcat: do de me pœnas, vt ille subueniat, vt placeã oculis eius, vt delectẽ suauitatẽ eius. Nã & victima excruciatur, vt in arã imponatur. Minus premet mẽ tem meã caro mea. Et tali dissuasori malo seruo ventris respondeo per hãc similitudinẽ, & dic: Si iumento fortè insideres, si equo vtereris qui te gestiẽdo posset præcipitare: nónne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quẽ freno nõ posses? Caro mea iumẽtum meũ est: iter ago in Hierusalẽ, plerunque me rapit, & de via conatur * excludere: Via autem mea Christus est. Ita exultantẽ non cohibebo ieiunio? Si quis hoc sapit, etiam ipso experimento probat, quàm vtiliter ieiunetur. Nunquid enim caro ista quæ nũc domatur, sẽper domabitur. Dum tẽporaliter fluitat, dum mortalitatis cõditione prægrauatur, habet exultationes suas, manifestas & periculosas menti nostræ. Caro est enim adhuc corruptibilis, nondũ resurrexit. Nã nõ semper sic erit, nondum habet statum propriũ cælestis habitudinis. Nondũ enim facti sum⁹ æquales angelis Dei.

NE ergo arbitretur dilectio vestra, ꝙ inimica sit caro spiritui, quasi alter sit author carnis, alter sit author spiritus: multi enim hoc putãtes verè rapti ab ipsa carne deuiarunt, & alterũ authorẽ carni, alterũ spiritui posuerunt. Vtũtur autẽ quasi testimonio Apostolico, quod ait: Caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Hoc verũ est. Sed quare & aliud nõ attendis? Nemo enim vnquã carnẽ suã odio habet, sed nutrit & fouet eã, sicut & Christus Ecclesiã. In illa prima sententia quã cõmemorauí, quasi q̃dã ĩncta duorum inimicorũ videtur, carnis & spiritus: quia caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: in hac autẽ tanquam copulatio eõiugalis. Nemo enim vnquã carnẽ suã odio habet, sed nutrit & fouet eã, sicut & Christus Ecclesiã. Quid ergo facimus cum charitas vestra: interim ego ambas accipio, & ambas cõcordes, quantum potuero, demonstrabo. Tu autẽ quisquis aliũ authorem carnis cõstituis, aliũ spiritus, de illa quid agis? Nemo enim vnquã carnẽ suã odio habet, sed nutrit & fouet eã, sicut Christus Ecclesiã. Vel similitudo nõ te terret: quia nutrit, inquit, & fouet eã, sicut & Christus Ecclesiã? Cõpedẽ putas carnẽ. Quis amat cõpedem suã? Carcerẽ putas carnem. Quis amat carcerem suũ? Nemo enim vnquã carnẽ suã odio habet. Quis nõ oderit vinculũ suũ? Quis nõ oderit pœnã suã? & tamen nemo vnquã carnẽ suã odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiã. Tu ergo qui aliũ authorẽ ponis carni, aliũ authorẽ spiritui, aliũ posituras es ecclesiæ, alium Christo. Quod qui sapit, desipit. Diligit ergo vnusquisq; carnẽ suã, Apostolus dicit, & præter Apostoli dictũ vnusquisq; in se probat. Quãtũlibet enim sis domator carnis, quãtalibet in eam seueritate accendaris, nescio vtrum non claudes oculũ, si aliquis ictus immineat. Est ergo quasi quoddam cõiugium spiritus & carnis. Vnde ergo caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus car- — CAPVT III. Ieiunium veri non est res vulgaris. — * forti, exercere. — Caro periculosa. — CAPVT IIII. Manichæi. — Gal. 5. c. 17. — Ibidem. — Gala. 5. c. 17.

nem? Vnde ista pœna, quæ ducta est de mortis propagi-
1.Cor.15. c.22. Ephes.2.a 3. ne? Vnde dictū est: Omnes in Adam moriūtur? Et vnde dicit Apostolus, Fuimus aliquando & nos natura filij iræ, sicut & cæteri? Accepit enim ille vindictam mortis, de quo nati sumus, & trahimus quod vincamus: & ideo concupiscimus aduersus carnem, vt nobis domitā carnem subiiciamus, & eam ad obediendum attrahamus. Nunquid ergo odimus, quam nobis cupimus obedire? Dat vnusquisque & in domo sua plerunque disciplinā coniugi suæ, & eam subiugat renitērem, nō persequitur inimicantē. Filium tuū domas, vt tibi obediat. Nūquid odisti, nūquid deputas inimicū? Seruū postremò tuum diligis & castigas, & in castigando obedientem facis. Habes de hac re ipsius Apostoli manifestā plenāmq; sen-
1.Cor.9. d.26. tentiam: Non sic curro, inquit, tanquā in incertum, non sic pugillor, quasi aērē cædēs: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè aliis prædicās, ipse reprobus inueniar. Habet ergo caro ex cōditione mortali quasi quosdā terrenos appetit' suos, in hos tibi ius freni cōcessū est: regat, te præpositus, vt possit à te regi subiectus. Infra te est caro tua, supra te est Deus tuus. Cùm vis vt seruiat tibi caro tua, admoneris quomodo te oporteat seruire Deo tuo. Attēdis quod sub te est, attrēde & q; supra te est. Leges in inferiorē non habes, nisi à superiore. Seruus es, seruū habes, sed Dominus duos seruos habet. Seruus tuus plus est in potestate Domini tui, quàm in tua. Itaque vis tibi obedири à carne, nūquid in omnibus potest, in omnibus obtemperat Domino tuo? Nō in omnibus obtēperat tibi. Quomodo, inquis? Ambulas, pedes moues, sequitur: Sed nūquid quātū vis ibit tecū? Animatur à te, nūquid quādiu vis? nūquid quādo vis, doles? quādo vis, sanus es? Exercet enim te plerunque Dominus tuus per seruum tuum: vt quia fuisti Domini contemptor, mereatis emendari per seruum.

CAPVT V. SED ad te quid pertinet? Delectationē carnis non relaxare vsque ad illicita, aliquantū & à licitis refrenare. Qui enim à nullis refrenat licitis, vicinus est & illicitis. Proinde fratres, licitū est cōiugiū, illicitū est adulterium: & tamen tēperantes viri, vt longè sint ab illicito adulterio, refrenāt se & aliquātum à licito cōiugio. Licita est satietas, illicita est ebrietas: tamē modesti homines vt longè se faciant à turpitudine ebrietatis, castigāt se aliquātū & à libertate satietatis. Ita ergo agamus fratres. Temperemus: & quod facimus, sciamus quare faciamus. Cessando à lætitia carnis, acquiritur lætitia mentis. Proinde finis nobis ieiuniorū nostrorū, ad iter nostrum: quid sit ipsum iter, & quò tendamus, hoc consi
Pagani & Iudæi ieiunant. derandū est. Nāque & Pagani ieiunāt aliquando, nec regionem quò tendimus, norunt: & Iudæi ieiunant aliquando, & viā in qua ambulamus, non apprehēderunt.
Hæretici ieiunant. Tale est hoc, ac si aliquis equū domet, in quo erret. Ieiunant hæretici, video quales eāt: interrogo, quò eāt. Ieiunatis, vt cui placeatis? Deo, inquiūt. Munus putatis accipit? Sed prius vide quid dicit: Relinque munus, & va-
Matt.5.d. 25. de, prius reconciliare fratri tuo. Nūquid mēbra tua rectè domas, qui Christi mēbra dilanias? Auditur, inquit, in clamore vox vestra: & eos qui sub iugo vestro sunt, stimulatis & cæditis pugnis. Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus. Improbaretur ergo ieiunium tuum, si immoderatius seuerus existeres in seruū tuū: approbabitur ieiuniū tuū, cùm nō agnoscis fratrē tuū? Nō ego quæro, à quo cibo abstineas, sed quē cibū diligas. Dic mihi quem cibū diligas, vt approbē quòd ab isto cibo te abstineas. Diligis iustitiā? Fortè, inquis, diligo. Appareat ergo iustitia tua. Puto enim iustum esse, vt maiori seruias, quo tibi minor obtēperet. De carne enim loquebamur, quæ minor est quā spiritus: & quæ domāda ac moderāda subiecta est. Agis cū ea vt obtēperet tibi, & subtrahis ei cibū, quòd ames subiectā tibi: agnosce maiorem, agnosce superiorem, vt tibi rectè cedat inferior.

QVID si caro tua obedit tibi, & tu non obedis Deo CAPVT VI. tuo? Nónne ab ipsa damnaris, cùm tibi obtēperat? Nónne obtēperando tibi cōtra te dicit testimoniū? Et cui, inquit, maiori obtemperē? Ecce Christus loquitur, iustitiæ amatorē te dixeras, Mandatū nouū do vobis, vt vos inuicē diligatis. Audi ergo Dūm tuū mandatū dan- Ioann.13. d.34. tem, vt nos inuicem diligamus. Cùm ex nobis omnibus tanquā mēbris corpus sibi faciat, quod corpus habeat vnū caput ipsum Dūm & saluatorē: tu cōtrà diuellis te à mēbris Christi, nō amas vnitatē. Non hoc expauescetes in mēbris tuis? Si distortū digitū haberes, non ad correctorē digiti tui medicū curreres? Certè tūc se habet bene corpus tuū, quādo sibi cōcordāt mēbra tua: tūc dicēris sanus, tunc bene vales. Si autē aliquid in tuo corpore dissentiat ab aliis partibus, quæris qui emēdet. Cur ergo nō quæris emendari, vt cōpagini membrorū Christi reB uoceris, & cōgruas in ipso corpore & tuo? Certè viliores sunt cæteris mēbris capilli tui. Quid vilius in corpore tuo capillis tuis? Quid cōtemptius? quid abiectius? Et tamē si malè te tondeat, irasceris tōsori, quia in capillis tuis nō seruat æqualitatē: & tu in mēbris Christi non tenes vnitatē? Quid sunt ergo, aut cui rei prosunt ieiunia tua? Indignum Deū putas, cui ab omnibus qui in eū credunt, in vnitate seruiatur: & tamē vis in membris tuis, in corpore tuo, in capillis tuis vnitatē seruari. Loquuntur viscera tua, membra tua cōtra te dicunt verum testimonium, & tu falsum contra mēbra Christi. Discreuisti te à ieiunio Paganorū. Hoc putas, & ideo securus tibi videris. Ego enim, inquis, Christo ieiuno, illi autem idolis & dæmoniis. Accipio quod dicis, & reuera nō nego, discretum est. Sed ecce quemadmodum contra te paulo antè me commemorante, dicebant testimoniū membra tua, vt admonerē te qualis esse debeas cum mēbris Christi Dei tui: & ipsi Pagani, à quibus separas ieiunium tuum, C admoneant te aliquid de vnitate Christi tui.

ECCE illi multos deos falsos non diuisi colunt. Nun- CAPVT VII. quid nos vnū verū ideo inuenimus, vt sub vno in vnitate nō simus? Multos illi & falsos, nos vnū & verum: & illi sub multis falsis non habēt diuisionē, nos sub vno vero nō tenemus vnitatē. Non doles, nō gemis, nō erubescis? Aliud addo. Nō solùm multos deos falsos Pagani colunt, sed pleroſq; sibi cōtrarios & inimicos. Verbi gratia, cōmemoremus aliqua ipsorū, si cuncta nō possumus: Hercules & Iuno inimici fuerūt, homines enim fuerūt: priuignus ille, nouerca illa: vtrique eorum Pagani tēpla fecerunt, & Iunoni & Herculi. Adorāt illum, adorāt illam: pariter eunt ad Iunonē, pariter ad Herculē. Illis fibi iratis, concordes sunt. Vulcanus & Mars inimici sunt, & iustam causam habet Vulcanus: sed da iudicē qui audiat. Odit enim miser vxoris adulteriū: nec tamē audet cultores suos à Martis tēplo prohibere. Simul adorāt, & illum & illum. Si imitātur deos suos, litigant: & ipsi cūt de tēplo Martis ad tēplum Vulcani. Magna indignitas: nec tamē timent ne sibi irascatur maritus, quòd ad eum venitur de tēplo Martis adulteri. Habēt cor, sciunt lapidem sentire nō posse. Ecce colentes multos, falsos, diuersos, aduersos: tenent tamen in eis colendis qualemcunque vnitatē. Ecce dicunt cōtra te testimoniū & ipsi Pagani, à quibus tua ieiunia separasti. Veni ergo ad vnitatē, frater. Vnum Deum colimus: nunquā patrē & filiū vidimus litigantes. Nec mihi Pagani succenseant, quòd hæc dixi de diis eorum. Quare enim irascantur verbis meis, & nō potius literis suis? Illas prius, si possunt, imò, si volunt, deleant: non eis docendis Grammatici vela suspendant. Irascitur mihi, quia ego dico, qui dat mercedem, vt filius ipsius discat?

ERGO

CAPVT VIII. ERGO charissimi, illi quidē tales deos habēt, vel potius habuerūt. Quia enim ipsi eos deserere noluerūt, ab eis deserti sunt. Et multi deseruerūt eos, & adhuc deserunt, deiiciunt tēpla eorū in cordibus suis: sed gaudeamus de illis, quia veniūt ad vnitatē, nō ad diuisionē. Nō inueniat Paganus occasionē qua nolit esse Christianus. Cōcordemus, fratres, colētes vnum Deū: vt & illos deserere multos deos exhortemur quodāmodo nostra cōcordia, vt ad pacē & ad vnitatē veniāt colendi vnum Deum. Et si fortè fastidiunt, & hinc nobis calumniātur, quòd vnitatē inter nos Christiani nō habemus, & inde sunt tardi & pigri ne veniāt ad salutē: alloquar & ipsos paululum, & dicā, quod eis dicatis. Non præferāt nobis quasi cōcordiā suā, nō sibi tāquā de vnitate sua placeāt. Hostē quippe quē patimur, illi nō patiuntur, illos & nō ista agēres, ipse possidet. Videt eos adoratores falsorum deorum, videt eos seruos, & seruos dæmoniorum. Quid illi lucri est, quia litigāt, aut quid damni est, quia nō litigāt: Et vnum quāuis falsum & vanum sentiētes, sibique cōsentientes, sic eos possidet. At verò cùm desereretur, & multi ad vnū Deum cōcurrerēt, eius sacrilega sacramēta desererēt, tēpla euerterēt, idola frāgerēt, sacrificia prohiberēt, vidit se perdidisse quos tenebat, vidit à sua familia recessisse, verum Deum cognouisse. Quid faceret? quo modo insidiaretur? Concordes nos scit q; possidere nō possit, vnum Deum nobis diuidere nō potest, Charitas, vitæ diffensio, mors. falsos deos nobis supponere nō potest. Sētit esse vitā nostrā charitatē, mortē nostrā dissensionem: lites immisit inter Christianos, quia multos deos nō potuit fabricare Christianis: sectas multiplicauit, errores seminauit, hæreses instituit: sed quicquid fecit, de pace Dominica fecit. Ecce securitas nobis est, licet illo sæuiēte, licet illo insidiante, & dissensiones varias inter Christianos semināte: si Deum nostrum agnoscamus, si cōcorditer teneamus, si fidē seruemus, securi simus, fratres. Frumētū de area aut nō recedit, aut redit: aliquid palearū aufert vēto tentationis, vnde nobis faciat non viā perditionis, sed opus exercitationis. Quanquā verò paleā nō tollit foràs, & ipsa tamē in vltimo ventilāda est, & nō it tota palea, nisi in ignē. Satagere ergo debemus, fratres mei, cùm tēpus est, quātis possumus viribus, quāta possumus intentione, vt si fieri potest, & palea redeat, dum frumēta nō percāt. Dilectio nostra hīc probatur, magnum opus vitæ nostræ proponitur. Nō nos inueniremus, quātum fratres diligamus, si nemo periclitaretur: nō appareret quāta esset dilectio inquisitionis, si nihil teneretur abyssus perditionis.

CAPVT IX. LABOREMVS fratres, nō cessemus, omni opere, omni sudore, affectu pio ad Deum, ad illos, inter nos: ne illorum veterem litē fopire volentes, inter nos nouas rixas faciamus, & ante omnia cauti simus inter nosipsos tenere firmissimā dilectionem. Illi gelauerunt in iniquitatib' suis: quomodo in eis tu solues glaciem iniquitatis, si non ardeas flamma charitatis? Nec curemus quòd eis molesti videmur cōpellendo: attēdamus quo D in eo securi simus. Nunquid enim ad mortē, & nō potius à mortē? Omnino quibuscunque modis possumus, sed modestè vetusta vulnera pertractemus: & cauti simus, ne inter manus medici deficiat qui curatur. Quid itaq; curādum nobis est, quia plorat puer qui ad scholā ducitur? Cogitādum nobis est, quia repellit manus medici qui secatur. Piscatores fuerunt Apostoli, & Domi-
Matth.4. c.19. Hier.16. d.15. nus dixit eis, Faciā vos piscatores hominū. Per Prophetā autē dicitur, quòd Deus primò piscatores erat missurus, postea venatores. Primò piscatores misit, postea venatores mittit. Quare piscatores, quare venatores? De abyssō & profundo maris superstitionis idololatriæ credētes, piscati sunt retibus fidei. Venatores autē quò missi sunt? cùm illi vagarētur per mōtes & colles: id est, per

Piscatorū & venatorū officia diuersa. superbias hominum, per tumores terrarum. Mōs vnus, Donatus, & alius mōs, Arrius: alter mōs, Photinus, alter mōs, Nouatus: per istos mōtes errabāt: venatoribus indigebat error ipsorū. Ideo & distributa sunt officia piscatorum & venatorum, ne fortè isti dicāt nobis: Quare Apostoli neminē coēgerunt, neminē impulerūt? Quia piscator est, retia mittit in mare, quod incurrerit, trahit. Venator autē syluas cingit, sētes excutit: terroribus vndiq; multiplicatis cogit in retia. Ne hàc eat, ne illàc eat: inde occurre, inde cæde, inde terre, non exeat, nō effugiat. Sed retia nostra vita est, tātùm dilectio cōseruetur. Nec attēdas quàm illi sis molestus, sed quàm tibi ille sit dilectus. Qualis pietas si parcis, & moritur?

CAPVT X. FRATRES, hāc etiā cōsiderate cōparationem & similitudinem: vna enim res multas similitudines habere potest. Ea cōditione nascuntur homines, vt velit sibi omnis homo à filiis suis succedi: & nemo est, qui non hūc ordinē in domo sua vel optet vel speret, vt generatores filiorum cedāt, & generati succedāt. Tamen si pater senex ægrotet: non dico si filius cui assit pater, quem quærit hæredē, quem cupit successorem, quē propterea genuit, vt illo mortuo ipse viuat; nō hoc dico: si pater ægrotet senex, iturus, iā vicinus morti, iā naturæ ordinē petens, iā vltra q; speret nō habens: tamen si ægrotet, & assit illi piè filius eius, & videat eum medicus lethali & noxio somno premi, patiens est in senē moriturō propter ipsos paucos dies quibus hic potest viuere: stat filius, & adest patri solicitus: & cùm audierit medicū dicentem, Iste homo lethargicus potest esse, & inde mori, si permittatur dormire: si vultis eū viuere, non dormiat. Illū somnus ille noxius premit, qui & noxius est, & dulcis est. Filius autem eius admonitus à medico, stat solicitus, patri molestus, pulsat: & si pulsātio eius vincitur, vellicat: & si vellicatio nihil agit, pungit. Certè molestus est patri: & esset impius, nisi molestus esset. At ille quem decedat mori, molestum sibi filium tristi aspectu & voce reuerberat. Quiescе mihi, quid mihi molestus es? Sed medicus ait: Quia si dormierit, morietur. Et ille, Dimitte me, mori volo. Senex dicit, Mori volo: & puer impius est, si nō dicat, Ego nolo. Et illa vita vtiq; temporalis est, nec ille in ea perpetuus erit, cui filius est molestus vt excitet: nec ille qui abeūti patri & decedēti succedit. Ambo per eā transeunt, ambo per illā temporaliter transuolant: & tamen impij sunt, nisi ad ipsam sibi prospexerint, etiam cùm inuicem molesti sunt, cōsulant. Ergòne video fratrē meum somno noxiæ cōsuetudinis premi, & nō excito, dū timeo molestus esse dormienti atq; pereūnti? Absit à me vt hoc faceтē, nec si illo viuo nostra angustaretur hæreditas. Nunc verò cùm illud quod accepturi sumus diuidi non possit, cum possessore multiplicato angustari nō possit: non eum erigam vel molestus vt vigilet, & carens somno vetustissimi erroris mecum in hæreditate gaudeat vnitatis? Prorsus faciam: Si vigilo, faciam: si non facio, & ego dormio.

CAPVT XI. CHARISSIMI, Dominus interpellatus est à quodam cū turbis loqueretur, & ait illi: Dñe, dic fratri meo, Luc.12.d. 13. vt diuidat mecum hæreditatē. Et Dominus, Dic homo, quis me cōstituit diuisorē hæreditatis inter vos? Nō vtique dedignabatur cōpescere cupiditatem, sed nolebat fieri iudex ad diuisionē. Nos autē charissimi, nō cū rerū talium iudicē requiramus, quia nec talis est hæreditas nostra: pura fronte, bona cōscientia interpellemus Dominō nostro, & dicat ei vnusquisq; nostrū, Domine, dic fratri meo non vt diuidat, sed vt teneat mecū hæreditatem. Quid enim vis diuidere, frater? Quod enim dimisit nobis Dominus, nō potest diuidi. Aurū est enim, vt fateтā diuisionis proferat: argentū est, pecunia est, mācipia sunt, pecora sunt, arbores sunt, agri sunt? Omnia Ioan.14. d.27. enim ista diuidi possunt. Non potest diuidi, Pacē meā

do vobis, pacẽ meã dimitto vobis. Postremò in ipsis etiã terrenis hæreditatibus diuisio minorẽ facit: cõstituedos fratres sub vno patre, quícquid possidet pater, amborũ est, totũ illius, totũ & illius. Proinde si de rebus suis interrogetur, sic respõdet: Cuius est, verbi gratia, equus ille? Et si vni eorũ dixeris, Noster est. Cuius ille fundus, ille seruus? In omnibus respondet, Noster est. Si autẽ diuidãr, iã aliud respõdetur: Cuius equus ille? Meus. Cuius iste? Fratris mei. Ecce quid tibi fecit diuisio. Nõ vnum acquisisti, sed vnũ perdidisti. Si ergo & talẽ hæreditatẽ haberemus, quæ diuidi posset: dividere tamẽ nõ deberemus, ne nostras diuitias minueremus. Et certè nihil tã importunũ filiis quàm viuo patre velle diuidere. Denique si hoc facere moliãtur, si litibus & cõtentionibus studeãt ad vendicãdas sibi quisq; partes suas, exclamat senex, Quid facitis? Adhuc viuo. Expectate paululum mortẽ meã, tunc secate domum meã. Nos autẽ Deum patrẽ habemus: quid imus in diuisionem, quid imus in lites? Certè expectemus: si mori potuerit, diuidamus.

TRACTATVS XI.

DE VRBIS EXCIDIO,

TRACTATVS DIVI AVGVSTINI.

CENSVRA.

Beda 1. Cor. 10. citat finem huius sermonis, de excidio vrbis Romæ.

CAPVT 1.

INTVEAMVR primã lectionẽ sancti Danielis prophetæ, vbi eũ audiuimus orãtem, & mirati sumus, peccata nõ solũ populi sui, sed & sua propria cõfitẽtem. nã post ipsam orationem, cuius quidẽ verba indicabãt eũ nõ solùm deprecatorẽ, sed etiã cõfessorem: post ipsam ergo orationẽ, Cùm orarẽ, inquit, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Domino Deo meo. Quis ergo est qui se sine peccato esse profiteatur, cùm Daniel propheta peccata propria confiteatur? nã superbo cuidã dictũ est per Ezechielẽ prophetã, Nũquid tu sapientior quàm Daniel? In tribus item quibusdã sanctis viris, per quos tria genera hominũ significat Deus quæ liberaturus est, quãdo magna tribulatio superuentura est generi humano, etiã hunc Danielẽ posuit: & dixit, quòd nemo inde liberabitur, nisi Noë, Daniel & Iob. Et quidem manifestũ est, quòd in his tribus nominibus tria quædã, vt dixi, genera hominũ significat Deus. Iã enim tres illi viri dormierũt, & apud Deũ sunt spiritus eorũ, & corpora eorũ in terra fluxerũt: expectãt resurrectionẽ, & ad dexterã collocationẽ, nec aliquam in hoc mũdo tribulationẽ timent, vnde se cupiant liberari. Quomodo ergo de illa tribulatione liberabũtur Noë, Daniel, & Iob: Quando dicebat ista Ezechiel, solus fortitan Daniel in corpore fuit. Nam Noë & Iob iam olim dormierãt, & somno mortis patribus appositi fuerant. Quomodo ergo poterũt de imminẽre tribulatione liberari, iam olim de carne liberati? Sed in Noë significantur boni præpositi, qui regũt & gubernant Ecclesiã, quomodo Noë in diluuio gubernauit arcã. In Danielẽ significantur omnes sancti cõtinentes. In Iob significantur omnes cõiugati iustè & bene viuentes. Hæc enim tria genera hominũ de illa tribulatione liberat Deus. Tamen quantũ sit cõmẽdatus Daniel, ex hoc apparet, quòd vnus ex illis tribus meruit nominari: & tamẽ cõfitetur peccata sua. Daniele ergo cõfitente peccata sua, cuius superbia nõ cõtremiscat, cuius inflatio nõ refidat, cuius tumor & elatio nõ cohibeatur? Quis glorietur castum se habere cor, aut quis glorietur mundum se esse à peccato?

CAPVT 11.

ET mirãtur homines, & vtinã tantũ mirarẽtur, & non etiã blasphemarent, quãdo corripit Deus genus humanũ, & flagellis piæ castigationis exagitat, exercẽs ante iudiciũ disciplinã, & plerunq; nõ eligẽs quẽ flagellet, nolẽs inuenire quem damnet. Flagellat enim simul iustos & iniustos, quanquã quis iustus, si Daniel propheta peccata propria cõfiteatur? Lecta est ante dies lectio libri Geneseos, quæ nos, nisi fallor, multũ fecit intentos, vbi Abrahã dicit Domino: Vtrũ si inueniat in ciuitate quin quaginta iustos, parcat ciuitati propter eos, an eũ ipsis perdat ciuitatem? Respõdit ei Dominus, quòd si inueniat in ciuitate quinquaginta iustos, parcat ciuitati. Deinde Abraham adiecit ad interrogationẽ, & quæsiuit: Vtrũ si minus fuerint quinque, & remaneant quadraginta quinque, similiter parcat. Respõdit Deus parcere se propter quadraginta quinque. Quid pluribus? Paulatim interrogando, & illo de numero detrahẽdo peruenit ad decem: & quæsiuit à Domino, Vtrũ si decẽ iustos in ciuitate compereret, perdat eos cũ reliquis innumerabilibus malis, an propter decẽ iustos parcat potius ciuitati. Respondit Deus, etiam ,,pter decẽ iustos non se perdere ciuitatẽ. Quid ergo dicimus fratres? Occurrit enim quæstio nobis valida & vehemens: præsertim ab hominibus qui scripturis nostris impietate insidiantur, non qui eas pietate perquirũt, & dicunt, maximè de recenti excidio tãæ vrbis, Nõ erant Romæ quinquaginta iustiꝰ In tãto numero fideliũ, tanto numero sanctimonialium, continentiũ, tãto numero seruorum & ancillarũ Dei, nec quinquaginta iusti inueniri potuerũt, nec quadraginta, nec triginta, nec viginti, nec decẽ? Si autẽ incredibile est, quare nõ Deus ,,pter quinquaginta, vel etiam ,,pter decem iustos pepercit illi ciuitati? Scriptura nan fallit, si se homo nõ fallat. Cùm de iustitia quæritur, & Deus de iustitia respõdet: iustos quærit ad regulã diuinam, nõ ad regulam humanam. Citò ergo respondeo: Aut inuenit ibi tot iustos, & pepercit ciuitati; aut si nõ pepercit ciuitati, nec iustos inuenit. Sed respõdetur mihi manifestum esse quòd Deus nõ pepercit ciuitati. Respõdeo & ego, imò mihi non est manifestũ: perditio enim ciuitatis ibi facta nõ est, sicut in Sodomis facta est. De Sodomis enim quæstio erat, quando Deũ Abraham interrogauit. De' autẽ dixit: Nõ perdam ciuitatem. dixit: Nõ flagello ciuitatem. Sodomis nõ pepercit, Sodomã perdidit. Sodomam penitus igne cõsumpsit, quam ad iudiciũ nõ distulit: sed in ea exercuit, quod aliis malis ad iudiciũ reseruauit. Prorsus nullus de Sodomis euasit, nihil hominis relictum est, nihil pecoris, nihil domorũ: cuncta omnino ignis absorbuit. Ecce quomodo Deus perdit ciuitatẽ. Ab vrbe autẽ Roma quàm multi exierũt & redituri sunt, quàm multi manserũt & euaserũt, quàm multi in locis sanctis nec tangi potuerũt? Sed capti, inquiunt, multi ducti sunt. Hoc & Daniel non ad suppliciũ suum, sed ad solatiũ cæterorum. Sed multi, inquiunt, occisi sunt. Hoc & tot iusti prophetæ à sanguine Abel vsq; ad sanguinẽ Zachariæ: hoc etiam tot Apostoli, hoc etiã Dominus Prophetarũ & Apostolorum. Sed multi, inquiũt, tormẽtis variis excruciati sunt. Putamúsne quisquam tantũ quantum Iob horrẽdus nobis? Nunciatæ sunt strages, facta incẽdia, rapinæ, interfectiones, excruciationes hominũ. Verum est, multa audiuimus, omnia gemuimus, fæpe fleuimus, vix cõsolati sumus, nõ ab vno, non nego multa nos audisse, multa in illa vrbe esse commissa.

CAPVT 111. Iob. 2. c. 8.

VERVNTAMEN fratres mei, intẽdat charitas vestra quod dico. Audiuimus librũ sancti Iob, quòd perditis rebus, perditis filiis, nec ipsam carnem quæ illi sola remanserat, saluam potuit obtinere, sed percussus graui vulnere à capite vsq; ad pedes sedebat in stercore, putrefcẽs vlcere, sanie fluens, vermibus scatens, tormentis acerbissimis dolorũ cruciatus. Si nobis sic nunciaretur vniuersa ciuitas sedere, sedere, inquam, ciuitas vniuersa, nullo ibi sano, in grauissimo vulnere, & sic putresceret vermibus viuus, quomodo mortui putruerũt: quod erat grauius, hoc an illud bellũ? Puto quòd mitius in carnẽ humanam ferrũ sæuiret quàm vermes: tolerabilius de vulneribus sanguis erũperet, quàm de putredine sanies distillaret. Cadauer corrũpi respicis, & horrescis: sed ideo minor pœna, quòd abscs anima. At verò in Iob præsens anima quæ tẽtaret, ligata ne fugeret, sustinuit tamẽ tribulationẽ Iob, & deputatũ est illi ad magnã iustitiam. Nõ ergo quisquam attẽdat quid patiatur, sed quid faciat. Homo, in eo quod pateris, potestas tua nõ est: in eo quod facis, volũtas tua vel nocẽs vel innocẽs est. Patiebatur Iob, stabat mulier relicta sola, non ad cõsolationẽ, sed ad tentationẽ: nõ quæ afferret medicinã, sed quæ moueret blasphemiã. Dic aliquid, inquit, in Deũ, & morere. Videte quẽadmodum illi mors beneficiũ fuit, & tale beneficiũ nemo dabat. Sed in his omnibus quæ sancta anima sustinebat, patiẽtia exercebatur, fide probabatur, mulier confutabatur, diabolus vincebatur. Spectaculũ magnũ, & in illa fœditate putredinis præclara pulchritudo virtutis. Vastat latenter inimicus, apertè malũ suadet inimica: adiutoriũ diaboli, nõ mariti: Eua noua, sed ille nõ vetus Adã, Dic aliquid in Deũ, & morere. Blasphemãdo extorque, quod precando nõ pores impetrare. Locuta es, inquit, tãquam vna ex insipiẽtibus mulieribus. Attẽdite verba fortis fidelis: attendite verba foris putrescẽtis, intus integri. Locuta es, inquit, tanquã vna ex insipiẽtibus mulieribꝰ. Si bona percepimus, mala nõ sustinemus? Pater est, nũquid amadus blandiẽs, & respuẽdus corripiẽs? Nõne pater est, & ,,mittẽs vitã, & imponẽs disciplinã? Excidit ne tibi fidelis, Accedẽs ad seruitutẽ, sta in iustitia & timore, & præpara animã tuã ad tentationẽ? Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patiẽtiam habe: quoniã in ignẽ probatur aurũ & argentum, homines verò acceptabiles in camino humiliationis. Miser, excidit ne tibi, Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autẽ omnẽ filium quẽ recipit?

CAPVT 1111.

COGITA quoslibet cruciatus, extende animum in quoslibet in hac vita pœnas humanas: compara ad gehennã, & leue est omne quod cogitas. Hîc tẽporalis, ibi æternus est, & qui torquet & qui torquetur. Nũquid adhuc patiũtur, qui illo tẽpore passi sunt, quo Roma vastata est? Diues autẽ ille adhuc apud inferos patitur. Arsit, ardet & ardebit, viuet vsque ad iudiciũ: recipiet carnem nõ ad beneficiũ, sed ad suppliciũ. Illas pœnas timeamus, si Deũ timemus. Quicquid hîc passus fuerit homo, si corrigatur, emendatio est: si nec sic corrigatur, duplex damnatio est. Et hîc enim luit pœnas tẽporales, & ibi experietur æternas. Dico charitati vestræ fratres, Martyres certè sanctos laudamus, glorificamus, admiramur, dies eorum pia sollennitate celebramus: merita eorũ veneramur, & si possumus, imitamur. Est profectò magna Martyrũ gloria, sed nescio vtrum minor gloria fuit sancto Iob: nec tamẽ ei dicebatur, Thus pone idolis, sacrificia diis alienis, nega Christũ: dicebatur tamen, blasphema Deum. Nec sic dicebatur, vt intelligeretur, si blasphemaueris, putredo omnis abscessura sanitãtiq; reditura est: sed, si blasphemaueris, dicebat inepta & insulsa mulier, morieris, & moriẽdo tormentis carebis. Quasi verò morienti blasphemo nõ æternus dolor succederet. Mulier fatua præsentis putredinis horrebat molestiam, æternam flammã minimè cogitabat. Ferebat ille præsẽs, ne inciderer in futurũ, tenebat cor à mala cogitatione, linguã à maledicto, seruabat animæ integritatẽ in putredine corporis. Videbat quid in futurum cuadebat: & ideo quod patiebatur, ferebat. Sic sic vnusquisq;

CAPVT v.

HOC dicat vnusquisque cùm patitur. Fuerũt Romæ quinquaginta iusti, imò si modũ humanum consideres, milia iustorũ: si regulã perfectionis, nemo iustorũ existit. Quicunq; Romæ qui se audeat iustum dicere, à me nõ audit: nunquid tu sapientior q̃ Daniel? Audi ergo illum confitentẽ peccata sua. An fortè cùm cõfitebatur, mẽtiebatur? Hinc ergo habet peccatũ, quia de suis peccatis Deo mẽtiebatur. Sed aliquãdo argumẽtantur homines & dicunt, Debet & homo iustus dicere Deo, quia peccator est: quãuis sciat nullum se habere peccatum, tamen dicat Deo, habeo peccatũ. Miror si ista contra filij sanitas appellãda est. Quis te facit nõ habere peccatum? nõnne Deus qui sanat animã tuã? Si tamẽ non habes peccatum. Nã cõsidera, & inuenies nõ peccatũ, sed peccata. Tamẽ si prorsus nõ habes peccatũ, nõnne illiꝰ beneficiũ est, cui dixisti, Ego dixi, Dñe miserere mei, sana animã meam, quoniã peccaui tibi? Si ergo sine peccato est anima tua, sanata est omnimodo anima tua: quare es ingratus medico tuo, vt dicas vulnus esse adhuc, vbi omnẽ sanitatẽ ille iam perfecit? Si corpus tuum languidum, aut vulneratum medico ostẽderes, & rogares vt tibi adhiberet curandi diligẽtiã, atque ille faceret, sanúmque & incolumem redderet, & tu adhuc diceres, nõ sum sanus: nõnne esses medico ingratus, nónne esses in medicũ cõtumeliosus? Sic & Deus sanauit te, & audes dicere, adhuc vulnus habeo: nec times ne tibi respondeat, Ergo ego nihil egi, aut totũ quod egi effudi, nõ accipio mercedẽ, nõ mereor vel laudẽ. Auertat Deus hãc amentiã, & hanc argumẽtationem vanã. Dicat homo, peccator sum, quia peccator est: dicat, peccatum habeo, quia peccatum habet. Num enim si nõ haber, sapiẽtior est q̃ Daniel? Ergo fratres mei, illã quæstionẽ aliquando dererminem. Si iusti sic appellandi sunt, sicut modo quòd humano iusti appellãtur, secũdum quandã conuersationẽ qua inter homines viuunt sine querela, multi tales Romæ: & ,,pter hoc pepercit Deus, multi euasẽrunt, sed & eis qui mortui sunt, pepercit Deus. Mortui enim in bona vita & vera iustitia, in bona fide: nónne ærumnis rerum humanarum caruerunt, & ad diuinum refrigerium puenerunt? Mortui sunt post tribulationes, quomodo paup illẽ ante ianuã diuitis. Sed passi sunt famem: passus est & ille: passi sunt vulnera, passus est & ille; fortè minus eos canes linxerũt. Mortui sunt, mortuus est & ille: sed quo fine audi: Cõtigit, inquit, mori inopẽ illum, & afferri ab angelis in sinum Abrahæ.

CAPVT VI.

VTINAM videre possemus oculis animas sanctorũ, qui in illo bello mortui sunt: tũc videretis quomodo Deus pepercerit ciuitati. Milia enim sanctorũ in refrigerio sunt, lætantium & dicẽtium, Deus gratias tibi, quia nos à carnis molestiis & tormẽto seruasti. Gratias tibi, quia iam nec Barbaros, nec diabolum formidamus, nõ timemus in terra famem, nõ timemus grandinẽ, nõ timemus hostem, nõ timemus lictorẽ, nõ timemus oppressorem: sed sumus in terra mortui, apud te nõ morituri, in regno tuo salui, dono tuo, non merito nostro. Qualis ciuitas est humilium quæ ista dicit? An putatis ciuitatẽ in patrietibus deputandã? Ciuitas in ciuibus est, non in parietibus. Denique si diceret Deus Sodomitis, fugite, quia incẽsurus sum locum istum, & nõne magnũ meritum eos habere diceremus si fugerẽt, & flamma de cælo descendens mœnia parietésque vastaret? Nõnne

Exod. 32. c. 14.

Iudi. 20 b. 21.

Eccli. 2. a. 1.

Ibidem.

Prou. 3. b. 12. Hebr. 12. b. 6.

Luc. 16. c. 23.

Matt. 23. f.

Luc. 16. a. 22.

Iob 2. c. 10.

Deus pepercerat ciuitati, quia ciuitas migrauerat, & perniciem illius ignis euaserat? Nónne ante paucos annos Arcadio Imperatore Cõstãtinopoli, quod dico audierunt nõnulli, & forsitã nouerũt, & sunt in hoc populo qui & illic præsentes fuerunt, volẽs Deus terrere ciuitatẽ, & terrẽdo emẽdare, terrẽdo cõuertere, terrẽdo mundare, terrẽdo mutare, seruo cuidã suo fideli, viro vt dicitur militari, venit in reuelatione, & dixit ei, ciuitatẽ vẽturo de cælo igne peritura: eúmq; admonuit, vt episcopo diceret. Dictũ est, nõ contempsit Episcopus, & allocutus est populũ: conuersa est ciuitas in luctũ pœnitẽtiæ, quẽadmodum quõdam illa antiqua Ninive. Tamẽ ne putarent homines illum qui dixerat vel falsitate deceptum vel fallaciter decepisse, venit dies quem Deꝰ fuerat cõminatus: intẽtis omnibus & exitum cũ timore magno expectãtibus noctis initio tenebrãte iam mũdo, visa est ignea nubes ab Oriente, primò parua, deinde paulatim vt accedebat super ciuitatẽ ita crescebat, donec toti vrbi ingens terribiliter immineret. Videbatur horrenda flãma pendere, nec odor sulphuris deerat: omnes ad ecclesiã cõfugiebãt, nõ capiebat multitudinẽ locus, baptismũ extorquebat quisq; à quo poterat. Non solùm in ecclesia, sed etiã per domos, per vicos ac plateas salus sacramẽti exigebatur: vt fugeretur ira, nõ præsens vtique, sed futura. Attamẽ post magnã illã tribulationẽ, vbi exhibuit Deus fidẽ verbis suis, & reuelationi seruũ sui, cœpit vt creuerat minui nubes, paulatimq; cõsumpta est. Populus fecutus paululũ factus, iterũ audiuit omnino esse migrandũ: quòd ciuitas esset proximo sabbato peritura, migrauit cũ imperatore tota ciuitas. Nemo in domo remãsit, nemo domũ clausit: lõgè recedẽs à mœnibus, & dulcia tecta respiciẽs, relictis charissimis sedibus voce miserabili valefecit. Et aliquot milibus tãta illa multitudo progressa, vno tamẽ loco fundẽdis ad Deũ orationibus cõgregata, magnũ fumũ subitò vidit, & vocẽ magnã emisit ad Deum: tãdémque trãquillitate cõspecta, missis qui renũtiarẽt solicita, quæ prædicta fuerat hora trãsacta, & renũtiãtibus quòd salua vniuersa mœnia & recta cõsisterent, omnes cum ingẽti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quicquam perdidit patente, omnis homo sicut dimisit inuenit.

Ioan. 3. b. 5.

CAPVT VII.

QVID dicemus? Vtrum ista ira Dei, an potius misericordia fuit? Quis dubitet misericordissimũ patrẽ corrigere voluisse, terrẽdo nõ perdẽdo punire, quando nihil hominum, nihil domorũ, nihil mœnium tãta impendẽs præsentia calamitatis lætit? Prorsus sicut solent manus erigi ad feriẽdum, & cõsternato illo qui feriendus erat miseratione reuocari: ita factũ est illi ciuitati. Verũtamẽ si eo tẽpore quo illa derelicta vniuersus populus absc essit, irrueret vastitas loco, totámq; vrbẽ sicut Sodomã nullis saltem ruinis remanẽtibus perdidisset: quis etiã sic dubitaret quòd Deus pepercisset illi ciuitati, qua præmonita & territa & discedẽre atque migrãte locus ille cõsumeretur? Sic minimè dubitãdum est, pepercisse Deũ Romanæ etiã ciuitati: quæ ante hostile incẽdium in multis ex multa parte migrauerat. Migrarũt qui fugerunt, migrarunt qui de corpore exierũt: multi præsentes vtcunque latuerunt, multi in locis sanctis vini saluíque seruati sunt. Manu ergo emẽdantis Dei correpta est potius ciuitas illa, quàm perdita: tanquam seruus sciens voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, vapulabit multis.

Luc. 12. f. 47.

CAPVT VIII.

ATQVE vtinã valeat ad exẽplum timoris & malæ cõcupiscentiæ, sitiẽtis mundũ, & appetẽtis perfrui pernicio sissimis voluptatibus, demonstrãte. Dño quàm sint instabiles & caducæ omnes seculi vanitates & insaniæ mẽdaces, potius refrenẽtur quàm sub flagellis dignissimis aduersus Dominum murmuretur. Sed vnam tribulã sentit area, vt stipula concidatur, granũ mundetur: vnum ignem patitur fornax aurificis, vt palea in cinerẽ pergat, aurum sordibꝰ careat: sic & vnã tribulationẽ Roma pertulit, in qua vel emendatus liberatus est pius, impius autẽ damnatus est, siue ab hac vita raptus sit, vbi magis pœnas iustissimas lueret, siue hîc remãserit vbi dãnabilius blasphemaret. Non ergo nos moueat labor piorũ: exercitatio est, nõ dãnatio. Nisi fortè horremus cùm videmus indigna & grauia in hac terra perpeti aliquẽ iustum: & obliuiscimur quæ pertulerit iustus iustorum, sanctúsq; sanctorum. Quod passa est vniuersa illa ciuitas, passus est vnus. Sed videre quis vnus, rex regum & Dominus dominãtium. Cõprehensus, vinctus, flagellatus, cõtumeliis omnibus agitatus, ligno suspensus & fixus, occisus. Appẽde cum Christo Romã, appẽde cum Christo totã terrã, appẽde cum Christo cælũ & terrã: nihil creatũ cum creatore pensatur, nullum opus artifici comparatur. Omniꝫ per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil: & tamẽ à perfequentibus deputatus est nihil. Feramus ergo quod nos Deus ferre voluerit: qui nobis curãdis atque sanãdis, quis etiã dolor sit vtilis sicut medicus nouit. Certè scriptum est, Patientia opus perfectum habet. Quod autem erit opus patiẽtiæ, si nihil aduersi patiamur? Cur ergo mala tẽporalia perpeti recusamus? an fortè perfici formidamus: Sed planè oremus & gemiscamus ad Dominum, vt seruetur erga nos quod Apostolus dicit: Fidelis Deus qui non vos sinet tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt sustinere possitis, Amen.

Apoc. 3. c. 16.

B

Ioan. 1. 1.

C

DE PVGNA ANIMÆ TRACTATVS.

TRACTATVS XII.

Hic locus omittitur, quia est posterior pars sermonis 43. de verbis Domini, tom. 10.

DE VTILITATE POENITENTIÆ.

TRACTATVS XIII.

In hoc tomo omittitur, quia est Homilia 27. inter 50. tom. 10.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Psalterium quod matri suæ composuit.

TRACT. XIIII.

DOMINE Deus omnipotens, rex æternæ gloriæ, qui eũ cognoscis beatum esse virũ, qui viã peccatorum spernit, legémq; peccatorum tuorũ meditatur die ac nocte, dOce me peccatorem tibi cum toto cordis timore & tremore fideliter seruire: & vocẽ meam te humiliter inuocantẽ, exaudi, & ita clementissimis auribus percipe verba mea, vt delinquentẽ me in ira furoris tui nõ derelinquas, ne quãdo ille insidiãs antiquissimus hostis, rapiat vt leo animã meam, dum nõ est qui redimat neque qui saluum faciat. Sed tu Domine, cuius nomen admirabile est in cælo & in terra, ita cõuerte inimicum meũ retrorsum, vt infirmetur & pereat à facie tua. Ne vnquã irretire valeat laqueis igneis animã meã, neque sulphur & spiritus procellarũ ogglomeret me: sed propter inopis miseriam & gemitum pauperis, nunc exurgẽs respice & exaudi me Domine, quia cõsilium inopis & spes eius es. Fac me ita ingredi sine macula, & operari iustitiam: vt gratia misericordiæ tuæ sit pars hæreditatis meæ. Custodi me vt pupillam oculi, & sub vmbra alarum tuarum protege me: quia tu es virtus mea, firmamentum meũ & refugium meum. Ab occultis meis mũda me, & ab alienis parce seruo tuo. Mitte mihi angelum de sancto, & desideriũ animæ meæ tribue mihi. Libera me de ore leonis, & deduc me per semitas iustitiæ: Vt possim ascendere in montem sanctum tuum, & stare in loco sancto tuo, innocens manibus & mundo corde. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Ne perdas cum impiis animã meam, & ne trãdas me in animas persequẽtiũ me: Sed ita exaudi petitius vocẽ deprecationis meæ, vt inuocantẽ gloriã fãti nominis tui, audias clemẽter & miserearis mei. Et in te Dñe sperãs nõ cõfundar in æternũ: Sed remitte mihi impietatẽ cordis mei. Fiat misericordia tua super me, quẽadmodum spero in te: & ex omnibus angustiis meis eripiẽs me, dic animæ meæ, salus tua ego sum. Et quia in protectione alarũ tuarũ spero, da mihi petitionẽ cordis mei: & intẽde in adiutorium meum, Domine Deus salutis meæ. Notũ fac mihi Domine finẽ meum, & numerũ dierum meorum, vt sciam quid desit mihi. Exaudi propitius vocẽ deprecationis meæ, & educ me de lacu miseriæ, & de luto fecis. Statue supra petram pedes meos, & dirige in semitã rectã gressus meos. in die malabilis domus Dei, quia tu es Deus meus & fortitudo mea. Ne declines gressus meos à via tua, vt dirigã iustitiã & odiã iniquitatẽ. Esto mihi refugium & virtus, quia tu es rex magnus super omnẽ terrã. Qui regis omnes in seculũ, libera animã meã de manu inferi, cùm acceperit me. Tu autẽ cùm manifestus fueris ad iudicãdum nos, miserere mei secundum magnã misericordiã tuam: & spiritum sanctum tuũ ne auferas à me. Auerte piissime Domine in illa hora faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele: cor mũdũ crea in me Deꝰ, & spiritum rectũ innoua in visceribus meis. Vt sicut oliua fructifera in paradiso Domini mei oleum sanctitatis accipiar, & ibi exultẽ cũ Iacob, & in æternũ læter cum Israël. Salua me in tuo nomine, tuáque virtute libera me. Ne despexeris deprecationem meam, sed miserere mihi. Mitte de cælo & libera me, & da in opprobrium conculcantes me. Contere dentes eorũ in ore ipsorũ, & confringe molas leonũ. Deus meus es tu, misericordia mea. Saluum me faciat dextera tua, & protegat à velamento alarũ tuarũ, cũ reddideris singulis singula secundum opera ipsorum. Dũ sitit ia te anima mea, protege me à conuentu malignantiũ: cũ ad te omnis caro venerit, nõ amoueas misericordiam tuam à me. Et spiritum sanctum tuũ ne auferas à me, sed illumina faciẽ tuã super me. Prosperũ iter fac mihi Deus salutaris meus: vt non absorbeat me profundũ, neq; operiat super me puteus os suũ. A diutor & liberator meus esto Dñe, ne tardaueris. Quoniã in te spero Domine, nõ confundar in æternũ, cùm iudicaueris populũ tuũ. Et hi qui se elongant à te, peribũt, ne auertar ego humilis factus cõfusus. Quoniã iustus iudex es, humilias & exaltas, nimis terribilis, & quis resister tibi tũc ab ira tua? Tu es Deus qui facis mirabilia magna solus. Sicut populũ tuum pane aluisti in deserto, desiderio suo nõ fraudasti eum: ita me esurientem gratia tua reficiat. & citò præueniat me misericordia tua. Et tu mihi tutor, panẽ lachrymarũ & amaritudinẽ cõpunctionum tribue in tẽpore tribulationis: Et da de petra mellis dulcedinẽ capiã internæ suauitatis. Deus qui inter iustos & peccatores cũcta discernis, qui es solus altissimus super omnes gentes, miserere mei: & tribue mihi benedictionẽ, qui legẽ dedisti. Reꝰ. ite iniquitatem cordis mei, & dimitte omnia peccata mea: & saluum fac seruum tuum Deus meus sperãtẽ in te. Deꝰ qui fundas Ecclesiã tuã in mõtibus sanctis, inclina aurẽ tuã ad precẽ meã. Manus ergo tua mihi auxilietur, ne auertar in humilitate: sed libera me de laqueo venãtiũ, & à ruina & dæmonio meridiano: Vt plãtatus in domo Domini sicut palma floreã, & sicut cedrus, quæ in Libano, mereat multiplicari in lõgitudinẽ dierum. Esto mihi in refugium, & Deus meus in auxiliũ spei meæ: quoniã tu es Deus & rex magnus super omnẽ terrã. Cùm iudicaueris orbẽ terræ in æquitate & populos in veritate tua, luce perenni perfruar cum iustis, & cum rectis

A

B

C

D

A corde lætitia. Saluet me dextera tua, & brachium sanctum tuum. Qui sedes super Cherubin, fac me in conspectum tuum cum exultatione: vt perambulẽ in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Nõ adhæreat mihi cor prauũ: Sed sint oculi mei super fideles sanctos tuos, vt sedeam cum eis ambulans per viam immaculatã, cùm disperdideris per iudiciũ de ciuitate tua omnes qui nunc operantur iniquitatem. Domine exaudi orationem meã, & clamor meus ad te perueniat. Nõ auertas faciem tuam à me: in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. Propicius esto omnibus iniquitatibus meis, redimẽque de interitu vitam meam. Satia in bonis desiderium meum, qui respicis in terrã, & facis eã tremere: Qui eduxisti populum tuum in exultatione, & electos in lætitia. Fac me custodire iudicium & iustitiã in omni tẽpore. Educ me de tenebris & vmbra mortis, vt parato corde cantem, & psalmum dicam tibi. Fac mecum signum propter misericordiã & nomen tuum:

B Vt in splendoribus sanctorum, in consilio iustorum & cõgregatione, iustitia mea maneat in seculum seculi. Et cornu meum exaltetur in gloria: Vt dum suscitari iusseris de terra inopẽ, & de stercore erexeris pauperem: Benedicam te ex hoc & vsque in seculum, tunc complaceam tibi in regione viuorum. Dirumpe vincula mea, & confirma me in misericordia tua. Cùm in tribulatione inuocauero te Domine, exaudi me in latitudine. Legem pone mihi Domine vt viuam, & vias iustitiæ tuæ exquirã semper. Da mihi intellectum, vt perscruter legem tuam, & custodiam illã de toto corde meo. Errauí sicut ouis quæ perierat, requirẽs libera animã meã. Custodi introitum meũ & exitum meum, vt in domo tua stantes sint pedes mei in atriis Hierusalẽ. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Eripe animã meã de muscipula venantiũ, vt nõ extendam ad iniquitatẽ manus meas. Reple gaudio os meum, & linguã meã exultatione: imple desideriũ meum in bono, & benedic me

C ex Siõ: vt videã quæ bona sunt Hierusalẽ, lõgè factus ab omni iniquitate. Fiãt aures tuæ intendentes in orationẽ serui tui Domine. Nõ sit exaltatum cor meũ in superbia, nec elati sint oculi mei: Sed humiliter sentiam, donec inueniam locum Domino, tabernaculũ Deo Iacob. Ibi mandasti benedictionem & vitam vsque in seculum. Ibi extollam manus meas in sancta, & benedicam te qui iudicas populum, & in seruis tuis consolaris. Deus deorum & Dominus dominorum, desistentem me & adorantem ad templum sanctum tuum, proba me & scito cor meum: interroga me, cognosce semitas meas, & deduc me in via æterna. Conserua me de manu peccatoris, & ab omnibus iniquis libera me. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine. Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo Domine. Exaudi me in tua iustitia, & non intres in iudicium cum seruo tuo Domine. Velociter exaudi me Domine, ne deficiat spiritus meus: quoniam tu es

D Deus misericordia mea & refugium meum, & susceptor meus. Et quoniam magnus es & laudabilis nimis, & magnitudinis tuæ non est finis: erige elisum, solue compeditum, illumina cæcum, qui ædificas Hierusalem. Cùm autem cõfortaueris seras portarum tuarum, intrinsecus cum filiis tuis copulatus sim. Sicut te laudant angeli, & omnes virtutes tuæ in regno cælorum: ibi & ego ita exultans cum gloria in choro sanctorum, laudem & glorificem nomen tuum in cymbalis laudabilibus, quod est sanctum & gloriosum, & regnat semper per infinita secula seculorum, Amen.

FINIS.

LIBER MEDITATIONVM.

CENSVRA.

Author est vel beatus Augustinus, vel qui eius libros non indiligenter legit.

CAPVT I. Innocentio Dei omnipotentis ad mortū & vitæ reparationē.

OMNE Deus meus da cordi meo te desiderare, desiderando quærere, quærendo inuenire, inuenièdo amare, amando mala mea redimere, redẽpta non iterare. Da Domine Deus meus cordi meo pœnitentiā, spiritui cõtritionem, oculis lachrymarū fontē, manibus eleemosynæ largitatem. Rex meus, extingue in me desideria carnis, & accende ignem tui amoris. Redemptor meus expelle à me spiritum superbiæ, & concede propius thesaurum humilitatis tuæ. Saluator meus, amouc à me furorē iræ: & indulge mihi benignus scutū patientiæ. Cõditor meus, euelle à me animi rancorē, & largire mihi mitis mentis dulcedinem. Da clementissime pater mihi solidam fidē, spem cõgruam, charitatē continuam. Rector meus auerte à me vanitatē, mētis incõstātiam, corporis vagationem, oris scurritatem, oculorum elationē, ventris ingluuiem, opprobria proximorum, scelera detractionū, curiositatis pruriginem, diuitiarū cupidinem, potentatuum rapinam, inanis gloriæ appetitum, hypocrisis malum, adulationis venenum, contemptum inopū, oppressionē debilium, auaritiæ ardorē, inuidiæ rubiginem, blasphemiæ mortē. Reseca in me factor meus temeritatē iniquam, pertinaciam, inquietudinē, otiositatem, somnolentiā, pigritiā, mentis hebetudinē, cordis cæcitatē, sensus obstinationem, morū truculentiā, boni inobedientiā, cõsilij repugnantiam, linguæ effrenationē, pauperū prædā, impotentū violentiā, innocẽtum calumniā, subditorū negligentiā, circa domesticos seueritatē, aduersus familiares impietatē, erga proximos duritiam. Deus meus misericordia mea, oro te per dilectum filium tuum, da mihi misericordiæ opera, pietatis studia, compati afflictis, cõsulere erroneis, succurrere miseris, subuenire egenis, consolari mœstos, releuare oppressos, pauperes recreare, flebiles refouere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminē despicere, sed honorare: bonos imitari, malos cauere, virtutes implecti, vitia reiicere, in aduersis patientiā, in prosperis continentiā, custodiā oris, & ostium circumstantiæ labiis meis, terrena calcare, cælestia sitire.

CAPVT II. Hominis accusatio & cõtemptio ad diuinæ misericordiæ diuinæ.

ECCE plasmator meus, multa rogaui, cùm nec pauca promerui. Fateor, heu fateor, non solùm quæ postulo non debẽtur dona, sed multa & exquisita supplicia. Animāt tamen me publicani, meretrices & latrones, qui à faucibus hostis momentancè eruti, sinibus excipiuntur pastoris: Tu enim factor omniū Deus, licet in cunctis operibus tuis sis mirabilis, mirabilior tamen crederis esse in operibus pietatis. Vnde de temetipso per quendam tuum seruum dixisti, Miserationes eius super omnia opera eius. Et quasi de singulo loquentem, de vniuerso populo tuo te dixisse confidimus, Misericordiam autē meam non dispergam ab eo: nullum enim spernis, neminem abiicis, neminē perhorrescis, nisi qui fortè amès te exhorruerit. Ergo nō modò iratus nō percutis, sed re irritantibus dona, ti quicuerint, tribuis. Deus meus cornu salutis meæ, & susceptor meus, ego infelix, ego te irritaui, ego malum coram te feci; furorem tuum prouocaui, iram promerui, peccaui & passus es, deliqui & adhuc sustines. Si pœniteo, parcis: si reuertor, suscipis: insuper dum differo, præstolaris. Reuocas errantem, inuitas repugnantem, expectas torpentem, amplexaris reduentem. Doces ignorantē, mœrentem mulces, à ruina suscitas, post lapsum reparas: petenti largiris, quærenti inueniris, & pulsanti aperis. Ecce Domine Deus salutis meæ, quid opponam nescio, quomodo respondeam ignoro: nullum abs te confugium, nullum abs te paret latibulum. Ostendisti mihi bene viuendi viam, & gradiendi scientiam dedisti: minatus es mihi gehennam, & pollicitus es mihi paradisi gloriam. Nunc pater misericordiarū & Deus totius consolationis, confige timore tuo carnes meas: quarenus quæ minaris, metuendo euadam: & redde mihi lætitiam salutaris tui, vt quæ spondes, diligẽdo percipiam. Fortitudo mea Domine, firmamentum meum, Deus meus, refugium meum, & liberator meus: suggere quid de te cogitem, doce quibus te sermonibus inuocē, da quibus operibus tibi placeam. Scio namque, scio vnum quo tu placaris: & aliud quod non spernis. Est vtique tibi spiritus contribulatus sacrificium, & acceptas cor contritum & humiliatum. His me Deus meus, adiutor meus, dita muneribus, his contra inimicum muni protectionibus: hoc de flammis vitiorum præsta refrigerium, hoc à desideriorum passionibus pande pium refugium. Fac Domine virtus salutis meæ, ne sim de numero eorum qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedūt. Obumbra caput meum in die belli, spes mea in die afflictionis, & salus in tempore tribulationis. In Domine illuminatio mea & salus mea, rogaui quibus egeo, intimaui quæ timeo, sed remordet conscientia, reprehendunt me cordis secreta: & quod amor miniſtrat, timor dissipat, zelus incitat, metus increpat. Acta mea formidinem, sed tua ingerit pietas fiduciā: tua hortatur benignitas, mea tardat malignitas. Et, vt verius fatear, occurrūt memoriæ phantasmata vitiorum, quæ reuerberant audaciam præsumentium animorum.

CVM enim quis odio dignus sit, qua fronte gratiam requirit? Cui pœna debetur, qua temeritate gloriā deposcit? Lacessit iudicem, qui postposita satisfactione delicti quærit præmiis honorari. Regi insultat, obnoxiꝰ supplicio, qui donari flagitat indebito brauio: & dulce affectum patris stultus exacerbat filius, qui post illatas contumelias ante pœnitudinē hæreditatis vsurpat celsitudinē. Quid mi pater me gessisse recolo? merui mortem, & peto vitam. Commoui regē meum, cuius impudens inuoco præsidium. Contempsi iudicē, quē temere postulo adiutorē. Insolens renui audire patrē, quem demum præsumo habere tutorem. Hei mihi q̃ sero venio! heu heu q̃ tardè festino: heu me quia curro post vulnera, dedignans incolumis præcauere iacula! Neglexi, pspicere tela, modò verò solicitor de morte vicina: vulnera vulneribꝰ inflixi, quia scelera sceleribus addere nō timui. Recẽti cicatrices labe reſperſi, quia prisca flagitia modernis iniquitatibus reciprocaui, & quæ diuina solidauerat medicina, mea resoluit prurigo phrenetica. Cutis quæ superducta vulneribus morbum celauerat, sanie erumpẽte putruit: quia iterata iniquitas cõcessam misericordiam exinaniuit. Noui quippe scriptum, In quacunque hora iustus peccauerit, omnes iustitiæ eius obliuiscentur. Si iustitia aboletur iusti ruentis, quanto magis pœnitentia peccatoris in idipsum reuertentis? Quoties canis redij ad vomitum, & quasi sus repetij volutabrum? Fateor, quia nihil recordari est impossibile. Quot mortalium ignorantes peccare docui, nolentibus delinquere persuasi, resistentes coẽgi, volentibus consensi? Quot sanè gradientibus laqueum induxi, viam quærẽtibus foueā retexi? quòd vt patrare nō horrerē, obliuisci nō metui. Sed tu iustus iudex signās peccata quasi in sacculo, obseruasti omnes semitas meas, & cunctos gressus meos dinumerasti: tacuisti, semper fuisti, patiens fuisti. Væ mihi demum loqueris quasi parturiens.

CAPVT III. Iudicis timor.

DEVS deorū domine præstabilis super malitia, nouit quia manifest⁹ venies, nouit quia nō semper silebis, cùm in cõspectu tuo ignis exardescet, & in circuitu tuo tẽpestas valida ingruerit, cùm aduocaueris cælum desuper & terrā discernere populū tuum. Et ecce coram tot millibus populorū nudabūtur omnes iniquitates meæ, tot agminibus Angelorum patebunt vniuersa scelera mea: non solum actuum, sed etiam cogitationum, simúlque locutionū. Tot iudicibus inops astabo, quot me præcesserunt in opere bono: tot arguentibus confundar, quot mihi præbuerunt bene viuendi exempla: tot conuincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus, séque imitandos iustis dederunt actionibus. Domine mi non suppetit quid dicā, non occurrit quid respondeam. Et cùm iam interſim fœuo illi discrimini, torquet me conscientia, cruciant cordis arcana, coarctat auaritia, accusat superbia, consumit inuidia, inflammat concupiscentia, infestat luxuria, dehonestat gula, ebrietas confutat, detractio lacerat, ambitio supplantat, rapacitas obiurgat, discordia dissipat, ira perturbat, lenitas dissoluit, torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frangit, fauor attollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gentibus iracundis, ecce cum quibus vixi à die natiuitatis meæ: quibus & studui, quibus & fidē seruaui. Ipsa me quæ dilexeram ſtudia, damnant: quæ laudaueram, vituperāt. Hi sunt quibus acquieui amici, quibus parui magiſtri, & quibus seruiui dominī: cõsules quibus credidi, ciues quibus cohabitaui, domestici quibus consensi. Hei mihi rex meus & Deus meus, quia incolatus meus prolõgatus est! Væ mihi illuminatio mea, quia habitaui cum habitantibus Cedar. Et cùm Dauid sanctus dixerit multum, quanto magis ego infelix dicere possum, nimis incola fuit anima mea? Firmamentum meum Deus, non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs. Spes mea non est in filiis hominum: quum si remota pietate iudicaueris, inſtum inuenies? Et nisi præueneris miserando impium, non est quod glorificet pium. Credo nanque salus mea quod audiui, quoniam benignitas tua ad pœnitentiam me adducit: tui oris mihi sonuerūt nectarea labia, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus qui misit me, traxerit eum. Enimuerò quia me inſtruxisti, tāquā propitius inſtructione formasti, totis medullis cordis, toto nisu mētis te omnipotens pater cũ dilectissimo filio tuo, tẽque dulcissima proles cum seruentissimo inuoco paracleto: trahe me, quatenus post te currā in odorē vngu ētorū tuorū dulciter. Inuoco te Deus meus, inuoco te, quia propè es omnibus inuocantibus te in veritate: tu enim veritas es: doce me quæso per clementiā tuam, sancta veritas, te inuocare in te, quia hoc fieri quomodo oporteat nescio, sed à te doceri beata veritas humiliter imploro. Absque te enim sapere, est desipere: te verò nosse, est perfectè scire. Erudi me diuina sapiẽtia, & doce me legẽ tuam. Credo nāque quem tu erudieris beatus erit, & de lege tua docueris eum. Desidero inuocare te, quod quæso fiat in veritate. Quid est, in veritate inuocare veritatem, nisi in filio patrem? Ergo sancte pater, sermo tuus veritas est, principiúmque verborū tuorū veritas. Hoc quippe est verborū tuorū principiū, quod in principio erat verbū. In ipso principio te summum adoro principium. In ipso veritatis verbo, te perfecta inuoco veritas, in quo ipsa cadē veritas dirigas me in veritate & doceas. Quid enim est dulcius quàm genitorem in nomine vnigeniti

A inuocare, patrem in recordatione filij ad pietatem inflectere, regem charissimæ sobolis denominatione mitigare? Sic enim solent rei carceribus eripi, sic commācipati vinculis liberari, sic tristem accipiẽtes sententiā capitis, non solùm absolui, sed insuper nanciſci insolitā gratiam, dummodo iratis principibus dilectæ prolis intimauerint charitatem: sic delinquentes seruuli euadūt supplicia dominorum, dum pro eis interuenit dulcedo filiorū. Sic te omnipotēs pater per omnipotētis filij charitatem postulo, educ de carcere ad cõfitendū nomini tuo animam meam: libera me à vinculis peccatorū, per cœternum flagito vnicū tibi natū: méque cui propria merita lethalem minantur sententiā, per pretiosissimæ ad dexteram tuam consedentis prolis interpellationē restaura placatus ad vitam. Quem enim alium dirigam interceſſorem tibi nescio, nisi hunc qui est propitiatio pro peccatis nostris, qui sedet ad dexteram tuam interpellans pro nobis? Ecce aduocatus meus apud te Deū patrem. Ecce pontifex summus, qui nō alieno eget expiari sanguine, qui proprio refulget perfusus cruore. Ecce hostia sancta, bene placens & perfecta, in odorem suauitatis oblata & accepta. Ecce agnus sine macula, qui coram se tondentibus obmutuit: qui alapis cæsus, sputis illitus, opprobriis affectus, os suum nō aperuit. Et qui peccatū non fecit, peccata nostra portulit & lāguores nostro suo liuore sanauit.

1. Ioan. 2. a. 2. Rom. 8. f. 34.

Esa. 53. a. 7. 1. Pet. 2. d. 22.

CAPVT VI. Repræsentat homo patri passionē filij.

ASPICE pater pie piissimum filiū pro me tā impiè passum. Respice clementissime rex quis patitur, & reminiscere benignus pro quo patitur. Nónne hic est, mi Domine, innocẽs ille, quem vt seruum redimeres, filium tradidisti? Nūquid author vitæ hic est, qui vt ouis ad occisionem ductus, tibíque vsque ad mortē obediẽs factus, atrocissimæ non timuit necis genus subire? Recole totius salutis disp ẽsator, quia hic est ipse, quem ex vna virtute genuisti, meæ tamen infirmitatis participem fieri voluisti. Verè hæc est tua deitas quæ meā induit naturā, crucis ascendit patibulum, quæ in assumpta carne triste tulit supplicii. Reduc Domine Deus meus oculos vitæ maiestatis super opus ineffabilis pietatis. Intuere dulcē natū toto corpore extensum, cerne manus innoxias pio manantes sanguine, & remitte placatus scelera quæ patrarūt manus meæ. Cõfidera inerme latus crudeli perfosū cuspide, & renoua me sacro fonte, quē inde credo fluxisse. Vide immaculata vestigia quæ nō steterunt in via peccatorū, sed semper ambulauerūt in lege tua diris confixa clauis, & perfice gressus meos in semitis tuis, & fac me odio habere benignus omnes vias iniquitatis: viam iniquitatis amoue à me, & fac me propitius viā veritatis eligere. Oro te rex sanctorū per hūc sanctū sanctorū, per hūc redemptorem meū, fac me currere viam mandatorū tuorū: vt ei valeā spiritu vniri, qui mea nō horruit carne vestiri. Nūquid nō attendis pie pater adolescẽtis filij charissimi caput, niuea ceruice deflexa pretiosissimam resolutū in morte? Aspice mitissime conditor dilectæ sobolis humanitatē, & miserere super infirmi plasmatis debilitatē. Cãdet nudatū pectus, rubet cruẽtum latus, tensa arent viscera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, crura pendent marmorea, rigat terebratos pedes beati sanguinis vnda. Spẽcta glorioſe genitor gratissimæ prolis lacerata mẽbra, & memorare benignus quæ mea est substantia: cõspicare Dei hominis pœnam, & relaxa cõditi hominis miseriā. Vide redemptoris suppliciū, & redempti dimitte delictum. Hic est, Domine mi, quē propter peccata populi tui percussisti, licet ipse sit dilectus in quo tibi bene placuisti. Hic est ille innocens, in quo dolus non est inuentus, & tamen inter iniquos deputatus est.

Matt. 3. d. 17. Esa. 53. d. 12.

CAPVT VII. Recognoscit homo causam esse passionis Christi.

OVID cõmisisti dulcissime puer, vt sic iudicareris? Quid

cõmissti amãtissime iuuenis, vt adeò tractareris? Quod A pretiosius inueni, deuotè obtuli, quicquid carius reperi, scelus tuum, quæ noxa tua, quæ causa mortis, quæ occasio tuæ damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ mortis meritũ, tuæ vindictæ flagitiũ. Ego tuæ passionis liuor, tui cruciatus labor. O mirabilis censuræ conditio, & ineffabilis mysterij dispositio! Peccat iniquus, & punitur iustus: delinquit reus, & vapulat innocens: offendit impius, & damnatur pius: quod meretur malus, patitur bonus: quod perpetrat seruus, exoluit Dominus: quod committit homo, sustinet Deus. Quò nate Dei, quò tua descendit humilitas? quò tua flagrauit charitas? quò processit pietas? quò excreuit benignitas? quò tuus attigit amor? quò peruenit cõpassio? Ego enim iniquè egi, tu pœna mulctaris: ego facinus admisi, tu vltione plecteris: ego crimen edidi, tu torturæ subiiceris: ego superbiui, tu humiliaris: ego tumui, tu attenuaris: ego inobediẽs extiti, tu obediens fcelus inobedientiæ luis: ego gulæ parui, tu inedia afficeris: me ad illicitam cõcupiscentiam rapuit arbor, te perfecta charitas duxit ad crucem: ego præsumpsi vetitum, tu subisti eculeum: ego delector cibo, tu laboras patibulo: ego fruor deliciis, tu laniaris clauis: ego pomi dulcedinem, tu fellis gustas amaritudinem: mihi ridens congaudet Eua, tibi plorans compatitur Maria. Ecce rex gloriæ, ecce mea impietas, & tua claret pictas. En mea iniusti-
Psal.115. a.12. tia, & tua liquet iustitia. Quid rex meus & deus meus, quid retribuam tibi pro omnibus quæ tribuisti mihi? Nõ enim inueniri potest in corde hominis, quod condignè talibus referatur præmiis. Nunquid sagacitas machinari potest humana, cui comparetur miseratio diuina? Nec est creaturæ moliri officium, quo iustè creatoris recompenset præsidium. Est autem, nate Dei, in hac tua admirabili dispensatione, cui fragilitas mea in aliquo suppediter, si tua visitatione compuncta mens carnem suam crucifigat cum vitiis & cõcupiscentiis, & hoc cùm à te cõceditur, quasi iam tibi incipit compari, quia & tu pro peccato meo dignatus es mori. Sicque per interioris hominis victoriam te duce armabitur ad exteriorem palmam: quatenus deuicta persecutione spiritali, non vereatur pro amore tuo subiici gladio materiali. Ita exiguitas conditionis, si tuæ compluceat pietati, magnitudini valebit pro viribus respondere creatoris. Et hæc cælestis medicina bone Iesu, hoc tui antidotum amoris. Oro te per antiquas misericordias tuas, infunde vulneribus meis quod reiecta viperææ contagionis bile, reintegret me incolumitati pristinæ: quo gustatum tuæ nectar suauitatis faciat me illecebrosa mundi toto affectu despicere, & nulla eius aduersa pro te formidare, memórque perpetuæ nobilitatis, spem fastidium ventos huius trãsitorij tumoris. Nihil quæso sine te mihi dulcescat, nihil complaceat, nil pretiosum, nil præter te mihi arrideat speciosum: vilescant obsecro absque te mihi omnia, fordeãt vniuersa. Quod tibi aduersum est, sit mihi molestum: & tuum beneplacitum, mihi indesiderium. Tædeat mẽ gaudere sine te, & dele- D
Psal.41.a. 4. Psal.118. Teth.72. ctet contristari pro te. Sit mihi nomen tuum refocillatio, & memoria tua consolatio: fiant mihi lachrymæ mææ panes die ac nocte inuestigando iustificationes tuas, sit mihi bonũ lex oris tui super milia auri & argenti. Sit obedire tibi, mihi amabile, & resistere tibi, execrabile. Rogo te spes mea per omnes pietates tuas, vt propitieris impietatibus meis. Adaperi aures meas mãdatis
CAPVT VIII. Agnoscit homo, passioné filij, fuisse apud patrem reconciliatione, tuis, & ne declines, flagito per nomẽ sanctũ tuũ, in verba malitiæ cor meũ ad excusandas excusationes in peccatis: peto etiã per admirabilẽ humilitatẽ tuã, ne veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris nõ moueat me.

ECCE omnipotẽs Deus, pater Domini mei, dispone benignus quo misereatis mei, quoniam quicquid brentur authoris: non tantum oriens ab occidẽte, seu A inferior separatur infernus à summo cæli cardine. Iam lucis optime creator, iam culpis ignosce meis, pro dilecti filij tui laboribus immensis. Iam eius quæso pietati meæ impietas, eius modestiæ mea peruersitas, & mansuetudini donetur ferocitas. Iã sua humilitas meã superbiam, patientia impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, suauitas iram, charitas lucrifaciat crudelitatem.

CAPVT IX. De Spiritus sancti incarnatione. IAM diuini amor numinis, patris omnipotentis prosilisque beatissimæ sancta communicatio omnipotẽs paraclete spiritus, mœrentiũ consolator clemẽtissime, iam cordis mei penetralibus potẽti illabere virtute, & tenebrosa quæque laris neglecti latibula, coruſci luminis fulgore pius habitator lætifica, tuíq; roris abundãtia longo ariditatis marcentia squalore visitando fœcunda. Saucia interioris hominis arcana tui amoris iaculo, & torpentis medullas ieeoris flãmis salutaribus B penetrãdo succende, sanctíq; feruoris igne illustrãdo intima mentis & corporis vniuersa depasce. Pota me torrente voluptatis tuæ, vt nil iam mundanorũ degustare libeat venenatæ dulcedinis. Iudica me Domine, & discerne causam meã de gente non sancta: doce me facere voluntatẽ tuam, quia Deus meus es tu. Credo ergo quia quemcũque inhabitaueris, patris ac pariter filij domiciliũ condis. Beatus qui te merebitur hospitari, quoniã per te patet & filius apud eũ faciunt mansionẽ. Veni iam, veni benignissime dolẽtis animæ consolator, in opportunitatibus & tribulatione adiutor. Veni mũdator scelerum, curator vulnerũ. Veni fortitudo fragilium, reuelator labentium: veni humiliũ doctor, superborum destructor. Veni orphanorũ pius pater, viduarum dulcis iudex. Veni spes paupertũ, refocillator deficientiũ. Veni nauigantium fidus, naufragij portus. Veni omniũ viuentiũ singulare decus, morientiũ vnica salus. Veni fãctissime spiritus, veni & miserere C
Iſd.42.a. 1. Iſd.14.a. huc. Luc.14. coram te confiteor ad salutem. Tu quidẽ Deus pater, solus nusquam legeris missus: de filio autẽ tuo ita scribit Apostolus, Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Cùm dicit, misit, satis ostẽdit, quia in hunc mundum missus aduenit: cùm de beata Maria semper virgine natus, verus & perfectus homo in carne apparuit. Sed quid est quod de illo ille Euangelistarum præcipuus ait, In mundo erat & mũdus per ipsum factus est? Illuc verò missus est per humanitatẽ, vbi semper fuit & est per diuinitatem. Quam videlicet missionem opus esse totius sanctæ trinitatis toto corde credo, & ore confiteor. Quomodo autem nos amasti pater sancte & bone, quantum nos dilexisti pic cõditor, qui etiam proprio filio nõ pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti illum? Subditus tibi ille fuit vsque ad mortem, mortẽ autem crucis, tollẽs chirographum peccatorum nostrorum & affigens illud cruci, crucifixit peccatũ, & occidit mortem, vnus ille inter mortuos liber, potestatem habens ponendi animam suam pro nobis, & iterum sumendi eam pro nobis. Igitur victor & victima, & ideo victor, quia victima pro nobis tibi, sacerdos & sacrificiũ: & ideo sacerdos, quia sacrificium. Meritò mihi spes valida in ille est, quia sanabis omnes languores meos per eum qui sedet ad dexterã tuã, & interpellat pro nobis. Languores quippe mei, Domine, magni sunt & multi, multi sunt & magni: habet enim multa in me princeps mũdi huius, scio & fateor, sed rogo te, libera me per sedentẽ ad dexterã tuã redemptorẽ nostrũ, in quo nihil sui mali potuit inuenire. Per ipsum me iustifica, qui peccatum nõ fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius: per ipsum caput nostrũ in quo nulla est macula, libera mẽbrum eius licet exiguũ & infirmum: libera quæso me à peccatis, vitiis, culpis

fonis trinum, & in substantia vnum verum Deum omnipotentẽ, vnius simplicis & incorporeæ, inuisibilis & incircũscriptæ naturæ, nihil te superius aut inferius maiúsve aliquid habentem, sed per omnem modũ sine deformitate perfectum, fine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternũ, sine morte vitam, sine infirmitate fortẽ, sine mendacio verum, sine situ vbique præsentem, sine extensione omnia implentẽ, sine contradictione vbique occurrẽtem, sine motu omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentẽ, sine indigentia omnia creantẽ, sine labore omnia regentẽ, sine tui initio omnibus initia dãtem, sine tui mutatione omnia mutabilia faciẽtem: in magnitudine infinitũ, in virtute omnipotẽtem, in bonitate summum, in sapientia inæstimabilẽ, in consiliis terribilẽ, in iudiciis iustum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracẽ, in operibus sanctũ, in misericordiis copiosum: erga delinquẽtes patiẽtissimũ, erga pœnitentes piissimum: semper eundem ipsum æternũ ac sempiternum, immortalem atque incommutabilẽ: quem nec sparia dilatant, nec breuitas locorum angustat, nec receptacula vlla coarctant, nec volũtas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbãt, nec læta demulcent. Cui nec obliuio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt. Cui nec origo initium, nec tempora incremẽtum, nec casus finem dabit, sed ante sæcula & in sæculis & per sæcula in æternum viuis: & est tibi perennis laus & æterna gloria, summa potestas & singularis honor, perpetuum regnum, & fine fine imperium, per infinita & indefessa & immortalia sæcula sæculorum, Amen.

CAPVT XII. Qualiter generi humano dignatus est subuenire Deus pater: & de verbi incarnatione. Gal.4.a.4.

HVCVSQVE omnipotens Deus cordis mei inspector & scrutator, cõfessus sum omnipotentiã maiestatis tuæ, & maiestatem omnipotentiæ tuæ: nũc autem qualiter humano generi subuenire dignatus es in fine sæculorum, sicut corde credo ad iustitiam, ita ore

Ioan.1.b. 10. Rom.8.f. 32. Philip.2.a 8. Col.2.c. 14. Psalm. 87. a.6. Ioann.10. c.17. Ro.8.f.34

CAPVT X. Confessio omnipotentiæ & maiestatis Dei prædicatæ.

SCIO Domine, scio & fateor, quia non sum dignus quẽ tu diligas: sed certè tu non es indignus quẽ ego diligam. Indignus quidem sum tibi seruire, sed tu non es indignus seruitio creaturæ tuæ. Da ergo mihi Domine vnde tu es dignus, & ego ero dignus vnde sum indignus. Fac me quomodo vis à peccatis cessare, vt quomodo debeo, possim tibi seruire. Cõcede mihi sic custodire & regere & finire vitam meam: vt in pace dormiam, & in te requiescam. Præsta mihi in finem vt me excipiat somnus cum requie, requies cum securitate, securitas in æternitate, Amen.

CAPVT XI. Ad S. Trinitatem oratio.

TE Deum patrẽ ingenitum, te filium vnigenitũ, te spiritum sanctũ paracletum, sanctam & individuã D trinitatem toto corde & ore confitemur, laudamus atque benedicimus: tibi gloria in secula seculorum, Amen.

CAPVT XII. Confessio omnipotentiæ & maiestatem Dei prædicans.

OSVMMA trinitas, virtus vna, & indiscreta maiestas, Deus noster, Deus omnipotẽs, confiteor tibi ego vltimus seruorum tuorũ, & exiguum membrũ Ecclesiæ tuæ, confiteor tibi, & honorifico te debito sacrificio laudis, pro scire & posse quod mihi tãtillo donare dignatus es. Et quia exteriora mihi munera desunt, quæ possim offerre, ea quæ in me sunt vota laudationis ex dono misericordiæ tuæ, ecce libẽs atque ouans offero tibi de fide nõ ficta & cõscientia pura. Credo igitur de toto corde rex cæli & terræ Domine, & ore te confiteor patrem & filium & Spiritum sanctũ, in per-

& negligentiis meis.replę me tuis ſanctis virtutibus,& fac me bonis pollere moribus : fac me in ſanctis operibus tuis propter nomen ſanctum tuum perſeuerare vſque in finem ſecuadum voluntatem tuam.

CAPVT XIIII. De fiducia quã anima habere debet in Domino Ieſu,atque eius paſſione.

DESPERARE vtique potuiſſem propter nimia peccata mea & infinitas negligẽtias meas,niſi verbum tuum Deus caro fieret & habitaret in nobis. Sed deſperare iã non audeo,quia cùm inimici eſſemus,reconciliati ſumus per mortẽ filij tui. Quanto magis reconciliati ſalui facti ſumus per eum?Omnis namq; ſpes & totius fiducię certitudo mihi eſt in pretioſo ſanguine eius,qui effuſus eſt propter nos & propter noſtram ſalutẽ.In ipſo reſpiro,& in ipſo confiſus,ad te peruenire deſidero:non habẽs meã iuſtitiam,ſed eã quæ eſt in filio tuo Domino noſtro Ieſu Chriſto.Vnde gratias agimus tibi clementiſſime & benigniſſime amator hominum Deus,qui per Ieſum Chriſtum filium tuũ Dominum noſtrũ cùm nõ eſſemus,potẽter feciſti nos : & cùm perditi fuiſſemus culpa noſtra,mirabiliter liberaſti& recuperaſti nos.Gratias ago pietati tuæ,& multas tibi gratias refero ex totis præcordiis meis, qui propter tuã inenarrabilem dilectionẽ qua nos miſeros & indignos mirabili bonitate amare dignatus es, miſiſti eundẽ vnigenitum tuum de ſinu tuo ad publicum noſtrũ,ſaluare nos peccatores tunc & filios perditionis. Gratias ago tibi pro ſancta incarnatione & natiuitate eius,& pro glorioſa genitrice ſua,de qua ipſe carnẽ aſſumere dignatus eſt propter nos,& propter noſtrã ſalutẽ:vt ſicut vetus Deus ex Deo,ita verus homo ex homine eſſet.Gratias tibi ago pro paſſione & cruce eius, pro morte & reſurrectione eius,pro aſcenſione eius in cælũ,& ſede maieſtatis eius ad dexterã tuã. Ipſe enim quadrageſimo die poſt reſurrectionẽ ſuã aſſẽdens vidẽtibus diſcipulis ſuper omnes cælos,ſedẽſq; ad dexteram tuã, Spiritum ſanctum ſecundum promiſſionẽ ſuã in filios adoptionis effudit. Gratias tibi ago pro ſuã ineſtimabili illa effuſione pretioſi ſanguinis eius,quo ſuã carnẽ redẽpti : ſimul & pro ſacroſanctõ & viuifico myſterio corporis & ſãguinis eius,'quo quotidie in Eccleſia tua paſcimur & potamur,abluimur & ſãctificamur, & vnius ſummæ diuinitatis participes efficimur. Gratias tibi ago pro hac tua mira & inenarrabili charitate, qua nos indignos ſic amaſti & ſaluaſti per vnicum dilectum filium tuum.Sic enim dilexiſti mundum, vt vnigenitum tuum dares:vt omnis qui credit in eum,nõ pereat,ſed habeat vitã æternã. Hæc eſt autẽ vita æterna,vt cognoſcamus te verum Deum,& quẽ miſiſti Ieſum Chriſtum,per fidẽ rectam & cõdigna fidei opera.

CAPVT XV. De immenſa patris erga genus humanũ charitate.

OIMMENSA pietas, ò ineſtimabilis charitas , vt liberares ſeruum,filium tradidiſti. Deus factus eſt homo,vt perditus homo de poteſtate dæmonũ eruꝛetur. Quãm benigniſſimus amator hominum filius taus Deus noſter,cuius piis viſceribus non ſatis viſum eſt vt ſe inclinaret factus homo de vera virgine Maria, niſi etiã ſubiret crucis ſupplicium effuſo ſanguine,pro patꝛe nos & propter noſtrã ſalutẽ. Venit pius Deus,venit pro pietate & bonitate ſua,venit quærere & ſaluũ facere quod perierat. Quæſiuit ouẽ perditã, quæſiuit & inuenit,& humeris ſuis reportauit ad caulas gregis. Pius Dominus,&verè multum pius paſtor.O charitas, ò pietas,quis audiuit talia?quis ſuper tãta miſericordiæ viſcera nõ obſtupeſcat?Quis nõ miretur,quis nõ collætetur propter nimiã charitatẽ tuã qua nos dilexiſti?Miſiſti filium tuum in ſimilitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum,vt nos efficeremur iuſtitia tua in ipſo.Ipſe enim verus eſt agnus immaculatus, qui abſtulit peccata mundi:qui mortẽ noſtrã moriendo deſtruxit,& vitã reſurgẽdo reparauit.Sed quid tibi retribuere poſſumus Deus noſter, pro tãtis beneficiis

misericordiæ tuæ: Quas laudes , quáſve gratiarum actiones?Etiã ſi illa beatorũ angelorum ſcientia & potẽtia nobis foret,nihil tamẽ dignũ tantæ pietati & bonitati tuæ recompẽſare valeremus. Si certè omnia mẽbra noſtra verterẽtur in linguas,ad rependendum tibi debitas laudes,nequaquã ſufficeret exiguitas noſtra. Supereminet enim omnẽ ſcientiam tua ineſtimabilis charitas,quã oſtendiſti nobis indignis pro ſola bonitate & pietate tua.Filius nãque tuus Deus noſter, nõ angelos,ſed ſemen Abrahæ apprehendit:aſſimilatus nobis per omnia,abſque peccato.Humanã itaque,nõ angelicã ſuſcipiens naturã,& eã ſtola ſanctæ reſurrectionis & immortalitatis glorificãs,vexit ſuper omnes cælos : ſuper omnes choros angelorum,ſuper Cherubin & Seraphin,collocãs ad dexterã tuã.Hanc autem laudant angeli,adorant dominationes, & omnes virtutes cælorum tremunt ſuper ſe hominẽ Deum. Hæc nẽpe mihi tota eſt ſpes omniſque fiducia. Eſt enim in ipſo Ieſu Chriſto Domino noſtro vniuſcuiuſque noſtrum portio,caro & ſanguis.Vbi ergo portio mea regnat,ibi me regnare credo.Vbi caro mea glorificatur , ibi glorioſum me eſſe cognoſco. Vbi ſanguis meus dominatur, ibi dominari me ſentio: quãuis peccator ſim , de hac communione gratiæ nõ diffido. Etſi peccata mea prohibent, ſubſtãtia mea requirit.Etſi delicta mea me excludunt,naturæ cõmunio nõ repellit. Non enim tã immitis eſt Deus vt obliuiſcatur hominis,& nõ memineꝛit ipſius quẽ ipſe geſtat,& quẽ mei cauſa ſuſcepit, eius quem mei cauſa requirit. Mitis verò & valde benignus eſt Dominus Deus noſter , & diligit carnem ſuã,membra ſua & viſcera ſua in ipſo Deo & Domino noſtro Ieſu Chriſto dulciſſimo,benigniſſimo atq; clementiſſimo:in quo reſurreximus,& iam cælos aſcendimus,& iã in cæleſtibus conſedimus.Caro noſtra nos diligit:habemus autẽ ſanguinis noſtri prærogatiuã in ipſo.Sumus autẽ membra eius & caro eius,ipſe deniq; eſt caput noſtrum,ex quo totum corpus, ſicut ſcriptũ eſt,Os ex oſſibus meis,& caro de carne mea:&, Erunt duo in carne vna:&,Nemo vnquã carnem ſuam odio habet,ſed fouet & diligit eã. Myſterium hoc magnum eſt,ego dico in Chriſto & in Eccleſia, ait Apoſtolus.

GRATIAS itaque ago tibi labiis & corde & omni qua valeo virtute infinitæ miſericordiæ tuæ Domine Deus noſter, pro omnibus miſeratiõnibus tuis, quibus mirabiliter nobis perditis ſubuenire dignatus es per eundem filium tuum, Saluatorem & recuperatorem noſtrum,qui mortuus eſt propter peccata noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram : & nunc viuens ſine fine ſedet ad dexteram tuam , & interpellat pro nobis, & ſimul tecum miſeretur , quia Deus eſt ex te patre, coæternus & conſubſtantialis tibi per omnia , vnde poteſt in perpetuum nos ſaluare: ſed ſecundum id quod homo eſt, ex qua parte minor te eſt, data eſt ei omnis poteſtas in cælo & in terra, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur , cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt tua, Deus pater omnipotens. Ipſe quidem conſtitutus eſt à te iudex viuorum & mortuorum,ut verò non iudicas quemquã , ſed omne iudicium tuum dediſti filio tuo, in cuius pectore reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ. Ipſe autem teſtis & iudex eſt : iudex & teſtis quem nulla peccatrix conſcientia effugere poterit : omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius. Ipſe ſanè qui iniuſtè iudicatus eſt , iudicabit orbem terræ in æquitate , & populos in iuſtitia. Benedico ergo nomen ſanctum tuum in æternum, & glorifico ex toto corde meo omnipotens & miſericors Domine pro inenarrabili & mirabili coniunctione diuinitatis & humanitatis in vnitate perſonæ, vt non alter Deus alter homo eſſet, ſed vnus idémque Deus & homo,homo & Deus.Sed licet mirabili dignatione verbum caro factũ ſit,neutra tamen ex duabus naturis in aliam mutata eſt ſubſtantiam. Trinitatis myſterio quarta non eſt addita perſona,vnita quippe eſt,non confuſa verbi Dei hominiſque ſubſtantia: vt in Deum quod ex nobis ſuſceptũ fuerat peruenireꝛ, & illud quod nunquam fuerat,idem quod ſemper fuerat, permaneret. O admirabile myſterium! ò inenarrabile cõmercium ! O mira ſempérq; amanda diuinæ propitiationis benignitas ! Serui digni non fuimus, & ecce filij Dei facti ſumus : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Vnde hoc nobis,& quis nos ad hoc perduxit? Sed rogo te clemẽtiſſime pater Deus,per hanc ineſtimabilẽ pietatem , bonitatem & charitatem tuam , vt dignos nos facias multis & magnis promiſſionibus eiuſdem filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti. Mãda virtuti tuæ, & cõfirma hoc quod operatus es in nobis: perfice quod cœpiſti , vt ad plenã tuæ pietatis gratiam mereamur peruenire. Fac nos per Spiritum ſanctũ intelligere & mereri, & debito ſemper honore venerari hoc magnum pietatis myſteriũ , quod manifeſtatum eſt in carne , iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis,prædicatum eſt gẽtibus , creditum eſt in mundo,aſſumptum eſt in gloria.

CAPVT XVII. Quanta Deo debeatur gratiarũ actio pro humani generis redẽptione.

QVANTVM ſumus tibi debitores Domine Deꝰ noſter,tanto redempti pretio, tanto ſaluati dono, & tam glorioſo adiuti beneficio! quantum à nobis miſeris es timẽdus,amandus,benedicẽdus,laudandus,honorandus,& glorificãdus:qui nos ſic amaſti,ſic ſaluaſti, ſic ſanctificaſti,ſic ſublimaſti ! Tibi nempe debemus omne quod poſſumus,omne quod viuimus,omne quod ſapimus.Et quis habet quicquam non tuum? Tu Domine Deus noſter , à quo bona cũcta procedunt, propter te & nomen ſanctũ tuũ da nobis de bonis tuis,vt de bonis ac dariis tuis ſeruiamus tibi,& in veritate placeamus, atque debitas quotidie laudes repẽdamus tibi pro tantis beneficiis miſericordiæ tuæ : non enim aliunde poſſumus tibi ſeruire neque placere, niſi de tuo munere.Omne enim datum optimum , & omne donũ perfectum de ſurſum eſt,deſcendẽs à te patre luminum , apud quẽ non eſt trãſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio. Domine Deus noſter, Deus pie , Deus bone, Deus omnipotens,Deus ineffabilis & incircũſcriptæ naturæ,Deus inſtitutor omniũ rerum , & Domini noſtri Ieſu Chriſti pater , qui eundem dilectum filium tuum Dominum noſtrum dulciſſimum miſiſti de ſinu tuo ad publicum proficuum noſtrum ſuſcipere vitam noſtrã,vt nobis donaret ſuam,eſſetq; perfectus Deus ex te patre, & perfectus homo ex matre,totus Deus & totus homo,vnus idémque Chriſtus,æternus & temporalis, immortalis & mortalis,creator & creatus,fortis & infirmus , victor & victus,nutritor,& nutritus, paſtor & ouis , temporaliter mortuus & tecum viuens in æternum: ſuis dilectoribus vitæ municipiũ promittens,ſuis diſcipulis dixit, Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Per ipſum ſummum ſacerdotẽ & verũ pontificẽ & bonũ paſtorẽ,qui ſe.tibi obtulit in ſacrificium , ponẽs animã ſuam pro grege ſuo,te rogo:per ipſum qui ſedet ad dexteram tuã & interpellat pro nobis,redemptorem & aduocatũ noſtrum pietati & bonitati tuæ ſupplico , clemẽtiſſime & amãtiſſime & benigniſſime amator hominũ Deus : vt des mihi cum eodẽ filio tuo & ſpiritu ſancto te in omnibus benedicere & glorificare,cum multa cordis contritione & lachrymarũ fonte,cũ multa reuerentia & tremore:quia quorũ vna eſt ſubſtãtia , vnũ eſt & datum.Sed quoniã corpus quod corrũpitur aggrauat animam,excita quæſo torporem meum tuis ſtimulis,& fac me ſtrenuè perſeuerare in præceptis & laudibꝰ tuis

A die ac nocte.Tribue vt concaleat cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcat ignis. Et quia ipſe tuus vnicus natus dixit , Nemo venit ad me,niſi pater qui miſit me, traxerit eum : &, Nemo venit ad patrem niſi per me : obſecro & ſuppliciter rogo , trahe me ſemper ad ipſum, vt ipſe me tandem perducat ad te illuc vbi ipſe eſt in dextera tua ſedens. Vbi eſt ſempiterna vita ſempiternè beata , vbi eſt amor perfectus & timor nullus, vbi eſt dies æternus & vnus omnium ſpiritus,vbi ſumma & certa ſecuritas & ſecura trãquillitas, & tranquilla iocunditas, & iocunda felicitas, & felix æternitas,& æterna beatitudo, & beata tui ſine fine viſio atque laudatio:vbi tu cũ illo, & ille tecũ in communione ſancti ſpiritus æternaliter ac ſempiternaliter viuis & regnas Deus per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

CAPVT XVIII. Precatio ad Chriſtum.

SPes mea Chriſte Deus,hominum tu dulcis amator,
Lux,via, vita, ſalus, decor & decus omne tuorum,
Omnia pro quorum voluiſti ferre ſalute,
Cernito vincla,crucẽ,vulnus,mortem,atque ſepulchrum.
Poſt tres inde dies deuicta morte reſurgens,
Diſcipulis viſus, nutantia corda reformans,
Luce quater dena celorum ſumma petiſti:
Viuis in æternum nunc & per ſecula regnans.

Tu es Deus meus viuus & verus, pater meus ſanctus, Dominus meus pius , rex meus magnus,paſtor meus bonus,magiſter meus vnus,adiutor meus optimus, dilectus meus pulcherrimus , panis meus viuus, ſacerdos meus in æternum,dux meus ad patriam, lux mea vera, dulcedo mea ſancta, via mea recta, ſapientia mea præclara,ſimplicitas mea pura,concordia mea pacifica, cuſtodia mea tuta, portio mea bona , ſalus mea ſempiterna,miſericordia mea magna,patiẽtia mea robuſtiſſima, victima mea immaculata, redemptio mea ſancta , ſpes mea firma, charitas mea perfecta , reſurrectio mea vera, vita mea æterna, exultatio & viſio mea beatiſſima & ſine fine menſura: Te deprecor, ſupplico & rogo vt per te ambulem,ad-te peruenia̅m,in te requieſcam, cui es via,veritas & vita,ſine qua nemo venit ad patrem.Te enim deſidero dulciſſimum & pulcherrimum Dominum ò ſplendor paternæ gloriæ,qui ſedes ſuper Cherubim , & intueris abyſſos,lumen veridicum , lumen illuminans,lumen indeficiens , in quem deſiderant angeli proſpicere.Ecce cor meum cor̃ te eſt,diſcute tenebras eius,vt amoris tui claritate pleniùs perfundatur.Da mihi Deus meus te,redde mihi te:en amo te,& ſi parũ eſt, amẽ validius.Non poſſum metiti vt ſciã quantum deſit mihi amoris tui ad id quod ſatis eſt,vt currat vita mea in amplexus tuos,nec auertatur donec abſcondatur in abſcõdito vultus tui. Hoc tamẽ ſcio,quia malè mihi eſt præter te Domine,non ſolùm extra me,ſed in me ipſo. Omnis enim copia quæ Deus meus nõ eſt, egeſtas mihi eſt. Bonum nãque , quod neque in melius,neque in deterius commutari poteſt , tu ſolus es,qui ſimpliciter ſolus es : cui non eſt aliud viuere , & aliud beare viuere, quia tua beatitudo tu es. Creatura verò tua cui eſt aliud viuere,& aliud beatè viuere , ſimul & beatè viuit, non debet niſi gratiæ tuæ attribuere. Et idco nos egemus tui, non tũ noſtri:quia ſi omnino non eſſemus, nihil tibi deeſſet ad bonum quod tu es. Tibi itaque Domino noſtro ſemper adhærere neceſſe habemus,vt per continuum auxilium tuum ſanctè & piè & rectè viuere valeamus: pondere ſiquidem fragilitatis noſtræ deorſum trahimur, dono autẽ tuo accendimur & ſurſum ferimur, inardeſcimus & imus,aſcendimus, aſcenſiones in corde facimus,& cantamus canticũ graduum.Igne tuo bono inardeſcimus & imus. Quò nam? Surſum imus,ad pacem Hieruſalem. Quoniã iocũdatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi , in domum Domini ibimus.Illic collocauit nos voluntas bona , vt nihil ve-

limus aliud quàm permanere illic in æternũ. Sed quia
2.Cor.5.a. c. Heb.13.c. 14. dum sumus in corpore, peregrinamur à te Domine, nõ habemus hîc ciuitatẽ manentem, sed futuram inquirimus, noster autem municipatus in cælis est: ideo duce gratia tua ingredior in cubile cordis mei, & canto tibi
Psal.118. Zain 54. amatoria rex meus & Deus meus, gemẽs inenarrabiles gemitus in loco peregrinationis meæ. Vbi cantabiles mihi factæ sunt iustificationes tuæ. Et recordans Hierusalẽ extendo in eã sensum cordis, Hierusalẽ patriam mẽam, Hierusalem matrẽ meã, tẽque super eam regnatorem, illustratorẽ, parrẽ, tutorem, patronũ, rectorẽ, pastorem, castas & fortes delicias, solidũ gaudiũ & omnia bona ineffabilia, simul omnia, quia vnum summum & verum bonũ: & nõ auertar, donec in eius pacem matris charissimæ vbi sunt primitiæ spiritus mei colligas totũ quod sum, à dispersione & deformitate hac, & conformes atque confirmes in æternum Deus meus miserimordia mea.

CAPVT XIX. Distinctio inter sapientiam quæ donus Dei, & quæ diuina est Psal. 148. a.6. Eccli. 1.a. 4. Ioan. 1.a. 3. Gen.1.a.1
HAE c est domus tua Deus, non terrena, neque vlla cælesti mole corporea, sed spiritalis, & particeps æternitatis tuæ, quia sine labe manet in æternum. Statuisti enim eã in seculum & in seculũ seculi, præceptũ posuisti, & nõ præteribit. Nõ tamẽ tibi Deo coæterna, quia nõ sine initio: facta est enim. Prior quippe omniũ creata est sapientia, nõ vtique illa sapiẽtia Deo patri planè coæterna & coæqualis, per quã creata sunt omnia, & in quo principio factũ est cælum & terra: sed profectò sapiẽtia quæ creata est, spiritalis natura, scilicet quæ contẽplatione luminis lumen est: dicitur enim & ipsa quãuis creata sapientia. Sed quãtum distat inter lumẽ illuminans, & lumen quod illuminatur: tantũ differt inter te summa sapiẽtia, quæ es creans, & istã quæ creata est: sicut inter iustitiam iustificantẽ, quæ tu Deus noster es, & iustitiam quæ iustificatione nostra facta est. Nã & nos
2.Corin. 5.d. 21. Eccli. 1. a. 4. sumus dicti iustitia Dei patris in te filio eius Domino nostro, testante Apostolo. Ergo quia prior omniũ creata est quædã sapientia, quæ creata est mens rationalis & intellectualis, castæ scilicet ciuitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum & libera est, & æterna in cælis. Quibus cæ-
Gal. 4.d. 26. Psalm.113 d.16. lis: Nisi qui te laudant, cæli cælorum, quia hoc est & cælum cæli Domino. Etsi non inuenimus tempus ante illam, quæ creaturam temporis antecedit, quia prior omniũ creata est: ante illam tamen es tu Deus æternus creator omniũ, à quo facta sumpsit exordiũ, quãuis non temporis, quia nondũ erat tẽpus, ipsius tamẽ conditionis suæ. Vnde ita est abs te Domino Deo nostro, vt aliud sit planè quàm tu, licet nec ante illã, nec in illa inueniamus tẽpus: est enim idonea faciem tuam semper videre, nec vspiã deflectitur ab ea, quo sit vt nulla mutatione varietur. Inest tamen ipsi mutabilitas, qua tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi cohærẽs tibi tanquam super meridiem luceret & ferueret ex te. Denique tam casto amore cohæret tibi Deo vero & verè æterno, vt quamuis tibi nõ sit coæterna, per illius tamẽ temporis varietates & vicissitudines à te resoluatur & desluat, sed in tui solius veríssima cõtẽplatione requiescat. Quoniã tu Deus diligẽti te quantũ præcipis, ostẽdis te, & sufficit ei. Vnde nõ declinat à te, nec à se: sed semper in eodẽ statu manet, te indesinẽter videndo, te indeficienter amãdo, verũ lumen & castum amorẽ. O beata ista & sublimis creatura creaturarũ! Maximè beata inhærendo semper beatitudini tuæ: felix & minimum felix te sempiterno inhabitatore atque illustratore suo. Nec inuenio quid licentius appellãdum existimemus, cælum cæli Domino, quàm domum tuam cõtemplantem delectationem tuam, sine defectu & absque affectu egrediendi in aliud, mentem puram concordissimè vnam, stabilimentum pacis beatorum spirituum, in cælestibus fũt ista cælestia. Vnde intelligat anima cuius peregrinatio longinqua facta est, si iã sit ibi, si iã factæ sint ei lachrymæ suæ panes sui, si iam petat vnam, & hãc requirat, vt inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ suæ. Et quæ vita eius niſi tu? & qui dies sui, niſi æternitas tua? sicut anni tui qui non deficient. Hîc ergo intelligat anima quæ potest, quàm lõgè super omnia tempora sis æternus, quando domus tua, quæ peregrinata non est, quamuis tibi non sit coæterna, indesinenter tamen & indeficienter cohærendo tibi, nullam temporis patitur varietatem: tẽque semper perseuerantissima castitate hautiẽs immutabilitatem suam, nusquam & nunquam exierit ex te sibi præsente, ad quem toto affectu te tenet, non habens futurum quod expectet, nec in præteritum transiens, quod meminerit, per nullas vices variatur, & in nulla tempora extenditur.

Psal.41. a.4. Psalm.66. b.4. Psal.101. d.28.

CAPVT XX. De ædificatione, quã præparauit Deus his qui diligunt eũ. Cor.1.a. 11.

ODOMVS Dei luminosa & speciosa, dilexi decorẽ tuũ, & locũ habitationis gloriæ Domini Dei mei fabricatoris & possessoris tui: tibi suspiret peregrinatio mea, nocte ac die tibi inhiet cor meum, tibi intẽdat mẽs mea, ad societatẽ beatitudinis tuæ peruenire desideret anima mea. Dico ei qui fecit te vt possideat me in te, quia ipse fecit me & te: imò tu dic, tu roga vt dignum me faciat participatione gloriæ tuæ. Sanctam enim societatem tuam, & mirabilem pulchritudinem tuã non per meritum requiro, sed per sanguinem eius quo redemptus sum, adipisci non despero: tãtùm adiuuent me merita tua, subueniant prauitati meæ sanctæ & purissimæ orationes tuæ, quæ inefficaces apud Deum nullatenus esse possunt. Erraui fateor sicut ouis perdita, & incolatus meus prolongatus est: atque procul proiectus fũsum à facie Domini Dei mei in hanc exilij cæcitatem. Vbi expulsus à paradisi gaudiis deploro quotidie mecũ super miserias captiuitatis meæ lugubre carmen ingentẽs que lamentationes, cùm recordor tui mater Hierusalem, dum stãt pedes mei in atriis tuis, sancta & decora Sion, nec dum interiora tua cõspicere in propatulo valens: sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi, vt tripudiem tecũ illo inenarrabili gaudio, quo lætãtur illi qui tecum sunt coram ipso Deo & Saluatore nostro, qui dissoluit inimicitias in carne sua, & pacificauit omnia quæ in cælis sunt, & quæ in terra sanguine suo. Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraque vnũ: qui duos ex aduerso veniẽtes parietes coniungens in se, beatitudinis tuæ permanentẽ felicitatem pari modo & eadem mensura se nobis daturum promisit, dicẽs: Erunt æquales angelis Dei in cælis. O Hierusalem domus Dei æterna, post Christi dilectionem tu esto lætitia & consolatio mea: dulcis memoria tui beati nominis sit releuatio mœroris tædiorúmque moerum.

Psal.83. Thea. 176. Psal.129. b.5.

Ephes.2.a. 14.

Matth.22.b.

CAPVT XXII. De anima iam fine cæcentis felicitate.

TÆDET enim me, Domine, valde vitæ huius, & istius ærumnosæ peregrinationis. Vita hæc vita misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immũda, vita domina malorũ, regina superborum, plena miseriis & erroribus, quæ nõ est vita dicẽda, sed mors, in qua momẽtis singulis morimur, per varios mutabilitatis defectus diuersis generibus mortiũ. Nonquid ergo hoc quod viuimus in hoc mũdo, dicere possumus vitã, quã humores tumidãt, dolores extenuãt: ardores exiccant, aërea morbidãt: escæ inflãt, ieiunia macerãt: ioci dissoluũt, tristitiæ cõsumũt: solicitudo coarctat, securitas heberat: diuitiæ inflãt & iactãt, paupertas deiicit: iuuentus extollit, senectus incuruat: infirmitas frãgit, mœror deprimit? Et his malis omnibus mors furibunda succedit, simúlque cunctis gaudiis istius miseræ vitæ ita finẽ imponit, vt cùm esse desierit, non fuisse putetur. Mors ista vitalis, & vita mortalis, licet his alíísque sit respersa amaritudinibus, proh dolor, quamplurimos suis capit illecebris, & quã multos suis falsis promissionibus decipit. Et cũ ita per se sit falsa & amara, vt etiã suos cæcos amatores latere non valeat: tamen infinitam stultorum multitudinem aureo calice quem in manu habet, potat & prorsus inebriat. Felices illi, & ipsi rari, qui familiaritatem eius recusant, perfunctoria gaudia spernunt, societatem abiiciunt, ne cum pereunte deceptrice & ipsi perire cogantur.

Psal. 100. d.28.

CAPVT XXI. Quòd anima sancta & amatrix virtutum sit felix.

Cant.6.c. 8.

OVT vita quã præparauit Deus his qui diligunt eũ, vita vitalis, vita beata, vita secura, vita trãquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, nescia tristitiæ, vita sine labe, sine dolore, sine anxietate, sine corruptione, sine perturbatione, sine varietate & mutatione, vita totius elegãtiæ & dignitatis plenissima, vbi nõ est aduersarius impugnãs, vbi nulla peccati illecebra, vbi est amor perfectus, & timor nullus, vbi dies æternus, & vnus omniũ spiritus, vbi Deus facie ad faciẽ cernitur, & hoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur. Libet me tuæ intẽdere clãtitati, delectãt me bona tua auido corde, quãto plus valeo mecũ considerare, tanto plus amore lãgueo, tuo vehemẽti desiderio, tuáq; dulci memoria admodum delector. Libet itaque, libet cordis in te oculos attollere, statũ mentis erigere, affectũ animi cõformare. Libet sanè de te loqui, de te audire, de te scribere, de te conferre, de tua beatitudine & gloria quotidie legere, & lecta sæpius sub corde reuolucre: vt vel sic possim ab huius mortalis perituræque vitæ ardoribus, periculis & fudoribus sub tuæ vitalis auræ dulci refrigerio transire, & transiens in sinu tuo fessum caput dormituras vel paululũ reclinare. Huius rei gratia Scripturarũ sanctarũ amœna prata ingredior, viridissimas sententiarũ herbas exarãdo carpo, legẽdo comedo, frequẽtando rumino, atque cõgregando tandem in alta memoriæ sede repono: vt tali modo tua dulcedine degustata, minus istius miserrimæ vitæ amaritudines fẽtiã. O tu vita felicissima, ô regnũ verè beatũ, carẽs morte, vacãs fine, cui nulla tẽpora succedunt per æuum: vbi continuus sine nocte dies nescit habere tẽpus, vbi victor miles illis hymnidicis angelorum sociatus choris, cãtat Deo sine necessitate canticum de canticis Sion,

Nobile perpetuæ caput amplectẽte corona.

Vtinam concessa mihi peccatorum venia, móxque hac carnis farcina deposita, in tua gaudia verã requiẽ habiturus intrarem, & tuæ ciuitatis præclara atque speciosa mœnia, coronam vitæ de manu Domini accepturus ingrederer: vt illis sanctissimis choris interessem, vt cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assisterem, vt præsentem Christi vultum cernerem, vt illud summum & ineffabile & incircumscriptũ lumen semper aspicerẽ, sicque nullo metu mortis affici, sed de incorruptionis perpetuæ munere lætari possem sine fine.

CAPVT XXIII. De felicitate animæ sanctæ.

FELIX anima quæ terrenò resoluto corpore libera cælũ petit, secura est & trãquilla, nõ timet hostẽ neque mortẽ: habet enim præsentẽ, cernitque indesinẽter pulcherrimũ Dominũ cui seruiuit, quem dilexit, & ad quẽ tandẽ læta & gloriosa peruenit. Hãc verò tãtæ beatitudinis gloriã nulla dies minuet, nullus improbus poterit auferre. Videruntne eam filiæ Sion, & beatissimã prædicauerunt: reginæ & cõcubinæ laudauerunt, & dicentes, Quæ est ista quæ ascẽdit de deserto, deliciis affluẽs, innixa super dilectũ suũ? Quæ est ista quæ progreditur sicut aurora cõsurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Quã læta exit, festinat, currit, cùm dilectum suum sibi dicentẽ attonitis auribus audit? Surge propera amica mea, speciosa mea, & veni: iam enim hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tẽpus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, florẽtes vineæ dederunt odorẽ suum. Surge propera amica mea, formosa mea, columba mea in foraminibus petræ, in cauernis maceriæ, ostẽde mihi faciẽ tuã, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Veni electa mea, speciosa mea, colũba mea, immaculata mea, sponsa mea: veni & ponam te in thronum meum, quia concupiui speciem tuam. Veni vt læteris in conspectu meo cũ angelis meis, quorum societas tibi à me repromissa est. Veni post multa pericula & labores, intra in gaudium Domini tui, quod nemo tollet à te.

Cant.2.c. 10. Cant.3.a. 1. Cant.5.a. 1. Cant.6.c. 9. Cant.2.a. 3. Cant.5.a. 1. Cant.8.a. 1. Cant.7.c. 13.

CAPVT XXIIII. Sanctorũ inuocatio

FELICES Sancti Dei omnes, qui iam pertrãsistis huius mortalitatis pelagus, & peruenire meruistis ad portum perpetuæ quietis, securitatis & pacis: securi & tranquilli, sempérque festiui atque gaudentes: Obsecro vos per vestram charitatẽ, qui securi estis de vobis, soliciti estote de nobis: securi estis de vestra immarcescibili gloria, soliciti estote de nostra multiplici miseria. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam fatiamini, de cuius immortalitate iã immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis, estote ingiter memores nostri: subuenite nobis miseris, qui adhuc in salo huius vitæ circumstantibus agitamur procellis. Vos portæ pulcherrimæ, quæ in magnam surrexistis altitudinẽ: adiuuate nos vile pauimentũ, longè inferius iacẽtes. Date manũ, & erigite iacentes super pedes: vt conualescentes de infirmitate, fortes efficiamur in bello. Intercedite, orate cõstanter atque indesinenter pro nobis miseris multúmq; negligẽtibus peccatoribus, vt per vestras orationes vestro sancto cõsortio coniungamur: quia aliter salui esse non possumus. Sumus nãque valde fragiles & nullius virtutis homũciones: animalia ventris, & carnis mãcipia, in quibus vix aliquod virtutis vestigium apparet. Et tamẽ sub Christi confessione positi, ligno crucis ferimur, nauigãtes per hoc mare magnũ & spatiosum: vbi sunt reptilia quorum nõ est numerus, vbi sunt animalia pusilla cũ magnis, vbi est draco tæuissimus, semper paratus ad deuorãdũ, vbi sunt loca periculosa Scylla & Charybdis, & alia innumerabilia, in quibus naufragãtur incauti, & in fide dubij. Orate Dominũ, orate piissimi, orate omnia agmina sanctorum, & vniuersi cœtus beatorũ, vt vestris precibus meritísq; aduiti, salua naue & integris mercibꝰ peruenire mereamur ad portũ perpetuæ salutis & quietis, & continuæ pacis, & nũnquam finiendæ securitatis.

Psal.103.

CAPVT XXV. Animæ ad superna quãtenus ciuitatẽ Hierusalẽ desiderium.

MATER Hierusalẽ, ciuitas sancta Dei, charissima sponsa Christi, te amat cor meum, pulchritudinẽ tuam nimium desiderat mẽs mea. O quàm decora quã gloriosa, quàm generosa tu es! Tota pulchra es, & macula non est in te. Exulta & lætare formosa filia principis, quia cõcupiuit rex speciẽ tuã, & amauit decorẽ tuũ, speciosus forma præ filiis hominum. Sed qualis est dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima? Dilectus meus cãdidus & rubicundus, electus ex milibus. Sicut malus inter ligna syluarũ, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius quẽ desideraui, ecce læta sedeo: & fructus eius dulcis gutturi meo. Dilectus meus misit manũ suã per foramẽ, & vẽter meus intremuit ad tactum eius. In lectulo meo per nocte quæsiui quẽ diligit anima mea, quæsiui, & inueni: teneo, nec dimittã illum, donec introducat me in domum suam, & in cubiculum suum, gloriosa genitrix mea. Ibi enim dabis mihi dulcissima vbera tua abundantius & perfectius, & satiabis me satietate mirifica, ita vt nec esuriam, nec sitiam in æternum. Felix anima mea, sempérq; felix in secula, si intueri meruero gloriam tuã, beatitudinẽ tuam, pulchritudinẽ tuã, portas & muros tuos, & plateas tuas, & mãsiones tuas multas, nobilissimos ciues tuos, & fortissimũ regẽ tuum Dominũ nostrũ in decore suo. Muri nanque tui ex lapidibus pretiosis, portæ tuæ ex margaritis optimis, plateæ tuæ ex auro purissimo, in quibus iocundum alleluia sine intermissione concinitur. Mãsiones tuæ multæ quadris lapi-

dibus fundatæ,sapphyris cõstructæ, laterculis coopertæ A
aureis:in quas nullus ingreditur nisi mũdus, nullus habitat inquinatus. Speciosa facta es & suauis in deliciis tuis,mater Hierusalẽ.Nihil in te tale quale hîc patimur, qualia in hac misera vita cernimus. Nõ sunt in te tenebræ,aut nox,aut quælibet diuersitas tẽporũ.Nõ lucet in te lux lucernæ,aut splẽdor lunæ,vel iubar stellarum:sed Deus de Deo,lux de luce,sol iustitiæ semper illuminat te:agnus candidus & immaculatus,lucidũ & pulcherrimũ est lumẽ tuũ.Sol tuus & claritas tua & omne bonum tuũ,huius pulcherrimi regis indeficiẽs contẽplatio.Ipse rex regũ in medio tui,& pueri eius in circumitu eius. Ibi hymnidici angelorũ chori, ibi societas supernorum ciuiũ.Ibi dulcis sollẽnitas omniũ ab hac tristi peregrinatione ad tua gaudia redeũtiũ. Ibi prophetarũ prouidus chorus,ibi duodenus Apostolorũ numerus, ibi innume rabilium martyrũ victor exercitus,ibi sanctorum cõfessorum sacer conuentus,ibi veri & perfecti monachi,ibi sanctæ mulieres, quæ voluptates seculi & sexus infirmitatẽ vicerunt: ibi pueri & puellæ,qui annos suos sanctis moribus transcẽderunt.Ibi sunt oues & agni,qui iã huius voluptatis laqueos euaserunt,exultãt omnes in propriis mãsionibus,dispar est gloria singulorũ, sed cõmunis est lætitia omniũ. Plena & perfecta ibi regnat charitas,quia Deus est ibi omnia in omnibus:quem sine fine videt,& sẽper videndo in eius amore ardẽt, amãt & laudãt,laudãt & amant.Omne opus eorũ,laus Dei: sine fine,sine defectione,sine labore.Felix ego,& verè in perpetuũ felix, si post resolutionẽ huius corpusculi audire meruero illa cãtica cælestis melodiæ,quæ cantantur ad laudẽ regis æterni ab illis supernæ partiæ ciuibus, beatorũmq; spirituũ agminibus.Fortunatus ego nimiúmq: beatus, si & ego ipse meruero cãtare ea & assistere regi meo,Deo meo & duci meo,& cernere eũ in gloria sua, sicut ipse polliceri dignat⁹ est dicẽs,Pater,volo vt quos dedisti mihi,sint mecum, vt videãt claritatẽ meã quam habui apud te ante constitutionem mundi:& alibi,Qui mihi ministrat,me sequatur, & vbi sum ego,illic & minister meus erit:& iterũ, Qui diligit me, diligetur à patre meo,& ego diligã eum,& manifestabo ei meipsum.

1.Cor.15. d.28.

Ioan.17.d 24.

Ioan.12.d 26.

Ioan.14.c 21.

CAPVT XXVI. Numeri sint legesoluti, ad imitationẽ carminis trochaici tetrametri catalectici.

HYMNVS DE GLORIA PARADISI.

AD perennis vitæ fontem mens sitiuit arida,
Claustra carnis præsto frangi clausa quærit anima,
Gliscit, ambit,eluctatur exul frui patria,
Dum pressuris ac ærumnis se gemit obnoxiam,
Quam amisit cùm deliquit, contemplatur gloriam.
Præsens malum auget boni perditi memoriam.
Nam quis promat, summæ pacis quanta sit lætitia?
Vbi viuis margaritis surgunt ædificia,
Auro cælsa micant tecta, radiant triclinia,
Solis gemmis pretiosis hæc structura nectitur,
Auro mundo tanquam vitro vrbis via sternitur.
Abest limus,deest fimus,lues nulla cernitur.
Hyems horrens,æstas torrens illic nunquam sæuiunt.
Flos perpetuus rosarum ver agit perpetuum,
Candent lilia,rubescit crocus,fudat balsamum,
Virent prata, vernant fata, vini mellis influunt,
Pigmentorum spirat odor,liquor & aromatum,
Pendent poma floridorum non lapsura nemorum.
Non alternat luna vices, sol,vel cursus siderum,
Agnus est felicis vrbis lumen inocciduum.
Nox & tempus desunt ei, diem fert continuum:
Nam & Sancti quique velut sol præclarus rutilant,
Post triumphum coronati mutuo coniubilant,
Et prostrati pugnas hostis iam securi numerant.
Omni labe defecati, carnis bella nesciunt.
Caro facta spiritalis & mens vnum sentiunt,
Pace multa perfruentes,scandala non perferunt.
Mutabilibus exuti, repetunt originem,
Et præsentem veritatis contemplantur speciem:
Hinc vitalem viui fontis hauriunt dulcedinem.
Inde statum semper ijdem exuentes capiunt,
Clari,viuidi,iocundi, nullis peccant casibus.
Absunt morbi semper sanis, senectus iuuenibus.
Hinc perenne tenent esse, nam transire transit.
Inde virent,vigent,florent,corruptela corruit,
Immortalitatis vigor atræ mortis ius absorbuit.
Qui scientem cuncta sciunt,quid nescire nequeunt?
Nam & pectoris arcana penetrant alieni rum,
Vnum volunt, vnum nolunt, vnitas est mentium.
Licet cuique sit diuersum pro labore meritum,
Charitas hæc suum facit,quod dum amat alterum,
Proprium sic singulorum,commune fit omnium.
Vbi corpus, illic iure congregantur aquilæ.
Quo cum angelis & sanctæ recreentur animæ,
Vno pane viuunt ciues vtriusque patria.
Auidi, & semper pleni, quod habent, desiderant.
Non satietas fastidit, neque fames cruciat,
Inhiantes semper edunt,& edentes inhiant.
Nouas semper harmonias,vox melodæ concrepat.
Et in iubilum prolata mulcent aures organa,
Digna,per quem sunt victores,regi dant præconia.
Felix cæli quæ præsentem regem cernit anima,
Et sub side spectat alta orbis volui machinam,
Solem, lunam & globosa cum planetis sidera.
Christe palma bellatorum, hoc in municipium
Introduc me, post solutum militare cingulum.
Fac consortem donatiui beatorum ciuium,
Probes vires inexhausto laborantis prælio;
Vt quietem post procinctum debeas emerito,
Teque merear potiri sine fine præmio, Amen.

DOXOLOGIA.

CAPVT XXVII. Quid sit quodammodo Deũ cernere & te nere & qualiter sit Deo frui & fruitionem.

BENEDIC anima mea Domino , & omnia quæ intra B
me sunt nomini sancto eius. Benedic anima mea
Domino,& noli obliuiſci omnes retributiones eius.Benedicite Domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Laudemus Deũ quẽ laudãt angeli, adorãt dominationes, tremunt Potestates : cui Cherubin & Seraphin incessabili voce proclamãt,Sãctus,Sãctus,Sanctus. Iũgamus voces nostras vocibus angelorũ sanctorũ, & communẽ Dñm laudemus pro modulo nostro. Illi enim laudãt Dominum purissimè & incessanter, qui semper inhærent cõtemplationi diuinæ:non per speculum & in ænigmate, sed facie ad faciẽ.Sed quis dicere vel cogitare sufficiat, qualis sit in cõspectu Domini Dei omnipotẽtis illa beatorum Spirituum cælestiũmque virtutum innumerabilis multitudo ? Quæ sit in eis sine fine festiuitas visionis Dei,quæ lætitia sine defectu,quis amoris ardor,nõ crucians,sed delectans? Quod sit in eis desiderium visionis Dei cum satietate, & satietas cum desiderio , in quibus nec desiderium pœnã generat, nec satietas fastidiũ parit? Quomodo inhærendo summæ beatitudini sint beati?quomodo coniuncti vero lumini facti sunt lux? Quomodo semper aspicientes incommutabilẽ trinitatem, mutati sunt in incommutabilitatẽm? Sed quando illam angelicæ dignitatis celsitudinẽ comprehẽdere poterimus, quando nec ipsius animæ nostræ naturam inuestigare valemus? Qualis est ista quæ carnem viuificare potest, se autem in sanctis cogitationibus vt volet cõstringere non potest? Qualis est ista,tam fortis,tam infirma: tam parua,tam magna : quæ rimatur secreta Dei & cælestia contemplatur, atque humanis commodis multarum artium peritiã perspicaci ingenio adinuenisse probatur? Qualis ergo est ista quæ tã multa de cæteris nouit, & se qualiter facta sit prorsus ignorat ? Licet enim nonnulla ambigua à quibusdam super eius origine proferantur,inuenimus tamen eam esse quendam intellectualem spiritum per creatoris potentiam factum, immortaliter iuxta modum suum viuentem,mortale corpus quod sustinet viuificantem,mutabilitati subiectum, obliuioni deditum, quẽ timor sæpe afficit,lætitia extollit. O res mira omnique stupore dignissima! De Deo quidẽ creatore omnium, qui est incomprehensibilis & ineffabilis, excelsa & mirabilia nimis omni remota ambiguitate legimus,loquimur & scribimus:de angelis autem & animabus quicquid dicimus, non tam euidenter approbare possumus. Sed transeat ab his animus, & transcendat omne quod creatum est, currat & ascẽdat, volitet & pertranseat,& in eum qui creauit omnia quãtum potest oculos fidei dirigat. Faciam ergo gradus ascensionis in corde meo, & per ipsos ascẽdam animam meam,& per ipsam mẽtem meã ascendã ad Dominum meum,qui capiti meo desuper manet. Quicquid visibiliter cernitur,quicquid spiritaliter imaginatur, forti ma B
nu ab intuitu cordis & mentis procul remouentur : solus intellectus purus & simplex,incedens rapido volatu ad ipsum peruenìat conditorẽ angelorũ & animarum, & omnium rerũ. Mens illa beata quæ ima deserit,summa petit:quæ ponit in arduis sedem habitationis suæ,& de summis rupibus contemplatur solem iustitiæ aquilinis obtutibus. Nihil enim tã pulchrũ atque iucundum quàm ipsum solum mentis intuitu & cordis auiditate contemplari Deum,& miro modo inuisibiliter cernere inuisibilem:sicque aliam, non istam gustare dulcedinẽ, & inspicere aliam,nõ istã lucem. Lux enim ista quæ loco clauditur , tẽpore finitur, noctium interruptione variatur:& quam communẽ cum vermibus & pecoribus habemus , in comparatione illius summæ lucis non est lux dicenda,sed nox.

CAPVT XXVIII. Laus cõtinua,qui animate lebeat ex contẽplatione sempiternæ diuinitatis.

QVANQVAM autem illa summa & incommutabilis essentia, lux vera, lux indeficiẽs,lux angelorum
à nemine conspici valeat in hac vita , quod solum præ C
mium sanctis reseruatur in cælesti gloria , illud tamen credere & intelligere & sentire & ardẽter inhiare,quodammodo illum cernere est atque tenere.Sonet itaque vox super angelos , & homo intẽta mẽte contempletur Deum, verbis quibus potest suas illi dicat laudes. Iustũ namque est vt creatura suum laudet creatorẽ,ipse enim ad laudandũ se nos creauit,qui nostris non indiget laudibus.Est autẽ virtus incõprehensibilis, nullius indigẽs, ipse sibi sufficiẽs.Magnus Dominus Deus noster,& magna virtus eius,& sapiẽtiæ eius nõ est numerus: magnus Dominus Deus noster, & laudabilis valde . Hunc itaq; mens diligat,lingua canat, manus scribat : atque in his sanctis studiis fidelis animus se totum exerceat. Huius videlicet cælestis theoriæ suauissimis dapibus vir desideriorum , & cælestium cõtemplator assiduè reficiatur: vt hoc à cælesti pabulo saginatus clamet clamore magno , clamet totis medullis cordis , clamet in iubilo,& ardentissimo mentis desiderio dicat:

1.Corin. 13.cm.

Psal.146. 2d. Psal.93.a. 4.

CAPVT XXIX. Oratio cupiticans plenitudinẽ Dei prosequentes.

OSVMME, optime,omnipotẽtissime,misericordissime,iustissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime & fortissime,stabilis & incõprehensibilis, inuisibilis,omnia vidẽs,immutabilis,omnia mutãs,immortalis, illocalis,interminus, incircũscriptus, nusquã finitus, inæstimabilis, ineffabilis , inscrutabilis, immotus, omnia mouẽs,inuestigabilis,indicibilis, metuẽdus atque terribilis,honorãdus atque timẽdus,venerãdus atque reuerendus:nunquã nouus,nunquã vetus,innouans omnia, & in vetustatẽ perducẽs superbos & nescium. Sẽper agens,semper quietus,colligens & nõ egens,omnia portans sine onere,omnia implens sine inclusione, omnia creans,protegens,nutriens & perficiens, quærens cùm nihil desit,amans nec æstuans,zelans & securus es:pœniteat te & non doles, irascaris & tranquillus es , opera mutas,sed non consilium.Recipis quod non inuenis & nunquã amisisti,nunquam inops & gaudes lucris,nunquam auarus & vsuras exigis , supererogatur tibi vt debeas,& quis habet quicquã nõ tuũ ? Reddis debita nulli debẽs, donas debita nihil perdẽs. Qui solus viuificas omnia,qui creasti omnia, qui vbique es, & vbique totus, qui sentiri pores,videri non potes,qui nusquam dees,& tamen ab iniquorũ cogitationibus longè es.Qui nec ibi dees,vbi longè es:quia vbi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia tangis,nec tamẽ omnia tãgis æqualiter. Quædam enim tangis vt sint,non tamen vt viuant:quædã verò tangis vt sint & viuãt , non tamen vt sentiant & discernãt:quædã verò tangis,vt sint,viuãt & sentiant,nõ tamẽ vt discernant: quædam verò tangis vt sint,viuãt,sentiãt & discernãt. Et cùm tibimetipsi nunquam dissimilis sis,dissimiliter tamẽ tãgis dissimilia,qui vbique semper præsens es & inueniri vix pores,quẽ stãtem sequimur,& apprehẽdere non valemus , qui tenes omnia,imples omnia,circũplecteris omnia, superexcedis omnia,sustines omnia.Neque ex alia parte sustines, atque ex alia parte superaris : neq; ex alia parte imples, & ex alia circũplecteris:sed circumplectendo imples,& implendo circũplecteris,sustinẽdo superexcedis , & superexcedẽdo sustines. Qui doces corda fideliũ sine strepitu verborũ. Qui attingis à fine vsque ad finẽ fortiter, & disponis omnia suauiter. Qui locis nõ distẽderis, nec temporibus variaris. Neque habes accessus & recessus, sed habitas lucẽ inaccessibilẽ, quã nullus hominũ vidit, nec videre potest. In te manes quietus, vbique circumis totũ, vbiq; prorsus totus. Nõ enim scindi vel diuidi poteris,quia verè vnus es:nec in partes efficeris,quia totus totum tenes,totũ imples,totũ illustras & possides. Huius videlicet mysterij immẽsam profunditatẽ mẽs humana cõcipere nõ potest,nec oratoria lingua enarrare,neque diffusi sermones,nec bibliothecarũ volumina queunt explicare. Si totum mundũ libri repleant,tua scientia inenarrabilis explicari nõ potest, quoniam verè indicibilis es:nullo modo scribi potes,neque concludi, qui es fons lucis diuinæ,& sol claritatis æternæ. Magnus enim es sine quantitate, & ideo immẽsus : bonus es sine qualitate, & ideo verè & summè bonus: & nemo bonus nisi tu solus,cuius volũtas est opus,cuius velle posse est.Qui omnia de nihilo creasti , quæ sola voluntate tua fecisti. Qui omnem creaturam tuã absque indigentia aliqua possides,& sine labore gubernas, & absque tædio regis; & nihil est quod pertυrbet ordinem imperij tui , vel in summis,vel in imis.Qui in omnibus locis sine loco haberis , & omnia cõtines sine ambitu, & vbique præsens es sine situ & motu. Qui nec mali autor es,quod facere non potes,qui nihil non potes, neque vnquã te aliquid fecisse pœnituit,nec vllius commotionis animi tui tempestate turbaris, nec totius terræ pericula damnum tuũ est. Nulla flagitia vel scelera probas aut imperas. Nunquam mentiris,quia æterna veritas es. Cuius vnius bonitate facti sumus,& iustitia pœnas luimus,& clementia liberamur.Nam nihil cæleste,nihil igneum,nihil terrenum, nihilque quod corporis sensus attingat pro te colendum est,qui verè es quod es,& nõ mutaris. Cui maximè spiritaliter conuenit illud quod Græci dicunt τὸ ὄν,Latinè quod est:semper idem ipse es, & anni tui non deficient. Hæc & alia multa docuit me sancta mater ecclesia,cuius factus sum membrum per gratiam tuam. Docuit me sanè te solùm & vnum & verum Deum nõ esse corporeum & passibilem: nihilque de substãtia tua vel natura vllo modo esse violabile aut commutabile, aut compositum vel factum. Et ideo certum est corporeis oculis te non posse sentiri : sed nec ab vllo mortalium in propria essentia aliquãdo potuisse videri. Hinc

Psal.101. d.28.

etenim patenter datur intelligi,quòd vnde angeli te in- A
tuentur,inde & nos post hãc vitã te videbimus.Sed nec
ipsi perfectè te videre possunt sicuti es: nulli denique a-
lij tota nisi tibi soli nota est omnipotens trinitas.

CAPVT XXXC. De perfectione vnitatis & pluralitate in Deo.

TV verò vnitas es diuinitatis, personarum pluralita-
te multiplex,numerabiliter es innumerabilis:ac id
circo mensurabiliter immensurabilis,& ponderabiliter
imponderabilis. Non enim summæ bonitatis quæ tu ip-
se es,profitemur originem,ex qua omnia,per quam o-
mnia,in qua omnia: sed eius participatione dicimus o-
mnia bona. Nam tua diuina essentia semper caruit ac
caret materia,licet non careat forma, forma scilicet in-
formata, forma formarum, forma formosissima : quam
dum imprimis quasi sigillum rebus singulis, eas sine tui
augmenti aut tui detrimenti mutabilitate proculdubiò
à te facis differri.Quicquid autem in natura creaturarũ
est,creatura tua est ô vna trinitas & trina vnitas Deus:
cuius omnipotentia omnia possidet, & regit, & implet
quæ creauit. Nec ideo te implere omnia dicimus, vt te
contineant,sed vt ipsa potius à te cõtineantur: nec par-
ticulatim imples omnia, nec vllatenus ita putandum
est vt vnaquæque creatura pro magnitudine portionis
suæ capiat te, id est, maxima maius, & minima minus,
cùm sis potius ipse in omnibus, siue omnia in te.Cuius
omnipotentia concludit vniuersa, nec euadenti poten-
tiam tuam quis aditum inuenire poterit. Qui enim te
non habet placatum, nequaquam euadet iratum : sicut
scriptum est, Neque ab Oriente, neque ab Occidente,
neque à desertis montibus,quoniam Deus iudex est:& B
alibi, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?
Immensitas diuinæ magnitudinis tuæ ista est, vt intelli-
gamus te intra omnia,sed non inclusum : extra omnia,
sed non exclusum. Et ideo interior es, vt omnia conti-
neas , & ideo exterior es , vt incircumscriptæ magnitu-
dinis tuæ immensitate omnia concludas. Per id ergo
quod interior es , ostenderis esse creator : per id verò
quod exterior es , gubernator omnium demonstraris. C
Ac ne omnia quæ creata sunt sine te essent,interior es:
exterior verò vt omnia includantur à te,non locali ma-
gnitudine,sed potentiali præsentia,qui vbique præsens
es,& omnia tibi præsentia: quamuis quidam hæc intel-
ligant,quidam verò non intelligant.Inseparabilis ergo
naturæ tuæ vnitas separabiles non potest habere perso-
nas : quia sicut es trinitas in vnitate, & vnitas in trinita-
te, sic separationẽ non potes habere personarũ. Nomi-
nantur quidem illæ personæ aliquando singulæ, sed ita
te voluisti Deus trinitas inseparabilem ostẽdere in per-
sonis , vt nullum tibi nomen sit in qualibet persona,
quod non ad aliam secundum relationis regulam refe-
ratur : sicut pater ad filium , & filius ad patrem , sic Spi-
ritus sanctus ad patrem & filium verissimè refertur. Ea
verò nomina quæ substantiam, vel personam, vel po-
tentiam , vel essentiam tuam significant , vel quicquid
propriè dicitur Deus,omnibus personis æqualiter con-
uenit: vt Deus magnus, omnipotens , æternus, & o- D
mnia quæ naturaliter de te Deo dicuntur.Non est ergo
aliquod naturæ nomen, quod sic tibi Deo patri conue-
nire valeat:vt aut filio tuo,aut Spiritui sancto, conueni-
re nequeat. Dicimus te patrem naturaliter esse Deum,
sed naturaliter est filius Deus , naturaliter est Deus &
Spiritus sanctus : non tamen tres dij , sed vnus naturali-
ter Deus, pater & filius & Spiritus sanctus. Idcirco in-
separabilis es sancta trinitas, Deus in personis sensu in-
telligenda , quamuis voce separabilia habeas nomina,
quia pluralem numerum in naturæ nominibus nullate-
nus recipis: in hoc enim ostenditur personas non posse
diuidi in sancta trinitate, quæ vnus Deus verus est,quia
cuiuslibet personæ nomẽ semper ad alterã respicit per-

sonam.Si patrẽ dico,filium ostendo:si filiũ nomino, pa-
trem prædico:si Spiritum sanctum appello,alicuius esse
spiritum necesse est intelligi, scilicet patris & filij. Hæc
est enim fides vera veniens de sana doctrina: hæc certè
est fides catholica & orthodoxa,quam me docuit Deus
in sinu matris ecclesiæ gratia sua.

INVOCAVIT itaque Domine te fides mea,quã dedisti CAPVT XXXI. Inuocatio ad S. Trinitatem.
mihi propter bonitatem tuam ad saluationem meã.
Fidelis autẽ anima ex fide viuit,tenet in spe quod vide-
bit in re.Inuocat te Deus meus casta cõscientia mea, &
suauis amor fidei meæ,quam excussis ignorantiæ tene-
bris ad veritatis intelligentiam perduxisti, & quã à stul-
ta seculi amaritudine eruisti , atque adhibita tuæ dulce-
dinis charitate, iocundam mihi & mellifluam reddidi-
sti. Inuocat te trinitas beata, vox clara,& sincerus amor
fidei meæ: quam ab ipsis enutriens cunabulis illumina-
sti semper per illustrationem gratiæ tuæ,& quam adaug-
gens confirmasti in me per documẽta matris ecclesiæ.

Te inuoco beata & benedicta & gloriosa vna trinitas,
pater & filius & Spiritus sanctus,Deus,Dominus, para-
cletus: charitas,gratia,communicatio:genitor,genitus,
regenerans:verum lumen ex lumine vero, vera illumi-
natio:fons,flumen,irrigatio: ab vno omnia, per vnum
omnia , in vno omnia , à quo, per quem, in quo omnis,
viuens vita,vita à viuente,viuentium viuificator, vnus à
se,vnus ab vno, vnus ab ambobus, ὁ à se, ὁ ab altero, ὁ
ab vtroque : verax pater , veritas filius , veritas Spiritus
sanctus:vna ergo pater,logos, paracletúsque essentia,va-
na virtus,vna bonitas,vna beatitudo,à quo,per quem,&
in quo beata sunt omnia quæcunque beata sunt.

DEVS vera & summa vita,à quo,per quem,& in quo CAPVT XXVII. Quòd Deus verè sit fons vitæ.
viuunt omnia quæcũque verè & beatè viuũt. Deus
bonum & pulchrum,à quo,per quem,& in quo bona &
pulchra sunt omnia, quæcunque bona & pulchra sunt.
Deus cuius nos fides excitat,spes erigit,charitas iungit. Matt.7.d.
Deus qui peti te iubes,& inueniri te facis,& pulsanti a-
peris.Deus à quo auerti cadere est,ad quẽ conuerti sur-
gere est,in quo manere cõsistere est. Deus quem nemo
amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus, ne-
mo inuenit nisi purgatus. Deus quem nosse viuere est,
cui seruire regnare est,quem laudare salus & gaudiũ a-
nimæ est. Te labiis & corde omnipotẽ qua valeo virtute
laudo,benedico atque adoro, tuæque clementiæ & bo-
nitati pro vniuersis beneficiis tuis gratias refero , &
hymnum gloriæ tuæ cano:Sanctus,Sanctus,Sanctus.Te
inuoco ô beata trinitas,vt venias in me,& templum me
facias dignum gloriæ tuæ. Rogo patrẽ per filium, rogo
filium per patrem , rogo Spiritum sanctum per patrem
& filium:vt omnia vitia elongẽtur à me, & omnes san-
ctæ virtutes plantentur in me. Deus immense, à quo o-
mnia,per quem omnia,in quo omnia facta sunt,visibilia
& inuisibilia.Qui opera tua extra circũdas, & intra re-
ples,supra tegis,& infra fers,custodi me opus manuum
tuarum in te sperantẽ, & in tua solummodo misericor-
dia confidentẽ, custodi me quæso hîc & vbique , nunc
& semper,intus & foris,antè & retro,suprà & infrà,cir-
cumeirca; ita vt in me nullus pateat locus insidiis imi-
micorum.Tu es Deus omnipotens, custos & protector
omniũ in te sperantium,sine quo nemo est tutus,nemo
de periculis liberatus.Tu es Deus,& non est alius Deus
præter te, neque in cælo sursum,neque in terra deorsũ,
qui facis magnalia & mirabilia & infcrutabilia,quorum
non est numerus. Te decet laus,te decet honor , te de-
cet hymnus,tibi omnes angeli,tibi cæli & vniuersæ po-
testates hymnos dicunt , & laudes indesinenter concin-
unt:vtpote creatori creaturæ,Domino serui, regi mili-
tes:te sanctam & indiuiduam trinitatem omnis crea-
tura magnificat, omnis spiritus laudat.

TIBI

CAPVT XXXII. Laus angelorum & hominum.

TIBI sancti & humiles corde, tibi spiritus & animæ A
iustorũ,tibi omnes superni ciues & cũcti beatorum
spirituum ordines,gloriã & honorẽ suppliciter adoran-
tes concinũt sine fine. Laudant te Domine illi superni
ciues magnificè & honorabiliter : laudat te homo , ma-
gna portio creaturæ tuæ. Sed & ego peccator homun-
cio,desiderio magno cupio te laudare,amare te opto a-
more præcipuo.Deus meus,vita mea, fortitudo mea, &
laudatio mea,dignare me laudare te.Da mihi lumen in
corde,verbum in ore:vt cor meum meditetur gloriam
Psal.15.b. titiam,& lingua mea tota die cãtet laudes tuas. Sed quia
Psal.6.b.f. non est pulchra laus in ore peccatoris, & quia vir pol-
lutis labiis ego sũ, munda obsecro cor meũ ab omni in-
quinamẽto:sanctifica me sanctificator omnipotẽs inte-
rius & exterius,& fac me dignum laudibus tuis.Suscipe
benignè & acceptabiliter de manu cordis & de mentis
amore,suscipe sacrificium labiorum meorũ:fiátque ac-
ceptabile in cõspectu tuo , & aspectũ ad te in odorẽ sua-
uitatis. Memoria tua sancta, & dulcedo tua beatissima B
possideat totã animã meã,atque in inuisibiliũ amorẽ ra-
piat eã. Trãseat de visibilibus ad inuisibilia, de terrenis
ad cælestia,de tẽporalibus ad æterna : transeat & videat
visionẽ mirabilẽ.O æterna veritas,ô vera charitas,ô cha
ra æternitas:tu es Deus meus:ad te suspiro nocte ac die,
tibi inhio,tibi intẽdo,ad te peruenire desidero, qui no-
1. Ioan. 3. a. vit te,nouit veritatẽ,nouit æternitatẽ. Tu veritas, super
omnia præsides:quẽ videbimus sicuti es,cùm pertrãsie-
Psal.41.a. rit hæc vita cæca & mortalis , in qua dicitur nobis, Vbi
est Deus tuus? Et ego dico, Deꝰ meus vbi es:Respiro in
te paululum , cùm effundo super te animã meã in voce
exultationis & confessionis soni epulantis & festiuitatẽ
celebrantis:& adhuc tristis est,quia relabitur & fit abys-
sus,quin potius sentit se adhuc esse abyssum. Dicit ei fi-
des mea,quã accẽdisti in nocte ante pedes meos, Qua-
re tristis es anima mea,& quare conturbas me? Spera in
Deũ , lucerna pedibus meis verbũ eius. Spera & perse-
uera donec pertrãseat nox mater iniquorũ, donec per- C
transeat ira Domini,cuius fuimus aliquãdo filij: fuimus
enim aliquãdo tenebræ: donec pertrãseat iste impetus
aquarũ,residua adhuc trahimus in corpore propter pec
catum mortuo,donec aspiret dies & inclinẽtur vmbræ.
Sperabo in Dñm,mane astabo & cõtẽplabor,sempérq;
Psal.3.a.5 confitebimur ei.Mane astabo, & videbo salutare vultus
Rom.8.c. mei, Deũ meũ, qui viuificauit mortalia corpora nostra
11. propter inhabitantẽ spiritum eius in nobis:vt iam simus
1.Thess.5.a. lux, dum adhuc spe salui facti sumus, & filij lucis, & filij
Ephes.5.b. dici,non noctis neque tenebrarũ.Fuimus enim aliquã-
& Rom.8.c. do tenebræ,nunc autẽ lux in te Deus noster : & tamen
24. adhuc per fidẽ,necdum per speciẽ.Spes quæ videtur,nõ
est spes.Laudãt te Domine illi populi angelorũ tuorum
immortales, & glorificãt nomẽ tuum cælestes virtutes:
quæ nõ habent opus legere hãc scripturã nostrã,& cog-
noscere te sanctã & indiuiduã trinitatẽ. Vident enim
faciem tuã semper,& ibi legunt sine syllabis temporum
quid velit æterna voluntas tua:legũt,eligunt,& diligũt, D
sempérque legunt, & nunquã prætcrit id quod legunt:
eligendo & diligẽdo legũt ipsam immutabilitatẽ cõsilij
tui,& nõ clauditur codex eorũ , nec plicabitur liber eo-
rum,quoniam tu ipse illis hoc es,& eris in æternum. O
beate nimiũ illæ cælorũ virtutes,quæ laudare te possunt
sanctè & purissimè cũ nimia dulcedine & ineffabili ex-
ultatione!Inde laudãt , vnde gaudẽt, quia semper vidẽt
vnde gaudere valeãt & laudare. Nos verò mole carnis
pressi,& procul à vultu tuo in hac peregrinatione posi-
ti,atque per mundanas varietates distẽti, dignè laudare
nequimus : laudamus tamen per fidem,non per speciẽ:
illi verò angelici spiritus per speciem,non per fidẽ.Hoc
enim caro facit, vt multo aliter laudemus quàm illi:sed
licet diuersis modis laudes dicamus , tu tamen vnus es
Deus creator omnium,cui sacrificium laudis in cælo &
in terra offertur : peruẽturi tamen sumus misericordia
tua ad eorum consortiũ , cum quibus te semper videbi-
mus,& sine fine laudabimus.Tribue Domine,vt donec
in hoc fragili corpore positus sum,laudet te cor meum,
laudet te lingua mea:& omnia ossa mea dicant, Domi-
ne quis similis tui? Tu es Deus omnipotẽs, quẽ trinum
in personis, & vnum in substantia deitatis colimus &
adoramus, patrem ingenitum,filium de patre vnigeni-
tum,Spiritũ sanctũ de vtroque procedentẽ, & in vtroq;
permanentẽ,sanctam & indiuiduam trinitatem, vnum
Deum omnipotentẽ:qui cùm non essemus,potẽter fe-
cisti nos : & cùm perditi fuissemus culpa nostra,pietate
& bonitate tua mirabiliter recuperasti nos:ne sinas nos
esse ingratos,obsecro,tantis beneficiis, & indignos tam
multis miserationibus. Te deprecor , supplico, & rogo,
auge fidem,auge spẽ,auge charitatẽ. Fac nos per ipsam
gratiam tuam semper in fide stabiles, & in opere effica-
ces, vt per fidem rectam & condigna fidei opera ad vi-
tam te miserante perueniamus æternam : vt ibi viden-
tes gloriam tuam sicuti est , adoremus maiestatẽ tuam,
& dicamus pariter quòs dignos feceris videre gloriam
tuam:Gloria patri qui creauit nos, gloria filio qui rede-
mit nos,gloria spiritui sancto qui sanctificauit nos , glo-
ria summæ & indiuiduæ trinitati,cuius opera insepara-
bilia sunt,cuius imperiũ sine fine manet. Te decet laus,
te decet hymnus, tibi deberur omnis honor , tibi bene-
dictio & claritas,tibi gratiarum actio , tibi honor, virtus
& fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amen.

IGNOSCE Domine,ignosce pie,ignosce & miserere: CAPVT XXXIIII. Homo cõqueritur quòd in cõtẽplatione non cõpungitur, cùm tamen ipsi angeli rem sũt Deũ videntes.
parce ignorãtiæ meæ , & multæ imperfectioni meæ.
Noli me tanquam temerariũ reprobare , quòd audeam
seruus vilnam vel bonus,& non etiam inutilis & malus,
& ideo valde malus, quia te omnipotentem Deum no-
strum, terribilem & nimis metuendũ sine cordis cõtri-
tione,& lachrymarũ fonte,sine reuerẽtia debita & tre-
more laudo,benedico,atque adoro. Si enim angeli te
adorãtes & laudantes tremunt mira exultatione reple-
tiego peccator dum tibi assisto,laudes dico,sacrificium
offero,cur non corde pauco,vnitu palleo , labiis tremo,
toto corpore inhorresco,sicque obortis lachrymis corã
te indesinenter lugeo? Volo,sed nõ valeo : quia nequeo
quod desidero. Hinc enim mecũ vehementer admiror,
dum te nimis terribilẽ oculis fidei cerno. Sed quis hoc
sine ope gratiæ tuæ? Vniuersa enim salus nostra,magna
misericordia tua. Miserum me , quomodo sic insensata
facta est anima mea,vt non terreatur terrore nimio dũ
stat ante Deum,& suas illi laudes decantat?Miserũ me,
quomodo sic indurait cor meũ,vt oculi mei indesinen-
ter non producãt flumina lachrymarũ : dum sermoci-
natur corã Domino suo,homo cum Deo,creatura cum Genes.2.
creatore,qui factus est ex limo cũ eo qui omnia fecit ex b.7.
nihilo:Ecce Dñe pone me ante te,& quid in secretis de
me sentio,paternis auribus nõ taceo. Tu diues in mise-
ricordia,& largus in præmiis , da mihi de bonis tuis , vt
ex eis seruiã tibi:nõ enim aliũde possumus seruire, nec;
tibi placere,nisi de tuo munere. Consige quæso timore
tno carnes meas : lætetur cor meũ vt timeat nomẽ tuũ.
Vtinã si te timeret peccatrix anima , quomodo ille vir
sanctus,qui dixit;Semper enim quasi tumẽtes super me Iob 31.c.
fluctus timui Deum. Dator enim omniũ bonorũ Deus, 19.
da mihi inter laudes tuas fõtes lachrymarũ , simul cum
cordis puritate & mẽtis iubilatione : vt perfectè te dili-
gẽs & dignè te laudãs,ipso cordis palato sentiã,gustẽ,&
sapiã,quã dulcis & suauis es Domine,sicut scriptum est, Psal.33.b.9.
Gustate & videte quoniam suauis est Dominus, beatus
vir qui sperat in eũ.Beatus populus qui scit iubilationẽ. 16.

Psal.83.b. 6. Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in cor- A
Mat.h.5. de suo disposuit in valle lachrymarum, in loco quē po-
a.8. suit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
Psal.83.b. 5. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula se-
culorum laudabunt te.

CAPVT XXXV. Precatio ad Iesum pluriūq; mouens ad deuotionē & diuinum amorem.

IESV nostra redemptio, amor & desiderium, Deus de Deo, adesto mihi famulo tuo. Te inuoco, ad te clamo clamore magno in toto corde meo. Te inuoco in animam meā, intra in eam, & coapta eam tibi, vt possideas eam sine ruga & sine macula. Mundissimo nāque Domino mundissima debetur habitatio. Sāctifica ergo me vas tuū quod fecisti, de malitia euacua, imple gratia, & plenū conserua: ita vt dignum habitationis tuæ efficiar templum hīc & in perpetuū. Dulcissime, benignissime, amātissime, charissime, potētissime, desideratissime, pretiosissime, amabilissime, pulcherrime: tu melle dulcior, lacte & niue cādidior, nectare suauior, gēmis & auro pretiosior, cunctisq; terrarū diuitiis & honoribus mihi charior. Quid dico Deus meus, vna spes mea, tā grādis misericordia mea? Quid dico dulcedo felix & secura? quid dico dū talia dico? Dico quod valeo, sed nō dico quod debeo: vtinam possem talia dicere, qualia illi hymnidici angelorū chori. O quàm libēter me in tuis laudibus totum effunderē! O quàm deuotissimè illa cælestis melodiæ cantica ad laudē & gloriā nominis tui in medio Ecclesiæ infatigabilis perorarē! Sed quia talia nō possum, nunquid tacebo? Væ tacētibus de te, quoniā ipsi loquaces muti sunt, cùm nō tuas laudes dicūt. Quis dignè te laudare potest? O ineffabilis virtus & sapientia patris! Et quoniam nulla inuenio verba, quibus te sufficienter valeam explicare cunctipotēs & omnisciun verbū: dicam interim quod valeo, donec iubeas me venire ad te vbi possim dicere quod te decet, & me oportet. Et ideo suppliciter rogo, vt non respicias tantùm ad id quod modò dico, sed id quod dicere opto. Cupio enim desiderio magno de te eloqui & oportet & decet: quia te decet laus, te decet hymnus, tibiq; debetur omnis honor. Scis ergo occultorū cognitor Deus, quoniā nō solū terra & omnibus quæ in ea sunt tu mihi charior es, sed etiā ipso cælo & omnibus quæ in eo sunt tu mihi acceptabilior, tu mihi amabilior es: diligo enim te super cælum & terram, & cætera omnia quæ in eis sūt, imò sit amore nominis tui quæ trāsitoria sunt proculdubiò amanda non sunt. Amo te Deus meus amore magno, magisque te amare cupio. Da mihi vt amem te semper quantū volo, quātum debeo, vt tu solus sis tota intētio mea, & omnis meditatio mea: te mediter per dies sine cessatione, te sentiā per sporē in nocte, te alloquatur spiritus meus, tecum fabuletur mens mea, lumine sanctæ visionis tuæ illustretur cor meum: vt te rectore, te duce ambulem de
Psal.83.c. 8. virtute in virtutem, tandémque videā te Deum deorū
2.Cor.13. in Sion, nunc quidē per speculū in ænigmate, tunc autē
e.8. facie ad faciē, vbi cognoscā te sicut & cognitus sū. Beati
Matt.5.a. 8. mundo corde, quoniā ipsi Deū videbūt. Beati qui habi-
Psal.83.b. 5. tant in domo tua Domine, in secula seculorū laudabunt
te. Rogo itaque te Dñe per omnes miserationes tuas, quibus de morte æterna liberati sumus, mollifica cor meum durum & lapideū, saxeum & ferreum, tua sacratissima & potēti vnctione: & fac me per ignē compunctionis coram te omni hora hostiā viuā fieri. Fac me in tuo cōspectu cor contritum & humiliatum semper habere, cum lachrymarum abundātia. Fac me ex tuo desiderio huic mūdo fīnditus extingui, & transeuntiū rerū obliuiscī præ magnitudine timoris & amoris tui: vsque adeò vt de temporalibus nec lugeam, nec gaudeā, nec metuam aliquid tēporale, nec diligam, nec blādis corrūpar, nec aduersis concutiar. Et quia tua valida est vt mors dilectio, absorbeat quæso mentem meā ab omnibus quæ sub cælo sūt ignita & melliflua vis amoris tui: vt tibi soli inhæreā, solāque tuæ suauitatis memoria pascar. Descendat, Domine, descēdat precor, descēdat in cor meū odor tuus suauissimus: ingrediatur amor tuus melliffluus. Veniat mihi tui saporis mira & inenarrabilis fragrantia, quæ sempiternas in me susciter cōcupiscentias, & ex corde meo perducat venas salientis aquæ in vitam æternā. Immēsus es Domine, & ideo sine mēsura debes amari & laudari ab his quos tuo pretioso sāguine redemisti. A mator hominū benignissime, clemētissime Domine, & æquissime iudex, cui omne iudicium dedit Ioan.5.d. 22. pater, sapientissimo tuæ æquitatis iudicio discernis hoc rectum & iustum esse, vt filij huius seculi noctis & tenebrarum præstātiori desideriō, virtute atque studio diligant & quærāt perituras diuitias & fugitiuos honores, quàm nos serui tui diligamus te Deū nostrū, per quē facti & redempti sumus. Si enim homo hominē tāta diligit dilectione, vt alter alterum vix patiatur abesse, si spō-
B sa sponso tanto cōglutinatur mentis ardore, vt præ magnitudine amoris nulla perfrui valeat requie, chari sui absentiam nō sine magno mœrore ferens: qua ergo dilectione, quo studio, quo feruore anima quā desponsasti tibi fide & miserationibus, debet diligere te verū Deū & pulcherrimum spōsum, qui nos sic amasti & saluasti, qui pro nobis tot, tanta & talia fecisti? Quanquā autem hæc infima habeāt suas delectationes, suōsque amores: non tamē tali modo delectāt, sicut tu Deus noster. In te enim delectatur iustꝰ, quia amor tuus suauis est & quietus: nā pectora quæ possides, dulcedine & suauitate & tranquillitate reples. Econtrà amor seculi & carnis anxius est & perturbatus, animas certè quas ingreditur, quietas esse non patitur: semper enim suspicionibus & perturbationibus variisque timoribus solicitat eas. Tu itaque es delectatio rectorū: & meritò, quies enim valida est apud te & imperturbabilis vita. Qui intrat in te Psal.130. d.14. Psal.121.a. 1.
C bone Domine, intrat in gaudium Domini sui: & nō timebit amplius, sed habebit se optimè in optimo loco, dicēs: Hæc requies mea in seculum seculi, hīc habitabo quoniam elegi eam. & illud, Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Dulcis Christe, bone Iesu, reple semper quæso cor meū inextinguibili dilectione tua, cōtinua recordatione tua: adeò vt sicut flamma vrens totus ardeā in tui amoris dulcedine, quā & aquæ multæ in me nunquā possint extinguere. Fac me dulcissime Domine amare te, & desiderio tuo deponere pondus omniū carnalium desideriorum, & terrenarum concupiscentiarū grauissimam sarcinam, quæ impugnant & aggrauant miserā animam meam: vt post te expeditus in odore vnguentorū tuorum currēs, vsque ad tuæ pulchritudinis visionem efficaciter farlandus, quantocyus te quoque duce mereat peruenire. Duo enim amores, alter bonus, alter malus: alter dulcis, alter amarus, non se simul capiūt in vno pectore. Et ideo si quis præter te aliud diligit, nō est chari-
D tas tua Deus in eo: amor dulcedinis & dulcedo amoris, amor non crucians, sed delectans, amor sincerè & castè permanens in seculū seculi, amor qui semper ardes & nūquā extingueris. Dulcis Christe, bone Iesu, charitas, Deus meus, accēde me totū igne tuo, amore tuo, suauitate & dulcedine tua, iucūditate & exultatione tua, voluptate & cōcupiscentia tua, quæ sancta est & bona, casta est & mūda, tranquilla & secura: vt totus dulcedine amoris tui plenus, totus flāma charitatis tuæ succensus, diligā te Deum meū ex toto corde meo totisque medullis præcordiorū meorū, habēs te in corde, in ore, & præ oculis meis sēper & vbiq;, ita vt nullus pateat in me locus adulterinis amoribus. Audi Deus meus, audi lumen oculorum meorū: audi quæ peto, & da quæ petā, vt

vt audias me. Pie & misericordissime Domine ne effi- A
ciaris mihi inexorabilis propter peccata mea; sed propter bonitatem tuam suscipe preces serui tui: & da mihi effectum petitionis meæ, & desiderij mei, intercedente & orante & impetrante gloriosa virgine genitrice tua Maria, domina mea, cum omnibus sanctis tuis, Amen.

CAPVT XXXVI. Alia ad eundem oratio deuotissima, ad habendas laudes & gratiarū actiones Deo.

CHRISTE Domine verbū patris, qui venisti in hūc mundum peccatores saluos facere, rogo te per indulgentissima misericordiæ tuæ viscera, emenda vitam meam, meliora actus, cōpone mores, tolle de me quod mihi nocet & tibi displicet: & da quod nosti tibi placere, & mihi prodesse. Quis potest facere mūdum de immundo conceptū semine, nisi tu solus? Tu es Deus omnipotens infinitæ pietatis, qui iustificas impios, & viuificas mortuos propter peccatum, qui mutas peccatores & non sunt. Tolle ergo de me quicquid tibi displicet in me, imperfecta enim mea plurima videt oculi tui: mitte quæso manū pietatis tuæ in me, & tolle de me quicquid offendit oculos pietatis tuæ in me. Coram te Do- B
mine est sanitas & infirmitas mea, illā precor serua, istā Hier.17. c.17. sana. Sana me Domine & sanabor, saluum me fac & saluus ero: tu qui infirma sanas, & sanata conseruas, tu qui solo nutu tuo restaurās diruta & collapsa. Si enim digneris in agro tuo corde meo serere bonum semen, necesse est vt manu pietatis tuæ spinas prius euellas vitiorum meorū. Dulcissime, benignissime, amātissime, charissime, desideratissime, amabilissime, pulcherrime, infunde obsecro mulritudinem dulcedinis tuæ & charitatis tuæ pectori meo: vt nihil terrenum, nihil carnale desiderē vel cogitem, sed te solum amem, te solum habeam in corde & in ore meo. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriā tui melliflui nominis, nulla vnquā obliuione delendam. Scribe in tabulis cordis mei voluntatem tuam & iustificationes tuas, vt te immensæ dulcedinis Dominū & præcepta tua semper & vbique habeā præ oculis meis. Succende mentem meā Luc.12.f. 49. igne illo tuo quē misisti in terram, & voluisti vehemen- C
ter accendi: vt sacrificium spiritus contribulati & cordis contriti obortis lachrymis quotidie offeram tibi. Dulcis Christe, bone Iesu, sicut desidero, sicut tota mente mea peto, da mihi amorē tuum sanctum & castum: qui me repleat, teneat, totúmque possideat. Et da mihi cuidens signum amoris tui, irriguum lachrymarū fontem iugiter manantē, vt ipse quoque lachrymare iuuat in me testentur amorem: ipsæ prodant, ipsæ loquantur quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui nequit se à lachrymis continere. Reminiscor pie Domine illius bonæ mulieris Annæ, quæ ad 1.Reg.1. c.12. tabernaculū rogatura prō filiō venīt, de qua Scriptura refert, quòd vultus eius post lachrymas & preces non sunt amplius in diuersa mutati. Sed memor tātæ virtutis tantæque cōstantiæ, dolore torqueor, & verecundia confundor: quia me miserum nimis deorsum iacere intueor. Si enim ita fleuit, & in fletu perseuerauit mulier quæ quærebat filiū, quomodo plāgere & in planctu per- D
sistere debet anima mea, quæ quærit & amat Deum, & ad eum peruenire desiderat? Quomodo gemere ac flere debet talis anima quæ quærit Deū die ac nocte, quæ præter Christū nil vult amare? Mirum quippe est, si iam non factæ sunt ei lachrymæ suæ panes die ac nocte. Respice ergo & miserere mei, quia dolores cordis mei multiplicati sunt. Da mihi cōsolationē tuam cæleste, & noli spernere peccatricē animā pro qua mortuus es. Da mihi quæso lachrymas ex toto affectu internas, quæ peccatorum meorū possint soluere vincula, & cælesti iocūditate semper repleant animam meam: si non cum veris & perfectis monachis quorum vestigia nequeo imitari, saltē cum deuotis mulieribus quātulamcūque por-

Matt.18. b.10.

Matt.5.a. 4. Luc.19.g. 42.

sed propter boniratem tuam suscipe preces serui tui, & A da mihi effectum petitionis meæ,& desiderij mei, precibus & meritis gloriosæ virginis Mariæ Dominæ meæ & omnium sanctorum, Amen.

CAPVT XXXVII. Alia ad Iesū qua mens humana copiosius compungitur.

IESV Domine, Iesu pie, Iesu bone, qui mori dignatus es propter peccata nostra, & resurrexisti propter iustificationem nostrā,rogo te per gloriosam resurrectionem tuā,resuscita me de sepulchro vitiorū & peccatorum meorū omniū, & da mihi quotidie partē in resurrectione prima, vt in resurrectione tua merear veraciter percipere portionē. Dulcissime,benignissime, amātissime,charissime,pretiosissime,desideratissime,amabilissime,pulcherrime,ascendisti in cælū cum triumpho gloriæ tuæ,& sedes ad dexterā patris rex potentissime, trahe me sursum ad te,vt currā post te in odore vnguētorū tuorū,currā & non deficiā, te trahente, te ducēte, me currente, trahe os sitientis animæ in superna fluēta æternæ satietatis:imò trahe me ad te fontē viuū, vt inde pro captu meo bibam vnde semper viuā,Deus meus vita mea. Tu enim dixisti ore tuo sancto & benedicto: Si quis sitit,veniat ad me, & bibat. Fōs vitæ da sitienti animæ semper bibere ex te, vt secundū sanctā & veridicam promissionē tuā, de ventre meo fluant aquæ viuæ. Fons vitæ reple mentē meā torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meū sobria ebrietate amoris tui, vt obliuiscar quæ vana sunt & terrena,& te solum iugiter habeā in memoria mea, sicut scriptū est: Memor fui Dei,& delectatus sum. Da mihi Spiritū sanctum tuū, quē significabant illæ aquæ quas sitientibus daturū te promisseras. Da quæso toto desiderio & omni studio tendere,quò te ascēdisse post resurrectionem die quadragesimo credimus:vt in præsenti quidē miseria solo teneat corpore, tecū autem sim cogitatione semper & auiditate: vt ibi sit cor meū,vbi tu es thesaurus meus desiderabilis & incomparabilis multúmq; amabilis. In hoc enim magno huius vitæ diluuio,vbi circustantibus agitamur procellis,& nō inuenitur fida statio & locus eminētior,vbi pes columbæ valeat aliquatenus requiescere,nusquam tuta pax, nusquā secura quies,vbique bella & lites,vbiq; hostes,foris pugnæ,intus timores.Et quia altera pars sumꝰ cæli,altera terræ,corpus quod corrumpitur aggrauat animā.Idcirco animus meus socius & amicus meus,fatigatus de via veniēs, lāguet & iacet discissus atque laceratus ab his quas pertransierat vanitatibus,esurit & sitit valde,& nō habeo quid ponā ante illū,quia pauper sum & mēdicus.Tu Domine Deus meus dues omniū bonorū,& dapium supernæ satietatis opulentissime largitor,da lasso cibū,collige dispersum, redintegra scissum. En stat ad ostiū & pulsat.Obsecro per viscera misericordiæ tuæ,quibus visitasti nos oriēs ex alto,aperi pulsanti, misero manū pietatis tuæ porrige: & iube propitiabili dignatione vt ingrediatur ad te,requiescat in te,reficiatur de te vino cælestique pane,quo fatiatus resumptísq; viribus ad superiora conscēdat, & de hac valle lachrymarū pēna sancti desiderij raptus, ad cælestia regna voliter. Assumat Domine, assumat rogo spiritus meus pēnas,vt aquilæ,& volitet & nō deficiat,volet & perueniat vsque ad decorem domus tuæ,& locū habitationis gloriæ tuæ: vt ibi super mēsam refectionis ciuiū sorum pascatur de occultis tuis in loco pascuæ tuæ, iuxta fluēta plenissima requiescat in te Deus meus cor meū, cor mare magnū tumēs fluctibus. Tu qui imperasti vētis & mari,& facta est trāquillitas magna, veni & gradere super fluctus cordis mei,vt trāquilla & serena fiant omnia mea:quatenus vnū bonum Dominū meum amplectar te,& dulce lumen oculorum meorum contēpler te sine tumultuantium cogitationum cæca caligine. Cōfugiat Domine mens mea sub vmbra alarum tuarum ab æstibus cogitationū huius seculi: vt in tui refrigerij tēperamento,absōsa,lætabunda cātet & dicat:In pace in idipsum,dormiā & requiescā. Dormiat obsecro Domine Deus meus,dormiat memoria mea ab omnibus malis; iniquitatē odiat, iustitiā diligat. Quid enim pulchrius, quidve dulcius, quā inter tenebras huius vitæ multāsq; amaritudines diuinæ dulcedini inhiare, & æternæ beatitudini susp irare,illicque teneri mētem, vbi vera habere gaudia certissimum est?Dulcissime,amātissime,benignissime,charissime,pretiosissime,desideratissime,amabilissime,pulcherrime, quādo te videbo? Quādo apparebo ante faciē tuā? Quando satiabor de pulchritudine tua ? Quando educes me de hoc carcere tenebroso , vt confitear nomini tuo,ita vt deinceps non compungar. Quādo trāsibo in illā admirabilē & pulcherrimā domū tuam, vbi personat vox lætitiæ & exultationis in tabernaculis iustorū:Beati qui habitāt in domo tua Domine, in secula seculorū laudabunt te.Beati & verè beati,quos B elegisti & assumpsisti in illam cælestē hæreditatē. Ecce sancti tui Domine florent ante te sicut liliū, replētur enim ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potas eos:quoniā tu es fons vitæ,& in lumine tuo vidēt lumen,vsque adeò vt ipsi videlicet lumen illuminatum per te Deum illuminanrē sicut sol effulgeant in cōspectu tuo.O quàm mira, quàm pulchra , quàm acceptabilia sunt domus tuæ habitacula Domine virtutum! concupiscit intrare in ea hæc peccatrix anima mea. Domine dilexi decorē domus tuæ,& locū habitationis gloriæ tuæ.Vnā petij à Domino,& hanc requirā,vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.Quemadmodum ceruus desiderat ad fontes aquarū,ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam & apparebo ante faciem tuam?quando videbo Deum meum quem sitit anima mea?quando videbo eū in terra viuentiū? In ista enim terra moriētium videri nō potest mortalibus oculis. Quid facia miser ego,grauedine cōpedis mortalitatis meæ cōstrictus? quid faciam? Dum sumus in corC pore,peregrinamur à Domino. Non habemus hic manentem ciuitatē,sed futuram inquirimus:noster autem municipatus in cælis est. Hei mihi,quia incolatus meus prolongatus est , habitaui cū habitantibus Cedar,multum incola fuit anima mea. Quis dabit mihi pēnas sicut columbæ , & volabo & requiescam? Nihil mihi tam dulce,quàm cum Domino meo esse.Mihi autem adhærere Deo bonum est. Da mihi Domine donec his fragilibus assisto membris , tibi adhærere : sicut scriptum, est,Qui adhæret Domino, vnus spiritus est cū eo : præbe mihi, rogo,contemplationis pennas , quibus indutus ad te volitem sursum. Et quia omne sinistrum deorsum iacet , tene mentem meam, ne ad ima tenebrosæ vallis corruat: ne interueniente vmbra terræ, à te vero iustitiæ sole separetur, & obducta tenebris nebula prohibeatur alta respicere. Idcirco sursum tendo ad pacis gaudia lucisque delectabilem & serenissimum statum.Tene cor meum manu tua, quia sine te ad alD tiora non rapitur. Illuc festino , vbi summa pax regnat, & iugis trāquillitas rutilat. Tene & rege spiritum meū, & assume illum secundum voluntatē tuā , vt te ducē ascēdat in illā regionē vbertatis, vbi pascis Israēl in æternum pabulo veritatis : vt ibi vel rapida cogitatione attingat te summā sapientiā super omnia manentē, cūcta transeuntē, & omnia gubernantē. Sed volitanti ad te animæ multa sunt quæ obstrepūt,iussu tuo Domine conticescant mihi omnia,ipsa sibi anima mea sileat, omnia pertranseat,omnia quæ creata sunt transcendat à se, & perueniat ad te,atque in te solo creatore omniū oculos fidei figat:tibi inhiet,tibi intēdat,te mediterur , te cōtēpletur , te sibi ante oculos ponat, te sub corde reuoluat verum

verum & summum bonū, & gaudium sine fine mansu- A rum.Multæ denique sunt cōtemplationes , quibus anima deuota tibi mirabiliter pascitur , sed in nulla earum ita delectatur & requiescit anima mea sicut in te, & quando te solum cogitat & contēplatur.Quàm magna multitudo dulcedinis Domine tuæ,quā mirabiliter inspiras cordibus amatorū tuorū:quàm mira sanitas amoris tui,quo perfruuntur illi qui nihil præter te diligunt, nihil quærūt,nihil etiam cogitare cōcupiscunt ! Felices illi quibus tu solus spes es,& omne opus eorum oratio. Beatus qui sedet solitarius & tacet, & stat super custodiā suā iugiter die ac nocte,vt adhuc in hoc fragili corpusculo positus,prælibare valeat aliquatenus dulcedinē tuam.Rogo te per illa salutifera vulnera tua,quæ passus es in cruce pro salute nostra , è quibus emanauit ille pretiosus sanguis quo sumus redēpti : vulnera hāc animam meā peccatricem,pro qua etiā mori dignatus es: vulnera eā igneo & potentissimo telo tuæ nimiæ charitatis. Viuus est enim sermo Dei & efficax & penetrabB lior omni gladiō ancipiti. Tu sagitta electa,& gladius acutissimus , qui durum scutū humani cordis penetrare tua potētia vales,cōfige cor meum iaculo tui amoris: vt dicat tibi anima mea:Charitate tua vulnerata sum , ita vt ex ipso vulnere amoris tui vberrimæ fluāt lachrymæ die ac nocte.Percute Domine,percute obsecro hāc durissimā mentē meā pia & valida cuspide dilectionis tuæ, & altiùs ad intima penetra potēti virtute, & sic de capite meo educ aquā immēsā, & de oculis meis verū fontē lachrymarū iugiter manātē, ex nimio affectu & desiderio visionis pulchritudinis tuæ:vt lugeā die ac nocte, nullam in præsenti vita recipiēs consolationē, donec te in cælesti thalamo merear videre dilectū & pulcherrimum sponsum meū Deum & Dominum meum , vt ibi videns gloriosam,admirabilē & pulcherrimā faciē tuā, omni dulcedine plenam,cum his quos elegisti,maiestatem tuam fupplex adorē, & illic tandē cælesti & ineffabili repletus iubilo æternæ exultationis exclamē cū diligentibus te, dicens : Ecce quod concupiui iam video, quod sperani iam teneo,quod desideraui iam habeo.Illi namq; in cælis iunctus sum,quem in terris positus,tota virtute dilexi, tota charitate amplexus sum , cui toto amore inhæsi,ipsum laudo,benedico atque adoro. Qui viuit & regnat Deus in secula seculorum,Amen.

CAPVT XXXVIII. Precatio in afflictione.

MISERERE Domine,miserere pie,miserere mihi miserrimo peccatori indigna agenti & digna patienti:assiduè peccanti,& tua flagella quotidie sustinēti.Si pensō malum quotidie quod feci , non est tantum quod patior,grauius est quod commisi, leuius est quod tolero.Iustus es Domine,& rectū iudicium tuū : omnia iudicia tua iusta sunt & vera. Iustus & rectus , tu es DomineDeus noster,& nō est vlla iniquitas in te.Nō enim iniustè neq; crudeliter affligis nos peccatores omnipotēs & misericors Domine:qui cùm nō essemus, potēter fecisti nos,& cū perditi fuissemus culpa nostra, pietate & bonitate tua mirabiliter reparasti nos. Scio & certus D sum quòd vta nostra nō temerariis motibus agitur, sed à te Domino Deo nostro disponitur & gubernatur. Vnde tibi cura est de omnibus: præcipuè de seruis , qui totam spē suā posuerunt in sola misericordia tua. Idcirco obsecro & suppliciter rogo,vt non facias mihi secūdū peccata mea, quibus irā tuā merui : sed secundū magnā misericordiā tuā, quæ superat etiam peccata totius mūdi.Tu Domine qui exterius flagella irrogas,da semper interius indeficientē patientiam.: ita vtlaus tua non recedat de ore meo.Miserere mei Dñe , miserere mei, CAPVT XXXIX. Alia ad Iesum. &adiuua me sicut tu nosti q; mihi necesse est in corpore & in anima:scis omnia, potes omnia,qui viuis in secula.

DOMINE Iesu Christe fili Dei viui, qui expansis in cruce manibus propter mortalium omnium redēptionē hausisti calicem passionis, mihi hodie præbere digneris auxilium. Ecce pauper venio ad te diuitē, miser ad misericordē:ne recedam vacuus vel contēptus. Esuriens incipio te quærere,ne deferar à te ieiunus: famelicus accedo,ne recedā impastus.Et si antequā comedam suspiro , da vel post suspiria vt comedam. In primis dulcissime Iesu coram magnificentia tuæ suauitatis confiteor aduersum me iniustitiā meam.Ecce Domine in peccatis fui cōceptus & natus,& tu me abluisti & sāctificasti:& ego postea me maioribus sordidani peccatis. Fui enim in necessariis natus , postea in spontaneis volutatus:sed tuæ Domine miserationis nō immemor, tulisti me de domo patris mei carnalis,& de tabernaculis peccatorū,& inspirasti mihi vt sequerer te cū generatione quærētium faciē tuam , ambulantium semitam rectā,commorantiū inter lilia castitatis,& recū discumbentium in cœnaculo altissimæ pauperatis: & ego tot beneficiorum ingratus post acceptū baptismum multa cōmisi illicita,multa perpetraui nefanda,& vbi peccata emēdare debui,peccata peccatis addidi.Hæc sunt mala mea Domine , quibus exhonorani te & maculaui me, quē ad imaginem & similitudinē tuā creasti : superbia, vana gloria,& cærera multa alia,quibus vexatur & affligitur,laceratur & destruitur infelix anima mea. Ecce Dñe Domine iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū, & sicut onus graue grauatæ sunt super me:& nisi tu, cui proprium est misereri semper & parcere, dexterā tuæ maiestatis supponas, mergi cogor miserabiliter in profundū. Attende Domine Deus & vide, quoniā sanctus: & ecce insultat aduersū me inimicus meus,dicēs : Deus derelquit eum,persequar & comprehendā eum , quia nō est qui eripiat.Et tu Domine vsquequò?Conuertere & cripe animā meā, saluum me fac propter misericordiam tuā.Miserere filio tuo, quē dolore nō modico peperisti,& noli attendere malum meū,vt obliuiscaris bonum tuum.Quis est pater qui filium non liberet ? Aut quis filius quē pater pietatis baculo nō corripiat ? Ergo pater & Domine licet peccator sim , nō possum nō esse filius tuus , quia tu me fecisti & refecisti. Sicut peccaui emēda me,& prius flagello me emēdatum trade me filio tuo.Nunquid obliuisci potest mater infantem vteri sui?Et certè si illa oblita fuerit,tu pater promisisti te nō obliuisci:ecce clamo & nō exaudis me , dolore crucior & non consolaris me.Quid dicā vel quid faciā misericordias?Ego tanto destitutus solatio, proiectus sum à facie oculorum tuorum.Heu me de quāto bono in quātum malum cecidi! Quò tendebam,& quò deueni? vbi sum, & vbi non sum?ad quē aspiraui,& nunc in quibus suspiro?Quæsiui bona,& ecce turbatio.Ecce iam morior, & Iesus non est mecum.Et certè melius est mihi non esse, quàm sine Iesu esse:melius est nō viuere, quā viuere sine vita.Et tu Dñe Iesu vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ?Nunquid irasceris mihi in finē?Placare obsecro & miserere mei,& non quertas faciē tuā à me, qui pro me redimendo nō auertisti faciē tuam ab increpantibus & conspuentibus in te.Fateor quia peccaui , & cōscientia mea meretur damnationē, & pœnitētia non sufficit ad satisfactionem: sed creditum est quòd misericordia tua superat omnē offensionē. Noli quæso piissime Domine scribere aduersū me amaritudines meas, vt intres in iudiciū cum seruo tuo: sed secundum multitudinē misserationum tuarum dele iniquitatem meā. Væ mihi misero cùm venerit dies iudicij,& aperti fuerint libri conscientiarum:cùm dicetur de me.Ecce homo & opera eius.Quid faciā tunc Domine Deus meus, cùm cæli revelabūt iniquitatē meā,& aduersum me terra cōsurget? Ecce nihil respondere potero , sed demisso capite præ confusione cora te ftabo trepidus & confusus.Heu me miserū quid dicā?Clamabo ad te Domine Deus meus:

Psal.4. 9.

Psal.30.c. 20.

Heb.4.c. 12.

Psal.33.b 5.

Psal.35. b.8.

Psal.16.b. 4.

Psal.41.a.2.

Psal.35. b.6.

Psal.7.

Psal.6.a.5

Psal.30. d.23.

Psal.88.g 50.

Psal. 84. b.6.

Psalm.26 c.9.

Iob.13. d. 26.

Psal. 142. a.2.

Psal.30.a. 3.

Quare tacens consumor? Veruntamen si locutus fuero, nō requieſcit dolor meus: & ſi tacuero, amariſſima amaritudine crucior interius. Plāge anima mea, ſicut vidua ſuper virum pubertatis tuæ: vlula miſera & plora, quoniam dimiſit te ſpōſus tuus, id eſt, Chriſtus. Ira omnipotentis ne irruas ſuper me, quia nunquā capi poſſes in me. Certè non eſt in toto me quod poſſet tolerare te. Miſerere ne deſperem, ſed ſperando reſpirem. Et ſi ego commiſi vnde me damnare potes, tu non amiſiſti vnde ſaluare ſoles. Tu Domine non vis mortem peccatorū, nec læraris in perditione morientiū: imò vt mortui viuerent, tu mortuus es, & mors tua peccatorum mortem occidit. Et ſi ipſi te moriēte vixerunt, obſecro Domine, vt ego te viuēte non moriar. Mitte manum tuā de alto, & libera me de manu inimicorū meorum: ne ſupergaudeant mihi & dicāt, deuorauimus eū. Quis vnquā bone Ieſu, de tua miſericordia diffidat? Qui cū inimici tui eſſemus, redemiſti nos in ſanguine tuo, & recōciliaſti nos Deo. Ecce ſub tuæ miſericordiæ vmbra protectus ad thronū gloriæ veniā poſtulans curro, clamās & pulſans donec miſerearis mihi. Si enim ad veniam nos vocaſti, veniam nō quærētes: quanto magis veniam impetrabimus poſtulantes? Ne memineris dulciſſime Ieſu tuæ iuſtitiæ aduerſus peccatorē tuum, ſed eſto memor benignitatis tuæ aduerſus creaturā tuam. Ne memineris iræ aduerſus reū, ſed memor eſto miſerationis tuæ aduerſus miſerum. Obliuiſcere ſuperbū prouocātem, & reſpice miſerum inuocantē. Quid enim eſt Ieſus, niſi Saluator? Ergo Ieſu per temetipſum exurge in adiutoriū mihi: & dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum. Multū Domine de tua bonitate præſumo, quoniā tu ipſe doces petere, quærere & pulſare: & ideo tua oratione admonitus peto, quæro & pulſo. Et tu Domine qui iubes petere, fac accipere: conſulis quærere, da & inuenire: doces pulſare, aperi pulſanti. Confirma me infirmum, reſtaura me perditū, ſuſcita me mortuū: & omnes ſenſus meos, cogitatus & actus dirigere & gubernare digneris in beneplacito tuo, vt de cætero tibi ſeruiā, tibi viuā, tibique me tradam. Scio Domine mi quia ex hoc quod me feciſti, debeo tibi meipſū, & quia me redemiſti, & pro me homo factus es, deberē tibi plus quā me ſi haberem, quāto tu maior es, pro quo dediſti teipſū. Ecce nec plus habeo, nec quod habeo, dare tibi poſſum ſine te: ſed accipe me tu, & trahe me ad te, vt tuus ſim imitatione & dilectione, ſicut tuus ſū cōditione: Qui viuis & regnas in ſecula.

CAPVT XL. Alia precatio, ad Deū.

DOMINE Deus omnipotēs, qui es trinus & vnus, qui es ſemper in omnibus, & eras ante omnia, & eris ſemper in omnibus Deus benedictus in ſecula: tibi cōmendo hodie & omni tēpore animā meā, corpus meū, viſum, auditū, guſtum, odoratum, & tactū, omnes cogitationes meas, afflictiones, locutiones, actiones, omnia exteriora & interiora, ſenſum & intellectum, memoriā meā, fidē & credulitatē meam, & perſeuerantiam meā in manus poſtēſtiæ tuæ, vt cuſtodias eas diebus & noctibus, horis atque momētis. Exaudi me trinitas ſancta, & cōſerua me ab omni malo, ab omni ſcādalo, & ab omni mortali peccato, ab omnibus inſidiis & infeſtationibus dæmonum, & inimicorū viſibilium & inuiſibilium: per orationes Patriarcharū, per merita Prophetarū, per ſuffragia Apoſtolorū, per conſtantiā martyrum, per fidem confeſſorū, per caſtitatem virginum, & per interceſſionē omniū ſanctorum, qui tibi placuerūt ab initio mūdi. Expelle à me iactantiam mentis, & auge compūctionē cordis, minue ſuperbiā meā, & perfice in me humilitatē verā, ſuſcita in me fletum, mollifica cor meū durum & lapideū: libera me Domine & animā meā ab omnibus inſidiis inimici, & conſerua me in tua voluntate. Doce me Domine voluntatem tuam facere, quia Deus meus es tu. Da mihi Domine ſenſum perfectū & intellectum, vt ſuſpicere valeā profundā benignitatē tuam. Illud da mihi petere, quod te audire delectet & mihi expediat. Da mihi lachrymas ex toto affectu, quæ peccatorū meorum poſſint diſſoluere vincula: audi Dominus meus & Deus meus, audi quæ peto, & da vt quod peto exaudias. Si deſpicis, pereo: ſi reſpicis, viuo: ſi iuſtitiam meā requiris, mortuus fœteo: ſi cum miſericordia reſpexeris, fœtentē reſuſcitas de ſepulchro. Quod odis in me, lōge fac à me, & caſtitatis ac cōtinentiæ ſpiritum inſere in me: vt quodcunque petiero, in ipſa petitione te nō offendam. Tolle à me quod nocet, & præbe quod iuuet. Præſta mihi Domine medicinā vnde mea poſſint curari vulnera. Da mihi Domine timorem tuū, cordis compunctionem, mentis humilitatē, & conſcientiā purā. Præſta mihi Domine, vt fraternā ſemper teneve valeam charitatē: & mala mea nō obliuiſcar, aliena nō requirā. Parce animæ meæ, parce malis meis, parce peccatis meis, parce criminibus meis. Viſita me infirmum, cura me ægrum, ſana me languentē, & ſuſcita me mortuū. Da mihi Domine cor quod te timeat, mentē quæ te diligat, ſenſum qui te intelligat, aures quæ te audiant, oculos qui te videāt. Miſerere mei Deus, miſerere mei: & reſpice me de ſede ſancta maieſtatis tuæ, & tenebras cordis mei radio ſplendoris tui illumina. Da mihi Domine diſcretionē diſcernēdi inter bonum & malum, & concede vt ſenſum habeā vigilē. Peto à te Domine remiſſionem omniū peccatorū meorum, à quo & per quē mihi fiat propitiatio in tēpore neceſſitatis & anguſtiæ meæ. Sācta & immaculata virgo Dei genitrix Maria, & mater Domini noſtri Ieſu Chriſti, interuenire pro me digneris apud illum cuius meruiſti eſſici templū. Sācte Michaël, ſancte Gabriel, ſancte Raphaël, ſācti chori angelorum atque archangelorum, Patriarcharum atque Prophetarum, Apoſtolorū, Euangeliſtarū, martyrū, cōfeſſorum, ſacerdotum, leuitarū, monachorū, virginum, omniúmque iuſtorum: per illū qui nos elegit, & de cuius contēplatione gaudetis, vos rogare præſumo, vt pro me culpabili ipſi Deo ſupplicare dignemini, quatenus de faucibus diaboli, & de morte perpetua merear liberari. Largiri mihi digneris Domine perpetuam vitā, ſecundū clementiā ac benigniſſimā miſericordiam tuā. Da Domine Ieſu Chriſte ſacerdotibus concordiā: regibus, epiſcopis & principibus iuſtè iudicātibus tranquillitatē & pacē. Oro Domine pro vniuerſa ſancta Eccleſia catholica, pro viris & feminis, pro religioſis & ſecularibus, pro omnibus rectoribus Chriſtianorū, cunctiſq; in te credentibus qui pro tuo amore ſancto laborant, vt perſeuerantiam boni operis obtineāt. Præſta Domine rex æterne virginibus caſtitatē, Deo dicatis continentiam, cōiugatis ſanctimoniā, pœnitētibus indulgētiam, viduis & orphanis ſuſtentationē, pauperibus protectionem, peregrinantibus reditū, lugētibus conſolationem, defunctis fidelibus requiē ſempiternā, nauigantibus in portū venire ſalutis, optimis vt in bonitate ſemper conſiſtant, bonis & mediocribus vt meliores fiant, prauè agētibus & delinquētibus vt citò ſe corrigant. O dulciſſime & miſericordiſſime Domine Ieſu Chriſte fili Dei viui, redēptor mundi, in omnes & per omnia me miſerum peccatorē cōfiteor: ſed tu clementiſſime pater & ſumme qui omnium miſereris, non me patiaris à tua miſericordia fieri alienum. Et tu Domine rex regum, qui inducias viuendi præſtas, corrigendi mihi denotionem tribue: excita in me mentem quæ te requirat, te deſideret, & te qui es vbique totus trinus & vnus ſemper præ omnibus amet, te timeat, tuámque voluntatem faciat. Præcipuè ergo te Domine ſancte pater deprecor, qui es benedictus & glorioſus per omnia ſecula, vt omnes

omnes qui mei memoriam faciūt in ſuis orationibus, & qui indignis orationibus meis ſe commendauerūt, & qui mihi aliquod charitatis officium & pietatis ſtudium impenderūt, ſeu & illos qui cōſanguinitate ac cognationis affectu ſunt mihi propinqui, tam & illos qui nunc conſtitūt in corpore, quā & illos qui teguntur tumulo nere, miſericorditer gubernare digneris ne pereant. Omnibus etiam Chriſtianis viuis adiutorium præſtare digneris, & defunctis fidelibus abſolutionē & requiē ſempiternā per æterna ſecula. Nec non & illud magnopere ſupplico Domine, qui es α & ω, vt cū extrema dies mea finiſque vitæ meæ aduenerit, tu ipſe mihi ſis miſericors iudex contra malignum accuſatorē diabolum: & ſis mihi perpetuus defenſor aduerſus inſidias hoſtis antiqui, & in ſocietatē angelorum omniúmque ſanctorū in ſancto paradiſo tuo perſeuerare facias, qui es benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

CAPVT XLI. Precatio de paſſione Chriſti.

DOMINE Ieſu Chriſte, redēptio mea, miſericordia mea, ſalus mea, te laudo, tibi gratias ago, quamuis valde impares tuis beneficiis, quāuis multum expertes deuotionis, quamuis macras à deſiderata pinguedine dulciſſimi tui affectus, tamen qualeſcūque gratias, nō quales ſcio me debere, ſed ſicut poteſt conari, tibi perſoluit anima mea. Spes cordis mei, virtus animæ meæ, cōpleat tua potentiſſima dignitas, quod conatur mea tepidiſſima imbecillitas: vita mea, tu finis intentionis meæ. Et ſi nondum merui tantū, quantū debitor ſum amare: vtiq; ſaltem deſidero te amare quantū debeo. Illuminatio mea tu vides cōſcientiā meā, quia Domine ante te eſt omne deſideriū meū, & tu donas ſi quid bene vult conſcientia mea. Si bonū eſt Domine quod inſpiras, imò quia bonū eſt vt te velim amare: da quod me facis velle. Da vt quantū iubes, tantū te merear amare. Laudes & gratias refero, ne ſit mihi donū tuū infructuoſum, quod tua ſpontanea dediſti volūtate. Perfice quod incepiſti, & dona quod me benignè præueniēdo immeritum deſiderare feciſti. Conuerte benigniſſime meū torporē, in feruentiſſimū tui amorē. Ad hoc clementiſſime tēdit hæc oratio mea, hæc memoria & meditatio beneficiorum tuorū: vt accēdas in me tuū amorē. Tua me Domine bonitas creauit, tua miſericordia creatū ab originali peccato mūdauit, tua patiētia poſt illā emūdationē baptiſmi in aliis peccatorū ſordibus inuolutū hactenus tolerauit, nutriuit & expectauit. Expectas tu bone Domine correctionē: expectat anima mea ad pœnitendum, ad bene viuendū tuæ gratiæ inſpirationē. Deus meus, creator meus, tolerator & nutritor meus, te ſitio, te eſurio, te deſidero, ad te ſuſpiro & cōcupiſco: & ſicut pupillus benigniſſimus patris orbatus præſentia, flēs & eiulās inceſſanter eius dilectā faciē tōto corde amplectitur, ſic ego nō quantū debeo, ſed quantū queo memor paſſionis tuæ, memor alaparū tuarū, memor flagellorū, memor vulnerū tuorū, memor quāliter eas me occiſus es, qualiter conditus, qualiter ſepultus, ſimul memor tuæ glorioſæ reſurrectionis & admirabilis aſcēſionis, hæc indubia fide teneo, exilij mei ærūnas deſideo, ſpero tui aduentus ſolā conſolationē, ardenter deſidero tui vultus glorioſam contemplationē. Hei mihi quia videre nō potui Dominum angelorū, humiliatū ad conuerſationē hominū, vt homines exaltaret ad cōuerſationem angelorū, cū Deus offēſus moriebatur vt peccator viueret. Heu quòd tā admirabili, tā inæſtimabili pietati præſens obſtupeſcere non merui. Cur ô anima mea te præſertim non trāsfigit gladius doloris acutiſſimi, cùm ferre non poſſes vulnerari lācea latus tui Saluatoris, cùm videre nequires violari clauis pedes & manus tui plaſmatoris, cū horrore effundi ſanguinē tui redēptoris? cur nō es inebriata lachrymarum amaritudine, cùm ille potaretur amaritudine fellis? Cur nō es compaſſa caſtiſſimæ virgini, digniſſimæ matri eius, digniſſimæ dominæ tuæ? Domina mea miſericordiſſima, quos fontes dicā erupiſſe de tuis pudiciſſimis oculis, cùm attēderes vnicum filium tuum innocentē corā te ligari, flagellari & mactari? Quos fletus credā perfudiſſe piiſſimum tuum vultum, cùm ſuſpiceres eundē filium tuum Deum & Dominum tuum in cruce ſine culpa extēdi, & carnem de carne tua ab impiis crudeliter diſſecari? Quibus ſin gultibus extimabo puriſſimum pectus tuum vexatum eſſe, cùm tu audires, Mulier ecce filius tuus: & diſcipulus, Ecce mater tua: cùm acciperes diſcipulum pro magiſtro, ſeruum pro Domino? Vtinā cum felice Ioſeph Dominum meum de cruce depoſuiſſem, aromatibus cōdiiſſem, in ſepulchro collocaſſē: vt ſaltē proſecutus vel cōſecutus eſſem, vt tāto funeri nō defuiſſet aliquid mei obſequij. Vtinā cum beatis mulieribus coruſca viſione angelorum eſſem territus, & auditione nuncium Dominicæ reſurrectionis, nuncium meæ cōſolationis, nuncium tā expectatum, nuncium tā deſideratum. Vti nam, inquā, audiſſem ex ore angeli, Nolite timere vos. Ieſum quæritis crucifixum, ſurrexit, non eſt hic: benigniſſime, ſuauiſſime, ſereniſſime, quādo reſtaurabis mihi, quia nō vidi illā beatæ tuæ carnis incorruptionem, quia nō fui deoſculatus loca vulnerum, fixurā clauorū, quia non reſperſi lachrymis gaudij cicatrices corporis veri, admirabilis, inæſtimabilis, incōparabilis? quando cōſolaberis & cōpeſces me à dolore meo? Non enim capit in me dolor meus quādiu peregrinus ſum à Domino meo. Hei mihi Domine, hei animæ meæ, receſſiſti cōſolator animæ meæ, nec vale dixiſti. Ingrediens vias tuas benedixiſti tuis, nec affui. Eleuatis manibus à nube ſuſceptus es in cælum, nec vidi. Angeli promiſerunt te rediturum, nec audiui. Quid dicā? quid faciā? quò vadā? Vbi eum quærā? vel quādo inueniā? Quem rogabo? Quis nunciabit dilecto, quia amore langueo? Deficit gaudium cordis mei. Verſus eſt in luctum riſus meus: defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. Renuit conſolari anima mea, niſi de te dulcedo mea. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Te volo, te ſpero, te quæro: tibi dixit cor meum, Quæſiui vultum tuū, vultum tuum Domine requirā, ne auertas faciē tuam à me. Amator hominum benigniſſime, tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor. Mi aduocate turiſſime, miſerere mei orphani derelicti: pupillus factus ſum abſque patre, anima mea quaſi vidua. Reſpice orbitatis & viduitatis meæ lachrymas, quas tibi offero donec redeas. Eia iam Domine, eia appare mihi, & cōſolatus ero. Exhibe præſentiam tuā, & conſecutus ero deſiderium meum. Reuela gloriam tuā, & erit perfectum gaudium meum. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Sitiuit anima mea ad Deū fontem viuum, quādo veniam & apparebo ante faciē Domini? quādo venies conſolator meus? quē expectabo? O ſi quando videbo gaudium meum quod deſideroſò ſi ſatiabor cùm apparuerit gloria mea, quā eſurio! O ſi inebriabor ab vbertate domus tuæ ad quā ſuſpiro, ſi potabis me torrēte voluptatis tuæ, quē ſitio! Sint mihi Domine interim lachrymæ meæ panes die ac nocte, donec dicatur mihi, Ecce Deus tuus: donec audiat anima mea, Ecce ſponſus tuus. Paſce interim me ſingultibus meis, refocilla me doloribus meis: veniet fortaſſe redemptor meus quia bonus eſt, nec tardabit quia pius eſt. Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

FINIS TOMI NONI.

APPENDIX TOMI NONI CONTINENS EA QVAE CONSTAT BEATI AVGVSTINI NON ESSE, ETSI IN EIVS TOMO NONO EXTARE SOLEANT:

Expositionem in Apocalypsin B. Ioannis.
Librum de diligendo Deo, qui & Meditationum inscribitur.
Soliloquia.
Manuale.
Tractatus xxiiij. de diuersis.

EXPOSITIONIS IN APOCALYPSIN BEATI IOANNIS, HOMILIA PRIMA.

CENSVRA.

Verisimile est hanc expositionem tantùm esse annotationes à quopiam studioso, quisquis is fuerit, collectas, quæ postea initio & fine adiectis aliquot velut ad auditores verbis, ab alio in Homilias redactæ sint. Nicolaus Zegerus tribuit Trichonio.

CAPVT 1. huius.

IN LECTIONE reuelationis beati Ioannis apostoli, fratres charissimi, animaduertimus, & secundum anagogen hoc Domino largiente explanare curauimus: quia reuelatio Iesu Christi nostris auribus panditur, vt arcana cælestia nostris cordib⁹ manifestentur. *Apocalypsis Iesu Christi, quã dedit illi Deus palam facere seruis suis*, id est manifestare, *Quæ oportet fieri cito significans*, hoc est ostendens, *seruo suo Ioanni*. Ioannes, Dei gratia interpretatur. *Scribens* * *septẽ ecclesiis, quæ sunt in Asia*. Asia elatio interpretatur, per quam genus humanũ figuratur. Istæ septem Ecclesiæ & septem candelabra, , hoc fulgeret intuendum est, quia septiformis gratia est, quæ data est à Deo per Iesum Christum Dominum nostrum, nobis generi humano, qui credidimus: quia & ipse pollicitus est nobis mittere [spiritum] paracletum de cælis, quem & Apostolis misit, qui in Asia esse videbantur, hoc est, in clato mundo, vbi & septiformem gratiam septem Ecclesiis nobis per seruum suum Ioannem donauit. *Gratia vobis & pax multiplicetur à Deo patre & à filio homini*: id est, Christo. Sit autem filius hominis, siue septem candelabra, siue septem

* hæc.

* stellæ: Ecclesia intelligitur cum capite suo Christo. Quòd autem ait, *Cinctum inter mamillas zona aurea*: ille qui erat cinctus, Christum Dominum præfigurabat. Duas mamillas, duo testamenta intellige: quæ de pectore Domini Saluatoris tanquam de perenni fonte accipiunt, vnde Christianum populum nutriant ad vitam æternam. Zona verò aurea, chorus est siue multitudo sanctorum. Sicut enim de cingulo pectus stringitur, ita sanctorum multitudo Christo adhæret, & velut duas mamillas duo testamenta complectitur, vt ex ipsis velut de sanctis vberibus nutriantur. *Caput*, inquit, *eius & capilli sicut lana alba & nix*.

al. ecclesiæ.

al. albentia.

Capillos albos multitudinem * albatorum, id est, neophytorum ex baptismo prodeuntium dicit. Lanam dixit, quia oues Christi sunt. Niuem dixit, quia sicut nix de cælo vltrò descendit, ita & gratia baptismi nullis præcedentibus meritis venit. Ipsi enim qui baptizantur, Hierusalem sunt, quæ quotidie ad instar niuis de cælo descendit. Hierusalem, id est, Ecclesia ideo de cælo descendere dicitur, quia de cælo est gratia per quam & à peccatis

A liberatur, & Christo, id est, æterno capiti sponso cælesti coniungitur. Sicut econtrario bestia de abysso ascendere dicitur, id est, populus malus qui ex populo malo nascitur. Nam sicut Hierusalem humiliter descendendo exaltatur, ita bestia, id est, populus superbus arroganter ascendendo præcipitatur. *Oculi eius velut flamma ignis*. In oculis præcepta Dei dicit, sicut scriptum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine: &, Ignitum eloquium tuum. *Et pedes eius similes aurichalco clibani* * *ignis, velut in fornace ignis*. In pedibus ignitis Ecclesia intelligitur: quæ imminente die iudicij, nimietate pressurarum probanda, & igne examinanda est. Et quia pes nouissima pars est corporis, & pedes ignitos dixit esse, ideo in pedibus Ecclesia nouissimi temporis intelligitur multis tribulationibus velut aurum in fornace * probanda. Quam rem qui bene considerat, iam nunc ex

B multitudine iniquitatum fieri videt. Ideo aurichalco simulauit, quod ex ære & igne multo ac medicamine perducitur ad auri colorem: sicut Ecclesia per tribulationes & passiones purior redditur. In zona aurea accincta pectori, potest etiam scientia spiritalis ac purus sensus datus Ecclesiæ intelligi. *Gladium verò bis acutum de ore ipsius procedentem*: Iesum Christum esse significat, qui & nunc * Euangelium bonum, & prius per Moysen legis notitiam vniuerso orbi protulit: & de quo Dauid similiter ait, Semel locutus est Deus, duo hæc audiui. Hæc ergo sunt duo testamenta, quæ pro captu temporis aut noua, aut vetera, gladius acutus dicuntur. *Vox eius tanquam vox aquarum multarum*. Aquæ multæ, populi intelliguntur esse: in voce, prædicatio

C Apostolorum. Quòd autem suprà dixit, pedes eius similes aurichalco, tanquam in fornace constati, possunt etiam Apostoli intelligi, qui * post passionem prædicauerunt verbum eius. Per quos enim ambulat prædicatio, meritò pedes nominantur: sicut & Prophera dixit, Quàm pulchri pedes euangelizantiũ pacem: * & illud, Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Quod autem dixit, *Habebat in dextera sua stellas septem*: Ecclesiæ intelligi voluit. In dextera enim Christi est spiritalis ecclesia, cui ad dexteram positæ dicit, Venite benedicti patris mei. Septem ergo stellæ Ecclesia est. Diximus enim quia spiritus septiformis

D virtutis est ei datus à patre, sicut Petrus ad Iudæos de Christo ait; Dextera igitur Dei exaltatus, acceptum à patre spiritum effudit. Septem autem Ecclesias quas vocat vocabulis suis, nõ ideo dicit, quia illæ solæ sunt ecclesiæ: sed quod dicit vni, omnibus dicit. Denique siue in Asia, siue in toto orbe, septem Ecclesias omnes esse, & vnam esse Catholicam: sicut ad Timotheum ait. Quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui: & in Esaia, septẽ mulieres quæ † apprehendent virum vnum, septem ecclesias significari intelligit, quæ & vna est. Virum, Christum intelligimus: panem mulierum, Spiritum sanctũ qui nutrit in vitam æternã. Et vt vobis ea quæ dicta sunt tenaciùs inculcentur, breuẽ ex ipsis recapitulationẽ fieri volumus. Septẽ ergo Ecclesiæ, quibus sanctus Ioannes scribit, intelligitur [vna] Ecclesia catholica propter septiformẽ gratiam. Quod autẽ dicit, testis fidelis, Christus est. Septem cãdelabra, Ecclesia catholica est. In medio candelabrorũ similis filio hominis, Christus est in medio Ecclesiæ. Quod autẽ ait, cinctũ super mamillas: per mamillas duo testamenta intelliguntur, quæ de pectore Christi lac spiritale accipiunt, vt populũ Christianũ in vitam æternã nutriant. Zona verò aurea, chorus est siue multitudo sanctorũ: qui iugiter lectioni & orationi insistentes, Christo adhærere probantur. Iam ista charitati vestræ sufficiãt. Quod audistis, sancta inter vos colloquitione meditamini, donec quod reliquum est, donante Domino audire possitis. Quod ipse præstare dignetur.

HOMILIA II.

FRATRES charissimi, in candelabro, de quo cùm Apocalypsis legeretur audistis, populus intelligitur. Quod autẽ ait, *Mouebo candelabrum tuum*: hoc est, dispergam populum pro peccatis. *Et pugnabo cum eis in gladio oris mei*. id est, proferã præcepta mea, per quæ arguãtur peccata vel crimina sua. quod verò dixit, *Facies eius sicut sol lucet in virtute sua*: &de aduentu vel præsentia Christi,

l. cuius tanquam. Ihe tgl. 43. quia per faciem quisque manifestatur atque cognoscitur: & de ecclesia potest hoc accipi, † cui istam claritatem Christus promisit, de qua dicit, Tunc fulgebũt iusti sicut sol in regno patris eorum. *Stellam matutinam*. primam resurrectionem dicit, quæ per gratiam baptismi fit. Stella matutina noctem fugat, & lucem annunciat, id est, peccatũ tollit & gratiam tribuit: si tamen accepta gratia bona opera sequantur. † Sicut

d. Non enim magnũ est ex lucem videre: ergo fructus non videre. In nihil pr. gr. enim magnam arborem virere & fructum non reddere nihil prodest, sic nihil prodest Christianum dici, & Christiana opera non habere. Et ideo dicit, *Consulo tibi à me emere aurum conflatum*. id est, contendeve pro nomine Christi aliquid patiaris. *Et collyrio inunge oculos tuos*. vt quod libẽter per scripturas cognoscis, opere impleas. *Ostium apertum esse in cælo*. noui Testamenti prædicator vidit Ioannes. [Quibus oculis vidit quantum ad figuram ostensionem, non carnis, fed mentis. Quantum verò ad ipsius rei veritatẽ quæ iam in carne Domino apparente manifestata fuerat, non solum oculis carnis vidit, verumetiam manibus contrectauit. Quid verò per ostium designatur in hoc loco, nisi mediator Dei & hominũ Christus Iesus? ipso Dño dicẽte, Ego sum ostium, & reliqua. Inre igitur non clausum, sed apertum intuetur, quia nimirũ idem mediator noster nascendo, moriendo curritq; fidelibus innotuit, quia ipse erat redemptor mundi. Quid per cælum, nisi ecclesia designatur? sicut ipse dicit, Cælũ mihi sedes est: vel, Anima iusti, sicut Salomon testatur, sedes est sapientiæ. Paulus quoque occurrit dicens Christum Dei virtutem, & Dei sapientiã. Constat proculdubio, quod cælum est electorum Ecclesia, in qua ostium apertũ cernitur, quia redẽptor noster natus & passus ac resuscitatus ad cælos ascẽdisse in ea prædicatur & creditur. Quid autẽ in hac visione positus audierit Ioannes, manifestat dicens, Et vox prima quam audiui tanquã tubæ loquẽtis mecũ dicens,] * *Ascende huc*. Quando apertum ostenditur, clausum antea fuisse hominibus manifestũ est. *Stellam positum*. est fedes iudicantis, super quẽ vidit similitudinem iaspidis & sardij. Iaspis aquæ coloré habet, & sardius ignis. In his duobus lapidibus duo iudicia intelligũtur: vnum quod iam per aquam factũ est in diluuio, aliud quod erit per ignem in consummatione seculi. Potest hoc loco & virtus seruorũ Dei intelligi: quia ad similitudinẽ aquæ & ignis interdum in hac vita omnes sancti habent prospera, interdũ patiũtur aduersa. [*Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdini*.] Iris itaque Græca Latinaq; lingua arcus vocatur, qui in die pluuiæ apparere videtur. Et quid per hanc nisi reconciliatio mundi designatur, quæ per incarnati verbi dispensationem facta cognoscitur? Hoc erat si sollerter inspicitur, effectus ipsius iris indicare videtur. Arcus itaque tunc apparet, cum radius solis imbrifera fuerit nubes illustrata. Sole igitur nubẽ illustrante, iris, id est, arcus apparuit: quia videlicẽt patris verbũ, quod candor est lucis æternæ ac sol iustitiæ humanã susceptã illustrauit natura, ipsa humanitatis eius susceptio, quæ profectò nubes à Prophera vocatur, reconciliatio facta est mundi. Bene autẽ imbrifera; quia nimirũ prædicationũ eloquiis plena. Congruenter siquidẽ ad reconciliationẽ humani generis in nouo Testamẽto arcus figuratim apparuisse describitur: qui in veteri quoque ideo in nubib⁹ à

A Dño positus intelligitur, vt post inundationẽ diluuij per eũ terris pax reddita cognosceretur, vt scilicet eius visione pacti sui memor omnipotẽs Deus nequaquã vltra aquarũ immensitate deleri terram pateretur. Cui videlicet homini si vna in fine additur litera & irinidicatur, vtique hocipsum interpretatio sonare videtur. Nam Græco vocabulo εἰρήνη pax appellatur. Et in veteri quidem Testamento Dñs ad Noẽ ait, Ecce ego statuã pactum meũ vobiscũ. Et notandũ quàm apta sit figurarum contextio. Quia enim fulgura, voces & tonitrua de throno tanquã de nube procedere in subsequẽtibus narrantur, cõuenienter hic irradiante sole arcus similitudinẽ, id est, thronos reddidisse narratur: qui videlicet arcus cẽ sit diuersi coloris, resplendẽtque principaliter duobus, id est, aquæ & ignis, ac deinde gnetur per diluuiũ, ac subsequẽs per ignẽ: hic tamẽ nõ immeritò visioni smaragdini cõparatur, vt p eũ, sicut diximus, repropitiato mũdo diuinitas ostendatur. Lapis enim smaragd⁹ viridissimi coloris est: qui videlicet color, sicut præcedenti versiculo iam fatus sum, non inconuenienter naturæ diuinitatis aptatur.] *Mare vitreum*. donum baptismi est: quod ideo ante solium esse dicitur, quia ante aduentum iudicij datur.

B Quòd verò post hæc ait, *Habeo claues mortis & inferni*: hoc ideo dicit, quia qui credit & baptizatur, à morte & ab inferi libera ratur. Et quia ipsa ecclesia, sicut habet claues vitæ: ita & inferorũ: ipsi enim dictum est, Cui dimiseritis peccata, dimittuntur: & cui retinueritis, retẽta sunt. Vbicũque ponit in Apocalypsi angeli hominis, ipsum hominẽ significat: sicut & ecclesiæ & angeli eorũ ibidẽ non debent intelligi, nisi aut Episcopi aut præpositi ecclesiarũ. In tantũ angelorũ nomine ecclesias catholicas voluit intelligi, vt iubeat angelos pœnitentiã agere. Nõ enim angeli qui in cælo sunt indigẽt pœnitẽtia, sed homines qui sine peccato esse nõ possunt. Nã quia etiã angelus nũcius interpretatur, quicunq; aut Episcopus aut presbyter aut etiã laicus frequẽter de Deo loquitur, & quomodo ad vitã æternã perueniatur annũciat, meritò angelus Dei dicitur. Et tamen quia sine peccato nemo esse potest, dicitur ei, id est homini, vt pœnitentiã agat: quia reuera qui bene considerat, ignoscit quòd non tantũ laici, sed etiam sacerdotes vna die esse non debent sine pœnitentia. Quia quomodo nullus dies est in quo homo possit esse sine peccato, sic nullo die debet esse sine satisfactionis remedio. Septẽ autẽ cãdelabra, † & vnũ candelabrũ, septiformẽ ecclesiã possumus intelligere: & ideo quæcũq; ad septẽ ecclesias loqui videtur, ad vnã ecclesiã loquitur toto orbe diffusam, quia in septenario numero ois plenitudo cõsistit. Angelos ergo ecclesiã dicit in quibus duas partes, id est, bonorũ & malorũ ostẽdit. Et pro prerea nõ solũ laudat, sed etiã increpat, vt laus ad bonos, increpatio ad malos dirigatur: ficut Dñs in Euãgelio, Omne præpositorũ corpus vnũ seruũ dixit beatũ, [dixit] & nequã, quæ veniens Dñs ipse diuidet. Quomodo fieri potest vt vnus seruus diuidatur, cùm diuisus viuere nõ possit? Sed vnũ seruũ dicit totũ populũ Christianũ qui populũ † tot⁹ bonus esset, nõ diuideretur. Sed quia non solũ habet bonos, sed etiam malos, diuidẽdus est: & boni auditurí sunt, Venite benedicti [patris mei] percipite regnũ: raptores verò & adulteri, qui misericordiã non fecerũt, auditurí sunt, Discedite à me maledicti, &c. Quod autẽ in Apocalypsi singulis dicitur ecclesiis, fratres charissimi, singulis hominibus cõuenit in [vna] ecclesia cõstituti: *Et ac dicit, qui tenẽs septẽ stellas in manu sua*. hoc est, qui † nos in manu, id est, potestate habet & gubernat. *Qui ambulat in medio candelabrorũ aureorum*. id est, in medio † nostri, quia cãdelabra illic populum significãt Christianũ. Quod autẽ dicit, *Mouebo candelabrũ tuũ de loco suo si nõ egeris pœnitentiã*: Videre quia nõ dixit, aufert, sed mouet: quia candelabrũ significat vnum populũ Christianũ, Et ipsum candelabrũ moueri dicit, nõ auferri: & per hoc intelligitur quòd in vna eadẽmque ecclesia mouẽtur mali, confirmãtur boni: & quòd occulto, sed tamẽ iusto Dei iudicio id quod tollitur malis, bonis augetur, vt adspleatur illud quod scriptũ est, Qui habet, dabitur ei, & ei qui nõ habet, & quod videtur habere etiã auferetur ab eo: Quod autẽ dicit, *Vincentẽ dabo mã ducare de ligno vitæ*. id est, de fructu crucis. *Quod est*, inquit, *in paradiso Dei mei*. Paradisum ecclesiam dicit: omnia enim in eius figurã facta sunt. Nam quod dicit, *Scio opera tua, & tribulationẽ & paupertatẽ, sed diues es*. Omni ecclesiæ dicit, quæ spiritu pauper est, & omnia possidet. Quod autẽ dicit, *Et blasphemaris à*

Appendix tom. 9.

Genes. 9.

Ioã. 20. f. 23.

Matth. 25. b. 12. & 25. c. 29.

Act. 14. d. 22

clesiæ dicit in vnius vocabulo, quia vbiq; habitat satanas per corpus suũ. Corpus autẽ satanæ homines sunt superbi & inaniti sicut & corpus Christi humiles & boni. *Vincenti dabo manducare de manna abscondito.* id est, de pane qui de cælo descendit. Cuius figura fuit mãna in eremo ' quod, sicut ipse Dominus dixit, multi manducantes mortui sunt. Sed & nunc quicunque manducat indignè, iudiciũ sibi manducat. Idẽ panis est etiam lignum vitæ. Possumus & per manna immortalitatẽ accipere. *Et dabo ei calculũ candidũ.* id est, corpus baptismate candidũ. *Et super calculũ nomen nouum scriptũ.* id est, notitia filij hominis. *Quod nemo scit, nisi qui accipit.* scilicet per reuelationẽ: & ideo de Iudæis dicitur. Si enim cognouissent, nunquã Dominum gloriæ crucifixissent. Quod autẽ dicit angelo Thyatiræ ecclesiæ, *Habeo aduersum te, quia permisisti mulierẽ Iezabel.* Dicit præpositis ecclesiarũ: qui luxuriosis & fornicantibus, & aliud quod liber malum agentibus feuericatem disciplinæ ecclesiasticæ nõ imponunt. Potest hoc & de hæreticis intelligi. *quæ dicit se prophetẽ.* id est, Christianam. Modò enim multæ hæreses sibi hoc nomine blandiuntur. *Nec cognouisti altitudinem satanæ.* id est, non ' respuistis doctrinã eius sicut hæreses. *Non mitto super vos aliud pondus.* id est, super id quod potestis sustinere. *Verũm quod habetis tenete donec veniam. Qui vincit, & qui seruat opera mea vsque ad finẽ dabo ei gentes, & pascet eos in virga ferrea, & vt vas figuli comminuentur, sicut & ego accepi à patre meo.* In Christo habet ecclesia hanc potestatẽ, sicut dicit Apostolus, Cum illo omnia nobis donauit. Virgam ferream dicit propter iustitiæ rigorem: & de ipsa virga corrigantur boni, confringuntur mali.

Apoc.2.c.17 Ioan.6.c.41. al. quæm.

1 Cor.11.c. 29.

2.Cor.2.b.8

al.efficacitia al.eruptio.

Rom.8.f.32

Homilia iiii.

Modo fratres charissimi, audiuimus beatũ Ioannẽ, peccatorem hominem terribiliter increpantem, & ideo cum ingenti timore consideremus, & cum tremore timeamus quod dictum est, *Nouit opera tua: quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es.* Non moritur, nisi qui mortale crimen commiserit: secundum illud quod dictũ est, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Quod peius est, multi in corporibus viuis animas mortuas portare nosc̃untur. *Esto vigilans & confirma cætera quæ moritura erant. Hæc dicit sanctus & verus qui habet clauẽ Dauid.* id est, regiam potestatem. *Qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit.* Manifestum est quòd Christus pulsantibus aperiat, & hypocritis, id est fictis vitæ ianuam claudat. *Ecce dedi ante te ostium apertum.* Hoc ideo dictũ est, vt nullus dicat, quia ostium quod Deus aperit Ecclesiæ, in toto mundo aliquis possit vel in parte claudere. *Quia modicam habes virtutem.* Laus est Dei, quòd modicæ fidei Ecclesiæ aperiat ostium. *Et scribam super illud nomen Dei mei.* Vtique quo Christiani signamur. *Et nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo.* Nouam Hierusalem cælestem, Ecclesiam dicit, quæ à Domino nascitur. Nouam autem dixit pro nouitate nominis Christiani, & quia ex veteribus nouæ efficimur. *Neque frigidus es neque feruens.* id est, inutilis es. Potest enim & super diuitum sterilium persona accipiqui habẽt facultates, & non inde faciũt misericordias. Pauperes non sunt, qui habent facultates: diuites nõ sunt qui ex diuitiis non operantur. *Consilium tibi do vt emas aurum tibi [ignitum.*] id est, probatum. *Vt locuples fias*] vt eleemosynas faciendo, & actibus bonis insistendo, ipse efficiaris aurum: id est, à Deo accipias intellectum, & per bonã conuersationem mercaris martyrium. *Et ecce,* inquit, *ostium apertum est in cælo.* Ostium apertũ Christũ dicit, quia ianua est. Cælum Ecclesiam dicit vbi cælestia geruntur: sicut dicit Apostolus, Instaurare omnia quæ in cælis & quæ in terra sunt. Cælum intelligit primitiuã Ecclesiam de Iudæis, terram verò ex gẽtibus. *Ascende huc & ostendam tibi.* Hoc non in solum Ioannem conuenit, sed in Ecclesiã vel in omnes credẽtes. Qui enim viderit ostiũ apertũ in cælo, id est natũ & passum, & resurrexisse Christum crediderit: ascendit in altitudinem & videt futura [Quibus gressibus nisi fidei & credulitatis? Ac si apertè cuilibet electorum diceretur ad cognoscẽda Christi & Ecclesiæ sacramẽta, Vide, conscẽde, credulitate pertinge. Rectè enim à voce prima Ioannes inuitatur, vt ad ostiũ cæli cælumque conscendat, quia videlicet vnusquisque electorũ vt inoffenso credulitatis pede per Euãgeliũ ad veræ fidei Sacramẽta pertingat, vetereis instrumẽti doctrina, quæ nouam præcedit, roboratur.] *Et ecce thronus positus erat in cælo.* id est, in Ecclesia. *Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis vel sardij.* Istæ comparationes in Ecclesiam conueniunt. Iaspis aquæ colorem habet, & fudius ignis: per hæc, sicut iam dictum est, duo iudicia vult intelligi: vnum per aquam, quod iam factum est per diluuium: aliud quod futurum est per ignem. [Quid per iaspidem nisi diuinitas mediatoris nostri figuratur? [*In circuitu throni vidi sedes viginti quatuor, & supra sedes viginti quatuor seniores,* Seniores totam Ecclesiam dicit, sicut Ecclesias dicit, Cùm in medio senum fuerit glorificatus. Viginti quatuor seniores præpositi & populi sunt. In duodecim, Apostolos & præpositos, & in aliis duodecim, reliquam Ecclesiam intellige. *Et de sede procedebant fulgura & voces.* De Ecclesia enim procedunt hæretici, quia ex nobis exierunt. Est & alius sensus, vt fulgura & voces prædicatio Ecclesiæ intelligatur. In vocibus verba, in fulgure miracula cognoscuntur. *In conspectu throni mare vitreum.* Mare vitreum, fontem baptismi: ante thronum dixit, id est, ante iudicium. Sed & aliquando animam sanctam intellige thronum sicut scriptũ est , Anima iusti sedes est sapientiæ: aliquando Ecclesiam [significat,] in qua sedem habet Deus. *Et in medio throni quatuor animalia.* id est, in medio Ecclesiæ † Euangelistæ: *plena oculis in priora & retrò.* id est, intus & foris. Oculi, præcepta sunt Dei. In priora & retrò, id est, in præterita & futura conspicientia. In animali primo simili leoni , fortitudo Ecclesiæ ostenditur. In vitulo, passio Christi. In tertio animali, quod est velut homo, humilitas Ecclesiæ ostenditur : quia nihil sibi blanditur vt superbum sapiat, quamuis adoptionem filiorum teneat. *Quærens animal.* Ecclesiam dixit. *Simile aquilæ.* id est, volãtem & liberam, atque à terra suspensum duabus alis, quasi thorum testamẽtorum, siue duorum præceptorum gubernaculis eleuatam. Nam & Ioannes Euangelista cãm de istis animalibus intrò aspexisset, in Christo completum esse quadriforme mysteriũ [intellexit;] † cùm vidisset hominem nascẽtem, vitulum patientem, & leonem regnantem, tunc vidit & aquilam ad cælestia remeantem. *Et singula eorum habebant alas senas per circuitum.* In animalibus ostenduntur viginti quatuor seniores: nã senæ in quatuor animalibus , viginti & quatuor alæ sunt. Etenim per circuitum throni vidit animalia , vbi se dixerat seniores vidisse. Nam quomodo animal cum sex alis potest simile esse aquilæ, quæ habet duas alas: nisi quia quatuor animalia vnum sunt , quæ habent viginti & quatuor alas, in quib⁹ viginti & quatuor seniores intelligimus , qui sunt Ecclesia quam similauit aquilæ ? Et alter senæ alæ testimonia sunt veteris testamenti. Sicut enim animal volare nõ potest nisi habeat pennas, sic nec prædicatio noui Testamẽti fidem habẽt, nisi habeat veteris Testamenti præmunitaæ testimonia, per quæ tollitur à terra, & volat. Semper enim quod antè dictum est futurum, & postea factum innouitur, fidẽ facit indubitabilẽ. Nisi enim quæ prædixerãt Prophetæ, in Christo essent consummata, inanis esset prædicatio illorum. Hoc tenet Ecclesia Catholica, & antè prædicta, & postea cõsummata. Meritò volut & tollitur à terra vnum animal in cælũ. *Et requiem non habebant animalia illa.* Ecclesia est quæ non habet requiẽ, sed semper laudat Deum Viginti & quatuor seniores possumus etiam intelligere libros veteris Testamenti, & Patriarchas & Apostolos : fulgura & tonitrua , quæ de solio exire dicuntur , prædicationes & promissiones noui Testamẽti. *Mittentes coronas suas ante thronum.* Hoc ideo, quia quidquid dignitatis habent sancti, totum Deo tribuũt, sicut & illi in Euangelio palmas & flores sternebant sub pedibus eius, id est, ipsi tribuentes ' omne quod vicerant. *Quia tu creasti omnia, & ex voluntate tua erant, & creata sunt.* Erant secundum Deum, à quo creata antequam fierent possessa sunt. Creata sunt autem, vt & à nobis videretur, sicut dicit Moyses ad Ecclesiam , Nõne hic ipse est pater tuus, qui fecit te, & possedit te, & creauit te ? Possedit in præscientia , fecit in Adam, creauit ex Adam.

Apoc.5.a.1. al.animam.

al. rapsum & ita deinceps.

Homilia iiii.

Et vidi supra dexteram sedentis in throno librum scriptum intus & foris. Vtrunque testamentum intellige. A foris vetus, ab intus nouum, quod intra vetus latebat. *Signatum,* inquit, *sigillis septem.* id est, † omni mysteriorum plenitudine obscuratum , quod vsque ad passionem & resurrectionem Christi mansit signatum. Nam quomodo testamentũ non dicitur nisi quod faciũt morturi & signatur vsque ad mortem testatoris, & post mortem ipsius aperitur: ita & post Christi mortem omnia mysteria reuelantur. *Et vidi angelum fortem clamantem voce magna, Quis est dignus aperire librum, & solnere signacula eius?* Cùm primò signa soluãtur, deinde liber aperiatur: Sed certa ratio est, quia Christus tunc aperuit librum , cùm opus paternæ voluntatis aggressus , conceptus & natus est : tunc eius signacula soluit, quando progenere humano occisus est. *Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque sub terra.* id est, neque angelus, neque in terris viuens neque mortuus. *Aperire librum neque videre illum:* id est, contemplari splendorem gratiæ noui testamenti. *Et ego flebam multum, quia nemo inuentus est dignus aperire librum.* Ecclesia flebat, cuius figuram habuit Ioannes, onerata & grauata peccatis , implorans fui redemptionem. *Et ecce vnus ex senioribus.* Vnum ex senioribus totum corpus Prophetarum intellige. Prophetæ enim consolabantur Ecclesiam, annuntiãtes Christum de tribu Iuda radicem Dauid: quia ipse in nobis vincit omne peccatũ, & si quid boni aliquis habet, ab ipso habet. *Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & in medio seniorum agnum stantem quasi occisum.* Throni, animalia, seniores,* & agnus quasi occisus, Ecclesia est cum capite suo, quæ pro Christo moritur, vt cum Christo viuat. Possunt & martires in Ecclesia agnus quasi occisus accipi. *Habentem,* inquit, *cornua septem & oculos septem, qui sunt spiritus Dei missi in omnem terram.* Quid nemo possit habere spiritum Dei præter Ecclesiam, hinc manifestè cognoscitur. *Et venit & accepit de dextra sedentis in throno librum.* Sedentem in throno, & patrem accipimus & filium & Spiritum sanctum. Accepit ergo agnus de dextra Dei, id est, à filio accepit opus [libri] perficiendum, ipso dicente, Sicut misit me pater & ego mitto vos, eo quòd ipse in illis perficiat quod donat. *Habentes singuli citharas,* id est, chordas laudum: *& phialas aureas.* Hæc sunt vasa in domo Domini, in quibus thymiama offerri consueuit; ideo orationes sanctorum bene in eis intelligimus. *Et cantabant canticum nouum.* * Canentes cãticum, * id est, professionem suam publicè proferentes. Erverè nouum est, filium Dei hominem fieri, & mori & resurgere, & in cælum ascendere, remissionem peccatorum hominibus dare. Cithara enim, id est, chorda in ligno extensa, significat carnem Christi passioni coniũctam. Phiala autem cõfessionem, & noui faciendorij propugnum. † Reseratio sigillorum adapertio est veteris testamẽti. *Et vidi & audiui vocem multorum angelorum.* Angelos homines dicit, qui & filij Dei † dicimur. *Dignus est agnus qui occisus est accipere potestatem & diuitias & sapientiam,* &c. Non de Domino dicit, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, vt ipse accipiat: sed de homine assumpto & eius corpore, quod est Ecclesia, vel de martyribus eius, qui pro nomine eius occisi sunt: quia in capite suo totum accipit Ecclesia, sicut scriptum est, Cuin illo nobis omnia donauit. Ipse enim agnus accipit, qui in Euangelio dicit , Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Secundum humanitatem autem , non secundum diuinitatem accepit. *Omnes,* inquit, *audiui dicentes sedenti in throno:* id est, patri & filio & agno id est, Ecclesiæ cum capite suo: *Benedictio & honor & claritas in secula.* Cui est honor & gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Apoc.6.a.2. Zac.10. b 3. al.tuiit. Mat.11.d 21. al.autem. al. verbum per mali. Apoc.6.b.6. Rom.8.f.32. Matth.28.d. 18. Apoc.5.d 13

Homilia v.

Secvndo modò dum lectio diuina legeretur audistis, ita ait, beatus Ioannes, *Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum, habebat arcum: & data est ei corona, & exiit vincens.* Equus [albus,] Ecclesia est: sedẽs Christus. Iste equus Domini cũ arcu belli co per Zachariã hoc modo antè promissus est, Visitauit Dominus Deus gregem suum domũ Israël, & disposuit eum sicut equũ speciosum in bello: & ex eo inspiciet, & ex eo disposuit, & ex eo arcus in ira, & ex eo † exit omnis insequẽs. Equum ergo albũ intelligimus Prophetas & Apostolos. Equitem coronatum habenteni arcũ, agnoscimus non solùm Christũ, sed etiam Spiritum sanctum . Posteaquam enim Dominos ascendit in cælum, & aperuit vniuersa, misit Spiritũ sanctum: cuius † verbo prædicatores tanquam sagittæ ad cor ' ominũ pertingerent, & vincerent incredulitatem. Corona super caput, promissa per Spiritum sanctum intelligenda fuit. *Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens: Veni & vide. Et exiit equus rufus : & sedenti super eum datum est tollere pacem de terra, & vt inuicẽ occiderẽt, & datus est ei gladius magnus.* Contra victricem vincentẽmque Ecclesiam exiit equus † rufus, id est, populus sinister & malus, ex fessore suo diabolo sãguinolentus, quamuis legamus secũdum Zachariam equũ Domini rufum, sed ille suo sanguine erat, hic alieno. Cui datẽ est gladius magnus, vt tolleret pacem de terra, scilicet suã pacem, hoc est mundanam: nam Ecclesia æternam pacem quã sibi Christus reliquit, habet. Sicut ergo suprà dictũ est, equũ album Ecclesiam dicit: sessorem eius, Christum, † per Spiritũ sanctum. *Arcus quem tenebat in manu,* præcepta eius sunt: quæ per totum mundũ velut sagittæ acutæ potentis ad interficiendã peccata, & excitanda fidelium corda directæ sunt. *Corona in capite eius,* promissio vitæ æternæ est. *Equum rufum.* malum populum: fessorem eius, diabolum. Quem ideo dixit rufum, eo, quòd multorum mutuæ esset sanguine rubicundus. Quòd autem, *Datus est ei gladius acutus, & tollere pacem de terra:* hoc est, quòd diabolo fuidente, homines mali iugiter inter se lites & discordias vsque ad mortem excitare non cessant. *Et ut ego nigro,* intelligitur populus sinister, diabolo consentiens. Quòd autem, *Stateram habebat in manu:* hoc ideo, quia dum se fingunt mali iustitiæ libram tenere, sic plerũque decipiũt. Quòd dixit, *Vinum & oleum ne laseris.* In vino sanguis Christi, in oleo vnctio christianitatis intelligitur. *In tritico vel hordeo,* tota Ecclesia siue in magnis siue in mininis, aut certè in præpositis & in populis. *Et in equo pallido,* homines intelliguntur mali, qui perfectiones excitare non desinunt. Isti tres equi vnum sunt, qui exierunt post album & contra album: & fessorem habent diabolũ, qui est mors. Tres ergo equi, fames & bella & pestis intelliguntur: quod etiam Dominus in Euãgelio fuo prædixit, quæ & iam fiunt, & imminente die iudicij amplius futura sunt. Quòd autem dixit se vidisse *sub ara animas interfectorum:* martires intelligiuntur. Quod autem dicit, *Terra motum magnum:* perfectio nonnulla est. Quod dicit, *solem factum nigrum, & lunam sanguineam, & stellas cecidisse de cælo:* Sol & luna & stellæ, Ecclesia est in toto orbe diffusa. Quòd autem dicit eccidisse non tota cecidit, sed à parte totũ intelligitur. In omni enim perfectione boni perseuerãt & mali quasi de cælo, id est, de Ecclesia cadunt. Denique sequitur, *Sicut ficus mittit grossos suos cùm à vento agitatur,* sic de Ecclesia cadunt mali, quando per aliquam tribulationem fuerint conturbati. Quòd autem, *Celum recessit vt liber:* Ecclesia est quæ separatur à malis, & velut liber inuolutus, cõtinet in se fibi nota diuina misteria. Quod autem dicit. *Reges terræ fugerunt & absconderunt se in speliis petræ:* hoc significat quòd totus mundus in bonis & sanctis refugium habiturus est ad Ecclesiam: vt sub eius protectione constitutus, peruenire possit ad vitam æternam, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat in secula.

Apoc.6.a.2. Zac.10. b 3. Mat.11.d 21. al.autem. Apoc.6.b.6.

Homilia vi.

Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis. Alterum angelum eandem Ecclesiam Catholicam intelligit: ab ortu solis, à passione & resurrectione Domini clamantem quatuor angelis terræ, *Et clamauit voce magna quatuor angelis, quibus data est potestas lædere terram & mare. Ne lædiritis terrã neque mare.* Accipit autem gladium generaliter, siue cõtrà, quos in vitã interficit, siue quos inter se pro rebus temporalib⁹ vsque ad mortem litigare persuadet. De tertio sigillo dicit, *equũ nigrũ esse, & qui sedebat super eũ habebat in manu sua statera.* Libra, inquit, habebat in manu sua, id est, exactæ æquitatis: quia dum fingit se iustitiam tenere, per simulationem lædit. Dum autem, *In medio animalis,* id est, in medio Ecclesiæ dicitur. *Ne læsæ is:* ostenditur quòd spiritales nequitiæ potentiã in seruos Dei non habent, nisi à Deo acceperint. *Vinum & oleum ne læseris,* in vino & oleo, vnctionem christianitatis & sanguinem Domini, in tritico autẽ & hordeo Ecclesiam dixit, siue in magnis siue in paruis Christianis, siue in præpositis & populis. De quarto sigillo. *Equus pallidus. Et qui sedebat super eum nomen eius erat mors, & infernus sequebatur eum: & data est ei in ei potestas super quartam partem terræ, interficere gladio, fame & morte, & bestiis terræ.* Isti tres equi, vnum sunt qui exierũt post album & contra album: & vnum fessorem habent diabolum, qui est mors. Nam equitem diabolum esse & socios eius, sexto signo manifestat, cùm prælio vltimo equos dicit cõgredi. Tres ergo equi, fames & bella & pestes intelliguntur, sicut à Domino in Euangelio prænũciatur. Equus albus, verbum est prædicationis in orbe terrarũ. In equo rufo & fessore eius bella sunt significata, quæ futura sunt, imo fiunt, cùm iam gens surgat contra gentẽ. Per equũ pallidũ & fessorem eius, pestis magna & mortalitas signatur. *Et infernus sequitur illum.* id est, expectat deuorationem multarum animarum. *Et cum aperuisset sigillum quintum , vidi sub ara Dei animas interfectorum.* Aram Dei Ecclesiam dicit, sub cuius oculis martyres esse cõsiint. Et licet animæ sanctorum in paradiso sint, tamẽ quia sanguis sanctorum super ter-

ram funditur, sub ara clamare dicuntur: sicut illud est, San-
Gen.4.b 10 guis fratris tui clamat ad me de terra. *Et cum aperuisset sigil-*
Apoc 6.d. *lum septimum, terræ motus factus est magnus*, id est, persecutio no-
21. uissima. *Et sol factus est niger sicut saccus cilicinus, & luna fa-*
cta est tota sicut sanguis, & stellæ ceciderunt in terram. Quod est
sol & luna, hoc & stellæ, id est, Ecclesiæ: sed à toto pars intel-
ligitur. Non enim tota Ecclesia, sed qui mali sunt in Eccle-
sia, ipsi cadunt de cælo. Totam autem dixit, quia in toto orbe
terrarum erit nouissima persecutio. Et tunc qui iusti fuerint,
permanebunt in Ecclesia tanquam in cælo: cupidi verò, in-
iusti & adulteri acquiescere habent † diabolo & sacrificare.
al. sacrificet- Et tunc qui se Christianos esse verbis tantummodo dicunt,
re diabolo. tanquam stellæ cadunt de cælo, quod est Ecclesia. *Sicut*
ficus magno vento agitata mittit grossos suos. Agitatam arborem,
Ecclesiæ comparauit ventum magnum, persecutioni: grossos,
hominibus malis, qui excutiendi sunt & recessui ab Ec-
clesia. *Et celum recessit ut liber involutus liber.* Et in hoc loco cælum
Ecclesiam dicit, quæ à malis recedit, & intra se fibi soli nota
mysteria continet sicut liber inuolutus: quem iniqui intelli-
gere nec volunt omnino nec possunt. *Et omnis mons & in-*
sulæ de locis suis motæ sunt. Quod cælum, hoc montes, hoc in-
sulæ significat, id est, Ecclesiam omnem facta nouissima per-
secutione de loco suo recessisse: sine in bonis fugiendo per-
secutionem, siue in malis fidei cedendo. Sed potest in vtram-
que partem conuenire, quia & bona pars mouetur de loco
suo, fugiens, id est, amittens illud quod habet: sicut illud,
Apoc.2.b.5. Mouebo candelabrum tuum de loco suo. *Et reges terræ &*
magistratus. Reges, potentes homines accipimus. Ex omni e-
nim gradum & conditione nec conuertuntur ad Christum. Cæte-
rum qui nunc reges erunt, præter vnum persecutionem, *Ab-*
scondentur se in speluncis & petris montium. Confugium omnes
in præsenti seculo ad fidem Ecclesiæ, & in ascõdito mysterio
scripturarum conteguntur. *Et dicunt cadite*, id est regite nos.
Et abscondite nos. id est, vt homo vetus à Dei oculis abscon-
datur. Et aliter, Qui cogitat futurum iudicium, conuertetur
ad montes, id est, ad Ecclesiam: vt abscondantur peccata
sua per pœnitentiam in præsenti tempore, ne in futuro puni-
antur. *Donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Ec-
clesiam denunciat: & dicit malis hominibus, id est, sinistræ
parti lædenti. *Ne læseris.* Hæc est vox quæ in medio quatuor
animalium dicit lædenti, *Vinum & oleum ne læseris.* In vi-
no & oleo, omnes qui sunt iusti intelliguntur: quos nec dia-
bolus nec mali homines lædere poterunt, nisi quotiens ad
eorum probationem permiserit Deus. *Vinum*, inquit, *&*
Apoc. 7.a.4 *oleum ne læseris.* Præcipit Dominus omnem terram suam spi-
ritalem non lædi, quousque omnes signentur. *Et audiui*
numerum signatorum, centum quadraginta quatuor milia signati ex
omni tribu filiorum Israël. Centum quadraginta quatuor milia,
omnis omnino Ecclesia est. *Postea vidi, & ecce populus*
multus quem dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis, gentibus
& linguis. Non dixit, post hæc vidi alium populum: sed,
vidi populum: idest, eundem quem videratin † istis centum
al. mysterio. quadraginta quatuor † milibus. Hunc vidi innumerabi-
al. militum. lem ex omni tribu & lingua, quia omnes gentes insertæ sunt
radici credendo. Domin in Euangelio totam Ecclesiam tam
de Iudæis quam de gentibus, in tribubus Israël duodecim
Matt.19.d. domonstrat, dicens, Sedebitis super duodecim thronos, iu-
28. dicantes duodecim tribus Israël. *Amict. Stolæ albæ.* Stolas
albas, donum Spiritus sancti intelligit, *Et omnes angeli*
stabantia circuitu throni. Angelos, Ecclesiam dicit: quia
præter ipsam nihil aliud describebat. *Et respondit mihi vnus*
de senioribus dicens, Isti qui amicti sunt Stolis albis, qui sunt? &c.
Vnus de senioribus qui respondit, officium indicat sacerdo-
tum: quia Ecclesiam, id est, populum in Ecclesia docent,
quæ sit remunerario laboris sanctorum, dicens, *Hi sunt qui*
Apoc.7.d. *venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sangui-*
14. *ne agni,* Non enim, vt aliqui putant, martyres soli sunt, sed
omnis populus in Ecclesia: quia non in sanguine suo dixit la-
uisse stolas suas, sed in sanguine agni, id est, in gratia Dei per
Iesum Christum Dominum nostrum: sicut scriptum est, Et
sanguis filij eius mundauit nos. *Et qui sedet in throno, ha-*
1.Ioan.1.c.7 *bitat super eos.* Ipsi enim thronus sunt, super quos habitat
Deus in Ecclesia, id est, in Ecclesia. *Neque cadit super eos sol neque*
æstus. Sicut dicit Esaias de Ecclesia, Erit in vmbra ab æstu.
Et deducet ad vitæ fontes aquarum. Omnia hæc etiam in præ-
Esa.25.a.4. senti vita spiritaliter Ecclesiæ eueniut, cùm dimissis peccatis

curionibus mundi huius exerceantur potius quàm vincantur.
Quod dicit, *In semi hora silentium factum in cælo*: in Ecclesia
dicit, & significat initium quietis æternæ. *Et septem angelis*
tubas canentibus. In angelis ecclesia, in tubis prædicatio eccle-
siæ intelligitur. *Alius angelus quẽ dixit stetisse ante altare.* Chri-
Apoc.8.a.3. stus Dominus est, *Habens thuribulum aureum*, corpus scilicet
sanctum: per quod Deus pater passionis incensum, odorem
suauitatis accepit. Quod autem dicit, *Factæ sunt voces, ful-*
gura & tonitrua: prædicationes sunt ecclesiæ spirituales. *Septem*
angeli qui se præparant auerunt vt canerent. Ecclesia est: in qua per
totum mundum contra omnia peccata vel crimina fit præ-
dicatio spiritalis, Quod autem *Canente primo angelo tertia pars*
terræ combusta est: significat homines superbos & voluptati-
bus deditos, quos Deus iusto iudicio permittit incẽdio luxu-
riæ vel cupiditatis exuri. Quod autem, *Canente secundo an-*
Apoc.8.c.10 *gelo, mons ardens cecidit in mare*: mons ille diabolus, mare mun-
dus iste intelligitur. *Tertia pars [maris.]* sicut suprà dictum
est, homines iniqui & impij. Quod autem, *Tertio angelo canẽ-*
te, stella magna cecidit de cælo: Homines magni intelliguntur,
qui malis moribus & iniquis actibus de Ecclesia tanquam de
cælo cadunt. Quod dicit, *Multi hominum mortui sunt ab aquis,*
quoniam amaricauerunt aquas: hoc in his qui rebaptizantur in-
telligi potest. Quod autem, *Canente quarto angelo, solis, &*
lunæ & stellarum tertia pars percussa est. In his Ecclesia intelligi-
tur in qua quotidie qui mali vel ficti sunt, persuadente dia-
bolo peccatorum vulneribus percutiuntur in anima. Quod
autem dicit, *Aquilam volantem in medio cæli, & clamantem, væ,*
væ, væ: Ecclesiam intelligi voluit volantem in medio cæli,
id est, in medio sui, & per assiduitatem prædicationis plagas
nouissimi temporis annunciantem. Quando enim Sacerdos
in Ecclesia Dei diem iudicij annunciat, aquila in medio cæli
volat. Concedat diuina pietas, vt dum & sacerdotes studeat
iugiter prædicare, & populi ea quæ prædicantur fideliter ad-
implere, simul mereantur ad æterna peruenire: præstante
Domino Iesu Christo, Qui viuit, &c.

HOMILIA VII.

Apoc 9.a.1. MOdo fratres charissimi, cùm Apocalipsis legere-
tur, audiuimus, quia *Quinto angelo tuba canente, stel-*
la de cælo ceciderit super terram. Vna stella corpus est
multorum cadentium perpeccata. *Et data est ei cla-*
vis putei abyssi. Stella abyssus, puteus homines sunt. Ergo stel-
la ceciditde cælo, id est, populus peccator de Ecclesia. *Et aper-*
uit puteum abyssi. Stella abyssus, puteus homines sunt. Ergo stel-
la ceciditde cælo, id est, populus peccator de Ecclesia. *Et aper-*
uit puteum abyssi de clauũ, id est, potestatẽ cordis sui, vt aperiat cor
suum, in quo diabolus † delegatus non compescatur vt faciat
voluntatem suam. *Et aperuit puteum abyssi*, id est, manifestati-
uit cor suum sine vllo timore vel pudore peccandi. *Et ascen-*
dit fumus de puteo, id est, de populo ascendit quod cooperit &
obscurat Ecclesiam, ita vt dicatur: *Et obscuratus est sol & aër de*
fumo putei. Obscuratum dixit solem, non † cecidisse. Pecca-
ta enim malorum & superborum hominum, quæ passim cõ-
mittuntur per orbem, obscurant solem, id est, Ecclesiam, &
sanctis ac iustis interdum faciunt obscuritatem: qui tantus
est malorum numerus, vt aliquotiens vix inter eos apparcant
boni. *Sciue*, inquit, *fumus fornacis magnæ. Et ex fumo putei exi-*
erunt locustæ in terram, & data est eis potestas, sicut habent † potesta-
tem scorpij, id est, veneno lædere. *Et præceptum est illis, ne la-*
derent fœnum terræ, neque omnem arborem, nisi homines. Et datum
est eis ne occiderent eos. Et quia duæ partes sunt in Ecclesia, bo-
norum scilicet & malorum, vna pars sic percutitur vt corrigatur, alia voluptatibus suis relinquitur. Pars bonorum † D
humiliationi traditur ad cognitionem iustitiæ Dei, & com-
memorationem pœnitentiæ, sicut scriptum est: Bonum mihi
quòd humiliasti me, vt cognoscam iustificationes tuas. *Datũ*
est illis ne occiderent, sed vt cruciarent: & cruciatus eorũ sicut cruciatus
scorpij, cùm percutit hominem. Hoc tunc fit, quando diabolus
per vitia vel peccata venena propinat, & *quærent homines*
mortem. Mortem verò requiem dixit. Quærẽt itaque mortem
sed malis, id est, tribulationibus, vt ipsi requiescant, dum ma-
la morientur. *Super capita*, inquit, *eorum tanquam corona simi-*
les auro. Ecclesia superiùs descripta est in viginti quatuor se-
nioribus. qui habent coronas aureas. Isti autem similes au-
to, hæreses sunt quæ imitantur Ecclesiam. *Et habebant capil-*
los, sicut capillos mulierum. Isti capillis mulierum non solùm †
Apoc.9.b.8 sexum effeminatum, sed [seriam] verumque sexum voluit [sin-
telligere &] ostendere. *Et habebant caudas similes scorpiis, &*
aculeis in caudis earum. Caudas hæreticorum præpositos dicit,

sicut scriptum est: Propheta docens mendacium, hic est cau-
da. Qui sunt pseudoprophetæ, & hi crudelia regum iussa Esa. 9.c.15.
implent. *Habentes super se regem angelum abyssi*, id est, diabolum
vel regem seculi. Abyssus populus est. *Cui nomen Ebraice*
abbadon, Græce ἀπολλύων, Latinè perdens. *Væ vnum abiit, & ecce*
duo væ veniunt. Post hoc *sextus angelus tuba cecinit.* Hinc incipit
nouissima prædicatio. *Et audiui vnum ex quatuor † cornibus* al. angelis.
angelum altaris aures, quod est in conspectu Dei, dicentem sexto alt.
angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui alligati sunt
in flumine magno Euphrate. Altare quod est in conspectu Dei,
Ecclesiam vult intelligi, quæ in tempore nouissimæ per-
secutionis audeat crudelitiũ regis verba aut iussa contemne-
re, & ab obtemperatione abscedere. *Solue quatuor an-*
gelos in flumine Euphrate. Flumen Euphraten peccatorem
populum dixit, in quo satanas & propria voluntas ligata
est. Euphrates autem fluuius est Babylonis, sicut Hiere- Hie.51.g.63.
mias iũmedio Babylonis submittit librum in Euphratem.
Et soluti sunt quatuor angeli, id est, inchoata persecutio est.
Parati in horam & diem & mensem & annum, vt occiderent ter-
tiam partem hominum. Hæc sunt quatuor tempora triennij,
& pars temporis. *Et numerus*, inquit, *exercituum bestiæ, my-*
riades myriadum: audite numerum eorum. Sed non dixit, quot
myriadum. *Vt occiderent tertiam partem hominum.* Hæc est
superborum pars tertia, de qua descendit Ecclesia. *Et vidi*
equos in visione, & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas,
& hyacinthinas ac sulphureas. Equos homines dicit, sessores
verò spiritus nequam, armatos igne, fumo & sulfure. *Et*
capita † equorum erant sicut leonum. Id est nequam in perfecu- al. eorum
tione. *Et ex eorum ore exibat fumus, ignis & sulfur*: id est, blasphe-
miæ de ore eorum contra Deum egrediuntur. *Cauda eorum*
similes serpentibus. Caudas præpositos † dixmus, capita prin- al. dixit.
cipes mundi. *Et in his nocet* diabolus, & sine his nocere non
potest. Aut enim sacrilegi reges malè iubendo, aut sacrilegi
sacerdotes malè docendo nocent. *Et vidi*, inquit, *alium an-* Apoc.10. a.1
gelum fortem descendentem de cælo, amictum nube, & iris, id est ar-
cus *in capite eius, & facies eius erat vt sol.* Amictus nube Do-
minus intelligitur, amictus Ecclesia. Leginus enim sanctos
nubes, sicut Esaias dicit: Qui sunt hi, qui vt nubes volant Esa.60. b.8.
Indurum iraque nube spiritali, id est, sancto corpore Chri-
sum intelligere. *Et iris super caput eius*, id est, vt iudicium quod
sit & quod futurum est, vel promissio perseuerans. Ecclesiam
enim describit in Domino, dicens: *Et facies eius sicut sol*, id est,
de resurrectione. Sicut sol enim apparuit, quando à mortuis
resurrexit. *Et pedes eius sicut columnæ ignis.* Pedes Apostolos
dicit, per quos in vniuerso mundo doctrina eius discurrit.
Aut certè, quia pes nouissima pars corporis est, [Ecclesiam]
dicit † post ignem nouissimæ persecutionis futuram sancto- al. per.
rum claritatem. *Et posuit pedem suum dexterum super mare, sini-*
strum autem super terram, id est, ad prædicandum trans mare,
& in vniuerso orbe terrarũ. *Et clamauit voce magna, quemadmo-*
dum leo rugit, id est, fortiter prædicauit. *Et cùm clamasset,*
locuta sunt septem tonitrua voces suas: quæ sunt & septem tu-
bæ. *Et audiui voces dicentem de cælo: Signa quæ locuta sunt sep-*
tem tonitrua: noli ea scribere, propter obtundendos, vt non
passim omnibus [impiis] pateant verba Dei. Alio denique
loco propter seruos suos: Ne signaueris, inquit, verba pro- Apoc. 22. c.
phetiæ huius. Et ostendit quibus signari iusserat, & quibus 10.
non. Qui perseuerauerit, inquit, nocere, nocet: & qui in
fordibus est, fordescat adhuc. Hoc est: Propterea in similitu-
dinibus loquor illis: † vt qui iustus est, iustiora faciat, simili- forte, & qui
ter & sanctus sanctiora. Hoc est: Vestri fideles oculi, quo-
niam vidẽt, & aures, quoniam audiunt. Istis [enim] non sunt
signata verba libri, malis autem signata sunt. *Et iurauit ange-*
lus ille, quoniam tempus iam non erit: sed in diebus septimi angeli,
cùm coeperit tuba canere. Septima tuba finis est persecutionis
& aduentus Domini. Propterea dixit Apostolus iii nouissi-
ma tuba fieri resurrectionem. Quod autem, sicut suprà di- 1. Cor. 15. g.
ctum est, *Quinto angelo [tuba] canente [sterum] stellam dixit ceci-* 52.
disse de cælo: etiam & hæc stella corpus est multarum stella-
rum de cælo, id est, de Ecclesia cadentium: & significat po-
pulum superbum & impium. Quod autem, *data est ei clauis*
abyssi, dimissis est in potestate cordis sui, vt aperiat cor suum
diabolo, & absque vlla reuerentia exerceat omne malum.
Quod autem, *ascendit fumus de puteo*, id est, de populo malo: *Et*
obscuratus solem & lunam: Obscuratum solem dixit, non occi-
disse. Hoc ideo, quia peccata malorum & superborum ho-
minũ obscurare videntur solem, dum sanctis & iustis inter-

lum per multas tribulationes faciemr obſcuritatem. Sed lumen eorum extinguere non poſſimr, quia illis ad malum cõſentire non acquieſcunt. Quod autem dicit, *Ex fumo putes exiſſe locuſtas, & acceptiſſe poteſtatem ledendi: & datum eſt eis ne occiderent eos:* Hoc ideo, quia dum partes ſunt in Eccleſia, bonorum ſcilicet & malorum. Vna pars ſic percutitur vt corrigatur, alia voluptatibus ſuis relinquitur. Quod autem dicit: *Cruciatus earum, ſicut cruciatus ſcorpij, cùm percutit hominem:* Hoc tunc fit, quando diabolus luxurioſis hominibus per vitia & peccata, in modum ſcorpij venena propinat. *Et ſuper capita earum tanquam coronæ ſimiles auro.* Viginti & quatuor ſeniores, in quibus Eccleſia deſcripta eſt, coronas aureas habebant. Iſti autem ſimiles auro, hæreſes ſcilicet quæ imitantur Eccleſiam. Quod autem, *capillos habebant mulierum,* in capillis non ſolum † ſexum effeminatum, ſed etiam verumque ſexum voluit oſtendere. *In caudis earum, quæ erant tanquam ſcorpij,* duces vel principes hæreticorum intelliguntur: ſicut ſcriptum eſt: Propheta docens mendacium hic eſt cauda. *Habebant ſuper ſe regem abyſſi,* id eſt, diabolum. In abyſſo populus malus intelligitur, cui diabolus dominatur. *Altare,* quod dixit eſſe *in conſpectu Dei,* Eccleſiam vult intelligi, quæ velut aurum purgatum, tempore nouiſſimæ perſecutionis audeat crudeliſſimi regis iuſſa contemnere, & ab obtemperantibus diſcedere. Quod autem dicit, *Quatuor angelos ligatos in flumine Euphrate,* [Flumen Euphrates] populum peccatorem ſignificat, in quo ſatanas & propria voluntas ligata eſt. Euphrates autem eſt fluuius Babylonis, quæ interpretatur confuſio. Vnde ad ipſum fluuium pertinent, quicunque res confuſione dignas exercent. Quod autem dicit, *ſe occiſos eſſe quos, & qui ſedebant ſuper ipſos, habebant loricas ignitas & hyacinthinas & ſulfureas:* equos, ſuperbos homines dicit, & ſeſſorem eorum diabolum & angelos eius. Quod autem dicit, *Capita † eorum ſicut leonum,* propter † violentiam & perſecutionem † malorum hominum dictum eſt. *Et ex ore eorum exiit ignis, fumus & ſulfur,* id eſt, blaſphemiæ de ore eorum contra Deum egrediuntur. *In caudis, quæ erant ſimiles ſerpentibus,* ſicut iam ſuprà dictum eſt, principes & præpoſiti ſunt hæreticorum, per quos † ledere conſueuit diabolus. Aut enim facilegi reges malè iubendo, aut ſacrilegi ſacerdotes malè † docendo nocent. *Angelum quem dixit amictum nube,* Dominus & Saluator noſter eſt, amictus nube, id eſt, Eccleſia: quia de ſanctis ſcriptum eſt: Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant? Quod autem dixit: *Facies eius vt ſol,* propter reſurrectionem Domini dixit. Sicut ſol enim apparuit, quando à mortuis reſurrexit. *In lucubus eius, qui erant ſicut columnæ ignis,* Apoſtoli figurati ſunt, per quos in vniuerſo mundo doctrina eius diffunditur. Quod autem, *Poſuit pedem ſuum dexterum ſuper mare,* hoc ſignificauit, quòd prædicatio eius vſque trans mare, & in vniuerſo mundo itura eſſet. Quod autem, *Velut leo rugiens clamauit,* hoc ideo quia ex poteſtate fortiter prædicauit. Quod autem dixit, *Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua,* propter obtundendos dictum eſt. de quibus in Euangelio, Nolite ſanctum dare canibus, id eſt, ve non paſſim omnibus impijs pateat verbum Dei. Alio denique loco propter ſeruos ſuos dixit: Ne ſignaueris, inquit, verba prophetæ huius. Et oſtendit quibus ſignari iuſſerit, & quibus non. Qui perſeuerauit, inquit, nocere, noceat: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Ecce quibus ſignatum eſt verbum Dei. Propterea in ſimilitudinibus † loquor illis: vt qui iuſtus eſt, iuſtiora faciat, ſimiliter & ſanctus ſanctiora. Ecce quibus ſignatum non eſt. Quam rem o- remus vt etiam in nobis implere Dominus pro ſua pietate dignetur, qui cum patre & Spiritu ſancto viuit & regnat. Amen.

al. ſtatuum.

Eſa. 9.c.15.

al. operum. al. violentiam perſ. al. illorum.

al. ſenis diab. al. præſidibus.

Eſa. 60. b.8.

Apo. 10. b. 4 Mat. 7 a.6.

Apoc. 22. c. 10.

al. loquitur.

HOMILIA VIII.

O*x de cælo.* imperium eſt Dei qui Eccleſiæ cor tangit, & iuber percipere eam, quia † Eccleſia aperto libro futuram pacem prædicauit. *Et abij ad angelum, vt daret mihi librum.* Hoc ex perſona Ioannis Eccleſia dicit deſiderans perdoceri. *Et tunc dixit mihi, Accipe & comede illum.* id eſt, tuis viſceribus pandè , & deſcribe in latitudine cordis. *Et fuerit amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce vt mel.* Id eſt, cùm perceperis, obleſtaberis eloquij diuini dulcedine, ſed amaritudinẽ ſenties cùm prædicare & operari cæperis quod intellexeris: ſicut ſcriptũ eſt, Propter verbi labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras. Et aliter, *Erit,* inquit, *in ore tuo dulce vt mel, & in ventre tuo amaritudo,* In ore intelliguntur boni & ſpirituales Chriſtiani, in ventre carnales & luxurioſi. Inde eſt quod cùm verbum Dei prædicatur, ſpiritalibus dulce eſt: carnalibus verò, quorum ſecundum Apoſtolum Deus venter eſt, amarum videtur & aſperum. *Et data eſt mihi arundo virgæ ſimilis, dicens, Surge & metire templum Dei & altare, & adorantes in eo.* Surge, excita tio Noneſt Eccleſiæ enim hîc Ioannes audicharnaliter templum, & altare & adorantes in eo. Eccleſiam iubet reconſeri, & præparari ad vltimum, & adorantes in ea. Sed quia non omnes qui videntur, adorant, ideo dixit, *Atrium quod eſt foris templum, eiece foras: & ne metueris illud.* Ipſi atrium ſunt qui videntur in Eccleſia eſſe, & foris ſunt: ſiue hæretici, ſiue malè viuentes catholici, *Quonam datum eſt gentibus, & ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.* Qui excludentur, & quibus dabitur, vtrique calcabunt eam. *Et dabo duobus teſtibus meis* id eſt, duobus teſtamentis. *Et prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta.* Numerum nouiſſimæ perſecutionis dixit, & futuræ pacis, & totius temporis à Domini paſſione: quoniam verũque tempus totidem dies habet, quod ſuo in loco dicetur. *Sacci,* id eſt, cilicia *amicti.* quod in *Hieremia* dicit, id eſt, confeſſione ſint conſtituti, † qui ſenſu humilitatis dixit ſaccis amictos. Deinde oſtendit qui ſunt hi duo teſtes, dicens, *Eſt ſunt duæ olivæ & duo candelabra, in conſpectu terræ Dei Hantes.* Hi ſunt qui ſtant, non qui ſtabunt. Duo candelabra Eccleſia eſt, ſed pro numero teſtamentorum dixit duo. Sicut quatuor angelos dixit Eccleſiam, cùm ſint ſeptem pro numero angelorum terræitia & ſeptem candelabra, ſi vnum vel amplius pro locis nominet, tota Eccleſia eſt, Nam Zacharias vnum candelabrum vidit ſeptiforme, & has duas olivas, id eſt, teſtamenta infundere oleum candelabro. Hæc eſt Eccleſia: ſicut ſunt ibidem ſeptem oculi, ſeptiformis gratia Spiritus ſancti, qui ſunt in Eccleſia, inſpicientes totam terram. *Et ſi quis vult eos ledere vel occidere, ignis exiet ex ore eorũ, & devorabit inimicos eorum.* Id eſt, ſi quis Eccleſiam vel lædit vel lædere voluerit, præcibus oris eius diuino igne aut in præſenti ad correctionem, aut in futuro [ſeculo] ad damnationem conſumetur. *Et habent poteſtatem claudere cælum nubibus, ne pluat in diebus prophetiæ eorum.* Habentair, non habebunt, Hoc ideo dicit, quia tempus quod nunc agitur ſignificauit. Sed & ſpiritaliter cælum claudituir, imbrem pluat: id eſt, ne occulto, ſed tamen iuſto iudicio Dei ſuper ſterilem terram de benedictio aſcendat. *Et cùm finierint teſtimonium ſuum, beſtia quæ aſcendet de abyſſo faciet cum eis prælium.* Apertè hæc omnia oſtendit ante nouiſſimam perſecutionem fieri, cùm dicit, cùm finierint teſtimonium ſuum: vtique illud quod præbent vſque ad reuelationem Chriſti, *Et † vincet eos, & occidet.* Vincet, in eis qui ſuccubuerint: occidet, in eis qui confeſſi Deum fuerint. *Et corpus eorum proiicitur in plateis ciuitatis magnæ.* Deorum dicit vnum corpus, aliquando corpora, ve numerum teſtamentorum ſeruaret, & Eccleſiæ vnum corpus oſtenderet.* In plateis ciuitatis magnæ, id eſt, in medio Eccleſiæ. *Et vident de populis † tribus & linguæ corpus eorum, per dies tres & dimidium.* id eſt, annos tres & menſes ſex. Miſcet enim tempus, nunc præſens nũc futurum: ſicut & Dominus dicit: Veniet hora, in qua omnis qui occiderit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. Et nunc eſt, & venit. *Et corpora eorum non ſinunt poni in monumento.* Votum eorum ad impugnationem dixit: non quo valeant facere ne ſit Eccleſia in memoria, ſicut & illud, Nec vos intraris, nec alios finitis intrare: cùm multi introierint etiam illis impugnantibus. Sic ergo non ſinunt poni in monumentum. *Et habitantes in terra gaudent ſuper eos, & epulantur, & munera inuicem mittunt* Hoc ſemper factum eſt & nunc inuicem mittunt, & nouiſſimè gaudebunt & epulabuntur. Quotiens enim iuſti affliguntur, exultant iniuſti & epulantur. *Quantam hi duo Prophetæ cruciauerunt eos.* Per plagas, quæ pro contemptu teſtamentorum Dei humanum genus affligunt, Denique etiam ipſe viſus iuſtorum granat iniuſtos, ſicut ipſi dicunt, Grauis eſt nobis etiam ad videndum. Gaudebunt autem vbicunque, veluti iam nihil habuerint quod impatienter ferãt: diſturbatis & occiſis iuſtis, & eorum hæreditate poſſeſſa. *Et poſt dies tres & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in illos.* Iam dictum eſt de diebus. Hucuſque angelus futurum narranit: & inducit factum quod futurum audit. *Et ſteterunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper videntes eos. Et audiuit vocem magnam de cælo dicentem, Aſcendite huc. Et aſcenderunt in cælum in nube.*

Hoc

locum. *Et expulſus eſt draco magnus, anguis antiquus qui dicitur diabolus & ſatanas: & angeli eius cum eo.* Diabolus & ſpiritus immundi omnes cum ſuo principe de ſanctorum cordibus expulſi ſunt in terram: id eſt, in homines qui † terrena ſapiunt, & totam ſpem ſuam in terra conſtituunt. *Et audiui vocem magnam de cælo dicentem, Modo facta eſt ſalus & virtus & regnum † Dei noſtri.* Id eſt, eccleſiæ. Oſtendit in quo cælo iſta fiant. Apud Deum enim ſemper fuit & virtus & regnum & poteſtas filij eius. Sed in eccleſia dixit per victoriam factam Chriſti ſalutem: quam videntes illi de quibus Dominus dixit, Multi iuſti & Prophetæ cupierunt videre quæ videtis, dixerunt, Modò facta eſt ſalus Domini noſtri. *Quoniam expulſus eſt accuſator fratrum noſtrorum,* & c. Si autem, vt quidam putant, angelorum vox eſt † in cælo ſuperiore, & non ſanctorum in eccleſia: non dicerent, accuſator fratrum noſtrorum, ſed accuſator noſter, nec accuſat, ſed accuſabat. Quòd ſi iuſtos in terra poſitos appellauerunt angeli fratres ſuos, nõ erat gaudium miſſum eſſe diabolum in terra: quem moleſtiorem poſſunt experiri ſancti ſecum in terris poſitum, quàm ſi, vt dicitur, adhuc eſſet in cælo. Sic enim terræ maledicunt dicentes, *Ve tibi terra & mare.* Id eſt, qui gelum non eſtis. *Quia deſcendit ad vos diabolus, habens iram magnam, ſciens quia tempus habet.* Deſcendit, inquit, vt allegoriam ſeruarer. Cæteri cùm omnes in cælo ſunt, id eſt in eccleſia, quæ iuſtè cælum dicitur: vnde deiectus à ſanctis diabolus deſcendit in ſuos, qui pro amore terreno terra ſunt. Deinde autem de cælo non ſic dixit, quòd in hominibus fieret iam cælum factis: ſed quòd ſint, non quòd fierent. Non enim poſſunt ſancti cælum [factum] fieri, niſi diabolo excluſo. Non ergo primo nomine, ſed ſecundo appellauit eos cælum: in quibus vltrà diabolo locus inuentus non eſt. De quo periculo nos Dominus ſub ſua protectione liberare dignetur, Qui viuit, &c.

al. ecclesiæ.

Apoc. 10. d. 9.

1. Theſſ. 4. d. 16.

1. Cor. 15. c. 23.

al. eorum.

al. Deo noſtro

Matt. 13. b. 17.

al. à.

Apoc. 11. c. 15.

Hieremiæ 20.

Apoc. 12. a.

Pſalm. 57. b. 11.

Apoc. 12. a.

Zach. 4. d. 10

Apoc. 14. c. 12.

HOMILIA IX.

QVod audiuimus fratres in lectione quæ recitata eſt, quia *in illa hora factus eſt terræ motus magnus.* In illo terræmotu perſecutio intelligitur, quain diabolus per malos homines exercere conſueuit. *Et decima,* inquit, *pars ciuitatis cecidit, & occiſa ſunt in † terra nomina virorum ſeptem milia.* Et denarius & ſeptenarius perfectus eſt: hi duo teſtes, dicens, *Eſt ſunt duæ olivæ & duo candelabra, in conſpectu terræ Dei Hantes.* Hi ſunt qui ſtant, non qui ſtabunt. Duo candelabra Eccleſia eſt, ſed pro numero teſtamentorum dixit duo. Sicut quatuor angelos dixit Eccleſiam, cùm ſint ſeptem pro numero angelorum terræitia & ſeptem candelabra, ſi vnum vel amplius pro locis nominet, tota Eccleſia eſt, Nam Zacharias vnum candelabrum vidit ſeptiforme, & has duas olivas, id eſt, teſtamenta infundere oleum candelabro. Hæc eſt Eccleſia: ſicut ſunt ibidem ſeptem oculi, ſeptiformis gratia Spiritus ſancti, qui ſunt in Eccleſia, inſpicientes totam terram. *Et ſi quis vult eos ledere vel occidere, ignis exiet ex ore eorũ, & devorabit inimicos eorum.* Id eſt, ſi quis Eccleſiam vel lædit vel lædere voluerit, præcibus oris eius diuino igne aut in præſenti ad correctionem, aut in futuro [ſeculo] ad damnationem conſumetur. *Et habent poteſtatem claudere cælum nubibus, ne pluat in diebus prophetiæ eorum.* Habentair, non habebunt, Hoc ideo dicit, quia tempus quod nunc agitur ſignificauit. Sed & ſpiritaliter cælum claudituir, imbrem pluat: id eſt, ne occulto, ſed tamen iuſto iudicio Dei ſuper ſterilem terram de benedictio aſcendat. *Et cùm finierint teſtimonium ſuum, beſtia quæ aſcendet de abyſſo faciet cum eis prælium.* Apertè hæc omnia oſtendit ante nouiſſimam perſecutionem fieri, cùm dicit, cùm finierint teſtimonium ſuum: vtique illud quod præbent vſque ad reuelationem Chriſti, *Et † vincet eos, & occidet.* Vincet, in eis qui ſuccubuerint: occidet, in eis qui confeſſi Deum fuerint. *Et corpus eorum proiicitur in plateis ciuitatis magnæ.* Deorum dicit vnum corpus, aliquando corpora, ve numerum teſtamentorum ſeruaret, & Eccleſiæ vnum corpus oſtenderet.* In plateis ciuitatis magnæ, id eſt, in medio Eccleſiæ. *Et vident de populis † tribus & linguæ corpus eorum, per dies tres & dimidium.* id eſt, annos tres & menſes ſex. Miſcet enim tempus, nunc præſens nũc futurum: ſicut & Dominus dicit: Veniet hora, in qua omnis qui occiderit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. Et nunc eſt, & venit. *Et corpora eorum non ſinunt poni in monumento.* Votum eorum ad impugnationem dixit: non quo valeant facere ne ſit Eccleſia in memoria, ſicut & illud, Nec vos intraris, nec alios finitis intrare: cùm multi introierint etiam illis impugnantibus. Sic ergo non ſinunt poni in monumentum. *Et habitantes in terra gaudent ſuper eos, & epulantur, & munera inuicem mittunt* Hoc ſemper factum eſt & nunc inuicem mittunt, & nouiſſimè gaudebunt & epulabuntur. Quotiens enim iuſti affliguntur, exultant iniuſti & epulantur. *Quantam hi duo Prophetæ cruciauerunt eos.* Per plagas, quæ pro contemptu teſtamentorum Dei humanum genus affligunt, Denique etiam ipſe viſus iuſtorum granat iniuſtos, ſicut ipſi dicunt, Grauis eſt nobis etiam ad videndum. Gaudebunt autem vbicunque, veluti iam nihil habuerint quod impatienter ferãt: diſturbatis & occiſis iuſtis, & eorum hæreditate poſſeſſa. *Et poſt dies tres & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in illos.* Iam dictum eſt de diebus. Hucuſque angelus futurum narranit: & inducit factum quod futurum audit. *Et ſteterunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper videntes eos. Et audiuit vocem magnam de cælo dicentem, Aſcendite huc. Et aſcenderunt in cælum in nube.*

Hoc

al. ſpiritus.

Eſa. 9. c. 15.

al. operum. al. violentiam perſ. al. illorum.

al. ſenis diab. al. præſidibus.

Eſa. 60. b. 8.

Apo. 10. b. 4 Mat. 7 a. 6.

Apoc. 22. c. 10.

al. loquitur.

Pſal. 61. a. 4.

Apoc. 10. d. 9.

al. Eccleſiæ,

Apoc. 10. d. 5.

Sap. 2. c. 15.

Mat. 19. f. 43

Apoc. 12. b. 5

al. ſolis ea & occidit. Vitis inuidi qui ſuccubuerint occidit.

Pſal. 49. a. 21 quod eſt d. Ioel Potentes ſuffrinent eum terrã & arbores & lumen. Ioan. 16. a. 22 Mat. 25. b. 13

Appendix tom. 9.

reticos, qui velut de morte Christi gloriantur, † non superborum populus accipiendus est, quod † totum Babylon est. *In tribus spiritibus, qui ex ore draconis velut ranæ procedebant.* In vno intelligitur diabolus, in alio pseudoprophetæ vel præpositi hæreticorum, in tertio corpus diabolí. id est, omnes fidei, superbi, vel impij Christiani, quorum maximus numerus in Ecclesia continetur. Denique qui tales sunt, ad similitudinem ranarum, in omni immundítia & luxuriæ fordibus volutantur. Ranis etiam similes sunt homines, qui in peccatis veleriminibus, quæ alij per pœnitentiam vel baptismũ deponunt, volutari non erubescunt, dicentes sibi: Ad præsens impleo voluptates meas, postea, quomodo isti consecrẽ sunt, & ego conuertar ad Deum. Et subitò superueniente morte perit confessio, restat damnatio. Quod dicit, *Congregandos homines ad diem magnum*: Diem magnum dicit totum tempus à Domini passione vsque ad finem mundi. Iste enim dies quibus suauis est, & qui in eo voluptati & luxuriæ seruientes lucra requirunt, in magnam miseriam conuertuntur, quia impletum est in eis illud Propheticum: Væ desideratibus diem Domini. Per falsam enim & transitoriam dulcedinem præparant sibi æternam amaritudinem. Potest hoc loco dies magnus intelligi illa desolatio, quãdo à Tito & Vespasiano obsessa est Hierosolyma, vbi exceptis his qui in captiuitatẽ ducti sunt, † quindecies centena milia mortua referũtur. Quod verò dicit, *Congregauit illos [in locũ] † Hermagedon*, omnes inimicos Ecclesiæ intelligi voluit. Denique sequitur & dicit: *Circumdederunt castra sanctorum, & ciuitatem sanctam dilectam*, id est, Ecclesiam. Quod autem sequitur, *Tunitrna & terræmotus factus est magnus, & facta est ciuitas magna in tres partes*: ciuitas magna, omnis omnino populus intelligitur, vbi vna pars Paganorum, alia hæreticorum, tertia Christianorũ, in qua sunt etiam hypocritæ. Cùm enim ex istatertia parte separati fuerint boni, tunc illi qui sunt in Ecclesia ficti, illis duabus partibus iunctí accipiunt iudicium Dei, quod etiam in hoc tempore iam ex aliqua parte completur. Tunc enim Babylon cadit, quando potestatem accipiunt mali, vt perfequãbitur bonos qui sunt Ecclesiæ. Quòd autem *grandis magna sicut talentum descendit de cælo* in grandine iraDei intelligitur. Quę etiam antequam dies iudicij veniat, super impios & superbos spiritualiter intus in anima mittitur. *Mulierem meretricem quam vidit in spiritu super bestiam sedentem in eremo*: ideo dicit in eremo, quia in impiis, id est, in anima mortuis sedeat, & apeo desertis. Spiritus dicit, quia non nisi spiritualiter videri potest huiusmodi desertio, quæ intus in anima fit. Meretrix, bestia, eremus vnum sunt, quod totum Babylonia intelligitur. Bestia, vt iam dictum est, corpus est impiorum aduersus agnum: in quo corpore nunc diabolus, nunc caput velut occisum, quod significat perfidiam hæreticorum, qui velut de morte Christi gloriari videntur, cùm tamen Christi Ecclesiam iugiter persequantur. Et quia non solùm hæretici vel Pagani, sed etiam Catholici mali, id est, superbi & impij eos quos in Ecclesia mansuetos & humiles viderint, persequuntur, quantum possumus, Dei misericordiam deprecemur, vt & illos de tam malis actibus ad bonum corrigat, & nobis in bono operibus felicem perseuerantiam pro sua pietate concedat, Qui cum patre, &c.

Amos 5.c. 18.

al. vndecies. Apoc.16.c. 16. al. Magedon.

Ibidẽ d.21.

Apoc.17. d. 4.

*Matt. 23. c. 27. * Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ.*

HOMILIA XIIII.

QUOD cùm diuina lectio legeretur, fratres charissimi, audiuimus beatum Ioannem dixisse, *quia vidit mulierem sedentem super bestiam coccineam*, id est, peccatricem, cruentam, *plenam nominibus blasphemiæ*. Ostendit multa nomina esse in bestia, id est, in populo impio. *Habentem capita septem, & cornua decem*, id est, mundi reges & regnum, cum quibus diabolus visus est in cælo. *Et mulier*, id est omnis multitudo superborum, *erat circumdata purpura, & cocco, & ornata auro & lapide pretioso*. id est, omnibus illecebris simulatæ veritatis. Quid sit denique intra hãc pulchritudinem, ipse exponit dicens: *Et habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione & immunditia fornicationis eius.* Autum immunditiarum hypocritis est, quia foris quidem parent hominibus quasi iusti, intus autem sunt pleni omni immunditia. * *Et in fronte eius nomen scriptum, Mysterium.* nulla est superstitio quæ fronti de signum, nisi hypocrisis. Spiritus autem [non] retulit quid sit scriptum in fronte. Nam quis talem titulum apertè imponat? Mysterium enim dixit esse, quod interpretatus est dicens, *Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum & martyrum Iesu.* Vnum est enim corpus quod aduersatur ecclesiæ intus ac foris, id est, in ecclesia ficti Christiani, & extra ecclesiam hæretici vel Pagani. Quod licet corpus videatur loco separatum, in persecutione tamen ecclesiæ vnitatẽ spiritus operatur. Impossibile est enim Prophetam perire præter Hierusalem interficientem Prophetas:id est, non potest fieri vt Christiani boni sine Christianis malis persecutionem aliquam patiantur. Sic nepotes proauorum consensu, Zachariam lapidasse accusantur, cùm ipsi non fecerint. *Et bestia fuit & non est, & futura est, ascensura de abysso, & in perditionem ire Deibit*, id est, ex populo nascetur, vt possit dicere: Bestia ex bestia, abyssus ex abysso. Quid est bestia ex bestia, [& abyssus ex abysso,] nisi populus malus nascens ex populo malo: Hoc fit dum filij mali parentes pessimos imitantur. Et ascendit superfites, & in perditionem vadit, sicut & patres sui, ex quibus ascendit. Et iam non sunt, quia aliis morientibus alij succedunt eis. Et sic nunquam desunt, seu in paucis seu in multis, seu occultè, siue quasi apertè, qui non ab initio semper insidientur Ecclesiæ. Quod autem dicit, *Mulierem † ascendentem super bestiam coccineam*, peccatricem & cruentam plebem intelligi voluit. Quod autem dicit, *circumdatam purpura & cocco, & ornatam auro & lapide pretioso*, ostendit superborum & impiorum hominum plebem omnib' allecebris simulatæ veritatis repletã. Quod autem, *Poculum aureum habebat in manu sua plenum abominationum & immunditiarum fornicationis eius*, hypocritæ † & ficti Christiani intelliguntur, qui à foris quidem parent quasi iusti, intus autem pleni sunt omni immunditia. Quod autem, *In fronte habebat scriptum: Babylon mater fornicationum*: Nulla est superstitio quæ fronti de signum nisi hypocrisis, id est, fingunt se bonos cùm sint mali. Quod autem dixit, *Ebriam esse mulierem sanguine sanctorum & martyrum Iesu*: vnum corpus malorum intelligere voluit, quod semper aduersatur Ecclesiæ intus & foris: quia & in Ecclesia sunt ficti Christiani, & extra Ecclesiam hæretici vel Pagani. Et licet interdum corpore separẽtur, vno tamen animo in Ecclesiæ persecutione iunguntur. Quod autem dicit, *Bestia fuit & non est, & futura est, ascensura de abysso* hoc intelligitur, quòd ex populo malo nascatur populus malus, vt possit dici, bestia ex bestia, abyssus ex abysso. Quid est bestia ex bestia, nisi populus malus nascens ex populo malo? Hoc fit dum filij mali parentes pessimos imitantur: ac sic dum aliis morientibus alij succedunt, nũquam desunt siue in paucis, siue in multis, seu occultè, seu apertè, qui non ab initio semper insidientur Ecclesiæ. De quorum consortio quia corpore non possumus separari in hoc seculo, oremus Dei misericordiam, vt sic moribus separemur, ne cum illis æterno supplicio pereamus, fed magis cum illi audierint: Discedite à me maledicti in ignem æternum, nos audire mereamur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum: præstante Domino nostro Iesu Christo, Amen.

Lu.13. g.33.

Apoc.17. c.

ibidem a 3.

al. salutem.

Mat.25.c.17 ibidem b.5.

Apoc.18.d. 10.

Mat.25.d. 42.

HOMILIA XV.

IN lectione quæ recitata est, fratres charissimi, reges illos quos dixit quòd persequuntur Hierusalem, populi mali sunt, qui persequuntur Ecclesiam Dei. Qui quasi reges appellãtur quia velut in somnis regnant. Omnis enim malus qui persequitur bonum, velut in somnis hoc facit: quia malorum omnium persecutio non permanebit, sed velut somnium euanescit, sicut Esaias ait, Erunt velut somnians in somno diuitiæ omnium gentium. *Hi vnam sententiam habent.* id est, vno animo persequũtur bonos. Ideo dicit, habent, & non, habebunt: quia persecutio malorum non solùm adueniente die iudicij erit, sed etiam in præsenti non definit. *Et virtutem & mansuetam suam diabolo dabunt.* Hoc ideo dicit, quia homines impij ipsi videtur dare virtutem quo infligante faciunt mala. *Et cum agno pugnant.* id est, vsque in finem donec sancti regnum omne percipiant, Ecclesiæ aduersantur. *Et agnus vincet eos.* id est, vtique quia non permittit illos Deus tentari supra id quod possunt. Ideo dicit, Et agnus vincet eos, *quoniam Dominus dominorum est, & rex regum. Et qui cum eo, vocati & electi & fideles*, id est, Ecclesia. Propterea autem dixit, vocati & electi, quia non omnes vocati sunt & electi, sicut Dominus ait: Multi sunt vocati, pauci electi. *Et dicit mihi angelus: Vides aquas vbi mulier sedet, hæc & populus & turba sunt, & gentes & linguæ. Et decem cornua quæ vidisti, hi odio habent meretricem*, id est, mulierem illam. Meretrix est enim vita luxuriosa, quæ rapinis & voluptatibus agitur. Ideo dixit quòd odio habeant meretricẽ: quia homines luxuriosi, superbi, cupidi & elati, nõ solùm sanctos

Esa.19. Apoc.17.c. 13.

Matth.20.

Apoc.17.d. 16.

sanctos persequuntur: sed etiam seipsos odio habent. Et alio modo seipsos odio habent, in quibus impletur quod scriptũ est, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. *Et deserta eam faciunt & nudam.* Ipsi enim per iram Dei & iustum iudicium quo deseruntur ab eo, desertum faciunt mũdum: dum ei dediti sunt & iniustè vruntur. *Et carnes eius edunt.* Hoc ideo, quia seimuicem secundum Apostolum mordent & comedunt. Et propterea adiecit causam dicens, *Deus enim dedit in corda eorum facere sententiam eius.* id est, excitauit plagas quas mundo iure meritóque irrogare decreuit. *Et dabunt regnum suum bestiæ, vsque dum finiantur dicta Dei.* id est, homines mali diabolo obtemperant, donec impleantur scripturæ, & veniat dies iudicij. Post hæc sequitur: *Mulier quam vidisti est ciuitas magna quæ habet regnum super reges terræ.* id est, omnes mali & impij. Sic & de Ecclesia dictum est: Veni, ostendam tibi mulierem agni. *Et ostendit ciuitatem descendentem de cælo. Postea vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est claritate eius. Et clamauit in fortitudine dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, & facta est habitaculum dæmoniorum, & custodia omnis voluucris immundæ & inquinatæ.* Nunquid vnius ciuitatis ruina potest omnes spiritus immundos capere, aut omnem aeum immundam, aut eo tẽpore quo ciuitas ipsa ceciderit, totus mundus deseretur spiritibus & auibus immundis, & in vnius ciuitatis ruina habitabunt? Nulla est ciuitas quæ omnem animam capiat immũdam, nisi ciuitas diaboli: in qua omnis immundítia in hominibus malis, per totum orbem commoratur. Reges gnos dixit, quòd persequantur Hierusalem, homines mali sunt, qui persequuntur Deum: Qui viuit & regnat, &c.

Esa.19. Apoc.17.c. 13.

Matth.20.

Apoc.17.d. 16.

Sap.4.b,7.

2 Tim.2.c. 19.

Apoc.19.d. 19.

Apoc.19.c.1.

Apoc.20.a.1

Apoc.14.a.4

Apo.19.c.16

al. cui.

HOMILIA XVI.

VOTIENSCVNQVE Babyloniam nominari auditis, nolite ciuitatem de lapidibus factam intellígere, quia Babylonia confusio interpretatur: sed nomines superbos, raptores, luxuriosos & impios in malis suis perseuerantes ipsius nomen signare cognoscitefícut econtrario quoriens nomen Hierusalem audieritis, quæ visio pacis dicitur, homines sanctos ad Deum pertinẽtes intelligite. Nam quia Babylon malorum hominum imaginem gerit, ideo de eis in sequentibus dicit, *Quoniam ex vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ qui cum eo fornicati sunt.* id est, cum inuicem. Non enim cum vna meretrice omnes reges fornicari possunt, sed dum se luxuriosè qui sine meretricis membra, inuicem corrumpũt, cum meretrice, id est, luxuriosa conuersatione fornicari dicuntur. Post hæc sequitur dicens: *Et omnes mercatores terræ ex luxuria eius diuites facti sunt.* Hoc loco diuites peccatis dicit, nam inimicitas iuxuriæ, pauperes potiùs quàm diuites facit. *Et audiui*, inquit, *aliam vocem de cælo dicentem, Exite de ea populus meus, ne communicetis peccatis eius: & plagis eius ne ledamini.* Hoc loco demonstrat Babyloniam in duas partes esse diuisam: quia dum aspirante Deo conuertuntur mali ad bonum, Babylonia diuiditur: & pars illa quæ ab illa discesserit efficitur Hierusalem. Quotidie enim de Babylonia transferũtur ad Hierusalem, & de Hierusalem seducuntur ad Babyloniam, dum & mali conuertuntur ad bonum, & qui videbantur in hypocrisi boni, manifestantur publicè mali. Denique bonis ita etiam per Esaiam Scriptura dicit: Exite de medio eorum, & immundum nolite tangere. Exite de medio eorum, & separamini qui fertis vasa Domini. Huius separationis Apostolus meminit dicens: Firmum enim fundamentum Dei manet, & cognouit Dominus qui sunt eius: & discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. *Ne communicetis*, inquit, *peccatis eius, & plagis eius ne ledamini.* Cùm scriptũ sit, Quicũque morte occupatus fuerit iustus, in refrigerio erit: quomodo particeps defícti esse potest iustus, quem cum impio ciuitatis casus [non] abluit? Nisi fortè quando de ciuitate diaboli, id est, de cõuersatione luxuriosa & impia exeunt boni, aliquis ex illis remanere & delectari voluptatibus Babylonis voluerit. Hoc si fecerit, sine dubio plagæ eius participeps erit. Quod autem totiens dixit, exite, nolite hoc corporaliter, sed spiritaliter intelligere. De medio Babylonis exitur, quando conuersatio mala deseritur. Nam & in vna domo & in vna Ecclesia & in vna ciuitate simul sunt Babylonij cùm hierosolymitanis: & tamen quamdiu nec boni consentiunt malis, nec mali conuertuntur ad bonos, & in bonis hierusalem, & in malis Babylonia esse cognoscitur. Simul habitant corpore, sed longè dimisi sunt cordeequia malorum conuersatio semper in terris est, quia terram diligunt, & omnem spem suam, & totam intentionem animi sui in terra constituunt: bonorum verò mens secundum Apostolum semper in cælis est, quia quæ sursum sunt sapiunt. *Exite, inquit, de ea populus meus*, id est, de Babylonia: *ne communicetis peccatis eius, & plagæ eius ne ledamini: quoniam ascenderunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Deus iniquitatum eius. Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis, & duplicate dupla secundum opera eius: in quo poculo miscuit, miscete illi duplum: quantum se clarificauit & indelicuit, tantum date ei cruciatum, & luctum populo suo.* Hæc omnia Christianis bonis, id est, Ecclesiæ dicit Deus: de Ecclesia enim exeunt in mundum plagæ visibiles & inuisibiles. *Quoniam in corde suo dicit Babylonia.* id est, plebs omnium malorum vel superborum. *Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Propterea in vna die venient plagæ eius: mors & luctus & fames, & igne concremabitur.* Si vna die mortuus & concremabitur, quis super illis lugebit? mortuus, aut fames quanta esse potest vnius diei? Sed dicit dixit breue tempus vitæ præsentis, quo & spiritualiter & † temporaliter affligunturnam super omnes superbos & voluptatibus deditos, maiores plagæ in anima veniant, quàm in corpore. Tunc enim maiori plaga percutiuntur, quando de suis fe iniquitatibus extollentes, ita iusto Dei iudicio malum agere permittuntur, vt inter filios Dei flagellari non mereantur, sed implearur in eis illud quod scriptum est, In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia eorum. *Quoniam fortis Dominus Deus, qui iudicabit eam. Et flebunt & plangent se super eam reges terræ, qui cum ea fornicati sunt.* Qui reges plangent euertam, ii eam reges euertent? Sed quod est ciuitas, hoc & reges, qui cam plãgent. Non luxuriæ malum, quia cum ea peccant, agendo pœnitentiam plangunt: sed quia prosperitatem seculi, per quam suis voluptatibus seruiebant, perire cognoscunt. Vel quia cessare incipiunt in eis ea quæ per luxuriam autè placebant, luxurioſi inuicem consumuntur tanquam fumus instantis gehennæ. *A longè stabunt propter metum pœnæ eius.* Longè stantes non corpore, sed animo, dum vnusquisque sibi timet, quod alterum per calumnias, & per superborum potentiam pati videt. *Dicentes, Væ væ ciuitas magna Babylon, ciuitas fortis, quoniam vna hora venit damnatio tua.* Spiritus dicit nomen ciuitatis. Verùm illi mundum plangunt, exiguo admodum tempore poenis interceptum, omnémque industriam labefactam cessisse. *Et negotiatores & pericolum mercatores qui ditati sunt ab ea, longè stabunt timentes & dicentes, Væ væ ciuitas magna.* Vbicunque spiritus ditatos dicit ab ea, peccatorum diuitias significat. *Indutæ byssino & purpura, & ornatæ auro & lapide pretioso & margaritis.* Nunquid ciuitas indutitur byſſo aut purpura, & non homines? Ipsi itaque se plangunt, dum suprà dictis spoliantur. *Et omnis gubernator, & omnis qui navibus navigat, & nautæ & quotquot mare operantur à longè steterunt, & clamauerunt videntes fumum ignis.* Nunquid omnis gubernator & nautæ quotquot operantur mare, adeſſe potuerunt vt viderent incendium vnius ciuitatis? Sed omnes seculi amatores & operarios iniquitatis dicit timere sibi, videntes spei suæ ruinam. Post hæc ait: *Et vidi bestiam & reges terræ & exercitus eorum.* In bestia diabolum significat. In regibus terræ & in exercitu, omnem populum eius congregatum facere bellum cum sedente super equum, & cum exercitu eius, id est, cum Christo & Ecclesia. *Et vidi alium angelum descendentem de cælo.* Dominum Christum dicit in primo aduentu. *Habentem clauem abyssi*, id est, potestatem populi. Abyssum enim populum malum vult intelligi. *Et catenam magnam in manu sua.* hoc est, potestatem dedit Deus in manu eius. *Et tenuit draconem, anguem antiquum, qui est diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbem, &c. Et in cælo sequebantur eum in equis albis*, id est, Ecclesia in corporibus candidis imitatur eum, sicut suprà dictum est: ni sunt qui sequuntur agnum, quocunquierit. *Induti albo byssino mundo*, quo desinuit vestimenta sanctorum. *Et ex ore eius procedit gladius bis acutus.* Ipse est, de quo defendumtur iusti, puniuntur iniusti. *Vt in eo percutiat gentes, & ipse regat eas in virga ferrea. Ipse calcat torcular vini indignationis & iræ Dei omnipotentis.* Calcat etiam nunc, quando malos permittit facere malum, & dimittit eos in voluptatibus suis: & postea extra ciuitatem, id est, extra Ecclesiam calcabit, Cùm eos qui non egerint pœnitentiam, gehennæ ignibus tradet. *Hic habet in vestimento, & super femur suum scriptum nomen, Rex regum & Dominus dominorum.* Hoc est nomen quod nemo superbotum cognoscit, † quia Ecclesia seruiendo, in Christo regnat, & † dominator dominan-

Apoc.18.a 3

Apoc.18.d. 10.

Apoc.19.d. 19.

Apoc.19.c.1.

Apoc.20.a.1

Apoc.14.a.4

Apo.19.c.16

al. cui.

fortis, dominatur.

tium, id est, vincit vitia & peccata. Femur autem posteritas est, sicut illud: Non deficiet princeps de femoribus Iuda. Et Abraham, ne posteritas eius alienigenis misceretur, inter se feruumque suum, certum testimonium femur adhibet. *Et vidi, inquit, angelum stantem in sole*, id est, † prædicatorem in Ecclesia. *Et clamauit voce magna dicens omnibus auibus, quæ volant in medio cæli.* Aues vel bestias pro loco accipimus bonas & malas, sicut est illud: Benedicent me bestiæ agri, &c. Leo de tribu Iuda. Hoc ergo in loco aues volantes in medio cæli, Ecclesias dicit, quas in vnum corpus redigens dixerat aquilam volantem in medio cæli. *Venite, congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum & fortium, & carnes equorum & sedentium super eos, & carnes omnium liberorum & seruorum & pusillorum & magnorum.* Omnes enim gentes, quando in Christo credentes Ecclesiæ incorporantur, spiritualiter ab Ecclesia comeduntur. Et post hæc de diabolo ait: *Et clausit & signauit super eum, ne seduceat nationes, vsque dum finiantur mille anni.* Isti intelliguntur mille anni, qui ab aduentu Domini nostri aguntur. In istis ergo Dominus diabolo interdixit, ne seducat nationes, sed quæ in vitam destinatæ sunt, quas antea seducebat, ne Deo reconciliarentur. *Post hæc oportet eum solui modico tempore*, id est, tempore Antichristi, cùm reuelatus fuerit homo peccati, cùm acceperit totam persequendi potestatem, qualem non accepit ab initio. Mille annos dixit, partem pro toto. Hîc reliquias mille annorum sexti diei, in quo natus est Dominus & passus, intelligi voluit. Post hæc ait: *Væ væ ciuitas illa magna, in qua ditati sunt omnes illi qui habent naues in mari, quoniam vna hora deserta est. Exulta e cælum super eam, & sancti & Apostoli & Prophetæ.* Nunquid sola Babylonia ciuitas in omni mundo persequitur aut persecuta est Dei seruos, vt ipsa extincta vniuersi vindicentur? In toto enim mundo est Babylonia in malis hominibus, & in toto mundo persequitur bonos. *Et tulit vnus angelus lapidem, vt molam magnam, & misit in mare dicens: Sic impetu deiicietur illa Babylon ciuitas magna.* Ideo Babyloniæ velut molam magnam dicit proiectam, quia omnes amatores mundi reuolutio temporum sicut mola conterit, & in gyro mittit, de quibus scriptum est: In circuitu impij ambulant. Quorũ infelix occupatio semper quasi incipit. *Et non inuenietur amplius. Vox citharœdorum & musicorum & tubicinum & fistularum non audietur in te amplius.* Iocunditatem dicit transire impiorum, & iam non inueniri. Et adiecit causſam dicens: *Quoniam mercatores tui erant maximi terræ*, id est, quoniam in vita tua percepisti bona. *Quoniam in veneficiis tuis erauerunt omnes gentes, & sanguine prophetarum & sanctorum inuentus est omnium à te occisorum super terram.* Nunquid eadem ciuitas Apostolos & Prophetas & omnes reliquos martyres occidit? Sed hæc est ciuitas omnium superborum, quam Cain fratris sui sanguine fundauit, & vocauit nomẽ eius nomine filij sui Enoch, id est posteritatẽ: quia omnes mali, in quibus est Babylonia, succedentes sibi, vsque ad finem mundi persequuntur Ecclesiam Dei. In ciuitate ergo Cain fundituꝛ omnis sanguis iustus à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zacharię, id est, populi & † sacerdotes, inter templum & altare, idest, inter populum & sacerdotes. Hoc ideo dictum est, quia non solùm populi, sed etiam sacerdotes conspiraturenꝰ in mortem Zachariæ. Inter templum, inquit, & altare. In altari intelligitur sacerdotes, in templo populi significati sunt. Alia enim causſa loci nominandi non fuit. Hęc est ciuitas quæ interfecit Prophetas, & lapidauit missos ad se. Hæc est ciuitas quæ sanguine struitur, sicut scriptum est: Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & parat ciuitatem in iniustitiis. *In equo albo*, de quo supra dictum est, Ecclesiam intellige. *In sessore eius*, Christum Dominum recognoscere debemus. Quod autem dixit, *Habemus nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse*, ipse vtique, & quæ in illo est, omnis Ecclesia. *In veste & sanguine aspersa*, Martyres [qui sunt in Ecclesia,] intelligẽdi sunt. Quod autem, *exercitus qui est in cælo, sequebatur eum in equis albis*, Ecclesia est in corpoꝛibus candidis. *In gladio bis acuto*, potestas Christi intelligitur, de qua defenduntur iusti, puniuntur iniusti. *In virga ferrea*, iustitia eius cognoscitur, de qua eruditur humiles, & superbi tanquam vasa figuli confringuntur. Quod autem dixit, *Ipse calcat torcular vini ire Dei omnipotentis*: Calcat etiam nunc, quando malos permittit vt perſequantur bonos, & dimittit eos in voluptatibus suis, sed postea retribuet, quando eos qui non egerint pœnitentiam, mittet in gehennam. *Angelum stantem in sole*, prædicationem in Ecclesia intellige. Ideo enim Ecclesia soli comparatur, quia de ea scriptum est: Tunc iusti fulgebunt sicut sol, in regno patris eorum. Quod autem, *clamauit omnibus auibus quæ volant in medio cæli*, aues illæ Ecclesia intelligitur. Quod autem dictũ est, *Congregamini ad cœnam magnam, vt manducetis carnes regum & tribunorum*: Hoc in Ecclesia fieri in veritate cognoscimus. Nã quando omnes gentes Ecclesiæ incorporantur, spiritaliter comeduntur: & qui deuorati à diabolo erant corpus diaboli, susceptiab Ecclesia membra efficiuntur Christi. Quod autẽ de diabolo dixit, *Et clausit & signauit super eum, ne seducat nationes, vsque dum finiantur mille anni*: sicut dictum est, isti mille anni à passione Domini aguntur, in quibus non permittitur diabolo facere quantum vult, quia non permittit Deus tentare seruos suos supra id quod possunt sustinere. Quod autẽ, *Post ea modico tempore soluendus est*, tempus Antichristi designatur, in quo maiorem potestatem seuiendi diabolus accepturus est. Quod autem dicitur, *Væ væ ciuitas magna*, Babylonia intelligitur. Sciendum tamen est, quòd non sola ciuitas Babylonia persequitur sanctos, vt ipsa extincta vniuersi vindicentur. In toto enim mundo est Babylonia in malis hominibus, & in toto mundo persequitur bonos. Quod autem, *lapidem grandem velut molam missit angelus in mare, dicens: Sic impetu deiicietur illa Babylon ciuitas*: ideo velut molam dicit Babylonem, quia amatores mundi reuolutio temporum sicut mola conterit & in gyro mittit. Quod autem dixit: *In veneficiis tuis erauerunt omnes gentes, & sanguis prophetarum inuentus est omnium à te occisorũ super terram.* Non enim in vna ciuitate occisi sunt Apostoli & Prophetæ aut reliqui martyres. Sed hæc est ciuitas superborum, quæ in toto mundo persequitur sanctos. Ipsa est ciuitas, quam Cain fratris sui sanguine fundauit, & vocauit nomine filij sui Enoch, id est, posteritatem: quia omnes mali in quibus Babylonia est, succedentes sibi vsque ad finem mundi persequuntur Ecclesiam Dei. De quorum persecutione nos Dominus per suam misericordiam liberare dignetur, Qui cum patre & Spiritu sancto, &c.

Gen. 49. b. 10

al. prædicationem.

Apoc. 19. d. 18.

Apoc. 20. a. 3

Apoc. 18. f. 19.

Ibidem g. 21.

Psal. 11. b. 9.

Gene. 4. b. 8.

Matth 23. d 35. *Fere. sacerdotis.*

Abacuc. 2. c. 12.

Apo. 19. b. 11

Ibidem b. 12

Ibidem c. 15

Matth. 13. f. 43.

Homilia xvii.

IN lectione quę recitata est, fratres charissimi, beatus euangelista Ioannes sic ait: *Audiui vocem magnam populi multi in cælo dicentium: Alleluia, Salus & claritas & virtus Deo nostro, quoniam vera & iusta iudicia eius, quoniam iudicauit meretricem illam magnam quæ corrupit terram fornicatione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manu eius. Et iterum dixerunt: Alleluia.* Hæc vox est Ecclesiæ, cùm discessio facta fuerit, & cùm ab ea exierint omnes mali æterno incendio coneremandi. *Et fumus eorum ascendet in sæcula sæculorum.* Audite fratres & expauescite, & pro certo scitote quia Babylonia & meretrix, quorum fumus ascendit in sæcula sæculorum, non intelliguntur nisi homines cupidi, adulteri & superbi. Et ideo si vultis hæc mala euadere, nolite tam grauis peccata committere. Et fumus, inquit, eorũ ascendit. Nunquid enim visibilis ciuitatis exuſtæ fumus in sæcula sæculorum ascendit, & non hominum in superbia perdurantium? Ascendit autem: semper enim etiam in præsenti seculo in perditionem [iniquitas] vadit. Babylõ autem cremarur ex parte, sicut Hierusalem in illis sanctis qui de seculo migrant, transit in paradisum: Domino manifestante in paupere & diuite. *Et audiui vocem populi multæ & vocem aquarum multarũ, & vt vocem tonitruorum fortium, dicentes, alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus & glorificemus nomen eius, quoniam venerunt nuptiæ agni, & mulier eius præuiuit se.* Mulier agni Ecclesia est. *Et datum est ei vt operiatur byssino splendido mundo. Byssinum enim iusta facta sanctorum sunt.* id est, datum est ei factis suis indui, sicut scriptũ est, Sacerdotes tui induantur iustitia. *Hi*, inquit, *omnes vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.* id est, in præsenti seculo. Et rectè dixit, *omnes & superstites & animæ iustorum*, id est, & qui adhuc in hoc mundo viuunt, & qui iam de hac vita migrauerunt, regnant cum Christo. Regnauerunt profectò dixit, sicut, diuiserunt vestimenta mea sibi. Nam dicturus erat, regnabunt. Vt ostenderet autem quòd in hac vita isti mille anni sunt, ait: *Hæc est resurrectio prima.* Ipsa enim qua resurgimus per baptisſmum, sicut Apostolus dicit, Si consurrexistis cum Christo, quę sursum sunt quærite. Et iterum: Tanquam ex mortuis viuentes. Peccatũ enim mors est, sicut dicit Apostolus: Cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris. Et sicut prima mors in hac est vita per peccatũ, ita & prima resurrectio in hac est vita per remissionem peccatorũ. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima.* id est, qui seruauerit quod

Apoc. 19. a. 1

Luc 16. c. 19.

Apoc. 19. a. 6

Psal. 131.

Colo 1. c. 2.

Ephes 1. a. 21.

Apoc. 20. b. 6.

b. 68

quod in baptisſmo renatus † accepit. *In hac secunda mors potestatem non habet.* id est, æterna tormenta non sentiet. *Sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annos.* Renuit spiritus cùm hæc scriberet, regna tuam Ecclesiam mille annos in hoc seculo vsque ad finem mundi. Manifestum est [ergo] quòd dubitari non debeat de perpetuo regno, cùm etiam in præsenti seculo sancti regnent. Bene enim regnare dicuntur, qui cum Dei adiutorio etiam inter ipsas prælluras mundi & se & alios bene regũt. *Et cum finiti fuerint mille anni, soluetur Satannas de custodia sua.* Finitos dixit, à toto partẽ] desinans.] Nam sic soluetur, vt superfint anni tres & menses sex nouissimi certaminis temporibus Antichristi. *Et exiet seducere nationes quæ sunt in quatuor angulis terræ.* A parte totum dicit: nam non omnes seduci possunt. Superbi tantummodo seducuntur & impij: quia veri & humiles Christiani non seducuntur. Multi nãque vocati, pauci electi. *Et ascenderunt diabolus & populus eius in altitudinem terræ*, id est, in elationem superbiæ. *Et circumdederunt castra sanctorum & dilectorum ciuitatẽ*, id est, Ecclesiam. Hoc est, quod supra dixit collectos in Armagedon. Non enim ex quatuor angulis terræ potuerunt in vnam ciuitatem cõgregari: sed in ipsis quatuor angulis vnaquæque gens congregabitur in obsidionem sanctæ ciuitatis, id est, in persecutionem Ecclesiæ. *Et descendit ignis de cælo à Deo.* id est de Ecclesia. *Et comedit eos.* Dupliciter hoc loco intelligitur ignis. Autenim per ignem sancti spiritus credunt in Christo, & spiritualiter comeduntur ab ecclesia, id est, incorporantur ecclesiæ: aut, peccatorum suorum igne comeduntur & pereunt. *Et diabolus seductens eos missus est in stagnũ ignis & sulfuris, vbi & bestia & pseudoprophetæ.* Pseudoprophetæ intelliguntur aut hæretici aut ficti Christiani. Ex quo enim passus est Dominus, moritur bestia & pseudoprophetæ, & in ignem mittitur, vsque dum finiantur mille anni ab aduentu Domini. Et puniuntur die ac nocte in secula seculorũ. *Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni: & libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ vniuscuiusque.* Libros apertos testamenta Dei dicit, secũdum enim vtrunque testamentum iudicabitur ecclesia. Librum vniuscuiusque vitæ, memoriam dicit gestorum nostrorum, non quòd librum habeat cõmemoratorium occultorũ cognitor. *Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundũ opera sua.* id est, ex testamentis iudicati sunt, secundum quod Dei præcepta aut fecerunt, aut non fecerunt. *Et dedit mare mortuos suos.* † Eos quos hic indicij dies inuenit viuos, ipsi sunt mortui maris: quia hoc seculum mare est. *Mors & infernus dederunt mortuos suos.* id est, eos qui in sepulchris inueniendi sunt in die indicij. *Mors & infernus missi sunt in stagnum.* Mortem & infernum diabolum dicit & populum eius. *Et qui non est inuentus scriptus in libro vitæ*, & qui voluptatibus suis dimissus, per temporaneam examinationem non meruit iudicari. Post hæc exposita Ecclesiæ gloria adiungit & dicit: *Ego sitienti dabo ex fonte vitæ aquam gratis*, id est, cupienti remissionem peccatorum per fontem baptisſmi. *Qui vincit, possidebit hæc, & ero eius Deus, & erit mihi filius.* Quod ipse præstare dignetur qui cum Deo patre, &c.

al. Genesis quæ.

Apoc. 21. a. 1

al. sanctorũ.

Isa. 25. c. 8.

Apoc. 21. b. 7. 8.

al. stagnum ardet ignis & sulfuris.

Psalm. 132. *al. iusti.*

Apoc. 20. c. 9

Apoc. 21. b. 6.

Homilia xviii.

SIcvt modò audiuimus fratres charissimi, locutus est angelus Domini ad beatum Ioannem dicens: *Veni, ostendam tibi sponsam vxorem agni. Et abstulit me in spiritu in montem magnum & altum.* Montem Christum dicit. Et *ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem, descendentem de cælo à Deo.* Hæc est Ecclesia, ciuitas in monte constituta, sponsa agni. Ipsa enim ciuitas tunc in monte est constituta, quando in humeris pastoris, tanquam ouis ad ouile proprium reuocata est. Si enim alia est Ecclesia, alia ciuitas descendens de cælo, erunt duæ sponsæ, quod omnino fieri non potest. Et hanc enim ciuitatem sponsam dixit agni. Vnde manifestum est ipsam esse Ecclesiam, quam sic deferibit, dicens: *Habentem claritatem Dei. Luminare eius simile lapidi pretiosissimo.* Lapis pretiosissimus Christus est. *Habentem murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & super portas angelos duodecim.* Oſtẽdit duodecim portas & ditodecim angelos. Apostolos esse & † Prophetas, quoniam, sicut scriptum est, Coædificati sumus super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: Sicut Dominus dixit Petro: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. *Ab Oriente portæ tres, ab Occidente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab Austro portæ tres.* Et quia ciuitas ista quæ describitur, Ecclesia est toto orbe diffusa, ideo per quatuor partes ciuitatis ternæ portę esse dicuntur, quia per totas quatuor partes mũdi Trinitatis mysteriũ in Ecclesia prædicatur. *Et muruus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & super ea duodecim nomina Apostolorum & agni.* Quod sunt portæ, hoc fundamẽta: quod ciuitas, hoc murus, [hoc supellex.] *Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundinem auream.* In arundine aurea, homines in Ecclesia oſtẽdit, fragili quidem carne, sed aurea fide fundatos: sicut dicit

Apoc. 21. b. 10

al. Patriarchas.

Luc. 15. a. 5.

Ephe. 2. d. 20

Matth. 16. c. 18.

Apoc. 21. b. 15

2.Cor.4.b.7 Apostolus, Habentes thesaurum in vasis fictilibus. *Et sepelex mari & cunctas aurum mundum, similè vitro mundo.* Ecclesia enim aurea est, quia fides eius velut aurum splendet: sicut septem candelabra, & arai aurea, & phialæ aureæ. Hoc totum Ecclesiam figurauit. Vitrum autem ad puritatem fidei retulit, quia quod foris videtur, hoc est & intus: & nihil est simulatum, sed totum perspicuum in sanctis Ecclesiæ. *Fundamenta muri ciuitatis omnis, lapides pretiosi. Fundamentum primum iaspis, secundum sapphirus, tertium Chalcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonyx, sextum sardius, septimum Chrysolithus, octauum beryllus, nonum topazius, decimum Chrysoprasius, undecimum Hyacinthus, duodecimum amethystus.* Ideo diuersitatem gemmarum, in fundamentis nominare voluit, vt dona diuersarum gratiarum, quæ Apostolis data sunt, demonstraret: sicut de spiritu sancto dictum est: Diuidens singulis prout vult.

Apo.21.f.18

1.Cor.12.b.11.

al.porta. *Et duodecim † margaritæ singillatim: & vnaquæque porta erat ex vna margarita.* Et in istis margaritis, sicut dictum est, Apostolos designauit, qui ideo portæ dicuntur, quia per doctrinam suam æternæ vitæ ianuam pandunt. *Et platea ciuitatis aurum mundum, & vitrum [mundum &] perspicuum: & templum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum eius est & agnus.* Hoc ideo, quia in Deo est Ecclesia, & in Ecclesia Deus.

Esa.60.d.19 *Ciuitas non indiget Sole neque Luna, vt luceant in ea:* quia non lumine aut elementis [mundi] regitur Ecclesia, sed Christo æterno Sole deducitur per mundi tenebras. *Claritas enim Dei illuminauit eam, & lucerna eius agnus est,* ipso dicente, Ego sum lumen mundi, & iterum: Ego sum lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Ioan.8.b.12. Ioan.1.a.9. Apoc.21.g. 24. Esa.60.a.3. *Ambulabunt gentes in lumine eius [vsque in finem,] & reges terræ offerunt gloriam.* Reges terræ, filios Dei dicit. *Et portæ eius non claudentur die. Nox enim ibi non est,* vsque in æternum. *Et ferent gloriam & honorem gentium,* in Christo vtique credentium. *Et non introibit in eam omne immundum, aut faciens abominationem & mendacium, nisi scripti in libro vitæ agni. Et ostendit mihi fluuium aquæ, sicut crystallum: Exiens à throno Dei & agni, in medio plateæ eius.* Fontem baptismi ostendit in medio Ecclesiæ, venientem à Deo & Christo. Nam quale deus ciuitatis esse potest, si flumen per medium plateæ eius ad impedimentum habitantium descendat? *Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ faciens fructus duodecim per singulos menses, & reddens fructum suum.* Hoc de cruce Domini dixit. Nullum [enim] est lignum quod omni tempore fructificet, nisi crux quam gestant fideles, qui rigantur aqua Ecclesiastici fluminis, & reddunt fructum perpetuum omni tempore. *Et throno Dei & agni in ea erit,* vtique [&] nunc in † secula. *Et serui eius seruient ei, & videbunt facies eius,* sicut dicit: Qui me videt, videt & patrem: &, Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. *Et nomen eius in frontibus eorum. Et nox non erit amplius, & non egebunt lumine lucernæ, & lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit super eos, & regnabit super eos in secula seculorum.* Omnia ista à Domini passione cœperunt. *Et dixit mihi angelus: Ne signaueris verba prophetiæ huius. Tempus enim proximè est. Qui iniustus est, iniustè faciat adhuc, & sordidus sordescat adhuc.* Isti sunt propter quos dixerat, Signa quæ locuta sunt septem tonitrua. *Et iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.* Isti sunt propter quos nunc dicit: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius. Ac sic scripturæ diuinæ omnibus superbis, & plus mundum quàm Deum amantibus signatæ sunt: humilibus autem & timentibus Deum apertæ sunt.

al.secula. Ioan.14.a.9 Matt.5.a.8. Apoc.22.a.5

Ecce venio cito, & merces mea mecum, reddere vnicuique secundum opera eius. Ego α, & ω, primus & nouissimus, initium & finis. Beati qui seruant mandata hæc, vt sit potestas eorum super lignum vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Qui enim non seruant mandata, non per portas intrant, sed alia parte. In istis signatus est liber, de quibus sequitur & dicit: *Foris canes & venefici & fornicarij & homicidæ & idolorum cultores, & omnis amans & faciens mendacium. Ego Iesus misi angelum meum testari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid, stella splendida matutina. † Spiritus & sponsa dicunt, Veni.* [Venie] vnique sponsus & sponsa, Christus & Ecclesia. *Qui sitit, veniat, qui vult, accipiat aquam vitæ gratis,* id est, baptisma. *Testor † ego omnem audientem sermones prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad eam, apponat super eum Deus plagas scriptas in hoc libro. Et si quis detraxerit de sermonibus prophetiæ huius, demet Deus partem eius à ligno vitæ & ex ciuitate sancta.* † Scripsum est hoc propter falsatores sanctarum scripturarum: non propter eos qui simpliciter quod sentiunt, dicunt. [*etiam venio cito*]. *Mori alens,* in quo sanctus Ioannes ascendisse se dixit, † spiritus intelligitur. *In ciuitate Hierusalem,* quam se ibi vidisse dixit, Ecclesia significata est. Quod in euangelio ipse Dominus ostendit, quando dixit, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Quod autem dicit, *habere eam lumen simile lapidi pretiosissimo,* in illo lapide Christi claritas demonstratur. *In duodecim portis & in duodecim angelis,* Apostoli intelliguntur & patriarchæ, secundum illud, Superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum: Et quia ciuitas quæ describitur, Ecclesia est toto orbe diffusa, ideo per quatuor partes eius propter Trinitatis mysterium ternæ portæ esse dicuntur. *In aruudine aurea:* homines Ecclesiæ ostendit, fragili quidem carne, sed aurea fide fundatos, propter illud Apostoli: Habentes thesaurum istum in vasis fictilibus. Quod dicit *ciuitatem auream, aram auream, & phialas aureas,* Ecclesia est propter fidem rectam. In vitro autem puritas fidei ipsius significata est. Quod autem nomina diuersarum gemmarum fundamentis nominare voluit, dona diuersarum gratiarum, quæ Apostolis data sunt, demonstrauit. In illis autem margaritis apostolos designauit, qui ideo portæ dicuntur, quia per doctrinam suam æternæ vitæ ianuam pandunt. Quod autem dicit, *quia templum non vidit in ea, quia Dominus omnipotens templum eius est, & agnus.* hoc ideo, quia Deus est in Ecclesia, & Ecclesia in Deo. Quod verò dicit, *quia ciuitas non indiget Sole neque Luna:* hoc ideo, quia non visibili Ecclesia, sed Christi æternæ lumine inter tenebras mundi istius spiritualiter illuminatur, sicut ipse dicit: Ego sum lumen mundi. *Reges terræ,* filios Dei, id est, Christianos intelligi voluit. *In flumine aquæ, sicut crystallum,* fontem baptismi in medio Ecclesiæ venientem à Deo & Christo. Quod autem dixit, *Lignum vitæ fluuium duodecies per singulos menses dare fructum,* Crux intelligitur, quæ per totum mundum non solùm omnibus mensibus, sed etiam omnibus diebus, in his qui baptizantur, exhibet fructum Deo. Quod autem dicit, *Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum:* omnia ista à Domini passione cœperunt. Quod verò in superiori parte dixit, *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua:* propter eos dixit, de quibus ait: *Vt sordidus sordescat adhuc, & qui † iustus est, iusta faciat adhuc.* Illud autem quod ait, *Ne signaueris verba prophetiæ,* propter sanctos & iustos intelligi voluit. Ac sic Scripturæ diuinæ omnibus superbis, & plus mundum quàm Deum amantibus signatæ sunt, humilibus autem & Deum timentibus apertæ. Et quia sic concludit Apocalypsis Ioannis, vt dicat, *Ecce venio cito:* oremus vt secundum suam promissionem Dominus Iesus Christus ad nos veniat, & per suam misericordiam de carcere nos mundi istius liberare, & ad suam beatitudinem pro sua pietate perducere dignetur: Qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

Apoc.22.c 13.

al.Spiritus Ebion.2.10 *al.est.*

al.Trinitas Sabel.

al.Spiritus

foris, iniustus, sordidus, impius.

Deut.6.a.5. Matth.22.d. 37.

EXPOSITIONIS IN APOCAL. FINIS.

DE

DE DILIGENDO DEO.

CENSVRA.

Liber pius, nec inerudituus, quanquam phrasis plurimum discrepet ab Augustiniana.

CAP. I. Quæ sit via quæ ducit ad vitam.

VIGILI cura, mente solicita, summo conatu, & solicitudine continua decet nos inquirere & addiscere quomodo & qua via possimus infernale supplicium vitare, & cælestè gaudium acquirere, cū nec illum suppliciū vitari, nec illud gaudium acquiri possit, nisi via cognita qua est illud vitandum, & illud acquirendum. Audianus ergo libentius, insp̄iciamus diligentius verba Apostoli, quibus ipse nos ostendit: scilicet quòd eglestis gloria ineffabilis est, & qua sit via quæ ducit ad vitam: ait enim, Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligētibus se. Ecce per hoc quod dicit Deum præparasse bona diligentibus se, ostendit quia dilectio via est qua ad illa bona peruenitur: sed dilectio Dei sine dilectione proximi habenti non potest, teste beato Ioanne, qui ait, Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo diligere potest? Et hoc mādatum habemus à Deo, vt qui diligit Deū, diligat & proximum suum. Ecce in hac gemina dilectione cōsistit vera charitas, de qua Apostolus loquēs ait, Excellentissima via est, quæ ducit ad celestē patriam, & sine qua nemo illac venire potest. Sed quis in hac via est? quis nouit eā? Qui diligit Deū & proximū. Quomodo diligendus est Deus, & quomodo proximus? Deum debemus diligere plus quàm nos, sed proximū sicut nos. deum diligimus plus quàm nos, si præcepta eius volūtati nostræ in omnibus præponimus: proximū autem non iubemur diligere quantū nos, sed ficut nos: id est, velle & optare omne bonū, quod debem⁹ velle & optare nobis, & maximè æternam beatitudinem, & ad illam obtinendā ei succurrere, & in corporalibus bonis, & in spiritalib⁹, prout ratio exigit, facultas permittit. Vnde Dominus in Euāgelio ait, Quæcunq; vultis vt faciāt vobis homines, & vos eadem facite illis: & Iohannes apostolus ait, Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Sed qui sunt proximi quos debemus sic diligere? Certè omnes homines Christiani, Iudæi, Pagani, amici & inimici. CVM ergo tota salus nostra in dilectione cōstitūt, quare & qualiter Dūs diligēdus sit, diligenter considerandū est. Ad Dei igitur dilectionē in nobis excipiendā, nutriendam, & augendā nihil ita valet, sicut beneficiorū eius frequens & diligens recordatio vel cōsideratio. Tanta enim nobis tribuit, & tanta retribuit, quòd deficit anima nostra, deficit prorsus in consideratione tantorum beneficiorum eius. Et licet non possimus ei tantum & tantas vt deceret amorem & obsequium & gratiarum actiones, tamen quantum & quantas possumus rependere debemus. Ecce quare, id est, pro beneficiis suis quæ sua magna pietate, sua gratuita bonitate, nullisnostris meritis exigentibus nobis contulit dominus, à nobis quoque multum diligendus est. Qualiter autem à nobis diligendus Deus, illud eius mandatum manifestat, quod nimis mandauit, & nimis custodiri voluit. Audi igitur ô homo illud omnium mandatorum & maximum & primum mandatum. Audi, inquam, illud diligenter, retine momoriter, meditate fugiter, & pro viribus tuis imple instanter, assidue & perseuerantèr: hoc autem est illud mandatum, Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo, id est, ex toto intellectu: & ex tota anima tua, id est, ex tota voluntate tua: & ex tota mente, id est, ex tota memoria, vt omnes cogitationes tuas, omnēmque vitam tuam, & omnem intellectum tuum in illum conferues. Sed quia parum te fortè à Deo diligi æstimas, illum quoque parum diligere non verearis. Scrutare ergo & reuolue in animo tuo quæ tibi contulit dona & beneficia, quæque promisit: & te vehementer illum debere diligere conuinceris. Vt autem amor Dei in te amplius excitetur & crescat, considera diligenter, à quo, quare, vel ad quid creatus sit homo, quæue Deus propter hominem creauit. Sciendum est ergo rerum creatarum, cælestium & terrestrium, visibilium & inuisibilium causam non esse nisi bonitatem creatoris, qui est Deus vnus & verus: cuius est tanta bonitas: vt alios suæ beatitudinis quæ æternaliter beatus, velit esse participes, quam vidit communicari posse, minui omnino non posse. Illud igitur bonum quod ipse erat, & quo ipse erat beatus, sola bonitate, non necessitate alijs communicare voluit: quia summi boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere non posse. Et quia non valet eius beatitudinis particeps existere aliquis, nisi per intelligentiam, quæ quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur, fecit Deus rationalem creaturam quæ summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur: cāmque hoc modo distinxit, vt pars in sui puritate permaneret, nec corpori vniretur, scilicet angelus: pars corpori iungeretur, scilicet anima. Distincta est igitur rationalis creatura in incorpoream & corpoream. Incorporea, angelus: corporea vero, homo vocatur ex anima rationali & carne subsistens. Condirio igitur rationalis creaturæ primam causam habuit, Dei bonitatem. Creatus est igitur homo vel angelus propter bonitatem Dei: nam quia bonus est Deus, summus, & in quantum summus, boni summus. Ad quid autem creata sit rationalis creatura? Ad laudandum Deum, ad seruiendum ei, ad fruendum eo, in quibus ipsa proficit, non Deus. Deus enim perfectus & summa bonitate plenus, nec augeri potest nec minui. Quòd autem creatura rationalis facta est à Deo, referendum est ad creatoris bonitatem, & ad creaturæ vtilitatem. Cùm igitur quæritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura: Respondendum est, propter Dei bonitatem, & creaturæ vtilitatem: vtile nempe est ei seruire Deo & frui eo.

1.Cor.2.b. Sapie.6.d. 1.Ioan.4.

CAP. II. Quomodo omnia Deus propter hominem cōdiderit. Psal.35.a.2.

FACTVS ergo angelus, siue homo propter Deum dicitur esse, non quia Deus creator & summè beatus alterutrius indigeret officio, quia bonorum nostrorum non eget: sed vt seruiret ei & frueretur eo, cui seruire regnare est. In hoc proficit seruiens, non ille cui seruitur. Et licut factus est homo propter Deum, sic factus est mundus propter hominem vt ei seruiret. Positus est ergo homo vt ei seruiretur, & vt ipse seruiret: vt acciperet vtrumque, & refflueret totum ad bonum, quod accepit obsequium, & quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine seruiri, vt ea seruitute non Deus, sed homo iuuaretur: & voluit vt mundus seruiret homini, vt exinde seruiret iuuaretur homo. Totum igitur bonū hominis erat: & quod factum est propter ipsum, & propter quod factus est ipse. Omnia enim, ait Apostolus, nostra sunt, superiora scilicet, æqualia, & inferiora. Superiora quidem nostra sunt ad perfruendum, vt Deus trinitas. Æqualia nostra sunt ad conueniendum, scilicet angeli: qui & si modo sunt superiores nobis, in futuro erunt æquales. Et inferiora nostra sunt, quæ ad vsum nobis sunt, sicut res domorum dicuntur esse famulorum, non priuatione à domino, sed quia sunt ad vsum eorum. Ipsique angeli in quibusdam scripturæ locis nobis seruire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur: vnde Apostolus ait, Quòniā omnes administratorij spiritus sunt, missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Neque id incredibile cuiquā videatur: quandoquidē & ipse creator & rex angelorū venit non ministrari, sed ministrare, & dare animā suā pro multis. Dicuntur enim angeli orationes & vota nostra offerre Deo, non quia Deum doceant, qui omnia antequam fiant sicut & postea facta sunt nouit: sed quia eius volūtatem super his consulūt, & quod Deo iubente cōpletum esse cognoscunt, hoc nobis euidenter vel latenter reportent. Vnde angelus hominibus ait, Cùm orabis, orationem vestram obtuli Deo, Similiter & nos cùm oramus, nō Deum docemus, quasi nescīat quid velimus, & quo indigeamus, sed necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid fiat. De excesso igitur calorum habitaculo ad consulēdos, visitandos & ad adiuuandum nos attrahit superemines charitas angelos: propter Deum, propter nos, propter seipsos. Propter Deum vtique, cuius tanta erga nos pietatis viscera ipsi quoque vt dignum est imitantur. Propter nos, in quibus nimirum propriam similitudinem admirantur. Propter seipsos, quorum ordines instaurandos ex nobis toto desiderio præstolantur.

Matt.7.b.12. 1.Ioan.3.d. 18.

Cap. 11 Quæ de Deo & creatura sit intelligendus Deus.

Tob.12.c.12

CAP VT 1111. De Deiin nos dilectione.

PRIMVM ergo necesse est vt quisq; seipsum consideret, & cùm cognouerit dignitatem suam, ne iniuriā faciat creatori suo, abiectiora se nō amentiā ea quæ per se considerata pulchra sunt, pulchrioribus cōparata vilescūt: & sicut ineptum est deformia pulchris conungere, sic non indecens est ea quæ non habent infimam quandam & ima-

ginaria pulchritudinem pulcherrimus coæquare. Tuã ergo anima attende pulchritudinem, & intellige qualé pulchritudiné debeas diligere. Quod si forte visio tua ita per negligentiam tuã obscurata est, & temeripsam vt decet & expedit, cõtemplari nõ sufficis: cur saltem quod de te existimare debeas, ex iudicio alieno nõ perpendis? Sponsum habes: sed nescis pulcherrimum omnium, quia facié eius non vidisti. Ille te videt: quòd nisi te videret, non te diligeret. Noluit adhuc seipsum præsentare tibi, sed munera misit, arrhã dedit pignus amoris, signum dilectionis, vt cognoscere illum posses. Si speciẽ eius videres, nõ ambigeres: scires enim quòd tã pulcher, tã formosus, tam elegans, tã vnicus in tuo aspectu captus nõ esset, si nõ eum singularis decor & vltra cæteros admirandus traheret. Ergo quid agis? nunc videre illum non potes, quia absens: & ideo non tines nec erubescis illi iniuriã facere, & singularem eius amorẽ contemnis, téq; alienæ libidini turpiter & impudicè prostituis. Noli sic facere. Si adhuc scire non potes qualis ille sit qui te diligit, considera saltem arrham quam dedit tibi: fortassis in ipso munere eius quod petes te est, poteris agnoscere quo affectu illã diligere, quo studio & diligentia te illi debeas conservare. Insignis est arrha eius, nobile donum: quia magnũ non decuit vt parua daret, nec pro pauco magna sapiens dedisset. Magnũ ergo est & tibi dedit, sed maius quod in te diligit. Magnũ est ergo quod tibi dedit. Quid tibi dedit ô anima mea, sponsus tuus? Respice vniuersum mũdum istum, & considera si in eo aliquid sit quod tibi non seruiat. Omnis creatura ad hunc finẽ cæteris suum dirigit, vt obsequiis tuis famuletur & vtilitati deseruiat, tuisque oblectamẽtis pariter & necessitatibus secundũ affluẽtiam & deficientiã occurrat: hoc cæli, hæc terra, hic aër, hęc maria cũ eis quæ in ipsis sunt vniuersis, explere non cessat, hic circuitus temporum annuis innouationibus redituis partibus antiqua innouans, dilapsa informans, consumpta instaurans pastu perpetuo subministrat. Quis ergo putas hæc instituit? quis illud naturæ præcepit vt vno censu tibi seruiat? Beneficium accipis, & authorẽ eius nõ cognoscis, donum in manifesto est, largitor occultus, & ipsa ratio tua te dubitare non finit hoc tuum non debitum esse, sed beneficiũ alienum. Quicunque ergo ille est, multum nobis cõtulit: & qui tantum dare voluit, multum dilexit. Tãtum ergo diligens & tam diligendus dono suo demõstratur. Et quàm stultũ est amorem tam porẽtis non vltrò concupiscere: quàm peruersum est tam diligentem nõ amare? Si autem ista diligis, vt subiecta dilige, vt famulantia dilige, vt arrham ſpsi, vt munera amici, & beneficia dominis: sic tamen vt memineris semper quod illi debeas, nec ista propter se, sed ista propter illum, nec ist: cum illo, sed ista propter illum & per ista illum, & super ista illum diligas.

CAP. V. De fruitione Dei.

CAVE ô anima, ne, quod absit, mercenix dicaris: si munera dãtis plus quàm amantis affectum diligis. Multorem charitati eius iniuriã facis, si dona illius accipis, & tamen vicissitudinẽ dilectionis nõ impendis. An dona illius si potes respue: vel si dona illius respuere non potes, vicissitudinem dilectionis repende. Diligẽ illã propter se, diligẽ te propter se: diligẽ illum ve fruaris illo, diligẽ eũ vt diligaris ab illo. Diligẽ in donis illius quæ data sunt ab illo, illũ tibi, & te illi dilige. Hæc pura & casta dilectio est: nil habẽs sordidum vel amarum, nil transitorii. Considera ergo ô anima quæ cõmunia cum omnibus, quæ specialia cum aliquibus, quæ singularia sola acceperis! In omnibus his te dilige, quæ vel cõmuniter cum omnibus, vel specialiter cum quibusdã, vel singulariter tibi soli tribuit. Cum omnibus ergo te dilexit, quibus te singulari dono prætulit, in omni creatura dilectaes, cum omnib⁹ bonis dilectaes, præ omnibus malis dilectaes; & cùm parũ hoc tibi videatur quòd præ omnibus malis dilectaes, quanti boni sunt qui minus te acceperunt.

CAP. VI. De creationis pariter & recreationis gratiis & muneribus.

PRIMVS cogita ô anima, quòd aliquãdo non fueris: & vt esse inciperes, hoc Dei dono acceperis. Donum ergo eius erat vt fieres. Sed nunquid ei aliquid dederas prinsquam fieres, quod tibi hoc redderet vt fieres? Nihil prorsus, nil ru dederas, nil tu dedisse poteras prinsquã fieres: qui vtique si nil amplius dedisset, pro eo ipso tamen semper à nobis laudandus & diligendus esset: nũc autem amplius dedit, quod dedit non solum esse, sed & pulchrũ esse, & formosum esse. Sed nec hic terminari potuit munificentia largitoris oprimi: adhuc aliquid plus dedit, sed magis nos ad similitudinem suam traxit. Voluit ad se trahere per similitudinem, quos ad se trahebat per dilectionẽ. Dedit ergo nobis esse, & pulchros esse dedit & vinere: vt præcellamus his quæ non sunt per essentiã, & his quæ inordinata sunt & incõpleta, aut incõposita per formã, aut inanimata per vitã. Magnũ debito obligata es anima mea. Multum accepisti, & nihil à te habuisti: & pro omnibus his nõ habes quid retribuas, nisi tã tum vt diligas. Nã quod per dilectionem datũ est, nec melius nec deterius quàm per dilectionẽ rependi potest: accepisti autẽ hoc per dilectionẽ. Iam nunc tibi narrare incipiam quãtũ iste sponsus tuus qui tã excellens apparuit cùm te cõderet, humiliari dignatus est cùm te repararet. Illic tã sublimis, hic tã humilis: non tamen hic quàm illic minus admirabilis. Illic potẽter magna tibi cõtulit, hic miserkorditer pro te dira sustinuit. Vt enim relevaret te illuc vnde cecideras, ipse descendere dignatus est huc vbi iacebas: & vt tibi iustè redderetur quę perdideras, ipse dignatus est piè pati quod tolerabas. Descendit ergo, suscepit, sustinuit, vicit, restaurauit: descẽdit ad mortalem, suscepit mortalitatẽ, sustinuit passionẽ, vicit mortem, restaurauit hominẽ. Ecce anima mea obstupefce tãta mirabilia, tanta beneficia propter te exhibita. Cogita quãtum te diligat, q tanta dignatus est facere propter te. Pulchra fueras eius munere, fœda facta es tua iniquitate: sed rursum mũdata es & formosa facta es eius pietate, operãte tamẽ vtrobiq; eius charitate. Olim cùm non esses, dilexit vt cõderet: cùm fœda esses, dilexit vt pulchrã faceret: & vt ostenderet tibi quãtum te diligeret, nõ nisi moriẽdo à morte liberare te voluit, vt non imponderet, tantũ pietatis beneficiũ, verumetiã charitatis monstraret affectũ. Grandi itaque dignatione primo homini spiraculũ vitæ desuper pius formator intudit: sed multo maiori charitate pro eo Ielẽ homine non iã sua dedit, sed seipsum impẽdit atque tradidit. Magnũ quidem est de Deo, quod esse me sentio opus eius: sed multo plus est, q transisse ipsum video in pretiũ meum, quoniam quidem tam copioso munere ipsa redẽptio agitur, vt homo Deum valere videatur. O felix culpa mea, ad quã dilaen dã dum illa charitate trahitur, ipsa quoque eius charitas mihi eam desideranti & cã toris præcordiis cõcupiscenti aperitur. Nunquam tam bene dilectionem eius agnoscerem, nisi in tantis periculis expertus eam fuissem. O quàm feliciter cecidi, qui post lapsum felicius resurrexi! Nulla dilectio maior, nullus amor sincerior, nulla charitas fanctior, nullus affectus ardẽtior: mortuus est pro me innocens, nihil quod amarer in me inuenies. Quid ergo dilexisti Dñe in me, & tantum dilexisti vt morereris pro me? Quid tale in me inuenisti, pro quo tanta & tam dura sustinere voluisti?

CAP. VII. De benedictione vocationis ad eãdem.

ET tu quoq; si cogitare cœperis ô anima mea, quoc & quales in cõparatione tui abiecti sint, qui hãc quæ tibi data est gratiã cõsequi nõ potuerũt: certè audisti ab inirio vsq; ad hãc diem, quod malæ generationes perträhierunt, quæ omnes sine cognitione Dei & pretio suæ redẽptionis in interitũ simpiternum dilapsæ sunt. Omnibus illis redemptor tuus te prætulit, quãdo tibi hãc gratiã largitus est, quã nullus eorum percipere meruit: tu sola præ omnibus illis assũmpta es, & quare hoc in te factum sit, nullã præter solã Salutoris charitatẽ inuenire poteris causam. Elegit ergo & præelegit spõsus tuus, amator tuus, Deus tuus, redẽptor tuus: Elegit te in omnib⁹, & assumpsit te ex omnib⁹, & amauit in omnibus, nomine suo vocauit te, vt memoriale eius semper esset apud te: voluit te participẽ esse in nomine, participẽ in nominis veritate: quomiã vnxit te illo quo & ipse vnctus erat oleo lætitiæ, vt ab vncto sis vnctus, quia à Christo dicitur Christianus. Sed nũquid tu fortior, nũquid sapientior, nũquid nobilior, nunquid omnibus illis ditior fuisti, qui hãc præ omnib⁹ illis specialẽ gratiã sortiri meruisti? Quæ fortes, quot sapientes, quot nobiles, quot ditites ibi fuerũt, & tamẽ vniuersi relicti & abiecti perierũt! Multi, fateor, collatũ est tibi: nã cùm fœda prius fuisses, & polluta & deformis & squalida, diffusa & diffipata, & omni horrore & enormitate plena: sic Deus Dñs tuus dilexit te, vt te tãtis gratiæ tuæ muneribus diteret. Nisi ergo prius multa cura, studio vehementi exculta & ornata decenter fueris, in cælestis spõsi thalamum introduci digna nõ eris. Nũc ergo dum tẽpus est, ô anima mea, formam tuam excole, faciem orna, habitum cõpone, maculas terge, mũditiam repara, mores corrige, dignã sponsam omni nisi te redde. Præpara ergo te sicut decet spõsam immortalis, sponsam regni cælestis.

CAPVT VIII. De virtutũ munere.

HOC etiã ad dilectionẽ pertinere scias, quod habes vnde te ornate possis: q vtique ex te nõ haberes, tũsi ab illo reciperes: ab illo autem accepisti, vt vestimenta bonorũ operũ indũi & fructu eleemosynarũ cũ ieiuniis, sacris vigiliis, aliis quoque operibus pietatis, quasi quod vario ornatu possis ornari vel decorari: & quidquid ad sanitatem, & quidquid ad refectionem, quidquid ad speciem reparandam, quidquid ad decorem augendum valere dignoscitur, copiosè tribuit. Vnde quàm copiosa dispensatio tibi vbique occurrit? Non habuisti, & datum est tibi: perdidisti, & instauratum est tibi: nunquam derelinqueris, vt scias quantum ille diligat à quo amaris. Non vult perdere, & ideo tanta patientia te expectat: & concedit piè ẽpties negligenter amissa, iterum atque iterum si voluteris reparare. O quot reperiuntur iam qui ista tecum receperunt, sed amissa iterum tecum accipere non meruerunt. Plus omnibus illis dilecta es, quia tibi tam benignè amissum redditur, quod illis perditum tam districtè negatur. Nunquam tibi gratia data est, nisi misericorditer pro te dira sustinuit. Vt enim releuaret te illuc vnde cecideras, ipse descendere dignatus est huc vbi iacebas: & vt tibi iustè redderetur quę perdideras, ipse dignatus est piè pati quod tolerabas. Descendit ergo, suscepit, sustinuit, vicit, restaurauit: descẽdit ad mortalem, suscepit mortalitatẽ, sustinuit passionẽ, vicit mortem, restaurauit hominẽ. Ecce anima mea obstupefce tãta mirabilia, tanta beneficia propter te exhibita. Cogita quãtum te diligat, q tanta dignatus est facere propter te. Pulchra fueras eius munere, fœda facta es tua iniquitate: sed rursum mũdata es & formosa facta es eius pietate, operãte tamẽ vtrobiq; eius charitate. Olim cùm non esses, dilexit vt cõderet: cùm fœda esses, dilexit vt pulchrã faceret: & vt ostenderet tibi quãtum te diligeret, nõ nisi moriẽdo à morte liberare te voluit, vt non imponderet, tantũ pietatis beneficiũ, verumetiã charitatis monstraret affectũ. Grandi itaque dignatione primo homini spiraculũ vitæ desuper pius formator intudit: sed multo maiori charitate pro eo Ielẽ homine non iã sua dedit, sed seipsum impẽdit atque tradidit. Magnũ quidem est de Deo, quod esse me sentio opus eius: sed multo plus est, q transisse ipsum video in pretiũ meum, quoniam quidem tam copioso munere ipsa redẽptio agitur, vt homo Deum valere videatur. O felix culpa mea, ad quã dilaen dã dum illa charitate trahitur, ipsa quoque eius charitas mihi eam desideranti & cã toris præcordiis cõcupiscenti aperitur. Nunquam tam bene dilectionem eius agnoscerem, nisi in tantis periculis expertus eam fuissem. O quàm feliciter cecidi, qui post lapsum felicius resurrexi! Nulla dilectio maior, nullus amor sincerior, nulla charitas fanctior, nullus affectus ardẽtior: mortuus est pro me innocens, nihil quod amarer in me inuenies. Quid ergo dilexisti Dñe in me, & tantum dilexisti vt morereris pro me? Quid tale in me inuenisti, pro quo tanta & tam dura sustinere voluisti?

ET tu quoq; si cogitare cœperis ô anima mea, quoc & quales in cõparatione tui abiecti sint, qui hãc quæ tibi data est gratiã cõsequi nõ potuerũt: certè audisti ab inirio vsq; ad hãc diem, quod malæ generationes perträhierunt, quæ omnes sine cognitione Dei & pretio suæ redẽptionis in interitũ simpiternum dilapsæ sunt. Omnibus illis redemptor tuus te prætulit, quãdo tibi hãc gratiã largitus est, quã nullus eorum percipere meruit: tu sola præ omnibus illis assũmpta es, & quare hoc in te factum sit, nullã præter solã Salutoris charitatẽ inuenire poteris causam. Elegit ergo & præelegit spõsus tuus, amator tuus, Deus tuus, redẽptor tuus: Elegit te in omnib⁹, & assumpsit te ex omnib⁹, & amauit in omnibus, nomine suo vocauit te, vt memoriale eius semper esset apud te: voluit te participẽ esse in nomine, participẽ in nominis veritate: quomiã vnxit te illo quo & ipse vnctus erat oleo lætitiæ, vt ab vncto sis vnctus, quia à Christo dicitur Christianus. Sed nũquid tu fortior, nũquid sapientior, nũquid nobilior, nunquid omnibus illis ditior fuisti, qui hãc præ omnib⁹ illis specialẽ gratiã sortiri meruisti? Quæ fortes, quot sapientes, quot nobiles, quot ditites ibi fuerũt, & tamẽ vniuersi relicti & abiecti perierũt! Multi, fateor, collatũ est tibi: nã cùm fœda prius fuisses, & polluta & deformis & squalida, diffusa & diffipata, & omni horrore & enormitate plena: sic Deus Dñs tuus dilexit te, vt te tãtis gratiæ tuæ muneribus diteret. Nisi ergo prius multa cura, studio vehementi exculta & ornata decenter fueris, in cælestis spõsi thalamum introduci digna nõ eris. Nũc ergo dum tẽpus est, ô anima mea, formam tuam excole, faciem orna, habitum cõpone, maculas terge, mũditiam repara, mores corrige, dignã sponsam omni nisi te redde. Præpara ergo te sicut decet spõsam immortalis, sponsam regni cælestis.

HOC etiã ad dilectionẽ pertinere scias, quod habes vnde te ornate possis: q vtique ex te nõ haberes, tũsi ab illo reciperes: ab illo autem accepisti, vt vestimenta bonorũ operũ indũi & fructu eleemosynarũ cũ ieiuniis, sacris vigiliis, aliis quoque operibus pietatis, quasi quod vario ornatu possis ornari vel decorari: & quidquid ad sanitatem, & quidquid ad refectionem, quidquid ad speciem reparandam, quidquid ad decorem

augendum valere dignoscitur, copiosè tribuit. Vnde quàm copiosa dispensatio tibi vbique occurrit? Non habuisti, & datum est tibi: perdidisti, & instauratum est tibi: nunquam derelinqueris, vt scias quantum ille diligat à quo amaris. Non vult perdere, & ideo tanta patientia te expectat: & concedit piè ẽpties negligenter amissa, iterum atque iterum si voluteris reparare. O quot reperiuntur iam qui ista tecum receperunt, sed amissa iterum tecum accipere non meruerunt. Plus omnibus illis dilecta es, quia tibi tam benignè amissum redditur, quod illis perditum tam districtè negatur. Nunquam tibi gratia data est, nisi misericorditer pro te dira sustinuit. Vt enim releuaret te illuc vnde cecideras, ipse descendere dignatus est huc vbi iacebas: & vt tibi iustè redderetur quę perdideras, ipse dignatus est piè pati quod tolerabas. Descendit ergo, suscepit, sustinuit, vicit, restaurauit: descẽdit ad mortalem, suscepit mortalitatẽ, sustinuit passionẽ, vicit mortem, restaurauit hominẽ. Ecce anima mea obstupefce tãta mirabilia, tanta beneficia propter te exhibita. Cogita quãtum te diligat, q tanta dignatus est facere propter te. Pulchra fueras eius munere, fœda facta es tua iniquitate: sed rursum mũdata es & formosa facta es eius pietate, operãte tamẽ vtrobiq; eius charitate. Olim cùm non esses, dilexit vt cõderet: cùm fœda esses, dilexit vt pulchrã faceret: & vt ostenderet tibi quãtum te diligeret, nõ nisi moriẽdo à morte liberare te voluit, vt non imponderet, tantũ pietatis beneficiũ, verumetiã charitatis monstraret affectũ. Grandi itaque dignatione primo homini spiraculũ vitæ desuper pius formator intudit: sed multo maiori charitate pro eo Ielẽ homine non iã sua dedit, sed seipsum impẽdit atque tradidit. Magnũ quidem est de Deo, quod esse me sentio opus eius: sed multo plus est, q transisse ipsum video in pretiũ meum, quoniam quidem tam copioso munere ipsa redẽptio agitur, vt homo Deum valere videatur. O felix culpa mea, ad quã dilaen dã dum illa charitate trahitur, ipsa quoque eius charitas mihi eam desideranti & cã toris præcordiis cõcupiscenti aperitur. Nunquam tam bene dilectionem eius agnoscerem, nisi in tantis periculis expertus eam fuissem. O quàm feliciter cecidi, qui post lapsum felicius resurrexi! Nulla dilectio maior, nullus amor sincerior, nulla charitas fanctior, nullus affectus ardẽtior: mortuus est pro me innocens, nihil quod amarer in me inuenies. Quid ergo dilexisti Dñe in me, & tantum dilexisti vt morereris pro me? Quid tale in me inuenisti, pro quo tanta & tam dura sustinere voluisti?

CAPVT IX. De illustrationis beneficio.

OANIMA quid faciemus Domino Deo, à quo tot bona accepimus? Neque enim contentus fuit eadem quæ cæteris nobis bona tribuere, sed in malis quoque nostris eius singularem dilectionem cognoscimus, vt eum tam de bonis quam de malis nostris, omnibus singulariter diligamus. Tu dedisti mihi Domine vt te agnoscam, & præ cæteris multis de tuis secrera reuelata intelligã. Alios coætaneos meos in tenebris ignorantiæ dereliquisti, & mihi præ illis gratiæ tuæ lumen infudisti. Tu dedisti mihi fensum capacem, intellectum facilem, memoriam tenacem, efficatiam in opere, gratiam in confessione, profectum in studiis, profectum in conceptis, solamen in aduersis, tutelã in prosperis: & quocunque vertebã ire vbique gratia tua & misericordia tua præcellit. Et sæpe mihi cum consumptus videbar, subitò liberasti me: quando errabam, reduxisti me: quando ignorabam, docuisti me: quãdo peccaui, corripuisti me: quando tristabar, cõsolatus es me: quando cecidi, erexisti me: quando steti, tenuisti me. Tu dedisti mihi verius agnoscere te, purius diligere te, syncerius credere in te, ardentius sequi te. O Domine Deus meus, dulcedo vitæ meæ, lumen oculorum meorũ, quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? Vis vt diligam te. Et quomodo diligam te? quantum diligam te? quis sum qui diligam te fortitudo mea, Dominus firmamentũ meum, refugium meum & liberator meus? Deus meus, adiutor meus, protector me⁹, cornu salutis meæ, & susceptor meus, & quantum adhuc dicam, tu es Domine Deus meus.

CAPVT X. De Dei circanos solicitudine.

MVLTA & innumerabilia bona fecisti mihi Domine Deus meus, de quibus mihi erit semper dulcor cogitare, semper loqui: hæc me gratias agere, vt te laudẽ & amẽ pro omnibus beneficiis tuis. Ecce habes anima mea arrum tuã, & arra tua cognoscit sponsum tuum. Seruã ergo te illi intactã, seruã impolutam, seruã incõtaminatam, seruã integrã. Si olim meretrix fuisti, iam virgo facta es: quemadmodũ amor illius cõsueuit corruptis integritatem reddere, & integris casritatẽ seruare. Semper cogita quantam tecum misericordiã fecit: & in hoc perpende quantum ab ipso diligeris, quòd eius beneficium nunquam tibi defuisse cognoscis. Sic certè mihi videtur cum eĩ miserationes circa me attendo, quod si fas est dicer e, nihil aliud agit Deus nisi vt meæ saluti prouideat: & ita totũ ad cultodiam meam occupatum video, quasi omniũ oblitus sit, & mihi soli vacare velit. Semper præsentẽ mihi se adhiber Dẽ. semper paratum offert, quocunque me verto, me nõ deserit: vbicũque fuero, nõ recedit: quicquid egero, pariter assistit: & tandem cunctis actionib⁹ meis perpetuus inspector, & quãtum ad bonitatem suã pertiner, quasi individuus cooperator assistit, ipse operis sui effectum patienter ostendit. Ex hoc cõstat quod licet facies eius à nobis adhuc videri non possit, nũquã tamen possit eius præsentia euitari. Sed quid est illud dulce quod in eius recordatione me tãgere solet; & tam vehemẽter & tam suauiter afficere: vt iam tota quodã modo à meipso abalienari, & nescio quò abstrahi incipiã? Subitò tota innouor & tota immutor, & bene mihi esse incipit vltra quã dicere sufficiã: exhilaratur cõscietia, in oblitionem venit oĩs præ-

teritorum dolorum miseria, exultat animus, chare scit intellectus, cor illuminatur, desiderio iucundatur. Iamque alibi nescio vbi me esse video, & quasi quibusdam amplexibus amorum intus tenẽo, & nescio quid illud sit, & cum illud retinere semper & nunquam perdere toto nisu laboro, luctatur quodammodo delectabili anima ne recedat: ab eo quod semper amplecti desiderat: & quasi in illo omnium desideriorum finẽ inuenerit, summè & inestabiliter exultat, nihil amplius quærens, nihil vltrà apperens, semper sic esse volens. Nunquid ille est dilectus? Verè ille est Dominus meus qui visitat me: sed venit inuisibiliter, venit occultus. Venit incomprehensibilis venit vt tangat me, non vt videatur à me: venit vt admoneat me, non vt comprehendatur à me: venit vt non totum infundat se, sed vt gustandũm præbeat se: non vt impleat defidcrium, non vt plenitudinem exhibeat suæ fatietatis. Et hoc est quod maximè pertinet ad artam despontationis eius: quod ille qui in futuro se tibi videndum & perpetuò possidendum dabit, nunc aliquo modo vr quàm dulcis sit agnoscas, se tibi ad gustandum præber.

CAPVT XI. De sensu humanorũ munere & custodia vitæ.

MVLTVM igitur Deus tuus diligendus est tibi, cui tanta beneficia contulit. Vr autem amoris flamma amplius accẽdatur eorum diligenter si prarer illa quæ suprà dicta sunt, aliqua tibi contulerit beneficia. Cùm ergo quæ hic memorata sunt bona tibi vides collata, multum ei à quo tibi hæc collata sunt debes gratiosus & deuotus existere, & gratias agere. Valde mihi diligendus est Deus meus, qui bene verus melo parsum meorum, creauit me de carne illorum, & inspirauitin me spẽctaculum vitæ: differnens me ab illis qui vel abortiui proiecti sunt ab vtero, vel intra materna viscera suffocati, pœna venientes concepti, non vitæ. Accepi ergo vt sim, accepi vt homo sim: accepi intellectum, qui intersit inter me & pecus. Accepi corporis formam, accepi in corpore distinctionem sensuum, oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad odorandum, manus ad contrectãdum, palatum ad gustandum, pedes ad ambulandum, salutémque ipsa corporis: Magnum fuit & hoc, quod ad eorumidem sensuum meorum oblectamẽta singula sensibus singulis conueniẽtia creauit Deus, multa pulchre lucentia, canore mulcentia, suaue olentia, dulce sapientia, tacta placentia: oh hoc enim prouidẽtia creatoris tam diuersas qualitates rebus induit, vt omnes sensus hominis sua oblectamenta inueniant. Aliud enim' percipit visus, aliud auditus, aliud olfact⁹, aliud gustus, aliud tactus. Visum pascit pulchritudo colorũ, suauitas cantilenæ demulcet auditum, fragrantia odoris olfactum, dulcedo saporis gustum. Et quis omnes delitias sensuum enumerare queat, quæ tam multiplices sunt in singulis, vt si quis quelibet per se coniideret, quemliber per se singularirer ditatũ putet? Tot oblectamẽta oculorum in diuersitate colorũ monstramus, tot oblectamenta auriũ in diuersitate sonorum audimus, quib⁹ homines adinuicem suas voluntates cõmunicant, præterita narrant, præsentia indicant, futura nunciãt, occulta reuelant, adeò vt si careat his vita humana, bestiis cõparabilis videatur. Quid autem concentus auriũ, quid humanæ vocis melos iucundum, quid dulce melos sonorũ omnium commemorem? Quia tam multa sunt harmoniæ genera, vt ea nec cogitatus percurrere, nec sermo facilè explicare possit, quæ tamen cuncta auditui seruiunt, & in eius delitias creata sunt. Eodem modò gustus & tactus varia habẽt oblectamẽta, quæ ex similitudine priorum satis perpendi possunt. Magnũ est certè & hoc, quod sana & integra mẽbra creauit mihi Deus: ne essem meis dolor, opprobrium alienis. Accẽpi etiã amplius, mentem scilicet quæ possit intelligere, quæ possit capere veritatẽ, quæ possit iustum ab iniusto discernere, quæ possit indagare, desiderare creatorẽ, laudare & inhærere illi. Magnũ etiam æstimo beneficium, quod eo tẽpore & inter tales me nasci voluit Deus, per quos ad fidem fuam & sacramenta peruenirẽ. Video innumerabilibus hominibus hoc negatũ, quod mihi gratulor esse concessum: cui quibus tamen nobis esset vna cõditio. Illi derelicti sunt per iustitiam, & ego vocatus per gratiam. Procedam adhuc, etiã intrucns munus ejus fuisse quòd educatus fui à parentibus; quòd me flamma non læsit, quòd aqua non absorbuit, quòd non vexatus à dæmone, quòd à bestiis non perc ussus, quòd non præcipitio necatus, quòd vsque ad congruam ætatem in fide eius & bona volumtate fum nutritus.

CAPVT XII. De longanimitate Dei.

MAGNAM igitur Domine Deus erga me ostendisti pietatem. Cùm autẽ in cunctis operibus tuis sis mirabilis, mirabilior tamẽ crederis esse in visceribus pietatis: nullũe nim spernis, nullã abiicis, neminẽ perhorrescis, nisi qui forte te amas

exhorruerit. Bona igitur sunt hæc tua, Domine, mihi à te misericorditer indulta, quòd me in periculis sæpe constitutum clementer eripuisti, nec vnquã in peccatis meis dereliquisti: oblitũ tui de te admonuisti, auersum à te reuocasti, veni étè ad te benignè suscepisti, pœnitenti indulsisti. Non enim ea sola quę cõmisi peccata, sed etiã quæ te protegente non cõmisi, totũ à te dimissum deputandũ est. Nam sicut in multa peccata cecidi, sic & in multo plura, nisi me conseruasses, cecidissem. Tribus autem modis à peccato me memini cõseruatum, scilicet occasionis subtractione, resistendi data voluntate, affectionis sanitate. Multa enim in peccata cecidissem, si data esset occasio: sed Dei misericordia non me talis opportunitas apprehendit. In multa quoque paulominus cecidissem grauiter impulsus violentia tentationis: sed virtutẽ dedisti mihi Domine, vt sub me esset appetitus meus, & ei quam sentiebam concupiscentiæ minimè consentirem. Sed à quibusdam peccatis tam lõgè me fecit tua miseratio Domine, vt penitùs abominarer ea, & ne vllame quidẽ corum tentatio molestaret. Magnæ quidem bonitatis est indiciũ Domine Deus & hoc: Ecce infelix ego te irritaui, ego malũ coram te feci, futurem tuum prouocaui, iram promeruiː peccaui & passus es; deliqui & adhuc sustines. Si pœniteo, partis: si reuertor, me suscipis. Insuper dũ differo, præstolaris: renocas errantẽ, vincis repugnãtem, expectas torpentem, amplecteris redeẽtem, doces ignorãtem, mulces mœrẽtem, à ruina suscitas, post lapsum reparas, petẽti largiris, quærẽti inuenicis, pulsanti aperis, ostendis mihi bene viuẽdi viam, das gradiẽdi scientiam. Magnũ est etiã & hoc Domine, quòd multa mihi antequam petere possem, vel vellem, aut nossem, dona cõtulistiː nõ solum antè, sed & postquã sensi, & potui te petere, te quærere, te desiderare, tibi inhærere, gratuita bonitate tua nõ petenti, non quærenti, non desiderãti, imò etiam paruipendenti vel etiam cõtemnenti largitus es. Maximũ æstimo & illud fuisse beneficium, quod angelũ pacis ab ortu natiuitatis meæ ad me custodiendum, vsque ad finem meum mihi dedistiː vnde quidam sanctus ait, Magna est dignitas animarum, vt quæq; habeat ab ortu natiuitatis ad custodiam sui angelum delegatũ. Magnæ pietatis fuit hoc Domine, q̃ mitra patriẽtia tua meas sustinuit iniquitates. Cui gratias referre debeo, quòd nõ secũdum iniquitates meas retribuisti mihi, quòd me terra nõ absorbuit, non me cælũ fulminauit, nõ me fulgor cõbussit, non flumina submerserũt, nec alia pœna vel morte pro-vt dignus eram, me afflixisti. Cùm enim peccando à te recederem non solùm iram tuam promerui, sed & omnẽ creatuɾã aduersum me excitaui. Nam si seruus cuiusquã à Domino suo recederet, non solum Dominũ ipsum exacerbaret, sed & totam eius familiam iustissimè irritaret. Cùm ergo te Deum omniũ creatorem offendi, omnẽ creaturam quantũ spectat ad meritum meum in iram cõmoui, ita vt meritò pro te pugnaret aduersum me totus orbis terrarũ. Posset enim terra dicere mihi, Non debeo te sustinere, sed potius absorbere: quoniã à creatore meo nõ timuisti peccando recedere, & inimico scilicet diabolo adhærere. Posset dicere sol, Non debeo tibi ad salutẽ lucere: sed ad vindictam Domini mei, qui est lux & fons luminis, penitùs tibi radios meos abscondere. Sic etiam cuncta quæ que creatura ad vsiscẽdam tantã iniuriam sui creatoris, nisi impetum cohiberet ipse qui eas condidit, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Oporteret ergo me Domine tanto magis sub potenti manu tua humiliari, tanto magis tibi gratiosũm & deuotũ ad seruiendum promptiorem existere, quanto me de tantis beneficiis obligatiorẽ conspicio in reddenda ratione: ne dilata vindicta tanto acrius adueniendo mala mea puniat, quanto diutius tolerauit quod puniri potuit. Iam diu igitur expectare cogita ô anima mea Dei longanimitatem quam exhibuit, electionem prædestinationis suæ quam impleri voluit, nimiam charitatem qua nos dilexit. Propter hoc enim expectans expectauit Dominus & intendit mihi: sed auertit oculos suos à peccatis meis, quasi nolens aduertere quantum delinquerem. Propter hoc, inquam, dissimulabat: vt commendaret patiẽtiam, cõfirmaret charitatem suã. Propter hoc, vt bene memini, percussit cor meum, excitãs illud vt aduertat suorum vulnera peccatorum, & vulnerum sentiret dolorem, & deducẽs ad portas inferi, & præparata iniquis fuplicia monstrãs: & vt nil iam nociæ remaneret rationis, melior mihi cõsolationem inspirans, spem indulgentiæ dedit, demum & ipsum indulgẽtiam cõtulit. Sic autem ex toto indulsit, & tam liberaliter omnẽ donauit iniuriam: vt iam non damnet vlcisc̃do, nec cõfundat improperando, nec minus diligat imputãdo. Sunt autem aliqui sic donantes iniuriã, vt non vlciscãtur, sæpius tamẽ improperent: sunt & aliqui qui licet sileant, maner tamẽ aliquid alta mente reposĩtum, rancorẽmq; tenent in animo, quorũ vigque nentia plena est indulgẽtia. Lõgè ab his benignissima diuinitatis natura, liberaliter agit, ignoscit plenariẽtia vt prouper fiduciam peccatorum se pœnitentiã, vbi superabũdauit delictũ, soleat & gratia superabundare. Testis est Petrus, cui post trinã negationẽ totius ecclesiæ pastoralis cura est cõmissa: testis est Paulus, qui de ecclesiæ persecutore effect⁹ est vas electionis & doctor gentiũ, testis est Matthæus, qui de telonio electus est in Apostolũ, cui etiã & nouũ Testamẽti primũ scriptorem esse donatum est.

CAPVT XXIII.

POST hæc dedit mihi Dominus Deus cõtinentiam. Continentiam autẽ dico, nõ à sola luxuria, sed à cæteris quoque, sicut necesse est, vitiis & peccatis: qui & aliquãdovix per triduum continebam: posteà Dei auxiliante gratia, per longum tempus potui continere. Ex hoc inuenio vnde meritò exclamare possim, Quia fecit mihi magna qui potens est. Fortè parum quid reputat aliquis continentiam sine ego non ita. Scio enim quos habeat oppugnatores: quantæ illam necesse sit esse virturis, vt possit talibus resistere. Primus hostis continentię nostrę caro est nostra dũ concupiscit aduersus spiritum. Quũ domesticus hostis, quàm periculosa lucta, quàm intestinum bellum! hostẽ hunc crudelissimum non fugere possimus ô anima mea, nõ fugare, sed circũferre illud necesse est; quoniam alligatus est nobis. Quid autem periculosius & miserabilius est, quàm quòd hostem nostrum cogimur sustentare, perimere eum non licet? Vides ergo quàm solicitè te tu stodire necesse sit ab ea, quæ dormit in sinu tuo. Veruntamẽ nõ est hic solus aduersarius mihi, alium adue habeo, qui circumcinxit me & obsedit vndique. Hostis iste est præsens seculum nequam, qui per quinque portas, quinque videlicet sensus corporis, iaculis suis vulnerat me, & mors intrat per fenestras meas. Tertius hostis est humani generis inimicus, antiquus serpens callidior cunctis animantibus: iste est hostis quem nec possumus videre, quanto minus cauere? Hic hostis nunc quidem apertè & violenter, nũc occultè & fraudulẽter, semper autem malitiosè & crudeliter nos impugnat & persequitur. Et ad hæc toleranda, ne diciatur superãda, quis idoneus? Hæc ideo dixi, vt innotescerẽt continentiæ difficultas, vt sciamus quæ à Deo data sunt nobis: ac per hoc amplius diligamus eum qui hanc nobis virtutem tribuit. Omnino enim in Domino facimus hanc virtutem, & ipsè ad nihilum deducit tribulãtes nos. Ipsè est qui non modò carnem nostrã cum concupiscentiis suis, sed & præsens seculum nequã cum curioſtatibus suis & vanitatibus suis, etiã & ipsum cum tentationibus suis conterit fatanam sub pedibus nostris.

Liber II.

CAPVT XXIIII. Deliberatio ejus.

NVNQVID non meritò dixerim, inueniendum in continentia vnde clamarem, Quia fecit mihi Dominus magna qui potens est? post hæc dedit mihi Dominus Deus gratiam promerendi bona vitæ æternæ, quam gratiam in tribus maximè stare arbitror: in odio præteritorum malorum, in contemptu bonorum præsentium, in desiderio futurorum. Deindè dedit mihi spem eadem obtinendi. Tria, inquam, sunt quæ si roborant & confirmant cor meum, vt nulla me penuria meritorum, nulla consideratio propriæ vtilitatis, nulla æstimatio cælestis beatitudinis de cælsitudine spei deiicere possiit in eã firmirer radicatur anima mea. Vis scire quæ sint illa? Tria considero in quibus spes mea tota consistit: scilicet charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Murmurer iam quantum voluerit in spiens cogitatio mea, dicens. Quis enim es tu, aut quanta est illa gloria, quibũsue meritis hanc obtinere speras? Et ego fiduciaiter respondebo, Scio cui credidi, & certus sum, quia in charitate nimia adoptauit me Deus, quia verax est in promissione, quia potens est in exhibitione: licet ei facere quodcunque voluerit. Pro his ergo meritis Deus meus mihi diligendus est. Magnæ autem gratiæ fuit, quòd me Deus à se fugientẽ persecutus est, timẽti blanditus: quòd erexit in spem totiẽs desperatum, quòd suis obruit beneficiis ingratũ, quòd gustu interioris dulcedinis immundis assuetũ delectationibꝰ attraxit & illexit, quòd indissolubilia mala cõsuetudinis vincula dirupit & absſtractum seculo benignè suscepit.

CAPVT XXV. De largitate Dei, & iniquitate nostra grauitate.

ADHVC animã mea, illa quibus tibi sola conscia es, diuin ę bonitatis inspice munera: quàm iucunda facie abrenũciant seculo tibi Christus occultus occurrit, quas esurienti delicias præparauit, quas miserationum suarũ diuitias, & absc̃ditos in spiritu affectus, quo te charitatis poculo delectauit. Magnũ fuit & hoc quòd me fugientẽ secutum sui & rebellem, sola miseratione vocatum, spiritalium cõsolationum nõ reliquit expertẽ. Si enim tẽrabar, ille me sustẽtabat: si periclitabar, ille me etigebat: si tristabar, ille me cõfortabat: si fluctuabã, ille solidabat. Quoties præ timore arescebam, ille pius consolator aſtabat: quotiens æstuabã præ timore, ille meis se visceribus infundebat. Perpendo etiam quotiens psallentẽ vel legentem spiritalium me sensuum lumine illustrabat, quotiens errantem in quoddam ineffabile desiderium sui rapiebat quotiens mentem meã à terrenis subtractam, ad cælestes desiderias & paradisiacas amœnitates trãsportabat. Taceo multa & magna misericordiæ suæ circa me operas: ne aliquid gloriæ quæ tota eius est, ad me videatur trãfire. Ita enim secundũ hominum æstimationem sibi cohærent gratia dantis & felicitas recipientis, vt non laudetur solum, qui solus laudandus esset, scilicet ille qui dedit, sed etiam ille qui recepit. Quid enim habet aliquis quod non accepit? aut qui gratis accepit, quare laudatur quasi promeruerit? Tibi ergo laus Deus meꝰ, tibi gloria, tibi gratiarum actio: mihi autem confusio faciei meæ, qui tot mala feci, & tot bona recepi. Vide ergo ô anima mea, quia multum commendat bonitatem Dei, non solum largitas sua, sed iniquitas nostra. Si enim magnum est nihil promerentibus impendere multa, quale quantũmue erit retribuere bona promerentibus malaː O qualis pietas, quam nulla potest superare impietas! Alia sunt quæ misericorditer Deus ignoscit, alia quæ affluẽter attribuit: ignoscit mala nostra, largitur bona: nec semper præsto ad ignoscendum, paratus semper ad largiendum: hinc pius, hinc largus, vtrobique pius & largus. Confiteamur ergo illi mala nostra, confiteamur & bona nostra. Confiteamur ergo à nobis mala nostra ut esse, vt piè ignoscat: confiteamur ab ipso bona nostra esse, vt seruet & augeat. Hoc igitur incessanter agamus, ne ingrati appareamus: vel de indulta venia, vel de concessa gratia. Hęc, inquam, agat qui se credit vel cupit esse amatorem Dei. Verus animi amor semper confitetur. Quid ergo hæc omnia faciunt diligenter consideratа, nisi vt considerantis animum ab omni penitus abstractum amore, ad Deum diligẽdum qui hæc conulit, mirabiliter rapiãt, vehemẽter afficiantẽSi quis autem hæc omnia à Deo sibi videt collata, & ideo illum parum diligere non veretur, sciat pro certo quòd nemo est qui non facilẽ, si quærit, inueniat: vnde plurimũ est obnoxius Deo, vnde totis viribus diligenter ei etiam cõcinuus gratias referre debeteː Ille ergo cui aliqua bona saluti necessaria desunt, nec sic audeat cõtra Deũ murmurare, nec eũ accuseː quia omnia certissima & iustissima ratione facit Deus, cuius vult misereturː & quẽ vult indurat, qui etiã potẽs est dona sua cui voluerit cõferre, & collata cui voluerit auferre. dolear ergo qui hæc nõ habet, & laboret & oret vt habeat: pro acceptis verò bonis Deo gratus existat.

CAPVT XXVI. De morte Christi.

MAGNA igitur & multa, imò certè innumerabilia, quę mihi Domine Deus contulisti beneficia: pro quibus mihi diligendus, & semper es laudandus. Quicquid enim boni habeo vel habui vel habiturus sum, à te summo bono est: à quo omnẽ quod bonum dicitur, & est, & procedit. Vnum autem est, quod me plus his omnibus accendit, vrget, mouet, & promouet ad te diligendum: super omnia, inquam, amabilem te mihi reddit, ô bone Iesu, ignominiosissima & amara mors quam sustinuisti, opus nostræ redemptionis. Hoc solum vel hoc omnino totam vitam nostram, totum laborem nostrum, totum obsequium nostrum, amorem denique nostrum facilè sibi vendicat: totum hoc, inquam, est quod deuotionem nostram, & excitat melius, & quærit suauius, & auget amplius. Multum quippe in hoc opere laborabat author mundi, nec in omni fabrica mũdi tantam fatigationem sustinuit. De mũdo enim & de his quæ in mundo sunt, dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt: at verò pro reparatione generis humani magnos & multos & diuturnos labores sustinuit, & dolores. Ecce quomodo nos dilexit, qui nulla sui necessitate, sed sola charitate tam dura & indigna sustinuit. Meritò ergo dixerim hoc vnum omnibus aliis præstare beneficiis. Quippe cùm magnum sit aliquem sua gratis alicui cõferre, multo maius certè est semetipsum impendere. Et cum magnæ charitatis sit animam pro amicis ponere, multo maioris charitatis indicium est pro inimicis ponere, quod filꝰ Dei pro nobis fecit. Nã cùm inimici essemus Deo, recõciliati sumus per mortem filij eiꝰ. Vix autem pro iusto quis moritur, ipse autẽ pro impiis est mortuus, iustꝰ pro iniustis, vt nos offeret Deo:

exul à cælis factus, vt nos reportaret ad cælos. O quàm ineffabilis charitas, quàm ineffabilis dulcedo charitatis, quàm stupenda dignatio fuit! Deum pro homine hominem fieri, Deũ pro homine carne mori: tentatũ per omnia pro similitudine absque peccato. Ecce cuiũ quanto precio quãdoque labore redimebatur homo, qui diabolo iure debebatur: qui si nõ redimeretur, sine dubio æternaliter cum diabolo dãnaretur. Hæc ideo dixi, vt intelligat homo quantũ debeat diligere Deum, non vtcũque patiẽter, imò libẽter, non solum autem hoc, sed etiam ardenter pro illo sustinere labores & dolores, qui pro te tanta ac talia sustinuit. Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei. Amplectatur igitur te anima mea pomine Iesu crucifixum, fumat cui dulcissimi sanguinis hausturn: occupet memoriã hæc suauis meditatiõ, ne ex toto eam obliuio obscurer. Iudicem me nihil scire praeter Iesum Christum & hunc crucifixum, ne scientiã meam à solidi tate fidei vanus error abducat: vendicet sibi totum amorem meum hæc tua mira dilectio, ne illum cupiditas mundialis absorbeat. Mentem igitur quam tuæ Domine dulcedo charitatis cõpleuerit, non timor angustiat, non libido cõmaculat, non ira dilaniat, non superbia eleuat, non cenodoxiæ inanis fumus cuentilat, non exagitat furor, non stimulus ambitionis enisscrat, non auaritia contrahit, non deiicit tristitia, non inuidia tabefacit: nullum denique vitiũ eam corrumpit, dum in eadẽ dulcedine immobilis perſistit. Qui ergo suis tanta præstat in præsenti, quanta illis seruat in futuro? Quæ dat in præsenti, temporalia sunt: quæ autẽ in futuro seculo se promittit Deus suis datorum, æterna sunt, & bonis tẽporalibus incomparabiliter meliora. Temporalia enim bona difficilè acquirũntur, & acquisita facilè dilabuntur, & quæ habita sunt cum graui solicitudine custodiuntur, & cum dolore amittuntur, & amissa cum graui labore recuperantur. Fucuri autẽ seculi bona nunquã amittuntur, nunquam minuuntur, cum gaudio & quiete possidentur, semper desiderantur, & nunquam fastidiuntur. Quæ cùm semel quis acceperit, ita securus erit ea se nunquam amissurum, sicut certus est vel erit illa se nunquam velle amittere.

Act. 14.

CAPVT XXVII. De promissionibus Dei.

VALDE igitur diligẽdus est Deus in promissis suis: qui magna nobis dedit, & maiora promisit. Promisit nobis à labore requiem, à seruitute libertatem, à timore securitatem, à mærore cõsolationem, à morte resurrectionem, à refurrectione plenum gaudium, summum gaudium & indeficiens. Denique promisit nobis seipsum, sicut iurauit partibus nostris datorum se nobis. Magnæ sunt igitur promissiones Dei, & ineffabiles, & pro his, & in his vult amari à nobis aliquo modo. Si modum quæras, vehemens desiderii promissionis, modꝰ est: per amorẽ promissio Dei quantũcũque desideretur, minus desideratur quàm desideratː Nam quantumcunque profecerit, plus debet. Vehemens itaque desiderium aliquo modo non haber modum, sicut non possit esse nimium. Cùm in cæteris rebus impatienti soleat culpari, in expectatione tantæ promissionis laudabilis est vehemens impatientia dilationis. Cùm eum qui plus amat, & qui plus desiderat, dilationis impatientia magis cruciat, spes eius differtur affligit animam, hæc autẽ omnia bona in cælesti habentur patria. De illo igitur bono, quod omnium bonorum summum est, quid vel quale sit primum dicendum est.

CAPVT XXVIII.

EXCITEMVS igitur & erigamus totum intellectum nostrum inquantũ Deus donauerit, & cogitemus quale & quantum electorum sit vnicum & singulare gaudiũ. Illud scilicet summum bonũ quodvita, hix, beatitudo, sapientia, & æternitas, & tamen non est nisi vnicum & summũ bonum, omnino sibi sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent vt sint, & bene sint: hoc bonũ est pater Deus, hoc est verbũ, id est, filius patris, hoc ipsum est amor vnus & cõmunis patri & filio, scilicet Spiritus sanctus ab vtroq; procedens. Quod autẽ est singulus horũ quisque, hoc est tota trinitas simul, pater & filius & Spiritus sanctus: quoniã singulus quisq; nõ est aliud quàm summè simplex vnitas, & summè vna simplicitas, quæ nec multiplicari, nec aliud & aliud esse potest. Porrò hoc est illud idem vnum quod est necessariũ. Porrò illud necessarium, in quo omne bonumimò quod est bonum, & vnum totum & bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita mente, vide quàm delectabile sit illud bonum, quod continet iucunditatem omnium bonorũ, & non qualẽ in rebus creatis fumus experti, sed tanto differentem, quanto differt creator à creatura. Si enim est bona vita creata, quàm bona est vita creatrix! Si iucunda est salus facta, quàm iucunda est salus quæ fe-

cit falutem? Si amabilis eſt ſapiẽtia cum cognitione rerũ conſtitarum, quã amabilis eſt ſapientia quæ condidit omnia ex nihilo? Denique ſi multæ & magnæ delectationes ſunt in rebus delectabilib⁹, qualis & quãta eſt delectatio in illo, qui fecit omnia delectabilia? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, & quid illi non erit? Ibi quippe erũt bona corporis & animæ, qualia nec oculus vidit, nec auris auditit, nec in cor hominis aſcendit. Cur ergo per multa vagamur quærendo bona corporis & animæ noſtræ? Amen⁹ vnum bonũ, in quo ſũt omnia bona, & ſufficit. Deſiderem⁹ ſimplex bonũ quod eſt omne bonũ, & ſatis eſt. Qtid enĩ am⁹ ô caro! quid deſideras ô anima! Ibi eſt quicquid amas, quicquid deſideras. Bona ergo cæleſtis regni dicere vel cogitare vel intelligere vt ſunt, nullus poteſt: tanę veſtitus inuſito enim maiora ſunt & meliora quã cogitãtur & intelliguntur. Regnum nãque Dei omni fama maius eſt, omni laude melius, omni ſcientia innumerabilius, omni gloria quæ putatur excellentius. Regnum itaque Dei plenũ eſt lucis ac pacis, charitatis & patientiæ, honeſtatis & gloriæ, dulcedinis & dilectionis, lætitiæ & beatitudinis perennis, & oĩs boni & ineffabilis, quod nec dici nec cogitari poteſt. Nec ideo tamen debeo tacere, ſed dicere quantũ valeo, quia dicere quantum volo non valeo. Neque enim quia Deũ ineffabilem credimus, fari de illo quod poſſumus nõ debemus, ita ſanè vt plus credatur de illo quã ſcribitur: quia non poteſt tantũm inde proferri ſermone, quantum poteſt mente cõplecti, & minus concipit mentis humanæ qualiber profunda complexio, quã ſe habeat ipſius rei magnitudo. Ergo futura vita creditur eſſe ſempiterna & ſẽpiternè beata: vbi eſt certa ſecuritas, ſecura tranquillitas, trãquilla iucũditas, felix æternitas, æterna felicitas: vbi amor eſt perfect⁹, timor nullus, dies æternus, alacer motus, & vnus omniũ ſpiritus de cõtemplatione Dei fui, ac de ſua cũ illo permanſione ſecurus: vbi ipſa ciuitas quæ eſt angelorum omniũ atque ſanctorum congregatione beata, meritis fulgentib⁹ micans, & vbi æterna ſalus exuberat veritas regnat, vbi nec fallit quiſquam nec fallitur: vnde beatus nullus elicitur, vbi nullus miſer admittitur. Hęc eſt contẽplatiua vita beatæ ad quã qui bonorum cõſummatione operum peruenerint, beatis ſimiles erũt, & ſimul cum eis ſine fine regnabunt. Quod autẽ hic crediderunt, ibi videbunt, ſui creatoris ſubſtantiam mũdiſſimis cordibus contẽplantes, æterna exultatione gaudebũt, diuinæ charitatis & mutuæ dilectionis poſſeſſione Deo ſuo in æternum, & inuicẽ ſibi adhærebunt: recepris cũ incorruptione atque immortalitate corporibus, municipatum patriæ cæleſtis accipient, atque eius in æternum ciues effecti præmia promiſſa reportabunt. Ibi eius exuberabit tanta lætitia, tanta cæleſtium gratia gaudiorum: vt & remuneratori ſuo pro tantis muneribus gratias agant, & nullum faſtidium ex ipſa affluenti bonorum perceptione ſuſtineant. Ibi ita patebunt ſingulorum ſingulis mentes, ſicut corporalibus oculis ſubiacent facies corporales, quia humanorum pectorum tanta erit ibi & tam perfecta mundicia, vt habeant vnde mundati Deo gratias agant, non vnde offenſi antiquis ſordibus peccatorum erubeſcant: quia nec ibi vlla peccata, nec peccatores erunt, & ibi qui fuerint, iam peccare non poterunt. Nec latebit iam perfectè beatos aliquid ſecretorum, qui, quod eſt præſtantius longè, ipſum viſuri ſunt mundis cordibus Deum: quandoquidem humana creatura ita perfecta erit, vt in melius aut in deterius vltrà mutari non poſſit. Cuius humanæ ſubſtantiæ ad conditoris ſui ſimilitudinem ſublimatæ, omnia bona quæ naturaliter accepta corruperat peccando, mutabuntur in melius, id eſt, intellectus ſine errore, memoria ſine obliuione, cogitatio ſine pernagatione, charitas ſine ſimulatione, ſenſus ſine offenſione, incolumitas ſine debilitatione, ſalus ſine dolore, vita ſine morte, facilitas ſine impedimento, ſaturitas ſine faſtidio, & tota ſanitas ſine morbo. Quoniam quicquid hic humanis corporibus aut ferarũ morſus, aut improuiſi caſus abſtulerint, aut malarũ valetudinum genera diuerſa decerpſerint, aut humana crudelitas amputauerit, aut ignis, aut quælibet alia res aliquid debilitatis intulerit, aut etiã ſenectus ipſa ſatis onoroſa negauerit: hæc atque his ſimilia corporũ damna vna ibi reſurrectio reparabit; atq; ea corpora membris omnibus inſtaurabit, incorruptibilis ſanitas obtinebit. Proptereca quicunq; erunt ibi, etiam ſibi differentibus meritis ab inuicem diſtabunt.

FINIS. SOLILO-

SOLILOQVIORVM ANIMAE, AD DEVM LIBER.

CENSVRA.

OPVS plenum piis affectibus per hominẽ verſatum in Æ gu ſtini voluminibus: nonnunquã verba quædam ac ſententias veluti teſſelas intertexit ex libris Confeſſionũ, aliiſque ſcriptis illius decerptas. Cæterũ ſtudioſi examinent quæ vſurpata ſint quæ ex lib. Soliloquiorum beda citat 1. Cor. 13. (ea enim in hoc opere quærentes nõ inuenimus) quódque apud Poſſidiũ legitur in Indiculo: SOLILOQVIORVM LIBRI DVO. Fortaſſis quædam manuſcripta Bedæ & Poſſidij exemplaria aliam habent lectionem.

CAPVT I. De ineffabili dulcedine Dei.

NOGNOSCAM te Domine cognitor meus, cognoſcã te virtus animæ meæ. Oſtende te mihi conſolator meus, videã te lumen oculorum meorum. Veni gaudium ſpiritus mei, videã te lætitia cordis mei. Diligã te vita animæ meæ. Apparemihi delectatio mea magna, ſo latiũ meum dulce, Domine Deus me⁹, vita mea, & gloria tota animæ meæ. Inueniã te deſiderium cordis mei, teneam te amor animæ meæ. Amplectar te ſpõſe cæleſtis. Exultatio mea ſumma intus & extra, poſſideã te beatitudo ſempiterna, poſſideam te in medio cordis mei, vita beata, dulcedo ſumma animæ meæ. Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus firmamentum meũ & refugium meũ, & liberator meus. Amem te Deus meus, adiutor meus, turris fortitudinis mihi, & ſpes mea dulcis in omni tribulatione mea. Amplector te bonũ, ſine quo nihil bonum: fruar te optimũ, ſine quo nihil optimum. Aperi penetralia auriũ mearũ verbo, quod eſt penetrabilius omni gladio accipiti: vt audiã vocem tuã. Intona Dñe deſuper voce grandi & forti. Tonet mare & plenitudo eius, commoueatur terra & omnia quæ in eis ſunt. Illuſtra oculos meos lux incomprehenſibilis, fulgura coruſcatione, & diſſipa eos vt non videant vanitatẽ. Fulmina multiplica, & conturba eos: vt appareant fontes aquarũ, & reuelentur fundamẽta orbis terrarũ. Tribue viſum lux inuiſibilis, qui te videat. Crea nouum olfactũ odor vitæ, qui poſt te currat in odorem vnguentorũ tuorum. Guſtum ſana, qui ſapiat & cognoſcat & diſcernat, quã magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te, ſine his qui pleni ſunt charitatis tuæ. Da cor quod te cogitet, animũ qui te diligat, mentem quæ te recolat, intellectũ qui te intelligat, rationẽ quæ tibi ſemper ſummo delectabili fortiter adhæreat. Te ſemper amor ſapiens diligat. O vita cui omnia viuunt, vita quæ das mihi vitã, vita quæ es mea vita: per quam viuo, ſine qua morior: vita per quã reſuſcitor, ſine qua pereo: vita per quã gaudeo, ſine qua tribulor: vita vitalis, dulcis & & amabilis, ſemper memorialis. Vbi, quæſo, es, vbi te inueniam, vt in me deficiã & in te ſubſiſtã? Propẽ eſto animo, propẽ in corde, propẽ in ore, propẽ in auribus, propẽ in auxilio: quia amore langueo, quia ſine te morior, quia te recolens ſuſcitor. Odor tuus me recreat, memoria tua me ſanat: ſed ſatiabor cũ apparuerit gloria tua vita animæ meæ. Cõcupiſcit & deficit anima mea de memoria tua, quãdo veniam & apparebo tibi lætitiamea? Quare faciem tuã auertis, gaudium meũ per quod gaudeo? Vbi eſt abſconditus pulcher quẽ deſidero? Odorem tuũ haurio: vino & gaudeo, te autem nõ video. Vocẽ tuã audio & reuiniſco. Sed cur facię tuã abſcondis? Fortè dicis, Nõ videbit me homo & viuet. Ei Domine, moriar vt te videã: videam vt hic moriar. Nolo viuere, volo mori diſſolui cupio, & eſſe cũ Chriſto. Mori deſidero vt videã Chriſtũ, viuere renuo vt viuam cum Chriſto. O Domine Ieſu, accipe ſpiritũ meum: vita mea, ſuſcipe animam meã. Gaudiũ meum attrahe cor meũ, dulcis cibus meus comedã te. Caput meum, dirige me: lumẽ oculorũ meorum, illumina me: melos meum, tempera me: odor meus, vitiifica me verbũ Dei, recrea me. Laus mea lætifica animam ſerui tui. Intra in eam gaudiũ meum, vt in te gaudeat: intra in eam dulcedo ſumma, vt dulcia ſapiat. Lumen æternum illuſtra ſuper eam vt te intelligat, cognoſcat & diligat. Ob hoc enim non te diligit Domine, ſi non diligit, quia non te cognoſcit: & te ideo non cognoſcit, quia non intelligit: & idcirco non intelligit, quia lumen ſuũ non cõprehendit: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non comprehenderunt. O lux mentis tõ lucens veritas tõ vera claritas, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundũ, venientem quidem, ſed non diligentem: quia qui diligit mundũ, inimicus Dei conſtituitur. Expelle tenebras deſuper faciem abyſſi mentis meæ: vt videat te intelligendo, vt cognoſcat te cõprehendẽdo, vt diligat te cognoſcendo. Quiſquis enim cognoſcit te, ſe obliuiſcitur, amat te plus quãm ſe, relinquit ſe, & venit ad te, vt gaudeat de te. Hinc eſt ergo Domine quòd non tantum diligo quantum debeo, quia nõ plenè cognoſco te. Sed quia parum cognoſco, parum diligo: & quia parum te diligo, parum in te gaudeo: ſed à te vero gaudio interiori per exteriora recedens, dũ te ſolo careo, adulterinas amicitias in his exterioribus quæro. Et ſic miſer ego cor meum quod tibi ſoli debui toto amore totóq; affectumi pendere, vanis dedi: & ideo vanus affectus ſum, dum vanitatem dilexi. Hinc etiam eſt Domine quòd in te gaudeo, & tibi non adhæreo: quia ego in exterioribus, tu in interioribus: ego in temporalibus, tu in ſpiritalibus: ego in tranſitoriis animo diffundor, cogitationẽ verſor, locutione implicor, & tu Domine in æternum habitas, & æternitas es: tu in cælo, ego in terra: tu diligis alta, ego infima: tu cælestia, ego terreſtria. Et quando poterunt hæc contraria conuenire?

Iacobi 4. b. 4

Pſal. 17. a. 2.

Hebr. 4. c. 12.

Pſalm. 95. c. 11.

Pſal. 143. b. 6

Pſalm. 17. b. 16.

Cant. 1. a. 4

Pſalm. 30. c. 20.

Cantá. b. 5.

Pſalm. 26. d. 11.

Pſal. 83. a. 3.

Pſal. 41. a. 3.

Exod 33. d. 20.

Phil. 1. d. 23.

Ioan. c. 1. a. 5.

CAPVT II. De miſeria & fragilitate hominis.

MISER ego, quando poterit obliquitas mea tuæ rectitudini adæquari? Tu Domine diligis ſolitudinem, ego mulcitudinem: tu ſilentium, ego clamorem: tu veritatem, ego vanitatem: tu mundũ tiam, ego immundiriam ſequor. Quid plura Domine? Tu verè bonus, ego malus: tu pius, ego impius: tu ſanctus, ego miſer: tu iuſtus, ego iniuſtus: tu lux, ego cæcus: tu vita, ego mortuus: tu medicina, ego æger: tu gaudiũ, ego triſtitia: tu ſumma veritas, ego vniuerſa vanitas, vt omnis homo viués. Heu! Quid igitur, ô creator dicã? Audi ô creator. Creatura tua ſum, iam perijt creatura tua ſum, iam morior. Factura tua ſum, iam ad nihilum redigor: plaſma tuũ ſum. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plaſmauerunt me, manus, inquam, illæ quæ affixæ clauis ſunt pro me. Opus manuum tuarũ Domine ne deſpicias, vulnera manuum tuarum precor vt reſpicias. Ecce in manibus tuis Domine Deus deſcripſiſti me, lege ipſam ſcripturam & ſalua me. Et ad te ſuſpiro creatura tua. Creator es, recrea me. Et ad te clamo factura tua. Vita es, vitifica me. Et ad te reſpicio tuũ plaſma. Plaſmator es, reſtaura me. Parce mihi Domine, nihil enim ſunt dies mei. Quid eſt homo vt poſſit alloqui Deum factorẽ ſuum? Parce mihi colloquenti tibi, ignoſce ſeruo tuo, qui præſumit loqui tãto Domino. Legem non habet neceſſitas, dolor me cõpellit dicere: calamitas quam patior, cogit me exclamare. Ægrotus ſum, ad medicũ clamo: cæcus ſum, ad lucẽ propero: mortuus ſum, ad vitam ſuſpiro. Tu es medicus, tu lux, tu vita Ieſu Nazarene. Miſerere mei fili Dauid, miſerere mei ſons miſericordiæ: audi qui ad te clamat in firmũ. Lux quæ trãſis, expecta ſeruũ: præbe ei manũ, vt ad te veniat, & in lumine tuo videat lumen. Vita viués reuoca mortuũ: quid ſum ego qui loquor tecũ? Væ mihi Domine, parce mihi Domine: ego cadauer putridũ, eſca vermium, vas fœtidũ, cibus ignũ. Quid ſum ego qui loquõr tecũ? Væ mihi Domine, parce mihi Domine: infelix ego homo: homo, inquam datus de muliere, breui viuens tempore, repletus multis miſeriis: homo, inquã, vanitati ſimilis factus, cõparatus iumẽtis inſipientibus, & iam ſimilis factus illis. Quid iterum ego? Abyſſus tenebroſa, terra miſera, filius iræ, vas aptum in contumeliã, genitus per immunditiã, viués in miſeria, moriturus in anguſtia. Heu miſer quid ſumẽheu quid futur⁹ ſum? Vas fœtor quilinij, cõcha putredinis, plenus fœtore & horrore: cæcus, pauper, nudus, plurimis neceſſitatibus ſubditus, ignorans introitũ & exitũ meum. Miſer & mortalis, cuius dies ſicut vmbra præterierunt, cuius vita ſicut vmbra lunatica euaneſcit: ſicut flos in arbore creſcit, & ſtatim marceſcit; nunc floret, & ſtatim aret. Vita, inquã, meavita fragilis, vita caduca, vita quæ quanto magis creſcit, tanto magis decreſcit: quãto magis procedit, tanto magis ad mortẽ accedit. Vita fallax & vmbratica, plena laqueis mortis. Nunc gaudeo, ſtatim triſtor: nũc vigeo, ſæpe infirmor: nũc viuo, ſtatim morior: nunc felix appareo, ſemper miſer: nunc rideo, iam fleo. Sicque omnia mutabilitati ſubiacẽt, vt mihi vix vna hora in vno ſtatu pmaneat. Hic timor, hinc tremor, hinc fames, hinc ſitis, hinc calor, hinc frí-

Pſal. 38. b. 5

Pſalm 118. Iod. 73.

Pſalm. 35. c. 10.

Iob 14. a. 1.

Pſalm. 143. b. 4.

Pſal. 48. c. 13.

Pſalm. 101. b. 12.

gus, hinc languor, inde dolor exuberat. Subsequitur his importuna mors, quæ mille modis quotidie miseros homines rapit. Hunc necat febribus, illum opprimit doloribus: hunc consumit tussis, illum sitis extinguit, hunc suffocat aquis, illū interimit laqueo, illum perimit flammis, alium dentibus bestiarum ferocitū vorat, hunc trucidat ferro, illum veneno corrumpit, alterum tantum repentino terrore miserum vitā finire cōpellit. Et nūc super hæc omnia magna miseria, quia cūm nihil sit certius morte, ignorat tamen homo finem suum. Et cūm scire putat, colliditur & perit ipse eius: nescit enim homo quando vel ubi vel quomodo moriatur, & tamen certum est quod eū mori oporteat. Ecce Domine quàm magna miseria hominis in qua sum, nec timeo: quàm grandis calamitas quam patior, nec dolco, & ad te non clamo. Clamabo domine, antequā transeam: si forte non transeam, sed in me maneam. Dicam ergo, dicā miseriam meam: confitear, nec erubescam ante te vilitatem meam. Adiuua me fortitudo mea, per quam subleuor: succurre virtus, per quam sustentor. Veni lux per quam video, appare gloria per quam gaudeo. Appare vita in qua viuam & Domine Deus meus.

CAPVT II. De miraboli lumine Dei. Tob. 12. a. 2. Genes. 17. d. 28. Ge. 49. a. 3.*

O LVX quam videbat Tobias, quando oculis clausis docebat filium suum viam vitæ. Lux quam videbat Isaac interius, quando caligantibus oculis exterius filio futura narrabat. Lux, inquam, inuisibilis, cui omnis abyssus humani cordis est visibilis. Lux quam Iacob videbat, quando, sicut ti intus docebas, filiis exterius ventura prædicebat. Ecce tenebræ sunt super faciem abyssi mentis meæ, tu es lumen. Ecce caligo tenebrosa super aquas cordis mei, tu es veritas. O verbum per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil! Verbum quod est ante omnia, ante quod nihil: verbū creans omnia, fine quo omnia nihil: verbum regēs omnia, sine quo nihil sunt omnia: verbū quod dixisti in principio, Fiat lux, & facta est lux. Die etiam mihi, Fiat lux, & facta sit lux, & videā lumen, & cognoscam quicquid non est lumen: quia sine te mihi tenebræ lumen, & lumen tenebræ ponuntur. Et sic sine tua luce non est veritas, adest error, adest vanitas: non est discretio, adest confusio: adest ignorantia, non est scientia: adest cæcitas, non est visio: adest inuiū, non est via: adest mors, non est vita.

Ioan. 1. a. 3. Genes. 1. a. 3.

CAPVT III. De mortalitate hominæ naturæ.

ECCE Domine, quia lux non est, mors est, imò non est mors, quia nihil est mors: nam per ipsam ad nihilum tendimus, dum nos nihil facere per peccatum non formidamus. Et iuste quidem hoc, Domine: nam digna factis recipimus, dum ad nihilum deuenimus tanquam aqua decurrens, quia sine te factum est nihil, & nos faciendo nihil, facti sumus nihil: quia sine te sumus nihil, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil. O Domine verbum! ô Deus verbum, per quod facta sunt omnia, sine quo factum est nihil! Væ mihi misero totiens obcæcato: quia tu lux, & ego sine te. Væ mihi misero totiens vulnerato, quia tu salus, & ego sine te. Væ mihi misero totiēs infatuato: quia tu es veritas, & ego sine te. Væ mihi misero totiens aberrato: quia tu via, & ego sine te. Væ mihi misero totiēs mortuo: quia tu vita, & ego sine te. Vę mihi misero totiens annihilato: quia tu verbum, per quod facta sūt omnia, & ego sine te, sine quo factum est nihil. O Domine verbum! ô Deus verbum! qui es lux, per quam facta est lux: qui es vita, veritas & via, in quo non cum tenebræ, error, vanitas, neque mors. Lux sine qua tenebræ, via sine qua error, veritas sine qua vanitas, vita sine qua mors. Die verbum Domine, fiat lux, vt videam lucem, & vitem tenebras: videam vitam, & vitem inuitum: videam veritatem, vitem & vanitatē: videam vitam, & vitem mortem. Illuminare Domine lux mea, illuminatio mea, & salus mea, quem timebo, Dominus meus quem laudabo, Deus meus quem honorabo, pater meus quē amabo, sponsus meus cui me seruabo. Illuminare, inquam, illuminare lux huic cæco tuo, qui in tenebris, & vmbra mortis sedet & dirige pedes eius in viam pacis: per quam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei in voce exultationis & confessionis. Vera enim confessio est via per quam ingrediar ad te viam, per quam egrediar ab inuio, & reuertar ad te viam, quia tu es vera via vitæ.

Ioan. 5. a. 6.

CAPVT V. Quid sit mihi fieri.

CONFITEAR ergo, confitear tibi pater Domine cæli & terræ miseriam meam, vt me venire liceat ad misericordiam tuam. Miser quippe factus sum, & ad nihilum redactus sum, & nescius: quia tu es veritas, & ego non eram tecum. Vulneraueruntme iniquitates meæ, & non doluī: quia tu es vita, & ego non eram tecū. Ad nihilum duxerunt me, quia tu es verbum, & ego non eram tecū, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil: & ideo sine te factus sum nihil, quia est nihil quod ad nihilum ducit. Omnia per ipsum facta sunt, quæcunque facta sunt. Et qualia facta sunt? Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Omnia quæcūque sunt, per verbum facta sunt: & quæcūque per verbum facta sunt, valde bona sunt. Quare bona sunt? Quia omnia per verbum facta sunt: Et sine ipso factū est nihil, quia nihil bonum sine summo bono est, sed malū est vbi non est illud bonum, quod vtique nihil est: quia nihil aliud est malum, quā priuatio boni: sicut nihil aliud est cæcitas, quàm priuatio luminis. Malū itaque nihil est: quia sine verbo factum est, sine quo factū est nihil. Illud autē malū est, quod priuatur illo bono per quod omnia facta sunt quæcunque sunt. At quæ non sunt, per ipsū facta nō sunt: & ideo nihil sunt. Et ideo mala sunt, quæ facta nō sunt: quia omnia quæcunque facta sunt, per verbum facta sunt, & omnia per verbum bona facta sunt. Cū igitur, omnia per verbum facta sunt, mala per ipsum nō sunt. Restat igitur, quòd omnia quæ facta nō sunt, bona nō sunt, quia omnia quæcunque facta sunt, bona sunt: & ideo mala sunt quæ facta nō sūt, & ideo nihil sūt, quia sine verbo factū est nihil. Malū igitur nihil est, quia factū nō est. Sed qualiter malū est, si factū non est? Quia malum priuatio boni est, per quod factum bonum est. Esse ergo sine verbo malum est, quod esse non est, quia sine ipso nihil est. Sed quid est separari à verbo? Si hoc quæris scire, audi quid est verbum. Verbum Dei dicit. Ego sum via, veritas & vita. Separari ergo à verbo, est esse sine via, sine veritate, sine vita: & ideo sine ipso nihil, & ideo malum, quia separatur à verbo, per quod facta sunt omnia valde bona. Separari autem à verbo, per quod omnia facta sunt, nihil aliud est quàm deficere, & à facto transire in defectum: quia sine ipso est ipsum. Quotiens ergo à bono deuias, à verbo te separas, qui a ipsum est bonum, & ideo nihil efficeris, quia sine verbo es, sine quo factum est nihil. Nunc igitur Domine illuminasti me vt viderem te, vidi & cognoui me quia totiens nihil factus sum, quotiēs à te separatus sum, quia bonū quod tu es, oblitus sum, & ideo malus effectus sum. Væ mihi misero. Vt quid hoc non cognoscebam, quia te deserens nihil fiebam? Sed quid hoc quæro? Si nihil eram, quomodo cognoscere volebam? Scimus quia nihil nihil est: & quod nihil est, non est: & quod non est, bonum non est, quia nihil est. Si ergo nihil fui, cūm sine te fui, quasi nihil fui, & velut idolum quod nihil est: quod quidem antes habet, & non audit, nares habet & non odorat, oculos habet & non videt, os habet & non loquitur, manus habet & non palpat, pedes habet & non ambulat, & omnia lineamenta habet membrorum sine sensu eorum.

Ioan. 1. a. 3. Genes. 1. a. 3.

CVM igitur fui sine te, non fui, sed nihil fui, & ideo cæcus eram, surdus & insensibilis, quia nec bonum discernebam, nec malum fugiebam, nec dolorem vulnerum sentiebā, nec tenebras meas videbam: quia eram sine te vera luce, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum. Væ mihi, vulneraueruntme, & non dolui: traxeruntme, & non sensi: quia nihil eram, quia sine vita eram, quæ est verbum per quod facta sunt omnia. Ideo Domine lux mea, inimici mei de me fecerunt quæcunque voluerunt, percusserunt, nudauerunt, polluerunt, corruperunt, vulneraueruntde occiderunt me: quia recessi à te, & factus sum nihil sine te. Heu Domine vita mea! qui fecisti me: lux mea qui direxisti me. Defensor vitæ meæ miserere mei & refusicita me, Domine Deus meus, spes mea, virtus mea, fortitudo mea, consolatio mea in die tribulationis meæ: respice inimicos meos, & eripe me, fugiant à facie mea, quia oderant me, & ego viuam in te per te. Ipsi enim Domine confideraueruntme, & videntes me sine te, despexeruntme. Diuiserunt sibi vestimenta virtutum quibus ornaueras me, fecerunt sibi viam per me, sub pedibus suis conculcauerunt me: fecibus peccatorum polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt me desolatum, & mærore cōfectum. Ibam post eos cæcus & nudus, & illaqueatus fumibus peccatorum: trahebant me post se in circumitu de vitio in vitium, & de luto in lutum, & ibam absque fortitudine ante faciem subsequentis. Seruus eram, seruitutem amabam. Cæcus erā, & cæcitatem desiderabam. Vinctus eram, & vincula nō horrebam. Amarum dulce, & dulce amarum credebam. Miser eram, nec cognoscebam: & hoc quia sine verbo eram, per quo factum est nihil, per quod omnia conseruantur, sine quo omnia annihilantur. Sicut enim omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: sic per ipsum omnia conseruantur quæcunque sunt, siue in cælo, siue in terra, siue in mari, & in omnibus abyssis. Nec pars parti in lapide adhæret, nec in aliquo creatorū nisi quia per verbum cōseruantur, per quod omnia facta sunt. Adhæret ergo tibi verbū, vt consetues me, quia vbi à te recessi, perij in me: nisi quia tu q me feceras, refecisti me. ego peccaui, tu mevisfrasti. ego cecidi, tu me erexisti. Ego ignorani, tu me docuisti. Ego nō vidi, tu me illuminasti.

CAPVT VI. De multiplicibus benefitijs dei.

MISERE go, Deus meus, quantū teneor diligere te, oblitede mihi quantum debeo laudare te, demonstra mihi; quantū debeo placere tibi, innoteste mihi. Intona Domine desuper voce grandi, & forti in interiorem aurē cordis mei: doce me & salua me, & collaudabo te; qui creasti me, cùm nihil essem; qui illuminasti me, cum in tenebris essem; qui refusicitasti me, cum mortuus essem, qui pausisti me à iuuentute mea omnibus bonis tuis. Hunc inutilem vermem fœtentē peccatis, nutris omnibus optimis donis tuis. Aperi mihi ô clauis Dauid, qui aperis, & nemo claudit: illi cui tu aperis: claudis, & nemo aperit: illi cui tu claudis: aperi mihi ostium luminis tui vt ingrediar, & videam & cognoscam, & cōfitear tibi in toto corde meo, quia misericordia tua magna est super me, & eruusti animam meam ex inferno inferiori. Domine Deus noster, quàm admirabile & laudabile est nomen tuū in vniuersa terra! Et quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Domine spes sanctorum, & turris fortitudinis eorum, Deus vita animæ meæ per quam viuo, sine qua morior: lumen oculorū meorū per quod video, sine quo orbor: gaudium cordis mei, & lætitia spiritus mei: diligam te toto corde meo, & toto animo meo, & totis medullis & visceribus meis, quia tu prior dilexisti me. Et vnde hoc mihi, ô creator cæli & terræ & abyssi, qui bonorum meorum nō indiges? Vnde hoc mihi, quia dilexisti me? O sapientia quæ aperis os mutorūlō verbum per quod facta sunt omnia, aperi os meum: da mihi vocē laudis, vt enarrem omnia beneficia tua, quæ mihi Dñe à principio contulisti. Ecce enim sum, quia tu creasti me: & quòd me creates, & in numero creaturarū tuarum numerares, ab æterno tu præordinasti, antequam quicquā faceres à principio, antequam extenderes cęlos, necdum erant abyssi adhuc terrā non feceras, nec mōtes fundaueras, necdum fontes eruperant: antequam hæc omnia quæ fecisti per verbum, faceres, me creaturam tuam fortè certissima veritatis tuæ prouidentia præuidisti, & esse me creaturā tuam voluisti. Et hoc vnde mihi Dñe benignissime, Deus altissime, pater misericordiarū me, creator potentissime & semper mitissime? Quæ mea merita, quæ mea gratia, vt complacerer ante conspectum tuæ magnificę maiestatis creare me? Non eram, & creasti me: nihil fuerā, & de nihilo me aliquid fecisti. Quale autē aliquid? Non stillam aquæ, non ignem, non auem vel piscem, non serpentē vel aliquid ex brutis animalibus, nō lapidem vel lignū, non ex eorū genere, quæ tantum habēt esse, vel ex eorū quæ tantum esse possunt, & crescere, non ex eorū genere, quæ tantum esse & crescere & sentire possunt: sed super omnia hæc voluisti me esse ex his quæ habent esse, quia sum & ex his quæ habēt esse & crescere, quia sum & ex his quæ habēt esse & crescere, quia sum & cresco: & ex his quæ sunt, crescunt & sentiunt, quia sum, cresco & sentio. Et paulo minus parem me creasti angelis, quia rationē te cognoscendi cum ipsis à te communem accepi. Sed paulo minus vtique dixi; nam illi tam felicem notitiam iam habēt per speciem, ego autem per spem. Illi facie ad faciē, ego per speculum in ænigmate. Illi plenè, ego autem ex parte.

Ioan. 1. a. 3. Gen. 1. a. 3.

CAPVT VII. De dignitate hominis futura.

SED cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, quādo iam reuelata facie tuā faciem videbimus. Quid iam prohibebit nos non esse minores paulo minus ab angelis, quos tu Domine corona spei, quę ornata est gloria & honore, coronauerisquos tu nimis quasi amicos tuos honorificaueris, imò per omnia pares & æquales angelis feceris? Nempe & hoc veritas tua dicit: æquales enim sunt angelis, & filij Dei sunt. Quidni filij dei sunt, si pares sunt angelis? Verè quidē erunt filij Dei, quia filius hominis factus est filius Dei. Hoc vtique conferendi mihi fiducia est dicere, non homo minor paulo minus est ab angelis, non vtique tantum æqualis angelis sed superior angelis, quia homo Deus, & Deus homo, non angelus, & dicam propter hoc hominem esse creaturam dignissimam, quia verbū quod erat in principio Deus apud Deum, verbum per quod Deus dixit, Fiat lux, & facta est lux, angelicā fecilicet naturā, verbum per quod Deus creauit omnia in principio, idem verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius. Ecce gloria per quā glorior, quando sanè glorior. Ecce gaudium per quod gaudeo, quando sanè gaudeo. Dñe Deus meus vita & tota gloria animæ meæ: cōfitear ego tibi Domine Deus meus, cùm me creasti rationis capacem, angelis quodāmodo parem creasti: quia perfici possum per verbū tuum, vt veniam ad æqualitatem angelorum, vt habeam adoptionem filiorum per vnigenitum verbum tuū Domine, per filium tuum dilectū, in quo tibi bene cōplacuit, per vnicū coheredem & consubstantialē tibi & coæternum Iesum Christū, vnicum Dominum & redemptorem nostrū, illuminatorem & consolatorem nostrū, adhuc autem nostrū apud te, & lumen oculorū nostrorū, qui est vita nostra & Saluator noster, & spes vnica nostra: qui nos indexit magis quàm se, per quē habemus fiduciam repositā, & firmam apud te spem, & accessum veniendi ad te, quoniā dedit potestatē filios Dei fieri his qui credūt in nomine eius. Laudem tribuam nomini tuo Domine, qui me ad imaginē & similitudinem tuā creando tantę gloriæ fecisti me fore susceptibilem, vt possim filius Dei fieri. Hoc vtique non possunt arbores, non possunt lapides, nō generaliter omnia quæ mouentur vel crescunt in aëre, vel in mari, vel in terra: quia non dedit eis potestatem per verbum tuū filios Dei fieri, quia rationem non habentibus & hęc potestas in ratione consistit, per quam cognoscimus Deum. Dedit autem hanc potestatē hominibus, quos creauit rationabiles ad imaginem & similitudinem suam. Et ego vtique Domine per tuam gratiam homo sum: & filius tuus esse possum per gratiam quod illi non possunt. Vnde hoc mihi nomine veritas summa, verāq; summitas, & principium omnium creaturarum? Vnde hoc mihi Domine, vt possim fieri filius Dei, quod illi non possunt? Tu es qui manes in æternū, qui omnia creasti simul. Simul creasti homines & iumenta, lapides & virentia terræ. Non enim præcesserunt merita, nulla eorū antecessit gratia, quia omnia tua tanū bonitate creasti: & pares omnes creaturæ fuere in meritis, quia omniū nulla fuere merita. Et vnde ergo magis tua bonitas in hac tua creatura, quā fecisti rationalē, quàm in omnibus aliis quæ sunt sine ratione apparuit? Quare nō ego sicut omnes illa, aut cur non omnes illę sicut ego, ante ego solus sicut illæ? Quæ mea merita, quæ mea gratia, vt me filium tuum posse fieri susceptibilem creares, quod illis omnibus denegares? Absit Domine vt hoc sentiam. Tua tantū gratia, tua tantum bonitas hoc fecit, vt essem particeps dulcedinis tuis. Illa igitur gratia qua me de nihilo creasti, illam, quæso Domine, da mihi gratiam, vt tibi de hoc referam gratiam.

Prou. 8. c. 23

CAPVT VIII. De omnipotentia Dei.

OMNIPOTENS manus tua semper vna & eadem, creauit in cęlo angelos, & in terra vermiculos: non superior in illis, non inferior in istis. Sicut enim nulla alia manus angeli, ita nulla posset creare vermiculū: sicut nulla cælum; ita nulla posset creare minima arboris folium: sicut nulla corpus, ita nulla vllum capillū album posset facere aut nigrū, sed omnipotens manus tua, cui omnia pari modo sunt possibilia. Nec enim possibilius est ei creare vermiculū quàm angelum; nec impossibilius est extendere cælū quàm folia; nec leuius formare capillū quàm corpus, nec difficilius fundare terram super aquas, quàm aquas super terram: sed omnia quæcunque voluit fecit, sicut voluit in cælo & in terra, & in mari & in omnibus abyssis, & me inter omnia sicut voluit, posuit & fecit. Potuit quidē manus tua Domine, me lapidē vel aurem vel serpentem vel belluam aliquam creare, & fecisset nolui propter suam bonitatem. Quare ergo ego nō sum lapis, vel arbor aliqua belluæ? Quia sic ordinauit bonitas tua. Et vt hoc ordinaret, non præcesserunt merita mea.

CAPVT IX. De incomprehēsibili laude Dei.

VNDE hoc mihi Domine, vnde mihi laudes ad laudandum te? Sicut enim fecisti me sine me, sicut complacuit ante te ita laus tibi est sine me, sicut complacuit ante te. Laus tua Domine tuipse es. Laudant te opera secundum multitudinem magnitudinis tuæ, laus tua Domine incomprehensibilis est. Corde non creditur, ore non confitetur, aure non percipitur: quia ista transeunt, & laus tua Domine manet in æternum. Cogitatio incipit, & cogitatio finitur, vox sonat & vox transitus auris audit, & auditus desinit: laus verò tua in æternum stat. Quis ergo est qui te laudet? Quis homo annunciet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui teipsum laudem tuam credit. Hic te laudat, qui seipsum noscit in tuam laudem non posse pertingere. Laus tua perpetua est, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Non nos laudamus te, sed tu te, & per te, & in te: & nobis etiam laus est in te. Tunc verām habemus laudem, quando à te habemus laudē, quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quotiens autem ab alio quàm à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem: quia illa transito-

ria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternam amicitiam laudem. Si æternam volumus, transitoriam non amemus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeam te, & laudabo te. Quis enim ego sum Domine per me vt laudem te? Pulvis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtes ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, vt laudem te Domine Deus fortissime spirituum vniuersæ carnis, qui inhabitas æternitatē? Nunquid tenebræ laudabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ: tu vita, ego mors. Nūquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego verò homo similis factus vanitati. Quid ergo Dominem laudabo te? Nunquid misericordia mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nūquid mortalitas hominis, quæ hodie est & cras tollitur, laudabit te? Nunquid laudabit te homo putredo, & filius hominis vermis? Nunquid laudabit te Domine, qui in peccatis conceptus est, & natus & nutritus? Laudet te Domine Deus meus incōprehensibilis potentia tua, incircūscriptibilis sapiētia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua, superabundās misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudet te omnipotētissima fortitudo tua, summa quoque benignitas & charitas tua, per quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ.

CAP. XI. De spe erigenda ad Deum.

EGO autem creatura tua, sub vmbra alarum tuarum spērabo in bonitate tua, qua creasti me. Adiuua creaturam tuam quā creauit benignitas tua. Non pereat in malitia mea, quod operata est bonitas tua. Nō pereat in miseria mea, quod fecit summa clemētia tua. Quæ est enim vtilitas in creatione tua, si descendam in corruptionem meam? Nunquid enim vanè Deus cōstituisti omnes filios hominum? Creasti me domine, rege quod creasti. Opera manuum tuarū ne despicias Deus. Me feci sti de nihilo: si me non regis Domine, iterū reuertar ad nihilum. Sicut enim Domine non eram, & de nihilo fecisti me: sic si me non regis, adhuc ad nihilū redigar in me. Adiuua me Domine vita mea, ne peream in malitia mea. Si non creasses me domine, nō essem: quia creasti me, iam fum. Si nō regis, iam non fum: non enim mea merita, non mea gratia te coēgerunt vt creares me, sed benignissima bonitas tua & clementia tua. Illa charitas tua Domine Deus meus, quæ te ad creationem coēgit, ipsa quæso modò cogat te ad regendum. Quid enim prodest quod te cōpulit charitas tua ad creandū, si peream in miseria mea, & nō me regat dextera tua? Hæc te cogat Dñe Deus meus clementia ad saluandum quod creatū est, quæ te cōpulit creare quod creatū non est. Ipsa te vincat charitas ad saluandum, quæ te vicit ad creandum, quia nec nunc minor est, quia ipsa charitas tuipse es, qui semper idem es. Non est abbreuiata manus tua Domine vt saluare nequeat: neque aggrauata est auris tua, vt non audiat: sed peccata mea diuiserunt inter me & te, inter tenebras & lucem, inter imaginem mortis & vitam, inter vanitatem, & veritatem, in ter lunaticam hanc vitam meam & sempiternam tuam.

Esa. 59. a, 1.

CAPVT XII. De laqueis concupiscentiæ ruin.

HAE sunt vmbræ tenebrarū, quib' operior in hac abyssō caliginosi carceris huius, in qua prostratus iaceo donec aspirer dies, & inclinentur vmbræ, fiatque lux in firmamēto virtutis tuæ, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificētia: dicatque, Fiat lux, & effugentur tenebræ, & appareat aridа, germinétque terra herbam virentem & facientem semen, & fructum bonum iustitiæ regni tui. Domine pater & Deus, & fructum bonum iustitiæ regni tui. Domine pater & Deus, sentiam oculorum meorum ne dederis mihi. Auferè me cōcupiscentias, & animo irreuerenti & infrunito ne tradas me: sed possīde cor meum vt te cogitet semper. Illumina oculos meos vt te videant, & non extollentur ante te gloria sempiterna, sed humiliter sentiant, non in mirabilibus super se: & quæ à dextris sunt videant, & nō quæ à sinistris abs te. Et palpebræ tuæ præcedāt gressus meos. Nam & palpebræ tuæ interrogant filios hominum. Allide cōcupiscentiam meā dulcedine tua, quam absconditi rimentibus te, vt concupiscam te concupiscentiis sempiternis, ne vanis electus & deceptus interior gustus ponat amarū dulce, & dulce amarū, tenebras lucē, & lucē tenebras: vt liberari in medio tot dicipularū possim ab inimico super faciē viæ huius positarum ad capiendas animas peccatorū quibus plenus est totus mundus: quod is qui vidit, sub silentio no transiit, inquiens, Quicquid enim est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut cōcupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Ecce Domine Deus meus, mundus totus plenus est concupiscentiarum laqueis, quos

Ecclē. 23. a. 4.

1. Ioan. 2. c. 16.

paruerūt pedibus meis. Et quis effugiet hos laqueos? Profectò à quo tu abstuleris extollentiam oculorum tuorū, vt non eum capiat concupiscentia oculorum: & à quo tu abstuleris carnis concupiscentiā, ne eum capiat carnis concupiscentia: & à quo tu abstuleris animū irreuerentem, & infrunitum, ne eum callidè decipiat superbia vitæ. O quàm felix cui hæc tu facies, quippe pertransibit immunis. Nunc redēptor te precor per te, adiuua me ne corruam in conspectu aduersiorū meorum capeus laqueis eorū, quos paruerūt pedibus meis, vt incurruent animæ meam. Sed erue me virtus salutis meę: ne sibi risum exhibeant de me inimici tui qui oderunt te. Exurge Domine Deus meus, fortis meus, & dissipētur inimici tui, & fugiāt qui oderūt te à facie tua: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereāt peccatores à facie tua. Et ego abscōdar in abscondito faciei tuæ, & gaudeam cum filiis tuis satiatus omnibus bonis. Et tu Dñe Deus pater orphanorū, & tu mater pupillorū ruorum, audi eiulatū filiorum tuorum: & extende alas tuas, vt fugiamus sub eis à facie inimici. Turris fortitudinis Israël, qui non dormitas neque dormis custodiens Israël, quia non dormit neque dormitat hostis qui impugnat Israël.

Psal. 67. a. 1

Prou. 15. 3.

CAPVT XIII. De miseria hominis, & beneficiis Dei.

OLVX quam non videt alia lux, lumen quod non videt aliud lumen, lux quæ obtenebrat omnem lucem, & lumen quod excæcat omne extraneum lumen, lux à quo omnis lux, lumen à quo omne lumen, lumen ad quod omne lumen est tenebræ, ad quod omnis lux obscuritas, lux cui omnes tenebræ lumen, cui omnis obscuritas lux, lux suprema quam cæcitas non obnubilat, quam caligo nō hebetat, quam tenebræ non obscurant, quam nulla obstantia clandit, quam nunquā separat aliqua vmbra, lux quæ illuminas omnia tota simul, semel & semper absorbe me in claritatis abyssum, vt videam vndique te in te, & me in te, & cuncta sub te. Ne derelinquas me ne accrescant vmbræ ignorantiæ meæ, & multiplicētur delicta mea. Sine te enim omnia sunt mihi tenebræ, omnia mala: quia nihil bonū sine te vero, solo & summo bono. Hoc confiteor, hoc scio Domine Deus meus, quia vbicūque sum sine te, malè est mihi præter te, non solum extra me, sed etiam in me: quia omnis copia quæ nō est Deus meus, mihi est egestas. Satiabor tunc cūm apparuerit gloria tua. Et tu Domine vita mea beata, fac vt miseriam meam confitear tibi, ex quo ab vnitate bonitatis tuæ summo & vno bono temporaliūm rerum multiformitas lapsum me per carnales sensūs dissipauit, & ab vno in multa diuisit, & facta est mihi abundantia laboriosa & egestas copiosa, dum aliud & aliud sequebar, & à nullo implebar, dum non in me inueniebam te incommutabile & singulare & indiuisum vnum bonum, quod secutus non erro, quod consecutus non doleo, quod possidens satiatur totum desiderium meum. Heu miseria super miseriam, cum misera anima mea à te refugit, cum quo semper abundat & gaudet: & sequitur mundum, cum quo semper eget & dolet. Mundus clamat, deficiotu Domine clamas, refici: & miseria mea praua magis sequitur deficientem quàm refici ētem. Planè infirmitas mea hæc est. Medice spirituum famis illam, vt confitear tibi, salus animæ meæ toto corde meo super omnibus beneficiis tuis quibus pascis me à iuuentute mea & vsque in senectam & senium. Te deprecor per teipsum ne derelinquas me: fecisti me cūm non essem, redemisti me cūm perissem: perieram, mortuus fueram: ad mortuum descendisti, mortalitatem suscepisti: ad seruum rex descendisti; vt seruuum redimeres, teipsum tradidisti: vt ego viuerem, tu mortem suscepisti, mortem vidisti, me instaurasti cūm te humiliasti. Perieram, abieram in peccatis, venundatus eram, venisti pro me vt redimeres me: & rantum me dilexisti, vt sanguinem tuum in pretium dares pro me: dilexisti me Domine plus quàm te, quia mori voluisti pro me. Tali pacto, tam charo pretio reduxisti me de exilio, redemisti me de seruitio; retraxisti me de supplicio: vocasti me nomine tuo, signasti me nomine tuo, vt memoriale tuū semper esset apud me, & nunquam recederet à corde meo qui pro me non recessit à cruce. Vnxisti me oleo tuo quo tu vnctus fuisti, vt à te Christo dicerer Christianus. Et in manibus tuis descripsisti me, vt semper sit memoria mea apud te, si tamē memoria tua iugiter fuerit apud me. Sic igitur gratia tua semper & misericordia præuenerunt me. De multis nāque & magnis periculis sæpe liberasti me, liberator meus: quādo errauī, ad vitā reduxisti me: quādo ignorauī, docuisti me: quādo peccauī, corripuisti me: quādo fui tristis, consolatus es me: quādo despetauī, cōfortasti me: quādo cecidi, erexisti me: quando steti, retinuisti me: quādo iui, deduxisti me: quādo veni, suscepisti me; quan-

quando dormiui, custodiuisti me: quando clamaui, exaudisti me.

CAPVT XIIII. quòd Deus perpetua infinitaque cōficeat opera hominis.

HÆc enim & multa alia beneficia fecisti mihi Dñe Deus meus, vita animæ meæ: de quib' dulce esset mihi sēper loqui, semper cogitare, semper tibi gratias agere, vt possim te semper pro omnibus bonis tuis laudare, & amare te toto corde meo, & tota anima mea, & tota mēte mea, & tota fortitudine mea, simul ex omnibus medullis & intimis cordis mei, & omniū cōpagum mearū, beata dulcedo Dñe Deus meus omnia quæ delectantur in te. Sed imperfectā meū videruntoculi tui: oculi, inquā, tui multo lucidiores sunt sole, circūspicientes omnes vias hominū & profundū abyssi, & in omni loco contēplātur semper bonos & malos. Cūm enim cūctis præsideas singula implēs, totus semper vbiq; præsens, cunctorūque curā agens quæ creasti, quia nihil odisti eorū quæ fecisti: tu gressus meos semitasque cōsideras, & die nocteq; super custodiā meā vigilas, omnes, semitas meas diligenter notans, speculator perpetuus, & veluti si totius creaturæ tuæ cæli & terræ oblitus, tantū me solū consideres, & nihil sit tibi curæ de aliis. Neq; enim tibi crescit lux incōmutabilis visionis tuę, si tātum vnum aspicias: neque minuitur, si innumera videas & diuersa. Quia sicut vnum totū simul perfectè conspiceras, sic singula quælibet licet diuersa, perfectè simul totāque totus conspicit visus tuus. Sed sicut omnia sic vnū, & sicut vnū sic singula, totus simul sine diuisione vel commutatione, vel diminutione cōsideras. Itaq; totus tu in toto tēpore sine tēpore, totū me simul sempērque cōsideras, ac si nihil aliud cōsiderare habeas. Sic igitur super custodiam meam stas, sicut si omniū oblitus fis, & mihi soli intendere velis. Semper quippe te præsentē exhibes, semper tē paratū offers, si me paratū inuenis. Quocunque iero, tu me Domine non deseris, nisi prior ego te deseram. Vbicunq; fuero non recedis, quoniam vbique es, vt quocunque iero inueniam te per quem possim esse ne pereā sine te, cūm sine te esse non possim. Fateor quidem, quia quicquid facio, & quæcunque facio, ante te facio: & illud quicquid est quod facio, melius tu vides quàm ego qui facio. Quicquid enim semper operor, tu pariter semper præsens assistis: vt pote perpetuus inspector omnium cogitationū, intentionū, delectationū, & omniū operationū mearū. Dñe, ante te est semper omne desideriū meū, ante te tota cogitatio mea. Tu Domine vides vnde veniat spiritus, vbi sit, & quò vadat, quia tu es omniū spirituū ponderator. Et vtrum tadix sit dulcis, an amara, de qua foris pulchra folia emittuntur: tu iudex internus melius ipse nosti, & etiam medullas radicum subtilius perscrutaris, & non solum intentionem, sed radicis eius medullam intimā dijstinctissima tuæ lucis veritate colligis, numeras, contueris & cōfignas, vt reddas vnicuique non solūmodo secundum opera vel intentionem, sed etiam secūdum ipsam interiorem abscondita medullam radicis, de qua procēdit intentio operantis. Ad quod tendo cūm operor, quicquid cogito, & in quocunque delector, tu vides, aures tuæ audiunt, oculi tui vident & considerant, signas, attendis, notas & scribis in libro tuo, sine bonum fuerit sine malum, vt reddas postea pro bono præmia, & pro malo supplicia, quando aperientur libri & iudicabuntur secundum hæc quæ fuerūt scripta in libris tuis. Hoc est forte quod iam dixisti nobis; Considerando nouissima eorum: & quod dete Domine dicitur, Vniuersorum finem ipse considerat: quoniam tu quidē in omnibus quæ agimus, finem intentionis magis quàm actū operationis attendis. Cūmque hæc diligenter considero Domine Deus meus, terribilis & fortis, timore pariter & ingenti rubore confundor: quoniam nobis magna est indita necessitas iustè rectēque viuendi, qui cuncta facimus ante oculos iudicis cuncta cernentis.

Psal. 138. 16.

Psal. 67. a. 1

Apoc. 20. 8. 17.

Deut. 32. c. 10.

Iob 28. a. 1.

Boëtius de cōsolatione li. 4. prosa 6.

CAPVT XV. Quòd homo per se nihil possit sine diuina gratia.

FORTISSIME, magnipotēs Deus spirituū vniuersæ carnis, cuius oculi sunt super omnes vias filiorū Adam, à die nativitatis eorū vsque ad diē exitus eorum, vt reddas vnicuiq; secundum opera eorum bona vel mala: ostēde mihi vt confiteat tibi pauperrtatem meam, quoniam dixi quòd dies essem & nullius egerem, & nesciebā quoniā pauper erā, cæcus, nudus, miser & miserabilis. Credebam enim me fortè aliquid, cūm nihil essem. Dixi, sapiens efficiar, & stultus factus sum. Cogitabā me esse prudentē, & deceptus sum. Et video nunc quia donū tuum est, sine quo nihil possumus facere; quia nisi tu Domine custodieris ciuitatem, fruſtra vigilat qui custodit eam. Sic docuisti me vt cognoscerē me, quia derelinquisti me & probasti me, non propter te quo cognoscerem me, sed propter me vt cognoscerē me. Nā vt dixi Domine, credebam me aliquid fore ex me, existimabā me sufficere per me, nec percipiebam quoniam tu regebas me, donec aliquantulū te elōgasti à me, & cecidi statim in me: & vidi & cognoui quoniā tu regebas me, & quòd cecidi, fuit ex me, & quòd surrexi, fuit ex te. Aperusti mihi oculos lux, & excitasti & illuminasti me, & vidi quoniam tentatio est homi nis vita super terram, & quòd gloriari non valeat ante te omnis caro, nec iustificatur omnis viuens: quoniam si quid boni est parui vel magni, donum tuum est, & nostrum non nisi malū est. Vnde igitur gloriabitur omnis caro? nūquid de malo? Hæc non est gloria, fed miseria. Sed nunquid gloriabitur de bono: nūquid de alieno? Tuum Domine est bonum, tua est gloria. Qui enim de bono tuo gloriam sibi quærit & nō tibi quærit, hic fur est & latro: & similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuā. Qui enim laudari vult de tuo dono, & non quærit in illo gloriam tuā, sed suam: hic licet propter tuū donū laudetur ab hominibus, à te tamen vituperatur; quia de dono tuo non tuam, fed tuam gloriā quæsiuit. Qui autē ab hominibus laudatur vituperante te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec liberabitur condemnante te. At tu Domine formator mens ex vtero matris meæ, nō me finas cadere in illam exprobrationem: vt exprobretur mihi, furari voluisse gloriā tuam. Tibi enim sit gloria, cuius est omne bonum: nobis autem cōfusio faciei & miseria, quorum est omne malum, nisi tu voluerismisereri. Misereris quippe, Domine, misereris omniū, & nihil oditi eorum quæ fecisti, & das nobis de bonis tuis, & ditas nos Domine Deus inopes optimis donis tuis. Quoniam diligis pauperes, & ditites facis eos diuitiis tuis. Ecce nūc Domine, pauperes nos filij tui sumus, & pusillus grex tu⁹: aperi nobis lautas tuas, & edent pauperes, & satiabuntur, & laudabūt te qui requirunt te. Scio enim Domine, & cōfiteor docente te, quoniā illi soli qui cognoscūt se pauperes, & confitentur tibi paupertatē suam, ditabuntur à te: quoniam qui se ditites existimant cūm sint pauperes, à tuis diuitiis inueniētur exclusi. Ego igitur cōfiteor tibi Domine Deus meus paupertatē meā: & fi tibi tua gloria tota, quoniam tuum est omne bonū per me gestū. Domine confiteor vt docuisti me, nihil aliud sum quàm vniuersa vanitas & vmbra mortis, & abyssus quædam tenebrosa, & terra inanis & vacua, quæ sine tua benedictione non germinat, fructum quoq; non facit, nisi cōfusionem, peccatum & mortem. Si quid boni vnquam habui, à te recepi: quicquid boni habeo, tuum est, vel à te habeo. Si quando steti, per te steti: fed quando cecidi, per me cecidi: & semper in luto iacuissem, nisi tu me erexisses: semper cæcus fuissem, nisi tu me illuminasses. Quando cecidi, nūquam surrexissem, nisi tu mihi manum porrexisses. Postquam me etiā erexisti, semper cecidissem, nisi tu me sustinuisses: sæpius perissem, nisi me gubernasses. Sic semper Domine, sic semper gratia tua & misericordia tua præuenit me, liberans me ab omnibus malis, saluans à præteritis, suscitans à præsentibus, & munies à futuris, præcidens etiam ante me loquces peccatorū, rollēs occasiones & causas: quia nisi tu & hoc mihi feciſles, ego omnia peccata mundi fecissem: quoniam scio Domine, quod nullā peccatū est quod vnquā fecerit homo, quod non possit facere aliter homō, si creator desistā quo factus est homo. Sed quod non fecerē, tu fecisti: quod abstinerē tu iussisti, & quòd tibi crederem, gratiā tu infudisti. Tu nāque Domine rogebas me tibi, seruabas me tibi: & mihi, vt adulterij & omne aliud peccatum non committerem, gratiam & lumen donasti.

CAPVT XVI. De diaboli tentationibus.

TENTATOR defuit, & vt deesset, tu fecisti: locus & tempus defuit, & vt hæc deessent, tu fecisti. Affuit tētator, nō deest locus, non defuit tempus: sed vt nō cōsentirem, tu me tenuisti. Venit tētator: tenebrosus vt est, & vt eum despicerem, tenebrosus me confortasti. Venit tentator armatus & fortis: & vt me non vinceret, tu eum refrenasti, & me roborasti. Venit tentator transfiguratus in angelum lucis: & vt me non decīperet, tu eum increpasti, & vt eum cognoscerem, tu me illuminasti. Ipse enim est draco ille magnus & rufus, serpens antiquus, vocatus diabolus & satanas, habens capita septem, & cornua decem, quem creasti ad illudendum huic maxi magno & spatioso, in quo reptant animalia, quorum non est numerus, & animalia pusilla & magna, id est, diuersa demonio-rum genera: qui nihil aliud die nocteque operātur, nisi quia circumeunt quærentes quem deuorent, nisi tu eripias. Ipse enim est antiquus ille draco, qui ortus est in paradiso voluptatis, qui cauda sua tractit tertiā partem stellarū cæli, & eas mittit in terram, qui veneno suo corrumpit aquas terræ, vt bibentes homines moriantur, & qui sternit sibi aurum quasi

1. Ioan. 2. c. 16.

Psal. 67. a. 1

Psal. 138. 16.

Iob 41. d. 25.

Iob 40.c.18. lumen, & habet fiduciam quòd influat Iordanis in os suum,
qui factus est vt nullum timeat. Et quis defendet à morsibus
eius, quis eruet ab ore eius: nisi tu Domine qui confregisti
capita draconis magni? Adimus nos, prætende Domine super
nos alas tuas, vt fugiamus sub eis à facie draconis huius, qui
nos persequitur, & iecuto meo libera nos à cornibus eius: hoc
enim est continuũ studiũ eius, hoc vnicũ desiderium suũ, vt
animas quas creasti deuoret. Et ideo Deus meus ad te clama-
mus, libera nos ab aduersario nostro quotidiano, qui siue
dormiamus, siue vigilemus, siue comedamus, siue bibamus,
siue quodcunque opus operemur, omnibus modis instat die
ac nocte, fraudibus & artibus, nunc palàm, nunc occultè, fa-
gitas venenatas cõtra nos dirigens, vt interficiat animas nos-
tras. Et tamen Domine pessima infantia nostra: quia cùm cõ-
tinuè videamus contra nos draconem ore aperto paratum ad
deuorandũ, nihilominus dormimus & lasciuimus in pigri-
tiis nostris, tãquam fecuri ante eum: qui nihil aliud desiderat
quam vt nos perdat. Inimicus vt occidat semper vigilat sine
somno: & nos vt custodiamus nos, nolumus euigilare à som-
no. Ecce terrẽdit ante pedes nostros laqueos infinitos, & om-
nes vias nostras variis repleuit decipulis ad capiendas animas
nostras. Et quis effugiet? Laqueos posuit in diuitiis, laqueos
posuit in pauperrate, laqueos terendit in cibo, in potu, in vo-
luptate, in somno & in vigilia: laqueos posuit in verbo & in
Psal.90.a.3. opere, & in omni via nostra. Sed tu Domine libera nos de laqueo
venantium, & à verbo aspero: vt confiteamur tibi dicentes,
Psalm.123. Benedictus Dominus qui nõ dedit nos in captionem dentibus
b.6. eorum: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo ve-
nantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

CAPVT XVI. Quòd deus est lux iu-storum.

Et tu quidẽ Domine lux mea, illumina oculos meos, vt
videã lumen, & ambulem in lumine tuo, & nõ impingam in
laqueos eius. Quis enim euadet laqueos istos multos, nisi vi-
deat eos? Et quis videbit eos, nisi quẽ illuminauerit lumine
tuo: Ipse enim pacer tenebrarũ laqueos suos abscõdit in tene-
bris suis, vt capiãtur in eos omnes qui súr in tenebris suis, qui
Ioan.1.b.9. sunt filij tenebrarum harũ, non videntes lumen tuum, in quo
qui ambulat, non timebit? Qui enim ambulat in die, non of-
fendit: qui autẽ in nocte ambulat, offendit, quia lux nõ est in
eo. Tu lux Domine, tu lux filiorũ lucis, tu dies qui nescis oc-
casum, in qua ambulãt filij tui sine offẽtione, & sine qua om-
nes qui ambulãt in tenebris sunt, quia te lucẽ mundi non ha-
bẽt. Ecce quotidie cernimus, quia quo magis à te vero lumi-
ne quis elongatur, eò magis peccatorũ inuoluitur tenebris: &
quo magis cit in tenebris, eo minus videt laqueos in via sua:
& ideo minus cognoscit, & idcirco sæpius capitur, & cadit in
eis: & quod est horribilius, etiã ẽe cecidisse ignorat. Qui verò
sui casum ignorat, eo minus curat surgere, quãto se eximiat
adhuc stare. Tu verò lux meuris Domine Deus meus, nũc il-
lumina oculos meos, vt videã & cognoscã, ne corruam in cõ-
spectu aduersariorũ meorũ. Etenim in exterminiũ nostrum
laborat inimicus noster, quem perimus vt facias liquefieri à
Psal. 67.a.3. facie nostra, sicut cera liquescit à facie ignis. Quoniã Domi-
nus ipse est latro primus & vltimus, qui consilio fecit vt rape-
ret gloriã tuam: quoniam insanus & elatus crepuit & cecidit
in faciẽ tuam, & deiecisti eum de monte tuo, & de me-
dio lapidũ ignitorũ, in quorũ medio ambulauit. Et nunc vita
mea, Domine, Deus meus, ex quo cecidit, non cessãt persequi
filios tuos. Et in odium tuum, ô rex magne, cupit perdere hãc
creaturam tuam, quam creauit omnipotens bonitas tua ad
imaginem tuam vt possideat gloriam tuam, quam ipse perdi-
dit per superbiam suam. Sed contere eum fortis noster, an-
requam nos agnos tuos deuoret: & illumina nos vt videa-
mus laqueos quos ipse parauit, euadam⁹ ad te, ô lætitia Israël.
Et hæc omnia tu Domine melius nosti, qui nosti contentio-
nem eius, & ceruicem eius duriſſimã. Nec hoc dico vt ostẽ-
dam tibi, qui omnia vides, & nulla te latet cogitatio. Sed ante
pedes tuæ maiestatis de inimico meo querimoniam facio, in-
dex æternæ, vt & ipsum dãnes, & nos filios tuos saluos, quo-
tum fortitudo tu es. Versutes est enim Domine ite hostis &
tortuosus: nec facilè deprehendi possunt circuitus viæ eius,
nec cognosci species vultus eius, nisi tu illumines. Nam nõ
hic, nunc illic, nunc agnum, nunc lupum: nunc tenebras, nũc
lucem se ostendit; sed singulis quibuslibet qualitatibus, locis
& temporibus, secundum varias rerum mutationes, varias
exhibet tentationes. Nam vt tristes decipiat, tristatur &
ipse: vt gaudentes illudat, fingit se & ipse gaudere: vt spiri-
tales defraudet, in angelum lucis se transfigurat: vt fortes cõ-
primat, apparet agnus: vt mites deuoret, apparet lupus. Hæc
quidem omnia secundũ similitudinem variarũ tentationum
efficit habẽt, sicut alios à timore nocturno, alios à sagitta vo-
lãte in die, alios à negotio perambulante in tenebris, alios ab
incursu, alios à dæmonio meridiano. Et ad hæc quis idoneus
vt cognoscat, & astutias eius quis cognouit? Quis reuelabit
speciem indumẽti eius, & gyrũ dentiũ eius quis agnoscet? En
abscondit sagittas suas in pharetra, & laqueos suos abscondit
sub specie lucis, & hoc difficilius perpẽditur, nisi à te Domi-
ne spes nostra lumẽ assumamus, vt videamus omnia. Nã non
solũm in carnis operibus quæ de facili cognoscũtur, nec tan-
tum in ipsis viriis, sed in ipsis spiritalibus exercitiis laqueos
abscondit subtiles: & sub virtutum colore ipsa vitia induit, &
trãsmutat se in angelum lucis. Hæc & multa alia nititur con-
tra nos ipse filius Belial, ipse satan, Domine Deus noster. Et
nũc vt leo, nũc vt draco, manifestè & occultè, intus & extrã,
die ac nocte insidiatur, vt rapiat animas nostras. Et tu eripe
nos Domine, qui saltas sperãres in te: vt ipse de nobis dolcas,
& tu laudẽris in nobis Domine Deus noster.

CAPVT XVII. De Imit. sanct. Pat.

Ego autem filius ancillæ tuæ, qui me commendaui manu
tuæ, iam his meis pauperculis confessionibus confiteor tibi
B liberator meus toto corde meo: & recolam ad mẽrem meam
omnia bona quæ fecisti mihi à iuuentute mea, in omni vita
mea. Scio namque quòd ingratitudo multum tibi displiceat,
quæ effradix totius mali spiritalis, & ventus quidã deliccans,
& vrens omne bonũ: obstruens fontem diuinæ misericordiæ
tuæ super hominem, qua & mala mortua iam oriũtur, & viua
iam opera moriuntur, & vltrà non adipiscũntur. Et ego Do-
mine gratias tibi agam, ne sim ingratus tibi liberator meus,
quoniam liberasti me. Quoriẽs me iã absorbuerat ille draco⁹
& tu Domine ab ore eius extraxisti me. Quotiens ego pecca-
ui? & ipse paratus fuit deglutire me, sed tu Domine Deus
meus defendisti me. Cùm contra te iniquè agebam, cùm tua
mandata frangebã, stabat ipse paratus vt me raperet ad infer-
num, sed tu prohibebas. Ego te offendebã, & tu me defende-
bas: ego te non timebam, & tu me custodiebas. A te recedebã,
& inimico meo me exhibebã: tu ipsum me me accipere,
deterrebas. Hæc mihi tu Domine Deus meus beneficia cem-
ferebas, & ego miser nõ cognoscebã. Sic enim me multoties
à faucibus diaboli liberasti, de ore leonis eripuisti, & ab infer-
no licet nesciẽtem me multis vicibus reduxisti. Descẽdi enim
vsque ad portas inferni: & ne illuc intrarem, tu me tenuisti.
Appropinquabã vsque ad portas mortis, & ne me ipse cape-
rent, tu fecisti. De morte etiam corporis sæpius eripuisti me
saluator meus, cùm graues morbi tenerẽt me, cùm fui in pe-
riculis multis, per mare, per terras: ab igne & gladio, & ab
omni periculo liberans, semper mihi astãs & misericorditer
saluans. Sciebas tu quidẽ Domine, quia si tunc mors me oc-
cupasset, infernus animam meam suscepisset, & perpetuo
dãnatus fuissem: sed tua misericordia, & tua gratia præuenit
me, eripiẽs me de morte corporis, & de morte animæ Domi
ne Deus meus. Hęc & multa alia mihi tua beneficia exhibuis-
ti, & ego erã cęcus, nec cognoui donec illuminasti me. Nunc
igitur lux animę meæ Domine Deus meus, vita mea, per quã
viuo: lumen oculorum meorũ, per quod videoren illuminasti
me, & cognosco te, quia viuo per te, & gratias ago tibi licet
viles & exiles & impares beneficiis tuis, quales habet mea
fragilitas offero. Quoniã tu es solus Deus meus, creator meꝰ
benignus, qui amas nostras animas, & nihil odisti eorũ quæ
D fecisti. Et ego primus inter peccatores quos saluasti, vt exem-
plũ aliis tribuam benignissimæ pietatis tuæ. Confitear bene-
ficia tua magna, quoniã eripuisti me de inferno inferiori, se-
mel & secundo & tertio & cẽties & milies, & ego semper ad
infernum tendebam, & tu me semper reducebas, & iustè mi-
lies damnasses me si voluisses: noluisti, quia amas animas, &
dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam Domine
Deus meus, multæ misericordiæ in omnibus viis tuis. Nunc
ergo video hæc, Dñe Deus meus, cognosco per lumen tuũ, &
deficit anima mea in misericordia tua magna super me, quo-
niam eripuisti animã meam ex inferno inferiori, & mea vi-
tam reduxisti. Totus enim eram in morte, totũ me resuscita-
sti. Tuum igitur si totũ id quod viuo, & totus totũ me tibi of-
fero. Totus spiritus, totũ cor, totũ corpus, tota vita mea viuat
tibi, vita mea dulcis: quoniã totũ me liberasti vt totũ me pos-
sideres, totũ me refecisti vt totũ me rehaberes. Diligã te igitur
Dñe virtus mea, diligã te ineffabilis exaltatio mea, & viuat iã
nõ mihi, sed tibi tota vita mea, quę perierat in inseriamea, re
suscitata est in misericordia tua: q es de⁹ misericors & miserator & multæ misericordiæ in milia his qui diligũt nomẽ tuũ.

Psal.90.b.4.

Idcir-

Psal.90.a.4. Idcirco Domine Deus meus sanctificator meus iustificã mihi
Matth.11.d. lege tua, vt diligam te toto corde meo, tota anima mea, tota
17. mente mea, tota fortitudine mea, & totis viribus meis, & e-
A tiam ex intimis medullis cordis mei, omnibus horis & mo-
mentis quibus fruor bonis misericordiæ tuæ: quoniam sem-
per petirem, nisi quia semper regis me semper morerer, nisi
quia semper me viuificas, & omni momentõ me tibi obligas,
dũ omni momento mihi tua magna beneficia præstas. Sicut
ergo nulla est hora vel punctum in omni vita mea, quo tuo
beneficio non vtar: sic nullum debet esse momentum, quo te
non habeam ante oculos in mea memoria, & te non diligam
Iacobi.c.1.17 ex omni fortitudine mea. Sed nec hoc valeo nisi tu dederis
mihi, cuius est omne donum bonum, & omne datum opti-
mum descendens à patre luminum: apud quem nõ est trans-
Rom.9.d.16. mutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Non enim est volẽ-
tis neque currentis, sed tui miserentis, vt diligamus te. Tuum
est Domine hoc donum, cuius est omne bonum. Iubes te di-
ligi, da quod iubes, & iube quod vis.

CAPVT XII. De femore charitatis.

Amo te Deus meus, magisque semper amare cupio, quia
in te reuera omni melle dulcior, omni lacte nutribilior, &
omni luce clarior. Idcirco super omne aurũ & argentũ & la-
B pidẽ pretiosum es mihi charior: displicebat enim mihi quic-
quid agebam in seculo præ dulcedine tua, & decore domus
tuæ, quã dilexi. O ignis qui semper ardes & nunquam extin-
gueris, ô amor qui semper ferues & nunquã tepescis, accẽde
me. Accendar, inquam, totus à te, vt totus diligam te. Minus
enim te amat, qui tecum aliquid amat quod nõ propter te a-
mat. Diligam te Domine, quoniã tu prior dilexisti me. Et vn-
de mihi verbũ vt explicẽ ligna dilectionis tuæ, maximè er-
ga me propter innumera beneficia tua, quibus à principio o-
ducasti me? Post beneficium nẽpe creationis quãdo in prin-
cipio de nihilo ad imaginem tuam creasti me, honorificãs &
exaltans me inter eas creaturas quas fecisti, & nobilitans lu-
mine vultus tui quo signasti superluminare cordis mei, quo
Psal.8.a.6. ab insensibilibus parirer & sensibilib⁹ brutis dilexeruisti me,
& paulo minus ab angelis minuisti. Parum hoc fuit ante cõ-
spectum diuinitatis tuæ: quoniam quotidianis & singulari-
bus maximisque donaris tuorum beneficiorum me sine in-
termissione nutriuisti, & quasi filium tuum paruulum tenel-
lum vberibus tuæ consolationis lactasti & cõfortasti me. Vt
eum tibi eotus seruirem, omnia quæcunque fecisti, in meum
seruitium tradidisti.

CAPVT XI. Quòd Deus finierit om nia seruitia hominũ. Psal. 8.b.7.

Omnia sub pedib⁹ hominis subiecisti, solus homo totus
tibi subiicere tur. Et vt tuus totus homo esset, super omnia
opera tua dominatus est homo. Exteriora nẽpe pro corpore
cũcta creasti, ipsum verò corpus pro anima, animã verò pro
te vt tibi soli vacarer, & te solum amaret: posſidens read so-
latiũ, inferiora verò ad seruitium. Quicquid enim cæli ambitu
continetur inferius, ab anima humana est, quæ facta est vt
summum bonum superius possideret, cuius possessione bea-
ta fieret: cui si adhæsisset, cunctorum mutabilium inferiorum
necessitudines supergrediens, illius summæ maiestatis cuius
æmulatur speciem, æternæ immortalitatis faciẽ cum serenita-
te videbit. Tunc verò illis bonis optimis fruetur in domo
Domini, quorum comparatione cuncta hæc quæ hic cerni-
Isa.64.a.4. 1.Cor.2.b.9. mus, velut nihilum corũputantur. Illa sunt quæ oculus non
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ
præparauit Deus diligẽtibus se. Et hæc quidem Domine da-
turus es anima. His etiam quocidie lætificas animas seruo-
rum tuorum, qui amas animas. Quid mirror hæc Domine
Deus meus? imaginem quippe tuam honorificas, & similitu-
dinem tuam ad quam creaste sunt. Nam & corpori nostro,
licet adhuc corruptibili & ignobili, vt videret dedisti cæli
claritatem per manum ministrorũ tuorum indefessorum, so-
lis & lunæ, qui præcepto tuo iugiter die ac nocte deseruiunt
filiis tuis: vt spirareꝛ, largit⁹ es aëris puritatẽ: vt audiret, sonoꝛ
um varietates: vt odorarer, odoꝛũ fiumitates: vt gustaret, sa-
porum qualitates: vt contrectaret, dedisti corpulentorũ om-
nium grossitates. Adiuuamẽta suis necessitatibus dedisti ia-
menta, volucres quoque cæli & pisces maris, & fructus terræ
ad reficiendum impendisti. Mi edicinas de terra propter sin-
gulas quasque suas corruptelas creasti, singula solatia singu-
lis malis obuiantia præparasti: quoniam es misericors & mi-
serator, & nouisti figmentum nostrum singulis nostrer, & nos
omnes quasi lutum in manu tua.

CAPVT XII. Quòd ex eõ fideratione bonorũ tẽporalis cordiliget mẽ quindo cẽ lestis cõsilij.

En aperiatur mihi misericordia tua magna, lumine tuo il-
lustra quæso magis ad huc, vt mihi magis aperiatur. Nã ex his
minimis tua magna, & ex his visibilibus tua inuisibilia com-

prehẽdimus Domine Deus sancte, & bone creator noster. Si
enim mi Domine pro hoc corpore ignobili & corruptibili
A tam magna & innumera beneficia præstas à cælo & aëre, à
terra, & mari, à luce & tenebris, à calore & vmbra, rore &
imbre, vẽtis & pluuiis, volucribus & piscibus, bestiis & arbo-
ribus & multiplicitate herbarũ & germinũ terræ, cunctarum
creaturarũ tuarum ministerio nobis succedentẽ per tua tem-
pora ministrantium, vt alleues fastidiũ nostrum: qualia quæ-
so, & quam magna & innumerabilia erũt illa bona, quæ, præ-
parasti diligentibus te, in illa cælesti patria, vbi te videbimus
facie ad faciẽ? Si tãta facis nobis in carcere, quid ages in pala-
tio? Magna & innumerabilia sunt opera tua Domine tua ce-
lorũ. Cùm enim sint hæc omnia valde bona & delectabilia,
quæ bonis pariter malisque cõmunia tradidisti quasi futura
sunt illa, quę solis bonis recõditisti: tã innumera & varia do-
na tua, quæ nũc amicis pariter tribuis & inimicis: quam ma-
gna & innumerabilia, quàm dulcia & delectabilia quæ solis
tuis es largiturus amicis si: Si tanta solatia in hac die lachryma-
rum, quantã conferes in die nuptiarum? Si tanta delectabilia
continet carcer, quantã quæso continebit patria? Oculus non
vidit Deus absq; te, quæ præparasti diligentibus te. Secũdum
B enim magnam multitudinem magnificentiæ tuæ est etiam
multitudo magna dulcedinis tuæ, quam abscondisti timenti-
bus te: magnus enim es tu es Domine Deus meus & immensus,
nec est finis magnitudinis tuæ, nec est numerus sapiẽtiæ tuæ,
nec est mensura benignitatis tuæ, nec est finis, nec numerus,
nec mẽsura retributionis tuæ: sed sicut magnus es tu, ita ma-
gna sint donaria tua, quoniam tu ipse præmium & donum
omnium legitimorum tuorum pugnatorum.

CAPVT XXII. Quòd diuina dulcedo omnẽ præ-stantiam nõ di amantibus tol-lit.

Hæc sunt beneficia magna tua Domine Deus, sanctifi-
cator sanctorum tuorum, quibus repleturus es inopiam cu-
rientium filiorum tuorum: quoniam tu es spes desperatorũ,
cõsolatio desolatorum, tu coronaspei, quæ ornata est gloria,
præparata vincentibus. Tu famelicorum satietas æterna, dã-
da eiuritibus. Tu consolatio sempiterna, qui solis illis te tri-
buis qui consolationem huius mundi pro tua perpetua con-
solatione contemnunt. Nam qui hic consolantur, indigni
tua consolatione habentur: sed qui hic cruciantur, à te con-
solantur: & qui participant passionibus, participant & con-
solationibus. Nemo enim potest in vtroque seculo consola-
ri, nec potest quis hic, & in futuro gaudere: sed vnum ne-
C cesse est vt perdat, qui alterum volucrit possidere. Hæc vbi
considero Domine consolator meus, in hac vita renuit con-
solari anima mea, vt digna habeatur tuis consolationi-
bus æternis: quia iustũ est vt amittat te, quicunque in aliquo
alio magis consolari eligit quàm in te. Et obsecro summa ve-
ritas te per te, nou permittas me in aliqua consolatione vana
cõsolari quàm in te: sed pero vt omnia mihi amarescãt, vt tu
solus dulcis appareas animæ meæ, qui es dulcedo inæstima-
bilis, per quã cũcta amara dulcorantur. Tua enim dulcedo
Stephano lapides torrentes dulcorauit: tua dulcedo craticulã S. Stepha-
beato Laurentio dulcẽ fecit: pro tua dulcedine ibãt Apostoli nus.
gaudentes à cõspectu cõcilij, quoniam digni habiti sunt pro- Act.7.c.56.
nomine tuo cõtumeliã pati. Ibat Andreas fecurus ad crucẽ S. Laurẽ-
& gaudens, quoniam ad tnam dulcedinem properabat. Hæc tius.
enim tua dulcedo ipsos Apostolorũ principes fic replenit, vt Act.5.g.41.
pro ipso crucis patibulũ vnus eligeret, alter quoque caput fe- S. Andreas.
rienti gladio supponere non timeret. Pro hac emenda, Bar- S. Petrus.
tholomæus propriam pellem dedit, Pro hac quoque gustan- S. paulus.
da veneni poculum intrepidus Ioannes potauit. Hanc verò S. Bartholo-
D vt gustauit Petrus, omnium inferiorũ oblitus clamauit quasi mæus.
ebrius, dicens, Domine bonum est nos hic esse, faciamus hic S. Ioannes.
tria tabernacula: hic moremur, te contemplemur, quia nullo Matt.17.d.4.
alio indigemus, sufficit nobis Domine videre re, sufficit, in-
quit, tanta dulcedine fatiari. Vnam enim stillam dulcedinis
ille gustauit, & omnem aliam fastidiuit dulcedinem. Quid
putas dixisset, si magnam illam multitudinem dulcedinis di-
uinitatis tuæ gustasset, quam abscondisti timẽtibus te? Hanc
tnam dulcedinem ineffabilem & illa gustauerat virgo, de qua
legimus, quòd lætissima & gloriantcr ibat ad carcerem, quasi
ad epulas inuitata. Hanc, vt reor, & ipse gustauerat, qui dice-
bat, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam
abscondisti timentibus te! quique monebat, Gustate & vide-
te, quoniam suauis est Dominus. Hæc est enim illa beatitudo
Domine Deus noster, quam expectamus daturum te nobis:
pro qua tibi Domine continuè militamus, pro qua tibi mor-
ticamur tota die, vt in tua vita tibi viuamus.

Psal.30.c.20
Psal.33.b.9.
CAPVT XXIII. Quòd tota spes nostra debeat esse in Deum.

Tu autem Domine expectatio Israël, desiderium ad quod
Hieron.a.4.

suspirat cor nostrum quotidie; festina, ne tardaueris. Surge, propera & veni, vt educas nos de isto carcere ad confitẽdum nomini tuo, vt glorietmur in lumine tuo. Aperi aures tuas clamoribus lachrymarũ pupillorum tuorum, qui clamant ad

Matth. 6. b. Luc. te; Pater noster, dã nobis hodie panẽ nostrũ quotidianum: incuius fortitudine ambulemus die ac nocte, vsquequò perueniamus ad montẽ sanctum tuũ Oreb. Et ego paruulus inter paruulos familiæ tuæ deus pater & virtus mea, quãdo veniã, & apparebo ante faciẽ tuã, vt qui nunc tibi cõfiteor ad tẽpus ex tũc cõfitear tibi in æternum? Beatus ero si fuero admissus ad videndũ claritatẽ tuam. Quis mihi hoc tribuat vt ad hoc venire permittas me? Scio Domine, scio & confiteor meindignum vt intrẽ sub tectum tuum: sed fac propter honorem tuum, & ne cõfundas in te sperãtem seruum tuum. Et quis intrabit in sanctuariũ tuum ad consideranda potẽtias tuas, nisi tu aperias? Quis autẽ aperiet, si tu clauseris? Si enim destruxeris, nemo est qui ædificet. Et si incluseris hominem, ne-

Iob 12.b 10. mo est qui aperiat. Si continueris aquas, omnia siccabuntur: & si emiseris eas, subuertent terram. Si omnia quæ fecisti, ad nihilum redigas, quis contradicet tibi? Porrò sempiterna bonitas misericordiæ tuæ, quia fecisti omnia quæcunque voluisti, tu nos fecisti fabricator mundi, rege nos: tu nos creasti, ne spernas nos, quia opera tua sumus. Et quidem Domine Deus noster, nos lutum & vermiculi non valemus in tuas æternitates intrare, nisi tu induxeris qui de nihilo cuncta creasti.

CAPVT XXIIII. Quòd salus nostra ex Deo est.

EGO autẽ opus manuum tuarum cõsiderabor tibi in timore tuo, quia non in arcu meo sperabo, & gladius meus nõ salvabit me, sed dextera tua & brachium tuũ & illuminatio vultus tui: alioquin desperarem, quoniam spes mea tu es qui creasti me, quoniam non derelinquis sperantes in te. Tu quippe es Dominus Deus noster suauis & patiens, in misericordia disponens omnia. Nã si peccauerimus, tui nõ sumus: si nõ peccauerimus, tui sumus, quoniam apud te sumus computati.

Psal. 38. b. 6. Nos enim foliũ vniuersi, & vanitas est omnis homo viuens,
Iob 7. b. 7. & vẽtus est vita nostra super terram. Ne irascaris si cadimus
Psalm. 102. pupilli tui, quoniam tu nosti figmentũ nostrũ Domine Deus
c. 14. noster. Num Deus inæstimabilis fortitudinis contra folium
Iob 13. d 25. quod à vento rapitur ostẽdere vis potentiam tuam, & stipu-
2. Reg. 14. c. lam siccam persequeris? Num damnabis rex Israël æternę ca-
15. nem mortuum? Num damnabis culicem vnum? Audiuimus
Sap. 12. d. 13. de misericordia tua Domine, quoniam tu mortem nõ facis, nec lætaris in perditione morientium. Propter hoc Domine oramus te, ne permittas dominari quod nõ fecisti huic creaturæ tuæ quam fecisti. Si enim doles de perditione: quid te prohibet Domine, qui omnia potes, ne semper lęteris de nostra salutatione? Si vis, potes me saluare: ego autẽ etsi vellẽ nõ possẽm. Magna est multitudo miseriarũ mearũ mecum. Vel-

Rom. 7. c. 18 le quippe mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Velle quod bonum est nõ possum, nisi tu velis: nec quod volo possum, nisi tua potentia me confortet: & quod possum aliquando nolo, nisi tua voluntas fiat sicut in cælo & in terra. Et quod volo & possum ignoromisi tua sapientia me illustret. Et si etiam sciam, quãdoque volens, quãdoque valens, imperfecta & vacua trãsit sapiẽtia mea, nisi adiuuet vera sapientia tua. In tua autẽ voluntate cuncta sunt posita, & nõ est qui possit resistere volũtati tuæ, Domine vniuersorũ, principatum tenẽs omnis carnis: & quæcũq; vis facis in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. In nobis igitur fiat voluntas tua, supẽr quibus inuocatũ est nomẽ tuum: ne pereat hoc nobile plasma tuum quod creasti propter honorẽ tuum. Et quis homo natus de muliere qui viuat & non videat mortem, & eripiat animam suam de manu inferi: nisi tu solus eripias vita vitalis omnis vitæ, per quem omnia viuunt?

CAPVT XXV. Quomodo voluntas humana ineffi-cax, sit ad bona opera, sine diuina gratia

ETENIM iam tibi confessus sum laus vitæ meæ Domine Deus meus, virtus salutis meæ, Sperabã aliquando in virtute mea, quæ tamẽ non erat virtus. Et cùm fic volui currere, vbi magis stare credebam, ibi magis cecidi: factusque sum magis retrò & non antè, & quod credebam cõsequi, magis elongatum est à me. Sic per multa similia vires meas probãs cognosco nũc quia illuminasti me: quoniã quod magis credidi posse per me, minus semper potui. Dicebã enim, Hoc faciã, illud perficiam: nec hoc, nec illud faciebam. Aderat voluntas, non erat facultas. Aderat facultas, nõ aderat volũtas; quoniam de

2. Reg. 21. b. 9. meis viribus confidebam. Nunc autem confiteor tibi Domine Deus meus pater cæli & terræ, quia nõ in fortitudine fiũ roborabitur vir: vt glorietur ante te stulta præsumptio omnis carnis. Non est enim hominis velle quod possit, aut posse quod velit, vel scire quod velit & possit: sed potius à te gressus hominis diriguntur, illorum, inquam, qui non à se, sed à te dirigi se cõfitentur. Obsecramus itaq; per viscera misericordiæ tuæ, velis Domine saluare quod creasti quoniam si vis, potes nos saluare, & in tua voluntate vitus est nostræ salutis.

CAPVT XXVI. De antiqua beneficia Dei.

RECORDARE misericordiæ tuæ antiquæ, qua nosà principio in benedictionibus tuæ dulcedinis præuenisti. Antequã enim nascerer ego filius ancillæ tuæ, Domine spes mea ab vberibus matris meæ, tu me præuenisti præparans mihi fœmitas quibus incederem & venirem ad gloriã domus tuæ: prius quã me formares in vtero nouisti me, & antequã exires de vulua, quicquid tibi placuit, præordinasti de me. Quæ & qualia sint in libro tuo scripta de me, in secreto cõsistorij tui, ego quidem ignoro, vnde & valde timeo: tu verò nosti, quoniam quod ego per successus dierum & temporum hinc ad mille annos huius temporalitatis expectẽ, in cõspectu æternitatis tuæ iam factum est: & quod futurum est, iam factum est. Ego autem stans in hac nocte tenebrosã hæc meditationis tuarum, quæ apud te sunt, fublenat mentem meã: & præcedentia signa misericordiæ tuæ, quæ me antequam nascerer præuenerunt, & nunc specialiter in me effulserunt, de futuris benignitatis tuæ melioribꝰ & perfectioribus meritis, quæ amicis tuis reseruas, spem meam admonent: vt in te lætetur Domine Deus meus lætitia sancta & viua, qua semper lætificas inuentrutem meam.

CAPVT XXVII. De angelis deputatis ad custodiã hominum. Psalm. 90. 11. Esa. 61. b. 6. Luce 2. 13.

DILEXISTI enim me vnice amor meus, antequã diligerẽte, & ad imaginẽ tuam creasti me, omnibus creaturis tuis præposuisti me: quam dignitatem tunc quidẽ seruo cùm noluerim te, propter quæ fecisti me. Insuper facis angelos tuos spiritus propter me, quibus mãdasti vt custodiãt me in omnibus viis meis, ne fortè offendam ad lapidẽ pedem meum. Hi enim sunt custodes super muros ciuitatis tuæ nouæ Hierusalẽ, & mores in circuitu eius vigilãtes & custodientes vigilias noctis super gregẽ tuũ: ne quando rapiat vt leo animas nostras dũ nõ esset qui eriperet, ille antiquus serpẽs aduersarius noster diabolus, qui quasi leo rugiẽs semper circumit quærens quẽ deuoret. Hi sunt ciues beatæ ciuitatis supernæ Hierusalem, quæ sursum est mater nostra, in ministerũ missi propter eos qui hæreditatẽ capiunt salutisyet eos liberent ab inimicis suis, & custodiant in omnibus viis suis: confortent quoq; & moneant, & orationes filiorũ tuorũ offerant in conspectu gloriæ maiestatis tuæ. Diligũt nẽpe conciues suos, per quos fuæ ruinæ scissuras instaurari expectãt. Ideòque magna cura & vigilanti studio assunt nobis omnibus horis & locis, succurrentes & prouidẽtes necessitatibus nostris, & solliciti discurrẽtes inter nos & te Domine: gemitus nostros atq; suspiria referẽtes ad te, vt impetrent nobis facilẽ tuæ benignitatis propitiationem, & referãt ad nos desideratã tuæ gratiæ benedictionẽ. Ambulant enim nobiscũ in omnibus viis nostris, intrant & exeũt nobiscum, attentè considerantes quãm piè, quamq; honestè in medio prauæ nationis cõuersemur quantóq; studio & desiderio quæramus regnũ tuũ, & iustitiã eius, quantóq; timore & tremore seruiamus, & exultemus tibi in lætitia cordis nostri. Adiuuant laborantes, protegunt quiescentes, hortantur pugnantes, coronant vincentes: congaudẽt gaudentibus, de te, inquam, gaudentibus: cõpatiuntur patientibus, pro te, inquam, patientibus. Grandis est eis cura de nobis. Magnus est affectus dilectionis eorũ erga nos: & hoc totũ propter honorem tuæ inæstimabilis charitatis, qua dilexisti nos. Diligunt enim quos tu diligis, custodiunt quos tu custodis: & deserũt quos tu deseris. Nec diligũt operantes iniquitatem, quoniã & tu odisti omnes operantes iniquitatem, & perdes omnes qui loquuntur mẽdacium. Quoties bene agimus, gaudẽt angeli, & tristãtur dæmones. Quoties verò à bono deuiamus, diabolum lętificamus, & angelos tuos tuo gaudio defraudamus: gaudiũ est enim eis super vno peccatore pœnitentiam agente, fed diabolo super vno iusto pœnitentiam deserẽte. Dà igitur, da pater eis semper gaudere de nobis, vt & tu semper per eos lauderis in nobis: & nos cum eis in vnum ouile tuum adducamur, vt confiteamur simul nomini sancto tuo, creator hominum & angelorũ. Hęc ipse commemorans coram te, confiteor laudans te quoniam bo-

beneficia tua magna sunt hæc, quibus nos honorificasti, dãs nobis angelos tuos spiritus in ministeriũ nostrum. Dederas enim quicquid cæli ambitu cõtinetur: & quasi parua reputans hæc quæ sub cælo sunt, nisi adderes etiã ea quæ sũt super cælos. Laudẽt te Domine de hoc omnes angeli tui, confiteantur tibi de hoc omnia opera tua, & ipsi sancti tui tibi benedicãt.

O honorificentia nostra, nos nimis honorificãs & ditãs multis muneribus decorasti! Admirabile est enim nomen tuum

Psal. 8. a. 2. Iob. 7. d. 17. Dñe in vniuersa terra. Quid est enim homo, quia magnificas eum, aut apponis erga eũ cor tuum? Dixisti enim veritas antiqua, Delicię meæ, esse cum filiis hominum. Nõne homo pũtredo, & filius hominis vermis? Nõne vniuersa vanitas omnis homo viuẽs? Et dignum ducis super huiusmodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?

Prou. 8. d. 31. Iob. 21. a. 6. Psal. 38. b. 6.

CAPVT XXVIII. De profluuio de præcedẽtia nascentia Dei. Psalm. 8. a. 2. Heb. 4. d. 13. Prou. 8. d. 31. 2. Cor. 6. c. 15

DOCE me abyssius profundissima, creatrix sapientia, quæ libraſti in põdere montes, & colles in statera, & mole terræ tribus digitis appẽdisti: Suspẽde molem corporalitatis huius quam gero, tribus imũsis digitis tuis ad re, vt videã & cognoscã, quàm admirabile est nomẽ tuũ in vniuersa terra. Lux antiquissima, quæ lucebas ante omnẽ lucẽ in montibus sanctis æternitatis antiquæ, cui nuda & aperta erant omnia antequã fierẽt. Lux quæ odio habes omnẽ maculam, vt pura mundissima & immaculatissima: quæ tibi deliciæ cum homine? quæ conuẽtio lucis ad tenebras? Vbi enim sunt in homine deliciæ tuæ? Vbi præparasti tibi in me dignũ sanctuarium maiestatis tuæ, ad quod introiẽs habeas delicias delectationis tuæ? Mũdum enim cœnaculum decet te mundãs virtus, quæ non nisi à mundis cordibus videri potes, multo magis nec haberi. In

Matt. 5. a. 8. Iob. 14. a. 4. Eccl. 34. a. 4. homine autem, vbi est tẽplum tũ mundum vt te suscipiat, qui regis mundũ? Quis poteſt facere mundum de immundo cõceptum semine? Nõne tu qui solus es mundus? Ab immundo enim quis mundabitur? Nã & secundũ legem, quam dedisti patribus nostris in igne cõburente mõrem, & in nube tegente aquã tenebrosam: quicquid tetigerit immundus, immũdum erit. Omnes autem nos quasi pannus menstruate de massa corrupta & immũda venientes, maculam immunditię nostræ, quã celare falsè tibi qui omnia vides, non possumus, in frontibus portamus: quare mundi esse non possumus, nisi tu mũdaueris, qui solus es mundus. Mundas autẽ de nobis filiis hominũ eos in quibus tibi complacuit habitare: quos ab inaccessibilibus profundis secretis iudiciorũ incomprehẽsibilium sapiẽtiæ tuæ, semper iustorum licet occultorum, sine eorum meritis prædestinati ante mũdum, vocati de mundo, iustificati in mundo, & magnificas eos post mundum. Non omnibus autẽ hoc facis, quod admiratiõ tabescentes omnes sapientes terræ. Et ego Domine hoc cõsideransexpauesco, & obstupefco de altitudine diuitiarum sapientiæ & scięntię tuæ, ad quam ego non pertingo, & incomprehẽsibilia iudicia iustitiæ tuæ: quoniam ex eodem luto alia quidem facis vasa in honorem, alia verò in contumeliam sempiternã. Quos igitur tibi elegisti de multis in tẽplum sanctũ tuum, ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam, quorum nomina numerũmque tu nosti, qui solus numeras multitudinẽ stellarum, & omnibus eis nomina vocas: qui etiã scripsi sunt in libro vitæ, qui nequaquam perire possunt, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam ipsa peccata. Cùm enim cadunt, non colliduntur, quia tu supponis manum tuam; custodiens omnia ossa eorum, vt vnum ex eis non conteratur. Attamen mors peccatorum pessima, illorum, inquam, quos antequam faceres cælum & terram, secũdum abyssum multam iudicio rũ tuorũ occultorũ, semper aute iustorũ, prescisisti ad mortẽ æternam; quorum diuinmeratio nominũ & meritorũ præ-

Psalm. 146. c. 4. Psalm. 36. c. 24. Psalm. 33. d. 21. Abd. 12. 4. Psal. 5. a. 7.

CAPVT XXIX. De illis qui putãt iustificari & proficere impij efficiuntur, & à conuersi. 2. Reg. 20. b. 11.

MAGN A enim sunt hæc iudicia tua Domine Deus, iudex iuste & fortis, qui iudicas æquitatem & iustrutabilia facis & profunda: quæ cùm cõsidero, cõtremiscunt omnia ossa mea, quoniã non securatur homo vinens super terram vt seruiamus tibi piè & castè cũctis diebus vitę nostræ in timore, & exultemus tibi cum tremore: vt non sit ferutiũ sine timore, neque gaudium sine tremore, & non glorietur accinctus æquè vt discinctus, neque glorietur ante te omnis caro, sed pausęcat & contremiscat à facie tua, cùm ignoraret homo vtrũ amore an odio dignus sit, sed in futurum omnia reseruãtur incerta.

Vidimus enim multos Domine, & audiuimus à patribus nostris, quod vtique sine magno tremore non recolo, sine multo timore nõ confiteor, ascẽdisse primitùs quodammodo vsque ad cælos, & inter fidera nidum suum collocasse: postmodum autem cecidisse vsque ad abyssos, & animas eorũ in malis obstupuisse. Vidimus stellas de cælo cecidisse ab impetu feritis caudæ draconis: & eos qui iacebãt in pulvere terræ, à facie subleuantis manus tuæ Domine mirabiliter ascẽdisse. Vidimus viuos morientes, & mortuos à morte surgentes. & eos qui inter filios Dei ambulãt in medio lapidum igniorum quasi lutum ad nihilum deffluisse. Vidimus lucẽ obtenebrasse, & de tenebris lucem procedisse: quia publicani & meretrices præcedent incolas in regno cælorum; filij autem regni eiiciuntur in tenebras exteriores. Quare autẽ ista omnia, nisi quia in montem illum ascendebant in quem primus ascendit angelus, & descendit diabolus? Quos autem prædestinasti, ipsos & vocasti, & sanctificasti & mundasti, vt dignũ habitaculum fint tuę maiestatis: cum quibus & in quib⁹ funt tibi delicię sanctæ & mundæ, in quibus tu delectaris, & lætificas inuentutem eorum, habitans cum eis in memoria eorũ, vt ipsi, templum sanctum tuum sint, quod magnæ dignitatis & commendatio est humanitatis nostræ.

Matth. 11. c. 21.

CAPVT XXX. Quòd anima fidei & sanctuarium Dei.

ANIMA enim quã creasti nõ de te, sed per verbum tuum, non ex qualiber elemẽtorum materia, sed ex nihilo, quæ quidem rationalis, intellectualis, spiritalis, semper viuẽs, semper in motu, quã signasti lumine vultus tui, & conscrasti virtute lauacri tui: ita facta est capax maiestatis tuæ, vt à te solo, & à nullo alio possit impleri. Quãdo autẽ re habet, plenũ est desideriũ eius: & ita nihil aliud quod desideretur exterius restat. Dũ autẽ aliquid exterius desideratur, manifestũ est quod te non habet interius: quod habito, nihil est quod vltrà desideret. Cùm enim sis summũ & omne bonũ, nõ habet quod desideret amplius, sed possidet te omne bonũ. Quòd si nõ desideratomne bonũ, restat vt desideret aliquid quod nõ est omne bonũ: ergo nec summũ bonũ, ergo nec Deũ, sed potius creaturã. Cùm autem creaturam desideratur, cõtinuam famẽ habet: quia licet quod desiderat de creaturis adipiscatur, vacua tamẽ remanet, quia nihil est quod eã impleat nisi tu, ad cuius imaginẽ est creata. Imples autẽ tu eos qui nihil aliud desiderãt præter te: & facies eos dignos te, sanctos beatos immaculatos & amicos Dei, qui omnia reputãt vt stercora, vt lucrifaciant te solum. Hęc est enim beatitudo quã hominicontulistiihic est honor quo est inter omnes creaturas, & super omnes honorificasti: vt sit admirabile nomẽ tuum in vniuersa terra. Ecce Dñe Deus meus manes, optime, omniportẽtissime, inuenisti locum vbi tu habitas: quia in anima quam creasti ad imaginem & similitudinem tuam, quæ te solum quærit & desiderat, quia non in illa quę te non quęrit nec desiderat.

Phillip. 3. b. 8 Psal. 8. a. 2. Gen. 1. d. 27.

CAPVT XXXI. Quòd neque per sensus exteriores neque interiores inuenti potest Deus.

ERGO erraui sicut ouis quæ perierat, quęrens te exterius qui es interius: & multum laborauit quęrens te extra me, & tu habitas in me, si tamen ego desiderem te. Circumiui vicos & plateas ciuitatis huius mundi quęrens te, & non inueni quia malè quęrebã foris, quod erat intus. Misi nuncios meos omnes sensus exteriores, vt quęrerem te: & nõ inueni, quia malè quęrebã. Video enim lux mea Deus qui illuminasti me, quia malè te per illos quærebam, quia tu es intus: & tamẽ ipsi, vbi intraueris, nesciebam. Nã oculi dicũt, Si coloratus nõ fuit, per nos nõ intrauit. Aures dicunt, Si sonitũ non fecit, per nos non transiuit. Nasus dicit, Si nõ oluit, per me non venit. Gustus dicit, Si non sapuit, per me non introiuit. Tactus etiã addit, Si corpulentus non est, nihil me de hac re interroges. Nõ ista ligit sunt in te Deus meus: non enim speciem corporis, non decus tẽporis, non cãdorem lucis, non colorem, nõ dulcium melodiarum cantus & quęcũque dulcẽ sonantia; nõ florum & vnguentorum vel aromatũ odores, nõ mella & manna gustui delectabilia, non cætera ad tangendum vel amplexandũ amabilia, nec omnia alia sensibus his subiecta quæro, cùm Deũ meũ quæro. Absit vt ista crediderim Deum meum, quę etiã à brutorum sensibus cõprehenduntur. Et tamẽ cùm Deũ meum quæro, quæro nihilominus quandã lucem super omnem lucẽ, quam nõ capit oculus: quandã vocẽ super omnem vocem, quam nõ capit auris: quendã odorem super omnem odorem, quẽ non capit naris: quendam dulcorem super omnẽ dulcorẽ, quem non capit gustus: quendam amplexum super omnẽ amplexũ, quẽ non capit tactus. Ister enim lux fulget vbi locus non capit: ista vox sonat, vbi spiritus non rapit: odor iste redolet, vbi flatus non spargit: sapor iste sapit, vbi non est edacitas: amplexus iste tãgitur, vbi non diuellitur.

Hic est, Deꝰ meꝰ, & nõ æstimabitur alius ad illũ hoc quæro cùm Deum meũ quæro, istud amo cùm Deũ meũ amo. Serò ecce amaui pulchritudo tã antiqua, & tã noua, serò te amaui: & tu intus eras, & ego foris, & ibi te quærebã, & in ista formosa quæ feci ista deformis irruebã. Mecum eras, & ego tecum non erã. Ea me tenebant longè à te, quæ esse non poterant nisi in te. Circumibã enim omnia quærens te, & propter omnia deliniquens me. Interrogaui terrã si esset Deus meus, & dixit mihi quòd nõ: & omnia quæ in ea sunt, hoc idẽ cõfessa sunt. Interrogaui mare & abyssos, & reptilia quæ in eis sunt: & responderunt. Nõ sumus Deus tuus, quære super nos eum. Interrogaui flabilẽ aërem, & inquit vniuersus aër cũ omnibus incolis suis. Fallitur Anaximenes, nõ sũ ego Deꝰ tuus. Interrogaui cælũ, solẽ, lunã, & stellas: Neque nos sumꝰ Deus tuus, inquiũt. Et dixi omnibꝰ quæ circũstãt fores carnis meæ, Dixistis mihi de Deo meo quòd vos nõ estis, dicite mihi de illo aliquid. Et clamauerũt omnes voce grandi, Ipse fecit nos. Interrogaui proinde mũdi molẽ: Dic mihi si es Deus meus, an nõ: Et respõdit voce forti: Nõ sum, inquit, ego, sed per ipsum sum ego: quẽ quæris in me, ipse fecit me, super me quære eũ, qui regit me, qui fecit te. Interrogatio creaturarũ, profunda est cõsideratio ipsarũ: responsio earum, attestatio ipsarũ de Deo, quonia omnia clamant, Deus nos fecit: quoniam, vt ait Apostolus, Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, à creatura mũdi intellecta cõspiciũtur. Et rediì ad me, & intraui in me & aio ad me, Tu quis es? Et respõdi mihi, Homo rationalis & mortalis. Et incepi discutere quid hoc esset: & dixi, Vnde hoc tale animal Domine Deus meus? Vnde nisi abs te? Tu fecisti me, & non ego ipse me. Quis tu? Tu per quẽ viuo ego, tu per quẽ viuunt omnia. Quis tu? Tu Domine meus verus, & solus, omnipotens, & æternus, & incõprehensibilis, & immẽsus, qui semper viuis & nihil moritur in te, immortalis enim es, habitãs æternitatem, mirabilis oculis angelorum, inenarrabilis, imperscrutabilis & inhominabilis: Deus vnus & verus, terribilis & fortis, nescîes principium, neque finẽ, principium omnium atque finis, qui es ante primordia seculorũ, & ante omnes seculorum origines. Tu es Deus meus, & Dominus omnium bonorum quæ creasti: & apud te omnium stabilium stant causæ, & omnium mutabilium apud te immutabiles stant & manẽt origines, & omnium rationaliũ & irrationalium atque tẽporalium sempiternæ viuunt rationes. Dic mihi supplici seruo tuo Deus meus, dic misericors misero tuo, dic quæso per miserationes tuas: Vnde hoc tale animal nisi à te Deus? An quisquam sese faciẽdi erit artifex? An aliunde quàm à te trahitur esse & viuere? Nõne tu es summũ esse, à quo est omne esse? Qui cequid enim est, à te est: quia sine re nihil est. Nõne tu es fons vitæ à quo fluit omnis vita? Qui cequid enim viuit, per te viuit: quia sine te nihil viuit. Tu ergo Domine omnia fecisti. Quæro, quis fecit me? Tu Domine fecisti me, sine quo factũ est nihil. Tu facẽr meus, ego opus tuũ. Gratias tibi ago Domine Deus meus, per quẽ viuo ego, & per quẽ omnia viuũt, quoniã fecisti me. Gratias tibi plasmator meus, quia manꝰ tuæ fecerũt me & plasmauerũt me. Gratias tibi lux mea, quoniã illuminasti me, & inuenisti te & me: vbi inueni me, ibi cognoui me: vbi inueni te, ibi cognoui te: vbi autem cognoui te, ibi illuminasti me. Gratias tibi lux mea, quoniã illuminasti me. Quid est quod dixi, cognouite? Nõne tu es Deus incomprehensibilis & immensus, rex regũ, & dominus dominãtium, qui solus habes immortalitatẽ & lucẽ habitas inaccessibilẽ, quẽ nullus hominũ vidit, sed nec videre potest? Nõne tu es Deus abscõditus & imperscrutabilis maiestatis, solus tuiipsius maximus cognitor & mirabilis contẽplator? Quis enim cognouit quod nũquã vidit? Dixisti enim in veritate tua, Nõ videbit me homo & viuet. Dixit & præcor tuus per veritatẽ tuã, Deũ nemo vidit vnquã. Quis ergo cognouit quod nũquam vidit? Dixit etiam veritas tua, Nemo nouit filiũ nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius. Sola trinitas tua soli sibi integrè nota est, quæ exuperat omnem sensum. Quid est ergo quod dixi homo vanitati similis, quia cognouite? Quis enim cognouite, nisi tu te? Tu quippe solus Deus omnipotens, superlaudabilis, & superglorio sus, & superexaltatus, & altissimus, & supereſſentialis in sanctissimis & diuinissimis eloquiis nominaris: quoniam super omnem essentiam intelligibilem siue intellectualem atque sensibilem, & super omne nomen quod nominatur, nõ solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, supereſſentialiter, & superintelligibiliter esse dignosceris: quoniã supereſſentiali & occulta diuinitate, super omnẽ rationẽ, intellectũ & essentiam inaccessibiliter & imperscrutabiliter habitas in teipso, vbi lux inaccessibilis, & lumẽ imperscrutabile, & incõprehẽsibile, & inenarrabile, ad quod nõ attingit aliquod lumẽ, quoniam incontẽplabile & inuisibile, & superrationale, & supermtelligibile, & inperinaccessibile, & superincõmutabile, & superincommunicabile creditur, quod nullus vnquã angelorũ vel hominũ vidit, sed nec videre potes. Hoc est cælũ tuum Domine, cælũ celans superaranũ, supereſſintelligibile, superrationale, & supereſsẽtiale lumẽ, de quo dicitur, Cælũ cæli Domino. Cælum cæli cui terra est scabellum pedum tuorũ. Psal. cxiij. Quia supermirabiliter exaltatum est super omne cælũ, ad quod etiã terra est ipsum cælum empyreũ hoc enim est cælũ cæli Domino, quia nulli nocti nisi Dño. Ad quod nemo ascẽdit nisi qui de cælo descẽdit, quia nemo nouit patrẽ, nisi filius & eorum spiritus: & nemo nouit filiũ nisi pater & eorũ spiritus. Soli quidẽ tibi trinitas integrè nota es, trinitas sãcta, trinitas supermirabilis, & superinenarrabilis, & superinscrutabilis, & superinaccessibilis, superincõprehensibilis, superintelligibilis, supereſſentialis, supereſſentialiter exuperans omnem sensum, omnẽ rationem, omnem intellectum, omnẽ intelligentiã, omnẽ essentiam supercælestium animorum: quam neque dicere, neque cogitare, neque intelligere, neque cognoscere possibile est, etiam oculis angelorũ. Vnde ergo cognouite Domine Deus altissime super omne terram, super omne cælũ, quẽ neque Cherubim perfectè cognoscũt neque Seraphim: sed alis contẽplationũ suarũ velatur facies sedenti super soliũ excelsum & eleuatũ, clamãtes & dicẽtes, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituũ, plena est omnis terra gloria tua. Expauit Propheta & dixit, Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum: & expauit cor meũ, & dixi, Væ mihi quia nõ tacui, quia vir pollutus labiis ego sum: sed dixi, cognouite. Verumtamẽ Domine væ tacentibus de te, quoniã loquaces muti fiũt sine te. Et ego Domine Deus meus nõ tacebo, quoniam fecisti me, & illuminasti me & inueni me, & cognoui te, quoniã illuminasti me. Sed qualiter cognoui te? Cognoui te in te. Cognoui te non sicut tibi es, sed cognoui te sicut mihi es: & nõ sine te, sed in te, quia tu es lux quæ illuminasti me. Sicut enim tibi es, soli tibi cognitus es: sicut mihi es, secũdũ gratiã tuam & mihi cognitus es. Sed quid mihi es? Dic mihi misericors famulo tuo misero, dic mihi per miserationes tuas, Quid mihi es? Dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Noli abscõdere à me faciẽ tuam, ne moriar: sine me loqui apud misericordiã tuã, me terrã & cinerẽ, sine me loqui apud misericordiã tuam, quoniã misericordia tua magna est super me. Loquar enim ad Deum meũ cùm sim pulvis & cinis. Dic mihi supplici tuo, dic mihi misericors misero tuo, dic per miserationes tuas, Quid mihi es? Et intonasti de super voce grãdi in interiore aurẽ cordis mei, & rupisti surditatem meã, & audiui vocẽ tuã, & illuminasti cæcitatem meã, & vidi lucem tuam, & cognoui quoniam Deus meus es tu. Propterea dixi, quòd cognoui te. Cognoui enim te, quoniam Deus meus es tu. Cognoui te solũ veum Deũ, & quem misisti Iesum Christũ. Etae enim tempus quando non cognoscebam te. Væ tẽpori illi quãdo non cognoscebam te. Væ cæcitati illi quãdo non videbam te. Væ surditati illi quãdo non audiebam te. Cæcus & surdus, per formosã quæ feci sti deformis irruebam: & mecum eras, & tecum nõ eram: & ea me tenebant longè à te, quæ nõ essent nisi essent in te. Illuminasti me lux mũdi, & vidi te, & amaui te. Nemo quippe te amat, nisi qui te videt: & nemo te videt, nisi qui te amat, Serò te amaui pulchritudo tã antiqua & tam noua, serò te amaui. Væ tempori illi quando non amaui te. GRATIAS tibi ago lux mea quæ illuminasti me, & cognoui te. Qualiter cognoui te? Cognoui te solum Deum viuum & verum creatorẽ meum. Cognoui te creatorem cæli & terræ, visibilũ omniũ & inuisibilium, Deum verum, omnipotentem, immortalem inuisibilem, incircumscripti, interminabilem, æternũ, inaccessibilem, incomprehensibilem, imperscrutabilem, incommutabilem, immẽsum, infinitũ, principiũ omniũ visibilũ & inuisibilium creaturarũ, per quem omnia facta sunt, per quẽ cuncta subsistũt elementa. Cuius maiestas sicut principiũ nũquam habuit, sic nec desinet in æternũ. Cognouite vnum solum verum Deum æternũ patrem & filiũ & Spiritũ sanctũ, tres quidem personas, sed vnã essentiam: omnino simplicem indiuisamque naturam. Et patrem à nullo, filium à patre solo, & Spiritũ sanctum pariter ab vtroque: absque initio, semper & sine fine Deum trinum & vnum solum & verũ Deum omnipotentem, vnum vniuersorum principium, creatorem omnium

omnium visibiliũ & inuisibilium, spiritaliũ & tẽporalium, qui tua omnipotẽti virtute simul ab initio tẽporis vtrãque de nihilo condidisti creaturã spiritalem & corporalẽ, angelicam videlicet & mũdanam, ac deinde humanam quasi communem ex corpore & spiritu constitutã. Cognouite, & confiteor te Deum patrem ingenitum, te filium à patre genitũ, te Spiritum sanctum paracletũ neque genitũ neque ingenitum, sanctum & indiuiduã trinitatem in tribus coæqualibus personis cõsubstantialibus & coæternis, trinitatẽ in vnitate, & vnitatem in trinitate, corde credẽs ad iustitiam, & ore cõfidens ad salutem: cognouite verũ Deum & Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, creatorẽ, salvatorem & redemptorem meum, & totius humani generis, quem cõfiteor ex patre genitum ante secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, nõ factum, sed genitum, consubstantialem & coæternũ patri & spiritui sancto, per quem omnia facta sunt à principio: firmiter credẽs, & veraciter cõfidens te Deum vnigenitum Iesum Christum, propter salutem hominũ à tota trinitate cõmuniter incarnatũ, & ex Maria perpetua virgine Spiritus sancti cooperatione conceptum, verũm hominem factũ ex anima rationali, & humana carne subsistẽtem. Qui cùm secundum diuinitatem vnigenitus Dei impassibilis sis pariter & immortalis, propter nimiam dilectionẽ tuã qua dilexisti nos, idem ipse Deꝰ filius secundum humanitatem factus es passibilis & mortalis. Qui propter salutẽ humani generis vnice filꝰ Dei in ligno crucis pati dignatus es passionem & mortem, vt nos à morte perpetua liberares: atque ad inferos vbi sedebant in tenebris patres nostri, author luminis descendisti, & die tertia gloriosus victor ab inferis ad superos resurexisti, resumens sacrũ cõpus, quod pro peccatis nostris mortuũ iacuerat in sepulchro, & vinificans secundũ scripturas die tertia, vt ipsum in patris dextera collocares. Affumpta nãque recũ ex inferis captiuitate, & captiuauerat antiquos hostis, humani generis inimicus, verus Dei filius cum nostra carnis substãtia, id est, cũ anima & carne humana exvirgine gloriosa assũpta, super omnes cælos ascendisti, transcendens omnes ordines angelorum: vbi sedes ad dexteram Dei patris, vbi est fons vitæ, & lumen inaccessibile, & pax Dei quæ exuperat omnem sensum. Ibi te Deum verũ & hominem Iesum Christum adoramus & credimus, confitentes te patrem habere Deum, indẽque venturum iudicem in fine seculi expectamus, vt iudices vivos & mortuos, & reddas omnibus, bonis & malis, secundum opera sua, quæ operati sunt in hac vita, vel præmium, vel supplicium, prout vnusquisque dignus fuerit requie vel cruciatu. Resurgent enim in illa die à voce virtutis tuæ omnes homines, quotquot humanam animam acceperunt, in carne sua quã hic habuerunt, vt rotus homo pro meritis, vel gloriã suscipiat, vel geltẽnam. Tu es ipsa vita & resurrectio nostra, quem Saluatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ cõfiguratũ corpori claritatis suæ. Cognouite Deum & vnum Spiritum sanctũ patris & filij, ab vtroque pariter procedentem, cõsubstantialem & coæternũ patri & filio, paracletum & aduocatũ nostrum, qui super eundem Deum & Dominum nostrum Iesum Christum in columbæ specie descendisti, & super Apostolos in linguis igneis apparuisti. Qui & omnes sanctos & electos Dei à principio tuæ gratiæ munere docuisti, & ora Prophetarũ, vt charrarent inirabilia regni Dei apparuisti, qui ab omnibus sanctis Dei cum patre & filio simul adoraris & glorificaris. Inter quos & ego filius ancillæ tuæ toto corde meo glorifico nomẽ tuum, quoniam illuminasti me. Tu enim es vera lux, lumen veridicum, ignis Dei & magister spiritum, qui vnctione tua docet nos omnem veritatem spiritus veritatis, sine quo impossibile est placere Deo, quoniam tuipse Deus es ex Deo, & lux de luce procedens à patre luminum ineffabiliter, à suo filio Domino nostro Iesu Christo, quibus consubstantialis & coæqualis & coæternus existens, in vnius trinitatis essentia supereſſentialiter cõgloriaris & cõregnas. Cognouite vnum Deum vnium & verum patrem, & filium & spiritum sanctum, trinum quidem in personis, sed vnũ in essentia: quem cõfiteor, adoro & glorifico toto corde meo verũ Deum, solũ sanctũ, immortalem, inuisibilem, incommurabilem, inaccessibilẽ, imperscrutabilem, vnũ lumen, vnum solem, vnũ panem, vnam vitam, vnum bonum, vnum principium, vnum finem, vnũ creatorẽ cæli & terræ, per quem omnia viuunt, per quem omnia subsistunt, per quem omnia gubernatur, regumtur & vinificatur, quæ in cælis sunt, & quæ in terris, & quæ sub terra; præter quem non est Deus in cælo & in terra. Si cognoui te Dominũ Deus, cognitor meus, sic cognoui te. Cognoui te per fidẽ tuã quam inspirasti mihi, lux mea, lumen oculorum meorũ Domine Deus meus spes omnium finium terræ, gãdium lætificans iunentutem meam, & bonum sustentans senectutem meam. In te enim Domine iubilant omnia ossa mea dicentia, Domine quis similis tibi? Quis similis tibi in diis Domine, nõ quem fecit manus hominum, sed qui fecisti manus hominũ. Simulacra gentiũ argẽtum & aurum opera manuum hominum. Non sic operator hominum. Omnes dij gentiũ dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Dominus ipse est Deus. Dij qui non fecerũt cælum & terram, pereant de cælo & de terra: Deum qui creauit cælum & terram, cæli & terra benedicant:

QVIS similis tibi etiam in diis Domine, quis similis tibi, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis & faciens mirabilia? Serò te cognoui lumẽ verum, serò te cognoui. Erat autem nubes magna & tenebrosa ante oculos vanitatis meæ, ira vt videre non possem solem iustitiæ & lumẽ veritatis: innoluebar in tenebris filius tenebrarum, tenebras meas amabam, quia lumen non cognoscebam. Cæcus erã, & cæcitatem amabam: & ad tenebras per tenebras ambulabam. Quis inde me eduxit, vbi eram homo cęcus sedens in tenebris & vmbra mortis? Quis accepit manum meã vt inde me educeret? Quis est ille illuminator meus? Non quærebam eum, & ipse quæsiuit me: non vocabam eum, & ipse vocauit me. Quis est ille? Tu es Domine Deus meus misericors & misereator, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis: tu sancte Domine Deus meus, quem confiteor toto corde meo gratias agens nomini tuo. Non te quærebam, tu me quæsiuisti, nõ te inuocabam, tu me vocasti. Vocasti enim me nomine tuo, ihtonasti de super voce grandi in interiorem aurem cordis mei. Fiat lux, & facta est lux: & diffecisse nubes magnæ, & liquefacta est nubes tenebrosa, quæ operuerat oculos meos, & vidi lucem tuam, & cognoui vocem tuam: & dixi, Verè Domine tu es Deus meus qui edmxisti me de tenebris & vmbra mortis, & vocasti me in admirabile lumen tuum, & ecce video. Gratia tibi illuminator meus. Et conuertsus sum, & vidi tenebras in quibus fueram, & abyssũi tenebrosam in qua iacuerãm, & contremui, & expaui: & dixi, Væ væ tenebris meis in quibus iacui. Væ væ cæcitati illi in qua videre non poterã lumen caelestis. Væ væ præteritæ ignorantiæ meæ, quando non cognoscebam te Domine. Gratias tibi ago illuminator & liberator meus, quoniam illuminasti me & cognouite. Serò cognoui te veritas antiqua, serò te cognoui veritas æterna: Tu eras in lumine, & ego in tenebris, & non cognoscebam te: quia illuminari non poteram sine te, & non est lux extra te.

SANCTE sanctorum Deus inæstimabilis maiestatis, Deus Deorum & Dominus Dominorum, mirabilis, & inenarrabilis, incxcogitabilis, quem contremiscunt in cælo angelicæ potestates, quem adorant omnes dominationes & throni, & omnes virtutes patuent à conspectu tuo, cuius potentiæ & sapiẽtiæ non est numerus, qui fundasti mundum super nihilum, & mare colligasti in aëre quasi in vtre: omnipotentissime, sanctissime, fortissime Deus spiritum vniuersæ carnis, à cuius conspectu fugit calum & terra, ad cuius nutui omnia se subiiciunt elementa, te adorent & glorificent omnes creaturæ tuæ. Et ego filius ancillæ tuæ per fidem tuam flecto genuicem cordis mei sub pedibus maiestatis tuæ, gratias agẽs quoniam dignatus es per tuam misericordiam illuminare me. Lumen verum, lumen sanctum, lumen delectabile, lumen admirabile, lumen superlaudabile: quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & etiam oculos angelorum. Ecce video, gratias ago. Ecce video lumen cæli, interlucet oculis mentis meæ radius de super à facie luminis tui, & lætificat omnia ossa mea. O si perficeretur in me! Auge quæso luminis author, auge quæso quod interluxet in me. Dilaretur obscero, dilaretur ex te. Quid est hoc quod sentio? quis est ignis qui calefacit cor meum? quæ est lux quæ irradiat cor meum? O ignis qui semper ardes, & nunquam extingueris, accende me! O lux quæ semper luces & nunquam obtuscaris, illumina me! O vtinam arderem ex te! Ignis sancte quàm dulciter ardes, quàm secrete luces, quàm desiderater aduris! Væ his qui non ardent ex te, væ illis qui non illuminantur ex te. O lumen vericidum, illuminans omnem illuminantur ex te. O lumen vericidum, illuminans omnem mundũ, cuius lux implet mundum! Væ cæcis oculis qui te nõ vident, sol illuminans cælum & terrã. Væ caligantibus oculis qui te videre non possunt: væ auertentibus oculis, vt videant qui te videre non possunt: væ non auertentibus, vt non videant veritatem.

Rom. 1. ca. 20.

Iob to. b. 8. Psalm. 148. Iob. 33.

1. Tim. 6. c. 16.

Esa. 45. c. 15.

Exod. 33. d. 20. Ioan. 1. c. 18. Matth. 11. d. 27.

Dan. c. 3. 52.

Rom. 10. 2. 10.

Psalm. 17. d. 16.

CAPVT XXXIII. De confessione proprię vilitatis.

Psal. 85. 8. 10. Hier. 10. b. 11.

CAPVT XXXIIII. Cõsideratio diuinæ maiestatis.

Psal. 85. b. 8.

Psal. 91. 5. 6. Hier. 10. b. 11.

Gen. 1. d. 3.

Philip. 3. d. 21.

Matt. 3. d. 16. Act. 2. a. 2.

CAPVT XXXV. Confessio veritatis.

Ioan. 1. c. 9.

Nequeũ enim oculi assueti tenebris summæ veritatis radios intueri, nec scíũt de lumine aliquid æstimare, quorũ est in tenebris habitatio. Tenebras vidēt, tenebras diligunt, tenebras approbãt: de tenebris euntes in tenebras nescíũt vbi corruãt. Miseri qui nescíũt quid amittãt, & miseriores vriq; qui scíũt quid amittunt, qui cadunt apertis oculis & descendunt in infernum viuentes. O lux beatissima, quæ non nisi à purgatissimis oculis videri potes. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Munda me mundans virtus, sana oculos meos, vt sanis ocũlis te contempler, quem non nisi sani oculi intuentur. Aufer quæso squamas caliginis antiquæ radio tuæ illuminationis splendor inaccessibilis: vt te videre valeam irrouerecharis obtutibus, & in lumine tuo videam lumẽ. Gratias tibi ago lux mea, ecce video. Dilatetur obscẽro visus meus Domine ex te. Reuela oculos meos vt considerem mirabilia de lege tua, qui es mirabilis in Sanctis tuis. Gratias tibi ago lumẽ meum, ecce video, sed per speculum in ænigmate: sed quando faciẽ ad faciem? Quando veniet dies lætitiæ & exultationis, in qua ingrediar in locũ tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, vt videam videntem me facie ad faciem, & satietur desiderium meum?

Matt. 5. a. 8.

Psalm. 118. Gimel. 18.

2. Cor. 13. d. 12.

Psal. 41. b. 5.

CAPVT XXXV. De desiderio & sitiamine in Deum.

QVEMADMODVM desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit ánima mea ad te Deum fontem vivum, quãdo veniã & apparebo ante faciem tuam? O fons vitæ vena aquarum viuentium quando veniam ad aquas dulcedinis tuæ? De terra deserta inuia & inaquosa, vt videam virtutem tuam & gloria tuã, & fatiem ex aquis misericordiæ tuæ sitim meã? Sitio Domine, fons vitæ sátia me: sitio Domine, sitio te Deum viuum. O quando veniam & apparebo Domine ante faciem tuam? Putásne videbo diem illã, diem, inquam, iocũditatis & lætitiæ, diem quam fecit Dominus, vt exultemus & lætemur in ea? O dies præclara & pulchra, nescíẽs vesperum, non habens occasum: in qua audiam vocem laudis, vocẽ exultationis & cõfessionis: in qua audiam, Intra in gaudium Domini tui, intra in gaudiũ sempiternum, in domũ Domini Dei tui: vbi sunt magna & inscrutabilia & mirabilia, quorum non est numerus. Intra in gaudiũ sine tristitia, quod cõtinet æternam lætitiam, vbi erit omne bonum, & non erit aliquod malum: vbi erit quicquid voles, & nõ erit quicquid noles: vbi erit vita vitalis, dulcis & amabilis, sempérque memorialis: vbi non erit hostis impugnãs, nec vlla illecębra, sed summa & certa securitas, secura tranquillitas, & tranquilla iocũditas, iocunda felicitas, felix æternitas, æterna beatitudo, & beata trinitas, & trinitatis vnitas, & vnitatis deitas, & deitatis beata visio, quæ est gaudium Domini Dei tui. O gaudiũ super gaudiũ, gaudium vincẽs omne gaudium, extra quod non est gaudiũ, quando intrabo in te, vt videã Deum meum qui habitat in te? Ibi & videbo visionẽ hanc grandem. Quid est quod me detinet? Heu me, quia incolatus meus prolongatus est: heu me quãdiu dicetur mihi, Vbi est Deus tuus? quãdiu dicetur mihi, expecta, reexpecta? Et nunc quæ est expectatio mea? Nónne tu Domine Deus meus? Saluatorẽ expectamus Dominũ nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Expectamus Dominum quando reuertatur à nuptiis, vt inducat nos ad suas nuptias. Veni Domine & noli tardare. Veni Domine Iesu Christe, veni vt visitare nos in pace, veni & educ vinctos de carcere, vt lætemur coram te corde perfecto. Veni saluator noster, veni desideratus cunctis gentibus, ostende faciem tuam, & salui erimus. Veni lux mea, redẽptor meus, educ de carcere animam meam ad cõfitendum nomini sancto tuo. Quãdiu miser iactabor in fluctibus mortalitatis meæ, clamãs ad te Domine, & non exaudis? Audi clamantem Domine de hoc magno, & aduc me ad portum felicitatis æternæ. Qui de periculo maris huiꝰ eductí ad te Deũ portũ tutissimũ peruenire meruere, ó vere felices qui de pelago ad littus, de exilio ad patriã, de carcere ad palatiũ peruenerũt, optatã quiete beati: qui beatiũ illud perpetuæ gloriæ quod hic per multas tribulationes quæsierũt, ĩã felici iocunditate adepti, lætantur in perpetuum. O verè beati, ó terque quatérque beati, qui iam omnium malorum exuti, securi de sua immarcescibili gloria ad regnum decoris peruenire meruerunt. O æternum regnum omniũ seculorum, vbi lumen indeficiens, & pax Dei quæ exuperat omnem sensum, in quo sanctorum animæ requiescũt, & lætitia sempiterna super capita eorum: gaudium & exultationem obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus. O quàm gloriosum est regnũ in quo tecũ Domine regnant omnes sancti, amicíi lumine sicut vestimento, habẽtes in capite suo coronam de lapide pretioso. O regnum beatitũdinis sempiterne, vbi tu Domine spes sanctorum & diadema gloriæ, facie ad faciẽ videris à sanctis, lætificans eos vnidque in pace tua quæ exuperat omnem sensum. Ibi gaudiũ infinitum, lætitia sine tristitia, salus sine dolore, via sine labore, lux sine tenebris, vita sine morte, omne bonum sine omni malo: vbi iuuẽtus nunquam senescit, vbi vita terminum nescit, vbi decor nunquam palescit, vbi amor nũquam tepescit, vbi sanitas nunquam marcescit, vbi gaudium nunquam decrescit, vbi dolor nunquam sentitur, vbi gemitus nunquam auditur, vbi tristẽ nihil videtur, vbi lætitia semper habetur, vbi malũ nullum timetur, quoniam ibi summum bonum possidetur, quòd est videre semper faciem Domini virtutum. Felices igitur qui de naufraga vita præsenti ad tanta gaudia iam peruenire meruerũt. Infelices heu nos & miseri, qui per huius maris magni fluctus procellosásque voragines nauẽ trahimus, ignorántes an ad portũ salutis peruenire valeamus: infelices, inquam, quorũ est vita in auxilio, via in periculo, finis in dubio, nescíentes finem nostrũ, quia omnia in futurũ referuntur incerta. A dhuc in pelagi fluctibus versamur, suspirantes ad te portũ maris. O patria nostra, patria secura, à lõgè te videmus, Ab hoc mari te salutamus, ab hac valle ad te suspiramus: & nũtimur cũ lachrymis si quo modo ad te perueniamus. Spes humani generis Christe Deus de Deo, refugiũ nostrũ & virtus, cuius lumẽ à longè inter caliginosas nebulas super maris procellas, quasi stellæ maris radius oculos nostros irradiat, vt dirigamur ad te portũ. Guberna domine nauẽ nostrã tua dextera clauo crucis tuæ, nè pereamus in fluctibꝰ, ne nos demergat tẽpestas aquę, neabsorbeat nos profundũsed virtute crucis tuę trahe nos ab hoc pelago ad te folamen vnicũ nostrum, quẽ à longè quasi stellã matutinã & solem iustitię vix lachrymãtibus oculis in litore cęlestis patrię nos expectãtem videmus. En ad te clamam⁹ redẽpti tui, sed & nũc exules tui, quos pretioso sanguine redemisti. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omniũ finiũ terrę, & in mari lõgè. In mari turbulẽto versamur, tu in litore stans aspicis pericula nostra: salua nos fac propter nomen tuum. Da nobis Domine inter Scyllam & Charybdin ita tenere medium, vt vtroque periculo euitato salua nauę & mercibus securi peruenia mus ad portũ.

Psal. 119. b. 5.

Psal. 61. b. 13.

Psal. 28. b. 8.

Phil. 3. d. 12.

Psalm. 41. b. 8.

Philip. 4. b. 7

Cvm ergo peruenerimus ad te sapiẽtię fontẽ, ad te lumẽ indeficiẽs, ad te lucẽ inextinguibilem, vt te non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videamus: tũc satiabitur in bonis desiderium nostrũ, quia nihil erit exterius quod desideretur, nisi tu Domine summũ bonũ, qui eris præmiũ beatorũ, & diadema decoris eorum, & lætitia sempiterna super capita eorũ, pacificans eos intus & extra in pace tua quæ exuperat omnem sensum. Ibi videbimus, amabimus & laudabimus. Videbimus in lumine tuo lumen tuum. Quoniã apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Quale autem lumẽ? Lumẽ immẽsum, lumẽ incorporeũ, incorruptibile, incõprehẽsibile, lumẽ indeficiẽs, lumẽ inextinguibile, lumen inaccessibile, lumen increatum, lumen veridicũm, lumen diuinum quod illuminat oculos angelorum, quod lætificat iuuentutem sanctorum, quod est lumen luminum & fons vitæ, quod es tu Domine Deus meus. Tu es quippe lumẽ, in cuius lumine videbimus lumen: te scilicet in te, in splendore vultus tui, quãdo te videbimus facie ad faciem. Quid est videre facie ad faciem, nisi quod ait Apostolus, cognoscere sicut & cognitus sum: cognoscere veritatẽ tuã & gloriã tuã, hoc est cognoscere faciẽ tuã? Cognoscere patris potẽtiã, filij sapiẽtiam, spiritus sancti clemẽtiã, ipsius summæ trinitatis vnã & indiuiduã essentiã. Videre enim faciẽ pei viui, hoc est summũ bonũ, gaudiũ angelorũ atque omniũ sanctorũ, præmiũ vitę ęternę, gloria spirituũ, lętitia sempiterna, corona decoris, brauiũ felicitatis, requies opulẽta, pulchritudo pacis, intimũ & externum gaudiũ, paradisus Dei, Hierusalẽ cęlestis, vita beata, plenitudo beatitudinis, gaudiũ ęternitatis, pax Dei quę superat omnem sensum. Hęc est plena beatitudo & tota glorificatio hominis, videre faciẽ Dei sui, videre eũ qui fecit cęlũ & terrã, videre eũ qui fecit eũ, qui saluauit eũ, & qui glorificauit eũ. Videbit eũ cognoscẽdo, amabit diligẽdo, laudabit possidendo. Ipse enim erit hęreditas populi sui, populi sanctorũ, populi quem redemit. Ipse possessio felicitatis eorũ, ipse præmiũ & merces expectationis. Ero, inquit, merces tua magna nimis: magnum enim magna dedi. Verè Domine Deus meꝰ magnus es tu nimis super omnes Deos, & merces tua magna nimis. Neque enim magnus es tu & parua merces tua: sed vt magnus es tu, ita magna merces tua, quoniã non aliud es tu, & aliud merces tua,

Psal. 64. b. 6

CAPVT XXXVI. De gloria cælestis patriæ.

1. Cor. 13. d. 12.

Phil. 3. d. 21.

Gen. 15. a. 1.

tua. Sed tuipse magnus nimis, tuipse merces magna nimis, tuipse coronator es & corona, tuipse promissor es & promissio, tu remunerator es & munus, tu præmiator & præmiũ felicitatis æternæ. Tu ergo coronator es, & corona Deꝰ meꝰ, & diadema spei meæ quæ ornata est gloria, lumen lætificãs, lux renouãs, decor adornans, spes mea magna, desiderii cordis sanctorũ, & desideratus eorũ. Visio ergo tua tota merces est, totum præmium, & totũ gaudiũ quod expectamus. Hæc est enim vita æterna, hæc est, inquam, sapientia tua. Hæc est vita æterna, vt cognoscamus te solum verũ Deum, & quem misisti Iesum Christum. Cùm igitur videbimus te solũ Deũ, Deum verum, Deum viuum, omnipotentem, simplicem, invisibilem, incircumscriptibilem, incomprehensibilem, & fisium tuum vnigenitum consubstantialem & coæternũ tibi, Dominum nostrum Iesum Christũ, quem pro salute nostra misisti in mundum in virtute Spiritus sancti, trinũ in personis, & vnum in essentia, Deum sanctum solum, extra quẽ non est Deus, tũc habebimus quod nunc quærimus, vitã æternã, gloriam sempiternã, quem præparasti diligentibus te, quam abscondisti timẽtibus te, quã daturus es quærẽtibus te, quærẽtibus faciem tuam semper. Et tu Domine Deus meus, formator meus ex vtero matris meæ, quæ me recommendasti manui tuæ, non me permittas amplíꝰ ex vno distrahi in multa: sed collige me de exterioribus ad me, de mead te, vt dicat tibi semper cor meũ. Excítiuit te facies mea, facié tuã Domine requirã, facié Domini virtutũ, in qua sola consistit tota gloria sempiterna beatorum, quam quidem videre vita æterna est, & gloria sempiterna sanctorũ. Lætetur ergo cor meũ vt timeat nomẽ tuũ, lætetur cor quærentium Dominum, sed multo magis cor inueniẽtiũ. Si enim lætitia est in quærendo, qualis lætitia est in inueniẽdo? Quærã ergo semper ardenter & indefinẽter faciem tuã, si quando tandem aperiatur ĩnihi ostium & porta iustitiæ, vt intrem in gaudium Domini mei. Hæc porta Domini, iusti ingredientur per eam.

Psalm. 117. a. 20.

CAPVT XXXVII. Oratio ad sanctã Trinitatem.

Joan. 17. a. 3.

Psalm. 37. b. 10.

Psal. 26. c. 9.

Matt. 7. b. 7.

O TRES coæquales & coæterne personæ, Deus vnus & verus, pater & filius & Spiritus sanctus, qui solus habitas æternitatem & lucem inaccessibilem. Quj fundasti terram in potẽtia tua: & regis orbem terræ prudentia tua. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, terribilis & fortis, iustus & misericors, admirabilis, laudabilis, amabilis. Vnus Deus, tres personæ: vna essentia, potentia, sapientia, bonitas: vna & indiuisa trinitas. Aperi mihi clamanti portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor tibi Domine. En ad ostiũ tuum summe pater familiãs mendicus pulso. Iube aperiri pulsanti, qui dixisti, Pulsate & aperietur vobis. Pulsant enim ad ostium tuum pater misericordissime, desideria rugientium præcordiorũ meorũ, & clamores lachrymarum oculorum meorũ. Ante te est omne desiderium meum, & genitus meus à te nõ est absc̃ditus. Et tu Domine, non auertas faciẽ tuã amplius à me, nec declines in ira à seruo tuo. Pater misericordiarũ audi ciulatum pupilli tui, & porrige manũ tuã optimam adiutricem, vt retrahat me de profundis aquarũ, & de lacu miseriæ, & de luto fecis, ne peream videnteꝰ misericordia oculorũ tuorum, aspiciente clemẽtia visceruꝫ tuorũ sed euadam ad te Dominum Deum meum, vt videam diuitias regni tui, & intuear faciem tuam semper, & laudẽ dicam nomini tuo sancto Domine, qui facis mirabilia, qui cor meum lætum facis memoria tua, qui illuminas iuuenturẽ meam, ne despicias senectutem meam, sed iubilare facis ossa mea, & reuiuiscere facias vt aquilæ canos meos. Omnis gloria, omnis laus, omnis virtus, omnis potẽtia, omnis magnificentia, omnis beatitudo, omnis clemẽtia sit Deo patri & filio & spiritui sancto, Amẽ.

FINIS.

MANVALE.

CENSVRA.

Liber qui sequitur, ex superioribus libellis magna ex parte conflatus est.

PRÆFATIO.

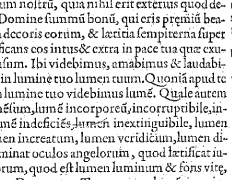

VONIAM in medio laqueorũ positi sumus, facilè à cælesti desiderio frigescimus. Quapropter assiduo indigemus monimento, vt expergefacti ad Deum nostrũ verum & summum bonũ cùm desluimus, recurramus. Idcirco non præsumptionis temeritate, sed magna Dei mei dilectione huic opusculo ad laudẽ eius, operã dedi, vt ex eleganti oribus dictis sanctorum patrũ breue & manuale verbum de Deo meo mecum semper haberem, ex cuius dilectionis igne quotiens tepesco, in eius accendar amorem. Nunc adesto mihi Deus meus quẽ quæro, quem diligo, quem corde & ore cõfiteor, & qua valeo virtute laudo atque adoro. Meus mea deuota tibi, tuo amore succensa, tibi suspirans, tibi inhiãs, te soli videre desideãs, nihil habet dulce, nisi de te loqui, de te audire, de te scribere, de te cõferre tuam gloriam frequẽter sub corde reuoluere, vt mea suauis memoria sit inter hos turbines aliqua repausatio mea. Te ergo inuoco desideratissime ad te clamo clamore magno in toto corde meo. Et cũ te inuoco, vtique te in meipso inuoco, quoniã omnino nõ essem, nisi tu esses in me: & nisi ego essem in te, non esses in me. In me es quoniã in memoria mea manes ex ea cognouit te, & in ea inuenio te cũ reminiscor tui, & delector in te dẽ te, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia. TY Domine cælũ & terrã impples, omnia porrãs, sine onere, omnia implens sine inclusione, semper ages, semper quietus, colligẽs & non egens, quærẽs cùm nihil desit tibi, amãs nec æstuans zelans & securus es, pœnitet te & nõ doles, iraſceris & trãquillus es, opera mutas, sed nõ mutas cõsilũ, recipis quod inuenis, & nunquam amisisti: nunquam inops, & gaudes lucris: nũquã auaris & vsuras exigis: ſupererogas cui nõ debes, vel semper ſupererogatur tibi vt debeas, & quis habet quicquã non tuũ? Reddis debita nulli debẽs, donas debita nihil perdens. Qui vbiq; es, & vbiq; totus, qui sẽtiri potes & videri nõ potes, qui nuſquã deſes, & tamẽ ab iniquorũ cogitationibꝰ lõgè es, qui nec ibi deꝰ vbi lõgè es: quia vbi nõ es per gratiã, ades per vindictã. Qui vbiq; præſens es, & vix inuentiri potes: quẽ ſtãrẽ ſequimur, & apprehẽdere nõ valemꝰ. Qui tenes omnia, impleſ omnia, circũpleƈteris omnia, ſuperexcedis omnia, ſuſtines omniaqui corda fideliũ dotes ſine ſtrepitu verborũ, qui locis non diſtẽderis, nec tẽporibus variaris, nec habes acceſſus & receſſus. Qui habitas lucẽ inacceſſibilẽ, quã nullus hominũ vidit, nec videre poteſt. In te manẽs quietus, vbiq; circumis totũ: non enim ſcindi & diuidi potes, quia verè vnus es: nec partes efficeris, ſed totus totum tenes, & totum impleſ, totum illuſtras & poſſides.

1. Cor. 13. d. 12.

1. Tim. 6. c. 16.

Phil. 4. b. 7

CAPVT I. De naturali essentia Dei.

SI totũ mundũ libri repleãt, tua ſcientia inenarrabilis non poteſt enarrari. Quoniã verò indicibilis es, nullo modo ſcribi poteris nec cõciudi. Tu es ſons lucis diuinę, & ſol claritatis æternæ. Magnus es ſine quãtitate, & ideo immẽſus bonus ſine qualitate, & ideo verè & ſummè bonus, & nemo bonus, niſi tu ſolus, cuius voluntas opus eſt, cuius velle poſſe eſt, qui omnia quæ ex nihilo creaſti, ſola voluntate feciſti. Qui omnem creaturam tuam abſque indigentia aliqua poſſides, & ſine labore gubernas, & abſque tædio regis, & nihil eſt quod contũrber ordinẽ imperij tui, vel in ſummis, vel in imis. Qui in omnibus locis ſine loco haberis, & omnia contines ſine ambitu, & vbique præſens es ſine ſitu & motu. Qui nec mali author es, quod facere nõ potes: qui nihil non potes, nec vnquã quicquã rẽfeciſſe pœnituit. Cuius bonitate facti ſumus: & iuſtitia pœnas huiꝰus, & clemẽtia liberamur. Cuius omnipotentia omnia gubernat, regit & impleꝰ quæ creauit. Nec ideo te impleri omnia dicimus vt te cõtineãt, ſed ipſa potius à te cõtineantur, nec particulatim impleſ omnia. Nec vllaterales ita putãdum eſt, vt vnaquæque res pro magnitudine ſuæ portionis capiat te, id eſt, maxima maius, minima minus: cùm ſis potius ipſe totus in omnibus, & omnia in te. Cuius omnipotentia omnia concludit, nec euadendi potentiam vtã quis adirũ inuenire poterit. Qui enim te nõ habet placatũ, nequaquã euadet irratũ. TEigitur cleméſtiſſime Deus inuoco in animã meam, quam præparas ad capiendum te, ex deſiderio Deo inſpiras ei. Intra, rogo, in eam, & coapta eam tibi, vt poſſidẽas illam quam feciſti & refeciſtivt habeam te velut ſignaculum ſuper cor meum. Quæſo piiſſime innocãtem te deſeras, quia priuſquam te inuocarem, me vocaſti & quæſiſti, vt ego ſeruus tuus te quærerem, quærendo inuenirem, & in-

CAP. II. De desiderio sentientiæ Deum.

uentum amarè. Quæsiui & inueni tè Domine, & amare desidero. Auge desideriū meum, & da quod pero: quoniā si cuncta quę fecisti mihi dederis, nō sufficit seruo tuo, nisi teipsum dederis. Da ergo teipsum mihi Deus meus, redde te mihi. En amo te: & si parū est, amem validius. Tuo ergo amore teneor, tuo desiderio flagro, tua dulci memoria delector. Ecce dū tibi mens mea suspirat, & tuam ineffabilem pietatē meditatur, ipsa carnis farcina min⁹ grauat, cogitationū tumultus cessat, pondus mortalitatis & miseriarum more solito nō hebetat: silēt cuncta, trāquilla sunt omnia, cor ardet, animus gaudet, memoria viget, intellectus lucet, & totus spiritus ex desiderio visionis tuæ accēsus, inuisibilīū amore rapi se videt. Assumat spiritus meus pēnas, vt aquilæ volet, & nō deficiat, volet & perueniat vsq; ad decorē domus tuæ, & thronū glorię tuæ: & ibi super mēsam refectionis ciuiū supernorū pascatur de occultis tuis, in loco pascuæ iuxta fluēta plenissima. Tu ēsto exultatio nostra, qui es spes nostra, salus atque redemptio: tu ēsto nostrum gaudiū, qui es futurus præmiū. Te semper quęrat anima mea, & tu præsta vt quærendo non deficiat.

CAPVT XIII. De miseria animæ quæ Christum non amat.

VÆ miseræ animæ quæ Christum non quærit nec amat, arida manet & misera. Perdit quod vinit qui te Deum non diligit: qui curat viuere non propter te Domine, nihil est, & pro nihilo est. Qui tibi viuere recusat, mortuus est: qui tibi non sapit, desipit. Misericordissime, tibi me commendo, redo & concedo per quem sum, viuo & ſapio. In te confido, spero, & torā spem meam pono, per quem resurgam, viuam & requiescam. Te cupio, diligo & adoro, cum quo manebo, regnabo & beatus ero. Anima quæ te non quærit, nec diligit, mundum diligit, peccatis seruit, & vitijs subiecta est; nunquam quieta, nunquam secura est. Famulerui tibi semper mens mea, piissime: suspiret tibi semper peregrinatio mea, ardeat in amore tuo cor meum, requiescat in te Deus meus anima mea, contemnetur te in mentis excessu, cantet laudes tuas in iubilatione, & hæc sit in hoc exilio meo consolatio mea. Confugiat mens mea sub vmbra alarum tuarum ab æstibus cogitationū seculi huius. Repausēt in te cor meū, cor mare magnū tumēs fluctibus. O dūes omniū bonarum dapum supernę satietatis, opulētissime largitor Deus, da lassō cibum, collige dispersum, libera captiuum, & redintegra scissum. En stat ad ostium & pulsat. Obsecro per viscera misericordiæ tuę quibus visitasti nos oriēs ex alto, iube pulsanti misero aperi: vt liberis gressibus ingrediatur ad te, & requiescat in te, & refectiatur de te pane cælesti. Tu enim es panis & fons vitæ, tu lumen claritatis æternæ, tu omnia ex quibus viuunt recti qui diligunt te.

CAPVT V. De desiderio animæ.

DEVS lumen cordium te videntiū, & vitæ animarum te amantium, & virtus cogitationum te quærentium, da vt fanctō amori tuo inhæream. Veni, rogo, in cor meū, & ab vbertate voluptatis tuæ inebria illud: vt obliniſcar iſta réperalia. Puderat piget me talia pati, qualia mundus iſte agit. Triſte eſt mihi quod video, graue eſt omne quod de tranſitoriis audio. Adiuua me Domine Deus meus, & da lætitiam in corde meo: veni ad me vt videam te. Sed anguſta eſt mihi domus animę meæ, quouſq; venias ad eā, & dilatetur à te: ruinoſa eſt, refice eam. Habet plurima quæ offendant oculos tuos, fateor & ſcio: ſed quis mundabit eam, aut tui alteri præter te clamabo, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo? Fac me dulcis Chriſte bone Ieſu, fac me rogo amore & deſiderio tuo deponere onus carnalium deſideriorum, & terrenarum concupiſcentiarum. Dominetur carni anima, animæ ratio, rationi gratia tua: & tuæ me interius & exterius ſubde voluntati. Tribue mihi vt laudet te cor meum, & lingua mea, & omnia oſſa mea. Dilata mētem meā, & attolle intuitum cordis mei, vt vel rapida cogitatione ſpiritus meus attingat te ęternam ſapientiam ſuper omnia manentem. Diſſolue me oro à vinculis quibus conſtrictus te neor, vt relinquens omnia iſta, tibi feſtinem, tibi ſoli inhæream, tibi ſoli intendam.

CAP. VI. De felicitate animæ à terreno carcere reſolutæ.

FELIX anima quæ terreno reſoluta carcere libera cælum petit, quæ te dulciſſimū Dominū facie ad faciem cernit, quæ nullo metu mortis affic˙tur, ſed de incorruptione perpetuæ gloriæ lætatur. Trāquilla eſt & ſecura, iam nō timet hoſtem nec mortem. Habet iā te pium Dominum quem diu queſiuit, ſēpērq; amauit: hymnidicis ſociata choris, melliflua perpetuæ feſtiuitatis carmina ad laudem gloriæ tuæ rex Chriſte bone Ieſu in æternum concinit. Inebriatur enim ab vbertate domus tuę, & torrente voluptatis tuæ potas eam. Felix ſocietas ſupernorum ciuium, & glorioſa ſollēnitas omnium ad te redeuntium, ab huius noſtræ peregrinationis triſti labore ad amœnitatem pulchritudinis, ad formoſitatem totius ſplēdoris, atque dignitatem totius elegantię, vbi te iugiter Domine tui ciues cernunt. Nihil omnino quod conturbet mentē ibidem auribus audire datur. Quæ cantica, quæ organa, quæ cītilenæ, quæ melodiæ ibi ſine fine decātantur? Sonāt ibi ſemper melliflua hymnorum organa, ſuauiſſima angelorum melodia, cantica canticorum mira, quæ ad laudem & gloriam tuam à ſupernis ciuibus decantantur. Amariſudo & omnis fellis aſperitas in regione tua locum non habent. Non enim eſt ibi malus neque malitia, non eſt aduerſarius & impugnās, nec eſt vlla peccati illecebra, nulla eſt ibi indigentia, dedecus nullum, rixa nulla, nullum improperium, cauſatio nulla, nullus timor, nulla inquietudo, nulla pœna, nulla dubietas, nulla violentia, nulla diſcordia: ſed eſt ibi pax ſumma, charitas plena, iubilatio & laus Dei æterna, ſine fine ſecura requies, & gaudium ſemper in Spiritu ſancto. O quām fortunatus ero ſi audinero iocundiſſimas ciuium tuorum cantilenas, carmina melliflua, laudes ſummæ trinitati debito honore promentia! Sed & nimium felix, ſi ego ipſe meruero cantare canticum Domino Ieſu Chriſto de dulcibus canticis Sion.

CAP. VII. De gaudio Paradiſi.

O VITA vitalis, vita ſempiterna, & ſempiternè beata, vbi gaudium ſine mærore, requies ſine labore, dignitas ſine tremore, opes ſine amiſſione, ſanitas ſine languore, abundantia ſine defectione, vita ſine morte, perpetuitas ſine corruptione, beatitudo ſine calamitate. Vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi ſpecies & viſio facie ad faciem, vbi plena ſcientia in omnibus & per omnia, vbi ſumma Dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à ſanctis gloriſicatur, vbi præſens maieſtas Dei conſpicitur, & hoc vitæ cibo ſine defectu mens intuentiū ſatiatur. Vident ſemper, & videre deſiderāt ſine auxiliante deſiderant, & ſine faſtidio ſatiantur. Vbi verus ſol inſtitiæ, mira ſuæ pulchritudinis viſione amnes rīficit, & ita vniuerſos cælestis patriæ ciues illuminat, vt luceant ipſi, lumen videlicet illuminatum per diuinum lumen, illuminās, vltra omnem ſolis noſtri ſplendorem, atque cunctarum ſtellarum claritatem, immortali adhærentes deitati: ac per hoc immortales & incorruptibiles facti, iuxta promiſſionē Domini ſaluatoris, Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum, vt videant claritatem meam, & omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in nobis vnum ſint.

Ioan. 17. d. 24.

CAPVT VIII. De regno cælorum.

REGNVM cælorum, regnum feliciſſimum, regnum cītrā mortē, & vacans fine, cui nulla tempora ſuccedunt per æuū: vbi continuus ſine nocte dies neſcit habere tempus, vbi vi-ctor miles donis ineffabilibus cumulatur,

Nobile perpetuæ caput ampleſtitur corona.

Vtinā remiſſa peccatorum mole, me vltimū ſeruorū Chriſti iuberet diuina pietas hanc carnis farcinam deponere, vt in ſuæ ciuitatis gaudia ęterna repauſandus tranſirē, ſanctiſſimis ſupernorū choris interessem, cū beatiſſimis ſpiritibus gloriæ cōditoris aſſiſterem, præſentem Dei vultum cernerem, nullo mortis metu tangerer, de perpetuæ immortalitatis incorruptione ſecurus gauderem, & ſciēti omnia coniunctus omnē ignorantiæ cæcitatem amitterem, terrena cūcta paruipenderem, cōuallem lachrymarum iſtam intueri vel reminiſci vlreriùs non dignarer; vbi vita laboriosa, vita corruptibilis, vita omni amaritudine plena, vita domina malorū, ancilla infernorum, quā humores tumidant, dolores extenuant, ardores exiccant, aēra morbidant, eſcæ inſtant, ieiunia macerant, ioci ſoluunt, triſtitiæ conſumūt, ſolicitudo coarctat, fecuritas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, inuētus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frangit, mæror deprimit, diabolus inſidiatur, mundus adulatur, caro delectatur, anima excæcatur, totus homo conturbatur: & his tot & tantis malis mors furibunda ſuccedit, vaniſque gaudiis ita finem imponit, vt cūm eſſe deſierint, nec fuiſſe putentur.

CAP. IX. Manſam animam cōſolatur Deus.

SED quas laudes quaſue gratiarū actiones tibi referre valeamus Deus noſter, qui nos etiam inter has tātas mortalitatis noſtræ erūnas nō deſinis conſolari mira viſitatione gratiæ tuæ? Ecce me miſerū multis mæroribus plenum, dum vitæ meæ finē timeo, dum peccata mea conſidero, dum iudicium tuū formido, dum mortis horam cogito, dum ſuppliciа tartari horreo, dū opera mea qua diſtrictione & diſcuſſione à te penſentur ignoro, dū quo fine illa clauſurus ſim penitus neſcio, dūmq; hæc & alia multa mecum ſub corde retracto cōſolatorius ades ſolita pietate Domine Deꝰ, & inter has querelas, nimiūſque ploratus ac profunda cordis ſuſpiria, aſſumis meſtam & anxiam mentem ſuper altaiuga mōtium ad arcolas vſque aromatū, & collocas me in loco paſcuæ ſecus riuulos dulcium aquarū, vbi præparas in conſpectu meo menſam multiplicis apparatus, quæ fatigatū ſpiritum repauſet, & cor triſte lætificet, quibus tandē refocillatus deliciis, multarum miſeriarum mearum oblitus, & lauatus ſuper altitudinem terræ in te vera pace quieſco.

CAP. X. De dulcedine diuini amoris.

AMO te Deus meus, amo te, & magis atq; magis amare te volo. Da mihi Domine Deus meus ſpecioſę præ filiis hominum, vt deſiderem te, vt amem te, quantum volo & quātum debeo. Immēſus es & ſine menſura debes amari, præſertim à nobis quos ſic amaſti, ſic ſaluaſti, pro quibus tanta ac talia feciſti. O amator qui ſemper ardes & nunquam extingueris, dulcis Chriſte, bone Ieſu charitas Deus meus, accende me toto igne tuo, amore tuo, dulcedine tua, dilectione tua, deſiderio tuo, charitate tua, iocunditate & exultatione tua, pietate & ſuauitate tua, voluptate & concupiſcentia tua, quæ ſancta eſt & bona, quæ caſta eſt mundæ & totus dulcedine amoris tui plenus, totus flammæ tuæ charitatis vaporatus, diligā te Dominum meum dulciſſimum & pulcherrimum ex toto corde meo, ex tota anima mea, ex totis viribus meis, & ex omni intentione mea, cum multa cordis contritione & lachrymarum fonte, cum multa reuerentia, & tremore, habēs te in corde, & in ore, & præ oculis meis ſemper, & vbique, ita vt nullus in me adulterinis amoribus patæat locus.

CAP. XI. De præparatione noſtræ redemptionis.

PVLCHERRIME Ieſu Chriſte rogo per illā ſacratiſſimā effuſionem pretioſi ſanguinis cui quo redēpti ſumus, dā mihi cordis contritionem & lachrymarum fontem, præcipuè dū preces & orationes tibi offero, dū tuæ laudis tibi pſalmodiam decanto, dum miſterium noſtræ redemptionis manifeſtum miſericordiæ tuæ indicium recolo vel profero, dum ſacris altaribus licet indignus aſſiſto, cupiens tibi offerre illud mirabile & cæleſte ſacrificium omni reuerētia & deuotione dignum: quod tu Domine Deus meus, ſacerdos immaculate, inſtituiſti, & offerre præcepiſti in cōmemorationē tuę charitatis, mortis ſcilicet & paſſionis, pro ſalute noſtra, pro quotidiana noſtræ fragilitatis reparatione. Cōfirmetur mens mea inter tanta myſteria dulcedine præſentiæ tuæ, ſentiat te ſibi adeſſe, & lætetur coram te. Ignis qui ſemper luces, amor qui ſemper ardes, dulcis Chriſte, bone Ieſu, lumē æternū & indeficiēs, panis vitæ qui nos reficis & in te non deficis: quotidie comederis, & ſemper integer manes, reſplende mihi, accēde me, illumina & ſanctifica vas tuū, de malitia euacua, imple de gratia, & plenum conſerua: vt ad ſalutem animæ meæ manducem cibū carnis tuæ, quatenus manducando te, viuam de te, viuam per te, perueniam ad te, & repauſem in te.

Luc. 11. b. 19

CAPVT XII. De gaudio.

O DVLCEDO amoris & amor dulcedinis, comedatte vēter meus & nēctare tui amoris repleātur viſcera mea, & eructēt mēs mea verbū bonum. Charitas Deus meus, mel dulce, lac nūcui cibus & gaudiū, fac me creſcere in te, vt ſano palato poſſis mādūcari à me. Tu es vita mea qua viuo, ſpes cui inhæreo, gloria quā adipiſci deſidero. Tu mihi cor tene, mentē rege, intellectum dirige, amorem erige, animū ſuſpēde, & in ſuperna fluēta os fricntis te ſpiritus trahe. Taceat quæſo tumultus carnis. Conticeſcant phantaſiæ terrarum, & aquarū, aēris & poli: taceant ſomnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua, omne ſignum, & quicquid tranſeundo fit. Sileat ſibi & ipſa anima, & tranſeat ſe, non cogirando ſe, ſed te Deus meus: quoniam tu es reuera tota ſpes & fiducia mea. Eſt enim in te Deo meo & Domino noſtro Ieſu Chriſto dulciſſimo & benigniſſimo atque clementiſſimo vniuſcuiuſque noſtrum & portio, & ſanguis, & caro. Vbi ergo portio mea regnat, ibi regnare me credo: vbi ſanguis meus dominatur, ibi dominari me confido: vbi caro mea glorificatur, ibi glorioſum me eſſe cognoſco. Quamuis peccator ſim, de hac tamen communione gratię non diffido. Et ſi peccata, mea prohibent, ſubſtantia mea requirit: & ſi delicta propria me excludunt, naturæ cominunio non repellit.

CAPVT XIII. Quòd verbum incarnatum ſit cauſa ſpes noſtræ.

NON enim tam imminitis eſt Dominus, vt non diligat carnē ſuam, mēbra ſua & viſcera ſua. Deſperare vtique potuiſſem propter nimia peccata mea & vitia, culpas & infinitas negligētias meas, quas egi & quotidie indeſinēter ago corde, ore & opere, & omnibus modis quibus humana fragilitas peccare poteſtiniſi verbū tuū Deus meus caro fieret & habitaret in nobis. Sed deſperare iam nō audeo, quoniā ſubditus ille tibi vſque ad mortē, mortem autē crucis, tūlit chirographum peccatorū noſtrum, & affigens illud cruci, p eccatum

Rom. 8. f. 34

CAPVT XIIII. Dulcis de Deo meditatio.

PIISSIME Domine qui ſic nos amaſti & ſaluaſti, ſic viuificaſti & ſublimaſti, piiſſime Domine quàm dulcis eſt memoria tua? Quanto magis in te meditor, tanto ex mihi dulcior & amabilior. Idcirco deleclāt me valde bona tua pure mēris intuitu, & dulciſſimo pij amoris affectu, in loco peregrinatio nis meæ iuxta moduſū meum: interim quādiu iis fragilibus fubſiſto mēbris, miram tuam dilectionem & pulchritudinē indefinēter cupio deſiderare & cōſiderare. Tuæ enim charitatis iaculo vulneratus ſum, tuo vehemēter deſiderio flagro, ad te peruenire cupio, te videre deſidero. Idcirco ſuper cuſtodiam meā ſtabo, & vigilantibus oculis pſallā ſpiritui, pſallam & mente, & toris viribus meis te factorē & refectorem meū collaudabo, poſū penetrabo mente, & deſiderio tecum ero: vt in præſenti quidē miſeria ſolo corpore tencar, tecum autē cogitatione & auiditate atq; omni deſiderio ſim ſemper, quatenus ibi ſit cor meū, vbi tu es theſaurus meus deſiderabilis, incōparabilis, multūque amabilis. Sed ecce Deus meus piiſſime ac miſericordiſſime, dū tuæ immēſæ bonitatis & pietatis gloriam conſiderare volo, cor meū non ſufficit: excedit enim omnem ſenſum humanæ mentis tuum decus, tua pulchritudo, tua virtus, tua gloria, tua magnificentia, tua maieſtas, & tua charitas. Sicut inæſtimabilis eſt tuæ gloriæ ſplendor, ita ineffabilis eſt æternæ tuæ charitatis benignitas, qua illos quos de nihilo creaſti adoptas in filios, & tibi cōiungis.

CAP. XV. Quòd deſideráde ſint tribulationes pro Chriſto.

O ANIMA mea ſi quotidie oporteret nos tormēta perferre, ſi ipſam gehennā longo tempore tolerare, vt Chriſtum in gloria ſua videre poſſemus, & ſanctis eius ſociari: nōnne digнū eſſet pati omne quod triſte eſt, vt tāti boni tātæque gloriæ participes haberemur? Inſi dieūr ergo dæmones, patent ſuas tētationes, frangāt corpus ieiunia, præmāt carnem veſtimenta, labores grauent, vigiliæ exiccēt, clamet in me iſte, inquietet me ille vel ille, frigus incuruet, cōſcientia murmuret, calor vrat, caput doleat, pectus ardeat, infletur ſtomachus, pallefcat vultus, infirmetur totum corpus, deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus: ingrediatur mens mea ad oſſibus meis, & ſubter me ſcarcat, vt requieſcā in die tribulationis, & aſcendā ad populum accīnētū noſtrum. Quæ enim erit iuſtorum gloria, quàm grandis ſanctorū lętitia, cùm vnaquæque facies fulgebit vt ſol: cùm ordinibus diſtinctis populum ſuum Dominus in regno patris ſuis cœperit recēſere, & meritis atque operibus ſingulorum promiſſa præmia reſtituet, pro terrenis cæleſtia, pro temporalibus ſempiterna, pro modicis magna? Renera cumulus felicitatis erit, cùm Dominus adducet ſanctos ſuos in viſione paternæ gloriæ, & faciet in cęleſtibus conſidere, vt ſint omnia in omnibus.

Pſalm. 118. c. 24.

Pſalm. 36. a. 9.

Ephe. 4. c. 13

CAP. XVI. Quomodo regnum cælorum poſſit aquiri.

O FELIX iocunditas, & iocunda felicitas ſanctos videre, cum ſanctis eſſe, & eſſe ſanctum: Deum videre, & Deum habere in æternum & vltrà. Hæc ſedula mente cogitemus, hæc toto deſiderio deſideremus, vt ad eos citò pęruenire valeamus. Si quæras, quomodo iſtud poteſt fieri, vel quibus meritis, quibuſue auxiliis? Audi, res iſta poſita eſt in poteſtate facientis, quoniam regnum cælorum vim patitur. Regnum cælorum, ô homo, aliud non quærit prętium niſi teipſum: tantum enim valet quantum es, re da & habebis illud. Quid turbaris de pretio? Chriſtus ſemetipſum tradidit, vt acquireret te regnum Deo patri: ita tu temetipſum da, vt ſis regnum eius, ac non regnet peccatum in tuo mortali corpore, ſed ſpiritus in acquiſitione vitæ.

Matth. 11. b. 12.

CAPVT XVII. Quid ſit paradiſus.

O ANIMA mea, reuertamus ad ciuitatem cæleſtem, in qua ſcripti ſumus & ciues decreti. Sicut enim ciues ſanctorum, & domeſtici Dei; & ſicut hæredes Dei, cohæredes Chriſti, conſideremus inclytam noſtræ vrbis felicitatem, in quantum conſiderare poſſibile eſt. Dicamus ergo cum Propheta, O quàm glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei, ſicut lætantium omnium habitatio eſt in te! Fundaris enim exultatione vniuerſæ terræ, non eſt in te ſenectus nec ſenectutis miſeria, nō eſt in te rancus, neque claudus, neque gibboſus, neque deformis: dum omnes occurrunt in virum perfectū, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Quid hac vita beatius? Vbi nō eſt paupertatis metus, nō egritudinis imbecillitas, ibi nemo leditur, nemo iracſcitur, nemo inuidet, cupiditas nulla exardeſcit, nullū cibi deſiderium, nulla honoris aut poteſtatis pulſat ambitio, nullus ibi diaboli metus, inſidiæ dæ-

mionum nullæ, terror gehennæ procul, mors neque corporis neque animæ, sed immortalitatis munere iocunda vitæ nulla erunt tunc mala, nusquã discordia: sed cuncta consona, cuncta conuenientia: quia omnia Sanctorum vna erit cõcordia: pax cuncta & lætitia cõtinet, trãquilla sunt omnia & quieta, ingens splendor, nõ vt est ille qui nunc est sol, sed tanto clarior quãto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit sole neque luna, sed Dominus omnipotẽs illuminabit eã, & lucerna eius est agnus. Vbi sancti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splẽdor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, cõcursus nubium nullus, nec frigoris ardoríue asperitas vlla, sed talis erit rerũ tẽperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, nisi illorũ qui ea perfrui digni inueniuntur, quorũ nomina scripta sũt in libro vitæ. Verũ super hæc omnia est, cõsociari choris angelorũ & archãgelorũ, atq; omniũ cælestiũ virtutũ: intueri Patriarchas & Prophetas, videre Apostolos & omnes sanctos, videre etiã parentes nostros. Gloriosa sunt hæc: sed multo gloriosius est præsentẽ Dei vultum cernere, incircumscripti⁹ lumen videre. Superexcellens gloria erit cùm Deum videbimus in scipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere finis non erit.

Apoc. 21. g. 23. Dan. 12. a. 3. Sap. 3. b. 7.

1. Cor. 2. b. 9 Esa. 64. 8. 4.

A

B

CAPVT XVIII. Non valet homo Deo vicem reddere nisi per amorem.

ANIMA insignis Dei imagine, illustris similitudine, habet in sese ex Deo, quo admoneatur semper aut stare cum eo, aut redire, si mota suis affectibus, inò defectibus fuerit. Et non solum habet vnde respirare queat in spe veniæ & misericordiæ, sed etiã vnde audeat aspirare ad nuptias verbi, & cũ Deo inire fœdus societatis, atque cum rege angelorum ducere ingum suaue amoris. Hæc omnia facit amor, si anima exhibeat se similem Deo per voluntatem, cui similis est per naturam: diligẽs sicut dilecta est. Solus enim est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus, atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere authori, vel sibi mutuã repẽdere vicem. Amor vbi venerit, cæteros in se omnes trahit & captiuat affectus. Amor per se sufficit, per se placet, & propter se. Ipse meritum, ipse præmium, ipse causa, ipse fructus, ipse vsus: per amorẽ enim coniungimur deo. Amor facit vnũ spiritũ de duobus, amor facit idẽ velle & idẽ nolle. Amor facit prius mores cẽponere, postmodum omnia quæ assunt tãcit quam non assint considerare: tertio verò loco munda cordis acie superna & interna conspicere. Per amorem primũm in seculo bene gerũtur honesta, postmodum etiam honesta seculi despiciuntur, ad extremum etiam Dei intima conspiciuntur.

C

CAPVT XIX. quid in nobis Deus requirat: sibi simile.

DEVS pater charitas est, Deus filius dilectio est. Spiritus sanctus amor patris & filij est. Hæc charitas & hęc dilectio aliquid simile requirit in nobis, scilicet charitatem: qua velut quadã affinitate cõsanguinitatis ei socientur & coniũgantur. Amor dignitatis nescius, reuerentiã nescit. Qui amat, per seipsum fiducialiter accedit ad Deũ, familiariterq; loquitur ei: nihil timẽs, nihil legitãs. Perdit quod viuit, qui nõ diligitquí autẽ diligit, oculos suos semper habet ad peum quem diligit, quem desiderat, in quo meditatur, in quo delectatur, in quo pascitur, in quo impinguatur. Ifte talis sic deuotus, ita cantat, ita legit, & in omnibus operibus suis sic est prouidus & circũspectus, quasi Deus assit præsens ante oculos eius, sicut reuera adest. Ita orat quasi sit assumptus & præsentatus ante faciem maiestatis in excelso throno: vbi millia millię ministrant ei, & decies centena millia assistunt ei. Animam quam visitat amor, expergefacit dormientem, mouet & emollit eã & vulnerat cor eius, tenebrosa illuminat, clausa reserat, frigida inflammat, mentem asperam & iracubilem & impatientẽ mitigat, vitia fugat, carnales affectus comprimit, & mores emẽdat, reformat & innouat spiritũ, lubricæ gratis motus actũsq; leues cœrcet. Hæc omnia facit amor cùm præsens est: cùm verò absesserit, ita incipit anima iacere languida, ac si cacabo bullienti subtraxeris ignem.

Dan. 7. c. 10 Apoc. 5. c. 11

CAPVT XX. De confidentia animæ amantis Deum.

MAGNA res est amor, quo anima per semetipsam fiducialiter accedit ad Deũ, Deo cõstanter inhæret, Deum familiariter percontatur, consultátque de omni re. Anima quæ amat Deũ, nil aliud potest cogitare, nil loquicaçtera contẽnit, omnia fastidit, quicquid meditatur, quicquid loquitur, amorẽ sapit, amorẽ redolet, ita amor Dei ea sibi vẽdicauit. Qui vult habere notitiã Dei, amet. Frustra accedit ad legẽdũ, ad meditandum, ad prædicandum, ad orandum, qui non amat. Amor Dei amorem animæ parit, & eam intendere sibi facit. Amat Deus vt ametur. Cùm amat, nil aliud vult quàm amarisciens amore esse beatos qui se amauerint. Anima amans cũctis suis renunciat affectionibus; & tota soli incumbit amori, vt possit respõdere amori in redhibẽdo amore. Et cùm se tota effuderit in amorẽ, quantum est ad illud fontis perenne profluuiũ, nõ pari vbertate concurrunt amor & amans, anima & Deus, creator & creatura: tamen si ex toto se diligit, nihil deest vbi totũ est. Nõ timeat anima quę amat, pẽuet quę non amat. Anima amãs fertur votis, trahitur desideriis, dissimulat merita, maiestati oculos claudit, aperit voluptati, ponẽs se in salutari, & fiducialiter agens in eo. Amore anima fecedit & excedit à corporeis sensibus: vt sese non sentiat, quæ Deũ sentit. Hoc fit cùm mens ineffabili Dei illecta dulcedine quodãmodo se sibi fugatur, imò capitur atq; labitur à seipsa, vt deo fruatur ad iocunditatẽ. Nihil tam iocũdum, nisi esset tam modicum. Amor dat familiaritatẽ Dei, familiaritas ausum, ausus gustũ, gustus famem. Anima quam tangit amor Dei, nihil aliud potest cogitare, nil desiderare: sed frequẽter suspirat dicẽs, Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus meus.

Psal. 41.

CAPVT XXI. Quid fecerit Deus propter hominem.

DEVS amore venit ad homines, venit in homines, factus est homo. Amore Dei inuisibilis seruis suis factus est similis; amore vulneratus est propter delicta nostra. Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus, in vulneribus saluatoris. Securus illic habito, patent mihi viscera per vulnera: quicquid ex me mihi deest, vsurpo mihi ex visceribus Domini mei: quoniã misericordia affluunt, nec desunt foramina per quæ affluant. Per foramina corporis patent mihi arcana cordis, patet magnum pietatis sacramentum: patent viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Vulnera Iesu Christi plena sunt misericordia, plena pietate, plena dulcedine & charitate. Foderunt manus eius & pedes eius, & latus eius lancea perfoderuerunt. Per has rimas licet mihi gustare, quàm suauis est Dominus Deus meus: quoniã reuera suauis & mitis & multæ misericordiæ est omnibus eum inuocantibus in veritate, omnibus inquit tibus & maximè diligentibus. Copiosa redemptio data est nobis in vulneribus Iesu Christi saluatoris nostri: magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ, & perfectio virtutum.

Psal. 56. b. 7.

B

CAP. XXV. Quòd nihil possit anima sufficere præter summum bonum.

CAPVT XXII. De recordatione vulnerum & mortis Iesu Christi.

CVM me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Christi. Cùm me reprimit caro mea, recordatione vulnerum domini mei resurgo. Cùm diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordię Domini mei, & recedit à me. Si ardor libidinis moueat membra mea, recordatione vulnerũ Domini nostri filij Dei extinguitur. In omnibus aduersitatibus nõ inueni tam efficax remedium quàm vulnera Christi: in illis dormio securus, & requiesco intrepidus. Christus mortuus est pro nobis. Nihil tã ad mortem amarũ, quod morte Christi nõ sanetur. Tota spes mea est in morte Domini mei. Mors eius meritum meum, refugium meum, salus, vita & resurrectio meameritum meum miseratio Domini. Nõ sum meriti inops, quãdiu ille miserationum Dominus non defuerit. Et misericordiæ Domini multæ, multus ego sum in meritis. Quanto ille potenrior est ad saluandum, tanto ego securior.

C

CAPVT XXIII. Recordatio mortis Christi re-medium in aduersis.

PECCAVI peccatum grande, & multorũ sum mihi conscius delictorum: nec sic despero, quoniam vbi abundauerũt delicta, superabũdauit & gratia. Qui de venia peccatorũ suorum desperat, negat Deum esse misericordẽ. Magnã iniuriam Deo facit qui de eius misericordia diffidit. Quantum in se est, negat Deũm habere charitatem, veritatem, & potestatem, in quibus tõta spes mea consistit: scilicet in charitate adoptionis, in veritate promissionis, & in potestate redemptionis. Murmurat iam quantum voluerit insipiens cogitatio mea dicens: Quis enim es tu, & quãta est gloria illa quibũsue meritis illam obtinere speras? Et ego fiducialiter respondebo, Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia verax est in promissione, potens in exhibitione, & licet ei facere quod vult: nõ possum terreri multitudine peccatorum, si mors Domine in mentẽ meam venerit, quoniam peccata mea illã vincere non possunt. Claui & lancea clamãt mihi quòd verè recõciliatus sum Christo, si esẽ amanero. Lõginus aperuit mihi latus Christi lancea: & ego intraui, & ibi requiesco securus. Qui timet, amet: quoniam charitas mittit foras timorẽ. Nullũ tam potẽs est, tam efficax cõtra ardorem libidinis medicamentũ, quàm mors redẽptoris mei. Extẽdit brachia sua in cruce, & expandit man⁹ suas paratus in amplexus peccatorũ. Inter brachia Saluatoris mei, & viuere volo, & mori cupio. Ibi secur⁹ decãtabo: Exaltabo te Dñe, quoniã suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Saluator noster caput inclinauit in morte, vt oscula daret suis dilectis. Totiés Deũ osculamur, quotiés in eius amore cõpungimur.

D

Ioan 3. f. 36. 1. Ioan. 4. d. 18.

Psal. 29. a. 2.

O ANIMA mea insignita Dei imagine, redempta Christi sanguine, desponsata fide, dotata spiritu, ornata virtutib⁹, deputata cũ angelis, dilige illam à quo tantum dilecta es. Intende illi, qui intendit tibi quare quærentem te, amaamatorem tui à quo amaris, cuius amore præsita es, qui est causa amoris tui. Ipse est meritum, ipse præmiũ, ipse fructus, ipse vsus, ipse finis. Esto solicita cum solicito, cum vacante vacãs, cum mundo munda, cum sancto sancta. Qualis apparueris Deo, talis oportet vt appareat tibi: Deus suauis & mitis, & multæ misericordiæ, suaues, mites, dulces, humiles & misericordes requirit. Ama illum qui eduxit te de lacu miseriæ, & de luto fecis. Eligẽ illum amicum tuum præ omnibus amicis tuis, qui, cùm omnia subtracta fuerint, solus tibi fidem seruabit. In die sepulturæ tuæ cùm omnes amici tui recedent à te, ille te non derelinquet: sed cubitur à rugientibus præparatis ad escam, & conducet te per ignotam regionem, atque perducẽt ad plateas supernæ Sion, & ibi collocabit te cùm angelis ante faciem maiestatis sue, vbiaudies illud angelicum melos, Sanctus, sanctus, sanctus, &c. Ibi est canticum lætitiæ, vox exultationis & salutis, gratiarum actio, & vox laudis, atque halleluia in perpetuum. Ibi est cumulus felicitatis, superemines gloria, superabundans lætitia & omnia bona. O anima mea fuspira ardenter, desidera vehementer, vt possis peruenire in illam supernam ciuitatem, de qua tam gloriosa dicta sunt: in qua sicut lætãtiũ omnium habitatio est. Amor repotes ascendere, amãti nihil est difficile, nihil impossibile. Anima quæ amat, ascendit frequenter, & currit familiariter per placeas cælestis Hierusalẽ, visitando patriarchas & Prophetas, salutando Apostolos, admirãdo exercitus martyrum & confessorum, chorósque virginum speculando. Cælũ, terra, & omnia quæ in eis sunt, non cessãt mihi dicere, vt amem Dominum Deum meum.

C

COR humanum in desiderio æternitatis non fixum, nunquã stabile potest esse, sed omni volubilitate volubilius: de alio in aliud trãsit, quærẽs requiẽ vbi non est. In his autem caducis & transitoriis, in quibus eius affectus captiui tenentur, verã requiem inuenire non valet, quoniam tãtæ est dignitatis, vt nullũ bonũ præter summũ bonum ei sufficere possit: tantę est libertatis, vt in aliquod vitium cogi non possit. Propterea vnicuique proprię voluntas est causa suæ dãnationis vel salnationis, & ideo nihil dicius bona volũtate Deo offertur. Bona volũtas Deũ ad nos deducit, & nos in eum dirigit, Per bonam voluntatem Deum diligimus, Deum eligimus, ad Deum currimus, ad Deum peruenimus, & eum possidemus. O bona volũtas, per quam ad Dei similitudinem reformamur, & ci similes efficimur! Ita amabilis est Deo bona voluntas, vt ipse in corde habitare nõ velit, in quo bona voluntas non fuerit. Bona volũtas illius summæ maiestatis trinitatem ad se inclinat. Sapientia nanque ad cogitationem veritatis illam illuminat, charitas ad desiderium bonitatis inflammat, paternitas in ea custodit quod creauit ne pereat.

CAPVT XXIV. Quid sit cognitio veritatis.

QVID est cognitio veritatis? Primò cognoscere teipsum, vt quod esse debes, esse studeas; quod autem corrigẽdum est, corrigas. Deinde cognoscere & amare creatorem tuum: hoc enim est totum hominis bonum. Vide ergo quàm ineffabilis est diuina charitatis erga nos dilectio. De nihilo nos creauit, & quicquid habemus donauit: sed quia plus dileximus datum quàm datorem, creaturam quàm creatorem, cecidimus in laqueum diabŏli, & facti sumus eius serui. Deus verò misericordia motus, misit filiũ suum quo redimeret seruos: misit etiam Spiritũ sanctum, quo seruos adoptaret in filios, Filium dedit in pretium redemptionis, Spiritum sanctum in priuilegium amoris, se denique totum seruat hæreditatem adoptionis. Ita Deus vt piissimus & misericordissimus præ desiderio vel amore hominis, non solùm fuã, verumetiam & seipsum impendit, vt hominem recuperaret, non tam sibi quàm homini ipsi. Vt homines ex Deo nascerentur, primò ex ipsis natus est Deus. Quis es tam durus quem non emolliarãmor Dei sic hominum præueniens: tam, inquam, vehemens amor, quod homo propter hominem dignatus est fieri? Quis potest odore hominem, cuius naturam & similitudinem videt in humanitate Dei? Reuera qui odit illum, odit Deum: & ita perdit quicquid facit. Deus nanque propter hominem factus est homo, vt esset redẽptor qui est & creator, vt de suo redimeretur homo, & vt familiarius diligeretur ab homine Deus, in similitudine hominis apparuit, & vt vterq; sensus hominis in ipso beatificaretur, & reficererur oculus cordis in eius diuinitate, & oculus corporis in eius humanitate: vt suæ ingrediens siue egrediens in ipso pascua inueniret natura humana condita ab ipso.

D

CAPVT XXV. De operatione eius qui diligit Deum.

SALVATOR namque noster natus est nobis, crucifixus & mortuus est pro nobis: vt morte sua mortem nostram destrueret. Et quia borrus carnis portarus fuerat ad torcular crucis, & expressione sacta fluere cœperat mustum diuinitatis, missus est Spiritus sanctus, quo vasa cordium præpararẽtur, & vinum nouum in vtres nouos poneretur: primum vt corda mundarentur, ne infusum polluerẽtur: & postea ligarentur, ne infusum amitterentur. Mundarentur gaudia iniquitatis, ligarentur contra gaudium vanitatis. Non enim quod bonũ est venire potuit, nisi prius recederet quod malũ est. Gaudium iniquitatis polluit, & gaudium vanitatis cõfundit. Gaudium iniquitatis reddit vas sordidũ, & gaudium vanitatis facit rimosum. Gaudium iniquitatis est, cùm peccatũ diligitur: & gaudium vanitatis est, cùm transitoria amantur. Eiice ergo quod malum est, vt quod bonũ est percipere possis. Effunde amaritudinem, vt dulcedine impleri possis. Spiritus sanctus gaudium est & amor. Eiice spiritum diaboli, & spiritum mundi huius, vt accipias spiritum Dei. Spiritus diaboli operatur gaudium iniquitatis, & spiritus mũdi gaudium vanitatis. Et hęc gaudia mala sunt: quoniam aliud habet culpam, aliud occasionem culpæ. Venit autem spiritus Dei, cùm electi fuerint spiritus mali: & intrabit tabernaculum cordis, & operabitur gaudium bonum & amorem bonum, quo expellitur amor mũdi, & amor peccati. Amor mũdi allicit & decipit: amor peccati pollnit, & ad mortem conducit. Amor Dei mentem illuminat, conscientiam mundat, animam lætificat, & Deum demonstrat.

1. Tim. 6. c. 16.

IN quo amor Dei est, semper cogitat quando ad Deũ peruenit, quando mundum derelinquat, quando carnis corruptionẽ euadat: vt verò pacẽ inueniat, semper habet cor sinum & desiderium in superna eleuatum. Quando sedet, quando ambulat, quando requiescit, vel quando aliquid agit, cor à Deo nõ recedit: omnes ad amorem Dei exhortatur, omnibus amorẽ Dei cõmendat, & quàm dulcis sit Dei amor, & quàm malus & quàm amarus sit amor seculi, corde, ore, & opere omnibus demõstrat. Deridet huius seculi gloriã, arguit solicitudinẽ: & quàm stultũ sit in his quæ transĭcit fiduciam habere, ostendit. Miratur cęcitatẽ hominũ qui hæc diligũt: miratur etiam quomodo vniuersa hæc trãsitoria & cãduca omnes nõ derelinquat. Omnibus æstimat dulce quod fibi sapit, omnibus placere quod diligit, omnibus quidẽm esse manifestum quod cognoscit. Frequenter Deum fuum cõtemplatur, & in eius contemplatione suauiter reficitur: tanto felicius, quanto frequentius. Dulce est enim, semper ad considerandum, quod ad amandum & laudandum semper suaue est.

CAPVT XXVI. De vera cordis requie.

REVERA hæc est vera cordis requies, cùm totũ in amorem Dei per desiderium figitur, nec quicquam aliud appetit: sed in eo quod tenet felici quadam dilectione delectatur, delectando iocundatur. Si verò vana aliqua cogitatione, vel rerum occupatione inde aliquãtulum abstra ctum fuerit, summa cum festinatione illuc redire festinat: exiliũm reputans alibi quàm ibi moram facere. Nam sicut nullum est momentum, quo homo non fruatur vel vtatur pietate diuina: sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. Idcirco nõ breui crimine tenetur altricius quilquis in oratione eum Deo loquitur, & subitò abstrahitur ab eius conspectu, quasi ab oculis non videntis nec audientis. Hoc autem sit quando cogitationes suas malas & importunas sequitur, & aliquam vilisimam creaturam, ad quam mentis intuitus facilè distrahitur, ei præfert: illam videlicet in cogitatione sepius reuoluendo, vel cogitando, quàm Deũ quem assidue debet recolere creatorem, adorare redemptorem, expectare saluatorem, timere iudicem.

CAPVT XXVII. Quid in nobis Deus requirat.

QVISQVIS *amas mundum, tibi profice quò ſit eundum.*

Hæc via quo vadis, via peſſima plenáque cladi.

FVO igitur ô homo paululũ occupationes tuas, & absconde modicũ à tumultuosis cogitationibus tuis. Abiice nunc onerosas curas, & postpone laboriosas dissentiones: vaca aliquantulum Deo, & paululũ requiesce in eo. Intra in cubiculum mentis tuæ, exclude omnia præter Deum, & quæ valent ad quærẽdum eum: & clauso ostio quære eum. Dic nũc totum cor meum, dic Deo: Quæro vultum tuum, vultum tuum Domine requiro. Eia ergo nunc Domine Deus meus tu doce cor meum, vbi & quomodo te quærat, vbi & quomodo te inueniat. Domine si hic nõ es, vbi te quærã absentem? Si autem vbique es, cur te non video præsentem? Sed cerrè habitas lu-

CAPVT XXVIII. Quid in nobis Deus operetur mittio Spiritus sancti.

CAPVT XXIX. Quid nõ sit quiescendum.

cem inaccessibilem. Sed quomodo accedam ad lucem inaccessibilem? aut quis me deducet & inducet in illam, vt videã te in illa? Deinde quibus signis, qua facie te quæram? Nunquã te vidi Domine deus meus, nunquam noui faciem tuã. Quid faciet altissime Domine, quid faciet iste longinquus exul tu? Quid faciet seruus tuus anxius amore tui, & longè proiectus à facie tua? In anhelat videre te, & nimis illi abest facies tua. Accedere ad te desiderat, & inaccessibilis est habitatio tua. Inuenire te cupit, & nescit locum tuum. Quærere te affectat, & ignorat vultum tuum.

CAPVT XXXI. Quòd visio Dei perdita sit propter peccatum, & miseria inuenta.

DOMINE, Deus meus es tu, & Dominus meus, & nunquã vidi te: tu me fecisti, & refecisti, & omnia bona mea mihi contulisti, & nondũ vidi te, neque noui. Denique ad te videndum factus sum, & nondũ feci id propter quod factus sum. O misera sors hominis, cùm hoc perdidit ad quod factus est! O dirus & durus casus ille! Heu quid perdidit, & quid inuenit? Quid abscessit, & quid remansit? Perdidit beatitudinẽ ad quam factus est, & inuenit miseriam ad quam factus non est. Abscessit sine quo nihil felix est, & remansit quod per se non nisi miserũ est, Manducabat tunc homo panẽ angelorũ, quẽ esuriuit: manducat nunc panẽ dolorum, quem nũc nescit.

Psal. 77.c. 25.

Psal. 12.a.1.

Et ô tu Domine vsquequò? Vsquequò Domine oblitiscéris nos? Vsquequò auertis faciem tuã à nobis? Quando respicies & exaudies nos? Quãdo illuminabis oculos nóstros, & ostendes nobis faciẽ tuã? Quando restitues te nobis? Respice Domine, & exaudi, & illumina nos, & ostẽde nobis teipsum: restitue te nobis: vt bene sit nobis, sine quo tam malè est nobis. Miserare labores & conatus nostros ad te, qui nihil valemus sine te. Inuita nos, adiua nos. Obsecro Dñe ne desperem suspirando, sed respirem sperando. Obsecro Domine, amaricatum est cor meũ tua desolatione, indulca illud tua cõsolatione. Obsecro Domine, esuriẽs cœpi quærere te, ne deserar ieiunus à te: famelicus accessi, ne recedã impastus. Pauper veni ad diuitem, miser ad misericordẽ: ne recedam vacuus & contẽptus. Domine incuruatus sum, & nõ possum nisi deorsum aspicere: erige me, vt possim sursum intendere. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meũ, obuoluerunt, & sicut onus graue grauarũt me. Euolue me, & exonera me, ne vrgeat puteus os suum super me. Liceat mihi suspicere lucẽ tuam, vel de longè, vel de profundo. Doce me quærere te, & ostẽde te quærenti: quia nec quærere te possum nisi doceas tu, nec inuenire nisi te ostendas. Quæram te desiderando, desiderem quærendo: inueniam amando, amem inueniendo.

Psal. 37.a.5.

CAPVT XXXII. De bonitate Dei.

FATEOR Domine & gratias ago, quia creasti in me hãc imaginẽ tuam: vt tui memor te cogitem, te amem. Sed sic est abolita attritione vitiorũ, sic est obfuscata fumo peccatorũ: vt nõ possit facere ad quod facta est, nisi tu renoues & reformes eam. Non tento Domine penetrare altitudinẽ tuã, quia nullatenus comparo illi intellectũ meũ. Desidero aliquatenus intelligere veritatẽ tuam, quã credit & diligit cor meũ: neque enim quæro intelligere vt credã, sed credo vt intelligam. Ergo Domine qui das fidei intellectũ, da mihi vt quantum scis expedire intelligam, quia ea sicut credimus, & hoc es quod credimus: quia credimus te esse aliquid quo nihil maius aut melius cogitari possit. Quid ergo es Domine Deus? Quo maius melius q; nihil valet cogitari. Sed hoc quid est, nisi quod summũ omniũ, solum existẽs per seipsum, omnia alia fecit ex nihilo? Quicquid hoc nõ est, minus eo est quo nihil maius possit cogitari: sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonũ deest summo bono, per quod omne bonũ? Tu es itaque iustus, veras, beatus: & quicquid melius est esse quàm non esse. Verùm malis quomodo parcis, si es totus & summè iustus? An quia bonitas tua est incõprehensibilis, & latet in luce inaccessibili, quã inhabitas? Verè in altissimo & secretissimo bonitatis tuæ profundo latet fons, vnde manat fluuius misericordiæ tuæ. Nã cùm totus & summè iustus sis, tamẽ idcirco magis etiã benignus es, quia totus & summè bonus es. Minus nãque bonus esses, si nullo malo esses benign⁹. Melior est enim qui & bonis simul & malis bonus est, quàm qui bonis tantùm bonus est. Et melior est qui malis & parcendo & puniendo bonus est, quàm qui puniendo tantùm. Ideo ergo misericors es, quia totus & summè bonus es.

CAPVT XXXIII. De delectabili fruitione Dei.

O IMMENSA bonitas, quæ sic omnem intellectum excedis, veniat super me misericordia illa, quæ de tanta opulentia procedit: influat in me, quæ profluit de te. Parce per clementiam, ne vlciscaris per iustitiam. Excitare nunc anima mea, & erige te & totum intellectum tuũ: & cogita quantum pores, quale & quantum sit illud bonũ quod Deus est. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentè quàm delectabile sit illud bonũ, quod continet iocunditatem omnium: & non qualẽ in rebus creatis fumus experti, sed tanto differentem, quanto differt à creatura creator. Si enim est bona vita creata, quàm bona est vita creatrix? Si iocunda est salus facta, quã iocunda est salus, quæ facit omniũ salutem? Si amabilis est sapientia cognitatione rerum conditarum, quàm amabilis est sapientia, quæ omnia fecit & condidit ex nihilo? Denique si multæ & magnæ sunt delectationes in rebus delectabilibus, qualis & quãta est delectatio in eo qui ipsa delectabilia fecit? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, quid illi non erit? Certè quicquid voluerit illi erit, & quicquid noluerit non erit. Ibi quippe illi erunt bona animæ & corporis, qualia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

CAPVT XXXIV. Quid homini appetendũ sit.

CVR ergo per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ & corporis tui? Ama vnũ bonũ in quo sunt omnia bona & sufficiet. Desidera simplex bonũ quod est omne appetendũ bonũ, & satis est. Quid enim amas caro mea? quid desideras anima mea? Ibi est, ibi est quicquid amatis, quicquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt iusti sicut sol. Si velocitas aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, erunt similes angelis Dei: quia seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, potestate vtique, non natura. Si longa aut salubris vita, ibi erit sine æternitas & æterna sanitas: quia iusti in perpetuum viuent, & salus iustorum à Domino. Si saturitas, satiabuntur cùm apparuerit gloria Domini. Si ebrietas, inebriabuntur ab vbertate domus Dei. Si melodia, ibi angeli concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas, torrente voluptatis suæ potabit eos Dominus. Si sapientia, ipsa Dei sapientia ostendet seipsam illis. Si amicitia, diligent Deum plusquam seipsos, & inuicem tanquam seipsos, & Deus illos plusquam illi seipsos, quia illi illum, & se & inuicem per illum, & ille se & illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis vna erit voluntas, quia nulla in illis erit nisi Dei summa voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suæ voluntatis, vt Deus suæ. Nam sicut Deus poterit quod volet, per seipsum: ita poterunt illi quod volẽt per illum: quia sicut illi non aliud volent quàm ille volet, ita ille volet quicquid illi volent, & quod ille volet, non poterit non esse. Si honor & diuitiæ, Deus seruos suos bonos & fideles supra multa constituet, imò filij Dei & dij vocabuntur & erunt: & vbi erit vnicus eius, ibi erunt & illi hæredes quidẽ Dei, cohæredes autem Christi. Si vera securitas, certè ita certi erunt nunquam vllatenus illud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt se non sua sponte illud amisturos, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis inuitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius Deum & illos separaturum. Gaudium verò quale quantúmue est, vbi tale ac tantum bonum est?

Rom. 8. a. 17

CAPVT XXXV. De summa charitate sanctorum in cœlo.

COR humanum, cor indigens, cor expertum æruminas & miserias, imò obrutum miseriis, quantũ gauderes si in his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tãta beatitudine sua. Sed certè si quis alius quem omnino sicut teipsum amares, eandem beatitudinem haberet, dupliceretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo quàm pro teipso. Si verò duo vel tres vel multo plures idipsum haberent, tantundem pro singulis, quantum pro teipso gauderes, si singulos sicut teipsum amares. Ergo quid erit in illa perfecta charitate innumerabilium beatorũ angelorum & hominũ, vbi nullus diliget alium minus quàm seipsum? Non enim aliter gaudebit vnusquisque pro singulis aliis, quàm pro seipso. Si ergo cor hominis de tanto bono suo vix gaudium suum capiat, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et vtique, quantum quisque diligit aliquẽ, tantum de bono eius gaudet. Et sicut in illa beata felicitate vnusquisque sine comparatione plus amabit Deum, quàm se & omnes alios secum: ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei, quàm de sua & omnium aliorum secum. Et si Deum sic diligent toto corde, tota mente, tota anima, vt tamen totum cor, tota mens, tota anima, non sufficiat dignitati dilectionis: profectò sic gaudebunt toto corde, tota mente, tota anima, vt tamen totum cor, tota mens, tota anima, non sufficiat plenitudini gaudij.

Matth. 25. d. 34. Ibidẽ d. 41.

1. Cor. 2. b. 9

CAPVT XXXVI. De pleno gaudio vitæ æternæ. Ioã. 16. d. 24

DEVS meus & Dominus meus, spes mea & gaudiũ cordis mei, dic animæ meæ, si hoc est gaudiũ de quo nobis per filiũ tuũ dicis, Petite, & accipietis, vt gaudium vestrũ sit plenum. Inueni nãque gaudium quoddam plenum, & plusquam plenũ: pleno quippe corde, plena mẽte, plena anima, pleno toto homine gaudio illo, adhuc supra modum supereminẽ gaudiũ. Non

Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudẽtes, sed toti gaudẽtes intrabunt gaudiũ illud. Dic Domine, dic seruo tuo intus in corde meo: si hoc est gaudiũ in quod intrabunt serui tui, qui intrabunt in gaudium Domini sui.

SED certè gaudiũ illud quo gaudebunt electi sui, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit. Nondum ergo cogitaui aut dixi, Domine, quãtum gaudebũt electi tui. Vtique tantum gaudebunt, quantum amabunt: tãtum amabunt, quantum cognoscent. Et quantum te Domine cognoscent, quantũ te amabunt? Certè nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit in hac vita, quantũ te cognoscũt & amabunt in illa vita. Oro te Deus meus, cognoscã te, amem te, vt gaudeam de te: & si non possum in hac vita ad plenum, vel proficiam de die in diem, vsq; dum veniat illud ad plenũ. Proficiat in me hæc notitia tui, vt ibi fiat plena: crescat in me hic amor tuus, vt ibi sit plenus: vt hic gaudium meum sit in spe magnum, & ibi in te plenũ. Deus verax, peto vt accipiam quod promittis vt gaudiũ meum sit plenũ. Meditetur inde interim mens mea, loquatur inde lingua mea, amet illud cor meum, sermocinetur os meum, esuriat illud anima mea, sitiat illud caro mea, desideret illud subsũtia mea, donec intrem in gaudiũ Domini mei: Qui est trinus & vnus Deus benedictus in secula, Amen.

FINIS.

TRACTATVS. I.

TRACTATVS XXIIII.

DE TRIPLICI HABITACVLO, LIBER.

CENSVRA. *Est incerti authoris.*

CAPVT 1. De tribus à Deo fidis habitaculis, regno cælorum, mundo, & inferno.

TRIA sunt sub omnipotentis Dei manu facta habitacula, primũ, innum, & medium: quorum summum regnum Dei, vel regnum cælorũ dicitur: imum, vocatur infernus: medium, mundus præsens, vel orbis terrarũ appellatur. Quorũ extrema omnino sibi inuicem sunt cõtraria, & nulla sibi societate coniuncta. Quæ enim societas potest esse lucis ad tenebras, & Christi ad Belial? Medium autem nõnullum habet similitudinem ad extrema. Vnde lucẽ & tenebras habet, frigus & calorem, dolorem & sanitatem, lætitiam & mœrorem, odium & amorẽm, bonos & malos, iustos & iniustos, dominos & seruos, regnum & subiectionem, famem & satietatem, mortem & vitam, & innumera huiusmodi. Quorum omnium pars vna imaginem habet regni Dei, pars altera inferni. Commixtio namque simul bonorum & malorum in hoc mundo est. In regno autem Dei nulli mali sunt, fed omnes boni: at in inferno nulli boni, sed omnes mali. Et vterque locus ex medio suppletur: hominũ enim huius mundi, alij cleuantur ad cælum, alij trahuntur ad infernum. Similes quippe similibus iunguntur: id est, boni bonis, & mali malis. Iusti homines, iustis angelis: & trangressores homines, trangressoribus angelis. Serui Dei, Deo: serui diaboli, diabolo. Benedicti vocantur ad regnum sibi paratum ab origine mundi: maledicti expellũtur in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Bona autem regni cælestis dicere, vel cogitare, vel intelligere vt sunt, nullus potest carne vestitus. Multo enim maiora & meliora sunt, quàm cogitãtur & intelligũtur: dum scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Regnum nãque Dei omni fama maius, & omni laude melius, omni scientia innumerabilius, omni gloria quæ putatur, excellentius. Mala autem inferni dicere vel cogitare vt sunt, nemo potest: peiora quippe sunt valde quàm cogitãtur. Regnũ itaque Dei plenum est lucis & pacis & charitatis, & sapiẽtiæ & gloriæ & honestatis, & dulcedinis & melodiæ & lætitiæ, & beatitudinis perennis, & omnis boni ineffabilis, quod nec dici nec cogitari potest. At lacus inferni plenus est tenebrarũ, discordiæ, odij, stultitiæ, miseriæ, eurpitudinis, amaritudinis, offensionis, doloris, adustionis, sitis, famis, ignis inextinguibilis, tristitiæ, vindictæ perennis, & omnis ineffabilis mali, quod nec dici, nec cogitari potest. Ciues cæli sunt iusti homines & angeli, quorũ rex est Deus omnipotẽs: at contrà ciues inferni sunt impij homines & dæmones, quorum princeps est diabolus. Sadat iustos visio sanctorum hominũ & angelorum, & semper omnia ipsius Dei. Cruciat impios & peccatores visio hominum damnatorum & dæmonum, & super omnia ipsius diaboli. Nihil in regno Dei desideratur quod non inueniatur: at in inferno nihil inuenitur quod desideratur. In regno Dei nihil inuenitur, nisi quod placet & delectat & satiat: at contrà in lacu miseriæ perennis nihil videtur, nihil quæ sentitur, nisi quod displicet, nisi quod defendit, nisi quod cruciat. In regno æterno erit vita sine morte, veritas sine errore, felicitas sine perturbatione. Omne bonum in regno Dei abundat, & nullũ malũ: omne malum abundat in carcere diaboli, & nullum bonum. Nullus indignus in regno Dei susceipitur: nullus verò dignus, nullus iustus ad infernum trahitur.

CAPVT 11. De pœnis infernalibus, Matth. 13 § 11. & cap. 22. b. 13. & cap. 24. c. 51. 10. Iob 24. d. 19.

PRINCIPALIA duo sunt tormentain inferno, frigus intolerabile, & calor ignis inextinguibilis: vnde in Euãgelio legitur, Illic erit fletus & ftridor dentium. Fletus namque & liquefactio oculorum ex calore nascitur: ftridor verò dẽtiũ ex frigore nascitur. Hinc etiã beatus Iob, de aquis, inquit, nimiũ trãsibunt ad calorem nimiũ. De quibus duobus innumera pendẽt pœnarum genera; videlicet, sitis intolerabilis, pœna famis, pœna fœtoris, pœna horroris, pœna timoris, pœna angustiæ, pœna tenebrarum, seueritas tortoris, præsentia dæmonũ, ferocitas bestiarum, crudelitas ministrantiũ, dilaceratio immortalium vermiũ, vermis conscientiæ, ignitę lachrymæ, suspiria, miseriæ, dolor sine remedio, vincula sine solutione, mors æterna, pœna sine fine, abscisa Christi quoad visionem eius, quæ sola omnia suprà dicta superat, & omnibus pœnis intolerabilior. Væ igitur illis perenne, qui subire hæc omnia mala etiã sine fine merẽtur, pro delectabili vnius horę somnio: tãta etenim & talis est omnis huius mũdi gloria, ad æternã comparata gloriam. Melius erat eis, quod dictũ est de infelice Iuda, non nasci, quàm malis suis meritis plagas inferni fustinere.

Matth. 26. c. 24.

CAPVT 111. De his quos pœnæ æternitas à mundi voluptate non deterret.

QVID stultius, quid insanius est, quàm vmbra & imagine & similitudine veræ gloriæ & veræ delectationis, vere pulchritudinis, veri decoris, veri honoris, more infantium decipi & superari? & ipsam gloriam non quærere, non desiderare? Quis imaginem auri in aqua ipso auro neglecto eligeret, & non statim à cunctis fatuus & infantus crederetur: Quis orbẽ solis in speculo redditum, vel in qualibet materia formatum plus diligeret quàm ipsum solem, & non ab omnibus derideretur? Sic irridendus, sic æstimandus est quisquis mundi huius caducam fragilitatem & inutilem carnis voluptatem diligit, quærit, contendit: æterna gloria contempta, & neglectis regni cælestis ineffabilibus gaudiis. Hoc commercium insipientium valde est, & miserorum, & cor nõ habentiũ sanum, etiam si plagę inferni non sequerentur, quæ nec dici nec cogitari possunt. Duplex verò plaga est, ab æterno regno Dei separari, & semper in inferno cũ diabolo damnari: præsentiam amittere angelorum, & terribilem semper pari dæmonum præsentiam. Quantum caueri, vitari metui debet, nullo modo dici potest. Quis cũ sano sensu pro vnius diei deliciis, centum annorũ pœnam eligeret? Et miseri tamen illi qui sine vlla sapientia voluptatẽ carnis sequẽtes, non vitant vitia, non effugiũt intolerabiles pœnas, non centum annorum, nõ millies mille, fed omnium sine fine seculorum, pro sexaginta vel septuaginta annorũ deliciis, vel qualiber corruptibili delectatione. Quantum autem est inter vnũ diem & centum annos: non tantum vtique, sed plus interest inter quadraginta vel sexaginta vel centũ annos & æternitatẽ, siue in bono, siue in malo futuram. Vnus enim dies aliqua portio est in centum annorũ spatio, quamuis modica valde. At verò centum annorum spatium, nulla portio est in illa æternitate. Si enim, verbi gratia, centesima vel millesima pars esset æternitatis, prædictũ eius spatium vel centuplũ eius spatium vel milluplum, æternitas esse desineret. Quod ratio non finit æternitatis: quę si vllo modo, vllo rẽpore finiretur, gter-

CAPVT III. De ingrediendo viã arctam: & partiæ felicitate & pulchritudine.

nitas omnino non esset. FORTITER ergo carnali resistendũ est voluptati, fortiter cõtra fallaces huius mũdi blandicias pugnãdũ est, cõtráque multimodas sathanæ suggestiones vigilandũ. Omni studio lata seculi via vitanda est, quæ ducit ad mortẽ: at verò omni cordis desiderio via angusta quæ ducit ad vitã, abeunda est & apprehẽda. Via hæc angusta est via abstinentiæ & castitatis, humilitatis, & omnis religionis: quã viam ante nos Christus attriuit, qua via ad suũ regnũ migramus. Cuius vestigia & nos sequamur, donec post cum eadẽ via ad vrbem regiã perueniamus, in qua ipse regnat. De qua vrbe quicquid homo dixerit, quasi stilla de mari est, vel quasi scintilla de foco. In qua videlicet vrbe fulgebunt iusti sicut sol, vt Dñs ait. Vbi summa pax erit, summa quies, nullus labor, nullus dolor, nulla paupertas, nec senectus, nulla mors, nec vlla nox, nullũ cibi desideriũ, nullum sitis incendium: sed cibus & potus omnium erit visio Christi: & sanctę Trinitatis, & contemplatio puto cordis oculo ipsius diuinitatis, & assidua lectio, vt ita dicam, libri vitæ, id est, æternę veritatis & summæ sapientię, & verbi Dei, quæ est Christi Iesu visio: vbi quicquid nos nunc latet, manifestũ erit. Vbi ratio manifesta est, cur hic electi? est, & ipse reprobatus: cur hic in regnũ assumptus & ille in seruitutem redactus: cur alius in vtero moritur, alius in infantia: alius in iuuentute, alius in senectute: cur alius pauper, & alius diues: cur filius adulteræ baptizatur, & aliquãdo filius legitimæ cõiugis ante baptismum mortitur: cur qui bene incipit viuere, aliquãdo malè finit; & qui malè incipit, sæpe bene finit. Hæc omnia & huiusmodi multa in libro vitæ plana & aperta omnibus erũt. In cadẽ vrbe præmium singulorum, omnium: & singulorũ, per charitatem omnium erit. Ibi omne bonum omnibus patebit. Ibi omnes inuicem suas cogitationes cognoscent. Ibi nullus superior superbus erit, nullus inferior inuidus. Quomodo enim qui omnes sicut seipsum diliget, alicui inuidere poterit, cùm nemo sibi ipsi inuideat: Ibi nullus esse melius vel superius cõcupiscet quàm erit: quia aliter esse quàm quod meruit, nec esse decorum, nec aliter esse desiderabit quàm quod erit: quia ita esse vt erit, pulchrũ erit, non sibi ipsi soli, sed etiam vniuerso corpori Ecclesiæ cælestis. Quomodo enim quodlibet membrũ in corpore, si superius vel inferius ponatur aliter quàm natura constituit, mõstruosum efficit corpus & turpe: sic nimirũ si aliquis in regno Dei superius ordinetur quàm postulat ars & voluntas omnipotẽtis artificis, turpitudinẽ efficiet, nõ solùm sibimet, sed etiam omni cõgregationi, in qua qui erit minimus, maiorẽ sine dubio habebit gloriam, quàm totũ habẽs mundi regnũ, etiam si ęternũ esset. Vile enim est valde elementis frui, in cõparatione fruendi & congaudendi ipsi Deo, & visibilibus delectari & corporalibus. Tanta est enim pulchritudo iustitiæ, tãta iocunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis & sapientiæ: vt etiã si non liceret amplius manere in ea quàm vnius diei mora, propter hoc solùm innumerabiles anni huius vitæ pleni deliciis in circũfluentia corporalium bonorũ redẽt meritóque contemnerentur. Non enim fallo aut paruo affectu dictũ est; Quoniã melior est dies vna in atriis tuis super milia. Nihil cõparandum delectationi & gaudio quod nascitur ex inuisibilibus & incorporeis, & ex societate angelorũ, & iustorum omnium, & ex certa scientia & cognitione ipsius diuinæ naturæ, & ex Dei ipsius facie ad faciem visione. Cuius pulchritudinem mirantur angeli, cuius imperio suscitantur mortui, cuius sapientiæ nõ est numerus, cuius regnum finem nescit, cuius gloria nequit variari, cuius lux tam solem obscurat, vt eius comparatione nullam habeat lucem; cuius dulcedo tam mel superat, vt ei comparatum velut absynthium sit amarissimum. Cuius faciem si omnes carcere inferni includi viderent, nullam pœnam, nullum dolorem, nullámque tristitiam sentirent. Cuius præsentia si in inferno cum sanctis habitatoribus appareret, cõtinuò infernus in amœnũ conuerteretur paradisum. Cuius sine nutu nec foliũ de arbore cadit. Cuius oculi flammiuomi profundum penetrãt inferni. Cuius auris tacitam cordis vocem audit, id est cogitationem. Cuius auris non minus audit quàm videt. Cuius auris nõ minus videt quàm audit, quia non corpus sunt, sed summa sapiẽtia & certa cognitio. Cuius delicię sine fastidio fatiãt: quæ cùm à beatis inueniuntur, semper tamẽ desiderẽtur, & esuriem & sitim sine pœna efficiũt, id est, ardẽti semper desiderio delectãt. Cuius secreta mirabilia, videntibus ea semper noua sunt & mira: & non plus cùm incipiunt videri pariunt; stuporem cernẽtibus, quàm post mille annos & millies mille. Et cùm angeli ab initio mundi ea soliti sint videre, inde hodie nõ minus mirantur ea quàm in primo die: alioquin dudũ coram angelis assiduo videndi vsu vilescerẽt. Cuius cognitioni, præterita & futura, nõ præterita & futura, sed præsentia sunt. VNDE non diem iudicij videbit, & primũ diem seculi non viditsed vtrunque videt. Cuius præscientia neminem cogit ad peccandum, vt mihi errantes dicunt. Si enim, inquiunt, præciuit Adam peccaturũ esse, nõ peccare nõ potuit. Ex quo errore nascitur, Deum causam esse peccati, quod nefas est dicere, & illi tamen suis verbis alligatur. Si enim quod præscientia Dei habet, necesse est fieri, ideo volũtate propria homo peccauit, & non alia necessitate: quia in præscięntia Dei fuit, vt voluntate & libero arbitrio, & non necessitate cogente peccarer. Si ergo præscientia Dei nõ potest vitari, nõ potuit homo aliter peccare nisi voluntate, nulla alia vi cogente: quia ita Deus præsciuit peccaturum. Si ergo voluntariè, non coactus est. Si enim non coactus est ad peccandum, potuit sine dubio non peccare si vellet: ideóque pœnam meruit, quia non inuitus peccauit, alioquin à Deo pœnã mortis nõ fuisceperet. Cuius locutio est occulta inspiratio, qua mentibus suam voluntatem & suam charitatem inuisibiliter ostendit: quam videndo angeli per omnia Deo obediunt. Cuius laus est qua electos laudabit, manifestatio qua fuorũ electorum bona omnibus monstrabit: alliduaautem laus qua electi eum laudabunt, est admiratio eius perennis. Qui miro modo non tempore præcessit mundum & tempus: Nullius enim horæ spatio fuit ante mundum, & tamen semper erat sine initio. Non enim erat tempus ante tempus. Tempus autem cum mundo concreatum est. Si igitur tempus ab initio mundi cœpit currere, ante mundum factum non erat. Idcóq; nullo tempore, vr prædiximus, præcessit Deus tempora & mundum eis coæuum: imò paulo eis priorem, cius enim motu cœperunt currere. Quicquid mouetur, suum motum precedit. Ineffabili æternitate præcessit Deus mundum, nõ tempore: cuius tempus ante mundum non erat, cuius lux tenebras depellit ignorantiæ, cuius aliqua particula hæc omnia, quæ diximus, vera & certa esse cognoscimus. Eadem luce melius esse verum quàm falsum videmus, & tamen peius esse verum malum, vel verum peccatum, quàm falsum malũ vel falsum peccatũ: nõ quia verum est, sed quia malũ vel peccatũ, sed ideo malũ, vel peccatũ est, quia verum malũ vel peccatum est. Aliter enim non posset esse malũ vel peccatũ, fallum enim malũ non est malum, vt falsum argentum est. Potest aliquis à veritate dicere malũ vel peccatũ exortũ esse, vel factũ, & quodãmodo opus esse veritatis malum, quod omnino falsum est. Omne enim verum in quãtum verum, bonum est à veritate igitur est esse verum, vt sit malum vel peccatum, non ipsum malum vel peccatum: aliud namque est ipsum malum, aliud verum esse illud. Quamuis igitur ipsum malum bonum non est, bonum est tamen verum esse vt sit illud. Nisi enim bonũ esset esse malum, nullo modo fineret Deus illud fieri. Multa quippe bona de malis omnipotẽs facit, vt de adulterio hominum bonos formar & facit homines. Si verò quadã lucis particula quasi per angustas rimas infusa, hæc & alia quæ nouimus vera esse cognoscimus: quali & quanta luce sapientiæ & scientiæ illic illustrabimur, vbi ipsum solem veritatis facie ad faciem videbimus, id est, certa & vera sapiẽtia cognoscemus? Cuius præsentia similes ei facit præsentes. Qui enim veræ sapiẽtiæ, veræ pulchritudini, veræ æternitati adhærebit sapiẽs vtique & pulcher & æternus erit. Sic enim absentia eius dissimiles omnino ei facit, cuius æterhitas sine initio & sine fine est. Si enim esset tempus quãdo non esset, quis eũ faceret? Ipse est solus Deus: & ante ipsum alius Deus non erat, nec est, nec erit. Nõ seipsum creauit, cùm nihil seipsum creat. Qui enim potentia qui omnino non esset seipsum faceret? Restat igitur quod omnino nõ est factũ Deus. Cùm ergo nullo modo Deus factus est, sine initio ante omnia erat. Quicquid enim factũ est habet initium: & quicquid initiũ habet, sine dubio factũ est, non ab alio nisi à Deo non facto, sed omnia faciẽte. Cuius scientia sine vlla varietate cognitionis, & sine vllo visu huc & illuc innumerabilem varietatem omnium creaturarum, angelorum, hominum, stellarum, arenarum, capillorũ, verborum, cogitationum, momentorum omnium, simul & semel cõprehendit & intelligit. Fõs igitur & origo omnis sciẽtiæ Deus est: quem quanto plus quis bibet, tanto plus sitiet.

INCOMPARABILITER ergo totius mundi regnum, vt suprà diximus, & si æternũ esset, præcellit societas angelorũ & sanctorũ, & præsenti ipsius Dei adesse visioni. In cuius visione trina scientia nascitur: id est, homo qui cernit, & Deus q cernitur, & cæteri omnes omniavidebũt & intelligent. Sicut enim per speculũ, vitreũ trina nobis visio administratur, quia nosipsos, & ipsum speculum, & quicquid præsens adest videmus: sic per speculũ diuinæ claritatis, & ipsum Deũ, vt est videbimus, quantũ possibile est creaturæ, & nosipsos, & cæteros vera & certa scientia cognoscem⁹. Tunc abdita creaturarum & ipsius inferni, videndo Deũ videbimus. Tunc iustis manifestum erit quomodo Deus est inuisibilis, incõparabilis, sine initio, & sine fine ante omnia. Quid interest inter nasci quod ad filiũ pertinet, & procedere quod ad Spiritũ sanctũ excepto quòd vnus ex vno natus sit, alter ex duobus processit. Et quomodo pater non præcessit filium tempore, sed origine, nec Spiritũ sanctũ. Et quomodo omnia Dei vnũ sunt ex Deo, excepto quod ad relationem pertinet. Nã sapiẽtia & veritas Dei & æternitas nõn diuersa sunt inter se, sed vnum sunt sicut & omnia. Sapientia enim Dei non magis sapientia quàm veritas est: & non magis veritas est quàm sapientia, quàm æternitas, quàm cætera Dei omnia. Vnũ enim sunt in Deo, & nõ solùm hæc inter se eadẽ sunt in Deo, sed nõ aliud sunt quàm ipse Deus. Et quomodo mundus erat in Deo, antequã in seipso esset nõ mũdus, sed Deus: & quomodo vbiq; totus sine loco, magnus sine quantitate, bonus sine qualitate: & quomodo omnia penetrat munda & immunda sine sui pollutiõe. Si enim lux ităvisibilis omnia loca illustrat, & sterquilinia etiã penetrat sine sui fœtore, & sine sui pollutione: quanto magis Deus qui est inuisibilis & incommutabilis lux, omnia penetrat, regit, sustinet, circumdat, illustrat, sine vlla mutatione vel pollutione, non solùm cęlestia & terrestria, sed infernalia? Tunc erit electis Dei trina visio, id est corporalis, qua corpora cernentur: quorundã splendẽtia vt sol, quorundam vt sol, quorundam vt luna, aliorũ vt stellæ. Et spiritalis, qua similitudines corporũ in spiritu nõ fallaci phantasia inspicient, qua visione etiã hodie fruũtur spiritus iustorũ post corporũ claustra. Et visio intellectualis, qua puro mentis oculo in spiritu Deum videbunt, & suas animas & virtutes intimas & spiritus angelicos, Tũc duplices Deo actiri sunt gratias, videlicet pro sua liberatione à perpetua dãnatione, & pro bonorum ineffabili retributione. Tunc cõmunis omnũ reus & hostis diabolus in conspectu electorũ Dei dãnabitur: cuius damnatio & intolerabilis pœna delectabile spectaculũ præbebit electis. Tunc ardentissimo amore laboratorem suum & omniũ bonorum datorem amabũt, & sine fine & fastidio clamore cordis laudabũt Deũ omnipotentẽ, benignum & misericordem: cui est honor & gloria nunc & per omnia sęcula sęculorum, Amen.

TRACTATVS II.

SCALÆ PARADISI LIBER.

CENSVRA:

Hoc opusculum fertur etiam inter scripta Diui Bernardi, quanquam nec illius videatur esse.

CAPVT I. Descriptio 4. graduum rectecitatio num spiritalium.

QVæ die quadam corporali manuum labore occupatæ de spiritalis hominis exercitio cogitare cœpissem, quatuor spiritales gradꝰ animo cogitanti se subitò obtulerunt sufficiẽter lectio, meditatio, oratio & cõtẽplatio. Hæc est scala claustralium, qua de terra in cælum subleuatur, gradibus distincta paucis, tamen sæ tãmẽ & incredibilis magnitudinis. Cui⁹ extrema pars terræ innixa est, superior verò nubespiene trat, & secreta cælorũ rimatur. Hi gradus sicut nominibus & numero sunt diuersi, ita ordine & mẽrito sũt distincti. Quorum proprietates & officia quidẽ singula, quid circa nos efficiãt, quomodo inter se inuicẽ differant & præmineãt, si quis diligenter inspiciat, quicquid laboris aut studij impẽdet ir in eis, breue reputabit & facile, pręvilitatis & dulcedinis magnitudiñe. Est autem lectio, scẽdula scripturarũ cum animi intentiõe inspectio. Meditatio est studiosa mentis actio, occultę veritatis notitiam ductu propriæ rationis inuestigans. Oratio est deuota mentis intentio in Deum, pro malis amouendis, & bonis adipiscendis. Contemplatio est mentis in Deum suspensiæ quædam eleuatio, æternę dulcedinis, gaudia degustãs.

Lectio.

Meditatio. Oratio.

Cõtẽplatio.

CAPVT II. Descriptio officio rum quatuor graduum. Matt. 7. v. 7.

ASSIGNATIS ergo quatuor graduũ descriptionibꝰ, restat vt eorũ officia videam⁹. Lectio iquirit, meditatio inuenit, oratio postulat, cõtẽplatio degustat: vnde ipse nõs dicit, quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Quærite legẽdo, & inuenietis meditãdo. Pulsate orãdo, & aperietur vobis cõtẽplando. Lectio quasi solidũ cibũ ori apponit, Meditatio masticat & frangit. Oratio saporẽ acquirit. Contẽplatio est ipsa dulcedo, quæ iocũdat & reficit. Lectioin cortice, meditatio in adipe, oratio in desiderij postulatione, contẽplatio in adeptæ dulcedinis delectatione. Quod vt expressiꝰ videri possit, vnũ de mulris supponam exemplũ. In lectiõe audio, Beati mũdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ecce breue verbũ, sed suaue & multiplici sensu refectum, ad pastum animæ quasi vnã ministrauit. Quod si anima diligẽter in spexerit, dicit intra se, Redibo ad cor meũ, & tẽtabo si forte intelligere & inuenire potero munditiã hanc: pretiosa enim & deliderabilis est res ista, cui⁹ possessores beati dicũtur, cui visio nei, quæ est vita æterna, promittitur, quæ tot sacræ Scripturæ testimoniis collaudatur. Hoc ergo si plenius explicari desiderans, incipit hanc vnam masticare & frangere, eamque in corculari ponit dum excitat rationem ad inquirendũ an sit: & quomodo haberi possit hæc adeò pretiosa & deliderabilis munditia.

Matt. 5. v. 8.

CAPVT III. Meditationis officium. Matt. 5. v. 8.

ACCEDENS ergo sedula meditatio, nõ remanet extra, nõ hæret in superficie literæ, altiùs figit pedẽ, interiora penetrat singula rimatur. Attentè cõsideratquòd nõ dixit, Beati mũdo corpore, sed mẽte: quia nõ sufficit manus habere innoxias a malo opere, nisi & à praui⁹ cogitationib⁹ mũdemur in mẽte quod auctoritas Prophetica confirmat, dicẽs, Quis ascẽdet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde. Item cõsidetat, quantum hãc cordis munditiam optabat idem propheta sic orãs, Cor mundum crea in me Deus. Et iterum, Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Cogitat quàm solicitus erat in hac custodia beatus Iob qui dicebat, Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine. Ecce quãtum arctabat se vir sanctꝰ, qui claudebat oculos suos ne videret vanitatem: ne fortè incautus aſpiceret quod poſt ea inuitus desideraret. Postquã hæc & huiusmodi de cordis munditia pertractauit, incipit tractare de eiꝰ præmio. Quàm gloriosum & delectabile esset videre faciem desideratã Domini, speciosum forma præ filiis hominum. Non iam abiectũ & vilem, non habẽtem speciem qua veſtiuit eum mater suaſed ſtolaꝰ immortalitatis indutum, & coronatum diademate quo coronauit eum pater suus in die resurrectionis & gloriæ, die quã fecit Dominus. Cogitat quòd in illa visione erit satietas illa, de qua dicit Propheta, Satiabimur cùm apparuerit gloria tua. Videsne quãtum liquoris emanauit ex minima vuã, quantus ignis ex hac scintilla ortus est, quãtum hæc modica massa, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, in eadem meditatione extensa est? Sed quantum adhuc posſet extẽdi, si accederet aliquis talia expertus? Sentio enim quòd puteus altus est: sed ego ad hæc rudis, vas in quo pauca hauriram, vix inueni. His anima facibus inflammata, his nactata desideriis, fracto alabastro suauis vnguẽti præsentire incipit non de gustu, sed quasi nariũ odoratu. Ex hoc colligit quàm suaue est huius meditationis sentire experientiam, cuius meditationem nouit adeò esse iocũdam: Sed quid faciet? Habendi desiderio exæstuat, sed non inuenit apud se quomodo habere possit: & quanto plus inquirit, plus sitit, dum apponit meditationem, apponit & dolorem; quia non sentit dulcedinem quam in cordis munditia meditatio esse monſtrat, sed non præstat. Non enim est legentis atque meditantis hanc sentire dulcedinem, nisi data fuerit de super.

Matt. 5. v. 8.

Sap. 8. v. 16.

Psal. 44. v. 3.

Psal. 16. v. 15.

Ioan. 4. v. 14

Matt. 5. v. 8.

Sap. 8. v. 16.

Psal. 118. v. 5

Rom. 1. v. 20

Psal. 18. v. 2.

Ioan. 1. v. 3.

Cato.

Legere enim & meditari tam bonis bonis quàm malis cõmune est. Et ipsi Philosophi gentium, in quo summa veri boni consiſteret, inuenerũt ductu rationis: sed quia cùm Deũ cognouiſſent, non sicut Deum glorificauerũt, sed de suis viribus præſumentes, dicebant, Linguam nostrã magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, non meruerunt percipere quod potuerunt videre. Etiamuerũt in cogitationibus suis, & eorum sapientia deuorata est, quam eis cõtulerat humanum studium disciplinæ, non spiritus sapientiæ, qui solus dat veram sapientiam, sapidam scilicet scientiam, quæ cùm alicui ineſt, ineſtimabilis sapor iocũdat & reficit: & de illa dictum est, Sapientia non intrat in maleuolam animam. Hoc autẽ à solo Deo est. Et sicut officiũ baptizandi Dominus cõcessit multis, potestatem verò & auctoritatẽ in baptismo remittendi peccata sibi soli retinuit: vnde Ioãnes antonomasticè & discretiuè de eo dixit? Hic est qui baptizat in Spiritu sancto: ſic de eo posſumus dicere: Hic est qui sapientiæ saporẽ dat, sapidã animæ facit scientiã. Sermo siquidem datur multis sapientia, paucis quã distribuit Dominus cui vult, & quomodo vult.

CAPVT XIII. Orationis officium. Matt.7.a.8.

VIDENS autē anima quòd ad desideratā cogitationis & experiētiæ dulcedinē per se nō possit attingere, & quāto magis ad cor altū accedit, tanto magis exaltetur Deus: humiliat se & fugit ad orationē, dicens, Domine, qui nō videris nisi à mūdis cordibus, inuestigaui legēdo, meditādo quæ fiui quomodo haberi possit vera cordis mūditia vt ea mediāte vel ex media parte possem te cognoscere. Quærebam vultū tuum Domine, vultū tuū Domine quærebam, Dīn meditatus sum in corde meo, & in meditatione mea exardescit ignis, & desiriū amplius cognoscendi te, dū panem sacræ Scripturę mihi frāgis: & in fractione panis, in quo magis cognitus es quā tum plus te cognosco, te cognoscere desidero, nō iam in cortice literæ, sed insensu experiētiæ. Nec hoc peto Domine, propter merita mea, sed pro tua misericordia. Fateor enim quia indigna & peccatrix sū, sed catelli edūt de micis quæ cadūt de mensa dominorum suorum. Da mihi Domine aram hæreditatis futuræ, saltem guttam cælestis pluuiæ, qua refrigerem sitim meam, quia amore ardeo.

Psal.26.c.8. Psal.38.b.4

Luc.24.c.30 31.

Matth.15.c. 27.

CAPVT V. Contemplationis officium.

HIS & huiusmodi ignitis eloquiis suum inflāmat desiderium, sicut ostendit suum affectū: his incantationibus audo eius non solùm ad preces fed ipsas preces eorum non expectat donec sermonem finierint, sed mediū orationis curfum interrumpens festinus ingerit se, & animæ desiderāti festinus occurrit cælestis rore dulcedinis circunfusus, vnguentis optimis delibutus animam fatigatam recreat, esuriē tem reficit, aridā impinguat, facit eam terrenorū oblīuīci. Immemorem sui mirabiliter fortificando vitificās, & inebriādo sobriā reddēs. Et sicut in quibusdā carnalibus officiis adeò vincitur carnalis concupiscētia, quòd omnem vsum rationis amittit, & sit homo quasi totus carnalis: ita merito in hac superna contemplatione ita consumuntur & absorbēntur carnales motus ab anima, vt in nullo caro spirituicōtradicat, & fiat homo quasi totus spiritalis.

B

CAPVT VI. Signa Spiritus sancti ad animā venientis.

ODOMINE, quomodo apparebis quādohęc facies, & quod signum aduentus tui? Nunquid huius consolationis & lætitiæ testes & nūcij sunt fuspiria & lachrymæ? Si ita est, noua est antiphrasis ista, & significatio inusitata. Quæ enim cōuētio cōsolationis ad fuspiria, lætitiæ ad lachrymas? si tamē istæ dicendæ sunt lachrymæ, & nō potius roris interioris superin fusi superfluens abundātia, & interioris ablutionis iudicij, & exterioris purgamenā. Vt in baptismo puerorū per exteriorē ablutionē significatur & figuratur interior animæ ablutio, ita hic exteriorem ablutionē interior præcedit purgatio. O felices lachrymæ, per quas macule interiores purgantur, per quas peccatorum incendia extinguuntur! Beati qui sic lugetis, quia ridebitis. In lachrymis agnoscę ō anima fpōsum tuū, amplectere desideratum, Nunc torrente te voluptatis inebria, fuge abvbere consolationis eius lac & mel, Hæc sunt munda munuscula & solatia quæ dedit tibi fpōsus tuus gemitus fcilicet & lachrymæ. Adducit tibi potum his lacrymis in mœstitia, Hæ lachrymæ fūt tibi panes die ac nocte, panes vtiq; cōfirmātes cor hominis, & dulciores fupermel & fauum. O Domine, si adeò, sunt dulces istæ lachrymæ quæ ex memoria & desiderio tui excitantur, quàm dulce erit gaudiū quod ex manifesta tui visione capietur! Si adeò dulce est flere pro te, quàm dulce erit gaudere de te! Sed quid huius fecreta colloquia proferimus in publicum? Cur incarnales affectus verbis communibus conamur exprimere? Inexperti talia nō intelligūt in libro experientiæ, quos ipsa docet vnctio. Aliter autem litera exterior non prodest quicquā legenti. Modicū fapida est lectio exterioris literæ, nisi gloſam & interiorem fenſum fumat ex corde.

Matth.5.c.4.

Psal.35.b.9.

Psal.41.a.4 Psalm.103. b.15. Psal.18.b. 11.

CAPVT VII. Quomodo remanet animus Spiritus sancti feruore discedente. Genes.32.

OANIMA diu protraximus sermonem. Bonum enim erat nos hic esse cum Petro & Ioanne, contemplari gloriā fpōsi, & diu manere cum illo. Sed vellē hic fieri non duo, non tria tabernacula, fed vnū, in quo essem' simul, & simul delectarer: sed vt dicit fpōsus. Dimitte me, iā enim ascendit aurora, iā lumē gratiæ & visitationē quā desiderabas accepisti. Nō ergo benedictione, mortificatione ruo femoris, & mutato nomine de Iacob in Israël, paulisper secedit fpōsus diu desiderātus, citò, elapsus. Subtrahit se tam à prædicta visione quā à dulcedine contēplationis: manet tamen præsens quantū ad gubernationem, quantum ad gloriam quantum ad vnionē.

CAPVT VIII. Quare Spiritus sanctus seruor animā aliquā tulisti deserit.

SED ne timeas, ō fpōsa, ne desperes, ne existimes te contemni, si paulisper tibi fubtrahit fpōsus faciem suā. Omnia ista cooperantur tibi in bonū, & de accessu & recessu lucrū acquiris: tibi venit, tibi & recedit. Venit ad consolationē, recedit ad cautelā ne magnitudo consolationis extollat te: nesi fēper apud te sit fpōsus, incipias cōtemnere fodales, & hāc continuam visitationē nō iam gratiæ attribuas, sed naturæ. Hanc autem gratiā cuiuslt & quando vult fpōsus attribuit nō iure hæreditario possidetur, Vulgare prouerbiū est, quod nimia familiaritas parit cōtēptum. Recedit ergo ne forte nimis assiduus contēnatur, & absens magis desideretur, desiderātus auidiùs quæratur, diu quæsitus tandē gratius inuenitatur. Præterea quæ est præsens vita? Quę respectu futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis, ænigmatica est, quā nūc ex parte cognoscimus. Nam hic ciuitatem manentē nō habemus, sed inquirimus futuram. Ne ergo exiliū deputemus pro patria; aram, pro pretij summa: venit fpōsus & recedit vicissim nunc consolationem afferens, nunc vniuersum statū nostrū in instirmitate cōmutās, paulisper nos permittit gustare quā suauis est: & antequā plenè sentiamus se subtrahit, & ita qua si alis expāsis supra nos volitās, prouocat nos ad volādū. Quasi dicat: Ecce parū gustastis, sum dulcis: sed si vultis plenè taturari hac dulcedine, currite post me in odoré vnguentorū meorū, habentes susum corda, vbi ego sum in dextera Dei patris, vbi videbitis me, non per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem, & vbi plenè gaudebit cor vestrum & gaudiū vestrum nemo tollet à vobis.

1.Cor.13.d. 12. Hebr.13.c.14

Ibidē c.15

C

CAPVT IX. Omnimanet Deo dicta.

SED caue tibi ō fpōsa, quomodo auertat se fpōsus. Non longè abit: & si nō vides eum, ipse tamen videt te plenus oculis ante & retrò, nunquam potes eum latere. Habet etiā circa te nūcios suos spiritus, quasi sagacissimos exploratores: vt videant quomodo absente fpōso conuerseris, & accusant te coram ipso, si aliqua signa lasciuiæ & sterilitatis in te deprehenderint. Zelory pus est fpōsus iste. Si fortè alium amacorem acceperis, si aliis placere studueris: statim discedet à te, & alis adhærebit adolescentulis. Delicatus est fpōsus iste, nobilis & dines est, speciosus forma præ filiis hominum: & ideo non nisi speciosam dignatur habere fpōsam. Si viderit in te maculam siue rugam, statim auertet oculos. Nullum enim immūditiam potest sustinere. Esto ergo casta, esto verecunda & humilis, vt sic à fpōso tuo mereatis frequēter visitari, Timeo ne diutius detinuerit nos sermo iste, sed ad hæc compulit me materia sterilis pariter & dulcis: quam ego non prorrahebam spontaneus, sed nescio qua eius dulcedine trahebar inuitus.

Psal.44.a.3.

Matt.7.b.7. Matt.11.b.12

Mat.25.f.44. Psal.9.c.11

CAPVT X. Officia fanguloſi gradus perfectionis. Iacob.4.c.8.

VT ergo quæ diffusiùs dicta sunt simul iūcta vel vnita melius videantur, præ lictorum summā recapitulando colligamus, sicut in prædictis exēplis præmonstrātū videri potest, quomodo prædicti gradus cohereant, & sicut rēpotaliter & cauē saliter se præcedant. Lectio enim quasi fundamentum, prima occurrit, & data materia mittit nos ad meditationē. Meditatio verò quid apprehendū sit diligentiùs inquirit, & quasi effo dit: thesaurum inuenit & osteēdit. Sed cùm per se obtinere non valeat, mittit nos ad orationē. Oratio se totis viribus erigit, vbi reperit thesaurū desiderabilem, contēplationis suauitatem. Hæc adueniens prædictorū trium laborē remunerat, dū cęlestis rore dulcedinis animā sitientem inebriat. Lectio ergo est secundum exterius exercitium. Meditatio secundum interriorem intellectum. Oratio secundum desideriū: Contemplatio super omnē sensum. Primus gradus est inicipientium. Secundus est proficientium. Tertius est deuotorū Quartus beatorū. Hi autem gradus ita caenati sunt, & vicaria ope sibi inuicem deseruiūt, q̄ præcedentes sine subsequentibus, aut parū aut nihil prosint: sequentes verò sine præcedentibus, aut rarò, aut nūquam prosint. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, sanctorum gesta & scriptura legendo transcurrere: nisi ea masticando & ruminando, succum bibamus, & transfluriendo vsque ad cordis intima transmittamus, vt ex his diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum factacupimus lectitare? Sed quomodo hæc cogitabimus, aut quomodo cauere poterimus; ne falsa aut inania quædam meditando, limites à sanctis patribus constitutos transeamus: nisi prius circa huiusmodi aut ex lectione, aut ex auditu fuerimus instructi? Audit' enim quodāmodo pertinet ad lectionem. Vnde solemus dicere, nō solùm libros ipsos nos legisse quos nobis ipsi vel alis legimus, sed etiā illos quos à magistris audiuimus, Ité quid prodest homini si per meditationes, quæ agenda sunt videat, nisi orationis auxilio & Dei gratia ad ea obtinenda conualescat? Omne, inquit, datū optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminū, sine quo nihil possumus facere, sed ipse in nobis facit

1.Cor.3.b.9

Ioan.4.c.16

CAPVT XI. Hic ostenditur omnibus grad' ita esse situat' vt sint inseparabiles.

opera, non tamen omnino sine nobis. Cooperatores quidem Dei sumus, sicut dicit Apostolus. Vult siquidem Deus vt eū A oremus, & vt ei aduenienti & præstolanti ad ostium aperiamus sinum voluntatis nostræ, & ei consentiamus. Hunc cōsensum exigebat à Samaritana, quando dicebat, Voca virum tuum. Volo tibi infundere gratiam, tu applica liberum arbitrium. Orationem exigebat ab ea, cùm dicebat; Tu si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, forsitan petisses ab eo aquā viuam. Hoc andito quasi ex lectione mulier instructa, meditata est in corde suo bonum sibi fore & vtile habere hanc aquam. Accensa ergo habendi desiderio, cōuertit se ad orationem dicens, Domine, da mihi hanc aquam vt non sciam, neque veniam vnquam haurire aquam. Ecce auditus verbi Domini, & sequens super eo meditatio, incitauerunt eam ad orandum. Quomodo namque esset sollicita ad fpōsum habendum, nisi prius eam accendisset meditatio? Aut quid ei præcedens meditatio contulisset, nisi quæ appetenda mōstrabat sequens oratio impetrasset? Ad hoc ergo vt fructuosa sit meditatio, oportet vt sequatur orationis deuotio; cuius quasi effectus est contemplationis dulcedo.

Ex his possumus colligere, quòd lectio sine meditatione B aridā est: meditatio sine lectione erronea, oratio sine meditatione tepida, meditatio sine orationc infructuosa. Oratio cū deuotione contemplationis acquisitiua: contēplationis adeptio sine orationc, aut rara, aut miraculosa. Deus enim cuius potentiæ non est numerus vel terminus, & cuius misericordia super omnia opera eius, quandoque ex lapidibus fuscitat filios Abrahæ, dum duros & nolētes acquiescere cogit vt velint: & ita quasi prodigus, vt vulgo dici solet, bouē cornu frante corona ipso, si aliqua signa lasciuiæ & sterilitatis in te deprehenderint. Zelory pus est fpōsus iste. Si fortè alium amacorem acceperis, si aliis placere studueris: statim discedet à te, & alis adhærebit adolescentulis. Delicatus est fpōsus iste, nobilis & dines est, speciosus forma præ filiis hominum: & ideo non nisi speciosam dignatur habere fpōsam. Si viderit in te maculam siue rugam, statim auertet oculos. Nullum enim immūditiam potest sustinere. Esto ergo casta, esto verecunda & humilis, vt sic à fpōso tuo mereatis frequēter visitari, Timeo ne diutius detinuerit nos sermo iste, sed ad hæc compulit me materia sterilis pariter & dulcis: quam ego non prorrahebam spontaneus, sed nescio qua eius dulcedine trahebar inuitus.

Cant. 2.a.4.

Psal.111.a.7 Ezech.18.d. 23.

Psal. 83.c.8.

CAPVT XII. Officia fanguloſi gradus perfectionis. Iacob.4.c.8.

VT ergo quæ diffusiùs dicta sunt simul iūcta vel vnita melius videantur, præ lictorum summā recapitulando colligamus, sicut in prædictis exēplis præmonstrātū videri potest, quomodo prædicti gradus cohereant, & sicut rēpotaliter & cauē saliter se præcedant. Lectio enim quasi fundamentum, prima occurrit, & data materia mittit nos ad meditationē. Meditatio verò quid apprehendū sit diligentiùs inquirit, & quasi effo dit: thesaurum inuenit & osteēdit. Sed cùm per se obtinere non valeat, mittit nos ad orationē. Oratio se totis viribus erigit, vbi reperit thesaurū desiderabilem, contēplationis suauitatem. Hæc adueniens prædictorū trium laborē remunerat, dū cęlestis rore dulcedinis animā sitientem inebriat. Lectio ergo est secundum exterius exercitium. Meditatio secundum interriorem intellectum. Oratio secundum desideriū: Contemplatio super omnē sensum. Primus gradus est inicipientium. Secundus est proficientium. Tertius est deuotorū Quartus beatorū. Hi autem gradus ita caenati sunt, & vicaria ope sibi inuicem deseruiūt, q̄ præcedentes sine subsequentibus, aut parū aut nihil prosint: sequentes verò sine præcedentibus, aut rarò, aut nūquam prosint. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere: nisi ea masticando & ruminando, succum bibamus, & transfluriendo vsque ad cordis intima transmittamus, vt ex his diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum factacupimus lectitare? Sed quomodo hæc cogitabimus, aut quomodo cauere poterimus; ne falsa aut inania quædam meditando, limites à sanctis patribus constitutos transeamus: nisi prius circa huiusmodi aut ex lectione, aut ex auditu fuerimus instructi? Audit' enim quodāmodo pertinet ad lectionem. Vnde solemus dicere, nō solùm libros ipsos nos legisse quos nobis ipsi vel alis legimus, sed etiā illos quos à magistris audiuimus, Ité quid prodest homini si per meditationes, quæ agenda sunt videat, nisi orationis auxilio & Dei gratia ad ea obtinenda conualescat? Omne, inquit, datū optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminū, sine quo nihil possumus facere, sed ipse in nobis facit

Iacob.c.1 17.

in conspectu meo, & volebam facere aptid te mansionem, aut verò despexisti me: & non solùm sermones meos, sed meipsum proiecisti retrorsum, & ambulasti post concupiscentias tuas. Sed ō Deus bone, suauis & mitis, amicus dulcis, consiliarius prudens, adiutor fortis: quàm inanis, quàm temeraria est qui te abiicit, qui tam humilem, tam mansuetum hospitem à suo corde repellit? O quàm infelix & damnosa cōmutatio, creatorem suum abiicere, & prauas noxiásque cogitationes recipere! illud etiam secretum cubile Spiritus sancti, secretum cordis, quod paulo ante cælestibus gaudiis intendebat, tam subitò immundis cogitationibus & peccatis tradere conculcandum. Adhuc in eodem caleut fpōsi vestigia, & iam intromittuntrur adultera desideria. Malè conueniens, indecorum autres, quæ modò audierunt verba quæ nō licet homini loqui, tā cito inclinari ad fabulas & detractiones audiendas oculos, qui sacris lachrymis modò baptizati erant, repentè conuerti ad videndas vanitates: linguam quæ modò dulce epithalamiū decantaueral, quæ ignitis persuasionis eloquiis suis cum fpōso reconciliauerat fpōsum, & introduxerat eam in cellam vinariam, iterum conuerti ad vana eloquia, ad scurrilitates, ad concinnandum dolos, ad detractiones. Absit à nobis Domine. Sed si fortè ex humana infirmitate ad talia dilabimur, non ideo desperemus, sed iterū recurramus ad clementem medicum, qui fuscitat de terra inopem, & erigit de stercore pauperem: & qui non vult mortem peccatoris, iterum curabit & sanabit nos. Iam tēpus est vt [Epistola'] finē imponamus. Oremus ergo Deum, vt impedimenta quæ nos ab eius contemplatione retrahunt, in præsēti nobis mitiget, in futuro nobis penit' auferat: qui per prædictos gradus de virtute in virtutem nos perducat, donec videamus Deum deorū in Sion. Vbi electi non guttatim, nō interpolatim percipient diuinæ contemplationis dulcedinē: sed torrente voluptatis indefinēter repleti habebunt gaudium, quod nemo tollet ab eis, & pacem incommutabilem, pacem in idipsum.

Psal.44.a.3.

Matt.7.b.7. Matt.11.b.12

Mat.25.f.44. Psal.9.c.11

CAPVT XIII. Quanor caufæ retrahunt nos ab his quibus vacare debemus.

SVNT autem quatuor causæ quæ retrahunt nos plerūque ab istis gradibus, scilicet, incuitabilis necessitas, honestæ actionis velitas, humana infirmitas, mundialis vanitas. Prima excusabilis, secunda tolerabilis, tertia miserabilis, quarta culpabilis. Cur culpabilis? Illis enim quos huiusmodi causa à sancto proposito retrahit, melius erat gloriam Dei non cognoscere, quam post agnitam retroire. Quam sibi excusationem habebit de peccato? Nam iustè potest dicere Dominus, Quid debui tibi facere, & nō feci? Non eras, & creasti te: peccasti & diaboli seruum te feceras, & redemi te in mundi circumitu cum impiis currebas, & elegi te dederam tibi gratiā

Luc.12.c.47

GRADVS I. Sapiēs fine operibus.

GRADVS I. Senex. fine religione.

FINIS.

DE DVODECIM ABVSIONVM GRADIBVS LIBER.

TRACT. III.

Incerti authoris.

PRIMVS abusionis gradus est, si sine bonis operib' sapiēs & prædicator fuerit: q̄ quod sermone docet, actib' cōplere negligit. Audītores enim doctrinæ dicta facere cōtemnūt, cū prædicatoris opera à prædicationis verbis discrepare conspiciūt. Nunquā enim fit efficax prædicantis authoritas, nisi eā effectu operis cordi affixerit audientis: præsertim cùm & ipse doctor sū in vitiorum amorem delapsus fuerit, alterius doctoris medicamentum suis vulneribus adhibere paruipendit. Vnde & ipse Dominꝰ in Euāgelio de doctrina pariter & bono opere discipulos instruere volens, qualem in his cautelam haberent admonebat, dicens: Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Hoc est, si doctor errauerit, à quo iterū doctore emēdabitur? Et si lumē quod in te est, tenebræ sunt, ipse tenebræ quantæ erūt? Si nāque oculus à videndi officio desuerit, quis à manu vel à pede vel à reliquo corpore illud ministerium exiget? Quapropter doctores cogitēt ne ampliori vindictæ subiaceāt, si plurimis morum perditionis occasionem abundātius præstent. Nam & ipse Salomon dum multæ sapientiæ transgressionē incurrit, totī' Israëliticæ plebis regni dispersionem solo suo merito præstitit. Quib' ergo cōmittitur multa, maiora perdunt, si nō rectè dispēsauerint rectoris sui munera quæ perceperunt. Cui enim plus commīttitur, plus ab eo exigitur. Et seruus qui voluntatē domini sui intelligēs nō facit, actioribus flagellis grauioribúsque vindictis vapulabit.

Mat.5.b.4. Mat.6.c.23.

SECVNDVS abusionis grad' est, si fine religione senex esse inueniatur: cui cùm mēbra exteriotis hominis verērascāt, vires animi id est, interioris hominis membra, incrementa roboris nō capiunt. Hæc enim omnibus religioni operā dare fenibus conuenit, quos præsentis seculi florida ætas trāsacta deseruit. Sicut namque in lignis ipsa reproba arbor cōpare, quæ post flores fructus optimos cultori suo nō exhibet: sic & in hominibus ipse reprobus est, qué flos iuuentutis deseruit, & ta-

&tamen in sui corporis senectute bonorum operũ maturos fructꝰ proferre paruipẽdit. Quid enim stolidius potest fieri A mens ad perfectionẽ festinare non contendat, quãdo totius corporis habitus senectute confectꝰ ad interitum properat? Dũoculi caligunt, aures grauiter audiunt, capilli fluũt, facies in palloré mutatur, dẽtes lapsi numero minuũtur, cutis arescit, flatus nõ suauiter olet pectus suffocatur, tussis cachinat, genua trepidãt, talos & pedes tumor inflat, etiam homo interior quinõ senescit, his omnibꝰ aggrauatur. Et hæc omnia ruituram iam ĩmque domũ coporis citò prænunciãt. Quid ergo supereſt, niſi vt dũ huius vitæ defectꝰ appropriat, nihil aliud cogitare quã quomodo futuræ vite aditus propere cõprehẽdatur, quiſque ſenex appetat? Iuuenibus enim incertus hui⁹ vitæ termin⁹ inſtat, ſenibꝰ verò cãctis maturior ex hac luce receſſus. Cauẽdæ ergo ſunt homini duæ particulæ, quæ & in illiuſcarne non veteraſcunt, & torum hominem ſecum ad peccandum pertrahunt, cor videlicet & linguã: quia corno uas ſæpe cogitationes machinari nõ deſinit, lingua impigrè loquitur quodcũque cor machinari ſenſerit. Cauear ergo ſenilis ætas, ne iuueneſcentes particulæ totum ſibi harmoniam decipiant, & per res ineptas reliquam corporis grauitatem illudant. Vnicuique nãque conſiderandum eſt, quid ætate eminenti dignum ſit: vt hoc agat quod nec vitam, nec ætatẽ, nec miniſterium vile reddat.

GRADVS II. Adoleſcens ſine obedientia.

TERTIVS abuſionis gradus eſt, adoleſcẽs ſine obedientia, quo mundus à recto rationis ordine depraua tur. Quĩ liter namque in ſenectute ille miniſtrari ſibi ſperabit, qui in adoleſcentia ſenioribus obedientiam exhibere contemnit? Vnde & in prouerbiis apud veteres habetur. Quòd dominari nequeat, qui prius alicui ſeruitutem præbere dene gat. Propter quod & Dominus Ieſus in temporibus ſuæ carLuc. 2. g. ii. nis, dum adhuc ad legitimam ætatem doctoris non peruenirẽt, obediẽter miniſtrationem ſuis parentibus exhibuit. Sicut ergo in ſenibus ſobrietas, & morũ perfectio requiritur, ita etiam in adoleſcentibus obſequium, ſubiectio, & obediẽtia rietè debetur. Quapropter & in mandatis legis primũ in his quæ ad homines pertinent, patris & matris honor imperatur: quia quamuis carnalis pater non ſuperuixerit, aut iuſtignus fuerit, alicui tamen patri digno & viuenti paternus honor vſque ad legitimam ætatem à filiis præbendus eſſe

Pater quãnam modis dicitur. oſtenditur. Quatuor enim modis per Scripturas diuinas patres vocãtur, hoc eſt, natura, gẽre, admonitione, & ætate. De patre nãque naturali Iacob ad Labã loquitur, Niſi timor patris mei Iſaac affuiſſet, tuliſſes omnia quæ mea ſunt. Gẽre verò pater dicitur, quando Dominus ad Moyſen derubo loque batur, Ego ſum, inquiens, Deus patrum tuorum, Deus Abra
Exod. 3. c. 15. ham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Ætate autem & admonitione pater dicitur, cùm Moyſes in cantico Deuteronomij loquitur: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi maiores tuos, & dicẽt tibi. Quod ſi ergo naturalis pater ſuperſtes nõ
Deu. 32. a. 7 fuerit, aut indignus fuerit, admonenti tamen ſeniori adoleſcentis obedientia præbenda erit. Quomodo enim honoratus in ſenectute apparebit, qui diſciplinæ laborem in adoleſcentia non ſuſtinuerit? Quodcunque enim homo laborauerit, hoc & meret. Omnis namque diſciplina in præſenti non videtur eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem
Hebr. 12. d. 11. fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ. Sicut enim fructus in arbore non inuenitur, in qua pampinus aut flos prius non apparuerit: ſic & in ſenectute honorem legitimum aſſequi non poterit, qui in adoleſcentia diſciplinæ alicuius exercitationibus non laboraucrit. Diſciplina igitur abſque obedientia qualiter fieri poteſt? Adoleſcens ergo ſine obedientia, adoleſcẽs ſine diſciplina eſt: quoniam & ipſa obedientia, quæ omnũ diſciplinarũ mater eſt, magna exercitatione indiget, & ſui normã ſtudij à Chriſto
Philip. 2. a. 8 Domino ſumpſit, qui obediens patri vſque admortẽ, crucis ignominiam libenter ſuſtinuit.

GRADVS III. Dies ſine eleemoſyna.

QVARTVS abuſionis gradꝰ eſt, dies ſine eleemoſyna qui ſuperflua vſus fui quæ cuſtodienda in poſterum recõdit, indigentibus & nihil habentibus nõ diſtribuit: per quod efficitur, vt dũ in terra quæſita diligenti cura cuſtodit, cæleſtis patriæ perennem theſaurũ amittat. Ad quem theſaurũ Dominus Ieſus adoleſcentem diuitem, qui illum de perfectione in terrõgauerat, ita reſpõdẽs inuitauit: Si vis perfectus eſſe, vaMatth. 19. c. 21. de & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me, & habebis theſaurum in cælo. Quem theſaurũ nullus vnquã hominum habere poteſt, niſi qui pauperibus ſolacia præſtat, aut qui per ſuimetipſius voluntatem pauper eſt. Nõ ergo dormiat in the ſauriſuis, quod pauperi prodeſſe poteſt. Dines nãque & ſi multa cõgregauerit, his frui ſolus nequaquã poterit, quiavnius hominis natura multis rebus nõ ſufficurrit. Quid ergo ſtultius eſt, quãpropter vnius hominis vitã & veſtitum, totam regni cæleſtis perdere iocunditatẽ, & æternos in ſerni cruciatus abſque cõſolationis præſtolatione ſubire? Quod ergo aliquando per neceſſitatem amittẽdũ eſt, pro æterna remuneratione ſponte diſtribuẽdum eſt. Omnia 2. Cor. 4. d. 18. enim quæ videntur, temporalia ſunt, quæ autem non videntur, æterna ſunt. Quamdiu namque temporales ſumus, temporalibus tẽporaliter deſeruiunt & cùm hanc tranſierimus, æternis æterna ſolaria præſtabũtur. Idcirco diligere nõ debemus ea quæ non ſemper habebimus præſertim cùm in experẽ rationis anarũ diuitem theſauri ſui & agri, & omnia quæ habet, oſtendunt, quia toto cordis intuitu illas res amat quæ nunquam ſe diliguint. Si enim aurum & argentum & agros & veſtimenta & cibos & metalla & bruta animalia quis dilexerit, hæc omnia vicem ſibi amoris repẽdere non poſſe, ipſa rerum natura oſtendit. Quid ergo à ratione lõgitus eſt, quàm diligere quod te amare non valet & negligere illũ qui Matth. 22. d. 39. tuæ ditioni cũ dilectione omnia præbet? Propter hoc igitur nõ diligi mũdus, ſed diligi proximus à Domino præcipitur: quia proximus vicem ſui amoris poteſt repẽdere, quod mundus minimẽ poſſe non dubitatur. Sic enim inimicum eſſe diligendum Dominus præcepit, vt illa dilectio amicum illum ex inimico efficiat. Quiſquis ergo dines cupidus vult æternas habere diuitias, diſtribuendo egenis perdat interim non manſuras. Si enim quod diligit non vendit, nemo emere poteſt quod cupit. Aduari namque ideo in iudicio arctiſſimo iudice nunc quantur maledicti: quia qui præteribant eos, nõ dicebant, Benedicti à Domini ſuper vos, benedximus vobis Pſalm. 117. b. 6. in nomine Domini. Infelices ergo ſunt anari diuites, qui propter res tranſitorias in æternam damnationẽ dilabuntur & è cõtrario, Beati ſunt miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequẽtur. Felix eſt miſericors, dum in hac virtute Matt. 5. a. 7. non ſubſtantiam, ſed affectum Dominus requirit.

GRADVS V. Feminæ ſine pudicitia.

QVINTVS abuſionis gradꝰ eſt, femina ſine pudicitia. Sicut enim omnes mores bonos procurat, & cuſtodit in viris prudẽtia: ſic & in feminis cãctos honeſtos ach̃ nutrit, fouet, & cuſtodit pudicitia. Pudicitia namque caſtitatem cuſtodit, C auaritiam refrenat, lites deuitat, iram mitigat, libidinẽ occupat, cupiditatem tẽperat, laſciuiam caſtigat, ebrietatem cauet, verba nõ multiplicat, gulæ concupiſcentias oppugnat furtũ omnino damnat. Quid plura? Omnia vitia reſtringit, & omnes virtutes, & quicquid corã Deo & hominibus bonis laudabile eſt, nutrit, Impudica vita nec laudem ab hominibus in præſenti ſeculo, nec remunerationem à Deo expectat in futuro, Pudica verò vita ſumam bonam inter homines poſſidet, & de ſpe futuræ beatitudinis gaudet. Preſentibus ſemetipſam imitabilem facit, poſteris memoriam amabilem relinquit. Bonis ſemper moribus delectatur, & cõſectit & aſſiduis Scripturarum meditationibꝰ & eloquiis animam vegetat. Bonorũ præcedentiũ exempla cuſtodit, & inſeparabilia perfectis contubernia nectit. Duobus ergo modis con Pudicitia eſt duplex. ſtat veræ pudicitiæ exercitatio, id eſt, corporis habita in ſuperficie, & animi affectu interno. Per exteriorem modum, iuxta Apoſtolum, corã hominibus exempla: per interiorẽ modum coram Deo prouidemus opera bona. Pudicitia nãque corporis, eſt alienas res non appetere, & omnem immunditiam deuitare: ante horam congruam non guſtare vel D le, riſum non excitare, verba vana & falſa non loqui: habitũ per omnia ordinatũ, compoſitionẽmque conuenientem tũ capillorum quãm veſtium ſicut decet habere, cum indignis conſuetudinia nõ inire, ſupercilioſo intuitu neminẽ aſpicere, vagari oculos nõ ĩmittere, põpatico & illecebroſo greſſu nõ incedere, nulli inferior in incepto bono apparere, nulli cõtumeliam aut raboré incutere, neminẽ blaſphemare, bonis nõ inuidere, ſenes nõ irridere, meliori nõ controuerſari, de his quæ ignoras non tractare, & ea quæ ſcis nõ omnia proferre: hæc enim proximis amabilẽ hominẽ reddũt, & Deo acceptabilẽ faciunt. Pudicitia verò animæ eſt plus propter Dei oculos quàm hominum omnia bona facere, appetitiones turpiũ cogitationum cõpeſcere, omnes meliores ſe eſſe exiſtimare, nemini inuidere, de ſemetipſo nihil cõfidere, Dei ſemper auxilio res omnes committere, ante Dei oculos ſemetipſũ conſtituere, hæretica pranitate ſenſũ nõ maculare, catholicis per omnia cõſentire, Deo ſoli adhærere, caſtitatẽ internæ mẽtis domino Ieſu Chriſto offerre, omnia incepta bona opera mortis tantũ termino finire, præſentes tribulationes animi fortitudine paruipẽdere, in terra præter proximos nihil amare, cũ A ctis amoris ſui theſaurũ in cælo cõſtituere, & pro omni bono actu mercedẽ in cæleſtibꝰ à Deo ſperare. Pudicitia ornamentũ nobiliũ eſt, exaltatio humiliũ, nobilitas ignobiliũ, pulchritudo debiliũ, proſperitas laborantiũ, ſolamen mæſtorũ, augmentũ omnis pulchritudinis, decus religionis, defenſio criminũ, multiplicatio meritorũ, creatoris omniũ nei amica.

GRADVS VI. Dominus ſine virtute.

SEXTVS abuſionis gradus eſt, Dñs ſine virtute: quia nihil proficit dominandi habere poteſtatẽ, ſi dominus ipſe nõ habeat virtutis rigorẽ. Sed hic virtutis rigor non tam exteriori fortitudine, quæ & ipſis ſecularibus dominis neceſſaria eſt, indiget, quàm animi interiori fortitudine bonis moribus exerceri debet: ſæpe enim dominandi virtus per animi negligentiã perditur, ſicut de Heli ſacerdote factum fuiſſe cõprobatur. Qui dũ per ſeueritatẽ iudicij peccantes filios nõ coẽr-
1 Reg. 3. f. 13.* cuit, in eorũ vindictã Dominus velut conſentienti non pepercit. Tria ergo neceſſaria hos qui dominãtur habere oportet, terrorẽ ſcilicet, ordinationẽ & amorẽ. Niſi enim ametur
Vita his qui dominãtur, neceſſaria. dominus & metuatur, ordinatio illius minimè ſtare poterit. Per beneficia ergo & affabilitatẽ procuret vt diligatur: & per iuſtas vindictas, non propriæ iniuriæ, ſed legis Dei ſtudeat vt metuatur. Propterea quoque dũ multi pendẽt in eo, ipſi eos adhærere debent: qui illã inducatũ conſtituit, qui ad portandũ multorũ onera ipſum veluti fortior é ſoldauit. Paxillus enim niſi bene fixus firmiter alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet citò dilabitur, & ipſe ſolutus à rigore ſuæ firmitatis cũ oneribus ad terrã delabitur. Sic & princeps niſi ſuo conditori pertinaciter adhæſerit, & ipſe & omne quod continet citò deperit. Quidã nãque per dominandi officiũ plus Deo appropinquant, quidã impoſito ſibi dignitatis honore Exod. 33. c. 12.* deteriores fiunt. Moyſes enim accepto populi ducatu, familiarius Dei locutionibus vtebatur: Saul verò filius Cis poſ- 1 Reg. 15. c. 11. quã ſceptrũ regni ſuſceperit, per inobedientiæ ſuperbiã Deum 3. Reg. 3. b. 12. offendit. Rex Salomõ poſtquã patris fui Dauid fedẽ obtinuit, 3. Reg. 11. g. 28. deus illũ vltra omnes mortales velut ad innumeri populi gubernationẽ ſapientiæ munere donauitẽ contrariò verò Hieroboam ſeruus Salomonis, poſtquã regni domus Dauid partem occupauit, ad idolorũ culturam decẽ tribus Iſraël, quæ erant in parte Samariæ, diuertit. Per quæ exempli euidenter C qui in ſummo cæli conditi erãt culmine. Quid ergo vult qua ſi potens in terra ſuperbire, qui præ omnibus hominibus debuerat humilis apparere? Sed ne de pauperrate ſua triſtitiam habeant, quid à Deo recepturi ſunt pauperes attendant: ipſe etenim inquit, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorũ eſt re- Matt. 5. a. 3. gnum cælorũ. Recta namque diſpenſatione miſericors index regnum cælorũ illis cõmittit, quibus regni terrarũ participationẽ inter mortales abſtulit: vt ipſe diues in cæli ſede appareat, qui in terra nihil penitus procurat. Cauendũ ergo pauperibus eſt, ne dum per egeſtatẽ & neceſſitatẽ terrenum regnum perdant, per mentis etiam imprudentiam cælorũ regnum amittant. Cùm enim Dei diſpenſationem pauperratẽ neceſſariã acceperint, in ipſorum arbitrio pẽdet, vtrum pauperes ſpiritu ſint. Non enim quibuſcunque pauperibus cæli regna promittuntur, ſed his tantummodo in quibus diuitiarum inopiã animorũ humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper ſpiritu appellatur. Qui cùm egenus foris cernitur, nunquã in ſuperbia eleuatur: quoniã ad appetenda cælorum regna plus valet mẽtis humilitas, quàm præſentiũ diuitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene poſſeſſas diuitias habent, poſſunt pauperes ſpiritu appellari: ſuperbos autẽ nihil habentes haud dubiũ eſt beatitudine pauperratis priuari. De quibus vtriſq; ſanctæ ſcriptura ita loquiProu. 13. a. 7. tur, eſt quaſi diues cũ nihil habeat, & eſt quaſi pauper, cũ in multis diuitiis ſit. Quaſi pauper ergo in multis diuitiis, eſt dines humilis ſpiritu & nihil habẽs quaſi diues, eſt pauper ſuperbꝰ mẽtis affectu. Nobilis ergo inopia eſt mẽtis humilitas, & inepre diuitiæ ſũt animorũ enormitas. Prouidẽdũ ergo pau peribꝰ eſt, vt ſemetipſos quales ſint intelligãt: & quia reb⁹ cõſequi q̃ cupiunt nõ valent, mẽtis rumore ſuperbire deſinant.

GRADVS VII. Chriſti anus contemptus.

SEPTIMVS abuſionis gradus eſt, Chriſtianus contentioſusq; cùm participationem nominis Chriſti per fidem & D baptiſmum ſuſceperit, contra Chriſti dicta & propoſitum, mundi caduca delectamenta diligit. Omne enim de quo cõtenditur, aut propter propriam eius dilectionem, de qua agitur: aut propter alterius amorem, quę ſub odioſa ſpecie latet, appetitur. Quemadmodũ, verbi gratia, bellum, animoſo cõpugnantium conflictu, cùm odioſa res ſit, propter amorem victoriæ & libertatis peragitur: & multæ aliæ dilectæ ſpecies ſub odioſo labore vel formidine ſatis cõtentioſe expetuntur. Vnde patenter intelligitur, nihil contendi poſſe niſi propter dilectionem. Qui igitur de mundo præſenti ex quacunque 1. Ioan. 2. c. 15. cauſſi contendit, per ſpicuè oſtendit quòd illum diligit. Quomodo ergo mundum diligi per Ioannem Spiritus ſancti ſermones interdicunt, quibus ait, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt? Mundi enim amor & Dei pariter in vno corde cohabitare non poſſunt, qui madmodum iidem oculi cælum pariter & terram nequaquam aſpiciunt. Sed requirendum eſt, ſi verè in mundo aliquid ſit quod amari debeat, & quis ſit ille mundus quẽ diligi diuina eloquia vetant.

Terra ergo cum naſcentibus ex ea, & metallũ & ciuitas, & pulchritudo veſtium, & oblectationes ciborum, & ea quæ ad hæc pertinent, non diligi præcipiuntur: ſed proximus, propter quem hæc omnia facta ſunt, amari iubetur. Hæc enim omnia prædicta, velut non manſura, ad cæleſtem patriã pergentes concomitari nequeunt: proximi verò velut manſuri regis cohæredes, ſemetipſos licenter inuicẽ diligunt. Quod ergo ſemper in mundo nõ manet, & cum mundo pariter deficit: ipſe mundus non amari præcipitur. Proximus autem qui eſt pars regni cæleſtis in terra, & interim à regni cælorũ appetitoribus non incongruè amatur, dum in ſumma illa patria in æternum cohæres habebitur. Propterea verò mundus præſens non diligi imperatur, ne à Dei dilectione alienus ſeculi dilector quiſque efficiatur. Non ergo debet contendi quod non licet amari. Igitur Chriſtianus qui nominis Chriſti ſimilitudinem tenet, morum quoque eius ſimilitudinem habere debet: Chriſtianus enim nemo rectè dicitur, niſi qui moribus Chriſto coꝛquatur. De Chriſto verò per Prophẽtã Iſa. 42. a. 1. ita ſcribitur, Ecce puer meus quem elegi, electus meus, cõ- Matt. 12. b. placuit in illo ſibi anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper 18. eum. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Ecce Chriſtus non contendit, neque clamauit, & tu ſi morum eius ſimilitudinem retinere cupis, ne B contendas, ne abuſitus in Eccleſia Chriſtianus exiſtas. Suis Matth. 23. d. 8.* enim fectatoribus Chriſtus præcepit, Nolite vocari rabbi, vnus eſt enim magiſter veſter, qui eſt Chriſtus: & patrẽ nolite vocare ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter, qui in cælis eſt. Omnes enim vos fratres eſtis. Quibus ad ſupplicandum Matt. 6. b. 5 imperauit dicens, Sic autem orabitis: Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuũ: & cætera. Fruſtra enim contendit patrem ſe habere in terra, qui patrem & patriam profiteꝰ ſe habere in cælo: cuius patriæ poſſeſſor nemo efficitur, niſi qui de terrenæ patriæ contentione ſecurus habetur.

GRADVS VIII. Pauper ſuperbus. 1 Tim. 6. d. 17.

OCTAVVS abuſionis gradus eſt, Pauper ſuperbus: qui nihil habens, in ſuperbiã extollitur: cùm è contrario diuitib⁹ ſeculi non ſuperbẽ ſpere per apoſtolũ Paulum imperatũr. Quid ergo ſoli dius poteſt fieri, quàm illũ qui per infirmam miſeriam velut in terram abiectus, extremus & humilis incedere debuerat, ſupercilioſo ſuperbiæ tumore inflatam in cẽtem contra Deum erigere? Per quod vitiũ lapſi cotrueruntꝰ, in ſummo cæli conditi erãt culmine. Quid ergo vult qua ſi potens in terra ſuperbire, qui præ omnibus hominibus debuerat humilis apparere? Sed ne de pauperrate ſua triſtitiam habeant, quid à Deo recepturi ſunt pauperes attendant: ipſe etenim inquit, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorũ eſt re- Matt. 5. a. 3. gnum cælorũ. Recta namque diſpenſatione miſericors index regnum cælorũ illis cõmittit, quibus regni terrarũ participationẽ inter mortales abſtulit: vt ipſe diues in cæli ſede appareat, qui in terra nihil penitus procurat. Cauendũ ergo pauperibus eſt, ne dum per egeſtatẽ & neceſſitatẽ terrenum regnum perdant, per mentis etiam imprudentiam cælorũ regnum amittant. Cùm enim Dei diſpenſationem pauperratẽ neceſſariã acceperint, in ipſorum arbitrio pẽdet, vtrum pauperes ſpiritu ſint. Non enim quibuſcunque pauperibus cæli regna promittuntur, ſed his tantummodo in quibus diuitiarum inopiã animorũ humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper ſpiritu appellatur. Qui cùm egenus foris cernitur, nunquã in ſuperbia eleuatur: quoniã ad appetenda cælorum regna plus valet mẽtis humilitas, quàm præſentiũ diuitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene poſſeſſas diuitias habent, poſſunt pauperes ſpiritu appellari: ſuperbos autẽ nihil habentes haud dubiũ eſt beatitudine pauperratis priuari. De quibus vtriſq; ſanctæ ſcriptura ita loquiProu. 13. a. 7. tur, eſt quaſi diues cũ nihil habeat, & eſt quaſi pauper, cũ in multis diuitiis ſit. Quaſi pauper ergo in multis diuitiis, eſt dines humilis ſpiritu & nihil habẽs quaſi diues, eſt pauper ſuperbꝰ mẽtis affectu. Nobilis ergo inopia eſt mẽtis humilitas, & inepre diuitiæ ſũt animorũ enormitas. Prouidẽdũ ergo pau peribꝰ eſt, vt ſemetipſos quales ſint intelligãt: & quia reb⁹ cõſequi q̃ cupiunt nõ valent, mẽtis rumore ſuperbire deſinant.

GRADVS IX. Rex iniquus.

NONVS abuſionis gradus eſt, Rex iniquus. Etenim regẽ non iniquũ, ſed corrẽctorẽ iniquorum eſſe oportet. Inde in ſemetipſo nominis ſui dignitatẽ cuſtodire debet: nomẽ enim regis intellectualiter hoc retinet, vt ſubiectis oibus rectoris officiũ procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui propriosmores, ſi iniqui ſint, non corrigit? Quoniã in iuſtitia regis exaltatur ſoliũ, & in veritate regis ſolidantur gubernacula populorũ. Iuſtitia verò regis eſt neminem iniuſtè per poten- Iuſtitia regi quæ.

tam oprimere, sine acceptione personarum inter virum & proximum suũ iudicare, aduenis & pupillis & viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos & histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, Ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, iustos super regni negotia constituere, senes & sapientes & sobrios cõsiliarios habere, magorũ & ariolorũ pythonissarúmq; superstitionibus non intendere, iracundiã tuã differre, patriã fortiter & iustè contra aduersarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus non eleuari animo, cuncta aduersa patienter tolerare, fidẽ Catholicã in Deũ habere, filios suos non sinere impiè agere, certis horis orationibus insistere, ante horas cõgruas cibũ non gustare. Væ enim terræ cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Hæc regni prosperitatẽ in præsenti faciunt, & regẽ ad cælestia regna meliora perducũt. Qui verò regnũ secundũ hanc legẽ non dispensat, multas nimirũ aduersitates imperij tolerat. Idcirco enim pax populorum sæpe tũpitur, & offendicula de regno suscitantur: terrarum quoque fructus diminuuntur, & feruitia populorũ impediuntur, multi & varij dolores prosperitatẽ regni inficiũt, charorũ & liberorũ mortes tristitiã conferunt, hostium incursus prouincias vndique vastant, bestiæ armentorũ & pecorũ greges dilacerant, tẽpestates aëris & hemisphæria turbata terrarũ fœcunditatem, & maris ministeria prohibent, & aliquando fulminũ ictus segetes, & arborũ flores, & pãpinos quoslibet exurunt. Super omnia verò regis iniustitia non solũm præsentis imperij facié offuscat, sed etiã filios suos & nepotes, ne post se regni hæreditatẽ teneant, obscurat. Propter piaculũ enim Salomonis, regnum domus Israël Dominus de manibus filiorũ eius disperſit, & propter iustitiã Dauid regis, lucernam de semine eius semper in Hierusalem reliquit. Ecce quantum iustitia regis seculo valeat, intuẽtibus perspicuè patet. Est enim pax populorum, tu tamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aëris, serenitas maris, terræque fœcunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorũ, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat rex, quòd sicut in throno hominum primus constitutus est: sic & in pœnis, si iustitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscunque peccatores sub se in præsenti habuit, supra se modo implacabili in illa futura pœna habebit.

Ecclꝛ.10.c. 16.

3.Reg.11. f. 31.

GRADVS x. episcopus negligens.

DECIMVS gradus abusionis est, Episcopus negligens: qui gradus sui honorem requirit inter homines, sed ministerij sui dignitatẽ coram Deo, pro quo legatione fungitur, non custodit. Primò nãque ab episcopo quid sui nominis dignitas teneat inquiratur, quoniã cùm Episcopus Græcũ nomen sit, speculator interpretatur. Quare verò speculator ponitur, & quid à speculatore requiritur, Dominus ipse denudat: cùm sub Ezechielis prophetæ persona episcopo officij sui rationẽ denunciat, ita inquiens, Speculatorem dedi te domui Israël.

Eze.3.b 17.

Audiens ergo ex ore meo sermonem, nunciabis eis ex me. Si autẽ videris gladium venientem, & tu non annunciaueris vt reuertatur impius à via sua, ipse quidem impius ab iniquitate sua morietur, sanguinẽ autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris, & ille non fuerit reuersus, ipse quidẽ in iniquitate sua morietur, sed tu animã tuã liberasti. Decet ergo episcopũ qui omniũ speculator positus est, peccata diligenter attendere: & postquam attenderit, sermonẽ si potuerit & actu corrigere: si non potuerit, iuxta Euangelij regulã scelerũ operarios declinare. Si enim, inquit in Euangelio Dominus, peccauerit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum. Si te audierit, lucratus es fratrẽ tuũ. Si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium stet omne verbũ. Si illos non audierit, dic Ecclesiæ. Si Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Tali ordine expellendus est, quicunque doctori vel episcopo adhærere noluerit. Et qui tali ordine expulsus fuerit, ab alio aliquo doctore vel episcopo non debet recipi: de sacerdote

Matt.18.b. 15.

Leui.21.a.7.

nãque in lege scribitur; Viduam aut repudiatã non accipiat vxorẽ. Qui ergo illum excõmunicatum à catholico, illo non permittente, sibi iungit: iura sacerdotij sancti, quod christianorũ genus electum est, excedit. Hac ratione episcopum ad eos quibus in speculatione positus est, esse oporter. Cæterùm verò qualis in semetipso esse debeat, Paulus Apostolus exponit, vt ad gradũ episcopi veniens sit sobrius, prudens, castus, sapiens, modestus, hospitalis, filios habens subditos cũ omni castitate, testimoniũ habens bonũ ab his qui foris sunt proferens doctrinæ fidelem sermonem, ante episcopatum, non plures habens vxores quàm vnam. Non percussor, non bilinguis, non ebriosus, non neophytus: vt per hæc ipse ostendat in opere, quod alios docet in sermone doctrinæ. Caueant ergo negligentes episcopi, quod in tempore vindictæ Dominus per Prophetam conqueritur dicens: Pastores mei demoliti sunt populum, & non pascebant gregem meum pastores, sed pascebant semetipsos, sed potius procurent hi quos cõstituit Dominus super familiam suam dare illis cibum in tẽpore suo mensuram tritici, puram scilicet & probatam doctrinam, quatenus veniente Domino mereantur audire, Euge serue bone & fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

Ezec.34.c.3

Lucæ 12.

Matt. 25.c.

GRADVS x.1. Plebs sine disciplina.

VNDECIMVS abusionis gradus est, Plebs sine disciplina, quæ cùm disciplinæ exercitationibus non seruit, cõmuni se perditionis laqueo constringit: iram enim Domini absque disciplinæ rigore non euadit. Atque idcirco psalmistæ vocibus indisciplinatæ plebi prædicatur, Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. Disciplina verò est morum ordinata correctio, & maiorum præcedentiũ regularum obseruatio: de qua disciplina Paulus apostolus ita loquitur, dicens, In disciplina perseuerate, tanquã filiis vobis se offert Deus. Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. Qui ergo adulteri & sine disciplina sunt, cælestis regni hæreditatẽ non capiunt: si filij autem paternæ disciplinæ correctionem ferunt, & hæreditatẽ quandoque recipere posse non desperent. De qua etiã disciplina Esaias indisciplinatæ plebi prædicat, dicens; Quiescite agere peruersè, discite benefacere. Et idem Psalmista consona voce psallit dicens, Declina à malo, & fac bonum. Infelix ergo est qui abiicit disciplinam: Audet enim extra milites aliquid, qui Dominum crucifigentes non eius sciderunt tunicã, qui Ecclesiæ Christi scindit disciplinam. Sicut enim tunica totũ corpus præter caput tegitur, ita disciplina omnis Ecclesia præter Christũ, qui Ecclesiæ caput est, & sub disciplina non est, protegitur & ornatur. Ipsa enim tunica contexta desuper fuerat per totum, quia eadem disciplina Ecclesiæ à Domino de cælo tribuitur & integratur.

Psal.1.d.11. Disciplina.

Eccl.1 d.18.

Heb.12.b.7

Esa 1.c.16.

Psal.93.c.17

Cõfess c. 18.

De qua Dominus cùm ad patrem ascendisset postquam resurrexit à mortuis, ad Apostolos suos loquitur dicens, Vos autem sedete in ciuitate quoadusq; induamini virtute ex alto. Tunica ergo corporis Christi, disciplina Ecclesiæ est: qui autem extra disciplinam est, alienus est à corpore Christi.

Ioã 16.c.14

GRADVS XII. Populus sine lege.

Non scindamus igitur illam, sed fortiamur de illa cuius sit: id est, non soluamus quicquam de mandatis Domini, sed vnusquisque in quo vocatus est, in eo permaneat apud Dominũ.

Luc. 14.g.

DVODECIMVS abusionis gradus est, Populus sine lege: qui dum Dei dicta, & legũ scita contẽnit per diuersas errorũ vias, præuaricationis laqueũ incurrit. De quibus viis sub persona præuaricatoris populi humanũ genus Prophæta ita deplangit, Nos autẽ sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: de quibus viis etiam eadẽ sapientia loquitur per Salomonẽ, Multæ viæ videntur hominibus rectæ, & nouissima earũ deducunt ad mortẽ. Quæ vtique multæ perditionis viæ tũc incedũtur, cũ vna regalis via, lex Dei videlicet, quæ neque ad dexterã, neque ad sinistrã declinet, per negligentiã deseritur. De qua via Dominus Iesus Christus, qui est finis legis ad iustitiã omni credenti, denunciat, Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me. Ad quam viam omnes cõmuniter inuitat dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiã. Quia non est personarũ acceptio apud Deum, vbi non est Iudæus & Græcus, masculus & femina, seruus & liber, barbarus & Scytha, sed omnia in omnibus Christus: omnes enim vnum sunt in Christo Iesu. Dũ ergo Christ⁹ est finis legis, qui sine lege sunt, sine Christo fiũt: igitur populus sine lege, populus sine Christo est. A busiuũ ergo est in tẽporibus Euangelij populũ sine lege fieri, quãdo Apostolis in cunctas gentes licẽtia prædicationis data est, quãdo tonitru Euangelij per cũctas seculi partes intonuit; quãdo gẽtes quæ nõ sectabãtur iustitiã, apprehenderunt iustitiã; quãdo qui longè fuerant, facti sunt propè in sanguine Christi: qui aliquando non populus, nunc autẽ populus Dei in Christo: quando est tẽpus acceptabile & dies salutis & tẽpora refrigerij in conspectu altissimi; quãdo vnaquæque gens habet testẽ resurrectionis, quãdo ipse Domin testatur, Ecce ego vobiscũ sum omnibus diebus vsque ad cõsummationẽ seculi. Non fiamus ergo sine Christo in hoc tẽpore trãsitorio, ne sine nobis Christ⁹ esse incipiat in futuro.

Rom.10.a.4.

Ioẽ.14.a.6. Matt.d. 28.

Rom.2.b.11 Gal.3.d.28.

Rom.10.a.4

Matt.28.d. 16.

Marc. 16.c.

Luc. 24.g. 47.

Rom.c.g. 30.

Ephe.2.c.13

Osee.1.d.10

Rom.9.f.26

2.Cor.6.a.2

Matt. 28.d. 20.

FINIS.

TRACT. IIII.

DE CONTRITIONE CORDIS LIBER

Incerti Authoris.

CAPVT I. Quomodo nostræ miseriæ, & Dei sint memoranda beneficia.

NIHIL certius morte, nihil incertius hora mortis. Cogitemus ergo quàm breuis sit vita nostra, quàm via lubrica, quàm mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quãtis amaritudinibus admixtũ sit, si quid dulce aut iocundũ in medio huius vitæ occurrat nobis alludit, quàm fallax & suspectum, quàm instabile & transitoriũ est, quicquid hui⁹ vitæ amor perturbat, quicquid species aut pulchritudo tẽporalis promittit. Consideremus etiã quæ sit patrię cælestis suauitas aut dulcedo, & attendam⁹ & perpendamus vnde cecidimus & vbi iaceamus, quid perdidimus, & quid inuenimus: & ex vtroque intelligamus quãtum nobis in hoc exilio lugendũ sit. Hinc enim Salomon ait, Qui apponit scientiam, apponit dolorẽ: Quia quanto magis quis intelligit mala sua, tanto amplius suspirat & gemit. Meditatio siquidẽ parit conscientiã, conscientia cõpunctionẽ, cõpunctio deuotionẽ, deuotio cõmendat orationẽ. Meditatione assidua homo ad cognitionẽ sui illuminatur, in cõpunctione verò ex consideratione malorũ suorũ, cor intenso dolore tangitur. Miser ego in quantum deberẽ diligere Deum meũ qui me fecit cùm non eram, redemit cùm perierã? Non enim eram, & de nihilo fecit me: non arborẽ, non auem, nec aliquod de animalibus brutis, fed hominẽ me voluit esse, dedit mihi viuere, sentire & discernere. Perieram, ad mortalem descendit immortalis. Suscepit passionẽ, suscepit mortẽ, vicit, & sic me restaurauit: sic gratia eius, & misericordia eius superauit me. De multis etiã periculis sæpe liberauit me liberator meus: quando errabã, corripuit me: quando cõtristabar, consolatus est me: quando desperabam, confortauit me: quando cecidi, erexit me: quando steti, tenuit me: quando iui, duxit me, quando ad eum veni, suscepit me. Hæc & multa alia fecit mihi Deus meus, pro quibus dulce est mihi semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere: vt pro omnibus beneficiis suis possim eũ laudare & amare. Pro his enim omnibus quæ illi rependã non habeo, nisi vt ipsum diligam: non enim melius nec decentius rependi possunt, quàm per dilectionẽ, quæ mihi sic data sunt. Considera ô homo quid tibi erat, & quid tibi factũ sit: & pensa qui tibi hæc fecit quanto amore dignus sit. Intuere necessitatem tuam, & bonitatem eius: & vide quas gratias ei reddas, & quantum debeas honori eius. In tenebris, in lubrico, in descensu semper eras ad horribile chaos inferni. Immensum & quasi plumbi pondus pendens à collo tuo deorsum te trahebat, & onus importabile desuper te premebat. Hostes inuisibiles toto conatu te impellebant. Sic eras sine auxilio, & nesciebas: quia sic conceptus eras & natus. In tenebris, inquam, eram: quia memetipsum nesciebam. In lubrico, quia imbecillis ad lapsum peccati eram. In descensu eram, quia super chaos inferni pondus horribilis peccati deorsum me premebat: & inimici mei dæmones vt me aliis peccatis damnabiliorẽ facerent, vehemẽter insistebant. Sic omni auxilio destituto illuxisti mihi Deus meus, proiecisti pondus trahens, & onus grauans: & hostes impellentes reiecisti, quia peccatũ in quo natus & conceptus fui, & damnationẽ amouisti, & maligno spiritui ne vim animæ meæ faceret, prohibuisti, & Christianum me vocari fecisti nomine tuo, per quod ego te confiteor, & tu me cognoscis inter redemptos tuos. Erexisti & leuasti me ad notitiam tuam & amorem, fecisti me considere de salute animæ meæ, pro qua dedisti animam tuam, & mihi si te sequerer promisisti gloriam. Et certè quamuis te non sequebar sicut co..solutisti, sed insuper multa peccata feci, méque prohibuisti: adhuc expectas vt sequar, & dones quod promisisti.

CAPVT II. Quid pro beneficiis Domino debeamus.

CONSIDERA anima mea, intendite omnia intima mea, quantum illi debeat tota substantia mea. Certè Domine quia me fecisti, debeo tibi meipsum totum, imò debeo amori tuo plus quàm me, quãto tu maior es me, pro quo dedisti temetipsum, promisisti teipsum. Fac me peccatorem Domine gustare per amorem, quod gusto per agnitionem: sentiam per affectum, quod sentio per intellectum. Plus tibi debeo quàm meipsum totũ, sed nec plus habeo, nec hoc ipsum quod habeo per me totum reddere possum. Trahe me ô Domine in amorem tuum: & hoc ipsum totum quod sine contradictione tuum est, fac tuum dilectione. Ecce Domine coram te est cor meum accedere ad te per se non potest: admitte me intra cubiculũ amoris tui, peto, quæro, pulso. Quod me facis petere, fac me accipere: das quærere, da inuenire: doces pulsare, aperi pulsanti. Cui das, si negas petenti? Quis inuenit si quærẽs frustratur? cui aperis, si pulsanti claudis? Quid das non oranti, si amorẽ tuũ negas roganti? A te solo habeo impetrare, adhærere animã meã volo ad te. O bone Domine, si amorẽ tuũ negas, quis dabit? ac me participẽ amoris tui. Lãguet anima mea, refocilla illã. Dilectio tua impinguet eam, affectus tuus impleat eam, amor tuus erigat me totũ & possideat. Scio Domine, scio & fateor, quòd non sum dignus vt me diligas: fed certè non es indignus seruitio creaturæ tuæ. Da igitur mihi Domine vnde es dignus, & ego ero dignus vnde sum indignus. Fac me quoquo modo vis, à peccato cessare, vt quoquo modo debeo, possim tibi seruire. Concede mihi sic custodire, regere & finire vitã meã, vt in pace dormiã & requiescam: & præsta mihi in fine, vt me accipiat somnus cũ requie, requies cum securitate, securitas cum æternitate, Amen.

CAPVT III. Boni desiderij exhortatio.

DOMINE Iesu Christe redẽptor meus, vita & salus mea, te laudo, tibi gratias ago: tua me domine bonitas creauit, tua misericordia me à peccato originali mundauit, tua patientia post illã emundationẽ in aliis peccatorũ sordibus hacten⁹ toleranter tulit, nutriuit, & expectauit. Domine De⁹ creator meus, adiutor me⁹, te sitio, te esurio, te desidero, ad te suspiro, te cõpunctio benignissimũ, suauissimũ, serenissimũ: te volo te quæro, in te spero, Renuit cõsolari anima mea nisi de te dulcedo mea: accede ad me Domine, appare mihi & consolatus ero: ostẽde mihi faciem tuam, & salutus ero: ex hibe mihi præsentiam tuam, & implebitur desiderium meum. Reuela gloriã tuam, & perfectum erit gaudium meum. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Quando venies consolator meus, quem ego expecto? O si ego videbo gaudium quod desidero! O si ego satiabor cùm apparuerit gloria tua quam esurio! O si inebriabor ab vbertate domus tuæ ad quã suspiro! O si potabis me torrente voluptatis tuæ quem sitio! Da mihi Domine in hoc exilio pœnitentiæ dolorem, & lachrymarum fontem, quem esurio super omnem copiam deliciarum. Sint mihi Domine interim lachrymæ meæ panes die ac nocte: donec dicatur mihi, ecce Deus tuus. Pasce me Domine interim singultibus meis, refocilla me doloribus meis: donec audiam, ecce spõsus tuus. Deus meus qualem me fecisti, & qualẽ iterum me feci? In peccatis erã conceptus & natus, & abluisti me atque sanctificasti me, & ego peioribus fordidaui me peccatis. Innocens eram tunc natus scilicet in baptismo, nunc sum in voluntariis volutatus.

Psal. 62.a.2.

Psalm.16.d. 15.

Psal. 35. b.9.

Psal.41.a.4.

CAPVT IIII. De conscientiæ peccatis infelicitate.

HEV miserum nimisque miserum, quem torquet conscientia sua, quam fugere non potest! nimis miserum qtem expectat dãnatio sua: quam vitare non potest, nisi Deus eripiat! Nimis est infelix, cui mors æterna est sensibilis: nimis ærumnosus, quẽ terrent continui de sua infelicitate horrores: nimis ærũnosus quem mulcũ torquebunt æterni pro sua iniquitate dolores, malũ hoc & malũ hoc, sed minus hoc & maius hoc. Peccare ô quàm amara res est, & mala res est peccatum! O peccata, quàm faciles aditus habetis dum suadetis, & quàm difficiles exitus habetis! Dũ suadetis, inungitis: sed postquã suaseritis, vsque ad mortẽ animæ pungitis: fœtores quos inducitis, vsque in iniquos vtres includitis. Intelligite intelligite quàm amarum & malũ est relinquere Dominum vos qui peccatis! Nolite peccare amplius, sed redite ad cor: nolite peccare, malũ est enim & amarũ, expertus sum in memetipso. Aut ergo continui dolores cruciabunt pœnitentem vitã meã, aut etiã cruciatus æterni vexabunt puniendam animam meã. Malum & amarum & vtrunque, sed libera me ab vtroque. Anima mea, ante omnia te sicut matrem virtutum moneo, ne in recordationibus malorum tuorũ alicuius diaboli laqueos incurras, quos multi incauti incurrunt, quando de malis suis quasi pro eis plorantes ante mentis oculos reducunt: & per easdem recordationes in ipsas malorum delectationes insipienter incidunt. Sæpius etiã cùm sine alicuius mali intentione cum aliquo loqui incipio, statim detractionem incurro, vel pro aliqua re imprudenter loquendo iuro, vel vitio curiositatis ineptè succumbo, vel malarum cogitationũ, vel turpitudinis motus illicitos & impudicos in ipsis interioribꝰ meis sustineo. Heu tãtæ infelicitati & tãtæ perditioni! dũ enim quæ retrò sunt obliuiscẽs ad ea quæ antè sunt, me extẽdere volo, subitò nescio qua miseria me relabi ad inania conspicio & noxia: & tanquam mors subitò interueniẽs, vel quemadmodũ canis rabidus, qui nec percussus à lacera-

tione hominis separatur, carnalis delectatio perforat mētem meam, & pro suaui odore virtutū sentio intollerabilē ac terrimū fœtorem interiorū vitiorū. Eia dulcissime Domine Iesu corā te expando omnes iniquitates meas quas intūs sustineo: sunt autē hæc mala decem. Primū impatientia, inimica Deo & omnibus sanctis odiosa, discordia, indignatio, rancor animi, tædiū mentis, voracitas gulę, murmuratio, desiderium voluptatis, delectatio carnis, tępestas libidinis: & multa his similia, quib⁹ laqueatur, & decipitur atq; afficitur infelix anima mea. O quā tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo: magis infelix ista deo quàm ille hominib⁹! Anima peccatrix arbor infructuosa es, vbi sunt fruct⁹ tui? Talis autē arbor digna est securi & igne, digna succidi & incēdi. Qui sunt fructus tui? Vtiq; spinæ pungētes & amara peccata: quæ vtinā sic te pœnitēdo pungerēt vt cōfoderēt, sic amaresceret vt euanesceret. Forsitan parū quid putas aliquod peccatū. Sed heu nónne omne peccatū per præuaricationē personā Domini inhonorat? Quàm paruū ergo audebit peccator dicere peccatū, quādo propter peccatū fili⁹ Dei moritur, vltra quā nil aliud potest æstimari? Iesu domine bone cur de cælo venisti? quid mūdo fecisti? ad quid te morti dedisti? Nisi vt peccatores saluares, quorū maxim⁹ ego sum.

Matt.3.c.10.

CAPVT V. Imploratio diuinæ misericordiæ super peccatorum discrimine.

RESPIRA ergo, ô peccator, respira, ne desperes: spera in eo quē times, fuge ad eum à quo aufugisti, inuoca importunè quem superbè prouocasti, dicque ei: Iesu propter nomen tuū dulce fac mihi secundū nomen tuum. Iesu obliuiscere superbum te prouocantem, respice piè miserū te inuocantem. Iesu nomen tuū dulce, nomen delectabile, nomē confortans peccatorē, & nomen beatæ spei. Quid est enim Iesus nisi saluator? Ergo propter temetipsum Iesu esto mihi Iesus, esto mihi saluator benignus. Noli Domine, noli attendere sic malum meum, vt obliuiscaris bonum tuum. O bone Domine Iesu, etsi ego admisi vnde me damnare potes, tu non amisisti vnde saluare soles. Si castitatem meā mihi ademi, nunquid misericordiam tuam peremi? Verum est, conscientia mea meretur damnationē, & penitentia mea non sufficit ad satisfactionem: sed certum est quòd misericordia tua super at omnē offensionem. Parce ergo mihi Domine qui es salus vera, & qui non vis mortē peccatoris: miserere Domine peccatrici animæ meæ, solue vincula eius, sana vulnera eius. Ecce misericors Deus coram te exhibeo animam meam, virtutum muneribus desolatam, catenis vitiorum ligatam, pondere peccatorum grauatam, delictorum sordibus fœdatam, discissam vulneribus dæmonum, putridā & fœtidam vlceribus criminū: his & aliis granioribus malis, quæ tu melius vides quàm ego, obstrictam, oppressam, circūdatam, obuolutam, bonorū omnium releuamine destitutam. Heu coarctat me mala vita, coarctat me miseria. Heu miser semper & vbiq; miser, quāta miseria & captiuitate vita hominis circūdatur? Si malè viuit homo, parata est damnatio. Si rectè quidem viuere videtur, & non sapienter nec cautè se custodiens inde gloriatur, iterū certa est mors & æterna damnatio. Omnia ista quæ sequuntur, sunt inimici miseri hominis. Superbia, inuidia, inanis gloria, quæ infelicē hominem continuè infestant: & nisi misericordia Dei eū teneat, sæpius vsque ad mortē vulneratur. Libera me Domine ab his hostibus meis, à quibus me liberare non valeo. Peruersum etiam & pessimum est cor meū, ad deploranda propria peccata mea est lapideum & aridum, ad resistendum insultantibus molle & luteum: ad inutilia autē & noxia pertractanda velox & infatigabile, ad cogitanda salubria fastidiosū & immobile. Anima mea distorta & deprauata ad percipiendū bonū, sed ad voluptatū vitia nimis facilis & prōpta, ad salutē reminiscendam nimis etiā difficilis & pigra. Longū est enarrare singula, gastrimargiā, somnolentiā, ieuitatem, impatientiam, detractionē, cenodoxiam, id est vanam gloriā, inobedientiam, & cætera vitia quibus infecta est infelix anima mea. Quotidiano ludibrio distrahitur à tua cultura in perditionē. Libera eam domine, exonera mole peccatorum obrutā, solue delictorū funibus ligatā, expedi criminibus irretitā, erige iacentē, sustine nutantē, instrue spiritalibus armis virtutibus inermē, rege & protege pugnantē. Iesu bone vide humilitatē meā, & dilue omnia delicta mea, adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus, sed doce me facere voluntatē tuā. Anima mea restetur quod libenter hoc os confitetur. Adiuua me Domine pie, benigne, & clemens plusquā possim cogitare aut rogare: non minus hoc sentiam quàm præsumo sperare.

Ezech. 18.c. 23.

inimici hominis.

O PECCATA mea magna estis valde, multa estis nimis. Si à vobis non absoluar quid erit mihi? Iudex enim terribiliter districtus, inæqualiter seuerus, immoderatè offensus, vehementer iratus, sententia immutabilis, carcer irremediabilis, tormenta sine interuallo & sine tēperamento, tortores horribiles, qui nunquam lassantur, nunquā miserentur. Timor reum conturbat, conscientia cōfundit, cogitationes increpant, & fugere non licet. Ecce in quibus periculis cōsisto incessanter. Et quia semper hoc non cogito, ero miserior & miserabilior, quia obliuisci possum: semper enim videt Deus me & peccata mea, semper incutiuntur mihi districta iudicia, semper inuisibiles insidiatores parati sunt, vt capiant miseram animam meam. Sic sum positus cùm vigilo, sic cùm dormio, sic cùm rideo, sic cùm lætor, sic cùm superbio, sic cùm detraho, sic cùm irascor, sic cùm tristor, sic cùm delicias cordis miserabilis amplector, denique sic sum semper & vbique. Heu me miserū, & vbi sum, & vbi non sum, quia nescio vbi securus sum! Heu mihi misero, quid faciam? Heu quanto tempore angetur mens mea, quanto stupore induratum est cor meum, quanto tempore obduratur anima mea?

CAPVT VI. De peccatorum ingēti periculo.

CAP. X. Quā peccatori formidandum.

QVID est quod sic me impedit? quid est quod ceruicem meam sic premit? Vult nomine, vult anima mea ad te erigere faciem suam, & plumbeo onere aggrauata deprimitur. Conatur se expedire & catenis ferreis constringitur: tentat exire & æneo carcere includitur: cupit in te dirigere seruitiū suū, & caliginosis tenebris obscuratur. Quæ sunt ista Deus meus, quæ sic animam meam obtenebrant, & grauant, & ligant? Forsitan hæc sunt peccata mea? imò verè hæc sunt peccata mea. Hi sunt affectus carnales, qui inficiunt in me affectionem spiritalem. Intentio inferiorum incuruat animam meā ab intuitu supernorum. Amor terrestrium excæcat in me dilectionem cælestium. Vsus vitiorum euacuauit in me sensus donorum bonorum. Ab his donis sum elongatus, in his malis sum occupatus: ab illis exclusus, in istis inclusus: ab illis deuolutus, istis obuolutus. Hinc est carcer & vincula, hinc sunt tenebræ & peccata. Væ mihi, quia propè est dies mortis, propè, inquam, & incognita. Subitò venit, & forsitan hodie erit.

CAPVT VII. De præpeditis burrosis sensibus à peccatis.

DELICTA mea an eratis tunc tam noxia futura, cùm animam meam vestra dulcedine pulsabatis: cùm cor meū vestra dulcedine vngebatis? Cur hoc antè celabatis, & cur me tradebatis? Imò vos non tradidistis me: sed ego tradidi me, quando vobis me tradidi. Non vos me decepistis, sed ego me decepi, quando vos intra me suscepi. Heu cur vobis fidē adhibui & credidi vobis? Sed quodā horribili modo videns cæcus me tradidi vobis. Videns quidem, quia vos cognoscebā, & mala quæ præcipiebatis non abhorrebam, sed eis consentiebam. Cæcus, quia me à vobis non cauebam. Heu peccatū nomen horrendum, res derestabilis, nullo modo comparabilis! Cæcus non videt foueam in quam cadit, insanus putat se debere quod facit: qui sponte facit peccatū, videns & sciens præcipitio se tradit. Mors & tormenta quælibet tantū sunt, & in se fœda non sunt, quia ordinata sunt: peccatum autem habet in se fœditatem suam, & cum hoc trahit secum æternam infelicitatem. Melius enim erat eligere tormentū quod per se fœditatem æternam non attrahit, quàm peccatū quod sua cum fœditate dolores æternos iungit. Et certè omnis fœditas peccati ipsa sola plus est. Magis ergo vitanda peccandi fœditas, quàm quælibet tormentorum immanitas: quia ipse homo in peccādo fœdissima peruersitate præpositus se creatori suo, quo nihil iniustius: sed in tolerando peccati tormēta ordine præpostero subiicit se creatura factori suo, quo nihil iustius. O homo quò euanuit humanitas tua, quò deuenit ratio tua? Didiceras enim, quoniam qui facit peccatum, seruus est peccati, & peccatum fecisti. Inaudita insania, hæc scire, & semper peccare. Sciebas enim quòd tu es spiritus vadens & non rediens, & in peccati abyssum irremediabilem & sine fundo te proiecisti.

Ioan. 8.d.34

Psal.77.d.39

CAP. XI. Prouocatio spei in corde peccatoris.

VERE abyssus peccata mea sunt, quia incōprehensibilia sunt profunditate: & inæstimabilia sunt numero, & immēsitate. O abyssus abyssū inuocās, ô peccata mea, tormenta quib⁹ me seruatis abyssus sunt, quia infinita & omnino incōprehēsibilia sunt. Est & tertia abyssus, & est nimis terribilis, iudicia dei abyssus multa, quia super omnē sensū occulta. hæ omnes abyssi terribiles sunt mihi vndiq;, quia timor super timorem, & dolor super doloré. Nam abyssus abyssum in voce cataractarum tuarū inuocat, quia peccati abyssus abyssum tormentorū meretur, quia iudicia Dei pronūciat. Abyssus ergo iudiciorum Dei super me, abyssus inferni subtus me: abyssus peccatorum meorū est intra me. Illā quæ super me est, timeo ne

Psal.35.a.7.

Psal.41.c.8.

CAP. XII. De triplici abyssi distinctione.

ne in me irruat, & me cū abysso mea in illā quę subtus me latet, obruat: vbi per torméta peccata nūquā delebūtur, sed peccata torméta super me tenebūt. Miser ego peccator, quò abij facto meo à factore meo? quò fugi à facie tua? Et certè si ego nequirer fugio, & abyssо me dānabili abscondo, quò vado videsme. Quis enim nisi tu ad renitendū mouet animā meam? Bone Dñe Iesu Christe, tu pulsasti & excitasti eam in abyssо delictorū meorū velut in lecto dormientē, tu concussisti pigritantē, tu solicitasti negligentem: tu fecisti pœnitentē vnde iucūdabatur, & dolentem vnde lætabatur. Bone Dñe, omnia hæc feci sti in abyssо.

EXAVDI ergo clamantē de abyssо ad te benignissimum. Peccata mea non absc ōdo, sed pando ea coram te: nō defendo, sed ostēdo: non excuso, sed accuso. Ego sum reus, ego ipse accusator meus. Nō accuses me qui fecisti me. Solus sufficeiad peccandū, solus sufficiā ad accusandum, solus ad pœnitendū. Sed vnde Deus meus tantorū criminum correctio, vnde tibi tantorū scelerū satisfactio? Præcipitare ergo miser homo in profundū immoderatæ mœstitiæ, qui spō te præcipitatus es in barathrum horrēdæ nequitiæ. Obruere infelix mole terribilis doloris, qui libēs corruisti in cœnū infernalis fœtoris. Obuoluere ærūnosè in tenebris incōsolabilis luctus, qui volēs prouolutus es in voragine tā sordidi fluctus. Volutare ergo in gurgite amaritudinis, qui volutatus es in volutabro turpitudinis. Terror terribilis, horror horribilis, mœror inconsolabilis, aggregate vos super me, irruite, obruite, iustū est, possidete me, iustū est, perturbate, obuoluite, torquete reū, vindicate Deū. Præsentiat fornicator infernī torméta quæ meruit, præguſtet quod præparauit, bibat quod nutriuit, affuescat quod perpetuò est passurus. Cōsolatio, sanitas, lætitia, nolo vos, nisi fortè pœnitentia reduxerit vos. Procul estote ante mortē, nisi fortè indulgentia reuocet vos: quia necessariū est flere peccatorē, vel hic vel in futuro. Sit ergo pœnitētia cōtinua & amara comes ætatis meæ: continuus dolor, insatiabilis, terror inhæreat vitæ meæ. Sint mœror acerbus, luctus insatigabilis, tortiones iuuētutis & senectutis meæ, vt ita fiat rogo & desidero. Si enim nō sum dignus oculos ad cælū leuare orādo corā te Dñe Deus, certè sum dignus plorādo eos cæcare. Si cōfunditur mēs mea pudore cōscientiæ, æquū est vt cōfundatur turbine luctuoso doloris & tristitiæ. Si timet exhiberi ante cōspectū Dñi Dei sui, iustum est vt habeat ante cōspectū suū torméta sceleris sui. Respira ô peccator, respira aliquādo, & fuge ad ipsum Deū, quē offendisti, fuge inquā ab irato ad placatū.

CAP. XII. De veritate veræ vitæ, & præuia eius dispositione.

MEMENTO iustissime & benignissime Deus, memēto quòd misericors es & redemptor me⁹ es. Si iudex es: ad iudicādū reū tuū, es & Deus ad defendendū seruū tuū, es & creator ad conseruandū opus tuū, es & Deus ad saluandū credentē tuū & baptizatū tuū. Ne ergo memineris Dñe iustitiæ tuæ solius aduersus peccatorē tuū, sed memor esto benignitatis tuæ erga creaturā tuā. Ne memineris iræ tuæ aduersus reū tuū, sed memor esto miserationis tuæ aduersus miserū tuū. Scio quidem & fateor, quòd cōscientia mea meretur dānationē, & pœnitētia mea nō sufficit ad satisfactionē. Parce ergo mihi bone Dñe, qui es salus mea, qui nō vis mortē peccatoris, parce ergo peccatrici animæ meæ. De⁹ meus es, in te pono spē meā, & tibi cōmitto animā meā. Custodi animā meā dū dormio, conserua eam dū aliquid facio, memēto eius dū ego obliuiscor tui: peccator sum & miser, sed peccasse me doleo, & miserū me cognosco. Misericors Deus miserere mei, miseræ & humilis creaturæ tuæ. Peccare est Deū inhonorare, quod homo facere non debet, etiā si necesse esset perire quicquid Deus non est. Heu me peccaui: Deū verū exhonorāui, omnipotentē prouocāui! Peccator quid feci, quādo mala feci? Væ mala agēti, væ bona negligēti! Væ væ ita omnipotētis dei, ne irruas super me. Ira omnipotētis vbi poteris capi in me? Nō est quod possit tolerare totam te, in toto me Deus Dominus cuius bonitas nō exhauritur, cuius scientia nō deficit, cuius misericordia nō exinanitur, cuius potētia quicquid vult efficit, vnde potero respirare, qui sic ob peccata mea cogor desperare? Nam etsi irascaris peccantibus, soles tamen benignè dare cōsilium perentibus. Doce me Domine vnde debeā sperare, vt possim saluari: orare volo, sed nescio. Secundum ignorātiam meam non possum Dei misericordiā pronocare: ideo cogor desperare propter iniquitatem meam. Scio quidē & fateor, quia peccator sum, quia peccatū spontè subij: & iustè non exaudior, quia non obediui. Vtique bone Domine peccaui, erraui: veruntamen te non negaui, nec detestor bonitatem tuam. Ideo fac mecum secundum misericordiam tuam, qui es benedictus in secula seculorum.

FINIS.

DE COGNITIONE VERÆ VITÆ, LIBER.

TRACT. V.

CENSVRA.

Hoc opus Augustini non esse, stylus & alia quædam satis manifestant.

CAP. I. Ad quid rationalis creatura facta sit, docet. Matth. 9.d. 33. Num. 22. c. 28.

SAPIENTIA Dei, quæ os muti aperuit, & rudibili animali humana verba formare tribuit, me quoq; nō solùm sermone, sed etiā scientia imperitū ad fādū impellit, atque per se ac de se intellecta aliis piè innotescere compellit. Huius ergo instinctu ad vtilitatem, vt spero, plurimorū, iterū cōmitto me ad corrodendū dentibus inuidorum, & forsitā ad confodiendum cordibus vitæ dilectorū: cùm Christus veritas & vita dicat, Hæc est vita æterna, vt te solum verū Deū cognoscāt. Cōstat profectò naturam rationalem ad hoc solum factam, vt factorem suum verū Deū intelligat, intelligēdo diligat, diligēdo in eo, qui est æterna vita, æternaliter beatè viuat. Diuinitatis ergo essentiam rationabiliter inuestigare, est ad vitam æternam festinare: hanc ergo negligēdo ignorare, est vtique ad mortem indeficientem properare: quia nimirū hic ab eo ignorabitur, dū quādoque à beata vita sequestrabitur. Quamobrē cùm de hac præclara materia plurimi sanctorū patrū multa gloriosa conscripserint, ipsāque rē simpliciorib⁹ obscuriorē quodāmodo reddiderint: liber me per hæc cōdensa quasi quādam semitam stylo complanare, qua infirmis intellectibus relicto erroris deuio, per planū veritatis liceat liberè ambulare. Sed hic quilibet inuidus nebulosa facie mihi fortassis occurrit, & virus diu sub liuido corde concretū, in me acerbiter euomit: Quid tu, inquiēs, tentas ligna syluis importare, aut redundāti mari vndā instillare conaris? Huius tā mordacis mordacem dentē hæc petra retundat, & venenū malitiosè euomitum in viscera ipsius denuò retorquendo refundat. Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarū, imitātur illū qui sunt ex parte illius. O inuide infelix, qui aliena felicitate torqueris, alieno damno depasceris, ipsis rebus probas te ex parte eius esse, qui inuides aliis quod tu ignoras scire: ac mihi cō piū laborē collatum ægris suspiriis ingemiscis, quod tibi ob desidiā, imò ob inuidiā denegatū cognoscis. Age miser, potius lethiferum virus quo turges euome, salubre dilectionis antidotum excipe. Sin autē, parti patris tui nigro felle tabescens fauceto. Egò autē cum inuidia tabescente iter nō habeo. Egregiā Scripturarū syluā alacer ingrediēs, non in eam vt tu venenata lingua asseris, ligna deferēs, sed pretiosum vitæ lignū iustitiā esuriētibus de ea efferre conabor: & dulcē vitæ hausturi vitā sentientibus de pelago Scripturæ haurire nō morabor. Omnes ergo fideles ad lignū vitæque fontē curamus, cuius gustu in æternum beatè viuamus. Libellus autem nomen, Cognitio veræ vitæ, sortiatur: dum in eo vera vita tardioribus intellectu cognoscibilis reddi videatur.

Sap.2.d.24.

CAP. II. De veritate veræ vitæ, & præuia eius dispositione.

FRATRES: GRATIAS Deo persolutimus, cuius dono apertè in rebus dubiis certificari possumus. Quandoquidem ergo nos in hoc ipsum videas confluxisse, ne ad patriam tendentes, in via lassabundi deficiamus: pastu potūque vt soles refice, & tempus irremeabili cura labile, nexibus quæstionem figens fac stabile, ne sua volubilitas nos otiantes inuoluat, sed tua affabilitas in diuinis laborantes ad semper manens æuum sustollat.

MAGISTER: Fructū ligni vitæ in ramis crucis pendulū mecū alacres adite, fontémq; vitæ à vita quasi de loco voluptatis manētē paradisum. Ecclesiā videlicet horū deliciarū irrigantem vnanimes haurite: cuius sapor si palatum cordis vestri indulcorabit, testor vobis, quòd vos cum eo in æuum permāsuros, de torrēte voluptatis suæ quandoque satiabit.

FRA. Cùm carnalia sapientes spiritalia cogitare nequeamus, regnū cælorū regionem clarissimā, omni opulētia affluētissimā, in qua cælestē Hierusalem præclaram, meritis atque opibus inclitam, & in hac Deum quasi gloriosum regem, angelos velut milites, vario cultu conspicuos mente formamus: idcircò poscimus, vt tractione indagāte, argumētis quæque obstātia cōprimens, veritatē quasi in tenebris latitantem, ad lucem nobis perducas, ac Deum aliquādo videndum, vt asseris, factū quodammodò visibilem, ante oculos cordis nostri constituas.

MAG. Cùm Deus omnipotēs, solus immortalis, solus inuisibilis, solus incomprehēsibilis, lucem habitet inaccessibilem, egò autem te-

nebris vitiorũ obsitus, terrã caliginem inhabitem, luci virtutum *inadibilem*: qualiter ineffabile lumen fauciis animorum *oculis* inferre potero, qui cæcutiẽte cordis oculo, splẽdorem tantæ maiestatis reuerberatus nullo modo intueri prævaleo?

FRA. Tamen nitere pro posse in illã rapi, quatenus dissecta caligine mereatis ab illa illuminari, nõq; per te illustrari, sicut sæpe videmus valles à montibus iubare solis irradiari. MAG. Conabor pro viribus vobis erantibus, ac logica præeunte, comitantibus argumentis, sequar veritatem vsque in ipsius inaccessibilis lucis latibulum fugientem, ipsãque concedente producam eam vobis indagantibus se ostendentem. FRA. Nostra quidem tibi non deerit oratio, tantùm sit tibi prævia dux veritatis ratio. Magnopere quippe à te audire desideramus, qualiter in orationibus de Deo cogitare debeamus: ne fortè infirma mens quasi pulchrum hoiainem imaginetur, & hoc simulachrũ pro vero Deo decepta veneretur. MAG. Fateor, Magnitudine altitudinis susceptа negotij victus succumbo, qui quæ vtcunque mente conspicio vel concipio, vix verbis explicare sufficio: excedit enim omne præclarum longè summorum philosophorum ingeniũ, quia sublimitas huius rei quæ tractatur, exuperat omnẽ intellectũ. Quanto quippe magis omnẽ creaturam transgressus conor eã diligenti intuitu contemplari, tanto magis sentio eam ab aspectu intellectus mei elõgari. Operam tamen dabo inquisitioni vestræ pro modulo meo satisfacere, prout ipse de quo agimus, dignabitur notitiã sui desiderãti animo innotescere. Vos autẽ vbi vires põdere tantæ eminẽtiæ presse succũbunt, oportet fragilitati ignoscere. FRA. Nos quãto diligẽtius huĩ rei perpẽdimus altitudinẽ, tanto ardentius optamus eam nobis vtcunque fieri cognoscibilem, & eius qualicunque modo intueri pulchritudinẽ: & ideo liberi animo tibi ignoscimus, si ea quæ verbis non vales, saltem nutibus explices.

CAPVT XII. Quòd Deus propriè exprimi nequeat.

MAG. SCIENDVM igitur, Deũ nullis veribis propriè exprimi, nulla posse cogitatione cõprehendi. Quomodo enim immẽsus & incõprehẽsibilis prædicaretur, si humanæ locutioni vel meditationi includeretur? Nunc autẽ patet quàm sit admirabilis, cùm omnibus linguis sit inedicibilis, omnibus cordibus sit incogitabilis. Dialectica nãque differendi potẽs, potenter quæque dubia definiens, cunctas scripturas euibrãs & euisceranș, cunctã humanam sapientiam annihilans, cùm diuinitatẽ intendit, tãæ maiestatis luce repercussa, pauidum caput tremefacta reflecdit, atque in abdita mũdanæ sapientiæ fugiens delitescit, dissoluíque syllogismorum nexibus stulta obmutescit. Nẽpe nomine & verbo cuncta exprimuntur, quę sub decem prędicamentis humano corde concipiuntur. Sed quòd ex his nullum propriè Deo cõueniat, manifestè ratio cõprobat. Nam si dixerimus quòd Deus substãtia sit quæ omnibus subsistere tribuat, & per quam omnes res esse habẽt, mox vniuersalia & indiuidua, de quibus substãtia prædicatur, genera & species in quibus versatur, simul & nouẽ accidentia, quæ ei necessariò inhærent, animo occurrunt: quæ cuncta liquẽt, quia minimè in Deũ concurrunt. Si prædicemus quòd Deus ipsa magnitudo existat, quæ omnia in mẽsura & numero & pondere disponat: protinus paruitas huic quantitati se opponit, & sua exiguitate quod est super omnia maximũ comminuit. Quem si ipsam bonitatẽ vel summũ bonũ nominemus, qui cũcta valdè bona facit: statim malũ huic qualitati contrariũ obuiat, & rãto bono se opponere nõ trepidat. Quòd si creator vel Dominus prędicetur, quod vtrunque ad aliquid scilicet refertur: cõsestim relatio opponit, ante mũdi constitutionẽ eum hoc vocabulo caruisse, & hoc relationum ex mundi creatione ei accidisse, cùm ratio astruat nihil Deo accidẽtale, sed totũ quod prædicatur de eo ei esse essentiale. Porrò si vbique totus esse dicatur, & simul cũcta replere loca dicatur: mox localitas cladẽstinè irrepens, illum loco includit, qui cuncta pugillo includit. Si autem sempiternus prædicetur, & cuncta tẽpora disponere affirmetur: continuò præterito præsens, præsenti futurũ succedere festinat, & initium atque finem æternitati ascribere non formidat. Si verò dicatur quòd omnia possideat, & amictus lumine sicut vestimento refulgeat: statim hoc habitu cogitatio eũ priuat, dũ amictũ lucis vel possessionẽ rerũ ab eo separat. Quòd si semper præsens adesse testatur, consestim situs stãndi vel sedendi imaginatur. Si verò vniuersa regere referatur, actus laboris æternã requiẽ annullare conatur. Porrò si affirmetur patiẽs, mala nostra sufferens: illicò passio se ingerit, & impassibilem pati cõtendit. His quippe decem cũcta humana conditio includitur, & ab his omnibus proprietas summæ essentiæ euidenti ratione penitus excluditur. Cuncta etenim quæ vel oppositionem vel cõtrarietatem vel accidens suscipiũt, nulla ratione Deo propriè conueniunt. Igitur cũ ratione repugnante nihil de Deo propriè loqui valemus, saltem impropriè & per ænigmata de Deo loqui satagimus. FRA. EVIDENS ratio quidem docet Deum humanis verbis inedicibilem, sed intellectualis mẽs inhiãter desiderat eum sibi vtcunque fieri cognoscibilẽ: quæmens instar speculi animæ videtur, in quo ipsa imaginem creatoris sui contempletur. MAG. Vniuersa quæ in rebus creatis nouimus, per corporeos sensus cognouimus. Et ea quidem quæ nec visu nec experientia didicimus, per comparationes viſorum vel expertorũ discimus, vt quæ de bestiis vel ignotis hominibus legimus: quæ autem nobis penitus incognita per comparationes notas nõ signãtur, nunquã prorsus scientiæ nostræ notificãtur. Et ideo quia spiritalia nobis sũt inuisibilia, atque corporeis sensibus incõparabilia, nũquã erunt aliqua ratione nobis probabilia. Quia verò hæc constat esse, sed per similia edoceri nequeũt, fidem tantum credentiũ exigũt. FRA. Quæ ratio argumentis probat, quanquã in comparatione deficiat, necesse est vt rationalis quisq; credere nõ renuat: ea tamen profer quid de spiritibus sciendũ tibi ratio innuat. MAG. Sex modis in scripturis spiritus substãtialiter dici, nõ nescio à vobis sciri. Primo sũmus omnium Deus spiritus appellatur, vt ibi: Spiritus est Deus, & qui adorant eum, in spiritu oportet adorare. Secundò angeli spiritus dicuntur, vt ibi: Qui facit angelos suos spiritus. Tertiò animæ spiritus nuncupantur, vt ibi: Exibit spiritus eius, & caro reuertetur in terram. Quartò vita brutorum animalium spiritus vocatur, vt ibi: Quis scit si spiritus iumentorum descendat deorsum? Quinto venti dicũtur spiritus, vt ibi: Spiritus procellarum. Sexto aër scribitur spiritus, vt ibi: Os meum aperui, & attraxi spiritum. Quorum definitio talis est. Aër, est spiritus sensibilis, quem nos attrahendo sentimus: ipse nihil sentiens, cunctis tamen sub cælo viuentibus spiramen exhibens. Ventus spiritus, est aër Dei nutu aliquo modo agitatus, procellis aquarum augmentatus, per angelica ministeria excitatus, per eadem trãquillatus. Vita brutorũ animaliũ, est spiritus, vitalis cõstans de aëre & sanguine, animaliis, inuisibilis, sed sensibilis: memoriam habẽs, intellectu carens, cum carne moriens, in aëra euanescens.

Spiritus sex modis in scriptura dicitur. Ioan. 4. Psalm. 103. a. 4. Psalm. 145. a. 4. Eccle. 3. Psalm. 146. b. 8. Psalm. 118. He. 12. Spiritus aërius. Spiritus sensibilis. Spiritus vitalis.

CAPVT VII. Quòd nemo sit, & quid sit, ænigmaticaque descripționis eius pulchra deductio.

ANIMA verò spiritus, est substantia incorporea, corporis sui vita, inuisibilis, sensibilis, mutabilis, illocalis, passibilis, nec quantitatum mẽsuræ, nec qualitatum formæ vel coloris susceptibilis: memorialis, rationalis, intellectualis, immortalis. Et ne hæc vacillet definitio, ratio eam probationibus roboret. Anima est spiritalis substantia: Omne enim quod alij vitam subministrat, ipsum est necesse vt subsistat: sed anima vitam corpori tribuit, igitur anima realiter subsistit. Hanc verò vitam esse ipsamet probat, dum præsentia sua corpus viuificat, absentia sua idem mortificat. Hæc nobis quidem est inuisibilis, sed spiritibus est visibilis. Hanc etiam sensibilem esse constat: dum oculis colores, auribus sonos, naribus odores, palato sapores, manibus aspera vel lenia sentire præstat. Est quoque mutabilis. Omne enim quod melioratur & peioratur, mutabile est, sed anima vitiis peioratur, virtutibus melioratur, igitur mutabilis est. Est etiam illocalis. Omne enim quod loco includitur, altitudine, latitudine, longitudine aëris circũscribitur, corpus est: sed ratio docuit animam incorpoream esse, id est, nec corpus nec aliquod membrũ habere, igitur cõstat eã esse illocalem. Nõ enim spatiũ aërius vt corpus occupat, nec corpus vt aqua vtrem implet, sed vt calor toto igni illocaliter inest, ita anima totũ corpꝰ illocaliter possidet. Ignis quidem est visibilis, sed calor inuisibilis & sensibilis, & quodãmodo ignem viuificans: ita anima inuisibilis, sed sensibilis, visibile corpus quadam occulta vi sensificat & viuificat. Hæc est quoq; passibilis. Omne enim quod mærore afficitur, passibile est: sed anima dũ suæ volũtatis cõpos nõ efficitur, dolore mæstitiæ afficitur, igitur passibilis esse conuincitur. Ab hac quantitas excluditur: dum nec altitudine aut latitudine aut longitudine metitur, nec sex circumstantiis, scilicet antè & retro, dextrum & sinistrum, sursum & deorsum, se includere patitur. Qualitas etiam formæ vel coloris ab hac secernitur: dum nulla forma vel humani corporis, vel vllius coloratæ rei illi adscribitur. Hæc est memorialis, quia præterita recolit. Est etiam rationalis, quia præsentia discernit. Est intellectualis, quia futura intelligit. Hanc immortalem hinc esse cõstat, quòd memoriã sui apud posteros perenniter durare laborat.

CAPVT V. Anima intellectiua quid sit.

ANGELVS autẽ spiritꝰ est, substãtia incorporea, inuisibilis, sensibilis, rationalis, intellectualis, immortalis: bonorũ lucida, & impassibilis, malorũ tetra & passibilis. Sed videndũ est vtrum aliqua substãtia talis in rebus creatis esse credatur, cùm à nobis minimè videatur. Angelos esse ipsa insensibilia probant, quę tã certã sui motus legem obseruant. Omne quippe quòd mouetur, aut motũ à se habet aut aliũde: sed omne quod motũ à se habet, est sensibile, vt anima: quod aliunde, insensibile, vt corpus. Quòd si sol, luna & sidera per se mouentur, sensu vel ratione vigere videtur: quæ tã certa tempora, tã certa cæli spatia custodiũt, & quodãmodo suũ intellectum huic mundo lumine vel signis innuũt. Sed qui ea rationabilia vel saltẽ sensibilia corpora arbitrãtur, iure sensu carẽtes, inter irrationabilia cõputantur. Cùm autem verè sint corpora visibilia, sed motu carentia, vtputa insensibilia, & tamen moueãtur, cõstat profectò quòd aliũde mouentur. Restat igitur ea per angelica ministeria moueri: similiter ventos, pluuias, grãdines, fulgura, tonitrua, tẽpestates, auras, iussu Dei per illos regi. Qui dubitat, & ea sensibilia putat, hũc ratio stultũ cũ insensibilib⁹ probat. Bruta quoq; animalia vsibus humanis per illos obsecundare vel aduersari qui nõ credunt, aut illa per rationalem intellectum hæc facere credunt, longè à ratione recedũt. Sed & cuncta quæ in rebus insensibilibus, vel creaturis sensibilibus geruntur, per illos administrari qui ambigit, multũ à luce veritatis desipit. Igitur constat angelos verè esse, & cuncta nobis occulta patenter nosse. Sed hoc differt inter illorum & nostram scientiã, quòd ipsi omnes causas rerum atequã eueniant præsciũt: nos autem vix & cum magno labore inuestigamus eas, postquam res in actu constant.

PORRO summus spiritus, sicut à nullo intellectu valet propriè cogitari, ita nulla definitione poterit propriè definiri vel determinari. Sed quia intellectualis mẽs eum vtcũque agnoscere anhelat, hæc ænigmatica definitio ei interim sufficiat. Deus spiritus, est essentia inuisibilis, omni creaturæ incomprehensibilis, totam vitã, totã sapientiam, totam æternitatẽ simul essentialiter possidens: idẽ ipsa vita, ipsa sapientia, ipsa veritas, ipsa iustitia, ipsa æternitas existẽs, omnem creaturam instar puncti in se continens. Si autem aliquis insipiens tantũ desipiat, vt Deum esse diffidat: hunc solum verè esse, & alia omnia ab ipso habere esse hac ratione colligat. Omnis substantia aut per se subsistit aut per aliud: sed hunc mundum nõ subsistere qui contendit, hic fatuus in nihilum tendit. Mundum autem non per se subsistere constat, dum eum ratio cœpisse doceat, partibus enim cõstat. Omne autem quod partibus coniungitur vel in partes resoluitur, ab aliquo vtiq; coniunctionem vel resolutionem patitur. Mundus ergo non per se subsistit, & ideo sequitur quòd creatura sit. Creatura autẽ ad aliquid, scilicet ad creatorem refertur. Solus ergo creator per seipsum & in seipso existit, omnis autẽ creatura per ipsum subsistit. Si enim ab alio esse habet, tunc Deo maius est à quo hoc habet: quod Deo inconueniens est. Et cùm nihil præter creatorẽ & creaturam existat, si Deus per seipsum non habet esse, necessariò cõsequitur vt per creaturã existat: quod inconuenientissimũ est. Amplius: Substãtia mũdi in diuersa genera & in differentes species diuiditur, & in his singulis bonum inuenitur. Omne enim vtile bonum: vniuersa quippe vtilia conferãtur, & ideo singula bona comprobãtur. Omne autẽ bonum aut per se bonum est, aut per aliud. Sed diuersa bona participatione vnius boni bona esse necesse est. Diuersitas quippe recipit maius & minus. Nã quantum ad genus, lapis est minus bonum, qui tantum est, & non viuit: lignum maius bonum, quod crescendo viuit: equus illo melius, qui viuit & sentit: homo illo præstãtius, qui viuit, sentit, & ratione discernit. Restat igitur his maximum & summum bonum, de quo omnibus inferioribus profluat bonum: & hoc bonum Deus est, de quo quasi de fonte cuncta bona profluunt, & in eundem cũcta refluunt. Hic solus verè est, & ideo veritas est. Omne enim quod est, verum est. Quod verò non est, falsum est: sed Deus verè est, igitur veritas est. Creatura autẽ ei collata quasi non est, & idcirco quasi falsitas ad veritatẽ est. Omne enim quod ex nihilo esse cœpit, in nihilum redigi poterit: sed omnis creatura ex nihilo à Deo producta, ad aliquid esse est producta: igitur si ei comparatur, nihil esse probatur. Nulla ergo mens Deum esse dubitat, per quem alia cũcta esse considerat: huius essentia est vita. Omne enim quod est, aut viuit, aut vita caret: omne autẽ quod viuit, aut per se viuit, aut per aliud. Sed Deus per seipsum & in seipso viuit, & aliis omnib⁹ viuere tribuit: igitur vera est vita & vitalis vita. Seipsum quoque & totam facturam suam sapit & intelligit, cui nihil aliud est sapere quàm viuere & esse: igitur sapientia est. Sei-

Creatura comparata Deo, nihil est.

CAPVT VI. Angeli definitio, & an sint, & eorum natura.

ipsum etiam & omnem creaturam diligit, quia iustitia est, & hanc increatam iustitiam non aliunde accipit: igitur iustitia & dilectio existit, initio & fine caret, præteritum & futurum non habet: igitur æternitas est.

CAPVT VIII. De cognitione diuinæ claritatis.

CVM itaq; ratio Deum veraciter esse probauerit, & hunc vitã, sapientiam, veritatem, iustitiam & æternitatem veris assertionibus essẽtialiter esse docuerit: restat nũc vt ad hũc quoque videndum aliquam fenestram aperiat, per quam mẽs per quosdam gradus scandens prospiciat, quatenus regem glorię in decore suo videre prævaleat. Pedetentim autem ratio per corporalia gradiatur, ne infirmus intellectus, per ardua nitẽs, difficultate confractus relabatur. In primis igitur hunc corporeum solem mente consideremus, cuius claritudine totũ mundi orbem illuminari videmus. Post hũc solem milia milium angelorũ Deo ministrantiũ attendamus, quos singulos ratione monstrante, septies, imò centies sole splendidiores sciamus: nam hic sol est minister mundi, angeli autem tẽpla Dei. Quantum ergo differt templum dei à ferno mundi, tantum differt claritas angelorũ à claritate solis. Deinde decies milies centena sublimium angelorũ Deo astantium perpendamus, quos singulos centies, imò milies præ sole clariores por certo noscamus. Sicut enim luna stellas, sol lunam in claritate excellere cernitur: sic quilibet superior ordo angelorũ inferiorem ab angelis vsque ad Seraphim, gloria, dignitate, claritate præcellere creditur. Post hos innumerabilia milia sanctarum animarum insp̃iciamus: quas singulas longè sole lucidiores, angelis beatitudine & claritate coæquandas non dubitamus. Tot & tantis luminibus singulariter consideratis, singulorum etiam magnitudinem contemplemur: quatenus ad id quod intueri anhelamus, faciliùs subleuemur. Cogitemus itaque animam splendidum ignem, cuius minima scintilla ratione instruente vincat hũc solem. Omne enim q̃ ab alio includitur, minus eo quod se includit, esse, necessitate conuincitur: sed cogitatio animæ quæ eius scintilla est, non solùm hunc solem, sed & totũ mundi ambitum breui spatio includit, & totus orbis eã minimè circumscribit: igitur constat quãque animam toto mũdo longè maiorem fore. Angeli autem sicut ab animabus beatitudine, ita etiã differunt magnitudine. Hic nemo magnitudinem corporalis quantitatis intelligat, sed illam potius intellectualem, quæ hunc mundũ corporeum, & cuncta in eo corpora ad paruitatem redigat. Hinc iam mẽs se in alta eleuet, cor suum quantum potest dilatet, tot luces inæstimabili claritate, incomparabili magnitudine respendentes sub se prospiciat: super se verò quandã admirabilem lucem, quæ omnium illarum lucium lux sit, intendat, quę sic super tot & tantas luces longè refulgeat, sicut sol super omnes stellas luceat: cuius lucis ineffabilem magnitudinem & admirabilem pulchritudinem illæ tot & tantæ luces iugiter admirentur, & in cuius affluentissimam dulcedinem indefessè prospicere delectẽtur. Hæc profectò est lux inaccessibilis, quam inhabitat essentia Dei, solis mundis cordibus visibilis. Nullus hic cogitet luce Deum, quasi tabernaculo hominem circumdatum, quasi aliud sit Deus qui lucem inhabitet, & aliud lux quam inhabitet: sed potius illam lucẽ essentiam Dei sciat, in qua vniuersa bona simul locata sciat. Hæc est lux quæ angelos & animas in cælis sua visione satiat. Hæc est quæ mundicordes per contemplationem illuminat. Hęc est quæ solis lucernam in mundo cõmorantibus, vt candelæ lumen in carcere positis præstiti: qua de tenebris ad lucem, de morte ad vitã, de exilio ad patriam remeare possint.

Magnitudo intellectualis.

1. Tim. 6. c. 16.

CAP. IX. De variis nominibus beatæ visionis, qua iusti Deum vident.

ERGO in oratione taliter mẽs nostra Deum meditetur, taliter intẽtio nostra imaginẽ eius cõtempletur; scilicet talẽ lucem quæ sic super solem, vt sol super cãdelã, re plendeat: imò talem quę sic super innumera angelorũ & animarũ milia prę sole centies splendida, vt sol super sidera refulgeat. Vnde dicitur pater luminũ in Canonica Iacobi: Omne datũ optimũ & omne donũ perfectũ de sursum est descendens à patre luminũ. Non multum quippe à veritate aberrat qui talem Dei imaginẽ ante oculos cordis in oratione versat. Hæc præsens visio Dei facie ad faciẽ, regnũ cęlorũ vocatur, quia extra hoc corporeũ cęlũ, imò extra omnem locũ, angeli & iusti qui cæli nominantur, hac visione fruũtur. Idcirco etiam quãuis Deus in omnibus creaturis essẽtialiter manere credatur, propriè in cælis, id est, in iustis habitare prædicatur: quia ipsi inhabitationem eius fruendo sentiũt, & cum omnibus rebus inesse gaudentes cõspiciunt, quem sibi minimè adesse cognoscũt, q terrena diligũt. Sicut enim videns & cęcus in sole stãtes, videẽs claritate solis videndo fruitur, cęcus lumine eius priuatur, &

bilis quæ ſit ex mutabili natura proceſſiſſet, conſequenter & ipſa immutabilis perduraſſet. Porrò ſi corruptibilis natura ex ſubſtantia Dei prodiit, ſequitur quòd Dei eſſentia corrumpi poſſit: quam cæcæ mentis inſaniã iacula rationis confodiunt, & à preſentia veritatis longè reiiciunt. Quòd autem ex nulla ſubſtantiali materia condita ſit, hinc cõſtat, quòd nihil præter Deum fuerit. Reſtat ergo quòd vniuerſitas creaturæ ex nihilo creata ſit, nõ quòd nihil aliquid ſit, ſed quòd non aliquid ſuit, hoc aliquid creator eſſe fecit. Tamen ante creationem totius creaturæ imago in verbo, id eſt, in arce Dei fuit, ad cuius exemplar vniuerſitas in creatione prorupit. Sicut enim pictor veritatem picturę prius in mente fingit, ad cuius ſimilitudinem poſtmodum viſibilem picturã pingit: ita Deus vniuerſitatem creaturę prius in ſapiẽtia ſua formauerat, ſecundũ quam formam cũcta per multimodas ſpecies creauerat. Sed pictor picturã mente cõceptam in re non exiſtentẽ, per colores & per inſtrumẽta extrinſeca ad eſſe producit: Deus autẽ vniuerſitatem creaturæ in ſapientia ſua nullã quidẽ ſubſtantiã exiſtentẽ per nulla inſtrumẽta in tot ſubſtãtias produxit, & ideo ex nihilo oĩa fecit, & tamẽ quaſi nõ ex nihilo, ſed ex aliquo viſibilis mũdus proceſſit, dũ inſtar archetypi mundi formas induit.

CAPVT XXIII. Propoſitio quinque difficilium quæſtionum.

FRA. IAM egregia turre in altũ ſurgente diſcreta ratio tenebras erroris vndique verſum eliminet, præclaram ſtructuram ſerena veritatis luce clarificet, ac nobis inclytæ ædis opus patrantibus aperiat: Vtrum creator in creatura, an creatura in creatore, an vterque in vtroque conſiſtat: an potius creator extra creaturã alicubi in aliqua gloria ſubſtantialiter maneat, an creaturam per ſe exiſtẽrem potentialiter repleat, an dimidius in cælo, dimidius in mundo: an aliquando totus in cælo, aliquando totus in mundo ſubſiſtat: an per ſingula loca diuiſus, an in omnibus locis totus exiſtat: an aliquãdo in hoc loco, aliquando in alio loco ſit: verbi gratia, heri Hieroſolymis, hodie Carthagini, cras Romæ morari credẽdus ſit, an extra omnem locum & extra omne tempus ſemper vbique ſit. MAG. Sicut ſol exoriens quaſuis innumeras rerum formas tenebris obſitas eunctas ſua præſentia irradiat: ita potens ratio, licet multiplices nimiũmque perplexas veſtras propoſitiones perſpicaci intuitu ſingulas diſterminat, rẽs que profundiſſimas de obſcuriſſimis latebris protractas perſpicuè elucidat. QVOD creator in tota creatura exiſtat, omnis creatura probat: quæ ſe nihil à ſe, à Deo autem eſſe & bonum habere clamat. Deus namque eſt ſumma eſſentia & ſummum bonũ, omnis autem creatura per eũ ſubſiſtit: omnis verò ſubſtantia bona eſt, quia ex ſummo bono eſt. Vbi autem Deus non eſt, ibi nihil eſt: vbi autem aliquid ſubſtantiale eſt, ibi Deus eſt, ergo in omni creatura Deus exiſtit. Hic fortaſis infirmus animus dicit apud ſe, Si Deus in omni creatura eſt, tunc eſt in cœno, & in inferno, & in brutis animalibus, & in dæmonibus, quæ vtique creaturæ ſunt. Hic nullam inconuenientiam ratio apperta probat, quæ in his omnibus bonũ probat & cõſiderãt. Cœnum quippe res aliqua eſt permixta cum alia, vtpote terra cum aqua, vel cum alia huiuſmodi: terra autem bona eſt, quia ſubſtantia eſt, & aqua bona eſt, quia ſubſtantia eſt. Infernus quoque dicitur eſſe ignens, & ignis eſt bonus quia ſubſtantia eſt. Bruta etiam animalia ſingula in genere ſuo ad aliquid vtilia ſunt, & ideò bona ſunt. Dæmones nihilominus in eo quòd angelica ſunt natura boni ſunt. Igitur cũ cõſtet hæc ſingula in bono ſubſiſtere, neceſſariò ſequitur deum qui ſolus bonitas eſt, in omnibus eſſe. Sed & omnis creatura Deum ſibi ineſſe per aliquid ſentit. Angeli enim & vniuerſa viuentia Deum ſibi ineſſe ſentiunt. Deus quippe vita eſt, & omne quod viuit vita viuit. Nõ enim angelus magis viuit quàm vermis, licet ille ſit immortalis, iſte mortalis. Nec angelus magis ſubſiſtit quàm vermis, quamuis illius ſubſtantia ſit æterna, iſtius autem caduca. Corpora autem cæleſtia, ſicut ſol, luna, ſidera, deum in ſe ſentiunt: dum per eum lucent & ſubſiſtunt. Arbores & herbæ Deum in ſe ſentiunt, dum per eum creſcunt & ſubſiſtunt. Lapides verò Deum ſibi ineſſe ſentiunt, dum per eum ſubſiſtunt. Dæmones ſibi Deum adeſſe ſentiũt, dum per eum viuunt, & ſentiunt quòd iudicio Dei iuſto mala in pœnis luunt. Deus enim iuſtitia eſt, & vbicunque iuſtitia exercetur, Deus ibi eſſe creditur. Sic denique adeſt imperator latroni dum eum damnat, ſicut militi dum eum remunerat. Et nemo opinetur Deum ſordes mundo abominari, ſed ſolùm peccatorum ſordes nouerit eum execrari: nec eum vllo modo poſſe vlla re commaculari, ſicut nec radium ſolis vlla immunditia ſordidari.

CAPVT XXIIII. Reſponſio ad primam, & quòd creator in tota creatura cõſiſtat.

quòd omnis creatura Deum ſibi ineſſe ſentiat.

OMNIS autẽ creatura in creatore hinc exiſtere cognoſcitur, quòd extra Deum nihil eſſe creditur: ſed tamen non ſic eſt in eo vt ſit eius ſubſtantia vel pars eius eſſentiæ, vt cor eſt in animali vel pars animalis, ſed vt lucernę lumen in ſole non eſt eius ſubſtantia, neq; pars eius eſſentiæ. At aliquis ſtultus hic prorumpit & dicit: Si lapis eſt in Deo, & Deus eſt in lapide, ergo lapis eſt Deus. Non vtique ſequitur, vt omne quod eſt in altero ſit illud in quo eſt: nam vinum eſt in vtre, non tamen vinum eſt vter. Sol quoque in ſpeculo, & ſpeculum in ſole, & tamẽ neutrum eſt illud quod aliud. Sicut aliquis Romæ poſitus, ſi cogitatione totam ciuitatẽ illuminaret, totam vrbem cum populo imaginando menti ſuæ includeret, rectè diceretur Roma in eius anima, & eius anima in Roma eſſe, nec tamen eius ſubſtantia eſſe: ſic profectò Deus in omni creatura, & omnis creatura in eo rectiſſimè affirmatur, & tamen neuter eſt quod eſt aliud. Sed hic creator Deus immutabilis veriſſimè prædicatur. Sed quia nos in tenebris nati ſumus, lumen veritatis videre non poſſumus. Mundũ hunc ſuper abyſſum fundatum, Deum autem in cælis cum angelis locatum cogitamus, & extra hunc mundum nihil niſi tenebras eſſe putamus: ſed potius viſus mentis noſtræ veræ lucis magnitudine hebetatur, ſicut corporeus oculus fulgore ſolis reuerberatur, & tenebræ noſtræ tantam claritatem comprehendere, & ſua caligine cordis intuitu eam nos cõtẽplari prædiunt. Nempè totus hic mũdus inſtar breuiſſimi puncti intra Deum collocatur: ſereniſſima autem lux maieſtatis eius extra vndique verſum in immenſum diffunditur. Deus quippe vniuerſa ſupra & infra, interius & exterius, & in circuitu eſſentialiter repleti: & nullius creaturæ intellectus interminabilem eius ſubſtantiam vlla cogitatione excedit. Hoc iterum infirmum intellectum ſcandalizat, & tacitus apud ſe volutat: Si cuncta in Deo ſunt, ergo & lupi & ſerpentes & dæmones in eo ſunt. Hic vt ſuprà nulla inconuenientia comprobatur, dum in his omnibus bonum reperiatur: Omne autem bonum in deo eſt, extra quem nihil. SED quæritur, cur aliqua creatura quicquam mali patiatur, & non potius tota æqualiter bono fruatur: ſi Deus qui eſt ſummum bonũ in omni creatura eſſe declaratur. Sed ſciendũ eſt, ſicut anima per totum corpus diffuſa, in ſingulis membris tota conſiſtit, non tamen tota ſingulis membris adminiſtrationis ſuæ munera tribuit, ſed oculo tantum videre nõ audire, auri autem audire & non videre, & cæteris in hunc modum: membrum autem cui donum vegetationis ſubtrahit, ſtolidũ & inutile remanebit, & hoc malum pati vel nihil pati affirmatur, quia bono priuatur. Sic Deꝰ per omnia diffuſus in ſingulis totus conſiſtit, non tamen ſingulis cuncta dona gratiæ ſuæ tribuit: ſed ſingulis prout ſibi placuerit, lapidi tantum eſſe & non viuere, arbori creſcendo viuere, non ſentire, beſtiis ſentire, nõ diſcernere, angelis & animabus diſcernere & immortales exiſtere. Cui autẽ aliquid horũ ſubtraxerit, protinus in corpore vniuerſi ĩtis inutile erit. Etcũ ei bonũ quod naturę blandũ eſt ſubtrahitur, mox ex neceſſitate amaro quod ei cõtrariũ eſt afficitur, vt homines in mũdo dæmones in inferno: ſic que malũ pati prędicatur dũ bono priuatur, ſicut cæcus in ſole poſitus tenebras pati dicitur, dum luce nõ fruitur. Cur autem Deus vni creaturæ dulcedinẽ ſuæ præſentiæ perfruẽdam exhibeat, alteri ſubtrahat: ratio nullo acumine penetrare valet, ſed terribilẽ Deũ in iudiciis ſuis ſtupẽt.

CAPVT XXV. Quod omnis creatura in creatore exiſtere probetur.

CAPVT XXVI. Cur non tota creatura æqualiter bono fruatur.

ITEM quæritur, ſi Deus in omni creatura, & omnis creatura in eo eſt, quomodo aliquid deficiat, & non potius totum in vno ſtatu permaneat, præſertim cum immutabilis Deus cuncta contineat. Sed ſciendum eſt, quòd in hoc creator à creatura diſcernitur, dum hic immutabilis, hæc autem multum inſtabilis cernitur: cuncta autem æternitatem imitantur, dum deficiendo, & iterum recreſcendo, & iterum quaſi in circulis exiſtentiæ ſemper rotantur. Quia enim de nihilo originem ſimpliciter ſumũt, in nihilum recurrere, & quaſi extra Deum exire cupiunt: ſed quia extra non inueniunt, quaſi in circulos reuoluta rurſum in eſſe redeũt. Cæli quippe & ſidera ſemper in circulos ſuos reuoluuntur: aquæ iugiter fluendo quaſi peracto circulo in fontes ſuos reuertuntur. Arbores, herbę, animalia, creſcẽdo, ſeneſcendo, putreſcendo, iterũ recreſcẽdo quodammodo circulosè circum aguntur. Hoc quoque modo cũcta per ſe in nihilũ tendũt, ſed per continentiã Dei ſemper in data naturã reuerti contendunt. Item quæritur, ſi homo in paradiſo perſtitiſſet, vtrũ hæc cũcta vt nũc mutabilia fuiſſent? Procul dubio cũcta cũ labili tẽpore vt nũc vicesſuas creſcẽdo, deficiendo, naſcẽdo, moriendo ſeruarent, ipſe in vno ſtatu ſtabilis & dominus omnium perduraret: quia verò peccãdo inſtabilis extitit, ipſe cum tempore & caducis rebus labi cœpit.

CAPVT XXVII. Cur nõ tota creatura in vno ſtatu permaneat, cùm in deo ſit qui immutabilis eſt.

FVGATIS tenebris de ſtructura ſacræ ædis, iam ad diſſoluendas

uendas machinas cõtra eã erectas attingamus. Deum alicubi eſſe ſubſtãtialiter & vbiq; potẽtialiter, repugnat firmitati totius iã elaboratæ diſputationis, & ſubruitur impulſu euidentiſſimæ rationis. Si enim alicubi & non vbiq; ſubſtantialiter eſt, tũc circũſcriptus eſt & localis: & ſi localis eſt, tunc corpus eſt: & ſi corpus eſt, cõcluditur nõ eſſe Deus. Amplius: Si Deus loco cõtinetur, tũc locus qui eum continet, maior & melior eſt illo, maior, quia Deũ includit, melior, quia tantum bonum continet. Porrò ſi in cælo eſt ſubſtãtialiter, in mundo autem potentialiter, tunc eius eſſentia eſt aliud quã potẽtia: & ſequitur quòd hæc potẽtia ei ex accidẽti aduenerit, quod ſuperius ratio à facie veritatis repulit. Si autem dimidius eſt in cælo & dimidius in mũdo, tunc creatura continet creatorẽ, & includit in ſe ſuũ factorẽ. Si autẽ aliquando eſt in cælo, aliquando in mundo, tunc mutabilis cõuincitur, quia de loco ad locum mouetur. Amplius: Si Deus aliquando eſt in cælo & non in mũdo, tunc ibi tantũ aliquid eſt vbi ipſe eſt, alibi autem nihil eſt: vbi enim Deus nõ eſt, ibi nihil eſt. Si enim per ſingula loca eſt diuiſus, tunc cõſtat ex partibus: & ſequitur quòd ſit paſſibilis, qui per loca eſt diuiſibilis, & etiã ſolubilis. Omne enim quod partibus conſtat, diſſolui poterit. Si autẽ in ſingulis locis eſt totus, tũc tot ſunt totã quot loca: omne enim quod vni loco totũ includitur, eius nulla pars in alio loco eſſe cõuincitur: & ſequitur, quòd deus loco cõcludatur, qui cũcta pugillo concludere prædicatur. Quòd ſi ſecundum vices temporum mutatur, & heri in vno, & hodie in alio, cras in tertio loco commoratur, tũc tẽporalis eſt: & iam præteritũ amiſit, futurum adhuc non habet, ſed & cũcta accidẽtia in eum concurrunt.

CAPVT XXIX. Declaratio ſpecialis, quòd Deus ſit illocalis.

HVIVS falſiſſimæ opinionis machinamenta facilè diſſoluunt huius ſacræ turris inſtrumẽta. Dei potentia nihil aliud eſt quam eius eſſentia: ideo Deus non alicubi eſt determinatè, ſed vbiq; eſſentialiter eſt. Deus quoq; immenſus eſt: locus autẽ ſcilicet ſpatiũ quod quolibet corpus occupat, altitudine, latitudine, lõgitudine menſuratur. Et quicquid eſt locale, per anterius & poſterius, per dextrorſum & ſiniſtrorſum, per ſurſum & deorſum circumſcribitur. Deus ergo nec partim in mũdo, nec aliquãdo totus in cælo, nec aliquando in mundo, nec per ſingula loca diuiſus, nec in ſingulis diſiunctè totus: ſed extra omnem locum replens, & in ſe cõtinens, cuncta creaturam penetrans, & vniuerſa per ſubſtantiam cõti nuãs, vbiq; ſcilicet in omnibus & extra omnia eſt totus. Sicut lumẽ lucernæ in oculis omniũ aſtantiũ totum lucet, & in ſeipſo totum manet, non à ſeipſo recedit vt ad præſentes perueniat, nec vllum relinquit vt alij luceat, ſed potius ſingulis & omnibus ſimul totũ lucet, & in ſeipſo totum manet: ſic Deus vbique & in omnibus eſt totus, & in ſeipſo permanet totus, & à ſe non recedit, ſed cuncta in ſe colligit.

CAPVT XXX. Quomodo Chriſtus totus in cælo, totus in virginis vtero.

HIC quæritur cùm Deus loco non includatur, quomodo Chriſtus totus in virginis vtero, totus in cælo prædicetur, cùm vterus virginis locus non dubitetur. In cælo totus fuit in patris eſſentia, vt in anima tota ſapientia. In virginis vtero totus, vt verbum totum in voce. Deus enim initio & fine caret, & ideo omnino æternus manet. Igitur nihil ei fuit præteritũ, nec futurum recipit, ſed extra omne tẽpus præſens & ſemper vbique exiſtit: vnde &, Eſt, cognominatur, quia æternitas exiſtẽs, omnia tẽpora diſponẽs nullo tempore variatur. En machina veſtra multiplicis propoſitionis corruit, nullũ accidẽs cadit in Deũ. FRA. Huius ruinam non moleſtẽ ferimus, ſed ad frãgorem eius potius fautores applaudimus, quia per huius caſum turris introitum ſperamus. Sed cùm hæc machina fit diſiecta, ecce alia ſtructura contra turrim ſtat erecta.

CAPVT XXXI. Quomodo Deus ſit ſolus immortalis, ſolus inuiſibilis.

SVPERIVS dictũ eſt, quòd ſolus deus ſit immortalis, ſolus inuiſibilis. Nũ angeli vel animæ mortales ſunt, aut Deus eſt angelis inuiſibilis, de quibus dicitur, quòd ſemper videnti facié patris? MAG. Mutabilitas eſt quædã mortalitas: dũ enim quid de præterito in futurũ mouetur, quaſi præterito moritur. Deus ſolus eſt immutabilis, quia nihil præteri i ei decedit, nihil futuri accedit, ſed quicquid eſt vel fuit vel erit, totũ ſibi præſens adeſt: & ſicut nõ poteſt cogitari quòd aliquando initiũ habuerit, ita quoque nõ poteſt cogitari quòd vnquam finiri poſſit. Angeli autẽ mutabiles ſunt, quia de præterito in præſens, de præſenti in futurũ mouẽtur. Præteritum quippe habẽt, futurũ nondũ habẽt. Conſtat enim quòd ſocios angelicos olim amiſſos nõ habẽt, & quòd adhuc cõſortio ſanctorũ interim peregrinãtium carẽt: præterita memoria recollegũt, futurũ præſciẽdo intelligũt. Et ſicut poteſt cogitari quòd aliquãdo cœperũt, ita etiã poteſt cogitari quòd finiri poſſint. Sed cùm & ipſi creaturã in ſe mutabilẽ cõſiderant, quo damodò à ſtatu immutabilitatis degenerãt: talis mutabilitas eſt eis quædã mortalitas. Animæ verò ſicut ſunt per omnia mutabiles, ita quoq; penè per omnia mortales. Deus quippe eſt vita animæ, ſicut ipſa eſt vita corporis. Sed ſicut mortuũ eſt corpus quando animã nõ habet, ita anima mortua eſt quãdo Deo caret. Vel ſicut cęcus oculis mortuis dicitur cùm luce priuatur, ſic anima mortua cũ beata vita quæ Deꝰ eſt nõfruitur. Solus ergo Deus habet immortalitatem, quia nullam recipit mutabilitatem. Hic etiam ſolus eſt inuiſibilis, quia nulli creaturæ ad plenum intelligibilis: nempe animæ beatorũ & angeli ſuo more, non noſtrorum ſemper vident, non per interualla ſpatiorũ ſicut nos corporea videmus, ſed intra ſe & extra ſe in omni creatura, & extra omnem creaturam eum conſpiciunt, nec vllo intellectus intuitu amplitudinem ſuæ claritatis excedunt. Et quia non pleniter ab ipſis vt à ſeipſo conſpicitur vel intelligitur, ideò ſolus inuiſibilis dicitur.

CAPVT XXXII. Quomodo homo ad Dei imaginem & ſimilitudinẽ fit creatus.

FRA. IAM diuina natura cum angelica in hac turri tenẽte ſceptra, ecce humana natura legionẽ adducit, & ad impugnandã eam machinam erigit. Quæritur namque quomodo homo ad imaginem & ſimilitudinem Dei formatus dicatur: cùm nulla conuenientia ſimilitudinis dei in homine conſpiciatur. MAG. Impugnãtia à repugnantibus expugnantur, dũ præcedentia à ſubſequentibus inexpugnabiliter roborantur. Duo homines ſcribũtur, interior & exterior. Interior anima, exterior corpus: interior inuiſibilis, exterior viſibilis. Interior & inuiſibilis ad imaginem & ſimilitudinem inuiſibilis Dei creatus, viſibilis autẽ ſecundũ viſibilem mundũ eſt formatus. Deus inuiſibilis eſt, in ſubſtantia vnitas, in perſonis trinitas. Interior ergo homo, id eſt, anima, ad imaginem vnitatis eſt creata: quia nõ ex partibus vt corpus cõpoſita, ſed eſt ſimplex natura & immortalis eſſẽtia. Eſt quoq; Deus memoria, quæ ſui & omnium quæ ſunt meminit, quæ pater nominatur: ex qua intelligentia naſcitur, quæ ſe & cũcta quæ ſunt intelligit, quæ filius nũcupatur: ex vtraque dilectio procedit, quæ ſe & vniuerſa quæ ſunt diligit, quæ ſpiritus vocatur. Ad huius trinitatis imaginẽ anima conditur, dum ei memoria, intellectus, ratio dilectionis inditur: præteritorum namque meminit, inuiſibilia intelligit, mala reſpuẽs bona diligit. Dei quoque eſſentia eſt, lux, vita, iuſtitia, bonitas, beatitudo. Ad hanc ſimilitudinem anima facta eſt, vt ſit lucida, vitalis, iuſta, bona, beata. Exterior verò homo, id eſt, corpus quodãmodo ad exẽplar mundi formatur, dũ ex quatuor elemẽtis cõpaginatur: vnde & microcoſmus cognominatur, id eſt, minor mũdus. In hoc anima etiam habet ſimilitudinẽ Dei, dum ipſa ſic minorem mundũ gubernat vt Deus maiorẽ. Omnis quoque creatura per aliquid ſimilitudinẽ Dei habet, & quantumcunque alteri eſt excellentior, tanto illi ſimilior. Ipſe quippe eſt, viuit, ſentit, per rationem diſcernit. Lapides ergo eius ſimilitudini ſe adiungunt, quia ſunt. Arbores magis eius ſimilitudini appropinquãt: quia ſunt, & creſcendo viuũt. Quæq; animantia multo magis eius ſimilitudinem exprimunt: quia ſunt, viuunt, ſentiũt. Porrò in hominibus & angelis ſimilitudo Dei maximè refulget: quia ſunt, viuũt, ſentiunt, & ratione diſcernũt. Animas autẽ cõſtat eſſe æternas. Si enim ad videndũ Deum factæ prædicãtur, neceſſariò ſequitur. vt ſicut Deus finẽ nõ habere creditur, ita animæ illũ viſuræ ſine fine viuere nõ dubitẽtur. Sed quæritur vtrũ illæ animæ immortales ſint. Igitur omnes animæ Deũ viſuræ ſemper erũt beatæ, & eũ non viſuræ miſeræ.

CAPVT XXXIII. Vnde anima tã multa videat in ſomnis.

FRA. VNDE anima tãta videt in ſomnis? MAG. Anima inſatiabili cupiditate ſciendi veritatem captat, & ideo ſemper in cogitationibus vagatur: ideóq; ſenſibus corporeis ſopitis, per ænigmata quædam futura Deo reuelãte præuidet. Interdum circa veriſimilia diabolo falleñte lãguet anxia. Aliquando angelis vel animabus cõfabultur: aliquãdo à dæmonibus ludificatur. Hęc in modũ oculi cætera omnia vider, ſeipſum videre nõ poteſt. FRA. Cur à nobis non videtur? MAG. Quia tam ſubtilis eius natura dicitur, quòd ſe à corporeis oculis videri nõ patitur. Quãto enim aqua tenuior eſt terra, quãto aër ſubtilior eſt aqua, & quãto æthereus ignis aërem tenuitate, tantò vincit anima ignẽ cæleſtẽ tenuitate & ſubtilitate. Hæc enim eſt cauſa quòd nullus ſpiritus à nobis cernitur, quia ſubtilitas eorũ naturæ, noſtrũ viſum excedere creditur. FRA. QVALITER perhibetur anima per totũ corpus eſſe diffuſa, & tamẽ non magis in maximis, nec minus eſſe in minimis membris, ſed in ſingulis tota? Num tot ſunt tota quot membra?

CAPVT XXXIV. Quomodo anima in ſingulis mẽbris dicatur eſſe tota.

MAG. Sicut ſuperiùs dictũ eſt: Si lumen ponatur in medio,

non minus in meis, & nõ magis lucet in alterius oculis, sed in singulis totum, & in seipso manet totum: sic anima vbique in corpore, & in singulis mẽbris est tota. Vnde tacto vno membro dolet tota, nõ tamen tot tota: sicut vox in auribus omniũ non particulariter, sed sonat tota, & in seipsa remanet tota.

CAPVT XXXV. Cur vna anima sit docilior alia.

FRA. Si omnes animæ vnius naturæ sunt, quid nã est quòd quædã habilior, & quędã tardior est ad discendũ? MAG. Anima habet formã ceræ vel candelæ. Cera habilis est ad exprimendam imaginem, si ei sigillum imprimatur: sic candela ad lucendum si incendatur. In hunc mundũ recipit anima imaginem scientiæ, si ei imprimitur sigillum doctrinæ: luméq; veritatis recipit, si ignæ sapientię accẽsa fuerit, quæ si per studium vel exercitium se neglexerit habilẽ præbere, sicut cera sine imagine, & sicut candela inaccensa sine lumine, sic in tenebris ignorantię sine sciẽtia & veritate remanebit. Quantò magis autem quæque anima doctrinæ se adoptauerit, tantò magis capax scientiæ erit. Cur autem ignis Spiritus sancti quasdam animas se habiles non præbentes, imò negligentes, lumine scientiæ magis accendat, quasdam non accendat, imò quibusdam laborantibus scientiam subtrahat, aliis similibus similis ratio penetrare non valens mirandè clamat, O quàm incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & inuestigabiles viæ eius.

Rom. 11. d. 33.

CAPVT XXXVI. Quid magistri foris, & veritas intus in anima operetur.

FRA. CVM cuncta à magistris discantur, quomodo vnus magister in cælis esse scribitur, à quo quasi specialiter quæque donentur? MAG. Si rectè perpẽditur, nihil prorsus per hominem discitur. Magistri tãtum commemorando foris plantant & rigant, veritas autem quæ in anima habitat, intus docendo incrementum dat: sed stultus non intelligit hęc. Ratio autẽ quæ cuncta discernit, facilè hæc ita esse comprobabit. Nempe quicquid discitur, melius per visum quàm per auditum capitur. Nam quantum ego de sole narrauero, ipse tamen nescit quid sit sol, quem nunquam vidit, tantum verbis meis credit aliquid esse quod ita vocetur, aut fortasse dubitat quicquam esse in re quod sic nominetur: qui si repẽtè videat, ipso visu solem esse probat, quem auditu scire non poterat. Sic plerique cæci Scripturas nouerunt, sed tamen quid sit litera vel liber nesciunt: quorum oculi si subitò aperiantur, & libro corã se posito quid sit viderint, mirantur, & visu discernunt quod auditu non poterant. Porrò si alicui illorũ dixero, talis litera vocatur a, & talis b nominatur: mox introrsus recurrit, veritatẽ consulit, & verũ esse probat quod audit. Quid ergo hunc docui, qui nec prius auditu, nec postea visu scire potuit quid sit litera: nisi veritate intus docẽte, visu foris probante hoc ediscereret? Ego tantũ sonos verborũ protuli, ipse verò res per verba signatas veritate intus examinãte cognouit. Sic vos quoque si multa vobis de elephãte dixero, nesciris quid sit elephas, nisi eum videritis: sic multa de Deo legimus, & quasi rufum hominẽ & pulchrum aspectu eum nouimus, qui si ad præsens intraret, num illũ agnosceremus? Puto minimè. Quare? Quia à magistris discere nequiuimus, quod veritate visus non probauimus. Doctores ergo tantum sonos verborum proferunt: auditores autem veritate visus docente, verba mente, res visu discunt. Sic literas, sic ignotas linguas, sic varias artes discimus, dũ sonos verborum à præceptoribus percipimus, res ipsa veritate docente intus consideramus, Sed quid de cantu est dicendum, qui non videtur, sed tantum auditu discitur? Nónne dum vox canentis foris sonat, veritas intus quasi quosdam ascensus vocis in anima formar? Igitur omnino nihil per hominem nisi sonus discitur, verba autem & res per veritatem in interiori homine habitantem discernuntur. Et sic verissimè vnus magister prædicatur, à quo quisque interius instruitur. Ea autẽ quæ à nobis non videntur, vt Deus & angeli, tantum esse creduntur.

CAPVT XXXVII. Quid sit credere deum, & quid credere in Deum.

FRA. DIFFERT aliquid, credere Deum & credere in Deũ? MAG. Multum. Dæmones Deum & Pagani credunt, sed non credunt in Deum. Credunt nãque quòd Deus sit, qui omnia creauit, ac super omnia potẽs sit. In Deũ autẽ totum creditur, q̃ eũ diligẽdo in eũ tenditur. Vera autem fides est credere, quòd Deus in essentia sit vnitas, & in personis trinitas, & hic cuncta ex nihilo verbo suo creauerit, ac collapsa eodem verbo incarnato restauraurit, & in vltimo die vniuersa per Spiritũ sanctũ innouabit: & hoc credentibus summũ bonũ, scilicet seipsum in prẽmio dabit. Hęc fides vita animę existit, & per hãc iustus viuit. Hæc fides spe nutritur, vt corpus cibo reficitur. Dilectione animatur, vt corpus anima viuificatur. Dilectio autem operatione cõprobatur, vnde fides sine operibus mortua esse affirmatur. Ergo fide anima declinat à malo & facit bonum, cuncta transitoria respuit, inuisibilia sicut visibilia appetit, dilectione quæque dura tolerat, carnis impetus refrenat, necessaria proximis erogat, summo bono semper anhelat. Igitur anima quæ sic credẽdo & asperãdo in Deũ tendit, ipsum summũ bonũ sine fine habebit.

Iaco. 2. c. 17.

FRA. SI animæ naturaliter sint lucidæ, quæritur vtrũ animab⁹ corpora exutis lux diei aliquid cõferat, vel rursus caligo noctis quicquã ad videndũ noceat? MAG. Sicut corp⁹ sine anima nihil sentire cernitur, sic vtiq; anima sine corpore nihil corporeũ sentire creditur. Corpori quippe admixta per oculos sentit colores, per aures voces per nares odores, per palatũ sapores, per tactũ vel incessũ res tãgibiles, mollitie vel duritia differẽtes. A corpore verò separata nihil corporeũ corporaliter sẽtit, qualeq; res in proprietate subsẽtiæ, abstractis accidẽtiis colorũ cõspicit, spiritalia quæq; suo more sentit. Ergo sicut lumẽ cãdelæ nihil cõfert soli ad lucẽdum, sic profectò lux solis nihil omninò cõfert animæ ad viuendum. Et sicut nox iubar solis non impedit, sed potius fugit: sic nec animæ aliquatenus obsistit, vt puta quam nec anima sentit. Porrò anima, aut spiritali luce ipsa nimis præ sole fulgida fruitur: aut horrida peccatorũ caligine obscurata, non noctis, sed propriis vt cæcus tenebris inuoluitur. Quòd autem anima carne soluta corporaliter lucẽ non videat, hinc constat, quod cùm aliqua dictare volumus, vel quicquam facturi disponimus, mox anima exteriores sensus fugit, introrsus se colligit, in seipsa intus cõsiderat ea de quibus tractat, & solis lumẽ ei nihil prodest, sed etiã ei ad hoc negotiũ obest: & dũ alias attendit, clamosas voces iuxta se nõ audit. Igitur anima extra corpus nihil corporeũ videt vel audit. Quod si facit, tũc vtique aërẽu corpus induit.

CAPVT XXXVIII. Verum lux diei aut caligo noctis animæ quid cõferat aut noceat.

Eſa. 65. c. 17

FRA. SI animæ corporeas voces nõ audiũt, quomodò animas sanctorũ, scilicet Petri & Martini vel alterius iusti, preces suas exaudisse multi experti sunt. MAG. Oratio cordis, nõ oris, ascẽdit in cælũ. Animæ enĩ nõ clamorem vocis, sed cordis audiũt, & se fideliter inuocantibus subueniũt. Neque magis clamosas preces audiũt, quàm eas quę sine voce, vel in lingua, vel in corde tantũ fiunt: quia neque à nobis verba, sed voces cordis tantũ audiũtur, cæterũ verba mẽte videntur. Cùm ergo animæ nostræ aliquid secundũ Deum desiderant, & hoc sibi à Deo per sanctos dari, siue corde siue lingua, siue voce postulãt: animæ sanctorũ quibus est idem audire quod videre, & è cõuerso, nõ voces, sed verba intuentes, desiderata eis à Deo impetrãt, & habetis scriptum,

CAPVT XXXIX. Quomodo animæ sanctorum intelligantur audire preces viuentium, & eis patrocinari.

Pſal. 9. g. 17. CAP. XL. Quomodo intelligitur animæ à corpore so- lui, & ituũ reuerti, ac visa referre.

Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. FRA. NONNE legitur, quòd sæpe multæ animæ ductæ de corpore, multa loca pœnalia, & item multa amœna, & florida, & in vtrisque multas animas in humana forma viderint, atq; ad corpus reuersæ, plurima se audisse ab eis retulerint? MAG. Sciendum est, quòd hæ animæ nõ penitus corpus reliquerãt, sed sensus tãtum corporeos suis officiis destituerãt, corpus autẽ nõ extoto spiritui vitali carebat. Vnde ea quæ audierãt, nõ res corporeæ, sed similes corporearum rerum erãt, quas reuersę aliis in corpore cõstitutis pro ædificatione referre poterant. Postquã verò corpus funditus exuerãt, longè res aliter erat quæ prius videri nõ valebat. Sicut nos aliquãdo iuxta parietẽ positi, vmbram venientis hominis, non ipsum videmus: remoto autem obstaculo muri, ipsum vt est cernimus. Animæ etiam defunctorum cùm viuentibus apparent, corpus aërẽum induũt, in quo corporeã vocem vel verba audibilia exprimũt. Hinc colligitur, quòd infernus sit incorporeus, substantia spiritalis, corpori similis: cuius pœna tãto sit intolerabilior, quãto spiritus corpore est subtilior. Omne enim corpus vetustate deficit, diuturnitate dissolutum interibit. Vnde si infernalis ignis est corporeus, restat vt corporalibus instrumẽtis nutriatur, & sequitur vt illis cõsumptis ipse intereat. Sed cõstat ignẽ gehennæ nõ deficere: ergo spiritalis est. Si autem est corporeus, sed indeficiens creatus est: necesse est vt animæ & spiritus qualecumque corpus induant, in quo ignem corporeum sentiant.

CAP. XLI. Quomodo resurrectio mortuorum sit probabilis.

FRA. POTERIT ne probari resurrectio mortuorũ? MAG. Si ea incõcussa manebũt vel cõstabunt, quæ superiùs verissimis argumẽtis probata sunt: tũc omni repugnãtia submota, omniq; necessitate admota, resurrectio erit futura. Cõstitit enim Deũ esse veritatẽ, veritatis autẽ verba necesse est adimpleri: quòd si non implebuntur, sequitur, quòd aut Deus mutabilis sit, aut veritas non sit. Quòd si impleri non poterunt, iã Deus omnipotẽs non est, quæ cũcta liquet quàm absurdissima Deo sunt. Incõmutabilis itaque veritas Deⁱ promisit suis dilectoribus plenũ gaudiũ, suis cõtemptoribus plenum supplicium: quod vtrũq; erit impossibile, nisi sit in anima & corpore. Necesse est ergo vt corpora resurgãt, animas recipiãt: quatenꝰ secundum

cundum promissa veritatis hi plenũ gaudiũ in anima & corpore habeãt, illi eodem modo plenũ suppliciũ recipiant. Amplius. Si corpora nõ resurgant, tunc animæ æternæ factæ non sunt: sed superiùs probatũ est animas æternas factas, ad hoc vt deliceat, vt Deum cũ angelis semper videant, & in hac visione sine fine beatè viuant. Beatè autẽ non viuunt, si indumẽta sua scilicet corpora in sordibus cõputescere absque spe recuperationis conspiciũt. Sequitur nam quę vt necessario vestimenta sanctarum animarũ, quæ stolæ nominãtur, per resurrectionẽ innouentur, & in incorruptibilẽ gloriã immutentur, quibus animæ reindutæ semper beatè Deum contẽplentur: & è contrà vt infelices vestes sordidas reinduant, de quarum fœditate semper doleãt. Igitur non solùm corpora innouari, sed etiam communem naturã, quæ scilicet seruiuit, necesse est in melius

Apoc. 21. a. 5.

commutari: vnde habetis scriptum, Ecce noua facio omnia.

2. Cor. 5. d. 17. Iac. 1. c. 18.

FRA. Cùm Deus ab initio mundi nihil noui creauerit, quomodo nouam creaturam tunc esse constabit? MAG. Trifariã noua creatura dicitur, quæ per trinitatẽ ita disponitur. Deus pater omnem creaturã ex nihilo condidit, & hæc noua creatura nominatur. Item Deus filius: vnde habemus in Apostolo, Si quis in Christo noua creatura: & alio loco, Vt simus initium aliquod creaturæ eius. Deus quoque Spiritus sanctus corpora viuificabit, & hunc totum mundum innouabit. Et hæc nihilo minus noua creatura appellatur: vnde habemus,

Eſa. 65. c. 17

Cælum nouum & terram nouam faciet Dominus.

CAPVT XLII. Quomodò Dominus & animæ sanctorum nuncii existãt, aut sancti recepti à corporibus ibi futuri esse credantur.

FRA. IAM turri in summũ nobiliter perductæ restat nunc vt propugnaculis cingatur, & sic eacumen in summo cælorum consummetur. Legimus de Domino, quòd eleuatis manibus ferebatur in cœlum, & quia sedet ad dexteram Dei. Et Stephanus in concione vidit eum stantem ã dextris Dei. Qui fertur, de loco ad locum mouetur: & qui sedet vel stat, loco continetur. Et cùm Dominus corporaliter cælum ascendit, qualiter nunc ibi credendus sit, vel qualiter nunc ibi animæ sanctorum sunt, aut qualiter receptis corporibus ibi futuri sunt, summopere scire desideramus. Si enim aliquis locus Christum vel sanctos sedentes, vel stantes cõtinet negadum, tunc iste locus eis melior probatur, à quo tot bona continentur: & sic sancti de aliqua creatura visibili & sensibili gaudentes gloriantur, vt nos de hac visibili & sensibili luce delectamur: tunc iterum ea res melior rationali creatura iudicatur, de cuius possessione ipsa iocundatur, vt nos de habita pecunia gloriamur & gratulamur, & miserum gaudium videtur, si intellectualis creatura non nisi de stolida re lætatur.

Marci 16. d. 17. Act. 7. g. 56

MAG. Apicem huius turris pariter ascendamus, & ratione indagante, qualiter se habeant hæc perspiciamus. Cælum vsitato nomine appellam⁹, quod super caput nostrum videmus. Supra nos autem nihil nisi nubes, vel aërem sole illustratum conspicimus. Solem verò lunam vel stellas longè à nobis remotas sic videmus, sicut in lato mari positi à longè montes conspicimus, in circumitu verò nihil nisi confusum aërem videm⁹. Vnde liquet quòd nullius hominis visus totum huius aëris spatiũ penetret, qui vix etiam horizontem attingere valet. Vnde cùm Apostoli Dominum sublatum vlteriùs videre

Act. 1. b 9. Act. 7 g. 56.

non possent, dicitur, Nubes suscepit eum ab oculis eorum. Stephanus quoque non corporeis oculis Dominum in cælo vltra firmamentũ vidit, cùm nullius hominis visus vllo modo vsque ad cælum pertingere possit. Sed & concio illa in qua Stephanus stans Christum conspexit, in domo aliqua fuit: cuius tecti culmen ipsius corporeus oculus penetrare minimè potuit. Constat igitur quòd non oculo corporis, sed intuitu interioris hominis Christum non in corporeo, sed intellectuali cælo viderit. Sed hic fortè ab aliquibus calumniosis obiicitur, stellas esse in firmamẽto infixas, & visum nostrum firmamentum attingere dum eas videmus. Num ideo oculi nostri firmamentum attingunt, quia stellas aspiciunt? Num ideo totum aërius spatium in mari penetrant, quia montes vt puta solida corpora considerant? Sicut enim in mari remotis ab aspectibus montibus, nihil nisi aër cõspicitur vndique: ita quoque sideribus, solidis videlicet corporibus, sublatis, nihil nisi aër cernitur. Quicquid autem ab aëre est vsque ad firmamentum, & ipsum firmamẽtum à nobis nequaquam videtur: tropter ipsius spatij longinquitatem, & ob naturæ suæ subtilitatem. QVOD si fortè obiicitur, quòd Apostolus ad tertium cælum raptus describitur: sciendũ est tres cęlos historialiter appellari, & iterũ tres significatiuè nuncupari. Hic quippe aër primum cælũ historialiter vocatur, sicut habetis, Volucres cæli, quia in cælo, id est, in aëre volare videntur. Secũdum cælũ æther vocatur, vt habetis, Stellæ cæli, quia in eo planetæ vago cursu feruntur. Tertium cælum firmamentum appellatur, sicut habetis, Astra cęli, quia in eo sidera fixa traduntur. Significatiuè quoque tres cæli leguntur: quia tres visiones, scilicet sensuales, spiritalis & intellectualis à sapientibus noti, nesciuntur. Sẽsualis quippe visio est, cùm colores & formas rerum exteriùs cernimus, sed interiùs aliquid celari intelligimus: vt in literis intelligimus significantiam. Hæc ergo visio primũ & substantiale cælum nominatur, quia in Scripturis intelligentia celatur. Cælũ etenim à cælando nominatur. Secunda visio spiritalis est, qua non res, sed imagines rebus similes spiritaliter videmus, sicut in somniis solemus, & sicut Ioannes in Apocalypsi, & Prophetas multa nouimus vidisse: & hæc visio secundum cælum nuncupatur, quia res in his similitudinibus celantur. Tertia verò visio intellectualis est, cùm neque res exteriùs, neque imagines rerum interiùs, sed ipsas substãtias prout veræ sunt, abstractis coloribus intellectu conspicimus, & vniuscuiusque qualitatem inter se differentem ratione discernimus: & hæc visio tertium cælum vocatur, quia veritas rerũ in hac quasi à stultis celatur. Igitur si Apostolus in corpore est raptus, tũc ad corporeum cælum, scilicet ad firmamentum est perductus. Si autem extra corpus, quod magis videtur, tunc vtique ad intellectuale cælum raptus creditur, in quo essentiam deitatis sicut est, & angelicas substantias prout sunt, non sensualiter, quod nequit fieri nisi per corpus, nec spiritualiter, quod non fit nisi per imagines rebus similes: sed veraciter, quod non fit nisi ipso intellectu, vidisse cognoscitur. Angeli vel iusti quadam si militudine cæli nuncupantur, quia in secreto Dei humanis visibus celantur: & econtrà dæmones vel impij tenebræ appellantur, quia in tormentis à nobis occultantur.

CAPVT XLIIII. Quid sit regnum cælorum, & vbi esse credatur.

REGNVM autem cælorum, id est iustorum, non vrbium mœnia, non possessionum prædia, non auri vel gemmarum copia, non supellex varia, sed iustitia, pax & omnimoda gloria in pleno gaudio creditur, quod de visione æternæ claritatis, & de societate angelorum & sanctorum habetur. Deus æterna lux, probatus est esse in mundo & extra mundum, infra & supra, & in circuitu vndique & vbique. Igitur si regnũ talium cælorum ratione demonstrante nihil aliud est quàm visio Dei, quæ est fons omnium bonorum, necessariò sequitur quòd regnum cælorum sit in hoc mundo, & extra mundum, & in omni creatura, & extra omnẽ creaturam: vnde habetis, Regnum cælorum inter vos est: quia nimirum in Deo consistentes, eum in nobis ipsis, & in omni creatura, & extra omnem creaturam sicut est cernimus. Idcirco autem nunc extra Deum, vel extra regnum cælorũ dicimur, quia hac visione priuamur. Eodem modo & miseri tunc à regno cælorũ excluđi referuntur, quia eadem visione vt cæci sole priuabũtur. Hoc regnum cælorum, vel hoc gaudiũ iusti intrare scribuntur: quia ineffabile gaudium non capientes, in eo quodãmodo obuoluuntur. Quòd autem animæ surſum ad cælum ferri affirmantur, vel etiam inferri putãtur, ad visum nostrũ dicitur, quibus superiora splẽdore solis lucidiora noscũtur, & quòd aliter res non potest cognosci ab his qui sunt adhuc in carne. Solutæ autem nõ loco mouentur, nec ad aliquẽ locum corporeum ducuntur, vt inde Deum contẽplentur: sed mox à corpore sequestratæ, angelis & sanctis associantur, & regno cælorum, quod est visio Dei, intra mundũ & extra & vndiq; sine mora fruuntur: sicuti cęcus in sole positus, si eius oculi aperirentur, cõfestim luce solis frueretur. Quòd à quibusdã morientibus lux vel formę angelorum aut sanctorum ibi videntur, & cõcentus harmoniæ audiuntur, & ad alta duci cernuntur: hoc propter viuentes fieri non dubitetur, vt in Christiana religione corroborẽtur. Porrò friuolum videtur, si animæ illocales de hoc mũdo extra firmamentũ duci assẽrantur, quasi ibi sit pulchrius, vel ibi magis sit Deus, cùm supra & infra, intra & extra æqualiter esse nõ dubitetur, & eius visio vbique iustis æqualiter adesse cõprobetur. Animas verò vel spiritus cùm sint incorporei, corporeis locis includi absurdissimũ videtur, præsertim cùm omnis locus altitudine, longitudine, latitudine dimetiatur, his quæ omnibus spiritus carere bene sciatur: ideo quippe illocaliter manere, & ei⁹ visione frui estimãtur, sicut scientia in ea illocaliter moratur.

Luc. 24. g. 50.

CAPVT XLV. De ortu corporum beatorum.

CORPVS autẽ sanctorum resurget spiritale, quia velocitate, leuitate, perspicuitate spiritib⁹ erit æquale, & omne solidũ erit ei penetrabile: sicut & corpus Dñi lapide clauso surrexit, & ianuis clausis intrauit. Sicut igitur spiritus nunc nullo corporali loco sustẽtatur, ita quoque nõ est necesse, vt tũc spiritale corpus aliquo loco fulciatur. Non enim insensibile

corpus spiritũ, sed spiritus corpus vegetat. Igitur nullus locus spiritale corpus fulcit, quod omni elemẽto subtilius erit, sed vt spiritus illocaliter in summo spiritu Deo subsistit: nisi fortè hoc pro loco accipiatur, quòd substantialiter & personaliter circumscribitur. Amplius: Aut in hoc corporeo mundo sancti manentes Deum videbunt, aut extra mundũ erunt. Si extra mundum fuerint, tunc nulla elementali materia stantes vel sedentes sustentantur, quia nullum elementum extra mundum cõprobatur. Qui enim terram vel aquã ibi esse credit, nimis terrenus fluidus desipit. Si autẽ aërem vel ignem ibi esse arbitratur, grauiter à mobilitate aëris & ignis ipse instabilis, irrisus conspicatur. Ergo extra mundum nulla re materiali fulciuntur, vbi nulla materia inuenitur. Si autem in hoc mundo erunt, similiter nulli elemento localiter stãdo vel sedendo inhærebunt, quia æquales angelis erũt. Cum igitur spiritales sint, in summo spiritu spiritaliter, non localiter manebunt. Porrò illorum corporum gloria, nõ ratione, sed sola fide est contẽplanda. Erunt quippe illa corpora vt animus agilia, vt sol perspicua. Quàm citò enim nunc animus ab Oriente in Occidentẽ cogitatione peruenit, tam citò tunc illud corpus illuc peruenire poterit. Hoc hinc colligitur, quòd resurrectio in ictu oculi fiẽda legitur. Ictus autem oculi est, non quòd oculus aperiatur, sed quòd aperto oculo obiectus lucis radius conspicitur. Sed reuera tantum velocitas illius corporis ab ictu oculi differt, quãtum à corpore agilitas animi. Huius etiam corporis claritas est tanta, quanta est spiritus: non enim est hoc corpus animæ oneri, sed decori, quod nulla corruptibilis moles aggrauat, sed quod angelicæ naturæ æqualitas lætigat. Huius quoq; corporis claritas tantum solem excellit, quantum sol in claritate nostrum corpus præcellit. Sol enim est corpus insensibile, & quamuis immutetur, tamen nunquam viuificabitur: corpus autem illud erit sensibile & intellectuale. Igitur quãtum spiritus intellectualis differt ab aëre insensibili, tantum differt præclara claritas illius corporis à claritate solis.

Matt. 22. c. 30.

1. Cor. 15. g. 52.

B

CAPVT XLVI. De gloria communi sanctorum omnium, & differenti gloria singulorum. Matth. 13. 1. Corint. 15. Esa. 30. f. 26.

HINC quæstio non minima occurrit. Cùm enim Dominus dicat, Fulgebunt iusti sicut sol: & Apostolus, Alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum, Stella à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum: videtur Apostolus Domino contrarium sentire, videlicet quos hic velut solem fulgere asserat, ille quosdam velut diuersas stellas, alios velut lunam, alios solem fulgere astruat. Sed sciendum est, quòd Dominus gloriam sanctorum generaliter expressit: Apostolus autẽ singulorum gloriã pro meritis distinxit. Vltimus ergo in regno cælorũ vt sol fulgebit, qui tunc septies clarior quàm nunc erit. Et in hac claritate tantum quisque ab alio pro meritis differt, quantũ stella à stella in claritate differt. Alij autẽ hos in tantũ diuersæ claritatis gloria ita præcellunt sicut lucifer pleiades, luna luciferum, sol lunã in claritate excellunt. Nos autem omnes tantũ corpus Christi in claritate excedit, quantũ creator creaturas trãscendit. Vnde & in dextera Dei patris sedere scribitur, quia in gloria diuinæ maiestatis fulgere creditur. Igitur talis visio & talis gloria regnũ cælorum dicitur, quia soli cæli, id est, iusti hac visione fruuntur: quorũ primũ summũ bonum est, in quo habent plenum gaudiũ de plenitudine omnium bonorum.

Coloss. 3. a. 1

CAPVT XLVII. Concluditur, quod sancti non de sensibilibus rebus, sed de summo bono delicientur.

CONCLVDITVR itaq; quòd sancti nõ de sensibilibus rebus delicientur, sed in se ſũmo bono esse, & summũ bonum in omni creatura, & extra omnẽ creaturã videndo frui glorientur. Si enim quicquã minus quàm summũ bonum in præmiũ acciperẽt, adhuc plus appeterẽt, & cõsequens esset, quòd plenũ gaudium nõ haberent. Sed cùm constet eos plenũ gaudiũ habere, necessariò sequitur eos summũ bonũ Dei habere: id est, de eius affluentia & plenitudine omniũ bonorum abundare. Quãdo autẽ cælum cælorũ legitur, ipse Deus intelligitur, vbi iusti in abscõdito faciei suæ à cõturbatione hominũ celãtur. Vnde scribitur, Habetis thesauros in cælo: hoc est, in Deo. Ad hoc summum bonũ iusti quadã catena trahuntur, quæ de viis utibus hoc modo cõnectitur. In primis fides animã quasi quidã circulus cõplectitur, fides spe nutritur, spes dilectione tenetur, dilectio operatione expletur, operatio ad summũ bonum intentione trahitur, intẽtio boni perseuerãtia clauditur, perseuerãtiæ Deus fos omnium bonorũ dabitur. Igitur qui hac catena tractus, hãc turrim scãdens culmen eius attingit, non solùm se veram vitã cognoscere, sed se perenniter in ea beatè viuere gaudebit: quia in ea huius gloriæ cõsors erit. FRA. Veræ vitæ & omnium beatè viuentium facit te Deus participem, qui nos omnes ad summum bonum perducat.

FINIS.

Psalm. 148. a. 4. Psalm. 30. d 21. Matth. 19. c. 21. Catena virtutum.

DE SPECVLO.

CENSVRA.

Funclibellum studiosus aliquis consarcinauit vnde ipse in fine vocat Defloratiunculam. Cap. 3. intertexit versiculos ex Boethij lib. 3.

CAPVT I. Inuocatio ad S. Trinitatem.

ADESTO mihi verũ lumẽ Deus pater omnipotẽs. Adesto mihi verũ lumen de lumine, verbũ, filius Dei. Deus omnipotens. Adesto mihi vera illuminatio. Spiritꝰ sancte, patris & filij vnitas, sanctitas, charitas, Deus omnipotens. Adesto mihi ô vna trinitas, & trina vnitas, pater filius & Spiritus sanctus, vnus Deus omnipotens. Inuocat te Domine fides mea, quam dedisti mihi propter bonitatẽ tuam ad salutem meam: inuocat te Deus meus casta conscientia mea, & suauis amor fidei meæ, qua me de excussis ignorantiæ tenebris ad veritatis intelligẽtiam perduxisti: qua stulta seculi amaritudine ablata, & tuæ charitatis dulcedine adhibita, * saporosam mihi & mellifluam reddidisti. Inuocat te trinitas beata, vox clara & sincerus clamor fidei meæ, qua ab ipsis me enutriẽs cunabulis illuminasti per inspirationem tuæ gratiæ: quam adaugens confortasti me per ministeriũ prædicationis matris Ecclesiæ. Quàm dulcis facta est in auribus cordis mei, quàm suauiter sapit in ipso palato gaudiorum animæ meæ, quàm fortiter, quàm crebrò pulsat mentem meam, & monet, mouens omnes sensus meos, & interiora spiritus mei, vt te laudare delectet, quia fecisti nos ad laudãdum te? Sed inquieta est mens mea donec requiescat in te, & * increpitans me meæ desidiæ, ac colligens à diſperſione qua fluctuatim distendor, dum ab vno te auersus in multa euanesco: vt reuersus in me & surgens supra me, atque cunctis trãscensis peruenies ad te, exultem tibi cordis iubilo, & laudes promã oris officio: quatenus in meditatione confessionis tuæ incalescat cor meũ, & inhiet tibi spiritus meus, atque ardeat mens mea in amore tuo oblita vanitatis & miseriæ, dum tibi soli intẽdit, dúmque stupens adhæret incommutabilitati tuæ gloriæ, oculisque fidei intuetur te solem iustitiæ, sicut scriptum est, Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Fugiam itaque Domine, & libenter fugiam ob strepitũ tumultus omnium vanitatum. Sed quò fugiam vt illos declinem, illos talcẽ subpedibus, & procul pellam à serenitate iocundi intuitus? Ad te, qui es solum confugium & vnica spes miserorũ, ad te gloria mea & exaltãs caput meum, ad te confugiam de lacu miseriæ & de luto fecis: tibi inhæreã prout ipse dederis, suauitas mellistua, vt induleescas mihi dulcedo non fallax, dulcedo felix & secura. Quærò ergo te Domine inuocans te, & inuocabo te credens in te: vt quærens te, inueniã te, & inueniẽs, benedicam te, qui benedixisti nos omni benedictione. Deus meꝰ vnica spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim quærere te, sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires, qui inueniri te fecisti, & magis ac magis inueniendi te spem dedisti. Illumina Domine cordis mei oculum intimæ visionis perspicua luce: velatus est enim & cæcus terra caligine peccatorum & ignorantiæ. Illumina eum lumine gratiæ tuæ, vt finceris fidei oculis, & puro lumine cordis inspiciam misteria regni tui. Verùm quia non est pulchra laus in ore peccatoris, & fides sine operibus condignis non laudatur, rogo patrem per filium, rogo filium, per patrem, rogo Spiritum sanctum per patrem & filium, vt omnia vitia elongentur à me, & omnes sanctæ virtutes plantentur in me: quarenus acceptabile tibi fiat sacrificium laudis fidei meæ, Deus meus, & ascendat ad te in odorem suauitatis. Obsecro, & misericordiam tuam supplex imploro, cũctarum fons & origo, largitor & munerator virtutum Deus adauge mihi spem, fidem sanctam, rectã & immaculatam, fidem eruditam, catholicam & prudentissimam, fidem feruentem, inseparabilem & orthodoxam: quæ in me omnia quæ tibi placent per dilectionem & humilitatem operetur, quæ vinci nequeat inter verba altercationis in tempore persecutionis, vel in die necessitatis. Scrutans corda & renes Deus, coram te est sanitas & infirmitas mea. Illam precor serua, istam sana. Coram te est scientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuisti, sufcipe intrantẽ; vbi clausisti, aperi pulsanti: vt audiens intelligam te, & intelligẽs diligam te, & diligens laudem te, atque in toto corde meo desiderem pulchritudinem visionis tuæ semper inspicere. Audio quod nobis intimare vult Scriptura tua, quam sanctificasti & misisti in mundum. Audio & credo ei.

Psal. 13 8. b. 8

Rom. 11. d. 30.

Hier. 23. c. 24.

* al. saporem mihi mellifluum.

* al. increpans.

Psal. 7. b. 10

CAPVT II. Quod Deus Spiritus est, & præsens vbique totus. Ioã. 4. c 24.

DICIT enim, Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare & credere. Sed spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircũscriptus, vbique totus, nunquam diuisus, secundum ipsius Scripturæ testimoniũ veridicũ: hoc modo discerneris, creator, & creatura, in qua sunt qui & spiritus dicuntur. Si ita est, quia ita, quomodo inuocabo Deum meum & Dñm meum, quẽ vtique in memetipso inuocabo cùm inuocabo eum? Et qui locus est in me, quò veniat in me Deus meus, quò veniat ille Deus qui fecit cælum & terrã? Ibine Deus meus, est quicquã in me quod capiat te? An verò cælum & terra quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te? An quia sine te nõ esset quicquid est, fit quicquid est vt capiat te; Cùm itaque ego peto vt venias in me, quia nõ essem nisi esses in me, nonne enim ego iam sum in inferis, & tu tamẽ ibi es: nã etsi descendero ad infernum, ades. Non ergo essem Deus meus, nõ omninò essem, nisi esses in me. An potius non essem, nisi essem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiã sic Dñe, etiã sic. Quo ergo te inuoco cùm in te sim, aut vnde venis in me: quò ergo recedã, quò ibo? Extra cælũ & terrã fortasse, vt inde veniat in me Deus meus, qui dixit, Cælum & terrã ego impleo. Capiunt ergóne te cælum & terra, quòniã tu imples ea? An imples, & restat quod te non capiunt? Et quò refundis quicquid impleto cælo & terra ex te restat? An nõ opus habes vt à quoquam continearis, qui contines omnia? Quoniam quæ imples, cõtinendo imples: non enim vasa quæ te plena sunt, stabilem te faciunt: quia etsi frangantur, tu non effunderis. Et cùm effunderis super nos, tu non iaces, sed erigis nos, nec tu dispergeris, sed colligis nos. Sed quæ imples omnia, de toto imples omnia. An quia non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem simul omnia capiũt? An singuli singula, & maiores maiora, minores capiunt minora? Ergóne aliqua pars tui maior, aliqua minor? An vbique totus es, & res nulla te totum capit? Quid ergo es Domine Deus meus, quid rogo, nisi Dominus Deus meus? Quis est enim Deus præter Dominum, aut quis Deus præter deũ nostrum? Nemo, planè nemo: non est enim alius præter te trinũ & vnum, vnum & trinum, neq; in cælo sursum, neq; in terra deorsum. Quis tui similis? Quis magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis in omni virtute sicut tu Deus noster, qui facis magna & mirabilia, inscrutabilia quorum non est numerus? Te cuncta magnificant, te omnis spiritus laudat, te adorãt, te benedicunt omnia illa beatorũm spirituum & supernorum ciuium agmina. Tibi mater Ecclesia in toto orbe offert preces, & incessanter dicit laudes. Te ergo vltimus seruorum tuorum laudo & benedico. Tibi mens mea iubilat, tibi omnia ossa mea clamant, quis similis tui Domine? Et meritò cuncta quæ operatus es, tibi soli creatori obediunt, seruiunt, tremunt, ad nutum tuum facis quæcunque velis.

1. Cor. 9. d. 17.

Psal. 3. a. 4. Psal. 39. a. 3.

CAPVT III. Quod in solo nutu omnia fecit Deus, & in omnibus est totus.

TV es enim verè Dominus, solus Deus inuisibilis, inæstimabilis, incircumscriptus, illocalis, immensus, incõprehensibilis, vbique totus, vbique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, vniuersa gubernãs, totus in cælo, totus in terra, totus etiã vbique: & non est alius præter te Deum nostrũ, in quẽ credit & adorat mater Ecclesia Apostolica & vniuersalis. Tu es verè colendus & venerandus, tremendus & amãdus cum omni semper deuotione Domine Deus noster. Qui cùm nõ essemus, potenter fecisti nos: & cùm perditi fuissemus culpa nostra, pietate & bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Vnde confiteor tibi rex cæli & terræ, & honorifico te sacrificio laudis. Et quia exteriora munera desunt, totis medullis quæ in me sunt vota laudationis reddo tibi. Sed quia nihil nisi de tuo acceptabile tibi offerri potest: tu Deus in cujus lumine lumen videmus, da quæso, lumen in corde, da verbum in ore, da menti cælestem conscendere sedem:

Ecclesiast. 11. b. 9

Boeth. lib. 3. metro 9.

Da fontem lustrare boni, da luce reperta
In te conspicuos animi defigere visus.

Sap. 9. c 15.

Et quoniam altera pars sumus cæli, altera terræ: vnde corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Discinde quæso terrenas nebulas & pondera molis, atque tuo quæso splendore illumina obscuram interioris hominis faciem.

Sistè vagas mentes per deuia multa ruentes.

Subde carnem spiritui, appetitum rationi, vitia virtutibus, corpus animo, atque tuæ me intus exteriúsq; subde per omnia voluntati: & vniuersis tuo benè cõpositis ordine, per gratiam tuam te perfectè diligere & dignè laudare merear labiis & corde, omníque qua valeo virtute clamans ad te, atque ita dicẽs: Summe, omnipotentissime, misericordissime, iustissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime, fortissime, suauissime, inuictissime, veríssime Domine Deus noster, stabilis es & incomprehensibilis.

CAPVT IIII. De essentia deitatis.

IMMVTABILIS mutãs omnia, inuisibilis videns omnia, immortalis, inlocalis, interminatus, incircũscriptus, nusquã finitꝰ, ineffabilis, inæstimabilis, indicibilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, inuestigabilis, metuẽdus atq; terribilis, venerãdus atq; verendus, honorãdus atq; horrẽdus, nunquã nouus, nunquã vetus, omnia innouans, in vetustatẽ perducẽs superbos, & nescíũs: semper agẽs, semper quietus, colligẽs & nõ egens, omnia portãs sine onere, omnia implẽs sine inclusione, omnia creans & prægens, nutriẽs & perficiẽs. Quæres cùm nihil desit tibi, amãs nec æstuans, zelas & securus es, pœniteris te & nõ doles, iraſceris & trãquillus es: opera mutas, sed cõsilium nunquã recipis. Qui inuenis & nunquã amittis, nunquã inops & gaudes lucris, nunquã auarus & vsuras exigis, supererogatur tibi vt debeas. Et quis habet quicquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens, qui solus viuificas omnia, quia creasti omnia.

CAPVT V. Quomodo sit Deus & longè & propè, & in omnibus totus.

QVI es vbique & vbique totus, qui sentiri potes & videri nõ potes, qui nusquã dees, & ab iniquorũ cogitationibus lõgè es. Qui nec ibi dees, vbi longè es: quia vbi nõ es per gratiã, ades per vindictã. Qui omnia tãgis, nec tamẽ æqualiter omnia tangis. Quædã enim tangis vt sint, nec tamen vt viuãt & sentiant: quædam tangis vt sint, viuant, & sentiant, nec tamẽ vt discernant: quædam tangis vt sint, viuant, sentiant atque discernant. Et cùm tibimetipsi nunquã dissimilis sis, dissimiliter tãgis dissimilia. Qui vbiq; præsens es, & inueniri vix potes: quem stantem sequimur, & apprehendere non valemus.

CAPVT VI. Quod Deus omnia tangit, nec tamen mouetur.

QVI tenes omnia, imples omnia, circumplectens ea, superexcellis ea, sustines omnia: nec ea alia parte sustines, atq; ex alia superexcedis, neque ex alia parte imples atque ex alia circũplectens: sed circũplectendo imples, & implẽdo circũplecteris: sustinẽdo superexcedis, & superexcedẽdo sustineris. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborũ, qui tangis à fine vsque ad finem fortiter, & omnia disponis suauiter. Qui locis nõ distẽderis, nec tẽporibus variaris, neq; habes accessus vel recessus. Qui habitas lucẽ inaccessibilem, quã nullus vidit hominũ, sed nec videre potest: in te manẽs quietus vbique circumis totum.

Sap. 8. a. 1. 1. Tim. 6. c. 16.

CAPVT VII. Quod non diuiditur Deus in partes.

NON enim scindi vel diuidi poteris, quia verè vnus es: nec in partes efficeris, sed totus totũ tenẽs totum imples: totum illustras, totum possides. Hoc mysteriũ mens humana capere nõ potest, neque cõcipere, neque oratoria lingua narrare, neque diffusi sermonis bibliothecarum volumina queunt explicare. Si totum mundũ libri repleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quòniã verè indicibilis es, nullo modo scribi poteris neque concludi, qui es fons lucis diuinæ, & sol claritatis æternæ. Magnus enim es sine quantitate, ideò immensus: bonus sine qualitate, ideò verè & summè bonus, & nemo bonus, nisi tu solus.

Luc. 18. d. 19.

CAPVT VIII. Quod velle Dei facile est.

VOLVNTAS tua opus est, cui velle est posse, qui ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti. Qui sõm creaturã tuã absque indigentia aliqua possides, & sine labore gubernas, & absque tædio regis. Et nihil est quod perturbet ordinẽ imperij tui, vel in summis vel in imis. Qui in omni loco haberis, & ota cõtines sine habitu, & vbique præsens es sine situ & motu, qui nec mali author es, quod facere nõ potes, qui nihil nõ potes, nec vnquã fecisse te quicquã pœnituit, nec vllius cõmotionis animi tẽpestate turbaris, nec totius terræ particula regnũ tuũ est. Nulla flagitia vel scelera probas vel imperas. Nũquã mẽtiris, quia æterna veritas es: cuiꝰ vniusbonitate facti sumꝰ, & cuius iustitiæ pœnas luimꝰ & clemẽtia liberamur.

CAPVT IX. Quod nihil sit colendum nisi Deus. Matt 3 b. 6. Opinor fuisse scriptũ *vbi* id est quod est. Psalm. 107. d. 28.

NAM nihil cæleste, nihil terrenum, nihil igneum, nihilque quod corporis sensus attingit pro te adorandum est vel colendũ, qui verè es quod es, & non mutaris: cui maximè ac specialiter illud cõuenit, quod Græci dicunt μόνῳ, id est Latus, quia semper idem ipse es, & anni tui non deficient. Hinc etenim patenter datur intelligi, quòd tu Deus noster quem colimus, Deus verus & omnipotẽs, & sine dubio inuisibilis, etsi pio intellectu videaris: incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsenteris: inæstimabilis, etsi humanis sensibus piè credaris sanctéque cogiteris: ineffabilis, etsi humanæ locutionis vsualibus verbis abusiuè vtcũque dicaris: ideo verus & tãtus: cæterũ quod sciri, quod cogitari, quod cõprehendi, quod dici de te potest, minus est. Quod verò incõprehẽsibile est & immẽsum, indicibile, & infinitũ, tibi soli dũtaxat notũ est. Hoc nãque est quod omnẽ superat sensum, hoc quoque est quod te facit existimari & pro certo credi & vniuersalem

-ppellari Deum, dum ad perfectum vsque reperiri nō vales, dum totus intelligi capisue nō potes: ita te vis magnitudinis & notum nobis obiicit & ignotum. Et hæc est summa delicti spernerium te, scire volentium tibi creatori suo seruire, habent quod scientes veneretur; & habent quod ignorates miretur: habēt quod timeant, habēt quod diligāt. Si enim totus pateres nostræ cognitioni, Deus vnus & verus minimè potuisse credisad eò falsi reperti sunt qui putabātur dij, quoniā sciri per omnia potuerint qui & quales quantiq; fuerūt.

CAPVT X. Quod in solo verbo Dei omnia fecit.

AT tu Deus noster mirabilis & potēs, qui totā istius mādi molem cum omni instrumento elementorū, corporū, spirituū, verbo quo iussisti quæ fieri dispossisti, virtute qua potuisti ex nihilo, expressisti ornamentū maiestatis gloriæ tuæ, qui tempore ab ipso tunc æuo ire iubens stabili sque manens das cuncta moueri. Qui terrā multiplici germine fructuū, & cælum pulchro decorasti lumine siderū, quorum tu nomina Exod. 20.2. 5. Deut. 5.2 9. solus, signa, potestates, cursus, loca, tēpora nosti. Tu mitis & benigne, fortis & zelotes & sabaoth inuictissime, visitās peccata patrum in filios vsq; in tertiā & quartā generationē, & faciens misericordiā in mille millia his qui diligunt te, & timent nomē tuum. Si opera tua ita sunt magna & inscrutabilia, pulchra atque stupenda, dicāt qui volunt quomodo capi poteris tu pulcherrimus creator eorum. Cōstat enim opificē lōgè se aliter habere quàm ea quę à se fieri voluit. ex pulchritudine tamen circumscriptæ naturæ & mundialium rerum mirabili specie pulchritudo tua quæ tu ipse es, quia simplex es, & excellentia gloriæ tuæ quæ circumscribi nō potest, intelligi aliquatenus valet, quanquā magnitudinē diuinitatis tuæ infinitam & incōprehensibilem nullus possit sensus attingere: neque enim illorum quoque supernorum ciuium, miro tamen modo essentia tua scitur, cùm esse creditur.

CAPVT XI. De duabus syllabis Dei.

QVOTIESCVNQVE recolo vel audio duas breues syllabas, vel quatuor literas, quibus scribitur Deus; hoc enim nomen tibi soli omnipotēs iure debetur: atque cùm intueor tuæ virtutis magnalia & mirabilē mundi creationem, id est, cosmopœię cōsidero decorē: si mūlque mecum tacitus reputo miserationes tuas quę à seculo sunt: mirētur enim qui volunt potentiā tuā, sed ego plus stupeo animaduertēs misericordias tuas: profectò in his quatuor literis & duabus breuibus syllabis, cùm infinitum quid & incōprehensibile, immēsum & inenarrabile mentis intuitu, & sinceris fidei oculis præscire & posse, quod mihi tantillo hominī dignaris largiri contēplor. Nūquid enim quæ breues syllabæ tu Deus noster es, aut duas breues syllabas adoramus, vel ad duas breues syllabas peruenire desideramus: quę penè ante desinunt sonare quàm cœperint, nec in eis secundæ locus est, nisi prima antè trāsierit? Manet quippe magnū aliquid, & magnè summęq; est quod incōparabile, & omnium præcellentissimū est, quod dicitur Deus, quamuis non manet sonus cùm dicitur Deus.

CAPVT XII. Quod in natura sua nos videat Deus.

VERVM quia caro nescit spiritum, & inuisibilia à visibilibus non videntur, pèr fidem enim ambulamus, & non per speciē: humanæ tu Deus noster nimis bonus & pius consulens infirmitati, dignaris te nobis insinuare, nō tua proprietate, sed aliqua quadā similitudine. Vnde & nostrorum qualitatem mēbrorum habere describeris, volēs passionum indigna de teipso ad hæc perferre: vt quia scitus es te nequimus scire in præsenti misēria, per nostra nos ad tua trahas, & nos dum condescendis nobis faciliùs consurgamus tibi.

CAPVT XIII. De magnitudine Dei in homine fasta.

MVLTIS siquidē modis ad significandum de hominib⁹, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem reuera iuxta propriam naturam inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum: ac per hoc nunquam alicui apparuisse secundum essentiam, sed modis quibus voluisti, per assumptam creaturarum speciem, & ad efficientias causārū credimus. Fallunt ur itaque Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum asserunt stulta temeritate speciem humanam te habere: cùm illo in loco vel dicaris vel credaris mentem, non carnem ad imaginem tuā creasse. Enimuero nihil dignum de te humanus sermo loquitur, quia nec secundum qualitatem aut quantitatem, situm vel habitum seu motum alisquid de te dignè dicitur.

CAPVT XIIII. De latitudine Dei.

ET tamen longitudo, latitudo, altitudo & profunditas tibi quodammodo inesse legūtur. Sed latitudo charitatis, qua nos ab errore colligis & cōtines in veritate. Lōgitudo verò, qua nos longanimiter malos portas, donec emendatos futuræ patriæ restituas. Altitudo autem, qua omnem sensum & hominū & angelorū immēsitate scientiæ superexcellis. Profunditas quoq;, quò dānandos inferiùs iuxta equitatē disponis, atq; tuo iudicio iudex iust⁹ præordinas. Omnē igitur supergrediatur creatura, & mēris intuitū vltra oīa dirigat, qui aliquid voluerit de tua prælibare libertate, sūma boni deitas.

CAPVT XV. De cognitione sanctæ trinitatis.

TVNC enim homo procul positus à vanitate, plenius in veritate tenetur: quando in corde eius quicquid est, Deus reliquis cunctis ab intuitu dimotis, pacificus piè credit & sanctè cogitat. Sed licet nemo sit qui te in hac valle lachrymarū valeat efficaciter comprehendere & definire, magnum tamē & mirum valde nostræ ætati datū est, scire de te summo bono, tua nobis nimirum gratia reuelante. Quis ante nos (in quos seculorum fines deuenerunt,) talia sic manifesta audire potuit vel cognoscere de trinitate & vnitate, de personis & substantia? De te quidē pater Deus quòd sis à nullo, ideo ingenitus diceris: de filio autem tuo, quia genitus & à te sit, nō à se, de spiritu quoque sancto, quia procedens & non sit à se, sed à te & filio, quorum est spiritus. Ita, vt sicut tu pater nec genitus, nec procedēs dici potes: sic filius nec ingenitus, nec procedens: sic nec Spiritus sanctus ingenitus, nec genitus dici debeat quatenus proprietas personarum te vnum patrem simul cū vno filio & vno Spiritu sancto patenter nobis ostēdat. Quis prioribus seculis in te vnum credere Deum, & te confiteri trinum, neque substantiam separans, neque personas confundens, sic prudenter intellexit, sic palàm sapuit: sic verè cognouit? Filius sanè tuus missus ad publicum nostrum de sinu tuo, hanc rectæ fidei normam euidentiùs huic vltimæ patefecit ætati. Priusquam creaturæ ostendens creatorem, in sola notus eras Iudæa Deus, & in Israēl magna nominis tui fama & cultus audiebatur. Sed nunquid sic liquidò, aut tantum quantum apud nos sub gratia cōstitutos? De trinitate verò in diuidua parum quidem tunc perpauci senserunt. Legislatorum enim filij quod de vna trinitate, vel de trina vnitate scire debeant, digna perculsi cæcitate adhuc ignorant: aliud præter vnum Deum miseri nolentes confiteri, & garrientes in nos verbis malignis, dum dicimus te patrem habere filium. Nobis autem qui ex gentibus venimus, quàm multa & vera de trino vnóque Deo datum sit: probāt corda quæ credunt, necnon & ora quæ confitentur, atque nihilominus flagella ipsa, & mors quæ pro hac ipsa confessione illata sunt: scriptum est enim, Super senes intellexi.

CAPVT XVI. Quòd sancta trinitas sit indiuidua.

DOMINE Deus noster vnus & verus, nisi tu trinitas esses, nō diceretur voce veritatis; Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Neq; enim baptizari iubemur Dñe Deus in eius nomine qui non esset Deus Dominus. Et rursum, nisi tu trinitas esses vnus Deus, nequaquam tua voce diceretur, Audi Israēl, Dominus Deus tuus vnus est. Ergo nisi tu Deus pater ipse esses, & filius tuus verbum tuum sensus Christus ipse esset, & donum nostrum esset ipse Spiritus sanctus, non legeremus in literis veritatis: Misit Deus filiū suum. Nec tu vnigenite diceres de Spiritu sancto, Quem mittet pater in nomine meo: &, Quem ego mittā vobis a patre. Et alibi; Ego & pater vnum sumus: &, Qui videt me, videt & patrem: Ego enim in patre, & pater in me est: &, Patēr in me manens ipse facit opera. Quid enim his verbis aliud, nisi trinum & vnū deum docere nos crederis tu magister veritatis, in cuius pectore recōditi sunt thesauri sapientiæ & scientiæ? Dicis quoq;, Mea doctrina non est mea: &, Sermonem quem audistis, nō est meus, sed eius qui misit me patris. Res mira, res admirāda. Dic ergo, dic verbum patris, respōde quæso virtus & sapientia summi principij: sed tu ipse principium de principio, nō tamen duo principia, sed vnum certè principiū. Dic verbū semper manēs, doce seruū humiliter interrogantē. Quid enim tā tuum quàm tu; Sed tu tuus & nō tuus, quia nō es à teipso, sicut in multis sæpe locis testaris: sed à patre cuius es verbum, nō sonabile per syllabas & volatile, sed semper immobiliter viuens atque manēs. Et ideo verbum nō quod desinit prolatum, sed quod permanet natum: nō trāsitorium, sed æternum: nō factum, sed genitū: nec solum genitum, sed etiā vnigenitū: cui ratio adest disponēti, & præsto est virtus perficienti, vtpote vero deo & summo Domino. Te quippe vnigenitum verbum pater genuit de seipso, per quod omnia creauit ex nihilo. Et idcirco indubitanter credimus quia nisi omniscium & cunctipotēs verbū Deus esses, nullo modo per te omnia facta fuissent. Quomodo creatura creare aliquid potest? Creare certè sol⁹ Deus valet, qui creatus nō est: nihil enim excepto Deo nō creatum est. Abest ab intellectu nostro, vt aliqd fateamur ex patre nasci nisi filiū, & ideo non nisi Deus nasci potuit ex Deo. Vnde te mihi patris verbū considerare volenti, nulla sufficiunt verba quibus te valeam explicare. Qui autem abundè vel dignè loqui potero? Quis de quo? Homo de Deo, op⁹ de opifice, creatura de creatore, paruus de immenso, tēporalis de æterno: cuius venerabilis potētia omnipotētissima qua nos gratuita bonitate fecisti: nec minus tamē venerabilis gratia, qua nos omnipotētissima misericordia saluasti. Qui & opus creatricis omnipotētiæ gratis fecisti, & opus saluatricis gratiæ omnipotēter impleisti: habens nimirū perpetē potestatem, & condēdi in cōdita, & reparādi perdita. Nec igitur præcipuus ille theologorum summa profundiùs cæteris aquilinis contēplatus obturib⁹ scriptitans eructaret: In principio erat verbū & verbum erat apud Deū, & Deus & erat verbū, hoc erat in principio apud Deum: nisi tu Deus verbū, semper apud patrem, semper cū patre, semper de patre, semper in patre esses. Non sicut vas in vase, vel ciuitas apud vrbem, sed veluti sapientia intra sapientem, veritas in veraci, bonitas in bono æternitas in æterno: quia nihil aliud in patris substantia nisi Deus æqualis & coæternus illi à quo genitus est, esse potes. Obmutescat itaque, & cū suis authoribus pereat omnis hæretica prauitas: quæ inimica semper lite nunc substātiā diuidit nunc personas confundit. Crescat rogo fides, & magis magis que piis fœcundetur actibus mater Ecclesia: quæ tres deos colere, trinitatem in personis distinguere profanum & nimis impiū iudicat. Hæc denique cælestibus erudit disciplinis, credit confitetur & docet vnam proculdubio substantiā & tres personas, fciēs omnia quæ ad fidei regulā pertinent. Huius magisterio & doctrina cælitus inspirata à puero doct⁹, corde credo, ore cōfiteor te, ô sūma trinitas, vna virtus & indiscreta maiestas. Confiteor tē patrem & filium & Spiritum sanctū in personis trinū, in substātia vnum, verum Deū omnipotentem, visibiliū & inuisibilium cōditorē, non corpus aut in corpore positum, neque ex diuersis speciebus admixtum, aut membrorum cōpaginibus effigiatū, sed vnius simplicis & incorporeæ naturæ. Te quidem verū patrē sum mæ bonitatis, & totius deitatis principiū incircumscriptę & ingenitæ maiestatis peū, ex nullo ducentē initiū, sed omnibus initiū dantem credo & confiteor nō corporali progenie nec extrinsecus, nō necessitate neque volūtate, sed natura filiū generantē. Confiteor & verū tefiliū ex patre sine initio ineffabiliter natum, verum Deū vnigenitū, per quē omnia facta sunt & verū patris verbum, nō factū, nō creatū, non adoptatū: sed genitū & vnius cū patre substantiæ, atque ita per omnia æqualē deo patri, vt nec tēpore, nec gradu, nec potestate esse possis inferior. Tātúmque te esse cōfiteor qui genitus es, quātus est ipse qui te genuit. Nō autē, quia dico genitū à patre filiū, diuinæ & ineffabili generationi aliquod tempus adscribo: sed nec patrem dico aliquādo cœpisse, nec tecius filiū. Quia semper fuit pater: nūnquā igitur nō fuisti filius. Non enim aliter confiteri possumus æternū patrem, nisi confiteamur te coæternū filiū. Ex filio enim pater dicitur: & quia semper pater fuit, semper habuisse filium dubiū non est. Tē quoque credo Spiritum sanctum verū Deum, nō factum, nec creatū, nec genitum, neque ingenitum: sed ex patre & filio inenarrabiliter procedentem, & in patre sumúlque filio substātialiter permanentem. Sic igitur ab vtroque procedis, vt inseparabiliter in vtroque maneas: atque ita per omnia deo patri & filio æqualem, coæternum, consubstantialem, vt neque potestate, neque voluntate, neque æternitate, neque substantia differri possis ab eis vel præcidi à quib⁹ procedis. Igitur æternum patrem sine natiuitate, æternum filium cum natiuitate æternum Spiritum sanctū cum processione, sine natiuitate: totum patrem & in filio & Spiritu sancto, totum filium in patre & Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum in patre & filio permanentem: & patrem & filium & Spiritum sanctum vnum Deum omnipotentem vna potestate, vnóque regno, vna maiestate, vna æternitate, ex tunc & nunc & semper vbique regnātem corde credo, ore confiteor, & mēte diligo. Ad hanc fidei regulam dirigens intentionem meam quantū me posse fecisti deus meus quæ sui te, & desiderawi intellectu vi dere quod credidi. Hui⁹ rei gratia ingressus sum multarū apothecā deliciarum, quibus pascitur mater Ecclesia: vbi cōsideraui plurima, & cœpi explorare singula. Et cū huc illúcq; anxi⁹ auidiúsque discurrerē, tu bon⁹ adiuuare cupiēs desideriū quod dedisti, misisti manū pietatis tuæ & soluisti nodū ambiguitatis meæ: & ideo delectat me de tevalde cogitare, de te loqui, laudésq; tuas desiderāti corde depromere, vt in præsēti miseria solo q̄dē corpore, tecū autē mēte, & omni auiditate tui tenear Domine. Deus trine & vne, scientiæ lumen accende in me: per quod te intelligere merear trinum & vnū Deum, sicut es trinus & vnus De⁹. Et ignorātiæ tenebras, magis magis que sicut cœpisti remoue à me, vt spiritualia spiritualiter videā quātū possibile est humanę fragilitati. Da mihi in via hac qua te duce gradior, intellectū, atq; inspira mihi & semper doce gratiā tuā qualiter in te irreprehēsibiliter sit credendū, vt te vnū Deum essentialiter sapiam, & incōprehensibiliter trinum personaliter capiam.

CAPVT XVII. De proprietate personarum.

CAPVT XVIII. De processione Spiritus sancti à patre & filio.

CAPVT XIX. De cōparatione trinę personarum.

PATREM ingenitū, de patre vnigenitū, de vtroque procedentē, & in vtroque manētem Spiritū sanctum, nullū anticipationis tribus vel posteritatis interuenire momentū, nec dispertitū habere imperiū: non in creandis consilium, regendis perficiendisque creaturis auxilium opúsque diuisum. Quicquid illi naturale est, indiruptum: quicquid persōn ale est, inconfusum. O misterium ineffabile & præ cæteris intellectu difficile! Reliqua verò sacramēta quæ tenētur in Ecclesia tua, Domine, stupenda sunt & veneranda: sed istud tui sacramētum præcellit vniuersa. Hoc nēpe tuę indiuiduæ trinitatis mysteriū, & illud cęlestis mēsæ sacramentū, quæ fideles & pias animas pascit carne & potat sanguine, vt nō esuriāt, neque sitiant in æternū: fac me Deus meus pura & simplici cōscientia præcipuè inter cætera sentire & credere, sumere & retinere. Ne sinas quæso Domine fidem in eis meā aliquatenus vacillare: sed ita semper in eis & de eis pro tuā tribuas potentia, mihi credere ac intelligere, sicut veritas eorum se habeat. Intret in cor meū gratia tua, quæ sonet sine sono & sine strepitu, loquatur ibi tantorū omnē veritatē mysteriorū: luce & dulcedine intus vbique & foris vndique & perfundat animam meam illa magistra virtutū, & iudex omnium veritatū: & sic irradiando & soporādo eam in ipso veritatis cētro stabiliat atque cōfirmet, vt nec velim nec possim de tantis mysteriis aliter sentire nisi sicut oportet & decet. Omnipotēs bonitas, cuiⁿ pietatis aures ipsius pauperū tuorum desiderijs patent, intellige clamorem cordis mei, & fauc voris meis: Præsta Domine vt ipso mentis palato sentiā, gustem, & sapiā hæc ineffabilia sacramenta: magna enim sunt & mira valde, & ego paruulus in eorum consideratione deficio, quotiēs ad intuenda ea fidei oculos attollo. Sed quia vno modo vtraque nobis necessaria sunt ad salutem, De⁹ author omniū, inuisibilis creator, qui es substātia summa & vna diuinitas, atque personalis vera & perfecta trinitas: te Deum patrē exoro, ex quo omnia, & filiū tuū, per quē omnia, simul & Spiritum sanctū, in quo omnia. Te Dominū meum quem vnū & verū in trinitate cōfiteor Deū, à quo creati, liberati & illuminati sumus, supplex rogo tantorū auidus mysteriorū, lacta me, nutri me, & in mēsuram ætatis vsque perfecti viri meā extende exiguitatem, vt solidū hūc & perfectum cibum capere valeā. Imperfectū enim meū videruntoculi tui. Psalm. 138. c. 16.

CAPVT XX. Quod diuina substātia indiuidua sit.

DATOR omniū bonorū Deus pater, cui nūquā sine spe misericordiæ supplicatur, cū filio tuo ac Spiritu sancto, da quod à te desideratur, & à te postulat anima mea. Quorū enim vna est substātia, vnum est & dat, vna & operatio, vnū donū, vnáque potestas: vt in ipsa quoq; personarū proprietate iuxta profundiorē intellectū quædā vnitas sentiatur. Inseparabilis nimirū naturæ tuæ vnitas nō potest separabiles habere personas: quia sicut trinitas es in vnitate, & vnitas in trinitate, sic separationē nō potes habere personarū. Nominātur quidē ille personæ aliquādo singulæ, sed ita voluisti te trinitas Deus inseparabilem ostēdere in personis, vt nullum ibi nomē sit in qualibet persona, quod ad aliā personā secundū relationis regulā nō referatur: sicut pater ad filiū, & filij⁹ ad patrē, vel Spiritⁿ sanctⁿ ad patrē & filiū verissimè refertur. Ea verò nomina q̄ substātiā vel potentiā vel essentiā tuā significāt, vel quicquid Dei propriis omnibus personis æquāliter cōuenit, vt Deus, magnⁿ, bonus, eternⁿ, omnipotēs: omnia naturaliter de te deo dicitur. Nō est igitur aliquod naturæ nomē q̄ sic tibi deo patri possint cōuenire, vt aut filio tuo, aut spiritu sancto cōuenire negetur. Dicimⁿ te Deū patrē naturaliter esse deū, sed naturaliter est & filiⁿ Deus, naturaliter est & Spiritus sanctus Deⁿ: nō tamē tres dij, sed vnus Deus, pater & filius & Spiritus sanctus. Idcirco inseparabilis es sancta trinitas Deⁿ in personis, sensu, intelligētia, quāuis in voce separabilia habeas nomina, q̄a pluralē numerū naturę nominibⁿ nullatenⁿ recipis. In hoc enim ostēditur personas nō posse diuidi in sancta trinitate, quæ vnⁿ est verⁿ Deⁿ, quia cuiusllibet personæ nomē sēper ad alterā respicit personā. Si patrē dico, filiū ostēdo: si filiū nomino, patrē prædico: si Spiritū sanctum appello, alicuius esse spiritū necesse est intelligi: id est, patris & filij. tu verò trinitas deitatis personarū pluralitate

multiplex, numerabiliter es innumerabilis, ac idcirco mensurabiliter immensurabilis, & pōderabiliter imponderabilis: nō, enim summæ bonitatis, quæ tui ipse es, profitemur originem ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: sed eius participatione dicimus bona omnia.

CAPVT XXI. Quōd in diuinitate nōn est materia.

NAM tua diuina substātia semper caruit ac caret materia, licet nō careat forma: quam dū imprimis quasi sigillū rebus singulis, eas sine tui augmenti aut detrimenti mutabilitate, nō dubio à te facis differre. Quicquid in natura creaturarū est, creatura tua est, ō trina vnitas & vna trinitas Deus: cuius omnipotētia omnia gubernat, regit & implet quæ creauit. Nec ideo te omnia implere dicim⁹, vt te cōtineāt: sed vt ipsa potius à te cōtineantur. Nec particulatim imples omnia, nec vllatenus ita putādū est, vt vnaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat te, ideſt, maxima maius, vel mi nima minus: dū potius in omnibus totus ipse sis, siue omnia in te. Cuius omnipotētia omnia concludit, nec euadendi potentiā quis aditū inuenire poterit. Qui enim te nō habet placatū, nequaquā euadit iratū. Immēsitas quippe diuinæ magnitudinis tuę ista est, vt intelligamus te intra omnia, sed nō in cluſū; extra omnia, sed nō excluſum. Et rideo interior es, vt omnia cōtineas: ideo exterior es, vt incircūscripte magnitudinis tuę immēsitate omnia circūcludēdo, omnia regas. Per id ergo quod exterior es, ostēderis esse creator, per id verò quòd interior es, omnia gubernare & regere demonstraris. Ac ne ea quæ creata sunt sine te essent, tu intra omnia es: verùm ne extra te essent, tu exterior es, vt omnia cōcludātur à te, non locali magnitudine, sed potētiali præsentia, quia vbique es præsens, & omnia tibi præsentia, quamuis quidā hoc intelligant, quidā verò non intelligāt. Hæc & alia multa docuit me mater Ecclesia, mater sancta vniuersalis & orthodoxa, cuius me fieri membrū voluisti per gratiā tuam: & de eius cælesti doctrina me ita certū & securū in omnibus pro tua pietate reddere dignatus es Domine, per assiduam tuæ inspirationis illuminationem, ac si multa quæ clausa mysteriis latent, non per speculū, sed facie ad faciē intuerer.

CAPVT XXII. Quōd Deus cōtinet omnia.

B

DECVIT igitur te solum viuū & verū Deum nō esse corporeum vel passibilem vel palpabilem, nullam tui partē corporeis oculis posse sentiri, nihil de substātia tua atque natura vllo modo esse violabile, aut cōpositū, aut fictum, aut maius aut inferius: sed per omnem modū ex omni parte sine deformitate perfectum, sine quātitate magnū, sine qualitate bonū, sine tempore sempiternū, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio veritatem, sine loco vbique totū, sine situ vbique præsentem, sine extēsione omnia implentē, sine cōtractione vbique occurrentem, sine motu omnia trāscendentē, sine statu intra omnia manentē, sine indigētia omnia creantē, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initium dantem, sine tui mutatione omnia mutabilia facientem, ac semper & vbique regnantem, sine fine manentem.

CAPVT XXIII. quōdde itas sit incorporea.

Domine Deus vne, trinitas Deus, quæ incōparabiliter rebus omnibus antecellis: adeò es ineffabilis, infinita & incomprehensibilis, vt paruissimum sit valde omne quod de te dici potest. Multa enim dicimus, sed plenè id quod es dicere nō possumus. Et quia vniuersorum consummatio sermonum ipse es, cùm ergo peruenerimus ad te, cessābit procul dubio multa ista quæ dicimus, & manebis vnus omnia in omnibus, & sine te dicemus omnia vnum, laudantes te etiam vnū, & in te facti vnum: videntes te ingiter sine fine incorporalē, naturáque immutabilē trinitatem, & in te omnia scientes, & in te gaudium perpetualiter mansurū habentes, ab omni sanati languore, & in illam immortalitatis gloriam transformati.

CAPVT XXV. De visione Dei.

CVM venerit visio hæc quæ danda facie ad faciem promittitur, quando palàm de cunctis annunciabitur mysteriis & fidei speciēs atque spei res succedet: tūc clarius certiúsque scientes intuebimur, nihil creatum, aut seruiēs in te trinitas vna, nihil inæquale, nihil gratia æquale, nihil interius posteriúsue, nihil mai⁹ aut min⁹, nihil extraneū aut officiale alteri, nihil persuasione aut surreptione infertū, nihil moribus, voluntate diuersum, nihil officio singulare aut alteri communi cābile, non confusum, totū perfectum, quia totum in vno & vnum in toto, non tamen solitarium: quoniam summū bonū & summam sapientiam, & summam benignitatem te sancte pater, vnum omnium principium & veritatem tuam, per quam te intelligimus nulla ex parte tibi dissimilem, qui forma es omnium, & solus imples hoc quod appetunt omnia: simúlque ipsum vtriusque donū quo beata sunt quæcunque beata sunt, in te & cū te colimus, & adoramus vnam scilicet incommutabilem trinitatem. CVM enim tertiò reperitur quod vnū est, nō numerus coaceruatur, sed vnū esse illud asseritur, genitus, gignēs, & procedēs: tres quidē personæ, sed vna substantiá. Sicut ignis, cādor, calor: tria nomina sunt, res vna: sic memoria, intellect⁹, volúntas, sed vna anima, quæ inseparabiliter demōstrātur, & inseparabiliter operantur. Si hoc in creaturis inuenitur, quid de te creatore intelligendum est?

A

CAPVT XXVI. Exemplū de igne & anima.

NATVRA quippe diuinitatis tuæ immobilis est omnino & immutabilis, personæ verò mobiles sunt secundum relationē, nō iuxta proprietatem: sed ideo in relatione personārū trinitas, in naturæ verò subsistantia vnitas. Vnitas siquidē propter inseparabilem essentiā diuinitatis: trinitas autem propter diuersitatē nominū. Nōenim nomina rārū, sed etiā proprietates nominū, hoc est personas, vel vti Græci exprimunt οὐσιάδας, ideſt syllabas confitemur. Hęc tamen dicimus de te Deus noster, vt poteſt humana intelligētia capere. Cæterùm quis in hac vita positus vel crystallino pectore sufficiat penetrare tuæ ipsi⁹ trinitatis interna mysteria, quomodo pater, filí⁹ & Spirit⁹ sāct⁹ tres personæ estis & vna natura? Quomodo tu pater ingenitus dicēris, filius genitus, Spiritus sanctus nec genitus, nec ingenitus, sed procedens dicatur? Quomodo filius de te pater natus est, Spiritus sanctus de te procedit & filio? Quomodo filius nascendo non procedit, Spiritus sanct⁹ procedēdo nō nascitur? Quomodo filius nō de se, sed de te est, nec tamē te est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus de te procedit & filio, nec tamen à vobis præscinditur à quibus procedit? Quomodo tria vnū estis, & vnum tria? Quomodo intuicē relatiuè tria estis, essentialiter vnum: quomodo trinus es & vnus Deus, non localiter, sed vbique es, & non particulatim vbique es, sed vbique totus es, vbique præsens sine situ & loco & motu? Quis ista rogo cōsideret? Quis hæc comprehendat quantalibet probitate vel scientia prædītus? Hoc tamen in spe promissionis repositum est, quia videbimus te Domine: & tāto vnusquisque per spicaci⁹, quāto hic vixerit purius. Quia mūdi corde, teste scriptura, Deum videbunt. Aperte nāque videbitur cūcta mētis iam detersa caligine, quomodo filius qui oriēdo est, tibi ō pater de quo oritur, subsequēs nō est: & quomodo spiritus amborū qui per processionē proditur, à vobis proferentibus nō præitur: quomodo & vnū diuisibiliter tria, & tria indiuisibiliter estis vnum. Visa enim claritas ad impatefactam tuæ nobis maiestatis speciem purum amantis intuitum mentis rapiens subleuabit. Sed ipsa claritas natura est, & ipsa natura claritas est. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tūc in specie perficitur, quando sapientiam tibi coæternam, quam modò per ora doctorum sumimus, in ipso fonte bibemus. Omnia sacramenta & cuncta nobis tunc apparebūt arcana, non doctorum verbis, non enim vllis indigebimus mysteriis cùm facie ad faciē videbimus: te sed inde, ni fallor, vnde angeli te vident. Quid nos tunc latere poterit, quando tu Deus noster vita viuentium, causa causarum, forma formarū informata te nobis clara visione in sinuabis? Non enim indignum tibi videtur cum te formam vocamus.

Matt. 5. a 8.

CAPVT XXVII. Quod deitas materia caret.

NAM tua essentia, & species dici poteſt & forma. Nō frustra tam speciosissimum quàm formosissimū in laude tua ponitur, sed forma quæ materia caret & motu & tēpore & loco, atque idem vnum est, & est id quod est: reliqua verò nō sunt id quod sunt. Hæc verissimè sola dicere poteſt, Ego sum qui sum. Hæc tanta ac talis est, vt de eius pulchritudinis visione nihil in hac vita sibi vsquare mēs humana audeat, quod solū electis tuis præmium in secutura remuneratione reseruas.

Exod. 3. d. 14

CVM ergo ad te peruenerimus fontem vitæ & lumē æternum, & dulcissimā speciem & visionem tuam terit nobis delectabiliter impressā sitis simúlq; satierās. Sed lōgè aberit à sitis satietas, longè à satietate fastidiū: qui sitientes saturabimur & satiati sitiemus. Tu denique & æterna nobis vita, gaudiū, & corona eris. Tua beata visio erit nostri laboris præmiū, vt post mortalitatis hui⁹ tenebras accēsa gloriæ tuæ luce gaudeā m⁹. Videbimus ita que tuæ in cōmutabilitatē essentiæ, vt per hāc & nos efficiamur incōmutabiles, sed nō sicut tu vides te. In nobis enim quicquid erimus, poterimus nosse: in te autē qui cōprehendi nō potes q; es, quicquid illud est quādo possumus nosse, si poterimus, nondū possumus: & tamen cùm poterimus, nūquid sic te nosse valebim⁹ sicut te nosti Deus? Ipsa quoq; rationalis & electa creatura nō æqualiter visione tui potietur: vnusquisque enim pro mercede laboris sui, sed plenè sibi sufficiet q; singulis dabitur intueri. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Dñe! Beati q habitāt in domo tua Domine.

CAPVT XXVIII. De fini fine satietate.

Iacob. 1. c. 17.

CAPVT XXIX. De immutabilitate dei.

CAPVT XXX. De vita æterna.

Domine. Felices qui iā pelagus hui⁹ mortalitatis transierūt, & ad portū perpetuæ securitatis peruenerunt. Infelices nos qui adhuc in salo huius vitæ circumflātib⁹ agitamur procellis, & inter pericula multa variósq; casus incerti nauē laborātes trahimus. DOMINE da nobis te rectore, te duce inter Scyllam, & Charybdin ita tenere iter per mediū, vt integra naue & saluis mercibus peruenire possimus ad te portū tutissimū. Felix animaquæ terreno resoluta carcere, libera cælū petit: & beatis iā admixta spiritibus maiestati tuæ assistit, quæ te incircūscriptū lumē cernit, quæ nullo metu vel mortis vel hostis afficitur, quæ incorruptionis perpetuę munere lætatur. O vita vitalis, dulcis & amabilis, & sēper memorialis, vbi nō est hostis impugnās, vbi nulla illecebra, sed sūma & certa securitas & secura trāquillitas, & trāquilla iocunditas, & iocūda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata sine fine tuivisio atq; laudatio. Vtinā hęc succedat, & mortale hoc induatur immortalitate. Vtinā desinat & quā citò finiatur ista vita, vita dubia, vita cæca, vita ærūnosa, quā humores tumidāt, dolores exterminānt, ardores exiccāt, aēra morbidāt, escæ inflāt, ieiunia macerant, ioci soluunt, tristitię consumūt solicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, iuuētus extollit, senectus incuruat, infirmitas frāgit, mæror deprimit: & post hæc omnia mors interimit, & vniuersis gaudiis finem imponit, ita vt cùm desierint esse, nec fuisse putētur. Iam iámq; aduenias, domine, aduoler obsecro regnum illud carens morte, vacās fine, cui nulla tempora succedunt per æuū, vbi cōtinuus sine nocte dies nescit habere tēpus, vbi illi angelorū hymnidici chori & supernorū ciuium societas, vbi dulcis sollēnitas à peregrinationis huius tristi labore redeuntium, vbi prouidi Prophetarum chori, vbi iudex Apostolorū numerus, vbi innumerabiliū martyrū victor exercitus, simúlq; cōfessorū cōstātia præmij sui percēptione cōsolata, vbi fideles viri, quos à virilitatis suæ robore voluptas hui⁹ sęculi emollire nō potuit, & sanctæ pariter mulieres, quæ cūsęculo & sexū vicerunt: vbi pueri, qui dū essent in carne annos suos moribus trāsfēderunt, aperæ senes quos ætas debiles reddidit, & virtus operis nō reliquit. Ad horū omniū sanctā frequentiā, & tuæ inspiciēdæ pulchritudinis manſurā sine fine lætitiā, fac me Dñe de⁹ toto corde intēdere, viriliter currere, & feliciter peruenire. Interim dū in isto maneo corpore, in his semper meditationibus mētē meā bonorū insinuator exerce. Mūda ergo cordis intuitū, acue mētis intellectum, accende cælesti igne animū: vt te solū cogitē, te solum amē, te solū in corde habeā & in ore, qui es futurum nobis sine fine præmiū. Et vt pōdus mortalitatis meæ leuius ferā, da lumē in corde, da verbū in ore: aperi sanctarū secreta scripturarū, & profunda mysteriorū regni tui reseribus meis propina. Da ex amore tuo lachrymas, da fidei virutúmque penas, quibus indutus sursum ad te volitē, & perosus terrā, cælum petā. Hāc fidē per te, de te, in te, cōfiteor ō beata & dicta & gloriosa trinitas! ō vera & summa & sempiterna vnitas, pater & filius & Spiritus sanctus, Deus, Dominus, paracletus, charitas, gratia, cōsolatio, verū lumen, lumē ex lumine, vera illuminatio, viuēs vita, vita viuente, viuificator viuentium, fons, flumē, irrigatio, vnus ās, vnus abvno, vnus ab ambobus, ab vno omnia, per vnum omnia, in vno omnia id est, à se pater: ab altero, id est, à patre filius: ab vtroque Spiritus sanct⁹, id est, à patre & filio: & à se, & ab altero, & ab vtroque. Omne autē & semper in tribus, & omne & æqualiter in singulis, verax genitor, veritas genitus, amor amborū Spiritus sanctus. Vna virtus, æqualis maiestas, par gloria, vna eademque essentia. Sapiēs genitor, sapiētia genitus, & charitas Spiritus sanctus. Deus trine & vne, Deus omnipotēs, apud quē nō est transmutatio, & ideo apud te cursus tēporis diei noctísque alternatione nequaquā variatur.

CAPVT XXXI. De luce diuina.

DEVS lux vera quæ sine accessu ea quæ eligis illustras, & sine recessu ea quæ respuis deseris: & ideo in te nullus defectus nulla mutabilitas venit. De⁹ qui in temetipso manēdo immutabilis es, sic in se trāsitoria cōdidisti, vt apud te trāsire nequa quāpossint, & ideo in cōspectu tuo tēpus nō defluit quod apud nos fine decurrit. Deus in cuius æternitate fixa manēt ea quę nō fixa exteriùs seculorū volúina emanāt: & ideo æternitas tua dies est vna, quę nec fine claūditur, nec initio aperitur.

CAPVT XXXII. Quodsit immutabilis Deus.

DEVS qui sine mutabilitate tui simul cūcta respicis, sine dispensatione cōprehēdis, & bona que iuuas, & mala que iudicas & quæ iuuās, remuneras, & quæ iudicans, damnas, in his quæ diuerso disponis ordine diuersi⁹ nō es. Deus qui opera tua extra circūdas, & intra replens, supra regis, & infra fers: & licet sis superior per potentiam, inferior tamē per sustētationē, exterior per magnitudinē, interior per subtilitatē, causa superior & inferiores, sine loco, ampli⁹ sine latitudine, subtilis sine extenuatiōe, & ideo per molē corporis nusquā es, sed per incircumscriptā substantiam, & immensibilitatē incōmutabilis naturæ nusquā dees. Sed quia longè distas creator à creatura quis valet capere qualiter sis in loco, qui non caperis in loco? Omnino enim in loco esse nō potes, quonīā vbique es & nō in loco. Ipse tibi locus illocalis crederis esse, spiritus incircūscriptus, vnde difficilè inueniturvbi sis, sed multo difficilius, vbi non sis. Quis sine te subsistere vel esse poteſt? Et tamen te cum non possunt omnes esse. Omnia enim à te sunt, & per te subsistunt. Deus vera & infinita beatitudo, à quo & per quē & in quo viuunt omnia quæ verè summèque viuūt. Deus bonū & pulchrū, à quo & per quem & in quo bona & pulchra sunt omnia quæcunque bona & verè pulchra sunt.

A

B

C

D

CAPVT XXXIII. De infinitate Dei.

DEVS supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil, vltra quem nihil, infra quem nihil, Deus sub quo totum, cū quo totum, in quo totum. Deus à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. De⁹ cuius nosfides excitat, spes erigit, charitas iungit. Deus qui petere iubes, & inuenire facis, & pulsantibus aperis. Deus à quo auerti cadere est in quem conuerti resurgere, in quo manere consistere. Deus quē nemo amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus nemo inuenit nisi purus aut purgatus. Deus quem nescire mori est, quem nosse viuere est, quem spernere perire est, cui seruire regnare est. Deus cuius pietatis ope & bene seruit subiectus, & dominatur prælatus: & ideo sine te nemo eorum recto incedit tramite vel ordine. Deus inuisibilis & immēsie, ineffabilis & æterne, incōprehensibilis & corpore immortalis & perpetue, incōmutabilis & incircūscripte, mirabilis & benedicte, indicibilis, cui esse est viuere, sapere & intelligere, scire & posse, pulchrescere & clarescere, vnū & idem es, quia simplex es, & diuidi nō potes. Tues ipse Deus me⁹ viuus & verus Deus pius, rex nimis magnus. Te vnum Deū colo, vnū naturarū principium, à quo vniuersitas inchoatur & perficitur & cōtinetur. Vnum Deū à quo sumus, per quē sumus, in quo sumus, à quo discessimus, cui dissimiles facti sumus; principiū ad quod recurrimus, & formā quā sequimur, & gratiā qua reconciliamur; vnū quo authore viuimus, quē diligentes, & quē fruentes beatē viuimus: te laudo, benedico atque adoro, tuæ clementiæ & bonitati gratias refero provniuersis donis tuis ac datis, & pro omni⁹ beneficiis misericordię tuæ, quæ animę corporiq; meo largitus es, & sē per largiris à puero & cunabulis meis propter te & nomē sanctū tuū. Vnde expertus didici, quia tu Deus noster Deus es infinitæ misericordiæ, & maiestatis immēsæ pietatisq; gratuitæ: qui seruos tuos inter aduersa & prospera mirabiliter dirigis atque custodis, sicq; moderaris vitā illorū in vtraq; parte, vt aduersa prosperis, & prospera succedāt aduersis. Cōfiteātur ergo tibi Dñe omnia opera tua, & sancti tui benedicāt tibi: & vt confitēdo resipiscāt, nō cessent à laudibus tuis ipsi etiā peccatores. Quorū vnus ego licet in peccatis pronior in corde tamē desideranti decāto laudes, si nō ea qua debeo laude vel dignitate, facio quæ valeo facultate: respice, quæso, sereno vultu ad hoc meæ exiguitatis obsequiū, & propitiabili dignatione accipe tātillum sacrificiō cōfessionis fidei meæ, vt ad te redeat quod à te venit: non respiciens tantū ad id quod deuotus offero, quantū ad eaquæ deuotissimè dicere volui & volo. Quicquid enim dedecet vel te offendit, abhorret anima mea. Vtinā possem talia qualia illi hymnidici angelorū chori. O quàm diligenter me in laudibus tuis totū effunderē, & luculenter in medio Ecclesiæ carmen gloriæ tuæ infatigabilis peroraret! Sed quia vt illi nequeo, prorsus tacebo. Væ Domine tacentibus de te, qui ora mutorū resoluis, & līguas infantiū facis disertas. Verū quia parulis licet, laudes tuas vel balbutire, suscipe sacrificiū precor de manu linguæ meæ, de cordis amore. Sed igno sce rogo, Domine, indignissimo & infideli tecū de te loquēti diutiùs seruo. Ignosce pie, quia nō temeritate præsumptionis, sed auiditate tui desiderij huic defloratiunculæ operam dedi: vt breue & manuale verbum mecum de te semper haberem, ex cuius lectione quoties repesio, in tuū reaccendar amorem. Sumus enim in medio laqueorum positi, & ideo facilè à cælesti refrigescimus desiderio. Vnde indigemus assiduo moniměto, quo expergefacti, ad te nostrum verū summúmque bonū cùm defluimus, recurramus. Multæ denique sūt cōrem plationes, quibus anima deuota tibi exercitatur & proficit: sed nulla earū ita me delectat, vt mens mea intendit,

Matt. 7. b. 7.

Psal. x44. b. 10.

Sap. 10. d. 23

Psalm. 30. c. 20.

Psal. 83. b. 5.

sicut illa quæ tua agitur proprietate. Idcirco necessariũ duxi hunc mihi solũ decerpere sermunculũ, vbi de omnipotẽtia maiestatis tuæ, sicut corde credo ad iustitiã, ita ore confiterer
Rom.10.c.10 ad salutem, te Deum patrem ingenitum, te filium vnigenitũ, te Spiritũ sanctum paracletum, sanctam & indiuiduã trinitatem vnũ Deum, in magnitudine infinitũ, in virtute omnipotentem, in bonitate summũ, in sapientia inæstimabilẽ, in consiliis terribilẽ, in iudiciis iustũ, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracẽ, in operibus sanctũ, in misericordiis copiosum: erga delinquentes patientissimũ, erga pœnitẽtes pijssimum, semper idipsum, æternum ac sempiternũ, immortalem atque incommutabilẽ, quẽ nec spatia dilatant, nec breuitas locorũ angustat, nec receptacula vlla coarctant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrũpit, nec mæsta perturbãt, nec læta demulcẽt, cui nec obliuio rollit, nec memoria reddit nec præterita transeũt, nec futura succedũt, cui nec origo initium, nec tẽpora incremẽtum, nec cursus finẽ dabit: sed ante secula, & in seculis, & per secula in æternum viuis, & est tibi laus perẽnis & æterna gloria, summa potestas & singularis honor, perpetuum regnum & sine fine imperium, per infinita & indefessa & immortalia secula seculorum, Amen.

FINIS.

Tract. vii.

DE VITA CHRISTIANA LIBER.

CENSVRA. *Non est Augustini.*

VT ego peccator primus & vltim⁹, insipiẽtior que cęteris & imperitior vniuersis, te vt sãcti tatis & iustitiæ viã pergas, crebriorib⁹ audeã literis admonere, nõ meæ propriæ iustitięfi ducia, nõ sapientiæ peritia, nõ sciẽtiæ gloria, sed sola quã concepi secũdũ Deũ animo & mẽte, tuæ charitatis cassa compellit: quæ me peccatorẽ & ignarũ pariter, ad dicendum ita hortatur & prouocat, vt cùm loqui nesciã, tacere non possim, Vellẽ itaque & libenter optarem te eorũ habere notitiã, quorum & sapientia affluentior est, & facundia maior, & scientia vberior, & conscientia ab omni peccatorum contagione liberior, qui suis tete verbis iustè instruerent & exemplis. Nos enim præterquam quòd mentem nostram ita insipientiæ & ignorantiæ caligo cæcauit, vt diuinum aliquid nequeat sentire vel dicere, adhuc insuper & omnium redarguit conscientia peccatorum, vt etiam siquid luminis possit habere, abscondat: & ita fit vt præterquam quod dicere non habemus, hoc etiam quod habemus, non fiducialiter proferre conscientia prohibente possimus. Tu tamẽ donec peritior tibi apparere possit & melior, rudibus admonitionibus nostris interim esto contenta, & charitati da veniam; cuius est non considerare quid offerat, nec quod non habet, quærit, sed totum quod habet, libenter impertiatur: ad cuius non tam muneris speciem, quàm animi respice voluntatem, & diligenter aduerte quid tibi illa negare poterit, quæ totũ dare voluit quod habebat: obtulisset etiã quod nõ habebat si posset, quæ totum quod potuit, offerebat. Sitit itaque ille, sed parum, qui decurrentis interimriui aqua non potest esse contentus, donec ad fontem vberiorẽ puriorẽque perueniat. Nec illum satis esurire credo, qui cũ cibarios panes habeat, nitidos expectat & cãdidos, ita dulcissima soror
Luc.11.d.4. quam ego certus sum esurire nimium, & sitire cælestia, cibarios interim mande panes, donec similagines cadentes inuenias. Exigui & turbulenti riuuli aquã pota, vsquequò fontis affluentioris haurias puriorem. Nec tibi interim panis noster, quamuis rusticus videatur esse, displiceat. Rusticus enim panis incultior esse videtur, sed fortior, & celerius esu rientẽ stomachũ satiat, fessumque corroborat, quàm si illi similagineus detur & nitidus. Nunc ergo dicam sermone prout valeo, & quid Christianum agere conueniat, vt potero, explicabo. Cuius rei, & vnde prius exordium sumam iustius non inuenio, quàm vt primũ de Christiano ipso vocabulo disputem, & cur quis Christianus nuncupetur exponã.

CAPVT 1. Cur quis Christianus nuncupetur.

CHRISTVM vnctum interpretari, sapientium & fideliũ null⁹ ignorat. Vnctos verò nõ nisi fãctos viros, & sãtis Deo dignos semper fuisse manifestũ est, nec alios quã Prophetas aut sacerdotes aut reges. Et tã magnũ fuit ipsi⁹ vnctionis mysteriũ, vt in Iudaico populo, nõ omnes illud, sed satis pauci de plurimis mererẽtur accipere: & hoc vsque ad aduentũ pomini nostri Iesus Christi, quẽ Deus oleo lætitiæ, id est, Spiritũ sancto præ cæteris cõsortibus suis vnxit. Ex quo tẽpore credentes illi & baptismatis illius sanctificatione purgati, nõ aliquãti sicut sub lege prius fuerant, sed omnes in Prophetis & sacerdotib⁹ vnguntur & regibus. Cuius vnctionis quales esse debeamus admonemur exemplo, vt in quibus tam sancta est vnctio, sit non minus sancta cõuersatio. Ex Sacramẽto enim vnctionis huius & Christi & Christianorũ omniũ, id est, in Christo credentium vocabulum descendit & nomen; Quod nomẽ ille frustra fortitur qui Christũ minimè imitatur. Quid enim tibi prodest vocari quod non es, nomen tibi vsurpare alienũ? Sed si Christianum te esse delectat, quæ Christi sunt gere, & meritò tibi Christiani nomen assume. Aut forsitan non esse, sed vocari desideres: hoc satis miserum & fœdũ est, te velle vocari quod nõ sis. Nemo enim ita transiit ad Christũ vt Christianus appelletur & non sit. Qui Christianus dicitur, Christum se habere Dominum profitetur. Et verè habet si ei in omnibus obsequatur & seruiat. Si quo minus, Christi ille non famulus, sed subsannator est & derisor, qui eius se seruũ dicit cui seruire dissimulat. Huic ergo iudicium geminũ seruatur: & pro Dei subsannatione quem sine causa Deum appellauit, & pro qualitate peccati.

B

CAPVT 11. Quam peccatores Deus sustentat, & nõ illico puniat.

SED plerosque in credulos & imprudentes & perfidos misericordia Dei lõga patientia peccare finit intrepidos: vt ex hoc peccatorũ suorũ non arbitrẽtur vltionem, quia non statim velit punire peccantes. Miseri & ingrati, suæ salutis improuidi, quia etiã Deo imputãt quòd eorũ differatur interitus: ignorãtes Dei prouidentia duplici ratione seruari, vt & humano generi longa eius patientia consulatur, & ne ille iudicetur impatiens si illicò voluerit damnare peccantes. Nam si tam patiens nõ esset iã dudũ humani generis origo desiisset. Nec iustos de peccatorib⁹ haberemus, si cõfestim Deus vellet punire qui peccãt. Nõnullos enim scimus & legimus qui antea, aut ignorãtiæ cæcitate, aut causa perfidiæ, aut adolescẽtię vanitate decepti, multiplici & vario peccatorũ, genere tenebãtur obnoxij: & per sustentãtis Dei clementiã & patientiã postmodũ cõuersi ab errore, maiora adhuc opera fecerunt iustitiæ quàm antea peccata cõmiserant. Deus enim nõ donat peccata sed differt: nec perseuerantem peccatorẽ à morte liberat, sed vt vel serò conuertatur & viuat, patienter expectat. Sic beatus Petrus
C apostolus ait, Non tradat Dominus promissionẽ, sed patien- 2. Pet.3.b.9.
ter expectat vel agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitẽtiã cõuerti. Ille enim te quasi benign⁹, pius & clemẽs, illico idcirco nõ percutit, vt tu quãta illius erga salutem tuam pietas, quãta clemẽtia sit recognoscas, qui te peccatorem & impium expectare magis vult, & seruare cõuer- Ezech.18.a.
sum quàm punire peccãtem: sicut per Prophetã ipse Domi- 21.
nus loquitur, & quantum velit homini misericordiæ pietatis que largiri, propriæ vocis benignitate depromi, dicẽs, Et iniquus si cõuertat se ab omnibus iniquitatibus suis quas fecerit, & custo diat mãdata mea, & faciat iudicium & iustitiã in Ezech.18.a.
terra, & misericordiam: vita viuet, & non morietur. Omnia 23.
delicta ei⁹ nõ erũt in memoria. In iustitia sua quã fecit, viuet. Et nũquid voluntate volo mortẽ iniusti, dicit Adonai Dominus, quàm vt auertat se à via sua mala, & viuere eum faciã? Hier.3.f.22.
Et alibi, Iniquitas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerterit se à sua iniquitate: & iterum, Conuertimini filij cõuertẽtes, & ego sanabo contritionẽ vestrã. Ecce quomodo te Deus, vt à peccatis tuis vel serò cõuersus saluus esse possis, & monet & prouocat. Ecce qualiter morti obnoxiũ vt viuat
D hortatur, quàm leniter, quàm clementer inuitat, vt etiã peccatoribus patris nõ neget pietatẽ, & adhuc filios appellat, qui patrem Deum peccãdo perdiderunt: sicut & ipse perdidisse peccatores filios alio in loco cum voce flebili, & miserabili quadã lamentatione testatur, dicens: Sine filiis factus sum, perdidi populũ meum propter peccata eorum. Ex hoc ergo cognosce qualiter te Deus diligat, quem maluit viuere quàm Ezech.33.a.
perire. Et tu eum contemnis & despicis, qui amplius quàm 11.
tu ipse te diligit, qui te mori cupientem vult viuere? Nolo, inquit Dominus, mortẽ peccatorum, sed vt conuertãtur & vi- CAPVT
uant. Tu ergo mori voluisti peccãdo, ille te viuere vult con- 111. Quomodo
uertẽdo. O stultè, ô irreuerẽs & ingratè, qui nec in hoc Deo, Dei misericordia nimium præsumẽtes, plerũque subitò & occultè punitur etiam in
qui tibi vult misereri, cõsentis: qui te magis vult sua pietate saluare, quàm tuo perire peccato.

NEMO ergo sibi ideo blandiatur, nemo stulta & vana suspicione decipiatur, nemo idcirco secur⁹ deliquat & liber, quia super peccatores confestim Dei ira iudiciũm que nõ venit, vt hoc opinetur se impune peccasse, quòd nõ illico pũiatur: sed hoc

hoc magis differre Deum quã dissimulare cognoscat, & iram Dei peccatoribus quamuis seram subitò & repẽtè venturam, sicut scriptum est. Ne dixeris, Peccaui, & quid accidit mihi triste: est enim altissimus redditor patiens. Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subitò enim veniet ira eius. Quod in plerisq; impletur, quib⁹ ob omnia peccata, & in præsenti Dei ira superuenit, & in futuro seruatur. Sed hoc nemo intelligit, nemo cognoscit, nec quisque aduersa sustinens malis suis æstimat irrogari, sed quod pertulerit consuetudinis potiùs putat esse quàm criminis. Et idcirco Deus in præsenti non videtur punire peccãtes, quia cùm punit, non cognoscitur. Multi sunt enim quos nemo intelligit, qui ob multitudinem peccatorum iam ante iudicij diem in præsenti etiam iudicantur. Aut dicat mihi quis si quem sacrilegum sanguinariũ, rapacem, falsarium, homicidam, furem, fraudulentum, adulterum, cæterorúmque criminum reum, vel in præsenti tempore poterit videre longæuum? Nos enim plurimorum habemus exempla, per quæ probare sufficimus sceleratos & impios peccatorum suorum fine completo, & hoc tempore iudicari, & præsentem eis vitam negari non minus quàm futuram. Sed hoc facilius ille intelligere potest, qui B
per diuersa tempora diuersorum iudicum impiè sceleratéque conuersantium spectauit interitum. Quorum quo potestas sublimior est, eo ad peccandum maior audacia, quæ totum sibi licere credit quod potest. Et dùm alterius iudicium non timent qui alios iudicant, ad cadendum præcipites sunt. Ita fit vt qui hominis non timent in delinquendo iudiciũ, Deum sentiant iudicem & vltorem. Ex quibus alij qui insontem animarum sanguinem frequenter effuderant, ita iram Dei iudiciúmque sensere, vt ipsi postmodum sanguinem fundere cogerentur suum, qui libenter fundebant alienum. Alij verò qui similia commiserant, sic Dei indignatione prostrati sunt, vt insepulti iacerent, & esca feris & cæli volucribus fierent. Alij autem qui innumerabilium hominum multitudinem iniustè peremerant, membratim particulatim ve concisi sunt, vt non minor concisura fuerit membrorũ numero punitorum, quos interimi fecerant. Et quorum iudicio maritis iniustè perempti, multæ effectæ viduæ, multi orphani patribus occisis derelicti, quibus præter orbitatem mendicitas inferebatur & nuditas: nam addebant impietati & crudelitati quod deerat, C
vt eorum quos fecissent occidi, spoliarent & liberos: nunc verò ipsorum coniuges viduæ & filij orphani alienis quotidiè
Etod. 22.d. egent panibus. Nonne videtur tibi istud testimonium in ipsis
23. esse completum comminantis Dei, dicentis, Viduam & orphanos non vexabitis: Quòd si vexabitis eos, & vociferantes clamauerint ad me, exaudiam vociferationem eorum, & irascar animo, & percutiam vos gladio, & erunt coniuges vestræ viduæ, & filij vestri orphani? O indignum nefas, ô cælestissimum facinus, ô nimia & non ferenda crudelitas, duo sæuissima & atrocissima vno perpetrãtur in tempore, homicidium fit vt rapina succedat! Occiduntur mariti, occiduntur & patres, quo facilius viduæ spolientur & orphani: & ita quisq; in alterius morte congaudet, quasi non sit & ipse quandóque moriturus. Meritò ergo Deus huiusmodi crudelitatibus & impietatibus cõmouetur. Meritò iudicium sum in quibusdam ante tempus ostendit. Meritò talibus vita nec præsens nec futura conditur. Quorum ne nos nec sceleratum nec impium & in præsenti Dei iudicium euadere posse æstimemus, admonemur exẽplo. Sed hoc magis sentire nos cõuenit, tandiu vnumquẽque Dei patientiam sustinere, quãdiu nõdum D
peccatorum suorum terminum finẽmque compleuerit: quo CAPVT
cõsummato eũ illicò percuti, nec illi vllã veniã iam reseruari. 1111. Quod Deo certo numero peccatũ complero puniat hominem, exemplo probatur. Genes.18.d. 20.

ESSE autem certum peccatorum modũ atque mensuram Dei ipsius testimonio comprobatur. Et quod vnusquisque vel celerius vel tardius prout peccatorũ suorum modum expleuerit, iudicetur, cuidentissimè quidẽ demonstratur, quãdo de Sodomorum & Gomorrhæorum interitu ac incẽdio, qui sua iam peccata cõpleuerant, ad Abraham Deus loquitur, dicens, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorũ cõpletus est, & peccata eorum magna vehementer cõpleta sunt. De Amorrhæis verò quid dicit qui sua nondũ peccata finierãt, quos post multos annos quàm suprà dictæ ciuitates cremata sunt, cõstat esse deletos? Nondũ sunt expleta peccata Amorrhæorũ vsque adhuc. Quo exẽplo manifestissimè instruimur & docemur, singulos secundum peccatorũ suorũ plenitudinem cõsummari, & tamdiu vt cõuertantur sustineri, quãdiu cumulum suorum non habuerint delictorum cõsummatum. Nemo, inquam, se fallat, nemo se decipiat: malos nõ amat Deus, peccatores non amat, iniustos nõ amat, rapaces, crudeles & impios nõ amat. Sed amat iustos, bonos, pios, humiles, innocentes & mites, sicut scriptũ est, Quoniã nõ volẽs Deus iniquitatẽ tu es. Non Psal.5.a.6.
habitabit iuxta te malign⁹, neq; permanebũt iniusti ante oculos tuos. Odisti, ait Dauid, omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

SED dicet aliquis, Quid est quod videmus bonos etiã perire CAPVT
cũ malis? Illi nõ pereũt, sed euadunt: qui de malorũ consortio V. De bonorum & malorum differẽti punitione.
& persecutionib⁹ liberãtur, & ad requiẽ transferuntur. Illi & planè moriũtur & pereũt, quos de hoc mũdo recedentes maioris adhuc iudicij supplicium expectat, & pœna. Vocantur enim ante tẽpus boni, ne diutius vexentur à noxiis, mali verò & impij tollũtur, ne bonos diutius persequãtur. Iusti de pressuris, tribulationibus & angustiis vocantur ad requiem: iniqui verò de luxuriis, opibus & deliciis rapiuntur ad pœnã. Illi vadunt vt iudicent, isti vt iudicentur. Illi vt vindicentur, isti vt in eos vindicta celebretur, vt scriptũ est: Iustus autem si morte Sap. 4.b.7.
præoccupatus fuerit, in refrigerio erit: & iterum, Viuẽs inter peccatores trãslatus est: & iterum, Placita enim erat Deo anima eius, & ideò properauit de medio iniquitatis eripere eum: Sap.3.a.3.
& iterum, Cùm impij cunt ad mortẽ, illi autem sunt in pace. Vides ergo hanc solutionem corporis iustis & Dei electis requiem esse, non pœnam: & cùm dissoluuntur liberari eos potiùs quàm perire. Et idcirco ipsam solutionẽ qui fideles sunt, non timent nec verentur, sed venire magis desiderant & exoptant: per quam requiem intelligunt exhiberi, non pœnam. Iniqui verò & impij & suorum scelerum conscij, eam meritò naturali prouidentia pertimescunt, per quam se non nesciunt iudicari. Quapropter hac ratione reddita & accepta, non oportet nos omnino peccare: præsertim cùm non ignoremus peccatorib⁹ iudicium & in præsenti esse, & in futuro seruari.

NEC in hoc nobis quòd nomine tantũ Christiani dicimur, CAPVT
blandiamur: sed propter hoc etiam iudicandos nos credamus, VI. De vecordia eorũ qui virtutibus carentes, Christiani nominis sibi honorem arrogant.
si nobis nomen frustra vendicemus alienũ. Aut si aliquis tam B
incredul⁹ est, tam infelix, tã pertinax, tam obstinatus, tam audax, vt quæ quandóque ventura est, Dei iudicis iram indignationémque nõ metuerat, vel saltem humanam cõsuetudinem erubescat: & videat quàm brutus, quàm insipiens ille, quàm stultus ab ipsis etiam gentibus iudicetur, cuius tãta est vanitas tantáque dementia, vt sibi adipiscatur alienum nomen. Quis C
enim tam vanus & miser est, qui aduocatũ se, cùm literas nesciat, audeat profiteri? Quis tam insanus & excors, vt se profiteãtur militem qui nesciat arma gestare? Nemo enim quodcúnque nomen sine causa sortitur. Sutor vt dicatur, necesse est vt calceamẽta conficiat: vt vocetur quis faber aut artifex, artis peritiã facit: vt negotians nuncupetur quis, carius quod vilius emerat distrahit. Huiusmodi exẽplis cognoscimus nullum sine actu nomen, sed omne nomen ab actu. Tu ergo quomodo Christianus diceris, in quo Christiani actus non apparent? Christianus iustitiæ, bonitatis, integritatis, patientiæ, castitatis, prudentiæ, humilitatis, humanitatis, innocentiæ, pietatis est nomẽ: & tu illud tibi quomodo defendis & vendicas, cui de tam plurimis rebus nec pauca subsistis? Christianus ille est qui nõ nomine tantũ, sed & opere est: qui in omnib⁹ Christũ imitatur & sequitur, qui sanctus, innocẽs, incõtaminatus, iustus est: cuius in pectore malitia nõ habet locum, cuius in pectore sola pietas cõsistit & bonitas, qui neminem nouit lædere & nocere, sed omnibus opem ferre. Christian⁹ ille est qui exẽplo Christi nec inimicos nouit odire, sed magis aduersantibus sibi benefacere, & pro persecutoribus suis & hostibus exorare. Nam qui aliquem lædere aut nocere paratus est, ille mentitur se esse Christianum. Christianus est qui potest iusta voce dicere, Nemini hominum nocui, iustè vixi cũ omnibus. CAPVT
VII. Quod Deus præcepti sui seruatione placetur transgressione offendatur. Gen.1.d.27 Gen.4.a.1.a
SED ne me ex sẽsu proprio loqui quis arbitretur aut eredat, quã eũ putet se facilè debere cõtemnere, qui sua potius voluntate quàm legis authoritate loquatur, iam nũc ipsius legis cuius præceptis nobis vitæ aditⁿ aperitur, tam veteris quã nouæ incipiam exempla proferre, & ostẽdere quid Deus ab initio statim mundi humano generi obseruare præceperit, in quo semper placat⁹ fuerit vel offensus. Lego enim post Adã qui à Deo primus formatus est, de cuius causa nunc dicẽdum non est, in exordio mundi Cain & Abel fratres fuisse germanos: è quibus vnus Deo placuit, eo quòd iustus esset & innocens: alter verò quia iniustus & nocẽs, neo placere nõ potuit. Deinde interue- Gen.5.c.22.
niẽte tẽpore, Enoch satis iustum fuisse scriptura designat: cui tãtũ iustitia cõtulit, vt nec præsentẽ mortẽ sciret, sed & ad immortalitatẽ de medio omniũ mortaliũ singulariter raperetur. Cuius monstratur exẽplo, vnum Deo iustum plurimis peccatoribus

toribus chariorem. Noë quoq; & ille iustus, cui iustitiæ meritum quid præstiterit, nouimus: vt ipsi cũ suis vita daretur, per diluuium toto mũdo damnato. Abraham quid per fidei merita & iustitiæ consecutus sit, Scriptura testatur: vt illo in tẽpore solus amicus Dei esset in terris, qui solus fuerat iustus inuentus. Lot verò vt pereuntibus cunctis de Sodomitarum liberaretur incẽdio, quid aliud quàm iustitiæ meritum fuit? Longum est nos ire per singulos, & omniũ merita recensere.

Gen.7.b.8.

Gen.15.b.5.6.

Gen.19.c.12.

CAPVT VIII. Quare Deus populũ Iudaicũ in Aegyptum induxerit, & tantum affligi permiserit.

POPVLVM Iudaicum quem ad se Deus primum de semine Abrahæ præ cæteris gentibus pertinere optauit: quomodo erudierit, quid eum vt sibi placeret facere, quid obseruare præceperit, scire nos conuenit. Primò in loco quòd derelicta regione in qua semper habitare optauerat patriáq; deserta, in alienam prouinciam, hoc est, in Ægyptum migrare fecit: non sine causa, nec sine Dei prouidentia factũ esse reor. Sed hanc fuisse puto rationẽ, quia Deus populum suũ quem elegerat, præceptis misericordiæ, pietatis, iustitiæ, cæterisq; bonis operibus cupiẽs erudire, voluit eum in externa patria pro tempore peregrinum esse & captiuum, vt captiuitatis & peregrinationis miseriã disceret & labores: quo facilius post modum misereri peregrinantibus & laborantibus nosceret, si ipse antè peregrinationis miserias didicisset. Nemo enim tam libenter peregrino & aduenæ misereatur, quàm qui peregrinationis exitus nouit. Nemo libentius hospitem sine tecto, suo introducit hospitio: nisi qui antè indiguerit alieno. Nemo ita esurientem cibat, nemo sic sitiẽtẽ potat: nisi qui sitim esuriémq; perpessus est. Nemo tam facilè nudum suis operit vestimẽtis, quàm qui nuditatis & frigoris nouit iniuriam. Nemo sic tribulato & misero & laboranti succurrit, quàm qui tribulationum & miseriarum casus expertus est & laborũ. Meritò ergo Deus misericordiæ & pietatis magister, qui legẽ postmodum erat editurus, per quã populo suo misericordiæ & pietatis omniúmq; bonorũ operum præcepta erat traditurus, voluit eum prius omnes passiones, pressuras & tribulationes & angustias in terra perpeti aliena: quo facilius postea posset talia patientibus misereri, & suis obtemperare mandatis. Vt putas eum bonum fuisse agricolam, qui priusquã semen mittat, diu terrã aratris & rastris domat, ne quod illi traditurus est semen pereat: ita & Deus populũ suũ diu antè macerat & domat, quàm ei salutarium mãdatorum semen impartiat. Deniq; vt ob hãc causam hæc eũ pertulisse euidentius clareat, ipsius Dñi intueamur mandata, dicentis, Aduenã non vexabitis nec tribulabitis, fuistis etenim & vos aduenæ in terra Ægypti: & iterũ legimus, Deus magnus, qui nõ accipit personã nec munera, faciens iudicium proselytis, orphano & viduæ date panem & vestimentum, diligite proselytum, quia & ipsi fuistis in terra Ægypti peregrini. Et alibi dicit, Si autẽ messis fueris messem in agro tuo, & obliuisceris manipulum, nõ reuertaris accipere illũ: proselyto & orphano & viduæ erit, vt benedicat te Dñs in operibus manuũ tuarum, & memor eris quia famulus eras in terra Ægypti, ideo præcipio tibi verbum hoc. Vnde facilè viderur atq; dignoscitur eum populum ob hanc causam cunctis afflictum fuisse miseriis, vt misereri alteri suo docererur exẽplo: sicut scriptum est, Docuisti enim populum tuum per talia opera, quomã oportet iustos esse & humanos. Qualẽ populũ suum esse velit, latè, vt arbitror, patet: & quibus possit operib⁹ promereri, pluribus probatur exemplis. Sed ne ad manifestandã eius voluntatem parum videatur esse quod diximus, legis & Propherarum præcepta iungamus: & quid Deo placeat sempérq; placuerit, & quid crebri⁹ fieri & obseruari præceperit, tam veteris quàm nouæ legis testimoniis cõprobemus. Diliges Dñm Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & diliges proximum tuum sicut teipsum. Legis & Prophetarũ præcipuum hoc mandatum esse, Dñi & Saluatoris nostri testimonio cõprobatur, dicentis, In his duobus mãdatis vniuersa lex pender & ꝓphetæ. Quod rescindi nõ potest, nec mutari, in duobus istis mandatis omne tam legis quã Prophetarum cõstare præceptum, & illum legẽ impleste qui hęc potuerit implere. Nihil enim à te aliud in lege veteri quęritur, quàm vt Deum & proximum diligas. Et verè ille legis & consummator & factor est, qui nec in Deum, nec in proximum peccat.

Exod.22.d.21.

Deut.10.d.17.

Deut.24.d.21.

Sap.12.c.19.

Deut.6.d.57

Mat.22.d.40.

CAPVT IX. Quid sit deum diligere.

SED quid Deum, quid proximũ sit diligere, præterire minimè ac dissimulare cõuenit. Deum diligit, qui suis in omnibus mãdatis obtẽperat. Deum diligit, qui leges eius & præcepta custodit. Deũ diligit, qui vt ille sanct⁹ est, & ipse se sanctificat, sicut scriptum est, Sãcti estote, quoniã & ego sanctus sum Dominus De⁹ vester. Deum diligit; qui & illud Prophetæ dicentis implet eloquium, Qui diligitis Dominum, odite malum. Deum diligit, qui nõ alia quàm cælestia cogitat & diuina. Deus enim non nisi sanctitatis, iustitiæ, & pietatis amator est. Et ille Deum diligit, qui non aliud quàm quod Deus amare videtur operatur. Quid sit enim Deũ diligere, Domini saluatoris doctrina declarat, dicentis, Qui audit verba mea & facit ea, hic est qui diligit me. Si ergo ille Deum diligit, qui quicquid Deus præcipit, facit; qui non facit, ille non diligit: omnis verò qui non diligit, odit. Vnde clarum atque manifestum est, ab eis Deum odiri, qui sua mandata non seruant: de quibus per Propheram dixisse puto, Nónne qui oderunt te Domine, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sũt mihi. Odit Propheta iustus peccatores & adulteros & iniustos, & Dei mandata spernentes: sicut ipse Propheta alio in loco dicit; Vidi prævaricantes, & tabescebam: & iterum; Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Vide ergo quam iusti, quàm integri esse debeamus & sancti: quibus postquam malè conuersari non licet, sed nec malè conuersantes agnoscere. Hoc etiam beatus Apostolus euidenter ostendit, quia nec panes cum peccatoribus frangi præcepit, dicens, Si quis frater cognominatur inter vos, & est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere quidem. Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione iniustitiæ & iniquita tis alienum: talem eum esse voluit, tam iustum, tam purum, tam immaculatum, tam simplicem, vt nihil quod in eo gentes redarguerent inuenirent, sed quod admirarentur, & dicerent, Beata gens cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Tales conuenit esse Dei cultores & seruos, mansuetos, graues, prudentes, pios, irreprehensibiles, immaculatos, vt quisquis viderit eos, stupeat & admiretur, & dicat, Hi homines sunt dij, quorum talis est conuersatio. Ita se homo Dei exhibere debet & agere, vt nemo sit qui eum videre non velit, qui eum non audire desideret: nemo eum cùm viderit nõ dei esse filium credat, vt verè in eo propheticum illud impleatur, Fauces plenæ dulcedinis, & totus desiderabilis. Nam si se talem exhibeat Christianus, si se talem exhibeat Dei seruus, vt iis qui dæmoniis idolisque deseruiũt conuersando fiat æquales: incipiet Deus per illum blasphemari, & dici, O Christianorum, ô Dei seruum, cuius tam nequam conuersatio est! cuius tam mali actus, tam turpia opera: cuius vita tam impia, tam scelesta, tam luxuriosa, tam sordida, & erit illius prophetiæ reus, Nomẽ enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Sed væ illis per quos nomen Domini fuerit blasphematum. Deus enim à nobis nihil magis desiderat & requirit, quã vt per act⁹ nostros nomẽ suum magnificetur ab omnibus: sicut scriptum est, Sacrificiũ laudis honorificauit me. Hoc est sacrificiũ quod Deus super omnes hostias quærit & diligit, vt per iustitiæ nostræ opera nomẽ suum vbique laudetur, & De⁹ verus esse seruorum suorum actu & opere cõprobetur. Illi verò Deũ diligunt, qui nõ aliud quàm vnde nomẽ Dei glorificetur, exercẽt.

Mat.5.g.44

Ephe.4.f.28

Aphes.5.a.

Pfa.96.b.10

Pfal.138.d.21

1.Cor.5.d.11.

Pfal.32.c.22.

Pfa.49.d.13

CAPVT X. De proximi dilectione & Christianorum vita.

QVOMODO Deus diligi debeat, vt potuimus breuiter diximus: nunc verò quid sit proximum tanquam seipsum diligere, vt possumus explicemus; quanquam ipsius causæ expositio alio loco breuiter disseratur, cùm dicitur, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Dominus quoque & Saluator noster inquit, Omnia quæ vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis similiter. Nemo est enim qui sibi malum optet ab aliquo fieri. Ille ergo proximum suum tanquam seipsum diligit, qui ei non mali aliquid facit quod nec sibi vult fieri, sed si quid boni prout ipse ab omnibus recipere optat & consequi, libenter impertitur: quia non solùm hoc à Christiano quæritur, vt malo careat, sed vt exerceat bonum qui etiam sinec quid mali nec boni fecerit, tamen ad æternæ vitæ præmium non admittitur, sed gehennæ ignibus mancipatur: sicut in Euangelio Dominum dixisse legimus de iis qui mali faciunt nihil, nec boni tamen aliquid operãtur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater me⁹ diabolo & angelis eius. Esurijui, & non dedistis mihi mãducare: Sitiui, & non dedistis mihi bibere: Hospes fui, & non suscepistis me: Nudus, & non vestistis me: Infirmus, & non visitastis me: In carere, & non venistis ad me. Non quia malum gesserũt, sed quia bonũ non fecerunt, condemnãtur. Ex hoc enim quisque prudens & sapiẽs recognoscat, quã spẽ illi habere possunt qui versantur in malis quãdo etiã illis vita negatur qui mali nihil fecerunt, nisi quia nõ aliquid gesserunt boni. Neq; enim Deus hoc tantũ quærit à nobis vt mali non simus, sed vt efficiamur boni. Ex malis enim operibus vocãtur mali, ita econtrario ex bonis appellãtur boni. Et duo sunt quibus boni seruire videtur & mali: bonus Deus, cui omnes bene conuersantes deseruiunt: diabolus autẽ malus, cuius quisque quimalè operatur famulus est. Non enim à nobis hoc solum poscitur, vt non viuendo malè serui esse diaboli desinamus, sed etiam vt viuendo bene, Deo seruire videamur. Nam quisque qui nec malum videtur operari nec bonum, cuius seruus videatur esse ignoro. Et quomodò à Deo vitã poterit sperare perpetuam, quã bene faciẽdo nõ meruit? Nemo se, inquã, sensu proprio decipiat & illudat: nemo se vana existimatione seducat. Quisquis bonus nõ fuerit, vitam nõ habet. Quisquis iustitiæ & misericordiæ opera nõ fecerit, nõ potest regnare cũ Christo. Quisquis non fuerit humanus, pius, hospitalis, benignus, clemens, gehennæ non euadit incendium. Deus malos nõ amat, non diligit peccatores. Quisquis malum fecerit, inimicus est Dei. Quisquis sine dolo non fuerit, partem non potest habere cum Christo, Nihil enim amplius est Christiano quærendum, nihil desiderandũ magis, nihilque totis viribus enitendum, quàm vt malitiam suo excludat ex corde, quàm vt nequitiam intra pectoris sui conscientiam nõ admittat, quàm vt bonitatem teneat, iustitiam seruet, puritatẽ mentis custodiat. Esto igitur innocens, si vis cũ Deo viuere. Esto simplex, si vis regnare cũ Christo. Quid tibi prodest malitia quę in mortem trahit? quid nequitia quæ prohibet regnare cum Christo, quæ se habentem exterminat? sicut scriptũ est; Anima enim nequã disperdet eũ qui se habet. Si viuere vis, audi prophetã quid loquitur: si regnum Christi diligis, audi quomodo illud merearis adipisci. Quis est homo, inquit, qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Cohibe linguam tuã à malo, & labia tua ne loquãtur dolum. Diuerte à malo & fac bonũ, inquire pacem & persequere eã. Huiusmodi homines Deus honorat & diligit, qui malũ nesciũt, qui mentiri nõ norũt, quorũ labia dolũ non loquũtur, in quibus nõ nisi bonitas esse videtur & puritas. Innocẽtia est quæ nos cõmendat Deo: simplicitas est quæ nos regnare facit cum Christo. Quòd Deus nõ nisi innocẽtes diligat, & sibi velit esse coniunctos, testimoniis plurimis declaratur, sicut in Psalmo scriptũ est; Innocentes & recti adhæserũt mihi: & alibi dicitur, Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Quantum innocentia homini prætet & conferat etiam si ferò sernetur, prophetæ Dauid testimonio cõprobatur: qui cùm grauiter antè peccasset, postea se iudicari non timuit, ex quo innocentiam nosse cœpit: sicut ipse dixit: Iudica me Deus, quoniam ego in innocẽtia mea ingressus sum. Sciebat ergo sibi iam non metuendum iudicium esse, quia innocentiã vel serò cognouerat. Et in alio loco dicit; Me autem propter innocentiam suscepisti. Suscepit postmodum propter innocentiã illum Deus, quem propter malitiam antè repulerat. Innocentes non confundi corã Deo posse, manifestum est, cũ dicitur, Quanto tẽpore innocẽtes custodiunt iustitiam, nõ cõfundentur. Nihil enim Deo dignus, nihil charius esse potest quã vt innocentia tota obseruatione teneatur. Licet quis in aliis operibus deuotus appareat, si illam non habuerit, sibi frustra blanditur de sua deuotione. Si illam Iudæis etiam sub veteri lege degẽtibus, quoniam adhuc illis inimicũ licebat odire, obseruare præceptũ est: quid te nũc agere cõuenit Christiane, qui inimicũ tuum iuberis amare? Quãdo enim innocẽs nõ eris, vel cui poteris esse malus, qui inimicis præceperis esse bon⁹? Sed tu forsitan & proximum odis, cui nec extraneũ odisse conceditur: & fratrẽ persequeris, cui præcipitur amare inimicũ: & Christianũ te esse credis, qui nec Noui nec Veteris testamẽti præcepta custodis? Sed ne sine causa te Christianũ æstimes, & de solo tibi nomine blandiaris, qualẽ te esse oporteat, Apostolum audi dicentem, Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operãdo manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audiẽtibus. Et nolite contristare Spiritum sanctũ Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia auferatur à vobis, cũ omni malitia. Estote autem benigni inuicem & misericordes: donantes inuicem, sicut in Christo Deus donauit vobis. Estote autẽ imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christ⁹ dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ & hostiã Deo in odorẽ suauitatis. Impudicitia autẽ & ois immũditia & auaritia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos aut turpitudo, aut stultiloquiũ, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc etiã scitote, quòd omnis impudic⁹ aut immũdus, aut auarus, quòd est idolorũ seruitus, nõ hæres erit in regno Christi & dei. Ille se meritò Christianũ iudicet, qui hęc præcepta custodit, q̃ sanct⁹, humilis & pudic⁹ & iust⁹ est, qui in misericordiæ & iustitiæ operib⁹ cõuersatur.

Pfal.24.d.21

Pfal36.d.37.

Pfal.25.a.2.

Pfal.40.c.13

Deut.15.

CAPVT XI. Quorũ preces Deus non exaudiat.

NVM tu illum Christianum putas, in quo nullus Christianitatis actus est, in quo nulla cõuersatio iustitiæ est, sed nequitiæ, impietatis & sceleris? An illum Christianũ putas, qui opprimit miserum, qui pauperem grauat, qui res alienas concupiscit, qui se vt diuitem faciat plures efficit indigentes, qui lucris gaudet iniustis, qui de alienis lachrymis cibũ capit, qui mi serorũ ditatur interitu, cui⁹ os assiduè violatur mẽdacio, cuius labia non nisi indigna & obscœna & scelesta loquũtur & turpia, cui cùm iubeatur distribuere sua, inuadit & aliena? Et talis ad Ecclesiam audẽter accedit, & temerè & importunè expandit in cælum impias manus, illicito raptu & innocẽtum cruore violatas: & ore illo polluto atque sacrilego, quo fuerat pauloantè aut falsa locut⁹ aut turpia, preces ad Deũ, quasi sibi nihil conscius mali, fundit. Quid agis impudens & miser? Quid te maiorum peccatorum onere grauas? Quid deo præter contemptum iniurias irrogas? Quid ad prouocandã celeriùs eius iram, in testimonium pœnæ tuæ sceleratus ad Deum porrigis manus, ad quas ille non rẽspicit qui non nisi sanctas & immaculatas sibi manus iussit offerri? Quid ore illo Deum rogas, quo pauloantè locutus es malè: cuius quámuis multiplicentur preces, abominatur, sicut scriptum est, Cùm extenderitis manus vestras, auertam faciem meã à vobis, & si multiplicaueritis preces, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris. Bene ergo ille sibi conscius esse debet & certus, & suæ innocentiæ fidus, qui ad Deum manus extendit & porrigit innoxias, cum Apostolus dicit, Volo autẽ viros orare in omni loco, leuantes manus sanctas. Ille enim meritò ad Deum extollit manus: ille preces bonæ conscientiæ fundit, qui potest dicere, Tu nosti Domine, quam sanctæ, quã innocentes, quam pure sunt ab omni fraude & iniuria & rapina, quas ad te expando manus; quàm immaculata labia & ab omni mendacio libera, quib⁹ tibi vt mihi miserearis, preces fundo. Talis enim ciró meretur audiri, & antequam penitus preces fundat, potest impetrare quod postulat. Scio enim esse quos ita nequitiæ & auaritiæ profunda caligo cæcauit, vt cùm illis prosperè cesserit quòd aut pauperem per potentiam vinxerint, aut innocentem testimoniis falsis obruerint, aut furtum fecerint, aut rapinam: Deo gratias agant, quo opitulãte talia se perpetrasse credunt, & tam iniquum Deum iudicent, vt putent eum scelerum suorum fuisse participem. STVLTI & miseri vsque adeò suis iniquitatibus obcæcati, vt non intelligant Deo non posse placere quod prohibet: & quiasi vnum crimen satis non sit, nisi adhuc malè sentiendo de Deo adiiciatur & aliud. Alij verò in hoc se iustificari æstimant, quòd de substantia pauperum exiguam eleemosynam faciant: & de eo quod plurimis abstulerunt, vni quiddam minimum largiũtur. Cibatur vnus vnde plures esuriunt, & de multorum spoliis vix pauci reguntur. Non talem eleemosynam Deus quærit, nec vult pietatem vni de alterius crudelitate præstari. Melius est enim te non facere eleemosynam, quã vnde paucos tegis inde plurimos denudare: & vt vnum vestias, plurimos spoliare vestiros. Illam eleemosynam Deus comprobat quæ de iustis laboribus ministratur, sicut scriptũ est; Honora Deũ de tuis iustis laboribus, & deliba ei de tuæ iustitiæ fructibus. Nam illam abominatur eleemosynam & reprobat, quæ de lachrymis præstatur alienis. Quid enim prodest si te benedicat vnus vnde plures maledicunt? Vel quid confert tibi eleemosyna quæ de substantia præstatur alterius? Reuera timendum non est quòd Deus non habeat vnde pauperes suos pascat, nisi tu aliena diripias.

Prou.3.a.6.

CAPVT XII. Quod sine operibus iustitiæ fides non prosit.

ALIOS autem noui quos ita insipientiæ & imprudẽtiæ tenebrosa caligo & ignorantia fallit & decipit, vt fidem quam se habere simulant, sine iustitiæ operibus apud deũ sibi censeant profuturam: & hoc erroris genere decepti, sine metu crimina nefanda committunt, dum credunt Deum nõ criminum, sed perfidiæ tantùm vltorem. Et huiusmodi non solùm seipsos perisse contenti sunt, sed etiam alios in quibus nullum diuinæ scientiæ lumen est, suis nitũtur laqueis implicare. Et impletur in illis, Saluatoris nostri sententia dicẽtis; Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Nam si nullũ crimẽ, sed sola perfidia cõdemnatur: ergo securi peccam⁹ & liberi, & sine causa dedit De⁹ mãdata iustitiæ, si sola sine iustitiæ operib⁹ fides

Mat.15.b.14

fides prodest. Vnde hic tam impius, tam sceleste, tam perfidus ignorantiæ error obrepserit, scire non possumus: nisi fortè ex illis qui hoc exemplo in lege veteri populum seducebant, & secum simul æternæ morti perpetuo tradebant interitui, de quibus scriptū est, Nolite audire sermones Prophetarum qui prophetant vobis, quoniam vani sunt ipsi, & visiones à corde suo loquuntur, & nō ab ore Domini. Dicunt enim his qui repulerūt verba Domini. Pax erit vobis, & omnibus qui vadunt in voluptatibus suis. Omni qui vadit in errore cordis sui dicūt, non venient super te mala. Multa quidē nobis, imò totius legis testimonia adferant, quibus tā pernicioſum destruere errorem ac sepelire poteramus, sed ne legētem diutius fatigemus, sufficiant pauca de pluribus. Respondeat ille mihi cuius talis est sensus: Adam à deo factus est homo primus statim in principio mundi, perfidiæ an peccati causa damnatus est? In quo nihil fuisse incredulitatis inuenio præter solā inobedientiam, cuius causa ille damnatus est, & omnes suo damnātur exemplo. Cain quoque non perfidiæ causa, sed quia fratrem interemerat condemnatus est. Quid pluraī vniuersus hic mundus vt diluuio interiret, nō perfidiæ causa lego factū fuisse, sed crimium. Sodoma & Gomorrha vt repentino cremarētur incendio, nullam causam incredulitatis inuenio, nisi peccatorū & scelerum: quod Scriptura euidenter demonstrat & dicit, Homines Sodomitæ mali & peccatores erant in conſpectu Dei valde. Populus ille Iudaicus vt tam frequēter interire videretur, & corripi, nónne peccatorū causapræstabat? Sed dicet aliquis, Veteris legis testimonia tantum nō accipio, nisi mihi & noui testamenti exēpla proferis. Accipe Saphiram & Ananiam, quos apostolica sententia nō perfidiæ crimine, sed furti & mendacij causa damnauit. Forsitan dicturus es mihi: Quid enim? Apostolus dicit, Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Ipsum qui hoc dicit, lego hominem absentem etiam condemnasse, quia vxorem patris acceperit. Intelligenda est Scriptura, quæ scientibus conuenire videtur in omnibus, & non nisi solis à quibus minimè intelligitur diſcrepare. Iustificari hominem, inquit Apostolus, per fidem, sine operibus legis dicit: sed nō sine illis operib⁹, de quibus alterum Apostolum audio dicentem, Fides sine operibus mortua est. Paulus enim apostol⁹ de operib⁹ legis locutus est, hoc est de circumcisione carnali, & neomenia, & sabbato, & huiusmodi cæteris, quæ lex fieri antè præceperat, & iā Christi tempore nō erant necessaria. Iste verò Iacobus de operib⁹ iustitiæ loquitur, quæ qui nō fecerit verè mortuus est, quamuis se simulet esse fidelē. Sed dicet aliquis illud Apostoli, dicentis, Corde creditur ad iustitiā, ore autem fit confeſſio ad salutem. Stulte, hoc baptiſmi impletur in tempore: quo vt baptizetur quis, sola confeſſio desideratur & fides. Nam quid tibi ipſius baptiſmi lauacrum prodest, si sola sine iustitia fides quæritur? Baptiſmo enim peccata ablui fides omnium tenet. Si deinceps peccandū est, quid abluiſſe prodest? Audi quid dicat Dominus homini semel sanato: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne tibi quid deterius eueniat. Hoc & beatus Petrus Apostolus manifeſtiſſimè docet, ei deterius aliquid qui post agnitā viam iustitiæ peccauerit euenire, cū dicit; Si enim refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini nostri saluatoris Iesu Christi, his rursum implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim esset illis, viam non cognoſcere iustitiæ, quàm post cognitam retrorsum conuerti ab eo quod illis traditū est à sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij, Canis reuersus ad vomitū suum, & sus lota in volutabro luti. Hoc & beatus Paulus apostolus testatur, & loquitur hominē post baptiſmi sanctificationem priſtino errore peccantem non sine ingenti pœnitentia conſeruari, dicēs; Impoſsibile est enim eos qui postquā semel illuminati sunt, gustauerūt etiam donū cœleste, & participes sunt facti Spiritus sancti, gustauerūt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque ſeculi vēturi, & prolapſi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigētes sibimetipſis filiū Dei, & ostentui habentes. Quendem etiam ad Saluatorē accesſisse, & quid faciendo vitam æternā perciperet interrogasse Euangelista testatur, cui ita à Domino respoſum est, Si vis vitā habere, serua mandata. Nón dixit, serua tantum fidē. Nam si sola fides quæritur, superfluè iubentur mandata seruari. Sed absit vt ergo Deum meū aliquid dicam præcepisse superfluum. Sed dicant hoc illi qui peccādo iam filij perditionis effecti sunt: & in hoc tantum solatium se habere credunt, si alios secum potuerint morti perpetuæ mācipare. Nam si Deus peccatorē nō punit, vbi est illud propheticū, Si iuſt⁹ vix saluus erit, peccator & impius vbi parebūt? Et alibi, Quia peccatores peribunt. Et iterū: Deficient peccatores à terra, & iniqui, ita vt non sint. Et iterum, Sicut deficit fumus, ita deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereāt peccatores à facie Dei. Nullū hic tantū incredulum & infidelē, sed peccatores audio condēnari. Et Saluatorem nostrū quodā loco dixiſse lego: Non omnes qui dicunt mihi Domine Domine, intrabunt in regnū cælorū: sed qui faciunt voluntatem patritsmei, qui in cælis est. Vtiquе iſti Christum credebant, qui eum etiā Dominū nuncupabant. Nec iidcirco illis cælestis regni ianua panditur, quia illum ore quem factis abnegant cōfitētur. Negari autem Deū factis nō minus quàm verbis, Apoſtolus dixit: Deum confitētur se noſse, factis autem negāt. Et Dominus in Euangelio: Multi mihi dicent in illa die, Domine Domine, nónne in nomine tuo eiecimus demonia, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicā illis, Nunquā vos cognoui. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Vſquadeò iſti crediderunt, vt in nomine Domini virtutes etiam operentur, nec tamen eis proderit fides, quia iustitiæ opera nō fecerūt. Itaque si sola fides prodest, cur illi cum angelis satanæ in perpetuū gehennæ ignibus mācipantur, qui non perfidiæ causa, sed quia boni nihil fecerunt, iudicantur? Sicut ſcriptum est: Et dicet eis rex qui ad sinistram sunt: Diſcedite à me maligni in gehennam æternam, quā paravit pater meus diabolo & angelis eius. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, &c. Non dixit vtique, quia non credidiſtis. mihi. Vnde intelligi datur, non eos incredulitatis causa, sed propter bonorum operum ſterilitatem esse damnandos.

NEMO igitur alterum decipiat, nemo seducat: nisi qui iustus fuerit, vitam non habebit: nisi quis in omnibus Christi mandata seruauerit, partem non poteſt habere cum Christo: nisi quis terrena deſpexerit, diuina non capierit nisi humana contemſerit, non poteſt habere cælestia. Nec quiſquam se Christianum iudicet, nisi qui Christi & doctrinam sequitur, & imitatur exemplum. Sed tu Christianum illum putas, cuius nunquam pane vllus saturatur esuriēs, cuius potu nullius sitis extinguitur, cuius mensam nemo pauper cognoſcit, sub cuius tecto nec aduena nec peregrinus aliquando succedit, cuius nemo nudus tegitur veſtimentis, cuius pauper nullus fouetur auxilio, cuius bonum nemo ſentit, cuius miſericordiam nemo cognoſcit, qui in nullo imitatur bonos, ſed deridet potius & ſubſannat, & pauperes perſequi non ceſſat. Abſit vt huiuſmodi Christianus dicatur, abſit vt Dei filius poſſit appellari qui talis est. Christianus ille est, qui viam Christi sequitur, qui Christum in omnibus imitatur: sicut ſcriptum est, Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Christianus ille est, qui omnibus miſericordiam facit, qui omnino non mouetur iniuria, qui opprimi pauperem ſe præſente non patitur, qui miſeris ſubuenit, qui indigentibus ſuccurrit, qui cum mœrētibus mœret, qui dolorem alterius sicut proprium ſentit, qui ad flerum flebilus alienis prouocatur, cuius omnibus cōmuнis est domus, cuius ianua nemini clauditur, cuius mensam pauper nullus ignorat, cuius donū panis cunctis offertur, cuius bonū omnes norunt, à quo nemo ſentit iniuriam, qui Deo die noctuque deſeruit, qui eī⁹ præcepta indeſinenter meditatur & cogitat, qui pauper mundo efficitur, vt Deo locuples fiat, qui inter homines habetur in gloriuſ, vt coram deo & angelis eius glorioſus appareat, qui in corde ſuo nihil videtur habere ſimulatum vel fictum, cuius ſimplex & immaculata est anima, cuius cōſcientia fidelis & pura est, cuius tota mens in Deo est, cuius omnis ſpes in Christo est, quicęleſtia potius quàm terrena deſiderat, qui humana ſpernit vt poſſit habere diuina. Nam his qui hoc ſeculū diligunt, & qui in præſenti tēpore gloriantur & cōplacent: audi quid dicitur, Neſcitis quia amicitia huius mū di inimica est Deo? Et quicūque voluerit fieri amicꝰ huius ſeculi, inimicus dei cōſtituetur. Hæc tibi ſoror dileciſſima quid Christianū agere conueniat, prout potui explicaui. Si ergo omnes generaliter qui christiani nūcupantur, eſſe tales oporteat, nūc tuę prudētiæ eſt æſtimare, qualem tu te viduam debeas exhibere, quam cunctis bene conueſcantibus eſſe oportet exemplū. Tria autē eſſe viduarū genera nō ignorare te credo. Vnum quoq perfectiſſimum eſt, cęleſtiſque præmio deſtinatū: quod ritu illius de Euangelio viduæ orationibus & ieiuniis die noctúque deſeruit. Aliud verò quod filiorū curam habere dicitur & domus: non tamē tanto prędmio dignū, nec tamē peccatis obnoxium. Tertium autem genus est in epulis & deliciis, quod æternæ morti ſeruatur & pœnæ, ſicut ſcriptum est, Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt. Iſtæ ſunt primæ quæ dicuntur & veræ, & quæ iubentur à tan-

1.Pet.4.d.18.
Pſal.67.2.3. Pſa.103.d.35. Mat.7.c.21.
Tit.1.d.16. Mat.7.c.22.
Mat.25.a.41
CAPVT XIIII. Quis ſit verè Chriſtianus.
Lucæ 10.c. 16. Luc.7.f.38.
1.Pet.2.a.24.
Iacobi 4.b. 4.
CAPVT XV. Quales ſe viduæ exhibere debeant: & de triplici genere viduarum.
Luc.2.f.37.
1.Tim.5.d.3.

à tāto ſacerdote, hoc est à Timotheo honorari. Secundæ sunt illæ quibus iam non iubetur exhiberi honor, nec tamen vita negatur, de quibus dicitur, Quæ autem filios habent aut nepotes, diſcant primum domum ſuam piè tractare, & parem gratiam reddere parentibus. Illæ verò tertiæ sunt, de quibus ſcriptum est, Vidua autem quæ in deliciis est, viuens mortua est. Vnde intelligi datur, non omnes viduas esse æquales, nec eas Deo placere, quæ corpore tantùm viduæ videntur esse, nō opere. Qualis autem Christi vidua debeat esse, Apoſtolus dicit: Quæ verè vidua est, ſperat in Domino, & inſtat orationibus die ac nocte. Nec illud te prætexire volo, quòd quando veras viduas Apoſtolus nominat, esse demōſtrat & falſas: hoc est, actu, mente, conuerſatione & corpore. Et alibi viduæ veræ & electæ actum conuerſationémque deſcribit idem Apoſtolus dicens, Vidua eligatur quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens. Si filios educauerit, & ſubintelligitur Deo; ſi hoſpitem recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus miniſtrauit, ſi omne opus bonum ſubſecuta est. Hanc esse veram viduam iudicauit, cuius talia sunt opera. Illa verò quomodo se Christi viduam dicit esse, quæ nihil tale aliquando operata est? Sed sunt aliquæ viduæ diuites, nobiles & potētes, quibus forſitan videtur indignum, vt aut filios Deo, & non ſeculo educent, aut hoſpitio recipiant aduenam, aut ſanctorum pedes laborioſos, lutulentos & horridos delicatis & nitidis manibus tangant. Sed nec dignæ erunt tales in futuro tempore ſanctorum esse conſortes, quos ita hic ſpreuerunt, nec partem habere poterūt cum Christo, quem ſuſcipere noluerunt, & cuius plāтas ſuis contrectare manibus horruerūt: quia Chriſtum ſpernit quicumque eius famulos ſpernit, ſicut ipſe dicit; Qui vos ſpernit, me ſpernit. Mariæ lachrymæ vnde Christi lauarentur pedes abūdarunt: noſtri autem temporis ſeminis aut viduis, peregrinorum vnde pedes lauentur ipſa aquæ deficit. Tu ergo ſanctiſſima & prudētiſſima femina, ne velis imitari huiuſmodi, quæ cùm audenter malefecerint, benefacere erubeſcunt: & confunduntur iuſtè viuere quæ non sunt peccare cōfuſæ, & quę ſe morti vltrò obtulerunt, nec inuitatæ reuertūtur ad vitam: quæ hominū magis riſus & ſubſannationes & fabulas quàm Dei iudicium pertimeſcūt: & quibus charius est miſeris hominibus placere quàm Deo. Sed esto talis, qualem te Dominus esse præcepit, qualem Apoſtolus iubet exhiberi Chriſto viduam. Esto ſancta, humilis & quieta: miſericordiæ & iuſtitiæ opera indeſinēter ſemper exerce. Et quiſquę te in opprobrium habeat, quiſquę te ſubſannet & irrideat, tu tantùm Deo placeas, & quæ Chriſti sunt geras. Ante omnia inceſſabiliter Domini meditare mandata, orationibus & Pſalmis inſtanter incumbe: vt ſi poſſibile est, nemo te aliquando niſi aut legentem inueniat, aut orantem. Et cùm fueris talis, noſtri memento: qui te tantum diligimus, vt quod præſentes præſtare non poſſumus, conferamus abſentes.

DE ASSVMPTIONE BEATÆ MARIÆ VIRGINIS, LIBER VNVS.

CENSVRA. *Non est Augustini.*

TRACT. VIII.

AD interrogata de virginis & matris Domini reſolutione remporali, & aſſumptione perēni, quid intelligam reſponſurus te Deus omnipotens pater voto ſupplice exoro, vt qui mandas nubibus & pluunt imbres, qui tangis montes & fumigant, qui aperis terram & germinat: quid dicam iubeas, quid proferā præbeas. ad quid ſermonem dirigam aperias. Venerabile est enim mihi Domine, & præcordiis meis reuerendiſſimum, de matre filij tui loqui, & de ſanctiſſimo corpore eius linguam ſermonibus occupare, quæ ſola meruit Deum & hominem paritura ſuſcipere, facta thronus Dei & aula regis æterni, ſecundum quod nos docuiſti per ſanctos tuos Patriarchas, Prophetas & Apoſtolos, figuris & ſermonibus: quibus credimus, & certi ſumus, quia nūquam fefelliſti, quia nec fallere, nec falli nouiſti, oſtendens filium tuum coæternum tibi & conſubſtantialem incarnādum, & incarnatum per virginis vterum, de qua carnem aſſumpſit, qui corporalia cuncta tecum creauit, author, adminiſtrator & Deus: ab homine factus est homo, ab ea naturam ſumens, non originem, ſanctificante Spiritu ſancto tuo in ea vterum humanum & purificante atque mundante ad conceptionem filij tui, cuius dignitatis & gratiæ effectum nec cor concipere, nec lingua valet exprimere. Non enim talis cōceptus, taliſque partus niſi Deum decuerat, qui venerat redimere quos voluit creare, creare profectò poteſtate, redimere humilitate: humilitatis naturam ſumens ſanctam de ſanctificato corpore, & immaculatam de immaculato. Ineffabilem enim ſanctificationis gratiam quam concipiendus præbuit, cōceptus & natus non abſtulit. Quæ quantū in corpore valuerit virginis, illi ſoli notiſſimum est, qui de eius natura, naturam ſuſcepit quam condidit: Per quē te quæſo Domine, quia per illum bona cuncta tribuis, quæ vt tribuas eligis, vt me inoffenſè de tanta ſanctitate loqui tribuas. Etſi non totum vt est, quod impoſſibile omni linguæ humanæ est: tamen ipſum ex parte quod est, dicatur vt est. Sonet ego pretioſiſſimum ſui prerioſitate, ſanctiſſimum certa ſanctitate, inæſtimabiliſſimū fideliſſima veritate. Quæ quia humanam rationem excedunt, ſpiritus tuus aſſit, qui ſuo ſacro ſpiramine inducat nos in omnem dicendorum veritatem. Et quia de eius corpore & anima loquendum est, quod ipſe præter naturalem vſum ſanctificauit & gratiam contulit, non aliena nos dicere patiatur, ſed propria: ad laudem & gloriam ruam deus omnipotens pater, & ad honorem filij tui per virginem nati, & eiuſdem Spiritus ſancti Dei & Domini noſtri, cum quo est tibi regnum & imperium in omnia ſecula ſeculorum, Amen.

CAP. I. De ſcripturarum veritate, & differenti modo exponēdi eas.

QVIA profundiſſimæ & ſua dignitate altiſſimæ ſum reſponſurus quæſtioni, lectorem meum obſecro, vt pro me deprecetur, & ſi quæ à me pleniter dicta cognouerit, donis Dei gratus exiſtat: ſin autem minus, noſtrę compatiatur humilitati, quia licet minus valeamus, vera tamen proculdubio volumus. De ſanctiſſimo igitur corpore perpetuæ virginis Mariæ, eiuſque ſacræ animæ aſſumptione quantū Dominus donauerit loqui ſuſcipientes, hoc primùm dicimus, quòd in diuinis ſcripturis poſtquam Dominus in cruce matrem diſcipulo commendauit, vt caſtis caſtitas tueretur obſequiis nihil de ea reperitur præter id quod Lucas cōmemorat in actibus Apoſtolorū, commemoratis eiſdem Apoſtolis nominatim, dicens, Hi omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione, cū mulieribus & Maria matre Ieſu & fratribus eius. Hoc dicimus, quia tanto quæ magna exiſtunt cautius tractanda ſunt, quanto ſpecialibus authoritatū teſtimoniis nō poſſunt ad liquidum roborari. Sed quia quędam ſcriptura ſancta indagationum ſtudiis quærenda reliquit, non ſunt ſuperflua ęſtimanda, dum vera indagatione fuerint patefacta. Fœcunda est enim veritatis authoritas: & dum diligenter diſcutitur, de ſe gignere quod ipſa est cognoſcitur. Sæpe enim dicuſſa verā conuenientiam parit, quam manifeſtis ſermonibus abſcōdit; & ſæpe apertis ſermonibus inſinuat, in quibus nihil præter id quod ſonat quęrendū inuitat: vt est illud, quòd Abrahā genuit Iſaac, Iſaac genuit Iacob, Iacob genuit Iudam & fratres eius, & cætera talia, in quibus ſola tenenda est litera: quædam autē ſic commendat, vt pariter literā & myſticū intellectū inſinuet, vt in tranſitu maris rubri, māna cælesti, & tabernaculo Dei, atque arca teſtamenti, vbi futurorum figura, baptiſmi ſcilicet Chriſti & Eccleſiæ oſtenſa est prærogatiua: Quædam tantùm miſticè, vt cùm Deum dicit inſuffläſſe in faciem Adæ ſpiraculum vitæ, qui tamen os ad ſpirandum non habet, nec manus ad operandum, licet dicat Propheta, Manus tuę Domine fecerunt me & plaſmauerunt me. Matt.1.a.2. Ioā.19.c.27 Act.1.c.14. Iob 10.b.8.

CAP. II. De veritate circa eā quæ in Bibijs non continētur.

SVNT etiā quædam, quæ quamuis commemorari ex toto omiſſa ſint, vera tamē ratione credūtur, ad quod ipſa conuenientia rei quemadmodū dux & prędia creditur. Nihil enim de Melchiſedec ſacerdotis dei excelſi iuſtitia loquitur, cū ipſa præceſſiſſe tātæ laudis merita cognoſcatur. Nihil de Heliæ & Enoch poſtquā rapti ſunt, vitæ felicitate cōmendat, cunctis liquidò ſciēbus eos beatè viuere, quos Dominus hinc in futurum ſaluandos voluit rapere. Quid ergo de Mariæ morte, quid de eius aſſūptione dicendum est, vnde diuina Scriptura nihil commemorat, niſi quærēdum ratione quod conueniat veritati: ſtatq; ipſa veritas authoritas, ſine qua nec est, nec valeat authoritas? Memores enim conditionis humanæ mortē illam ſubiiſſe temporalem dicere non metuimus, quam idem certè eius filius, qui & Deus & homo est, lege ſortis humanæ ſuſtinuit: & hoc quia homo de eius ſuſceptus & profuſus est vtero.

CAP. III. Quòd Adā maledicto Chriſtus nō ſubiacuerit. Gen.3.d.19.

SED ſi dicimus eam mortis teneri vinculis, & reſolutam in communem materiam vermium ac cinerū: libranduм est, ſi hoc conueniat tantæ ſanctitati, tātæ aulæ Dei prærogatiuæ. Scimus enim dictū primo parenti; Quia puluis

es,&in puluerem ibis.Quod si de morte dicitur,generalis est A sententia, si de resolutione in puluerem,hanc conditionem
Psalm.15.b.10. Christi caro euasit de carne Mariæ sumpta, quæ corruptionem non sustinuit. De hoc enim scriptum est per Prophetam dicentem; Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. De
Luc.1.d.35. quo autem sancto dictum sit, archangelus prodidit, qui ad Mariam ait; Et quod nascetur ex te sanctum,vocabitur filius Dei. Verè sancta & sanctum sanctorum: vnde & illa Sancta sanctorũ dicuntur quæ illa seruabant, quibus ille figurabatur qui veraciter solus sanctus sanctorũ dicitur. Hic enim est de
Dan 9.f.24. quo idem archangelus Gabriel Danieli loquitur,inter cætera quæ futura ostẽdit dicens;Et impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Hic enim sanctus corruptionẽ nõ vidit, quia tertia die cum triumpho de inferis rediens re-
2.Co.13.b.4 surrexit. Caro eius quæ de Maria sumpta est, & si mortua est ex infirmitate,reuixit ex Dei virtute. Sed hoc ille,qui quãdo voluit mori,quando voluit resurgere,potuit. Excipitur ergo ab illa generali sententia de virgine sumpta natura. Quod si non Mariæ congruit, congruit tamẽ filio,quem genuit,Iesu.

CAPVT III. Quòd Marium, Euæ maledictio non tetigerit.

POST hæc quæ Adæ dicta sunt,de quibus excipitur Mariæ B filius, contenda sunt, quæ etiã Euæ dicta sunt,si cunctis feminis sint generalia,& si in aliquo excipiatur Maria. Scriptũ quippe est:Mulieri quoque dixit deº; Multiplicabo ærumnas
Gen 3. c.16. tuas & cõceptus tuos. In dolore paries filios, & sub viri potestate eris,&ipse dominabitur tui.Ærumnam Maria sustinuit,
Luc. 2. c.35. cuius animã gladius passionis Christi pertransiuit;sed concepti nõ multiplicauit, nec sub viri,id est,mariti potestate deguit, quæ integerrimus visceribus de Spiritu sancto Christũ susceperit, & virginitatis integritate manente virgo permãsit. Quẽ quia sine peccati colluuione, & sine virilis admixtionis detrimento susceperit, sine dolore genuit, & sine integritatis violatione pudore virginitatis integra permansit. Hoc enim potuit efficere de matre,quia sic deus elegit nasci de homine. Maria ergo & si communicat ærumnis Euæ,non cõmunicat parturiẽdo cum dolore. Promeruit enim hoc singularis sanctitas eius & singularis gratia,qua susceptione Dei singulariter æstimara est digna.Nõ immeritò ergo excipitur à quibusdam generalibus veraæstimatione, quam tanta seruat gratia & attolit dignitatis prærogatiua.Quantum enim Christi potestas possit,mundi ostẽdit vniuersitas: quantum gratia,Mariæ monstrat integritas: quæ sicut diuersa est à natura, ita diuersa est ab vsu.Quid ergo si in tanta diuersitate eam dicimus humanæ sortis mortẽ subiisse, nec tamẽ eius vinculis retineri, per quã Deus voluit nasci,& carnis substantiã cõmunicare,nũquid impiũ erit?Scimus enim Iesum omnia posse,qui
Matt. 28. d. 18. de seipso ait, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.

CAP. V. Matrẽ Christus honorauit.

SI ergo voluit integrã matrẽ virginitatis seruare pudore, cur non velit incorruptã à putredinis seruare fœtore? Dicat ergo qui cognouit sensum Domini, & qui consiliarius eius
Rom. 11. d. 34. fuit,nũquid non pertinet ad benignitatẽ Domini,matris seruare honorẽ, quilegem non soluere venerat, sed adimplere?
Matt.5.b.18. Lex enim sicut honorẽ matris præcipit, ita inhonorationem damnat. Qui enim in vita præ cæteris illam gratia sui conceptus honnorauit, pium est credere singulari saluatione eam in morte & speciali graria honorasse. Potuit enim eam à putredine & puluere alienam facere,qui ex ea nascẽs potuit virginem relinquere. Putredo nãque & vermis humanæ est opprobriũ cõditionis, à quo opprobrio cùm Iesus sit alienus natura Mariæ excipitur, quam Iesus de ea suscepisse probatur.
Ge. 37.f.17. Caro enim Iesu caro est Mariæ,& multo specialius quàm Ioseph Iudæ cæterorũque fratrum eius, quibus dicebat; Frater enim & caro nostra est. Caro enim Christi quãuis gloria resurrectionis fuerit magnificata, & potẽrer super omnes cælos ascensione glorificata, eadẽ tamen carnis mansit &manet natura quæ susceptа est de Maria. Ipse enim est qui cõceptus, genitus,atque à mortui:s susciatus est per gloriã patris: sicut
Luc.24.g.38 profectò ipse testatur post resurrectionẽ, quando Apostolis dicit;Videte manus meas, & pedes meos,quia ego ipse sum. Quid enim est,ego ipse sum: nisi quia alter nõ sum quàm tũc erã quando passus sum? Et hoc siquidẽ cognoscere potestis, qui in manibus & pedibus meis clauorũ signa clarè videtis. Ipse ergo idémque cælos ascendit,& carnem quam de matre susciput,super astra trãsuexit: honorans omnem humanam naturam, sed multo magis maternam. Si igitur natura matris est filius,conueniens est vt sit & filij mater,non quantum pertinet ad æquam administrationem, sed quantum pertinet ad eandem reciprocam substantiam: vt homo de homine,caro de carne,mater à filio,filius à matre,non ad vnitatem personæ,sed ad vnitatem corporalis naturæ & substantiæ. Si enim vnitatem potest facere gratia sine proprietate specialis naturæ, quando magis vbi gratiæ vnitas & corporis est specialis natiuitas? Vnitas namque gratiæ est, vt discipulorum in
Ioã.17.b.11. Christo,de quibus ipse dixit, Pater sancte,serua eos in nomine tuo;quos dedisti mihi,volo vt sint vnũ sicut & nos. Et iterum de omnibus iustis, Non pro his autem rogo tantùm,sed
Ioan. 2.a.5. & pro his qui crediturí sunt per verbum eorũ in me, vt omnes vnum sint sicut & tũ pater in me, & ego in te: hoc est, vt ipsi sint per gratiam, quod nos sumus per diuinitatis naturã. Hæc quippe gratiæ vnitas, quæ cunctis in Christum credentibus seruatur, si Mariæ etiam minus sapientium æstimatione non tollitur;quanto magis cum gratiæ vnitate ipsa specialitas naturæ vnum efficit matrem & filium, & filium & matrem? Videdum est etiam quid de his quos secum per gratiam vnum esse voluit,consequenter adiunxit. Ait enim:Pater,quos dedisti mihi,volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem quam dedisti mihi. O magnam & inæstimabilem bonitatem Dei: qui habere secum suos in gloria vult,vt sua claritate fruantur,qui hic sua fide iunctí,vnũ cum eo esse digni iudicantur! Si igitur eos secum habere vult, &
matt.6. d.27 hoc potest: qui omnia potest:quid æstimandum est de matre, vbi digna sit haberi, nisi in præsentia filij?

CAP. VI. Quomodo Maria cælesti gloria perfruatur.

QVANTVM igitur cõtueor,quantum intelligo,quantum credo,Mariæ anima claritate fruitur Christi,& glorioſis cõspectibus eũ semper videre sitiẽs, & semper cõspiciens,dum
Luc.1.d.48. ineſtimabiliter pascitur,excellentiori quadã specialique prerogatiua à filio honoratur:possidens in Christo corpus suum quod genuit, clarificatum in dextera patris; & si non suũ per quod genuit, tamen suum quod genuit. Et quare non suum per quod genuit? Si non obuiauerit nec dũ perspecta authoritas, verè credo, & per quod genuit, quia tanta sanctificatio dignior cælo est quàm terra. Thronum Dei,thalamũ Domini, domum atque tabernaculũ Christi dignum est ibi esse vbi
Dan.2.g.44 ipse est. Tam pretiosum enim thesaurũ dignius est cælo seruari quàm terra, tantã integritatẽ meritò incorruptibilitas, non putredinis aliqua resolutio sequitur. Istud ergo sacratissimum corpus de quo Christus carnem assumpsit, & diuinã naturam humanæ vniuit, non amittens quod erat, sed assu-
C mens quod non erat, vt verbum caro, hoc est, Deus homo fieret,escam vermibus traditum, in communi sorde putredinis & futurum de vermibus puluerem:quia sentire nõ valeo, dicere pertimesco. De quo si nihil altius sentirẽ quàm de proprio,nihil dicerẽ nisi quemdmodum de proprio. Quod absque nulla ambiguitate soluendum est in mortem,post mortẽ est futurum putredo,post putredinem vermis,post vermẽ,vt dignum est,abiectissimus puluis.Quod de Maria credendum non videtur nec æstimabile:quia æstimationem procul pellit incomparabilis gratiæ munus.

CAPVT VII. Causas reddit quibus docet Mariam esse cũ Christo. Ioan.12.d.26.

QVOD me dicere multarum consideratio rerum inuitat: quarum & illa quidem est,quam suis alibi ministris ipsa veritas ait, Qui mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego sum, ibi & minister meus erit. Si enim hæc est generalis sententia omnium per fidem & bonam operationem Christo ministrantium, quanto magis quadommodo & specialius est Marię? Mariam namque operis exhibitione & fidei rigiditissima veritate ministram Christi fuisse, omnis qui sanè sapit intelligit. Absq; dubio enim omni opeti ministratrix extitit,
D quę hunc in vtero gessit, partúque profusum aluit & fouit, atque, vt Euangelium ait, in præsepio reclinauit, & à facie Herodis in Ægyptum fugiens abscondit, & omnem infantiam eius matris affectu ita prosecuta est, vt vsque ad crucẽ, in qua filium iam virum perfectũ vidit pẽdentem,ab eius indubitanter ministerio non recesserit,consecuta eum non solùm greſibus pedum tanquã pro amore filij, verumetiã imitatione morum tanquam pro reuerẽtia Dei. Maria ergo ministra Christi spiritalium operum qualitatibus sicut deuotissima extitit : ita absque dubio religionis fide,& veræ credulitatis charitate secutrix fuit. Non enim potuit nisi diuinitatis eius esse credula, quæ se nouerat hũc nõ virili semine secundũ ordinem naturæ, sed diuino spiramine nũciante archãgelo concepisse: videns semper famulantium angelorum ei adesse frequentiam,vt concepto & nato,quando videlicet facta est cum angelo multitudo cælestis exercitus clamantium & dicentiũ, Gloria in altissimis Deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in Ægyptum fugituro, atque inde iterum redituro:quibus liquidò cognoscere potuit,quia talia obse-

Matt.2.a.2. obsequia non nisi Deum decuerant. Vnde & stellæ demon-
Luc.2.d.17. stratio, & magorum de longinquis partibus insperata adduc-
Ibidem c.36 tio,maximum illi extitit indicium veritatis.Similiter & Si-
Ibidem c.19 meonis & Annæ prophetali dignitate insolitus cæteris & huic specialis occurſus. Quæ omnia profectò Maria conferuans, his cunctis auctius ad fidem roborata, pio corde conferebat: in tantum vt omnino non nutabunda, sed certè de filij potestate,tanquã de Dei vera virtute,deficiẽte in nuptiis
Ioan. 2.a.5. vino dixerit, Vinum non habent:sciens planè hoc illum potuisse, quod eum mox contigit diuino miraculo cõpleuisse. Ecce igitur maria fide & opere Christi administratrix,& denota vsque ad eius mortem fecutrix, non plus gressu quàm imitationis affectu., vt credendum est, si ibi non fuerit vbi Christus ministros suos vult esse, vbi ergo erit? Et si ibi erit,
matt.6. d.27 nunquid æquali gratia?Et si æquali gratia,vbi æqua Dei censura, quæ vnicuiq; reddit secundum sua merita? Si ergo meritò Mariæ viuenti, præ omnibus donata est gratia, mortuæ
Psal.115.a.15 erit minuenda? Absit. Quia si omnium sanctorum mors est pretiosa,Mariæ sanè est pretiosissima: quam tanta comitata est gratia,vt mater Dei dicatur,& sit.

CAP. VIII. Maria sine corruptione adseruata. Act.17.f.28

CONSIDERATIS igitur his vniuersis, & vera ratione confitendum censeo,Mariam in Christo, & apud Christum B esse. In Christo,quia in ipso viuimus,mouemur & sumus: apud Christum gloriosè ad ęternitatis gaudia assumptam,benignitate Christi honoratiùs susceptа cæteris,quã hic gratia honorauit præ cæteris, nec vsque ad communem humilitatem esse adductam post mortem,putredinis videlicet & vermis,& pulueris, quæ suum & omnium genuit Saluatorẽ: in cuius si potestate est, sanctorum de capite capillum non pe-
Luc.21.d.18. rire, est & illam anima & corpore integrã posse seruare. De cuius potestate si nullus dubitet ecclesiasticorũ, quin possit matrem sine corruptione in perpetuũ seruare: cur dubitandum est voluisse , quod attinet ad tantæ benignitatis gratiã?
Dan.2.g.44 Si elegit diuina voluntas sola gratia inter crepitantes vehementium ignium flammas , non solùm puerorum corpora seruare illæsa, verùm & ipsa vestimenta seruare inusta: cur
Ionæ 2.a.2. * abnuat in matre propria quod elegit in veste aliena? Ionam seruare in ventre ceti præter naturalem vsum voluit incorruptum sola misericordia,Maria incorruptam præter naturam non seruabit gratia? Seruatus est Daniel ab intemperatissima fame leonum , non seruanda est Maria tantis dotata
Dan.6. f.22. C meritis dignitatum? Hæc cuncta quę diximus,quia naturam non seruasse cognoscimus:in Mariæ integritate plus potuisse gratiam quàm naturam non dubitamus. Diuinitatis enim sunt opera quæ dicimus,& ideo possibilia, quia sunt ab omnipotentia. Christus autem Dei virtus est & Dei sapientia,
1.Corin.1.d.24. cuius omnia quæ patris sunt,sua sunt & velle:velle autẽ omnia quæ sunt iusta & digna. Sic per hoc dignè videtur lætari Maria lætitia inenarrabili anima &corpote,in proprio filio, per proprium filium , nec vllam sequi debere corruptionis grumnam,quam nulla secuta est tantum filium pariendo integritatis corruptio : vt sit semper incorrupta , quam tanta perfudit gratia,sit integraliter viuens, quæ omnium integrã perfectámque genuit vitam, sit cum illo quem in suo gessit vtero,sit apud illũ illa quæ genuit,fouit & aluit illud, Maria Dei genitrix,Dei ministratrix, & Dei fecutrix:de qua,vt iam dixi,quia aliter sentire nõ audeo,aliter dicere non præsumo.

CAP. IX. Epilogus.

SVSCIPIAT igitur hũc sensum fraterna charitas vestra, quem sanctus spiritus inspirauit. Ostensa sunt in parte,quæ taliter hortata sunt me dicere. Si quis autẽ refragari his elegerit,cùm dicere non velit,hoc non posse Christum: proferat quare non conueniat velle,ac per hoc non esse. Et cùm se veraciter consilium Dei de his nosse manifestauerit , incipiã credere,de quibus aliter non possum sentire:mirabórque illum altitudinem consilij diuini inuestigasse , quam me cum Apostolo digna reuerentia videor debere admirari dicente,
Rom.11.d. 33. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei , quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius , & inuestigabiles viæ eius!
1.Cor. 13.c. 13. Et quia, secundum eundem Apostolum, ex parte cognoscimus,& ex parte prophetamus: dixi de his,&si non quantum est,tamen quamadmodum me dicere debuisse credidi. Si ergo verà sunt quæ scripsi,tibi gratias ago Christe,quia de sancta virgine matre tua , nisi quod pium est ac dignum visum, sentire non potui. Si ergo dixi vt debui , approba Christe tu & tui:si autem non vt debui, ignosce obsecro tu & tui: Qui cum Deo patre & Spiritu sancto viuis & regnas , per omnia secula seculorum, Amen.

DE CONTEMPTV MVNDI, LIBER.

TRACT. IX.

CENSVRA. *Non est Augustini.*

CAPVT I. De duplici mandato rũ genere. Psal.141b.6.

AVDITE fratres charissimi, salutiferam patris nostri doctrinam,qui nõ terrenam , sed ęternam concupiscitis hæreditarem: qui nõ vultis sortem accipere in terra morietium, sed cum,Psalmista decantare, Portio mea in terra viuentium : qui Ægyptum reliquistis; & ad promissionis terram festinaris. Audite itaque habentes aures audiendi pium patrem, ad hæreditatem cælorum nos Psal.33.b.12 vocantem & dicentem,Venite filij,audite me,timorem Domini docebo vos. Quis est enim homo qui vult vitam? Quis es qui ad vitam vis ingredi? serua mandata Dei. Quorum Mat.19.c.18 mandatorum alia sunt specialia , alia verò communia. Specialia sunt propriè canonicorum siue clericorum & monachorum:communia autem omnium catholicorum. Specialia igitur sunt hæc: Si vis perfectus esse,vade & vende omnia quæ habes,& da pauperibus,& sequere me:Et iterum, Omnis qui reliquerit domum,aut agrum,aut patrem,aut matrẽ, aut fratres,aut sorores,aut filios,aut agros propter me, centuplum accipier,& vitam ęternam possidebit.Et ad discipulos, Vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ,sedebitis & vos super sedes duodecim,iudicantes duodecim tribus Israël.

CAP. II. De nõ possidẽdo proprium clericis. Luc.14.g.33

HÆc itaque fratres quanto singularia , tanto præcipua: quanto acriora , tanto Deo gratiora. Dicit iterum Saluator noster inter cætera , Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet,nõ poterit meus esse discipulus. Qui dixit,omnibus, nihil proprium à suis discipulis possideri voluit. Qui quiequam possider in terra,remorus est à Christi disciplina. Qui autem non est discipulus Christi,quomodo præsumit sibi ligandi atque soluendi potestatem? Intendite fratres verba Euangelij dicentis , Intrauit Iesus ianuis clausis ad discipulos,& insufflans dixit eis, Accipite Spiritum sanctum, quo-
Ioã.20.c.22 rum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorũ retinueritis,retenta sunt. Nunquid illi habebant proprium, quibus magister indixerat , Nihil tuleritis in via? De quibus Lucas Luc.9.a.3. Euangelista refert,Erant eis omnia communia. Videte quid Act. 4.f.32. Petrus dixerit ad Iesum, Ecce nos reliquimus omnia , & se- Matt.16. d. 27. cuti sumus te. Qui omnia reliquerant,nihil sibi penitùs retinuerant. Vnde ergo sibi arrogant ligandi atque soluendi potestatem , qui in terra præsumunt possidere facultatem? Quomodo non erubescunt dicere,Dominus pars hæreditatis meæ? Vbi est illud Apostolicum, Quæ conuentio Christi Psal.15.a.5 ad Belial? Qui terrenas possessiones relinquere nolunt, cur 2.Cor.6.c. peccata populi comedunt? Si decimas cum filiis Leui accipiunt,quomodo inter cæteras tribus partẽ accipient? Si nominis sui etymologiam attendunt , cur clerici à sorte dicti sunt, nisi quia Dominus eorum sors vel hæreditas sit? Cur saltem clericatus sui signa,quibus à laicis discernuntur, non perpendunt?

CAPVT III. Clerici quare radantur.

NON enim sine causa capita eorum raduntur & tondentur, sed perspicacissima & euidentissima ratione. Nam his signis secernuntur à laicorum conuersatione. Quod vt multis Deo propitiante proficiat, admonitioni vtilissimæ duximus inserere. Didicimus multorum patrum authoritate,cerebrum esse sedem sapientiæ: Christum verò, Paulo attesta- 1.Cor.d.24 te , Dei virtutem & sapientiam esse. Cùm itaque cerebrum sit in capite , sapientia verò iuxta patrum authoritatẽ in cerebro habeat sedem, & sic per sapientiam sibi infusam cuncta membra regantur à capite,quod per cerebrum est, quod est sedes sapientiæ:ſte inter nos & veram sapientiam,quæ,vt diximus, Christus est,qui etiam iuxta Apostolum caput nostrum est.(Dixit enim,Caput mulieris est vir,caput verò viri 1.Cor.11.a.3 est Christus , Christi autem caput est Deus) vt ostendamus nullum obstaculum interesse,in ea parte pilos capitis incidimus, in qua nouam sapientiam , id est , Christum inesse cognoscimus:per hoc signantes,malam terrenarum rerum solicitudinem nostræ mentis oculos ad Deum contemplandũ impedire. Scimus enim quòd quisque quanto magis terrenis 1.Tim.2.a.4 occupationibus implicatur, tanto magis à sui conditoris vi- 1.Co.7.f.32 sione impeditur. Vnde Apostolus , Nemo militans Deo im- Num.8.c.7. plicat se negotiis secularibus. Item, Qui sine vxore est,cogitat quæ Dei sunt. Hinc Moyses ait,Leuitæ radant pilos carnis suæ. Leuita,interpretatur assumptus. Quisquis namque

in officiis diuinis assumptus est, pilos carnis, id est, superfluas cogitationes cordis radere debet. Capur igitur radere, signat cogitationes terrenas & superstuas à mente resecare. Nec incongruè per pilos & capillos significantur cogitationes superfluæ. Sicut enim pili non sunt pars corporis, sed quædam superfluitas procedens à corporis humore: sic bona temporalia non sunt nobis naturalia, sed aliena & superflua. Hinc itaque fideles Christi, qui ad æternam vitam medullitùs suspirant, qui mundum cum suis obectationibus sub pedibus conculcant, qui in terra nihil possidere volùt, sed cum Apostolo dicunt, Nostra conuersatio in cælis est, capillorum minimam partem in capitibus retinent, vt per eorum abrasionem se minimam terrenorum solicitudinẽ habere designẽt. Quapropter etiam illam minimam particulam capillorum retinent, quia dum in hoc mundo sunt, à terrenis cogitationibus omnino vacui esse non possunt. Quisquis igitur clericus ad sortem Domini vocatus, qui comam nutrit, & capillos radere vel tondere erubescit: profectò se nõ de Dei, sed de mundi sorte esse testatur. Quantò enim quisque carnis crines diligit, fouet & nutrit, tantò cor suum non in cælis, sed in terra fixum esse ostendit: quantò autem radit & eodomat, tantò se non terrena, sed æterna diligere comprobat.

Psalm. d.20.

CAPVT III. De capitibus clericorum diuino cultui insistentium nõ velandis.

1.Cor.11.b.7.

SI verò, vt prædixim⁹, crines idcirco radimus, vt inter nos & Deum nihil interesse approbemus: profectò patet, quòd cùm in oratione persistimus, aliena velamina capitibus nostris apponere nõ debemus, præsertim cùm Apostolus dicat, Vir non debet orare velato capite, imago enim Dei est. Cessent itaque clerici psalmodiæ hymnisq; spiritalibus insistentes, capillos, mitras, cæteráq; velamina in capitibus portare: ne dum cùm Deo loquimur, famulatus sui signa occultãres, eius indigni iudicemur propitiatione, cuius salubri doctrinę præsumimus non obedire. Qui enim non obedit Apostolo, contradicit Euangelio. Et iuxta ciusdẽ Apostoli vocẽ dicentis, An quæritis experimentũ ei⁹ qui in me loquitur Christ⁹? Item, Si angelus venerit de cælo, & aliud Euangeliũ nunciauerit vobis, anathema sit. Extirpetur ergo penitùs de clero talis præsumptio, ne, quod absit, à Deo expellatur eius oratio.

2.Cor.13.a.3 Galat.1.b.8.

CAPVT V. De bonis mundanis pro eorum vanitate & Christi exẽplo contemnendis.

1.Ioan. 2.c. 15. Psal. 4.a.3. Eccl.1. a. 2.

HIS igitur signis clericalibus præmissis, quibus à laicis discerni debemus: ad propositam admonitionem redeamus. Audiamus apostolum Ioannem dicentem, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Audiamus & Psalmistam mundi amatores increpantem, Filij hominũ vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Salomon quoq; subsequitur dicens, Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Libet in itueri quàm bene cõsonant organa Spiritus sancti. Monet Apostolus, vt non diligamus mundũ: inuehitur Psalmographus in eius amatores: clamat Salomon, cuncta subiacere vanitati. Quare non diligamus mundum, nec sequamur mẽdaciũ. Ecclesiastes declaratiac si diceret, Ideo non sunt amãda ima, quia transitoria mendacia, quia quæ promittunt non conferunt, bona igitur non sunt. Cùm enim bonorum omnium author sit Deus, & à fidelibus suis quæri & diligi quæque bona præcipiat: si mũdana vera bona essent, nec ipse quidem contemneret, nec suis sequacibus cõtemni præciperet.

Mat.8.c 20.

Quid igitur veritas de se testetur, audiamus: Vulpes foueas habent, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Item, si mundi gloria vana non esset, nõ se abscondisset, cùm turbæ eum regem facere voluissent. Item, si mundi gloria vana non esset, si diuitiæ terrenæ vera bona essent: nõ earum possessoribus improperaret Dominus dicens, Væ vobis diuitibus, &c. Et alibi, Facilius est camelum per foramẽ acus transire, quàm diuitem introire in regnum cælorum. Audiamus etiam quid suis dicat imitatoribus. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Item, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus. Item, Nemo potest duobus dominis seruire, id est, Deo & mammonæ. Vidit peritus magister suos discipulos luctaturos cum mundo, qui si haberent vnde tenerentur, leuiùs deiicerentur. Tulit igitur arma suis & nostris hostibus, dum nos priuauit terrenis possessionibus. Nudus namque latrones non solet timere: qui verò se mundanis implicat, tela parat quibus confodiatur. Qui ergo non vult confodi, nudus procedat per viam huius exilij.

Luc.6.d.24. Mat.19.c.21 Lucæ 14.g. 33. Mat.6.c.24.

CAPVT VI. Quid mundanis contemptis sit requirẽdum & amãdum.

Mat.6.d.33. Deut.6.a.5.

FORTASSIS quæret aliquis: Cùm Deus sequaces suos mundana iubeat postponere, quæ sunt quæ iubet appetere? Audi ipsum dicentem, Quærite regnum Dei. Item, Thesaurizate vobis thesauros in cælis. Quæret iterũ aliquis, Si Deus vult homines terrena odire, quæ debent diligere? Ista sunt quæ præcepit diligere, cùm per Moysen respondit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximũ tuum tanquam teipsum. Proximus in terra tantùm diligi præcipitur, quia cælestis regni hæreditatem nobiscum sortitur. In quo charitate diuina perfusi, Scriptura testante, quæ ait, vt ciues nostros sicut nosipsos diligamus, propitiante Deo ibi facturi sumus, per quem & redempti sine fine viuemus: qui etiam cùm propter opera nostra mala inimici eius essemus, prior dilexit nos, & cùm essemus serui inutiles, in filios suos nos adoptauit & hæredes, filium suum vnigenitum tradens pro nobis, vt nos eriperet à perpetuæ mortis laqueo. Quis nam puer tam benignum patrem dignè poterit diligere? Quis eius tantis beneficiis aliquid dignum poterit retribuere? Hæc tanta beneficia admirans Psalmista ait, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Cui ipse inquisitione dein de subiungit, Calicem salutaris accipiam, &c. Quantulacunque sit hæc retributio, calicem scilicet Domini accipere: nulla tamen alia ita dignè videtur passioni Dominicæ congruere. Hac vtique ratione, vt quemadmodum sanguinem suum dedit pro nostra redemptione, sic & nos nostrum fundamus prò sui nominis confessione. Sed quomodo pro Christo suum dabit sanguinem, qui pro eo non vult abiicere mundi vanitatem, cùm nos minus quàm nostra diligamus? Quomodo pro Christo vitam tradet, qui contra eius præcepta hæc vana & falsa possidet? Ipse enim dicit, Si diligitis me, mandata mea seruate. Loquitur & Ioannes Apostolus, Qui dicit se diligere Deum & mandata eius non custodit, mendax est. Conuincitur itaque, se & non Deum diligere, qui mandata eius non vult custodire.

Psalm.115. a.12.

Ioan. 14. b. 15. 1.Ioã.2.a.4.

CAPVT VII. De paupertatis voluntariæ felicitate.

CVM Christus pro nobis pauper factus sit & egenus, nos pro ipso cur pauperes esse erubescimus? Nunquid eius paupertas non facit diuites, Veritate attestante, Regnum cælorum non diuitum, sed pauperum est? Dicit namque pauperibus, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cælorum. Si est regnum cælorum pauperum, restat vt infernus sit diuitum. Hoc quoque declarat nobis Euangelium dicẽs, Homo quidam erat dines. Et post pauca subiungit, Erat autem & quidam mendicus, Lazarus nomine, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus, & cætera. Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dines, & sepultus est in inferno. Non reputet quisquã hæc verba esse Augustini: non sunt hominis, sed Veritatis, quæ nec fallere potest, nec falli. Quisquis ergo vis regnare cum Christo, elige pauperiem cũ ipso, vt requiescas cum Lazaro mendico. Nemo enim potest gaudere cum seculo, & regnare cum Christo. Audi Apostolum dicentem, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorũ. Et iuxta Veritatis vocem, primò nos oportet bibere Domini calicem, vt sic pertingamus ad regni confessionem. Qui autem vult epulari cum diuite, præparat se epulas vermibus gehennæ: in qua pro gaudio momentaneo ardebit perpetuè cum capite suo diabolo. Infelix commercium, pro tam breui gaudio, cælesti priuari regno. Felix paupertas, per quam cælestis acquiritur hæreditas. Felix commercium, pro perituris æterna recipere: & quod ineffabile bonum est, cum Christo sine fine regnare. Ecõtrario ineffabilis miseria, perpetua cum diabolo pati supplicia.

Act 14.d.22 Mat 20. c 22.

CAPVT VIII. Epilogus. Mat.16.d 26

QVAPROPTER fratres charissimi, nos illud Euangelicum ruminantes, Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur, vel quam commutationem dabit homo pro anima sua: voluntariè nunc pro Christo ponamus quandoque dimittẽda: ne, quod absit, pro trãsitoriis amittamus æterna. Hauriamus antidorum momentaneæ amaritudinis, vt quandoque percipiamus immensæ gaudia salutis. Sic modò curramus, vt in futuro comprehendamus: vbi inueniemur, ibi iudicabimur. Non perdamus tempus acceptabile: Non enim erit apud inferos locus pœnitẽtiæ. Dum igitur vacat, dum sumus in via, aduersario nostro legi Dei consentiamus. Lex quippe diuina nosterideo dicitur aduersarius, quia nostris carnalibus omnino contradicit voluptatibus. Aduersario itaque nostro, id est, Euangelio, dum rex expectat, dum nos adhuc ad pacem inuitat, nuncios mittamus, cum eo pacis fœdus ineamus: vt cùm venerit ille magnus pater familiãs, non vt seruos inutiles puniendos, sed vt filios hæreditandos inueniat, secúmq; introducat ad nuptias, vt de suis beneficiis sibi perẽnes reddamus gratias Iesu Christo Domino nostro, qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

FINIS.

DE

TRACT. 1.

DE VANITATE SECVLI, LIBER VNVS.

Non est Augustini.

CAPVT I. De miseria huius vitæ mortis, & laqueis diaboli, & pœnarum istarum recordatione.

INHAC vita positi fratres, ita agite, vt cũ hinc migraueritis, & caro vestra à vermib⁹ cœperit deuorari in sepulchro, anima ornata bonis operibus cum sanctis omnibus lætetur in cælis. Retrahat vos à malis operibus vel peccatis, interitus eorũ quos præmisistis. Attendite calamitates, cõsiderate diuitum sepulchra, vel eorũ qui ante pauca tempora vobiscum erant, quid sint, vel quid fuerint, vel quid eis diuitiæ & cupiditas seculi profuerint: ecce nihil ex eis nisi soli cineres remanserũt, qui si modò loqui possent, hæc vobis dicerent: Vt quid infelices tantum pro seculi vanitate discurritis? Vt quid vos criminibus & vitiis repletis? Cõsiderate ossa nostra, & vel sic vobis horreat cupiditas & miseria vestra. Quod vos estis, nos fuimus: & quod nos sumus, vos eritis. Itaque omnia, fratres charissimi, solicita consideratione pensate, & hæc considerantes, expauescite: diem mortis ante oculos semper ponite, ad emendationem, quantũ potestis, festinate. Nolite negligere quòd vos pius deus peccantes sustineat: quia quantò diutiùs expectat vt emendetis, tantò grauiùs iudicabit si neglexeritis. Si fortè putetis quia finis mũdi tardiùs veniat, vel suum vnusquisque consideret finem. Ecce dum libenter aliucundissimè moratur homo in mundo, multáque in longa tempora disponit agenda: repentè rapitur à morte, & ex improuiso aufertur à corpore. Sed ille est beat⁹ qui semper illam habuerit ante oculos, & festinauerit in illa hora mortis paratus inueniri. Quòd si vultis scire, charissimi, quã magno meru magnisq; doloribus anima separatur à corpore, diligenter aduertite. Veniũt enim angeli assumere eam ante Deum, vt perducant illam ante tribunal iudicis metuendi: & tunc illa memorans opera sua mala & peruersa quę die noctúque gessit, contremiscit, & quærit ea fugere, induciásq; petere, dicens, Date mihi vel vnius horæ spatium. Tunc quasi loquentia simul opera eius dicent, Tu nos egisti, opera tua sumus, non te deseremus, sed te cum semper erimus, tecúmque pergemus ad iudicium. Hæc quidem cum peccatoris anima aguntur, quæ cum horrẽdo timore separatur à corpore, & pergit plena peccatis & ingenti confusione: iusti verò anima cùm separatur à corpore, nõ timet, nec expauescit, sed magis cum magno gaudio egreditur, & cum exultatione pergit ad Deũ, deducẽtibus se sanctis angelis. Illam horam fratres modo timete, vt non tunc timeatis: illam nũc præcauete, vt tunc securi esse possitis. Mementote iugiter quòd in medio laqueorũ diaboli ambulatis: & ideo semper parati estote, vt quãdo Domini præceptum fuerit missum, liberi ab omni labe peccati ad requiem transire possitis. Non arbitremini vos in hoc mundo diu mansuros, quia nimirum prouenit, vt post Dominicum missum præceptum, nec vnius horæ momentum cõcedatur in hac vita consistere. Cauete igitur ne in exitu vestro tristitiam faciatis angelis, & gaudium inimicis. Scitote verò, quòd cùm anima à corpore euellitur, statim aut in paradiso pro meritis bonis collocatur, aut certè pro peccatis in infernũ tartara præcipitatur. Eligite modò quod vultis, & hoc iam in vita vestra disponite: aut perpetualiter gaudere cum sanctis, aut sine fine cruciari cum impiis. Itaque fratres, saltem pœnæ vos terreant, si præmia non inuitant: & præsens seculũ si dispicere non valetis, saltem cum iustitia possidete. Qui in adolescentia errauit, saltem iam in senectute resipiscat: & mala quæ peccãdo commisit, pœnitẽdo iam expurget. Ecce paulatim deficit mundus: & cuncta quę videntur, velociter tanquã nebula, aut tanquam vespertina vmbra transcurrunt. Ecce quod olim prænunciabatur, præsenti iam tẽpore presẽpicuè cernitur. Subtrahuntur. vt ipsi videtis, omnia bona, & crescunt quotitie mala. Nolite ergo fratres iam mundum diligere, quem tanta cernitis cum velocitate transire. Nolite in eius amore ancoram cordis iam figere, quem sic ad finem cõspicitis declinare: præsertim cùm apostolus Iacobus clamet, quòd amicitia huius mũdi inimica sit Deo. Si enim ipse mundus nos diligeret, diligendus vtique non esset; quantò magis nunc, dum ipse nos odire probatur, quos tanti malis insequitur, à nobis omnino spernendus atque fugiendus est? VITAM ergo æternã ex omnibus præcordiis vestris amate, quam nunquam in secula finiatis. Illuc festinate vbi semper viuatis, & vbi iam mori nunquã timeatis. Si enim sic amatis istam vitam miseram fluidámque, vbi cum tanto labore viuitis, & vbi vix currendo, fatagendo, sudando, suspirãdo, necessariis corporis satisfaciatis: quãto magis amare debetis æternam vitam, vbi nullum laborem sustinebitis, vbi semper summa securitas, summa felicitas, summa libertas, felix beatitudo, vbi etiam implebitur illud quod Dominus in Euangelio dicit, Erunt homines similes angelis. Et illud; Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris mei? Quelis putatis tunc erit splendor animarũ quando solis claritatẽ habebit lux corporum? Ibi iam non erit vlla tristitia, nullus ibi labor, nullus dolor, nullus timor, nulla mors: sed perpetua semper sanitas perfuerat: nulla ibi consurgit malitia, nulla carnis miseria, nulla ægritudo, nulla omnino necessitas. Non erit ibi fames, non sitis, nõ frigus, nõ æstus, nõ lassitudo iciunij, nec vlla tentatio inimici, nõ peccandi voluntas, nec delinquẽdi possibilitas: sed totũ lætitia, totũ exultatio possidebit, hominésque sociari angelis, sine vlla carnis infirmitate vernabũt. Erit ibi iucunditas infinita, beatitudo sempiterna: quã qui semel adipiscitur, semper tenet. Nihil hoc loco magnificẽtius, nihil gloriosius, nihil clarius, nihil pulchrius, nihil verius, nihil illa bonitate sincerius, nihil illa abundãtia copiosius. Ibi iam nõ formidabitur fortissimus hostis, qui cupit iugiter animas iugulare: nec facies omnino turbulenta tortoris. Non incutiet timorem babarorũ immanitas, nec vlla vlteriùs timebitur aduersitas. Nemo in illo loco glorioso indigebit vestimento: nõ est illic frigus, nõ æstus, nec vlla aëris inæqualitas. Nullus ibi esurit, nullus tristatur, nullus est ibi peregrinus: sed omnes qui illuc venire meruerunt, securi in propria patria viuent. Non vltrà aduersabitur caro spiritui: sed cum angelis inenarrabilia sempiterna à Christo præmia tribuentur, & quod oculus non vidit, sicut dicit Apostolus, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligẽtibus se. Ecce qualem beatitudinem perditurus est, qui modo se dum licet, emẽdare noluerit. Idcirco nos fratres, domino auxiliante, dedignemur vltrà seruire peccato, quibus tanta beatitudo præparatur in cælo. DVM ergo tempus est, festinemus propitium nobis habere Dominum: despiciamus quæ terrena sunt, vt adipiscamur cęlestia: cogitem⁹ peregrinos nos esse in hoc seculo, vt liberiùs festinemus ad cælos. Velociter enim transeunt, & citò tanquam vmbra pereunt cuncta quæ hic videntur. Perpendamus, charissimi fratres, quales erimus in die iudicij. Dei & angelorum eius cõspectui præsentãdi: quãdo opera nostra erunt nobis ante oculos nostros ponẽda. Qualis erit tunc ista cõfusio, cui cõtigerit pro peccatis sutis in cõspectu dei omniúmque hominũ & angelorũ erubescere; qui hic nec vnũ quidẽ hominem in se peccantẽ vult tunc inspicere? Quis pauor erit, Deũ iratũ videre, quem placatũ non valet vniuersitas comprehendere? Illum ergo diem semper timeamus, quem modò præuidere nullatenus possumus. Illum diem iugiter pauescamus, & vel sic actus nostros renouemus. Consideremus quis terror in illo die erit, cùm Dominus de cælis ad iudicandum seculum venerit: qui metus erit, Deum videre, ad cuius aduentum vniuersa elementa quatientur, & cælum cum terra contremiscet, virtutésque cælorum commouebuntur. Tunc nimirum præcinentibus angelorũ tubis, omnes gentes quæcunque sub cęlo fuerint, & omnis homo tam viri quã feminæ, in eo sexu vnusquisque quo natus fuerat in iudo, boni & mali, sancti & peccatores, vel quicunque ab initio nati & mortui fuerint, siue à bestiis deuorati, siue ab igne cõsumpti, siue etiam ab aquis absorpti, omnes simul in momento tẽporis, in ictu oculi resurgent, in ipsis sine dubio corporibus, atque in ipsa carne quam hic habuerunt: scilicet in virum perfectum, in mensuram ętatis plenitudinis Christi, in qua & ipse Dominus resurrexit à mortuis. Et omnes ante iudicium Christi venient, paritérque eum electi & reprobi oculis suis videbũt, sicut & ipse Dominus in Euangelio dicit, Tunc videbũt filium hominis venientem in nubibus cæli cũ virtute magna & maiestate, stipatum agminibus angelorũ: & congregabũtur ante eum omnes tribus terræ, & separabit eos ab inuicẽ sicut pastor segregat oues ab hædis, & statuet quidem iustos à dextris, impios autẽ à sinistris. Tunc dicet ad eos qui à dextris erunt, Venite benedicti patris mei, possidete paratũ vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi potum: & cætera quæ auditis in Euangelio. Tunc omnibus aspiciẽtibus ostendit liuores fixurásque clauorũ, in ipso sine dubio corpore quod pro nostris peccatis vulneratũ est: & ita peccatores cõpellãs, dicet: Ego te homo de limo terræ manibus meis formaui, & in paradisum meũ, quem nõ mereristi, collocaui, sed tu me meáq; iussa cõtemnẽs, deceptorẽ

CAPVT II. De patriæ cęlestis felicitate.

sequi maluisti, vnde & iusta pœna damnat', inferni suppliciis deputatus eras. Postea misertus tui, carnem assumpsi in terris, inter peccatores habitaui, cõtumelias & verbera pro te sustinui: vt te eriperem colaphos & sputa suscepi, & sustuli patiẽter: vt tibi dulcedinem paradisi redderem, acetum cum felle bibi. Propter te vepribus coronatus, cruci affixus, lancea vulneratus sum, propter te mortuus, in sepulchro positus sum. Ad inferna descẽdi, vt te ad paradisum reduceren: tartara adij, vt in cælo regnares. Agnosce ergo impietas humana quæ pro te pertuli. Ecce liuores quos pro te suscepi. Ecce clauorũ foramina, quibus affixus in cruce pependi. Susceptí dolores tuos, vt te sanarem, susceptí cõtumeliam, vt tibi gloriam darem, susceptí mortem vt tu haberes vitã immortalem: conditus iacui in sepulcro, vt tu regnares in cælo. Hæc oía provobis sustinui. Ampliora horum quid vobis debui facere & non feci? Dicite mihi nũc, vel ostendite: quid passi estis propter me dominatorem vestrum, vel quid boni egistis pro vobis? Ego cùm essem inuisibilis & impassibilis, propter vos dignatus sum sponte pati, propter vos incarnat' sum: cùm essem diues, propter vos egenus factus sum. Sed vos humilitatã meã & præcepta mea
2.Cor.8.b.9 semper renuentes, seductoré magis quàm me secuti estis. Ecce modò nõ potest iustitia mea aliud iudicare, nisi quod merentur opera vestra. Ergo quod ipsi elegistis, tenete. Contẽpsistis lucem, possidete tenebras. Amastis mortẽ, ite in perditionem. Secuti estis diabolũ, ite cum illo in ignem æternũ. Quis putas tunc erit mæror, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cùm hæc fuerit aduersus impios prolata sententia? Tunc erit malis dura separatio à dulcedine consortij sanctorum: & tunc impij traditi in potestatem dæmonũ, ibunt in ipsis corporibus suis cum diabolo in supplicium æternum, & permanebũt semper sine fine in luctu & gemitu. Procul quippe exulati à beata paradisi patria cruciabuntur in gehenna perpetua, nunquã lucẽ visuri, nunquam refrigeriũ adepturi, sed milia milium annorum in inferno cruciandi, nec in secula liberandi: vbi nec qui torquet aliquãdo fatigatur, nec qui torquetur aliquando morietur. Sic enim ibi ignis consumit, vt semper reseruet: sic tormenta aguntur, vt semper renouentur. Iuxta qualitatem verò culpæ, pœnam vnusquisque sustinebit gehennæ: & similis culpæ rei, suis similibus iungentur cruciandi. Non ibi audietur aliud nisi fletus, & planctus & stridores dentium. Non ibi erit aliud consolamentum, nisi flammæ & terrores pœnarum, ardebũtque miseri in igne æterno semper, in secula seculorum. Iusti autẽ ibunt in vitam æternã, in ipsa fine dubio carne quã hic habuerunt, & sociabuntur angelis sanctis in gloria sempiterna, nunquam iam vlteriùs morituri, nunquam corruptionem visuri, sed semper læti ac alacres, ac dulcedine Christi iugiter satiati, fulgebunt sicut sol in gloria & claritate, quã præparauit Deus diligentibus se. Et erit tunc quãto quis amplius alio hic obediens Deo fuit, tanto ampliorem illic mercedem accipiet: quantóque hic amplius Deum amauit, cãto propius eum videbit. Benedicamus igitur Dominum Deum nostrum fratres, qui ad lætitiam spiritalem congregauit nos: simus in humilitate cordis semper, & gaudium nostrum penes ipsum sit. Non igitur de prosperitate aliqua huius seculi inflemur, sed nouerimus felicitatem nostram nõ esse nisi cùm ista transierint. Modò gaudium nostrum, fratres, in spe futura, sit totum desiderium vitæ æterna sit, omnia suspiria nostra Christo anhelent. Ille vnus pulcherrimus, qui fœdos dilexit vt pulchros faceret, desideretur: ad illum vnum curratur, ille ingemiscatur, & dicant, Semper magnificetur Dominus, qui voluntpacem serui eius, Amen.

TRACT. XII.

DE OBEDIENTIA ET HVMILITATE, SERMO.

CAPVT I. De laude & prærogatiuis obedientiæ.

CENSVRA. *Non est Augustini.*

Gen.9 d.1. Dan.13.f.56

NIHIL sic Deo placet quemadmodũ obedientia. Cham maledictus fuit: & post multa secula manet quod dicitur, Semen Chanaan, & non Iuda, quia patri non est obsecutus. Cæterum Sem, qui obsecut' est patri, benedictionem habuit in omnia secula. Hoc itaque dico, non est filiorum iudicare de patribus. Nemo vadit ad magistrum, & docet magistrum suum. Venisti ad me vt docerem te literas: si tibi scripsero & dixero tibi, Scribe quomodo ego scribo, vtique imitari debes quem magistrũ elegisti. Ab aliquo doctus es, & vadis ad peritiorem magistrum. Hoc totum quare dico? Vt obedientiam exhibeamus patribus nostris. Qui pa-
Lucæ 10.c. 16. tribus non obsequitur, Deo non obsequitur. Dicit enim Dominus, Qui vos cõtemnit, me cõtemnit. Qui ergo contemnit Apostolos, cõtemnit Christũ. Qui contemnit patres, contemnit Christum qui in patribus est. Hoc dico, quia hæc in nobis summa & sola est virtus obedientiæ. Si ieiunaueris diebus ac noctibus, orationémque feceris, si in sacco fueris vel cinere, si nihil aliud feceris, nisi quodcunque præceptum est in lege, & tibi visus fueris quasi sapiens, & obediens patri non fueris, omnes virtutes perdidisti. Vna obedientia plus valet quàm omnes virtutes. Ieiunium vel continentia, nisi te diligenter attenderis, superbiam tibi facit: superbia autem inimica est Deo. Nihil si odio habet Deus, sicut superbiam. Quicunque non obedit, non facit de sanctitate, sed de superbia. Ideo enim non obedit, quia se meliorem putat illo, cui non obedit.

CAPVT II. De malo superbiæ.

SIMPLICITER dico vobis, omnia peccata odio habet Deus, mendacium, periurium, furtum, & cætera: in quibus si quis deprehensus fuerit, non potest oculos leuare, sed sic eum habemus quasi execrabilem. Si quis superbus est, multo peius facit quàm adulterium, & tamen loquimur cum eo. Qui fornicator est, potest aliquid dicere: Vicit me caro mea, superauit me adolescentia mea. Non dico quòd sibi hoc facere liceat, aut quòd se excusare debeat, si quidé & hoc odio habet Deus, sed in comparatione mali dico. Quicunque aliud peccatum fecerit, verbi gratia, si furtum fecerit, se excusare potest. Quid enim dicit? Propterea furtum feci, quia algebam, quia fame moriebar, quia ægrotabam. Superbus quid dicere potest? Ideo superbia maius malum est, quia excusationem non habet. Cætera vitia eis nocent, qui ea committunt: cæterũ superbia plus omnibus nocet. Hoc ergo dico, ne cogitetis peccatum nõ esse superbiam. Quid enim dicit Apostolus? Ne quis incidat in iu-
1.Tim.3.b.7 dicium diaboli. Videmus ergo quoniam quicunque inflatur, in iudicium diaboli incidit. Hoc est ergo secundum quod dic-
1.Pet.5.b.5 tum est, Deus superbis resistit, humilib' autem dat gratiam. Vt igitur peccata fugiamus, dixi vobis de superbia, quã maximè fugiamus. Semper sibi sapiens videtur. Si quis vni de fratribus dederit consilium, & dixerit ei, Frater, non debes sic agere: nõ eum dignatur audire, quia se magis sapientem putat quàm illum qui dat consilium. Et quid dicit in corde suo quid sibi videtur esse sapientior? Ego igitur non habeo consilium? Num tu es sapientior me? Et licet nõ dicat, tamen ex eo quòd contemnit consilium fratris, in corde hoc loquitur. Ergo hoc dico, Qui superbiã habet, sine causa habet alias virtutes: imò eas non habet, sed videtur habere. Qui enim hoc habet quod Deo cõtrarium est, quomodo potest habere quod Deo amicũ sit? Superbia in monasterio sit. Si ieiunamus, erigimur: si orationem facimus pro peccatis, in superbiam erigimur. Aliquis ieiunat pro peccatis suis, & pro peccatis suis pœnitentiã agẽs in superbiam extollitur. Ideo ieiunas, ideo oras, ideo præcepta facis, vt contra Deũ facias? MONACHVS si superbus est, multum ei melius fuerat si vxorem duxisset. Ego simpliciter dico, & libera fronte hoc dico: quia quicunque superbus est, melius esset ei, & hoc ad comparationem mali dico, vt omnia alia vitia haberet, & ex malis suis inclinaretur ad pœnitẽtiam, & non omnes despiceret. Si autem post peccata ageret pœnitentiam, vtique Dei misericordiam mereretur. Qui autem superbus est, omnium malorum habet principium: & non agit pœnitentiam, quasi iustus sit. Propterea superbia contraria est Deo, quia Deo non subiicitur. Sic enim se habet quasi iustus. Superbus non agit pœnitentiam pro malis, & gloriatur quasi pro bonis. Hæc quare dixerim, & vos ipsi intelligitis, & aliorum ruinæ nostra debent esse exempla. Propterea venimus in monasterium: libertatem seculi perdidimus, vt seruituteṁ Christi accipiamus. Deinde ista de fratribus loquor, qui solent longiùs sedere à monasterio, non eis debet nasci superbia de exemplo. In cœnobio vixisti, placuit tibi vt maneres in decimo miliario, non propterea debes synaxim sanctorũ fratrum contemnere: nec te ideo viliorem putes, si ad fratres veneris in ciuitates. Si necessitatem haberes ire & videre mulieres, & necesse habuisses ire in plateas: rectè non ires, ad synaxim sanctorum fratrum non vadis? O tu qui manes in secreto: aut melior es fratribus qui sunt in cœnobiis, aut peior es. Si melior es, veni vt eis exemplum vitæ tuæ tribuas: si autem deterior es, veni vt discas quæ non scis. Superbia nascitur, quando aliquis dicit se in secreto sedere, & fratres non dignatur videre & visitare, & in superbiam erigitur. Hæc propterea loquor præsente sancto fratre, qui hoc opere facit quod ego loquor, vt hanc sanctitatem opere facere studeatis. Denique multi sancti patres, qui verè patres sunt, qui regunt animas sanctorum, quando aliquos viderint iuuenes ire ad deserta, & ad cœnobium non venire, & in superbia esse, vadunt & vim eis faciunt, & adducunt eos: non vt eis noceant, sed vt tollatur eis superbia. Nec hoc propterea dico, vt illi qui manent in secretis, & veniunt ad cœnobium, & fratres visitant, ab his qui sunt in cœnobiis arguantur quasi sint impatiẽtes, nec quasi humiles. Nemo dicat de vobis, Ecce ille qui in eremo sedet, quia non patitur, venit: propterea venit vt superbiam deponat: propterea venit vt te ædificet, non destruat. Videte qualis vitæ sit. Viuit in deserto, & tamen gloriam nõ habet eorum qui in deserto sunt. Deus itaque omnipotens omnia quæ locuti sumus, orationibus sanctorum nos quoque implere faciat. Nihil enim grande est dicere, sed facere. Sed quod ego facere non possum & loquor, ideo loquor vt qui potest facere, faciat. Qui habet aures audiendi, audiat: in Christo Iesu Domino nostro, cui est honor, virtus & potestas in secula seculorum, Amen.

TRACT. XIII.

DE BONO DISCIPLINÆ.

Non est Augustini.

CAPVT I. De laude disciplinæ.

NVLTI sunt qui sanæ doctrinæ aduersantur, iustitiam culpant, & disciplinam imperium esse iudicant, ac rationabilem castigationem superbiæ assignant: cùm non sit imperiũ, nisi vbi aliquid iubetur iniustũ: nec sit superbia, nisi vbi negligitur disciplina. Disciplina igitur magistra est religionis, magistra veræ pietatis: quæ nec ideo increpat, vt lædat, nec ideo castigat vt noceat. Denique mores hominum irata corrigit, inflammata custodit, ita Salomone dicente, Fili, ne deficias à disciplina Domini, neque fatigeris cùm ab eo increparis. Quẽ enim diligit Dominus, increpat: flagellat autem omnem filium quem recipit. Nihil profectò est quod non disciplina aut emẽdet, aut salutem faciat. Quam si quis sapiens apprehenderit, nec gratiam amiciti-
C aram perdit, nec periculum damnationis incurrit.

CAPVT II. quòd nõ sit disciplina irrationabilis.

NEMO disciplinam irrationabilem putet, sub qua videt vniuersis quæ in cælo, & sub cælo sunt, verbo cooperãte cõpositis omnipotentis Dei stare consilium. In principio enim operis sui, Deus nihil prius quàm disciplinam fecit. Ná cùm assistente sapientia, cælum suspenderet, terram pararet, maria concluderet, & suis locis, suis que temporibus cursum solis, lunæ que globum disponeret: omnia sub disciplina con-
Sap.11.d.21 stituit. Quid autem non esset tenebrosum, quid non incompositum, quid non haberetur absurdum, nisi constitutis legibus cuncta starent elementa? Nunquid sine disciplina agitur solis cursus: qui quamuis diurni itineris necessitatem infatigatus impleuerit, ad officium tamen suum matutinus occurrit, & se in parte cæli quotidie terrarum spatia lustraturus ostendit. Tanta est disciplinæ ratio, vt intra temporum metas lege conscripta ita indefessi itineris alternis vicibus siderum cursus agitetur, vt nec luna defectionis suæ damna effugiat, nec solem diurni luminis flamma destituat. Nunquid sine disciplina est, quòd tanti maris fluctus humili terratum litore continentur, & in suo signo frequenter incitata ventis altior agere vnda concluditur? Omnia profectò insipiens natura confunderet, nisi mundũ disciplinæ ratio gubernaret. Hæc ideo proposuimus dicere, vt discereris obedire Euangelicis præceptis, & cælestibus obtẽperare mãdatis.

CAPVT III. De monasticorum & solitariorum superbia.

CAPVT III. Quomodo timor obtẽperet disciplinæ. Psal.2.c.11.

QVID autem rationalem animam, & ad Dei imaginẽ facta expediat, facilè potest homo intelligere: cũ videt sacratis per voluntatẽ Dei constitutionibus disciplinæ etiã elementa seruire. Audite Prophetam dicentẽ, Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore: Apprehendite disciplinã, ne quãdo irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Bene in oĩbus caussis timor obtemperat disciplinæ: qui pro hoc ipso quòd imminẽtes periculorũ casus aut iracundiciũ cauere nouit, potestatẽ cõseruandæ salutis obtinuit. Quid igitur adultero castum? quid furi esset tutum? quid latroni nõ peruium? Quis non expauesceret concaua litorũ, secreta syluarũ? Quid nõ præsumptio possideret, nisi furorẽ animorũ sub metu pœnæ disciplina cõpesceret? Ac nisi constitutus esset ordo viuẽdi, nunquã profectò finẽ poneret natura peccandi. Nihil est quod nõ gula suadeat, si gulæ disciplina consentiat. Nihil est quod nõ perdat luxuria, si amore vitiorũ à te disciplina discedat. Nihil est quod nõ habẽdi cupiditate animus occupet, nisi auaritiæ vitium disciplina cõdemner. Omnia sub metu disciplinæ vitia iacent. Iam nõ est in quo fides vnquam erubescat, si homo futurum Dei iudicium respiciat, & causam reddẽdæ rationis intẽdat: nec est in quo vindex scelerum flamma desęuiat, si intuita disciplinæ, aut quæ sũt honesta cogites, aut quæ pudenda castiges. Multi ibi nomen crudelitatis imponũt vbi pro amore disciplinæ crimen admissi sceleris supplicio vindicatur latronis: cum sententia vindicãtis iustis legibus seruiat: & non solùm præsentibus, sed etiam futuris manu porrigat. Quis igitur non licitè crederet se debere peccare, si impudicis & impijs actibus iudex non præscriberet disciplinam?

CAPVT IIII. De disciplina legis diuinæ & humanæ.

VIDEAMVS quid lex loquatur: Non occides, non adulterabis, non falsum testimonium dices, Hæ sunt disciplinæ legis, quibus etiam distinctio sententiæ secularis obsequitur: impugnando turpia, rescindo criminosa. Nam adiicit Scriptura, Iudex non est vindex positus boni operis, sed malitia vt etiam vicarium pœnæ genus exigat, cum dicit, Oculum pro Exod.20. b. 13.*
oculo, dentem pro dente. Sed istam antiquam sententiæ seue- Rom.13.a.3.
B ritatem facilè vitare possumus, si flammas futuri iudicij cogi- Leuit. 24.d 20.
temus. Absolutè autem docet Paulus apostolus posse contemni secularis arma iudicij, qui dicit, Si vis potestatem non timere, quod bonum est fac. Sed hæc non otiosè tractanda Rom.13.a.3.
sunt: nam cùm de his terrenis potestatibus Apostoli doctrina commemorat, sensibus nostris cælestis iudicij partes insinuat. Nam cùm docet seruiendum seculi legibus, admonet necessariò hominem futuris cauere temporibus. Si vis, inquit non timere potestatem, quod bonum est fac: Hoc est dicere, si vis futurum non timere iudicium, declina à malo, & fac bonum. Ergo hanc primam constitutionis formam, quæ seculi legi- Psal 36.c.39
bus caret, cauere debemus & vincere: vt possimus à nobis illud præiudicium perpetuæ mortis excludere. Quia quos ista temporalis non affligit pœna, hos illa in æternum insatiabili tormentorum persequitur dolore. Nemo autem illum homicidij crimen euasisse æstimet, quem excusatum secularis iudicij corrupti sententia absoluerit. Nec ille adulterij facinus prætermissum putet, qui indulgentiæ lege deprehẽsus euasit. Nemo cùm sanam dexteram videt, falsitatis reo debita iure supplicia iudicet fuisse cõcessa. Defunctis corporis salua sunt
C crimina, nisi fuerint prius apud Deum lacrimarum intercessione purgata. Expectat enim reum suum gehenna debitis armata suppliciis. Ad confusionem magis præsentis vitæ, non ad absolutionem criminis pertinet authoritas sententiæ secularis. Illa ergo nobis sunt ante omnia cogitanda supplicia, vbi homo viuet durante pœna: vbi nec tormenta corpori, nec desunt membra tortori. QVAE tamen facilè vitare possumus, si habenas disciplinæ teneamus, dicente Apostolo, Si vis non CAPVT V. De vtilitate disciplinæ.
timere potestatem, bonum fac, & habebis laudem ex ea. Quis sapiens non ad hæc disciplinæ bona animum latus apponat, Rom.13.a.3.
vbi potest homo non solùm crimis pœnam vitare, sed & gratiam laudationis acquirere? Audite Prophetam dicentem: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & Psal.2.d.12
pereatis de via iusta. In hoc loco ad illos puto pertinet ista sententia, ad quos nondum disciplina peruenit: qui adhuc in deuiis morantur, capti antiquo superstitionis errore. Probantur enim sub lege nunquam vixisse, qui admonẽtur vt apprehendant studium disciplinę. Sequitur in hoc Psalmo, Ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Igitur si illos Pro-
D pheta statuit reos, ad quos disciplina nunquam peruenit: quid de illis iudicandum putamus, quos disciplina destituit? Inter vtrorumque actus, authoritas propheticæ lectionis incusat minorem planè culpam, nõ peruenisse ad disciplinam, quàm legem disciplinæ respuisse. Ecce dicit Propheta, Qui spernit Sap.3.c.11.
disciplinam, odit animã suam. Et verè vt dixit, ita est: nam hostis est & mimicus animæ suæ qui spretis disciplinæ monitis, diabolicis occupatur officiis. Dicunt aliquanti disciplinã satis duris legibus constitutam. Loquantur ista satis miseri, quos ad omne facinus ille diabolus author mortis inuitat, quorum mentes insatiabilis gula possidet, super quos regnat ebrietas, quos turpis luxuria captiuos tenet, & à quibus nunquam superbia ingrata discedit. Illis autem quibus est studium honestè fidẽ seruare cõtinentiæ, humilitati pietatique seruire, dulce disciplinæ onus est, & leue iugũ Domini: quod nõ grauat, nisi aut perditos, aut perituros. ERVBESCO dicere in CAPVT VI. De discęplina in brutis.
cõfusionem humanæ negligentiæ, quare apud aliquantos parum proficiat disciplina: cũ videamus pastorale magisterium etiam

etiam apud muta animalia nō perire. Doceant nos ecce ferare ordinem disciplinæ tam dociles equorū animi, cùm in gyrum ducti flexuosis gressibus membra cōponunt, & sub vnius habenæ retinaculo ita laxati se cōsentiūt, vt & currēdi & standi modus sub quadā legum dispositione seruetur. Ita quos natura numero diuidit, studio disciplinæ cōiungit. Videte quàm forti boum corpora plaustro subiaceant: quæ in tantum imperio animum parant, vt tumentia naturaliter leui iugo colla supponant. Ita disciplinæ cōstitutionibus seruiunt, etiam quæ insensitate nascuntur. Vnde miror aliquotiens hominem, cui inest sapientia & intellectus prudētiæ, passim præcepta disciplinæ negligere: cùm videamus mutum animal vitia cauere, ipsis obtemperare, imperio deseruire, atque ita ad omnem obedientiam animum aptare, vt cùm opus fuerit, armatis legionibus occurrat, & hostilibus se telis iussum obiiciat. Audite in hoc loco Prophetam dicentem: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui; Israël autem me non cognouit. Vereor dicere, ne nostram negligentiam pulset ista sententia. Non autem cognoscit dominum, qui conditionis suæ non cognoscit officium.

Esai.1.a.1.

CAPVT VII. Quomodo Dominus, vel inueniri possit, vel a gnosci.

OSTENDAM sanè quomodo Dominus possit aut inueniri, aut cognosci: si tamen est animo videntis. Si vis videre Dominum, require mendicū, respice ad pauperem, suscipe peregrinum, visita infirmū, curre ad carcerē. Si vis videre Deū, vincula captiuitatis absolue, nodos iniquitatis incide. Audi de hoc Dominum dicentem, Esurui, & dedistis mihi māducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes fui, & suscepistis me: nudus fui, & cooperuistis me: infirmus fui, & visitastis me: in carcere erā, & venistis ad me. Mon eo itaque ne despicias nudū, ne cēco manum subtrahas, ne inuolutum pānis contemnas. In hac enim veste primū Dominus cum à Magis quæreretur, inuentus est. Et quia de disciplina fecimus mētionem, sub qua fides Christiana viget, necesse est vt oīa in aures vestras vitæ ornamenta deferātur: vt intelligat vnusquisque parū sibi prodesse cōuersationis famā, nisi in cōtēptu mūdi amauerit disciplinā.

Mat.25.d.35

B

Matt.2.a.2.

CAP. VIII. De vita religiosa & bona fama.

ERGO cui studium est Christum colere, prius cordis & corporis suscipiat indumenta. Omnis igitur vita religionis professæ, integritatis debet famā sentire: ne quē expectat corona virtutis, pudoris damno feriat. Corporis integritas viram muniat, integritatem fides incontaminata custodiat: vt manente vtriusque partis beneficio, immaculatū hominē faciat regnare cum Christo. Sed in hoc solū constat conuersationis nostræ ratio, vt boni simus. Laborandum igitur illi ante omnia est, vt qui bonitatem sequitur, bonus esse iudicetur. Nam quamuis homo purum corpus immaculatūmque custodiat, laceratam vitam ad Deum portat, cuius actus vultum infamat: licet sciamus conscientiam solā bonis actibus posse sufficere. Sed quàm melius est vt semper de te bene sentiat qui circa ianuam tuam vanis suspicionibus frequenter ægrotat? Insitum est enim naturaliter vulgo, vt de bonis semper malè iudicet. Sed tu qui cūram bonæ famæ colis, studio tuo gratiam integræ opinionis acquire. Vita ergo nostra ita sit lucida, vt sit omnibus nota: integritas religioni, pudor seruiat humilitati. Quem amor tenet seruādæ integritatis, ante omnia falsi ad se famam nō admittat erroris. Magnum est quidem & gloriosum, & vsque ad celum omnium ore proferendum, nunquam malis actibus locū dedisse: sed multo fortius est, nunquam falsis suspicionibus laborasse. Quid enim tibi prodest sobrietas, si vitia ebrietatis exerceas? Quis te non ebrium iudicet, si inter effluentes vino calices saltantium gyros imiteris? Quis te castum putabit: si te viderit meretricum fabulis mixtum, scenico sermone cōpositis: aut loquentem turpia, aut inhonesta resonantem? Laudo quidem conscientiā castitatis in te, sed odi colloquium meretricis.

C

CAP. IX. Quomodo bona sufficiat conscientia.

IN quo loco fortasse dicat tibi aliquis: Sufficit mihi pura conscientia. Quantum ad innocentiam pertinet, tibi soli sufficit. Sed prouidendum est, ne facilitate tua alter pecceт, & alienum peccatum in te redūdet: iuxta illud quod dicit Scriptura, Væ illi per quem scandalū venit. Quamuis autem pretioso serico corpus vestias, & niueo vellere mēbra componas non sine macula diē trāligis, si camini ardentis ora contigeris. In omni igitur actu tuo vitam tuam disciplina comitetur. Si vis placere Christo, elabora vt professionē tuam fides adiuuet, fama cōmendet. Præcedat vos patientia humilitatis socia, assistat pudicitia integritatis magistra: fugiat cupiditas, erubescat ebrietas, luxuria actus suos lugeat, superbia cōfusa discedat. Quicunque igitur est qui festinat Deū agnoscere, sub hoc disciplinæ ordine Christū poterit inuenire. Multa quidem erāt adhuc, dilectissimi, quæ disciplinæ ratio suadebat aperire: quæ interim putauimus differenda, ne otiosis auribus fastidium pareret longa narratio. Sanè ne quid in hoc opere subtraxisse videamur, elaborabimus, vt ea quæ religiosis actibus cōpetunt, sequenti tempore disseramus.

Mat.25.d.35

Matt.2.a.2.

Mat.18.a.7.

FINIS.

DE VISITATIONE INFIRMORVM, LIBER PRIMVS.

TRACT. XIII.

Non est Augustini.

CAPVT I. Delachrymarum temperantia.

VISITATIONIS gratia nepote meō charissimo moriente extremū vale dicturus hesterna die processi: sed tactus dolore cordis intrinsecus, non sine quatulacunq; oculorum humectatione, vix in verbum aliquod tandem ora singultuosa resolui, vnde nec digna me, nec digna se satis, pferre potui. Si enim (quod omniū est) animus dolore nō minimo affectus, verba attemperaret: ipsa verborum attentatio lachrymarum esset augmentatio. Parcebam itaque verbis, vt parcerem lachrymis. Non consolatorias siquidem effundere lachrymas, effeminatorū est: porrò nullas, cùm gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus iubeamur, & inobedientia & inhumanitas est. Nam & lachrymatus est Iesus. Plorabo igitur, mi nepos dilectissime, ne sim inobediens & inhumanus, néue nō sim imitator saluatoris mei Iesu: temperabo quoque me à lachrymis, ne nimis videar effeminatus.

CAPVT II. Quomodo ad veram viam perueniatur.

TV quoque viam vniuersæ carnis, nepos amantissime, ingredi festina: quo visurus es parētes tuos, Patriarchas sanctos, omnium etiam sanctorum beatitudinem. Ad tanti igitur itineris ne deficiat in via subsidium, grande viaticum tibi est necessarium. In muro ciuitatis supernæ apponendus es lapis viuus, in cuius ædificatione non auditur strepitus aut malleus. Hic perferendus est strepitus, hic adiicindus est lapidi malleus, hîc conterendum est totum lapidis quadrandi superuacaneum. Strepitus sit peccatorum tuorū recordatio, super quibus perstrepet in aure sacerdotis humillima tua cōfessio: iuxta illud Apostoli Iacobi; Confitemini alterutrum peccata vestra. Malleus sit pœnitentia cordis plus quàm pectoris percussio: quæ vtraque dum adhuc aliquantulum in hac vita præuales, ita modificentur, ne in ædificij Dei oppositione necessaria habeantur. Nam quò vadis? Ad vitam. Per quam viam, audi Dominum dicentem: Ego sum in via, veritas & vita, Non potes errare, Christus via est. Non potes falli, Christus veritas est. Non potes non viuere, Christus vita est. Per Christum viam, vadis ad Christum verā vitam: Christus via est, tu viator, Christum viaticum porta: conducit te ad seipsum via, veritas & vita. Sed quomodo inuenies viam istam, quomodo inuenies viaticum? Christus Deus est, Deus autem vbique est. Si Deus vbique est, & in te est, post te est, ante te est, & in circumitu tuo est, Dei omnia plena sunt. Ne longè Deum arbitreris, vbicunq; quæsieris, ipsum inuenies. Si ascenderis in cælum, illic est: si descenderis ad infernum, adest. Si assumpseris pennas tuas diluculo, vt habites in extremis maris, etenim illic manus sua deducet te, & tenebit te dextera sua. Deus igitur vbique est. Hospitem Deum habes, hospitium acceptum fac hospiti tanto: & tunc securus dices hospiti tuo, vt in eundo deducat te, & in deducēdo conducat re, in conducendo perducat te, & in perducendo hospitetur.

Iacob.5.d.16

Ioan.14.a.6

Prou.3.b.12

Hebr.12.b.6.

2.Cor.12.c.9

Psal.138.b.8

CAPVT III. De operum misericordiæ meritis.

DICO tibi si tibi gratum exhibueris hospitium, gratum & gratius exhibebit tibi hospitium suū. O quàm beatus eris, si hospes Dei fueris, si in ciuitate sua, cælesti scilicet Hierusalem, mansionem acceperis: si Deus in die aliqua tibi gratias agens dixerit, Hospes fui, & collegisti me, & quamdiu fecisti vni ex his minimis meis, mihi fecisti: Veni benedicte patris mei, percipe regnum. Erraueram equidem, quoniā pro hospitio tuo hospitiū Dei promisceram, ciuem iam conscriptū, imò iam cōregnantem hospitem vocaueram. Non promittit tibi Deus hospitium, promittit regnum: regnabis cum Christo, eris hæres Dei, cohæres autem Christi. Sed ad tantam felicitatem adipiscendā præparatio multifaria tibi charissime est necessaria. De confessione & pœnitentia superiùs breuiter notatum est: Confiteri & pœnitere, à malo est declinare. A malo declinare, quodammodo bonum est. Sed audisti, Declina à malo, & fac bonum. Bona est à malo declinatio.

Matt.25.d.35.

Rom.8.c.17

Psal.36.c.37

2.Cor.5.c.7 natio. Sed necessaria est ad bonum faciendum festina & efficax exhilaratio. Hilarē enim datorē diligit Deus. Et quid est bonū facere? In publico est boni faciendi regula. Enarrat sibi bona impensa doctor doctorū ita dicēs, Hospes fui nudus & in carcere, sitiens & esuriens, & ministrasti mihi. Et hæc mihi fecisti quādiu vni ex minimis meis fecisti. Grande bonum quod cū sit in pauperes, redūdat in Deū. Sed in pauperes largitio nō est totius boni exhibitio. Dicit Apostolus, Si distribuero in cibos pauperū oēs facultates meas, charitatem autem nō habuero, nihil mihi prodest. Ergo totius boni summa est charitas. Distributio facultatū tuarū in pauperes, nisi ex radice charitatis procedat, in Deum non redundat. Deus charitas est. Quod ex Deo procedit in Deū redūdat: quod in Deū non redundat, ex charitate non procedit. Ex Deo igitur processīo, & in Deū redūdatio, Dei dona sunt. Distribue igitur tua sic in pauperes, vt in Deū distributio redundet. Sed quid distribues? Forsitan deest quod distribuas. Audi Tobiā. Fili, si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si autem exiguum, etiam illud exiguum impertiri stude. Si dederis alicui calicem aquæ saltem frigidæ, non perdes mercedem tuā. Sed forsitan & aqua deest: sed habes quod distribuas. Habes teipsum: da teipsum Deo, & habebis ipsum Deū. Quomodo dabis te Deo? Dispone domui tuę, quia morieris tu & nō viues. Forsitan domū nō habes, dispone tibi, si nō disponis domui.

1.Cor.13.b.3

1.Ioā.4.b.8.

Tobiæ.4.b.9.

B

Esai.38.a.1.

CAPVT IIII. De Dei dilectione & correptionis vilitate.

QVALIS erit illa dispositio? Diliges Deum, & diliges te Deus. Assume pennas cū quibus ad Deū euoles. Pennæ quibus euoles, sunt dilectio Dei & proximi. Dei & proximi dilectio, apta tuiipsius est dispositio. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Dilectio proximi malū non operatur. De dilectione Dei quid dicam? Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribꝰ tuis. Diligat Deū oculus tuus, os tuū, manus tua, pes tuus, omnis sensus tuus. Quicquid dilectionis in te est, vt totus diligas Deū. Hæ sunt duæ alæ quibus euoles ad cælos, transuecharis ad sanctos, inseraris inter angelos. Si otiosa sit manꝰ ab opere, pes à deambulatione: sed nunquam sancta anima vel mēs timens Deū, vacare poterit à dilectione. Sed dicis, Diligo Deū. Bene, vtinam sit in te quod prompsisti sermone. Dilectionis Dei probatio, mandatorū ipsius est completio. Operum suorum voluntaria cōpletio amare quod amat Deus, ardenti desiderio amplecti quod facit Deus. Si igitur Deum diligis, quod facit Deus diligis. Et si quod facit Deus diligis, disciplinā Dei flagellantem te diligis, flagellum Dei sustines: tussi laboras, pulmone deficis, cibum stomachus respuit, phthisi decoqueris, vinum fastidis, dysenteria sauciaris, multimodo morborum genere afficeris. Sed & hæc, si oculum habes, si cordatus es, Dei dona sunt. Disciplinā patris ne abiicias fili. Nemo filius quem non corripit pater. Sed noli deficere à disciplina Dñi, & ne fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Vis scire, quia infirmitas corporis saluté animæ parturit? Audi Dominum Apostolo respondentem, Virtus in infirmitate perficitur: ac si dicat, Cōplectere quā pateris infirmitatem: quoniam ita profícies de virtute in virtutē. Si in infirmitate virtus augmentatur, virtus autē est salus animæ: infirmitas corporis, quandoquidē per virtutē animæ parit salutē, donum Dei est. Non enim est aliunde nisi ex Deo salus animæ. Flagellū ergo Dei ne contemnas, sed flagellatus dic Deo gratias. Dilige corripientem, dilige corrigentem, dilige arguentem. Non in furore, non in ira, sed in misericordia aperi pulsanti, deuotus esto vocanti, gratias age miseranti: redi ad te, cogita parūper, cogita de Deo, pensa si potes, quoniam super omnia opera sua ipsi' miserationes. Ipse Deus est, ipse iudex est, nec te vult damnari, nec vult te malè iudicari, vult tui misereri, flagellat te misericorditer, qui in eū deliquisti pertinaciter.

Heb.12.b.6.

2.Cor.12.c.9

Psal.138.b.8

CAP. V. De misericordiæ Dei excellentia.

DEVS meus, Deus meus audebo dicere, pace tua dicam, quoniam magno repletus gaudio dicam. In quodam ecstasis tripudio de te præsumēdo dicam, nisi quia Deus es, iniustus esses, quia peccauimus grauiter, inhæremus peccato pertinaciter, gaudemus de peccato, post peccatum ambulamus. Extenso collo peccatum nostrum prædicamus, nec abscondimus, & tu placatus es: nos te protocamus adiram, tu autē conducis nos ad misericordiam: nos irritamus te ad furorē, tu autem differs vindictam. Iusto exterminio punire poteras peccantes, subuertere negligentes: & patientia tua expectat vt corrigamur pœnitētes. Deus meus misericordia mea.

Rom.9.c.14 Nunquid non hęc est iniustitia? Sed nunquid iniustitia apud Deum? Absit. Quod enim sustinet Deus, iudex iustus patiēter, quòd iusta seueritas flectitur misericorditer: totum Deus est. Neque enim aliter Deus esses nisi flectereris, nisi pateretis, nisi misereretis, nisi Deus esses. Quodcunque igitur facis, tuum est. Fac igitur Deus quod facis, quia quod facis, tuū est: quod tuum est, bonum est: quod igitur facis bonum est, Deus meus misericordia mea.

CAPVT VI. Consolatio morituri, ex mortalis vitæ miseria; & mortis multimoda vilitate.

TV igitur chare mi, ad modicū migraturus de mūdo, tantam & tam ineffabilem benignitatem nōi tui ne spernas, flagellū ipsius gaudēter suscipe. Flagellat in te quod ædificis, nec iniustè. Iusta enim sunt ipsius iudicia, morbus hic corporis; medicina est spiritualis. Porrò recogita quòd morbꝰ tuus, vt aiunt medici, est incurabilis, & tecū reuoluę, quoniā si cōtra deum præsumpseris murmurare, & morbū velis nolis, sustinebis: nec murmurando sanaberis, imò animo debilitaberis, dum contra neū tuum, patrē tuum, medicum tuū, magistrū tuum mansuetissimū & tranquillissimū, in ipso flagello pacatissimū, qui nunquā iratus est, cùm iratus est misericordiæ recordatur, murmuraueris. Meis igitur acquiesce consiliis, & quandoquidē murmurādo duo mala sustineres, pacificus esto, & grauamē corporale fac tibi antidotum spirituale. Nō enim si in flagello vis deum recognoscere, corpore & anima flagellaberis: nō enim flagellat deus bis in idipsum. O quàm iucundo pectore, quàm læto corde visitationem diuinā debes præoptare! Certè si corpore totus præualeres, infirmitatem medicinalem àdeo debueras votis omnibus expetere, & ne sanitas corporis infirmitas esset animæ metuere. Nihil aliud scio, sed quia infirmaris, vtiliter debes gaudere: quia iuxtà est vocatio diuina, debes ei totis nisibus lætus adesse. Eia si episcopatū aut honorē aliū, aut sanitatē infirmis optabilē tibi cōcessisset deus, nōne omni gaudio illud donum dei susciperes? Certè maiori exultatione & affectuosiori voluntate, cū gratiarū etiā actione hāc dei animaduersionē debes tibi vnicā habere, quia & hoc vtilissimū donū Dei est. Porrò si de vitæ istius naufragio, déque cōpendiosæ mortis cōparando cōmercio cogitares, quàm inenarrabiliter viuere fastidires, quàm festinanter mori in dño concupisceres! Beati enim mortui qui in domino moriūtur. Nam vt collationem quandā breuiter faciamus, conferamus si placet de vita præsenti, quæ initiū dolorū est, & quasi per amicū litigium quid potius appetēdū sit, malè viuere, an bene mori, dilcutiamus:

Apoc.14.c.13.

Psal.115.a.15

C

Rom.8.d.21.

2.Reg.12.d.16.

D

nā bene viuere præsentialiter nemo potest: Omnis enim homo mendax. Et Apostolus homo præ cæteris hominibus vidēs aliā legē in mēbris suis legi mētis snæ repugnantē, cupit dissolui & esse cū Christo. Et scimus quia omnis creatura ingemiscit & parturit, vsquequò liberetur à seruitute corruptionis per cū qui subiecit eā in spe. Denique quis numerare potest præsentis vitæ molestias? Esurire, sitire, algere, calere, lassari, & innumerabilia ex ipsa cōsuetudine nobis domestica sunt: tamē initiū dolorū hæc. Sed vt altius reuoluamus quæ intra nos sunt, cupere, amare, odire, fornicari, adulterari, occidere vel occidi, rapere, furari, nōne inimicæ passiones nobis sunt? tamen quis immunis, quis liber est ab his oībus? Et qui tot & tātarū obnoxius passionū, immunis erit à peccato? Et quis viuēs sub peccato, bene viuit? Ergo malè viuit oīs homo, & peccatū malū est. Denique audēter pronūcio, quia principiū vitæ hominis initiū dolorū est. Fuēre philosophi hoc nō ignorātes, qui in ortu puerorū lugebāt, in morte autē gaudebāt: hoc significāres, quia homo ad laborē nascitur, ad requiē autē moritur. Sāctus etiā dauid & de ortu & de vita filij, quē de Bersabee susceperat, in tantū est contristatus, vt dū puer adhuc viueret, lugēs & incōnatus maneret: mortuo autē puerulo, & gauderet & cœnaret. O mors desiderabilis, ô tē puerulo, & gauderet & cœnaret. O mors desiderabilis, ô mors oīm malorū præsentiū finis, ô mors laboris clausula, quietis principiū! Quis excogitare queat tuarū vtilitates beatitudinis? Nā malè mori, christianorū nō est: bene autē mori, cū Christo viuere est. Et qui ipsius beneficia sufficiēter expediat, quæ hominē Christo conglutinat, quæ, vt dictū est, finis malorū est, nutrix initiūq; securæ felicitatis? Valeas mors mi dilectissima, cōfiteor, si possē, libēter te gustarē, vltò subirē: & testor, quia oīs mea cogitatio, & Epistolæ præsētis frequētata lectio instigat me ad tui dilectionē, tantū ne intēpestiua venias. Tu autē caro mea & os meū, quē Epistola mea visitat, quā & extremā moriturus accipis, de hac cadē Epistola, & de aliis quæ in te sunt exēplaribus cō solationē accipe: ne in extremo positus, tanquā desolatus ad curiā dei tui venias. His oībus expletis, oratio tibi est necessaria. Ergo deū alloquere, & nihil secus egeris, de ipso securus ita affare: deus meus, deus meus, misericordia mea, refugium

CAPVT VII. Quòd infirmo oratio sit necessaria.

fugium meum, te desidero, ad te venire festino, ne despicias me sub tremēdo discrimine positum, adesto mihi propitius in his meis magnis necessitatibus: non possum me redimere meis operationibus, sed tu redime me & miserere mei. Diffido de meis meritis, sed cōfido de miserationibus tuis & plucōfido de tuis miserationibus, quàm diffidam de malis actibus meis. Tu es spes mea Deus meus, tibi soli peccaui, mea culpa. Qui fui tibi charus ad redimendum, non sim vilis ad perdēdum. Et nunc ad te venio qui nulli dees: cupio dissolui & esse tecum. In manus tuas cōmendo spiritum meum Dñe. Respice in me Dñe Deus veritatis, & presta mihi deus meus, vt in pace dormiam & requiescam. Qui in trinitate perfecta viuis & regnas Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

TRACT. XIIII.

DE VISITATIONE INFIRMORVM, LIBER

SECVNDVS.

Non est Augustini.

CAPVT 1. Occasio huius argumenti.

SVperioris tractatus cursum me clausisse putaueram, cùm quidam de fratribus illum accipientes, ipsi attentiùs inhærentes, accuratè collaudauerunt, & sicuti testabantur pro alia vtilitate sui gratanter relegerunt, & eum communi decedentium à seculo consolationi necessarium iudicauerunt: ego autem fraternum gaudium meum existimans, ita illud complexatus sum, vt in ipsorum lætitia mihi meum cōplacerer opusculum, & quod ipse in præmeditatus dictaueram, solitario peragerem scrutinio. Erant autem quæ scripta fuerant simpliciter, sed, vt reor, catholicè dicta. Vnde & dictorum simplicitati propter fratrum benevolentiam, qui iam ita laudauerunt, peperci. Ipsi autē licet volumen esset parunlum, Visitationem illud infirmorum appellauerunt: ego autem superiora vti erant, manere passus sum. Sed quoniam epistolari studueram breuitati, quædam prætermisera quæ ad eandem infirmi visitationem necessaria fuissent. Ea ergo quæ compendij gratia prætermiseram, nec nō & ea quæ super idem negotium à me postea requisita sunt, stylo subsequenti commendauit. Erant quoque ordine præcedentia, sed ipsa præposterauit ad alia tendendi nō inutilis velocitas.

CAPVT 11. De spē reponenda in Christū.

MI charissime recessurus à nobis, te etenim cōpellit dies vltima, fidelis esto, sine fide enim non potes placere Deo: neque enim infidelis Deo est acceptabilis. Sunt ergo de Deo multa credenda ad salutem animæ necessaria. Sacramentis igitur diuinis, fides plusquam verborum argumentatio adhibenda est. Neque etenim sigillatim de Deo credenda per rationis argumenta possumus cōprehendere, possumus autem & debemus credere: nam neque de Deo loquimur, quin à nobis met ipsis aliquantulum mente excedamus. Vbi igitur est mentis excessio, idonea est fidei successio. Mirabile ergo illud de trinitatis vnitate, de vnitatis deifica trinitate sacramentum, magis est credendum quàm exponendum. Enimuero credatur sacræ scripturæ testimoniis. Sūr & alia de deo filio, quasi nobis propinqua & contigua, & ex ipsa sui propinquitate & contiguitate nobis familiaria, & ex ipsa familiaritate delectabilia. Delectabile quippe est homini & saluare morienti, loqui & sariari de humanitate Christi. Quòd enim verbum caro factū est, & habitauit in nobis, hominis est, quòd homo Deus factus est, hominis est: vtrum que igitur hoc ineffabile sacramentum hominis est. Quoniam ergo infirmus hominis intellectus ex suipsius humanitate pōderosa hebetatus, videns nūc per speculum in ænigmate, Dei non potest diuinitatem vt dignum est comprehendere, ad illam quæ sua est, Christi humanitatem, oculum suum intellectualem reflectat. In illa delectetur, ex illa quoque sarietur, ad ipsam faciem suam conuertat, sicut de Ezechia dictū est, Conuertit Ezechias faciem suam cū lachrymis ad parietē. Paries, Christi humanitas est. Vnde ita Salomō, Et ipse stat post parietem nostrum. Diuinitas ipsius videlicet ad nullū deflexa vel deflectenda peccatū, sub carne latitabat. Nam & in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ad hunc reuera parietem Ezechias sub mortis articulo, quem ei Propheta per spiritum prædixerat, faciem conuertit: & ita conualuit. Hac valetudinis expectatione tandem securus Iacob ita tripudiat: Vidi Dominum facie diuinitatis, in qua erat Deus, ad faciē humanitatis, quam erat assumpturus, & sic salua facta est anima mea. Huius incarnationis desiderio flagrabant oēs sancti: Quippe quibus erat manifestū non aliter posse saluari genus humanum, nisi per filium Dei incarnatum. Non enim est in aliquo alio salus, nec est nomen aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat hominem saluum fieri, ad hunc igitur parietem nostrum, mediatorem nostrum conuerte faciem tuā familiariùs, quod tuum est aggredere securius, scit cōpati tuis infirmitatibus, qui factus est tuę infirmitatis participando consocius: prærogatiuam nostræ carnis in cælos enexit superiùs, quia exaltatus est super cælos homo Deus, participatus est nostræ humanitatis, vt nos participaremur suæ diuinitatis. Aude igitur fili mi de homine tuo Deo facere quoddam participiū, quia prior fecit Deus de homine tuo puto sibi participium: ex diuinitate processit saluatio, ex humanitate redēptio, vtrumq; tamen ex vtroq;. Sed quod meū est, & quod ex me mihi quadam agnatione & cognatione, & quadam secreta affectione conglutino, quodam proprio iure cōsanguinitatis mihi vēdico. Tutiùs & iucundiùs loquor ad meum Iesum, quàm ad aliquē sanctorum spirituum Dei: plus debet mihi Christus, quàm alicui cælestium spirituum. Quod tu es, fieri dignatus est Deus, nō factus est quod est angel⁹: & si sit magni cōsilij angelus, te exaltauit super angelos, tu enim iudicabis angelos. Nollē habere locū angeli, si possē habere locū debitum homini. Ad curiā Dei sui, Dei tui, præcessit Deus tu⁹, homo tuus, tunica tua, tunica polymita, quā sibi decentissimè coaptauit: indutus illa, assiduus interpellat pro nobis, nō iam ab angelis minorat⁹, imò gloria & honore coronatus, & super opera manuū Dei cōstitutus. Quē igitur habes intercessorē, habes mediatorē, cōstitue tibi propitium aduitorē. Et si De⁹ pro te, quis cōtra te? Firmiter igitur & fideliter credenda est Dei incarnatio, passio & resurrectio, & super cælos ascensio, nec non & tuipsius futura reformatio. Hæc fili mi, fides tua habeat, perscrutetur & teneat cor tuū: nihil dulci⁹ sapiat, os tuū audacter cōfiteatur & cōcinat. Corde etenim creditur ad iustitiā, ore autē cōfessio fit ad salutē.

CAPVT III. De signis quibusdam externis infirmo necessariis.

ET licet hæc sufficere valeant ad salutē, tamen sunt quędā exteriora signa pigritantis etiā fidei aliquādo excitatoria, & quasi quandā cōpunctionē penetrabilus suisfidentia: quæ & christianitatis religio vult obseruari, & amicorū ad infirmos conuenientiū, deuotio gaudet adimpleri. Hęc & tu fili mi nō negligas, erunt siquidē & tibiipsi salubria, & mihi charisque tuis consolatoria. Habent siquidē Christianorū arcana illius Dñicæ crucis quasi quoddam venerabile monimentū, quod de crucis ipsius imaginatione crucē cognominant: quod & nos omni veneratione dignissimū fatemur, & ad recordatio nē crucifixi nostri veneramur. Adiicitur etenim super crucē quæ dā hominis inibi patiētis imago, per quod salutifera Iesu Christi nobis renouatur passio: hāc cōplectere humiliter, venerare suppliciter, tamen hæc ad memoriam tibi reduces:

Nec Deus est, nec homo, præsens, quam cerno, figura:
Sed Deus est & homo, quem signat sacra figura,
Verus homo verūsque Deus, tamen vnus vterque:
Probra crucis patitur, mortem subit, & sepelitur:
Viuit idem, crucis hæc per signa triumphat ab hoste:
Id nerum vobis crucis huius litera reddit:
Scilicet ipsius nota sunt crux & crucifixio:
Hæc & ego veneror, Iesum quoque semper adoro.

Tu autem bone Iesu, qui pro me pendens ita passus es, miserei mei digneris, & præsta qui mihi mortuus es, & ad hoc mortuus es, vt mundo moriens, tibi viuam, bone Iesu.

CAPVT IIII. De sacramentalibus ab infirmo suscipiendis.

NEC prætermittendū est illius apostoli Iacobi præceptū, Infirmatur quis in vobis, inducat præsbyteros Ecclesiæ, vt orent super eum, vngentes eum oleo sancto in nomine Iesu, & oratio fidei saluabit infirmum. Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, imò per Apostolū suū Dñs. Ipsa videlicet olei sacrati delibutio, intelligitur Spiritus sancti typicalis vnctio. Illud etiam viuificum Dominici corporis supplementum suscipere fili mi non rentias, quin potius illud auidissimè queras, fideliter comedas. Cibus ille etenim incōparabilis, ineffabilis, viaticū tibi erit saluberrimū: redemptionis tuæ pretium, redemptoris monimentū, & redempti munimentū. De cōfessione superiori tractatu te breuiter cōmonefeci, quòd vrgebat me ad alia tendendi curiosa necessitas. Nunc quoq; de eodem cōfessionis capitulo, recapitulationem cōpendiosam facere dispono. Sunt quidā, qui sufficere sibi ad salutem autumāt, si soli Deo, cui nihil occultū est, quem nullius latet cōscientia, sua cōfiteantur crimina. Nosunt enim, aut erubescunt, siue dedignantur ostendere se sacerdotibus, quos tamē inter lepram & leprā discernere per legislatorē cōstituit dns. Sed nolo vt ipsa decipiaris opinione, quarenus cōfundaris cōfiteri corā Domini vicario, tabescens præ rubore, vel cruciosus præ indignatione: nā ipsius humiliter subeundū est iudiciū, quē Dns sibi non dedignatur vicariū. Ergo ad te venire roges sacerdotē, & facipsum conscientiarū tuarū penitus participē. Non seducat te somniantiū illa superstitio quæ in visitādo cōfirmat, quia saluat sacerdote incōsulto ad deum peccatorū confessio. Nos autem nō abnegamus quin sit ad deū frequenter referenda cōfessio peccatorū. Beatus enim qui renebit, & allidet parnulos vel maximos suos ad petrā. Petra autem Christus est. Sed testamur & testatur illud sana doctrina, ne tibi applaudentiū faueas auribus, quoniā prius eges sacerdotis qui mediator sit ad Deū tuū salubri iudicio: alioquin & sub lege & gratia, Ite & ostendite vos sacerdotibus, respōnsum diuinū, quomodò consummarerur: Confiremini alterutrū peccata vestra, quomodò compleretur? Ergo cicarricum tuarum arbiter nei vice, Dñs adhibeatur presbyter: & reuela ei vias tuas, & ipse tibi exhibebit antidotum reconciliationis. NEQVE quidem, sicut quidam faciunt, cum quadam calliditate alloquaris presbyterū: quoniam talis allocutio tuiipsius foret deceptio. Accedūt siquidem deceptiosi ad sacerdotes, ita eis præsentibus confitentes: Ego peccator, domine sacerdos, peccaui periurando, adulterando, fornicando, hominem occidendo, mentiendo, sacrilegium committendo, furando, rapiendo. Hæc omnia commisi, mea culpa, vel opere, vel voluntate. Ita isti Deum irridentes, cùm tamen non irridetur, confitentur quæ non fecerunt interpolantes, reuelata velātes, vt sit idem in eodem peccatum denudasse, & denudatum obūbrasse, de quo sacerdos tunc incertior recedit, cùm certa incertè adierit. O quàm bene & iustè huiusmodi versutiis sacerdos ille cōsuleret, si his omnibus quæ audiuit, indiciū suum apponeret, & quasi reum de omnibus cōperēti correctione mulcaret, qui se de omnibus nihil excipiēs, nihil ex nomine detegens, semet infamando aggressus est, bona quoq; in ordinatē dispēsauit, & tūc non erat his locus, & tēperantior locus esset quo generalē morbū medico detegere debuisset, si prius vulnera, liuores, plagas tumētes sibi singillatim, prout grauius viscerib⁹ instabat, euisceraſſet. Tu vero fili mi, nō ita facies, quoniā saniori consilio crediturus es. Astantē corā te sacerdotē angelū Dei existima. Labia quidē sacerdotis, ait Malachias, custodiūt scientiam, & legem requirūt ex ore eius. Angelus enim Dñi exercituū est. Et cum qua & Deum & angelū eius decet, reuerētia Dei ministrū affari? Aperi ei penetraliū tuorum abditissima latibula, cōscientiarum verecundarū penitiora reuela repagula. Nō te pudeat corā vno dicere, quod te nō puduit forsitan corā multis & cū multis facere. Nā humanū est peccare, Christianū est à peccato desistere, diabolicū est perseuerare. Ergo quę mentem grauius exacerbant facinora. Dei angelo manifesta: nihil obscurū dicens, culpā nullis ambagibus inuoluēs, nullis circumitionibus quod verū est operiēs. Designanda etiā sunt in quibus peccasti loca, si recordaris & tēpora, cū quibus peccasti personis, nō nomina ipsarū, etiam vtā peccato desistat secreto corrigenda familiaritas, in qua peccasti labilis ætas, quo gradu iā Ecclesię inseruiebas, vtrū semel, an ex consuetudine; vtrū necessitate, an ex voluntate cecidisti. His enim omnibus sua instāt iudicia. Si enim in iudiciis secularib⁹ à locis loca discernūtur, alia cēlsura vindicatur homicidiū in regis curia, alia in via publica, alia in agresti villa aliquando pro tēpore tēporibus ignoscitur infantiæ, defertur aliquando senectuti: quæ media deferuet ætas, seuera cohibetur habena. In sollennib⁹, præcipuè natalitiis perpetrata, feroci plectuntur exterminio facinora, sic & cætera quāto districtioribus eliminada sunt animaduersionibus, in locis Deo sacratis, in personis propriè Deo delegatis, in gradibus cōmissa sublimioribus. Nōne cui plus cōmittitur, plus ab eo exigitur? Nōnne minus est hominem occidisse quàm homines? Nónne leuius est semel deliquisse quā centies? Nónne celeriorem consequitur veniā ex necessitate cecidisse quàm ex volūtate? Et quamuis vbicunque peccetur, peccatū semper sit peccatū, & nullū tempus, nulla ætas, nulla persona, nullus locus muniat peccantem à peccato: tamen hæc omnia modo suo discutienda sunt, quoniam hæc omnia corripienda & corrigēda sunt. Hęc autem omnia si taceātur, vel dicta callidè pallientur, animam iugulant: si denudentur, cum pœnitentia euanescunt. In nihilum redigenda ordine cōpetenti prosequere, sine circumlocutione edissere peccata pro viribus, imò viriliter extirpare conrēde. Heu cur erubescis cōfiteri quod facere nequaquam erubuisti? Melius est corā vno aliquantulum ruboris tolerare, quàm in die iudicij corā tot milibus hominum grani compulsa denotatum tabescere. Confessionē tuam pœnitentia comitetur, quoniam ita tibi remitteтur iniquitas tua. Et, Beati quorū remisse sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Peccati quoq; cōfessio, peccatoris est damnatio, pœnitētia verò confessionem parit vtilem. Odium quoque peccatis adhibendum est, quoniam peccatorum amicus, animę suę est inimicus. Et perfecto odio odiēda sunt peccata, quoniā facta sūt nobis inimica. Momētaneas autē ipsorum illecebras, quæ ad momentaneū cordis percussionem possunt annullari, pro quorum annullatione æternam possidebis requiem, per thesaurizationem in cruciatum ibis infernalem, nolle destruere cùm possis, extremæ est dementiæ. Confitere igitur chare mi nomine tenus quę te remordent flagitia, detege specialiter quæ scis specialia, quotidiana de quibus non fuisti mundus, saltem cogitatione in collecta generali appone: sicque ex indulgentia confide. Iam verò sacerdote consulto ad Deum referenda sunt tua delicta, ipsi iam tunc erūt præsentanda. Non enim talis præsentatio vltrà erit infructuosa. Et quod forsitan oblitus prætermiseră, debitoribus tuis ex corde dimitte debita tua, & omnes hominesin Deum propter Deum dilige.

CAPVT V. Qualis debeat esse confessio.

CAPVT VI. Rudioribus hæc cōscripta esse.

PAGINVLÆ nostræ quasi documēta vilia videtur & despicabilia, quia nō sunt rhetorico flatu & fastu cothurnata: videntur & superflua, quoniam eruditioribus hæc omnia erāt peruia. Sed est aliquādo vt niulta nouerint eruditi, de quibus nō dubitauerūt, & cogitant vt in eodem discendi genere eadem didicerint omnes. Sed nos de minus capaciū numero sumus, & quomodo lassus bos calcet, perspicuè nouimus. Accesserūt etiā nos animabus suis cōsuli cōcupiscentiū copiosa frequētia: & quidā ex simplicitate, quidam ita loquebantur ex industria. Illis autem prout nobis collibuit, cōsuluimus, tibi verò cui cor nostrū arctius inuigilat, & quē Epistolæ respectus visitat, quoniā dolor impatiētissimus tollit colloquendi gratiā, ex his quæ ex ipsis hausimus peritioribus hunc tractatū direximus. Tuum est igitur, tuū est, tibi quoque pernecessarium est, qui sub mortis articulo positus es, iāmque si videri posset, mortē videres: quatenus ex nostra eruditione vigilahtior, vel exitus ipsius necessitate circūspectior, tibi inuigiles, tibi prouideas, tibi cōsulas. Si autē in nostris tractatibus quæ nescieбas indicaui, vel quæ sciebas iterū inculcaui, tibi tamē in vtro que ex summa erga te diligētia nostrū desudauit exercitium. Et si tibi nō proderit, quoniā hæc omnia sciebas, harū dictionum commonitoria connexio: quibusdam saltem minus sciolis prodesse habebit, mihi quoque cui te commonuisse voluptuosum est, quoniam mihi satisfeci, valebit.

CAPVT VII. Quibus sit sacerdotibus facienda confessio.

SED ne quædam quotūdam superstitio presbyterorū à nobis intacta quasi ignota transeatur, nunc aliquantulū nostri sermonis consummatio, quoniam coram illis confitendū est, respiciat presbyteros. Esset autem id scribere superuacaneum, nisi errori cuidam iam in multos serpenti prætenderetur obuium. Melius est quoque ignorantiæ presbyterorū consulere, quàm ignorantes in ignorantia sua incastigatos remanere: posset autem & tibi, quoniā nocuit multis, nocere. Prout superius intimatum est, coram sacerdote confiteri habes, ipsiusque iudiciū subire debes. Sed sicut stella differt à stella in claritate: sic sacerdos differt à sacerdote in sua conuersatione. Multorū siquidē est vocari sacerdotes, sed non est omniū esse sacerdotes. Siquidem multis presbyteratus committitur dispensatio, sed non omnes pariter cōmissæ dispensationis inseruiunt ministerio. Alius equidem cōmodis præsentibus, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christe exquirens, inexplebiliter inhiat: alius præpeditur ex incuria: alius suffocatur ex ignorātia, & tamen ignorās ignorabitur: alius verò cōcreditæ custodiæ cōperēter locū & tēpus explorat, respōdētque probati vita ministri, necessitatibus inuicti ministerij. Ex his vocādi sunt si noueris peritiores & curiosiores. Si enim morbis corporū medici probatiores exquiruntur: quantò magis spiritalibus animarū putredinibus adhibēdi sunt medici subtiliores, &, si dici liceat, spiritaliores? Non dico tamen vt dānes vel reprehendas Domini sacerdotes: Nouit enim Dominus qui sunt eius. Sed dico, si recipis propheram in nomine prophetæ, vel iustum in nomine iusti, mercedem vel prophetæ vel iusti recipies. Ergo tales vocandi sunt.

CAPVT VIII. De pœnitentia præposterè cōfesso nō imponenda.

IAM vide quid de ignorantia ignorantiū prouenīat. Audiit quidā ex minus eruditis sacerdotibus cōfessionem tuam,

Ioan.1.b.14.

1.Cor.13.d.12.

4.Re.20.a.2 Cant.2.b.9.

Baruch.3.d.38.

Ge.32.g.30.

Act.4.b.12.

Esa.9.b.6.

Psal.8.a.6

Rom.8.f.31.

Ro.10.c.10.

Malac.2.b.7

Psal.31.a.1.

Psalm.136.b.9.

1.Cor.10.a.4.

Lucæ 17.d.14.

Iaco.5.d.16.

2.Ti.2.c.19. Matth.10.d.41.

videt infirmitatem tuam, nescit tamen res huiusmodi æqua lance pensare: ignorat quia velox medicina subitaneis infirmitatibus vel in extremis positis sit perneccessaria, respondet ægroto, Frater, si superuixeris ita ieiuna, ita fac eleemosynã, ita ora: hæc tamen omnia bene dixit, sed errorem impium animaduerte. Si autẽ ex hac infirmitate morieris, ne anima tua Deo videatur impœnitens, per obedientiã iniungo tibi, quatenus anima tua vel totã septimanã, vel annum integrũ, vel tantum tẽporis patiendo pœnã quam meruisti, in pœnitentia post mortẽ tuam sit. O exterminanda cordis cæcatio! Ad consolandum venerat infirmum: & cui maior & propera incumbit absoluendi necessitas, absolutione interdicta ligationis adiicit particulam. O perditionis animarum occasio! Vtrum autem hæc sacerdotis allocutio cõfitenti noceat, certum est autẽ quòd non iuuat, Dei iudicio reseruetur. Sed quid huic consolatori, vel potiùs desolatori respondendum sit, si fortè requiras: Absolutè dico, quòd docẽdus est iste, nõ sequẽdus: nec ibi erit inobedientia, vbi est eruditionis humilis officiositas. Si autẽ huiusmodi putredinibus quod apponendum sit cataplasma scire desideras, vt saltẽ sub occasione tui doceantur presbyteri, & hoc etiã proficiat saluti, quod in extremo positis & tamen confitentibus responderem, subtexo: Nemini imponẽdum est quod aut impossibilitas ei abdicet, aut tẽpus euanescens adimplere prohibeat. Si autẽ aliquid quod pauperibus prodesse habeat, manus eius inuenerit, aut amici sui de suo dare voluerint, legale est vt peccata sua eleemosynis redimantur, orationes etiam amicorum ei profuturas credimus. Si autẽ quantulacúnq; pecuniæ summa deerit, aut qui orẽt pro eo amicorũ religiositas defuerit, & ex toto nihil nisi confiteri & pœnitere valebit, enormitas quoque culparum eum aggrauabit, quid illi facia? Deducam eum, aut ego etiã de eo in desperationem deducar: Sed quis ô bone Iesu de misericordia tua desperet? Audẽter pronuncio, quoniã cumulatius relictum est à te desperatio, quàm qualiscúnque humanæ fragilitatis offensio. Quare Apostolorũ primicerio lachrymæ profuerunt, nisi prosint & mihi? Latronis illius in Euangelio memoria quare nobis tam veneraLuc. 23. f. 43 biliter recẽsita est? Quibus eleemosynis quibúsue operibus, vel orationibus respõdisti mi Iesu benignissime, dulcissime, misericordissime, quasi sub iureiurãdo, Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso: nisi fidei suæ orationique breuissimæ, Memento mei Dñe dum veneris in regnum tuum? Dico itaque omnibus, dico tandẽ confitentibus, dico confessis cõsulentibus, ne confessi desperent, ne sacerdotes post mortem
Ioã. 11. f. 44. aliquos ligẽt: imò cum suo Iesu dicant, Soluite eum & sinite abire. Melius est enim vt talis prosit, vel non noceat absolutio, quàm obsit indiscreta ligatio. Nec prætendãt sacerdotes de fallaci securitate occasionem: quoniam melius est vt morientem in manus misericordissimi Dei commendent, quàm desperantem cum quibusdam induciarũ fabulis à regno Dei eliminent. Nam quomodò dicet sacerdos pro defuncto quẽ ipse ligauit, Absolue Domine animam famuli tui, vel cæteras solutionum eulogias: Absoluendi sunt itaque omnes, absolutionem dumtaxat rogantes, nec suspendendi sunt à fidelium communione, quibus mors timetur sine dilatione, & quos peccatorum amara recordatio vel ciet in lachrymas, vel metus mortis ducit ad veniam, sicut Scriptura testatur, Et territi purgabuntur. Si tamẽ tales cõualuerint, canonum diuturnam non negligant subire censuram. Subitaneum ergo dum non diutiùs licuerit, hoc in extremo positis adhibeatur cõsilium. Hoc etiam charissime do tibi amice, ascẽde oraturus in tẽplum Domini corde, si nõ potes corpore. Dic iustificandus cum illo iam iustificato peccatore, Deus propitius esto mihi
Ioã 18. c. 13. peccatori: vt ascẽdas iustus ad Deum, iustificatus ab ipso, qui viuit & regnat per omnia secula seculorum. Amen.

TRACT. XV.

DE CONSOLATIONE MORTVORVM, SERMO PRIMVS.

Neuter sermo est S. Augustini.

CAPVT I. De duplici tristitia.

PRÆBETE silentium, fratres, ne vos præreat sermo vtilis & in tempore necessarius. Nam tunc vel maximè opus est medicina, quãdo grauis nascitur ægritudo. Et tunc solicitè collyrium adhibẽdum est, cùm fuerit oculus dolore turbatus. Quicunq; ergo nõ habent hunc doloré, non extrepant, sed potius audiant, quia non impedit sanam scire medicinã quæ prosit. Qui verò per hunc casum turbatum habent oculũ mẽtis, & doloribus cruciantur, magis intenti sint vt aperiãt oculum ad suscipiendũ salutaris verbi collyriũ: quo nõ solùm cõsolationem, sed etiã remedium consequãtur. Certum est, quia is qui dolet oculũ, si non medico infundenti collyriũ aperire voluerit, collyriũ quidẽ foras extra pupillã fundetur, oculus verò remanet in dolore. Sic & mens dolentis, si propter nimiam tristitiã oculos clauserit, & non recipiat saluberrimã admonitionem, incipiet plus dolere, & forsitã pati illud quod in Scriptura cõtinetur, Quia tristitia huius mundi mortẽ operatur. Beatus ille Paulus doctor gentiũ & medicus salutaris, duas esse dixit tristitias, vnam bonã & alterã malam: vnam vtilẽ, & alteram inutilẽ: vnam quæ saluat, & alteram quæ perdit. Et ne dubiũ
1. Cor. 7. c. 10. alicui videatur id quod dicitur, ipsa eius verba recitabo. Ait enim, Quæ secundũ Deũ est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilẽ operatur. Hæc est bona tristitia. Sequitur deinde, Nã huius mũdi tristitia, mortem operatur: hæc est illa nõ bona.

CAPVT II. De causis luctus mortuũ.

VIDEAMVS ergo fratres, ista tristitia quæ nunc habetur in manibus, quæ nũc agitur in pectore, & auditur in voce an vtilis sit, an inutilis, prodesse videatur aut nocere. Iacet ergo corpus exanime, iacet in tabula homo sine homine, membra vtique sine spiritu: clamatur, nec respondet: vocatur, & non exauditur: iacet facies pallida, forma mutata, per quæ mors ipsa cernitur & horretur: cogitatur præterea perpetuum silentiũ eius, cogitatur aut delectatio quæ fuit, aut futura quæ erat vtilitas, cogitantur necessitates, veniunt in mentẽ verba dulcissima, lõga cõsuetudo requiritur. Hæc sunt sine dubio quæ mouent lachrymas, incitant vlulatum, & totum animum in tristitiam mergunt profundam. Contra hæc tam valida, tam fortia doloris arma, spiritalibus debemus armari præsidiis. Illud ergo primũ omnium opponẽdum est, quia omne quod nascitur in hoc mundo, necesse erit mori. Hæc est lex Dei & sententia immutabilis, quam post delictum princeps generis humani accepit: dicente Domino, Terra es, & in terram
Gen. 3. d. 19. ibis. Quid ergo noui contigit, si homo ad hoc natus, diuinæ legi ac sententiæ satisfecit? Quid noui accidit, si ex mortalibus natus, naturæ propriæ, quia nec poterat excusare, respõdit? Nõ est inusitatum quod antiquum est, nõ est inauditum quod continuum est, non est proprium quod cõmune est. Si anos & proauos nouimus per hanc viam mortis profectos, & ipsos denique Patriarchas & Prophetas, ab Adam protoplasto, nõ sine hoc casu audiuimus migrasse de seculo: eleuemus animum de profundo tristitiæ, quia quod debebat hic reddidit. ET vtiq; debitum cùm redditur, quàm potest habere tristitiam? Hoc est verè debitum, quod nulla potest pecunia redimi: hoc est debitum, quod nec sapientia, nec virtus excusat nec potestas, nec ipsi denique reges potuerunt declinare. Planè hortarer & ego, vt augeres tristitiã, si fuisset talis res, quæ cùm posset tua substantia redimi, vel differri: aut negligentia tua, aut parcitate prouenisset. At cùm Dei decretũ firPsal. 67. c 21. mũ sit & immutabile, frustra dolemus, & de nobis quærimus quare sit mortuus: cùm scriptũ sit, Dñi Domini exitus mortis. Ista ergo cõmunis vitæ cõditio si recipiatur in animo, incipiet grauat' cordis oculus, quasi prima infusione relẽtari.

CAPVT III. Cõsolatio super mortuis.

SED dicis, Scio communem esse hunc casum: scio quia is qui mortuus est, debitum soluit: sed delectationem cogito, necessitates reputo, consuetudinem requiro. Si propter hæc tristitia afficeris, errore duceris, nõ ratione gubernaris. Scire enim debes, quia Dñs qui hanc dederat dilectionẽ, dare potest & aliam potiorem: & qui tibi hanc intulit necessitatem, sufficiens est per aliam occasionem supplere. Vtilitatem verò, sicut tuã videre debes, & eius qui defunctus est cogitare: quia sic ei forsitã expediebat, sicut scriptũ est, Raptus est, ne malitia mutaret eius intellectũ. Placita enim erat Deo anima eius, ideóq; properauit de media corruptione educere eum. De cõsuetudine autẽ quid fuisse videtur? Quod ergo tempus præstat & dies, multo magis debet & ratio & bona præstare cogitatio. Et illud maximè cogitandũ est, quod diuina sententia per Apostolũ definit, Quia tristitia huius mũdi mortem operatur. Quòd si tam oblectatio quàm vtilitas præsens, siue cõsuetudo, res mundi sunt & gaudia seculi trãsitoria, propter hæc animum deicere, & spiritum cõtristari, vide quàm sit mortifera valetudo. Reperens autẽ iterum atque iterum dicam: Tristitia mũdi mortem operatur. Quare autem mortem operatur? quia solet nimia tristitia aut ad dubitationem, aut periculosam perducere ad blasphemiam.

CAPVT IIII. Quare in veteri testamento mortuos flere licuerit.

SED dicet aliquis, Prohibes lugere mortuos, cùm & Patriarchæ triarchæ plorati sunt? & Moyses ille famulus Dei, & multi inde Prophetæ, præsertim cũ Iob quoque iustissimus suã plagã super filiorum cõsiderit necẽ: Non ego prohibeo lugere mortuos, sed gentiũ illuminator Paulus, qui sic ait, Nolo vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis, sicut & cæteri
1. Thess. 4. c. 13. qui spem nõ habent. Non potest Euangelij claritas obscurari, siue quia hi qui ante legem, aut sub legis vmbra positi fuerãt, suos mortuos flebant. Meritò flebant, quia nondum de cælis venerat Christus, qui fontẽ illum lachrymarum sua resurrectione siccaret. Meritò flebant, quia adhuc sententia permanebat. Meritò lamentabantur, quia nondum resurrectio prædicabatur. Sperabant quidem sancti aduentum Domini, sed mortuos flebant, quia nondum viderãt quem sperabant. Denique Simeon vnus de veteribus sanctis, qui prius fuerat de sua morte sollicitus, postquam Iesum dominũ adhuc puerum
Luc. 2. d. 29. manibus attrectare promeruit, de suo exitu gratulatur & dicit, Nunc dimittis seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum. O beatus ille Simeon, qui quod sperauerat vidit. Iam mortem suam pacem & requiem computabat. Sed
Mat. 1. d. 39. Luc. 8. g. 12. Ioan. 11. d. 31. dices, In Euangelio ecce legitur, archisynagogi deploratam filiam, & sorores Lazari Lazarum flentes. Sed & illi adhuc secundum veterem legem sapiebãt, quia necdũ à mortuis Christum resurrexisse consperarent. Fleuit planè & ipse Dominus
Ibidem c. 35 Lazarum iam sepultũ, non vtique vt flendi mortuos formam daret, sed vt se per lachrymas verum corpus assumpsisse monstraret. Vel certè fleuit amore humano Iudæos, qui nec Dei signo monstrato, erant in eum crediturі. Neque enim mors Lazari causa esse potetat lachrymarũ, quem ipse Iesus & dormiuisse dixerat, & resuscitaturum se promiserat, sicut & fecit.

CAPVT V. Quamobrẽ causam ductus non habeãt homines noui testamenti. Ioan. 11. c. 25

HABVERVNT ergo veteres suum morẽ, suámque fragilitatem Christi aduentũ præcedẽtes. Iam ex quo verbũ caro factum est, & habitauit in nobis: ex quo primi Adæ datã sententiã, Adã nouissimus solui, ex quo nostrã mortẽ sua morte dedit, & ab inferis die tertia Dominus resurrexit, iam nõ est terribilis mors fidelibus: nõ timetur occasus, quia oriens venit ex alto. Clamat ipse Dominus qui mentiri nescit, Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis viuens & credens in me, mortem non videbit in æternum. Manifesta autẽ, fratres charissimi, vox diuina, Quia qui credit in Christo, & eius mãdata custodit, etiã si mortuus fuerit, viuet. Hanc vocem beatus Apostolus accipiẽs, & totis fidei viribus retinẽs, instruebat dicẽs, Nolo vos ignorare fratres de dormiẽtibus, vt nõ tristes sitis. O mira pronũciatio Apostoli: vno sermone vt vtrãque doctrinam proferat, resurrectionẽ cõmendat. Dormiẽtes nõ appellat illos qui moriũtur, vt dormientes eos dicens, resurrecturos sine dubio consigniet. Vt non, inquit, de dormiẽtibus, sicut & cæteri qui spem non habẽt, cõtristentur: nos autem qui spei filij sumus, collætemur. Quę autem nobis spes sit, ipse cõmemorat: Si, inquit, credimus, quia Iesus mortuꝰ est, & resurrexit, ita & Deus eos
Philip. 1. c. 21. qui dormiũt, per Iesum adducet cũ eo. Iesus nobis & hic vituentib' salus est, & mori lucrũ. Lucrũ planè, quia angustias & cogitationes quas habet lõgior vita, mors accelerans lucrifacit. Iam verò ordinẽ & habitũ spei nostræ describit Apostol'.
1. Thess. 4. d. 11. Hoc, inquit, dicimus vobis in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui residui sumus, in aduẽtu eius nõ prœueniemus eos qui dormierũt: sed ipse Dñs in iussu & in voce archãgeli, & in tuba Dei descẽdet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde & nos qui viuim', simul rapiemur cũ illis in nubibus obuiã Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Quod dixit Apostolus hoc est, quia cùm venerit Dñs, inueniet & multos in corpore Christianos, qui nondũ experti sunt mortẽ: & tamẽ nõ antè rapiẽtur ad cælum quàm mortui sanctí de monumẽtis resurrexerint, in tuba Dei & voce angeli suscitati. Cùm autẽ fuerint suscitati sancti, pariter cũ viuentibus rapiẽtur in nubibus obuiã Christo in aëra, & sic semper cũ Christo regnabũt. Nec sanè potest dubitari q̃ possint corpora grauia in aëra leuari: cũ iubẽte dño Petr' ipsũ corpus habens super vndas ambulauerit maris, & Helias per huius spei
Mat. 14. d. 29. confirmationem, per hunc aërẽ curru flammeo sit raptus per
4. Reg. 2. b. 11. aëra ad cælos. SED quæris fortè, quales erunt qui à mortuis resurrexerint? Audi ipsum Dñm dicentẽ, Tũc iusti fulgebũt in regno patris eorũ sicut sol. Quid speciem decorẽmque cõmemorem solis, cùm eos figurari necesse est ad ipsius claritatem
Cap. vi. Quales futuri sint, qui à mortuis resurrexerint. Dñi, vt restatur Paulus, Nostra, inquit, cõuersatio in cælis est? Vnde & Saluatorẽ expectamus Dominũ Iesum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ ad conformitatem corporis
Mat. 13. f. 43. Phil. 3. d. 20. gloriæ suæ: & transfigurabitur sine dubio caro ista mortalis,

ad conformationẽ Christi claritatis, induet mortale immortalitatem. Quia quod seminatum fuerat in infirmitate, pro- 1 Cor. 15. f. tinus surget in virtute. Non timebit caro amplius corruptio- 45. nem, non patietur famem, non sitim, non ægritudines, non casus aduersos. Pax erit tuta, & firma securitas. Vita vtiq; cer- Philip. 1. d. tissima, gloria ibi & gaudium sine defectione præstabitur. Hęc 25. in sensu & oculis gerens beatus Paulus dicebat, Optabã dissolui, & cũ Christo esse, multo enim melius. Et adhuc apertè
1. Cor. 5. a. 6 docens, Dum sumus, ait, in corpore, peregrinamur à Domino: Per fidem enim ambulamus, & non per speciẽ. Habemus autem magis bonã voluntatẽ peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominũ. Quid agimus nos paruæ fidei homines, qui anxiamur & deficim', si aliquis de charis nostris migret ad Dominũ? Quid agimus, quos peregrinatio ad Christi conspectum separat? Verè verè peregrinatio est omne quod viuimus: Nam sicut peregrini in seculo sedes habemus incertas, laboramus, desudamus, vias ambulantes difficiles, periculis plenas, vndique insidiæ, à spiritalibus, à corporalibus inimicis, vbique errorum calliculi sunt præparati. Et cũ tantis periculis vrgeamur, non solũ cupimus liberari, sed etiã liberos tanquã pereuntes lugemus & plangimus. Quid nobis præstitit Deus per suum vnigenitũ, si adhuc mortis timemus occasũ? Quid nos renatos ex aqua & spiritu gloriamur, quos profectio de hoc mũdo, quæ optabilis debet esse, contristat?
Ioan. 12. d. 26. Ipse Dñs clamat: Si quis mihi ministrat, seqeatur me: & vbi ego sum, & minister meus erit. Putas si rex terrestris ad suũ palatiũ & cõuiuium aliquẽ vocet, nõne libens & congratulans properabit? Quanto magis ad cæleste currendũ est regẽ, qui quos receperit, non solum cõuiuas, sed etiã cõregnatores
2. Tim. 2. b. 11. efficiet, sicut scriptum est, Si cõmortui sumus, & cõuiuemus: si sustinebimus, & cõregnabimus. Nec ego dico, vt quis manus sibi inferat, aut se interficiat contra voluntatẽ Dei creatoris, aut animam de corporis fui expellat hospitio: sed hoc dico, vt lætus sit & gaudens, cum aut ipse vocatur, aut proximi sui vadunt, vt euntibus gratuletur. Hęc est enim Christianæ fidei summa: vitã veram expectare post mortẽ, reditũ speI. Cor. 15. & rare post exitum. Accepta igitur voce Apostoli, cum fiducia 57. iam dicamus gratias Deo, qui nobis contra mortem victoriam dedit, per Christum Dominum nostrum: cui est gloria
C & potestas nunc & in secula seculorum, Amen.

FINIS.

TRACT. XVI.

DE CONSOLATIONE MORTVORVM, SERMO SECVNDVS.

CAPVT I. Quid sit mori.

SVPERIORI quidẽ libello perstrinxim' breuiter de consolatione mortuorum, de spe resurrectionis, nunc planius ac validius de eisdem aliquid proferamus. Si quidem hæc quæ locutus sum, fidelibus quidẽ certa sunt, infidelibus autem & dubiis videntur esse fabulosa, ad quos pauca strictiùs proferamus. Certè quicunq; estis increduli, omnẽ dubitationẽ de substãtia corporis sustinetis. Discreditur enim à quibusdã, carnem cõuersam in puluerẽ, iterũ posse resurgere, iterũ reuiuiscere. Cęterũ de anima nullũ hominẽ posse dubitare. Siquidẽ de animæ immortalitate nec philosophi ipsi, cũ sint Pagani, dissentiunt, Nam quid est mors, nisi separatio corporis animęque, Recedẽte enim anima quæ semper viuit, quæ mori nescit, quia de flatu Dei est inspirata, solum corpus emoritur: quia aliud in nobis mortale est. Sed recedens anima, quæ carnalibus oculis videri non potest, ab angelis suscipitur & collocatur aut in sinu Abrahæ, si fidelis est, aut in carceris inferni custodia, si peccatrix est: donec veniat statutus dies, quo suum recipiat corpus, & apud tribunal Christi iudicis veri reddat suorum operum rationem. Ergo quia de carne, tota contradictio est: huius est infirmitas defendenda, & resurrectio consignanda.

CAPVT II. Quomodo mortui resurgent.

QVOD si quis requirat à me dubius & incredulus, quomodo mortui resurgent, quo autem corpore venient: respõdebo ei ore ac verbis Apostoli, Insipiens, tu quod seminas nõ viuificatur, nisi prius moriatur: & quod seminas granũ tritici, aut alterius cuiusque seminis, mortuũ & aridum sine hu- 1. Cor. 15. c. more, cùm putrefactum fuerit, fœcundum surgit, sitq; vestitum folliculis, aristis armatũ. Qui ergo granũ tritici suscitat propter te, ipsum tenõ poterit suscitare propter se, Qui solem quotidie quasi de sepulchro nocturno resuscitat, & lunã quasi de interitu reparat, & tempora recedentia reuocat, ad

vtilitatem scilicet nostrã: nosipsos, propter quos omnia reparat,nõ requiret,& cineres patietur extingui,quos suo flatu accendit,quos suo spiritu animauit, vt non perpetuò iam viuat homo,qui illũ piè & agnouit & coluit?Si iterum dubitas quomodo possis reparari post mortẽ, restitui post cineres & ossa consumpta:O homo,si dicere velimus,quid fuisti antequã in vtero matris concipereris, nihil vtiq;.Deus ergo qui te creauit ex nihilo, nõne faciliùs poteſt facere quod antè iam fuit,qui potuit creare quod non fuit? Qui te ex gutta informis liquoris in tuæ matris vtero, in neruos , venas & ossa iussit excrescere,poterit, mihi crede, de vtero terræ iterum generare. Sed times ne fortè ossa tua arida pristina carne vestiri non possint. Noli secundum tuam fragilitatẽ Dei existimare maiestatẽ. Deus ille omniũ creator, qui vestit arbores foliis,& arua floribus:poterit &tua ossa illico veris tẽpore in resurrectione vestire. Dubitauerat de hoc ipso Prophetà Ezechiel , & interrogarus à Domino vtrum viuerent ossa arida,quæ videbat aspersa per campum,respõdebat,Tu scis Dñe.Sed postquã Deo iubente, & ipso prophetãte vidit ossa ad suã loca & ad iuncturas currentia, postquã vidit ossa arida neruis ligari, venis intexi, carne cõtegi, cute vestiri,postea prophetauit de spiritu,Et veniens spiritus vniuscuiusq;, introiuit in corpora illa iacentia, & resurrexerunt, & mox steterũt.Sic confirmatus de resurrectione Propheta,scripsit visionem,vt ad posteros tantæ rei cognitio perueniret. Meritò ergo clamat Esaias,Exurgent mortui,& resurgẽt qui in monumẽtis sunt,& lætabũtur qui sunt i terra. Ros enim qui abs te est,sanitas est illis. Verè enim sicut rore madefacta semina germinãt &exurgũt;sic rore sancti Spiritus ossa fideliũ visitata, cum suo corpore in æternã gloriam germinabunt.

Exec.37.c.3

Esa.26.d.19

CAPVT II I. Quomodo de paruis ossibus totus possit homo restitui.

SED dubitas,quomodo de paruis ossibus totus possit homo restitui. Reuera tu ex modica scintilla ignis ingentẽ suscitas flammã Deus nõ poterit ex modico cinẽris fermẽto totum corpusculi tui reintegrare cõspersum?Sed & iam dicis, Nusquam cõparent carnis ipsius reliquiæ:forsitan enim aut igne cõbustæ sunt, aut à bestiis deuoratæ. Hoc primũ scito, quia quicquid cõsumitur,in terræ visceribꝰ cõtinetur, vnde rursus poterit Deo præciente produci. Nã & tu cùm nõ appareat semẽ ignis,adhibes lapillũ & modicũ ferri,& excutis de visceribus lapilli quantũ opus est ignis. Qui ergo per tuã industriam & sapientiã,quã ipse Deus tibi concessit, facis vt producas q; nõ apparet: maiestas illa diuina facere sua virtute nõ poterit,vt quæ interim nõ videtur, excutiat?Mihi crede,poteſt omnia Deus. Hoc enim require,vtrũ promiserit se facere resurrectionẽ: & cùm promissam tãtis didiceris testimoniis,imò cùm ipsius Dñi Iesu Christi certissimam reneas cautionem,cõfirmatus fidẽ,mortẽ desine iam timere.

CAPVT IIII. Exempla, mortẽ non esse timendam.

Qui enim timet adhuc,nõ credit:qui non credit, peccatũ cõtrahit insanabile: quia sua incredulitate Dñm aut impotentẽ,aut certè asseuerat mendacẽ.Sed nõ ita beati Apostoli,nõ ita sancti martyres probãt. Apostoli propter hãc prædicationem resurrectionis,dum Christũ resurrexisse prædicãt,& in ipso mortuos suscitaturos annũciant,nec mortẽ nec tormẽta recusauere,nec cruces. Si ergo in ore duorũ vel triũ testiũ stat omne verbũ:resurrectio mortuorũ,cui tot &tam idonei testes existunt, cui cùm effusione sanguinis testimonium dicunt,quomodo poteſt in dubiũ reuocari?Quid autem sancti martyres putas habuerunt,certã ipsius resurrectionis spem, an dubiã? Si non habuissent certã, non vtiq; per tantos cruciatus & pœnas mortem pro lucro maximo suscepissent, nõ cogitabãt supplicia præsentia, sed præmia secutura. Sciebãt dictũ, Quæ videntur,ad tempus sunt. Audite fratres virtutis exemplũ.Mater septem filios hortabatur, &non lugebat,sed potiùs lætabatur:videbat filios vngulis radi,ferro cõcidi,fartagine assari, &nõ lachrymas fundebat,nõ vlulatus tollebat, sed solicitè ad toleranriã hortabatur filios. Non erat crudelis illa,sed fidelis:amabat filios,nõ delicatè,sed fortiter. Hortabatur filios ad passionem , quã gaudens ipsa quoq; suscepit. Erat enim de sua & suorũ filiorũ resurrectione secura. Quid loquar viros,quid feminas,quid pueros,quid puellas? Quomodo se de ista morte luxerũt,quomodo de summa celeritate ad cœlestem militiã transtulerũt?Poterant vtiq;ad præsens viuere si voluissent,quia in ipsis erat positum,an Christũ negando viuerent, aut confitendo morerentur, sed magis elegerũt vitã proũcere temporalem,& vitam sumere sempiternam.excludi de terra,incolere cœlũ.In hoc fratres quis dubitationis est locus?vbi poteſt adhuc residere mortis formido? Si martyrũ sumus filij,si eorũ socij inueniri volumus, nè cõtristemur morte,nõ lugeamus charos,qui nos præcedunt ad Dominum.Si plangere voluerimus,ipsi nobis insultant beati martyres,& dicunt,O fideles,ô regnum Dei cupiẽtes , vos qui charos vestros delicatè moriẽtes in lectulis vtique & plumis, tanto mœrore plãgitis & lugetis:si eos à gentibus propter nomẽ Domini cruciari & interfici videretis,quid facturi essetis? Aut non vos præcessit exemplũ? Abrahãm patriarcha filium vnicum offerens sacrificium,gladio obedientiæ iugulauit:nec ei quem tanto amore dilexit, pepercit,ne Dño inobediens videretur.Quòd si dicatis,illum propter Dei hoc feciſſe præceptum,& vos habetis præceptũ,vt non tristes sitis de dormientibus. Qui ergo minora nõ seruat,maiora quòmodo seruabit? An nescitis quia animus qui in terribilibus frangitur , ad fortiora reprobus inuenitur?Timens quis riuũ,mare quando ingreditur?Sic qui plangunt impatienter amissum,quãdo poterunt ad martyrij peruenire certamen?Nam qui in his cõstans & magnanimus existit,iam sibi gratiã ad potiora substernit.

Genes.22.b.10.

1.Thess.4.

SVFFICIVNT hæc fratres ad mortis contemptum, & ad spei futuræ confirmationẽ: superest vt vnum de veteribus exemplum proferam,quod omnem consolationem faciat,quod etiam patientibus cordis auribus volo omnes audire. Dauid ille rex magnus filium dilectum,quem sicut animã propriam diligebat,infirmitate percussum,impatientissimè flebat & cũ humana auxilia iam nihil prodessent, semetipsum conuertit ad Dominum : deposita regali gloria, sedit in terra , iacuit in cilicio,non manducauit neque bibit,septem diebus continuis orans Deum, si fortè sibi filius donaretur. Accesserunt seniores domus eius,consolantes rogauerunt eum vt panem sumeret, veriti nedum filium velit viuere, ipse antè deficeret. Non potuerunt torquere, non cogere; amor enim impatiens solet pericula ipsa contemnere. Iacet rex in squalore cilicij ægrotante filio:nec verba faciunt consolationem,nec ipsa escarum necessitas auocauit.Mens tristitiam patitur,pectus dolore reficitur , oculi lachrymis perpetibus fluunt. Inter hæc factum est quod decreuerat Deus: Moritur puer. Vxor in luctu , tota domus in planctu, famuli pauidi,quid facerẽt æstuãtes: nemo enim audebat Domino filium mortuum nunciare , timentes vtique,ne ille qui sic adhuc impatienter viuum lugebat, si audisset mortuũ, vitæ faceret finem. Dum strepunt famuli inter se , dum eunt tristes , & alter ad alterum occulta susurratione loquuntur, intellexit Dauid, præuenit nuncios,an vitam eius exhalesserit interrogat,negare nõ possunt,factũ fletibus indicant. Fit concursus insolitus, expectatio grandis & metus, ne quid sibi periculi pius pater inferat. Surgit mox Dauid rex de terra,exuit se cilicio, surgit hilaris, quasi filium suum audisset incolumẽ:vadit ad balneas,lauat corpusculum, vadit ad templum,adorat Deum,epulatur cũ amicis,cõpressit suspiria, gemitu omni depositio,vultu iam læto. Mirantur domestici,stupent amici nouam & subitam conuersionem:audent denique interrogare,quid sibi velit hoc,vt cũ viuente filio sic doluerit, mortuo non doleret? Respõdit vir ille magnanimitate præcipuus: Necesse fuit cũ adhuc viueret filius , & humiliari, & ieiunare, & lugere in conspectu Domini: erat enim spes impetrandi cõmeatus vitæ. At verò postquã voluntas Dei facta est, stultum esse & nimium inutile,lamẽtatione animũ inundare: sic dicens , Ego ibo ad illum , non ille reuertetur ad me. Ecce exemplũ magnanimitatis atque virtutis. Quòd si ille Dauid, qui adhuc sub lege positus erat , sub'illa non dico licentia sed necessitate lamentationis sic animũ à luctu irrationabili supẽrauit, sic tristitiam suã suorũmque cõpescuit:nos qui sub gratia sumus,sub certa spe resurrectionis, quibus omnis tristitia interdicta est, qua fronte mortuos nostros gentilium more plangimus,vlulatus insanos tollimus, veluti alio genere bacchantes,cùm scissis tunicis pectora nudamus, verba inania & nenias circa corpus & tumulum defuncti cãtamus?Postremò etiam qua ratione vestes nigras tingimus , nisi quos verè infideles & miseros nõ tantũ fleribus , sed etiam vestibus approbemus? Aliena sunt ista fratres,extranea sunt,non licent: & si licerent, nõ decent. Sed aliquantos de fratribus & sororibus, licet fides propria & præceptũ Domini fortes faciat, parentum tamen & vicinorũ opinio debilitat & frangit : ne lapidet & crudeles iudicentur, si pepercerint vestimento, si non fuerint insanis luctibus debacchati. Et hoc quàm vanum est , & quã ineptum , opiniones hominum errantiũ cogitare:& non timere,ne quid minus de fide faciat quam suscepit. Quare nõ magis tolerat iam à mendicis ille qui diues est,quare nõ fidem ille qui dubius est? Quamuis etiã si dolor eius tantus sit tacitè tamen debet luctum sensu dirigere, & non leuitate sui animi publicare.

FINIS.

DE

TRACT. XVII.

DE SOBRIETATE ET CASTITATE.

Non est Augustini.

CAPVT I. De laude sobrietatis.

SVM mortalium mutabilis mẽs vel bonis aliquando vel malis intentionibus delectetur, plerique seu pœnitudine malorum ad actus bonos , siue socordia mẽtis ex bonis ad malos præcipites transferantur , disputãdi materias morum ponderatoribus gignunt:quibus agnitis correcti lętentur,inconuertibiles autẽ in suis iniquis motibus confundantur. Difficilius namque bonorum appetitores inuenies, quàm malorum defertores:quia quamplurimis &penè cunctis mortalibus dulcia sunt magis ea quę carnẽ fouent,quàm quæ à vitiis frenant.Et quoniam studij cõmoda à nobis suggerenda sunt honestatis, admonemus in tali proposito militare volentem, ſegnem, somnolentũ atque temulentum esse non debere : quoniam ab his vitiis tribus nisi quis fuerit declinatus,securus nunquam esse poteſt vel tutus,imò & periculis omnibus , & ipsi etiam morti erit is semper obnoxius. Fortitudo enim inimicum opprimit:vigilantia tendentibus insidias obstat,sobrietas verò præparatum cor hominis facit. Propterea enim Dominus Deus noster paterno affectu per prophetas & apostolos suos nobis præcepit,ab omnibus vitiis,& maximè ab ebrietate , quæ omnium vitiorum gurges est , penitùs abstinere. De cuius vitijs malo volumus lectori aliquanta proferre,quem tantum monitis hortamur, animũ intentum apponere , & sermoni nostro,& si minus lucenti quàm auditus exigit eloquentium veniam dare. Suademus enim, auditores rationem dicti debere aduertere , nõ fucum spumãtis sermonis,aut artificiosam eloquentiam expectare. Vnde primitus propter libelli titulum vel decorem, fructus & bona sobrietatis inquãrum possumus proferamus, & postea ebrietatis indecoras molestias publicem⁹. Sobrietas nãque castitas est sensus & mentis,membrorum omnium corporisque tutela,castitatis pudicitięq; munimen,pudori proxima, amicitiæ pacisque ſerua, honestati semper coniuncta, criminum vitiorúmq; omnium profuga, rectiiudicij tenax, memoriæ recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos , arcani velamen , lectionum & doctrinæ capax, studiorum & artium bonarum discipula patiter & magistra, ingeniorum capiendorum pediſsequa , bonæ famæ semper auida,in cogitationibus salubria atque vtilia creans, virtutis singulare auxilium , cuncta cum ratione disponens , in congregatione honestorum seipsam semper ingerens. Sobrietas temeritatem fugit, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtemperat,superbiam detestatur,domum familiámq; cum moderatione gubernat , fidem sibi cõmittentibus seruat: &, vt summatim breuiterque dicã,sobrietatis perseuerantia inæstimabilis est animi fortitudo:omnes eã virtutes, & omnes laudum semper tituli concupiſcunt,quia sine ipsa ornari aut placere non possunt. Econtrà ebrietas ab animæ iniuria incipit, & flagitiorum omnium mater est , culparum materia, radix criminum, origo omnium vitiorum, turbatio capitis, subuersio sensus,tẽpestas linguæ, prœcella corporis, naufragium castitatis. Ebrietas temporis amissio est,insania voluntaria,ignominiosus languor, mentis sanæ debilitatio , turpitudo humana. Ebrietas vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela. Ebrietas,vt cernimus,quotidie amplarum familiarũ plurimos labefacit,& cura gubernationis destitutos, parentum auorúmque suorum bene diúque congregata, atque ingenti pretio comparata vili numo distrahere fecit. Ebrietas in vtroque sexu cuncta mala semper appetit , & nefanda cõmittit.Ebrietas timorem Dei aufert, futurum Dei iudicium de corde se habentiũ tollit. Ebrietas, vt ait Apostolus,regna cælestia appetentibus denegat.Ebrietas temulentis tempora furatur,dies surripit,depositi sui nõ reminiscitur, & ante illum posita nec mente nec oculis contuetur. Famulo verò nõ solùm fidem aufert , sed etiam fraudum & seruitutis officio inutilem facit , & alia mala quæ comprehendi non possunt, Et quoniam ab aliquantis vini non temperatur vsus,sed potiùs appetitur excessus : habitus corporis & vitæ periculũ & opinionis ac famæ grauissimum acquiritur damnũ. Nam fomentis corporalibus promtissum est viiii inimus : abutentibus penitùs interdicitur,& sobrietatis disciplina custodięda sancitur. Est quidem in multis vitæ mortalium vinum necessarium,debilem stomachum reficit , vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit,vulneribus infusum medetur, antidotis etiam diuersissque medicaminibus adiunctum salutẽ operatur,triſtitiam remouet, languores omnes animi delet, lætitiam infundit,conuiuas honesta miscere colloquia facit: paulò amplius verò sumptum , potanti quodammodo conuertitur in venenum, Propterea enim vini abstinentiam sacerdotibus primo &Leuitis à Domino legimus imperatam, quia oportebat vt illi primitus sobrietatis modum obseruãdum susciperent,qui cæteris mortalibus nõ dictis, sed factis præcepta diuina obseruanda traderẽt, & castitatis & sanctitatis moribus adimplerent,Leuitico libro dicẽte: Et dixit ad Aaron, Vinum & omne quod inebriare poteſt, non bibes tu & filij tui,& quando intratis in tabernaculum testimonij,ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationibus vestris. Ezechiel quoque prophetа similiter dicit, Et vinum nõ bibet omnis sacerdos, cum introire cœperit in atrium interiùs. Authorum verò secularium quàm plurimi sobrietatis præcepta libris plurimis ediderunt:quorum assertiones contra ebrietatis vitia non proferimus , quia humana decet diuinis,non diuina humanis testimoniis confirmari. Quare debet congrua obseruatione sobrietas cum sacerdotali affectu certare: quia qui non sobrius accesserit ad diuinæ maiestatis altarium,sentiet immaturæ mortis interitum. Quicũque erit honore sacerdotali prædit⁹,& proxim⁹ fuerit ebrietati,vicinus est vltioni.Et in eos qui Deo proximãt si fuerint temulenti,procul non sunt vindictæ sæuienti.Ergo quisquis diuino munere sacerdos constitutus, vinolẽtus accesserit ad sacramenti celebrationem, mortis consequendæ non habet dilationem. Contrarius nãque est vnicuique rei semper excessus:&in quocunque sexu nimietas adhibita fuerit,vitium facit. Quare quicquid immoderatum indisciplinatúque est proximum ruinæ cõsequitur casum : quia vbi modus nõ est, periculum totum est:quæcunque res non habet tẽperamentum,præcipitat in exitium. Sic itaque dum quisquis immoderatus conuiuiọque medius amissis modestiæ freniis, insana fuerit ebrietate prostratus,auersos respicit nutãtes, quos integros videre nequiuit , aut sermone longo superflua verba emittit,& vana dicta cõponit, malè clamans & benè sibi sonans,vultu deiecto supinus accumbit,vomẽs & sui omnino nescius, spectaculum conuiuio præbet: & dum nihil consequitur sanũ, nullo alio cogente præter vinum , cordis sui arcana patefacit, & amicorum sibi commissa secreta in mediũ prodit. Ad vniuersa autem vel crudelitatis, vel turpitudinis facinora perpetranda facilis inuenitur, cui nulla sobriæ mẽtis ratio,sed ebrietas dominatur. Assumit inter pocula iniusta certamina,& nullis stantibus causis asperã excitat rixam: quia interponendo verba vana,aliorum sana dicta non patitur, & in contumeliam erigitur cõuiuarum & crimina proximorum. Ista lector vt libenter accipias,admonendũ te credidi. Quare lege cautè Petri apostoli epistolã ad gentes,Pauli ad Romanos,ad Corinthios primã,ad Ephesios, ad Thessalonicenses,ad Titum. Præterea ad ebrietatem cauendã Dominum nostrum Iesum Christum audi in Euangelio dicentem: Attendite vobis,ait, ne fortè grauentur corda vestra in crapula & ebrietate. Et nõs seruo irascitur,cui multas plagas in aduentu suo imponere comminatur. Quare abstinete vos talia agẽtes vel facientes, abstinete vestram insaniam, & homines vos humanos cognoscite,& tantã turpitudinem à vobis abiicite,& ebrietatis crimina totis viribus declinate. Rusticanum quidẽ,sed sanum dictum aduertite: Vinum medicamentum,plus iusto sumptum,venenum esse cognoscitur. Tantã ergo turpitudinem à vobis abiicite , & ebrietatis crimina totis viribus declinate. Iucunditati, nõ ebrietati creata est vini natura,per cuius moderationẽ sitis extinguatur,non tamen vt vsq; ad ebrietatem bibatur. Fugite crapulam,ea loquentes aut facientes quibus sobrij non erubescant. Fugite crapulã,quę solis lugentibus à consolantibus amicis vel proximis in exequiis ingeritur. Dolor enim amissi funeris sine vini quamis nimietate tẽperari non poteſt. Tu verò ô homo incolumis, quotidie vino cogẽte defideras vomere: & tanto repleris,quãto possent plurimi cũ iucũditate lætari & sobriè faturari. Nõ cõsideras turpe esse plus sibi velle inferre hominem quã capit,nec stomachi sui nosse mẽsuram?Non consideras ebrietati deuictũ,suæ potestatis esse non posse?Vt quid potando facis excessus,nisi vt per inuocationẽ vini insolescas in pei⁹? Nascitur ex hac potãdi infelicitate inter prouocatos & prouocãtes ignominiosa certatio,& vincẽti est turpitudo deterior.Ex hoc enim multorũ mẽbra cibos recusãt, & vino dedita,præcoqua debilitate & cruda senectute marcescũt,& adhuc ætate virides tremula vibratione quaſsãtur.Inde pulmones vsticque vini quotidianã putrescunt, & per ora veluti

Quare sacerdotibus vsus vini inhibitus fuerit. Leui.10.b.9

Ezech.44.f.21.

Prou.23.d.

Sobrietatis cõditiones.

Ebrietatis cõditiones.

Vini vtilitas.

mortuorum spiritus tetros mittunt. In his ergo talibus non ratio vlla, non vllum gerendæ vitæ consilium, non gestorum aut lectionũ memoria, nec vlla artium aut industriæ prouidentia: vtpote quem prandio accumbentem solis occidentis videt occasus, & cœna pernoctantẽ insperatus occupat dies, & dum iugi amentia die noctéque discumbendo dormitat aut bibit, in hac vita adhuc positus quotidie sepelitur.

CAPVT II. De virginũ Dominicarum regulis.

SED quid iam dicam, vel quid taceam? Huius igitur ebrietatis si quippiam in feminis ceciderit, quę virilem sexũ superius tactis criminum molibus onerauit, nihil tacendum est, imò laborandum est, vt & quæ tales sunt feminæ hæc diuina admonitio corrigat, & sobrietas metu correptionis ab ebrietate cõpescat. Sed quoniam in admonendis viris à sacerdotibus & leuitis vel ministris huius libelli opusculũ inchoauimus, meritò conuenientérque in feminilẽ sexum admonendum à Dñicis sacrisque virginibus sumamus exordium: quio generaliter omnis dignitas, vel sex⁹ ab hac admonitione inexcusabilis habeatur. Dominica virgo debet agnoscere quibus præceptis conueniat insistere, vel à quantis vitiis debeat abstinere: si vult & in seculo posita cum Deo, & cum eodem post hui⁹ vitæ resolutionẽ in claritate cælesti regnare. Dñica virgo primùm publicos debet vitare cõspectus, & plateарũ frequentiã declinare, atque in domo posita lanificio insistere vel lectioni diuinæ. Dñica virgo in feminárũ laicarum conuentu considens vel consistens, ne verbis scurrilibus neque lubricis earum aut canticis præsentiæ tuæ copiam facias, sed magis fugias oculos tuos aurésque concludas: nec Dei timore priuata, diabolicas cogitationes sensibus tuis immittas, quibus in breui fortè dispereas. Dominica virgo nec ornatu capitis, nec habitu comæ, nec oculis erectis aut lætis, sed pœnis ad terrã cum vultu procedat: ne in seruiles indurata amores, & si ipsa non pereat, aliis causa perditionis existat. Oculotũ enim cupiditas quos animæ interitus faciat, Euangelica vox nobis pronunciat. Dominica virgo ab omni inuerecundo sermone vel risu se debet penitùs abstinere, & cũ silentio & disciplina omnem vitã suam ornare. Dominica virgo quę vultũ suum ob splẽdorem genarum aliquo fuco infecerit, in

Mat. 5 d. 29.

Esaiæ 3. c. 16.

Esaiæ prophetæ de filiabus Sion promissam sententiã pertimebit. Dominica virgo, vt de viduis Apostol⁹ docet, aut sermone garrula, aut loquacitate verbosa, vel curiositate superflua, casta non potest iudicari, imò prostituta ad luxuriã alios magis accendit: Dominica virgo nulli te virorum cuiuslibet ætatis sine grauissimarũ mulierũ præsentia singulari habitaculo vel colloquio credas: & cũ sola in tabernaculo consistis, clausis super te ianuis sedeas, nullique virorũ pulsanti facilè ianuã tuam pãdas, ne fortè in suspicionem turpissimã, aut in pudoris tui naufragiũ cadas. Dominica virgo in locis in quibus viri cubãt nõ debet accedere, ne ipsa se velut scortũ credatur suis corruptoribus præbuisse. Dominica virgo, malè docentis miserabili sque vitæ feminæ, aut aliquando sinistra opinione vexatæ, cõfortium colloquiúmq; declina: qm̃ corrũpi mores bonos colloquiis malis, Paulus apostolus docet. Dominica virgo, ob extinguẽdas libidinis vel omnis lasciuię flãmas, iciuniis & abstinentiæ debet operã dare, orationibus die noctéque insistere: si cupit & laqueos & insidias diaboli insidiãtis euadere, & ad promissę virginitatis præmia peruenire. Dominica virgo oẽm fratrem quẽ vitandũ mala fama cõmendat, nimis fuge: & quantũ potes ab eo, vel ab eius cõiuiuis tuos accessus declina. Dominica virgo non nesciat, ex cõiuiali colloquio inolescere libidinis vitia, & exindę ad fornications veniri peccata. Dominica virgo, vt citò concludã, ab oĩbus illecębris gulæ abstinens esse debet, & parco victu vel potu debet esse cõtenta, & honesta taciturnitate semper ornata. Dominicã virginẽ, Dei beneficium est, irasci nescire, nosse magis iracundiã cohibere, cunctis benignam existere, oculis non annuere, dolo & malitia linguam non fabricare, alienæ domus secreta nec auscultare nec prodere, auaritiam cupiditatẽq; fugere, sibi deposita nõ negare, in vsuris pecuniã nõ habere, sorori culpã ex corde dimittere, scandalũ nulli apponere, tribulatis consolationẽ præbere, infirmantibus ministrare, detrahéti alteri nõ cõsentire, sed à detractione se penitùs abstinere. Dominicã virginem in Ecclesia cũ silentio stare debere, & nihil legis docere, Apostolũ audi loquentem: Mulieres in Ecclesia taceant, turpe est mulieribus loqui in Ecclesiis. Itẽ ait: Mulieres in silentio dicant. Itẽ. Mulieribus docere nõ permitto. Si ergo mulieribus turpe est docere, aut in Ecclesia loqui: quãto magis virginibus, quas castitatis Deo promissæ cura, professióq; cõstringit, vt eas magis alię in bonis operibus imitentur? Dominica virgo ne quid paruũ aut scurrile aut simulatè loquatur, & omne mendaciũ ex ore suo penitùs eradicet. Loquẽtes enim mẽdaciũ Dominus perdet, vt in quinto psalmo Dauid, & eius filius in libro Sapientiæ docet. Dominica virgo quantã fidem debet: in omnibus exhibere, tantũ caueat iurare. De his quæ egerit propter veritatẽ confirmandã iuramẽta persoluere, ne in totũ, aut omnio iuret, Dñm agnoscat in Euãgelio præmonentẽ. Dominica virgo furta fraudésque facere, aut falsa testimonia dicere, aut ea facientibus cõsentire caueat: quia ea cõmittentes beatus Paul⁹ obiurgat. Dñica virgo matronalibus cõuiuiis, quibus viri miscẽtur, interesse declinet: ne cõcupiscentię peccatũ secũ inter pocula loquẽtibus viris importet. Dñica virgo cõtra oẽs sonos musica antè prolatos, contra cuncta cantica secularia, cõtra oĩa quæ dulciter delectentur audire, aures & cor tuum cõclude: ne diabolicũ melos Christi de corde eius abscindat amorẽ. Dominica virgo motibus, flexibúsq; saltãtium, cymbalistriarũ vel tympanistriarum omniúmque virilium ludicrorum, quantũ potes, vultũ tuũ aucrẽne cuiuslibet eorũ repẽtino amori telo percussa, grauiter incipias interire. Dominica virgo nõ tantũ ne superbia litiget caueat, sed eriã à superbiẽtibus & litigãtibus quantũ potest procul abscedat. Superbis nãque Deus resistit, humilibus autem dat gratiã: Salomon in prouerbiis clamat. Dominica virgo nec sermonis iactantia, nec diuitiis, nec generis nobilitate se debet extollere, sed in humilitate & paupertate spirit⁹ Christo accepta debet quãdiu vixerit permanere. In iudicio enim Dei nõ tales, sed actus proprij pensabũtur, ex quibus singuli mercedem sibi gesserunt, non sicut nati sunt, reportabunt. Dominica virgo vigilias funebres vel cæteras quæ in priuatis domibus eueniũt, debet effugere: ibi præcipuè sine discretione sexus cõmixti cõueniunt. Dominica virgo quæ secundũ proprias vires nulli manum porrigit, non potest ancilla Dei vel dici vel credi. Sed vt breuiter dicã, Dominica virgo quæ pudore sui Domino promissi custodiam gerere nititur, nec incessu notabili, nec nutu aut dicto molli, nec otiositate verbi, nec corpore, nec mente debet omnino peccare.

Pſal. 5. a. 7.

Sap. 1. c. 11.

1. Cor. 6. c. 10.

Iaco. 4. h 6. Prou. 3 d 34

CAPVT III. De vinolentiæ crimini bus in virginibus vetitis.

ET quoniã quæ admonendis virginibus sacris dicta sunt, credamus posse sufficere, ex quibus præceptis eriã Dei seruis vel laicis cunctis cõueniat obseruare: iam debemus ad vinolentiæ crimina enumerãda venire, & docere ebrietatem cũctа vitia superare. Ipsis primò virginibus ebrietas castitatis promissa implere nõ permittit, quia sanctæ pollicitationi in vtroque sexu inimica semper extitit: & ideo ebrietas pudori comes esse non potest, quia nec castitas fuit aliquãdo comes temulẽtiæ. Sobrietas in feminis ad terrã deponit aspectum: ebrietas autẽ amisso pudore inuerecundos erigit vultus. Sobrietas enim cũ summa trepidatione irreprehensibile, & cũ silentio propinquũ emittit verbũ: ebrietas impudoratũ facit feminæ & sermonem & vultũ. Elicit nãque atq; extorquet ebrietas insandam inuerecundam de omnibus se habẽtibus vocem, & cũi surrexerit per auditatem nimietas vini, nullum potest habere tacendi pudorem: ex qua temulentia mẽbrorum cõsequitur infirmitatẽ. Et ita fit, vt sicuti nauis quæ validissimi maris fluctibus scopulo illisa cõminutur: ita feminæ corpus ac mẽs grandi vini procella illisa, mẽbris omnibus dissoluatur, Nam quæ naturaliter firma figere nõ potest gradiendo vestigia, quomodo incedere valebit, cùm vini fuerit ingenti procella percussa, lapsabũda gressu ac innuẽs, semper contortis oculis resupina, aut inclinata cervice famula regente pedissequa de temulentiæ suæ culpa? Ibi sanitas & cura domus nulla, vel familiæ gubernatio, lingua balbutiens sermonis officio priuatur, aut in vocem prorumpere volens, non tantùm non intelligitur, sed etiam ab audientibus deridetur. Est autẽ mente alienata, & sui omnino nescia, cui cultus capitis vergit in partem, & seminudam monstrat videntibus cervicem, & omni ex parte demissa à conspicientibus erubescitur, & quid domi geratur, ignorat. Periclitatur in tali sine dubio pudor, & omne secretum quod sobrietas in feminis custodit, temulẽtia publicat. Quæ cùm humi fuerit vertigine rapta lectóque prostrata, circumcursare sibi cũctos cõspicit parietes; culminãque domis in imo, & ima in altũ putat esse porrecta, & velut sepulta somno recipitur. Lectisternia verò quæ ab infantibus contumeliis deformãtur, à cũctis feminis vel ancillis nõ iam occultis, sed videntibus cachinnis talis dominæ temulentia deridetur. Sic itaq; trãseunte tẽpore & ebrietatis vitio permanẽte, de eius corde omnis eu olat timor: nec corruptionẽ, nec terroré sepe obiur-

Pecl. 10. 19.

Eccl. 31. d. 30.

Iudeam d. 32.

obiurgãtis viri cogitat, aut vigorẽ. Inde quotidie neglecta domus per illapsum tẽpus ornatu quotidiano intãtum destituitur, vt semper sibi maritus mortẽ exopter: cuius labor gubernatióq; sub tali domina quotidie minuitur, & in lapsũ venit. Nõ est cũ qua quippiam de cura domus conferatur, vt in melius aliquid disponatur: quia scilicet vxoris nomen tantũ, non mores ostendit. Nihil ea disponẽte, maritalis quotidiana cura nõ sine tristitia fatigatur: quia velut iũcti in vehiculo boues, si vnus conari sub onere cesset, alterũ conatus dirũpet. Vinolẽtia igitur dominæ subtractus locorũ clauibus, omnia tentantur: cellariorũ plenitudo furtis quotidie seruilib⁹ inanitur, indisciplinatæq; familiæ clamoribus domus omnis perstrepit. Lanificij verò aut negligens, aut nulla, aut abominabilis efficitur cura. Tali enim dominæ ancilla charior atque amabilior erit, quæ capacius populũ porrexerit, quàm quæ pensum integrũ ante vesperum allignauerit. Catinis enim aut variis persinisque coloribus in vino nõ in tunicis delectatur, & non vestiũ faciendarũ, sed vini quærit allatam mensuram. Nõ tuẽdæ castitatis causa telas ad texendũ erigit, quæ vsum telæ olim de domo per ebrietatem amisit: & telas quas ancillis ostentibus subtraxit, texẽdas araneis dedit. Hæc cùm cibos capit, vix comedendo semiunciã panis attingit, & popula deinceps absorbet, & propterea pulmentorum sibi cataplasmata quærit. Hæc quãdiu vigilauerit, bibit: aut si obdormierit, sitis ei somnũ abrumpit. Sed adhuc quid immoror: Si ebrietatis voluero cũcta vitia enarrare, antè me tempus deficiet: cùm potiora in Ecclesiastico Salomonis Spiritus sanctus clamet, dicens, Mulier ebria, ira est magna, & contumelia & turpitudo eius non tegetur. Et de vtroque sexu, Multos, ait, exterminat vinũ. Et iterũ: Prudentiam absorbet ebrietas. Et iterũ: Vinum multũ potatũ, irritationes & iras & ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multũ potatũ. Quare vt finem libri faciã, summatim cũcta perstringam. Per vinum enim castitas submersa est, & plurimæ à corruptoribus turbæ deceptæ sunt. Virginũ multæ etiam impellente vino thori genitalis oblitæ, pudicitiam suã adulteris tradiderũt, & cum mœchis de morte pactę sunt mariturũ. Quãplures impellente vino præcipites indecentibus se cõcentibus polluerũt: & de genitoribus aut genitricibus, de filiis aut filiabus, de fratrib⁹ aut sororibus, de generis aut nurib⁹, per nefandos, vt dictũ est, concubitus sibi filios genuerũt. Per vinolentiã enim plurimi plurimęq; à sancto pioque proposito exciderũt, & sui obliti amissis honorib⁹ ignobiles remãserunt: & sedibus patriis profugi, vitã non vbi sumpserũt finierũt. Per hoc quippe vinum fortes ab infirmis elisi sunt, & in mortem quãplures ictu mulierbri prostrati: & inuicti exercitus vino dominante extincti sunt, & seruitutis iugo subacti. Innumerabiles iugũ dominationis diu recusantes, vinolentia in alienũ redegit arbitrium. Cõsuetudine vini quãplures in insaniã sunt conuersi: ac mẽtis durãte insania ab humana cõuersatione seiuncti, ferino sunt plerúmque dente cõsumpti. Quãplures vini immoderatus excessus ex diuitib⁹ pauperes reddidit & egenos. Infiniti numero, vino impellente, iniusta impiáque homicidia cõmiserũt. Quãplurimę vrbes diu obsessę nec captæ, custodibus somno vinóque sepultis, ab hostibus patefactæ sunt & incẽdiis cõcrematæ. Sunt quoque alia multa nefanda & innumera, quibus per ebrietatis vitia mũdus iste dudũ frequenter est vexatus, & nũc vexatur: quarũ rerum si de Dominicis vel secularibus libris vellem ad singula exempla personásq; per quas res gestæ sunt, proferre, enormitas libri legentibus fastidium afferret. Nos tamen in hoc opere propterea facerdotib⁹ & leuitis vituperationem simul & admonitionis initiũ fecimus, ne ab hac infectione, qua cũctos huic vitio deditos de Dominica correptione confundimus, immunes fortè clericos, aut dei ministros facere videremus: quibus magis cõuenit, vt qui populum à diuersis culpis abstinere docent, ne in aliquod vitium aut culpã cadãt, cauta obseruatione procurent, & eos iusta increpatione Apostolus

Rom 2. a. 3.

obiurget dicẽs: Æstimas autẽ, ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniã tu effugies iudiciũ Dei? Item: Qui alium doces, teipsum nõ doces: qui abominaris idola, sacrilegiũ facis: & cætera, quibus arguit eos qui à vitiis, quibus prohibent, ipsi se nõ abstinẽti: & in quo alios iudicant, seipsos cõdemnant. Quare omnibus clericis & laicis in diuersis huiusmodi dignitatibus cõstitutis, hũc libellum frequentius lectitandũ suademus: vt cũ moribus bonis & sobrietate Deo gratus quis profecerit, de correptione nostra in Dño Deo lætus semper exulter, agẽs Deo gratias per Dominum nostrum Iesum Christum, qui honor & gloria in secula seculorũ, Amẽ.

TRACTATVS QVI SPECVLVM PECCATORIS INTITVLATVR. TRACT. XVIII.

Non est Augustini.

CAP. I. De eo quòd à Deo nobis per Moysen dicitur. Vtinam saperent, &c.

VONIAM charissimi in via huius vitę fugacis sumus, dies nostri sicut vmbra prętercrẽt. Necesse est igitur corde solicito sæpius memorari, quos nostra fragilitas, nostra mortalis infirmitas toties cogit obliuisci. Quid est istud? Quod ipse omnipotens deus noster in sua gratia volẽs profectũ, per beatũ Moysen nobis consuluit dicẽs: Vtinã saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderẽt. Eia frater mi, ecce feliciter possumus euadere mortis periculũ, si diligenter studeamus sequi diuinum consiliũ, quod nobis intimat Dñs dicẽs, Vtinã saperent, & cætera. O felix & vtile cõsiliũ, mortis remediũ, salutis antidotũ, peccatoris speculũ: vtinã saperẽt, & cætera. O salutifera nostri redemptoris sententia: ex qua nobis instructio sapiẽtiæ, admonitio cõtinẽtiæ, speculũ prouidentiæ, exultatio pœnitẽtiæ, acquisitio diuinæ gratiæ datur! Ait ergo: Vtinã saperent, & cætera. O admiranda bonitas nostri creatoris, ô ineffabilis charitas nostri redẽptoris, ô prędicãda humanitas nostri saluatoris: nos serui nequã sumus, ierui negligentes, serui inutiles, qui nostris exigentibus meritis mortẽ meruimus potius quàm vitam. Ecce pius autor, ipse dator veniæ, ipse largitor gratiæ nos inuitat ad salutem: dicens, Vtinam saperent, & cætera. Quis nisi pẽriturus homo hæc audiens, ista cõsiderans, nõ vehementissimè gratulatur, & victra quàm fari possit, exultet in gaudio spiritus in vtero eius, quòd ipsi omnipotẽti Deo, ipsi regi cælorũ, ipsi Domino angelorũ, ipsi creatori omniũ creaturarũ cura est de nobis infirmis ac miseris mortalibus? Cura ergo maxima nobis inesse debet, quatenus præ omnibus & supra omnia sacris eius præceptis diligenter obediamus: & ea deuotè diligamus, & studiosè eadem impleamus. Væ nobis in perpetuũ, quoniã, teste Apostolo, Miserabiliores omnib⁹ hominibus erimus, ac deteriores, si hæc nõ fecerimus. Verè ad obseq̃eda Domini mandata otiosi & inanes existimus, nisi in primis omnia odio habeamus, quæ ipsi Dño displicere cognoscimus: & illa fideli corde diligamus, quæ tremẽdæ eius maiestati placere credimus. Proinde die noctúq; exorandus est ipse clemens & misericors Deus & Dominus, vt nobis largiatur auxiliũ, qui suũ tã salutare præstare dignatur consiliũ, dicens: Vtinam saperent. Valde mira & vtilis est sententia illa, non semel tantùm, sed sæpius repetenda, Vtinam saperent, &c.

1. Cor. 15. d. 19.

Deut. 32. d. 29.

CAP. II. De speculo multiplicis considerationis.

FRATER mi charissime, intellige quæso quæ legis. Consideratio enim huius sententiæ, destructio est superbiæ, extinctio inuidiæ, medela malitiæ, effugatio luxuriæ, euacuatio vanitatis & iactantiæ, constructio disciplinæ, perfectio sanctimoniæ, præparatio salutis æternæ. Ait ergo: Vtinã saperent, &c. Heu heu quàm paucorum est ista virtus! Pauci sunt qui salutarem hanc Saluatoris nostri sapiãt sententiã, Panci sunt quibus est ante oculos propriæ fragilitatis cognitio, corruptibilis carnis corruptio, peccatorũ recordatio, instãtis mortis meditatio, feruentis gehennæ putei consideratio. Ecce quàm vtile speculũ peccatorum. Reuera chare frater, si te sæpius in huiusmodi speculo prospexeris, eris absq; dubio Sãsone fortior, Dauide cautior, Salomone sapiẽtior. Illi autẽ in hoc speculo se sæpius considerare neglexerunt, ideo in carnis suæ desideriis cæcati corruerũt. Igitur si tãti viri tã horribiliter lapsi sunt in culpã, quib⁹ tãta affuit fortitudo & sapientia: quãta cautela, quãtóq; studio nobis est vigilandũ, quibus inest tãta debilitas, tantáq; imperitia! Porrò isti tres viri validi ideo legũtur in sancta ecclesia, vt fidelibus nõ ad exemplũ sint ruinæ, sed ad speculũ cautelæ: quatenus nemo nostrũ in sua cõfidat fortitudine, nemo præsumat de sua sapientia, imò semper timidi, semper reatus nostri cõsci, semper de nostra salute simus soliciti, nunquã nostræ corruptionis & nostræ mortalitatis obliti. Qui verò huiusmodi verba negligenter attendũt, nõ sapiunt, nec intelligũt, nec nouissima prouident: & sic in mortem & dãnationem vadũt. Vt igitur mens nostra circa prudentię studiũ euigiler, Dominica nos hortatur sententia dicens: Vtinam saperent, & cętera. Hanc admonitionem omnino salutiferam oculo rationis considera charissimè, non in transitu, sed cum studio & deliberatione sępissime reuoluendo: quia sicut thus non redolet nisi ponatur in igne, ita nulla sacrę Scripturę sententia, nisi cocta sit in corde.

CAPVT III. De scientia, intelligentia & prudentia.

VTINAM saperēt: & cętera. Ecce hic frater mi, tria in hoc versu proponūtur: scilicet sciētia, intelligentia & prouidētia. Vult ergo Deꝰ vt scias & intelligas, insuper & prouideas. Vult vt scias vitā præsentem fugitiuā, periculosam, breuē, miseriis tabescentē, vniuersæ vanitati subiectā, peccatorū sordibꝰ pollutā, cupiditate corruptā, in breui peritūrām: vt quanto infelicior mūdus iste esse cōspicitur, tanto facilius pro amore cælestis patriæ contēnatur. Vult itaque Deus vt fragilem tuam cōditionē intelligas, sic meditādo videlicet, quia nudus egressus es ex vtero matris tuę, & nudus reuerteris illuc, quia terra es, & in terrā ibis: in huius vitæ miseriā nudus intrasti, lugens dies tuos in dolore & ærūna pertransisti, cum luctu & labore hinc exiturus es. Intelligas ergo quantū sit exitus & ingressus tuus flebilis, progressus tuꝰ debilis, & egressus horribilis. Intelligas ergo quātū sis in hac valle miseriæ exul & egenꝰ, virtutibus pauper & mēdicus, labilis & infirmus, ac in proximo moriturus. Frater, felix eris, si huiusmodi admonitionē intelligas, & in corde tuo quasi in libro scribas: & hanc vnā quam tibi trādo regulam, seruare studeas. *Viue Deo gratus, tot mundo tumulatus. Crimine mundatus, semper transire paratus.*

O quàm beatus vir, cuius anima circa huiusmodi studiū euigilat: quàm prudenter sapit & intelligit, ac nouissima prouidet. Charissime & tu fac similiter. Legisti iā in hoc speculo peccatoris, quid sanè sapias, quid intelligas: restat vt nouissima prouideas. Ora ergo, & dic cum Propheta: Notū fac mihi Dñe finem meum, & numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi. O vtilis oratio, ô felix contemplatio, ô necessaria postulatio! Non planè tēpora vel mometa quæ pater posuit in sua potestate, præscire deposcas, sed quòd sis aduena & peregrinus in huius peregrinationis ærumnosæ exilio, homo infirmus & exigui temporis super terram, intelligas & cognoscas. Ergo, Vtinam saperēt, scilicet peccata præterita quàm sint amara. Vnde Hieremias: Vide quàm amarū est & malū dereliquisse te Deum tuum. Malū est in culpa, & amarum est in pœna. Et intelligerēt, scilicet præsentia quàm sint vana. Ecclesiastes: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Et nouissima prouiderent. Prouiderent contra sterilitatem futuram sicut Ioseph. Vnde Salomon: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Reuera charissime frater, si præsentis vitæ tuæ breuitatem attendas, & quid tibi desit in agenda Deo condigna pœnitentia, in disciplina præceptorum eius obseruanda, in sanctitate coram ipso proficiēda, saperes & intelligeres, & mortem ante oculos prospiceres: proculdubiò mox sine mora, spretis pōpis, post positis mūdi curis, despectis carnis illecebris, proiectis voluptatibus, cōtemptis deliciis, in tui custodia vigilares, ac nouissima prudenter prouideres. Sapiētis enim est, nō tā cuiuslibet rei principiū prospicere, quā finē, exitúmq; prouidere. Deniq; felix esse cōprobatur, qui sic cogitat de supplicio ante supplicium, vt postea supplicij effugiat periculum.

CAPVT IIII. De nouissimorum rememoratione.

DICIS ergo mihi, Paratus sum præ omnibus acquiescere diuino cōsilio, vt sapiā & intelligam, ac nouissima prouidea. Sed quæ sunt mea nouissima? Illa vtique de quibus Spiritus sanctus tibi per Salomonem loquitur dicēs: Fili in omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternū nō peccabis. Nō melius poterit caro luxuriosa domari, quàm qualis erit post mortē præmeditari: & si huiusmodi assiduā habueris meditationem, felicem te dicent omnes generationes. Meditatio enim nihil est, quam mentis ditatio. Peroptimè ergo mens tua ditatur, quādo contra cuncta aduersantia prouidentiæ scientia illustratur. Legitur in poēta, quòd *Centum luminibus cinctum caput Argus habebat*: quod ex omni parte ita potest intelligi, quòd mentis suæ circumspectionem & prudentiam possidebat. Igitur si tantæ studio cautelæ pollebat poēta paganus, multo fortius puriorem prouidentiæ oculū debet habere clericus Christianus. Esto ergo alter Argus, imò illo cautior, illo studiosior, illo prouidentior: vt sapias & intelligas, ac nouissima prudenter prouideas. SED quæ sunt nouissima tua quæ prouidere solicitè debes? Summa totius prouidentiæ est vtique illa terribilis hora, in qua misera anima tua ex hoc corpusculo corruptibili timeus est egressura. Frater crede mihi, ad huius rei tremendam considerationem maluisse debueras prouidentiam possidere, quàm totius mundi dominationem. Vtinam ergo saperes & intelligeres quæ mundi sunt, & prouideres quæ inferni sunt: profectò Deum timeres, superna appeteres, mūdum contemneres, & infernum horreres. In illa nimis metuenda extrema hora tua, quis amicorum, quis parentum tuorum veniet cum gladiis & armis auxilium ferre? Non ēnim erit tunc qui consoletur te ex omnibus charis tuis respicientibus etiam ad auxilium & adiutorium hominum, sed refugium tuum tantummodo est apud Deum. Cogita igitur recū charissime, quo timore timendūs, quo amore diligendus, quo honore reuerendus sit ipse Dominus Iesus Christus Deus noster: qui salutis præsidium solus præstare poterit post mortem. Reduc ergo fili mi sedulus in memoriam illum extremū exitus tui diem: & antequam misera anima tua de cārcere carnis exeat, prouideat quò vadat. Istiusmodi recordatio cōtritionem concipit, contritio compunctionem parit, compunctio contemplationem, scilicet pium & humilem affectum in Deum, videlicet ex fiducia & adiutorio diuinę bonitatis & clementiæ, humilem considerationem propriæ fragilitatis & miseriæ. Hic lector attende. Quid enim est in omni scientia quod hominem prouocet facilius ad sui custodiam, & omnem iniustitiam expellendā, ad sanctitatem in timorē Dei perficiendam, quàm suæ corruptionis consideratio, suæ mortalitatis certa cognitio, postremò tremendæ mortis suæ recordatio? Quando enim homo sit nō homo, hoc est quādo ægrotescit, ægrotando ægritudo crescit, peccator expauescit, cor cōtremiscit, caput obstupescit, sensus etanescit, virtꝰ exarescit, vultꝰ pallescit, facies nigrescit, oculus tenebrescit, auris surdescit, nasus putrescit, lingua fatiscit, os obmutescit, corpus tabescit, caro marcescit: tūc carnis pulchritudo fœtor efficitur, & putredo tūc soluitur in cinerē & vertitur in vermē. *Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror. Sic in non hominem vertitur omnis homo.* Ecce frater mi charissime, ecce sātis horribile spectaculū: quoniā nulla ārtis medicina, nulláq; doctrina sic superat superbiā, nec sic vincit malitiam, nec sic extinguit libidinem, nec sic mūdi calcat vanitatē, sicut huiusmodi horrēdę mortis recordatio. Vtinā ergo saperēt. Et quid huic mūdo tantum vilescit, sicut homo, cuius corpus cùm sit exanime, nō permittitur esse intra domū triduo præ fœtore: sed vt vile stercus foras proiicitur, & in profundo terræ abscōditur? Erubescat ergo quia vermibus datur, cadauer efficitur.

ERVBESCAT ergo superbus & infelix peccator & timeat, elatione cæcatus, ira inflammatus, impatientiæ vitio fœdatus, scientia inflatus: cui plus placet ars Aristotelis, quā scientia de Apostolis, plus codex Platonis quā liber diuinus: quem nulla lectio lætificat, nulla scientia ædificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit grāmaticè conceptus, dialecticè imaginatus, rhetoricè purpuratꝰ. Stultus es qui hæc ignoras & erras: quoniā qui talia agit, & in talibus dies suos cōsumit, peccatum sibi generant, & mortem parant, quia ex simili studio similem concipiunt scientiam, hoc est, folia colligūt, nō fructus, scilicet verba, & nō virtutes enim in ventū proferūt, & aērem verbis verberant, verbosi tatem sonant, iactantiam ostentant: de quibus per Psalmistam dicitur, Turbati sunt & moti sicut ebrius, & omnis sapiētia eorum deuorata est. Sicut enim homo ebrius nescit quid agat, aut quò vadat, eo quòd seipsum ignorat: ita insipientes clerici seculares in habendo huiusmodi scientiam se conturbant, libros deuorant, sententias multiplicant, sed quid agant penitus ignorant, quia ad quem finem miserū tradant, miseri non attendūt. Si enim fugientis vitæ suæ breuitatem perpendissent, si damna dierum suorum ante oculos cōuertissent, si quàm tremendo iudicio, nō tantum de mortuis eorū operibus, imò de omni verbo otioso quàm districtè respōsuri sunt, præuidissent: mox terrore perterriti, mox diuino amore percussi, vana huius vitæ studia reliquissent, & de studio vanitatis veni sent ad studiū veritatis, & de studio stultitiæ ad studiū sapientiæ, hoc est, de studio curiositatis ad studiū sanctæ humilitatis, de schola luxuriæ & prauitatis ad schola munditiæ & sanctitatis, hoc est, de vita fornicationis ad vitam beatæ religionis, id est, de domo cōuersationis mundanæ ad domū mūdanæ disciplinæ. Vnde ipse Spiritus sanctus per prophetā peccatoribus præcipit, dicens: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. O quàm terribilis est sententia & nimis metuenda his qui disciplinā nō apprehendūt lex hac Spiritus sancti sententia patet ꝙ peribūt. Hinc est ꝙ Dominus per Moysen ait: Omnis anima quæ nō fuerit afflicta die hac, peribit de populo meo. Notāda sunt attentius verba ista diuina: Anima, inquit, quæ nō fuerit afflicta: subaudi, per disciplinā, per morū correctionē, per pœnitētiæ satisfactionē, per cordis contritionē, per conscientiæ purificationē. Et dicebat die hac, in præsenti tempore gratiæ, seu die huius vitæ: quoniam qui non suscipit modò tempus pœnitentiæ, post mortem nō inuenit locum indulgētiæ. Quapropter time

Tim.1.a.2.

CAPVT V. De horæ mortis terrore.

Ouid.1.met.

Psal.38.a.6.

Hier.2.d.19

Ecc.1.a.2.

Gen.41.d.33.

Eccl.7.d.40

Eccl.7.d.40

CAP. VI. De studiosa vanitate.

Psalm.106 c.47.

Psal.2.d.1

Leuit.23.c.29.

time tu peccator, tu caro superba, tu vile cadauer, quę adhuc viuentem vermes quotidie corrodunt, qui de tuo corruptibili corpusculo generantur, contremisce superbiam, proice vanitatem, fuge luxuriam, apprehende disciplinā ne pereas. Vide in hoc speculo quis es, & quid eris: cuius conceptio tabes menstrua, origo lutum, putredo finis. Vtinam ergo saperes, &c. Ecce miser, causas mille dolorum habes, & adhuc superbis. Iterum te frater commoneo, vt quicquid agāt alij, sis memor ipse tui: vilescat tibi mundus plus quàm tu mundo. Huius igitur tātæ calamitatis miseriam considera attentius, Psal.37.d.18 & cum Propheta ingemiscens dicito: Iniquitatem meā annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Quoniā ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Iterum dic cum Apostolo, qui fragilem humanæ conditionis statum deplorabat dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hæc salutifera Apostoli Rom.7.d.24. sententia exigit prudentem lectorem. Adhuc corpore Apostolus vixit, quando tamen corpus mortuum nominauerat: quia qui sapiens est, iam mortem ante oculos considerat, iam se mortuum reputat, cùm se moriturum pro certo sciat.

CAPVT VII. De horrore damnandæ animæ.

ATTENDE ergo in illa terribili hora, de qua loquimur, misera peccatoris anima, quando de munda exitura & itura es, aderunt mox ministri maligni, illi scilicet maledicti diaboli: illa verè tartarea monstra, illi spiritus terribiles & pessimi, velut leones tugientes vt rapiant prædam, scilicet tuam peccatricem & miseram animam: tunc horribilia patebunt loca, pœnarum chaos, & caligo tenebrarum, horrorum miseriæ & tribulationis tremor, timor angustiæ & confusionis, dolor horrendæ visionis, tremor tremendę mansionis, locus flentium, vbi stridor dentium, vbi morsus vermium, vbi clamor dolentium, vbi luctus gementium, vbi est vox clamantium peccatorum, & dicentium: Væ væ nobis filiis Euæ. Cūque hæc & his similia, imò millesies plus quàm dici possunt peiora, de corpore egressura misera anima, imò miserrima audierit, viderit & senserit: qualis quantúsque & quàm magnus terror & timor ac tremor erit in ea, quæ lingua potest dicere, quis liber exponere? Quid tunc proderit scientiæ iactantia, seculi pompa, mundi vanitas, terrenæ dignitatis cupiditas? Nunquid proderunt luxuriæ, appetitus cibi exquisitus, potus delicatus, vestis curiositas, calciamenti speciositas, carnis mollities, ventris ingluuies, ciborū superfluitas, crapula & ebrietas, domorum constructio, prædendarum acquisitio, diuitiarum aggregatio: nunquid omnia ista poterūt animam miseri hominis eripere de ore horrēdi & horribilis le onis, ac de faucibus maledicti draconis? Hanc vtilem lectionem legat aliquis, sapiat sanè, & intelligat, & in corde suo retineat, qui est implicatus peccatis, amore mūdi & carnis inebriatus & cæcatus, cui plus placet luxuriosi cadaueris veneno sa voluptas quàm animę suæ sanitas: quiplus studet circa arcā quàm circa Martham? cui plus est de mūdo quàm de Christo? cui plus est de lege bouina quàm de lege diuina. Legat igitur lectionem istam insipiens ille qui eiusmodi est, & sepeluletur in hoc speculo peccatoris speciem suam, & consideret diligē ter, vnde veniat, quid sit, & quò vadat: perpendat ex præmissis per quā semitam vehementer meruendam, per quod iter tenebrosum, per quorum horrendas manus misera eius anima transitura est. O stulte peccator, qui ista cōsiderare nescis siue præmeditari non vis, & quia ista præuidere nescis, siue præmeditari non vis, & quia ista præuidere negligis, ideo sæpe te inuadit superbia, exagitat ira, excruciat malitia, vulnerat inuidia, inflammat luxuria, fatigat pigritia, ligat auaritia. Et quoniam horrenda imminentia tibi tormenta prudenter non prospicis, idcirco contumax, iniuriosus, obstinatus sæpe efficeris, piger, acidiosus ad opus diuinū accedis: iliud negligenter & desidiosè agis. Quare hoc? Quia non vis prouidere quò vadis. Quia si ille serpens venenosus diabolus & satanas ausus fuit cum furore impetum facere in sanctissimam beati Martini animam, qui erat, vt dicitur, gemma sacerdotū, quā felicem animā præsentibus angelis cuntem in cælū curabat impedire: quomodo timendum est tibi peccatori, & tremenda ter præmeditandum, quàm horribiliter occurret misera ani mæ tuæ ille doli artifex, ille filius iniquitatis, ille animarum hostis amarissimus? Quomodo poteris stare ad horrendū aspectum tremendi vultus eius, ad intolerabilem fœtorē oris eius, ad flammas sulphureas oculorū eius? Certus esto, quòd timor huius horrendæ bestiæ omne genus tormētorum superat, plus quàm in hoc mundo cogitari queat. Quod Prophe ta pauidus expauescens, ad orationem confugit dicens: Exaudi Deus deprecationem meam cùm deprecor, & à timore inimici eripe animam meam. Non dicit, à potestate, sed à timore. Quare? Ad insinuandum quàm maxima iam sit pœna, quàm horribilis, quàm intolerabilis sit terror ipsius inimici. Heu heu frater mi, si talis & tantus tremor est animæ peccatricis ex solo satanæ visu: quanta confusio, quantúsque horror, quanta afflictio, quanta lamentatio erit eius cōsortium!

Psal.63.a.2.

CAP. VIII. Psal.10.b.5. Sap.14.a.5. Psal.138.d.21.

OSTVLTI filij hominum: vani filij hominum mentiētium! Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Et Odibiles sunt Deo impius & impietas eius. Vnde Psalmus: Nónne qui oderunt te Domine, oderam, &c. Perfecto odio oderam illos. Item, Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Quare tam horrendam, támq; horribilem non circumspicitis miseriam? quare non proiicitis superbiam? quare non extinguitis auaritiam? quare non contemnitis luxuriam? quare mores vestros non corrigitis? quare mandatum Dei salutiferúmque eius consilium negligenter auditis? quare non sapitis & intelligitis, ac nouissima prouidetis? Hinc est quòd nos peccatores terribiliter Deus allo- Prou.1.c.18 quitur, dicens: Ego, inquit, in interitu vestro ridebo & subsannabo vos, cùm in vobis quod timebatis aduenerit. O quā metuenda est illa Dominica sententia! Vtinam lector saperet, & in palato cordis ruminaret, quantum contineat amaritudinis, quantúmue formidinis: quia reuera si sciret, omni hora vitam suam cautius custodiret. Si dicis forsan quòd derisio & subsannatio non cadunt in ipsum Deum, nec eius reuerentia sanctissimáque simplex natura huiusmodi passiones siue ironias admittit: cur ergo ab omnipotenti Deo peccatoribus dicitur. Ego in interitu vestro ridebo? Attende qui interrogas, quomodo dicta tibi debeat exponi sententia, Ego in interitu vestro ridebo. Hoc est, cùm finis vester venerit, vos derisione dignos clamabo, & cùm irruerit super vos repentina calamitas, subsannabo, id est, cùm amara mors vos momorderit, æterna subsannatione dignos damnabo. Audi tu peccator terribilem sententiam, quàm si intelligeres, sine dubio expauescères. Sed quare non intelligis? Quia Scripturas sacras negligenter legis, actus tuæ vitæ malæ quos facis, peccata quæ commitis, facta & dicta & opera tua mala non sapienter respicis: velox ad mensam, tardus ad Ecclesiam: potens ad potandum, sed æger ad psallendum: peruigil ad fabulas, somnolentus ad vigilias: procax ad loquēdum, sed tardus & mutus ad canendum: promptus ad iram & detractionem, piger verò ad orationem: inuidiæ amator, pauperum Christi persecutor: festucam in alieno oculo respiciens, sed trabem in oculo tuo non considerans: cæteros reprehendēs, teipsum non considerās: alios vituperans, re collaudans: malitiæ inuentor, disciplinæ destructor: amicus vitiorum, hostis virtutum. Hæc sunt quæ hominem excæcant, & à Deo ipsum separant: hæc sunt quæ monachum conuersum efficiūt peruersum, clericum hæreticum, Christianum antichristū. Qui enim Christianus non est, antichristus est. Nō est Christianus, qui vita & moribus Christo est contrarius. Heu heu Psal.91.b.7. vir insipiens non cognoscit, & stultus non intelligit: & ideo Psal.48.b.11 dicit Propheta, Simul insipiens & stultus peribunt. Sed quæ distantia est insipientem & stultum? Omnis stultus est insipiens. Insipiens enim dicitur quasi non sapiens. Multi enim manent qui sapientes non sunt, tamen stulti non sunt. Multi iusti sunt, & multi iusti non sunt, & tamen iniqui non sunt. Vis noscere quis sit insipiens, & quis stultus? Respondeo? Insipiens est, qui se à paradisi gaudiis peregrinum esse non cōsiderat, & se exulem in hoc exilio non attendit: stultus est qui licet ista cognouerit, liberari tamen à mundi miseria per vitæ meritum non intendit. Item insipiens est, qui non credit futura supplicia reprobatorū esse perpetua, & gaudia iustorum æterna: stultus autem est, qui licet credat, tamen vt mortem perpetuam euadat, & gloriam æternam castè viuendo, piéque conuersando acquirat, non intendit. Iusto igitur Dei iudicio, simul insipiens & stultus peribunt. Quod tamen nō fieret si saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Ecce frater mi, iam legisti, iam vidisti in hoc speculo peccatoris, quid sapias, quid intelligas, quomodo nouissima prouidere debeas: superest igitur vt diligenter discas & in corde firmes, vt sanè sapias, & rectè intelligas, quomodo nouissima tua prudenter prouideas, vt per hæc æternam damnationem euadas, & cum Domino nostro Iesu Christo vitam æternam possideas, Amen.

Insipiens & stultus quo modo differunt.

FINIS.

Tract. xix.

DE CONFLICTV VITIORVM ET VIRTVTVM, LIBER VNVS.

CENSVRA.

Liber de conflictu virtutum & vitiorum, tribuitur etiam Leoni, sed nec Augustini est, nec Leonis, nam in fine commendat regulam sancti Benedicti.

Cap. 1. 2. Tim. 3. c. 12.

APostolica vox clamat per orbem, atque in procinctu fidei positis, ne securitate torpeat, dicit: Omnes qui piè volunt viuere, in Christo Iesu persecutionem patientur. Ecce quia iam Christianitas in principib⁹ iam religiosa iámque fidelis est, desunt piè viuentibus in Christo Iesu vincula, verbera, flagra, eculei, carceres, cruces, & si qua diuersa genera tormentorũ. Quomodo ergo verum erit quod per Apostolum sonuit, vt omnes piè viuentes persecutionem patiãtur? An fortè pacis tempore nemo vult piè viuere in Christo Iesu, & ideo desunt ista? Quis modò hoc vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia, non specialis quorundam, sed & generalis omnium persecutio debet intelligi. Et quidem sunt multi intra sinũ matris ecclesiæ cõstituti, qui piè viuentes in Christo, contumeliis afficiuntur, opprobriis, iniuriis, derisionibúsque lacessuntur: ista nec illa generalis persecutio quã Apostolus oẽs piè viuentes in Christo pati describit, cùm sint quidam religiosi, quibus nemo prauorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior & magis noxia est, quàm non mortalis intorquet seueritas, sed vitiorum gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra Dñi timorem inanis gloria, contra veram religionem simulatio, contra subiectionem pugnat contemptus, contra fraternam congratulationem inuidia, contra dilectionẽ odiũ, contra libertatem iustæ correptionis detractio, contra patientiam ira, contra mansuetudinem proteruia, contra satisfactionem tumor, contra spiritale gaudiũ secularis vita, contra virtutis exércitium torpor vel ignauia, contra firmã stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiducia, desperatio, contra mundi contemptum cupiditas, contra misericordiã obduratio, cõtra innocentiam fraus & furtum, contra veritatem fallacia atque mendacium, contra ciborum parsimoniam ventris ingluuies, cõtra moderatum mœrorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, cõtra cárnis integritatẽ immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam spiritalis fornicatio, contra amorem patriæ cælestis appetitus huius seculi opponens semet immergit, quid aliud quàm piè viuẽtium crudelis persecutio aduersus conglobatas virtutum acies desseuit? O quàm durus, ò quàm amaris est superbiæ congressus, quæ angelos de cælo proiecit, homines de paradiſo exterminauit, cuius exercitus atq; armorũ conflictus vitia sunt, quæ breuiter cõprehensa tetigimus. Sed videamus quemadmodum castra cæli & inferni dimicent, arma Christi & diaboli colliſa decertent.

Cap. ii.

SVperbia namque dicit: Multis, imò penè omnibus meliore, verbo, scientia, diuitiis, honoribus, cunctísque quę carnalibus vel spiritalibus supperunt charismatibus. Cunctos ergo despice, cunctis temetipsum superiorem arbitrare. Humilitas vera respondet: Memẽto quia pulvis es, quia cinis es, quia putredo & vermis es, quia & si aliquid es, nisi tãtum te humilies quantũ magnus es, perdes omnino quod es. Nunquid tu altior es quàm primus angelus? Nunquid tu splendidior in terra, quàm Lucifer in cælo? Quod si ille de tanta sublimitate cecidit per superbiam, quomodo tu ad tantam sublimitatem superbiens de imis conscendes, qui in illa quam diu hic vitiis conditione teneris? De qua per quendam sapiẽtem dicitur, Corpus quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. Quàm densissimis putamus in terra tenebris superbię lutũ inuolui, si potuit in cælo stella quæ mane oriebatur lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius lucẽ veritatis dicentẽ, Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ. In quo autẽ esset sequenda, alibi præmonuit, dicẽs: Discite à me, quia mitis fũ & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus vestris. Audi tumor superbię, audi dicentẽ ad hæc humilitatis magistrũ: Qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Et iterum, Super quẽ requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietũ & tremẽtẽ sermones meos? Audi etiam de illo quid Apostolus dicat, qui tẽ adhuc ad sectandã humilitatem inuitat. Ait enim, Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualẽ Deo, sed semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu vt homo inuentus, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Si igitur tanta humilitate se deprimit diuina maiestas, superbire debet humana fragilitas?

Gene. 3. d. 19

Eccl. 3. c. 20.

Sap. 9. c. 15.

Esa. 14. c. 12.

Ioan. 8. b. 12.

Matth. 11. d. 29.

Luc. 14. c. 11. Esa. 66. a. 2.

Cap. iii.

INanis gloria dicit: Age bonum quod vales, ostende cunctis bonum quod agis, vt bonus à cunctis dicaris, vt sanctus & venerabilis ab hominibus prædiceris, vt Dei electus voceris, vt nemo te contemnat, nemo despiciat, sed vniuersi tibi debitum honorem persoluant. Domini timor respõdet: Si boni aliquid agis, non pro transitoriis, sed pro æternis honoribus id age. Occulta quod agis in quantum vales. Quod si ex toto non vales, sit in animo occultandi voluntas, & non erit de ostentatione vlla temeritas: nec criminis erit aliquãdo manifestare, quod semper vis celatũ habere. Sic has duas denique redemptoris sententias, sibíque quasi cõtrarias videberis adimplesse, quibus dicitur, Te faciente eleemosynã, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, sed sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi: &, Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Caue prorsus ne tibi illa sententia cõueniat quæ de hypocritis dicitur, Omnia opera sua faciũt vt beatificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperũt mercedem suam ab hominibus, laudes quas amauerunt. Attende in cunctis quæ agis, ne elarione pulsatus cum his quidem qui de miraculorum signis gloriabantur, audias, Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Dñi delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium in lõgitudine dierum. Timenti Deum in extremis bene erit, & in die defunctionis suæ benedicetur. Timor Domini scientiæ religiositas, & religiositas custodiet & iustificabit cor, iucũditatem atque gaudiũ dabit. Plenitudo scientiæ timere Deũ, & plenitudo à fructibus illius. Corona sapientiæ timor Dñi. Radix sapientiæ est timere Deum: rami enim illius longæui.

Matth. 5. g. 16.

Mat. 6. a. 3.

Luc. 10. c. 18.

Eccl. 1. b. 11.

Ibid. 22.

Cap. iiii.

SImvlatio veræ religionis di. Quia nihil boni in absconditio facis, ne à cunctis cognitus deteriteris, finge te foris esse quod intus non appetis. Religio vera respõdet: Imò magis satage esse quod non es: nõ ostendere te hominibus quod non es, quid aliud quàm dãnatio est? Memor esto igitur quod dicitur, Væ vobis scribę & pharisęi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditiis. Pharisæe cæce, mũda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat id quod foris est mundum. Itém ij illud quod inculcando repetitur, Væ vobis scribæ & pharisęi hypocritę, qui similes estis sepulchris dealbatis, quę à foris apparẽt hominib⁹ speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia: sic & vos foris apparetis hominib⁹ iusti, intus autẽ pleni estis hypocrisi & iniquitate. Nec non & illud quod de talibus legitur scriptum, Veniunt ad vos in vestimẽtis ouiũ, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces.

Mat. 23. c. 15.

Mat. 7. c. 15.

Ibid. c. 27.

Cap. v.

INobedientia di. Quis tu es vt peioribus obtemperes, deterioribus famulatum exhibeas? Te magis quàm illos decuerat imperare, qui tibi nõ possunt ingenio vel industria coæquari. Obtempera igitur magis Domini imperio, & non sit tibi cura de aliquo. Beata subiectio respondet: Si Domini obtemperandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio. Ipse enim dixit: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Ira, inquis, oportet. Sed si talis qui imperat esset qualis debet esse, non ipse est per quẽ imperat Deus. Sed Apostolus contrà ait: Non est potestas nisi à Deo. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Quales enim esse debeant hi qui imperant, non est à subditis discuriendum. Et quidem prius ecclesiæ pastoribus Dominus dicit, Scitis quia reges gentium dominantur eorũ, & qui potestatem exercent inter eos, benefici vocantur. Vos autem nõ sic, sed qui vult in vobis maior esse, erit omnium seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & animam suam dare pro multis in redemptionem. Sed tamen quia non omnes tales futuros præuidit, ideo subiectorum personas in discipulis assumens præmonuit, dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribę & pharisæi: quæ dicunt vobis facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Imponunt enim humeris hominum onera grãuia & importabilia, digito autem suo nolunt mouere ea.

Rom. 13. a. 1.

Mat 20. d. 25.

Luc 22. c 25

Mat. 23. a. 2.

INVI-

Capvt xi.

INvidia di. In quo illo vel illo minor es? Cur ergo eis vel æqualis vel superior nõ es? Quanta vales ipse quæ ipsi nõ valent? Non ergo tibi aut superiores aut æquales esse debent. Congratulatio fraterni profectus respõdet. Si cæteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo quàm in summo temetipsum conseruas. Semper enim de alto peior fit ruina. Quòd si tibi, vt asseris, quidam superiores vel æquales sunt: quid te lædit, quid te nocet? Caue prorsus ne dum alij locum celsitudinis inuides, illum inimicris de quo scriptum retines; Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum: Imitatur autem illũ qui sunt ex parte illius. Odivm di. Absit vt illũ ames quẽ in omnibus contrarijs habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te iniuriis exasperat, qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus, honoribus semper præire festinat: nisi enim tibi inuideret, nequaquã se tibi ita præferret. Vera charitas respõdet: Nũquid quia hęc quę narras odio habẽda sunt in homine, propterea nõ est amãda dei imago in homine? Sicut Christus qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis torméta admonuit, dicens: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, & orate propersequentibus & calumniãtibus vos, vt sitis filj patris vestri qui in cælis est. Et sicut per Apostolũ & Salomonẽ dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, pota illũ: hoc cùm faciens carbones ignis cõgeres super caput eius. Cui sententię idem Apostolus ex proprio subiunxit, dicens: Noli vinci à malo, sed vince in bono malũ. De his quoq; qui fratres odisse nosçuntur, per Ioannẽ dicitur, Qui odit fratrẽ suũ, homicida est. Et scitis, quia omnis homicida nõ habet vitam in semetipso æternã manentẽ. Et rursum, Qui odit fratrem suũ, in tenebris ambulat, & in tenebris est vsque adhuc, & nescit quò eat, quoniã tenebræ obcęcauerũt oculos suos. At inquis, Sufficit mihi quòd amantes me diligo. Sed Dñs contrà, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quã mercedẽ habebitis? Nónne ne & publicani hoc faciunt? Quid tu quoque ad hoc obiicere vales? Certè qui odit fratrẽ fium, manet in morte: & qui diligit, in Deo manet, & Deus in eo. Omnem ergo amaritudinem fellis euome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinem sume. Nihil enim suauius, nihil illa beati⁹. Ioannes euangelista hoc affirmans ait, Deus charitas est. Et egregius prædicator Paulus, Charitas enim diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Vnde nec immeritò delictorum facinora tegere dicitur, sicut scriptum est, Vniuersa delicta operit charitas. Detractio dicit: Quis potest sustinere, quis silentio regere, quantà ille praua cõmittit, nisi fortè qui consentit? Libertas iustæ correptionis resp. Nec tacenda sunt mala proximi, nec cõsentienda: sed charitate fraterna in faciem proximus est redarguẽdus, nõ autem occultè detrahendus. Quòd si obiicitur, idcirco fratrem coram oculis increpare nolle, ne exasperatus increpatione non proficiat, sed magis ex correptione scãdalum sumat: occurrit scriptura diuina, & versa vice hoc magis scandalũ esse denũciat, dicens: Sedẽs aduersus fratrem tuũ loquebaris, & aduersus filiũ matris tuæ ponebas detractionẽ. Maius enim scandalũ sumit, qui se detrahentẽ intelligit, quàm qui corripientem sustinet. Et quia nõ nunquã errata delinquentiũ ad tempus silentio tegenda sunt, vt aptiori tẽpore corrigantur: propterea subiungitur, Hæc fecisti, & tacui. Ne autem ex hoc discreto silentio detractores sibi applauderẽt, qui dum semper occultè derogare malũt, nunquã in apertam increpationem prosiliunt: adhuc subinfertur, Existimasti inique quòd ero tui similis. Ac si diceretur, Iniquũ est cogitare vt inde detractori similis appaream, vnde ad tempus reticẽs nec derogans, locum apertę correptionis expecto. Vnde & protinus subditur, Arguã te, & statuã te contra faciem tuã: veluti diceretur, Non occultè, vt est tua consuetudo, sed in aperto, vt est mea solicitudo, aptum corrigendi tẽpus expectans, peccatorem arguã, vt eius delicta cõtra faciem eius statuã. At inquis, Non odio, sed amo, quẽ ita in absconditis diiudicans reprehendo. Imò magis hinc odis & nõ diligis, vnde detrahis & non corripis. Quàm sit autem detestanda detractio proximi, plerisq; in locis diuina eloquia testãtur: vt est illud, Detrahẽtem aduersus proximũ suũ occultè, hũc persequebar. Et iterũ, Qui detrahit fratri, detrahit legi. Et illud, Qui detrahit fratri, eradicabitur. Necnõ & illud Apostoli, Videte ne dũ inuicem mordetis, ab inuicem consumamini. Ira di. Quæ erga te agitur, hęc æquanimiter ferri nõ possunt, imò tolerare peccatum est: quia si nõ eis eũ magna exasperatione resistitur, cõtra te deinceps sine mẽsura cumulatur. Patientia resp. Si passio redemptoris ad mẽtem reducitur, nihil tam durum quod nõ æquo animo toleretur. Christ⁹ enim, ait Petrus, passus est pro nobis, nobis relinquens exemplũ, vt sequamur vestigia eius. Ipse enim dicit, Si patrẽ familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Si me persecuti sunt & vos persequẽtur. Sed quanta sunt in cõparatione passionũ ei⁹ quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, cõtumelias, alapas, sputa, flagella, spineã coronam, crucẽmq; sustinuit: & nos miseri adnostrã confusionẽ vno sermone fatigamur, vno verbo deiicimur. Et quid agimus de eo quod dicitur, Si non compatimur, non conregnabimus? Qua propter retundendi sunt iræ stimuli, & eius metuenda damnatio. Vnde scriptum legimus, Qui irascitur fratri suo, reus est iudicio: Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Ibi autẽ remedũ inuuitur, cùm subinfertur, Si offers munus tuum ante altare, & recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersùm te, dimitte ibi munus tuũ ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo, & tunc veni offer mun⁹ tuũ. Ac si apertè diceretur, ne in cordẽ tacitã precẽ effundas, nisi prius offensum proximum satisfaciendo ad lenitatis mãsuetudinẽ perducas. Munus enim nostrũ est oratio nostra, altare verò cor nostrũ est. Ille enim qui hoc facere, quotiens inter duos ira sine causa fuerit excitata, studuerit: præmissam dãnationẽ nequaquã incurrit. Sed fumi multi qui perenti sibi veniam delictã nõ remittãt, cõtra quos illa sententia Domini venit qua dicitur, Si nõ remiseritis hominibus peccata eorũ de cordib⁹ vestris, nec pater vester cælestis remittet vobis peccata. Plura sunt, inquis, quæ cõmisi, & me sæpius offẽdit. Ad hoc nõ ego, sed Dñs respõdet. Nam cùm Petrus ad Dominum diceret, Quotiens peccabit in me frater meus, vsque septies dimittam illi? Et ille ad eum, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagiessepties. Quã multi autem sunt qui suas iniurias tardè relaxant, Dei verò citiùs indulgent: fitque nonnũquam in occasione Domini iniurias vindicandi, suas vindicenti irati. Quid quoque de illis dicendum est, qui furore cæcitatis vsque ad verba prorũpunt maledictionis: nisi hoc quod Apostolus ait, Neque maledici regnum Dei possunt possidere? Quod Iacobus exaggerãdo detestans ait, Linguã nullus hominũ domare potest: inquietum malum, plenę veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deũ & patrẽ, in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinẽ Dei facti sunt, ex qua procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine manat & dulcem & amaram aquam? Hac de causa etiam alibi dicitur, Mors & vita in manibus linguæ.

1. Pet. 2. d. 21

Mat. 10. c. 25

Ioan. 15.

2 Tim. 2. b. 1.

Mat. 5. c. 23.

Cap. x.

PRoterviã di. Nunquid stultis, nunquid brutis animalibus ac insensatis lenia verba non asperrima magis, vt tales decet, dum delinquunt, obiicienda sunt? Mansuetudo respõdet. Non tua in his persuasio, sed Apostoli sequẽda est præceptio, qui de hac sententia dilectum discipulum admonuit, dicens, Seniorem ne culpaueris, sed obsecra vt patrem: iuuenes vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores, in omni castitate. Et rursum, Seruum, inquit, Domini nõ poterit litigare, sed mansuetum esse ad omnes: doctorem, patientẽ, cũ modestia corripientẽ eos qui resistũt. Rursùmque, Argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Quod videlicet proteruiæ malum deteriùs adhuc subditis, quàm prælatis nocet: sæpius enim contigit, vt leuiter ac cũ charitatis dulcedine propositam correptionẽ spernant, & contra humilitatis verba defectionis emittunt iacula: vnde scriptum est, Qui arguit derisorem, ipse sibi iniuriam facit. Quod contrà de illo qui per increpationẽ proficit, dicitur, Argue sapientem, & amabitte.

1. Tim. 5. a. 1.

2. Tim. 2. d. 24.

2. Tim. 4. a. 2.

Proverb. 9. b. 7.

Cap xi.

TVmor di. Testem habes in cælis, nõ sit tibi curæ quid de te suspicentur homines in terris. Humilis satisfactio respõdet. Non est danda detrahendi occasio, non suspicandi suspicio: sed si assunt quæ corrigantur, manifestanda: aut certè si de his quæ falsò obiiciuntur, humili protestatione negãda: quia Apostolus admonet nullam occasionẽ dare dicens, Abolo maledicti gratia. Quod etiam in illis detestatus est, qui Christianæ fidei consentientes, in idolio ad comedẽdum recumbebant. Et quanquam ipsi idolium pro nihilo ducentes, immolata quasi innoxios cibos sumerent: infirmas tamen fratrum conscięntias per hoc factum ad nefandum idolorum ritum trahebant.

1. Tim 5. b. 14.

1. Cor. 8. a. 4

Cap. xii.

TRistitia di. Quid habes vnde gaudeas, cũ tanta mala de proximis spargas? Perpende cum quo mærore omnes intuendi sunt, qui in tãto cõtra te amaritudinis felle versantur. Spiritale gaudium resp. Geminã esse tristitiã noui, imo duas esse tristitias noui: vnã scilicet quę salutẽ, alterã verò quę per

niciem operatur: vnã quæ ad pœnitentiã trahit, alteram quæ ad desperationem perducit. Tu quidẽ vna ex illis esse cognoscris, sed omnino quæ mortẽ operaris. Non est igitur in his contristandum quæ suades, sed econtrà magis gaudẽdum in his quæ nõdum intelliguntur: quia & dator gaudij perennis dixit, Cùm persecuti vos fuerint homines, & dixerint omne malũ aduersus vos, mentientes propter nomen meũ, gaudete in illa die, & exultate, Ecce enim merces vestra multa est in cœlis. Memẽto quia religionis nostræ Apostoli ibãt gaudentes à conspectu cõcilij: quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliã pati. Nullus ergo locus mœroris esse debet, vbi tanta lætitia succedit.

Mat. 5.a.12.

Act.5.g. 41.

CAPVT XXII.

TORPOR vel ignauia di: Si lectioni & cõtinuato studio semper insistis, oculorũ caligmem incurris: si indesinẽter lachrymas fundis, ipsos etiam oculos amittis: si protelatis vigiliis psalmorum censum persoluis, insaniã capitis acquiris: si quotidiano labore te conficis, ad opᵃ spiritale quando consurgis? Virtutis exercitiũ respõder: Quid tibi ad hoc proferẽdum tam longa temporũ spatia proponis? Nũquid scis si crastinũ viuas? imò etiam si vnam horã in hac vita facias, ignoras. An fortè mente excidit quod Saluator in Euangelio dicit, Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam? Quã propter discute corporis inertiam, sempérque memento, quòd regnum cælorum non tepidi, neque molles, neque desides, sed violenti atque feruentes diripiunt.

Mat.25.a 13

B

CAPVT XIIII.

DISSOLVTA vagatio di. Si Deum vbique esse credis, curvnum locum singulariter, quo tãta mala perpetrantur, custodis, & nõ potius ad alia transis? Stabilitas firma resp. Si ita est asseris, quia vbique Deum esse fateris: ergo nec iste locus deserẽduset, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, inquis, meliorem inquiro, meliorem inuenio. Sed respõdeo: Nunquid meliorem, aut etiam talem inuenies qualem diabolum & angelos eius & hominem perdidisse cognoscis? Memor esto itaque quia primus angelus de cælo ruit, & primus homo de paradiso expulsus, ad ærumnam huius seculi peruenit. Attende quia Lot exercitio malorũ probatus, inter Sodomitas sanctus fuit: in montis verò securitate torpens, inebriatus cũ filiabus suis peccauit. Quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram speciem addit, dum quosdam in vno loco perseuerantes, à spiritalibus retrahens, vel terrenis negotiis implicare, vel rebus vilissimis satagit occupare: contra dicta Apostoli perpetrans, qui ait, Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat qui se probauit. Et rursum, Sine intermissione orate, in omnib⁹ gratias agite.

Psa.54.c.12. Gen.3.d.23. Ge.19.c.15.

2.Tim.2.a.1 1.Thes.5.d. 16.

C

DESPERATIO di. Quæ & quantà commisisti, quàm grauia crimina, quàm numerosa delicta, & tamen in melius vitam nondum mutasti, nec dum conuersationẽ vtiliter correxisti: ecce enim, vt cernis, mala consuetudine obligatus teneris. Conaris exurgere, sed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio immineat, & de præsentibus emendatio nulla succurrit: nisi vt non amittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri seculi delectationes? Spei fiducia resp. Si de criminibus & de delictis agitur, ecce Dauid adulterij simul & homicidij reus, de inferni faucibus Domini misericordia describitur liberatus. Ecce Manasses omnium peccatorum nefandissimus, impurissimus ac sordidissimus, illecebrosissimus quoque & sceleratissimus, per pœnitẽtiam ad vitam de morte rediit. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, Domini vestigia lachrymis rigans, capillis detergẽs, deosculans quoque & lambens, vnguentóque vngens, ablui promeruit. Ecce Petrus negationis suæ vinculis astrictus, amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resoluit. Ecce seditione simul & effusione fraterni sanguinis latro obnoxius, vnius horæ momento, vnáque confessionis voce de cruce ad paradisum transit. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persequens, multos pro Christi nomine perimens, &c, vt ita dicam, martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electionis est commutatus. Vbi ergo tot, tantáque præcedunt exempla, dent locum desperationis mala colloquia: cùm & scriptum sit, In quacunque die peccator conuersus ingemuerit, saluus erit. Et rursum, Nolo mortem peccatoris, dicit dominus. De conuersione verò in melius nequaquam mutata, quid aliud respondeam: nisi vt quod heri quisque non egit, agat hodie dũ adhuc viuere licet? Nec differat de die in diem, dum nescit si vel vnam diem correctionis habeat: sempéi que proviribus de superacceptis, prauæ cõsuetudini resistens, dicat vespere & mane, Nũc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.

2.Re.21.a.4. & c15.

2. Paralip. 33.c.12.*

Lucæ 7.f. 37.*

Matt. 26.g. 75.

Lu.23.f.43.

Act.9.a.2.

Ezech.18.c. 21.g.32. Ezech.33.c. 11.

Eccle. b.8. Psal.76.b.11

CVPIDITAS di. Valde sine culpa es, quòd quædam habenda concupiscis: quia non multiplicare appetis, sed egere pertimescis, & quod malè alius retinet, ipse melius expendis. Mundi conteptus resp. Ista nec apud homines seculares sine periculo vel offensione procurantur, quia quanto quisque amplius habere cœpit, tanto amplius habere concupiscit: ficque vt modum in concupiscendo non habeat, dum innumeris huius seculi curis deseruire festinat: vt enim ait scriptura, Auarus pecuniis nõ implebitur. Quæ nimirum quàm sit detestanda, Paulus indicat, dicens: Et auaritia, quæ est idolorum seruitus. Quàm sit noxia, idem exponens ait, Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Quàm sit detestanda, quidam sapiens denunciat, cùm dicit, Auaro nihil est scelestius. Quàm inuidiosa, Iacobus aperit dicens, Agite nũc diuites, plorate vlulantes in miserijs quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra à tinea comesta sunt: aurum & argentũ vestrũ æruginauit, & ærugo eorũ in testimoniũ vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Sed nec redemptor noster præterire voluit, cupiditatis malũ quàm noxium sit. Ait enim, Difficilè qui pecuniam habent, in regnum cælorum intrabunt. Et rursum, Facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuitem regnum cælorũ intrare. Si igitur secularibus viris ita est perniciosa cupiditatis industria: quãto magis illis periculosior, qui habitu & cõuersatione iam seculares esse desierunt, qui totũ quod viuunt, Dño Deo denouerunt: ad quos specialiter redemptoris transeũt verba, quibus destrui possit auaritiæ morbᵘˢ: Nolite, inquit, soliciti esse quid manducetis, aut quid bibaris, aut quid induamini. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Quærite autẽ primũ regnum Dei & iustitiã eius, & hæc omnia adiicientur vobis. O quàm beata, ô quàm secura, ô quàm amplectenda sententia! nullus in hac vita securus est, ita vt ille qui nihil præter Christum appetit possidere, cũcta quæ necessaria sunt sub hac spõsione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat, Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes: omnia itaque nõ superflua, sed necessaria tantũ, ipso cõfirmante, & dicẽte, Habẽtes victũ, & vestitũ, his contenti simus. Dicis fortè, Ideo à sanctis religiosis viris plura habenda sunt, vt melius ab ipsis quàm à popularibus erogentur pauperibus Christi. Et ego cõsentio, sed prælatis, non autẽ subiectis. Quod maximè illud mulieris Lot exemplũ docuit, quæ dũ post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuã salis cõuersa spiritũ efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauendũ denunciat dicens: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno cælorũ. Hinc Petrus ait: Melius erat illis nõ cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrò conuerti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij, Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti, Qui nimirum auaritiæ morbus nunquam melius compescitur, nisi cùm dies mortis sine fine meditatur, cùm qualis post modicum in sepulcro futurus sit homo, considerat. Hoc certè fixum manebat in illius corde qui dicebat, Homo putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius ore non recesserunt, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc, rogo, quid tunc diuitiæ cõseruatæ proderunt? Audi quid dicit beatus Iob: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Et Apostolus, Nihil intulimus in hunc mundum sed nec auferre quid possumus.

CAPVT XVI. De diuitiarum contẽptu contra cupiditatẽ.

Ecclis.b.9

Coloss.3.a.5 1.Tim.6.c.9

Eccli.10.a.9

Iacobi 5.a.1

Matt. 19.c. 24. Marci 10.

2.Cor. 6.b. 10.

1.rim.6.b.8

Ge.19.c.26.

Luc.9 g.62.

2.Petr. 2.d. 21.

Pro 26.b.11 2.Petri 1.d. 22.

Iob. 25 a.6. Eccl.7.d.30

Iob.1. d.21. 1. Tim.6.b. 7.

CAPVT XVII. De misericordiæ operibus, cõtra obdurationis vitium.

OBDVRATIO di Si ea quæ possides indigentibus tribuis. vnde subiectos absq; penuria nutris? Misericordia resp. Si Apostoli modũ in hac parte tenueris, vtraque perficere valebis. Hinc enim ipse ad Corinthios ait: Si volũtas prõpta est, ex eo quod habet accepta est, nõ secundũ id quod non habet: nõ enim vt aliis sit remissio, vobis autẽ tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tẽpore vestra abundantia illorũ inopiã supleat, vt & illorũ abundantia vestræ inopiæ sit supplementũ, vt sit æqualitas: sicut scriptum est, Qui multũ habuit, nõ abũdauit, & qui modicum, nõ minorauit. Hinc quidã iustus prolem dilectã admoner dicens: Si multum tibi fuerit, abundãter tribue: si autẽ exiguum, & hoc ipsum libẽter impertire. Hinc quoq; incarnata veritas dicit, Veruntamẽ quod superest, date eleemosynã, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata prælcordia, Iudiciũ sine misericordia ei qui non fecit misericordiam. Quos cõtra per Prophetam Dominus admoner dicens, Frãge esurienti panem tuũ, & egenos vagosque induc in

2.Cor.8.b. 12.

exod. 16.

Tob.4. b.9.

Lucæ 11.f. 41.

Ioco.2.c.13

Esa. 58.b.7.

in domum tuam, & carnẽ tuã ne despexeris: cùm videris nudum, operi eũ. Memento quid purpurato diuiti cõtigerit, qui nõ ideò damnatus est, quod aliena abstulerit, sed quòd egenti pauperi ista nõ tribuerit: & in inferno positᵘˢ ad petẽda minima peruenerit, quia hic parua negauit: quid etiam ad sinistrã positis iudex cæli dicturᵘˢ sit, Ite maledicti in ignẽ æternũ, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Efuriui, & nõ dedistis mihi mãducare: & cætera quæ ibi terribiliter enumerantur.

Luc.16.c.20

A

Matt. 25. d. 41.

CAPVT XVIII.

FVRTVM & fraus quãquam gradus habeant locutionis, vnum tamen est quod dicunt. Furtum enim di. Si aliena non rollis, ex proprio vel diues vel sufficiens esse non potes. Fraus di. Si cuncta quæ tibi prælatus seruanda cõmisit, illibata cõsignas, & nec modicum quid referuãdum existimas: vnde vel propriis vtilitatibus consultis, vel amicis & commilitonibus places? Innocentia ad vtraque resp. Melius est pauperẽ & insufficientem esse, nullique ex dato placere, quãliquem ladere furto vel fraude: qui enĩ alienã quomodolibet iniustè præripit, ipse sibi regni cælestis aditũ claudit. Vnde & prædicator egregius quosdam redarguit dicens, Omnino delictũ est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. Quare nõ magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei nõ possidebunt? Atque inter cætera subiunxit: Neque fures, neque rapaces regnum dei possidebunt.

1.Cor.6.b.7

CAPVT XIX.

FALLACIA atque mendaciũ & ipsa vnum dicunt: fallacia autem sit ingenio, mendacium verò simplici verbo. Fallacia igitur dicit (vt ex multis vnũ proferamus, fallacia est, cùm in non dando aliquẽ illudere quærit:) Quid in petẽdo moras innectis? Non habeo quod tibi tribuere possim. Celans vtique in corde qui habet, vel quid sibi conseruet, vel quid aliis si voluntas ineſt tribuat. Mendacium di. Omnino quod postulas, non habeo: scilicet non artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustratur posse tem. Sed veritas ad vtraque resp. Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oporteт decipere quẽquam, quia quolibet artis modo mentiatur, Os quod mentitur occidit animam. Et omnibus mendacibus pars illorũ erit in stagno ignis ardẽtis & sulfure.

B

Sap.1. c.12.

CAPVT XX.

VENTRIS ingluuies di Ad esum Deus omnia mũda condidit: & qui saturari cibo respuit, quid aliud quã muneri conuiuij cõtradicit? Ciborũ parsimonia resp. Vnũ horũ quod dicis, verũ est. Ne enim homo fame moreretur, omnia ad esum Deus creauit: sed ne mensurã comedendi excederet, & abstinentiã imperauit. Nã inter cætera sua mala, saturitate pariis maximè Sodoma periit: Dño attestante, qui ad Hierusalẽ per Prophetã loquitur dicens, Hæc est iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis. Quã propter sicut æger ad medicinã, sic ad sumendas dapes debet quisq; accedere: nequaquam videlicet in illis voluptatẽ appetens, sed necessitati succurrẽs. Hinc veritas per Euangelium dicit, Attendite ne grauentur corda vestra in crapula & ebrietate. Quo cõtrà de infatiabili Iudæorũ voracitate Apostolus dicit, Multi ambulant, quos sæpe dicebã vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi, quorũ finis interitus: quorũ deus venter est, & gloria in pudẽdis eorũ, qui terrena sapiunt. Et rursum, Esca ventri, & vẽter escis, Deus autẽ hunc & has destruet. Ille autẽ plenè hoc vitiũ superat, qui in sumẽdis dapibus non solũ parsimoniã, vt scilicet refectionẽ semper esuriès imperet: verum etiã accuratiores & suauiores epulas, excepta corporis infirmitate, & hospitum susceptione, contẽnit.

C

Ezech.16. f. 49.

Lu.21.g.34.

Phil.3 d.18.

1.Cor.11.c.13

CAPVT XXI. De morum grauitate cõtra inep. tam lætitiã.

INEPTA lætitia di. Vt quid animi gaudiũ intus absconditis? Egredere in publicum lætus, dic aliquid foris vnde vel tu vel proximi rideãt, fac eos lætos tua lætitia. Moderatus mæror resp. Vnde tibi ineſt tãta lætitia? Nunquid iam diabolũ vicisti? Nũquid iã inferni pœnas euasisti? Nũquid iam de exilio ad patriã veniſti? Nunquid iã de tua electione securitatẽ accepisti? An fortè in oblionẽ venit quod Dñs dixit, Mundus gaudebit, vos autẽ cõtristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudiũ? An fortè memoriã excessit quod idẽ alibi dicit, Væ vobis qui nũc ridetis, quia plorabitis & flebitis? Quòd quidẽ per Salomonẽ dicitur, Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et cõtrà per Euangeliũ, Beati qui lugẽt, quoniã ipsi cõsolabũtur. Rursum per Salomonem, Nescit homo vtrũ amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurũ reseruãtur incerta. Cõprime ergo inanẽ lætitiam, qui necdum euasisti pœnalẽ ærumnam. Nonne apud omnes insanus iudicatur is, qui tenebris reclusus carceris gaudere conatur? MVLTILOQVIVM di. Non ille reus tenebitur qui plura quidem, sed bona loqui: sed ille qui saltẽ rara, sed mala dicere probatur. Discreta taciturnitas

Iohã.16.c.20

Luc 6.d.25. Prou.14. b. 23.

Mat.5.a 5. Eccle.9 a.1.

CAPVT XXII.

D

Prouerb.10 c.19.

Mat.12.b.14

Psal.38.a.3.

CAPVT XXIII.

1.Cor.6.b.9

CAPVT XXIIII.

Mat.5.d.29

Iob.31.a.1.

Esaiæ 1. Mat. 9.a. 4. Rom.2. c.15

CAPVT XXV.

CAPVT XXVI.

nduersitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis lætitia regnat. Si quæris quid ibi sit, vbi talis & tanta beatitudo persistit: aliter dici nō potest, nisi quicquid boni est, ibi est: & quicquid mali est, ibi nunquā est. Quid, inquis, illud bonum est? Quid me interrogas? A Propheta & Apostolo definitum est: Quod oculus, inquit, non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus eum. Ad hanc felicitatē multis

Esa.64. 2.4. 2.Cor.2.b.9.

seculi diuitiis cōstipatus Dauid anhelabat cùm diceret, Quid enim mihi est in cælo, &à te quid volui super terram? Dulcibus regalibus dapibus abundans dicebat, Satiabor cùm manifestabitur gloria tua. Et rursum, Sitiuit anima mea ad Deū fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciē Dei? Rursúmque, Heu me quia incolatus meus prolongatus est!

Dipl.72.d.15 Pſal.16.d.15 Pſal. 41.2.3. Pſal.30.b.5. Pſal.v.d.23.

Hinc & Paulus ait, Cupio dissolui & esse cum Christo: multo enim melius. His itaque decursis, quanquam multa prætermiseram, tamen, vt mihi videtur, hostis nostri fortia castra monstraui, quibus modis piè viuentes in Christo Iesu nō desinit impugnare. Sed necdum his contentus diabolus ad alia conuertitur argumenta, dum quibusdā in somnis sæpius vera prænunciat, vt eos quandoque ad falsitatem pertrahat, dū dormientes ante horam vel ipse exuscitat, vt eos vigiliarum tempore, grauissimo somno deprimat, cùm psallentes atque orantes sibi, vel stridoribus atque latratibus diuersis & incognitis vocibus, iactis etiam lapidibus vel stercoribus perturbat, vt eos quoquo pacto à spiritali opere retrahens, inanes efficiat. Tu autem homo Dei, vigilanti studio attende quæ dico, & mihi magis adhuc stupenda narranti fidem præbeto.

CAPVT XXVII.

CVIVSDAM relatione nuper cognoui quod dico. Vir quidam religiosus atque in monachico habitu constitutus, nostro nunc tempore antiquus hostis est inaudita tentatione pulsatus: ita vt idem maligmus spiritus vestimentorum eius particulas extra illum etiam cōpositas immunda colluuione crebrius fœdaret. Quæ in tantum erat horrenda, fœtida & noxia, vt pars vestium quā tetigisset nulli deinceps esset vsui apta, quanquā fuisset abluta. De quo cùm interrogatus fuissem, cui omnipotens Deus talem versuto serpenti potestatē in eum dederit: respondi, vt cordis eius immunditiam foris ostenderet, quod nunquam in exteriori habitu fecisset, nisi interiorem omnino corrupisset, scilicet aut infidelitate & blasphemia, aut certè inani & vana gloria. Sanies quippe intus in corde foras per vestimenta manauit. Quem, quia longè positus erat, ego quidem non vidi: sed tamen, vt arbitror, hæc in illo verè præuidi. Quod si non est ita, nunquid tamen factū putatur sine causa? Est propterea gestum, vt in eo munditiā cordis fœditas illa feruaret, ne hāc callidus hostis inanis

2.Cor.12.b. 7.

gloriæ macula fœdaret: sicuti Paulus, ne de magnitudine reuelationum tumeret, stimulum carnis accepit. Sit itaq; horū quodlibet. Aut certè non fuerit, nunquid tamen quod extremum posituras sum, verùm non erit? Verū est omnīs fœtura est quod dico, non esse colluuionē illam extrinsecus animæ noxiam, si ipsam seruare studuerit intus cordis munditiam.

CAPVT XXVIII.

INTERĒA, sicut tuipse indicare curasti, audio quosdam apud vos dicere non posse aliquem in patria suæ natiuitatis perfectum esse: illud in argumentum assumentes quod Dñs dixit, Nemo Propheta accept⁹ est in patria sua. Quos primò

Mat 13.g.57

oportet ratione veritatis refelli, & sic demum qualiter intelligenda sit prolata sententia demonstrari. Audiant igitur patienter qui hæc dicunt, quia dū sensum sacræ Scripturæ prudenter non considerant, penè omnes sanctos cōtemnunt. Si enim ita est vt asserunt: ergo quotquot ex Romanis cōuersi, apud Romanos degunt: quotquot ex Græcis apud Græcos: quotquot ex Italis, apud Italos: quotquot ex Iberis, apud Iberos: quotquot ex Germanicis, apud Germanicos: quotquot ex Aquitanicis, apud Aquitanicos: quotquot ex Britannicis, apud Britannicos: quotquot ex Anglis, apud Anglos religiosè viuunt, imperfecti erunt. Ecce Paulus & Antonius ex Thebæis, apud Thebæos perfecti sunt: ecce Hilarion ex Palæstinis, apud Palæstinos perfectus est: ecce Macarius ex Ægyptiis, apud Ægyptios perfectus est: ecce Oxirincus ciuitas, ex ppriis ciuib⁹ tota perfecta: ecce, vt ad vicinos nostros veniamus, Protasius & Geruasius in propria hac Mediolanensi ciuitate, propriáque domo manētes, ac per decem annos monachorum vitam exercētes, ita perfecti sunt vt martyres fierēt. An fortè sola vestra prouincia extra hanc regulā erit excepta: vt non de propriis, sed tantùm de externis habeat monachos? Satagēdum igitur magis est, vt vbi quis fuerit iuxta perfectorum regulam viuat: non parentum, nō propinquorum, nō affinium illecebris, à via perfectionis declinet. Sic certè iuxta Scriptoris sententiam, patri matríque, fratribus, sororibus, vxoribus, filiis, domibus, agris, & cūctis quæ possidet renunciare valebit. Hoc autem dico non quò

A

fœcessores, quę de regno ad regnum, de publico ad eremum transeunt, summa laude non ducam: sed quò illos etiam qui magis affectibus patriam fugiunt quàm gressibus, felices atque perfectos ostendam. Obsecro itaque illos, qui hæc apud vos fieri posse denegant: vt vigilanti studio cōsideret, cur non dixerit Domin⁹, Nemo Propheta perfectus est in patria sua. Sed ibi quid aliud intelligendum est, nisi quia non acceptum dixit nequaquam receptum: quódq; de antiquis Prophetis, & seipso dictum intelligi voluit, qui apud incredulos Iudæos non fuerunt accepti, sed magis spreti, Stephano ad eos dicente, Quem Prophetarum non fant persecuti patres vestri? qui prænanciabant de aduentu iusti, cuius vos nunc homicidæ & proditores fuistis. Quis autē non videat quantæ temeritatis, quantæque sit præsumptionis, aliquem sibi Propheræ nomen assumere? Tu igitur cū charitatis affectione tales redargue, & iuxta regulā patrum viuere semper stu-

Ibidem.

Act.7. f.25.

B

de, maximè autem sancti confessoris Benedicti. Non declines ab ea quoquam, nec illi addas quippiam, nec minues. Totum enim quod sufficit, habet, & nusquā minus habet: cuius verba atque imperia sectatores suos perducunt ad cæli palatia. Ecce frater charissime, inter cæteras meas occupationes hunc tibi sermonem nocturnis horis, licet inculta venustate dictaui atque conscripsi: quem quia epistolarem modum transire cognoui, libellum potius De conflictu vitiorum atque virtutum nuncupare malui: in quo si ædificationis aliquid repereris, hunc legendum & aliis tradere debes.

FINIS.

DE RECTITVDINE CATHOLICÆ CONVERSATIONIS. TRACTATVS.

CENSVRA.

Non est Augustini. Verba huius authoris sunt, Nam qui ante nuptias legitimas, habere concubinas præsumit, peius peccat, quàm qui adulterium committit.

C

ROgo vos fratres charissimi, & cum grandi humilitate admoneo, vt intentis animis auscultare velitis, quod vobis pro salute vestra suggerere volo. Omnipotēs scit Deus, quòd prompta erga vos charitate ista vobis profero: quod si nō fecero, reus debiti teneor. Vos autem non pro mea paruitate, sed pro vestra quæ dico salute libenter suscipite, ita dumtaxat, vt quod aure suscipitis, opere impleatis: vt & ego de meo obsequio, & de vestro profectu merear gaudere in cælesti regno. Et si fortè displiceo, quòd tam frequenter prædicare vobis cōtendo: rogo ne mihi molestus quis existat, sed magis periculum meū consideret, & audiat Dominū terribiliter comminantem sacerdoti, Si non annunciaueris iniquo scelera sua, neque locutus ei fueris vt auertatur à via sua impia & viuat, ipse impi⁹ in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab iniquitate sua, & à via sua impia: ipse quidē in iniquitate sua morietur, tu autē animam tuā liberasti. Et Esaias: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocē tuā, & annūcia populo meo scelera eorū. Cōsiderate ergo fratres, quia oportet me sine cessatione vestros animos ad tremendū Dei iudiciū, & desiderandum cæleste præmiū excitare: vt vobiscum merear in angelorum consortio perpetua pace gaudere. Ideo rogo vt die⁹ iudicij semper pertimescatis, & die mortis suspectum quotidie ante oculos habeatis. Cōsiderate quales eritis præsentādi cōspectibus angelorū, vel qualem pro meritis vicissitudinē recepturi: si poteritis illibatū referre in illo die quod in baptismo promisistis. Memētote, quia tūc pactū cum Deo fecistis, atque renūciare vos diabolo, & omnib⁹ operibus eius in ipso baptismo promisistis. Qui potuit tūc ipse per se, & pro se hinc respondit: qui verò nō potuit, fideiussor pro eo ad eius vicem ista duo Deo promisit, ille scilicet qui eū de sacro fonte suscepit. Considerate ergo quale pactū cū Deo fecistis: & requirite apud

apud vosmetipsos, si post ipsam promissionē opera maligni, A cuirenūciastis, secuti estis. Abrenūciastis diabolo & omnib⁹ pompis eius, operibus eius, id est, dolis & fortib⁹, auguriis & furtis, fraudib⁹ & fornicationibus, ebrietatibus & mēdaciis. Hæc sunt vera opera & pōpæ eius. Promisistis similiter credere vos in Deū patrem omnipotentē, & in Iesum Christum filium eius vnicum Dominū nostrū, &c. Promisistis deinde credere vos in Spiritū sanctum, sanctā Ecclesiā catholicam, sanctorum communionē, remissionē peccatorum, carnis resurrectionē, & vitā æternā. Hinc proculdubio cautio & confessio nostra vel promissio semper in vestra teneatur memoria. vt hoc quòd Christiani vocamini, nō sit ad iudiciū vobis, sed potius ad remedium. Nam ideo Christiani facti estis, vt semper facta Christiani faciatis: id est, vt castitatem ametis, luxuriam & ebrietatē fugiatis, humilitatem teneatis, superbiam detestemini: quia Domin⁹ Iesus Christus humilitatem & ostēdit exemplis, & docuit verbis, dicēs: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Inuidiam etiam respuatis, charitatē inuicem habeatis, & semper de futuro seculo æternāque beatitudine cogitetis, & plus pro anima quā pro corpore laboretis: quia corpus pauco tempore erit in hoc mūdo: anima verò si bene egerit, sine fine regnabit in cælo: aut si malè, sine misericordia ardebit in inferno. Qui non cogitat nisi tantummodo de ista vita, animalibus & bestiis similis est. Non ergo vobis sufficit, fratres charissimi, quòd Christianū nomē acceptistis, si opera Christiana non faciatis. Illi enim prodest quòd vocatur Christianus, qui semper Christi præcepta & mēte retinet, & opere perficit: qui furtū nō facit, qui falsum testimoniū nō dicit, qui nō mētitur neq; periurat, qui adulteriū non cōmittit, qui nullū hominem occidit, sed omnes sicut seipsum diligit, qui inimicis suis malum pro malo non reddit, sed magis pro ipsis orat, qui lites nō cōcitat, sed discordes ad concordiā reuocat.

Mat.11.d. 29.

Mat.19.c. 18.

Hæc enim præcepta ipse Dñs Iesus Christus per semetipsum in Euāgelio dignatus est tradere dicēs, Non homicidium facies, nō adulterabis, nō furtū facies, nō falsum testimoniū dices, &c. Et quodcūq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite eis: hæc est enim lex & prophetę. Et adhuc maiora his, sed fortiora atque fructifera dedit mādata dicēs: Diligite inimicos vestros, & benefacite eis qui oderunt vos, orate pro persequētibus & calumniantibus vos. Ecce forte mandatum videtur hominibus & durum, sed magnū habet præmiū. Audite quale: Vt sitis filij patris vestri qui in cælis est. O quanta gratia! Per nos serui digni non sumus, & inimicorū dilectione filij Dei efficimur. Ideo ergo fratres & amicos diligite in Deum, inimicósque propter Deum. Qui enim diligit proximum, sicut Apostolus dicit, legem impleuit. Nam qui verè Christianus vult esse, hæc ei necesse est præcepta custodire: si enim nō custodit, ipse se circumuenit. Ille itaq; bonus Christianus est, qui nulla phylacteria vel inuentiones diaboli credit, sed omnē suam spem in solo Christo ponit: qui peregrinos tanquā ipsum Christū cū gaudio suscipit, quia ipse dicit: Hospes fui, & suscepistis me: &, Quàm diu fecistis hoc vni ex minimis meis, mihi fecistis. Ille, inquam, bonus est, qui hospitibus lauat pedes, & tanquā parētes charissimos diligit, qui iuxta quod habet pauperibus dat, qui ad Ecclesiā frequentius venit, & oblationē, quæ offeratur Deo, in altari exhibet, qui de fructibus suis nō gustat, nisi Deo prius offerat, qui stateras dolosas & mensuras duplices nō habet, qui pecuniam suam non ad vsuram tribuit, qui & ipse castè vivit, & filios suos vel vicinos docet vt cū Dei timore viuāt, & quoties sollemnitates sanctę aduenerint, ante dies plures castitatē etiam cū propria vxore custodit, vt secura conscientia ad Dñi altare possit accedere. Postremò symbolū & Dominicam orationem memoriter tenet, & filios & familiā eadē docet. Qui talis est verè, sine dubio Christian⁹ est, sed & Christus habitat in eo, qui dixit: Ego & pater ad eum veniemus, & mānsionē apud eū faciemus. Similiter & per Prophetā dicit: Ego inhabitabo in eis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus. Ecce audistis charissimi, quales sint Christiani boniideo quātū potestis, eū Dei adiutorio laboretis, & nomē Christianū nō sit falsum in vobis, sed vt veri Christiani esse possitis, sēper præcepta Christi, & implete actione, & cogitate mēte. Redimite animas vestras eleemosynis, dū habetis ī potestate remedia. Eleemosynam iuxta vires facite, pacē & veritatē habete, discordes ad concordiam reuocate, mēdaciū fugite, periuriū expauescite, falsum testimoniū non dicite, furtū non facite. Oblationes & decimas Ecclesiæ offerte: Luminaria sanctis locis iuxta quod

B

C

D

Rom.13. Præcepta verum Christianum cōcernentia.

Matth 25.d 35.

Ioan.14.c. 23. Leuit. 26.b. 11. 2. Cor.6. c. 16.

haberis, exhibete. Symbolum & orationē Dominicā in memoria retinete, & filiis vestris insinuate. Filios etiā quos ex baptismo suscepistis, docete & castigate, vt sēper cū Domino viuant: ad Ecclesiā frequentius cōuenite, sanctorū parrocinia humiliter expetite, diem Dominicā pro reuerentia resurrectionis Christi absque vllo opere seruili colite: sanctorum sollennitates pio affectu celebrate, proximos vestros sicut vosmetipsos diligite: quod vobis nō vultis fieri, nulli faciatis. Charitatem ante omnia habete, quia charitas operit multitudinē peccatorū. Estote hospitales omnē solicitudinē vestram proiicientes in Deū, quoniā ipsi cura est de vobis. Infirmos visitate, carceratos requirite, peregrinos suscipite, esurientes pascite, nudos vestite, hariolos & magos fugite. Sit vobis æqualitas in pōdere & mensura, sit statera iusta, iustus modius, æquus sextarius: nec plus quàm dedistis accipiatis, neque vsuras pro fœnerata pecunia à quoquā exigatis. Quod si obseruaueritis, securi in die iudicij ante tribunal æterni iudicis venietes, dicetis: Da nobis quod dedimus, miserere quia misericordiā fecimus, nos implcuimus quod iussisti, tu redde quod promisisti. Ante omnia illud annuncio atque obtestor, vt nullus paganorum sacrilegas consuetudines obseruet, nō carcarios, nō diuinos, nō sortilegos, non præcantatores, nec pro vlla causa aut infirmitate eos cōsulere & interrogare præsumatis. Qui hoc malum facit, perdit baptismi sacramētum. Similiter auguria vel sternutationes obseruare nolite, nec in itinere positi aliquas auiculas cātantes attēdatis: sed siue iter, siue quodcūque opus arripiatis, signate vos in nomine Christi, & symbolum & orationem Dominicā cum fide & deuotione dicite, & nihil vobis nocere poterit inimicus. Nullus obseruet qua die domū exeat, vel qua reuertatur: quia omnes creauit Dominus. Nullas ad inchoandū opus diem & lunam attendat. Nullus in calendis Ianuarij, neiauda & ridiculosa, vetulas, aut cerunlos, aut iocticos faciat, neque mensas super nactem cōponat, nec Sirenes aut bibitiones exerceat superfluas. Null⁹ in pyras credat, neque in cantū fedeat, quia opera diabolica sunt. Nullus in festiuitate beati Ioannis aut sanctorū sollēnitatibus solstitia, aut vallationes, vel saltationes, aut cantica diabolica exerceat. Nullus nomina dæmonū, aut Neptunum, aut dianā, aut Herculē, aut Minerua, aut Genistum, aut cetera huiusmodi inepta credere aut inuocare præsumat. Nullus die⁹ Iouis absque sollēnitatibus sanctis, nec in Maio, nec in vllo tempore in orio obseruet, nec turmatū vel murorum, vel aliquam diem omnino, sed tantū diem Dominicam, Nullus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad ocellos, vel per trina luminaria votū faciat, vel votū reddere præsumat. Nullus ad colla hominis vel alicuius animalis ligamina dependere præsumat, & fiā cleticis fiat, & dicatur quòd res sancta sit, & in diuina lectione concrepetur, nō esset dignus nomine clericorū, sed hæreticorum: quia nō est in eis remediū Christi, sed venenum diaboli. Nullus præsumat lustrationes facere, nec herbas incātare, neque pecora per cauā arboré, vel terrā transilire fetatā, quia per hoc diabolo videtur consecrare. Nulla mulier præsumat succinos dependere: nec in tela, siue in tinctura, siue in quolibet opere Minerua, vel cæteras insanas personas nominare: sed in omni tempore Christi gratiā adesse, & in virtute nominis eius toto corde cōfidere. Null⁹ quādo luna obscuratur vociferare præsumat, quia certis rēporibus Deo iubente obscuratur: nec per lunam nouam timeat aliud operis arripere, quia deus ad hoc lunam fecit vt tempora designet, & nocturni tenebras temperet, non vt alicuius corpus custodiat, aut demētem hominē faciat, sicut stulti putant, qui à dæmonibus vexatos à luna pati putāt. Nullus dominos solem aut lunam vocet, neque per eos iuret: quia creatura dei sunt, & necessitatibus hominū iussu Dei inseruiūt. Null⁹ sibi præponat Fortunā, aut Genistū, quod Nascentia dicitur: quia Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire, atque in sapiētia omnia dispensat, sicut disposuit ante mūdi cōstitutionē. Propterea quotiēs aliqua infirmitas occurrerit alicui, nō quærantur præcātatores, nō diuini, nō sortilegi, nō carcarij, neq; per fontes, aut arbores, aut biuia phylacteria exercеātur: sed q ægrotat, in sola Dei misericordia cōfidat, & Eucharistiā cū fide & deuotione accipiat, oleūque benedictū fideliter ab Ecclesia petat, vnde corp⁹ suū vngatur, &, secundū Apostolū, oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eū Dominus. Nō solū corporis, sed & animæ sanitatē accipiet, complebitúrque in illo quod Dominus in Euangelio promisit, dicens: Omnia quæcunque petieritis patrem in nomine meo, in oratione crēdētes, accipietis.

1. Petri 4.b. 8. 1. Pet. 5.c. 7.

1. Tim. 2.a. 4

Iaco .5.d.15.

Matth. 21.b. 22.

A

Ante omnia vbicunque estis, siue in domo, siue in itinere, siue in cõuiuio, verba turpia & luxuriosa nolite ex ore vestro proferre: quia, sicut Dominus in Euangelio pronunciat, De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ludos etiam diabolicos, vel vacillationes, vel cãrica gentilium fieri vetate, nullus Christianus hoc exerceat, quia per hoc paganus efficitur: nec enim iustum est, vt ex ore Christiano, vbi sacramẽta Christi mittuntur, & quem decet Deum laudare, cantica diabolica procedant. Ideo que fratres, omnes adinuentiones inimici toto corde respuite, & supradicta sacrilegia cum omni labore & horrore fugite. Nulli creaturæ præter Deũ & sanctos eius veneratiõẽ exhibeatis: fontes vel arbores quos sarcinos vocãt, succidite, plantas siue vngulas pedum quas per biuia ponunt, fieri vetate, & vbi inueneritis, igne cremate. Per nullam aliã artem saluari vos credatis, nisi per inuocatiõẽ & crucem Christi. Nam illud quale est, quia si arbores illæ, vbi miseri homines vota reddunt, cecidérint, non ex eis ligna ad focum deferunt? Et vide' quanta est stultitia hominum, si arbori & insensibili & mortuæ impendunt honorem, & Dei omnipotentis vota contemnunt. Non ergo cælum, nõ terram, nec vllam omnino creaturam præter Deum adorandã credat: quia omnia ipse solus condidit atque disposuit. Altum quidem cælum est, ingens terra, immensum mare, pulchra sidera: sed quòd pulchrior & immensior sit qui creauit hæc, necesse est. Si enim quæ videntur tam incomprehensibilia sunt, id est, varij fructus terræ, pulchritudo florum, diuersitas pomorũ, genera animalium, alia super terram, alia in aquis, alia in aëre, apum quoque prudẽtia, ventorum flatus, nubium rores, ronitruorũ fulgores, temporũ vices, dierũ nocti&ũmque varij recursus, quæ omnia nullatenus mens humana potest æstimatione comprehendere: si ergo talia sunt quæ videmus, & nullatenus comprehendimus, qualia æstimanda sunt illa cælestia, quæ nõdum videmus: vel qualis omniũ horum artifex cuius nutu cũcta creantur? Illum ergo fratres super omnia timete, super oía adorate: illũ super omnia amare, ad illius vos misericordiã tenete, de illius clemẽtia nunquam desperate. Quos bonos videtis, illos imitemini: quos malos conspicitis, castigate, corripite, vt duplicẽ mercedem habeatis. Et qui hactenus idoneus à supradictis malis vixisse cognoscitur, gaudeat quidem, & deo gratias reddat, ac de cætero obseruet, & perseuerare in bonis actibus festinet: qui verò vsque nunc mala opera exercuit, cicò se corrigat, & ex toto corde pœnitentiã agat, antequã de hac luce discedat: quia si fine pœnitentia mortuus fuerit, non ibit in requiẽ, sed præcipitabitur in gehennam, vbi nunquã exiet in secula seculorũ. Qua propter loquor omnib' viris & fratribus, vt corrigat se vnusquisque, & vitia sua emẽdet, mala opera quæ gessit pœnitendo expiet. Nullus se inebriet, nullus in conuiuio cogat alium plus bibere quàm oporter: cui vitio deditos multum vehementer redarguit Apostolus dicens: Neque ebriosi regnum Dei possidebunt. Nullus, sicut dictum est, obseruet egrediens aut ingrediens domum, quid sibi occurrat, vel sibi in aliquo vox reclamantis fiat, aut qualis auis cantus garriat, vel quid etiam portantem videat: quia qui hæc seruat, ex parte paganus esse dignoscitur. Qui ergo hæc cõtemperit, Propheam sibi gratuletur clamare: Beatus vir cuius est Dominus spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Hinc & Apostolus monet: Omne, inquit, quodcũq; facitis, in nomine Iesu Christi facite. Prorsus ergo recedendum est à cunctis huiusce modi obseruantibus, mathematici spernendi, auguria horrenda, somnia contemnenda, quoniam, sicut Scriptura testatur, vana sunt. Vnde per Moysen præcipitur: Non augurabimini, non obseruabitis, inquit, somnia, nec ad magos declinabitis, Oportet ergo, vt hæc tota mente obseruetis, & si quos cognoscitis, vel occultè aliqua phylacteria exercere, expedit vt nec cibum cum eis sumatis, nec vllum consortiũ cum illis habeatis. Ista ergo omnia spernentes, ad Dei vos auxiliũ conferte, & de eius misericordia nõ desperate. Omni die Dominico ad Ecclesiam conuenite, & nõ causas & rixas vel otiosas fabulas agatis: sed lectiones diuinas cum silẽtio auscultate, & pro Ecclesiæ pace, & pro peccatis vestris orate. Qui enim in ecclesiis fabulari nõ timet, pro se & aliis reddit' est rationem: dum nec ipse verbũ Dei audit, nec alios audire permittit. De talibus dicit Dominus in Euangelio: Væ vobis qui clauditis regnum cælorum ante homines, vos autẽ nõ introitis, nec alios intrare permittits. Iudices etiã qui præestis, iustissimè iudicate, nihil in iudicio iniustè agatis, nec munera super innocẽtes accipiatis, non ad personam attendatis, nec res alienas rapaci frõte diripiatis, quia de vestris quid vel super noctẽ agatur, nescitis. Pauperem vel aduenam nullatenus in iudicio opprimatis, timentes illud quod veritas dicit: Quia in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Cauete semper ne de vobis Propheta dicat: Væ qui potentes estis in hoc mũdo, qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: labia vestra loquuntur mendacia, manus vestræ plenæ sunt iniquitate, facta est vobis veritas in obliuionẽ, & iustitia fugit à vobis. Hæc fratres considerantes pariter, & qui præestis in dei timore vos solidate, retinete quæ dicta sunt facite quæ præcepta sunt, habete semper Christũ in mente, signum ei' in fronte facite, scitote quia multos aduersarios habetis, qui cursum vestrũ impedire festinant. Ideo omni loco, omni hora, crucis signo vos armate, crucis memoria vos munite: hoc enim solum timent, illud solum expauescunt, hoc & vobis datum est scutum, vt possitis sagittas maligni ardentes extinguere. Porrò magna res est signũ Christi, & crux Christi: sed illi soli prodest qui facit mandata Christi. Vt ergo vobis prosit, præcepta eius totis viribus adimplere cõtendite: & siue sedetis, siue ambulatis, siue manducatis, siue in lectum ascendatis, siue à stratu surgatis, iugiter signũ Christi muniat frontem vestram, vt vos semper memoria Dei vigilantes protegat, & in sopore custodiat. Et quotiẽs in nocte excitati fueritis, & somnus euolauerit, mox labiis signum crucis occurrat: mens quóque orationibus occupetur, ac Dei præcepta in corde voluantur, ne stupido pectori repente surrepat inimicus, vel per fatuam incuriam serpat ad animã aduersarius auidus. Et cùm in sensum vobis turpem suggesserit cogitationem, proponite vobis futurum iudicium, inferni supplicium, gehẽnæ pœnas, tartari tenebras: quæ impij patientur. Si hæc feceritis, statim turpis cogitatio cuanescet, nec vos deseret misericordia Dei, quia verum est quod Prophera canit, Sperantes in Domino misericordia circumdabit. Sed cùm hæc omnia, auxiliante Domino, impleueritis, scitote quia hoc molestè accepturus est diabol', quòd videt vos à societate sua discedere, & ob hoc fortasse aliquas nequitias, aut infirmitates vobis immittet: nolite propter hoc desperare, quia ad vos probandos permittit hoc Deus fieri, vt cognoscat si ex toto corde vos ad eius misericordiam tenetis, vel si veraciter in eum credatis. Sed vos cuncta patienter sufferte, & Deum in omnibus benedicite: vt in vobis possit impleri quod scriptũ est: Beatus vir qui suffert tentationẽ. Consoletur vos & hoc quod dicit Apostolus: Quia cùm tribulamur, à Domino corripimur, vt nõ cũ mõdo damnemur. Nec non & illud: Flagellat autem Dominus omnem filium quem recipit. Et illud: Quos Deus amat, corrigit & castigat. Quòd si semel vel bis nequitias quas immittit, viriliter atque fideliter pro Dei amore sustinueritis: ita ipsum Domin' à vestra infestatione dignabitur expellere, vt vlteriùs vobis nunquam possit nocere. Ita ergo si veri & non falsi Christiani estis, diabolicas circumuentiones fugite & despicite, & tota mente ad Deum tendite: & quæcũque aduersa vobis inimicus immiserit, patienter & fortiter toleretis. Nam & si per sortilegos aut diuinos aliqua prædicta fuerint, & ita euenerint, nolite mirari: quia spiritus per aëra volantes, facilè possunt videre aliqua futura. De hac re diuina Scriptura testatur dicens: Etiam si vera vobis dixerint, nolite credere eis: tẽtat enim vos Dominus Deus vester, vtrũ timeatis eum vel non. Illud autem scitote, quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet, lædere poterit inimicus: nisi quantum permiserit Deus. Permittit autem hoc Deus, quia peccata hominum hoc exigunt. Permittit autem duabus de causis: aut vt probet si boni estis, aut castiget si peccatores. Sed qui patienter dispensationem Dei sustinuerit, cùm perdiderit aliquid, dicat: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Pro ista patientia, aut coronam recipiet, si iustus est: aut indulgentiam, si peccator. Quòd si murmuraverit, vel desperauerit: rerum pariter & animæ damnationem incurret. Sed mihi credite, fratres, quia si ex toto corde & sem per in timore Dei permãseritis, & præcepta eius custodieritis, ita quòd nihil ex gentili cõsuetudine obseruetis, nihil iam inimicus nocere poterit, sed omnia vestra prosperabuntur. Recto enim Christiano nec auguria, nec figmenta aliqua nocere possunt: quia vbi signum crucis cũ fide & timore Dei præceserit, nihil ibi poterit nocere inimic'. Tepidis verò negligẽtib' ideo nocere possunt, quia relinquẽtes dei præcepta, per vitæ suæ negligentiam prava opera exercẽdo, ipsi se dæmonum potestati spontanea tradunt volũtate: qui si in seruitio Christi perse-

perseuerarent, & per eius auxiliũ solũmodo confiderent, nihil prorsus paterẽtur mali. Hæc ergo sciẽtes, totis vos viribꝰ ad eius misericordiam tenete, opera bona semper agite, & de substãtia vestra pauperibus erogate. Qui plus habet, plus tribuat: qui verò minus, de hoc ipso largiatur. Beatus & hilaris vnusquisque quod præualet, tribuat: quia nimirum gaudebit multũ. Qui dat parũ, accipiet multũ: sicut Dominus ad Apostolos dicit: Centuplũ accipiet, & vitam æternam possidebit. Der igitur nũmum, & comparat cæleste regnum: det paruam pecuniam, & emit vitam æternam. Tenete ergo vos ad eleemosynam, quia scriptum est: Eleemosyna à morte liberat, & qui eam fecerit, nõ ibit in tenebras. Vnusquisq; quantũ præualet, tantum porrigat. Qui habet aurum, det aurũ: & qui argentũ, argentum: qui verò nõ habet pecuniam, cũ bono animo de pauperib' buccellam: & si nõ habet integram, ex eo q̃ habet frangat, & partem egeno tribuat. Sciat quamuis parũ tribuerit, cum bono animo, Deo acceptabile erit. Dominus enim non copia largitatis, sed beneuolentia & deuotione largientis delectatur, & pascitur. Vt autẽ nullus pauper ab eleemosyna se excusare possit, ipse Domin' pro calice aquæ frigidæ se mercedẽ esse redditurũ promisit. Qui enim à Domino plures facultates accepit, magis vtique iudicij periculũ sustinebit. Potuit nẽpe De' omnes diuites facere: sed pauperes in hoc mũdo esse voluit, vt diuites peccata sua redimerẽt. Redimite ergo vos charissimi, dũ habetis pretiũ, date eleemosynã de bono & iusto labore, & non alterius rapina. Audite modò ante fores vestras pauperes rogãtes, vt & ipsi pro vobis in die iudicij rogẽt. Prophetã audite clamantẽ: Qui auerterit aurem suã ab egeno, & ipse clamabit, & nõ exaudiet eũ Dñs. Date ergo Deo quod vobis dedit, quia ipse accipit quod pauperibus datis. Ipsi quidem datis, sed vobis in futurũ transmittitis, non vt ventrem impleatis, sed vnde flammas extinguatis: quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatũ. Hinc Dñs & per Prophetam dicit: Dabunt singuli redẽptionem animarum suarũ, & nõ erit in eis morbus nec casus. Date ergo, dũ licet accipere redẽptionem animarũ vestrarũ. Redimite vosipsi dũ viuitis, quia post mortem nemo vos rẽdimere potest. Vnusquisque de quali ingenio vel artificio vixit, de ipso decimã Deo in pauperibus vel in Ecclesiis donet: cõsideret quia omnia Dei sunt per quæ viuit, siue terra, siue flumina, siue semina, vel omnia quę sub cælo sunt, vel super cælos. Et si ipse nõ dedisset, nihil vtiq; haberet. Nã Deus qui dignatur totũ dare, decimã de suo dignatur nobis repetere, nõ sibi penitus, sed nobis profuturã: sicut ipse promisit per Prophetã dicens: Inferte, inquit, omnem decimationẽ in horreis meis, & probate me in his, dicit Dominus: si nõ aperuero vobis fructus quos possideris super terrã, quod cognoscitis Deo placere. Nolite de cuncta substãtia vestra fraudare decimam: ne vobis nouem partes auferantur, & sola decima remaneat. Conuertimini adhuc, dicit Dominus, vt aperiã vobis cataractas cæli, & effundã super vos benedictionem meam. Si igitur dederitis voluntariè, plus semper Domin' dabit vobis. Si non dederitis, quanticũque pauperes in quibus locis habitatis, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum rei eritis. Insuper immittet vobis Dominus pestilentiam & famem: & perdetis totum quod habetis, nec non & animas vestras. Vt autẽ hæc vobis non veniant, festinate cum bono animo dare, vnde animas vestras possitis redimere. Ne eligatis cui misericordiam faciatis, ne fortè præterearis eum qui meretur accipere: quia nescitis si Iesus dignatur aduenire. Scitote, quia quod pauperi datis vel peregrino, sedẽti in cælo datis: qui dixit, Qui vos recipit, me recipit: Et, Quamdiu fecistis vni ex minimis meis, mihi fecistis. Inter hæc autẽ omnia quæ Domin' præcepit exercẽri bonitatis opera, nihil quærit à vobis, nisi salutẽ animarum vestrarum: & vt custodiatis eius mãdata. Quod si feceritis, dabit vobis sicut per Moysen pollicitus est, pluuias congruo tẽpore, & terra vestra germẽ gignet suũ: eritque abundãtia fructuũ, pomorum, vinearum, & segetum, & abũdabitis omnibus bonis. Et dabit vobis pacẽ per circuitum, & sine terrore eritis, ipseque habitabit inter vos. Econtrà, si non custodieritis mãdata eius, in vobis venient plagæ ab eodẽ Moyse prædictæ, pestilentia videlicet, & fames, & gladius: erit que desuper cælũ sicut ferrum, & terra sicut æramẽtum, & terra non proferet germẽ suum, & segetes omnes delebuntur, omnisque labor vester incassum consumetur. Insuper consurgent in vobis inimici vestri, & deuorabit vos gladius, & erit terra vestra deserta & desolata. Et nũc clamabitis præ angustia, & non exaudiet vos Domin', sicut per prophe-

Esaiæ. 61. d. 25.
Esa. 59. a. 1.
Hieron. 18. a. 8.
Hortatio ad pœnitẽtiam.
1. Ioan. 2. c. 15.
De remissione iniuriæ.
De patiẽtia in tentatiõnibus diaboli.
Iacob. 1. b. 12.
1. Cor. 11. g. 32.
Prou. 3. b. 12
Heb. 12. a. 6.
Mat. 6. b. 15.
1. Ioan 3. c. 15.
De iniquitatum dilectione.
Mat. 5. g. 44.
1. Ioan. 3. c. 14.
Ioan. 12. f. 25.
De ieiunio.
Mat. 6. b. 16.
Ibidem a. 1.
De lectionibus diuinis.

DE CREATIONE PRIMI HOMINIS, TRACTATVS.

TRACT. XXI.

Fragmentum incerti authoris.

ANTA dignitas humanæ conditionis esse dignoscitur, vt nō solum iubentis sermone, vt alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis & opera maiestatis diuinæ creatus sit homo: vt ex primo cōditionis honore intelligeret quantū suo cōditori deberet, dum tantū in cōditione mox dignitatis priuilegiū præstitit ei conditor, vt tanto ardentius amaret conditorē, quanto mirabilius se ab eo conditū intelligeret: Faciamus, inquit, hominē ad imaginē & similitudinē nostrā. Nec ob hoc solum quòd sanctę trinitatis cōsilio sit excellenter à cōditore cōditus: sed etiāquòd ad imaginē & similitudinē ipse creator omniū eum creauit, quòd nulli alij ex creaturis donauit. Quæ imago diligentius est in interioris hominis nobilitate considerāda. Primò quidē, quòd sicut Deus semper vbiq; totus est, omnia vi- uificās & gubernās, sicut Apostolus cōfirmat dicens, quòd in eo viuimus, mouemur & sumus: sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificās illud, mouēs & gubernās. Neque enim in maiorib. sui corporis mēbris maior, & in minoribus minor: sed in minimis tota est, & in maximis tota. Et hæc est imago vnitatis omnipotētis Dei, quàm anima habet in se, quæ etiā sanctæ trinitatis quandā habet imaginem. Primò in hoc, quia sicut Deus est, viuit, & sapit: ita anima secundū suū modū est, viuit, & sapit. Est quoq; & † alia similitudo trinitatis in ea, qua ad imaginē & similitudinē tui cōditoris, perfectæ quidem & summæ trinitatis, quæ est in patre & filio & spiritu sancto, cōdita est. Et licet sit illa vnitas naturæ, tres tamen in se dignitates habet: id est, intellectum, voluntatem & memoriā. Quod idem, licet aliis verbis in Euangelio designatur, cū dicitur, Diliges Dñm Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: id est, ex toto intellectu tuo, & ex tota volūtate tua, & ex tota memoria tua. Nam sicut ex patre generatur filius, & ex patre filioq; procedit Spiritus sanctus: ita ex intellectu generatur volūtas, & ex his iterum ambobus procedit memoria, sicut facilè à sapiente quolibet intelligi potest. nec enim aīa perfecta potest esse sine his tribus, nec horū triū aliquid, quantū ad suā beatitudinē pertinet, sine aliis duobus integrum constat. Et sicut Deus pater, Deⁱ filius, Deus spiritus sanctus, nō tamē tres dij, sed vnus est Deus habens tres personas: ita & anima intellect', anima voluntas, anima memoria, nō tamē tres animæ in vno corpore, sed vna anima tres habēs dignitates. Atque in his tribus eius imaginē gerit mirabiliter in sua natura noster interior homo & ex his quasi ex excellētioribus animæ dignitatib' iubemur Deū diligere: vt in quantū intelligitur, diligatur: & quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solus sufficit intellectus de eo, nisi fiat voluntas in amore eius, imò nec hæc duo sufficiunt nisi memoria addatur, qua semper in mēte intelligētes & diligētes maneat: vt sicut nullum potest esse momentū quo homo nō vtatur vel fruatur dei bonitate & misericordia, ita nullū sit momentū quo præsentē eum nō habeat in memoria. Et hæc habeto de imagine. Nunc verò de similitudine aliqua intellige quæ in moribus cernenda est: vt sicut Deus qui hominē ad similitudinem suam creauit, charita est, bonus est, iustus est, patiens & mitis est, mūdus & misericors est, & alia virtutū sacra insignia, quæ de eo legūtur: ita homo creatus est vt haberet charitatē, vt bonus esset, iustus, patiens ac mitis, mundus & misericors foret. Quas virtutes, quanto plⁱ quisque in seipso habet, tāto propinquior est Deo, & maiorē sui cōditoris similitudinē gerit. Si verò, quod absit, aliquis per deuia vitiorū & diuortia criminū ab hac nobilissima sui cōditoris similitudine degener aberret: tūc fiet de eo quod scriptū est, Homo cū in honore esset, non intellexit, &c. Quis maior honor poterit homini esse, quā vt ad similitudinē sui conditoris cōderetur, & eiusdē virtutū vestimētis ornaretur, quibus & cōditor? De quo legitur, Dominus regnauit, decorem indutus est: id est, omni splendore virtutū & totius bonitatis decore indutus. Vel quod maius potest esse homini dedecus, aut infelicior miseria, quàm vt hac similitudinis gloria sui cōditoris amissa, ad informē & irrationabilē brutorū iumentorūq; delabatur similitudinē? Qua propter quisque diligentiùs attēdat primæ suæ conditionis excellentiā, & venerandā sanctę trinitatis in seipso imaginē agnoscat, honarémque similitudinis diuinę, ad quam creatus est, nobilitate morum, exercitio vitutum, dignitate meritorum habere contendat: vt quando apparuerit qualis sit, tunc similis illi appareat, qui se mirabiliter ad suam similitudinē in primo Adam condidit, mirabilius in secundo reformauit.

Gen. 1.c.26

Act. 17. f. 28.

al. anima trinitas in ea, quæ.

Matth 22. d. 37.

Psalm. 48. c. 13.

Psal. 92 a 1.

DE ARBORE SCIENTIÆ BONI ET MALI TRACTATVS.

TRACT. XXII.

CENSVRA. *Non videtur Augustini.*

EGIMVS in Genesi dixisse Dñm ad Adam: Ex omni ligno quod est in Paradiso, edite, de ligno autē dignoscentiæ boni & mali, quod est in medio Paradisi, non edatis: qua die autem ederitis, morte moriemini. Multos scimus, fratres charissimi, de hac arbore quæstiones vanas mouisse, qui dicāt Adam nō voluntate peccasse, quia in illa arbore fuit dignoscentia boni & mali: & dum hominis culpam excusare nituntur, sic Deo conditori iniuriam faciunt. Quibus ratio reddēda est, ne diutius quęstiones malas moueāt, aut vsque adhuc in errore taliter sentiēdo lateāt: sed si volūt nosse taceant & audiant, ne stulta loquendo, Deo conuiciū faciant. Vna arbor fuit in medio paradisi, explorans hominis voluntatē: in ea vita pendebat, in ea & mors transgressione latebat: in ea apparuit transgressio, in qua firmata fuerat legis præceptio. Dixit Deus, Ex omni ligno quod est in Paradiso, edite, de illa verò arbore quæ est in medio Paradisi, nō edatis, ne morte moriamini. In hoc verbo lex erat à Deo posita hominī, in ea fuit præmiū constitutū cum interminatione sentētiæ. Deus dixit: Si gustaueritis, morte moriemini: & diabolus dixit, Nō morte moriemini, Et sterit homo inter Deū factorē, & diabolū deceptorē. Deus mortē minatus est, si arboris fructus tāgatur: diabolus deos futuros esse eos promittebat, si arbor illa violetur: & appetita est venenosa dulcedo, & cōtempta est salubritas perpetuæ vitæ. Sed dicit aliquis calūniator: Vides, quia in Illa arbore fuit mors? Respondeamus vanæ quæstioni: Non fuit planè in eadem arbore facta, sed inuēta per hominē. Hæc probatio fuit hominis, nō deceptio Saluatoris. Nam si Deⁱ hominē nō amasset, nec & fecisset: nec antè præmoneret, si mortificare voluisset. Quòd si antea nō præmoneret, nō erat misericordia, sed impietas: nec iustitia, sed iniustitia, vt ipse misericorditer fecisset. Iniusta hæc impietas, nec in homine esse debet. Quāto magis nec in Deo fuisse credēda est, qui fons pietatis & bonitatis est? Quis hominū, fratres mei, opus suum perire patiatur, aut fabricam suam ruinæ tradat, aut filiū quem genuit in foueā mortis impingit? Si in homine ista crudelitas nō est, nec in Deo credas fuisse: qui fabricam suam, id est, hominem bene disposuit, & imminenti eius ruinę destinatā præcepto suffulsit ne caderet, sed stare non potuit. Quare? Quia audire Deum noluit, Quid ergo imputamus Deo, si Adam cecidit, qui vt caderet, Dei præceptū contēpsit? Dic mihi, arbor ipsa bona fuit, an mala? Dicturus es, mala, mala vtique, de qua homo pomū rapiendo mutatus est in mortem. Ergo arbor fuit mala, an transgressio mandati? Planè arbor. nam si mala nō fuisset, Adam non cecidisset. Hæc dicis, nō intendens virtutē scripturarū. Nam, sicut scriptū est, in illa arbore fuisse dignoscentiā boni & mali: ita scriptū est: Et vidit Deⁱ quæ fecit, & ecce bona valde. Illud credis quod te in errorē inducat, & hoc nō credis quod te ad salutem perducat? Vis nosse qui calumniaris, quia arbor illa nō fuit mala, sed bona: nec in ea facta est à Deo mors, sed homo sibi mortē creauit? Dic mihi calumniator, ferrū bonum est an malū? Sine dubio dicturus es, malum. Et quare malum, & non bonum, cùm omnia quæ Deus fecit, bona sint valdè? Quale bonū dicis esse ferrū, vnde homines perimūtur? Audi ergo. Non ferrū est malū: sed qui ad facinus vtitur ferro, ipse malus est. Nam vis nosse quia bonū est ferrū? Vnus eo vtitur ad purandū vineam, & alius ad perpetrandū homicidiū: alius se pascit ferro, alius innocentē perimit gladio: vn' ferro agrū colit, alius in fauce ferro sanguinē fundit: vnus operatur ferro vt vitā sustentet suam, alius autē ferro vitā eripit alienam. Nam & iudex gladiū portat vt in reum animaduertat, innocentē absoluat. Adhuc, audi si vacat, calumniator. Vinum bonū dicis esse an malū? Puto quòd bonū dicas esse, non malū: & hoc æquitatis iudicio, nō ebrietatis beneficio. Ergo bonū est vinū. Valde bene quòd vinū confessus es bonū esse Dei creaturā, & ego confiteor bonā esse. Quare ergo vnus accepit cū sobrietate, alius ad ebrietatē? Nunquid vnus, quia ebriatur & turpis videtur, ideo male dicēda est Dei creatura? Alius sobriè viuit, & Deū in ipsa sobrietate benedicit. Nā qui inebriatur, in foueā cadit, & aliquotiēs mortē incurrit. Cibi quos nobis Dñs largiri dignatus est ad vtendū, non sunt mali, sed boni: & tamen si amplius sumantur, pernicioſi sunt & nociui. Nunquid ideo dicenda est mala Dei creatura, quia nocet? Aut aliquibus pernicioſus est, quia in perniciem salutis suæ amplius præsumūt: & quod Deᵒ generi humano largitus est, ipsis nociuum est? Et quędicturus sum, penè omnibus nota sunt. Scimus aliquos multo vino & cibo præfocatos. Nūquid in vino aut in cibo fuit mors? Absit, sed intēperantia ciborū fecit eos in mortē cadere. Sic & ferrū non ideo dicendū est malū, quia de eo latro facit homicidiū: sed ipse malus est, quia eo vtitur ad perimēdum hominem. Ita & illa arbor non fuit mala, sed bona; sed fuit malū quòd homo Dei præceptum transgressus est. Nam bonū est, quicquid Deus homini ad vtēdum tribuere dignatus est. Ecce de Nouo testamēto profero testimoniū, bona esse omnia quę Deus fecit. In Actibus Apostolorum legimus, obdormisse Petrum, & visum vidisse, deponi de cælo vas quoddam candidum vt linteum: in quo erant quadrupedia, volatilia & serpētia terrę posita. Et dixit ad eum vox: Surge Petre, victima & manduca. Et Petrus ait, Absit Domine. quoniā nunquam comedi omne comune & immūdum. Cui dixit: Quod Deus sanctificauit, tu ne cōmune dixeris. Quid est calumniator? Ecce non solum bona, sed & sanctificata esse omnia diuino ore probauimus. Arbor hæc non fuit mala, sed bona, nec in ea aliquid mali potuit reperiri: sed homo fuit à semetipso malus, qui malè vsus est bono quod fecerat Deus. In hoc mala voluntas hominis cognoscitur: vt cui omnis paradisus subiacuit, ad arborem interdictam manū extendens mortem incurrit. Si vnam arborem ei diuinitas largiretur? & omnis paradisus fuisset interdictus: sufficere debuerat quod ei largitus est Deus. Sed quia amplius voluit quàm quod ei voluntas largientis indulsit: & hoc quod habuit amisit, & in mortem nihilominus incurrit. Peccatum Adæ cui imputandū est? Deo qui monuit, aut ei qui audire noluit? medico qui vulnerato obseruandi præceptū dedit, aut vulnerato qui contra medici præceptum noxia poma gustando causam transgressionis incurrit? Medicorū ars est, vt eis quos viderint nimia ægritudine laborantes, ea prohibeant quæ pernicioſa salutī, aut periculum procurent. Quòd si ægrotis contra medici præceptū per intemperantiam contraria sumēs, mortem inciderit, quid pertinet medico qui præuidēs causam obseruationē indixit? Ita nec medico animatū Deo imputandū est quòd Adā cecidit, qui eū antè monendo in æternū viuere voluit. Multa sup-rsunt de istis quæstionibus quæ dicēda sunt, sed ora præteriit singula dicere, ne longitudo sermonis fastidiū faciat auditoribus. Debitorē me dico, dilationē peto: sed vereor, ne debitor occurrat, & creditor absentiam procuret. Debitum curo soluere sermonē, sed pristinos meos nō inuenio creditores: aliquos video, aliquos requiro. O creditor piger, cùm veneris vt debitū exigas, quid tuam absentiā procuras? Debitor satisfacere creditori cupit, & creditor desidiosus absentem se facit. Nouam rem video. Instat creditor debitori vt debitum recipiat: excusat. Sed quid interest? Si creditor venire noluit, reddat debitor quod promisit. Adhuc calūniator ille pristinus tot probationibus conuictus nō acquiescit: sed dicit, Sciebat Deus hominē posse peccare, an nō? Respondeamus ei, ne sibi videatur aliquid dixisse: Sciebat planè. Si ergo sciebat eum posse peccare, quare non eū reuocauit à peccato? Quare? Quia inuitum non decuit coronare. Quis vnquā fratres mei præmium nō pugnanti dat? aut quæ corona non dimicanti, aut quæ sine conflictu victoria? Audi Apostolū diuino ore loquentem: Nemo coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Adam nec pugnauit, nec certamen cum diabolo suscepit: sed ad vnam suggestionem præmiū immortalitatis amisit. Victus est qui non pugnauit, succubuit voluntati, non necessitati. O calumniator qui signare te nescis, & Deo vis calumniari, quia Adam non voluntate peccauit! Nempe Iob homo fuit similis illi, quāta perpessus est & tolerauit, pugnauit & vicit: à Deo in protestatē diabolo datus est, & sustinuit. Et vtique quē sciebat Deus penitus superari non posse, in potestatem non debuit dare: sed ideo taliter probare eum voluit Deus, vt nobis exclusorionis & calūniæ articulum amputaret. Expoliatus diuitiis & censu, vinci non potuit; quia nec voluit. Filios amisit, & Dominum benedixit. Parum est hoc, postea vlceribus plenus, in stercore iacuit, & nihil mali adducere

Gen. 2.c.16.

Act. 10. b. 14.

Ibidem.

Gen. 3.c.17. Gen. 3.a.4.

Gen. 2.c.17. Gen. 1.d.31.

2. Tim. 2. a. 5

Iob 2.c.9.

Sap. 1.d.13.

al. sacra.

Mat. 18.c. 20.

sus Dominum loqui potuit: licet doloribus vrgebatur loqui, sed verba non fuerant improperij. Cui iam vxor non adiutorium, sed deceptio fuit: adiutorū quidē diaboli, sed deceptio mariti, subornata à diabolo talia persuadebat dicens: Quamdiu pateris hæc? Dic verbū contra Dñm, vt indigneturtibi & moriaris. O affectus vxorius! O malignitas coniugalis! Potuit enim dixisse, Confitere Deo, vt propitietur tibi & viuas: Blasphema, inquit, Deum, vt indigneturtibi & moriaris. O argumenta serpentis antiqui! Per vxorē putauit Iob deciperę: cuius animū vulneribus plenū, nec sic quidē valuit ad blasphemiam incitare. Adam verò quid tale pertulit? Quare diabolo potius quàm Deo obediuit? Sed adhuc calūniator dicis, Quare dixit Deus, Morte moriemini, nisi quia Deus ipsam mortē fecit qui eam non auerrit? Respondetur tibi & in hoc calumniator ineptissime, si tu cùm sis homo habēs filios, omnes admones, omnibus præceptū das, vt te sequātur & imitentur in omnibus: & si vnus eorū contempor extiterit, & per malam conuersationē mortē incurrerit, nunquid eius mors tibi imputandō est, & non potius ei qui tuam admonitionē contemnēdo mortem incurrit? Sic nec Deo mors Adæ ascribēda est, qui eū ante transgressionē ne in mortē inciderent monuit. Nā manifestū est nouisse Dominū, atq; noluisse hominem mori, nec ipsum fecisse mortē. Testificatur huic verbo sapientissimus Salomon dicens, Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorū. Adam Dei præceptū neglexit, & mortem incidit. Reuera fratres, Imperatoris † Sacram nemo sine periculo sui sanguinis cōtemnit, sed omnes suscipiūt cū tremore & veneratione, & adorant vilissimā chartulā atramento scriptam, & velut diuinos adorant apices: Scripturæ diuinæ legūtur, verba Dei tonant, ipse Dñs admonēdo præsens præsentibus loquitur & non auditur, ac fastidiosè homines audiunt, ant quod peius est sedētes fabulis vacāt. Imperator lōgè positus de chartula loquitur, & tremitur, & quasi præsens in illa chartula adoratur: testamentū Domini cùm recitatur ab aliquibus hominibus & contēnitur. Ipsum prophetæ clamant, Apostoli prædicant, Euangelia loquuntur, per seipsum hominibus confabulatur, & nō auditur. Audi præsentē Dominū & loquentem, Vbi fuerint, inquit, duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sed vtique, inquiunt, calumnioſi homines: Deus nō debuit permittere hominem vt peccaret. O stulti! Qui hoc dicūt, non considerant, quia Deus non statuā fecit lapideam aut ligneam, sed hominē perfectum condidit sui & liberi arbitrij: vt consideraret quid boni appeteret, & quid mali contēneret. Debuit timere quod minatus est Deus, & contemnere quod persuaserat diabolus, & proposito sibi immortali præmio ad hoc debuit habere cor paratum, & creatoris sui seruare præceptū, non exterminatoris audire cōsilium. Non melius hominem culpo quàm Deum? qui hominē fecit, iniuriā faciat? ô stulta & vana quæstio! Dicunt homines, Deus nō debuit hominem permittere vt peccaret; & non dicunt, quia homo malè fecit Dei præceptum transgrediendo vt peccaret, quia vtique ipse homo debuit mortem timere, & ad interdictā arborem non accedere. Si quisquam hominem, nolo dicere Imperator seculi, iudicis præconem contempserit: non rapitur ad supplicium? Dei præceptum contempsit Adam, & ab aliquibus defenditur. Quare culpas Deum cum tuo iudicio, & non hominem sine tuo periculo? Quare incusas artificē qui bene fabricauit, & defendis hominem qui ędificio suo adesse noluit: qui diuini præcepti immemor fuit, in vulnus trāsgressionis incurrit? O qui Adam defendis, & Deo iniuriam facis, ad quod te interrogo, respōde mihi. Adam bonus fuit an malus? Dicturus es, bonus. Vt plena sit tua defensio: Si ergo bonus fuit, quare vnum filium bonum, & alū latronem genuit? Debuit bonos omnes creare. Aut si, vt tu dicis, Deo faciēte peccauit, ambos malos debuit generare. Quare vnū innocentē, & aliū effundentē innocentis sanguinem genuit? Vnus dedicauit martyriū, & alius initiauit parricidiū. Ergo quòd germanum occidit, reus non est, quia genitor eius suscepit reatum qui filium creauit: ergo Cain iniustus in iugulū fratris gladiū fixit. Talem iustitiam tenent qui legi calūniari nituntur: vt geniti sint rei, & horum genitores reatu teneantur obstricti. Ecce Adam qui genuit latronem, ecce Cain qui interfecit fratrē. Qui ex his duobus reus est, pater qui genuit, aut filius qui germanū crudeli morte peremit? Cessit calumniator, tacuit calumniator: quamuis nunquam aliquid verius dicit qui veritati calūniator facit. Vbi es calūniator? Respondemihi pro suscepto tuo, qui de te eras securus, defende quem vsque modò defen-

debas. Quare cessisti? quid tacuisti? Ecce pro filij reatu reus tenetur Adam. Quare nō dicis, nō est reus. Exurrexit qui tacebat: Nō taceo, inquit. Respōdeo planè & defendo: Nec filius pro patre, nec pater pro filio reus est. Anima patris mea est, & Ezech.18.d. anima filij mea est, secundum quod scriptum est: Anima quæ 20. peccauerit, ipsa punietur: Quasi experrectus est cælūniator illi qui dormiebat, aperuit os suū, cœpit loqui, sed modò tacebat. Dic ergo, nec pater pro filio, nec filius pro patre reus est. Responde pro suscepto tuo, & ego pro Deo meo. Defende Adæ causam, & ego Dei mei iniuriam. Tu dicis non esse iustum vt reus sit Adam pro filio, & ego cōsentio. Si patrem nō inuoluit filij reatus ad peccatum, & sicut non est iudicandum pro Cain, sic nec Deo quod Adam peccauit imputemus, sed sic agamus vt ad indulgentiam Dei veniamus.

TRACTA. XXXIX.

TRACTATVS DE ANTICHRISTO.

CENSVRA.

Tractatus iste excussus est etiam titulo Rabani Archiepiscopi Maguntini: eiúsque esse agnoscit Rupertus Tuitiensis, à quo allegatur in 8. *caput Apocalypsis.*

DE Antichristo scire volētes, primò notabitis quare sic vocatus sit: ideo scilicet, quia Christo in cūctis cōtrarius erit, & Christo cōtraria faciet. Christus venit humilis, ille veniet superbus. Christus venit humiles erigere, peccatores iustificare: iste contra humiles deiiciet, peccatores magnificabit, impios exaltabit, sempérq; vitia quæ sunt cōtraria virtutibus, docebit: Legē Euāgelicam dissipabit, dæmonū cultura in mūdo renouabit. Gloriam vanam quærēs, omnipotentē Deū se nominabit. Hic itaq; Antichristus multos habet suę malignitatis ministros, ex quibus multi in mūdo præcesserūt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus: nos quoq; nostro tēpore antichristos multos nouimus esse. Quicunq; enim siue laicus, siue canonicus, siue monachus cōtra iustitiā viuit, & ordinis sui gloriā impugnat, & q̄ bonū est blasphemat: antichristus est, minister satanæ. Sed iā de exordio antichristi videamus. Non autē quod dico, ex proprio sensu fingo, vel excogito, in libris diligēter relegēdo, hæc omnia scripta inuenio. Sicut ergo authores nostri dicūt, antichristus ex populo Iudæorū nascetur de tribu Dan, secū- Genes.49.c. dū prophetā dicentē: Fiat Dan coluber in via, cerastes in se- 17. mita. Sicut enim serpēs in via sedebit, & in semita erit: vt eos q̄ in per semitā iustitiæ ambulāt, feriat, & veneno suæ malitiæ occidat. Nascetur autē ex copulatione patris & matris sicut alij homines, nō, vt aliqui dicūt, ex sola virgine: sed tamē totus in peccato concipietur, in peccato generabitur, & in peccato nascitur. In ipso verò cōceptionis initio, diabol⁹ simul introibit in vterū matris eius: & ex virtute diaboli confouebitur & cōtrahetur in vētre matris, & virtus diaboli semper cum illo erit. Et sicut in matrē Dñi nostri Spiritus sanctus venit, & eā sua virtute obūbrauit, & diuinitate repleuit, vt de sancto Spiritu acciperet, vt q̄ nasceretur diuinū esset & sanctū: ita quoque diabolus in matrē antichristi descēdet, & totā eam replebit, totā circūdabit, totam tenebit, & totā interius exteriúsq; possidebit, vi diabolo per hominē cooperante concipiat, & q̄ 2.Thes.2.b. natum fuerit, totū sit iniquū, totū perditum. Vnde & ille homo peccati, filius perditionis appellatur: quia in quantū potuerit, genus humanum perdet, & ipse in nouissimo perdetur. Ecce audistis qualiter nascatur. Audite etiā locū vbi nasci debeat. Nā sicut Dñs ac redēptor noster Bethleem sibi præuidit, vbi ibi pro nobis humanitatē assūmeret & nasci dignaretur: sic diabolus illi homini perdito qui antichristus dicitur locū nouit aptū, vnde radix omniū malorum oriri debeat, scilicet ciuitatē Babyloniæ. In hac enim ciuitate quæ quondam inclyta & gloriosa vrbs gentiliū & caput regni Persarū erat, antichristus nascetur: & in ciuitatib⁹ Bethsaida & Corozaim nutriri & versari dicitur: Quibus ciuitatibus Dñs in Euange- Lucæ 10. c. lio imprecatur dicens, Væ tibi Bethsaida, væ tibi Corozaim. 13. Habebit autē antichristus magos, maleficos, diuinos, incātatores, qui eū diabolo inspirāte nutrient & docebunt in omni iniquitate, falsitate & nefaria arte: & maligni spiritus erunt duces eius & socij semper & comites indiuisi. Deinde Hierosolymā veniens omnes Christianos quos ad sę nō poterit cōuertere, per varia tormenta iugulabit: & suā sedem in templo sancto ponet. Templum etiam sanctum quod Salomon Deo ædificauit in statu suo restaurabit, & filium Dei omnipotētis se esse mentietur. Reges autem & principes primùm ad se conuertet, deinde per illos cæteros populos. Loca verò per quæ Christus Dñs ambulauit, prius destruet: deinde per vniuersum mundū nūcios & prædicatores suos mittet. Prædicatio autem eius & potestas tenebit à mari vsq; ad mare, ab Oriente vsq, ad Occidentem, ab Aquilone vsq; ad Septētrionem. Faciet quoque signa multa, magna, mirabilia & inaudita: arbores scilicet subitò florere & arescere, mare turbari, & subitò tranquillari, naturas in diuersas figuras mutari, agitari aëra ventis & multimodis cōmotionibus & cætera innumerabilia & stupēda, mortuos in cōspectu hominū suscitari, ita vt in errorem inducātur si fieri potest etiā electi. Nā quando tāta ac talia signa viderint, etiā illi qui cælestes & perfecti Dei sunt, dubitabunt: vtrū ipse sit Christus qui in fine mundi ven- Mat.24.b. turus est secundū Scripturas, an nō. Hæc autem omnia mira- 24. cula omnibus modis falsa erūt per incantationes diabolicas, sed peccatoribus & incredulis videbūtur esse vera. Excitabit verò persecutionem sub omni cælo super Christianos & omnes electos. Eriget itaque se contra fideles tribus modis: hoc est terrore, muneribus, & miraculis. Dabit credentibus in se abundantiam auri & argēti. Quos verò non poterit decipere muneribus, superabit terrore: & quos terrore nō poterit vincere, signis & miraculis tērabit seducere. Quos autem nec signis poterit illudere, in cōspectu omniū mirabili morte tentabit necare. Tunc erit tribulatio qualis nō fuit ex tēpore quo gētes cœperūt, vsque ad tēpus illud. Tūc qui in agro sunt, fugiant in mōtibus: & qui supra tectū, non ascendant in domū vt tollāt aliquid ex ea. Tunc omnis Christianus qui inuentus fuerit, aut Deū negabit: aut siue per ferrū, siue per ignem fornacis, siue per serpentes, siue per bestias, siue per aliud quodlibet genus tormenti interire iubebit, si in fide permanserit. Hæc autem tā terribilis, & timenda tribulatio, tribus annis manebit in toto, & dimidium. Tūc breuiabūtur dies propter electos: nā nisi Dominus breuiasset dies, nō fieret salua omnis caro. Tēpus quidem quando antichristus veniat, vel quando dies iudicij apparere incipiat, Paulus in epist. ad Thessalonicenses dicens, Rogamus vos per aduentum Dñi nostri Iesu 2.Thess.2. Christi, manifestat eo loco vbi ait, Quoniam nisi venerit dis- 2.1. cessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis: & cæt. Scimus enim quoniā post regnū Græcorū, siue etiam post regnū Persarum, ex quibus vnūquodque suo tempore magna gloria viguit, & maxima potentia floruit: ad vltimū quoque post cætera regna regnū Romanorū cœpit: quod fortissimū omnium regnorum superiorum fuit, & omnia regna terrarum sub dominatione sua habuit, omnésque populorum nationes Romanis subiacuerunt, & eis sub tributo seruierunt. Inde ergo dicit apostolus Paulus, Antichristum non antea in mundum esse venturum, nisi venerit primùm discessio: hoc est, nisi discesserint omnia regna à Romano imperio, quæ prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum aduenit: quia licet videamus Romanum imperium ex maxima parte destructū, tamen quādiu reges Francorum durauerint, qui Romanum imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit. Quidam verò doctores nostri dicūt, quòd vnus ex regib⁹ Francorum Romanum imperium ex integro tenebit, qui in nouissimo tempore erit, & ipse erit maximus, & omnium regum vltimus. Qui postquam regnum suum feliciter gubernauerit, ad vltimū Hierosolymam veniet, & in monte Oliueti sceptrum & coronam suam deponet. Hic erit finis & consummatio Romanorū Christianorúmque imperij: statímque secundū prędictā sententiam apostoli Pauli, antichristum dicunt futurū. Et tunc quidem reuelabitur homo peccati, antichristus videlicet, qui licet sit homo, fons tamen erit omniū peccatorū, & filius perditionis. Hic est filius diaboli, quia per omnia adimpleuit voluntatem suā: quia plenitudo diabolicæ potestatis & totius mali ingenij corporaliter habitabit in illo, in quo erūt omnes thesauri malitiæ & iniquitatis absconditi. Qui aduersatur, id est, cōtrarius est Christo omnibúsq; membris eius: & extollitur, id est, in superbiā erigitur super omne quod dicitur Deus, id est, super deos gentilium, Apollinem, Iouem, Mercurium, quos Pagani deos existimāt. Super omnes istos deos extollitur antichristus, quia maiorē & fortiorē faciet illis omnibus. Et non solum supra illos, sed etiam supra omne quod colitur: id est, supra sanctam trinitatem quæ modò sola colenda & adoranda est ab omni creatura. Ita se extollet, vt in templo Dei sedeat, ostendens se tā quam sit Deus.

Nam

Nam sicut suprà diximus in ciuitate Babyloniæ natus, Hierosolymam veniens, circuncidet se, dicens: Ego sum Chri- A stus vobis repromissus, qui ad salutem vestram veni, vt qui dispersi estis congregem & defendam. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, existimantes Deum suscipere, sed suscipient diabolum. Siue etiam in templo Dei sedebit antichristus, id est, in sancta Ecclesia, omnes Christianos cupiēs martyres, eleuabitur & magnificabitur: quia in ipso erit caput omnium malorum diabolus, qui est rex super omnes filios Iob.1.d.25. superbiæ. Subitò autem & improuisè antichristus veniet, & totum simul humanum genus suo errore decipiet & perdet. Ante eius exortum, duo Prophetę mittentur in mundum, Enoch scilicet & Helias, qui contra impium antichristum fideles Dei diuinis armis præmunient, & instruent eos, & confortabunt & præparabunt electos ad bellum, docentes & prædicantes tribus annis & dimidiū. Filios autem Israël quicunque eo tempore fuerint inuenti, hi duo maximi Prophetæ & doctores ad fidei gratiam conuertent, & à pressura tanti turbinis in parte electorum insuperabiles reddent. Tūc implebitur quod scriptura dicit, Si fuerit numerus filiorum Esa.10.c.22 Israël quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient. Postquam au- Rom.9.f.27 tem per tres annos & dimidium prædicauerint, mox incipient excandescere antichristi persecutiones, & contra eos primum antichristus sua arma arripiet, eósque interficiet, Apoc.20.a. sicut in Apocalypsi dicitur. Et cùm finierint, inquit, testa- 3. mentum suum, bestia descendet de abysso, & faciet aduersus eos bellum, & interficiet illos. Postquam ergo isti duo interfecti fuerint, inde cæteros fideles persequens, aut martyres gloriosos faciet, aut apostatas reddet. Et quicunque in eum crediderint, signum characteris eius in fronte accipiēt. Sed, quia de principio eius diximus, quem finē habebit dicamus. Hic itaque antichristus diaboli filius, totius malitiæ artifex pessimus, cùm per tres annos & dimidium, sicut prædictum est, magna persecutione totum mundum vexauerit, & omnem populum Dei variis pœnis cruciauerit, postquam Helias & Enoch interfecerit, & cæteros in fide permanentes, martyrio coronauerit: ad vltimum veniet ira Dei super illū, 2.Thes.2.b. sicut beatus Paulus scripsit dicens, Quem Dominus Iesus Christus interficiet spiritu oris sui.

FINIS.

TRACT. XXIIII.

SVPER MAGNIFICAT CANTICVM MARIÆ.

Incerti authoris.

Luc.1.c.48. VT nouum in carne filij aduentum prædicaret, qui ingressus nouæ salutationis obsequio virginem Gabriel veneratur, dicēs, Aue gratia plena, &c. Ecce ancilla Domini, statim adueniente Spiritu sancto in virginem, omni gratia virtutum sacrosanctum habitaculum in aduentu Dei implēte: dubium non est cælestium gaudiorum & æternæ dulcedinis quàm miram atque inenarrabilē suauitatem virgo ipsa concepit, quando illud æternum lumē cum toto maiestatis suæ fulgore in eam descendit, & quem non capit mūdus, totum se intra viscera virginis collocauit: audacter pronuncio, quòd nec ipsa plenè explicare potuit, quod capere potuit. Sed Spiritu sancto docente didicerat sic D sua per humilitatē tegere. Surgit mox & conscendit in montana Iudææ: vnde Elisabeth Spiritu sancto repletur, qualis & quanta esset quæ ad se veneratur agnouit, & quàm se indignam eius visitatione iudicaret, aperuit dicens, Vnde hoc Luc.1.d.43. mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce, & cætera. Ibidem c. 46. Tunc ait Maria, Magnificat anima mea Dominum. Vidisti maiestatem, gustasti suauitatem: ideo quod intus hauseras, foras propinasti, & in iustitia eius exultasti. Quia exultauit spiritus meus. Anima magnificat, spiritus exultat. Et iterū, In Deo salutari meo. Deus potentiam, salutaris misericordiā notat. Duo quippe sunt quæ angelorum & hominum beati spiritus in illo fonte boni æterna contemplatione hauriunt: incomprehensibilis scilicet maiestas Dei, & ineffabilis bonitas. Quārum altera castum timorem gerit, altera dilectionem parit. Pro maiestate venerantur Deum, & pro bonitate amant: ne vel dilectio sine reuerentia dissoluta sit, vel reuerentia sine dilectione pœnalis. Admirantes enim diligunt, & diligentes admirantur: vt inextinguibiliter per admira- A tionem ardeat dilectio, & suauiter in dilectione feruear admiratio. Nam quia eum quem vident perfectè comprehendere nunquam sufficiunt, in eo quasi per admirationem euigilant. Quanto autem perspicacius intuentur, tanto ardentius amant, quod vera dulcedo est: vera autem dulcedo, quāto perfectius sentitur, tanto desiderabilius appetitur. Ad hāc cōtemplationis lucem Mariæ mens eleuata fuerat: quæ cælestis patriæ dulcedinem in verbis expressit, quam ineffabiliter comprehendit. Nam cùm se magnificare Dominū perhibuit, reddendam vniuersis æterni muneris manifestat, interna visione contueri se manifestè declarauit. Cùm verò se in suo exultare salutari asseruit, gustum se interniæ dulcedinis percepisse ostendit. Vnde vtrunque professa est & Dominum & saluatorem: vt pro potestate qua omni suæ creaturæ dominatur, iure metuendum ostenderet: pro bonitate verò, quia misericorditer quoslam saluat, dignum dilectione demonstraret. Veritas in Domino & Saluatore misericordia. Veritas enim ad Dominum pertinet: misericordia autem ad Saluatorem. In veritate seruat tenorem iustitiæ. Quia autem & quædam errantia gratuito ad vitam colligit B & reparat ad saluationem, propterea magnificamus Dominum, & exultamus in salutari: quia quibus est reuerenda iudicis iustitia, dulcis est misericordia. Propterea inquit Maria, Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Vnus & idem spiritus, & ad seipsum spiritus dicitur, & ad corpus anima. Spiritus naturalem spiritalem habuit admirationem, anima corporalem: quare anima dicitur spiritus, & econuerso. Ideo anima humana, quia & esse in corpore habet & extra corpus, anima vocatur & spiritus. Anima dicitur, inquantum est vita corporis: spiritus autem, inquantum est substantia spiritalis. In qua vita animā perditur, vt spiritus saluus fiat: cum hæc vita desp̄icitur, vt postmodum à Deo vita æterna tribuatur. Sed suo nominauit, quia in salutari suo. Omnipotens enim Deus potestate, qua vniuersæ creaturę suæ dominatur, Dominus omnium est: sed pietate qua quoslam tantum, sed non omnes ad vitam reparat. Saluator omnium non est. Nam dominatio eius ad omnes æqualiter respicit, bonitas verò ad quoslam tantum. Ergo beata virgo, quia singulariter se electam C videbat, quia singulariter gratiam acceperat, quasi priuilegio quodam electionis diuinæ cōfirmara: fiducialiter ipsum quem pro salute mundi filium conceperat, suum etiam cum Luc.1.c.48. lætitia & exultatione Saluatorem vocat. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Hæc est gratia exultationis suæ: quia respexit humilitatē ancillæ suæ. Ac si dicat, quia de ei⁹ gratia exulto, ideo ab ipso est quòd exulto. Et quia eius dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exulto. Respectus Dei tribus modis accipi solet: videlicet, secundum cognitionem, secundum gratiam, secundum iudicium. De primo Apostolus. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Sed per gratiā Deus non omnes respicit, quia oculi Domini super iustos, & cæte- Heb.4.d.13. ra. De tertio in fine dicetur: Nescio vos. Oculi Domini bo- Psal.33.c.16 nos & malos contemplantur. Videre Dei per cognitionem, Mat.7.d.23. est nihil eorum quæ sunt ignorare. Videre per gratiam, dona misericordiæ impendere. Videre per iudicium, vnumquemque secundum opera sua, vel ad pœnam destinare. Respicere & videre quid. Respicere, plus est quàm videre. Respicere per gratiā, est pios, abiectos & derelictos visitare: cùm bona placatus per misericordiam subtracta restituit, rursum per respectum gratiæ ad eum se conuertit. Bene ergo Maria solam in humilitatem Dominum respexisse testatur: quia diuinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperauit. Nam in ea verbum patris corporis subst antiam quam sibi vniret assumpsit, quasi ad eam quam prius abiecerat naturam sublimandam per misericordiam respexit. Quia se humilitatis, quod erat, ancillam cogitauit: ideo, quod non erat, sublimitatis mater esse meruit, quia humilitatem ostendit seruitutis. Seruitus quatuor modis variatur. Secundum condi- Seruitus. tionem seruitus, qua omnia diuinæ seruituti debent esse obnoxia, quia opus factori suo hoc ex conditione sua debet, quòd eius dispositioni obtemperet & instituta sequatur, vt sicut ab ipso factum est, ita non nisi ab ipso & secundum ipsum incedat. Secundum necessitatem Deo seruire dicuntur pręue voluntates: quæ cùm eius iustionibus contraire nituntur, per ineffabilem tamen eius dispositionem arctātur,

Ibid. & cùm repressi fuerint. *Th. & L.* reprehensi.
Ibid. Vt quid dictum est. ms. *6.* Et quid.
Ibid. Non te abducant. *omnia.* ms. inducant.
Ibid. col. 2. *a.* Est autem in ipsa sapientia. *Th.* in ipsa Dei sapientia.
Ibid. Ergo quod factum est, in illo vita est. *totum hoc deest in omnibus manuscrip.*
Ibid. non haberet, nõ esset, vnde fabricando illam proferret. ms. *omnia*, non haberet, vnde fabricando illam proferret?
Ibid. quia viuit anima artificis. *Th.* quia viuit inanima art.
Ibid. b. Capiat quisque, quod potest. ms. *omnia*, vt potest.
Ibid. c. sed qui potest me veniet : cuius non sum dignus. ms. *omnia*, sed qui post me venit: cuius non sum ego dignus.
Ibid. d. sic omnis impius. sic, *abest in omnibus* ms. *& pro* impius, *T. C. habent*, in sipiens.
Ibid. cæcus est in corde. Præsens est illi sapientia, in *&* illi, *absunt in omnibus manuscrip.*
Ibid. Quomodo? Si propterea. ms. 2. Quomodo si propterea.

TRACTATVS II.

Pag. 6. *col.* 1. *a.* Bonum est, frattes charissimi. charissimi, *abest in omnibus manuscrip.*
Ibid. & sine ipso factum est nihil, quod factũ est. In illo vita est. *Distingue hoc modo ex omnibus* ms. *& ipsius Aug. expositionem in tractatu præcedenti.* factum est nihil. Quod factum est, in illo vita est.
Ibid. qui hoc volunt audire. C. qui hoc loco volunt audire.
Ibid. b. Quis enim capiat. ms. 5. capiet. 2. capit.
Ibid. vt vel tanta loquendo. ms. *omnia*, tantum.
Ibid. Qui est, misit me. ms. *omnia*, Misit me, qui est.
Ibid. c. nascendo, deficiendo. *lege ex omnibus* ms. nascendo, crescendo, deficiendo.
Ibid. Quis ergo hoc capiat? *omnia* ms. capit?
Ibid. vt ad id quod vtcũque mente attigerit. ms. *omnia*, vt cùm id vtcunque. *videtur legendum sine* vt: *hoc modo*, ad id quod vtcunque mente att.
Ibid. videat quò eat, sed nõ habeat quà eat. *lege ex omnibus* ms. *& L.* vider quò eat, sed non habet quà eat.
Ibid. quia solum semper sic est. ms. *omnia & L.* quia hoc solum semper.
Ibid. d. complectitur & infirmus oculus. ms. *omnia*, amplectitur & infirmus oculis.
Ibid. & ipsa illum perducet. ms. *omnia*, perducit.
Ibid. adhærete Christo. ms. *omnia*, hærete Christo.
Ibid. vt peruenitatis ad eum secundum id quod est, & secundum id quod erat. Accessit vt pro nobis. ms. 5. *ita distinguũt*, secundum id quod est. Et secundum id quod erat, accessit, vt pro nobis.
Ibid. quia nullum mare transibitur. ms. *omnia*, transitur.
Ibid. col. 2. *b.* Quia non cognouerunt Deum. *nulla manuscrip. habent*, Deum.
Ibid. Et vnde obscuratum est? ms. *omnia*, Vnde obscuratum?
Ibid. Vt autẽ eliderẽtur, superbi erant ms. *omnia*, superbierũt.
Ibid. non sicut Deum glorificauerunt. *in nullis est* ms.
Ibid. c. per quem facta sunt omnia. ms. 6. *non habent*, facta.
Ibid. irridens crucifixũ Christũ ms. *omnia*, irrides. A. Christũ?
Ibid. & Deus erat verbum. *in* 5. ms. *deest.*
Ibid. d. Propterea crucifixus est. ms. 5. Propter te cruc.
Ibid. quia si sic veniret. ms. *omnia*, & quia si sic.
Ibid. aut venit, aut discedit. ms. 4. descendit.
Ibid. Hic venit in testimoniũ, vt test. i testimoniũ, *deest in* ms. 5.
Pag. 8. *col.* 1. *a.* vt audias quid sequatur. ms. *om.* quod sequitur.
Ibid. Sed quid? Debes mirari? Montem tanquam montem. ms. 3. Sed quid? Debes mirari montem tanq. 2. Sed quid debes? Mirare montem tan. x. Sed quid debes mirari? Mirare montem tanquam.
Ibid. qui illuminat montes, qui ad hoc erectus est. *lege* montem, *ex manuscrip. A. C.*
Ibid. vt prior radios excipiat. ms. *omnia*, radiatus excipiat.
Ibid. & oculis tuis sauciis nunciet. *nulla* ms. *habent*, sauciis.
Ibid. b. quia non illuminatus tenebræ. *L. habet*, quia per eum non illuminantur tenebræ.
Ibid. Nisi enim illuminaretur. ms. *omnia*, Nisi autem.
Ibid. Veniebat ad mentes infirmas. ms. 5. Veniebat enim ad.
Ibid. c. quod perfectè est? ms. 3. quod perfectum est?
Ibid. Quomodo plerumque contingit. ms. *omnia & Th.* plerumque fit?
Ibid. quem oculis videre non possumus. ms. *6.* quoniã oculis.
Ibid. & in illo illustrato. ms. *omnia & L.* & in alio illustratò.
Ibid. ortus, cui videndo. ms. *omnia*, ortus ille, cui videndo.
Ibid. Sic ergo illi montes. *pro* montes. *lege* omnes. *ex omnibus manuscrip. & Th.*
Ibid. & per illum confitentem se radiatum ac se illuminatum esse. ms. *omnia*, confitentem à se radiatum, à se illuminatum esse.
Ibid. d. His erat, & huc venit. ms. *om.* Et hic erat, & huc venit.
Ibid. Opus est, vt non deseras. ms. *omnia*, vt tu non deseras.
Ibid. vnde videri illa lux non potest. *nulla* ms. *habent* non, *& in tribus*, potest *cum interrogatione.*
Ibid. col. 2. *a.* Tam infirmi sumus. Per lucernã quæramus diem ms. *omnia.* Tam infirmi sumus, Per lucernã quærim⁹ diem.
Ibid. c. Forinsecus est atca, quam fecit. *lege* facit, *ex omnibus* ms.
Ibid. d. Num enim cæli non cognouerunt. ms. *omnia & Th.* Non enim cæli, *& c. sine interrogatione.*
Ibid. Amandò enim habitamus in corde. *lege*, habitamus corde. *ex omnibus* ms. *& L.*
Ibid. quomodo dicimus. *Th.* quomodo enim, cùm dicimus.
Ibid. Non in illa, quẽ dicimus malã. ms. 6. Nõ illã, quã dicim⁹.
Ibid. aut in illa, quam dicimus bonam. ms. 6. aut illam, quam.
Pag. 9. *col.* 1. *a.* & sui eum non receperunt. Omnino nullus recepit? ms. 3. & sui eum non receperunt. Non receperunt omnino. Nullus recepit? ms. *Th.* & sui eum non receperunt Non receperunt. Omnino nullus recepit?
Ibid. Magna benevolentia, magna misericordia. ms. 3. *& L.* Magnam benevolentiam magnam misericordiam.
Ibid. b. gaudet de illo magis. ms. *omnia*, gaudet ad illum magis.
Ibid. vt non esset vnicus. ms, *omnia*, vnus.
Ibid. vt solueret peccata. ms. *omnia*, soluere peccata.
Ibid. illo ipso pollidente. ms. *non habet*, ipso.
Ibid. & possessionem tuam terminos terræ. *non est in* ms.
Ibid. c. Isti, quia filij Dei sunt. *omnia* ms sunt.
Ibid. & ex voluntate viri. ms. 4. voluptate.
Ibid. Sanguina non est Latinum. *L.* Sanguines. *Th.* Sanguines vel sanguina.
Ibid. d. Si enim diceret ex sanguine. ms. *om.* diceret sanguinem.
Ibid. carnem suam odio habet. ms. 3. habuit.
Ibid. col. 2. *b.* vt nobis incredibile. *lege*, & nobis, ex *Th.*
Ibid. quasi securum te faciens. *Th.* quasi securitatem faciens.
Ibid. per eius humilitatem. *om* ms. *& Th.* per eius humanitẽ.
Ibid. c. & ædificamini in Domino Iesu Christo. Domino Iesu, *non est in manuscrip.*

TRACTATVS III.

Pag. 10. *col.* 1. *a.* sed spinis ignis debitus præparabitur. ms, *omnia*, præparatur.
Ibid. Huius signum in fronte gestemus. *lege* gestemus, *ex omnibus manuscrip. & L.*
Ibid. & si in corde gestamus. *lege ex omnibus.* ms. *& L.* si & in corde gestemus.
Ibid. Inde erexit humiles. ms. 2. Inde enim erexit.
Ibid. Pertinemus ergo ad Euangeliũ. ms. 6. Pertinemus enim ad Euang. *F.* Pertinemus ad Euangelium.
Ibid. b. ipsa sua temeritate & præcipiti præsumptione. *lege ex omnibus* ms. temeraria &.
Ibid. d. Si filius Dei es, descẽde de cruce. ms. *lm.* est, descẽdat de.
Ibid. non ad potentiæ documentum. ms. 5. impotentiæ.
Ibid. vbi sua diu pertulit. ms. *omnia*, vnde sua.
Ibid. An non in illo mors mortua est? *in 6.* ms. *abest.* non.
Ibid. Qualis mors? Quæ mortẽ occidit. *lege hoc modo ex* ms. k Qua mors, quæ mortem occidit?
Ibid. Hoc ipse quidem. *lege ex omnib.* ms. Ipse est quidem.
Ibid. quod videbatur à Iudæis. ms. *om.* quod viderunt Iudęi.
Ibid. col. 2. *a.* Quia quod factum est, in ipso vita erat. *adde ex omnibus* ms. *& L.* & antequam fieret, vita erat.
Ibid. Et quædam lux hominum. *lege ex omnibus manuscrip. & L.* Est quædam.
Ibid. b. à bestiis vinceris. ms. 5. conuinceris.
Ibid. mentem, qua intelligas. ms. 2. quia intelligis. *P.* qua intelligis.
Ibid. nolite esse infideles, iniqui *om.* ms. ifideles, iniusti, iniqui.
Ibid. c. de qua dicturus sum. Vtinam non simus tenebræ. *lege ex omni.* ms. de qua dicturus sum, vt iam nõ simus tenebræ.
Ibid. Et quæ erat illa lux? illa *deest in omnibus* ms.
Ibid. d. portans ambulantem Dominum suum. *omnia* ms. portans, *& non habent*, suum.
Ibid. ni si qui mundus. *lege ex om.* ms. *& L.* nisi quia mundus.

Ibid. Si filij fiunt, nascuntur. ms. *omnia*, Si filij sunt, nascuntur.
Pag. 11. *col.* 1. *a.* Hoc est enim quod verbum, *& c. lege ex omnibus* ms. Hoc enim, quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis, medicamentum nobis.
Ibid. medicamentum nobis factum est. ms. 4. factus est.
Ibid. vt quia terra cæcabamur. ms. g. vt qui à terra. ms. 3. vt quia à terra.
Ibid. Hic erat quem dixi. ms. 3. Hic est quem dixi.
Ibid. Quare ante te factus est, cùm post te venerit? ms. 2. Quare ante me factus est, cùm post me venerit?
Ibid. b. de pulchritudine eius accepisse. *lege ex omnibus* ms. *&* L. de plenitudine eius.
Ibid. Et rursum accepimus gratiam pro gratia. *lege ex.* 4. ms. Et rursum accepimus gratiam: gratiam pro gratia.
Ibid. d. Quid est gratia? Gratis donata, nõ reddita. ms. 5. Quid est gratia? Donata, nõ reddita. F. Quid est gratis data? Donata, non reddita. *A.* Quid est gratis data? Data, non reddita.
Ibid. si autem non merito tuo. ms. *nulla habent*, nõ merito tuo. *Itaque totus hic locus ex manuscrip. ita videtur restituendus* : si autem, vt verum est, malus fuisti, credidisti autem in eum, qui iustificat impium: (Quid est, qui iustificat impium? Ex impio facit pium) cogita quid per legem tibi imminere debebat, & quid per gratiam, *& c.*
Ibid. accipies præmium, *& iterum*, accipies vitam. *manuscrip. omnia*, accipis.
Ibid. col. 2. *d.* Omnes qui renati sunt per Christum. *lege ex omnibus manuscrip.* qui nati sunt.
Pag. 12. *col.* 1. *a.* quare iustè morereretur. Ipse air, ms. 4. moreretur, sicut ipse ait.
Ibid. Sed vt sciant omnes. ms. 6. Sed vt sciant homines.
Ibid. b. iam clamabat de ligatura. ms. 6. clamat.
Ibid. Quod times pati pro te. ms. 2. pro me.
Ibid. humilitatem Christi loquamur. ms. *omnia*, loqueremur.
Ibid. d. sed sinus quia noster intus est. *lege ex omnibus* ms. *& aliis*, sed quia sinus noster intus est.
Ibid. sinum patris vocamus. *omnia* ms. *& Th.* sinus patris vocatur.
Ibid. Quid vidit Moyses? *non est in manuscrip.*
Ibid. col. 2. *a.* Omnis illa creatura typum Domini. *lege ex omnibus* ms. Omnis illa creatura est: typum Domini.
Ibid. b. Si ergo propter carnem visibilis filius est. est, *non est in manuscrip.* f. k.
Ibid. c. quàm illo die in Neomeniis saltarent. 2. ms. *habent*, neniis. 3. ms. G. A. F. *in* Menianis. *& ita legendum videtur. Nam Meniana significant certum quoddam genus structuræ seu theatri. de quo consule Dictionarium.*
Pag. 13 *col.* 1. *a.* Quàm cirò obliti tam magnificam gratiam! *omnia* ms. tam manifestam.
Ibid. c. si oculos mentis interroges? ms. 6. oculos cordis.
Ibid. nihil ornatius. *omnia* ms. nihil ordinatius.
Ibid. adhuc sub lege estis, & ipsam legem. ms. *omnia*, & ideo ipsam legem. *L. in margine*, sed ipsam legem.

TRACTATVS IIII.

Pag. 13. *col.* 2. *b.* Populi autem spernentes propter superbiam. ms. *omnia*, per superbiam.
Ibid. Tempestas valida tollere habet. *lege ex omnibus* ms. Tempestas illa tollere habet.
Ibid. c. Sed tacet modò, ne vindicet: non tacet vt moneat. *lege ex omnibus in universo.* Sed tacet modò, vt non vindicet: non tacet, vt non moneat.
Ibid. Veniet autem præclarus vindicta. *lege ex omnibus manuscrip.* præclarus in vindicta.
Ibid. d quia dixit non se Christum esse, quod posset credi esse. ms. *omnia*, quia dixit se non esse, cùm posset credi esse. *L. etiã habet*, cùm *pro* quod.
Ibid. Nouerunt enim *lege*, Nouerant enim. *ex omnibus manuscrip. & aliis.*
Ibid. cùm sperarent venturum. Sic offenderunt *manuscrip. omnia*, Sperant. *&* 3. ms. *connectunt cum sequentibus. Th.* Et cùm sperarent venturum, offenderunt.
Pag. 14. *col.* 1. *a.* quæ impleuit totam. ms. *omnia*, qua impleuit.
Ibid. Quia ergo nondum creuerat. ms. *omnia*, non creuerat.
Ibid. b. in lapidem qui nondum creuerat. *omnia manuscrip.* qui non creuerat.
Ibid. c. Et vtique sicut verum confessus est. *manuscrip*, 6. Et vtique si verum.
Ibid. d. Iámque intendat charitas vestra. *lege ex omnibus* ms. Namque intendat.
Ibid. b. In eodem spiritu vice Heliæ. ms. *6. &* L. In eodẽ Spiritu sancto vice Heliæ.
Ibid. col. 2. *a.* hoc Ioannes in primo aduentu fuit. *lege ex omnibus* ms. hoc Ioannes primo aduentui fuit.
Ibid. b. tantæ enim gratiæ, tantæque excellentiæ fuit. *omnia*, ms. *in ablativo*, tanta enim gratia, tantáq; excellentia fuit. *& tota sententia claudenda est parenthesi.*
Ibid. Venturus est adhuc & Helias. adhuc, *non est in* ms.
Ibid. nunc per similitudinem Ioannes Helias erat. ms. *6. non habent*, Helias.
Ibid. Modò Ioannes per proprietatem Ioannes est, tunc per similitudinem Helias Ioannes erit. ms. *omnia sic habent*: Modò Ioannes per proprietatem Ioannes, per similitudinem Helias est.
Ibid. c. Non vobis videtur præconis esse, dicere. ms. 6. præco esse, dicere. *A.* præco dicere.
Ibid. dirigite viam Domini. ms. 3. Domino.
Ibid. sicut dicit Esaias. ms. *omnia*, dixit.
Ibid. dirigite viam Domino. *A.* Domini. *& id quod sequitur*, rectas facite semitas Dei nostri, *abest in omnibus* ms.
Ibid. d. Qui si audaciæ videbatur esse baptizare. ms. *K.* Quasi audaciæ esset baptizare.
Ibid. Quasi in qua persona: Quærimus vtrum. ms. *A.* quia si, inquiunt, personam quærimus, vtrum.
Ibid. nec Prophetã te esse dicis. ms. *om.* nec Prophetã se dixit.
Ibid. Et non erat Propheta Ioannes *manuscrip.* 6. Ioannes? *cum interrogatione.*
Pag. 15. *col.* 1. *a.* quia Prophetæ longè antè prænunciauerunt. ms. *6. & Th. non habent*, antè.
Ibid. Humilis enim non videbatur. *Th. non habet*, non.
Ibid. b. verè plenus Spiritu sancto erat sancto, *non est in* ms.
Ibid. Nemo sibi arroget & dicat, quia ipse auferet peccata. Vnde iam intendite, contra quos superbos intendebat digitum Ioannes. *Ex manuscrip. collatione videtur ita legendum*: Nemo sibi arroget & dicat, quia ipse auferat peccatum mundi. Iam attendite, contra quos superbos intendebat digitus Ioannis. F. *& L. habetur*, auferat. *A.* auffert. *T. C.* peccatum mundi. ms. 5. peccata mundi. ms. 6. Iam attendite. *A.* Vnde iam attendite. ms. 6. digitus Ioannis. *A.* digitos Ioannes.
Ibid c. quia sancti sumus. ms. *omnia*, qui sancti sumus.
Ibid. quomodo tolli peccata alterius. ms. *omnia & Th.* peccatum alterius.
Ibid. d cùm sit ipse homo peccator? ms. *omnia & Th.* homo plenus peccato?
Ibid. hunc legamus. *Th.* hinc legamus.
Ibid. d. Post me venier, quia posterior natus. ms. 6. posterius natus est.
Ibid. col. 2. *a.* quia hic est filius Dei. ms. 6. quia ipse est fili⁹ Dei.
Ibid. Vt manifestaretur Israël. *omnia* ms. Israëli.
Ibid. Quid profuit baptismus Ioannis? Fratres mei, si profuit. ms. 6. *ita distinguunt*: Quid profuit baptismus Ioannis, fratres mei? Si profuit.
Ibid. Vt manifestaretur Israël, id est, ipsi populo Israël. ms. 6. Vt manifestaretur Israëli, id est, ipsi Israël, populo Israël
Ibid. b. Sed quomodo demonstratus est Dñs? Humilis. ms. 5. Sed quomodo demõstratus est Dñs humilis? *Reliqua du. ms. nullam habent interrogationem. Th. in Cathena ita habeto* Sed quoadusque demonstratus est Dominus humilis: *Quæ lectio cum sententia proximè præcedenti optimè connectitur.*
Ibid. vt ideo acciperet baptisma Ioannis. *lege* Ioannes, *ex* 3. ms.
Ibid. Et ego interrogatus. ms. 6. interrogans. *vt significet se interrogando respondere. quod declarant verba sequentia.*
Ibid. Opus erat Domino, *& c. Has quatuor sententias habent sine interrogatione* 3. ms. *quanquam interrogatio magis placet.*
Ibid. c. omnia peccata super illum sunt. *omnia* ms. supra.
Ibid. ad salutarem baptismum. ms. 5. *&* L. ad salutare baptismum. *Nam Augustinus frequenter hic & alibi vsurpat*, baptismum, *neutro genere.*
Ibid. d. Sine modò, vt impleatur. ms. 5. *non habent*, vt.
Ibid. baptizari non debeo pro hominibus? *manuscrip. omnia*, non habeo pro.
Ibid. intendite ergo baptizato Dño. Si propterea, *& c.* ms. *A.* intendite ergo, baptizato Dño, si propterea, *& c. Puto hoc pacto legendum, interclusis aliquot verbis parenthesi*: Intendite ergo, Baptizato Dño (si propterea baptizauit Ioãnes, vt

in eius baptismo Dominus ostenderet humiliratem) nemo alius baptizaretur baptismo Ioannis.

PAG. 16. *col.1.a.* & cessauit baptismus Ioannis. *manuscrip.3. & L.* baptismum.

Ibid. sanctius fuisse baptisma Ioānis.*omnia*, MS. *& L.* sanctius fuisse baptismum.

Ibid.b. Qualem baptismum. MS.*omnia*,*& L.* Quale baptismū.

Ibid. Si ergo iam non nouerat.*lege ex manuscrip.6.* Si ergo iam nouerat.

Ibid.c. Antè illum nouerat,qui dixit. MS. *5.* qui dicit.*sed rectius P.K.* cui dicit.

Ibid. col.2. b. per istius quæstionis solutionem, pars Donati. *lege ex omnibus* MS. per istius quæstionis solutionem, vocē pars Donati.

Ibid. si frontem habebunt. MS.*omnia*,*&* L. habeant.

TRACTATVS V.

PAG.16.*col.2.c.* Sicut Dñs voluit,ad diem. MS. 4. vt ad diem.

Ibid. promissionis nostrę peruenimus.*F.* perueniremus.

Ibid.d. Quem misit ergo pater. *lege ex omnibus* MS. Quem misit autem pater.

PAG.17.*col.1.a.* & veritas Deus filius.*manuscrip.omnia*,& veritas Dei filius.

Ibid. sed simul te misit pater & filius. MS. *omnia*, & simul te misit.

Ibid.b. Quomodo ergo erit verax.ergo *non est in* MS.

Ibid. Tu ad me venis,ego autem à te debeo baptizari? MS. *omnia*, Tu ad me venis baptizari,&ego à te debeo baptizari?

Ibid.c. Si enim baptismus Ioannis necessarius erat.L. Si enim baptismum Ioannis necessarium erat. *Et ita frequenter toto hoc tractatu baptismum usurpatur neutro genere, manuscrip. tamen ferè habent masculino.*

Ibid.d. Quia oportuit nasci Christum. Quia oportuit crucifigi Christum. MS.*omnia*, Quare oportuit nasci Christū? Quare oportuit crucifigi Christum? *Et ea lectio probabilior est,vt author interrogationibus interrogationi respondeat.*

Ibid. Nullus ante illum iustorum, *& c. Hanc sententiam in omnibus* MS. *proximè antecedit ista*, Solus tale donum accepit. *Quæ in impressa sequuntur, & (vt apparet) commodius.*

Ibid.col.2.b. vt suffocent semen. MS.6. effocent. *A.* offocent.

Ibid.c. id actum est, vt per ministros. *lege ex omnibus* MS. vt & per ministros.

Ibid. id est,vt quos ministri. MS.6. id est,& quos ministri.

Ibid.d. parate viam Domini. MS.*omnia*, Domino.

Ibid. Potuit autem Dominus noster Iesus Christus. Domin' noster,*non est in* MS.

Ibid. & transferret à se. MS. 4. vt transferret à se. MS. *sine contantione*, transferretà se.

PAG.18. *col.1.a.* vt & ipsorum esset,quod Domini erat. MS.*non habent*,*&c.*

Ibid. Sed fortè aliquis restitit. MS.*omnia*, existit.

Ibid.b. qui ab ipso debebat baptizari:nouerat, & cōfessus est, quia. *lege ex omnibus* MS. *&* L. quia ab ipso debebat baptizari, nouerat. Et confessus est, quia.

Ibid c. & hoc didicit per columbam. &,*non est in 6.* MS.

Ibid Quid me volunt per columbam docere. MS. 4. discere.

Ibid.d. Noui superbientes. MS.*5. & L.in margine*, Noui superuenientes.

Ibid. dedignabuntur fortasse. MS.6. dedignentur isti fortasse. MS. *A.* dedignentur fortasse.

Ibid. Quid ergo docuit columba? MS. 3. Quid ergo noui docuit columba?

Ibid.col.2.a. non ait,ipse est Christus. *Post hanc sententiam interseritur in omnibus* MS non ait,ipse est Deus.

Ibid.b. quid Iohānes didicerit per columbam. MS.*omnia*, quod Ioannes didicit per columbam.

Ibid. quod discebat Ioannes per columbam. *omnia* MS. in columba.

Ibid. ne hoc fortè.*lege ex omnibus* MS.*&* L. Nec hoc fortè.

Ibid.c. vbi benevolus est iudex? MS.*om.* si est benevolus iudex?

PAG.19.*col.1.a.* Quotquot potuerunt,necauerunt. *lege ex omnibus* MS.*&* L. Quotquot potuerūt,cædendo necauerūt.

Ibid. Inuidiosè facit,quia iure facit. *C.& L.* qui me iure facit.

Ibid. quia præter leges facit. *C.* qui præter.

Ibid.b. Sed verè hoc faciunt. Qui? Hi qui tollunt animam. *lege ex omnibus* MS. Sed verè hoc faciunt, quod hi qui tollunt animam.

Ibid. col.2.a. quia confusi sunt & priores. *lege ex omnibus manuscrip.& L.* qua confusi.

Ibid. pares tui Pharisæi.ms.*P.* patres tui Pharisæi.

Ibid. Baptisma Ioannis vnde erat? *omnia* ms. vnde est?

Ibid.b. quia sicut Prophetam habent Ioannem.*in* ms. *abest*, sicut.

Ibid. Tenebræ tenebris respondérunt. *lege ex 3. manuscrip. &* L. tenebras respondérunt.

Ibid. sed à luce superatæ sunt. à *non est in* ms.

Ibid.c. ad lucernam fidei ambulamus.ms. *5.* ambulemus.

Ibid. per quos baptizat.ms.*omnia*, per quos baptizatur.

Ibid.d. qui in cathedra Moysi sedent. ms. *5.* qui cathedram Moysi sedent,2. qui super cathedram Moysi sed.

Ibid. Scribæ, inquit, & Pharisæi super cathedram. ms. *5. non habent*, super.

PAG. 20.*col.1. a.* Per lapideum canalem transit aqua ad areolas.ms. 6. Per lapideum canalem transit aqua,transit rqua ad areolas.

Ibid. nihil generans,sed tamen hortis. ms. *omnia*, nihil generat, sed tamen hortus.

Ibid. Sint planè ministri & iusti. *lege ex omnib.* ms.*&* L. ministri iusti,

Ibid. Non dicant, baptisma meum est, quia non est ipsorum.ms.k. baptismus meus est,qui non est ipsorum.

Ibid.b. hoc quoque vobis Deus reuelabit.ms.6. reuelauit.

Ibid.c. quo vocantur omnes,dico. *A.&* L. quod vocantur.

Ibid. quando ab eis dicitur,alogiemur.ms.*non habent*,ab. *Quid autem sit alogia,docet Augustinus epistola ad Casulanum.*

Ibid. & tali die festo Ianuarium. *lege ex 5.*ms. *&* L. Ianuariarum.T.*habet* Ianuario.

Ibid.d. si forcè fuerint meliores.ms.*om.* si te fuerint meliores

Ibid. & quod datum est à Iuda. ms. *5.* & si datum esset à Iuda A.& si datum est à Iuda.C. & si datum erat à Iuda.

Ibid. col.2. a. Si quos ergo baptizat Iudas. *lege ex omnibus*, ms. Quos ergo baptizauit Iudas.

Ibid.b. baptismati etiam amici serui præponitur. A. amici sponsi.

Ibid. quod tibi prædicatur.k.*&* L.*ad marginem*,qui tibi prædicatur.

TRACTATVS VI.

PAG. 20.*col.2.d.* Fateor sanctitati vestræ.ms.*omnia*,charitati.

PAG. 21.*col.1. b.* quam habiturus est in re.ms.6. sis habiturus in re.F.habendam in re.

Ibid.col.2.b. Audiuimus columbam super Dominum,has linguas.ms.A.C. Hàc vidimus columbam super Dominum, hac linguas.T.G. Ac videmus col.ms.*5.*ac linguas.L. Hàc videmus col.super Dom,has linguas.

Ibid. & incircumcisi corde.ms.*omnia*, & non circumcisi corde, *& infrà retrorsum.*

Ibid.b. genu flexo ait.ms.*5.* genu fixo ait.

Ibid. d. vt sitis prudentes & feruentes. ms. *tantum habent*, vt sitis feruentes.

Ibid. quia inde reuerti nolunt, sicut coruus qui de arca emissus est. ms.*omnia*, quia qui inde reuerti nolunt, sicut coruus de arca,

PAG. 22.*col.1. a.* vt sibi teneret potestatem.ms.*5.* ipsam potestatem.2. hanc potestatem.

Ibid.c. cùm multi ad Ioannem currerent. ms.4. cōcurrerent.

Ibid.d. Ipsi sancti.L.*& Rom.* Ipsi spiritales sancti.

Ibid.col.2.a. aut tolerantur vt palea.ms.*5.* aut tolerantur. Tolerātur palea. G. aut tolerantur. Tolerantur palea. T. aut tolerantur. Tolerantur paleæ.

Ibid.b. & semine tuo, quod est Christus.A.in semine tuo.ms. 4.*&* L. & semini tuo.

Ibid.c. Hoc linguæ diuiduntur,hoc columba copulat.ms.3.ac linguæ diuiduntur,ac columba copulat.ms.4. Hàc linguæ diuiduntur, hàc columba copulat. *Et hæc lectio videtur verior,quemadmodum & suprà, pag.21.col.1.a.*

Ibid.d. Et hunc errorem illius. *lege* illis, *ex omnibus.*ms. *&* L.

Ibid. immitti iussit. *omnia* ms. immitti fecit.

Ibid. factæ sunt diuersæ linguæ.ms.6. diuisæ linguæ.

Ibid. per superbiam. *omnia* ms. de superbia.

PAG.23.*col.1.b.* Respondeo voce Catholica. ms. 5. Respondeo voce ô Catholice. T. Respondeo voce ô Catholice. A. Respondeo voce ô Catholica. *Ibidem tamen annotatur hæc lectio:* Respondeo voce Catholicæ, *vt subaudiatur*, Ecclesiæ. *Qui sensus huic loco maximè quadrat.*

Ibid. Præter ipsam ergo columbam.ms.*5. non habent*,ergo.

Ibid.c. nisi sancti,casti,ms,*omnia*,nisi sancti,iusti,casti-

Ibid. col.

Ibid.col.2.a. propriam potestatem in Domino. *lege ex omnibus* MS.*&* L. propriam quandam potestatem in Domino.

Ibid.b. charitatem autē quam gemo. *lege ex C.F.L.* qua gemo.

Ibid. Sacramentum habeo,charitatem non?*omnia* MS. Sacramenta.*A.* habes,*& sine nota interrogationis post*, non.

Ibid. Nam baptismus ille.6. MS. Nam si baptismus ille.

Ibid.d. quia non pacatus accepit. MS.*omnia*,qui non.

Ibid. vocate ieiunando.*non est in* MS.

Ibid. In charitate,intelligant. MS.*omnia*,De charitate.

PAG.24.*col.1.a.* linguas vides in toto orbe terrarum. MS. *omnia*,linguas non vides in toto orbe terrarum?

Ibid. Spiritus sanctus per totum orbem terrarum.*manuscrip. omnia*,Spiritus sanctus orbi terrarum.

Ibid.c. Quid ergo gaudes,qui habes?*lege ex omnibus manuscrip. & L.* quia habes?

Ibid.col.2.a. Pecuniatua tecum sit in perditionem. *omnia* MS. in perditione.*& similiter infrà.*

Ibid.c. Auertat Deus cotui illius mortem. MS. *A.C.* corui illius à nobis mortem.

Ibid. sed diruptis omnibus exilit. MS.*.6.* distuptis.

Ibid.d. sic & charitas non potest.*manuscrip.6.* sic est charitas. Non potest.

Ibid. vt ad superna emineat. MS.6. emicet. *C.* eminet.

Ibid. Nunquid linguis angelorum locuturus es? *manuscrip. omnia*,locutus es?

PAG.25.*col.1.a.* Quid nobis & tibi fili Dei? fili Dei, *non est in manuscrip.*

Ibid. Noli dicere Christo Domino. *lege ex omnibus* MS. Noli dicere Christiano.

Ibid.& redi ad arcam.*omnia*,MS.& redis ad arcam.

Ibid.b. Sed quid ais? MS.*omnia*,Sed,inquit..

Ibid. Non es columba. MS.6. Non es in columba.

Ibid.c. nihil sum.*non est in* MS. *& vetè, quia nondum author explet sententiam.*

Ibid.d. quicquid fructificauit. MS.*omnia*, quicquid ibi fructificauit.L. Quicquid tibi fructificauit.

Ibid. cui præerat Faustinus.MS.6. vbi præerat Faustinus.

Ibid. Ecclesiæ,dixi. MS.6. dixit.

Ibid. Sed non Ecclesiæ. MS.*omnia*,Si non Ecclesiæ.

Ibid.col.2.d. Non deuorabimus villas. *manuscript. omnia*, Non deuorauimus villas.

Ibid.b. Leguntur enim leges. MS.*omnia*,Releguntur.

Ibid. Nolite dicere. MS.*omnia*,Noli dicere.

Ibid.c. super quam venit columba. *lege ex omnibus manuscript.* super quem.

Ibid. Nam vobis laniatis. F. Nam vos laniatis. L. Nam vobis laniastis.

Ibid. vbique non habent quod dicant. *lege ex manuscrip. 6. &* L. si vbique non.

TRACTATVS VII.

PAG. 25.*col.2.d.* acriter conuenistis. *lege ex omnibus* MS. *&* L. alacriter.

Ibid. Hoc est ergo quod. MS. *non habent*, ergo.

PAG.26.*col.1.b.* qui ea quæ diligebam'. MS.*omnia*,quia ea quæ.

Ibid. Spectare volunt. *omnia* MS. *&* L. Spectari volunt. *Magis tamen placet*, Spectare.

Ibid. viderent confusionem suam. MS.*omnia & L.* vident.

Ibid. vt quisquam ex illa celebritate. MS. *nulla habent* ex, *& rectius.*

Ibid.c. vt saluet omnes.ms.*omnia*, vt sanet omnes.

Ibid.d. Ioannes nouerat in Domino. ms.*omnia*, nouerat Dominum.

Ibid. nisi per arcam reduxerit. *lege ex omnibus manuscrip.& L.* nisi ad arcam.

Ibid.col.2.b. non pertinēs ad numerū filiorum..ms.*om.* fratrū.

Ibid.d. ferui tui in lapides eius.ms.*non habent*,in.

PAG.27.*col.1.d.* illius pileati facerdotem. *omnia* ms. pilleati.L. paleati.*Et rursum*,& ipse pileatus Christianus est. *omnia* MS.pilleatus. *L.* paleatus. *Quomodocunque legendum sit, videtur dæmonis cuiusdam fuisse vocabulum.*

Ibid.b. per omnia transiturum. MS.*omnia*,per illa omnia

Ibid.c. curramus ad præcantatores. MS.6. ad præcantationes.

Ibid. sine remediis reuixerunt.*lege*, vixerūt.*ex omnib.* MS.*&* L.

Ibid.d. Stabat Ioannes,& ex discipulis eius duo. *Hanc sententiam non habet.* MS.K.*Editio quoque Lutet. indicat in quibusdam non haberi.*

Ibid. Ego nō sum agnus. Ecce agnus Dei. *Post hæc verba addunt* L.*& Rom.* De quo & superiùs dixerat: Ecce agnus Dei.

Ibid.col.2.a. quasi iam inhærerent illi. MS. *omaia*, quasi iam vt inhærerent illi.

Ibid. surge ad illum. MS.*omnia*,surgere ad illum.

Ibid. & erudire præceptis eius.MS.*omnia*,& erudiri.

Ibid.c. pro beneficio consequantur. MS.*omnia*,mereantur.

PAG.28.*col.1.a.* Deus autem quia nouit MS 6. qui nouit.

Ibid. & non ad ligaturam cucurreris. MS.3 ad alligaturam.

Ibid.c. Vnde ergo scis;*& c. ita distinguunt* MS. *omnia*: Vnde ergo scis,quòd non vult te sanare Deus? Adhuc tibi expedit flagellari.

Ibid.d. Tu es Simon filius Ioannis.L.*ad marginē*,filius Ioannā.

Ibid.col.2.a. & fecit de Simone Petrum?L.*& Th.non habent interrogationis notam.*

Ibid. in domum illam,& cecidit. MS.*non habent*,& cecidit.

Ibid.a.b. Supra petram. *Hic probatiora & plura* MS. *habent vbique*,super,*pro* supra.

Ibid.c.Illud verò nouerit.lege ex omnibus MS.Illud ergo nouerit.

Ibid. & putares casu eum sic vocari. casu,*non est in* 3. MS.

Ibid. Et in crastinum voluit Dominus Iesus. *non habent*, Dominus Iesus.

Ibid.d. siue sic dubitans.*Th.* siue sicut dubitans.

PAG.29.*col.1.b.* Audi Apostolum dicentem ita. MS. *omnia*, dicentem ista.

Ibid. sed prius Petrus piscator. MS.*omnia*, sed prior Petrus piscator.

Ibid.c. erectus est in spem. MS.*5.* erectus est in spe.

Ibid. Nemo sic natus est. MS.*omnia*, Nemo hic sic natus est.

Ibid. d. & illud loquitur. *lege ex omnibus manuscrip. &* L.& aliud loquitur.

Ibid.col.2.a. non iudicauit non esse. *Th.* non indicauit nō esse.

Ibid sanos vos iudicaris. MS. *omnia*,sanos vos prædicatis.

Ibid. b. quæ mulier eius pedes tetigisset. MS. *omnia*, quæ mulier illi pedes tetigisset.

Ibid. aquam pedibus meis non dedisti. MS 3. aquam mihi ad pedes non dedisti. *reliqua* 4. aquam mihi ad pedes meos non dedisti.

Ibid.c. & capillis suis tersit.*non est in* MS.

Ibid.d. Folia ergo ficulnea. MS.*5.& Th.* Folia ergo siculneæ.

PAG.30.*col.1.a.* quàm tu eum cognoscseres.*non est in* MS.

Ibid.b. Collaramini mihi.*omnia* MS. Congratulamini mihi.

Ibid. ait vicinis suis.suis *non est in* MS.

Ibid.c. cùm esses sub ficu. MS.*omnia*, cùm esses sub arbore fici.

Ibid. O tu Israëlita. MS.*omnia & Th.* O tu Israël.

Ibid.col.2.a. & audiuit ineffabilia.MS.*omnia*,& audisse.

Ibid. Quære quò ascenderat? MS.*omnia*, Quære quò ascenderit.

Ibid.b. Siue enim mente excessimus. MS.*omnia*,Siue enim,inquit,mente.

Ibid. Si ipse Dominus ascendit & descendit. MS.*F.* descendit & ascendit.

Ibid. ascendunt imitatione, descendunt prædicatione. MS.6. descendunt imitatione,ascendunt illuminatione, ascendunt & prædicatione.

Ibid. vt importunæ horæ transirent. L. vt oportunè horæ transirent.

TRACTATVS VIII.

PAG.30. *col.2.c.* Ipse enim fecit vinum in illo die. MS. 4. Ipse enim fecit vno illo die.*nec additur*,vinum. MS.3. Ipse enim fecit illo vno die vinum.

PAG.31.*col.1.a.* per verbum suum Deus apud se. MS.3.*&* L. per verbum suum Deum apud se. MS. 4. per verbum suum apud se.

Ibid. miremur quæ facta sunt per Deum Iesum. MS. 6. per Dominum Iesum.

Ibid. Per Deum Iesum facta sunt. MS.6. Per Dominum Iesum.

Ibid. omnia hæc quæ oculis subiacent.*manuscript.omnia & L.* adiacent.

Ibid. per Iesum Deum facta sunt. MS. *T.* per Iesum Dominū. MS.*P.K.* per Iesum Christum.

Ibid. ad artificem qui fecit. MS.*omnia*,ad eum qui fecit.

Ibid.b. id est,vnigenitum filium. MS.*omnia*,vnicum.

Ibid.c. quid non poterit per corpus. MS.*non habent*,non.

Ibid. col.2. b. De thalamo processit velut sponsus. *manuscript. omnia*,procedit.

Ibid. vt doceret matres contemnit.*addit* L. Non.

Ibid. Vtique ad cuius nuptias venerat. L. Vtique ad cuius nuptias,vt honoraret,venerat.

Ibid.c.& differendum quare hoc.*L.*& considerandum.
*Ibid.d.*Immittunt zabulum.*MS.5.* Immittunt diabolum.
PAG.32.*col.1.a.*Nempe Ioannes euangelista dixit.*MS.4.* Nempe Ioannes euangelista. Ioannes euangelista dixit.*manuscrip.3.* Nempe Ioannes euangelista. At ipse Ioannes euãgelista dixit.*Th.* Nempe Ioannes euangelista. At ipse dixit:*Quæ duæ postremæ lectiones omnino videntur præferendæ.*
*Ibid.col.2.b.*Iam verò, si placet.*MS.omnia,* Iam ergo, si placet.
*Ibid.c.*eis quos præposueram⁹.*MS.omnia,* eis quos proposueramus.
*Ibid.d.*secũdum quod homo erat, habebat matrem.matrem, *non est in* ms.
*Ibid.*tunc te agnoscam.*ms.omnia,L.& Th.*cognoscam.
PAG.33.*col.1.a.*& antequam Deus crearet. ms.4. & antequam ipse Deus crearet.ms.3. & antequam ipsam Deus crearet. *magis placet,*ipse Deus,*propter id quod sequitur,*ipse homo.
Ibid. quis per quem venerit. ms. *omnia,* quis quà venerit. *L.* quis per quam venerat.
Ibid.c. Commendat matrem discipulo, commẽdat matrem. ms.3. Commendat matrem discipulo, commendat discipulum matri.
*Ibid.*Si ergo dixisset, horam non habeo, exclusisset Mathemathicos,non esset, vnde calumniarẽtur. *Hic locus in omnibus.*ms.*sic ferebatur,*Ergo illi credimus.Et si dixisset,horam non habeo, exclusisset Mathematicos. Sed ecce,inquiunt,ipse dicit: Nondum venit hora mea. Si ergo,horam non habeo, dixisset, exclusisset Mathematicos, non esset vnde calumniarentur.
*Ibid.d.*quia & si esset fatum.&,*non est in* ms.*nec in L.& Th.*
Ibid. col.2.a. vel in syluis, vel in solitudine. ms.6. vel in syluis atque in solitudine *A.*in syluis atque in solitudine.
*Ibid.b.*vt vtrumque serues. *A.*& vtrumque verum est. ms.3. vt vtrumque serues,& vtrumque verum est.
*Ibid.*Nam si antè moreretur.ms.*omnia,* At si antè.
*Ibid.d.*Crastino qui venerint,venient audituri. ms.6. Crastina.ms.*omnia,*qui venient.ms.5.veniant audituri.

TRACTATVS IX.

PAG.34 *col.1.a.*in hodiernum diem distulimus.diem,*non est in manuscrip.*
*Ibid.*sed quia ista,quæ quotidie fiunt, tanquam naturali. ms. *omnia,*sed quia ista quotidie fiunt,& tanquam naturali.
*Ibid.b.*in diem hodiernum distulimus.diem,*non est in* ms.
*Ibid.c.*quod ipse fecit nuptias.nuptias,*non est in* ms.
*Ibid.*ita diuortium à diabolo sit.*T.non habet* sit.ms.3.*legunt,*fit.
*Ibid.d.*quod non reuelatur.ms.6.quod non reuelatur.
*Ibid.col.2.b.*quia in cruce confixus.ms.*omnia,* quia in cruce fixus.*L,*quia in cruce crucifixus.
*Ibid.*Tu solus peregrinaris.ms.*omnia,*peregrinus es.
Ibid.& cruci eum fixerunt.*C.*affixerunt.
*Ibid.*sperabamus quia ipse erat.ms.*omnia,*quia ipse fuit.
*Ibid.*Et nunc tertius dies agitur hodie.ms.*omnia,* Et nũc tertium diem agit hodie.
*Ibid.c.*Quia sic scriptum est, & sic oportebat pati Christum. ms.*non habent,*& sic oportebat.
*Ibid.d.*Illa erat aqua.ms.*C.*Illa scriptura erat aqua.
Ibid. Nónne cor nostrum ardens erat in nobis de Iesu, dum loqueretur nobis in via. *nulla exempl.* ms. *habent,* de Iesu, dum loqueretur nobis. *& insuper G.& T. non habent id quod præcedit,*in nobis.
Ibid.& aperiret nobis Scripturas?ms.*omnia,*cùm aperiret.
PAG.35.*col.1.a.*sic & Matthæus euangelista.*lege ex omnibus* ms. & sicut Matth.
*Ibid.*vsque ad transmigrationem Babylonis. ms. 4. vsque ad transmigrationem in Babyloniam. *T.* vsque ad transmigrationem Babyloniam.
*Ibid.b.*à transmigratione in Babylonem.ms.5. à transmigratione in Babyloniam.*T.*à transmigratione Babylonia k. *& L.*à transmigratione Babylonis.
*Ibid.*Christus intelligitur.ms.*omnia,* Christus intelligatur.
*Ibid.d.& col.2.a.*quando omnia quæ dicuntur non vilia,chara dicuntur?ms 3. quando quæ dicunt omnia. non vilia, sed cara dicuntur,quæ dicunt?ms. 2. quando quæ dicuntur omnia,non vilia,sed cara dicuntur, quæ dicuntur? k. quando quæ dicunt omnia , non vilia sed cara dicuntur, quæ dicuntur?
*Ibid. col.2.a.*factus sum vt æramentũ sonans.*in* ms.*non est,*vt.
*Ibid.*si assit rectè habentur omnia?rectè.*non est in* ms.
*Ibid.b.*capiebant hydriæ binas metretas.ms.6.capiant.
*Ibid.c.*vt appareat auiditas vestra. ms.6. *&* L. apparet, *& rectius.*
*Ibid.*cæteris gentibus annunciabatur,ms.4 annunciabat.
*Ibid,*manifestum est. est,*non est in* 5.ms.
*Ibid.d.*Nondum autem intelligebatur.ms 3.Nondum enim.
*Ibid.*conuersa fuerat in vinum.ms.5.erat.
PAG.36.*col.1.a.*vnde ventum est ad hæc verba?Propterea. *lege ex omnibus.*ms.*& L.sine interrogatione:* ad hæc verba: Propterea,
*Ibid.*Quomodo reliquit patrem?ms.4.relinquit.
Ibid. quomodo matrem reliquit? ms. 4. quomodo relinquit matrem?3.reliquit matrem?
*Ibid.*Hoc est enim,reliquit patrem.ms.2.relinquit.
*Ibid.*non ea in forma.*non habet,*in.
*Ibid.*Quomodo reliquit matrem?ms.2.relinquit.
*Ibid.b.*quemadmodum dicit Apostolus,*lege ex omnib.* ms. *&* L.quandoquidem dicit.
*Ibid.c.*creare ome genus animalium.omne,*non est in* 6.ms.
*Ibid.d.*Psalmus,in quo hoc non sonet?*manuscrip. omnia,* Psalmus,vbi hoc.
*Ibid.*Sed fortè,vt dixi,*lege ex omnib.*ms.*&* L.sed certè,vt dixi.
*Ibid.*quoniam tu hæreditaberis. ms.6. hæreditabis, *& similiter infrà.*
Ibid.col.2.a. Quid ergo dicebam,fratres.ms.3. Quid ergo dicam,fratres.
*Ibid.d.*regnum Christi omnes gentes, & vniuersum orbem. ms.6.*non habent,*omnes gentes,&.
*Ibid.*cernimus occupare.*MS. A.*occupasse.
*Ibid.*maior de natis mulierum.*MS.omnia,*in natis.
PAG.37.*col.1.a.* Vnde insensati? Quoniam in Psalmo dicitur. *MS.tantum habent,* Vnde in psalmo dicitur.
*Ibid.*qui confidunt in eis.ms.5.qui sperant.
Ibid.& videamus quia factũ est *lege ex omnib.* ms. & videmus.
*Ibid.b.*lapis angularis factus est Iesus.*manuscrip.omnia,* factus est Christus.
*Ibid.c.*euangelizans sic ait.*MS.omnia,*euangelizans hoc ait.
*Ibid.*pertingendi ad vos.*MS.omnia,*pertingendi vsque ad vos.

TRACTATVS X.

PAG.37.*col.1.c.*Satagite fratres mei.*MS.omnia,* Satis agite.
*Ibid.d.*quia veritas dicit.*MS.omnia,*Veritas dicit:*sine* quia.
*Ibid.*Quid facturus est homo.*MS.omnia,*futurus.
Ibid. & non apertè sæuit. *lege ex omnibus MS.& L.* & si non apertè.
*Ibid.*insidiis agit?*MS.omnia,* in insidiis agit.
Ibid. Quid enim agit? MS. 6. Quid enim ait? *T.* Quid enim? Quid? Ait enim.
*Ibid.col.2.a.*quid faciemus. MS.5.quid faciamus.
Ibid.b.& ibi mansit.*MS.omnia,*manserunt.
*Ibid.*non solum hoc,fratres.*lege ex omnibus.* MS. *&* L.non solum hos,fratres.
*Ibid.c.*Vnde ergo fratres?Cognati Mariæ fratres Domini, de quolibet.4.MS. *& L.distinguunt hoc modo:* Vnde ergo, fratres,cognati Mariæ fratres Domini:De quolibet.
*Ibid.*qui filius erat fratris ipsius.*MS.omnia,* Filiº erat,*sine* qui.
*Ibid.c.d.*cùm ei nũciassent matrẽ.ms.5.cùm ei nunciati essent mater.*F.*núciati fuissent mater.*K.* nunciatũ esset mater.
*Ibid.d.*patris mei qui in cæli s est.*MS.non habẽt,* qui i cęlis est.
*Ibid.*cùm Dominus in turba.*MS.omnia,* inter turbas.
Ibid. & custodiunt illud.illud,*non est in* MS.
*Ibid.*quia verbum Dei custodiuit.*lege,*custodit.*ex 6.MS. & L.*
PAG.38.*col.1.a.*Homines non gaudeant. MS. 4. Omnes congaudeant.3.Omnes non gaudeant.
Ibid. Aliam rem nobis Euangelista narrat. nobis Euãgelista, *non est in manuscrip.*
*Ibid.*recordatio annunciantis.*MS.omnia,*nunciantis.
*Ibid.b.*quid faceret Dominus. MS. 4.quæ faceret Dominus.
*Ibid.*Striderũt in me dẽtibus suis.*MS.omnia & Rom.*super me.
*Ibid.*flagella Christo.*MS.F.*flagella in Christo.
Ibid.c.& nesciebant.*MS.omnia,*& nescierunt.
*Ibid.*Faciamus nos.*MS.6.*Facimus nos.
*Ibid.*in Dei templo facientes.*MS.*4.de Dei templo facientes. *manuscrip.*2.facientes de domo Dei.*C.* facientes de domo Domini.
*Ibid.*Ne inueniatur qui fecit.*MS.6.*quia fecit.*F.*quod fecit.
*Ibid. d.*Bonum est tibi.*MS.*3.Bonum est enim tibi.
*Ibid.*vt hic inde cùm flagellaris.*MS.*4.vt hinc inde.
*Ibid.*Criniculis enim.*MS.*3.Funiculis enim.
*Ibid.*In figura quæramus.*L.*vt in figura.

*Ibid.*Qui

Ibid. Qui sunt qui oues vendunt.*MS,omnia,*boues.
Ibid. Isti sunt qui sua.*MS.6.* Ipsi sunt. A. Ipsi propolarij sunt.
Ibid.col.2.a. qui nolunt redimi.*MS.6.*quia,
Ibid. Nónne omnia vt fluuius.*MS. non habent,*vt.
Ibid. præceps currens.ms.F. præceps rapit,currens.
Ibid.a.b. Qui ergo vendunt columbas, fratres? Qui dicunt, nos damus Spiritum sanctum.*MS. omnia legunt ad hunc modum:* Qui ergo vendũt columbas,fratres, qui sunt,nisi qui dicunt,nos damus Spiritum sanctum?
Ibid.b. quomodo vos videtis.*lege ex omnibus.*MS. & L. quomodo videtis eos.
Ibid.d. & de manu canis. MS. *omnia* , erue de manu canis , *vt subintelligatur,*dicens:*aut aliud tale.*
Ibid. Attende bouem.*MS.omnia & L.* Attendite,*idq; rectius.*
Ibid. & in boue præsumatur.*MS.6.*& in bouem præsumatur.
Ibid. qui nolunt in illo.*lege ex omnibus* MS.*&* L. qui volunt.
PAG.39*col.1.a.* Et cui vendunt? Diabolo. MS. *omnia & Th.* Et cui vendunt nisi diabolo?
Ibid. Obseruant flagellum. *rectius omnia.* MS. Obseruent.
Ibid. b. & ad hoc admonet eos. *omnia manuscrip. & Th.* & adhuc. 4. monet eos.
Ibid. quid zelus domus Dei.*MS.6.*zelo.
Ibid. de templo Domini.*MS.*4.Dominus.
Ibid. Christianus in membro Christi. *lege ex omnia.* MS. *&* L. in membris.
Ibid. satagit emendare, cupit corrigere. *MS.*4.satagit corrigi, cupit emendari.3.satagit corrigi,cupit emendari.
Ibid. c. Si ergo in domo tua.*MS.5.* Si enim.F.Si autem.
Ibid.d. ad te solum spectans.*MS.omnia & L.* expectans.
Ibid. consilium daturus sum? *manuscrip. 5.* daturus sum : *sine interrogatione.*
Ibid.col.2.a. nobis aperuit.de quo templo.*MS. omnia,* nobis aperuit. Dixit de quo templo.
*Ibid.*Quadraginta sexannis,*& Hæc tota sententia vsque ad,*Dicebat,*non est in MS.*A.T.
Ibid. Ipsius templi resolutionem.*MS. omnia,* solutionem.
Ibid.b. conflatur in vnam societatem,atque concordiam spiritalem. *MS. omnia* , conflatur in vnum societate , atque concordia spiritali.
Ibid. caro Christi de Adam.Ergo de Adam templum. *MS.omnia,*caro Christi.De Adam ergo templum.
*Ibid.c.*illum excitauit à mortuis.*MS.*3.illũ exaltauit à mortuis.
Ibid. Resuscitauit eum à mortuis. à mortuis,*non est in manuscrip. nec apud Th.*
Ibid. sine vnico filio suo? filio,*non est in* 6. MS.
Ibid. & tribus diebus. *MS.* 2.& in tribus diebus.
Ibid. quod triduo pater meus. *MS.non habent,*meus.
Ibid. quia per totum orbem.*MS* 6.qui.
PAG.40.*col.1.a.* Dicunt enim, τετραεξώνται. *MS.omnia,* Dicunt enim μι τετραεξώνται.
Ibid.b. Benedicimus Dominum Deum nostrum. A. Benedicamus.*MS. omnia,* Domino Deo nostro.

TRACVATVS XI.

PAG 40.*col.1.b* ex aqua & Spiritu sancto.sancto,*non est in MS. quem admodum nec in textu Græco.*
Ibid. ex aqua & Spiritu sancto.sancto.*rursum non est in. MS.*
Ibid. Tempus ergo est *lege ex omnibus* MS. Tempus est enim.
Ibid. nisi cui dimissa fuerint.cui,*abest in MS.*
Ibid. Sed modò verba.*MS.omnia* , Sed omnia verba.
Ibid.d. aut lapidis,aut ligni.*MS.omnia,* aut lapides,aut ligna.
Ibid. sine pecuniam. *MS. omnia,* si pecuniam.
Ibid. vt deponatur hæc sarcina,quæ premit & mergit.*MS.omnia,*vt deponatur.Hæc sarcina premit & mergit.
Ibid. Quid sibi hoc vult? Illi. *MS.omnia* , Quid sibi ergo hoc vult:Illi,*&c.*
Ibid.col.2.a. Ex ipsis rebus probemus. *MS.*5. Et ipsi rebus probemus A.Et ipsis rebus probemus.
Ibid. à Iuda proditore.*MS.omnia,*traditore.
Ibid. Quem quæritis? 6.*MS* .Quid quæritis?
Ibid.d. Quare crediderunt in nomine eius? in nomine eius, *non est in MS. nec br.Rom.*
PAG.41.*col.1.a.* nisi quis renatus fuerit denuò.*MS.*2.natus.
Ibid. & signat se cruce Christi:portat in fronte.*MS.*3.& signat se. Iam crucem Christi portat in fronte.4.& signat se,iam crucem Christi portans in fronte.
Ibid.b. Et iterum.*MS.*3.Et item.
Ibid.c. Et quasi causam quereres ab illo.*MS.omnia,*quasi quereres ab illo.
*Ibid.*traiicit credentes.*MS.5.& L.*traiecit.
*Ibid.*Quis traiiciebat?*MS.*6.Quis traiicit:*C.*Quis traiecit?
*Ibid.*Quod est manna?*MS.*5.Quid est manna?
Ibid.col.2.a.b. Nunquid & vos vultis abire? *MS.omnia,* ire? *& item paulo post.*
*Ibid.b.*Verba vitæ æternæ habes.*MS.*4.Verbum.
Ibid caro autem non prodest quicquam.*non est in manuscrip.*
*Ibid.*spiritus & vita sunt.*MS.*6.Spiritus est & vita.
*Ibid.*Nisi quis renatus fuerit denuò.*MS.*6.natus.
*Ibid.c.*homo nasci,cùm sit senex? *MS.omnia,*homo cùm sit senex,iterum nasci?
*Ibid.*in vterum matris suæ.*MS.omnia,*in ventrem.
*Ibid.d.*tanquam de Sara nascitur.*T.G.* de Sarra. *Et ita per totũ hunc tractatum & sequentem* MS.*T.G.pro* Sara,*habent* Sarra.
PAG.42.*col.1.a.*Ligno pontante.*MS.A.*Ligno enim portante.
*Ibid.*Abraham,Isaac, & Iacob, tres patres, & populus vnus. *MS.tantum habent,* Abraham,Isaac,& Iacob,& populus.
Ibid.c. in quibus scilicet quatuor generibus. *in manuscript. K. F.abest* scilicet.
*Ibid.d.*tenere vias Domini volunt. *lege ex omnibus manuscript.* tenere viam Dei nolunt.
*Ibid.col.2.a.*siue per occasionẽ, siue per veritatem.*MS. omnia,* siue occasione, siue veritate.
Ibid.b. cùm per bonos mali. *lege ex omnibus manuscript. & L.* cùm per bonos boni.
Ibid. Per bonos mali vbi figuraræ sunt liberæ. *lege ex Lut.* Per bonos mali vbi figurati sunt?
*Ibid.*alius reprobatur.*MS.omnia,*improbatur.
*Ibid.*Semen vnum,diuersi.*MS.*6. Semen vnum, vterus vnus, diuersi.
*Ibid.c.*Luctantur in vtero.*MS.omnia,*Luctantur in ventre.
*Ibid.*in vno ventre luctabantur.*MS.omnia,*luctantur.
*Ibid.*Habuit vxores Iacob liberas,habuit & ancillas. *MS 6.nõ habent,* liberas. *C.* Habuit vxores Iacob, habuit liberas, habuit & ancillas.
*Ibid.d.*Inuenimus ibi. *MS.6.*Inuenis ibi.
*Ibid.*tantùm nõ imitetur ancillam. Si de ancilla nascitur,ancillam.*MS 6.ita distinguunt,* tantùm non imitetur ancillã, si de ancilla nascitur. Ancillam.
PAG.43.*col.1.a.* superbientem non imitetur. *MS. omnia* , non imiteris.
*Ibid.*quia nescio quid futurum. *MS* 3. quia nescio quid sacramentum futurum. *MS.*2. quod sacramentum futurum. *MS.F.*quid sacramenti futuri.
Ibid. Persecutionem illam vocat Apostolus : ipsam lusionẽ. *MS.6. ita distinguunt.* Persecutionem illam vocat Apostolus ipsam lusionem:*nisi quod C.habet,*illusionem.
*Ibid.d.*Quæramus,vbi hoc.*lege ex omnibus* MS.Quærimus.
Ibid.e Ille lusus est:Seduceris. *MS.*3. Ille lusus est seduceris. *k.* alius lusus est:Seduceris.
Ibid.& non audies.*lege ex omnibus* MS. & audi.
Ibid aut conueniant.*lege,*& conueniant,*ex omnibus* MS.
Ibid, tamen afflictionem corporis passi sunt. Persecutio quã faciunt,grauior est. *L.editio ita habet.* Si tamen afflictionẽ corporis passi sunt, aut quomodo passi sunt persecutionem,quam faciunt grauiorem. *Ex qua vtraque lectione locus ita videtur restituendus:* si tamen afflictionem corporis passi sunt,persecutio quam faciunt,grauior est.
*Ibid.d.*illudere vult.*MS.*5.illudere te vult.
*Ibid.*Caue animæ persecutorem.*MS.C.*persecutionem.
*Ibid.col.2.b.*ignem non nocentem,*MS.omnia,*ignẽ innocentẽ.
Ibid qui potuit tres pueros.*MS.omnia,*qui ia.
Ibid.d. Et tamen quas patiuntur? Proferunt.*MS.*3 Et tamen quos patiuntur?Proferunt.*MS.*2.Et tamen si quas patiũtur,proferunt *MS.*2. Et tamen quas patiuntur, proferũt.
PAG 44.*col.1.a.*à Sara passa es Agar.*MS* 5.passa est Agar.
*Ibid.*talia discite.*MS.omnia,*dicite.

TRACTATVS XII.

PAG.44.*col.1.b.*hodierno die. *lege ex omnibus manuscript.& L.* hesterno die.
*Ibid.*Nunc autem.*MS.omnia,*Nunc ergo.
*Ibid.*ad Euangelium feratur.*MS.*6.referatur.
*Ibid.c.*quasi,si infans esset.*MS.omnia,* quasi & si infans esset.
*Ibid.*sed quia in his solis.*MS.*2.*non habent,*his.
*Ibid.*impleta est integritas.*MS.omnia,*expleta.

Ibid.d Inuenimus enim. MS.*omnia*, Inuenimus tamen.
Ibid. sed exhæredatum. MS. *non habent* sed, *& rectius*. Lut. & exhæredatum.
Ibid.col. 2.*a.* ex aqua & Spiritu sancto. sancto, *non est in manuscrip. & similiter in sequentibus.*
Ibid. Inde hortati sumus. MS.*omnia*, Vnde.
Ibid. quos parturit. MS.6. quod parturit.
Ibid.b & iterum renasci. MS.*omnia* nasci.
Ibid. & non vtero. MS. *C.* & non ex vtero.
Ibid.c. foras mittitur. MS.*omnia*, mittatur.
PAG.45.*col.*1.*a.* adest, vnde nascaris. MS.*omnia*, nasceris.
Ibid b. hoc eris, vt ille. Qui non est adhuc natus de spiritu, nescit. MS.*omnia & Th.* hoc eris, vt ille, qui non est adhuc natus de spiritu, non sciat.
Ibid. carnaliter intelligebat. *manuscrip.*4. *&* L. carnaliter non intelligebat.
Ibid. c. maior creator omni creatura. MS. *non habent* creator, *& rectius.*
Ibid. Sic enim altus est. *lege ex omnibus* MS. Si enim. *& pendet sententia vsque ad illa* S. Si hoc ille, *&c.*
Ibid. d. aliquod placeat. MS.*omnia*, aliquid.
Ibid. Iugum meum leue est. *lege* lene est, *ex* MS. *K. F.*
*Ibid. col.*2.*a.* Si de isto vento. MS.*omnia*, Si enim de isto vento.
Ibid. de templo suscitando. MS.*omnia*, resuscitando.
Ibid.b. de terreno corpore susceptam. *manuscrip.* 4. suscita tuo. 3. suscitaturus.
Ibid. Si terrestria. MS.6. Si terrena.
Ibid.c qui hoc ait. MS.*omnia*, quia hoc ait.
Ibid.d ambulabat carne in terra. MS.*omnia*, in carne in terra.
Ibid. descendit & ascendit. MS. *nulla habent*, ascendit.
Ibid descendit & ascendit. MS. *nulla habent*, & ascendit.
Ibid. cùm illo vnum essent. MS.*omnia*, vnus.
Ibid. & semini tuo. MS. *F.* & semine tuo.
Ibid. qui est Christus. MS.6. quod est Christus.
PAG.46.*col a.* homo vi adactu. MS.*omnia*, adductus.
Ibid b. Si non consentires. MS.6. Non consentires. *K.* Non enim consentires.
Ibid. serpentem in eremo. MS.6. in deserto.
Ibid. vel qui non legerunt. MS.3. nouerunt.
Ibid.c. multarum mortium. MS.*omnia*, multorũ mortuorum.
Ibid. & exaltaret illum. 6. MS.*non habent*, illum.
Ibid. Quia enim in serpente mors. *lege ex omnibus.* MS. *&* L. Quia enim à serpente mors.
Ibid. Iugurata est mors. mors, *non est in manuscrip.*
Ibid. Morsus serpentum lethalis. MS.*omnia*. serpentis.
Ibid.4. Vbi est mors cõtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? MS.5. Vbi est mors aculeus tuus? vbi est mors intẽtio tua? MS.2. Vbi est mors aculeus tu? vbi est mors cõtẽdio tua?
Ibid. serpentem in eremo. MS.2. in deserto.
*Ibid.col.*2.4. Non enim misit, *&c. In tribus* MS. *A. P. K. præcedunt hæc verba Euangelij*: Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eũ non pereat, sed habeat vitã æternam. Non enim, *&c.*
Ibid. præcepta medici seruare. *lege* obseruare, *ex omnibus manuscrip. L. Rom. & Alc.*
Ibid. ex teipso iudicaberis. MS.*omnia & Al.* ex te iudicaberis.
Ibid. quid dicturum iperas. MS.6. putas. *k.* putes. *L. Th. Al. & Rom.* sperabas.
Ibid. Iam, inquit, *L. & Rom. præmittunt hii verbis*, Quod addit.
Ibid. Nondum aperuit iudicium. *lege ex omnibus manuscrip. & reliqui*, apparuit.
Ibid. & iam factum est. MS.6. *Th. Rom. Alc.* sed iam factum est.
Ibid. Qui re iudicatus est: est, *non est in* MS. *nec apud Alc.*
Ibid.b. Quia non credidit. MS.5. credit.
Ibid. Ota opera mala. *L. Rom & A.* Omnia enim opera mala.
Ibid.c. multi confessi sunt. *L. & Rom.* & multi confessi sunt.
Ibid. & si tu accusas. *lege ex omnibus manuscrip. Th. & Alc.* si & tu accusas.
Ibid.d. non tibi adularis. *manuscrip. 5. & Alc.* non te adulas. C. non te adularis.
Ibid. quia & hoc ipsum. MS.6. quia & in hoc ipsum.
Ibid. Sed qui & admonitus. *L. & Alc.* etiam admonitus.
Ibid. facinus meum ego cognosco. MS.3. *& Alc.* agnosco.
Ibid. & peccatum meum. MS.3. delictum.
Ibid. coram me est semper: MS.3. *& Alc.* contra me.
PAG.47.*col.*1.*a.* quæ flumina implent. *Th.* flumen.

TRACTATV'S XIII.

PAG.47.*col.*1.*c.* profectus vestri. MS.*omnia*, prouectus vestri.
Ibid. Et si fortè multa estis obliti. *manuscrip. omnia & L.* Et si fortè inde multa.
Ibid.d. Vos clamantis in deserto. MS.4. in eremo.
Ibid.d. perhibuit testimonium Ioanni. *manuscrip. omnia*, perhibuit & ipse testimonium.
Ibid. nemo surrexit. MS. *omnia*, nemo exurrexit.
Ibid. quòd plus erat Ioanne. MS.F. quo plus erat Ioanne.
*Ibid.col.*2.*a.* Surge, ne feceris hoc. *manuscrip.omnia*, Surge, vide ne feceris hoc.
Ibid. Deum adora. MS.6. illum adora, hoc est Deum. *A.* illum adora, hoc est Christum.
Ibid. Nam & ego. MS. *omnia*, Nam ego.
Ibid.b calceamenti eius? eius, *non est in manuscrip.*
Ibid. Quem dixit Dominum, ipsum dicit. *lege ex omnib.* MS. Quem dixit Deum, ipsum dixi.
Ibid. Et quomodo est omnis terræ Deꝰ rex. Deus, *non est in* MS.
Ibid.c. surgens. *lege ex 6.* MS.*&* L. sugens.
Ibid. poterat intueri? MS. *omnia*, poterit.
Ibid. Est alius mentis oculus. MS. *non habent*, mentis.
Ibid. habebat & Tobias. MS.3. Tobi. 2. Tobis.
Ibid. Ille patris manum tenebat. *lege ex omnibus* MS. patri.
Ibid. ille filio consilium dabat. 6. MS. *non habent* dabat, *&* MS. A. F. *legunt*, ille filium consilio.
Ibid. Et hic oculos video, & hic oculos. *lege ex omnibus* MS. Et hac oculos video, & hac oculos.
Ibid.d. videt & parrem meũ. MS. *non habent* meum, *& rectius.*
Ibid Larebat aliquid in illa cruce. *lege ex omnibus* MS. *&* L. in illa carne.
Ibid. quod oculis carneis. MS.6. quam.
Ibid. videre non potuistis. non, *abest in* S. MS.
Ibid mentis obtutum. MS.*omnia*, obtutum.
PAG.48.*col.*1.*a.* viam se fecit venientibus. MS. *omnia*, viam fecit ad se venientibus.
Ibid.b. & tu reficieris. MS.6. *&* L. & tu reficeris.
Ibid. reficiuntur oculi nostri. MS *omnia*, reficiuntur isti oculi nostri.
Ibid. durius in imis tenebris. MS.*non habent*, imis.
Ibid. & si diutius abfuerit. MS.4. fuerit. 2 fuerint. A. defuerit. L. abfuerint.
Ibid. & tanquam moritur. *in* MS. tanquam moritur, *sine &.*
Ibid.c. minor non sit. MS. *omnia*, minor sit?
Ibid. & verbum erat apud Deum, *addunt omnia* MS. & Deus erat verbum.
Ibid. ipse est lux. MS.*omnia*, ipsa.
Ibid. d Si esurieris. MS.5. si esuris.
Ibid. si sitieris. MS.*omnia*, si sitis.
Ibid. si nudus es, immortalitatis vestis tibi est. *manuscrip.* 4. si nudus es in mortalitate, vestis tibi est. 2. si nudus es immortalitate, vestis tibi est.
Ibid Omnia enim possunt. MS. *non habent*, enim.
Ibid. col. 2.*a* baptizans in Enon. MS. 2. Ennon. *alia duo* G. T. Aenon *adj. rectius.*
Ibid Locus quidam Enon intelligitur. *Alc.* Locus quidam ex nomine intelligitur.
Ibid. Nondum enim missus fuerat. *omnia* MS. erat.
Ibid. Ille catechumenus posset. MS.*omnia*, potest.
Ibid.c. ne quis arrogans eo quòd. *in* MS.*non est*, eo.
ibid. sic pressuris peccatorum. MS. *omnia*, pressura.
Ibid. Facta est autem. MS. *omnia*, Facta est ergo. *& ita habet Græcum Euangelium.*
Ibid. concurrebatur ad Christũ. MS. T. concurrebãt ad Christum.
Ibid veniebatur ad Ioannem. MS. T. veniebant ad Ioannem. C. veniebatur à Ioanne. *Atque istud magis placet, quia & Ioanne ad Christum veniebatur.*
Ibid. mittebat illos ad Christum. MS.6. ad Iesum.
Ibid d. Fortasse enim dixisset. MS. *omnia*, dixit.
Ibid. si vellet extendere, habebat. MS.*omnia*, si vellet, extenderet. Habebat.
PAG.49.*col.*1.*a.* Quomodo enim omnes homines de plenitudine eius accepimus. MS.*omnia*, accipiunt.
Ibid. Nam si ille homo, & non Deus. L. *ad marginem*, Nam si sic ille homo, vt non Deus.
Ibid. etiam ipse qui non Deus est. MS. 6. etiam ipse: & non Deus est. A etiam ipse: non Deus est.
Ibid. fons seipso non eget. MS. C. ons ipse non eget.
Ibid Videamus quid. MS.*omnia*, Videamus ergo quid.
Ibid.b. Quomodo dicturus sum. MS.*om.* Modo dicturus sum.

Ibid. Ego

Ibid. Ego quid aliquid. MS.3. Ergo qui aliquid. MS.2. Ego, quia aliquid. *Th.* Ergo quia aliquid. *Atque ita videtur legendum.*
Ibid.d. quod non tangat affectus. *lege ex omnibus* MS. *&* L. quod non iste tangat affectus.
Ibid. tam deuius. MS.*omnia*, tam auius.
Ibid. vel vxorem. MS.5. velut vxorem.
Ibid.col. 2. *a.* accipere regnum suum. MS. 6. *&* L. accipere regnum. F. accipere sibi regnum.
Ibid. fallere Deum conatur. MS *omnia*, conantur.
Ibid.b sed si conuertar. MS.2. sed & si conuertar.
Ibid. in lachrymas, & lachrymæ fiam. *Hæc non sunt in* MS.
Ibid. c. Ego sum illuminandus. MS. *omnia*, Ego enim sum illuminandus.
Ibid. Ego sum in aure. *Th.* Ego auris.
Ibid. ille in verbo. MS. *omnia*. ille verbum.
Ibid. Ergo amicus sponsi qui stat. MS. *non habent* qui.
Ibid. Quam zelas? Cui zelas? *manuscript. omnia*, Qua & zelas, vel cui zelas?
Ibid. quæ est in Christo Iesu. Iesu *non est in* MS.
Ibid.d. non vltrà quærunt. MS *omnia & L.* vltrà non quærunt.
Ibid. virginitatem suam denouerunt. *Lege omnibus* MS. Deo vouerunt.
Ibid. membrum corporis violatur. MS. C. membra corporis violantur.
PAG.50. *col.*1.*b.* & pedes meos. meos. *non est in* MS.
Ibid. Sponsa es, agnosce vestem. MS.4. Spõsa es, agnosce, agnosce vestem.
Ibid. Ecce enim. MS.*omnia*, Ecce vnde.
Ibid. audistis psalmum. MS.3. audisti.
Ibid.c. vbi pretium dedit. MS.6. ibi.
Ibid. simus Donatistæ, & non appellemur Donatistæ, sed Christiani. MS. P. simus Donatistæ, & non appellemur Donatistæ. k. simus Donatistæ, & non appellamur Christiani, sed Donatistæ.
Ibid. & intelligat ibi. MS. *omnia*, & ibi intelligit.
Ibid. & pedes meos. 3. MS. *non habent* meos.
Ibid. apertè declaratur. MS.*omnia*, & L. appertissimè.
Ibid . nouissima habbomada. MS .4. nouissimæ hedomadæ. *fortè legendum*, nouissima hebdomade.
Ibid.d. partem hic habes. MS.4. habes? F. habet.
Ibid. O si placéres. 5. MS.*non habent* si.
Ibid. Non audis dicentem. MS.5. audisti. k. audistis.
Ibid. Audiunt amicum. *Lege ex omnibus* MS. *&* L. Audiant.
*Ibid.col.*2.*a.* Proinde vide si tuum est quod das, potestate. MS. F. k. Proinde vide, quod das, si tuum est potestate.
Ibid.b. Et audij formã sarmentorum. MS.*omnia*, sacramentorũ.
Ibid. Paulus loquitur. MS.*omnia*, loquatur.
Ibid.c. signa & portenta. MS.*omnia*, prodigia.
Ibid. Et non faciebat. MS.*omnia*, & non faciebant.
ibid. Vt dixi, non faciebat miracula, MS.*non habent* miracula.
Ibid.d. Erant ibi multi Christiani. MS.6. Erant ibi quidã Christiani. T. Erant ibi Christiani.
PAG.51.*col.*a. & pauca dixi. MS.4. & parua dixi.3. & parua dixi, & pauca dixi.
ibid. lectionem tamen finire. MS.*non habent* tamen.

TARCTATVS XIIII.

PAG.51.*col.*1.*b.* Non erat ille lux. MS 6. lumen.
ibid. c. Veluti vt instigaretur. MS.*omnia*. velut qui instigaretur.
ibid. Confessus est, quid esset. MS6. ille confessus est quid esset.
ibid. ad ipsum peruenire, *Lege*, pertinere, *ex omnibus* MS. *&* L.
ibid.d. semper gaudebit. MS.2. de Deo semper gaudebit.
ibid. Adhærè illi. MS.*omnia & Alc.* Inhære illi.
*ibid.col.*2.*a.* Si ergo omnem. *manuscript.omnia*, Si ergo omnem hominem.
Ibid. Vnus tamẽ & ipse in his. *Lege ex omnibus* ms, *&* L. ex his.
Ibid nemo exurrexerit. *manuscript.6.* exurgeret.
ibid.c. vt sint inexcusabiles. MS.6. vt sint ipsi inexcusabiles.
ibid. sed quia cognoscentes. *manuscript. non habent* sed quia.
Ibid. & obscuratum est. MS.5. & obduratum est.
PAG. 52. *col.*1.*a.* dimittere homini peccata sua, sua *non est in manuscript.*
Ibid.b. qui accepit, qui volebat. *Lege ex* 5. MS. *L. & Alc.* quia ac cepit, qui volebat.
ibid.c. Ipse autem non crescit MS. *omnia & Sh.* In se autem.
Ibid.d. ipso tamẽ minuitur. MS. *F. & Th.* ipse autem minuitur

P. *&* k. ipse tamen non minuitur.
ibid. quid de se. MSk. Quid de se? *per interrogationem.*
Ibid. & de terra loquitur? MS. *omnia & habet sine interrogatione.*
ibid. de terra loquitur? Non. MS.6. de terra loquitur. Nam.
Ibid. perhibet Christo? MS. *F. & L.* perhibet Christo. MS.5. perhibet de Christo. *A.* perhibet de Christo?
ibid. Quantum ad ipsum Ioannem. *Lege ex omnibus manuscript. & Th.* Quantum ad ipsum hominem.
*Ibid. col.*1.*a.* Quid nouit nisi terram de terra? Humana. MS. 4. Quid nouit nisi terra de terra? Humana, MS.2. nisi terra? De terra humana.
ibid. Tu illuminas. MS. *omnia*, Tu illuminabis,
ibid. Conuertatur ad lucem. MS.6. conuertat ad lucem.
ibid. Hoc testificatur. *manuscript.omnia.* hoc testatur.
ibid.b. & audiuit à patre. *Nulla* MS. *neque Alc. habent*, à patre.
ibid. & audit à patre. MS.2. L. *&* Alc. audiuit.
Ibid.c. vt sonuerit ex ore. MS.6, *non habent* ex. *A.* vt sonuerit in ore.
ibid. Cogitatio tamen tua permanet. MS. *omnia*, manet.
ibid. cogitatione permanente. MS. *omnia*, manente.
ibid. dicimus multa. MS.6. dicis. F. ducis.
ibid.d. & genus locutionis. MS. *omnia*, elocutionis.
ibid. Cùm per ipsum filium. *Lege ex omnibus manuscript.* Cùm ipsum filium.
ibid. & in speculo mentis. MS.6. spectaculo. F. spiraculo.
ibid. filius autem locutus est. MS. C. filius autem verbum, verbum autem locutus est.
PAG.53. *col.*1.*a.* & testimonium eius nemo accipit. *manuscrip.* 6. *&* Alc. accepit.
ibid. Si nemo. MS. k. Si nemo accepit.
ibid. horum nemo accipit. MS. *omnia. & Alc.* accepit, *& infrà aliquoties.*
ibid. Certè nõ nemo. MS. *omnia* &L. Certè ergo nemo. *Alc.* Certè ergo si nemo. *Puto legendum esse*, Certè ergo non nemo.
ibid. si tu ipse dicis. MS.3. Sed tu ipse dicis.
ibid.b. & numerati sunt à Deo. *manuscrip.omnia & Alc.* & numerati sunt Deo.
ibid.c. hoc testatur. MS.4. loquitur.2. hoc loquitur.
Ibid. Deinde transtulit se. MS. *omnia & Th.* Deinde tulit se.
Ibid. nisi illuminatus. MS. *omnia Th. & Alc.* nisi illuminetur.
ibid. Deus ergo verax, Christus autem Deus. MS.a. Deus autẽ verax, Christus ergo Deus.
ibid. & inuenies. MS. *omnia & Alc.* & inuenis.
*ibid. col*2.. cor vnum in Deum. MS *omnia*, in Domino.
Ibid. Maior vtique potest esse, *&c. fortè legendum*, Maior vtiq; quàm inter illos homines potest esse, quibus erat cor vnũ.
Ibid. Sed possunt dici & multæ animæ. Possunt, sed in homini bus. MS.4. Possunt in hominibus. *manuscript.*3. *&* L. Sed possunt dici & multæ animæ in hominibus.
Ibid. non licet vt dicas. MS *omnia*, non licet, dicas.
Ibid. angelum meum, qui præparabit viam tuam ante te. MS. *omnia & Alc.* angelum meũ ante te, & præparabit viã tuã.
Ibid.c. alij discretio spirituum. *manuscrip.*4. diiudicatio. *manuscrip.*3. *&* Alc. iudicatio.
Ibid. Quomodo aliud accipit. MS. 4, *&* Alc. accepit.
Ibid.d. ad mensuram vnicuique propriam. *manuscrip.*2. *&* Alc. cuique. *Alc.*. propria.
Ibid. Sed Christus qui dat. *Th.* quæ dat,
Ibid. non ad mensuram accepit. *manuscrip.omnia*, accipit.
Ibid. Audi enim adhuc quid sequitur. F. *&* Alc. quod sequitur.
PAG.54.*col.*1.*a.* Tanquam si diceret: MS.*omnia*, Tanquam diceret.
Ibid. sed patrem nondum nouimus MS.2, non nouimus.
Ibid.b. Qui me vidit, vidit & patrem. *omnia* MS. *&.L.* Qui me videt, videt & patrem. *& similiter paulo infrà. Græcum tamen verbum præteriti temporis est.*
Ibid. qui apud te factus est homo. MS. 4. qui ad te.2. quia tè. C. quia ad te.
Ibid.c. ita Dei venit ad eũ. *C.* venit super eum. L. veniet ad eũ.
Ibid. Quam excepit primus homo Adam. homo *abest in omnibus.* MS. *&. Th.*
Ibid.d. Deus bibit mortem, ne mors biberet hominem. L. *ad marginem*, Deus vicit mortem, ne mors vinceret hominẽ.

TRACTATVS XV,

PAG.54.*col.*2.*a.* quæ hodie recitanda est. *lege ex omnibus.* ms. *&*. recitata est.

Ibid. Domino donante sic audituri estis. MS. *omnia*, Domino donante multi sic audituri estis.
Ibid. Dominus autem hæc cùm audisset. MS. 5. dominus enim.
Ibid. & plures baptizaret. MS. 3. & plus baptizaret.
Ibid. b. ad obscura scrutanda. *F* & *L.* tractanda.
Ibid. c. videretur autem sibi. MS. *omnia*, ibi.
Ibid. quando non cessat. MS. 5. quam diu nō cessat. MS. *A. F.* & *Alc.* qui non cessat.
Ibid. d. Vis nosse quia ipse baptizabat. *Lege ex omnibus* MS. & *Al.* baptizat.
Ibid. Iam ergo his præiectis. MS. 4 præiectis. 2. & L. peractis.
PAG. 55. *col.* 1. *a.* & sedet, & iuxta puteum sedet. MS. *omnia*, & sedet iuxta puteum.
Ibid. b Tibi fatigatus est. MS. 2. Ibi fatigatus est.
Ibid. Inuenims virtutem Iesum. MS. 4. Inuenimus fortem Iesum. *Rom.* Inuenimus virtutem Iesu.
Ibid. Fortem & infirmum. *Addunt* 6. MS. Iesum.
Ibid. c. Nulla enim alia auis. *In omnibus*. MS. *abest* enim.
Ibid. matrem tamen intelligas. MS. 4. agnoscas. 3. cognoscas.
Ibid. & si etiam filios non videas. MS. 6, etiam si filios.
Ibid. d. facta est ei vxor. *In* 4. MS. *abest* ei.
Ibid. fatigatus ab itinere. Ms. 6, fatigatur.
Ibid. col. 2. *b.* quia humilis venit. MS. *omnia*, quia humiliatus est.
Ibid. fed iam iuſtificandæ. iam *non est in* 6. MS.
Ibid. Videremus. Quid videamus? venit mulier. MS. 5. videamus. Quid videamus? Quare venit mulier. MS. *A. C.* Videamus quid. Videamus quare. Venit mulier. *Aeque hæc lectio magis placet.*
Ibid. alienigenæ fuerunt. MS. *omnia*. Alienigenæ enim fuerunt.
Ibid. d. tu peteres. Ms. 3. tu fortasse peteres. Ms. 4. tu forsitan peteres. L. tu forsitan petisses.
Ibid. Illa enim. *manuscript. omnia*, Illa autem.
PAG. 56. *col.* 1. *a.* sed intertupto meatu. *omnia*. Ms. irrupto. *Th.* in rupto.
Ibid. tanquàm à fonte tramite. *Lege ex omnibus* Ms. *Th.* & *L.* fontis.
Ibid. b. non sitiet iterum Ms. 6. non sitiet in æternum.
Ibid. c. Delectata ergo tali muncre. *F.* Delectata ergo illa tali munere.
Ibid. spiritale aliquid promittit. Ms. 6. promittebat.
Ibid. Hinc eam hauriunt. Ms. *omnia*. & *Th.* Hic.
Ibid. d. Satiabimur, inquit. MS. 6. Satiabitur.
Ibid. col. 2. *b* Quid tibi est enim. *In omnibus*. Ms. *deest* tibi.
Ibid. d. Hoc ipsum animæ. 3. Ms. Sed hoc ipsum animæ.
Ibid. & in illa intellectus non aderat. Ms. *omnia*, & illa intellectu non aderat.
PAG. 57. *col.* 1. *b.* fugit, quicquid offendit. Hos, *&c. omnia* Ms. fugit, quicquid offendit hos quinque sensus. Hos, *&c.*
Ibid. c. & sub istis puinque viris agit. Ms. 4 agitur.
Ibid. non succedit, MS. succedet.
Ibid. d. castitatem & impudicitiam, hanc vt amet. L. castitatē & impudicitiam hanc & illam, illam vt amet.
Ibidem, Charitatem & odium. *addit.* L. vt diligat charitatē, & vitet odium.
Ibid. col. 2. *a.* falsum sapias. M *omnia*, sentias.
Ibid. Domine, vt video, propheta es tu. Ms. *omnia*, Domine, video quia propheta es tu.
Ibid. b. vbi patres nostri adorauerunt. Ms. *omnia*, rogauerunt.
Ibid. c. quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet. MS. 4. *L.* & *Alc* quia Hierosomis adorare oportet.
Ibid. d. foras eramus. MS 6. foras ieramus. F. foras quærebam⁹.
PAG 58. *col.* 1. *a.* Sed si ascendere vis. *si abest in in omnibus* MS.
Ibid. Ascensus inquit. MS. *omnia & Th.* Ascensiones.
Ibid. intus exhibe te templum Deo. *te non est in manuscript.*
Ibid. Veniet ergo hora. MS. 4. Venit ergo K. Venit enim.
Ibid. Vnus enim paries. *m 4 script.* 3. Vnus est paries.
Ibid. & peregrini à testamēto Dei. *Lege ex omnibus manuscript.* à testamentis Dei.
Ibid. b. quæ iam plus essent ad prophetam. MS. 5. à propheta.
Ibid. Quid, inquit: hoc est? Modò de templo, *Lege ex* MS, F. K. Quid est hoc: Modò, inquit, de templo.
Ibid. & montem contemnet, MS, 6, *&c*, *Th*, spernet, F, spernit.
Ibid., & docebit nos omnia, *omnia*, MS. iste.
Ibid. c. Scio quia Messias venit, MS, 5. & L, veniet.
Ibid. d. & recepto in cor, MS, 3, in corpore, *Alc*, in corde.
Ibid. tanquam si aquarium diceretur, MS. 2, hauritorium.
Ibid. col. 2. *a.* Nunquid non ipse est Christus? MS. *non habent* nō.
Ibid. Et rogabant eum MS. *omnia*, Et interea rogabant eum.
Ibid. b. quod vos non laborastis. Ms. 2, quod vos non seminastis *alia* 2, quo vos non laborastis.
Ibid. c. Misi vos metere quod non seminastis. Ms. 4. Misi vos inetere. Quò metere? Quod nō seminastis, *A.* misi vos mete tere. Quid metere, Quod nō seminastis. *P. k.* Misi vos metere. Quò metere? Quò nō seminastis. *Alc.* Misi vos, Quò? metere quod non seminastis.
Ibid. d. Dispares temporis labores. *C. Th.* L. & *Alc.* Disparis.
Ibid. propter sermonem eius, non propter verbum 4. MS. *tantum habent*, propter verbum.
PAG. 59. *col.* 1. *a.* Mulier primùm nunciauit. MS. 5. prima. 2, primò.
Ibid. Primò per feminam. MS. 2. *Th.* L. & *Alc.* per famam.
Ibid. credunt per istam famam. *P. Th.* feminam.

TRACTATVS XVI.

PAG. 59. *col.* 1. *a.* Ab eo loco, vbi ait: Post duos, *&c.* ms. 3. Ab eo loco, vbi ait: Abiit enim Iesus post biduum quod fecerat in Samaria: vsque ad id, *&c.*
Ibid. b. ad disputandum proponitur. *C.* ad dispensandum.
Ibidem. cum cōmentatione. ms. *omnia*, cum commendatione.
Ibid. d. qui eam de pectore. ms. *omnia*, quia.
Ibid. & quem Deus. ms. *omnia*, Dominus.
Ibid. col. 2 *a.* Venit in Samariam. ms. *omnia*, in Samaria.
Ibid. vbi de aqua vinum fecit, ms. 6. vbi aquam vinum fecit.
Ibid. d. quasi porrodicium. ms. *omnia*, quasi prodicium. *Th.* quasi porro dictum.
Ibid. honorem non habet. Modò attende. *F.* honorem modò non habet Attende.
Ibid. Confessos. ms. *omnia*, Concisos.
PAG. 60, *col.* 1. *b.* Dominus meus. ms. *omnia*, Dominus meus.
Ibid. qui non viderunt & crediderunt. ms. *omnia*, qui non vident & credunt.
Ibid. c. & alij, veni & venit. ms. 4. & huic 3, & alio.
Ibid. Iste tamen præsentiam suam, *Lege ex omnibus* ms. præsentiam eius.
Ibid. in domo tua. F. in domum tuam.
Ibid. col. 2. *b.* Audi. Filij autem, inquit, regni. Audi *&* inquit, *non sunt in* ms.
Ibid. Mater Sion dicet homo. *In hac sententia & sequētibus* ms. *modò omnia modò quædam habent*, dicit.
Ibidem c. in qua generatus est. F. genitus. L. natus.

TRACTATVS XVII.

PAG. 60. *col.* 2, *de.* Magis gaudere quàm mirari debemus *Fortasse legendum*, Magis mirari debemus. *Vt duæ dictiones* gaudere quàm *à quopiam videantur adiectæ.*
Ibid. fecit quod videri poterat, vt sanaretur vnde videri non poterat 5. Ms. *vtrobique habent*, videre.
PAG. 61. *col.* 1 *a*, parum fecit. ms. *omnia*, paruum fecit.
Ibid. & benignitas illa. ms. *omnia & Th.* bonitas.
Ibid. non veterascet. ms. 5. non veterescet.
Ibid. evidetur significare. ms. *omnia. & Th*, significasse.
Ibid. Significari enim populos nomine aquare populum. MS. *omnia & Th.* Significari enim populos nomine aquarum.
Ibid. non soluebat, ms. *omnia. & Th.* non absoluebat.
Ibid. d. quare ergo cōtinebant, quos non sanabant? ms. *omnia*, Quare ergo continebat, quos non sanabat?
Ibid. euangelica virtute. *Lege ex* 4, ms. angelica.
Ibid. col. 2. *b* significantur prophetæ. ms. 3, prophetiæ.
Ibid, siue in prophetis. ms. *omnia*. siue in propheria.
Ibid. gloriæ beati. ms. 3. magni Dei.
Ibid. d. Non enim & tu, ms. T. Num enim & tu.
Ibid. daturus es. 5, ms. daturus es? *per interrogationem.*
Ibid, Non etiam afferes illi. ms. *A.* sed etiam affers illi. *C.* Nō etiam affers illi.
Ibid. reparet in labore? Pascis vtiq;. ms. 3, reparet? Et in labore pascis vtique. 2, reparet: & in labore? pascis vtique. *C.* reparet & in labore: pascis vtiq;. *F.* reparet & in labore? Pascis vtiq;
PAG. 62. *col.* 1. *a.* ab illicitis cupiditatibus. ms. *omnia*, voluptatibus.
Ibid. hoc est generali ieiunio. F. hoc est genarale ieiunium.
Ibidem b. Memētote quid proposuerim. Numerum *Rom.* Mementote quod proposuerim numerum.

Ibid.

Ibidem in illo languido volo exponere: quare, *Rom.* & *L.* in illo languido. Volo exponere, quare.
Ibid. c. sicut teipsum, MS. 4. tanquam.
Ibid. In his duobus præceptis, MS. 3. mandatis.
Ibid. nisi gemino. *Rom. Th. L.* nisi in gemino.
Ibid. qui à quadraginta, *Rom.* L. qui ad quadraginta.
Ibid. d. homo ad salutem. MS. *omnia, & Th.* ad sanitatem.
Ibid. col. 2. *b.* & Deus in eo. *abest in* MS.
Ibid. c. Lux tua Deus est MS. *omnia*, Lux tua Deus tuus est.
PAG 63. *col.* 1. *a.* quòd sanum fecerat, MS. *omnia*, quòd sanum eum fecerat.
Ibid. vt eis responderi posset, MS. *omnia*, vt eis respondere posset. *Th.* quia eis respondere posset, L. *ad marginem*, ne eis respondere posset.
Ibid. & saluaret iumentum suum, MS. *omnia*, solueret.
Ibid. b. videre Christum, MS. *omnia*, videri.
Ibid. c. nondum nosti Iesum, nondum vides Iesum, MS. 6. nōdum nosti Iesum, nondum vidisti Iesum, nondum vides Iesum.
Ibid. in turba non cognouit, in templo cognouit, *omnia* MS. *habent vtrobique* cognouit, *Th.* agnouit.
Ibid. Tunc ille, MS. 6. *& Th.* Nunc ille, F. Nunquid ille.
Ibid. col. 2. *a.* crederetis & mihi, MS. 5. crederetis forsitan & mihi.
Ibid. b. & ego operor, *non est in* 6. MS.
Ibid. b. & audistis, MS 3. vt audistis.
Ibid. c. tradidit spiritum, MS. 5. reddit, F. reddit.
Ibid. ad significationem vobis, MS. 6. *& Th.* vobis ad significationem meam, L ad significationem meam vobis. K. ad significationem mei.
PAG. 64. *col.* 1. *a.* quia patrem suum, MS. 4. qui.
Ibid. faciebat æqualem Deo, Deo *abest in* MS. *& Th.*
Ibid. esse se æqualem Deo, MS. 3. esse æqualis Deo.
Ibid. se æqualem Deo? *non est in* MS.
Ibid. b. Et nos ad æqualem Deum, MS. K. F. Deo.
Ibid. quomodo perueniremus, semetipsum, MS. *omnia*, quomodo peruenimemus? semetipsum.

TRACTATVS XVIII.

PAG. 64. *col.* 1. *b.* vsque ad id vbi ait, Pater enim, *&c.* MS. 5. vsque ad id vbi ait, Hæc & filius facit similiter.
Ibid. c. de intimo pectore eius, MS. *omn.* de intimo eius corde.
Ibid. d. & fortasse conturbati, *lege ex omnibus manuscrip.* & fortasse vel conturbati. L & fortasse conuersi vel cōturbati.
Ibid. col. 2. *a.* intelligere non potuerimus, MS. 6. nondum potuerimus.
Ibid. & æterna mortalis, *& non est in* MS.
Ibid. b. Recensete de verbo quod nostis, MS. *omnia*, Recense de verbo quod nosti.
Ibid. hac carne minor est patre, MS. *omnia*, *& Alc.* maior est pater.
Ibid. quam tenere qui nostis, MS. 5. & L. quam tenete, A. C. quam tenetis.
Ibid. d. Mouebantur enim Iudæi, MS. *omnia*, Mouebatur enim Iudæus.
Ibid. & volens eos corrigere, MS. *omnia*, cum.
Ibid. & eis demonstrare, *omnia* MS. & ei.
PAG. 65. *col.* 1. *a.* & si indiuiduam, MS. 5. & sic.
Ibid. perfectam vnitatem, MS. 3. vt & perfectam vnitatem.
Ibid. fecit cor vnum, MS. 6. facit.
Ibid. fecit animam vnam, MS. 5. facit.
Ibid. b. Si iam tenemus, MS *omnia*, Iam tenemus.
Ibid. adiungo illlud, MS. 2. Adiungo aliud. 5. Adiunge aliud.
Ibid. expone mihi paululum, MS. *omnia*, expone hoc mihi paululum.
Ibid. col. 2. *a.* facientem patrem & filium, MS. 4. faciente patre & filio, *C.* faciente & patre & filio.
Ibid. c. vt hoc me explicare pollicear vobis, MS. *omnia*, vt hoc explicare policear & me & vos.
PAG. 66. *col.* 1. *a.* vt perueniasad cibum spei, MS. 5. speciei.
Ibid. etiamsi iam videam? Ms. *omnia*, etiam si ego iam videam?
Ibid. desideriis prægrauatur? Ms. 6. prægrauatus?
Ibid. inrer auersantem, Ms. 4. aduersantem.
Ibid. Vnus vt pecora, auersaris, Ms 4. aduersaris.
Ibid. iam non auersaris. Ms. 6. aduersaris.
Ibid. b. posset eadem non similiter? 6. Ms. *non habent* eadem.
Ibid. c. demonstrat ei quæ ipse facit, K. quæ vult facere.

Ibidem d. Si ergo finxit oculum verbum, *addunt omnia*, MS. quia omnia per verbum.
Ibid. col. 2. *b.* nuncient id quod senserint, Ms. *omnia*, nuncient quid senserint.
Ibid. Renunciat sibi, Ms. 3. Renuncier sibi. T. Renunciat & sibi.
Ibid. d. Et cùm viderint fulgorem, in ipso reuelabuntur. *lege ex omnibus* MS. Et cùm viderint, fulgore ipso reuerberātur.
Ibid. & videri non potest, Ms. 4. & videre non potuit, 3. & videri non potuit.
Ibid. ad solita recidistis, Ms. 3. redistis.
PAG. 67. *col.* 1. *a.* noli adulterari, Ms. 6. noli adulterare.

TRACTATVS XIX.

PAG. 67. *col.* 1. *c.* quantum nostrum mouit. *forte legendum*, quātum Dominus nostrum mouit.
Ibid. quia nec explicatum, Ms. 5. sed quia.
Ibid. col. 2. *a.* Quod nunc enim audistis, MS. 2. audistis, k. dixistis.
Ibid. b. non vtique per filium facit, MS. *omnia*, fecit.
Ibid. iis quæ modò audistis, MS. 2. quas.
Ibid. d. Sed sicut suscitat. *in omnibus manuscrip. abest* sicut.
PAG. 68. *col.* 1. *c.* spiritus quidem summus. *lege ex manuscrip. A. C.* quidam
Ibid. col. 2. *a.* & ecce resurgunt mortui, *manuscrip. omnia*, & ecce iam resurgunt mortui.
Ibid, & in iudicium non venier, T. *C.* venit.
Ibid. b. nam ita credimus, MS. *omnia*, *C.* credidimus.
Ibid. d. resurgent primi, MS. 3 primò.
Ibid. obuiam Christo, MS. 3. obuiam Domino Christo.
Ibid. cum Domino erimus, MS. 3. cum eo erimus.
Ibid Et veniet illa hora, *& non est in manuscrip.*
Ibid. Quomodo intelligemus, *manuscrip. omnia*, intelligimus.
Ibid. si rectè credimus, MS. *omnia*, credidimus.
PAG. 69. *col.* 1. *a.* quando fiat resurrectio, *lege* quomodo, *ex omnibus*, Ms. *&* L.
Ibid. b. quod dixeramus differendum, *Lege ex omnibus manuscript. &* L. differendum.
Ibid. d. quadā voce propria, Ms. 4. propriè, K. proprij, F. non propriè.
Ibid. col. 2. *a.* subducta lucerna in tenebris remaneatis, Ms. *omnia*, subtracta lucerna in tenebris remanetis.
Ibid. non indiget ille, *omnia* Ms. Non indigens ille.
Ibid. vt sit ille vita, sit & iste, *forte legendum*, vita sit ille, vita sit & iste.
Ibid. b. ostendit se viuam, Ms. *omnia*, vitam.
Ibid. His vtique operibus, Ms. *omnia & L.* His itaque operibus.
Ibid. d. Resurgat ad illum, Ms. *omnia*, Surgat.
PAG. 70. *col.* 1. *a.* Quid ergo ait, Ms. 4. *& Alc.* Quod.
Ibid. in semetipso? Breuiter dixerim, *eadem* Ms. *& Alc.* in semetipso, breuiter dixerim.
Ibid. quia erat, antequam ei daretur, MS. 3. qui erat, antequam ei daretur, *C.* quia antequam erat, ei daretur, k. quia erat, antequam daretur.
Ibid. b. cui daretur, Ms. *omnia*, daret.
Ibid. haberet vitam non in semetipso, *in* MS. *non est*, non in semetipso.
Ibid. d. non ergo amittamus fidem de resurrectione carnis, Ms. 6. non ergo amittamus de fide resurrectionē carnis.
Ibid quam opponemus, Ms. 4. *&* L. quem, Ms. 2. *& Th.* quid.
Ibid. aliqua religione, Ms. *omnia*, aliquam religionem.
Ibid. meliorem, quare mihi loqueris? *in* 6. Ms. *abest* mihi.
Ibid. iustum, quare mihi loqueris? mihi *abest in* 5. *manuscrip.*
Ibid. col. 2. *a.* & fidem quorundam subuertunt, *C.* & L. subuerterunt.
Ibid. Nónne hoc docebant. Ms. *omnia*, dicebant.
Ibid. b. tibi ait Iesus, Ms. 5. ait tibi Iesus, T. ait Dominus Iesus, *A.* ait tibi Dominus Iesus.
Ibid. b. & dedit filio vitam habere, vitam *videtur superfluum.*
Pag. 71. *col.* 1. *a.* Sed resurgunt nunc, Ms. *omnia*, resurgant.
Ibid. Resurgunt tunc in mente, Ms. *omnia*, Resurgant nunc in mente. L. *& Alc.* Resurgunt nunc in mente.
Ibid. filium Dei, Ms. *omnia*, per filiūm Dei.
Ibid. Resurgent nunc in carne, Ms. *omnia*, resurgant tunc in carne, L. *& Alc.* resurgent tunc in carne.
Ibid. b. & apparebit, *omnia* Ms. & ipsa apparebit.
Ibid. c. nunc autē, vt arbitror, MS. *omnia*, nunc iam, vt arbitror.

Ibid.d. Et nunquid omnes obediunt, MS.*omnia*, & *Th.* Et nunquid omnes iniqui obaudiunt, *L.* Et nunquid omnes iniqui obediunt.
Ibid.col.2.c. & offeret regnum Deo,*in* 5.Ms. *abest* Deo.
Ibid.c.d. Quomodo oſtenditur æqualis patri, cùm dicit, Ms. K.*F.* patri: Cùm dicit,*& paulo poſt*, patrem meum: k.*F.* & L.*ſine interrogatione.* patrem meum, *fortè legendum*, Quomodo oſtenderetur? Æqualis patri, quemadmodum dicit Philippo: Qui me videt, videt & patrem meum.
Ibid.d. Sicut audio, iudico, Ms.*omnia*, ſed ſicut audio, iudico.
Ibid. Et quia dicturi, Ms.*omnia*, Quia dicturi.
Ibid. Si tu iudicabis, Ms.*omnia*, & *Th.* Tu iudicabis.
Ibid. Certè filius quos vult viuificat, Ms.3. Certè quos vult viuificat, *F.* Certè quos vult filius viuificat.
Ibid. Non quærit,*& c. fortè legendum*, Quomodo non quærit? *& c. per interrogationem, & reſponſio ſit*, Non meam, &c.
Ibid. non meam, non propriam, *omnia* Ms. non meam propriam.

TRACTATVS XX.

PAG.72.*col.*1.*a.* filius facit ſimiliter, *Addunt* 6.Ms. Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei.
Ibid.b. ſuper pectus Domini, 6.Ms. ſuper pectus Dñi Dei.
Ibid. audiſtis dicere, Ms.*omnia*, audiſtis modò dicere.
Ibid.c. qui in porticibus,*omnia* Ms. & L. qui in quinque porticibus.
Ibid. Illi enim carnaliter, Ms.4. autem.
Ibid.d. ipſum poſt bona opera, *omnia* Ms. ipſum Deum poſt bona opera.
Ibid. ad ſimilitudinem Dei, Dei *non eſt in* Ms.
Ibid.col.2.a. requiem quæ fuiſſe, Ms.*omnia*, requieuiſſe.
Ibid. ait illis ſcandalizatis. Ms.*omnia*, ſcandalizantibus.
Ibid. b. inſeparabilia ſunt, Ms.*omnia*, non ſunt ſeparabilia.
Ibid.c. aperiet pulſanti, Ms.*omnia*, adaperiet.
Ibid. eſurientem relinquit, Ms.*omnia*, relinquet.
Ibid. ſpiritus eorum, Ms.*omnia*, ſpiritus eorum eſt.
PAG.73.*col.*1.*a.* quia æqualem me, Ms.*omnia*, & *Th.* & quia æqualem me.
Ibid.b. Si enim hoc eſſet, Ms.*omnia*, Si enim hoc eſt.
Ibid. quod eſt poſſe ipſius, MS.*omnia*, quod eſt velle ipſius.
Ibid. Deus autem, Ms. *omnia*, Deo autem.
Ibid. quicquid eius eſt, & quicquid eſt, quia Deus eſt, Ms.4. quicquid eius, & quicquid eius, eſt, quod eſt, quia Deus eſt, T.A. quicquid eius eſt, quod eſt, quia Deus eſt, G. quicquid eius, & quicquid eius eſt, quod eſt, Deus eſt.
Ibid.c. quàm pater, *omnia* MS. quàm pater eſt.
Ibid. poteſtatis, poſſibilitatis, MS.*omnia*, poteſtatis, maieſtatis, poſſibilitatis.
Ibid. Attendat autem, Ms.6. Attendat ergo.
Ibid. Ecce audit, Ms.6. Ecce audit.
Ibid.d. pater nunquam ambulauit, Ms.*omnia*, pater non ambulauit.
Ibid.col.2.a. Ipſum audi, Ms.*omnia*, Fortè ipſum audi.
Ibid. quia per ianuam non intraſti, Ms.6. quia non per ianuã intraſti.
Ibid. Ergo quem admodum poteſt, k. Ergo quantum potes.
Ibid. Itaque quicquid facit, Ms.*omnia*, Ita quicquid facit.
Ibid.b. quam aliam fecit filius? Ms.*omnia*, quam lucem aliam fecit filius?
Ibid. Intelligimus ergo, Ms.3. Intelligamus ergo.
Ibid.c. firmamentum factum à Deo patre, ſed filium, *non eſt in manuſcript.*
Ibid. Omnia ergo, *omnia* Ms. Omnia enim.
Ibid. non à patre, *abeſt in* Ms.
Ibid. qui eum non receperunt, *abeſt in* Ms.
Ibid.d. quia poſt multa ſecula, Ms.*om.* quia per multa ſecula.
Ibid. in ſenectute ſua, Ms.6. in ſenecta ſua.
Ibid. ſine incremento, Ms.6. ſine cremento.
PAG. 74.*col.*1.*a.* carnalis ſubreperet intellectus, *manuſcript.*5. ſubriperet.
Ibid. & auerteret mentem, Ms. 5. verteret.2. euerteret.
Ibid. ſecutus ait, 4. Ms ſequenter ait.
Ibid.c. accepit vt faceret, MS.*omnia*, accepit quod faceret.
Ibid. quod fecit lingua tua, Ms.5. & quod fecit lingua.
Ibid. manſit in lingua tua? Quod ſonuit, *omnia* Ms. manſit in lingua tua quod ſonuit.
Ibid. per linguam tuam, fecit lingua, Ms.6. per linguam tuã? Fecit lingua.
Ibid.col.2.a. inter carnem & animum, Ms.6. animam.
Ibidem inter animum & Deum, Ms.4. animam.
Ibid. panis die ac nocte, Ms.*omnia*, & *L.* panes.
Ibid.b. beati enim mundo corde,*in* 3.Ms.*non eſt* enim.
Ibid.c. tranſeo cælestia, Ms.4. tranſibo.
Ibid.d. Sed quomodo dico, tranſi & ipſum, MS.5. Sed quomodo dico, eſt. Tranſi & ipſum. 2. Sed quomodo dico, eſt? Tranſi & ipſum, *L.* Sed quomodo dico, tranſi & ipſum?
Ibid quia ipſe animus, Ms.6. quia & ipſe animus.
PAG.75.*col.*1.*b.* de ſole loquor, Ms.2. De ſe loquor, K. De candore loquor, *fortè legendum*, Quid de ſole loquor?

TRACTATVS XXI.

PAG. 75.*col.*1.*c.* dignatus eſt, qua potuimus, Ms.*omnia*, vt potuimus.
Ibid. facultate tractauimus.*deeſt in* MS.*C.*
Ibid. Si autem non potuerimus, Ms.*omnia*, Si autem hoc non potuerimus.
Ibid.d. Deo gratias: ſi autẽ non potuerimus, *deſunt hoc in* Ms.
Ibid. Qui enim ſumus, Ms 6. Quid enim ſimus, K. Non enim ſcimus.
Ibid. & ſi iam de ſemine, Ms.6 & ſumus de ſemine.
Ibid. & ducere nos, *omnia* Ms. & docere nos.
Ibid. ad immortalitatem, *in* 2 Ms.*abeſt* ad.
Ibid.col.2.a. quod cùm viderit aliquid filius, aliquid *videtur ſuperfluum.*
Ibid.b. quod viderit patrem facientem, *non eſt in* Ms.
Ibid. Hinc videamus, MS.*omnia*. Hinc videmus.
Ibid. vt ipſe tale, MS.*omnia*, vt & ipſe tale.
Ibid.c. quod de ipſa ſapientia dicit, *omnia*, Ms. quod de ipſa ſapientia Scriptura dicit.
Ibid.d. & ſtillare in ſtim noſtram, MS.*omnia*, & diſtillare.
Ibid. Dicamus ei Domine, cui didicimus dicere pater. Audemus enim hoc, Ms 3 Dicamus & Domine. Cui dicimus? Dicere pater audemus. Audemus enim hoc, *F.* Dicam? Domine. Et cui dicimus? Dicere pater audemus. Audemus enim hîc, A. dicamus Domine. Et cui dicimus: Dicere pater audemus, Audemus enim hoc, *& ſimiliter C. niſi quod habeat*, Audemus enim hîc.
Ibid. niſi frater noſter? Ms.5. pater.
PAG.76.*col.*1.*a.* ſumus aliquid. Quid aliud ſumus, quando nõ videmus.*totum hoc deeſt in* 6.Ms.
Ibid. conuertimus nos ad Deum, *omnia*, MS. ad eum.
Ibid.b. eſt qui quærat, MS.*omnia*, eſt quò quærat.
Ibid. eſt qui ſe conuertat, Ms.6. & eſt quò ſe conuertat. F. & quò ſe conuertat.
Ibid. nec perdit lucem, 3. Ms. & L. nec perdit lucere.
Ibid.c. quia pater facit, Ms.*omnia*, quia feder pater, & facit.
Ibid. quod facturus erat pater per filiũ, k. *F. non habent* pater.
Ibid. Rurſus hic turbat. F. Rurſus hoc perturbat.
Ibid. Sed iam quomodo, *omnia* Ms. quoniam.
Ibid. ipſe aperiat. *omnia* MS. ipſe aperit.
Ibid. excitatum deferet? *omnia* MS. deferit?
Ibid.d. Id eſt, demonſtraturus eſt, hoc eſt, demonſtrabit. 4. MS. Hoc eſt, demonſtraturus eſt, id eſt, demonſtrabit. *L.* Idem demonſtraturus eſt, hoc eſt, demonſtrabit: Demõſtrauit, de præterito dicimus: demonſtrabit, de futuro dicimus, *omnia* Ms. De præterito dicimus, demonſtrauit: demonſtraturus eſt, dicimus de futuro. L. Demonſtrauit, de præterito dicimus: demonſtrabit, demõſtraturum dicimus.
Ibid.col. 2.*a.* manere ſemper cum patre, videntem patrem. *manuſcrip.*6. manere ſemper cum patre videntem, videntem patrem.
*Ibid.col.*2.*a.* Ergo demonſtraturus eſt aliquid, *omnia manuſcr.* Ergo demonſtraturus eſt adhuc aliquid.
Ibid. b. Quærebant tenebras, Ms. 2. Quærebant enim tenebras. K. Quærebant autem tenebras.
Ibid.c. reſuſcitare mortuos, F. mortuos reſuſcitare?
Ibid. facta ſunt omnia: qui fecit, Ms.6. facta ſunt omnia? Qui fecit.
Ibid. qui non eramus? Adhuc habebat, Ms.*omnia*, qui non eramus, adhuc habebat.
Ibid. Quid eſt quod vult dicere? MS.4. Quid eſt ergo? Quid vult dicere? 3. Quid eſt? Quid vult dicere?
Ibid. Ergo acceſſit homo, *lege ex omnibus* MS. Ergo acceſſit homo Deo.
Ibid. non iam vt homo eſſet, Ms.*omnia*, nõ vt iam homo eſſet.
Ibid. & vt fratrem, 4. Ms. & fratrem, L. & factum.
Ibid. qui audiebamus, k. quem audiebamus.

Ibid. fratrem, quia natum. L. factum, quia natum.
Ibid. fratrem autem ex ſemine. L. factum autem ex ſemine.
PAG.77.*col.*1.*a.* quando eſuris diſcens. *A.* quando eſuris diſcere. L. *Th.* quando eris diſcens.
Ibid. totus ille homo & nos, *lege ex omnibus*, Ms. totus homo, ille & nos.
Ibid.b. quod nouerat Chriſtus, & oſtenditur Chriſto. *non eſt in manuſcrip.*
Ibid. velle aliquid tollere, *omnia*, MS. velle te aliquid tollere.
Ibid.c. vide etiam manus. MS. 6. videat iam manus.
Ibid. vt corpus tuum oſtenderet corpori tuo. MS.3. vt corpus tuum oſtenderes corpori tuo. 2. vt per corpus tuum oſtẽderes corpori tuo.
Ibid. Noluit ſeparare. *lege ex* 5. MS. & L. Noluit ſe ſeparare.
Ibid.d. vt reſurgat Lazarus, MS.*omnia*, vt ſurgat Lazarus.
Ibid. facit cum patre. MS. *omnia*, fecit cum patre.
Ibid. ſicut ergo pater, Ms.4. *non habent* ergo.
Ibid. col. 2. *a.* quamuis à patre, tamen apud patrem poteſtatẽ. L. quamuis à patre datam, tamen patris poteſtatem.
Ibid. vt oſtenderet ibi. L. Et vt oſtenderet ibi.
Ibid. voluntatem ſuam. Et ne. L. voluntatem ſuam, & ne.
Ibid. potens, iſte tanquam, *non eſt in* MS.
Ibid. reſurrectionem ſcilicet. 3. MS. reſuſcitationem ſcilicet.
Ibid. ſemper cum Chriſto victuri. *in omnibus* Ms. *abeſt* cum Chriſto.
Ibid. pater fecit an filius? *omnia* MS. facit.
Ibid.b. ſic & filius, quos vult viuificat, *non eſt in* MS.
Ibid. dedit filio: Paulo antè. *Hæc editio Lutet. aliquot verba interſerit hoc modo*: dedit filio, niſi quia de reſurrectione dixerat mortuorũ, quæ futura eſt in iudicio? Paulo antè, *& c. Quæ lectio non quadrat, niſi quod præcedit*: Vnde continuò. *ita legatur*: Vnde enim continuò.
Ibid.c. Non enim pater, inquit, *in* MS. *abeſt*, inquit.
Ibid. te dicente, *omnia*, MS. te dicentem.
Ibid.d. ille iudicat de iniuriis tuis. MS. 5. ille iudicat iniurias tuas. 2. ille iudicat iniuriis tuis.
PAG.78.*col.*1.*a.* de riuo bibamus. Ms.6. de riuulo bibamus.
Ibid tenere poſſumus. MS.4. poſſimus.
Ibid. ſed in manifeſto omne iudicium dedit filio, Hoc enim dictum eſt, quia hominibus in iudicio nõ apparebit niſi filius, ſed manifeſtò. *lege ex omnibus* MS. ſed omne iudiciũ dedit filio, ſed manifeſtum. *Cætera ſuperflua ſunt, & ex præcedentibus hic inſerta.*
Ibid.b. manifeſtans ſe eis in veritate. *omnia* MS. manifeſtans eis veritatem.
Ibid. non phantaſmate, non vmbra, non ſpiritu. *omnia* MS. nõ phantaſma, non vmbra, non ſpiritus.
Ibid. ſicut ad illam ætatem, MS.*omnia*, ſicut illa ætate.
Ibid. ſic ab ætate, MS.*omnia*, ſic illa ætate.
Ibid. vergit in ſenectutem, Ms.6. vertit. *A.* vergitur.
Ibid.c. voluit prædicare. *lege ex* Ms. K. *F.* prædicari.
Ibid. Videbunt & ad dexteram, Ms. k. *non habet &.*
Ibid. videbunt ad ſiniſtram. Ms. *K. F.* videbunt & ad ſiniſtram.
Ibid. Hoc ergo impij, Ms. K. Hoc autem impij.
Ibid. videre potuerunt, MS 4. poterunt.
Ibid. non videbunt MS. K non videbant.
Ibid. qui præparatus eſt, MS.*omnia*, qui paratus eſt.
Ibid.d. non iudicare quenquam, MS.2. iudicaſſe.
Ibid. ob hoc, MS.*omnia*, ad hoc.
Ibidem vbi æqualitas, MS.*omnia*, vbi adhuc æqualitas.
Ibid. vident verbum Deum, *& c. L. non habet* vident. *Et omnino videtur hoc modo legendum*: Verbum Deum apud Deum quando videbunt: ipſe erit, *& c.*
*Ibid.col.*2.*b.* & manifeſtabo. MS. 6. & oſtendam.
Ibid. demonſtraturus es teipſum? MS. 5. demonſtraturus es? Teipſum. 2. demonſtraturus es? Teipſum?
Ibid. Et Iudæis te demonſtraſti. *lege ex omnibus* MS. Et Iudæis te non demonſtraſti?
Ibid. Nonne te viderunt, MS.6. Non te viderunt.
Ibid. & crucifixerunt? *lege ex omnibus manuſcript. &* L. & qui crucifixerunt?
Ibid. amor ipſe te perducet vt videas, MS.*omnia*, amor ipſe nõ te perducet vt videas?
Ibid. c. Et modò ergo poſt commemoratũ iudicium. MS.3. Et quomodo ergo poſt memoratũ iudiciũ.2. Et quomodo? Ergo & poſt commemoratum iudicium. G. Et quomodo ergo & poſt cõmemoratũ iudiciũ. *A.* Et quomodo?

Ergo & poſt memoratum iudicium.
Ibid. Iudæis honorificatur pater. 4. MS. A Iudæis honorificatur pater, L. Modò honorificant patrem. *In* MS.*C. deeſt. In A. & T. deeſt cum iis quæ ſequuntur, uſque ad illud*: Modò ergo.
Ibid.d. ſeculo antiquus. *manuſcript.omnia*, à tẽculo antiquus.
Ibid. Sed hic, inquit. *manuſcript.*3. Sed, inquit. *rectius alia* 3. Sed hoc, inquit.
Ibid. quã ille qui: mittitur. *manuſcript.*3. & minor qui mittitur
PAG. 79.*col.*1.*a.* Video ibi miſſionem. *omnia* ms. emiſſionem:
Ibid. & vincunt te. *Lege ex omnibus* ms. & conuincunt te.

TRACTATVS XXII.

PAG.79.*col.*1.*b.* & in iudicium non venit. *manuſcript.*3. veniet.
Ibid. ſed tranſit. *manuſcript.*3 ſed tranſijt.
Ibid. quòd non quæro.5, *manuſcript.* quia non quæro.
Ibid. ſed voluntatem eius. *In* 3. *manuſcript. abeſt* voluntatem.
Ibid. quod in veſtros ſenſus traijcimus. *Lege ex omnibus manuſcript. &* L. traijciamus.
Ibid.c. ſi deſereret. *manuſcript.* 2. ſed deſereret.
Ibid. non poſſumus. L. non poſſemus.
Ibid. ſi non caperet in ſe mort. *omnia manuſcript.* ſi non caperet ipſe mort.
Ibid. niſi quod in nobis. *manuſcript. omnia & L.* ſi quod in nobis.
Ibid. voluiſſet communiucare. ms.6, *&* L. voluit. *A.* nollet.
Ibid. putamus eum. L. putaremus eum, *& c. cum interrogatione.*
Ibid. quia voluit vt intelligatur. 4. *manuſcrip.* intelligeremus.3. intelligamus.
Ibid. præſtet intellectum. *manuſcript. omnia. & L.* præſtat.
Ibid. quia qui verbum. *In omnibus manuſcript. abeſt* quia.
Ibid.d. Et Amen amen dico vobis. *In manuſcript. non ſunt hæc verba.* Amen amen dico vobis.
Ibid. audire vos voluit, *Lege* nos *ex omnibus manuſcript.*
Ibid. Deus eſt enim Chriſtus. *Lege ex omnibus manuſcript.* Deus eſt Chriſtus.
*Ibid.col.*2,*a.* vt in iudicium non veniat. *omnia manuſcript.* Et in iudicium non veniet.
Ibid. ſed tranſeat. *manuſcript.*5. tranſiet. P. tranſijt. k. tranſit.
Ibid. Vbi & quando venimus. MS. *omnia*, Vbi? Quando venimus.
Ibid. veniamus? *manuſcript* 4. veniamus, *ſine interrogatione.*
Ibid. tranſit mente. *abeſt in manuſcript.*
Ibid. Vbi erat? Vnde tranſiret? *Lege ex manuſcript.*4. *&* L. Vbi erat vnde tranſiret?
Ibid. A morte ad vitam. ms. *omnia*, Tranſit à morte ad vitam.
Ibid tranſitum fecit, motu cordis. nõ motu corporis. motu in melius *omnia manuſcript.* tranſitum facit, moto corde, non moto corpore: moto in melius.
Ibid.c, Si autem apprehendẽda eſt. *In omnibus manuſcript. abeſt*, Si autem.
Ibid. Oportet nos exhiberi omnes. *manuſcript.nõ habẽt* omnes.
Ibid. Abſit, inquis. *manuſcript.omnia*, inquit.
Ibid.d. ſicut ipſe monuit: tranſij. *manuſcript.* 6. ſicut me monuit. tranſij. *F.* Sicut me monuit, tranſij.
Ibid. quot modis intelligatur. *manuſcipt.omnia*, quomodo intelligatur.
Ibid. Aliquãdo iudicium diſcriminatio dicitur *Lege ex omnibus manuſcript. & Th.* Aliquando iudicium pœna dicitur aliquãdo iudicium diſcriminatio dicitur.
PAG.80.*col.*1.*a.* parce mihi Deus *manuſcript. P. k.* parcat.
Ibid. & ſi parum intelligit. *In manuſcrip.non eſt* ſi.
Ibid.b. ipſum verbum iudicij. *manuſcrip.omnia*, ipſum verbum iudicium.
Ibid. dormiunt ſufficienter. *fortè* ſufficiẽtes. *Nam Græce eſt* ἱκανοὶ.
Ibid.c. in fine zabulum. *manuſcript.omnia, &* L. diabolum.
Ibid. Ad hoc iudicium non venit. *manuſcript.* 6. veniret.
Ibid. nec potes euadere ſententiam diuinam. *manuſcript.omnia*, nec poteſt euacuari ſententia diuina.
Ibid.d. & quaſi omnes viuunt. *manuſcrip.* & quando.
*Ibid.col.*2.*a.* quia veniet hora MS.*omnia*, venit. *& ſimiliter paulo poſt.*
Ibid. Quid putamus *manuſcript.*3. Quid putatis.
Ibid.b. te rumpat. Ms.5. tẽ rumpat? *per interrogationem.*
Ibid. Surge in corde tuo procede, *manuſcri.omnia*, Surge in corde, in corde tuo procede.
Ibid. malæ cõſuetudinis grauaris. *Lege ex omnib°* MS. grauabaris.
Ibid.c. tranſeunt ad vitam. *manuſcript.omnia & L.* tranſibunt.
Ibid. ad vocem filii Dei viuum. *manuſcrip.*4. viuent.
Ibid. perſeuerantes in fide ipſius. *manuſcript.*6, perſeueranter.

Ibid.d. quem viuere fecisti. *manuscrip.6.* videre.
Ibid. Cùm autem de patre loquereris, dixisti. *In manuscript. non est* dixisti.
PAG.81.*col.1.a.* Vbi habet? In semetipso. *Adde ex omnibus manuscript.* Vbi dedit habere? In semetipso.
Ibid. ideo de voluntate *Lege ex* 3. ms. id est, de voluntate.
Ibid. nō à nobis. *Addunt omnia manuscript.* à Deo nobis datur, non à nobis.
Ibid. & modò bene viuit. *manuscript.6,* viuet.
Ibid. Adhuc aliquid. *manuscript. omnia,* Adhuc aliud.
Ibid.b. qui lucerna absente iacebant. *Puto legendum,* patebant.
Ibid. Proinde qui in tenebris eras. *manuscript.5* , Proinde quia in te tenebræ eras. 2. Proinde quia in tenebris eras.
Ibid. cùm illuminaris. *Lege ex omnibus.* MS. cùm illuminaberis.
Ibid.d. dedit ei tanquam verbo suo. *manuscript.6,* Dedit, tanquam cui, tanquam verbo suo. A. Dedit, tanquam cui? Tãquam verbo suo.
Ibid. videbitur ab his. *manuscript. omnia* , videbitur Deus ab his.
Ibid. quæ sic veniet. *Lege ex manuscript.C.* qua sic veniet.
Ibid. sicut ascendit *manuscript* 4 vt ascendit.
Ibid.col.2.a. istam potestatē iudicij? *omnia manuscript.* istam potestatem iudicium faciendi?
Ibid. Accepit qui resuscitatus est, accepit qui natus est, accepit qui crucifixus est. *omnia manuscript. tantum habent,* Accepit qui crucifixus est.
Ibid. Veniet hora. *manuscript.4.* & L. Venit hora. *Manuscript.3.* Venit ergo hora.
Ibid.b. vt qui audit *manuscript.6. non habent* vt.
Ibid. viuat. *manuscript.5.* viuit.
Ibid. carnis, & resurrectio corporum mortuorum? *Hæc desunt in omnibus manuscript.*
Ibid. Est quidem ista *manuscript.5.* Et quid est ista. *&c. per interrogationem in.4. manuscript.*
Ibid. crede futuran & resurrectionem corporis. *Hæc desunt in omnibus manuscript.*
Ibid. illis dicebant. *6. manuscript.* illis dicebat.
Ibid. transit à morte. *manuscript.3* transijt
Ibid. in omnibus fidelibus MS. *6,* in hominibus fidelibus.
Ibid.c. Veniet hora, & nunc est. *manuscript.2.* Venit.
Ibid. Et vnde, inquis. *manuscrip. omnia,* inquit.
Ibid. quia venit hora. *manuscript. omnia,* veniet.
Ibid.d. audient vocem filij Dei, & procedent. *Hæc non sunt in manuscript.*
Ibid. Non dicitur. *manuscript. omnia,* Non dixit.
Ibid. alij damnantur. *manuscript. omnia,* damnabuntur.
Ibid. qui procedent. licet. Ms, k. *F.* qui procedunt. Licet.
Ibid. Et procedent. Quo? Qui bene fecerunt. *manuscript.* 5. Et procedent qui bene fecerūt. *manuscript.* C. F. Et procedunt qui bene fecerunt.
PAG. 82. *col.1.a.* Quoniam tu quodāmodo. *manuscript. omnia,* Quando tu quodammodo.
Ibid. vt quod audis dicas. MS 5, quod audis, hoc dicis? *P.* quod audis, hoc dicis. *K.* qui audis, hoc dicis.
Ibid. Inde de tuo qui est. MS. 3. Inde de tuo. Quid est. *F.* Inde de tuo quidem est *Vide sinue tota sententia ita restituenda.* Hoc enim tibi dicit Christus in corde tuo. Quid est. *&c.*
Ibid.b. voluntatem filij. *manuscript. omnia. & Th.* Christi.

TRACTATVS XXIII.

PAG 28 *col.2.a,* super ipsum autem efflorebit. *manuscript.4. & Alc.* florebit.
Ibid.b. habere in Scriptura? Vitam æternam. *Lege ex omnib⁹ manuscript. & Alc.* habere in Scriptura vitam æternam?
Ibid.c. quia & accensæ lumine. *manuscript. omnia,* qui & accensi sunt lumine.
Ibid. De Ioanne quidem. *manuscript.6,* De Ioanne quippe.
Ibid. Baptista *non est in 3. manuscript.*
Ibid.d. supra montem constituta *manuscript.5.* posita.
PAG. 83. *col.1.b* Leuemus ergo animam nostram. *In omnibus manuscript. abest,* nostram.
Ibid. quoniam verbum Deus. *manuscript. omnia rectius,* quomodo verbum Dei. *L.* quomodo verbum Deus.
Ibid.c. vel contristari. k. atque contristari.
Ibid. quæ Deus est. *manuscript. omnia,* quod Deus est.
Ibid.d. Anima vt præstet aliquid. *manuscript. omnia,* Præstat aliquid.

Ibidem nisi per animam. *manuscript. omnia* , nisi per animam rationalem.
Ibid.col.2.a. Verbum Christus, & verbum, *& non est in* Ms.
Ibid. Verbum Christus. *non est in manuscript. T.* A.
Ibid. & Deus & verbum, Ms. 6. & Deus verbum.
Ibid. & Deus & verbum, *manuscrip.6.* & Deus verbum.
Ibid. esse se æqualem Deo. Ms. 3 esse æqualis Deo.
Ibid.b. ibi habes aliquid propter per. F. Ms. 4. aliud.
Ibid. nisi per hominem eundem Christum? eundem , *non est in* Ms.
Ibid.d. Cælum, terra. *L.* terram.
Ibid. fruteta in agris, Ms. *omnia,* frutecta.
Ibid. omnia hæc Deus pater, pater *non est in* Ms.
Ibid. & Deus monstrauit , MS. *omnia* , & demonstrauit. L. & Deus demonstrauit.
PAG. 84. *col.1.a.* quicquid fit à patre per filium , Ms. *omnia,* quicquid fit à patre, fit per filium.
Ibid. quod demonstres filio, Ms. *omnia,* vt demonstres filio.
Ibid.c. & verberato aëre, Ms. 2. & de verberato aëre. k. & diuerberato aëre.
Ibid. patrem Deum locutum. Ms. *non habent* Deum.
Ibid. Si vellet verba dicere, Ms. *omnia,* verbo.
Ibid.d. simplicitatem vide. K. simplicitate vide.
Ibid. si simplex es, Ms. *non habent* si. A simplex esto.
Ibid.col.2.a. Nondum potes, *manuscrip.3.* potest.
Ibid. peruenì ad quid non fit, Ms. *eadem,* peruenìat ad.
Ibid.c. non esse autem quod erant, Ms. *omnia,* erat.
Ibid. Vera autem æternitas, MS. *omnia,* enim.
Ibid.d. De anima tua, MS. *omnia, &* L. De anima dico.
PAG. 85. *col.1.b* notas vobis, 4. Ms. notatas vobis.
Ibid. factus est sensus, Ms. 4. tactus est sensus. K. tacti sunt sensus.
Ibid. Eiusdem autem subsistātiæ est, Ms. 3. sunt, *alia* 3. fuit. *F.* sit.
Ibid.c ab istis corporis oculis absuissent, Ms. 3 aufugissent.
Ibid.col.2.b. sed homo factus est in tempore, Ms. 6. sed homo factus Christus in tempore. A. sed homo factus Christus est in tempore.
Ibid.d. quomodo pater. *Addunt omnia* Ms. Sic viuificat filius, quomodo pater.
Ibid. propter resurrectionem corporis? Ms. 3. corporum?
Ibid. Non dixit, sicut, Ms. *omnia,* Non dixit, sic.
PAG. 86. *col.1.b.* credendo in eum qui misit illum. Ms. 3. credendo ei qui.
Ibid. non veniet, sed transijt, Ms. 3. *&* L. nō venit, sed transit. Ms. 2. non veniet, sed transiet.
Ibid. cùm audierint vocem filij, *manuscrip.2.* cùm audient.
Ibid.c. Sic & resuscitationem corporum , Ms. *omnia* , resurrectionem.
Ibid. nam resuscitationem animarum. MS 5. resurrectionem.
Ibid. ex substantia sua pater facit, *manuscrip. non habent* facit.
Ibid per substantiam filij, Ms. 4. ex substantia sua filius.
Ibid. qua illi æqualis est, *manuscript.* 4. quia.
Ibid. resuscitationem autem corporum, Ms. 2. resurrectionē.
Ibid. pater facit per filium hominis. *In manuscript. abest* facit.
Ibid. Et vbi? In iudicium. Qui bene fecerunt. *Omnino legendum arbitror hoc modo:* Et vbi iudicium? Qui bene fecerunt.
Ibid.d. Et tu hoc facis solus, ô Domine. *In manuscrip. abest* ô Domine.
Ibid. Audio enim, Ms. 3. Audit enim.

TRACTATVS XXIIII.

Pag. 86. *col.2.a.* de visibilibus. *manuscrip.3.* de inuisibilibus.
Ibid. non est talis substantia. *Br. Rom.* substantiæ.
Ibid.b. & tamen hæc nemo miratur. *Th. & Rom.* hoc.
Ibid. etiam ipsum inuisibiliter. *Rom.* inuisibilem.
Ibid. inuisibiliter nosceremus, *omnia,* Ms. *& Rom.* inuisibilē.
Ibid.c. expectauimus magnum quiddam, *lege ex manuscript.* F. spectauimus.
Ibid. nisi etiam legerimus, *manuscript.2.* legeremus.
Ibid.d. signa cognouistis, *omnia* Ms. & L. cognoscitis.
PAG. 87. *col.1.b.* iussit distribui, fracti sunt panes , positi ante discumbentes , *omnia manuscript.* iussit, fracti sunt panes, positi ante discumbentes. *L.* iussit frangi panes, poni ante discumbentes.
Ibid. c. fortè populus Israël erat. Sensu puerili portabat, nec manducabat. *manuscript.2.* fortè populus Israël fuit sensu puerili. Portabat, nec manducabat.

Ibid.

Ibid.col.2.a. Intelligātur ergo. *manuscript.2.* Intelligūtur ergo.

TRACTATVS XXV.

PAG. 88. *col.1.a.* Iesus ergo cùm vidisset. MS. *omnia* , cognouisset
Ibid. quia venerant. *manuscrip.5.* quia venturi essent.
Ibid.b sed talis rex, rex *abest in omnibus manuscrip. Th. & Alc.*
Ibid. Veniat regnum tuū. *omnia manuscrip. L. & Alc.* Adueniat.
Ibid. Erit enim regnum MS. *omnia, & Alc.* Erit ergo regnum.
Ibid. quia ipse erat redemptur⁹ Israel. *manuscript. 5.* redemptio Israel.
Ibid. indicat hūc sensum. MS. 6. & L. indicat nobis hūc sensum.
Ibid. Si hoc in tēpore præsentabis. *manuscript.6.* præsentaberis. F. præsentaberis? L. repræsentabis.
Ibid. & quando erit regnum Israel? *In 6.* MS. *abest* erit.
Ibid.col.2.a. & altitudinem adipiscemini. F. *&* L. adipiscimini.
Ibid. sed ex significāte dispositione. K. sed ex significatione & dispositione.
Ibid. de pane disputans erat. *manuscript.3,* de panibus.
Ibid.b. Ecclesiam significabat. MS. *omnia, & Th.* præsignabat.
Ibid.c. Et dum venissent. *manuscript. omnia Th. & Alc.* Et dum nauigarent.
Ibid. crebrescunt terrores. *manuscript.2.* crescunt.
Ibid.d. nec venti illi & tempestates. M. 4. *& Th.* tempestas.
Ibid. Etenim, 3, *manuscript.* Ergo.
Ibid. quia abundauit iniquitas. *manuscript.2.* abundabit.
Ibid. & refrigescit charitas. *manuscript.4,* refrigescet.
Ibid. Sufficeret aut vigintiquinq; aut triginta *manuscrip. omnia.* Sufficeret vigintiquinque, sufficeret triginta.
PAG. 89. *col.1.a.* numerus vicesimus quintus *manuscript.5. & Alc.* numerus vigintiquinque.
Ibid.c. Quid hæc expauescitis? *In 2. manuscript, abest* hæc.
Ibid. ad terram ad quam ibant. *In manuscript. omnibus abest* ad.
Ibid. Factus est finis ad terram MS. 6, in terra k. de terra.
Ibid. Cùm ergo vidisset turba. *manuscrirt.3.* vidissent trubæ.
Ibid.d. & quia alia nauis. *In manuscript. & Alc. abest* alia.
Ibid. vbi manducauerunt panes. *omnia* MS. *Th. & Alc.* panem.
Ibid. secutæ sunt. Cum discipulis. *manuscript.4. & Alc.* secutæ sunt cum discipulis.
Ibid. Cum discipulis suis. suis *non est in* MS. *nec apud Alc.*
Ibid ergo non ascenderat. *manuscript.1.4. & Alc.* Ergo non ascenderat. *vt sit sententia initium.*
Ibid. Ecce repræsentat se turbis. MS. *omnia & Alc.* præsentat.
Ibid. dicunt ei *manuscrip. omnia, & Alc.* dixerunt ei.
Ibid.col 2.a. sumatur quod non capiun t. *manuscript.5.* sumant. quod capiant. *manuscript.2. & Alc.* sumant quod capiant.
Ibid. ne fragmenta pereant *Alc.* nec.
Ibid. Alius negotium habet. *manuscript. omnia,* habens.
Ibid. manducastis ex panibus. *Addunt omnia* MS. *& Alc.* meis.
Ibid. Seipsum charissimi Dominus insinuat. *manuscrip. omnia, & Alc* Seipsum enim insinuat.
Ibid.b. & daret tibi aquam viuam. *In 6.* MS. *non est* viuam.
Ibid. amplius non sitit. *omnia manuscript.* sitiet.
Ibid. Hunc ergo cibum operamini. *in* MS. *non est* operamini.
Ibid. quasi alios, *F.* quomodo alios.
Ibid. filios hominum, de quibus. *manuscript. omnia & Al.* filios hominis, quibus.
Ibid. c. Verbum Dei cōmendabat. *Legeex omnibus manuscript.* commendat.
Ibid.d. Signare est signum rei imponere. *manuscrip.6. & Alc.* ei ponere. *C.* ei imponere L. rei ponere.
PAG 90 *col.1.b,* Ipsa est enim quæ. *Lege ex omnibus. manuscript. Th. & Alc.* Ipsa est enim fides quæ.
Ibid. vt se Moysi præponeret. *omnia manuscript & Alc.* vt Moysi præponeretur.
Ibid. Fluens lac & mel. *manuscript.3, & Alc.* trahens.
Ibid.c. attendebant promissa per Christū. *manuscrip.4* , *&* Alc. & attendebant 3. & non attendebant.
Ibid. qui tam magna promittebat. *omnia* MS. *& Alc.* pollicebatur.
Ibid. Et non eritis *Lege ex omnibus manuscript.* Et vt noueris. *Al. & L* Et vt noue ritis.
Ibid. Fortè contemnitis. *F.* Fortè contemnis.
Ibid.d. & non talia operaris *manuscript. 5.* Et non talia opera operaris.
Ibid. qui significabatur, contemnitis *omnia manuscript.* qui significabatur, contemnitis? *per interrogationem Alc.* quod significabant, contemnitis.
Ibid. Panis enim Dei est. MS. 5. *& L.* Panis enim Deus est.

Ibid.col.2.b. quo intrauit ille. *Lege ex 2.* MS. *& Alc.* intrabit.
Ibid. qui veniet ad me. *omnia manuscript.* venit.
Ibid.c. qui veniet ad te. *manuscript.6,* venit.
Ibid. qui te misit? MS. *C. Alc. & L.* qui te misit. *sine interrogatione.*
Ibid. Ipsa. 3, *manuscrip.* Ipsa *per interrogationis notam.*
Ibid. Quid ergo quærimus. *In manuscript. abest* ergo.
Ibid.d. superbia eijcimur. *manuscrip.6.* Si superbia eijcimur.
Ibid. humilitate regredimur. *manuscript.2.* regrediamur.
Ibid. apertius hoc dicam. *manuscript. omnia,* expressius.
Ibid. vel vlcera genuit. *manuscript. omnia, & L.* gignit.
Ibid. in corpore: fit magna. *manuscript.2. ita distinguunt,* In corpore fit magna.
Ibid. rursus ad vlcus redit. *manuscrip. omnia,* reditur.
Ibid. Vnde ergo. *In manuscript. non est* ergo.
PAG. 91. *col.1.a.* Filius Dei propter te humilis factus est. 4. *manuscript. & Alc.* Deus propter te humilis factus est. 3. *manuscript.* Deus propter te homo factus est.
Ibid. humilitatem docere veni *Adde ex omnibus manuscript. & Alc.* magister humilitatis veni.
Ibid.b. eiectus est foras. MS. *omnia Th. & Alc.* proiectus.
Ibid. sed quæ Iesu Christi. *manuscrip. omnes,* sed quæ Domini Iesu Christi.
Ibid.d. Ideo ille dicebat. *Lege ex omnibus manuscript.* Ideo ille quid dicebat?
Ibid. & lapsus est & *videtur esse superfluum.*
Ibid.col.2.b. Non mittit foras *Th.* mittitur.
Ibid. & exultus. 4. MS. & sculptus. *T.* aut sculptus. *A.C.* aut exsculptus *Quod postremum mihi maximè probatur.*
Ibid. Ipse illi datus est. Qui seruat humilitatem. *Th. L. & Alc. ita distinguunt,* Ipse illi datus est. qui seruat humilitatem.
Ibid. hoc accipit *manuscript. F. &* L. hoc accepit.

TRACTATVS XXVI.

PAG. 91. *col.2.d.* Ego sum panis viuus. *In 3.* MS. *non est.* viuus.
Ibid. Nonne hic est filius Ioseph. *omnia manuscript. &* L. Nonne hic est Iesus filius Ioseph.
PAG 92. *col.1.b.* Quam de suis viribus. *manuscript.4* . Quia de suis viribus.
Ibid. non intelligatis. *manuscript.* k. non diligatis.
Ibid. traxerit eum. *manuscript.* 6. attraxerit eum.
Ibid. No ntraheris. *manuscript.5.* Nondum traheris.
Ibid. & nescis credē tem. L. *interserit quædam hoc modo* & nescis ardentem: vocas confitentem, & nescis credentem.
Ibid.d. nec credit. *manuscript.6. & Th.* non credit.
Ibid. nec venit. *Th.* non venit.
Ibid. Turba te comprimit. MS. 3, Turbæ te comprimunt.
Ibid.col.2.a. nondum enim ascendi ad patrem. *Addunt 4. manuscript.* meum.
Ibid. nondum enim ascendi ad patrem meum. *In 5, manuscript. abest* meum.
Ibid. Sic tamen. *manuscript.C.* Si tamen.
Ibid. Nolite cogitare. *manuscript. 4.* Nolite cogitare.
Ibid. trahitur animus & amore. MS. 3, nolite cogitare: non inuitus trahitur animus ad amorem. *alia* 3, Inuitus trahitur animus, sed amore. F. Inuitus non trahitur animus ad amorem.
Ibid.b. Parum est voluntate ire. *Rom. & L. non habent* ire.
Ibid. An verò habent. *Rom.* habent.
Ibid. sub tegmine. *manuscript.* 5. in tegmine.
Ibid. voluptatis tuæ. *L. & Rom.* voluptatis deliciarum tuarum.
Ibid. da esurientem. MS. *omnia & Th.* da feruentem.
Ibid. & fontem æternæ patriæ. *Th.* fonti.
Ibid.c. nescit quid loquor. *Rom.* nescit quod loquor. *manuscript. omnia,* quid loquor? *sine* nescit.
Ibid. pater quem traxerit, cùm ipse Christus trahat? *manuscrip. omnia,* pater quem traxerit? Ipse Christus trahat.
Ibid. quæ diligit: Post odorem *Th.* quæ diligit: Trahe me post te, Post odorem.
Ibid. curremus. *manuscrip.5,* currimus.
Ibid.d. non intellexisti patrem *omnia manuscript.* Non enim intellexisti patrem.
Ibid. non pater eum trahit. *manuscript. omnia,* traxit.
Ibid. Quem trahit pater? *manuscript. omnia,* traxit.
Ibid. Illum qui dicit. *non est in manuscript.*.
Ibid. Tu es Christus. *manuscrip. omnia,* Tu es. inquit, Christus.
Ibid. filius Dei viui, ait. ait *non est in manuscript.*
Ibid. Et quia quò currit, trahitur. *L. & Rom.* Et quod currit. trahitur.

PAG.93.*col.*1.*a.* planius ibi.*manuſcript.omnia*, plenius ibi.
Ibid. poſſumus eſurire, & hoc ſi bonam.*manuſcript. omnia*, poſſumus eſurire hoc, ſi bonam.
*Ibid.*ſed hic.*non eſt in* MS. F.*reliqua ſex tantum habent* hic.
Ibid.b. Quare hoc dixit.*Lege* dixit *ex omnibus manuſcrip.* & L.
*Ibid.*Omnis qui audiuit à patre.*manuſcript.*5.audit.
Ibid.c. Quod verbum, inquies, audio?*manuſcript.*4.Quod Verbum eius, inquis, audio? 3.Quod verbum inquis, audio?
*Ibid.d.*continuò enim.*In* 5.MS. *&* L.*non eſt* enim.
*Ibid.*quid cogitare poſſimus.*manuſcript..omnia &* L.quod.
*Ibid.*hic videt patrem.*manuſcript.*4.*&* L.vidit.
*Ibid.*vobis trahi à patre.*manuſcript.* 4. *&* *Alc.* vos. *C.* nos L. nobis.*F.nihil habet.*
*Ibid.*hic vidit patrem.*T.*vider.
*Ibid.col.*2.*a.*Mori voluit.MS.*omnia, &* *Alc.*Mori venit.
*Ibid.b.*non intelligebant.*Th.*non credebant, neque intelligebant.
*Ibid.*quia ſimiles eſtis illorum.*Addunt* 4.*manuſcript.*& infidelium filiorum infideles patres.
Ibid.c. Nonne bucella.*manuſcript. omnia*, Non enim bucella *&c.ſine interrogatione.*
*Ibid.*vel non ſint mortifera,antequam.*Diſtingue hoc modo ex.*3.*manuſcript & Th.*vel non ſint mortifera. Antequam,*vt* vel *idem ſit quod* ſalrem.
*Ibid.*attendite quod dicatis.*omnia manuſcript. & Th.*quid.
*Ibid.*Dimittis. L.*Th. & Rom.*Si dimittis.
*Ibid.d.*Nouit ille quid agas.*manuſcript.omnia*,agat.
*Ibid.*Quid murmuratis in inuicem.*manuſcript.*6, Quid murmuratis inuicem.
PAG.94.*col.*1.*a.* & omnes per Moyſen.*manuſcrip.*6.*&* *Alc.* in Moyſe.F.in Moyſen.
*Ibid.*ſed ſpecie viſibili,quod tamen hoc idem ſignificaret virtute.L.*&* *Rom.*ſed ſpecie viſibili quidem,tamen hoc idem ſignificante virtute.
*Ibid.*Petra Chriſtus in ſigno.*manuſcript.omnia*,in ſignum.
*Ibid.*verus Chriſtus in verbo.MS.3.verus Chriſtus & in verbo.
*Ibid.b.*niſi corpus Chriſti. MS.*omnia*,niſi ſit corpus Chriſti.
*Ibid.*qua conſtas quod homo es.*manuſcript.omnia*,conſtat.
*Ibid.*conſtas enim ex anima.*manuſcript.*3.conſtat.
*Ibid.c.*Habes enim.*manuſcript. omnia*,Habes itaque.
Ibid credat,incorporetur.*manuſcript.*4,credat, viuat in Deo: de Deo incorporetur.
*Ibid.d.*vnius moris habitare.*manuſcript.* 5. vnius moris modò habitare.*G.*vnius modi habitare.*Et ſic legêdum patet ex enarratione Aug.in pſal.*67.
Ibid.col. 2.*a.*qui iſtum panem non manducat.*Th.* iſtam carnem.
*Ibid.b.*id eſt, corpore & ſanguine,*Th.*id eſt, corporis & ſang.
*Ibid.c.d.*quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis.Namque aliud in vnum ex multis granis conficitur: aliud in vnum ex multis vacinis confluit *Breu. Rom. ita legit*, quæ ad vnum aliquid redigûtur. Ex multis nâque granis vnus panis efficitur: & ex multis racemis vinum confluit.
*Ibid.d.*Hoc eſt erg.*Rom.*enim.
*Ibid.*nec manducat ſpiritaliter carnem eius. *In manuſcript. & Th. non eſt* ſpiritaliter.
*Ibid.*licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti. *Hæc deſunt in* 6. *manuſcript.& in catena Th.Br.Rom. habet* ſacramenta.
*Ibid.*ſed magis tantæ rei.*manuſcript.omnia*,etiamſi tantæ rei.
*Ibid.*manducat & bibit.*manuſcript.*4,mauducet & bibat.
*Ibid.*quia immundus *Rom.* qui.
*Ibid.*quæ aliquis.*Rom. & Alc.*quæ alius.
Ibid.T.totum iſtud,qui immundus præſumpſit ad Chriſti accedere ſacramenta,quæ aliquis non dignè ſumit, niſi qui mũdus eſt: de quibus dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum vibebunt *non eſt in vllo manuſcript. exemplari.*
PAG. 95.*col.* 1. *a.* & ſanguinis, quod illâ *manuſcript.* 3,& ſanguinis fidelis homo ſit melior. Quod illa. *F.* & ſanguinis ſit melior homo:quod illa.
*Ibid.*nos efficimur meliores.*manuſcript.*6, *&* *Alc.* nos efficit meliores. F.quæ nos efficit meliores.
Ibid.b, pater homine filio. MS. 4.pater hominis filio 2.pater filio.
*Ibid.*cùm idem ſit.*manuſcript.omnia*,cùm idem ipſe ſit.
*Ibid.*Vt autem.quisquam.*manuſcript.omnia,&* *Th.* quiſque.

TRACTATVS XXVII.

PAG. 95.*col.*1.*c.* & hodierno die non importunus eſt. *L. & Rom.*& hodierna die.
*Ibid. col.*2. *a.* ſed ex diſcipulis ſuis, *lege ex omnibus manuſcript. Th.& Alc.*
*Ibid.b.*nempe ſcandalizat,6.Ms.ſcandalizat?*cum interrogat.*
*Ibid.*quod illos mouerat? *omnia*, MS. *L. Th. & Alc. legunt ſine interrogatione.*
*Ibid.*vnde fuerant ſcandalizati?*5.*Ms.*L. & Alc.non habent interrogationem.*
*Ibid.*erogat corpus ſuum,ſuum,*non additur in* MS. *nec in Alc.*
PAG. 96.*col.*1.*a.* vt inhabitaret in nobis, MS. *omnia, & Th.* vt habitaret.
*Ibid.b.*poterat nihil prodeſſe? MS. 3.potuit nihil prodeſſe? *alia* 3.poterat non prodeſſe?
Ibid.& potione ſanguinis ſui,MS.*omn.Th. & Alc.*potatione.
*Ibid. c.*vnum ſi tollas. MS.5.Quam ſi tollas.2. Quæ ſi tollas.
*Ibid.d.*non aduertit aciem, *lege ex* 5.MS.non auertit aciem. *K. & Th.*non auertit faciem.
Ibid.& qui traditurus,.MS.5.quis.
*Ibid.col.*2.*a.*Si autem magnus aliquid eſt, gaude, MS. *omnia*, Si autem aliquid magnum eſt credere,gaudes. L. Si autem magnum aliquid eſt,gaudes.
Ibid.b.& appellauit ſatanam,*non eſt in* MS.*C. & Th. fortè legendum hoc modo*,ſed appellauit ſatanam,& fecit,*&c.*
Ibid. Hoc factum eſt, Ms. 4. *&* *Th.* Hoc fortè factum eſt, Ms.3.Hoc fortaſſe factum.
*Ibid.*ad conſolationem,*addit Th.*noſtram.
*Ibid.*Ecce Domino contigit,MS.4.*&* L contingit.
*Ibid.c.*nos ſi nobis contingat,perturbamur, 3.MS. Non ſi nobis contingat,perturbemur.
*Ibid.*ea quæ ille,*Lege ex omnibus* Ms. Atque ille.
*Ibid.*Ieſus ad duodecim,*Lege ex omnibus* Ms. Ieſus duodecim.
*Ibid.*Et nos credim⁹,*lege* credidimus *ex omnibus* MS.*L. & Alc.*
*Ibid.*ſed credimus,*lege ex ijſdem* ſed credidimus.
*Ibid.d.*filius Dei viui,*in* 5.Ms.*Th. & Alc.non eſt* viui.
*Ibid.*zabulus eſt?*omnia* MS.*&* L.diabolus, *& ſimiliter bis infrà.*
*Ibid.*Ego vndecim,*lege ex omnibus manuſcript.* Ergo,vndecim.
Ibid. operibus iniquorum, *lege ex omnibus manuſcript. &* Th. operibus hominum iniquorum.
PAG.97.*col.*1.*a.*lucem quam vident,3.Ms.qua.
*Ibid.b.*Si ergo ipſius zabuli, *omnia* MS. *&* L. diaboli, *& item paulo infrà.*
*Ibid.*quod facit malus,MS.4.quid.
*Ibid.*malè vtendo ſibi nocet,Ms 5.malè vtendo?Sibi nocet.
*Ibid.*ſi illo vti non poſſet, MS.6.noſſet.
Ibid.c.& quod eis ſcandalizatis,MS.*omnia*,ſcandalizantibus.
*Ibid.*conſolatio,MS.*omnia*,conſolationi.
*Ibid.d.*nam & ille nouerat qui manebant, *omnia* MS. nam ille nouerat quia manebant.
*Ibid.col.*2.*a.*rarò enim iam,*Rom.*rari.
*Ibid.*hodie feſtum diem celebramus?*omnia* MS.hodie feſta celebramus?
*Ibid.*longa morte,*Rom.*lenta morte.
*Ibid.*quæ bene manducauerat, MS.*omnia*, quia bene manducauerat.
Ibid.& illo calice ebrius.*L.&* *Rom.*ebriatus.
*Ibid.b.*Xyſtus martyr ſanctus,4. MS.*Rom.&* L.Sixtus,*& item paulo inferius*,& diem hodiernæ paſſionis, *Rom.* hodiernã paſſionis,L.hodiernum paſſionis.
Ibid.& ſecurus eris,L.*&* *Rom.*& ſaluus eris.
*Ibid.*vicit zabulum,*omnia* Ms.L.*&* *Rom.*vicit diabolum.

TRACTATVS XXVIII.

Pag.97.*col.*2.*c.*Etenim ſemper hoc agit,*Rom.*egit.
*Ibid.*Non enim quæreret quem fecerat,*Rom.*quod fecerat.
*Ibid.*niſi fieret ipſe quod fecerat,L.*&* *Rom.* niſi ipſe quod fecerat,fieri voluiſſet.
Ibid exemplum infirmitati præbuiſſe,*Th.*exemplum noſtræ infirmitati.
*Ibid.*ipſe Deus noſter,*Rom.*Dominus.
*Ibid.d.*Quod ergo membra eius,ipſe,*Rom.*Quod ergo membra eius,hoc ipſe.
*Ibid.*Nam ſi non ipſi,Ms.5.Nam niſi ipſi.
*Ibid.*non diceret Saulo,Quid me,MS.*omnia*,non diceret:Saule quid me.
Pag.98.*col.*1.*a.*ſed recedentes,MS.*omnia*,ſed redeuntes.
*Ibid.*Terra tradita eſt,Ms.3.Terra data eſt.
*Ibid.*in manus impij,Ms.2.in manibus impij.
*Ibid.b.*ad Dominum noſtrum, Ms.6.ad Dominum Chriſtũ, *F.*ad Dominum Ieſum.

Ibid.& extra vſum noſtrum,3.Ms. *non habent &c.*
Ibid. d. appare omnibus, vt laudari poſſis ab omnibus. *Th.* appare hominibus,vt laudari poſſis ab hominibus.
*Ibid.*carni cum Deo. *C.*carni Deo.
*Ibid.col.*2.*b.*de quo in prophetia,Ms.3.in propheta.
*Ibid.*id eſt,corpus Chriſti,*abeſt in* 3.Ms.
*Ibid.*Ferat igitur modò,modò *abeſt in* 2.Ms.
Ibid.& toleret,Ms.4.vt toleret.
*Ibid.c.*ſed non repellet Dominus,Ms.2.repellit.
*Ibid.*quoaduſque iuſtitia quæ modò eſt, Ms.*omnia*, quoaduſque iuſtitia conuertatur in iudicium.Quoaduſque iuſtitia quæ modò eſt.
*Ibid.*de quo Dominus dixit,Ms.*omnia*,de quo Dominus modò dixit.
*Ibid.d.*coram tondente ſe non aperuit,Ms.2. coram tondente ſe ſine voce ſic non aperuit, *alia.* 2. coram tondente ſe ſine voce,non aperuit.
Ibid Pſalmo ſequitur,MS.*omnia*,Pſalmo legitur.
*Ibid.*Omnes qui recto ſunt corde,Ms.*omnia*, oẽs recti corde.
*Ibid.*Denique ille nondum recto. *Adde* corde *ex omnibus* MS.
Pag.99.*col.*1.*a.*Mei autem. *Addunt omnia,manuſcrip.*penè mori ſunt pedes.
Ibid quando non eram rectus corde, Ms.5.quãdo non eram recto corde.*T. A.*quando exieram à recto corde.
*Ibid.*ſemper adeſt paratum, Ms.6. ſemper eſt paratũ. *F.* ſemper paratum.
*Ibid.b.*humanam quæritis,Ms.2.captatis humanam.
*Ibid.*Vbi extendere vultis, Ms.3.oſtendere.
*Ibid.*vos humanam requiritis,Ms.4.*&* *Alc.*quæritis.
*Ibid c.*ſine labe. *L. & Th.*ſine labore.
*Ibid.*vt etiam palàm doceret, Ms.6.'non vt etiam. *F.* vt non etiam.
*Ibid.d.*quæ ſunt vmbra futurorum, MS. *omnia*, quod eſt vmbra futurorum.
*Ibid.*omnia illa vmbra fuerunt,MS.6.vmbræ.
*Ibid.col.*2.*a.*vbi zabulo,Ms.*omnia*,vbi diabolo.
*Ibid.*qui laboratis, *Addunt omnia*,Ms.& onerati eſtis.
Ibid.b cùm manifeſta ſunt iſta,Ms.6.manifeſtata.
*Ibid.c.*Figura enim erat,Ms.5 Figuratum enim erat.
*Ibid.*diebus plurimis,MS.4.*&* *Th.*pluribus.*F.*multis.
PAG.100 *col.*1.*a.*frumentum purgatur,Ms.6.frumenta purgantur.
*Ibid.*Quod dictum eſt,Ms.2.Quja.
Ibid. valeat ad conſolationem. *Legeex omnibus tam* MS. *quàm alius*,valet.*& omnia* Ms.*addunt* noſtram.
*Ibid.b.*ſonitus corũ audiebatur,Ms.*omnia*,*&* Alc.apparebat.
*Ibid.*Modò autem fratres,6.Ms. Non modò autem fratres.

TRACTATVS XXIX.

PAG 100 *col.*1.*b.*Dominum Ieſum,Ms.3.Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*F.*Dominum noſtrum Chriſtum.
*Ibid.*in templo per diem,Ms. 5. in templo Iudæi per diem.
Ibid c. In hac ergo parte. *Lege ex omnibus* Ms. In hanc ergo partem.
*Ibid.d.*nemo legeret,*Th.& Rom.*nemo legere.
*Ibid.*inſinuandæ alcius veritatis,*Rom.*alterius.
*Ibid. col.*2.*a.* ſi alicuius eſt quod es? *Th. & Rom.* ſi alicuius es quod es?
*Ibid.b.*ad quem conuertamur. Ms.*omnia &* L.ad quam.
Pag.101.*col.*1.*a.* cognoſcet de doctrina eius, eius *non eſt in manuſcript.nec in Alc.*
*Ibid.*omnes intelligunt,Ms.5.intelligant.
*Ibid.d.*Qui à ſemetipſo loquitur, MS.2. Quia qui à ſemetipſo loquitur,MS.*alia* 2. Qui à ſeipſo loquitur.
Ibid. Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me? Philippe,*totum hoc deeſt in* 3.Ms.

TRACTATVS XXX.

Pag.101.*col.*2.*c.*Corpus enim Domini,*in* 3.MS.*abeſt* Domini.
Ibid.d. Chriſtum cognoſceretis, *lege* agnoſceretis. *ex omnibus manuſcrip.Th. & Alc.*
PAG.102.*col.*1.*a.*ſi quiſquam ægrotum ſabbatho ſanaret, *lege ex omnibus* MS. ſi quiſquam ægrotus ſabbatho ſinceraret. *Th.*ſi quiſquam eorum ægrotus ſabbatho ſinceraret. Sinceraret *autem idem eſt quod conualeſceret, vt ſenſus ſententiæ ſit:Quicunque ægrotus ſabbato conualeſcit,à Chriſto ſanatur,qui vnum illum hominem ſabbato curauit.*
*Ibid.b.*Quia enim Deus eſt,multiplicat miſericordiam ſuam: peruenit etiam. *Lege ex omnibus* MS. Quia enim Deus es, multiplicata miſericordia tua peruenit etiam.
*Ibidem d.*ad diem ſeptimum, quid facietis? *lege ex* 3. MS. *Th. & Alc.* ad diem ſeptimum ſabbati, quid facietis? MS. 4.ad diem ſeptimum,ſabbato quid facietis.
*Ibid.*Ergo nec mihi iraſcamini. *C.K.*iraſcimini.
*Ibid.*qui ſaluum feci,*lege ex omnibus* Ms.*&* *Alc.*quæ.
*Ibid.col.*2.*a.*poſt ſeptimum ſabbati. *P.k.* poſt ſeptimum diem ſabbathi.
Ibid. b. intelligite hoc ſignificari, *lege ex* 5. MS. *&* *Alc.* ſignificare.
*Ibid.c.*Nolite me honorato illum damnare.*Omnino puto legendum eſſe*,Nolite me honorato illo damnare.
*Ibid.*hominem ſanare ſabbato?*omnia* MS.per ſabbatum?*Th.*in ſabbato?
*Ibid.d.*Hoc vitium fratres.*C.*Hoc iudicium fratres.
*Ibid.*iniquos reprehendere, *omnia*, Ms. inimicos reprehendere. L.inimicos reprehenſos.
PAG.103.*col.*1.*a.*ſine defectu. *Lege ex omnibus manuſcript.* ſine vllo defectu.
Ibid.b.& nemo deficit,MS.4.quia nemo deficit.
*Ibid.*Dilectio æqualis facit,MS 3 æquales.
Ibid. Seruamus honorificentiam quæ debetur patri & filio, quæ deficit à filio.Ms.6.Seruamus honorificẽtiam patri, quæ debetur à filio. *F.* Seruamus honorificentiam patri quæ debetur patri à filio.
*Ibid.*ſed præponimus,ſi bonã,Ms.6.ſed præponim⁹.Si bonã.
*Ibid.*cauſſam habet:filium æquamus patri, MS.4.cauſſam habet filiꝰ,equemus patri.*C.*cauſſhab. filius, equam⁹ patri.
Ibid.& ſic tribuimus,MS.4 tribuamus.
*Ibid c.*proficimus,& vt proficiamus,Ms.3.proficim⁹,vt proficiamus, & vt proficiamus. *K.* proficimus, vt perficiamur:& vt perficiamur. *A.*proficimus ita vt proficiamus: & vt perficiamus.*T.*proficimus, ita vt perficiamus, & vt perficiamus. *F.* proficimus vt perficiamus : & vt proficiamus.

TRACTATVS XXXI.

PAG.103.*col.*1.*c.*voluit occulrè aſcendere, *lege ex omnibus* MS. *& Th.*velut occulrè aſcendit.
*Ibid.*cuius poteſtas erat ne teneretur.*C.*ne agnoſceretur.
Ibid.d fecerunt quæſtionem.*lege ex omnibus manuſcrip.&* Alc. fecerunt ſibi quæſtionem.
*Ibid.col.*2.*b.*& à meipſo non veni.*Th.non habet &c.*
*Ibid.c.*ipſe enarrauit,MS.*omnia*,ipſe narrauit.
*Ibid.d.*quanto minus de illo,Ms.*omnia*, necdum de illo, *&c. ſine interrogatione.Th.*quanto magis de illo.
PAG.104 *col.*1.*a.*prædicendus fuit, MS.6. prædicandus, *& ſimiliter in ſequenti ſententia.*
*Ibid.c.*ideo nondum paſſurus erat,MS.*omnia*,paſſus.
*Ibid.*quia hoc expectabat volens, *in omnibus* Ms.*abeſt* volens.
*Ibid.d.*vbi ait quærentibus ſe,*ſe abeſt in* MS.
*Ibid.*retro redeuntes,Ms.3.retro euntes.
Ibid.col. 2. *a.* Quem apprehenderent? Adhuc nolentem. *G.* Quem apprehenderent? Adhuc nolentem? *L.* Quem apprehenderent adhuc nolentem? *rectius Rom.Br.* Quomodo apprehenderent adhuc nolentem?
*Ibid.*Dicit ergo Ieſus,*Rom.*Dixit.
Ibid.b. noluerunt enim agnoſcere. *Th. & k.* noluerunt enim eum agnoſcere.
*Ibid.*facta ſunt magna,*Rom.*facta ſunt ſigna magna.
*Ibid.*vt homines mirarentur,MS.6.ita vt.
*Ibid.c.*quem fuderant,*Th.*quem fudẽtunt.
*Ibid.d.*vnde venit,non eſt, *omnia* Ms.non erit.
PAG.105.*col.*1.*a.*vnde nunquam diſceſſit,MS.6.deſcendit.
*Ibid.*aut linguæ explicare? Ms. 6. nedum lingua explicare? *F.* nedum lingua potuit explicare?
*Ibid.b.*ad nos membra,*Adde* ſita,*ex omnibus* MS.*Th.& L.*
*Ibid.d.*quando veniet qui iam venit,MS.*omnia*, quãdo veniat.
*Ibid.*ab omnibus videbitur,Ms.*omnia*,videatur.
*Ibid.*quando veniet iudicaturus, MS. 4.veniat, *& ſimiliter in ſententia ſequenti.*
*Ibid.*futuris ad ſiniſtram,MS.6.ad dexteram.
*Ibid.*futuris ad dexteram,MS.*eadem*,ad ſiniſtram.

TRACTATVS XXXII.

Pag.105.*col.*2.*c.*quàm illa quæ reguntur,Ms.*G.*regunt.
*Ibid.*Gaudet vnuſquiſque,Ms.*omnia*,Gaudet quiſque.
Ibid.d.& vides quid amas,Ms.*omnia*,& vide quid ames.
Pag.106.*col.*1.*a.* cadauer horreſcis, Ms.*omnia, &* L. cadauer horreſcit.

Ibidem reuiuiſcit purgata conſcientia. 2. Ms. & *Th.* viueſcit.
Ibid. etiam ipſa fons erit. *Th.* & ipſa.
Ibid. Quid eſt fons, & quid eſt fluuius. *Th.* Quis eſt fons, vel quis eſt fluuius, ideò non ſiccat. *Th.* ſiccatur.
Ibid. c. & æger ſe neſciebat. Ms. *omnia*, ignorabat.
Ibid. pignus nos conſolatur, Ms. *omnia*, conſoletur.
Ibid. col. 2. a. Sed modus quidam futurus erat, Ms. 3. venturus erat.
Ibid. donationis huius, Ms. 4. dationis huius.
Ibid. quo ſtatu, Ms. *omnia*, qui ſtatu.
Ibid. b. ſignificans eum ſe eſſe, *in manuſcript. abeſt* ſe.
Ibid. omnem hominem accipere. *Addunt* 5. Ms. ſpiritũ ſanctũ.
Ibid. c. vbi omnium linguis loquebantur, Ms. 5. loquebatur. *& rectius.*
Ibidem Reſpondet mihi, Ms. 3. Sed reſpondet mihi fortè aliquis *F.* Reſpondet mihi aliquis fortè.
Ibid. d. fanitas iungit. T. charitas iungit.
Pag. 107. *col. 1. a.* quorundam membrorum. *Lege* quorumque. *ex* 5. Ms. & *L.* Ms. quorumcunque.
Ibid. præpoſuit etiam illam. *Lege* illi *ex omnibus manuſcrip.*
Ibid. b. de qua loquitur. *Lege* loquimur *ex omnibus* Ms. & L.
Ibid. Vt in reſurrectione noſtra. *Th.* Vt in reſurrectionẽ noſtram.

TARCTATVS XXXIII.

Cum hoc tractatu prorſus idem eſt ab initio vſque ad finem ſermo. 47. de verbis Domini in tomo 10.
Pag. 170. *col. 2. b.* & ſciri nolebat *manuſcrip. omnia, Th. & Alc. & in Serm.* 47. timebat.
Pag. 108. *col. 1. a.* Intelligamus Ms. 3. *& Serm.* 47. Intelligimus.
Ibid. in Domino fuiſſe. *manuſcrip.* 6. *& Serm.* 47. præminuiſſe *K.* præeminuiſſe.
Ibid. circa femur tuum. *in 5. manuſcrip. abeſt* tuum.
Ibid. b. Si quis aliud. *in Serm.* 47. Sed ſi quis aliter.
Ibid. Dixerant ergo, Ms. *omnia, Th. & Serm.* 47. Dixerunt ergo.
Ibid. Hinc nos inueniemus, Ms. *omnia*, inuenimus.
Ibid. & eum reum faciemus, Ms. *omnia*, facimus.
Ibid. corruptum cor directo, Ms. *omnia*, corruptum cor cordi recto. *Serm.* curuum directo, *fortè legendum*, cor curuũ cordi recto.
Ibid. Ecce Dominus, *& c. in ſerm.* 47. *Hæ ſententiæ poſtponitur ſententiæ ſequenti.* Non eſt captus, *& c. neque id incommodè.*
Ibidem c. cui tendebatur. *Serm.* 47. cui ipſi tendebant.
Ibid. ſed potius capti ſunt, Ms. *omnia*, & potius.
Ibid. Quid ergo reſpondit? videte. Ms. 2. Quod ergo reſponderit, videte. *F.* Quod ergo reſpondit, videte.
Ibid. adulteram à caſtitate. Ms. 4 *& Serm.* 47. adulteria caſtitate. *G.* adultera caſtitate. *P. K.* adulteram caſtitate.
Ibid. col. 2. a. percuſſi, ſeſe inſpicientes. Ms. 3. percuſſos ſeſe in ſp.
Ibid. miſera & miſericordia. *Th.* miſeria & miſericordia.
Ibid. b. Quid Domine? *manuſcript. omnia, Th. & Serm.* 47. Quid eſt Domine?
Ibid. & inferni terroribus. L. terroribus.
Ibid. c. contemnis, ignorans. Ms. 2. L. *& Serm.* 47. contemnis? ignoras.
Ibid. qui tibi per patientiam. *Serm.* 47. per pœnitentiam.
Ibid. d. peccata mea dimittet. mea *non eſt in manuſcrip. nec in Serm.* 47. *de verb. Domini.*
Ibid. Sperando qui decipitur? Qui dicit. *manuſcrip.* 3. Sperando decipitur. Quis decipitur? Qui dicit. *A. & Serm.* 47. Sperando decipitur, qui dicit. T. F. Sperando decipitur. Qui decipitur? Qui dicit.
Pag. 109. *col. 1. a.* Iam damnandi ſumus. *Serm.* 47. damnati.
Ibid. b. in quo corrigaris? *manuſcrip. 5. ſine interrogatione.*
Ibid. Nec ego te cõdemnabo. *manuſcrip. 5.* damnabo. *& iterũ,* Nec ego te condemnabo. *manuſcript. omnia*, damnabo.

TRACTATVS XXXIIII.

Pag. 109. *col. 1. b.* & intenti accepimus. *manuſcrip.* 3. intentè.
Ibid. quod omnes etiam Ms. 6. quod omnes hominesetiam.
Ibid. c. ortu & occaſu. *Br. Rom. addit* ſuo.
Ibid. oculis carneis viſibilem. *Th. & Rom.* carnis.
Ibid. d. Nõ eſt hoc Dominus Chriſtus. *Rom.* Non eſt hic Dominus Ieſus Chriſtus.
Ibid. d. quæ fecit hanc lucem. Ms. *omnia*, quæ fecit. *Rom* qui fecit.
Ibid. vt ad ipſam duce ipſa. *L. & Rom.* vt ad ipſam lucem.
Ibid. col. 2. a. Mouet te, interrogas. Ms. *omnia*, Mouet, & interrog.
Ibid. b. tu ſaluas. Ms. 2. tu ſeruas.
Ibid. d. Ego ſum lumen mundi. *omnia* Ms. & *L.* lux.
Pag. 110. *col. 1. a.* non vt obſcuretur ſol, *in omnibus manuſcrip. & Th. abeſt* ſol, *idque rectius.*
Ibid. lumen ſcientiæ, *abeſt in omnibus* Ms. & *Th.*
Ibid. b. ſi non ambulabimus in tenebris. *Lege ex omnibus* Ms. ambulabis.
Ibid. c. verbo poſuit. Ms. 2. verbo poſito.
Ibid. In eo quod facere, Ms. 3. In eo enim quod facere.
Ibid. tranſactis erroribus, *lege ex omnibus* Ms. terroribus.
Ibid. d. cui cupiens, Ms. *omnia & L.* & cupiens.
Ibid. indicas te deſideraſſe. Deum quis videt, niſi Deus? *L.* indicas te. Deſideras Deum: quis videt niſi Deus?
Ibid. col. 2. a. ne dicat in iudicio ſuo, *lege ex omnibus manuſcript. & L.* ne dicat nobis in iudicio ſuo.
Ibid. b. Dominus erigit eliſos, Ms. 2. iuſtos.
Ibid. Illuminamur ergo modò fratres, *in* 4. Ms. *abeſt* modò.
Ibid. c. Sed quà ſequor? Ms. 4 ſequar?
Ibid. viam qua ad hæc, *in* 2. Ms. *abeſt* viam.
Ibid. d. Antequam diceret quò, Ms. *omnia*, Antequam diceret tibi quò.
Pag. 111. *col. 1. a.* tu vis ducere ad vitam, Ms. *omnia*, viam.
Ibid. b. ibi inuenies rixam, *Lege* inuenis *ex omnibus* Ms.

TRACTATVS XXXV.

Pag. 111. *col. 2. a.* qui autem venit, Ms. 6. *& Alc.* qui autẽ poſt me venit.
Ibid. b. in laqueos ſe caſuros, *omnia* Ms. in laqueum.
Ibid. ſed ipſum maius teſt. *manuſcript. A. & L.* ſed ipſe maius. *T. C.* ſed ipſe magis.
Ibid. c. Hic venit vt teſtimonium, Ms. 4. Hic venit in teſtimonium, vt teſt.
Pag. 112. *col. 1. d.* vobiſcum ſum omnibus diebus, Ms. 2. *non habent* omnibus diebus.
Ibid. Ergo verum eſt teſtimonium hominis. *lege ex omnibus* luminis.
Ibid. col. 2. a. iudicandus iniuſtè. *Præcedit in omnibus* Ms. iudicandus, ſed iudicaturus.
Ibid. Num quid opus erat, *omnia* Ms. Nam quis opus erat.
Ibid. dicit Paganus? Ms. 2. dicit mihi Paganus?
Ibid. Et ille, *manuſcrip.* 3. Et illi.
Ibid. b. vobis illa finxiſtis, Ms. *omnia* iſta.
Ibid. conuincamus inimicis. Ms. 6. inimicos.
Ibid. Sicut ouis ad immolandum, Ms. 3. ad occaſionem.
Ibid. c. & ſuper veſtimentum meum, Ms. *omnia*, & ſuper veſtẽ meam.
Ibid. confitebuntur tibi, *omnia* Ms. & L. confitebor tibi.
Ibid. vniuerſæ patriæ gentium, Ms. *omnia*, familiæ.
Ibid. vnde & ipſe vincatur, Ms. 3. conuincatur.
Ibid. nec accipiam ſacrificium, Ms. *omnia*, ſacrificia.
Ibid. d. & induamur arma, Ms. 6. & induamus nos arma.
Ibid. à magnifica poteſtate, Ms. *omnia*, de magnifica.
Pag. 113. *col. 1. a.* propheticum ſermonem, *Addendum ex omnibus* Ms. Non audiſtis vocem de cælo delatam, ſed certiorem habetis propheticum ſermonem.
Ibid. lege: audi. Ms. 5. Lege: audi. *A.* legendo audi.
Ibid. b. non requiretur, Ms. *omnia*, non requiremus.
Ibid. Quid videbimus? Obſecro vos, Ms. 3. Quid videbimus, obſecro vos?
Ibid. c. nudus ipſam lucem, Ms. *omnia*, nudam ipſam lucem.

TRACTATVS XXXVI.

Pag. 113. *col. 1. d.* in terra ambulant, Ms. *omnia*, ambulabant.
Ibid. iſtum autem, Ms. 4. iſte autem.
Ibid. col. 2. a. in ſecreto bibebat, Ms. 6. biberat.
Ibid. humiliter poſitum auditis, Ms. 5. audiſtis.
Ibid. b. in Euangelio poni, *in* Ms. *A non eſt* poni.
Ibid. quæ de diuinitate eius locuta ſunt, Ms. *omnia*, quæ diuinitatem eius.
Ibid. vt malè verboſi. *A.* quia malè verboſi.
Ibid. c. potentiam negas qua ſanatus es. *lege ex omnibus*, Ms. & L. medicinam negas.
Ibid. itaque inter cætera. *lege ex omnibus manuſcri. &* L. Atque inter cætera.
Pag. 114. *col. 1. a.* non comprehendebant, Ms. *omnia*, & L. non comprehenderunt.
Ibid. c. & pòſt exerendum iudicium, Ms. k. exercendum.
Ibid. ne periret quem fecerat, Ms. 4. quod,

Ibid. Ei

Ibidem Ei tamen addidit. *lege ex omnibus manuſcript. &* L. At tamen addidit.
Ibid. ſed voluit etiam, *in* 5. Ms. *abeſt* voluit.
Ibid. Inter omnia genera mortium, Ms. 5. morientium.
Ibid. col. 2. a. non eſt apud Romanos, *addunt* 3. Ms. mos.
Ibidem addidit: Ego non iudico quenquam. 2. Ms. *non habent* addidit. *K. legit:* Ego non iudico quenquam, addidit.
Ibid. b. altè volat. *lege ex omnibus manuſcript. &* L. multum altè volat.
Ibid. c. regnum ſeriem, Ms. *omnia*, regiam ſeriem.
Ibid. in ſacrificiis ſacerdotum, Ms. *omnia*, in ſacrificio ſacerdotum.
Ibid. neque de ſacerdotali cepit, *manuſcript.* 2. neque de ſacerdotio cepit.
Ibid. d. humi repentes, Ms. 6. humo.
Pag. 115. *col. 1. b.* Quare iudicium meum verum eſt? Ms. *omnia*, tuum.
Ibid. d. & non inueniebat quò, Ms. 6. quà.
Ibid. Quò ibo. Ms 4. Quò abibo.
Ibid. col. 2. b. non eum qui pater eſt, *non eſt in* Ms. *F.*
Ibid. & in aliquo tamen. *in* Ms. *abeſt* &.
Ibid. Quid vis ire, Ms. 4. Quid vis iterum ire.
Ibid. c. quomodo credas patrem, Ms. *A.* quomodo credas & patrem.
Ibid aut ego & pater vnum eſt, Ms. *omnia*, vnus eſt.
Ibid. non diceret de diuerſis, Ms. *omnia*, de diuerſo.
Ibid. A. falſis teſtibus vrgebatur, Ms. 3. arguebatur.
Ibid. Vniuerſus populus eſt contra Chriſtum, *Lege ex omnibus tam manuſcript. quàm aliis*, Vniuerſus populus mentitus eſt contra Chriſtum.
Pag. 116. *col. 1. a.* falſis teſtibus vrgebatur, *iterum* 3. *manuſcript.* arguebatur.
Ibid. accipite noſtrum teſtimonium, Ms. 2. meum.
Ibid. c. tunc aſpicientibus aſcendentem, *manuſcrip. omnia*, conſpicientibus.
Ibid. viderunt in quem pupugerunt, Ms. *omnia*, videbunt.

TRACTATVS XXXVII.

Pag 116. *col. 1 d.* Quod ſancto Euangelio, *lege ex omnibus* Ms. & *L.* Quod in ſancto.
Ibid. col. 2. a. quia duorum hominum, Ms. *omnia*, quòd.
Ibid. illi qui audierant, Ms. *omnia*, audierunt.
Ibid. b. Quia ergo, Ms. *omnia, Th. & Alc.* Quia verò.
Ibid. c. Attende enim, Ms. 3. Attende enim.
Ibid. dicatur ipſum for ſitan, Ms. 3. dicat.
Ibid. cùm corde non dubitent, Ms. 2. cùm in corde.
Ibid. Puto autem quod & ego. quod *abeſt in manuſcrip. & apud Alc. neceſsium eſt in Græco.*
Ibid. d fidem in terra? 3. Ms. *& Alc.* fidem ſuper terram?
Pag. 117 *col. 1. a.* non recedit à te, Ms. 6. nec recedit à te.
Ibid. Verbum verò, Ms. 5. Verbum ergo. *C. & L.* Verbum enim.
Ibid. Sed vt ad me, Ms. *omnia*, & vt ad me.
Ibid. b. Increpat infideles, *addunt manuſcript. A. & Alc.* admonet fideles.
Ibid. dixit diſcipulis ſuis. ſuis *abeſt in omnibus* Ms.
Ibid. Nam quomodo dixit, Ms. *omnia*, Nam quod modò dixit, *idq; rectius.*
Ibid dixit & diſcipulis ſuis, *in* Ms. *abeſt* ſuis.
Ibid. Quaſi diceret: Et ipſi te iam nouimus, Ms 3. & L. Quaſi diceret & ipſe: Te iam nouimus, *T.* Quaſi diceret ipſe: Te iam nouimus.
Ibid. & me neſcitis? Philippe. Ms. 3. & me neſcitis Philippe?
Ibid. c. qui me vidit, vidit & patrem. Ms. *omnia & L.* qui videt me, videt & patrem.
Ibid. qui me vidit, forſitan vidit, Ms. *omnia & L. vtrobique habent* videt, *& ſimiliter paulo poſt.*
Ibid. & patrem meum. meum *abeſt in omnibus* Ms.
Ibid. d. Iterum ſunt alij hæretici, Ms. *omnia*, Item.
Ibid. ipſe pater qui filius, Ms. *omnia*, ipſe eſt pater.
Ibid. Tu in medio quid? Excluſiſti, Ms. *omnia*, Tu in medio qui excluſiſti.
Ibid. col. 2. a. Quando vides. Ms. 4. Quando ergo vides.
Ibid. b. ſimilis eſt filius, eſt *abeſt in* 6 Ms.
Ibid. Si pater pater eſt, *in omnibus* Ms. *abeſt* Si.
Ibid. c. nunquid diceret, Ms. 6. nunquã, *& c. ſine interrogatione.*
Ibid. Qui me vidit, vidit. Ms. *omnia & L. vtrobique* videt.
Ibidem nunquid diceret Iud. Ms. 5. nunquã, *& c. ſine interrogat.*
Ibid. Hæc verba locutus eſt in gazoph. Ms. 6. locutus eſt Ieſus in gazophyl.
Pag. 118. *col. 1. a.* tunc veniret paſſio, Ms. 5. tunc veniret & paſſio.
Ibid. ſcriptum eſt etiam hòc, hoc *non eſt in* Ms.
Ibid. b. & deſpuit, Ms. 4. & diſpuit.
Ibid. c. fixus manſit, Ms. *omnia & L.* fixus permanſit.
Ibid. quando voluit, abſceſſurus, Ms. *omnia*, quando vellet.
Ibid. Nam quid. Ms. 2. Nunquid.
Ibid. d. & de occulta potentia, Ms. 5 occultata.
Ibid. col. 2. a. Et me ſcitis, & vnde ſim ſcitis, Ms. 6. Et me noſtis & vnde ſim noſtis. *F. & Alc.* Et me nõſtis, & vnde ſim ſcitis.

TRACTATVS XXXVIII.

Pag. 118. *col. 2. a.* in gazophylacio Dominus, Ms. 6. Ieſus.
Ibid. b. nondum venit. Ms. *omnia*, venerat.
Ibid. & quæritis me, *omnia* Ms. L. *Br. Rom.* quæretis.
Ibid. alio Pſalmo, Ms. *omnia*, alio loco in Pſalmo.
Ibid. damnauit requirentes. Bonum eſt enim quærere. Ms. *omnia*, damnauit qui requirerent. Malum eſt enim non quærere.
Ibid. c. Illi enim vt haberent, *in Br. Rom. non eſt* enim.
Ibid. Quæretis me, & ne putetis quia bene me quæretis. *Alc. vtrobique habet* quæritis, *verbo temporis præſentis.*
Ibid. nec pro malis, nec *abeſt in omnibus* Ms.
Pag 119. *col. 1. a.* ſurſum corda non habetis, *lege* cor *ex omnibus manuſcrip. & Alc.*
Ibid. omnia per ipſum, Ms. 2. *& Alc.* & omnia per ipſum.
Ibid. Nihil illo Deo ſuperius, Ms. 5 illi.
Ibid. c. Iſti autem permanſerunt, *manuſcript. omnia, L. & Alc.* remanſerunt.
Ibid. qui mundat. Ms. A. T. qui mundat te. *F.* qui mundet te.
Ibid. d. qui non habebat omnino peccatum, *in omnibus* Ms. *abeſt* omnino.
Ibid. Si in me, inquit, crediderit is, Ms. 3. crederetis.
Ibid. col. 2. a. in peccatis veſtris moriẽ, Ms. 3. in peccato veſtro.
Ibid. quia ego ſum. *abeſt in* 6. Ms.
Ibid. conſequentia teſtatur, Ms. 3. reſtantur.
Ibid. b. ſi in ſpem redditus eſt. Ms. 3. rediturus eſt.
Ibid. c. Multum eſt quod ait ipſe, ego ſum, Ms. 4. multum eſt, ipſum ego ſum, *manuſcript.* 3. *& Alc.* Multum eſt quod ait, ipſum ego ſum.
Ibid. d. Non ait ibi. *lege ex* 6. Ms. Non ait & ibi.
Pag. 120. *col. 1. a.* Dominum interrogare, Ms. 5. *per interrogationem*, interrogare?
Ibid. b. vobiſcum ſum, *Addunt* Ms. k. & *F.* omnibus diebus.
Ibid. vſque ad conſum, Ms. 3. vſque in conſum.
Ibid. Illi non erant. *lege ex omnibus* Ms. Illi enim non erant.
Ibid. mens capiat verè eſſe: eſt enim, Ms. 3. *ita diſtinguunt*, més capiat. Verè eſſe eſt enim.
Ibid. Res enim quæliber, Ms. *omnia*, Res enim aliqua quælibet.
Ibid. c. non verè eſt, Ms 4. non verum eſt.
Ibid. peremptum aliquid, *Lege ex omnibus manuſcrip. & L.* peremptum eſt aliquid.
Ibid. d. quod dicturus ſum, nondum eſt. *Adde ex omnibus manuſcript.* Quod feci, iam non eſt: quod facturus ſum, nondum eſt.
Ibid. Leuet illuc ille, Ms. 4. Leuet eum ille.
Ibid. col. 2. a. Aut verè, *manuſcrip.* k. Aut verò.
Ibid. & niſi eſtis intelligere. Ms. 6. viſi.
Ibid. addidiſti quid eſſes, *omnia* Ms *& Alc.* quis eſſes.
Ibid. Ecce quod eſt eſſe principium mutari non poteſt, *omnia* Ms. *hoc modo diſtinguunt*, Ecce quod eſt eſſe. Principium mutari non poteſt. *Alc. hoc modo*, Ecce quod eſt, eſſe principium mutari non poteſt.
Ibid. c. & non acciperet, Ms. *omnia, Th. & Alc.* vt non.
Ibid. & homo loqueretur. Ms. 5. & homo non loqueretur.

TRACTATVS XXXIX.

Pag. 120. *col. 2 d.* quia patrem eius dicebat Deum. *Lege* eis *ex* 6. Ms. *Nam & ita habetur in Græco.*
Pag. 121. *col. 1. b.* Turbantur, quia non illuminantur, quia *abeſt in* Ms. 5.

Ibidem c. tres personæ, sed non dij. Nunc mihi. *Lege ex omnibus manuscrip.* tres, sed non dij. Non mihi.
Ibid. d. si quæris, qui tres. *Lege ex omnibus manuscrip.* quid tres.
Ibid. col. 2. a. Et filius omnipotens planè. *Lege ex omnibus manuscrip.* Planè & filius omnipotens.
Ibid. Ergo spiritus sanctus. MS. 2. Ergo & spiritus sanctus.
Ibid. nec spiritus sanctus ad se. *manuscrip.* 4. nec spiritus ad se.
Ibid. b. in conclaui vnà. *omnia manuscrip.* vno.
Ibid. prout cuique op' erat. MS. 4. sicut opus erat. *C.* sicut vnicuique opus. *Th.* sicut cuiq; opus erat. *A.* quod opus erat.
Ibid. c. & cor vnum in Deum. *manuscript.* in Deo.
Ibid. & hic agnoscite. *manuscript.* 2. & hinc agnoscite.
Ibid. & vna anima est omnium. & *non est in manuscript.*
Pag. 122. *col. 1. a.* De quibus quæramus. Pius homo, sed. *L.* De quibusdam quæramus, pius homo, an pietas? sed.
Ibid. d. nullus homo de suo est verax, *in omnibus* MS. *abest* est.
Ibid. Sufficiat vobis hodie. MS. *K.* Sufficit vobis hodie. *A.* Sufficiat nobis hodie.

TARCTATVS XL.

PAG. 122. *col. 2. a.* æqualis est patri filius. *Lege ex omnibus manuscript.* æqualis est patri & filius.
Ibid. b. quem tanquam mortuum, *in manuscrip. abest* tanquam.
Ibid. c. Ordine verso. MS. *omnia Th. & Alc.* Ordine vestro.
Ibid. vsque ad mortem, mortem autem crucis. *omnia* MS. vsq; ad mortem crucis.
Ibid. quando videat. MS *omnia, & Alc.* quando videbat?
Ibid. d. tunc scietis quia ego sum. MS. 5. cognoscetis.
PAG. 123. *col. 1. a.* à meipso facio nihil, MS. 5. Et à meipso facio nihil.
Ibid. cùm commendauerit memoriæ, MS. 2. quod commendauerit memoriæ.
Ibid. b. dormiuit vt homo, passus postremò vt homo, MS. *omnia*, dormiuit, postremò passus vt homo.
Ibid. c. non amaretur. MS. *omnia*, nec amaretur.
Ibid. d. Quomodo locutus est pater filio? Quomodo filius ait *lege ex omnibus* MS. Quomodo locutus est pater filio, quoniam filius ait.
Ibid. Facite aliquem audisse Latinæ linguæ. *Fortè legendum:* Facite aliquem audisse imperitum Latinæ linguæ.
Ibid. col. 2. a. in cor lumen accendi? *omnia* MS. in corde.
Ibid. & hoc verbum non solum. *Lege* verum, *ex omnibus* MS.
Ibid. ad cor vestrum quis dicit. *lege* dixit, *ex omnibus manuscrip. & L.*
Ibid. aliquid dixit, *Ex iisdem lege* dixit.
Ibid. sed non cum videtis. MS. 2. & non cum.
Ibid. Respondens quid locutus sit. *Lege ex* 6. MS. & L. Respõdes quid.
Ibid. addis, verum dixit, MS. *omnia*, & addis.
Ibid. b. explicare impossibile est. MS. 3. explicari.
Ibid. vt dixi. *Videtur legendum*, si dixi.
Ibid. d. non me reliquit. Quare non reliquit? Non me reliquit, inquit, MS. *A. T.* non me relinquet. Quare non me relinquet? Non relinquet me, inquit.
Ibid. aliquam motionem, MS. *omnia*, aliquas motiones.
Ibid. hominis animam agentis, MS. *omnia*, animæ.
PAG. 124. *col. 1. a.* sed mecum. *L.* sed mecum in eo.
Ibid. Si manseritis, hoc est in fide. *Videtur aliquid omisisse esse, vt legendum sit hoc modo:* Si manseritis in verbo meo, hoc est, in fide.
Ibid. sed contemnitur. Fundamentum solet etiam. 2. MS. & L. *hoc modo distinguunt:* sed contemnitur fundamentum. Solet etiam.
Ibid. b. Si vides radicem, MS. *omnia*, Sed vides.
Ibid. c. humilis factus est. MS. *omnia*, erat.
Ibid. sed tamen nec ab eis, *lege ex 5. manuscrip.* sed tamen & ab eis.
Ibid. d. cùm signauerit nos, MS. *omnia*, cùm satiauerit nos.
Ibid. col. 2. a. aberrauimus, *manuscript. omnia*, oberrauimus.
Ibid. Cæsari numeros, MS. *omnia*, nummum.
Ibid. b. Quod intrasti. *A. & L.* Quò intrasti.
Ibid. Vtere numo. *A.* Vtere numo in mundo. 3. MS. Vtere numo mundo.
Ibid. erigite cor, si potestis, MS. *omnia*, qui potestis.
Ibid. c. ingrent in horreum tuum. tuum *abest in* 6. MS.
Ibid. Abundant tempestates, MS. *omnia*, tentationes.
Ibid. & secundum carnem ambulantes. *Lege* iudicantes, *ex omnibus manuscript. & Alc.*

TRACTATVS XLI.

Pag. 124. *col. 2. d.* & de libertate in quà. 3. MS. in quam.
Ibid. nos vocauit. MS. *omnia*, nos vocat.
Pag. 125. *col. 1. a.* tunc cognoscetis quia ego sum. *manuscript. 2.* scietis.
Ibid. non ipsa in vescente mutatur. *Th.* in vescentem.
Ibid. vt non negaretur. *Lege ex omnibus manuscript. L. & Th.* non vt negaretur.
Ibid. col. 2. b. non vt esset negatum. *Th.* ligatum.
Ibid. tamen inculcat. *in* MS. *non est* tamen.
Ibid. Quid dicit? *manuscript.* 3. qui dicit. 4. Quid dicens? *Th.* quod dicit.
Ibid. c. Quem interpellet? *addunt* 6. Ms. *& Alc.* Apud quem interpellet?
Ibid. Non fugit seipsum. *lege* seipsam, *ex* 4. MS. *L. & Alc.*
Ibid. remansit quod pugnat. *lege* pungat, *ex* 6. *manuscrip. L. Th. & Alc.*
Ibid. tanquam indisciplinatos. *L.* quanquam.
Ibid. volentes carere dominis. L. nolentes carere diuinis. *K.* volentes carere diuinis.
PAG. 126. *col. 1. a.* Ait enim propheta. MS. *omnia*, Ait enim per prophetam.
Ibid. b. in similitudine carnis. MS. 2. in similitudinem carnis.
Ibid. c. vt veraces sint ad iudicandum. L. ad intelligendum.
Ibid. Ipse enim dicit. Ms. 6. Ipse etiam dicit.
Ibid. d. inter mortuos liber. MS. *omnia*, in mortuis liber.
Ibid. col. 2. a. Ergo solus. MS. 2. Ergo si solus.
Ibid. nullus illi populus. MS. *omnia*, nullus ibi populus.
Ibid. b. Vos fratres. Ms *omnia, & L.* Vos autem fratres.
Ibid. fructum vestrum in sanctificationem. *G. & Alc.* in sanctificatione.
Ibid. d. sed odit omnia, sed *abest in omnibus* MS.
PAG. 127. *col. 1. a.* non enim quod volo, hoc ago. *manuscript. 6.* non enim quod volo, ago, ait. *K.* non enim quod volo, ago, inquit.
Ibid. quia nondum plena æternitas. plena *abest in omnibus manuscrip.*
Ibid. ex parte accepimus libertatem. Ms. 4. accipimus.
Ibid. b. non Deus te delectat. Deus *non est in* MS. *A.*
Ibidem c. & captiuantem me in lege peccati. MS. 2. in legem.
Ibid. quoniam amicus. *manuscrip. 5.* quòd amicus. 2. quia amicus.
Ibid. d. Quamdiu viuis. viuis *non est in* MS.
Ibid. ad maledictionem. *Lege ex omnibus manuscript. & L.* ad maledicendum.
Ibid. discet etiam non surgere. *A.* discet etiam ita non surgere.
Ibid. cùm arma non cœperit inuenire. *lege ex* 4. Ms. cùm arma cœperit non inuenire.
Ibid. col. 2. a. nisi consummatio & finis malis? *A.* nisi consumptio mali? *L. ad marginem*, nisi consumptio & finis mali?
Ibid. Quæ est autẽ consummatio mali. *A. & L.* consumptio.
Ibid. quia consummatio mali est. *A. & L.* consumptio.
Ibid. b. Quid ergo opus est? Vt impleas. 2. Ms. *ita distinguunt:* Quid ergo? Opus est, vt impleas.
Ibid. Noli te donare concupiscentiis tuis. 4. *manuscript.* Noli te dare concupiscentiis. L. Nolito dare concupiscentiis tuis vires.
Ibid. plena atque perfecta? In Domino. MS. 4. plena atque perfecta in Domino. MS. 2. plena atque perfecta in illo Domino. L. plena atque perfecta est in illo Domino.
Ibid. tunc verè liberi eritis. 4. MS. eritis? *per interrogat.*
Ibid. Oportet enim. MS. *omnia*, ergo.
Ibid. cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem. *abest in omnibus* Ms.
Ibid. c. Absorpta est mors in victoriam, MS. *omnia, & L.* in victoria.
Ibid qui miseratus est. L. misertus.
Ibid. semiuiuum à latronibus derelictum. 3. Ms. *& L.* semiuiuo à latronibus derelicto.
Ibid. d. Ecclesia & hoc tempore. Ms. 3. *& L.* & Ecclesia hoc tempore.

TRA-

TRACTATVS XLII.

PAG. 128. *col. 1. a.* Non capit cor vestrum. *Th.* Non capit, in cor vestrum.
Ibid. b. voluit intelligi, *manuscrip. omnia & Th.* intelligi vult.
Ibid. se vidit, *manuscript.* 2. se videt.
Ibid. quis sit eorum pater, *manuscript.* quis esset.
Ibid. c. non quod creati. *manuscript. A.* non à quo creati, *C. F.* non quo creati. *Alc.* non in quo creati.
Ibid. Quasi diceret: Quid dicturus es tu. *manuscript. omnia*, Quasi, quid tu dicturus es. *Alc.* Quasi, tu quid dicturus es.
Ibid. d. quod si diceret, verum diceret. *manuscript. omnia, & Alc.* quod si dicerem, verum dicerem.
Ibid. imitando Abrahæ fidem, filij facti sumus. MS. 6. imitãdo, Abrahæ filij facti sumus, *A.* imitando Abrahæ fidem, filij Abrahæ facti sumus.
Ibid col. 2. a. venerant tamen mundandi, MS. *omnia*, mutandi.
Ibid. quis vobis ostendit. *manuscript.* 2. ostendet.
Ibid. b. excitet filios Abrahæ. *manuscript. A.* suscitet.
Ibid. & vana iactantia? *manuscript. omnia*, iactatio?
Ibid. Et adhuc non dixit. *manuscript.* 6. *Th. & Alc.* dicit
Ibid. c. dixerúntque ei. Ms. 3. *L. & Alc.* Dixerunt itaque ei.
Ibid. & non inueniret veritas. MS. 5. vt veritas non inueniret. MS. 2. vt veritas inueniret. *Alc.* & veritas non inueniret. *L.* vt non inueniret veritas.
Ibid. quid respondet? *manuscript. 4. & Alc.* quod responderet? *K. & L.* quid respondet. *sine nota interrogationis.*
Ibid. d. sed ille me misit. *manuscript. 6. non habent* sed.
PAG. 129. *col. 1. a.* & habitauit in nobis. *Lege ex omnibus manuscript. L. & Alc.* vt habitaret in nobis.
Ibid. c. Quæris quod cõparas. *omnia manuscript.* Quæris quod compares? *L.* Queris quid compares.
Ibid. à genere Iudæorum. *omnia manuscript.* à gẽte Iudæorum.
Ibid. d. non quia de illo nati estis. *In* 3. *manuscrip. abest* de illo.
Ibid. col. 2. a gladius acutus. *Lege ex omnibus manuscript. & Alc.* machæra acuta.
Ibid. b. quo decipere imperitos. *manuscrip. omnia*, quà.
Ibid. c. ex proprijs loquitur. *manuscript. omnia*, de.
Ibid. quod à nemine audiuit. *manuscrip. omnia & Alc. non habent* quod.
Ibid. d. quia recedendo. *In omnibus manuscript. abest* quia.
Ibid. Illi autem Iudæi. *manuscript.* 2. ergo.
Ibid. viderant quod loquebantur. *manuscript. omnia*, viderunt.
PAG. 130. *col. 1. a.* Quis ex vobis arguit me de peccato? *Hîc in Parisiensi editione adiecta erant aliquot sententiæ videlicet*, Pensate fratres carissimi *& c item*, Nõ dedignatur ex ratione, *& c. & rursum*, valde terribile est, *& c. quæ sumpta sunt ex Gregorij homilis in euang.* Quis ex vobis, *& c.*
Ibid. quomodo ego arguo. *manuscri.* 4. quomodo & ego arguo.
Ibid. b. si impossibile. *manuscript. omnia*, Sed impossibile.
Ibid. Ergo verum est, *& c. ex omnibus manuscript. & L. colligo ita legendum esse:* Ergo verum est quod Dominus dixit, verũ est Verum est ergo quòd illi Abrahæ filij erant, verum est.
Ibid. d. nõ naturarum merita discreuit. *manuscript.* 2. discernit.
Ibid. col. 2. a locutus est Dominus. MS. 2. loquitur Dominus.
Ibid. non quòd aliquem hominum inuenerit. MS. 5. hominem.

TRACTATVS XLIII.

PAG. 130. *col. 2. b.* Hoc cùm dixissent. *manuscript. omnia*, Hoc enim cùm dixissent.
Ibid. duo fuerunt obiecta. *manuscript. omnia, & Th.* fuerant.
Ibid. qui custodiunt eam. *In* 2. *manuscript. abest* eam.
Ibid. Num enim pertinuit *manuscript.* 2. *L. & Th.* Non enim *& c. sine interrog. in manuscript. K.*
Ibid. c. & non pertineret ad eum. *A.* pertinuit. *In omnibus manuscript. & Th. abest* ad eum.
Ibid. Transiit quidam sacerdos. *In omnibus* Ms. *abest* quidam.
PAG. 131. *col. 1. a* non videntes facit. *manuscript.* 4. non videntes cadere facit.
Ibid. b. Quid est, vt sciat? vt scire vos faciat, si diligitis eum. *manuscript. A.* Quid est, vt sciat si diligitis eũ? Vt sciat, quid est? vt scire vos faciat, si diligitis eum.
Ibid. credite & coniicite. *manuscript.* 4. credite & cognoscite.
Ibid. Amat aliquis vestrum pecuniam? *manuscript. omnia & L. sine interrogatione.*
Ibid. Putas inuenio. MS. 3. Putas aliqui vestrum? putas inuenio,
Ibidem c. quam pecunia. *lege ex omnibus manuscrip. & L.* quam tu pecunia.
Ibid. Venimus enim ad Deum, Ms. *omnia*, Dominum.
Ibid. Ergo secundum. *Lege ex omnibus manuscrip.* Ergo sicut secundum.
Ibid. d. qui bene fecerunt. *manuscrip.* 3. *& L.* qui bona.
Ibid. col. 2. a. antequam mundus esset. A. fieret.
Ibid. b. in frontibus fidelium. L. in cordibus.
Ibid. d. in gehennam præcipitetur. Ms. 4. in gehennas.
PAG. 132. *col. 1. a.* Nabuchodonosor rex dixit, rex *abest in* Ms.
Ibid. omnino feliciter possent, *In manuscript. non est* omnino.
Ibidem quà euadas, non habes, *manuscrip. omnia*, quà euadas hoc, non habes.
Ibid. b. & si ibi non fuit timor. *lege ex omnibus manuscript.* sed & si non. Ibi fuit timor.
Ibid. c. in gehenna ignis, Ms. 3. *& L.* in gehennam ignis.
Ibid. d. gloriam suam ad patrem suum, *in omnibus* Ms. *Th. & Alc. abest* suum.
Ibid. ipsum filium dicentem. *lege ex* 6. MS. *& Th.* & ipsum.
Ibid. pone pernicaciam, *omnia* Ms. *& L.* pone perniciem.
Ibid. col. 2. a. quid dicatis & contra ipsos, quid dicatis *non est in manuscript.* 2.
Ibid. hinc arrogans videri. *Th. & Alc.* hîc.
Ibid. b. videntibus cordis oculis lucem. *manuscrip.* 6. videntis cordis lucem. *A.* cordis videntis lucem. *Puto legendum*, videntis cordis oculis lucem.
Ibid. c. quò erat venturus. Ms. 5. qui 2. quà.
Ibid. veritas potest? *lege* posset, *ex omnibus.* Ms. *& L.*
Ibid. d. Sed vt hoc agnoscerent. Ms. 4. Sed vt hoc cognoscerent. Ms. 3. *& L.* Sed vt cognoscerent.
Ibid. Pone manum. Ms 3 Pone manum tuam.
Ibidem & iura mihi. mihi *non est in* Ms.
Ibid. Ergo quid fuit illa iuratio. *omnia* Ms. *& Th.* quæ.
Ibid. & iura mihi. mihi *rursum abest in* Ms.
Pag. 133 *col. 1. a.* quia creatura erat Abraham. *manuscrip. omnia, & Th.* est.
Ibid. ego eram. 2. Ms. *& L.* ego sum.
Ibid. sed antequam Abraham fieret, ego sum. *lege ex omnibus* Ms. *& L.* sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me, non fieret, ego sum.
Ibid. b. non tanquam ille qui est in principio. *lege ex* 3. Ms. *& L.* non tanquam ille qui est, non tanquam in principio.
Ibid. terra absorberet. Ms. *omnia*, sorberet.
Ibid. quàm exerenda potentia. *manuscrip.* 4. *& Th.* exercenda, *C.* exhibenda.

TRACTATVS XLIIII.

Deinceps tantum quinque manuscrip. exemplaria allegabimus, deficientibus duobus Parcensi & Floreffensi; quæ huc vsque tantum habebant.
Pag. 133. *col. 1 b.* De homine. Ms. K. De homine cæco.
Ibid. d. Expuit in terram. Ms. *omnia & Th.* Spuit.
Ibid. Iam quis sit missus. Ms. 3. *L. & Rom.* qui.
Ibid. col. 2. a. tanti sacramenti exponi profunditas & pertractari. Ms. 3. ratio tanti sacramenti exponi & pertractari profunditas.
Ibid. an fidelis? *manuscrip. omnia*, aut.
Ibid. Si responderit tibi. tibi *non est in manuscrip.*
Ibid. Quid dixi de sputo, *& c. ita habent*, L. *& Rom.* Quod dixi de sputo & luto, quia verbum caro factum est: & hoc catechumeni. K. hoc & cathechumeni.
Ibid. b. Exiens Iesus. *in* MS. *non est* Iesus.
Ibid. minimè vigilabat? MS. 4. *& L.* vigilabant?
Ibid. Quanta mala committunt, &c. *ex omnibus manuscrip. ita colligo legendum:* Quanta mala cæci committunt? A quo malo abstinet mens mala etiam oculis clausis? Non poterat videre, &c.
Ibid. c. Ecce est iste ille missus. iste *non est in manuscrip. nec* L.
Ibid. d. & tenebras noctem, *manuscript.* 3. & tenebras vocauit noctem.
Ibid. Quandiu in mundo sum. *manuscrip.* 4. *&* L. Quamdiu in hoc mundo sum,
Ibid. Lauet oculos. *manuscrip.* 2. Ibi lauet oculos. *C.* Lauet ibi oculos.
Pag. 134. *col. 1. a.* ac definitum est, diem commemorasse. *manuscrip. A L. & Alc.* ac definitum diem commem. *T.* ac definitum esse diem commem.

Ibidem b. De quodam seruo dicit, A. *& Alc.* dicitur.
Ibid. Quamdiu? Non sit, MS. *C.* Quamdiu non sit.
Ibid. qui viuimus, A. quamdiu viuimus, *C.* qua viuimus.
Ibid. c. omnibus diebus, *abest in* 4. MS.
Ibid. d. quid hic agatur, MS. 3. quid hic agitur, k. quicquid hic agitur, *in* MS. A. *deest.*
Ibid. & qui viderant cum prius, MS. *omnia. & Alc.* videbant.
Ibid. sed similis est ei, *eadem habent* eius.
Ibid. Vade ad natatoria, MS. 3. *L. & Alc.* natatoriam.
Ibid. col. 2. a. confitetur videns, *Th.* confitetur Iudæis.
Ibid. cor impiorum frangebatur, *Th.* stringebatur, *Alc.* ringebatur.
Ibid. b. Sabbatum enim spiritale, MS. 3. Sabbatum enim spiritualiter, *Th.* Sabbatum enim obseruare spiritualiter.
Ibid. nō facietis in eo, in eo, *abest in* 3 MS. *Th. & Alc. & rursum in sequenti sententia abest in* 2. MS. *& Alc.*
Ibid Et schisma erat inter eos, 4. MS. *& Alc.* in eis.
Ibid. qui aperuit tibi oculos? *omnia* MS. *& Alc.* qui aperuit oculos tuos?
Ibid. c. Quomodo autem nunc videt, MS. *omnia*, ergo.
Ibid. aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus, *abest in omnibus manuscript. & Alc.*
Ibid. si ipse pro se loqui non, 2. MS. *Th. & Alc.* quia ipse.
Ibid. d oculos tuos? MS. *omnia, & Alc.* tibi oculos?
PAG. 135. *col. 1. a.* Si sciretis *abest in omnibus* MS. *Th. & Alc.*
Ibid. prædicatus est Deus, *Th & Alc.* prædictus.
Ibid. Itane sequimini seruum, 3 MS. *&* sequemini.
Ibid. & dorsum ponitis, *eadem manuscript.* ponetis.
Ibid. Sed nec seruum sequimini, *eadem* MS sequemini.
Ibid. Deus non audit, MS. 3. *L. & Alc.* exaudit.
Ibid. oculos in terram demittens, MS 4 *& Alc.* dimittens.
Ibid. b. quoniam quis aperuit, *manuscript. omnia, & Alc.* quia aperuit quis.
Ibid. nisi à Domino? *Lege ex Th. & Alc.* nisi à Deo?
Ibid. Ipse dabit ad dexteram, *Alc.* Ipse dabit in corde.
Ibid. qui in facie dedit, MS. *omnia*, in faciem.
Ibid. Audiuit Dominus, MS. *omnia*, Audiuit Iesus.
Ibid. c. lauans faciem in Siloe, MS. 3. in Siloa.
Ibid. d. omnis anima intelligit, anima *non est in manuscript.*
Ibid. cæci fiunt qui videbant 3. MS. fient.
Ibid. col. 2. a. in sua cæcitate permanent. *Lege ex omnibus* MS. *& Th.* permaneant.
Ibid. quo de viuis & mortuis, MS. 2. *& Th.* quod.

TARCTATVS XLV.

PAG. 135. *col. 2. b.* In iudicium ego veni, MS. *omnia*, In iudicium enim ego veni.
Ibid. c. ista omnia quæ faciunt, MS. 3. qui faciunt.
Ibid. quo intratur ad ouile, MS. 3. *& L.* quà.
Ibid. prodesse viuere. *Lege ex omnibus manuscript. & Alc.* prodesse bene viuere.
Ibid. quod est Christus, *Alc. & Rom.* quæ.
Ibid. non vt bonus pastor, *in manuscript. & Alc. non est* bonus.
PAG. 136. *col. 1. a.* ratiocinationes acutissimas concludentes. *Br. Rom.* ratiocinantes, acutissimè concludentes.
Ibid. si vultis beatè viuere, *Rom* bene.
Ibid. non liberandos seducerent, seducerent *abest in Rom. B.*
Ibid. b. Nomen habes, rem non habes, MS. 4. *vtrobique* habet.
Ibid. Alius nescio vnde, MS. *omnia, & L.* vnde sit.
Ibid. Christus homo & Deus est, *lege ex omnibus* MS. *& Alc.* Christus & homo & De.
Ibid. c. qui oues suas, *in manuscrip. abest* qui.
Ibid. d Habet enim nomina eorum, MS. 4 earum.
Ibid. Et educit eas, MS. 2. *& L.* adducit.
Ibid. Tecta sunt verba hæc. *in* MS. *non est* verba.
Ibid. col. 2. a. Quia etiam, MS. *omnia*, Qui etiam.
Ibid. b. Deus reuelabit, MS *omnia*, reuelauit.
Ibid. aut nos intrasse, *L. & Alc.* vt, *Th* &.
Ibid. vtique præter me, MS. *omnia*, dixi, vtique præter me, *L.* & *Alc.* dixit, vtique præter me.
Ibid. cum illo venerunt, qui est ipse semper? *L.* cum illo venerunt? Qui est ipse semper, *K.* cum illo venerunt? Quis est ipse? Semper. *Quæ lecto bene placent.*
Ibid. c. fures sunt & latrones: sunt *non est in* MS.
Ibid. Dominum nostrum, *manuscript. omnia*, Dominum Iesum Christum.
Ibid. d. & omnes mœc transiterunt. MS. *omnia*, per mare.
PAG. 137. *col. 1. a.* Spiritalem eundem. *manuscript. omnia, & L.* Si spiritalem eundem, *Et ita sequentia vsque ad:* Videte ergo, *claudenda erunt parenthesi.*
Ibid. e. Quomodo ista. MS. *omnia*, Quomodo enim ista.
Ibid. Quando autem factæ. *manuscript. omnia*, ergo.
Ibid. d. Errantem ouem non reuocastis. 2. *manuscrip. & Th. non habent* ouem.
Ibid. Certè latronum voces. *manuscript.* 4. vocem.
Ibid. col. 2. a. vocem alieni audiuit? *omnia manuscript. & L. legunt sine interrogatione.*
Ibid. quomodo alienas voces audiunt? *Lege ex omnibus*, MS. quomodo alienas oues non audiunt?
PAG. 138. *col. 1. a.* in æternum non perijt. *manuscript.* 2. peribit. k. perier.
Ibid. quia tentatio non perseuerat vsque in finem. *nō est in* MS.
Ibid. col. 2. a, quæ erit & specie. *Lege ex omnibus manuscript. & Alc.* quæ erit in specie.
Ibid. b. quæ est ouile eius. *manuscript. omnia*, quod.
Ibid. veri fideles moriuntur. *manuscipt. omnia*, viri.
Ibid. tunc vera pascua. *manuscript.* 4 *&. & Al.* verè

TRACTATVS XLVI.

PAG. 138. *col. 2. c.* quia erant ibi iam. *& c. manuscript. A.* k. quia erat, vbi iam oues eius erant, quæ futuræ erant oues eius. MS. *G. T.* quia erant, vbi *&c. vt supra.* C. quia erant, vbi iam oues erant, quæ futuræ, *&c.*
Ibid. d. mercenarii & lupus. k. *& Al.* mercenarius & lupus.
PAG 139 *col 1. a.* Deus dixit. *manuscript.* 2. Dominus dixit.
Ibid. piè tamen sentiat, *manuscript.* 2. pietatem sentiat. L. pia tamen sentiat.
Ibid. b. quam ostiarius & ostium. *manuscript.* 3. quam ostiarius ad ostium.
Ibid. col. 2. a. dat pro ouibus *Addunt* 4. *manuscript & L.* suis.
Ibid. iste mercenarius *iste non est in* 4. *manuscript.*
Ibid. Sunt quidam Ecclesiæ præpositi. *omnio manuscript.* Ecclesia præpositi.
Ibid. b. citò me mittere vobis me *abest in* 3. *manuscript.*
Ibid. habeo tam vnanimem tam. *abest in* 3. *manuscript.*
Ibid. c. multi autem latent *manuscript.* 2, enim
Ibid. Habet ouile Domini. *manuscript. omnia*, Habeat.
Ibid. qui sicut ouis. *manuscript.* 4, quia.
Ibid. super cathedram Moysi sedent, super *abest in* L. MS. *& L.*
Ibid. d. Sedendo enim super cathedram, super *abest in* 3. *manuscript. & L.*
Ibid. populo Christi. *manuscrip.* 2, populo Dei.
Ibid. vnde malè fecit. *manuscript.* 4. *& Th.* mala.
Ibid. aut de tribulis ficus? *manuscript. omnia.* ficum?
PAG. 140. *col. 1. a* Botrum inter spinas cautè lege. *manuscrip.* Botros inter spinas cautè lege. *manuscript*, 3, botrus inter spinas. Cautè lege.
Ibid. legite vuas. *omnia manuscrip.* eligite vuas.
Ibid. b. sed & gaudebo. *abest in* 2. *manuscrip.*
Ibid. c. Fugit planè. *Lege ex omnibus manuscript.* Fuit planè.
Ibid. necessarium duxi propter vo, duxi *abest in omnibus* MS.
Ibid. Ab ipso namque pastore. *manuscrip. A.* pastores.
Ibid. d. indices nobis. *manuscript* 4, vt indices nobis.
Ibid. audet redarguere. *manuscript. omnia*, arguere.
Ibid. col. 2. a. Quare non est ei cura de ouibus? *abest in omnibus manuscript.*
Ibid. b. Temporalem mercedē quærit, *manuscript.* 4. quærens, k. quærens est.
Ibid. non manebit, *manuscript. omnia*, non habitabit.
Ibid. Sic non est negandum. *Lege ex omnibus manuscrip. & L.* Sicut non est sicut non est. *Lege ex iisdem* sic non est.

TRACTATVS XLVII.

PAG. 140. *col. 2. b.* Qui sermonē Dei. *Addunt omnia manuscript. & L.* nostri.
Ibid. d. ianua est ad vos: per Christum intro. *omnia* MS. *ita distinguunt:* ianua est Ad vos per Christum intro.
PAG. 141. *col. 1. a*, Sicut pro nobis. *manuscript. omnia*, Sicut Christus pro nobis.
Ibid. b. quæ apponuntur tibi. *manuscript.* 2. apponentur.
Ibid. vbi est corpus. *manuscript.* 3. ibi.
Ibid. ad ædificandam plebem, ad asserendam fidem. *totum hoc abest in*

abest in manuscrip. Reliqua tria habent, & asserend.
Ibid. & alius te cinget. MS. 4. & alter.
Ibid. Et exposuit. MS. 4. Exposuit. k. Exponit.
Ibid. c. neque patrem quis nouit. MS. 4. quisquam.
Ibid. d. nisi per ipsum. MS. *G.* nisi per filium.
Ibid. Verbo multa dicuntur. MS. *omnia*, Verba.
Ibid. col. 2. a. exemplis abundauimus. MS. *omnia*, exemplo abūdabimus.
Ibid. proprium tenuit. MS. 4. propriè.
Ibid quà intrant oues. MS. *omnia*, intrent.
Ibid. Denique Paulus. *Addunt omnia* Ms. apostolus.
Ibid. miserat, quà itis? 2. Ms. miseri.
Ibid. b. quas dicit oues suas. Ms. 2. quos.
Ibid. c. ibi sunt vestigia eius, modò adorantur. Ms. 2. ibi vestigia eius modò ado.
Ibid. Sed fortè aliqui arbitrantur. MS. *omnia*, aliquis arbitratur.
Ibid. qui in me loquitur Christi? Ms. 3. *&* L. Christus?
Ibid. Ergo & per suos non alter adducit. Ms. K. Ergo & per suos non aliter adducit. *L.* Ergo per suos, non per alteros adducit.
PAG. 142. *col. 1. a.* pono, inquit, animam meam. 2. Ms. pono, inquit, Pono animam meam.
Ibid. sœuire potuerunt. *Th.* poterunt.
Ibid. b. & ceciderunt in terram. MS. *& Alc. non habent*, in terrā.
Ibid. id est, quia volui dormiui. r. id est, quando vol.
Ibid. c. vnde scio, inquis. Ms. 3. inquit.
Ibid. Quomodo, inquis, *eadem* Ms. inquit.
Ibid. Quomodo, inquis, securus. *eadem* MS. *& C.* inquit.
Ibid. d. Quid est mori ipsius? MS. 2. mors.
Ibid. de anima etiam. MS. *omnia*, etiam de anima.
Ibid. dici potest. MS. 2. recipi potest.
Ibid. col. 2. a. Quam ponit? Christus. *in omnibus manuscrip. abest* Christus.
Ibid. totus homo in Christo. *manuscrip. omnia, & Alc.* totus autem homo in Christo. *vt sequentia verba vsque ad*, Quia ergo, *includantur parenthesi.*
Ibid. Nam & aliqui. MS. A. alij.
Ibid. b. subtraxerunt animam hominis. *in* MS. *abest* animam.
Ibid. Christum sine Deo. *In manuscrip. non est* sine Deo.
Ibid. c. & iterum sumit eam? Ms. 4. sumit animam?
Ibid. secundum quod in principio. Ms. 4. sed cùm in principio.
Ibid. d. Fidelem latronis animam. Ms. A. Fidelis.
PAG. 143. *col. 1. a.* animam suam quicunque homo? An fortè. *manuscrip. 4. ita distinguunt.* animam suam? Quicunque homo, an fortè.
Ibid c. Num enim cato Christus? *omnia*, Ms. *& L.* Non.
Ibid. d. Vbi est Paulus apostolus modò? Si quis. 2. Ms. *& L. ita distinguunt:* Vbi est Paulus apostolus? Modò si quis.
Ibid. col. 2. b. in similitudinem hominum factus. Ms. 3. in similitudine.
Ibid. d. Istæ fuerunt densissimæ tenebræ. *omnia* Ms. *& Alc.* fuerant.

TRACTATVS XLVIII.

PAG. 144 *col. 1. a.* sanctum Ioannem Euangelistam nolle. Ms. *G.* K. sanctum Ioannem Euangelistam nolentem. *T. C.* Sanctus Ioannes Euangelista nolens. A. Sanctus Ioannes Euangelista non vult.
Ibid. Facta sunt encænia Ms. *omnia*, Facta sunt autē encænia.
Ibid. b. encænia vocantur. Ms 4. *& Th.* vocatur. K. vocabatur.
Ibid. Illum enim diem. *Br. Rom.* ergo.
Ibid. & frigidi erant. *Rom.* & ideo frigidi eran..
Ibid. Si sed accedere est credere. *lege ex Br. Rom. & L.* si accedere
Ibid. Frigerant à diligendi charitate. *in Rom. & L. adest* à.
Ibid. d. Dominus Iesus si se negaret. MS. *omnia*, Dñs Christus.
Ibid. lumen dedit. Ms. 2. reddidit.
Ibid. inde Dominus de semine Dauid erat. erat *non est in* Ms.
Ibid. col. 2. a. Si recolis. *omnia* Ms. *&* L. Si recolitis.
Ibid. b. sic enim per istud ostium. Ms. *omnia*, per ipsum ostiū.
Ibid. semper viua. Ms. *omnia*, semper viuit. *Græcè Aeiζωn.*
Ibid. c. nouit quod dedit. *Th.* quid.
Ibid. Quid est quod dedit? Ms. *omnia*, Quid est ergo, dedit? L. Quid est ergo quod dedit?
Ibid. illum natura. Quia verò natus est, non est vt dicas. *lege ex omnibus* Ms. illū natura, quia ita natꝰ est. Et nō est vt dicas.
Ibid. Qui sapit, capiat. Ms. A. Qui sapit, sapiat. *Alc.* Qui sapit, capit.
Ibid. qui non capit, credat. Ms. *omnia*, qui non sapit, credat.
PAG. 145. *col. 1. a.* V trum vna manus est. Ms. 2. vttumne vna.
Ibid. b. quod fit per manum. Ms. 2. quod fit manu.
Ibid. c. nisi quod volebat pati. Ms. *omnia*, voluit.
Ibid. quia tu homo. Ms. *omnia & L.* & quia.
Ibid. col. 2. b. participantes eius gratiam, illuminati. Ms. *omnia*, gratia illum.
Ibid. Quærebāt eum apprehendere. *lege ex omnibus* Ms. L. *& Alc.* Quærebant ergo eum, *& c. C. habet* prendere.
Ibid. c. V tinam apprehenderent. Ms. 3. prenderent.
Ibid. vnde sum & ego ipse Ms. 3. vnde sum & ego, & ego ipse.
Ibid. Mente verbum apprehendere, hoc est Christum rectè apprehendere. *omnia* Ms. *vtrobique habent*, prendere.
Ibid. d. Ecce qui apprehenderunt. Ms. 2. Ecce qui prenderunt. k. Ecce qui prendiderunt. L. *& Alc.* Ecce quid apprehenderunt.
Ibid. non quomodo Iudæi volebant. *lege ex* Ms. A. non quomodo Iudæi. Iudæi volebant.
Ibid. apprehendere discedentem. Ms. *omnia*, prendere.

TRACTATVS XLIX.

PAG. 146. *col. 1. b.* sanctus Euangelista. Ms. K. Ioannes Euangelista. Ms. 4. sanctus Ioannes Euangelista.
Ibid. Audistis enim. Ms. 2. Audisti enim.
Ibid. restituturus in carnem. Ms. 3. redacturus.
Ibid. c. curant omnes ne veniat. Ms. 4. currunt.
Ibid. d. excitare homines mortuos. mortuos *non est in* Ms.
Ibid. & viuas exiguo tempore. *lege*, vt viuas. *ex omnibus* Ms. *& L.*
Ibid. col. 2. a. non amittemus. Ms. 4. non amittimus.
Ibid. Si enim Dominus. *lege*, Si ergo Dominus. *ex omnibus* Ms. *& L.*
Ibid. ne moriantur in æternum. Ms. 3. moriamur.
Ibid. extra portam ciuitatis. Ms. *omnia*, portas.
Ibid. b. & resuscitat te Dominus. Ms. 2. resuscitabit. L. resuscitet.
Ibid. c. perditis moribus. Ms. 2. perditi.
Ibid. videmus quotidie: videmus. Ms. *omnia*, vidimus. Quotidie videmus.
Ibid. quàm viuant. Ms. *omnia*, quàm viuunt.
Ibid. Detestabaris hominem. *Hæc sententia, quantum apparet, superflua est, aut certè aliquid deest cui cohæreat.*
Ibid. d. Mariæ & Marthæ sororum eius. sororum eius, *abest in* Ms. *& Alc.*
Ibid. quod Dominus exiens. Ms. *omnia, Alc. & Rom.* exiit.
Ibid. discessit trans Iordanem. *Eadem habent*, & discessit.
Ibid. vbi erat Iesus, *Eadem*, vbi erat Dominus,
Ibid. trans Iordanem scilicet. Miserunt. *Rom. & Alc. continuè legunt*, trans Iordanem scilicet miserunt.
PAG. 147. *col. 1. a.* Quid ergo renunciauerunt. *Alc. &* L. nunciauerunt. *Rom.* annunciauerunt.
Ibid. ad terram non descend. *lege* terras. *ex omnibus manuscript. Th. & Alc.*
Ibid. b. filium Deum esse, Ms. 4. filium Dei esse, A. filium Dei Deum esse.
Ibid. qui hoc dicunt, quòd filius Dei non sit Deus, Ms. *omnia, & Alc.* qui hoc negant, quòd filius Dei sit Deus.
Ibid. Infirmitas hæc, Ms. *omnia & Alc.* Infirmitas ergo hæc.
Ibid. Diligebat enim Iesus. MS. 4. *& Alc.* Diligebat autem Iesus. A. Diligebat autem ille. L. Diligebat autem Dominus Iesus.
Ibid. c. vbi penè fuerat, Ms. 2. ibi.
Ibid. Denique hoc dicto, Ms. *omnia*, Deinde.
Ibid. non offendit, Ms. 2. non offendet, *& item paulò post.*
Ibid. d. quantum subducet. *lege ex omnibus* Ms. *&* L. subluceat, *Alc.* subiacet.
Ibid. quòd esset Hierosolymis, Ms. 3. quid.
Ibid. confitens Dominum, Ms. *omnia*, confitens filium Dei.
Ibid. col. 2. a. redi retro me Satanas, Ms. *non habent* me.
Ibid. Ecce vnde beatus, *Addunt* 2. Ms. *&* L. es.
Ibid. cùm diceret, Ms. *omnia*, vt diceret.
Ibid. d. humanum & mite officium atque ciuile. L. humano & miti officio atque ciuili. *Indicat* L. *editio ad marginem etiam hanc lectionem*, alios humanum & mite officium atque ciuile.

Ibid. & guttam non inueniret. Ms. 2. & guttam aquæ non.
PAG. 148. *col.* 1. *a.* in fine recepturi sunt. MS. *omnia*, accepturi.
Ibid. tamdiu sunt. Ms. *A.* iamdiu sunt.
Ibid. alij recenti tempore. Ms. 4. alij nec recenti tempore. *A.* alij in recenti tempore.
Ibid. b. qui in eum crediderant. *lege ex omnibus* Ms. *& Alc.* qui in eum iam crediderant.
Ibid. c. quod homo trahit. *Th.* quem homo trahit. *Alc.* peccatum quod homo trahit.
Ibid. d. alij ne fecceris. Ms. 3. alio.
Ibid. Nunquid hoc de paganis discitur. *lege ex omnibus* Ms. de paginis.
Ibid. Meritò iam fœret. *omnia* MS. *& Alc.* putet
Ibid. col. 2. *b.* Ego sum resurrectio & vita. In 3. Ms. *abest*, & vita.
Ibid. Dicis, resurget frater meus. MS. 2. tuus.
Ibid. Verum dicis. *omnia* MS. *& Alc.* Verum est.
Ibid. c. responsum Iudæis dedit. MS. 2. dixit.
Ibid. Ergo animæ tuæ anima fides est. MS. 2. *& Th.* Ergo vita tuæ animæ fides est. *Alc.* Ergo animæ tuæ vita fides est.
Ibid. d. qui in mundum venisti. MS. 4. *L. & Alc.* qui in hunc mundum.
Ibid. Quando hoc credidisti? Credidi. *lege ex* MS. *A. T. & ex Th.* Quando hoc credidi, credidi. *Alc. tantum semel habet*, credidi.
PAG 149. *col.* 1. *b.* tractatur infirmitas. *Th. & Alc.* turbatur.
Ibid. c. Si ipsa fides est intus. *manusc.* 3. *& Alc.* Ipsa fidesintus. Ms. 2. Si ipsa fides intus.
Ibid. d. somnus Christi, obliuio est fidei. *manusc.* 2. somnus est Christi, obliuio fidei. *C. & L.* somnus Christi, obliuio fidei.
Ibid. col. 2. *a.* vt violentiæ pœnitendi. *Th. & Alc.* pœnitentis.
Ibid. b. Fremat & in te. *Th.* Fremas. *t.* Fremet. *Alc.* Fremit.
Ibid. d. manus & pedes institis. institis *abest in omnibus manusc.*
PAG. 150. *col.* 1. *a.* nisi ab occulto. *lege* occultis. *ex omnibus tam* Ms. *quàm aliis.*
Ibid. siue ex eis. Ms. 2. siue ex Iudæis.
Ibid. b. Quid facimus? Ms. *omnia. L. & Alc.* Quid faciemus?
Ibid. Nec tamen dicebant, credamus. *Th.* credimus.
Ibid. Quid facimus? *Rursum omnia manuscript. L. & Alc.* Quid faciemus?
Ibid. Hoc autem timuerunt. MS. *omnia*, timuerant.
Ibid. c. etiam homines malos. MS. *omnia & Alc.* etiam per homines malos.
Ibid. prophetiæ spiritu. Ms. 3. *& Alc.* spiritum.
Ibid. fungeretur Zacharias. *in* Ms. *& Alc. non additur.* Zacharias.
Ibid. d. qui necdum crediderant. *omnia* MS. *& Alc.* qui nondum crediderant.
Ibid. col. 2. *a.* & palam Iudæis. *Th. & Alc.* & palam cũ Iudæis.
Ibid. in quo appareret. *L.* in quo apparet. *Th.* quo appareret. *Alc.* in quo apparet &
Ibid. quàm se offerendo. *Th.* ostendendo.

TRACTATVS L.

PAG. 150. *col.* 2. *c.* quid sibi vellent. Ms. 2. velint.
Ibid. d. nam & illi non ideo. *in omnibus manuscrip.* non *abest*, *& fortè rectius.*
PAG. 151. *col.* 1. *a.* vt apprehenderent eum. Ms. 4. apprehendãt.
Ibid. Quem tenebo? absentem. Ms. 3. Quem tenebo absentẽ? 2. Quomodo tenebo absentem?
Ibid. b. viuebat. 2. Ms. videbat.
Ibid. epulabatur. *abest in* 3. Ms.
Ibid. Discumbebat ergo Iesus. MS. *omnia*, Dominus.
Ibid. fides dicitur. *Th. & Rom.* Latinè dicitur fides. *Alc.* fides Latinè dicitur.
Ibid. c. Vnge pedes Iesu. Ms. 3. Vngue.
Ibid. necessaria sunt *non est in* MS.
Ibid. d. Oleum effusum. *lege ex omnibus* MS. *& Alc.* Vnguentum effusum.
Ibid. conemur loqui. Ms. *K.* conemur sic loqui.
Ibid. sed ipse odor. *lege ex omnibus* MS. sed ipse bonus odor.
Ibid. col. 2. *c.* & Matthia succedente. *omnia* MS. & alio succedente.
Ibid. d. ne corpus Christi. Ms. 2. nec.
Ibid. fur sacrilegus. MS. *omnia*, fur & sacrilegus.
PAG. 152. *col.* 1. *a.* Exemplum Domini accipe MS. *omnia & Th.* accipite.
Ibid. fures patienter toleret? *Th.* fures dum patitur, toleraret?
Ibid. & prodere nolebat. MS. *omnia*, nec prodebat.
Ibid. b. Pauperes enim semper habebitis. MS. 2. habetis.
Ibid. Intelligimus quidem. MS. 2. *&* L. Intelligimus quid est.
Ibid. Nolite expauescere. MS. 3. Noli.
Ibid. Quare ergo non dixit, habebis. *lege* habes, *ex omnibus manuscrip. & Th. Vnde colligesuprà legendum fuisse* habetis, *non* habebitis. *sicut etiam in Græco est*, sed habebitis? *Th.* habebis? *sed vitiosè pro* habetis? *Vrget enim auctor numerum, non tempus.*
Ibid. Corpus Ecclesiæ. MS. *A. T. non habent, & omnino videtur superfluum.*
Ibid. imò corpus Ecclesia. *lege* Ecclesiæ, *ex iisdem* Ms. *& L.*
Ibid. c. si ad corpus Christi pertines, Christi *non est in.* MS.
Ibid. d. Pauperes semper habebitis. MS. 3. habetis.
Ibid. omnibus diebus. *abest in omnibus manuscrip. & Th.*
Ibid. prehensus est. MS. 3. prensus est. MS. 2. *&* L comprehensus est.
Ibid. col. 2. *a.* Ibi est enim, sedet. Ms. 2. Vbi est enim, sedet. *C. &* 1. Ibi enim sedet.
Ibid. Aliter. Secundum, *&c.* Ms. 2. *continenter legunt.* Aliter secundum, *&c.*
Ibid. Ergo si ita dictum est. *omnia* MS. Ergo siue ita.
Ibid. b. vel negare: quid inuenerunt. MS. 2. *Rom. &* L. vel negare, quod inuenerunt.

TRACTATVS LI.

PAG. 152. *col.* 1. *c.* odore impleta est. MS. *omnia*, completa.
Ibid. d. quia erat Dominus. *Th. & Alc.* qua.
Ibid. de diabolo mortis principe. Ms. 3. *& Alc.* diabolum mortis principem.
PAG. 153. *col.* 1. *a.* in nomine suo. Ms. 2. de nomine suo.
Ibid. b. amantésque traducat. *lege* perducat. *ex omnibus* MS. *& aliis.*
Ibid. non potestatis argumentũ. *omnia* MS. *& Alc.* augmentũ.
Ibid. c. Et dictum est. *lege ex omnibus* MS. *Alc. &* L. Et dictum est.
Ibid. & vita reddatur. *Th. &* Alc. redimatur.
Ibid. d. quæ ante passionem Domini. Ms. 3. quæ ante passionẽ Domini de eo. T. quæ ante passionem de eo.
Ibid. in pullo asinę sederit. *lege* sederet. *ex* T. L. *& Alc.*
Ibid. post eum abit. *lege* abiit. *ex omnibus* Ms. *& Alc.*
Ibid. col. 2. *a.* velut duo parietes. *In* 2. Ms. *& Alc. non est* duo.
Ibid. b. Se autem ipsum dicebat. Ipse erat. Ms. 3. *& Alc.* Se autem dicebat ipsum esse. Ms. 2. Se autem dicebat. Ipsum erat.
Ibid. Mortificandum in fidelitate. 1 *Th. & Rom.* Mortificandũ in infidelitate.
Ibid. multiplicandum fide. *eadem*, multiplicandum in fide.
Ibid. c. si amas, perde. *Th. Alc. & Rom*, perdes.
Ibid. tenere in Christo. *Br. Rom.* tenere cum Christo.
Ibid. noli timere mori. MS. *omnia, Th. & Rom.* noli mortem timere.
Ibid. custodiet eam. MS. 2. *L. Alc. & Rom.* custodit eam.
Ibid. ipse itaque perdet. *lege* vtique. *ex Br. Rom.*
Ibid. ipse custodiet eam. MS. 3. ipse custodit. *sine* eam. *L. Rom. & Alc.* ipse custodit eam.
Ibid. in vitam suam. *lege ex omnibus* Ms. *Alc. & Rom.* in animã suam.
Ibid. d. & in seipsis. *Rom.* & in semetipsos.
Ibid. aquis præfocant, præcipitio collidunt. *L. & Rom.* aquis se præfocant, præcipitio se collidunt.
Ibid. qua morte glorificaturus. MS. 4. *L. & Rom.* clarificaturus.
Ibid. & ambulabas. Ms. 4. & ibas.
Ibid. homo cogatur *L. & Rom.* homo si cogatur.
PAG. 154. *col.* 1. *a.* vt operis. Ms. 3. *& Th.* & operis.
Ibid. b. ex discumbentibus. MS. *omnia*, ex recumbentibus.
Ibid. Quod facis, fac celerius. MS. *omnia*, celeriter.
Ibid. c. rectéque illi dicetur. MS. 3. *& Alc.* dicitur.
Ibid. col. 2. *a.* seniores cum iunioribus. MS. 2. *& L.* senes.

TRACTATVS LII.

PAG. 154. *col.* 2. *b.* cadens in terram. MS. *omnia*, in terra.
Ibid. quia in hoc mundo. In Ms. *abest* quia.
Ibid. c. nobiscum pateretur. *adde ex omnibus* Ms. & infirma. *vel, vt habet editio L.* & infirma. *Nam mendosè ibi legitur*, nobis compateretur ad infirma.
Ibid. qui odit animam suam in mundo. *lege*, in hoc mundo. *ex omnibus*

omnibus Ms. *Th. &* L.
Ibidem Dominum meum, MS. *non habent*, meum.
PAG. 155. *col.* 1. *a.* in quo speres, Ms. 2. in quem speres.
Ibidem b. de illo dixerit Dominus, Dominus, *non est in* Ms.
Ibidem glorificaturus esset, Ms. 3. clarificaturus erat, *G.* glorificaturus erat, *C.* clarificaturus esset.
Ibid. c. clarificabat nomen suum, Ms. 3. clarificauit.
Ibid. in membris suis, *manuscript.* 3. eius.
Ibid. col. 2. *b.* & angeli eius, & omnes, Ms. *omnia*, cum angelis suis & omnibus.
Ibid. Quod verò ait, MS. *omnia*, Quia.
Ibid. c. Sic & illud, MS. *omnia & Alc.* Sicut illud.
Ibid. d. prædixerunt, Ms. 4. prædixerunt *per interrogationem.*
PAG. 156. *col.* 1. *a.* qui custodit eam, *G.* qui custodit, *k.* qui custodiet, *vtrumque sine* eam.
Ibid. b. princeps malorum omnium, *Th. & Alc.* hominum.
Ibid. vnde dicit Apostolus, *omnia* MS. *& Alc.* Inde, *Th.* Ideo.
Ibid. omnia traham post me, Ms. 4. ad me.
Ibid. c. & illud quo intelligimus, *Th.* ad illud quòd intelligimus, *Alc. &* illud quòd intelligimus.
Ibid. quo viuimus, *Th. & Alc.* quòd.
Ibid. quo visibiles, *Th.* quòd.
Ibid. & contractabiles sumus, Ms. *omnia & L.* contrectabiles.
Ibid. siue in gradibus honorum omnibus, *adde ex omnibus* MS. *L. & Alc.* siue in diuersitatibus ingeniorum omnibus.
Ibid. vt sim caput eorum, *manuscript. omnia & Alc.* vt sit.
Ibid. & illi membra mea, *manuscrip.* 3. & illi membra eius, *manuscrip. G. C. & Alc. &* illa membra eius.
Ibid. col. 2. *a.* Non eis, *lege ex omnibus manuscrip. & Alc.* Non ergo eis.

TRACTATVS LIII.

PAG. 156. *col.* 2. *d.* carnis humanæ, *Hic in omnibus manuscripe. sequebantur hæc verbo* : Brachium Domini filius, quòd omnia per ipsum facta sunt, *quæ cum ad contextum orationis non pertineant, verisimile est ab imperito scriba ex margine in textum fuisse relata. Nam & in Alc. ad marginem erat annotatum*, Brachium Domini.
Ibid. quia verbum est cogitabile vel sonabile, *manuscript.* 3. quia verbum non est cogitabile vel sonabile, 2. quia verbum eius non est cogitabile, sed sonabile.
PAG. 157. *col.* 1. *a.* per quam facta sunt omnia, *omnia manuscript. & Alc.* per quem.
Ibidem audent dicere, *manuscript. omnia*, audeant.
Ibidem b. brachium meum perdidi, *in* 3. *manuscript. abest* meũ.
Ibid. c. prædixisse tamen, *manuscript. A.* tantum.
Ibid. sine dubio non alij, *Lege* alius *ex omnibus* MS. *&* Alc.
Ibid. col. 2. *b.* non adiuuando, *Lege ex omnibus manuscrip.* & non adiuuando.
Ibid. c. abyssus multa, *manuscrip.* 3. sicut multa abyssus.
Ibid. d. ne perscrutatus fueris, *manuscript. omnia*, scrutatus.
Ibid. in quo peruenimus, *manuscript.* 4. *& L.* in quod.
Ibid. quod eius dicebat, *in manuscrip. & Alc. non est* eis.
Pag. 158. *col.* 1. *a.* Vt quid rogamus, Ms. *omnia*, Quid rogamus.
Ibid. b. Nec sic existimemus, *Lege* ne, *ex omnibus manuscrip.*
Ibidem c. quòd qui tam superbè, *in* 3. *manuscrip. abest* qui.
Ibid. d. connexa desuper sententia, *addit* MS. *K.* declarat, *id si non addatur, erant ablatiui absol. positi*, connexa sententia.
Ibid. col. 2. *a.* tunc etenim hoc, *Lege ex omnibus manuscript.* tunc enim & hoc.
Ibid. c. secundum quòd dictum est, *manuscript.* 2. secundum quid dictum sit, *alia* 2. secundum quod dictum sit.
Ibid. in similitudinem hominum, MS. 4. in similitudine.
Ibid. & improbauerit quosdam, MS. 3. improbauerit.
Ibid. quam superauerat Apostolus, Ms. 4. *& Alc.* quem.

TRACTATVS LIIII.

PAG. 158. *col.* 2. *d.* vsque ad id quod ait, Sed qui misit me, *&c. lege ex* 3. MS. *vt etiã ex ipso tractatu manifestũ est*, vsq; ad id quod ait, Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.
Pag. 159. *col.* 1. *a.* non audebant confiteri, MS. *omnia*, auderent.
Ibid. c. quod Dominus commemorauit, MS. *omnia*, quod ipse Dominus, *nisi quòd manuscript. T. non habet* Dominus.
Ibid. quia non est hic pater, *manuscript.* 4. *& Th.* hoc.
Ibid. col. 2. *a.* Nam à se abstulit, *lege* Nõ, *ex omnibus* MS. *L. & Th.*
Ibid. b. Attende cætera, *manuscript.* 2. Attende & cætera.
Ibid. Dixit quodam modo, *lege* loco, *ex omnibus.*
Ibid. supra montem, *lege* super, *ex* 4. Ms. *& Alc.*
Ibid. supra candelabrum, *lege* super, *ex omnibus* MS. *& Alc.*
Ibid. c. quod illuminatur, *manuscrip.* 3. qui.

Ibidem à quo luminatur, *lege* illuminatur, *ex omnibus* MS. *& L.*
Ibid. & custodierit. *lege* & nõ custodierit. *ex omnibus* MS. *& Al.*
Ibid. d. & non accipit verba mea. Ms. *G.* audit.
PAG. 160. *col.* 1. *a.* quia non est ex seipsa. Ms. 3. à seipso.
Ibid. b. An aliquo locorum. Ms. *omnia*, Nec aliquo. *&c. &.* k. *sine interrogatione.*
Ibid. c. sine quo nunquam. *Th.* id sine quo nunquam.
Ibid. d. quasi per verba locutus sit. Ms. 2, *& L.* quasi pater verba.
Ibid. aut egeat. Ms. *omnia & Alc.* aut egebat.
Ibid. sicut dixit mihi pater *in* 4, Ms. *Th. & Alc. abest*, pater.
Ibid. col. 2. *a.* Qui ergo potest in ea audire. Ms. 4. *& Alc.* videre. L. credere.
Ibid. sed credendo capimus. MS. 4. *& Al.* sed crescendo capiamus. *G* sed crescendo capimus.
Ibid. ambulãdo crescimus. MS. 4. *& Alc*, ambulãdo crescamus.
Ibid. proficiendo ambulamus. *eadem*, ambulemus.

TRACTATVS LV.

Pag. 160. *col.* 2. *b.* vsque ad id quod ait, Venit ergo, *&c. lege ex* 3. MS. & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.
Ibid. Cœna Domini, *&c. Gembl. exemplar hæc exordium nõ habet, sed incipit hunc tractatum ab eo loco* Pascha fratres, *&c.*
Ibid. in finem dilexit eos. Ms. 2. vsque in finem.
Ibid. Pasca autem, fratres. *in* 4. Ms. *non est*, autem.
Ibid. Quia enim pati. MS. 4. passio.
Ibid. propterea quia, quia, *non est in* MS.
Ibid. c. filij claritatis suæ. *lege ex* 3. MS. charitatis. *sicut etiam est in Græco.*
Ibid. d. sed in mari. MS. 2. sed in mare.
PAG. 161. *col.* 1. *a.* in illum est transitus noster. MS. 4. in illo.
Ibid. Nam video. MS. 2. Non video.
Ibid. qui non est in morte finitus. *in omnibus.* Ms. *& Th. abest* in, *idque rectius.*
Ibid. qui tantum dilexit eos. 2, Ms. *non habent*, eos.
Ibid. vt moreretur pro eis. Ms. *omnia*, propter eos.
Ibid. b. Iudas Simonis Iscariotes. MS. *omnia.* Scariotis. *& paulo pòst similiter, Nam & Græce est genitiuus.* AL. Iscariotis.
Ibid. Deinde mittit aquam. 3, Ms. misit.
Ibid. & extergere linteo. Ms. 4. tergere.
Ibid. veluti iam consummatam. MS. *omnia, Th. & Alc.* consummptam.
Ibid. c. non autem essent maligna. MS. 3, non autem essent etiã maligna. A. non autem essent illa etiam mal. L. non autem essent maligna etiam. *&c.*
Ibid. d. dederat pater in man° eius. T. dederat ei pater in man°.
Ibid. & in vsum mala 2. MS. & in vsu mala.
Ibid. Deinde misit aquam *lege* mittit, *ex omnibus* MS.
Ibid. col. 2. *a.* & extergere. Ms. *omnia*, & extergebat.
Ibid. proloqui voluit. Ms. *omnia*, præloqui.

TRACTATVS LVI.

PAG. 161. *col.* 2. *d.* Tu, mihi. *abest in* 4, MS.
PAG. 162. *col.* 1. *a.* Nec tamen illius. *& Th.* Ille.
Ibid. b. nullam tibi nego. MS. 2, cùm nullam tibi nego.
Ibid. mundus es totus. MS. *omnia*, est, *& similiter infrà.*
Ibid. quod tantundem valet. MS. T. quos tantum lauet. *G.* quod tantum lauet.
Ibid. d. dimittat nobis peccata nostra, nostra *abest in* 4. MS. *& Th.*
Ibid. etiamsi munda sit. MS. 3. mundi sint.
Ibid. Dicitur enim hoc. MS. 4. Dicit.
Ibid. col. 2. *a.* Nõne Apostol° ad nos clamat. *in* MS. *non est* ad nos.
Ibid. ad dexterã Dei sedens. MS. 3. in dexteram. L. in dextera.

TRACTATVS LVII.

PAG. 162. *col.* 2. *a.* & iam reddendi *Rectius in* MS. & *non legitur.*
Ibid. b. Saule, Saule *non est in* MS.
Ibid. c. Hinc occurrunt. MS. *omnia*, Hic occurrerunt.
Ibid. guttis noctis. M. 3. noctium guttis.
Ibid. Et respondet illa. MS. *eadem & L.* respondit.
Ibid. quomodo induat ea? MS. *omnia*, quomodo induam eam?
Ibid. d. An non ipse ait, Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi *totum hoc abest. in omnibus* MS.
Ibid. si etiam non hic est *lege ex omnibus manuscript.* si non etiam hic est?
Ibid. In eis hoc dicit, qui prædicant. MS. 3. Ergo in eis. 2. De eis.
Ibid. In his hoc dicit. *lege ex omnibus* MS. In eis.
PAG. 163. *col.* 1. *a.* pedes suos timeant. MS. 3. timent.

*Ibid.b.*delicietur Ecclesia.MS.3, delectetur.
Ibid. Sapientiam scribo.Ms.4.Sapientiam scribe.*& ita habetur Ecclesiast.*38.*G.*Sapientia scribæ.
*Ibid.*diuinis se intendit affectibus.MS.2, affatibus.*G.*aspectibus.K.actibus vel affectibus.
*Ibid.c.*guttis noctis.Ms.3,noctium gurtis.
Ibid.d. quia fernor friguit.*lege* qua,*ex omnibus manuscript.*
*Ibid.*quomodo induar ea:MS.*omnia*,induũ eã;*& item paulo post.*
*Ibid.*feruefaciendi.MS.*omnia*,feruescendi.
*Ibid.col.*2.*a.*redire nunc possunt? nunc,*abest in* 3.MS.
Ibid. Christe laua nos.*lege* eos,*ex omnibus manuscrip.*

TRACTATVS LVIII.

PAG.163.*col.*2.*b.*sancti Euangelij,sancti *non est in* Ms.
*Ibid.c.*Dilatum enim fuerat.Ms.2. Dilatus.
*Ibid.d.*qui super omnia est.Ms.*T.*quia.
*Ibid.*non se extollit excelsus.*Th.*excelsius.
PAG.164.*col.*1.*b.*qui Dominus est.T.quia.
Ibid. dicat se verum Ms.*non habent*, se.
Ibid. qui veritas est.Ms.2. quia.
Ibid. veritatem enim dico.Ms.3. dicam.
Ibid. & veraciter gloriaretur.Ms.2.gloriatur.
Ibid.c. terruit te magister.te,*non est in* Ms.
Ibid. Didicimus fratres.Ms.3.Discimus.
*Ibid.*Magna est commendatio.*lege ex omnibus* MS. Magna est hæc commendatio.
*Ibid.d.*quod cernatur.MS.4.*&* L.quo.
*Ibid.*etiam in corde ipso*in* 4.MS.*abest*, in.
*Ibid.col.*2.*a.*vt quantumlibet VT *non est in* MS.
Ibid. Si ego.MS.3,Si ergo ego.
*Ibid.b.*qui vllum peccatum nec habet.*in* MS. *A non est*,nec habet.
*Ibid.*pro peccatis nostris orare.peccatis,*non est in* MS.
*Ibid.*qui sine peccato. ms. 2, nos qui sine peccato.
*Ibid.*ita & vos inuicẽ? Itaque *ex* 3.ms. *ita distingue*, ita & vos? Inuicem itaque.
*Ibid.c.*soluatur & in cælo.&, *non est in* 4,MS.

TRACTATVS LIX.

PAG.164.*col.*2.*c* Audiuimus sanctum Euangelium loquente Domino atque dicente. MS.*T.* Audiuimus in sancto Euãgelio loquentem Dominum atque dicentem.
Ibid.d. non elegerat.MS.3.*per interrog.* non elegerat? *& rursum Paulo post*,fecernit?
Ibid. Non est igitur.*omnia* MS.Non est,inquit,*& c.sine interrogatione.*
Ibid. & vnus ex vobis diabolus est.*non additur apud Th.*
PAG. 165.*col.* 1. 4. leuabit super me calcaneum suum. suũ.*abest in manuscrip.*
*Ibid.b.*Excidit ne tibi? Vis eum ponere post filium?*lege ex omnibus manuscript.*Excidit ne tibi eũ vos ponere solere post filiũ?
*Ibid.d.*desiderabilius ruminetur MS.*omnia*,desiderabiliter.

TRACTATVS LX.

PAG.165.*col.*2.*a.*Hinc ne turbatus est.MS. 2, Et hinc ne.
Ibid. tanti mali nouitas.MS.*omnia* , nouitate.
Ibid.b. An quia ipse traditor.MS.*omnia & Th.*Et quia.
Ibid. Turbatus est ergo. MS 2, Turbatur ergo.
*Ibid.*sed cognoscant se membra.*lege ex omnibus* MS.agnoscant.
Ibid.c. prius turbatus est.*in* Ms.*non legitur*,prius.
Ibid.d. Concupiscat acquirere homines.MS.*omnia*,acquiri.
PAG *166.col.*1.*b.* turbantur,in spiritu ipsum intueatur.3, MS. *sic distinguunt*,turbantur in spiritu,ipsum intuecantur.
*Ibid.*propter ipsum Iudam.*in* MS.*rectius non legitur*, propter.
*Ibid.c.*quãdo oportuit in se indicauit.*lege ex omnibus manuscrip.* quando oportuisse iudicauit.

TRACTATVS LXI.

PAG.166.*col.* 1. *c.* Iscariotæ. *manuscrip. omnia*, Scariotis *& ita semper deinceps.*
Ibid.& post panem intinctum,introiuit.MS.4. & post bucellam introiuit.k.& post panem. introiuit.
*Ibid.*in hac lectione in,*non est in* MS.
*Ibid.d.*fieri hoc sine Ecclesiæ perturbatione.*manuscri. & Th. non habent*,hoc.
*Ibid.col.*2.*a.* vnus ex vobis exiturus est. MS.3 ,iturus.
*Ibid.b.*alterum de altero MS.4.altera de altero. *Alc.* alterutrũ de altero.

*Ibid.*nobis ministrauerunt,MS.4.ministrant. *Al* ministrarũt.
*Ibid.d.*ponat quis pro amicis suis,quis,*abest in* 4.Ms.

TRACTATVS LXII.

Pag.167.*col.*1.*b.* intrauit in illum satanas , *lege* intrauerit, *ex omnibus* MS.
*Ibid.d.*quomodo non damnatur, Ms. *omnia & Th. habent sine negatione*,quomodo dãnatur,*id est, quàm grauiter dãnatur.*
*Ibid.*tradendi Dominum,Ms.4 Domini.*k.* Deum.
*Ibid.*qui cognominabatur Iscariotes, Ms. 4.qui cognominabatur Scarioth. *A.*qui cognominatur Scarioth.
Ibid. col. 2. *a.* non ad hoc vt alienum, Ms.3. *& Th.* non vt adhuc alienum.
*Ibid.*sacramentum corporis & sanguinis,*Th.*sacramenta.
*Ibid.*hic significat tinctio,*Th.*hæc.
Ibid. Adhuc tamen Iudæ possessio,*lege* possesso,*ex* MS. *K.*
Ibid.b. Quid enim Iuda peius,*lege ex omnibus* MS.*L. Alc.* Iudæ.
*Ibid.*pro nobis præter illum:*forte*,per illum?
*Ibid.*pœnam exprimens venditoris,Ms.*omnia*,proditoris.
*Ibid.c.*qui omnia potest,Ms.*omnia*,qui totum potest.

TRACTATVS LXIII.

PAG.168.*col.*1.*a.*Intendamus mentis obtuitu, Ms. *omnia*, obtutu.
*Ibid.b.*mercedem accipientes,MS. *omnia*,recipientes.
*Ibid.c.*cui iam impender, Ms.3 quia iam impendit,2. qui iam impendet,*L.*cui iam impendit.
*Ibid.*Hæene est clarificatio,Ms.*omnia*,Hæccine.
*Ibid.d.*Deus ille magister,Ms. 3.Deus illorum magister.
*Ibid. col.*2.*a.*in regno patris eorum , *lege ex omnibus manuscript. & Th.*patris sui.
*Ibid.*Ecce in illa,Ms.4.Ecce fuit in illa.
*Ibid.*quid erit,Ms.*omnia*,quæ erit,*& c.sine interrogatione.*
*Ibid.*aut zizania significabat,*Lege* significabãt, *ex omnibus* MS.
Ibid. b. vt Deus clarificetur in eo, Ms. 3. si Deus clarificatur in eo.
Ibid. & Deus clarificauit eum in semetipso , *Ex Græco & ex consequentibus huius sermonis manifestum est ,legendum esse*, clarificabit,*dicet exemplaria reclament,quòd in hac voce facilis sit lapsus ex futuro in præteritum.*
Ibid.& Deus clarificauit eum, *lege rursum* clarificabit, *ex manuscript. A.*
*Ibid.*Et continuò inquit,clarificabit eum, Ms. 4. *& Alc.* clarificauit,*sed male.*
Ibid.c. nondum spiritus datus erat illo nouo modo, Ms. *omnia*,nondum erat spiritus datus , Illo itaque nouo modo, *Mihi videtur hoc modo legendum* , nondum erat spiritus datus,illo vtique nouo modo.
Ibid.& in æternam virtutem temporalis infirmitas commutata,*Totum hoc abest in* 4.MS.*k. habet*, corporis infirmitas.
*Ibid.*ista sufficiant,MS.*omnia*,sufficerint.
Ibid. de consequentibus postea differemus, postea , *non est in manuscript.*

TRACTATVS LXIIII.

PAG.168.*col.*2.*d.*sicut in finem seculi,Ms.*omnia*,in fine.
*Ibid.*vt non eis iungeretur, Ms.*omnia*,*Th. & Alc.* coniungeretur.
Pag.169.*col.*1.*b.*aut sicut vigilia in nocte,MS.*omnia*,vigiliæ.
*Ibid.c.*colloquentibus?*in* MS.*non est nota interrogationis.*
*Ibid. d.*in carnis mortalitate,2.Ms.*non habent*,in.
*Ibid.*Quæritis me,Ms. *omnia & L.*Quæretis me.
*Ibid.*modò nõ potestis venire,venire*in* MS.*& Al.non additur.*
*Ibid.col.*2.*a.*Non igitur adhuc, Ms.*omnia*,ad hoc.
*Ibid.*VT resurgens à mortuis,Ms.*omnia*,surgens.
*Ibid.*non maturi? Ms 3.non martyrizati? *G.*non martyres?
*Ibid.*cùm veniisset ad eos, Ms.3.veniret.

TRACTATVS LXV.

PAG.169.*col.*2.*c.*quam Dominus mandat,& vt,*in* MS. *Th. & Alc.non est*,mandat &.
*Ibid.*sed vitæ noxia,Ms.*omnia & L.*sed humanæ vitæ noxia.
*Ibid.d.*vtique dealbata,*abest in* 4.Ms.
Pag.170.*col.*1 *a.* De qua morte,MS.*omnia*,De quali morte.
*Ibid.*tanquam enim hoc prætermisso,*in* MS.*non est*,enim.
*Ibid.*vt diligamus inuicem,*lege* diligatis, *ex omnibus* Ms.
*Ibid.*ad aliud alterum,*lege ex omnibus* Ms.*& L.*ad illud alterũ.
*Ibid.b.*quod dictum est,Ms.*omnia*,quod.
*Ibid.*Non quòd habebamus, MS.*omnia*, Non quòd habeam*. Th.*Non quem habebamus.
*Ibid.*cura dilectionis attrahamur,MS. *A. & Th.*attrahamus.
*Ibid.c.*habueritis ad inuicem,Ms.*A.*in inuicem.

*Ibid.*vi-

Ibidem vitam,sensus,*lege* sensum,*ex omnibus* MS.*& Th.*
*Ibid.*sed quoniam charitatem,*manuscript.*2. sed quoniam qui charitatem.
*Ibid.*habueritis ad inuicem,Ms.3.in inuicem.

TRACTATVS LXVI.

Pag.170.*col.*2. *a.*non spem tulit,*Th.*abstulit.
*Ibid.b.*Qui nesciebat audiebat,*lege* audebat,*ex omn.* MS.*&* Al.
*Ibid.*Itáne facies pro me,*manuscrip.*3.facias.
*Ibid.*quod ego nondum feci pro te?*Lege ex omnibus*,MS.*& Th.* quod nondum ego pro te?
*Ibid.*Audi quid sis,*Th.*quis.
*Ibid.*Qui te iam putas,MS.*omnia*,Qui etiam putas.
Ibid.c. hominem se nescire,*in* 4.MS.*non est*,se.
Ibid non Christum neget,*omnia* MS.negat.
*Ibid.*non reconciliatur,MS.3 *&* L.non reconciliabitur.
*Ibid.*non iustificatur,Ms.2.*&* L.non iustificabitur.
*Ibid.d.*omnes viuificabuntur,Ms.2,viuificantur.
*Ibid.*Sed quid multis immoror, Ms.*omnia & Th.* immorer.
Pag.171.*col.*1.*a.*non incorpoream Dei naturam,MS.3.non incorporalem.
*Ibid.*homo,nescio quid dicis,homo,*abest in* 3.Ms.
*Ibid.*Agnouit planè,MS.*omnia*,Agnouit quippe.
*Ibid.b.*producit lachrymas testes,MS.4. producat.
*Ibid.*quia superbè præsumpsit,*omnia* Ms.*& Alc.*quia superbè ipse præsumpsit.

TRACTATVS LXVII.

Pag.171.*col.*1.*c.*Credite in Deũ.3.Ms.L.*Rom.& Alc.*Creditis.
*Ibid.*Credite,inquit,in Deum, 2. Ms.L.*&* Rom.Creditis.
*Ibid.*Credite in Deum 3.MS L.*&* Rom.Creditis.
*Ibid.col.*2.*a.*quoniam viuendi,Ms.*omnia*,viuendo.
*Ibid.*diuersa in æternitate mẽsura. 3.MS. diuersa in æternitate mansura,*Th.*diuersitas in æternitate mansura.
*Ibid.*diuersas claritates,MS.*omnia*,diuersæ claritatis.
*Ibid.*vnitas claritatis,*Lege ex* 4.Ms.L.Th.*&Alc.*charitatis.
*Ibid.*vbi maneant beati innocentes,*Th.*beatè.
*Ibid.b.*intrare non potuerunt,Ms.*omnia*,poterunt.
*Ibid.*aut in vniuersa creatura,Ms.3.atque in.

TRACTATVS LXVIII.

PAG.171.*col.*2.*d.*& non est opus,*addit Th.*illi.
PAG.172.*col.*1.*a.*sint & ipsi,Ms. *omnia*, sint etiam ipsi.
*Ibid. b.*iterum veniam,Ms.*omnia*,venio.
*Ibid.*quid putabimus esse,MS.4.*&* Th.putamus.
*Ibid.*Quid autem sit,MS.3.quod.
Ibid. c. vnde dicit idem Apostolus, MS. 2. vnde dicit iterum Apostolus,K.vnde dicit Apostolus.
*Ibid.*cùm regnum venerit in regnum, Ms.2. cùm venerit regnum,*A.*cum regno venerit regnum.
*Ibid.d.*adhuc fabricatur,*abest in omnibus* Ms.
*Ibid.*peregrinantur, opus habent , MS.*omnia* , peregrinatur, opus habet.
*Ibid.*ad speciem contemplandam parantur, Ms. 4. paratur, *G.*paritur.
*Ibid.col.*2.*a.*pro diuersitate meritorũ:hæc erit multitudo mãsionum pro disparilitate mansorũ,*totum hoc abest in* 3.Ms.
*Ibid.b.*Si te bene intelligo,3.MS.*&* Th.*non habent*,te.
Ibid.& accipiam,MS.2.& accipio.

TRACTATVS LXIX.

PAG.172.*col.*2.*d.*sed se scire nesciebant,MS.*omnia & Th.*& scire se nesciebant.
*Ibid.*quod se putabant,MS. 3.*&* L.putant.
*Ibid.*Quid est fratres? MS.2. Et quid est fratres?
*Ibid.*Ecce cognouimus,MS.*omnia*,Et ecce cognouimus.
Pag.173.*col.*1.*b.*multa cogitantem,MS 2.multum.
*Ibid.*Sed sub tanto pondere,Ms.*T.non habet*,sub.
*Ibid.*qui nondum capit,MS.2.credit.
*Ibid.*Ego interrogo te, MS. 2.Ergo interrogo te.
*Ibid.col.*2.*a.*per quod ad nos, MS.*omnia*,quo ad nos.
*Ibid.*elapsus est ionus,Ms.2.lapsus.

TRACTATVS LXX.

Pag.173.*col.*2.*b.*Et quò ego vado,Ms.2. quà.
*Ibid.*Quid ergo esset,Ms.3.Quid ergo est.
*Ibid.c.*Sicut habet pater,*lege ex omnibus manuscrip.*Sicut enim habet pater.
*Ibid.d.*permanere potuimus,Ms.*omnia*,manere.

*Ibid.*Connectentes itaque, *Lege ex omnibus manuscript.* & L. Connectens.
*Ibid.*Si cognouistis me,Ms.k.*&* L.cognouissetis.
*Ibid.*vtique cognouistis,MS.*om.*cognoscetis,L.cognouissetis.
Ibid.& non cognouistis me Philippe?2.*manuscript.& L. iungunt* Philippe,*cum sequentibus.*
*Ibid.*eos hoc scire conuicerat,Ms.*omnia*,hæc.
PAG.174.*col.*1.*a.*& quò ire, *Addunt* 2.MS. *&* Th.scirent.
Ibid &nõ cognouistis me Philippe?MS.*K.non addit*,Philippe.
*Ibid.b.*Si cognouistis me,Ms.k.*&* L.cognouissetis.
Ibid.& patrem meum cognouistis, Ms. 3. cognoscetis,k. & L.cognouissetis.
*Ibid.*Non quod ipse sit. Ms.*omnia*,esset.
*Ibid.*tam similes sint,Ms.*omnia*,sunt.
*Ibid.*qualis sit alius,Ms. *omnia*,qualis est alius.
*Ibid.c.*Si cognouistis me,& patrem meum cognouistis, k.*&* L.*vtrobique habent*,cognouissetis,*manuscript. 3. posteriori loco*,cognoscetis.
*Ibid.*si cognouistis me,& patrem meum cognouistis , *rursum* K. *&* L.*vtrobique habent*,cognouissetis.
Ibid.& non cognouistis me? Philippe,3.Ms.*præcedentibus iunguntur*,Philippe.
*Ibid.*Si me vidisti,MS.2. vidistis.
*Ibid.*vidisti illum,*eadem* MS.vidistis.
Ibid.& credo te simillimum,*in* 4.MS.*abest*,te.
*Ibid.d.*sed ad eos,*Th.* sed ad omnes.
*Ibid.*in angustias coarctanda,MS.*omnia*,in angustiis.

TRACTATVS LXXI.

Hic tractatus vsque ad eum locum , Propter opera , inquit , ipsa credite , *ferebatur inter sermones de verbis Domini, numero 56. tomo* 10.
Pag.174.*col.*2 *a.*lumen nõ de lumine,*lege ex omnibus*, Ms. *L. Alc.& serm. de verb. Dom.* & lumen,sed non de lumine.
*Ibid.b.*quam relinquitis, *lege ex omnibus* Ms. *& serm. de verb. Dom.*quom reliquistis.
*Ibid.*huc venite,huc *non est in* MS.
*Ibid.c.*vtique debeatis,*lege* vtrique,*ex* 3 Ms.*L. & serm. dicto.*
*Ibid.*ambo consistitis,Ms.3.ambo consentitis.
*Ibid.*vsque adeò in paris potestatis, *sermo de verb. Dom.* esse in patris potestate.
*Ibid.d.*vt intelligatur,MS.*omnia*,*L.& ser.dictus*,& intelligatur.
*Ibid.*Verùm quia sic æqualis est,est, *non est in manuscript. nec in serm.de verb.Dom.*
*Ibid.*vt tamen alter sit,sit,*abest in ipsdem.*
PAG.175. *col.*1.*a.* Si quid petieritis in nomine meo, MS.3. *& Alc.*Si quid petieritis me in nomine meo.
*Ibid.*hoc faciam?Ms. 3.hæc.
*Ibid.*nec discipulus,Ms. *omnia*,& discipulus.
*Ibid.*Maiora quàm ipse fecit,MS.*omnia,&* Al.facit.
Ibid. dicit eos esse facturos,eos,*non est in* Ms.
*Ibid.*ei quippe cantatur in psalmo,in psalmo,*non est in* Ms.
*Ibid.*Illud per se fecit,*in* Ms.*non additur*,fecit.

TRACTATVS LXXII.

Pag.175.*col.*1.*c.*sanari languentes,Ms.*omnia*,sanare.
*Ibid.col.*2.*a.*qui vitæ æternæ, MS.*omnia*, quando vitæ æternæ.
*Ibid.*per discipulos pauperes fecit, discipulos,*non est in* Ms.
*Ibid.*qui ædificauit domum suam,Ms.*omnia*,ædificat.
*Ibid.b.*In hoc opere facimus,Ms.*om.*faciamus,*Th.*faciemus.
*Ibid.*credere in Christo,*Th.& Alc.*credere in Christum.
*Ibid.c.*operante in se Christo,*forte*,operanti.
Ibid. cooperatur salutem,*Th.*cooperatur ad salutem.
*Ibid.d.*Tunc enim,MS.*omnia & Th.*Tunc autem.
*Ibid.*quod fecit propter nos,*lege ex omnib.*MS.*&* L. præter nos
Ibid. Quodcunque petieritis patrem , patrem , *non habetur in* Ms.*nec est in Græco.*

TRACTATVS LXXIII.

PAG.176.*col.*1.*a.*promisit sperantibus,*Th.& Alc.*orantibus.
*Ibid.*quia malè petunt? Ms.1.mala.
*Ibid.b.*Non quia malum est carne vesci,Ms.3.carnem.
*Ibid.*sicut idem ipse ait,*omnia* Ms.item.
*Ibid.*qui per offendiculum manducat,MS. *omnia*, offensionẽ.
*Ibid.*Et si per hominis offensionem,Ms.*non habent*,per.
*Ibid.*quo inhiabat concupiscentia, Ms.*omnia*,quod.
*Ibid.c.*hoc dictum debemus accipere? hoc,*abest in* Ms.

Ibid. vt diceret? Superius dixerat. *K. sine interrogatione continuè legit*, vt diceret, superius dixerat, *quæ lectio magis placet.*
Ibid.d. non quodcunque petimus, Ms. *omnia*, petierimus.
Ibid. Quid dicemus charissimi? Ms. *omnia*, dicimus.
Ibid.col. 2.*a.* sed in nomine eius, *addunt* 4. Ms. petamus.
Ibid.b. Saluator ei non erit, *manuscript. omnia*, eius.
Ibid. differtur enim quando petimus, *lege ex omnibus manuscript. & Th.* quod.

TRACTATVS LXXIIII.

Pag. 176. *col.* 2. *d.* quia non videt eum, *manuscript.* 3. vidit.
Pag. 177. *col.* 1. *a.* in cordibus nostris per spiritum, *adde*, sanctũ, *ex omnibus, manuscript. & L.*
Ibid. quia diligimus Christum, *Th.* diligamus.
Ibid. b Confitentur enim, *manuscript.* 3. autem.
Ibid. etiam dicitur factis, *manuscript.* T. etiam verbis dicitur fictis. L. etiam dicitur fictè.
Ibid.col. 2. *a.* duplex sit in me, *manuscript. omnia*, duplo.
Ibid. plenitudo diuinitatis, *addunt* 3. *manuscript.* corporaliter.
Ibid. vnigenitus æqualis patri, *eadem manuscript.* vnigenitus filius æqualis patri.
Ibid.b. in vnitatem personæ, *manuscript.* 4. in vnitate.
Ibid.c. iniustitia iustitia esse non potest, *manuscript. omnia & Th.* iusta.
Ibid. satagimus vt minuatur, *manuscript. omnia*, satis agimus.
Ibid. potest, qui videri, *abest in omnibus manuscript. & Th.*
Ibid.d quemadmodum videndus & sciendus est, *manuscript. tantum habent*, quemadmodum videndus est.

TRACTATVS LXXV.

Pag. 178. *col.* 1. *a.* Dominus daturus fuerit, *manuscript. omnia & Th.* fuerat.
Ibid.c. Quia nobis viximus, *manuscript.* 4. Quia nos viximus. *C.* quia & nos viximus.
Ibid.d. quia ego in patre, *manuscript. omnia & Th. & Alc.* quia ego sum in patre.
Ibid. id est, corruptibili. *manuscript. omnia*, id est, corruptibile.
Ibid.col. 2. *a.* quod & nunc inchoatum, *in* 3. Ms. *& Th. abest*, &.
Ibid.b. & ipsa visione, *Th.* & ipsam visionem.
Ibid. credendo quod non videmus, *manuscript. omnia & Th.* credendo quod videbimus.
Ibid. videndo quod credimus, *Th.* credidimus.

TRACTATVS LXXVI.

Pag. 178. *col.* 2. *b.* non ille Iscariotes, *manuscript.* 3. *& Th.* Scariotis, *manuscript. G. & K.* Scariotes.
Ibid. Sermo quem audistis, *manuscript. omnia*, Sermonem.
Ibid.c. qui Iscariotes cognominatus est, *manuscript.* 4. Scariotes, *manuscript. T. & Th.* Scariotis.
Ibid. d. Qui enim diligunt, *manuscript.* 4. diliguntur,
Ibid. fiunt æramentum sonans, *manuscript.* 3. fiunt sicut æramentum sonans.
Ibid. vt montes transferant, *manuscript.* 2. ita vt mon.
Ibid. In qua domo pater & filius mansionem faciunt, *omnia* MS. *Th. & Alc.* In qua domo facit pater & filius mansionẽ.
Ibid. ipsam suam manifestationẽ, ipsam, *abest in* 3. Ms. *& Alc.*
Pag. 179. *col.* 1. *b.* iste ipse Ioannes, *addunt om.* Ms. Euangelista.
Ibid.c. veninus capiendo, *manuscript.* 2. veniamus.
Ibid. non extraria visio, Ms. 3. nõ externaria. 2. nõ transitoria.
Ibid. atque ait, *abest in manuscript.*
Ibid. qui patrem & spiritum sanctum, *manuscript.* 2. qui patrem & filium & spiritum sanctum.
Ibid. Et sermo quem audistis, *manuscript. omnia*, sermonẽ, *& item paulo infrà.*
Ibid.d. non est impar ipso, *manuscript. K.* ipsi.
Ibid pluraliter dixit, *manuscript.* 2. *non habent*, dixit.
Ibid. Non itaque suum, *manuscript. omnia*, Non vtique suum.

TRACTATVS LXXVII.

Pag. 179. *col.* 2. *a.* secundum hanc it & redit, MS. *omnia*, recedit.
Ibid.b. & commemorabit vobis omnia, *manuscript.* 4. & commemorabit vos omnia, *K.* & suggeret vobis omnia.
Ibid. eásque nos distin ctè, *manuscript. omnia*, cámque.
Ibid.c. vtcunque posset infirmitas. *manuscript. omnia*, vtique.
Ibid. nam & cum dicimus &c, *non est in manuscript.*
Ibid. nisi simul, *manuscript.* 4. non simul.
Ibid. commemorabit vobis, *manuscript. omnia & Th.* vos.
Ibid. quam nobis commemorat spiritus, MS. *omnia*, quam nos commemorat spiritus, *Th.* qua nos cõmemorat spiritus.
Ibid. Hoc autem est, *manuscript. non habent*, autem.
Ibid.d. dabit in fine venturus, *manuscript.* 3. dat.
Ibid. Pacem nobis relinquit, in qua, MS. 4. Pacem suam nobis.
Pag. 180 *col.* 1. *a.* & cùm videmus eum, *manuscrip.* 4. *& Th.* videbimus.
Ibid. nos implebit se? *omnia manuscrip. & L.* nos implebit ex se?
Ibid. Sed quid est quod vbi ait, vbi, *abest in* 4. Ms.
Ibid. non addidit meam, *manuscript.* 2. & non.
Ibid. V trum subaudiendum est, *manuscript.* 2. V trum verò subaud, *T.* V trunque subau. *L.* V trinque subaud.
Ibid. quia dictum est, *manuscrip.* 2. *non habent*, dictum est, *L.* quia postea dictum est, *quomodo si legamus, addendum erit & antè id quod sequitur*, potest referri.
Ibid. quam nobis relinquit, *manuscript.* 3. *& Th.* reliquit.
Ibid.b. qualem habet, habebimus, habet, *non est in* Ms. *&* 4. MS. *claudunt sententiam interrogatione.*
Ibid. vt eiusdem Domini sententiæ, *manuscript. & Th. non habent*, Domini.
Ibid.c. concorditer vincamus, *manuscript. omnia*, vincimus.

TRACTATVS LXXVIII.

Hic tractatus idem est cũ prima parte sermonis 58. *de verb. Dom.* vsq; *ad illum locum illum sermonis* obiiciunt nobis Arriani, *&c.*
Pag. 180. *col.* 1. *d.* Accepimus fratres, *manuscript.* 3. Accipimus.
Ibid.col. 2. *a.* Deus non recedebat, *omnia* MS. Deus nõ derelinquebat, *Alc. & sermo de verb. Dom.* Deus non relinquebat.
Ibid. veniat ad eos, *lege ex omnibus manuscrip. Alc. L. & serm. iam dicto*, & veniat ad eos.
Ibid. à quo venturus est, *lege ex Th. & serm. de ver. Dom.* à quo & venturus est.
Ibid.b. & hac attentione, *manuscript.* 4. *non habent*, hac.
Pag. 181. *col.* 1. *a* Idem de singulis, *manuscript. omnia*, *Alc. & ser. de ver. Dom.* Item.
Ibid.b. Sed hoc ire, *Lege ex omnibus manuscrip. L. Alc. & iam dicto serm.* Sed hoc erat ire.
Ibid. qui sic diligit Christum, *idem sermo.* Quis non sic diligat Christum.

TRACTATVS LXXIX.

Pag. 181. *col.* 1. *c.* Quia vidisti me, Ms. 4. *non addunt*, me.
Ibid. confictio rerum quæ, *lege ex manuscript. A. & L. ad marginem*, conuictio. *Nam id Græca vox significat.* 2. *manuscript. habent*, conuinctio, *alia* 2. cognitio.
Ibid.d. sensibus corporeis apparebat, MS. *omnia*, corporis.
Ibid.col. 2. *a.* Creditur autem hoc, *lege ex Th.* Credituri. *Supplet. enim sententia præcedens.*
Ibid.b. à summis cælis, MS. 4. à summis cæli, *K.* à summo cæli.
Ibid.c Fuistis enim aliquando, *in* 3. *manuscrip. abest*, enim.
Ibid. cur ergo moreris. *Th. & Alc.* morieris.

TRACTATVS LXXX.

Pag. 182. *col.* 1. *a.* ducuntur istæ similitudines, *omnia manuscript. & Th.* dicuntur.
Ibid.b vitis alienæ? *omnia manuscript. L. & Alc.* vitis alienæ?
Ibid. vt faceret vuam, *Rom.* vuas.
Ibid. Et pater meus agricola, *adde*, est, *ex omnibus* MS. *L. & Rom.*
Ibid. vt fructus plus adferat, 4. *manuscript. & L.* fructum.
Ibid. Sed vtique, *manuscript. A. & Alc.* Et vtique.
Ibid.c. vt plus afferant fructus, *manuscript.* 3. *& L.* fructum.
Ibid. operarios suos fecit, *manuscript.* 3. facit.
Ibid. Ministri per quos, *eadem* MS. Ministri eius per quos.
Ibid. sed per seipsum facit, *manuscrip.* 3. sed per ipsum facit.
Ibid. mundi scilicet atque mundandi, *abest hoc in omnibus* MS.
Ibid.d. vt fructũ plus afferat, MS. 3. *&* L. vt fructũ plus afferat.
Ibid. Mundet itaque mundos, *Th.* Mundat.
Ibid. & fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum, *rectius distinguit*, MS. *T.* & fit sacramẽtum etiã ipsum, tanquam visverb. 3. MS. *nullum interponunt comma.*
Ibid. Nam & hoc vtique, *manuscrip. A.* Nam de hoc vtique.
Ibid.col. 2. *a.* aliud virtus manens, *Th.* immanens.
Ibid. in Actibus Apostolorum legimus, Ms. *omnia*, legitur.
Ibid. conscientiæ bonæ interrogatio, *addit* MS. *k.* ad Deum.
Ibid. quo sine dubio, *manuscrip.* 3. quod.
Ibid.b. fluxo & labili, *manuscript.* laubili.
Ibid. vt per ipsam credentem, *omnia manuscrip. & Th.* ipsum.
Ibid. offerentem, *non est in manuscrip.*

TRA-

TRACTATVS LXXXI.

Pag. 162. *col.* 2. *c.* V trumque autem prodest, *Th. & Alc.* enim.
Ibid sic nec vos, *omnia* Ms. sic & vos.
Ibid.d. quid vos ipsos decipitis, Ms. *omnia*, qui.
Pag. 183. *col.* 1. *a.* fructus existimat ferre, *lege, ex omnibus* fructũ.
Ibid. parum potestis facere, *omnia* Ms. paruum, *& similiter bis infrà. Quam lectionem etiam satis indicat Aluinus.*
Ibid. eum purgat agricola, *Rom.* cùm purgat agricola.
Ibid. Tamen nisi in vite. *Br. Rom. iungit hæc cum præcedentibus.*
Ibid.b. vt & mors in potestate, *in* 3. Ms. *abest*, &.
Ibid.c. Sed absit vt fiat, *Th.* faciat.
Ibid. quando petimus, Ms. *omnia*, quod petimus.
Ibid. Manentes ergo in eo, ergo, *abest in* 3. Ms.
Ibid.d. & contemnunt, vel etiam derident & oppugnant ea, MS. *omnia*, vt contemnant, vel etiam derideant & oppugnent ea.
Ibid. vt iudicentur eis, *lege ex omnibus manuscript. &* L. vt iudicentur ex eis.

TRACTATVS LXXXII.

Pag. 183. *col.* 2. *a.* In hoc glorificatus, *manuscript. omnia*, clarificatus, *Et indicat sub initium tractatus Augustinus se in differenter vtrouis vocabulo vti.*
Ibid. In hoc, inquit, glorificatus, *rursum omnis* Ms. clarificat⁹.
Ibid. quod est δοξάζω. MS. δοξάζει. *legendum puto*, ἐδοξάσθη. *Nam ita est in Euangelio Græco.*
Ibid. Si enim in hoc glorificatus, *manuscript. omnia*, clarificatus.
Ibid.b. Nos diligamus Deum, Deum, *non est in manuscript.*
Ibid.c. cùm dicit, me pater, & ego vos, *manuscript. A.* cùm dicit, diligit me pater, & ego vos, *Th.* cùm dicit, dilexit me pater, & ego vos, L. cùm dicit, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos.
Ibid. Dilectio facit præcepta seruare, *manuscrip. omnia*, seruati.
Ibid. si non seruauceritis, *manuscript.* 4. seruatis, *G.* seruetis.
Ibid.d. si præcepta mea seruauceritis, Nemo se fallat, *manuscri. omnia*, si præcepta mea seruabitis, vt nemo se fallat, *Th. etiam habet*, vt nemo.
Ibid. illa ergo qua dilexit eos, *manuscript. omnia*, nos.
Pag. 184. *col.* 1. *a.* sicut etiam gratia est, etiam, *superfluum est, & abest in omnibus manuscript. Th. & Alc.*
Ibid.b. & ideo seruat præcepta eius, *omnia* MS. *& Alc.* seruauit.

TRACTATVS LXXXIII.

Pag. 184. *col.* 1. *b.* vsque ad id quod ait, *delendum, nec est in* Ms.
Ibid.c. Propter quod Petro dixerat, *manuscript. omnia*, Propter quod beato Petro dixerat.
Ibid.d. neque enim vllus in illo eius gaudio metus esse poterat. MS. *K.* neque enim dubium in illo gaudium esse poterat, *manuscript. G.* neque enim dubium in illo eius gaudium esse poterat.
Ibid.col. 2. *a.* sed fit & in vobis, *manuscript.* 4. sit.
Ibid. qui non fuistis, *manuscript. omnia*, nondum.
Ibid.b Aut verò de sola nobis, *manuscript. omnia*, Aut verò de sola Deus nobis.
Ibid. Tria certè commendat, MS. *om.* Tria tamen commẽdat.
Ibid.c. & quicquid aliud præcepit, faciemus, MS. *om.* facimus.

TRACTATVS LXXXIIII.

Pag. 184. *col.* 2. *d.* quàm vt animam, quàm, *abest in manuscrip. & item paulo post.*
Pag. 185. *col.* 1. *a.* quod idem iste Euangelista, *manuscript.* 4. *& Th. addunt* Ioannes.
Ibid. sic & nos debeamus, *manuscript.* 3. *Th. &* L. debemus.
Ibid. Christus animam suam posuit, suam, *abest in* 3. *manuscrip.*
Ibid.b. Sic enim ait, *manuscript. omnia*, Sicut.
Ibid. relinquens nobis exemplum, *manuscript. C.* vobis.
Ibid. vt sequamur vestigia eius, *manuscript.* 4. sequamini.
Ibid. sed magis vt orent ipsi pro nobis, orent, *non est in* Ms.
Ibid. Neque hoc ita dictum est, *manuscript.* 4. dictum sit.
Ibid.c. nos eius morte, *manuscript.* 4. nos in eius morte.
Ibid. induetur incorruptione, *manuscript.* 4. induetur incorruptionem. *K.* induet incorruptionem.
Ibid. pro fratribus moriamur, *manuscript. omnia*, moriantur.
Ibid. neque in hoc quid imitaremur, *manuscript.* 3. quod imitaremur, *K.* quod miraremur, de mensa Dominica perceperunt, *post hæc verba* 3. *manuscript. & editio* L. *interserunt hanc sententiam*: Imitari quis morientem potuit, nemo autem potuit redimentem, *Quæ cùm non satis aptè cohæreat antecedentibus & sequentibus, verisimile est eam ex margine vel aliunde in textum esse translatam. Aptiùs cohærebit si antecedat illa sententia*: Quatenus ergo, *&c. Nam enim explicabitur id quod dictum erat*, neque in hoc, quid imitaremur, *&c.*
Ibid. In cæteris autem. MS. 4. enim.
Ibid.d. etiamsi audior est *lege ex* MS. *G. &* L. etiã sic audior est.
Ibid. quàm tibi. *lege ex omnibus* MS. quàm vt tibi.
Ibid.col. 2. *a.* ideo nusquam reus. MS. *omnia*, nunquam.
Ibid. nusquam parebit. *addunt tria* MS. oculo tuo.
Ibid. Oculum tuum, oculum videlicet. MS. *A. tantum habet*, Oculum videlicet.
Ibid. quemadmodum videre tu potes. MS. 4. quemadmodum videri tu potes. *L.* quemadmodum videre te potest.
Ibid. Parauit enim sibi. MS. *omnia*, Parabit.
Ibid. pennas sicut aquilæ. MS. 3, aquila.
Ibid. & vadit in domum. MS. 4. & vade t

TRACTATVS LXXXV.

Pag. 185. *col.* 2. *c.* quid dicatis ostendite, *manuscript.* 3, quod dicitis, ostendite.
Ibid. Euge serue bone & fidelis, & fidelis, *non est in* Ms.
Ibid. Iam non dicã. Ms. 2, dico *siquidem & Græcum verbum præsentis temporis est.* Iam nõ dicam. Ms. 3 dico. *& paulo post* Ms. 2. *ac rursum paulo post* Ms. 4, *quomodo etiam habet Aluinus.*
Pag. 186. *col.* 1. *a* duo genera seruientiũ. Ms. *omnia*, seruorum
ibid.b. Iam non dicam. Ms. 4, dico.
Ibid. pertinens ad amorem castum. *lege ex omnibus manuscript. Th. &* L. timorem.
Ibid. seruti non serui simus. Ms. *k. non habet* serui, *posteriori loco Legendum tamen esse ex præcedenti sententia colligitur.*
Ibid. Dominum facere scimus. Ms. 3, sciamus.

TRACTATVS LXXXVI.

Pag. 186. *col.* 1. *d.* Quis enim audeat. MS. 3, *&* L. autem.
Ibid. quando nec hoc quidem. *lege ex omn ibus.* MS. nc.
Ibid. Quid quod. Ms. 4, *&* L. Quid est quod, *sed malè.*
ibid.col. 2. *b.* peragendum diem vltimum. vltimum, *non additur in* MS. *id q rectius.*
Ibid.c. nam si iam credentes elegit. MS. *G.* eligit.
Ibid. electos elegit. MS. *G.* electos eligit. *Th.* eligẽtes elegit *Omnino puto legendum*, electus, *pro* electos.
Ibid.d. qui non eligit bonum. MS. 2, *& Th.* elegit.
Ibid. Quid ergo elegit. MS. 3, elegit.
Ibid. per electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. *manuscript.* 4 per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. *G.* per electionem gratiæ factæ sunt. *Et ita est in Græco.*
Pag. 187. *col.* 1. *a.* sed effecit merita. MS. 3, efficit.
Ibid. sed quos elegit Ms. *eadem*, eligit.

TRACTATVS LXXXVII.

Pag. 187. *col.* 1. *c.* quem definit Apostolus. *manuscript. omnia, & Rom.* quàm.
Ibid.d. mansuetudo, continentia. *Addunt* 2. *& Rom.* castitas, *sed non est in Græco.*
Ibid. Quis est longanimis in bono opere. opere, *non est in.* MS.
ibid.col. 2. *b.* Ex eadẽ quippe massa. *manuscrip. omnia*, Ex ea quippe massa.
Ibid.c. fecit quod eligeret. Ms. *G.* elegerat.
ibid. d. Ipsi sunt enim mundus. enim, *abest in* Ms.
Ibid. Ergo & prohibemur. &, *abest in* Ms.

TRACTATVS LXXXVIII.

Pag. 188. *col.* 1. *a.* nullum eis maius & melius. *manuscript.* 2. nullum eis melius. *G.* nullum maius eis esse melius. *T.* nullum maius eis melius.
Ibid. proponit exemplum. Ms. *omnia*, ponit exemplum.
Ibid. Denique iam dixerat. *lege ex omnibus manuscrip.* Denique quibus iam dixerat.
Ibid.c. Faciunt quippe ista mali malis. Ms. K. ista mala mali malis.
Ibi. sed nõ propter iustitiã. *L. ad marginẽ*, sed propter iniustitiã.
Ibid. Faciunt & boni malis: vbi etsi faciũt isti propter iustitiã, non tamen illi propter iustitiam patiuntur *L.* Faciunt & malibonis: vbi etsi non faciunt isti propter iustitiã, tamen illi propter iustitiam patiuntur.
Ibid.d. hæc eis mali faciunt. Ms. 2. hoc.
Ibid. Et quid est, propter nomen Christi. *in manuscript. non est*, propter nomen Christi.
Ibid.col. 2. *b.* & quotũque maleficos. MS. *omnia*, quoscunque.
Ibid. vel puniuntur vel patiuntur. MS. 4, *& Th. tantum habent*, puniũtur. *& ita legendũ puto.* Ms. *G. tantum habet*, patiũtur.

Ibid. sceleratis fauet. Ms. *omnia*, conscelcratis fauet.
Ibid.c. persequuntur quos colligit. Ms. *omnia*, persequuntur eos quos colligit.

TRACTATVS LXXXIX.

PAG.188.*col.*2.*d.* De his ergo & illa. *lege ex omnibus.* MS. De his enim & illa.
Ibid. imo verò non in eis solis. L. imo verò non eos solos.
Pag.189.*col.*1.*a.* exitialis factus est. *omnia* MS. & *Al.* exitiabilis.
Ibid.b. & per Ecclesiam suam. MS.4, *non habent*, suam.
Ibid. in Ecclesiam ad gentes. *lege ex* MS. K. & *A.* in Ecclesia.
Ibid.c. qui cù audierunt. MS. 4, audirent.
Ibid.d. quod mirum, si ita est. Ms.3, quod mirum est. *A.* quod mirum non est. k. Quid mirum, si ita est?
*Ibid.col.*2.*a.* quoquo modo se habeat. alcius enim iudicat. *lege ex* Ms. k. L. & *Th.* quæ quomodo se habeat, altius iudicat. Ms. *A.T. C.* quæ quomodo se habeat, altius enim iudicat.
Ibid. vt ab omni damnatione liberentur. *omnia manuscript* & L. liberarentur.
Ibid. lenius damnarentur. Ms.3, lenius.
Ibid. non quod est ipse. MS. *omnia*, quod non est ipse.

TRACTATVS XC.

Pag.189.*col.*2.*d.* veram certámque sententiã. MS.3. scientiam.
Ibid. non quas nobisipsi MS. *omnia*, nobisipsis.
Pag.190.*col.*1.*a.* intelligere non possumus. L. *ad marginẽ*, vitare non possumus.
Ibid.b. tamen iustus est. *Ms. omnia*, & tamen iustus est.
Ibid. necessitas cogat. MS. *omnia*, cogit.
Ibide. & dum æstimat. &, *non est in* MS.
Ibid. diligit non ipsum. MS. *omnia & Th.* diligat.
Ibid. cum seipsos debeant MS.3 & L. cùm ipsi debeant.
Ibid. nolle esse quod sunt. L. nullo modo esse quod sunt.

TRACTATVS XCI.

Pag.190.*col.*2.*b.* Fecit hoc etiã Helias. MS. *omnia.* Fecit enim Helias.
Ibid.c. Vt enim taceamus. Ms. *omnia*, taceantur.
Ibid. omnes mela habentes. Ms. *non habent*, omnes.
Ibid. Ad cognoscendam. Ms.4. Ad agnoscendam.
PAG.191.*coc.*1.*b*, Potest quippe in seipso. MS.2. in se ipse.
Ibid. quæcunque opera. *Th.* quicunque talia opera.

TRACTATVS XCII.

PAG.191*col.*1.*c.* qui persequitur sanctos. MS.4, L. & *Rom.* qui persequuntur sanctos.
Ibid.d. testimonio manifestiore. Ms. *G.* manifestatiore.
*Ibid.col.*2.*a.* plures ex his qui oderant. Ms. *omnia & Rom.* oderant.
Ibid.b. nondum adest vobis. MS. 3, nondum adest in vobis.
Ibidem charitas Dei diffusa Dei, *abest in omnibus* MS.
Ibid. sed contra suam pollicitationem. MS. 2, sed contra suam salutem & pollicit.

TRACTATVS XCIII.

Pag.192.*col.*1.*b.* nisi impleret spiritu suo. MS.3. Spiritu sancto k. Spiritu sancto suo.
Ibid. in quo patientiam Domini. MS. 2, patientiæ.
Ibid.c. legem tuam, Domine. Domine. *non est in* Ms.
Ibid. Deinde quæ essent. Ms. *omnia*, quid.
*Ibid. col.*2,*a.* eos expellunt. *manuscrip.*3, & hos expellunt. 2. & eos expellent.
Ibid. b. Dominus ita subiunxit. Ms. *omnia & Th.* subiecit.
Ibid. de synagogis Iudaicis expellerentur. Ms. *omnia & Th.* pellerentur.
Ibid.c. pro consolatione illius separationis acciderit. *lege*, accederet, *ex omnibus manuscript. L.* accideret.
Ibid. vt eos non sufficerent pellere. MS. *omnia & L.* sufficeret.
Ibid.d. obsequium se præstare. se, *non est in* MS.
PAG.193.*col.*1.*a.* Sed ex parte in Israël facta est. Ms.3. *non habẽt.* in *Atque ita* Israël *erit datinus, vt est apud Græcos.*
Ibid.c. & nocte declarauit. MS. *omnia*, & in nocte declarauit.

TRACTATVS XCIIII.

PAG.193.*col.*2.*a.* qui eius præsentia. *lege* quia, *ex omnibus, manuscript. L. & Rom.*
Ibid. verbum cum Dei fiducia. *lege ex omnibus* MS. L. & *Th.* verbum Dei cum fiducia.
Ibid.b. Significat Dominus Iesus, *in manuscrip. & Alc. non additur*, Dominus Iesus.
Ibid. interrogauerant eum discipuli, *in ijsdem & apud Th. non est*, discipuli.
Ibid. quò vadit, interroget, *Th.* quò vadat, *Alc.* quò vadis.
Ibid.c. illum vera denunciantem, *manuscript. omnia, & Th.* illo vera denunciante.
Ibid Denique adiungit, *manuscript.* 2. Deinde.
Ibid.d. si carni carnaliter hæseritis, *manuscript.* 3. si carnaliter esurieritis.
Pag.194.*col.*1.*a.* qui iam acceperat spiritum, *manuscrip.*2. & L. qui iam ceperat spiritum, T. qui iam ceperat spiritu.
Ibid. qui verbum carnem factum, Ms.3. quia.

TRACTATVS XCV.

PAG.194.*col.*1.*d.* qui audit arguentem? MS. *G.* quia.
Ibid. Non est vestrum nosse, *manuscript. omnia*, scire.
Ibid. superuenientis in vos, MS. *omnia*, superuenientem.
*Ibid.col.*2.*a.* per discipulos Christi arguat, MS. *omnia & L.* arguit.
Ibid. & non arguat ipse Christus, *manuscript.*4. arguit.
Ibid.b. vt cum rectè arguatur, Ms. *omnia*, quomodo rectè arguatur.
Ibid. Nunquid si, *Lege ex omnibus manuscr.* Nunquid enim si.
Ibid. quia scriptum est, Ms. *omnia*, quia sicut scriptum est.
Ibid.c. putando se esse quod non est, Ms. 3. *non habent*, se.
Ibid. quia in Christum non credit, MS. 3. credidit.
Ibid. de qua dixit, mundus arguitur, dixit *abest in* 3. Ms.
Ibid.d. laudata est fides eorum, *manuscrip.*2. laudanda.
Ibid. sperandarum substantia, *lege ex omnibus manuscrip. & L. ad marginem*, sperantium substantia, *Nam & ita legitur supra tract.* 79. *& Græcum participium medium est.*
Ibid. & conuictio rerum, &, *non est Ms. nec habetur in Græco.*
PAG.195.*col.*1.*a.* nisi quomodo fum, *manuscript. A.* nisi quomodo hîc fum.
Ibid. cùm vobiscum sum? MS.3. cùm vobiscum fum nunc?
Ibid.b. Non videbitis me humilem, me, *abest in manuscript.*
Ibid. sed iudicaturum, MS. 2. sed iudicatorem.
Ibid. & de fide vestra, *Lege ex omnibus manuscript.* & L. & de hac fide vestra.
*Ibid.col.*2.*a.* ne cum mundi principe damnentur, Ms. *omnia*, Alc. & *Th.* iudicentur.

TRACTATVS XCVI.

Pag.196.*col.*1.*a.* discipulis suis dicere, suis, *non est in manuscript.*
Ibid. hoc erat in principio, *manuscript.*2. hoc est in principio.
Ibid. ipso ac spiritu eius *nulla manuscript. habent* ipso, & 2. *non addunt*, ac.
Ibid.c. per quem liberati sumus, Ms. *omnia*, liberandi,
Ibid. Quia & si *manuscript.*3. Et quia si.2. Et quia etsi.
Ibid.d. qui datus est vobis, MS. *omnia*, nobis.
Ibid. carnales & animales homines, MS. *non habẽt*, & animales.
*Ibid.col.*2.*a.* quam diffundit in cordibus, *addunt* 3. MS. vestris.
Ibid. non corporea, MS. *eadem.* non corpore.
Ibid. nec per finita spatia, MS. *omnia*, infinita.
Ibid. conspicere ac percipere valeatis, *in* MS. *non est*, ac percipere.
Ibid. Sed sit ille magister, *Lege ex omnibus manuscript.* Sed ille magister. L. *habet*, Sed si ille magister.
Ibid.b. vellet nobis, *lege ex* 4. Ms. si vellet nobis.
Ibid. vt ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, *desunt hæ verba in* 4. MS. *apud Th. tamen leguntur.*
Ibid. de qua idem dicit, *eadem* MS. de quo.
Ibid. non quod in hac vita, sed totum quod vsque ad illam perfectionem futurum est, nobis Dominus promisit, *&c.* Ms.3. nunquid in hac vita se totum scire dicit, quod vsque ad illam perfectionem futurum nobis Dominus promisit, *&c. cum interrogatione. Quæ lectio videtur satis aperta*, Ms. *G.* non quod in hac vita se totum, quod vsque ad illam perfectionem futurum nobis Dominus prom. *&c. K.* non quod in hac vita se totum scire dicat, quod vsque ad illam perf. futurum nobis Dom. pr. *&c.* L. non quod in hac tantum vita, sed totum quod vsque ad illam perf. futurum est, nobis Dominus promisit, *&c.*
Ibid.c. quas humanæ aures, MS. *omnia*, quæ.
Ibid. vt charitate radicati, *lege ex omnibus* Ms. & L. vt in charitater adicati.

TRA-

TRACTATVS XCVII.

PAG.197. *col.*1.*a.* capere, & spiritalia eorum pectora, *lege ex omnibus* Ms. & Th. capere spiritalia, & eorum pectora.
Ibidem quæ doctrina religionis, *lege ex ijsdem*, quæ in doctrina religionis.
Ibidem audiuimus & dicimus, *lege ex* 4. Ms. & L. audimus.
Ibid. vnigenito verbo, Ms. *omnia*, vnigenito patris verbo.
Ibid. patri coæterno, *manuscript. omnia*, patríque coæterno.
Ibid.b. Dominus dixit, Ms. *omnia*, Dominus loquebatur.
Ibid. disputantibus, *abest in* 3. Ms.
Ibid.d. atque illi det honorem, *lege ex omnibus* MS. atque vt illi.
*Ibid.col.*2.*a.* inops panis efficitur, *manuscript.*3. effecta.
Ibid. quia merentur habere secretum, *lege ex omnibus manuscr.* quia meruit haberi secretum.
Ibid. pecudum visceribus occisorum, MS. *A.* occisarum.
Ibid. dæmoniorum, *manuscript. omnia*, dæmonum.
Ibid. insusurrantur auribus, *manuscript.*2. insusurrantibus auribus, L. insusurrant auribus.
Ibid. hominum periturorum, *manuscript.*4. & L. *ad marginem*, hominum imperitorum.
Ibid.b. hac occasione, hac, *non est in* Ms.
Ibid.c. audirum suum auertent, *manuscrip.*4. & L. auertentes.
Ibid. verborum nouitates deuita, *manuscript. omnia*, cuita.

TRACTATVS XCVIII.

PAG.198.*col.*1.*b.* vt inde otiosius tractaretur, *manuscrip. omnia*, vt de spatio tractaretur.
Ibid. finire sermonem, *manuscript.*3. finiri.
*Ibid.col.*2.*a.* vbi non sola fides, Ms.3. vbi non solùm fides.
Ibid.b. cognouerat eos Deus, *addunt* 2. *manuscript.* primùm.
Ibid. capere non volebant, *lege* valebant, *ex omnibus* MS. & L.
Ibid.c. id quo illi, *lege ex omnibus manuscrip.* idem quod illi.
Ibid. Nam si scirent, *manuscrip.*4. Nam si sciant.
Ibid.d. Omnis enim qui lactat, *lege ex* Ms. *A.* & L. lacter, Ms.2. lactatur.
Ibid. inexpertus est verborum iustitiæ, *manuscript. omnia*, verbum, *Et Græcè est numerus singularis.*
Ibid. Hic enim videmus, *manuscrip.*3. Hinc.
Ibid. dicit solidum cibum, *manuscrip. A.* dicat.
Ibid. & inuisibilia, *Lege ex omnibus manuscript.* vt & inuisibilia.
PAG. 199. *col.*1.*a.* non nisi substantiam putare non possint. 2. MS. *non habent*, non, *posteriori loco. Et manifestum est alterum* non, *esse superfluum.*
Ibid.b. non omnino taceãt, MS. *omnia*, non omnimodo taceãt.
Ibid. quæ omnibus prædicanda est, *manuscript.* 2. quæ in omnibus prædicanda est.
Ibid. ad intelligentiam non capacem, facilius, *Th.* ad intelligentiam, non capacibus facilius.
Ibid. & id quod deest fidei vestræ, MS. *A.* & supplens id quod deest, *&c. in Græco non est* supplens, *sed loco huius*, id quod deest, *est vox significans* firmamentum. *Cui tamen alia vox affinis*, priuationem *significat.*
Ibid.c. impositionis manuum, *manuscript. omnia*, manus.
Ibid.d. Sed ipse homo Christus, *&c. Hæc omnia vsque ad finem tractatus desunt in* MS. *A.C.T. in quibus tantum adiicitur extrema tractatus sententia:* Sed iam istum sermonem, *&c.*
*Ibid.col.*2.*a.* qui sibi iam videbantur, MS. 2. *non habent*, sibi.
Ibid. Quicunque ergo, *manuscript.*2. Quotquot ergo.
Ibid. perfecti sumus, sumus, *non additur ijsdem, nec est in Græco.*
Ibid.b. Veruntamen in id quod peruenimus, id, *non est in ijsdẽ.*
Ibid.c. Propterea admonitio, *eadem* MS. Prorsus admonitio.
Ibid.d. nescio quibus fabulis plena, *Lege* plenam, *ex ijsdem* Ms.
PAG.200.*col.*1.*a.* hoc fine concludam, *manuscript.*3. claudam.
Ibid. integros autem à malo, *manuscrip.* 3. simplices autem à malo, L. *ad marg.* simplices autem malo.

TRACTATVS XCIX.

PAG.200.*col.*1.*a.* Simile est enim, MS.3. & L. *non habent* enim.
Ibid.b. & in iudicio futuram, *manuscript.* 3. & iudicium futurum, *k.* & in iudicio futuros.
Ibid. esse se æqualem Deo, *Lege ex* 2. Ms. esse æquales Deo.
Ibid.c. quod audiuit, prœuaricauit, Ms.3. & L. prævaricat° est.
Ibid. quo est de viuis iudicaturus, MS.3. quod.
Ibid. Sed nunquid de Spiritu sancto, *&c. Hæc desunt in* Ms. A. C.T. *vsque ad illud*, In persona verò, *&c.*
Ibid.d. sed quaternitas prædicetur, *adde ex* 2. MS. à nobis.
*Ibid.col.*2.*a.* exoritur difficultas, *manuscript.* 4. exoritur inde difficultas,

Ibid. visæ sunt illis linguæ diuisæ. MS.3. diuersæ.
Ibid. & hoc etiam. MS. *non habent.* &.
Ibid quoquo modo. Ms. *omnia*, quomo.
Ibid. Sicut etiam vox illa, *& c. Hæc desiderãtur in.3. manuscript. A.C.T. vsque ad illud col. sequentis.*: &c per hoc non sic habet. *& c.*
Ibid.b. Deus ad verbum suum Deum. Deum, *abest in.* MS. *K.*
Ibid. Ardua quæstio, nimis ardua. MS. k. Ardua quæstio nimis, nimis ardua.
Ibid.c. propriis locis distributos. Ms.2. distributus.
Ibid. alibi gustus. *abest in iisdem.*
Ibid. Sicut & Christus dilexit nos. Ms, *G.* vos.
Ibid. & tradidit semetipsum pro nobis. Ms.s. vobis.
Ibid. & Iesus Christus dicit, *manuscrip. G.* & Deus Christus. *K.* & Dominus Christus.
Ibid.d. etiam in sensibus. *lege ex* 2, Ms. & *L.* etiam in senibus.
Ibid. Post odorem vnguentorum tuorũ currimus *manuscript. eadem*, curremus.
Pag. 201.*col.* 1. *a.* quæ longè latéque. MS. *eadem*, quæ longè atéque.
Ibid. Arqui illa diuina. MS. *eadem*, At illa diuina.
Ibid.b. Nec ideo sanè aliqua disparilitas. *manuscript.*3. Et ideo sine aliqua disparilitate.
Ibid. quantuslibet sit doctor. *lege ex omnibus manuscript.* quantuslibet præsit doctor.
Ibid.c. & Dices filiis Israël MS.2, Hæc dices.
*Ibid.col.*2.*a.* Habes ipsum Dominum dicentem. *in.*3, MS. *abest.* Dominum.
Ibid. habes Apostolum, *lege ex omnibus.* Ms. & *L.* Habes & Apostolum.
Ibid. & per omnia *abest in* 3. MS. *G.* & k. & per omnes.
Ibid. & in omnibus nobis. nobis, *non est in* Ms.
Ibid. sicut ipse Christus Iesus dixit. *omnia* Ms. quandoquidem dicit ipse Christus Iesus.
Ibid. qui loquitur in vobis. MS.3, qui loquetur.
Ibid.b. & filij ipsum esse spiritum. *in* 2, MS. *abest*, ipsum.
Ibid. vocari propriè spiritum *addunt.*2, Ms. sanctum.
Ibid. & filium spiritum dicere. *manuscript.*3, & filium spiritum sanctum dicere.
Ibid. qui non est vnus eorum. *legendum arbitror*, vnius eorum, *vt suprà linea ab hac.*32.
Ibid.b. insufflans diceret. *lege ex* 4. *manuscrip. & Th.* inflasset dicens. k. inflasset dicens.
Ibid.c. patiebatur, ait MS.3, patiebatur dictum est.
Ibid. dicenti Mariæ MS. *eadem*, dicente Maria.
Ibid. Vos sedete. MS.2, Vos autem sedete.
Ibid. quoadusque induamini. Ms.4. quousque.
Ibid. Vnde illud est. MS.3, Inde.
Ibid. Hic vtcunque. *Th.* Hinc.
Ibid. Absit autem, vt inter Deum, *&c. Hæc desiderantur in* MS. *A.C.T. vsque ad illum locum sequentis col.* Sequuntur autem verba, *&c, Esse tamen hæc Augustini manifestum est ex lib.*15. *de Trinit. cap.*27. *in quem locum transfert huius tractatus partem extremam.*
Ibid. Quia nec filius hominum. MS. k. & L. hominis.
PAG. 202.*col.*1.*a.* sed cùm in matre. *Th. & lib.*15. *de Trinit.* in matrem.
Ibid. & ex matre. &. *abest in.* MS. & *lib.* de *Trinit.*
Ibid. & cùm in hanc lucem. 2. MS. in hac luce.
Ibid. vitam procedere de illo. Ms. k. de semetipso.
Ibid. sicut procedit & de seipso. *lege ex* MS. *G. & lib.*15. *de Trinit.* de ipso. *K. habet*, de illo.
Ibid. Sed quia ista iam prolixa sunt. MS. 2, Sed quia iste iam prolixus est.3. Sed quia ista iam prolixius.

TRATATVS C.

PAG.202 .*col.*1.*b.* Et quæ ventura sunt. MS.3, Et quæcunque ventura sunt.
Ibid.c. declarauit eis. Ms.4. declarabit. eis.
Ibid. per ipsam charitatem fiducia. Ms. T. per ipsum caritate ac fiducia. *A.* per ipsum omnes caritate ac fiducia. *C.* per omnes caritate ac fiducia.
Ibid. in toto orbe terrarum. in, *abest apud Th.*
Ibid. quo me ardentiùs prædicantes. ardentiùs, *abest in* 3,. MS.
Ibid. in Spiritu sancto,. Ms. *eadem*, de Spiritu sancto.
Ibid.d. Gloria namque sit quisque clarus, *&c. Ab hoc loco vsque ad illud sequẽtis colũna*, Vera ergo eius gloria, *&c. omnia desunt in* MS. *manuscript.* T.

Ibid. Sicut autem. MS.2, Sicut enim.
Ibid. Quæ cùm est. *MS.2.* Quæcunque est. *alia.2.* Quæ quantum est.
Ibid. facta de Christo. MS.k. fama de Christo.
Ibid. id bonum esse quod malum est. Ms.2. id verum esse quod falsum est.
Ibid.col.2.a & qui iniqua gerit, benedicitur. MS.3. benedicetur.
Ibid. Hi laudatores. MS.4, Hîc laudatores.
Ibid. non falluntur in hominibus. MS.3. de hominibus.
Ibid. qui hoc malo largitionis vitiosi sunt. *manuscrip.*4. qui hoc malæ largitionis vitio vsi sunt.
Ibidem sed solùm quærat. MS. *eadem*, solam.
Ibid. ab hominibus gloriam. MS.2, laudem.
Ibid.b. ac frequentem cum laude. ac, *superest, nec est in* Ms.
Ibid. quæ gloria definita est *lege ex* 4. *manuscript.* qua.
Ibid. in his tribus generibus gloria. *in* 2. Ms. *abest.* generibus.
Ibid.d. Ideo in vtroque. Ms. 4. Ideo ergo in vtroque.
Ibid. Quapropter de his. *lege ex isdem manuscrip.* Quapropter quoniam de his.
Ibid. quia de gloria eius loquimur. Ms.2, de gloria non loquimur, *sine* quia.
Ibid. in Ecclesia sancta catholica. sancta, *non est in manuscript.*
Ibid. vel apud quosdam paganos. quosdam *abest in* 2. MS.
Pag.203. *col.1.a.* quasi filius accipiat. *manuscript.3. Th.* & L. quia filius accipiat.
Ibid. Ergo à patre. *manuscript. omnia*, Ergo de patre.
Ibid. omnia quæcunque habet. Ms. *omnia*, omnia quæ habet

TRACTATVS CI.

Pag.203 *col.1.c.* vlterius non viderunt. MS.4. & *Th.* viderent.
Ibid.d. sicut in sequenti Euangelista dicit. *lege ex omnibus* .Ms. sicut sequens Euang.
Ibid. vertetur in gaudium. .Ms.3. in gaudium erit.
Ibid. à quibus Christus occisus est. Ms. *eadem*, crucifixus est.
Ibid. mundi huius amicorum. MS. *G.* amatorum.
Ibid. inimicus Dei constituitur. MS. 3, constituetur.
Ibid. Mulier cùm parit. MS. 3. & L. parturit.
Ibid. col.2.a. cùm autem peperit. MS. *omnia*, pepererit.
Ibid. natus est homo in mundum. MS.3. in mundo.
Ibid. Iterum autem venio ad vos. MS. *omnia*, Iterum autem videbo vos.
Ibid. vnde hodie disputauimus. *lege ex* MS. *G.* disputamus.
Ibid. velut facili intellectui. *lege ex omnibus*. MS. intellectu.
Ibid. Et illo die. *lege ex omnibus* MS. & *L.* Et in illo die.
Ibid.c. & nundum manifestum est. MS. *omnia*, manifestatum.
Ibid. quia cùm manifestum fuerit. MS.3. manifestatum, 2. manifestatus.
Ibid. sed æterna. *Ms. L. & Th.* sed æternæ.
Ibid.d. parturit gemendo, tunc paritura lætãdo: nunc parturit desiderando, tunc paritura cern do: nunc parturit orãdo, tunc paritura laudando. MS.3. nunc parturit desiderando, tunc est paritura cernẽdo: parturit gignendo, gemẽdo, paritura lætando: parturit orando, paritura laudando. *G. tantum abest sequentia.* nunc parturit desiderando, tunc est paritura. cernendo: parturit gemendo K. nunc parturit desiderando. tunc est paritura cernendo: parturit gemendo, paritura lætando: parturit orando, paritura laudãdo. *Quæ lectio præ cæteris placet.*
Ibid. ad istum fructum cõtemplationis. *M. G.* non habet. fructũ. k. *legit.* ad istum contemplationis finem.
Ibid. Ibi enim finis. MS.4. Ibi ergo finis.
Ibid. Domine ostende nobis patrem *in* 2. MS. *abest*, Domine.
PAG.204. *col.1.a.* quo præsens peruolat seculum. *L. & Rom.* quod.
Ibid ab eorum conspectibus. MS.2, aspectibus.
Ibid. quando iturus erat. *lege ex omnibus*. MS. & *Th.* quia iturus erat.
Ibid.b. Ecce ego vobiscum sum. *addunt.2.* MS. omnibus diebus.
Ibid. nihil desiderandum remanebit. MS.4. interrogandum.
Ibid. tunc sentiemus. MS *K.* tunc scimus. *G.* tunc sentimus.
Ibid.de præsenti labore. MS.2, & *Th.* dolore.

TRACTATVS CII.

PAG.204. *col.1.c.* non peti in nomine. MS.3. nec peti.
Ibid. etiamsi non taceat in eo. MS.2. & *Rom. non habent*, in eo.
Ibid. col.2.a. Sic ergo etiam rectè. MS.3. Sic ergo rectè. 2. Etiam sic ergo rectè.
Ibidem quod in beatæ vitæ comparatione non sit nihil, *lege ex omnibus manuscript.* & *Th.* quod non in beatæ vitæ cõparatione sit nihil.
Ibid.b. idem aliquid nihil est, MS.2. istud aliquid.
Ibid.d. sed doctis spiritus, Ms.k. sed doctis spiritu, *A.* sed in doctrina spiritus.
Ibid. per speculum ex parte, *Th.* per speculum & ex parte.
Ibid. capit aut fingit, *omnia* MS. & *L.* quæ capit aut fingit.
PAG.205. *col.1.a.* intelligentia Deum, *Th.* intelligentia capit Deum.
Ibid. intelligit non corpus esse, *in omnibus*, MS. & *Th. abest* intelligit.
Ibid. sed spiritum, *addunt* 2. MS. contemplatur.
Ibid. quando in sono eius nominis, *Lege ex omnibus manuscript.* & *Th.* quia in.
Ibid. & verbum ad eum, *manuscript.T.* & verbum eius, k. & verbum eius ad eum.
Ibid.b. quia vos me amastis, *Hic in* 4. MS. *adiecta erat Græca vox* φιλήσατε, *ea fortassis occasione quòd codices quidam haberent* amatis *tempore præsenti, quod quispiam corrigens & mutans in* amastis, *adiecit Græcum verbum quo correctionem suã probaret. Nam aliquoi ex sententia proximè sequenti apparet Augustinũ legisse* amatis *quemadmodum etiam manifestè legit ac tertio reperit Alcuinus.*
Ibid. nos diligimus, *manuscript. A.* & *Th.* Nos diligamus, *Græcum verbum ambiguum est.*
Ibid. quoniam ipse vt diligeretur, *in* MS. *non est* quoniam.
Ibid.c. & filio acceperimus, Ms.3. accipimus, *Th.* accepimus.
Ibid. & patrẽ amamus, MS.3. amemus, *& similiter linea proxima.*
Ibid.d. præsentiæ gubernatione. Ms.2. præsenti, k. præsentiũ.

TRACTATVS CIII.

Pag.205. *col.1.d.* vel desuper veniente, veniente *non est in* MS.
Ibid. col.2.a. quia à Deo exiui, MS. *omnia*, quia ego à Deo exiui. *consentiunt Græca.*
Ibid. Denique de ipsa, Ms.2. Et denique de ipsa.
Ibid.b. Modò creditis. 2. *manuscript. legunt per interrogationem.*
Ibid.c. & etiam si non præbet, *Lege ex omnibus manuscript.* & *L.* & eis etiam si.
Ibid. non ipse interroget, MS. 2. non ipse interrogare, *alia* 2, non vt ipse interroget.
Ibid.d. propterea ei opus non erat, *in* 4. Ms. *abest* ei.
Ibid. quid velint discere, *manuscript.* 3. dicere.
PAG. 206. *col.1.a.* interrogatoris nouerat voluntatem, *omnia manuscrip.* interrogaturi, *Th.* interrogatorum.
Ibid.b. illud initium, *manuscrip.*2. Dum illud initium.
Ibid. de quo superiùs, Ms.2. quo superiùs, *A.* quod superiùs.
Ibid.c. vt dispergamini vnusquisque, vnusquisq; *non est in* Ms.
Ibid. & me solum relinquatis, solum, *non est in manuscript.*
Ibid. in illo Cleopha, *manuscript.*3. Cleopa, *quemadmodum etiam habet Græcum Euang.*
Ibid. vt habentes, *manuscript. omnia*, sed vt habentes.
Ibid. non ab ipso refugæ fuerunt, MS.3. & *L.* refugerunt.
Ibid. quia ego vici mundum, Ms. *omnia* & *Alc. non habẽt*, quia.
Ibid.d. qui dat nobis victoriam, *manuscript.*3. qui dedit.

TRACTATVS CIIII.

Pag.206. *col.2.a.* Hanc ergo commendauit, *manuscript.* 2. & *Alc.* Hanc enim.
Ibid. non habebit, sed omnis, MS. *omnia*, non habet, & omnis, *Alc.* non habebit, & omnis.
Ibid. pignus accepimus, *manuscrip.*2. accipimus.
Ibid.b. futura fuerat illa hora, MS. 3. fuerant.
Ibid. ipsius verba, Ms. *T.* verba illis.
Ibid.c. exhibere voluit precatorem, MS.4. & *Th.* exhiberi.
Ibid. apud ipsos sermocinatio, *lege ex omni.* Ms. & *Th.* ad ipsos.
Ibid. sed etiam ipsius, ipsius, *non est in* MS. & *Th.*
Ibid.d. & quid quando faceret, *L. & Rom.* & quid & quando faceret.
Ibid. connexuit passionem, *Rom.* contexuit.
Ibid. misit Deus filium suum, *addunt* 3. Ms. in terris.
PAG.207. *col.1.a.* Tépore, ait, accepto, MS. *omnia*, acceptabili.
Ibid. Dicit ergo, *manuscript. omnia*, Dicat ergo.
Ibid. Apostolo attestante, *manuscrip. omnia*, Apóstolo teste.
Ibid.b. Hæc est glorificatio, *manuscript. omnia*, clarificatio.
Ibid. & peruenit quod in gloria, MS 3. & peruenit vsq; in gloria.
Ibid.c. nec in diuina persona, *in* Ms. *abest*, persona.
Ibid.c. nec ex forma serui, Ms. *omnia*, nec ex forma humana.
Ibid. nolo coartare. Ms.2. nolo artare.

TRACTATVS CV.

Pag.207. *col.2.c.* qui pater & filius, *manuscript.*4. aut.

Ibidem d. vbi commendatur, *manuscrip.*4. vbi consummatur.
Ibid. vnde apostolus Petrus, MS. *omnia*, vnde ait apostolus.
Pag.208, *col.1.a.* sed non potestis portare, *manuscript. omnia*, sed non potestis illa portare.
Ibid. quod facturus est, *manuscript.*3. quicquid facturus est.
Ibid.b. Nam & suprà dixerat, & *non est in manuscrip.*
Ibid.c. patrem clarificet & filius, *manuscrip. omnia*, clarificaret.
Ibid. col.2.a. Num enim quisquam, *lege ex omnibus* Ms. *Th.* & *L.* Non.
Ibid. Sed ad hanc opinionem, *manuscript.*2. Sed hanc opinionem, *alia* 2. Sed hæc opinio.
Ibid.b. secundum propositum vocati sunt, *manuscript.*4. & *L. addunt*, sancti, *in Græco non additur.*
Ibid.c. Illud autem prædestinatum erat; *lege ex omnibus* MS. prædestinandum.
Ibid.d. in Scripturis sanctis de filio, MS. *omnia addunt*, suo.
Ibid. iam tempus est, iam *abest in omnibus* MS. & *Th.*

TRACTATVS CVI.

Pag. 209. *col.1.a.* vndecim potius innotuisse mortalibus? *Th.* vndecim innotescere potuisse mortalibus?
Ibid. omnes hîc intelligi, hîc *abest in omnibus* Ms. & *Th.*
Ibid. ex omnibus gentibus, MS. *K.* in MS.3. *non habent* gentibus.
Ibid. Ecclesiam pertinentibus, *lege ex* 3. MS. pertinentes.
Ibid.b. & sermonem tuum seruauerunt, *manuscrip.*3. meum.
Ibid.d. Ab ipso itaque orationis eius, *Th.* orationis suæ.
Ibid. col.2.b. quo vocarispe, sed illud quo, *Th. vtrobique*, quod.
Ibid. Nam quod Deus dicitur, vniuersæ creaturæ & omnibus gentibus, *lege & distingue ex omnibus* MS. & *Th. hoc modo*: Nam quod Deus dicitur vniuersæ creaturæ, etiam omnibus gentibus.
Ibid.c. prius occultum omnibus, Ms.3. hominibus.
Ibid.d. aliquando Deus filius, *Th.* Dei filius, & *item paulo pòst.*
Ibid. idem ipse homo filius, *Th.* hominis filius.
Ibid. quia nunquam fuit, & non potuit, MS.4 quia nunquam non fuit, & nunquam non potuit.
PAG.210. *col.1.a.* qui nunquam fuit & non potuit, Ms. *omnia*, qui nunquam non fuit, & nunquam non potuit.
Ibid.c. tanquam per speciem, Ms.2. & *Th.* iam per speciem.
Ibid.d. non iam in propria, MS.3. non tanquàm in propria.
Ibid. col.2.a. qui ea non habuerit, *Th.* & ea non habuerit.
Ibid. filius esse non potest, Ms. *omnia* & *L.* posset.

TRACTATVS CVII.

PAG.210. *col.2.b.* amisit ipse quos dedit, Ms. *omnia*, quod.
Ibid. & tua mea sunt, sunt *abest in* MS. & *Al. nec est in Græco.*
Ibid.c. quæ infra creaturam rationalem sunt, Ms. *omnia*, & *Th.* quæ infra creaturam sanctam rationalem sunt, *Quam lectionem etiam indicat satis Al.*
Ibid. & patris & filij sint, Ms. *omnia* & *Al.* sunt.
Ibid.d. æquales eos esse demonstrat, *eadem*, demonstrant.
Ibid. innotescit eis, Ms.4. innotescit in eis.
Pag.211. *col.1.a.* de quibus hæc dicebat, MS. *omnia*, hoc.
Ibid. non enim secundum prouectum, *L. & Th.* profectum.
Ibid. esse dicantur in hoc mundo, hoc, *non est in* Ms.
Ibid.b. vt mos loquendi sese habet, & humanus vsus, Ms.4. vt mos loquendi sese habet, & humano vsu, *G.* vt mos loquendi sese habet humanus.
Ibid. col.2.a. Quod sit autẽ hoc gaudium, Ms.2. & *Alc.* Quid.
Ibid.b. à se in eos collatum, MS. *omnia*, in eis.

TRACTATVS CVIII.

Pag.211. *col.2.d.* sanctificante profectũ, Ms. *omnia*, prouectũ.
PAG.212. *col.1.a.* sine varietate, MS. *omnia*, sine vlla varietate.
Ibid. b. à labe peccati, *L.* à lege peccati.
Ibid. non dicit, in feminibus, Ms.4. non dicit, & seminibus.
Ibid. ergo Christi estis? MS. *omnia*, ergo Christus estis?
Ibid. & adimpleo ea, *Lege ex omnibus* MS. adimpleo.
Ibid.c. sanctificaret in se, Ms.3. & *Th.* sanctificaret ipse.
Ibid. se hominem in se verbo: sed quia, Ms. 4. hominem se in verbo: sed quia, *sed rectius* Ms. *k.* & *Th.* hominem se in verbo se: quia.
Ibid.d. quemadmodum ego, in veritate, *Th.* quemadmodum ego, & in veritate.

TRACTATVS CIX.

Pag.212. *col.1.d.* cùm orasset pro discipulis suis, MS.3. oraret.
Ibid. col.2.a. Euangelium ministratum est, *L.* manifestatum.
Ibid. sed post obitum, *Th.* sed & post obitum.
Ibid.c. Non ergo pro eis, Ms.3. Nónne ergo, *& c. cum interrogatione.*
Ibid.d. qui in infantulum credidit, in, *non est in* MS.
Ibid. & spiritu sancto agnouit, Ms. *omnia*, & in sancto spiritu agnouit.
Ibid hoc enim de antiquis, *lege ex omnibus* MS. & *Th.* hoc enim & de antiquis.
Ibid. reuelante Spiritu sancto, sancto, *non additur* MS.
PAG.213. *col.1.a.* quomodo in se ipse credi volebat, MS. *non habent* ipse.
Ibid. post eius resurrectionem, Ms. *non habent* eius.
Ibid. edoctis & confirmatis, Ms. *omnia* & doctis.
Ibid.b. sed tamen sic credidit, Ms. *omnia*, & tamen.
Ibid.c. vt ipsum verbum eorum, verbum fidei, MS. *omnia* & *Th. tantum legunt*, vt ipsum verbum fidei.
Ibid. quia in illo, *lege ex omnibus* MS. & L. quia & in illo.
Ibid.d. siue ego. Ms 2. Siue ergo nos, *Græce est*, Siue ergo ego.
Ibid. sic prædicamus, MS. *eadem*, sic prædicauimus.

TRACTATVS CX.

Pag.213. *col.2.c.* qui cũ illo erant, MS.3. qui cum illo tunc erant.
Ibid.d simus autem nos in illo, Ms. *omnia* & *Th.* in illis.
Ibid. Ipsi quippe omnes, Ms. 2. & *Th.* Ipsi quippe omnis, C. Ipse quippe omnis.
Ibid. qui vnum erant, *lege ex* 3. Ms. & L. erunt, Ms.2. sunt.
PAG.214. *col.1.b.* quod plenius fiat, Ms. *K.* quo plenius fiat, L. quod planius fiat.
Ibid. Fuistis aliquando. MS. 3. Fuistis enim aliquando.
Ibid. rogando patrem, *Th.* qui rogando patrem.
Ibid.c. propter immobilitatem prædestinationis, *Th.* immutabilitatem.
Ibid. Nam vnde est. MS. 4. Nam inde est, *& c. sine interrogat.*
Ibid. etiam se sibi, *lege ex* 2. Ms. etiam ipse sibi.
Ibid.d. quod ipse facit cum patre, Ms. *non habent* ipse.
Ibid. nec se fecit alienum, *lege* facit *ex omnibus* MS.
Ibid. col.2.a. inter Deum & hominem, Ms. *omnia*, homines.
Ibid. breuiter intimauit, *manuscrip.* k. insinuauit.
Ibid. ostendit eò perduci, MS. 3. ostendit eò se perducere.
Ibid.b. tanquam dixerit, *lege ex omnib.* Ms. & *Th.* tanquam iterum dixerit.
Ibid.c Rectissimè igitur ibi ait, ait *non est in* Ms.
Ibid. quod tendimus, MS.4. & *L.* quò tendimus.
Ibid. tantum valeret, *lege ex omnibus* MS. & *L.* tantundem valerer.
Ibid. qui enim diligit, MS.2. quia.
Ibid.d. in eum & per eum, &, *non est in* MS.
Ibid. & reconciliati sumus, MS. *omnia*, & recreati sumus.
Ibid. sicut & me dilexisti, &, *nõ est in* MS. *nec etiã in Græco legitur.*
PAG.215. *col.1.b.* attestetur Apostolus, Ms. *omnia*, attestatur.
Ibid. ille erga nos charitatem, MS.3. illam.
Ibid.c. vel fanationis beneficium, vel damnationis iudicium, MS. *omnia*, vel fanatione beneficium, vel damnatione iudicium.
Ibid. bona sunt ipsa quæ fecit, Ms.2. facit.
Ibid.d. Id quid est aliud, MS. 4. Quid est aliud, *A.* quod non est aliud, *& c. sine interrogatione.*
Ibid. An ideo nos præferimus angelis; MS. *omnia*, & *L.* præferimus.
Ibid. vel parum fuerit impensum, Ms.4. parum.
Ibid. Quod etsi factum esset, MS. 4. Quòd si & hoc esset factum, K. Quòd si hoc factum est.
Ibid. col.2.a. qui & natura inferiores, *lege ex omnibus* MS. quibus &.

TRACTATVS CXI.

PAG.215. *col.2.b.* spes vestra seruetur, *omnia* MS. nostra.
Ibid. atque elegit vt iam non sint, MS. *omnia*, eligit.
Ibid.c. Sic enim ait, Ms. *omnia* & *Th.* Sicut enim ait.
Ibid. Dedisti ei, *eadem*, Dedit ei.
Ibid. Cùm in illo exerit, Ms.4. illum.
Ibid. hunc autem facit suum, Ms. K. hunc enim.
Ibid. cui vitam donat æternam, Ms.3. donet.
Ibid.d. omnibus prorsus ouibus suis bonus pastor, *Hæc desunt in* 3. Ms. & *Th.*
Ibid. nec poterit nisi fieri, *Th.* nec poterit non fieri.
Ibid. quam in se caput, Ms.2. & *L.* quamuis in se caput.

PAG.216.*col.*1.4. Nemo ascendit ad cælum, *manuscript. omnia*, in cælum.
Ibidem non dixit, erit: id est, *lege ex omnibus manuscript. & L.* non dixit, erit, sed est.
Ibidem propter multam charitatem, MS.*omnia*, dilectionem.
Ibid.b. conuiuificauit nos Christo, *manuscrip.*3. viuificauit nos Christo, L. cõuiuificauit nos in Christo.
Ibid.c. non vbique sicut ille, Ms.4 non vtique sicut ille.
Ibid. in paradiso poterat, *manuscri.*4. in paradiso esse poterat.
*Ibid.col.*2.4. consequentia perhibeant, *manuscript.*2. cùm sequentia perhibeant.
Ibid. non vt credant. Fidei merces, *manuscrip.*3. non vt credãt, quia fidei merces.
Ibid. ad Hebræos in epistola, *lege ex* 2. *manuscrip.* in epistola ad Hebræos.
Ibid. facto hominis filio, *L. & Th.* homini.
Ibid. dedit ei post mortem, ei, *abest apud Th.*
Ibid.b. qua Deus est? *manuscript.*2. quæ.
Ibid. Beati enim mundo corde, *manuscrip.*4. mundicordes, *& item in linea sequenti*, qui licet non mundi corde, *manuscript.omnia*, mundicordes.
Ibid. patri coæqualis, *manuscript.omnia*, patri æqualis.
Ibid.c. viuitque pro nobis, vt in ipsis vnum simus, *manuscript.*3. viuitque pro nobis, In ipsis vnum simus, *A.* viuitque que pro nobis, In ipsis vnum sumus.
Ibid. d. quamdiu fide mundetur, *manuscript.omnia*, mundatur.
Ibid. Si surrexistis, MS.*omnia*, Si resurrexistis.
Ibid. fide ac spe, Ms.3 per fidem ac spem.
PAG.217.*col.*1.4. antequam essemus facti: cui filius, Ms. 2. antequam essemus facti: Et cur filius, *K.* antequam essemus, Facies hoc ille cui filius, L. quod antequam essemus fecit, cui filius.
Ibid. In illo enim dilexit nos, *lege* dilexit & nos, *ex L. Th. & Al.*
Ibid. in fine facturus est mundi, MS.4. futurum.
Ibid. & mundus te non cognouit, Ms 3. *non habent*, &.
Ibid. meum cognoscere, *lege* eum, *ex* 2 Ms. *Th.* L. *& Alc.*
Ibid. Propterea itaque, *manuscript.omnia*, vtique.
Ibid. mundus te non cognouit, te, *abest in* 4. Ms. *& Th.*
Ibid. & meritis eius, *manuscript.*3. meritis eius *sine* &, *Th.* hoc meritis eius.
Ibid. non eius merito, *lege ex omnibus manuscript. Th. & Alc.* non ei merito.
Ibid. Ego autem te cognoui, *manuscript.*2. *non habent*, te.
Ibid.b. est Dominum nostrum, MS.*T.* & Ms.2. *neutrum habent.*
Ibid.c. visitatius & tanquam rectius, *manuscrip.*3. visitatius etiã, quàm rectius, *L.* visitatius etiam, rectiúsque.
Ibid. quam dilexit pater, *manuscript.*3. *Th.*1. *& Alc.* qua.

TRACTATVS CXII.

PAG.217.*col.*2.4. ne veritati, *manuscript. omnia*, nec veritati.
Ibid. quam suscepimus tractandam, MS.*omnia*, vt susceperimus.
Ibid.c. Quid quæritis? MS.4. Quem, *& ita habent Græca.*
Ibid. qui tradidit eum, *manuscript.omnia & Alc.* tradebat.
Ibid.d. nisi quia hoc voluit, *Th.* noluit.
PAG.218.*col.*1.4. Quid quæritis? *manuscript.*4. Quem.
Ibid. Inimicos videt, *Th.* iubet.
Ibid. & sanauerit eum, *manuscript.*3. *&* L. eam.
Ibid.b. seruus dictus est, Ms. *omnia & Th.* seruus inuentus est.
Ibid. quod est Agar, *manuscrip.*2. hoc est Agar, *K.* quę est Agar.
Ibid. quod significandum est, L. significatum, *& ad marginem*, faciendum.
Ibid.c. Et erant fortassis, *manuscript.*2. Et erant tunc fortassis.

TRACTATVS CXIII.

PAG.218.*col.*1.*d.* vbi intelligendum est, *Th.* vt intelligendũ sit.
*Ibid.col.*2.4. Exiit ergo alius discipulus, *in* 3. Ms. *abest*, alius.
Ibid. Ecce columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit. Vbi est illa, *in manuscrip.tantum*, Ecce est illa, *cæteris omissis, Alc. tamen habent.*
Ibid. plurimum præsumentis? *manuscript.*4. præfidentis, *A.* profitentis.
Ibid. vox ancillulæ formidetur? Ms. *omnia & Al.* ancillæ.
Ibid.b. communem etiam fidem, *manuscript.*3. communem fidem, 2. communem fidem etiam.
Ibid.c. & tamen frigus erat, *manuscript.omnia*, sed tamen.
Ibid. quod solet, *Th. &* L. quale solet.
Ibid. de discipulis eius, *manuscript.*3. suis.
Ibid. docui in synagoga, *omnia manuscript.* in synagogis.
Ibidem d. Deinde illi sipsis, *addex omnibus* Ms. *& Th.* suis.
PAG.219.*col.*1.4. vult innotescere & multis, *lege ex omnibus* MS. *& Th.* velit innotescere multis.
Ibid. prædicate super tecta? *manuscript.omnia*, in tectis?
Ibid.b nisi quia non palàm, *manuscript.*2. non in palàm.
Ibid. retunderentur doli, *manuscript.*3. obtunderentur doli.
Ibid. quid me cædis? *manuscript.*2. cur.
Ibid. Intende, & prosperè procede, *in* MS. *& L. abest*, &.
Ibid.c. nisi potentiam nos docere, *lege ex omnibus tam manuscript. quàm aliis*, patientiam.
Ibid. Fortè hic dicit aliquis, *in omnibus manuscript. & Th. abest* Fortè, *Et* 2. *manuscrip.cum Th. habent*, dicet.
Ibid. debuit alteram præbere, *manuscript.*3. præparare.
Ibid.d. fit paratus? *manuscript.*3. *&* L. fuit, *Th.* sit.
Ibid. in omnibus quæ iniustè, *manuscrip.*2. iniustã.
Ibid. Psalmum dicam Dño, Ms. *aliud non habent quàm*, Psallã.
Ibid. Alternis quippe, *manuscript.*4. *&* L. Alternos quippe.
Ibid. agere solere, *Addunt eadem*, annos, *Th. addit*, annis.
Ibid. Domini præcursor Ioannes, *manuscript.omnia*, Dominus à præcursore Ioanne.

TRACTATVS CXIIII.

Pag.219.*col.*2.*c.* regressus Euangelista, Euãgelista, *abest in* 2. MS.
Ibid. Caiphas perrexerat, *manuscrip.omnia*, perrexit.
Ibid.d. & tanta domus erat, *manuscrip.*3. domus eius erat.
Ibid. Dies enim agi, *manuscrip.omnia & Th.* agere.
Ibid. O impia & stulta cæcitas, *in ijsdem abest*, & stulta.
Ibid. sanguinem fundere non timebant, MS.3. *& Th.* sanguinem non timebant, *G. & Alc.* sanguine non timebant? *vt subaudiatur*, contaminari, *K.* sanguine non timebant.
PAG.220.*col.*1.4. & vitæ dator occidebatur, *Th.* & vitæ dator, qui occidebatur.
Ibid. sed ignorantiæ deputetur, *T* b, nescientiæ.
Ibid. Dixerunt ergo Iudæi, *manuscript.*3. *& Alc.* Dixerunt ergo ei Iudæi, L. Dixerunt ei Iudæi.
Ibid. An fortè crux non interficit? *manuscrip.*3. interficit?
Ibid.b. Nónne lex eis præcepit, *manuscript.*4. præcipit.
Ibid. si non insidiati estis ei, *in* 2. *manuscript. abest*, ei.
Ibid vinxistis, adduxistis, *addunt* 4. *manuscript. &* L. odistis.
Ibid.c qui crucifigendum sesum, *manuscript.omnia*, Christum.
Ibid.d ad Pilati verba responderint, MS.3. responderent.
Ibid. & damnabunt eum morte, *Hæc absunt in* 3. Ms. *& Th.*
Ibid. & illudent ei, ei, *abest in* 2. *manuscripi.*

TRACTATVS CXV.

Pag.220.*col.*2.*b.* Erat autem Barrabas latro, MS.2. Barabbas, *consentientibus Græcis.*
Ibid occidere quenquam, *abest in* 3. *manuscript.*
Ibid. & quid ille responsurus, *T b. & Alc.* & quod.
Ibid. vt scriberetur, quod nos voluit vt sciremus, *Th.* vt conscriberetur, quod voluit vt sciretur.
Ibid.c. Respondit Pilatus, MS.3. *&* L. Respondit ei Pilatus.
Ibid.d. etiam Iudæis & gentibus, Ms.2. *& Th.* iam Iudæis & gentibus.
Ibid. Nunc verò, MS.3. Nunc ergo.
Ibid Quid fecisti? *abest in* Ms. *A.*
Ibid. abstulit à se suspicionem, Ms.3. opinionem.
Ibid. Dein de dicendo, *eadem* Ms. Sed inde dicendo.
PAG.221.*col.*1.4. Dicit quidem prophetia, Ms.2. Dicit quidam in prophetia 3. Dicit quidem in prophetia.
Ibid. sanctum eius, *abest in* 3. Ms.
Ibid. Quod est enim, Ms.4. *& Th.* Quid.
Ibid.b. vtique decertarent, *addunt* 3. MS. pro me.
Ibid. nunc autem, *non habetur in ijsdem.*
Ibid. sed non est hinc, *abest in ijsdem.*
Ibid. habens inter se, Ms.2. habens interim, *Th.* habens intra se.
Ibid filij claritatis suæ, *legendum ex* 4. Ms. *&* Th. charitatis, *vt ex Græco patet.*
Ibid.c. Respondit Iesus, Ms.3. Cui responsum est, *sed id sumptum ex sequentibus.*
Ibid. esse fateatur, MS.4. esse fatetur.
Ibidem quia rex sum ego, *abest in* 3. MS.
Ibidem Dictum est enim, enim, *abest in ijsdem.*
Ibidem Deinde ait, *manuscript.*2. Inde subiungit, *Alc.* Deinde subiungit.

Ibidem ad

Ibid. ad hanc rem, MS. 2. *& Alc.* in hanc rem.
Ibid.d. si diceret. *Th.* ac si diceret. *Alc.* quasi diceret.
*Ibid.col.*2.4. & credant in veritatem, Ms.2. in veritate.
Ibid.b. qua solebat eis dimitti. MS.3. quod solet. *Th.* qua solet.
Ibid. cùm renoluisset morem, *lege* recoluisset, *ex omnibus* Ms. *Alc. & L.*
Ibid. Non hunc, sed Barrabam. MS.2. Barabbam, *& similiter linea sequenti.*

TRACTATVS CXVI.

PAG.221.*col.*2.*c.* sed Barrabam latronem, Ms. *A.* Barabbam.
Ibid.d. persecutori libuisset facere, Ms. *omnia Th. & L.* persecutores, *Alc.* persecutoribus.
Pag.222.*col.*2.4. Hic apparet, *lege ex omnibus* MS. *Th. & Alc.* Hinc.
Ibid. libentissimè biberent, *Th. & Alc.* viderent.
Ibid. & dicitur eis, *manuscrip.*3. dicit.
Ibidem b. Cùm ergo vidissent eum, Ms. *omnia, & Alc.* Cùm enim.
Ibid. & vtrumque nunc demonstraret, MS. *omnia*, demonstraretur.
Ibid.c. Domini nostri Iesu, *om.* Ms. *Th. & Al. addunt* Christi.
Ibid. & apud principes sacerdotum, *Th.* principem.
Ibid. coram tondente se sine voce, Ms. *omnia & Th.* coram tondente fuit sine voce.
Ibid. quibusdã interrogationib⁹, Ms.3. *& Th.* interrogãtibus.
*Ibid.col.*2.*b.* non timuit vt occideret, MS.3. nõ timuit offẽdere.
Ibid.c. v ellet ingerere, Ms.4. *&* Al. vellet intelligere.
Ibid.d. crimini implicatos, *Th. L. & Alc.* crimine.
PAG.223.*col.*1.4. Sed hæc sequentia, MS. *omnia*, Et.

TRACTATVS CXVII.

Pag.223.*col.*1.*c.* hora diei quasi sexta, *addunt K. & L.* aut horã quasi sexta.
*Ibid.col.*2.4. etiam in frontibus regum, etiam, *abest in* 3. Ms.
Ibid.b. narratione discimus, *omnia* MS. *Alc. & L.* didicimus.
Ibid. crucifixus est Christus, Ms. *omnia*, fixus est Christus.
Ibid.c. Ecce tituli inscriptionem, *abest in* 3. Ms.
Ibid.d. prædicans præceptum eius, *lege ex omnib.* MS. *& Alc.* præceptum Domini.
Ibid. continuò subiunxit, MS.4. *Th. & Alc.* subiecit.
Ibid. & fiet vnus grex, MS. *omnia*, & erit.
Pag.224.*col.*1.4. circumcisione cordis, *addit Th.* non carnis.
Ibid. Saram spiritalem. *manuscrip.*2. Sarram.
Ibid. & filium eius, Ms. *omnia & Alc.* filios.

TRACTATVS CXVIII.

PAG.224.*col.*1.4.*b.* quantum Dominus adiuuat, Ms. *K.* quãtum ipse adiuuat, *G.* quantum adiuuat.
Ibid.c. diuiserunt vestimenta eius, *manuscript.*3. diuiserunt sibi vestimenta.
Ibid.d. sed partiti sunt, sunt, *abest in* MS.
*Ibid.col.*2.4. quæ locutio in scripturis, in, *supereſt, nec habetur in manuscript.*
Ibid.b. mittentes sortem, cùm diuiderent, *omnia* Ms. *& Th.* diuiderentur.
Ibid.c. & in tot partes, *manuscript.*3. partibus.
PAG.225. *col.*1.4. Sic quippe in vno, Ms. 3. de vno.
Ibid. non personæ vel cuiusque meritis, *lege ex* 4. Ms. *Th. & Alc.* non personæ cuiusque vel meritis, K. non personæ cuiusquam vel meritis. *L.* non personæ vel cuiuscunque meritis.
Ibid. iudicio Dei creditur, *Th.* creditur.
Ibid. quod per transuersum, Ms.2. *& Th.* quo transuersum, MS.3. quod transuersum.
Ibid.b. qua in terram figitur, Ms. 3. *& Alc.* qua in terra figitur, *Th.* quæ in terra figitur.
Ibid. qua regenerantur, *lege ex omnibus*, Ms. *Th. & Alc.* ex qua regenerantur.

TRACTATVS CXIX.

Pag.225.*col.*1.*c.* Stabat autem, *lege* Stabant, *ex omnibus* MS. *L. & Alc. consentiente & Græco.*
Ibid. Maria Cleophæ, *lege* Cleopæ, *ex* 2. Ms. *attestante lectione Græca.*
Ibid.d. in qua debuerat, *Lege* deberet, *ex omnibus* MS. L. *&* Alc.
Ibid. quem Maria pepererat, MS. *omnia*, quod.
Ibid. suos ministros instruxit, *in* Ms. *Alc. non est* ministros.
*Ibid.col.*2.4. fidem negauit, MS. *omnia*, negat.
Ibid. quando non vt famulæ Deus, Ms.4. Dei.
Ibid. commemorare solet, *lege ex* 2. MS. *Th. & Al.* commemorare se solet.
Ibid.b. sed ibi quoque audierat, Ms. *omnia*, audierant.
Ibid. Habebat ergo discipulus, *manuscript.*2. Habebat ergo ille discipulus.
Ibid. qui hæc illi donauerat, Ms. *omnia*, qui illa donauerat.
Ibid. prout cuique opus erat, cuique, *abest in* 2. Ms.
Ibid.c. vt consummaretur scriptura, Ms.2. adimpleretur.
Ibid. emisit spiritum, MS. *omnia & Al.* tradidit, *sic habent & Græca.*
Ibid. Quis potest quæ facit, MS. *omnia*, fecit.
Ibid. quæ passus est? *manuscrip.*3. *&* Al. qui.
Ibid. & quis cognoscet cum? MS.3. *&* Al. agnoscit, 2. agnoscet.
Ibid.d. videbant hominem, sed non agnoscebant Deum, *omnia* Ms. *tantum habent*, non agnoscebant hominẽ Deum.
Pag.226. *col.*1.4. scripturas verò, Ms. *omnia*, scripturam.
Ibid.b. sed & cur fieret, sed, *est supersluum, nec in vllo est* Ms.
Ibid. tanto antè tempore, tempore, *abest in omnibus* MS. *& Th.*
Ibid. Quis ira vestem deponit. *manuscript.omnia*, ponit.
Ibid. cùm voluerit, abit, *manuscrip.*2. obit, *alia* 2. obierit, G. abiit, *Al.* obiit.
Ibid. quomodo cùm voluit, MS.3. quomodo ille cùm voluit.

TRACTATVS CXX.

Pag.226.*col.*1.*c.* & auferrentur de ligno, Ms.3. *&* Th. auferrentur ex ligno, *sine &*, Ms.2. *& Al.* & auferrentur ex ligno.
Ibid. magnum diem festum, *addunt* 3. Ms. sabbati.
Ibid. sui diurni cruciatus, *lege ex* K. *& Al.* diuturni.
Ibid.d. præuaricationis malum, *addunt Alc. & L.* in habitu iacentis & dormientis, *Quæ verba apud Al. iunguntur præcedentibus in edit. L. sequentibus.*
*Ibid.col.*2.*c.* manifestat. 3. Ms. narrat.2. Ms. *item Th. & Al.* narrauit.
Ibid. veniisse autem postea, MS 3. *&* Al. ventitasse.
Ibid. morem cuiusque gentis esse seruandum, *Post hæc verba apud Thomam in Catena sequebantur ipsa*: Erat autem illius gentis consuetudo, vt mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, vt diutius seruarentur illæsa. *Quæ sententia aptissimè cum præcedenti cohæret, vt verisimile sit eam per errorem in* MS. *omissam, cui errori occasionem præbuisse videtur quod sententia proximè sequens simili modo incipiat, nimirum ab his verbis*: Erat autem, *&c. Quæ similitudo vel in initio vel in fine sententiæ, sæpenumero (vt in his* Ms. *experti sumus) efficit, vt per scribarum imprudentiã vel prior sententia similiter incipiens, vel posterior similiter desinens prætereatur.*
Ibid.d. quem diligebat Iesus, *omnia* MS. *& Al.* amabat.
Ibid. discipulus præcurrit, MS. *omnia & Al.* præcucurrit, *sic habent & Græca.*
PAG.227.*col.*1.4. quomodo venerunt, MS.4. venerint.
Ibid. more sanctæ Scripturæ, *abest in omnibus*, MS. *& Th.*
Ibid.b. quia oportebat eum, MS. *omnia*, oportet, *Vox quoque Græca præsentis temporis est.*
Ibid. quia oporteret eum, MS.3. oportuit.

TRACTATVS CXXI.

PAG 227.*col.*1.*c.* nisi quod illa dixerat, & quod etiam, *in omnibus manuscript. absunt*, illa *&*, &.
Ibid. Viris enim redeuntibus, Ms.3. *&* L. recedentibus.
Ibid.d. de monumento sublatus, *omnia* MS. *Th. &* Al. ablatus.
Ibid. nec memoria remanebat. Tenebat itaque, Ms. 3. nec memoriam videbant. Retinebat itaque.
Ibid. discipulis ipsa nũciauerat, *lege ex omnib.* Ms. & discipulis.
*Ibid.col.*2.4. causas prodidit lachrymarũ, MS.3. *& Th.* prodit.
Ibid.c. Dominus nomen ei, MS. 3. eius.
Ibid.d. ab hominibus tangetur? Ms. *omnia*, tangeretur?
Ibid. voluisse tangi, MS.3. *&* L. voluisse se tangi, *Th.* se voluisse tangi.
Ibid. verum dictum est. est, *abest in omnibus* MS.
PAG.228.*col.*1.4. nisi cùm ascendit ad patrem, *manuscrip omnia & Th.* ascendisset.
Ibid. ne non transire valeas ad id per quod facta es. *L.* nec trãsire illud per quod facta es. L. *in margine*, ne pertingere ad illum non possis, per quem facta es.
Ibid.b. Ibi me tanges, *manuscript. omnia*, tangis.
Ibid. & dixit eis, *lege exomnibus* MS. dicit, *suffragante voce Græca.*
Ibid.c. remissione ac detentione, *Th.* retentione.
Ibid.d. & dixit eis. eis, *non est in* Ms. *nec in Græco.*
Ibid. Respondit Thomas & dixit, *addunt omnia* Ms. ei, *quæ etiam legitur in Græc.*

TRACTATVS CXXII.

PAG.228.*col.*2.*b.*in qua Thomas discipulus, discipulus, *abest, in* 3. *manuscript.& L.*

Ibidem & credentes vitam habeatis, *lege ex omnibus manuscrip.* & vt credentes.

Ibid. vltima resurrectio mortuorum, *lege ex omnibus manuscri.* resurrectione, *Th.* in vltima resurrectione mortuorum.

Ibid.c. quod esset etiam, *manuscript.A.* qui.

Ibid. à Chana Galilææ, *manuscript.F.* à Cana Galilææ, *G.* à Chana à Galilæa, *Græcè est*, Cana

Ibid. cur redierint, *manuscript.G.* vtrum redierint.

Ibid. & faciam vos fieri, fieri, *non est in* Ms. *nec additur in Græco.*

Ibid. d. Nemo mittens manum, *lege ex omnibus* Ms. ponens.

Ibid. tenebat attonitos, *manuscript.omnia*, attentos.

PAG.229.*col.*1.*b.* non fuerat propagatum, *manuscript.omnia*, & *L.* prophetatum.

Ibid. participes sunt, *manuscript.omnia*, participant.

Ibid. Qui altario seruiunt, inquit, altario comp. *omnia* Ms. *vtrobique*, altari.

Ibid. nullo horum vsus sum, *manuscript. omnia*, nullius.

Ibid.c. quia plus illis omnibus. *manuscript.*3. qui.

Ibid. quasi venalis non offenderet, non, *superest, nec est in vllo alio codice.*

Ibid.d. regnum Dei & iustitiam eius, *lege ex* 4. *manuscript.* regnum & iustitiam Dei.

*Ibid.col.*2.*a.* Responderunt: Non, *manuscript.omnia*, Responderunt ei, Non, *sic est & Græcè.*

Ibid.b. traxit in terram, *manuscript.omnia*, extraxit.

Ibid.c. poterunt reperiri, *manuscript.omnia*, potuerint.

Ibid.d. in illius iam comparatione, *Lege ex omnibus manuscrip. Th.& L.* in illius mali comparatione.

Ibid. sed tantùm pericli tata, *manuscript. omnia*, tamen.

Ibid. præ multitudine piscium, 3. *manuscrip.* à multitudine piscium, *manuscrip. A. T. hæc verba non habent.*

PAG.230.*col.*1.*a.* quibus rete diruptum, MS. *omnia*, disruptum.

Ibid.c. lignumque producit, *lege ex omnibus* MS. *& L.* produxit.

Ibid. & implcuit illum, *manuscript.K.* & implebit illum.

Ibid. spiritus timoris Dei, *manuscript.*3. Domini.

Ibid.d. & fiunt viginti vnum, *manuscript.A.* vnus.

*Ibid.col.*2.*a.* & fiunt nonaginta vnum, *manuscript.* 2. & fiunt nonaginta & vnus.

Ibid. qua gratia, *manuscript.*3. quæ gratia.

Ibid. cum aduersario concordatur, Ms. *eadem*, concordat.

Ibid.b. vt eo significetur vnum esse, *Th.* vt eos.

Ibid.c. bona loquendo, *manuscrip.*2. bene loquendo.

TRACTATVS CXXIII.

PAG.231.*col.*1.*a.* retia non esse rupta, *manuscript.omnia*, retia nõ sunt disrupta.

Ibid.b. quia Ietus illis discipulis, *manuscrip* 3.*&* L. qua.

Ibid. quod ipse esset, *manuscript.*3. quod ipse non esset.

Ibid. Ecce dictum etiam quid pranderent, *manuscript.*2. *L. & Alc.* Ecce dictum est etiam quid pranderent. *manuscrip.*3. Ecce dictum est quid pranderint.

Ibid.c. Ipse est & panis viuus, viuus, *non est in manuscript. nec apud Th.*

Ibid. per quem potest hoc loco, *manuscrip. Th. non habet*, hoc loco.

Ibid.d. tanto sacramento nos communicare, *manuscript.*2. cõmunicari.

Ibid. ex rerum magnarum contemplatione, *lege ex omnibus manuscript.*& rerum, *&c. vt dictio* magna, *quæ præcedit, sequentibus cohæreat sitq; ablatiui casus.*

Ibid. per hoc prandium demonstratur, demonstratur, *abest in* 3. *manuscript.& Alc.*

Ibid. Iesus discipulis suis, suis, *abest in manuscript.G.*

*Ibid.col.*2.*a.* Prima quippe habenda est, MS. *omnia*, habenda sit.

Ibid. dicit Simoni Petro, *addunt* 3. *manuscrip.* Iesus.

Ibid.b. pro suis omnibus, *manuscript.K.* quibus.

Ibid.c. quia viuit quem mortuum, *in* 3. *manuscrip. abest*, quia.

Ibid. vt sequaris redemptorem, *manuscript.*4. emptorem.

Ibid.d. si diligis me, si, *abest in omnibus manuscript.*

Ibid. sicut meas pasce, *manuscript.*2. vt sicut meas pasce.

Ibid. Dominum meum, *lege ex omnibus manuscrip. & L.* dominium meum.

PAG.231.*col.*1.*a.* Hęc omnia mala, MS.2. quia hęc omnia mala.

Ibidem diligis me, Ms.2. si diligis me.

Ibid. Nescio enim quo, MS. *omnia*, Nescio quo enim.

Ibid. inexplicabili modo, MS.3. inextricabili modo.

Ibid.b. nec tanquam suas, MS. *omnia*, ne.

Ibid.c. sed quæ Iesu Christi, *lege ex omnibus* MS. non quæ Iesu Christi.

Ibid. vt vincant etiam, *lege ex* 4. MS. *& L.* vincat.

TRACTATVS CXXIIII.

PAG.223.*col.*2.*b.* dixerit Iesus, Ms. *omnia*, dixerit Dominus.

Ibid.c. Et non dixit ei Iesus, *in* 4. MS. *abest*, ei.

Ibid. Ecce quousque, MS.2. Hucusque, *T.* Quousque. *in neutris est* Ecce.

Ibid. meritò dictum est Petro, *lege ex* 4. MS. *& Th.* meritò dictum esse Petro.

Ibid.d. ista maneret in vita? Ms.2. *& L.* iste.

PAG.233.*col.*1.*a.* licet sepulchrum eius, MS. *omnia*, vbi sepulchrum eius.

Ibid.b. donec venio, MS.4. donec veniam.

Ibid. Vt autem isti putant, MS. 2. Ita autem isti credunt, *T.* Vt autem isti credunt.

Ibid. defuncto similem cubuisse, MS.3. occubuisse.

Ibid.c. tanta soluitur quæstio, *lege ex omnibus* Ms. tanta ista soluitur quæstio.

Ibid. se concupisse dixit, *Th.* concupiscere.

Ibid. dissolui, & esse, Ms. *k.* id est, dissolui & esse.

Ibid.d. quam nequaquam, *lege ex omnibus* MS. *& Th.* quoniam non eam.

Ibid. Illud enim, *lege ex omnibus* MS. *& Th.* Illud etiam.

Ibid. mouear ad quærendum, MS. 2. ad requirendum.

*Ibid.col.*2.*a.* qui legimus Euangelium, *abest in* 2. MS.

Ibid. tu scis quia amo te, *in* 4. Ms *non additur*, quia amo te.

Ibid.b. plus illis eum diligeret, MS.4. *& Th.* plus illis omnibus eum diligeret.

Ibid.c. peruiderem, Ms.2. haberem.

Ibid. Sed quia, MS. *omnia*, Sed qui.

Ibid.d. debitæ miseriæ, Ms.2. delatæ.

Ibid. vel ad emendationem, Ms. *eadem*, æmulationem.

Ibid. quamuis in ea Ms. *omnia*, in eis.

Ibid. flenda quidem, Ms. 4. dolenda quidem.

Pag.234.*col.*1.*a.* in plenitudinem temporis, *lege ex* 4. Ms. plenitudine.

Ibid.b. quod eis factus, Ms.2. quæ.

Ibid. Et quia in ipsa quoque via, Ms. *omnia*, in ipso, *nec habent*, via.

Ibid.c. tempestatibúsque quatitur, *que non est in* Ms.

Ibid. vnde & Petrus. &, *non est in* MS.

Ibid. Petra erat Christus, MS.2. *& L.* Petra enim erat Christus, *manuscrip.*3. Petra enim Christus.

*Ibid.col.*2.*a.* quo perfruatur bonum, MS. *omnia*, fruatur.

Ibid. quæ sola bona sunt, MS.4. sola quæ bona sunt.

Ibid.b. quantum capio, *abest in* 2. Ms.

Ibidem perferendo temporalia mala, Ms. *omnia & Th.* perferendi.

Ibid. maneat donec veniam, *Lege ex ijsdem*, venio.

Ibid. Quod enim ait, Sic eum volo, Ms. *omnia*, Quod enim aït, Volo eum.

Ibid.d. expectare donec veniam, Ms.2. venio.

Ibid. dicit Ioannes apostolus, Ioannes, *non est in* Ms.

Ibid. Nondum apparuit quod erimus, MS.3. quid.

Ibid. quod videmus, diligemus, *Lege ex omnibus*, MS. videbim⁹.

Pag.235.*col.*1.*a.* Hæc ergo per Ioannem, ergo, *non est in* Ms.

Ibid.b. hoc efficit beatum, MS. *omnia*, beatos.

*Ibid.col.*2., *b.* sed quando id, MS.3. sed quando ad id.

Ibid. Græco sermone, *lege ex omnibus manuscript.& Th.* Græco nomine.

Ibid.c. & multa huiuscemodi, Ms.3. & multa alia huiusmodi.

Ibid. quæ Scripturis sanctis, Ms.2. quæ in Scripturis sanctis.

CASTIGATIONES ET VARIÆ LECTIONES IN EXPOSITIONEM Augustini in 1. Epistolam Ioannis Apostoli.

In castigandis huius expositionis tractatibus vsi sumus quinque MS. *exemplaribus. Ea fuere Parcense, Tornacense, Martianense & Gemblacensia duo. Adhibuimus & Parisiensem editionem anni 1555. Exemplaria his literis notabuntur. Parcense, litera P. Tornacense, T. Martianense, M. Gemblacense vnum G. alterũ B. Denique litera L. Parisiensem seu Lutetianam editionem designabit.*

IN PRÆFATIONEM.

PAG.135.*col.*1.*d.* non omissus, *manuscript.omnia*, amissus.

*Ibid.col.*2.*c.* quia in Epistola, *Lege ex* 4. *manuscript. &* L. quia in ipsa Epistola, *manuscript. M.* quia in ista Epistola.

Ibid. satis dulci, *manuscript.*2. satis dulcis.

Ibid. & satis memorabili, *manuscript.eadem*, memorabilis.

Ibid.d. Locuturus est enim multa, *manuscript.* B. Dicturus, *& in omnibus manuscript. abest*, enim.

Ibid. ad quod audit, *manuscript.* 2. ad id quod audit.

Ibid Sic enim illi erit, *manuscript.*2. *non habent*, illi.

Ibid. vt si non ardebat, *manuscript.*2. ardeat.

Ibid. accedente sermone, *manuscrip.G.* accendente, *P.* ardente.

Ibid. ibi pax, *addunt* 2. *manuscrip.* & humilitas.

Ibid. & ad eius verbum, *manuscript.omnia*, verba.

TRACTATVS I.

Pag.236.*col.*1.*a.* sic quisque accipiat, *manuscrip.*2. ne sic quisque accipiat.

Ibid.b. vide quid sequatur, *manuscript.* T. videte.

Ibid. Christus ergo verbum vitæ, *manuscript.G.& L.* Christus verò verb.

Ibid. Et vnde ergo manifestata est? ergo, *non est in manuscrip.*

Ibid. Manifesta autem erat, MS. *omnia*, *&* L. Manifestata.

Ibid. oculis corporalibus videtur, *manuscrip.B.* carnalibus.

Ibid.c. audiuimus & martyres fumus, *Lege ex omnibus manuscr.* vidimus.

Ibid. quæ passi sunt martyres, testes Dei passi sunt, MS. G. quæ passi sunt martyres, testes Dei, *nec additur*, passi sunt.

Ibid. ad currendum viam? *manuscript.M.* ad currendam viam? & ipsam vsquequo currendam viam?

Ibid. Ille ante solem, *manuscrip.*2. Iam autem ille sol.

Ibid. ante omnia sidera, *manuscript.*2. qui fecit omnia sidera.

Ibid.d. quia sic scriptum est, sic, *ab est in* 3. MS.

Ibidem & Dominus in Euangelio, *manuscript.omnia*, & Dominus dicit in Euangelio.

Ibid. ipsos duos, Ms.2. sponsos duos.

Ibid. ex ipsa persona Christi, ipsa, *nec est in* MS. *nec in* L.

Ibidem & fuit Christus totus, *manuscript.*3. totum.

*Ibid.col.*2.*a.* Quid apertius diceretur quàm, manifestata est in nobis? *lege ex* 3. MS. quod apertius diceretur, manifestata est nobis.

Ibid. Nam quidam, *lege ex omnibus* MS. Nam & quidam.

Ibid. qui ipsum iam in cælo, *manuscript.omnia*, qui Christum iam in cælo.

Ibidem b. beati qui non viderunt, *manuscrip.*4. vident.

Ibid. Firmè teneamus, Ms.2. Fide firma, *B.* Firmiter, *P.* Firmũ.

Ibid. quod non videmus, MS.4. vidimus.

Ibidem Hęc, inquit, MS. *om.* Et hæc, inquit, *Consentit lectio Græca.*

Ibid.c. semper omnia indigna, *Lege ex omnibus* MS. *&* L. super.

Ibidem Videamus, Ms.4. *&* L. Audiamus.

Ibid. Quid magnum audis? Quo fructu, MS. *G.* Quod magnũ audis, quo fr.

PAG.327 *col.*1.*a.* Sed erubescis, MS. 2. Sed non erubescis. T. Sed non erubescas, L. Sed non erubesces.

Ibidem & in tenebris ambulas, *manuscript.omnia*, ambulas? *per interrogationem.*

Ibid.c. Quid facimus de peccatis? Ms.2. Et quid.

Ibidem purgauit nos, MS. *omnia*, *&* L. purgabit nos, *vox Græca est temporis præsentis.*

Ibid.d. purgauit nos, MS.4 *&* L. purgabit nos.

*Ibid.col.*2.*a.* nam ipsa veritas lux est. Nondum, MS. 2. nam si ipsa veritas lux est, nondum.

Ibid. non habere vel leuia peccata. MS.3. nisi habere.

Ibid. noli contemnere. MS.2., nolite.

Ibid. se dicat iustum. MS. *omnia*, se iustum putet.

Ibid.b. quia sola delicta extinguit charitas. MS. *omnia*, quia sola charitas extinguit delicta.

Ibid. nos peccatores. *addunt omnia*, MS. esse.

Ibid. non dicamus. *lege ex omnib.* MS. *& L.* non dicamus.

Ibid. Dic hominibus quid es. MS.3, quod es.

Ibid. dic Deo quid es. MS.2, quod es.

Ibidc. ego cognosco. MS. *omnis*, ego agnosco.

Ibid. nõ erit in nobis. Ms.2. nõ est in nobis *Et ita est Græcè.*

Ibid. d. Si quis, inquit, MS. *omnia*, Et si quis, inquit. *consentiunt Græca.*

Ibid. apud patrem Ms.2. ad patrem. *Græcè πρὸς τὸν πατέρα.*

Ibid. da operam nec pecces. *lege ex omnibus* MS. *&* L. da operã tu ne pecces.

PAG. 238. *col.*1.*a.* ille ille qui bibendo, MS. *omnia*, *tantum semel habent* ille.

Ibid. aduocatum habetis MS. *omnia*, aduocatum me habetis.

Ibid. nec ipsum Christum. Ms.2. sed nec ipsum Christum.

Ibid. ipse propitiatio est. Ms. B. propitiator.

Ibid.b. continuò secutus adiunxit. *manuscript.omnia*, continuò secutus est.

Ibid.c. & veros præcipitatores. Ms.4. præcisores.

Ibid.c. dilectio Dei vocetur. Dei, *abest, in omnibus* Ms.

Ibid.d. Si optas amico tuo. *In omnibus* MS. *abest* Si.

Ibid. vt in societatem tuam vocentur. MS.4. societate tua.

Ibid. me quidem occidunt. Ms.3. occidant.

*Ibid.col.*2.*b.* biberunt cum crederent Ms. *T.* nunc biberunt cũ crederent. *L.* nunc biberunt cum crediderunt.

Ibid. in vita iustitiæ? *lege ex omnibus* MS. *& L.* in via.

Ibid.b. orare pro inimicis tuis. MS. *omnia*, pro inimico tuo.

Ibid. quod habebatis ab initio. Ms. 4. habuistis, *P.* habetis. *Græcè est* habebatis.

Ibid. quod habebatis. MS.2. habuistis.

Ibid. Sed mandatum vetus. Quare non nouum? Quia. *Reflius editio* 2. Sed mandatum vetus quare? non quia.

Ibid.c. quamdiu dicemus vobis. Ms.3, dicamus.

Ibid. diligite inimicos? MS. 3. *addunt*, vestros?

Ibid. si autem fratres oderitis. MS.4. oditis. G. odistis.

Ibid. pro contentione terræ, ne fiat terra. MS. 2. ne pro contentione terrena fiat terra.

Ibid.d. adorabat quem fecit. Ms.1, quæ.

Ibid. Adhuc iste. MS.T. Adhuc de isto.

Ibid. adhuc suspectus est. MS. T. suspensus.

Ibid. ipsa enim habitat. *lege*, habitabat, *ex omnibus.* MS. *&* L.

Ibid. homines gratulentur? *lege ex omnibus.* Ms. gratulantur?

Ibid. Qui dicit se esse in lumine. *addunt* 3. Ms. Qui iam dicit se esse in lumine.

Ibid. Iam dicit. Ms. *T.* Qui iam dicit.

Ibidem Quod exponere non est. MS. *T.* non necesse est.

Ibid. sed quod gaudere. MS. T. sed ad quod gaudere.

Ibid. aut quod plangere, si fiat. Ms. *G.* aut ad quod, si fiat, plangere.

PAG.239.*col.*1.*a.* minus attentè audiatur. Ms. *omnia*, audiamus.

Ibid. Qui enim Ecclesiam relinquit. *addunt manuscript., T. M.* Christum relinquit.

Ibid.b. Videte quomodo. Ms. *omnia*, Videte enim, quomodo.

Ibid. c. respondentur voce Petri. MS. *omnia*, ex voce Petri.

Ibid. Qui schismata fecerunt. MS.3. schisma.

Ibid. Offendit te, te, *abest in* MS. *G.*

Ibid. Qualis apparuit in istis Donatistis. Donatistis, *in nullo additur. Ms. Tria autem* MS. *legunt*: Nunquid qualis apparuit in istis?

Ibid. Sed ô si, Ms. 2. Sed hos si.

Ibid.d. pacem perdunt. Ms.2, legem perdunt. *T.* pacem perdiderunt.

*Ibid.col.*2.*a.* Christus est de regno. *in* MS. *M. abest*, est.

Ibid. sine opere maritali? *addunt* 2. MS. significabatur esse nasciturus?

Ibid. tertia luna? L. noua luna?

Ibid. dicunt: Ecce luna. dicunt, *non est in* MS.

Ibid. & si sunt ibi. si, *abest in omnibus* MS.

Ibid. Nónne aperta est? *addunt omnia* MS. Nónne manifesta?

Ibid Nónne obtinuit. Ms.3, tenuit. 2. tenet.

Ibid.b. Giddabã nostrum non norunt. Ms.3, Gibbam, *P.* Gidelabum.

Ibid.c. Quis ignorat, *& 6. manuscript.*3, *&* L. Qui ignorat, *& 8. sine interrogatione.*

TRACTATVS II.

PAG.239.*col.*2.*d.* in Scripturis sanctis.*lege ex omnibus* MS.de.
Ibid. inuenit eos.*lege ex omnibus manuscripr.* & inuenit eos.
PAG.240.*col.*1.*a.* putantes semper viuere. MS.4.putasse.
Ibid.b. Et ipsis tamen MS.4.*&* L.ipsos.
Ibid. memoriæ vestræ mandare Ms.2 commandare.
Ibid. voluit ponere firmamentum.Ms.*omnia*,firmamenta.
Ibid. non illis sufficit *lege* illi,*ex* 3.MS.
*Ibid.*In quo palpemus nos,non habemus. Ms.*T.*Inquo quod palpemus, non habemus.
Ibid. sed quod legamus.*manuscript.* 4.&.
Ibid.c. vt nos noscamus. MS.*omnia*, nosscmus.
Ibid.d. ōnis celebratio,Ecclesiæ enim nuptię celebrātur. MS.3. omnis celebratio EcclesiæNuptiæ celebrātur.*T.*omnis celebratio Ecclesiæ.Ecclesiæ nuptiæ celebrantur. *M* .omnis celebratio . Ecclesiæ nuptiæ celebrantur.
Ibid. & alia nubit.Ms.2. & alij nubunt.
Ibid. ibi iuncta est sponsa sponso in carne.Ms.*T.*vbi iuncta est sponsa sponso?In carne.
Ibid.b. Cùm commendaret. MS.2.vt commendaret.
*Ibid.col.*2.*a.*Propterea commemorabūtur. MS.2, Propter quod comm. *G.* Propter quia comme. *L.* Propter spalmum. Comme.
Ibid. Nemō dubitat de Ecclesia. MS.3,dubitet.
*Ibid.*quia totum occupauit. MS.2.occupabit
*Ibid.*agricolæ præcidenda MS.2,agricolis.
*Ibid.b.*Manifestum est enim,enim *ab est in omnibus* MS.
*Ibid.*manifestata est & Ecclesia.MS.*B.*manifesta.
*Ibid.*dicturus sum quam cæcos.MS.2,cæcus.
*Ibid.*montem.non vident.*T.*videt.
*Ibid.*oculos claudunt?MS.*T.*claudit:
*Ibid*quando dicimus. MS.*omnia*, quando eis dicimus.
*Ibid.*quasi oderint ciuitatem. MS 2.oderunt.
Ibid.c. communicationem illius ciuitatis ? *manuscrip. omnia*, communionem.
PAG.241.*col.* 1.*a.*plus non habent .MS.*G.*habet.
*Ibid.*donum Spiritus sancti. MS.4.donum spiritus Dei.
Ibid.& videamus impleta esse, esse,*non est in* Ms.
*Ibid.*Ecclesia eius. Ms.2.Ecclesia est.
Ibid. in sole posita est. MS.2. *&* L.reposita.
Ibid.b. scindimus vnitatem.MS.*omnia*,cōscindimus.
Ibid. de vnitate cupientibus.MS.*omnia*,conantibus.
*Ibid.c.*sed vt mecum sitis.sed *abest in omnibus* MS.
Ibid. Maior planè quàm mater sua.sua,*in omnibus* MS.*abest.*
Ibid. Et ante annos matris antiquus. MS,2.antiquus,*iungunt sequentibus.*
*Ibid.d.*Dictum est de ipso.*M. omnia*,Dictum est enim de ipso.
*Ibid.col.*2.*a.*Commēdat & repetit.MS.*omnia*,Commendat hoc & rep.
Ibid. b. Confitemini & amplectimini,*legē ex omnib.*ms. *&* L. amplectimini.
*Ibid.*si amamus mundum?*addit editio L.* Si amamus mundum, separat nos à charitate Dei.
Ibid.c.& incipiet habitare ms.*omnia*, incipit.
*Ibid.*verba purgantis,modò quasi.MS.3 *&* L.*iungunt*,modò *cū præcedentibus.*
Ibid. inueniat corda hominum. *legē.* inuenit.*ex omnibus* ms. *&* L.
*Ibid.*arborem charitatem.ms .arborem charitatis.
Ibid. Audi extirpationem syluæ.ms.*P.*, extirpatorem.
*Ibid.d.*sed adhuc plenum es.ms *omnia*,plenus.
Ibid. ex aqua & Spiritu sancto. sancto,*abest in omnibus* ms. *& similiter in linea proximè sequenti.*
Ibid. sacramenta ad damnationē.*manuscript.*M. *&* L.sanctæ, *&* *addunt omnia*.ms. nostram.
*Ibid.*habere virtutem pietatis.ms 3, habere pietatem, habere virtutem pietatis.
Ibid. si non habeat radicem ? ms.*omnia*,teneat.
*Ibid.*sicut dicit Apostolus,*addunt omnia* ms.Paulus.
PAG.242. *col.*1. *a.*quod suffocet semen.ms. 2, offocet, *alia* 2. effocet.
Ibid. Et mundus transibit. *manuscript.*3. transit.*&* *ita est Græcè.*ms.2 .transiet.
*Ibid.*mortuus est,resurrexit.ms 4,*&* L.& resurrexit *sine* mortuus.ms.*B.*mortuus resurrexit.
*Ibid.b.*Voluit te amor mundi.te, *abest in* 2,ms.
*Ibid.*dimittendo peccata,ms,2,*&* L,dimittendi.
*Ibid.*sanguinem fudit,Ms.*omnia*,sanguinem suum fudit.
*Ibid.d.*annulum pro sponso,*addunt omnia* MS.tuo.
*Ibid.col.*2.*a.*ama illum qui fecit ista,ista,*abest in omnibus* Ms.
*Ibid.*quomodo domus vocantur,*manuscript.*2.vocatur.
*Ibid.*sed inhabitatores,*Addunt omnia* MS.parietum.
*Ibid.*siue illa siue ista,Ms.*omnia*,*vt vbique habent* illa.
*Ibid.b.*quia dilectione inhabitant,Ms.2.qui.
*Ibid.*ista dilectione,Ms. 2.istæ delectationes.*G.* istæ dilect.
Ibid.c. Ipsa curiositas aliquando tentat, Ms. *omnia & L.* ipsa est curiositas. Aliquando tentat.
*Ibid.*Obtulit enim,Ms.*G.*Opto enim,
*Ibid.d.*ambulaueris in mari?Ms. 2.in mare?*alia* 2. super mare?
*Ibid.*repulit tentatorem,MS. *omnia & L.*tentationem.
*Ibid.*Attendite quid illi ait,MS.*omnia*,Attende.
Pag.243.*col.*1.*a.* tantummodo miraculum velle, MS.*omnia*, voluisse.
*Ibid.*aut febricitantes sanasti?*manuscript.*2.febrientes.
*Ibid.*esses alicuius momenti.*L.ad marginem*,meriti.
*Ibid.b.*Hæc omnia tibi dabo, *manuscript.* 3.Hæc omnia regna tibi dabo.
*Ibid.c.*ab hominibus & dilectoribus,&,*abest in omnibus* MS.

TRACTATVS III.

Pag.243.*col.*1.*d.* Vbi natiuitas,*lege ex omnibus manuscript.* Vbi autem natiuitas.
*Ibid.*audiat quia puer. Ms. *omnia & L.*vt audiat.
Ibid.col. 2.*a* corde contingere Iesum,Iesum,*in* 2. MS.*abest.*
*Ibid.*Mitte digitos tuos,tuos,*in omnibus* MS.*abest.*
*Ibid.*se timuit contrectari?MS. 2.se noluit contrectari?
*Ibid.b.*hora diurna est,*lege* diuturna, *ex* 4.MS.*&* *L.*
Ibid.c veniet Dominus noster,*lege ex* Ms.*G & T.* venit.
Ibid. Vnde cognouimus , *lege* cognoscimus *ex omnibus* MS. *consentiente Græc.*
Ibid.d. Audemus hoc dicere,*manuscript.*2. *&* *L. legunt per interrogationem.*
Ibid.& videbimus eos nunc.Et interrogare, MS.3. & videmꝰ eos nunc.Et interrogare,*manuscript.* 2.*&* L. & videbimꝰ eos.Nunc interrogare.
PAG. 244.*col.*1.*b.*benedictionem,eucharistiam, Ms.2. benedictionem eucharistiæ.
*Ibid.*Ipsius altaris,MS.3.Et ipsius altaris.
Ibid. Qui non sunt Antichristi , non potest , MS.*omnia*, Hoc sunt enim Antichristi. Non potest. *Sed forte vtrumque legendum est hoc ordine.*Hoc sunt enim Antichristi. Qui non sunt Antichristi,non potest,*&c.*
*Ibid.c.*qui habent,dicit omnes cognoscere,MS.3.discunt omnes qui habent cognoscere,MS.*M.*dicit omnes qui habēt, cognoscere.*T.*dicit omnes qui habent,posse cognoscere.
*Ibid.d.*quomodo cognoscamus Antichristum,MS.2.Christū.
*Ibid.*Quid est Christus?Ms.3.Quis.
*Ibid.*non sunt ex Christo,Ms. 4.nondum sunt.
*Ibid.*ne vobis aduersis,MS. *omnia*,vos.
*Ibid.col.*2.*a.*sic Christus commendatur vnus.L.vnctus.
*Ibid.*in quo est redemptio,*manuscript.omnia*,esset.
*Ibid. b.*quid inspirauerit nobis Deus,*manuscript.omnia*, nobis Dominus Deus.
*Ibid.*Interrogemus eos,Ms.2.Interrogamus eos.
*Ibid.c.*à nobis exiuimus,MS.3 eximus.
*Ibid.*Admonet nos,vult nos fateri,Ms.3. Admonet nos vult nos fateri.
Ibid. illi non tenent , *lege ex omnibus manuscript. &* L. illi eam non tenent.
Pag.245.*col.*1.*a.*Inuenimus & ipsos Antichristos, Ms. *omnia*, istos.
*Ibid.*de talibus Dominus?*de*,*non est in* MS.*idq; rectius.*
*Ibid.b.*qui ore profitetur,Ms.2. quia.
*Ibid.*fortilegos,inquisitores,Ms.3.fortilegorū inquisitores.
*Ibid.*contraria sunt doctrinæ,Ms.2.*&* L.si contraria.
*Ibid.c.*verba tua dicere.MS.4.verba tua te dicere.
*Ibid.*Clamat ille artifex,*Lege ex omnibus* MS.illis.
*Ibid.d.*laudant quicquid natat,Ms.4.laudat.
*Ibid.*nec filium nec patrem habet, *in* 2.MS.*non est*, nec filium.
*Ibid.*si mundi amator est,MS.G.si mundi amor ibi est.
*Ibid.*fiat amator Christi,G.& fiat amor Christi.
*Ibid.col.*2.*a.*pro ista mānsione sustineo,Ms.*omnia*.permānsione.
*Ibid.c.*qui paratus est,MS.2.præparatus.
*Ibid.*vita æterna,MS.4.vitam æternam,*sic habent & Græca.*

*Ibid.*vt aliquid mali faciam,MS.*omnia*,faciat.
Ibid.d.& vnctio quam accepimus, MS. 3. & nos vnctionem quam accepimus, Ms. *M.* & vos vnctionem quam accepistis,*Cui lectioni suffragantur Græca.*
*Ibid.*permaneat in nobis,Ms.*M.*vobis.
PAG.246.*col.*1.*a.*dignetur audire,Ms.*B.*si dignetur audire.
Ibid. Adeò fratres, MS.*P.*Ideo.
*Ibid.b.*Et non sit vllus in corde tuo, MS.2.Et cùm sit nullus in corde tuo,*rectius editio* L.Et non sit nullus in corde tuo.
*Ibid.*Quælibet forinsecus adhibeat,Ms.3.adhibet.
*Ibid.*Sed quis agit hoc? Ms.*G.*Sed quid agit?
*Ibid.c.*vnctio illius qui docet, Ms.4. vnctio illius quæ docet. L.vnctio illius docet.

TRACTATVS IIII.

Pag.246.*col.*1.*c.*permanere in ipsa,*manuscrip.*2.ipso,*Græcis ambiguum est.*
*Ibid.d.*Vnde missus est foras?foras,*abest in omnibus* MS.
*Ibid.*Non:sed extra corda,*Nulla* Ms *habent*,Non.
*Ibid. col.*2. *a.*permanere in ipsa, MS. 4.ipso.
*Ibid.*Videte fratres,Ms.3. Videtis.
*Ibid.*verbum ex ore, *lege ex omnibus manuscript. &* L. qui verbum ex ore.
*Ibid.b.*Credimus in eum,MS.*omnia*,Et credimus in eum.
*Ibid.*quem non vidimus,MS.3.videmus.
*Ibid.*verè discipuli mei estis,MS.4.eritis.
*Ibid.*tantum noli, *Lege ex omnibus manuscript.* tantum tu noli,
*Ibid.c.*mors in victoriam,Ms.3.*&* L.victoria.
*Ibidem d.*nam si tu solus,MS.2.nam & si tu solus.
Pag.247.*col.*1.*a.* cùm esset flagellatus. MS.2. cùm esset in stercore flagellatus.
*Ibid c.*Quid est mundus?MS.4.Quis,G.Qui.
*Ibid.*Inhabitatores mundi, Ms. *omnia & L.* Illi habitatores mundi.
*Ibid.*inhabitatores eius,Ms.*omnia & L.* habitatores eius.
*Ibid.*vobiscum,hodie repetimus,Ms.*G.B.*vobis cum odio repetimus.*M.*
*Ibid.*vobiscum hodie repetamus, *forte legendum* , vobis cum odio repetamus.
*Ibid.*quia per dilectionem, *Adde ex* 4.MS.*&* L. inhabitant.
*Ibid.d.*manifestum est quid erimus,MS.4 manifestatum, *Consentit Græca lectio.*
*Ibid.*Quid autem erimus aliud.MS.3. Quid autem eris aliud.
Ibid quid vocatur est?Ms.*omnia sine interrogatione.*
*Ibid.col.*2.*a.*esse se æqualem Deo,se,*abest in* Ms.*P.*
*Ibid.*quomodo venit iudicandus,MS.*omnia*,venerat.
*Ibid.*nam maledictus omnis, Ms.1. nam maledictus homo.
*Ibid.*ponit in homine.Ms.*M.*hominem.
*Ibid.*in quam transfixerunt?Ms.*omnia*, confixerunt.
*Ibid.*videbunt non impij,*lege ex omnibus*,non videbunt impij.
*Ibid.*Beati mundo corde.MS. 2. mundicordes.
*Ibid. b.*visionem præcellentem,Ms.*omnia*,præcedentem.
*Ibid.*quia ex ipso.Ms.3.quia ex ipsa.2.quia & ex ipsa.
*Ibid.*quando videbimus?Quid nobis.*omnia* Ms. quando hoc videbimus?
Ibid Quid nobis.L.quando videbimus,quod nobis.
*Ibid.*Quid enim & ipse,*lege ex omnibus manuscrip.* quid enim vel ipse.
Ibid.c Sicuti enim si velles,MS.4.velis.
*Ibid.*extendis sinum,Ms.2.extendens.
*Ibid.*extendendo facit capaciorem,Ms.3.capacem.
*Ibid.d.*aliquando exinaniri,*manuscript.*2.exaniniendum,*B.&* L.eximi.
*Ibid.*quod portat vas,MS.*omnia*,portabat.
*Ibid.*quicquid dicamus,Ms.M. quia quicquid dicimus.
*Ibid.*Et quid diximus Deus, *lege ex omnibus* MS. Et quod dicimus Deus.
*Ibid.*Videte quia,MS.*omn.*Videtis quia.
Pag.248.*col.*1. *a.*congruit Paulo coapostolo.Ms.2.*&* L. congruit apostolo Paulo,coapostolo,Ms 2.*M.* congruit apostolus Paulus cum coapostolo.*T.*congruit apostolus Paulus coapostolo.
*Ibid.*non migrabit,MS.2.non migrauit.
*Ibid.b.*Non est mirum, *Ante hæc verba in* 4. MS. *præmittuntur ista*:Magna quæstio.Omnis qui peccat,nō vidit eum, neque cognouit eum, *Quæ verba in aliis habentur paulo infrà.*
*Ibid.*Credidimus in eum,MS.*omnia*,Credimus.
*Ibid.*Magna est ista quæstio:Omnis qui peccat,nō vidit eum, nec cognouit eum. Nondum cognouimus, *Desunt hæc in* 4.Ms.*hoc loco , habentur autem superius,vt paulo antè annotatum est.*
*Ibid. c.*sed in fide,in,*abest in* MS.*M.*
Ibid & videmus, Ms.2.& vidimus.
Ibid.& cognoscimus,MS.*omnia*,& cognouimus.
*Ibid.*Iam ergo patet, MS.*omnia*, paret, *nec additur interrogandi signum.*
*Ibid.d.*Quis hoc dicat? *Addunt* 3 MS.pro æqualitate?
*Ibid.*ad æqualitatem dici solet, MS.2. in æqualitate dici solet, G.æqualitas dici solet
*Ibid.*sicut hic aures,ita & ibi,*addunt omnia* MS.aures sunt.
*Ibid.col.*2.*a.*nec tunc illi æquabitur,Ms 3.*&* *L.*æquabimur.
*Ibid. b.*diabolum imitando,diabolum *non est in* MS.
*Ibid.c.*alter homo Deus,MS.*omnia*,alter ipsorū homo Deus.
*Ibid.*laboramus,3 Ms.2 diu laboratimus.
*Ibid.*quia qui facit peccatum,*in omnibus* Ms.*abest*,quia.
*Ibid.*non videt eum,Ms. 4 vidit.
*Ibid.d.*vtinam intentam fecerim,Ms.*non habent*,vtinam.

TRACTATVS V.

Pag.249.*col.*1.*a.*intenti adfuistis, MS. *omnia*,intentè.
*Ibid.*Positus ergo in medio, MS.*omnia*, Positus ergo homo in medio.
Ibid.b promenda,MS. 3.pro mendacio.
*Ibid.*Habuit peccatum,MS.*omnia*,Habuit enim peccata.
Ibid.c recumbere meruit?Ms.*omnia*,discumbere.
*Ibid.d.*Ergo vt soluat peccata, venit,venit,*non est in* MS.
Ibid Fortiter instrixit, MS. 2.cōstrinxit. *P.*strinxit.G.instruxit.
*Ibid.col.*2.*b.*Hoc ergo dixi,quia,quia *abest in* MS.G.
*Ibid.c.*certa sunt peccata,Ms. 1. cærera.
Ibid quasi non sibi crediderit,MS. *omnia*,crederet.
*Ibid.d.*in illo Psalmo, *Addit* MS.*T.*qui dicebat.
*Ibid.*mortuus pro omnibus,MS.G. pro hominibus.
PAG.258.*col.*1.*a.*quia pro ipsis,*Lege ex omnibus* Ms.quia & pro ipsis.
*Ibid.b.*quorum obsequinm requireret? Ms. 4.quorum obsequium requirebat? *T.* horum obsequium nō requirebat? *L.* horum obsequium requireret?
Ibid.col. 2.*a* illò facit reditum,Ms.*omnia*,illuc.
Ibid. Attendite,Ms.*omnia*, Attende.
*Ibid.*contrarius eris,Ms.3.contrarius erit.2.contrarium erit.
Ibid. docet nos,*lege ex omnibus*,doceat nos.
*Ibid.b.*Dic adhuc,Ms. 2. Dicat adhuc.
*Ibid.*qui non,*addunt omnia* MS.habent.
*Ibid.*magnum iudicium, MS. .4 indicium.
*Ibid.c.*quisquis fecit,*lege ex omnibus*,facit.
*Ibid.d.*hoc quod subiecit,*Lege ex omnibus*, ex hoc quod sub.
*Ibid.*Non intendit Deus ad manus,MS. 3.*&* *L.* manus.
PAG. 251.*col.*1. *a.* sed facta & cor. Si non, MS. *omnia*, sed facta. Cor si non.
*Ibid.*quæ in his continentur,cōtinentur,*abest in omnibus* Ms.
*Ibid.b.*propitiatio peccatorum est,Ms. 4.propitiator.
*Ibid.*tunc apparebit gloria eius,Ms.*T.*tunc apparebit in gloria,*&* *in omnibus* MS.*abest* eius.
*Ibid.c.*Non mouit manum,Ms.*omnia*,Non mouet manus.
*Ibid.*Scitis quia,*lege ex omnibus*,Et scitis quia.
*Ibid.*Nam vt noueritis fratres,fratres,*non est in* MS.
*Ibid.d.*clarificaturus erat Deum,*manuscript.*& glorificaturus.
Ibid. & dicitis nobis,nobis,*abest in* 2.Ms.*G.habet*,vobis.
*Ibid.*Quando possum,*manuscript.*3.possumus.
*Ibid.*de te desperare,*manuscript.*2.sperare.
*Ibid.col.*2.*a.*animam tuam potes dare,MS *omnia*,potes ponere.
*Ibid.*à creditore angustiatur,MS.*omnia*,*&* *L.*angustatur.
*Ibid.*frater est,*manuscript.M.*fratres estis.
*Ibid. b.*Quid valet charitas,*lege ex omnibus manuscript.*valeat.
*Ibid.c.*Aperite autem corda,*manuscript.omnia*,cor.

TRACTATVS VI.

Pag.251.*col.*2.*c.* de quo audistis quod futurum sit , *manuscript.* 4. *&* *L.*de quo audistis quòd venturus sit.
*Ibid.d.*vt animam suam ponat quis, quis, *abest in* 4.MS.
Pag.252.*col.*1.*a.*ad perfectionem propriam producenda , *lege ex omnibus manuscript.*perducenda.
*Ibid.*Ergo hic incipit,MS.3.Ergo ita incipit.2.Ergo sic incipit.
*Ibid.*in spe futuræ vitæ,*manuscript.omnia & L.*& spe.

Ibidem reuocemus ad teſtimonium conſcientiam, Ms.2. & *L.* reuocemur ad teſtimonium conſcientiæ.
Ibid.b. Quia multi, *lege ex* 4. MS.. & *L.* Quàm multi.
*Ibid.*non ſe ab vniuerſali fraternitate, MS. *M.* & *L.* ab vniuerſa fraternitate. *T.*ab vnitate & vniuerſa fraternitate.
*Ibid.*multa tribuunt, *manuſcrip.*3.multa diſtribuunt.
*Ibid.*ait admonens, *lege ex* 4.*manuſcrip.*& ait admonens.
Ibid. c. Mihi autem minimum eſt, *manuſcript.*3. Mihi autem pro minimo eſt.
Ibid.d.& tunc in ſemetipſo tantùm, tantùm, *abeſt in omnibus.*
Ibid. In hoc cognouimus, *manuſcrip.*2.cognoſcitur.
*Ibid.col.*2.*a.* niſi quia dextera tua, tua, *abeſt in manuſcript.*
Ibid. & neſciente ſiniſtra, *in* 2.*manuſcript.abeſt*, &c.
*Ibid.*an laudem humanam, *manuſcript.omnia*, hominum.
*Ibid.b.*à quo iudice coronaris, *manuſcript.*3. quo iudice coronaris. *L.*quo videnre coronaris.
Ibid. Dilectiſſimi, *manuſcrip. omnia*, Cariſſimi.
*Ibid.*ſi cor malè non ſenſerit, *manuſcript.omnia*, ſi cor non malè ſenſerit.
Ibid. Quid eſt, ſi cor.ſi, *abeſt in omnibus manuſcript.*
Ibid.c. quia mandata eius ſeruat, *manuſcript.*2.qui.
Ibid.d. niſi illi viri, *manuſcrip.*3.*non habent*, niſi.
Ibid. Non anguſtiamini, *manuſcript.*2. & *L.* Non anguſtamini.
PAG.253.*col.*1.*a.* Anguſtauit vehementer, *manuſcript.*2. Anguſtauit nos vehementer.
*Ibid.*quia ſic loquitur? *manuſcrip.*2. loquebatur?
*Ibid.*fecit ægrum, *manuſcript.*3, ægrotum 2.ægrotos.
Ibid.& ſanare ægroros, *manuſcript.* 2.infirmos.
*Ibid.c.*quis hoc niſi demens, niſi, *abeſt in omnibus manuſcript.*
Ibid. quod ideo commendauimus vobis, *manuſcript.omnia*, commendamus.
*Ibid.d.*noui quid faciam, *manuſcrip.*4.ſed noui.
*Ibid.col.*2.*b.*Sed hæc fratres, *manuſcript.omnia*, hoc.
*Ibid.*dæmones ire in porcos, ire, *abeſt in* 3.*manuſcript.*
Ibid.c. Non enim non te exaudiuit, *manuſcrip.omnia*, exaudit.
*Ibid.*ſit in vobis, *Addunt* 2.*manuſcript.*dilectio.
*Ibid.*vt medico committatis, *manuſcript.*2. vt medico vos cõmittatis.
Ibid. Nam ſi ille ſecare te vult, vrere te vult, *manuſcript.omnia*, Nam ille ſecare vult, vrere vult.
*Ibid.d.*ſed exaudit ad ſalutem, *manuſcript.*3.ad ſanitatem.
*Ibid.*interpellat pro nobis, pro nobis, *abeſt in* 3.Ms.
PAG.254.*col.*1.*a.* quod ait Apoſtolus, MS.*P.* quia hoc ait Apoſtolus, & *Addunt omnia* MS.Paulus.
*Ibid.c.*manet filius Dei, *Lege ex omnibus*, manet ſpiritus Dei.
*Ibid.d.*non norunt ſe? non, *abeſt in omnibus manuſcript.*
*Ibid.*cùm ſacramentum habeas, cùm, *non eſt in manuſcrip.*
*Ibid.*virtutem ſacramenti, *manuſcript.*4.& virtutem ſacr.
*Ibid.col.*2.*a.* Quis eſt, *manuſcrip.*3. Et quis eſt.
*Ibid.b.*baptizabat Dominus? MS. *omnia*, baptizauit, *L. non addit interrogationem.*
*Ibid.*nondum fuerat glorificatus, MS. 3. nondum erat clarificatus.2.nondum erat glorificatus.
*Ibid.*expectabatur glorificatio Domini, MS.4.clarificatio.
Ibid.c non apertè præciduntur, MS 3. & L.non apertè præciduntur, Ms.2.non apertè ſe præcidunt.
*Ibid.d.*probabo ſpiritum? *manuſcript.M.*ſpiritus?
PAG 255 *col.*1.*a.* Iam hic erigũt, *&c.* M.T. *huic ſententiæ præmittit hæc verba*: Iſte autem illos negauit habere, *ſed videtur ſumptum ex iis quæ mox ſequuntur.*
Ibid.b. Modò intelligitis, MS. 3. & *L.* Modò intelligetis. *G.* Modò vt intelligatis.
*Ibid.*non in linguis, *manuſcript.*7. & L. lingua.
*Ibid.c.*caro poterat, MS.*omnia*, caro mori poterat.
*Ibid.d.*duxit ad carnem, MS.4 adduxit. *P.*adiunxit.
*Ibid.col.*2.*a.* Ieſum in carne veniſſe, Ms.*omnia*, Ieſum Chriſtũ in carne veniſſe.
*Ibid.*qui ſoluit Chriſtum, *addunt omnia* Ms.in carne veniſſe.
*Ibid.*Diſtringere vis, Ms.3 Diſtinguere vis.
*Ibid.b.*Sed quod Domino placet, MS.*G.*Sed ſi placet.

TRACTATVS VII.

PAG. 255. *col* 2. *c.* Ita Deus dilexit nos, MS.3.Si ita Deus.
*Ibid.*ſed duce Chriſto, *manuſcript.*2. ſed duce Deo, *manuſcript. M.* & L.ſed duce Domino.
*Ibid.*viſio Dei, *manuſcript.*3.iuſſio Dei. *P.*via Dei.
Pag.256.*col.*1.*a.* Quia charitate fit, *manuſcript.*2.Qua.
Ibid. b. & arrogantia ſuperbiæ vincerentur, *manuſcrip.*2. & arrogantiæ ſuperbia vincerentur.
*Ibid.*ſuperbum fecit, *Lege* fecerit, *ex omnibus.*
Ibid. Quare viciſti? *manuſcript.*2.viciſtis?
*Ibid.*Eſto humilis, porta Dominum, *manuſcript.*3.& L. Ergo humilis porta Dominum.
*Ibid.*Qui? Antichriſti, *manuſcript.*2.quia Antichriſti ſunt.
Ibid.c.& in Chriſtum credis, *manuſcript.*2.& credis Chriſto.
*Ibid.*quia cum viro rem habet, rem, *non eſt in manuſcript.*
*Ibid.d.*quid inflaris, *manuſcript.*3.& L.quid ſufflas.
*Ibid.*Nos ex Deo nati ſumus, nati, *non eſt in edit.*L.
*Ibid.col.*2.*a* de voce ſpiritus Dei, quia Deus dilectio eſt, *addit manuſcript.T.*nihil amplius quærere deberemus.
*Ibid.b.*authoritate tenetur, Ms.*omnia*, retinetur.
Ibid. & modò dilectio Deus eſt? *addunt omnia* Ms. Deus ex Deo.
*Ibid.*Eſt enim Deus, *manuſcript.*3.& L.etenim Deus.
*Ibid.c.*Fons aquæ tuæ, *manuſcript.*2.Fons aquæ viuæ.
*Ibid.*Et habere baptiſmum, *&c. Tria manuſcript. nõ habent* Et, *nulla habent* eſſe *priori loco.* 4. *nou habent* eſſe *poſteriori loco. Vnde ſententia tota ita reſtituenda eſt*: Habere baptiſmum & malus poteſt, habere prophetiam & malus poteſt.
*Ibid.d.*ſanguinis Domini & malus eſſe poteſt, eſſe, *non eſt in manuſcript.*
*Ibid.*Habere nomen Chriſti, & malus eſſe poteſt, eſſe, *rurſum abeſt in omnibus manuſcript.*
*Ibid.*Chriſtian⁹ vocari & malus eſſe poteſt, eſſe, *abeſt in* MS.*G.*
*Ibid.*omnia & malus eſſe poteſt, eſſe, *in omnibus* Ms.*abeſt.*
*Ibid.*nos hortatur ſpiritus Dei, *manuſcript.*3. vos *vtrobique.*
*Ibid.*Quomodo poſſemus illum, *manuſcript.M.* Poſſimus eũ. *T.*Poſſemus enim. L.Poſſemus illum.
Pag.257.*col.*1.*a.*Sic & Paulus, *manuſcript.*2.Sicut Paulus.
*Ibid.*Quia filio proprio, *lege ex omnibus*, Qui.
*Ibid.d.*ſacrificatorem ſignificauit pro peccatis, *manuſcript.*3. & L.ſacrificatorem.Sacrificauit pro peccatis.
*Idib.*quam puram, Ms.G quam ad aram.
*Ibid.*Petre amas me? *manuſcript.*2.Petre, inquit, amas me?
*Ibid.col.*2.*a.*Beati mundo corde, *munuſcript.M.*mundicordes.
*Ibid.b.*ſed intellectu. Totum ſimul videt, *manuſcript.*3.ſed in intellectu, Totum ſimul videt, *manuſcript.*2. & L. ſed intellectu totum ſimul vider.
*Ibid.*clamatis, *manuſcript.omnia* & L acclamatis.
*Ibid.*Si ſunt boni mores, delectant, *lege ex omnibus manuſcript.* Sed ſi ſunt boni mores, delectent.
Ibid. propter correctionis dilectionem, Ms. 2. propter correptionẽ dilectionis, L. propter correctionẽ dilectionis.
*Ibid.*Species illa columbæ eſt, eſt, *abeſt in* 3. Ms. & L. *editione.*
*Ibid.*ſi ad diſciplinam, *eadem habent*, ſed ad diſciplinam.
Pag.258.*col.*1.*a.*Quis eſt pater, pater, *abeſt in omnibus* Ms.
*Ibid.*qui non corrigit, *manuſcript.*4.corrigat.
*Ibid.*Vt audiatur, *manuſcript.*3.Vt audiat.
*Ibid.*auſi eſtis infringere, *lege ex omnibus manuſcript.*infigere.
*Ibid.*Sed quid fit in Catholica? Agnoſcitur, *manuſcript.*3. Sed quid fit? In Catholica agnoſcitur.

TRACTATVS VIII.

Pag.258.*col.*1.*b.*vt non vacet linguæ noſtræ. *manuſcript.*2. lingua noſtra.
*Ibid.*Si nunc, Ms.*omnia*, Sicut nunc.
Ibid.& vacamus ad aliud, *manuſcript.G.*vocamur.
*Ibid. c.*Quomodo enim, *manuſcript.G.*Quomodo ergo.
Ibid.d. audiſtis, cùm Euangelium legeretur, Ms. 4. audiſtis modò, cùm Euangelium.
*Ibid.col.*1.*a.* Quod ſuſum, facias iuſum, Ms.3. ſurſum, *Sed rectius* ſuſum, *Opponuntur enim* ſuſum, & iuſum, *quæ apud nonnullos vſurpata leguntur pro*, ſurſum & deorſum.
*Ibid.b.*bona coram hominibus, *hæc abſunt in omnibus* Ms.
*Ibid.*quia ſic innotuit, *manuſcript.*2.qui.
*Ibid.*At, quantũ ad ipſum, MS.4. Ait. quantũ. *T.*Erat, quantũ.
*Ibid.c.*Ego enim ſum minimus, *manuſcript.*2.nouiſſimus.
*Ibid.*ſint in nobis, MS.*omnia*, vobis.
*Ibid.*ægrotum viſitare? MS.*omnia*, ægrotos.
Ibid.d. illud autem imperatur, *lege ex* Ms. *M.T.* & *ex edit.* L. Ille autem imperator.
*Ibid.*nec inchoatur, *editio* L.nec inchoat.
Pag.259.*col.*1.*a.* vt perueniamus ad inimicos? *manuſcript.B.* vt perueniat.

Ibid.c.&

Ibidem c.& nulli dares, *manuſcript.* 2.vt.
*Ibid.*qui autor eſt tui beneficij, Ms. 2. quia autor es tu ben.
*Ibid.*quàm cui præſtitum eſt, MS.*omnia* & *L.*quàm ille cui. præſtitum eſt.
*Ibid.col.*2.*a.* poteſtas hominis? *manuſcript.*3.& *L.* poteſtas hominis in iſta?
*Ibid.*Quia homo ex Deo, *lege ex omnibus* MS.ex eo.
*Ibid.*qui habet prudentiam, *manuſcript.*4.quia.
*Ibid.*deterrerent in ſe, *rectius* MS.B.*T.*detererent, & *G.* detergerent.
Ibid.c. Serui Dei tres viri, & ſerui Dei Macchabæi, *lege ex* 3. Ms. Aut erant ſerui Dei tres viri, & non erant ſerui Dei Macchabæi?
*Ibid.*agnouit creaturã? *addunt* 2.MS.ſua?
*Ibid.*quia poteſt. Et vbi, *lege ex* MS.*B.G.*quia poteſt: vt vbi.
*Ibid.d.*tunc perfectos filios, Ms.*omnia*, iam perf.
*Ibid.*ſi nos ſic, *manuſcrip.*3.ſi nos hîc.
*Ibid.*æquales tibi, *addunt* 2.*manuſcript.*eſſe.
PAG.260. *col.*1.*a.* Quomodo volebat omnes eſſe? Æquales, Ms.*G* Quia volebat omnes eſſe æquales.
*Ibid.b.*Sepelit mortuum, *manuſcript.omnia*, mortuos.
*Ibid.*agit contrà ſuperbia, *manuſcrip.*3.agitat.
*Ibid.*Sed interior charitas, Ms.*omnia*, Sed iterior eſt charitas.
*Ibid.*ducit martyriũ, Ms.*omnia*, dicit, *&ſimiliter linea proxima.*
*Ibid.*in cibos pauperibus, MS.3. pauperũ, *L.non habet*, in cibos.
*Ibid.c.*radix eſt interna, *manuſcript.*4.in terra.
*Ibid.*bonorum operum, Ms.*omnia*, & *L.* bonorum factorum.
*Ibid.*Blanditur ſuperbia, *manuſcript.*4.ſuperbus.
*Ibid.*Illa veſtit, iſte cædit, Ms.*omnia*, Ille veſtit, ille cædit.
*Ibid.*Illa enim veſtit, *manuſcript.omnia*, Ille.
*Ibid.*iſte cædit, *manuſcript.omnia*, ille cædit.
*Ibid.d.*ab oculis hominum, *manuſcrip.*3. & L.hominis.
*Ibid.*ab imitatione hominum, *eadem*, hominis.
*Ibid.*laudem ſubtrahis Deo, *in iſdem hæc abſunt.*
*Ibid.*conſtitutus eſt, *Lege ex omnibus manuſcript.*es.
*Ibid.*in te operatur, in te, *abeſt in* 2.MS. *edit*, L.
*Ibid.*ambos miſeratur, *manuſcript.*3.ambobus miſereretur.
*Ibid.col.*2.*a.*robur eſt ligni, *manuſcrip.*2.robor.
*Ibid.*Faber optimus vidit, Ms.2. & L videt.
*Ibid.b.*quæ perfecta dilectio, *manuſcript.*3. & L.quia.
Ibid.c.& longiuſculè, *addunt omnia manuſcript.*tamen.
*Ibid.d.*flammæ adiecimus, Ms.*omnia*, in flamma adiecimus.
*Ibid.*Nũquid ægrotos diligunt? Ms.*M.*Nũquid vt ægrotos.d.
PAG.261.*col.*1.*a.*permittit illum, Ms.2.permittet illum.
*Ibid.*permittit ille vt cædaris, MS.3.permittit illi. 2. permittet ille.
*Ibid.b.*Et hoc ipſum cognoſcimus, *lege ex omnibus*, Et hoc ipſum vnde cognoſcimus.
*Ibid.*quia cognoſcimus, *manuſcript.omnia*, quia cognouimus.
*Ibid.c.*Nam ſicut dicit, *manuſcript.omnia*, ſic.
*Ibid d.*habet Deus nobiſcum, MS. *omnia* & *L.* habet Deus in nobis.
*Ibid.*non cadet. Deus integer eſt, *lege ex omnibus manuſcrip.*non cadit Deus Integer eſt.
*Ibid.col.*2.*a.* nec mancipium quidem, *manuſcript.* 2. & *L.* nec mancipium ſaltem.
Ibid.b. confirmetur in vobis, MS.*omnia*, confitmetis in vobis.
Ibid. Ne ſitis ingrati, *manuſcript.*2.Nec.

TRACTATVS IX.

PAG.261.*col.*2.*c.*& nos facit, *manuſcript.*3.fecit.
*Ibid.*nec eos tamen calce repelli, *manuſcrip.*3.& L.nec eas tamen calce repellere.
*Ibid.d.*mugitu prouocari, MS.*omnia*, mugitu vocari.
*Ibid.*accipiat charitas veſtra, Ms.*omnia*, ſanctitas.
*Ibid.*Et qui manet in dilectione, Ms.3. & *L.*Et qui manet, inquit, in dilectione.
PAG.262. *col.*1.*a.* Sic dicitur, MS.2.Sed dicitur.
*Ibid.b.*id eſt, peccata ſua, Ms.*omn.*, id eſt, aduerſus peccata ſua.
*Ibid.c.*Veniat regnum tuum, MS.*omnia* & *L.*Adueniat.
*Ibid.*cum fiducia. charitas optat, MS.3.cum fiducia charitatis, optat.2.cum fiducia, charitate optat.
Ibid.& erue animam meam, *manuſcript.*2.eripe.
*Ibid.d.*fit luctа cum morte, *manuſcript.*2.luctator.
*Ibid.col.*2.*b.*& calumniantibus, *abeſt in* MS.
*Ibid.*præſtare temporalem ſolem, *in manuſcript. non eſt*, temporalem.
*Ibid.d.*vobis nocere poterit, *manuſcript.*3.poteſt.

PAG.263.*col.*1.*a.* & inducta charitate ſuccedat, MS.2. vt inducta caritate ſuccedat, MS.*B.P.*vt inducat caritatem, & ſuccedat, *G.*vt inducat caritatem: ſuccedat.
*Ibid.c.*Eſt ergo ibi quædam concordia, *lege ex omnibus* Ms. Eſt ergo ibi quædam conſonantia, eſt quædam concordia.
*Ibid.*Excute aures tuas, tuas *non eſt in manuſcrip.*
*Ibid.*in igne æterno, MS.3.in ignem æternum.
*Ibid.*ſed ſic venit, *manuſcrip.G.*veniat.
*Ibid.*propter pœnam, MS.*omnia*, propter pœnas.
*Ibid.d.*non eſt caſtus, Ms.3.& L.nondum eſt caſtus.
*Ibid.col.*2.*a.*nullaſe adulterij immũditia, ms.*omnia* adulterina.
*Ibid.*Interrogetur illa, Times virũ? Timeo. MS. *M.T.*Interroga illam, Times virum? Reſpõdet illa, Timeo. MS:B.P.Times virum? Timeo .G. Reſpondeat illa, Times? & illa: Timeo.
*Ibid.*Interrogo & illam. *lege ex omnibus*, Interroga.
Ibid. timeo ne damner. MS.P, damnet.
Ibid. timeo ne deſerat. MS. 4. deſerar.
*Ibid.b.*fortè non faciat adulterium. *lege ex omnibus*, facit.
*Ibid.*delectatione adulteri. *lege ex omnibus*, adulterij.
Ibid.c. vt intueatur te. MS.2.vt tueatur te.
*Ibid.*ſi tu non auertas. MS.2, diuertis.
Ibid.d. Fortè inuenim⁹ aures illius? MS.2.Fortè inuenimus & aures illius? L.*etiam addit &.*
*Ibid.*Meritò nõ timet, Ms.*omnia*, Sed in via immaculata meritò non timet.
PAG.264.*col.*1.*a.*ſed inimicos ille dilexit. MS.G.ſed ideò inimicos dilexit.
Ibid.b.& turpior efficitur. Ms 3. & L. & turpiorem facit.
Ibid. in illa caſtitatem amet. Ms.*M*,T.vt & illa.
*Ibid.*vt in illa. L.optet vt illa.
*Ibid.c.*Nos diligimus. MS.*omnia*. Nos diligamus.
*Ibid.*Audi Apoſtolum dicentem. *manuſcript.*3.& L.Audi apoſtolum Paulum.
*Ibid.*Vnde item videte, MS.*omnia*, Vnde? Item videte.
*Ibid.*quia in principio. MS.T.& L.quia De⁹, quia in principio *manuſcrip.*G.quia Deus in principio. *M.*quia Deus, qui in principio.
*Ibid.*Eſaiam interrogo. *lege ex omnibus*, interroga.
*Ibid.*quaſi diuersè ſonantes. Ms.T.diuerſa.
*Ibid.d.*in ſimilitudinem hominum. MS.G.in ſimilitudine. *Græcè eſt dandi caſus,*
*Ibid.col.*2.*a.*Nos diligamus. MS.G&,L.Nos diligimus.
*Ibid.*quoniam diligo Deum, quoniam *non eſt in* MS.
*Ibid.*Quem Deum? *lege ex* Ms.T.M.Quem? Deum.
*Ibid.*Ergo & nos diligamus. MS.G, &, L diligimus.
*Ibid.b.*diligo Deũ, ſed non diligo fratrem. *lege ex omnibus* MS. diligo fratrem, ſed non diligo Deum.
*Ibid.c.*Magnificè dicebas. Ms.G.Magnificabas.
*Ibid.d.*Non audiſtis. *lege ex* 4.Ms. & L.Non audiſti.
Ibid. Ipſe dedit. MS.3. & L.Ipſe dixit, Dedit.

TRACTATVS X.

PAG.265.*col.*1.*b.*Qui enim non diligit. *manuſcrip.*2. Qui, inquit, non dil.
*Ibid.*habemus ab ipſo. Ms.5. & L.habemus ex ipſo.
Ibid. Hucuſque diſputatum. *addunt eadem*, et *ar. alia duo, eſt.*
*Ibid.*quaſi homo ſine pedibus. Ms 2.quomodo homo.
Ibid.c. quod Ieſus Chriſtus eſt. Ms. 4. quia.
*Ibid.*Quid potuerunt plus credere. *addunt omnia.* dæmones.
*Ibid.*Scimus quis es, filius Dei? Ms.3.Scimus quia fis filius Dei 2.Scimus qui fis, filius Dei? L.Scimus qui fis tu es filius Dei?
Ibid.d. Alij? dicunt Ioannem. MS.*omnia*, Alij dicunt te Ioannẽ.
*Ibid.*Scimus quia fis MS.2, & L.qui.
*Ibid.col.*2.*a.*Quia fides Chriſtiani. MS.*omnia*, Chriſtiana.
Ibid. tu es filius Dei. *in* 2.MS. *non eſt*, tu es.
Ibid. quia quomodo. MS.T.quia quod modò.
*Ibid.b.*Iam credit aliquis in Chriſto. *lege* Chriſtum, *ex omnibus manuſcript.*
*Ibid.c.*diligit filios Dei. ms.2. diligit & filios Dei.
*Ibid.d.*non ſolum Deum diligis, *manuſcrip.*3.non ſolũ diligis. 2.non ſolum patrem dil.
Ibid. Ecce. inquit. ms.*omnia*. inquis.
Pag. 266. *col.*1.*a.*Dominum noſtrum, ms.*omnia*. & Dominum noſtrum,
Ibid. conſari non poſſunt. ms.3. & *L* poteſt.

Ibidem Caudas præpositos dixit. Ms. diximus.
Ibid.c. Ecclesiam dicit. *abest in edit. B.*
Ibid. post ignem. Ms. per ignem.
Ibid. vt non passim omnibus impiis. impiis, *non est in B.*
d. vt qui iustus est. *Videtur legendum*, Et qui iustus est.
vestri fideles oculi, *lege ex* Ms. felices.
Hoc est, vestri, *&c. Quæ ab hoc loco vsq; ad finẽ hom. sequuntur, desunt in editione Bas. quorum tamen quædam præcedentibus erant admixta.*
dimissus est ei in potestatẽ. Ms. dimissus est in potestate.
3.358. *col.1.a.* sexum effeminatum. Ms. fluxum.
d.b. Populum peccatorem significat. Ms. flumẽ enim Euphrates populum significat.
d. propter violentiam & persecutionem. Ms. propter violentam persecutionem.
id. illorum hominum. Ms. malorum hominum.
id. lædere consueuit diabolus. Ms. sæuit diabolus.
bid. malè docendo. Ms. malè prædicando.
bid.c. loquitur illis. Ms. loquor illis.
Ibid. vt qui iustus est *forte*, Et qui iustus est.
Ibid.d. Quamobrem oremus, *&c. lege ita ex* Ms. *hanc sententiam*: Quam rem oremus, vt etiam in nobis implere Dominus pro sua pietate dignetur.

HOMILIA VIII.

Pag.358. *col.1.d.* percipere eam, quia Ecclesia aperto libro futuram pacem prædicauit. Ms. percipere ea, qui Ecclesiæ futuram pacẽ aperto libro prædicauit. P. percipere eam, quæ Ecclesiæ aperto libro futuram pacem prædicauit.
Ibid. Et dixit mihi. Ms. Et tamen dicit mihi. P. Et tunc dixit mihi.
Ibid. & in ventre. Ms. *addit*, tuo.
Ibid. col.2.a. Et data est mihi arundo virgę similis, dicens. Ms. Et datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi.
Ibid. & adorantes in eo. *Post hæc verba* Ms. *addit ea quæ sequuntur.* Surge, excitatio Ecclesiæ est. Non enim hic Ioannes audiebat, metire templum, & altare, & adorantes in eo.
Ibid. mensibus duodecim. *lege ex* Ms. mensibus quadraginta duobus. *Sic enim habet Scriptura Apoc. Videtur error inde accidisse, quòd pro* LII. *scriptum fuerit* XII.
Ibid.b. quia sensu. P. qui sensu. Ms. quod ex sensu.
Ibid. pro numero testamentorum duo. *lege ex* Ms. pro numero testamentorum dixit duo.
Ibid. qui sunt in Ecclesia. *Addunt* Ms. & P. inspicientes totam terram.
Ibid.c. Et vincet eos, & occidet. Vincet in eis qui succubuerint: occidet. Ms. & P. Et vicit eos, & occidit. Vicit in eis qui succubuerint: occidit.
Ibid. corpus ostenderet. *Addit* Ms. Quod est illud. Proiecisti sermones meos retro. P. Quomodo est illud: Proie. *&c.*
Ibid. tribus & linguæ. Ms. & tribubus & linguis.
Ibid. nunc futurum. *Addunt* Ms. & P. sicut & Dominus dicit. Veniet hora, in qua omnis qui occiderit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et nunc est, & veniet.
Ibid.d. ipse visus istorum. *lege ex* Ms. & P. iustorum.

HOMILIA IX.

Pag.359. *col.1.b.* & occisa sunt in terra. Ms. in terræmotu.
Ibid. claritatem Deo. *subiunge ex* Ms. Illi dederunt claritatem.
Ibid.c. Draco magnus rufus. Ms. rusciius.
Ibid.d. nisi cum à Domino Ms. & P. nisi cùm à Domino.
Ibid. col.2.a. & regnum Dei nostri. Ms. Deo nostro.
Ibid. in cælo superiore. Ms. è cælo superiore.
Ibid.b. cælum factum fieri. factum, *non est in* Ms.

HOMILIA X.

Pag.359. *col.2.c.* quæ accepit, quibus. Ms. quæ accipit, quò.
Ibid. post mulierem aquam. *Addit* Ms. velut flumen.
Ibid. quod misit draco de ore suo. *desunt hæc in* Ms. & P.
Ibid.d. Ecclesiam intelligit. *Addit* Ms. Catholicam.
Ibid. cum veritate gentium, *lege ex* Ms. & P. cum varietate gentium.
Pag.360. *col.1.a.* occidunt hæreses. *lege ex* Ms. & P. occiduntur hæreses.
Ibidem b. in istis quadraginta duobus. *in* Ms. & P. *non est* quadraginta.

HOMILIA XI.

Pag.360. *col.1.c.* sub nomine Christiani. Ms. & P. Christiano.
Ibidem quæ agni similitudinem. Ms. & P. Agni enim simil.
Ibid.d. hominum impiorum. Ms, omnium impiorum.
Ibid. col.2.a. non consentiunt. Ms. id est, non consentiunt.
Ibid. aut numerum hominis eius. Ms. aut numerum nominis eius.
Ibid. sexcenti sexaginta sex. Ms. *priori loco*, sexcenti XI. *posteriori*, sexcenti sedecim. *Quod fortè inde accidit, quia Græcis numerus si hoc modo scribatur, χξ, quomodo scriptum reperimus in* Ms. & *Basil. quomodo etiam author huius expositionis videtur legisse, efficit sexcenta sedecim. Si autem hoc modo, χϛ, quomodo scribitur in Apocalypsi Græca, designat sexcenta sexaginta sex.*
Ibid. qui ad Asiam scribit. *Addit* Ms. & P. Et ego, inquit, *α & ω.*
Ibid.b. gloriari videntur. *Adde ex* Ms. & P. Hoc ideo quia dictum est: Numerus bestiæ numerus hominis est.
Ibid. Despõsaui enim, Ms. Sponsaui enim.
Ibid.c. habitantibus in terra. *adde ex* Ms. & P. dicens: Timete Deum, *&c.*
Ibid. Babylonem ciuitatem impiam. *Addit* Ms. sicut iam suprà dictum est.
Ibid. Quæ à vino fornicationis. Ms. Quæ à vino iræ fornicat.
Ibid.d. triformem scripturam. Ms. triformem intellectum scripturarum.
Ibid. iuxta historialem. Ms. & P. iuxta historiam.
Ibid. Et misit in torcular. Ms. & P. in torculari, *& ita deinceps. Vult enim hic author*, magnum, *seorsum construi, vt significet superbum, reclamante licet Græca lectione.*
Ibid. & exaltatum. *abest in* Ms. & P.
Ibid. foris exit. Ms. & P. foris erit.

HOMILIA XII.

Pag.361. *col.1.b.* Cælum Ecclesiam. Ms. & P. Templum Ecclesiam.
Ibid. in septem angelis Ecclesiam. *adde ex* Ms. & P. Sic enim initio describit de Christo: Habentem, inquit, zonam auream super vbera.
Ibid.c. iræ sunt in mundo. Et impiis. *lege ex* P. ira sunt, mundo & impiis. Hoc ideo, quia superbis & impiis.
Ibid. spiritualiter. *lege ex* Ms. & P. sed spiritualiter.
Ibid. terra & homines. *lege ex* Ms. terra est, & homines.
Ibid. & errorum fomenta ministrare in iusta. Ms. & P. & errorum fométa subministrari iniustitia. *videtur legendum*, errorum fomenta subministrari iniustitiæ.
Ibid. hæc vulnera. *addit* Ms. transpungi & P. transpungunt.
Ibid.d. pretia gaudiorum. Ms. & P. præmia.
Ibid. infirmiores hõmines. Ms. & P. interiores.
Ibid. in animo cruentos. P. in animo viuentes.
Ibid. Quam claritatem. *adde ex* Ms. & P. & lætitiam.
Ibid. col.2.a. à via solis. Ms. & P. ab ortu solis.

HOMILIA XIII.

Pag.361. *col.2.a.* prætermisso septimo. Ms. & P. solito more prætermisso.
Ibid. & portione vnius corporis. Ms. & P. & partitione.
Ibid. proprium etiam in loco immundo sunt. Ms. proprio etiam loco immundæ sunt.
Ibid.b. in ipsis aquis obscœnè. Ms. in ipsis aquis in aquę sordib° & obscœnè. P. in ipsis aquis in aquæ sordib° & cœno.
Ibid.c. qui concupiscunt diem Domini. *addit* Ms. & P. *ex parte*, Et vt quid vobis diem persecutionis? Et facta sunt fulgura & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis non est factus, ex quo homines facti sunt.
Ibid. omnis populus. Ms. & P. omnis omnino populus.
Ibid. Non enim diuersas. Ms. & P. diuisas.
Ibid. quæ est Ecclesia. *adde ex* Ms. P. Insulæ inuentæ nõ sunt, id est, non sunt superatæ.
Ibid.d. figuras esse dicunt, *lege* dicit, *ex vtroque.*
Ibid. Et tulit me in eremo. *Hic & in reliqua hom. parte plurima desunt, quæ habẽtur in* Ms. *& edit. Paris. Quocirca reliquũ hemiliæ ponemus iuxta edit. Par.*
Ibid. vbi mulier sedet. Ms. sedit.
Pag.362. *col.1.a.* non superborum populus. *manuscript.* nam. *Videtur legendum*, nunc.
Ibid. quod totum Babylon est. *manuscript.* tantùm.
Ibid.b. quindecies centena milia. *manuscript.* vndecies cent.
Ibid. Congregauit illos Mageddon. Ms. Congregauit illos in loco Hermagedon.
Ibid. & facta est ciuitas. *lege ex* Ms. facta, *consentiente Græco.*
Ibid.c. quod totum Babylonia intelligitur. Ms. interpretatur.

HOMILIA XIIII.

Pag.362. *col.1.d.* in populo impio. *addit* Ms vt iam diximus.
Ibid. exponit dicens, Ms. & P. sic exponit dicens.
Ibid. Mysterium. *addunt manuscrip.* & P. Babylon magna, materfornicationum & abominationum terræ.
Ibid. Spiritus autem non retulit. *in* Ms. & P. *abest*, non.
Ibid. col.2.a. non potest fieri. *lege ex manuscript.* & P. id est, non potest fieri.
Ibid. Et bestia fuit & non est, *&c. Hic rursum multa desiderantur, quæ habentur in edit. Par.* & Ms. *Itaque reliquum homiliæ vsque ad finem ponemus iuxta Par. edit.*
Ibid. Et bestia quæ fugit. *lege ex* Ms. & B. Et bestia fuit.
Ibidem, Quid est bestia ex bestia. *addit.* Ms. & B. & abyssus ex abysso.
Ibid. mulierem ascendentem. Ms. mulierem sedentem.
Ibid.b. & ficti Christiani. Ms. id est, ficti Chr.
Ibid. quia foris. Ms. qui à foris.
Ibid. vt possit dicere. B. dici.

HOMILIA XV.

Pag.362. *col.2.c.* Qui quasi reges appellantur. *manuscrip.* & P. Quare quasi reges appellantur?
Ibid.d. adueniente die iudicij. *adde ex.* Ms. & P. erit.
Ib.d. id est, vsque in finem quo sancti. Ms. vsque in finem, id est, donec sancti. P. id est, vsque in finem, donec sancti.
Ibid. supra id quod possunt. *Hic subiunge ex* Ms. & *Par. ea quæ sequuntur.* Ideo dicit: & agnus vincet eos: quoniam Dominus dominorum est, & rex regum. Et qui cum eo, vocati & electi & fideles, id est, Ecclesia, Propterea autem dixit, vocati & electi, quia non omnes vocati sunt & electi: sicut Dominus ait, Multi sunt vocati, pauci electi. Et dicit mihi angelus: Vides aquas vbi mulier sedet, hæc, & populus & turbæ sunt, & gentes & linguæ.
Ibid. superbi, cupidi. *adde ex* Ms. & P. & elati.
Pag.363. *col.1.a.* omnes mali & impij. *adde ex manuscrip.* & P. *ea quæ sequuntur*: Sic & de Ecclesia dictum est: Veni, ostendam tibi mulierem agni. Et ostendit ciuitatem descendentem de cælo. Postea vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est claritate eius, & clamauit in fortitudine dicens.
Ibid.b. volucris immundæ & inquinatæ. Ms. immunditiæ & inquinatæ. P. immunditiæ & inquinatæ auis.
Ibid. per totum orbem commoratur. *adde ex manuscrip.* & P. Reges quos dixit, quòd persequãtur Hierusalem, homines mali sunt. qui persequuntur Deũ. Qui viuit & regnat, *&c.* Et *ita secundum eosdem codices finitur hæc homilia. sequens verò incipit à sententia proximè sequenti.* Quotiens Babyloniã, *&c.*

HOMILIA XVI.

Pag.363. *col.1.b.* confusio interpretatur, *addunt.* Ms. & P. sicut sæpe dictum est.
Ibid.c. ideo de eis dicit. *manuscrip.* & P. ideo de eis in sequentibus dicit.
Ibid. manifestantur publicè mali. *post hæc verba leguntur in manuscrip.* & *Par. verba sequentia*: Denique bonis ita etiam per Esaiam scriptura dicit: Exite de medio eorum, & immundum nolite tangere. Exite de medio eorum, & separamini qui fertis vasa Domini. Huius separationis Apostolus meminit dicens: Firmum enim fundamentum Dei manet, & cognouit Dominus qui sũt eius, discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Ne communicetis, inquit peccatis eius, & plagis eius ne lædamini.
Ibid. d. casus non ab abstulerit, non, *abest in* Ms. & P.
Ibid. & tamen nec boni. *lege ex vtroque*, & tamen quandiu nec boni.

Ibid. col.2.a. quæ sursum sunt, sapiunt, *adde ex* Ms. & P. Exite, inquit, de ea populus meus, id est, de Babylonia. Ne cõmunicetis peccatis eius, & plagis eius ne lædamini: quoniam ascenderunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Deus iniquitatum eius.
Ibid. lugebit mortuus. Ms. & P. mortuum.
Ibid. spiritualiter & temporaliter. Ms. & P. carnaliter.
Ibid.b. superbia eorum. *sequitur in* Ms. & P. Quoniam fortis Dominus Deus qui iudicabit eam.
Ibid. propter luxuriæ malum, *&c. Rectius Par. à quo non multũm dissidet* Ms. *legit hoc modo*: Non luxuriæ malum, quia cum ea peccant, agendo pœnitentiam plangunt.
Ibid. inuncem consumentur. *Adde ex* P. & Ms. tanquam fumus instantis gehennæ.
Ibid.c. labefactam cessisse. *sequitur in* Ms. & P. Et equorum & rhedarum & porcorum mercatores.
Ibid. gubernator & nautæ, *lege ex* Ms. & P. gubernator & omnis qui nauibus nauigat, & nautæ.
Ibid. Et tulit vnus angelus. *&c. hic & in sequentibus multa desunt, quædam etiam alio ordine posita, quàm in* Ms. & P. *habentur. Itaque cætera huius hom. ponemus ex edit. Paris.*
Ibid.d. quo definiuit vestimenta sanctorum. Ms. quod definiuit iuxta sanctorum sancta.
Ibid. & dominator dominantium, *fortè*, dominatur.
Pag.364. *col.1.a.* Femur autem potestas est. B. posteritas.
Ibid. tertium testimonium. B. certum test.
Ibid.b. Hoc impetu deiicietur. *lege ex* Ms. & B. Sic impetu deiicietur.
Ibid.c. id est populi & sacerdotes *fortè*, sacerdotis.
Ibid. d. martyres intelligendi sunt. Ms. martyres qui sunt in Ecclesia, intelligendi sunt.
Ibid. col.2.b. Sic mittetur Babylonia. Ms. Sic mergitur Babyl.

HOMILIA XVII.

Pag.364. *col.2.b.* populorum multorum. Ms. & P. populi multi in cælo.
Ibid. Salus & virtus. Ms. & P. Salus & claritas & virtus.
Ibid. Deo nostro. *Adde ex iisdem*, quoniam vera & iusta iudicia eius.
Ibid.c. de manu eius. *adde ex iisdem*, Et iterum dixerunt, halleluia.
Ibid. cùm ab ea in die iudicij exierint. *lege ex iisdem*, cùm discessio facta fuerit, & cùm ab ea exierint.
Ibid. peccata committere. *adde ex iisdem*, Et fumus, inquit, eorum ascendit.
Ibid. in perditionem iniquitas vadit. iniquitas, *abest in iisdem.*
Ibid. aquarum multarum dicentium. *lege ex iisdem*, aquarum multarum, & vt vocem tonitruorum fortium, dicentes.
Ibid.d. byssino splendido mundo. *adde ex iisdem*, Byssinum enim iusta facta sanctorum sunt.
Ibid. in quo sancti regnare. *&c. Hæc in aliis non habentur hoc loco, sed postea in repetitione.*
Ibid. Et rectè dixit, omnes. *adde ex aliis*, & superstites & animæ sanctorum.
Ibid. Qua resurgimus. Ms. & P. Ipsa est enim qua resurgim°.
Ibid. quæ sursum sunt, quærite. *adde ex iisdem*, Et iterum: Tãquam ex mortuis viuẽtes. Peccatum enim mors est, sicut dicit Apostolus, Cum essetis mortui delictis & peccatis vestris.
Ibid. Beatus qui habet. Ms. & P. Beatus & sanctus qui habet.
Pag.365. *col.1.a.* renatus accepit. *Eadem habent*, renatus est.
Ibid. à toto partem designans. *abest in iisdem.*
Ibid. tantummodo, & impij, *lege ex iisdem*, tantummodo seducuntur, & impij.
Ibid. non seducuntur. *addunt* Ms. & P. Multi namque vocati, pauci electi.
Ibid. id est, Ecclesiam. *Adde ex iisdem*, Hoc est quod suprà dixit collectos in Armagedon.
Ibid.b. si ad Deum conuerti noluerint. *Hæc in aliis non leguntur hoc loco, sed postea in Retractatione.*
Ibid. aut ficti Christiani. *adde ex* Ms. & P. Ex quo enim passus est Dominus, moritur bestia & pseudoprophetæ, & in ignẽ mittitur, vsque dum finiantur mille anni ab aduẽtu Domini. Et puniuntur die ac nocte in secula seculorum.
Ibid. sed quia in die iudicij. *&c. Hæc desunt hoc loco in aliis, sed postea habentur in repetitione.*
Ibid.c. Eos quos. Ms. & P. Gentes quas.

Ibidem Mortem & infernum, *&c. Hic plurima deſiderantur vſque ad finem homiliæ, quæ proinde in annotanda lectionis varietate ponemus ex editione Pariſ.*

Ibid. Et ciuitatem ſanctorum, MS. ſanctam.

Ibid. d. ex fonte aquæ viuæ, MS. vitæ.

Ibid. in ſtagno ardente igni & ſulfure, MS. ſtagnum ardens ignis & ſulfuris.

Ibid. vino fornicationis ſuæ. MS. fornicatione ſua.

Ibid. col. 2. a. in quo ſancti iuſti. MS. iuſtè.

Ibid. Prima enim reſurrectio, *&c. vſque ad illud*, Ipſa eſt. *Totum hoc abeſt in manuſcript. nec videtur ſententia ſequens cum iſta ſatis cohærere.*

Ibid. b. Teſtamentum Dei. *fortè*, Teſtamenta duo.

Ibid. nulli licebit, *lege ex edit. Baſ.* nihil latebit.

Ibid. c. ex fonte vitæ aquam. *B.* ex fonte aquæ viuæ. MS. ex fonte vitæ. *Græcè eſt*, ex fonte aquæ vitæ.

HOMILIA XVIII.

In huius quoque homiliæ caſtigatione, quòd plurimum Baſil. editio diſcrepet à Pariſ. & MS. ſecuti ſumus textum edit. Pariſ.

Pag. 365. *col.* 1. *d.* & ſuper portas angulos duodecim. *& paulo poſt*, & duodecim angulos Apoſtolos eſſe. *lege vtrobique*, angelos. *ex* MS. *& B. quibus conſentit Græca lectio.*

Ibid. & prophetas. MS. & patriarchas.

Ibid. quod ciuitas, hoc murus. *addit* MS. hoc ſupellex.

Ibid. In arundine aurea hominis, Eccleſiam oſtendit, *lege ex* MS. In arundine aurea homines in Eccleſia oſtendit.

Ibid. ſed aurea fide fundatam, *lege ex* MS. fundatos.

Pag. 366. *col.* 1. *a.* Et ſupellex muri & ciuitatis, *lege ex manuſcrip.* ciuitas.

Ibid. & non eſt perſpicuum niſi ſanctis. MS. ſed eſt perſpicuũ in ſanctis. *B.* ſed totum perſpicuum in ſanctis.

Ibid. b. & vitrum perſpicuum. MS. & vitrum mundum & perſpicuum.

Ibid. Ambulabunt gentes in lumine tuo. MS. in lumine eius vſque in finem.

Ibid. niſi quia ſcriptus eſt in libro vitæ & agni. *lege ex* MS. niſi ſcripti in libro vitæ agni.

Ibid. c. vtique nunc in ſecula. MS. vtique & nunc in ſecula. *B.* vtique nunc in ſeculo.

Ibid. timentibus Deum apertæ ſunt. *Hic addit* MS. Ecce venio citò, & merces mea mecum, reddere vnicuique ſecundũ opera eius. Ego α & ω, primus & nouiſſimus, initium & finis. *Poſterior ſententia etiam additur in Baſil.*

Ibid. col. 1. *a.* Foris canes, *&c.* MS. *& B. Hic plura addunt ex textu Scripturæ.*

Ibid. Sponſus & ſponſa dicunt, Veni. Venit vtique ſponſus & ſponſa, Chriſtus & Eccleſia. MS. Spiritus hæc ſponſæ dicit, Veni. Et aliter: Spiritus & ſponſa dicunt, Veni, vtique ſponſa, Chriſtus & Eccleſia. MS. *habebat hoc modo*, sed, *quod etiam poteſt legi*, ſponſus. *B.* Sponſus & ſponſa dicũt, Veni. Aliter vtique ſponſus & ſponſa, id eſt, Chriſtus & Eccleſia dicunt, Veni.

Ibid. qui vult accipere. *B.* & qui vult, accipiat.

Ibid. Conteſtor ergo. MS. Teſtor ergo. *B.* Teſtor ego.

Ibid. Scriptum eſt hoc. *B.* Teſtificatur hæc. MS. Scriptas in libro hoc dicit, qui teſtificatur hæc.

Ibid. quod ſentiunt, dicũt. *addunt* MS. *& B.* Etiam, venio citò.

Ibid. Eccleſia ſignificata eſt. *Hic nonnulla deſunt ita ſupplenda ex* MS. ſponſus intelligitur. In ciuitate Hieruſalem, quam ſe ipſe ibi vidiſſe, dixit Eccleſia, *&c. Pro* ſponſus *tamen legi poterat* ſpiritus, *in manuſcript.*

Ibid. c. & qui iuſtus eſt, iuſta faciat adhuc. *Videtur contextus requirere vt legatur*, & qui iniuſtus eſt, iniuſta faciat adhuc.

Reliqua pleraque huius tomi ſunt etiam ſubſidio MS. *exemplarium emendata, ſicut & tomus decimus, ſed propter varias occupationes eæ caſtigationes non ſunt ad calcem tomorum ſuorum tranſcriptæ.*

FINIS.

Excudebatur Impenſis Societatis Pariſienſis.

CIↃ. IↃ. LXXXVI.